
COMMENTARIA

IN SALMOS

INCERTI AUTORIS

II

COMMENTARIA IN
PSALMOS
SEXAGINTADVOS
DAVIDICOS, INCERTI
CVIVSDAM AVCTORIS:

Videlicet ab octogefimonono Psalmo, qui est, DOMINE REFUGIVM FACTVS ES MIHI, ad centesimum quinquagesimum, qui est vltimus.

TOMVS SECVNDVS.

141859

Eg *...*

LVGDUNI,
EXPENSIS PETRI LANDRY.
M. D. LXXX.

Juan...

OMNIA
O M N I A
O V Q A T W I P A Y E
I T T O K I C O D I V I V I A

Ad pium Lectorem.

PRIOR Tomus primos octuaginta octo Psalmos complexus est: hic secundus sexaginta duos, qui reliqui sunt ab octuagesimo nono, videlicet, Domine refugium factus es mihi: ad centesimum quinquagesimum, & vltimum, continet: cum eiusdem authoris simili, hoc est doctissima, enarratione. Quando ergo maiorem huius arenae partem permenfus es, lector studiose, metam quoque ipsam pertingito: non segnis, neque oscitabundus, aut animo labascens: sed anhelo spiritu & ardenti charitate feruens. vt iis stimulis percitus, foelicem beatumque finem consequaris. Nec te a lectione deterreat voluminis magnitudo. Nihil male multis verbis dicitur, quod pluribus dictum, diminutum mancumque est. Si prophetici spiritus mysteria consideres: si foecundissimam diuini sermonis vbertatem, & caelestis musicae altissimos modulos reputes: intelliges humano ingenio, longa exercitatione opus esse, vt aliquid ex illis a quibus longissime distat, assequatur. Quin adsit potius vnus scopus Deo optimo maximo huius humani certaminis athlothetae placere. Sit potiundi aeterni brabij flagrantissimum desiderium: & nullum etiam longissimum stadium te remorabitur aut fatigabit, quo minus foelicem terminum alacri cursu contingas. **V A L E.**

1557

DOMINE refugium factus es nobis a generatione in generationem.

Huic Psal. praemittitur titulus iste. Oratio Moysi hominis Dei. Opinio fuit

aliquorum quod Dauid istum Psal. fecerit: sed intulatur Moysi. Cuius ratio est; quonia Moyses fuit lator legis antiquae, & propheta nouae legis: de quibus agit iste psalmus tractans statum antiquae legis, in qua terrena praemia pollicebatur: & de statu nouae legis daa per Christum. Cum enim sit vita vetus & vita noua, vita mortalis & vita immortalis: anni qui pro nihilo habentur, & dies quibus implebimur misericordia: & pena primi hominis & regnum seculi: de quibus agit iste psalmus: ideo ab ipso Moysi intulatur: non quod Moyses ipsum fecerit: sed Dauid. Et hanc opinionem ponit glosa. Sed verisimilius & communius dicitur a doctoribus quod Moyses istum psalmum fecerit: & ab ipso intulatur tanquam ab auctore. Vt enim dictum fuit in principio huius libri, plures fuerunt auctores psalmorum: inter quos fuit Moyses qui istum psalmum fecit ad impetrandum populo quem eduxerat de Aegypto beneficia Dei. Et sic titulus est planus. Oratio Moysi hominis Dei. Alius textus habet viri Dei, & idem est sensus. Agit iste psalmus de defectu generis humani qui per Christum auferetur. Sic igitur ad litteram petit beneficia temporalia populo Israel: sed quo ad intellectum prophetae petit spiritualia beneficia Christi populo Christiano. Intentionem mouet ad cotempnam vitae veteris, & ad amore vitae nouae. Quibus visis psalmus iste diuiditur in duas partes. quia primo recoluntur beneficia Dei praeterita: secundo postulat futura: ibi. Quis nouit. Prima in duas: quia primo recolat beneficia homini data generaliter: secundo beneficia naturae lapsae data specialiter. ibi. Ne auertas. Prima iterum diuiditur in duas, quia primo beneficia recolit: secundo circa hoc errorem excludit. ibi. Priusquam montes. Quantum ad primum sciendum quod duo praecipua beneficia fecit Deus naturae humanae a principio. Primum fuit beneficium creationis: quia de nihilo creauit hominem: & pra alius creaturis ad imaginem & similitudinem suam, quantum scilicet ad animam per quam est capax Dei per cognitionem & amorem. Secundum est beneficium singularis gubernationis: quia ordinauit hominem ad vitam beatam habendam: quam consequi non potest sine speciali Dei gubernatione, & adiutorio gratiae, quae hominem in finem beatum dirigit. Et hoc modo non gubernat ceteras creaturas inferiores. Sic enim dicit Apostolus 1. Cor. 9. Non est Deo cura de bobus. Secundum beneficium includit primum: & ideo secundum tangit dicens. Domine refugium factus es nobis: quia singulariter nos ad te dirigit vt ad tuum refugium perueniamus. Per hoc autem vult ostendere quod Christus in sua incarnatione factus est refugium nobis vt Christo dicat. Domine refugium factus es nobis. vt sit sensus. Domine tu es re-

Beneficia dei.

1. Cor. 9.

A fugium nobis: quia factus es. Non est Deus factus, nisi quia filius incarnatus est. Quiliter autem Christus sit refugium nostrum, vide supra vers. 43. 8. 43. 9. 7. 5. Et nota hic quod filius Dei vt nostrum esset refugium, pro nobis multipliciter legitur factus. Hic enim factus est similis hominibus, nostram carnem assumendo. Factus est obsecrans prolixius, patrem Deum exorato. Factus est obediens in omnibus, crucis mortem tolerando. Primo factus est similis hominibus, ad Rom. 1. Factus est ex semine Dauid. secundum carnem: quia scilicet caro gloriose virginis ex qua virtute spiritus sancti formatum est corpus Christi, processit ex semine Dauid. Et in hoc magna nobis commendatur humilitas. cuius humilitatis magnitudinem admirans Apostolus, per istud participium factus, ait ad Philip. 2. Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu: qui cum in forma Dei esset, non rapina arbitratus est esse se aequalis Deo: sed semetipsum exinaniuit: formae serui accipiens in similitudinem hominum factus. Qui ideo sic factus est vt nostram superbia deprime-ret suo exemplo: vt si quis ab hominibus exemplum humilitatis non dignatur accipere: saltem illud recipiat a filio Dei. Vnde Aug. super Ioann. ser. 25. ait. Quid superbis o homo: filius Dei propter te humilis factus est. Pudet te fortasse imitari hominem humilem: imitare humilem Deum. **C** Venit filius Dei in homine & humilis factus est. Praecipitur tibi vt humiliaris: non praecipitur tibi vt ex homine fias pecus. Ille verus Deus factus est homo: & tu cognosce te hominem esse. Tota humilitas tua est, vt te ipsum cognoscas. Considerando ergo verbum Dei carnem factum, ducimur ad humilitatem. Et ideo dicamus cum pastoribus. Videamus hoc verbum quod factum est, quod dominus fecit & ostendit nobis. Secundo est factus obsecrans prolixius. Luc. 22. Factus in agonia prolixius orabat: & factus est sudor eius vt guttae &c. In hoc enim quod factus est orans, humilitatis nobis dat exemplum, dum cospicis illum, qui omnium vota exaudit, cum tanta humilitate exorare patrem, quod totum fecit vt nos orando humiles esse doceret. vnde & propter hoc orando etiam genu flexit. Vnde Greg. Nazanzenus, Humanus vsus habet pronos terreae supplicare maioribus, facto ostendentes maiores nobis esse quibus supplicamus. Palam autem est humanam naturam nihil dicere Deo condignu: & ideo honorifica signa quae inuicem exhibemus, fatentes nos humiles esse respectu excellentiae Christi facimus incomparabili naturae. Filius ergo Dei factus refugium nobis genu flexit orato: sciens non esse superbiendum orationis tempore: sed per omnia insistendum humilitati. Iudicium 9. Humiliari & mansuetorui tibi domine **P**hilip. 2. semper placuit deprecatio: quia respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. Tertio factus est obediens in omnibus. ad Phil. 2. Factus est obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis. vbi glo. Attende qualiter factus est humilis Christus: quoniam factus est humilis vsque ad incarnationem; vsque ad diaboli temptationem; vsque ad populi irrationem, vsque ad sputa, vincula, alapas & flagella; vsque ad mortem. Et si parum est hoc, aliquid addendum est de genere mortis. mortem autem non quamlibet, sed crucis: quae ignominiosior ceteris erat. Ecce habemus

Factus est Christus multipliciter.

Rom. 1. Incarnatio Christi.

Philip. 2.

Aug. 25.

Luc. 22.

Luc. 22.

Iudicium 9.

Philip. 2.

582

Deus humilitatis exemplum, superbiae medicamentum. Quid ergo superbis o homo: O pellis mortis...

Priusquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis, a seculo & in seculum tu es Deus.

Hic remouet occasionem cuiusdam erroris. Quia enim dixit Deum nobis factum esse refugium: cum factio quadam mutabilitatem includat...

Montes sunt angeli.

Terra sunt homines.

Deum mutabilem esse.

Esse proprium soli Deo communitatem.

A cata in extremam essentiam mire ordinis seruat. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt: eorumque essentia rursum ad nihilum tenderent...

Peccator peccator ab omni creatura mutatur deo

Exod. 3.

Psal. 102.

Ne auertas hominem in humilitatem: & dixisti, Conuertimini filij hominum.

Hic ponitur Dei beneficium collatum nature lapsa. Et primo hoc fecit, secundo circa hoc beneficium quendam errorem. Excludit ibi, Quoniam mille...

1553.

Psal. 8.

D Abus eius. Nunc autem per peccatum tantum est humiliatus quod omnibus creaturis subicitur, & ab omnibus laeditur: etiam a pulcibus & inuisis...

Conuersionem peccatorum Deus quaerit.

Genes. 4.

Exch. 18.

E statim post peccatum primi hominis Adam & Eua in reprehendit et puniret. Similiter Cain, quia fratrem habebat odio, dicens, Cur concidit facies tua...

Quia

Quia tu dixisti, conuertimini filij hominum: ideo ne auertas hominem in humilitatem, id est, hoc peto, ut tu in homine facias: quia conuerti non poterit nisi tu illum conuertas...

Psal. 34.

1554.

Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternae praeteriit.

Hic remouet errorem humanum. Et primo tempore ante diluuium. Secundum pro tempore post diluuium. Quae pro nihilo. Quantum ad primum sciendum inter alia quae homines errare circa uita faciunt...

Spes uita longiora decipit multos.

Genes. 2. mara. 12.

Psal. 102.

Quia tu dixisti, conuertimini filij hominum: ideo ne auertas hominem in humilitatem, id est, hoc peto, ut tu in homine facias: quia conuerti non poterit nisi tu illum conuertas...

Genes. 2.

Vita praesens est nihil.

1555.

Et custodia in nocte: quae pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

Vbi notandum quod ista prima pars uersus, scilicet, Et custodia in nocte: est de uersu praecedenti...

dentis, ut sit sensus, Mille anni sunt tanquam dies hesternae: quinimo minus quam dies hesternae: quia sunt ut & custodia in nocte...

Custodia noctis dicitur custodia.

Ita conuenit.

Custodia noctis habet tres horas.

Noctis quatuor sunt partes.

Accipiendo autem noctem prout est in tempore medio inter longitudinem & breuitatem: scilicet ut est in equinoctio uernali, vel hyemalino...

Idem. Noctis septem sunt partes.

Custodia noctis, quod septem sunt partes uel custodiae aut uigiliae noctis: scilicet uesperum, crepusculum, cotinuum, intempesum, gallicanum, matutinum, & diluculum...

Quia pro nihilo habentur, eorum anni erunt. Hic est principium sententiae. Hic enim remouet errorem illorum qui differunt conuerti post diluuium...

Vita nostra post diluuium. Et tria facit: quia primo proponit vite nostre breuitatem. Secundo ad hunc adducit exempli conformitatem. ibi, Mane sicut. Tertio ad hoc adducit diuine iusticie equitatem. ibi, Quia defecimus. Quantum ad primum sciendum quod istum textum aliter ponit Hieronymus iuxta litteram hebraicam que est magis errori. que dicit. Fluctuasti eos somnium erunt. Quia scilicet in diluuiio homines fuerunt quasi diluuij submersi exceptis octo personis. Et terra fertilitas inundatione aquarum fertilitatem suam perdidit. Vnde & homines post diluuium breuioris vite fuerunt: sic quod vita hominis videbatur quasi quedam dormitio, siue somnus breuis respectu vite ante diluuium. Et hoc est quod dicit littera hebraica, Fluctuasti eos, scilicet, aquis diluuij, & velut somnium erunt. Et hoc idem vult littera nostra dicens, *Quia pro nihilo habitatur eorum annus* quasi dicat, anni eorum id est totum tempus vite nostre post diluuium erunt sicut somnia que pro nihilo habentur. Quia somnia dormientibus aliquid apparent & de facto nihil existunt. Sic enim pro nihilo totum tempus vite presentis reputabat Iob cum dicebat, Iob 7. Parce mihi Domine nihil enim sunt dies mei. Et istam vite presentis breuitate inducit psalmista: quam dicit esse nihil: vt ipsa considerata vita perpetuam nobis paremus. Nam huius breuitas ad Dei amorem nos inducit. teste Grego. lib. 12. mora. cap. 8. dicens, Quia hic homo vires viuendi ad modicum accepit, vt in perpetuum transeat: vbi eius vita terminus non concludit: vt in hac breuitate roboratus colligat vnde in perpetuitatem veniat: vel vt semper gaudeat, vel vt suscepta supplicia non euadat.

Vita breuitas nos inducit ad Deum.

3556. Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat: vespere decidat; induret, & arefeat.

Hic breuitatis vite ponitur exemplum. Transitus namque herbe diuine assimilatur breuitati vite presentis: quia sicut herba mane floreat, & statim succisa detecatur: sic & vita nostra quantumcunque in alto statu floreat, modica percussione vel infirmitate percussa cadit. Per mane enim significatur principium vite: per vespere autem finis. A mane ergo transit in vespere: quia a principio semper tendit ad finem, & nunquam quiescit. Vnde nostrum viuere nihil aliud est, quam tedere ad mortem. Vespere autem decidit per mortem: & tunc induratur & arefeit: quia in cineres redigitur. Recte enim vita nostra herba & flori comparatur: vt ostendit Grego. lib. 13. mora. cap. 27. exponens illud Iob 14. Qui quasi flos egreditur, &c. dicens, Quasi enim flos egreditur homo: quia nitet in carne, sed conteritur: quia redigitur in puteo dicitur. Quid enim sunt nati homines in mundo, nisi quidam flores in campo? Tendamus oculos cordis in hanc latitudinem mundi presentis: & ecce quasi tot floribus quot hominibus plenus est. Vita itaque in carne: flos est in feno. Vnde bene per psal. dicitur, Homo sicut fenum dies eius: & sicut flos agri sic effloreat. Et istas quoque ait, Omnis caro fenum, & omnis gloria eius sicut flos feni. Homo enim more floris procedit ex occulto, & subito apparet in publico. qui statim ex publico per mortem trahitur

Psal. 102.

Esa. 40.

ad occultum. Carnis nos viriditas ostendit: sed ariditas pulueris ab aspectibus retrahit. Quasi flos apparuimus, qui non eramus: quasi flos arefcimus qui temporaliter apparebamus. Et quia per momenta homo quotidie compellitur ad mortem, recte adiugitur, Et fugit velut umbra: & nunquam in eodem statu permanet. Sed cum sol quoque cursum suum indefinenter peragat: nunquamque instabilitate se figat. cur cursum vite hominis umbra potius quam soli comparatur: nisi quia amisso amore conditoris calorem cordis perdidit: & in solo iniquitatis sue frigore remansit. Qui igitur in amore Dei calorem cordis non habet, nec tamen vitam quam diligit tenet: sed velut umbra fugit. Bene autem dicitur, Et nunquam in eodem statu permanet. Quia dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad iuuentutem, iuuentus ad senectutem, senectus transit ad mortem: in cursum vite presentis ipsi suis augmentis ad detrimenta impellitur. Et inde semper deficit, vnde proficere in spacio vite credit. Firmum etenim statum hic habere non possumus, vbi transituri venimus. Atque sic ipsam nostrum viuere est quotidie a vita transire, &c. Et hoc exemplum ponit hic psal. dicens, *Mane sicut herba transeat, mane floreat & transeat.* Hic enim transire his ponitur: vt transire huius vite cordi nostro magis imprimatur. Et nota quod vite presentis transiens atque breuitas multis rebus transitoris in scriptura comparatur. vide supra versu. 367.

Quia defecimus in ira tua: & in furore tuo turbati sumus.

Hic adducit diuine iusticie equitatem. Et quatuor facit. quia ponitur primo effectus diuine iusticie. Secundo defectus nostre malicie. ibi, Posuisti. tertio processus nostre miserie. ibi, Anni nostri. quarto respectus diuine elementie. ibi, Quoniam superuenit mansuetudo. Quantum ad primum sciendum quod ante peccatum vita hominis non sic transeat cum tempore: sed homo transeunte tempore, stabat: vt ostendit Grego. dicens, Lapsus vite primus homo ante culpa habere non potuit: quia tempora eo stante transiebant. Sed postquam deliquit in quodam se quasi lubrico temporalitatis posuit. Et quia cibum comedit veterum, status sui protinus inuenit defectum. Quam tamen mutabilitatem non solum exterius, sed interius quoque homo patitur dum ad meliora opera surgere conatur. Mens enim mutabilitatis sue potere ad aliud semper impellitur, quam est. Et nisi in statu suo arcta custodia disciplina teneatur, semper in deteriora dilabitur. Quia enim semper stantem deseruit, quem habere potuit, statim amittit. Vnde nunc cum ad meliora nititur, quasi contra ictum fluminis conatur: cum vero ab intentione ascendendi resolutur, sine labore reducitur ad ima. Quia enim in ascensu labor est, in descensu otium: intraturos per angustam portam dominus admonet dicens, Contedite intrate per angustam portam. Dicitur quippe angustae portae introitum praemisit, contendite: quia nisi mentis intentio ferueat, vnda mundi non vincitur, per quam anima semper ad ima reuocatur. Ex quibus patet quod fluxus vite presentis tam corporis quam mentis ex peccato processit. pr. mi parentis. Et hoc hic notans psalmus dicit, *Quia defecimus in ira tua. Quid est enim*

Vita fluxu ex peccato processit.

Mali reges leui est quod bonum.

Luc. 13.

enim ira Dei, nisi effectus diuine iusticie, qua puni peccata: & sic ad modum irati se habet. Dicit ergo. Vnde habemus lapsum vite? Respondet, quia defecimus in ira tua, id est, quia iusticia tua nos punit: vt quia nolumus tenere statum primum, deficeremus per fluxum mortalitatis. vt hic sensus, *In ira tua.* scilicet puniti sumus. & quare: quia defecimus peccando. Et quanto amplius peccata sunt augmentata: breuior factus est fluxus vite presentis. vnde quia multiplicata erant peccata in terra ante diluuium, immisit Deus diluuium, post quod breuior fuit vita praesens quam ante. vnde Gen. 6. dixit Deus. Repleta est terra iniquitate eorum: & ego disperdam eos cum terra. Et nota alium effectum diuine iusticie: quia non solum vita praesens, semper currit ad mortem: sed ipsum etiam finem semper fugimus. quod non fuisset ante peccatum: quia homo sine morte rapius fuisset ad celum. Et hoc notans psalmus dicit, *Et in furore tuo turbati sumus.* Hic appellat furorem Dei, sententiam mortis irrevocabilem quam propter peccatum trahit. quae sententia furor dicitur: quia mors est vltimum terribilium: ad cuius aduentum quilibet turbatur. Vnde istum textum sic exponit gl. di. *Et in furore tuo turbati sumus.* id est, timore mortis infirmi infirmitatem finire trepidamus. Vnde dominus Petro dixit. Cum senueris, extends manus tuas: & alius ducet te quo tu non vis. Et dominus in se nos transfigurans, ait de seipso. Tristis est anima mea usque ad mortem.

Gen. 6.

Mortem quilibet fugit.

Luc. 21.

1557.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: seculum nostrum in illuminatione vultus tui.

Hic ponitur causa dicti defectus: scilicet nostra malicia. Omnis enim parua iusta pro peccato est inflata. Ex eo ergo parua fluxus vite presentis & mortis hominibus est a Deo inflata propter peccata nostra. Et hoc est quod hic ait, *Quia defecimus in ira tua.* &c. Respondet, quia posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. Vbi sciendum, quod conspectus Dei idem est quod scientia Dei. Nam specio, specis, idem est quod videre, & considerare, & componitur diuersimode. quandoque cum a, & sit aspicio. cum in, & sit inspicio. quandoque cum pro, & sit prospicio. &c. Et illa composita habent diuersa significata. Nam aspicio ante, respicimus retro, suspicimus sursum, despicio deorsum, inspicio introrsum, prospicio longe, conspicio circumquaque: Et inde conspectus quasi simul vel circumquaque aspectus. Quauis ergo omnia nuda & aperta sint intellectui diuino (vt ait Apostolus, Omnia nuda & aperta sunt oculis eius) tamen aliqua quandoque dicitur non videre peccatum: non quia non videat illa, sed quia dissimulat, & ad tempus impunita dimittit. Illa autem videre dicitur quae punit. Sicut orationem nostram in conspectu suo ponit quando illam exaudit secundum modum loquendi. Intret in conspectu tuo oratio mea: inclina aurem tuam ad precem meam. Et hoc est quod ait hic psalm. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo.* id est, decruisti punire iniquitates nostras sicut iudex punit coram se reum quem vult punire. Et hoc inuit hic gl. dic. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo.* id est, non ab eis dissimulasti. Et quod nihil eum lateat boni vel mali quod facimus: & ideo quod in conspectu suo illud ponere possit ad li-

Hebr. 4. Conspectus Dei peccata que punit.

Psal. 87.

bitum, declarat dicens, *Seculum nostrum in illuminatione vultus tui.* Et hic accipitur seculum pro vita nostra. & est sensus, *Seculum nostrum in illuminatione vultus tui.* id est, sicut illud quod est in lum. in videtur, & non absconditur: sic totum seculum nostrum, id est, tota vita nostra aperta & clara est in oculis tuis. secundum illud, Oculi domini multo lucidiores sunt sole: vias hominum circumspectant. Et ad istum sensum notar glo. quod illa peccata teguntur a conspectu domini, quae veniam habent, id est, quibus Deus parcit. secundum quod dicitur psal. 31. Beati quorum tecta sunt peccata. Illa autem illuminantur & ponuntur in conspectu Dei quae puniuntur. Et hic nota quod conspectus Dei multa in nobis efficit: quia nos quandoque illuminat, quandoque purificat, quandoque humiliat, quandoque beatificat. Vide in dictione conspectus, parte prima. Ex isto ergo conspectu Dei quo peccata nostra punit, sequitur fluxus vite presentis. Vnde sequitur,

Quoniam omnes dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus.

Hic enim versus quasi repetitio est illius quod superius dixerat. *Quia defecimus in ira tua.* &c. Et est repetitio ad maiorem expressionem breuitatis vite presentis. Vel per diem accipitur cognitio: sicut per tenebras ignorantia. Et tunc est sensus, *Quoniam omnes dies nostri defecerunt.* id est, cognitio nostra defecit: obtenebratur enim ratio per peccatum. Et in ira tua defecimus. id est, ex punitione quae procedit a iustitia tua quae per iram designatur. Vel si per dies intelligatur tempus presentis vite, tunc magis concordat cum versu. 1557. Et tunc secundum gl. est sensus. *Omnes dies nostri defecerunt.* id est, totum tempus vite nostre abbreviatum est & pene defecit: quia ad paucitatem reducti sunt dies vite nostre. Vita enim hominis per iram Dei abbreviata est, vt tollatur spes longioris vite quam praesumptionem habentes magis peceabant. Vnde ad tollendum spem longioris vite dies vltimus vite omnibus incognitus manet. vt ostendit Grego. dicens, Saep enim dum presentis vite breuitas quasi diu perseveratura diligitur, ab aeterna spe animus frangitur: & delectatus presentibus desperationis suae caligine reuerberatur. Cunque longum putat quod ad viuendum sibi spacium restat, repente presentem vitam deserens eternam inuenit quam iam vitare nequeat: quia dum se diu immorari visibilibus estimant, spem inuisibilium derelinquunt. Cunque mes in presentibus figurat, vita terminatur: & repente ad supplicia improuise perueniunt qui decepti suis praesumptionibus aut nunquam se contingere aut tarde crediderunt. Hinc veritas dicit, Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Hinc rursum scriptum est, Dies domini sicut fur in nocte veniet. Quia enim ad rapidam animam propinquans minime conspiciunt, furi in nocte veniens metui, quanto a nobis non valet ventura dies praesciri. Vnde & sancti viri qui breuitatem vite semper aspiciunt, quasi quotidie morietes viuunt: & tanto se solidius mansuris praeparant, quanto nulla esse transitoria semper ex fine pensant. De istis diebus ait psal. Homo sicut fenum dies eius. Hinc Elias ait, Omnis caro fenum: & gloria eius sicut flos feni. Hinc metes praesumentium Iacobus tangit dicens. *Que est vita nostra?*

Eccles. 23.

Psal. 31.

1559.

Luc. 21.

Vita sine fine dies. v. i. in incognita est Greg. 7. mora lum. c. 20.

Vita presentis amari non debet. Math. 25. 1. Testa. 5.

Psal. 102. Esa. 40.

Est vapor ad modicum parens. Quod bene ostendit Psal. 101. Dies mei sicut umbra declinauerunt: & ego sicut fenum arui.

Anni nostri sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni.

Hic ponitur processus nostrae miserie. Iste versus aliter incipit in translatione Hiero. secundum hebraicam veritatem. sic enim incipit, Consumplimus annos nostros quasi sermonem, id est, sicut sermo prolatus cito transit, & desinit esse: sic & anni vite nostrae. Et pertinet ad sententiam praedictam de breuitate vite humane. Litera autem communis magis refertur ad miseriam & laborē quibus repletur vita praesens, cum dicitur, *Anni nostri sicut aranea.* Quia sicut aranea cum multo labore telam texit, ut dolose capiat muscas, quibus vitam suam deducit: & tamen modico vento vel flatu tela eius frangitur, & euanescit: sic & homines multo sudore, multisq; laboribus occupantur ad acquirendas diuitias vel honores, quae modico pulsu fortunae omnia euanescunt. Et attende quod ista litera potest legi actiue & passiue. Actiue, ut sit sensus, *Anni nostri meditantur sicut aranea.* id est, ipsi anni meditantur: quia homines in annis viuentes meditantur inania; sicut facit aranea, quae scilicet sine fructu & utilitate boni operis transeat. Vel passiue potest accipi, meditantur, id est, reputabuntur anni nostri sicut aranea. id est, sicut inanes & inutiles. Et nota quod araneae multa comparantur, scilicet quandoque viri iusti conscientia. vide supra versu. 646. Quandoque hypocritarum fallacia. Hoc deducit Grego. super illo verbo Iob. 8. Sicut aranearum tela fiducia eius, dicens. Bene hypocritarum fiducia aranearum telis similis dicitur: quia omne quod ad obtinendam gloriam exudat, ventus dissipat vite mortalis. Nam quoniam aeterna non querunt, bona temporalia cum tempore amittunt. Pensandum quoque est, quod araneae fila per ordinem ducunt: quia sua hypocritae quasi sub discretionem opera disponunt. Araneae tela studiose textitur: sed subito flatu dissipatur: quia quicquid hypocrita cum labore peragit: aura humani fauoris tollit. Et dum in appetitu laudis opus deficit, quasi in ventum labor euanescit. Saepē namque & vsque ad praesentis vitae terminum hypocritarum facta perdurant: sed quia per haec auctores laudem non querunt: bona ante Dei oculos nunquam ferunt. Plerumque enim sacrae legis eruditione fulciuntur, doctrinae verba proferunt, omne quod sentiunt, testimonijs accingunt: nec tamen per haec vitam audientium, sed proprios fauores querunt. Quia nec proferre alia nouerunt nisi quae auditorum corda ad impendendas laudes excutiant, non ut ad lachrymas accendant. Mens quippe exterioribus concupiscentijs occupata, igne diuini amoris non calet, & ideo ad incendium diuini amoris inflammare auditores suos nequeunt verba quae frigiditate ore proferuntur. Neque enim res quae in seipso non arserit, aliud accendit. Et infra, Bene ergo dicitur, Sicut tela aranearum fiducia eius: quia apparente cordis teste praeredit omne quod exterius de humano fauore confidit. Quandoque verò per araneam significatur huius mundi miseria. ut hic cum dicitur, *Anni nostri sicut aranea meditantur.* ubi gloss. Miseria & breuitas

huius vite exprimitur hic per similitudine araneae quae multo labore inanes telas texit ut dolose capiat muscas. Sequitur. *Dies annorum nostrorum in ipsi septuaginta anni.* Hic in particulari determinat vite praesentis breuitatem, dicens quod durat vsque ad septuaginta annos, quia scilicet ad illud tempus potest durare fortitudo hominis, pulchritudo, & huiusmodi: quae tempore transacta ut communiter ista deficiunt in hominibus. Et quia aliqui alijs sunt melius complexionati: ideo tales aliquando, sed raro vigent vsque ad octuaginta annos, quibus transactis, vita hominis non est nisi quaedam miseria. Vnde sequitur,

Si autem in potentatibus octoginta anni: & amplius eorum labor & dolor.

Quod ideo dicit, quia in anno septuagesimo incipit aetas senij quae est vltima, in qua vigor naturae depeditur, oculi caligant, visus hebetatur, & aures surdefcunt. Si autem propter bonitatem complexionis aliquis incolumis transeat septuagesimum annum: saltem in octuagesimo incipit deficere. De distinctione aetatum vide supra. versu. 1156. Potentatus autem dicitur a potentia: vnde potentatus idem est quod potentia, siue potens. Et est sensus, Si quis tantum sit vigorosus, & potens, quod etiam vigorosus transeat annum septuagesimum: tamen cum peruenerit ad octuagesimum deficit: quia senium non est nisi quidam langor & miseria vite. Quomodo autem vita senium sit dolor, & miseria, & in multis deficiat, vide ver. 1147. vnde merito tales dicere possunt, Defecit in dolore vita nostra: & anni mei in gemitibus. Ut autem magis appareat quod vita tota senium est miserabilis, non solum exterius, sed etiam interius: nota quod philosophus. 2. retho. tagit multas malas senum conditiones: inter quas sex specialiter enumerat, dicens quod sunt increduli, suspiciosi, timidi, illiberales, mala spei, & inuerecundi. Primò enim sunt increduli. Sunt enim in multis experti: & sic cognoscunt homines in multis mentiri: ideo de difficili alijs credunt: sed credunt omnes alios esse deceptores. Ideo dicitur, 2. rethor. quod quia senes multis annis vixerunt, & in multis fuerunt decepti: propter hanc experientiam contingit illos esse incredulos. Secundò sunt suspiciosi. Omnia enim quae vident, ut plurimum suspicantur in malum, & interpretantur in partem deteriorem. Habent enim contrariam dispositionem quam iuuenes. Iuuenes enim vel pueri non multa mala fecerunt, & a seipsis alios mensurant: & sic credunt communiter alios esse bonos. E contra autem senes, quia multo tempore vixerunt, & in multis peccauerunt, & multa mala fecerunt: aliorum facta mensurant secundum illa quae ipsi fecerunt. Et ideo ut plurimum credunt alios esse malos, & aliorum facta interpretantur in malum. Et hoc est quod dicitur. 2. rethorice quod quia senes vixerunt multis annis, esse non potest quin in multis peccauerint: ideo sunt male suspiciosi: & omnia in deterius aestimant. Tertio sunt pusillanimes & timidi. Sicut enim in eis deficiunt humores & vita: sic deficit & cor in eis. vnde dicitur. 2. reth. Infrigidatio praeparat viam formidini. Cum enim timidi efficiantur frigidi, sequitur quod quicquid naturaliter est frigidus, quod naturaliter sit timidus & formidolosus. Sequitur

1561

C

Psal. 96. Senum multa mala conditio est.

Senes sunt increduli.

Senes sunt suspiciosi.

Senes sunt timidi.

Aranea multa fugit.

Grego. 8. mor. c. 29. Hypocritae aranea comparatur.

Metius alios ad bonum non potest accendere.

quitur ergo senes naturaliter esse timidos: quia calor naturalis deficit in eis, & habent membra frigida. Quarto sunt illiberales: quod contingit tripliciter. Primò ex defectu vite. Anima enim ut plurimum sequitur complexionem corporis. Cui ergo senes in proprijs corporibus deficiat in humoribus & in vita: sic videtur eis quod omnia ipsis deficiant. Et sic timentes defectum pati, efficiuntur illiberales. Secundò sunt illiberales ex parte experientiae temporis. quia enim multo tempore vixerunt, credibile est eos multas indignitates passos fuisse: & sic timentes amplius indignitatem pati, illiberales efficiuntur. Tertio sunt illiberales, quia magis viuunt in memoria quam in spe. Cogitant enim se multum vixisse in praeterito, & permanuros in futuro: & ideo memoria praeteritorum & spe futurorum non viuunt in spe, nec considerant de his quae debent acquirere in futuro: sed solum confidunt in his quae acquisierunt iuari in futuro. quare non confidentes de acquirendis, acquisita non facile tribuunt: & sic fiunt illiberales. Quinto sunt mala spei. Nihil enim bene sperant: sed contra omnia se deficere credunt. Causa huius est: Nam spes est futurorum: memoria autem praeteritorum. Et senes memorantur se multum vixisse in praeterito, & parum sperant viuere in futuro: ideo in sperando deficiunt: & modica se cogitant facturos. vnde non viuunt, nec delectantur in sperando. Senes autem adiuuicem congregati semper recitant res gestas quas fecerunt: non autem multum loquuntur de futuris, quia pauca se sperant facturos. Sextò sunt inuerecundi: nam quia illiberales sunt, magis curant de vili quam de honesto. Vt enim vult Philosophus, 2. retho. magis student ad utilitatem quam ad ea, quae quaerit status honoris. Verecundia ergo cum sit timor inhonorabilis: non competit senibus: quia magis curant de vili quam de honore. Tota enim causa quare quis est verecundus (ut vult Philosophus) est, quia vult honorari & reputari. Senes autem sicut deficiunt in vita, & in calore naturali: sic deficiunt in animo & non curant reputari: quare contingit eos esse inuerecundos. Potest autem assignari & alia causa ad omnia praedicta communis. Senes enim naturaliter sunt frigidi: frigus autem omnia constingit, & constingendo reddit illa graniora. & sic facit illa appetere locum inferiorem. Omnia enim frigida & graua inferius collocantur: calida verò & leuia superius, ut patet in elementis. Sic ideo quia senes frigidi sunt: & frigiditate constupati, in seipsis reduntur immobiles ut nihil erodant, nihil sperent, nihil audeant, & ut non curent reputari: & quia frigidi non quaerunt locum superiorem, sed magis inferiorem. Ad propositum ergo si illi qui sunt in aetate simili tot malis conditionibus quali naturaliter occupantur: quid aliud potest esse vita ipsorum quam labor & dolor? Et hoc est quod hic ait psalmus. Si autem in potentatibus octoginta annis amplius eorum labor & dolor.

Senes sunt illiberales.

Senes sunt mala spei.

Senes sunt inuerecundi.

1562

Quoniam superuenit mansuetudo super nos: & corpiemur. Hic ostenditur respectus diuinae misericordiae. Quamuis enim Deus peccatum non dimittat impunitum: punit tamen semper cum misericordia: quia minus punit quam peccatum puniri meretur etiam quia iustitiae punit, non solum ne peccatum impunitum dimittat: sed etiam ut peccatorem corrigat. ut puta, punit peccata hominum per diluuium. Sed nuquid cum misericordia dicitur: quia referuauit octo homines, in quibus genus humanum saluatum multiplicaretur: & consideratione praeriteritae punitionis scilicet diluuii amplius peccare caueret. Sic etiam aduersa immitit ut a peccato custodiant electos. Sic & senibus multos labores & dolores immitit: quibus excitati, peccare timeant: & commissa peccata corrigant. Et hoc est quod hic ait psal. *Nos corpiemur.* scilicet a peccato corrigemur. & causa est: quoniam superuenit mansuetudo. Et aduerte quod mansuetudo hic potest referri ad domini correctionem, vel ad nos correptos. Si enim referatur ad domini castigationem, tunc est sensus, quia Deus nos punit, & castigat eum misericordia, ideo corpiemur a peccato, & emendabimur. Si enim rigorose Deus peccantem puniret ut puniri meretur: statim ipsum daret: nec relinqueret penitentiae locum. Sed quia mansuetus & clementer nos punit: referuans nobis penitentiae locum, ideo corpiemur. Potest etiam mansuetudo ad punitos referri: ut id sit mansuetudo quaedam humiliatio. Et tunc est sensus: *Quoniam superuenit mansuetudo.* id est quoniam humiliatio & punitio Dei venit super nos: ideo corpiemur. Pena enim multoties aperit oculos, quos clauserat culpa. Et hoc est quod ait gl. Mansuetudo si Dei est, clementia dicitur: si nostra est, punitio vel domatio dicitur. Ipse enim Deus per clementiam mansuetus: domando nos efficit mansuetos: & sic corpiemur. Quem enim Deus diligit, corripit & castigat. Ex hoc autem quod mansuetudo Dei nos corripit, notatur quod alium corrigere volens a mansuetudine & misericordia incipere debet. vnde psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia: & in misericordia mea. Quamuis enim correctio quandoque saeuitatem requirat: semper tamen a misericordia & mansuetudine incipere debet. Cuius figura habetur in virga Moysi. Moyses enim corrigere volens Pharaonem, primò virga gracile portauit in manu, quae tandem ipso Pharaone obstinato permanente, in colubrum est versa: ut habetur Exo. 7. Quam figuram ad propositum applicat Brumo, dicit, Moysi dixit Dominus: Quid est quod tenes in manu? Respondet, virga. Dixitque dominus, Proiece illam in terram: & proiecit, quae versa est in colubrum. Interrogatur Moyses non propter aliud, sed ut responsionis suae vinculo teneatur. Ipse enim confessus est se virgam tenere: quam mox in serpentem versam fugiens exauit. Credit hunc figuro, qui non vult credere verbis. Sed quid per virgam, nisi correctio Dei? Vnde ait psal. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Hic autem virga illis vertitur in draconem, qui misericorditer correcti emendare se nolunt, quia qui incorrigibiles existunt, eadem diuinae vltionis saeuitatem sentiunt. Vnde & psalmus ait de talibus. Reges eos in virga ferrea &c. Sic ergo diuina correctio alius est virga pietatis: alius verò draco saeuitatis. quia alios misericorditer castigat: alios autem insanabiliter percutit. Inuis autem caudam Moyses tenet, & in virgam reuertitur, quando aliquis vir iustus vindictam peccantibus incorrigibiliter imminentem auertit orationibus suis. Cum enim Deus ab vltionis ira placatur: draco sementis in virgam correctio-

catum impunitum dimittat: sed etiam ut peccatorem corrigat. ut puta, punit peccata hominum per diluuium. Sed nuquid cum misericordia dicitur: quia referuauit octo homines, in quibus genus humanum saluatum multiplicaretur: & consideratione praeriteritae punitionis scilicet diluuii amplius peccare caueret. Sic etiam aduersa immitit ut a peccato custodiant electos. Sic & senibus multos labores & dolores immitit: quibus excitati, peccare timeant: & commissa peccata corrigant. Et hoc est quod hic ait psal. *Nos corpiemur.* scilicet a peccato corrigemur. & causa est: quoniam superuenit mansuetudo. Et aduerte quod mansuetudo hic potest referri ad domini correctionem, vel ad nos correptos. Si enim referatur ad domini castigationem, tunc est sensus, quia Deus nos punit, & castigat eum misericordia, ideo corpiemur a peccato, & emendabimur. Si enim rigorose Deus peccantem puniret ut puniri meretur: statim ipsum daret: nec relinqueret penitentiae locum. Sed quia mansuetus & clementer nos punit: referuans nobis penitentiae locum, ideo corpiemur. Potest etiam mansuetudo ad punitos referri: ut id sit mansuetudo quaedam humiliatio. Et tunc est sensus: *Quoniam superuenit mansuetudo.* id est quoniam humiliatio & punitio Dei venit super nos: ideo corpiemur. Pena enim multoties aperit oculos, quos clauserat culpa. Et hoc est quod ait gl. Mansuetudo si Dei est, clementia dicitur: si nostra est, punitio vel domatio dicitur. Ipse enim Deus per clementiam mansuetus: domando nos efficit mansuetos: & sic corpiemur. Quem enim Deus diligit, corripit & castigat. Ex hoc autem quod mansuetudo Dei nos corripit, notatur quod alium corrigere volens a mansuetudine & misericordia incipere debet. vnde psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia: & in misericordia mea. Quamuis enim correctio quandoque saeuitatem requirat: semper tamen a misericordia & mansuetudine incipere debet. Cuius figura habetur in virga Moysi. Moyses enim corrigere volens Pharaonem, primò virga gracile portauit in manu, quae tandem ipso Pharaone obstinato permanente, in colubrum est versa: ut habetur Exo. 7. Quam figuram ad propositum applicat Brumo, dicit, Moysi dixit Dominus: Quid est quod tenes in manu? Respondet, virga. Dixitque dominus, Proiece illam in terram: & proiecit, quae versa est in colubrum. Interrogatur Moyses non propter aliud, sed ut responsionis suae vinculo teneatur. Ipse enim confessus est se virgam tenere: quam mox in serpentem versam fugiens exauit. Credit hunc figuro, qui non vult credere verbis. Sed quid per virgam, nisi correctio Dei? Vnde ait psal. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Hic autem virga illis vertitur in draconem, qui misericorditer correcti emendare se nolunt, quia qui incorrigibiles existunt, eadem diuinae vltionis saeuitatem sentiunt. Vnde & psalmus ait de talibus. Reges eos in virga ferrea &c. Sic ergo diuina correctio alius est virga pietatis: alius verò draco saeuitatis. quia alios misericorditer castigat: alios autem insanabiliter percutit. Inuis autem caudam Moyses tenet, & in virgam reuertitur, quando aliquis vir iustus vindictam peccantibus incorrigibiliter imminentem auertit orationibus suis. Cum enim Deus ab vltionis ira placatur: draco sementis in virgam correctio-

Psal. 101. Iustus non iurauit Deo.

Psal. 101. Iustus non iurauit Deo.

Correctio debet fieri cum misericordia.

Psal. 101. Iustus non iurauit Deo.

Psal. 101. Iustus non iurauit Deo.

Psal. 101. Iustus non iurauit Deo.

ne vertitur per misericordiam, dicens, Cum iratus fueris, misericordiam recordaberis. Et ut alios misericorditer corrigamus: primo de nobis ipsis multa cogitare debemus: ut ostendit Grego. 23. moral. c. 14. dicens, Consideremus igitur, quia aut tales aliquando fuimus. Ac si diuina gratia operante iam tales non sumus ut tanto temperantius corde humili alios corrigamus: quanto nosmetipsos in ipsis quos corrigimus agnoscimus. Si autem tales nec sumus nec aliquando fuimus, quales illi adhuc sunt, quos emendare curamus: ne cor nostrum superbiat, & forte de ipsa innocentia prius ruat quorum mala corrigimus, alia ipsorum bona ante oculos nostros reuocemus. Que si omnino nulla sunt ad occulta Dei indicia recurramus. Quia sicut nos nullis nostris meritis hoc ipsum bonum quod habemus accepimus: ita illos quoque potest gratia supernae virtutis infundere ut excitati posterius etiam ipsa possint quae nos non accepimus dona praenire. Quis enim credidisset quod per apostolatus meritum Saulus lapidatum Stephanum esset praecessurus, qui in morte eius lapidantium vestimenta seruabat? Sic ergo alium corrigens, cogitando mansuetudine seruet ut correde dicere possit. Quoniam superuenit mansuetudo &c.

1563. Quis nouit potestatem irae tuae: & praetimore tuo iram tuam dinumerare?

Hic beneficia futura postulantur. Petit autem Dei sex beneficia quae in nouo testamento sunt impleta. Petit enim primo iram Dei scire potestatem. Secundo dexteram Dei & hominis unitatem. ibi, Dexteram tuam. Tertio pro peccatis indulgentiam pietatem. ibi, Conuertere. Quarto gloriae aeternae claritatem. ibi, Repleti. Quinto in aduersis patientiam firmitatem. ibi, Latati. Sexto in agendis dirigentis gratiae veritatem. ibi, Respice. Quantum ad primum sciendum quod ira Dei distinctos habet effectus, scilicet eius punitio. qua aduersarios tangit. Nam aliquos purgat, aliquos vero deteriores facit: quia plerumque illis Deus magis parcit, quibus magis videtur iratus. Et plerumque illis est magis iratus quibus parcere videtur. Plerumque illis magis irascitur, quos etiam hic punit: ad hoc scilicet ut maiora alibi tormenta recipiant. Quis ergo hominum potestatem irae tuae cognoscat o Domine: qua aliquando corrigis, aliquando damnas, aliquando vero irascis, ut in perpetuum damnes? Hos effectus irae diuinae ostendit Grego. super illo verbo Job 27. Emitte super eum & non parcat. dicens, Peccatorem Deus quoties feriendo corrigit, ad hoc flagellum emittit ut parcat. Cum vero huius vitam in peccato permanentem feriendo non cludit, flagellum emittit, sed nunquam parcat. In hac enim vita Dominus magis studet ut parcat quanto magis expectando flagellat. sicut ipse voce angeli ad Ioann. ait. Ego quos amo, arguo, & castigo. Econtra de flagello damnationis scriptum est. In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. unde hoc semper electi prouident ut ante ad iusticiam redeant, quam super se ira iudicis accendatur inextinguibiliter: ne ultimo flagello deprehensi simul eis finiatur vita cum culpa. Flagellum namque tunc

Ira Dei diuersos habet effectus. Punit Deus ea parcat: quia dicitur ut ait mo.

Greg. 18. moral. c. 12.

Apoal. 3.

Psal. 9.

A diluit culpam, cum mutauerit vitam. nam cuius mores non mutat, non expiat actiones. Omnis ergo ira diuina, vel percussio, aut purgatio in nobis vitae praesentis est, aut initium patris sequentis. Propter eos enim qui ex flagello proficiunt dicitur, Qui fingis dolorem in praecocepto. Quia dum flagellatur iniquus & corrigitur: quia praecoceptum audire noluit, audiuit dolorem. Dolor autem in praecocepto fingitur eis: quia malis operibus quasi praecocepti vitae dolor adhibetur. De his vero quos damnant flagella, & non liberant, dicitur, Percussisti eos & non doluerunt: attriuiti eos & reuerent accipere disciplinam. &c. Bene ergo ait psalmus. Quis nouit potestatem irae tuae: quae tanta est quod aliquibus iratus parcis: aliquos damnas. Consimili modo facit ecclesia, quae aliquando non parcens parcat: & quandoque parcens non parcat. ut ostendit Grego. 13. moral. c. 3. dicens. Sancta ecclesia disciplinae rigorem cum permixtione mansuetudinis seruans, aliquando malis quasi non parcens parcat: aliquando vero quasi parcens non parcat. Quod melius ostendimus si ipsa quae plurimum accidunt proferamus. Ponamus ante oculos mentis nostrae duos praunos intra sanctam ecclesiam esse constitutos: quorum vnus sit potens & proteruus: alter mitis & subditus. Si qua miti & subdito culpa subripuerit: hanc protinus increpando praedicator insequitur, corripit eum: quem corripiendo a culpa liberat: atque ad viam rectitudinis reformat. Quid itaque huic, nisi non parcens parcat? quia dum correctionis verbum non distulit: citius hunc a culpa liberauit. Liberem enim arguens non pepercit: sed in eo quod contexit, pepercit. At contra, potens & proteruus cum quid perpetrasset cognoscitur: tempus queritur ut de malo quod fecit increpetur. Nisi enim praedicator sustineat, quando ferre congrue increpationem possit: auget in eo malum quod insequitur. Saepe enim contingit ut talis sit, qui nulla increpationis verba suscipiat. Quid itaque praedicator huic, nisi parcens minime pepercit: cui & specialiter correptionis verba non intulit: & tamen vulnus illius sub communi admonitione percussit, &c. Sic & ira Dei quandoque vulnerans parcat: & quandoque parcens vulnerat. Et hoc cognoscere scilicet, quando Deus ferit ut parcat: & quando parcat, ut damnet, est difficile. Ideo subditur, Et praetimore tuo iram tuam dinumerare. scilicet, quis nouit, id est, quis nouit distinguere iram tuam, qua his parcat ad penam: his parcat ad salutem: praetimore tuo, id est, ut te timeat, quasi dicat, Pauci sunt qui haec nouerunt.

B parcat: quae tanta est quod aliquibus iratus parcis: aliquos damnas. Consimili modo facit ecclesia, quae aliquando non parcens parcat: & quandoque parcens non parcat. ut ostendit Grego. 13. moral. c. 3. dicens. Sancta ecclesia disciplinae rigorem cum permixtione mansuetudinis seruans, aliquando malis quasi non parcens parcat: aliquando vero quasi parcens non parcat. Quod melius ostendimus si ipsa quae plurimum accidunt proferamus. Ponamus ante oculos mentis nostrae duos praunos intra sanctam ecclesiam esse constitutos: quorum vnus sit potens & proteruus: alter mitis & subditus. Si qua miti & subdito culpa subripuerit: hanc protinus increpando praedicator insequitur, corripit eum: quem corripiendo a culpa liberat: atque ad viam rectitudinis reformat. Quid itaque huic, nisi non parcens parcat? quia dum correctionis verbum non distulit: citius hunc a culpa liberauit. Liberem enim arguens non pepercit: sed in eo quod contexit, pepercit. At contra, potens & proteruus cum quid perpetrasset cognoscitur: tempus queritur ut de malo quod fecit increpetur. Nisi enim praedicator sustineat, quando ferre congrue increpationem possit: auget in eo malum quod insequitur. Saepe enim contingit ut talis sit, qui nulla increpationis verba suscipiat. Quid itaque praedicator huic, nisi parcens minime pepercit: cui & specialiter correptionis verba non intulit: & tamen vulnus illius sub communi admonitione percussit, &c. Sic & ira Dei quandoque vulnerans parcat: & quandoque parcens vulnerat. Et hoc cognoscere scilicet, quando Deus ferit ut parcat: & quando parcat, ut damnet, est difficile. Ideo subditur, Et praetimore tuo iram tuam dinumerare. scilicet, quis nouit, id est, quis nouit distinguere iram tuam, qua his parcat ad penam: his parcat ad salutem: praetimore tuo, id est, ut te timeat, quasi dicat, Pauci sunt qui haec nouerunt.

Dexteram tuam sic notam fac: & eruditos corde in sapientia.

Hic petit dexteram Dei & hominis unitatem, id est, verbi incarnationem, quo doceamur iram Dei cognoscere: & non praesentia sed amare futura. Vbi notandum quod nomine dexteram, intelligitur Dei filius, per quem dominus omnia fecit. unde sup. ver. 285. 713. 740. Haec autem dextera nobis nota facta est, quando ipse filius, humanitatem nostram assumens inter homines conuersatus est. Quid est ergo dicere? Dexteram tuam sic notam fac: nisi filium tuum mitte in carnem, ut nobis fiat notus: quo scilicet cognoscamus quid querendum, vel quid fugiendum. unde gl. Dexteram tuam sic no

Psal. 9.

Hier. 5.

Parcat: quae tanta est quod aliquibus iratus parcis: aliquos damnas.

1564.

10m. 1.

285.

sic no

fic notam fac: id est Christum sic notum fac, ut A deprecabilis esto super seruos tuos, id est talem te exhibe ut a peccatoribus possis exorari. Quod maxime fit quando preces nostras exaudit. quia tunc magis ad ipsum deprecandum excitamur. deprecabilis esto super seruos tuos, id est talem te exhibe ut a peccatoribus possis exorari. Quod maxime fit quando preces nostras exaudit. quia tunc magis ad ipsum deprecandum excitamur. deprecabilis esto super seruos tuos, id est talem te exhibe ut a peccatoribus possis exorari. Quod maxime fit quando preces nostras exaudit. quia tunc magis ad ipsum deprecandum excitamur.

deprecabilis esto super seruos tuos, id est talem te exhibe ut a peccatoribus possis exorari. Quod maxime fit quando preces nostras exaudit. quia tunc magis ad ipsum deprecandum excitamur.

Repleti sumus mane misericordia tua: & exultauimus, & delectati sumus omnibus diebus nostris.

Hic petit aeternae gloriae claritatem. Vbi notandum quod per noctem praesens vita designatur: per diem vero beatitudo futura. Sicut enim in nocte clarum non videmus, sed mane: sic in praesenti vita Deum clarum videre non possumus, quem in futuro clarum conspiciemus. Et hoc notans Grego. ait, Nocturna enim visio apparete mentis contemplationi sub quibusdam imaginibus solet: in diurna autem luce clarum videmus. Quia ergo omnes sancti quando in vita ista sunt, diuinae naturae secreta quasi sub quadam imaginatione conspiciunt, quae in patria manifestius contemplantur: ideo hic in visione nocturna Deum videre dicuntur. Nox quippe est vita, in qua quando sumus, per hoc quod interna non conspiciamus: sub incerta imaginatione caligamus. Propheta namque ad videndum dominum sub quadam seipsum sentiebat positum caligine, dicens, Anima mea desiderauit te in nocte. acsi diceret, In hac obscuritate praesentis vitae videre te appeto: sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. Dauid quoque huius noctis caliginem vitans claritate veri luminis praestolatus ait, Mane astabo tibi & videbo. Adhuc ergo in nocte videre se minus conspiciat: qui ad videndum Deum futurum mane concupiscit. Sic ad propositum, hic per mane intelligit claritatem lucis aeternae: in qua sancti misericordia Dei replentur: quia ibi Deus misericorditer omnes vires eorum replet, dum ibi intellectus satiatur Dei visione: voluntas Dei fruitione: memoria Dei comprehensione. Et hoc est quod hic ait Psal. Repleti sumus mane misericordia tua, id est in aeternitate. Modum enim est nox in qua esurimus & sitimus: tunc autem saturabimur vultu Dei: quia satiabor cum apparuerit gloria tua. unde & alibi ait, Mane astabo tibi, & videbo, id est visione tua satiabor. Sed quia diuinitas sine gaudio videri non potest, ut ait magister lib. 4. dist. vlt. ideo subditur, Et exultauimus, & delectati sumus omnibus diebus nostris. Quamuis enim in aeternitate non sint plures dies: quia solum ibi est vna dies peruectans, quae nulla nocte terminatur: tamen ad maiorem expressionem gaudij aeterni quod nulla maestitia interpolatur, dicit hic, Omnibus diebus nostris, id est quando erimus, exultabimus, & delectabimur. Cum ergo constet animam immortalem esse, & aeternam: sequitur quod talis delectatio erit aeterna. Et nota quod sancti in patria tripliciter replentur. Primo claritate diuinae sapientiae. Eccl. 39. Spiritu intelligentiae replebit illum. & hoc quo ad intellectum. Secundo voluptate omnis affluentiae quo ad voluntatem. Psal. 64. Replebimur in bonis domus tuae. Tertio firmitate aeternae permanentiae. Michee 3. Repletus sum fortitudine spiritus domini.

Greg. 13. moral. cap. 27.

Nox est vita praesens: Mane est visio beata.

Beati replentur misericordia.

Repletur beatus in patria multipliciter.

Latati

1565. Conuertere domine, usquequo? & deprecabilis esto super seruos tuos.

Hic ergo pro peccatis perit indulgentiae Dei pietatem. Deus enim a peccatoribus est auersus, quando perferunt in peccato: sed quando eis parcat dando veniam: tunc ad eos conuertitur, & eos ad se conuertit facit. vide supra, versic. 1374. In hoc ergo quod petit Deum ad se conuertit, petit peccatorem veniam sibi dari. Et quia Christus erat ille qui potestatem habebat dimittendi peccata: ideo in hoc Christum postulabat muti in mundum. Qualiter autem Deus multipliciter conuertatur ad nos, vide supra versicul. 1385. Dicit ergo: Conuertere domine, usquequo? id est usquequo eris auersus? Consimiliter conuertit Deum postulabat Psal. dicens, Conuertere domine, & eripe animam meam: saluum me fac &c. Creatura enim a Deo auersa se ad Deum conuertere non posset: nisi prius Deus sua pietate se conuerteret ad illam. Durum enim & laboriosum est ad serenitatem & tranquillitatem diuinam lucis a terrenarum voluptatum caligine retorqueti: quasi in conuersione multis impeditam hostibus & oppressam, tanquam vehementem perplexitatem huius saeculi & spinas quasdam dilacerantium desiderium suorum in ipsa conuersione patientem. Sic ergo Deus postulatus respondet, dicens, Conuertar, & miserabor eorum. Vel potest esse ista postulatio hominis iram Dei sustinentis, & flagella petentis aduersa mitigari, non ex toto auerri: quia magis prodest si aliqua aduersitas nos semper feriens cautos reddat. Sequitur, Et

Sapientia Dei clarior est: 1 Cor. 1.

1565

Psal. 6.

Conuersionis desiderium.

Læati fumus pro diebus quibus nos humiliasti: annis quibus vidimus mala.

Hic petit patientiæ firmitatem. Vbi notandum, quod pro diebus humiliationis accipit dies vite presentis, in quibus diuersis flagellis & pœnis iusti humiliantur, & suppeditantur: in quibus per virtutem patientiæ lætantur more Apostolorum, de quibus Actuum 5. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu cœcilij, &c. Et iidem sunt hic dies humiliationis & anni quibus malaverunt. Humiliatio enim significat pœnam & aduersitatem. vide versicul. 616. Et quomodo differunt humilitas & humiliatio, versicul. 896.

Dicens ergo Psalm. Læati fumus pro diebus quibus nos humiliasti, petit, quasi dicat, Fac vt lætemur in diebus humiliationis, & in annis quibus videbimus mala, id est aduersa. Vel iste versus potest intelligi de læticia habita in patria: quæ tanto amplior erit, quanto maiora fuerint aduersa, vt sit sensus, Læati fumus, id est lætabimur in patria, Pro diebus quibus nos humiliasti, id est humiliatio & aduersitas hic habita, ibi maioris lætitiæ causa erit. Et hunc intellectum habet Bernardus qui istum versum exponens ait, Læati fumus pro diebus quibus nos &c. Non habebit Deus nosster perfectam gloriæ suæ laudem, donec de puluere suscitetur, qui in conspectu angelorum hoc carmen victoriæ ei canter: Læati fumus, &c. Hoc genus lætitiæ cœli ciues nescierunt nisi per ecclesiæ filios. Hic nemo lætatur qui nunquam lætatur. Opportunè post tristitiam gaudium subit: post laborem requies: post naufragium portus. Placet cunctis securitas: sed ei magis qui timuit, Iocunda omnibus est lux: sed magis euadenti de potestate tenebrarum. Iucundior transisse de morte ad vitam gratia duplicatur. Pars mea hæc in cœlesti conuiuio & seorsum ab ipsis spiritibus beatis. Audeo dicere ex parte meæ beatitudinis ipsam beatam vitam, vbi dignetur fieri quod per charitatem in me ea fruatur, & per me aliquid sanè videtur ibi perfectioni illi accessisse per me: neque id parum: denique gaudet angeli ad penitentiam peccatoris. Quod si delicta angelorum sunt lachrymæ meæ: quid erunt eis delicta meæ?

1568 Respice in seruos tuos, & in opera tua: & dirige filios eorum.

Hic petit in bonis directionem & perseuerantem voluntatem. Vbi notandum quod ad merendum beatitudinem, non sufficit facere quod bonum est: nisi id fiat bene & perseueranter. Quoniam & bonum male potest fieri: sicut de hypocritis patet: quia multa bona faciunt, sed non bene: quia non ad Dei laudem, sed propriam: vnde illi non merentur, sed peccant: quia Dei laudem furantur. Vnde Gregorius, Scriptum est, Iuste quod iustum est exequere. Iniuste quippe quod iustum est exequitur, qui ad defensionem iustitiæ non virtutis emulatione, sed amore præmij temporalis excitatur. Iniuste quod iustum est exequitur, qui ad defensionem ipsam quam præterdit iustitiam venundate minime veretur. Iuste ergo quod iustum est exequi, est in asserctionem

iustitiæ eandem ipsam iustitiam querere. Tunc enim rectè agimus, cum nequaquam præmia, nequaquam laudes ab hominibus expectamus. Et hoc est quod Psalm. petit dicens, Respice in seruos tuos. Respiciere enim Dei in nos est nostri misereri. Vide supra versicul. 150. 360. 363. 493. 873. 1385. Et in quo petit sibi misereri ostendit, dicens, Et in opera tua dirige filios eorum. Dirigere enim opera alicuius est ipsa ad debitum perducere finem. Nam dirigo componitur ex di, & rego, gis. & dicitur dirigo, quod est in directum regere. Illa ergo opera dirigit quæ ad debitum finem regit. Cum ergo finis debitus omnium operum nostrorum sit ipse Deus: & nihil aliud in quem omnia vt in finem debitum tendere debent: illa solum opera diriguntur à Deo, quæ non aliam finem intendunt habere nisi ipsum Deum. Et quia omne quod est, à Deo est: & sic omnia opera sunt Dei. In operibus Dei diriguntur quando bona facientes per illa solum quærimus Deum. Et hoc alibi petebat Psalm. dicens, Dirige in conspectu tuo viam meam. Dicat ergo Psalm. Respice in seruos tuos. Qui serui dicuntur Apostoli: quia ab ipso Christo finaliter seruari. Nam seruus quasi seruatus dicitur. Illos autem præcipuè Christus sua oratione seruauit, quando patrem pro eis orauit dicens, Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi. Filij autem istorum seruatorum sunt ceteri fideles per ipsos in fide Christi geniti. Aliter autem istum versum & sequentem exponit N. de lyra, dicens, quod istis verbis Psalm. postulabat gratiam ædificationis tabernaculi ad Dei cultum construendi. Ad cuius constructionem seniores populi larga donaria obtulerunt: & filij eorum iuniores operati sunt faciendo illud opus tabernaculi, & vasa in tabernaculo ad ministrandum necessaria. vt habetur Exod. 31. Pro isto ergo tabernaculo Moyses orat, dicens, Respice in seruos tuos, id est seniores populi inspirando eis voluntatem offerendi donaria ad opus tabernaculi faciendum. Et in opera tua dirige filios eorum, id est in operibus tabernaculi & vasorum necessariorum ad cultum tuum. Dirige filios eorum, scilicet dans eis ad hoc sapientiam & intellectum. Quod de facto dominus fecit. Vnde dixit dominus Moysi, Exodi 31. Ecce vocavi ex nomine Bezeleel filium Huri, & impleui eum spiritu Dei, & sapientia ad omne opus faciendum ex auro, argento, ære, & marmore, & gemmis, & diuersitate lignorum. Et sic iste cum alijs à Deo directis fecit tabernaculum Dei cum omnibus ad ipsum pertinentibus. Et ad istum intellectum etiam exponit sequentem versum, cum dicitur,

Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige.

Hic petit splendorem gratiæ, qui est splendor domini Dei nostri super nos, quod est, Superius dixi, Respice in seruos tuos, & in opera tua dirige &c. Sed quomodo diriguntur in deum opera nostra? respondet, quod per splendorem gratiæ. Et hoc est quod ait, Et sit splendor domini Dei nostri super nos, id est, lumen gratiæ suæ. Et per istum splendorem gratiæ opera manuum tuarum dirige super nos, id est, per istum splendorem diriges opera nostra ad te: qui splendor est super nos: quia excedit facultatem nostræ nature. Diriguntur autem per istum splendorem opera nostra, quando opera nostra facimus non pro mercede terrenorum, sed æternorum. Sed quia nulla sunt opera bona nisi procedant ex radice charitatis, quæ omnia facit vnum: ideo omnia opera bona & directa ex vna radice charitatis procedentia vnum opus esse notat, dicens, Et opus manuum nostrarum dirige. Bona enim quæ facimus sunt Dei & nostra, quia procedunt à gratia & à libero arbitrio: vt dicit magister li. 2. di. 25.

Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos: & opus manuum nostrarum dirige.

Hoc ad prædictum sensum operis tabernaculi idem sic exponit. Et sit splendor domini Dei nostri super nos, id est, & sit deitas super nos in tabernaculo, quando erit cõpletum, illuminans nos, & dās nobis respõsa. Quod & factum est cõstructo tabernaculo, in quo diuina responsa de propiciatorio dabantur.

Exo. 25. dabantur. vnde dixit dominus Exo. 25. Inde præcipi tibi & loquar ad te de propiciatorio. Sequitur, Et opera manuum nostrarum dirige super nos: & opus manuum nostrarum dirige. Quod bis repetitur. semel pro constructione tabernaculi: & secundo pro sacrificiis ibidem per manum Leuitarum offerendis. Sed continuando primam expositionem, quam credo magis ad intellectum propheticum pertinere, est sciendum, quod splendor dei est imago dei, scilicet, ipsa gratia nos illuminas & imaginem destructam reformans: quæ gratia sola actus nostros dirigit in deum. Hic est ille gratiæ splendor qui tres reges direxit ad Christum. Ambulabunt reges in splendore ortus tui, &c. Et de isto splendore gratiæ quo actus nostri diriguntur in deum dicit, Et sit splendor domini Dei nostri super nos, q. d. Superius dixi, Respice in seruos tuos, & in opera tua dirige &c. Sed quomodo diriguntur in deum opera nostra? respondet, quod per splendorem gratiæ. Et hoc est quod ait, Et sit splendor domini Dei nostri super nos, id est, lumen gratiæ suæ. Et per istum splendorem gratiæ opera manuum tuarum dirige super nos, id est, per istum splendorem diriges opera nostra ad te: qui splendor est super nos: quia excedit facultatem nostræ nature. Diriguntur autem per istum splendorem opera nostra, quando opera nostra facimus non pro mercede terrenorum, sed æternorum. Sed quia nulla sunt opera bona nisi procedant ex radice charitatis, quæ omnia facit vnum: ideo omnia opera bona & directa ex vna radice charitatis procedentia vnum opus esse notat, dicens, Et opus manuum nostrarum dirige. Bona enim quæ facimus sunt Dei & nostra, quia procedunt à gratia & à libero arbitrio: vt dicit magister li. 2. di. 25.

PSALM. XC. Qui habitat in adiutorio altissimi; in protectione Dei cœli cõmorabitur.

Huius Psalm. secundum magistrum in glo. titulus est, Laus cantici ipsi David. Ex hoc apparet auctor Psalm. Sed quæ sit materia Psalm. ex titulo nõ apparet. Sciendũ est ergo quod Dei filius homo factus pro nobis tentationibus diaboli se supposuit; vt tentatorem superando nobis formam daret, & adiutorium ad ipsum superandum. Formam quidem: quia sicut prior tentatus humilitate diabolum superauit ita nos humilitate ipsum vincere docuit. Quia Christus in suis iniurijs & tẽtationibus humilitatem seruans, & testimonijs scripturarum tentatori respondens; iniuriam tamen dei æquanimiter sustinere noluit. Quod maxima humilitatis fuit indicium: quia scilicet in omnibus sibi deum præponebat. Sic & nos si tentati deum nobis præponamus, & ipsius honorem nostro præferamus, continuo, superabimus ipsum diabolum, sine tentationem. Adiutorium etiam dedit: quia tentatus à diabolo ipsum superando eius potestatem contra nos debilitauit. Nam vt ait magister li. 2. di. 6. Diabolum in tentatione ab hominibus semel victus victorem nec alium hominem de eodem vitio amplius tentare non potest. Cum ergo principalis demon scilicet lucifer, contra nos maioris esset potestatis, maioris quæ malitiæ: sicut & præ alijs demonibus maioris est scientiæ; ideo vt ipsius potestatem Christi

flus ligaret, sic quod amplius alium tẽtare nõ posset, ab ipso de tribus principalioribus vitijs ad quæ cetera reducuntur, tẽtari voluit: vt ipsum superando amplius neminem posset tentare. Isto enim modo Christus apprehendit serpẽtem antiquum; qui est sathanas: & ligauit eum ne amplius seducat gentes. Hanc autem tentationem Christi præuidens propheta David fecit istum Psalm. Cuius auctoritate confusus diabolus Christum tentare ausus est. Huius Psalm. scripturã diabolus allegans dixit Christo, Scriptum est enim, quia angelis suis deus mandauit de te &c. Agit ergo iste Psalm. de victoria Christi habita in tentatione diaboli. Est ergo sensus tituli iste, Laus cãtici ipsi David, id est, iste Psalm. est laus ipsi David; id est, ipsi Christo: quia cõtinet laudes Christi contra demones: quia ostendit diaboli tentationes victas à Christo, & à suis membris in auxilio Dei. Est etiam laus cãtici: quia est laus cum gaudio cordis. Intentionem mouet vt nos exemplo Christi discamus diaboli tentationes vincere. Quibus visis Psalm. iste ab aliquibus exponitur literaliter de populo dei exeunte de Ægypto. vide N. Sed quo ad sensum propheticum iste Psalm. diuiditur in partes tres. Quia in tentatione Christi & suorum tria esse ostendit, scilicet, primò diuinam protectionem, secundo demonum deiectionem: ibi, Cadent à latere, tertio victorũ exaltationem: ibi, Quoniam in me sperauit. Prima pars diuiditur in partes tres. quia ponitur primò diuina tẽtati protectio, secundo protectionis gratiarũ actio, ibi, Dicit domino, tertio protectionis expositio: ibi, Quoniam ipse. Quantum ad primum sciendum quod iste textus de Christo exponitur, & de membris eius. Quantum ad Christum sciendum quod in Christo erat duplex natura, scilicet, diuinitatis & humanitatis. In quantum deus, dat omnia: in quantum homo, recepit omnia. Vnde Christi humanitas à verbo recepit scientiam, potestatem, &c. Et sic à verbo Christi humanitas adiunabatur & protegebatur: sic quod nulla tentatione eius anima cõcuti, vel superari posset (vt dicit Grego.) quãdiu verbo vnita erat. Quærit magister li. 3. di. 13. an anima Christi potuerit peccare? Et respondet quod ipsa manente vnita ad verbum, peccare nõ poterat, à verbo protecta. Vnde de Christo dicit nunc Psalm. Qui habitat in adiutorio altissimi, scilicet, qui totam confidentiam habet in deo. In protectione dei cœli cõmorabitur. Quæ scilicet protectio erit ratione vnionis hypostaticæ. Vnde ipse Christus patri dicit, Inte domine speram, sequitur, Esto mihi in deum protectorem. Qualiter autẽ Christus protegebatur à verbo, vel protegebat verbum, vide verbi. 438. Consimiliter de hominibus intelligitur: Qui habitat in adiutorio altissimi, &c. Quia qui toto corde in adiutorium dei sperat, ab ipso deo protegitur, & defenditur. Si autem vis scire qui sunt illi qui habitant in adiutorio altissimi; hoc ostendit Bernar. istum versum pertractans, vbi ait, Quis sit diuini inhabitator adiutorij: per non inhabitantes clarius elucebit. Tria quidem sunt eorum genera, vnum nõ sperantium; aliud desperantium; tertium frustra sperantium. Neque enim habitat in adiutorio altissimi, qui nõ posuit deum adiutorẽ summum: sed sperauit in multitudine diuitiarũ suarum. Et vt de secularibus taceamus, timeo ne sit in nobis, qui non habitat in adiutorio altissimi: qd sine dolore nec loquimur, nec videmus. Sunt enim aliqui q in sancta conuersionis principio satis solliciti, & timorati videntur

Pena auget gloriam.

Angeli sunt beatiore propter bonitatem.

Greg. 9. auer. 447. 19.

Aper. 20.

Grego. 5. mora. 0. 13.

Psalm. 30.

Qui habitat in adiutorio dei & qui nõ. Bernard.

cur, donec initium aliquod sancte conuersationis accepertit. & cum multo magis desiderare debuerant. *10.* illud Eccl. 24. Qui edunt me adhuc esurient. Incipiunt ita tapide agere (acsi dicant) vt quid ei seruamus vltra quādo iam habemus quod daturus est? O si scires quā parum habes: & quā cito perdes illud, nisi seruauerit ille qui dedit. Hi ergo non sperant, neque habitant in diuino adiutorio: quia non putant illud necessarium esse. Sunt alij qui desperant; qui scilicet circa infirmitatem suam semper intenti; & habitātes in carne sua, omnia quae patiuntur cuiusmodi enumerare parati sunt. vbi enim intenderis, valet ingenium. Alij autem sperant in domino; sed frustra, peccantes scilicet in spe. Primi ergo habitant in meritis suis; secundi in pennis; tertij in virtijs. Immunda habitatio tertij; anxia secundij; periculosa primi. Soli autem in adiutorio altissimi habitant, qui illud solum obtinere desiderant. illud solum auittere trepidant, sedula circa illud & sollicita cogitatione versantes: quae est vtiq; pietas cultus dei. Hi itaque habitant in adiutorio altissimi in protectione dei commorabitur. Et bene in protectione dei commorabitur: quid eis nocere poterit eorum quae sub caelo sunt: quos deus caeli voluerit conseruare. Porro sub caelo sunt quaecunq; nocere possunt aëreae potestates; caro; mundus; & daemona. In protectione inquit, non in praesentia. Angelus siquidem habet in praesentia: ego autem in protectione sum securus. Et glo. hic ait, *Qui habitat in adiutorio altissimi.* qui scilicet totam spem non in se, sed in solo deo constituit: *in protectione dei caeli commorabitur.* id est, omnibus modis protegetur à deo, vt nec illecebra male blādentis voluptatis capiatur: nec timore aduersitatis frangatur: vt nec declinet ad dexteram nec ad sinistram regia via incedens. Regia via est via Christi regis nostri, qui sic viam mundi cucurrit, vt nec prosperis illiceretur; nec aduersis frangeretur: quem & nos imitari debemus. De adiutorio dei vide versu. 99. 267. 301. 499. 631. 673. 872. 957. 1137.

157^r **Dicit domino, susceptor meus es tu; & refugium meum, deus meus sperabo in eum.**

Hic ponitur protectionis gratiarū actio. Quanto maius est beneficium; tanto maior debet esse gratiarum actio. Maximum autem beneficium à deo datum Christo fuit homini assumptio humanitatis ad suppositum diuinum: sic quod homo esset deus. Et de tātō beneficio Christus gratias agēs deo dicebat, Tu autem susceptor meus es, gloria mea, &c. Et hoc prauidens Psal. de Christo dicit. *Dicit domino susceptor meus es tu.* Quia scilicet verbum assumpsit naturam humanā. Et Psal. 62. Adhesit anima mea post te: me suscepit dextera tua. Et quia humanitas nostra à verbo assumpta est; etiam totum genus humanum verbo gratias agens, *Dicit domino, susceptor meus es tu.* Vbi notat, quod dei filius factus est susceptor noster multipliciter, scilicet, quia factus est susceptor nostrae humanitatis in incarnatione. Susceptor nostrae penalitatis in peregrinatione. Susceptor nostrae mortis in passione. Primum fuit susceptor nostrae humanitatis in incarnatione: de qua Psal. 72. Tenuisti manum dexteram meā: & in voluntate tua deduxisti me: & cum gloria suscepisti me. Et verē cum gloria à verbo sus-

ceptus est homo: quia in primo instāci illius vnionis anima Christi fuit perfectē beata. Quae humanitatis susceptio sic facta est; non quod natura diuina nostram suscepit personam: quia tunc pater & spiritus sanctus esset homo, cum sint ipsa diuina natura. Non quod persona diuina nostram suscepit personam: quia tunc in eodem supposito essent duae personae. Non quod natura diuina suscepit naturam humanam: quia tunc natura humana ad omnes personas diuinas aequaliter spectaret. Sed persona diuina assumpsit humanam naturam sine persona humana: quia anima & corpus simul faciunt personam, quando per se ad inuicem sunt vnita. Ista autē assumpsit verbum non ad inuicem vnita: sed illa duo assumēdo in se vniiit. Quae omnia diffusē ostendit magister li. 3. di. 5. Ex praedictis sequitur aliqua. Primum quod Christus vt homo, id est, ratione humanitatis non est persona. patet, quia persona hominis assumpta non fuit. Secundū quod Christus vt persona est aeternus. patet; quia persona Christi est verbum dei aeternum. Tertium quod Christus vt persona non est creatura: quia vt sic est deus. Secundō principaliter fuit susceptor noster penalitatis. Nam vt ait magister li. 3. di. 15. Ipse dei filius omnes infirmitates nostras, & defectus assumpsit absque defectu ignoratiae. Et hoc primo vt se verū demonstraret hominē. vnde ait magister vbi supra, quod dei filius naturā hominis suscepit passibilē, scilicet, animā passibilē & corpus. vt enim verum corpus probaretur habere, suscepit defectus corporis, scilicet, famē, sitim, &c. Et vt verā animā probaretur habere, suscepit defectus animae, scilicet, tristitiam, dolorem, timorē, & huiusmodi. Secundō vt suis penalitatibus nos in aduersis fortificaret. Quia si penalitates Christi ad memoriā reducantur: nihil est tam durum vel asperum quod non patienter toleretur. Parua enim sunt quae toleramus, si recordamur quid biberit ad patibulum ille Dei filius, qui nos inuitat ad caelum. Ille enim pro nobis opprobria, irrisiones, contumelias, alapas, spūta, flagella, spineam coronam, crucemque sustinuit. Et nos miserī vno sermone fatigamur, & vno verbo deieimur. Verba sunt Cassiod. in de conflictu vitiorum. Tertio vt se diabolo occultaret. Sicut enim de virgine desponsata nasci voluit, vt hoc sacramētum diabolo celaretur: sic & nostris subijci penalitatibus. Videbat enim diabolus in Christo aliqua quae erant diuinitatis & non humanitatis opera, scilicet, angelos, & mundi elementa sibi subijci: ex quibus suspicabatur ipsum esse Deum. Sed ne ex tali suspitione ipse daemō ab instigatione suae passionis desisteret, ostendebat sibi aliqua quae erant solum hominis, & non dei: sicut ex itinere fatigari, famescere, & huiusmodi. Tertio principaliter fuit susceptor nostrae mortis: quam quidem mortem voluntate non necessitate suscepit: vt ostendit Gregor. dicens, quod veniens in carnem dominus, non ipsam mortem ex necessitate suscepit: quia nulla labe peccati pollutus reatus nostri cōditione teneri nō potuit. Et ideo mortem nostram omni necessitate calcata, cum voluit sponte suscepit. Quibus omnibus consideratis bene dei filio natura humana, *Dicit domino, susceptor meus es tu: & refugium meum.* Qualiter verbum refugium Christi fuerit, vide versu. 439. *Deus meus.* Habuit enim Christus vt homo deum: sed nō vt deus. vide versu. 1525. *Sperabo in eū.* Qualiter spes fuerit in Christo, vide versu. 284. 298. Istū verbum exponit

3. senten.

Pena nostrā Christum suscepit.

3. senten.

Cassiodo.

Greg. 24. moral. ca. 7.

Proteclio dei hominum curat.

Psal. 3.

Psal. 62.

Incarnatio.

Psal. 72.

Suscipit in se Deu.

Deus meus qui posuit dicit.

1572

Tentatio multiplex

Mat. 4.

Psal. 9.

ponit Bernar. vt sit hominis gratias deo agentis super duplici dei adiutorio, dicens, *Dicit domino, susceptor meus es tu.* Dicit inquam gratiarum actione cōfites deo super duplici adiutorio eius. Ipse enim refugium est: vt venientem cū stercorebus bouum, pigrorum lapidatorem, impigri fugiamus & euadere possimus scdam nimis lapidationē. Ipse quoque susceptor est: vt etiam cum ceciderimus, non collidamur: quia ipse supponit manum suam. Omnes enim aliquando cadere necesse est dum in hoc seculo detinentur. Sed alij colliduntur; alij non: quia deus supponit manum suam. Iniustus verō cum ceciderit; non adiecit vt resurgat, iustus verō super manum domini cadit. Nonne illum cadentem dominus suscipit qui ab humilitate suscipitur: cauitor resurgens & humilior. Dicit itaque fidelis anima, *Suscceptor meus es tu.* Possunt omnia dicere, creator meus es tu. Possunt homines dicere, redēptor meus es tu. At verō susceptor meus es tu: tantum dicere potest, qui habitat in adiutorio altissimi. Et addit, *Deus meus.* Cur non deus noster? Quia in creatione, & redemptione, ceterisque omnibus beneficijs est deus omnium: sed in tētationibus suis proprium eum habent singuli electorum. Sic enim paratus est & cadentem suscipere, & recipere fugientem, vt videri possit relictis omnibus alijs ei soli operam dare: propterea expedit omnimā deū attendere: non solum vt adiutorem, sed vt inspectorem. Sequitur, *Deus meus sperabo in eum.* Non dixit *speraui*, aut *spero*, sed *sperabo*. Hoc est (inquit) vatiū meum; hoc est propositum meum; hęc est intentio cordis mei. *Sperabo in eum, nō desperabo*, nec frustra *sperabo*: quia maledicti qui peccāt in spe, & qui peccant in desperatione. Sed nec esse volo de his qui non sperant in deo: sed *sperabo in eum, &c.*

Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium; & à verbo aspero.

Hic ponitur modus protectionis, & adiutorij diuini: quo tentatos adiuuat & protegit. Vbi notandum quod tentatio est multiplex. Est enim tentatio daemōnis vel hominis, tētatio mundi vel carnis, tentatio occulta, & tētatio publica. Et ab omnibus istis nos protegit deus. Et secundum ista; hęc pars habet quatuor partes: quia ostenditur primo quod nos protegit à prima: secundō quod à secunda; ibi, *Scapulis suis*. tertio quod à tertia; ibi, *Scuto*. quarto quod à quarta; ibi, *A sagitta*. Quantum ad primum sciendum quod Christus tentatus fuit à daemone, tentatus fuit ab homine. Tentatus fuit à daemone, Mathæi 4. Et hanc tentationem ponit psalmista dicens in persona Christi, *Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium*, glo. id est, à tentatione daemōnum. Daemō enim Christum tentando; sibi laqueos parauit; dum ipsum per verba sacrae scripturae capere credidit: vt cum dixit, *Si filius dei es, mitte te deorsum*: scriptum est enim, angelis suis &c. Sed ab isto laqueo fuit liberatus; quia per sapientiam à deo sibi datam laqueum fregit, dicens, *Scriptum est, Non tentabis &c.* Et sic daemō laqueo quem parauerat Christo, scilicet, verbum scriptū, ipse fuit captus. Psal. 9. In laqueo isto quem abscederunt, comprehensus est pes eorum. Et notat hic gl. quod in scriptura venator vix in bono inuenitur: sicut ecōtra piscator vix in malo. Secundō fuit Christus tentatus ab homine: vt puta, quando iniuriola verba ei dicebant, vt ipsum

ad impatientiam prouocarent. vt Ioan. 8. Daemōnum habes. Hoc autem dicebant tentantes eum. Et istam tētationem psalmista vocat verbum asperum, dicens, *Et à verbo aspero.* à quo Christus per patientiam fuit liberatus. Consimiliter & multos tentat diabolus per laqueos, & asperum verbum. Vbi notat glo. quod daemones fidelibus laqueos parant: non in via Christo: sed circa viam, scilicet, ad dexteram prosperitatis malae extollentis: vel ad sinistram aduersitatis parant laqueos. Si ergo vis securus ambulare; noli declinare in dexteram; neque in sinistram: sed sit tibi via ille qui pro te factus est via: vt ducat te ad se: & ita non timebis laqueos venantium. Sequitur, *Et à verbo aspero.* Multos enim per verbum asperum misit diabolus in laqueos: in quos per verbum asperū aliqui cadunt. Pura quia multi nolunt esse Christiani propter insultantes Christiano nomini: & qui timeant detractōnes hominum à deo vt cessent à via dei. Insultatio itaque & detractio infidelium verbum asperum dicitur. Et ab omnibus istis per suam gratiam suis exemplis nos liberat Christus. Istum autem verbum sic exponit Bernardus, dicens, *Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium.* Ergo ne bestia sumus? Quid ergo superbis o homo? Vide quia bestia factus es; cui venandae laquei preparantur. Venatores daemones sunt, qui cornu non sonant, ne audiantur: sed sagittant in occultis immaculatum. Sicut est ante venatorem bestia; sic ad eorum comparationem sit quilibet astutissimus homo; prater eos qui cum apostolo non ignorant cogitationes eorum. Laqueus diaboli diuitiae sunt huius seculi: sicut ait apostolus. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli.* Vos ergo qui reliquistis omnia, & secuti estis non habetē vbi caput suum reclinaret filium hominis, cōfitemini domino toto corde, tota anima; & tota virtute; gratias eis agite dicētes, *Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium.* Et ne forte paruū beneficium hoc aestimetur; audite quod sequitur. *Et à verbo aspero.* O homo, immo magis, o bestia laqueum non timebas? Time vel malleum à verbo inquit aspero. Quod est verbum hoc, nisi illud insatiabilis gehenne, asper, asper, percutes, dilaceras; cito interfices; velociter spolia, detrahe: quod est verbum asperum, nisi tollitur impius ne videat gloriam dei? Quomodo exultant venatores, capta bestia; & clamant, tolle tolle; infige in veru; inter prunis; & male bullentibus impone lebetibus. Verbum asperum fuit quod protulit dominus exasperas, domus Iudaeorum. Tolle tolle, crucifige eum. Quam horribile verbum; quam asperum; quam etudele. Hoc verbum asperum tu sustinisti domine: vt nos à verbo aspero liberares. Sit iam pietatis tuae, vt non sustineamus nos, quod sustinere dignatus es pro nobis. Vos autem fratres mei, vos pennati; ante quorum oculos frustra iacit rete; nunquid non valde exhilarantur corda vestra ad verbum hoc: & spiritali iucunditate replentur? Nunquid non preciosiore ducitis paupertatem vestram thesauris seculi? Nunquid ipsa est quae vos liberat à verbo aspero? Quomodo autē à vobis exiget Deus: quod pro ipsius amore relictum est? Agite ergo gratias, & exultate, dicentes, *Quoniam ipse liberauit me*, &c. Exultate inquam; sed interim cum tremore. Quid enim nobis adhuc timendum est? Certē peccatum apostasiae. Bene enim factum est, vt pennas acciperetis: sicut columbae, vt volaretis ad quietēdum. Nam in terra non erit requies: sed

Ioan. 8.

Laqueos parat diabolus.

Verbum asperum.

Bernard.

1. Time. 6

Verbum asperum quod est

labor & afflictio spiritus &c.

Scapulis suis obumbrabit tibi: & sub pennis eius sperabis.

Secunda tentatio à qua nos liberat Deus, est mundi vel carnis. Et quamvis Christus carnis tentationem passus non fuerit; mundi tamē sustinuit. ut puta, quando turba voluit eum facere Regem: non quod anima Christi illa tentatione esset periculis; sed quia intulit mundus. Et sic ab hac umbra dei fuit liberatus: umbra enim semper est obscura. Sic Christus homo sciens mysterium humilitatis sibi traditum sub umbra veritatis mansens non regnum mundi quaesivit: sed in umbra & obscuro humilitatis permansit. Scapulis enim dei significatur eius fortitudo: sub cuius umbra Christus humilitatem servavit. Et sub pennis vel alis dei; quae sunt iusticia & misericordia, speravit: quoniam iusticia dicitur ipsum patris servare praeceptum: misericordia vero humilitatis nobis dare exemplum. Vnde & dicit Psal. 56. Sub umbra alarū tuarū sperabo: donec transcat a me iniquitas, id est, non quod in Christo fuerit iniquitas; sed quod virtute talis spei, ab ipso longe fuit omnis iniquitas. Vel de iusto quolibet homine potest intelligi: qui sub umbra scapularum Christi ab omni tēratione protegitur. Scapulae enim sunt partes posteriores hominis, scilicet, humeris, vel dorsum. De persona autem quae nos praecedat; non faciem, sed solum dorsum videmus. Praecessit nos Christus in hoc mundo peregrinus. Quid ergo de Christo videmus nisi dorsum, id est, partem posteriorem: id est illa quae post se nobis reliquit exempla virtutum: Vnde scapulas Christi vides; quando eius humilitatem consideras: quando eius charitatem: quando eius constantiam, patientiam, & firmitatem. Et de istis scapulis nobis obumbrat: quia suis exēplis & virtutibus ab omni tentatione; si illa imitari & contemplari volumus; liberamur. Ista etiam exempla sunt alae Christi; quibus nos portat in altum: ne in terra per amorem terrenorum commoremur. Vnde de ipso dicitur Deute. 32. Sicut aquila procreans ad volandum pullos suos: & super eos volitās assumpsit eum atque portavit in hamis suis. Sed sunt multi qui sub istis scapulis Christi & pennis protegi nolunt: de quibus dicit dominus Matth. 23. Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti: Vel per alas vel pennas Christi intellige duo testamenta, vide supra versū. 559. Vel alae divinae protectionis sunt misericordia & charitas, vide supra versū. 593. Istum autem versum sic exponit Bernardus, dicens, Scapulis suis obumbrabit tibi. Qui fidelis est in modico; in te constituitur supra multa. Sicut in accipiendis indignus est, qui facit de acceptis ingratus. Itaque devotē illi gratiarum actioni respondet spiritus, dicens. Non id solum quod dictū est faciet tibi: sed & scapulis suis obumbrabit tibi. Credo in his scapulis geminā promissionem domini intelligendam, vite quae nunc est; pariter & futurae. Si enim promitteret regnum; & viaticum in itinere deesset, omnino coqueretur homines. Propterea qui post hoc seculum vitam promissit aeternam, ipse dandum in hoc seculo centuplum providentissima pietate promissit. Sub his igitur scapulis quatuor nobis conferuntur beneficia. Sub his abscōdimur, sub his ab incurſu militorum & accipitrum protegitur: quae sunt aēroa

A potestates: sub his obumbraculum salubre refrigerat nos: & repellit nimium solis fervorem: sub his quoque alimur & fovemur. Necessē est enim abscondere interim si quid habemus boni: propter quod corporaliter in clauſtro, & in sylvis abscondimus: neque hoc infructuosē credo. Necessaria est enim haec absconditio; non solum ante oculos aliorum; sed multo magis ante ipsum. Sic enim ait dominus. Cū feceritis omnia quae praecēpta sunt vobis; dicite, Servi inutiles sumus &c. Haec igitur est absconditio quam sub scapulis domini praestari diximus. Qualis forsitan fuit obumbratio illa quae Mariæ est facta à Spiritu sancto ad celandum scilicet tam incomprehensibile sacramentum. Sub ipsis scapulis protegitur. Sicut enim videns accipitrem venientem gallina mater expandit alas suas ut pulli subeant, & habeant tutum refugium: sic nobis parata, & quodammodo aperta seu dilatato sinu extēsa est summa illa & ineffabilis pietas Dei nostri. Iam vero sub ipsis quoque scapulis & umbraculum salubre, & protectionē habemus. Sicut enim sol iste corporeus: licet bonus sit, & valde necessarius; tamen & feruor eius si temperatus non fuerit; infirmo capiti: & splendor in firmis oculis nocet: nec est solis culpa, sed infirmitatis. Sic & sol iusticiae; oportet à nobis etiam bonam gratiam temperari; ne forte elationis aut indiscretionis vitium incurramus. Quippe licet gratia non detur nobis ad facietatem; datur tamen ad sustentationem. Et si cauet nobis dominus à feruore nimio: tamen fouet nos sicut mater calore spiritus. Et hoc est quartum quod sub scapulis eius nobis praestatur. Sub his pennis securus sperabis: ut de perceptione praesentium munerum, sit firma expectatio futurorum.

Scuto circundabit te veritas eius: non timebis à timore nocturno.

Hic agitur de tentatione occulta. Tentat enim diabolus occulto; quando sub specie boni ad peccatum intendit inducere: ut quando adulator sub specie virtutis ad elationē adulatū inducere satagit. Et isto modo tentatus fuit Christus nō solum à diabolo; quando sibi dixit, Si filius Dei es, mitte te deorsum: scriptum est enim &c. Ibi enim secundum glo. pinaculum templi erat cathedra doctorum; supra quam posuit eum diabolus, ut ipsum tentaret de vana gloria: quia in cathedra doctorum inani gloria deceperat multos. Et isto modo tēratio occulta vocatur timor nocturnus. Vnde secundum glo. occulta tentatio per timorem nocturnum significatur: quia illa quae fiunt in nocte; non clare videntur. Consimiliter occulte fuit tētatus ab hominibus; quando, scilicet, adulantes ipsum laudabant: ut ipsum cadere facerent: ut puta quando dicebant, Magister, scimus quia verax es &c. Dic nobis quid tibi videretur, &c. Sed contra istam tentationem fuit circundatus scuto veritatis: quia veritatem respondens; laqueos ipsorum euasit. Per scutum enim veritas fidei significatur. vide supra versū. 53. Et attende secundum glo. quod in isto Psal. Deus dicitur habere scapulas, alas, & scutum: cum nihil horum proprie sit in deo: sicut Christus dicitur lapis, leo, agnus, vitulus, & huiusmodi: cum nihil horum sit. Si enim verē leo esset; lapis nō esset; si leo esset; agnus non esset. Ideo ista in simul esse dicitur: ut nullum horum esse credatur. Iste enim sunt similitudines non proprietates. Est ergo sensus,

lus, Non timebis à timore nocturno. id est à tentatione occulta: quia ut scuto circundabit te veritas eius. id est veritas dei proteget te, quae personas non accipit: nec misceat sperantes de seipſis, cum his qui sperant in deo: sed discernit humilem à superbo; penitentem ab impenitente: circumspēctum ab ignorate. Istum autem versum exponit Bernardus sic dicens, Scuto circundabit te veritas eius. Hoc ideo necesse est: ut quia circūdatur vndique tentationibus: scuto circundet nos veritas eius: ut quemadmodum vndique sunt bellae; sint & vndique praesidia. Veritas enim circundat: quia verax est qui promittit: & sic exhibet ut promittit. Non enim incongruē scuto comparatur gratia divinae protectionis: quia scutum in superiori parte latum & amplum est; ut caput, humerosque custodiat. In inferiori verō parte strictius ut oneret minus: maxime quia graciliores sunt tibi: nec tā facile vulnerantur: sed nec adeo sic periculosum in illis partibus est vulnerari. Sic omnino sic militibus suis Christus ad inferiora tēpta, id est, carnem magnam (ut ita dixerim) strictitatem atque penuriam rerum temporalium donat: nec vult eorum multitudinem eos praegravari: sed ut victum & vestitum habentes his contenti simus; in superioribus verō ampliore latitudine & abundantiam gratiae spiritualis. Sic enim habes: primum quārite regnū dei &c. Nam & haec ipsa pater noster celestis donat nobis ob duplicem scilicet causam: ne vel omnino crederemus infensum, si ista negaret: & sic desperaremus: vel illorum nimia sollicitudo spiritualis exercitij fieret detrimentum. Sine his enim neque vivere, neque deo seruire est. Ceterū quanto strictius; tanto melius. Et infra. Sunt autē quatuor tentationes; quibus vndique circūdari scuto veritatis habemus: ut sit nobis à dextris & à sinistris ante & retro. Et credo quod eo ordine quo hic numerantur, contra eos qui conuertuntur insurgunt: ut princeps omnium tentationum sit aduersitas. Per noctem enim aduersitate sapienter designari reperies. Et scimus contra eos qui conuertuntur: primum esse certamen de moleſtias corporis conuenit. Caro enim adhuc indomita castigari, & in seruitutem tedigi nequaquam equanimiter tolerat: sed adhuc memor recens perditā libertatis; acrius concupiscit aduersus spiritum: maxime quia in pennis in quibus sunt cotidie morietes; immo & morte affecti tota die quae supra vires sunt; ultra naturam: & contra consuetudinē vestram. Necessarium est ergo nobis plane inter initia conuersationis scutum domini: ut non timeamus à timore nocturno. Et bene dicitur, à timore nocturno, non à nocte: quia non ipsa afflictio tentatio est: sed timor afflictionis. Nocturnus planē & tenebrosus timor: sed hunc facile radius veritatis exuperat. Ingerit enim oculis cordis nunc quidem peccata quae fecimus: nunc verō aeterna supplicia quae timeamus: nunc verō caelestia praemia ad quae tendimus: crebro videlicet memorantes, quia non sunt condignae passionēs huius temporis ad futurā gloriam &c. & quae pro nobis pertulit Christus; ut crebro considerantes quāta sustinuit illa maiestas pro militibus suis; erubescamus non sustinere vel parua pro nobis. Ergo ad lucem tam multiplicis veritatis nocturnus timor recedit.

A sagitta volante in die; à negotio perambulante in tenebris; ab incurſu,

& daemōnio meridiano.

Hic agitur de tentatione aperta. Sicut enim per timorem nocturnum tentatio occulta designatur; ita per sagittam in die volentem tentatio aperta: ut cum quis non ignoranter, sed scienter tentatur ad malum: quod scit esse malum. Et sic quamvis ex parte tentatoris aliqua tentatio Christo esset occulta: ut quando tentator credebatur suam intentionem latere Christum: tamen ex parte Christi omnis tentatio sibi facta erat in die: quia nihil ipsum latebat. Et est sensus; Sicut à tentatione nocturna, vel occulta te Christo ut scuto circūdidit veritas deificae & à tentatione aperta quae per sagittam volentem in die clara significatur. Sagitta volans in die fuit: quando ut ipsum ad desperationem inducerent; ipsi in cruce pendenti improperebant praeteruentes, & blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes. Vah, qui destruis templum dei &c. quando clamabant, dicentes. Alios saluos fecit seipsum non potest saluum facere. Ista sunt sagittae diurnae & aperta: de quibus Psal. 56. Filij hominū dētes eorum arma & sagittae: & lingua eorum gladius acutus. Et tamen ab istis sagittis fuit scuto veritatis protectus: quia in ipsis tentationibus positus: viam veritatis non deseruit. Praedicta autem duo tentationum genera; scilicet occulta & manifesta, alijs verbis replicat, dicens. A negotio per ambulante in tenebris: & hoc quo ad tentationem occultam. Et à daemōnio meridiano: & hoc quo ad tentationem apertam. Supple ab his liberaberis scuto diuinae veritatis circūdat. Istum autem versum exponens Bernardus per sagittam volentem in die intelligit tentationem vanae gloriae: per negotium in tenebris tentationem auaritia: sed per daemōnium meridiano, intelligit ignorantiam boni. Quantum ad primum ait, A sagitta volante in die: time sagittam leuiter volentem: quae leuiter penetrat: sed non leuiter vulnus infligit. Nā sagitta haec, vana gloria est. Qui feruentiores videntur; ipsi sibi caueant in hac parte adhuc solliciti non deserere scutum inexpugnabilis veritatis. Quid enim aliud tam contrariū vanitati sicut veritas: Nec sane huius opponenda sagittae secreta illa: & quodam modo intima veritatis exigimus: seipsum nouerit animas de se tenet veritatem. Difficile proflus (ni fallor) homo verbis laudantium hominem in vita sua adduci poterit altum sapere: si se intrus ad lucem veritatis sollicita consideratione discutiatur. Quantum ad secundum subdit: negotium in tenebris planē est cupiditas, quae est radix omnis iniquitatis: ambitio; subtile malum; secretum virus; pestis occulta; artifex; mater hypocritis; liuoris parens; vicio-ram origo; criminum fomes; virtutū erugostinea sanctitatis, excaecatrix cordium; ex remedijs morbos creans; generans ex medicina languorē. Contempsit iste (ait daemōn) vanam gloriam: quia vana est. fortasse aliquid solidius affectaret; forte honores; forte diuitias. Quid verō hunc verum fouet aliud quam mentis alienatio; & obliuio veritatis: aut quid nisi veritas hunc prodendum inuestigat proditorē: & negotium arguit tenebrarum? Quantum ad tertium ait; Daemōnium meridiano aperta superbia: quia daemōn impingit perfectos; ut facile qui currit, incurrat. Hoc est daemōnium non tantum diurnum; sed etiam meridiano &c. Ab his ergo omnibus, si scuto veritatis circūdari fuerimus; protegitur.

B 3 Cadent

Scapulae signifi- ficant escum- pla Christi no- bi relictā.

Scapulae signifi- ficant escum- pla Christi no- bi relictā.

Scapulae signifi- ficant escum- pla Christi no- bi relictā.

Scapulae signifi- ficant escum- pla Christi no- bi relictā.

Luce 18.

1574

Matth. 4.

Matth. 23.

Christus dicitur Lapis, leo, agnus: cum nihil sit horum.

Sagitta dicitur tentatio.

Matth. 27. Mar. 15.

Psal. 56.

Tabic. 1.

Sagitta dicitur vana gloria.

Negotium in tenebris est auaritia sine cupiditas.

Auaritia quantum sit malum.

Daemōnium meridiano dicitur aperta superbia.

Cadēt à latere tuo mille; & decem milia a dextris tuis: ad te autem nō appropinquabit.

Hic ponitur dæmonum deiectio. Et notatur hic triplex deiectio dæmonum deiectio: secundū Christū, & iustorum conseruatio: tibi, Non accedet tertiū dæmonum conculcationi: Super ephidem. Circa primum ostendit tria: primū quod dæmones à Christo superantur: secundū quod dæmones per Christum puniuntur: tibi, Veruntamen, tertū quod humiles per Christum exaltantur: tibi, Quoniam tu es domine. Quātum ad primū sciendum, quod in eo quod Christus tentatus à diabolo ipsum superauit: dæmonum enervauit potestatem: vt etiam à suis fidelibus victi succūbat. Quod notans psalmista dicit, *Cadent à latere tuo mille &c.* Vbi sciendum quod Christus duo latera dicitur habere: scilicet latus dextrum, ad quod collocabuntur in iudicio prædestinati: & sinistrum ad quod ponentur præsciti; vt habetur Matth. 25. Per latus ergo dextrum significantur prædestinati: & per sinistrum reprobati. Reprobati autem, quandoque sunt in statu gratiæ; sicut aliquando fuit Iudas. Et sic quandoque victoriam dæmonum habent. Prædestinati autem multo fortius & pluries ipsos dæmones vincunt. Et hoc ostendens primū de præscitis, dicit psalmista. *Cadent à latere tuo mille.* Per latus hic intelligitur latus sinistrum. quod patet: quia ipsum distinguit à latere dextro: dicens postea, *Et decem milia a dextris tuis.* Et sic est sensus. *Cadent à latere tuo mille.* scilicet, dæmones, id est, ab ipsis etiam præscitis aliquando dæmones superabuntur. Et ponitur numerus mille determinatus pro numero indeterminato. Vnde mille, id est, multum vel mille dæmones cadent: mille, id est, generaliter: quoniam mille significat vniuersitatem: vt ait Grego. lib. 9. moral. cap. 2. Quia etiam ipsi præsciti in omni genere tēstationis quandoque dæmones vincunt. Sed nulli dubium quod multo plures dæmones vincunt ipsi prædestinati. Tum quia frequentius infestantur ab ipsis. Illos enim magis tentant dæmones: quos vident meliores: vt dicit Grego. lib. 4. moral. cap. 24. Et lib. 14. cap. 17. Tum etiam quia dæmones maximè homines tentant; quando morti appropinquant: vt dicit Grego. libro 32. mor. cap. 22. Et certum est quod tūc prædestinati semper de ipsis habent victoriam: sed nunquam præsciti. Et sic multo plures vincunt prædestinati quam præsciti. Et hoc notans psalmista postquam dixit, quod mille cadunt à latere, id est, præscitis: statim subdit, *Et decem milia a dextris tuis.* Ponitur etiam hic numerus determinatus pro indeterminato. Vt sit sensus: Multo plures vincuntur à prædestinatis quam à præscitis. Vel aliter exponit glo. Notans quod per latus Christi intelliguntur boni: qui cum Christo iudicabunt in iudicio. Assessores enim indices de latere principis dicuntur vulgato sermone: sicut cardinales dicuntur de latere Papæ. Isti autem erunt omnes illi qui relinquētes omnia: secuti sunt Christum. quibus Christus promisit, dicens, Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me: sedebitis super sedes duodecim &c. Non est enim putandum, quod solū duodecim apostolis hoc promiserit Christus. Alioquin vbi erit Paulus, qui plus omnibus laborauit: Duodecim ergo perfectio est tribunalis: in quibus sedebunt omnes illi qui reliquerunt om-

Latus Christi significat reprobos: sed dextrum prædestinatos.

Greg. lib. 9. mor. 27.

Greg. lib. 4. mor. 24. & lib. 24. cap. 17. Greg. lib. 32. mor. cap. 22.

Latus Christi significat illos qui cum illo iudicabunt.

Matth. 19.

ma: & secuti sunt Christū; qui per latus designantur. Per dexteram autem intelligitur beatitudo æterna. Plures autem sunt beati qui non reliquerunt omnia: vt Abraham, David, &c. Vnde plures sunt qui sperant beatitudinem, quam qui sperant cum Christo se iudicatos. Multi etiam sperant se cum Christo iudicatos: qui ab illa spe cadent: quia nō radicati per charitatem. Et multo plures sunt, qui sperant se futuros beatos; qui tamen ab illa spe decident. Et hoc notans psalmista, dicit, O Christe cadent à latere tuo mille. Et decem milia &c. id est, pauciores sunt qui præsumunt se tecum iudicatos: & multo plures qui præsumunt se à dextris tuis sessuros: qui tamen cadent à presumptione sua. Et quamuis illi sic cadent: talis tamen casus ad te non appropinquabit: ad te, ad est, ad tua membra, scilicet prædestinatos: qui vnum sunt tecum: quia nullus illorum finaliter cadet.

Dextera significat beatitudinem æternam.

Veruntamen oculis tuis confide- rabis; & retributionē peccatorum videbis.

Hic ostendit quod mali per Christum puniuntur. Vbi notandum quod Deus nō tam considerat quod fit: sed intentionem qua fit principaliter attendit: vt ostendit Greg. 28. moral. cap. 13. dicens, In euāgelio veritas dicit, Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex; totum corpus tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit; etiam corpus tuum tenebrosum erit. Quid enim per oculum exprimitur, nisi præueniens opus suum cordis intentio: quæ priusquam in actione se exercet; hoc iam quod appetit, contemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi vnaquæque actio: quæ intentionem suam quasi oculum intuentem sequitur: Lucerna itaque corporis est oculus: quia per radicē bonæ intentionis merita illustrantur actionis. Et si oculus tuus simplex fuerit: totum corpus tuum lucidum erit: quia si recte intendimus per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur: etiam si minus bonū esse videtur. Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia cum peruersa intentione quid vel rectum agitur; & si splendere coram hominibus cernitur: tamen apud examē interni iudicis obscuratur. Ex quo apparet, quod Deus nō intendit quid quis agat: sed qua intentione illud agat. Ad propositum dæmon à Deo permissus tentat bonos: quæ tētatio utilis est bonis: quia per illam cum diabolo certant, & de illo triumphant: & propter victoriam coronam merentur. Quamuis autem sic tentando bonis proficiat: quia tamen mala intentione hoc facit, scilicet, vt eos ad casum peccati perducatur: ideo sibi imputatur ad delictum: & per hoc amplius supplicium meretur. Et hoc est quod ait, *Veruntamen oculis tuis confide- rabis,* scilicet, tu Christe illo lucido aspectu; quo indicas hominum corda. Et sic videbis hoc dæmones mala intentione agere: ideo punies eos. Et hoc est, *Et retributionem peccatorum videbis.* Quia bonum quod per nescientes agitur, non eis retribuetur: sed malum quod intendunt; quia non quod faciunt; sed quod intendunt considerabis. Vel secundum Bernardum exponitur de beatis qui oculis suis videbunt penas damnatorum: quod ad minus ipsorum gaudium erit: quia lætabitur iustus cum viderit vindictam.

3577

Intentionem attendit Deus non opus. Grego. lib. 28. moral. cap. 13.

Intentio operis non nominatur.

Bernard.

Quoniam

Quoniam tu es domine spes mea: altissimum posuisti refugium tuum.

Hic ostendit quod humiles; & boni per Christum exaltantur. Hic enim loquitur ecclesia ipsi Christo, vt est ecclesiæ caput. Vbi sciendum quod Christus aliquibus est refugium altum; aliquibus bassum. Bassum est refugium illis qui ad ipsum refugium solum pro temporalibus bonis habendis: vel molestiis temporalibus fugiēdis. Sed altum est refugium bonis & humilibus qui solū propter ipsum ad ipsum cōfugiunt, & æternam penam effugiūt. Et tales sibi dicere possunt. *Altissimum posuisti refugium tuum.* scilicet te ipsum altissimum mihi posuisti refugium: quia nihil aliud spero præter te: nihil aliud figio, quam separati à te: quoniam tu es spes mea. Vnde istum versum exponens Bernardus ait, *Quoniam tu es domine spes mea.* Quicquid agendum; quicquid declinandum; quicquid optandum; quicquid tolerandum sit, Tu es domine spes mea. Hæc vna mihi omnium promissionum causa: hæc tota ratio meæ expectationis. Prætedat alter meritum: sustinere se iacet pondus diei & æstus; ieiunare bis in sabbato se dicat; postremò non sicut ceteri hominum se esse gloriatur. mihi autem adherere deo bonum est: & ponere in deo spem meam. Ponat alij spem suam in alijs: hic forte in scientia literarum; hic in astutia seculi: ille in dignitate vel qualibet alia vanitate confidat: propter te ego hæc omnia detrimētum feci: omnia arbitror vt stercora. Quoniam tu es domine spes mea. Speret qui vult in incerto diuitiarum: ego autem nec ipsa quidē victui necessaria, nisi à te speto, nimirum fidens in verbo tuo: in quo abieci omnia. Querite primū regnum dei: & hæc omnia adiecientur vobis. Si mihi premia promittuntur, per te obtinenda sperabo. Si insurgat aduersum me prelium, si feriat mundus; si fremat malignus; si ipsa caro aduersus spiritum concupiscat, in te sperabo. Hoc sapere ex fide necessaria est: & dicere, Tu es domine spes mea. Nec aliud ex sententia quis dicere potest: nisi cui intus à spiritu sancto sit persuasum iactare cogitatum suum in domino. Quis enim sperauit in eo, & confusus est: De quacūque inquit tribulatione clamauerint ad me; exaudiam eos. Ecce innumeratæ sunt tribulationes: sed secundum multitudinem earum consolationes lætificauerunt animam meam: dum modo non ad alia cōuertaris: dum modo clames ad eum, dum modo in eum speres: nec humile aliquod vel terrenum; sed altissimum ponas refugium tuum. Non enim accedet illuc tētator; non calumniator, non pessimus ille fratrum accusator attinget. Sæpe illic fugiamus, munitus est locus; nullus ibi timebitur hostis, vt magis illic manere liceat semper: sed nō huius temporis. Hoc enim quod modo refugium est: post habitaculum erit, & habitaculum sempiternum. Nempè ad omnem tentationem; ad omnem tribulationem; ad omnem cuiuscūque denique modi necessitatem aperta est nobis vrbis refugij: sinus montis expansus est: parata sunt foramina petreæ: patent viscera misericordiæ dei. Hoc refugium qui declinat, æternam penam non meretur effugere. Et nota quod dixit, spes mea: plus est quam si dixisset, sperabo in eum. Conuenientius quippe spes nostra dicitur, quod speramus: quam in quo speramus. Sunt enim forte nonnulli qui à domino obtinent corporalia, vel temporalia concupiscunt: sed perfecta charitas; solum id quod summum est, di-

Refugium est Christus.

Bernardus spes nostra Christus.

Matth. 6.

Refugium nostrum Christus.

cente cum propheta. Quid enim mihi est in celo: & à te quid volui super terram &c.

Psal. 72.

Nō accedet ad te malum: & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

1579

Hic ponitur Christi & iustorum conseruatio. Nota quod malum est duplex, scilicet, pænæ & culpæ. Similiter & Christus accipitur dupliciter, scilicet, secundum caput & secundum membra. Christo autem in se non accedet malum culpæ nec pænæ, quia in totum glorificatus est: membris autem eius accedet malum pænæ, sed non culpæ. Diuiditur ergo in tres partes: quia ponitur primū huius conseruationis beneficium: secundū eius ministerium: tibi, Quoniam angelis suis: tertū ministerij modum: tibi, in manibus. Quantum ergo ad primum notandum quod psalmista in isto versu loquitur primū Christo vt corpus est, dicens, *Nō accedet ad te malum.* secundū loquitur sibi vt est caput, dicens, *Et flagellum &c.* Quātū ergo ad membrum Christi, dicit, *Nō accedet ad te malum.* Propriè enim loquendo mali nomine solum intelligitur malum quod culpam includit. Nam (vt habetur 1. q. 1. illa cauenda sunt.) mali nomine illa solum intelliguntur, quæ mentem crimine implicat. Vnde paupertas, ægrotudo, mors, & ignobilitas propriè mala non dicuntur. Deus igitur suos electos sic custodit, vt saltem finaliter ipsos peccato implicari non permittat. Et hoc est quod psalmista corpori Christi, scilicet, omnibus prædestinatis ait, *Nō accedet ad te malum,* scilicet, culpæ finaliter: licet multoties istis accedant flagella, & multæ aduersitates in præsentia quibus tamè omnibus finaliter liberantur. Psal. 33. Multæ tribulationes iustorum: & de omnibus his liberabit eos dominus. Consequenter loquens Christo capiti dicit, *Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Per tabernaculum enim intelligitur corpus Christi; in quo habitabat plenitudo diuinitatis corporaliter: vt ait apostolus. Illud autem tabernaculum vsque ad mortem crucis fuit flagellatum, passum, corona spinea coronatum, & mortuum: sed per resurrectionem factum fuit impassibile & immortale: quia Christus resurgens ex mortuis; iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur. Et ideo nulla pænā amplius istud tabernaculū lædere potest. Et hoc est quod hic dicit Christo psalm. *Et flagellum nō appropinquabit tabernaculo tuo.* quod autè tabernaculum dicatur corpus Christi, vide supra versu. 388. 460.

Psal. 72.

Malum proprie solum dicitur peccatum.

Psal. 33.

Tabernaculum dicitur corpus Christi. Coloss. 2.

Rom. 6.

Quoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis.

1580

Hic ponitur custodia iustorum ministerium. Secundum enim Hierony. iste versus non intelligitur de Christo, quæ custodire habeant angeli: quia angelos tanquam dominus ipse custodit. Sed intelligitur de quolibet sancto viro: qui angelorum ministerio custoditur ne cadat in peccatum. Et sic diabolus falsè istum textum allegauit Christo: quia de filio Dei dictus non erat. Vnde ait Hierony. super Matth. in Psal. 90. legimus, quoniam angelis suis &c. hoc non de Christo; sed de quolibet sancto viro prophetia est. Male ergo interpretatur diabolus scripturas. Nota ergo quod beati angeli ad custodiam

Hierony.

Matth. 4. Hieron.

B 4 stodiam

custodiam animarum iustorum sunt deputati. Vnde Hieron. super illo verbo, Matth. 18. Angeli eorum semper erunt faciem patris mei qui in caelis est. ait, Magna dignitas animarum; ut vnaqueque ab ortu suo habeat angelum ad sui custodiam deputatum. Contumeliter qualibet habet vnum malum angelum separatum sibi ad exercitum: ut eorum impugnationibus resistendo, animarum crescat meritum. Nota ergo quod angeli boni iustos custodiunt, ne cadant tripliciter. Primum daemones refrenando, ne noceant, vel tentent quantum cupiunt. Exemplum de angelo Tobiae, qui daemone compescuit ab vxore Tobiae. Vnde dixit Tobias patri de angelo Raphael, Daemone ab vxore mea compescuit. Quod quidem faciunt tetati augendo virtutem: & tentantis virtutem debilitando. Et ideo consulit Bernardus in sermone de angelis, dicens, Quotiens grauissima cernitur insurgere tentatio, vel vehemens tribulatio imminere; inuoca angelum custodem tuum, ductorem tuum, adiutorem tuum: non enim dormiat, neque dormit; etiam si quandoque ad tempus dissimulare videatur. Et ad istum intellectum habetur Apoc. 20. quod angelus ligauit serpentem antiquum qui est diabolus: ne amplius seducat gentes. Secundum bonas inspirationes immittendo. Cuius figura habetur Actuum 12. de angelo Petri; qui Petrum dormientem, & catenis ligatum excitauit, dicens, Surge velociter. Quamuis enim secundum magistrum lib. 2. dist. 12. omnes boni angeli communiter nostrum bonum velint: communiterque salutem omnium custodiunt: ille tamen angelus qui alicui deputatus est ad custodiam; specialiter eum ad bonum excitat, & hortatur. Confimiliter & quamuis omnes mali angeli generaliter malum omnium hominum desiderent: magis tamen quemlibet hominem ad malum magis incitat ille malus angelus; qui sibi est ad exercitum deputatus. Figura huius habetur in angelo Philippi, de quo Actuum 8. Angelus domini locutus est ad Philippum, dicens, Surge & vade &c. Tertio ipsos a malis operibus retrahendo. Si enim in conspectu alicuius hominis quis cauet peccatum verecundia ductus, quanto fortius in praesentia beati angeli ad custodiam cuiuslibet animae deputati: qui semper & vbique animae quam custodit, praesens est, peccare quilibet erubescere debet. Et hoc notat Bernardus in sermone de quadragesima, dicens, In quouis loco, in quouis angelo reuerentiam exhibe angelo tuomee audeas illo praesente facere: quod me videte non audeas. Sic enim angelus Balaam ipsum a peccato praeseruit, scilicet eum retrahens, ne iret ad maledicendum populo Dei vt disposuerat: quando dixit illi angelus. Ego veni vt aduersarer tibi: quia peruersa est via tua, mihi que contraria. Istud ad intellectum custodiam angelorum illa sancta mulier Iudith in seipsa experta fuerat. Vnde dicit, Custodiuit me angelus domini: & non permisit me ancillam suam inquinari peccato. Quamuis autem angeli quantum ex se est; omnes animas a peccatis praeseruent; & custodiant, maxime tamen electos custodiunt: quia magis eis obtemperant. Vnde nunc Psalmista cuiuslibet iusto dicit, Quoniam angelis suis Deus mandauit de te &c. Quantum enim est ex parte sua, quemlibet sibi deputatum in omnibus suis vijs & actionibus custodiunt.

A offendas ad lapidem pedem tuum.

Hic ponitur modus huius custodiae. Vbi nota quod iste versus de Christo exponitur. Sic quod per pedes Christi, intelligit sanctos apostolos, euangelistas, & praedicatores, qui Christum, id est, eius fidem portauerunt per orbem, vide supra versu. 445. & 768. Lapis autem significat legem antiquam, quae in tabulis lapideis data fuit: quae fuit lex timoris: quia cum terroribus data fuit: vt habetur Exo. 19. Offendere ergo pedes ad lapidem: est ipsos praedicatores offendere in legem timoris in praedicando fidem timore; De Christo ergo dicit, quod angeli manibus portabunt te: quia manibus angelorum Christus subleuatus est in caelum: non quod sine eis rueret, sed quia obsequabantur regi. Melior est enim & nobilior qui portatur, quam iumentum portans. Quid autem ex hoc factum est, quia portatus est in caelum: Certè statim post apostolis & praedicatoribus misit Spiritum sanctum. Quo recepto, omnis timor ab eis fuit expulsus: qui ante timidi non audebant verbum Dei loqui. Sed cum magna auctoritate sine timore praedicabant lapidè, id est, legem antiquam impletam fuisse. Dicit ergo Christo. In manibus portabunt te, scilicet, angeli in caelum: vt mittas tuis pedibus Spiritum sanctum. Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum, id est, ne forte apostoli offendant timore, vel ad lapidem, id est, praedictam legem in lapidibus datam esse seruandam. Vel secundum Bernardum iste versus intelligitur etiam de quolibet iusto, quem angeli sancti in manibus portant: quia non patientur eum tentari supra id quod potest: sed in manibus, id est, in auxilijs suis tollent eum, vt pertranscat offendiculum, quam facile transit foueam, qui portatur manibus. quam mude lutum transit, qui manibus sustinetur. quam facile natat aquam, cuius alter sustinet mentum. Qui ergo angelorum portatur auxilio, ad lapidem non offendit. Sed quis est iste lapis? Ego istum lapidem intelligo Christum: qui est lapis offensionis, & petra scandali. In quem si quis offenderit, colliditur: super quem verò ceciderit, conteret eum. In hunc lapidem offendunt: qui contra Christum peccant.

D Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculeabis leonem & draconem.

Hic ponitur demonum conculeatio. Vbi notandum, quod sicut Christus diuersis nominibus nuncupatur, secundum diuersas virtutes quas habet: Vnde vocatur leo propter fortitudinem: agnus propter mansuetudinem: lapis propter fundamenti stabilitatem. Sic e contra diabolus secundum diuersa eius vitia nomina habet diuersa. Vnde vt hic ait glo. haec nomina hic posita diabolo conueniunt. Ipse enim est aspis, cum occultè percutit. Ipse est basiliscus, cum palam venenat. Basiliscus enim rex serpentum est, & noceat flatu. Leo est, dum persequitur violenter. Leo enim rex animalium viribus noceat. Draco est, cum deuorat negligentes. Per ista ergo omnia nomina hic intelligitur diabolus. Super ergo diabolus istis nominibus significatum Christus ambulauit, & ipsum conculeauit, quando ipsum diabolum tentantem superauit: & potestatem suis fidelibus dedit ipsum conculeandi. Vel ipsum conculeauit: quando per suam passionem ipsum

Exo. 19.

Bernard.

1581

Diabolus dicitur aspidem & basiliscum & leonem & draconem.

Bernard.
Aspis significat uisum

Basiliscus significat inuidiam

Draco significat iracundiam

Leo significat timorem perturbati.

ipsum eiecit a cordibus fidelium. Vel aliter secundum Bernardum istis nominibus intelliguntur diuersa genera vitiorum: quae vir iustus auxilio Dei fultus, conculcat. Vnde ait super isto versu. Super aspidem & basiliscum ambulabis &c. Quid inter ista faceret pes humanus: quid humanae affectionis inter tam horribilia monstra costaret? Ita enim sunt nequitiae spirituales: quae quidem ex diuersis officijs, vel potius maleficijs diuersa vocabula fortuntur. Alius quidem aspis, alius basiliscus, alius leo, alius draco: quod scilicet varè noceant. Alius morsu, alius visu, alius rugitu vel ictu, alius flatu. Et consequenter declarat singula: primò de aspidè, dicens, Alpis est obstinatio: quia aspis alteram autem prescius quam potest terram ingere solet: & alteram cauda obturare, ne audiat vocem &c. Quid ad hanc, scilicet aspidem incationis vox: quid faciat sermo praedicatoris? Nouerit tamè vir pertinax non se caelo, sed solo terrae ingere: ne sapientia quae de caelo est, non solum pudica, sed etià pacifican non audiat: quae audiret si cauda non obturaret auditum. Cauda haec finis est vitae, quae considerate recusat. Terra verò alteram claudit aurem terrenis intectus. De aspidè vide supra versu. 871. Consequenter declarat quid sit basiliscus dicens, Basiliscus (vt naturales dicunt) venenum gerit in oculo: pessimum animal & pra omnibus execrabile. Nolle cupis oculum venenatum, oculum nequam, oculum fascinatam? inuidiam cogita. Quid enim est inuidere, nisi malum videre? Si non fuisset basiliscus, nunquam eius inuidia mors intrasset in orbem terrarum. Vae misero homini, qui inuidum non prauidit. Superemus huc inuidu, dum viuimus: si post mortem volumus ministrum tantae nequitiae non timere. Nemo alterius bonum inuido respiciat oculo. Neque hoc ipsum quatum in se est interficiat. Si enim qui odit hominem illum homicidam veritas testatur: quid & ille qui bonum odit in homine: nunquid ille homicida poterit appellari? Consequenter de dracone sequitur, dicens, Immanis bestia est draco: flatu igneo quicquid attigerit, necat: non solum bestias terrae: sed etiam volucres caeli. Hic est iracundia spiritus. Quos enim sublimis vitae flatu huius draconis miserè satis adustus turpiter in os eius ingemisimus cecidisse. Quam melius sibi irasci potuerant ne peccarent. Nimirum affectio naturalis ira hominum est: sed ab uteribus bono: non miseranda pernicies est. Occupanda est ira in quibus expedit: ne forte ad illicita prorumpat. Nolite irasci eis qui vobis transitoria auferunt, qui conuicia inferunt, qui ingerunt forte supplicia: & propter hoc faciunt nihil. Irascimini iniquitati vestrae. Nulla enim nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniquitas. Hinc nimirum non modo mansuetudo oritur cui draconis flatu non noceat: sed etiam magnanimitas quam rugitus leonis non terreat. Consequenter de bonitate dicit. Aduersarius videtur tanquam leo rugiens circuit quarens quem deuoret. sed gratias leoni de tribu Iudae rugire potest ille: ferre non potest. Ad rugitum quidem leonis nulla bestia stare potest: & plerumque superat ferientem, qui non sustinet rugientem. Verè bestia, verè rationis expertus quae solo timore cedit: qui victus ante conflictum, non telo, sed tuba prosternitur. Haec est quidem tentatio quae corporalis necessitatis occasione animum turbat.

A berabo eum: protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.

Hic sequitur virorum exaltatio quae in tribus consistit. Quoniam iusti in suis certaminibus à Deo protegentur: secundò à Deo associantur: ibi, Clamabit. tertio à Deo coronantur: ibi, Longitudine. Quantum ad primum sciendum quod ista sunt verba patris de Christo, dicens, Quoniam in me sperauit. Licet enim in Christo non fuerit proprie spes, quae est certa expectatio futurae beatitudinis: quia à primo instanti conceptionis suae verè fuit beatus: nondum tamen habebat corpus impassibile: sed multis passionibus subditum: & secundum hoc sperabat quod merito suae passionis resurgeret cum corpore impassibili: per quam resurrectionem ab omnibus penitus liberatus esset. Et hoc est quod pater dicit, Quoniam in me sperauit: confidens certissime immortalē se resurrecturum. Et ego liberabo eum, scilicet, à morte ipsum resuscitando. Protegam eum, scilicet, ne amplius pati possit, vel mori. Quoniam cognouit nomen meum, id est, rem & virtutem quae per nomen Dei importatur. Nomen enim Dei est dominus: vide supra versu. 100. Dominus autem est nomen potestatis. Quid est ergo cognoscere nomen domini, nisi cognoscere deum esse omnipotentem? Vel etiam potest iste versus legi de Christo: non secundum quod est caput, sed secundum quod est corpus, scilicet, de membris suis. Et eodem modo exponitur, scilicet, de finali resurrectione. Istum autem versum sic exponit Bernard. dicens, Quoniam in me sperauit, &c. Dulcissima liberalitas est in se sperantibus non deesse. Quoniam inquit in me sperauit: & ego liberabo eum. Protegam eum, id est, conseruabo eum. Si tamè cognouerit nomen meum, id est, non sibi tribuat quod liberatus est: sed nomini meo det gloriam. Protegam ergo eum, quoniam cognouit nomen meum. Non nouit nomē eius qui illud assumit in vanum: qui dicit ei, domine domine, & non facit quod dicit ipse. Non nouit nomen eius, qui eum nec honorat, nec patrem, nec timet vt dominum. Nos autem si nouimus nomen sanctum quod inuocatum est super nos: desiderandum est, vt semper sanctificetur in nobis.

D Clamauit ad me & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.

Hic ostendit quod iusti in tribulationibus à Deo associantur. Si enim iste textus de Christo capite intelligatur, certum est quod multis clamauit ad patrem orando. Et quod omnis eius oratio fuit exaudita, non solum quo ad utilitatem, vt orationes aliorum iustorum: sed etiam quo ad votum, vide supra versu. 190. & 292. & 365. & 406. & 506. 1105. Etiam qualiter Christus multotiens clamauit & multipliciter, vide supra versu. 399. Si autè de corpore Christi intelligatur, certum est quod omnis iustorum oratio à domino exauditur. Et si nō quo ad votum, saltem quo ad utilitatem: quod est melius, quia multotiens exaudiri ad votum est causa perditionis, sicut patet de infirmo corporaliter: qui instatè postulat quod medicus sibi mortifera nouit, de hoc vide supra versu. 74. & 294. & 516. Et nota hic magnam Dei misericordiam: quia omnem deuotè clamantem exaudit. Quod hic notans

Spes quomodo fuit in Christo.

Bernard. Nomen domini cognoscere quid est.

Oratio qua meretur exaudiri.

Bernard.

1583

Quoniam in me sperauit, & ego li-

1581

In manibus portabunt te: ne forte

Bernardus ait, Clamavit ad me & ego exaudiam eum. Fructus gratia domini est clamor orationis. Porro fructus clamoris est exauditiō saluatoris. Clamavit ad me &c. Hoc plane est testamentum patris, hoc pietatis fœdus, hoc pactū misericordiæ; & miseratiōnis. Non enim dixit exaudiam eum; quia dignus fuit, quia iustus fuit, & rectus, innocēs manibus, & mundo corde: propterea liberabo eum. Si enim hæc aut similia diceret: quis non diffideret? Quis gloriabitur se castum habere cor? Dulcis vox, quæ meritum exauditiōnis in clamore constituit postulatiōnis. Clamavit, inquit, ad me, & ego exaudiam eum. Meritū nō exauditur, qui clamare dissimulat: aut omnino non postulans, aut tepidè postulans & remissè. Siquidem in Dei auri-bus desiderium veniens clamor magnus est: remissa autem intentio vox submissa. Quid autem clamans postulat, nisi liberationem, consolatiōnem, & glorificationem? Exaudiam eum, inquit. In quo domine vel in quibus? Sequitur. Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum. Possumus nobis hunc ternarium assignare. In vita enim presentis in tribulationibus nobiscum est, cōsolatur nos. In morte eripiet nos, quando iam nihil quod animæ vel corpori faciat mundus habebit. In resurrectione glorificabit, quando surget in gloria quod in ignominia seminatur. Unde verò scimus quod nobiscum sit in tribulatione? Ex eo quod in ipsa tribulatione subsistimus. Quis enim sustinet sine ipso? Clamemus in cælum, ut exaudiamur. Et qui in cælis est, ipse nobis mittat auxilium de sancto, mittat interim auxilium de tribulatione, eripiat à tēratione, glorificet in resurrectione. Ex tua Domine promissione speramus hæc inde audemus dicere, si corde rogamus pio, certe exaudire debes ex promisso.

1585 Longitudine dierum replebo eum: & ostendam illi salutare meum.

Longitudo dierum dicitur gloria cæli. P. ronez.

Hic ponitur quod iusti à Deo coronantur. Vbi notandum quod dierum longitudo significat gloriam æternam: in qua dies nocte non terminatur, sed sine fine perseverat. Psal. 118. Ordinatione tua perseverat dies. Unde de quolibet beato dicitur: Longitudo dierum in dextera illius: & in sinistra dimitte & gloria. Vbi dexteram accipit pro anima: sed sinistram pro corpore. Dicit ergo, Longitudine dierum replebo eum, id est, gloria æterna illum satiabō, sic quod amplius nihil desiderare possit: quia ibi omne quod desiderabitur, aderit. Unde beatorum capacitas repleta sicut vas repletum alia recipere non potest. Sed qualiter beati saturabuntur & replebuntur, ostēdit, dicens, quod ostendam illi, scilicet, salutare meum, scilicet, Christum qui salutare dicitur, id est, saluator. vide vers. 105. & 146. & 155. & 272. & 662. & 979. & 1043. In visione enim Christi nostra beatitudo perfecta consistit. Quoniam in ipso ratione divinitatis beatificatur anima: & in visione humanitatis corpus. Ioan. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verū Deum, & quem misisti Iesum Christum. vide supra vers. 1390. & 1453. Istum autē versum sic exponit Bernardus, Longitudine dierum replebo eum. Congruus finis Psalmi: ubi psallenti finis promittitur tam beatus, & bonus finis, qui finem non habet. Et sanè, quoniam cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Amplectamur igitur sanctificationem: quoniam finis eius vita est sine fine. Hæc enim vita

Ioan. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verū Deum, & quem misisti Iesum Christum. vide supra vers. 1390. & 1453. Istum autē versum sic exponit Bernardus, Longitudine dierum replebo eum. Congruus finis Psalmi: ubi psallenti finis promittitur tam beatus, & bonus finis, qui finem non habet. Et sanè, quoniam cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Amplectamur igitur sanctificationem: quoniam finis eius vita est sine fine. Hæc enim vita

A qua hic vivimus, magis mors est: nec simpliciter vita, sed vita mortalis. Quid enim agimus ex quo primum incipimus vivere, nisi morti appropinquare, & incipere mori? Ibi verè vivitur, ubi vivida vita est & vitalis. Gratias deo: ubi dies boni, ubi interminabilis longitudo dierum. Eorum verò dierum paucitas finietur brevi, quorum sufficit cuique malitia sua. Et nota quod in hoc quod dicit, Longitudine dierum: non vicissitudinē voluit commendare. Alioquin melior est dies vna in atrijs super millia. Legimus sanctos viros etiam à diebus nostris plenos in grasse dierum: quod non aliud quam plenos intelligimus gratiarū. Nimirum vsque ad hæc plenitudinē vel de die in diem, de claritate in claritatem: non quidem à suo, sed à Domini spiritu transformamur. Si ergo dies gratia dicitur: quomodo non magis vetus dies & plenus meritis dicatur gloriæ plenitudo? Longitudine inquit dierum replebo eum. Ac si dicat, Scio quid desideret, quid sitiat, quid sapiat ei. Non enim argētum, non aurum sapit, non voluptas, non curiositas, non dignitas secularis. Non ignorat ad cuius imaginem conditus sit, cuius magnitudinis capax est, nec sustinet de modico crescere, ut de maximo minuat. Itaque longitudine dierum replebo eum. Quem nisi lux vera reficere, nisi æterna replere nō potest. Si quidem nec longiturnitas illa terminum, nec claritas illa occasum, nec fatietas illa fastidium habet. Erit enim securitas de æternitate, gloriario de veritate, exultatio de societate. Longitudine, inquit dierum replebo eum. Et tanquam quærens unde illi dies in civitate: de qua legimus, quod nō lucebit ibi sol per diē: nox non erit in ea. Subdit, Ostendam illi salutare meum: nisi quæadmodum scriptum est, In illa lucerna eius sit agnus: ostendam illi salutare meum. Iam enim ibi non erudiar, in spe non exercebor: sed in specie adimplebo. Ostendam illi salutare meum: ut in æternum ibi videat, in quem credidit, quem semper optavit.

Vivere nō est nisi.

Dierum longitudo est gratiarum plenitudo.

Dies gratia dicitur.

Psal. 120.

Apoc. 21.

PSALM. XCI.

Bonum est confiteri domino: & psallere nomini tuo altissime. 1586

Titulus huius Psalmi est. Psalmus canticum in die sabbathi. Pro cuius expositione sciendum quod quamvis sabbathum multipliciter accipitur: ut dictum fuit supra vers. 334. tamē aliter hic distinguendum est, scilicet, quod sabbathum secundum glo. hic accipitur tripliciter. Est enim triplex sabbathum, scilicet, sabbathum temporis, pectoris, & æternitatis. Sabbathum temporis est dies septimus septimane: quo post omnia sex dierū opera quietuisse dicitur (alias legitur) per hoc nos docens in presenti vita, quæ velut sex diebus, id est, sex ætatibus deducitur, laborare ut in futuro quiescamus. In cuius figuram sabbathum temporis in lege veteri dies quietis ab omni opere vacans colebatur. Et dicitur sabbathum à sabbā, quod est septem secundum Hebræos: quia sit septimus dies septimane. Vel secundum gentiles dicitur sabbathum à Saturno: quia Saturnus planeta dominatur in prima hora illius diei. Ponunt enim septem dies in septimana secundum numerum septem planetarum: sic quod qualibet dies denominatur ab illo planeta, qui dominatur in prima hora illius diei.

Sabbathum triplex.

Sunt

Sunt enim in die naturali viginti quattuor horæ: & planetae sunt septem, scilicet Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. In prima ergo hora sabbathi dominatur Saturnus, in secunda Iupiter, & sic per ordinem. Quibus septē planetis cōpletis consequenter reincipiunt: sic quod in octava hora dominatur Saturnus, in nona Iupiter & c. & in quinta decima Luna. Iterum reincipiendo, in sexta decima Saturnus, in septima decima Iupiter & c. etiam vigesima prima Luna. Iterum reincipiendo in vigesima secunda Saturnus: in vigesima tertia Iupiter: in vigesima quarta Mars. Et sic cōsequenter in prima hora sequentis diei dominatur Sol, à quo dicitur dies dominicus. Et sic procedendo in prima hora alterius diei dominabitur Luna, à qua dicitur dies luna. Et sic de singulis continūe procedendo. Secundum dicitur sabbathum pectoris vel mentis: quod nihil aliud est, quam tranquillitas & quies bonæ conscientie ex spe beatitudinis futura: ut hic non turbetur adversis seculi: sed laborem patienter toleret, ut mercenarius spe præmij in fine diei percipiendi. Et istud sabbathū conscientie, duo principalia requirit. Primum vt omnia tua bona Deo attribuas. Secundum vt omnia mala tua tibi. Tertium est sabbathum æternitatis, scilicet requies æternæ beatitudinis: pro qua habenda in presenti vita continūe laborare debemus deo serviendo. Et de duobus vltimis sabbathis agit iste psalmus scilicet de sabbatho conscientie & æternitatis: ostendens quod hic est habendum sabbathum conscientie, vt tandem post hanc vitam habeatur sabbathum gloriæ. Item notandum vt dictum est superius, quod psalmus qui dicitur à psalterio, quod manu pulsatur: significat bonam operationem: canticum verò lætitiæ mentis, & exultationem. Est ergo sensus tituli talis. Psalmus iste per quem notatur bona operatio, est canticum, id est, exultationis mentis: & hoc in die sabbathi, id est, ex consideratione æternæ beatitudinis. Et nihil aliud est dicere, nisi iste psalmus agit de bona operatione hic habenda cum exultatione mentis ex spe futurae beatitudinis. De auctore vero istius Psalmi, dicit Hebræi, quod Moyses ipsum fecit ad decantandum in die sabbathi: quæ erat celebris in memoriam beneficii creationis. Diuiditur autem psalmus iste in tres partes: quia primò ostendit quomodo sabbathū mentis à bonis agitur: secundò qualiter sabbathum mentis à malis perditur: ubi, cum ex ortu, tertio qualiter sabbathum æternitatis iustis traditur: ubi, et exaltabitur. Quantum ad primum sciendum quod sabbathum mentis consistit in quinque: secundum quæ prima pars diuiditur. Consistit enim primò in diuinæ laudis exaltatione: secundò in sui & suorum perfecta cognitione: ubi, Ad annunciandū, tertio in præceptorum dei observatione: ubi, In decacordo, quarto in gratiarū actione: ubi, Quia delectasti, quinto, in fidei deo adhesionem: ubi, Quam magnificata, Quætu ad primū sciendū quod quævis confessio sacramentalis sit bona, quæ quis deo & vicario suo peccata sua cōfiteretur: vt dicitur Psal. 31. Dixi, cōfitebor domino: & tu remisisti &c. tamen de ista hic non loquitur: sed de confessione laudis, quæ deus à creatura sua laudatur, colitur & adoratur. de qua vide supra vers. 81. & 91. 250. 1236. & 1868. Et de ista confessione laudis dicit, Bonum est confiteri domino. Et quia talis confessio non solum sit corde, sed etiam voce, sicut clerici alta voce cantando & psallendo

Psal. 31.

A in choro deum laudant: ideo additur. Et psallere nomini tuo altissime. Et hic nota quod aliquid dicitur bonum multipliciter: secundum quod triplicia sunt bona. vide supra versiculo 1014.

Ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. 1587

Hic ponitur secundum quod requiritur, scilicet, sui ipsius perfecta cognitio. Homo enim habet duo, scilicet, aduersa & prospera: seipsum in vtroque statu debet cognoscere: & tempore prosperitatis annunciare mane misericordiam Dei: & tempore aduersitatis annunciare debet per noctem veritatem Dei. Vbi sciendum quod in statu vtroque nos insequitur diabolus, scilicet, in statu prosperitatis vt cadere faciat per elationem: & in statu aduersitatis vt faciat cadere per impatientiam. Status autem prosperitatis per diem vel mane significatur: & aduersitatis per noctem. Unde Greg. 2. moral. c. 9. dicit, Sacra scriptura sæpe diem pro prosperis, & noctem pro aduersis ponere consuevit. In die autem & in nocte nos persequitur dæmō: quia modo nos in prosperis, modo in aduersis nos ante Deum accusabiles contendit ostendere. In die accusat, cū nos prosperis malè vt insinuat. In nocte accusat, cum in aduersis nos impatientiam habere demonstrat. Ad hoc autem summum remedium est, vt in statu prosperitatis totam quicquid boni habes & prosperitatis, cognoscas talia bona non esse tua, sed Dei: illa non habere à te, sed à Deo: illa non habere meritis tuis, sed solum per misericordiam Dei. Et hoc notans hic psalmista dicit, Ad annunciandum mane misericordiam tuam. hoc est, debes esse paratus mane, id est, tempore prosperitatis ad annunciandum misericordiam tuam, id est, ad confitendum & prædicandum quod bonum quod habes est à misericordia Dei. In statu autem aduersitatis debes cognoscere mala tua: & quod talia aduersa meruisti: & sic confiteri veritatem Dei, id est, iustitiam per noctem, scilicet, aduersitatis: vt hic ait glo. Ad annunciandum mane &c. id est, quando bene est tibi, lauda misericordiam Dei. Et veritatem tuam per noctem, id est, quando malè est tibi, annuncia veritatem, id est, iustitiam Dei, non crudelitatem, quia ipse iuste flagellat. Et est sensus. In prosperis quæ per mane intelliguntur: lauda diuinam misericordiam: in aduersis, quæ per noctem: lauda iustitiam. Et hoc est quod in primo versiculo præmisit, dicens, Bonum est confiteri: vt scilicet mala nobis: sed bona Deo tribuamus. Cuius oppositum faciunt peruersi: qui bona sibi tribuunt, mala verò vel sathanæ quasi coegerit, vel fato stellarum quod est accusare creatorem: vel aperte Deo attribuunt: quasi hoc ipse voluerit.

Nox aduersa dies prospera significat.

Prospera sunt ex misericordia Dei: aduersa ex iustitia.

In decachordo psalterio: cum cantico in cithara. 1588

Hic ponitur tertium, scilicet, mandatorum observatio. Vbi sciendum quod psalterium, quoddam est instrumentum mulicum decent chordas habet: quod manu pulsatur, quo David cōmuniter laudes Deo resonabat. sicut modo cum organis in choro Dei laudes canimus. Et significat observationem decem mandatorum Dei. Nam in hoc quod decem chordas habet, significat decem præcepta. In eo verò quod manu pulsatur, significat quod illa opere

re debent impleri: quia per manum opera signi- ficantur. Laudabatur etiam Deus voce, & alijs mu- sicis instrumentis. Quae omnia mystice ostendebat qualiter Deus a nobis debet laudari: quia scilicet opere per observantiam mandatorum. Et ideo dicit, quod debemus cum laudare in psalterio decachordo & in cithara. Debemus etiam laudare voce: ideo ait, Cum cantico. Vel per canticum intelligit men- tis exultationem: quia non solum laus divina de- bet esse cum exultatione mentis: immo etiam om- nia nostra bona opera hilaritatem debent habere. Et hoc est quod hic ait glo. Deum laudare debe- mus in decachordo psalterio, id est, per observa- tiam decem preceptorum. Cum cantico, id est, cum mentis hilaritate. Qui enim cum hilaritate bene agit: cum cantico psallit. Quicquid enim cum hil- aritate facis, bene facis. Qui autem cum tristitia bene facit, de eo fit, non ipse facit. & portat psalte- rium: sed non ipse cantat in eo. Per citharam autem mystice intelligitur carnis mortificatio siue asperi- tas penitentiae: ut patet supra versu. 481. Et sic ille laudat Deum cum cantico in cithara: qui in carnis mortificatione exultat & in actibus penitentiae.

Quia delectasti me Domine in fa- ctura tua: & in operibus manuum tua- rum exultabo.

Hic ponitur quartum quod est gratiaru actio. Nos enim factura Dei sumus: quoniam ipse fecit nos, & non ipsi nos. Non solum autem nos sumus Dei factura, sed etiam omne bonum opus quod est in nobis, ab illo factum est, sine quo factum est ni- hil. Vnde ad Eph. 2. Ipsi enim sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis. Quis enim cogitans se facturam Dei, non Deo gratias agat, Et attende quod homo proprie dicitur factura Dei. Sapia enim artificis in factura sua lucet, & effectus factoris ostendit artem. Et per conse- quens ille effectus qui magis sapientiam Dei ostendit in quo magis ars relucet artificis Dei: ille effe- ctus pra alijs artificis factura vocatur. Cum ergo inter omnes creaturas divina sapientia magis re- luceat in homine: & homo magis ipsum Deum arti- ficem repraesentat: sequitur quod homo singulariter factura Dei dicitur. Quid est ergo delectari in factura Dei, nisi se cognoscere Dei facturam esse? Et in hoc delectatur Deum recognoscendo facto- rem sui: quia in homine sicut in pulchriori effectu Dei magis relucet bonitas Dei: quae consideratio delectationem ingerit menti. Sic enim videmus naturaliter quod quanto res corporalis pulchrior est oculis corporalibus praesentata: maiorem delectationem ingerit sensibus. Vnde sicut naturaliter maior est delectatio videre vna pulchram picturam quam turpem: & vnum pulchrum equum, quam turpem: & vnam pulchram mulierem: nec in hu- iusmodi visione delectari est peccatum: quia est na- turale: nisi in huius consideratione corrumpatur. Sic & de visione intellectiva maxime iustus delectatur in factura Dei, quae est homo: eo quod inter ceteras creaturas corporales sit pulchrior: ut scilicet, delectatio habita in consideratione facturae non ibi terminetur: sed referatur ad Deum. Psal. 103. Ego vero delectabor in domino. Notandum ta- men quod quamvis delectari in factura Dei ipsam videndo etiam corporaliter non sit peccatum: quia

tamen procreatione demonis visus talis facturae, ut puta vel virorum vel mulierum: multoties inclinat mentem ad concupiscentiam: tutius est ab ipsa- rum aspectu oculos auertere. Cuius figura & exem- plum habetur de David: qui videns Bersabe, statim concupiscentia fuit captus &c. Siches filius He- mor videns Dinam. Presbiteri scilicet videntes Su- sannam &c. Sequitur, Et in operibus manuum tuarum exultabo. Opera manuum Dei sunt, bona opera no- stra quae ipse facit in nobis, Esa. 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. In quibus tunc quis exultat: quando illa non sibi, sed Deo at- tribuit. Vnde ait glo. In operibus manu tuarum exultabo, id est, in eo bono quod in me facis. tu enim fecisti, si bene ago. Vnde apostolus ad Eph. 2.

Ipsi enim factura sumus creati in bonis operi- bus. Nisi enim te formaret Deus ad bona opera: non nosceres nisi peccatum. Dicit ergo Et in operibus manuum tuarum exultabo. id est, si quid boni ago, de te exulto. Nota quod delectari est quasi proprium hominis: cum nulla res sit, quae tantum declaret conditionem hominis: sicut facit delectatio. Quia quilibet homo talis potest nominari, quale est il- lud in quo delectatur. Sic enim virtuosus dicitur qui delectatur in virtutibus & operibus virtuosus. Sic iustus dicitur qui in iustis: voluptuosus qui in voluptatibus: & sic de singulis. Vnde secundum Philosophu 2. ethi. Delectatio est moru regulati- va per modum finis. Vnde qui delectatur in pecu- nijs dat se operibus mercationum quibus pecu- nia acquiritur. Qui delectatur in militia, dat se ope- ribus strenuitatis. Et sic vnusquisque ordinat se se- cundum illud in quo ponit suam delectationem. Et ideo principale quod in se debent notare homi- nes, vel in illis quos habent corrigere, est vtrum delectatio eorum sit ordinata vel non. Et si non sit ordinata, ut virga dicatur ad oppositum, quia per aliefactionem ad contrarium debet reduci ad op- positum quousque consistat in eo: ut faciunt diri- gentes ligna tortuosa, qui ipsa magis ad opposi- tum phicant.

Quam magnificata sunt opera tua domine: nimis profundae factae sunt cogitationes tuae.

Hic ponitur quintum quod est Deo fidelis ad- haesio. Opera Dei a nobis disenti ratione non pos- sunt, ut puta quod Petrus praedestinavit ab aeter- no, & Iuda reprobavit: quod Iacob elegit, & Esau odio habuit antequam nati essent, & aliquid boni vel mali egissent, quod aliquid male viuunt, & tamen in mundo dominatur & florent, virtuosus autem sup- peditatur & egret. Ab aeterno enim omnia ista pra- uidit sine nostris meritis vel demeritis. Et ideo ista Dei opera dicitur magnificata, quia supra intelle- ctu nostru magnificata. Ista ergo non debemus discu- tere, sed deo simpliciter adherere, credentes quod ipse omnia sancte & iuste disposuit. Vnde Greg. 2. moral. cap. 18. dicit, Nemo discutiat eum stante iudaico populo, dudum in infidelitate gentilitas ia- cuit. & cur ad fidem gentilitate surgente? Iuda- cum populum infidelitatis culpa prostravit. Nemo discutiat eum alius trahitur ex dono, alius vero re- pelitur ex iudicio. Si enim gentilitatem mirati al- sumptam ipso concedente pacem, quis est qui con- demnet? Si Iuda am obitupescis perditam, ex quo absconderit vultum suum, quis est qui contempletur

tur eam? Itaque consilium summae & occultae vir- tutis, satisfactio sit aperta rationis. Vnde in euan- gelio cum de eius rei causa dominus loqueretur, ait, Confiteor tibi domine pater caeli & terrae: quia abscondisti haec a sapientibus & prudentibus: & reuelasti ea paruulis. Ita pater. Atque mox tan- quam rationem quandam absconsonis atque re- uelationis adiungens, ait, Quia sic fuit placitum ante te. Quibus nimirum verbis exempla humili- tatis accipimus: ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione: aliorum vero repulsi- ne praesumamus. Cum enim intulisset vtrumque, non mox rationem reddidit, sed hoc deo placitum dixit: hoc videlicet ostendens quod iniustum esse non potest quod placuit iusto. Qualiter etiam ope- ra Dei sunt supra nostru intellectum magnificata: vide supra versu. 1182. Et hoc est quod dicitur Psal. 138. Confitebor tibi, quia mirabiliter magnifica- tus es mirabilia opera tua. Merito ergo nunc dicit psalmista: quam magnificata sunt opera tua domine, scilicet, plusquam valeamus intelligere. Sequi- tur. Nimis profunda facta sunt cogitationes tuae. Quid enim sunt Dei cogitationes, nisi eius aeternalis re- tum dispositio, providentia & ordinatio: quae di- cuntur profunda, quia occultae: & in profundum radicatae. Quanto enim arbor profundius ra- dicatur, stabilior persistit. Sic diuinae cogitationes sunt nobis mortalibus occultae: quia nescimus quid finaliter de nobis cogitet. Et sunt stabilitet radicatae: quia nullus illas permutare potest. Vnde Iob. 23. Nemo potest auertere cogitationes eius. Quod expones Greg. 16. moral. c. 18. ait, Sicut enim Deus natura est immutabilis: ita immutabilis est eius cogitare. Cogitatione ergo eius nullus auer- tit: quia nemo resistere occultis eius iudicijs po- test: quia semel fixa iudicia Dei, mutari nequaquam possunt. Vnde scriptum est. Praeceptum posuit & non praeteribit. Nimis ergo profunda facta sunt cogitationes tuae: quia, scilicet, inuariabiles & imper- scrutabiles. vnde sequitur.

Vir insipiens non cognoscet: & stultus non intelliget haec.

Stultus enim & insipiens dicitur, qui operum Dei rationem vult querere: qui sapientiam Dei suo intellectu vult comprehendere: quia ista sunt supra intellectum creatum & inscrutabilia. Vnde Iob. 5. dicitur, quod deus facit magna & inscrutabilia. Quod exponens Grego. ait. Quis omnipotentis Dei mirabilia perferuari sufficiat &c. vide supra versu. 1182. Vnde & in eodem cap. ad propositu adiungit exemplum, dicens: Sed inter haec sciendum est quod mirabilia Dei semper debent considerari per studium: & nunquam per intellectum velle com- prehendi. Saepenaque humanus intellectus dum quarundam rerum rationem quaerens non inuenit: in dubitationis se voragine mergit. Vnde fit ut nonnulli homines mortuorum corpora in pulue- rem redacta considerent, dumque rationis vim ex ratione comprehendere non possunt, haec ad sta- tum pristinum redire posse desperent. Mira igitur quae ex fide credenda sunt: perferuanda per ratio- nem non sunt. quia si haec nostris oculis ratio ex- panderet, mira non essent. Sed cum in his fortasse animus titubat, necesse est ut ea quae per vsum no- nit: nec tamen per rationem colligit, ad memoriam reducat: quatenus rei similis argumento fidem ro- bore; quam labefacta sua sagacitate deprehen-

dit. Considerato quippe humanae carnis puluere, quorundam mens concussa desperat: quando pul- uis ad carnem redeat: & rediuiu corpus per mem- brorum liniamenta componat: quando illa terra aciditas per viuientia membra virent: ac fesse per eoru species formalque distinguat. Hoc nimirum per rationem comprehendere non potest: sed tamen credi facile per exemplum potest. Quis enim ab vno grano seminis immensam cofsurgere arborem crederet, nisi hoc certum per experimentum tene- ret? In tanta namque vnus grani paruitate: vbi pe- ne nullam vides similitudinem, vbi later ligni du- ritia: & ligni tenerior vel durior medulla: alperitas corticis: viriditas radicis: sapor fructuum; suauitas odorum: colorum diuersitas: mollicies foliorum. Et tamen quia hoc per experimentum nouimus: ex vno grano seminis omnia prodire non dubita- mus. Quid est ergo difficile ut puluis in membra redeat: dum conditoris potentiam cotidie cerni- mus: quia ex grano ligna mirabiliter, & adhuc mi- rabilius fructus ex ligno creat: Ex quibus omnibus patet, quod stultus & insipiens est: qui Dei cogitationes & opera mirabilia per rationem vult comprehendere: quae sola fide creduntur. Et hoc est quod de talibus dicit. Vir insipiens non cognoscet &c. Immo quanto plus illa per rationem vult com- prehendere, in maiorem voragine dubitationis se immergit. Vnde Ecclesiast. 2. Stultus in tenebris ambulat.

Cum exorti fuerint peccatores si- cut fennum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.

Hic ostendit quod mali non habet sabbatum mentis. Et duo facit: quia ostendit primo quod in praesenti non habent mentis requiem: secundo quod nec in futuro: ibi, Ut intereant. Quantum ad pri- mum sciendum quod deus multoties malos in hoc mundo exultat prosperitatibus & dignitati- bus: & deprimat bonos aduersitatibus. & tamen aduersitas bonorum terminatur, sicut & malorum prosperitas finem habet. Et rationem huius, vide supra versiculo 329. Et hinc est quod status ma- lorum, quia breuis est, & ad malum finem inducit, feno comparatur, qui mane floret, & vespere are- scit. Vnde dicitur, Cum exorti fuerint peccatores, erunt sicut fennum. Et similiter cu apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, supple erunt sicut fennum. Vnde glo. Cum exorti fuerint peccatores. Hic asserit malos perituros: ut eorum pena metus sit ceteris. Vnde ait, Cum exorti fuerint peccatores, id est, postqua excreuerint in temporalibus: sicut fennum, scilicet, erunt: quia in hyeme huius seculi virent: sed in aestate futuri iudicii arefcent. Et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem. Apparent qui in altum statum prosperitatis eleuantur: statim suple cadent vt fe- num. Quare autem peccatoris status feno vel her- bae comparetur. vide supra versicu. 1556. Per hoc enim vult psalmista ostendere, quod quanto pec- cator est in statu maioris prosperitatis: tanto est in maiori periculo calus: quod cofsiderans nunquam requiem mentis habet. Quod ostendit Grego. di- ces, Malus prius dolore habuit in ipsa sua concu- piscencia fatigatione: quomodo scilicet concupita raperet: quomodo alia blandimentis, alia terro- ribus auferret. Atque postqua acquisitis rebus per- uenit ad desiderium, alius huc dolor fatigat, vt sci-

Eph. 2.

Factura Dei dicitur homo.

Ysa mulier non est peccatum.

Psal. 103.

2. Reg. 16. Cor. 13. Dan. 13.

Bona opera nostru operatur.

Eph. 2.

Philosophu

Cogitatio Dei mutari non potest.

Grego. 16. moral. c. 18.

Psal. 148.

1591

Iob. 5. Grego. 16. moral. c. 6.

Opera Dei mirabilia danda sunt quaerenda.

Ecclesiast. 2.

1592

Maloru vita respicitur doloribus.

Grego. 15. moral. c. 11.

licet eum sollicito timore custodiat, quod cum grati labore meminit acquisitum. Hinc inde insidiantes inuenit, atque se hoc perpeti quod ipse fecerat aliis, pertimescit. Formidat potiorum alterum, ne lunc sustinet violentum, pauperem cum aspicit, suspicatur turem, ipsa quoque quae congesta sunt, curat magnopere ne ex natura propria defectu per negligentiam consumantur. In his itaque omnibus quia timor ipse pena est, infelix tanta patitur quanta pati timet &c. Exemplum de Dionysio tyranno, qui semper vultu tristis erat. Vnde cum semel ab vno amico suo re prehensus cur non staret letus; quia erat in alto statu, & omnia sibi prosperè succedebant. cui factis respondere volens antequam verbis, ipsum inuitauit ad prandium, & supra caput ipsius amici fecit suspendi gladium acutum cum tenui filo. Quod iste percipiens, nullo modo letari poterat, nec comedere, sed tristi facie suspirabat ex timore gladij pendens. Quem cum Dionysius increparet, cur non staret in tanto conuiuio iucundus. Respondit. Et quomodo possum letari, cum videam me in continuo periculo mortis ex casu gladij tenui filo suspensum? Cui Dionysius. Ego quomodo letè possum viuere, qui omnium ciuium gladios in me conspicio promptos? Ex quibus apparet, quod hic mali sabbathum mentis habere non possunt, quamuis prosperitatibus exorti super alios appareant. Et hoc est quod hic ait, *Cum exorti fuerint peccatores ut femur: & apparuerunt &c.* quod ideo dicit, quia talium vita non est nisi ad modicum apparens. Quid est vita nostra nisi vapor ad modicum apparetis?

Dionysius tyranus.

Jacob. 4.

1593 Ut intereant in seculum seculi: tu autem altissimus in æternū Domine.

Hic consequenter ostendit malos in alia vita cavere sabbathum mentis. q. d. Ad quid mali hic prosperitatibus exaltantur? Ad hoc scilicet, ut post intereant in seculum seculi, quia scilicet in alia vita semper puniri merentur: ideo hic habent præmium laborum suorum. Vnde hic ait glo. q. d. Modo hic peccatores florent, & prosperantur. Tu autem Domine altissimus es in æternum. scilicet qui expectas de super ex æternitate tua quando transeat tempus impiorum, & veniat tempus iustorum. quia æternus es, longanimitè mala toleras, & vides quid illis ferues. Per seculum seculi notatur perpetuitas, vide supra versu. 596. Vnde sicut electis aduersitas immixta, est signum prædestinationis ipsorum: sic prosperitas malorum hic est signum ipsorum reprobationis & interitus. vide supra versu. 579. & 578. Ad quid ergo hic exaltantur mali? Respondet. Ad hoc ut intereant in seculum seculi. Similiter ad quid hic affliguntur iusti? Ad hoc ut aduersis purgati beatificentur in seculo seculi. Sequitur, Tu autem altissimus es in æternum Domine, qualiter autem Deus dicatur altissimus, vide versu. 1430.

1594

Quonia ecce inimici tui Domine, quonia ecce inimici tui peribunt: & dispergetur omnes qui operantur iniquitatē.

Hoc idem hic alijs exprimit verbis. Inimicos enim Dei dicit, qui operantur iniquitatem: non qui operati sunt: sed qui operantur, quia Paulus operatus fuit iniquitatem. Christum persequedo: tamen quia penituit, ex inimico factus fuit amicus. Sic enim loquebatur Psal. 7. Discedite a me omnes qui

Psal. 7.

operamini iniquitatem. Et attende quod inimici Dei dicuntur, omnes qui bonis inimicantur. Et reperio multa inimicorum genera: quæ Deo inimicantur & nobis: qui sunt Blandi adulescentes, Falsi consideratores, Rabidi detractores, Malorum correctores. Primi inimici sunt adulatores: patet quia tales ideo adulantur, ut decipiant, & oculum tollant rationis. Eccl. 12. In labijs suis adulatur inimicus: & quasi adiuuans suffodiet plantas tuas. Vnde Seneca epistola 95. Non sumus contenti modica laudatione: nisi quis sapientissimos & prudentissimos nos dicat: totum acceperamus tanquam nobis debitum: & tamen constat nobis quod illi solent mentiri, qui nos laudant, & laudibus eorum credimus: & ideo non corrigimus nos, nec mutari volumus: quia nos esse optimos credimus. Et ideo sententia Platonis fuit, quod homines ex inimicis magis proficiunt quam ex amicis: quia inimici eis errores improperant, & ex hoc corriguntur: amici vero errores occultant: ex quo sequitur quod non corrigantur. Vnde Matth. 18. dicitur, Inimici hominis domestici eius. Et Esa. 3. Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Isti sunt execrandi, scilicet, considerando defectus nostros quibus consensimus: & tunc non decipiuntur. Et hoc est quod docet nos Seneca de Alexandro epistola supradicta inducens exemplum. Qui dum in obsidione cuiusdam ciuitatis circuiret muros, sagitta percussus cum vehementer doleret, ait, omnes me dicunt Iouis filium: sed vulnus hoc me hominem esse clamat. Idem etiam & nos nostris faciamus adulatoribus. Vos dicitis me sapientem vel prudentem esse: ego autem video quod multa inutilia concupisco & multa similia. De isto inimico potest exponi illud Eccl. 12. Nō credas inimico tuo in æternum. Secundi inimici sunt falsi consiliatores: qui nobis suggerunt aliud quam expedit. Et isti sunt maxime periculosi in communitate. Quia sicut in nobis consultiuibus consistit honor & utilitas rei publicæ: sic in falsis oppositum. Dicit enim Tullius in li. de senec. quod consiliator in republica est sicut gubernator nauis: in qua alij de sentina aquam hauriunt, alij chords trahunt, alij malum ascendant. Ille vero tenens clauum, est sedens in puppi: & multo maiora facit quam alij. Vnde & consiliarius est sicut dans formam: secundum quā alij habent operari. Et hic nota quod consiliarius debet habere: primò in vita sanctitatē, secundò in verbo veritatem: tertio in zelo equitatē: quarto in experimento sagacitatem. Et tales in republica Romana vocabantur senatores. Et se habent in communitate sicut cor in corpore. Vnde & Romulus cōdita ciuitate quam ex suo nomine Romam vocauit, centum ex senibus elegit: quorum cōsilio omnia ageret, quos senatores propter senectutem & sollicitudinem rei publicæ vocauit. Horum nomina literis aureis scribebantur: propter quod ab omnibus patres conscripti vocabantur. Isti eligebantur postquam fuerant probati in diuersis statibus & officijs. Istis tantus honor impendebatur: quod nunquam duces ad bellum procedebant, nec aliquid tolemne faciebant: nisi de ipsorum consilio. Sicut igitur isti consultiuores sunt ciuitati vtilis & amici, quando sunt boni: ita sunt inimici & pestiferi quando sunt periculosi, scilicet, quando habent zelum pro commodo suo personali: & non pro republica, & bono communi, quando sunt cupidi & acceptores munerum. Tunc enim rem publicam diffi-

Eccl. 12.

Seneca li. 8. ca. 60.

Matth. 10. E/4-3.

Eccl. 12. Consiliator falsi sunt inimici.

Tullius.

Senatores.

Actuum 13. O plene omni dolo & fallacia, fili diaboli, inimice omnis iusticiæ: non desinis subuertere vias domini rectas. Talis inimicus fuit Aman, qui pietatem nobilissimi principis Assueri suis consilijs falsis ad crudelitatem induxit. Hester 7. Hostis noster pessimus, inimicus gentis nostræ Aman. Tertij inimici sunt detractores: qui tamen frequenter nocere cupientes proficiunt. Sic enim docet Boetius lib. 3. de consolatione. Prouidentia diuina ex inde produxit sæpe insigne miraculum: ut mali malos bonos faciât. Isto modo inimicus dicitur diabolus: qui facta & vitam iustorum lacerat. Horum infamatio timenda non est. Quia sicut dicit Greg. super Ezechielem. Peruerforum derogatio, vitæ nostræ approbatio est. Quia iam ostendimus iusticiæ aliquid nos habere: si illis qui Deo non placent, incipimus displicere. Non enim derogatio, sed commendatio lucis, si eam fugiunt vespertilionis. Sancti autem viri sunt lux per lucidam famam & vitam. Thes. 5. Vos filij lucis estis & filij Dei. Peccatores autem sicut vespertilionis amantes opera tenebrosa. Consimiliter non est derogatio vitæ, si odorem eius serpentes fugiunt: sed commendatio. Boni autem viri sunt odor Christi per bonam conuersationem. 2. Corin. 2. Bonus odor Christi sumus: & in his qui salui sunt, & in his qui pereunt: illis quidem odor mortis in mortem: alijs autem odor vitæ in vitam. Peccatores autem sicut serpentes pleni veneno. Consimiliter tertio non est derogatio coloris, sed commendatio: si cæci de illo mentiantur, & iudicent falsum. Peccatores autem sunt cæci. Sopho. 1. Ambulabunt ut cæci quia domino peccauerunt. Et ideo iudicia temeraria sunt contemnenda. Vnde cum quidam iuuenis speciosus diceret Demostheni Philosopho. Si homines me odorât, me ipsū perimerem. Respondit Demosthenes. Et ego me perimerem: si me quemadmodum te amarêt. Consimiliter non est diffamatio medici, sed commendatio: si freneticus sibi maledicit. Si ergo mali bonis detrahunt; ipsorum detractio bonorum est commendatio. Quarto inimici sunt apparentes, sed realiter amici, qui, scilicet, de nostris nos excelsibus arguant & corrigant. Veritas enim errantibus est odiosa: quando in errore persistunt. Talis inimicus fuit Paulus contra Galatas, eis dicens, Inimicus factus sum vobis verum dicens vobis. Et tales inimici non sunt odiendi, sed acceptandi ad amicitiam. Matth. 5. Diligite inimicos vestros. Ad propositum ergo non de isto quarto genere inimicorum: sed de tribus primis dicit textus noster. Quonia ecce inimici tui Domine: quonia ecce inimici tui peribunt &c. Et duplicat nomen inimici ad maiorem ipsorum detestationem.

Diffamari a malo, committitur ei. Gre. super Ezechielem.

2. Corin. 2.

Sopho. 1.

Inimici boni sunt correctores.

Galat. 4.

Matth. 5.

1595

Exaltabitur sicut vnicornis cornu meum: & senectus mea in misericordia vberi.

Hæc est tertia pars, in qua ostendit qualiter sabbathum mentis iustis conceditur. Et diuiditur in partes quinque secundum quod quinque ostendit effectus ex passionibus iustorum in præfenti. Primus est Christi exaltatio. Secundum pratorum condemnatio: ibi, Et despexit. Tertius est iustorum coronatio: ibi, Iustus ut palma. Quartus est ecclesiæ consummatio: ibi, Adhuc. Quintus est

iusticiæ diuinæ commendatio &c. ibi, Quonia rectus. Quantum ad primum sciendū quod quamuis in scriptura cornu multa significet: ut dictum fuit versu. 1245. specialiter tamē hic significat Christum, vel Christi potestatem: quia ipso tanquam animal cornibus defenditur, nos protegimur ab inimicis spiritualibus. Vnde de Christo ad litteram dicitur, Exerit nobis cornu salutis &c. de hoc vide superius versu. 714. Matth. ultimo. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Præuidens ergo propheta qualiter Christi potestas erat exaltanda in ecclesia, ut reges & imperatores sibi subijceret mediandibus prædicationibus & passionibus sanctorum martyrum: de Christo ait. *Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meum.* Aliquando enim vnicornis significat superbiam: sicut in Psal. 21. Et a cornibus vnicornium humilitatem meam. Aliquando verò significat vnitatem potestatis sicut hic. Et est sensus, Potestas cornu Christi exaltabitur quæ in Christo erit vnita: quia erit vnicornis, id est vnus monarcha: cui totus orbis subijcitur. Et quamuis hoc iam sit adimpletum: quia Christi dominium per totum orbem fuit dilatatum. hoc tamen vberius apparebit in fine mudi: quando Christus spiritu oris sui interficiet antichristum qui se maiorem Deo prædicabit: ut dictū fuit versu. 1417. Et hoc est quod tangit psalmista in persona ecclesiæ, dicens, *Et senectus mea in misericordia vberi:* quia in fine mundi interfecto antichristo: solus Christus & in Iudeis & in gentibus exaltabitur. Dicit ergo, *Et senectus mea*, id est, in nouissimo ecclesiæ vberius apparebit potestas Christi: quia sua misericordia agente, omnes Christo subijcitur. Et notat hic glo. quod totum tempus vsque ad finem mundi quo patitur ecclesia, dicitur iuuentus ipsius. Nouissima autem sunt senectus ipsius: quæ in læticia erunt, quia ut dicitur Prouerb. ultimo. Ridebit in die nouissimo. Quamuis autem senectus sint multæ malæ conditiones: ut dictum fuit versu. 1567. hic tamen senectus accipitur in bono. Senectus enim aliquas habet bonas conditiones: per quas status nouissimus ecclesiæ potest designari. Nam ut habetur 2. retho. senes habent quattuor laudabiles conditiones. Primò concupiscentias habent remissas: secundò sunt miseratiui: tertio dubia non pertinaciter asserunt: quarto nihil agunt valde. Primum patet: quia concupiscentiæ senum maxime circa actus venereos sunt multum temperate. Quonia corpore existente calefacto: fit intensio concupiscentiarum venereorum: ergo per locum ab oppositionis corpore infrigidato, sit remissio ipsarum. Concupiscentia enim venereorum per appetitum in alia se extendit. Hoc autem est contra rationem frigiditatis quod habet constringere. Et sic senes remisso calore naturali, propter frigiditatem constringuntur in seipsis: & sic in ipsis remittuntur concupiscentiæ. Secundò senes sunt miseratiui: non tamen ex eadem causa sunt senes miseratiui sicut iuuenes. Iuuenes enim miseratiui sunt propter amicitiam: senes autem propter imbecillitatem. Quilibet enim miseretur super amico: & super eo quod credit indignè pati. Iuuenes ergo quia sunt amatores amicitiarum: & quia sua innocentia alios mensurant: ideo existimant omnes esse bonos: quare si patiantur, putant alios indignè pati, & sic facilliter miserentur. Senes autem non sunt miseratiui, quia credant alios bonos, nec quia sint amatiui amicitiarum, sed quia quilibet eum est in

Cornu Christi potestas.

Luce. 1.

Vnicornis Psal. 21.

Prouerb. vlti.

Senes habent aliquas bonas conditiones. Aristotel.

imbecillitate vel defectu, desiderat ut alij patiatur ei & miserentur. propter quod & ipse de facili ad miseriam alij inclinatur. Tertio senes nihil dubium pertinaciter affirmare metes ne res ita se habeat, & decipiantur. Et ideo ait ibi Philosophus: quod senes omnia dubie sentiunt: & semper apponunt in rebus suis quasi, vel forte. Cum enim ab eis de aliqua negotio queritur, dicunt ut sepius, forte sic est, vel forte sic erit, unde timentes decipi, non facile sententiant. Quarto senes nihil agunt valde: sed in omnibus operibus suis videtur esse temperati. Nam sicut iuvenes, quia in eis abundant concupiscentia & passiones, in omnibus tenent extremum: & omnia agunt valde: sic senes quia habent concupiscentias & passiones remissas ut plurimum, agunt omnia moderate. Ad propositum ergo, ultimus ecclesie status senectus dicitur: maxime propter duas conditiones senectutis ex predictis, scilicet, primam & ultimam.

1596 Et despexit oculus meus inimicos meos: & insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

Hic ponitur malorum condemnatio. Vbi sciendum, quod in senectute ecclesie sancti videbunt inimicos suos, scilicet, multos fuisse, qui se simulant amicos: sicut sunt multi simulati & hypocrite. Videbunt inquam illos inferius positos, scilicet, ad sinistram ipsius ad dexteram collocatis. Et hoc est quod dicitur. *Et despexit oculus meus inimicos meos.* Nam specio, eis, quod est videre, vel considerare: componitur cum de, & sic despicio, eis, quod est deorum videre vel considerare. Et quia illa ponuntur deorum quae sunt contempta: ideo despicio etiam quandoque stat pro contemere. Alia autem littera habet, *Et respexit oculus meus* &c. & eadem est sententia. Et hic accipitur praeteritum pro futuro propter certitudinem prophetiae. Et non solum sic boni malos videbunt: sed etiam audient sententiam datam contra illos. unde subdit, *Et insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.* Hic subintelligitur de, ut dicatur, *Et de insurgentibus* &c. in futuro audiet auris mea. Et quid audiet: scilicet sententiam iudicis, dicentis, *Ite maledicti in ignem aeternum.* Et nota quod peccatores pro tunc damnatos vocat malignos. malignus enim componitur ex malo & igne: & dicitur dupliciter malignus quasi male igneus, vel quasi male igneus. Primo modo diabolus dicitur malignus: quia male ignis, & male inflammat. Sicut e contra Christus dicitur benignus, quia bone ignis. Nam secundum naturam duplex est natura ignis: altera combustiva & cruciatur: altera autem delectabilis & illuminativa. Diabolus autem vitur igne qui est edax, scilicet, igne cupiditatis quo peccatores ignit & inflammat. Christus autem vitur igne charitatis ad illuminandum. Alio vero modo dicitur malignus quasi male ignis: & sic reprobi hic dicuntur maligni quasi malo igne cupiditatis accensi. In senectute autem ecclesie orunt maligni: quia igne infernali igniti & cruciati: quia non habitabunt apud Deum: sed apud diabolum. *Psal. 1. Neque habitabit iuxta te malignus &c.*

Iustus ut palma florebit: sicut cedrus libani multiplicabitur.

Hic ponitur iustorum coronatio: quia iustus hic palmarum comparatur que est signum coronationis & victoriae. Et vide dissimilitudine aliqualem: nam malos comparat feno, dicens, Cum exorti fuerint peccatores sicut fenam. Iustos autem palmarum, dicens, Iustus ut palma &c. Et vere merito ipsa sancta mater ecclesia & quilibet etiam iustus palmarum comparatur: ut ostendit *Greg. 19. mor. c. 24.* dicens, *Palma enim tarde proficit: sed diu in viriditate subsistit.* Cum multis autem difficultatibus sancta Dei ecclesia ad fidei statum venit: & pro collectione plurimorum in eiusdem fidei gloria diuitias stare concupiscit. Nec immerito iustorum vita palmarum comparatur: quia, scilicet, palma inferius tactu aspera est: & quasi aridis corticibus obvoluta: superius vero & visu & fructibus pulchra. Inferius corticis suorum inuolutionibus angustatur: sed superius amplitudine pulchrae viriditatis expanditur. Sic quippe est electorum vita despecta in inferioribus: in superioribus pulchra. In imis istis quasi multis corticibus obvoluitur: dum innumeris tribulationibus angustatur: in summis vero illis quam pulchre viriditatis folijs amplitudine retributionis dilatatur. Habet etiam aliam palma quo a cunctis arborum generibus differt. Omnis namque arbor in suo robore iuxta terram vasta subsistit: sed crescendo superius angustatur. Et quanto paulisper sublimior: tanto in altum subtilior redditur. Palma vero minoris altitudinis vel amplitudinis ab imis inchoat: & iuxta ramos ac fructus ampliori robore exurgit. Et quae tenet ab imis proficit, vastior ad summa succrescit. Quibus itaque alia arbusta, nisi terrenis mentibus inveniuntur similia esse: inferius vasta, superius angusta? Quia nimirum omnes seculi dilectores in terrenis rebus sortes sunt: in caelestibus debiles. Nam pro temporalis gloria usque ad mortem desiderare contendunt: sed pro spe perpetua nec parum quidem in labore subsistant. Pro terrenis luctis: quaslibet iniurias tolerant: & pro caelesti mercede vel tenuissimi verbi ferre contumelias reculant. Terreno iudici toto etiam die assistere fortes sunt: in oratione vero coram Domino vel viuis horae momento lassantur. Saepe nuditatem, deiectionem, famem pro acquirendis diuitiis & honoribus tolerant, & earum rerum abstinentia cruciantur: ad quas adipiscendas festinant. Suprema laboriose quaerere tanto magis dissimulant: quanto magis ea tardius retribuuntur. Hi itaque quasi aliarum arborum more deorsum vastantur: quia fortes in inferioribus subsistunt: sed ad superiora desiciunt. At contra ex qualitate palmarum designatur proficiens vita iustorum: qui nequaquam sunt in terrenis laudis fortes, & in caelestibus debiles: sed longius atque distantius studiosos se Deo exhibent: quam seculo fuisse meminerunt &c. Ex quibus patet apta comparatio iustorum ad palmam, cum dicitur, *Iustus ut palma florebit.* Sequitur, *Sicut Cedrus libani multiplicabitur.* Ecce alteri arbori iusti comparantur, scilicet, Cedro. Et hoc propter altitudinem vitae & virtutum multipliciter. Nam ut ait glossa, Cedrus arbor immatrescibilis est, & altior ceteris arboribus: & praesertim in libano quae interpretatur candidatio. Ita & iustus est impubescibilis stola immortalitatis candidus. Iustus ergo arboribus iusti compa

Palma 109. paratur 110. 111. Greg. li. 19. mor. c. 24. Arbor.

comparantur: quia haec arbores non arescunt in aestate ut fenam: cui ipsius comparatur: quia cito arescit. Sed locutus est in singulari, dicens, *Iustus, & non iusti.* ut ostendat quod accipit singulare pro plurali: ideo subsit pluraliter dicens,

1598 Plantati in domo domini: in atrijs domus Dei nostri florebut.

Domus enim domini dicitur ecclesia. Domus mea domus orationis vocabitur. in qua hic iusti plantantur per fidem & vitae sanctitatem: sed postea florebut in atrijs domus Dei nostri. Atrium enim est initium mansionis: sed domus vocatur interior. Nota ergo quod hic bis ponit domum Dei. Primum dicit plantati in domo Domini: & sic accipit domum pro ecclesia militante. Secundum cum dicit, *In atrijs domus Dei nostri florebut:* & hic accipit domum pro ecclesia triumphante: de qua Ioan. 14. In domo patris mei mansiones multae sunt. Quia ergo atrium est principium domus: & sic per atria domus gloriae intellige resurrectionem: per quam totus homo intrabit in domum interiorum gloriae: & sic hic plantatur: sed in resurrectione florebut: quando, scilicet, dicitur eis. Venite benedicti patris mei. &c. De istis atrijs dicitur est *Psal. 83. Quia dilecta tabernacula tua domine virtutum: concupiscit & defecit anima mea in atrijs domini.* In istis atrijs gloriae sunt multa. Primum ibi est aeternitas sine fine. *Psal. 84. Melior est dies vna in atrijs tuis super milia.* Secundum ibi est obumbratio ab omni iniquitatis ardore. *Exo. 40. Circundabit atrium tentorii: quia ibi sub regimine & umbra alarum diuitiarum sancti protegentur.* *Ezec. 10. Nubes impleuit atrium interius.* Tercio ibi est clarus splendor gloriae domini &c. Istum autem versum exponens Hugo ipsum applicat ad domum sanctae conuersionis vel religionis, dicens, *Domus Dei nostri, domus sanctae conuersionis vel religionis est.* Est autem atrium ante domum. Atrium ergo conuersionis est atrium renunciationis. Qui enim mundo renunciat: palmam victoriae qua mundum vincit: in atrijs domus Dei nostri plantat. Plantatur ergo in domo conuersionis: floret per famam bonae opinionis: & facit fructum bonae operationis. Radicatur autem per fide, crescit per spem, corroboratur per charitatem. Mirum est tamen quod de iustus dicitur, *Plantati in domo Domini &c.* Mirum quod plantatur in domo, & floret in atrio. Sed fortasse per fidem plantatur iustus intus: per exemplum boni operis floret exterius: & sic per famam bonae opinionis foras exit odor floris. Vel aliter, plantatur in domo: floret in atrio: quia iusti plantantur in praesenti ecclesia: & flore immatrescibili florebut in aeterna vita. Ibi etiam cum flore recipient fructum, id est, cum mundicia carnis & animae futurae retributionis recipient praemium.

1599 Adhuc multiplicabuntur in senecta, vberi, & bene patientes erunt ut annuncient.

Hic ponitur quartam, scilicet, ecclesiae coronatio & perfectio, quae erit in fine. Per senectam enim ecclesiae intelligitur finis ecclesiae: ut dictum est *verbi 1595.* Ibi ergo fideles multiplicabuntur: quia tunc numerus electorum erit completus: quia

utroque populus tam gentili quam Iudaeis verum Deum esse Christum cognoscent, & confitebuntur. Et hoc est quod ait, *Adhuc multiplicabuntur &c.* q. d. quamuis ecclesia per numerum iustorum sit multiplicata, amplius tamen multiplicabitur in senecta vberi: quia scilicet ille vltimus status ecclesiae erit vberior: quia ecclesia magis incipit esse vberior: cum ad finem seculi fuerit perducta. Sed quomodo in fine ecclesia multiplicatur: quia scilicet tunc per antichristum multi iusti patientur martyrium: ut per suum sanguinem praedicent, & annuncient Christum. Et hoc est quod ait, *Et bene patientes erunt ut annuncient:* quia patienter omnia sustinebunt praedicando Christum. Ecce ergo sabbatum quod iustis dabitur in fine, quia cum cruciati corporis pacem mentis habebunt. Et si queras quid tunc illi annunciant sine praedicabunt. Hoc scilicet quod Deus est iustus puniendo malos, & bonos praemiando. Praedicabunt ergo hoc quod sequitur:

Quoniam rectus dominus Deus noster: & non est iniquitas in eo.

Hic vltimo ponitur quintum quod est iusticiae commendatio. Praedicabunt enim quod Christus Dominus Deus noster est rectus, scilicet iustus: quia iustus omnium retributor bonorum & malorum, & quod non est iniquitas in eo, quia scilicet non decipit. quod enim promittit implet. Et nota quod Christus duas habet naturas, quia est Deus & homo. Et licet ut homo possit dici rectus, iustus, sapiens & huiusmodi, non tamen proprie loquendo ut Deus dicitur rectus, sed ipsa rectitudo: non dicitur iustus, sed iusticia. non dicitur sapiens, sed sapientia: quia proprie loquendo nomina concreta per se non sunt talia, sed participatione formae qua talia dicuntur, sicut album, non nisi ab albedine quam participat: non a se, sed ab album non fit albedo, sed ipsam participans. Sic cum filius essentialiter sit iusticia, rectitudo, sapientia & huiusmodi, potius debet dici iusticia quam iustus &c. Quod satis ostendit Gregorius lib. 18. moral. cap. 32. dicens, *Omnes quidem electi iusti sunt, sapientes sunt, sed participatione sapientiae: non comparatione.* Quid enim sunt homines Deo comparati? Lumen in sapientia, & sermo sapientiae vocari solent. Sed illa lux illuminans, isti lumen illuminatum: sicut scriptum est. *Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Istis autem tantummodo dicitur, *vos estis lux mundi.* Ille est iusticia iustificans: iusti autem sunt iusticia iustificata. De Deo quippe scriptum est: *ut sit ipse iustus & iustificans, isti vero dicuntur ut nos efficeremur iusticia Dei in ipso.* Aliter ergo venerandum est lumen illuminans, aliter lumen illuminatum, aliter iusticia iustificans, aliter iusticia iustificata. Deus autem est sapientia & sapit, nec aliud habet esse, & aliud sapere. Sicut autem sapientiae esse quidam sapientes patiuntur, non tamen habent hoc esse quod sapere &c. Cum ergo de Christo dicitur, *Quoniam rectus est Dominus Deus noster &c.* si ut homo, rectus quidem proprie dicitur, si autem ut Deus, rectus dicitur iustificans: iustus iustificans &c. Istum autem versum aliter exponit Hugo, dicens, *Quoniam rectus Dominus Deus noster.* Rectus Deus rectum fecit hominem similem sibi &c. vide supra versiculo 486. Et de rectitudine ibi multa nota.

Dominus regnavit, decorem indu-
tus est indutus est Dominus for-
titudinem, & praecinxit se.

Iste Psal. talem habet titulum. Laus cantici Da-
uid in die ante Sabbathum, quando fundata
(alias inhabitata) est terra. Pro cuius intellectu
est notandum quod secundum Hebraeos istum Psal.
non fecit David sed Moyses. Ideo ly David quod
ponitur in titulo, non stat pro ipso David patre
Salomonis, sed pro significato ipsius, scilicet, pro
Christo, quia David interpretatur manu fortis, &
aspectu desiderabilis. Ipse autem Christus dicitur
manu fortis: quia sibi data est omnis potestas in cae-
lo & in terra. Est etiam vultu desiderabilis: quia in
ipsum desiderant angeli prospicere. Et de quo di-
citur Aggei. 2. Veniet desideratus cunctis, &c. Agit
autem Psal. iste de regno Christi, quod est ecclesia,
sub figura primae mundi creationis. Vt enim ha-
betur Gen. 1. sexta die qua immediate praecedit
sabbatum factus est homo ad imaginem & simi-
litudinem Dei. Quo facto requieuit Deus die sab-
bathi: cessando, scilicet, a novis creaturis creandis
secundum genus: quia secundum individua coti-
die novas creaturas producit, per hoc praesignans
quod post bona opera sex dierum peruenimus ad
sabbatum quietis aeternae, quod vesperum, id est,
finem non habet. Et hinc est quod in die mortuo-
rum quod agitur post festum omnium sanctorum
ecclesia in vespera non facit officium pro mortuis:
ad denotandum quod requies qua ea die optatur
eis sine caret. Item notandum quod quamvis ad
litteram in sexta die ante sabbatum non fuerit
terra fundata, sed in prima die, quia in principio fe-
cit Deus caelum & terram: ideo tamen dicitur quod
sexto die fundata est terra: quia factus est homo de
terra. Et per hoc mystice designatur quod in sexta
aetate qua per sextum diem figuratur, venit Deus
hominem de terra factum reformare. Tunc enim
mystice fundata fuit terra, id est, homo de terra fa-
ctus, qui prius per peccatum fuerat deformatus:
cum homo per aduentum Christi in fide fuit im-
mobilis factus. Est ergo sensus tituli talis. Hic Psal-
mus est laus cantici David, id est, iste Psalmus agit
de laude divina ipsius Christi, de eo, scilicet, quod
fecit quando fundata est terra ante diem sabbathi,
id est, de eo quod fecit in sexta die: scilicet in sexta
aetate saeculi: quia scilicet venit Christus in carnem
verum fundamentum, & in fide fundavit homi-
nem. Et sic iste Psalmus agit de regno Christi quod
factum fuit quando Christus incarnatus fundavit
per fidem ecclesiam. Dividitur autem iste Psalmus
in tres partes: quia primo agit de regni Christi in-
choatione. secundo de regni Christi impugna-
tione. ibi, Eleuauerunt, tertio de regni Christi confir-
matione. ibi, Mirabilis. Quantum ad primam scien-
dum quod licet Christi regnum per fidem suscep-
erit in sua natiuitate: quia tunc etiam reges sibi fue-
runt subiecti: vt patet de Magis qui venerunt ipsum
adorare, vt habetur Matth. 2. tamen istud factis man-
sic absconditum vsque ad eius resurrectionem, as-
censionem, & Spiritus sancti missionem. Et ideo re-
gnum istud tunc dicitur inchoatum, quia tunc no-
torie fuit divulgatum. Et secundum ista tria ista pars
habet tres partes: quia ostendit regnum Christi ex

A tribus inchoatum: primo ratione suae resurrectio-
nis: secundo ratione Spiritus sancti missionis. ibi,
Etenim, tertio ratione suae ascensionis. ibi, Parata
sedes. Primo ergo ostendit Christi regnum inchoa-
tum ratione resurrectionis. Vbi notandum quod
vestimentum Christi dicitur eius humanitas, qua
diuinitas & anima operiebatur, secundum dictum
apostoli, Semetipsum exinanuit, formam serui ac-
cipiens in similitudinem hominum factus: & habi-
tu inuentus vt homo. Istud autem vestimentum an-
te resurrectionem videbatur infirmum & debile:
quia eius humanitas ligata, flagellata, crucifixa, &
morta fuit deturpata: quia proprio sanguine
crucentatum. Esa. 53. Vidimus eum non habentem
speciem neque decorem. Fuit dissolutum: quia cor-
pus ab anima separatum. Io. 19. Inclinato capite
tradidit spiritum. Sed in resurrectione, vt se verum
regem ostenderet, contra defectum infirmitatis ac-
cepit potestatis plenitudinem. vnde statim post re-
surrectionem dixit, Data est mihi omnis potestas.
Contra deturpationem assumpsit decorem: quia
pulcher & gloriosus resurrexit. Contra passionem
& mortem surrexit immortalis. Quantum ad po-
testatem dicit, Dominus regnavit. Quantum ad do-
tes gloriosi corporis ait, decore indutus est. Quan-
tum ad immortalitatem ait, indutus est dominus
fortitudinem &c. Et nota quod proprie Christus
super fideles regnare dicitur vt verus rex non vt
tyrannus: quia habet omnia quae ad verum per-
tinent regere, vt distinguatur a tyrano. vide su. versu.
735. 767. Nota hic quod aliud est accingere: aliud
praecingere &c. glo.

Etenim firmavit orbem terrae, qui
non commouebitur.

Hic ostendit regnum Christi inchoatum ratio-
ne missionis spiritus sancti. Vbi aduertendum quod
orbis dicitur a rota rotunda. Et sic dicitur orbis
quaelibet res rotunda, & figurae sphaericae. Et ideo
quia mundus est rotundus, dicitur orbis. Certum
est autem quod quaelibet res sphaerica, & rotunda
multum habilis est ad motu: & facilliter mouetur.
Et ideo quia apostoli domini post acceptionem spi-
ritus sancti multum habiles fuerunt ad discurren-
dum per mundum, quia in paruo tempore totum
mundum Christi fide repleuerunt. Psalmus 18. In
omnem terram exiit sonus eorum, &c. ideo qui-
libet ipsorum orbis terrarum dicitur: quasi circa-
lus terrarum propter velocitatem motus & cursus
ipsorum. Isti autem apostoli etiam ante aduentum
spiritus sancti etiam mobiles valde erant, & parum
in fide stabiles: vt patuit de Petro tempore passio-
nis, & ceteris apostolis: qui omnes Christo relicto
fugerunt. Sed per aduentum spiritus sancti facti
fuerunt in fide stabiles: vt nec verba principum ti-
merent: nec verbera vt a fide caderent. vide su. versu.
1008. Et hoc praevidens Psalmus ait, Etenim firma-
uit orbem terrae, scilicet, ipsos apostolos: qui non com-
mouebitur, scilicet, amplius a fide. Vel si per orbem
terrae mundus intelligatur: tunc accipitur con-
tinentis pro contento. Et est sensus, Firmavit orbem
terrae &c. id est homines habitantes in orbe terra
ad praedicationem apostolorum fecit in fide stabiles:
vt patuit in martyribus, qui non blandis, non as-
peris a Christi fide euelli poterant. vnde glo. Et-
enim firmavit orbem terrae, id est, in toto orbe ali-
quos firmavit, qui nulla concussione commoue-
buntur a fide. Orbis ergo qui non commouebitur
est

Parata sedes tua Deus extunc: a se-
culo tu es.

Hic ostenditur Christi regnum paratum ratio-
ne suae ascensionis. Vbi aduertendum quod sedes
Dei dicitur anima iusti: quia ibi tanquam Domi-
nus habitat in sede. Vnde ipse ait, Esa. 66. Caelum
mihi sedes est. Vnde Gregor. lib. 19. moral. ca. 21.
Quid enim aliud caelum, nisi sublimis debet intel-
ligi vita sanctorum? Cui caelo dicitur, Attende cae-
lum & loquar. Non enim insensibili, sed rationali
creatura loquebatur. De hoc caelo ait dominus.
Caelum mihi sedes est. De qua etiam sede alias scri-
ptum est, Anima iusti sedes sapientiae. Quia ergo
sapientia est Deus: si sedes caelum est, & anima iusti
sedes est sapientiae: & caelum est vtrique anima iusti.
In ista autem hic habitat Christus per gratiam: sed
in patria per gloriam. Et nulli dubium quod perfe-
ctius habitat Christus in patria, quam hic in via.
Cum ergo ascensio Christi fuerit principium quo
anima intrauerunt gloriam: quia tunc captiuos
quos resurgendo de inferno traxit, ad caeli gloriam
secum perduxit. Et hoc est quod ait, Parata sedes tua
extunc, id est, parata & perfecta fuit sedes regni tui,
id est, anima iusti, extunc, scilicet, a tempore ascen-
sionis. modo ly extunc, potest denotare tempus
passionis: quia per passionem meruit omnium ha-
bere imperium: iuxta modum loquendi Apostoli
ad Phil. 2. dicens, quod factus est obediens vsque
ad mortem. propter quod & Deus dedit illi nomen
&c. vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Extunc
ergo, scilicet, ab ipsa passione parata fuit Christi
sedes, & in perpetuum. Ne tamen putes Christi
regnum tunc solum in passione esse paratum ad-
dit, A seculo tu es. Quasi dicat, secundum humani-
tatem sedem mundi meruisti per passionem: sed se-
cundum diuinitatem a seculo, id est, ab aeterno tu
es verus Deus, verus Dominus & omnium imper-
ator. Vel per sedem Christi intellige eius crucem
qua in passione eius fuit parata, quando pellis
Christi ibidem fuit affixa, & membris eius ornata,
vt eius contemplatione vitaremus peccare. Vide
exemplum de rege Cambise qui pellem iudicis se-
di affixit &c. vide supra versu. 742.

Eleuauerunt flumina Domine: ele-
uauerunt flumina vocem suam.

Hae est secunda pars in qua agitur de regni
Christi impugnatione. Vbi sciendum quod regnum
Christi postquam fuit inchoatum per eius resurre-
ctionem, ascensionem, & Spiritus sancti missionem:
a multis multipliciter fuit impugnatum: qui ex to-
to volebant dissipare Christi nomen & suorum fi-
delium. Fuit autem dupliciter impugnatum. pri-
mo a Iudaeis & sacerdotum principibus. secundo a
tyrannis & Romanis imperatoribus. ibi, Eleuauerunt
flumina fluitant. Vbi primo notandum quod per flu-
mina intelligitur decursus vitae praesentis. Vt au-
tem Grego. dicit Quid enim nomine fluiui, nisi hu-
mani generis decursio designatur: qui velut a fon-
tibus sui origine nascendo surgit: sed quasi ad ima de-
fluentis moriendo pertransit. Sic ergo per fluiuium
accipe malos, qui solum vita corporali non spiri-
tuali viuere quaerunt. Ex quibus erant principes
sacerdotum qui primo contra Christi regnum le-
uauerunt vocem suam, eius resurrectionem & as-
censionem negare volentes. vnde loquentibus Apo-
stolis

Orbis terra significat Christum.

1. Regum. 1. Psalmus 8.

Tob. 2.

Gregor. 3. moral. c. 11.

Commotus fuit Deus contra Christum.

Orbis terra sicut apostoli.

Comotus non fuit Christus in passione.

Psalmus 68.

Psalmus 15.

Esa. 66. Grego. 19. moral. c. 21.

Deut. 32.

Proverb. 14.

Phil. 2.

1604

Fluiuius significat vitam praesentem. Grego. 15. moral. c. 7.

Actu. 4.

Mat. 28.

Aggei. 2.

Gen. 1.

Mortuorum officium secundum vesperis ca. 1.

Mat. 2.

Ad populum, superuenient sacerdotibus & magis... denunciantur ne omnino amplius loquerentur in nomine Iesu...

Eleuauerunt flumina fluctus suos, a vocibus aquarum multarum.

Hic ponitur impugnatio facta a tyrannis & gentilibus. Fluctus enim fluiorum differunt a voce, vel a sono aquarum...

Psalmus 41.

Psalmus 87.

Psalmus 41. Psalmus 87. Omnes fluctus tuos induxisti super me. Sed unde habuerunt romani principes ut Christum persecuerentur...

Psalmus 45.

Psalmus 45. Fluminis impetus letificat ciuitatem Dei. Ista flumina leuauerunt vocem suam, audacter predicando accepto Spiritu sancto...

Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis Dominus.

Hic consequenter ponitur regni Christi confirmatio. Et duobus autem confirmatum & multiplicatum fuit regnum Christi...

Christus in altis dominus. Hic ponitur secundum, quo regnum Christi confirmatum est: quod fuit miraculorum operatio. Opera enim miraculosa per apostolos per orbem facta...

Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: domum tuam decet sanctitudo, domine in longitudinem dierum.

Hic ponitur secundum, quo regnum Christi confirmatum est: quod fuit miraculorum operatio. Opera enim miraculosa per apostolos per orbem facta & alios successores ipsorum...

Deus ultionum dominus: Deus ultionum liberè egit.

Titulus huius psalmi est, Psalmus David quarta sabbathi. Ad huius intellectum sciendum (vt

dientium fidem quam verbis predicabant. Et hoc est quod dicitur Mar. vii. Illi autem profecti predicauerunt ubique domino cooperante...

Psalmus. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Vnde cum Paulus ad Hebraeos 11. narraisset multorum martyrum patenas, & mortes diuersas, concludit dicens...

Psalmus. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. id est, multa & perfecte credibilia sunt facta. Perfecte autem & nimis credibilia facta sunt testimonia fidei...

Psalmus. Domum tuam decet sanctitudo. quia clericis qui in domo ecclesie testimonia fidei reddere debent: non sufficit quod sint sancti, sicut & ceteros seculares esse decet...

Deus ultionum dominus: Deus ultionum liberè egit.

Titulus huius psalmi est, Psalmus David quarta sabbathi. Ad huius intellectum sciendum (vt

communiter dicitur) quod David non fecit istum psalmum, sed Moyses, ad extirpandum unum errorem qui suo tempore per unum mundum seminabatur...

Psalmus. Domum tuam decet sanctitudo. quia clericis qui in domo ecclesie testimonia fidei reddere debent: non sufficit quod sint sancti, sicut & ceteros seculares esse decet...

Psalmus. Domum tuam decet sanctitudo. quia clericis qui in domo ecclesie testimonia fidei reddere debent: non sufficit quod sint sancti, sicut & ceteros seculares esse decet...

Psalmus. Domum tuam decet sanctitudo. quia clericis qui in domo ecclesie testimonia fidei reddere debent: non sufficit quod sint sancti, sicut & ceteros seculares esse decet...

Deus ultionum dominus: Deus ultionum liberè egit.

Titulus huius psalmi est, Psalmus David quarta sabbathi. Ad huius intellectum sciendum (vt

Universidad de Deusto Biblioteca

Marginal notes on the left side of the first page.

Marginal notes on the right side of the second page.

Marginal notes on the right side of the first page.

Gregor. 24. moral. ca. 29. Deum libere dominum & iudicem esse.

Vindicta deo est relinquenda.

Ecl. 18.

1609.

quod tria facit: quia primò Deum ultorem malorum prædicat: secundò Deum ad malos puniendum invocat. ibi, *Exaltare*. tertio peccata Ægyptiorum puniendâ manifestat. ibi, *Populum tuum*. Quântum ergo ad primum, sciendû quòd homines aliorum iudices in iudicando nõ sunt veri domini: tũ quia altiorem dominum habent supra se, scilicet Deum: tũ quia ex suo libero arbitrio alios non debent iudicare: sed solum secundum leges & iura 3. q. 7. iudicet ille. 2. q. 1. vnus. & capit. si peccauerit. Propter quod dicit Gregor. 24. moral. ca. 29. quòd quilibet iudex in terris cogitare debet quòd superioriorem iudicem habet in caelis. Deus autẽ cum superioriorem iudicem, vel dominum non habeat, neque in terris neque in caelis: sequitur quòd ipse solus verus est: & liberè potest iudicare quem vult punire: & cui vult parcere potest. Et ideo vocatur Dominus punitionum: quia aliquem punire vel non punire, liberè subest iustæ suæ voluntati. Quòd attendens psalmus ait, *Deus ultionum est Dominus*, id est, deus est dominus ultionum vel punitionum: & liber dominus: quia non subditus alicui domino vel legibus. vnde subdit, *Deus ultionum liberè egit*. Et ex hoc vult psalmus, nos inducere ad patientiam habendam in aduersis. quia si aliquis tibi iniuriatur: cogita Deum esse dominum ultionum & liberum iudicem. Noli tu de tua iniuria vindictam facere: quia officium est domini ultionum. Noli dicere, deus non vindicat iniuriam meam: quia necesse modum quomodo ipse illam vindicadam disposuit. *Quæ omnia notans magister in glòf. dicit, Deus ultionum dominus*. Quasi dicat, Putabatur Deus non vindicare in malos: sed verè vindicat. Ne ergo festines tu alium punire, si ipse te læsit: sicut & tu nolles puniri alio rogante quem læsisti. Noli subvertere pontem misericordiæ quem transtisti. Et si ille peccat in te, ne pecces tu deterius blasphemàs Deum. Appende in scathera æquitatis illum furem qui tua bona furatur, & te blasphemum. Ille enim te dormire putat: tu verò Deum. ille somnũ captat hominis, vt aliquid furetur: & tu dicis, quia dormiat deus & hominem non videt, quia non punit. Nec optes vindictam, quæ si venerit, forsitan te inueniet prius. Cogita Christum iudicaturum: quia adhuc in carne loquens liberè egit, nulli pepercit, virta hominum liberè correxit. Si ergo liberè egit tempore infirmitatis, vt quando in templo docuit tanquam potestatem habes, quia nec veritati eius nec potestati poterat obuiari. Quid ergo in iudicio faciet, qui iudicandus nec pepercit in verbo: vtique iudicaturus non parceret in facto. Vnde scribitur Eccl. 18. Qui vindicari vult, à Deo inueniet vindictam.

Exaltare qui iudicas terram: redde retributionem superbis.

Hic Deum ad malos puniendum invocat. Et primò Deum ad punitionem inuocat. secundò ad hoc rationem assignat. ibi, *Vsquequo*. Quântum ad primum quo ad litteram Deum inuocat ad punitionem Ægyptiorum, qui iniuste detinebant populum Dei: & dura seruitute opprimebant, dicēs, *Exaltare de domine qui iudicat terram*. Quasi dicat, Vsque modo humilis apparuisti Ægyptiis, permittendo populum tuum ab ipsis affligi. sed nunc ð Domine, qui iudicas terram, id est, qui terrenos habes punire; exaltare, id est, ostende potentiam tuam

A ipsos puniendo, *Redde retributionem superbis*. Per superbos intelligit Ægyptios, qui Dei mandatis nolebant obedire, vt ad Dei mandatum populum Israël dimitterent. vt patet in Exodo à quinto capit. vsque ad tertium decimũ, Includit. Vnde & Pharaon dixit, *Quis est Deus vt dimittat populum? Deũ nescio: & Israel nõ dimittam*. Exod. 5. Per ista verba psalmus Christum inuocabat ad resurrectionẽ. quasi Christo dicat. Et si inter iudæos humilis apparuisti, qui ibi te ceperunt, ligauerunt, flagellauerunt, & occiderunt: modo exaltare qui iudicas terram, id est, tu Christe cui omne iudicium datũ est à patre: exaltare resurgendo, & ascendendo. *Redde retributionem superbis*: scilicet puniendo iudæos contra te superbos. Quòd adimpletum fuit per Titum & Vespasianum. Et nota quòd redde-re, multas habet significaciones. vide versu. 67. 535. Hic autem accipitur reddere in malum pro malo panæ, quòd fit virtute iusticiæ. Hic nota quòd inter omnia vicia superbia magis puniri meretur: quia inter cætera peccata est maius malum. si cõsideres quòd malum superbia est magis generosum in nascendo: magis animosum in videndo: & magis cautesum in alliciendo. Primò superbia est magis generosum malum in nascendo. patet: quia est malum spirituale, vnde inter angelicos spiritus fuit adinuentũ. Et ideo nobiliores & altiorem mentes magis infestat. Vnde Hieronymus in quadam epistola ait, Superbia natione cælestis sublimitum appetit mentes: & quasi ad proprium rediens ortũ appetit omnium gloriam & puritatem corrumpere, quæ de sua puritate & gloria corrui: vt quos repererit participes gloriæ, consortes faciat ruinæ. Sic tamen fatua est quòd ad domum nescit redire. Vnde Hugo de superbia dicit, quòd est valde immemor qua via de caelo ceciderit: vnde illuc postea redire non potuit. Secundò superbia est vicium magis animosum in videndo. vnde hoc vicium nõ patit personæ, non loco, nõ tempori: immo quãto status est superior siue sublimior: tãto superbia est promptior. vt patet in præsentibus, & omnibus aliis, in quibus vigere deberet maior deuotio, ibi se magis inuiscet superbia, vt magis superbia ludeant & ostentationi. Nõ enim parit personæ: non pepercit Christo, quia Christum spiritus superbia tentauit: sed non profecit. Angelum & hominem inuasit. Quia vt dicit Hiero. difficilius arrogancia caremus quàm auro vel gemmis. Non parit tempori: immo quanto dies sanctior, tanto magis infestat. Non parit statui: immò omnes generaliter inuadit: senes cum iunioribus: religiosos cum secularibus: diuites cũ pauperibus: subditos cum superioribus. & non est qui se abscondat à calore eius. Ideo orat psalmus, dicens, Non veniat mihi pes superbiæ: & manus peccatoris non moueat me. Pes superbiæ est affectus per quem homo recedit à Deo. Manus peccatoris est tentatio diaboli fortis, qua vt manu ad peccatum impellit. Tertio est vicium cautesum in alliciendo. Facile est enim detestari gulam; luxuriæ resistere. Vnde sicut sagittarius si percutiat bestiam in pede, nõ est securus de ea, nisi ipsam percutiat in corde: sic si diabolus percussit hominem in pede per immoderatam affectionem, vel alibi: homo tamen facile potest euadere. Sed si percussit in corde per superbiã: euadere non potest sine difficultate. vnde 4. reg. 9. Egrella est sagitta per cor regis: statimque corruit. Et Hiero. 49. Arrogancia tua decepit te: & superbia

Superbia maius malum est

Hiero.

Hugo

Matth.

4. Reg. 9. Hiero. 49.

1610

Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur.

Hic ostendit rationem quare peccatores Ægyptios petit puniri. Et duas assignat rationes. prima, quia de peccatis gloriantur: secunda, quia de peccatis contra Deum eleuantur. ibi, *Effabuntur*. Primò quia de peccatis gloriantur, quærent doctores, quòd est maius peccatum: vel certum peccatum committere, vt puta adulterium: vel post commissum peccatum in recordatione ipsius gloriari, vel delectari. Et respondet quòd maius peccatum est secundum. Quòd probatur, quia cum tota ratio peccati stet in voluntate, vbi est æqualis mala voluntas, ibi est æquale peccatum. Modo ille qui in recordatione peccati gloriatur, vel delectatur: hoc ipso quòd gloriatur, nõ detestatur peccatum, sed vult illud se commississe: & sic tantam voluntatem habet circa illud, sicut committendo habuit. Vltra hoc habet delectationem noiam vel gloriam quam primò nõ habuit. ergo. Et vltra hoc committendo adulterium, habet obiectum extrinsecum quòd ipsum ad peccatum inclinat. habet etiam carnis stimulu. Sed in delectatione vel gloria recordationis peccati nullum horum habet, nisi propriam maliciam. Quãto autem peccatum est ex maiori tentatione minus est: & quãto ex minori maior est. ergo. Grauitatem autem hanc peccati allegat psalmus ad ipsorum punitionem dicens, *Vsquequo peccatores Domine: vsquequo peccatores gloriabuntur*. Quasi dicat, vsquequo permittes impunitũ peccatum Ægyptiorum qui gloriantur in peccato suo, scilicet, in hoc quòd populum tuum violenter tenent oppressum: Per ista autem verba psalmus querit tempus punitionis iudæorum, qui gloriatur se Christum occidisse. De quibus dicitur Prover. 2. Latantur cum male fecerint: & gloriantur in rebus pessimis. Et nota quòd aliqui de peccato gloriantur ante peccatũ: sicut ille diues qui dixit, *Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos: sede, lætate, comede &c.* Alij gloriantur in peccando. De quibus dicitur psalm. 51. Quid gloriaris in malicia, qui potens es in iniquitate? Alij gloriantur post peccatum, vt prædictum est. Latantur cum male fecerint &c. Quorum omnium istud vltimum est peius: quia in minori motiuo committitur.

Peccati maius est gloria vel delectatio habita de peccato præterita seu commissa.

Prover. 2.

Luca 12.

Psalm. 51.

1611

Effabuntur, & loquentur iniquitatem: loquentur omnes qui operantur iniusticiam.

Hic allegat secundam rationem: quia scilicet illi de peccatis contra Deum eleuantur & superbiunt. Videns enim Pharaon, quòd Dei populum subiectũ possidebat: se deo resistere gloriabatur, nec Dei mandatis volebat subici. Vnde dixit Exod. 5. Quis est Dominus, vt audiam vos, & dimittam Israël? Deum nescio, & Israel non dimittam. Et hoc est quòd ait Psal. *Effabuntur & loquentur iniquitatem*. Vbi aduerte, quòd for, aris, quòd idem est quòd loqui, componitur cum ex: & dicitur effor, effaris:

Effarium ex-terine loqui.

A quod est extra loqui. Quòd dicitur ad differentiam illorum qui tantum in corde suo loquuntur, & nõ extra. sicut dicitur 1. reg. 1. Porro Anna loquebatur tantum in corde suo. ille ergo effatur, qui non solum in corde loquitur, sed quòd habet in corde extra loquitur verbis. Vnde sicut bonum loqui in corde est virtuosum: sed illud ad exemplum aliorum effari est magis virtuosum, sic & per oppositum de malo: magis viciosum est malum effari quò alij corrumpantur, quam solum illud in corde loqui. 1. Corin. 15. Corrumpunt bonos mores eloquia praua. Volens ergo Psal. illorum peccata exaggerare, dicit, *Effabuntur, & loquentur iniquitatem*: quia aperte Pharaon contra Deum loquebatur: vt dictum est. Et qui sunt, ibi, subdit, *Omnes qui operantur iniusticiam*, scilicet, Ægyptij qui iniuste opprimebant filios Israel. Et per ista verba Psal. notat omnes qui prædicto errore corrupti, dicunt Deum de istis inferioribus nõ curare nec illa regere. Tales enim effantur: quia quòd intus habent, extra fantur: dicentes contra Deum. Deus nõ curat ista, vel non placent ei bona quæ facimus: quia iustis mala eueniunt, sed malis prospera. Cur ergo non facerem quòd libet? Ego male agendo sum felix. iustus bene agendo est miser. Talia ergo effantur. Sed qui, subdit, *Omnes qui operantur iniusticiam*. Per hoc etiam tangit iudæos qui contra Christum expressè loquebantur operantes iniusticiam, scilicet, cum ipsum iniuste traderent. De quibus dicitur Psal. 72. Cogitauerunt & locuti sunt nequitiam: iniquitatem in excelso locuti sunt. poluerunt in calum os suum. Omnes etiam qui prædicto errore decepti dum in aduersis murmurant: contra Deum effantur. Vnde Gre. 2. moral. cap. 19. Stulte contra Deum loquitur, qui inter aduersa positus, semetipsum iustificare conatur. Si enim se sanctiorem asserere, superbe audeat: quid aliud quã iusticiam ferientis accusat?

1. Reg. 1.

1. Corin. 15.

Psal. 72.

Loquitur contra Deum qui murmurat in aduersis.

1612

Populum tuum domine humiliauerunt: & hæreditatem tuam vexauerunt.

Hic explicat Ægyptiorũ peccata: propter quæ punitionem ipsorum postulat. Et duo peccatorum genera maxime explicat. scilicet primò peccauerunt contra proximum: secundò peccauerunt contra Deum. ibi, *Et docerunt*. Contra proximum autem peccauerunt dupliciter: scilicet per superbiã proximis iniuste subiugando: & per crudelitatem eos passim trucidando. Quântum ad primum dicit, *Populum tuum Domine humiliauerunt*. Nam humiliare, quandoque idem est quòd alium sibi subiugare, & ad bassum sub se ponere. vide supra versu. 616. 896. 1233. Ipsi autem Ægyptij populum Domini humiliauerunt: quia ipsos oppresserunt operibus duris, luti & lateris ad faciendum ciuitates Pharaonis. vt habetur Exo. 1. Intantum quòd vitam eorum ad amaritudinem perducebat. Et quòd intelligat per populum Domini filios Israel, subdit. *Et hæreditatem tuam vexauerunt*, scilicet, ipsos filios Israel qui soli hæreditas Dei dicebantur. vt ostensum fuit superius versu. 1356. Per hoc vult Psal. allegare Deo superbiã mundanorum, qui dicunt Deum non regere ista inferiora: & ideo potentia opprimunt iustos, & humiliant, sicut Nero humiliavit apostolos Petrum & Paulum, & oppressit Decium Sixtum & Laurentium. Maxentius Cateri

Humiliantur boni à malis.

Caterinam. Vel possunt verba predicta intelligi de humilitate virtutis: eo quod aduersa inflicta multoties etiam ad veram humilitatem deducunt hominem: & ipsum in humilitate conseruant. Et sic Aegyptij humiliauerunt Israelitas: & tyranni humiliauerunt iustos, & martyres Christi. Ideo enim Deus permittit iustos ab iniquis hanc pati: vt seiplos cognoscentes ad virtutem proficiant humilitatis, vel habitam custodiant humilitatem. Sic enim datus est Paulo stimulus tetationis, vt virtutem seruaret humilitatis. Vnde ait Grego. Cum enim virtutibus proficimus: si nulla nos pulsaret aduersitas; nos alicuius fortitudinis esse crederemus. Sed quia nobiscum superna dispensatione agitur, vt infirmitatis nostrae, quia proficiedo obliuiscimur, aduersis percussi recolamus. Saep enim anima alicuius boni sibi conscia, cum virtutes suas sibi ad memoriam reuocat, quadam delectatione pasceat: & quasi gratulatione propriae plenitudinis impinguatur. Sed cum aduersitatibus tangimur, qui nos alicuius esse momenti bona nostra pesando credidimus: iam pulsati aduersitatibus formidamus: tunc iniquos nos esse deprehendimus, qui sanctos nos paulo ante esse credebamus. Tabescit mens, stupescunt oculi: & omne quod prius prosperum ardebat, euanescit &c. Ad propositum ergo mali populum Domini humiliant: cum bonos aduersitatibus pulsando, ipsos in humilitate conseruant. Bonos ergo a malis permittit Deus aduersis humiliari: vt per humilitatem a fulmine diuinae sententiae finaliter liberentur. Docet experientia quod natura fulguris est transire per medium corporis porosi, & non resistentis absque lesione: corpora vero resistentia in puluerem redigunt. Sicut patet 3. methereorum: secundum Albertum de ferro posito in vagina. Nam per fulgur ferrum comminuitur vbi vagina manet illaesa. Cuius causa est resistentia ferri. Sic spiritualiter gladius diuinae ultionis humiles & obediētes Deo transit sine lesione: conterit autem & comminuit resistentes superbos. Hac ergo ex causa permittit Deus, vt populus suus humilietur, scilicet, vt boni aduersis affligantur a malis. Vnde iusti dicunt, Humiliaisti nos in loco afflictionis.

Viduam & aduenam interfecerunt: & pupillos occiderunt.

Hic explicat peccatum crudelitatis ipsorum. Quantum ad literam praecipit rex Pharaon obstetricibus, quod quicquid masculini sexus ex Hebraeis nasceretur, occiderent: sed feminas reseruant. Quod quia obstetrices timentes Deum non fecerunt: Pharaon praecipit populo suo vt quicquid ex Hebraeis masculini sexus nasceretur, projiceret in flumen. Nulli autem dubium esse debet quod tam patres quam matres videntes tam crudelem sententiam in filios suos datam, postquam nati erant, antequam filij necarentur ipsi parentes dolore deficiebant. Et sic ex mandato dato interficiebantur dolore etiam antequam nati necarentur. Et hoc est quod dicit, Viduam & aduenam interfecerunt. Ipsi enim Israelitae aduenae erant in Aegypto. Et sic per viduam intelligit matrem: sed per aduenam patrem. Moriebatur enim primo dolore pater pueri necandi: & sic vxor vidua remanebat, consequenter moriebatur haec vidua relicta: post quorum mortes occidebatur pupillus, qui remanebat. Ex quibus sensus literalis clarus apparet. Per hoc enim vult Psal.

exaggerare ipsorum peccatum: quia contra istos sauebant: scilicet contra viduam & aduenam & pupillum quibus Deus magis praecipit misereri. Per hoc vult Psal. ostendere crudelitatem malorum contra bonos: qui viduam occidunt dum animam Christi sponsam suis persecutionibus suo sponso Christo priuant: & ad mortem spiritualem perducunt. Aduenae sunt pauperes Christi, qui hic manentem ciuitatem non habent: sed futuram inquirunt. Quos interficiunt dum eos blandis vel asperis ad mundum per amorem terrenorum reducunt.

Et dixerunt, non videbit Dominus: nec intelliget Deus Iacob.

Hic ostendit quomodo directe peccauerunt contra Deum, scilicet, negantes scientiam Dei quae Deus est: scilicet quia negabant Deum cognoscere ista inferiora, qui error est causa omnis peccati. Qui enim corde crederet Deum videre omnes nos, & nostra tam cogitationes quam opera, & hoc actualiter cogitaret: quomodo auderet illa mala opera facere, vel corde cogitare: quae cogitare vel facere in conspectu hominum etiam subditorum non auderet? verè nullo modo. Sed quamuis fide credamus Deum videre omnia: tamen quando peccamus hoc actualiter corde cogitare negligimus. Error autem iste ex hoc processit: quia hominibus accidit sicut pueris: qui quando clausos habent oculos, neminem videt: ipsi a nemine se videri putant. Sic & peccatores mente non videntes Deum, se putant non videri a deo. Vnde Greg. ait. Exteriora nostra opera patent oculis hominum: longè vero incomparabiliter interiores ac subtilissimae cogitationes nostrae patent oculis Dei. Omnia enim (sicut scriptum est) nuda & aperta sunt oculis eius. Et saepe in exteriori opere ante oculos hominum inordinari metuimus: & in interiori cogitatione Dei respectum non metuimus: quoniam videntem non videmus. Multo enim magis intrinsecus Deo, quam extrinsecus hominibus conspicibilis sumus. Vnde sancti omnes foris intusque se conspiciunt: quia reprehensibiles se exterius vel iniquos interius videri inuisibiliter timent. Hinc est quod animalia quae per prophetam videntur in circuitu & intus plena oculis esse memorantur. Quisquis enim exteriora sua bene disponit: sed interiora negligit, in circuitu oculos habet, sed intus oculos non habet. Sancti vero quia exteriora sua circumspiciunt vt bona de se exempla fratribus praebent, & interiora sua vigilanter attendunt: quia sese irreprehensibiles interni iudicis obtutibus parant, & in circuitu & intus oculos habere perhibentur, magisque se quo Deo placeant sua interna conspiciunt & componunt &c. Ex quibus patet, quod cogitans se interius videri a Deo, non peccat. Et sic peccantes credunt, vel non aduertunt se interius a Deo videri, nec exterius. Et hoc est quod dicunt, Non videbit Dominus, scilicet, opera nostra exterius: nec intelliget Deus Iacob, scilicet, nostras cogitationes interius. Et iste error apud homines creuit: quia sciunt Deum esse iustum: & ideo quando peccata non puniunt: credunt Deum illa non videre. Et hoc est quod ait Greg. 25. moral. c. 2. Saep enim euenit vt dum peccatores superna clementia expectat: in maiorem cordis cecitatem prosiliant. Ecce dum violentus quisque dum quae potest, rapit, dum inualidos opprimit, & dum diu omne quod nequitur concupiscit, exercet: quia non subito percussit, sed

1614

Deus videt

Grego. 6. moral. c. 1.

Ex. 10.

Deus omnia videt

Deus omnia videt

Deus omnia videt

sed ei in fine pena differtur: nequissima eius actio a deo videri non creditur. cum tamen scribatur, Oculi eius super vias hominum: & gressus eius considerat. Tunc enim nequaquam considerat: credatur: quando peccator omne malum quod poterat, inultè perpetrabat. Estimabatur Deus non videre: quia differebat punire. Iniquus igitur totiens in peccatis suis non videri a Deo credidit, quoties inultè peccauit. Peccatores ergo Aegyptij nondum a Deo puniti, credebant a Deo non videri, dicentes, Non videbit Dominus, &c.

Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.

Hic ostendit ipsum Deum omnium habere cognitione. Et duo facit, primo excitat auditores. secundò propositum probat per rationes. ibi, Qui plantauit. Quantum ad primum sciendum, quod aliquorum ad inuicem conuersatio est causa participationis motu adiuuicem. Et facilius mali trahunt bonos secum conuersantes ad suos malos mores, quam ipsi trahantur a bonis. Quod satis docet experientia Psal. 7. Cum electo electus eris, & cum peruerso peruerseris. Societas malorum bonos corrumpit, vt dicitur Greg. 6. moral. c. 1. Quia igitur omnes filij Israel quos Moyses eduxit de Aegypto, nati fuerant in Aegypto, & cum ipsis toto tempore ipsorum conuersati, ideo multi illorum erroribus Aegyptiorum erant infecti. Vnde & propter hoc ad idololatriam erant proni, quod non fuit antequam Aegyptum intrasset. Inter errores autem Aegyptiorum vnus erat, quod Deus non cognoscebat ista inferiora, nec ipsa regebat, nec considerabat. & sic impune quilibet poterat idololatrare, & quaecumque alia mala facere. Hos ergo isto errore taliter infectos tanquam fatuos & insipientes ad suum auditorium aduocauit Psal. dicens, Intelligite insipientes in populo, &c. id est, intelligite rationes probantes Deum omnia scire. Nota quod multiplici ratione insipientes quis dicitur in scriptura, scilicet Ratione fatuitatis & amentiae. Ratione iniquitatis & malitiae. Ratione inhonestatis & stultitiae. Ratione vilitatis & imunditiae. Ratione incredulitatis & perfidiae. Primi sunt illi qui ad modum amentium Deum negant, vel quasi non esset Deus, de ipso non curant. De quibus dicitur, Dixit insipiens in corde suo non est deus. Secundi sunt ad modum furiosorum, qui sine remorsu conscientiae perpetrant mala, vel gaudent in malis. De quibus dicitur, Insipientiae suae reliquerunt hominibus memoriam. Et tales quia sunt sine virtute, dicuntur insipientes. Nullus enim eorum qui secundum virtutem viuunt stultus dicitur. vt dicit Philosoph. 4. ethi. Tertij sunt ad modum stultorum, qui vestibibus vilibus aut nudi inhoneste incedunt. Homo enim inhonestus habitu merito insipiens reputatur, sicut Dauid inhoneste gestu & modo reputatus fuit insipiens & repudiatus a rege Geth, & exercitu eius. licet ipse sagaciter hoc finxerit pro salute sua quia vt dicit Cato. Insipiens esto, dum tempus postulat aut res, Stulticiam simulare loco summa prudentia est. Tamen inhonesti reputantur insipientes & temporaliter & spiritualiter. Vnde Ecclesia. 20. Melior est qui celat insipientiam suam, quam qui abscondit sapientiam suam. Quarti insipientes sunt peccatores, sicut ex operibus iudicatur. In quorum persona dicitur, Deus tu scis insipientiam meam & delicta mea, &c. Et Psal. 37. Putruerunt & corruptae sunt cicatrices meae a

facie insipientiae meae. Quia sunt insipientes, scilicet, increduli, qui credentes se esse sapientes, scilicet, in fide stulti facti sunt. De quibus dicitur Luc. 6. quod impleti sunt insipientia, & querebant quid faceret de Iesu. &c. Et de talibus loquitur apostolus dicens, Eramus & nos insipientes, scilicet, in iudicio, quia ignorabant Iesum, qui est virtus & sapientia. Primo autem modo erant insipientes illi quos excitat Psal. dicens, Intelligite insipientes, &c.

Qui plantauit aurem, non audiet: aut qui finxit oculum, non considerat?

Hic adducit rationes ad propositum. Et probat primo quod Deus omnia perspiciat. secundò quod mala corrigat. ibi, Qui corripit, tertio concludit quod cogitationes nostras cognoscat. ibi, Dominus scit. Quantum ad primum volens ostendere quod Deus omnia videt, & omnia audit: arguit sic. Quicquid est perfectionis in hominibus & creaturis inferioribus, totum prius & eminentius existit in prima causa: sed perfectionis est in homine quod ista inferiora audiat, & quod illa videat: ergo & Deus illa videt & audit. Patet maior: quia quicquid habent ista inferiora, habet a prima causa. Quomodo autem prima causa alicui daret perfectionem quam in se non haberet? quia nemo dare potest quod non habet formaliter vel virtualiter. Et hanc rationem ponit dicens, Deus qui plantauit aurem, id est, qui aures dedit homini vt audiret, ipse non audiet: q. d. inconueniens est ponere quod Deus virtutem audiendi communicauerit homini, & ipse audire non possit: quia tunc perfectior esset homo quam Deus. Eodè modo arguit, de cognitione dicens, Aut qui finxit oculum non considerat: q. d. Deus qui oculum dedit homini ad cognoscendum alia, ipse non cognoscat: id est, impossibile est quod ipse non cognoscat. Et aduerte quod duplex est oculus, scilicet, exterior quo videntur corporalia: & interior quo videntur spiritualia, scilicet, intellectus. Et vtrunque oculum dedit Deus homini, vt cognosceret exterius, & intelligeret interius. Et nota quod non dicit qui plantauit aurem non habet aures: sed dixit, non audiet. Nec dicit, qui finxit oculum, non habebit oculum: sed dixit, non considerat. Quia virtutes istorum membrorum in se habet Deus: sed ista membra non habet quia Deus spiritus est, non corpus. Ista autem membra sunt corporis. Quasi dicat secundum gl. Deus qui fecit tibi vnde audias, non habebit ipse vnde audiat: Qui fecit tibi vnde cognoscas, nonne habebit ipse vnde cognoscat? Certè immo habet, nulli enim tantum dedit Deus quantum in se habet. Et aduerte quod quandoque scriptura dicit Deum habere membra corporalia, vt aures, oculos, manus, & huiusmodi: non quia talia membra corporalia Deus habeat, sed virtutem illorum membrorum in se continet eminenter. Vnde Grego. ait. In Deo qui corporis forma non circumscribitur, membra corporis, id est, manus, oculi, vterus ita nominantur: vt ex membrorum vocabulis effectus eius potentia designetur. Oculus quippe habere dicitur, quia cuncta videt. Manus habere describitur, quia cuncta operatur. &c.

Qui corripit gentes, non arguet: qui docet hominem scientiam?

Hic ostendit quod Deus mala corrigat. Vult enim eis Psal. probare, quod Deus ipsorum pecca-

Rom. 1.

Ad Titum 3.

1616

2. 7

Membra corporis Deus non habet.

Grego. 14. moral. c. 22.

1617

arguet per experientiam habitam. Viderat enim in *Egypto* quomodo Deus gentes, *Egyptios* & peccatores rigide punierat omnes submergendo in mare. Cum ergo non minus sit peccatum illorum qui sunt de populo Dei, quam gentium, immo maius, & committant maiorem ingratitude: consequens est quod si illorum peccata sic puniunt, quod & vestra puniet. Et hoc est quod ait, *Corrupti gentes*, scilicet *Egyptios* ipsos: sed ipsorum peccata submergendo non arguet. q. d. immo etiam arguet vos. Vel aliter. Deus corrigit peccatores multipliciter ipsos vocando ad penitentiam per prophetas, per Christum per apostolos, & alios predicatores. quod non faceret nisi peccata sibi displicerent. Consequens est ergo quod si corrigit gentes ut emendentur, quod non emendatos finaliter arguet in iudicio. Et istum sensum clarius ponit alia littera quae dicit, *Qui erudit gentes non arguet*. Vbi gl. Ad erudiendas gentes misit Deus filium suum: & ante ipsum & post ipsum misit seruos suos prophetas & apostolos. Nonne ergo arguet, id est iuste iudicabit quibus sermone doctrinae praemisit? Magister in scholis eruditur committit tibi ut reddas. Vtique quando accipis a magistro, eruditur: committit tibi magister quod praebet, nonne exigit ut reddas? Et cum carperis reddere sine metu eris plagatum. Sic Deus exigit quod seminavit. Qui enim modo accipimus: postea statuemur ante magistrum ut reddamus rationem de omnibus. Vnde apostolus, *Rom. 14.* Omnes stabimus ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit. &c. Et hanc similitudinem de deo & nobis ponit *Psal.* dicens, quod Deus est sicut magister qui docet hominem scientiam. Per ista ergo ostendit *Psal.* quod Deus arguet peccatores. Et nota quod Deus aliquos arguit tripliciter: quia quosdam arguit in aequitate, quosdam in ira, & quosdam in furore. Primo arguit aliquos in aequitate, scilicet quando electos suos ut pius pater hic arguit & castigat ut emendet. De quo *Esa. 11.* Non secundum visionem oculorum arguet: sed iudicabit in iusticia pauperes: & arguet in equitate pro mansuetis tere: & percutiet terram virga oris sui. Arguet enim virga terram percutit Deus, quando leuiter suos aduersis tangendo ipsos ad penitentiam ducit. Vnde Bruno super illo verbo *Exo. 7.* Virga versa est in colubrum. dicit: *Quid per virga, nisi dulcis correctio domini designatur: dicente psal. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt? Sed haec virga in draconem vertitur, quando leuiter correcti emendare se nolunt. Et tunc quilibet sic a Deo arguetur dulciter se emendando eidem deo dicere debet illud *Iob 20.* Doctrina qua me arguis audiam: & spiritus intelligentiae meae respondebit tibi. Secundum aliquos arguit in ira: quos scilicet temporaliter punit, vel igne purgatorio, ne aeternaliter damnet. Vnde dicitur. Noli negligere disciplinam domini: neque fatigeris cum ab eo argueris: quem enim diligit Deus, castigat. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Vbi gl. Per tribulationes enim erudimur a domino. ideo ne fatigeris, scilicet, desiccedo dum argueris ab eo qui purgat peccata. Et merito fatigari non debes, dum argueris ab eo: quia quem diligit dominus, castigat, id est, ipsum arguendo facit castum. Propter quod subdit. Flagellat autem Deus omnem filium quem recipit, id est, quem recepturus est in hereditate aeternam. Addit autem, omnem, quia etiam unicum filium suum qui fuit sine omni pec-*

caro, flagellauit. Si ergo non argueris a Deo, si exceptus es a passione flagellorum, exceptus es a numero filiorum. Vnicus enim dei patris natus aequalis patri, & in forma dei verbo quo facta sunt omnia non habebat quod flagellaretur: ad hoc autem carne indutus est ut sine flagello non esset. Deus ergo qui flagellat unicum filium suum sine peccato: relinquet sine flagello adoptiuum filium qui est cum peccato. vnicus fuit sine peccato, non tamen sine flagello. Exemplum hoc nobis proposuit in passionibus suis. Non igitur turbari debemus dum a Deo arguimur, dum grauius & indigna patimur, si obliuiscimur quae pertulit iustus iustorum. Et attende hic iustitiam & misericordiam dei. Iusticia in hoc quod arguit & flagellat, misericordiam autem in eo quod recipit. Et attende quod non ait, Omnis qui arguitur vel flagellatur filius est: sed omnis qui est filius arguitur & flagellatur. Et aliter nullus in filium recipitur nisi qui arguitur & flagellatur, ipso dicente. Ego quos amo, arguo, & castigo. Tertio Deus aliquos arguit in furore, scilicet obstinatos, quos in perpetuum damnat. Vnde in epistola iudae dicitur, Ecce veniet dominus facere iudicium contra omnes: & arguet omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum quibus egerunt contra dominum. Vnde Bernardus super illo verbo *psal. 6.* Domine ne in furore tuo arguas me. dicit, Domine ne in furore tuo arguas me: sicut fecisti angelum se exaltantem in caelo. neque in ira tua corripas me: sicut fecisti hominem in paradiso. Ambo iniquitatem meditari sunt altitudinem affectantes: ille potentiae: iste scientiae. Verum vtriusque altitudo deiecta est: sed hominis mitius: quia angelus in furore fuit argutus: sed homo in ira. Nam angelus dum arguitur in furore damnatur. Homo autem ita sentit, sed non furorem. Vnde & filij eius non furoris, sed filij irae nascuntur. Vis videre in furore argutum angelum? Vidi (inquirit) sathan tanquam fulgur de caelo cadentem: quasi imperu praecipitatum bibille de furore Dei: quia ipsum arguendo non est recordatus misericordiae suae: qui tamen cum iratus fuerit, misericordiae recordabitur. Vnde ergo illis filiis Adam, qui nati irae filij iram in furorem sibi vertunt. Et de ista argutione furoris dicitur, Ego extendam manum meam super Palestinos arguens in furore.

Dominus scit cogitationes hominum: quoniam vanae sunt.

Hic ex praedictis concludit Deum scire secreta cordium. hoc enim est proprium Dei corda interiorum scrutari. Hoc enim ex praedictis sequitur: quia dictum est quod Deus habet arguere & punire peccata. peccata principaliter sunt in corde quam in opere. Quomodo ergo iuste arguere posset peccata cordis, nisi corda videret? Et ideo sequitur, quod dominus scit cogitationes hominum: quoniam vanae sunt *Gen. 8.* Sensus & cogitatio hominis ad malum sunt prona. Si autem nouit vanas cogitationes: consequens est quod & nouit bonas: quia bonum plus in se habet de ratione entitatis, & cognoscibilitatis quam vanum. Et nota quod quamuis omnia nuda sint, & aperta coram oculis Dei (ut dicitur *Hebr. 4.*) tamen in speciali multa dicitur scire & cognoscere, scilicet, nostram ambitionem & superbiam: nostram fragilitatem & miseriam: nostram alperitatem & penitentiam: cordis iniquitatem & malitiam: iustorum humilitatem & innocen-

innocentiam, nostram in aduersitate patientiam. A
 Primò cognoscit nostram ambitionem & superbiam, sed a longè. *Psal. 138.* Quoniam excelsus dominus & humilia respicit: & alta à longè cognoscit: quia scilicet humilia respicit oculo misericordiae. Si autem aliqui sint superbi non eum latent: sed à longè cognoscuntur ab eo: quia per gratiam non est cum illis. Nò ergo hoc agit superbus ut minus perfecte ab eo cognoscatur: sed ut non sit cum illo a quo videtur. Et hoc est alta à longè cognoscit. Secundò scit fragilitatem nostram. Et hoc ipsum inclinatur ad nos compatiedum. *Psal. 102.* Quomodo miseretur pater filiorum, miseratus est dominus timentibus se: quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Cognouit enim deus (ut ait glo.) figmentum nostrum, id est, infirmitatem nostram. Nouit enim quod fecit, quomodo dilapsum sit, quomodo reficiendum sit, quomodo adoptandū sit, quomodo inhabitandum sit. Factura autem creatoris sumus: sed peccato repulsi ipsi nos sinximus. Tertio scit nostram in aduersis humilitatem & penitentiam: quam nobis inspirat, ut à peccatis surgamus. Et hoc est quod ait *Psal. 138.* Domine probasti me, & cognouisti mentem cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam. Vbi gl. Cognoscit dominus sessionem nostram & resurrectionem, quam ipse nobis donat. Sedent humiles in patientia: surgunt erecti in spem vitae aeternae. Item sedent confitentes peccata sua: surgunt iustificati gratia sua. Dicam ergo Deo. Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam: quia per tuam gratiam iustificatus surgo: & in spem vitae aeternae erigor. Et hoc dicere Deo nihil aliud est, quam eius dona cognoscendo sibi gratias agere. Quarto cognoscit iniquitatem cordis & malitiam: aliter enim illam iuste iudicare non posset. *Psal. 43.* Nonne deus requirit ista: ipse enim nouit abscondita cordis. Vnde *Hiere. 17.* Prauum est cor hominis & inscrutabile: & quis cognosceret illud? ego dominus scrutans, &c. Quinto cognoscit iustorum puritatem: aliter enim iuste bona praemiare non posset. *Ioa. 10.* Ego cognosco oues meas. &c. Sexto cognoscit nostram in aduersitate patientiam, ut scilicet ipsam remuneret. *Psal. 1.* Nouit dominus viam iustorum. *Psal. 36.* Nouit dominus viam immaculatum: & haereditas eorum in aeternum erit.

5619 **Beatus homo quem tu erudieris domine: & de lege tua docueris eum.**

Hic ostendit Deum bonorum praemiatorem. Et duo facit. quia primo ponit bonorum praemiationem. secundò malorum iudaeorum punitionem. ibi, *Quis confurget*. Quantum ad primum ostendit quod Deus suis electis tria facit. primo ipsos illuminat interiori. secundò ipsos humiliat exteriori. ibi, *Ut mitiges eum*. tertio ipsos fortificat solidius. ibi, *Quia non repellat*. Quantum ad primum ostendit quod sicut beatitudo patriae principaliter consistit in clara dei visione: Haec est vita aeterna ut cognoscatur te. &c. Sic & beatitudo viae est in ipsius cognitione per fidem quae fit per eruditionem legis diuinae. Ideo volens ostendere quod Deus suos beatificat in patria, ostendit quod primo hic ad sui cognitionem illuminat in via. Et hoc est quod ait, *Beatus homo quem tu erudieris domine*. &c. Quod ideo dicit, quia solus deus mentem interiori illuminando docere potest. Homo enim docendo aures pulsat corporis. solus Deus illuminat mentem, ut ostē-

sum fuit superius versic. 1155. 1274. Et nota quod erudit nos deus multipliciter. Primò nos erudit per gratiae inspirationem, ut pater filium, ut bonum conferat. Vnde ad Titum 1. Apparuit gratia dei omnibus hominibus erudiens nos, ut abnegates impietatem & secularia desideria sobrietas, & iuste, & pie viuamus. &c. Deute. 8. Sicut erudit homo filium suum, sic dominus deus erudit te ut custodias mandata eius. Secundò nos erudit per scripturam: colationem sicut magister discipulum. Per scripturas enim nos erudit quid credendum, quid sciendum, quid fugiendum, quid sequendum. Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, & erudiendum in iusticia: ut perfectus sit homo ad omne bonum instructus. Vnde *Osc. 7.* Ego erudiu eos, & ipsi recesserunt a me. Et loquitur de eruditione facta per legem. Tertio nos erudit per creaturarum contemplationem: sicut artifex erudit discipulum per imagines & opera suae artis. Sic contemplando opera dei erudimur de dei prouidentia, bonitate & benignitate. Qui docet nos super iumenta terrae, & super volucres erudit nos. Quarto erudit nos per disciplinam flagellationem: sicut dominus seruum quando ipsum rebellem reperit, erudit flagellis. *Esa. 8.* In forti manu erudiuit me, ne irem in via populi huius. Et *Hiere. 31.* Castigasti me domine, & eruditus sum quasi iuuetulus indomitus. Et nota quod ista dei eruditio valet ad multa: quia per suam gratiam nos erudit, Primò ad peccata deuitandum: sicut bestia mansuetata erudit catulos suos ad fugienda pericula, & animalia eis nociua. Vnde *Iob 33.* Erudiens nos instruit disciplina, ut auertat hominem ab his quae fecit: & liberet eum a superbia. Secundò nos erudit ad mandata custodienda. & haec eruditio assimilatur animali quod docet catulos suos ad sequendum eius vestigia: ut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans. Deute. 8. Dominus deus erudit te, ut custodias mandata eius. Tertio nos erudit ad aeternam penam praecauendum. Et haec similis est eruditioni principis erudientis commilitones suos, ne victi redigantur in seruitutem: sic nos deus erudit ut inferni periculum deuitemus. Semita viae super eruditum, ut declinet ab inferno nouissimo. Quarto nos erudit ad vitam aeternam appetendum. Et haec similis est eruditioni boni mercatoris, qui erudit filium suum ad acquirendum ex paucis multa, ex minimis magna, ex vilibus preciosa. *Eccles. 7.* Eruditio sapientiam & vitam tribuit. Et quia omnis dicta eruditio est beatitudo viae per quam peruenitur ad beatitudinem patriae, ideo nunc ait *psal. Beatus homo quem tu erudieris domine*, &c.

Ut mitiges eum a diebus malis: donec fodiat peccatori fouea.

Hic ostendit quod Deus suos electos humiliat exteriori. Vbi nota quod mitis idem est quod humilis & patiens. vnde mitigo, gas, idem est quod aliquid humilem & mansuetum facere. Quemlibet ergo electum suum Deus ad hoc erudit, ut mitiget eum a diebus malis, id est, ut ipsum humilem & mansuetum faciat in diebus vitae praesentis, qui dicuntur mali, quia aduersitatibus pleni. Vbi aduerte quod quamdiu boni in aduersitatibus mitigantur, peccatori foditur fouea. Dum enim hic boni praemuntur aduersitatibus, mali prosperitatibus florent. Et sicut aduersitas bonorum eis coronam gloriae parat, sic prosperitas malorum fodit foueam illis.

Erudit nos deus multipliciter. Ad Titum 1.
Deute. 8.
1. Tim. 3.
Osc. 7.
Iob 33.
Esa. 8.
Hiere. 31.
Erudit nos deus ad multa.
Iob 33.
Deute 8.
Eccles. 7.
1620

Corrupti Deus malos.
Rom. 14.
Arguit deus nos multipliciter.
Esa 11.
Bruno. Exod. 7.
Iob 20.
Hebr. 4.

Apocal.
Iuda 1.
Bernardus. Psal. 6.
quasi in furore
164.
Luc 10.
Exch. 28.
1618
Genes.
Hebr. 4.
Sin. 12.
mi ista est
2. Tim. 3.

Prosperitas malorum fouea est illis.

Psalmus 72.

Quia dicitur Christus...

Et ideo dum boni aduersis humiliantur, prosperi...

nomine eius contumeliam patiturque aduersariis...

Quoad usque iusticia conuertatur in iudicium...

Idest tamdiu hic boni aduersis prementur, quousque iusticia in iudicium conuertatur...

1621 Quia non repellet Dominus plebem suam...

Hic ostendit quod Deus suos fortificat solidius. Aduersa enim iustis immittit ipsos fortius Deo coniungit...

2. Corin. 5.

Psalmus 90.

1623

Et infra, De iustis autem dicitur, Reges in folio collocat. Sen. eripios enim iulli regendo ad tempus...

1623 Quis confurget mihi aduersus malignantes...

Hic ostendit diuinam providentiam regete ista inferiora per punitionem Iudaeorum. Vbi notandum, quod quamuis multoties populus Iudaeorum in deserto contra Deum peccauerit...

A vocat malignantes. Aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? id est, aduersus illos qui ab aliis inducti vitulum adorauerunt...

Nisi quia dominus adiuuit me: paulo minus habitasset in inferno anima mea.

Hic ostenditur ipsius Moyse dictum peccatum punientis periculum. Populus enim hebraeorum multoties inurxerit contra Moysem, volens ipsum interficere...

Si dicebam, motus est pes meus: misericordia tua domine adiuuabat me.

Hic ostendit Moyse a Deo sibi datum adiutorium. Vbi sciendum, quod factio vitulo statim Deus precepit Moyse, vt descenderet, reuelas sibi peccatum idololatrie populi...

Quia enim populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti. Et ad præceptum domini Moyses statim descendit. Et dum descenderet, cepit cogitare quod populus ille dura ceruicis erat: & quod ante voluerat ipsum interficere. Unde incepit timere ne occideretur ab eis. Sed statim Deus adfuit sibi, ne timeret: sibi reuelans quod ipsum illatum sua misericordia conseruaret. Et hoc est quod hic dicit, *Si dixerim motus est pes meus*: id est, si incipere descendere ad populum dura ceruicis, a quo timeo occidi, statim misericordia tua adiuuabat me: quia scilicet statim mihi promisisti tua misericordia me iuuare. Vel ista possunt esse verba Christi dicentis, *Si dixerim motus est pes meus*. Vbi sciendum quod pedes Christi dicuntur ipsi apostoli & prædicatores qui ipsum Christum portant per mundum eius fidem prædicando. vide supra verba. 768. 1072. Isti autem Christi pedes fuerunt moti, quando in Christi passione fidem perdidit. Petrus negauit, & omnes ipso relicto fugerunt, fragentes Christo fidem promissam. Sed pedes motos statim misericordia dei adiuuit ipsos per penitentiam ad fidem reducere. Et sic accipitur hic singulariter pro plurali, id est, pes pro pedes. Vel possunt esse verba iusti tentationibus, vel aduersis pressis: qui cadere per consensum vel impatientiam timeret: sed ne cadat a dei adiuuatur misericordia dum ipsum inuocat. Ne ergo pereas, inuoca deum, dicens, Domine pereo: & statim manum misericordiae porrigit: sicut dominus porrexit manum Petro dicens, Modicae fidei quare dubitasti? Quod ergo hic dicitur, *Motus est pes meus*, ibi dicitur, *Domine pereo*. Quod hic dicitur, *Misericordia tua adiuuabat me*, ibi dicitur, *Porrexit Iesus manum*. Pericula autem dulciorem faciunt liberationem. vt ait glo.

& aduersitatibus pressi. Quia quanto maiora pro Christo sustinet, tanto sibi premia maiora debentur, imo etiã consolationes dolores excedunt: quia non sunt condigne passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis. Et hoc est quod dicit apostolus. Sicut abundans passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundans consolatio nostra. Passiones dicit Christi, id est, quas patimur propter Christum, vel ad similitudinem Christi. Et attende etiam quod consolatio data per Christum, excedit dolores habitos pro ipso. vt ostendit Grego. super illo verbo Iob. 42. Addidit dominus omnia quae fuerant Iob duplicia. Vbi istu textum inducit dicens, Cuncta quae amiserat Iob, duplicia recepit: quia per pietatem benigni iudicis tentationis nostrae dispendium vincunt suffragia consolationum. Minus enim tentat probatio, quia remuneratio consolatur: vt ex remunerationis premio leue fuisse omne quod sustinuit, agnoscat: qui ex percussione potest se aliquid tolerasse iudicabat. Vnde afflictus Iudaea dicitur. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. Aliquando vero meta afflictionis disponitur mensura consolationis. Vnde alias scriptum est. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuae largiuerunt animam meam*. In ea enim mensura consolationum se in qua afflictus fuerat iudicauit: qui latissimum se secundum multitudinem dolorum clamauit.

Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis: qui fingis laborem in præcepto.

Hic agitur de secunda notabili punitione Iudæorum: ex qua ostenditur quod diuina providentia se extendit ad regimen & curam actuum humanorum. Pro cuius euidencia sciendum quod ista punitione fuit pro rebellionem populi: quando scilicet territi ad verba exploratorum dicebant, Nequaquam ad hunc populum valeamus ascendere, quia fortior nobis est. detraheruntque terrae quam insperant, apud filios Israel, dicentes, Terra quam iustitiamus, deuorat habitatores suos, populus quem aspeximus, proceræ statura est. Ibi vidimus monstra quadam filiorum Enac, de genere giganteo: quibus comparati quasi locustæ videbamur. Ad hæc verba territus populus non sperans se terram promissionis posse obtinere: murmurauerunt contra Moysen, & voluerunt in Aegyptum reuerti dicentes, Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum. Et propter istud peccatum data fuit notabilis sententia contra populum, scilicet, quod nullus illorum qui numerati fuerant in exitu de Aegypto, scilicet, a viginti annis & supra, numero 603550. intraret terram promissionis: sed omnes in deserto morerentur præter Iosue & Caleb, qui populum confortabant ad obtinendam terram promissionis. Vnde & illi exploratores qui terruerunt populum morte repentina mortui fuerunt. De ista ergo punitione hic agitur. Et circa istam punitionem quatuor facit: quia ponitur primò contra populum Dei indignatio. secundò populi contra Moysen persecutio. ibi, *Captabunt*. tertio pro Moyse diuina protectio. ibi, *Et factus*. quarto populi punitione. ibi, *Et reddet*. Quantum ad primum (vt visum est) populus territus verbis exploratorum credidit, quod præceptum Dei quo iusserat ad terram

promissionis possidendam pergere, tanta esset difficultatis, quod illud non posset implere: magis credentes exploratoribus suis quam deo: & in præcepto fingebant (sed falsò) laborem. Et sic erant sedes iniquitatis: quia sicut anima iusti est sedes dei: sic populus contradicēs deo est sedes iniquitatis: contra quos procedit indignatio dei. Et hoc est quod ait deo. *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis*, id est, nunquid tibi placent tibi contradicentes, qui sunt sedes iniquitatis: quasi dicat, nõ. quia non habitabit iuxta te malignus: neque permanent in iusti ante oculos tuos. Sed si populus. Et quis est sedes iniquitatis? Respondet, *Tu qui fingis laborem in præcepto*, vt dictu est. Vel aliter. Vbi notandũ quod multi videntur quod deus flagellat hic suos, & reprobos exaltat prosperitatibus: ac futat adhærere deo, ne & ipsi flagellis corrigantur ab eo. Et isti sunt sedes iniquitatis, qui plus diligit gloriã mundi, quam gloriã dei: plus prospera carnis, quam mentis. Videntes ergo quod deus præcipit hic affligi, lugere, continere, abstinere, quæ sunt laboriosa: deo ne laborent, adhærere deo nolunt. Vnde glo. *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis?* id est, nullus iniquus sedet tecum: nullus adhæret tibi. Quæ est causa? *Quia tu fingis laborem in præcepto*, id est, das præcepta carni laboriosa. Nam præceptum eius continet. Beati qui lugent, beati qui esuriunt, Beati qui percutiõne patiuntur.

Captabunt in animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt.

Hic ponitur contra Moysen populi persecutio: cum populus territus verbis nunciorum vellet in Aegyptum redire: Moyses & Aaron proni corruerunt in terram rogantes deum pro populo. At vero Iosue & Caleb confortabant populum dicentes, Terram quam vidimus valde bona est: nolite rebelles esse contra dominum: recessit ab illis, scilicet, Chananeis, omne præsidium. vnde possumus omnem illum populum sicut panem deuorare: & consimilia dicentes, confortantes populum vt eos animarent ad terram promissionis obtinendam. Et tunc omnis multitudo voluit Moysen, & istos lapidare, scilicet, dicentes illos dignos morte: quia eduxerant populum de Aegypto, promittentes terram quam obtinere non possent. Et hoc est quod ait, *Captabunt*, id est, captauerunt in animam iusti, scilicet, Moysi principaliter, & consequenter aliorum, volentes eos occidere. *Et sanguinem innocentem condemnabunt*, id est, condempnerunt, Et attende quod dicit, *Captabunt*. Nam capto, captas, est frequentatiuum a capio, pis. quod idem est quod frequenter capere. Isti autem frequenter & sæpe voluerunt captare animam iusti, scilicet, Moysi: quia sapius ipsum occidere voluerunt. Vel hoc intelligitur propheticè dictum de Christo: quia Iudæi sapius animam Christi capere voluerunt, & ipsum occidere. Finaliter tamen sanguinem istius iusti condemnauerunt: vt puta quando Pilatus dixit eis postulantes Christi mortem: *Innocens ego sum a sanguine iusti huius*. Ipsi autem responderunt dicentes, *Sanguis eius super nos & super filios nostros*. Vel potest intelligi de sanctis martyribus, quos Iudæi sæpe captauerunt, ipsorum iustum sanguinem condempnantes. De quibus ipsis dicit Christus. *Ecce ego mitto ad vos prophetas, &c. & ex illis occidit & flagellabit, &c. vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est, &c.* Et hic nota quod condempnatio aliqua vel alicuius dicitur iniusta tripli-

ter. quibus omnibus modis condempnatio Christi sanguinis & suorum martyrum fuit iniusta. Primò condempnatio est iniusta ratione innocentie condempnatis: sicut quando innocens tanquam reus condempnatur. Sapient. 12. Ipsum quoque qui non debet puniri, condempnas. Isto modo Christi sanguinis condempnatio fuit iniusta: quia innocens & absque peccato, quod clarè apparet omnium inimicorum suorum testimonio. Testimonium enim illud maxime est credibile, quod pro aliquo datur ab inimico suo. vt ostendit Grego. 5. moral. cap. 4. omnes autem inimici Christi testimonium de derunt suæ condempnationis iniustæ. Audi Iudam de ipso dicentem, *Peccaui tradens sanguinem iustum*. Audi Pilatum qui eum condempnauit ad mortem dicentem, *Innocens ego sum a sanguine iusti huius*. Audi Centurionem, qui eum conduxit ad crucem, dicentem, *Verè hic homo iustus erat*. Et tamen his non obstantibus ad mortem fuit condempnatus. Mar. 14. Tunc summus pontifex ait, *Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes condempnauerunt eum reum esse mortis*. Secundo condempnatio dicitur iniusta ratione ordinis iuris prætermissi: quia nullus condempnari debet nisi iudicè reus fuerit comprobatus. Vnde dicitur Nume. 35. *Homicida sub testibus punietur: ad vnius testimonium nullus condempnabitur*. Et isto modo Christi condempnatio iniusta fuit. Quamuis enim multi falsi testes contra ipsum deponerent, tamen (vt dicitur Marci 14.) conuenientia non erant testimonia eorum. Et tamen hoc non obstante ad mortem fuit condempnatus. sicut de seipso ipse prædixerat. Filii hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condempnabitur eum morte. Tertio condempnatio dicitur iniusta ratione liuoris, vel vindictæ: quando quis scilicet alterum condempnat non zelo iustitiæ sed liuore vindictæ. Sicut illi duo senes presbyteri volentes de Susanna vindicari, quia non consenserat eis, ipsam accusantes condempnauerunt ad mortem: vt habetur Dan. 13. Sic & Christi condempnatio fuit iniusta, quia ex inuidia a scribis & pharisæis fuit condempnatus ad mortem: quia vt dicitur Mar. 27. *Sciebat enim Pilatus quod per inuidiam tradidissent eum. Quæ omnia de Christo præuidens Psal. dicit, Capti sunt in animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt.*

Et factus est mihi dominus in refugium: & deus meus in adiutorium spei meæ.

Hic ponitur diuina protectio, qua Moyses cum suis a dictis persecutoribus fuit liberatus. Vt enim habetur Nume. 14. cum omnis multitudo clamaret contra Moysen, & prædictos, scilicet confortantes populum, & vellent eos lapidare: apparuit gloria super tectum federis, videntibus cunctis filiis Israel. Et sic populus non fuit ausus facere quod disposuit: quia tectum federis sub quo erat Moyses cum suis, a gloria domini fuit opertum nube densissima, & igne coruscante: sicut quando loquebatur cum Moysen in monte Sinai dans sibi legem. Et isto modo Moyses fuit protectus a deo. Et hoc est quod hic ait Moyses, *Et factus est mihi Dominus in refugium, &c.* Vel de Christo possunt legi: qui in persecutionibus Iudæorum positus, qui ipsum, id est, nomen eius, & fidem totaliter conabantur interficere, a deo fuit per suam resurrectione protectus:

Podet Christi Apostoli & prædicatores.

Adiuuat nos misericordia Dei.

Mat. 14.

1626

Exo. 12.

Dolor animæ est non carnis.

3. sententia.

1627

Nu. 33.

Nume. 14.

Sedes iniquitatis sunt omnes iniqui.

Labor in præcepto Dei fingit.

Captare, id est, sæpe capere.

Condemnatio tripliciter dicitur.

Falsum dicitur Deus refugium, & quo nudo.

1630

Num. 11.

Num. 14.

Deus fuit refugium sibi factus: & inde amplius A in suo nomine & fide fuit exaltatus. Vnde Christus dixit. Esto mihi in deum protectorem, & in domum refugium, & saluum me facias. Vel potest legi de viro iusto aduersitatibus presso: cui Deus sit refugium sibi dando patientiam ne deficiat: sibi pro certamine promittens coronam, vt non in mundo, sed solum in Deo spem ponat. Ideo enim quis pungitur dolore vt remedium quærat. Qualiter autem refugium nostrum sit Christus vide ver. 43. 8. 755. 655. Dicitur autem quod Deus factus est refugium: non quod ipse deus aliquo modo sit factus, sicut dicimus, verbum caro factum est. non tamen sequitur, ergo verbum est factum neque mutatum: sed solum quod factum est vt aliquid vnitum sit verbo quod ante non erat vnitum. Sic Deus dicitur factus refugium, quia actione dei factum est, vt Moyses visibiliter a deo protegeretur, qui sic ante non protegatur: & alicui esset refugium, cui antè non erat.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum: & in malicia eorum disperdet eos: disperdet illos dominus Deus noster.

Hic vltimò ponitur ipsorum Iudæorum punitionis. Nam omnes illi exploratores qui missi fuerant ad explorandam terram promissionis, qui reuerfi falsè retulerunt populo, quod terra illa erat sterilis, deuorabat habitatores suos: & quod erat eis impossibile illam terram obtinere propter fortitudinem habitantium ibi. Et sic verbis falsis terrauerunt populum, vt reuerfi vellet in Aegyptum. Omnes inquam isti propter suam iniquitatem tunc a deo in conspectu aliorum fuerunt percussi, & mortui sunt repente. Et quantum ad istos dicit, *Et reddet*, id est, reddidit, *illis iniquitatem ipsorum*: quia sicut iniquè & falsè informauerunt populū: ita morte condigna corā populo mortui sunt. Aliorum vero punitionis fuit, quod omnes qui exierant de Aegypto à viginti annis supra, morerentur in deserto: sic quod nullus eorum intraret terrā promissionis, exceptis duobus ex illis exploratoribus, scilicet, Iosue & Caleb, qui veritatē referentes populo ipsum confortabant ad possidendā terram promissionis. Vnde illis dixit dominus, *Vivo; go, ait dominus, in solitudine hac iacebunt cadauera vestra omnes qui numerati estis à viginti annis & supra: & murmurastis contra me: non intrabitis terram supra quam leuaui manum meam, vt habitare vos facerem in ea præter Caleb & Iosue, &c.* Et sic omnes isti per desertum fuerunt hinc inde dispersi, & mortui. Et quantum ad hoc dicit, *Et in malitia eorum disperdet eos*, id est, disperdet, id est, componitur ex dis, & perdo. Et est disperdere, idem quod diuersis modis perdere: quia illi diuersis modis periti, & mortui fuerunt per desertum. Vel potest intelligi de punitione Iudæorum propter persecutionem factam Christo. Quibus reddita fuit iniquitas illorum: quando per Romanos principes Titum & Vespasianum fuerunt trucidati, captiuati, venudati, & per totum orbem vagabundi dispersi. Vel hoc potest intelligi de punitione temporalis, qua disperguntur per mundum, & de æternali qua damnantur in perpetuum. Punitionis æternæ notatur cum dicitur, *Et reddet illis iniquitatem*, sed punitionis temporalis, cum dicitur, *Et in malitia eorum disperdet illos*. Et nota quod malitia merito disperditur homo, id est, diuersis modis perditur: quia in anima & corpore. Nam ipsa malitia est

rectæ rationis perversa, Humana conuersationis turbativa, Proprij actoris punitiua. Primū patet, quoniam malitia corrumpit æstimationem rectam de rebus eligendis: sicut dicit philosophus 7. Ethic. Et hinc est quod malitiosi quamuis sint in nonnullis prudentes, tantum sepe decipiuntur: quia malitia ipsorum rationem corrumpit. Sap. 2. Excecauit illos malitia eorum. Vnde Chryso. super Mattheum ostendit quomodo malitia Herodis ipsum fecit stultum: quando scilicet quærebat puerum ad perdendum eum: dicens sic, Aut enim Herodes scripturæ credit: aut non. Si non credidit, vt quid interrogat scripturas, quas reputat vaniloquas? Si credidit æstimans prophetiam esse immobilem: quomodo ergo sperabat regem illum posse interficere: quem futurum esse dicebat scripturæ? Nam si prophetiæ credit, clarum est ipsum ad impossibilia conari. Si non credit, quare ergo dubitauit, vel timuit, vel pueri insidiatus fuit? Et respondet Chryso. Anima sub malignitate capta stultior cunctis efficitur. Tale quippe est venenum malitiæ vt à nullo plerumque impulsus præcipitetur: & sepe absque effectu operum erumosa & impossibilia conatur efficere. Et nota quod malitia in vtroque sexu multum est periculosa, sed magis in femina. Vnde Eccl. 25. Breuis est omnis malitia super malitiam mulieris. Vnde ibidem malitiam mulieris comparat sapiens tribus animalibus venenosis. Primò comparat eam colubro venenoso, dicens, Non est caput nequius super caput colubri: & non est ira super iram mulieris. Comparatur enim malitia mulieris colubro: primò quia coluber dicitur quasi colens vmbra: & mulier plus diligit tenebram quam lucem. Secundò quia coluber totum venenum habet in capite: & mulier principaliter venenum suum portat in capite: quod principaliter ornat, vt oculis intuentium valeat immutare. Tertiò quia coluber totum venenum suum colligit inter fauces, vt per os illud effundat: ita mulier mala totam malitiā per fauces & os effundit contendendo & detrahendo. Quartò quia coluber sibilat vt noceat. Sic & mala mulier cantando & adulādo mirabiliter fallit multos. Vnde Hugo de singularitate clericorum, dicit, Venenosius super cuncta quæ fallunt, est mulier: quia tolerabilius est audire basiliscum sibilantem, quam mulierem cantantem. Secundò comparat eam leoni, dicens. Non est ira super iram leonis: & nō est ira super iram mulieris. Quod ideo dicit, quia sicut leo iratus non potest placari: sic nec mulier. Item quia sicut ossa leonis aduicem collisa generāt ignem: sic mulierum verba ignem incēdunt luxuriæ. Item quia sicut leo cauda vestigia sua regit: ita & mulier crimina sua excusationibus operit. Ideo dicitur Eccl. 42. In medio mulierum noli commorari. De vestimētis enim procedit tinea: & muliere nequius nihil. Ad literam enim prima iniquitas viri à muliere processit. Tertiò comparat eā draconi: primò quia draco incedit cristatus: & mulieres cristā gerunt in capite varijs ornata monilibus. Secundò principaliter malitia est humane conuersationis turbativa. Malitia enim nunquam cessat machinari malum sub specie sanctitatis & iustitiæ. Vnde Hugo lib. 1. de anima, sibi ipsi loquens dicit: Maligna cogitatio vsquequo illam tollo? Consentire enim apparebo, si illam non tollo: consentiēs autem Deū offendo. Corripit ergo me, ne Deum offen-

Sap. 2. Chryso.

Chryso.

Eccl. 25. Malicia mulieris.

Nota.

Hugo.

Eccl. 42.

Hugo.

Bernard.

Et dicitur 9.

Gregor.

Hier. 2. Hier. 4.

1631

Num. 14.

Hier. 3. & 4.

offendam: sed pro Dei iniuria totum faciam: immo me sibi restituiam sicut proximum. Si enim me corrigere & castigare voluero, & hoc non est nocere: sed velle prodelle. Et nota quod malitia habet curram suam, sicut docet Bernardus super Cantica, quatuor rotas habentem: quæ sunt, sauitia, impatiētia, audacia, & impudentia. Valde velox est currus iste ad effundendum sanguinem. quia nec innocentia aut patientia retardatur: nec timore refrenatur, nec prudentia inhibetur. Trahitur à duobus perniciosus equis, & ad omnem perniciem paratissimus, scilicet à terrena potētia, & à seculi pompa. Porro præidentes his duobus equis duo aurigæ sunt, scilicet, timor & liuor. timor pompam, liuor seculi potētiā auget. Eccl. 9. Corda filiorum hominum implentur malitia, & contemptu in vita sua: & post hoc ad inferos descendunt. Tertio principaliter malitia est in proprium auctorem reflexiua: quia venenum malitiæ est peius quam venenum serpentis. Sic enim homini mortiferum est: cum sit alterius vita: sicut sunt aliqua animalia quæ comedunt serpentes & ranas. Sed venenum malitiæ primo nocet habenti: quia malitia ipsa maxime pattem sui veneni bibit. Illud venenum serpentes in alienā perniciem proferunt: hæc in suam. Vnde Grego. 12. mor. cap. 19. dicit, quod mēs praua est in laboribus semper: quia aut molitur mala quæ inferat, vel metuit ne sibi inferantur ab alijs. Et quicquid suo proximo cogitat: hoc contra se à proximis excogitari formidat. Ideo dicitur Hier. 2. Arguet te malitia tua. Ideo Hier. 4. consulitur. Laua à malitia eorum tuum. Quibus consideratis: quid mirum si de malitiosis psal. dicit, quod in malitia sua disperdet eos: disperdet illos dominus Deus noster.

PSALMVS XCIII.

Venite exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro.

Hic psalmus habet istum titulum, Laus cantici ipsi David: Quamuis secundum Hebræos nullus præmittatur titulus. De materia psalmi dicunt Hebræi quod istum psalmum fecit Moyses circa finem vitæ suæ: quando iam mortui erant in deserto omnes qui exierant de Aegypto, à viginti annis & supra, præter Iosue & Caleb: vt habetur Num. 14. Vnde in isto psalmo Moyses vult inducere filios illorum mortuorum, quibus promiserat dominus quod ingredirentur terram promissionis loco patrum suorum: vult inquam illos inducere ad Dei laudem, & obedientiam: ne ex rebellionē contra Deum Deus irascatur contra illos, & moriantur in deserto antequam intrent terram promissionis: sicut accidit patribus ipsorum. Et litera psalmi satis ad istud propositum videtur applicabilis. Sed Paulus apostolus tractans magnam partem istius psalmi ad Hebræos, & 4. dicit istum psalmum fuisse factum à David, dicens, Quoniam superest quosdam introire in illam requiē: & hi quibus prioribus annuciatur est, non introierunt propter incredulitatē. Iterum terminat diē quandam hodie in David, dicendo post tantum temporis: sicut supradictum est, hodie si vocem eius audieritis &c. Dicit etiam ibi Apostolus, quod iste psalmus non loquitur de ingressu terræ promissio-

nis, qui ante permulta tēpora fuerat, scilicet tempore Iosue, sed de ingressu terræ videntium nobis aperta per Christū tempore gratiæ: quia Christus per passionem, resurrectionem, & ascensionem ianuas nobis paradisi aperuit, remouendo obstacula. Et sic iste psalmus ad literam secundum apostolum agit de tempore gratiæ: quando per Christum paradus referatus fuit nobis. Propter quod omnes fideles inducit ad deuote Deum laudandum: & sibi gratias agendum. Et hoc intendit glo. dicens, Agitur in isto psalmo de tempore gratiæ: in quo per Christum intratur in requiem. Vnde tam in titulo quam in psalmo monet deum hilariter laudare & deuote. Laus enim deuotionem significat: cantus autem hilaritatem: vt cum letitia laudemus. Est ergo sensus tituli talis, Laus ista cantici, id est deuotionis & hilaritatis: sit ipsi David, id est ipsi Christo per David figurato. In hoc ergo psalmo ad Christi laudes primo inuitatur Hebræi: quibus principaliter Christus fuit missus: & per cōsequens omnes alij fideles. Et iuxta hoc iste psal. diuiditur in partes quatuor: quia primò populus ad Christi laudem inducitur: secundò ad hoc multiplex ratio adducitur: ibi, Quoniam deus. tertio principale propositum concluditur: ibi, Hodie si vocem. Circa primū duo facit: quia primò nos inducit ad Christum laudandum: secundò laudis indicat tempus debitum, ibi, Præoccupemus. Quantum ad primum sciendum, quod quia Christus humiliter venit ad nos: & nos ne simus ingrati, ad ipsum tenemur accedere. Ipse enim Christus ad nos venit: primò ad infirmorum sanationem: sic enim dixit, Mat. 8. Ego veniam & curabo eum: non solum in corpore sed principaliter in anima. Luca 5. Non veni vocare iustos: sed peccatores ad penitētiā. Ad perditorum saluationem. Ioā. 10. Ego veni vt vitam habeant: & abundantius habeant. Mat. 18. Filius hominis venit saluare quod perierat, & dare &c. Ad ignorātiū illuminationem. Ioan. 3. Ergo lux venit in mundum: sed dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Ergo & merito nos ad ipsum venire debemus. Primò vt infirmi ad medicū pro susceptione sanitatis. Ad hoc enim inuitamur Osee 6. Venite, reuertamur ad dominum: quia ipse cepit & sanabit nos: percutiet & curabit nos. Vide contrarium modum curationis. Nam medici corporales vulnerant animam vt sanent corpus. Christus autem vulnerat corpus, vt animam sanet: quia corpus atterit flagellis, & multis aduersis, vt animam per humilitatem à superbia sanet: vt ostendit Greg. lib. 6. moral. cap. 15. Vnde ad nos sic sanandos per humilitatem inuitat, dicens Psal. 33. Venite filij, audite me: timorē domini docebo vos. Secundò vt periti ad dominum, ipso nos vocante. Mat. 11. Venite ad me omnes qui laboratis &c. & ego reficiā vos. Tertio vt discipuli ad magistrum, ad quod inuitamur, Esa. 2. Venite, ascendamus ad montem domini: & ad domum dei iacob: & docebit nos vias suas. Sic ad ipsum venit Nicodemus nocte: & dicit ei, magister &c. Et quia per ista omnia ipse Christus laudatur: ideo ad ipsum sic laudandum nos inuitat psalmista, dicens, Venite, exultemus domino, venite inquam non passibus corporis, sed mentis, & affectibus cordis, ac imitatione virtutum. Exultemus domino. Exultatio enim est letitia mentis exterioribus actibus ostēsa. vide supra ver. 92. & 480. & 531. Exultat in deo, qui gaudet exemplo Christi in aduersis. verfi. 152. Exultat in domi-

Venit ad nos Christus multipliciter.

Luca 5.

Ioan. 10. Mat. 18.

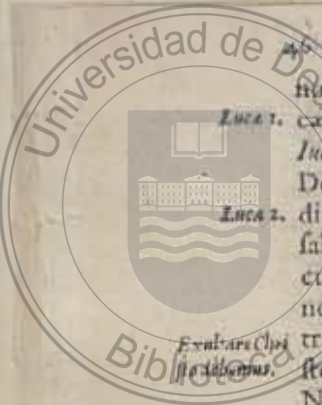
Ioan. 3.

Venire debemus ad Christum multipliciter. Osee 6.

Grego. lib. 6. moral. cap. 16. Psal. 33.

Matth. 11.

Esa. 2.

ho, qui omnia sua bona recognoscit a Christo. Luca 2. Exultavit spiritus meus in deo salutari meo. Iubilavit Deo salutari nostro. Quid autem sit iubilare Deo dicitur est verbi. 766. Salutare autem nostrum dicitur Christus. Luca 2. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Est ergo sensus istius versiculi secundum glo. Venite, scilicet fide: exultemus domino, scilicet gaudium sit in mente, quod verbis extra exprimi non possit. Et quod domino Iesu Christo exultare & iubilare debeamus, ex hoc apparet. Nam quaerunt doctores: quis maiorem habuit causam laetitiae de Christi adventu: angeli an homines. Respondetur quod homines: tum quia natura humanam apprehendit, non angelicam. ad Hebrae. 2. Nusquam angelos apprehendit: sed semen Abraham. Etiam quia venit satisfacere pro peccato hominis, non angelis: cuius peccatum irremediabile erat. Et tamen Angeli Christo exultauerunt in sua natiuitate. Luca 2. Facta est enim angelo multitudo militia caelestis exercitus laudantium deum &c. Quanto ergo fortius hoc facere debet homo. Ad quod psalmista inuitans ait, Venite exultemus domino. Sed tamen peccatores obstinati, non Christo sed mundo exultant: multiplex malum venite cantantes. vide supra ver. 1337.

1632 Praeoccupemus faciem eius in confessione: & in psalmis iubilemus ei.

Hic psalmista ostendit laudis diuinae tempus debitum: quod scilicet est tempus vitae praesentis. Quia qui hic confessione laudat Christum in aeternum laudabit: qui autem hinc decedit sine laudibus Christi: amplius inter laudatores eius non erit. Oportet ergo ad hoc praecipue diem mortis: ne forte praecipue ab eo. Nam secundum grammaticos: praecipue componitur ex occupo, occupas: & praecipue, quod est ante. Et ideo praecipue idem est quod praevincit: & ante occupare. Praecipue ergo faciem domini in confessione: ante quam praecipue a facie ira, & furoris eius in die mortis: exemplo filiorum Israel: qui videntes quod Holofernes venerat ad ipsos perdidit: praecipue occupauerunt vertices montium, per quos ascendere poterat ad eos. Sic & nos: quia videmus diabolum paratum nos subiugare: praecipue faciem Christi in confessione. Quid est autem faciem domini praecipue in confessione, nisi ipsum laudare, nos accusare: Ad cuius evidenciam notandum quod duplex est ad propositum confessio, scilicet laudis, qua Deus laudatur: & trinitatis quo quis seipsum accusando, proprium peccatum confitetur. Et utraque confessione oportet faciem domini praevincit. Quid enim est facies domini, nisi Christus per quem dominus Deus cognoscitur: vide supra verbi. 459. & 689. & 448. Unde hic ait glo. Praeoccupemus faciem domini in confessione: scilicet illum laudantes, & nos accusantes. Gemina enim confessio est scilicet laudis & peccati. Confessio etiam peccati ad laudem pertinet ignoscens. Unde glo. praedicta principaliter hoc dicit de confessione peccatorum: cum dicit, Praeoccupemus faciem eius in confessione. sed de confessione laudis: cum subdit, Et in psalmis iubilemus ei. Quantum ergo ad confessionem peccatorum dicit, Praeoccupemus faciem eius in confessione: quia confessio mortem praevincit debet: ne homo praevincitur a morte. Si enim morbo corporali cognito, homo quam citius potest augmetum eius praecipue conatur ne inualescat.

Confessio debet esse prima multiplex ratio.

quanto fortius de morbo spirituali homo facere debet: ne morte praecipue occupetur: Et hoc est quod dicitur nobis. Eccl. 17. Sta cum vitis & dantibus confessionem domino: non demoreris in errore impiorum. Ad hoc autem quod confessio criminis debeat praecipue faciem iudicis: ut scilicet sit festina, multiplex ratio assignatur. Prima, quia tardatio confessionis habita opportunitate, peccatum aggravat: quoniam diuturnitas peccati ipsum aggravat: quia tanto sunt graviora peccata: quanto diutius infelicem animam detinent alligatam, ut habetur extra de consuetudine. Cum tanto. Secunda, quia ex hoc anima fit debilior ad resistendum diabolo: & in alia peccata facilius labitur. Unde Grego. ait, Omne peccatum quod citius penitendo non tergitur: peccatum est, & causa peccati. Peccatum namque quod penitentia non deletur: ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Unde fit: ut non solum peccatum sit: sed etiam & causa peccati. Ex illo quippe vitio subsequens culpa oritur: ex quo caecata mens ducitur: ut panis & alio peccato ligetur. Tertia, quia hoc peccator se periculo damnationis exponit. Quoniam ut ait Grego. in ho. Et si deus penitenti veniam spopondit: tibi tamen diem craftinum non promisit. Et ideo iuxta consilium beati Augusti. in libro de utilitate agendae penitentiae, dicit. Vis a dubio liberari, dum sanus es penitentiam age. dico tibi quod si sic agis, securus es: quia penitentiam egisti quo tempore peccare potuisti. Si autem vis agere penitentiam quando amplius peccare non potes: peccata te dimiserunt, non tu illa. Et ideo nobis consulit sapiens. Confiteberis vivens vivens & sanus confiteberis. Quia scilicet tunc magis viger discretio mentis. Et istis rationibus consideratis, ait psalmista, Praeoccupemus faciem eius in confessione. Sed ad horum declarationem hic occurrit dubium, scilicet, utrum habens conscientiam peccati mortalis: statim habita opportunitate: confiteri teneatur. Ad hoc respondent aliqui doctores dicentes, quod loquendo de confessione exteriori fienda sacerdoti in foro penitentiae: quod quis ad talem confessionem obligatur dupliciter. Primò ex institutione ecclesiae: & non ex culpa propria, ut puta ille qui non habet conscientiam peccati mortalis per totum annum. Talis enim tenetur ad confessionem semel in anno, solo praecipue ecclesiae. Et talibus sufficit ut tempore paschali se sacerdoti praesentent: & ei suam conscientiam aperiant. Secundò quis tenetur ad confessionem non solum praecipue ecclesiae, sed etiam ex culpa propria. ut puta ille qui habet conscientiam peccati mortalis. Et de talibus est aliquorum opinio, quod tales habita conscientia peccati mortalis, statim tenentur confiteri: sed confessionem sacerdoti fiendam licite differre possunt usque ad tempus paschae. Ratio ipsorum est, quia praecipue ecclesiae (extra de par. & re. omnis.) non plus eos obligat: quod quidem est praecipue affirmativum, quod in hoc differt a negativum: quia praecipue negativum obligat ad semper & pro semper. Praecipue affirmativum obligat non pro semper: sed solum ad certum tempus: maxime si determinatum tempus in praecipue affirmativo sit determinatum. Illud autem praecipue de confessione facienda affirmativum: certum tempus continet, scilicet tempus paschae: ergo solum illo tempore obligamur ad confessionem. Insuper dicunt tales, quod certi sunt casus in quibus quis habens conscientiam peccati mortalis: etiam ante illud tempus

E. c. f. f. f. f.

Greg. lib. 20. mor. cap. 12.

Greg. in ho.

Augusti.

Eccl. 17.

Quaestio. Confessio debet fieri statim habita opportunitate.

Alia opinio.

Confessio de iure diuino.

Proverb. 28.

Ioan. 20. & 21. act. 16.

2. Paral. 6.

pus confiteri tenetur. Primus ratione sacramenti: ut cum quis vult celebrare, vel eucharistiam sumere. Secundus ratione periculi: ut cum quis est infirmus, & in periculo mortis. Tertius ratione conscientie: ut si alicui dicit conscientia quod statim confiteri tenetur: aliter enim faceret contra conscientiam: quod semper est peccatum. Quartus est ratione dubij, scilicet quando quis verisimiliter dubitat, quod in pascha non habebit opportunitatem confitendi: ut exponens se longae peregrinationi: vel habes conscientiam peccati, cuius absolutio spectet ad episcopum, cuius modo habet copiam: quam verisimiliter in tempore paschae non habebit. Quintus est ratione statuti obligatis: sicut religiosi ratione suarum constitutionum, ad quas observandas obligantur: omni septimana confiteri tenentur: & certis temporibus in anno communicare. Sed ista opinio mihi vera non videtur. Quia credo quod quilibet statim habita conscientia peccati mortalis: habita opportunitate confiteri tenetur. Et voco hic opportunitatem confessionis, quando habet sufficientem memoriam suorum peccatorum, diligenti examinatione praemissa, quam tenetur facere quam citius potest: si habet copiam sacerdotis proprii, alius debiti: si habet tempus congruum. Istis ergo conditionibus habitis, & consimilibus: dico quod quilibet habens conscientiam peccati mortalis: statim confiteri tenetur. Ad hoc probandum sciendum, quod confessio sacramentalis peccatorum, & si non sit de iure naturali: est tamen de iure diuino. Primò, quia in antiqua lege fuit prophetico spiritu praenunciata. Proverb. 28. Qui abscondit scelera sua non dirigitur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit eam: misericordiam consequetur. Secundò quia confessio a Christo fuit instituta. Quando enim Christus dedit Petro, suisque successoribus potestatem iudicariam animas ligandi & solvendi. Ioan. 20. tunc confessionem instituit. Probo. Quia nullus recte potest iudicare de his que ignorant. Si ergo apostoli habebant a iudicio ligare vel aboluere: oportebat ipsos scire status & condiciones animarum: quae sciri non possunt, nisi per confessionem propriam cuiuslibet: quia solus deus inspicit hominum corda. Christus ergo instituyendo apostolos animarum iudices: ex consequenti instituit confessionem ipsis faciendam. Ex quo patet, quod confessio est de iure diuino. Ad illa autem quae sunt de iure diuino: quilibet obligatur, etiam absque aliquo statuto ecclesiae. Sed ad ius diuinum observandum: quilibet semper obligatur opportunitate habita: ergo. Praeterea, habens conscientiam peccati mortalis, & differens confessionem opportunitate habita: etiam posito quod habeat peccati displicentiam interiore: quare an talis est in statu gratiae, aut non. Si dicas quod sic, cum omnis existens in statu gratiae licite communicari possit: ergo talis licite sine confessione posset communicari, & missam celebrare. quod manifeste est falsum etiam per eos: quod patet ex casibus positus superius. Si autem dicas, quod talis non sit in statu gratiae: cum hoc non sit, nisi quia habita opportunitate differet confessio: quae si non differret, esset in statu gratiae: sequitur quod habita opportunitate statim confiteri tenetur: licet statim tenetur ad statum peccati dimittendum, & gratiae procurandum. Praeterea sciendum quod quilibet mortaliter peccans offendit non solum Deum, sed etiam ecclesiam. Offendit enim Deum, quia sibi debitam obedientiam subtrahit & honorem. Offendit etiam

ecclesiam, quia seipsum qui ante erat membrum ecclesiae, membrum diaboli facit: ad Ephel. 5. Christus dilexit ecclesiam: & nos membra sumus corporis eius. Vel si ante erat in peccato: seipsum qui de iure debet esse membrum ecclesiae, magis subiecit hosti ecclesiae. Cum ergo quilibet offendens alium, & damnificas, habita opportunitate teneatur statim sibi reconciliari, & satisfacere: ut docet Christus Matth. 5. dicens, Si offers munus tuum ad altare, relinque ibi &c. Sequitur quod peccator habita conscientia peccati mortalis, statim tenetur reconciliari Deo & ecclesiae: & sibi de dano illato satisfacere. Deo autem reconciliamur per contritionem. Psal. 50. Cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Ecclesiae autem reconciliamur per exteriorem confessionem, per quam peccator se humiliter subiecit iudicio ministrum ecclesiae, declarans offensam sibi factam: & se paratum offerens ad emendam, & satisfactionem debitam facere iudicio illius: igitur. Nec ratio opinionis opposita valet: quia illa decretalis, Omnis utriusque: non dat licentiam differendi confessionem, nec forte dare posset, sed prohibet prolixioris negligentiam. Sicut consimiliter ecclesia sub certis penis prohibet, ne quis ultra annum remaneat in excommunicatione. Non tamen sequitur, quod licite usque ad annum possit remanere in excommunicatione. Sic etiam in proposito. Et ideo sicut laborans morbo contagioso & mortali: statim habita opportunitate tenetur quaerere remedium & peritum medicum, & morbum occultum aperire medico: & iuxta consilium medici facere, aliter sui ipsius homicida reputaretur: Sic multo fortius in morbo spirituali hoc esse debet. Et ideo bene dicebat ille rex Ezechias. Vivens vivens ipse confitebitur tibi. Et dicit bis vivens, ut de notet vitam corporis & vitam mentis, quae in discretionem consistit. Si igitur vivens vivens debet confiteri: qualiter licite potest confessionem differre: cum ignoret diem & horam mortis corporis, & perditionis rationis, & discretionis mentis: Debet ergo confessio praevincit & praecipue faciem iudicis. Et hoc est quod hic ait psalmista. Praeoccupemus faciem eius in confessione.

1633 Quoniam Deus magnus dominus: & rex magnus super omnes deos.

Hic adducitur multiplex ratio quare sic Christum debemus laudare. Et prima sumitur ratione suae dignitatis. Secunda ratione suae potestatis: ibi, Quoniam ipsius. Quarta ratione nostrae utilitatis: ibi, Venite adoremus. Primò ergo est a nobis Christus laudandus ratione suae dignitatis. Quod ostendit psal. dicit, Quoniam deus magnus dominus. Quasi dicat Bene debemus Christum laudare, quoniam ipse est Deus: quia filius Dei aeternus ratione suppositi, non Deus participatione, sed per essentiam: quia in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Et verbum caro factum est &c. Si igitur Christus est verus Deus, sequitur quod est magnae dignitatis: scilicet quod sit magnus dominus, & rex super omnes alios reges & dominos. Et hoc est quod subdit, Et rex magnus super omnes deos. id est super omnes alios sanctos. Nam propheta & alij sancti, dii participatione in scriptura vocantur, psal. 81. Ego dixi dii estis: & filij excelsi omnes. vide verbi. 774. & 809. & 1391. & 1411. Unde de Christo dicitur Apocal. 19. quod ipse est rex rex rex

Psal. 81.

Apoc. 19.

Ex regu & dominus dominatiu. Nota ergo quod dicitur Quoniam deus magnus dominus, quod dicit ad differentiam temporalium dominorum, qui veri domini non sunt dicendi: propter tres conditiones eis deficientes. Primum quia non possunt tantu redere seruo suo, quantum seruus eis tribuit. Et per consequens magis indiget seruo, quam seruus domino: & per consequens non habent veram rationem libertatis: ergo nec domini. Secundo, quia nullus dominus terrenus potest facere seruum suu liberum: quia nec ipse liber est. Pater, quia ipse seruit malis affectionibus & cupiditatibus: vt ira, auaritia & huiusmodi. Vnde Seneca epistola 74. seruus es: ostende mihi quis non sit alius libidini, alius auaritie, alius ambitioni, alius timori seruit. immo vt ipse Seneca docet in prouerbijs suis: domini vt communiter magis timent quam serui. Rex inquit est qui multu timentur: magisque a regibus quam a seruicibus timentur: quia isti singulos, alii vniuersos timent. Et ad hoc dicit Chryostomus super Matth. Semper enim grandis potestas maiori timori subiecta est. Sicut enim ramum arborum in excelso positum si leuis aura flauerit mouet: sic & sublimes homines etiam leuis nuncijs fama conrurbat. Humiles autem sicut in conualle existentes plerumque in tranquillitate consistunt. Tertio, quia no possunt compellere homines ad liberu & bene seruendum: quia nullus alteri bene seruit inuitus & coactus. Per oppositum vero Christus deus est verus & naturalis dominus. Primum, quia seruis nullatenus indiget, nec per alioru seruitium aliquid sibi accrescit: immo potius seruis quos ille continue preseruat & custodit. Vnde sibi quilibet seruis dicit, Conserua me domine. Sequitur, Bonorum meorum non indiges. Secundo, quia ipse sibi seruientes liberos facit: immo reges. Io. 8. Si filius vos liberauerit vere liberi eritis. Et Apoc. 1. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. Tertio quia non solum homines, sed etiam omnis creatura seruit sibi velit vel nolit in caelo, in terra, & in inferno. Quia si homo seruiat sibi voluntarie, virtuose seruiet: expectans in presenti diuinam misericordiam, & in futuro gloriam. Si autem nolit diuinis preceptis obedire voluntarie: seruiet diuinae iusticiae in inferno. Ideo dicitur psal. 118. Ordinatione tua perseverat dies: quoniam omnia seruiunt tibi. Istud satis aduerbebat Octavianus Augustus, sicut de eo dicitur in libro de duodecim Caesarijs. Dicebat enim domini appellatione esse quasi opprobrium & maledictionem. Cum enim eo spectante ludos pronuntiatum fuisset ipsum esse dominum & regem vniuersi: quod cum de eo dictum exultates approbassent: statim manum vultui apponens adulationem compressit: & sequenti die eos grauissime corripuit: & post haec nunquam voluit le dominum nuncupari. Ex quibus patet, quod proprie solus Deus Christus dicitur & dominus. Et hoc est quod hic ait Psalmista, Quoniam deus magnus dominus. Propter quod sibi dicitur. Nomen tibi dominus: tu solus altissimus &c. vide ver. 1430.

redigere potest. Notandum quod aliqui textus istu verbum aliter inchoant, sic dicentes. Quoniam no repellet dominus plebem suam: quia in manu eius sunt omnes fines terre. Tamen textus communis non habet illud, Quoniam non repellet dominus plebem suam. Si tamen ponatur, tunc aduertendu est, quod per plebem domini intelligit populu iudaicum. Lucae 1. Benedictus dominus deus Israel: quia visitauit & fecit redemptione plebis suae. Hac ergo plebem no repellit Deus: quia & si aliqui eorum a fide recesserunt, & per consequens a Christo sint repulsi, alii tamen multi remanserunt. Nam de ista plebe fuerunt apostoli & multi alij iusti, fuit & Christus. Per fines terrae intelligit gentes, quae per circuitum terrae Iudeorum habitabant vsq; ad fines terrae, quia terra Iudeorum erat in medio orbis sita, & gentes circuecirca terram per totum orbem habitabant. Dicit ergo, quoniam no repellet dominus plebem suam, quia scilicet parte Iudeorum tenebit in manu sua per fidem, ac etiam gentes reducet ad fidem, & sic in vna ecclesia coniungit Iudeos & gentes. Vnde de gentibus dicit, Quia in manu eius sunt omnes fines terrae. id est, omnes gentes reducet ad fidem, id est, de omni genere gentium. Et sic Christus est lapis angularis qui fecit vtraq; vnum. Et si aliquis de hoc dubitasset, scilicet, quod non posset gentes ad fidem ducere, quia inter gentes erant magni & potentes domini, vt reges, imperatores, qui Christo contradicerent. Ad hoc respodet Psalmista, dicens, quod etiam ipsos magnates reges & imperatores conuertet, & ipsos oculo sue misericordiae aspiciet. Et hoc est quod ait, Et altitudines montium. id est, alta & terrena potestates, quae prius Christi fidei aduersabantur, ipsius sunt, quia scilicet illos faciet de numero suorum fidelium. Qualiter autem Deus aliquos repellit, & qualiter no. vide ver. 705. & 718. Item nota quod per manum dei intelligitur eius potentia. vide ver. 125. Vel per manum dei intelligitur Christus. ver. 197. Et ista manus habet quinq; digitos. vide ver. 1520.

Quoniam ipse est mare, & ipse fecit illud: & sicam manus eius formauerunt.

Hic ostendit Christum laudandum ratione suae bonitatis, quia mare fecit & terram. A principio enim omnia erat mixta in simul terra & aqua, sed Deus fecit mare quando congregauit aquas ad vnu locum, scilicet ad mare oceanum, & tunc fecit etiam terram, quia terra in parte sui mansit discreta propter habitationem & alimenta hominu & animalium. Vnde Gen. 1. dicitur. Dixit deus, congregentur aquae quae sub caelo sunt in locum vnum, & appareat arida. Vocauitque deus aridam terram, congregationesq; aquarum appellauit maria. Et haec omnia Christus fecit ratione suppositi. Per hoc vult ostendere Psal. Christi bonitatem, qui nos sic regit, vt nulla creatura hominem ad peccatum cogere possit. Vbi notandu quod hic per mare intelligitur omnis tentatio, tam mundi quam carnis vel diaboli, quae mare dicitur, quia ad amaritudinem peccati nos conatur inducere. De hoc mari dicitur Iob 41. Feruere facit quasi ollam profundu maris, quod fit quando grauis tentatio inflamat cor interius. Sed istud mare tentationis, vel aduersitatis Deus sic arctat, vt non permittat nos tentari supra id quod possumus, sed facit cum tentatione prouen

prouentum: vt etiam ex tentatione, id est, meis arida arctat fructum. Et hoc ponit glo. dicens, In manu eius est mare. scilicet, mundus vel diabolus: cuius fluctus, id est, tentationes vel aduersitates termino arctat Deus, vt non permittat nos tentari supra id quod possumus. Qui fluctus etiam prouentum, id est, utilitatem nobis faciunt, Deo illud agente. Ipse ergo facit quod nec scandala tibi nocent: quae moderatur. Et ipse serui illud. Hoc addit, vt omnia subiecta esse eius potestati cognoscas. Vnde & Gregorius ait. Pius conditor noiter cum viribus flagella moderatur, ne vitentem pena transeat: & per astutiam sortium humana infirmitas excidar. Vnde bene per Paulum dicitur. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Nisi enim misericors Deus cum viribus tentamenta modifcet: nullus profecto est qui malignorum spirituum insidias no corruens portet. Quia si mensuram tentationibus iudex non praebet, eo ipso protinus stantem deicit, quo ultra vires onera imponit. Quia vt ait idem Gregorius, nimirum iudicij oculi mensura est, & quando persecutionis procella profiliat, & quando quiescat, ne aut non exagitata electos exerceat: aut non moderata in profundum mergat &c. Sic ergo, quia huius maris tentationes vel aduersitates Christus ad libitum temperat: ideo sub ipse dicitur esse potestate. Quod notans Psal. dicit, Quoniam ipse est mare, & ipse fecit illud: & sicam manus eius formauerunt. id est, aridam & solidam terram mentis humanae quae diuinae gratiae recipit imbrem, & fructificat: quam non sinit fluctus tentationum operire. De periculis quae sunt in mari istius mundi, per tres lyenas maris figurata, vide ver. 653.

Venite, adoremus, & procidamus, & ploremus ante dominum qui fecit nos: quia ipse est Deus noster.

Hic ostendit Christum laudandum ratione nostrae utilitatis, id est, ratione beneficiorum suorum nobis collatorum. quae in speciali sunt duo: primum quia creauit nos ad imaginem suam: secundum, quia gubernat nos per misericordiam suam. secundum ponit ibi, Et nos populus. Quantum ad primum sciendum, quod quamuis omnia de nihilo creauit: tam modo quodam singularissimo hominem inter caetera maioris dignitatis creauit: vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 10. Manus tuae domine fecerunt me &c. dicens, Ac si humiliter dicar, Quia sub iusto examine dignum non est tuae placationi quod feci: pensa misericorditer ne peccet quod tu fecisti. Quibus etiam verbis peruersum Manichei dogma destruitur: qui duo esse principia mentiens: a Deo spiritum, a sathana vero carnem esse conditam asserere conatur. Sanctus enim vir prophetici spiritus gratia plenus longe post ventura considerat: & errorum germina prauides calcet, dicens, Manus tuae domine fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Qui enim & plasmatu se, & factu totu in circuitu a Deo asserit, tenebrarum genti nec in spiritu suo aliquid nec in carne dereliquit. Nam plasmatum se propter internam imaginem retulit: factum vero totum in circuitu: in eo quod ex carnis consistat indumento memorauit. Notandum vero est quod se plasmatum manibus asserit: misericordiae iudicis dignitatem

A sua conditionis opponit. Quamuis enim per coeternum patris verbum cuncta creata sint: in ipsa tamen relatione creationis ostenditur quantum cunctis animalibus: quantumque rebus vel caelestibus, sed tamen insensibilibus, homo praferatur. Cuncta quippe dixit & facta sunt. Cum vero facere hominem decreuit: hoc quod reuerenter penlandum est: praemisit dicens. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Neque enim sicut de rebus caeteris de eo scriptum est: fiat, & factum est: neque vt aqua, volatilia, sic terra homini protulit: sed priusquam fieret, faciamus dicitur. vt videlicet quia rationalis creatura condebat: quasi cum consilio facta videretur: quasi per studium de terra plasmatu, & inspiratione conditoris in virtute spiritus vitalis erigitur: vt scilicet non per iustionis vocem: sed per dignitatem operationis extisteret, qui ad conditoris imaginem fiebat. Hanc dignitatem habens in qua a Deo est factus hic allegat Psalmista: vt ipsum dominum laudemus & adoremus. dicens, Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Deum. Et rationem subdit, Qui fecit nos. Et vide debitum modum laudandi: primum vt ipsum adoremus: secundum vt ante ipsum, procidamus: tertio vt peccata nostra ploremus. Venite ergo primum adoremus dominum Iesum Christum. Adorare enim aliquid, est illud pra omnibus alijs diligere: in illo totam spem suam ponere: vt dictum est supra ver. 300. & 310. Primum ergo quod requiritur ad laudem Christi, est ipsius super omnia dilectio: vt nullius alterius rei dilectio sibi praeponat, secundum doctrinam apostoli dicentis, Quis nos separabit a charitate Christi: tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius &c. Certus sum enim quod neque mors, id est, timor mortis, neque vita, id est, amor vitae praesentis &c. neque aliqua creatura poterit nos separare a charitate Dei quae est in Christo. Sic ergo qui timore mortis, vel amore vitae praesentis, vel alterius creaturae praeccepta Christi contemnit, ipsum Christum non adorat, sed illud adorat, cuius dilectione Christum contemnit. Quos reuocat Psalmista nunc, dicens, Venite adoremus dominum scilicet, corde ipsum pra omnibus diligendo. Ioan. 4. Veri adoratores adorant in spiritu & veritate. Sed hic vnum dubium cadit: si vera adoratio Dei fiat in spiritu & veritate: qui spiritus loco non circuecribitur: quare ergo adorando obseruamus locorum differentias: vt puta oramus versa facie ad orientem. Et sic oratoria nostra & ecclesiae ordinamus, quod caput ad partem orientis habent. Quomodo ergo in spiritu Deum adoramus: si loca adorando obseruamus? Ad hoc dico quod quamuis in spiritu & veritate, & non localiter adorandus sit Deus: vt scilicet, magis credatur placabilis in vno loco quam in alio: veruntamen ipsa locoru differentia quandoque ad adorandum & orandum, specialius nostram deuotionem incitat & auget. Per accidens tamen dum, scilicet, per ipsa loca aliqua nobis diuinitatis mysteria praesentantur. Quis enim nostrum existens in loco, in quo Christus orando genu flexit, non deuotius Christum adoret orando? & sic de consimilibus. Nos ergo publice Christum orando, versus partem orientalem oramus: quamuis ad omnem partem possumus orare. Quia illa pars orientalis nobis tria representat: quibus consideratis nostra augetur deuotio. Nobis enim representat: primum principium a quo

Seneca. Seneca epistola 74. seruus es: ostende mihi quis non sit alius libidini, alius auaritie, alius ambitioni, alius timori seruit. immo vt ipse Seneca docet in prouerbijs suis: domini vt communiter magis timent quam serui. Rex inquit est qui multu timentur: magisque a regibus quam a seruicibus timentur: quia isti singulos, alii vniuersos timent. Et ad hoc dicit Chryostomus super Matth. Semper enim grandis potestas maiori timori subiecta est. Sicut enim ramum arborum in excelso positum si leuis aura flauerit mouet: sic & sublimes homines etiam leuis nuncijs fama conrurbat. Humiles autem sicut in conualle existentes plerumque in tranquillitate consistunt. Tertio, quia no possunt compellere homines ad liberu & bene seruendum: quia nullus alteri bene seruit inuitus & coactus. Per oppositum vero Christus deus est verus & naturalis dominus. Primum, quia seruis nullatenus indiget, nec per alioru seruitium aliquid sibi accrescit: immo potius seruis quos ille continue preseruat & custodit. Vnde sibi quilibet seruis dicit, Conserua me domine. Sequitur, Bonorum meorum non indiges. Secundo, quia ipse sibi seruientes liberos facit: immo reges. Io. 8. Si filius vos liberauerit vere liberi eritis. Et Apoc. 1. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. Tertio quia non solum homines, sed etiam omnis creatura seruit sibi velit vel nolit in caelo, in terra, & in inferno. Quia si homo seruiat sibi voluntarie, virtuose seruiet: expectans in presenti diuinam misericordiam, & in futuro gloriam. Si autem nolit diuinis preceptis obedire voluntarie: seruiet diuinae iusticiae in inferno. Ideo dicitur psal. 118. Ordinatione tua perseverat dies: quoniam omnia seruiunt tibi. Istud satis aduerbebat Octavianus Augustus, sicut de eo dicitur in libro de duodecim Caesarijs. Dicebat enim domini appellatione esse quasi opprobrium & maledictionem. Cum enim eo spectante ludos pronuntiatum fuisset ipsum esse dominum & regem vniuersi: quod cum de eo dictum exultates approbassent: statim manum vultui apponens adulationem compressit: & sequenti die eos grauissime corripuit: & post haec nunquam voluit le dominum nuncupari. Ex quibus patet, quod proprie solus Deus Christus dicitur & dominus. Et hoc est quod hic ait Psalmista, Quoniam deus magnus dominus. Propter quod sibi dicitur. Nomen tibi dominus: tu solus altissimus &c. vide ver. 1430.

P. lib. 1. sum Iuda. Luc. 1. Gentes sunt nec terra. Greg. 28. miral. ca. 16. 1636. Hominis dignitas patet ex modo creationis. Greg. lib. 9. moral. cap. 35. Gen. 1. Tob 41. Tentatione moderat diu.

Gen. 1. Adorare debemus Christum. Rom. 8. Ioan. 4. Quae. Adoramus ad orientem & quare. Ecclesia habet caput ad orientem & quare.

nostra progreditur felicitas. Acerbum supplicium, quo nostra redimitur iniquitas. Vltimum iudicium, quo nostra concipitur humilitas. Primum patet, quia ipsa pars orientalis est principii lucis solaris: qua omnia temporalia generantur, nutriuntur & conservantur. Et sic nobis representat ipsum Deum: a quo nostra beatitudo procedit, & perpetuatur. Zac. 6. Oriens est nomen eius. In huius figuram Christus ad orientem caelos ascendit. Psal. 67. Ascendit super caelum caeli ad orientem. Ut ergo felicitatis desiderio magis accensi videndo praesentem orientalem deuotius Deum adoremus, veris vultibus ad orientem adoramus. Secundum patet, quia oriens representat nobis Christi passionem. Christus enim in cruce positus faciem habebat ad occidentem, & dorsum ad orientem: quia scilicet pro nobis patiente illos aspicebat qui per peccatum occiderant, & recesserant a vero oriente. Si ergo Christum per faciem volumus aspicere pro nobis pendente in cruce, dum ipsum colimus, oportet nos faciem nostram ad orientem vertere: ut sic non solum mente in faciem Christi adorando tendamus: sed etiam corpore. dicens, psal. 83. Respice in faciem Christi tui. Sic ergo dum ad orientem adramus: faciem Christi pro nobis et crucifixi aspicimus mere. Ezech. 8. Viri habentes faciem ad orientem adorabant ad ortum solis. Tertium patet. Legimus enim quod Christus in valle Iosaphat, quae est iuxta montem oliueti, qui est iuxta Hierusalem a parte orientali tenebat vltimum iudicium. Cuius iudicij consideratio nos a multis malis refrinat, & ad humilitatem inducit. Et ideo ad orientem adoramus, ut vltimum iudicium ante oculos nostrae mentis habeamus. Vnde de Christo in vltimo iudicio existente, dicitur, Stabant pedes eius super montem oliuarum qui est contra Hierusalem ad orientem. Secundus actus laudis Christi est, ut prociadamus ante ipsam. Vnde dicit, Venite adoremus, & prociadamus. Prociado prociadis, componitur ex pro, & cado, dis. Et est procidere ante quem, qui ante aliquem ex humilitate se totum prosternit ad terram. Sic enim de Magis legitur Matth. 2. Et prociidentes adorauerunt eum. Et hoc est signum summae humilitatis, & reuerentiae erga Christum habenda. Non enim coram aliquo debemus in signum reuerentiae procidere, sed solum coram Deo. ut ait Gregorius libro 21. mor. cap. 11. dicens, Cum primus pastor ecclesiae Petrus adorante se Cornelio, supra se sibi honorem videret oblatum, ad aequalitatem conditionis citius recurrit, dicens, Surge & ego ipse homo sum. Quis enim nesciat quod conditori suo homo, & non homini debeat prosterni? Quia ergo humiliari sibi plusquam debuit hominem vidit, ne ultra humilitatis metas mens intumesceret, esse se hominem recognouit: quatenus illati sibi honoris elationem frangeret, considerata aequalitate conditionis. Veruntamen hodie hoc modicum ex elatione praesidentium obseruatur: quia indifferenter summo pontifici & aliis maioribus homines loquendo se prosternunt: & ante ipsos prociidunt. Tertius actus laudis Christi est: ut de peccatis agamus praenitentiam. Et hoc est quod ait, Venite adoremus, prociadamus. & ploramus ante Deum. Non enim maior laus alicui potest exhiberi, quam factis se ipsum accusare, & ipsum laudare. Quod bene aduertens Magdalena pedes Christi lacrymis lauit. Ideo dicitur, Plorate in miseris vestris.

A Et nos populus pascuae eius: & oues manus eius.

Hic ostendit Christum laudandum ex beneficio gubernationis. Deus enim speciali modo gubernat homines ultra alia animalia & caeteras creaturas. Quod notans apostolus ait, Non est cura Deo de bobus, id est, talis, sicut de hominibus: quia homines gubernat specialius. ut puta quia propter hominem legem dedit: praemia & supplicia ordinavit aeterna: & non propter alia animalia. Vnde de gubernatione quam specialiter circa homines habet, dicitur, Vniuersorum finem ipse considerat, scilicet, bonorum & malorum. Quod exponens Greg. dicit, Vniuersorum nomine electos comprehendit voluit & reprobos. Nam bona faciens Deus: mala vero non faciens: vniuersorum curam habet. Nam ab iniquis facta ne inordinate veniant: ipse disponendo considerat vniuersorum finem: & patienter tolerat omnia: atque intuetur electorum terminum, quod ex malo mutantur ad bonum. Intuetur etiam reproborum finem, quod de malo opere dignè trahantur ad supplicium. Vidit finem persecutis Sauli: quo prostratus diceret, domine quid me vis facere. Vidit finem quasi obsequentis discipuli: quo commisso scelere guttur laqueo stringeret: seque & peccatam puniret: & vltius puniendo deperiret. Vidit Ninuitas delinquentes: sed considerauit finem delinquentium penitentiam correctorum. Viditque Sodoman delinquentem: sed considerauit finem ardoris luxuriae ignem gehennae. Vidit gentilitatis finem: quod possessa iniquitatum tenebris, quandoque fidei luce claresceret. Vidit Iudaeae terminum: quod ab ea luce fidei quae tenebat obdurate perfidiae se tenebris caecaret. &c. De quibus patet, quod vigilantiori cura Deus homines gubernat caeteris creaturis. Et si obiciatur illud Sap. 6. quod aequaliter est ei cura de omnibus. Ex praedictis patet responso, scilicet, quo ad effectum, aequaliter est ei cura de omnibus: licet diuersis effectibus de omnibus curet. Sicut si pater duos filios habens, vnum doctorem, alium militem: quos aequaliter affectu diligit: diuersis tamen effectibus illos gubernabit, scilicet, militi dans non libros, sed arma: doctori autem libros dabit non arma. Sic Deus omnes creaturas aequaliter gubernat, vnicuique prouidens secundum naturam suam statum. Et ideo cum hominis natura nobilior sit caeteris, diligentius gubernat homines. Hoc ergo beneficium hominem ad Christi laudem inducit. Quod hic commemorans Psalmista dicit, *Et nos populus pascuae eius: & oues manus eius:* quia, scilicet, nos singulariter pascit, & ut oues suas sua manu gubernat. Et aduertit quod idem intelligit hic per oues & per populum. Vnde hic ait glo. vide quam eleganter ordo verborum mutatus est. Non dixit oues pascuae, nec populus manus: quod magis videretur congruere: quia ad oues pascua magis pertinet. Quod ideo fecit, ut ipsas intelligas oues quae sunt populus. Ita etiam littera specialiter refertur potest ad populum Hebraicum, quem Deus gloriose quadraginta annis pascit in deserto. Vel aliter potest intelligi, quod nos sumus populus pascuae Dei: non solum quia nos Deus gubernat & pascit: sed etiam quia nos pascimus Deum bonis operibus nostris. Vnde sicut mali malis operibus diaboli famem pascunt (ut dicit Grego.) sic & bonis operibus

bus honorum pascitur Deus. Vnde Gregor. lib. 30. moral. c. 34. dicit, Bonis operibus euerforum quasi herbis virentibus deus satiatur. Vnde voce sponsi in cantici dicitur, Vbi pascas, vbi cubes in meridie: tunc ex desiderijs carnalibus ardenti corde reproborum apud electorum suorum peccata refrigerium interuenit bonae cogitationis &c. Sumus ergo populus pascuae dei: quia ipse sua gratia nos reficit. Psal. 36. Spera in Deo & fac bonitatem: & pascetis in diuitijs eius. Sumus populus pascuae eius: quia ipse pascitur bonis operibus nostris. *Can. 6. Dilectus meus descendit ut pascatur in hortis.* Quid autem proprie sit populus: dictum est ver. 88. Per oues autem boni designantur. vide verfic. 88. & 1334.

B Hodie si vocem eius audieritis: nolite obdurare corda vestra.

Hic est tertia principalis pars: in qua concludit principale propositum: quod est (secundum quod dicit Apostolus) inducere omnes & maxime populum Hebraeorum ad obediendum humiliter Christo: ne propter inobedientiam & rebellionem impediatur ab ingressu terrae viuentium: sicut & patres eorum qui de Aegypto educti fuerunt: propter eorum rebellionem in deserto deo factam fuerunt impediti ab ingressu terrae promissionis. Et circa hoc tria facit: quia primo admonitio praemittitur: secundo ad hoc exemplum adducitur: tertiò in irritatione: tertiò pena illata exprimitur: tibi. Quarta alias differentias legis nouae & antiquae haec est vna: quia scilicet, antiqua sui data, non quidem per Deum in persona propria loquentem: sed per angelum deum representantem: ut expresse habetur Act. 7. Noua data fuit a deo in persona propria: quia a Christo, qui est verus deus, ut habetur Matt. 5. Vbi Christus aperiens os suum docebat eos, &c. Ex quo sequitur quod sicut Christus est maioris excellentiae quam sit aliquis angelus: ad Hebr. 1. Sic & lex noua excellit antiquam. Et ideo lex noua cum maiori obediencia, cum maiori deuotione est obseruanda, quam lex antiqua. Cuius oppositum faciens maior pena puniri meretur, quam violator legis antiquae. Item notandum quod lex noua per diem designatur: & lex antiqua per noctem: quia sicut dies in claritate nocte excedit: sic in lumine gratiae lex noua antiquam. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Rom. 13. Nox praecessit, scilicet, lex antiqua: dies autem appropinquauit, scilicet, lex noua. Et ideo per ly hodie, intelligitur lex noua, vel tempus gratiae. Loquitur ergo tam cum Iudaeis, quam cum caeteris omnibus Psal. dicens, *Hodie*, scilicet, tempore gratiae, *si vocem eius audieritis.* Et hic ponitur li, pro quia: scilicet, quia voce eius Christi audieritis: quia per se nunc loquitur, qui olim per seruum loquebatur: qui praecones ante se mittebat: ipse venire dignatus est: ideo ad eius vocem ne sitis duri: sicut ad vocem serui duri fuerunt in deserto patres vestri. Et hoc est quod subditur, *Nolite obdurare corda vestra.* scilicet, legem euangelicam repellendo. Et notanter dicit, *Nolite obdurare:* ostendens quod cordis obduratio vel obstinatio: non est a deo: sed a libero hominis arbitrio. Et si dicas, quod deus dixit, Exod. 7. Ego indurabo cor Pharaonis: & sic obduratio cordis est a deo. Respondet magister lib. 1. dist. 41. quod quamuis misericordiae nullum sit meritum, ne gratia euacuetur, si non gratis data,

obduratos, tamen aliquando inuenimus meritum, scilicet, mala voluntas quae obicem ponit. Miseretur itaque deus secundum gratiam quae gratis datur: indurat autem secundum iudicium quod meritis redditur. Vnde sicut reprobatio Dei est nolle misereri: ita obduratio Dei est non misereri. Non quod a deo irrogetur aliquid quo sit homo deterior: sed tantum quo sit melior non erogetur. Vnde vult dicere, quod deus indurat hominem solum: quia non miseretur.

C Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto: vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt, & viderunt opera mea.

Hic adducit exemplum de illis qui in deserto territi verbis exploratorum, fuerunt rebelles deo: ut haberetur Num. 14. vide ver. 1630. Hic enim culpa parentum in exemplum repetitur, ut pena timeatur. Illi enim terribi verbis exploratorum voluerunt reuerti in Aegyptum, citò obliti potentiae diuiniae, quae tam mirabiliter ipsos eduxerat de Aegypto. Hoc est enim Deum irritare, visa eius potentia de ipso diffidere. Et ista irritatio vocatur dies tentationis: quia sic deum prouocando tentabant: habitis multis experientis de ipsa dei potentia, & misericordia circa se ipsos. Et hoc est quod dicit, *Vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt, & viderunt opera mea.* ut puta quod mare ante ipsos fuit exiccatum: quod Pharaon cum omnibus suis fuit submersus in mari: quod ad orationem Moyse Amalech cum suo exercitu fuit superatus: & sic de multis aliis miraculis dei operibus, quae viderant, & probauerant. Quibus non obstantibus, adhuc de Deo diffidebant. Iustum verum recitat Apostolus ad Hebr. 3. quem sic ibi gl. exponit, *Sicut in irritatione.* &c. ad est, nolite obdurari sicut patres vestri obdurati sunt in die tentationis in deserto: vbi magis dei indigebant auxilio: quod ita & vos in deserto huius mundi canere debetis: ne tenteris deum: ne peccatis sicut illi perierunt in deserto: qui deum tentauerunt. Recolamus quod ille populus tentauerit Deum, & acceperit disciplinam: & reclusit in deserto tanquam ab optimo sellore frenis legum & praecceptorum non desistente etiam emendationis vitigae: quae percussa sunt pro amaricatione. historia enim satis nota est: de eo quod miserunt exploratores videre terram. Et cum audirent ab eis ibi esse inexpugnabilis gigantea statura viros, obliti virtutis dei toties probatae, dixerunt, Redeamus in Aegyptum ad ollas carnium. Vnde intauit dominus quod non intrarent terram promissionis: quae esset eis requies laboris. Et sic omnes perierunt praeter duos, scilicet, Caleb & Iosue. Nolite ergo vos effici similes illis. Et nota quod aliqui deum tentant multipliciter. Primum aliqui tentant Dei elementiam: qui scilicet negligenter & sine deuotione orant. Eccl. 18. Ante orationem prepara animam tuam: & noli esse sicut homo qui tentat Deum. Secundò aliqui tentant dei patientiam: qui scilicet de die in diem in peccatis perseverant: & quandoque per totum tempus vitae suae. Contra quos dicitur, Tentauerunt & exacerbarunt Deum excelsum: & testimonia eius non custodierunt. Tertio aliqui tentant Dei iusticiam: qui scilicet iniuste optant inferre vindictam. Luca 9. Vis ut dicamus ut descendat ignis de caelo, & deuoret eos. Quarto aliqui tentant eius

Zach. 6.
Psal. 87.
Psal. 83.
Ezech. 8.
Zach. 14.
Matth. 2.
Prosterni hominum nullus debet, sed solum Deo prociadente.
Actuum 10.
Laudat Deum qui penitit.
Luca 7.

1637
Hominem calem non debet habere. 1. Cor. 9.
Iob 28.
Greg. lib. moral. c. 34.
F. ne amorem Deum videt.
Sap. 6.
Lex antiqua data fuit per angelum: sed noua per Deum. Actuum 7. Matth. 5.
Hebr. 1.
Lex antiqua dicitur noua: sed noua dicitur. Rom. 13.
Pascitur Deum & Deum.
Greg. 33 cap. 11.

1632
Num. 14.
Tentauit populus Deum in deserto.
Hebr. 3.
Tentator Deum multipliciter. Eccl. 18.
Psal. 77.
Luca 9.

penitentiam: qui scilicet in periculis existentes, non plene de iplo cōsident. Iudith 8. Qui estis vos qui tentatis dominum, & tempus vultis ponere misericordiar eius: Et loquebatur cōtra sacerdotes: qui statuerant dare se in manibus Nabuchodonosor, nisi deus infra quinque dies eos liberaret. Quinto aliqui tantum dei sapientiam: qui scilicet exponūt se ad docendum alios sine studio & premeditatione. Mal. 77. Tentauerunt deum in cordibus suis. Et sequitur, Et malè locuti sunt de deo.

1640 **Quadraginta annis offensus fui generationi illi: & dixi, semper hi errant corde.**

Hic ponitur p̄na illi populo illata propter suā obdurationē. Modica enim est via inter Ægyptū, & terram promissionis: tamen Deus peccatis corū iratus per quadraginta annos circumduxit eos per desertum, retardans introitum terræ promissionis: quousque omnes qui exierāt de Ægypto, à viginti annis & supra qui viderunt miracula dei, & increduli permanserant, morerētur in deserto: vt habetur Nume. 14. Et hoc est quod ait, *Quadraginta annis offensus fui generationi illi* id est, implacabiliter iratus fui contra eos, non permittens eos intrare terram promissionis. Et dixi semper hi errant corde. q. d. ipsi errabāt volūtariē. Vnde talis error peccatorum augebat, non minuebat. Sicut ignorantia voluntaria peccatum auget, non diminuit. Quia isti experti sunt dei miranda opera, & tamen increduli deo manebant. Consimiliter ergo & nos qui cōtinuē videmus Christi miracula, si rebelles ei fuerimus, ipse nobis erit offensus. Mystice autē secundū glo. hic per quadraginta annos designat omnia secula. Constat enim ex denario qui est primus limes numerorum: & ideo plenitudinem significat. Et ex quaternario: qui ad quatuor tempora anni refertur. Et sic per quadraginta, omne tempus designatur. Vnde & dominus in huius numeri sacramento quadraginta diebus ieiunauit, quando tentatus est. Matth. 4. Et quadraginta diebus post resurrectionem cum discipulis suis fuit, antequam in cælum ascenderet: per hęc significans se nobis semper adesse & cōsolatorem & adiutorem in hoc peregrinationis & tentationis tēpore. Sicut & ipse ait, Ego autem vobiscū sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Et nota quod singulariter iste numerus quadraginta est numerus penitentię applicatus: sic enim isto numero ieiunauit Moyses. Exo. 24. Helias 3. Reg. 19. Et ipse Christus. Matth. 4. Et hoc ad denotandum quod totum tempus vitę presentis penitentię debet deputari, & non letitię temporali. Qui enim hic in isto numero vult letari: ipso cōpleto tristabitur. Sicut patuit de Zoroastre: qui ante quadragesimum diē solus risisse legitur: qui postea dæmonibus fuit dedicatus. vide supra ver. 841.

1641 **Et isti non cognouerūt vias meas: vt iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.**

Hic ponitur causa talis p̄næ qua non intrauerunt in terram promissionis, & fuerūt prostrati in deserto. Cuius causa fuit, quia noluerūt p̄cepta Dei obsequare. Et hoc est quod de ipsis dicit, *Et isti non cognouerunt vias* id est, non approbauerunt

legem meā, & p̄cepta meā, quę dedi eis illa adimplendo. Sicut enim non cognoscere dei, aliquādo idem est quod non approbare: sicut dicit fatuus virginibus. Amen dico vobis, nescio vos. Sic & nō cognoscere hominis dicitur non approbare. Sicut de malis dicitur, Viam pacis non cognouerunt: nō est timor dei ante oculos eorum. Et ideo illico sequitur p̄na. vnde subdit, *Quibus scilicet, malis, iuravi in ira mea.* Iratus dicitur deus quando malos vult punire. Et sic iurat in ira, quando stabiliter proponit peccatum punire. Vnde aliquando deus iurat iratus: quandoq; iurat placatus. Iuravit enim placatus obedientia Abraham, Gen. 22. Per memetipsum iuravi, dicit dominus: quia fecisti rem hanc: & non pepercisti vnigenito tuo propter me: benedicens benedicam tibi &c. Iuravit iratus quando iuravit punire Heli, cum omni domo sua: quia filios suos correxerat. 1. Reg. 4. Iuravi domui Heli, quod non expietur iniquitas eius victimis & muneribus vsque in æternum. Eodem modo diffidēs hic punire rebelles iuravit in ira sua. Sed quid iuravit, subdit. *Si introibunt in requiem meam.* Hic enim accipitur, si pro non. Et est sensus. Iuravi quod ipsi nō intrabunt in requiem meam. Ad litteram dicebat de terra promissionis, in quam intrātib; dedit requiem. Et quia illa requies fuit figura quietis bonorū in patria: quia vt dicit Apostolus. Omnia in figura contingebant illis: ideo per hoc intrēdit Psal. inducere omnes, & maxime populum iudaicum ad obediendum Christo: ne Christo increduli & inobedientes excludantur ab ingressu terrę viuentium: vbi est requies sempiterna beatorū. Notandum autem quod requies bona quam debemus appetere: triplex est, scilicet, requies iustorum, requies contemplatiuorum, & requies beatorum. Prima est contra laborem culpę: secunda contra laborem vitę actiue: tertia contra laborem omnis miserię. Prima est requies iustorum. Mali enim in peccato positi nunquam requiem habent. Vnde superbus semper cum ambitione cōtendit: auarus cum diuitiis: & sic de singulis. Vnde Grego. Rarum valde est vt qui auarum possidēt: ad requiem tendant: cum per semetipsam veritas dicat, Difficile qui pecuniam habent, intrabunt in regnum cælorum. Nam qui hic multiplicadis diuitis inhiāt, quę alterius vitę gaudia sperant: quod tamen vt redemptor noster valde rarum, & ex solo diuino miraculo euenire posse mōstraret. Apud homines inquit hoc est impossibile: apud deum autem omnia possibilia sunt. Sed boni in conscientia requiem habent: qui seipos sanctificant Deo. Exod. 16. Requies sabbathi sanctificatio est domino. Secūda requies est contemplatiuorum. Actiui enim sollicitudinibus mundi intenti requiem habere nō possunt. Sed veri pauperes qui cōtemplatiuam vitam eligunt, veram requiem cordis habent. Quoniam vt ait Greg. Mira securitas cordis est aliena nō querere: sed vniscuiusque dici sufficientia cōtentum manere. Ex qua etiam securitate perennis requies nascitur: quia à bona & tranquilla cogitatione ad gaudia eterna transitur. E contra reprobi & hic fatigantur in desiderijs, & illic in tormentis: eisq; de labore cogitationis labor doloris nascitur: dū ab æstu auaritię trahuntur ad ignē gehennę. Et quia cōtemplatiuus quilibet in solo deo requiescit: adeo dicit psal. 4. In pace in idipsum: dormiā & requiescā. Tertia est requies beatorū. Vera enim requies in presenti haberi non potest: vbi continuē abundant

1642 **Cantate domino canticum nouum: Cantate domino omnis terra.**

Hic psalmus hunc habet titulum. Psalmus David, quando domus edificabatur post captiuitatē. Pro cuius euidētia notandum, quod quando Iudæi per regem Babylonie fuerūt captiui: inter alia mala quę Babylonij fecerūt, ipsi templum per Salomonem factum funditus euerterunt: sed post captiuitatem tempore Zorobabel fuit reedificatū: vt pater 1. Esdra. 1. Et ideo dicit aliqui, quod Dauid hoc in spiritu prophético p̄uidens fecit istū psalmum ad laudandū Deum, & gratias sibi agendum, quādo templum reedificaretur. Sed istud nō videtur verisimile. cuius ratio est: quia quando templum fuit reedificatum, gentes non fuerūt admittę ad illam reedificationem: immo magis expulsę, vt habetur 1. Esdra. 4. Ad edificacionem autem tēpli de quo psal. agit fuerunt gentes admittę. Propter quod in isto psal. dicitur, Annunciate inter gentes gloriā eius: in omnibus populis miracula eius. Dicunt ergo doctores Hebræorum, vt Rabbi fa. quod iste psal. agit de tempore Messie, cuius tēpore reedificabitur templum Deo mirabile. Ad cuius edificacionem gentes & alij orbis populi congregabuntur. Credebant enim Iudæi ipsum messiam temporaliter regnaturum, & templum materiale facturum. Sed in hoc errant. Quoniam sicut Christus regnum temporale non habuit: ipso dicente, Regnum meum non est de hoc mundo: sic nec tēplum materiale edificādum. Sed regnum spirituale habuit in suis fidelibus: & templum spirituale edificauit, quando animas nostras fecit templum dei. Et ad istud spirituale templum fabricandum, non solum Iudæi, sed & gentes & populi fuerunt vocati. Edificatur hoc tēplum per Christum, non ex lapidibus insensibilibus: sed ex lapidibus viujs, sicut ait Apostolus. Estis ciues sanctorum & domestici dei superedificati super fundamentū apostolorum & prophetarum: ipso summo angulari lapide &c. Agit ergo iste psalmus de templo ecclesię per Christū edificatę. Ex quibus apparet sensus tituli, qui est: psalmus David quando templum edificabatur, id est, psal. iste est David, id est, attribuitur ipsi David, scilicet, Christo agens de hoc quod factum est: quando domus edificabatur, scilicet domus domini spiritualis in toto orbe terrarum. Quibus visis, accedo ad psalmi diuisionē. Sicut enim ad edificacionem domus materialis duo genera hominum requiruntur, scilicet, magistri & p̄ceptores, & subditi opetatores: Cōsimiliter ad

1643 **Cantate domino, & benedicite nomini eius: annunciate de die in diem salutare eius.**

Hic ostēdit cantandi modū. Cātant enim aliqui domino voce: sed corde diabolo. Sed illi domino verē cātant, qui corde, & ore, & opere deū benedicūt. i. oibus occasione dāt benedicendi deū. Et aduerte q; hic psal. tribus vicibus dicit. Cātate dño: ostēdēs mysteriū trinitatis. Vt ly primū, cātate dño, referatur ad Deū patrē, secundū referatur ad filiū, tertiu ad spiritū sanctū. Vnde hic ait glōf. Ter dicit cātate dño, ad distinguēdam personarū trinitatem: quia laus Christi honor est totius trinitatis. Et sic principiu istius versus refertur ad spiritū sanctū: vt sit sensus, *Cātate domino i. spiritū sancto. Et benedicite nomini eius.* Hic modo reuertitur ad laudē Christi. Nā nomen eius quod debemus benedicere est Iesus: vt oēs ipsum nostrū saluatorem credamus. Et quia hoc maxime spectat ad p̄latos vt populum instruat benedicere nomē Iesus: ideo consequēter se ad p̄latos vertit dicēs, *Annunciate de die in diem salutare eius.* i. cōtinuē p̄dicare Iesum omnium esse saluatorem. Sic ergo ad p̄latos maxime spectat cātate, & annūciare populo salutare Christi. Vnde nota q; sancti p̄dicatores annūciādo diuina mysteria, cauere dicūtur. In quorū figuram angeli annūciantes futura, canere dicebantur. Apoc. 8. Et angeli qui habebant septem tubas, paruauerunt se vt canerent. Vnde & quilibet sanctus p̄dicator, dicit cum psalm. Et immisit in os meum canticum nouum, carmen deo nostro. P̄dicatio enim euāgelij canticū nouū dicitur: sicut antiquę legis canticū vetus. Quod ostendit ibi gl. dicens, Cantabāt enim homines veteris testamenti canticum vetus, scilicet, oculū pro oculo, dentē pro dēte, aiām pro

dant labores & miserię. sed solū in patria: vbi omnē bonum est sine aliqua miserã. Et de hac requie dicitur Iob 36. Requies mensę tuę erit plena pinguedine. Quod exponens Greg. dicit, Requies mensę est refectio satietatis internę, quę pinguedine plena dicitur: quia internę voluptatis delectatione p̄paratur. Huius mensę epulas esuriebat propheta cum dicebat, Satiabor cum apparuerit gloria tua. Huius mensę pocula sitiebat, dicens. Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum: quādo veniam & apparebo ante faciē dei. Et de hac requie dicitur Esa. 32. Sedebit populus meus in requie opulēta. Et istam prohibet Deus malis: de quibus nunc ait, *Quibus iuravi in ira mea: si introibunt in requiem meam.*

PSALM. XC V.

1642 **Cantate domino canticum nouum: Cantate domino omnis terra.**

Hic psalmus hunc habet titulum. Psalmus David, quando domus edificabatur post captiuitatē. Pro cuius euidētia notandum, quod quando Iudæi per regem Babylonie fuerūt captiui: inter alia mala quę Babylonij fecerūt, ipsi templum per Salomonem factum funditus euerterunt: sed post captiuitatem tempore Zorobabel fuit reedificatū: vt pater 1. Esdra. 1. Et ideo dicit aliqui, quod Dauid hoc in spiritu prophético p̄uidens fecit istū psalmum ad laudandū Deum, & gratias sibi agendum, quādo templum reedificaretur. Sed istud nō videtur verisimile. cuius ratio est: quia quando templum fuit reedificatum, gentes non fuerūt admittę ad illam reedificationem: immo magis expulsę, vt habetur 1. Esdra. 4. Ad edificacionem autem tēpli de quo psal. agit fuerunt gentes admittę. Propter quod in isto psal. dicitur, Annunciate inter gentes gloriā eius: in omnibus populis miracula eius. Dicunt ergo doctores Hebræorum, vt Rabbi fa. quod iste psal. agit de tempore Messie, cuius tēpore reedificabitur templum Deo mirabile. Ad cuius edificacionem gentes & alij orbis populi congregabuntur. Credebant enim Iudæi ipsum messiam temporaliter regnaturum, & templum materiale facturum. Sed in hoc errant. Quoniam sicut Christus regnum temporale non habuit: ipso dicente, Regnum meum non est de hoc mundo: sic nec tēplum materiale edificādum. Sed regnum spirituale habuit in suis fidelibus: & templum spirituale edificauit, quando animas nostras fecit templum dei. Et ad istud spirituale templum fabricandum, non solum Iudæi, sed & gentes & populi fuerunt vocati. Edificatur hoc tēplum per Christum, non ex lapidibus insensibilibus: sed ex lapidibus viujs, sicut ait Apostolus. Estis ciues sanctorum & domestici dei superedificati super fundamentū apostolorum & prophetarum: ipso summo angulari lapide &c. Agit ergo iste psalmus de templo ecclesię per Christū edificatę. Ex quibus apparet sensus tituli, qui est: psalmus David quando templum edificabatur, id est, psal. iste est David, id est, attribuitur ipsi David, scilicet, Christo agens de hoc quod factum est: quando domus edificabatur, scilicet domus domini spiritualis in toto orbe terrarum. Quibus visis, accedo ad psalmi diuisionē. Sicut enim ad edificacionem domus materialis duo genera hominum requiruntur, scilicet, magistri & p̄ceptores, & subditi opetatores: Cōsimiliter ad

1643 **Cantate domino, & benedicite nomini eius: annunciate de die in diem salutare eius.**

Hic ostēdit cantandi modū. Cātant enim aliqui domino voce: sed corde diabolo. Sed illi domino verē cātant, qui corde, & ore, & opere deū benedicūt. i. oibus occasione dāt benedicendi deū. Et aduerte q; hic psal. tribus vicibus dicit. Cātate dño: ostēdēs mysteriū trinitatis. Vt ly primū, cātate dño, referatur ad Deū patrē, secundū referatur ad filiū, tertiu ad spiritū sanctū. Vnde hic ait glōf. Ter dicit cātate dño, ad distinguēdam personarū trinitatem: quia laus Christi honor est totius trinitatis. Et sic principiu istius versus refertur ad spiritū sanctū: vt sit sensus, *Cātate domino i. spiritū sancto. Et benedicite nomini eius.* Hic modo reuertitur ad laudē Christi. Nā nomen eius quod debemus benedicere est Iesus: vt oēs ipsum nostrū saluatorem credamus. Et quia hoc maxime spectat ad p̄latos vt populum instruat benedicere nomē Iesus: ideo consequēter se ad p̄latos vertit dicēs, *Annunciate de die in diem salutare eius.* i. cōtinuē p̄dicare Iesum omnium esse saluatorem. Sic ergo ad p̄latos maxime spectat cātate, & annūciare populo salutare Christi. Vnde nota q; sancti p̄dicatores annūciādo diuina mysteria, cauere dicūtur. In quorū figuram angeli annūciantes futura, canere dicebantur. Apoc. 8. Et angeli qui habebant septem tubas, paruauerunt se vt canerent. Vnde & quilibet sanctus p̄dicator, dicit cum psalm. Et immisit in os meum canticum nouum, carmen deo nostro. P̄dicatio enim euāgelij canticū nouū dicitur: sicut antiquę legis canticū vetus. Quod ostendit ibi gl. dicens, Cantabāt enim homines veteris testamenti canticum vetus, scilicet, oculū pro oculo, dentē pro dēte, aiām pro

anima & ad infernum omnes descendebant, clausa regni ianua: prohibebat Cherubin paradisi aditu: in cuius manu erat ignea rumphea. Sed praedicatores noui testamenti cantant canticum nouum: quod nouus homo attulit Christus, per quem noua facta sunt omnia. Nouus ergo populus noua cantat de incarnatione, de resurrectione, de ascensione, de regni caelestis apertione, & huiusmodi. Et hoc est quod praedicatoribus praecipitur. Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Sed heu quia praedicatoribus satis possunt hodie cantare: tamen ad ipsorum canticum pauci conuertuntur. Vnde conquerendo hodie ipsi mundanis hominibus dicunt. Cecinimus vobis, & non saltastis, id est, prouocauimus vos ad nostrum canticum, & non saltastis: lamentauimus, & non plaxistis. Quia satis possunt cantare de praemijs, & lamentari de supplicijs: ad eorum tamen canticum quasi nulli immutantur. Sed ut mihi videtur, ipsimet praedicatores dant in hoc occasionem: maxime propter duo. Primum, quia suo cantu maiores peccatores palpant, quos fortius terrere deberent. Secundum, quia & si verbis cantant, tamen operibus tacent. Et de istis duobus loquitur Greg. exemplo galli, dicens. Gallus naque ualentiores & profundiores cantus edere solet in profundioribus horis noctis: eum uero tempus matutinum appropinquat, leniores, & minutiores omnino uoces format. Sic & praedicatorum cum iniquis adhuc mentibus praedicant: altis & magnis uocibus aeterni iudicij terrores resonant: quia uidelicet quasi in profunda noctis tenebris clamant. Cum uero iam auditorum suorum cordibus ueritatis lucem adesse cognoscunt: clamoris sui magnitudinem in dulcedinem uertunt: & non iam illa quae de panis sunt, quam illa quae sunt blanda de praemijs proferunt. Qui etiam minutis tunc uocibus cantant: quia appropinquante mane subtilia quaeque de mysterijs praedicant: ut sequaces sui eo minutiora quaeque de caelestibus audiatur: quo lucet ueritatis magis appropinquat. Et quos dormientes longus gallicantus excitauerat: uigilantes succisior delectet. Ex quibus patet, quod praedicator secundum variationem temporis & auditorum uariare debet caeterum praedicationis. Osee 2. Canet tibi iuxta dies inuentus tuae, & iuxta dies ascensionis tuae de Aegypto. Secunda causa est, quia praedicator quod ore cantat, operibus tacet. Cuius oppositum debet facere: ut exemplo galli ostendit Greg. 30. moral. c. 7. dicens. Gallus cum se iam cantus edere parat: prius alas excutit, & semetipsum feriens uigilantiora dedit. Sic & ipsi sancti praedicatorum cum uerba praedicationis mouent: prius se in sanctis actionibus exercent: ne in semetipsis torpentes operentur: alios excitent uoce. Prius sua punire sceleribus curant: & tunc quae aliorum sunt punienda denuntiant. Prius igitur alijs insonant, quam cantum emittant: quia antequam uerba exhortationis proferant: omne quod locutum sunt, operibus clamant. Quia ergo praedicatorum hodie oppositum praedicatorum faciunt: ideo cantando pauces conuertunt. Praedicando enim bona uerbis, & operibus mala demonstrando: plus occasionem praestant auditoribus maledicendi Christi nomen, quam benedicendi. Et ipsos reprehendens psalmista ait. *Cantate domino, & benedicite nomini eius.*

Hic inducuntur praedicator ad praedicationem euangelij. Annunciare debent gentibus de Christo maxime tria, scilicet, gloriae suae resurrectionis. secundum excellentiam suae dominationis: ibi, Quoniam deus magnus dominus. tertio potentiam suae operationis: ibi, Quoniam omnes diu gentium daemones. Vbi notandum, quod quamuis principaliter ad Iudaeos uenerit Christus, ipso dicente. Non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel. tamen consequenter ad omnes mundi gentes saluandas uenit. Vnde ipse dicebatur expectatio gentium. Ipse etiam dicebatur desideratus cunctis gentibus. Aggae 2. Veniet desideratus cunctis gentibus. Et hinc est quod post eius ascensionem discipuli primo praedicauerunt Iudaeis gloriam Christi resurrectionis. Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi. Sed per Iudaeos expulsi, se ad gentes transulerunt. Sic enim Paulus & Barnabas constanter Iudaeis dixerunt: Vobis oportebat primum loqui uerba dei: sed quoniam illud repulistis, & indignos uos iudicastis: ecce conuertimur ad gentes. Et hoc praedicens Psal. apostolis & alijs praedicatoribus, dicit, *Annunciate*, scilicet, non solum Iudaeis: sed etiam *Inter gentes gloriam eius*, scilicet, gloriam suae resurrectionis. Et ne forte intelligatur gentes in particulari, sed uniuersaliter de omnibus gentibus, ideo subdit. *In omnibus populis mirabilia eius*, scilicet, annunciate ut alia Christi sacramenta mirabilia. ut quomodo mirabiliter conceptus, & natus: quomodo mirabilia in mundo est operatus, caecos illuminando, surdis audientem, claudicantibus gressum: mutis loquelam, & mortuis dederit uitam. Quod & sic factum est. Quia ut habetur Mar. vlti. Illa autem profecti praedicauerunt ubique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et nota quod multa mirabilia de Christo annunciate debemus, scilicet, eius incarnationem, natiuitatem, operationem, resurrectionem, & ascensionem. uide supra. uer. 657.

Quonia magnus dominus, & laudabilis nimis: & terribilis est super omnes deos.

Hic ostendit quod debent annunciate excelsum dominationem. Christus enim magnus dominus dicitur: quia omnium dominorum dominus. Ipse est rex regum, & dominus dominantium. De hoc uide uer. 1633. & 957. & 1270. & 775. Et aduerte, quod Christi magnitudo maxime in iudicio apparebit. Ibi enim habebit, & ostendet tria contra tria parua quae in mundo ostendit. Primo enim in mundo apparuit seruus & infirmus: quia cum in forma dei esset &c. humiliavit semetipsum formam serui &c. Phil. 2. Sed in iudicio apparebit magnus dominus: quia omnium ordinarius iudex. Et quantum ad hoc dicit, *Quonia magnus dominus*, scilicet, erit Christus: quia, scilicet, eius dominij magnitudo tunc omnibus apparebit: de quo dicitur. 1. Reg. 2. Dominus mortificat & uiuificat: quia bonis dabit uitam: sed malis mortem aeternam. Dominus pauperem facit, & ditat: humiliat & subleuat. Et infra. Dominus iudicabit fines terrae. Secundum in mundo apparuit humilis & despectus. Vnde & Iudaei dicebant de ipso. Ecce uidimus eum, & non erat ei aspectus &c. Sed in iudicio apparebit non despectus, sed totus gloriosus. Et quantum ad hoc dicit, quod erit & laudabilis nimis: quia ab omnibus eius

Nimis significat multa.
Matth. 8.
Gen. 49.
Aggae 2.
Psal. 138.
Nimis laudabilis est Deus.
Eph. 2.
Gualfredus.
Ecclesiast. 43.
Psal. 144.
Mar. 14.
1646
Ioan. 1.
Christus et uerbum fecit omnia.
In iudicio magnum apparebit Christum multipliciter.
1. Reg. 2.
Esa. 56.

eius iusticia ratione laudabitur: quia & iusti laudabunt eius misericordiam, quia saluati erunt: & mali uidebunt se iuste damnatos. Sed hic aduertendum, quomodo omnis uirtus existat in medio: & omne nimium recedat a medio: quomodo ergo Christus dicitur laudabilis nimis: quia tunc non uirtuose laudabilis esset: Ad hoc dicendum: quod secundum grammaticos huiusmodi aduerbium nimis, quandoque denotat superabundantiam: & id est quod plus iusto: sicut de duobus daemoneis dicitur Matth. 8. quod occurrerunt ei duo habentes daemones: serui nimis, id est, plus iusto. Aliquando uero denotat perfectionem excedentem intellectum nostrum. Sic enim dicitur. Nimis honorati sunt amici tui deus &c. Quia honor quem deus tribuit in patria suis amicis: nostrum intellectum excedit. non quod sit indebitus & plus iusto. Sic etiam loquitur apostolus. Propter nimiam charitatem qua dilexit nos deus &c. Non quod illa charitas dei fuerit plus iusto, & uitiola: sed quia nostrum intellectum excedit. Vnde Gualfredus exponens dicta uerba apostoli, dicit. Nimia est ira Dei: nimia est & charitas Dei. Immensus siquidem est deus: & non nisi immensum amat: sed nec nisi immensum iudicat. Veruntamen non ad ipsum: sed solum ad nos referenda est utraque nimietas. Siquidem consideretur nostra indignitas, nimium diligimur: si nostra infirmitas, nimis punimur. Quam terribilis es domine, qui sic iudicas: quam amabilis, qui sic amas. Nostra itaque omnia tam sunt minima, ut eorum comparatione omnis magnitudo dei sit nimia &c. Sic ergo dicitur Christus laudabilis nimis: quia su per uires nostras dignus est omni laude. Et hoc est quod dicitur Eccl. 43. Magnificate eum quantum potestis: maior enim est omni laude. Sic enim dicitur. Psal. 144. Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Tertio in mundo fuit timidus: quia timorem humanum in se assumpsit uoluntarie. Vnde Mar. 14. Caput lesus pauere & tædere. Sed in iudicio nulli timens, omnibus apparebit terribilis. ideo subditur. *Terribilis super omnes deos*. Deos hic appellat omnes mundi potentes, & etiam ipsos daemones qui ab idololatriis pro Deo coluntur: quia omnes diu gentium daemones: ut statim sequitur.

Quoniam omnes diu gentium daemones: dominus autem caelos fecit.

Hic ostenditur quod debent annunciate mirabilem Christi operationem. Hic enim Psalmista ponit differentiam inter Christum uerum Deum: & daemones uel idola gentium: quae diu nuncupati dicuntur. Quoniam cum per uerbum Dei aeternum omnia sint facta, caeli, terra, mare &c. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. sequitur quod cum Christus sit uerbum, quod omnia quae Deus non sunt, per Christum sunt facta. Vnde ratione suppositi Christi uerum est dicere. Ille pater fecit caelum: fecit stellas: fecit totum orbem. ut ait magister lib. 3. dist. 11. Ipse ergo Christus qui ratione suppositi omnia quae sunt facta fecit: dicitur non factus. Daemones autem uel idola gentium qui diu dicuntur, simpliciter sunt. Omnes enim angelos a principio fecit, dicens, Fiat lux: & facta est lux. Sed ipsi a deo luce facti: alij permanendo lucis sunt consummati: alij superbiendo tenebrae siue daemones sunt effecti. Ibi autem daemones in idolis a gentibus colebantur: quae idola operibus hominum sunt facta: ut dif-

fuse deducitur Sap. 13. Hanc ergo differentiam ponens Psalmista, ostendit quod omnia idola gentium quae diu appellantur, sunt facta. Sed Christus uerus deus omnia fecit: inter quae omnia nominat caelum tanquam omnibus alijs creaturis nobis maius apparet. Per caelos ergo superiorem caelestem regionem: ut caelum empyreum in quo daemones habitare non possunt inde superbia proiecti. Vel per caelos accipit ipsos caelestes angelos, uel praedicatorum & apostolorum, qui uirtute Christi potestatis imperant daemones. q. d. Psal. Praedicate Christi penitentiam: quia ipse caelos fecit, quod daemones & diu gentium facere non possunt: quia ipsi sunt a Christo facti. Volens ergo Psal. Christi praedicandam ostendere potentiam ait, *Dominus autem caelos fecit*. Per caelos hic accipe sanctos praedicatorum: de quibus dicitur, Caeli enarrant gloriam dei. uide uer. 252. Ipsi autem caeli, scilicet, sancti apostoli & praedicatorum, potestatem habent supra daemones. Luc. 9. Dedit eis potestatem super omnia daemones. Quid ergo sequitur, nisi quod caelorum potestas est maior quam daemones: & Christi potestas maior quam caelorum: quia ipse caelos fecit.

Confessio & pulchritudo in conspectu eius: sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius.

Postquam Psalmista excitauit praedicatorum & praedicatorum ad Christi praedicandam laudem & praeconium. Hic excitat eos ad Christi debitum obsequium. Vbi aduertendum quod obsequium Christi in noua lege debitum, requirit in obsequente interiorum mundiciam mentis: & exteriorum pulchritudinem corporis, uel apparentiae exterioris. Mundiciam enim interiorum notat hic, dicens, *Confessio*: quia per confessionem mundatur anima ab omni sordide. Psal. 31. Dixi confitebor &c. & tu remisisti impietatem &c. Vnde hic ait glo. Confitendo sit homo de sordide pulcher. Si ergo amas pulchritudinem: confitere ut sis pulcher, id est, iustus. Mundiciam uero exteriorum notat, dicens, *Et pulchritudo*. Christus enim in suo sacrificio immunditias etiam corporales expellit: qui in conspectu suo confessionem & pulchritudinem requirit. Quod ideo dicitur ad excludendum immunditias quas gentes in cultu idolorum faciebant: sicut in sacris Priapi, uiri & mulieres incedebant nudi: & faciebant aliquas uilitates quas hodie etiam meretrices facere erubescunt. Similiter & in cultu legis antiquae multae immunditiae corporales includebantur: ut puta ibi iuxta altare occidebantur animalia: quorum sanguine altare aspergebatur: & aliquando populus. Ibi etiam propter sanguinem occisorum animalium congregabatur magna muscarum multitudo: factor erat & multiplex immunditia. Christus in sacrificio nouae legis non solum puritate interioris conscientiae requirit: quae per confessionem acquiritur: sed etiam exteriorum pulchritudinem. Vnde in sacrificio Christi nullus actus inhonestus exercetur: nulla turpitudine animalium ibi adducitur: nullus animalis sanguis ibi spargitur: sed ibi sub speciebus panis & uini suum corpus & sanguis pulcherrime & mundissime consecratur. Et hoc est obsequium digne Christo debitum ad altare sibi ministrare cum munditia mentis quam inducit debita confessio: & corporis quam continet debita corporis munditia & pulchritudo. Et hoc est quod ait, *Confessio*.

1647
Psal. 18.
Luc. 9.
1647
Psal. 31.
Sacramentum eucharistiae continet pulchritudinem mentis & corporis.

1644

Annunciate inter gentes gloriam eius: in omnibus populis mirabilia eius.

Eucharistia dicitur magnificientia.

Hugo. Confessio pulchritudinis habet & decorum.

Disciplinatum corpus est nat.

quod ad primum: & Pulchritudo in conspectu eius. quod ad secundum. Et quod tantam pulchritudinem requirit hoc sacramentum: subdit dicens. Sanctimonia & magnificientia. Sanctimonia quod idem est quod sanctitas: quia in hostia consecrata Christus conitur: qui est sanctus sanctorum: omnes alias sanctificans. Ibi est magnificientia: quia ibi est Christus verus deus quo nihil maius cogitari potest. Hoc idem replicat psal. notanter, dicens, Confessio & magnificientia in conspectu eius &c. Quis dicatur pulcher, vide ver. 739. Et aduerte quod merito Christus in hoc noue legis sacramento dicitur magnificientia. Sicut enim magnificus dicitur magna facies: sic & magnificientia magnorum factio. Si autem hoc sacramentum consideres: videbis in ipso magna fieri. vt puta q. ad verbu. faceretis panis sit corpus Christi, & vinum sanguis. quod idem corpus Christi in diuersis locis continetur: quod Christus totus in tota hostia existens ad diuisionem hostie non diuiditur: & similia. Istum versus exponens Hugo ait, Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Cuius eius: Certe speciosi forma pre filiis hominum: plus in que desiderant angeli prospicere. Audis cui placeas, amae vnde placeas: ama confessionem ob quam amarissima confessione si affectas decorum. Confessioni iungitur decor, iungitur pulchritudo: habes virtutem. Confessionem inquit & decorum induisti. Et confessio & pulchritudo in conspectu eius. Reuera vbi confessio, ibi pulchritudo: ibi decor. Si peccata sunt, in confessione purgantur: si bona sunt, confessione commendantur. Cum mala tua confiteris, sacrificium deo spiritus contribulatus. cum dei beneficia confiteris: immolas deo sacrificium laudis. Bonum ornamentum anime confessio: que & peccatorem purgat: & iustum reddit puriore. Absque confessione, iustus iudicatur ingratus: & peccator mortuus reputatur. A mortuo quippe tanquam qui non est perit confessio. Confessio igitur est peccatoris vita: iusti gloria. Et si necessaria sit peccatoris: tamen iustum decet. Denique rectos decet laudatio. Sericum & purpura & cincturarum fucus decorum habent: sed non prebent. Quicquid tale applices corpori exponit speciem suam non deponit: secum denique tollit cum tollitur. Ipse quippe decor qui cum veste induitur, & cum veste deponitur: vestis quippe procul dubio est talis decor non vestiti. Ille igitur est verus, propriusque cuiusque rei decor, qui nulla interiacente materia per se inest. O quam decenti robore genas suffundit ingeniti gema pudoris: nec inferioris in sine decoris disciplina preferretur. O quam competentem reddit omnem corporis statum disciplina. Cervicem submittit, ponit supercilia, componit vultum, ligat oculos, cachinos eolubet, moderatur linguam, gulam frenat, sicut fedat, format incessum.

1648 **Afferte domino patrie gentium: afferte domino gloria & honore: afferte domino gloriam nomini eius.**
 Hec est secunda pars: in qua inuitat subditos ad Christi laudem. Et primo ipsos ad Christi preconium inducit: secundo ad rationem multiplicem adducit: ibi, Commoueat. Prima in duas: quia primo Christi obsequium imponit: secundo obsequij modum exponit: ibi, Tollite hostias. Quantum ad primum sciendum quod Psalmista prouidit getes Christi fidem recepturas ad predicationem Apo-

stolorum: Et tales ad honorem inuitat, dicens, *Afferte domino. scilicet, Iesu Christo, Patrie gentium. scilicet, ad fidem conuersarum. Sed quid domino debeant offerre, subdit. Afferte domino gloriam & honorem. Vbi notandum quod secundum Philosophum: differunt honor a gloria sicut superius ab inferiori. quod omnis qui alteri offert gloriam: sibi etiam offert honorem; & non e contrario. Vnde dicit, quod honor est exhibitio reuerentiae in testimoniu virtutis suae: etiam si fiat secretum, vel coram paucis. Sed gloria dicitur quando talis reuerentia fit publicum, & coram multis. Ex hoc igitur vult ostendere Psalmista, quod conuersis ad fidem non sufficit honorare Christum in corde, & secretum, vel ipsum confiteri: sed etiam oportet ipsum in publico & aperte confiteri. Vt puta si quis ab infidelibus captus, & ad Christum negandum inductus: si Christi fidem teneat corde, sed ne moriatur ipsum neget ore: hoc non sibi sufficit, sed peccaret mortaliter. vide supra ver. 458. Vult ergo Psalmista quod non solum honorem Christo exhibeamus: sed etiam gloriam: vt ipsum publice confiteamur. Vnde ad maiorem huius expressionem, exhibitionem gloriae replicat, dicens, Afferte domino gloriam nomini eius. Vel aliter. Afferte gloriam nomini alicuius, est ostendere quod significatum nominis de illo verificetur. Sicut si quis vocatur Ioannes: glorificare illum de illo nomine, est ostendere quod significatum huius nominis quod est gratia, realiter sit in illo. Sic dare gloriam nomini Christi, quod est Iesus, cuius significatum est saluator: est ostendere realiter ipsum esse saluatorem. Quod ille solu facit, qui se operibus disponit vt saluetur per ipsum. Nam peccans facto, negat ipsum esse saluatorem. Et sic non dat gloriae nomini eius. Vocare enim aliquem dominum & non facere que dicitur: est non nisi inferre opprobriu. sicut dicebat Christus. Quid vocatis me domine domine: & non facitis que dico? Vel aliter, ille offert gloriam nomini Christi: qui omnia que facit, facit ad eius honorem: sic quod de suis bonis operibus non querit gloriam propriam: sed Christi. vide supra ver. 412. 502.*

Tollite hostias, & introite in atria eius: adoret dnm in atrio sancto eius.
 Hic ostendit quomodo gentes Christum debent honorare. Quia non solum verbis, sed rebus: & non solum exterioribus, sed seipsum: vt quilibet seipsum primo offerat deo, & consequenter sua. Nihil enim proficit deo offerre sua temporalia bona, & non seipsum. Quia secundum Greg. lib. 19. moral. c. 12. Manens in peccato, & suo amore dei distribuens: sua quidem dat deo, sed seipsum diabolo. Oportet ergo quod primo quis seipsum deo offerat hostiam viuam, id est, non peccato mortuam: vt dicit apostolus. Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam deo placentem &c. Quid autem sit seipsum offerre hostiam viuam. vide supra ver. 411. Et de talibus hostijs hic loquitur Psal. gentibus conuersis. *Tollite hostias.*
 Quando autem quis primo se obtulerit deo: tunc secunda sua potest offerre. Vel per hostias intelligit sacramentum eucharistiae: in quo Christus honoratur, quoniam dignum celebratur & sumitur. Nec mireris si illud sacramentum hostias dicitur in plurali: quia quauis sit vnus sacramentum & non plura: tamen duabus distinctis consecrationibus consecratur: quarum vna aliam non expectat. De isto ergo sacramento ait. *Tollite hostias. i. recipite dignum istud sacramentum. Et introite in atria eius.* Quia mul-

Atrium est ecclesia militans

Phil. 1. 27

Honor qui est quid est

Matth. 8.

Psalmus 99.

Hierem. 26. Atrium est gloria eterna.

Psalmus 31. Reg. 7.

Exod. 40.

Exech. 10.

Luc. 9.

Grego. Not.

Rom. 12.

Hostia dicitur eucharistia.

multotiens scriptura mentionem de atrijs domini facit: ideo notandum, quod atrium in scriptura duo maxime significat, scilicet, ecclesiam militantem, & ecclesiam triumphantem. Primo ergo atrium dicitur ecclesia militans. Atrium enim dicitur ampla domus, & spaciofa. Et sic est ecclesia que per totum orbem est diffusa. Et in isto atrio benedicendus est Deus. Psalmus 133. *Eecce nunc benedicite dominum omnes serui &c.* Et attende quod dicit, qui statis: quia solu in atrijs ecclesie Deum laudat qui stant: non qui iacent. Stant autem boni: sed mali iacent: vt ostendit Petrus ca. super illo verbo, Matth. 8. *Domine puer meus iacet in domo &c.* dicens. Qui vocat dominum suum, faterur fideliter seruitutem. Quomodo hic qui sic agnoscit dominum puerum suum ausus est profiteri: quasi nesciens serui peculium ad dominum pertinere? Aut ignorat communia qui tam profunda mysteria docet, dicens, Puer meus: sed meum dico quia iacet. Si tuus esset domine non iaceret: sed staret. Eecce inquit benedicite dominum omnes serui domini, qui statis in domo domini in atrijs. Istud est atrium ecclesie in quo peccata nostra debemus confiteri. Psal. 99. *Introite portas eius in confessione: atria eius in hymnis confitemini illi.* In isto atrio verbum Dei debet predicari. Hiere. 26. *Sta in atrio domini: & loqueris ad eos omnes sermones meos quos mandauero tibi.* Secundum est atrium triumphantis ecclesie. Psal. 83. *Quam dilecta tabernacula tua domine: conspicit & defecit anima mea in atrijs domini.* vide ibi. In isto atrio gloriae est aternitas sine fine. Psal. 83. *Melior est dies vna in atrijs tuis super milia.* Reg. 7. *Fecit Salomon atrium maius rotundum.* Figura enim spherica principio caret & fine. Ibi est obubratio ab omni iniquitatis ardore. Exod. 40. *Circundabis atrium tentorii: quia ibi sub umbra alarum Dei sancti proteguntur.* Vnde Ezech. 10. *Nubes impleuit atrium interius.* Ibi est clarus splendor gloriae. Ezech. 10. *Atrium repletum est splendore gloriae domini.* Ad propositum de istis duobus atrijs hic loquitur Psal. *Primo de atrio ecclesie militantis, dicens, Tollite hostias & introite in atria eius.* id est, in ecclesia militante: extra quam nullum verum sit sacrificium. Et ne miteris, si ecclesiam atria dicat in plurali. quia quamuis vna sit ecclesia catholica generalis: plures tamen particulares sunt ecclesie. vt ecclesia Constantinopolitana, Rauennensem. &c. Et de atrio triumphantis ecclesie, subdit, *Adorate dominum in atrio sancto eius.* id est, adoret Christum qui est in atrio gloriae ad dexteram patris collocatus.

1650 **Commoueat a facie eius vniversa terra: dicite in gentibus quia dominus regnavit.**
 Hic adducit rationem & motiuum preconij Christi. Et primo adducit rationem: secundo ostendit fidelium exultationem: ibi, *Laxentur caeli.* Laudem enim & preconium meruit Christus ratione suae passionis & resurrectionis: propter qua gentes ad fidem sunt conuersae. Et ideo primo ponit eius passionem & resurrectionem: secundo mundi conuersionem: ibi, *Etenim correxit.* Quantum ad primum sciendum quod Christum esse verum Deum ostendit omnis creatura in sui passione tam caelestis quam terrestis. Nam sol per torum orbem obscuratus est: petra scissae sunt, terra motus factus

est. Quibus visis magna multitudo conuersa est ad Christum. Et hoc est quod dicitur Luc. 23. quod omnis turba qua simul aderat ad spectaculum istud, videntes qua fiebant, percipientes pectora sua reuertebantur. Et per per consequens ex istis signis cognouerunt Christum verum Deum esse: & sic verum regem & dominum. De istis autem signis in Christi morte factis Psalmista solum ponit hic terrae motu, dicens. *Commoueat a facie eius vniversa terra.* id est, tempore suae passionis commouebitur. Ex qua comotione fuit cognitus verus rex: ideo subditur, *dicite*, id est, dicite in nationibus: quia dominus regnavit. Vel per terram intellige gentes que ad Christi fidem fuerunt comotae omnia idololatria: quando audierunt Christum per mortem crucis in sua resurrectione accepisse regnum super omnem creaturam. sicut deducit apostolus. *Factus est obediens usque ad mortem: mortem ante crucis: propter quod & Deus exaltauit illum &c.* vt in nomine Iesu omne genu flexatur &c. Et ipse dixit resuscitatus. *Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.* Et quantum ad istum intellectum Psal. loquitur apostolis & aliis predicatoribus, dicens, *Dicite in gentibus* id est, predicate inter gentes: quia dominus regnavit quia, scilicet, merito suae passionis in sua resurrectione regnum accepit. Vnde littera Augustini & Cassiodori hic dicitur: quia regnavit a ligno, scilicet, crucis. Et hoc est quod in hymno cantat ecclesia. *Impleta sunt quae concinit David fidelis, carmine: dicendo nationibus, regnavit a ligno Deus.* Dicat ergo psalmus apostolis, *dicite in gentibus*, quia dominus regnavit. Et quid ad hoc sequitur, scilicet, gentium conuersio: quia commoueat, id est, ex hoc commouebitur a facie eius vniversa terra, id est, gentes que per vniversam terram habitant. Et nota quod triplex est commotio qua commota est terra, id est, gentes a facie Christi. Prima est commotio conuersionis peccatorum. Magna quippe est commotio quando peccator per penitentiam comutatur: de idololatria ad fidem, de vitis ad virtutem: & de filio perditionis & diaboli fit filius saluationis & Dei. Et isto modo commota sunt gentes ad predicationem apostolorum. Et de ista commotione dicitur psalmus 28. *Vox domini concutientis desertum: & commouebit dominus desertum Cades.* vbi desertum vocat gentes: qui sine Deo, sine lege, sine prophetis fuerunt. Et dicuntur desertum Cades. Cades enim data est aqua populo. Et quod ad litteram ibi factum fuit: hoc factum est spiritualiter in ecclesia: quando ad predicationem apostolorum, dura gentium corda sunt ad fidem conuersa: quae aquas viuas gratiae emanant. Gentiles ergo dominus commouet, vt agricola commouet sterilem terram vt fructificet: sic & corda gentium sunt commota: vt fructum penitentiae afferant: & aquam fidei & salutaris sapientiae effundant. Vnde psalmus 59. *Commouisti terram, scilicet, ab idololatria: & conturbasti eam, scilicet, per penitentiam.* Secunda est commotio eruditionis subditorum. Nonne magna est commotio: quando quis de ignorantia mutatur ad sapientiam: de falsitate ad veritatem: de tenebris ad lucem. Christus autem ista commotione multos commouit docendo: ex quo laudatus erat. sed ingrati Iudaei ex hoc ipsum diffamare credentes: ipsum accusabant Pilato, dicentes. *Commouit populum docens vniversam Iudaeam a Galilea usque huc.*

Luc. 23.

Philip. 2.

Matth. 28.

Commotio multiplex.

Psalmus 28.

Cades.

Psalmus 59.

Luc. 23.

huc. Et sic ipsum diffamare volentes laudabant. Vnde Beda ibidem dicit. His autem verbis, dicit, Commouit populum docens &c. non illum, sed seipsum aculans. Docuisse enim populum, & a pristino temporis ignorantia docedo commouisse: talique actu totam terram promissionis perlustrasse: non criminis, sed maximum est signum virtutis. Et per talem commotionem doctrinae idololatriam amouit a populo. Esa. 19. Commouebuntur simulacra Aegypti a facie eius. Tertia est commotio admirationis deuorum. Sic enim deuoti videntes Christi mirabilia quae capere non sufficiunt, admiratione commouebuntur. Matth. 21. Cum intrasset Iesus Hierusalem commota est vniuersa ciuitas &c. Vbi Chrysostomus ait, Merito autem omnes commouebantur ad introitum Christi: videntes rem tam mirabilem. Homo laudabatur quasi deus: sed deus laudabatur in homine. Puto autem quod nec ipsi qui laudabant, sciebant quod laudabant: sed spiritus subito ingressus in eos veritatis verba suadebat. Consimiliter ad spectaculum Pauli, vt dicitur Actuum 21. Commota est ciuitas tota, & facta est concursio populi. Praedictus ergo tribus modis commota est terra praedicationibus apostolorum, quod dominus Iesus Christus regnauit a signo.

1651 Etenim correxit orbem terrae qui non commouebitur: iudicabit populos in aequitate.

Hic ostendit mundi correctionem. Ante enim aduentum Christi & eius passionem & resurrectionem totus orbis idololatria plenus erat: excepto populo Israeh: qui tamen etiam multoties idololatrabat. Sed postquam Christus resurrexit, & apostoli veritatem fidei per totum orbem praedicauerunt: gentes quae habitabant in orbe ab errore correctae fuerunt. Et hoc praenidens Psalmista ait, Etenim correxit orbem terrae scilicet, ab idololatria. Et ipsum corrigendo tanta firmitate fidem fundauit in eis, vt ab illa amplius euelli non possint. quod satis in martyribus fuit manifestum: quia nec blandis, vel asperis, non verberibus, nec etiam ipsa morte ab ipsa Christi fide poterant separari. Et hoc est quod subdit, Quis non commouebitur. scilicet a veritate fidei. Iudicabit populos in aequitate. Hoc potest intelligi de iudicio discretionis: quod a tempore Christi incepit: quia per praedicationem Christi, & suorum praedicatorum aliqui conuersi sunt ad fidem: aliis in infidelitate demissis iusto Dei iudicio: licet nobis occulto. Deus enim ab aeterno elegit quos voluit: alios dimisit quos non elegit. Omnes autem electos ab ipso per praedicationem fidei conuertit: & sic ipsos ab aliis dimisit. Quid est ergo dicere, Iudicabit populos in aequitate: nisi secundum aequitatem & iusticiam aeternam per quam aliquos elegit, & alios non. Ipse secundum illam iusticiam illos iudicabit, id est, discernet & diuidet ab inimicem bonos conuertendo: malis omittis. Vel etiam hoc potest intelligi de iudicio finali: in quo iuste vnicuique dabitur secundum opera sua. Et hic nota aequiuocationem commotionis. Prius enim dixit, Commouebatur a facie eius vniuersa terra: nunc autem dicit, quod correxit orbem terrae qui non commouebitur. Sed prima est commotio de malo ad bonum, qua totam terram commouit, scilicet, ab idololatria ad fidem. Secunda est commotio de bono ad malum: quam in suis electis non permittit:

Iudicium discretum

Iudicium in aequitate

vt commouebantur a fide ad idololatriam. de qua nunc dicit: quod orbis terra non commouebitur. Supra istam partem quae dicit, Etenim correxit orbem terrae: notandum quod correctio ad hoc vt sic velis & virtuosa, requirit maxime quod corrigens ab aliquibus vitiis sit immunis. Primum a cupiditate gloriae: quia corrector vitiorum laudes populares querere non debet. Vnde dicit Seneca epistola 52. Quid turpius est philosophia captante clamores? Nunquid ager laudat medicum secantem? Vult dicere, quod sicut ager quando secatur, tunc non laudat medicum suum: sic ille qui corripitur, tunc non laudat correctorem suum. & ideo hoc corrector querere non debet. Vnde subdit notabile verbum. Quid letaris, quod ab hominibus his laudatus es? quos non potes ipse laudare? Non ergo ex correctione laudes querat humanas: sed Dei gratiam & consequenter amicitiam correcti. Vnde Proverb. 28. Qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum magis quam ille qui per linguam blandimenta decipit. Secundum a conformitate malitiae: scilicet corripens sit in eodem vitio de quo corripit alium. Sicut enim dicit Hieronymus in de summo bono: non debet vitia corrigere aliena, qui adhuc vitiorum contagium seruit. Improbum est enim arguere in alio: quod quis adhuc deprehendit in seipso. Et hoc est quod dicitur Eccl. 11. Cum interrogaueris corripi iuste: quia prius seipsum discutendo debet interrogare conscientiam suam: & cum se ab eodem vitio mundum inuenierit: tunc proximum arguere & corrigere debet. Tertio a tempestate iracundiae. Hoc enim vitium maxime in correctione est fugiendum. Vnde Augustinus super epistolam ad Galatas dicit. Quicquid reo duxerit puniendum imperus irae: non est charitatis. Corrigendum dilige: & dic quicquid volueris. Et Grego. dicit, Omnis per quem necesse est aliena vitia corrigi: semetipsum prius solerter debet intueri: ne dum aliorum culpas corrigendo vlciscitur: ipse viciscendi furore superetur. Plerumque enim mentem sub obtenta iusticia, irae immanitas vastat. Et dum quasi seuit zelo rectitudinis, tabiditas replet furoris: iustitiae se facere existimat, quicquid ira nequiter dicat. Ad hoc autem Valerius multa adducit exempla lib. 4. cap. 1. Et inter caetera ponit exemplum de Atehya Tarantino, qui dum sub Pythagora magno labore, longoque tempore solidum opus doctrinae complexus fuisset: postquam in patriam suam fuisset reuersus, rura sua reuolere cepit: & animaduertit negligentia sui villae corrupta perditam. Intuensque male meritum villicum inquit, Sumptissem a te inquit supplicium, nisi tibi iratus essem. Maluit enim impunitum dimittere, quam propter iram grauius iusto punire. Aliud exemplum ponit Platonis, qui cum versus delictum serui vehementius exarsisset, veritas ne ipse modum vindictae respicere non posset: Speusippo amico castigationis arbitrium mandauit: deforme sibi futurum existimans, si iratus in correctione excessisset: vt patem reprehensionem culpam serui & animaduertio Platonis mereretur. Ex quibus omnibus patet: quod debita correctio ab iracundia debet esse aliena. Propter quod dicitur Hier. 10. Corripe me domine: veritatem in iudicio, & non in furore tuo: ne forte ad nihilum redigas me. Et Psal. 6. Domine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripas me. Quarto a praesumptione superbiae. Saepem enim corrigens cogitare debet quod

Corrigi non debet

Seneca

Proverb.

Isidorus

Eccl. 11

Augustinus

Grego. moral.

Differt de laudat et inquit

Exemplum

Hier. 10

Psalmus

in simili cadere potest. Vnde Augustinus 2. lib. de sermone domini in monte, dicit, Cogitemus cum aliquem nos necessitas corrigere cogit, vtrum tale sit vitium quod nunquam habuimus: cogitemus nos homines esse, & hoc potuisse habere: aut est tale quod habuimus iam, aut habemus. Et tunc tangat memoria quid sit nostra miseria, nostra fragilitas, vt illam correctionem non odium, sed misericordia praecedat. Et hoc est quod hortabatur apostolus, dicens. Rogamus vos fratres corripite in quieros, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Quinto ab adulationis malignitate: quia corrigens reum palpate non debet: sed sibi vicium suum aperite. Quia tales adultores magis vicia fouent, quam corrigat. Vnde Eccl. 19. Est correctio mendax in ira contumeliosus: & iudicium quod non probatur esse bonum. Sexto a cecitate ignorantiae. Quia prius quisque veritate cognoscere debet, quia ad correctionem procedat: & non omni credere verbo. Primum praemittit cognitionem: & consequenter addit correctionem, dicens, Secundum scientiam vestram, & ego noui: audite ergo correctiones meas: & iudicium labiorum meorum attendite.

1652 Latentur caeli & exultet terra: commouebatur mare & plenitudo eius: gaudebunt caeli, & omnia quae in eis sunt.

Hic ponitur fidelium exultatio. Omnis enim creatura tam caelestis quam terrestris exultationem de Christo recipit, tam sensibilis, quam insensibilis. Er tria facit: quia primum ostendit exultationem sensibilem, secundum insensibilem: ibi, Tunc exultabunt. tertio Dei iustum iudicium. ibi, Iudicabit. Quo ad primum sciendum quod creaturae rationales sunt duae, scilicet, angeli & homines: & vtraque in aduentu Christi exultauerunt. Angeli enim letati sunt, vnde in Christi natiuitate cantauerunt canticum laetitiae, dicentes, Gloria in altissimis deo. &c. Et quantum ad hoc ait, Latentur caeli. id est, ciues caelestes. Quantum vero ad homines subdit, Et exultet terra. id est, homines de terra creati. Vel terra, id est, principes terrae. Quod fuit adimpletum quando illi tres principes terrae, scilicet, tres reges Magi venerunt ab oriente adorare dominum Iesum Christum: qui ipsum videntes gaudium magnum habuerunt: immo etiam videntes stellam quae ipsos perducebat ad Christum. Videntes stellam gauisi sunt gaudio magno valde. Et etiam gentes gauisae sunt de eius aduentu ad praedicationem apostolorum. De quibus dicitur, Audientes gentes gauisae sunt: & glorificabant verbum Dei. Gentes autem per mare significantur: vt saepius dictum est superius: quia peccatis inuolutae erant amarae. vide supra versu. 1509. 1524. De gentibus sub nomine maris dicit, Commouebatur mare & plenitudo eius. quod dicit ad significandum multitudinem gentium quae fidem Christi acceperunt. Et etiam plebes iudeorum sunt gauisae, scilicet, videntes mirabilia opera Christi: vt puta quando in campis desertis saturauit quinque milia hominum ex quinque panibus. Et hoc est quod ait, Gaudebitis cum p. Loc enim ille vbi miraculum fecit, gaudebat: quia erat ibi herba multa: sicut dicimus quod pratu ridet quando floret. Erat enim fenum multum in loco. Quod significat Psal. dicit, Gaudebitis campi. Et non solum caeli illi gaudebat: sed multo fortius homines

Augustinus

1. Thess. 5.

Eccl. 19.

Nihil debet indicare autem quam sicut vultatem.

Iob. 13.

1652

Exultant omni creatura ad praesentiam Christi.

Luc. 2.

Mat. 2.

Mat. 23.

Mat. 14.

qui erat in eis. Et de hoc subdit, quod non solum caeli gaudebunt ad praesentiam Christi: sed etiam omnia quae in eis sunt. Quia (sicut dicitur Luc. 13.) omnis populus gaudebat in omnibus quae gloriose fiebant ab eo. Vel aliter. Ad litteram exultauerunt caeli in Christi natiuitate. vnde & stellam nouam ex laetitia miserunt in mundum. Exultauit terra. id est, habitantes in ea. Exultauit mare, quando Christo reuerentiam exhibuit, vt se sub pedibus eius conculcabilem praerberet. Exultauerunt campi, quando pastores qui erant in campis super gregem suum vigilantes Christum natum gaudentes adorauerunt. De quibus dicitur, quod reuersti sunt laudantes & glorificantes Deum.

Tunc exultabunt omnia signa sylvarum a facie domini quia venit: quoniam venit iudicare terram.

Hic agit de exultatione insensibilium. Quamuis enim insensibilia proprie exultare non possint: tamen metaphorice exultare dicuntur quando hominibus causam praebent exultationis. Hoc autem tunc fuit impletum quando in aduentu Christi in Hierusalem, scilicet, in die palmarum turba populi caedebant ramos de arboribus, & sternerant in via ante Christum ex laetitia clamantes, & dicentes, Osanna filio David &c. Illa enim arborum prostratio fiebat in signum reuerentiae & exultationis. Nec mireris quia dicit, Omnia signa sylvarum. quia cetera est scriptura accipere partem pro toto, & totum pro parte. Et hoc a facie domini: quia ante Christi faciem ramos arborum prosternebant. Sed causam quare signa sylvarum prosternebant subdit, dicens, Quia venit. Venit enim tunc Christus Hierusalem ad duo, scilicet, ad mortem crucis pro nobis tolerandam: & ad sacerdotum & pharisaeorum hypocrisin & malitiam iudicandam. Venit ergo tunc primo Hierusalem ad mortem tolerandam pro nobis. Propter quod spiritu sancto inspirati, & moti pueri Hebraeorum signa sylvarum sibi prosternebant in via dicentes, Osanna filio David. Et iste honor exhibitus Christo ab infantibus in ramis arborum, & clamoribus populorum fuit maior, quam honor exhibitus ab angelis in natiuitate cantantibus, Gloria in excelsis Deo. &c. Vide supra vers. 84. Quantum ergo ad ista parte dicit, Tunc exultabunt omnia signa sylvarum a facie domini: quia venit, scilicet, pro nobis pati. Secundo venit tunc ad reprehendendam hypocrisin & maliciam sacerdotum, scribarum, & pharisaeorum. Nusquam enim legimus tam clare & diffuse Christum reprehendisse illos, sicut in illo aduentu fecit. sicut apparet Mat. 23. Quia tunc pluries & pluries ait illis: Vae vobis scribae & pharisaei hypocritae, qui clauditis regnum caelorum ante homines. &c. Vae vobis &c. qui circumitis mare & arida. &c. Vae vobis scribae & pharisaei, qui similes estis sepulchris dealbatis &c. Ex quibus omnibus expresse patet, quod tunc Christus ipsos malos iudicauit, & discreuit bonos a malis. Et ideo pueri Hebraeorum hoc spiritu sancto inspirati praudentes, & ipsum verum iudicem futurum cognoscentes, sibi honorem exhibentes, signa sylvarum prosternebant in via. Et istam causam secundam allegat Psal. dicens, Quoniam venit iudicare terram, id est, terrenos sacerdotes, pharisaeos & scribas, scilicet, iudicio discretionis: ostendens illos a bonis esse discretos & separatos. Vel aliter, Ex hoc vult ostendere quod gentiles exultauerunt per Christi

Luc. 13.

Luc. 2.

1653

Mat. 21.

Arborum ramos quare Christo prosternebat pueri.

Mat. 23.

Aduentum. Antequam enim Christus veniret, A gentes erant ligna sylvarum, nullis vltibus seruientia: sed post Christi aduentum fuerunt facta ligna domus ecclesie. O quam magnum lignum fuit in ecclesia dei beatus Gregorius, Ambrosius, Augustinus, & Hieronymus, qui exultauerunt ad fidem conuersi. *Quia dominus venit* scilicet, ad eos per predicatione apostolorum. Et istum intellectum habet glo. dicens, *Exultabit omnia ligna sylvarum*, id est, pagani qui olim erant ligna sylvarum: sed modo sunt ligna domus dei abscissa in edificium ecclesie. Exultabit inquam a facie domini, quia venit primo in ecclesia in nubibus, id est, in Apostolis, & in alijs sanctis predicantibus, & impleuit totum orbem. vnde ipse ait, *Ammodo videbitis filium hominis venientem in nubibus caeli.* Cui aduentui qui credit, exultabit in vltimo aduentu, de quo subdit, *Quomodo venit iudicare terram*, id est, venturus est postea iudicare terram, scilicet, viuos & mortuos. Gentes enim conuersi ad fidem exultant, quia Christus ad iudicium est venturus: quia tunc sperant beatitudinis duplicem habere stolam, vt ostendit Grego. dicens, *Venturum iudicium & h. adhuc oculis non cernimus: iam tamen sperando preuidemus.* Omnis autem qui bene viuere incipit, audiens quod per extremum iudicium iusti ad regnum vocentur, hilarescit. Sed quia quaedam mala adhuc ex reliquo considerat: hoc ipsum iudicium de quo exultare inchoat, appropinquare formidat. Vitam quippe suam bonis malisque permixtam conspicit, & cogitationes suas aliquo modo spe & timore confundit. Nam cum audit quae sint regni gaudia: mox mentem leticia subleuat. Et rursum eum respicit quae sint gehennae tormenta: mox metem formido perturbat. Sic ergo de gentilibus conuersis ait Psal. *Exultabunt omnia ligna sylvarum a facie domini: quia venit.*

Matth. 26. Iudicium vltimo iusti letantur expe- ctant.

Grego. 31. moral. ca. 28.

1654 Iudicabit orbem terrae in aequitate: & populos in veritate sua.

Hic ostendit iustum Christi vltimum iudicium. Istum versum exponunt aliqui de iudicio discretionis dicentes, quod totum orbem, id est, omnis orbis homines iuste & vere iudicabit: quia secundum quod aeterna sua iusticia ordinauit, bonos vocabit ad fidem, id est, electos: sed alios in sua infidelitate relinquet. Et in isto iudicio est aequitas: quia est secundum aeternam Dei electionem, quae iusticia est per effectum. Et est veritas, quia sua vocatio nullo modo deuiabit ab ipsius aeterna electione. Quamuis ista iusticia qua istum elegit ab aeterno, & non illum nobis sit incognita. Alij autem & melius istum versum exponunt de finali iudicio: in quo secundum iusticiam vniciquo dabitur secundum quod gessit in corpore siue bonum siue malum. Et attende quod secundum glo. per orbem terrarum hic intelligit omnes filios Adam, qui sunt dispersi per totum orbem terrarum. Adam naque ex quatuor litteris componitur, quibus orbis terrarum significatur, scilicet, A, quod apud Graecos dicitur alpha. D, quod dicitur delta. A, quod dicitur alpha. & M, quod dicitur my. Secundum Graecos autem alpha, dicunt orientem, Delta, occidentem, Aaton, aquilonem, Mesebrion, meridiem. Ita quod nomen Ada quatuor litteras continet, quibus incipiunt quatuor partes principales orbis. Cui igitur dicit, *Iudicabit orbem in aequitate*, generaliter omne hominem includit secundum Dei aequitate iudicandū. Scriptura enim saepe nobis mentionem facit

Orbis terrarum significat ipsum Adam.

PSALMVVS XCVI.

Dominus regnavit, exulter terra: & latentur insulae multa.

Hic psal. talem habet titulum. Psal. David quando terra ei restituta est. Titulus iste agit historiam quae habetur. 2. Regum 17. quod Absalon filius Dauid inuasit regnum patris, & accepit dominium eius. Cuius timore Dauid cum suis fugit de Hierusalem. Veruntamen postea habito praelio inter partes, ipse Absalon fugiens sub quadam arbore suspensus per capillos remansit: quo mortuo Dauid recuperauit regnum suum & terram: & postea regnavit in pace. & tunc Dauid istum psal. fecit. Et sic apparet titulus. Psal. David quando terra ei restituta est, scilicet, quando regnum suum recuperauit. Veruntamen de ista historia non agit iste psal. sed de significato historiae. Vbi sciendum quod Dauid Christum significat. Hic inter filios ceteros habuit vnum filium, scilicet, Iudam, qui per Absalon figuratur. Nam Absalon dicitur pax patris. & Iudas pacis osculo tradidit Christum. Iste inuasit terram patris, scilicet, Christi. Nam terra Christi fuit eius caro. vide versu. 193. 396. Hanc terram Iudas inuasit, quia proditorie ipsum ad mortem perduxit: & terra, scilicet, caro Christi ab ipso fuit ablata: quia caro ab anima fuit separata. Quo facto sicut Absalon suspensus interit, sic & Iudas laqueo se suspendit. Quo mortuo sicut terra sua restituta fuit ipsi Dauid: sic & Iuda suspeso. Christus terram suam, scilicet, carnem resurgendo reassumpsit, & postea regnavit in pace, tanquam verus rex, & omnium iudex & dominus. Et de hoc agit iste psal. scilicet ostendens quod Christus resurrexit: & in carne reassumpta venturus est ad iudicandum omnes. Iste ergo psal. ad litteram agit de Christo non de ipso. Dauid. Vnde & apostolus ad Heb. 1. inducit litteram istius psal. dicit de Christo dicens, *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrae dicit.* Et adorēt eum omnes angeli Dei. Quae littera assumpta est de isto psal. vbi dicitur, *Adorate eum omnes angeli eius.* Nec est multum curandum si psal. loquitur angelis in secunda persona dicens, *Adorate eum*, & apostolis loquatur in tertia persona dicens, *Et adorent.* quia apostoli & euangelistae allegantes scripturas veteris testamenti non semper allegabant ipsam de verbo ad verbum: sed sufficiebat eis quandoque capere sententiam: sicut etiam ipse Christus allegans quod scriptum est Psalmo 40. *Qui edebat panes meos*, magnificauit super me supplantationem. non ipsam allegat de verbo ad

Christum mansuetus in dilectione moral. 29.

2. Regum 17.

Absalon figuratur.

Heb. 1.

Scripturas veteris testamenti non semper allegabant ipsam de verbo ad verbum.

1655 verbum, sed sententiam, dicens, *Qui manducar panem meum, leuabit contra me calcaneum suum.* Sic & in proposito littera istius psal. dicta de Christo ostendit apostolus dicens, *Et cum iterum introducit.* &c. Fuit enim Christus primò introductus in orbem terrae, scilicet, in primo aduentu. sed iterum introducet in secundo aduentu, quando veniet iudicare viuos & mortuos. Sic ergo iste psal. agit de secundo aduentu Christi. Dicitur ergo psalmus iste in tres partes, quia ponit primò Christi generale dominium: secundò Christi aduentus ad iudicium. ibi, *Nubes. tertiò generalis exultatio fidelium. ibi, Audiuit & letata est.* Quatum ad primum notandum, quod quauis Christus ab instanti suae incarnationis fuerit verus Deus & dominus omnium: tamen vsq; ad resurrectionem apparuit humilis, & infirmus, vt seruus. sed postquam resurrexit, apparuit mundo clarè eius dominium: quia tunc subiecit sibi per fidem reges mundi, & imperatores. Et hoc est quod resuscitatus ait, *Data est mihi omnis potestas.* &c. Et hoc est quod ait, *Dominus regnavit.* q. d. dominus Iesus Christus qui prius infirmus mundo apparuit, qui spreus & occisus fuit, resurgens regnavit, id est, rex omnium mundo innotuit. Hoc autem eius dominium mundo manifestari hominibus causam laetiae intulit: quia fide mundo per apostolos praedicata, homines relictis idolis verum Deum cognouerunt: & de potestate diaboli sunt liberati. Et hoc est quod subdit, *Exulter terra.* ad est, homines habitates in terra: quia Christus per suam resurrectionem & ascensionem praebuit hominibus ingressum regni caelestis. Et non solum exulter terra, id est, homines habitates in terra firma: sed etiam laetetur insula multa: quia etiam multa insulae Christi fidem receperunt: vt patet de insulis Cipri, Candiae, Angliae. &c. in quibus Christi fides viget, & exultant. Vel per insulas intelligit totius orbis ecclesias: quae rectè insulis comparantur secundum gl. quia sicut insulae sunt in medio maris, & fluctibus maris vndiq; agitantur: sic ecclesiae sunt in medio tentationum & circumstantantur fluctibus tentationum. Et sicut insula circumstipentibus fluctibus tunditur, sed non rumpitur: ita ecclesia per totum orbem dilatata, persecutiones infidelium patitur, sed non vincitur: immo potius tanquam insula frangit fluctus venientes.

Math. 28.

Ecclesia insula comparatur.

1656 Nubes & caligo in circuitu eius: iusticia & iudicium correctio sedis eius.

Hic consequenter describitur aduentus Christi ad iudicium. Et tria facit, quia primò ponitur Christi iudicantis conditiones. secundò malorum condemnationes. ibi, *Ignis ante ipsum.* tertiò bonorum praemiationes. ibi, *Annunciauerunt.* Quantum ad primum sciendum quod à Christi sententia non poterit in iudicio appellari: tum quia Christus iudicē superiorem non habebit: tum quia erit iusta, in nullo deuians à iusticia. Et ideo postquam posuit generale dominium Christi dicens, *Dominus regnavit.* nunc consequenter ponit eius inobliquabilem iusticiam, dicens, *Nubes. & caligo in circuitu eius.* &c. Per quae vult inferre quod sententia illa erit irremediabilis à qua nullus appellare poterit. Et sic primò describit venientis iudicis modum: & consequenter iudicis iustum solium. Quantum ad modum veniendi dicit, *Nubes & caligo in circuitu eius.* Vbi no-

tandum quod eodem modo Christus descendet ad iudicium quo in caelum ascendit. Sic enim dixerunt angeli. *Quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum sic veniet.* Christus autem ascendens in caelum habuit nubes ad obsequium. Sic enim dicitur Act. 1. *Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum.* Sic & conformiter ad iudiciū veniens habebit nubes in obsequium. Quia nubes clarissima circumdabunt eum ad modum cuiusdam throni, in quo iudex quasi sedere videbitur. Vnde ipse dicit, *Videbitis filium hominis venientem in nube cum potestate magna & claritate.* Quod prauidēs Psal. ait, *Nubes & caligo in circuitu eius.* Vel etiam aliter intelligi potest. Per nubes enim quae terram irrigant ad fructificandum, designantur Apostoli & sancti praedicatores, vt supra dictum est versu. 556. 1273. 926. 1084. 1086. Christus autē veniet ad iudicium circumdatus apostolis, & alijs suis sanctis. Vnde Zacha. 14. *Veniet dominus Deus meus, & omnes sancti eius cum eo.* Et sic erunt nubes in circuitu eius: quia sanctis circumdatus descendet. Vel per nubem accipe Christi corpus glorificatum in quo descendet vt ab omnibus iudicandis videatur. Omnes istas tres expositiones notat Augu. in epistola ad Estitium dicens, *Quod autem dicitur quod dominus in nube veniet: intelligi potest quod veniet in ecclesia sua, vel in sanctis eius tanquam in nube: siue quod veniet in corpore suo, in quo sedet ad dexteram patris.* Credendum enim est quod non solum in eodem corpore, sed etiam in nube venturus est. Quomodo sic veniet sicut abiit. Nubes autem suscepit eum ab oculis eorum. Et nota quod Christus sic in nube descendēs iustis apparebit totus clarus, & luminosus: sed malis totus iratus & caliginosus. Et ista duo notat psal. dicens, *Nubes in circuitu eius.* scilicet, quo ad bonos. sed caligo quo ad malos. Sequitur, *Iusticia & iudicium correctio sedis eius.* Hic enim per sedem Christi accipit totum orbem cui Christus dominatur. Ex caelo enim & terra componitur sedes Christi. Iuxta illud Esa. 66. *Caelum mihi sedes est: & terra scabellum pedum meorum.* Istam sedem iustificabit in iusticia & iudicio: vt iusticia referatur ad iustam iudicis voluntatem: & iudicium ad actū iudicandi. Tunc enim iusticia conuertetur in iudicium: vt dictum fuit versu. 1522. De sede Christi nota versu. 742. 1433. 1504.

1657 Ignis ante ipsum praecedet: & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Hic ponitur malorum condemnatio. Circa quae tria notantur. primò malorum condemnatio. secundò malorum perturbatio. ibi, *Alluxerunt.* tertiò malorum cruciatio. ibi, *Montes.* Quantum ad primum sciendum quod in iudicio duplex ignis erit: quorum vnus praecedet iudicem: & alius sequetur. Primus erit ignis conflagrationis, quo scilicet totus mundus comburetur: & sic renouabitur sicut per ignem aurum, & argentum purificatur & renouatur. Et iste ignis data sententia inflammabit in circuitu inimicos eius, id est, peccatores, qui ab illo igne inuolentur, & ad ignem inferni sic inuoluti deducuntur. Et de isto igne vide diffusius versu. 812. Secundus ignis qui sequetur iudicem erit ignis inferni, in quem mali mittentur, dicente Christo. *Discedite à me maledicti in ignem aeternum, &c.* De igne autem inferni qualiter malos cruciat, vide versiculo 1426, Iustum

niet in nubibus.

Act. 1.

Luc. 21.

Christus veniet cum sanctis ad iudicium.

Zach. 14.

Augusti.

Act. 1.

Esa. 66.

Ignis iudicij duplex.

Math. 25.

1658
Ista autem verbum exponit Hugo de igne diuini amoris magis mystice dicens, *Ignis ante ipsum*. &c. Cū per se ipsum visere dignatur deus animā querentem se hoc est signum aduentus eius, quod scilicet ignis, id est, ardēs desiderium ante ipsum præcedit. Oportet namq; vt sancti desiderij ardor præueniat faciem eius ardere animam ad quā est ipse venturus: qui omnem consumat rubiginem vitiorum, & sic præpararet locum domino. Et scit tunc anima quā iuxta est dominus cū senserit se illo igne succēsam: & dixerit cum propheta. De excelsis misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. Et illud, Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exarsit ignis. Tali animæ suspiranti frequenter, immō sine intermissione orāti & affectāti semper desiderio cum interdū desideratus ille qui sic queritur miseratus occurrit. Puto illi de propria experientia conuenire, vt dicat cum sancto Hieronimo. Bonus es domine sperantibus in te, animā querenti te. Vel aliter secundum eundem, *Ignis ante ipsum præcedet*. &c. Ignis qui deus est consumens quidem sed non affligit: ardet suaviter: desolatur feliciter. Est enim verē carbo desolatorius: sed qui sic exercitat intima, vt in anima vicem exhibeat vnctionis. Ergo in virtute quā imitatis, & in amore quo inflammatis dominum præsentem intellige. Nam dextera domini facit virtutem. Non autē fit hæc mutatio dextere excelsi: nisi in seruire spiritus, & in charitate non ficta: ita vt dicat qui huiusmodi est. Concaluit cor meum intra me.

1659
Alluxerūt fulgura eius orbi terræ: vidit & commota est terra.

Hic ponitur malorum perturbatio. Ad litteram enim ante iudicium fient multæ impressiones in aere, & multæ coruscationes terribiles: quibus homines territi turbabuntur, & maxime mali iudiciū pertimentes. Et hoc præuidens psal. dicit. *Alluxerunt fulgura eius orbi terræ*. Et loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinē prophetiæ. Sequitur. *Vidit & commota est terra*. id est, homines habitantes in terra videbunt, & commouebūtur: quia scilicet timore turbabuntur. Vel per fulgura intellige miracula, quæ tunc faciet antichristus. Quibus visis, terra, id est, terreni commouebuntur ad ipsum antichristum adorandum. Vel similiter accipi possunt miracula sanctorum apostolorum & prædicatorum quæ toti orbi alluxerunt: quibus mota est terra, id est, gentilitas ad Christi fidem recipiendam. Fulgur enim in scriptura significat miracula: vt ostendit Greg. 27. moral. c. 8. dicens, *Quid enim per fulgura nisi miracula sentire debemus?* De quibus per psal. dicitur, *Fulgura multiplicabis & conturbabis eos*. Quia visis miraculis gētes cōuertat de peccatis suis sunt turbatæ. Qualiter autem commouetur terra à facie Christi, vide versic. 1650. Ad istum intellectum fulgura pro miraculis sanctorum exponit Greg. 30. moral. cap. 3. dicens. *Fulgura quippe ex nubibus exeunt: sic mira opera ex sanctis prædicatoribus ostenduntur. qui idcirco nubes vocari debent: quia & coruscant miraculis, & verbis pluunt*. Et quia humana corda postquam per prædicationem mota non fuerint istis miraculorum fulgoribus, turbantur: propheta attestante qui ait, *Fulgura multiplicabis, & cōturbabis eos*. Ac si diceret, *Cū verba prædicationis tuæ non audiunt, per prædicatorum mira-*

cula conturbantur. Vnde alias scriptum est. In lumine tuo iacula tua ibunt in splendore fulgoris armorum tuorum. Iacula domini in lumine iræ, est verba eius aperta veritate resonare. Sed quia sæpe homines verba vitæ vel intellecta despiciunt: adiunguntur etiam miracula. Vnde illic subditur, In splendore fulgoris armorum tuorum. Fulgor quippe armorum est claritas miraculorum. Armis namque nos tuemur: iaculis aduersa destruiamus. Arma ergo cum iaculis sunt miracula cū prædicamentis. Sancti enim prædicatoribus verbis suis quasi quibusdam iaculis aduersarios feriunt. Armis verò, id est, miraculis seipfos tuetur: vt & quantum sint audiendi sonet per impetum iaculorum: & quantum sint reuerendi clarescat per arma miraculorum. Vnde & alibi dicitur, *Alluxerunt fulgura eius orbi terræ: vidit & commota est*. &c.

1659
Montes sicut cæra fluxerunt à facie domini: à facie domini omnis terra.

Hic ponitur malorum cruciatio. Tēpore enim iudicij erunt terræ motus magni per mundum: intantum vt etiam montes de suis altitudinibus cadāt: sicut cæra cadit à facie ignis. Quæ omnia peccatoribus, quia iudicium timebunt, ad magnum tormentum vertentur. Sicut dicit Christus. Erunt pestilentia, fames, & terræ motus per loca. Et subdit, Hæc omnia initia sunt dolorum. scilicet malorum & peccatorum. Vel per montes intellige superbos & altos peccatores: qui humiliabuntur in iudicio à facie furoris domini, sicut cæra liquefit à facie ignis. Propriè enim per montes peccatores figurantur, si consideres montis cōditiones. Quoniam vt docet experientia mons inferius dilatatur: superius angustatur: exterius illustratur: interius obscuratur. Sic & conformiter peccatores. Primò sicut mons inferius dilatatur: sic & peccatores terrena diligentes, & solum in terrenis affectionem ponentes in istis inferioribus maxime dilatantur. Quoniam vt docet experientia, quanto quis temporalibus intentus illis magis abundat: tanto circa illa suis magis dilatatur affectus. Vnde Ambrosius. O diues nescis quā pauper sis: quā inops tibi videaris qui te diuitem dicitis: quanto plus habueris, tanto amplius requiris: & quanto plus acquisieris, tanto plus affectu indiges. Inflammatur lucro auaritia: non restringitur. Achab Rex in Israel erat: & pauper Naboth. Ille regni opibus affluēbat: hic angusti soli possidebat cespitem. Nihil pauper de possessionibus diuitis concupiuit. Rex autem egere visus est: quia vineam habebat pauperculus vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur: vel qui contentus est suo: an qui concupiuit alienum? Alter scilicet pauper censu videtur: alter affectu. Affectus diues egerē non nouit. Censu abundans auari peccus explere nequit. Hæc ille. Quia igitur diues auarus inferius vt mons dilatatur, vmbra diuitiarum cernens: ideo decipitur: Cui dicitur Iudicum 9. Vmbra montium videns, scilicet, diuitiarum. & hoc errore deciperis. Secundò sicut mons versus sursum semper magis restringitur: sic & affectus peccatoris versus caelestia semper angustatur: cum simul deo & mammona seruire non possit. Vbi Hieronymus ait. Mammona sermone Syriaco diuitiæ nuncupantur. Audiatur ergo hoc auarus, qui censetur vocabulo Christiano non posse

Exod. 19. posse se simul diuitis, Christoq; seruire. Si igitur talis sic est atq; immo nullus in seruitio Deique quod ipse ad modum montis superius angustatur: & ideo mortem incurrat æternam. Exod. 19. Qui tetigerit montem incurrat æternam. per affectum, morte morietur. Tertium patet: quia sicut mons exterius lucet: sic & peccatores frequenter exterius quo ad famam apud homines clarè: quia etiam proximo pauper odiosus erit: amici verò diuitum multi. Vnde tales per adulationes aliorum videntur multum lucere. Vnde. 1. Mac. 6. Resplenderunt montes ab eis, scilicet, ab adulatoribus. Quartum patet, quia sicut mons interius lumine caret: quia non habet viam per quam lumē ingredi possit: & peccatores interius diuina gratiæ lumine caret. Quia vt ait Isidorus in synonymis) diuitia nunquam sine peccato acquiruntur. Ideo ait Christus. Quam difficile est diuitem intrare in regnum caelorum. Vnde tales figurantur per montes Gelboe steriles: super quos nec ros descendit, nec pluuia. Montes Gelboe nec ros nec pluuia descendat super vos &c. Isti ergo peccatores sunt illi mōtes qui in iudicio à facie domini sicut & cadent. Contententur montes subter eum. De quibus nūc ait psal. *Montes sicut cæra fluxerunt à facie domini*. Et idem aliis verbis repetit dicens. *À facie domini omnis terra, scilicet, fluat*. Vbi per terram peccatores intelligit. vide supra versic. 809. 1026.

1660
Annunciauerunt cæli iusticiā eius: & viderunt omnes populi gloriā eius.

Hic ostenditur bonorum præmiatio. Ostendit enim primò quòd iusta est bonorum præmiatio. secundò quòd iusta est malorum cōdemnatio. ibi, *Confundantur*. Et stat in hoc ratio: quia veritas fidei annunciata est sufficienter omnibus. Et ideo sicut qui fidem receperunt iuste præmiantur: sic & nolentes credere iuste puniuntur: nec poterunt excusari. Sed quòd veritas fidei sufficienter omnibus sit publicata, ponit dicens, *Annunciauerunt cæli iusticiā eius*. Per cælos intelligit apostolos & alios caelestes prædicatorum. de quibus dicitur, *Cæli enarrant gloriā dei*. Sic quòd in omnem terram exiit sonus eorum. Vide hoc supra versic. 252. Isti cæli annunciauerunt sufficienter iusticiā dei. Diabolum superare volēs carnem nostram assumpsit: in qua pro nobis passus: tertia die resurrexerit gloriolus. Et istos cælos per totum orbem dilatavit. de quibus dicitur Iob 9. Qui extendit cælos solus. Quod ad propositum exponit Greg. dicens, *Quid enim cælorum nomine, nisi caelestis prædicatum vita significatur? Ipsi cæli, ipsi sol esse memoratur. Cæli, scilicet, quia intercedendo protegunt. sol autem quia prædicando verum lumen ostendunt*. Extēdit ergo cælos deus: quia cū Iudæa ad iram persecutionis infremuit: apostolorum & prædicatorum vita dominus in cunctarum gentium cognitione dilatavit. Et dum illa per iudiciū in mundum captiua dispergitur: isti vbique per gloriam & honorem tendunt. Angusti quippe cæli fuerūt, cum vna plebs tot egregios prædicatorum tenebat. Quis enim gentium Petrum agnosceret: si in solius Israelitici populi prædicatione remaneret? Quis Pauli virtutes agnosceret, nisi hunc Iudæi ad nostram notitiam persequendo transmississent? Ecce qui iam flagris & cōtumeliis ab Israelitica plebe repulsi sunt, per mundi fines honorantur. Solutus ergo dominus cælos extendit, qui secreti mira-

A dispensatione cōsiliij prædicatorum suos vnde permisit in vna gente opprimi: fecit in mundi cardines inde dilari. &c. Sic igitur israeli per totum orbem fuerunt dilatati, vt omnibus gentibus prædicaretur gloriā Christi. Et hoc est quòd subditur, *Et viderunt omnes populi gloriā eius*. quia scilicet ipsi sufficienter omnibus nationibus prædicauerunt gloriā Christi. Quis ergo infidelis poterit excusari de infidelitate sua. Vel viderunt omnes populi gloriā eius, id est, omnes populi, scilicet iusti & fideles videbunt gloriā in iudicio: quia cum Christo erant gloriosi. Propriè enim populus solum significat bonos. vide supra versic. 816.

1661
Confundantur omnes qui adorāt sculptilia: & qui gloriantur in simulachris suis.

Hic ex prædictis ostēdit iustam damnationem infidelium. quia cæli sufficienter omnibus annunciauerunt Christi iusticiam: sic quòd omnes potuerunt cognoscere Christum verum esse Deum. Merito ergo infideles confundi debēt, qui sculptilia vel simulachra adorant. Ipsi enim idola dicuntur sculptilia quia ad imaginem alienius rei fabricata. Et eodem modo dicuntur simulachra quasi alieni rei similia fabricata. Et si dicas, nonne Christiani adorant talia sculptilia, & simulachra: nōne adorant simulachrum Christi, beatæ virginis, & aliorum sanctorum? Respondetur quòd non: quia non adorant tales imagines: sed intantum illas venerantur, inquantum per illas in memoriam reducuntur significatorum. Vnde cum quidam Christianus à pagano reprehenderetur quòd simulachrum Christi adorabat. Respondit, Non istū Christum: sed Christum adoro per istum. Nota autem hic moraliter quòd simulachra, sculptilia, vel idola sunt multiplicia, quæ significant diuersa peccatorum genera: vel quòd idola diuersas cōditiones habent quibus diuersa significant peccata. Primò enim simulachra sunt falsæ simulationis & apparentiæ. Exterius enim habet effigiem hominis viuentis: sed caret corde & partibus interioribus spiritualibus. Tales sunt simulatores & hypocrite: qui exteriū adornantur vitæ gratiæ: sed interius sunt mortui per peccatum. Isti quandoq; lapsos sine compassionē iudicant & damnāt, vt ipsi ab aliis oditores criminum, & boni iudicentur. De quibus ait Hieron. in quadā epistola. Intus leo: foris agnus mōstrum est: velut quadam bestia composita quæ chimera vocatur. Et quia tales frequenter in gradibus ecclesiasticis reperiuntur: ideo de talibus cōquenter dominus. Posuerunt idolum in domo in qua inuocatum est nomen meum, & polluerunt eam. Ideo de electis verificatur hodie illud Psal. 77. In sculptilibus suis ad emulationem cum prouocauerunt. Secundò simulachrum vel idolum materiam habet preciosam: vtputa sunt aurea & argentea lapidibus preciosis ornata. Et sic significat auaros deditos terrenis. Argentum suum & aurum dederunt, & fecerunt sibi idolum vt intereat. Istud est idolum mammonæ quod auari adorant. Vnde auaritia idolorum seruitus dicitur. ad Ephe. 5. vbi ait gloss. Deus auari est nummus: & illum vt Deum adorant & colit. Diligit enim pecuniā plus quā se: sicut deberet diligere Deum. Quod patet, quia animam suam exponit pro acquirenda pecunia.

Fulgura signi-
ficant mira-
cula.

Gregorius.

Psal. 17.

Greg. 30. moral.
cap. 3.

Matth. 24.

Montes signi-
ficat peccato-
res.

Ambrosius.

Auaritia he-
bitis rebus in-
sit.

Iudicum 9.

Hierony-

Exemplum.

Idola signifi-
cāt aliqua pec-
cata.

Hieron.

Hier. 32.

Psal. 77.

Osee 8.

Ephes. 5.

pecunia. Vnde Eccl. 10. Nihil iniquius quam amare pecuniam. hic enim animam suam venalem habet. hic etiam de pecunia cotidie meditatur. Gen. 42. Contemplati sunt pecuniam in ore. A pecunia sua nunquam sponte separatur. Marth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Pecuniae suae obedientiam seruat. Eccles. 10. Pecuniae obediunt omnia. Et in fine, decepti ad inferna descendunt. Amos 2. Deceperunt eos idola sua postquam abierunt. Vnde tales advertere nolunt quod scribitur Psal. 113. Simulachra gentium argentum & aurum: os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt &c. Erubescant ergo & confundantur qui adorant lapides: quia nec se nec alios iuvare possunt.

1662 Adorate eum omnes angeli eius: audiuit & letata est Sion.

Hic ponitur generalis fidelium exultatio. Et primo ponitur generaliter honorum gaudium. Secundo ex hoc inferit quoddam correlarium. ibi, Qui diligitis. Quantum ad primum nota quod tria maxime inducunt subditos, ut letentur de suo domino, scilicet domini nobilitas, domini aequitas, & domini potestas. Et ideo psal. ista tria assignat in rege nostro Christo: quae omnibus sunt causa exultationis. Primum ponit eius nobilitatem, secundum eius iustitiam & aequitatem. ibi, Et exultauerunt. tertium eius excellentiam potestatem. ibi, Quoniam tu dominus. Quantum ad primum sciendum quod ante Christi incarnationem nobilior creatura erat angelica natura: quia inter omnes creaturas rationalis est nobilior irrationali. Rationalis autem creatura erat duplex, scilicet angelica & humana. Angelica autem nobilior erat humana. In cuius signum angeli ab hominibus permittebant se adorari. Sed post Christi aduentum hoc non permiserunt, scientes naturam humanam in Christo super omnem naturam angelicam fore exaltatam. Et hinc est quod modo angeli hominem Christum adorant. Hanc ergo Christi nobilitatem praevidens psal. super omnes angelos: & per consequens super omnem creaturam celsiorem angelis, dicit. Et adorant eum omnes angeli eius. i. adorabunt eum omnes angeli. Ad cuius intellectum: ultra illa, quae dicta sunt de adoratione, vers. 32. est sciendum quod triplex est adoratio. Quaedam latrae: & haec est cultus soli deo debitus. Quaedam est dulia: & haec est cultus etiam creaturae debitus: ut puta honor qui fit superioribus & virtuosus. Isto enim modo homines superiores, & maxime virtuosus ab inferioribus adorantur. Vnde & Isaac benedicens filio suo Iacob ait, Adoret te tribus. Esto dominus fratrum tuorum. &c. Quaedam vero est adoratio media inter latrae & dulia: quia inferior latrae & superior dulia: quae dicitur hyperdulia. Et ista adoratione quae est media inter latrae & dulia adoranda est Christi humanitas: quae dicitur hyperdulia. Dulia enim idem est quod servitus: & componitur cum hyper quod est supra: inde hyperdulia, scilicet, servitus vel reverentia supra servitute purae creaturae debitam. Vnde quod non eadem adoratione fit adoranda humanitas Christi cum divinitate notat gl. super illo verbo, Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. dicens: Videndum est quid nos iubeat adorare cum dicit, Adorate scabellum pedum eius. Terram scabellum pedum alibi dicit scriptura dicens: Caelum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum. Ergo nos terram iubet adorare,

Remota est Christi humanitas & qua fuer.

Triplex est adoratio.

Genes. 27.

Psal. 98.

Esai. 66.

quia est scabellum pedum eius. Sed alibi dicit scriptura. Dominum tuum adorabis, & illi soli servies. Sed sciendum est quod in Christo terra est, id est, caro quae sine impietate adoratur. Suscepit enim de terra terram: quia caro de terra est: & de carne virginis Mariae carnem accepit. Haec a verbo dei assumpta sine impietate adoratur a nobis. Quia nemo carnem eius spiritualiter manducat, nisi eam prius adoret. Non illa dico adoratione quae latrae est, quae soli creatori debetur: sed illa quae dulia dignior est. Dulia enim adoratio est quae etiam creaturae exhibetur: quae duas habet species. vnam quae indifferenter hominibus: alteram quae soli humanitati Christi exhibetur. De qua dicit, Adorate scabellum pedum eius, id est, corpus Christi quod est scabellum divinitatis. Per pedes enim indefessa stabilitas divinitatis accipitur. Sed qui hoc scabellum adorat, non terram intuetur: sed illum potius cuius est scabellum propter quem adorat. Vnde subdit, Quoniam sanctus est. In cuius honore scabellum adoratur: quasi non propter se, sed propter ipsum cuius est scabellum adoratur. Ideo dicit: quoniam sanctus est: & non quoniam sanctum est: ut discernas corpus a divinitate: et si in utroque sit una persona. Et hanc etiam sententiam ponit magister lib. 3. di. 9. in principio. Et ibidem consequenter recitat aliorum opiniones, scilicet, quod humanitas cum divinitate una adoratione sit adoranda: non tamen propter se, sed propter illum cui unita est. Vnde ait. Aliis placet Christi humanitatem una adoratione cum verbo esse adorandam: non propter se, sed propter illum cuius scabellum est, cui est unita. Nec ipsa humanitas sola vel nuda sed cum verbo cui est unita: nec propter se, sed propter illud est adoranda. Nec qui hoc facit, idololatricus reus iudicari potest. Sed ista concordari possunt quia licet adoratio latrae & hyperduliae una adoratio sit in substantia: tamen diversos habent respectus quibus speciem suo modo diversificare videntur: quia, scilicet, illa adoratione deus adoratur propter se: & sic dicitur latrae. Sed humanitas Christi adoratur non propter se, sed propter deum cui unitur hypostaticè: & sic variat speciem, & dicitur hyperdulia. Sicut una dilectione substantialiter diligitur finis, & ea quae sunt ad finem: sed quia finis propter se, illa vero propter aliud, ideo differre videntur. Dicit igitur psalm. de Christo homine. Adorate eum omnes angeli eius. Ex praedictis ergo patet quantae sit nobilitatis rex noster Christus, quod non solum homines, sed etiam angeli ipsum adorare iubentur. Et hoc causam laetitiae ingerit fidelibus suis. Quoniam ut dicitur Eccles. 10. Beata terra cuius rex nobilis est. Et hoc est quod subdit. Audiuit & letata est Sion. Sion enim specula interpretatur: & significat ecclesiam quae deum per fidem speculatur. Vnde hic gl. Audiuit Sion, id est, ecclesia. Quid audiuit: quod regis sui iustitiam caeli annunciauerunt: quod viderunt omnes populi gloriam eius: quod confundentur adoratores idolorum: quod angeli Christum adorant. Et inde letata est.

Et exultauerunt filiae Iudae propter iudicia tua domine.

Hic adducit secundam causam laetitiae quae est ex iudiciis iustis sui regis. Cum enim res publica per iustitiam principis gubernetur & conservetur (ut deducit philosophus 5. Ethic.) consequens est quod subditi diligentes

Matth. 4.

Et 35. moni... ibi approp... magister... inspectus... sine dicit... verba... de Aug... adducta... de Aug... tra... Per... mant...

Gen. 32. Ego 31.

Mat. 23.

Exultat... omnes ratione humilitati.

Superbia ca... dere facit ad... Grego. 32. moral. 28.

Arif... diligentes

Iudicia di... multa.

Acta 11.

1664

Pater... Christi... si... ali... superat.

Psal. 81.

Gen. 32. Ego 31.

Mat. 23.

Exultat... omnes ratione humilitati.

Superbia ca... dere facit ad... Grego. 32. moral. 28.

diligentes rempublicam letantur de principis iusticia. Quae autem sit iusticia Christi. Certe bonis dat praemialis autem reddit supplicia. Nam boni finaliter letantur non solum de praemiatione bonorum inter quos erit: verum etiam de punitione malorum. ut patet supra ver. 130. 131. 404. 522. 838. 937. Et ideo propter istas duas partes iusticiae vocat in plurali iudicia dicens, Et exultauerunt filiae Iudae propter iudicia tua domine. Quae enim sunt filiae Iudae nisi animae Christi veri deum & hominem confitentes. Nam Iudas confessio interpretatur. Vel aliter. Iudicia appellat discretionis. Nam gentiles videntes iudicia dei, quibus sunt discreti ab idololatriis recipiendo fidem, & videntes dei magnalia quibus Iudaei sunt excecati, exultant de sua vocatione quae dicitur iudicium discretionis. Sic enim & apostoli & qui erant filii Iudaeorum audientes quod gentes receperunt verbum dei, letabantur & magnificabant deum. vnde Actu. 13. dicitur. Audientes autem gentes repletae sunt gaudio, & magnificabant verbum dei.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram: nimis exaltatus es super omnes deos.

Hic ponitur tertia ratio quae est regis potentia. Tanta est enim Christi regis potentia, quod omnem creaturam aliam putam excedit. Excedit enim potentiam omnium hominum, & omnium demonum atque omnium angelorum. Quantum ad potentiam hominum ait, Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram. id est, super omnes homines qui habitant in terra, vel super omnes homines qui de terra sunt creati. Vel hic vult ostendere Christum habere plenam potestatem iudicandi malos & bonos: ut per terram intelligat peccatores. Et quantum ad hoc dicit, Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram. Sed per deos intelligat homines iustos, de quibus Psal. 81. Ego dixi dii estis &c. Et quantum ad hoc dicit, Nimis exaltatus es super omnes deos. Vel per hoc quod dicit, nimis exaltatus es super omnes deos. vult ostendere Christi potestatem generaliter excedere potestatem omnium hominum, demonum & beatorum angelorum: qui omnes, diversimodè tamen, dii dicuntur. ut fuit dictum vers. 14. 11. Quod autem boni angeli dii dicantur, patet: quia Iacob dicit se deum vidisse facie ad faciem: qui solum angelum dei vidit. Lex antiqua dicitur per deum data Moysi, quae tamen solum per manus angelorum fuit data. ut patet ver. 1638. Si ergo Christus exaltatus est super omnem terram, & super omnes deos, sequitur quod eius potestas excedit omnem potestatem caeli, mundi & inferni. Et hoc est quod ipse ait, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Quomodo autem Christus dicatur multipliciter altissimus, vide vers. 1430. Quomodo proprie dicatur dominus, vide vers. 1633. Quomodo nimis de deo possit dici, vide vers. 1607. 1645. Et attende quod de Christo ait, Nimis exaltatus es super omnes deos. quia meritum exaltationis est humilitas. Lucae 18. Omnis qui se humiliat, exaltabitur. Et meritum depressionis est superbia. ibid. Omnis qui se exaltat, humiliabitur. Et ideo quia praemium proportionari debet merito, sic quanto maior est alicuius superbia: maiorem depressionem meretur. sic quanto alicuius est maior humilitas: tanto magis exaltari meretur. ut deducit Gre. super illo verbo Iob.

40. Simul & facies eorum demerge in foueam. dices, Iusto naque iudicio superborum facies dominus in foueam mergit: quia intentionem cordis eorum selet ultra hominem erigentem inferius dicit. Ima enim respicit, cuius facies foueam attrahit. Et bene de superbis dicitur, quod eorum facies in superbiam demerguntur: quia ima perit dum superbiendo alta sectantur. Et quod magis extollendo se erigunt: eo magis ruendo inferius tendunt. Terrenam quippe gloriam quaerunt: & infima sunt, quae prospiciunt cum superbiendo alta sequuntur. Vnde mito ac diuerso modo res agitur, ut humiles caelum petant, dum se infra deiciunt: & superbi infima petant, dum superbiendo super ceteros quasi in altioribus extolluntur. Isti se dum despiciunt, caelestibus immergantur: illi dum se erigunt, a superioribus diuiduntur: atque (ut ita dixerim) illi se eleuantes deprimunt, isti se deprimetes eleuant. Vnde bene de superbiensibus per Psalmistam dicitur. Humilians autem peccatores vsque ad terram. quia ea quae infra sunt ambientes: dum ea extollendo se erigunt, amisso caelo quid aliud quam terram petunt: Quibus hoc ipsum iam nimis cecidisse, est relictis superioribus ima questibile. Recte ergo facies in foueam demergi perhibentur: quia sequentes infima ad infernum barathrum tendunt. Mito enim iudicio agitur, ut quos hic voluntaria auersio excecat: illic ab intuitu veri luminis digna supplicij fouea abscondat. Ex quibus apparet quod sicut secundum mensuram superbiae est mensura depressionis: sic consequenter secundum mensuram humilitatis est mensura exaltationis. Cum igitur Christus in passione se humiliauerit ultra omnem creaturam: quid mirum si exaltatus sit super omnem creaturam: & istam rationem formaliter facit apostolus ad Phil. 2. dicens, Humiliauit semetipsum &c. sequitur, propter quod & deus exaltauit illum: & dedit illi nomen quod est super omne nomen. &c. Et hoc hic notans Psal. ait, Nimis, id est, perfectissime, Exaltatus es super omnes deos. De exaltatione Christi per suam passionem. vide ver. 290.

Qui diligitis dominum, odite malum: custodit dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatoris liberauit eos.

Hic Psalmista ex praedictis concludit quoddam correlarium. Dicit enim quod rex noster Christus est summæ iusticiae & aequitatis: est & summæ potestatis. Ex quibus sequitur quod omnes iuste iudicabit secundum opera: quia iustus, & nulli formidabit: quia pra omnibus potens. Ergo suum iudicium peccatores debent formidare & iusti letanter expectare. Ex quibus omnes hortatur Psalmista ad fugiendum peccatum: & ad bonum imitandum. Et hoc Psalmista hic nos hortatur ad tria, primum ut peccatum fugiamus, secundum ut bonum faciamus. ibi, Lux orta. tertium ut in domino confidamus. ibi, Letamini. Quantum ad primum sciendum quod malum est duplex, scilicet, culpe & pena: sed malum culpe proprie dicitur malum: quia nulla ratione boni continet. malum autem pena non simpliciter dicitur malum: quia aliqua ratione boni continet. ut puta quia satisfacit pro culpa: purgat metem, reordinat re deprauata quam peccatum deordinauerat. Sic igitur proprie solum peccatum dicitur malum. 1. q. 1. cauenda sunt. vide supra versicu. 1570. Et de isto malo culpe ait, Quis diligit dominum odite malum. scilicet, culpa. Et si dicas

Psal. 146.

Phil. 2.

1665

caritatis, dicens, Quia mirabilia fecit. Hæc est incarnationis nouitas. Nōne mirabile fuit quod deus fieret homo, & homo deus: quod immortalis mortalitatis fieret, & æternus temporalis: quod virgo conciperet, & salua virginitate pareret? quod puer in corpore matris verus & perfectus vir existeret? Et multa similia quæ toti mundo admiranda sunt, & stupenda. Istam nouitatem incarnationis admiratur Hieremias, dicens, Nouum faciet dominus super terram: mulier circūdabit virum &c. De hoc vide supra versu. 65. 7. Nonne magnū mirabile quod in Christi incarnatione cæci illuminarentur, & exacerentur illuminati, vt puta quod gentes Christū cognoscerent, & Iudæi ignorarent. Quod admiras Grego. ait. Dei filius per infirmitatē carnis nostris obtutibus apparet: dum alios reprobat, alios vocat, mira iudicia exhibuit quæ a nobis & cogitari possent, & cōprehendi non possent. Ait namque. In iudicium in hunc mundum veni, vt qui non vidēt videāt: & qui vident, cæci fiant. Et rursum. Confiteor tibi domine patet cæli & terræ: quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus: & reuelasti ea paruulis. In quibus nimirum mirandis iudicijs Iudæa repellitur, & gētilitas aggregatur. Quod videlicet factum mirari possumus, sed perferari nō valeamus. Bene ergo dicit, Cantate domino canticum nouū. glo. id est, O vos qui noui estis in Christo, veteres in Adam, cātate domino & vita & lingua canticum nouum, scilicet, de incarnatione domini, & hominis redemptione. Quod dicitur canticum nouum, quia nihil tale mundus ante audiuit. Et quia mirabilia fecit. Mirabilia enim fecit in cōspectu nostro: sed in conspectu eius nihil est mirabile. Eccl. 39. Nihil mirabile in conspectu eius. Et notandum vltius quod aliquid dicitur mirabile propter multa, scilicet, ratione potestatis, veritatis, sanctitatis, paupertatis, cōfusionis & formositatis. ratione quorum omnium Christus admirabilis apparuit in sua incarnatione. De tribus primis dictū fuit superius versu. 82. De quarto hic profequitur. Dico ergo quod aliquis redditur mirabilis ratione paupertatis voluntariæ. Quid enim in præsentī vita mirabilius cogitari potest, quam præsentē mundum spernere: carnis delicias horrere: diuitias propter deum cōtemnere? Vnde merito talem mirabilem esse scriptura prædicat, dicens, Beatus vir qui post aurum non abiit: nec sperauit in pecuniæ thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum: fecit enim mirabilia in vita sua. Verè enim admirabilem reddidit hominem talis paupertas voluntaria: teste Bernardo in expositione dictorum verborum, dicens, Quid enim mirabilius voluntaria paupertate esse potest, quam amore paupertatis inter epulas esurire: inter vestes multas algere: paupertate premi inter diuitias quas offert mundus, quas ostentat malignus, quas desiderat ipse noster appetitus? An nō merito omnibus admirabilis erit qui sic legitime certauerit: promittentem mundam abiciens, irridens inimicum tentatē: & quod gloriolius & admirabilius est de seipso sic triumphas, & in seipso crucifigens perientem concupiscentiam? Vnde de tali paupertate dicitur, Vas admirabile opus excelsum. Opus namque excelsum dicitur ipsa paupertas voluntaria: quia ipsam primò Christus attulit mundo. Vnde de ipso ait apostolus, Scitis enim gratiā domini nostri Iesu Christi: quoniam propter nos egenus factus est, cum esset diues: vt illius inopia nos diuites faceret. In hoc ergo Christus in mun-

dum veniens mirabilia fecit: & mundo admirabilis fuit: quia pauper factus exterius, scilicet, in corpore, interius tamen diues remansit vt deus. Vnde glo. exponens dicta verba apostoli dicit, Admirabilis Christus redditur: quia paupertatem assumpsit & diuitias nō amisit: intus diues, foris pauper: deus in diuitiis, homo comparens in paupertate. Et hoc in spiritualibus nos diuites faceret. Per illius enim paupertatem abiicimus pannos mortalitatis, & induimur stola immortalitatis. Omnes ergo diuites facti sunt pauperes. Christum imitantes. Nemo ergo se contemnat pauper in cella, diues in conscientia: securior dormit in terra, quam diues in purpura. Non ergo erubescas cum tua mendacitate ad illum accedere, quem in teipso figuras. Considerantes ergo Christum pauperem natum, dicamus illud Psal. 117. A domino factum est istud, scilicet, quod quis paupertatem eligat, & est mirabile in oculis nostris.

Saluauit sibi dextera eius: & brachiū sanctum eius.

Hic ostendit incarnationis vtilitatem: quia per ipsam saluamur. Vbi aduertendum quod per dexteram dei, & brachium eius in scriptura ipse Christus intelligitur. Per dexteram enim Christus intelligitur: quia alteri dexteram offerre lignum est pacis. Sic & deus nos sibi reconcilians dexteram suam, id est, Christum nobis obtulit. De hoc vide versu. 713. Consimiliter autem & Christus dicitur brachiū: quia in ipso consistit omnis fortitudo diuinitatis, vide supra versu. 713. 1367. De Christo ergo sub nomine dextera & brachij dicitur: quod dextera eius & brachiū sanctum eius, scilicet Christus, saluauit sibi. Sed quid saluauerit sibi non dicit. Subaudi ergo saluauit sibi orbem terræ. Et nota quod dicit quod Christus saluauit sibi, & ad differentiā illorum qui sanantur corpore nō mentis: saluantur sibiipsis non deo. Que notans glo. ait, Saluauit sibi, non dicit quid: sed intelligimus orbem terræ, quod fuit magnū mirabile. Manus enim mirabile est quod totū orbem erexit à morte æterna, quam quod corpore mortuos suscitauit. Saluauit, dico sibi, scilicet, deo. Hoc enim, sibi, ideo addit: quia multi saluantur corporaliter, sed sibiipsis non ei: quia accepta sanitate corporali lasciuuunt: qui ægroti casti erant, sanati adulteri fiunt. Et qui dum ægrotarent, neminem lædebant: receptis viribus opprimunt innocentes. Illi ergo sanati sunt, sed non ei: Christus autem electos saluauit sibi. Et nota quod Christus dei dextera & brachiū nos sibi saluauit multipliciter. Primò nos saluauit per suam incarnationem. Esaia 45. Rorate celi de super: & nubes pluant iustum: aperiatur terra & germinet saluatore. Et Esaia 25. Ecce deus noster quem expectabamus, ipse venit, & saluabit nos. Vnde dixit angelus ad Ioseph, Vocabis nomen eius Iesum. ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Secundò nos saluauit per suam natiuitatem. Tunc enim verificatum fuit illud Esaia 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Et notanter dicit, haurietis: quia in sua natiuitate mellisui facti sunt celi: vt cantat ecclesia. Tunc enim saluatus fuit mundus à febrilitate tristitiæ, sicut dixit angelus pastoribus, Annuncio vobis gaudium magnum: quia natus est vobis saluator mundi. Tertiò per suā passionem: quia tunc nos à dæmonibus liberauit, præ-

1669

Saluauit qui sibi ipse sanauit qui dei.

Saluauit Christus multipliciter. Esa. 45.

Esa. 25.

Mat. 1.

Esa. 12.

Luce. 1.

cium nostræ captiuitatis exoluendo. Matth. 18. Filius hominis venit saluare quod perierat: & dare animam suam in redēptionem pro multis. Quarto per inferni spoliationem. Tunc redemptor reuersus est ad spolia castrorum: & facta est salus mea in Israel, vt dicitur. 1. Mac. 4. Et verificatum fuit illud Esaia 49. Captiuitas à forti tollitur: & quod ablatum fuit, saluabitur. Quinto per suam resurrectionem. Act. 5. Deus patrum nostrorum suscitauit Iesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno: hunc principem & saluatorem exaltauit &c. Sexto per suam ascensionem. Tunc enim impletum fuit quod dictum erat Esaia 40. Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit: & merces eius coram eo. Merces eius erāt animæ sanctæ quas adducebat secum ad patriam: quas eripuit de manu diaboli. Dan. 12. In tempore illo saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro vitæ.

Notū fecit dominus salutare suum: in conspectu gentium reuelauit iusticiam suam.

Hic ostendit tertio quod Christi aduentus fuit magnæ claritatis: quia statim natus manifestatus fuit & iudæis & gentibus: etiam si non statim omnibus. Vbi sciendum quod Christus habet diuersa nomina secundum diuersas virtutes & proprietates quas habet: vt puta, quandoque dicitur agnus propter mansuetudinem: quandoque leo propter fortitudinem: quandoque dexteram propter pacificationem: quandoque brachiū propter operationem: quandoque salutare propter saluationem: quandoque iusticia propter iustificationem. Et talia nomina sibi competunt summè. Vnde proprius dicitur iusticia quam iustus: sapientia quam sapiens &c. vt dictum est versu. 1600. Sic ergo idem hic significat dextera, brachiū, salutare, & iusticia: quia his omnibus Christus intelligitur. De Christo ergo statim incarnato dicit, Notum fecit dominus salutare suum. quia statim natus aliquibus iudæis fuit manifestatus, & notificatus, scilicet, pastoribus: quandoque, scilicet, angelus dixit pastoribus, Annuncio vobis gaudium magnum: quia natus est vobis saluator mundi, qui est Christus dominus in ciuitate &c. Et tunc verificatum fuit illud Psal. Notus in iudæa Deus. Statim etiam fuit notificatus gentibus, scilicet, per stellam tribus regibus magis orientalibus, vt habetur Matth. 2. De pastoribus iudæis quibus primò fuit notificatus, dicit, Notum fecit dominus salutare suum. De gentibus verò Magis subdit, In conspectu gentium reuelauit iusticiam suam scilicet, Christum qui est iusticia Dei. Et aduerte quia non dicit, in conspectu omnium gentium: quia non statim omnibus fuit notificatus. Et nota quibus primò notificatus fuit Christus: non quidem doctis, & sapiētibus, sed idiotis & simplicibus pastoribus: non iustis & fidelibus, sed gentilibus & peccatoribus. Horum causam ostendit Aug. in ser. de Epiphania, dicens, Isti Magi quibus notificatus est Christus, quid fuerunt, nisi primiciæ gentium. Pastores israelitæ: sed magi gentiles. Isti erant prope, illi longè. Vtrique tamen ad angularem lapidem concurrunt. Et subdit ad propositum. Manifestatus est ergo Iesus primò nec doctis nec iustis. Ratio. Præualet namque imperitia in rusticitate pastorum: & impietas in sacrilegis magorum. utrosque ille lapis angularis attribuit sibi: quia est qui venit stulta

Quare Christus primo fuit notificatus in dicitur & peccatoribus.

eligere, vt confunderet sapientes, & non vocare iustos sed peccatores: vt nullus doctus superbiat: & nullus peccator desperaret. Sed attēde & modum notificationis: quia pastoribus angeli: Magis verò stella Christum notificat. Quare ergo notum fecit dominus salutare suum, scilicet, pastoribus per angelum, sed Magis per stellam? Ad hoc respondet Gregor. in homilia dicens. Rationabiliter nāque iudæis tanquam ratione videntibus, rationale animal, id est, angelus prædicare debuit. Gētilis, quia ratione vti nesciebant ad cognoscendum dominum: non per voces, sed per signa perducitur: quia & illis propheta tanquam fidelibus: & istis tanquam infidelibus signa data sunt. Eisdem autē gentibus Christum cum perfectæ esset ætatis, apostoli prædicant: eumque paruulum nec per humani corporis officium loquentem stella gentibus notificat, quia nimirum rationis ordo poscebat, vt loquentem iam dominum loquentes nobis prædicatores, & necdum loquentem elementa muta prædicarent.

Recordatus est misericordiae suæ, & veritatis suæ domui Israel.

Hic ostendit quarto quod iste Christi aduentus fuit magnæ fidelitatis, quia quod Deus promiserat Abrahæ & semini eius, scilicet, quod in ipso benedicerentur omnes gentes terræ: per istum aduentum adimpleuit. Et hoc est quod dicebat virgo Maria, Suscepit Israel puerum suum: recordatus misericordiae suæ, sicut locutus est ad patres nostros &c. vnde idem tunc dixit Maria, quod nunc dicit psal. Suscepit, inquam, Israel puerum suum. Puer enim dicebatur Iesus à puritate. sic enim vocatus fuit in circuncisione. Luca 2. Et postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer &c. Sic & in præsentatione. Lu. 2. Cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo &c. Sic & in conuersatione. Luca 2. Puer autem Iesus crescebat & confortabatur. &c. Sic & in disputatione. Luca 2. Remansit puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius &c. Est ergo sensus, Suscepit Israel puerum suum, id est, verbum Dei suscepit hominem Christum, id est, Christi humanitatem: Israel, id est, ex Israel quia ex semine Abrahæ. Et hoc recordatus misericordiae suæ, id est, promissionis factæ misericorditer & mirabiliter adimpletæ, quia quod verbum hominem susciperet, quod perditum hominem redimeret, non fuit meritum nostrum, sed solum diuinæ misericordiae donū. Videbatur enim Deus oblitus promissionis suæ differendo incarnationem. Propter quod dicit Psal. 76. Nunquid obliuisceretur misereri Deus: aut continebit in ira sua misericordias suas? Et ideo in ista incarnatione ait Psal. quod recordatus est misericordiae suæ, quia scilicet filium incarnandum patribus misericorditer promissit. Et veritatis suæ, quia scilicet quod promittit, fideliter obseruat. quia eius veritas nec decipi nec decipere potest. Et hoc domui Israel, scilicet, quam misericordiam & veritatem promissit domui Israel, scilicet, quod de illo populo hominem susciperet. Vel aliter per domum Israel nō intelligit illum carnalem populum Dei Iacob, qui & Israel est dictus natus: sed fidelē domum omnium fidelium Christianorum. Nam Israel interpretatur Videns Deum. Illi ergo solum domus Israel dici possunt, qui Deum per fidem contemplantur. Hanc ergo

Gregorius.

Luce 1.

Christus dicitur puer.

Luce 2.

Luce 2.

Psalmus 76.

et misericordiam & veritatem incarnationis deest. Solum domus Israel: quia solum fideles Christiani esse debent eius, id est salutem per ipsam consequuntur. Quiliter autem recordatio vel obliuio cadat in Deo, vide supra versu. 349. & 374.

Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

Hic consequenter ponit prædicta incarnationis Christi per totum orbem publicatione. Quod factum fuit post eius ascensionem, & spiritus sancti missionem: quando scilicet apostoli postquam ipsam publicauerunt per iudeam, à finibus iudeorum expulsi per totum orbem se diuiserunt: & Christi fidei per totum orbem prædicauerunt: eis dicente Christo, Ite in mandum vniuersum, & prædicite euangelium omni creature &c. Et hoc est quod nunc dicitur: *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.*

Mar. vii.

Psalmus 18. Homo dicitur omnis creatura &c. omnia sunt terra.

Hierony.

Matth. 10.

1. Corin. 10. Ecce 3. Vident Christiani gentiles melius quam iudæi.

Vident aliqui à remotis melius quam de prope.

A intellectiva iudeorum invidia contra Christum intantum debilitata erat, quod non poterant eum sufferre videre, vnde & dicebant. Grauis nobis est ad videndum. Sed gentiles qui à remotis erant: cum receperunt lumen prædicationis, melius ipsum Christum cognouerunt: quia omnes partes Christi ipsorum oculis directè representabantur: nõ solum humanitas, sed etiam diuinitas, & sic cognouerunt eius potentiam & bonitatem. Vnde quilibet illorum qui fidem receperunt, dicere poterat illud Psal. 15. Prouidebam dominum in conspectu meo semper &c. De iudeis autem dicitur Psal. 85. Non proposuerunt te in conspectu suo.

547.

Psalmus 16.

1675

B Iubilare Deo omnis terra: cantate, & exultate, & psallite.

Hæc est secunda pars vbi agit de secundo aduentu, scilicet, ad iudiciũ, vt timorem inducat. Vbi primò sciendũ quod duplex est iudicium, scilicet, discretionis & discussionis. Iudicium discretionis quo scilicet separatur boni à malis: incepit tempore Christi & prædicationis apostolorum. Ante enim soli iudæi vocabantur ad fidem: post verò & gentiles. Nam inter gentiles ab æterno præiudicabit aliquos esse saluandos. Et istos Christus per se & suos apostolos venit iudicare, id est, vocare, & à malis ipsos secerare: vt dictum fuit versu. 1651. Et hoc gentibus fuit ratio magnæ exultationis. Iudicium autem discussionis erit in fine. Et secundum hoc ista pars habet duas partes. quia primò nos inducit ad gratiarum actionem pro iudicio discretionis. secundò pro iudicio discussionis. ibi, Inducabit. Ad gratiarum actionem vt debito modo fiat quatuor requiruntur: secundum quod prima pars habet quatuor partes: Primò requiritur mentis exaltationem, in principio: secundò carnis subingationem, ibi, Psallite domino. tertio mentis in Deum directionem. ibi, Iubilare in conspectu. quartò mandatorum obseruationem. ibi, Flumina. Quantum ad primum sciendum quod gratiarum actio tanto maior debet esse, quanto gratia facta est maior. Sed quis cogitare sufficiat quanta sit gratia vocatis gentilibus facta, qui de cultura demonum ad cultum Dei sunt vocati: de tenebris ad lucem: de perfidia ad fidem: de filii perditionis filij regni sunt effecti. Quibus dicit Petrus. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui aliquando non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti &c. Et ideo tanto amplius ad gratiarum actionem tenentur. Gratiarum actio si fiat verbis, vel actibus exterioribus sine complacentia voluntatis, nec à Deo, nec ab hominibus acceptatur: qui solum acceptat seruitia cum hilaritate exhibita: quia non censum, sed votum attendit. 2. Corin. 9. Hilariter enim datorem diligit Deus. Vbi glo. illum qui ex bona voluntate dat, vel gratias agit, diligit Deus, id est, approbat & remunerat. nõ tristiter & murmurantem. Qui dat vt careat tædio interpellantis, non vt reficiat viscera indigentis: nõ & meritum perdit. Quicquid ergo boni facis: cum hilaritate fac: & tunc bene facis. si autem cum tristitia facis, sit de te non tu facis. Ad propositum ergo vt nos de tanta gratia nobis facta debite gratias agamus: hilaritatem nos Psal. docet habere, dicens, Iubilare Deo omnis terra: cantate, exultate & psallite, scilicet, ipsi Deo. Hæc enim omnia exposita sunt superius. Quid enim sit iubilare,

1. Pet. 2.

Gratias pro eo debet fieri cum letitia corde.

2. Corin. 9.

Eleemosina cum hilaritate debet fieri.

late, vide versu. 766. 1146. Quid sit cantare Deo: vide versu. 389. 482. 1145. 1146. Quid sit exultare, vide versu. 92. 355. 480. 531. 1631. Quid sit psallere: vide versu. 389. 708. 771. 772.

1674 Psallite domino in cithara, in cithara & voce psalmin tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ.

Hic ostendit quod debita gratiarum actio debet habere carnis maceratione. Si enim caro non maceretur, & per penitentiam domata spiritui subiiciatur: insurgit contra spiritum, & illum sibi subicit. spiritus autem subiectus carni nec Deum debite laudare potest, nec sibi subiici. Ideo ad carnis macerationem nos inducens, dicit, *Psallite domino in cithara.* Per citharam enim intelligitur asperitas penitentia. vide supra versu. 481. Ideo psallere domino in cithara nihil aliud est, quam per afflictionem carnis laudare, sic quod caro spiritui subiiciatur, vel laudare Deum pro Christi incarnatione, vel ipsum laudare de passione quam portauit in cruce. Nam tam ipsa Christi humanitas, quæ crux dominica per citharam significatur. versu. 481. Et hic replicat in cithara: vt non solum intelligas te laudaturum Deum per afflictionem tuæ carnis: sed etiam pro Christi incarnatione & passione crucis. Sequitur, *in voce psalmin.* Psalmus enim quandoque stat pro bona operatione: quandoque vero stat communiter pro Dei laude. Et sic stat hic. vt sit sensus. Non solum gratias agite corde & opere: sed etiã voce. Sequitur, *In tubis ductilibus & voce tubæ corneæ.* Vbi nota quod talibus instrumentis utebantur iudæi in laudibus diuinis. Habebant enim duplex genus tubarum, scilicet, habebant tubas ductiles: vt puta de argento, vel ære, quæ fiebant cum percussionibus malleorum: & sic protendebantur. propterea ductiles dicebantur. Et per hoc significabatur, quod percussu malleo aduersitatis, per patientiam producantur, & proficiunt, & Deum laudant. Habebant tubas corneas, quibus significatur quod laudans Deum, vel prædicans magnalia Dei ad modum cornu debet excedere carnem, id est, omnia carnalia desideria superare. Et hoc satis clare deducit glosa hic, dicens, *Morem iudeorum hic tangit, qui habebant duo genera tubarum,* (sicut legitur in li. Num. 10.) Alias quæ argento vel ære ductili producebantur. Alias corneas. Per ductiles tubas significatur illi qui tribulati sub malleo vniuersæ terræ, id est, sub diabolo proficiunt, & sonant laudes Dei. Tribulatio ergo tunisio est: profectus productio est. Talis tuba fuit Iob, qui repente percussus tantis damnis, & orbitate filiorum tunisione illa tanta tribulationis quasi tuba ductili sonuit, dicens, Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit &c. Ecce quam suauem sonum dedit illa tuba. Cornu verò carnis affectum vel firmitatem est & capax vocis. Is est ille qui affectum carnis superat, & libidines: qui non sapit terram sed quæ sursum sunt. Qui in carne ambulat, & non secundum carnem militat: si cornu carni hæret, & eam superat. Et est sensus, *Cantate in tubis ductilibus, vt, scilicet, prædicatores ductilibus, id est, productis & proficientibus sub malleo diaboli.* Et cantate in voce tubæ corneæ, id est, vt ita alii sonent prædicatores, vt in seipsis vicia carnis castigent. Istis enim instrumentis utebantur iudæi literaliter, ad significandum nobis qualiter

Num. 10. Tuba ductilis significat laudem Dei in aduersis.

Iob. 1.

1. Corin. 10.

A Deum laudare debemus. Omnia enim in figura continebatur illis. Aliter nos peccaremus qui cum talibus instrumentis laudes Dei non resonamus.

Iubilare in conspectu regis domini: moueatur mare & plenitudo eius: orbis terrarum, & qui habitant in eo.

1675

Hic ostendit quod gratiarum actio debet habere mentis in Deum directionem: quia omnia nostra bona in Deum debent dirigi vt in finem principaliter intentum. Vnde nihil aliud est in conspectu domini iubilare, nisi ad ipsum principaliter intentionem nostræ cogitationis, locutionis vel operationis dirigere: & non ad mundum, non ad lucrum, non ad hypocritism. Quamuis enim peccatores ante conspectum Dei sint per cognitionem: quia omnia & aperta sunt oculis eius, non tamen per approbationem. De iustis enim dicit Helias, *Viuat dominus in cuius conspectu sto.* De malis vero dicitur. *Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita.* Vnde hoc tractans Greg. ait, *Cum Paulus apostolus dicat, Si nosmetipsos diiudicemus, nõ utique iudicemur. Et tunc dominus saluator inuenitur quo nunc pro timore domini peccata nostra à nobismetipsis in conspectu ipsius redarguuntur &c. vide supra versu. 686. Et ibi etiam multa nota de efficacia conspectus domini.* Sequitur, *Moueatur mare & plenitudo eius.* Quanto enim quis deuotius seruit Deo, tanto amplius persequitur à mundo & à diabolo. Quia vt ait Greg. illos magis diabolus tētat, quos sibi magis contrarios videt. quia illos quos iure quieto possidet, tentare non curat. Tentando ergo bonos fluctus aduersitatum contra ipsos inducit & excitat. Et hoc intelligens psalmus ait, *Iubilare in conspectu regis domini.* scilicet, Christi, Et quid sequitur ad hoc: quod mouebitur contra vos mare mundi & plenitudo eius, scilicet, aduersitatum. Prædicat enim hoc psalmus non orat siue non optat. Apostolis enim prædicantibus, contra eos motum est mare huius seculi: & creuerunt fluctus persecutionum. Quod autem per mare & plenitudinem eius intelligat mundum cum suis persecutionibus, exponit, dicens, *Orbis terrarum & qui habitant in eo.* Quali dicat, *Per mare intelligo orbem terrarum: per plenitudinem eius intelligo omnes qui habitant in eo fluctu persecutionum.* Quod enim mare significat mundi aduersa, vide versu. 335. Significat etiam infideles qui contra bonos insurrexerunt. versu. 756. 1225.

3. Regum 17. Iub. 13. Grego. 11. moral. 19.

Greg. 4. mor. c. 22.

E Flumina plaudent manu, simul motes exultabunt à conspectu domini: quoniam venit iudicare terram.

1676

Hic ponit quartum quod requiritur, scilicet, præceptorum obseruantia. Vbi aduertendum quod per flumina significantur illi qui abundant aquis gratiæ. sicut dicebat saluator. *Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aqua viua.* hoc autem dicebat de spiritu sancto &c. Significantur etiam illi qui abundant aqua sapientiæ salutaris sacrarum scripturarum. vt deducit Grego. 18. mor. c. 23. dicens, *Quid namque per flumen nisi antiquorum patrum dicta designantur &c. vide supra versu. 758. Cum ergo apostoli post receptionem spiritus sancti præ aliis repleti fuerint gratiarum aquis, & sacrum scripturarum, merito nomine flumierum ipsi apostoli intelliguntur: qui prius*

Ioan. 7.

Flumina significant apostolos.

parui in gratia, parui in scientia, subito praeditis aquis repleti fuerunt. ut patet in actibus apostolorum maxime in principio. Vnde de quolibet illorum figuratiter dicitur Hester. 10. Fons paruus crevit in fluvium magnum: & in aquas plurimas redundavit. Per manus autem quibus operamur: significantur opera quibus praecepta adimplentur. Minus: dicente Psalmo. Anima mea in manibus meis: & legem tuam non sum oblitus. Quid ergo? flumina plaudent manu simul, nisi dum mare & plenitudo eius commovebitur contra fideles ipsos persequendo: tunc sancti apostoli operibus bonis exultabunt: Et hoc est, flumina, id est, apostoli, plaudent simul manu, id est, exultabunt operibus bonis. Sic enim dicitur act. 5. Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. vnde hic ait glo. Flumina plaudent simul manibus, id est, sancto plenitudine spiritus dei gaudent simul bonis operibus. Hoc etiam sonat hoc verbum plaudet. Quoniam secundum grammaticos plaudere, id est, manu simul percussione ex latitia, claudere, iungere, & manibus sonum facere. Sequitur, *Montes exultabunt a conspectu domini.* Quid enim hic nomine montium intelligitur, nisi ipsi iusti a Deo electi, & a malorum confortio segregati: ut dictum est superius. ver. 1659. Tales montes fuerunt omnes apostoli per iudicium discretionis ex iudeis a Deo electi: & etiam omnes alij iusti ex gentibus ad fidem Christi vocati, qui merito gaudent dum vident Christum per suum iudicium eos a malis discernere. Et hoc est quod dicitur, *Exultabunt montes a conspectu domini.* Et ratione subdit, *Quoniam venit iudicare terram,* id est, illos qui prius erant terra & peccatores, venit iudicare, id est, ad suam gratiam vocare, & eos a malis segregare. Ista sunt mirabilia iudicia Dei: quod de vna civitate aliquos ab aeterno elegerit: & alios reprobauerit. immo de vna domo, immo de duobus fratribus simul conceptis & natis: ut de Iacob & Esau. De quibus ait Apostolus, quod cum nodu nati essent, aut aliquid boni vel mali egissent, scriptum est, Iacob dilexi, & Esau odio habui, &c. Quae verba exponens Aug. ad Sixtum ait, Cum Iacob antequam natus fuisset, quid boni egerat? Quid ergo Deus diligebat in eo, nisi gratuitum misericordiae suae donum? Et in Esau quid oderat antequam natus fuisset, nisi originale peccatum? Nam nec in illo diligeret iustitiam, quam nullam ille fecerat: neque odisset in isto naturam, quam bonam considerat. Sed quoniam rem stupendam de nondum natis, nec aliquid boni vel mali agentibus proposuerat: quod vnum Deus dilexerit, alterum oderit: quomodo hoc rectum fuerit cum nihil egissent. Ideo Apostolus sibi ipsi consequenter objicit exprimens vnde moueri posset auditor. & ait, *Quid ergo dicemus? Nunc quid dicemus quod iniquitas sit apud Deum? id est, dicitur forte quod Deus ex hoc sit iniquus? Iniquus enim videtur, ut sine vllis bonorum vel malorum meritis vnum diligat & alterum oderit. Quia in re si futura bona huius, & mala illius quae vtrique Deus praescribat, attenderet: non diceret non ex operibus, sed diceret ex operibus. Quia ergo sine meritis alterum elegit, & alterum reprobauit. vnde forte dicis, quid iniquus? Absit. Non enim iniquus est, quia vnum dilexit, & alterum odit: quia hunc, scilicet, Iacob per misericordiam elegit: illum autem, scilicet, Esau per iustitiam reprobauit: in quorum neutro est iniquus. Nemo ergo dicat Deum: quia futura opera praeui-*

debat, alterum elegisse, & alterum reprobasse. Sed potius ne quisquam de suorum operum meritis audeat gloriari: ad Dei gratiam commendandam gratis vnum elegit, & iuste alterum reprobauit. Ex quibus apparet quam sint miranda iudicia Dei. Merito ergo illi quos sic iudicat Deus a malis segregando, causam habent exultationis & actionis gratiarum. De quibus nunc ait Psalmus. *Exultabunt montes a conspectu domini: quoniam venit iudicare terram.*

Iudicabit orbem terrarum in iusticia: & populos in aequitate.

Hic consequenter agit de iudicio discussionis, scilicet, de ultimo, in quo omnes iudicabuntur boni & mali secundum ipsorum merita vel demerita. Vnde secundum glo. hic per orbem terrarum malos & terrenos intelligit: qui secundum iustitiam iudicabuntur: non secundum misericordiam, scilicet, totaliter liberantur: quia ipsi non meruerunt misericordiam. Et namque qui non fecerit misericordiam, fiet iudicium sine misericordia. Et attende opera debite non potest facere, qui non incipit a seipso: ut scilicet, primo sibi ipsi misereatur, & animam suam. Quomodo enim est credibile quod quis misereatur secundum inclinationem gratiae alteri, qui non miseretur sibi ipsi: cum gratia plus inclinet ad dilectionem animae propriae quam corporis proximi? quia ut dicitur Eccl. 14. Qui sibi nequam, cui vnquam bonus erit? Propter quod dicitur Eccl. 30. Misereatur animae tuae placens Deo. Ex quibus sequitur, quod nullus in peccato manens debite alicui misericordiam fecit: scilicet tempore quo mansit in peccato. Tales ergo iudicabuntur in iusticia. De iustis autem subdit, *Populos in aequitate.* Per populos enim boni intelliguntur: quia solum boni faciunt populum, ut dictum fuit vers. 816. Isti iudicabuntur in aequitate: quia capient aequa praemia meritis. Nota tamen quod Christus iudicando tam bonos quam malos obseruabit simul misericordiam & iustitiam. nam iustitiam faciet malis dando poenam pro culpa: & misericordiam, quia minus punientur quam meruerunt puniri. Similiter & iustis faciet iustitiam pro meritis dando praemia: & misericordiam, quia praemia excedent merita. In punitione malorum principaliter relucet iusticia: & in praemiatione bonorum misericordia. Iste versiculus est vnus sententiae cum vers. 1654. Ideo vide ibi. immo etiam Psalmus 95. & iste quasi sunt vnus sententiae.

PSALMVS XCVIII.

Domine regnauit, irascantur populi: qui sedes super cherubin moueatur terra.

Hic Psalmus talem habet titulum. Psalmus David. Titulus patet ex saepe dictis. Huius enim Psal. David fuit auctor. Sed de materia Psal. sciendum quod secundum opinionem aliquorum hebraeorum, ut puta Rabbi sa. David fecit istum psalmum de rege Messia, & de regno eius, id est, Christi in lege promissi. Qui Messias ut venerit, debellabit og & magog: & multos alios infideles populos: secundum quod videtur velle Daniel propheta. Quibus gentibus infidelibus debellatis, monarchia mundi pacifice obtinebitur a iudeis. Et de isto regno ac rege hic agit Psal. Sed hoc in parte est verum, & in parte falsum.

falsum. Quod enim Christus in suo aduentu literatiter sit debellaturus og & magog: & regnum mundum subijcere iudeis: patet falsum, quia iam venit Christus, nec bella commisit, quibus gentes debellaret: & omnia regna mundi subiugaret. immo dixit Pilato. Regnum meum non est de hoc mundo. Og enim & magog de quibus loquitur Daniel secundum Aug. 10. de ciui. Dei, non sunt populi determinati: sed sunt generaliter persecutores ecclesiae, ad hoc a diabolo specialiter inducti & inducendi maxime in fine mundi: quos in fine destruet Christus occidendo spiritum oris sui ipsum antichristum. Et certum est quod tunc erit finis mundi. Et sic non fiet nouum regnum subdendum iudeis. Quantum ergo ad hoc falsa est ipsorum opinio. Sed quantum ad hoc quod dicit, quod iste Psalmus loquitur de rege Messia, & de eius regno, verum dicit, quod quidem regnum non est temporale sed spirituale: quo in animabus sanctis regnat. iuxta dictum angeli. Et regnabit in domo Iacob in aeternum, id est, in animabus sanctis quae supplantant mandatum, carnem, & Diabolum. Vbi sciendum quod hic secundum litteram agit de regno David: per hoc intelligens regnum Christi. Prophetiae enim sub quibusdam signis rerum praedixerunt futura de Christo. sicut Esaias eius ortum sub figura praedixit, dicens. Egredietur virga de radice Iesse &c. Sic & nunc Psalm. sub velamento regni sui temporalis hic agit de spirituali regno Christi. Et ideo quia umbra praeteriit, & veritas venit: abiectionis figuris veritatem sequi debemus. Intentionem monet ut Christum verum Deum adoremus, & ut verum regem honoremus. Diuiditur ergo Psalmus iste in duas: quia sub typo regis temporalis primo inducit gentes ad Christum honorandum: secundum ad hoc adducit exempla sanctorum patrum, ibi, Moyses. Prima in duas: quia primo ostendit Christum venerandum ut regem, secundum adorandum ut Deum. ibi, Exaltate. Prima diuiditur in partes quatuor: secundum quod quatuor ostendit in rege nostro esse propter quae honorandus est. In ipso namque ostenditur primo potestatis fortitudo: secundum dignitatis altitudo. ibi, Dominus in Sion. tertio sanctitatis pulchritudo. ibi, Confiteatur. quarto aequitatis rectitudo. ibi, Tu parasti. Quantum ad primum primo ostendit David ex seipso potentiam regni Christi, dicens. Dominus regnauit. Quod enim quis facit per alium per seipsum facere dicitur. Deus autem David elegit in regem: & ipsum super populum suum regnare fecit. Nam ut habetur. 2. Reg. 7. Haec dicit Dominus exercituum. Ego tetuli de pacis sequentem gregem, ut esses dix super populum meum Israel. Et per consequens in ipso David Deus regnare dicitur. Et sic est sensus. *Domine regnauit, id est, Dominus regnare me fecit.* Statim autem ut David habuit regnum totius Israel. Philistaei, & aliae gentes quae in circuitu terre promissionis habitabant, fuerunt conturbati: timentes quod si David prosperaretur in regno, cum esset vir fortis, & bellicosus, quod ipsos impugnat. Vnde statim irati contra David congregati in vnum exercitum venerunt contra David ut ipsum interficerent. Et hoc est quod dicitur. 1. Reg. 5. Audierunt Philistaei quod vnueris David regem super Israel: & ascenderunt vnueris ut quererent David. David autem fortificatus a Deo, illos omnes deuicit. Et hoc est quod subditur, *Domine regnauit, irascantur populi, id est, ex hoc irati sunt populi.* Qui sedes super che-

rubin. Deus autem dicebatur sedere super cherubin: quia arca testamenti in qua Deus colebatur, duobus cherubin sustentabatur. ut patet Exo. 25. *Moueatur terra.* Hoc est quod dictum est, irascantur populi: quia per terram intelligit populos habitantes in terra: qui commoti & irati fuerunt, audientes David regem esse factum. Est ergo sensus, quod David confidens in deo non timet commotionem hostium. Vnde deo loquitur, dicens. Qui sedes super cherubin, quasi dicat, In te domine confido, qui sedes super cherubin. Ecce irati sunt populi: commota est terra, scilicet, contra me. Et tamen subdit, quia dominus regnauit, i. me regnare fecit. Per hoc enim vult intelligere quod contra regnum Christi getes iratae conuenerunt contra ipsum Christum. Regnauit autem Christus, id est, regnum suum inuocuit modo post eius resurrectionem, & ascensionem: quia & si prius humilis apparuit: postea regnauit gloriosus. Gentiles autem & Iudei audientes praedictam eius resurrectionem, irati sunt, & contra fideles conuenerunt. Et hoc significans David dicit, *Domine regnauit, id est, Christus:* & si prius humilis & infirmus apparuit, dominus ergo regnauit, id est, post eius resurrectionem & ascensionem rex esse mundo inuocuit. Ex hoc irascantur populi, id est, irati sunt Iudei: qui populus praecise dicebatur. *Moueatur terra,* id est, commoti sunt gentiles, per terram significat: quia idola terrae colebant. Et si querat cui loquitur Psal. certe loquitur deo. Vnde dicit, *Qui sedes super cherubin,* quia ad litteram super angelicas potestates deus sedet, id est, quiescit, quasi dicat, Loquor tibi deo qui sedes super cherubin. Qualiter autem deus sedet super cherubin, vide vers. 1372. Vel aliter. *Qui sedes super cherubin,* id est, qui habitas in animabus habentibus charitatem. Vnde ait glo. *Qui sedes super cherubin,* id est, qui quiescis & regnas in eo qui habet charitatem. Cherubin enim plenitudo scientiae interpretatur: quae plenitudo est charitatis: contra quam nihil possunt irati. Quid enim terra potest contra caelum? Alia littera habet, *Qui sedes super cherubin,* & id est, sensus. Notandum autem quod cherubin est vnus ordo angelicus: cuius est officium homines de veritate & mysterijs fidei informare. Cherubin enim secundum Greg. in homilia, plenitudo scientiae dicitur. Et illa summa angelorum agmina Ideo cherubin sunt vocati: quia tanto perfectione scientiae sunt plena, quanto claritate vicinis contemplantur: ut secundum creatura modum eo plenius omnia sciant, quo vicinus visioni conditoris sui per meritum dignitatis appropinquat. Officium igitur huius ordinis est promouere homines ad cognitionem dei. Illud angelicum officium patet in angelo Gabriele, qui missus ad Mariam virginem de incarnatione eius verbo informauit ea profunde: quod dixit Maria ad Angelum. Quo modo fiet istud? Respondit, Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Informauit Ioseph de Maria virginitate. Angelus dni in somnis apparuit Ioseph dicens, Noli timere: accipe Mariam conuicem tua, quod em in ea natus est, de spiritu sancto est. Informauit pastores de Christi natiuitate. Ecce angelus stetit iuxta illos dicens, Annuncio vobis gaudium, &c. Informauit mulieres de Christi resurrectione, Matthi vii. Respondens angelus dixit Nolite timere, surrexit sicut dixit. Quorum omnium expressa figura fuit in illo angelo: quae vidit Iohannes, qui habebat librum apertum in manu, ubi dicitur, Vidi angelum fortem descendentem de caelo: amictum nube: & iris in capite eius: facies eius sicut sol:

Actu. 5.

Iudicia Dei praedestinatio & reprobationi mira. Rom. 9.

Augusti.

1677

1678

1679

Exo. 25.

Sedes dominus super Cherubin.

Cherubin quid habet officium.

Luce. 1.

Matth. 1.

Luce. 2.

Apoc. 10.

pedes eius vt columna ignis: & habebat in manu sua libellum apertum, &c. Quid enim in libello aperto, nisi manifesta doctrina designatur. Et vide quam aperte ille cherubin mysteria Christi docuit Ioanmem. Vide vbi aperta incarnationis mysteria: quia vidi angelum descendente de celo. Vide ibi mysterium natiuitatis: quia amictum nube. Vide ibi mysterium incarnationis: quia iris in capite eius. Vide ibi mysterium resurrectionis eius: quia facies eius sicut sol. Vide ibi mysterium Christi iudiciariae potestatis: quia pedes eius vt columna ignis. Vide ibi mysterium Christi fidei veritatis: quia habebat in manu sua libellum apertum. Et ideo cuiuslibet nostrum, vt plenè deditis Christi mysterijs informetur, dicitur, Vade & accipe librum de manu angeli &c. Ad istum ordinem angelicum cherubin assumuntur theologi doctores: qui diuina cognoscentes mysteria, Deum sedulè contemplantur. Vnde Grego. in homil. de angelis dicit, Sunt qui supernae contemplationis facibus accensi in solo cõditoris desiderio anhelant: terrena abijciunt: cuncta temporalia mente transcendunt. Et isti merito cherubin dicuntur, de quibus dicitur Matth. 18. Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in caelis est. Sed hoc, quia multi hodie istum angelicum ordinem cherubin odio habere videntur: qui intellectum suum non ad diuina cognoscenda eleuantes: sed solum sunt ad terrena sapientes. Contra quos dicitur Ecclesia. 5. Ne dicas coram angelo: non est prouidentiam forte iratus dominus cõtra sermos tuos: dissipet cuncta opera manuum tuarum &c. Sic dicitur dominus sedere super cherubin: nõ solum quia in illo ordine angelico habitare: sed etiam quia in quolibet deuoto theologo residet per cognitione. 1. Paralip. 13. Reduxit Dauid arcam domini Dei sedentis super cherubin.

1679 Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos.

Hic ostendit consequenter quod Christus est honorandus: quia in ipso est dignitatis altitudo, dicens, Dominus in Sion magnus, hoc est: ille Deus verus qui colitur in Sion, id est, in monte Sion in quo erat templum & locus adorationis: ille inquam dominus est magnus, & excelsus super omnes populos, id est, sua potestas se extendit super oes populos: ergo merito honorandus. Et per hoc vult Psalmista ostendere Christi dignitatem. Vbi nota, quod per Sion quod interpretatur specula: ipsa ecclesia inteligitur: quae in presenti per fidem Deum speculatur, vide versu. 107. & 112. Quis autem Deus colitur in Sion, id est, in ecclesia, nisi Christus? Cum ergo dicit quod dñs qui colitur in Sion, intelligit quod Christus qui colitur in ecclesia, ipse est magnus dominus & excelsus &c. Et per hoc cõfirmare videtur fideles: quia dictum est statim supra, quod ex hoc quod dñs, id est, Christus regnauit, irati sunt populi, & persecuti sunt christicolos: adeo nunc ait christicolis ne timeant: quia dominus Christus est magnus & excelsus &c. q. d. Non poterunt populi te persequi, nisi quatum ipse permittet: quia ipse magnus dominus, & excelsus super oes populos. Non permittet suos persequi, nisi ad ipsorum profectum. Qualiter Christus sit magnus dominus, vide versu. 957. & 775. & 1270. & 1633. & 1643. Et nota quod Christus dicitur dominus excelsus super oes populos multipliciter: scilicet ratione suae bonitatis, & misericordiae. Psalm. 137. Quonia excelsus dominus

& humilia respicit: & alta à longè cognoscit. Ratione suae veritatis & sapientiae. Job 21. Nunquid docebit quispiam domini scientiam qui excelsos iudicat: Ratione suae potestatis & essentiae. Esa. 6. Vidi dominum sedente super solium excelsum & eleuatum &c. Ratione suae felicitatis atque gloriae: quam scilicet plenè considerare non valemus. Esa. 38. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso.

1680 Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est: & honor regis iudicium diligit.

Hic ostendit quod in Christo est sanctitatis pulchritudo. Vbi nota quod nomen Dei maxime erat dñs: vt patet supra versu. 100. Nomen autem domini debet esse malis terribile: & bonis sanctum & placabile. Ideo inducens nos Psalmista ad malum facigendum: & quod nomen domini est terribile, Psalm. 75. Tu terribilis es, & quis resistet tibi. Solum enim Deus verè terrorem incutere potest. Ideo dicitur Job. 25. Apud eum potestas & terror est. Vbi Gregorius lib. 17. Moral. cap. 7. dicit, Ac si aperte dicar. Solum Deus corda mortalium veraciter terret: quia ea ex diuinitatis suae potentia veraciter possidet. Humana enim potentia quem terrorem incutere potest: quae in re eiusdem potentiae quando careat nescit. Deute. 10. Deus magnus potens & terribilis, qui personam non accipit. Volens etiam Psalmista nos ad bonum agendum inducere: ait, quod nomen Dei est sanctum. 1. Regum. 2. Non est sanctus, vt est dominus. Quia ille solus sanctus est alios sanctificans. Leuiti. 20. Ego sanctus sum, qui sanctifico vos. Et ista duo sibi comprehenduntur. Exod. 15. Quis similis tui magnus in sanctitate terribilis &c. Et per hoc vult Psalmista ostendere Christi sanctitatem erga bonos, quibus in iudicio totus sanctus apparebit & dulcis: & Christi potestatem erga malos, quibus totus turbidus videbitur & iratus. Et hoc est quod ait, Confiteantur nomini tuo magno, scilicet confessione laudis, nomini inquam magno. Paruum enim videbatur Christi nomen quando populi irascebantur & ipsum persequabantur. Nunc autem magnum nomen est: quia in omni terra dilatatum. Et merito debetis confiteri: quia ipsum est terribile potentia qua malos punit: est sanctum bonitate qua patet contritis. Et merito terribilis est malis, & sanctus bonis: quia honor regis iudicium diligit. Iudicium autem est actus iusticiae, quae vnicuique reddit secundum opera sua. Et quod nomen Christi verè dicitur sanctum, quia ipse Christus omnibus modis sanctitatis dicitur sanctus, vide supra versu. 1459.

1681 Tu parasti directiones: iudicium & iusticiam in Iacob tu fecisti.

Hic ostendit quod Christus est aequitatis rector. Deus non solum in se dicitur iustus: sed etiam in nobis: quia praeccepta sufficientia dedit, quae ad iusticiam plenè seruandam nos inducunt. Vbi notandum quod in antiqua lege erant tria praecceptorum genera, quae ad bonum faciendum nos inducebant: scilicet praeccepta inoralia: vt sunt praeccepta decalogi, quae perfectè dirigunt mores humanos in vltimum finem: vt puta dñm Deum tuum adorabis, & illi soli serues: non fumes nomen Dei in vanum &c. Et ista praeccepta proprie vocantur directiones: quia

quia de directo nos dirigunt in vltimum finem. Matth. 23. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Per istum enim obseruationem gressus hominis diriguntur, vt ad Deum: & via eius videri. Psalm. 36. Alia erant praeccepta iudicialia, quibus praecipiebatur vt omnibus faceret iudicium malos puniendo: pena talionis: vt manum pro manu, oculum pro oculo, dentem pro dente, vitam pro vita. Et ista praeccepta videbantur iudicia, per illa enim populus iudicabatur. Nec. 9. Dediti eis iudicia recta. Alia erant praeccepta caeremonialia: vt quod ignis in altari semper arderet: quod omni die fieret sacrificium & huiusmodi, quae omnia figura erant Christi, & sacramentorum: eius: quibus à peccatis mundamur & efficiunt iusti. Vide vocantur iustificationes. Psalm. 118. Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum &c. Et quia ista praeccepta caeremonialia erant quaedam figura nos inducentes ad vera sacramenta nouae legis: deo iusticia preparatiua dicebatur. Psalm. 84. Iusticia ante eum ambulabit: & ponet in via gressus suos. Et omnia ista tria praecceptorum genera dedit Deus ipsi populo Iacob, ad est, ex Iacob genito. Praeccepta ergo moralia vocat directiones, dicens, Tu parasti directiones. Praeccepta caeremonialia vocat iusticiam, dicens, Iusticiam. Praeccepta caeremonialia vocat iusticiam, dicens, Et iusticiam. Ista omnia in Iacob tu fecisti. Sed omnia haec Christus perfectius dedit, & fecit in populo suo. Nam praeccepta moralia perfecit in populo suo per additionem cõsiliorum. Praeccepta iudicialia perfecit per remissionem iniuriam. Vade & amplius nobis peccate. Praeccepta caeremonialia perfecit per institutione sacramentorum: & praecipue sacramenti eucharistiae. Bene ergo dicere possumus Christo, Tu parasti directiones: iusticiam & iusticiam.

1682 Exaltate Dominum Deum nostrum: & adorate scabellum pedum eius: quoniam sanctum est.

Hic ostendit Christum adorandum vt Deum. Vbi notandum quod in Christo fuit duplex natura: scilicet diuinitatis & humanitatis. Ratione diuinitatis exaltandus est indubie vt Deus & adorandus. Et quantum ad hoc de Christo vt Deus est, dicit, Exaltate dominum Deum nostrum, scilicet Iesum Christum. Quid est autem exaltare Christum, nisi ipsum adorare adoratione latrae: quia illud homo praeter ceteris rebus in corde suo exaltat, quod plus diligit. Illud autem quod quis plus diligit, illud adorat. Sicut gulosi, quia praeter ceteris rebus diligit ventrem: ideo ventrem pro Deo adorare dicuntur. ad Philip. 3. Quorum Deus ventris est. Vnde ibidem ait glo. Gulosorum Deus ventris est: quia quicquid faciunt, pro Deo faciunt: quasi ipsum ventrem colentes. Hoc enim ab homine colitur: quod praeter ceteris diligit. Et ideo quia Deus omnibus rebus maior est, & melior: plus omnibus rebus colendus est vt colatur. Illi autem Deum suum faciunt ventrem: quia ita laborant pro edendis, quasi sit salus in eis: Qualiter autem Deum exaltare possumus, cum sit immensus, vide supra versu. 421. Quantum verò ad humanitatem Christi à nobis adorandam, subdit, Et adorate scabellum pedum eius &c. Scabellum namque pedum Dei vel verbi dicitur humanitas Christi. Et de hoc dictum est versu. 1662. Et nota quod Christi humanitas dicitur scabellum verbi. Nam secundum grammaticos scabellum dicitur à scanel-

lum, n. mutata in, b. Et dicitur scabellum, si, quod paruulis lectulis apponitur, scammam autem quod altioribus, super quae pedes ponuntur, quaeque pedibus subduntur. Et secundum hoc accipitur scabellum pro omni re subiecta voluntati alterius, quae voluntas per pedes intelligitur. Cui ergo humanitas Christi praeter omni altera creatura ipsi diuinitati obediens fuerit, & subiecta, merito eius scabellum nominatur. Est autem notandum, quod scior variè aliqua Deo subijciuntur: sic & variè scabellum Dei dicuntur. Quoniam scabellum Dei dicitur primo tota mundi inferioris machina: quia Deo voluntate regitur. Esa. 66. Caelum nulli sedes est: & terra scabellum pedum meorum. Secundo scabellum eius dicitur sancta mater ecclesia: quia eius voluntati subditur: quam obliuisci dicitur: quoniam ipsam aduersitatis exponit. Thren. 2. Non est recordatus scabelli pedum eius. Tertio angelica natura: quia eius voluntati semper conformatur. 2. Paralip. 9. Fecit Salomon solum eburneum, & scabellum aureum. Solum namque eburneum est natura humana in Christo propter candorem puritatis: sed scabellum aureum est angelica natura propter virtutem consummatae charitatis. Quarto scabellum eius dicitur prauorum iniquitas: quia eius potestati subijciuntur, licet iniure. Psalm. 109. Poniam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quinto scabellum eius est ipsa Christi humanitas: quia totaliter Deo conformis plenè sibi subditur: vt hic, Adorate scabellum pedum eius: quoniam sanctum est.

1683 Moyses & Aaron in sacerdotibus eius: & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius.

Hic consequenter ad propositum adducit exempla sanctorum patrum. Et ponitur primum antiquorum patrum Christi adoratio: secundo orationis adorantium à Christo exauditi: ibi, inuocabant, tertio exauditionis demonstratur ratio: ibi, Custodiebant. quarto praerogationis patrum ponitur puritas: ibi, Dñe Deus, quinto adorationis Christi ponitur conclusio: ibi, Exultate. Quantum ad primum sciendum quod exempla ad imitandum data: quanto personae nobiliori datur: tanto amplius ad imitationem alios inducit. Inter omnes autem personas magne auctoritatis, quae ante Dauid fuerunt isti tres, scilicet, Moyses, Aaron, & Samuel fuerunt principales. Nam Moyses fuit legislator: Aaron summus sacerdos: Samuel autem magnus rector & propheta in populo domini. Et tamen isti adorauerunt Christum: non praesentem eis, sed futurum. Na vt ait magister lib. 3. dist. 3. dist. 25. sine fide Christi nõ quam quis potuit saluari: nec ante incarnationem, neque post. Sicut enim nos fidem Christi habemus quod ipse iam uenit: & illi credebant ipsum esse futurum. Vnde August. epistola 93. ait, Ista fides sana est, quae credimus nulla hominem siue maioris siue minoris aetatis, liberari à cõrptione mortis & obligatione peccati, quod prima natiuitate cõtraxit, nisi per vnũ mediatorẽ Dei & hominũ Christũ Iesum. Cuius hominis eiusdemq; Dei saluberrima fide etiam illi iusti facti sunt: qui priusquam ueniret in carnẽ, crederent in carnẽ uenturũ. Eadẽ enim fides est & nostra & illorum &c. Si ergo credebant Christũ uenturũ, & in eius fide se saluandos, sequitur quod ipsam uerum Deum credebant esse uenturum. Et nota quod per istos tres quos hic nominat, uult intelligere generaliter omnes fideles

tam laicos quam clericos. Quoniam per Moysen & Aaron qui erant de tribu Leui, & sacerdotes, intelligit clericos: sed per Samuelem, qui non erat de tribu Leui: ad quam spectabant officia templi: sed erat de tribu Ephraim, accipe laicos. Ista ergo duo genera ponit ad ostendendum quod nullus unquam potest, nec poterit absque Christi fide saluari. Et hoc innuit hic glo. dicens, Moyses legislator, & Aaron summus sacerdos fuerunt in sacerdotibus eius, id est, Christi. Nota quod Moyses sacerdos dicitur: quia si non hostias, vota tamen populi obtulit Deo: & pro populo supplicavit. Samuel autem non numeratur inter sacerdotes: quia fuit de Ephraim: de qua tribu non fuit sacerdos secundum legem: sed solum de tribu Leui. Et ideo solum inter invocantes ponitur. Item nota quod inter clericos duo sunt gradus scilicet, doctorum & praelatorum. Doctores significatur per Moysen, qui fuit legislator, & maximus prophetarum. Nam de ipso dicitur Deute. vlti. Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses. Sed statim hic dubium occurrit. Ecce Moyses fuit maximus doctor & propheta: Aaron autem fuit summus praelatus & pontifex: quare ergo praeferunt Moysen ipsi Aaron summo sacerdoti? Et hoc est querere vter horum sit magis honorandus doctor vel praelatus. Preterea, Aaron antiquior erat tempore ipso Moysen. Nam ut habetur Exod. 7. Erat autem Moyses quando introiit ad Pharaonem octoginta annorum, Aaron autem octoginta trium. Cum igitur antiquitas sit veneranda, sequitur quod Aaron praeferri debuit Moysi. Cuius tamen oppositum hic facit: etiam per totam scripturam: ubi ambo nominantur simul Moyses praeferuntur. Respondet, quod sicut scientia est maioris dignitatis quam praelatio: quia scientia regitur praelatio: & non e converso. Sic & doctor maioris est dignitatis quam praelatus, & amplius honorandus. Et hoc est quod de sapientia dicitur. Praeposui illam regnis & sedibus &c. Praefertur etiam temporibus: in cuius argumentum Moyses minor praefertur ipsi Aaron antiquior: ratione scientiae siue prophetiae maioris. Si autem hodie communis usus habet oppositum: hoc facit virtus divinitarum. Sed nunquid Moyses inter omnes prophetas veteris testamenti fuit excellentior propheta siue doctor? Nunquid maior ipso David? Et videtur quod sic per illud quod dictum est Deute. vlti. Non surrexit ultra in Israel propheta sicut Moyses. Ad oppositum est magister in praemio huius libri, dicens, quod David fuit eximius prophetarum. Unde & quando propheta absolute dicitur, intelligitur, de David: sicut Paulus per apostolum. Respondet quod unus propheta maior alio potest dici tripliciter. Primo modo ratione clarioris notitiae. Et sic quia alij prophetae noviterunt quae dicebantur per somnia, alij per figuras: alij per apertam visionem, & claram revelationem: illi dicuntur maiores quibus clariori modo revelata sunt prophetica mysteria. Isto modo Moyses fuit summus: quia loquebatur dominus facie ad faciem cum Moysen: sicut loqui solet homo cum amico suo. Unde ait dominus, Si quis fuerit inter vos propheta domini in visione apparebo ei: vel per somnium loquar ad eum. at non talis Moyses: ore enim ad os loquor ei: palam & non per aenigmata & figuras Deum videt &c. Sic & isto modo loquebatur Deus per seipsum immediate ipsi David. Psal. 84. Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Et sic etiam David fuit summus prophetarum. Sicque ergo vterque

A istorum summus dicitur prophetarum negativè, id est, quo nullus maior: non autem affirmativè, id est, maior ceteris: quia isti aequales fuerunt. Secundo modo dicitur quis summus propheta ratione maioris extensionis, scilicet, quia plura mysteria prophetizavit. Et sic David dicitur maior Moysen: quia multo plura Christi mysteria praedixit. Tertio modo quis dicitur summus prophetarum ratione maioris confirmationis suae prophetiae. Et sic quia Moyses plura miracula coram populo fecit quam David: ideo suam prophetiam coram populo magis confirmabat, & faciebat credibilem.

Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos: in columna nubis loquebatur ad eos.

Hic ponitur antiquorum patrum orationis ad Christum exauditione, quia ipsi inuocabant, id est, in corde vocabant Christum ipsum orando. & ipse exaudiebat eos: quia orationes omnes exaudiebat: & si non semper ad votum: semper tamen ad fructum. vide vers. 74. & 291. & 294 & 514. & 516. Sed quo antiquos patres exaudiebat Christus qui nondum erat. Dicitur quod antiqui patres praesciebant verbum incarnandum: & quod idem esset Deus & homo: & istum inuocabant. Et iste tunc eos exaudiebat: quia ratione suppositi Christus semper fuit: quamvis non ratione humanitatis assumptae. Multoties enim reperimus Moysen & Aaron à Deo fore exauditos: ut in plagis Pharaonis: in diuisione maris: in superatione Abimelech: qui orante Moysen superabatur à filiis Israel. Exod. 17. *Et in columna nubis loquebatur ad eos.* Realiter enim Deus in nube Moysi loquebatur: ut puta quando sibi legem dedit: statim nubes operuit montem. Exod. 19. Et in multis alijs scripturae locis. Sed per hoc vult ostendere quod prophetae ea quae praedicebant, erant figuris & aenigmatibus velata: & non sine velamento pronuntiata. Et hoc est quod hic ait glo. *In columna nubis loquebatur ad eos*, id est, per figuras in nube obscura. Sed illa dicta obscura quendam manifestum significabant, scilicet Christum. Ad eos ergo tunc loquebatur in nube, qui iam nobis loquitur in scabello, id est, in carne assumpta aperte. Et nota quod non ait in nube: sed in columna nubis. Columna enim fortitudo est, & decor domus. In hac ergo spiritu sanctus loquebatur eis: qui annunciabat ecclesiam vel carnem Christi. Sed tunc qui in nube loquebatur: modo per filium aperte loquitur nobis. Magis autem mysticè notandum, quod columna per quam nobis loquitur Deus, est ipse Christus: qui proprie columna dicitur. Nam secundum grammaticos columna dicitur à culmine, eo quod culmen domus sustineat. Quis igitur aptius Christo columna dici potest: qui totum sustinet orbem? Ista autem columna aliter iustos sustinet, & aliter peccatores: aliter iustis loquitur, aliter peccatoribus. Unde de Christo sub nomine columna dicitur Exo. 13. quod dominus praecedebat eos per diem in columna nubis: & per noctem in columna ignis. Quod ad propositum exponens Stephanus dicit, Columna dicitur Christus: quia rectus & firmus omnia fulciens. Haec autem columna homines in die praecedit in columna nubis: quia Christus nulla luce claret illis: qui se in die putant esse: scilicet praesumptuosos & superbis. Sed in columna ignis praecedit in nocte: quia illis qui se infirmos esse reputant, & peccatores illos

Gregor. 1684
Ephes. 5.
Psalms 77.
Eccles. 24.
1685
Testimonia
Gen. 31.
Lewi. 26.
Exod. 13.
Stephanus

illos gratia sui amoris inflammat pariter & illustrat. Item etiam per columnam nubis & ignis duo Christi significatur adiectus: quia in primo fuit columna nubis: scilicet blandus & humilis: in secundo autem erit columna ignis, scilicet asper & terribilis. Vel aliter: nox peccator est: iustus autem dies. Columna ergo nubis in die: & ignis in nocte: quia dominus iustos obubrat, & illuminat peccatores. Haec ille. Gregorius autem praedicta verba exponens, dicit in homilia. Dominus autem praecedebat eos per diem in columna nubis &c. In igne terror est: in nube autem leue visionis blandimentum. Dies vita iusti: nox verò vita peccatoris. Unde illud Apostoli. Fuit aliquando tenebra: nunc autem lux in domino. In die ergo per nubem columna monstrata est: & in nocte per ignem: quia omnipotens Deus & blaudus iustis, & terribilis apparebit iniustis. hos ad iudicium veniens per lenitatis mansuetudinem mulcerillos autem per iustitiae distinctionem terret. Vel aliter: columna nubis in heremo praebat populi in die: & in splendore ignis non in die sed in nocte irradiabat: quia Christus conuersationis suae exemplo ducatur sequentibus praestans: de iusticia sua confidentibus nulla luce claret: peccatorum verò tenebras agnoscentibus, igne sui amoris insulsi. Et magister in glo. Psal. 77. illa columna nubis, & ignis exponit de Christo, dicens, Ista columna indicabat Christum futurum. Sicut enim illa columna nubis erat in umbra culi contra aestum solis: sic & christus per suam incarnationem nobis refrigerium praestat contra aestum vitiorum. In nocte verò erit columna ignis: quia toto tempore vitae praesentis obscure: in claritate sui luminis qua per illuminationem ignis, id est spiritu sancti christianos custodit. Et ideo quia Deus pater habitat in Christo tanquam in suo throno: ipse de Christo sub nomine columna nubis, dicit. Ego in altissimis habito: & thronus meus in columna nubis. Et Neemi. 9. dicitur Christo. In columna nubis ductor eorum fuisti domine: & in columna ignis per hostem, ut appareret eis via per quam ingrederentur.

Custodiebant testimonia eius, & praecceptum quod dedit illis.

Hic ponitur ratio exauditionis orationis ipsorum, quasi dicat. Dixi quia Christus exaudiebat eos. Et huius ratio est, quia ipsi ut verè obediens custodiebant testimonia eius &c. Et nota quod aliud sunt testimonia Dei: & aliud praeccepta. Nam testimonium dicitur pactum factum per aliqua signa testificantia significatum. Sicut quando Laban & Iacob fecerunt pactum adinuicem, de pace habenda inter se & successores suos: fecerunt acervum lapidum in testimonium pacti praefati. Praeccepta verò dicuntur absolute: sicut praeccepta per Moysen data. Habebat ergo Deus pactum cum patribus antiquis: habebat & praeccepta. Praeccepta primo dederat eis per Moysen: consequenter autem pactum fecit cum eis: ut si ipsi custodirent praeccepta sua: daret eis bona temporalia temporibus suis: & multiplicaret eos, ac ab hostibus defenderet: ut patet Leu. 26. Custodiebant ergo testimonia eius: scilicet pacta quae cum Deo fecerant: & praecceptum eius, scilicet legis praeccepta obseruabant. Et ponitur praecceptum hic in singulari pro plurali. Vel secundum Nicolaum: testimonia hic dicuntur praeccepta iudicialia & caeremonialia: sed praeccepta simpliciter dicuntur praeccepta moralia. Per hoc enim vult ostendere, quod obseruatio mandatorum Dei facit exaudiri orationes iusto-

rum. Qualiter autem debemus praeccepta Dei custodire, & qualiter obligamur. vide versiculo 1339. Qui enim praeccepta Dei non custodit: orando non meretur exaudiri. Unde Greg. lib. 16. mor. cap. 10. ait: Rogant quippe Deum: sed exaudiri minime merentur, qui iubentis domini praeccepta continent. Unde scriptum est. Qui declinat autem suam auriat legem: oratio eius erit execrabilis. Prouerb. 28.

Domine deus noster tu exaudiebas eos: deus tu propicius fuisti eis: & vltices in omnes adinventiones eorum.

Hic ponitur praeraticationis patrum punitione. Deus enim misericors, & iustus, & semper misericordiam seruat cum iustis: & iustitiam cum misericordia. Tamen apertius tunc dicitur misericors, quando beneficia confert, orationes exaudit, & nos custodit à malis. Tunc apertius dicitur iustus quando peccata punit. antiqui autem patres si iusti erant: tamen quia homines aliquando peccabant. Et sic Deus illis dicebatur misericors, praemiando eorum merita, & iustus, puniendo eorum peccata. Quantum ergo ad primum dicit. *Domine deus tu exaudiebas eos: & propicius fuisti eis*: quia ex benignitate suae misericordiae exaudiebat iustas petitiones eorum. Et propicius erat eis, ipsis peccata remittendo. Propicius enim non dicitur Deus, nisi quando peccatis dat veniam. ut hic ait glo. Et non sic erat eis propicius pro misericordia: sed etiam per iustitiam peccata commissa puniendo. Et hoc est quod dicit. *Et vltices in omnes adinventiones, siue affectiones eorum.* Deus enim tanquam pius pater, & iustus, quos diligit, corrigit & castigat: ut puta, peccauit Moyses quando murmurante populo pro aquae penuria, ad praecceptum Dei dubitauit aquam de petra educere posse: similitudine bitauit & Aaron. Ista peccata Deus vlticebatur: quia in penam huius peccati, ambo scilicet Moyses & Aaron mortui sunt in deserto: & non introierunt terram promissionis, Unde statim post illud infidelitatis vel incredulitatis peccatum: (ut scribitur Num. 20.) dixit dominus ad Moysen & Aaron: quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introduceris populos hos in terram quam dabo eis &c. Punite autem statim peccata est magni Dei beneficii. Nam ut dicitur. 2. Mac. 6. Et enim multo tempore non sinere peccatores ex sententia agere: sed statim vltiones adhibere magni beneficii est iudicium &c. Vel secundum glo. praedicti patres propter peccata sua in hoc puniebantur: quia Deus pernitebat eos ab inimicis inferari: quod sine pena non erat eorum: quae tamen pena ad eorum utilitatem erat. Unde ait, *Et vltices in omnes adinventiones eorum.* ecce & si tanti erant isti: aliquid tamen habebant peccati: & sic Deus erat vlticens in omnes adinventiones eorum: pro quibus pena erat eis pati eos cum quibus erant. Cotidie enim patiebantur populos contradicentes, & inique viuentes: inter quos viuere cogebantur: pro quorum peccatis quasi pro suis, per charitatem dolebant. Et attende quod pena à Deo illis pro peccato incredulitatis illata, scilicet quod non intrarent terram promissionis: fuit figura penae malorum. Unde hic ait August. Non enim sicut putatur à peritque fuit Moysi pena tantum non intrare in terram promissionis: in quam etiam multa misericordie intrauerunt, sed fuit etiam figura huius rei, scilicet quod qui sub lege

Oratione exaudiri facit praecceptorum obseruatio.
1686
Punitio peccati magis est beneficium.
Num. 20.
2. Mac. 6.
Augustinus.

essent, quia & per eum, scilicet, per Moysen lex data est: & qui sub gratia esse nollent, non intrarent in requiem æternam. Quid autem sint adinventiones hominum: & quid adinventiones Dei. vide versu. 1269. & 1401.

Exaltate dominum deum nostrum: & adorare in monte sancto eius: quoniam sanctus dominus deus noster.

Hic ponitur conclusio adorationis Christi ex prædictis. Ex quibus sequitur quod ipsum exaltare debemus & adorare. Iste versus exponitur vt ver. 1682. vsque ad illum locum, in monte sancto eius. Per montem enim sanctum literaliter intelligitur mons Sion: quia ibi iam erat locus diuini cultus institutus. Ibi enim erat templum & arca testamenti. Sed per istum montem sanctum literalem, alium montem vult intelligere, scilicet, corpus Christi. Vnde hic idem est mons sanctus, quod superius scabellum pedum eius. Et sic est sensus, Adorate eum in monte sancto eius, id est, adorare eum in corpore assumpto, vel humanitate. Qualiter autem sit adorandus in humanitate assumpta. vide supra versu. 1662. Vnde per istum montem sanctum intelligit glo. Christi humanitatem, dicens, Adorate in monte sancto eius, id est, in corpore. Hic est lapis paruus: qui sicut ait Dan. excisus de monte sine manibus: creuit in montem magnum: & impleuit totam faciem terræ. præcisus, id est, natus de mōte, id est, de Iudæorum gente, quæ vnum deum colebat. & inde monti comparatur. præcisus inquam sine manibus, id est, sine opere hominum: quia de virgine sine virili semine conceptus est. Quod enim Christus mons dicatur, vide ver. 336.

PSALMVS XCIX.

Iubilare deo omnis terra: seruite domino in lætitia.

Titulus huius psalmi est. Psalmus in confessione. Ex isto titulo apparet materia psalmi: sed non auctor. Materia enim psalmi est, quod iste psalmus fuit factus ad inducendum homines vt confiterentur domino. Tamen notandum quod maxime in scriptura triplex reperitur confessio, scilicet, reorum damnata: gratiarum redditua: & peccatorum purgatiua. vide versu. 81. Quia autem deus nõ querit mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: ideo hic psal. non agit de confessione qua rei damnantur: sed de alia duplici confessione, scilicet, gratiarum redditua, & pœnitentiæ peccatorum purgatiua. Docet enim hic Psalmista, & Deum laudando sibi gratias agere, & nos accusando peccata nostra plangere. Primum docet, ne in bonis superbiamus. Secundum docet, ne in malis desperemus. Est ergo sensus tituli talis. Psalmus in confessione, id est, iste psal. agit de duplici confessione, scilicet, laudis & criminis. Intentio Psalmiste est perfectos inducere ad dei laudem: & peccatores ad criminis confessionem. Et secundum hoc psalm. iste habet duas partes: quia primò agit de confessione laudis. quæ est gratiarum actio: secundò de confessione criminis, quæ est sumptus accusatio: ibi. Introite portas eius. Prima pars diuiditur in partes tres: quia ad confessionem laudis

primò inducit omnes generaliter: secundò inducit Hebræos specialiter: ibi, Introite in conspectu eius: tertio inducit ministros ecclesiæ singulariter: ibi, Populis eius. Quantum ad primum omnibus loquens generaliter ait, Iubilare deo omnis terra, id est, omnes habitantes in terra. Quid autem sit iubilare. vide supra ver. 766. Sed quia perfecta laus dei, vel exultatio de deo non solum fiat in corde, vel in voce: sed multo fortius in bona operatione: Ideo subdit, Seruite domino in lætitia, id est, secundum glo. Iubilare, deo quæ gratias agere: non coactè & necessitate: sed charitate: qua liberati estis per Christum. Et ideo seruite in lætitia non murmurantes, vt Iudæi in deserto murmurauerunt. Hæc seruitus non est amaritudinis nec indignationis: sed felicitatis & libertatis: quia seruire deo regnare est. Gratium est enim redemptis seruis esse dei. Seruum ergo te faciat charitas: quia liberum te fecit veritas. Vnde in euangelio. Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Hic nota qd seruitus est triplex, scilicet, seruitus infectionis vitiosæ quæ culpæ copulatur. Seruitus conditionis tædiolæ quæ pene subiugatur. Seruitus perfectionis virtuosæ quæ vitæ regulatur. Primò est seruitus culpæ: qua quis, scilicet, vitis & diabolo seruit: de qua anima de corpore conqueritur & e converso, dicens, Seruire me fecisti in peccatis tuis: præbisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Diabolus enim alliciens hominem per vitia, promittit sibi libertatem: sed ad miserabilem ipsum inducit seruitutem. quia vt ait Saluator. Omnis qui facit peccatū, seruus est peccati. Quod exponens Augustinus super Ioan. ait, O miserabilis seruitus peccati. Seruus enim hominis aliquando sui domini duris fatigatus imperiis, fugiendo requiescit. Seruus autem peccati quòd à peccato fugiat, nõ inuenit: quia peccatum secum trahit quocumque fugerit. Peccatum enim intus est: voluptas transit: peccatum non transit: perit quod delectat: remansit quod pungat &c. Et Hieronymus Qui facit peccatum seruus est peccati. quinimmo tot dæmoniorum seruus est, quot vitiorum. Et vide differentiam seruitutis bonorum & malorum. Nam vt ait Augustinus. Bonus homo etiam si seruit, liber est: malus autem etiam si regnet, seruus est. nec vnus hominis, sed quod grauius est, tot dæmoniorum quot vitiorum. Et hoc satis patere potest. Nam denominatio fieri debet à parte potiori. Cum ergo potior pars hominis sit anima, & minor corpus, sequitur quod boni qui sunt liberi secundum animum: etiam si corpore seruiant, liberi sunt simpliciter: mali autem & si corpore regnent: tamen anima sunt serui: simpliciter serui dicuntur. Vnde Rō. 7. dicitur, Carne seruo legi peccati: spiritum autem legi dei. Secundò est seruitus conditionis tædiolæ: qua, scilicet, quis alterius hominis corpore seruus est: sicut filij Israel in Ægypto serui fuerunt. Exo. 13. In manu forti eduxisti nos de domo seruitutis. Hæc seruitus est patienter toleranda: quia prouenit ex peccatis, scilicet, quod vnus homo alteri sit seruus. Vnde Augustinus 19. de ciuita. dicit, Seruitutis nomen culpa meruit: non natura. Et ideo consulit apostolus Petrus, dicens, Serui subditi estote in omni timore dominis. Tertio est seruitus perfectionis virtuosæ: qua quis deo seruit, vel homini ob amorem dei: cuius ille homo vires gerit in terris: de quibus nobis Psal. consulit, dicens, Seruite domino in timore &c. Et Iosue 24. Timete

Timete dominum: & seruite ei corde perfecto. Et aduerte quod ista seruitus multas condiciones debet habere. Quoniam debet esse cum castitate carnis, & munditia. Cum honestate moris, & decetia. Cum paritate victus & abstinentia. Cum humilitate mentis & reuerentia. Cum hilaritate cordis & lætitia. Primum patet: quoniam mundus dominus mundum seruum cupit habere. Luc. 1. Seruiamus illi in sanctitate & iusticia coram ipso omnibus diebus nostris. Secundum patet: quia dominus in seruo non solum requirit criminis munditiam: sed etiam decentiam morum: vt talis seruus per compositos mores appareat homo, & non bestia: & sic sit similis Christo formam serui accipiens in similitudinem hominum factus: & habitu inuentus vt homo. Tertium patet: nam seruus nimis repletus, ad seruiendum redditur inhabilis. Et ideo serui dei vt sint habiliores per paritatem sua corpora premunt. Vnde 1. Corin. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, q. d. quia castigo corpus meum per abstinentiam: ideo ipsum in seruitutem dei redigo per veram obedientiam. Quartum patet: seruus enim nomen est humilitatis: vt dicit glo. ad Rom. 1. Et ideo ne quis nomen serui falsè usurpando occupet: humilitatem seruire debet in opere: exemplo Christi qui semetipsum exinanivit formam serui accipiens. Vt sic quilibet seruus dei humiliter dicat deo. Ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ. Quintum patet: quoniam sicut deus hilariter sua pro Deo donat: sic multò fortius illi qui hilariter suo se mactat seruitio. Ideo dicitur, Seruus aut tuus lætabitur. Ideo veri serui dei semper debent esse læti: & laudibus Dei occupati Esa. 65. Serui mei laudabunt cum exultatione. Et Gen. 47. Respiciat nos dominus noster: & nos læti seruiemus regi. Et hoc est quod nunc nobis imperat Psalmista, dicens, Seruite domino in lætitia. Talis, autem dei seruitus multum est affectanda: quia liberat à vitis, & lætificat in præmiis. Probatur, quia qui debite seruit deo: nõ seruit diabolo: qui autem non seruit diabolo, liber est ab omni vitio: ergo. Maior patet, Matth. 6. Nemo potest duobus dominis seruire, gl. scilicet, contrariis. sicut sunt deus ac diabolus. Et minor patet, Ioan. 8. Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. glo. quinimmo tot dæmoniorum quod vitiorum. Quia igitur contradictionem implicat, quod quis simul deo seruiat & diabolo: sequitur quod dei seruitus liberat ab omni vitio. Vnde in figuram huius dicitur. 1. Reg. 7. Præparate corda vestra, & seruite illi soli, & liberabit vos de manu Philistinum. Philistinum nãque interpretatur ruina duplex: & significat vitia, quæ dupliciter faciunt peccatorem ruere, scilicet, à gratia & gloria. Sic igitur dei seruitus liberat à vitis: quod attestatur Augustinus, dicens. Vt seruiatur deo vile est omnibus hominibus: quia seruiens deo animus rectè imperat corpori. Ipsa namque ratio domino deo subdita, rectè imperat libidini, ceterisque vitis &c. Et ideo si vis dominari vitis: dominum dei tuum adorabis, & illi soli seruias. Quod imperans Psalmista ait, Seruite domino in lætitia. Hic pone originale. 1085. Iubilare &c.

Introite in conspectu eius: in exultatione.

Hic singulariter inducit Hebræorum populum ad deum laudandum, & gratiarum actionem, & pri-

mò eos inducit ad gratiarum actionem: secundò ad hoc assignat rationem, ibi. Scitote. Quantum ad sensum literalem sciendum quod sic erat templum ordinatum: quod ante templum erat atrium sacerdotum: in quo erat altare holocaustorum: in quo secularibus nõ licebat passim intrare. Sed ante istud atrium erat atrium laicorum: à quo per portas certas, & fenestras laici offerentes hostias suas poterat videre sacrificiorum suorum consummationem, stando in portis vel fenestris illis. Quod tamè gentilibus non permittebatur tam prope accedere, vt videre possent sacrificiorum oblationem & consummationem. Sic ergo hic loquitur psal. populo Hebræorum: vt quando offerebant sacrificia, veniret ad portas atrij sacerdotum vnde conspectum sacrificiorum suorum videre possent: & exultates deum laudaret. Et hoc est quod ait, Introite scilicet, & que ad portas atrij sacerdotum: & sic sitis in conspectu eius, scilicet, sacrificij vel hostiæ vestræ: quia quando videbant hostias quas obrulerat offerri deo: exultabant. Per hoc Psalmista vult intelligere, quod laudare dignè deum ad conspectum suæ conscientie prius debet accedere: & ibi seipsum discutere. Conscientia enim conspectus dicitur. Conspectus enim idem est quod simul aspectus. Et ideo quia qui libet seipsum in sua conscientia aspiciere potest, & ibi suas virtutes, suaque vitia simul conernere: ideo conscientia conspectus dicitur. Et ideo quia conscientiam nostram solus deus agnoscere potest, & non aliquis homo: ipsa conspectus eius appellatur. De isto conspectu conscientie Psal. deo loquitur dicens, Dirige in conspectu tuo viam meam. Vbi glo. Dirige viam meam qua, scilicet, iur ad te: in conspectu tuo, id est, in conscientia: vbi nullus hominum videt: sed tu solus. Vnde homini laudanti, vel vituperanti non est credendum, quia non videt in conscientia: in qua ratio laudis consistit, vel vituperij. Et nota quod iste conspectus conscientie debet semper deum meditari more Psalmistæ qui dicebat, Prouidebã dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi ne commouear. Vbi glo. q. d. prouidebã dominum in conspectu meo semper, id est, in conscientia mea: quia in his qui trãseunt nõ abstuli oculum mentis meæ ab eo qui semper est prouidens quomodo in eum post ista tẽporalia trãfacta recurreret. Et attẽde quod ait, prouidebã dominum in conspectu meo semper. Hic trahe exẽplũ quo peccata vitentur. Qui enim dominum semper acie mētis, id est, in conscientia intuentur: non peccatis inquinantur. Ideo dñm attẽdo, quoniã à dextris est mihi, ne commouear. i. fauet mihi, vt in eo stabilis permaneam. Et ideo nihil sinistri præuallet mihi. Iste conspectus conscientie virtutibus semper debet abũdare. Exo. 23. Nõ apparebis in conspectu meo vacuus. s. bonis operibus secũdũ glo. scilicet, vt per omne tẽpus vitæ presentis nos esse peregrinos agnoscentes, nõ hic, sed in futuro requie inquiramus sedulo curãtes, ne virtutibus vacui in conspectu domini appareamus. Ille enim in conspectu conscientie deo vacuus non apparet: qui Dei mandata custodit. Vnde Eccl. 25. Non apparebis in conspectu meo vacuus. hæc enim omnia propter mandata dei fiunt. Iste conspectus conscientie peccata propria cogitãdo, debet dolere. Psal. 37. Nõ est pax ossibus meis à facie peccatorũ meorũ. Et infra. Quoniam ego in flagella paratus sum: & dolor meus in conspectu meo semper. Ille enim secundum glo. pœnitendo inde dolet quia deliquit: impius se defendit: iustus autem irascitur contra seipsum. Ex

est. Quod expresse ostendit glo. super illud Psal. 31. A Dixi confitebor aduersum me, &c. dicens, Multi enim consententur iniquitatem suam: sed aduersus Deum, &c. vide supra versu. 471. Dicat ergo illi potius: domine miserere mei: sana animam, quia peccavi tibi. Ita clamat aeger ad medicum: dices, Cum libero arbitrio me creauit Deus. Ideoq; si peccauit per inieplum peccauit, no fatu, no fortuna, no diabolus me peccare coegit: sed ego uoluntarie peruerteru eosenti. Et sic propriu peccatu consistatur: no exculer. Vnde praecipitur Num. 5. Vir siue mulier cu fecerint ex omnibus peccatis que solent accidere hominibus, &c. confitebuntur peccatum suum, scilicet, non alienum.

1692 Laudate nome eius, quoniam suauis est Dominus: in aeternum misericordia eius: & vsque in generatione & generationem veritas eius.

Hic hortatur ad dictam confessionem criminis faciendam: ostendens quod omnibus libere patere. Et hoc est quod dicit, *Laudate nomen eius*. Laudat peccator nomen domini, quando seipsum confitendo accutat: quia ut dictum est, confessio criminis est ad laudem Dei misericorditer indulgentis. Non enim est Deus ita peccatori iratus, quin per confessionem statim dulcescat. Vnde subditur. *Quoniam suauis est dominus* ut statim misereatur. Vnde in aeternum misericordia eius, quia hic a culpa liberat: & in futuro coronat. Et quia fideliter omnibus adimplet promissa: ideo subditur, *Et vsque in generatione & generatione veritas eius*. Generatio enim est duplex, scilicet, in praesenti, quae patit mortales: & altera caelestis, quae patit aeternos. Et in vtraque est veritas eius complens promissa. Sed hic est vniu dubium. Cum quis volens alicuius nomen honorare, & laudabile ac famosum reddere, ipsum conatur multis imponere: sic enim pater filio imponit nome sui patris, & huiusmodi. Cum ergo tota scriptura nos pronocet ad laudem & honorem nominis Iesu Christi: ut hic, *Laudate nomen eius*. Quare ergo nome Iesu Christi in baptismo aliquibus no imponitur, cum tamen nomen matris eius, scilicet Maria multis imponatur mulieribus? Ad hoc respondetur: quod ideo nomen Christi Iesu nulli in nouo testamento imponitur: ne hoc nome ab aliquo sic nominato per peccatum aliquod deturpetur, vel vilipendatur. Nome vero matris potest imponi: quia si aliqua mulier vocata Maria peccet, non Mariam matrem domini refertur vilipensio nominis: sed ad alias mulieres hoc nomine vocatas: quae ipsum nomen deturpauerunt. A tribus enim mulieribus istud nome Maria mirabiliter fuit vituperatu. Primo a Maria sorore Moyli quae ipsum deturpauit per superbiam & murmurationem. Secundo a Maria matre Ioanis & Iacobi, quae ipsum deturpauit per auaritiam & cupiditatem. Christo dicens, Dic ut sedeant hi duo filij mei &c. Tertio a Maria sorore Lazari, quae ipsum deturpauit per luxuriam & carnalem delectationem. Lucae 7. Ecce mulier quae erat in ciuitate peccatrix &c.

1693 Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

Titulus huius psalmi est, *Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine*. Ex titulo apparet auctor psalmi, scilicet, Dauid: sed non apparet materia. Quantum ergo ad materiam psalmi sciendum, quod secundum litteram Dauid quando post multas persecutiones vidit se a deo liberatum, & ad regnum assumptum atque stabilatum: ut dicitur. 2. Reg. 5. Cognouit ergo Dauid quod Deus confirmasset eum regem super Israel. tunc Dauid firmiter in corde suo deliberauit ut bene potestate regia. Et quia duae sunt praecipuae virtutes regiae, scilicet, misericordia & iusticia: ut dicitur. 1. Reg. 16. Ideo firmiter proposuit istas duas habere virtutes: ut scilicet bonis esset pius & misericors: malis autem iustus. Et de istis promissionem fecit deo ista se obseruaturum. Et tunc ista promittendo: fecit hunc psalmum dicens, *Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine*. Deo enim modulantiis caramus operibus bonis quam uocibus. Per ista autem uoluit Dauid duplicem Christi aduentum demonstrare futurum, scilicet, aduentum in carnem qui fuit misericordiae: & aduentum ad iudicium qui erit iusticiae. Primus inducit nos ad spem ueniae ut lapsi surgant a culpa. Secundus nos ducit ad timorem diuinae iusticiae, ne cadant in gratia stantes. Illa enim duo sunt causa prosecutionis omnis boni: & uitationis omnis mali. Et hoc est quod hic ait glo. Hic psalmus est ceterisimus, & ideo sicut ceterisimus est perfectus numerus: sic iste psalmus continet, & docet normam perfectae sanctitatis. Hic enim docetur bonum appetere per misericordiam: mala fugere per iusticiam: in quibus consistit perfecta conuersatio uita. Et quia omne bonum nostrum procedit a Christo: ideo iste psalmus qui perfectu docet esse hominem, Christo attribuitur. Est ergo sensus tituli talis. Psalmus ipsi Dauid, id est, iste psalmus attribuitur ipsi Christo: ut hoc totum quod hic docemur uirtutibus Christi applicetur. Sic ergo agit psalmus iste de misericordia, & de iudicio dei: sub misericordia & iudicio ipsius Dauid. Quantum ad litteram iste psalmus habet tres partes: quia primo ostenditur qualiter Dauid deuote se habuit circa deum: secundo qualiter mundu erga seipsum; ibi, *Perambulaba*. tertio qualiter iuste quo ad subditum sibi populum: ibi, *Non proponebam*. Prima in duas: quia primo ostendit deuotionis materiam: D secundo deuotionis formam: quae scilicet est discretio operationis: sibi. Psallam. In huiusmodi litteram cum sensu prophetico. Quantum ergo ad sensum litterae ostendit deuotionis suae materiam erga Deum, dicens, *Misericordiam & iudicium &c.* Materia enim nostrae deuotionis est: ut recognoscamus Deum misericordem & iustum: misericordem bona conferendo: iustum mala puniendo. Dicit ergo misericordiam & iudicium &c. quasi dicat, *Cantabo tibi*, id est, laudibus extollam misericordiam tua & iudicium tuum. Misericordiam, quia me gratiosu a multis liberasti periculis: & gratiosu ad regnu promouisti: & in illo me constituiti. Iudicium, qui Saulem & domum eius propter ipsorum demerita abiicisti. Et per ista uerba uult Dauid ostendere, quod omne nostrum bonum, & prosperitas est ex dei misericordia: omne autem malu pena vel aduersitatis est ex dei iusticia: quia mala nobis immittit iuste propter peccata: bona nobis misericorditer tribuit praeter merita nostra. vide supra versu. 1387. Per ista enim uerba stantes tetret per iusticia ne cadant: iacentes uero per misericordiam hortatur ut surgant. Vnde hic dicit gl. Nemo de Dei misericordia

2. Reg. 5.

1. Reg. 16.

Greg. 33. moral. c. 45.

1. Reg. 21.

Prophetia no semper adst spiritus propheticus.

Gregor super Ezechiel.

1. Reg. 7.

2. Reg. 1. c. 1.

fericordia praesumat impunitatem: quia est ei iudicium: & nemo mutatus in melius iudicium timeat, quia praecedit misericordia. Hae enim semper simul in eo sunt. Deus enim nec in bonitate misericordiae perdit iudicij seueritatem: nec in iudicando cum seueritate amittit misericordiae bonitatem. Sed & per tempora hae duo distinguuntur secundum effectus. Misericordia enim nuc omnibus offertur, & multipliciter exhibetur: iudicium autem in futuro. Hic enim est tempus misericordiae: cum Dei patientia peccantes ad penitentiam adducit: & bonis & malis temporalia bona praestat. In futuro autem tempus iudicij: cum unicuique secundum merita reddet. Hae duo mutua societate sibi iunguntur. In his duobus breuiter includit omnia opera Dei. Tamen nota quod ista duo, scilicet, misericordia Dei, & iudicium a nobis secundum status diuersitatem diuersimode considerata sunt, quia existentes in gratia iusticiam considerare debent: & non misericordiam qua facilliter parit. Existentes uero in peccato considerare debent: non iusticiam ne desperent: sed misericordiam qua redeuntes liberaliter recipit. Et hoc est quod dicit Greg. Pius quippe ac iustus est conditor noster &c. vide versu. 369.

1694 Psallam & intelligam in via immaculata: quando uenies ad me.

Hic ostendit suae deuotionis formam. Vbi notandum quod quamuis dona gratuita Dei etiam malis dentur: inter quae est donu prophetiae: quia mali etiam aliquando prophetizant: sicut fecit Caiphas praenotans utilitatem mortis Christi, dicens, Expedi ut vnus homo moriatur pro populo &c. Tamen in hoc est differentia inter bonos & malos spiritum prophetiae habentes: quia boni intelligunt quod praedicant: mali autem non intelligunt quod prophetizant. sicut Caiphas no intellexit quae spiritus sanctus per eum loquebatur: sed boni intelligunt intellectum spiritus in his quae proferunt. Et hoc est quod hic ait psal. *Psallam*, id est, cum hilaritate bene operabor. Et sic existens in uia immaculata, scilicet, uiuens sine peccato intelligit quando uenies ad me, scilicet per spiritum propheticum mihi reuelando secreta tua. Et notandum quod prophetae quamuis sint boni, & in statu gratiae: no tamen semper adst eis spiritus propheticus: sed quando dog; ab eis recedit: quando que ad eos uenit: sicut ostendit Greg. super Ezechielem homin. 1. de Nathan propheta, dices, Nathan etenim prophetam sanctum uirum fuisse quis nesciat: qui Dauid regem, & de culpa aperte reprehendit: & quae ei pro culpa eadem essent uentura nunciavit. Quem tamen ad idem dauid, quia templum deo uellet construere, requisisset, illico respondit, Omne quod est in corde tuo uade & fac: quia dominus tecu est. De quo illic statim subditur. Factum est autem in nocte illa: & ecce sermo domini ad Nathan, dicens, Uade & loquere ad seruum meum Dauid. Hae dicit dominus Deus. Non tu edificabis mihi domum ad habitandum: sed cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis: suscitabo semen tuu post te, quod egredietur de utero tuo: & firmabo regnum eius: ipse edificabit mihi domum. Ecce Nathan propheta qui prius dixerat regi, uade & fac: ipse post modum per prophetiae spiritum hoc fieri non posse denunciatis filium regis hoc facturum praedixit. Quia quod de suo spiritu dixerat, falsum

fuisse deprehendit per spiritum prophetiae, qui ad eum uenit &c. Ex quibus patet quod quando Nathan primo dixit regi: omne quod est in corde tuo uade & fac &c. quod tunc spiritum prophetiae no habebat: qui sequenti nocte uenit. Et hoc est quod hic Dauid ait: dum ero in uia immaculata, id est, in statu gratiae, intelligam quando uenies ad me, scilicet, per spiritum propheticum. Vel hoc potest intelligi de aduentu Christi in carnem vel ad iudicium. In carnem enim uenit sine peccato: uixit sine peccato: transiit ex uita ista sine peccato. Et hoc est quod ait, *Psallam*: & sic intelligam quando uenies ad me, scilicet carnem assumendo immaculata. Vel per uiam immaculatam qua uenit ad nos, intelligitur: uirgo Maria. Si autem de aduentu ad iudicium intelligitur: sciendum quod tunc sancti uidebunt Christi diuinitatem per quam omnia cognoscent in uerbo: non autem mali. Et sic est sensus. *Psallam*, id est, cum hilaritate bona operabor: & sic existens in uia immaculata, quando uenies ad me iudicandum intelligam, id est, omnia intelligam: quia uidebo uerbum in quo omnia reuolunt. Quid enim est quod non intelligit qui uidentem omnia uidet? quasi nihil. ut ait Greg. lib. 2. moral. c. 3. Hic appone origi. 1086. & applica.

Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meae.

Hic ostendit psal. qualiter mundu se habuit ad seipsum. Cum enim uita regis sit quoddam speculum, & quaedam regula subditorum, quae imitanda proponitur: si uita regis fuerit munda, facilliter ad munditiam trahit subditos: similiter si maculata, facilliter eius exemplo maculantur & subditi. Et hinc est quod reges & praelati peccantes, non solum pro peccatis suis merentur puniri, sed etiam pro peccatis subditorum, quae illis imputantur. Vnde dicitur. 1. 1. q. 3. praecipuo. Vnde ut ait beatus Greg. Scire etenim praelati debent, quod si peruersa uiam quam perpetrant, tot mortibus sunt digni, quor ad subditos perditionis exempla transmittunt. Vnde necesse est, ut tanto cautius se a culpa custodiant, quanto per praua quae faciunt, non solum moriuntur. Et ideo Dauid uidet se regem, & aliorum dominu, studuit mudam uitam ducere. Et hoc est quod ait, *Perambulabam in innocentia cordis mei*, id est, in puritate conscientiae meae: *in medio domus meae*, scilicet, cordis. q. d. multo plus innocentiam extra seruauit. Quia magni homines principes & reges magis sunt solliciti seruare honestatem inter extraneos, quam inter domesticos: & plus sollicitantur de exteriori honestate quam de interiori. Sed forte dices, Quomodo Dauid se dicit perambulasse in innocentia: cum tamen scierit, & ex malicia multa enormia peccata commiserit: ut dictum fuit uersu. 34. Innocentia autem omne peccatum excludit. Quod patet. Innocens componitur ex iniquo est no: & nocens, es. Omne autem peccatum nocet. Et sic nullus peccator innocens dici potest. Dicendum quod duplex est innocentia, scilicet, quaedam concreat: ut est innocentia angelorum beatorum, quae nunquam peccatum admittit. Et sic Adā ante peccatum fuit innocens. Alia est innocetia recuperata, scilicet, quando peccator a peccato purgatur per sacramentum baptismi & penitentiae. Primam innocentiam nunquam habuit Dauid, sed secundam: quia per penitentiam absolutus fuit a peccato: ut psal. 50. Et quod generaliter loquedo de prima innocentia

Aduentu Christi duplex, scilicet, in carne & ad iudicium.

Greg.

Quaestio. Innocentia duplex.

Innocens proprii Iohis Christi sicut dicitur.

nocentia vel secunda, nullus plene innocens dici potest praeter Christum. Quonia ut dictum est, innocens idem est quod non nocens. Et in hoc dissectus Christus ab aliis sanctis: quia alij faciendo mirabilia sua, vel orationes suas aliquibus nocentibus, Christus nulli unquam nocuit, sed omnibus profuit. Act. 4. Qui transiit beneficiendo, & sanando omnes oppressos a diabolo: quonia Deus erat cum illo. Alij autem sancti a Christo, etiam multo minus alios offendebant, saltem corporaliter in suis portetis & mirabilibus: ut patet de Moysse. Ad cuius orationem aperta est terra & deglutit Dathā & Abiron. Num. 16. De Helia ad cuius preces ignis descendit de caelo: & consumpsit duos quinquagenarios cum cetum viris. De Heliseo ad cuius preces egressi sunt duo viri de saltu, & laceraverunt quadraginta & duos pueros qui insultabant ei. De Petro ad cuius verbum Ananias & Saphira expiraverunt ad pedes eius. Christus omnibus beneficiendo nunquam alicui nocuit: quinimmo quando virtute sua punitivus iusticie ad terrore peccatorum volebat ostendere: hanc exercebat non in hominibus, sed in bestiis, vel arboribus: ut patet quando ad Christi imperium grex porcorum princeps fuit in mare. Matth. 8. Et arbor ficus continuo arefacta fuit. Matth. 21. Vnde Chrysostomus super Mattheum. Christus maledixit ficum: & arefacta est continuo. Quod fecit ut discipuli scirent ipsum malos posse punire. Quia enim ubiq; sua beneficia tribuebat: nullumq; puniebatur: oportebat etiam cum sua punitiva potestate demonstrationem praebere: ut discerent quod poterat etiam iudaeos persequentes siccare. noluit autem hoc demonstrare in hominibus: vnde in planta suae potestatis punitivae praebuit signum &c.

A Psalmista odio habebat: de quibus nunc ait, Non proponebam ante oculos, scilicet, mentis: quia non diligebam rem iniustam, scilicet, illa peccata per quales transgreditorum facientes praevaricationes odium est legis praevaricatores. Et istud odium est perfectum & laudabile. vide de odio multiplici vers. 30. Et adverte quod dicit, Non proponebam ante oculos meos rem iniustam. In oculo enim corporali signum datur amoris: quia si aliquam rem frequenter oculus videre cupit: signum est quod illam diligit. Vnde dicit Philosophus de regimine principum ad Alexandrum. Si videtis hominem frequentantem in te visum & suspirantem: hic te diligit. Sic & eodem modo qui delectabiliter, & frequenter aliquid ponit ante oculos mentis: signum est quod illam diligit. Et per oppositum, illud quod ante oculos mentis non vis ponere, illud odio habes. Et ideo Psalmista ait, Non proponebam ante oculos meos rem iniustam &c. Et ideo oculi tam mentis quam corporis caute sunt custodiendi. vide ver. 1261.

1697
Non adhaesit mihi cor prauum: declinantem a me malignum non cognoscebam.

Hic invidios & malignantes reprobat. Vbi nota quod malignus idem est quod malo igne ignitus. vide supra ver. 566. Quis autem peior ignis invidia: quae ex bonis alterius propriam substantiam comburit: Qui autem tales malignos approbat vel diligit: cor prauum habet & prauum: quia ad vitia inclinatum. Et tale cor Psalmista a se excludit, dicens, Non adhaesit mihi cor prauum. Cor autem qualiter multipliciter dicatur prauum. vide ver. 1288. qui autem cor prauum non habet: malos non approbat. Et hoc est quod subdit, Declinantem a me malignum non cognoscebam. Declinat quis ab alio, quando ipsum, & eius exemplum imitatur: quando ipsum odit: quando per invidiam sibi aemulatur. Et hoc est quod ait, Declinantem a me malignum, scilicet non me imitantem, sed magis per invidiam odientem: hunc non cognoscebam, id est, non approbaba. Cognoscere enim aliquando stat pro approbare: sicut non cognoscere pro reprobare, vel non approbare. Sic enim dicebat Christus factis virginibus. Amē dico vobis: nescio vos, id est, non approbo, sed magis reprobo. Notandum quod ne cor nostrum sit prauum: illud deo debemus offerre liberaliter, integraliter, & perpetua. vide ver. 1208. Vel cor prauum dicitur cor induratum & obduratum in malis. Et tale debet virtute pietatis emolli. Nam ut dicit magister de proprietate, Cor est quedam substantia carnea dura. Sic mystice cor durum dicitur, quod caret molliore pietatis: de quo dicitur Job 41. Cor eius indurabitur quasi lapis. Vnde Bernard. lib. de consideratione ad Eugenium, dicit, Quare quid est cor prauum & cor durum. Solum enim cor durum & prauum est: quod semetipsum non sentit. Quid me interrogas: Interroga Pharaonem. Quid est ergo cor durum ipsum est, quod nec compunctione scienditur, nec pietate emolliatur, nec mouetur precibus: minus non cedit, flagellis induratur: ingratus est ad beneficia: ad consilia infidus, ad iudicia seuerus, inuersus ad turpia: impavidus ad pericula: inhumanus ad humana: seuerus ad diuina: praeteritorum obliuiscens: praesentium negligens, futura non prauidens. Ipsum est cor durum & prauum: enim praetorū praeter solas iniurias nihil omnino non sentit, pra-

Quibus fuit dat amem

Aristot.

1697

Inuidia est ignis

Matth. 21

Cor prauum est durum

Job 41

Nisi quid cor durum

Num. 16. 4. Reg. 2. 4. Reg. 5.

4. Reg. 2. 4. Reg. 5.

Matth. 8. Matth. 21. Chrys.

1696

Prævaricatio quid sit.

1. Macc. 6.

1698
Detrahentem secretum proximo suo, hunc persequebar.

Hic ponitur tertium peccatum, scilicet, detractionis: quod David odiebat. Ad huius peccati notitiam habendam sciendum quod detractionis est triplex in scriptura, scilicet, detractionis sanctitatis, quae a corde stultorum culpa trahitur. Proverb. 21. Congratat iustus de domo impij, ut detrahat a malo. Detractionis aequitatis: quae punitur vita maiorū traditur. Esa. 14. Veruntamen ad inferos detracta est superbia tua. Detractionis prauitatis: quae verbis iustorum fama laeditur. Jac. 4. Nolite detrahere alterutrum &c. vide supra ver. 629. Et quid sit detractionis: & vtrum detrahens semper teneatur famam restituere, vide ver. 828. Et quod omnis detractor est inimicus verfici. 1594. Et quia istud detractionis vitium est maxime detestandum, ideo hoc magis declaras, noto quod antiqui morales istud vitium per coruū figurabant: & mirabilem imaginem sibi faciebant. Primum ideo, quia conditiones corui videtur habere. Nam ut docet experientia, coruus est avis iniquitatis furtis assueta. Loquacitatis linguis variata. Dolositate vulpi sociata. Malignitatis bonis inimica. Impietatis pullis indurata. Damnabilitatis diis dedicata. Quae omnia vitij detractionis continet. Imaginem autem detractionis taliter figurabant. Erat enim imago hominis existens in equo pallido: qui in manu flagellum gestabat: in quo quinq; versus scripti erant. Primus, famam furor quā melius manet in homine nihil. Secundus erat, variis armatus gladiis mores omnes lacero linguis. Tertius erat, dolo dolens semper volo: cunctos decipere volo. Quartus erat, laedere volens alios, me zelo perimo meo. Quintus erat, me verbis perimēs primo, corde nulli parco secundo. Quae breuiter deduco. Primo coruus est avis furtis assueta. Vnde 12. de proprietate rerum dicitur, quod coruus est avis dolosa, res furtivae subtrahens, & subtraetas abscondens. Sic & detractor furatur aliorum famam. Multi enim videntes quod propriis meritis laudes non possunt acquirere: conantur alios per detractionem diffamare: ut saltem respectu illorum quos se peiores esse alios faciunt credere, ipsi boni reputentur. De quibus ait Hieronymus in epistola. Viliū hominum detractorum & suam laudem quarentium: est alios facere viles: ut in comparatione aliorū laudari possint: & quo suo merito placere non possunt, piacere volunt comparatione aliorum: alias peiorum. Et hinc est quod detrahens est famam alterius furando: rapere. Ex hoc apparet huius peccati gravitas: quia quanto res ablata est praeciosior: tanto illius furti grauius est peccatum. Quae autem res in hac vita gloriosior, alias praeciosior, quam fama potest haberi? Certē nulla, teste sapiente Proverb. 22. Melius est nomen boni, quam diuitiae multae. In cuius signum antiqui cetera omnia spernebat: immo etiam mori non dubitabant: ut sibi nominis famam acquirerent. Sic agebat romani: quia ut dicit August. 5. de ciui. Dei. Ipsi pro fama acquirēda suū viuere ordinauerunt: pro hac mori non timebant: aurū, diademas, luxuriam, ceteraq; mundi cupiditates praenebant. Sic & in scriptura sacra fecit Eleazar ille: de quo 1. Macc. 6. ut acquireret sibi nomen, se dedit periculo mortis. Quod tanti sapientes non fecissent, nisi boni nominis fama gloriosissima res esset. Et ideo quia melior est fama omni alia temporali substantia: grauius

Detrahitio in lo. lux.

Proverb. 21.

Esa. 14.

Jacob. 4.

Detrahitio figuratur per coruū.

Detrahitio imago.

Detrahitio coruū in multis.

Hieronym.

Proverb. 22.

August.

1. Macc. 6.

Exod. 7. Cor duru induratur & quomodo.

Exod. 7.

Origeni.

Ecc. 3.

Job 23.

Grego. lib. 16. moral. c. 20.

Proverb. 28.

Hier. 7.

grauissimum vitium est detractio: quæ hanc furatur. Vnde. 6. q. 1. deterioris dicitur. Deteriores sunt detractores: qui nostram vitam, famamq; detrahendo corrumpunt: quàm qui substantias aliorum prædamq; diripiunt. Et ideo subditur, Quia illi ea quæ extra nos sunt, licet nostra sint, auferunt: detractores verò nos ipsos diripiunt. Et ideo quia detractor sicut coruus furatur: dicitur Iob 19. Venerunt latrones, fecerunt sibi viam per me: & cum recessissem ab eis, detrahebant mihi. Secundo coruus est auis loquacitatis &c. quoniam vt dicitur lib. 2. 1. de proprie. re. Coruus est auis clamorosa diuersas formans voces. Sola enim inter aves sexaginta quatuor mutationes vocis habet. Sic & detractor est linguis variatus: quia in nullo statu quis quantumcumq; sanctus potest esse: quin detractor inueniat modum ad sibi detrahendum. Quod declarat Bernard. in sermone dicit, Si pauper es, detractor statim te vilem & abiectum prædicat. Si diues, ambrosiosum, auarum, & cupidum. Si affabilis, dissolutum. Si prædicator, vel doctor, humani honoris & fauoris, quæstorem. Si tacens, inutilem. Si ieiunans, hypocritam. Si comedens, voracem. Et tales detractores in Pharisæis figurantur, de quibus dicit Christus Matth. 23. Venit Iohannes non manducans neq; bibens: & dicitur, demonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens: & dicitur, ecce vorator, potator vini, & peccatorum amicus. Et ideo detractores omni genere linguarum parati ad detrahendum, figurantur per serpentem illum qui cæcantes dicitur, qui secundum magistru de proprie. lib. 18. nocere volens homini: per omnes vitas & semitas ei ponit insidias: vt suo veneno ipsum interimat. Sic verè facit detractor: quia ad omnem statum ad quem vt bene facias te vertas: semper nouo loquedi genere tibi parat insidias. Vnde de talibus dicitur Deut. 32. Dent bestiarum immittit in eis cum furore trahentium, id est detrahentium super terram, atq; serpentium. Vnde Psal. 108. Os peccatoris super me apertum est. Sequitur. Pro eo vt me diligere, detrahebant mihi: ego autem orabam. Tertio coruus est dolositas &c. Vnde habet quasi quandam dolositate & cõnaturalem amicitiam cū vulpe. Vnde ait magister vbi supra: quod coruus est amicus vulpis: vnde pugnat cum aliis bestiis pro vulpe. Sic & detractor quãdam naturalem amicitiam habet culpæ: quia sicut inter omnes bestias vulpis est dolosa, & cautelis plena: sic & detractor semper dolos cogitando seu meditando cogitat qualiter detrahendo alterius famam ledere possit. Quia vt melius eis credatur, antequam detractionem proferant: multa signa simulata falsa & dolosa præmittunt. De quibus ait Bernard. super Can. ser. 24. Detractores quodam simulato veredix: fūco conceptam maliciam quam retinere non possunt: obumbrate conatur. Videas à detractore alta præmitti suspiciat: atq; eum quãdam gravitate & tarditate: vultu mesto, dimissis superciliis, & voce plangenti egredi maledictionem: & quidem tãto persuasibiliorem, quãto creditur ab his qui audiunt corde inuito, & magis condolentis affectu quàm malitiosè proferri. Doleo inquit detractor vehementer: pro eo quia diligo eum, & nunquam potui de hac re corrigere eum: aliàs quidem mihi bene compertu erat de eo istud: sed per me nunquam innotuisset. Et quoniam per alium res patefacta est: veritate negare non possum. reuera ita est. Ex quibus patet quod detractores ad modum vulpis caute

losi sunt, fictis palliationibus suas detractiones operantur vt nõ cognoscatur. Vnde compassionem præcedentes, durissimè mordent. Vnde Eccl. 10. Si mordeat serpens in silentio: nihil minus eo habet qui occultè detrahit proximo suo. Quarto coruus est auis malignitatis. Nullum enim bonum scit facere sed malum. Bonis enim animalibus & vtilibus multum cõtrariatur. Vnde dicit magister vbi supra, quod coruus pugnat cum alino & bone: & volat super ipsos: & nocet eis pungendo eos cū rostro: & eorum oculos pungit. Sic & detractor bonis semper cõtrariatur. Quod patet: quia detractio procedit ex inuidia: vt ostendit Ricardus in 3. de Trini. Et Greg. 6. moral. cap. 33. Inuidia autè semper nocet, & cõtrariatur bonis & melioribus: igitur & detractio. Immo quod plus est sibi ipsi maxime cõtrariatur & nocet: quia omnia merita & spiritalia bona annihilat. Propter quod dicitur, de cõsecr. di. 5. nihil. Nihil prodest homini ieiunare & orare & alia religionis bona facere, nisi mens ab iniquitate: & lingua à detractionibus coerceatur. Vnde de detractioibus dicitur Psal. 108. Induatur qui detrahit mihi pudore: & operiantur sicut dipluide cõfusione sua. Quinto coruus est auis impietatis &c. Quia secundum magistrum vbi supra: tãta crudelitas est erga pullos suos, quod nunquã eis cibum ministrat, quousq; eos penas nigras, & sibi illos videat similes. Sic & detractor est magnæ crudelitatis: quia nõ solum cibum foecis & bonis personis nõ ministrat: sed etiã eorum viuas comedat carnes. Vnde nõ minus peccatũ est aliis, detrahere, quàm propriis manibus alienum spargere sanguinem: vt dicitur. 11. quæst. 3. Immo quilibet detractor homicida censetur. 11. quæst. 1. in summa. de pæniti. dist. 1. homicidiorũ. Propter quæ cõsultat sapiens, Proverb. 4. dicens, Labia detrahentia sunt procul à te. Sexto coruus est auis dånabilitatis &c. Vnde dicit magister vbi supra, quod coruus apud gẽtiles fuit Apollini cõsecratus. Sic & detractor diis gentiũ, scilicet demonibus est dedicatus: quia omnes detractores vicarij sunt diaboli: & ideo tãquam eius vicarij & successores eius hæredes erunt, scilicet pænæ infernalis. Ideo dicitur. 2. q. 7. accusatio. quod omnis detractor flãmis exuret. nec miru: quoniam summa iniquitas est alteri detrahere. 6. q. 1. in summa. Propter quod dicitur. 1. Petri. 3. In eo quod detrahunt de vobis, cõfundantur qui calumniant vestrã bonam conuersationem in Christo. Si ergo tantum peccatũ est detractio: quid miru si detractores à bonis persequi debent? Propter quod dicit Psalmista. Detrahentem secretũ proximo suo, hunc persequer.

Superbo oculo & infatiabili corde, cum hoc non edebam.

Hic David detestatur superbos & avaros. Si enim ista accipiuntur literaliter: superbos & avaros David fugiebat. Vnde hic ait gl. superbo oculo, id est, cū tumido corde: & infatiabili corde, id est, eum avaro: cuius cor satiari nõ potest. Quod hoc scilicet, vtro que nõ edebat: quia David ad literã cõfortia talium vitabat, & fugiebat. Vitium ergo superbiæ per oculos manifestat, dicitur, Superbo oculo: ex eo quia vitium superbiæ per oculos exteriorius manifestatur vt ostendit Greg. lib. 16. moral. ca. 11. super illo verbo Iob 22. Qui inclinauerit oculos suos ipse saluabitur. Hoc autè rectè dicitur: quia quantum per membrorum ministerium deprehendi potest: prima superbiæ offensio esse in oculis solet. Hinc etenim scriptum

scriptum est: Et oculos superborum humiliabis. Hinc de ipso superborum capite dicitur. Omne sublime videt oculus eius. Hinc de illa generatone que ei per infidelitatem adhaeruit scriptum est. Generatio enim excelsi sunt oculi: & palpebra eius in aëre subuect. Oculos ergo inclinare, est nullum respiciendo despicere: sed se minore atq; imparem cunctis quos aspicit, aestimare. Hoc idem sententia liter dicit lib. 34. moral. cap. 16. Vnum verò avaritiæ per cor infatiabile ponit, dicens, Et infatiabili corde: quia cor avari nunquam satiatur: vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 20. Nõ est satiatus veter eius. Venter quippe iniqui avaritia eius est: quia in ipso colligitur quicquid iniquo desiderio peruenit gloriatur. Liquet verò: quia avaritia desideratis rebus non exinguitur, sed augetur. Nam more ignis cum ligna quæ cõsumat accepit, excrestat: & vnde videtur ad montem flamma comprimit: inde paulo post cernitur dilatari. Cum talibus ergo David non edebat: quia literaliter ipsorum cõfortia fugiebat. Potest etiã hoc spiritualiter accipi. Nam comedere, est cibum sibi incorporare. Ille ergo nõ comedit cum superbis & avaris, qui ipsorum cibos sibi non incorporat, vel ponit in mēte. vt puta cibos superbi est præsumptio, & vanitas. cibos avari est pecunie cupiditas. Ille ergo nõ comedit cum superbo vel avaro, qui in suo corde nõ ponit vanitatem præsumptionis, nec ambitionem cupiditatis: quamuis cum illis temporaliter comedat & cõuersetur. Et istum intellectum hic ponit gl. dicens, Potius hoc quod addit: superbo oculo & infatiabili corde cum hoc non edebam: spiritualiter accipiendum est. Nam & Iesus cum superbis conuatus est: vt cum Pharisæo: quando venit ad eum Maria peccatrix. Nos quoq; abstinemus à conuio fratrum notabilium vt corrigantur. Facimus hoc plerunq; propter medicinam: sed cum extraneis multis edimus: vt cum paganis & cum aliis impijs & superbis. Quid est ergo quod Psal. ait. Cum superbo oculo & infatiabili corde non edebam? Habet epulas suas cor superbum & infatiabile vnde pascitur: sed non reficitur. Epulæ enim superbi cordis vanitas: epulæ infatiabilis avaritiæ pecunia. Hoc ergo cibo superbiæ & cupiditatis iustus non pascitur: sed cibo humilitatis & misericordiæ. Hoc est ergo cum istis non edebam, id est, non pascēbar, non delectēbar, epulis superbiæ & avaritiæ. Istum textum exponit Bernard: contra illos qui festa Christi celebrant cum pomposo ornatu vestium & apparatu ciborum, dicens, Videas homines seculares in aduentu Christi tanta sollicitudine vestium gloriam parare & ciborum delicias. sed ait Christus: superbo oculo &c. Ac si dicat, Quid tãta ambitione vestes parat in natali meo? Has detestor ego: superbiã non amplector. Quid tanta sollicitudine ciborum copias reponis in tẽpus illud? Damno ego carnis delicias: non accepto, plane infatiabilis es corde tanta parans, & ex tam longo tempore. Nam & corporis vitij: & pauciora succerēs, & que postea oportunitus inueniri. Istum etiam textũ aliter exponit Guafredus, dicens, Superbo oculo & infatiabili corde &c. Ipsi enim sunt eluantes & ebrii, quibus non est dominicam carnem manducare. Infatiabili corde est illud desiderã, vnde nequeat satiari. Quid illud? concupiscentia carnis & oculorũ ambitio seculi, vniuersa deniq; vanitas, curiositas, & voluptas. Non enim satiabitur oculus visu, nec avarus auditu. Sed & qui diligit pecuniam, nõ im-

plebitur carnee voluptuosus illecebra: nec ambitiosus honoribus. Superbo oculo est aliud magnũ de se sentiens & dicens: quia diues sum & nullius ego: contraria equidem vitia. Sed inter hæc iter medium virtus tenet. Ipsa est de qua ait dominus. Beati qui esuriunt & sitiunt iusticiam: quoniam ipsi saturabuntur. His cõuiscitur dominus: & cum eis cœnat, qui aperunt ei. Nam illorum nauicam vel innaturalem famem ideoq; inexplebilẽ detestatur.

Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit.

Hic ostendit qualiter se habeat erga bonos. Et primò hoc facit: secundo iterat suam cum malis displicentiam: ibi, Non habetabit. Sicut enim conuersario bonorum facilius malos ad bonũ attrahit: sic & malorum conuersatio ad malum. Ex cõuictu enim in similibus mores fornicantur. Ideo sicut qui conuersatur cum sancto sanctificatur: sic qui cõuiscitur cum peruersis peruertitur. Et ideo malorum conuersatio est summè fugiẽda, & maxime clericis: vt cum prauis non cohabitẽt: sed cum bonis & fidelibus. & hoc exemplo David dicitur. Oculi mei ad fideles terræ vt sedeant mecum. Vocantur autem fideles terræ iusti, adhuc corpore habitates in terra. Ambulans in via immaculata, hic &c. Hoc dicit quo ad subditos & seruitores: quia nõ sufficit cõsocios habere fideles: nisi etiam & ministri boni habeantur. Et nota quod illi ambulat in via immaculata, qui spiritum sequuntur: non carnem, de quibus ait Apostolus. Spiritu ambulate: & desideria carnis nõ perficietis. Vbi nota, quod aliqui viuendo spiritum sequuntur: quia secundum eius inspirationem se regunt. Et illi dicuntur ambulare. Alij verò non spiritum, sed carnẽ sequuntur: & isti non ambulare dicuntur: sed magis trotare. Quod ostendit Guilielmus de calce exponens dicta verba apostoli, dicens. Spiritu ambulate &c. dicens, Nostis fratres quod nõ omnibus equis ambulare competit: sed solũ domitis & eruditis: & quos ad hoc flexit sollicitudo magistrũ. Spiritualem huius vitæ ambulationem solum capiunt homines spirituales spiritualibus exercitijs disciplinati, ab impetu mundi alienati. Qui enim ambulant equi pedes decentius mouent: compositis quodammodo passibus edocli. Solent autem equi quos trotare dicimus, eundo sese distinguere: quamuis etiam multo durius portare sessoris. Ambulantes autem equi quãdam pedum connexionem mouentur: & incedẽtes pulchrius, vt si diligenter attendas posteriore pedem anteriorem supertransite, quodam videbis libertatis incessu: ita vt velocius ambulẽt amplius excedentes. Non longè alio modo distingui possunt ambulantes secundum spiritum: & vt ita dicã secundum carnem trotates. Carnales enim distinguuntur incedẽtes quos superbiã distinguit à deo: inuidia à proximo: ita se ipsi. sic ita ergo à seipsis disiuñti à se inuicem & à Deo: nec Deum nec hominem sessorum recipiunt. Seipos portare dicendi sunt: quos spiritus carnis quocunq; impellit vt etiam compellat. Qui verò spiritum ambulant, coniunctis passibus ambulant in connexionem virtutum, deo per humilitatẽ, per charitatẽ proximo: sibi per munditiã vitæ curricula petoluentes: per humilitatem sub Deo ambulant: per charitatem coambulant proximis: per puritatem per-

oratione & ieiunio. Narrat Valerius li. 1. quod cum Egles Samius athleta esset mutus, & sibi premium victorie quam adeptus fuerat videret accipi: indignatione tam graui accensus fuit, quod vocalis euasit, id est, cepit loqui, qui prius mutus fuerat. Sic moraliter multi sunt fortes athletae, qui multa forma virtutum opera faciunt: qui multos hostes vitiorum superant, ita vt sint digni premio sempiterno: qui tamen quandoque tentantur & tribulantur a carne: vt patet de Paulo. Quando ergo per tales tribulationes vident se premio quo prius digni erant, priuari: tunc ad orationem oportet habere recursum. vt si prius muti erant, ab oratione vocales fieri debent orando vt auxilium eis diuinum conferatur. Psal. 90. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione &c. Alia est tribulatio ab extrinseco, scilicet, quae fit per mundi calamitates & aduersa. de qua Iudith 8. Omnes qui placuerunt Deo per multas tribulationes transierunt fideles. Et in ista etiam est clamandum ad Deum. Dicit magister de proprietariis. rer. quod coturnix mare transiens cum fuerit fatigata vnam alam erigit ad modum veli: & alteram alam ad corpus applicat: sic super aquas maris quiescens flante vento ad litus peruenit. Sic & nos mortaliter hoc mare magnum & spaciosum transitori, quando per aduersa patimur, & tribulamur, incipimus in itinere fatigari. 2. Cor. 1. Supra modum fatigati sumus. Licet autem vnam alam dum hic sumus oporteat applicare corpori, vt scilicet provideamus quae corpori sunt necessaria. alteram tamen semper ad Deum erectam per orationem debemus habere, & ipsa vti tanquam velo: vt flante vento spiritus sancti perueniamus ad portum salutis aeternae. quia dicitur Psal. 41. Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus. Qualiter auertit a nobis facie. vide versu. 842. Quid sit auris Dei. versu. 1838.

In quacumque die inuocauero te: velociter exaudi me.

Hic petit exauditionis accelerationem. Hoc idem aliis verbis petebat, Psal. 69. dicens, Deus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuandum me festina. Sic & nunc ait, *Velociter exaudi me.* Notandum tamen quod in aliquibus velocitas est reprehensibilis, & in aliquibus laudabilis. Quia est quaedam velocitas mala: & quaedam bona. Velocitas autem mala est triplex. Prima consistit in corde, & haec turbationis & iracundiae. Cum enim ira sit accensio sanguinis circa cor: res autem accensa velocis sit motus: sicut ignis velocius est motus caeteris elementis. hinc est quod ipsa iracundia quandam velocitatem in se continet detestandam. vnde iracundus nihil deliberat. Et haec est causa quare iuuenes velocius irascuntur quam senes. quia, scilicet, in eis magis viget calor naturalis. Et sic eorum sanguis facilius accenditur. Et de ista velocitate ita dicitur, Eccl. 7. Ne sis velox ad irascendum: ira enim in sinu stulti requiescit. Senes autem tardius irascuntur: quia ipsorum sanguis tardius inflammatur. Iaco. 1. Sit autem tardus ad iram. Secundò consistit in ore. Et haec est velocitas locutionis siue loquelae. Cum enim quae ex ore exeunt de corde procedat naturaliter vt in pluribus: quanto magis cor appropinquat ori, tanto velocius loquela procedit ad extra. Et hinc est quod caeteris paribus parui statim velocius loquuntur quam grandes: quia cum minor distantia in ipsis sit inter

cor & linguam: in ipsis motus cordis citius peruenit ad linguam. Et sic minus mature videntur verba proferre. Et de ista velocitate dicitur Prouer. 29. Vidisti hominem velocem ad loquendum: stultitia magis speranda est quam illius correctio. Tertia velocitas stat in opere. Communiter enim velociores sunt mali ad malum exequendum, quam boni ad bonum. Cuius ratio est, quia ad bonum peragendum, scilicet, bene oportet multas circumstantias considerare: & illas omnes obseruare. Ad malum autem solum defectus vnius circumstantiae debita sufficit. Sicut facilius sagittantem videmus a signo deficere, quam directè attingere signum: quia pluribus modis deficere potest, scilicet, si sagitta perueniat supra signum, si infra, si a lateribus: & huiusmodi. Ad attingendum ad signum oportet omnia praedicta cauere. Et ideo velocius & citius quis malum agit quam bonum. Vnde de malis dicitur Psalmus 13. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Et Prouer. 6. Sex sunt quae odit dominus. pedes veloces ad currendum in malum &c. Alia autem est velocitas bona. Et haec multiplex. Prima est velocitas increpationis: vt mali corrigantur. Sicut enim medicus infirmo velociter adhibet remedium, ne morbus deterius crescat: sic multo fortius praelatus malis subditorum velociter obuiare debet: ne inualescant. Et hoc est quod praelatis & superioribus sub angelorum nomine dicitur Esa. 18. Ite angeli veloces ad gentem conuulsam & dilaceratam. Sic & sermo Dei dicitur velociter currere: quia velociter peccates corrigit. Psal. 147. Velociter currit sermo eius. Secunda est velocitas auditionis: vt nescientes informantur. Iacob 1. Sit omnis homo velox ad audiendum. Tertia est obediens, vt praepcepta obseruentur. Sic enim omnes boni student velociter adimplere diuina praepcepta. Eccl. 32. In omnibus operibus tuis esto velox: & omnis infirmitas non occurret tibi. Quarta est velocitas orationis: vt Dei adiutorium impetretur. Quia enim hostes spirituales vndique nobis & velociter occurrunt: oportet vt velociter diuinum quaeramus auxilium: quia si tardaret, succumbere mus. Et hoc est quod Psal. velociter adiuuari postulat. Psal. 69. Deus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuandum me festina. sic & Psal. 142. Velociter exaudi me: quoniam defecit spiritus meus. Consimiliter & nunc velocem adiutorem postulat dicens, *In quacumque die inuocauero te: velociter exaudi me.* Notandum tamen quod orationes etiam iustorum multoties differt dominus exaudire: saltem quo ad votum propter ipsorum vtilitatem. vide versu. 56. 291. 514. 516. 650. 1495.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei: & ossa mea sicut cremium aruerunt.

Hic ponitur huius deprecationis ratio. Huius enim deprecationis motiuum & ratio fuit crudelis persecutio Antiochi tribulantis populum. quae consistebat in duobus, scilicet, in factis & in verbis iniuriis. propter quae compellebantur Dei inuocare adiutorium. Vnde primò ponit primum. secundò secundum: ibi, *Tota die.* Quantum ad primum notandum quod hic adducit Psal. multa mala quae populus in illa persecutione fuit passus: quorum primum fuit populi crudelis trucidatio. secundum corporis fame arefactio: ibi, *Percussus sum.*

sum. tertium vigoris personalis attenuatio: ibi, *A voce gemitus.* quartum fuit per deserta populi dispersio: ibi, *Similis factus.* quintum fuit laudis diuinae conculcatio: ibi, *Vigilauit.* Quantum ad primum sciendum quo ad literam: quod intentio Antiochi regis erat, ex toto abducere Iudaeos a cultu veri Dei ad cultum idolorum suorum. vt apparet in pluribus locis primo & secundo Mac. & maximo 2. Mac. cap. 6. & 7. Vnde & aliqui consentientes transibant ad ritum gentilium. nolentes autem consentire, trucidabantur: vt patet ibidem. Et sic deficiebat populus dupliciter a lege Dei. quia aliqui pervertebantur, & aliqui occidebantur. Et hoc ponens Psal. in persona illius populi dicit, *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* id est, dies mei appropinquant defectui vt omnino deficiat dei cultus, nisi tu adiuues nos. quia multi ex nobis trucidantur, & multi timores ad ritum gentilium transferantur. Et sic hic accipiuntur dies non pro tempore, sed pro cultu diuino, qui omnibus aliis sectis clarior erat, sicut dies superat noctem. Sequitur, *Et ossa mea sicut cremium aruerunt.* Vbi aduerte quod secundum grammaticos cremium dicitur a cremo, cremas. Et dicitur cremium fixorium in patella: & maxime illud quod remanet in patella aridum de carnibus post pinguedinem liquefactam dicitur cremium. Dicit ergo Psal. quod in illa persecutione ossa mea sicut cremium aruerunt. Quia ad literam aliquos fortes & constantes in lege diuina nolentes regi obedire, ne legem Dei transgredirentur, rex Antiochus in patellis cremari & fixari faciebat. Sic enim legitur 2. Mac. 7. quod septem fratres vna cum matre compellebantur flagris & verberibus carnes porcinas contra legem manducare. Quorum primus dixit regi, *Quid queris: parati sumus magis mori quam patrias leges dimittere.* Iratus rex iussit sartagine aeneas succendi. Quibus statim succensis iussit eum qui prior fuerat locutus, amputata lingua & cute capitis abstracta, & summitatibus manuum & pedum cruciatu & crematu expirauit. Et haec ad literam praenidens Psal. ait, *Et ossa mea sicut cremium aruerunt.* quia pinguedine & carnibus in sartagine consumptis ossa remanserunt arida. Per hoc autem vult Psal. designare casum humani generis per elationem primi parentis consecutum. Vbi notandum quod in sacra scriptura per diem prosperitas intelligitur: & aduersitas per noctem. vide versu. 2. 690. 692. 1481. 1587. Per fumum verò denotatur superbia. quia sicut fumus ascendit semper, & ascendendo deficit: sic & superbia. vide versu. 1049. Humanum igitur genus ante primi parentis peccatum erat in die: quia multis prosperitatibus circumdatus: quia habitabat in paradiso voluptatis: vbi nihil molestiae, nihil indigentiae sentiebat. &c. vide versu. 799. Sed ista dies prosperitatis defecit propter fumum superbiae primi parentis. Et hoc est quod Christus allegat patri in personam sui corporis dicens, *Velociter exaudi me.* Ratio, *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* quia propter fumum superbiae Adae defecit dies prosperitatis. Vnde ex tali defecione atuit virtus hominis: non solum quo ad corpus, sed etiam quo ad animae vires: quia propter peccatum primi hominis etiam sol & luna, & omnia sidera obscurata sunt: vt dicit magister li. 4. di. 48. quia a suo lumine defecerunt: quia minus lucent quam ante. quanto magis & vires animae quae per ossa significantur. Et hoc notans ait, *Et ossa mea sicut cremium aruerunt.*

Glo. id est, animae virtus & fortitudo contracta est. Quod ideo dicit, vt miseria nostra pium iudicem moueat ad compassionem. Quod enim ossa virtutes significant, vide ver. 55. 468. 519. 532. 867. Ipsa enim aduersitas quam incurrimus vires nostras arefcere fecit. prouerbi. 17. Spiritus tristis excecat ossa.

Percussus sum vt foenum, & aruit cor meum: quia oblitus sum comedere panem meum.

Hic ponit secundum malum, scilicet, corporis propter famem arefactio. Vbi sciendum quod duci & praelato licet quandoque fugere: quando scilicet videt quod praesentia mortem incurrit cum dispensatio salutis subditorum. tunc fugere licet, considerato quod sua absentia proficit pro tunc subditis, & praesentia noceret. vt habetur 7. q. 1. per multa exempla. Iudas ergo Mac. in illa persecutione fugit ad tempus cum multis: vt tempore opportuno Iudaeis auxilium posset afferre. Vnde dicitur, quod Iudas Maccabeus secessit in desertum locum: ibique inter feras in montibus vitam agebat, & feni cibo vescentes demorabantur, ne participes essent coiminationis. Et sic eorum corpora fame arefcere, & desiccabantur: sicut fanum prati nimio calore solis arefcit. Quod praenidens Psal. in persona illorum dicit, *Percussus sum vt fanum.* scilicet, sicut fanum percutitur a sole, ita & ego in montibus vbi sine habitaculis erant. *Et aruit cor meum.* Hic accipitur cor non prout est vis animae: sed prout est quoddam membrum corporeum. Totum enim corpus arefcere praestitit solis ac etiam praestitit fame: quia non panem, sed fanum comedebat. Et hoc est quod ait, *Quia oblitus sum comedere panem meum.* id est, in usum duxi non comedere panem. Per hoc autem vult ostendere Psal. quod miseria humani generis ex peccato primi parentis venit. Nam creatus fuit homo immortalis: qui si mandatum Dei seruasset, etiam secundum corpus nunquam aruisset. sed commisso primo peccato statim immortalitate perdita, mortalis est effectus: corpora autem per mortem arefcunt. Hanc ergo nostram miseriam allegans Christus patri ait, *Percussus sum vt fanum.* id est, ex peccato hoc patior: quia factus sum vt fanum: quod scilicet cito arefcit ad aestu solis. Vnde dicitur Esa. 45. Omnis caro fanum. *Et aruit cor meum.* scilicet, sterilitate peccati. Totum corpus hominis per mortem arefcit. Et sic accipitur cor pro toto corpore. Et vnde haec pena processit, subdit dicens, *Quia oblitus sum comedere panem meum.* Quid enim proprie nomine panis nisi verbu Dei intelligitur? Ioan. 6. Ego sum panis viuus. &c. & Matth. 4. Non in solo pane viuit homo, &c. Quae est ergo causa quare homo ad mortis miseriam venit? Respondet dicens, *Quia oblitus sum comedere panem meum.* id est, oblitus sum obseruare verbum Dei, id est, praepceptum a Deo mihi datum. Vnde glo. *Quia oblitus sum comedere panem meum.* id est, verbum Dei custodire: quia praepceptum quod dedit Deus primo homini dimisit: & bibit venenum serpentis consentiendo eius indignae persuasioni.

A voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meae.

Hic ponitur tertium malum, scilicet, vigoris personalis

90
Valerius
Exemplum
Orandum est
quando quis
tristatur
2. Cor. 12
Psal. 90
Iudith 8
Magister de
propriariis
2. Cor. 1
Psal. 45
1705
Velocitas duplex
bona & mala
Velocitas mala
vni triplex
Velocitas irae
Eccl. 7
Iaco. 1
No. de parua

Prouer. 29
Velocitas
ra mali
2. Mac. 6
7
Psal. 13
Prouer. 6
Esa. 18
Psal. 147
Iaco. 1
Eccl. 32
Psal. 69
Psal. 142
Psal. 69
Psal. 142
Dici
Fumus
4. Senten.

1707
1708
H 4
Iona

*topis attenuatio. Corpus autem attenuatum nimia macie attenuatur: & vigore corporali sicut & debita refectione fortificatur & robur. Tempore autem prae dictae persecutionis Iudaei fugientes in montibus, & cum bestiis comedentes fenam (vt dictum est) multa fame attenuati viribus etiam corporalibus deficiebant. Vnde intantum erant attenuati & macri effecti, quod consumpta omni pinguedine, cutis ossibus adhaerebat. Etiam ex alio: quia tribulatio intelsa multum exiecat corpus. Isti autem maximam tribulationem patiebantur: maxime quia videbant legem Dei violari, sanctum templum contaminari, & Iudaeos passim interfici: ideo vitam suam in dolore & gemitibus perducebant. Quod prauidens psal. ait. *A voce gemitus mei. id est, propter tribulationem & gemitum meum, adhaere os meum carni meae.* Hic enim secundum Hierony. Hiero. caro accipitur pro cute: quia omni carne consumpta ossa curi adhaerebat. Per hoc vult psal. ostendere quod propter peccatum primi parentis spiritus vel ratio quae prius sensualitati praerat, sibi subiicitur. Vnde nota quod per ossa quae robur & firmitatem habent: significatur spiritus siue ratio. sed per carnem ipsa sensualitas denotatur. iuxta modum saluatoris dicentis. Spiritus quidem promptus est: caro autem infirma. Ante enim peccatum caro adhaerebat ossibus: quia sensualitas spiritui subdebat: sed post peccatum e contrario ossa adhaerent carni: quia ratio multoties se subiicit sensualitati. Et hoc est quod nunc in persona generis humani dicit. *Adhaere os meum carni meae.* non autem dicit: *Adhaere caro mea ossibus meis.* Continuis textus habetur lob 19. *Pelli meae consumptis carnibus adhaere os meum.* Quia hic caro pro pelle siue pro cute accipitur. Et ideo iste textus potest exponi sicut illum textum lob exponit Greg. 14. mor. c. 23. dicens, *Pelli meae consumptis carnibus adhaere os meum.* In osse formido: in carnibus vero infirmitas designatur. Quia igitur Christus & ecclesia vna persona est: quid per os nisi dominus designatur. quid per carnem nisi discipuli qui passionis eius tempore infirma sapuerant. per pellem vero quae exterior manet carne in corpore quid, nisi illae sanctae mulieres designantur: quae ad praeparanda subsidia corporis exterioribus domino ministeriis seruebant? Nam cum eius discipuli quamuis necdum firme veritatis fidem domino predicarent: ossi suo inhaerebant carnes. Et cum sanctae mulieres ea quae necessaria erant exteriora praepararent: quasi pelles exteriori manebant in corpore. Sed cum ad crucis horam ventum est: eius discipulos grauis ex persecutione Iudaeorum timor inuasit. fugerunt singuli, mulieres adhaeserunt. Quasi ergo consumpta carne os domini pelli suae adhaesit: quia fortitudo eius passionis tempore fugientibus discipulis iuxta se mulieres inuenit. Stetit equidem aliquamdiu Petrus, sed tamen post territus negauit. Stetit & Ioannes cum ipso: cui & crucis tempore dictum est. *Eccc mater tua.* sed perseuerare minime potuit: quia de eo quoque scriptum est, quod adolescens quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum. At ille relicta sindone nudus profugit ab eis. Quia etsi post vt verba sui redemptoris audiuit, ad horam crucis redit: prius tamen territus fugit. Mulieres autem non solum non timuerunt, neque fugisse sed etiam vsque ad horam sepulchri stesisse memorantur. Dicit ergo, *Pelli meae consumptis carnibus adhaere os**

meu. hoc est, Hi qui meae fortitudini propinquius inhaerere debuerant, passionis meae tempore consumpti sunt. Et eas quas ad exteriora ministeria posui: in passione mea sine formidine inhaerere mihi fideliter inueni. Consimiliter & iste textus intelligi potest.

Similis factus sum pellicano solitudinis: factus sum sicut nycticorax in domicilio.

Hic ponit quartum malum quod fuit dispersio populi per desertam. Nam vt dictum est: & habetur 2. Mac. 3. Iudas Maccabaeus cum multis fugerit a facie tanta persecutionis & latitabant in solitudine in montibus cum bestiis. Et in persona horum loquitur psal. dicens, *Similis factus sum pellicano solitudinis.* Pellicanus enim est avis solitaria habitans in solitudine. Isti ergo sic latitantes in solitudine non erant ausi apparere de die, ne caperentur. De nocte tamen & occulte Iudas Maccabaeus cum suis introibant per castella: confortantes Iudaeos alios, vt legem domini tenerent constanter. Vt habetur 2. Mac. 8. ubi dicitur, Iudas vero Maccabaeus, & qui cum illo erant, introibant latenter in castella: & conuocantes cognatos, & amicos & eos qui permanserant in iudaismo asumentes adducebant ad se. *Sec.* Et quantum ad hoc dicit de illis psal. *Factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Nycticorax est avis quae solum de nocte apparet: in die autem latitat inter rimas parietum. Per istas aues vult psal. ostendere quale factum est genus humanum propter peccatum. Homo habitabat in paradiso cum angelis: propter peccatum inde expulsi ad mundi solitudinem venit. Ante peccatum ambulabat in die gratiae: sed post ambulabat in nocte culpae. Quae notans Christus in persona suorum ait, *Similis factus sum pellicano solitudinis.* quo ad primum. *Factus sum sicut nycticorax.* &c. quo ad secundum. Vel ista verba Christus dicit de seipso: qui propter nostrum peccatum factus est vt pellicanus, & vt nycticorax. Vbi sciendum quod (vt ait magister de proprietatibus rerum & hic recitatur in glo.) pellicanus naturaliter odit serpentes. Serpens autem per arborem ascendens pullos suos interficit. Quod dum pellicanus percipit: per triduum pullos suos luget: deinde se in pectore proprio vulnerat, & asperitione sui sanguinis filios suos mortuos viuificat. Vel secundum quod hic ait glo. pellicanus dicitur (etsi non certum sit) filios suos rostro occidere, & triduo lugere. & tunc rostro sanguine suo super eos spargere: vnde illi reuiuiscunt. Sic & conformiter Christi filios, id est, homines ab ipso creatos serpente veneno suae tenerationis occidit: quibus copatiens Christus sanguine proprium super mortuos filios spargens in cruce, ipsos viuificauit. Vel etiam Christus ipse filios occidit, & viuificat: quia peccatores occidit, ab eo quod sunt, & mutatis: & sanguine suo, id est, fide sanguinis sui viuificat illos. Sic enim Christus occidit Saulum persecutorem, & ipsam suo sanguine viuificauit. Iuxta illud deut. 32. *Ego occidam, & ego viuere faciam.* &c. Et. 1. Reg. 2. Dominus mortiheat & viuificat. *Factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Nycticorax enim secundum magistrum est avis quae de nocte volans cibos sibi querit: & querendo clamat: cuius cibis volueribus caeli est odiosus. Sic & spiritaliter Christus de nocte volans cibos sibi querit. Quid enim per noctem obscurem nisi peccatores designant

Math. 9. Lucas 8. Aluidius. Pellicano & nycticorax similitudo penitentium.

2. Mac. 8.

2. Mac. 8.

Tantoties asperitione pellicano, nycticorax & passer.

Pellicano parietum non habentium.

Pellicano multo magis.

Dicitur in 1. Reg. 2. Nycticorax dicitur Christus.

designantur, qui lumine gratiae carent. Per hos voluit Christus qui non venit vocare iustos sed peccatores ad penitentiam. Mat. 9. In istis cibum sibi querit, dum sibi per gratiam incorporans ipsos sibi vnit. Et hoc facit clamore suo, scilicet, praedicationis clamore. qui clamor odiosus est volueribus caeli, scilicet, demonibus: qui volucres caeli dicuntur. Luc. 8. Volucres caeli comederunt illud. Istum autem versum exponit Aluidius de penitentibus dicens, *Similis factus sum pellicano solitudinis.* Pellicanus pallidi coloris esse fertur: qui pullos mox vt excluderit rostro occidit: rursusque cum gemitu mirabili, & sanguinis sui effusione resuscitat. Felix anima quae mutuans alas columbae ad solitudinem secreta volauit, in qua mortificans membra sua quae sunt super terra opera sua priora quasi pullos suos interficit. deinde in nouam vitam dolore ac sudore quasi sanguinis effusione, gemitibusque inenarrabilibus ac salutaris compunctione viuificat. Deinde cibos sibi caelestes in domicilio mutans scripturarum nycticorax efficitur: spiritaliter in nocte aequae vt in die in aduersis, scilicet, & prosperis volans: & exultans: & de virtute in virtutem proficiens donec quidam passer effectus, & a tenebris huius infelicitatis in illam inaccessible lucem euigilans transeat in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum dei in voce exultationis & confessionis. Vel istis tribus aibus, scilicet, pellicano, nycticoraci, & passeri comparatur tria genera penitentium genera notat per has aues. Pellicano enim aui maciei nimiae & solitariae comparantur Eremitae. Nycticoraci vero similis est ille qui a publico remotus: dum alij in nocte huius seculi dormiunt, uigilat, & sibi mentis escas petit: qui si non inter homines: extra tamen in alto est: dicens eis qui dormiunt, *Vigilate*, quia nescitis diem neque horam. Passer est ille qui sagax ad alta virtutum fugit ubi tutus est a laqueis. Qui solitarius vel vnicus dicitur propter charitatem quae ex multis facit vnum, &c.

Vigilauit, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Hic ponit quintum malum quod fuit diuinae laudis conculcatio. Quia enim in illa persecutione Iudaei publice vniti stare non poterant, sed dispersi erant: ideo laudibus diuinis secundum legis preceptum non poterant intendere. Et hoc inuans psal. in persona illius populi dicit, *Vigilauit.* scilicet, mente: sed non potui voce publica Dei laudes exoluere. *Quia factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Passer solitarius in campis cantat, sed in tecto silet. Per hoc autem vult ostendere quod quamuis Christus ad modum pellicani sanguine suo filios mortuos ipse moriens viuificauerit: tamen a morte resurgens caelos gloriosus ascendit. Vnde hoc exponens hic glo. ait, *Christus vigilans factus est passer solitarius in tecto.* Quia Christus qui in passione dormierat, vigilauit in resurrectione: & volando in caelum factus est sicut passer solitarius in tecto. id est, in caelo, ubi interpellat pro nobis. De hoc vide versicul. 1433. Vel aliter, quia penitentia de peccatoribus istos efficit: ideo postquam ostendit statum penitentiae dicens, *Similis factus sum pellicano.* &c. nunc ostendit statum iustitiae acquisitum per penitentiam dicens, *Vigilauit. & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Passer enim significat iustos. vide ver. 1433.

Vel in istis duobus vt ponuntur tria genera auium, & tria loca quibus diuersi status praedicatorum intelliguntur. Quod sic deducit magister in glo. Tres aues, & tria loca hic distinguuntur. Aues. pellicanus, nycticorax & passer. Loca. solitudo, parietina & tectum. Et dicitur pellicanus in solitudine: nycticorax in parietinis: passer in tecto. Pellicanus auis est, quae in solitudine habitat. Nycticorax est auis vigilans, & teter coruus noctis, habitat in parietinis, quas vulgo dicimus ruinas, ubi parites stant sine tecto, ubi habitat nycticorax auis quae noctem amat. Passer autem tecta amat. Vnus autem homo vel plures possunt habere personam trium auium. Tria vero loca: tria genera hominum. Est enim solitudo ubi Christiani non sunt neque fuerunt. Parietina ubi fuerunt sed corruerunt. Tecta vero ubi fuerunt necdum ceciderunt, manentes in domo. Verus ergo praedicator si venit inter eos ubi Christiani non sunt: similis est pellicano solitudinis. Si autem venit ad eos qui Christiani fuerunt, sed tamen ceciderunt: est sicut nycticorax in domicilio, vel in parietinis: quia nec tenebras eorum deserit, sed vult eos lucrari. Si autem venit ad eos qui crediderunt, nec ceciderunt manentes in domo ecclesiae, sed tepide agentes: est sicut passer in tecto: & clamat eis qui sub tecto, id est, sub carne torpent cum ipse sit supra carnem. Vnde dominus in euangelio, Quod in aures auditis, praedicate super tecta. Et alibi, Qui in tecto est non descendat.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei: & qui laudabant me, aduersum me iurabant.

Hic ponitur secundum genus persecutionis, scilicet facta verbis iniuriolis & contumeliosis. Et primo ponuntur illata opprobria. secundum paena populi ex hoc habitati. Quia cinerem. Quam ad primum ait, *Tota die.* &c. Exprobrabat enim Antiochus cum suis populo Iudaeorum: vtputa dicens, *Vbi est modus Deum vestre quem colitis? surgat & liberet vos de manibus meis.* q. d. Non est vetus Deus: quia vos defendere non potest: & vos fatui estis talem Deum adorare: non aduertentes quod Deus non se habebat in populo Iudaeorum sicut in alijs nationibus: quia istos vt pater temporaliter flagellabat vt corrigeret: sed alios impunitos permittebat, ipsos supplicij reseruans eterne. Et hoc est quod Iudaei dicebant 2. Mac. 6. Non enim sicut in alijs nationibus dominus patienter expectat, vt eas cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat, ita & in nobis statuit vt peccatis nostris deuolutis ita demum in nos vindicet: propter quod quidem nunquam misericordiam suam a nobis remouet. Corripuens vero in aduersis populum suum non derelinquit. Et aduerte quod talis exprobratio propter iniuriam Deo illatam plus cruciabat bonos fideles, quam proprii corporis tormenta: quia iniuriam dei propriam reputabant. Et hoc est quod dicit, *Tota die exprobrabant mihi.* &c. Quid autem sit exprobrare proprie vide ver. 1549. Et modum exprobrationis subiungit dicens, *Et qui laudabant me, aduersum me iurabant.* Est enim quaedam laudatio ironice dicta: vt cum fatuo ironice dicitur, *Tu es sapiens praeter ceteris. vel turpi dicitur, Tu es pulchrior ceteris.* Iste modo hostes Iudaeorum laudabant eos ironice, quod realiter erat eos vituperare. vt dicendo, *Vos estis sapientiores ceteris,* qui

Pellicanus, nycticorax & passer significans praedicatorum tria genera.

Prædicatorum tria genera.

Mat. 10. Mat. 24.

1711

Punire peccatum suum est amoris.

2. Mac. 6.

quodam invisibilem adoratis, que nulla alia natio...

1712 Quia cinerem tanquam panem manducabam...

Hic ponitur pena ex dicta improbratione Iudaeis...

sanctificat ad emundationem carnis. Vbi sciendum quod...

Nam 19

11. bre. 9

11. ser. 6

11. iud. 6

11. iob. 16

11. iob. 16

11. iob. 25

11. psalm. 147

11. deut. 28

11. gal. 6

11. bald.

rem tanquam panem, &c. Ac si diceret, Memoriam infirmitatis...

1713 A facie irae indignationis tuae: quia eleuans allisti me.

Hic ponitur grauitas poena ex parte casus. Quanto enim...

Homo miserrimus est ceteris creaturis.

1714

Dies mei sicut umbra declinauerunt: & ego sicut foenum arui.

Hic ponitur tertia poena ex parte finis, quae videbatur breuis...

A vbi Deus per Nathan dixit ipsi Dauid. Suscitabo semen tuum post te...

2. Mac. 5

Homo ut flos egreditur, & fugit velut umbra.

1715

Tu autem domine in aeternum permanes: & memoriale tuum in generatione & generationem.

Hic ponitur dictae persecutionis per Christum liberatio, quam praedicit Psal. fieri per aduentum Christi...

Mat. 23

Mat. 22

Adulatio grauius habet

2. Mac. 8

Iob. 42

11. iob. 9

erit: quia persona Christi est verbum Dei, & scientia Dei. Sicut est impossibile deum esse, vel aliquando fuisse sine sapientia: sic & sine verbo. Et hanc eternitatem Christi ratione suppositi notat P[sa]l. Christo dicit, Tu autem Domine in aeternum permanes. Præuidens enim P[sa]l. quod aliqui futuri erant hæretici qui diceret Christum dei filium nihil fuisse, antequam conciperetur ex Maria virgine: sicut fuerunt Ebenomites hæretici. Istum errorem extirpare volens ait Christo, Tu autem Domine in aeternum permanes. Et istam eternitatem Christi ratione suppositi bene nouerant Iudæi quando Christo dicebant, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in aeternum. Sed contra istam eternitatem personæ Christi admittantur simplices dicentes, Omne quod nascitur ex aliquo, est posterius illo ex quo nascitur. Quis enim intellectus potest capere, quod pater aliquis generans filium aliquem, non sit ante filium, & filius post patrem: Quod autem est post aliquid, non est aeternum: quia in eternitate nihil prius aut posterius. Et hanc obiectionem mouet Aug. in de verbis domini, dicens, Dicunt hæretici, Si natus est patri filius: erat pater antequam filius ei nasceretur. hoc autem respuit fides. Ergo dicit, rationem reddere quomodo filius nasci potuit patri ut coæternus esset ei à quonatus est, vel coæuus. Post patrem enim nascitur utique filius: quod verum de filio qui nascitur patri mortuuro successurus. Accipe ergo rationem. Nemo dubitat quod splendor ex igne generatur. Ponamus ergo ignem patrem splendoris. da mihi ignem sine splendore: & dabo tibi patrem domini sine filio. Similiter ponamus arborem natam supra aquam: nonne cum imagine sua nascitur? Si enim semper esset, vel fuisset arbor super aquam, semper eius imago de ipsa nata fuisset in aqua. Ad hoc autem elarius intelligendum, scilicet, coæternitatem patris & filij: est notandum, quod principium aliquod productuum alicuius præcedat duratione aliquod productum ab eo, solum tribus rationibus accidere potest. Primum quia producens à principio sui esse non habet potestiam productiuam in seipso perfectam: sicut homo à principio sui non habet perfectam potentiam generandi: & ideo eius filius necessarid duratione est posterior ipso. Secundò hoc contingit propter modum producendi: quia quando aliquid producit per motum, qui motus est in tempore, oportet quod productum sit posterius duratione ipso producete: quia productum primò habet esse in primo instanti, in quo terminatur ille motus: prout patet in generatione formæ vel compositi. Tertid hoc accidit quando aliquid producit libere, & non de necessitate naturæ: quia tale produciens potest expectare quantum vult ad producendum suum effectum. sicut creatura à Deo cuius potentia est perfectissima, & sine transmutatione & motu: tamen non sunt ei coæternæ. & si ab aeterno potuerit producere creaturas: noluit tamen illas producere ab aeterno. Modò ad propositum, nullus istorum modorum potest poni ut verbum Dei sit posterius ipso patre producente. Non primò, quia in diuinis nulla potest esse potentia productiuâ imperfecta: quia in Deo nihil imperfectum cadere potest. Nec secundum, quia verbum in diuinis non procedit per mutationem & motum, quia ut dicitur Iaco. 1. Apud Deum nõ est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Nec tertium, quia verbum in diuinis procedit de

necessitate naturæ: quia Deus necessarid seipsum intelligit. Et sic relinquitur necessarid quod verbum in diuinis est patri coæternum: quod verbum est suppositum Christi. Et ratione suppositi Christo nunc dicit P[sa]l. Tu autem Domine in aeternum, &c. Sed iterum contra hoc arguunt hæretici, ut dicit magister li. 1. di. 9. dicens, Omne quod est natum, habet principium: sed verbum in diuinis est natum: ergo habet principium. Tunc sic, omne quod habet principium incipit esse, verbum habet principium, &c. Tunc sic, omne quod incipit esse, est temporale & nõ æternum. Ad istud argumentum respondetur quod duplex est principium, scilicet, originis à quo produciatur aliquid: & principium temporis in quo aliquid produciatur. Tunc ad argumentum, omne quod est natum habet principium: verum est de principio originis, sed non de principio temporis. Nam ut dictum est: si ignis fuisset æternus: calor vel splendor eius fuisset æternus. Et tunc calor eius habuisset principium originis, sed non durationis siue temporis. Vnde ad prædictum argumentum sic respondet Ambro. ut dicit magister ubi supra. Dic mihi hæretice. Fuirne quandoque omnipotens Deus qui pater nõ erat, & Deus erat: Nam si pater esse cepit: deus primò erat, & postea pater factus est. Quomodo ergo immutabilis est Deus. Si enim antea Deus, postea pater fuit: utique generationis accessione mutatus est. Sed auertat Deus hanc amentiam. Ex prædictis ergo omnibus, pater quod Christus ratione suppositi manet in aeternum, dicente P[sa]l. Tu autem Domine in aeternum permanes. Et quamuis sit æternus: memoriam tamen temporalium habet, vnde subditur, Memoriale tuum in generatione & generationem, id est, memoria qua nostri memor es: est in generationem presentem, & generationem futuram: quia promissionem habemus vitæ quæ nunc est & futuræ. ut ait glo.

Tu exurgens misereberis Sion: quia tēpus miserēdi eius, quia venit tēpus.

Hic ponitur Christi pietas ratione suæ incarnationis. Loquitur enim sacra scriptura de deo more hominum, quos dormire dicimus, quado oppressis nõ succurrat: sed tunc surgere, quado præstant auxilium. Sic & similitudinariè dicimus Deum iacere, vel dormire, quado suos aduersitatib[us] exponit, sed surgere quando ab aduersis ipsos liberat. Quia ergo Christus per suam incarnationem succurrit humano generi: ideo per illam dictus est surgere. Et hoc est quod ait P[sa]l. Tu, scilicet, Christe, exurgens, per assumptionem carnis, misereberis Sion. Ad hoc autem intelligendum: nota quod Christus ante incarnationem nõ stabat, sed iacebat, vel dormiebat similitudinariè. quonia aliquibus erat sedes, aliquibus vero iaces. Sedes quidē erat angelis, sed hominibus iacēs. Quod sic deduco: quonia stas tã pars superior quã inferior videtur, sedes autē pars superior corporis videtur, sed pars inferior occultatur. iacētis verò utraq[ue] pars occultatur: quia nõ videtur nisi obscure & cõfuse. In deo autē est cõsiderare partē superiorē & inferiorē: & utraq[ue] manifestat. P[sa]l. 138. Si ascēdero in celum, tu illic es: si descēdero in infernum, ades. Et Iob 11. Excelsior est celo, & profundior inferno. Est enim excelsior celo, quantum ad partē superiorē diuinitatis: sed profundior inferno per humanitatē assumptā, alioquin nõ diceret P[sa]. Eruiisti animā meā ex inferno inferiori. Angeli autē ante incarnationē hanc partē superiorē, scilicet, diuinitatem

diuinitatem clare videbant: sed partem inferiorē humanitatis non videbant. Vnde Bernard. in ser. de Epiph. loquens angelis beatis, dicit, Habetis sublimitatē eius: sed humanitatem eius antea non vidistis. Sic igitur fuit Deus apud angelos quasi sedens. P[sa]l. 79. Qui sedes super cherubin, &c. Sed hominibus iacebat: quia pars superior, scilicet, diuinitas eos latebat. Exod. 33. Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet. quia Deus habitat lucem inaccessibilem, &c. Pars etiam inferior, scilicet, humanitatis latebat homines: quia nondum apparuerat Christi humanitas, nec benignitas, nec humilitas. Vnde Bernard. Præusquam appareret humilitas, latebat benignitas. ideo quo ad homines erat quasi iacens: quia omnino latebat: nisi quia de ipso aliquid enigmaticè per fidē de ipso credebatur. iacebat quidē in cubiculo, id est, in sinu dei patris ubi æternaliter requieuit. Ideo ad ipsum excitandum ut per incarnationē exurgat super ipsum clamabat P[sa]l. dicens, Exurge domine adiuua nos: & libera nos propter nomen tuum. Et alibi. Exurge quare obdormis domine: exurge, & ne repellas in sinu. Et dicit his exurge. Primum propter homines quibus erat iacēs. Secundum propter angelos quibus erat sedēs. Sed nonne videtur magna presumpcio, ut homo putaret & filius hominis vernis, audeat clamare, & inquietare regē cælestem dormientem. 1. Re. 26. Quis es, tu qui clamas, & inquietas regem? Sed adhuc maior videtur presumpcio quod sibi modum voluit imponere exurgendi, dicens, Exurge domine in præcepto quod mandasti. Præceptum quod ipse mandauit, est præceptum mansuetudinis & humilitatis, dicens, Discite à me quia mitis sum. Sed adhuc maior presumpcio videtur ex causa, quare ipsum excitat: quia non ad utilitatē regis exurgens: sed necessitas hominis iacentis excitauit. excitauit enim eum ut se liberaret, & ab hostibus protegeret: cū tamen præsciret hoc fieri nõ posse sine magno regis periculo. vnde clamat alibi, Apprehēde arma & scutum: & surge in adiutoriu mihi. Ad quē tamen misericorditer Christus respondet, dicens, Propter misericordiam inopum, & gemitum pauperum: nunc exurgam dicit Dominus. Hęc ergo omnia præuidens P[sa]. quomodo Christus exurgens per incarnationē fecum misericordiam asseret, dicit, Tu exurgens misereberis Sion, id est populi colētis deum in monte Sion. Magna enim miseria est implere iustum desideriu alicuius. Omnes autē sancti patres cū magno desiderio affectabant Christum incarnatum videre. Luc. 10. Multi reges & prophetae voluerunt videre quæ vos videtis, &c. Inter quos fuit ille sanctus Simeon, qui responsum acceperat à spiritu sancto nõ visurū se mortem, nisi videret Christum. Hoc autē fuit adimpletum, quando Christus fuit in tēplo presentatus, quod erat in monte Sion: quã ibi prædicauit, & miracula multa fecit, quando in monte Sion cū discipulis carnauit, & sacramentum eucharistiæ instituit. quando ibidē spiritu sanctum apostolis misit. Et sic per Christum fuit adimpleta propheta Zachariæ dicentis, Exulta satis filia Sion: tubila filia Hierusalē. ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, & ipse pauper. Et per hoc quod dicitur pauper, manifeste patet quod consolatio danda per Christum non intelligebatur quo ad bona temporalia quæ sunt minima: sed quo ad spiritualia quæ sunt maxima. Et præuidens P[sa]. tēpus Christi incarnationis quod præfixū fuit æternalitèr à patre,

subdit, Quia tēpus miserēdi eius: quia venit tēpus. De quo tempore dicitur ad Gal. 4. At ubi venit plenitudo tēporis, &c. Et aduerte quod cū dicit, misereberis Sion. per Sion quod Specula. interpretatur, non solum intelligit iudæos quorum miseris est ex eis sumendo Apostolos & alios discipulos multos: sed etiam intelligit omnes fideles per fidē Deū contemplantes. vide ver. 101. 269. 1336. 1351.

Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius: & terræ eius miserebuntur.

Hic ponitur promotio ecclesiæ facta per Christum mediāntibus Apostolis: qui primò prædicauerunt Iudæis, & inde expulsi gentibus. ut habetur Act. 13. Vbi notandū quod hic non loquitur de lapidibus mortuis: sed de viuis, quibus ecclesiā constituit. Vnde Greg. 8. mor. c. 36. ait. Lapidum nomine in scriptura sacra homines designantur. sicut sancta ecclesiā per Esaiā dicitur. Ponam iaspidei propugnacula tua: & portas tuas in lapides sculptos. Qui per eosdem lapides quid dixisset aperuit eum subiunxit, Vniuersos filios tuos electos à domino. Sicut & admonete Petro dicitur, Et vos tãquam lapides viui super ædificamini domos spirituales. Et de istis lapidibus viuis dicit, Quonia placuerunt seruis tuis lapides eius, scilicet, seruis tuis apostolis placuerunt lapides eius, scilicet, fideles de Iudæis ad prædicationē apostolorū conuersi, ut patet Act. 2. & multis alijs locis. Ipsi enim de Iudæis conuersi fuerunt primi lapides viui in spirituali ædificio ecclesiæ positi. Et de istis lapidibus conuersis dicitur Zachar. 9. ubi postquam dixit, Exulta filia Sion, &c. quia ecce rex tuus venit tibi, &c. subdit, Et saluabit eos dominus deus eorum in die illa: quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius. Et serui dei, scilicet, apostoli primò in Iudæa prædicando miseris sunt Iudæorū, ipsi prædicado, ipsorum infirmitates sanando: & ipsos ad cultū veri Dei & fidē Iesu Christi adducendo. Et hoc est quod subditur, Et terra eius miserebuntur. Vel aliter. Vbi aduerte quod per lapides solidos & fortes intelliguntur sancti prophetae, qui mysteria ecclesiæ prædicauerunt, & Christi incarnationē. Et sic fundamentū ecclesiæ & principium fuerunt. ad Eph. 2. Super ædificati super fundamentum apostolorū & prophetarum. Serui autē dicuntur apostoli: quia idem quod missi. sed terra ipsius montis Sion dicuntur alij Iudæi & populares. Sic est ergo sensus. Quonia placuerunt seruis tuis lapides eius, id est, apostolis placuerunt prophetae. quia eorum dicta de Christo & ecclesiā receperunt, & crediderunt omnia in Christum esse cõpleta. Et hac fidelitate habita ex dictis prophetarum terræ Iudæorum, id est, populo Iudæorum sunt miseris eos per prædicationem ad fidem adducendo. vnde subdit, Et terræ eius miserebuntur. Et hunc intellectum habet glo. dicens hic. Quonia placuerunt seruis tuis lapides eius, id est, apostolis tuis placuerunt lapides Sion, id est, prophetae firmi & stabiles. Sunt enim in Sion lapides: sunt & non lapides, scilicet, puluis & terra. Lapidēs sunt prophetae. Ibi enim præmissa est prædicatione vnde sumprum est euangelicum officium. Ergo serui, id est, apostoli agnoscunt in lapidibus, id est, in prophetis eloquia Dei. Et de terra formant imaginem Dei, id est, ecclesiā dum terreni mundantur, quorum miserebuntur. Sicut ergo de puluere terræ plasmatus est homo: sic de puluere ruentium parietinarum Dei imago formatur.

Ioan. 12.

Agusti.

1716

Exemplum Christi...

P[sa]l. 138

Iob. 11.

P[sa]l. 138

Gala. 4.

1717

Act. 13.

Gregorius. Lapidēs dicuntur boni conuersi.

1. Pet. 2.

Act. 2.

Zachar. 9.

Lapides dicuntur prophetae.

Eph. 2.

Inde est quod misso spiritu sancto multi crediderunt eorum qui Christum crucifixerunt. De illo enim puluere huc terra multa vilia credentium venerunt precium terram suam ad pedes apostolorum ponentium, &c.

Et timebunt gentes nomen tuum domine, & omnes reges terrae gloriae tuae.

Hic ponitur gentium conversio. Ad predicationem enim apostolorum, & ad miracula eorum gentes audientes timuerunt deum, & conuersae sunt ad fidem. Sic enim de Cornelio gentili ait Petrus. Omnis qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Et non solum gentes vulgares receperunt timorem Dei, & fidem: sed etiam magni principes & reges. ut patet de rege Franciae conuerso per beatum Dionysium: de rege Angliae: de imperatore Romano per beatum Siluestrum: & sic de multis alijs. Si autem non omnes reges adhuc conuersi sunt: omnes tamen in fine timebunt gloriam Christi timore filiali aut seruilis, ut demones qui credunt & contumescunt.

Actuum 10.

Timere facere bonum quod est meritorium.

Timor estis seruis, videlicet ad peccata fugienda. Gen. 3.

Psal. 2.

Prover. 8.

Exod. 1. Hugo.

Eccles. 1.

Exod. 9.

Prover. 15.

Afectus, quia isto timore plus timetur poena quam Deus ametur. Vnde Greg. dicit, Qui humani generis conditor adhuc seruiliter timet: proculdubio ipsum non amat. Nam tunc solum Deo vera obsequia reddimus, cum eum propter amoris fiduciam seruiliter non timeamus: cum nos ad bona opera affectus non metus dirigit: cum malum nostrae menti iam non placet, etiam si licet. Nam qui a peruersitatis opere ex timore restringitur, peruersa libenter ageret, si liceret. Nequaquam ergo veraciter rectus est, qui adhuc a prauiditatis desiderio liber non est: quia vera obsequia deo non reddimus si ex timore mandatis illius, & non potius ex amore seruimus.

Quia edificauit dominus Sion: & videbitur in gloria sua.

Hic ponitur ecclesiae aedificatio. Vbi notandum quod per Sion significatur ecclesia. Est autem duplex ecclesia, scilicet, militans in praesenti; & triumphans in futuro. Significat enim Sion quoad ecclesiam militante[m]: vide ver. 1336. 1351. Significat etiam ecclesiam triumphantem ver. 101. De ecclesia ergo militante dicit, quod edificauit dominus Sion, scilicet, ecclesiam militante[m], in qua deus per fidem speculatur, quae Christus edificauit per seipsum & per praedicationem apostolorum. Incepit enim ecclesia in morte Sion per oblationem Christi in templo: per eius miracula & praedicationem, & spiritus sancti in eadem Sion missionem. Et hoc est quod dicit, Quia edificauit dominus Sion. Et in eodem loco, videbitur in gloria sua, quia ibi a suis discipulis visus est resuscitatus, & gloriosus. Vel hoc quod dicit, Et videbitur in gloria sua, refertur ad ecclesiam triumphantem, ubi beati clarissime gloriae dei videtur. Et hoc videtur sentire Greg. dicens, Quia edificauit dominus Sion, id est, ecclesia. Et tandem aedificata ecclesia in ipsa deus videbitur in gloria sua, qui modo non videtur aperte quoad hanc ecclesiam aedificatur. Tunc enim videbitur Christus gloriosus, qui prius visus est infirmus & despectus. Tunc enim videbitur Christus gloriosus: quia ipsius diuinitas non quidem a malis, quia mali deum etiam sibi praesentem videre non possunt. vide ver. 1672. Et videbitur in gloria sua. Nota quod triplici visione gloria Christi videtur, scilicet, primo visione corporali & sensitiua: & sic videtur ipsum apostoli incarnatum & gloriosum resuscitatum. 1. Ioan. 1. Quod vidimus & audiimus, & manus nostrae contractauerunt de verbo vita, &c. Et Ioan. 1. Vidimus gloriam eius, &c. Sic enim ipsum vidit Simeon. Luc. 2. Viderunt oculi mei salutare tuum, &c. Secundo visione spirituali & intellectiua. Et sic ipsum modo vident fideles enigmatae per fidem. 1. Cor. 13. Videmus per speculum in enigmate, &c. Tertio visione aeternali & fructiua. Mat. 5. Beati mundo corde: quonia[m] ipsi deum videbunt. Istam autem visionum modo solum secunda nobis viatoribus congruit. Et ista visione in Christo multa gloriosa videre debemus. Quae omnia figuratiter nobis demonstrat Apocal. 10. ubi dicitur Vidi angelum fortem stantem, descendentem de caelo: amictum nubeis in capite eius: facies eius sicut sol: pedes eius tanquam columna ignis: & posuit pedem dextrum super mare: sinistrum autem super terram. In qua figura apparet quod si volumus videre gloriam Christi in patria: hic primo in ipso per fidem multa videre debemus, scilicet, diuinitatis maiestatem. ibi, vidi angelum fortem, &c. Humanitatis veritatem. ibi, descendentem de caelo. Benignitatis pietatem. ibi, iris in capite eius.

1719

Sicut

Angeli

Visionem

Ioan. 1.

Mat. 5.

Greg. 11.

Subti

Subtilitatis claritate. ibi, facies eius sicut sol. Stabilitatis firmitatem. ibi, pedes eius, &c. Auctoritatis potestatem. ibi, & posuit pedem, &c. Primum patet eum dicitur. Vidi angelum fortem stantem. Per hoc enim diuinitas verbi intelligitur: quia secundum magistram li. 1. di. 8. solus deus stabilis est & immutabilis: sic quod omnia creata mutabilia sunt & variabilia. Vnde Iaco. 1. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Notas ergo Christi diuinitatem dicit. Vidi angelum fortem stantem. Qui recte vocatur angelus: quia ipse Christus proprie angeli cum habuit officium. Angelus enim idem est quod nuncius vel legatus, &c.

1. Iacob.

1. Iacob.

1720

Respexit in orationem humilium: & non spreuit precem eorum.

Hic ponitur orationum per Christum exauditiono. Ad quid enim tendebat sanctorum patrum orationes, nisi ad postulandum Christi incarnationem cuius desiderio summe aestuabant. ut ostendit Greg. li. 13. mor. c. 21. super illo verbo Iob 17. Vbi est nunc praesolatio mea: dicens, Quis esse potuit praesolatio iustorum, nisi iustus iustificans deus: qui ad preces humani generis sponte descenderet: & captiuos mortuos iustitiae suae virtute liberaret: Huius enim praesentiam sancti patres minime cessabant intenta cogitatione praesolari: quam quandoque venturam esse nouerant, sed venire citius querebant. Vnde non ait: Vbi est praesolatio mea, sed ait: Vbi est nunc praesolatio mea. ut ostendat quia quae quandoque venturam nouerat, ipsum venire citius querebat. Quid enim aliud orabat Simeon ille senex, ut redemptor cito nisi veniret dicens, Quando veniet: putas videbo? &c. In istorum ergo orationem Christus respexit, quando ipsos exaudiuit carnem assumendo. Et hoc est quod ait, Respexit in orationem humilium, scilicet, ipsos exaudiendo. Et non spreuit precem eorum. Hoc est enim dei respicere, quod non spernere. Quid enim est respicere dei in oratione, nisi ipsam exaudire, homini misereri. vide ver. 444. 547. 590. 360. 363. 493. 873. 1385. Item respicere Dei est incarnatio Christi. vide ver. 152. 158. Sic ergo respexit in orationem humilium quando ipsos exaudiendo carnem assumpsit.

In oratione Christi summe desiderabatur.

Respicere dei.

Visionem

1721

Scribantur haec in generatione altera: & populus qui creabitur, laudabit Dominum.

Hic ponitur ex praedictis gratiarum actio. Et diuiditur in partes duas, quia primo beneficiorum Christi percipitur memoria. secundo incarnationis Christi exprimitur clementia. ibi, Quonia[m] prospexit. Quantum ad primum sciendam quod ad hoc ordinata fuit scriptura, ut rerum stabilis esset memoria: quia illa quae verbis proferuntur, in memoria non diutius manent: quae autem scribuntur, diutius sicut & scriptura longius verbo manent in memoria. Et hinc est quod illa quae deus stabiliter perduratura ordinauit, illa scribere dicitur. non autem illa quae mutabiliter disposuit. ut ostendit Greg. super illud Iob 13. Scribis contra me amaritudines. dicens, Quia omne quod loquimur transiit: quod vero scribimus, manet. Deus non loquitur, sed scribere contra nos amaritudines dicitur, cum diu super nos flagella perdurant. Semel quippe peccati homini

Scriptura manens sed locutio transiit.

Greg. 11. mor. cap. 24.

2

dictum est, Terra es, & in terram ibis. Et saepe apparentes angeli hominibus praecpta dederunt. Moyses legislator per discretionem peccata coercuit. Ipse unigenitus summi patris ad nos redimendos venit, moriendo mortem absorbit, vitam perpetuam denuntiavit nobis quam ostendit in se. Sed tamen illa quae in paradiso data est de morte carnis nostrae sententia? ab ipso initio generis humani usque ad finem seculi non mutatur. Quis est enim homo qui viuit, & non videbit mortem? Et ideo amaritudines contra nos scribere dicitur: quia illa sententia immutabilis durat. Cōsimiliter ergo praedicatione euangelij quae usque ad finem mundi est duratura, scribi voluit deus, & non solum verbis praedicari: ut eius memoria usque ad mundi finem firmius perduraret. Et hoc est quod ait, Scribantur haec in generatione altera. quasi dicat, secundum glo. per Christum esse reparationem: per Adā esse destructionem. Haec, scilicet, scribantur, ut firmiter habeantur in generatione altera, scilicet, in omni generatione usque ad finem seculi futura. Vel per alteram generationem intelligit non carnalem generationem, sed spirituales qua quis per aquam & spiritum regeneratur in Christo: quia tali generationi scriptura euangelij proficit non carnali. Sed quia talis generatio altera, scilicet, spiritualis non erat in antiquo testamento, sed solum per Christi praedicationem fuit instituta: ideo Psal. ista prauidens non ait, populus qui creatus est laudabit dominum: sed populus qui creabitur laudabit dominum. quia tempore Psal. nondum ista spiritualis erat generatio: quae condita per scripturam euangelicam gratias agens laudat Dominum Iesum Christum. Nota ergo quod populus nouus, scilicet, per Christum nouiter generatus multipliciter ipsum dominum Iesum Christum laudare tenetur. vide ver. 1287. Item nota quod a duplici generatione, scilicet, viatorum & beatorum in quibus perfecta dei laus consistit: de qua Psal. 8. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Generatio enim viatorum per infantem: sed beatorum per lactentes designatur. Designatur autem status viatorum per infantem: quia tepus infantiae solum continet septem annos. Numerus autem septenarius ad totum tempus praesentis vitae refertur, (ut ostendit Greg.) quia septem diebus deducitur. vide 1. Petr. 2. Quasi modo geniti infantes, &c. Et ideo de viatoribus qui semper in vita praesenti poenis multis, & miseris percutiuntur sub nomine infantium dicitur. Tunc de latera eius dum infans est. Per lactentes vero designatur status beatorum & fructuum Deo. Non enim omnis qui lac gustat, dicitur lactens: sed solum ille qui de vberibus ipsum immediate suggit. Sic in proposito. Nam viri contemplatiui praesenti vita lac caelestis dulcedinis gustant, sed tamen lactentes non sunt: sed cum existentibus in patria quando nudam Dei faciem videbunt, & ex ea immediate ineffabilem suauitatem haurient, quasi ore nudis vberibus applicato. Dicit enim Auicē, quod lac melius est quod ex vberibus sugendo bibitur. Sic & illa dulcedo patriae omnem aliam superat. De qua Psal. 30. Quam magna multitudo dulcedinis tuae Domine: quam modò abscondisti timentibus te: sed reuelaturus eam in futuro. Et ideo nobis consulitur, ut hoc lac sugere desideremus in patria. 1. Petri 2. Lac concupiscite sine dolo: ut in eo crescat in salutem.

Gen. 3.

Psal. 88.

Generatio altera dicitur generatio spiritualis.

Laudatur Deum a viatoribus & a beatorum. Infantes significati viatorum.

Gregorius 56. moral. cap. 6.

Eccles. 50. Lactentes dicitur beati.

Auicē 2. ca. no.

Quia prospexit de excelsis sancto suo, dominus de caelo in terram aspexit.

Hic ponitur ecclesie tempore antichristi tribulatio. Et primo ponitur illius tribulationis breuitas. Secundo postulat in tribulatione patientie stabilitas tibi. Ne reuoces. Quantum ad primum sciendum quod tribulatio tempore antichristi qua impugnetur ecclesia, erit fortis & asperrima, sed breuis & modicum duratura: secundum quod Christus ostendit, dicens. Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo nec fiet. Et nisi abbreviati essent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur. Et hanc tribulationem hic ponit psal. dicens, *Respondit ei Greg. Vbi notandum quod (vt ait Greg.) vocat nos dominus quando collatis nobis suis donis: quasi voce ad nos missa ad se trahit. Nos autem respondere deo, est condigna opera suis donis facere: vel eius exemplo imitari. Hoc etiam idem Greg. ostendit: dicens, Respondere quippe cuiuslibet dicimur: cum factis illius digna opera recipimus. Deo ergo respondere est donis eius precedentibus nostra obsequia reddere. Rectum itaque deus hominem condidit, eumque ad peruersa defluentem cum longanimitate tolerauit: cotidie culpas aspexit, & tamen viuendi spacia non citius abscidit: pro nobis mortem patienter sustinuit &c. Quibus omnibus beneficiis homo respondere debet digna recompensans obsequia. Ille ergo beneficio sue passionis respondet, qui propter Christum persecutus, persecutionem pro Christo tolerat patienter, quia ipse passus est pro nobis: vobis relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius: vt dicitur, 1. Pet. 2. Vnde cuiuslibet propter Christum patienter sustine. Ad propositum ergo ecclesia tempore antichristi mirabiliter afflicta respondebit Christo: quia sicut Christus pro nobis patienter est passus: sic tunc & ecclesia persecutionem portabit patienter per virtutem patientie a Christo ostense. Et hoc est quod de ecclesia dicit, Respondit ei, scilicet, ecclesia Christo: in via virtutis sue, scilicet in via patientie. Et loquitur de futuro per modum preteriti dicens, Respondit, id est, respondebit propter prophetie certitudinem. Verum quia fragilitas humana multa est: forte si illa persecutio magno duraret tempore, multi frangerentur, & non patienter tolerarent: vt ex verbis Christi supra scriptis colligitur. Et ideo ecclesia vt patienter tolet breuitatem illius tribulationis, sibi reuelari postulat: dicens, *Pauertatem dierum meorum*: quibus, scilicet, durabit illa tribulatio, nuncia mihi. Quantum autem durabit illa persecutio antichristi ostenditur Dan. 12. vbi dicitur quod durabit per tempus & tempora & dimidium temporis, scilicet, tribus annis cum dimidio: in quibus regnabit antichristus. Nam per tempus intelligitur vnus annus: per tempora duo anni: & per dimidium temporis medius annus. Tantum enim regnabit antichristus quantum predicauit Christus, vnde Apoca. 13. Datum est ei os loquens magna & blasphemias, & data est ei potestas facere menses quadraginta duos, id est, tres annos cum dimidio. Vnde & Danie. 12. Porro docti intelligunt a tempore quo posita fuerit abominatio, dies mille ducenti nonaginta, qui, scilicet, faciunt tres annos cum dimidio. Et sequitur in Daniel. Beatus qui expectat, & peruenerit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque. Quod ideo dicit, quia quadraginta quinque dies erunt post mortem antichristi antequam mundus finiatur: vt in illis ho-*

mines mali ad penitentiam redite possint. Hanc ergo breuitatem regni antichristi reuelari ecclesia sibi postulat dicens, *Pauertatem dierum meorum nuncia mihi.*

Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, in generatione & generationem anni tui.

Hic postulat in illa tribulatione patientie stabilitas. Vbi notandum, quod in persecutione antichristi: quanto plus durabit, tanto crudelior erit. Tum quia plures sibi adherent. Tum quia semper nouos cruciatus aduenient. Quanto autem persecutio est crudelior, tanto magis est periculum ne patientis perdatur patientia. Dicitur est autem quod antichristi persecutio durabit per tres annos cum dimidio. Et sic in illo dimidio anno vltimo indigebunt iusti maiori constantia: quia actiora erunt tormenta. Et ideo ecclesia specialiter in illo dimidio temporis, scilicet, in dimidio vltimo anno orat, vt a deo specialius conseruetur, dicens, *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum*, scilicet, in dimidio vltimo anno: quo persecutione antichristi amplius deo preme. Non enim est intelligendum, quod deus aliquem reuocet a statu gratie ad statum peccati: cum ipse velit omnes homines saluos fieri. sed quia homo sub ipsi dimissus stare non potest, quin cadat, ideo tunc reuocare a statu gratie dicitur, quia ab homine suum subtrahit adiutorium. Sicut deus dicitur indurare cor obstinati peccatoris: non quod ipse obstinationem immittat, quae peccatum est: sed quia ipsi non confert gratie adiutorium: vt dicitur est supra versu. 1697. Sic & reuocare dicitur a virtute patientie, quando constantia non apponit patienti. Dicendo ergo, ne reuoces me in dimidio dierum meorum: idem est quod dicere, in illo vltimo dimidio anno conserua me: vt stabilis permaneam in fide. Et quod hoc deus possit facere subdit, *In generatione & generationem anni*, id est, anni tui sunt aeterni: ergo tu aeternus: ergo tu omnia potes. Vel aliter, vbi sciendum quod aliter diuiduntur dies honorum: & aliter dies malorum, diuiduntur enim dies malorum quando non continue perseverant in malo, sed ad penitentiam conuertuntur: sed tunc non diuiduntur quando continue in malo perseverant. Vnde Greg. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Dies quippe dimidiare est tempus vite male in voluptatibus ductam ad penitentiam lamenta diuidere: atque hoc ad bonum vsu partiendo reparare. Sed iniqui dies suos nequaquam dimidiant: quia peruersam mentem nunquam immutant. Ad propositum ergo ecclesia dei gentibus conuersa est in dimidio dierum, quia dies suos dimidiat, dum de statu culpae venit ad statum gratie: in quo confirmari a deo postulat: dicens, *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, in generatione & generationem anni tui.* Et nota quod annus dei dicitur gloria aeterna. qui annus dicitur in generatione & generationem: quia non solum paratus est primae generationi, quae fuit ab Adam vsque ad Noe, sed etiam secunda quae fuit a Noe vsque ad Abraham: & sic de aliis succedentibus generationibus: eo quia in omni generatione fuerunt semper aliqui ad gloriam aeternam praedestinati. Gloria enim aeterna per annum figuratur septimum, qui erat annus pacis & quietis, de quo dicitur Leui. 25. Sex annis putabis vineam tuam: septi-

1727

Renocat Iu a bono quidam apponit.

Greg. 5. mo ca. 28.

Dimidium dierum quid est.

Annus dicitur gloria aeterna. Leui. 25.

septimus vero annus requietionis erit, quia sex annis deo seruire debemus faciendo opera meritoria. Per sex annos consideratur totum tempus vite praesentis: quod per sex aetates dicitur: sed septimus annus est quietis: quia in septima aetate quae erit post resurrectionem, iusti in gloria quietabuntur.

Initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli.

Hic describitur vite mortalis cessatio: quae erit in generali resurrectione omnium. Duratio enim vite praesentis ordinatur ad completionem numeri electorum: qui numerus cum erit completus, statim cessabit vita mortalis: cessabit & motus caeli qui est causa generationis & corruptionis rerum ad obsequium vite mortalis. Et circa hoc quatuor facit: quia ponitur primo orbis productio: secundum mundi cessatio: ibi, *Ipsi, peribunt.* tertio dei immutatio: ibi, *Et sicut opertorium.* quarto beatorum quietatio: ibi, *Filii seruatorum tuorum.* Quantum ergo ad primum ponens mundi creationem ait, *Initio tu domine terram fundasti.* Initium enim idem est quod principium. Et idem est in initio tu domine terram fundasti &c. sicut in principio creauit deus caelum & terram. Per hoc enim vult ostendere Dei eternitatem: quia si deus caelum & terram creauit in principio, scilicet, temporis: ergo ipse fuit ante principium temporis. Sed ante tempus non fuit, nisi eternitas: ergo deus est aeternus. Et hoc est quod ait glo. In initio tu domine terram fundasti. q. d. Tu domine aeternitate tua fundasti & creasti omnia. Praecedis ante omnia quae creasti: ergo tu existis ante omnes creaturas: & per consequens tu es aeternus. Et de terra dicit: tu fundasti: quia illud dicitur fundamentum, quod est infimum in aedificio. Cum autem totus orbis sit sphericus, & terra sit in medio, sequitur quod terra totius orbis est fundamentum. Et fundamentum terrae est ipsius centrum, ad quod omnia graua tamquam ad bassorem orbis situm naturaliter tendunt. Consequenter ponit partem orbis superiorem: quae est supremum caelum, dicens, *Et opera manuum tuarum sunt caeli.* Dicendo enim caelos in plurali, supremum caelum includit. Et aduerte, quod per manum operamur, & quia omnia deus per suum verbum est operatus: ideo hic per dei manum intelligit dei verbum. De quo Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Vnde hic ait glo. Opera manuum tuarum sunt caeli. Alibi enim dicitur, verbo domini caeli firmati sunt. Sed quod deus verbo suo facit: hoc & manu sua facit, id est, virtute. non enim distinctus est corporeis lineamentis. verbum autem domini manus eius est. Et attende quod ista dei manus qua caelum & omnia creata produxit, scilicet, dei filius, habet quinque digitos. vide versu. 15. 20.

Gen. 1. Deus est aeternus.

Glofa.

Ioan. 1.

Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut vestimentum veterascent.

Hic ponitur mundi cessatio: quia in fine peribunt, & cessabunt omnia quae naturaliter ordinata sunt ad generationem vel corruptionem rerum. Completo enim numero electorum, amplius non erit generatio hominum. Et per consequens cum omnia sint facta propter hominem: cessabunt omnia quae ad generationem vel corruptionem rerum faciunt. Et quia inter omnia creata quae maxime faciunt ad generationem & corruptionem rerum,

caeli sunt praecipue: ideo ipsos caelos hic cessare dicit, vt nomine ipsorum intelligatur caetera. Et hoc est quod ait de caelis, *Ipsi peribunt, tu autem permanes.* Sed quomodo in fine peribit caelum & terra, & totus mundus: Certè saluator ait Lucae 21. Caeli & terra transibunt. Apostolus ait. Praeterit enim figura huius mundi &c. Ad hoc respondet Greg. lib. 17. mor. cap. 5. super illo verbo Iob 25. Auferentur omnia. dicens, Sed quari potest, cum per Salomonem dicatur, Generatio praeterit, & generatio aduenit: terra autem in aeternum stat: cur beatus Iob omnia auferri aucterit? Quod tamen facile discutimus, si terra & caelum vel qualiter transeat, vel qualiter maneat, distinguamus. Vtraque enim haec per eam quam nunc imaginem habent, transeunt: sed per essentiam suam subsistunt. I. hinc namque per Paulum dicitur. Praeterit enim figura huius mundi. Hinc per semetipsam veritas dicit, Caelum & terra transibunt: verba autem mea non &c. Hinc per Ioanem angelica voce dicitur, Erit caelum nouum, & terra noua. Quae quidem non alia condenda sunt, sed haec ipsa renouantur. Caelum igitur & terra transit, & erit: quia & ab ea quam nunc habet specie per ignem tergitur: & tamen in sua semper natura seruetur. Tamen per psal. dicitur, Mutabis ea & mutabuntur. Quam quidem vltimam commutationem suam ipsis nobis nunc vicissitudinibus nunciant: quibus nostris vsibus indefinenter alterant. Nam sicut terra a sua specie hyemali ariditate deficit: virginali humore viridescit: sic caelum cotidie caligine noctis obducitur, & diurna claritate renouatur. Hinc ergo fidelis quisque colligat & interire hunc & tamen per renouationem restitui: quae constat nunc assidue velut ex defectu reparari. Ad quorum clariorem intelligentiam sciendum quod ista inferiora sic innouabuntur, quod ignis qui praecedet faciem Christi ad iudicium descendens: totum mundum comburet, & ascendet tantum quantum ascenderunt aquae diluuii in altum: & hoc ad purificandum terram & aërem ab immunditiis factis in ipsis: & maxime a fumo sacrificiorum idolis immolatorum siue oblatorum: post quem remanebit terra purificata: similiter aër splendidissimus. Sphaera vero ignis sic innouabitur: quod ignis suas qualitates sic diuidet: quod vniam superius mittet per effectum, & aliam inferius. Ignis enim est calidus & lucidus. totam luciditatem suam mittet superius versus caelum: & totam caliditatem suam versus infernum. Cali autem sic peribunt, scilicet, a motu quem nunc habent. Motus enim caeli continuus est propter generationem & corruptionem. Sed quia post iudicium non erit amplius opus generationis vel corruptionis: ideo caeli amplius non mouebuntur: sed solide stabunt: sic quod sol & luna, & caetera stellae stabunt in eo situ in quo creata fuerunt: vt dicit magister li. 4. di. 48. Quantum autem ad elementa clarius loquendo: notant doctores quod omnia elementa secundum substantiam remanebunt: sed quantum ad qualitates innouabuntur. Et notant quod tria sunt genera qualitatum in elementis. Quaedam secundum quas ordinantur in mundo quo ad situm: vt grauitas & leuitas: & illae remanebunt: quia remanebit in mundo ordo & situs. Aliae sunt qualitates elementorum: secundum quas est receptio influentiae luminis sine omni corruptione: vt perspicuitas & transparentia: & illae similiter remanebunt: sicut influentia luminis. Quaedam autem sunt, secundum quas ordinantur ad

Caelum & terra quomodo peribunt. Itendunt quae liter innouabuntur.

1. Cor. 7. 1. Cor. 7. Apoc. 21.

Psal. 102.

Elementa quomodo innouabuntur.

Greg. 14. Responde deo quid est, 9. mor. c. 32.

1. Pet. 2. 1. Cor. 7.

Mat. 24.

Antichristus regnabit tribus annis cum dimidio.

Apoc. 13.

Danie. 12.

deus nisi ante oculos tuos fuerint omnia peccata tua. Et notat gl. quod non ait omnes tribulationes...

Psal. 115.

Grego. lib. 23. moral. c. 14.

Quo. 110.

Missa quandoque sumitur per te missa est: quandoque per benedictionem: quandoque per requiescant.

Job 1.

1734

Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas.

Hic David vt ad laudem Dei magis excitetur, recolat beneficia a Deo sibi collata. Et sunt tria...

Beneficium at- tulerit sed ho- ni datur vel mala ablato.

enormibus. vt patet verſu. 54. quæ tamē ſibi à Deo omnia gratioſe dimiſſa fuerūt. vt patet 1. Reg. 12. Ideo hoc pro magno beneficio ſibi collato ad memoriam reducit animæ ſuæ, dicens, Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis. Quid autē propiè ſit propiciari. vide ver. 355. Et multipliciter nobis Deus propiciatur ver. 1012. Notandū autem quodd quæuis omnis infirmitas ex peccato procellerit: quia ſi non fuisset peccatum, nulla pæna fuisset: tamē etiā infirmitas carnis quædoq; cauſa eſt peccati. Vnde etiā & caro integra ante peccatum fuit quædam circumſtancia minuens peccatum hominis: vt non tantum peccaret, ſicut angelus fecit, qui erat ſine carne. vt oſtendit Grego. dicens, Duas ad ſe intelligentes creaturas fecerat Deus: angelicam, ſcilicet, & humanā. Ambas verò ſuperbia perculit, & à ſtatu ingenuæ rectitudinis fregit. Sed vna tegmē carnis habuit: alia verò nihil infirmum de carne geſtauit. Angelus namq; ſolummodo ſpiritus eſt: homo verò ſpiritus & caro. Miſertus ergo creator vt redimeret, illam ad ſe debuit reducere, quam in perpetracione culpæ ex infirmitate aliquid conſtat habuiſſe. Et eo altius debuit apoſtatam angelum repellere: quo cum à perſiſtendi fortitudine corruit: nihil infirmum in carne geſtauit. Vnde recte cum Pſalmiſta miſertum redemptorem hominibus diceret: ipſam quoq; cauſam miſericordie expreſſit, dicens, Miſertus eſt dominus timentibus ſe: quoniam ipſe cognouit ſignum noſtrum: memoratus eſt quia caro ſunt. Ac ſi diceret, Quo eorum infirma vidit: eo culpam diſtictè punire noluit. &c. Ex quo apparet quod etiam caro ad peccandum inclinata. Et ideo Deus remittendo peccata, & poſt remiſſionem peccatorum carnis infirmitates sanat: & hoc per gratiā mitigando carnis deſideria: quædoq; proſperis: quandoq; aduerſis ne mentem ſuperent. Et hoc notans hic gloſ. dicit, Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis: remittendo eas. Qui etiam poſt remiſſionem iniquitatum: sanat omnes infirmitates tuas: quia corpus infirmū eſt: & ex languore corporis multa ſuggeruntur animæ: carnalia deſideria titillat: & quibusdam capitur anima: vt carnis fragilitas pauperem inclinat ad furtum: colericum ad iram: languineum ad libidinem. quæ omnia ex infirmitate carnis procedunt. Sed non eſt timendum: quia Deus per gratiam sanat omnes infirmitates tuas, ſcilicet, ne animæ poſſint dominari: nunc ſouendo blandis: nunc ſecundo aſperis. Omnipotenti enim medico nullus languor inſanabilis occurrir. Maxime autem iſtas infirmitates ſanabit in fine: quando corruptibile hoc induet incorruptionem. Nota quodd duplex eſt infirmitas: ſcilicet corporis & animæ. verſu. 55. Infirmitas omnis ex peccato procellit. verſu. 611.

Qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te in misericordia & miferationibus.

Hic oſtendit ſecundum beneficium, quod fuit à morte preſeruatio. Vbi nota, quodd interitus dicitur mors: ab interitu. mis. vide ſupra ver. 529. David autem pluries fuit in periculo mortis. Tu quia vir bellicoſus fuit, & ex conſequenti multoties vulneratus. Tum quia Saul fecit cuſtodire domum David de nocte, vt mane interficeretur: ſed Michol uxor eius ipſam emiſit per fenestrā: vt habetur 1. Regum 19. Tum quia Saul dū David pſalleret ante eum,

1735

1. Reg. 19.

eum. niſus eſt cōfigere lancea David in parietem: ſed lancea caſſo vulnere perlata eſt in parietem: vt habetur ibidem. Similiter quando Saul cum exercitu ſuo, circūdidit locum in quo erat David in modū coronæ: vt ipſum interficeret: ſic quodd tunc deſperauit David poſſe euadere mortem. Sed dominus ſua gratia ipſum liberauit: quia tunc nutu dei nunciuſ venit ad Saul, dicens, Feſtina, quia inſiderunt ſe Philiſtei ſuper terram. Ex quo Saul cōpulfus eſt recedere, & David dimittere. vt habetur 1. Regum 27. Et ſic multoties David fuit in periculo mortis: ſed miraculoſe liberatus à Deo. Et hoc ſibi ad memoriam reducens, dicit ſibi ipſi, Benedic anima mea domino: qui redimit de interitu, ſcilicet de morte vitam tuam. Et quod plus eſt non ſolum ipſum à morte ſaluauit, ſed etiā ex abundantia miſericordie ipſum regem ſuper populū ſuū conſtituit, primò ſuper tribum Iuda, vt habetur 2. Reg. 2. Deinde ſupra rotam Iſrael. vt habetur 2. Reg. 5. Et hoc notans ait, Qui coronat te in miſericordia, ſcilicet, quando ipſum fecit regem ſupra tribū Iuda, & in miſerationibus, quando fecit regem ſuper omnes duodecim tribus. Et per hoc multo fortius vult inducere omnes fideles ad benedicendum & laudandum Chriſtum: qui nos à ſpirituāli peccati morte redemit: qualiſ dicit, Si ego benedico Deum: quia me redemit à morte corporali: quanto magis omnes debemus Chriſto benedicere: qui nos ſuo ſanguine à morte ſpirituāli redemit. Quod ſolus Chriſtus Deus & homo facere potuit, vide verſu. 662. & 794. & 803. Et non ſolum redemit nos: peccatum noſtræ mortis exolendo: ſed etiam nos redēptus coronat in gloria. vide verſu. 1021. Et hoc facit in miſericordia & miſerationibus: quia corona glorię excedit merita noſtra: propter quod opus miſericordie dicitur: quauis etiam ibi ſit opus iuſticie: vt dicit Apoſtolus. Reſpoſita eſt mihi corona iuſtitię. &c. Vel hoc poſſumus intelligere, de corona iuſtitię: quæ principaliter à Dei gratia procedunt: vt oſtendit magiſter lib. 2. diſt. 26. Sic quodd ſecundum diuerſitatem meritorum diuerſificatur & corona iuſtorum. Et de iſta corona dicitur Tobia 3. Hoc autē pro certo habet omnis qui colit te: quia vita eius ſi in probatione fuerit, coronabitur.

1 Tim. 4. coronat Deus iuſtes coronę iuſtorum.

Tobia 3.

1736 Qui replet in bonis deſiderium tuum: renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.

Hic ponitur tertium beneficium, ſcilicet orationis exauditio. Vbi nota quodd David maxime in preſenti vita duo deſiderauit, ſcilicet regimen populi Dei, & Dei viſionem. Primò enim deſiderauit habere coronam regni. Vnde 2. reg. 3. dixit Abner ad David, Surgam vt congregem ad te dominum meum omnē Iſrael, vt imperes omnibus, ſicut deſiderat anima tua. Et hoc eius deſiderium impleuit Deus, qui ipſum aſſumpſit ad regnum. vt patet 2. Regum 5. Sed forte dices, Nunquid iſtud deſiderium eſt iuſtum? Et videtur quodd non: quia omne dominium & prelatio ex vitio proceſſit, vt patet ver. 1699. Item quia appetere dominationē eſt deſiderium ambitionis. Ad oppoſitum videtur Apoſtolus dicere, Si quis episcopatum deſiderat, bonū opus deſiderat. Reſpondeo, quodd in dominio vel prelacione dno continetur, ſcilicet, honor & labor. Honor mētem extollit: labor ſubditos guber-

Quæſtio. Dominari vel episcopari qualiter deſiderari licet? qualiter non. 1 Tim. 3.

1. Reg. 19.

nat & regit. Ratione honoris nō licet: quia eſt praſumptuoſum. Ratione laboris licet, & eſt merito- rium. Vnde glo. 1. Tim. 3. ſic ait, Si quis episcopatum deſiderat &c. id eſt, qui deſiderat operari & prodes- ſe multis: non ſuperbè dominari: vt ſcilicet deſideret opus non dignitatem, laborem non delicias, nō crescere ſuſticio, ſed humilitate deſere: vt fiat ſeruus & miniſter hominum propter Chriſtum, vt etiā intermiſſa Rachele decora facie, ſed non re- liſta: cum Iacob intreret ad Liam oculis Iſſam: & de monte cum Moyſe deſcedat ad campos: de ocio cōtemplationis ad laborem actionis. Non ſic enim quiſq; debet eſſe ocioſus, vt in eodem ocio vilitatem non cogitet proximū: nec ſic actiuoſus, vt cōtemplationem non requirat Dei. In ocio non iners vacatio delectare debet: ſed in quāſtio, vel in ſeruo- veritatis: vt in ea quiſq; proficiat: & quod inuen- rit, alteri non inuideat. In actione verò non amā- dus eſt honor ſue potentia: quia in hac vita omnia ſunt vana ſub ſole: ſed opus ipſum quod per eundē honorem, vel potentiam fit: vt ſic recte & vultus fiat, vt valeat ad ſalutem ſubditorum. Ideo recte ait apoſtolus, Si quis episcopatum deſiderat, &c. Ex- ponere vult quid ſit episcopatus: quia nomē eſt operis, non honoris. Græcū enim vocabulum eſt atq; inde ductū: quodd ille qui praſcitur, illis qui- bus praſcitur ſuperintendit curam eorum, ſcilicet, gerens. Scopos quidem intētionem notat. Episcop- pus ergo latinè ſuperintendens dicitur: vt intelli- gat ſe non eſſe episcopum qui praſſe deſiderat, nō prodeſſe &c. Ad proſitum ergo David deſidera- bat regnum Iſrael, nō vt praſſet principatibus: ſed vt prodeſſet. Et in hoc eius deſiderium à Deo fuit impletum. Quoniam vt dicitur Pſal. 77. Deus ele- git David ſeruum ſuum paſcere Iacob ſeruū ſuū, & Iſrael hereditatem ſuam. Et ſequitur, Et pauit eos in innocentia cordis ſui &c. non dicit: & ſub- iecit eos. Et quia in dignitate regia ſolum deſide- rabat prodeſſe, nō praſſe: ideo Deus impleuit de- ſiderium ſuum. Quoniam vt habetur Prouerb. 10. Deſiderium ſuum dabitur iuſtis. Secundo David deſiderauit Dei viſionem, dicens, Pſal. 41. Sicut de- ſiderat ceruus ad fontes aquarū, ita deſiderat ani- ma mea ad te Deus. Sed hoc deſiderium ipſius fuit impletum etiā in vita praſenti: quia ſuper omnes prophetas hic clariſ Chriſti myſteria fuit conte- platus, vt patet verſu. 1683. Vnde & de ſe ipſo, dicit, Pſal. 126. Beatus vir qui impleuit deſiderium ſuum &c. Hoc ergo beneficium recolens, vt magis ſeipſum ad Dei laudem excitet, dicit, Qui replet in bonis deſide- rium tuum. Verum quia hoc ſanctorum deſiderium, ſcilicet, vidēdi deum hic in vita ex parte licet poſ- ſit impleri, non tamē ex toto. Ideo ſi quaras, quan- do hoc deſiderium ex toto erit impletum: vt ani- ma totaliter ſit ſaciata. Reſpōdet, qd hoc erit quan- do renouabitur vt aquila iuuentus tua. q. d. ſecun- dum glo. Deſiderium hoc in preſenti totaliter non impletur: ſed quando erit ad iuſtar aquilæ renoua- ta iuuentus tua, ſcilicet, ad immortalitatem. Simi- litudō enim data eſt (quia dicit vt aquila) quanta dari poſſit de re mortali ad immortalem. Dicitur aquila dum ſenio grauatur, roſtri immodicē cref- centis vneo non poſſe aperire os, & cibum capere: & inde languet: ſed quoddam inſtinctu naturæ colligit roſtrum ad petram: & excutit roſtri onus quo cibus impediatur: & redit ad cibum: & ei omnia reparantur, vt robore iuuenis fiat. Sic & quod nos impedit comedere panem noſtrum, pe- tra

Ecleſ. 1.

Pſal. 77.

Prouerb. 10.

Pſal. 41.

Pſal. 126.

Aquila quo- modo renouatur. Gloſa auguſti.

tra afferit & excutit vetustatem, id est, Christus vt in eo renouamur, quibus vetustas peccati claudit os oblitis manducare panem nostrum. Vel per renouationem aquilæ intellige renouationem veteris hominis per statum penitentię ad gratię nouitatem. Dicit enim magister de proprietatibus rerū lib. 11. quod aquilæ natura est quod cum semuerit: in alis haber grauedinem in oculis caliginē: in rostro nimiam sentit duriciem. tūc fontem aquę seaurientis perie: & altissime per directum aeris sensum volat: & ex motu & ex aeris calefactione & solis appropinquatione se calefactam sentiens, subito in fontem descendit. In quo mutatis plumis & oculorum caliginē ascendit recens de fonte. Sic & conformiter penitēs: dum se grauari sentit in plumis, vt ad alta contemplanda euolare minime possit peccatorum pondere pressus, & oculorum mētis caliginē pati: incipit caelestia quantum potest considerare: & per aliqualem affectionē ad Deū appropinquare. Et tunc calefactus proprio motu, scilicet, timore ac etiam appropinquatione ad solem, scilicet, etiam amore iustitiarum: tunc de peccatis dolendo se immergit in aquam frigidam, scilicet, lacrymarum, & sic renouatur, & ad pristinum statum reducit. De hoc vide in litera aquila, parte sexta.

1737 Faciens misericordias dominus & iudiciū, omnibus iniuriam patiens.

Hic inducit beneficia data specialiter populo Israel: vt non solum seipsum, sed etiam totum populum Israel excitet ad Deū laudē. Et diuiditur in duas partes: quia primò ponitur beneficiorū collatio: secūdō ad hoc multiplex adducitur ratio: ibi, Quomodo miseretur. Prima pars diuiditur in quatuor partes. secundum quod quatuor narrat beneficia eis à Deo collata. Primū, quia eos à iugo seruitutis liberauit. Secūdō, quia eos per legem datam informauit: ibi, Notas fecit. Tertio, quia eos peccates patienter expectauit: ibi, Miserator. Quarto, quia iram suam erga eos temperauit ibi, Nō in perpetuum irascetur. Quantum ad primū notat beneficium liberationis de Agypto, dicit, quod ipse dominus est faciens misericordias, scilicet, omnibus iniuriam patientibus. Filij enim Israel in Agypto multas iniurias patiebantur, vt patet Exod. 1. Quia Agyptij affligebāt iniuste filios Israel in operibus luti & laterum: & ad amaritudinem deducebant vitam illorum. Insuper & crudele præceptum contra filios Israel ne multiplicarentur fecit Pharaon: vt scilicet omnes mares filiorum Israel, statim cum nati essent, interficerentur. Ista iniurias cernens dominus, misericorditer illos de tanta seruitute liberauit: & eos per manum Moysi eduxit de Agypto. Et hoc est quod ait, quod dominus est faciens misericordias omnibus iniuriā patientibus, id est, omnibus filiis Israel, dictas iniurias in Agypto patientibus eos liberando. Et iudiciū, hoc refertur ad ipsos Agyptios qui iniuriam inferebant: quibus iudiciū fecit ipsos mirabiliter diuersis plagis puniendo: & similiter Pharaonem cum toto exercitu suo in mare mergendo, vt patet Exod. 14. Est ergo sensus versiculi, quod dominus est faciens misericordias omnibus patientibus iniuriā: & est faciens iudiciū omnibus, scilicet facientibus iniuriam. Iudiciū enim significat actū ipsius habitualis iustitię quo puniuntur mali: vt dictum

fuit vers. 1622. Per hac enim verba vult ostendere Psalmista, quod Deus à nobis semper est laudandus: quia est faciens misericordiam & iudiciū. sed misericordiam bonis: iudiciū autē malis. Et nota hic, quod Deus miseretur maximē tribus generibus personarum, scilicet primò aliis misericordiā facientibus. Matth. 5. Beati misericordes &c. Sed sciendum quod vera misericordia in duobus consistit, scilicet, in dimittere & dare. & vnum sine alio imperfectum est: vt ostendit Greg. 22. moral. c. 12. dicens. Scriptum est, Dimitte & dimittemini: date & dabitur vobis. Dare namque nostrum ad res pertinet, quas habemus exteri: dimittere autem ad relaxandum dolorem quem ex aliena culpa extraximus interius. Sed sciendum est, quod qui dimittit, & non dat: & si non plene operatus est: meliorem tamen partem misericordię tenuit. Qui autem dat, & minime dimittit: omnino misericordiā nullam facit: quia ab omnipotenti Deo munus ex manu non accipitur, quod corde obligato in malitiā profert. Mādan quippe debet animus priuquam eleemosynam tribuat: quia omne quod datur Deo, ex dantis mente pensatur. Cuncta namque malicia macula ab interiori nostro homine tergenda est: quia irā iudicis placare nescit oblatio, quæ non placet ex immūdia offerētis. Vnde scriptum est, Respexit Deus ad Abel & ad munera eius: ad Cain autem & ad munera eius non respexit. Neque etenim factum eloquium dicit, Respexit ad munera Abel: ac deinde subiunxit ad Abel: sed respexit ad Abel primò: ac deinde subiunxit & ad munera eius. Et rursum dicit: quia nō respexit dominus ad Cain, ac deinde subdit, nec ad munera eius. Ex dantis quippe corde id quod datur accipitur. Idcirco non Abel ex muneribus: sed ex Abel munera oblata placent. Prius namque ad eum legitur dominus respexit: qui dabat &c. Vnde qui dat & nō dimitte: res temporales dat deo, sed seipsum diabolo. vide vers. 484. Ideo scribitur Eccl. 30. Miserere anime tuæ placens deo. vt scilicet tibi primò miserearis, deinde proximo. Secūdō Deus miseretur à malo recedentibus, scilicet per contritionem peccati. Iohel 2. Convertimini ad dominum Deum vestrum: quia benignus est, & multa misericordiā &c. Tertio miseretur iniuriam patientibus, vt hic. Sed nota quod patiens quandoque dicitur à passione. Et sic etiam demones & mali homines multi puniuntur: & sic non est meritorium. Quandoque autem dicitur à patientia: & sic patiens diuinam misericordiam meretur.

1738 Notas fecit vias suas Moyfi: filiis Israel voluntates suas.

Hic notat secundum beneficium, scilicet datæ legis. Præcepta enim in lege à deo data, erant via domini: quia, scilicet per illa patet seu paratur nobis via veniendi ad Deum Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Dando enim legem nota fecit præcepta: notas etiam fecit voluntates suas filiis Israel. Sed illa Moysi immediatè per se ipsum, vel ministerio angelico manifestauit: sed populo Israel mediante ipso Moysè. Sed dubitabit aliquis: quomodo Deus notas fecit voluntates suas filiis Israel: cum Dei voluntas sit nobis incognita: maximè in his quæ tangunt homines. Certum est enim quod Deus certos vult saluare, & certos damnare: quia vult prædestinatos saluare & damnare præcitos:

Matth. 5. Dimittere & dare quomodo differunt. Luc. 9. Dimittere melius est quam eleemosynam dare. Munus datur ex corde dantis. Eleemosyna in peccato facta non valet. Genes. 4.

Eccl. 30. Iohel 2.

Matth. 19.

Voluntas Dei quomodo differt a voluntate hominis.

præcitos: & volutate quos voluit prædestinavit. Sed quis hominum nouit in vita præciti, an Dei voluntas sit ipsum esse prædestinatum, an nō: Certe nullus. Ideo dicitur Eccl. 9. Nemo scit vtrū amare vel odio dignus sit. Præterea cum voluntas Dei sit idem quod Deus: & ideo sicut est solum vnus Deus, sic solum erit vna voluntas Dei. Quomodo ergo plures dei asserit esse voluntates, dicens, Notas fecit filiis Israel voluntates suas. Notādū ergo quod voluntas Dei cum sit vna & simplicissima, vt dictū est vers. 1516. tamen voluntatem Dei improprie scriptura multipliciter accipere conuenit, scilicet, quandoque pro præcepto: quandoque pro consilio: quandoque pro prohibitione: quæ tamen in se non sunt Dei voluntas: sed sunt aliqua signa exteriora diuina voluntatis. Sicut dicimus punitionem esse signum iræ diuine: cum tamen puniō quæ punit peccatores, non sit irā Dei: quia irā in deo non cadit. Sic dicimus illas esse voluntates Dei: quia signa voluntatis. Et quantum ad ista talia signa voluntatis diuine: quæ improprie dicuntur voluntas Dei: certum est quod illas voluntates, nobis fecit notas, vt puta voluntatem præcepti per affirmatiua præcepta: & voluntatem prohibitionis per præcepta negatiua: voluntate consiliationis per consilia quæ dedit hominibus. Et de istis loquitur, dicens, Notas fecit filiis Israel voluntates suas. Notādū etiam quod accipiendo voluntatem Dei pro signis voluntatis eius: voluntas Dei non semper impletur: quia neque omnes eius præcepta affirmatiua vel negatiua seruant. Vnde & ipse voluntate signi multa præcipit, quæ nō vult adimpleri: voluntate beneplaciti: quia illa semper adimpletur, de qua dicitur Psalm. 134. Omnia quæcumque voluit fecit dominus in cælo & in terra.

Psalm. 134.

1739 Miserator & misericors dominus longanimis & multum misericors.

Hic ponit tertium beneficium, scilicet, patientiæ Dei in expectatione peccatorum. In hoc enim quod Deus peccatores non statim punit æternaliter cum peccat: sed ipsum patienter expectat ad penitentiam vt conuertatur: apparet magna Dei misericordia. Quam notans Apostolus ait, An diuitias bonitatis illius patientiæ & benignitatis cōtemnis? Ignoras quod patientia Dei ad penitentiam te adducit? Tu autem secundum duriciam tuam, & cor impaenitens: thesaurizas tibi iram, &c. De ista autem misericordia Dei, quæ peccatores patienter expectat, vide vers. 75. & 484. & 1265. Hanc ergo notans dicit, Miserator & misericors dominus, &c. Vbi gl. Miserator actus: sed misericors natura. Misericordiam necessariò sequitur patientia. Vnde subdit, Longanimis: quia peccatores sustinet, & multū misericors quia nō solum expectat: sed etiam dat bonā & multis modis vocat. Vocat enim Deus peccatores beneficiis creaturæ: vocat impariendo tempus viuendi: vocat per lectorem: vocat per tractatorem: vocat per intimam cogitationem: vocat per flagellum correctionis: vocat per misericordiam consolationis. Qualiter autem Deus sit misericors vel misericordia cadat in deo, vide vers. 53. Misericordia Dei in quibus consistit, vide vers. 592. Misericordia Dei quomodo differt à miseratione vers. 664. Misericordia Dei est multiplex vers. 833. & 834. Istud autem beneficium misericordię & expectationis multipliciter Iudeorum populo Deus

Verba de peccatores multipliciter.

concessit: quia multotiens in deserto ipsum ad iracundiam concitauerit. Vnde de illo populo dixit dominus Moysi. Numc. 14. En iam tentauerunt me per decem vices? Tamen (vt dicitur Psalm. 105.) vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum: & dedit eos in misericordias, &c. Et nota quod talis ac tanta est Dei misericordia, quod in omni loco & ad omnes se extendit: & reperitur ubiq;. Nam si sursum ad cælum respicias, ipsam in cælo reperies: quia ibi beatos vtra condignum præmians. Psalm. 35. Domine in cælo misericordia tua. Si in mundo, ibi est peccatores patienter expectas. Esa. 30. expectat dominus vt misereatur vestri. Si in purgatorio: ibi est per sanctos angelos ibidem confortans animas. Eccles. 31. Liberaisti me à pressura flammæ quæ circumdedit me secundum multitudinem misericordiæ nominis tui. Si in inferno: ibi est damnatos mitius puniendo quam meruerunt. Vnde Psalm. 76. Nūquid oblitiscetur misereri Deus: aut continebit in ira sua misericordias suas: &c.

Numc. 14. 7 sal. 105.

Psalm. 105. Tui misericordia tuæ est in omnibus locis.

Psalm. 35. Esa. 30.

Eccles. 31.

Psalm. 76.

1740 Non in perpetuum irascetur: neque in æternum comminabitur.

Hic ostendit quartum beneficium: quia scilicet iram suam circa illos temperauit. Temperatur autem ira alicuius dupliciter, scilicet, ipsam terminando, & ipsam mitigando. Sic & Deus circa illum populum iram suam terminauit: & secūdō illā mitigauit tibi, Non secūdum. Quantum ad primū sciendum quod electis suis deus dicitur iratus, quando eos hic punit ne ipse puniat æternaliter. Sicut pater iratus videtur filiis quū ipsos corrigendo verberat, quæ tñ correctio nō est ira sed magno ex amore, prederit. Apoc. 3. Ego quos amo, corripiō & castigo. Quod ostendit Greg. dicens, Omnipotens Deus eos quos in æternum diligit: aliquando ad tempus relinquit. Vnde scriptum est, Ad punctum in modico derelinqui te: & in miserationibus magnis cōgregabo te. In momento indignationis meae abscondi faciem meam paulisper à te: & in misericordia sempiterna miseratus sum tui. Et hoc est quod Psalmista deprecatur, dicens, Non me derelinquas vsquequaque. Derelinqui igitur sese posse ad modicum utiliter nouerat: qui ne vsquequaque derelineretur petebat. Sanctos suos dominus veniendo adiuuat: derelinquendo probat: donis firmat: tribulationibus tentat. Iustam quippe animam gratia reuocant: tentatio interrogat. Et omnipotens Deus electorum suos aduersarios quandoque permittit temporaliter exercecere: vt per illorum sententiam purgetur vita bonorum. Nunquam quippe dominus bonis malos aduersos esse permitteret, nisi etiam quantum prodesse videret. Nam dum iniusti faciunt, iusti purgantur. Et utilitati innocentium proficit vita prauorum, dum hanc puniendo humiliat: & humiliando semper ad melius format, &c. vide ibi. Vnde sequitur eodem cap. Quia igitur mala prauorum: dum bonos cruciant, purgant: utilitati iustorum militat etiam potestas prauorum. Sed talis ira Dei erga electos non semper durat: sed temporaliter tranſit & terminatur. Propter quod dicitur, In me tranſierunt iræ tuę. Quod autem tranſit: non in perpetuum durat, vide vers. cul. 1497. Et hoc notans Psalmista dicit, quod non in perpetuum irascetur, scilicet, electis suis. Qualiter autem ira cadat in deo, vide vers. 55. 684. 1360. Item nota quod ira Dei diuersos habet effectus. vide vers. 1563.

Ira Dei proficit bonis. Apoc. 3. Greg. 20. moral. c. 22.

Esa. 54.

Psalm. 118.

Boni per malos purgantur.

Psalm. 137.

Non secundum peccata nostra fecit nobis: neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

Hic ponit iram circa illos mitigationem. Et primo ponit ipsius mitigationem: secundum mitigationem modum: ibi, Quoniam secundum altitudinem. Quantum ad primum sciendum, quod in hoc mitigatur ira Dei erga peccatores: quia etiam eos puniendo punit extra condignum: sicut semper premiando ultra condignum premiatur. Unde quilibet peccator percussus a Deo, recte dicere debet illud Job 33. Deliqui: & ut era dignus non recepi. Quod exponit Greg. ait, Vniuersi quique enim in flagello positi, minus adhuc peccata sua considerat, si vel tanto vel amplius se percussum quam merebatur, estimat. Iste autem quanto maiorem extra considerat: tanto se minus percussum quam merebatur agnoscit: quia in illorum iustitia conspicit quam grauis culpa fuerit quod errauit. Et ideo quod patitur districtum esse non sentit: quia districte nouit peccare quod fecit. Valde autem facile est: ut peccatorem quisque se esse censeatur cum nihil pro peccato suo patitur. Sed cum de peccato flagello interueniente corripimur, murmuramus. Pœna ergo nos interrogat, si veraciter cognoscimus culpam. Et ibidem Greg. dicit, Si sollicita consideratione pœnamus quantum quotidie contra auctorem nostrum delinquimus, agnoscimus. Si autem culpas perpeditimus: profecto æquanimitè flagella toleramus. Dolor quippe flagelli temperatur, cum culpa cognoscitur. Quia & tanto quisque patientius ferramentum medici tolerat, quanto putridum cõspicit esse quod sanat. Cum ergo quisque quæ fecit bene considerat: profecto intelligit quod cuncta quæ patitur minora sint quam mereatur. Hoc ergo bene considerans Psalmista dicit, Non secundum peccata nostra fecit nobis. Et ad hoc autem intelligendum querunt aliqui vtrum Deus peccatum per iustitiam punire possit sine misericordia, ut si puniret peccatum vel peccatorem, quantum puniri meretur de condigno. Et videtur quod sic: quia hoc præcipit fieri: ergo & hoc ipse facere potest. Patet autem dicens. Apoc. 18. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit: tantum date ei tormentum & iudicium. Et Deute. 25. Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. Item quia non potest punire sine iustitia: cum sit summus iustus. Ad oppositum, quia deo proprium est misereri & parcere. Et quia in opere Dei cõcurrit misericordia & iustitia. Psalm. 34. Vniuersa via domini misericordia & veritas. Respondeo quod Deus non potest punire peccatorem, quantum peccator puniri meretur: quinimo si puniret eum quantum meretur puniri, sequeretur quod nullus peccator penam aliquam haberet. probatur, quod omnis peccator ingratus est Deo. Omnis autem ingratus meretur de condigno priuari omni beneficio accepto ab illo cui est ingratus. Cũ ergo peccator a Deo acceperit beneficium essentiali, meretur priuari essentiali: ergo & annihilari. Si autem peccator esset annihilatus, nullam penam haberet: quia quod nihil est, nullam penam pati potest. Ad rationes autem in oppositum dicitur, quod in illis auctoritatibus ly quantum, denotat æqualitatem proportionis penæ ad peccatum: nõ æqualitatem quantitatis. Et quod iustitia Dei intrinsecè includit misericordiam.

Job 33. Greg. 24. mo. tal. c. 12. Greg. 10. moral. c. 8.

Quasi. Peccator on puniri possit ad condignu. Apoc. 18. Deute. 25. Psal. 34.

Quoniam secundum altitudinem cœli à terra: corroborauit misericordiam suam super timentes se.

Hic declarat modum mitigationis iræ diuinæ. Ira autem Dei erga nos mitigatur, & quo ad penam: quia minus punit quam peccator puniri meretur, ut dictum est. & quo ad culpam: quia culpam mortalem quæ de se nõ meretur veniam, vnde & mortalis vocatur: sua gratia remittit. Et secundum ista duo: ista pars habet duas partes. Quia primò agit de mitigatione iræ Dei quo ad penam: secundò de ipsa quo ad culpam: ibi, Quantum distat ortus. Pro euidencia istorum duorum notandum quod multo maior est distantia ab oriente vsq; ad occidentem, quam sit à terra vsq; ad cœlum. cõsideremus ergo spheram cœli in quo sol est positus: qui facit orientem & occidentem. Distantia in ipso orientis ad occidentem est directè secundum diametrum circuli ipsius. Vnde si circulus illius cœli continet sexaginta miliaria: diameter eius cõtinet tertiam partem. scilicet, viginti. Linea autem ducta à centro circuli vsq; ad circumferentiam cõtinet solum sextam partem circumferentiæ circuli, scilicet decem. Et sic distantia orientis ab occidentem in circulo est maior quam distantia cœli à terra: etiam vsq; ad centrum terræ. Cum ergo culpa sit maius malum quam pœna, immo ipsa pœna proprie malum nõ dicitur: ideo per distantiam cœli à terra intelligit ipsam remissionem vel mitigationem pœnæ. sed per maiorem distantiam, scilicet, orientis ab occidentem, intelligit remissionem culpæ. Quantum ergo ad mitigationem iræ suæ quo ad penam dicit, Quoniam secundum multitudinem cœli à terra corroborauit. Et c. quali dicitur, quia quantitas pœnæ debita intelligitur secundum altitudinem cœli à terra: ista altitudinem mitigat corroborando misericordiam suam super timentes se: quia quanta est illa latitudo pœnæ debita: tanta fuit eius misericordia illam dimittendo. Quod facit virtute veræ penitentiae, quæ æternam penam peccato debitam remittit. Et adducit istam cõparationem distantie cœli à terra: quia quamuis terra multum distet à cœlo: tamẽ sine cœli influentia nullis visibus esset apta. Sic & homo peccator si puniretur ut meruit: nullis visibus esset aptus. Vnde hic ait gl. Attende apta cõparationem. Cœli enim vniuersi: terra circuit. Inde lux ad terram, inde aer, inde spiritus, inde pluuia, inde fructus: sine cœlo defecit terra. Sic mitigatio debite pœnæ super timentes eum. Et nota hic qd mitigationem pœnæ notat per altitudinem cœli à terra: quia multiplex est altitudo qua pœna debita remittitur, scilicet altitudo humilitatis, paupertatis, asperitatis, cõtemplationis, charitatis, & obedientiæ. Vide in litera, altitudo: parte prima. Ista est ergo altitudo diuinæ misericordie, qua se timèntibus penam dimittit, de qua Psal. 112. Dominus Deus noster in altis habitat: & humilia respicit.

1744

Distantia facti erroris circa re vsum in tribus. Peccati facti erroris circa gloriam eter nã in tribus. Atribus facti erroris circa re vsum in tribus. Distantia facti erroris circa re vsum in tribus.

1744

1744

Pater magis amat filium quam extraneum. Aristotel.

cidunt peccata dum gratia oritur. Peccata tanquã in occalu sunt: quia cadere faciunt gratia verò in ortu est qua liberatis. Auerte ergo ab occalu peccatorum: & attende ad ortum gratie. & ita surgit. Fecit ergo a nobis longè iniquitates nostras, quantum distat ortus ab occidente: quando fecit. v. illa occidant & gratia oriatur. quod gratis fecit: non meritis nostris. Et nota quod secundum distantiam qua peccatum nos distare facit à deo: sic Dei misericordia nos deo appropinquare facit, tollens peccatum quod est causa illius distantie. Distantia autem peccati à Deo, nos in multis facit errare. Quos errores Deus tollit, dum a nobis peccatum distare facit, scilicet, ipsum remittendo. Distantia autem qua a Deo elongamur per peccatum: circa vitam beatam nos in multis facit errare, scilicet, secundum quod in rebus corporalibus distantia corporalis errare facit. Primò distantia facit errare circa rei quantitatem. quanto enim res visã magis distat: apparet minor quam sit secundum rei veritatem. Pater in sole, qui quia multum distat à nobis, videtur minor terræ: cum tamen sit inter omnia luminaria maius: & quilibet stella sit maior tota terra. Item distantia facit errare circa qualitatem. Patet, quia propter distantiam res alba apparet oculis nigra. ut patet in turribus visis à remotis & montibus & in velis nauium. Item facit errare in figuris: ut patet de re quadra visã à remotis quæ apparet rotunda. Turris enim quadra à remotis rotunda videtur. Sic igitur quia peccatum à cœlesti patria nos distare nimis facit: quia longe à peccatoribus, salus: ideo circa illam modis prædictis nos facit errare. Primò circa quantitatem eius. Credunt enim peccatores maiorem esse gloriam mundi quam regni cœlestis: ideo istam præferunt illi. Errant quia illa incomparabiliter maior est. Baruch. 3. O Israel quam magna est domus Dei: & ingens locus possessionis eius, &c. Item errat circa eius qualitatem: quia cum ibi recepti sint homicidæ vt David: peccatores vt Magdalena: fures vt latro crucifixus: nõ estimant illam esse securam neq; mundam: sed speluncam latronum & prostibulum mulierum. Et ideo intrare non curant. Sed multum errat: quia vt scribitur Apoc. 21. Nihil inquinatum intrabit in illam: immo canes & venefici foras eiciuntur. Item errat circa figuram: quia credunt illam esse rotundam: cum tamẽ sit quadra. Res enim rotunda facillime est mutabilis: quadra autem difficilior: quia credunt illam non esse perpetuam: cum tamẽ sit stabilis & æterna: quia quadra. Apoc. 21. Ciuitas in quadro posita est. Sed remota culpa quæ est causa istius distantie: remouetur prædicti errores. Sed culpam istam remouet Deus tantum ipsam a nobis distare faciens, quantum ipsa nos distare faciebat à Deo. Et hoc est quod ait. Quantum distat ortus ab occidente.

mè triplici via & ratione. Prima ratio sumitur ex diuturnitate temporis. Nam quãto amor plus durat: vehementior efficitur. Amor autem parentum ad filios plus durat, quam filiorum ad parentes. Nam statim vt filij nascuntur, parentes diligunt eos: immo statim vt sunt concepti antequam nascantur. Non autem sic filij diligunt parentes citò: quia nõ statim nati sunt tanta cognitionis vt possint discernere quid sit diligendum: etiam quia statim nati nesciunt discernere parentes ab aliis: ideo non statim per amorem afficiuntur ad illos: sed per processum temporis: quando parentes ab aliis incipiunt discernere: tunc ipsos diligere incipiunt. Diuturnior ergo est amor parentum ad filios, quam ecõtrario. & per consequens intensior. Secunda ratio sumitur ex parte certitudinis: quia magis certi sunt parentes de prole sua, quam proles de parentibus. Filij enim non possunt esse certi qui sunt parentes eorum, nisi ex auditu & per quadã signa amoris satis extrinseca: quia multoties tanta vel maiora ostendit aliquis non filiis suis. Parentes autem statim habent cognitionem de ipsa prole: & certificare possunt de prole sua. Et ex hac ratione deducit Philosophus quod mater plus amat filium quam pater: quia certior est de filio quod sit suus quam sit pater. Tertia ratio sumitur ex parte vnionis parentum ad filios: quia filij sunt propinqui parentibus magis quam parentes filiis. Cum autem amor quandam vnionem importet: ideo filij tanquam magis vniti patribus magis ab eis diliguntur quam ecõtrario. Imaginatur enim Philosophus, quod filij sunt quasi quadam pars parentum: quia filius est quadam portio à parentibus decisa. Pars autem magis vnitur toti quam totum parti. Quia totum comprehendit partem: pars autem totum comprehendere nõ potest: quia in toto assignatur aliquid quod multum distat à parte: sed nihil est in parte quod non sit in ratione totius. Quare si pars moueretur ad amore totius, non sic feruenter diligeret ipsum: quia videret in ipso toto aliqua, quæ multum distarent ab ea. Sed quia filius est quadam pars partum, nihil est in filio quod non sit propinquum parentibus: & quod secundum aliquem modum nõ pertineat ad illos. Et ideo parentes plus amant filios dictis rationibus quam ecõtrario. Et hinc est quod filius nõquam tantum potest offendere patrem: quin libenter ipsum recipiat ad suam misericordiam si velit reuerti: non autem ecõtrario. Quod satis apparuit in filio prodigo, quem pater reuertentem misericordia motus gratiose suscepit. Nec mirum, quia naturaliter semper in patris pectore manet: qui pro filio intercedit affectus. Istam ergo rationem allegat Psalmista. Nõ mirum si Deus miseretur fuit populo suo: quia si pater carnis naturaliter miseretur filio ab ipso carnaliter genito: quanto amplius pater Deus suorum filiorum: Et hoc est quod ait, Quomodo miseretur pater filiorum: miseretur est dominus timentibus se. Et aliam rationem huius miseracionis assignat, dicens, Quoniam ipse cognouit signum nostrum. Signum enim hic accipitur pro fomite peccati qui est in anima: quo homo ad malum inclinatur: secundum: quod dicitur Hebræi. Propter quod hominis peccatum est magis miseracione dignum. De quo fomite dicitur Gen. 8. Sensus & cuncta cogitatio hominis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Sic etiam gl. hic accipit signum pro infirmitate metis, id est, pro fomite, dicens, Ipse cognouit signum nostrum, id est, infirmitatem nostram. Nouit enim quod fecit quomodo dilapsim

Distantia facti erroris circa re vsum in tribus. Peccati facti erroris circa gloriam eter nã in tribus.

Baruch 3.

Apoc. 21.

Apoc. 21.

1744

Pater magis amat filium quam extraneum. Aristotel.

Signum enim dicitur fomes peccati.

Gen. 8.

dilatandum sit: quomodo reficiendum sit: quomodo adoptandum sit: quomodo dirandum sit. Factura enim creatoris repulsa ipsi nos finximus.

Recordatus est quoniam pulvis sumus, homo sicut fenenum, dies eius tanquam flos agri sic effloret.

Hic assignat rationem nostrae fragilitatis quo ad carnem siue corpus. Homo enim ex terra creatus est quo ad corpus. Gen. 1. Fecit Deus hominem de limo terrae. Terra autem est corpus graue: & sic ipsum corpus animae coniunctum semper aggrauat animam, & ad peccatum inducit: & ex consequenti peccatum hominis redditur magis misericordia dignum. Angelus autem quia non est pulvis, neque carnem gestat peccando grauius cecidit: & peccatum suum non fuit venia dignum. Et hanc rationem assignat Greg. ad probandum quod homo debuit redimi, & non angelus: quia homo carnem gestabat: sed non angelus, dicens. Duas ad se cognoscendum creaturas dominus edidit &c. vide vers. 1734.

Gen. 1. Redimi debuit homo & non angelus.

Gregor. lib. 4. moral. c. 9.

Sap. 9.

Gregor. lib. 7. moral. c. 20.

Prover. 15. Ecl. 2.

1. Testal. 5.

Gregor. lib. 4. moral. c. 17. Homo tribuit modum dicitur. Gen. 1. Psal. 81.

1. Cor. 3.

bulatis: Ac si dicat, Qui discordes mentes ducitis: nonne adhuc ex reprehensibili humanitate peccatis? Homo per infirmitatem accipitur: sicut scriptum est. Male dicitur qui spem suam ponit in homine. Ac si aperte dicat, in infirmitate. Et quocumque modo accipiat homo, apparet quod est sicut fenenum: quia ecce per mortem a flore vitae decidens arefcit.

Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet: & non cognoscet amplius locum suum.

Hic ponit tertiam rationem, quae sumitur ex parte mortalitatis. Vbi notandum quod spiritus quodque accipitur pro superbia. Vnde Gregorius exponens illud Job 6. Sagittae domini in me, quarum indignatio ebibat spiritum meum, ait. Quid enim est spiritus hominis, nisi spiritus elationis: Sagittae autem domini spiritum hominis ebibunt: cum superbiae animaduersionis sententiae afflictam mentem ab elatione compescunt. Sagittae domini spiritum hominis ebibunt: quando interitum exterioribus introrsus trahunt. Vnde & Psalmista dicit. Renuntia consolari anima mea: memor fui Dei: & defecit spiritus meus, scilicet, superbia. Et si sic hic spiritus accipitur, ostendit causam nostrae mortalitatis: quia superbia hominis quae deo inobediens fuit, causa fuit nostrae mortalitatis. Rom. 5. per unum hominem peccatum intravit in mundum: & per peccatum mors. Et tunc est sensus. Quare homo moritur, & non subsistet: Respondet, **Quoniam spiritus, scilicet superbiae pertransibit in illo.** accipit enim futurum pro praeterito. Et ideo non subsistet, scilicet, in esse hominis: quia mortuus homo non est homo. Quandoque vero accipitur spiritus pro effectu spirituali. Vnde Greg. 1. 1. moral. cap. 3. ait, Pro effectu spirituali spiritus accipitur: sicut scriptum est. Qui facit angelos suos spiritus. Angeli namque, id est, nuncij in facto eloquio praedicatores vocantur: sicut scriptum est, Labia sacerdotis custodiunt scientiam: & legem requirit de ore eius. Angelus enim domini exercituum est. Omnipotens ergo Deus angelos suos spiritus facit: quia praedicatores suos spirituales efficit. Et si sic accipitur hic spiritus: eodem modo vult ostendere causam mortalitatis. Homo enim a Deo sine aliqua culpa macula fuit creatus: & statim per gratiam & virtutes spiritus, ad effectum spiritualis effectus. Sed quia istum spiritum spiritualis vitae peccato perdidit: ideo mortalitatis effectus non subsistet: quia statim perdita vita gratiae, est mortalis effectus. Quandoque vero spiritus accipitur pro anima rationali: quae est forma substantialis hominis. Vnde Greg. ait. Ponitur namque spiritus pro anima: sicut de capite nostro scriptum est, Et inclinato capite tradidit spiritum. Si enim aliud spiritum quam animam euangelista diceret: exeunte namque spiritu, anima remanisset. Et si sic hic accipitur spiritus, Psalmista ostendit ipsam mortalitatem hominis & non causam, dicens, **Quoniam spiritus pertransibit in illo.** id est, quia anima non semper manet in corpore: sed quandoque separatur per mortem: ideo homo non subsistet, id est, in esse hominis. Vnde & Philosophus 1. de anima in fine ait. quae egrediente anima homo expirat. id est, definit esse homo, & corpus manet. Et hoc est quod subditur, **Et non cognoscet amplius locum suum.** Quis enim est locus spiritus sine anima, nisi ipsum corpus in quo naturaliter manere desiderat: sed anima separata istum locum amplius non cognoscit,

Iere. 17.

1746

Gregor. 7. moral. c. 1. S. spiritus hominis est spiritus elationis qui facit eum mori. Psal. 78.

Rom. 5.

Spiritus accipitur spiritualiter. Psal. 109.

Malac. 2.

Spiritus accipitur anima. Gregor. 1. 1. moral. c. 3.

Philosophus.

cognoscit, id est, amplius ad ipsum corpus non reuertitur in vita praesenti. Et hoc de lege communi. Vel per locum animae accipit vitam praesentem, a qua anima violenter recedit. Et tunc est sensus quod anima separata a corpore, non cognoscet amplius locum suum: quia sicut existentes in praesenti vita non cognoscunt quae sunt in receperaculis defunctorum: sic nec anima exeuntes a corpore cognoscunt illa quae sunt in locis viuentium: vt dicit Aug. in li. de cura pro mortuis agenda. Quod intelligendum est de lege communi: quia aliquando accidit oppositum ex specia-ri reuelatione diuina. Sciendum etiam quod beati videtur in verbo illa quae faciunt ad augmentum beatitudinis ipsorum. Et sic videtur parnas danatorum, & illa quae hic sunt ad ipsorum honorem. Item notandum quod littera Hierony. aliter dicit: quae sic stat. **Et non cognoscet amplius locum suum.** Et tunc sensus est clarior, scilicet, quod illi qui sunt in vita praesenti, non cognoscunt statum, in quo sit spiritus separatus. Sed hic dubium insurgit. Quia dictum est quod spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, id est, quod anima transeunte, homo non subsistet amplius in esse hominis. Nunquid Christus separata anima subsisteret verus homo. Ad hoc fuit opinio magistri li. 3. dist. 2. quod Christus in triduo erat verus homo: & tamen vere mortuus erat: quia alia ratione Christus erat homo, quam ceteri hominum: quia alij non sunt homines: quia anima corpus informat. Deus vero erat homo: in unitate personae: quamuis autem anima separata fuerit a corpore, & e contrario, tamen nec corpus nec anima separata fuit a diuinitate: quia quod semel assumpsit nunquam dimisit. Sed communis schola hic non tenet magistrum. vide de hoc multa ibi, scilicet, libro 3. dist. 22.

Anima separata non cognoscit locum suum.

Aug. 1.

Mortui.

Hierony.

Christus autem fuit homo in triduo mortuus.

Magister.

Misericordia autem Domini ab aeterno, & usque in aeternum: super timentes eum.

Hic consequenter accipitur ratio laudandi deum ex beneficiis communiter a deo collatis omnibus iustis. Vbi ostendit quod duo maxime habet iusti, quibus dei beneficia merentur habere. Primum est timor dei, quo declinantur peccata. Secundum est amor dei, quo adimplentur praecipita. Et iustitia. Due enim sunt partes iustitiae, scilicet, declinare a malo & facere bonum. Primum inducit timor domini, scilicet, filialis: quo offensa patris displicentiam si nulla sequeretur poena. Vnde Prou. 1. 5. Per timorem domini declinat omnis homo a malo. Istam versum bene cordi suo impresserat virgo Maria: quae beneficiam tantum magister dei esset effecta, ex timore domini confitebatur se habuisse in suo catinico, dicens. Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum. Quae verba exponens Gracius ait quasi dicat virgo Maria. Ex misericordia dei quam habet a generatione in generationem, ego concipio. At ipse corpori animato coniungitur nostra tractans salutem solius intuitu pietatis. Misericordia autem deus non quibuscunque: sed his quos timor eius concipit in qualibet natione. propter quod subditur: timentibus eum, quasi, scilicet, penitentia ducti ad fidem conuertuntur. Nam qui obstinati sunt in incredulitatis vicio, clauderunt sibi ianuam pietatis. Per hoc quod dicitur, generatione in generationem, id est, quae hie dicitur. Ab aeterno usque in aeternum, id est, a principio mundi sine fine a parte post, id est, a praesenti secula vsque in futurum.

Prouer. 15. Timor Domini misericordiam accipit & grauiorem. Luc. 1. Gracius.

Timor domini valet ad fugienda peccata: nunc consequenter ostendo quomodo valet ad acquirendam gratiam & dei misericordiam. Vbi nota quod maxime penitentibus valet ad tria, scilicet, ad iustificationem, in contritione. Ad sanctificationem, in confessione. Ad obedientiam in satisfactione. Primum valet ad iustificationem in contritione: sicut humiliatio iniuriam valet ad reconciliationem iniuriam. Huius figura habetur in duobus latronibus crucifixis cum domino. Luc. 23. Neque tu times deum, qui in eadem damnatione es &c. Vnde & supra: quomodo miseretur pater filiorum, miseretur est dominus timentibus se. Vnde Hiero. super mat. ait. Timor domini corrigit, scilicet, iustificando. Timor hominum differt actionem: sed mala voluntatem non mutat: immo audaciores reddit ad crimen quos a crimine quandoque suspendit. Et ideo sine dei timore iustitia nullus acquirat. Eccl. 1. Qui sine timore est, iustificari non poterit. Secundum patet: quia sicut ancilla timore dominum domum ab immunditibus purgat: sic & de timor per confessionem domum conscientiam purgat. Ideo Psalmista vt timore domini conscientiam melius a peccatis purgare posset orabat Psal. 118. dicens. Conspice timore tuo carnes meas: a iudiciis enim tuis timui. Ideo ait Cassiodorus super Psal. Noueris te, scilicet, tuam conscientiam discutendo: vt deum times noueris deum, vt anima tua ipsum diligat: quia lex dei a timore incipit, & ad charitatem terminatur. Initium namque sapientiae est timor domini: & plenitudo legis est dilectio. quae admodum enim ex notitia tui venit in te timor dei: sic ex notitia dei in te venit amor. Et hoc est quod dicitur Eccl. 2. Qui timet deum preparabunt corda sua: in conspectu illius sanctificabunt animas suas. Tertium patet quoniam sicut seruus timore principis implet sibi praecipita: sic & timens deum obediendo satisfactio de peccatis commissis. Cuius figura habetur de Iacob, qui timens fratrem suum Esau studebat ei per obedientiam satisfacere. vt habetur Ge. 32. dicens, Erue me domine de manu fratris mei: quia valde eum timeo. Sequitur. & ait, placabo ipsum muneribus. Et huius ratio est: quia timor dei cor penitentis emollit, vt deo satisfaciatur: vt ostendit Grego. dicens. Diuino munere cor iusti emollitur debet: quia superbi iudicij timore penetratur. Molle enim dicitur, quod penetrari potest: durum autem quod penetrari non potest. Isto autem timore penetrata: non secuta sed perturbata sunt corda bonorum: quia dum futuri examinis pondus considerant: hic habere quietem non appetunt. Qui tamen inter ipsa timoris supplicia saepe animum reuocant ad dona. Et dum se magis debitores considerant: timentes deo satisfacere curant. Et hoc est quod dicitur Eccl. 2. Qui timent deum custodiunt mandata illius, & patientiam habebunt. Et Psal. 111. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volens nimis. Cum igitur iustificatio, metus purgatio, & mandatorum obseruatio quae per timorem habetur: sint effectus diuinae misericordiae: sequitur formaliter quod misericordia dei ab aeterno usque in aeternum super timentes eum.

Timor domini valet ad fugienda peccata.

Luc. 23.

Hierony.

Eccl. 1.

Psal. 118. Ca. ad orientem.

Eccl. 2.

Gen. 32.

Gr. 16. moral. c. 20.

Eccl. 2. Psal. 111.

Et iustitia illius in filios filiorum: his qui seruant testamentum eius.

Hic ostendit secundam partem iustitiae quam facit amor: quae est mandatorum dei obseruatio. Vbi nota quod cum iustitia sit virtus quae cuiusque reddidit quod sibi debetur: ideo iustitia appellatur.

1748

Iustitia dicitur prauiam aeternam.

quando deo reddimus debitum: quado & promissio datus elemosynam: sicut dicitur Psal. 111. Dispersit dedit pauperibus iustitia eius &c. Sic & conformiter primum aeternum dicitur iustitia: quia debetur iustis. Deus enim debitor noster est, non ex condigno, scilicet, aliquid cui prius dederimus, quod ipse nobis reddere teneatur: sed ex promisso: quia promissio iustis primum aeternum. Et ideo gloria eterna vocatur iustitia: quia ex promissione debita iustis. Vnde & gloriam aeternam sibi ex promissione debita apostolus vocat coronam iustitiae. 2. Tim. 4. dicens, Bonum certamen certavi &c. De ista ergo iustitia quae est merces aeterna, dicit, *Et iustitia illius, id est, merces aeterna est, in filios filiorum his qui seruant testamentum eius*, quasi dicat, illis qui seruant testamentum dei, scilicet, eius praecipia debita est iustitia dei, id est, gloria aeterna. Vnde hic ait glos. Ecce iusticia dei dicitur retributione mercedis aeternae quae debetur filiis filiorum &c. Sed hic dubium mouet glo. Cum multi iusti non habeant filios, & per consequens nec filios filiorum: quomodo dicit quod iustitia dei in filios &c? Et respondet, dicens, quod filij iustorum sunt opera eorum: sed filij filiorum dicitur merces operis. Et est sensus praedictorum versiculorum. Misericordia autem domini &c. Et iustitia illius &c, id est, per misericordiam & iustitiam dei dabitur timetibus eum aeterna merces pro bonis operibus. Et ne omnes hoc habere presumant: ideo subditur quibus dabitur, dicens, *his qui seruant testamentum eius*. Quod autem filij nostri dicantur opera nostra, vide ver. 1731. Item nota quod testamentum dei dicitur scriptura sacra, vt patet ver. 1503. & 1527. Et sic illi seruant dei testamentum, qui praecipia in scriptura sacra posita custodiunt. Sed forte dices, Cum scriptura sacra duo testamentum continet, scilicet, vetus & nouum: & ad obseruationem amborum teneamur, saltem antiqui testamenti quo ad praecipia moralia, cur dixit in singulari, his qui seruant testamentum eius: & non potius in plurali, his qui seruant testamentum eius? Ad hoc respondetur: quia ista duo testamentum vnum faciunt: eo quia nouum testamentum in veteri continetur figuratiter dictum fuit ver. 949. Vel aliter: per testamentum dei intelligitur passio Christi, vt patet supra ver. 334. & 358. Illi ergo obseruant testamentum Christi, qui passionem eius imitantur crucifigentes carnem suam cum vitiis & concupiscentiis.

1749 Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea.

Iste versus est quasi expositio praecedentis: ostendens quod per testamentum dei intelligit praecipia dei. Per hoc ostendens quod praecipia dei semper debent esse in memoria nostra: non solum vt memor ter pronuncientur: sed magis vt per memoriae secundam agant quod didicerunt: quia, scilicet, ad faciendum ea. Nota autem quod dei memoriam, & mandatorum suorum duo maxime nobis inducunt, scilicet, multiplex similitudo nobis proposita, & multa eius beneficia nobis exhibita, vide ver. 1324. Vnde quantum sit nobis habenda dei memoria, & mandatorum ipsius: ostendit Gualfredus exponens illud Ecclesiast. vlti. Memento creatoris tui, dicens, Dum adhuc videre creatorem tibi non licet: saltem memoriam eius amplectere: si praesentia eius concupiscentis habere. Memeto creatoris tui: nihil vtilius. Ea nempe memoria tollit extollentiam, & sub deo

Memoria dei habet illi membra Gualfr. Ecc. vlti.

humiliat. Tollit dissidentiam, & aduersus inimicum erigit & confortat. Memento creatoris tui. Parum est hoc. Ego amplius aliquid addo. Memeto redemptoris tui. Nihil enim creati profuit, nisi redimi profuisset. Salomon enim suae generationis hominibus quod erat notum pro tempore loquebatur: nobis autem clamat Apostolus. Empti enim estis pretio magno &c. Non medio criter periculosa est beneficii huius obliuio. Odibilis foret omnibus hominibus, si quis hominum homini inueniretur ingratus: per cuius operam videretur auditum recepisse vel visum &c. Et hic nota quod multorum memoriam debemus habere: si debite viuere volumus. Primum dierum sanctorum ad festiuandum. Exod. 20. Memento vt diem sabbathi sanctifices. Secundum susceptorum beneficiorum ad gratias agendum. 1. Mac. 4. Memento quomodo salui facti sunt patres vestri. Et Ecclesiast. vlti. Memento creatoris tui. Tertio statuum mortuorum ad non peccandum. Eccl. 28. Memento nouissimorum: & desine inimicari: Et Eccl. 14. Memor esto quomodo mors non tardabit. Et in cap. 7. Memorare nouissima tua, & in aeternum non peccabis. Quarto peccatorum commissorum ad poenitentiam. Apoc. 2. Memor esto vnde excideris: & age poenitentiam. Quinto diuinorum iudiciorum ad nos humiliandum. Eccl. 7. Memento ira: quoniam non tardabit. Sexto diuinorum mandatorum ad ipsa faciendum: quia misericordia dei ab aeterno vtique in aeternum super timentes eum, & iustitia eius in filios filiorum &c. Et memores sunt mandatorum ipsius &c.

1750 Dominus in caelo parauit sedem suam: & regnum ipsius omnibus dominabitur.

Hic cosequenter Dauid inducit ad laudem dei naturam angelicam. Et duo facit: quia primo ponit eis, scilicet, angelis a Deo collatum beneficium: secundum concludit in eis diuinam laudem debitum: ibi, *Benedicite domino*. Quantum ad primum sciendum, quod quamuis deus quia immensus, sit vbi que per suam essentiam, potentiam, & praesentiam: quia aliter contineretur loco, & finitus esset: quod contradictionem importaret: tam per quandam specialem influentiam plus dicitur in vna parte mundi esse quam in alia: secundum quod maiores effectus in vna parte efficit, vel ostendit quam in alia. Sic & anima humana licet sit tota in toto corpore, & tota in qualibet parte corporis, quia tamen magis se manifestat in capite in quo omnes sensus ostendit: quod non facit in aliqua alia parte corporis: ideo principalem sedem dicitur habere in capite: vt deducit magister lib. 1. dist. 37. Sic & deus, quia in caelo maiores effectus ostendit quam in terra, & nobiliores: ideo ibi dicitur habitare principalius, vt dictum est superius ver. 136. Et non solum hoc intelligendum est de caelo materiali, sed multo fortius de caelo spirituali. quod caelum spirituale sunt sancti angeli: in quo caelo se eis elare & manifeste ostendit. Et hoc tantum beneficium beatis angelis collatum, eos obligat ad deum semper benedicendum, & laudandum. Et hoc beneficium angelis praestitum Psalmita hic exprimit, dicens, *Dominus in caelo parauit sedem suam*, id est, in sanctis angelis specialiter sedet, & habitat per sui claram manifestationem. Nec incongrue angeli beati caeli dicuntur: quia sicut caeli solidi sunt, & stabiles: sic & sancti angeli solidi

Angeli dicuntur

solidi & stabiles permanserunt in amore conditionis, quem acceperant in munere, quando alitis cadentibus, ipsi deo per amorem adhererunt. Et de istis caelis, scilicet, beatis angelis, dicitur Iob. 37. Caeli solidissimi quasi aere fusi sunt. Quod de beatis angelis exponit Greg. dicens, Per caelos hi qui in caelestibus sunt conditi angelici spiritus designantur. Vnde & in oratione dominica voce veritatis dicere instruimur. Fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra, vt nimirum sicut voluntas dei a superiore creatura agitur: ita in omnibus etiam ab humana infirmitate seruetur. De quibus bene dicitur, quod soli dissimili quasi aere fusi sunt. Natura namque aeris est rubigine difficile consumi. Et virtutes angelice quae in diuino amore fixae persisterunt, lapsis superbientibus angelis, hoc in munere diuinam retributionis acceperunt, vt in contemplatione conditoris sine felicitatis fine permanerent. & in hoc quod sunt conditae aeterna stabilitate subsistunt. Quod bene apud Moysen ipsa de mundi origine historia verba testatur: cum & prius caelum factum dicitur: & hoc idem postmodum firmamentum vocatur: quia videlicet & natura angelica prius subtilis est in superioribus condita: & post ne vnquam posset cadere, mirabilibus confirmata &c. In isto ergo caelo parauit deus sedem suam: quia in ipsis sanctis habitat, quibus se clare & beatifice manifestat. Et de isto caelo angelicae naturae dicitur Psal. 10. Dominus in templo sancto suo, scilicet, in Christo per plenitudinem diuinitatis. Dominus in caelo sedes eius, scilicet, in angelis per ostensionem suae maiestatis. Cum ergo beneficium collatum inducat recta ratione ad gratias agendum benefactori: quid mirum si sancti angeli tantum beneficium receperunt a deo: si ipsi deum laudare tenentur? Et hoc est quod ait, *Dominus in caelo parauit sedem suam*. Ne autem aliquis per hoc credat quod etiam per visionem beatificam deus non regnet in sanctis suis hominibus: ideo ad hoc reuocandum subdit, *Et regnum eius omnibus dominabitur*. Quid enim nomine omnium intelligitur nisi homo, qui solus cum omnibus creaturis participat? Quod ostendit Christus Mar. vlti. dicens, *Praedicate euangelium omni creaturae*, id est, homini qui dicitur omnis creatura.

1751 Benedicite domino omnes angeli eius: potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.

Hic ex praemisso beneficium beatis angelis a deo concessio, concludit Psalmita angelis sanctis esse debitum deo benedicere. Et primo ad hoc excitat omnes angelos generaliter: secundum ordinem virtutum specialiter: ibi, *Benedicite domino omnes virtutes eius*. Quantum ergo ad primum sciendum quod potestas beatorum angelorum excedit mirabiliter potestatem hominum, & omnium corporalium creaturarum. Vnde multoties in scriptura leguntur mirabilia opera per angelos facta: quae nulla alia creatura posset facere. Vt de angelo qui de Iudaea portauit Abacuc virtute capilli sui in Babylonem subito: cui tamen inter Iudaeam & Babylonem multa esset distantia. Et subito restituit Abacuc in locum suum dicitur. Sicut etiam pater de angelo domini, qui de exercitu sennacherib regis Assyriorum occidit vna nocte centum octoginta quinque milia virorum, vt habetur. 4. Reg. 19. Sicut patet de angelo qui pra-

Dan. 14.

4. Reg. 19.

cedebat populum in deserto in die per columnam nubis: & in nocte per columnam ignis. Exo. 13. Quae enim virtus corporalis vel naturalis haec posset facere? Certe nulla. Quinimo quod mirabilius est, ista potestas etiam remansit in angelis damnatis, qui mirabilia virtute sua naturali possunt facere: nisi deus ipsorum ligaret potestate. Apparuit in angelo qui tentauit Christum: qui Christum de deserto post primam tenerationem subito adportauit in sanctam ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi, & de templo statim & subito adportauit in montem excelsum valde. Quis enim homo virtute sua hoc facere posset? Certe nullus. Vnde etiam de malo angelo, dicitur Iob. 41. Non est potestas super terram quae comparetur ei, scilicet, malo angelo. Quod exponens Greg. ait. Potestas diaboli super terram cunctis eminentior perhibetur: quia & si actionis suae merito infra homines cecidit, omne tamen genus humanum naturae angelicae conditionem transcendit. quamuis enim internae felicitatis beatitudinem perdidit: naturae tamen suae magnitudinem non amittit: cuius adhuc viribus humana omnia superat: licet sanctis hominibus meritorum suorum deiectione subiaceat. Vnde & eisdem sanctis contra hunc decertantibus eo retributionis suae meritum crescit: quo ille ab eis vincitur: qui per naturae potentiam, quasi iure se hominibus superesse gloria-tur. Si igitur adhuc tanta potestas in malis remansit angelis, quid credendum est de bonis, in quibus per gratiam natura est fortissima? Et ideo hic Psalmita, omnes bonos angelos potentes virtute appellat, dicens, *Benedicite domino omnes angeli eius potentes virtute*. Et attende quod hoc non dicit Psalmita angelis beatis imperando, nec eos ad hoc excitando sed magis congratulando. Subdit, *Facientes verbum eius*. Quod dicit: quia sancti angeli obediens sunt diuinam voluntati: & officia eis commissa diligenter exerceant. Quae tamen per eos agenda sunt: habent per reuelationes quae primo & immediate a deo fiunt angelis superioris hierarchiae: & isti reuelant angelis inferioris hierarchiae: & isti reuelant facienda hominibus. Et ideo stant intenti ad percipiendas supernas reuelationes. Et hoc est quod ait, *Ad audiendam vocem sermonum eius*. Vox enim sermonum dei ipsis angelis: non est nisi reuelatio diuinam voluntatis. Sed hic occurrit questio non omniten-da. Quia hic dicitur, quod beati angeli faciunt verbum dei: quomodo hoc est possibile, quia nos in sacra scriptura inuenimus in officiis suis sibi a deo commissis ipsos adinuicem praehari: & vnum alteri contradicere. Ex quo sequitur, quod in sibi commissis contradicunt, quod alter illorum dei verbum non facit, sed sibi contradicit. Habemus enim Dan. 10. quod angelus cultos regni perlarum restitit angelo custodi regni Iudaeorum. Vnde ibidem angelus regni Iudaeorum dixit Danieli. Ego veni propter sermones tuos: princeps autem regni perlarum, scilicet, angelus ad custodiam regni perlarum deputatus: restitit mihi viginti & vno diebus, & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium mihi. Et paulo post, Nunc reuertar, vt praehar aduersus principem perlarum. &c. Hanc materiam pulchre & aperte tractat Greg. super illo verbo Iob 25. Qui facit concordiam in sublimibus suis, dicens, Hic licet inquirere: si pax in sublimibus angelis summa retinetur: quid est quod per angelum Danieli dicitur. Ego veni propter sermones tuos: Dan. 10.

Exo. 13.

Mat. 4.

Iob 41. Gre 24. mor. ca. 13.

Angelorum etiam maiorum maiora est potestas.

Angeli superiores illuminati inferiores.

Quaestio angelorum beatorum quomodo adinuicem praeharantur.

Dan. 10.

Angeli beati quomodo adinuicem praeharantur.

Greg. 17. mor. ca. 7.

Dan. 10.

sed princeps perfaru restitit mihi: & ecce Michael vnus de principibus &c. Quos itaque alios princeps contum appellat, nisi sanctos angelos; qui sibi executi restiterunt: Quomodo ergo in sublimibus angelis pax esse potest: nisi inter ipsos quomodo angelicos spiritus prelati certamine aggreditur: qui semper conspectui veritatis assistunt, sed quia certa angelorum ministeria dispensandi singulis quibusque generibus sunt prelata, cum subiectoru mores aduersum se vicissim prepositorum suorum spirituum opem merentur: ipsi qui presunt spiritus contra se venire referuntur. Ille naq; angelus qui Danieli loquebatur, captiuus Israelitici populi in perfide constitutus prelatus agnoscitur. Michael autem eorum qui ex eade plebe in Iudaea terra remanserant prepositus est inuentus. Vnde adhuc ab eodem angelo post Danieli dicitur, Nemo est adiutor meus in omnibus istis, nisi Michael princeps noster. De quo & hoc quod premisimus dicit, Ecce Michael vnus de principibus primus venit in adiutorium mihi. Qui dum nequaquam simul esse, sed venire in adiutorium dicitur, aperte eidem populo prelatus agnoscitur: qui captiuus in alia parte tenebatur. Quid est ergo angelo dicere, Ego veni propter sermones tuos: princeps autem regni perfarum restitit mihi, nisi sua subditis opera nuocere: Ac si aperte dicat, Precum quidem tuaru merita exigunt, vt Israeliticus populus a iugo sue captiuitatis exuatur: sed est adhuc quod in eodem populo perfarum domino purgari debeat. Vnde ereptionem illius perfaru princeps mihi iure contradicat: quauis preces tue illoru que lachrymae qui in Iudaea relictu sunt, adiunget. Vnde hoc quoque quod praediximus adiungit, Michael princeps vester venit in adiutoriu mihi. Cumq; vt aduersus principem perfarum prelietur, egreditur: Graecorum princeps adueniens apparet. Quia ex re inuitur quod aduersum quoq; Graecos aliquid Iudaea comiserat: quoru perfectio causa ereptioni illius resistebat. Propheta igitur preces angelus exaudiuit: sed perfarum princeps restitit. Quia & si iam iusta vita deprecatis ereptionem illius populi exigit: eiusdem tamen populi adhuc vita contradicit. Vnde quia necdu plene hi qui in captiuitate fuerant ducti, purgati sunt: iure eis adhuc perfae dominantur. Michael adiuuat: sed Graecorum princeps ad praesum venit. Quia mereri quidem venia tam longa oppressorum captiuitas poterat: sed ereptionis eoru beneficio: hoc quoq; quod in Graecis deliquerat, obuiabat. Recte ergo dicitur, quod contra se angeli veniunt: quia subiectoru sibi gentiu vicissim merita contradicunt. Nam sublimes spiritus eiusde generis principantes nequaquam pro iniqua agetibus decertant: sed eoru facta iuste iudicantes examinat. Cuique vnus cuiusque gentis vel culpa vel iustitia ad supernae curiae consilium ducitur, eiusdem generis angelus prepositus vel obrinuisse in certamine, vel succubuisse perhibetur. Quoru tamen omnium vna victoria est sui super se opificis voluntas summa: quam dum semper aspiciunt, quod obrinere non valent, nunquam volunt. Haec omnia Greg. Ex quibus patet quod arma quibus ad se inuicem angeli beati preliantur: sunt merita vel demerita subditorum eis populorum. Ipsi tamen angeli semper concorditer precepta conditoris adimplent. Et ad istum intellectum dicitur. 1. Regum 14. Applite vnuerfos angelos populi, & scitote per que acciderit hoc peccatum hodie.

Benedicite domino omnes virtutes eius: ministri eius qui facitis voluntatem eius.

Hic specialiter ad laudem dei excitat ordinem virtutum. Vbi notandum est, quod secundum doctores triplex est hierarchia angeloru. scilicet superior, media, & inferior. Et quilibet istaru continet tres ordines angeloru. Superior hierarchia tres ordines continet, scilicet, seraphin, cherubin, & thronos. Media continet tres ordines, scilicet, principatus, potestates, & dominationes. Inferior continet tres, scilicet, virtutes, angelos, & archangelos. Ex quibus omnibus insurgunt nouem angelorum ordines. Et quia in isto loco diffusius tractatur materia angelorum, quam in aliqua alia parte Psalterij. Ideo quia materia est lata & alta, aliquid de istis ordinibus dicam, scilicet, qualiter distinguuntur, & quae sint propria cuiuslibet ordinis officia. Primus ergo ordo angelicus dicitur, seraphin. Secundum enim Greg. in homel. de angelis, seraphin dicitur multitudo caelestiu spiritu: qui ardentes, vel incedentes interpretatur: eo quod angeloru istius ordinis proprium est praes alius in dei amore ardere: & alios ad incendium diuinae dilectionis promouere. Istud officium angelicum figuratu fuit in illo angelo qui Gedeoni apparuit, de quo habetur Iud. 6. Angelus domini dixit Gedeoni, tolle carnes & panes azymos: & pone supra Petram: & ius de super funde. Quod cum fecisset, extendit angelus domini summitatem virgae qua tenebat in manu, & tetigit carnes & azymos panes: & ascendit ignis de petra: & carnes, azymosque panes consumpsit. Gedeon quippe qui circuiens in vtero interpretatur: verum penitentem significat: qui circuit in vtero mentis suae omnia sua cogitando peccata. Panis autem quo vita sustentatur, significat animam: sed carnes significant corpus nostru quod est caro. Petra autem est Christus. 1. Cor. 10. Gedeo ergo ad praesceptu angeli ponit carnes & panes supra petram: quando vir penitens se totum, scilicet, animam & corpus offert Christo in penitentiae sacrificium: quia sacrificiu deo spiritus contribulatus. Et tunc angelus domini virga quam tenet in manu, scilicet, amore domini tangit sacrificium, scilicet, seruorem inspirando diuini amoris. Quo facto ignis charitatis penitentem totaliter accendit & inflammat. Et attende quod secundum Greg. in praedicta homel. distinctae conuersationes hominum singulis angelorum ordinibus applicantur: sic quod quilibet homo iustus in aliquo ordine angelico reponitur. Et sic secundum ipsum illi homines qui dei & proximi dilectione feruent, & ardent, in primo ordine angelorum, scilicet, Seraphin collocantur: figurati in angelo qui apparuit mannae. Iud. 13. de quo ibi dicitur, quod cum ascendisset flamma altaris in caelum, angelus in flamma pariter ascendit. Et sic de aliis ordinibus procede. Sed de ordine virtutum: (de quo loquitur praesens textus, dicens, Benedicite domino omnes virtutes eius.) sciendum quod vt ait Gregorius vbi supra, ad ordinem virtutum spectat miranda exercere opera. Vnde illi angelici spiritus virtutes vocantur: per quos signa & miracula frequentius fiunt. Et sic istius ordinis officium est virtus faciendi miracula: & illam virtutem hominibus perfectis concedere, vt reducti ad primum statum in quo deus fecit hominem ad imaginem & similitudinem

Angelus hierarchicus
Ordines angelorum
Seraphin
Greg. in homel. de angelis
Iud. 6.
Mat. 4.
1. Cor. 10.
Psalm. 139.
Greg. in homel. praedicta
Iud. 13.
Virtutes angelorum
Greg. et supra

diem suam, demonstrentur. Istius ordinis fuerunt illi angeli, de quibus dicitur. Vidi signum in caelo magnum, & mirabile: angelos septem habentes plagas septem, &c. Consimiliter istius ordinis fuit ille angelus qui miraculose populum domini liberauit: qui occidit de castris Sennacherib vna nocte centum octoginta quinque milia. vt habetur. 4. Reg. 19. Ad istum ordinem secundum Grego. reducuntur illi homines, qui miracula in vita sua faciunt, & mirabilia signa demonstrant: sicut fuit Petrus suscitando mortuos: Laurentius caecos illuminando: & huiusmodi. Et istum ordinem fugiunt homines pigri & otiosi: qui carnis pacem quaerentes grandia operari reculant, no aduertentes quod scribitur Esa. 53. Angeli pacis amare stebunt. Et si quaeras quare hic Psalmista specialiter nominat istum ordinem virtutum, alios ordines praetermittendo. Ad quod dicitur quod huius ratio est: quia iste ordo plus nobis innotescit: dum mira operatur contra insolitum cursum naturae: & plus nos in admirationem ducit caeteris ordinibus. Ideo ipse hic singularem mentionem fecit Psalmista. Item notandum quod idem spiritus angelicus in diuersis ordinibus potest poni: secundum diuersa officia sibi commissa. Eidem enim spiritui angelico potest comitti vt faciat miracula: & vt reuelat etiam aliqua temporalia: vt puta Michael, quem non dubitamus, sicut dignitate caeteros angelos praecellit sic etiam & caeteris in Dei amore feruentius ardet. Et sic ratione feruentis amoris erit in ordine seraphin: ratione miraculoru erit in ordine virtutum: ratione reuelationis summorum erit in ordine archangelorum: & ratione reuelationis temporalium erit in ordine angelorum. Et consimiliter dico de hominibus. quod vnus & idem homo ad diuersos ordines angelorum potest assumi. Ista videtur intentio Greg. in homel. de angelis, sic dicens, Sciendum quod plerumque ipsi beatorum spiritu ordinis vicinorum sibi spirituum vocabula fortiumtur. Thronos enim, id est, sedes dei specialem spirituum beatorum ordinem diximus. Et tamen per Psalmistam dicitur, Qui sedes super cherubin operare, &c. Quia videlicet in ipsis distinctionibus agminu dum cherubin thronis iungitur: sedere etiam super cherubin dominus ex vicini agminis aequalitate perhibetur. Sic quippe in illa summa ciuitate specialia quaedam singulorum sunt: vt tamen sint communia omnium. Et quod in se quisque habet ex parte, hoc in alio ordine totum possidet. Sed idcirco vno eodemque vocabulo communiter non censentur: vt ille ordo vocari vnus cuiusque debet nomine qui hanc plenius accepit in munere. Seraphin enim incendium dicimus: & tamen in amore conditoris omnes simul ardent. Sic cherubin plenitudinem scientiae: & tamen quis ibi aliquid nesciat vbi ipsum omnes simul fontem scientiae domini vident. Throni illa quoque agmina quibus conditor praesidet, vocantur. Sed beatus quis esse potest: nisi creator eius meti praesideat: Quod ergo ex parte ab omnibus habetur: eis in priuato nomine data sunt qui hoc in munere plenius acceperunt. Ad propositum ergo ad istum ordinem virtutes appellat Psalmista congratulando: causa praedicta Psalmista specialiter loquitur, dicens, Benedicite domino omnes virtutes eius. Et quia per miranda opera vel miracula quae ad istum ordinem spectat facere (vt est dictum) quae excedunt virtutem naturae nobis aperte monstratur quod Deus non agit ex ne-

cessitate naturae: sed sua & mera libera voluntate. Ideo subditur. Ministri eius qui facitis voluntatem eius: quia omnes sunt administratorij spiritus: vt ait Apostolus. Vnde per hoc quod subditur. Ministri eius, &c. notat omnes alios angelorum ordines. Vnde ait glo. Per hoc ait, Benedicite domino omnes virtutes eius. notatur ille singularis ordo angeloru qui virtutes dicitur. Deinde generaliter omnibus angelis loquitur dicens, Benedicite domino ministri eius qui facitis voluntatem eius.

Reb. t. Angeli omnes dicuntur ministri Dei.

Benedicite Domino omnia opera eius in omni loco dominationis eius: benedic anima mea domino.

Hic vltimo ad Dei laudem inducit generaliter omnem creaturam. Vbi notandum, quod proprie solum creatura rationalis Deu benedicere potest: quia ista sola capax est illius per amorem & cognitionem. Sed aliae creaturae ratione carentes: deo benedicunt methaphorice inquantum in eis relucet diuina bonitas, & in ipsarum proprietatibus & operationibus: vel inquantum ordinem naturae a Deo sibi datum conseruant: quia sic videntur Deo obedire & ipsum suum dominum confiteri: quod est sic deum laudare. Sicut enim suo modo omnis creatura etiam inuisibilis deo benedicat: vt puta caelum ordinate motum suum continuando: sol & luna mundum illuminando: stellae noctem, & tempora distinguendo: ignis calefaciendo: aer respirando: aqua humectando: terra fructus producendo. Propter quod dicitur Dan. 3. Benedicite omnia opera domini domino, &c. Similiter modo ait. Benedicite domino omnia opera eius. Et aduerte quod sicut nullum opus excipitur a benedicendo domino: sic & nullus locus. Vnde subdit, In omni loco dominationis eius. id est, in omni loco benedicite domino. Vnde glo. In omni loco dominationis eius. Ac si dicat, Sicubi Deus non dominatur: ibi non benedicatur. Sed quia vbique est, & vbique dominatur: ideo vbique benedicatur, nullus excusetur. Sicut nulla creatura excipitur a laude diuina: sic & nullus locus, consimiliter & nullum tempus. Psalm. 33. Benedicam dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo. Sed quia nulla virtus quantumcunque bene inchoata, nisi perseueret est deo accepta: ideo vnde iste Psalmus incipit: ibi terminatur. Benedic anima mea domino. Vnde hic ait glo. Vnde cepit Psalmista: ibi finit. Benedicatio a capite, benedicatio a fine. A benedictione profecti sumus: ad benedictionem redeamus: & in ea regnemus. Et secundum Cassiodorum per hoc notat eos qui bonis principiis bonum finem adiungunt. Et nota quod proprie benedicere deo est bene viuere. vide ver. 378. Item nota quod deum benedicimus multipliciter. ver. 502.

Benedicite Deo omnia creatura.

Dan. 3.

Benedicendum est Deo ubique.

Psalm. 33.

Glo. 4.

PSALMVS CIII.

Benedic anima mea domino: domine Deus meus magnificatus es vehementer.

Iste Psalmus secundum Hieronymum nullum habet titulum: nec etiam in Hebraeo titulus apponitur. Propter quod aliquorum fuit opinio, quod iste Psalmus non est Psalmus distinctus a praecedente. Sed ista opinio expresse conuincitur falsa: quia secundum Hierony. & secundum omnes Hebraeos

1754

Hebraeos

psalterium continet centum quinquaginta psalmos. Si autem iste psalmus non distingueretur a precedenti: non esset talis psalorum numerus. Magister autem in glo. & alij doctores communiter talem titulum huic Psalmo praeferunt. Psalms David: qui titulus ex multo citius supra dictis patet. Notandum autem quod intentio David in isto psalmo est eadem quae fuit in precedenti, scilicet, mouere nos ad Dei laudem. Sed aliter hic nos ad hoc inducit, quam in precedenti psalmo fecerit. Ibi enim omnes induxit ad Dei laudem ex beneficijs dei nobis collatis. Hic autem materiam laudis assumit ab omni creatura à Deo producta: ut puta à caelo, & à terra, & ab ornatu eorum, ab angelis & hominibus & ipsorum operibus. De quibus omnibus agit iste psalmus. Et notat Glo. quod totus iste psalmus figuris rerum mysterisque est cõtextus. Quia omnia in isto psalmo posita quauis ad litteram accipi possint: omnia tamen plena sunt mysterijs: ut, scilicet, ex visibilibus operibus Dei quae realiter iuxta litteram hic ponuntur, inuisibilia dei intelligantur: ut, scilicet, ex creaturis productis earum creator cognoscatur: & ex ipsarum magnitudine & pulchritudine, dei magnitudo & pulchritudo intelligatur iuxta modum loquendi Apostoli, dicentis, Inuisibilia dei à creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque virtus eius & diuinitas: ita ut inexcusabilis sit omnis homo. Et Sapient. 13. ait sapiens, A magnitudine enim speciei & creaturae cognoscibiliter poterit horum creator videri. Nec mirum, quoniam sicut sapientia artificis in arte suo relucet: sic dei potentia, pulchritudo & sapientia in suis creaturis relucet. Quibus visis ad diuisionem Psalms accedo. Diuiditur autem psalmus iste in partes tres: quia primò laudè Dei proponit, secundò ad hoc rationes adducit: ibi, Confessionem, tertio laudem Dei concludit: ibi, Cantabo domino. Quantum ad primum laudem dei proponit, dicens, Benedic anima mea domino. Duplìciter enim Deus benedicitur, scilicet, corde & ore. Sed benedictio oris sine benedictione cordis non proficit: sicut est benedictio hypocritarum: de quibus dicitur Psal. 77. Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat reuoluum cum eo. Et Esa. 29. Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum logõ est à me. Laus autem cordis sine laude oris proficere potest. Et ideo Psalmista principaliter ad laudem interiorè cordis consurgit, dicens, Benedic anima mea domino. de hoc vide vers. 1732. & 1733. Sequitur, Domine Deus meus magnificatus es vehementer. Hoc ideo dicit: ut ad ipsius laudem anima magis sollicitetur, quasi dicat, Tu Deus tantum magnificatus es, quòd ad te laudandum non sufficit anima mea. Et propter hoc dicitur Eccl. 43. Glorificantes dominum quantumcunque poteritis: superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes dominum exaltate eum quantum potestis: maior est enim omni laude. Qualiter autem Deus sit immensus, & immutabilis, à nobis potest magnificari. vide vers. 172. & 503. 551. & 1160.

Glofa. Deo cognoscitur per creaturas.

Rom. 1.

Sapient. 13.

Psal. 77.

Esa. 29. & Matt. 15.

Laudari nõ potest Deus quantum dignus est laude.

1755

Confessionem & decorem induisti: amictus lumine sicut vestimento.

Hic adducit motiua laudis diuinæ, quae sunt creaturae ab ipso productae. Ostendit ergo deũ ex duobus laudandum. Primò ex partium mundi de-

bita productione. Secundò ex rerum viuentiũ debita prouisione: ibi. Qui emitis. Quantum ad primum sciendũ quòd mundi vel vniuersi partes principales sunt duae. Prima caelum quòd est supra elementa: quòd tenet à caelo supremo, scilicet, empyreo usque ad supremum elementum ignis exclusiue. Secunda pars sunt elementa quae incipiunt à sphaera ignis inclusiue usque ad ipsam terram inclusiue. Et sic prima pars habet partes duas: quia primò agit de parte caelesti: secundò de parte elementari: ibi, Qui ponis nubem ascensum tuum. Prima pars habet partes duas: quia primò agit de caelo empyreo: secundò agit de caelo sidero: ibi. Extendens caelum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius. Quatum ad primam partem sciendum quòd in caelo empyreo habitant angeli sancti & anima beata: quae nõ cessant continue deum benedicendo laudare. Et illud caelum vocatur empyreum ab igne: pyr enim idem est quòd ignis. Illud autem caelum cõcordat cõ igne: non quidem in ardore: sed in claritate & splendore. Vnde illud caelum per lumen figuratur. Laus verò continua angelorum per cõfessionem demonstratur. De istis ergo duobus, scilicet, de caelo empyreo, & de cõfessione angelorum dicit, Confessionem & decorem induisti: quia ibi angeli mundi & decori semper Deum laudando consistunt. Amictus lumine sicut vestimento. hic per lumen intelligit caelum empyreum, quòd est splendidum & luminosum. Istis enim duobus dicitur indutus: scilicet, claritate caeli, & empyrei: & cõfessione & decore laudis angelorum. Quia sicut vestimentum facit ad ornamentum corporis induti: sic illa duo faciunt ad ornamentum Dei: quia in illis maxime diuina maiestas & gloria in illis principaliter laudatur. Ad istum intellectum istum versum inducit Gregor. super illo verbo Iob 40. Circunda tibi decorem: & speciosis induere vestibus, &c. dicens, Deus enim sibi decorem circumdat: quia de ipso scriptum est, Dominus regnauit, decorem indutus est. Ipse speciosis induitur vestibus: quia sanctorum angelorum choros quos condidit in usum sui decoris assumpsit: & velut quandam vestem gloriosam sibi ecclesiam exhibet non habentem maculam aut rugam. Vnde ei per prophetam aliũs, Psalmistam dicitur, Confessionem & decorem induisti amictus lumine sicut vestimento. Hic quippe cõfessionem induit: illic decorem. quia quos hic per poenitentiam cõfidentes fecerit: illic fulgentes per decorem iustitiae ostendet. Lumine ergo sicut vestimento induitur Deus: quia sanctis omnibus quibus dictum est: vos estis lux mundi, id est, illa aeterna gloria vestientur. Vnde per euangelium dicitur, quòd transfigurato in monte domino: vestimenta eius facta sunt candida sicut nix. In qua transfiguratione quid aliud quam resurrectionis vltimae gloria nunciatur? In monte enim vestimenta eius facta sicut nix. quia in supernae claritatis culmine sancti omnes ei luce iustitiae fulgentes adhærebunt. Mystice autem per hoc vult intelligere, quòd cõfessione sacramentali Deus induitur decore luminoso: quia cõfessio suos facit decoros & luminosos. Quòd ostendit Hugo super illud Psal. 95. Confessio & pulchritudo in conspectu eius, &c. vide vers. 1647. Vel hic per vestimentum intelligit Christi incarnationem: quia carnem verbum assumpsit, quae ut vestimento operiretur. Vnde hic ait Glof. Incarnationem Christi significat cum ait, Induisti confessionem & decorem, id est, carnem assumpsisti: per quam cõfessio laudis, &

1756

Extendens caelum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius.

Hic agit de caelo Sydereo quòd continet sphaeram stellarum fixarum, & orbem septem planetarum. De quo caelo ad litteram dicit, Extendens caelum sicut pellem. Ad litteram enim caelum stellatum videtur extendi super Hemisphaerium nostrum ad modum cuiusdam tentorii. Supra autem caelum sydereum est caelum crystallinum quòd dicitur aquae: quia conuenit cum aqua in diaphanitate & transparentia. Et istae sunt illae aquae quae sunt super caelum sydereum, scilicet, caelum aequum in modum crystalli. De quo caelo aequo dicitur Gen. 1. Et diuisit aquas quae erant sub firmamento: ab his quae erant supra firmamentum. Vnde quòd istud caelum aequum operiat caelum stellatum, subdit, Qui tegis aquis superiora eius. Hoc enim ad magnam Dei laudè pertinet, quòd aquas quae sunt naturaliter graues super caelos leues collocauit: quòd nulla virtus creata facere posset. Vnde literaliter hunc passum exponit glo. dicens, Ad litteram enim caelum quasi tentorium extendit deus. Facit enim amplum firmamentum ut tegat orbem terrarum. Et hoc facit sicut pellem, id est, non labore aliquo: ut tu homo tuum extendis tectum. Sed tam facile facit deus: ut pellem quis extendit: deus verò facile illud extendit sicut pellem. Mystice autem, quia dictum est in precedenti versiculo quòd deus induit sanctos & ecclesiam. hic ostendit modum quo sibi per fidem vniuit ecclesiam, dicens, Quia extendit caelum sicut pellem. Vbi notandum quòd caeli nomine ipsi sancti praedicatorum & apostoli intelligitur. ut patet vers. 253. & 815. 1502. 1660. Istos ergo caelos dominus extendit: quando praedicatorum suos apostolos à Iudaeis expullos per totum orbem dilatauit. Qui Christi fidem gentibus praedicantes, Christo congregauerunt ecclesiam: cuius cõfessione & decore luminoso induitur. Istam extensionem caelorum ostendit Grego. super illo verbo Iob 9. Qui extendit caelos solus, dicens, Quid namque caelorum nomine, &c. vide vers. 1660. Sed nota quomodo illos extendit: quia sicut pellem. Pellis enim animalium extenditur post mortem ipsorum, ut ad usum nostrum fit apta: sic & Deus pellem suorum apostolorum per ipsorum mortem extendit: quia omnes martyrio coronati, Christi ecclesiam fabricauerunt. Sed quia hodie praedicatorum non circueunt mundum praedicando infidelibus timentes, ne pelles suae per martyria extendantur: ideo conuenit quod dominus de ipsis Hiero. 10. dicens, Non est qui extendat tentorium meum & pelles meas. Sed Apostoli ut Christi fidem dilatarent morti se libenter tradebant: quia gratia spiritus sancti protecti mortem non formidabant. Et hoc est quòd subditur, Qui tegis aquis superiora eius. Per aquas enim accipe spiritum sancti gratiam. Ioan. 7. Qui crediderit in me, &c. Sed per superiora apostolorum intellige eorum animas quas corporibus praeponebant.

Gen. 1.

Calor si derum dicitur tentorium.

Glofa.

Calor, id est apostolos induit deus sicut pellem.

Greg. 9. moralium ca. 4.

Hiero. 10.

Ioan. 7.

1757

Qui ponis nubem ascensum tuum:

Hic consequenter agit de creatis quae continentur infra sphaeram lunae, quae sunt quatuor elementa. Et diuiditur in quatuor partes, quia primò agit de elemento aëris, secundò ignis, ibi, Qui facis. tertio terra: ibi, Qui fundasti. quarto aqua: ibi, Abyssus sicut. Quantum ad primum sciendum quòd hic vult ostendere Psalmista Dei potestatem supra elementum aëris: quia ipse potestate sua ad libitum agitat aërem: & per ventum nubes ducit per aërem secundum bene placitum voluntatis suae. Per hoc volens inferre, quòd tales impressiones, quae fiunt in aëre & conuulsiones: fiunt ex diuina dispositione. Vnde ait, Qui ponis nubes ascensum tuum. In hebraeo habetur, curruum suum: quia nubes videntur discurrete per aëre ad modum curruum: quòd sit dei virtute. Et quia nubes per aërem velociter agitantur, & discurrent a ventis impulsae: ideo ait, Qui ambulat super pennas ventorum. Dicuntur enim venti habere pennas metaphorice propter velocitatem cursum. Et per hoc vult ostendere Psalmista Christi ascensionem in nubibus. Nam ut habetur Act. 1. Videntibus illis eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Et nõ solùm ipse Christus ut caput ascendit in nubibus, sed etiam membra eius ascendit in nubibus: dicente Apostolo, 1. Thess. 4. Ascendent sancti in nube

Gen. 1.

Psal. 95.

Greg. 9. moralium ca. 4.

Hiero. 10.

Ioan. 7.

1757

qui ambulat super pennas ventorum.

Hic consequenter agit de creatis quae continentur infra sphaeram lunae, quae sunt quatuor elementa. Et diuiditur in quatuor partes, quia primò agit de elemento aëris, secundò ignis, ibi, Qui facis. tertio terra: ibi, Qui fundasti. quarto aqua: ibi, Abyssus sicut. Quantum ad primum sciendum quòd hic vult ostendere Psalmista Dei potestatem supra elementum aëris: quia ipse potestate sua ad libitum agitat aërem: & per ventum nubes ducit per aërem secundum bene placitum voluntatis suae. Per hoc volens inferre, quòd tales impressiones, quae fiunt in aëre & conuulsiones: fiunt ex diuina dispositione. Vnde ait, Qui ponis nubes ascensum tuum. In hebraeo habetur, curruum suum: quia nubes videntur discurrete per aëre ad modum curruum: quòd sit dei virtute. Et quia nubes per aërem velociter agitantur, & discurrent a ventis impulsae: ideo ait, Qui ambulat super pennas ventorum. Dicuntur enim venti habere pennas metaphorice propter velocitatem cursum. Et per hoc vult ostendere Psalmista Christi ascensionem in nubibus. Nam ut habetur Act. 1. Videntibus illis eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Et nõ solùm ipse Christus ut caput ascendit in nubibus, sed etiam membra eius ascendit in nubibus: dicente Apostolo, 1. Thess. 4. Ascendent sancti in nube

Ascenso Christi.

Actum 1. Nubes ascensio Christi.

1. Thess. 4. Ascendent sancti in nube

Gregorius.

Ventus dicitur anima.

Glofa. Pennae ventorum praecipua charitatis.

Charitas Christi omnium alia superat.

Gen. 1.

Greg. 19. moral. ca. 4.

Psal. 17.

virtutes

illibata usque ad obitum tenuisse. Et plerisque...
compedimus usque ad exitum capta semel crimina sine cessatione cummalice. Quis vero inter ista iudiciorum nubila mentis sue radium mittat, vt aliqua consideratione discernat: vel quis perduret in malo: vel quis aliqua perseveret in bono: vel quis ab infimis conuertatur ad summum: vel quis a summis reuertatur ad infima? Latent hęc sensus hominum: nec quicquam de cuiuslibet sine cognoscitur: quia diuinorum iudiciorum abyssus humana mentis oculo nullatenus penetratur. Videmus namque quod illa Deo aduersa gentilitas iustitię luce perfusa est: & videmus dudum dilecta Iudęa quod perdidit nocte est cęcata. Scimus etiã quod latro de paribulo transiit ad regnum: Iudas autem de apostolatus gloria est lapsus in tartarũ. Rursumque quia aliquando sortes quę caperint non mutantur: & latronem alium nouimus peruenisse ad supplicium: & apostolos percepisse propositum quod desiderauerunt regnum. Video apostolatus de illa persecutionis sanctorum ad gratiã apostolatus vocatus: & certe iam de illo dominica voce dictum: Vas electionis est mihi iste. Et tamen adhuc inter iudicia dei occulta formidat reprobari, dicens, Castigo corpus meum: & in seruitutem redigo: ne forte cum aliis prędicauero: ipse reprobus efficiat. Vnde ergo miseris nobis: qui de electione nostra nullam adhuc Dei vocem cognouimus: & iam in ocio quasi de securitate torpemus. Debet profectò non solum in spe esse securitas: sed etiam terror in conuersatione: vt & illa certantes foueat: & ista torpentes punyat. Et hęc omnia notans Psalmista, dicit quod abyssus, scilicet, diuinorum iudiciorum, terram ecclesię vnde quaque vt vestimentum operit, dicens, Abyssus sicut vestimentum amictus eius. Sed super montes stabunt aquę. Per montes intellige beatos angelos: vt patet verbi. 1166. & 355. Et isti non circumdantur abisso tali: quia operiti sunt sapientia Dei quę per aquam significatur: patet versiculo 212. & 216. & 257. Et sic clarè circa se diuina iudicia cognoscunt. Vel iste versus potest intelligi de abyssu persecutionum quę circumdata sunt ecclesia.

rum & miraculorum operatione Christus fugauit ecclesię suę persecutores: ipsos scilicet, conuertendo ad fidem. Et hoc satis deducit Greg. 29. moral. ca. 16. super illo verbo Job 38. Quis dedit vehementissimo imbri cutsum, & viam sonantis tonitruui. dicens, Quid enim per tonitruum, nisi prædicatio superni terroris accipitur? Cuius terrorem dum humana corda percipiunt, quatuntur. Dominus ergo se viam sonantis tonitruui dare asserit: qui & verba prædicationis tribuit: & per terrorem corda compungit, &c.

Ascendunt montes & descendunt campi in locum quem fundasti eis.

Hic ostendit aquarum æqualitatem: ponendo differentiam inter terram & aquas. Quoniam terra est corpus solidum: idcirco vna pars super aliam posita in loco superiori manet: si fundamentum habet solidum. Et similiter valles inferius remanent bassę: quia latera habent solida. Sed non sic de aqua: quia cum sit corpus fluxibile, ex ea montem facere non potes: quia statim pars superior fluat inferius. Similiter nec in aqua vallem bassam poteris facere: quia aqua non facit ripas solidas: quia statim fluunt. sicut patet per exemplum: si foueam facis in terra, remanet concauitas propter latera terrę solida. si foueam facis in aqua: non remanet concauitas: quia latera fluida ipsam statim replent. Illius autem differentia inter terram & aquã Psalmista solum ponit vnam partem, scilicet, quę est ex parte terrę: vt aliam partem quę est ex parte aquę ex prima concepiamus. Et hoc est quod de terra dicit Ascendunt montes & descendunt campi. quod totum est potestate diuina. Vnde subdit, In locum quem fundasti eis. Per hoc vult Psalmista ostendere, quod quando Deus permittit: superbi persecutores ecclesię qui per montes figurantur, (vt dictum est verbi. 208. & 1659.) ipsi ascendunt supra ecclesiã ipsam persequendo sed quando Deo placuit: ipsos humiliant: & ecclesię suę subiecit. Nonne ad modum montis ascendit contra ecclesiã superbia Pauli: qui Christum in suis membris persequebatur: Nonne statim quando voluit ipsum descendere ad planiciem humilitatis fecit: Quando, scilicet, circumfulsit eum lux de cęlo: & cadens in terram, &c. Sic de Imperatoribus romanis: qui ad modum montium se contra ecclesiã eleuabant: quos tamen ad campum humilitatis descendere fecit: ipsos ecclesię subiciendo. quod totum potestate diuina factu est. Et hoc est quod dicit, Ascendunt montes, scilicet, superbi tyranni contra ecclesiã: sed ad libitum descendunt campi, id est, efficiuntur plani ad modum camporum & humiles. In locum quem fundasti eis, id est, secundum gradum humilitatis, quem eis disposuisti. Vel per campos intellige statum penitentia: ad quem multotiens superbos & elatos Deus sua inspiratione descendere facit: dum eis sua peccata proponit. De quo campo dicitur Ezech. 37. Duxit me in medio campi, qui erat plenus ossibus. erat autem multa valde super faciem campi. Et sequitur. quomodo flante spiritu, ossa illa ad vitam sunt reducta. Sic conformiter & in penitentia campo anima quę est ad modum ossis arida & dura, flante spiritu sancto: ad gratiam vitę reducitur, &c.

Terminum posuisti quem non transgredientur: neque conuertentur opere terram.

Qui emittis fontes in conuallibus: inter mediũ montiũ pertransibũt aquę.

Hic notat aquarum stabilitatem. Quãnis enim aqua de sui natura nullam habeat stabilitatem, sed semper fluit ad bassum: Deus tamen ad libitum ei ponit terminum ne fluat: sicut fecit in transitu maris filiorum Israell, vt habetur Exod. 14. Erat enim aqua quasi murus a dextris eorum & sinistris. Et sicut fecit in transitu Iordanis tempore Iosue: vbi aquę quę desuper erant, in vna mole steterunt. Et sic etiam facit hodie aquis maris Oceani: quę multo altiores sunt quã sit terra: quia magis a centro terrę distant, quam aliqua pars terrę: vt dictum est verbi. 1760. Et tamen dominus posuit eis terminum, ne cooperiant terram: vt homines & animalia vivere possint. Per hoc vult Psalmista ostendere, quod abyssus siue aquis persecutionem ecclesię Deus ad sui libitum imponit terminum & mensuram: vt, scilicet, non tantum exerceant, vt ipsam terram ecclesię operiant ex toto, vel submergant quinimo ipsas terminat vt sua voluntas dicitur. Et hoc est quod ait Glo. Terminum posuisti eis, scilicet, sinem posuisti persecutionibus ecclesię: ipsos persecutores, scilicet, reges, principes, & imperatores ipsi ecclesię subiciendo per fidem. Neque conuertentur opere terrę, scilicet, ecclesię. Quia & si leues fructus insurgunt: terram tamen ecclesię dilatio nõ operiunt: vt iam licet ecclesię liberè prædicare Et si ei per strepunt adhuc, & murmurant pagani: sonitus litorum audio: diluuiũ nõ perhorresco. Conformiter loquitur Greg. lib. 28. moral. ca. 16. exponit illud Job 38. Huc usque venies, & non procedes amplius. dicens, Quia nimirum iudicij occulti mensura est: & quando persecutionis procella profiliat: & quando conuiescat: ne aut non exagitata electos nõ exerceat: aut non moderata in profundum mergat. Cũ verò noticia fidei usque ad persequentes extēditur: turbati maris tumor sedatur. Ibi que fluctus suos mare frangit: quia ad cognitionem veritatis venies, omne quod nequiter egit, erubescit. Fracta quippe vnda in se colliditur: quia cognita nequitia per cognitionem sui cordis aculatur: & quasi ipsam vim quam intulerat, recipit: quia de prauitate quam gesserat, reatus sui stimulos sentit. Vnde per Paulum quibusdam dicitur. Quem fructum habuisti in quibus nunc erubescitis: Ac si diceret, Quid se in altum fluctus vestre prauitatis extulerat: qui nunc in semetipsis fracti: vnde peruersos vos inflammauerunt, conuersos nunc confundunt. Conformiter omnibus tentationibus & aduersitatibus terminum & mensuram Deus imponit: ne supra vires nostras ascendant, & mentem submergant: vt ostendit Greg. li. 9. moral. cap. 34. dicens, Pius conditor noster cum viribus nostris flagella moderatur: ne per virtutem parata transeat: & per astutiam dæmonum humanam infirmitatem excedat. Vnde & bene per Paulum dicitur, Fidelis autem Deus qui non patietur vos terari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Nisi enim omnipotens Deus cum viribus tentamenta modifecit: nullus profecto est qui malignorum insidias non coruens poterit: quia si mensuram tentationibus iudex non præbet: eo ipso protinus stantem deiicit. quo ultra vires onera imponit. Et hoc est quod hic ait Psalmista, Terminum posuisti quem non transgredientur, &c.

Qui emittis fontes in conuallibus: inter mediũ montiũ pertransibũt aquę.

Hic adducitur ratio laudis diuina: ex debita prouisione viuientium. Et diuiditur in tres partes: quia primò ostenditur debita prouisio vitę eorum qui habitant in terra. secundo eorum qui habitant in aquis: ibi, Hoc mare, tertio quo ad prouisionem vtriusque nature: ibi, Omnia ate expellunt. Quantum ad primum, quod ad vitam corporalem eorum quę habitant in terra duo præcipuè requiruntur, scilicet, sufficientia ciborum, & alternatio temporum. quę duo hic ostendit. secundum ibi, Fecit lunam. Ad productionem autem ciborum requiritur quod terra aquis irrigetur. Et ideo primò ostendit prouidentia Dei circa irrigationem terrę: secundo ex hoc ostendit fructum orientem ex terra: ibi, Producent fenum. Circa primum sciendum quod duplices sunt aquę, scilicet, inferiores quę de terra oriuntur, & superiores quę de nubibus stillantur. Vnde primò agit de primis: secundo de secundis: ibi, Rigant montes. Circa primum duo facit: quia primò ostendit aquarum ex terra productionem: secundo ponit ipsarum ad vitam ampliationem: ibi, Potabunt omnes. Quantum ergo ad primum sciendum quod communiter in pedibus montium quidam fontes oriuntur: ex quibus magna flumina crescunt. Flumina autem valles faciunt, & per valles transeunt. Et hoc est quod ait, Qui emittis fontes in conuallibus, &c. Ad intelligendum autem quomodo ex terra fontes orientur aquarum, cum terra sit infra elementum aquę: & aqua naturaliter sit supra terram, sciendum quod ariditas terrę est causa dissolutionis terrę: quia terra ex ariditate in puluerem conuertitur. Et hinc est quod in aestate multiplicantur pulueres: quia terra tunc aridior est quam in hyeme. Ne ergo terra ex toto propter ariditatem dissolueretur: miscuit Deus aliquas partes aquę cum elemento terrę: quę magis in visceribus terrę occultantur: quia calor solis arfaciens terram, non sic penetrat interiora terrę sicut tangit superficiem. Et hinc est quod quanto amplius profundius cauatur: plus de aqua reperitur. Et hoc est quod dicitur Psal. 135. Qui firmavit terram super aquas. Aqua ergo infra terram violenter inclusa: quatit sibi venas terrę & meatus vnde possit exire, & tales aquarum meatus, fontes vocantur. Per hoc enim vult ostendere Psalmista, quod gratia spiritus sancti ex prædicatione Apostolorum processit ad irriganda humilium corda. Vbi nota quod per fontem aquę intelligitur gratia spiritus sancti: teste Christo Ioan. 4. dicente, Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquę vitę salientis in vitam æternam. Per valles autem humiles designantur & penitentes. Psal. 83. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum. Per montes autem significantur Apostoli & sancti prædicatores. vide versiculo. 1016. & 1179. Sic ergo Deus emittit fontes in conuallibus, quia superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Iaco. 4. Sed inter medium montium pertransibunt aquę: quia ex doctrina Apostolorum & aliorum prædicatorum aquę gratiarum ad humiles peruenierunt. Vel idem sunt conuales & montes: quia omnis humilis altus est conuersatione mentis: quia habitat in cælis. Et istam sententiam ponit Glof. hic dicens, Qui emittis fontes in conuallibus, id est, fontes aquę vitę salientis in vitam

A Num. 9.

1. Cor. 9.

1761

Gen. 7.

Exod. 9.

Tonitruum dicitur per ariditatem.

Greg. 29. moral. ca. 16.

Exod. 14.

Iosue 3.

Glof. Persecutiones ecclesię terminat deus vt vult.

Aduersa terminat deus Greg. 28. moral. ca. 16.

1. Tim. 6.

Greg. li. 9. moral. ca. 34.

1. Cor. 10.

Eccl. 37.

1762

1764

Fontes quomodo ex terra orientur aquarum, cum terra sit infra elementum aquę: & aqua naturaliter sit supra terram, sciendum quod ariditas terrę est causa dissolutionis terrę: quia terra ex ariditate in puluerem conuertitur. Et hinc est quod in aestate multiplicantur pulueres: quia terra tunc aridior est quam in hyeme. Ne ergo terra ex toto propter ariditatem dissolueretur: miscuit Deus aliquas partes aquę cum elemento terrę: quę magis in visceribus terrę occultantur: quia calor solis arfaciens terram, non sic penetrat interiora terrę sicut tangit superficiem. Et hinc est quod quanto amplius profundius cauatur: plus de aqua reperitur. Et hoc est quod dicitur Psal. 135.

Aqua intrat terram inclinat.

Psal. 135.

Ioan. 4. Valles significant humiles.

Gratia humilibus datur

Iaco. 4.

Glof.

tam eternam, id est, gratiarum spiritus sancti, in conalibus, id est, in humilibus: qui etiam montes propter spirituale altitudinem dicuntur, conuales autem propter spiritus sui humilitatem. Et est sensus. De humilibus subditis gratia, & si sint montes spirituali altitudine: fluit fontes spiritus sancti qui super humilem & quietum quiescunt. Dicit magister de proprie, teru in cap. de fonte, quod in Agypto est quidam fons: in quo faces accense extinguuntur & accenduntur extincte. Talis fons est gratia spiritus sancti: quia qui est accensus, scilicet, qui se reputat luminosum, & igne charitatis accensus, per superbiam statim extinguitur: quia in eo omnis gratia spiritus sancti amittitur, sed ille qui se reputat extinctum, scilicet, humilis: accenditur & inflammatur. Vel per istos fontes intellige Apostolos quos deus misit ad conuales, id est, ad gentes quae erant valles per vitæ fecunditatem: per terrenam cupiditatem: & per cultus vanitatem. Nec immerito Apostoli fontes dicuntur: quoniam secundum Iidorum 13, etym. Fons est caput aquae nascentis: dicitur fons quasi aquas fundens. Et ideo per fontes intelliguntur Apostoli: qui erant caput aquae gratiae nascentis in mundo. De quibus dicitur Exo. 15. quod in Helim erant duodecim fontes aquarum, id est, Christo adherentium. Nam Helim interpretatur fontis eorum: & significat Christum: qui dicit Iohan. 15. Sine me nihil potestis facere. Et aquae istorum fontium habet triplicem prerogatiuam. Primo in copiositate: quia in omnem terram exiit fons eorum. Psal. 18. Dicit Virgilius li. 8. de architectura: quod aquae fluentes de saxo rubeo sunt copiosae & bonae. Tales istae fuerunt. Nam saxum est Christus 1. Cor. 10. Petra autem, &c. Et Deut. 23. Ut suggeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo. Erat autem hoc saxum rubrum: quia proprio sanguine rubricatum. secundum illud apostoli. Ego autem non ab homine illud accepi, scilicet, euangelium, sed per reuelationem Iesu Christi. Et ideo istae sunt aquae bonae & copiosae. Num. 20. Egressa sunt de petra aquae largissimae: ita ut omnis populus biberet, &c. Et Psal. 77. Eduxit aquam de petra: & eduxit tanquam flumina aquas. Secundò ex sui puritate: erat enim isti fontes purissimi. Dicit Auicenna. 1. can. quod aquae fontium sunt ceteris aquis meliores. fontium inquam terra: quae est ab omni extranea dispositione aliena, id est, ab omni infectione & putrefactione. Sic erant isti fontes Apostolorum liberi ab omni infectione extranea peccati mortalis. Ezech. 32. Purissimas reddam aquas eorum: immò & ut puriores essent aquae fluentes ab ipsis: omnes sordes rerum temporalium abiecerunt. Vnde & Petrus ait. Argentum & aurum non est mihi. Hae enim temporalia istam aquam viciant. Quia sicut dicit Auicenna. 1. can. Aquae ubi miscetur subitanea metallina, omnes male sunt. Et sicut dicit Virgilius ubi supra: quod aquae ubi vicioli. Sic & doctrina quae de corde procedit tunc istas diuitias occupat: licet quoadqu possit esse copiosa, tamen semper est viciosa. Num. 27. Hi sunt fontes aquae contradictionis. quia tales quod verbis praedicant: moribus impugnant. Tertio ex sui vilitate. Dicit enim Virgilius ubi supra: quod aquae quae sub radicibus montium oriuntur: sunt vberiores, frigidiores, & salubriores. Sic in proposito. Nam mons est ecclesia: secundum illud Psal. 67. Mons in quo beneplacitum est deo habitare in eo.

Fontes dicuntur apostoli.
Isidorus.
Exod. 15.
Iohan. 15.
Aqua signifi-
cat doctrinam
apostolorum.
Psalmus.
1. Cor. 10.
Deut. 23.
Gala. 1.
Num. 20.
Psal. 77.
Auicenna.
Ezech. 32.
Athan. 3.
Psal. 67.

Huius montis radix & origo dicitur esse charitas. Ephes. 3. In charitate radicati & fundati. Hae autem Apostolorum doctrina ex magna charitate processit. Phil. 1. Testis est mihi Deus, quomodo cupiam vos esse in visceribus charitatis. Et ideo istae aquae sunt frigidissimae ad extinguendum feruorem inordinatae concupiscentiae. saluberrimae ad cutandas omnes infirmitates tam corporis quam animae. Ezech. 47. Erant pisces multi, postquam venerunt illuc aquae istae & viuunt.

Potabunt omnes bestiae agri: expectabunt onagri in siti sua.

Hic applicat istas aquas ad usum viuientium. Et primò ad usum bestiarum: secundò ad usum volatilium: tibi, Super ea volucres. Quàm ad primum sciendum, quod inter animalia quae habitant in terra: bestiae sunt maioris potus: quia magis abundant in calore naturali: quo humidum intrinsecum consumitur. Et inter alias bestias onagri sunt amplioris caloris. Et ideo volens Psalmista ostendere, quod Deus sufficiéter parat potum omnibus animalibus habitantibus in terra: exemplificat de bestiis: inter quas specialiter ponuntur onagri, dicens, quod Deus sic abunde omnibus potum ministrat: quod potabunt omnes bestiae agri: & expectabunt onagri in siti sua. Expectabunt sufficienter saturare sitim suam. Vel extinguent sitim suam. Per hoc vult ostendere Psalmista quod ex doctrina praedicationis Apostolorum, scilicet, sanctorum euangeliorum omnes tam gentes quam Iudaei bibere debent, id est, ad doctrinam euangelicam conuerti: & ipsam cordialiter desiderare, sed differenter, quia ad Christi fidem gentes prius conuertentur: Iudaei autem expectabunt conuerti usque in finem seculi. Ad cuius intellectum sciendum, quod per bestias intelligit gentilem populum, qui colendo idola, & Deum non cognoscendo, viuebant bestialiter. Psal. 48. Homo non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, &c. Sed per onagram populum iudaicum intelligitur. Quoniam ut dicit magister de proprie. re. Onagri nascentibus maribus inuident: & ne generate possint, dentibus resticulos eis abscindunt. Quod naturaliter cognoscentes mares nati, à patribus recedunt: & ad alia loca procedunt. Sic & conformiter Iudaei videntes apostolos ex eis natos esse mares, & virtuosos, & viros ad alios per praedicationem Christi generandos in fide, ipsis inuident: & virtutem generandi alios fideles, scilicet, loquelam quam multipliciter eis auferte conati sunt. Vnde Actuum 4. Vocantes apostolos eis praeeperunt ne omnino loquerentur: nec docerent in nomine Iesu. Quod videntes apostoli dimissis patribus: ad gentes processerunt. Et per consequens ipsos Iudaeos hodie venatur diabolus: qui dicitur leo quarens quem deuoret. Vnde populo iudaico sub nomine onagri dicitur, Venatio leonum onager in heremo. De gentibus ergo ad praedicationem Apostolorum conuertendis, dicit, **Potabunt omnes bestiae agri**, id est, ex omni generatione gentilium fidem Christi desiderabunt & recipient. Hoc fuit figuratum Petro in lintheo de caelo ter submissis quatuor initiis: in quo erant omnia animalia. De quibus dictum est Petro. Maccha, & manduca. Petrus enim primus Apostolorum significat omnes Apostolos & praedicatores. Vas submissum plenum animalibus est coetus populi gentilium bestialiter viuientium. Et dictum

Ephes. 3.
Phil. 1.
Ezech. 47.
1768
1766
Tob. 35.
Psal. 48.
1768

dictum est Petro de illis, Maccha & manduca, quia omnes illos macchat Petrus in eo quod mali sunt: & manducat in corpus ecclesiae traiciendo. Et vide modum quo ipse conuertendo manducat. Nam illud vas quatuor initiis submissum est: ad figurandum quatuor partes orbis: in quibus praedicandum erat euangelium, & homines baptizandi. Ter submissum est: ut in nomine trinitatis baptismus fieret, Et vide per quos, scilicet, per apostolos: quoniam exterrario & quaternario numerus duodenus conuertitur: qui est numerus praedicatorum duodecim enim Apostoli electi sunt à domino, quorum praedicatione totus orbis cuius quatuor sunt partes, quae in nomine trinitatis vocantur ut inde ecclesia congregetur. Sed de Iudaeis solum in fine mundi conuertendis dicitur, **Expectabunt onagri in siti sua.** Vbi glo. id est, Iudaei. Quia has aquas scripturarum & fidei differunt bibere usque in vltimum tempus. Et sic sitim patientur usque ad illud tempus.

Super ea volucres caeli habitabunt: de medio petrarum dabunt voces.

Hic agit de via aquarum quo ad volatilia. Duplex est enim genus auium: quia quaedam sunt aquaticae, quae in agris vel fluminibus habitant: sicut cignus: & quaedam sunt nemorosae, quae in arboribus vel in petris nidificant. De primis ait, **Super ea volucres caeli habitabunt.** De alijs vero dicitur, quae scilicet, veniunt ad aquas ad bibendum & postea recedunt cantando, dicit, **De medio petrarum dabunt voces.** Inter enim ceteras aues nidificantes in petris: aquila dicitur principalior. De qua dicitur Iob. 39. In petris moratur, & in caelis cupibus. Et ideo cum ipsa aquila sit regina auium quae morantur in terra: per ipsam ceterae aues intelliguntur: quae postquam potauerunt: ad nidum suum in petris factum rediunt, volitant clamando. Et hoc est quod ait, **De medio petrarum dabunt voces suam.** Littera autem Hebraica habet, De medio ramorum. Et tunc per illas intelligit aues in arboribus nidificantes. Per hoc vult Psalmista ostendere quod super ea quae dicta sunt, scilicet, super aquas scripturae & dicta apostolorum, habitant non omnes, sed solum spirituales: qui significantur per volucres caeli. Volucres enim quandoque significant superbos praesumptuosos in alium volare cupientes, & alios suppeditare. De quibus vide supra versiculo 89. Aliquando vero significant homines spirituales mente conuercentes in exultatione apostoli dicens, Nostra conuersatio in caelis est. Vel per volucres caeli intellige penitentes. Nam volucres idem est quod auis. Auis autem dicitur ab a quod est sine: & vis, quasi sine violentia. Et sic significat statum penitentiae: quae non violenta debet esse, sed voluntaria. Et tales aues vel volucres de medio petrarum dant voces, quia non sua proferunt, sed solum illa quae per apostolos & prophetae praedixerunt. Et hoc est quod ait glo. Super ea volucres caeli habitabunt, id est, super montes, prophetas & apostolos, volucres caeli id est, spirituales corda. Ideo enim addidit caeli, ut noret sanctos habitabunt, quia ibi petras inueniunt, id est, fundamentum praedicationum. Sicut enim illa una petra verbum dei Christus est: sic multa verba dei, multa petrae sunt. Et iste petrae sunt in montibus. Sed ne putes has volucres suam sequi voluntatem: ideo addit dicens, quia dabunt voces de medio petrarum, id est, non de suo: sed de

audoritate verborum dei in quibus sonat petra Christus: à quo etiam sui dicuntur petrae.

Bigans montes de superioribus suis: de fructu operum tuorum satiabitur terra.

Hic agit de aquis superioribus quae de nubibus descendunt. Calore enim solis vapores aquei sursum eleuantur & condensantur in nubibus: ut oportuno tempore compluant terram. Et quia aqua pluuialis fecundior est quam sit aqua fluminis, vel fontis: ut dictum est versicu. 690. hinc est quod supra gignit ad nutrimentum animalium, quam aqua interior. Et hoc est quod ait, **Bigans montes de superioribus suis**, id est, de aquis quae sunt in nubibus superioribus: quae aquae mirabiliter terram fecundant: ideo de fructu operum tuorum, id est, de effectu pluuiiae quae est opus tuum, satiabitur, id est, fecundabitur. Per hoc vult ostendere Psalmista quod Deus repleuit terram ecclesiae fidelibus: quia primò corda apostolorum quae montes dicuntur spiritus sancto de super misso rigauit: per quorum postea praedicationem terra per totum mundum dilatata fecundata fuit. Rigate enim dicitur Deus corda nostra, quando gratiam suam desuper immittit, vel praedicationem fidei spargit per orbem. Sic enim rigati fuerunt montes prophetarum primò & apostolorum: & per ipsos alij: ut ostendit Grego. super illo verbo Iob. 5. Vniuersa deus aquas irrigat, dicens, Possunt vniuersorum nomine ipsarum morum dissimilitudines designari. Alius namque elatione erigitur: alius pondere timoris inclinatur &c. Vel ipsos irrigauit quando per spiritum sanctum docuit omnem veritatem. Vnde Gregorius in homil. de Pentecoste ait, Libet frater charissimi oculos fidei in virtutem spiritus sancti attollere, &c. Sic enim irrigata terra fructu satiatur: quia paulatim de virtute proficit in virtutem. Quarum virtutum fructificationem paulatim de gradu ad gradum procedere ostendit Christus, dicens, Terra vltro fructificat primò herbam: deinde spicam: deinde plenum frumentum. Quod exponit Gregorius ad propositum lib. 22. capitulo 20. dicens, Ecce veritatis voce &c. vide versu. 212.

Producens faenum iumentis: & herbam seruituti hominum.

Hic ostendit fructum diuinae prouidentiae extra productum: & ex arboribus quae de terra nascuntur. Et primò agit quomodo ista fructus deseruiunt vitae hominum. Secundò quomodo vitae auium & animalium: ibi, Satiabuntur. Ad victum autem hominum tria requiruntur, scilicet, cibum, potum, & condimentum. Et sic primò agit de cibo: secundò de potu: ibi, **Et educas**: tertio de condimento: ibi, **Et exultaberis**. Quantum ad primum sciendum, quod hic faenum & herba pro eodem accipiuntur. & similiter iumentum & homo: quia homo per peccatum velus est in iumentum. Psalmus 48. Homo cum in honore esset &c. Dicit ergo quod deus est producens de terra faenum iumentis, id est, hominibus peccatoribus: quia herba nascentes ex terra sunt ad usum & seruicium hominum. Et hoc ait verbis repetit, dicens, **Et herba sequenti hominum.** Per hoc vult ostendere Psalmista, quod praedicatoribus euangelij liberè est subue-

Traditione apostolorum terra est saturata.
Cre. li. 6. mor. ca. 7.
Mar. 4.
1768
Praedicatoribus dicitur fuit necessaria vita sequenti hominum.

Volucres dicitur homines spirituales.
Athan. 3.
Ezech. 32.
1768

creati. Vbi tanguntur duo, scilicet, animalium & auium esca, & habitatio. Inter omnia autem ligna notabilia camporum: cedi que nascuntur in libano sunt notabiliora: quia ceteris altiora. Ideo nomine illorum cetera ligna comprehenduntur. Vnde dicitur, *cedri libani: quos plantauit, scilicet, ipse Deus, supple sunt ad escam auium & animalium.* Et non solum ad escam, sed etiam ad habitationem. Vnde subdit, *Illic passeres nidificabunt.* Nonne enim passerum intelligit omnes aues. Vnde textus Hiero. habet illas aues nidificabunt. Et sic accipit cedros pro omni arbore: quia ceteris altiores, & passeres pro omnibus auiibus: quia ceteris communiore. Per hoc autem videt Psalmista ostendere, quod ex fructibus terrae, scilicet, ex fructibus praedicatorum: qui fructus sunt verbi dei: omnes homines saturantur tam magni quam parui, tam nobiles quam plebei: vt dictum est, versu. 1767. Vnde per ligna campi intelligit pauperes subditos & humiles: sed per cedros libani, altos, potentes & principes. Quibus omnibus per apostolos & praedcatores ad saturitatem datus est panis diuini verbi. Et istum sensum accipit glo. dicens, *saturabuntur ligna campi,* id est, plebes humiles prius. Et *cedri libani,* id est, potentes in seculo posterius: quia prius electi sunt contempribiles & ignobiles, quam sapientes & nobiles. Vel in cedris passeres nidificabunt. Quia pauperes, qui per passeres quae sunt minuta animalia intelliguntur, nidificant in cedris, quia pauperes qui sua relinquunt vt nudi sequantur Iesum, vt Apostoli qui non solum dimiserunt quicquid habebant: sed etiam quicquid habere & cupere poterant. *In cedris nidificant, scilicet, ex bonis magnatum & principum viuunt.* Vt puta pauperes clerici nidificant in bonis Constantini imperatoris, quae dimisit ecclesiae, Philippi imperatoris tempore Sixti, Karoli magni &c. Vel per cedros intelligit praedatos: in quibus passeres, id est, subditi nidificare debent ab ipsius exempla accipiendo virtutum. Vel per cedrum intelligit gloriosam virginem Mariam &c.

1772 Herodij domus dux est eorum: montes excelsi ceruis: petra refugium herinacis.

Hic ostendit quod ligna, & terra, & alia creata non solum a deo sunt facta pro habitatione auium: sed etiam aliorum animalium. Et primo quo ad aues dicitur, *Herodij domus dux est eorum.* Vbi notandum quod Herodius est homine cuiusdam auis predalis: quae in celeritate volatus ceteras aues transcendit: quia modicum habet de carnibus quae grauant: & multum de pluinis quae leuant. Vnde propter volatus sui celeritatem, etiam aequilam impetit. Haec auis alio nomine dicitur falco: vt dicit magister de proprie. lib. 9. *Hic auis nidificat in cedris: ita quod cedri sunt domus eius.* Et propter celeritatem volatus, regina albatrum auium dicitur, & dicitur: eo modo quo leo propter fortitudinem dicitur rex & dux animalium. De ista ergo aue dicitur: *Herodij domus.* Haec enim pars spectat ad praecedentem. Dicitur enim quod passeres nidificant in cedris: sequitur quod similibiter & Herodij. Vnde de cedris dicitur, quod sunt domus Herodij. Sed quod sequitur: *Dux est eorum,* referatur ad passeres, scilicet, ad alias aues: quorum Herodius dux est suo rex. Consequenter agit

Hierony.
Verbo dei saturantur auium.
Glofa.
Pauperes de bonis diuitum viuunt.

de habitatione animalium, dicens, *Montes excelsi ceruis, scilicet, praestant habitationem: quia cerui libentius latibula sua in montibus parant.* Et sequitur, *Petra refugium herinacis.* Herinaccus enim idem est quod hericus animal totum spirituosum. Et hoc animal libentius habitat in petris, & in locis duris: quia quando est in locis mollibus: eius spinæ infiguntur terre: & sic minus liberè potest moveri. Sed secundum quod hic ait glofa, per haec quae sunt satis grossa, & naturalia: innuit alia spiritualia esse querenda. Nam vt dictum est in precedenti versu, per cedrum intelligitur altitudo praedicatorum: in quibus passeres nidificant. Cum ergo praedicatorum summus sit Christus: ipse proprie cedrus potest dici. De quo dicitur Esa. 2. *Exaltabitur super omnes cedros sublimis & erectus.* Ista ergo cedarum non solum domus est, & refugium passerum, scilicet, paruorum & humilium hominum, quos ad suam gratiam liberè recipit: sed etiam est domus Herodij, id est, magnorum & superborum peccatorum: quia etiam tales Christus a sua misericordia non repellit. Et hoc ponit glofa, dicens, *Herodius rapacissima auis est omnium volarilium maior: qui & aequilam vincit.* per quem intelliguntur rapaces, superbi, & magui peccatores: nec etiam tales deserit Christus. Vnde non solum passeres nidificant in cedris, id est, in Christo qui omnes cedros in se continet, id est, omnium praedicatorum virtutes: sed etiam ibi nidificat Herodius: quia Christus etiam est domus rapacissimum: quia nec tales deserit. Vel per Herodium auem rapacissimum intellige tribu Benjamin: de qua fuit Paulus apostolus. De quo dicitur Genes 49. *Beniamin lupus rapax, mane comedet praedam: vespere diuidet spolia.* quia Paulus in adolescentia rapacissimus fuit, & persecutor Christianorum: sed in vespere suae aetatis conuersus ad dominum: spolia diabolo rapuit praedando. Et est sensus. In cedris non solum humiles nidificant: sed etiam Herodius auis rapacissima, scilicet, Paulus. Vnde & ipse factus est dux eorum: quia sua praedicatione alios plures raptores post se traxit ad fidem. Sequitur, *Montes excelsi ceruis.* Vbi nota quod fidelium sunt duo genera: quidam enim in statu perfectionis sunt, qui tenentes non solum dei sequi praedicta: sed etiam superogando obseruare consilia. Et isti per ceruos qui alta petunt, figurantur: vt pauperes voluntarij. Dicit enim magister de proprie. re. quod ceruus tanta est agilitatis, quod currendo vel saltando quasi terram non tangit: & inter spinas saltando, eas non sentit: & virgularum summatibus pascitur. Sic & quilibet perfectus pauper voluntarius tanta agilitatis est, quia totus mente caelestis: quod quando hic habitat, quasi terram, id est, terrenamente non tangit. dicens cum apostolo. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus.* Vnde inter spinas diuitiarum saltans, eas non sentit: quia in eis cor non apponit. Et de talibus dicitur: *Montes excelsi ceruis,* quia tales solum montes & praedicta quarunt excelsa. dicens illud Psalmo 17. *Pepercit pedes meos tanquam ceruorum super excelsa statuens me.* Alij autem sunt parua animalia non magna vel alta perfectionis, ducunt vitam communem: sicut viuentes in coniugio, mercatores, & alij: quorum vita sine multis saltem venialibus transigi non potest. Et isti per hericium spinis vndique plenum signi

1775
Glofa
Paulus
Glofa
Glofa
Glofa
Glofa
Philip.
Abac.
Glofa
Philip.
Abac.
Glofa
Philip.
Abac.

significant: quae peccata venialia per spinas hericij significant: quae licet in se ipsis pungant, eius tamen carnem non lacerant. Et istis refugium est petra Christus: quia tales Christo per fidem adherent. Et istos notat dicens, *Petra refugium, &c.*

1775 Fecit lunam in tempora: sol cognouit occasum suum.

Hic agit consequenter de alternatione temporum: quae requiritur ad conseruationem hominum & animalium. Et primo alternationem temporum ostendit in generali: secundum in speciali: ibi, Posuisti. Quantum ad primum notandum quod non solum terrestria Deus fecit propter conseruationem vitam hominum, & animalium: sed etiam ipsa caelestia: sicut est sol, luna, & stellae. Sed quia inter omnia caelestia ista duo, scilicet, sol & luna nobis magis apparent: ideo ista duo in singulari notauit, dicens, *Fecit lunam in tempora, &c.* Secundum enim lunam quae est mater humiditatis, maximè alternat tempora secundum qualitates quae ad humiditatem spectant: vt de pluuia in serenitate: & e contrario, de tempore ventoso ad tranquillum: & huiusmodi: quia secundum varium motum lunae nobis sensibilibiter apparet maior mutatio aeris. Sol autè variat tempora secundum alias qualitates, scilicet de calore ad frigus: de luminositate ad claritatem: & huiusmodi. Et sine istis alternationibus temporum, non staret vita hominis & animalium, quia si non esset pluuia, terra non germinaret, si non esset tepus clarum & sicca: fructus non matureferent: si non esset frigidum: fructus non radicaretur in terra: si non esset calidum: non aperiretur terra: & huiusmodi. Sed per ista duo alia voluit psalmista ostendere. Vbi primo quo ad lunam notandum, quod per lunam quae illuminatur a sole significatur ecclesia: quae a vero sole Christo, gratia & veritate perlustratur. Et sicut luna crescit & decrescit: sic & ecclesia crescit & decrescit in omni gradu suo: quo ad doctores, praedicatorum, subditos & alios fideles. Vnde Greg. ait. *Quid enim per lunam, nisi cuncta simul ecclesia designatur: quod per stellam nisi singulorum bene viuentium animarum designatur: qui inter praedicatorum hominum conuersationes: dum magnas virtutibus eminent: quasi in tenebris noctis lucent.* Quibus per Paulum dicitur. *Inter quos lucent sicut luminaria in mundo.* Quia enim appellatione lunae sancta ecclesia exprimitur, propheta testatur dicens, *Elevatus est sol: & luna stetit in ordine suo.* Elevato enim sole, in ordine suo luna statur: quia ascendente ad caelos domino: sancta protinus ecclesia in praedicationis auctoritate roboratur: quia etiam nec sancta ecclesia virtute propria miraculis emicat: nisi hanc praueinentiam gratiae dona perfundant, &c. De hac igitur luna ecclesiae dicit, *Fecit lunam in tempora:* quia ecclesia militans cum tempore incipit: & cum tempore terminatur. Incipit enim in primo homine: & in ultimo iusto finitur: vt ait Greg. in homil. vide versu. 85, & 1269. Vel per lunam intellige gloriosam virginem mariam: & hoc multiplici ratione. Primo ratione suae potestatis. Habet enim luna potestatem supra mare, & super omnia quae viuunt in mari. Vnde in plenilunio meliora reperiuntur. De quo dicit Isidorus 12. *Etyim. cap. 6.* Omnium enim clausorum animalium maris, atque concharum incrementum lunae membra turgescunt, defectu euacuatur. Luna enim cum in augmento fuerit, humorem auget.

A Sic & Maria quae stella maris dicitur: supra mare, id est, amaritudinem vite praesentis dominatur: iuxta illud Psal. 88. *Tu dominaris potestati maris.* Et eius virtute mouetur hoc mare ad littus: quod est ipsam amaritudinem in quietem conuerti. Nam per littus vbi est terminus maris: quies & laetitia designatur. Vnde & Christus post resurrectionem in littore stetit, qui ante passionem dormiebat in mari. Dicit Al-bunazar, quod quadiu luna est in ascendendo versus medium caeli: mouet mare ad littus: & postmodum motu opposito. Sic autem lunam moueri, est ipsam nobis appropinquare. Sic autem & Maria quibus appropinquat: laboris amaritudinem in gaudium & quietem perducit. Psal. 65. *Conuertit mare in aridam.* Insuper & eorum qui in amaritudine viuunt: conditionem meliorat: humorem gratiae augmentando: Praecipue verò eorum quae inclusa sunt: per quae intelliguntur illi qui fori se patientia muniunt intrinsecus in aduersis. Vel qui inra secretum conscientiae Deum habentes ab huius mundi temporalibus se abscondunt. Ideo postulat Iosue. Luna contra vallem haylon ne mouearis. Contra vallem haylon ipsam moueri est ab afflictis & oppressis se elongare, quod auertat. Vnde Bernardus super missus ait. *Ex ore tuo pendet consolatio miserorum, redemptio captiuorum, liberatio daminatorum, salus denique vniuersorum filiorum Adae.* Secundò ratione suae humilitatis. Luna enim infima omnium planetarum: quamuis lumine post solem omnes excellat: insuper & quanto magis fuerit illuminata superius: tanto minus lumen suum terrae ostendit. Sic & beata virgo Maria post Christum gratia singulari resplendit, & humilior fuit: & minus apparere hominibus curauit: satis iudicans si Deo & supernis spiritibus lumen suum appareret: iuxta illud Luc. 1. *Exultauit spiritus meus in deo salutari meo, &c.* Et angelo ait, *Ecce ancilla domini.* Ezech. 32. Luna non dabit splendorem suum, id est, gratiam sibi datam per humilitatem abscondet. Vnde Bernardus super missus est. *Qua est tam sublimis humilis, quae cedere nouit honoribus: Insolescere gloria nescit: mater dei eligitur: sed humilitatem non obliuiscitur.* Tertio ratione suae benignitatis. Luna enim hoc habet singulare, quod apparet tam die quam de nocte. Vnde secundum Isidorus. Luna dicitur diana, quasi diuana: eo quod die ac nocte apparet. Sic beata virgo tam iustis quam peccatoribus praesto est: vt de ipsa dicatur illud Act. 19. *Magna Diana Ephesiorum.* Et illud Quis est hominum qui nesciat Ephesiorum ciuitatem cultricem esse magnae Diane, Iouisque prolis? Ciuitas Ephesiorum est ecclesia Christianorum. Nam Ephesus interpretatur voluntas mea in ea. Et de ecclesia dicitur Esa. 62. *Vocaberis voluntas mea in ea.* Istam ergo colit ecclesia & merito praeceteris: quia (1. Cor. 15.) alia est claritas lunae & alia stellarum. Quarto ratione singularis dignitatis. Habet enim luna hanc dignitatem: vt festum resurrectionis secundum suum cursum tardius aut citius celebretur. Vnde Ambrosius in hexamerò ait, Luna decima quarta significat diem salutis. Sic & resurrectio spiritalis, scilicet a morte culpa ad vitam consequitur motum voluntatis virginis gloriose. Quamuis enim resurrectio dominica celebretur: & nostra resurrectio spiritalis sit principaliter ex diuina gratia: tamen praesupponit lunam decimam quartam plenam, id est, Mariam tam lumine gratiae quam verbo Dei repletam: vt merito si resurrectio-

Psal. 88.
Iob 27.
Abama.
Psal. 65.
Iosue 10.
Bernard.
Luc. 1.
Ezech. 32.
Bernard.
Isidorus.
Act. 19.
1 Cor. 15.
Ambros.

EXPOSITIO

Sordēs filiarum Sion : & sanguinem lauerit de meo eius in spiritu iudicij & in spiritu ardoris. Sion enim significat animas quæ Deū per fidem debent cōtemplari. Vnde & Sion specula interpretatur. Per sordēs verò intellige peccata spiritualia. Prouerb. 30. Generatio quæ sibi munda videtur, nō est lota a sordibus suis. Per sanguinē vero peccata carnalia intelliguntur. Esa. 1. Manus vestræ sanguine plenæ sunt. Ista autē lauantur, & purgantur per spiritum sanctū: qui dicitur spiritus iudicij, quia bonos disceruit à malis. Dicitur spiritus ardoris, quia animā ad dei amorē accendit, ad desiderium aeternorum. Hæc purgationē postulabat Dauid, dicens, Amplius laua me ab iniquitate mea, &c. Et infra. Cor mundum crea in me Deus : & spiritū rectum innoua in viscēribus meis, &c. Secundō spiritus sanctus est infusus gratiæ viuificantis. Anima enim sine gratia spiritus sancti mortua est. Ioan. 6. Caro nō prodest quicquam: spiritus autem est qui viuificat. Figura Ezech. 37. de cāpo pleno ossibus quæ spiritum nō habebant: quæ per spiritū flantē a quatuor ventis viuificata fuerūt. Quid enim per ossa arida nō habentia vitam, nisi animæ carentes vita gratiæ designantur? Sed per spiritum sanctū a quatuor ventis flantem viuificantur. Per quatuor ventos intellige quatuor conditiones quas spiritus sanctus immitit, quibus anima vitam gratiæ sumit. Primus est ventus aquilonaris, cuius principalis qualitas est siccitas: per quam defectus mundanorum intelligitur: vt arida ab homine nihil reputetur. Per ventū occidentalem, cuius principalis qualitas est frigiditas, intellige carnis mortificationem, per quam ardor carnis concupiscētiæ refrigeratur. Per ventum meridionalē: cuius principalis qualitas est humiditas: intellige misericordiā & compassionē: quæ cor durum humectat. Per ventum verò orientalem: cuius principalis qualitas est caliditas: intellige amorem & charitatem. Ab istis ergo quatuor ventis spiritus sanctus emittitur: quia dictas cōditiones per dictos ventos significatas largitur: per quas anima prius mortua, & resuscitatur per gratiā. Et hoc est quod dicitur Rom. 8. Viuificauit mortalia corpora nostra per spiritum sanctum habitantē in nobis. Vel per istos quatuor vêtos intellige quatuor considerationes: quas spiritus immitit, ex quibus anima creatur ad vitam. Primus vêtus scilicet orientalis est, cōsideratio nostræ naturitatis: scilicet quā de vili materia ortus est. & iste vêtus immittit humilitatē. Secundus vêtus scilicet occidentalis est: cōsideratio mortis, & iste immittit timorem. Tertius est australis: qui est cōsideratio mundanæ prosperitatis: quā scilicet sit breuis & incerta. Quartus est aquilonaris: qui est cōsideratio mundanæ aduersitatis, vt patietur toleretur, & iste immittit fortitudinē. Tertio principaliter spiritus sanctus est collatiuus gloriæ quietantis. Psal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Rom. 8. Qui spiritus Dei aguntur, hi filij Dei sunt: si filij & hæredes, &c.

Sit gloria domini in seculum: letabitur dominus in operibus suis.

Hic ex præmissis Psal. Deo gratias agit. Vbi nota, quod per seculum hic non intelligitur aliquod tempus determinatum, sed æuum, quod sine carer, quali dicit, Gloria Deo detur sine fine propter beneficia tot & tanta nobis impensa. Letabitur dominus in omnibus operibus suis, non quod Deus

A ab operibus gloriam recipiat, qui in seipso gloriosus est: sed dum creaturas propter seipsum operatus est: gloriari in operibus, est in seipso gloriari. vnde Proneb. 16. dicitur. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. Loquitur enim more hominum, qui effectus suos diligunt: & per consequens in eis letantur. quia dilectio sine lætitia esse non potest. Vel sic loquitur propter vnitatem corporis eū capite. Sicut enim mali letantur cum male fecerint: sic & iusti delectantur in operibus bonis: & per consequens letantur in omnibus operibus deicūm omnia sunt bona. Læticia autem iustorum, dei dicitur esse.

Qui respicit terrā, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant.

Post commédationem diuinæ bonitatis sequitur commendatio suæ potestatis. Ad literam enim terram tremere facit Deus, quando virtute ventorum infra terram inclusorū facit terram motus. Tangit montes & fumigant, quando ictu fulguris, quod frequenter cadit in montibus, incendit syluas: & tunc fumigant: non solum quia naturaliter ex igne fumus procedit: sed etiam quia ignis fulguris magis fumigat, quā inflammatur, vt experientia docet. Per hoc enim vult ostendere Psal. quod tāta est diuina potestas, quod peccatores quādo vult per cōtritionem conuertit. Et hoc est terram tremere facere. Peccator namq; terra dicitur, &c. vide versū 959. Respicit ergo terram, & facit eā tremere: quādo oculo suæ misericordiæ peccatorem respicit & ad cōtritionē inducit. sicut de Petro legitur Matt. 26. Respexit dominus Petrus: & recordatus est Petrus, &c. & egressus foras fleuit amare. Sed tangit montes & fumigant. Quid enim mōtes, nisi huius seculi potentes accipimus: qui pro terrena substantia in altum tument. Hos montes tangit dominus, quando aduersa eis immittit: vt seipfos cognoscant. Magnus mons superbiæ erat Paulus, quādo spiras minarum, & cædis in discipulos domini: accessit ad principes sacerdotum, &c. Hunc montem tetigit Deus quando circumfulsit eum lux de cælo: & cadens in terra audiuit vocem sibi dicentem, Saule, &c. Hic mōs statim fumum emisit. Quid enim fumus lachrymarum eductiuus significat, nisi cōtritionem vel orationem quibus Deus placatur? Sic enim dicitur Apoc. 8. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram deo. Sic ergo iste mōs superbiæ tactus à deo statim fumigauit per cōtritionē: fumū orationis ad Deū emisit, dicens, Domine quid me vis facere? Istū intellectū ponit gl. hic, dicens. Qui respicit terram & facit eam tremere. quia peccatores respiciēs dominus, ad tremorē cōtritionis inducit. quia melior est tremor humilitatis, quā superbiæ vitæ. Ipse tangit mōtes & fumigant, tangit montes superbos per cōpunctionē vel amissionē rerum: & tacti fumigant: quia preces cōtriti Deo offerunt. Iste autē fumus lachrymarum, quia fumus lachrymas educit, est purgatiuus: quia ex eo q lachrymas educit exterius, desiccatur interius. propter quod dicit Auicēn. q omnes fumi sunt desiccatiui. Vnde fumus cōtritionis educēs lachrymas per oculos: interius exsiccat iniquitatis torrentes: vt ipsi desiccatis valeat anima melius inflammari amore diuino.

Cantabo domino in vita mea: psallam deo meo quā diu sum.

Hæc est tertia pars principalis: in qua ex omnibus præmissis concludit dei laudem. Et diuiditur in partes tres: quia primō gratias agit deum veneratur. secundō peccata sua acculat & confitetur. *lucundum sit ei.* tertio pro peccatoribus orat vt conuertantur: *ibi. Desiderio.* Quātum ad primum sciendum, quod vt dictum fuit, vers. 389. cantate domino est in deo corde & voce letari. psallere verò est manibus & operibus dei obseruare præcepta. Dicit ergo Psal. Cantabo deo in vita mea. quia in vita præsentī totam nostram lætitiā in deum feste debemus. Sed quia præcepta ad plenum hic seruari non possunt propter carnem repugnātem, vt dicit Magister. li. 3. de 37. de præcepto dilectionis dei vt in ipsum seruiatur omnibus vitibus nostris: sed solum in patria perfecte adimplebitur. Ideo psallere se dicit: non in vita præsentī sed in futura. Post hanc enim vitam homo est, quia principalior eius pars existit, scilicet, anima. Et hoc est quod ait, *Psallam deo meo quā diu sum.* Vel si volumus bene deum laudare in præsentī vita: sibi per actum penitentiæ debemus canere. propter quod dicit, *Cantabo deo in vita mea.* Lachrymæ enim & gemitus penitentium dulcissimum cantum in auribus dei faciunt. Et hic est cantus quem deo pro gratiarum actione debemus reddere: qui omnibus peccatoribus suadet. Esa. 23. vbi cuiuslibet dicitur, Sume citharam: circue ciuitatem meretrix obliuioni tradita. bene canere frequēta canticum vt memoria tui sit. Meretrix dicitur quælibet peccatrix anima quæ relicto vero sposo Christo peccando, adulteratur cum diabolo. Cui dicitur, Facta es quasi meretrix fastidiosa. Hæc ciuitatem, scilicet, cōscientiā suā debet circue considerare peccata suā: & tūc bene canere, scilicet, cantu cōtritionis & penitentiæ. & hoc in cithara quæ manu pulsatur: quia operibus bonis canticum suæ penitentiæ debet ostendere. Et de isto cantu penitentiā dicitur, Bonum est cōfiteri domino. Et sequitur, In psalterio decachordo cum cantico in cithara. Vbi nota quod cantus penitentiæ has conditiones debet habere. Primō, vt sit in voce per confessionem. ideo præmisit, Bonum est cōfiteri domino. Secundō debet esse in opere per satisfactionem. propter quod subiungit, In decachordo psalterio. Psalterium enim vt ibidem dicit glo. à superiori parte reddit sonum. Et ideo per ipsum viuificatio spiritus ex penitentiā intelligitur. Psalterio dico decachordo, id est, decem præceptorum: per quorum obseruantiam spiritus in penitentiā viuificatur. Tertio debet esse in moribus per concordantiā: vt, scilicet, cum moribus lingua concordet. Et ideo subditur, Cum cātico in cithara, cum cātico, id est, verbo: cum cithara, id est, opere. Si enim tantum bene loqueris: tunc canticum habes sine cithara. si autem bene operaris, & non bene loqueris: citharam habes sine cātico. & ideo in penitentiā bene loquere & bene facere: vt sit cithara cum cātico in carnis mortificatione. De isto cantu penitentiæ dicitur, Canite tuba, sanctificate ieiunium &c. Et attēde quod (vt dicit Ricardus super illud Psal. 97. Cantate domino, quia mirabilia fecit.) tribus modis omnis cātus distinguitur: quia aut est grauis: acutus: aut superacutus. Sic in penitentiā debet esse cantus grauis per cōtritionem, cuius figura habetur. 2. Paralip. 35. vbi dicitur, quod omnes cantores & cantatrices super Iosiam lamentantes repleuit, scilicet, omnes penitentes vtriusque sexus per cōtritionem lamentantes Io-

suam mortuum, id est, Christum per peccatum ab eis perditum. Item debet esse cantus acutus: hic est qui clarius sonat: & significat confessionem. Psal. 105. Cantate ei: psallite ei: narrate omnia, scilicet, vestra peccata. Item ibi debet esse cantus superacutus: qui significat carnis mortificationem, in qua caro repugnans sensualiter semper clamat & stridet. Et sic dicere poterit illud Abac. 3. Super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem. Iste est ergo penitentiæ cantus, qui cuiuslibet suadet. Ezech. 32. Fili hominum cane cāmen lugubre super multitudinem Aegypti, id est, peccatorum. Aegyptum enim interpretatur tenebra, quod peccatum significat.

Iucundum sit ei eloquium: ego vero delectabor in domino.

Hic Psal. se accusat & confitetur. Vbi notandum quod in scriptura nomiae eloquij confessio designatur peccatorum. Sic enim de confessione dicitur Iob. 10. Dimittam aduersum me eloquium meum. Quod ad propositum exponens Grego. dicit, Cum præsens vita vilescere, cū conditoris amor dulcescere cepit: seipsum contra se animus accendit: vt accusare se de culpis debeat: in quibus de ante supernorum nescius defendebat. vnde ait, Dimittam aduersum me eloquium meum. Quasi pro se eloquio suo vitatur qui praua quæ gessit defendere excusationibus conatur. Sed aduersum se eloquium dimittit: qui accusat in se quod errauit. Sapē verò cum delinquimus, ea quoque quæ agimus diiudicamus. acculat mens ipsa quod perpetrat. Sed quia hoc ex desiderio minime desinit, erubescit confiteri quod fecit. cū verò toto iam iudicio carnis delectationem præmit: audaci voce in accusationis suæ confessionem se erigit. Vnde bene ait, Dimittam aduersum me eloquium meum, quia fortiter mens relaxare contra se verba detestationis inchoat: quæ apud semetipsam prius infirmè verècundata retinebat. Et de isto eloquio confessionis nunc ait Psalmus. *Iucundum sit ei eloquium meum.* Sed forte dices, Cum eloquium confessionis debeat esse amarum: quia cum conteratur quomodo iste ait, *Iucundum sit eloquium meum?* Quod enim debeat esse amarum: audi Iob dicentem, Dimittam aduersum me eloquium meum: loquar in amaritudine animæ meæ. Quod exponens Gregorius ait, Sunt nonnulli qui apertis vocibus culpas fatentur: sed tamen in confessione gemere nesciunt: & lugenda gaudentes dicunt. contra quos dicitur, Loquar in amaritudine animæ meæ. Qui enim culpas suas rectè detestans loquitur, necesse est vt has in amaritudine animæ loquatur. vt hæc ipsa amaritudo puniat: quicquid lingua per iudicium mentis acculat. Si ergo amarum debet esse confessionis eloquium: quomodo Psalmus ait, *Iucundum sit eloquium meum?* Respondeo, quod amarum debet esse ex parte contentis: sed iucundum ex parte Dei acceptantis. vnde nihil aliud est, *Iucundum sit ei eloquium meum:* nisi deo sit acceptum. Et hoc notat glosa, dicens, Iucundum sit ei eloquium meum, id est, eloquium meum quo me iudico me scienti: vt se mihi indicet nescienti: sit ei iucundum. Et re vera sic est: quia suavis est deo cōfessio tua. Quod autem hic ad litteram loquatur de eloquio cōfessionis: patet, quia vbi nos habem

Letatur Deus & qualiter.

Hæc

Confitemini domino, & inuocate nomen eius: annunciate inter gentes opera eius.

Ille Psalmus talem habet titulum, Alleluia. Vbi sciendum quod secundum glosa. hic est primus locus in quo in scriptura inuenitur alleluia. Est enim nomen Hebraicum, quod nullus doctor Hebraeus, Graecus vel Latinus propter sui dignitatem unquam mutare fuit ausus. Sicut ame primo in euangelio a Christo dictum reperitur. Sciendum ergo quod alleluia non est solum una dictio, vt aliqui putant: sed sunt duae dictiones simul compositae, scilicet, allelu, & ia. Nam allelu, idem est quod laudate, & est verbum imperatiui modi. ia vero est nomen domini, & est hic ia accusatiui casus. vnde alleluia idem est quod laudate deum. ia enim significat deum, vt est inuisibilis. Et sic alleluia idem est quod laudate deum inuisibilem. Quod autem ab aliquibus dicitur quod alleluia quatuor habet syllabas per quas quatuor intelliguntur, scilicet, al, id est, altissimus. le, id est, leuatus est in cruce. lu, id est, lucebant apostoli. ia, id est, iam surrexit. etymologia est nominis, non significatio. Istius ergo Psalmi titulus est alleluia. quia totus iste Psal. nos mouet ad laudem dei ex suis operibus & beneficiis quae contulit deus spirituali semini Abraham, id est, imitatoribus eius: quae etiam & quotidie spiritualiter intellecta exhibet. De dignitate autem & excellentia istius nominis alleluia: sic dicit Ioannes Cassianus. Alleluia tantum habet honorem vt in Hebraica lingua sit traditum, nulli q3 alio sermone translatur. Hoc Graecus, hoc Latinus, hoc Chaldaeus, hoc Syrus, hoc Persa, hoc Arabs, hoc tenet euncta terrarum natio. Et quicquid est debitum diuinitati: dignitate huius nominis pia deuotione veneratur. Hoc nomen nulli absonum: nulli absurdum. quia omnes celebrant gaudia sua cum huius nominis suauitate prolata. Est ergo sensus tituli, alleluia, id est, laudate deum. vnde & a laude dei hic incipit Psal. Per titulum ergo quamuis appareat materia Psalmi, non tamen apparet quis fuerit auctor. vnde & secundum Hieronymum auctor istius Psalmi. quis fuerit ignoratur. & sic iste Psal. quo ad auctorem inter psalmos ignotos computatur. Quibus visis venio ad psalmi diuisionem. Diuiditur ergo in partes duas, quia psalmus primò omnes ad dei laudem excitat. secundò ad hoc multiplicem rationem assignat: ibi, Memento. Prima in duas, quia primò omnes ad dei laudem inducit. secundò modum laudandi deum ostendit: ibi, Cantate ei. Quantum ergo ad primum omnes excitans ad dei laudem dicit, Confitemini domino, scilicet, confessione laudis. Multiplex est enim confessio, scilicet, quaedam reorum damnatiua. quaedam peccatorum purgatiua: & quaedam dei laudatiua. vide ver. 81. Hic autè loquitur de confessione laudatiua. De hac confessione vide ver. 250. 1468. Vnde ad veram confessionem laudis requiritur dilectio dei. propter quod hic ait glos. Confitemini domino, id est, laudate deum. quod recte solum fit ab amante deum. Non enim est speciosa laus in ore peccatoris. An autem existens in peccato possit confiteri domino, vel ipsum laudare, quin nouiter peccet. vide ver. 825. Sequitur, Et inuocate nomen eius. Inuocare enim deum

Quod dicitur ma. que certaminis. 1797. 22. 1077. et. 14.

Deficit quis. quod dupliciter. Iud. 4. Trem. 5. Peccator per penitentiam deficiit quia amplius non est peccator.

1789 Deficiant peccatores a terra, & iniqui ita vt non sint: benedic anima mea domino. Hic pro peccatoribus orat vt conuertantur. Vbi notandum quod res duobus modis dicitur deficere, scilicet, quo ad esse: & quo ad modum essendi. Quo ad esse, sicut homo deficit quando moritur. sic enim dicitur Iud. 4. Defecit & mortuus est. Quo vero ad modum essendi, sicut quando quis calidus efficitur frigidus, albus niger, latus tristis. Trem. 5. Defecit gaudium cordis nostri. Et isto modo quando quis de bono efficitur malus, deficit a bonitate. & quando de malo efficitur bonus, deficit a malicia. Sic enim per penitentiam peccator deficit ab esse peccatoris: & amplius peccator dici non debet. 36. q. 2. apud omnipotentem. Isto ergo modo hic Psal. accipit deficere peccatorum: vt, scilicet, conuertantur vt amplius peccatores non sint: dicens, Deficiant peccatores a terra. glosa. Deficiant, scilicet, a peccatis ne iam sint quod prius erant, scilicet, ipsorum auferantur peccata & mala voluntas. Et iniqui, scilicet, qui peccant, in proximos deficient, scilicet, ita vt non sint iniqui. Et quia ad laudem dei est quando sic peccator deficit: vt sic deo subiciatur voluntarie: qui deo ante contrarius erat. Et per consequens qui suis orationibus vel doctrina peccatorem conuertit, hic deum laudat. ideo Psal. pro peccatoribus orans se deum laudate fatetur, dicens, Benedic anima mea domino.

deum est actus ad quem duo requiruntur, scilicet, primò puritatem conscientiae. Nam cum scribatur Iob. 2. Qui eumq; inuocauerit nomen domini saluus erit. Et tamen peccatores deus non exaudit. sequitur quod peccatores deum non inuocant. Inuocare enim componitur ex in, & voo, vocas. & sic inuocare idem est quod intus vocare. Innocas ergo deum quado intus vocas eum, scilicet, quando in domum cordis inuitas eum. Ad faciendū primum oportet mundari ab omnibus immudiciis. In turpi enim hospitio tantum dominū inuocare non debet. Mūdas autem conscientiae hospitium, quado deū vocas, nō pro tēporalibus, sed solum pro spiritualibus bonis. Si enim vocas deū, vt det tibi laetum, lucrū inuocas nō deū. Si inuocas eum vt prosperis in furto, furtū inuocas non deū. Gratis ergo, id est, sine causa auare inuocas deum, vt te ipse deus impleat. Nunquid sine auro & argento non vis illum ad te venire? Quid ergo de his quae facit tibi deus? Quomodo illa sufficere tibi: cui deus non sufficit? Secundò inuocare requirit fidei credulitatem. vide ver. 204. Istis ergo modis inuocandus est deus, scilicet, cum puritate & fide. vnde nunc ait Psal. Et inuocate nomen eius. Sequitur, Annunciate inter gentes opera eius, id est, cognoscere facite in populis. Quae autem sunt opera dei quae annunciate & predicare debemus aliis. vide ver. 657. 1370.

1791 Cantate ei, & psallite ei: narrate omnia mirabilia eius.

Hic ostendit modum laudis diuinae. ostendit enim quod tripliciter debemus laudare deū. Primò vniuersaliter. Secundò delectabiliter: ibi, Laudamini. Tertio perseveranter: ibi, Querite dominum. Primò debemus deum laudare vniuersaliter, scilicet, & quo ad nos & quo ad omnia eius opera. Quo ad nos primò: quia & intrinsecè & extrinsecè. i. corde & opere. Et quo ad hoc dicit, Cantate ei, & psallite ei. Cantate quia caratur corde ore & voce. Psallite, verò quo ad opera. psallere enim est opere laudare: quia manib9 psallitur. Quid autem sit cantare deo. vide ver. 482. 1145. 1643. Vel hoc intelligit de cātu charitatis in consonantia morū. Et de cātu charitatis dicitur ad Eph. 5. Impleamini spiritu sancto loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis: & canticis spiritualibus carantes & psallentes domino in cordib9 vestris. Et vide quod iste cantus charitatis quo deo canere debeamus, directè opponitur cantui prauitatis & diaboli. vt ostendit Hugo in de. 12. abusionibus seculi. abusione, 11. dicens, differt musica Christi à musica diaboli. Illa enim canticum suū incipit à voce sublimiori: haec autem ab humiliori: dicens, Dicite à me quia mitis sum. In musica siquidè Christi sex sunt voces consonae inter se & concordēs. Prima vox concordiae est hamilitas cordis: secunda mortificatio carnis: tertia compassio: quarta consolatio: quinta oratio: sexta deuotio. In istis ergo sex vocibus cantatur domino cantus charitatis. In his auditur iubilus vnitatis, consonum melos deuotionis, & dulcedo contemplationis. Et ad istum cantum charitatis & concordiae nos inducit psal. dicens, Cantate ei. Et Hugo vbi supra consimiliter ad hoc nos inducens ait, Sunt tres species sonorū quae sunt, pulsus, flatus, & cantus. Ad citharam pertinet pulsus: ad organum, flatus: cantus ad vocem. Assignatur haec consonantia sonorū: con-

Cantus significat est charitatis & concordiam. Hugo. 204. 11.

cordiae morum: si referatur ad pulsum citharae manuum operatio: ad flatum organi mentis deuotio: ad cantus vocis sermonis operatio. Percute ergo chordas citharae manu bonae operationis: vt concordēs proximo per exemplum mortificante carnis. Imple organum cordis flatu, id est, spiritu sanctae inspirationis: vt reddas deo sonum pia deuotionis. Haec ille. Et hoc est quod de isto cantu quo deo canere debemus: nobis dicit apostolus. Sitis in gratia canentes in cordibus vestris domino. Ad quem nos conformiter nunc hortatur psal. dicens, Cantate ei, & psallite ei. Quid enim sit psallere: vide ver. 708. 771. 772. Sequitur, Narrate omnia mirabilia eius, id est, loquimini de vniuersis mirabilibus eius. Hoc est quasi declaratiuum illius quod dixerat superius. Annunciate inter gentes opera eius. nisi quod hic additur omnia. & hoc ad determinandum quod laus dei debet esse vniuersalis: non solum: quo ad nos vt dictū est: sed etiam quo ad opera eius: vnde ait, Narrate omnia mirabilia eius. Sed quo modo omnia mirabilia dei possunt à nobis narrari, cum sint sine numero: vide ver. 91. Et aduerte quod non dicit monstrare, vel ostendite omnia mirabilia eius: sed narrate: quia mirabilia dei credi debent quae inuestigari non possunt à nobis. vide ver. 1182. 1466. Et quae mirabilia narrare debemus, vide ver. 1268. 657. 1370.

Laudamini in nomine sancto eius: laetetur cor quarentium dominum.

Hic ostendit quod deum laudare debemus hilariter. Omnia enim opera cum laetitia cordis debet fieri. quia omnia ex voluntate & libertate arbitrij procedunt, quandam secum delectationem gerunt. Omnis autem delectatio laetitiam causat. Et hoc est quod dicitur. 2. Cor. 9. Hilariter enim datorem diligit deus. Vbi ex bona electione quod laetanter faciendum est, conformiter inducit glosa. de omni alio bono opere: dicens, Hilariter enim datorem diligit deus, id est, qui ex voluntate bona dat talem diligit deus & remunerat: non tristem murmurantem. Qui enim dat vt careat radio interpellantis non vt reliciat viscera indigentis: & rem & meritum perdit. Et subdit ad propositum. Qui quid ergo boni facis, cum hilaritate fac: & tunc bene facis. si autem cum tristitia facis, illud sit de te: non tu facis. Similiter & cum bonum abstinentiae agimus: illud laetanter debemus facere. propter quod Christus ait, Cum ieiunatis nolite fieri tristes &c. vbi ait Hieronymus. Hic praecipit vt cum ieiunamus: nos letos & festuos esse monstremus. Similiter ergo deum laudando: laeto animo hoc facere debemus. & hoc est quod hic ait Psal. Laudamini &c. Laetetur cor &c. Vbi notandum quod quatuor sunt quae quasi idem videntur: sed tamen differunt ab invicem, scilicet, laus, honor, gloria & fama. Primò enim differunt: laus & honor à fama & gloria: tanquam causa ab effectu. Ex hoc enim quod aliquis laudatur & honoratur: apud alios habet famam & gloriam. Honor etiam differt à laude tanquam genus à specie: quoniam laus proprie stat in verbis, quibus aliquis honoratur & commendatur. sed honor non solum est in verbis: sed etiam in alijs signis exterioribus. vt dicitur primò rethorice. fama autem differt à gloria: quia ex honore fama procedit. Ex hoc enim quod quis honoratur, consequenter laudatur: & ex laude sequitur gloria: ex gloria

Coleff. 3.

1762

Laetitia debet esse in omnibus operibus bonis.

Hic. 6. Hierony.

Laus honor gloria & fama differunt.

A. Iste.

Laudē soli dō... mō uentur.

Laudē honorū... nobis dare debent.

Hypocrite pugnant contra deum. Gre. 8. moral. ca. 17.

ante sequitur fama. Ex quibus apparet quod laus est honor verbis alicui exhibitus. Cum igitur honore nulli debeat nisi uirtuoso... Quare deus in domino gloriatur non in seipso: sed in domino gloriatur.

Glosa.

Psal. 149.

1793 Querite dominum, & confirmamini: querite faciem eius semper.

Hic ostendit quod deum laudare debemus perseveranter. Nullum enim opus sine perseverantia laudem meretur, nec premium: ut ostendit Bernardus super illo verbo Christi, Qui autem perseveraverit usque in finem &c. dicens, Perseverantia sola meretur vicis gloriā: coronam uirtutibus &c. vide uersu 844.

A laudem uestram &c. Vbi nota quod hic queritur dominus per fidem. sed in futuro per clarā uisionem. In futuro autem fides non erit, sed cessabit, adueniente specie. Confirmatur autem fides in presenti quando durat usque ad uirtutum articulum uitae. Sed uisio in futuro nullo termino limitatur.

Mementote mirabilium eius quae fecit: prodigia & iudicia oris eius.

Hic consequenter Psalm. recitat dei beneficia: quae homines ad laudem dei excitant. Et diuiditur ista pars in partes quinque secundum quinque tempora quae narrat in quibus deus beneficia sua contulit populo suo. Prima pars continet tempus ab Abraham usque ad Iacob: in principio.

1794

Abraham sui exemplum fuit.

nec Dei uoluntatem nobis occultam. Quod vxor Loth illo tempore uerteretur in statuam salis: causam nullam reddere possit. Propter quod prodigiū uocatur. Et hoc est quod ait, Mementote mirabilium eius quae fecit. quae scilicet sunt prodigia eius: sunt & iudicia oris eius.

1795 Semen Abraham serui eius: filij Iacob electi eius.

Hic auditores excitantur. Cum enim semen in seipso gerat similitudinem eius a quo decidit: unde & postea per illud aliud simile in specie generatur. Et filius sit semen patris, pater quod filius patrem imitatur, & hinc est quod omnes alterius imitatores, semen illius dicuntur.

1795

Semen dicitur imitatori.

Dan. 2.

Psal. 21.

Gen. 22. Rom. 9.

Abraham sui exemplum fuit.

Gen. 15.

Fideles non imitentur naturalem rationem.

Gen. 17.

de quo scriptum est, Credidit Abraham deo: & reputatum est ei ad iustitiam. Et hinc est quod in generatione Christi in quo nostra fides consistit, Abraham primus pater ponitur: ut fidei typum gereret. Vbi notandum quod ad ueram fidem tria requiruntur, scilicet, fidei deuotio: operum fidei executio: & aduersitatum pro fide toleratio.

Gen. 5.

Israh. 48. Gualfred. 1.

Fides tria re iuratur.

1796 Ipse Dominus Deus noster: in uersa terra iudicia eius.

Hic ostendit quod Dei mirabilia ad omnes mundi partes dilatantur. Quia enim fideles qui semen Abraham dicuntur, per uniuersam terram seminati sunt & generati per Apostolos: sequitur quod si Deus mirabilia sua facit ipsi Abraham & semini eius, ostendit sua iudicia: quod hoc faciat in omni terra ubi fideles habitant.

1796

1797

Memor fuit in seculum testamenti sui:

sui tibi quod mandauit in mille generationes.

Hic ostendit quod dei mirabilia se extendunt ad omnes generationes preteritas presentes & futuras. Vbi notandum quod sacra scriptura no immerito testamentum dicitur. vide ver. 1303. 1527. Hoc autem testamentum primo fuit lex vetus: que quia nemine ad perfectum poterat adducere: ideo huius testamti memor, illud perfecit addens nouum testamentum sacre scripturæ: quam madauit obseruari vsque in finem. quia nouum testamtu amplius non mutabitur per aliud: sicut mutatum fuit antiquum per nouum. Et hoc est quod ait, quod, scilicet, testamentum mandauit in mille generationes. Ibi enim accipitur numerus determinatus pro indeterminato. Quod ostendens Greg. super illo verbo Job 9. Non poterat respondere ei vnum pro mille, ait, In sacra scriptura millenarius numerus pro vniuersitate solet intelligi. Hinc etenim Psal. ait, Verbi quod mandauit in mille generationes. cum profecto constet quod ab ipso mundi exordio vsque ad redemptoris aduentum per euangelistam non amplius quam septuaginta & septem propagines numerentur. Quid ergo in millenario numero: nisi ad proferendam nouam sobole: perfecta vniuersitas preceat generationis accipitur. Hinc & per Ioannem dicitur. Et regnabit cum eo mille annis. Quia videlicet regnum sanctæ ecclesiæ vniuersitatis perfectione solidatur. Est ergo sensus quod mandauit testamentum suum, scilicet, seruari in mille generationes, id est, sine fine. Et sic loquitur de testamento nouo: no de antiquo quod finem habuit. Vel etiam si loquatur de antiquo: loquitur de ipso vt nouum includit: quia nouum testamentum vetus includit: vt supra dictum est ver. 949. Vnde sententia versus est hæc. Memor fuit, scilicet, promissionis factæ ad Abraham, scilicet, quod Christus ex eo nasceretur. Gen. 12. Dixit dominus ad Abraham. In te benedicetur omnes cognationes terræ, scilicet, in Christo qui erit ex te oriundus. Et sic memor fuit verbi, scilicet, implendo promissum ipsi Abraham. Que quidē promissionis impletio in Christo fuit formatio noui testamti: quod mandauit in mille generationes. Ita quod ly verbi, refertur ad memor fuit. Et hanc expositionē hic insinuat Glo. Vel aliter per mille generationes intelliguntur solum boni & fideles: quibus Deus mandat testamentum suum, id est, hereditatem in testamto suo promissam donat. Numerus autem millenarius perfectionē significat vt ostēdit Greg. 35. moral. cap. 19. dicens, Breuiter dicere possumus quod apud secularem scientiam millenarius numerus idcirco perfectus habetur: quia denarij numeri quadratum solidum reddit. Decem quippe decies ducta sunt ceterum: que iam figura quadrata est: sed plena non est. Vt autem ad altitudinem surgat, & solida fiat: rursus centum decies multiplicatur & mille sunt. Sic ergo testamentum est verbum fidei: verbum euangelij quod extenditur in omnes generationes, pro quo seruato datur premium æternum: sed solum illis qui sunt de mille generationibus, id est, de numero perfectorum. Quamuis enim euangelium mandetur omnibus: quia tamen nō obseruatur ab omnibus: ideo promissa hereditas per euangelij non omnibus datur.

A ramenti sui ad Isaac. Hic ostendit quibus primo promissum est nouum testamentum, scilicet, ipse Christus qui nouum testamtu condidit. Promissus enim fuit Christus principaliter ipsi Abraham & ipsi Isaac. Abraham namque vt habetur Gen. 22. quado ad præceptum domini voluit immolare filium suum Isaac: sibi ait dominus, Per memetipsum iuravi, dicit dominus: quia non peperisti filio tuo vnigenito propter me, benedicens benedicam tibi: & benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ. Et Luc. 1. In iuradum quod iurauit ad Abraham patri nōstrum: daturum se nobis. Consequenter autem & hoc disposuit & iurauit ad Isaac qui erat filius suus per quem Christus erat descenditur. Vnde dicit dominus ipsi Abraham Genes. 22. In Isaac vocabitur tibi semen. Si ergo iurauit dominus Abraham quod ex semine suo nasceretur Christus: & determinauit quod in Isaac vocabitur sibi semen: consequens est quod intauit quod ex Isaac Christus nasceretur. Et hoc est quod ait, quod, scilicet, testamentum disposuit ad Abraham: & iuramenti sui, scilicet, intentio erat ad Isaac. Vbi nota quod quamuis diuersi sancti patres diuersis polleant virtutibus: sic quod in vna virtute vnus superat alium: sed in alia superatur ab illo, tamen inter omnes sanctos patres Abraham in humilitatis obedientia maior prædicatur. Et quia hæc virtus præcipua fuit in Christo: per quam totum mysterium redemptionis humanæ compleuit, qua factus est obediens patri vsque ad mortem. ideo in signum huius conformitatis in humilitatis virtute: Deus maxime legitur disposuisse Christum ex semine Abraham incarnari. Quod ostendit Greg. 27. moral. dicens. Ad medium sanctorum parua exempla ducamus. Ecce cum præceptis celestibus subiici per obedientiam cupimus: consideratis antiquorum patrum vestigijs iunamur. Quid enim Abraham obedientius: qui ad vnā vocem dominicā cognatos & patriam deseruit: & pro adipiscenda æterna hereditate ipsum ferire non tepidauit quam senex iam & penē moriturus acceperat hæredē, &c. vide residuum ver. 1249. Quia igitur virtus humilitatis maxima fuit in Christo: cuius exemplum præcipuum præcessit in Abraham: ideo inter omnes quibus promissus est Christus principaliter notatur Abraham. Similiter quia exemplum patientiæ maximum fuit in Isaac qui iam grandis effectus se à patre ligari permisit: & aræ superponi, vt occideretur à patre. Christo autem nihil patientius: ideo eadem ratione ex ipso Isaac Christum procedere fuit promissum. Quod notans Gregorius, ait, Cum patientiæ apprehendere virtutem conamur: præcedentium patrum exempla inspiciamus. Quid enim Isaac patientius qui ligna portat, & de holocausto interrogat: atque post paululum ab Abraham ligatur & non loquitur: aræ superponitur & non reluctatur: Quid isto viro patientius dici potest: qui quali ad solatium ducitur & requiritur ad feriendum: ligatur & conticescit: & oblatus in holocaustum tacet.

Et statuit illud Iacob in præceptu: & Israel in testamentum æternum.

Hic consequenter describitur facta à tempore Iacob vsque ad Iosue. Mirabilia autem que notantur facta ipsi Iacob sunt plura: secundum que ista

ista pars diuiditur. Primum est diuini cultus imperatio. secundum est suis terræ promissionis distributio: ibi, *Dicens tibi*, tertium est sui generis multiplicatio: ibi, *Cum essent in numero*, quartum est per mundum peregrinatio: ibi, *Et pertransierunt*, quintum est ipsius ab hostibus protectio: ibi, *Non reliquit*, sextum est Christianorum commendatio: ibi, *Nolite tangere*. Quantum ad primum notandum quod præceptum diuini cultus singularissimè datum à Deo fuit ipsi Iacob. quod tamen ante datum fuerat Abraham & Isaac minus lucidè. Quod quidem fecit Deus. quando Deus apparuit ipsi Iacob dicens, Ego sum dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. Terrā in qua dormis dabo tibi & semini tuo. Et illa erat terra promissionis in qua nasciturus erat & Christus moriturus: & nostræ redemptionis impleturus mysterium. In qua terra cultus diuinus erat ampliandus: sacerdotes & ministri ad illum cultum deputandi: templum per Salomonem construendum: quem cultum maxime ampliavit Dauid & Salomon. Quando ergo Deus dixit ipsi Iacob quod sibi daret terram illam & semini suo: per hoc sibi præcepit diuini cultum quod in illa ampliandum obseruaret. Ideo sibi ait. Ego sum Deus Abraham: imponens sibi cultum vnus Dei. Et ideo statim Iacob euigilans intelligens præceptum de diuino cultu sibi per illa verba datum: statim promisit se colere Deū. Vnde dicitur ibi quod surgens Iacob accepit lapidem quem supposuerat capiti suo: & illum in altare consecrauit fundens oleum desuper, dicens, Erit mihi dominus in Deū, & lapis iste quem erexit in titulum: & cunctorum que dederis mihi decimas offeram tibi. Vnde de præcepto diuini cultus ait, *Et statuit illud in Iacob præceptum*. Et quia Iacob binominis fuit: vocatus est enim Iacob, id est, supplantator: quia nasceris tenebat plantam fratris. Gen. 25. Sed postea quado lustrauit cum angelo, & Deū clarè vidit Israel, id est, videns Deum ab angelo vocatus fuit. Ideo primū dictum de Iacob sub alio nomine replicat: dicens. Et illud idem statuit Israel in testamentum æternum, id est, in descendentes ab illo Israel siue Iacob. non quidem secundum generationem carnalem, sed secundum generationem spiritualem que fit per imitationem cultus & bonorum operum. Isto enim modo gentiles conuersi dicuntur filij Abraham, Isaac, & Iacob. Ideo autem præceptum diuini cultus posuit in Iacob ad denotandū quod fides siue operibus mortua est. Inter omnes enim sanctos patres Iacob fuit laboribus plurimis magis deditus. Vnde de ipso ait Greg. Quid enim Iacob laboriosus qui apud Laban tam longo tempore propinquus iure cognationis opera exercuit seruitutis: & vice obscuro est famuli vt perseuetetur præmiis hæredis.

Dicens tibi, dabo terram Chanaan: funiculum hereditatis vestræ.

A uisit Iosue per fortis: vt habetur Iosue 18. Quamlibet autem contingentem singulas tribus vocat funiculū hereditatis. Funiculus enim dicitur quadam mensura. Et secundum certam mensuram, & certos terminos Iosue cuiuslibet tribui assignauit dictam terram promissionis. De hoc vide ver. 1337. Quia autem multi mirantur quod sacra scriptura totiens facit mentionem de ista terra promissionis dara populo Israel: Ideo notandum quod hoc non facit scriptura propter ipsam terram promissionis in se sed magis ad imprimendum mentibus fidelium significatum istius terræ: & qui sunt qui modo ciuitantur, & quibus distribuitur. Notans ergo quod illa terra promissionis significat celestem patriam quam Deus suis fidelibus promisit, ad quam non omnes pertinent, sed solum prædestinati quibus datur in funiculo distributionis: quia secundum proportionem meritotum erit & proportio præmiorum. dicente Christo. In domo patris mei mansiones multe sunt. Hæc autem celestis patria dicta est terra Chanaan: qui interpretatur humilis: quia sine humilitatis virtute nullus intrat in eam. Datur autem duodecim filiis Iacob: per quos duodecim virtutes significantur: quibus hæc terra metetur à nobis. Isti filij Iacob fuerunt, Ruben, Symeon, Leui, Iudas, &c. Quid autem isti significant: vide ver. 1372.

Cum essent in numero breui, paucissimi & incolæ eius.

Hic ostēditur tertium, scilicet, sui generis multiplicatio mirabilis. Nam quando Iacob ingressus est Ægyptum cum omnibus ab ipso descendentes: omnes insimul erant septuaginta. Et tamen sic in paruo tempore multiplicati sunt, quod non numeratis illis de tribu Leui, ex aliis vndecim tribubus Moyse solum viros bellatores numerando à viginti annis & supra, omisissis mulieribus & paruulis, sexcenta tria milia quingenti quinquaginta. Hoc ergo admiratione dignū ostēdit Psal. dicens, *Cum essent in numero breui*, quia solum septuaginta. *Et paucissimi incolæ eius*, scilicet, ipsius Iacob supple mirabiliter multiplicati sunt. Per hoc autem quod dicit: *Incolæ eius*: notat grammatici, quod ista differunt, scilicet, inquilinus, incola, aduena, & peregrinus. Nam inquilinus dicitur à colo colis, scilicet, qui aliena colit, vel habitat. Sic tamen differunt inquilinus, incola, aduena & peregrinus. Nam inquilini sunt qui emigrant: sed incola vel aduena qui aliunde veniunt. Nam incola non indigenam, sed aduenam designat. Hæc ergo inter ista differentia est. Nam inquilini sunt qui emigrant, & non perpetuo permanent: sed aduenæ vel incolæ sunt aduenticij, sed permanentes. idem & acolæ. Peregrini verò propriè dicuntur quorum parentes ignorantur. sunt enim de longinqua regione. Indigenæ verò sunt inde geniti, inde nati, scilicet, in eodem loco vbi habitant. Sic ergo Iacob cum suis descendentes fuit incola in terra Ægypti. quia aliunde ibidem venit mansurus. Per hoc enim vult ostendere Psal. multiplicationem fidelium qui eadem via multiplicati sunt: sicut & successores. Nam isti sunt multiplicati medijs aduersitatibus & persecutionibus. Nam vt scribitur Exod. primo. Oderat Ægyptij filios Israel: & affligebant illudentes eis: atque ad amaritudinem perducebant vitam illorum operibus doris, &c. Sed quanto magis opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur & crescebant.

Greg. 2. 9. moral. cap. 1. Nullo significat vniuersitatem.

Apo. 20.

Gen. 12.

7 mille significat perfectionem.

Greg. 35. moral. cap. 19.

1798

Iacob habuit præceptum iure dnm. Gen. 28.

Gen. 28.

Abraham exemplum obedientie.

Iacob enim cum suis filiis.

Greg. lib. 27. moral. ca. 7.

1800

Gen. 28.

Iosue 18.

Ioan. 14.

1801

Incola incola inquilinus aduena indigena peregrinus.

Ecclesia aduersitatibus crescit.

banz. Consimiliter fideles a principio erant paucif...

A nobilium quam ignobiliu eiusdem ciuitatis. Plebs...

B Non reliquit hominem nocere eis: & corripuit pro eis reges.

Hic ponitur quintum, scilicet, ab hostibus prote...

C Hic ponitur sextum, scilicet, Christianorum com...

D Hic ponitur septimum, scilicet, ab hostibus prote...

E Hic ponitur octimum, scilicet, Christianorum com...

1802 Et pertransierunt de gente in gentem: & de regno ad populum alterum.

Hic ponitur quartum, scilicet, ipsius per man...

1803 Hic ponitur quintum, scilicet, ab hostibus prote...

1804 Nolite tangere christos meos: & in prophetis meis nolite malignari.

Hic ponitur sextum, scilicet, Christianorum com...

Hic ponitur septimum, scilicet, ab hostibus prote...

A & non intelligens Propheta catholicus & intel...

Et vocauit famem super terram: 1805 & omne firmamentum panis contriuit.

Hic describuntur mirabilia quae acciderunt a...

Hic ponitur octimum, scilicet, Christianorum com...

Hic ponitur nonum, scilicet, ab hostibus prote...

Hic ponitur decimum, scilicet, Christianorum com...

Hic ponitur undecimum, scilicet, ab hostibus prote...

Vertical marginal notes on the left side of the page, including '1802', '1803', '1804', and various scriptural references.

Vertical marginal notes on the left side of the second page, including 'Christi dicebantur patres antiqui', '1804', and 'Christi dicebantur patres antiqui'.

Vertical marginal notes on the right side of the second page, including 'Gen. 41', 'Fames multiplex', 'Luc. 15', 'Petrus 22', 'Amos 8', and 'Greg. li. 14 moral. cap. 7'.

bustus: extra verò qua casualis: infirmus est. Robor ergo spiritus est anima rationalis quam impugnatibus vicis resistere per rationem valet. Ex rationali quippe anima habet homo: ut in perpetuum vivat. Peccatoris ergo robor fame attenuatur quãdo eius anima nulla interni cibi refectioe pascitur. Hinc ergo famẽ quandoq; deus immitit propter rebellionem audientium. sicut à Judæis trãtulit predicatores Apostolos propter ipsorum obstinationem. Vel tunc istam famem immittit, quãdo cordibus nostris desiderium audiendi verbum Dei inspirat. Sicut de gentibus conuersis dicitur, Conuertentur ad vesperam: & famem patientur vt canes: vide verſ. 94. Tertid est fumes pene infernalis. vnde de quolibet dãnato dicitur. Plaga eius, ignis, luctus & fames. Ignis quia damnati reali igne qui non extinguitur cruciabuntur. Luctus propter acerbitatem doloris. Mat. 13. Ibi erit fletus & stridor dentium. Sed fames, quia ibi naturale desiderium frustrabitur: quia desiderabunt mortem & mors fugiet ab eis.

1806 Misit ante eos virum: in seruum venditus est Ioseph.

Hic ponitur secundum, scilicet, ipsius Ioseph venditio. Vt enim habetur Gene. 37. videntes fratres Ioseph quod ipse à patre eunclis plus amaretur: & quod propter somniũ quod fecerat, scilicet, quod manipuli fratrũ adorabant manipulum suũ. Item quia vidit solem & lunam & stellas vndecim ipsum adorare. Quia somnia pater eius Iacob interpretatus est, quod ipse à patre & matre ac vndecim suis fratribus adoraretur. Et hoc fratres sui sufferre non poterant. Et ideo ne hoc eueniret, ipsum semel à patre ad eos missum, vendiderunt mercatoribus Ismaelitis eunclis in Ægyptum cogitantes & cogitatione dicentes, Vendidimus eum seruũ: amplius non dubitamus quod nobis nõ dominetur. Et vide mirabile iudicium Dei. Ista venditio directe fuit via, vt dominaretur ipsis. Vnde hoc ostendit Grego. super illo verbo, Job 5. Qui apprehendit sapientes in astutia sua. dicens, Sape enim nonnulla humana sapientia inflati dum desideris suis diuina iudicia contraire conspiciunt: astutus ei relicitari machinationibus eonantur. Et quod ad votũ suum vim superna dispensationis intorqueat: callidis cogitationibus insunt. subtrihora cõsilia exquirunt. Sed inde voluntatem Dei peragunt: vnde hanc immutare contendunt. Atque omnipotentis Dei consilio dum resistere nituntur, obsequuntur. Et subdit infra ad propositũ de venditione Ioseph: dicens, Ioseph somnium viderat: quod suo manipulo fratrum manipuli se prosternebant. Somniũ viderat quod sol & luna cũ reliquis stellis se adorabant. Quia quia purẽ fratribus reulit: eorũ corda protinus future damnationis inuidia pauoreq; percussit. Cumq; hanc ad se venire conspiceret malitia sanie dixerunt, Ecce somniator ille venit: venite occidamus eum: & videamus quid illi proderunt somnia sua. Cuiq; eius dominio se subici metunt: somniatore in puteo deponunt: eumq; in Ægypto ductus seruituti subditus, luxurie accusacione dãnatus: callitatis merito adiutus, prophetia iudicio ereptus est: omni Ægypto prælatus est. per supernam verò sapietiam prouidus frumenta concessit: & futuro periculo famis obuauit. Cumq; in orbẽ

Gen. 1.6. mal. cap. 13. Job 5. Consilia nostra contra ordinationem dei non possunt. Ioseph viderat somnia: factus est dominus Ægypti.

fames irruit, de alimentorum preparatione sollicitus Iacob filios in Ægyptum misit. Qui frumentorum dispensationi prepositum Ioseph nescientes inueniunt: atque vt mererentur alimenta percipere, eorum dispensatorem compulsi sunt: protinus pronis in terra ceruicibus adorare. Penitemus ergo rei gestæ ordinem: pensemus quomodo sapientes in ipsa sua astutia vis diuina comprehendit. Ideo enim ab eis Ioseph venditus fuerat, ne adoraretur. Sed ideo est adoratus, quia venditus, &c. Ex quibus patet: quod quamuis Dei bona dispensatione Ioseph sit venditus, missus fuit in Ægyptum vt parentibus & fratribus aliis prouideret reimpore famis. mala tamẽ voluntate fratres sui ipsum vendiderunt. Vnde eis dixit Ioseph postquã ipsum cognouerunt: non vestro consilio sed Dei huc missus sum voluntate, vt referretur mihi super terram Ægypti ad viuendum habere possitis. Gen. 45. Est versiculi sensus iste, Misit ante eos virum, scilicet, Deus misit ante patrem suum & fratres: virum, scilicet, Ioseph qui recte vit, id est, virtuosus erat: & hoc ad prouidendum. Sed per quem modum misit: adiungit dicens, In seruum venditus est Ioseph, &c. Respectu ergo eiusdem missionis ponitur bona voluntas dei in prima parte versus: sed mala voluntas fratrum eius in parte secunda.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius. ferrum pertransiit animam eius: donec veniret verbum eius.

Hic ponitur tertium, scilicet, ipsius Ioseph incarcerationio: quæ habetur Gene. 39. Nam cum Ioseph ab Ismaelitis ductus esset in Ægyptũ, ipsum in seruum sibi emic Phutiphar princeps exercitus Pharaonis: qui inuenit gratiam corã domino suo: vt liberẽ de ipso confides administrationem totius domus suæ in manu ipsius Ioseph poneret. Dominus autem Deus benedixit illi domui propter Ioseph, & multiplicauit omnia bona eius. Erat autem Ioseph pulchra facie, & decorus aspectu. Omnia autem ipsius Phutipharis semel iniecit oculos in Ioseph, & ait illi, Dormi mecum. Qui nequam acquiescens operi nefario respondit, Ecce dominus meus omnib; mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua: nec quicquam est quod non tradiderit in mea potestate preter te, quæ vxor eius es. Quomodo ergo possum hoc malum facere & peccare in dominum meum? Illa autem continuõ molesta erat illi. Accidit autem quadam die, vt illa apprehenso vestimento Ioseph diceret: dormi mecum. Ille autem relicto in manu eius pallio fugit foras. Cumq; illa videret se contemptam marito suo ait. Ingressus est ad me seruus Hebræus vt illuderet mihi. Cumq; ego clamassem, ipse timens reliquit pallium quod tenebat in manu, & fugit foras: & in argumetum fidei retentum pallium ostendit. Quibus auditis dominus nimis credulus verbis cõingis fecit Ioseph in carcere poni, & compedibus ferreis alligari. Et sic misit ultra duos annos. Hoc ergo exprimens Psalm. dicit, Humiliauerunt in compedibus pedes eius, scilicet, ministri Phutipharis ad præceptum Domini sui ipsam incarcerationum pedes eius compedibus ferreis ligauerunt: ferrum pertransiit animam eius: quia ex illis compedibus non solum affligebatur in corpore, sed etiam in mente. Quamuis enim patiẽtiam seruaret: tamen affligebatur mente: maximẽ considerans

1807

Gen. 40.

Gen. 40. Somnia Phipharis ex of. falsiũ eius.

infamiam sibi illatam, & malitiam mulieris. Et sic remansit donec veniret verbum eius, id est, donec veniret tempus in quo verbis suis ostenderet sapientiam suam. Quod tempus fuit quando ipse existenti in compedibus duo ministri regis qui erant cum ipso in carcere, scilicet, pincerna & princeps pistorum, viderunt somnia: quæ ille prudenter & veraciter exposuit. Quæ expositio fuit causa liberationis: sicut dicitur. Istud autem verbum: ferrum pertransiit animam eius, exponit Ber. de Christo dicẽs. Foderunt Iudæi manus Christi & pedes & latus lancea forauerunt eius anima sciat compati infirmitatibus meis. Patet arcanum cordis. Per foramina corporis patet magnum pietatis illud sacramentum: patet viscera misericordie dei nostri: in quibus visitauit nos oriẽ ex alto: quod viscera per vulnera pateat: in quo enim clarius quã in vulneribus illuxisset. Quoniam tu domine suavis & mitis & multæ misericordie: Maiorem enim miserationem nemo habet: vt animam suam ponat quis pro amicis suis & damnatis. Meum proinde meritum miseratione domini, &c. Per hæc omnia vult ostendere Psalm. quod aduersa presentis vite patienter sufferre debemus: ignorãtes diuinæ dispositionis consiliũ. Quod quandoque ideo hominẽ humiliat: vt ipsum exaltet gloriosius: hominẽ in carcere ponit: vt inde ipsum gloriosius ducat ad regnum. sicut in Ioseph hic ostendit exemplum. vt Act. 4. Nescit quis præuidere: quod de carcere carnisq; introducat quis ad regnum: & alius natus in regno inopia consumatur.

Bernard.

Aduersitas in via est ad salutem.

Act. 4.

1808 Eloquium domini inflammauit eum: misit Rex & soluit eum: princeps populorum, & dimisit eum.

Hic ostenditur quartum, scilicet, ipsius Ioseph liberatio. Aduertendum tamen quod in translatione Hiero. habetur, Eloquium domini probauit eum, scilicet, habere spiritum & sapientiam Dei. & idẽ est, quia ex hoc quod eloquiũ domini inflamauit eum, probatum fuit ipsum habere sapientiam Dei. Huius historia habetur Gene. 40. Cum enim Ioseph compedibus ferreis in carcere esset detentus: accidit vt duo ministri regis Ægypti peccarent domino suo regi. quos in carcere in vbi erat Ioseph iussit mitti. quos semel cum Ioseph tristiores solito vidisset, dixit eis, Cur tristior solito est hodie facies vestra: Qui dixerunt, Vidimus somnium, & non est qui interpretetur nobis. Dixitq; Ioseph. Referte mihi quod vidistis. Narrauit prepositus pincernarum somnium suum, dicens, Videbam coram me vitam, in qua erant tres propagine, crescere paulatim geminas: & post flores vvas maturefcere. calicemq; Pharaonis in manu mea. Tuli ergo vvas & expressi in calicem quem tenebam, & tradidi poculum Pharaoni. Respondit Ioseph. Hæc est interpretatio. Tres propagine: tres adhuc dies sunt: post quos recordabitur Pharao ministerij tui: & restituet te in gradum pristinum: dabilq; ei potũ sicut facere consueueras. Rogo te memento mei cũ bene tibi fuerit: vt suggeras Pharaoni vt educat me de isto carcere: quia furtim sublati sum de terra Hebræorum: & hic innocens in lacum missus sum. Tunc alius pistorum magister, videns quod prudenter somniũ exposuisset: ait, Et ego vidi somniũ, quod habebam tria canistra fariq; super caput meũ & in vno canistro quod erat superius: portare om-

nes cibos qui sunt arte pistoria: auelq; cæli comedere ex eo. Respondit Ioseph. Hæc est interpretatio.

Tria canistra, tres adhuc sunt dies post quos Pharao auferet caput tuum: & suspendet te in cruce, & lacerabit volucres carnes tuas. Et sicut Ioseph exposuit, sic & rei exitus fuit: quia post tres dies pincerna fuit restitutus in officium suum: & pistor fuit suspensus. Ista autem interpretatio fuit eloquium: quia reuelatũ fuit sibi à domino verbũ, quod hic protulit. Et hoc est quod ait, Eloquium domini inflammauit eum. Iste ista gestis: ille pincerna liberatus: oblitus est interpretis sui Ioseph: nec aliquã mentionẽ de ipso fecit Pharaoni. Sed duobus annis postea elapsis: Pharao vidit somnium: quod septẽ boues crassæ pascebantur: post quos veniebãt alia: septem macilentæ nimis. Rursumq; dormiens vidit aliud somnium: quod septem spicæ pullulabant in culmo vno plenæ atq; formosæ. post quas videbat alias septem tennes vt edine cõsumptas. Quia somnia dum sapientibus Ægypti narraisset: nullus sciebat illa exponere. Tunc pincerna reminiscens Ioseph interpretis sui: ait Pharaoni. Cõfiteor peccatũ meum. Dum essem in carcere: vidi somnium ego & pistorum magister, cũ narrauissemus vni incarcerationato Hebræo, scilicet, Ioseph: exposuit nobis verẽ sicut rei euentus probauit. Et tunc ad regis imperiũ subito de carcere e ductus fuit Ioseph. Causa ergo quare e ductus fuit de carcere, fuit eloquiũ domini: qui inflammauit eum, id est, informauit in solutione somniorũ pincernæ & magistri pistorum.

Et hoc est quod ait, Eloquium domini inflammauit eum, misit rex & soluit eum. Et non misit minores ad liberandum eum: sed misit principes populorũ: & dimisit eum: scilicet, à carcere. Non est credendũ quod scriptura sacra tanta de isto recitet propter eius corporalẽ liberationem: sed magis propter significatũ: quia per hoc significatur quod vinculis peccatorũ ligati: gratia spiritus sancti soluantur. Quid enim est eloquium domini: nisi spiritus sanctus: dicente Christo suis Apostolis. Non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Cũ autem istud eloquiũ incarcerationatũ peccatorum vinculis inflamat: statim ipsum liberatum à vinculis emittit.

Eloquiũ domini est spiritus sanctus.

1809 Constituit eum dominum domus suæ: & principem omnis possessionis suæ.

Hic ponitur quintum, scilicet, ipsius Ioseph exaltatio. Causa enim huius exaltationis habetur Gene. 41. Nam cũ Ioseph e ductus esset de carcere ad suggestionẽ magistri pincernarum, vt solueret somnia Pharaonis de septẽ vaccis pinguibus præcedentibus, & septem macris sequentibus: similiter & de septem spicis pinguibus præcedentibus, & septem vacis subsequenteribus. & illa prudenter soluisset, dicẽs: quod primæ vaccæ septem pingues & septem spicæ priores plenæ: significabãt septem annos proximẽ futuros maxime abundantie & fertilitatis. sequentes autem septem vaccæ macilentæ & septem spicæ vacuæ: significabant septem alios annos sequentes maxima sterilitatis, in quibus cõsumptura est fames omnem terram. subdit dicens regi, Prouideat ergo Rex virum sapientem & industrium & præficiat eum terra Ægypti qui constituat prepositos per singulas regiones Ægypti, qui tempore septem annorum fertilitatis

Ioseph in regnum exaltatus.

congregent frumenta in horrea regis: vt habeatur...

Prelati conditiones.

1810 Vt erudiret principes eius sicut semetipsum: & senes eius prudentiam doceret.

Hic ponitur sextum, scilicet, ipse Ioseph illustratio. Quia sicut ipse a Deo illustratus fuerat...

Scientia est duplex.

Sapient. 8.

Studium scientia in Aegypto incepit.

Prudentia multis placet.

Luc. 16. Baruch 3.

Phil. 6. Ethicorum.

tia temporalis, scilicet, vera & falsa. Falsa est illa que intendit non bonum sine: & tamen moderat caute...

Prover. 1.

Tullius.

Philosophus.

Aristo.

2. Paral.

1. Reg.

Pulchrum.

Prover.

1. Reg.

Prover.

prout fuerit rationis. Ista autem prudentia facit in homine ista bona: quia Rationem dirigit ad recte...

Aristo 6. Ethicorum.

Prover. 2.

1. Reg. 3.

Prover. 14.

Prover. 15.

Mat. 10.

Aug. 11.

Prover. 1. 1. Paral. 4.

1. Reg. 9.

Aristo.

1. Reg. 11.

Gen. 31.

A habetur Gen. 45. Cum enim fratres Ioseph filij Iacob descendissent in Aegyptum vt emerent frumenta: & finaliter Ioseph se manifestasset eis...

Accola an dicitur.

Et auxit populum suum vehementer: & firmavit eum super inimicos eius.

1812

Hic ostendit octavum, scilicet, ipse populi, scilicet, Iacob filiorum multiplicatio. Nam vt habetur Exode 1. Filij Israel creuerunt: & quasi geminantes multiplicati ac roborati sunt nimis: & impleverunt terram.

Exod. 1.

Israel in Aegypto pro quomodo fuit fortissimus.

Exod. 1.

Et intrauit Israel in Aegyptum: & Iacob accola fuit in terra Cham.

Hic ponitur septimum, scilicet, populi dei in Aegyptum descensio. Vbi notandum quod Iacob fuit binominis.

E habetur Gen. 45. Cum enim fratres Ioseph filij Iacob descendissent in Aegyptum vt emerent frumenta: & finaliter Ioseph se manifestasset eis...

N 3 porten

Bibliotheca

Christus mortuus est pro multis et nostris

Origenes

Philip. 1.

1813

Conuertit cor eorum vt odirent populum eius: & dolum facerent in seruos eius.

Hic ponitur nonum, scilicet, ipsius populi ab Aegyptiis afflictio. Quod fuit quando rex Aegypti alios Aegyptios induxit aperte ad persequendum filios Israel, dicens eis. Ecce populus filiorum Israel multus, & fortior nobis est. Venite sapienter opprimamus eum: ne forte multiplicentur &c. Et tunc afflixerunt eos aperte operibus duris luti & lateris. Et quantum ad hoc dicit, Conuertit cor eorum vt odirent populum eius. Etiam occulte insidiabantur eis. Vt puta, quia rex Aegypti praecipit obstetricibus, vt in partu Hebraeorum masculos interficerent: simulando quod abortiuum fecissent. vt habetur Exo. 1. Sed dices: Quis conuertit cor eorum ad tantum malum peragendum: vt odirent populum eius, & dolum facerent &c. Dicunt aliqui quod hoc refertur ad regem Aegypti: qui dixit, populo suo, Populus filiorum Israel fortior est nobis. Venite sapienter opprimamus eum &c. Non enim auli sunt dicere quod hoc fecerit deus: timentes ex hoc dicere quod deus est causa peccati. Sed hoc non stat in veritate: quia ad litteram Psal. loquitur de deo, scilicet, quod deus conuertit cor eorum vt odirent filios Israel. Non est minus periculum confiteri: quod deus conuertit cor eorum ad odium: quam dicere quod deus indurauit cor Pharaonis. Qualiter autem hoc deus facere possit: non tamen sit causa peccati. vide ver. 1697. Cofimiliter dicitur hic de deo: quod conuertit cor eorum vt odirent populum eius &c. Quomodo autem hoc sit possibile deo: hic declarat glos. non quod deus illorum corda ad malum induxerit: sed ipsi propter bona dei. opera ad malum sunt moti. verbi gratia, Deus benefaciebat populo Israel: ipsos multiplicando & fortificando. Aegyptij ergo hoc videntes: ad inuidiam sunt excitati, scilicet, quod accolae & peregrini in ipsorum patria tantum prosperarentur. Et ex hoc bono opere dei, se ad illorum o-

Exo. 7.

Cor ad malu quomodo conuertit deus.

EXPOSITIO

diu conuerterunt. Vnde hoc ponens glos. hic dicit. Conuertit cor eorum vt odirent populum eius. Non ideo dicit, Conuertit cor eorum: quod deus sit auctor mali. Non intelligendum est vel credendum quod deus cor hominis ad facienda peccata conuertat: vel quod paruum peccatum sit odisse populum dei. Istorum ergo grauium peccatorum auctor non est deus: quia nullius etiam leuissimi peccati, auctor credendus est. Sed mirabilis dei bonitas etiam malis bene vititur. Cu enim ipsi vitio suo mali essent: ille de malo illorum bene fecit. Non enim antequam odissent populum eius, boni erant: sed maligni & impij: tales erant qui facile incolis suis felibus inuiderent. Dum ergo auxit deus felicitatem populi sui: hoc dei beneficio illi ad inuidendum sunt conuersi: quia iam mali erant. Non itaque cor illorum malum faciendo: sed populo suo beneficiendo cor eorum sponte malum conuertit: dum suos multiplicauit: vt odirent per inuidiam populum eius. Inuidia enim est odium alienae felicitatis. quo illorum odio ad exercitationem populi sui: & ad gloria nominis sui vsus est: sicut sequentia docent &c. Vnde Exode 1. dicitur. Oderant filios Israel Aegyptij: & affligebant illudentes eis.

Misit Moysen seruum suum: Aaron quem elegit ipsum.

Hic describuntur mirabilia facta tempore Moysen in terra Aegypti quam in deserto. Et primo describuntur prima. secundo secunda. ibi. Petierunt & venit coturnix. Circa primum duo facit: quia primo ostenditur quorum ministerio illa mirabilia sunt facta. secundo quomodo: ibi. Posuit in eis. tertio quae mirabilia fuerunt illa. ibi. Misit tenebras. Quantum ergo ad primum notat ministros mirabilium factorum in Aegypto: qui fuerunt Moyses & Aaron. In illis enim mirabilibus Moyses erat principalis minister. sed quia no erat multum eloquens: deus sibi allocauit fratrem suum Aaron: qui loquele magnam habebat facundiam. Vnde Exo. 4. Postquam dixisset dominus Moysi, Veni mittam te ad Pharaonem: vt educaas filios Israel de Aegypto. At Moyses ad dominum. Obsecro domine non sum ego eloquens: sed impeditioris & tardioris linguae sum. Tunc sibi respondit dominus, Aaron frater tuus scio quod eloquens est. tu pones verba mea in ore eius. ipse loquetur pro te ad populum: & erit os tuum. Sic ergo istos duos ministros elegit deus vt loquerentur Pharaoni: & ipsorum ministerio mirabilia in Aegypto faceret coram Pharaone. Moyses erat immediatus dei minister: sed Aaron quasi minister Moysi. Et aduerte, quod vt ait glos. Exo. 4. Moyses ideo dicebatur no eloquens: quia secundum Hebraeos Moyses gracile & tenuem habuit vocem: & in illis mirabilibus fiendis coram Pharaone, necesse erat vt voce clara quia regio fastu prope Pharaonem accedere no pennittebatur. Erat autem tunc Moyses octuaginta annorum: Aaron autem octuaginta tres. Hos ergo duos, scilicet, Moysen & Aaron in simul misit dominus vt liberarent populum suum de seruitute Aegypti: ad denotandum quod praelatus volens subditos de seruitute peccati liberare in se debet simul habere Moysen & Aaron. Per Moysen qui fuit legislator, scientia intelligitur: sed per Aaron charitas: quia nec scientia sine charitate: sed nec charitas sine scientia subditis proficit. immo magis potest subditis proficere scientia praelati quam bona

1814

Exo. 4.

Exo. 4.

Moyses in mirabilibus facienda erat principalis.

PSALM CIII.

151

Oddo. Exo. 28. Praelatus debet habere scientiam & caritatem.

Exo. 17.

Aaron significat caritatem & dilectionem dei.

1. Corin. 13.

Exo. 19. Hic significat caritatem & dilectionem proximi.

1. Iuan. 3.

Exo. 7.

1815

Moyses in mirabilibus facienda erat principalis.

bona ipsius vita: vt dicit Oddo. super illo verbo Exo. 28. Applica ad te Aaron fratrem tuum. dices. Praelatus si ignorat legem dei, quomodo suum sequetur officium? qui nec de vulnere scit iudicare: quomodo ipsum curare poterit? Cum ergo reprobatus sit praelatus ex mala vita: multo fortius ex ignorantia. Peccare enim potest praelatus occulte vt noceat sibi soli. Si vero caecus fuerit: no se solum, sed totum gregem in foueam trahit. Sic ergo quia ratione subditorum plus in praelato necessaria est scientia vel cognitio diuinae legis figurata per Moysen: quam caritatis vel bona vita figurata per Aaron. Hinc est quod Moyses praemittitur ipsi Aaron. cum dicitur, Misit Moysen seruum suum: Aaron, &c. Et quod per Aaron charitas vel sanctitas vitae denotetur: quod videtur magis obscure: hoc patet. Quoniam magnam charitatem expressit Aaron quando se totum in adiutorium Moysi orantis dedicauit: immo in subsidium totius populi: pro quo Moyses orabat. Exo. 17. Vbi dicitur quod du Moyses oraret: Aaron & Hur sustentabant manus eius. Quae verba ad propositum exponit Gualfre. dicens, In Aaron & Hur amorem dei & proximi accipite: quia in his duobus mandatis vniuersa lex pedit & propheta. Nihil est quod timeas, si tales auxiliares & consiliatores habeas tecum. Per Aaron enim amor dei designatur: quia Aaron mons fortitudinis interpretatur. Et quid est mons fortitudinis: nisi amor omnipotentis? Vis scire quantum mons iste sit fortis. Charitas (vt ait apostolus) nunquam excidit: & charitas omnia suffert. Hunc montem diabolus non facile aggreditur: sciens quod scriptum est, quod qui tetigerit montem lapidabitur. Hur autem qui lumen, siue ignem significat: amorem proximi nobis euidenter insinuat. Quod enim amor proximi lumen sit: Ioannes ostendit dicens, Qui diligit fratrem suum, in lumine manet. Sit ergo nobilem Aaron, vt ardeat in nobis ignis diuini amoris: & sic intus serueat, vt etiam foris exeat per exhibitione fraternae dilectionis. Hoc namque mandatum habemus a deo: vt qui diligit deum, diligat, & fratrem suum. O quam frigidus est in quo no ardet iste ignis. Paru dixi: mortuus est: iuxta illud. Qui no diligit, manet in morte. Et ideo quia nullus amor in inferioris dulcior est amore fraterno, ideo ad ostendendum quod Aaron significat charitatis amicitiam: ipse in scriptura sapius fraterno nomine designatur. vt Exo. 7. Dixit ad Moysen: Aaron frater tuus, ipse erit propheta tuus. Ex quibus patet quod in praelato simul Moyses & Aaron debent coniungi, scilicet, scientia & amor vt subditos de potestate diaboli possit liberare. Sic enim deus misit Moysen seruum suum. Aaron quem elegit ipsum.

Posuit in eis verba signorum suorum & prodigiorum in terra Cham.

Hic ostendit modum quo praedicti Moyses & Aaron fecerunt mirabilia in terra Aegypti. Vbi notandum quod illa signa fuerunt facta virtute diuina, non virtute Moysi vel Aaron: sed facta fuerunt ad verba eorum. quia deus vt ostenderet potentiam in seruis suis: posuit verba in ore ipsorum: quibus signa mirabilia imperarent fieri. tamen ipse deus miracula illa faciebat. Sicut sacerdotis ore verba consecrationis eucharistiae profertur: tamen deus est qui sua virtute panem conuertit in Christi corpus, & vinum in sanguinem. vt dicitur de conse. distin. 2. quia corpus. Et aduerte quod aliter posuit ver-

ba signorum suorum in Moysen: & aliter in Aaron. Nam deus per semetipsum informabat Moysen quid esset diciturus: sed mediante Moysen informabat ipsum Aaron. Vnde dixit dominus ad Moysen. Loquere ad Aaron: & pones verba mea in ore eius: ipse loquetur pro te ad populum. Vbi glos. Augustinus. Hoc adiutorium Aaron adiuuauit dominus Moysi, qui conuenienti voce sufficeret populum docere. quoniam Moyses gracilis vocis & tardioris linguae erat. Quod autem ait: Dabis verba mea in ore eius: ostendit quod ea loquendo esset daturus. Deinde quod postea ait: Et loquetur pro te ad populum, & ipse erit os tuum. Ex hoc indicat in Moysen principatum: in Aaron autem ministerium. Sic ergo differenter posuit in eis, in Moysen & Aaron verba signorum suorum & prodigiorum in terra Cham, scilicet, quae ibi in Aegypto erat facturus. Terra enim Cham vocatur Aegyptus, eo quod mestrain a quo denominata est Aegyptus, fuit filius Cham filij Noe. Gen. 10. Vnde vbi cumque in veteri testamento habetur Aegyptus in Latino: in Hebraeo habetur mestrain. Hic nota quod signa diuina sunt in multiplici differentia. Est enim quoddam signum placatiuum diuinae iracundiae: quod est misericordiae. Quoddam signum punitiuum humanae immundicie: quod est penitentiae. Quoddam directiuum humanae ignorantiae: quod est sapientiae. Quoddam expressiuum diuinae potentiae: quod est efficaciae. De quarto autem signo hic agitur, quia in decem plagis quae Deus immisit per verba Moysi & Aaron in Aegyptum ostendit potentiam suam euctis praeualere. vt ait dominus Exo. 7. Multiplicabo signa & portenta mea. Et de talibus signis nunc ait, Posuit in eis verba signorum suorum &c.

Aaron minister Moysi. August.

Gen. 10.

Signum multiplex.

Exo. 7.

Misit tenebras & obscurauit: & non exacerbauit sermones suos.

Hic incipit narrare mirabilia quae in terra Cham facta fuerunt. Et diuiditur in partes decem secundum quod fuerunt mirabilia secundum decem plagas quibus percussit Aegyptum. quae tamen plagae hic non ponuntur illo ordine quo immisit fuerunt. nec etiam hic omnes plagae numerantur siue ponuntur: quia solu ex decem hic octo numerantur. Et secundum istas octo plagas: haec pars habet octo partes, quae patebunt successiue. Prima plaga quae hic ponitur in ordine fuit nona, scilicet, plaga tenebrarum. De qua dicitur Exo. 10. Dixit dominus ad Moysen. Extende manum tuam in caelum, & sint tenebrae super terram Aegypti: tam dense vt palpari possint. Extendit Moyses manum & facta sunt tenebrae horribiles in tota terra Aegypti: tribus diebus nemo vidit fratrem suum: nec mouit se de loco in quo erat. Vbi cumque autem habitabant filij Israel: lux erat. Et hoc recolens psal. ait, Misit tenebras & obscurauit: & non exacerbauit sermones suos.

Tenebrarum plaga.

Exacerbauit sermones suos. scilicet, ipse deus: quia scilicet, ipsos compleuit. Res enim quae remanet acerba: non pertinet ad finem intentionis naturae. Illi ergo dicuntur exacerbare sermones suos, qui promittunt, & promissa non implent. Sed quia deus plagas quas immittit promissit: ad effectum produxit: ideo dicitur quod non exacerbauit sermones suos. Et quoniam ista plaga tenebrarum secundum rei veritatem non fuerit prima: hic tamen ideo ponitur primo loco: quia per ipsam significatur mentis excitatio, quae est omnis malicia praesupponit mentis obscuritatem. ideo dicit.

ibi omnis malus est ignorans. Cum enim obiectam voluntatis sit bonum: nunquam aliquid vult, nisi aut quod est vere bonum, aut quod apparet bonum, & non est: & tunc decipitur & ignoratur intellectus. Et hoc intelligit hic glo. dicens. Per tenebras intelligimus corda eorum oblecta, qui precepta dei spernebat. Et est competens initium plagarum cecitas, sine qua non incurritur cetera. Et attende quod ista plaga que realiter fuit nona: directe competit transgressori noni precepti. Preceptum enim nonum est. Non concupisces uxorem proximi tui. Nona plaga densa tenebrae. Est enim quaedam tenebra Meclia etiam in appetendo uxorem alienam: quando cuius non sufficit sua, etiam alienam tentat: vere densa tenebrae sunt. Nihil enim tam dolet patiens, nihil tam nolit pati facies: qui ergo hoc facit: vere cecatur furore horribili.

veritatis. cui contrariatur dilectio vanitatis. Loquitur veritas: Perstrept vanitas. Huic contraria est secunda plaga Ranarum abundantia: quarum loquacitas vanitatem significat. Amatores veritatis non accipiunt nomen dei in vanum: quia a veritate in vanitatem non recedunt. qui autem veritati contradicunt: & vanitati decepti decipiunt. Ranae sunt tedium inferentes auribus, non verbum mentibus. Audi homines rationabiliter loquentes. non sunt loquela neque sermones: quorum non audiantur voces eorum: sed voces non inanes: quia in omnem terram exiit sonus eorum &c. Audi & Ranas: vana locuti sunt vniuersis que ad proximum suum.

Dixit & venit cynomyia, & cinifes in omnibus finibus eorum.

Hic ponitur alia plaga que fuit quarta. ut habetur Exod. 8. vbi dicitur. Dixit dominus ad Moysen. Loquere ad Aaron. Extende virgam tuam & percutite puluerem terrae, & sint cinifes in tota terra Aegypti: feceruntque ita: & extendit manum suam Aaron virgam tenens: percussitque puluerem terrae: & facti sunt cinifes in hominibus & in iumentis: omnis puluis terrae versus in cinifes per totam terram Aegypti. Et statim post sequitur de plaga cynomyiarum siue muscarum. Et venit musca grauissima in domo Pharaonis & seruorum eius in omnem terram Aegypti. Corrupta est autem terra ab huiusmodi muscis. Ista duo insimul commemorans Psalmista ait: Dixit & venit cynomyia, id est, musca canina. Et cum hoc venerunt aliae muscae graues diuersi generis. Et haec fuit plaga quarta. De alia autem plaga que fuit tertia: sequitur, Et cinifes in omnibus finibus eius. Quid autem sit cynomyia: vide versiculo 1327. Et nota quod dicitur, Et venit cynomyia: in Exodo dicitur: Et venit musca. vbi accipitur singulare pro plurali. quia ibi fuit tanta muscarum multitudo quod totam terram Aegypti implerunt. Vnde Augustinus in glof. Exo. Et venit musca &c. Musca pro multitudine muscarum posita est. Nescio enim quomodo per loquendi consuetudinem imbutis sensibus hominum plus videtur quod singulariter quam quod pluraliter dicitur. Verbi gratia, Est illic miles: plus significat, quam sunt illic milites. Est illic piscis: plus significat, quam sunt illic pisces. Et cinifes in omnibus finibus eius. Cinifes enim secundum catholicum est genus paruarum muscarum: quod vulgo dicitur zinzala. Et secundum papiam cinifes est genus nulli cui aculeis permolestam. quae sunt ita paruae, quod vix oculis hominum videntur. Et attende quod in ista tertia plaga cinisum, magi Pharaonis defecerunt. Nam in prima plaga magi Pharaonis etiam aqua verterunt in sanguinem, ut fecerat Moyses. Similiter & in secunda plaga Ranarum, ipsius incantationibus Ranas produxerunt. Sed in ista tertia plaga defecerunt non valentes suis incantationibus producere cinifes. Vnde dixerunt, Digitus dei est hic. Quod petraclans Augustinus super Exo. dicit, Quod dixerunt magi ad Pharaonem, Digitus dei est hic: quia non poterant educere cinifes. Senserunt profecto: cum artium suarum nefarium scirent potentiam non talibus artibus velut poterant in eis esset Moyses se fuisse frustratos. sed digito dei qui operabatur per Moysen, qui est spiritus sanctus: Quod

Quod enim alius euangelista ait. In digito dei cilio demonia: id exposuit dicens, in spiritu Dei. Cum veto magi in quorum potentia Pharao confidebat: confiteretur digito dei esse in Moysen: in quo superabantur eorum beneficia. Induratum tamen est cor Pharaonis. Cur autem in tertia plaga magi defecerunt: sentire & explicare difficile est. Poterant enim in primo signo deficere. verbi gratia. Vbi virga versa est in serpentem: & in prima plaga vbi aqua versa est in sanguinem: & in secunda de ranis si hoc voluisset digito dei, id est spiritu Dei. Quis enim dixerit digito Dei magos in hoc signo posse impediri: & non in superioribus? Certa est ergo causa: quare huc vsq; facere permitti sunt. Comendatur enim fortasse trinitas: & quasi verum est. Summi philosophi gentium quantum in eorum literis indagatur: sine spiritu sancto philosophati sunt: quibus de patre & filio non tacuerunt. Ista tertia plaga cinisum directe correspondet tertio mandato. Vnde Rabanus ait, Tertium preceptum est, Memento ut diem sabbati sanctifices. quo insinuat vaticatio & tranquillitas mentis, quam bona conscientia facit. Ibi sanctificatio: quia ibi spiritus Dei. Vnde super quem quiescet spiritus meus: nisi super humilem. quietum, &c. Inquieti ergo a spiritu sancto resiliunt. prouocatores rixarum, amatores calumniarum. nec admittent quietem spirituales sabbati. Esto ergo mansuetus. non sit tumultus in corde tuo volitantibus per corruptionem fantasmatibus & te pungentibus. Audi Deum dicentem. Vacate & videte quoniam ego sum Deus. Tu per inquietudinem vacate non vis: & cecatus exigitis videte quod non potes. Attende enim contraria plagam. Cinifes natae sunt in terra Aegypti de limo musca: scilicet minutissima, in quietissima, in ordinate volantes, in oculos ruentes, & negates hominibus requiem: dum abiguntur redeunt: sic fantasinata in quietorum. Preceptum tene plagam canine. Similiter & quarta plaga quarto precepto respondet. vnde idem ait, Quartum preceptum est. Honora patrem tuum & matrem tuam. Huic precepto contraria est quarta plaga scilicet cynomyia. id est musca canina. Canum enim est parentes non agnoscere. Vnde & catuli canum caeci nascuntur. De ista quarta plaga vide versu. 1327.

Posuit pluias eorum grandinem: ignem comburentem in terra ipsorum.

Hic ponitur alia plaga que in ordine fuit septima. ut habetur Exod. 9. Dixit dominus ad Moysen. Extende manum tuam in caelum, ut fiat grando in omni terra Aegypti super homines, & super iumenta, & super omnem herbam agri in terra Aegypti. Extendit Moyses virgam in caelum: & dominus dedit tonitrua, & grandinem, & discurrantia fulgura super terram. pluitque dominus grandinem super terram Aegypti: & grando igni mixta pariter terebatur. tantaeque fuit magnitudinis, quanta nunquam ante apparuit in vniuersa terra Aegypti, &c. Et hoc commemorans Psalmista ait. Posuit pluias eorum grandinem, &c. De ista plaga vide versu. 1329. Ista plaga que in ordine fuit septima: septimo precepto respondet. ut dedit Richardus, dicens, Septimum preceptum est: Non furaberis. septima plaga grando in fructibus. Nemo enim habet iniustum lucrum sine isto damno. Dum furaris, acquiris vestem: perdis fidem: lucrum visibile, damnum invisibile. lucrum de tua cecitate: damnum de domini nube.

Qui enim malo desiderio forinsecus furantur: Dei iudicio intrinsecus grandinantur: & ager cordis eorum deuastatur.

Et percussit vineas eorum: & ficulneas eorum: & cotruuit lignum finium eorum.

Hic non ponitur plaga distincta: sed effectus plagae grandinis. Nam grando igni immixta descendens consumpsit omne quod in campis vel in locis discooperis reperit. Quoniam ut dicitur Exod. 9. Percussit grando in omni terra Aegypti cuncta que fuerunt in agris ab homine vsq; ad iumentum: cunctam herbam agri percussit grando, & omne lignum regionis confregit: tantum in terra Geslen vbi erant filij Israel grando non cecidit. Mystice autem per vineam & ficulneam destructam: intellige hypocritarum opera a Deo esse reprobata. Vnde Greg. ait. O miseri hypocritae qui affectantes laudes hominum in semetipsis dissipant fructus laborum. Cumque se ostendere alienis oculis appetunt: damnant quod agunt. Quos nimirum maligni spiritus cum ad iactantiam prouocant: eorum opera captiuantes denudant. Vnde sub cuiusdam gentis specie antiquorum hostium malitiam signans, per prophetam veritas dicit, Posuit vineam meam in deserto: decorticauit ficum meam: nudans spoliatae albi facti sunt rami eius. Insidiantibus quippe spiritibus, vinea Dei in deserto ponitur cum plena fructibus anima humanae laudis cupiditate dissipatur. Ficum dei gens ista decorticat. quia seductam mentem in fauoris appetitum. rapiens: quo hanc ad ostentationem pertrahit, tegme ei humilitatis tollit: eamque nudans spoliata: quia quousque in bonis suis absconditur, quasi proprii tegminis cortice vestitur. Cum vero mens hoc quod egerit, videri ab aliis appetit: quasi spoliata ficus eum qua se texerat corticem amisit. Vnde aperte subditur. Albi facti sunt rami eius. quia ostensa humanis oculi eius opera candescunt. De sanctitate nomen sumitur, cum recta actio divulgatur: sed quonia subducto cortice, rami huius fici arefiunt: solerter intuentum est, quia facta arrogatum humanis oculis ostensa: vnde placere appetunt, inde siccantur. Mens itaque que per iactantiam proditur: decorticata recte ficus vocatur. Vnde ait Psalm. de appetitu laudis humanae. Et percussit vineas eorum & ficulneas eorum, &c. Vide de hoc effectu istius plagae. versu. 1330.

Dixit, & venit locusta, & brucus: cuius non erat numerus.

Hic ponitur alia plaga que in ordine fuit octaua immediate sequens plagam septimam. Vbi notandum quod (ut habetur Exod. 10.) post plagam septimam grandinis remanserunt aliqua terra nascentia, quae adhuc sub terra latebant: necdum supra terram erant nata. vnde gradine (ut ibi dicitur) linum & hordeum laesum est: eo quod hordeum esset virens, & linum iam folliculos germinaret. Triticum autem & far non sunt laesa: quia serotina erant. Ista ergo octaua plaga superueniens, scilicet locustarum & brucorum: totum quicquid remanserat a plaga grandinis consumpsit. Vnde ut habetur Exod. 10. Dixit Moyses ad Pharaonem. Haec dicit dominus. Dimitte populum meum. Et si non vis dimittere: ecce ego inducam cras locustam in fines tuos, quae operiat

Vnde dicitur in libro Iudic. c. 1. v. 1. c. 1. v. 1. c. 1. v. 1.

1817

Pisces signifi-
cantur & p
nitentes.

1818

Ranas pla-
ga.

Rana signifi-
cat vana lo-
quentes.

1819

Plaga quae
tu

Cynomyia
musca

1820

Exod. 9.

Plaga septi-
ma gradinis.

1822

Quod

Exod. 9.

Vineae dissi-
patae & sicut ex-
poliatae hypo-
critarum similia-
tur. Grego 8. mo-
ral. c. 38.

1821

Plaga octa-
ua locusta &
brucus.

Exod. 10.

operat superficie terre... quicquam eius apparere... comedatur quod residuum fuerit grandinis...

Rabanus

1823

Et comedit omne foenum in terra eorum: & comedit omnem fructum terrae eorum.

Hic non ponitur noua plaga sed effectus plagae octavae... locustarum & brucorum quae consumpserunt omnia terrae nascentia...

Gregorius

Causa signi...

Greg 33. moral. 19. Erunt signi...

Brucis signi...

per rubiginem quae dum tangit, incedit nisi ita inuitur? Residuum ergo eruca locusta comedunt...

Petrus...

1824

Et percussit omne primogenitum in terra eorum: primitias omnis laboris eorum.

Hic ponitur alia plaga: quae fuit decima & ultima, scilicet, omnium primogenitorum Aegyptiorum interfectio...

Rabanus

Lucas...

Exod. 11.

Exod. 12.

Psalm.

Sexta...

Rabanus

hic

Plaga decima...

hic Psal. & nescio quare. Reuertor ergo ad decimam plagam quae fuit primogenitorum interfectio...

1825

Et eduxit eos cum argento & auro: & non erat in tribubus eorum infirmus.

Narratis plagis quibus Deus Aegyptios percussit & consequenter narratur exitus ipsorum Dei d. Aegyptio...

Exod. 12.

Exod. 11.

Exod. 12.

quid exemplo istorum licet nobis proximos decipere? Respondit August. super Exo. dicens. No debet hinc quisquam exemplum sumere...

Occidens alia...

Glossa...

Postea populi...

Deuter. 8.

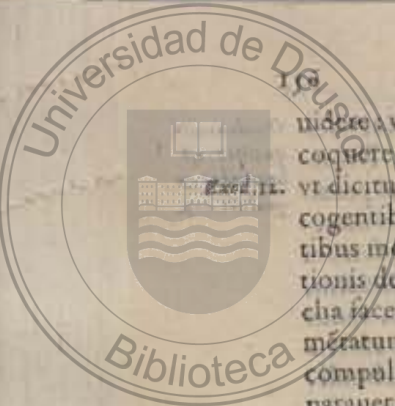
Exod. 12.

1826

Lætata est Aegyptus in profectio- ne eorum: quia incubuit timor eorum super eos.

Hic ostendit exitus illorum conditionem quoad Aegyptios. Videntes enim Aegyptij plagam ultimam interfectionis primogenitorum...

Aegyptij...

unde vnde nec panem fermentatum potuerunt coquere: sed fecerunt panes subeineriticos azymos: vt dicitur Exod. 12. Neq; enim poterant fermentari cogentibus exire egyptus: & nullam facere finentibus moram. Et ideo in memoriale huius liberationis deus precepit eis vt omni anno Hebrei pascha facerent in quo non comederent panem fermentatum, sed solum azymos: in memoriam quod compulsi exire egyptum: azymos panes sibi preparauerunt. Et quia illud pascha siue transitus erat figura transitus Christi ex hoc mundo ad patrem: in quo transitu sacramentum eucharistia instituit: ideo sacramentum eucharistia adhuc ecclesia celebrat in pane azymo. *Lata est ergo egyptus in profectio- ne eorum.* Non quidem proprie latata: quia male libenter caruit seruitute Hebræorum, sed ideo latata: quia libentius elegit eorum seruitute carere quam mori. Sicut homo timens mori letatur si liberatus à morte mittatur in exilium: quod tamen exilium de se sibi non placet. Vel aliter sic videndum aliquos, *Lata est egyptus in profectioe eorum.* hoc quidem nō refertur ad exitum de egypto: sed quando audita tanta strage mortuorum in mari rubro: quādo, scilicet, Pharaō persequens Hebræos: cum toto suo exercitu in mari rubro fuit submersus. timebant egyptij, ne populus israel reuertetur ad egyptū rei quas egyptiorum cōsumere. Et sic letati sunt quando scierunt quod israel illis mortuus proficisci ceabantur versus terram promissionis: & nō reuertebantur in egyptum: quia mortuus in mari exercitibus: si fuissent reuersi, faciliter totam egyptum obtinissent. Et hoc est quod subditur, *Quia incubuit timor eorum super eos.* Ex predictis possumus notare modum diuinae bonitatis: quo peccatores ad penitentiam vocat per aduersitates: quia incipit a leuioribus ad grauiora procedens, si non conuertatur ex primis, si autem obstinati finaliter manet ipsos in mare inferni submergit. Quod deducit ex predictis plagis. Origenes super Exod. dicens, Considera erga peccatores Dei bonitatem siue pietatem & sapientiam. Primo enim non seditur Pharaō eū vertitur aqua in sanguinem. In secundo aut moliri videtur, scilicet, in plaga ranarū. Vocauit enim Moysen & Aaron dicens, Orate pro me ad dominum. In tertio autem signo, scilicet, cinisum magi cedunt: dicentes, Digitus dei est hic. In quarto per cynomyiam verberatus: dixit, Eūte immolate domino deo vestro, &c. In quinto vero signo necis pecudū & animalū non cedit: sed amplius induratur. In sexto similiter super plagam vlcerum. In septimo vero cum grandine deuastatur & ignibus: vocauit Moysen & Aaron, dicens, Peccauit etiam nunc: dominus enim iustus: ego autem & populus meus impij sumus. In octauo vero cum locustis vrgetur: festinanter vocat Moysen & Aaron, dicēs, Peccauit ante dominum deum vestrum & in vos: suscipite peccatum meum etiam nunc & orate ad dominum deum vestrum. In nono cum tenebris effunditur vocat Moysen & Aaron: dicens, Ite seruite domino deo vestro, &c. In decimo vero cum primogenita extinguuntur vocat eos nocte: & dicit, Surgite & exite de populo meo vos & filij vestri, &c. Et subdit: Benedicite autem me. Sic & mystice deus diuersis aduersis vocat peccatores. Sed nota quia dicit quod lata est egyptus, &c. quia incubuit timor eorum super eos. Quod conuersio peccatoris vel penitentia facta timore penæ non valet. vide versū 242. 1313. 1718.

Expandit nubem in protectionem eorum: & ignem vt luceret eis per noctem.

Hic incipit narrare ipsorum progressum: & eis beneficia collata in ipsorum progressu describere. Et tria facit: quia primò narrat beneficia eis exhibita quo ad tempus. Secundò quo ad corpus: ibi, *Petierunt.* Tertio ex his concludit quod in promissis est verus: ibi, *Quoniam memor.* Quantum ad primum sciendum (vt habetur, Exod. 14.) quod statim vt populus israel exiit de egypto, dominus ducatum prestabat eis viam quam eos tenere volebat. Per diē namq; præcedebat eos in columna nubis quæ eos protegēbat ab æstu solis. sed per noctem in columna ignis: vt obseruante noctis perhisteret. Hoc declaratum fuit versū 1294. Et sic nubes in die erat ad protectionē eorum. prout tegeo, gis stat pro optere. & sic protegere pro valde optere: quia nubes interposita inter solem & eos operiebat eos contra solis ardorem. De protectione vide versū 438.

Petierunt & venit coturnix, & pane coeli saturauit eos.

Hic describit beneficia eis collata quo ad vitam corporis necessariam. Et primo quo ad cibum. Secundo quo ad potum: ibi, *Dirupit petram.* Quantum ad primum sciendum quod cum esset populus israel in deserto, vulgus promissum quod ascēderat de filiis israel de egypto non contentus manna flagrabat desiderio carnum, flens & ait, *Quis dabit nobis carnes ad vescēdum?* Recordamur pisciū quos comedebamus in egypto. Audiuit autem Moyses murmur populi: & ait ad dominum. Vnde mihi carnes vt dem tantæ multitudini? flent enim coram me dicentes, Da nobis carnes vt comedamus. Dixitq; dominus ad Moysen. Dices populo. Sanctificamini. cras comeditis carnes: dabo enim vobis carnes non vno die vel duobus, aut quinque aut decem, nec viginti quidem: sed vsq; ad mensē dierum donec exeat per nares vestras & verratur vobis in nauseam, &c. Tunc ergo ventus egredies à domino: arreptas trans mare contornices detulit, & dimisit in castrametone quantum vno die cōfici potest ex omni parte castrorum. per circuitum volabatq; in aere duobus cubitis altitudine super terram. Surgens ergo populus collegit coturnices, &c. Et hoc est quod dicitur Psal. 77. Transulit austrum de caelo, & pluit super eos sicut puluere carnes, &c. vide ibi versū 1307. & infra. Et hoc hic recolens Psal. dicit, *Petierunt & venit coturnix.* Sed qui petierunt? Populus non quidem: quia ille non postulauit sed inuenit. sed hoc postulauit a deo Moyses cum aliquibus aliis bonis vt muturationem populi sedarent. Et hoc est quod ait gl. *Petierunt itaq; non coturnicem sed carnes: & venit coturnix: non quælibet caro, sed coturnix quæ habet nobilissimas carnes.* Et quia hic nō de amaricatione iniquorum in quibus non est beneplacitū deo: sed de fide electorum qui sunt verū semē. Abraham loquitur. Ideo ipsi intelligendi sunt postulasse carnes: vnde amaricationem iniquorum præmerentur. Et non solum prouidit eis de carnibus: sed etiam de pane. vnde subditur, *Et pane coeli saturauit eos.* Hic panis de caelo fuit manna: quod eis pluit de caelo.

de quo dictum est Psal. 77. Et pluit illis manna ad manducandum: panem caeli dedit eis. vide versū 1305. 1306.

Dirupit petram, & fluxerunt aquæ: abierunt in sicco flumina.

Hic ostendit beneficium eis collatum quo ad potum. Istud autem beneficium aquæ sibi miraculose tradit: bis eis dominus contulit, scilicet, primò ante dationem legis: vt habetur Exod. 17. Vnde de hoc dicitur Psal. 77. Interrupit petram in Ere-mo, &c. vide 1295. Secundò post dationem legis: vt habetur Nume. 20. Et de ista secunda vice dicitur ibidem. Et eduxit aquam de petra. vide versū 1296.

Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerū suum.

Hic ex dictis concludit quod Deus in promissis est fidelis. Promissit enim Deus Abraham quod semen suum peregrinum esset futurum in terra aliena: & subirentur seruituti, & assigerentur quadringentis annis: post quos educeret eos inde cum magna substantia: & eos introduceret in terram promissionis. Vt ergo seruaret promissa, prouidit eis in deserto in omnibus necessariis. Et hoc est quod dicitur, *Quare dicta beneficia contulit eis?* Respondet: quoniam memor fuit verbi sancti sui quod habuit ad Abraham. Vel aliter: vt per hoc ostendat quod illa beneficia non dedit illi populo propter ipsorum merita, cum essent rebelles, & murmurantes: sed propter merita Abraham: quibus merebatur vt promissio sibi facta perficeretur. Et nota quod præmia correspondēt meritis. Inter omnes autem sanctos patres Abraham maximè de pietate erga indigentes & peregrinos commendatur: propter quod conueniens erat quod propter illum deus semini peregrinè per desertum cōstituto etiam de necessariis prouideret. Abraham enim omnibus in exemplum pietatis erga indigentes & peregrinos ponitur. Hic enim pauperum pater & hospitalitatis fuit: propter quod angelos meruit recipere. Vnde de ipso dicitur Dist. 42. *Quiescamus.* Quiescamus ab hac absurda curiositate. & infra, Abraham circa omnes hospitem se ostendebat. Si seruator fuisset circa refugientes ad se, nunquam angelos hospitio recepisset. Fortassis enim nō putasset eos angelos: sed cum reliquis repelleret. Sed quoniam Abraham omnes suscipiebat, suscepit angelos hospitio. Non enim ex vita eorum quos accipis mercedem tibi tributurus est dominus: sed ex voluntate & ex honorificentia multa, & misericordia & bonitate tua. Et sunt verba Chryso. super epistolam ad Hebræ. Et vide mirabilem ipsius Abraham erga pauperes pietatē: quia non fuit contentus Abraham in presenti vita pauperes fouere & hospitio recipere: quinimo etiam post mortem in alia vita pauperum fuit receptor. vnde illum medicum & pauperem Lazarum post hanc vitam gestabat in sinu. Vnde Luc. 16. dicitur, Factum est autem vt moreretur mendicus & portaretur ab angelis in sinu Abraham, &c. Quod exponens Pe. Ra. dicit. Vides quam rerum lamentanda permutatio. pauperem portant angeli in sinu Abraham: diuitem autem de-

glunt infernus. Quare ergo sic exequiarum pompa mentitur? In obsequium diuitis migrat tota ciuitas cum funus effertur. Pauper vadit solus: pauperem portat duorum miseratio baulorum: nec quatior vt mortuo: sed duobus vno vecte: quasi proiciendo eum portatores adducuntur in uiti. Merito mox ei officia deputator angelica: cui tam crudeliter negata sunt ipsa humanitatis, funus diuitis antecedit lugubris turba suorum: ferretur pauperis antecedit angelorum psallentium multitudine. Vnde & de medico paupere dicitur, Factum est autem vt moreretur mendicus & portaretur ab angelis in sinu Abraham. Sed cur Abraham sic am- bit pauperem: diuitem autē sic refugit & refutat? Nōne & ipse diues fuit. Re vera diues fuit: sed pauperum pater: & opes non habere sed prerogare gestiuu, magisq; in sinu pauperis quam in horreis recondere suas studuit facultates: sicut in toto vitæ eius exordio perdocebat. Exterius patria, domus neceius, ipse & domus omnium fuit & patria: scie se non incubatorem sed dispensatorem diuinae pos- situm largitatis. Et de eius hospitalitate quid di- cam? cum & ipsam Deum Abraham humanitas in- uitaui & compulsi hospitari? Vnde & nunc parum se beatum credidit: si etiam ipsa superna gloria ab hospitalitatis cessaret officio & solis domus fruere- tur diuinis: qui hic crudeliter se credidit, si huma- na bona cuiq; negaret. Hæc ille. Et quia pietas & misericordia erga pauperes etiā temporalia multi- plicat bonaria & Abraham diuitie quanto plura erogabat: tanto amplius multiplicabantur. Pro- pter quod de ipso dicitur, Erat autem Abraham senex multorumq; dierum: & domus in cunctis benedixerat ei. Ex quibus patet: quod Abraham propter sua pietatis opera erga peregrinos apud Deum meruit, vt semini suo peregre proficiscenti etiam dominus in cunctis necessariis prouideret. quia si deus iniquitates patrum uisitat in filios: quanto amplius propter bona opera patrum cum filiis bene agit? Et ideo si quæras: quare ista populo Deus sic prouidebat in deserto. Respondetur: quod propter merita Abraham. Et hoc est quod ait Psal. *Quoniam memor fuit verbi sancti sui: quod habuit ad Abraham, &c.* Vel hoc solum refertur ad illud quod dictum est superius: Et eduxit eos cum argento & auro. ratio quia memor fuit verbi sui quod habuit ad Abraham: quando, scilicet, dixit ad Abraham quod semen suum educeret de seruitute cum ma- gna substantia. Qualiter autem memoria cadat in deo, scilicet, quomodo memorari dicatur. vide ver- 270. 1234. 1324. 1363.

Et eduxit populum suum in exul- tatione: & electos suos in ieritua.

Hic describuntur beneficia facta populo israeli tempore ducatus iosue. Et dividitur in tres partes: secundum quod tria hic narrantur beneficia. Primum fuit via ipsorum preparatio. Secundum terre promissionis distributio: ibi, *Et dedit illis.* Tertium fuit ipsorum paternalis eruditio: ibi, *Et instauit.* Quantum ad primum sciendum quod tempore ducatus iosue: dominus siccauit iordanis fluium eis viam preparans: vt enim haberet iosue 3. peruenerynt filij israel ad iordanis fluuiū in tempore messis: qui aquis impleuerat ripas suas. iosue præcepit, quod sacerdotes acciperent

Exequiarum pompa mentitur. Nota totus de diuitibus & pauperibus quantū distat ad inuicē in morte.

Genes. 14.

Genes. 15.

1831

Jordanis desiccatio. iosue 3.

scam domini, & intrarent aquas iordanis. quod
posuissent pedes in aquis fluminis sacerdotes
domini, statim aquae superiores steterunt in vno
loco ad instar montis intumescences: quae erant in-
feriores, descenderunt in mare: & sic desiccatus fuit
fluitans & torus populus letus transiit. Quibus
omnibus transactis sacerdotes ultimi transierunt
cum arca foederis: & statim aquae superiores fluxerunt
per ripas iordanis: ut prius facere consueverat.
Vnde latitiam quam habuit populus ex ista praeparatione
via: hic notat Psal. dicens, *Et eduxit populum
suum in exultatione.* Nota quod latitia est duplex,
scilicet iustorum & peccatorum. Latitia iustorum
est vera & grandis: sed latitia peccatorum falsa est
& brevis. Prima est latitia iustorum qui latantur
in solo Deo. Psal. 31. *Lætamini in domino, & exultate
iusti.* Et ista est vera & grandis latitia. Vbi notandum,
quod secundum naturales cor nostrum in quo stat latitia
vel tristitia sic est dispositum, quod superius est
latum, & strictum inferius. Cum ergo latitia de deo &
bonis spiritualibus sit superior: latitia autem de
temporalibus & carnalibus sit inferior, consequens
est quod latitia iustorum fiat in parte superiori cordis
& peccatorum in parte inferiori. Cum ergo cor in
parte inferiori sit strictum: ibi de latitia temporalium
modicum potest contineri: quia parua latitia ibi
repletur, sed in superiore parte cum sit latum: ibi
capax est magne latitiae. Est enim de latitia bonorum
& malorum: sicut de auro vero & falso. Nam
secundum naturales aurum verum habet cor confortare
& dilatare: & per consequens latificare: & propter
hoc in medicinis ponitur. Sed aurum falsum: quamuis
exterioriter habeat apparetiam auri non tamen cor
confortat: sed magis grauat si sumatur. Sic & in
proposito: mali quamuis latitiam simulent exterioriter
ex temporalibus bonis quae allumunt contra tristitiam,
tamen qua illa non sunt vera bona: realiter magis
grauant cor quam latificant. Vnde Seneca epistola 96. *Ista
quae sic petis tanquam veram datura latitiam ac
voluptatem: causae sunt dolorum.* & infra. *Quid
igitur stulti ac mali, inquit, non gaudent sed magis
grauantur.* Sed boni, cum Deus sit obiectum
latitiae ipsorum verum gaudium possident. Psal. 63. *Lætabitur
iustus in domino, & sperabit in eo.* Vis videre si
mundanorum latitia cor non laetificat sed dissoluit?
Narrat magister in historiis quod Cyrus rex Persarum
gentem Lydorum bellicosam: quam armis superare non
poterat, astute redegit in vecordiam. Tradidit enim
eis solennitates & ludos: quibus vacarent, ludis,
comellationibus, & amplexibus essent intenti:
quasi beniuolentiam eis ostendens. Et cum talibus
laetitiis eos eneruauit: & sibi plene subiugauit
quos bello subiugare non poterat. Sic & diabolus,
mundus, & caro multis procurant occasionem
mundialis latitiae: suadentes vt talibus occupentur,
certi quod per hoc postertus de ipsis triumphabunt
virtute mentis totaliter ablata. Ideo de ista
peccatorum latitia dicitur, *Cor stultorum vbi est
latitia, scilicet mundialis. Nam latitia spiritualis non
est stultorum sed iustorum.* Psal. 31. *Lætamini in
domino & exultate iusti.* Ad propositum ergo tali
latitia habita de diuinis beneficiis praestitis filiis
Israel: *Eduxit dominus populum cum exultatione: &
electos cum latitia.*

Et dedit illis regiones gentium: & labores populorum possederunt.

Hic ponitur terrae promissionis distributio. Nam
sub ducatu Iosue introduxit filios Israel in terram:
quam eiecit gentilibus populis qui in ipsa habitabant,
ipsis illam sorte distribuit. Et hoc est quod ait.
*Et dedit illis regiones gentium, scilicet, Amorrearum,
Chananeorum, Iebulcorum, Pheraeorum, & Eueorum,
&c.* ut diffuse patet in libro Iosue. *Et labores
populorum possederunt, scilicet, ciuitates terrae
promissionis, quas illi suis laboribus edificauerunt.* Et hoc
est quod dicitur Psal. 77. *Et eiecit à facie eorum gètes,
& diuisit eis terram, &c.* Et habitare fecit in tabernaculis
eorum tribus Israel. vide ibi. Notandum autem quod
sepius scriptura mentionem facit de terra promissionis
data filiis Israel quasi in praeium cultus diuini: quo
ipsum soli verum Deum colebant. Sed quia secundum
apostolum omnia in figura contingebant illis: ideo non
est credendum quod Deus bonis terrenis suos fideles
velit premiari: quia cum deus semper praemiet ultra
condignum: semper melius est praemium quam sit
meritum nostrum. Ideo cum nullum bonum creatum
sit melius virtute & actu meritorio: sequitur quod
nullum bonum creatum potest esse sufficiens praemium
virtutis. Et nullum bonum creatum recta ratione
eligibilis est virtute. Per illam ergo terram
promissionis eis datam quasi stipendium diuini
cultus: intelligitur non ipsa terra: sed significatum
ipsius: quod est terra virtutum: vbi Deus seipsum
suis veris cultoribus dat in praemium. Vnde hic ait
glos. *Dedit eis regiones, &c.* Hoc dicit: non vt propter
ista terrena Deum colant: sed vt ista ad sua
significata, scilicet, ad bonum aeternum referat: quod
quidem suis cultoribus dare semper est paratus. Sicut
enim deus superbos angelos de caelo eiecit: & ibi
eorum loco homines iustos collocauit: sic eiecit
superbis idololatris de terra promissionis ipsam in
possessionem populo Israel tradidit. Nota ergo quanta
negligentia est nostra: qui Deum dare nobis aeterna
praemia semper paratum cernimus: & nos illa
petere, aut nobis oblata negligimus accipere. Vnde
Petrus super illo verbo, *Quis vestrum habebit
amicum, & ibit ad illum media, &c.* dicit, *O quam
dare vult deus: qui se inquietari taliter vult suscitari.*
O quam pulsanti gellet occurrere qui sic secreti
sui cubilibus ipsam collocauit ad ianuam. O quam
denegare noluit qui sibi etiam deneganti qualiter
extorqueretur, ostendit. O quam dare desiderat:
qui dormientibus seruis pulsantis necessitatem solus
& primus audit. O quam misericors: quia quod
mandatis dicit probat & informat exemplis. Cum
facis eleemosynam: noli tuba canere ante te. Quod
ibis ad illum media nocte: parum est. Quod facientis
misericordiam nox velabat: quod largitatem dantis &
petentis obtegebat improbitas nisi ad cumulum
pietatis velandum acerbaretur etiam somnium.
Vnde nec non potuit impetrare quod voluit, &c.
Si ergo sic se offert deus nobis dare regiones
gentium, scilicet, supernas sedes angelorum. quid
torpemus petere: quinimo quid accipere tardamus?
Narrat Vale. lib. 1. de Dionysio Siculo, quod cum
pertransiit per Siciliam, vidit simulachra deorum
habentia manus extensas, & in manibus coronas
aureas. Quae omnia ab eis recepit. Et cum argueretur
quod deos expoliabat. Respondit, quod cum a diis
bona precamur: absurdum esse oblata nobis ab eis
nolle recipere. Et constat quod verum dixisset:
si ea quae recipiebat sibi à dn̄s oblata fuissent.
Vnde

Vnde Psal. 83. *Gratiam & gloriam dabit dominus. Deus
deus virtutum: beatus homo qui sperat in te.*

1833 *Vt custodiant iustificaciones eius: & legem eius requirant.*

Hic ponitur Dei paterna eruditio populi sui. Deus enim ad modum patris eos erudiendo incitabat ad virtutes: quandoque donis & promissionibus: quandoque vero flagellis & verberibus. Hic autem notat primam partem: quae scilicet, vt custodiant mandata eius: ideo illos donis alliciendo dedit eis regiones gentium, &c. Hic enim iustificaciones & legem intelligit mandata decalogi: data in lege quae spiritualiter obseruata, obseruantem iustificat. Nulli enim dubium quod spes aeterni praemij ad obseruationem diuinae legis inducit. Propter quod. Psal. 118. *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificaciones tuas in aeternum propter retributionem, scilicet aeterna quae Deus est. Si enim propter retributionem temporalem quis obseruaret praecepta diuina: peccaret: quia temporalem mercedem finis sibi constitueret. Vel per iustificaciones dei duo intellige quibus iustificatur electi, scilicet, aduersitates temporales & prosperitatem vt, scilicet, in aduersis patientia, in prosperis seruetur humilitas. Ihs enim duabus probantur electi & iustificatur. Vnde hic ait August. Vos ergo verum semen Abrahæ qualiter vti debeatis temporali aduersitate ac prosperitate hic intelligite. Si aduersitates seculi vobis dura videtur: Ioseph in carcere, & Christus in cruce cogitate: & Ioseph per carcerem ad dominium aegypti peruenisse: & Christum per crucem super omnia exaltatum fuisse. Si prospera vobis arident: non propter ipsa deo, sed ipsis propter Deum vtamini. Nec illa putetis praemium iusti debitum: quae dat malis & blasphematoribus suis. Sed primum quaerite regnum Dei: & haec omnia adicietur vobis. Quantum autem ad custodiam diuinorum praecceptorum tenemur: vide versu. 1339.*

PSALM. CV.

1834 *Confitemini domino quonia bonus, quoniam in seculum misericordia eius.*

Iste psalmus hunc habet titulum, Alleluia alleluia. Quid autem dictum sit alleluia: dictum est in titulo psal. precedentis. Sed hic notandum quod apud magistros doctores de titulo istius psal. in quo bis ponatur alleluia varia est opinio: dicentibus quibusdam quod primum alleluia spectat ad praecedentem psalmum: & est finis eius. Secundum vero alleluia est titulus istius psalmi. Vnde dicit generaliter: quod quocumque in titulo alicuius psalmi ponitur duplex alleluia quod primum spectat ad psalmum praecedentem. Et ista videtur fuisse opinio Hieronymi & Cassiodori. Sed quam plures alij dicunt: quod vbiq; in titulis psalmorum duplicatur alleluia vel triplicatur: totum spectat ad psalmum sequentem. Sicut quandoque Christus volens affirmare quae diciturus erat: quandoque ponebat vnum solum amen: sicut quando dixit Petro, *Amen dico tibi in hac nocte ter me negabis.* Quandoque vero duplicabat: & hoc ad maiorem certitudinem: sicut quando dixit Niendemo. *Amen amen*

1835 *dico tibi nisi quis renatus fuerit a uero, &c.* Et tamen certum est: quod utiq; amen ad futurum positionem spectabat. Et istius opinionis videtur esse August. Et hanc tenet gl. praefertim quia nulli codices graecorum habent in fine alicuius psalmi alleluia. Ponitur ergo hic duplex alleluia in titulo. Primum pro laude Dei: quia in praesenti laudatur à iustis. Secundum pro laude quae est in futuro: quae laudatur à beatis secundum modum qui habetur Apoc. 19. vbi dicitur. *Audui voces in caelo angelorum multorum dicentium alleluia, &c.* Et sequitur, *Et iterum dixerunt alleluia.* De materia vero psalmi notandum: quod sicut ecclesia Dei nunc in simul continet bonos & malos: sic & syragoga populi Israel in qua aliqui erant boni & deo deuoti: aliqui vero mali & obstinati. Et secundum hoc iste psalmus differt à precedente: quia praecedens agit de populo Israel secundum partem honorum: nihil agens de malis: sed ostendens dei beneficia eis collata. hic autem psalmus agit de eodem populo: sed secundum partem malorum agens de ipsorum peccatis quibus sepius deum ad iracundiam prouocauerunt. tamen ostendens quod Deus illis sua beneficia conferebat. Et sic iste psalmus mouet ad confessionem peccatorum: ac etiam laudis diuinae. Agit enim de peccatis malorum: vt ipsos ad confessionem peccatorum inducat. Agit etiam de beneficiis diuinis: vt eos ad confessionem laudis diuinae attrahat. Quibus visis venio ad psalmi diuisionem. Diuiditur ergo psalmus iste in duas partes: quia primum excitat peccatores ad confessionem peccatorum. secundum ad confessionem laudis diuinorum: ibi, *Memento nostri domine.* Prima pars subdividitur in tres partes: secundum quod ex tribus nos ad confessionem peccatorum induxit, scilicet, primum ratione diuinae bonitatis: quae veniam vult dare. secundum ratione diuinae potestatis: quae culpam potest delere: *Quis loquetur,* tertium ratione diuinae aequitatis: quae culpam habet punire: *Ibi, Beati qui custodiunt.* Primum ergo induxit ad confessionem peccatorum ratione diuinae bonitatis: quae tanta est quod paenitentibus semper veniam praestat. Et hoc proponit dicens, *Confitemini domino quoniam bonus.* Bonitas enim iudicis: quae cunctis suum defectum cognoscenibus dispositus est veniam dare: reos ad sui reatus confessionem inducere debet. Propter quod ad Ro. 2. dicit apostolus. *An diuitias bonitatis illius contemnis: an ignoras quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducit?* Vbi ait gl. Copiosa est bonitas Dei quae multa peccantibus bona ministrat: blandiens vt ad poenitentiam adducat. Copiosa est patientia Dei: quae tot & tanto peccantes sustinet: & non cito eos punit: sed per multa tempora peccatores expectat ad poenitentiam. Hanc ergo bonitatem Dei nobis vt confiteamur proponit nunc Psal. dicens, *Confitemini domino.* Et ideo subdit: *quoniam bonus, &c.* Notandum tamen quod vt confessio peccati veniam mereatur: multas conditiones debet habere, scilicet, debet esse iusta, propria, plorans scilicet, & cetera. vide ver. 1667. Secundum debet esse propria: aliorum tacet crimina. vide ver. 1691. Tertio debet esse vera: vt falsa omittantur omnia. Quod hic ostendo. Nulla enim causa licet in confessione mentiri: vel scienter falsum dicere. Confessio enim inducta est: vt animam à peccatis viuificet, quod mendaciu facere non potest: quinimo ipsius animae vitam occidit. Sapien. 1. *O quod mentitur occidit animam.* Et ideo praecipitur. 1. Paral. 20.

1836 *Confessio de hoc nulla falsum dicitur.*

1837 *Confessio de hoc nulla falsum dicitur.*

1838 *Confessio de hoc nulla falsum dicitur.*

1839 *Confessio de hoc nulla falsum dicitur.*

1840 *Confessio de hoc nulla falsum dicitur.*

Vox consona consentit domino. Vox enim consona dicitur quae consentit concordat & menti...

1835 Quis loquetur potentias domini: auditas faciet omnes laudes eius?

Hic peccatores inducit ad confessionem ratione divinae potestatis: quia solus ipse potest peccatis veram dare veniam...

Nota tunc de solutione peccati.

Ligatur peccator multo plura.

Proverb. 5. Sapient. 17.

Eccl. 3. Peccatores quilibet deum soluere potest & qualiter faceret.

Et lib. 4. dist. 18. dicit: quod solus Deus animam a morte culpae resuscitat: ac pulsus interioribus tenebris & maculis: animam illuminat & mundat...

1836 Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.

Hic inducit ad confessionem ratione divinae iustitiae. Vbi nota quod tanta ac talis est divina iustitia quod peccatum commissum nunquam impunitum dimittit...

non sufficit semel panitere, nisi contritio de peccato perseveret: similiter non sufficit facere iustitiam ad tempus, & postea dimittere: ideo quo ad ista duo subdit, In omni tempore...

1837 Memento nostri domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo.

Hic consequenter nos inducit ad confessionem laudis. Vbi adverte quod omnis qui postulat dei gratiam: eo ipso laudat deum & ipsi confessionem laudis offert...

Atorū observatio: devotorū habitatio: siliorum deprecatio. Sed ista omnia nobis attulit Christus per suam incarnationem. Primo fidem docēs se verum deum & hominem: dicens. In deū creditis: & in me credite...

1838 Ad videndum in bonitate electorum tuorum: ad latandum in laetitia gentis tuae, vt lauderis cum haereditate tua.

Hic consequenter postulat: vt per Christi incarnatione peccatores iustificentur, id est, a peccatis purgentur per gratiam: vt Christum videre mereantur. Nullus enim nisi iustificatus Christum videre potest...

Phil. 2. Mat. 5. Luc. 6. Ioan. 4. Luc. 22. Mat. 5.

Luc. 1.

1838

Electio domini est causa meritum.

creare. Nota autē quōd deus saluat aliquos tripli-... Primō quosdam propter ipsōrum merita: quia...

Lachrymarū nullitas.

Mar. 2.

Beda.

1. Cor. 7.

Aduersa diuersi casus proueniunt.

Ioan. 9.

Ioan. 11.

Gr. 1. moral. ca. 9. In prescriptio- ne.

Exo. 15.

Psal. 78.

1845

Exo. 14.

... bat modus euasionis : dixit dominus ad Moysen, Eleua virgam tuam supra mare : & diuide illud vt...

B

C

D

E

Et saluauit eos de manu odiētium, & redemit eos de manu inimici.

Hic concluditur saluationis effectus. Vbi primō videndum, quid per odientes filios Israel, & quid per inimicum significetur...

Glosa

Hap. 10.

Psal. 30.

Psal. 110.

Titum 2.

1. Cor. 1.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Exo. 15.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

Aegyptij à Deo decem prædictis plagis flagellati fuerunt : & ab omnibus istis illos saluauit Deus. Quod commemorans Psal. ait, Et saluauit eos de manu aduersarii, scilicet, Aegyptiorum...

Hap. 10.

Redemit nos Christus mult.

Psal. 30.

Titum 2.

1. Cor. 1.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

Psal. 110.

1. Cor. 7.

primum modus ponitur Exo. 14. Nam cū filij Israel ingressi essent per siccum maris, Pharaō cum exercitu suo & curribus peruenit ad mare. Et videntes filios Israel fugientes per siccum maris, ingressi sunt post eos ipsos persequentes: omnis exercitus Pharaonis, currulq; eius, & equites per medium maris...

Exod. 14.

Submersio Aegyptiorū

Filij Israel, quādo egressi sunt de Aegypto erant 6000. armatorum hominum.

Baptismus omnia peccata occidit.

Exod. 14.

1846

Et crediderunt in verbis eius: & laudauerunt laudem eius.

Hic ponitur effectus dictæ punitionis quo ad filios Israel: quia, scilicet, videntes Aegyptios submersos, considerantes potentiam Dei, crediderunt verbis quæ dixerat Moyses eis ex parte Dei. Nam vt habetur Exod. 14. Antequam filij Israel intrarent mare: videntes Aegyptios contra se venientes in manu forti: timuerunt valde: & insurrexerunt verbis contra Moysen, quia eos eduxerat de Aegypto...

Exod. 14.

Credere alicui multiplex est.

1847

Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.

Hic ponitur persecutorum submercio. Et primō ponit ipsorum submercionem, secundo consequentem vtilitatem, ibi, Et crediderunt. Quātum ad...

eius: & non sustinuerunt consilium eius.

Hic consequenter ostendit eorum peccata quae fecerunt in deserto postquam mare transierunt. Et inter alia numerat septem peccata quae commiserunt in deserto, secundum quae haec pars diuiditur: Primum fuit peccatum gulositatis & castrimargie, secundum rebellionis & superbiae: ibi, Et irritauerunt Moysen. tertium fuit infidelitatis & idololatriae: ibi, Et fecerunt vitulum. quartum fuit ingratitude & nequitia: ibi, Obliti sunt Deum. quintum fuit incredulitatis & perfidia: ibi, Non crediderunt. sextum fuit voluptatis & luxuriae: ibi, Et irritati sunt. septimum fuit prouocationis ad malum & discordiae: ibi, Et irritauerunt eum. Quatum ad primum tria facit, quia primo ponit ipsorum instabilitatem, secundo ipsorum gulositatem: ibi, Et concupierunt. tertio, ipsorum saturitatem: ibi, Et dedit eis. Notat ergo primo eorum instabilitatem. Vbi sciendum quod diuinum consilium & prouidentia erat prouidere populo suo: quem tam mirabiliter eduxerat de Aegypto, scilicet, de omnibus necessariis sibi. Promiserat enim eos educere de Aegypto & inducere in terram promissionis, ut patet Exo. 3. quod requirebat necessaria vita. Sed ipsi cito satis transactio maris non expectauerunt quod Deus daret eis: sed murmurando questuerunt victualia. Et sic patet eorum instabilitas: quia visis Aegyptiis mortuis: crediderunt verbis domini, & statim post increduli non expectauerunt quod Deus prouideret eis. Et hoc est quod hic dicitur. Cito fecerunt. Quid fecerunt? hoc quod subditur. Quod obliti sunt operum eius, quasi summa celebritate mutati a credulitate in credulitate: laude in murmurationem. Et non sustinuerunt consilium eius, id est, non patienter expectauerunt prouidentiam Dei: quae daret eis victualia: quod Deus facere aliquantulum differabat alto consilio: ut, scilicet, eos probaret, scilicet, & mundo ostenderet ipsorum instabilitatem & malitiam. Si enim Deus eis prouideret in maioribus sine ipsorum requisitione, multo fortius sperare debuerant quod eis in victualibus prouideret. Et vide quam caeca istorum fatuitas, qui sperabant suis murmuracionibus diuinum mutare consilium: quod est immutabile, dicens, Consilium autem domini in aeternum manet.

1843 Et concupierunt concupiscentiam in deserto: & tentauerunt Deum in inaquoso.

Hic ponitur eorum gulofitas. Vbi notandum quod ut habetur Exo. 16. quintodecimo die mensis secundi egressions filiorum Israel de Aegypto: ipsi peruenerunt in deserto Sin: & statim ibi murmurauit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen & Aaron, dicentes, Vtinam mortui essemus in Aegypto, quando sedebamus super ollas carniu, & comedebamus panes in saturitate. Cur induxisti nos in desertum istud, ut occideres omnem hanc multitudinem? Tunc locutus est dominus ad Moysen, dicens, Loquere. Audiui murmuraciones filiorum Israel. Loquere ad eos. Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus. Quod & sic factum est: quoniam vespere uenerunt ad castra eorum tot coturnices, quod operuerunt, castra: & quilibet capere poterat ad libitum. Mane vero quan-

do surrexerunt, apparuit manna panis de caelo datus per circuitum castrorum. Et iste cibus omni die pluebat de caelo: excepto die sabbathi. Et sic durauit per quadraginta annos quousque ceperunt comedere de fructibus terrae promissionis. Hanc ergo eorum gulofitatem notans Psal. ait, Et concupierunt concupiscentiam, id est, concupierunt carnes in deserto. Et dicit, concupierunt concupiscentiam: quasi geminando eorum desiderium: ut desiderij nimietatem ostendat. Statim autem inde moti uenerunt in Raphidim, ubi erat terra inaquosa: ubi surrexerunt filij Israel contra Moysen, dicentes, Da nobis aquam ut bibamus. Cur fecisti nos exire de Aegypto, ut occideres nos & filios nostros? Et hoc notans Psal. dicit, Et tentauerunt deum in inaquoso, id est, in loco qui erat inaquosus, id est, sine aqua, vel in solitudine. Et dicit tentauerunt, quia non solum quaesierunt aquam ad sitim refocillandam: sed etiam ad experiendam potentiam Dei, cuius exempla tamen antea multa experti fuerant. Quid autem sit tentare Deum: & quod multipliciter tentatur, vide vers. 1298.

Et dedit eis petitionem ipsorum: & misit saturitatem in animas eorum.

Hic ponitur ipsorum saturitas, quod ipsorum desiderium adimpleuit dominus: quia & carnes abundanter eis ministravit, & panem de caelo, ut statim dictum fuit, & similiter aquam abundanter eis de petra fluxit. De administratione panis de caelo dictum est vers. 1304, 1305, 1306. De datione carniu dictum est vers. 1307, 1308, 1309. De datione aquae de petra dictum est vers. 1295, 1296. Et attende quod deus exaudivit eos in malum ipsorum: quia habita saturitate ira Dei ascendit super eos: & magna parte illorum occidit, ut dictum est vers. 1311, 1312. Et sic nota quod non omnis qui exauditur a Deo, exauditur ad eius utilitatem: immo quandoque ad damnum temporale & aeternum, vide vers. 1310. Quae omnia considerans Psal. dicit, Et dedit eis petitionem ipsorum: & misit saturitatem in animas eorum. Hic nota quod multiplex est saturitas, scilicet, Saturitas criminalis & vitiosa. Saturitas spiritualis & virtuosa. Saturitas aeternalis & gloriosa. Primum est saturitas criminalis. Et ista magis consistit in desiderio quam in esse reali. Vt puta auarus querit saturari diuitiis: & illa sitim augent, vide vers. 309, 368, 381. Luxuriosi querunt saturari libidine, quae saturari non potest, sed fatigat. Hypocrita querit saturari laude. Et quanto amplius laudatur: amplior sitis laudis exerefcit in eo. Gulofus cibus non saturatur quia non saturitatem, sed nauseam magis inducunt. Et de ista saturitate dicitur, Manducauerunt & saturati sunt, &c. Sequitur, Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, &c. Secunda est saturitas spiritualis. Et hanc facit iustitia. Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Quod ideo dicitur: quia desiderium iustitiae: omni virtute animam replet. Vnde praedicta uerba exponens Isaac ait, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, &c. Liber sapientiae scriptus est intus & foris. Qui peruersos corrigit: foris loquitur, & quasi intus qui peruersos dirigit. Iustitia est virtus quae omnia aequat, reddens cuique quod suum est. Hanc lex naturae continet: scriptura praecipit: euangelium complet. Hac itaque dirigendus est qui veram saturitatem querit: qui beatitudinem contendit habere ne eum naturali lege maneat, ut philosophus: vel iustitiam

titiam instituat ut Indaeus. Hinc presumptor, hinc simulator, sed iustitiae fidei se subiciat ut Christianus & humilis accusator sui. Vis saturari virtute? Vide ne vnquam affugiat iustitiam a manu, ab ore, a corde. Nam qui continens est iustitiae apprehendet illam: non vacuum sed plenam: sed perfectam & quietem. Ideo beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Iustitia uaticum est in itinere: iuxta quod ex parte est. Ipsa caena in patria: iuxta quod perfecta est: nunc ad medicinam: tunc ad delectationem. Cuius inchoatio obtinet, nemini iniuriam facere, profectus, illatam patienter ferre: perfectio, omnibus benefacere si potest: si minus, velle. Hac qui habuerit, satiatus erit. Hec enim est illa virtus: de qua dicitur, Quae satiavit animam inanem, & animam esurientem satiavit bonis. Tertia est saturitas aeternalis: quae stat in uisione nuda, & fruitione diuinitatis, de qua Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Vide ibi.

Et irritauerunt Moysen in castris: Aaron sanctum domini.

Hic ponitur secundum peccatum ipsorum, quod, scilicet, fuit rebellionis & superbiae. Et primo ponitur ipsorum rebellio, secundum rebellionis punitionem, ibi, Aperta est terra. Pro euidencia istius rebellionis sciendum quod cum Moyses & Aaron cum ceteris filiis Israel in deserto essent in castris: & Aaron iam praeccepto domini in limum sacerdotis esset consecratus: aliqui sibi inuidentes, ambiebant & ipsi summum habere sacerdotium. Quorum tres inter alios erant principales, scilicet, Chore Dathan & Abiron. Qui rebellantes Moysi, dixerunt, Sufficiat vobis quod omnis multitudo sanctorum est, quali dicat, Debet vobis sufficere quod vos, scilicet, Moyses & Aaron sitis in eodem gradu cum aliis de tribu Leui: quia omnis multitudo est sanctorum, id est, ita spectant ad Deum sicut & vos. Cur ergo eleuamini super populum? Quod cum audisset Moyses: eccidit pronus in terram: & dixit ad omnem multitudinem. Mane notum faciet dominus qui ad se pertineant: & sanctos applicabit sibi: & quos elegerit, appropinquabunt sibi. Tollat vnquisque vestrum thuribulum suum: & hausto igne ponat desuper thymama coram domino. Et quem elegerit dominus, ille sanctus erit, id est, summus sacerdos. Quid enim fecit Aaron ut murmuraretis contra eum. Misit ergo Moyses & vocauit Dathan & Abiron. Qui responderunt, Non uenimus. Nunquid parum tibi est quod nos eduxisti de Aegypto quae fluebat lacte & melle, nisi nostri dominatus fueris: An oculos nostros vis erueri? Et tunc iratus est Moyses valde, &c. Istam ergo rebellionem notans Psal. ait, Et irritauerunt Moysen in castris, &c. id est, ad iracundiam prouocauerunt. Quid autem proprie sit irritare, vide vers. 1533. In hoc enim denotatur aliquorum praesumptio subditorum: qui suis praelatis rebellare contendunt: ipsorum audientes honorem. Nam ipse Aarō summus sacerdos ceteros ecclesiae praelatos significat. Et hoc ratione sui nominis: sui ponderis: sui peccatoris, &c.

1851 Aperta est terra, & deglutiuit Dathan: & operuit super congregationem Abiron.

Hic ponitur dictae rebellionis punitio. Huius

punitio historia habetur Num. 16. Facta hac rebellionem dixit dominus ad Moysen. Praecepto vniverso populo, ut separarentur a tabernaculis Chore, Dathan & Abiron. Cumque recessissent a tabernaculis eorum per circuitum: Dathan & Abiron stabat in ingressu papilionum suorum cum vxoribus & liberis omniumque frequentia. Et ait Moyses ad populum. In hoc scietis quia dominus misit me, si isti consueta hominum morte interierint, non misit me dominus. Si autem rem nouam fecerit dominus: ut aperiens terra os suum deglutiit eos, & omnia quae ad illos pertinent, descenderintque viuentes in infernum: scietis quia blasphemauerunt dominum. Igitur ut Moyses cessauit loqui, confestim dirupta est terra sub pedibus eorum: & aperiens os suu deuorauit eos cum tabernaculis eorum vnuerfa substantia eorum. Descenderuntque viui in infernum operi humo, &c. Et istam penam commemorans Psal. ait, Aperta est terra & deglutiuit Dathan, &c. Hic notat Glo. quod poena, culpa respondet. Nasti qui terrena ambiebant: a terra sunt absorpti. Secundu quod dicitur Sapien. 11. Per quae peccauerit homo, per haec & torquetur. Attende quod aperire in scriptura, quandoque punitionem malorum significat. quia diuina iustitia aperit pharetram suam ut malos percutiat. quia sicut reprobi aperunt cogitationes suas, & opera ad mala peragenda: sic & dignum est ut Deus iustitiam suam aperiat ad illos puniendos. Sicut enim sagittarius aperit pharetram suam ut hostem feriat: sic & Deus suam iustitiam vt malos puniat. Propter quod de Deo dicitur Job 30. Pharetram suam aperuit & afflixit me. Sic & in proposito: Deus aperuit terram: ut peccatores puniret, quia aperta est terra.

Et exarsit ignis in synagoga eorum: flamma combulsit peccatores.

Hic ponitur alterius partis punitio. Apertio enim terrae puniuit Dathan & Abiron: ut dictum est, sed Chore cum suis igne fuit punitus. Nam volens Moyses ostendere, quod Aaron a Deo in summum sacerdotem fuerat electus, dixit ad ipsum Chore qui erat de tribu Leui, & ambiebat sacerdotium summum. Dixit ad Chore. Tu & omnis congregatio tua, state seorsum coram domino: & Aaron ex alia parte: & tollite singuli thuribula vestra offerentes incensum coram domino, scilicet, ducenta quinquaginta thuribula. Aaron quoque teneat thuribulum suum. Quod cum fecissent, tum dixit dominus ad Moysen. Separamini de medio congregationis huius: ut eos repente disperdam. Cumque Chore cum suis ducentis quinquaginta thuribus uellent incensum offerre domino: ignis egressus est a domino: & interfecit illos ducentos quinquaginta viros qui offerebant incensum. Quo facto murmurauit vnuerfa multitudo contra Moysen & Aaron, dicentes, Interfecistis populum domini? Qui timentes fugerunt ad tabernaculum foederis. Et dixit dominus ad Moysen & Aaron. Recedite de medio huius multitudinis, & nunc delebo eos: & egressus est a domino ignis deuorans multitudinem. Dixitque tunc Moyses ad Aarō. Tolle thuribulum & perge cito ad multitudinem: ut ores pro eis. Quod cum fecisset Aaron: uenit ad media multitudinem quam iam vastabat incendium, & obrulit thymama: & stans inter uiuos & mortuos orauit pro populo: & cessauit plaga. Fuerunt autem qui igne perierunt quatuordecim milia septingenti

Num. 16. Dathan & Abiron absorpti.

Aprice significat punitionem.

Job 30.

1852

Num. 16.

Chore cum suis combulsus.

et abique illis qui perierunt in seditione Chore. Huius ergo incedij quo puniti fuerunt rebelles & superbi commemorans Psalmus ait, Et exarsit ignis in synagoga ipsorum, &c. Quid autem dicatur synagoga, & quomodo differat ab ecclesia, vide versicul. 1406. Et vide pernam correspondere peccato. Illi enim acceptis thuribus igne imposito: superbe Deo sacrificare voluerunt: unde & igne perierunt, quoniam exarsit ignis in synagoga eorum, id est valde aruit. Notandum ergo quod ardor ignis ardori ignis correspondet, scilicet, ignis peene, igni culpa. Est enim duplex ardor, scilicet, criminalis immunditiae: & hic est multiplex, & est ardor peenae peccato correspondens: scilicet, ardor ignis infernalis, quia qui hic ardet igne viciorum: ibi ardebit igne tormentorum.

1853 Et fecerunt vitulum in Horeb: & adorauerunt sculptile.

Hic ponitur tertium ipsorum peccatum: quod fuit infidelitatis & idololatrie. Et primo punitur ipsorum idololatrio, secundò ex hoc ipsorum vituperatio, ibi, Et mutauerunt gloriam. Quantum ad primum historia habetur Exo. 32. Nam cum Moyses esset in monte Sinai in quo fuit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus ieiunans: ut legem de manu domini meteretur accipere. Videntem populum quod Moyses motam faceret in monte: congregatis est aduersus Aaron: dicens, Fac nobis deos qui praecedat nos: Moysen enim ignoramus quid acceiderit. Aaron autem volens eos ab ista stultitia auertere: cogitauit petere ab eis rem tam distictam pro factura idoli: quod ipsi non acquirerent. Dixit ergo Aaron ad eos, Tollite in aures aureas de auribus vxorum, filiarum & siliarum vestrarum & ferte ad me. Illi autem nullam difficultate in hoc facientes: fecerunt sicut dixit. Quas cum Aaron accepisset: fecit ex eis vitulum conflatum opere fulorio, que populus adorauit, & hostias attulit illi. Et hoc est quod ait, Et fecerunt vitulum in Oreb: & adorauerunt sculptile. Et aduerte quod vitulus ille conflatus fuit, scilicet, opere fulorio factus & non sculptus. Sed hic accipitur vnum pro alio. Sed nunquid Aaron causa fuit praedicte idololatrie, qui aurum petiit, & formauit idolum? Aliqui excusant eum de primo, scilicet, quod aurum eorum petiit, ut eos difficultate postulationis reuocaret. Et haec est intentio Rabani super Exod. dicens, quod iubet Aaron aurum dari ab auribus vxorum, filiarum & siliarum suarum, unde illis fieret deos: non absurde intelligitur difficultate voluisse praecipere: ut difficultate praeccepti eos ab intentione idololatrie facilius reuocaret. Et si dicas, postquam isto modo reuocare non potuit, quia libenter ei dederunt quod petierat: quare tamen ipse summus sacerdos ex illo auro idolum fabricauit, seu fecit eis? Ad hoc respondent aliqui, quod non fuit intentionis eius idolum facere: nec ista intentione aurum acceptum proiecit in ignem: sed potius ipsorum postulatione turbatus ut in aures ipsorum destrueret. Et hoc videtur sentire magister in historiis scolasticis super Exod. dicens, Tradunt quidam Aarō in aures ipsorum in ignem proiectis: sed demonis opera constat fuisse caput vitulinum, quod tamen quandoque vitulus: quandoque caput vituli vocatur. Vnde in excusationem sui quando Moyses arguit eum, ipse ait, Dederunt mihi aurum, proiecti illud in ignem: & egrossus est vitulus iste. Sed po-

sito quod in praedictis possit excusari: non video tamē de his que consequenter fecit: qualiter excusari possit: ut non dicatur causam dedisse illi idololatrie. Nam postquam vitulus ille factus est, arte cuiuscunq; factus fuerit, Aaron edificauit altare corā eo: & praconis voce magna fecit clamari, dicens. Cras solennitas domini est. Vnde surgentes mane obtulerunt holocausta & hostias, &c. imò ipse Aaron populo dixit. Isti sunt dii tui qui eduxerunt te de Aegypto. Et nota quod per istum actum quem Aaron fecit, notant doctores auaritia à clericis ortum habere: ut dictum est superius ver. 878. De pena autem qua hoc peccatum idololatrie fuit punitum, nihil hic dicitur: sed illam vide Exo. 32.

1854 Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnū.

Hic ponitur dicta idololatrie vituperatio. Nōne magna confusio est homini idololatrie: & maxime iudaeo qui maiestatem inuisibilis Dei: qua non solum ex creaturis agnouit: sed per legem, per tot mirabilia illis ostensa, & tam multiplicia beneficia, in similitudinem vituli commutata: & imaginem vituli pro Deo colere: Dicant quod est excellentioris perfectionis, vel res viua & sensibilis: vel res insensibilis & sine vita. Quis Philosophus etiam mere naturalis non diceret, quod res viua? Et tamē ipsi non adorassent vitulum viuum. Et ad tantam demeritiam deuenerunt, quod similitudinem vituli vita earentem coluerunt. O quanta mentis hebetudo: quantaq; stultitia eorum apud quos plus potest imago quam veritas: insensibilitas quā vita. Isti ergo recedentes à Deo viuo & vero: ut experti fuerunt, ad similitudinem vituli se contulerunt: similes gētilibus de quibus dicit Apostolus Rom. 1. quod commutauerunt gloriā incorruptibilis Dei: in similitudinem imaginis corruptibilis hominis quādem pedum & serpentum.

1855 Obliti sunt Deū qui saluauit eos, qui fecit magna in Aegypto: mirabilia in terra Cham: terribilia in mari rubro.

Hic ponitur quartum ipsorum peccatum: quod fuit ingratitude. Et primo ponit ipsorum ingratitude. Secundò Dei indignationem: ibi, Et dixit. Tertio Dei placationem: ibi, Et auerteret iram. Quantum ad primum notat beneficia eis collata pro ipsorum liberatione, ut ex hoc exigeret eorum ingratitude: dicens quod Deus saluauit eos, scilicet, de tanta miseria: qua subiugati erant in Aegypto: sicut dictū est supra. Et saluauit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentia suam: vide ver. 1842. Sed modū quo saluauit eos subdit dicens, Qui fecit magna in Aegypto. Et hoc dicit: quod ad decem plagas, quibus flagellauit Aegyptum, de quibus plagis dictum est supra, Qui fecit mirabilia in terra Cham, scilicet, in Aegypto qui dictus est Cham. Quia Aethiopia à quo denominata est Aegyptus: fuit filius Cham: ut habetur Gene. 10. Vbi vbiq; in veteri testamento habetur Aegyptus in latino, in hebreo habetur Mesraim. Mirabilia ergo fecit in Aegypto siue in terra Cham, quia cum caeca Aegyptus decē plagis percuteretur: mirabile erat quod terra Gesen in qua habitabant filij Israel, illis plagis nullo modo fuit percussa. Terribilia in mari rubro: quando, scilicet, filij Israel sicco pede mare transierunt, in quo totus exercitus Aegyptij submersus fuit.

fuit: ut vnus quidem non superesset, quā omnia fecit ad saluandum populum Israel. Et tamen isti ita ingrati fuerunt, quod obliti sunt Deum: qui, scilicet, modis praedictis saluauit eos. Quā tamen omnia propter facientem virtutem & talium operum in consuetudinem non solum videntes, sed etiam audientes merito ducuntur in stuporem: & per consequens memoria hominum magis imprimuntur. Quā tamen isti ingrati obliti sunt, quod est summum genus ingratitude: ut dictum est ver. 1291. Ex omnibus ergo praedictis vult Psalmus concludere: quod ex operibus illis Deus admirabilis apud filios Israel esse debuerat: & per consequens non tradendus obliuioni. Si enim admittantur homines opera mirabilia quae vident in consuetudine: quomodo non admirari debent potentiam facientis? Sic enim ex operibus mirabilibus Dei: ipse Deus vbiq; admirabilis praedicatur. Psalm. 8. Domine Domine dominus noster, quā admirabile est nomen tuum in vniuersa terra, &c.

1856 Et dixit ut disperderet eos: si non Moyses electus eius steterit in contractione in conspectu eius.

Hic ponitur Dei contra illos indignatio. Hoc enim fuit quando fecerunt sibi vitulum conflatum, atque adorauerunt. Tunc enim (ut habetur Exod. 32.) dixit Dominus ad Moysen. Descende, peccauit populus tuus: fecerunt sibi vitulum & adorauerunt. Cerno enim quod populus iste durae cervicis sit, dimitte ut irascatur furor meus contra eos: & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam. Sed Moyses indignationi diuinae orationibus se opposuit dicens, Quiescat dominus ira tua: & esto placabilis super malitiam populi tui. Et infra. Aut dimitte eis noxam hanc: aut dele me de libro tuo quem scripsisti. Hanc ergo indignationem dominum, & per Moysen factam placationē recolit Psal. dicens, Et dixit ut disperderet eos: si non Moyses, &c. Ex quibus verbis ostendit Augustinus, quantum apud Deū pro peccatoribus valeat iustorum oratio: quia Deus dixit Moysi. Dimitte me, &c. Et tamen ipse Moyses tanti peccati indignationem diuinam sua oratione placauit. Vnde sic ait Augustinus. Volebat Moyses ut filij Israel in domino spem ponerent: & in eius misericordia se ab illa seruitute liberatos crederent. Cuius tamen tantum erat meritum: ut ei diceret dominus. Dimitte me: ut irascatur contra eos. Quod sit iubentis eum ait: sine me: aut quasi petentis. vtrumque videtur absurdum. Nam si Deus iubeat: famulus obedienter non parebat. Et Deum hoc à seruo pro beneficio petere non decebat: qui poterat eos etiam ipso nolente contemere. Significat ergo his verbis Deus plurimum prodessē apud se illi populo, sic ab illo diligi: quem Deus sic diligebat: ut eo modo admoneremur: cum merita nostra grauant ne diligamur à Deo, teleanari nos apud Deum illorum meritis posse, quos diligit. Nam cum à Deo homini dicitur: sine me, & conteram eos: hoc est conteram eos nisi diligerentur à te. quasi noli eos diligere: & conteram eos. quia ne illud faciam: dilectio tua intercedit. Obtemperandum esset Deo dicenti: noli eos diligere: si hoc iubendo dixisset & non potius admonendo: exprimendo quid illum ab eorum supplicio reuocaret. Nectamen illo intercedente sine fla-

gello disciplinae populum dereliquit. Nescio enim quomodo, ut sic eos diligeret ipse Moyses, Deus oculus illos diligebat, qui manifesta voce terrebatur. Et hic in isto versu Glof. dicit. Hic monstratur quantum valet intercessio sanctorum. Securus enim Moyses de iustitia Dei qua eum delere non posset: impetrauit misericordiam Dei his qui iuste perierunt. Et attende quod Deus orationibus iustorum placatus sic peccatoribus vno modo parcat, ut eos etiam alio modo percutiat. Nam Moyses qui suis orationibus: tanti sceleris à Deo veniam impetrauit populo: ipsemet postea punitur populum: ut ibidem habetur Exod. 32. Vnde illum versum pertractans Gregor. ait. Intueri liber Moysi peccatore misericordiam cum seueritate sociatam. Videmus enim pie amantem & distictē sauientē. Certe cum Israeliticus populus ante Dei oculos penē inueniabilem contraxisset offensam: ita ut eius rector audiret: descendere. peccauit populus tuus. Ac si ei diuina vox diceret. Populus qui in tali peccato lapsus est: iam meus non est: ac subiungeret. Dimitte me: ut irascatur furor meus contra eos & deleam eos: faciamq; te in gentem magnam. Ille semel & iterum pro populo cui praerat obiecit se ad impetum Dei irascentis opponens ait. Aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis dele me de libro tuo quem scripsisti. Pensemus ergo quibus visceribus eundem populum amauit: pro cuius vita deleri se de libro vitae petiuit. Sed tamen iste qui tanto eius populi amore confringitur contra eius culpas pensemus quanto zelo rectitudinis accendatur. Mox enim ut petitione prima culpa veniam ne deleteretur obtinuit: ad eundem populum veniens ait. Ponat vir gladium super scæmur suum: ite & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum: & occidat vnusquisque fratrem & amicum & proximum suum. Cecideruntque in die illa quasi viginti tria milia hominum. Ecce qui vitam omnium etiam cum sua morte petiuit: paucorum vitam gladio extinxit. Et intus arsit ignibus amoris, & foris accensus est zelo seueritatis. Tanta fuit pietas: ut se pro illis coram domino offerre non dubitaret: tanta seueritas, ut eos quos diuinitus ferri timuerat, ipse iudicij gladio feriret. Sic amauit eos quibus praefuit, ut pro eis nec sibi parceret. Et tamē delinquentes sic persecutus est quos amauit, ut eos etiam Domino parente prosterneret, &c. Et hoc notans Psal. ait. Et dixit ut disperderet eos si non Moyses, &c.

1857 Ut auerteret iram eius ne disperderet eos: & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

Hic ostenditur diuina placatio. Et est quasi declaratio intentionis Moysi orantis pro populo, quasi dicat, Ad quid fuit Moyses pro populo in contractione in conspectu Domini? Respondet. Et auerteret iram eius, scilicet, à populo. Oratio enim iusti hominis tantae est efficaciae quod Deū erga peccatorem placat, & iram Dei auertit à peccatore. In cuius figurā dicitur Num. 25. quod statim quod Phinees luxuriantes percussit, scilicet, Iudaeum & Madianitidem: Deus iram suam auertit à populo. vnde ibidem ait Deus. Phinees auertit iram meam à filiis Israel. Similiter & quandoque nos contriti peccata nostra punimus, Deus iram suam

A. d. m. l. t. p. n.

1853

Exod. 32.

Exod. 32.

Exod. 32.

Aaron auerteret iram eius

Rabani.

Exod. 32.

Exod. 32.

1854

Exod. 32.

Exod. 32.

1855

Exod. 32.

Exod. 32.

Glof.

Prælati misericordiam ei infusa debet habere.

Exod. 32. Greg. lib. 20. moral. cap. 6.

1857

Num. 25.

Et sic clamarent, ipso exaudiebat. imo quod plus exaudiebat clamantem...

Et memor fuit testamenti sui: & penituit eum secundum multitudinem misericordiarum suarum.

Hic ostenditur dei fidelitas in promissis: quia testamentum quod promissit...

Deuter. 32.

Gen. 15.

Gen. 22.

Gen. 28.

Gen. 31.

Gen. 35.

Gen. 43.

Gen. 47.

Gen. 48.

Gen. 49.

Gen. 50.

Gen. 51.

Gen. 52.

Gen. 53.

Gen. 54.

Gen. 55.

Gen. 56.

Gen. 57.

Gen. 58.

Gen. 59.

Gen. 60.

Gen. 61.

Gen. 62.

Gen. 63.

Gen. 64.

Gen. 65.

Gen. 66.

Gen. 67.

Gen. 68.

Gen. 69.

Gen. 70.

Gen. 71.

Gen. 72.

Gen. 73.

Gen. 74.

Gen. 75.

Gen. 76.

Gen. 77.

Gen. 78.

Gen. 79.

Gen. 80.

Gen. 81.

Gen. 82.

Gen. 83.

Gen. 84.

Gen. 85.

Gen. 86.

Gen. 87.

Gen. 88.

Gen. 89.

Gen. 90.

rege Iuda: quem rex Babylonis de carcere eduxit: & ipsum inter maiores sui regni constituit. De Daniele in captiuitate posito...

4. Reg. 2. Daniel. 1. 2. 3.

Saluos nos fac domine deus noster: & congrega nos de nationibus.

Hic psalmus est totum ad diuinam misericordiam confert. Et tria facit: quia primò gratiam Dei postulat...

Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos. Hic ponitur larga dei bonitas ipsos mirabiliter liberando...

1877

Judicum 7.

Judith 13.

1. Reg. 5.

2. Para. 25.

Et confitemur nomini sancto tuo: & gloriemur in laude tua.

Hic deo se humiliat, non quarens in persona omnium electorum gloriam...

1878

in confessione Dei & laude. Vbi attende, quòd sicut sunt distincta merita & pramia: sic distinguuntur & tempora meritum & pramiorum...

Benedictus dominus Deus Israel a seculo & vsque in seculum: & dicit omnis populus, fiat fiat.

Hic concludendo ex omnibus praedictis, Deum benedicit & glorificat dicens. Benedictus dominus Deus. Vbi nota quòd benedicimus Deum multipliciter...

1880

Sancti quid loquitur.

1. Reg. 10.

1. Reg. 11.

sicut epistola Pauli plures habent distinctiones: tamen unum solum librum faciunt. Vnde David unum solum librum ponit dicens...

Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius.

Hic est psalmus 106. qui talem titulum habet, Alleluia alleluia. Vbi notandum, quòd quamuis iste psalmus habeat eundem titulum...

1881

Quinta pars psalteryi.

quia

Porta area... sunt in iuncta... diuina male... Vetus ferreus... Portas itaque areas & vetes ferreos dominus confregit...

seiplos recognouerunt, & reuersi sunt ad dominum. Et hoc est quod subditur. Propter iniustitias enim suas humiliati sunt...

Omnem escam abominata est anima eorum: & appropinquauerunt vsque ad portas mortis.

Hic exaggeret & peccatum eorum & poenam. Peccatum: quia omnem escam abominata est anima eorum: quia scilicet, mana que dicebatur...

1897 Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

Hic ponitur tertium periculum: quod est infirmitatis corporalis. Et diuiditur ut prius in quatuor partes. quia primo periculum exponitur...

1899 Et clamauerunt ad dominum cum tribularerentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos.

Hic contra dictum periculum opponitur humilis oratio. Sic enim ad literam habetur Num. 21. quod filij israel percussi ab illis serpentibus: orauerunt pro sua liberatione...

1900 Misit verbu suum & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.

Hic contra dictam tribulationem apponitur deo remedium. Vbi notandum quod (ut habetur Num. 21.) cum populus israel panitens propter plagam serpentium de murmuratione quam fecerant...

fit Ioa. 3. cum Nicodemo dixit. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis... Sicut ergo tunc qui conspiciebat exaltatum serpentem a veneno sanabantur...

1901 Confiteantur domino misericordie eius: & mirabilia eius filius hominum.

Hic consequenter ponitur ex dicto beneficio gratiarum actio. Et exponitur ut supra ver. 1888. 1895. Si autem intelligatur, quod per hoc nos inducat ad confessionem criminis...

Et sacrificet sacrificiu laudis: & annuncient opera eius in exultatione.

Porta area... sunt in iuncta... Vetus ferreus... Portas itaque areas & vetes ferreos dominus confregit...

Exod. 25. Facies vectem de lignis setim: que sunt ligna impuribilia... Prou. 18. Iudicia quasi vetes vrbium... Job. 38. Posui vectem & ostia & dixi...

Deute. 4. Quantum ad primum sciendum, quod dum filij israel vagarentur per desertum... Infirmitas corporis multoties sanat animam.

4. Reg. 10. Sufcepit... Greg. 22. mor. ca. 18. Clamar oratio cordis ad deum. Exo. 14. 1900. Nam. 21. 1901. Math. 7. Greg. 22. mor. ca. 18. Sufcepit...

Aug. in li. de baptismo perniciorum. Theophil. Sap. 16. 1902. Confessio ex parte debet circumstanti.

Hic ostendit qualiter deo gratias debemus redere... Offendit qualiter deo gratias debemus redere...

Sacrificium multiplex

Psalm. 103

Eccl. 35

Eccl. 35

Qui descendit mare in nauibus: facientes operationem in aquis multis.

Hic ponitur quartum periculum a quo deus liberat suos... Hic ponitur quartum periculum a quo deus liberat suos...

Ion. 2

Psalm. 103

Sap. 14

A habetur Ioann. 7. Nam cum precepisset dominus Ionæ... habetur Ioann. 7. Nam cum precepisset dominus Ionæ...

Ipsi viderunt opera domini: & mirabilia eius in profundo.

Hic ponitur periculum ex parte maris... Hic ponitur periculum ex parte maris...

contingere. ut notat Greg. lib. 29. moral. cap. 9. vide... contingere. ut notat Greg. lib. 29. moral. cap. 9. vide...

Num. 20

Eccl. 31

Dan. 3

1903

Psalm. 103

1904

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

Psalm. 103

A mittebat in navi ut impletetur nauis. Et simile ha... mittebat in navi ut impletetur nauis. Et simile ha...

Ascendunt vsque ad caelos, & descendunt vsque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat.

Hic ponitur periculum ex parte fluctus maris... Hic ponitur periculum ex parte fluctus maris...

Origene

Cristof. 16

Fluctus multa significat

Math. 8.

1906

Ion. 1.

Luc. 8.

Ascendunt superbi ad caelos: sed descendunt ad infernum.

contini

runt

Esai. 14. In abyssis tabescebat. Per hoc vult ostendere Psal. A quod superbi qui in mari huius mundi ascendunt usque ad caelos per superbiam: trahuntur consequenter usque ad abyssos: id est, usque ad infernum per diuinam iustitiam. Sic fuit & de lucifero qui dicit, In caelum ascendam, &c. sequitur. Veruntamen ad infernum detracta est superbia tua. Et non immerito per abyssum significatur infernus: quia sicut abyssus quos capit retinet: sic & infernus quos semel cepit, amplius non relaxat. Istum verum exponit Gregor. de viris contemplatiuis: qui contemplatione usque ad caelestia eleuantur: & inde tentati statim ad turpia cogitanda descendunt. Vnde exponens illud verbum, Iob 9. Cum inuocantem me exaudierit: non credo quod exaudierit me, dicit, Plerumque enim mens desiderio diuini amoris accenditur: atque ad intuenda caelestia subleuatur: ad summa iam rapitur: & perfecto desiderio compuncta ab infimis eleuatur: sed repentina tentatione percussa quae intentione forti execta in Deum fuerat ab ortis cogitationibus transfixa curuatur: ita ut seipsum discernere nesciat atque inter varia virtutesque deprehensa: ex qua parte sit valentior non agnoscat. Nam saepe ad hoc usque perdacitur ut miretur quomodo tam summa comprehendit quam cogitatio illicita polluit. Et rursum quomodo illicitam cogitationem recipit: quam supra se valde fortior spiritus rapit. Quos alternantes cogitationum motus in animo bene per Psal. intuens ait. Ascendunt usque ad caelos: & descendunt usque ad abyssos. Usque ad caelos quippe ascendimus: cum summa penetramus. sed usque ad abyssos descendimus: cum repente a contemplationis culmine per turpia tentamenta deicimur, &c.

1907 Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est.

Hic ostendit periculum consequens talem maris perturbationem exteriorem in tali commotione habitum. Nam vt docet experientia ex maris commotione cerebrum agitatur, stomachus perturbatur, & omnes vires sensitiuae debilitantur. Vnde quaedam vertigo in capite generatur: sicut ebriis accidere solet: propter quae impeditur intellectus ab actu suae virtutis intellectiuae. Quamuis in ebrio maneat habitus artis vt puta habitus scribendi: tamen quamdiu durat talis commotio cerebri atque vertigo, actum scribendi elicere non potest. Sic & de virtutibus moralibus & intellectualibus: quia quamuis maneat & sic commotio: nullam tamen virtutum actus habere non potest. Sic enim accidit illis qui erant in nauis cum Iona. Vnde & amissio actu sapientiae: conabantur contra fluctus nauigare: cum magis fluctus sequi debuissent. Et hoc quod notans Psal. ait. Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius: omnis sapientia eorum deuorata est. id est, omnis actus sapientiae non habitus in eis perditus fuit. Aliqui autem textus habent: omnis substantia eorum deuorata est. Et tunc hoc intelligitur, quia omnem substantiam, id est, omnes merces, omnia vasa quae habebant in nauis proiecerunt in mare: & sic a mari omnia consumpta fuerunt. Communis autem habetur. Omnis sapientia eorum deuorata est: quia, scilicet, ipsi ab actu sapientiae alienati fuerunt. Nec mirum: quoniam vt hic ait Glo. tempore prosperitatis aliqui sapientes apparent, quando loquuntur

Alit virtutem perditur quoadque manente habitu. Iona 1. Glofa.

& quando legunt: sed adueniente tempestate, omnia consilia humana deficiunt: & quid agendum sit, non vident. Propter quod dicitur: Omnis sapientia eorum deuorata est. Vnde Apostolus ait. Supra modum grauati sumus: ita vt tederet nos vivere. Scilicet in nobismetipsis responsum mortis habuimus: vt non simus fidentes in nobis. Orta enim maris tempestate quantumcunque se vertant: fluctus fremunt, tempestas saeuit, brachia deficiunt, quo protra impinguntur: quo nautis impulsu dimittatur: a quibus saxis ne pereat refrenetur: omnino a rectoribus non videtur. Nihil ergo restat nisi clamare ad Deum vt dirigantur. Et nota quod hic Psal. turbatum & commotum comparat ebrio: quia omnia mala quae facit ebrietas, facit & commotio ira. Ebrietas autem multa mala facit: propter quod maximè in praelatis & principibus est vitanda.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorum eduxit eos.

Hae est secunda pars istius periculi in qua suffragium postulatur a Deo. Realiter enim illi qui erant in nauis cum Iona videntes se in periculo mortis: pro subsidio clamauerunt ad dominum. vnde Iona 1. dicitur. quod orta tempestate timuerunt valde. & clamauerunt ad dominum suum: & infra, clamauerunt ad dominum atque dixerunt. Quaesumus domine ne pereamus. Quod notans Psal. dicit. Et clamauerunt ad Dominum, &c. Exponitur vt sup. ver. 1893. 1899. Per hoc vult notare Psal. quod quandoque Deus immitit aduersa: vt ad ipsum per deuotam orationem clamare cogamur. Ista enim ratio (vt habetur Matth. 8.) dum esset in nauicula cum discipulis suis: commoto mari ipse Iesus dormiebat, vt discipuli cogerebant ipsum excitare. Vnde Chrysostomus ibi assignat duas rationes: quare mare tunc commouit: & dormiebat: dicens, Quia enim viderant apostoli alios Christi beneficia recepisse: non autem similiter quis aestimat quae in alienis corporibus sunt, & quae in seipso: ideo oportuit per familiarem sensum eos potiri beneficiis Christi: & ideo voluit hanc fieri tempestatem: vt per liberationem manifestiorem acciperent beneficii sensum: sed vt daret tempus formidini ipse dormiebat. Sic enim eo vigilante facta esset tempesta: vel non timuissent, vel non rogassent. Et quia ideo dormiebat: accesserunt ad eum & suscitauerunt eum, dicentes, Domine salua nos, perimus. Et sic aduersa ad Deum per orationem nos redire cogunt, Psal. 77. Cum occideret eos: querebant eum, &c. & Psal. 82. Imple facies eorum ignominia: & quereant nomen tuum domine.

Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius.

Hic ponitur adiutorij impetratio: & consequenter ex impetrato adiutorio exultatio: ibi. Et laetati. Quantu ad primum: vt habetur Iona 1. facto clamore ad Deum: & proiecto Iona in mare statim tempestas maris cessauit: vnde dicitur ibidem. Clamauerunt ad dominum: tulerunt Iona & proiecerunt in mare: & stetit mare a feruore suo. Quod nunc ostendit Psal. dicens. Et statuit procellam eius in auram. Aura enim dicitur leuis motus aeris: quo aer non tempestuose: sed dulciter mouetur & leniter. Et sic procella ac tempestuosi fluctus maris in auram

Mari per eola. 2. Cor. 11. Mare tranquillatur a Coriolo mirabilis. Chrysost. Greg. lib. 9. moral. cap. 5. Psal. 31. Mat. 8. Chrysost. Romulus per seipsum in mari fluctuans deus placatus. Psal. 93. Iona 1. Glofa.

ram sunt conuersi. Consimile dicitur Mat. 8. Quia A cum discipuli essent cum Christo in nauis, & tempestas magna esset: Christus a discipulis inuitatus surgens imperauit ventis & mari: & facta est tranquillitas magna. Per hoc vult Psal. ostendere quod Christus est aequalis patri ratione suppositi: quia quod hic dicitur de patre, quod statuit procellam eius in auram, Christus adimpleuit quando imperans mari & ventis tranquillitas magna facta est in mari. Vnde Chrysost. super Matth. hoc inducens ait. In hoc enim quod Christi imperio omnis subito soluta est tempesta, sic & neq; semita quidem turbationis aquarum remansit: quod quidem extraneu erat. Cu enim naturaliter maris fluctuatio terminatur usque ad multum tempus aquae concutuntur: sed hic simul omnia soluebantur. Vnde quod de patre praedixit Psal. dixit, & stetit spiritus procellae: & statuit procellam eius in auram: hoc Christus opere adimpleuit: solo enim verbo mare sedauit & refrenauit. In hoc etiam prouidebat Psal. quod tempestuosas procellas & fluctus persecutionum quas mare huius mundi in primitiua ecclesia contra Christum & eius ecclesiam per tyrannos & principes excitauit. Hae omnia Christus verbo suae praedicationis per Apostolos suos placauit. Quod notans Greg. super illo verbo Iob 9. Qui graditur super fluctus maris, ait. Quid enim maris nomine nisi in bonos seuiens mundi huius amaritudo signatur: De quo per Psal. dicitur. Congregans quasi in vitro aquas maris. Aquas enim maris quasi in vitro congregat: eum miro moderamine cuncta disponens in suis clausis cordibus carnalium minas frenat. Super fluctus ergo maris dominus graditur: quia cum se procellae persecutionis erigunt: miraculorum eius obstupescatione franguntur. Qui enim tumores humanae vesaniae mitigat: quasi eretas in cumulo vndas calcet. Nam cum morem suu gentilitas destrui nouae conuersationis praedicatione conspiceret: eum mundi huius diuites elationi suae contraire viderent facta pauperum: cum sapientes seculi aduersari sibi imperitorum verba pensaret: in persecutionis protinus tempestate intinuerunt. Sed qui verborum aduersitate commoti ad persecutionis procellas insiliunt: signorum vt diximus admiratione temperantur. Tot ergo in istis fluctibus dominus gressus posuit: quot superbis persecutoribus miracula ostendit. Vnde benedictam per Psal. dicitur. Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis dominus. Quia contra electorum vitam ad persecutionis vndas mundus se mirabiliter extulit, sed has supernorum conditor subleuata virtute praedicatorum, mirabiliter strauit. Ministros etenim suos plus ostendit posse per miracula, quam potestates terrenae tumuerat per iram. Et hoc est quod nunc Psal. prauidens ait. Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius, scilicet, mundi maris.

Et laetati sunt, quia siluerunt: & deduxit eos in portum voluntatis eorum.

Hic ponitur consequenter exultatio impetrati adiutorij. Naturaliter enim quantum malum turbatur: tantum laetificat ablatio vel terminatio mali. Et sic quam turbati & commoti fuerunt existentes in nauis, cum Iona exorta tempestate, tantum laetati fuerunt in eius sedatione. Vnde vt habetur Iona 1. Ex laetitia immolauerunt hostias domino, & voauerunt vota. & sic peruenerunt tranquille ad portum

tum voluntatis eorum. Per hoc vult Psal. ostendere quod aduersa praesentis vitae: dominus electos suos deducit ad portum salutis aeternae. Similiter & Iona deduxit ad portu suae voluntatis: quia quando Iona fuit proiectus in mare (vt habetur Iona 2.) Dominus parauit piscem grandem, qui deglutituit Iona. Et erat Iona in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, & euomuit Iona in aridam. Et sic iuit ad locum quem praeeperat illi Deus, scilicet, in Nininem ad praedicandum penitentiam. Nota quod in beneficiis & donis Dei spiritualibus laetari debemus: & non in rebus temporalibus. Et quae sit laetitia mundi, & quae iustorum, vide ver. 155. Item nota quod iusti laetantur in multis, ver. 479. Item quod laetitia mundi ducit ad interitum & mortem: sed laetitia in Christo ad vitam aeternam ver. 1666.

Confiteantur domino misericordiae eius: & mirabilia eius filij hominum.

Hic ex praedictis deus laudatur: & consequenter modus laudis ostenditur: ibi, Et exaltem. Quantum ad primum expone vt supra. ver. 1888. 1895. Si autem hoc intelligatur de confessione criminis: tunc circa illam ultra conditiones alibi positas, Nota quod confessio debet esse debita, scilicet, debito facta confessori: quia non omnis habet potestatem absoluendi sacerdos: quamuis quilibet habeat ecclesiae clauis ordinis, non iurisdictionis. Solus enim summus pontifex habet clauis iurisdictionis plenariae super omnes, & in omnibus casibus. Alij autem sacerdotes hoc habent ex commissione super illos, quos papa in hoc illis subditos fecit: & solum in illis casibus quos tales illis voluit subici. Et hinc est quod vnus curatus habet clauis ligandi: non quidem super omnes homines ciuitatis: quia papa non subiecit omnes sibi: sed solum illos de cura sua. Nec etiam in illis habet potestatem in omnibus casibus: sed solum in certis: quia aliquos retinet sibi papa: aliquos episcopus, &c. Est ergo confessio debita quando peccatum confitetur illi qui potestatem habet iurisdictionis supra confitentem, & supra casum de quo confitetur.

Et exaltem eum in ecclesia plebis: & in cathedra seniorum laudent eum.

Hic ostendit modum quo Deus est laudandus, vt, scilicet, laudetur vniuersaliter ab omnibus tam subditis quam praelatis & rectoribus. Vnde per ecclesiam plebis intelligit subditorum congregacionem: quoniam ecclesia est communis locus in quo plebs conuenit ad orandum. Psal. 67. In ecclesiis benedicite Deo domino de fontibus Israel. Qualiter autem ecclesia differt a synagoga, vide ver. 1406. Sed per cathedram seniorum intelligit praesidentes & praelatos qui alios habent regere. Vnde hic ait Glo. Laudent eum in ecclesia plebis, id est, laudent eum populi minores qui reguntur. Et in cathedra seniorum laudent eum, id est, laudent eum seniores & praelati qui alios regunt & docent. Qualiter autem Deus exaltetur a nobis vide ver. 69. Nota quod multiplex est cathedra in qua Deus debet laudari: & vna quae est maligna quae debet exterminari.

Posuit flumina in deserto: & exitus aquarum in sitim.

Hic ponitur quantum periculum quod fuit sterilitatis patriae ex carentia pluuiarum. Et primo ponitur

Confessio debita confessorem debet habere. Confessio debita confessorem debet habere. Glofa. Cathedra multiplex.

tur terra siccitas, secundo terra sterilitas: ibi, *Terra fructifera*, tertio terra reddita fertilitas: ibi, *Posuit desertum*. Quantum ad hoc sciendum quod Psal. istam terra fertilitatem applicat ad sterilitatem qua fuit in regno Israel tempore Helię prophetae ex nimia siccitate terra sub rege Achab: de qua habetur. 3. Reg. 17. quando, scilicet, propter peccatum Achab regis Israel ad orationem Helię clausum est cælum annis tribus & mensibus sex, quibus non pluit super terram, scilicet, illius regni. vnde propter siccitatem terra facta est sterilis. Et hoc est quod commemorans Psal. dicit. *Posuit flumina in desertum*, scilicet, illa desiccata ab aquis fecit deserta. Sicut enim ex pluuiis augentur torrentes & flumina: sic ex defectu pluuiarum minorantur: & aliquando deficiuntur totaliter, similiter & fontes ex quibus oriuntur flumina. Et hoc est quod ait, *Posuit flumina in desertum*, scilicet, illa exiccando. Et exitus aquarum, id est, fontes vnde scaturiunt aquae in sitim, id est, in siccitatem: sicut dicimus: quod terra sitit quando est sicca. Per hoc vult Psal. ostendere quod synagoga Iudaeorum qua gratis abundare solebat, in aduentu Christi priuaretur: & a gratia Dei maneret aliena. vnde ait, *Posuit flumina in desertum*, id est, Iudaeos qui ad modum fluminum gratis abundare solebant: vbi erant doctrina: vbi currebant prophetae, posuit in desertum: quia ibi iam non est propheta: non fides Christi: non sacerdos: non sacrificium, nec templum. vt ait Glo. Et hoc idē alijs verbis exprimit, dicens, *Posuit exitus aquarum in sitim*, id est, Iudaeos vnde alij manabant aquae doctrinae posuit in sitim, id est, sine aqua doctrinae atque gratiae. Nota quod non immerito per aquam intelligit diuinam gratiam qua Iudaei sunt expoliati propter suam incredulitatem: quoniam ipsa gratia ad modum aquae purificat maculam deformantem: resurgat hominem ardescens: viuificat animam morientem, &c.

1914 **Terram fructiferam in falfuginem: à malicia inhabitantium in ea.**

Hic consequenter ponitur terra sterilitas propter penuriam aquae. Quoniam terra Israel qua lacte & melle manare consueuerat, ad tantam sterilitatem peruenit tempore ipsius Achab deficiente pluuia: quod nec modicam herbam pro equis & iumentis saluandis reperire poterant. Vnde vt habetur. 3. Reg. 18. Achab praeparauit herbarum dixit ad Abdiam dispensatorem domus suae. Vade ad vniuersos fontes aquarum: & ad vniuersas valles: si forte inuenire possimus herbam & saluare equos & mulos nostros. Et ista tanta sterilitas terrae fuit propter cessationem pluuiarum: quam impetrauit Helię propter peccata ipsius Achab regis, & Iezabel reginae. Et hoc est quod notat Psal. ait, *Quia deus posuit terram fructiferam in falfuginem*, id est, posuit terram illam qua prius faciebat fructus vberes in sterilitatem. Sal enim in terra positum facit terram sterilem: quia desiccatur & consumit humorem terrae. Et causam subdit, dicens, *A malicia inhabitantium in ea*, id est, propter malitiam & peccata Achab regis & Iezabel reginae. Per hoc vult Psal. ostendere: quod terra, id est, natio Iudaeorum qua prius electa fructus meritorum solebat producere, & honorum operum: propter ipsorum malitiam sterilis est effecta à bonis operibus. Vnde Glo. *Posuit terram fructiferam in falfuginem*, in est, Iudaeam qua prius bona opera faciebat: posuit sterilem à bonis operibus: quia si-

ne fide impossibile est placere deo. Salsus enim humor vbi dominatur tollit fecunditatem. Et hoc secundum malitiam habitantium in ea, scilicet, sacerdotum, scribarum, & pharisaeorum, qui in ea dolosis mentibus dominabatur. Ex quo habes, quod propter peccata principis multoties punitur populus. Sic enim propter David numerantis populum puniti fuerunt subditi. vnde vt habetur. 2. Reg. vlti. infra tres dies mortui sunt peste angelico mysterio septuaginta milia virorum. Et hic nota: quod sicut sal facit sterilitatem terrae: sic malitia sterilitatem mentis inducit. quoniam ipsa malitia in homine malitioso est rectae rationis peruersio: humantem conuersationis turbatiua: & in proprium auctorem reflexiua.

1915 **Posuit desertum in stagna aquarum: & terram sine aqua in exitus aquarum.**

Hic ponitur terra reddita fertilitas. Sicut enim Helię sua oratione clausit cælum, & non pluit tribus annis & sex mensibus: sic & consequenter sua oratione aperuit cælum, & cælum dedit pluuiam suam: & sic terra qua facta fuerat ex siccitate sterilis: adueniente pluuia fructificauit. vt dicitur Iac. 5. Et circa hoc multa ostenduntur: primo sequitur terra irrigatio, secundo terra deserta in habitatio ibi, *Et collocauit*, tertio terra fructificatio: ibi, *Et seminauerunt*, quarto bonorum multiplicatio: ibi, *Et benedixit eis*. Quantum ad primum ad orationem Helię apertum fuit cælum, & terrae dedit pluuiam. Nam vt habetur 3. Reg. 18. Postquam cælum clausum fuerat tribus annis & sex mensibus: Helię qui tempore illo fugerat à facie Achab, ex praeccepto domini seipsum Achab praesentauit: & dixit ipsi Achab. Ascende quia sonus pluuiae est. Helię autē ascendit in vertice montis Carmeli: & dixit ad puerum suum: Respice contra mare. Qui respiciens dixit. Non est quicquam. Et rursus ait illi. Respice septē vicibus. In septima autē vice vidit nebula paruum quasi vestigium hominis ascendentem de mari. Et tunc dixit ad Achab. Iunge currum tuum & descende: ne occupet te pluuia. Et ecce caeli contenebrati sunt, & nubes & ventus: & facta est pluuia grandis: ita quod terra qua prius erat sicca, aquis sufficienter compluta fuit. Et hoc in breuibus recitans Psal. ait, *Posuit desertum in stagna aquarum*, id est, terram prius desertam aquis & desiccata: posuit in stagna aquarum, scilicet, dando pluuias in tanta abundantia, vt in statum pristinum reducerentur fontes & flumina. Et hoc idem alijs verbis exprimit dicens, *Et terram sine aqua*, id est, qua prius erat sine aqua: posuit in exitus aquarum, scilicet, quod aqua exibat de fontibus & replebat flumina vt prius. Per hoc enim vult Psal. ostendere quod per aduentum Christi sterilitas qua erat deserta, & sine aquis gratiae vel diuinae sapientiae exiccata: aquis gratiarum & scientiae Dei fuit irrigata & fertilis effecta. Et istum intellectum ponit hic Glo. dicens, *Posuit desertum in stagna aquarum*, id est, gentes desertas aquis gratiae irrigauit: vt velut in stagno in eis manerent aquae gratiarum. Et reperit idem dicens, *Et terram*, scilicet, qua prius erat sine aqua in exitus aquarum, vt, scilicet, ab ipsis alijs emanant aquae viuae gratiarum. Per aquam ergo intellige gratiam vt ver. 1913. Vel per aquam intellige sapientiam fidei salutarem: qua data est gentibus

tibus per Christi aduentum. Nec mirum quod per aquam significatur fidei sapientia salutatis: si consideres quod aqua habet superficialem continuationem, summam humectationem, & figuralem reputationem, &c.

1916 **Et collocauit illic esuriētes: & constituerunt ciuitatem habitationis.**

Hic consequenter ponitur terra prius derelicta inhabitatio. Verisimile est enim quod propter praedictam siccitatem alijs sterilitatem terrae regni Israel, quod multi inde ad alias partes recesserint fertiles vt viuere possent. Sicut etiam Israel quandoque cum omnibus suis intravit in Aegyptum ad habitandum propter sterilitatem terrae Chanaan. vt habetur Gen. 46. Et per consequens multa loca deserta remanserunt inhabitata. Sed consequenter adueniente pluuia & terrae fecunditate ad proprias mansiones inhabitandas reuersi fuerunt. Et hoc notans Psal. dicit, *Et collocauit illic esuriētes*, scilicet, Deus, restituendo pluuiam illuc induxit vagos esuriētes: & ciuitates prius desertas inhabitauerunt, *Et constituerunt ciuitatem habitationis*. Per hoc enim vult Psal. ostendere, quod Christus incarnatus, gentes qua prius esuriebant: quia cibo verbi Dei carebant: ad fidem vocauit: ex quibus ciuitas ecclesiae est constituta. Vnde Glo. *Et collocauit illic*, scilicet, in gratia fidei, *esuriētes*, id est, gentiles qui auidē verbum Dei recipere. *Et constituerunt ciuitatem habitationis*, scilicet, ecclesiam diuinis obediendo praecipis. Potest etiam hoc & melius intelligi de Apostolis: quos primo in fide Christus collocauit: vt ciuitatem ecclesiae suis praedicationibus ex utroque populo fabricarent. Ipsa namque ecclesia dicitur ciuitas. ver. 461, 738, 775. Et haec fundata fuit per Apostolos. ver. 1474, 1475.

1917 **Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas: & fecerunt fructum nauitatis.**

Hic ponitur terra fructificatio: quia, scilicet, isti reuersi post datam pluuiam terram suam qua prius inculta fuerat, inceperunt colere & vineas plantare. Et tandem terra sic culta & plantata vineae fecerunt fructum nauitatis, id est, naturalem & bonum. Quando enim terra diu quieuerit à cultura, si postea cultiuetur meliores & vberiores fructus producit. Per hoc vult Psal. ostendere quod gentiles qui prius absque rore gratiae erant aridi: postquam compluti fuerunt aqua salutans sapientiae, ipsi verbum Dei per agrum mundi praedicando seminauerunt: & fructum multum attulerunt altis ad fidem conuertendo: sicut fecerunt Dionysius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, & Gregorius, de gentilibus ad fidem conuersi. Ecclesia enim quandoque in scriptura dicitur ager, & Gregorius, de gentilibus ad fidem conuersi. Matth. 13. Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro, &c. quandoque dicitur vinea. Matth. 20. Simile est regnum caelorum homini qui exiit primo mane condutere operarios in vineam suam. Vel hoc intellige de Apostolis qui verbum Dei per totum orbem etiam vsque ad mortem certantes fideliter seminauerunt: de quibus Psal. 125. Euntes ibant & flebant mittentes semina sua. Ipsum enim agrum totius mundi per duodecim partes diuisum semine verbi Dei imple-

uerunt. vt puta Petrus seminauit in agro Italiae, Ioannes Graeciae, Mattheus Aethiopiae, Bartholomeus Indiae: & sic de singulis: & fructum plurimum de minimo fidelium attulerunt eis: dicente Christo. Ite praedicate euangelium omni creaturae, &c. Vel secundum Glo. seminant agros & plantant vineas qui corpora sua ecclesiastica institutione purificant: vt fructus bonorum operum ferant. Vnde hic nota quod ager mysticus in scriptura est multiplex, scilicet, ager vniuersalis ecclesiae meritorum productiuus, &c.

1918 **Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis: & iumenta eorum non minorauit.**

Hic ponitur bonorum per benedictionem Dei multiplicatio. Quia, scilicet, in regno Israel, reddita fertilitate terra per Dei gratiam, & benedictionem, multum fuerunt multiplicati & in hominibus & in iumentis. Et per hoc vult ostendere Psal. quomodo ecclesia per verbum praedicationis apostolorum, qui agrum mundi fidem seminauerunt: mirabiliter & subito augmentata fuit & merito a numero. Quod totum fuit: non principaliter virtute Apostolorum: sed virtute benedictionis diuinae. Sicut etiam in carnali generatione virtute verbi Dei quo primis parentibus benedictus, dixit: Crescite & multiplicamini, & replete terram: homines mirabiliter cito fuerunt multiplicati: mediante tamen humano opere. Sic & in generatione spirituali mediante apostolorum praedicatione: principaliter tamen virtute benedictionis diuinae multiplicati sunt. Et hoc est quod ait, *Et benedixit eis & multiplicati sunt nimis*, id est, multum. sicut Alibi dicitur: Nimis honorati sunt amici tui Deus: nimis confortatus est, &c. Vide de nimis quomodo dupliciter accipitur ver. 1607, 1645. *Et iumenta eorum non minorauit*. Et nota quod iumentum quandoque significat praedicatorum & praefatos: quia iuuant & aliorum onera sustinent, & sic coadiutores Dei dicuntur. Psal. 72. Vt iumentum factus sum apud te: & ego semper tecum. Et hoc est magnae dignitatis onera Christi portare: immo potius ipsum Christum per patientiam. Vnde de isto iumento dicit Bernard. super illo verbo Psal. 48. Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis, &c. Quid tantopere propheta plangit in homine similitudine iumentorum: praesertim qui alio loco de se loqui videtur & dicere. Vt iumentum factus sum apud te, &c. Scio aliquam similitudinem iumentorum & hominum commendari, scilicet, patientiae & mansuetudinis. Neque enim plangens vox videretur si diceret. homo cum sub Dei honore esset, non recalcitrauit: vt iumentum factus est apud eum. Quis non illi iumento plurimum inuideret: in cuius humili tergo saluator sedere dignatus est: cum illius tam preciosi oneris intelligentia quoque tam singularis honoris habuisset. Vt iumentum ergo esto: non tam iumentum quidem patienter sustinens onus: sed etiam honorem intelligens sapienter & delectabiliter cogitans tam ipsius oneris dignitatem quam propriam vtilitatem. Nempe gestare eum, cui seruare regnare est, non oneris est: sed honoris, &c. Et de istis iumentis dicitur, Interroga iumenta, & docebunt te. Quandoque verò iumentum

Iudei gra: ha dei sunt priuati.

Glofa. Aqua signi fuit gratiam

Aqua affert quod ad iudaeos respicit ad gentes respicit ad reuer.

Sterilitas ter ve tempore fca lia.

3. Reg. 18.

Iudei sterilitate sunt iusti.

Glofa.

Matth. v. 11.

Glofa.

Agere multiplex.

1918.

Benedictio dei multiplicat tempora liter & efficiat iudicet.

Gen. 3.

Iumentum multum.

Iumentum dicitur praedicator & quilibet praefatus virtute patientia.

Job 12.

significat simplices & inferiores, qui iumenta dicuntur: quia superiores in temporalibus iuuant, sicut a superioribus iuuantur in spiritualibus. Et in ipsorum comparatione prelati & predicatores dicuntur homines. Psal. 35. Homines & iumenta saluabis. Quandoque iumentum significat peccatores, qui ut iumentum in stercore iacent peccatorum. Iohel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo. Hic ergo cum dicitur, quod Deus iumenta eorum non minorauit: de duobus primis generibus iumentorum intelligitur. Item nota quod benedictio Dei valet ad multa. ver. 1444.

Et pauci facti sunt: & vexati sunt a tribulatione malorum & dolore.

Hic ponitur sextum periculum: quod fuit interioris diuisionis & discordia. Hic enim loquitur de dissensione & discordia orta in populo Dei, quando Moyses misit duodecim principes, scilicet, de qualibet tribu vnum principem ad explorandum terram promissionis: qui cum reuersi fuissent, dixerunt populo quod impossibile foret populo illam terram acquirere. propter quod populus in seditionem uersus fuit contra Moysen. ut habetur Num. 14. Circa istud seditionis periculum, primo ponitur eius narratio: secundum ex omnibus predictis gratiarum actio: tibi, *Videbunt*. tertio ad considerandum predicta omnium excitatur intentio, tibi, *Quis sapiens*. Circa primum tria facit, quia ponitur primo populi turbatio: secundum principum puniatio: tibi, *Effusa est*. tertio humilium directio: tibi, *Et adiuuit pauperem*. Quantum ad primum sciendum quod ista prima tres partes satis patere possunt ex dictis ver. 1884. & infra: quia ibi istud periculum tractatum est. Melius ergo exponitur de discordia in populo orta contra Moysen per Dathan, Chore, & Abiron. de qua habitum est supra ver. 1850. Sciendum est ergo quod cum Chore, Dathan, & Abiron cum ducentis quinquaginta aliis uitis de maioribus insurrexissent contra Moysen, nolentes quod ipse populum regeret: diuino iudicio primo omnes qui erant cum Chore igne diuino interfecti fuerunt: & consequenter Dathan & Abiron cum omni sua familia a terra fuerunt absorpti. unde in summa ceciderunt de illis quatuordecim milia 950. hominum. ut habetur Num. 16. & 17. Et sic de copuleibus ipsorum puniti remanserunt. Ex quo omnis multitudo turbata fuit. unde ut dicitur Num. 17. Murmurauit omnis multitudo contra Moysen: dicens, Vos interfecistis populum domini. Et hoc est quod notat Psa. ait, *Et pauci facti sunt*, scilicet, illi qui erant ex parte Chore, Dathan, & Abiron, quia, scilicet, tot milia mortui sunt. Ex quo alij hoc videntes vexati sunt a tribulatione & dolore, scilicet, malorum que videbant, scilicet, & tantum de populo interfici. Per hoc vult Psa. ostendere, quod insurgentes contra ecclesiam heretici & schismatici a veris catholicis superati ad paucum numerum ducerentur respectu catholicorum. unde Glo. *Et pauci facti sunt*, quia omnes dimisi ab unitate fidei, scilicet, heretici qui cum catholicis communia habent sacramenta & specie pietatis: pauci sunt, non tam metitis quam numero. Vel per oppositum potest intelligi, quod quia in ecclesia sunt boni mixti cum malis, & mali multiplicantur, & semper bonos persequuntur: ideo ipsi boni pauci facti sunt, & vexati a tribulatione & dolore malorum, scilicet, per malos illata. Sic enim per multos mali intelliguntur, sed boni per paucos:

A Matth. 20. Multi sunt vocati: pauci vero electi. vide ver. 895.

Effusa est contentio super principes eorum: & errare fecit eos in inuio, & non in via.

Hic ostenditur principum contentio. Quia ut dictum est, principes populi, scilicet, Chore, Dathan, & Abiron contra Moysen & Aaron: quia a Deo instituti erant principes populi, contendere ceperunt volentes dominari ipsi in populo. Unde cum Moyses vocasset eos, ipsi contentiose responderunt dicentes, Non veniemus. Nunquid parum tibi est, quod nos eduxisti de terra Aegypti quae lacte & melle manabat: an etiam oculos nostros vis erueret? Non veniemus. Et hoc est quod ait. *Effusa est contentio super principes illorum*, scilicet, eorum aduersus Moysen & Aaron. Et propter tales contentiones & consimiles Deus fecit eos errare in inuio, id est, in deserto quod erat inuium, & non in via: quia non posuit in viam rectam eos propter ipsorum peccata: sed errare fecit eos per desertum circumuoluendo per annos quadraginta, donec omnes morerentur qui exierant de Aegypto ab annis viginti & supra. ut habetur Num. 14. Et sic dum essent in inuio & non in via, scilicet, in deserto: errare fecit eos. vide ver. 1884. Per hoc vult Psa. ostendere, quod Deus iusto iudicio errare a via veritatis fecit hereticos: quia contentiose contra ecclesiam se erexerunt, in ecclesia quærentes habere primatum. Sed ex hoc ipsi magis contempti fuerunt. Unde hic ait Glo. *Effusa est contentio super principes eorum*, scilicet, hereticorum, id est, super heresiarchas & magistrum heresum: unde reprobati sunt ab ecclesia: & magis contempti sunt: quia principes esse voluerunt. De quibus dominus per prophetam ait, *Ipsi regnauerunt: & non ex me principes extiterunt: & non cognoui*. unde errare fecit eos ipsos, scilicet, sibi relinquendo. sicut dicitur Roman. 1. Tradidit eos Deus in reprobum sensum, &c. Boni enim positi sunt in via recta, ut vadant in ciuitatem celestem: superbi vero a Deo relictii, in inuio extra viam sunt positi. Et nota quod licet sit multiplex contentio in scriptura, quaedam virtuosa, & quaedam vitiosa: hic solum agitur de contentione vitiosa, quae est contentio iniquitatis & malitiae, atque discordia.

Et audiuit pauperem de inopia: & posuit sicut oues familias.

Hic ponitur humilium directio. In illa enim plaga quando percussi fuerunt Chore, Dathan & Abiron: solum superbi & presumptores ceciderunt. humiles vero non contradicentes directi fuerunt, & terram promissionis intrauerunt. Et hoc est quod ait Psa. *Et audiuit pauperem de inopia*: quia, scilicet, illos humiles qui intrauerunt terram promissionis, ditauit bonis gentium, qui terram promissionis habitabant: quas ingressi exterminauerunt, & ipsorum bona possederunt. quos non solum multiplicauit diuitiis temporalibus, sed filios ipsos mirabiliter multiplicando. Et hoc est quod ait, *Et posuit sicut oues familias*. Ouis enim est animal quod multum fecunditate multiplicatur. Per hoc vult Psa. ostendere quod dissipatis hereticis, Deus suos fideles adiuuat & multiplicat. Et quanto fideles plus impugnantur: tanto amplius crescunt. Et sic dum contra fideles crescit contentio impugnantium: dilatur

dilatur ecclesia. vide ver. 221. 448. Ponit autem Deus sicut oues familias, quilibet enim electus est de familia Dei. Istos autem per distinctos gradus collocat in patria: quia diuersa & multa mansiones sunt in domo patris mei. Sed quia nullum ad suam familiam admittit, nisi sit innocens: ideo dicitur quod ponit sicut oues familias. Et nota quod Deus maxime pauperes adiuuat: quia isti a mundo premuntur. Si enim homo iustus dici non potest, si pauperes iniuste oppressos non adiuuat, quos adiuuare potest: quomodo Deus iustus diceretur, si pauperes oppressos non adiuuaret? Propter quod de ipso dicitur. Factus est dominus refugium pauperum: adiutor in opportunitatibus in tribulatione.

Videbunt recti & letabuntur: & omnis iniquitas oppillabit os suum.

Hic ex predictis concludit letitiam iustorum, & gratiarum actionem. Iusti enim gaudent de omni opere Dei tam iustitiae, quam misericordiae. Unde etiam beati videntes supplicia damnatorum, quae sunt opus diuinae iustitiae, letantur Psal. 57. Letabitur iustus cum viderit vindictam. Letantur de praemiatione honorum: quod est opus misericordiae. Psal. 5. Letentur omnes qui sperant in te: quoniam tu benedices iusto. Et de istis duobus dicitur simul. Psal. 66. Letentur & exultent gentes: quoniam iudicas populos in aequitate. Et hoc quo ad opera iustitiae. Et gentes in terra dirigit: quo ad opera misericordiae. Cum ista duo genera operum Dei sint tractata superius, scilicet, quod malos per iustitiam punit, tibi: *effusa est contentio super principes*, &c. & quod bonos adiuuat per misericordiam, tibi: *et audiuit pauperem de inopia*. sequitur quod iusti ista videntes opera, letantur in patria. Quod notans Psa. ait. *Videbunt & letabuntur*. Sed e contra mali & peccatores de omni opere Dei dolebunt, & tristabuntur: quia dolebunt de suppliciis quae per iustitiam patiuntur. dolebunt de praemii iustorum quae se perdidisse vident. Et hinc est quod ad augendam letitiam iustorum: beati semper supplicia damnatorum videbunt. ad mirandam vero penam damnatorum, non semper damnari videbunt beatos: quia non post iudicium, ut ostendit magister li. 4. di. 50. unde de malis subditur, *Omnis iniquitas oppillabit os suum*. Iniqui enim aeterno supplicio prelli: videntes iustos ore aperto lacerabant, Et hoc est quod dicitur lob 5. Erunt ego spes: iniquitas autem contrahet os suum. Quod exponens Greg. ait, Sic enim Deus mentes humilium in se solidat, ut eas ad perpetranda nequitiam nec blandimenta suasionum pertrahant, nec dolores suppliciorum sternant. Spes quippe in aeternitate animum dirigit: & idcirco nulla mala quae exterius tolerat sentit. Ad cuius spei fructum cum pauper peruenit: omnis elatus obmutescit. Propter quod subditur, *Iniquitas autem contrahet os suum*. Nunc enim malus bonis derogat: & recta quae agere negligit: haec in aliis obtrectando lacerare non cessat. Sed tunc iniquitas os suum contrahit: cum iustis quanta suppetat gloria retributionis agnoscat. Tunc enim ei loqui contra bonos non vacat: quia malorum suorum digna retributione linguam tormenta ligant. Unde bene Anna prophetante dicitur. Pedes sanctorum suorum seruiabit: & impij in tenebris conticescent. Quod similiter nunc ait Psa. dicens, *Et omnis iniqui-*

tas oppillabit os suum. quia nihil quod tantam audaciam praestet loquendi, sicut innocentia. & nihil quod tantum intumescere faciat: sicut culpa perpetrata.

Quis sapiens & custodiet haec: & intelliget misericordias domini?

Hic ad opera misericordiae Dei, quibus ab omnibus periculis oppressos liberat, mente consideranda omnes excitantur. Vbi aduertendum quod hic ly, quis, non stat interrogari: sed magis indicari. Et est sensus. Ille qui est sapiens custodiet haec, scilicet, predicta opera misericordiae Dei conservabit in corde suo illa saepe meditando. Sicut de gloriosa virgine dicitur, Maria autem conservabat omnia verba haec conferens in corde suo. Et quis est fructus istius custodiae, subdit: quia ille qui ista custodiet, intelliget misericordias domini, id est, non attribuet sibi aliquod bonum quod habeat: non quod de errore sit ductus ad viam veritatis: non quod pericula euaserit. sed omnia haec cognoscat misericordias domini in illo stetitisse: & omni in ipso speranti, fideliter subuenire. Quilibet etiam iustus opera dei mente considerando intelliget misericordias Dei multas esse in ipso. Quod notans Bernar. super illo verbo: *Misericordias domini in aeternum cantabo*, dicit. Septem in me misericordias Dei intelligo. Prima est conservatio gratiae quae a multis peccatis, &c. vide ver. 1500. Ergo intelligite haec qui obliuiscitur Deum: ne quando rapitur, & non sit qui eripiat.

PSALMVS CVII.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo & psallam in gloria mea.

Hic Psalmus hunc habet titulum. Canticum Psal. ipsi Dauid. Vbi notandum quod iste Psa. est compositus ex duobus Psal. praecedentibus, scilicet, ex Psal. 56. & 59. Nam prima pars istius Psal. vsque ad illum locum. Et super omnem terram gloria tua: habetur formaliter in vltima parte Psal. 56. Totum vero quod in isto Psal. sequitur: habetur in Psal. 59. scilicet, ut liberentur dilecti tui. & infra. Ita quod ex duabus partibus illorum Psal. Dauid illas partes recapitulando, istum Psal. composuit: volens ostendere quod illi duo Psal. ad vnum concurrant intellectum: non quidem secundum superficiem historiae in qua fundantur, sed secundum sensum propheticum. Verba ergo de duobus predictis Psalm. hic in vnam Psal. coniuncta, ducuntur ad alium intellectum in hoc Psal. quam ibi contineant secundum superficiem historiae. In illis enim duobus primis Psal. agitur de primo de fuga Dauid a facie Saulis. In secundo autem agitur de fortitudine & victoria Dauid. Conformiter ad illa duo hic agitur de Christi humilitate secundum hominem: quae significatur per fugam Dauid. agitur secundum de Christi altitudine secundum diuinitatem: quae per fortitudinem & victoriam Dauid significatur. Quod declarat huius Psal. titulus, dicens, Canticum Psal. ipsi Dauid. Et est sensus tituli. Iste Psalm. dicitur canticum: quia agit de metris iocunditate. Dicitur enim ad diuinas res pertinere. Psal. vero ad actuales operationes. Attribuitur ipsi Dauid. i. Christo: in cuius

Persona David hic loquitur. Intentionem mouent... & litera patet ex dictis duobus praeferentis Psalm. ex quibus huius Psal. litera accipitur. Ideo hic solum sensum tractabo propheticum. Iste ergo Psal. diuiditur in partes duas. quia primo Christus gratias agit patri suo: quia a mortuo resurrexit gloriose, secundo ostendit fructum qui secutus est ex sua resurrectione tibi, ut liberentur dilecti tui. Quantum ad gratiarum actionem Christus tria ostendit. primo gratiarum actionis modum. secundo gratiarum actionis effectum: ibi, Exurge. tertio ostendit causam: ibi, Quia magna. Quantum ad primum gratias agit Christus patri: quia in passione sibi dedit perfectam patientiam, ut esset pleno corde paratus pro nobis mortem subire. Et hoc est quod ait, Paratum cor meum Deo, paratum cor meum. Quod bis dicit, quia gratiarum actio fit duobus modis, &c. vide ver. 923. Quae duo alii verbis distinguit, dicens, Cantabo & psalmum dicam, &c. ut ibi. Vbi notandum quod ex istis verbis nos docet Christus cor nostrum in omnibus Deo subingere in aduersis & prosperis, ut in aduersis sit paratum per patientiam: in prosperis autem per humilitatem. Ad tantam enim relationem venit cor nostrum ex fomite primi peccati, quod plus appetit apparere quam realiter existere, plus falsam apparentiam quam veram exultantiam, plus vana quam solida. Propter quod dicitur, Non est in ore eorum veritas: cor eorum vanum est, &c.

Gratiarum actio fit dupliciter.

Cor nostrum vanum debet Deo humiliter.

Psal. 5.

1925 Exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo.

Hic ponit Christus effectum gratiarum actionis. Et ponit duplicem effectum, scilicet, suae gloriose resurrectionis: & gentium ad fidem conuersionis: ibi, Confitebor. Quantum ad primum nota quod ista verba prima possunt esse patris ad filium, vel ipsius Christi ad corpus proprium. prout sint verba patris ad filium, dicens, Exurge psalterium & cithara. Vbi notandum quod Christus per psalterium & citharam intelligitur, dicitur enim psalterium ut hic ait Glo. propter morum probitatem, psalterium decem chordas continens manu pulsatur: & significat consummationem legis quae in decem praeceptis consistit: quam Christus perfecte adimpleuit & perfecit. Math. 5. Non veni legem solvere sed adimplere. Dicitur autem cithara. vide ver. 481. Sub istis ergo duobus nominibus pater loquitur filio, dicens, Exurge psalterium, &c. Ex quo apparet effectus gratiarum actionis, qui fuit Christi resurrectio. Possunt etiam esse verba Christi ad corpus suum diuinitati unitum: quod eis rationibus psalterium & cithara dicitur. Et sic est sensus, Exurge, id est, exurges. Ad quae verba Christus respondet, dicens, Exurgam diluculo. Quod ideo dicit, quia Christi resurrectio primo diluculo fuit facta, diluculum enim dicitur prima pars diei & vltima noctis, scilicet, quando iam lux aliquantulum incipit apparere, vide ver. 943. Et illa hora Christus resurrexit. In Psalm. autem 56. praemittitur ante: Exurge gloria mea, quod hic non praemittitur, sed non variat sensum: quia Christi caro, gloria Christi dicitur. vide ver. 924.

Christus dicitur psalterium & cithara.

1926 Confitebor tibi in populis domine: & psallam tibi in nationibus.

Hic ponitur secundus effectus, scilicet, ex Christi

resurrectione gentium ad fidem conuersione. Exponit sicut ver. 925. Et nota quod Christus patri confitetur: & per seipsum dum patri gratias agit, & per alios qui per fidem in Deum credunt. De prima confessione, quae est filialis sapientiae, dixit Christus. Confiteor tibi domine pater caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater: quoniam sic placitum est ante te. ista enim confessio Christi ad patrem quid aliud est quam nostra eruditio: ne, scilicet, iudiciorum occultorum Dei aliam quaramus causam, nisi ipsam Dei voluntatem. Quod ostendens Greg. 25. moral. ca. 18. exponens illud Job 34. Ipse concedente pacem: quis est qui condemnet? &c. Nemo discutiat cur stante populo Iudaico in fidedudum in infidelitate gentilitas iacuit. Et cur ad fidem gentilitate surgente, Iudaicum populum infidelitatis culpa prostrauit. Nemo discutiat cur alius trahatur ex dono: alius repellatur ex merito. Si enim miraris gentilitatem assumptam ipso concedente pacem: quis est qui condemnet? Si Iudaeam obstupescis perditam: ex quo absconderit vultum suum: quis est qui contempletur eum? Itaque consiliu summe & occultae virtutis satisfactio sit aperte rationis. Vnde in euangelio cum dominus de huius rei causa loqueretur, ait. Confiteor tibi domine pater caeli & terrae, quia abscondisti haec, &c. Atque mox tanquam rationem quandam absconctionis ac reuelationis adiungens ait, quia sic placitum fuit ante te. Quibus nimirum verbis exempla humilitatis accipimus: ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione aliorumque repulsionem praesumamus. In cunctis ergo qui exterius disponuntur, aperta causa rationis est occultae iudicii voluntatis. Et ideo quia Christus in tali confessione nostram reprimat superbiam: & paternae voluntatis praedicat potentiam: ipsius confessione mente considerare debemus: ut dicit Apostolus ad Hebraeos 3. dicens, Considerate Apostolum & Prophetam confessionis nostrae Iesum: qui fidelis est ei qui fecit illum.

Christus dicitur psalterium & cithara.

Greg. 25. moral. ca. 18.

Christus non profuit in morte.

1928

Quia magna est super caelos misericordia tua: & usque ad nubes veritas tua.

Hic ponitur causa tantae actionis gratiarum. Vbi sciendum quod merito passionis Christi ipse fuit exaltatus super omnem creaturam angelicam vel humanam, ecclestiam vel terrestrem, ut ostendit Apostolus ad Phil. 2. Propter quod Deus dedit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Quod hic notans Christus ait patri. Quia magna est super caelos misericordia tua, &c. Vbi nota quod nomine misericordiae Dei ipse Christus homo intelligitur: vel ipsa Christi humanitas a verbo assumpta. De qua dicitur Psal. 47. Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui, &c. Espone ut ver. 926. Solum autem in hoc distat ista littera ab illa: quia ibi dicitur, Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua. Hic autem dicitur, quia magna super caelos misericordia tua. Eadem enim est intentio: quia magnificatus idem est quod magnus factus. Et sic magnus in creatura idem est quod factus magnus: quia nulla creatura est magna nisi ab alio facta & magnificata. Item ibi dicitur usque ad caelos: hic autem dicitur super caelos. Illud enim non obuiat istis: sed istud magis est illius declaratiuum. Sequitur, Et usque ad nubes veritas tua. Exponitur ut ibi. Notandum

1927

Christus quae resurrexerat in caelis.

1929

Christus quae resurrexerat in caelis.

Notandum autem quod cum de humanitate Christi dicitur, Quia magna est super caelos misericordia tua: hic potest accipi caelum materialiter: Christus autem super omnes caelos ascendet corporaliter. ad Eph. 4. Vel possunt accipi caeli magis mystice. Vbi notandum quod caelum in scriptura sacra stat pro cognitione diuina: & hoc ratione suae luminositatis. Et secundum quod est triplex visio vel cognitio dei: sic dicitur esse triplex caelum. Et hoc est quod Paulus fuit raptus usque ad tertium caelum in illo triduo, quando, scilicet, circumfulsit eum lux de caelo: & fuit tribus diebus caecus corpore non manducans neque bibens, ut habetur Acta. 9. De quo tertio caelo ipse ait. Scio homine in Christo raptum usque ad tertium caelum &c. Ad propositum vero ex hoc quod Christus dicit humanitatem suam magnam super caelos, vult ostendere quod humanitas sua omnia illa genera transcendit, clarius videtur diuinitatem & perfectius aliqua alia creatura. Sed nunquid sic super omnes caelos isto modo fuit exaltata humanitas Christi per meritum suae passionis. Respondeo, quod anima Christi a principio suae creationis habuit omne meritum & praemium in se: quod postea habuit. Vnde nunquam profecit in merito: non in gratia: non in scientia: non in praemio. vnde omnia quae meruit in passione: iam illa omnia meruit in primo instanti suae conceptionis: sed idem pluribus actibus meruit. Haec satis deducit magister lib. 3. dist. 18.

1928 Exaltare super caelos deus, & super omnem terram gloria tua: ut liberetur dilecti tui.

Hic ponitur fructus qui ex resurrectione secutus est. Quamuis proprie verius hic non incipiat: sed in Hebraeo incipit ibi, ut liberentur dilecti tui. usque enim ad illud locum exclusiue totum sumptum est de psal. 56. sed ab illo loco, ut liberentur, & infra sumptum est de 59. Sed quia secundum psalterium nostrum totum in vno versiculo continetur: ideo totum insimul legam: hic incipiens secundam partem istius psal. Sic ergo ista sequens pars diuiditur in tres: quia ponitur primo electorum consolatio. secundo diuinae virtutis recognitio: ibi, Quis dedit. tertio reproborum finalis damnatio: ibi, In deo. Prima pars diuiditur in partes quinque: quia ponitur primo ecclesiae generalis deprecatio. secundo gentium ad fidem conuersione: ibi, Deus locutus est. tertio gentium conuersarum applicatio: ibi, Deus est. quarto tribulationum consolatio: ibi, Iuda rex meus. quinto euangelij Christi per orbem praedicatio: ibi, In Iudaeam. Quantum ergo ad primum sciendum quod ista verba possunt esse verba psal. ad Christum: vel verba Christi ad patrem. Si autem sint verba psal. tunc psal. visis iniuriis Christo in passione illatis: visa Christi triumphali resurrectione: desiderans quod Christus super omnem creaturam cognoscatur gloriosus, & verus deus: optat praedicando & praedicat optando, quod nomen diuinitatis sibi dabitur ut super omnem creaturam verus deus nuncupetur. Quamuis enim in sua conceptione uetus esset deus: tamen quia mortalis & passibilis, non apparebat hominibus & demonibus clare ipsum esse deum: ut postea apparuit per resurrectionem eius & ascensionem. Dicitur ergo per resurrectionem & ascensionem exaltatus super omnem terram, creaturam: ut deus fieret quod tunc erat

ante. sed dicitur deus factus per resurrectionem & ascensionem, eo loquendi modo quo res dicitur fieri quando in notescit. Illud ergo quod ante resurrectionem erat: non tamen evidens erat: post resurrectionem fuit in euidenti positum, ut euidenter scirent homines & demones ipsum esse verum deum, quod eis ante inuidentem erat. Haec omnia habetur a magistro li. 3. dist. 18. Quae omnia prauidens psal. ait Christo. Exaltare super caelos deus, id est, super angelos ut deus cognoscatis. Nominem enim caelorum ipsi beati angeli intelliguntur. vnde in oratione dominica caelum angelicam naturam dicimus cum oramus: Fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra. Quod exponens Greg. dicit. Per caelos enim hi qui in caelestibus sunt coadii angelici spiritus designantur. vnde & orando voce dominica instrumur: fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra. ut nimirum voluntas dei sicut a superiori, id est, ab angelica natura agitur: etiam in omnibus ab humana infirmitate seruetur. Cum ergo Psal. Christo dicit: Exaltare super caelos deus: hoc praedicat, quod Christus per resurrectionem & ascensionem cognoscatur verus deus: & per consequens super omnes angelos exaltatur enim deus, non in se, sed in nobis: quando ipsum exaltatum cognoscimus, quod prius nesciebamus. Et istum sensum aperiens Consequenter ait, Et super omnem terram gloria tua, id est, sic exaltare ut gloria tua in qua verus deus es, in omni terra cognoscatur & dilatetur. quod sic factum fuit quando apostoli post eius resurrectionem & ascensionem Christum esse verum deum per omnem terram praedicauerunt, & euidentibus miraculis ostederunt. quoniam ut habetur Psal. 18. In omnem terram exiit sonus eorum &c. Si autem ista sint verba Christi ad patrem: tunc est sensus ut Christus patri dicat. O tu deus pater exaltare super caelos, id est, fac in me per quod cognoscaris super omnes caelos, id est, angelos exaltatus, id est, fac me resurgere & ascendere ad dexteram tuam. Et tunc apparebit hominibus quod gloria tua excedit gloriam angelorum: quia, scilicet, tunc apostoli mei per omnem terram gloriam tuam praedicabunt. Et hoc est quod subdit: Et super omnem terram gloria tua, scilicet, per apostolos erit manifesta. Sequitur, ut liberentur dilecti tui. Et hic est principium versus sequentis in Hebraeo: & etiam apud nos in psal. 50. vnde totum quod in isto psal. sequitur, fuit sumptum. ita quod ista pars continuatur cum sequenti ver. Sciendum ergo quod Christi passio in se fuit sufficiens pretium pro redemptione omnium: immo infirmorum mundorum si essent. tamen quo ad efficaciam solum dilectis applicatur & praedestinatis a deo, qui fidem formatam cum operibus habet. maior autem pars electorum erat in gentilibus: ex quibus ecclesia Christi fabricanda erat. oportebat gentes ut per Christi passionem liberarentur: & ipsos in Christum credere. Sed quomodo crederent nisi audirent? Quomodo autem audiret sine praedicante? Quomodo autem praedicabatur, nisi mittatur: ut dedit apostolus Ro. 10. Sed quis habebat eos mittere per orbem, nisi Christus post eius resurrectionem ascensionem & spiritus sancti missionem? Et ideo ut spiritus sanctus per Christum mittatur, orat Psal. ut Christus resurgat, & in caelum ascendat: quia nisi ascenderet, spiritus sanctus non mitteretur. ipso dicente. Nisi ego vadam, paracletus non ueniet ad vos. Orat ergo psalm. ut Christus ascendat, dicens. Exaltare super caelos deus: ad hoc, scilicet, ut spiritus sanctus mittatur, quo apostoli edoceri

Angeli designantur caelum.

Greg. 27. moral. ca. 25. Mat. 6.

Psal. 18.

ut praedicetur si saluati sunt oportuit Christum ascendere & spiritum sanctum mittere.

Ro. 10.

Joan. 14.

ad prædicandum per omnem terram mittantur: A ad hoc vt fide Christi per orbem prædicata prædestinati Christi fidem accipiant. Quod totum hoc ad hoc tendit vt scilicet, per passionem tuam liberentur dilecti tui. Quod declarat versus sequens cuius hoc quod dictum est, est principium.

Saluum fac dextera tua, & exaudi me: deus locutus est in sancto suo.

Sic ergo continuatur iste versus: vt, scilicet, liberentur dilecti tui: saluum fac dextera tua &c. Vbi notandum quod in scriptura per dexteram dei aliquando significatur dei gratia bonorum præmiatitia: sicut per sinistra diuina iustitia malorum puniuita. Et hoc significatur ex hoc quod in iudicio statuet beatos à dextris, scilicet, ad partem misericordie per ipsam præmiandos: malos autem à sinistris, scilicet, ad partem iustitie per ipsam puniendos. Vnde Christus pro suis fidelibus orans ad patrem ait. Saluum fac, scilicet, populum mihi creditum. Non quidem peto vt saluetur meritis suis: sed dextera tua, id est, misericordia & gratia tua. Et exaudi me, scilicet, pro eis orantem. Orabat enim Christus pro suis tempore sue passionis dicens patri. Non pro mundo rogo: sed pro eis quos tradidisti mihi. Non rogo vt tollas eos de mundo: sed vt serues eos à malo. Et non pro eis rogo tantum: sed pro eis & qui per verbum eorum credituri sunt in me. Et in ista oratione se postulat exaudiri. Sed forte dices: Quomodo ista sunt possibilis quæ postulat Christus vt non tollantur de mundo, & tamen seruentur à malo: cum in mundo nullus sine multis poenis & miseriis viuere possit? Respondeo quod duplex est malum, scilicet, culpæ & poenæ. 1. q. 1. Illa cauenda sunt. Orat ergo Christus vt sui seruentur à malo: non quidem poenæ sed culpæ, vt, scilicet, mala poenæ quæ patientur illos corrigant: non per impatientiam ad peccatum inducât. Quomodo autem omnis oratio Christi fuit exaudita, vide versu. 190. 292. 406. 1105. 1703. Et quod Christus se exaudiendum à deo reputet, certum ostendit cum subdit. Deus loquutus est in sancto suo. Vbi nota quod per ly, sanctum quando ponitur absolute Christus intelligitur qui per excellentiam dicitur sanctus ceteros sanctificans. Vnde ipsum sanctum absolute vocauit angelus Mariæ dicens. Quod enim ex te nascetur, sanctum &c. Vnde & Leui. 60. ait. Ego sanctus sum qui sanctifico vos. Sed quid locutus est deus pater in isto sancto: nisi quod per ipsum redimeret genus humanum? Sic enim per angelum dixit Mariæ. Vocabis nomen eius Ierusalem: ipse enim saluum faciet populum. &c. Vnde hic ait glo. Deus locutus est in sancto suo, id est, in me Christo. Non ait deus locutus est per sanctum suum: sed in sancto suo, ne per eum putaretur loqui sicut per prophetas & apostolos: quia deus est in Christo per gratiam vnionis: in aliis autem per gratiam adoptionis. Locutus est ergo in sancto suo, quod per ipsum dilecti liberarentur. Cum ergo diuina promissio irrita esse non possit: certificatus erat Christus de salute dilectorum, & quod prædestinati ad fidem vocarentur. Et hoc est quod subditur.

Exultabo & diuidam sachimam: & conuallem tabernaculorum dime-
tial.

Hic ponitur ex Christi oratione gentium electarum ad Christi fidem conuersio. Iste versus plene expositus est versicu. 963. Dic vt ibi. Ista enim sunt verba Christi: qui exultat in conuersione peccatorum.

Meus est Galaad & meus est Manasses: & Ephraim susceptio capitis mei.

Hic ponitur gentium conuersarum applicatio. Vbi aduertendum quod deus fideles suos conuersos ad fidem ad diuersa applicat officia &c. Dic vt versu. 964. quia ille est in omnibus idem cum isto: nisi quod ibi dicitur Ephraim fortitudo capitis mei. Et hic dicitur Ephraim susceptio capitis mei. Prima littera ibi exposita est: sed ista hic debet exponi. Nam per Ephraim quod interpretatur crescens, sue augmentum, significantur prædicatores: per quos fideles multiplicantur, & crescunt: vt ibi dictum fuit. Hic autem vult aliam assignare causam multiplicationis fidelium: quæ fuit susceptio capitis Christi, scilicet, quando caput Christi suscepit spineam coronam. Illa enim susceptio coronæ præfigurabat gentibus Christum per passionem gloria & honore coronandum: vt etiam regnaret in gentibus. Et sic illa corona non solum figura fuit augmentationis fidelium: quæ per Ephraim significatur: sed etiam causa fuit. Et hoc est quod ait, susceptio capiti mei, scilicet, corona est Ephraim, id est, augmentatio fidelium. Et istum sensum hic ponit glo. dicens, Ephraim, id est, augmentum vel fructificatio: est susceptio capitis mei. quia dum spineam coronam caput meum suscepit: ultra omnes fructificauit. Totum enim mundum hæc susceptio lucrata est: quia, scilicet, me totius orbis regem fecit, id est, me regem mundi esse manifestauit.

Iuda rex meus: Moab lebes spei meæ.

Hic ponitur consolatio tribulationum. Vbi notandum quod iusti ad deum conuersi, plus consolantur aduersis quam prosperis: & plus prospera timent quam aduersa &c. expone vt supra versicu. 964. quia in nullo hic & ibi variatur littera: nisi quia ibi dicitur Moab olla spei meæ: hic autem lebes spei meæ. Sed non est diuersitas: quia pro eodem accipitur lebes & olla.

In Idumeam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ amici facti sunt.

Hic ponitur euangelij per orbem prædicatio. Hic versus est idem cum versu. 966. Ideo expone sicut ibi. Solum in hoc differunt: quia ibi dicitur, Mihi alienigenæ subditi sunt: hic autem dicitur, Mihi alienigenæ amici facti sunt. Tamen idem utrobique designatur. quia omnis voluntariè subditus Christo per fidem formatam amicus est Christi. Quibus Christus loquitur dicens, Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Et hic notandum, quod ad hoc quod quis sit verus Christi amicus, ac etiam cuiuslibet alterius multas conditiones debet habere, scilicet, Intentionis puritatem, dilectionis æqualitatem, voluntatis conformitatem, patientiæ stabilitatem, conuersationis iucunditatem: & castigationis sinceritatem.

Quis

1934 Quis deducet me in ciuitatem munitam: quis deducet me vsque in Idumeam?

Hic ponitur diuina virtutis recognitio. Iste versus in nullo discrepat à versu. 967. Ideo per omnia exponatur vt ibi. Vel secundum glo. hic per ciuitatem munitam, id est, bene clausam & firmam, infernus intelligitur: quam nullus poterat penetrare nec aperire. Christus ergo de hoc interrogat: vt respondendo ostendat, quod ad infernum aperiendum post mortem: & Idumeam, id est, ad gentes conuertendum, nullus eum deducere potest: nisi solus deus: & non alius purus homo. Vnde ad hoc respondet dicens statim. Nonne tu deus. Sic ergo iste versus de duplici ciuitate intelligitur, scilicet, de celesti & infernali.

1935 Nonne tu deus qui repulisti nos: & non exhibis deus in virtutibus nostris?

Hic respondetur prædictæ interrogationi. Ista responsio potest esse Christi loquentis in persona suorum membrorum, quæ à deo repulsa videntur cū peccatis & aduersitatibus exponitur in vita presentium. Iustum versus expone, vt versu. 968. quia id est sunt,

1936 Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana salus hominis.

Exponitur vt ver. 969. quia idem sunt panitus. In tribulationibus enim & aduersitatibus animatus fortificatur. Et sic per tribulationes deus suis electis auxilium præstat: vt deducit Gre. 23. di. mor. cap. 24. Notandum ergo quod diuinum auxilium maxime datur agonizantibus tribulatis, & laborantibus, quia est confortatiuum militantium.

1937 In deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

Hic ponitur reproborum finalis damnatio. Iste versus est idem cum versu. 970. Ideo exponitur vt ibi. In hoc enim solum est differentia istius litteræ & illius: quia ibi dicitur, Tribulantes nos. hic dicitur inimicos nostros. quæ pro eodem accipiuntur, scilicet, pro malis & reprobis qui electos dei persequuntur.

P S A L M V S C V I I I.

1938 Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est.

Psalmus iste talem habet titulum. In finem psal. David. Qui titulus patet ex multoties superius dictis. Quantum ad materiam notandum, quod iste psal. est quintus inter illos qui latius de Christi passione loquuntur. Quorum primus est psal. 21. Deus meus. secundus est psal. 34. Iudica domine nocentes me. tertius est psal. Exaudi deus orationem. quartus est psal. 68. Saluum me fac, quintus est iste. Deus laudem meam. Hic ergo psal. agit specialiter qualiter Christus à Iuda fuit traditus. qualiter ipse Iudas de apostolatus gradu fuit depositus: & Mattheus in locum eius substitutus. vnde litteram istius psalm. de Iuda ad litteram allegat Petrus apostolus Actu. 1. dicens, Vini fratres oportet impleri scriptu-

ram quam prædixit spiritus sanctus per os David de Iuda qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum. Et subdit, scriptum est enim in libro psal. Fiat habitatio eorum deserta: & non sit qui inhabitet in ea. & episcopatum eius accipiat alter. Prima pars istorum verborum habetur in psal. 68. sed secunda, scilicet, & episcopatum eius accipiat alter: habetur in isto psal. In eo ergo quod agit de prodicione & ingratitude Iudæ: consequenter agit de omnibus inimicis Christi ingratisque Iudæis: quorum personas exprimit Iudas: quibus etiam competunt illa quæ hic de Iuda sunt expressa. Intentionem monet iste psal. Iudæ malitiam declinare: & humilitatem Christi passionis & patientiam imitari. In isto ergo psal. Christus loquitur ad patrem orando. vnde est quedam Christi oratio declarans suam innocentiam: & Iudæ ac Iudæorum maliciam. Diuiditur ergo psal. iste in partes quinque: quia in ista Christi oratione primo prænotatur Christi innocentia. secundò Iudæorum demonstratur malitia: ibi, Locuti sunt. tertio Iudæorum prædicatur malitia: ibi, Constitue. quarto resurrectionis Christi postulat gloria: ibi, Et tu domine. quinto obstinatorum prædicatur futura supplicia: ibi, Induuntur. Quantum ad primum notandum, quod illa sola est vera laus, quæ fit ab illo qui nec decipi, nec decipere potest. Cum igitur deus sit huiusmodi: sequitur, quod ille quem laudat, verè laudabilis existit. Et ideo à deo cui omnia sunt nota: laudes, non ab hominibus sunt querendæ. Sed forte dices. Nunquid licet homini quantumcumque iusto laudari velle: vel seipsum laudare? Et videtur quod non: dicente Christo Mat. 6. Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Quonia & Luc. 18. abiectus est Phariseus ille, qui seipsum laudabat. Ad oppositum Paulus apostolus laudans seipsum dicit, Bonum certamen certavi: fidem seruauit &c. Ad hoc respondet glo. super verbo Christi, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus &c. dicens. Prohibet deus opera nostra bona facere coram hominibus ad hunc finem, vt videamur ab eis & laudemur. Præcipit autè vt videant opera nostra bona proximi, vt deus glorificetur. Ad quod magis declarandum, sciendum, quod deus qui omnium corda scrutatur, nõ verba nostra attendit principaliter: sed magis nostræ mentis intentionem. Nam eisdem verbis à duobus intentione diuersa dictis, ab vno deus placatur, ab alio vero irritatur. Quod ostendit Gre. dicens, Sicut enim gratus culpa est hominem sibi arrogare quod non est: sic plerumque nulla culpa est, si humiliter bonum dicit quod est. Vnde saepe contingit, quod iusti & iniusti habent verba similia: sed tamen semper cor longe dissimile. Et ex quibus dictis dominus ab iniusto offenditur: in eisdem quoque à iustis placatur. Nam Phariseus ingressus in templum dicebat. Ieiuno bis in sabbato: decimas do omnium quæ possideo. Sed iustificatus magis publicanus quam ille exiit. Ezechias quoque rex: cum molestia corporis afflictus ad extremitatem vitæ peruenisset: in oratione compunctus dixit, Oblitro domine: memeto quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate & in corde perfecto. Nec tamen dominus hanc confessionem perfectionis eius despexit, aut renuit: quem mox in suis precibus exaudiuit. Ecce Phariseus se iustificat in opere. Ezechias se iustum asseruit etiam in cogitatione: atque vnde ille offendit: inde iste dominum placauit. Cur itaque hoc nisi quia omnipotens deus singulorum

Mat. 23. Oravit Christus pro suis vt seruetur a malo. Ioan. 17. Saluum absolue dicitur Christus.

Luc. 1. Luc. 1.

Luc. 18.

Luc. 18.

1930

Chitargoria Cuius infer.

1935

1936

1937

1938

Mat. 1.

Quæstio. Laudare seipsum an sit licitum. Luc. 18.

1. Th. 4. Maith.

Grego. lib. 12. mor. c. 16.

Luc. 18.

1. Rz. 10. Eja 38.

Et notandum quod non dicit de Iudæis qui Christum persecuti sunt, sed de filiis: quia cum quadraginta duo anni transierunt inter Christi passionem & captionem civitatis per Titum & Vespasianum: verisimile est quod persecutores Christi iam erant mortui: vel saltem maior pars ipsorum: pro quorum peccato filij puniti fuerunt, & expulsi. Et ideo sicut vagabundi omnibus suis privati: exierunt coacti mendicare. Et hoc est quod subdit, *Et mendicent & evicientur de habitacionibus suis.* Hoc autem intelligit glo. dictum de filiis & vxore Iudæ: qui post mortem Iudæ expulsi fuerunt & expoliati etiam ab ipsis Iudæis in detestationem prodicionis commissa. Licet enim quandoque malæ placeat prodiciones quibus suos inimicos evertant: nunquam tamen proditores: maxime cum secundum aliquos vxor Iudæ cum filiis fuerint consentientes prodicioni Christi: quam Iudas eis reuelavit propter lucrum inde recipiendam.

1947 Scrutetur scelerator omnem substantiam eius: & diripiant alieni labores eius.

Hic ostenditur quod Iudæi omnibus bonis temporalibus fuerunt expoliati. Vbi primò advertendum quod nomine sceleratoris intelligitur princeps Romanus Titus. Cuius ratio est. Nam vt dictum fuit, versic. 177. *vsura siue fornus est triplex, scilicet, culpæ, gratiæ, & pænæ.* Et dicitur fornus pænæ quando plus exigitur in pœnis quam commissum fuerit in culpis: quod multipliciter accidit: vt pater ibidem, quod & fecit. Titus: quia a Iudæis vnus solus iniuste fuit mortuus: & ipse tot milia Iudæorum trucidavit pro vindicta illius. Vnde & alia litera habet exactor: vbi hic habetur scelerator. Secundò notandum quod nomine substantia tria intelliguntur: quoniam substantia est triplex, scilicet, interior, & sic anima nostra dicitur substantia, quia est corporis humani forma substantialis: vt dedit Philosophus 3. de anima. Et de hac substantia dicit psal. Deo. Et substantia mea apud te est. Secundò est substantia superior, scilicet, fides: quia dicitur fundamentum primum omnibus virtutibus substantias. Et de hac ad Heb. 11. Fides est substantia rerum sperandarum: ar. &c. Tertio est substantia exterior, scilicet, omnia bona temporalia, quæ dicuntur substantia: quia subesse debent homini & non dominari. Sic enim de bonis temporalibus dicitur Gen. 13. de Abraham & Loth quod erat substantia eorum multa, & nequibant simul habitare. Et in ista temporalis & exteriori substantia tria debent attendi. Primum ne indebitè acquiratur. Eccl. 13. Bona est substantia, cui nō inest peccatum in conscientia. Secundum ne iniuste dissipetur: sicut fecit ille adolescens qui accepta portione substantiæ quæ ipsi contingerat a patre recessit: & dissipavit substantiam suam cum meretricibus: & postea capit egere: vt habetur Luca 15. Tertium, ne nimis cupide retineatur. Eccl. 14. Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia. Ad propositum hic accipitur substantia pro diuitiis & temporalibus bonis: quibus omnibus per Titum & suum exercitum Iudæi expoliati fuerunt: quādo ab eo ciuitas Hierusalem capta fuit in vindictam mortis Christi. Et hoc est quod præuidens psal. de populo Iudæorum ait. *Scrutetur, id est, ser-*

Substantia accipitur tripliciter. Articulus.

Hebr. xi.

Substantia diuina sumpta vna debet haberi.

Ecc. 14.

rabatur scelerator, id est, Titus cum suo exercitu, omnem substantiam eius. Et diripiant alieni labores eius, id est, Romani qui alieni erant a Iudæis & natione & cultu. Vbi per labores intelligit diuitias ipsorum laboribus acquisitas. Vel aliter ista textu intelligit glo. dictum de vxore Iudæ relicta & filiis suis: de quibus etiam intelligitur versus præcedens. Sed tunc facit dubitationem, vnde Iudæ vxor & filij habebant substantiam rerum temporalium quæ Iudas pater eorum non habuit: qui cum aliis apostolis sequebatur dominum, & omnia reliquerat. Ad hoc respondetur quod quamuis Iudas à principio quādo secutus est Christum omnia reliquerat: tamē postea a Christo factus societatis procurator, habebat loculos: & ea quæ Christo dabatur ipse portabat. Et sic vsu pecuniarum mutato, animo factus est fur. Et de illis quæ dabantur Christo & Apostolis ipse partem furabatur. (vt habetur Ioann. 12.) & illam dabat vxori ac filiis, & ex hoc habetur verisimiliter quod illos triginta argenteos quos recepit pro Christi prodicione retulit vxori ac filiis. & sic vnde illos habuerat intinuit illis. Ex quo satis apparet quod illi etiam conscientia fuerunt in Christi traditione. Vnde hic ait glo. Omnia quæ Iudas habuit, vxori & filiis dimisit, scilicet, quæ de loculis Christi furabatur. Et de istis substantiis quas Iudas dimisit vxori & filiis hic dicitur: *Scrutetur scelerator omnem substantiam eius, &c.* quia isti ipsi postea expoliati fuerunt. Sed dicit quis. Cum dominus cognosceret Iudam ad furtum dispositum: quomodo sibi commisit loculos dans ei occasione furandi? Ad hoc respondet Chrysostomus super Ioan. dicens. Ideo enim Iudæ furi existenti loculos commisit dominus: vt omnem ab eo furandi abtinet occasionem. Non enim habebat dicere quoniam propter pecuniarum desiderium hoc fecit. Etenim sufficientem habebat ex loculo concupiscentiæ mitigationem.

Non sit illi adiutor: nec sit qui misereatur pupillis eius.

Hic ponitur tertia pœna, scilicet, quod in illa captiuitate omni fuerunt adiutorio destituti, quia propter timorem potestatis Romanorum nullus alius populus ausus fuit sibi præbere auxilium contra Romanos. & etiam quia alie nationes circumstantes erant gentiles: & propter cultus disparitatem ipsos habebant odio. Quinimo Agrippa Rex qui erat Iudæus: populo Iudæorum relicto: confederauit se, & iunxit eum Romanis: vt dicit Iosephus in lib. de bello Iudaico. Istum autem textum intelligit glo. de Iuda, dicens sic, *Non sit illi adiutor.* De Iuda hoc ideo dicit, quia & boni quandoque tentantur: sed dominum habent adiutorem. De Iuda autem dicitur: non sit illi adiutor, scilicet, ad tuendum eius posteritatem: propter quod subditur, *Nec sit qui misereatur pupillis eius.* Pupilli enim dicuntur quasi pusilli. vnde & pupillas dicitur quasi paruos. Hoc dicit, quia filij Iudæ non habuerunt protectorem qui eos à morte tueretur: vt statim dicitur in sequenti versiculo. Et nota quod diuinum adiutorium multiplici ratione a multis subtrahitur: quibus omnibus merito à Iuda & sua posteritate fuit subtrahitum. Subtrahitur enim primo ratione præuacationis & inobediencie. Qui enim deo inobediens est: qualiter eius auxilio fulcitur metetur? Sic enim de populo Iudæorum qui deo fuit

Talia stralla in Christi morte amos suo excelsi non fuit.

rebellis dicitur Psal. 88. Auertisti adiutorium gladii eius: & non es auxiliatus ei in bello. Iudas autem Christo inobediens fuit: quia sibi cum aliis præceperat Christus. Nolite possidere aurum nec argentum, &c. Secundò ratione presumptionis & superbiæ. Sic enim superbus & facitiosus Nicānor deposita veste gloria fugiens solus: omni auxilio destitutus venit Antiochia. vt habetur 2. Mace. 8. Tertio ratione humanæ confidentiæ. Quando enim quis in auxilio mundi sperat, & non deimérito diuino adiutorio. Sic enim accidit Iudæis quando in mundo sperabant. Esa. 30. *Vae filij desertores sperantes in auxilio & fortitudine Pharaonis: & habentes fiduciam in umbra Egypti.* Talis erat Iudas: & ideo furabatur: spem in temporalibus ponens: vt ab illis adiuuaretur. Quarto ratione sustentationis malitiæ: quādo scilicet, quis malis auxilium præstat & ipsos fouet. Vnde 2. Paral. 19. *Impio præbes auxilium: & his qui oderunt dominum amicitia iungis: idcirco iram domini mereberis.* Talis fuit Iudas qui auxilium præstitit principibus sacerdotum ad Christum capiendum. Quintò pusillanimitatis & vecordie. Qui enim indigenti timet præstare auxilium: quomodo ipse a deo auxiliari mereatur? Sic enim accidit Assyriis, de quibus 2. Reg. 10. *Si præualuerit aduersum me Syri: eis mihi in adiutoria. si autem filij Ammon præualuerint aduersum te: auxiliabor tibi.* Sic fuit Iudas qui Christo auxilium debuit præstare: per oppositum fecit. Sexto ratione obstinationis voluntariæ. Vnde de obstinato Antichristo dicitur: *Veniet vsq; ad summitatem eius: & nemo auxiliabitur ei.* Talis fuit Iudas qui obstinatus periit. Septimò ratione damnationis & perpetuæ miserie. Damnatis enim non præstabitur auxilium dei. vnde Esa. 10. *Quid facietis in die visitationis & calamitatis de longe venientis: ad cuius confugietis auxilium: Quasi dicat. Nullus auxiliabitur vobis.* Talis fuit Iudas: de quo deus ait. *Vae autem homini illi, &c.* Et hæc omnia etiam populo Iudæorum possunt applicari iuxta primam expositionem.

1949 Fiant nati eius in interitum: in generatione vna deleatur nomen eius.

Hic ponitur quarta pœna, scilicet, quod de mundo cito essent eradicati. Hic de populo Iudæorum intelligitur. Vbi notandum quod non omnes Iudæi tractauerunt mortem Christi: quinimo aliquibus displicebat quod contra Christum agebatur. Quoniam vt dicitur Luc. 23. dum Christus duceretur ad crucem, sequebatur eum multa turba populi & mulierum quæ plangebant, & lamentabantur eum. De illis ergo Iudæis qui principales fuerunt contra Christum, intelligitur hic textus. Tales enim verisimiliter erant mortui tempore captionis ciuitatis. Sed ne aliqua posteritas talium remaneret, omnes nati illorum in illo excidio ciuitatis interierunt. Quod præuidens psal. de illis principalibus dicit, *Fiant nati eius in interitum:* scilicet, eius gentis quæ principaliter Christi mortem tractauerunt. vt scilicet, memoria eorum ex toto eradicetur de terra. Et hoc est quod subditur, *In generatione vna deleatur nomen eius,* id est, in generatione prima. Nam prima generatio patris est filius, secunda filius filij, tertia filius filij, & sic ulterius. Tales er-

go non habuerunt secundam generationem: quia omnes ipsorum nati mortui sunt in illo excidio absque filiis. Quod quidem satis est verisimile. Si enim in vindictam mortis Christi, Romani tantam stragem Iudæorum fecerunt: credendum est quod omni diligentia adhibita ipsi principaliter quærebant illos occidere, quæ fuerunt causa, mortis Christi, & natos eorum. Aliter istum textum Nicolaus de omnibus Iudæis intelligit generaliter. quia anno quadagesimo secundo post passionem domini: Romani ceperunt ciuitatem: & natos multorum qui fuerant tempore occiderunt. Et taliter illos qui de Iudæis remanserunt, disperferunt hinc inde per mundum aliis nationibus subiectos, quod hodie per se non faciunt populum habitantem aliquam terram, vel habentem aliquod dominium. Et sic in prima ipsorum generatione deletum est nomen eorum: quod erat populus Dei vel populus Israel: quo amodò nomine carent. Et hoc præuidens psalm. ait, *In generatione vna deleatur nomen eius.* Aliter istum versum de Iuda proditore & eius filiis exponit gl. dicens, *Quia supra de Iuda & filiis eius ait psalm. Non sit illi adiutor: nec sit qui misereatur pupillis eius.* Et possent sine adiutore filij Iudæ (licet in erumnis) crescere, & genus suum propagationem seruare: ideo de ipsis subdit, *Et in generatione vna, scilicet, prima, deleatur nomen eius, id est, quod de Iuda generatum est, cito per interitum transeat & deficiat.* Ricardus autem de sancto Victore, istum textum magis mysticè exponit de tentatione: quæ ne robur acquirat: in prima generatione debet occidi. vnde dicit sic, *Fiant nati eius in interitum, &c.* de prima suggestionem cui in ipso exordio non resistitur, prona desideria tanquam filij vel filie oriuntur, contra quam sobolem increpationis iaculū, propheta valida manu deuotionis intorsit, cum dixit, *Fiant nati eius in interitum.* Filia ergo sunt species quæ mentem alliciunt: nati vero cum per consuetudinem robur acquirunt. In feminis enim forma queritur: in viris autem virtus præfertur. Quoniam ergo quædam prius assuetas, quædam quamuis minus assuetas, tamen multum illecebrosas cogitationes toleramus: nunc contra filios, nunc contra filias pugnamus. Fiant inquit nati eius in interitum, &c. Noluit eos viuere cum dicit, *In generatione vna deleatur nomen eius.* Prima proles est in cogitatione: secunda in delectatione. tertia in consensu: & quarta in effectu. Vigilanter tamen attendendum est quod non dixit, sine generatione deleatur nomen eius: sed ait, *In generatione vna deleatur nomen.* Si enim non tentemur, non coronabimur: quia si non pugnemus, non superabimus. Sed quia interna pacis gaudia, quæ exuperant omnem sensum, non contemplamur: quādiu tentationis perturbationum molestiis fatigamur, non ipsum tantum: sed nomen eius etiam deleri desiderat: vt vel nulla memoria conscientiam remordeat.

Iudæi nomen suū perdidit: quod erat pupillus.

De Iuda proditore nullus superest.

Tentatio statim debet occidi.

1950 In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini: & peccatum matris eius non deleatur.

Hic ponitur quinta pœna: quia pro peccato patrum filij puniti fuerunt, quod generaliter de Iudæis intelligi

intelligitur. Nam ut dicit Nicolaus: ista dissipatio Iudaeorum fuit facta per Romanos per quadraginta duos annos post mortem Christi. Et verisimile est quod illi qui tractaverunt mortem Christiam erant mortui: vel saltem pro maiori parte. Sed ipsorum iniquitas ad memoriam fuit reducta domini: quando in vindictam Christi mortis nati eorum captivati & interfecti fuerunt. Sed forte dices. Quae iustitia est Dei, ut filium non peccantem puniat pro peccato patris: cum tamen dominus dicat. Omnes animae meae sunt: ita anima patris, ita anima filij. Anima quae peccaverit ipsa morietur. filius non portabit iniquitatem patris, &c. Istam materiam tractat Greg. lib. 15. moral. cap. 22. super illo verbo Job 21: Deus servabit filijs eorum dolorem patris. dicens sic. Scriptum novimus, qui reddis peccata patrum in filiis ac nepotibus vsq; in tertiam & quartam generationem. Et rursum scriptum est. Anima quae peccaverit ipsa morietur. filius non portabit iniquitatem patris, &c. In utraque igitur hac sententia dum dissimilis sensus invenitur: sed auditoris animus ut discretionis via subtiliter requirat, instruitur. Peccatum quippe originale a parentibus trahimus: & nisi per gratiam baptismatis solvamur: etiam parentum peccata portamus: quia vnum adhuc videlicet cum illis sumus. Reddit ergo peccata patrum in filiis: dum pro culpa parentis ex originali peccato anima pollutur proles. Et rursum non reddit parentum peccata in filiis: quia cum ab originali culpa per baptismum mundamur, non iam parentum culpas, sed quas nos ipsi committimus habemus. Quod tamen aliter intelligi potest. quia quisquis parentum iniquitatem imitatur: etiam ex eius delicto constringitur. quisquis etiam parentum iniquitatem non imitatur: nequaquam delicto illius grauat. Vnde sit ut iniquus filius iniqui patris imitatore non solum quae addidit: sed etiam peccata patris persolvat: cum viis patris quibus iratum dominum non ignorat: etiam suam adhuc malitiam adiungere non formidat. Et instum est ut qui sub districto iudice vias parentis iniqui non timet imitari: cogatur in vita praesenti etiam culpas parentis iniqui persolvere. Vnde & illic dictum est. anima patris mea est. anima filij mea est: anima quae peccaverit ipsa morietur: quia in carne nonnunquam filij etiam ex patris peccato puniuntur. Deleto autem originali peccato: ex parentum nequitia in anima non tenetur. Quid enim est quod parvuli nonnunquam a demonibus arripiuntur, nisi quod caro filij ex patris poena vulneratur. In semetipso enim percussit patrem iniquus, & percussio vim sentire contemnit. Plerumque percussit in filiis ut acius vratur. vnde dolor patris carni filiorum redditur: quatenus per filiorum poenas mens patris iniqua puniatur. Cum vero non iam parvuli, sed prouectiores filij ex parentum culpa feriuntur, quid aliud aperte datur intelligi, nisi quod illorum etiam poenas luunt quorum facta secuti sunt: Vnde recte dicitur vsq; ad tertiam & quartam progeniem. Quia enim vsq; ad tertiam vel quartam progeniem eam quam imitantur filij parentum vitam possunt videre: vsq; ad eos vltio extenditur qui viderunt quod male sequerentur, &c. Istum autem textum applicat gl. non ad Iudaeos generaliter, sed ad Iudam & suos filios. quia Iudas fuit imitatus peccatum patrum qui iustos & prophetas persequabantur: & similiter filij ipsius Iudae peccata patris sui. ideo pro ipsis puniti fuerunt. vnde ait, Peccata enim pa-

trum eis reddantur: qui a malis eorum non recedunt. sed non eis qui mutati sunt in Christo qui iam non sunt filij iniquorum: quia iam non imitantur mores eorum. Si ergo Iudas teneret adoptionem quam ceperat: non pertinere ad eum vel sua praeterita vel parentum iniquitas: sed quia rediit ad malam vetuli generis: redit iniquitas patrum in conspectu domini: ut in eo puniretur. Vel breuiter ad difficultatem potest dici, quod pro peccato alterius non punitur quis spiritualiter: sed solum temporaliter vel corporaliter: sicut pro peccato patris adulterantis filius ex adulterio natus punitur temporaliter: quia hereditate priuatur. vel corporaliter: quia ex seruo natus in seruitutem redigitur.

Fiant contra dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum: pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.

Hic ostenditur dictarum poenarum causa. Et assignatur multiplex causa. prima ipsorum peruersitatis obstinatio: secunda crudelitatis persecutio, ibi, *Et persecutus est.* tertia peruersitatis electio, ibi, *Et dilexit.* quarta diuinae reuerentiae retributio, ibi, *Hoc opus eorum.* Quantum ad primam notandum quod quilibet obstinatus est contra dominum: quia negat bonitatem domini. quod maxime intelligitur de finaliter in malo obstinatis. Illi enim proprie dicuntur semper contra dominum. Cuius ratio est, quoniam in eodem statu in quo anima separatur a corpore quo ad bonitatem & malitiam: semper sine fine perdurat. Et ideo quia mali moerentes obstinati semper erunt obstinatis: & omnis obstinatus opponitur domino: ideo de talibus dicitur, quod semper erunt contra dominum. Hoc ergo intelligitur de Iudaeis generaliter: quia Iudaei qui remanserunt post captionem civitatis & ruinationem multorum: ut in pluribus contra Christum manent obstinati & infideles: & sic permancbunt vsq; ad finem seculi. Sed quia malorum nomen & fama cito transit (ut ostendit Greg.) hinc est quod fama Iudaeorum quae per totum orbem divulgabatur: ad nihilum est redacta. Quod considerans psalm. ait, *Et dispereat de terra memoria eorum.* scilicet, quantum ad virtutes & bonam famam. licet eorum memoria dureret in malis ipsorum & infamia. Sic enim dicitur. Prouerb. 10. Memoria iusti cum laudibus: & nomen impiorum putrescet. Quae autem sit causa ipsorum talis infamiae per orbem subdit de illo populo: *Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.* Minus ponit & plus significat. Per hoc enim intelligit quod populus Iudaicus crudelitate maximam fecit Christum persequendo. Ex quo patet, quod per illam propositionem negatiuam, scilicet, non est recordatus facere misericordiam: vult inferre istam affirmatiuam: fecit magnam crudelitatem. Sed illa propositione negatiua vltio est: ut ostendat populum Iudaeorum inultum derelictum a deo: sine misericordia finali puniendum: iuxta illud quod dicitur Iacob. 2. Iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecerit misericordiam. Aliter istum versum exponit gl. de Iuda & parentibus suis. Pro quo notandum quod haec dictio contra, quandoque significat contrarietatem, quandoque praesentialitatem. Notat enim contra: sicut vnum contrarium alteri contrariatur: ut calidum fugido, album nigro. sic mali contra bonos continue bellat. sic & Iudaei contra Christum. Filij matris meae pugnant contra me. Quandoque vero notat

notat praesentialitatem rei ante conspectum positam. Sic enim dixit Christus Apostolis. Ire in castellum quod contra vos est. quae scilicet, ciuitas Hierusalem dicitur erat ante oculos ipsorum. Et isto modo dicebat psal. 50. Peccatum meum contra me est semper, id est, ante oculos meos. Dauid enim peccatum suum post tergum habuit, & non contra se, id est, ante eum sententiam contra diuitem qui rapuerat quem pauperis dedit: obitus quod ille erat qui Bersabe rapuerat. Sed tunc illud contra se habuit: cum per Nathan reprehensus peccatum suum recognoscens fleuit, dicens, Peccatum meum contra me est semper, id est, ante me, in conspectu meo. Isto etiam modo accipitur contra pro ante psal. 49. vbi deus ait peccatori. Arguam te & statuam contra faciem tuam. Vnde ibidem ait gl. Arguam te, &c. id est, arguendo ostendam te tibi ipsi & displicebis tibi. quod & modo faceres si te videres mihi non placentem. quasi dicat, Statuam contra faciem tuam: quia peccatum tuum quod post tergum posuisti: ante faciem tuam ego ponam, ut scias quod male egisti, & sciditatem tuam erubescas. Ad propositum ergo hic accipitur ly contra, secundo modo, scilicet, ut notat praesentialitatem. De Iuda ergo & parentibus eius ait psalm. *Fiant contra dominum semper.* vbi gl. id est, pater & mater Iudae fiant contra dominum: non quidem ut aduerterent domino: sed ut deus mala ipsorum aspiciens, non obliuiscatur in isto. Et est sensus. *Fiant contra dominum*, id est, in conspectu domini. *Et memoria eorum*, id est, parentum ei dispereat de terra: quia memoria parentum in successores dicitur continuari. sed successores Iudae in prima generatione fuerunt deleti, ut dictum est versu. 19. 49. Et causam assignat. *Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. cum effectu*, scilicet, cum Christo, sed ipsum prodidit in mortem.

Et persecutus est hominem inopem & mendicum: & compunctum corde mortificare.

Hic ostendit secundam causam. tanti exterminij Iudaeorum: quae fuit ipsorum persecutionis crudelitas. Vbi aduerte quod in Christo erat duplex natura, scilicet, diuina & humana. diuinam Iudaei persequi non poterant: sed humanam persequerentur, quae adhuc mortalitatis erat, & infirmitatibus subiecta. Et in illa natura Christus erat inops & mendicus: inops, id est, sine ope: quia nihil habuit sibi proprium: ipse dicente, Vulpes foueas habent, & volucres caeli nidos: filius autem hominis non habet vbi reclinet caput suum. Et quia nihil habuit quando mendicando vixit: ut dicit Bernard. in illo triduo quando remansit in Hierusalem recedentibus parentibus eius, cum esset annorum duodecim. Nec derogat signitati Christi mendicasset: non derogat, ino sibi gloriam inferit, quod cum in forma Dei esset, tantum se pro nobis humiliavit, ut eius humanitas non solum in manibus diabolis, sed quod amplius est in manibus membrorum eius transferretur. Assumpsit enim omnes defectus nostros non culpabiles excepta ignorantia: ut ostendit magister lib. 3. de. 15. Cum ergo mendicitas in nobis sit defectus non culpabilis distinctus ab ignorantia: sequitur quod hunc sumpsit. Quod autem non sit defectus culpabilis, patet intuitu: quid sit mendicitas, vel mendicare. Nam secundum grammatice, manus componitur cum dico dicis: & fit mendicus,

aut id est, ex toto pauper: quali manu dicens vel manu ducens: eo quod mos erat antiquus egenos claudere, & manum extendere: quasi manu dicens, vel manum ducere. Nihil autem aliud includit quod sit culpabile. Dicit ergo de populo Iudaeorum quod ideo tantam cladem fuit passus: quia persecutus est hominem inopem & mendicum, scilicet, Christum gratis & iniuste: quod fuit maxima crudelitatis. Vnde hic ait gl. Pauperes enim persequi sola scinitia est. Alij autem ut diuites persequuntur quandoque: vel pro diuitiis ipsorum habendis, vel ipsorum dignitatibus. Vel secundum gl. hoc totum intelligitur de Iuda qui specialiter persequutus est Christum ipsum in manus hostium tradendo, propter quod tanta poena ipse meruit cum omnibus suis natis. De Christi mendicitate, & inopia in qua eum sequi debemus, vide versu. 67. 2. Et de isto code in ope & medico, scilicet, Christo: sequitur, *Et compunctum corde mortificare.* Christus enim compunctus, id est, totus simul pactus, & vulneratus fuit carne & corde. carne per flagella: mente per peccata Iudaeorum: quibus videbat alias electum populum Iudaeorum morte sua perire. Vnde dolore tactus cordis: pro populo Iudaeorum dixit patri in cruce. Deus deus meus ut quid dereliquisti me: Quod secundum Theophilum intelligitur, hoc pro Iudaeis dixit: quasi & ipse secundum carnem Iudaeus existens quasi patri diceret. Ut quid dereliquisti populum Hebraicum intantum cadere flagitium ut tuum crucifigeret filium: Plus enim me affligit ipsorum peccata, quam vulnera mea. Et istum Christum corde compunctum: ipse populus Iudaeus quaesivit mortificare, id est, mortuum facere. Nam iudicium Pilato illum dimittendum aciescere noluerunt: sed clamantes dicebant. Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris. Similiter & Iudas hunc mortificare quaesivit: dum ipsum ad mortem tradidit. De populo ergo Iudaeorum & de ipso Iuda dicitur quod quaesivit compunctum corde mortificare. Per hoc enim vult ostendere quomodo uterque illorum persecutus est hominem inopem & mendicum.

Et dilexit maledictionem & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Hic ostendit tertiam causam quae fuit ipsorum voluntatis, vel electionis peruersio. Et diuiditur in tres partes. quia primo ponitur ipsorum electionis peruersitas, secundo ipsorum punitionis grauitas, ibi, *Et induit.* tertio ipsorum captiuationis qualitas, ibi, *Et sicut.* Quantum ad primam sciendum quod deus ad malum neque bonum nullum cogit: quia quod coacte fit, & non libere, neque peccatum est, nec meritum, nec laudabile, nec vituperabile. Sed homini dedit rationem qua posset cognoscere & deliberare quid agendum, quid fugiendum: & voluntatem qua posset eligere libere partem quam veller. Et si eligeret bonum: ordinavit talem debitum praemium. si autem ex peruersitate voluntatis eligeret malum: talem ordinavit poenam & supplicium. Et hoc est quod dicitur Eccl. 15. Deus ab initio creauit hominem: & reliquit eum in manu consilij sui. adiecit mandata & praeccepta: apposuit tibi aquam & ignem: ad quodcumque volueris porriges manum tuam. ante hominem vita & mors: bonum & malum: quod placuerit ei dabitur illi. Etiam sciendum quod omnia praeccepta legis ad dilectionem proximi terminabantur: ut deduxit Apostolus ad Rom. 13. dicens, Qui proximum diligit: legem impleuit. Nam non adulterabis: non occides:

non factum facies. Et si quod aliud est mandatum in hoc verbo instauratur: diliges proximum tam sicut teipsum. plenitudo ergo legis est dilectio. Et ideo ut dilectionem proximi nullus violaret: certas maledictiones & penas statuit contra persequentes proximum: ut patet Deuter. 27. & certas benedictiones observantibus legem & dilectione proximi. Qui ergo studiosè & gratis eligit proximum persequi & iniuste: talis consequenter eligit mala quæ persecutoribus proximorum sunt ordinata. ut puta eligit inquinari peccato, a deo derelinqui, æternis pœnis deputari. Non quod ista per se cadat sub electione: quia nullus potest velle malum per se sub ratione mali: sed per accidens: quia eligit illud agere ad quod ista mala sequuntur. sicut eligit fornicari: per accidens eligit peccatum fornicantibus debitum. Ad propositum ergo Iudæorum populus habebat legem de dilectione proximi: habebat insuper maledictiones & penas debitas iniuste persequentibus proximum. Sed his non obstantibus peruersum habentes iudicium elegerunt Christum innocentem persequi. & ideo ex consequenti maledictiones & penas talibus debitas elegerunt. Et hoc est quod de illo populo ait, *Et dilexit maledictionem: quia dilexit persequi proximum: ad quod sequitur debita maledictio: & veniet ei.* Et similiter noluit benedictionem. sicut enim maledictionem nullus per se potest eligere: sic nec benedictionem per se nullus potest nolle: sed per accidens: ut dictum est: nolendo aliquid ad quod sequitur benedictionis priuatio. Et isto modo nolentes dilectionem proximi, benedictionem debitam diligentibus proximum noluerunt. Isti ergo populo merito venit maledictio: quia a Romanis graniter & merito afflicti fuerunt & venundati: & sic ab istis elongata fuit benedictio: quia Romani illius populi nullatenus miseri fuerunt. Vnde istum passum tam de populo Iudæorum quam de ipso Iuda exponit gl. dicens, *Dilexit maledictionem, scilicet, ipse Iudas furando de oculis: & magistrum suum vendendo.* Vel etiam populus Iudæorum dilexit maledictionem, dicens, *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Et veniet ei: quia adhuc vsque hodie maledictio pro illa Christi persecutione durat in eis. Noluit benedictionem: quia Christum regem negauerunt, dicentes, *Non habemus regem, &c.* Vnde & cæco nato dixerunt. *Tu discipulus eius sis: nos autem non.* Et elongabitur ab eo: quia benedictio in lege promissa ipsi Abraham: cui dictum est, *In semine tuo benedicentur omnes gentes:* ab ipsis Iudæis elongata transiit ad gentes. Et verè merito populus Iudæorum benedictione Dei est priuatus: quoniam dei benedictio sex virtutibus haberi meretur: quibus omnibus in Christi persecutione priuati fuerunt Iudæi.

1954 Et induit maledictionem sicut vestimentum: & intravit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.

Hic ostenditur ipsorum maledictionis sue punitio: nis granitas. Vbi notandum quod Iudæi triplicem maledictionem passi fuerunt in persecutione Romano-rum, & ipsorum excidii. Primo bonis exterioribus, scilicet, temporalibus fuerunt priuati. Vnde de ipsis hic prædicatur. *Mendicent & egrediantur de habitationibus suis.* Secundo corporaliter populi fuerunt in-

terfecti, venundati, & captiui. Sic enim dictum est, *Fiant nati eius in interitum, &c.* Tertio ipsorum multi in tanta persecutione desperati fuerunt: & sic in anima perpetuè mortui. Vnde de eis prædictum est, *Fiant contra dominum semper.* Volens ergo psal. ostendere acerbiter maledictionis quæ super Iudæos venit: ista tria hic insimul comprehendit. Et primo tangit bonorum temporalium expoliationem, dicens, *Fiat ei sicut vestimentum quo operitur.* Vestimentum enim est inter exteriora bona. Et sicut maledictio fuit eis sicut vestimentum: quando loco bonorum exteriorum maledictionem induerunt. Secundo tangit corporum trucidationem vel captivationem, dicens, *Et intravit sicut aqua in interiora eius.* Aqua enim significat mortem corporis: quia sicut aqua corpus semper fluit ad mortem. 2. Regum. 14. Omnes morimur: & sicut aqua dilabimur super terram quæ non reuertuntur. Inter bona autem intrinseca & non extrinseca computantur corpora nostra: quæ sunt intrinseca partes hominis. Maledictio ergo sicut aqua intravit in interiora eius: quando mors corporalis in dicta strage ad Iudæorum corpora peruenit. Tertio tangit mortem anime ipsorum dicens, *Et sicut oleum in ossibus eius.* Quid enim per ossa, quibus totum corpus fortificatur, & totus homo sustentatur intelligitur: nisi anima qua corpus vivit & sustentatur? Quid autem per oleum quod est summe penetrativum nisi peccatum figuratur? Maledictio ergo sicut oleum intravit in ossibus eius, scilicet, Iudæ: quando abiens laqueo se suspendit: & sic irrecuperabiliter eius anima peccato mortua fuit. Vel populi Iudæorum: quando in illa strage multi desperati obierunt. Aliter autem istum versum exponit gl. dicens, *Induit maledictionem.* scilicet peccata quæ modo delectant: sed dicuntur maledictio: quia tormenta parant. *Sicut vestimentum:* quod quia corporis est per ipsum depravatam: corpus significatur. Et eadem maledictio intravit sicut aqua in interiora eius: per quod intelligitur depravata anima. Foris enim in corpore & intus in anima maledictionem habuit, incidens in eis iudicium: qui corpus & animam perdit in gehennam. Et eadem maledictio fuit in ossibus eius. per quod notatur depravata ratio. Addit autem sicut oleum. per quod ostenditur: quia delectat eos modo malè agere. Et nota quod maledictio est multiplex, scilicet, opprobrii, vnde maledicta erat sterilis in lege. Deut. 7. Et istam maledictionem hodie sustinet Iudæi: quia in opprobrium sunt toti mundo. Secunda est maledictio culpæ. vnde maledictus dicitur qui in homine confidit plus quam in deo. Hier. 17. Maledictus homo qui confidit in homine. Istam maledictionem sustinent Iudæi: quia infideles effecti. Tertia temporalis pœnæ. Esa. 24. Dabo eos in maledictionem & vexationem. Istam sustinent Iudæi: quia per orbem vagabundi. Quarta pœnæ æternæ. Matth. 25. Discendite à me maledicti in ignem, &c. Et istam sustinebunt æternaliter: nisi convertantur ad Christum.

Fiat ei sicut vestimentum quo operitur: & sicut zona qua semper præcingitur.

Hic ostenditur captivationis qualitas, sive modus. Hic enim vult psal. ostendere, quod maledictio Iudæ, & Iudæorum confusio ex Christi morte erit publica toti mundo & perpetua. Erat publica: & quâ ad hoc dicit, *Fiat ei sicut vestimentum quo operitur.* Quamvis

Quamvis enim sit differentia inter vestimentum & operimentum: quia vestimentum non totum hominem operit: immo aliqua parte liberam dimittit, ut caput & manus: operimentum autem ut pallium totum operit: & nihil in operit dimittit: ut notatur ver. 1189. Tamen psal. hic accipit vestimentum largo modo, ut etiam se extendit ad operimentum. Propter quod statim exponit seipsum, dicens, *Fiat ei sicut vestimentum.* Vnde quod vestimentum accipiat pro operimento: statim subdit, *Quo operitur.* Vnde glo. hic ait, *Suprà dixit: Et induit maledictionem sicut vestimentum: accipiens vestimentum pro tunica: hic verò dicit, vestimentum quo operitur ut pallio.* Quod ideo dicit: quia sicut homo operatus pallio, hominis perdit apparatus: quia si una statua lignea sit operata pallio, & vnus homo sit operatus pallio: non plus intus apparet, seu in conspectu hominum homo quàm statua. Sic & Iudæi in conspectu totius orbis: sic indumento vel pallio maledictio operitur: ut ab omnibus non homines esse videatur, id est, secundum rationem viventes: ideo quia ut dicitur psal. 72. *Quia tenuit eos superbia, operi sunt iniquitate & impietate sua: quæ, scilicet, faciunt hominem desinare esse à vero esse hominis.* Vel ideo Iudæi dicitur maledictione operi: quia Christi persecutionem falsis coloribus operiebant, ut puta dicentes eum legis transgressorem, deum blasphemantem &c. Tamen istud operimentorum fallorum colorum hodie toti mundo denudatum est: ut non zelo iustitiæ: sed liuore & odio ipsum Christum fuerint persecuti credatur. ut prædixit propheta. Esa. 22. *Reuelabitur operimentum Iudæ, scilicet, populi Iudæorum: vel etiam ipsius Iudæ: qui reuelavit operimentum sue maliciæ: quado pœnitens dixit, Peccavi tradens sanguinem iustum.* Quam vero ad secundum, scilicet, quod ista maledictio sit eis durabilis declarat, dicens, *Et sicut zona qua semper præcingitur.* Præcinctus enim siue ab hoste zona ligatus: non potest se ad libitum liberare. Sic & Iudæi maledictione ut zona semper præcincti dicuntur: quia ab ista maledictione nullatenus liberari possunt: quia ligatus habet manus & pedes, scilicet, affectiones & opera ad bonum. Vel ideo hoc dicit: quia in illa clade à romanis captiui, ligati fuerunt ut captiui, & trahi extra patriam suam. Nota quod in scriptura multiplex zona reperitur, scilicet, mala & bona. Primo est zona mala, scilicet, prauæ consuetudinis: qua homo in peccato ligatus tenetur: & ducitur ad perpetuam miseriam. Et ista zona ligati sunt Iudæi, ut hic dicitur. Secundo est zona bona. Et hæc est quadruplex, qua multipliciter accingi debemus. Prima zona est puritatis & munditiæ. Et hæc est zona poderis: quæ, scilicet, est quædam vestis sacerdotalis linea: qua sacerdotes induebantur, quæ descendebat vsque ad pedes: sed circa pectus erat stricta. & hæc significatur munditia castitatis. Et ista circa pectus accingi debemus exemplo Christi: de quo Apoc. 1. *Vidi simile filio hominis vestitum podere: præcinctum ad mamillas zona aurea.* Secunda zona est funeæ: & significat vir tutis asperitatis & pœnitentiæ: & ista debet poni ad renes contra impetus libidinis & luxuriæ. Job. 12. *Baltheum regum distulur: & præcingit fune renes ipsorum.* Tertia est zona pellicea, significans memoriam nostre mortalitatis: & hæc debet poni ad lumbos, vbi est virtus generatiua: ut geniti nos semper cognoscamus mortuos. Ita zona pellicea accinctus erat Ielias. Et de Ioanne baptista: quod habebat zonam pelliceam circa lumbos suos.

Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud dominum: & qui loquuntur mala aduersus animam meam.

Hic ostenditur diuine æquitatis retributio. Vbi notandum quod Christus ex duabus naturis consistebat: diuina, scilicet, & humana. Et vtrique nature Iudæi Christo detraxerunt, scilicet, primo diuinæ, quado, scilicet, negabat eum filium dei esse, vnde ex hoc allegauerunt Pilato ipsum dignum morte, quia filium dei se dixerat Christus, dicentes. *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit.* Et quantum ad hoc dicit, *Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud dominum.* Nam secundum glo. apud dominum Christo detrahunt dicentes, ipsum non esse filium dei, non esse illum quem lex & propheta deum verum pronunciauerunt, qui dicit eum non esse ex patre vel maiorem patre. Secundo Christo detraxerunt quantum ad humanitatem, ut puta, qui dicebant ipsum peccatorem & hominem maleficum, sicut quado dixerat, *Nos scimus quia hic homo peccator est.* & Mat. 11. *Hic homo vorator & potator vini, & publicanorum amicus &c.* Et quantum ad hoc dicit, *Et qui loquuntur mala aduersus animam meam.* Per animam enim accipitur totus homo quadoque, sicut aliquando per carnem totus homo intelligitur. ut Verbum caro factum est. Item nota quod hic opus eorum accipitur pro ipsorum malis operibus, sed pro pœna illis operibus malis debita. ut sit sensus, *Hoc opus eorum id est, hæc est retributio operis eorum qui detrahunt mihi &c.* scilicet, pœnæ: supradictæ sunt retributio operis Iudæorum contra Christum.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum: quia suavis est misericordia tua.

Hic expositis malis & calamitatibus Iudæ & Iudæorum, qui Christum perduxerunt ad mortem: consequenter ponitur à Christo resurrectionis eius postulatio. Orat enim Christus, ut per resurrectionem de manibus Iudæorum eripatur. Et primo quod debeat in hoc exaudiri, multiplicem adducit rationem. Secundo expresse suam postulat orationem: *ibi, Adiuua me.* Quantum ad primum Christus adducit tres rationes propter quas à patre debet exaudiri. Prima sumitur ex parte diuine clementiæ, secunda ex parte Iudæorum maliciæ: *ibi, Et ego factus sum opprobrium illis.* Quam ad primum sciendum quod non nostris meritis deus nostras pœnas exaudit, sed sua sola misericordia. quoniam (ut ait Magister) meritis nostris in quantum humani modi non debetur gratia, sed pœna. libro 2. distinctio 26. Et hoc ostendens Christus solam dei misericordiam pro exauditione sua inuocat, dicens, *Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum: quia suavis est misericordia tua.* Quasi dicat. *Et tu domine domine fac mecum, scilicet, misericordiam tuam me resuscitando propter nomen tuum, scilicet, per mundum prædicandum & dilatandum.* Quia suavis est misericordia tua, id est, assueta preces istas exaudire. Nam secundam grammaticos suavis dicitur à suo, sues: quæ afflicta sunt suauia solent esse. Sic ergo misericordia

Dei sic dicitur suavis : quia sueta exaudire. Et nota quod cum Christus dicit patri fac mecum : ly mecum tenetur mere passivus : ut sit sensus, fac mecum, id est, fac mihi. Vel potest teneri actiuus : ut sit sensus, fac mecum, id est, id quod ego facio, tu mecum facis. Et hunc sensum magis approbat glosa. Et ideo permittit coniunctionem, dicens. *Et tu domine, Christus enim in quantum verbum omnia opera ad extra faciebat ut pater. Ioan. 6. Pater meus usque modo operatur : & ego operor. In quantum enim verbum, resuscitavit se mortuum vna cum patre : in quantum vero homo, resuscitatus fuit a patre & a verbo. Vnde hic ait glo. Nota quod ait, Et tu domine domine fac mecum : quia non sine causa preposita est coniunctio : ac si diceret, Et tu domine fac : quia ego facio. vnde sequitur, Fac mecum, id est, operare ut ego in vasa misericordiarum : vel fac mecum, id est, adiua me secundum hominem. Et sic glo. notat vtrumque sensum. Et sic vides quod idem homo Christus rogat patrem : qui omnia agit vna cum patre. Rogat vt homo : ideo patrem dominum vocat, dicens. *Et tu domine.* Agit enim patre in quantum verbum. & ideo dicit, *Fac mecum,* id est, tu & ego infimul faciamus. Sed quod ad tantam dignitatem pervenerit Christus : vt assumptus a verbo patri dicere possit : fac mecum : hoc non habuit Christus homo aliquibus suis preecedentibus meritis : sed sola gratia dei sibi collatum fuit tantum beneficium. Et hoc notans dicit, *Propter nomen tuum.* quasi dicat : quod ego Christus homo tibi patri dicere possim : fac mecum. hoc est : quia in vnitatis personam assumptus sum, sed talis assumptio non est propter merita mea preecedentia : sed solum propter nomen tuum. Et sic in hoc gratiam dei comendat. Nullis enim operum Christi meritis preecedentibus in tantam celsitudinem subiecta est humana natura : vt totum simul verbum & caro, hoc est deus & homo vnigenitus filius diceretur. Vnde hoc totum misericordiarum dei attribuit, dicens, *Quia suavis est misericordia tua.* Sicut enim nullis preecedentibus meritis ab aeterno deus elegit & predestinavit quos voluit : sed sola gratia eligentis. sic nullis preecedentibus meritis humanitas Christi assumpta est a verbo : sed sola inextimabili gratia creatoris. Quod notans Christus ait, *Quia suavis est misericordia tua.* Verè suavis nobis est misericordia, qua deus humanam naturam assumpsit : quia in hoc eius misericordia nobis subuenit in multis, scilicet, primo contra incommodum nostrae infirmitatis per suam omnipotentiam : quia natura humana in Christo omnipotentie dei fuit copulata : ipso dicente, *Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.* Et de hac misericordia dei dicitur Sapient. 11. Misereis omnium : quia omnia potes. Secundò contra incommodum ignorantie : quia natura humana in Christo facta est omnia sciens : quia omnia novit quæ deus. Et sic nostra per illum illustratur ignorantia. Ecce. 36. Misereis nostri deus & respice in nos : & ostende nobis lucem miserationum tuarum. Tertio contra incommodum peccati vel malitie : quia natura humana in Christo innocens fuit absque omni macula. 1. Petr. 2. Non fecit peccatum &c. Immo accepit potestatem purgandi peccata, dicens, *Eccce agnus dei : ecce qui tollis peccata mundi.* Vnde Ionat. 4. Seto quia tu domine clemens & misericors es & patiens : & multa miserationis ignoscas super malicia.*

A ego sum : & cor meum conturbatum est intra me.

Hic Christus assumit rationes quod debeat a patre exaudiri, ex parte pœnæ suæ & miseriæ. Quàto enim quis in maiori miseria est : tanto amplius altum inclinatur ad misericordiam sibi exhibendam. Christus autem vt homo hic suas miseras exprimit : quæ maximè sunt tres. Primò miseria paupertatis & inopiæ : secundo miseria persecutionis variabilis. *Sicut umbra.* tertio miseria infirmitatis & pœnæ : ubi, *Genua mea.* Quantum ad primum experiencia docet : quod alterius paupertas & miseria hominè inclinatur ad misericordiam. Quid enim aliud est misericordia : nisi miserum cor ex alterius miseria : Christus autem propter nos homo factus (vt aliàs dictum est) defectum nostrum non culpabilem assumpsit præter ignorantiam sine ignorantia excepta. Et sic quo ad corpus assumpsit paupertatem : quo ad mentem tristitiam. Et ista hic allegat patri : vt ipsum iuxta nostrum modum loquedi ad misericordiam fleat & facilius exaudiat, dicens, *Libera me,* scilicet, de manibus Iudæorum & de morte : & hoc per resurrectionem. *Quia egenus & pauper sum ego :* quia cum esset dives, pro nobis egenus factus est : vt sua paupertate nos faceret diuites. Vel egenitas & paupertas Christi est assumptæ carnis infirmitas, ex qua crucifixus est. *Et cor meum conturbatum est intra me.* Quod fuit quando in passione sua ait, *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Cor enim Christi vel anima sic potuit conturbari : sicut & caro crucifigi. Et hoc in vtroque ostenditur vera humanitas. Consimilem orationem fecit Christus supra psal. 39. dicens, *Ego autem mendicus sum & pauper : dominus sollicitus est mei.* Et psal. 69. *Ego vero egenus & pauper sum : deus adiuua me.* vide ver. 67. 2. 11. 36.

Sicut umbra cum declinat ablatu sum : & excussus sum sicut locusta.

Hic consequenter Christus allegat suam persecutionem variè. Vbi notandum quod Christus a principio suæ natiuitatis persecutus fuit, & de terra sua excussus : vt quando a facie Herodis fugit in Ægyptum : similiter grandis effectus, a Iudæis & principibus sacerdotum : & sic finaliter ductus ad mortem. Vbi notandum quod per vmbra mutabilitas vitæ præsentis designatur. Vnde de homine qui in continua mutatione persistit, dicitur Iob. 14. quod fugit velut umbra : & nunquam in eodem statu permanet. Sic & Christus se vmbra comparat : quia diuersas persecutiones passus diuersimodè agitabatur vita eius. & tandem eleuata super ipsum persecutione, finita & ablata fuit eius vita. Quod notans dicit, *Sicut umbra cum declinat ablatu sum.* Pro cuius evidentia sciendum quod umbra causatur a sole interposito corpore opaco : sic quod quanto sol est bassior, maiorem & altiorem vmbra causat : quanto autem est altior tanto paulatim minuitur umbra. Et si tantum eleuaretur quod diceret esset supra corpus opacum : nullam vmbra causaret. Vnde dicitur quod in monte Sion est vna columna, quæ dicitur esse in medio mundi : & cum in solisticio æstivali in meridie sol respicit illam columnam quod nullam vmbra causat : sed ex omni parte illuminatur a sole. Cuius ratio est : quia cum corpus solare multo maius sit illa columna : ad omnem partem eius expandit radios suos : & per consequens totam illius vmbra euacuat. Ista similitudine

U tinerando, ieiunando : vnde & eius genua infirmata sedere quærebat quandoq. Ioan. 4. Iesus autem fatigatus sedebat sic super fontem. Cum ergo Iesus statim post baptismum ieiunauerit quadraginta diebus & quadraginta noctibus nihil penitus gustando & postea elurigerit : cõsequens est quod ex defectu cibi eius genua debilitata & infirmata fuerint nõ modicum. Et hoc est quod ait, *Genua mea infirmata sunt à ieiunio.* Sequitur, *Et caro mea immutata est,* id est, intrinsecus mutata & debilitata. & sequitur causa, propter oleum. Quod exponit Nicolaus, dicens : propter oleum, id est, propter defectum olei : quia Christus sine cõdimento olei, & multotiens fortius alterius pinguedinis sua cibaria comedeat. Et sic in hoc notatur tenuitas cibi sui. Et probat quod sic debet exponi propter oleum, id est, propter defectum olei : primo per textum Hieron. qui sic dicit, *Et caro mea lenta est absque oleo.* Et in Hebræo habetur. *Et caro mea macilenta à pinguedine.* Corpus enim Christi optimè complexio natu erat : quia virtute spiritus sancti formatum, qui errare non poterat, & ideo in iuventute habuit conuenientem carnositatem : quæ tamen mutata fuit in maciem ex ieiuniis, vigiliis, itinerationibus, & aliis laboribus. Et hinc est quod in apparentia videbatur amplioris temporis quam de factò esset. Vnde & Iudæi dixerunt ei quinquaginta annos nondum habes. Sic enim locuti fuerunt : quia licet solum tunc haberet triginta duos annos cum dimidio : vel secundum alios triginta tres : videbatur tamen multo plures habere propter mutationem faciei & corporis ex causis prædictis. Vel aliter : Christus hic assumit personam discipulorum suorum quos vocat genua sua : quia in genibus stat virtus ambulationis. Et ipsi Christum per totum orbem portauerunt ambulantes prædicando. Isti autem Christo capto, & ab eis substracto sic infirmati fuerunt : vt Petrus ipsum negaret : Ioannes nudus fugerit : & ceteri omnes relicto eo fugerunt. & sic tunc ieiunabat : quia verus panis, scilicet, Christus ab eis erat substractus. Et hoc est quod ait, *Genua mea infirmata sunt à ieiunio.* Vbi glo. Hoc aperte de Christi membris intelligitur. Et est sensus, *Genua mea infirmata sunt à ieiunio,* id est, forte mei, apostoli mei. pane, id est, Christo substracto defecerunt : vt patuit in Petro & aliis. De quibus etiam subdit, *Et caro mea immutata est propter oleum.* Per oleum enim vnctio spiritus sancti designatur : quia quos tangit vnctio spiritualibus donis. De quo dicitur. 1. Ioan. 2. vnctio nem habetis à spiritu sancto : qui sicut vnctio vos docet, Caro igitur Christi, id est, apostoli sui qui prius erant debiles & infirmi : immutata est propter oleum, id est, per spiritum sanctum fortificata : quia accepto spiritu sancto sic fortes sunt effecti in Christo : vt nõ verba timerent : nõ minas, non verbera : sed nec mortem. Et hoc est quod ait glo. *Et caro mea immutata est propter oleum,* id est, apostoli confirmati sunt per spiritum sanctum.

E t ego factus sum opprobrium illis : viderunt me & mouerunt capita sua.

Hic assignat tertiam rationem suæ exauditionis quæ sumitur ex crudelitate Iudæorum persecutorum. Aperta enim iniuria alicui crudeliter illata mouet ad compassionem. Quæ autem maior poterat esse Iudæorum crudelitas, quam postquam ipsum cepertunt, ligauerunt, flagellauerunt, & posuerunt in cruce : adhuc non contenti dum in cruce pederet ipsum opprobriis lacerabat, & blasphemabat.

A itinerrando, ieiunando : vnde & eius genua infirmata sedere quærebat quandoq. Ioan. 4. Iesus autem fatigatus sedebat sic super fontem. Cum ergo Iesus statim post baptismum ieiunauerit quadraginta diebus & quadraginta noctibus nihil penitus gustando & postea elurigerit : cõsequens est quod ex defectu cibi eius genua debilitata & infirmata fuerint nõ modicum. Et hoc est quod ait, *Genua mea infirmata sunt à ieiunio.* Sequitur, *Et caro mea immutata est,* id est, intrinsecus mutata & debilitata. & sequitur causa, propter oleum. Quod exponit Nicolaus, dicens : propter oleum, id est, propter defectum olei : quia Christus sine cõdimento olei, & multotiens fortius alterius pinguedinis sua cibaria comedeat. Et sic in hoc notatur tenuitas cibi sui. Et probat quod sic debet exponi propter oleum, id est, propter defectum olei : primo per textum Hieron. qui sic dicit, *Et caro mea lenta est absque oleo.* Et in Hebræo habetur. *Et caro mea macilenta à pinguedine.* Corpus enim Christi optimè complexio natu erat : quia virtute spiritus sancti formatum, qui errare non poterat, & ideo in iuventute habuit conuenientem carnositatem : quæ tamen mutata fuit in maciem ex ieiuniis, vigiliis, itinerationibus, & aliis laboribus. Et hinc est quod in apparentia videbatur amplioris temporis quam de factò esset. Vnde & Iudæi dixerunt ei quinquaginta annos nondum habes. Sic enim locuti fuerunt : quia licet solum tunc haberet triginta duos annos cum dimidio : vel secundum alios triginta tres : videbatur tamen multo plures habere propter mutationem faciei & corporis ex causis prædictis. Vel aliter : Christus hic assumit personam discipulorum suorum quos vocat genua sua : quia in genibus stat virtus ambulationis. Et ipsi Christum per totum orbem portauerunt ambulantes prædicando. Isti autem Christo capto, & ab eis substracto sic infirmati fuerunt : vt Petrus ipsum negaret : Ioannes nudus fugerit : & ceteri omnes relicto eo fugerunt. & sic tunc ieiunabat : quia verus panis, scilicet, Christus ab eis erat substractus. Et hoc est quod ait, *Genua mea infirmata sunt à ieiunio.* Vbi glo. Hoc aperte de Christi membris intelligitur. Et est sensus, *Genua mea infirmata sunt à ieiunio,* id est, forte mei, apostoli mei. pane, id est, Christo substracto defecerunt : vt patuit in Petro & aliis. De quibus etiam subdit, *Et caro mea immutata est propter oleum.* Per oleum enim vnctio spiritus sancti designatur : quia quos tangit vnctio spiritualibus donis. De quo dicitur. 1. Ioan. 2. vnctio nem habetis à spiritu sancto : qui sicut vnctio vos docet, Caro igitur Christi, id est, apostoli sui qui prius erant debiles & infirmi : immutata est propter oleum, id est, per spiritum sanctum fortificata : quia accepto spiritu sancto sic fortes sunt effecti in Christo : vt nõ verba timerent : nõ minas, non verbera : sed nec mortem. Et hoc est quod ait glo. *Et caro mea immutata est propter oleum,* id est, apostoli confirmati sunt per spiritum sanctum.

E t ego factus sum opprobrium illis : viderunt me & mouerunt capita sua.

Hic assignat tertiam rationem suæ exauditionis quæ sumitur ex crudelitate Iudæorum persecutorum. Aperta enim iniuria alicui crudeliter illata mouet ad compassionem. Quæ autem maior poterat esse Iudæorum crudelitas, quam postquam ipsum cepertunt, ligauerunt, flagellauerunt, & posuerunt in cruce : adhuc non contenti dum in cruce pederet ipsum opprobriis lacerabat, & blasphemabat.

Merita nulla precefferunt vt homo Christus esset deus.

Rom. 8.

Misericordia dei in Christo nobis ualida ad multa.

Matt. vi.

Sal significat persecutionem ablatu.

Greg. lib. 4. moral. cap. 6. Mat. 13.

Christi vita fuit umbra sui ablatu.

Fugit Christi pro multitudine suæ persecutionem.

Matt. 8. Ioan. 8.

Ioan. 8.

Ioan. 11.

Ioan. 8. supra notat Christus.

Ioan. 8. supra notat Christus.

Ioan. 8. supra notat Christus.

Ioan. 8. supra notat Christus.

Ioan. 8. supra notat Christus.

Ioan. 8. supra notat Christus.

Ioan. 8. supra notat Christus.

Christus amplius temporis apparebat quam esset. Ioan. 8.

Genua significat apostolos.

Oleum dicitur spiritus sanctus.

Iudæorum crudelitas contra Christum.

198 Libera me, quia egenus & pauper

1961

ma... mouentes capita sua dicentes. Si Christus rex Israel est...

no factus sed genitus: quia factum a faciente essentia...

1962 Adiuua me domine deus meus: saluum me fac secundum misericordiam tuam.

Hic Christus expresse a patre suam postulat resurrectionem. Et diuiditur in partes tres...

Hic ex resurrectione ostenditur apostolorum confirmatio. ut enim habere in pluribus locis in actibus...

1963 Et sciatur quia manus tua haec tu domine fecisti eam.

Hic ostendit Christus ex sua resurrectione quod manifestabatur mundo eius potestas. quia cum resurrectione erit mundo publicata...

non factus sed genitus: quia factum a faciente essentia liter differt: non autem dei filius a patre...

Induantur qui detrahunt mihi pudore: & operiantur sicut diploide confusione sua.

Hic obstinatorum praedicantur futura supplicia. Et tria facit: quia primo ponit ipsorum damnationem...

1966 Confitebor domino nimis in ore meo: & in medio multorum laudabo eum.

Hic consequenter Christus ex omnibus praedictis confurgit ad gratiarum actionem. Confessio est multiplex...

totiens superius dictum est. Hic autem accipitur pro confessione laudis: quia qui laudat Deum in beneficiis suis...

1967 Qui assistit a dextris pauperis: ut saluam faceret a persecutibus animam meam.

Hic finaliter concludit Christi exaltationem. Vbi notandum quod nomine pauperis, Christus intelligitur. Sic enim se pauper vocabat superius...

Caput mouere & moueri.

Altius in symbolo.

Joan. 1.

Falsi non placent.

1964

Maledictio Judaei Chri. in resurrex.

Demostro in fide du. pex.

Grego. lib. 9. moral. ca. 33.

Diploide si. glosas dom. norem du. plura pati.

1966

1965

1967

1968

Dextera est illud quod praestigium.

Dextera sunt electi.

A dextra Christi processit salus nostra.

missus potest saluari. Ioan. 3. Significat & sacramentum penitentiae: quo quis aquis lacrymarum a peccatis purgatur. Sanguis autem significat sacramentum eius charitatis, in quo realiter Christi sanguis continetur & corpus. Et ista sacramenta salutis causa processerunt a dextera Christi. Pro quorum evidentia dicit Isidorus 17. etymol. de succo balsami, quod a robore balsami percussa virgulis ferreis in cortice per illa foramina exit gutta balsami eximij odoris: quae est inter omnes guttas maioris salutis. Nam haec gutta, scilicet mortuum expellit de ventre matris, cicatrices curat, & corpora a putrefactione praeservat. Sic & in proposito Christus quasi arbor balsami & lignum vitae virgulis ferreis percussus in cortice, id est in carne, guttam suavisimam distillavit ex foraminibus calaerum, scilicet perforatus elavis & lancea. Quae quidem gutta vel vnda sanguinis & aquae fortium mortuum expellit, id est, peccata & opera mortua: cicatrices, id est, inordinatas affectiones sanat. & tam corpus & animam salvando servat a putrefactione. vnde Ambrosius super Psal. beati immaculati, dicit, Christus in ligno punctus est lancea: & exiit ex eo sanguis & aqua omni sanator vnguento. Et quasi balsamum ex arbore: sic virtus Christi corpore exibat. Compuncta ergo dextera Christi: odorem remissionis peccatorum & redemptionis effudit. Haec Ambrosius. Vnde Psal. 19. In potentibus salus dextera eius. Et Ezech. 47. Aquae redundabant a latere dextro: & erupit piscis multi satis postquam illuc peruenierint aquae istae: & sanabuntur & vivent. Exiit etiam sanguis a dextera. Sanguis enim praecipue audaciam confert & viros. vnde dicitur in libro de naturis rerum: quod aues praedales de sanguine auium venatarum magnam sumunt audaciam & venandi conatum. Sic regenerati in aqua baptismi cum sint quasi aues praedales: vrituta quarum praeda Christus est qui est quasi auis. Esa. 46. Vocans ab oriente auiem: & de terra longinqua virum voluntatis meae. Auis ista te vera in sacramento eucharistiae sumitur. Et ideo sanguis eius magnam audaciam & potentiam venandi, id est, strenue praedam suam capiendi confert. Quae omnia facit virtus Dei quam collocavit in dextera Christi, vt merito de ipsa dicamus illud Psal. 117. Dextera domini fecit virtutem: dextera domini exaltavit me. Et hoc ideo quod dominus assistit a dextris pauperis: vt saluam faceret a persequentibus animam meam.

PSALMVS CIX.

Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis.

Me Psalms hunc habet titulum. Psalms David. Patet titulus ex supra positus titulis multoties. De materia vero literalis istius psalmi diuersorum est multiplex opinio. Quidam dicunt quod est quaedam gratiarum actio pro victoria diuinitus concessa ipsi Abraham de quatuor regibus: de quibus habetur Gen. 14. quod rex Sannar & rex Ponti, & rex Elamitarum, & rex gentium simul congregati venerunt contra regem Sodomorum, & contra regem Gomorre, & contra regem Adame, & contra regem Seboim, & contra regem Bale sine Segor: & percusserunt omnem regionem Amalechitarum & Amoriteorum. Et facta bello rex Sodome & Gomorreorum

terga venterunt, & illi tulerunt omnem substantiam Sodomorum & Gomorre: & inter caetera ceperunt Loth qui habitabat in Sodomis filium fratris Abraham: & omnem substantiam eius abstulerunt. Quod etiam audisset Abraham, qui tunc habitabat in conualle Mabre, scilicet, iuxta regiones illas numeravit de sua familia vernaculos trecentos decem & octo: & percussit eos vsque Dan, & irruit super eos nocte & percussit eos: redemitque omnem praedam quam illi abstulerant: & Loth nepotem suum cum omni substantia illius: mulierisque: & omnem populum. Et tunc Melchisedech rex Salem: qui erat sacerdos Dei altissimi: venit obviam ipsi Abraham reuertenti cum victoria: & obtulit ipsi Abraham panem & vinum, &c. De hac ergo victoria per ipsum Abraham habita, dicunt istum psalmum factum pro gratiarum actione ab ipso David. Et tunc sic exponunt Psal. Dixit dominus domino meo, id est, dixit Deus ipsi Abraham: quem David dominum suum vocat: quia descendit ex eo. Sede a dextris meis, id est, sis securus de protectione mea contra istos reges: ad quos debellandos procedis: quia, scilicet, ponam eos sub scabello pedum tuorum: quia, scilicet, dabo tibi victoriam contra illos. Et quia Melchisedech obtulit sibi panem & vinum & decimas: ideo hic vocatur Abraham sacerdos secundum ordinem Melchisedech, id est, Melchisedech ex illo actu ostendit ipsum esse sacerdotem. Et sic consequenter applicant litteram ad illam historiam. Aliorum vero opinio est, quod iste Psal. est gratiarum actio ipsius David: pro hoc quod Deus ipsum assecravit in persecutione Saulis: quod non traderetur in manibus eius. Et tunc sic exponitur, Dixit dominus domino meo, vt sint verba David dicentis, Dominus dixit mihi, domino meo, id est, pro domino meo Saul me persequente: sede a dextris meis, id est, sis securus de protectione mea, quod non traderis in manus eius. Donec ponam inimicos tuos, id est, omnes illos qui te cum Saul nitantur impedire a regni executione: scabellum pedum tuorum, id est, tibi faciam illos subditos, quod fuit adimpletum post mortem Saulis, vt patet 2. Reg. per multa capitula. Et sic consequenter applicat Psal. ad ipsum David. Sed istae expositiones stare non possunt secundum intentionem litterae. pater: quia littera Psalmi est de illo qui est sacerdos in aeternum: ipse autem Abraham non fuit sacerdos, nec ipse David. Et dato quod fuissent sacerdotes non tamen habuerunt sacerdotium aeternum. Vnde ad litteram iste Psal. intelligitur de Christo: qui solus habet sacerdotium aeternum: vt diffusè tractat Apostolus ad Hebr. 7. Item hoc patet ex verbis Christi qui istum Psal. de se dicit scriptum. Nam congregatis Pharisaeis interrogavit eos Iesus dicens. Quid vobis videretur de Christo, cuius filius est? Dicit ei. David. Ait Iesus. Quomodo ergo David vocat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, sede, &c. Si ergo David vocat eum dominum: quomodo filius eius est? Et nemo poterat respondere illi verbum. Quod ideo erat: quia Pharisaei ignorabant diuinitatem Christi, per quam erat dominus omnium: & per consequens ipse David, quamuis eius filius esset secundum carnem. Item quod hic Psal. ad litteram sit de Christo, patet per Apostolum qui ex littera istius Psal. probat Christum maiorem esse angelis, dicens, Cui enim angelorum dixit aliquando Deus, sede a dextris meis, quousque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: Vnde de Angelis subdit. Nōne

Natale in istis diebus

Philipp. 2.

Quaestio. Dixit Deo quod sit

Dixit me. Ipsi duplex.

Philipp. 2. propter hoc.

omnes

omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi: Probatio autem per scripturam sacram non fit, nisi ex sensu literali: vt dicit August. contra Vicentium donatistam. Item patet ex alio. quoniam quidam doctor Hebraeus, scilicet, Rabbi Ionathas filius Oziel: qui tanta fuit auctoritatis apud Hebraeos: quod nullus fuit ausus contradicere sibi, in translatione sua Chaldaica, vbi nos habemus, dixit dominus domino meo, &c. translulit sic. Dixit Dominus verbo suo, sede, &c. Certum est autem quod nec Abraham potest dici verbum Dei: nec aliquis alius nisi dominus Iesus Christus. His ergo praemissis accedo ad Psalmi diuisionem. Vbi sciendum quod intentio Psalmi. est hic ostendere tria de Christo, scilicet, eius humanitatem, qua est minor patre, secundo eius diuinitatem, qua est aequalis cum patre, ibi, Tecum principium, tertio eius sacerdotalem dignitatem, qua pro nobis intercedit ad patrem, ibi, Tuus aut Dominus. Circa vero Christi humanitatem tria ostendit. Primo eius dignitatem: qua a patre fuit exaltata. Secundo eius potestatem: qua omnia sibi fuerunt subiugata, ibi, Donec ponam. Tertio eius fidei veritatem: qua per orbem fuit praedicata, ibi, Vngam virtutum. Quantum ad primum sciendum quod humanitas Christi secundum quam est minor patre, in hoc fuit ostensa inter caetera quod a patre Christus in sua ascensione eleuatus est in caelum: & ad dexteram ipsius patris collocatus. sicut dicitur Mar. vltimo. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in caelum: & sedet a dextris Dei. Nullus enim ab aliquo potest sic exaltari: nisi ab habente potestatem & auctoritatem super eum: & per consequens a maiore suo. In hoc ergo quod Christus sic a patre suo fuit exaltatus: ostenditur eius humanitas, qua minor est patre. Est ergo sensus iste, Dixit dominus domino meo, id est, dominus, scilicet, Deus pater, dixit domino meo, id est, Iesu Christo, quem David secundum diuinitatem aequalem patri, & omnium cognoscebat Dominum, quem praeuidebat incarnandum: & etiam secundum humanitatem super omnia exaltandum: & sic omnium dominum in humanitate futurum. Vnde Hieronymus super Matth. Dominus David, erat Christus iuxta illud quod natus est de patre: secundum quod fuit super praecedens ipsum suae carnis patrem. Sed quomodo hoc dixit, dominus domino, id est, pater filio? Non enim hoc dixit vocali, longo vocis: sed potius re, ipsum verbum aeternaliter generando. Vbi nota, quod dicere Dei multipliciter accipitur. vide ver. 14. Quomodo autem dicere Dei ad intra sit idem quod filium generare: licet ad intra & ad extra. Dicere enim ad extra, praeceditur a dicere ad intra: quia antequam verbum extrinsecum & vocale dicatur: prius dicitur verbum intrinsecum sine voce, a quo procedit extrinsecum verbum. Vnde verbum extrinsecum non potest dici sine intrinseco: sed bene e contrario. quia intrinsecum intelligere potest esse sine extrinseco loquela. Dicimus enim verbum intrinsecum, quando intelligimus: sed verbum extrinsecum per vocem exterius proferimus. Propter quod ait Philosophus, quod voces sunt earum quae sunt in anima intrinsecae: cum verbum intrinsecum suum producit intelligendo: quod verbum dicitur filius dei. Et quia Deus aeternaliter intelligit & perfectissime seipsum: ideo aeternaliter dicendo produxit sibi

verbum aequale per omnia. Et isto modo dicitur Psal. 2. Dominus dixit ad me: filius meus es tu, &c. id est, dominus pater generando dominum verbum siue filium: produxit ipsum sibi aequalem per omnia. quae aequalitas per hoc notatur, quod dicitur, sede a dextris meis. Hoc enim nomen dominus coepetit tam patri quam filio. ver. 28. Si autem ly, dominus, secundo loco positus, stet pro Christo secundum humanitatem: tunc est sensus. Dixit dominus, &c. id est, Deus pater disposuit aeternaliter quod Christus homo exaltaretur ad dexteram suam. Vnde hic ait Glo. Sede a dextris meis. hoc humanitatis iudicium est: quod dicit pater filio: sede, id est, post laborem quiesce, & regna secundum quod homo. sede non solum in alto vt excellens dominus, sed etiam in occulto, vt latens & occultus credaris, quia non est merces fidei, nisi lateat quod credimus. Dum ergo dicit pater Christo: sede: duo notat, scilicet, eum post laborem passionis quiescere & contregnare: & in occulto esse. Sede dico a dextris meis, id est, in potioribus bonis meis contregna, vt aequalis mihi. Per dexteram enim accipitur aequalitas. Hic notandum quod Christum reperio dupliciter sedentem, scilicet, primo in throno crucis sedet ignominiose: secundo in throno patris sedet gloriose. Primum sedet in throno crucis ignominiose. Quid enim per Christi thronum: nisi Christi crux designatur? Vnde Balduinus de laude crucis ait, Quem inquit decet magis Christi thronum dicere: quam Christi crucem tormentis paratam? In isto throno sedisse dicitur Christus: quauis ibi affixus fuerit extensus, quia sedens habet partem sui corporis erectam, scilicet, superiorem, inferiorem vero curuam. Sic & in Christo: quauis sensualitas & inferior pars rationis poena curuabatur: quia humiliavit semetipsum factus obediens vsque ad mortem crucis: superior tamen pars rationis continue in Deum erecta ferebatur. In hoc ergo throno sedet Christus: vt iustitiam faceret de hostibus, qui iniuste captiuos tenebant homines: quamuis isti iuste tenerentur. Et ideo dicitur. Parauit in iudicio thronum suum, &c. & sedes super terram qui iudicas iustitiam. Secundo sedet in throno patris gloriose. vide ver. 8. 41.

Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.

Hic ostendit quomodo omnia Christo homini fuerunt subiugata. Hoc autem sic probatur: quia omnes homines aut sunt de numero praedestinatorum, aut reprobatorum. Sed tam isti quam illi sunt sub pedibus Christi: quia boni per humilitatem & deuotionem: mali autem per iudiciariam potestatem. Et hoc est quod dicit Christus. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Per caelum intellige bonos: sed malos per terram. Et hoc alibi prauidens Psal. de Christo, dicit, Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c. vide ibi ver. 88. Ista potestas Christi qua sibi omnia, scilicet, & boni & mali subiugatur: figuratim ponitur Apoc. 10. vbi ait, Vidi angelum descendentem de caelo, &c. & infra. Et posuit pedem dextrum super mare: sinistram autem super terram, &c. Per terram intellige malos: per mare autem bonos in sacramento poenitentiae, existentes. vide in praedictis. Vel per inimicos Christi intellige ipsos Iudaeos de facto positos sub scabello pedum Christi: quia de facto Iudaei qui per fidem Christo crediderunt: sibi per fidem sunt subiecti

Christus sedet in cruce & in gloria.

Philipp. 2.

Psal. 9.

Christo omnia subiecitur.

Math. vlti.

Psal. 8.

Iudaei omnes Christo subiecitur.

& deuotionem. Qui autem obstinati credere no-
hant, etiam sunt Christo subiecti: quia membris
eius. quia in terris Christianorum habitates, chris-
tiani sunt subiecti. alia autem nationes ipsos no-
permittunt in terris suis habitare. Dicat ergo pater
Christo. *Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos,
scabellum pedum tuorum.* Vnde hic ait Glo. ponam ini-
micos tuos scabellum pedum tuorum, id est, ponam
illos tibi plene subiectos: aut ex voluntate ut con-
uerfos, aut ex necessitate, ut malos. Et si dicatur
quando omnes inimici Christi, Christo erunt plene
subiecti: nuncquid postea Christus sedebit ad dexte-
ram patris: quia dicit: *sede, &c. donec, &c.* Respon-
deo: quod si donec, hic non accipitur pro aliquo
determinato tempore: sed pro eterno. Vnde donec,
id est, eternaliter. sicut accipitur Matth. 1. quod Io-
seph non cognouit Mariam donec peperit filium
suum. vide ver. 91. Vnde istum textum exponit
Greg. & ait. Per Psal. dicitur, *Dixit dominus domino
meo, sede a dextris meis: donec ponam, &c.* non quod a
dextris domini nequaquam dominus sedeat post-
quam inimicos illius fecerit eius potestate subser-
uit: sed quod in aeterna cunctis beatitudine, praedi-
cet: & priusquam rebellium suorum corda cocul-
cet: quia nimirum constat quod subiectis hostibus
suis, sine fine etiam posterus regnat. Sic enim per
euangelium de Mariae sponso dicitur. Ioseph non co-
gnouit eam donec peperit filium suum primogenitum.
Non quod hanc post natiuitatem domini cogno-
uerit: sed quod nunquam illam contigit: etiam cum
conditoris sui matrem esse nesciuit: etiam quia ea
nequaquam contingere valuit: postquam redem-
ptionis nostrae ex eius utero celebrari mysterium
agnouit. De illo profecto tempore necesse erat ut
Euangelista testimonium ferret: de quo propter
Ioseph ignorantiam dubitari potuisset.

1970 Virgam virtutis tuae emittet domi-
nus ex Sion: dominare in medio ini-
micorum tuorum.

Hic ostenditur fidei veritas, quae per totum or-
bem fuit praedicata: quae de Sion monte fuit emissa
per orbem. Vbi sciendum quod postquam Christus
assumptus fuit in caelum secundum humanitatem
a dextris collocatus: spiritus sanctus apostolis fuit
missus: qui omnia mysteria fidei eos docuit: & om-
nia ligurarum genera: qui eos ad praedicandum fi-
dem, fortes fecit & constantes. qui eis datus fuit in
monte Sion, in loco ubi Christus cum eis cenauit.
Quo spiritu sancto accepto ibidem: statim inde
exierunt ad fidem Christi praedicandum. Sic enim
in assumptione sua eis praedixerat Christus, Acci-
pietis virtutem spiritus sancti in vos: & eritis testes
in Hierusalem & in omni Iudaea & Samaria & vs-
que ad vltimum terra. Per hanc autem fidei predi-
cationem Christus per fidem incepit regnare in
cordibus fidelium. & per consequens praedicatio
euangelij de mente Sion fuit emissa: & ibi regnum
Christi incepit. Sic enim praedictum fuerat Esa. 2.
De Sion exibit lex: & verbum domini de Hieru-
salem. Et hoc est quod prauidet Psal. Christo praedi-
cit. *Virgam virtutis tuae emittet dominus ex Sion,* id est,
potestatem eum scientia docendi omnium lingua-
rum Deus emittet ex Sion: quia ibi spiritus sanctus
fuit datus qui Apostolos docuit & fortificauit. Vel
per virgam intellige ipsam potentiam Christi regi-
am, quae de Sion exiit: quia inde missi sunt dis-

A cipuli Christum verum regem mundo praedicare.
Vnde hic ait Glo. Laudem subiectionis inimico-
rum propheta Christo canit ad ipsum in sua per-
sona loquens, & ordinem incipiendi regni Christi:
ostendens quod a Iudaeis incepit & transiit ad ge-
tes. Propheta ergo loquens in sua persona ait, *Vir-
gam virtutis tuae, &c.* quasi dicat, Dominus ponet ini-
micos tuos, scabellum pedum tuorum. quod ita fiet
quod, scilicet, incipiet a Iudaeis. Et hoc est, *Dominus
emittet virgam virtutis tuae,* id est, regiae potentiae tuae.
ex Sion, scilicet, inde exibit fidei & regiae digni-
tatis praedicatio. Et quia praedicata fide Christi
per totum orbem Christus fideles & sibi subiectos
habuit: & ideo sequitur, *Dominare in medio inimicorum
tuorum.* quasi dicat, *Hae erit utilitas tuis emissio-
nis:* quia, scilicet, tu Christe dominare, id est, domi-
naberis in medio inimicorum tuorum: quia inimici
tui, scilicet, infideles recepta fide tibi subiectionem.
Hic potest notari quod multiplex est virga, vide
ver. 1214. Itē quod beata Maria dicitur virga, ver.
1331. Vel aliter diuidendo, nota quod multiplex
est Christi virga, scilicet, virga crucis Christi, & pa-
triaris: virga iustitiae Christi & acquiritatis, virga
pietatis Christi & humanitatis. Primo est virga,
scilicet, crux dominica. Crux enim dominica fuit
Christo lancea & armatura, qua hostes nostros su-
perauit. 2. Reg. 23. Prauaticatores & spinas euellit-
tur: si quis tangere voluerit, amabitur ferro: & li-
quo lanceato. Ista virga crucis dominicae demones
superati fuerunt: & Christo subiugati. Et bene di-
citur virga ferrea, quia ferramentis vndique plena,
quia in ipsa multis clauis ferreis corpus Domini
cofixum fuit. Vnde crux Christo fuit quasi sceptrum
sui regni. Vnde Bernard. ait. Improperabant infanti
Christo dicentes. Si rex Israel est: descendat de cru-
ce, &c. immo totum oppositum oportebat dicere.
Si rex Israel est: titulum regni non deserat, virgam
imperij, scilicet, crucem non dimittat: cuius imperi-
um nimirum super humerum eius. Per istam vir-
gam mali corriguntur: quia per eius meditationem
reducuntur ad poenitentiam. Prou. 23. Tu percussis
eum virga: & animam eius liberaasti. Ista virgam
ex Sion emittit dominus: quia ad literam, palacium
regium in quo Christus per Pilatum ad crucem fuit
iudicatus, erat in monte Sion iuxta templum: & inde
exiit Iesus condemnatus, baiulans sibi crucem.
Secundo est virga iustitiae & acquiritatis. Per virgam
enim intelligitur rectitudo iustitiae. Vnde & regi-
bus Sceptrum datur, ut ostendatur eos habere po-
testatem iuste recteque iudicandi. Sed forte dices.
Regibus virga datur aurea, quam Christus non ha-
bit. Respondeo quod auream virgam noluit ha-
bere: quia apud ipsum aurum non erat pretiosum.
Sap. 7. Omne aurum in comparatione eius, are-
na est exigua, sed magis virgam ferream per quam
inflexibilis a iustitia reget mundum, quia ut ha-
betur Dan. 2. Ferrum omnia domat. Et sic magis
ferrum iustitiae congruit quam aurum: quinimo au-
rum repugnat magis, & est venenum iustitiae: quia
qui diligit aurum non iustificabitur. Et ideo de Chri-
sto dicitur: quod recturus est genes in virga ferrea.
Ista virgam iustitiae ex Sion emittit dominus: quia
in templo quod erat in monte Sion cepit primo
Iesus actum iustitiae in malos exercere: quando
ementes & vendentes eiecit de templo, ut habetur
Ioan. 2. Tercio est virga Christi humanitatis. Hu-
manitas enim Christi virga dicitur, quasi vi regis:
quia potestate diuina omnia gubernat & regit.
Virga

Virga autem dicitur secundum Cassiodorum. eo quod
vi sua regat: & non sinat cadere inuites. Sic haec
virga humanitatis Christi non sinit sibi inuiten-
tes submergi vel cadere: sed potenter sustinet illos.
Esa. 50. *Quis ambulat in tenebris: & non est, &c.*
Et Psal. 22. *Virga tua & baculus tuus ipsa me con-
solata sunt.* Et ista virga dicitur ferrea: quia sicut di-
citur in libro de naturis rerum, vis adamantis Iu-
dici maior esse perhibetur, cum in annulo ferreo po-
nitur. vnde sicut dicit Philosophus in libro de la-
pidibus: adamas ferrum attrahit: & magnetē sur-
ripit. Sic in proposito: nam adamas (secundum Isido-
rum 16. Etym.) Graeca Etymologia, dicitur quasi vis in-
domita: quia nec ferro nec igni cedit, sed tantum
hircino sanguine emollescit. Sic nec ira Dei nec
igne veteris legis sacrificijs consumebatur perpetuo:
quia praecipuum veteris legis erat. Ignis in al-
tari modo semper ardebit. Nec ferro, id est, huma-
no corpore consumpto emollita est: ad misericor-
diam, id est, ad remissionem culpae originalis: do-
nec sanguine innocentis filij placaretur. Ezechiel. 3.
Adamantum & silecem dedi faciem tuam. Facies
Christi, sua erat diuinitas. Ille autem adamas: ut
virtutem suam nobis magis ostenderet: positus est
in virga ferrea, id est, in natura assumpta a patribus
veteris legis, tanquam in sede conuenientissima. Lu. 1.
Dabit ei dominus Deus sedem David patris eius,
&c. Vnde propter hoc ipse ferrum illud rapuit a
magnete. Nam magnes erat diabolus qui totum
ferrum illud, id est, naturam humanam ad se rapue-
rat. sed adamas iste sua virtute ferrum magneti sur-
ripuit: quando naturam nostram sic ab omni pec-
cato mundauit: ut de purissimis sanguinibus vir-
ginis Mariae sibi corpus assumeret. Iob 28. Ferrum
de terra tollitur, id est, de beata Maria: quando ter-
ra dedit fructum suum. Et de ista virga dicitur, Vir-
ga directionis, virga regni tui.

1971 Tecum principium in die virtutis
tuae in splendoribus sanctorum: ex vte-
ro ante luciferum genui te.

Hic exprimitur Christi diuinitas: qua patri est
aequalis. Vbi primo sciendum, quod nomine prin-
cipij: proprie Deus pater intelligitur. Cuius ratio
est quoniam principium dicitur illud ex quo aliud
procedit. Sic parentes dicuntur principium filio-
rum: quia ab ipsis procedunt: sicut ignis dicitur
principium caloris, sol splendoris, & huiusmodi.
Cum ergo a Deo procedant omnia visibilia & in-
uisibilia: ipse Deus dicitur principium omnium.
Apoc. 3. Est principium creaturae Dei. Deus autem
dicitur principium quandoque ad extra, quando-
que ad intra. Si dicatur principium ad extra, sic no-
men principij conuenit toti trinitati: sic quod om-
nes tres personae diuinae in simul sunt vnum solum
principium omnium creaturarum: quia opera tri-
nitatis ad extra sunt indiuisa. ut habetur lib. 3. di. 5.
Si autem in diuinis accipitur principium ad intra,
sic distinguitur, quia aut est principium non de
aliquo principio. Si secundo modo, sic principium de
est filius qui producit spiritum sanctum: quia ab
ipso filio simul cum patre procedit spiritus sanctus.
& sic pater & filius dicuntur vnum principium spi-
ritus sancti, ut habetur extra de summa trin. & fi-

A de cap. lib. 6. Si autem accipiat in diuinis princi-
pium ad intra non de aliquo principio: sic solum
competit patri, qui a nullo procedit: & a quo pro-
cedit filius per generationem: & spiritus sanctus
per spirationem. Ex praedictis apparent tria. Primum
quod spiritus sanctus ad intra nullo modo dicitur
principium: sed solum ad extra respectu creatura-
rum. Secundum, quod filius ad intra dicitur prin-
cipium: sed de principio: quia de patre. Tertium
quod pater dicitur proprie principium, quia prin-
cipium non de principio: & quia est principium
respectu omnium, quorum filius & spiritus sanctus
est principium ad intra vel ad extra: & non econ-
trario. nam spiritus sanctus solum est principium
respectu creaturarum: sic & omnium pater & fi-
lius. & filius est principium respectu spiritus sancti,
& respectu creaturarum: sic & pater. Sed pater est
principium respectu filij, quod non competit filio
nec spiritus sancto. Omnia ista satis habentur lib. 1.
senten. dist. 29. Ex quibus omnibus concluditur,
quod nomen principij proprius competit patri,
quam alicui creaturae vel alteri personae diuinae.
Vnde de patre sub nomine principij dicitur. In
principio erat verbum, &c. Vnde Origenes praedicti
verbo exponens ait. Quia principium filij pater
est: & principium spiritus sanctus ac etiam omniu-
entium, ideo per illud in principio erat verbum.
per verbum filium intellige: per principium pa-
trem, tanquam si foret dictum, in patre erat filius.
Et conformiter hic nomine principij patrem intel-
lige cum filio dicitur, *Tecum principium, &c.* Et at-
tende quod non ait tu es cum principio: sed tecum
principium: nec filius minor patre indicetur. Vnde
de ista possunt esse verba Dei patris dicentis filio,
Quasi dicat pater, Ego dominus emittam virgam
virtutis tuae: quia tecum est mihi principium, quia
quod ego facio, tu facis: quia tu es filius meus per
naturam, vnde ego & tu vnum principium sumus
omnium. Sed hoc hic plene videri non potest: sed
videbitur in patria ubi clarē diuina essentia con-
spicietur cum omnibus personis & proprietatibus
earum. Et hoc est quod subdit. *In die virtutis tuae in
splendoribus sanctorum,* id est, hoc videbitur clarē in
aeternitate ubi virtus diuina conspicitur a sanctis
qui fulgent: ut sol in regno patris eorum: quo-
niam in resurrectione omnes sancti erunt splendi-
di ut angeli. Sic ergo est sensus, hoc quod filius sit
aequalis patri, & vnum principium cum patre: hic
non videtur clarē videbitur quando erimus in
splendoribus sanctorum, id est, inter sanctos splen-
dentes quibus clarē diuina virtus manifestatur. Se-
quitur, *Ex vtero ante luciferum genui te.* Vbi primo no-
tandum quod per vterum Dei, significatur essen-
tia diuina: qua velut in vtero ab aeterno omnia
quae ex tempore erant fienda concipiebantur: & in
qua ab aeterno electi praedestinantur. Vterus
enim in nobis significat mentem nostram: teste
Grego. dicente. Sciendum vero est quod in sacro
eloquio vteri nomine mens solum intelligitur.
Hinc enim per Salomonem dicitur, *Lucerna do-
mini spiraculum hominis,* quae inuestigat omnia
secreta ventris. Lux enim gratia, quae desuper ve-
nit spiraculum praestat homini ad vitam, quae vi-
delicet, lux omnia secreta ventris inuestigare di-
citur: quia occulta mentis penetrat, ut ea quae
de se ipsa latebant animam ante eius fienda oculis
reducant. Hinc Hieremias ait. *Ventrem meum do-
leo.* Quia ut ventrem suum quid dixisset ostenderet:

Extra de
summa trin.
dist. 6.

Joan. 1.

Greg. 11. mo-
ral. cap. 28.
Vterum dici-
t mens.
Prouer. 20.

Hier. 12.

admixit. Sensus cordis mei turbati sunt. Vteri itaque nomine recte mens accipitur: quia sicut proles in utero concipitur: sic cogitatio in mente generatur. Et sicut in ventre cibaria continentur in mente cogitationes. Si ergo in nobis per vterum signatur mens nostra: sic & in Deo vterus Dei est mens Dei, id est, diuina essentia. Dicit ergo filio pater. *Eh vtero genui te*, id est, secundum Glo. ex occulta & secreta substantia mea genui te ineffabiliter. Et hoc ante luciferum, id est, ante omnia tempora. Lucifer enim quæ est emicans stella quæ diem nunciat seculo: hic accipitur pro omnibus stellis & syderibus: per quæ sidera, omnia tempora intelliguntur: quia in signis & in temporibus posita sunt. Et est sensus secundum Glo. *Ante luciferum genui te*, id est, ante omnem creaturam: & ante omnia tempora: & per consequens ab æterno, cum ante omnem creaturam nihil fuerit nisi æternum. Vel possunt omnia verba istius versus esse ipsius Psalmistæ loquentis ad filium. Quasi dicat, Benedixi quod dominus emittet virgam virtutis tuæ: quia ipse est principium tecum, id est, in principio tecum & coæternus tibi: non tamen secundum quod homo, sed in die virtutis tuæ, id est, in claritate diuinitatis tuæ quæ est tua: quia tu consubstantialis es patri. Etiam est pater tecum principium. Et hoc in splendoribus sanctorum, id est, in spiritu sancto: quia est splendor sanctorum & sanctorum splendorificat. Sed quantum ad humanitatem ego ex vtero genui te. Quasi dicat Dauid. Cum Maria sit de me: ex vtero virginis eius genui te. Et hoc ante luciferum, id est, in nocte: ante diem corporaliter natus est Christus. Hic notandum magis moraliter, quod principium reperitur multiplex, scilicet, principium efficiens, deficiens, iustificans, reficiens, & perficiens. vide super Ioan. 6.

1974 Iurauit dominus & non poenitebit eum: tu es sacerdos in æternum: secundum ordinem Melchisedech.

Hæc est tertia principalis pars: in qua agit de Christi sacerdotali dignitate & regali. Et primo agit de sacerdotali, secundo de regali: ibi, *Iudicabit*. Prima pars in duas, quia primo agit de ipsius sacerdotali dignitate, secundo de ipsius potestate: ibi, *Dominus a dextris tuis*. Quantum ad primum sciendum quod iurare Dei nihil aliud est, quam aliud stabiliter ordinare. Stabiliter autem Deus ordinauit Christum regere futurum, quod fecit: quando dixit Abrahamæ. Per memetipsum iuravi dixit dominus, sequitur in semine tuo benedicentur omnes gentes terræ, id est, de semine tuo nascetur ille, qui omnes gentes habet benedicere. Benedicere autem aliis, est officium sacerdotis. Et sic iurauit dominus ipsi Abrahamæ, quod de semine suo nasceretur sacerdos: qui omnes gentes benediceret. Et sic est sensus secundum Glo. ut Psal. loquatur filio, dicens, *Dominus iurauit tibi*, id est, sicmiter promisit tibi, scilicet, secundum quod tu es homo. Iuratio enim Dei firmamentum est promissionis. Et non poenitebit eum, id est, non mutabit sacerdotium tuum: sicut corrigi de sacerdotio Aaron quod mutauit in sacerdotium nouæ legis: quia illud erat figura, sed illud est figuratum. Ideo significans æternitatem sacerdotij Christi, ait, *Iurauit dominus & non poenitebit eum*. Loquitur enim de Deo more hominum: in quem tamen nulla cadit poenitentia. Scit enim quid agat: nec mutat

Iurare Dei.

Gene 22.

Dominus quo modo poenitet

A consilium. sed verbo poenitentij Dei: mutatio non voluntatis Dei, sed reru ab extra intelligitur: quando, scilicet, res aliter mutantur quam sperabatur euenturum. Quomodo enim tu cum aliquid poenitet te fecisse: doles factum quod fecisti, sic quando aliquid Deus, præter quam homines sperant, mutat in aliud: poenitere se dicit: vsque adeo ut de poena nostra poeniteat cum si nos de vita nostra mala poenituerit. Ergo non poenitebit eum: quia sacerdotium non mutabit. Vnde quid dominus iurauerat de quo non poenitebit eum, subdit quod hoc iurauit: *Tu es sacerdos in æternum*, id est, sacerdos æternus. Istum textum adduxit Apostolus ad Heb. 7. ponens ipsum Melchisedech figuram fuisse Christi sacerdotis, dicens, Contestatur enim, scilicet, Dauid dicens, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Vbi norandum quod secundum Glo. quæ habetur ad Heb. 7. tradunt Hebræi istum Melchisedech fuisse Sem filium Noe. Et quando Abraham natus est: ipsum trecentos & nonaginta annos habuisse. hic Abrahamæ nepoti suo obuiauit, quando reuertebatur de eade quatuor regum. de quibus dictum est in principio istius Psal. & panem & vinum Abrahamæ obtulit in refectione eius & suorum. Salem vero dicunt fuisse Hierusalem: non quod Hierusalem tunc esset: sed ibi erat quoddam oppidum: vbi post Hierusalem fuit ædificata. Ex quibus & multis aliis deducit Apostolus: quod Melchisedech erat Christi figura. Primo ex nomine: quia vocatur Melchisedech rex Salæ. primo quia Melchisedech interpretatur rex iustitiæ. & hic est Christus qui suos iustos facit & regit. Deinde dicitur rex Salem, id est, rex pacis: quod verè Christo competit: qui pacificauit quæ in caelo & quæ in terra sunt. Quis ergo hominum proprie dicitur rex iustitiæ & rex pacis: nisi solus Christus? Certè nullus. Etiam dicit Apostolus ipsum Melchisedech fuisse sine patre & sine matre. Non quidem est intelligendum quod ille non habuerit patrem & matrem: sed ideo sine illis dicitur fuisse: quia scriptura de patre vel matre eius nullam facit mentionem. Sic & Christus fuit sine patre quo ad humanitatem: & sine matre quo ad diuinitatem: quia in caelis natus sine matre: & in terris sine patre. Ille etiam non animalia bruta in sacrificium obtulit: sed panem & vinum quæ figurabant sacrificium Christi: quod sub speciebus panis & vini cõsecratur. Quibus omnibus consideratis concludit Apostolus: Christum verè sacerdotem esse secundum ordinem Melchisedech: secundum quod Psal. dicit, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Vnde & Apostolus ibidem probat Christum esse sacerdotem in æternum: dicens quod secundum legem plures facti sunt sacerdotes: idcirco quod morte prohibentur permanere. Iesus autem eo quod maneat in æterno: sempiternum habet sacerdotium, &c. Et aduerte quod non solum Iesus est sacerdos æternus in se: sed etiam in suis sacerdotibus: quoniam character sacerdotalis est indelebilis: & idcirco in resurrectione omnes qui modo sunt sacerdotes, sic & tunc erunt sacerdotes: quod non erat in sacerdotio legis antiquæ. Non autem omnes qui modo sunt religiosi, tunc erunt: & secundum Theologos, neque Episcopi: quia episcopatus non est ordo sed dignitas. Notandum quod sacerdotes sacerdotium Christi volentes imitari multas condiciones debent habere: & in multis beatis assimilari angelis.

Domi

1973 Dominus a dextris tuis: confregit in die iræ suæ reges.

Hic ostendit Christi potestatem regalem. Et primo ostendit Christi potestatis officium, secundo eius potestatis causam & meritum: ibi, *De torrente*. Potestas autem Christi maxime ad duo se extendit, scilicet, ad malos puniendum, secundo ad bonos premiandum: ibi, *Iudicabit*. Quantum ad primum sciendum quod per reges in quibus totum regnum consistit: intelliguntur omnes etiam subditi. *Dominus ergo confregit reges*: quia tam superiores quam inferiores Indorum sibi resistentium rededit ad nihilum. Quod maxime patuit de Herode, de Pilato, de principibus sacerdotum: qui principaliter insurrexerunt contra Christum. De quibus dicitur Psal. 1. *Assiterunt reges terre: & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum: & aduersus Christum eius*. Istos confregit dominus in die iræ suæ, scilicet, quando vindictam de ipsorum peccatis voluit facere per manus Romanorum. Nam Herodes & Pilatus fuerunt in exilium relegati per imperatorem Romanum. Pilatus occidit seipsum: Herodes vero postea cum esset in gloria sua, statim ab angelo percussus & vermibus plenus expirauit. Principes vero sacerdotum cum reliquo populo consequenter per Romanos principes Titum & Vespasianum fuerunt trucidati: partim venudati: & de propria terra expulsi: per mundum vsq; hodie peregrè constituti. Dicit ergo Psal. Christo, *Dominus a dextris tuis confregit in die iræ suæ reges*. Quomodo autem ira cadat in deo: multoties dictum est superius. Sed notandum est quomodo dominus, scilicet, Deus pater dicitur esse a dextris Christi: cui magis videatur esse a sinistris. Dicitur enim supra quod Christus est a dextris patris, quia dixit dominus domino meo, id est, pater filio, sede a dextris meis. Quicumque autem sedet ad dexteram alicuius: oportet quod ille ad cuius dexteram sedet sit ad sinistram illius, qui ad eius sedet dexteram. Respondeo quod argumentum procedit de dextera corporali: hic autem non accipitur dextera corporalis, cum talis non cadat in Deo qui corporalis membra non habet, sed accipitur dextera spiritalis, scilicet, pro potestate gloria & honore: quia vna essentia diuina, vna potestas, vnus honor & gloria est patris & filij per naturam, quæ Christo homini per gratiam sunt communicata. Et sic filius est ad dexteram patris: quia eiusdem potentie & essentia est cum patre, & pater ad dexteram filij eadem ratione. Tamen proprius, filius dicitur ad dexteram patris, quam pater ad dexteram filij: quia filius habet esse a patre per potentiam & virtutem: quia nascendo accepit æternaliter a patre quicquid habet. Hic est notandum, quod peccator aliquando confringitur a Deo, aliquando comminuitur. Comminuitur supplicij æternæ poenæ. Quod notans saluator ait, *Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem verò ceciderit, conteret eum*. Quod exponens Augustinus de questionibus euangeliorum exponit confectionem ad poenam vitam præsentis: sed comminationem ad poenam vitam futuri, dicens, *Qui ceciderit super lapidem istum: confringetur*. de his loquitur Christus qui modo cadunt super eum: qui, scilicet, peccando illum modo contemnunt vel afficiunt iniuriis, qui non poenitent: sed tamen confringuntur, vt non

A recti ambulent. super quos tamen cadet dum venient in iudicio desuper cum poena perditionis. Ideo dixit, *Conteret eos: vt sint ipsi tanquam puluis ante faciem venti*: De quibus dicitur in Psal. *Reges eos in virga ferrea: & tanquam vas figuli cõfringes eos*. Aliter tamẽ exponit Chrysostomus.

Iudicabit in nationibus: implebit ruinas: conquassabit capita in terra multorum.

Hic ostendit Christi potestatem in honoru saluatione. Vbi notandum quod inter ceteras causas quare Deus hominem creauit: hæc fuit vna, vt, scilicet, ex hominibus restauraretur angelorum ruina. Statim enim creatis angelis: lucifer cum aliis multis superbiens, Deo voluit æquari. Michael autem cum ceteris voluntati illorum resistens, Deo adhaesit humiliter. Et hoc fuit prælium inter angelos primitus factum. vnde & tunc Michael cū iuis Deo adhaerentibus fuit confirmatus in gratia: diabolus verò cum suis, cuit ad infernum. Et sic quo ad numerum tanta ruina mansit in angelis beatis: quot numero fuerunt angeli qui ceciderunt. Volens ergo Deus istam ruinam implere & beatorum angelorum numerum reintegrare, hominem condidit, vt ex hominibus dicta ruina implerentur. non quod restauratio dictæ ruinæ fuerit totalis causa creationis hominis: sed inter ceteras fuit vna. Et hoc notans magister lib. 2. dist. 9. dicit, *Notandum est quod decimus ordo angelorum legitur de hominibus restaurandus*. Sed cum non sint nisi nouem ordines angelorum, nec plures fuissent, etiã si illi qui ceciderunt perstitissent: mouentur lectores quomodo scriptura dicat decimum ordinem angelorum completi ex hominibus. Gregorius nanque dicit homines assumendos in ordines angelorum. Quorum alij sumuntur in ordine superiorum, qui, scilicet, magis ardent caritate. Alij in ordine inferioru, qui, scilicet, minus perfecti sunt. Ex quo apparet non esse de hominibus formandum decimum ordinem angelorum: tanquam nouem sint ordines angelorum, & decimus hominũ: sed homines pro qualitate meritorum statuendos in ordinibus angelorum. Quod ergo legitur quod decimus ordo de hominibus est complendus: ex tali sensu dictum accipi potest: quia de hominibus restaurabitur ruina angelorum: de quibus tot ruent vt posset fieri decimus ordo. Propter quod dicit Apostolus restaurari omnia in Christo, quæ in caelis, & quæ in terris sunt: quia per Christum redemptum est humanu genus: de quo fit reparatio angelicæ ruinæ, &c. Istam ergo angelorum ruinam ex hominibus implendam per Christum præuidens Psal. ait, *Iudicabit in nationibus*, id est, discernet in nationibus tot homines bonos & electos, quia de qualibet natione aliquos elegit, quod de ipsis electis implebit ruinas angelorum. Vnde Apostolus ait: quod restaurauit omnia per Christum: quæ in caelo & quæ in terra sunt. Vbi ad propositum ait Glo. *Instaurauit*, id est, ad primum statum reduxit omnia per peccatu destructa: & quæ in caelis, id est, angelos: & quæ in terris sunt, i. homines. Nõ quidẽ q̃ pro angelis reparandis mortuus sit Christus: sed quia ex ipsa redemptione hominũ ruina angelicæ damnum reparatur. Et vtiq; nouerunt angeli docti a Deo quanti numeri supplemento de genere humano, integritas illius ciuitatis sit restauranda.

Psal. 2.

1974

Ruina angelorum ex hominibus implebitur.

Ephes. 1.

Ephes. 1.

Instantantur ergo quae in caelis sunt: cum illud quod inde cecidit in angelis, redditur ex hominibus: ex quibus angelorum ruina impletur. Sed qualiter de nationibus iudicabit, id est, discernet electos ad implendum ruinam angelorum, subdit. Conquassabit capita in terra multorum. Per multos enim intelligit malos. quorum capita conquassavit Christus: quando de peccatoribus fecit iustos. Vbi aduertendum quod caput omnium est superbia. quae ideo malorum dicitur caput: quia ipsa est radix omnis peccati & origo. Istud autem caput superbiae: in plurali dicitur capita: quia plura aliorum vitorum in se capita portat. Vnde superbia figuratur per illam bestiam: de qua habetur Apo. 13, Vidi bestiam ascendentem de mari: habentem capita septem. Haec bestia est superbia: quae homines extra cognitionem propriam trahens: in bestias vertit. Quae ascendit de mari, scilicet, huius mundi: quia ex rebus mundanis, scilicet, ex diuitiis, potentis, honoribus & huiusmodi oritur. Habet capita septem: quia ex ea septem principalia vicia oriuntur. vt ostendit Greg. Conquassabit ergo Christus in terra, scilicet, gentes capita malorum: quia conquassando & dissipando multorum vicia, ipsos iustificauit: & ex ipsis ruinas angelorum impleuit. Vnde hic ait Glo. Conquassabit capita in terra multorum: quia vt impletet ruinas angelicas: hic in vita ista de multis superbis humiles fecit.

Greg 31. moral. cap. 31.

Torre signi- ficat aduersi- tatem & mor- tem.

Greg 31. moral. cap. 6.

A demptor noster mortalis vitae poenam in quodam terra situ attingit. Et ideo eidem morti cui sponte succubuit: non adhaesit. Vnde die tertia hoc quod moriendo posuerat: resurgendo caput eleuauit. quia, scilicet, pater ipsum Christum caput omnium exaltauit. Et aduerte quod recte Christus per caput designatur. quia ipse omnium fidelium caput existit. Col. 1. Ipse est caput corporis ecclesiae: qui est principium primogenitus ex mortuis. vt sit ipse in omnibus primatum tenens, &c.

Caput dicitur Christus.

Voluntas dei est causa omnium.

Voluntas dei est causa omnium.

PSALMVS CX.

Confitebor tibi domine in toto corde meo: in consilio iustorum & congregatione.

Hic Psal. talem titulum habet. Alleluia. Expositus est in principio Psal. 104. vide ibi. Et quamuis hic titulus omnibus Psal. congruat, ibi tamen praecipue ponitur, vbi de magna exaltatione agitur. sicut ait Glo. in hoc Psal. populus enim Dei ab omni malo liberatus laudat Deum: & ad eius laudem consideratis operibus Dei alios inuitat. quae laus vitae praesentis, figuram gerit laudis quae erit in patria. Diuiditur autem iste Psal. in duas partes. quia Psal. primo laudem Dei proponit, secundo rationes diuinae laudis ostendit, ibi, Magna opera domini. Quantum ad primum sciendum quod duplex est confessio, scilicet, laudis & criminis. Ista gaudet illa luger. Illa medico vulnus ostendit: ista medico de sanitate gratias agit. Et haec toto corde est facienda non labiis solum. ne simus de illorum numero de quibus dicitur. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me. vide ver. 91. Sed quia non est speciosa salus in ore peccatoris. ideo vt Deo digne cõfiteri valeamus ipsi laudando, primo cor nostrum debet emundari. Docet autem scriptura quod cor nostrum multipliciter emundatur, scilicet, per adhesionem credendorum, per contritionem peccatorum, &c. Sed quia laus diuina quanto est communior & insimul a pluribus facta, gloriosior est. Propter quod & clerici ad Deum laudandum insimul conueniunt ecclesia. Ideo subdit, in consilio iustorum & congregatione. Vel per consilium iustorum intellige causam laudis Dei, quam iusti assumunt: non quidem pro terrenis, sed pro spiritualibus gratias agentes. Vel per consilium & congregationem iustorum: accipe angelorum beatorum multitudinem: in quorum consilio & ordinibus homines positi & assumpti in patria, Deum cum illis laudabunt. sicut Psal. 137. dicitur. Confitebor tibi domine in toto corde meo, sequitur in conspectu angelorum psallam tibi, &c. Vel per consilium iustorum: accipe exempla sanctorum quibus instruemur ad Dei laudem. Non enim quis alteri consilium verbis: sed multo fortius factis & exemplis: quia sicut efficacius quis docetur exemplis quam verbis: sic etiam efficacius est consilium factis datum & exemplis quam verbis nudis.

1976

1977

1978

Magna opera domini: exquisita in omnes voluntates eius.

Hic adducit rationes laudis diuinae. Et primo adducit rationes generales. Secundo rationes speciales. ibi, Conspicuo. Quantum ad primum rationes generales adducit duas. Prima sumitur ex parte potentiae. Secunda ex parte iustitiae, ibi, Confessio. Quantum

Quantum ad primum dicit deum laudabilem ex parte suae potentiae: quae talis est, quod potentia sua est voluntas sua: & voluntas est potentia. Et ideo sicut leue est deo, magna opera facere velle: sic & illa facere. Et hoc est quod ait, Magna opera domini: quae tamen a voluntate eius procedunt. Vnde subdit, Exquisita in omnes voluntates eius. Quasi dicat, Ideo magna opera facit dominus, quia illa vult facere, quasi dicat, Non est alia causa magnorum operum dei, nisi voluntas eius: & alia causa non est inquirenda. Si ergo consideras operum dei magnitudinem: quod totum mundum ex nihilo creauit, quod caelos incorruptibiles fecit, & in suo motu insatigabiles, quod in homine naturam spirituales & corporales sic coniunxit, vt nullatenus ab inuicem separari velit, & humilitudini si velis querere quare deus sic fecit ista opera magna: certe nulla alia cadit responsio, nisi quia sic voluit, quia magna opera domini, exquiritur in omnes voluntates eius. Si autem ulterius queras, quare sic voluit, fatue quaris, quia queras diuinae voluntatis causam: quae tamen non habet causam, sed aliorum omnium causa existit. Et hoc est quod ait magister. li. 1. di. 4. 5. voluntatis dei causa quæreda non est: quia causam non habet, cum ipsa omnium causa existat. Vnde Augu. 83. q. ar. 28. ait. Qui querit quare voluit deus mundum facere, causam querit voluntatis dei. Omnis autem causa efficiens maior est eo quod efficitur. Nihil autem maius est voluntate dei. Non ergo eius causa quæreda est. Tantu pie quæredibus satisfaciendo. possumus dicere, quod deus ideo mundum voluit facere: vt bonitatem suam omnibus creaturis communicaret generaliter: in spirituali autem creature rationali. ita quod non propter suum bonum, sed propter nostrum fecit nos & mundum. Vnde magister. li. 2. di. prima. Credimus ergo omnium creaturam visibili & invisibili causam non esse, nisi bonitatem ac voluntatem creatoris, cuius tanta est bonitas, vt beatitudinis suae qua aeternaliter est beatus: alios velit esse participes. Et quia non valet ei beatitudinis aliquis participes existere, nisi per intelligentiam, ideo fecit rationale creaturam quae ipsum intelligeret, & intelligendo amaret: amando possideret, & possidendo frueretur eo. Si autem queras, quare ita voluit, fatue quaris, quia magna opera domini exquisita &c. Vel aliter, Magna opera domini, exquisita &c. quia diuinae voluntati eius resistere quis conatur, inde eius voluntate cogitur proficere. vt deducit Greg. dicens, Saepe enim nonnulli hominum sapientia inflati, dum desiderant diuina iudicia cõtrarie cõspiciunt &c. vide Psal. 449. Et concludit sine cap. 23. dicens, Iustus naq; & misericors deus facta mortaliu dispones, alia cõcedit propicius, alia permittit irarus. sicq; illa quae permittit sic tolerat, vt etiam haec in suae voluntatis vltimo cõuertat. Vnde miro modo fit, vt quod sine voluntate dei cõtrarium non sit: quia dum in bonum vltimo male facta vertuntur: eius voluntati militant, etiam quae eius voluntati repugnant. Hinc enim per Psal. dicitur, Magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius. Sic quippe eius opera magna sunt, vt per omne quod ab hominibus agitur: eius voluntas exquiratur. Nam saepe inde voluntas dei perficitur: vnde repelli videbatur &c.

Hic ostendit Psal. deum esse laudandum generaliter ratione iustitiae. Vbi notandum, quod iustitia legalis est omnis virtus (vt ait Philosophus), eo quod sine iustitia nullum opus moraliter potest esse bonum. Hinc est quod habes iustitia legalis, omnes habet virtutes, quia talis seruat omnem legem. Vnde & ipsa legalis iustitia, non solum laudanda & magnifica virtus est: sed ipsa in abstracto dicitur laudatio & magnificentia. Quod notat Psal. dicit, quod opus dei est confessio & magnificentia, sicut de vno qui excellenter sit sapiens, dicimus quod ipse est ipsa sapientia, & de vno excellenter bono, quod ipse est ipsa bonitas. Sic & opera dei quae in iustitia legali fundantur: ostendit quod deus non solum est laudandus, sed etiam ipse est ipsa laus, & quod non solum est magnificus, sed quod est ipsa magnificentia. Ratio, quia omnia in iustitia sunt fundata. Et hoc est quod subditur, Iustitia eius manet in seculum seculi, id est, incommutabilis durat in aeternum Psal. 118. Iustitia tua iustitia in aeternum. Et maxime verificabitur de iustitia vltimae sententiae per ipsum danda pro bonis dicens, Venite benedicti &c. & contra malos, dicens, Discedite a me maledicti in ignem aeternum &c. Et ibi hi in supplicium aeternum: iusti autem &c. Opera ergo dei dicuntur confessio, quia omnia deum cõfitentur: vt puta naturalia obseruando naturam eis a deo indictam. Caelum deum constituitur, dum regulariter motum suum seruat. Ignis dum lucet & calefacit. Aer dum spiratur & spirat. Aqua dum irrigat & terram fecundat. Terra dum germinat, & fructus produxit. Homo bonus, dum dei praecepta seruat. Malus, dum per deum punitus ipsum iudicem iustum ostendit. Et breuiter omnia superiora & inferiora caelestia, terrestria deum cõfiterentur. Psal. 148. Confessio eius super caelum & terram. De hoc vide. ver. 250. Ad videndum autem qualiter dei iustitia est virtus perpetua manens in seculo seculi: est notandum, quod cum omnis virtus consistat in medio: vt dicitur 2. & 3. ethicorum, & iustitia sit omnis virtus, vt dicitur 4. ethicorum, sequitur quod prae omnibus aliis virtutibus iustitia consistat in medio. Medium autem est cõsecratiuum rei. Et hoc est quod ipsa iustitia de se proficitur. prouer. 8. dicens. In vis iustitiae ambulo in medio semitarum iudicij. Ad quod magis intelligendum, notandum: quod secundum Aulum Gellium, li. noctium articulum ca. 4. Antiqui imaginem iustitiae sic descriperunt, scilicet, in specie virginis incorruptae: clarum habens lumen oculorum: quae non humilis nec atroci aspectus: sed cuiusdam reuerentiae dignitatis videbatur. capite coronata: in cathedra sedens: sceptrum tenens in manu. Ex qua figura clare patere potest iustitiae perpetuitas: quae nunquam violari potest. Vbi notandum quod in scriptura multiplex medium reperitur in quo consistit iustitia &c. Et ideo de iustitia dicitur Sapientiae. 1. Iustitia enim perpetua est & immortalis. Si igitur iustitia de ratione sui est perpetua: quanto magis in Deo? Propter quod nunc ait Psalmista, Iustitia eius manet in seculum seculi.

Philosophus. 5. ethicorum.

Confessio & magnificentia dicitur opera dei.

Matth. 25.

Cõfiterentur omnia deo esse.

Iustitia quomodo consistit in medio.

Nota imaginem iustitiae.

Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus: escam dedit timentibus se.

Hic ponitur ratio laudis diuinae ex sacramento euhanstiae. Circa quod duo ponuntur. primo eius ostenditur cõditio. secundo eius institutio: ibi, Redemptio.

Prima in duas: quia primo ostenditur eucharistia conditio respectu vite presentis. secundò respectu vite future: ibi, *Memor erit*. Quantum ad primum sciendum quòd inter cetera mirabilia quæ deus fecit filiis Israel in deserto: fuit quòd quadraginta annis ipsos pane cælesti pavit. Vnde in signum admirationis manna dicitur, id est, quid est hoc? quando Iudæi primo illud manna viderunt: admirantes adinvicem dixerunt. Man, id est, quid est hoc? Quod quidè manna expressa figura fuit sacramenti eucharistia: ut dictum est, verbi. 1305. 1306. Cum ergo figura & figuratum sint relatiua: & vnum relatiuorum ducat in cognitionem & memoriam alterius: sicut videndo imaginem Petri: ducis in memoriam petri. & e contrario: videndo Petrum: ducis in memoriam figuræ suæ. Sic & in proposito: sancti patres videndo manna: per illud recordabantur sacramenti eucharistia future. Et nos videndo sacramentum eucharistia recordamur figuræ suæ, scilicet, manna in quo multa mirabilia dei virtus operabatur. Inter autè alia mirabilia ipsius manna duo erant notabilia. Primum quòd ille cibus bonis erat saporis & miræ delectationis, ac boni nutrimenti: propter quod dicitur Sapient. 16. Panem de cælo præstitisti eis: sine labore omne delectamentum in se habentem. Secundum vero mirabile erat: quòd malis videbatur cibus insipidus & abominabilis. Vnde & mali dicebant, Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Sic & conformiter sacramentum eucharistia bonis quidem est utilis & summæ delectationis, quia nutrit nos: non quidem vita temporalis: sed spirituali & æterna. Propter quod Christus dicit, Ioan. 6. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane, scilicet, dignè: viuet in æternum. Malis autem & peccatoribus insipidus est, & damnosus: quia ipso damnantur æternaliter. Vnde ait apostolus. 1. Corin. 11. Probet autem seipsum homo: & sic de pane illo edat & de calice bibat: qui enim manducat & bibit indignè: iudicium sibi manducat & bibit &c. Nec mireris: si sacramentum istud malis sit ad damnationem. quoniam sicut mala possunt proficere bonis ut aduersa patienter tolerata: (sic enim Decius malus multum profecit Laurentio patienti) sic & e contrario bona malis possunt nocere. Vnde glossa super illo verbo, Quicumque manducauerit vel biberit calicem domini indignè: reus erit &c. dicit, Ecce ex his habes: quòd sancta obfunt malis: bonis autem sunt ad salutem: sed malis ad iudicium. Vtique sanctum est quod accipimus: nec ideo reus est qui malè accipit: quia malum est quod accipit: sed quia ille malus malè accipit bonum est. Cauendum est ergo malè accipere bonum: quia bonum malè acceptum obest malis, sicut e contrario mala patienter portata profunt bonis, ut Paulo angelus Iathanæ. Propter ergo istas similitudines quas eucharistia habet cum manna: ponitur ipsum manna summa figura eucharistia fuisse. Cum igitur figuratum visum ducat ad memoriam figuram ipsius præteritæ, sequitur quòd eucharistia ad memoriam nobis inducit mirabilia dei ostensa in manna. Et hoc est quod ait psal. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus*, id est, mirabilem ostensorum in manna. Et in quo fecit istam memoriam? Certè in hoc quòd escam dedit timentibus se, scilicet, escam & cibum corporis & sanguinis sui. Vnde hic ait glossa. *Memoriam fecit mirabilium suorum &c.* Quasi dicat, Ideo

confiteri debemus domino & ipsum laudare: quia ipse dominus misericors natura: & miserator exhibitione: fecit memoriam suorum mirabilium: quia nobis dedit quod in veteri lege erat significatum: quia, scilicet, escam dedit timentibus se. escam quidem non corporale, quam etiam malis dat. Escam enim dicit Christum in sacramento eucharistia contentum. Ad intelligendum autem qualiter in escam ista Christus continetur est notandum: quòd ut ait glo. 1. Corin. 11. in isto sacramento sunt tria comendanda. Vnum quod est tantum sacramentum. Alterum quod est sacramentum & res. Tertium quod est res & non sacramentum. Sacramentum & non res, est species visibilis panis & vini. Sacramentum & res, caro Christi propria & sanguis. Res & non sacramentum, est mystica caro Christi. Porro species illa visibilis sacramentum est duplicis rei, scilicet, contentæ & significatæ. Sacramentum enim est sacra rei signum, & species illa utramque rem signat, & vtriusque generis similitudinem. Nam sicut panis præ cæteris cibis corpus reficit & sustentat, & vinum hdmnem lætificat & inebriat. sic caro Christi interiore hominem magis cæteris gratiis spiritualiter reficit & saginat, quem & sanguis Christi spiritualiter lætificat, & inebriat, ut sobriam reddat. Vnde psal. Calix tuus inebrians quam præclarus est. Habet etiam similitudinem cum re significata tantum: quæ est vnitas fidelium, quia sicut ex multis granis conficitur vnus panis, & ex pluribus acinis, vinum in vnum confluit, sic ex multis fidelium personis vnitas ecclesie constat. Cuius etiam sacramentum est corpus Christi proprium, quod de virgine sumpsit. Quia sicut corpus Christi ex multis membris puris & ab omni macula peccati immunibus constat: Ita & vnitas ecclesiastica ex multis personis mundis & immaculatis consistit &c. Et per prædicta patere potest, quare sub speciebus panis & vini, Christus hoc sacramentum instituit. Hic acinus, ni. est botrus, scilicet, granellum quod est in vna, & ponitur quandoque pro vna, quandoque pro racemo: sicut & botrus.

Memor erit in seculum testamenti sui: virtutem operum suorum annuntiabit populo suo.

Hic ostendit conditionem huius sacramenti respectu vite future. Hoc enim sacramentum dignè sumentibus confert æternam gloriam. Vnde est quasi quedam via per quam iusti ad gloriam pergunt: & propter hoc viaticum dicitur. Et circa hoc psal. ostendit, in quibus hoc sacramentum excedit alia. Et primo ratione existentia. secundo ratione efficacia: ibi, *Ut det illis*. tertio ratione permanentia: ibi, *Fidelis*. Quantum ad primum sciendum quòd in isto sacramento ratione corporis & sanguinis Christi in ipso realiter existentium: plura miranda opera dei continentur quam in aliquo alio, & per consequens diuinam virtutem quæ miranda operatur, nobis efficacius ostendit. Et hoc est quod hic psal. de hoc sacramento. *Memor erit in seculum testamenti sui*, id est, istius sacramenti, quod testamentum Dei vocatur. Vnde istud sacramentum Christus dando discipulis suis in cæna, ait, Hic est sanguis meus noui testamenti &c. id est, in isto sacramento inchoatur nouum testamentum, quia sicut antiquum consecratum fuit sanguine hircorū & agnorum:

rum, sic nouum testamentum Christi corpore & sanguine. Memor ergo fuit Christus istius testamenti in seculum, id est, in vita presenti, quia in ipso nobis annunciat virtutem operum, id est, virtutem quam mirabilia opera deus operatur. Vide ergo in isto sacramento tibi annunciatam virtutem operum dei in multis & multorum ratione. Primo ratione consecrationis. Nonne magna virtus operum dei hic ostenditur quòd in altari ponitur verus panis corporalis & vinum: & tamen virtute diuina ad verbum sacerdotis panis fit verum corpus Christi, & vinum verus Christi sanguis: Quid enim vnius verbum: quod statim prolata desinit esse? Quid solidius corpore Christi, quod diuinitati personaliter manet vnitum? Et tamè ad verbum sacerdotis hic fit ex pane, Christi corpus. Vnde Ambro. In altari ante verba sacramentalia est verus panis, vbi vero accesserint verba consecrationis, ex pane fit Christi caro &c. Sic etià determinat ecclesia. extra de sum trini. dicens. Corpus & sanguis Christi in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter contineri: transubstantiato pane in corpus Christi, & vino in sanguinem virtute diuina. Hic ergo annunciatur virtus operum dei, quia sicut deus solo verbo mundum produxit ex nihilo, quia dixit & facta sunt, sic solo verbo sacerdotis virtute diuina ex pane fit Christi corpus, & ex vino Christi sanguis. Vnde Christo. ait. Attende in sacramento eucharistia virtutem operum dei. Nò enim homo est quis proposita, scilicet, panem & vinum Christi corpus facit & sanguinem, sed ille qui pro nobis crucifixus est Christus, sacerdotis ore verba proferuntur & dei virtute consecratur. Nec hoc tibi videatur impossibile. Si enim tanta virtus est in sermone dei: ut ipso inciperent quæ non erant: quâto magis operatoris est, ut ipso illa quæ erant in aliud conuertatur? Vide exempla scripturæ. Quamuis enim natura virtute homo generari nò possit nisi commixtione viri & mulieris, tamen quia deus voluit, verbo angeli solum Maria consentiens Christum concepit. Aliud exemplum ponit Christo. in sermone de passione, dicens. Sicut illa vox dei quæ dixit primis parentibus, Crescite & multiplicamini: semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura. Ita vox Christi consecrationis huius sacramenti, semel quidem dicta est, sed omnes mentes ecclesie præstat sacrificio firmitatem. Ex quibus patet quòd in isto sacramento siue testamento virtus operum dei nobis annunciat, quæ sicut solo verbo totum mundum produxit, sic solo verbo ex pane & vino istud conficit sacramentum. Propter quod dicitur Hebræo. 1. Portans omnia verbo virtutis suæ &c. Secundo ratione mensurationis. Nonne magna dei virtus nobis annunciat in isto sacramento, dum consideras quòd tam græde corpus Christi, sub tam parua mensura hostia totum realiter continetur. Docet enim experientia sensus nostros, quòd aliorum corpora naturaliter tantum locum occupant, quantum illa sunt magna, hic autè non sic. Ad declarandum possibilitatem istius, sciendum primo quòd in omni re naturali quantitas & substantia differunt. quia manente eadem rei substantia, quantitas augeti potest & minui. Substantia autem de se locum non occupat, nisi ratione quantitatis cum de se substantia non habeat partem extra partem, sed solum ratione quantitatis quæ partem habet extra partem. Videmus tamen quòd substantia quâdo est alicubi mediante quantitate, quòd tunc

substantia induit modum quantitatis. sicut patet de anima quæ tantum locum occupat: quantum est corpus hominis siue quantitas eius, quia est tota in toto & tota in qualibet parte corporis. Considera ergo quòd si quantitas quæ est accidens, quâdoque trahat substantiam ad naturam eius ut accipiat locum, quid miraris si quandoque substantia trahat quantitatem ad naturam eius: ut sit alicubi & locum non occupet? Et ideo cum in isto sacramento sit virtute consecrationis principaliter substantia: ex consequenti autè quantitas, quantitas induit naturam substantia, & sic magnum corpus in parua hostia poterit contineri. Et ideo quia substantia de se nò habet partem extra partem, quânis totum corpus Christi sit in hostia, nò tamè assignâdus est locus capit: & locus pedis, quia in omni particula est totum Christi corpus. Si ergo admiraris virtutem operum dei, ut puta quia clauso virginis utero exiuit, quia clauso sepulchro resurgens exiuit, quia ad discipulos inanis clausis intrauit, considera istud sacramentum & hic tibi annunciatur virtus operum dei. quia hic corpus Christi nò occupat locum. Tertio ratione fractionis. Hostia enim consecrata in qua Christus realiter continetur, frangitur, & in multas diuiditur partes, corpus tamè Christi nò frangitur, sed integrum sub qualibet diuisionis particula perseverat. Vnde ait magister. 4. sententiarum. quòd corpus Christi incorruptibile est, ideo sanè dici potest, quòd fractio illa hostia & partitio non est in substantia corporis Christi, sed in ipsa accidentali forma panis: ut vera sit fractio & partitio nò substantia: sed sacramenti. Sed quomodo hoc est possibile? Sciendū quòd sicut anima nostra est tota in toto corpore & in qualibet parte corporis, sic & Christi corpus in hostia. Et ideo sicut diuiso corpore non diuiditur anima, sic diuiso sacramento nò diuiditur Christi corpus. Sicut datur exemplum de speculo, ad cuius diuisionem nò diuiditur imago, sed multiplicatur. Et in hoc nobis annunciatur virtus operum dei. Si enim miraris quomodo vnica & simplex dei voluntas in se immutabilis & indiuisibilis manens diuersos habet effectus, considera quòd in isto sacramento virtute diuina fractis accidentibus sacramenti, non frangitur corpus Christi. Quarto ratione motionis. Nā cum idè Christi corpus sit realiter in omni hostia consecrata, sequitur quòd simul diuersis mouetur motibus, scilicet, sursum & deorsum, & quòd hic mouetur, & ibi nò mouetur. Nec hoc est impossibile diuinae virtuti. Nā si de facto poneret deus vnū corpus in pluribus locis simul. sicut dicitur de beato Ambrosio, quòd cū celebraret in Mediolano, fuit raptus Turonis ad exequias beati Martini, tunc nò esset impossibile quòd in vno loco cantaret, & alibi dormiret. in vno loco ascenderet, & in alio descenderet. in vno loco quiesceret: & in alio moueretur. Sed corpus Christi in simul est in pluribus locis, quia in pluribus hostiis. Quomodo autè est possibile Christi corpus simul in pluribus locis existere? Accipe experientiam. Nōne vna vox simul existit in pluribus autibus localiter? Præterea, sicut plura corpora in simul possunt esse ut patuit in Christi resurrectione & natiuitate, sic conformiter vnū corpus simul in pluribus potest esse locis. Etiam Paulus in paradysum fuit raptus, & tamè eius corpus remansit in terra. Et in hoc nobis virtus diuini operum annunciat. Si enim miraris cū deus sit vnicus, & simplex in affectione & voluntate, quomodo vni irascitur, & alteri placatur, vnū diligit, & alteri odit. Vi-

Exo. 16. Eucharistia per manna significatur.

Num. 11. Eucharistia bonis est ad salutem: malis ad iudicium.

Glossa super 1. Cor. 11.

1. Cor. 12.

Eucharistia in se totum continet.

Eucharistia multa mirabilia continet.

Extra de sum. trini. de sacramentis.

Extra de sum. trini. de sacramentis.

Christus in sermone de passione.

4. sen. dist. 12.

Exemplum de beato Ambrosio.

1. Cor. 12.

de exemplum in isto sacramento, quia idem Christi corpus dicitur moribus in simul moratur & quiescit. Quinto ratione visionis, quia videndo consecrata hostia, video corpus Christi, cuius tamen nullam video partem: quia non caput, non pedes, non manus & humilimodi. Pro cuius evidentia sciendum quod aliquid dicitur multipliciter videri. Primo modo ut visionis per se obiectum, & isto modo solus color videtur. Secundo ut per se obiecti visionis subiectum: & sic viso colore dicitur videri corpus, quod est illius coloris subiectum. Tertio modo ut suppositum subiecti talis obiecti: & sic Iudaei videndo corpus Christi videbant & verbum. Quarto modo tanquam subiecto visionis obiecti coniunctum, ut videndo aliquem indutum: dico me illum videre cum non videam ipsum nec aliquid eius, sed solum panem quibus induitur. Et isto modo videndo sacramentum videmus corpus Christi, quia, scilicet, videmus accidentia quibus Christi corpus sacramentaliter est indutum. Et in hoc virtus operum dei annunciat nobis, qui patribus in assumpta specie apparere poterat que tamen in seipso videri non poterat. Si ergo in isto sacramento tam multipliciter virtus operum dei nobis ostenditur, quid miraris si de ipso dicat psalm. quod Christus memor erit in seculum testamenti sui, scilicet, huius sacramenti, in quo virtute operum suorum annunciat populo suo: quia hic dat tibi multa exempla virtutis operum suorum. Vel in isto sacramento nobis annunciat virtus operum dei: quia nobis annunciat Christus qui est virtus dei, per quam facta sunt omnia. Sic enim ipsum dei esse virtute dicebat apostolus. 2. Pet. 1. dicens, Notis vobis facimus domini nostri Iesu Christi virtutem.

1981 **Ut det illis hereditatem gentium: opera manuum eius veritas & iudicium.**

Hic ostendit huius sacramenti prae aliis efficaciam. Vbi advertendum quod ad hoc directe & principaliter est ordinatum a Christo hoc sacramentum, ut virtute illius celestem consequamur hereditatem: dicente Christo, Qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem: habet vitam aeternam. Si ergo queramus, quae est huius sacramenti virtus, & ad quid institutum est: respondet psalm. dicens, *Ut scilicet det illis hereditatem gentium, scilicet, digne sumemus.* Et attende quod gloria celestis vocat hereditatem gentium: quia gentibus Abrahae fuit promissa: sibi dicente domino, In semine tuo benedicetur omnes gentes. Quibus enim gentes essent idololatriae: tamen ad praedicationem Christi & apostolorum in magna parte fide convertit: unde & multo plures de gentibus salvantur, quam de Iudaeis. Et ideo salus aeterna hereditas gentium nunc paratur. Sic ergo causa finalis institutionis huius sacramenti est, ut det illis hereditatem gentium. Ad quod intelligendum est notandum quod istud sacramentum digne sumemus magna praebet efficaciam, quoniam ideo institutum est: ut a maculis peccatorum mundemur: ut a peccatis infernalibus salvemur: ut dei gratia in formamur, ut passionis Christi recordemur: ut ad dei amorem accedemur. & ut ad celestem hereditatem per ipsum assumemur. vide de istis in psalm. 68. Sequitur, *Opera manuum eius veritas & iudicium.* Per manum enim signatur virtus qua operamur. Dicitur ergo hoc sacramentum opus manus Christi: quia virtute Christi primo fuit institutum, & ab ipso apostolis collata potestas ipsum officium. De isto ergo sacramento quod est opus manus Christi, ait, *Opera manuum eius veritas:* quia hic non est corpus Christi solum in signum: quia dicitur haeretici: sed etiam

in veritate: quia illud est corpus quod pro nobis sumpsit de virgine: hic realiter continetur. Unde Ambrosio. & habetur de consecra. di. 2. dicit, Omnia quae nunquam voluit fecit dominus in caelo & in terra. & quia sic voluit, sic factum est. Ita licet figura panis & vini videatur: nihil tamen aliud quam caro Christi & sanguis post consecrationem credenda sunt. Unde ipsa veritas ad discipulos inquit, Haec est caro mea pro mundi vita. Et ut mirabilius loquar, non alia plane caro, quam quae nata est de Maria: quae passa fuit in cruce & resurrexit de sepulchro: haec inquam ipsa est &c. Et haec veram Christi carnem: hic contineri notat psalm. hic ait, quod opera manuum eius veritas. Sequitur, *Et iudicium.* Quod ideo dicitur: quia istud sacramentum est ad iudicium vitae bonae, & ad iudicium mortis aeternae malae, ut deducit apostolus. 1. Corin. 11.

1982 **Fidelis omnia mandata eius confirmata in seculum seculi: facta in veritate & aequitate.**

Hic ostendit hoc sacramentum alia excedere sacramenta. & hoc ratione permanentiae: quia durabit usque ad consummationem seculi, dicente Christo. Ego autem vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et de hoc dicit, *Fidelis omnia mandata eius confirmata &c.* Ipse enim praeceptum dedit de consecratione huius sacramenti, dicens, *Matt. 26. Hoc facite in meam commemorationem.* Et de eius receptione dicit, *Accipite & manducate: hoc est corpus meum &c.* In hoc ergo ista mandata Christi, scilicet, de consecratione & communicatione dicitur fidelis, quia sicut promisit vobiscum se manere usque ad consummationem seculi: sic fideliter observat. Et adverte quod ista mandata de sacramento eucharistiae dicitur confirmata in seculum seculi. Res enim fidei confirmatur miraculis, sicut dicitur *Mat. 23.* quod apostoli fide praedicaverunt ubique, domino cooperante & sermone confirmante sequentibus signis. Nullum autem aliud sacramentum tot in se mirabilia continet & miracula, sicut illud. Excelsit etiam alia sacramenta ratione potestatis consecrantis. Nam potestas consecrandi fundatur in charactere sacerdotali qui est indelebilis. Et sic etiam in patria remanebit character ille consecrandi corpus Christi: licet ibi non remaneat usus consecrationis: quia viatico non indigemus nisi dum sumus in via. Non autem sic est de omnibus aliis sacramentis: quia non omnia in agente requirunt characterem. Sequitur, *Facta in veritate & aequitate.* Dicuntur enim ista mandata facta in veritate: quia realiter veritatem continent quam significant. Non autem sic de aliis sacramentis, ut patet de baptismo qui significat ablutionem animae per gratiam, quod realiter quandoque non continet, ut puta in fide accedente. Hoc autem sacramentum rite a sacerdote celebratum bono vel malo, alteri datum bono vel peccatori semper in se realiter continet quod figurat, scilicet, verum Christi corpus & sanguinem. Et hic potes notare quod in isto sacramento aliqua continentur virtute verborum aliqua vero ratione naturalis concomitantiae. Et sic dicuntur facta in veritate: quia ibi realiter Christus continetur: qui est veritas. Ioannes 14. Dicuntur etiam facta in aequitate: quia istud sacramentum aequat se & conformat recipienti, ac etiam consecranti quo ad effectum: quia bonis bonum est: & malis malum. bonis profi

proficit ad vitam: malis est ad iudicium. Vel aliter secundum gl. Huius sacramenti mandata dicitur fidelis: quia servant servantes se: non sunt mendacia. Sunt confirmata in seculum seculi: quia non in casum missa sunt ut verba humana. Sunt facta in veritate & aequitate, id est, data a Christo veritate qui non mentitur, & qui equitas est: quia nihil nisi aequum mandat.

1983 **Redemptionem misit dominus populo suo: mandavit in aeternum testamentum suum.**

Hic ostenditur huius sacramenti institutio. Et dividitur in partes tres, quia ponitur primo consecrantis dignitas, secundo communicantis puritas: *ibi, Sanctum & terribile.* tertio digne sumentis utilitas: *ibi, Intellectus bonus.* Quantum ad primum sciendum quod non solum Christus fuit huius sacramenti institutor: sed etiam ipse est principalis consecrator: quia licet sacerdotis ore verba profertantur: Christus tamen est ille sacerdos invisibilis qui proposita, scilicet, panem & vinum in suum corpus convertit & sanguinem: ut dicit textus de consecra. dist. 2. Sed istud sacramentum Christus instituit tempore suae passionis, quia in cena vltima. Ipsa autem Christi passio humani generis fuit redemptio. Et sic tempore nostrae redemptionis Christus hoc sacramentum instituit. Si ergo queras quando Christus hoc sacramentum instituit, Respondet psalm. quando redemptionem misit populo suo. Populum suum vocat populum Iudaeorum: qui singulari cultu dei populus erat. Ad quem specialiter Christus fuit missus, ipse dicente, Non sum missus, nisi ad oves quae perierunt domus Israel. Sed quia hoc adventu istius redemptionis Iudaei se fecerunt indignos: ideo haec redemptio ad gentium populum est translata, ut non solum ad unam gentem Christi redemptio spectet: sed ad omnes indifferenter, sicut dicitur psalm. 129. Quia apud dominum est misericordia: & copiosa apud eum redemptio. Sequitur, *Mandavit in aeternum testamentum suum.* Hoc dicit ad differentiam sacramentorum legis antiquae: quae non erant semper duratura: sed quia solum erant figura, adveniente figurato, debebant cessare. Hic enim per testamentum intellige eucharistiae sacramentum: quod instituendo Christus vocavit testamentum dicens, Hic est sanguis meus novi testamenti. Quod meritum dicitur testamentum: quia per istud sacramentum nobis Christus hereditatem legavit aeternam. Mandavit ergo in aeternum testamentum suum: quia huic sacramento aliud non succedit: sed usque ad finem seculi durabit, sed sibi succedet clara visio Christi: cuius divinitate beatificamur interioriter, & humanitate exterioriter. Vel per testamentum intelligere potes novum testamentum, scilicet, legem euangelicam: quae terminavit legem antiquam, siue vetus testamentum. Mandavit ergo Christus in aeternum testamentum suum novum, scilicet, duraturum: quia nulla alia lex huic succedet.

1984 **Sanctum & terribile nomen eius: initium sapientiae timor domini.**

Hic ostenditur quanta in recipiente debet esse puritas. Vbi advertendum quod istud sacramentum sicut digne sumentibus vitam praestat aeternam: sic & indignis ad iudicium aeternum provenit. Propter

primum dicit Christus. Ego sum panis vivus qui de caelo descendit: si quis manducaverit ex hoc pane: vivet in aeternum. Et sic digne sumentibus ampliore gratiam confert. Unde & per excellentiam eucharistia dicitur (ut ait magister,) bona gratia: quia hic non solum augmentum gratiae recipitur: sed hic sumitur ille qui est fons & origo omnis gratiae. Tales ergo sanctificat, et sic bonis est sanctum nomen eius. Levit. 20. Ego dominus qui sanctifico vos. Malis autem est terribilis: quibus ad iudicium cedit, quia qui manducat & bibit indigne: iudicium sibi manducat & bibit, vide versic. 1979. Et hoc est quod ait, *Et terribile nomen eius, scilicet, malis est timendus.* Sed dices, *Quod est istud nomen: quod sic bonis est sanctum: & terribile malis: Hoc est nomen iudicis: quia Christus qui in hoc sacramento continetur realiter: iudex est omnium vivorum & mortuorum, id est, omnium bonorum & malorum. Sed bonis erit sanctus sententiam dans pro ipsis: malis erit terribilis sententiam dans contra illos. Quid ergo agendum est hoc sacramentum sumere volenti? Certe hoc quod omnia peccata deponat & misericordiam servet. Et hoc est quod subditur, *Initium sapientiae timor domini,* quia per timorem domini declinat omnis homo a malo. Hoc est ergo principium sapientiae quod debet habere communicans, scilicet, timere Deum: per quem timore iustus efficietur & mundus. Sed nota quod dicitur timor domini, quia aliud est timor Dei: alius timor mundi, vide versic. 17. Timor Dei multa bona facit. C. versic. 359. 358. 897. 1728. Item nota quod solus Deus terribilis est versic. 1680.*

1985 **Intellectus bonus omnibus facientibus eum: laudatio eius manet in seculum seculi.**

Hic ostenditur istud sacramentum digne sumentibus quanta sit utilitas. Vbi advertendum, quod scientia ceteris paribus aggravat peccatum: sicut & ignorantia involuntaria minuit. Propter quod dicitur, *Servus qui scit voluntatem domini sui, & non facit: vapulabit plagis multis, qui autem non cognovit voluntatem domini sui & non facit, vapulabit plagis paucis.* Et hoc est quod hic ait, *Intellectus bonus omnibus facientibus eum, id est, intelligere quae de isto sacramento sunt dicta: illud intelligere est bonum & utile: sed quibus? Omnibus facientibus eum, quia intelligere bonum & non facere: peccatum est illi. Vel intellectus divini timoris, de quo statim dictum est: *Initium sapientiae timor domini, hoc, scilicet, intelligere & operibus adimplere, scilicet, ut sic timeatur dominus, ut per timorem eius ab omni declinetur peccato: talis intellectus est bonus, sicut intelligere & non facere, damnosum est & peccatum.* Sed quae utilitas est intelligentibus quid sit faciendum & facientibus: subditur, *Laudatio eius manet in seculum seculi, scilicet, quia talis habebit praemium aeternaliter dignum laude, quia si virtus est laudabilis: multo amplius virtutis praemium quod est ipse Deus. Praemium ergo aeternum, quod intelligenti & facienti dabitur in futuro: ostendet aeternaliter illum fore laude dignum & honore, sicut supplicium damnatis datum: ostendet illos omnes vituperio dignos. De quolibet ergo bonum intelligenti & facienti dicitur: *Laudatio eius manet in seculum seculi, quia illius laus erit perpetua, quod dicit ad differentiam laudis vitae praesentis. Quamvis enim***

Ioan. 6. Eucharistia multiplex virtus

Gen. 22.

Emmanuel vera caro

1982

Mandata eius confirmata &c.

1983

Emmanuel dicitur refectio

Emmanuel dicitur refectio

1984

Emmanuel dicitur refectio

1985

Emmanuel dicitur refectio

1986

Emmanuel dicitur refectio

1. Sen. d. 8.

1. Cor. 11.

Prover. 13.

1985

Scientia auget peccatum & meritum.

Luc. 12.

Laudatio eius manet in seculum seculi

enim quis hic virtuosus iuste laudari possit: no tamen tute. quia finis eius est incertus. Et ideo dicitur Eccl. 1. Ante mortem ne laudes hominum quemquam. Vnde Ambro. in sermone, Lauda nauigatis felicitatem: sed cum peruenerit ad portum. Lauda ducis exercitus virtutem: sed cum peruenerit ad triumphum. Quis autem viuens possit tute ac sine reprobatione laudari: qui & de preterito meminit se habere quod doleat: & de futuro videlicet sibi imminere quod timeat? Sed in futuro laudatio bonorum erit in seculum seculi, id est, sine fine, quia in gloria & gratia confirmati amplius a virtute deficere non poterant: & per consequens nec a condignitate laudis cadere. Vnde nota quod laudatio in vita presentis laudato multipliciter nocet. Primo quia eius virtutem debilitat. Quoniam ut ait Grego. Per Salomonem dicitur. Quomodo probatur in conflatorio argenti & in fornace aurum: sic probatur homo ore laudantis. Laus quippe sua iustos cruciat: iniquos exhilarat. Sed iustos dum cruciat, purgat: iniquos dum laetificat, reprobos monstrat. Isti enim sua laude pascuntur: quia auctoris sui laudem non requirunt. Illi autem qui auctoris sui gloriam querunt, sua laude cruciuntur: ne non sit intus quod foris dicitur: ne si est etiam quod dicitur ante oculos dei ipsis fauoribus euacuetur. Et sequitur ad propositum. Ne humana laus robor mentis emolliat: eamque in sua delectatione prosternat: & que adiumentum debet esse augendi operis, iam retributio fiat laboris. Dicit Philosophus: quod cum ventus fuerit meridionalis: illud quod nascitur de ouibus, erit femina. Ventus meridionalis placidus est: quia temperatus. & significat linguam blandam que suo statu, id est, loquela, fetus qui futurus erat masculus, id est, opus quod quis eliceret fortiter & virtuose, efficitur femineum, id est, debile, vel simpliciter nullius virtutis: quia propositum boni operis quod inchoatur existeret in bono fine: nisi ipsum lingua adulatoris peremisset: quae partem efficit inutilem & monstruosum. Vnde dicit Philosophus: quod quandoque generatur vitulus habes caput hominis: quod quandoque accidit ex partibus occisionis in corpore, id est, patientibus defectum naturalem. Sic & opus extrinsecum bonum quandoque rationabiliter inchoatur: quia bona intentione, sed postmodum irrationabiliter consumatur propter defectum in parentibus, scilicet, in intellectu & voluntate: in quibus est defectus notabilis, quando prava intentione corrumpitur opus: quod deberet ordinari ad laudem diuinam, ordinatur ab ipsis ad ostentationem vanam: & mutant gloriam suam, quae scilicet, debent in domino gloriam: in similitudinem vituli comedentis fenum. Ideo dicitur, Ne laudes hominem in specie sua. Secundo ipsum excacat. Vnde August. blanditor omnis virtutis inimicus, ei eum quo sermonem conferit: quasi clauum in oculo figit. Nulla enim videtur maiora eia, quam ut seipsum homo qualis sit & opera propria non cognoscat. Sed hoc facit suauitas laudis humana. Vnde videtur esse de sermone adulatoris, sicut de melle venenato: de quo dicit Auicenna. quod est quoddam mel naturaliter venenatum: quod si homo concedat auferri rationem subito, & asserti suum rem frigida: & odor eius facit litere. Sic & blanda locutio adulatoris, auferit usum rationis quae deberet homo seipsum cognoscere, & causat sudorem frigidum: quia quae prius latebat in corde frigefcente: extra prodeunt per iactantiam sermonis.

Laus nocet laudato multipliciter. Greg. lib. 29. moral. cap. 30. Proverb. 27.

Adulatio nimis nocet.

Nota bene res que ad finem.

Philosophus 13. de natura lib. 1.

Philosophus 18. de anima lib. 1.

Eccl. 1.

Auicenna secundum Galienum.

Odor etiam eius sitim causat: quia qui flatum habent pestiferum, sibi intrinsecus attrahunt inestimabilem sitim inanis gloriae. Vnde Seneca in Proverb. dicit. Habet suum venenum blanda oratio. Et Ouidius. In pia sub dulci melle venena latent. Tertio finaliter necat. vnde super, Psal. 9. ait Hiero. Ab adulatoribus, non a iustis laudatur peccator. Et quando peccator peccatorem laudat, alius alium occidit & necat. Et propter hoc consilium Eccl. 1. Ante mortem ne laudes hominem. Ex quibus omnibus patet quam periculosa sit laus vitae praesentis & caduca: sed vitae futurae erit gloriae de qua nunc ait, Laudatio eius manet in seculum seculi.

PSALM. CXI.

Beatus vir qui timet dominum: in mandatis eius volet nimis.

Huius psalmi titulus est iste. Alleluia reuersionis Aggei & Zachariae. Ad eius intelligentiam sciendum quod hic ponuntur isti duo prophetae, scilicet, Aggeus & Zacharias, qui fuerunt completa captiuitate Babyloniae: quae 70. annis durauit: & tunc prophetauerunt. Ponuntur ergo in titulo isto: non quod ipsi hunc psal. fecerint: sed quia inter alios prophetas prophetauerunt reaedificandum templum Hierusalem, quod per Babylonios destructum fuerat: imo etiam ipsi ad ipsum reaedificandum personaliter laborauerunt. Iste autem psalmus agit de aedificatione templi: non quidem materialis, sed spiritualis significati per illud templum materiale, de quo templo spirituali ait Apostolus 1. Cor. 3. Templum sanctum Dei quod estis vos. vnde quia reaedificatio illius templi materialis quam illi prophetae praedixerunt: & quam propriis etiam manibus fecerunt: significat spiritualis templi aedificationem. De quo templo spirituali hic psal. agit. Ideo ipsi specialiter in hoc ponuntur titulo. Istud autem templum spirituale hic per peccatum destruitur: sed completis septuaginta captiuitatis annis reaedificabitur immortale. Quid enim per septuaginta annos: nisi totum tempus praesentis vitae intelligitur: quod septenario dierum numero voluitur: quo tempore hic captiuamur a peccatis & diabolo. sed illo completo, reaedificabitur de fidelibus templum spirituale & incorruptibile, scilicet, beata immortalitate aeternaliter permanens. Quid autem sit alleluia: vide in titulo Psal. 104. Est ergo tituli sensus iste. Alleluia, id est, laus Dei. Sed ex quo sit ista laus, subditur, reuersionis Aggei & Zachariae, quia scilicet, illi reuertentes de captiuitate: laudauerunt Deum pro reaedificatione templi materialis quo significabatur templum spirituale in patria ex fidelibus reaedificandum immortale. de quo agit iste psalmus: ostendens post liberationem peccatorum, quanta sint bona fidelium: & quae sit retributio reprobis. Quibus visis accedo ad psal. diuisionem. Ad cuius euidentiam sciendum, quod quamuis aeterna beatitudo reddatur pro omni opere meritorio: tamen per quandam appropriationem & excellentiam pro operibus misericordiae dari videtur. Sic & quamuis pro omni mortali peccato detur aeternum supplicium: tamen maxime pro operibus impietatis & immisericordiae dari videtur. Sic enim Christus in iudicio pro premio dando bonis, solus allegabit opera misericordiae: & pro supplicio malorum, solum opera immisericordiae. ut habetur Matth. 25.

Quidam in epistola.

Templum spirituale.

Dist. 10. cap. 2. de anima.

Greg. lib. 10. moral. ca. 22.

Genes. 18.

Marth. 25. Et secundum hoc psalmus iste habet duas partes. quia primo agit de misericordiis & eorum premio. secundum de immisericordiis & eorum supplicio: ibi, Peccator videbit. Prima in duas: quia primo agit de beatitudine misericordium in via. secundum de ipsorum beatitudine in patria: ibi, In memoria. Prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit beatitudinis misericordium premium: secundum ponit meritum: ibi, iucundus homo qui miseretur. Ad euidentiam primae partis est sciendum, quod beatitudo vitae: licet principaliter consistat in bonis interioribus animae: tamen etiam accidenter consistit in bonis exterioribus: prout sunt ipsi virtuosus quaedam adiuumenta virtutis: & maxime misericordiis qui tenent vitam actiuam. vnde sicut diuitiae impediunt sunt reprobis: ita bonis proficiunt ad executionem actus exterioris misericordiae. Et secundum hoc duo facit, quia primo agit de bonis interioribus in quibus beatitudo vitae consistit. secundum de bonis exterioribus, ibi, Potens in terra erit. Quantum ergo ad primum sciendum quod beatitudo vitae praesentis interior, in duobus praecipue consistit, scilicet, in declinatione a peccato: & in operatione boni. iuxta illud Psal. 23. Quis est homo qui vult vitam & diligit dies videre bonos? Sequitur. diuertere a malo & fac bonum. Timor autem domini facit declinare a malo. Per timorem domini declinat omnis homo a malo. sed per amorem Dei bonum operamur: dicente Christo, Si quis diligit me: sermonem meum seruabit. Sic igitur timor Dei & amor: hominem in vita praesenti beatum faciunt. Et hoc declaras hic psalmus dicit, Beatus vir qui timet dominum: quantum ad primum: timore, scilicet, filiali in mandatis eius volet nimis: quo ad secundum. nam amor in voluntate consistit. Quanto enim quis alium plus diligit: tanto amplius eius mandata satagit custodire. Et aduertet, quod non ait mandata eius faciet: sed in mandatis eius volet nimis. quoniam apud Deum voluntas pro facto reputatur tam in bonis quam in malis. Et sic in malis voluntas punitur non opus: ut non voluntas premiatur. Non enim opus extrinsecum de se meritum est, vel demeritorium. sed ratione voluntatis interioris. quoniam peccatum est in voluntate non in sensu: sic & meritum. ut ostendit Greg. 10. lib. moral. Sunt nonnulli, quos census per timorem non alleuat: sed interior voluntas exaltat. Et sunt nonnulli qui dum se opibus exterioribus abundare conspiciunt: veras diuitias non requirunt: atque aeternam patriam non amant, quia hoc sibi sufficere quod rebus temporalibus abundant, putant. Non est ergo census in erimine sed effectus. cuncta enim quae Deus condidit, bona sunt: sed qui bonis male vtitur, profecto agit ut quasi per edacitatem in gloriis: eo de quo pane viuere debuit mortuus vero diuitum tormenta cruciabant, sed tamen dices Abraham fuerat, qui in sinu Lazarus tenebatur. Qui tamen auctori suo colloquens dicit, Loquar ad dominum meum, cum sim puluis & cinis. Quid itaque iste aestimare diuitias nouerat: qui semetipsum puluerem cineremque pensabat. Aut quomodo hunc res possessa extolleret, qui de se quod eorum possessore tam abiecta sentiret? Atque iterum sunt nonnulli, quibus res terrenae non suppetunt: & tamen apud se per factum tumoris eriguntur. hos & census ad ostensionem potentiae mi-

nime subiecit: & tamen morum proteruita inter reprobos adiecit. Quoscumque ergo sequentis vitae amor non humiliat: facer sermo hic diuites appellat: quia apud Deum nihil discrepat, vtrum rebus aut solum moribus intumescat, &c. Ex quibus apparet quod peccatum non stat in opete exteriori: sed solum in voluntate a qua illud opus procedit. Sic & conformiter de merito est dicendum. quia Deus prius voluntatem aspicit: non extrinsecum opus. Et ideo hoc notans psalm. hic non ait, Beatus vir qui mandata Dei facit: sed qui mandatis eius volet nimis, id est, multum & efficaciter. vnde hic ait glo. Et nota quod non ait faciet: sed nolet nimis, id est, multum. quia sufficit velle, si perficiendi desit facultas: quia pax est hominibus bonae voluntatis, & si non adeo proficiat homo in eis implendis: quia tentatio est vita ista hominis super terram. Sed tamen hic restat dubium verum tantum mereatur quis sola bona voluntate sine operibus: ceteris paribus sicut cum opere: & similiter de peccato.

Potens in terra erit semen eius: generatio rectorum benedicetur.

Hic consequenter ponit illa in quibus beatitudo vitae praesentis consistit extrinseca. Quod intelligendum est, de beatitudine non contemplatiuorum sed actiuorum, qui circa opera misericordiae magis insistent. Et diuiditur in tres partes secundum quod tria ad illam requiruntur. Primum est potestas iuris praesidentis. secundum est facultas census abundantis. ibi, Gloria: tertium est honestas famae rutilantis. ibi, Exortum. Quantum ad primum sciendum, quod vir misericors volens subuenire miseris indiget etiam temporalis potestate: ut oppressores innocentium deprimere possit. Et hinc est quod lex volens inter improbos tutam esse innocentiam: principi concedit gladium: sine quo improbos reprimere non possit. quo si vtatur vt debet, non modicum hic beatus existit. Quid enim valeret princeps sine potestate: quem effectum misericordiae erga oppressos ostendere posset? Sed homo misericors quanto potentior est: tanto opera misericordiae abundantius praebet. Propter quod de deo dicitur. Omnium miseris domine: quia omnia potes. vnde & cuiuslibet misericordiam dicitur. Noli fieri iudex: nisi valeas virtute irumpere iniquitates. Et haec conditionem beatitudini actiuorum annexam ponit psal. de misericordiis dicens. Potens in terra erit semen eius. quia misericordia patrum meretur filiis potestatem. Sic enim David suis misericordiis meruit Salomoni filio suo potestatem super alios altam. Et hoc si sint imitatores misericordiarum patrum. propter quod subditur. Generatio rectorum benedicetur. quia tales, meritis patrum exaltantur a populo. Vel aliter magis mystice. Per semet misericordium: intellige opera misericordiae, quae procedunt & generantur ab eis. Tale semen sine opera misericordiae erit potens: quia in operibus suis stabiles erunt. vt nec morte, nec vita, nec praesentibus, nec futuris separari possint a charitate Dei. Vel potens erit in terra semen eorum, id est, opera misericordiae ipsorum: potes inquam erit ad merendum aeternam mercedem: quae meretur hic in terra vitae praesentis. quia sicut semen paruum multum fructum affert iactatum in terra: sic opere etiam paruo misericordiae potenter magna merces acquiritur: quia ipso regnum emittit caelorum. vt

Questio.

1897

Potestate indigent boni actiuum.

Sapient. 11.

Eccl. 7.

Semen dicitur opera nostra.

puta

Qui dicantur recti & qui sunt.

1988

Gloria & diuitia in domo eius: & iustitia eius manet in seculum seculi.

Hic ponitur secundum requisitum ad opera misericordiarum: quod est facultas census abundantis. Quamuis enim pauper possit esse misericors: non tamen potest esse miserator: quia misericors dicitur ab habitu: sed miserator ab actu. Potest autem pauper habitum misericordiarum habere intrinsecus: sed actum miserandi sine diuitiis habere non potest. Et hinc est quod virtus misericordibus ut actum miserandi possint habere: multas Deus tribuit diuitias: sicut Abraham, cuius tota intentio actibus misericordiarum dedita erat. cui tamen deus contulit diuitiarum copiam. Si enim ut ait saluator Matth. 5. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur: consequens est quod misericordibus qui sua libenter impendant indigentibus: Deus illorum etiam temporalia multiplicat bona. Et hoc est quod ait psal. Gloria & diuitia in domo eius, scilicet, in familia misericordis. Sed ne credas quod in istis temporalibus solum sit misericordibus retributio: ideo addit. Iustitia eius manet in seculum seculi. Nomine enim iustitie: ipsa elemosyna intelligitur: quia iuste subuenitur egeno. Iustitia ergo misericordis manet in seculum seculi: quia scilicet, eius misericordiarum correspondet etiam aeternum premium. Per ista enim vult psal. ostendere, quia deus non damnat diuitias: sed diuitum cupiditatem ut dictum est versu. 1986. Veruntamen notandum quod diuites sunt duplices: quia aliqui possident diuitias: & aliqui possidentur, scilicet, a diuitiis. Primi deo sunt accepti: sed secundi reprobat: unde Greg. 13. moral. capit. 2. ait super illo verbo, Iob. 21. Non sunt in manu eorum bona. Bona in manu sua habet: qui despiciendo temporalia, illa sub dominio mentis premit. Nam quisquis ea nimie diligit: se magis illis quam sibi ipsa supponit. Multi enim iustorum in hoc mundo diuites fuerunt, rebus & honoribus fulsi: habere multa videbantur: quorum mentem, quia eorum quae aderam, delectatio nimia non possidebat: bona illorum in ipsorum manu erant: quia potestate animi subiecta tenebatur. At contra iniqui ita se totis desiderijs in exteriorum rerum appetitionibus fundunt: ut non magis ipsi habita te-

Diuitia man dantur, sed cupiditas distuliam. Diuitias aliqui habent, alii qui habentur ab eis. Greg. lib. 5. moral. ca. 21.

neant: sed ab his quae habent, captiua mente teneantur, &c. Vel aliter, ut hic psal. loquatur de diuitiis: non quidem exterioribus, sed interioribus: quae violenter amitti non possunt, ut sunt virtutes. Vnde narrat Valerius, lib. 7. capit. 2. quod quidam Philosophus nomine Bias, cum patriam eius inuasissent hostes: & capta ciuitate permisissent omnes inco-lumes cum illis diuitiis quas asportare poterant, fugere. aliis ergo preciosarum rerum onustis potere fugieribus: & ipse Bias de suis diuitiis nihil asportaret: super hoc interrogatus: ipse Bias respondit. Ego omnes diuitias meas porto mecum. Pectore illas enim gestabat non humeris: nec oculis visenda, sed aestimanda animo: quae domicilio metis inclusa, nec mortalium nec deorum manibus labefieri queunt: & ut manentibus praesto sunt, ita fugientes non deserunt. De istis ergo diuitiis, id est, virtutibus: de misericordibus ait psal. Gloria & diuitia in domo eius, id est, virtutes tales in domo conscientiae habent, pro quibus eis gloria debetur aeterna. Et de istis diuitiis ait Apostolus. Mihi autem minimo datum est euangelizare in gentibus inuestigabiles diuitias gratiae Christi. Et quia iste diuitiae sunt immortales & perpetuae: ideo subdit, Iustitia eius manet in seculum seculi. Nomine enim iustitiae, omnis virtus significatur: quia iustitia legalis, dicitur omnis virtus: ut ait Philosophus 5. Ethicorum.

Exortum est in tenebris lumen rectis: misericors & miserator & iustus.

Hic ponitur tertium requisitum ad opera misericordiarum, quod est honestas fama rutilantis. Vbi notandum quod mundus iste tenebris peccatorum inuolutus: tenebrarum nomine significatur. unde de Christo vero lumine in isto mundo sanctitate vitae & exemplis rutilante dicitur, Lux in tenebris lucet: & tenebrae eam non comprehenderunt. Et luminis nomine intelliguntur iusti: qui alios tenebrosos illuminare dicuntur. Quibus dicebat Apostolus. Estis in medio nationis praeuae: inter quos lucetis sicut luminaria in mundo verbum vitae continentis. Lucent ergo in mundo misericordes: quia nulla virtus magis hominem firmat: quam pietas & misericordia. Nec mirum: quia Deus qui est verum lumen: in mentibus istorum oritur. Et hoc est quod ait, Rectus, id est, misericordibus exortum est lumen, scilicet, Christus in mentibus ipsorum rutilans. Et hoc in tenebris, id est, in hac vita tenebrosa. Et quod sit illud lumen ortum: declarat eum subdit, quod est misericors & miserator dominus, scilicet, Christus qui dicitur misericors habitu, sed miserator actu. Vel aliter. Hic agit psal. de operibus misericordiarum spiritualibus: inter quae praecipuum est, docere ignorantem. Circa quod notandum quod misericordiarum opera sunt duplicia, scilicet, corporalia & spiritualia. Corporalia isto versu continentur. Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. Sed spiritualia sunt ista: docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, supportare onerosos & graues: & orare pro omnibus. Quae omnia isto versu continentur. Doce, consule, castiga, solare, remitte, fer, ora. Ad opera autem misericordiarum corporalis requiritur duo in duobus praemissis versiculis posita, scilicet, potestas & facultas. Ad opera autem misericordiarum spiritualis specialiter requiritur scientie lumen: quo alios obscuros possit illuminare. Et hoc maxime spectat ad praelatos & doctores: quos deus illumi-

1989

Philos.

Miser.

Psal.

Psal.

Psal.

illuminat, ut & ipsi alios illuminare possint. De quibus nunc dicitur, quod rectus exortum est lumen, scilicet, gratiae & doctrinae: & hoc in tenebris, id est, ad illuminandum tenebrosos & ignorantem. Si autem quatuor: a quo tale lumen oritur in cordibus doctorum & praelatorum, respondet, quod illud lumen eis dat Christus, qui est miserator & misericors dominus. Vel aliter. Iste versus de nativitate Christi exponitur, qui causa & exordium est omnium nostrae beatitudinis. Vnde hic ait gl. Hoc de aduentu domini ait: per quem homines ex peccatoribus iustificati, in aeternum beatificantur. Quasi dicat, Haec omnia inde sunt: quia exortum est lumen in tenebris, id est, Christus sol iustitiae exortus est, ut pellat tenebras, & rectos faciat. Et quod est illud lumen ortum: Certe est dominus misericors & miserator, scilicet, misericors natura, dum expectat: miserator exhibitione, dum iustificat: & iustus remunerando, dum beatificat.

Iucundus homo qui miseretur & commodat: disponit sermones suos in iudicio: quia in aeternum non commouebitur.

Hic consequenter ponit beatitudinis meritum, quod meritum potest consistere in actibus misericordiarum liberaliter exhibitis. Vbi notandum quod cum omnia nostra bona opera debeant fieri cum laetitia, ut dictum est versu. 1922. maxime hoc conuenit in operibus misericordiarum: ut misericors subueniat indigentibus liberaliter & laeto animo non proteruis verbis vel superbe, ut ostendit Greg. 21. moral. ca. 13. dicens. Na sunt nonnulli, qui mox ut ab egenis fratribus fuerint necessaria postulati, post dona largiuntur: in eos prius contumeliosa verba iaculantur. Quare etsi rebus ministerium pietatis perficiunt: verbis tamen gratiae humilitatis perdunt. Ita ut plerumque videatur, quia illat tam iniuriae satisfactione soluunt: cum post contumelias dona largiantur. Nec magni est operis quod postulata tribuit, quia ipsa donationis suae munere vix eundem excessum sermonem tegit. Quibus bene per ecclesiasticum librum dicitur. Omni dato non des tristitia verbi mali, & rursus. Ecce verbum super datum bonum, & utraq; cum homine iustificato: videlicet ut datum exhiberi debeat per pietatem, & bonum verbum tribui per humilitatem. At contra alij egenos fratres non student rebus fulcire, cum possint: sed blandis tantum sermonibus fouere. quos vehementer Iacobus reprehendit, dicens, Si frater aut soror nudi sunt, & indigent victu quotidiano: dicat autem vnus ex vobis, Ite in pace, & calefacimini: non dederitis autem illis quae sunt necessaria corpori, quid vobis proderit? Quos Iohannes quoque Apostolus admonet dicens, Filioli mei non diligamus verbo nec lingua: sed opere & veritate. Dilectio namque nostra semper exhibenda est & veritate ad edomanda dantis superbia valet, si cum terrena tribuit, verba sollicitudinis ecclesiae magistri penset qui ait, Facite vobis amicos de mamona iniquitatis: ut cum defeceritis, recipiat vos in aeterna tabernacula. Si enim eorum amicitias aeterna tabernacula acquirimus: dantes proculdubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur. Hinc per Paulum dicitur. Vestra abundantia illorum inopia suppleat: ut & illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum, ut videlicet fo-

Christi mali...

1990

Philos...

Euseb. 3.

Iacob. 2.

1. Ioh. 3.

Luc. 16.

1. Cor. 13.

licite perpedamus, quia eos quos nunc inopes cer-nimus, abundantes quandoque videbimus. Et qui abundantes aspicimus, si largiri negligimus, quandoque inopes erimus. Qui itaque nunc temporale subsidium pauperi tribuit: ab eo postmodum perpetua recepturus (ut ita dicam) quasi frugem terram excolit, quae quod acceperit vberius reddit. Restat ergo ut nunquam elatio surgat ex munere: quando scilicet, dines ex eo quod pauperi tribuit, id agit, ut in perpetuum pauper non sit. Haec omnia Greg. Ex quibus verbis duo apparet. Primum quod opera misericordiarum debent fieri humiliter & iucunde. Secundum quod date pauperibus est quoddam mutuae pro maiori lucro recipiendo. Et haec duo hic notat psal. dicens. Iucundus homo qui miseretur. quo ad primum: & commodat, quo ad secundum. iucundus inquam homo qui miseretur, quia non cum verbis iniuriosis, sed hilariter & humiliter alteri misericordiam facere debes. Aliter enim miseratio non procedit a te ex habitu misericordiae, quoniam omnis actus procedens ex habitu sit delectabiliter, ut dicitur 2. Ethicorum. Et ideo sequitur. Disponit sermones suos in iudicio: quia secundum iudicium rectae rationis verba, quae pauperi loquitur, disponere debet: ut non superbe respondeat, sed affabiliter & prompte. Quod si sic faciat, scilicet, quod disponat sermones suos in iudicio, scilicet, recte rationis: talis non commouebitur in aeternum, scilicet, per superbiam vel iram contra pauperes iniuriosa verba proferendo. Vel hoc exponitur de operibus misericordiarum spiritualis, unde hic ait gl. Iucundus homo, id est, ille homo est suauis Deo gratusque: qui miseretur, scilicet, animo aliis iniurias condonando, quo sibi meretur veniam. Et commodat, scilicet, aliis dando sub spe futurae mercedis, qui dat vel sumptu pecuniae vel laboris industria. Haec sunt duo officia misericordiarum spiritualis, scilicet, ignoscere: & seipsum ad aliorum seruitium commodare, ut docendo, consulendo, corrigendo, &c. Et de tali sequitur, Disponit sermones suos in iudicio: quia scilicet, haec opera eius sunt sermones quibus in iudicio ultimo defendetur: quia scilicet, tunc ei fiet misericordia: quia ipse aliis misericordiam fecit. Et dicitur hoc a simili alicuius praemeditatis causam suam, ut eam firmis allegationibus in iudicio munit. Sic iste opera sua disponit: sic & ordinat ut ipsius causa sua in iudicio defendatur. Iste autem qui sic disponit opera sua, ut in iudicio ipsis defendatur: erit cum bonis ad dexteram: & assumetur ad gloriam aeternaliter duraturam. Et ideo de tali subdit, quod in aeternum non commouebitur, id est, a gloria domini nunquam separabitur.

In memoria aeterna erit iustus: ab auditione mala non timebit.

Hic consequenter agitur de beatitudine patriae, quae respondet operibus misericordiarum. Et de ista gloria danda misericordibus tria ostendit. Primum quod ibi erit vera securitas, secundum aeterna stabilitas, ibi, Praetium, tertium alta sublimitas, ibi, Dispersit, dedit. Quantum ad primum, sciendum quod in iudicio a Christo iudice dabitur duplex sententia, scilicet, vna pro bonis: alia contra malos. Primam audire bonis erit delectabile, quando eis dicet, Venite benedicti, &c. alia malis erit immanse tristitia: quia illis dicit, Ite maledicti, &c. Et ista vocatur audicio mala: quia maledictione plena. Ne ergo iusti illam audiendo aliquo modo terreatur, dabitur primam sententia pro iustis qua in requie ponentur

Philosophus.

Sermones quae doque dicuntur opera.

& in carceratum, ut ipsum faceret post Pharaonem Aegypti dominum. Sic exaltavit David profugum, ut ipsum totius populi sui faceret regem. Et sic de multis aliis. Quibus consideratis ad laudem Dei provocari debemus. Quibus visis, venio ad divisionem psal. qui dividitur in partes duas: quia psal. docet laudare Deum. secundo ipse facit quod docet tibi. Excelsus. Circa primum tria ostendit circa laudem Dei: quia primo ostendit a quibus deus debet laudari. secundo quando debet laudari, quia semper tibi. Sit nomen. tertio ubi debet laudari, quia ubique. ibi. A solis ortu. Quatum ad primum sciendum, quod proprie peccator Deum laudare non potest: qui moribus & vita sibi contradicit. sed solum iustus Deum debite laudat. vide ver. 480. Quod satis hic psal. innuit dicens. Laudate pueri dominum. Et in figuram huius, dicitur Apoc. 14. quia sancti cantabant canticum novum ante sedem Dei: & nemo poterat dicere canticum, nisi illi qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines, &c. Cui concordans psal. pueros ad Dei laudem inuitat dicens. Laudate pueri dominum. Ad cuius evidentiam sciendum, quod puer quandoque dicitur ab etate. quandoque ab iniquitate. quandoque ab humilitate: quandoque a sanctitate. Primo puer dicitur ab etate. & sic pueritia dicitur a septimo anno vsque ad decimum quartum. Et isto modo de Christo dicitur: quod cum esset Iesus annorum duodecim: remansit puer Iesus in Hierusalem: & non cognouerunt parentes eius, &c. Et talis etas multas habet condiciones laudabiles: & alias non laudabiles. Secundo dicitur puer ab iniquitate: & sic quilibet peccator puer dicitur. Esa. 65. Puer centum annorum morietur: & peccator centum annorum maledicetur. Quod exponens Grego. 71. moral. cap. 3. ait, Esaias ait: puer centum annorum morietur, &c. Ac sic aperte nos deterreat dicens, Vita quidem pueri in longum trahitur: ut a factis puerilibus corrigatur. Sed si a peccati perpetratione nec temporis longinquitate compescitur: hanc ipsa longinquitas vite quam per misericordiam accipit: ei ad cumulū maledictionis crescit, &c. Isto modo puerum accipiebat Apostolus, prima Cor. 14. dicens. Nolite pueri effici sensibus: sed malitia pueri estote. Puer enim dicitur peccator: & maxime prelati vel predicator: quia puer loquitur quæ non intelligit: & malus prelati vel predicator loquitur quæ non facit. Tertio dicitur puer ab humilitate & subiectione. Isto modo Achimelech dixit ipsi David quando panes ab ipso postulabat: de seruis suis & subditis. Si mundi sunt pueri & maxime a mulieribus adducunt. Sic & cum inter apostolos esset quæstio: quis eorum esset maior. accipit Iesus puerum: & statuit eum in medio eorum: & dixit eis, Qui non humiliaverit se sicut paruulus iste: non intrabit in regnum caelorum. Sic & Christus apostolos suos humiles, & sibi subditos, post resurrectionem vocabat pueros dicens, Pueri nunquid pulmetum habetis? Quarto dicitur puer a puritate & sanctitate. Isto modo dicitur: Dan. 1. quod rex Nabuchodonosor præcepit ut introducerent pueros de filiis Israel & de semine regio: in quibus nulla esset macula: decorem forma: & eruditos in omni sapientia. Nec mirum si sancti & puri dicantur pueri: cum ipsi in multis conditionibus assimilentur pueris. Ad propositum ergo cum psal. ait. Laudate pueri dominum: accipit pueros tertio & quarto modo. Laudamus autem dominum dupliciter, scilicet, ore ipsi confitendo, & opere: quando

Puer accipitur multipliciter.

Luc. 2.

1. Reg. 11.

Matth. 19.

Iuan. 11. Pueri huiusmodi & huiusmodi.

Laudate nomen domini quod est.

ex operibus nostris ad Dei laudem alios inducimus. Vnde gl. Laudate pueri dominum, id est, ita operamini ut alij videntes opera vestra bona, glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Sequitur, Laudate nomen domini. Vbi ait glo. Nomen domini laudat: qui virtutes eius prædicat. Et hoc solum faciunt pueri: id est, humiles & puri qui intrant per angustam portam. Et ideo nemo nisi puer intrat in regnum caelorum. Tales dignè laudant quibus non obuiat superbia. quia ex ore infantium & lactantium Dei perficitur laus. Indigne autem cantant ista: qui se magnos putant: qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificant aut gratias agunt. Et quia solum dignè laudat qui pueri sunt: quasi puri. ideo in horis in sine a pueris caratur. Benedicamus domino. De laude puerorum, vide ver. 84.

Sit nomen domini benedictum: ex hoc nunc & vsque in seculum.

Hic consequenter ostendit, quado Deus sit laudandus: quia semper. Quamdiu enim quis ab alio beneficium recipit: ipse tamdiu ad gratiarum actionem obligatur. Cum igitur Dei beneficia in nobis sint non solum quotidiana sed etiam continua: nos semper ad ipsius laudem obligamur. Propter quod dicitur, Benedicam dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo. Quomodo autem Deus a nobis semper sit laudandus & benedicens: vide ver. 502. Hic autem per hoc quod ait, Sit nomen domini benedictum: ex hoc nunc & vsque in seculum: intelligit extensionem omnis durationis. Aduerte autem quod dicitur ex hoc nunc. Nunc enim idem est quod instans temporis. De tempore autem non habemus, nisi nunc. quia præteritum tempus transiit & non est: futurum autem nondum adest. Physicorum. Deliberatio autem vel consilium non est de præteritis: sed solum est præsens de futuris. Ideo per hoc vult psal. intelligere, quod quamuis Deus fuerit benedicens & laudandus: tamen quia de præterito non possumus deliberare: ideo in presenti semper nunc debemus ipsam laudare & deliberare nunc: hoc in futurum nos semper esse facturos. Vel per nunc intelligit totum tempus vite præsentis, quia sicut instans nihil est respectu totius temporis: sic & totum præsens tempus nihil est respectu æternitatis. Vnde totum tempus præsens, nunc esse dicebat Apostolus 2. Cor. 6. dicens, Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis, &c. Est ergo sensus. Ex hoc nunc & vsque in seculum, id est, ex tempore presenti vsque in æternum.

A solis ortu vsque ad occasum: laudabile nomen domini.

Hic ostendit ubi Deus sit laudandus: quia ubique. quia secundum omnem extensionem distantiæ localis. Per hoc iam intelligebat psal. quod nomen Christi per totum orbem predicaretur per apostolos. quia aibi de ipsis prædixerat. In omnem terram exiit sonus eorum, &c. Vel per hoc vult ostendere psal. quod in omni statu & in omni etate Christum laudare debemus, scilicet, in principio vite nostræ: quod per oriens significatur. in fine & in morte: quod per occidentes, &c. Vide ver. 1884. Vel per hoc vult ostendere quod Christus in omnibus quæ hic fecit: est laudandus a nobis: Nam Christus solis

1996

Laudate nomen domini semper in omni tempore.

psal. 113.

Excelsus est Deus super omnia creatura.

Gen. 1.

psal. 113.

Celi dicuntur angeli. Matth. 18.

solis nomine designatur: quia est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Vnde de ipso dicitur Apoc. primo. quod facies eius sicut sol lucet in virtute sua. Per solis ergo ortum intellige Christi natiuitatē. Malach. 4. Orietur vobis rimentibus nomen meum sol iustitiæ. Per occasum verò istius solis intellige Christi mortem & passionem: quam ipse per suam resurrectionem superauit, psal. 67. Qui ascendit super occasum: dominus nomen illi. Est ergo laudabile nomen domini: id est, Iesu Christi. & hoc: A solis ortu vsque ad occasum, id est, in omnibus operibus suis quæ operatus est à natiuitate sua vsque ad mortē. Vel per occasum significatur tria, scilicet, mors, peccatum, & cælum. Ex quibus omnibus Christi nomen est laudabile. vide versiculū 1051. Vel per oriens significantur boni, quos Deus glorificat: per occidentes verò mali, quos Christus iuste damnat. Et in omnibus istis laudabile est nomen domini. quia ab oriente laudatur eius misericordia: sed ab occidente eius iustitia. vide versiculū. 1241. Vel oriens significat gratiam: & occidentes culpam. versic. 1743.

Excelsus super omnes gētes dominus: & super cælos gloria eius.

Hic psal. facit quod facere docuit, scilicet, laudat Deum. Laudat autem Deum multiplici ratione, scilicet, primò ratione suæ excellentiæ. secundò ratione suæ prouidentia, ubi, Quis sicut. tertio ratione suæ misericordiæ, ubi, Suscitans. Primò ergo ipsum laudat ratione suæ excellentiæ, dicens: quod excelsus est super omnes gentes dominus. Quantum ad primum sciendum, quod excelsus dicitur idem quod altus. Nam dicitur celsus à cælo: cælum autem altum est & eleuatum. Et ideo celsus à cælo dicitur: idem est quod altus. Et componitur celsus cum ex. & dicitur excelsus. a. um. idem quod valde altus & celestis. Volens ergo ostendere psal. Deum esse laudandum ratione suæ excellentiæ dicit, Excelsus super omnes gentes dominus. Quasi dicat, Quanto quis est altior vel dignior: tanto amplius honorandus & laudandus. Sed Deus excellit omnem creaturam cælestem & terrestrem: igitur Minorem probat: primo quod excellat omnem creaturam terrestrem dicens. Excelsus super omnes gentes dominus. Vbi notandum, quod gens dicitur à generatione & proprie hominum. Et sic per gentes intelliguntur homines omnes qui generant & generantur. psal. 9. Sciant gentes quoniam homines sunt. Homo autem excellit omnem creaturam terrestrem: quia omnis creatura terrestris sub hominis imperio fuit à Deo ordinata. psal. 8. Omnia subieciisti sub pedibus eius &c. Deus autem excelsior est homine: quia excelsus super omnes gentes dominus. Vt sic arguat. Quicquid in dignitate & potestate excellit hominem: excellit omnem creaturam terrestrem. patet: quia homo est excelsior omni creatura terrestri. sed Deus excelsior est homine: quia excelsus super omnes gentes dominus. Consequenter probat quod sit excelsior omni creatura spirituali & celesti, dicens, Et super cælos gloria eius. Vbi sciendum quod cælorum nomine in scriptura intelliguntur ipsi angelici spiritus celestes, esse Christo dicente. Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. vt deducit Gregorius libro 27. moral. capitulo 25. Certum est autem quod angeli celsiores sunt omni natura spirituali. sed Deus ex-

cellior est omnibus angelis. Quod hic ponit dicens. Et super cælos gloria eius, id est, super omnes angelos. Vnde ad Hebræ. 1. dicitur de Christo, quod tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditauit, &c. Et istum intellectum hic ponit Glosa. dicens, Excelsus super omnes gentes dominus. Quasi dicat, Ideo laudate, quia dominus excelsus est, &c. Per gentes enim, omnia terrena: per cælos verò, omnia cælestia notat. vt per hæc duo omnes creaturas indicet Deo subiectas. Vel aliter: vt per gentes intelligantur gentiles & idolatra qui per mundum erant dispersi: per cælos verò intellige apostolos, & alios sanctos prædicatores. Mediante autem prædicatione apostolorum, gentes ad Christi fidem sunt conuersæ: & in ipsis regnat Christus. Et ex hoc ad Dei laudem nos inuitat psal. dicens, Excelsus super omnes gentes dominus. Quasi dicat, Ideo omnes ad Dei laudem inuito: quia Christus super omnes gentes est regnaturus, & excelsus. Ratio, quia super cælos, id est, super apostolos gloria eius. Super apostolos enim fuit gloria Dei: quado ipsorum prædicatione & miraculis per totum mundum fuit ostensa.

Celum dicitur Apostoli

Quis sicut dominus Deus noster: qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra?

Hic ostendit Deum laudandum ratione suæ prouidentia: quia, scilicet, quamuis sit excelsus super omnem creaturam, & habitet in altis per suæ gloriæ resurgentiam: omnia tamen gubernat in cælo & in terra per suam prouidentiam: quia, scilicet, in cælo & in terra humilia respicit & approbat: & superba deponit & damnat. Quamuis enim Deus sit ratione suæ immensitatis ubique, non tamen ubique habitet: sed solum in sanctis, in quibus est per gratiam: qui alti à terra & terrenis desiderijs sunt eleuati. vide ver. 11. 101. 136. 293. Et quamuis solum in sanctis habitet, tamē hic inferius ac etiam in cælestibus sua prouidentia gubernat & disponit. vt puta, humilia respicit in cælo, quia bonos angelos humiliter sibi subiectos respexit, in gratia & gloria ipsos confirmando: superbos verò angelos & apostatas deiecit. Consimiliter humilia respicit in terra: quia humilibus hominibus dat gratiam: sed superbis resistit. Sic enim respexit humilem matrem suam: ipsa dicente, Quia respexit humilitatem ancille suæ &c. Respicere enim Dei creaturam suam, est sibi misericorditer dare gratiam, & illam gratiam habere. vide versiculum 150. 360. 363. 493. 873. 1383. 1439. Dicat ergo psal. Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat. Et verè in altis habitat Deus: cuius altitudo nostram mentem tantum excedit, vt ad ipsam comprehendendam nullo modo sufficiat fragilitas nostra. Vnde hanc Dei altitudinem admirans Apostolus exclamat, Rom. 11. dicens, O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia eius &c. Et attende quod Deus multipliciter dicitur altus, scilicet, cognitione, prædicatione, miseratione, operatione, expectatione, & ceteris. habitacione.

Luc. 1.

Actus multipliciter dicitur Deus.

Suscitans à terra inopem: & de stercore erigens pauperem.

Hic ostendit Deum laudandum ratione suæ misericordiæ. Sua enim misericordia maxime in tribus

2000

apparet in nobis: secundum quæ præfens pars diuiditur. Primò homines resuscitat à vitii: secundò humiles honorificat in foliis: ibi, *Ut collocet eum, terriò steriles multiplicat in gratis: ibi, Qui habitare.* Quantum ad primum, notandum quòd per terram significantur peccata terrena: vt sunt auaritia, gula, & similia: in quibus peccatores mortui iacent. vide verò. 208. 93. 1. 1026. 1056. Sed per sterces, peccatum luxuriæ. Propter quòd dicitur Iohel. 1, Computruerunt iumenta in stercore suo. Quòd exponens Grego. 24. mor. ait, Qui carnali affectu succumbunt, iam nò homines, sed iumenta nominantur: sicut de quibusdam in peccato suo morientibus per prophetam dicitur, Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta quippe in stercore suo computrescere, est carnales homines in peccato luxuriæ vitam finire, &c. Ista enim duo peccata sunt quæ cum superbia magis homines alliciendo inficiunt. A quibus tamen Deus multoties hominem resuscitat ad reuocat. Sic enim Matthæum sedentem in teloneo suscitauit à terra: quando ipsum vocando ad apostolatam, omnia pro Christo contempsit. Et aduerte quòd terræ, id est, auaritiæ deditum in opem vocat: quia talis voluntas nunquã satiatur. Et de talibus ait Psal. *Suscitans à terra inopem.* Quandoque verò de peccato luxuriæ suscitatur hominem, & erigit ad continentiam: sicut in Magdalena patuit, & in muliere in adulterio deprehensa: cui imposuit Dominus, Neque ego te condemnabo: vade in pace, & amplius noli peccare. Et de talibus dicit, quòd Deus sua misericordia est de stercore erigens pauperem. Et nota quòd deditum luxuriæ non in opem, sed pauperem vocat: quoniam inops dicitur qui nihil habet: pauper autem, qui parum habet. Auarus ergo dicitur inops: quia quanto plura habet: plura sibi deficere existimat. Sed luxuriosus dicitur habere parum, quia semper peccatū illud est cum penititudine: quæ penitendo dicitur esse parum: quia videlicet ad peccati detestationem, sed non sufficit de se ad veniam.

Ut collocet eum cum principibus: cum principibus populi sui.

Hic secundò ostenditur quòd Deus sua misericordia humiles exaltat & subleuat. Vbi nota quòd tam in præfenti vita quàm in futura Deus exaltat humiles. In præfenti enim vita secundum gradum humilitatis datur gradus exaltationis spiritualis, vt puta quia Christus præ omnibus fuit humilior, supra omnes fuit exaltatus: vt ostendit Apostolus ad Phil. 2. Sic & post Christum virgo Maria, quia fuit maioris humilitatis, supra ceteros exaltatur, Luca primo, *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ &c.* Sic & Ioannes Baptista consequenter. Et hoc est quòd ait, quòd suscitatur de puluere egenum, &c. id est, humilem exaltat: ad hoc vt collocet eum cum principibus &c. Vel magis sequendo literam præcedentem: Deus peccatores quos quandoque de peccatis suscitatur, eos cõsequenter aliorum principes fecit. vt puta suscitauit Petrum, qui negauerat Christum: Paulum, qui persecutus eum fuerat. Nonne istos principes Christianorum collocauit? De quibus psal. 44. *Constitues eos principes super omnem terram.* Suscitauit de puluere auaritiæ Matthæum: nõne constituit eum principem, quem fecit euangelistam, & Apostolum? Quos de peccatis suscitatur: facit principes. Vel aliter, vt intelligatur de exaltate gloriæ, Vbi sciendum quòd angeli beati dicuntur

principes, quia ipsorum ministerio Deus mundum gubernat & regit: & etiam quia inter se principatum habent: sic quòd vnus alteri principatur. Vnde & Michael angelorum princeps dicitur, Dã. 11. *Consurget Michael princeps magnus &c.* Angeli enim diuiduntur per tres hierarchias, scilicet, superiores, medias, & inferiores. Hierarchia autem idem est, quòd facer principatus. Cum istis ergo principibus, scilicet, beatis angelis, Deus collocat in gloria, quos suscitatur de puluere, vel de stercore erigit. quia beati assumuntur ad ordines angelorum, secundum qualitatem suorum meritorum: vt patet versic. 1752. *Suscitatur ergo Deus peccatores, vt collocet eos cum principibus, id est, in ordinibus sanctorum angelorum ipsos reponat & collocet:* & sic cum ipsis angelis beatis folium gloriæ teneant. Solum enim meritò dicitur collocatio gloriæ, siue in gloria: quia solum dicitur quasi sedes solida. Iste textus prophetizatus primò fuit ab illa muliere Anna, matre Samuelis dicentis, Dominus suscitatur de puluere, egenum, & de stercore eleuat pauperem, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Et nota quòd angeli beati meritò dicuntur principes: quia boni principis conditiones habent.

Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

Hic ostendit quòd Deus sua misericordia steriles multiplicat in gratis. Ex his autem sensibus apparet quòd Psal. nos ad spiritualia ducere conatur. Docet enim experientia, & sacra scriptura testatur, quòd mulier naturaliter sterilis, virtute Dei concipit & parit: & tales partus sunt mirabiliores, & causa maioris lætitiæ: sicut patuit de Sara, vxore Abrahamæ sterili: quæ dum nonagenaria esset, angelo nunciante, concepit filium, & genuit Isaac, ex quo totus populus Israel successit. Gen. 17. Sic & gratia diuina vxor Manuæ sterilis, angelo nunciante, virtutem concipiendi accepit, & genuit Sansonem, virum fortissimū. Iudic. 13. Sic & Anna vxor Helchanæ sterilis, gratia Dei concepit, & peperit Samuelem, virum sanctissimū. 1. Reg. 2. Et breuiter sic Anna vxor Ioachim sterilis, virtute diuina angelo nunciante, concepit, & peperit Mariam, sanctarum sanctissimam. Sic & Elizabeth vxor Zachariæ, sterilis, virtute diuina cõcepit, & peperit Ioannem Baptistam: quo inter natos mulierum nemo furtexit maior. Ex quibus apparet quòd conceptus sterilium nati virtute diuina ceteris fuerunt mirabiliores, & causa intentioris lætitiæ. Hoc ergo exemplum nobis proponit psal. dicens, *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* Per hoc autem Psal. vult ostendere quòd Deus sua misericordia gentilem populum olim sterilem, & idololatram, ex quo nullus electus generabatur, Deus fecundat per aduentum Christi: vt ex eo filij nascerentur fideles: & non solum filij carnaliter geniti, sed spirituales: quia opera meritoria faceret Deo accepta. Nam opera nostra dicuntur filij nostri, vt patet ver. 1748. vt puta, considera Dionysium, aliquando sterilem & gentilem, gratia Dei fecundatum, quot filios in ecclesia Deo generauit. Sic August. sic Ambros. sic Greg. sic Hiero. Sic ergo ecclesiam gentilem olim sterilem Deus fecundauit, generatione filiorum fidelium, & bonorum operum ac meritorum: & ad magnam Dei laudem eedit. Propter quòd Psal. ait, *Laudate pueri dominum.* Ratio: quia

quia ipse est, qui habitare facit sterilem in domo &c. Et hoc est quòd de ecclesia gentium præuidens Esaias, cap. 54. sibi dicebat, *Lætare sterilis quæ non parit: et tempo & clama quæ nõ parituris: quia multij filij deserta magis quàm eius quæ habet virum.* Virum enim habebat synagoga Iudæorum, scilicet, legis cui copulata per obliuionem poterat & filios Deo generare, & opera facere meritoria. Sed ecclesia gentium sterilis erat sine viro, id est, sine lege ipsam erudiente. Et tamen per aduentum Christi factum est, vt quia illa quæ prius erat sterilis & sine viro: Christo sponso lociata multo plures Deo parit filios numero & merito, quàm Iudæorum synagoga fecerat. Et hæc in domo ecclesia habitat, synagoga expulsa & per mundum effecta vagabunda. Et hoc est quòd intelligit Psal. dicens: quòd Christus habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem.

PSALMVS CXIII.

IN exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro.

Iste Psal. titulum habet vt præcedens: scilicet, alleluia. Quia iste Psal. nos ad laudem Dei inuitat, vt præcedens: sed ex aliis causis, scilicet, ex quibusdã beneficiis populo Israel in exitu de Aegypto collatis & ostentis miraculis. Vbi aduertendum quòd illa beneficia illi populo collata & ostensa, miracula erant quædam, figuræ prædicentes aduentum Christi: vt in expositione Psal. patebit. Vnde Psal. hic nõ narrat omnia beneficia illi populo collata, sed solum illa quæ Christi mysteria figurabant. Narrat ergo Psal. solum præterita, vt ex præteritis prædicat futura, per quæ ad laudem nos inducat. Quo viso, venio ad diuisionem Psal. Diuiditur ergo Psal. iste in partes duas: quia primò Dei beneficia illis data narrantur. secundò ex illis laus à nobis Deo debita cõcluditur: ibi, *Non nobis domine.* Prima in duas: quia primò Dei beneficia narrantur: secundò, quare sint facta interrogatur: ibi, *Quid est tibi mare.* Quantum ad primum, sciendum quòd beneficia hic narrata non ponuntur eodem ordine quo fuerunt exhibitata: quia aliqua facta prius ponuntur, hic postertius: & e contrario, sicut fit etiam in ordine Psal. morum. Prima pars diuiditur in duas: quia ponitur primò tempus in quo dicta beneficia facta narrantur: secundò ipsa beneficia explicantur: ibi, *Facta est iudæa.* Quantum ad primum, sciendum quòd per domum Iacob, & per Israel idem significatur, scilicet, populus Israel. Nã Iacob fuit binomius. Primò enim vocatus est Iacob. Gen. 25. postea ab angelo cum quo luctauerat, vocatus fuit Israel. vt patet Gẽ. 32. Ab isto enim descenderunt duodecim patriarchæ: ex quibus duodecim tribus populi Dei sunt generate. Isti ergo propter patrem binomiu aliquando in scriptura dicuntur domus Israel: aliquando domus Iacob. Ex quo apparet quòd plus in se habet domus Iacob vel populus Israel quàm populus Iudæorum: quia populus Israel comprehendit totum populum duodecim tribuum: populus verò Iudæorum propriè solum vnã tribum comprehendit, scilicet, natos ex Iuda. Quandoque tamen, licet improprie, accipitur populus Iudæorum pro toto populo duodecim tribuum. Item notandum quòd omnis lin-

guatibus exceptis, scilicet, Hæbraica, Græca, & Latina, dicitur lingua barbara. Et sic omnis natio, excepta Latina, Græca, & Hæbraica, barbara vocatur. Cum ergo lingua Aegyptiaca alia esset ab istis tribus, ille Aegyptiorum populus dicitur populus barbarus. Secundum enim grammaticos à barba dicitur barbarus, raturum, quòd est idem quòd crudelis, incultus, austerus, squallidus. Vnde olim omnes gentes dicte sunt barbare, exceptis Græcis, Hæbraicis, & Latinis. Volens ergo Psal. ostendere quando ista miracula de quibus vult loqui, fuerunt acta: dixit *In exitu Israel de Aegypto.* quòd aliis verbis replicat, dicens, *In exitu domus Iacob de populo barbaro.* Et sic hic ly Israel & domus Iacob sunt casus genitiui. Sed per ista quæ in tali exitu facta literaliter narrat, alia spiritualia vult intelligere. Ideo cõsimiliter per exitum Israel de Aegypto alium spirituale exitum intelligit. Primò ergo per Aegyptum intelligit mūdum. Aegyptus namque tenebra interpretatur. Sic & mundus totus est tenebrosus, diuersis peccatis inuolutus. Ad quem illuminandum Christus venit: ipso dicente, *Ego lux veni in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem, &c.* In ista ergo Aegypto quãdoque populus Israel habitabat: quia multoties prædestinati diuersis peccatis in mundo mēte sunt inuoluti. In Aegypto habitabat Matthæus: quãdo Iucris mundi intētus sedebat in teloneo. Magdalena, quando voluprati carnis erat subdita. Samaritana, quãdo cum Samaritanis erat posita. Sed quãdo Christus sua gratia tales de statu culpæ vocat ad gratiam: tunc facit eos Israel, id est, videre Deum per fidem: & Iacob, qui supplantator interpretatur: quia facit eos supplantare mundum, & cuncta calcare vitia. Exit ergo anima de Aegypto, quãdo deposito amore mudi conuertitur ad Deum. Exit de populo barbaro, scilicet, crudeli & austero: quãdo viciis depositis de potestate liberatur demonum. Et nota hic quòd triplex est exitus electorum. Primus est oriētium ad laborem: quando scilicet, exeunt de corpore matris in hac vallē miseriz. Eccl. 40. Occupatio magna creata est hominibus à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ. Secundus est exitus penitentium: quo scilicet ad purgandum peccata, lacrymarum deducunt abundantiam. Psal. 118. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, &c.* Tertius est exitus morientiu: quãdo scilicet, de mundo exeuntes ad patriam pergunt. Psal. 145. *Exibit spiritus eius & reuertetur in terram suam.* Hic agitur de secundo exitu cum dicitur: *In exitu Israel de Aegypto &c.*

Facta est iudæa sanctificatio eius: Israel potestas eius.

Hinc incipit narrare miracula & beneficia facta. Et inter cetera tria narrat magnalia facta beneficia. Primum fuit sanctificationis: secundum fuit deductionis: ibi, *Mare vidit.* tertium fuit exultationis: ibi, *Montes.* Quantum ad primum, sciendum primò, quòd hic accipitur exitus de Aegypto pro toto tempore sequente vsque quo populus Israel intrauit terram promissionis: quod patet, quia hic ponitur miraculum factum in Iordane: quod fuit quando filij Israel intrauerunt terram promissionis. Postquam ergo exiit populus de Aegypto, tunc facta est iudæa sanctificatio eius. Quod dupliciter exponitur. primò vt accipiatur iudæa nõ solum pro tribu Iuda, sed pro toto populo Israel, quia quandiu fuit populus Israel in Aegypto, non poterat inter

Barbarus dicitur omnis natio non Latina, Græca vel Hæbraica.

Exit de Aegypto peccator per penitentiam.

Ioan. 8.

Exitus multiplex.

1004

Cre 24. mor. 1ap. 8.

Iohel. 1.

Matth. 9.

Ioan. 8.

2001

Humiles Deum exaltat.

Angeli sancti dicuntur principes.

Angeli ordinibus locantur in munit.

2002

Multa in eis mirabilia et facta sunt.

Encl.

Gratijs populi Iudæa potestas.

Psalmi 1. Iacob & Israel quomodo differunt.

Bibliotheca
Universitatis
Duisburgensis
Essenensis

Ysrahel
primò mare
intravit: &
sic sanctifica-
ta fuit.

Cisfinito sua
sanctificat.

Christi vnde
ratio fertur
est.

Heb. 4.

1004

EXPOSITIO

Agyptios colere publice Deum: quia Aegyptij idolatrae erant. Et quia conuersari cum malis, magna est occasio ad malum. Psal. 17. Cum sancto sanctus eris: & cum peruerso peruertentis. Ideo multoties populus Israel, cum illis idolatratum, in cuius signum statim etiam post transitum maris ad idolatriam reuersi, adorauerunt vitulum conflatum. ut habetur Exo. 32. Sed postea per Moysen ipsorum peccatum fuit punitum: & reliquus populus sanctificatus est in occasione idolatrarum. Vnde illis dixit Moyses, postquam occiderat in vna die quasi viginti tria milia, Consecrasti hodie manus vestras domino: vnusquisque in filio & in fratre suo, ut derur vobis benedictio. Sic ergo facta est Iudaea sanctificatio eius: quia isti occidendo idolatras, Deo fuerunt consecrati, zelantes cultum veri Dei. Vel aliter exponitur: ut Iudaea accipiatur proprie pro tribu Iuda. Nam ut dictum est, ver. 1841. postquam peruenisset Moyses cum populo ad mare rubrum, & virtute diuina mare fuisse diuisum, nullus eorum ad preceptum domini audebat intrare mare: & quodammodo Deo videbantur repugnare, & de diuina potestate diffidere. Sed tribus Iuda prae aliis de Deo confidens, audacter mare intauit, scilicet, Aminadab, qui erat princeps in tribu Iuda cum suis. Et sic Iudaea, id est, tribus Iuda, facta est sanctificatio domini: quia primi fuerunt in hoc Deo obedientes, & aliorum rebellionem sedari facientes. Et ista videtur prior expositio. In cuius probationem in Hebraeo non dicitur, *Facta est Iudaea sanctificatio eius*: sed dicitur, *factus est Iuda*: quia in isto facto tribus Iudaea obedientia fuit Deo magis accepta: etiam quia in isto facto declarauit Dei sanctitatem: cuius custodia tribus Iuda audacter mare intrauit. Sequitur, *Israel potestas eius*, id est, tunc in illo transitu potestas Dei apparuit in Israel, id est, in toto populo: quia tunc Deus pugnavit cum eis, submergendo omnes persecutores eius, ut habetur Exo. 14. Vnde tunc Aegyptij videntes potestatem domini ad defensionem populi Israel contra ipsos Aegyptios: dixerunt, Fugiamus Israel: dominus enim pugnat pro eis contra nos. Per hoc autem vult ostendere Psal. beneficium quod suis praestat, qui de Aegypto peccati exeunt: quia, scilicet, illos sanctificat & fortificat. Sanctificat: quia facta est Iudaea sanctificatio eius. Fortificat: quia factus est Israel potestas eius. Primò ergo sanctificat: quia facta est Iudaea sanctificatio eius. Quid enim Iudaea sanctificat, nisi sacramentum poenitentiae & confessionis: Nam Iuda confessio interpretatur. Iudaea ergo exeuntes de Aegypto sanctificat: quia criminis debita confessio & culpatus delet, & infundit gratiam. Psal. 95. Confessio & pulchritudo in conspectu eius, sanctitas & magnificentia in sanctificatione eius. Vbi ait Gloss. Confitendo, fit homo de seculo pulcher. Si igitur amas pulchritudinem, confitere, ut sis pulcher, id est, iustus. Ideo dixit, confessio prius: & post subiunxit, & pulchritudo. Secundo illos fortificat, propter quod subdit, *Israel potestas eius*. Quid enim tantum fortificat poenitentem contra vicia, quantum considerare Christum iudicem iustum: a quo nihil celari potest, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius: Et ista speculatio Christi per Israel significatur. Nam Israel interpretatur videns Deum. Israel ergo potestas eius, quia Christum mente videre, fortificat poenitentem. Psal. 17. Diligam te domine, fortitudo mea: dominus firmamentum meum.

Mare vidit, & fugit: Iordanis conuer-

EXPOSITIO

A sus es retrorsum.

Hic ponitur beneficium deductionis: quando scilicet, Deus parat viam populo suo, mare diuisit: & quando Iosue Iordanem in sicco redegit. Primò ponit dicens, *Mare vidit, & fugit*. Loquitur enim modo humano: cum tamè mare nec oculos habeat, quibus videre possit: nec aures, quibus audire: nec pedes, quibus fugere possit. Sed quaedam locutio metaphorica: sicut cum dicimus, pratum ridet: & tepus est pulchrum: non quia tepus, sed quia aer est pulcher. Vidit ergo mare & fugit: ac si haberet intellectum, Deo obediens: se in duodecim partes diuisit: secundum quod erat duodecim tribus: ut quilibet tribus viam suam per quam transiret, haberet. Fugit ergo mare: quia partes eius a loco ubi erat recesserunt: ut sicca via praestaretur Israel. ut dicitur est ver. 1843. *Iordanis conuersus est retrorsum*, hoc fuit tempore Iosue. vide ver. 1831. Sed quomodo dicitur quod Iordanis conuersus fuerit retrorsum: cum ibi, scilicet, Iosue. 3. solum dicitur, quod aquae inferiores decurrerunt ad mare: quae verò superiores erant, steterunt: & ad instar motis crelescebant in altum? Respondeo, quod quando aquae descenderes vsque ad locum transitu populi: in ratum in altum fuerunt, quod altiores erant origine fluminis: tunc retrocedebat versus Iordanis exordium. Per hoc autem vult Psal. ostendere quod Deus praedicationibus & miraculis crudelitatem mundi contra ecclesiam suam lenienter pacificauit, & gentes conuertit ad Deum. Quod notans dicit, *Mare vidit, & fugit*. Quid enim per mare nisi mundi crudelitas & tyrannorum rabies contra sanctos significatur? Et tamen istud mare videns Christi & Apostolorum miracula fugit: quia a sua persecutione cessauit. ut dicitur Grego. 9. moral. dicens, Quid enim maris nomine, nisi in bonos leniens mundi huius amaritudo significatur? &c. vide ver. 1909. Et hoc est quod de mari huius mundi prius crudeli, sed post quietato dicitur, *Stetit spiritus procella: & exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt vsque ad caelos &c.* Et sequitur, *Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius*. Et hoc est quod dicitur Matth. 8. quod cum tempestas magna esset in mari, Iesus imperauit ventis & mari: & facta est tranquillitas magna. Sed qualiter hoc factum sit, subdit, *Iordanis conuersus est retrorsum*. Iordanis enim nomine, baptismus intelligitur: quia in ipso Iordane baptismus a Christo fuit institutus. Et sic per Iordanem quilibet baptizatus intelligitur. Gentes autem ante baptismum decurrebant ad mundum, sicut aqua Iordanis ad mare: sed baptizatae conuertuntur retrorsum: quia primò a Deo recedebant per peccata: & sic dorsum Deo vertebant: sed faciem ad mare mundi. Sed baptizatae conuersae sunt retrorsum: quia redeunt ad Deum, a quo habuerunt originem. vnde nunc dorsum vertunt ad mare, faciem autem ad Deum. vide ver. 669. Sic enim de Magdalena dicitur, quod ipsa conuersa retrorsum, vidit Iesum.

Montes exultauerunt vt arietes: & colles sicut agni ouium.

Hic agitur de beneficio exultationis. Vbi sciendum, quod dum Dei populus per desertum pergeret, & peruenisset ad torrentem Arnon: qui torrentis est terminus Moabitatum, diuidens Moabitas & montes: & cum populus Israel illum torrentem vellet transire, montes qui erant

P S A L M . C X I I I .

erant ab alia ripa torrentis, se miraculose inclinauerunt vsque ad aliam partem torrentis, in qua erat populus: & hoc vt liberum transitum praerent filiis Israel. Quod videns populus Israel, inde magnam letitiam & exultationem assumpsit. Et hoc est quod dicitur Num. 21. Si quidem Arnon terminus est Moabitatum, diuidens Moabitas & montes. Vnde dicitur in li. bellorum domini, Sicut fecit in mari rubro: sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, vt quiescerent in Arnon: & recumberent in finibus Moabitatum: quia, scilicet, illi montes se inclinauerunt ex transverso torrentis: & erant ita alti quod summities montium transibat torrentes, & quiescebat supra ripam quae erat ex parte Moabitatum. Et sic ad modum cuiusdam montis stabant ex aduerso torrentis, praesentes iteri populo. Et hoc est quod notans hic Psal. ait, *Montes exultauerunt vt arietes*. Non quod illi montes proprie exultarent: sed quia causa exultationis fuerunt populo, sicut exultant arietes & agni quando lata pasqua reperunt. Per hoc vult Psal. ostendere letitiam in ecclesia causatam ex praedicatione fidei Christi. Vbi sciendum, quod per montes significantur praedicatores Apostoli. teste Greg. super illo verbo Iob 9. *Qui transiit montes: dicente*, In scriptura sacra, saepe montium nomine praedicatorum altitudo significatur. De quibus per Psal. dicitur, Suscipiant montes pacem populo. Electi quippe praedicatores aeterna patriae non immerito montes vocantur: quia per vitam suam celsitudinem ima terrarum deserunt, & caelo propinqui fiunt. Sed montes istos veritas transiit, cum praedicatores sanctos a Iudaea obduratione subtraxit. vnde recte per Psal. dicitur, Transferretur montes in cor maris. In corde enim maris montes translati sunt, quando ad gentes venerunt. Isti enim primitiui praedicatores, id est, Apostoli, non solum montes sunt dicti, sed etiam arietes: quia ductores domini gregis fuerunt. vide ver. 411. Per colles vero minus montibus altos, intellige alios minores doctores vel praedicatores: in quibus doctrina descendit a montibus, id est, a superioribus praedicatoribus. Hiero. 50. A monte in colle transierunt. Per agnos autem ouium intellige fideles reliquos ab illis in fide genitos. de quibus dominus dixit Petro, *Pasce agnos meos*. Ex omnibus ergo praemis vult Psal. ostendere quod omnis gradus ecclesiae, scilicet, Apostoli, qui sunt montes per sanctitatem, arietes: quia ductores gregis, & colles, scilicet, ceteri minores doctores: & agni ouium, id est, reliqui fideles simplices: omnes exultauerunt ex praedicatione verbi Dei, Christi fide suscepta. De ipsis enim Apostolis & praedicatoribus dicitur, *Disteminabunt autem verbum Dei per vniversam regionem: discipuli quoque replebuntur gaudio & spiritu sancto*. De reliquis autem dicitur ibi, *Audietes autem gentes gauisae sunt: & glorificabant verbum domini*. Ita ergo prauidens Psal. dicit, *Montes exultauerunt, &c.*

Quid est tibi mare, quod fugisti: & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum?

Hic de praedictis causam interrogat: vt cognita virtute nos magis ad Dei laudem inducat. Et primò de hoc ponit quaestionem: secundò subinfert responsum: *Montes exultauerunt vt arietes: & colles sicut agni ouium*. Et primò interro-

gat de fuga maris & conuersione Iordanis: secundò de exultatione montium & omnium fidelium: ubi, *Montes exultasti*. Quantum ad primum, sciendum quod in magnam mentis admirationem inducitur: considerare volens qualiter mare mundi, quod erat tanta potestatis tantaque contra ecclesiam & nomen Christi crudelitatis, ad praedicationem Apostolorum, qui erant pauperes & despecti, nulla sibi potestate terrena, tam cito a sua rabie fugit: & se ad fidem conuertit. Hoc ergo mirantur multi, dicentes, *Quid est tibi mare quod fugisti*. Quali dicat, O principes mundi quis a vestra rabie & persecutione vos impediuit: vt a persecutione Apostolorum & ecclesiae desisteretis: immò quod plus est, quia tu Iordanis, conuersus es retrorsum: quia non solum cessasti persecutioni: sed humiliter baptizati conuersi estis ad fidem, & mundo renunciauistis, fidei iugo colla vestra submittentis.

Montes exultasti sicut arietes: & colles sicut agni ouium.

Hic interrogat de secundo. Videntes enim multi Apostolos verbis laceratos, verberibus flagellatos, in carceratos, ac etiam martyrizatos propter praedicationem nominis Christi: quae omnia naturaliter inducunt tristitiam, & ipsos in omnibus exultare mirabantur. similiter & de aliis praedicatoribus & fidelibus qui ardenti desiderio pro Christi fide mortem amplexabantur. Vnde de Apostolis dicitur, quod ibant gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. In hoc admirantes, quaerit ab eis causam tantae letitiae, dicens, *Montes, scilicet, quare exultastis, &c.* Quali dicat, quod scribitur Esa. 29. *Quando addent mites in domino letitiam, & pauperes homines in sancto Israel exultabunt.*

A facie domini mota est terra: a facie Dei Iacob.

Hic responderet praedictis quaestionibus. Et duabus praedictis quaestionibus vna datur responsio, scilicet, quod illa non fuerunt facta virtute humana vel naturali: sed virtute diuina & supernaturali: quae ad libitum mouit terram & petras, inde aquas educens. Et primò hoc probat exemplo conuersionis: secundò exemplo aquae de petraeductae: ubi, *Qui conuertit petram*. Quantum ad primam quaestionem qua quaeritur *quid est tibi mare quod fugisti*, Ipsemet sibi responderet: dicens, quod hoc non fuit virtute naturali, sed diuina: quia ille fecit mare fugere, mundum a sua crudelitate cessare: & sic de aliis quaeritis, qui terram mouit in deserto. Quod fuit quando aperta fuit terra, & deglutitit Chore, Dathan, & Abiron, cum omnibus suis: vt dictum est superius, ver. 1831. quod singulare Dei miraculum fuit. Ille est ille qui etiam commouit terram a persecutione fidelium: quia, scilicet, *A facie domini mota est terra*. Vbi notandum quod per faciem Dei Christus intelligitur: quia per ipsum sicut per faciem, ipsum Deum cognoscimus. vide ver. 15. 1374. 689. 844. Per terram verò significantur homines terreni & peccatores. ver. 208. 809. 1029. 1056. Quid est ergo, *a facie domini mota est terra*: nisi a praesentia Christi vel praedicationis fidei eius: terra, id est, peccatores & idolatrae ecclesiae persecutores moti sunt, scilicet, a statu crudelitatis cessauerunt: & moti sunt a cultura idolorum ad Christi fidem? Terra

Potestas m. do se subdit Christe.

Exultabant fideles in p. nu.

Act. 5.

1008

Christus mundum conuertit.

Terra

Terra enim vt bene fit fructifera, saepe mouetur...

Christus dicitur Deus Iacob...

1009 Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

Hic adducit aliud exemplum, scilicet, de molificatione petrae...

1010 Non nobis domine, non nobis: sed nomini tuo da gloriam.

Hic ex praemissis Christi beneficiis laus diuina concluditur...

A principij actiui, sed etiam dispositio principij materialis...

B in rebus spiritualibus, quod infideles contra Christum furibundi...

C licet, ista faciendo. Quod ideo dicit, quia pro bonis nobis gratis...

2011 Super misericordia tua & veritate tua: ne quando dicant gentes, vbi est Deus eorum?

Hic ostendit consequenter quod laus tota debetur Deo...

Psal. 72.

Merito in gratia...

2010

2011

2012

2013

do, murmurando, Deo detrahendo. Vnde non propter eorum merita...

Psal. 72.

2011

2012

2013

A est aliqua natio tam grandis, quae habeat deos propinquantes sibi...

Deus autem noster in caelo, omnia quaecunque voluit fecit.

Quaestio. Voluntas dei an semper impletur.

Matth. 23.

1. Tim. 2.

Voluntas dei accipitur multipliciter.

Psal. 110.

Gen. 22.

Matth. 8.

Agere natiua...

2012

2013

proprie que est efficax & beneplacitum Dei, inexplera esse non potest. Et secundum istum sensum...

2013 Simulacra gentium, argentum & aurum: opera manuum hominum.

Hic idolatria excluditur. Et duo facit, quia primo excludit idolatriam: secundum latere ostendit efficaciam...

Idolorum materia.

Phil. 1. Physicorum.

Argentum specie idolorum.

Aurum & argentum significat auaritia & idolatriam.

A ducit Petrus Rab. super illo verbo Mat. 9. Vidit hominem sedentem in, &c. dicens, Vidit Iesus Mattheum...

Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.

Hic ostendit idolorum vanitatem ratione cause formalis. Vbi sciendum quod causa formalis rei dicitur illa...

Col. 3. Homo non videt...

Oculus quod videt...

Oculus quod videt...

Oculus quod videt...

Oculus quod videt...

tum forma inanimata. Vnde canis in essentia naturali, perfectior est omni lapide. Inter formas vero...

A nihil nocuum est gustandum. secunda vero pertinet ad concupiscentiam: ut puta, omne dulce est gustandum...

Aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt.

Hic agit de sensu auditus & odoratus. Vbi sciendum quod ista quae hic notat Psal. omnibus sunt manifesta...

Idola coluntur a diversis speciebus.

Auris obstinationis malorum.

Odorem virtutum & futurum virtutum mali non percipiunt.

qui inuisunt, & his qui pereunt: & aliis quidem odor mortis in mortem: alius autem odor vite in vitam. Quod ibidem Glo. exponens, ait, Miro modo fit vt bono odore boni viuatur: & mali moriatur. Verbi gra. Apostolus bene agens & bene viuens iustitiam Dei predicabat, & opere demonstrabat: ac bonam famam vbique disseminabat: imitans doctorem veteris Christum. Sed hoc quidam diligeant, quidam vero inuidebant. Illi qui inuidebant famam Pauli vel Christi: bono odore peribant, qui vero eam diligeant, viuere. Maltergo nates habent, sed non odorant: quia odorem non recipiunt ad vitam, sed ad mortem. Similiter fetorem vitiorum infectiuum non respuunt vt viuant, sed ad mortem ipsum recipiunt.

2016 Manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in guttore suo.

Hic consequenter agit de tactu & gressu. Ista enim tam manifesta Psal. tam prolixè dicit & distindit, vt per omnes sensus vite inferat, omne genus bestiarum maiotis esse perfectionis quam sit aliquod simulacrum. Nam timia manus habet, & palpat: sed simulacra habent quidem effigiem manuum, sed nequaquam palpare possunt. Formica pedes habet, & ambulat, sed simulacra effigiem quidem pedum habent, sed nequaquam ambulare possunt. Canes, leones & cetera fera, etsi loqui non possunt, clauate tamen & mugire possunt: simulacra autem in guttore suo clamare non possunt. Ex quibus sequitur quod non solum homo, sed etiam omnis animus & omnis bestia perfectior est simulacro. Quod ideo inducit, vt si pudet te adorare formicas vel pulices: multo fortius confundaris adorare simulacra quae sunt imperfectiora. Vel ista de peccatoribus intelligi possunt: quoniam peccatores habent manus, & non palpant, quia quoad bona opera de genere: sed illis non palpant. Palpare enim est actus vitalis. Et mali per opera bona de genere quae agunt, nullum actum vite consequuntur. Pedes habent, sed non ambulant: quia multoties affectiones bonas habent, quae per pedes significantur: sed illis non proficiunt, quia non perseverant. Guttur habent, sed clamare non possunt: quia voces quae in guttore formantur, quandoque habent dum aliquando orant Deum: sed ipsorum oratione ad Deum non clamant. In auribus enim Dei quandoque tacens clamat: & quandoque clamans tacet. Et ista dilatare ad libitum potes.

Animal quod libet perficitur est simulacrum.

Peccator non palpat, nisi ambulat, nisi clamant.

Peccatores dicitur similes esse idolis & simulacris.

& mendacia: sed in iudicio manifestante veritate tacebunt, & non poterunt loqui: quia in iudicio (vt habetur 1. Reg. 2.) dominus pedes sanctorum suorum seruabit: sed impij in tenebris conticebunt. Vnde culibet damnato tunc dicitur illud Esa. 47. Denuda turpitudinem tuam, reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum. Visionem capiam, & non resister mihi homo: tace & intra tenebras. Secundo, oculos habent, & non videbunt. Hic enim habent oculos apertos ad temporalia & malicias: quia prouident sunt vt faciant malum: bene autem facere nesciunt. Sed in iudicio oculi eorum excavebuntur ne videant diuinitatem quam omnes videre desiderant: dicente Propheta, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Tertio, aures habent, & non audiunt: quia aures habebunt ad audiendam vocem maledictionis: sed non audiunt vocem benedictionis sibi dicentem, Venite benedicti patris mei, &c. vnde de damnatis dicitur, Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claudet: ne forte oculis suis videat, & auribus audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & faciem eum. Quarto, nates habent, & non odorant. Per odorate autem discretio intelligitur: quia ibi a tormentis pressi in ipsis cessabit discretio. Vnde Eccl. 30. Quia proderit libatio idoli? nec enim manducabit, nec odorabit: sic qui effugatur à domino, & portans mercedem iniquitatis. Quinto, manus habent, sed non palpabunt, quia corpus Christi non amplexabuntur, nec eius erunt participes. Iob 12. Palpabunt quasi in tenebris, sed non in luce. Sexto, pedes habent, & non ambulabunt, scilicet post Christum ad gloriam. sed vt dicitur Iob 6. Ambulabunt in vacuum, & peribunt. Septimo, non clamabunt in guttore suo: quia eorum vota non intrabunt in aures domini vt audiantur: quia vt habetur Iob 36. Simulatores & callidi pronocant iram Dei, nec clamabunt cum vincit fuerint. Ex quibus omnibus apparet quod omnes peccatores in iudicio similes erunt simulacris quae coluerunt. Quod praedicans Psalm. ait, Similes illis sunt qui faciunt ea, &c. Et quia idola vana sunt, vt probatum est supra, ideo de colentibus & facientibus ea dicitur, Homo vanitati similis factus est. Et nota quod non solum similes illis fient qui cõfidunt in eis, sed etiam qui faciunt ea: quia non licet illa facere, quibus vt non licet. Et per consequens non licet facere taxillos, non scribere sortilegia, non facere inter aliquos pacta vsuratum, neque scribere cartas falsas in fraudem vsuratum, & consimilia. Secundo potest legi iste versus optatiue. Et tunc est sensus, Similes illis sunt, id est similes illis se esse intelligant: ad hoc scilicet vt fiant dissimiles.

Domus Israel sperauit in domino: adiutor eorum & protector eorum est.

Hic ostenditur patriae efficacia. Et hoc in duobus, scilicet, primo in euasione mali: secundo in adeptione boni: ibi, Dominus memor fuit nostri. Quatum ad primum, ostendit quod colentes vere Deum, ab ipso proteguntur. Et primo hoc ostendit de Iudæis: secundo de gentibus conuersis: ibi, Qui timent dominum. Prima pars diuiditur in duas: quia primo hoc ostendit de Iudæis omnibus generaliter: secundo de Leuitis spiritualiter: ibi, Domus Aaron. Quantum ad primum, sciendum quod domus Israel vel domus

Spe quid est.

Non fides, quia vident clare ipsum Deum, qui est obiectum fidei.

Psal. 16.

Eccl. 14.

Eccl. 17.

Spe dicitur anchora.

Chryso.

Spe multa habetur.

2019

Quæstio.

Jacob, dicuntur omnes qui descenderunt de ipso Jacob, scilicet, omnes duodecim tribus. Et sic domus Jacob non solum comprehendit Iudæos, sed etiam omnes duodecim tribus: de quibus ait, Domus Israel sperauit, &c. Pro cuius euidencia sciendum quod spes est virtus theologica, quam sic describit Magister, dicens, quod spes est certa expectatio futuræ beatitudinis, veniens ex Dei gratia, & meritis præcedentibus. Sine meritis enim aliquid sperare, non est spes, sed præsumptio. Vnde sicut fides est de his quae non videntur: sic & spes est de his quae non videntur, nec habentur. Nullus enim credit quod videt: nec sperat quod habet. Et ideo ponimus quod in beatis non remanet fides, nec spes. Non fides, quia vident clare ipsum Deum, qui est obiectum fidei. non spes: quia æternam beatitudinem de facto possident. Similiter ponimus quod nec in Christo fuit fides, neque spes. Quid est ergo sperare in domino? Confidentiam habere in Deo cum operibus bonis: vnde ait Psal. Spera in domino, & fac bonitatem. Quandiu autem domus Israel sperauit in domino, adiutor & protector eorum fuit, vt patuit quando pro eis pugnavit contra Pharaonem, & exercitum eius: contra Amalech, & exercitum eius, &c. Nota ergo quod nullus in seipso sperare debet, sed solum in domino: si solide persistere cupit in aduersis mundi huius. Spes enim est non ita anchora, dum sumus in huius mari mundi, vnde Chryso. in de reparatione lapsi ait, Spes est anchora nostrae salutis, & vitae nostrae firmamentum. Accedamus ergo ad tenendam propositam spem: quam sicut anchoram habemus. Ad anchoram autem spectat stabilire & firmare nauem, ne à fluctibus rapiatur. Quod similiter facit spes, ne à tentationibus & aduersitatibus mundi quis superetur. Dicit Ambr. homil. 5. in hexahemeron: quod echinus, animal marinum exiguum & vile, cum procellam tempestuosam praesenserit: calculum validum arripit, eumque tanquam anchoram tenet, ne excutiat fluctibus. Itaque non sibi stabiliter viribus in seipso sperans, sed alieno pondere fulcitur. Sic & nos imminente tempestate tentationis vel alterius aduersitatis, accipiamus calculum illum, de quo Apocal. 2. Dabo illi calculum candidum: & in calculo nomen meum scriptum. Et huic calculo adhaereamus fortiter, in ipso sperantes, & non in viribus nostris: ne inundatione fluctuum superemur. Psal. 124. Qui confidit in domino, sicut mōs Sion, non commouebitur in æternum. Et quantum ad hoc, nota quod spes multa bona facit. vide ver. 233. 443. 559. 694. Item nota quod sperare in domino quis dicitur dupliciter. ver. 458. Item nota quod Deus nos adiuvat multipliciter. ver. 673. 957. 1137. Item nota quod aliud est adiutare, & aliud protegere. ver. 407. Item quomodo Deus nos protegit, ver. 438. 1140. 1570.

Domus Aaron sperauit in domino, adiutor eorum & protector eorum est.

Hic consequenter ostendit hoc idem de Leuitis, qui per Aaron significantur, qui erat summus sacerdos, & de tribu Leui. Sed forte dices, Cui domus Aaron contineretur in domo Israel, sicut pars in toto: quia etiam vnatibus de duodecim, quae omnes simul dicuntur domus Israel, & per consequens eum dixit quod domus Israel sperauit in domino, &c. etiam per hoc inclusit domum Aaron: quare ergo hoc idem replicat dicens, Domus Aaron, &c. Ad

hoc responderetur, Psal. enim hic spiritualiter vult ostendere utilitatem cultus patriae, qui maxime sacerdotibus pertinet: vt ipsum suis exemplis & verbis seculares doceant. Idcirco de ordine sacerdotali hic facit mentionem spiritualem. Etiam quia Deus singulari modo fuit adiutor & protector ipsius Aaron in ipso sperantis: vt patuit in seditione Chore, Dathan, & Abiron: qui contra sacerdotium ipsius Aaron insurrexerunt: vt patet Num. 16. vide ver. 1852. Vel per hoc vult ostendere qualiter Deus singulariter adiuuat Christi corpus mysticū, & ab omni spirituali protegit periculo. Et hoc significat per domum Aaron, qui significat Christi figuram. vide ver. 1277.

Qui timent dominum, sperauerunt in domino: adiutor eorum & protector eorum est.

Hic ostendit illud idem de gentibus ad fidem conuersis. Nam secundum rei veritatem etiam antiquo tempore multi de gentilitate conuertebantur ad Iudaismum: quos Deus pariter adiuuabat vt filios Israel. Vnde dixit Ra. Sal. quod ad literam Psal. hunc versum ponit propter eos qui de gentilitate conuertebantur ad Iudaismum: qui à Deo proteguntur vt filij Israel. Multi enim ex talibus conuersi cum filiis Israel exierunt de Aegypto: qui æqualiter cum filiis Israel à Deo adiuti & protecti fuerunt in mari rubro, & in deserto manna cibati. Quos tangit, dicens, Qui timent dominum, &c. Tales enim Deum verè timere dicuntur, qui relinquentes idolorum cultum, ad fidem Dei veri se conuertunt, & iustificantur. quoniam, vt dicitur Eccl. 1, Qui sine timore est, non poterit iustificari. Hoc manifestè patuit in Achior, qui cum esset gentilis, conuersus ad Iudaismum, ipsi Holoferni praedicauit virtutem Dei caeli: dicens, Nunc domine vide, & perquire si aliqua iniquitas est in Iudæis in conspectu Dei ipsorum: & tunc ascende ad illos, quia trader eos Deus in manus tuas. Si verò non est offensio populi huius coram Deo suo, non poteris resistere illis: quoniam Deus eorum defendet illos: & eris in opprobrium vniuersae terrae. Ad cuius verba iratus Holofernes, ait, Quis est iste qui dicit filios Israel posse resistere Nabuchodonosor regi? Vt ergo seiat Achior quoniam fallit nos, cum capti per nos fuerint Iudæi: tunc cum eis gladio nostro transfuerberabitur. Et tunc captum Achior misit ad partem Iudæorum: vt cum capti fuissent Iudæi, ipse cum illis interficeretur. Et quia sperauit in domino, adiuit illum dominus: quoniam ipse Holofernes manu scimitrae fuit interfectus, & exercitus suus fugatus & dispersus: ipse autem Achior à Deo liberatus & protectus. Sic & in nouo testamento, ipse Cornelius centurio, qui erat timens Deum, vt habetur Act. 10. Sed nota quod timoris multe sunt species. ver. 267. 999. Et quod timor multa bona facit, 356. 358. 1747. Item quod timere mundum non debet sperans in Deo. ver. 904.

Dominus memor fuit nostri, & benedixit nobis.

Hic consequenter ponitur utilitas patriae in boni allectione. Et primo hoc ostendit de bonis temporalibus: secundo de bonis spiritualibus: ibi, Adiuuat dominus. Et in prima parte primo utilitatem dicitur

Psal. 124.

Timor Dei adiutor & protector a Deo.

Iudith 5.

2021

proponit:secundò ipsam exponit: ibi, *Benedixit domui Israel*. Quantum ad primum, notandum quòd sicut obliuio in Deo cadere non potest, ita propriè nec recordatio. Sed loquitur scriptura more humano: quo dicimus illi qui quandoque bona faciebat, & modò non facit: Tu oblitus es mei. & quando bona tribuit, dicimus, Nunc tu recordaris mei. Sic Deum dicimus nostri recordari, quando bona nobis concedit: vel concessa multiplicat. Et hoc est quòd ait, *Dominus memor fuit nostri*. Qualiter autem memoria vel recordatio cadat in Deo, vide ver. 270. 1334. 1334. 1363. Vnde quòd memorari Deum de nobis, sic idem quòd nobis benefacere ostendit subdens, *Et benedixit nobis*, scilicet, temporalia largiendo & multiplicando. Benedictio enim Dei valet ad multa. vide ver. 1964.

Benedixit domui Israel: benedixit domui Aaron.

Hic suum declarat propositum. Et primò in populo Iudæorum: secundò in populo gentium: ibi, *Benedixit omnibus*. Quantum ad primum, ait, *Benedixit domui Israel*. Quòd maxime fuit tempore solue: quando dedit eis possessionem terræ promissionis. tunc enim habuerunt plenum dominium, & rerum temporalium copiam. Et illam benedictionem habuerunt, quando domino seruierunt: sed quando Dei cultum deseruerunt, benedictionem mutauerunt in maledictionem: sicut eis prædixerat Moyses Deut. 28. dicens, Si audieris vocem domini Dei tui, vt facias mandata eius: venient super te benedictiones istæ. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, & terræ tuæ: fructusq; iumentorum tuorum. Benedicta horrea tua: & benedictæ reliquæ tuæ. Benedictus eris tu ingrediens, & egrediens: abundante te faciet dominus omnibus bonis, benedictusq; te operibus manuum tuarum. Si autem non custodieris mandata domini Dei tui, venient super te omnes maledictiones istæ. Maledictus eris in ciuitate: maledictus in agro, &c. Quæ omnia hodie realiter in populo Israel adimpleta videmus. Sed fortè dices, quòd hodie totum oppositum videmus: (vt multoties dictum est superius,) quoniam iusti egent, mali abundant: iusti premuntur aduersis, mali prosperantibus florent, &c. Dicendum quòd omnia promissa & acta in antiquo testamento erant quædam figura illorum quæ in nouo testamento eiant promittenda & agenda. Nam ibi promittebantur terrena, quibus cælestia figurabantur: ibi agebantur sacrificia animalium, quibus verum sacrificium eucharistiæ figurabatur. Et ideo sicut terminata est lex antiqua, & noua regnat: debitum est vt figuris cessantibus, figurata prædicarentur. Vt ergo Deus sua benedictione cælestia plenius ac dignius conferat: hic suis vt communiter non temporalia, non prospera, sed spiritualia bona & ipsorum custodia aduersitates concedit. & sic benedictionem temporalem in cælestem mutauit. Illi autem populo Israelitico aduerso, benedictionem temporalium in maledictionem mutauit æternam. Quòd bene præuiderat Iacob pater ipsorum: cum dixit, non pro se, sed pro suis successoribus: Timeo ne inducat super me maledictionem pro benedictione. Benedixit autem temporaliter domui Aaron: quando sacerdotium sibi confirmauit, & impugnatores partim igne consumpsit: reliquos absorbit terra. vt habetur Num. 16. Nobis

Benedictio tempo alium datur bonis.
Maledictio temporalium datur malis.

Benedictio in maledictione est Iudæis conuersa.

Gene. 27.

A autè sacerdotium illud Aaron in sacerdotiū æternū Christi commutauit: vt dictum fuit Psal. 109. **Benedixit omnibus qui timent dominum, pusillis cum maioribus.**

Hic agit de benedictione gentium conuersarū: quæ multo amplior est quàm benedictio in antiqua lege populo Israel data. Hæc enim benedictio fuit verbi incarnatio, per quam omnibus volentibus benedicitur indifferenter, cuiuscunque status, sexus, vel conditionis existant. Vnde ad Ephes. 1. Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi: qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali in cælestibus. Quid autem sit ista benedictio ostendit Magister ibidem Glo. dicens, Hic ponit Apostolus benedictiones siue beneficia quæ toti humano generi per Christum sunt facta. Distinguit autem duas benedictiones siue prædestinationes, & earū effectus: quarum vna est de presenti ad iustitiam: alia de futuro ad coronam. Nec dicuntur duæ prædestinationes in se, cum vna sit Dei prædestinatio, quæ est essentia sua: sed quia de duobus est ipsa Dei prædestinatio, scilicet, de iustitia in presenti, & de gloria in futuro. Deus enim ante mundi cõstitutionem, cum nullus quiequam mereretur, præordinauit quòd in tempore gratiæ aliquos à perditis separaret, & iustos & immaculatos faceret. Præordinauit etiam quòd illos iustificatos ad æternam beatitudinem perduceret. Harū benedictionum alteram hic implet quæ iustos facit: alteram in futuro impleuit, quæ erit omnium perfectio. Et hoc est quòd ait, quòd benedixit nobis in omni spirituali benedictione in cælestibus. Quòd bene præuiderat Psal. dicens, *Benedixit omnibus qui timent dominum, scilicet, timore filiali: pusillis cum maioribus*. Et ista benedictio refertur ad primam prædestinationem, quæ suos hic iustificat. Per pusillos intellige humiles: per magnos autè, non quidem mole corporis, vel potestate terrena altos, sed virtutibus claros.

Adiciat dominus super vos: super vos & super filios vestros.

Hic ostendit vtilitatem patrie in bonis spiritualibus & æternis. Et tria facit: quia primò ostendit æternorum bonorum retributionem: secundò retributionis datorem: ibi, *Benedixit vos*: tertio ex hoc differentiam inter antiquam & nouam legem assignat: ibi, *Cælum cæli*. Quantum ad primum, sciendum quòd antiqua lex promittebat pro munere illi populo carnalia bona carnalia & temporalia: sub quibus tamen figurabatur bona spiritualia & æterna. Sic enim promissum est illi populo Israel, Ego dabo vobis omnia bona terræ, vt comedatis medullam terræ. Quid autem est bonum vltra omnia bona mundi: nisi bonum æternum quòd est supra omnia bona terrena? Et ideo hoc bonum quòd excedit omnia bona, prædicat Psal. fidelibus dandum, dicens, *Adiciat dominus super vos, &c.* scilicet, adiciat aliud bonum, quòd est alterius generis. Sed quibus istud bonum æternum sit adiciendum adiungit dicens, *super vos & super filios vestros*. Vbi sciendum quòd in ecclesia sunt duo genera fidelium, scilicet, patrum & filiorum. Patres sunt doctores & magistri, qui alios in fide Christo generant doctrina & exemplo: sed filij vocantur per illos in fide generati. Et vniusque debetur hoc præmium: sed tamen principaliter patribus: sicut maioris est meriti etudite

Benedictio duplex dicitur: scilicet, temporalis & æterna.

Gene. 27.

etudite quàm erudiri, docere quàm doceri. Et patres præuiderunt filijs, dicens ipsis patribus, *super vos*. Et consequenter, *et super filios vestros*, scilicet adiciat bona &c. Vnde hic ait Glo. Hic distinguit inter patres & filios, scilicet, inter magistros & discipulos. Vel aliter expantitur, vti ista adiectio sit numeralis & personalis: vt sit sensus, O vos patres, o magistri, adiciat dominus super vos, id est, numero vestro. Et sic factum est, quia numerus magistrorum multiplicatus est. Adiciat etiam super filios vestros: quòd ita factum est, quia creuit numerus sequentium. Accessit enim fides gentium & creuit numerus, non solum sapientum antistitum, sed etiam obedientium subditorum. Et nota quòd ad hoc vt quis in ecclesia verus dicatur filius, maxime tria debet habere. Primò obedientiæ promptitudinem, vt mandata patris perficiat. Vnde ad Ephes. 6, Filij obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim obsequium est: honora patrem tuum & matrem tuam. quòd est primum mandatum in promissione: vt bene sit tibi. Non enim debet filius præcepta discutere patris, sed semper credere quòd pater filio. solum salutaria mandat. Vnde si filius patris mandata discutat, videtur an ille sit pater discutere. Vnde Pet. Ra. super illo verbo Luc. 11, Quis ex vobis patrem petit panem, ait, Caritas dolum nescit. Si pater est, non potest non amare: si amat, non nisi quòd bonum est dare vel præcipere restat. Negat patrem, qui de patris suspectus est largitate. Patris precepta discutere non licet: patris monita retractare non conuenit. Et si paterni mandati species trilitior videatur, res tamen ipsa salutifera & utilis est. Sic & Abraham vbi patrem Deum credidit, mandatorum formas non attendit asperas & acerbas, circumcisionem recipit: & quæ pater cælestis iubet, non discutit, sed circumcisionem verecundam iudicat gloriosam. Filicidium considerat periculis: sed quia Deus imperat, totum pietati committit. Hinc Isaac patris gladium cum videret, vnde dolere poterat, est gaudius. Hinc Iephthe filia patris vota sua monte tota gratulatione perfoluit. Panis autem quem pater Christus Iudæis dedit, verus est in lapidem: nõ dantis vicio, sed infidelitate capiētis. Secundò, debet habere fidei rectitudinem, vt credenda non discutat, sed illis adhaereat fideliter. Ioā. 1, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt &c. Vbi August. Credentes filij Dei sunt, & fratres Christi nascuntur. Nam si non nascuntur fratres Christi, quomodo filij Dei esse possunt? Tertio, debet habere affectionis tranquillitatem, vt paci & vnitati sit intentus. Math. 5, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Vbi Aug. Pacifici dicuntur qui omnes animi sui motus componentes & subiicientes rationi, carnalēque concupiscentias habentes edomitas, sunt regnum Dei: in quo ordinata ita sunt omnia, vt illud quòd est in homine præcipuum & excellens, hoc imperet cæteris non reluctantibus, quæ sunt bestis nobisque communia. Atque ipsum quòd excellit in homine, id est, mēs & ratio, subiiciatur potiori, quòd est ipsa veritas vnigenitus Dei filius. Neque enim imperare inferioribus potest quis, nisi se superiori subiiciat. Et hæc est pax quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis: quæ ipsos filios Dei facit. Quia igitur per tria prædicta quis efficitur filius Dei, ideo consequens est vt per illa heres sit Dei. Rom. 8, Si filij & heredes, heredes quidem Dei: coheredes autem Christi. Heredes autem Dei excellit omnia temporalia bona.

Filius patri dicitur deus.

Gene. 27.

Filius Dei dicitur filius.

Filius Dei dicitur filius.

Gene. 27.

A Et ideo istam hereditatem talis filij dandam præuidit Psal. doctoribus ecclesiæ: dicens, *adiciat dominus super vos, & super filios vestros.*

Benedicti vos à domino, quifecit cælum & terram.

Consequenter hic ostendit huius additionis vel hereditatis datorem. Quasi dicat, Ille qui dedit terrenam in antiqua lege, Deus fuit qui illa dare potuit: quia dominus omnium terrenorum, quia fecit terram. Consimiliter dare potest cælestia, quia dominus cælestium, quia fecit cælum. Sic ergo vos benedicti estis à domino in terrenis & in cælestibus: quia ipse fecit cælum & terram. Vel per ista verba vult ostendere, quòd Deus potest beatificare & corpus & animam: corpus in presenti per bona temporalia, eo modo quo hæc beatitudo in temporalibus potest consistere: & animam, in futuro, veram conferendo gloriam. Quòd probat, quia Deus fecit cælum & terram, id est, animam & corpus: ergo vtique quietare potest. Quid enim per terram nisi corpus de terra creatum intelligitur: vide ver. 1444. 1552. Per ipsum verò cælum animas de cælo à Deo creatas, id est, cælestes: quia cælestia capere possunt, in quibus Deus vt in sede habitat. Psal. 10, Dominus in templo sancto eius: dominus in cælo sedes eius. Nec immeritò anima maxime iusta cælum dicitur: vt ostendit Bernard. super illud psal. Psallite Deo qui ascendit super cælum ad orientem: dicens, Est enim cælum qualibet sancta anima: nec immeritò sibi cæli nomen usurpat: vnde origenem dicit. Si enim propter corpus quòd est de terra homo terra dicitur: cur nõ propter animam quæ de cælo est, cælum esse gloriatur: præsertim cum testetur cælesti vitæ naturæ dignitatem & patriæ: Vnum Deum adorat & colit, quomodo angeli: Christum super omnia amat, quomodo angeli: casta est, quomodo angeli, idque in carne fragili, quòd non angeli, sapit quæ in cælis sunt, non quæ super terram. Quid euidentius cælestis originis insignis quàm hominem in regione dissimilitudinis, similitudinem retinere vitæ cælestis: & in terra atque corpore penè bestiali, cælestē ducere vitam? Cælestis sunt ista potentia, non terrena. Et quòd vere cælum ac de cælo sit anima quæ hæc potest cognoscere. Est itaque cæli anima sancta, habens solem intellectum, lunam fidem, stellas virtutes. Stellas ideo virtutes dixerim, quia quomodo stellæ in nocte lucent, sed latent in die: sic vera virtus quæ in prosperis non apparet, micat in aduersis. Illud sane cautelse est, hoc necessitatis. Ideo fidus virtus est, & homo virtutum est cælum vita & opinione conspicuum, fide purum, spe firmum, latum caritate, speciosum contemplatione, pluens verbi diuini pluuiam salutarem, tonans increpationibus, coruscans miraculis. Ad maiorem autem huius cæli euidentiam, sciendum quòd anime sanctæ vel ipsi sancti multipliciter cælis assimilantur: quoniam sicut cæli cæteris corporibus sunt altiores, puriores, clariiores, & aprioris: sic & anime sanctæ. vide deductionem ver. 815.

Cælum cæli domino, terram autè dedit filijs hominum.

Hic ex prædictis ponit differentiã inter antiquam legem & nouam. Vbi notandū quòd dominus noster Iesus

psal. 67.

2026

Christus primitus cœlum suis fidelibus in lege noua promisit: dicens Matth. 3. Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum. Et tales in lege noua per Christum geniti non sunt filij hominum, sed ex Deo nati: nō ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis &c. sed ex Deo nati sunt. Filius autem hominum, id est, sub antiqua lege seruentibus, terra promittebatur: id est, temporalia bona, quibus bona promittebantur. Quantum ergo distat cœlum à terra, tantum lex noua ab antiqua. Et hoc inuoluens ait, Cœlum cœli domino, id est, promittere cœlum cœli, id est, bona cœlestia dare: domino fuit reseruatim. Terram autem dare, fuit concessum filiis hominum: ut puta, ipsi Moyfi & Iosue, qui diuisit eis terram in funiculo distributionis. Dicitur enim cœlum cœli summum cœlorum, scilicet, cœlum empyreum in quo animæ beatificantur. Vel aliter: per cœlum intellige gloriam cœlestem: per terram verò, ipsum infernum qui in medio terræ situatur. vide versic. 108. Vnde infernus terra dicitur. Iob. 10. Terra tenebrosa & operta mortis caligine: ubi nullus ordo &c. Itē nota quod inter homines aliqui dicuntur domini & non serui: & aliqui serui & non domini. Nam seruus dicitur omnis peccator. Ioan. 8. Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Domini autem dicuntur qui soli Deo se subiiciunt: cui seruire, regnare est. Tales enim sunt domini suorum actuum: quibus dicitur Gen. 4. Subtus te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Peccatores autem & serui dicuntur filij hominum, quia imitantur homines nō domini. Nam hominis nomine culpa intelligitur: ut ostendit Grego. li. 4. moral. cap. 17. Quid est ergo, Cœlum cœli domino: nisi gloria aeterna datur: terra autem filiis hominum, id est, infernus peccatoribus deputatur?

Terra promissio dedit Iosue. Psal. 77.

Terra dicitur infernus: cœlum gloria aeterna. Dominus dicitur quislibet iustus: filius hominum, qui libet peccator.

2027 Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum.

Hic ostendit à quibus dignè Deus laudatur. Et primò negatiuè, secundò affirmatiuè: ibi, Sed nos. Quantū ad primum, sciendum quod mors est multiplex: scilicet, bona & mala, & indifferēs. Mors indifferēs est mors naturalis, quæ dicitur indifferēs ad bonum & ad malū: quia de se nec est meritoria nec demeritoria: de qua Psal. 88. Quis est homo qui uiuit, & nō videbit mortem? Secundò est mors bona: qua scilicet quis moritur mundo & uiciis: de qua Rom. 6. Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Sed hic nota quod aliquis mortuus est mundo, & sibi mortuus est mundus: sicut renuncians mundo iustus quem aduersitas mudi persequitur. Aliquis est mortuus mundo, sed sibi uiuit mundus: sicut iustus renuncians mundo: cui tamen prospera mundi succedunt: sicut fuit Abraham, & magni reges & principes iusti. Aliquis nec est mortuus mundo, nec sibi moritur mundus: sicut sunt peccatores mundum amantes, quibus prospera mundi succedunt. Aliquis non est mortuus mundo: cui tamen moritur mundus: sicut miser & pauper, qui mente diligit mundum & ea quæ sunt in mundo: cui tamen non ardent prospera mundi, sed ipsum persequuntur aduersa. Tertio est mors mala. Et hæc est triplex: scilicet, naturæ, culpæ, & gehennæ. vide versic. 320. Ad propositum ergo, hic loquitur de morte culpæ & gehennæ. Mortem culpæ tangit:

Mors multiplex.

Aferitur qui mundo, sed nō caritatis. Moritur qui mundo, & caritatis.

Viuit qui mundo, & caritatis.

Viuit qui mundo, & non caritatis.

A dicens, Non mortui laudabunt te domine: scilicet dignè: quia non est speciosa laus in ore peccatoris. De talibus enim qui in peccato laudant Deum conqueritur Christus, dicens, Hic populus labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me. Consequenter subinfert mortem gehennæ: dicens, Neque omnes qui descendunt in infernum. Existentes enim in inferno, Deum non laudant, sed præ doloribus linguas suas mordentes ipsum blasphemant. De quibus dicitur Apocal. 16, quod manducauerunt Deum cœli, nec egerunt pœnitentiam. Tales ergo mortui & in infernum descendentes, non laudant dominum. Et aduerte quod non dicit generaliter quod nullus descendens in infernum laudet Deum: sed particulariter dicit, neque omnes. quod equi pollet huic, quidam non. Quod ideo dicit, quia tempore suo ante Christi passionem, omnes quantumcumque iusti morientes ad infernum descendebant: & tamen certum est quod illi Deum laudabant: quia erant in statu gratiæ expectantes apertionem cœlestis ianue per Christi passionem sciendam. Ideo non de omnibus descendentes in infernum ait, sed de quibusdam: dicens, neque omnes &c. Et istum intellectum hic ponit glo. quare hoc nō dixit vniuersaliter, sed solum particulariter.

Eccl. 17.

Matth. 23.

Blasphemant dicitur Deo.

Sed nos qui uiuimus, benedicimus domino, ex hoc nunc & vsque in sæculum.

Hic ostendit affirmatiuè à quibus benedicitur Deus, scilicet, à uiuentibus. Et potes de vita distinguere, sicut statim distinctum est de morte: scilicet, quod est quædam vita bona, quædam mala, quædam indifferēs. Vita indifferēs est vita naturalis: de qua Gen. 1. Inspirauit in faciem eius, spiraculum vitæ: & factus est homo in animam uiuentem. Secundò est vita mala: scilicet, criminalis & uiciofa. De qua cuiuslibet peccatori dicitur, Nomen habes quod uiuas, & mortuus es. Alia est vita bona. Et hæc est duplex: scilicet, gratiæ & gloriæ. De quibus omnibus vide diffuse in postillis super Ioan. cap. 9. Ad propositum autem, hic loquitur de illis qui uiuunt vita gratiæ ac vita gloriæ: quia à talibus dignè laudatur Deus. vide versic. 1995. 480. 502. 1636. 1721. 1838. Et nota quod idem est laudare Deum, quod benedicere Deum. Benedicere autem Deum est bene viuere. vide ver. 378. Itē nota quod Deum benediximus multipliciter. ver. 502.

Psal. 115. 116. 117. 118. 119.

PSALMVS CXIII.

Dilexi quoniam exaudiet dominus uocem orationis meæ.

Psalmus iste talem habet titulum, Alleluia. Idem est quod laudate Deum. vide in titulo Psal. 104. Istum autem Psalmum fecit Dauid ad laudandum Deum qui ipsum liberauerat à persecutione Saulis: maxime quando (ut habetur 1. Reg. 23.) Dauid fugiens à facie Saulis se cum suis absconderat in deserto Maon. Ziphæi autem qui iuxta illud desertum habitabant, qui erant de genere Dauid, prodiderunt eum Sauli, promittentes ipsum Dauid tradere in manus Saulis, si illuc ascenderet. Venit ergo Saul cum exercitu magno: & circumdedit locum

2028

Psalmus iste talem habet titulum, Alleluia. Idem est quod laudate Deum. vide in titulo Psal. 104. Istum autem Psalmum fecit Dauid ad laudandum Deum qui ipsum liberauerat à persecutione Saulis: maxime quando (ut habetur 1. Reg. 23.) Dauid fugiens à facie Saulis se cum suis absconderat in deserto Maon. Ziphæi autem qui iuxta illud desertum habitabant, qui erant de genere Dauid, prodiderunt eum Sauli, promittentes ipsum Dauid tradere in manus Saulis, si illuc ascenderet. Venit ergo Saul cum exercitu magno: & circumdedit locum

cum in quo erat Dauid, in modum coronæ, ut nullo modo euadere posset. Et tunc Dauid desperauit posse euadere manus Saulis. Et statim venit nuncius ad Saul, dicens, Festina & veni: quoniam insuderunt se Philisthæi super terram. Tunc Saul coactus, inde recessit, & dimisit Dauid persequi. Et tunc Dauid inde recessit, & habitauit in locis tutissimis Engaddi. Ad propositum ergo: videns se tunc Dauid liberatum de manibus Saulis, à quibus desperabat posse euadere: pro gratiarum actione ipsi Deo & pro laude Dei fecit istum Psalmum, etiam alios ad laudem Dei inuitans. Et hoc sonat Psal. titulus, qui est, alleluia, id est, laudate Deum. Quantum ergo ad sensum literalem, dic vt Nicolaus. Quatum verò ad sensum propheticum, sciendum quod omnes nascimur filij iræ: & post natiuitatem multoties peccantes, per desertum huius mundi errando vagamur: sed pietate Christi, mediantibus suis sacramentis, reducimur ad ipsum, tãquam ad pastorem proprium, & ad eius ouile. Quod alibi præuidens Psal. ait Christo, Psal. 118. Erraui sicut ouis quæ periit: quare seruuum tuum domine. Quod & Christus fecit sua præsentia, suis monitis & exemplis per se & per prædicatores suos. Quod cõsideras Psal. in hoc Psal. de hoc gratias Deo agit. Et tota intentio psal. est, ex hoc nos ad Dei laudem inducere. Quibus uisus, ad diuisionem Psal. accedo. Diuiditur ergo Psal. iste in partes tres: quia primò Psal. in persona peccatoris conuersi ponit suam liberationem: secundò petit suam beatificationem: ibi, O domine: tertio confurgit ad gratiarum actionem: ibi, Conuertere. Prima pars diuiditur in partes quatuor: quia psal. primò ponit suam orationem: secundò Dei miserationem: ibi, Quia inclinauit: tertio status in quo prius erat declarationem: ibi, Circūdederunt: quarto suam præteritam tribulationem: ibi, Tribulationem. Quantum ad primum, sciendum quod differentia est inter bonos & malos: in hoc quod mali plus diligit temporalia quàm spiritualia: & ideo plus accenduntur ad dilectionem benefactoris temporalis quàm spiritualis. boni autem e contrario. Vnde iste iam conuersus ad Deum in persona iustorum clamat, dicens, Dilexi, scilicet, Deum. Et causam subdit, Quoniam exaudivit uocem orationis meæ. Vera enim oratio non petit temporalia principaliter, sed solum spiritualia: dicente Christo, Querite primum regnum Dei &c. Et ideo in hoc quod dicit orationem suam exauditam: ostendit se Deum diligere propter spiritualia bona, non propter temporalia. Et hoc hic notans Glo. dicit, Non parum differt dilectio istius à dilectione infidelium. Diligitur enim Deus etiam ab infidelibus vel peccatoribus: quia bona temporalia eis tribuit. Vnde alibi scriptum est, Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Diligitur autem perfectè, cum animus aduersus nō mouetur: sed spe futurorum bonorum magis in caritate accenditur: quemadmodum iste de se exponit: dicens, Dilexi, scilicet Deum: nō quia me regem vel diuitem fecit, vel quia prospera dedidit: sed quia uocem orationis meæ exaudiet, id est, exaudiuit: spiritualia, scilicet, conferendo: quæ statim exponit inferius. Sed hic cadit dubium, scilicet, an propter beneficium temporale siue spirituale quis plus Deum teneatur diligere quàm sine beneficio. Et uidetur quod non: quia nullus tenetur plus Deum diligere quàm possit: quia nullus ad impossibile potest obligari. Sed quilibet etiam sine beneficio tenetur Deum diligere quantum potest:

A quia ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus uiribus: ut habetur Matth. 22, & Mar. 12. Quod exponens Augustinus primo de doctrina Christiana, ait, Deum ex toto corde diligere præcipieris, ut omnes cogitationes tuas, ex tota anima tua, ut omnem uitam tuam, & ex tota mente tua, ut omnem intellectum tuum in illum conseras à quo habes ea quæ confers. Nullam ergo uitæ nostræ partem reliquit quæ vacare debeat, & quasi locum dare, ut alia re velit frui: sed quicquid ad diligendum uenerit in animam, illuc rapiatur quod totus dilectionis impetus currit. Tunc est enim optimus homo, cum tota uita sua pergit in incommutabile bonum. Ex quibus apparet quod quilibet Deum tenetur diligere quantum potest. Præterea, bonitas diuina est ratio immensa, mouens nos ad dilectionem Dei: ergo non plus mouere debemus ad Dei dilectionem ratione beneficiorum, quæ ratio est finita: sicut & beneficia collata sunt bonitatis finitæ. Aliter enim finitum additum finito faceret ipsum minus: quod est contra Philosophum 3. Physicorum. Ad oppositum, uidetur hic Psal. qui dicit Deum se diligere propter beneficium exauditionis, dicens, Dilexi, quoniam exaudivit dominus &c. Respondeo quod ista questio est similis illi, qua queritur, utrū Christus nostram salutem magis meruerit per actum suæ passionis, quàm per actum suæ incarnationis fecerat. Et respondet doctores, quod Christus per plura merita vel actus meritorios nostram salutem potuit mereri: sed non per maius meritum quàm fecerat in principio per actum suæ incarnationis: quia quilibet actus suus erat infiniti meriti. Sic in proposito, dico quod tenemur ad dilectionem Dei toto corde, tota anima &c. & hoc ratione suæ infinitæ bonitatis: nec ad hoc magis obligari possumus, sed bene pluribus rationibus: non tamen magis, Ratione ergo beneficij à Deo recepti teneris Deum diligere, id est, noua ratione obligaris ad dilectionem Dei quàm ante, sed non magis: quia ante etiã infinitè obligabaris. Et hæc est intentio Grego. in homil. dicens, Cum enim augentur dona, rationes crescunt donorum. Et magis ex donis obligaris: & sic hoc extensiuè, scilicet, pluribus rationibus.

Quia inclinauit aurem suam mihi: & in diebus meis inuocabo.

Hic consequenter ostendit Dei miserationem. Vbi notandum quod cum Deus non sit corpus, & per consequens nec membra corporalia habeat: ideo oportet hic aurem Dei aliud intelligere quàm sit auris instrumentum corporale auditus. Notandum ergo quod auris in nobis dicitur instrumentum corporis, quo aliorum percipimus uoces. Sic spiritualiter auris Dei dicitur illud per quod nostra percipit uota, & orationes exaudit. Orationes autem nostræ exaudiuntur per Dei filium. Et hinc est quod ecclesia suas orationes per Dei filium terminat: dicens, Per dominum nostrum Iesum Christum. vide ver. 1439. Et ideo ipse Dei filius auris Dei dicitur. Sola enim Dei sapientia, cordis nostri uota intelligere & audire potest: quia solus Deus corda scrutatur. Cum ergo filius Dei sit sapientia Dei, & sapientia Dei sit auris Dei: consequens est ut filius Dei sit auris Dei. Et istam aurem libi per incarnationem inclinari postulabat Psal. dicens, Inclina aurem tuam mihi, & exaudi uerba mea, id est, inclina & mitte filium tuum ad susceptionem nostræ humanitatis. Et istam aurem nobis iam inclinatam

Auris Dei est filius Dei.

Psal. 16.

nunc ostendit Psal. dicens, Quia inclinauit aurem suam... Inclinationis se Christus pro nobis multipliciter... Phil. 2... Luc. 21... Dan. 9...

infernalis. Et hoc notans, ait, Et pericula inferni inuenerunt me. Et aduerte quod licet malum culpae...

Tribulationem & dolorem inueni & nomen domini inuocaui.

Hic exponit suam tribulationem. Sed forte dices, Videtur quod iste textus contrarietur...

1031 Circumdediderunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me.

Hic ut maiorem Dei ostendat gratiam, declarat statum in quo prius erat. Vbi nota quod dolores mortis dicuntur illi ex quibus mors sequitur...

in quo eram, peccata me circumdantia: verti me ad statum penitentiae: per tribulationem habendo contentionem, per dolorem meipsum puniendo...

promittimus, bene nos facere spondemus: cum vero abstinentiam cruciatumque; carnis nostrae vouemus, male ad praesens nos nobis facere iuramus...

A suam me vocauit a vitis: iustus, quia hic me castigat & punit pro vitis, ne flagellet in perpetuum. Et omnibus istis modis misericordiam suam nobis ostendit...

Custodiens paruulos dominus, humiliatus sum, & liberauit me.

Hic allegat meritum quo Deus liberat animam & beatificat. Vbi sciendum quod inter omnes virtutes humilitas maxime exaltat hominem in gloria...

O domine libera animam meam, misericors dominus & iustus: & Deus noster miseretur.

Hic consequenter Psal. petit beatificari a Deo. Et primo petit praemium: secundo allegat meritum: ibi, Custodiens...

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi.

Hic confurgit ad gratiarum actionem. Hic enim Psal. loquitur animae suae, ut hic ly anima sit casus vocatiui, & non accusatiui...

Inclinatio simplex.

Inclinatio se Christus pro nobis multipliciter.

Phil. 2.

Luc. 21.

Dan. 9.

1031

Dolores mortis inquit peccata.

Luc. 16.

Pericula inferni inuenerunt me.

Inclinatio se Christus pro nobis multipliciter.

1033

Hic consequenter Psal. petit beatificari a Deo.

Dolores mortis inquit peccata.

Luc. 16.

Poenae & aduersa nos ad gloriam trahunt.

Greg. 16. moral. cap. 18.

Hebr. 12.

Humilitas gloriam meretur.

Humilis in gloria.

Custodiens paruulos dominus, id est, dominus ut pastor custodit humiles, quos grandes quarit in gloria.

Aduersa hic patimur, sed in Deo requiescimus & conuolamur.

requies esse non potest, quia multis laboribus plena ut dictum est versic. 2033. Et quanto quis plus in mundo conuersatur, tanto pluribus subiicitur laboribus. Quanto autem quis plus mente mundum deserit, tanto amplius quiescit interius. Et hoc est quod dicebat saluator, In me pacem habebitis: in mundo autem, pressuram. Quia quamuis mundus pressuris prematur exterius, anima tamē per cōtemplationē a mūdo separata, quiescit interius. Quod bene considerans scriptura dicit, quod Deus dedit carmina in nocte, id est, requiem in pressura & tribulatione. Vnde Greg. prædicta verba exponēs, ait, Carmē in nocte est leticia in tribulatione, quia est pressuris temporalibus affligimur, sed iam tamen de aternitate erigimur vel gaudemus. Carmina in nocte Paulus prædicabat, dicens, Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Carmen in nocte Dauid assumpsit qui dicebat, Tu es mihi refugium a pressura quæ circumdedit me: exultatio mea, eruo me a circumdantibus mei. Ecce de nocte pressuram nominat: & tamen liberatorem suum inter angustias exultationem vocat. Foris quidem nox erat in circumdatione pressuræ: sed intus carmina resonabāt de consolatione leticia. Quia enim ad aterna gaudia redire non possumus nisi per temporalia detrimenta, tota scriptura sacre intentio est, ut spe manentis leticiae nos inter hæc aduersa transitoria corroboret. Vnde Ezechiel propheta librum se accepisse testatur, in quo scriptæ erant lamentationes, carmē, & v. Quod enim libro hoc, nisi diuina eloquia figurantur? Quæ quia nobis lacrymas luctusque præcipiunt, lamentationes in eo scriptæ referuntur. Carmen quoque & v. continet, quia sic de spe gaudium prædicant, ut in præfenti tamen pressuræ atque angustias indicent. Carmen & v. continet, quia si illud dulcia appetimus, primum necesse est ut hic amara toleremus. Carmen & v. dominus discipulis prædicabat, dicens, Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis: in mundo autem pressuram habebitis. Ac si aperte diceret, Sit vobis de me interius, quod consolatio reficit: quia erit de mundo exterius, quod feruendo grauiter premit. Ex quibus apparet quod a laboribus mundi requiescere non valemus, nisi nos ad requiescedum in Christo per cōtemplationem vertamus. Et hoc est quod Psal. suæ animæ consulit, dicens, *O anima mea conuertere in requiem tuam*, quæ requies Christus est: ipso dicit, Venite ad me omnes qui laboratis, &c. sequitur, & inuenietis requiem animabus vestris. Et quomodo in hanc requiem debeat conuertere, nisi per gratiarum actionem, cogitando & confitendo gratias a Deo recipias? Et hoc est quod subdit, *Quia dominus benefecit tibi*. Quali dicat, Hoc confiteri corde & ore, scilicet, quod dominus benefecit tibi, vocando te a vicis, iustificando per gratiam, & eleuando per spem.

Quia eripuit animam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu.

Hic beneficia recepta recollit. Vbi nota, quod potissima sunt tria Dei beneficia: quorum vnum cōfessio in præfenti, & duo in futuro. Primum quod confert in præfenti, est quando nos iustificat, & de peccato ducit ad gratiam. Et istud notans Psal. dicit, *Quia eripuit animam meam de morte*, scilicet peccati. Et quamuis omne peccatum mortale mortem

inferat animam, hoc tamen maximè facit peccatum infidelitatis. Eripit ergo Deus animam de morte, quando infideles vocat ad fidem. Et hoc est quod hic Gl. August. dicit, Mors est infidelitas. Vnde dominus in euangelio dicit, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Et alibi, Non mortui laudabunt te domine. Iam ergo iste ab infidelitate habet animam ereptam a morte, eo ipso quod ex infideli factus est fidelis. Quia sicut hominus ait, Qui credit in me, tranlit de morte ad vitam. Potest etiam intelligi de crepto a quo unquam peccato mortali, & ad vitam gratiam reduto: vt talis dicat agendo gratias Deo, *Quia eripuit animam meam de morte*. Quod ideo dicit, quia solus Deus animam iustificare potest ad vitam gratiam. Alia autem duo beneficia nō sunt in vita præfenti, sed in vita futura. Quorum primum est omnium miseriarum cessatio. Quibus enim in præfenti semper sit miseriarum & tribulatio, in beatitudine tamen erit sine omni miseria consolatio. Quod notatur Apoc. 7, vbi de sanctis dicitur, Non esurient neque sitient amplius. Et hoc quo ad miserias naturales: cuiusmodi sunt fames & sitis. Neque eadem super illos sol, neque vllus. Et hoc quo ad miserias accidentales: cuiusmodi sunt ardores febrium, & æstus concupiscentiarum. Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum. Et hoc quo ad miserias spirituales: sicut est plangere peccata præterita, timere futura: quia quamuis in patria beati recordentur de malis & peccatis eorum, tamen ex hoc ibi non recipient dolorem, quia solam istis considerabunt Dei misericordiam, quæ eos de tantis malis liberabit. Sicut quis cum fuit in periculo mortis, & se liberatum considerans: non dolet, sed gaudet de sanitate recepta. Sic sancti considerabunt tam intensè misericordiam Dei in ipsorum iustificatione, quod non ad lacrymas ex ipsorum peccatis inducentur, sed ad gaudium & gratiarum actionem. Et istud beneficium notans Psal. ait, *Eripuit oculos meos a lacrymis*. Et hic accipitur præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ. Vnde de beatis dicitur, Auferet Deus omnem lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra. Secundum beneficium de futuro est in bono confirmatio: quia beati ita in bono eorum cōfirmati, vt amplius per aliquod peccatum nō possint cadere: quia si cadere possent, semper de casu suo haberent timere & dubitare, quæ sine pena in eis esse nō possent, quæ felicitati patriæ repugnat. Et hoc notans Psal. hic ait, *Eripuit, id est eripuit pedes meos a lapsu*, per pedes intelligēs intellectum & voluntatem quibus totus homo interior cōstituitur & agitur. Vnde in persona cuiuslibet beati, Psal. loquitur, dicens, Reddam laudationes tibi, quoniam eripuisti animam meam de morte, pedes meos de lapsu: vt placeam coram Deo in lumine viuentium.

Placebo domino in regione viuorum.

Hic vltimè spe beatorum se futurum prædicat. Vbi notandum quod multo plex est regio, scilicet duplex in ista vita, & duplex in alia. In ista vita est regio peccatorum, & regio deuotorum. In alia vita est regio damnatorum, & regio beatorum. Primum hic est regio peccatorum. Mundus enim iste quædam regio lata est & spaciōsa: quam mente inhabitantes, dissimiles & longinqui sunt a patre cœlesti. In cuius figura dicitur de filio prodigo, quod a filio prodigo congregatis omnibus, abiit in regionem longinquam.

inquibusque dissipauit omnia sua, &c. Quæ enim est regio longinqua, nisi mundus iste cum suis concupiscentiis & voluptatibus: quæ regio in ipsa mente manentes elongat a Deo: non quidem loco, sed similitudine. Vnde verba prædicta exponēs Gualfred. ait, Prodigus filius abiit in regionem longinquam: non est localis istius regionis elongatio, siquidem cum non sit locus, vbi non sit Deus: sed per noxiam dissimilitudinem in longinquam devenimus regionem. Cum enim nullus sit vnquam vel tenuissimus motus a ratione quantulumcumque extraneus, qui diuinam possit attingere mentem: quanto magis & grauiora peccata elongant regionem nostram a Deo, &c. Vnde iste mundus est regio deserti, a qua ventus vehemens irruit, & domum conscientie funditus destruit. de qua dicitur Iob 1, Ventus vehemens irruit a regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt. Regio deserti est mundus iste: qui cum a Deo deseritur, a nullo inhabitatore colitur. Domus est conscientia nostra, quæ in quatuor angulis, id est in quatuor virtutibus sustentatur, scilicet iustitia, prudentia, fortitudine, & temperantia. Sed ventus a mundo irruens, scilicet tentationis, valde concutit quatuor angulos domus: dum amore mundi iustitia deseritur, & conuertitur in fraudem: prudentia deseritur & conuertitur in astutiam vel malitiam: fortitudo deseritur & conuertitur in molliciem carnis & voluptatem: temperantia deseritur & conuertitur in ventris ingluuiem. Quibus angulis sic concussis, liberi moriuntur: quia omnia bona meritoria mortificantur. Secunda est regio deuotorum, scilicet Deo seruientium. De qua dicitur Iohel 1, quod flamma succedit omnia ligna regionis. Ligna istius regionis sunt sancti, de quibus dicitur Psal. 1, Et erit tanquam lignum quod plantatum est, &c. quæ ligna succenduntur a flamma diuini amoris. Tertia regio est damnatorum, de qua Hierem. 31, Circuitus vniuersam regionem mortis. Dicitur enim infernus regio mortis, quia ibi mors perpetuè regnat. Quarta est regio beatorum, in qua omnes beati gaudent & regnant cum Christo: ad quam ascendit Christus, vt regnum a dextera patris sibi reciperet. De quo dicitur, Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum. Et ista dicitur regio viuentium, quia ibi est perpetua vita. Et de ista nūc ait Psal. *Placebo domino in regione viuorum*. Quod ideo dicit, quia in præfenti vita nullus Deo plene placere potest, quia nec sine peccato permanere: sed ibi omni peccato extincto, perficitur charitas, quæ nos Deo placere facit. Hic enim multa Deo placent: vt dictum est versic. 124, sed non plene: sed in patria summè quilibet Deo placebit. Sapient. 4, Deo placens dilectus factus est.

PSALM. CXV.

Redidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis.

Hic Psal. 115, secundum multos doctores, nullum habet titulum, nec in Hebræo nec in Latino. sed secundum magistrum in gl. habet titulum, qui talis est, Alleluia. Qui titulus multoties superius expositus est: & maximè in titulo Psal. 104. Idem

enim est quod Laudate Deum. Quæ merito huic psalmo præponitur, quem fecit Dauid liberatus a persecutione Absalonis filij sui, cōfitemens peccata sua, & Deo gratias agendo de sua liberatione. Et ideo, quantum ad sensum historicum, est sciendū, quod in illa persecutione tria maximè leguntur de Dauid, scilicet primò quia peccauit decipiendo, scilicet ipsum Miphibosech: quæ iniuste hæreditate sua priuauit; secundò humilis fuit paciēter tolerando: tertio deuotus fuit gratias agendo. Et secundum ista Psalmus iste diuiditur in tres partes, quia primò ponitur primum: secundò secundum: ibi, *Quid retribuam*: tertio tertium: ibi, *Vota mea*, &c. dic vt Nicolaus. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum quod iste Psal. est vox sanctorum martyrum pro Christo & eius fide passorum. Ipsum enim martyrium aliqua præcedit per modum dispositionis, aliqua concomitantur per modum expositionis, & aliqua cōsequuntur per modum utilitatis & præmiationis. Et secundum hoc Psalmus iste diuiditur in tres partes: quia primò ponitur martyrum dispositio: secundò martyrum expositio: ibi, *Quid retribuam*: tertio martyrum utilitas & perfectio: ibi, *Dirupisti*. Quantum ad primum, sciendum est quod tres virtutes maximè ad martyrium pro Christo disponunt hominem: sine quibus quis passus, etiā martyr, nō diceretur. Et secundum hoc prima pars diuiditur in tres: primum est fidelis credulitas: secundum est virtutis humilitas: ibi, *Ego dixi*. Quatum ad primum, sciendum quod sine fide & credulitate, quantumcumque quis ab infidelibus patitur, martyr non est censendus. Vnde etiam quis extra ecclesiam existens pro Christi nomine patitur, vt puta hæreticus, martyr non censetur, vt habet textus, dist. 90, neque. Et hoc est quod ait Gregor. super illo verbo Iob 28, *Est locus auro*, in quo conflatur. Nam sape pro Iesu domini ac redemptoris nostri nomine multa patiuntur hæretici, seque eisdem passionibus eius fieri martyres sperant. Quibus nūc voce sancti viri dicitur, *Auro locus est*, in quo cōflatur. Nā quicumque extra vnitatem ecclesie patitur, penam quippe pati potest, sed martyr fieri non potest: quia locus est auro, in quo conflatur. Quid itaque ad hoc hæretici dicitis: cōflari per afflictionem carnis, vel etiam per martyrium vultis: sed locum in quo cōflari debeat nescitis. Audite quod sancti prædicatoris voce dicitur, *Est auro locus*, in quo cōflatur. Hunc ergo cōflationis locum querite: hanc fornacem qua aurum aptè purgari valeat inuenire. Vna est ecclesia, in qua quisque cōflari voluerit, ab omni poterit peccatorum sordē purgari. Siquid pro Deo amaritudinis, siquid tribulationis extra hanc positi sustinetis, incendi poteritis: non tamen purgari. Dicat Hieremias, dicat quomodo cōflationis vestre ignis omni virtute sit vacuus. Frustra cōflauit cōflator: malitiæ enim eorum non sunt cōsumptæ. Ecce ignis exterius cōflans & dura passionis admouet penam: & tamen erroris non excoquit culpam. Tormenta crudelium dat penam: & bonorum non facit incrementa meritorum. Huius etiam cōflationis ignis qui extra catholicam tolerat ecclesiam, quam nullius omnino virtutis sit, Paulus insinuat Apostolus dicens, Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem nō habeam, nihil mihi prodest. Alij quidem praua de Deo sentiunt, alij recta de auctore retinent: sed vnitatem cum fratribus non tenent. Illi errore fidei, isti

istis vero schismatis perpetracione diuisi sunt, &c. Ex quibus apparet quod ad verum martyriū primū fidei rectitudo, ut recta de Deo cū ecclesia credat: & cum hoc requiritur etiam vnitas cū proximo, ut recta quæ credit proximum doceat. Et ista duo notat Psal. in persona martyrum, dicens, *Credidi*, propter primum: propter quod locutus sum, quo ad secundum. Et hæc est intentio Gl. hic dicitis, *Credidi*, scilicet verè & perfectè, quod credit ecclesia. Propter quod locutus sum, quia credenti necesse est loqui. Non enim perfecte credit qui quod credit nō loquitur. Piger est ille seruus & inuidus: sed fidelis seruus, quod accipit, impendit, & lucratur alios. Hic verus & cōgruus ordo: prius credere, & postea loqui: ne nondum credens audeat loqui, sed fidem sequatur confessio. Et notandū quod non ait, *Credidi*, & locutus sum: sed *Credidi, propter quod locutus sum*, qui non tantū credidit cetera quæ fides exigit, sed simul eum illis credidit quod præmium loquendo sperare, & quod pœnam tacendo timere deberet. Vnde loquendo quidam amor ex præmio innuitur: & necessitas ex pœna inducit. propter quod ait, *Credidi, propter quod locutus sum*. Sed attende quod multi credūt, & tamen tacēt ex diuersis causis. quandoq; timore temporalium rerum, ne illas perdat. Et talis est similis seruo qui abscondit pecuniam domini sui, quandoq; timore voluptatis carnalis, ne illa priuetur. Et est similis seruo qui reposuit pecuniam domini sui in sudario, quandoq; timore infamie & enotmitatis: quia scilicet scit se indignū. vnde Psal. 49, Peccatori autē dixit Deus, *Quare enarrasti*, &c. quandoq; timore ignorantie: quia non intelligit quæ credit. vnde Esa. Principes vestri omnes cæci sunt: cænes muti, non valentes latrare, quandoq; ratione humilitatis & simplicitatis bonæ. ut Hierem. 1. Et dixi, a. a. domine Deus, ecce nescio loqui, &c. quandoq; ratione indispositionis auditoris incapacitate. vnde dominus Ioan. 16. Adhuc habeo multa vobis loqui: sed non potestis portare modō. Item notandū quod illa quæ sunt fidei diuersimodè credi possunt. vide versic. 776. Sequitur secundum requisitum ad martyriū, scilicet virtus humilitatis. Vnde sequitur, *Ego autem humiliatus sum nimis*, quia nisi quis paruulus sit per humilitatem, animam nō potest dare pro Christo: Vel aliter: ut hic humilitas stet pro pœna: sicut Psal. 43. dixit, *Humiliasti nos in loco afflictionis*. Et sic est sensus: ut verus martyr dicat, *Ego autem humiliatus sum nimis*, id est passus sum multas tribulationes propter verbum Dei quod fideliter impendebam.

2039 Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax.

Hic ponitur tertium requisitum, quod est confessionis sinceritas. Vbi notandum quod mendacium non solum stat in verbis: quando quis scilicet vnum dicit, & aliud habet in corde: sed etiam in factis. immō quāto facta sunt maiora quā verba, sic & mendacia rerum sunt maiora quā verborum. Realiter enim omnis res dicitur mendax quæ vnum præterit exteriis, & aliud existit interioris. Sic aurum sophisticum, est aurum mendax. Sic hypocrita quilibet est mendax: sic quilibet peccator dicitur mendax, quia imaginem Dei præterit. & quia peccator, imago dæmonis existit. Cum ergo omnis homo, ratione saltem corporis, tendat ad iudicium & terram, & exteriori figura præterdat se

tendere ad superiora: quia inter cætera animalia corpus erectum habet, quo præterit solum diuinam se querere. hinc est quod omnis homo dicitur mendax. Et hanc veritatis confessionem ostendit Psal. dicens, *Ego dixi in excessu meo, &c.* Vbi notandum quod excessus mentis idem dicitur quod extasis. quādo quis scilicet ponitur extra statum suæ mentis. Quod duobus cōtingit modis. aut scilicet cum mens ingenti pauore mortis vel alicuius gravis periculi concutitur: & cōcussa, quasi extra se ipsam ponitur. Et sic dicitur Psal. 30, *Ego dixi in excessu mentis meæ*. Proiectus sum à facie oculorum tuorum. Fit secundò ex contemplatione supernorum: quando scilicet mens rapitur ad superna contemplanda: vel ex aliqua inspiratione sibi superna reuelante. Sic in excessu mentis fuit Paulus, quando vsq; ad tertium cœlum fuit raptus: ut nesciret anima eius vnita esset corpori, vel extra corpus. Hic ergo accipitur excessus, non pro pauore quo mens alienatur: sed pro mente rapta. quando scilicet aliqua inspiratione reuelationis iussu assumitur. ut cum homo sic se ipsum cognoscit, ut sciat nihil boni proprium habere à seipso. Et sic confitetur Psal. in excessu, quod omnis homo mendax: quia scilicet aliquid esse se ipsum ostendit, cum tamen à seipso sit nihil. Et hoc est quod ait Apōstolus ad Galat. 6, *Qui se existimat aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit*: & per consequens mendax est. Sed ex isto textu Gregor. facit vnum sophisma contra Psalmistam. lib. 22. moral. dicens, *Psalmist ait, Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax*. Cui respondere potest, id est contra quam sic argui potest, Si omnis homo mendax, ergo & tu. falsa ergo erit sententia, quam ipse mendax protulit: dicens, *Omnis homo mendax*. Si verò ipse sit non mendax: vera iam sententia non erit: quia dum tu verax es, non omnis homo cognoscitur mendax. Et respondet: Sed notandum quod præmittitur, *Ego dixi in excessu meo*. Per excessum ergo mentis, etiam se ipsum transit, cum de hominis qualitate diffiniuit. Ac si aperte dicat, *De falsitate omnium hominum inde veram sententiam protuli*: vnde ego ipse super hominem fui. Intantum ergo & ipse mendax, in quantum per excessum mentis super hominem, &c. Et nota quod aliud est mentiri, aliud fallum dicere. versic. 44.

2040 Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?

Hæc est secūda pars in qua ponitur martyrium expositio, scilicet quando mente se disponit ad martyrium pro Christo. Vult ergo hic Psal. ostendere quod multipliciter quilibet se martyrio exponere debet pro Christo. Et primò ratione: secundò affectione: ibi, *Calicem salutaris*: tertio operatione: ibi, *Vota mea*: quarto obligatione: ibi, *O domine*. Quāto ergo ad primum, vult Psal. per rationem ostendere nos promptos debere esse ad patendum pro Christo: quia aliter peccatum ingratiudinis non possumus euadere. Recompensatio enim beneficii recepti debet esse iuxta proportionem beneficii & beneficiari. Nos autem propter peccata nostra eramus subditi diaboli, æternæ pœnæ deputati, & infectione culpæ maculati: sed Christus hoc totum quod perierat redemit, & bonum pro malo nobis retribuit. Quæ ergo recompensatio potest

potest esse sufficiens, nisi ut nos totos sibi debito res cognoſcamus? Quicquid enim minus reſpoſdares non debito reſcōpenſares. Et hoc est quod ait, *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi*? quali dicat, nisi meipſum. Et aduerte quod non ait, *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi*, sed *Quid retribuam pro omnibus quæ retribuit mihi*? Vbi nota quod differentia est inter retribuere & tribuere. Nam tributio est vbi ex parte recipientis nullum præceſſit meritum, ad hoc nec demeritum. Et sic Deus tribuit nobis esse per creatiōnem, electiōnem per æternam prædeſtinationē. Sed retributio præſupponit aliquid in recipiente bonum vel malum, pro quo aliquid reddatur. ut puta pœnitentiam vel pœna. Dicens ergo, *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi*: solum notat quod dominus bona pro operibus nostris nobis reddidit. Considera quid in nobis præceſſerit: certe non nisi peccata & mala, quibus homines mala reddunt: quin immo sæpe mala pro bonis. Deus autem non sic, sed pro malis bona nobis retribuit: quia pro nobis factus homo, humiliatus vsq; ad mortē crucis, mortuus. Si ergo bona pro malis tibi retribuit, quāto amplius tu ei bona pro bonis retribuere debes, ut te pro ipſo exponas martyrio: sicut ipſe pro te se exposuit: quin immo sibi teipſum retribuens, non tuum, sed suum sibi reddis: non sibi proficis, sed tibi. Et nota quod multæ sunt spēs retribu-tiōnis, sicut redditiōnis. vide versic. 67. & 75. Istū versicūlum postea factans Beati. non tamen seruans distinctionem prædictam inter retribuere & tribuere, dicit, *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi*: quod me fecit de nihilo: quod gratis, & me in tanta dignitate cōdidit: quod debitum magnum dilectiōnis ostendit. Ceterum quāto putamus adiectum beneficii, & eum homines & iumenta saluauit: Nos dico qui peccando comparati iumentis inſipientibus, mutauimus gloriam nostram in similitudinē vituli comedentis fenem. quod si totum me debeo pro me facto, quid addā pro me reſecto, & sic reſecto: Nec enim tam facile reſectus quā factus. Dixit enim, & facta sunt omnia. At verò qui me semel dicendo fecit, in reſectōdo profectus & fecit multa, & gessit mira, & pertulit dura: nec tantū dura, sed etiam indigna. In primo opere me mihi dedit, in secūdo, se. Et vbi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus, me pro me debeo, & his debeo. Quid ergo Deo retribuam pro se? Nam etiā me milies repedere possem, quid sum ego ad Deum? Quid ergo retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?

2041 Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.

Hic se Deo exhibet per affectionem & voluntatem. Cum enim quæteret superius, dicens, *Quid retribuam domino* &c. non inuenit quod aliquid retribuere possit ex his quæ gratis recepit à domino. Et nota quod calix est triplex quem Deo debemus reddere: scilicet calix consecrationis Christi sanguinis: calix passionis Christi hominis: calix pœnitentiæ contriti hominis. Primum calicem accipimus cum digne Christi corpus & sanguinem sumimus, & Christo per fidem copulamur. Secundum calicem accipimus quando mortem quam pro nobis Christus tulit, pro gloria nominis sui

patiendo, sibi reddimus. Sed tertium calicem accipimus, quādo nosmetipſos pro eius nomine affligimus. Sed quāto ad literam spectat, maxime de calice passionis Christi intelligitur. ut eius passionē & mortē in corde semper accipiamus: & pro ipſo mori si articulus requiratur, patari voto sumus. Et attende quod ait, *Calicem salutaris*. salutare enim dicitur Christus. Lucæ 2. quia viderūt oculi mei salutare vestri. Et sic calix salutaris est calix Christi. Vnde August. istum locum exponens ait, *Querit iste quid retribuam domino: & non inuenit nisi ex his quæ dominus retribuit sibi*. Vnde ait, *Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo*. O homo peccato tuo mendax, sed dono dei verax, & ideo iam non homo: quis dedit tibi calicem salutaris, quem accipiens & inuocans nomen domini, retribuens et pro omnibus quæ retribuit tibi? Quis nisi ille qui ait, *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum*? Quis dedit tibi imitari passiones suas, nisi qui pro te passus est prior? &c. Iste calix est via sine qua nemo venit ad patriam: ut ostēdit Gregor. super illo verbo Iob 24. Oculi eius in viis eius: dicens, *Vias gloriæ sequentium oculis monstrabat veritas*, dicens, *Si quis mihi ministrat, me sequatur*. Ad has vias tumentia discipulorum corda reuocabat, cum locum iam gloriæ quærent, sed eiusdem gloriæ iter ignorarent: dicens, *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum*: Confessionis quippe illius celsitudinem à dextris sinistrisq; quæserant: sed quāta ad hanc itineris esset angustia non videbant. Vnde & eorum oculis imitandus calix passionis mox obicitur: ut videlicet si ad sublimitatis gaudia intenderent, prius vias humilitatis & passionis Christi inuenirent. Et sic voto dicent, *Calicem salutaris accipiam* &c. Et attende quod sine isto calice martyrij & imitationis Christi, nullus potest saluari: non quidem intelligendum sine martyrio morte corporis consumato, sed voto, si expediens fuerit. Verus enim martyr dicitur qui voluntate paratus est pati pro Christo, etiam si passio non sequatur in opere. quoniam aliud est, martyrium deesse voluntati, & aliud, voluntatem deesse martyrio: ut ostenditur de pe. dist. 1. nunquid Caim. In isto ergo versiculo agitur de voluntate martyrij, & in sequenti agitur de opere martyrij consumati.

2042 Vota mea domino reddam coram omni populo eius: preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

Hic consequenter agitur de martyrio operis recepto pro confessione nominis Christi. Vbi notandum quod confessio nominis Christi non sufficit in corde vbi persecutionis articulus iurat, nisi etiam sit publica & in voce. Et hoc notans hic Psal. ait, *Vota mea reddam domino coram omni populo eius*: non solum in corde. Vel votum quod habebat quis martyrij in corde: quando articulus exigit, publicè mortem tolerando debet implere. Vnde hic ait Glosa, *Vota mea domino reddam*, id est calicem quem prius habebam in desiderio reddam ipſo actū: & hoc publicè coram omni populo eius, ut exemplum capiant vnuerſi. Et cur hoc ita faciat, subdit causam. *Quia preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius*. Et vere preciosa, quia emittit eam sanguine suo, quem primò fudit pro salute seruatorum: ut pro domini nomine serui sum fundere sanguini

Matth. 25.

Esa. 36.

Humiliari idem est quod pati.

Excessus mentis

Calix multus

Calix passionis Christi

Calix passionis non est via ad gloriam.

Gregor. lib. 17 moral. c. 4.

Ioan. 11.

Matth. 20.

3. Mo. 1.

Martyr qui est, dicit & voto & facte.

Confessio nominis Christi debet esse publica.

sanctum dubitarent. quod tamen ad eorum utilitatem non domini proficeret. Et vere preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, quia ipsi de morte transeunt ad vitam, de labore ad requiem, de merore ad letitiam, de spe ad rei possessionem, de fide ad claritatem Dei visionem. Et hinc est quod martyres plus honorantur post mortem quam ante. Unde Gualfredus super Apoc. ait. Felix martyr qui per quod mors corporis vincitur: nec modo ut non sit noxia, sed magis sit preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, quia sicut dum viuunt qui recte sapiunt, ad die noctis semper oculos cordis intendunt: sic memoria sanctorum in die mortis eorum celebratur festiuatur. Celebratur eorum memoria, cum presentia tollitur: nec modo ipsos quos mortis causa, non poena martyres facit, illustrat: sed & omnes qui perseverant usque in finem operum Dei, custodia victoriosa coronat. Beati siquidem mortui qui non solum pro domino, sed etiam qui in domino moriuntur.

O domine quia ego seruus tuus ego seruus tuus & filius ancillae tuae.

Hic ostendit se debitorem Christo, ut seipsum pro ipso morti exponat. Si enim seruus ab aliquo emptus pro domino suo se exponere debet, quanto magis nos pro Christo debemus exponere, qui nos emit sanguine proprio, non auro vel argento? Et hanc rationem facit Apostolus, dicens, Non estis vestri, id est vestrae potestatis, sed Dei qui vos redemit a diabolo. Empti enim estis pretio magno, id est sanguine Christi. Portate ergo Deum in corpore vestro, id est omnem poenam & molestiam corporis etiam usque ad mortem pro ipso sustinere debetis. Et hanc eandem rationem facit Psal. dicens, Non mirum si reddam vota mea domino coram omni populo, ratio: quia domine ego sum seruus tuus &c. id est a te tuo sanguine emptus. Unde Augustinus. Confiteatur ergo conditionem suam mancipium tanto precio comparatum: & dicat, *O domine, ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillae tuae.* Verissimo autem domino verissimum famulatum debemus: ut ei non necessitate, sed voluntate seruiamus. Et bis dicit, *ego seruus tuus*: quia duplici ratione serui sumus Christi: & quia ab eo creati, & quia ab eo redempti. Sed quia nullus animam suam potest dare pro Christo, ut sic verus Christi martyr: nisi in unitate maneat ecclesiae: ut dictum est versic. 20; 8. ideo subdit, *Et filius ancillae tuae*, id est ecclesiae: quae ancilla dicitur dum seruit: sed sponsa, dum iungitur sponso. Aliter enim non esset martyr nisi filius esset ancillae. Qui enim sunt extra ecclesiam, et si se dicunt seruos Christi & martyres, ut heretici: non tamen vere sunt serui neque martyres. Dicat ergo Deo seruus iste, Multi se martyres dicunt, multi seruos tuos, quia nomen tuum habent in variis erroribus existentes: sed quia praeter ecclesiam tuam, sunt, non sunt filii ancillae tuae: ego autem seruus tuus & filius ancillae tuae. Et nota quod ecclesia merito dicitur ancilla Dei. Nam vera ancilla dicitur nomen personae seruentis: quoniam ancilla dicitur ab an, quod est circum, & cillo eillas, quod est mouere, inde ancilla: quia circumquaque seruiendo mouetur ad nutum dominantis. Et quantum ad hoc, notandum quod ancilla in suo seruitio sex conditiones debet habere, quas habet ecclesia. Deo seruando: propter quas ancilla domini dicitur. Debet enim ancilla esse in conuersando humilis, in operando agilis, in

patiendo stabilis, in seruando agilis, in lucrando fertilis, in seruando habilis. Ista omnia ad ecclesiam faciliter applicari possunt: propter quae ancilla domini dicitur 1. Macch. 2. *Quae erat libera, facta est ancilla.* quod exponitur de gentilitate, quae primo erat libera, scilicet peccatis, nullo legis iugo subdita: quae modo facta est ancilla, id est ecclesia Deo obediens & subiecta.

Dirupisti domine vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis: & nomen domini inuocabo.

Hic ostenditur martyrij utilitas & perfectio. Et duo facit: quia primo ostenditur martyrij utilitas & perfectio: secundo ex hoc redditur gratiarum actio: ubi, *Vota mea.* Quantum ad primum, sciendum quod martyrium tantam habet efficaciam, quod omnia peccatorum vincula dirumpat: sicut & baptismus: unde & vicem baptismi gerit: quia martyr in sanguine suo baptizatur. De consecr. dist. 4. vicem baptismi, & cap. catechumenum. Et hoc est quod dicit martyr quilibet Deo, *Dirupisti vincula mea*, scilicet virtute martyrij vincula peccatorum: quoniam etiam martyrii omnia vincula dirumpit. Vbi notandum quod multa sunt vinculorum genera, scilicet vincula culpa, poenae, & gratiae, de quibus vide versic. 1824. duo prima vincula soluit martyrium, sed tertium confirmat. Unde hic notabile verbum dicit Magister in gl. quod iste: *versus tanta virtutis creditur, ut peccata homini dimittantur, si in fine vitae trina confessione dicatur.* Nec mirum si de tanta efficacia Deo quilibet gratus existat. Ideoque subdit, *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Quid est hostia laudis, nisi seipsum recognoscendo, beneficiu Deo immolare? Idem enim est hostia laudis, quod sacrificiu laudis. Et ideo sicut sacrificiu erat multiplex in antiqua lege, sic & in noua multiplex est hostia. vide versic. 817. Et maxime hostia laudis est hostia viuua, qua quis seipsum viuuum Deo immolat. vide versic. 411. Istum versiculum aliter deducit Gregorius, ostendens quod tunc Deus vincula nostra dirumpit, quando nos ad patientiam inducit, peccata nostra nobis faciendo cognita. Unde sic ait, *Saepe namque peccator iniquitatis suae vinculis ita constringitur, ut pondus quidem peccatorum toleret: sed tamen quia toleret, ignoret.* Saepe etiam si cogitet quanto reatu premitur, erumpere conatur: & hinc in se mente libera, conuersione integra persequatur, & non potest. Flere ergo dolorem suum non valet, qui & iniquitatis suae dolorem considerat: & tamen praeter terrene occupationis pondere, hanc ei gemere nequaquam vacat. Flere dolorem suum non valet qui praua quidem consuetudini contrarietur: sed tamen adhuc succrescentibus desiderii carnis grauat. Huius doloris praesentia propheta mentem cruciauerat, cum dicebat, *Dolor meus contra me est semper: quoniam iniquitatem meam ego pronuncio, & cogitabo pro peccato meo.* Sed solutis iniquitatis vinculis, dimissum se nouerat, qui exultabat, dicens, *Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis.* tunc ergo ad plangendum dolore dominus nos admittit, cum & mala quae fecimus nobis demonstrat: atque ad haec eadem secula quae cognoscimus adiuvat. Culpas oculis obicit, & pia manu gratiae vincula nostri cordis dirumpit, ut ad vacationem poenitentiae mens nostra se erigat: & car

& carnis cura soluta, cum pedibus in auctorem suum libera gressum amoris tendat, &c.

Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: in atris domus domini in medio tui, Hierusalem.

Hic ponitur gratiarum actio: quae plena erit in patria. Quae enim sunt vota quae promissimus domino in baptismo: Certè diligere Deum, & mandata eius custodire: renuntiare mundo & pompis eius; diabolum fugere cum vitiis eius. Ista autem vota licet ex parte hic Deo soluantur, non tamen perfecte: quia mens nostra potest carnis fatigata in Dei amorem tendere perfecte non valet. ut ostendit Magister lib. 3. dist. 37, sed in vita beata anima a pondere carnis libera, tota ac totaliter in Dei amorem rapitur. Et hoc est quod ait, *Vota mea*, scilicet quae in baptismo Deo voui: *domino reddam*, scilicet in patria. Quod notat per hoc quod subditur, *In conspectu omnis populi eius.* Populus enim Dei hic dispersus manet, & mixtus cum malis: sic ut nullus quantu- cumque iustus coram omni populo Dei Deo vota sua reddere possit: quia nec in omni loco ubi est populus Dei aliquis potest esse. Sed in patria quilibet omnes beati tam angeli quam homines se adiutorem aperte videbunt & nude: sic quod iustitia cuiuslibet ceteris omnibus erit manifesta. Unde non hic, sed in patria in conspectu omnis populi Dei, Deo reddemus vota nostra. Et ad hoc magis declarandum, subdit, *In atris domus domini.* In sacra enim scriptura ipsa gloria aeterna, atrium dicitur, quoniam atrium idem est quod ampla domus & spaciola. Et quae domus potest esse spaciolior ipsa gloria, de qua dicitur, O Israel, quam magna est domus Dei, ingens locus possessionis eius: & non habet finem excelsus, & immensus? Unde ista atria gloriae desiderabat Psal. dicens, *Quam dilecta tabernacula tua domine: concupiscit & deficit anima mea in atria domini.* Unde gl. concupiscit & deficit anima mea, a se vel a statu suo tendens in atria domini aeterna. Deficit anima mea in atris tendens, quasi sicut vna pressa deficit in vinum: sic iste in requie caelestem tendere appetens, desiderio languet & amore: quia nondum habet atria quae desiderat. In istis atris gloriae est aeternitas sine fine. Psal. 83; Melior est dies vna in atris tuis super milia. Vbi gl. immutabilis dies in atris domini sine ortu, sine occasu: cui non cedit helternus, quae non vrget crastinus. Haec aeternitas fuit figurata in atrio Salomonis: de quo 3. Regum 7, dicitur, quod fecit Salomon atrium maius rotundum. Figura enim sphaerica principio caret & sine. Ibi est obumbratio ab omni iniquitatis ardore. Exod. 40. Circundabis atrium tentorii: quia ibi sub umbra alarum Dei sancti protegentur. propter quod dicitur, Nubes impleuit atrium interius. Ibi est clarus splendor gloriae. Ezech. 10, Atrium repletum est splendore gloriae domini. Vel vis exterior in quibus plene beatitudo perfecta consistit: scilicet firmitas tertio, ratione aeternitatis: gratia vno, ratione charitatis, quae per nubem designatur, & clara visio, ratione splendoris. Ad propositum: cum dicit, quod vota sua reddet in atris domus domini, per hoc significat quod in caelesti gloria vota nostra perfecte soluentur. Ad quod magis confirmandum, subdit, *In medio tui, Hierusalem*: quid enim

per Hierusalem intelligit, nisi caelestem patriam, in qua clarè Christus videtur, qui est pax nostra: nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Unde hic ait gl. *In medio tui, Hierusalem*: ubi scilicet pax est, & sancti Dei visione letantur. Et ad hanc perueniunt filii ancillae scilicet ecclesiae catholicae. Qui autem filii huius ancillae non sunt, bellum potius quam pacem amauerunt, & ideo ad visionem pacis peruenire non possunt.

Laudate dominum omnes gentes: Laudate eum omnes populi.

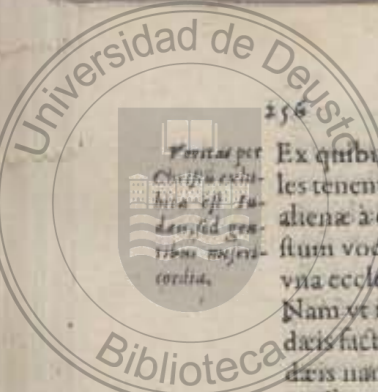
Iste Psalmus huc habet titulum, Alleluia. quod idem est quod Laudate Deum: ut patet in principio Psal. 104. Qui titulus merito huc Psal. competit: quia iste Psal. omnes ad laudem Dei inuitat tam Iudaeos quam gentiles: quia enim in fine praecedentis Psalmi dixerat Psalmista, *Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, &c. in medio tui, Hierusalem.* Et ideo ne quis extimaret atria domus domini, & omnem populum eius solum Iudaeos significare: quem Psalmum ita clausit, ut diceret *in medio tui, Hierusalem*: cuius nomine carnales Israelitae gloria- tur. Ideo ut ostendat quod superna Hierusalem non solum Iudaeos, sed etiam gentiles continet ciues: ideo statim post illum Psalmum praesens adiungitur: in quo omnes indifferenter, id est vniuersalem ecclesiam ad Dei laudem inducit: quae quidem consistit ex Iudaeis & gentibus. Unde tota huius Psalmi intentio est ad Dei laudem & honorem ex Christi incarnatione inducere. Diuiditur autem Psal. iste in duas partes: quia primo omnes ad laudem Dei inducit: secundo rationem laudis adducit, ubi, *Quoniam confirmata.* Quantum ad primum, sciendum quod per populum in antiqua lege proprie solum Israelitae intelligebantur: quoniam illi soli verum Deum colebant. Sine cultu autem Dei vera iustitia haberi non potest: quia omnis non colens Deum, est idolatra & sceleratus. Iustitia autem eum scelerato homine consortium habere non potest: ut dicitur extra. de verborum significatione cap. forus. Nulla autem congregatio sine iustitia populum potest facere, cum populus sit coetus multitudinis, iuris consensio, & communionis utilitate sociatus: ut declaratum fuit versic. 816. Ceterae autem nationes ab Israelitis gentes appellabantur. Sic ergo in isto versiculo omnes ad laudem Dei prouocat. Et primo gentiles, quia ubi maior est morbus, citius est succurrendum. Unde ait, *Laudate dominum omnes gentes*, id est omnes idolatrae & gentiles. Consequenter prouocat Israelitas, dicens, *Laudate eum omnes populi.* Et nota quod mali laudant dominum in prosperitate, sed non in aduersis. versic. 250. Item quod laudate dominum est laudate opera Dei, non nostra. versic. 250. Item quod solum iusti Deum dignè laudant, & non peccatores. versic. 880. Et quod Deus laudatur multipliciter. versic. 1127, 1132. Dicat ergo primo, *Laudate dominum omnes gentes.* Vbi nota quod istum textum adducit Apostolus Rom. 15. ostendere volens quando gentes per Christum ad fidem vocatae Deum laudate tenentur, dicens, *Gentes autem super misericordia laudate Deum*: sicut scriptum est. Propterea confitebor tibi in gentibus domine, & nomini tuo Psalmum dicam. Et iterum dicit, *Letamini gentes cum plebe eius.* & iterum, *Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi.*

Extra. de verborum significatione cap. forus.

Laudate Deum debent gentes.

Psal. 17.

Psal. 11.

Biblioteca

Gen. 22. Psal. 131.

Rom. 15.

Populus multiplex qui laudat Deum.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

A Sed est quaedam confirmatio diuina iracundiae, quae confirmatur super damnatos.

PSALMVS CXVII.

CONFITEMINI domino quoniam bonus: quoniam in saeculum misericordia eius.

Psalmus iste habet titulum istum, Alleluia. Cuius expositio patet in titulo Psal. 104. Qui titulus merito isti Psal. competit, quia hic Psal. omnes ad Dei laudem inuitat. De materia vero Psalms notandum quod David fecit istum Psalmum, & secundum quod aliqui dicunt, propter duo voluit hic excitare alios ad Deum laudandum ex duobus. Primo pro beneficio suae liberationis: quia fuit liberatus a persecutione Saulis, & a perturbatione gentium, quae circa regnum Israel erant, quas David tempore suo subiugauit & tributarias fecit: ut patet 2. Regu. Et hoc facit a principio huius Psalms usque ad illum locum, *Aperite mihi portas.* Secundum vult omnes inducere ad laudem Dei pro aedificatione templi: quod prauidit David aedificandum tempore Salomonis filij sui. Cuius etiam impensas ipse David praeparauit. Et hoc facit ab illo loco, *Aperite mihi portas:* usque ad finem Psalms. Et quod ibi agat de aedificatione templi, probatur per illud quod ibi dicitur, *Lapidem quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli.* Quod exponit in historiis scholasticis super tertium librum Regum, dicens, quod cum templum aedificabatur, ibi fuit quidam lapis notabilis, qui saepius oblatu fuit magistris aedificantibus templum a latomis: & tamen semper reprobatus est ab eis, quia semper videbatur modò nimis longus, vel nimis breuis, sed finaliter in consummatione muri, in continuatione duorum parietum aptissimus fuit inuentus: quod pro magistro mirabili fuit reputatum. Et hoc in spiritu prauidens David de illo lapide dicit, *Lapidem quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli &c.* Sed hoc stare non potest, quoniam enim fuerit possibile, vel forte verum, quod de illo lapide dicitur, tamen Psalmista in hoc Psal. ad litteram non agit de aedificatione illius templi, sed de aedificatione ecclesiae factae per Christum: ostendens quod in Christo angulari lapide duo parietes sunt coniuncti ad aedificationem ecclesiae, scilicet, populus Iudaicus & gentilis. Et hinc est quod litteram illam allegat Christus de se dicta, dicens, Nunquam legistis in scripturis, *Lapidem quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli:* a domino factum est istud &c. Quod idem habetur Lucae 20. Similiter & hoc de Christo dictum adducit Petrus Apostolus, dicens, Hic est lapis qui reprobatus est a vobis aedificantibus, qui factus est in caput anguli: & non est in aliquo alio salus. Ex quibus patet quod psal. iste ad litteram de Christo loquitur. Item * Ra. Sal. magnus doctor Haebraeus super illo verbo Mich. 5. Et tu Berthelem terra Ephrata &c. dicit. Ex te enim exiit dux &c. exponit, id est, Messias: sicut ipse David dicit Psal. 117. *Lapidem quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli.* Ex cuius

1047 Quoniam confirmata est super nos misericordia eius: & veritas domini manet in aeternum. Hic redditur ratio praedictae laudis, & primò laudis gentium, cum dicit, *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius:* secundò Iudaeorum, cum dicit, *Et veritas domini manet in aeternum.* Primò ergo in persona gentium loquitur, dicens, Ideo nos gentiles cõuerſi Deum laudamus, ratio, quia confirmata est super nos misericordia eius: quia ut dictum est, gentibus nulla facta fuit promissio de Christo. Et ideo quod per Christum fuerint vocatæ, ex mera misericordia fuit. Quo autem ad Iudaeos, subdit, *Et veritas domini manet in aeternum:* quia scilicet, Iudaeis facta fuit promissio: & in eo quod fuit completa, apparuit in eis veritas Dei. Confirmata est ergo misericordia super gentes: & veritas supra Israelitas. Et hinc nota quod Dei misericordia super nos multipliciter dicitur confirmata. Est enim confirmatio quaedam pastoralis eminentiae, quaedam salutaris penitentiae, & quaedam spiritualis sanctificationis: quibus omnibus nos confirmat Deus &c.

ius verbis reia apparent: primò quod David fecit istum Psalmum: secundum, quod iste Psal. de Christo loquitur ad litteram: tertiu, quod Christus primò erat reprobatus, sed postmodum glorificandus. Istis ergo praemissis accedo ad Psalms diuisionem. Qui diuiditur in partes duas: quia primò David generaliter omnes inducit ad Dei laudem: secundò ad hoc multiplicem inducit rationem, ibi, *De tribulatione.* Prima pars diuiditur in duas: quia ad Dei laudem primò omnes inducit generaliter: secundò gradatim & spiritaliter, ibi, *Dicit nunc Israel.* Quantum ad primum, inducens omnes generaliter, ait, *Confitemini domino quoniam bonus &c.* Confimilis versus habetur in principio Psal. 105. & 106. vide ibi, scilicet, versic. 1834. & 1881. Tamen hic notat August. quod iste Psal. agit de confessione laudis, non de confessione criminis, dicens, Confessio autem duplex est, vel laudis Dei, vel peccatorum nostrorum. Et illa quidem confessio qua peccata Deo consentuntur, omnibus quidem nota est. Ita ut hanc solam dici confessionem in scripturis sanctis minus erudita aestimet multitudo. Nam ubi hoc verbum lectoris ore sonuerit, continuo strepitus pius pectora tundentium consequitur. Sed advertant quod scriptum est, *Benedicite domino super omnia opera eius: date nomini eius magnificentiam: & confitemini in laudem ipsius.* & sic dicite in confessione, quoniam omnia opera domini bona nimis. Hic certe nullas vel tardissimas ambigit, confessionem in Dei laudibus poni: nisi forte tanta esset alicuius mentis perversitas, ut dicere audeat ipsum dominum Iesum peccata sua patri fuisse confessum: dicens, *Confiteor tibi domine caeli & terra: sed facilius conuincitur:* quia ait, *Confiteor tibi domine &c.* quia abscondisti haec a sapientibus &c. Quis non intelligat in laudem patris dicere hoc? Quis non intelligat istam confessionem non ad dolorem cordis, sed ad gaudium pertinere: cum etiam euangelista praemiserit, dicens, *In ipsa hora exultauit in spiritu sancto, & dixit, Confiteor tibi pater: &c.* Ex quibus patet non tantum in peccatis, sed etiam in Dei laudibus confessionem nominari. Quod in hoc Psal. clarè cognoscim: cui praemittitur al leuia: quod est *Laudate Deum: sic incipitur, Confitemini domino, quoniam bonus &c.* Vbi nota qd solus Deus dicitur bonus. & quomodo, vide vers. 351. Quomodo autem misericordia cadat in Deo, vide vers. 55. & 484. Et quanta sit misericordia Dei erga nos, vers. 782, 833, 838, 1363, 1500, 1739.

1049 Dicat nunc Israel, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius. Hic ad laudem Dei inuitat in speciali. Et primò inuitat beatos comprehensores: secundò homines viatores, ibi, *Dicit nunc domus Aaron.* Per Israel namque quod interpretatur videns Deum, omnes beati facie tenus Deum videntes intelliguntur, quos ad laudem Dei inuitat, non ex necessitate, sed ex quadam letitia & mutua charitate. Sic enim Psal. 102. & ipsos beatos angelos ad Dei laudem conuocabat, dicens, *Benedicite dominum omnes angeli eius, ministri eius qui facitis voluntatem eius.* Et quid in laudem Dei debeamus proferre, ostendit dicens, *Dicit quoniam bonus: quoniam in saeculum misericordia eius.* Nihil enim maius in Dei laudem, dici potest. Breue verbum est, sed perfectum. Vnde hic

ait August. Non potuit laus Dei breuius explicari, quam ut diceretur, *Quoniam bonus est.* Quid sit grandis ista breuitate non dico, cum hoc sit proprium Dei, quod bonus est. Vnde a quodam compellabatur ipse filius Dei, cum audiret, Magister bone: ab eo scilicet qui carnem eius intuens, & diuinitatis plenitudinem non intelligens: solum hominem arbitrabatur, respoderit, *Quid me interrogas de bono? Nemo bonus, nisi vnus Deus.* Quid est aliud dicere, quam si me bonum vis appellare, intelligere & Deum? Deus enim solus multipliciter dicitur bonus: vide versic. 351. *Quoniam in saeculum misericordia eius:* quia in aeternum misericordiae dona concedit, scilicet praemians vltra condignum bonos, & malos puniens citra condignum.

1050 Dicat nunc domus Aaron, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius.

Hic consequenter inuitat viatores. Et primò clericos & sacerdotes: secundò laicos & seculares, ibi, *Dicant nunc qui timent.* Quantum ad primum, sciendum, quod per Aaron intelliguntur sacerdotes & clerici: eo quod ipse Aaron non solum de tribu Leui fuit: sed etiam pontifex, ac etiam summus sacerdos, & omnium sacerdotum figura: ut dictum fuit versic. 1850. Et ideo nõ immeritò per domum Aaron intellige omnium sacerdotum & clericorum ordinem, qui maxime Deum laudare tenentur: quia sicut ceteros dignitate praecedunt, ita & sanctitate praecedere debent. Ad clericos enim maxime spectat misericordiam Dei praedicando commendare, & misericorditer suos tractare subditos: quia scilicet ipsos debet misericorditer informare, ipsis misericorditer indulgere, ipsos misericorditer corrigere.

1051 Dicant nunc qui timent dominum, quoniam in saeculum misericordia eius.

Hic consequenter inuitat seculares & laicos. Vbi notandum quod timor magis spectat ad debiles & infirmos, quam ad fortes. Et ideo cum seculares sint in fide clericis debiliores, ipsi per timentes dominum significatur. Vel aliter: Vbi plus est de praesumptione & superbia, ibi minus est de timore domini: & ubi minus de superbia, ibi plus de timore. Cuiusmodi superbia magis in clerico dominetur: ut dictum fuit, versic. 1188. sequitur quod minus habent de timore diuino, quam seculares. Et ideo per timentes Deum, hic status laicorum intelligitur. Vel per timentes dominum intellige omnes humiles. Et nota quod tanto amplius Deus est timendus a nobis, quanto clarius ipse nos & omnia nostra videt: nos autem ipsum non valemus videre: ut ostendit Gregor. super illo verbo Iob, 25. Ipse vero scit viam: dicens, *Ac si apertè dicat, Videre non valeo videt me, & eum qui me subtiliter intuetur, intuei non possum:* videlicet ostendat quod tanto cautius formidandus est, quanto conspicibilis non est. Qui enim nos aspicit ut a nobis aspicere nequeat, eo magis timendus est, quo cuncta videns minime videtur. Cum enim contra nos latere quempiam insidius credimus, eo illum amplius metuimus, quo minime videmus: quomque eius insidias nequaquam deprehendimus ubi sunt, & ibi

Confitemini domino quoniam bonus &c.

1049

1047

1049

1049

1049

1049

1049

1049

1049

Matth. 19.

1050

Misericordia maxime spectat ad clericos.

1051

Timentes dominum dicuntur seculares.

Timere debemus Deum, quia nos videt: & non videmus eum. Greg. lib. 16. mor. 25.

eadem metuimus etiam ubi non sunt. Creator autem...

De tribulatione inuocauit dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus.

Hic assignat rationes laudis diuinae. Et diuiditur in partes duas, quia ad hoc adducit primò rationes proprias & speciales: secundò communes & generales. Ibi, Aperi mihi portas. Quantum ad primum, sciendum quòd ad laudem Dei rationes speciales assignat Dauid: ostendens liberationem suam de manu Saulis persecuentis eum: ex quo vult inuenire quòd modo simili omnes qui Deum deuoto corde in aduersitatibus inuocant, ab ipso Deo adiuuantur. Et circa hoc duo facit: quia primò ostendit suam liberationem: secundò surgit ad gratiarum actionem, ibi, Vox laetitiae. Narrando autem suam liberationem, tria facit: quia primò ostendit se à Deo liberatum: secundò hominem, demonem, vel mundum non timendum, ibi, Dominus mihi adiutor. tertio in solo Deo esse confidendum, ibi, Bonum est confidere. Quantum ergo ad primum, sciendum quòd Dauid in magna persecutione Saulis existens, inultoties pro sua liberatione inuocauit dominum: similiter & in persecutione Absalon filij sui. Et quòd Deus non statim exaudiat iustos orantes ad votum, finaliter tamen eos exaudit ad ipsorum utilitatem: ut dictum est supra, ver. 14. 16. Tamen finaliter dilatat petitionem, quia plus concedit, & melius quam petatur. Et hoc est quòd dicitur Psal. 4. Cum inuocare exaudisti me Deus iustitiae meae &c. Consimiliter & nunc ait, De tribulatione inuocauit dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus: quia scilicet Dauid semel petebat ab iniusta persecutione liberari. Deus autem dilatauit petitionem suam, quia non solum ipsum liberauit à persecutione, sed ipsum etiam regem constituit & conseruauit. Et hoc est quòd ait, Et exaudiuit me in latitudine dominus. Per hoc enim vult Psalmista ostendere quòd etiam dum persecutiones & aduersa patimur, ad Dei laudem confurgere debemus: quia etiam pro illa homo exterius angustatur, interius tamè dilatur. Quòd ostendens Greg. super illo verbo Job. 18. Nunquid considerasti latitudinem terrae? sic ait, Latitudo nãque honorum interior est: quae nequaquam apprehenditur, nisi caute consideretur. Nãque plerumque quos exterius inopia humiliat, vel poenae cruciatibus angustat: interior fortitudo vsque ad speranda caelestia dilatat. Angustati namque exterius fuerant Apostoli qui flagella sustinebant, sed in magna stabant interius fortitudine liberi: quia apud se hæc eadem flagella in gaudium vertebant. Scriptum nãque est, Idem Apostoli gaudentes à conspectu consilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Hanc latitudinem inter angustias Paulus inuenerat, qui dicebat, Scire autè volo vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt euangelij: ita ut vineula mea manserunt fierent in omni prætorio. Hanc latitudinem Dauid inter angustias obtinebat, dicens, In tribulatione dilatasti me. Tunc infortium edicientia dilatur, cum mundi huius aduersitatibus premitur exterius. Nam cum à præsentis vitæ securitate repel-

litur, intus ad se impingitur, vt ad speranda superna tendatur. Cumque euagari exterius nõ permititur, quasi in sinum suum reuocata dilatur. Nos autem quæ boni viri aduersa tolerant cernimus, sed intus quantum gaudent, non videmus: mentis eorum latitudinem modò in verbis, modò in operibus considerando cognoscimus: sed tamen quanta in eis amplitudo sit eiusdem latitudinis ignoramus, vt meritò ipsorum quilibet dicat, De tribulatione inuocauit dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus. Vel aliter, De tribulatione in latitudine dominus nos exaudit: quia parua & angusta sunt illa aduersa quæ hic toleramus: quæ tamen in latitudinem terminantur, quia per illa mereimur præmia caelestia, quæ non terminantur. Et hanc expositionem ponit August. dicens, De tribulatione inuocauit dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus: quia angustia nostra & tribulatio finitur: latitudo autem quòd transimus, non habet terminum.

Dominus mihi adiutor: non timebo quid faciat mihi homo.

Hic consequenter deducit, præter Deum nihil timendum. Et primò ostendit quòd timere non debemus homines: secundò quòd nec demones, ibi, Dominus mihi adiutor. Quantum ad primum, ostendit, quòd ille qui adiunatur à Deo, nullum hominem debet timere: quia homines non habent potestatem auferendi à nobis, nisi illa quæ etiam sine persecutoribus nos oportet relinquere. Et hoc est consilium Christi, dicens, Nolite timere eos qui occidunt corpus &c. Quæ verba ad propositum pertractas Ioannes Chrysostomus super Matheum, ait, Nolite timere eos qui occidunt corpus: quoniam etiam corpus ab impijs occisum nõ fuerit propter Deum, à seipso post modicum morietur propter naturam. Ergo occisi secundum corpus ab impijs, nihil perditis, nisi mortis dilationem: vt corpus quòd post modicum fuerat moriturum, antemoriatur: magis autem nec ipsam mortis dilationem. Si enim verum est quòd nec solum quidem cadet de arbore sine præcepto patris, quia numerati dies ad vitam nobis sunt dati: credere debemus, quòd nec moriemur ante diem, nec transire possimus diem. Nunc ponamus quòd ante diem moriamur propter Deum. Si ergo & necessitate post modicum morituri sumus, nulla Dei causa proposita: quare non ante modicum in causa Dei cum gloria moriamur, vt fiat voluntarium quòd est necessarium, vt offeramus pro munere quòd reddetur à te pro debito: Ideo ait Christus, Nolite timere eos qui occidunt corpus: substantia enim hominis non est corpus, sed anima. Hanc enim solum Deus ad imaginem suam fecit, & hanc diligit: propter hanc fecit & mundum, & hæc zelat & persequitur inimicus: & propter hanc ipse filius Dei venit in mundum: corpus autem vestimentum est animæ. Sicut ergo vestimentum super homines positum si quis furibundus seindat, dolorem quidem iniurie sentit homo: damnum autem non patitur in natura. Sic corpus super animam positum si occidatur ab impijs, anima quidem occisionis illius sentit dolorem: damnum autem suæ naturæ non patitur. Aut (quòd sentio verius) non solum ad vestimentum animæ caro creata est: sed magis ad tentationem eius: quasi domestica & naturalis inimica copulata: vt dum expugnatur à carne, nec vincitur, coronetur à Deo. Si ergo caro inimica animæ tentatio est:

est: quis sapiens non intelligit, quia occisio corporis optanda est magis quàm timenda? Ideo enim tibi corporalis natura creata est corruptibilis: ideo deponendi corpus tempus est numeratum: vt dicitur homo moriturus, corpori illi non parcas: sed commercio petitorio compares tibi vitam mansuram. Ecce si mutuo aliud acceperis, vt puta equum aut bouem: nõne assidue opus tuum operaris in eum? Dicis enim apud te, Hodie vel cras tollendus est à me, quia nõ est meus. Et in corpore corruptibili natus: quare ad vtilitatem anime tuæ non vteris temporalis corpore tuo: sciens quòd post modicum tollendus est à te quia non est tuus? Quæ est ista insipientia nostra, odire quòd nostrum est, & amare quòd nostrum nõ est: studere quòd saluare nõ possumus, & negligere quòd in æternum habebimus? Hæc Chrysostomus. Si ergo vltimum quòd homines malum nobis facere possunt, est mors corporis, & in hoc timendi nõ sunt: sequitur quòd in domino sperantes nulli hominè timere debemus. Et hoc est quòd ait Psalmista, Dominus mihi adiutor &c. Et nota quòd Deo multarum personarum est adiutor: quoniam adiuuat contritos penitentes. vide ver. 97. Adiuuat iniuste patientes. vide ver. 192. Adiuuat cum hoste præliantes. vide ver. 98. Adiuuat egenos mendicantes. vide ver. 96. Adiuuat in domino confidentes. Adiuuat deuotè exorantes. vide ver. 67. 2.

Dominus mihi adiutor: & ego despiciam inimicos meos.

Hic ostendit quòd in domino sperantes nõ debemus timere demones. Vbi aduertendum quòd nomine inimici diabolus intelligitur, quia semper insidiatur nobis, & pugnat contra nos. 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quætes quæ deuoret. vide ver. 23. 4. Et ideo inimicus nosler meritò dicitur. vide ver. 389. Et de isto inimico & omnibus angelis eius hic loquitur Psalmista, dicens, Dominus mihi adiutor &c. quasi dicat, Quid demones timebo, domino me protegente? Non enim potest tætere possunt, quàm sibi permiserit Deus. Quis enim tantorum insidias enadere posset, nisi illum Deus adiuuaret? Certè nullus. sed Deus non deserit quos misericorditer creauit: vt ostendit Greg. super illo verbo Job. 10. Et consiliu impioru adiuues, dicens, Quos nãque inimicos vel impios hoc loco vocat, nisi malignos spiritus: qui cum redire ad vitam ipsi nequeat, crudeliter socios ad mortem quærunt? Hoc indefinenter consilium contra bonos maligni spiritus ineunt, vt ij quos seruire Deo innocue in tranquillitate conspiciunt, vexati aduersitatibus ad voraginem culpæ rapiantur. Sed eorum consilij acumen destruitur, quia pius conditor eum viribus flagella moderatur, ne virtutè perna trãseat, & per astutiã fortis humana infirmitas cadat. Vnde & bene per Paulu dicitur, Fidelis autè Deus qui non patietur vos tæteri supra id quòd potestis: sed faciet cum tentatione prouentiu, vt possitis sustinere. Nisi enim minus profectus est qui malignorum spirituum insidias non contruës, portet: quia si mensurã tentationibus index non præbet, eo ipso protinus stantè deicit, quo ultra vires onera imponit. Sic igitur nos adiuuat Deus: quia tentationibus inimicorum mensuram imponit: vt nullus nisi volens superetur. Vnde meritò clamat Psalmista, dicens, Dominus mihi adiutor: & ego despiciam inimicos meos. Vel aliter, hoc potest intelligi non solum de demonibus, sed etiam de ho-

minibus, quos inimicos toleramus. Vnde hunc locum exponens Aug. ait, Sed nunquid solos homines inimicos habet ecclesia? Quid est homo carni & sanguini deditas, nisi caro & sanguis? Sed Apostolus ait, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & rectores mundi tenebrarum harum, id est, rectores iniquorum mundi istius diligentium, & propterea tenebrarum: quia & nos aliquando tenebrae fuimus, nunc autem lux in domino: aduersus spiritualia nequitia in celestibus, id est, diabolu & angelos eius. Audi ergo quòd sequitur, Dominus mihi adiutor &c. Ex quolibet genere inimici exurgant, siue ex numero malorum hominum, siue ex numero malorum angelorum, in Dei adiutorio despiciuntur, quia si consistat aduersum me castra, nõ timebit cor meum: si exurgat aduersum me prælium, in hoc sperabo. Vel adhuc generalius hoc potest intelligi de omni genere inimicoru, scilicet, mundi, carnis, & diaboli: contra quos Deo nos adiuvat, ne inuiti vincamur. vide ver. 98. 3.

Bonum est confidere in domino, quàm confidere in homine.

Hic ostendit solum in Deo spem esse ponendam, non in hominibus, non in demonibus. Et primò ostendit primum: secundò secundum, ibi, Bonum est sperare. Quantum ad primum, confidentiam in Deo ostendit esse ponendam, non in hominibus. Et hoc nota quòd multa sunt, in quibus confidunt homines, & decepti repetiuntur, si non principaliter confidunt in domino. Nam aliqui confidunt in terrenorum abundantia: aliqui in personali sanctimonia: aliqui in temporalis vana gloria: aliqui in mundiali eminentia: aliqui in seculari sapientia: aliqui verò in diuina misericordia. Et solum vltimi bene & tutè confidunt. Quibus omnibus consideratis, ait Psal. Bonum est confidere in domino &c. Et est sensus, Bonum est confidere in domino, cum fuerimus ab inimicis prædictis persecuti, qui solus adiuuare potest: quàm confidere in homine, quia illud est bonum, sed istud malum, quia, vt dicitur, Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum.

Bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus.

Hic ostendit quòd nõ est ponenda spes in angelis vel demonibus. Nõ quidè in angelis bonis, quia illi etiam adiuuant nos, hoc tamè nõ faciunt à se: sed solum vt ministri Dei. ergo in Deo sperandum est, nõ in illis. Nõ etiã in demonibus: quia quicquid agunt, ad hoc intendunt, vt nos decipiant. Vbi notandum, quod principes in scriptura dicuntur angeli tã boni quàm mali: quomò inter angelos tã bonos quàm malos est prælatio: sic quod superiores alioru principes dicuntur. Vel etiã quia principatur hominibus, scilicet, bonis boni angelis, & malis mali. Quòd enim boni angeli dicuntur principes, ostenditur Dan. 10. Vbi angelus domini Danieli de angelo beato custode regni Persarum, ait, Princeps regni Persarum testitur mihi viginti & vno diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum. de hoc vide ver. 175. Mali etiam angeli dicuntur principes. Vnde de diabolo ait Christus, Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eicietur foras &c. In istis ergo principibus, scilicet, angelis bonis vel malis, non est sperandum: quia creaturæ sunt. Secundum autè quòd ait Greg. spem in creatura ponere,

Dilatata non Deum turbat dum aduersa patimur.

Greg. 19 mor. cap. 8.

Philipp. 1.

Psal. 4.

Matth. 10. Non timeatis eos qui occidunt corpus...

Greg. 9. mor. cap. 8. Diabolus non timet Deum...

1. Cor. 10. Non timeatis eos qui occidunt corpus...

Feminis & demonibus dicitur inimici nostri. Eph. 6.

Eph. 3. Eph. 2.

Psal. 26.

2055

Confidit boni nos in multis.

Confidit est in solo Deo.

Principes dicuntur angeli tã boni quàm mali.

Toan. 12. Sperandum non est in angelis etiam bonis.

neret, et est de Deo desperare. Et ideo ait nunc Psal. A Bonum est sperare in domino etc. Vnde istum psalmum exponens Aug. ait, Nullus enim recte dicere potest, Angelus bonus sic a me cogitur, ut in eo ipse ponere debeam: nemo enim bonus, nisi solus Deus. Et cum videntur adiuuare homo vel angelus, cum hoc est dilectione faciunt: ille per eos facit, qui eos pro modo eorum bonos facit. Bonum est ergo sperare in domino, quam sperare in principibus. Nam & angeli dicti sunt principes: sicut in Daniele legitur, Michael princeps noster.

Omnes gentes circueverunt me: & in nomine domini, quia vltus sum in eos.

Hic ostendit David in persona iustorum se grauius fuisse persecutum. ostendit autem grauitatem persecutionis, vt ex hoc ostendat ampliore gratiam liberationis. Vbi notandum quod a malis & persecutionibus Deus suos liberat dupliciter. primo referuando ne cadant: secundo lapsos adiuuando, vt surgant. Sic & in grauius persecutionibus David dupliciter se dicit a Deo liberatum. Et primo modo primo: secundo modo secundo, ibi, Impulsus. Circa primam partem tria ostendit: primo persecutionis iustorum grauitatem: secundo persecutionis Christi crudelitatem, ibi, Circuantes: tertio persecutionis nostre vtilitatem, ibi, Circuantes: me sicut.

Quantum ad primum, sciendum, quod hic Psal. loquitur in persona ecclesie, quae a principio grauius persecutionibus a gentibus fuit circueverata. Contra enim ecclesiam statim insurrexerunt principes mundi, ipsam exterminare volentes: sed dominus ipsam adiuuans de persecutoribus fecit vltionem. vnde Greg. super illo verbo Job. 9. Graditur supra fluctibus maris, ait, Quid enim maris nomine, nisi in bonos seueris mundi huius amaritudo signatur? De quo per Psal. dicitur, Congregans sicut in vtre aquas maris. Aquas enim maris dominus quasi in vtre congregat, cum miti moderamine cuncta disponens, in suis clauis cordibus carnalium minas frenat. Super fluctus ergo maris dominus graditur, quia cum se procella persecutionis erigunt, miraculorum eius obstupescatione franguntur. Qui enim tumores humane infanie mitigat, quasi erectas in cumulo vndas calcit. Et sequitur ad propositum. Nam cum morem sui gentilitas destrui noue conuersationis praedicatione conspiceretur mundi huius diuites elationis suae contraire videret facta pauperum: cum sapientes seculi aduersari sibi imperitorum verba penitentiae in persecutionis protinus tempestate timuerunt. Sed qui verborum aduersitate comoti ad persecutionis procellas insiliunt: signorum (vt diximus) admiratione temperantur. Tot ergo in huius maris fluctibus dominus gressus posuit, quot superbis persecutoribus miracula ostendit. Vnde bene rursum per Psal. dicitur. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. quia contra electorum vita ad persecutionis vndas mundose mirabiliter extulit: sed has superiorum conditor subleuata virtute praedicatorum mirabiliter strauit. Ministros enim suos plus ostendit posse per miracula, quam potestates terrenas timere per vim. Ex quibus verbis duo patent. Primum quomodo ecclesia a principio gentium persecutionibus vndique fuit circueverata. Et quantum ad hoc, ecclesia dicit, Omnes gentes circueverunt me. Secundum quomodo gentilitas visis miraculis & auditis praedicationibus ad Christi fidem fuit conuersa. Et quantum ad hoc

Gregor. lib. 9. mor. ca. 5.

Psal. 32.

Psal. 92.

Vtra est ecclesia de gentibus, illa conuersa.

dicat, Et in nomine domini: quia vltus sum in eos. Quae enim maior vltio de persecutore potest fieri, quam ipsum facere defensorem, de inimico amicum, de infideli fidelem? Vnde hic ait glo. In nomine domini vltus sum in eos: quia persecutores modo pro nomine domini ad fidem conuersi penitendo poenas tolerant, quas aliis inferebant. & August. hic ait, Quod ait, Omnes gentes circueverunt me &c. significat ecclesiae labores atque victoriam. Et nota hic quod vltio domini est multiplex: secundum quod diuersimode vlticitur de peccatoribus. Vlticitur enim primo, peccatum commissum puniendo aeternaliter. Hiero. 51. Nolite tacere super iniquitatem eius: quoniam tempus vltionis est domino. Secundo, peccatum continuatum puniendo aeternaliter. Exod. 32. Ego autem in die vltionis visitabo peccatum eorum. Tertio, peccatum committendum impediendo paternaliter. 2. Macchab. 6. Etenim non sinere multo tempore peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Quarto, inimicum ad suam amorem conuertendo. Et hoc est summum genus vltionis, & nobilissimum. sicut hic, Et in nomine domini quia vltus sum in eos.

Circuantes circuederunt me: & in nomine domini, quia vltus sum in eos.

Hic ostendit persecutionis Christi crudelitatem. Vnde notandum, quod hic Psalmista mutat personam: quia in praecedenti versu loquebatur in persona corporis Christi, scilicet ecclesiae: hic autem loquitur in persona capitis, scilicet Christi. Hic enim adducit Christi passionem & persecutionem Christi: vt ostendat, quod ecclesia exemplo Christi passionis fortificata fuit in suis passionibus, vt eas ferret patienter. Ipse enim multoties a Iudaeis fuit circueveratus qui sibi infidiabatur. Vnde dicitur Ioan. 10. Circuederunt ergo eum Iudaei: & dixerunt, si tu es Christus, dic nobis palam. Vnde de ipsis conuenitur Christus Psal. 21. dicens, Circuederunt me vituli multi: tauri pingues &c. Et infra, Circuederunt me canes multi &c. Et vide quod hic non ponit gentes: sicut statim fecit in persecutione ecclesiae, dicens, Omnes gentes circuederunt me &c. quia non gentes, sed Iudaei causa principaliter Christi passionis fuerunt. Et aduerte quod de ipsis Christus fuit vltus: aliquos ad fidem conuertendo: alios temporaliter per Titum & Vespasianum puniendo: alios quos obstinatos aeternaliter damnando. Et ideo legitur, Christo dicente, Et in nomine domini: quia vltus sum in eos. Vnde istum sensum hic habet August. dicens, Si quaeratur vnde tanta mala superare potuit ecclesia, certe exemplo passionis Christi. cuius exemplum hic ponit, dicens primo quid fuerit passa: quia omnes gentes &c. & nunc sequitur, quid in suo capite Christo fuerit passa. vnde sequitur, Circuantes circuederunt me. Et bene hic non est repetitum, omnes gentes: quia a Iudaeis solum factum est. Haec est ergo circueveratio peccatorum & miseriarum. Vnde notandum, quod multiplici misericordia in hac vita circueverantur & poena: vt ab hac circueveratione nullus hominum gradus, nulla aetas, nullus sexus excipiat. Deus enim peccata impunita dimittere nescit. Et ideo in persona omnium clamat scriptura, dicens, Circuederunt me mala, quae

Psalm. CXVII.

Vltus sum in eos.

2058

Psalm. CXVII.

Psalm. CXVII.

Psalm. CXVII.

2060

Psalm. CXVII.

Psalm. CXVII.

Psalm. CXVII.

quorum non est numerus. Et rationem subdit, dicens, Comprehenderunt me iniquitates meae, &c. 2059 Circuederunt me sicut apes: & exarserunt me sicut ignis in spinis: & in nomine domini, quia vltus sum in eos.

Hic ponitur persecutionis vtilitas. Vbi notandum quod circueveratio passionis quam Iudaei fecerunt Christo, directe fuit sicut apes, & sicut ignis in spinis. Apes enim producunt mel in fauis, sed aliis, non sibi. Sic Iudaei Christum occiderunt, mel nobis protulerunt, non sibi: quia Christum nobis gentibus fecerunt dulcissimum & misericordem, non autem sibi: quinimo ipsum fecerunt sibi vltorem, mediantibus Tito & Vespasiano. Et hoc est quod ait Christus, Circuederunt me sicut apes. vbi Augustinus ait, Nam ipsum dominum Iesum Christum caput ecclesiae recte accipimus circueveratum a persecutoribus: sicut circueverant apes fauam. Quid enim ab ignorantibus gestum sit, mystica subtilitate spiritus sanctus loquitur. Mel quippe apes operantur in fauis. Nescientes autem persecutores domini, fecerunt eum nobis ipsa passione dulciorem, vt gustemus & videamus quam suavis & dulcis est dominus, qui mortuus est propter delicta nostra: & resurrexit propter iustificationem nostram. Et quantum ad hoc dicit, Circuederunt me sicut apes. Item ex alio vtilitas huius ostenditur, quia per charitatem Christi passionis peccata nostra sunt nobis dimissa: quae charitas per ignem denotatur, Christo dicente, Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt ardeat? Hic enim ignis charitatis Christi, spinas peccatorum comburit. Quid enim spinas pungentes, nisi peccata suis aculeis conscientiam pungentia designant? Prouer. 15. Iter impiorum quasi sepes spinarum. Ignis ergo ardens spinas, est charitas passionis Christi, vita nostra consumens. Et quantum ad hoc ait, Et exarserunt me sicut ignis in spinis, id est, sicut ignis spinas consumit. Et hoc est quod ait Glo. Et exarserunt me sicut ignis in spinis: quia ea peccata quae infidelis populo erat, igne persecutionis cremauerunt: cui volentes officere, profuerunt. Et vide aliam vtilitatem: quia etiam passio Christi multos persecutorum suis fidelibus sociavit: faciens eos de infidelibus fideles, & de inimicis amicos: obstinatos autem aeternaliter puniens. Et hoc notans dicit, Et in nomine domini, &c. Quod exponitur vt in ver. 2057. Vnde hic ait August. Et in nomine domini, &c. sive quia malicia quae in persecutoribus erat extirpata, Christiano populo sunt sociati: sive quia caritatis in misericordiam, veritatem iudicantis in fine sensuri sunt.

Impulsus euersus sum vt caderem, & dominus suscepit me.

Hic ostendit se iam lapsum, a Deo liberatum. Dominus enim non solum iuuat hominem in tentatione ne cadat, sed & post casum ipsum suscipit & facit surgere. Impulsus fuit Petrus ab ancilla vt caderet, scilicet vt si conisteretur se Christi discipulum, & periret cum Christo. Ipse autem fortius cecidit, quia ne corpus caderet, in animam praelegit cadere, Christum negando. Similiter & omnes discipuli timore mortis corporum impulsus, in anima

acciderunt. Sed nunquid lapsos Deus deseruit? Certe non: immo suscepit eos ad gratiam resuscitando, & eos fecit fortiores quam essent ante casum. Quod ostendit Gregor. dicens, Scimus enim Apostolorum primum, scilicet Petrum, ante acceptam spiritus sancti gratiam quoribus dum moti timuit, vitam negauit, &c. ver. 1008. Et istum intellectum habuit supra, Psal. 36. dicens de quolibet Dei electo, Cu cadet, non collidetur: quia dominus supponit manum suam. vide ver. 590. Et hic potes notare, quod quamuis intentio demonis impellentis homines ad casum, sit vt a casu non resurgant: tamen magna est differentia inter electos & reprobos. quia electi etsi quandoque cadunt, finaliter tamen a Deo suscepti resurgunt. Sic enim irreparabiliter cecidit Lucifer, Lucae 10. Videbant sathan quasi fulgur de caelo cadentem. Et de omnibus reprobis dicitur Psal. 35. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare. Quod ideo dicit, quia etsi in reprobis quandoque bona vita praecesserit, finaliter tamen stare non possunt: sed impulsus aeternaliter cadunt. Quod notans sapiens ostendit, & dicit, Si ceciderit lignum ad austrum vel ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. Per austrum enim intelligit statum gratiae & felicitatis: sed per aquilonem, statum culpae & damnationis aeternae. Vnde dicta verba exponens Bernard. ad propositum dicit, Aug. calor & claritas in scriptura sacra bonam solet habere significationem. Ab aquilone vero panderur omne malum. Porro hominem vidit aliquis. Cadit arbor in morte, & quocumque ceciderit, ibi erit, quia in statu in quo te Deus inuenerit, in eo te iudicabit. Videat ergo quod casura sit arbor, antequam cadat: quia postquam ceciderit, iam non adiuciet vltra vt resurgat, sed nec vt seipsum per penitentiam vertat. Qua parte autem casura sit arbor, si scire volueris, ramos eius attende. Inde enim vnde maior est copia & ponderosior, inde casuram non dubites. Rami nostri desideria nostra sunt, quibus ad austrum vertimur, si spiritualia fuerint: si vero carnalia, ad aquilonem, &c. Vnde de cadentibus ad aquilonem in morte, dicitur Hiero. 8. Qui cadit, non resurget, & qui auersus est, non reuertetur. Et attende quod in isto casu sunt multa mala. Primo ibi est poena ignis combustionis. Psal. 139. Cadent super eos carbones: in ignem deicies eos, in miseriam non subsistent. Ibi est poena obstinationis irretitua, Psal. 140. Cadent in retinaculo eius peccatores. Ibi est poena omnis bonae operationis exclusiua. Iob 31. Humerus meus a iunctura sua cadat, & brachium meum cum offibus suis conteratur. Per brachium enim & humerum virtus operandi designatur, quae in isto casu cessat omnino. Ibi est poena timoris, & status metis percussua. Psal. 54. Formido mortis cecidit super me: timor & tremor venerunt super me: & contexerunt me tenebrae. Et ideo de quolibet ibi cadente, dicitur Esa. 22. Frangetur, cadet & peribit, scilicet, aeternaliter. Econtra autem de quolibet electo dicitur Prouer. 24. Septies in die cadet iustus, & resurget. Hoc ideo, quia dominus suscipit eum. Hoc ergo notans Psalmista in personam cuiuslibet iusti, ait, Impulsus euersus sum vt caderem, id est impulsus, scilicet a demone & tentatione: ad hoc vt caderem. & euersus sum: quia scilicet cecidi a statu gratiae, sed dominus suscepit me.

Fortitudo mea & laus mea domini: 2061 nus:

nus: & factus est mihi in salutem.

Hic ostendit se à Deo fortificatum. Nam ut dictum est statim, multoties peccator post casum susceptus à Deo, fortior resurgit quam esset ante casum: ut exemplo militis ostendit Gregor. dicens. Penitentiam est quod Deus omnipotens occulto consilio quosdam ab ipsis exordiis suis innocentes custodiens, usque ad virtutum summa prouehit: ut simul in eis proficiat, & annorum numerositas & cellitudo meritorum. Alios vero in exordiis suis deserens, scarique vitis ite per abrupta permittit. Plerumque tamen etiam eos conspiciat, & ad sequendum se sancti amoris igne succendit: atque inolitatis in eorum cordibus prunigenes vitiorum vertit in feruorem virtutum: & eo magis ignescunt ad desiderium requirendae pietatis Dei, quo magis erubescunt memoriam iniquitatis suae. Sicut sepe contingit, ut in pugna certamine miles ante ducis sui oculos constitutus, hostili virtuti turpiter cedat, & eneruiter praebens terga, seriatim: qui tamen hoc ipsum quod turpiter cessit erubescens, ante ducis sui oculos maiores ex ipsa verecundia vires sumit: tantoque post fortia exercet, quanto praesentem gloriam virtutis peragat, & praeterita ignominiam debilitatis tegat. Sic ergo nonnunquam quaedam in Dei seruitio ex anteacta debilitate, ac etiam in Dei seruitio roborantur: eoque ad custodienda mandata & futurorum tribuit desiderium, & impellit memoria praeteritorum: ut hinc ad ventura amor prouocet, illic de praeteritis verecundia instiget &c. Tales enim ex anteactis culpis infirmitatem suam cognoscunt: & si quid possunt boni, totam suam fortitudinem Deo attribuunt: dicentes Deo illud Psal. 30. Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu: & propter nomen tuum deduces me &c. Sic & nunc in persona iustorum qui per poenitentiam à peccatis surrexerunt, à Deo suscepti, ait, Fortitudo mea & laus mea: dominus: & factus est mihi in salutem. Nec miram. Illi enim soli in certamine cadunt, quorum fortitudo cadit, quorum laus deficit. Qui ergo Deum ponit fortitudinem suam & laudem, sicut Deus deficere non potest: sic nec ipsi cadere. Vnde hic ait August. Qui ergo cadunt cum impelluntur? Certè nulli, nisi illi qui sua sibi fortitudo, & sibi sua laus volunt esse. Nullus quippe in certamine cadit, nisi cuius fortitudo & laus cadit. quapropter cuius fortitudo & laus dominus, tam non cadit, quam non cadit dominus. Et nota quod fortitudo nostra dicitur Deus. vers. 439. Et factus est mihi in salutem. Non tamen ex hoc habetur, quod Deus aliquo modo sit factus. sicut cum dicimus, Verbum caro factum est: non sequitur ex hoc quod verbum aliquo modo sit factum vel mutatum: sed solum quod actione Dei factum est ut aliquid sit vnitum verbo quod ante non erat vnitum. Sicut homo qui est tibi à dextris, potest tibi fieri à sinistris, sine sui mutatione: sic & dominus suis sic in salutem sine sui mutatione: de hoc vide vers. 438. 755. 655. Vnde hic Augustinus ait, Factus ideo nobis dicitur dominus in salutem, non quia ipse aliquid factus est quod ante non erat: sed quia ipsi cum in eum crederent, quod non erant facti sunt. Etiam ipse non sibi, sed illis, quod auersis à se non erat, salus coepit eite conuersis.

A Hic Psalmista pro se ceterisque iustis con surgit ad gratiarum actionem ex praedictis. Circa autem gratiarum actionem Dauid multa ostendit: quia ostenditur primo modus, secundo laus, ibi, *Dextera domini*: tertio tempus, ibi, *Non moriar*: quarto fructus, ibi, *Castigans*. Quantum ad primum, sciendum quod in scriptura tabernaculum quadoque sumitur pro conscientia, quandoque ipsum corpus nostrum, quandoque verò ipsa iustorum congregatio, sine ecclesia. Primo namque tabernaculum dicitur mensura nostra, siue conscientia: quia in ipsa sancti viti, ut in tabernaculo absconduntur & habitant: ibi pax eorum & requies: foris autem nisi bella. Iob 5. Scies quod pacem habebit tabernaculum tuum: ibi habitat tecum dominus. Iob 29. Erat secretò Deus in tabernaculo meo. Quod exponens Gregor. dicit, Quid hoc loco tabernaculum, nisi habitationem mentis accipimus: quia per omne quod cogitando agimus, in consilio cordis nostri habitamus. Quisquis autem mandata Dei tacitus cogitat, secretò Deus illi in tabernaculo est. Habitationem enim cordis sui ante oculos Dei viderat qui dicebat, Et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper, &c. Ad propositum ergo: sancti estis exteriori patientur in corpore, interiori tamen exultant in mente: immò quanto exteriori corpore persecutionibus & aduersis atteritur, tanto amplius in mente gaudent, & Deo gratias agunt. Quid cogitas quod Laurentium tam laetanter tormenta perferre fecerat, nisi laetitia interior cordis: In isto ergo tabernaculo conscientiae sancti viti Deo gratias agunt, laetantur & gaudent, dum corpus atteritur exteriori. Et hoc est quod dicit Apostolus, Gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi: nam virtus in infirmitate perficitur. Et hoc est quod nunc de iustis aduersitatibus pressis, ait Psalmista, *Vox exultationis & salutis in tabernaculo*, id est, in conscientia iustorum. Oppositum autem accedit peccatoribus: quia exteriori gloriantur & exultant, sed vermic conscientiae corroduunt interiori. Et hanc expositionem ponit August. hic dicens. *Vox exultationis & salutis in tabernaculo iustorum*. Vbi vocem meroris putabant esse qui in eorum corpora sauebant: non enim sentiebant interiori gaudia sanctorum de spe futurae gloriae. Vnde Apostolus dicit, *Quasi tristes, semper autem gaudentes*. Et iterum, *Non solum autem, sed etiam gloriamur in tribulatione*. Secundo per tabernaculum intelligitur ecclesia militans. vide ver. 691. 758. In isto ergo tabernaculo iusti exultant, & Deo gratias agunt: quia in simul charitate congregati, sua opera & orationes Deo reddunt. di. Psal. 110. *Cōfitebor tibi Domine in toto corde meo, in concilio iustorum & congregatione*. Quanto enim orationes & opera bona à pluribus bonis simul congregatis sunt facta, tanto sunt amplius Deo accepta. Sic enim dicitur Psal. 67. *In ecclesiis benedicite domino*. Et hoc modò notans Psalmista dicit, quod vox laetitiae & exultationis in tabernaculis iustorum, id est, in congregatione iustorum.

Dextera domini fecit virtutem: dextera domini exaltauit me: dextera domini fecit virtutem.

Hic ponitur ipsa laus siue gratiarum actio. Vbi notandum quod per dexteram Dei in scripturis intelligitur ipse Christus, qui sedet à dextris Dei. vide

opera domini.

Hic ponitur tempus gratiarum actionis: quia scilicet, semper. Vbi notandum, quod hoc & de morte corporis, ac de morte animae accipi potest. Si de morte corporis: sciendum quod iusti non querunt laudare Deum, ut temporaliter viuât: sed magis e contrario querunt viuere, ut beneficiendo, Deum laudare possint. Et hoc est quod ait hic, *Non moriar, sed viuam*, id est, placet mihi hic temporaliter viuere, ut merendo & praeccepta Dei temporaliter possim narrare aliis opera domini: quia quamdiu viuam, benedicam dominum: semper laus eius in ore meo. Sed quae sunt illa opera domini, quae narrare debemus? ostendit Psal. 77. dicens, *Narrantes laudes Dei, & virtutes eius & mirabilia quae fecit*, in quo ostenditur tria opera Christi maxime aliis narranda, ut conuertantur ad Christum. vide ver. 1281. Vel de morte corporali ecclesia ista verba dicit, *Non moriar, &c.* Persecutores enim ecclesiae primitiuae, crediderunt suis persecutionibus ecclesiam penitus annullare, martyres persequendo & trucidando: sed quanto plures occidebantur, ecclesia merito & numero magis multiplicabatur. ut patet ver. 335. 220. 221. Sed persecutores stragem fuuerunt ubique facientes, ecclesiam Christi mori arbitrabantur: & ecce nunc viuunt & creuit, & narrat opera domini. Vbi que Christus gloria beatorum martyrum est: vicit vapulando ferientes, patiendofacientes, diligendo seruientes. Vel hoc potest intelligi de morte animae, quae fit per peccatum: quia peccato mortuas, domini opera dignè narrare non potest: quoniam non est speciosa laus in ore peccatoris. Vnde Psal. 49. *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, &c.* vide ver. 825. Et hoc est quod dicitur Psal. 113. *Non mortui laudabunt te domine, &c.* vide ver. 2027. Consimiliter & iste nunc ait, *Non moriar, sed viuam*, quasi dicat, Ego narrabo opera Dei: quod ut dignè facere valeam, mortem peccati cauebo: quia non moriar, sed viuam.

Castigans castigauit me dominus: & morti non tradidit me.

Hic ostendit fructum aduersitatis. Aduersa enim permittit Deus suis euenire electis: non ut eos perdat, sed ut corrigat: non ut moriantur, sed ut spiritualiter viuant. Et hoc est quod ait Apostolus ad Hebr. 12. *Quem diligit dominus, castigat, id est, castum facit corrigendo*. Vnde Apocal. 3. *Ego quos amo, hos torigo & castigo*. Et ideo ut eius castigatione non grauemur, sed ipsam patienter pro nostra emendatione toleremus: etiam proprium suum filium sine peccato flagellis subiecit. Si ergo exceptus es à passione flagellorum, exceptus es à numero filiorum: quia flagellat Deus omnem filium quem recepit. Vnicus enim filius de patris substantia natus, & qualis patri, in forma Dei verbum quo facta sunt omnia, non habebat ubi flagellaretur. Ad hoc autem carne indutus est, ut sine flagello non esset. Qui ergo flagellat unicum sine peccato, relinquet adoptatum qui est cum peccato: Vnicus sine peccato, non tamè sine flagello, exemplum nobis proposuit in passionibus suis. Non ergo turbati debemus, cum aliquis nostrum grauiam & indigna patitur: si oblitri non sumus quae pertulit iustus iustorum, sanctus sanctorum. Et attende in hoc iustitiam & misericordiam Dei. Iustitia est in hoc

Non moriar, sed viuam, & narrabo

Fortitudo iustorum Dei. Factus quomodo dicitur Deus salus.

Tabernaculo dicitur mensura nostra. Gregor. 19. cap. 1. Psal. 110. Vox exultationis & salutis in tabernaculo. Castigans castigauit me dominus. Gregor. 19. cap. 1. Psal. 110. Vox exultationis & salutis in tabernaculo.

Ecclesia persecutionibus non moritur, sed crescit.

Castigas nos Deus per aduersa, & corrigit.

Castigas deus omne iustum.

hoc quod flagellat: misericordia in eo quod flagellis recipit & corrigit. Et attende quod non ait, Omnis qui flagellatur, est filius Dei: sed omnis filius flagellatur. Non ergo intendit dominus flagellis suos occidere, sed seruare: non repellere, sed recipere: non corrumpere, sed castigare & corrigere. Quod bene hic nouerat Psalmista dicens, *Castigans castigauit me dominus: & morti non tradidit me.* Vnde hic Augustinus dicit, *Castigans castigauit, &c.* Cur tanta indigna percutit corpus Christi, scilicet ecclesia: Psalmista in persona populi in adoptione filiorum recepti indicat, dicens, *Castigans castigauit me dominus: &c.* Non ergo quicquam uerbis suis licuisse arbitretur fecerit impiorum: non haberet istam potestatem, nisi sibi data desuper esset. Saepe enim filios paterfamilias per nequissimos seruos emendat, &c. Per hoc ergo uult nobis Psalmista ostendere, quod Deus per aduersa nos castigat & corrigit. vide ver. 19. 23. 26. 27. 29. 33. 37. 38. 42. 48. 57. 58. Quibus consideratis, dicat Psalmista, *Castigans castigauit me dominus: & morti non tradidit me.* Morti enim non traditur, cuius uita purgatur. Hac castigationem bene Tobias nouerat, dicens, *Benedico te Deus Israel, quia tu castigasti me, & saluasti me.* Castigari enim se dicit in eo quod egeritatem incurrit, & ibidem Tobias dicit, *Confitemini domino filij Israel: ipse castigauit nos propter iniquitates nostras: & ipse saluauit nos propter misericordiam suam.* Nulli enim dubium quod talis castigatio facta per aduersa, oculos mentis aperit, quos clauserat culpa. Cognitio autem proprii defectus, est magnum principium salutis peccatoris. Et ideo de castigatione per flagella & aduersitatis facta, dicitur Hier. 31, *Castigasti me, & eruditus sum.*

Aperite mihi portas iustitiae: & ingressus in eas, confitebor domino. haec porta domini, iusti intrabunt in eam.

Hic Psalmista pro laude Dei adducit rationes generales. Hic enim praedicat redemptionem generis humani factam per Christum, quae in multis consistit. Et primo praedicat beneficia redemptionis: secundo exoluit debitum gratiarum actionis, ibi, *Constituete diem.* Quantum ad primum, multa beneficia nostrae redemptionis enumerat per Christum incarnatum nobis collata: quorum primum est nouae legis institutio: secundum, ecclesiae ex gentibus & Iudaeis constructio, ibi, *Lapidem quem* tertium est, Christi passus resurrectio, ibi, *Hae dies.* quartum est totius hominis beatificatio, ibi, *Odorine.* Quantum ad primum ergo, primo ponitur Christi aduentus & incarnatio. Secundo ex hoc concluditur desiderij sanctorum patrum adimpletio: ibi, *Confitebor.* Quantum ad primum, sciendum quod ante Christi incarnationem paradisi nullus patebat ingressus, quia quicunque quantumcumque iusti ad inferos descenderant: sed Christus per suam incarnationem factus est porta caeli in simul & uia: per quam iusti in caelum ambulant. Et hoc est quod ipse ait, Ioan. 10, *Ego sum ostium: per me si quis introierit saluabitur.* Ista autem porta fuit quasi occulta, quousque ipse sacramenta ecclesiae incepit instituere: quae ab ipso Christo etiam portae caelestes dicuntur, quia iustificat hominem: quod non faciebant sacramenta legis ueteris. Propter quod dicitur Rom. 3, *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro: iustitia autem Dei est per fidem Iesu*

Christi. Et hinc est quod ipse Christus qui est ostium uiae, dum sacramenta nouae legis instituit quae hominem iustificat: portas iustitiae aperit. Hoc praedicans Psalmista per modum cuiusdam postulationis, ait sanctis angelis, *Aperite mihi portas iustitiae,* id est, aperietis: & hoc annuncians Christi incarnationem: qui incarnatus portas iustitiae aperiet, dum sacramenta nouae legis instituet. Et sequitur, *Ingressus in eas, confitebor domino:* quia recipientes nouae legis sacramenta, primo contentur ipsum Deum per seipsum, si sunt adulti, uel per alios, uel paruulos. Et quia solum per Christum talia sacramenta sunt instituta, uel baptisimus, uel penitentia, & huiusmodi. Ideo subdit, *Haec porta domini, id est, per dominum instituta, iusti intrabunt in eam.* Quod ideo dicit, quia omnes qui recipient deuote nouae legis sacramenta, iustificantur. Et aduertit quod ista sacramenta per Christum instituta, primo uocat portas in plurali, quia plura sunt sacramenta: secundo ipsa uocat portam in singulari ratione iustitiae Christi, qui ex duabus naturis in una persona consistit. Vel quia aliquando ipsa sacramenta instituta dicuntur portae: quia per illa intramus ad uitam: & sic dicuntur in plurali portae: quandoque uero ipse Christus instituitur, porta dicitur: & sic in singulari. Porta ergo caelestes, id est, sacramenta nouae legis, per Christum portam nobis omnibus sunt aperta: quibus quilibet ad uitam aeternam potest intrare, si iustitiam uelit imitari. aliter sibi portas clausas inueniet. Vnde bene dicit, *Haec porta domini, iusti intrabunt in eam,* quoniam uel dicitur Apoc. 21. *Non intrabit in illam aliquid conquinatum faciens abominationem & mendacium,* nisi qui scripti sunt in libro uirg & agni. Hic autem nota quod scriptura duplices portas nominat: scilicet, portas mortis, quae sunt uitae: & portas uitae, quae sunt uirtutes. Psal. 9, *Qui exaltas me de portis mortis: ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion.* De istis portis & illarum uirtutibus, uide ver. 104. Vel per portas iustitiae quibus intramus ad uitam, intellige duodecim uirtutes: quibus nobis per exempla uiae aperuit Christus, de quibus dicitur Apoc. 21, quod ciuitas caelestis Hierusalem habebat portas duodecim: tres ab oriente, tres ab occidente, tres ab austro, & tres ab aquilone, &c.

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me & factus es mihi in salutem.

Hic ex incarnatione Christi concluditur desiderij sanctorum patrum exauditio. Quanto enim desiderio sancti patres scientes uerbum incarnationis, ipsum expectabant: ostendit ipse Simeon: qui Christo recepto, statim pacem mentis habuit, quae ante habere non poterat. Ideo dixit Lucae 2, *Nunc dimittis domine seruum tuum, secundum uerbum tuum in pace: quia uiderunt oculi mei salutare tuum.* Vnde & Christus suis dicebat Apostolis, *Beati oculi qui uident quae uos uidetis, &c.* Multi enim reges & Prophetae uoluerunt uideri quae uos uidetis, &c. Vnde de sanctorum patrum Christi aduentum desiderantium expectatione, ait Gregorius super illo uerbo Iob 18, *Ubi est ergo nunc praestolatio mea? Quia electi ante aduentum domini, & in labore uiae praesentis se esse cernebant: & tamen post praesentem needum caelestia bona percipere, multis cogitationibus uerebatur. Expectabant enim gratiam redemptionis suae: nec tamen ad eam poterant*

in carne uiuendo peruenire. Vnde & quilibet ipsorum dicebat, *Ubi est nunc praestolatio mea? Quae enim potuit esse praestolatio iustorum, nisi iustus & iustificans Deus: qui ad poenas humani generis sponte descenderet, & captiuos mortis iustitiae suae uirtute liberaret? Huius enim praesentiam minime cessabant intenta cogitatione praestolari, quam quandoque esse uenturam nouerant: sed uenire citius querebant. Vnde non simpliciter ait, *Ubi est praestolatio mea? sed, Ubi est nunc praestolatio mea? Dum enim addit nunc, ostendit quia quod quandoque uenturam erat, uenire citius desiderabat. Ex quibus apparet, quod quando Christus uenit in carnem, desiderium sanctorum impleuit, ipsos exaudiendo. Et hoc est quod in persona illorum omnium Psalmista Deum laudans dicit, *Confitebor tibi quoniam exaudisti me, scilicet confessione laudis: quando exaudisti me. Si autem queras, quare exaudire orationem iustorum quandoque tantum differt Deus: de hoc uide ver. 56. 51. 65. 149.* Sequitur, *Et factus es mihi in salutem.* Et hoc quia Christus incarnatus, saluator noster est factus. Vis autem uidere quomodo non meritis nostris, sed sola Christi gratia saluati sumus? quia ipse sua gratia nobis factus est in salutem: audi Gregorium dicentem super illo uerbo Iob 28, *Nescit homo precium eius. Quis autem nos dedimus ut hanc sapientiam, quae Christus est, accipere mereamur? Gratia namque redemptionis sumus: ipsa namque sola opera male uiuendo dedimus: quibus si iusta retributio seruaretur, non Christus, sed supplicia redderetur. Sed aliud homo per iustitiam meruit, aliud per gratiam accepit. Testatur Paulus dicens, Cum (inquit) adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis impiis mortuus est. Vnde quisquis à brutis animalibus rationis intellectu discretus est: quoniam quod non suis meritis sit saluatus, intelligit, nihil se dedisse boni operis ut ad fidem ueniret, agnoscat. Hinc scriptum est, *Gratia salui facti estis per fidem Christi, sed non ex nobis. Dei enim donum est: non ex operibus, ut ne quis gloriatur. Sed sunt nonnulli, qui saluos se suis uirtutibus exultant: suisque praecedentibus meritis se redemptos esse gloriantur. Quorum profecto assertio inuenitur sibi ipsis contraria: quia & dum se innocentes asserunt, & redemptos: hoc in se iusti nomen, per nomen redemptionis euacuant. Omnis namque qui redimitur, ex aliqua proculdubio captiuitate liberatur. Vnde ergo quilibet iste redemptus est, si prius non fuit sub culpa captiuus? Liqueat itaque quia multum desipit quis hoc sapit. Homini quippe meritum, superna gratia ut ueniat, non inuenit: sed postquam uenerit, facit ut que ad indignam mentem uenit Deus, dignam sibi exhibet ueniendo. & facit in ea meritum quod remuneret, qui hoc solum inueniat quod puniret. Liber inter haec mentis oculum ad illam latronem reducere, qui de fauce leonis ascendit crucem, de cruce paradisi. Intuemur qualis & ad patibulum uenerit, & à patibulo qualis abcesserit. Venit enim fraterno sanguine cruentus: sed superna gratia est in cruce mutatus, &c. usque ibi. Sed hi qui saluari hominem propriis uirtutibus a uirtute hominis esse suspicantur. Quod si ita esset, in Dei laudem Psalmista non diceret, *Confitebor tibi quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem.*****

Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli.

Hic ponitur secundum: scilicet, ex Iudaeis & gentilibus ecclesiae constructio. Et primo ponitur ecclesiae constructio: secundo constructionis admiratio, ibi, *A domino.* Quantum ad primum, sciendum quod ad literam istum passum dixit Dauid de Christo, qui est uerus lapis angularis. Vnde istum uersum de se dictum Christus allegat, dicens, *Nunquam legis in scripturis, Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli: à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.* Vocatur enim Christus ideo lapis angularis, quia lapis angularis duos parietes in unum coniungit. Sic & Christus duos distinctos populos, scilicet Iudaicum & gentilem in unam fidem & ecclesiam coniunxit. Qui populi ante Christum in cultu multum erant diuisi: quia unus colebat Deum, alius diabolum: unus fidelis, alius idolatra: unus prope Deum, scilicet per fidem, alius longe à Deo, per infidelitatem. Vnde Apostolus sic istum textum ad istud propositum adducit ad Ephes. 2, dicens, *Nunc autem in Christo Iesu uos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim pax nostra, qui fecit utraque unum: qui ueniens euangelizauit pacem, & uobis qui longe fuistis, & pacem his qui erant prope: quoniam per ipsum habemus accessum ambo in unum spiritum ad patrem. Ergo iam non estis hospites & aduenae, sed estis ciues sanctorum superaedificati super fundamentum Apostolorum & prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu, &c.* Et haec omnia prauidens Psalmista de Christo, ait, *Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, &c.* Et loquitur de futuris per modum praeteriti, propter certitudinem prophetiae. Hic enim secundum Origenem lapidem Christum uocat: aedificatores autem, doctores Iudaeorum, qui Christum lapidem reprobauerunt, dicentes, *Non est hic à Deo: sed illis uolentibus, lapis iste caput anguli firmavit: quia de utroque populo, quotquot uoluit, in una fide firmavit. Et sic factus est caput anguli, quia ipse est inter legem & gentes, lateris utriusque coniunctio. Et ad istum intellectum beatus Gregorius inducit istum textum, & exponit, dicens super illo uerbo Iob 38, *Quis dimisit lapidem angularem? dicens, iam diuina gratia omnibus liquet, quem scriptura sacra angularem lapidem uocat: illum profecto qui dum in se hinc Iudaicum, illinc gentilem populum suscepit: in una ecclesiae fabrica quasi duos parietes iungit: illum de quo scriptum est, *Fecit utraque unum: quia angularem lapidem non solum in inferioribus, sed in superioribus exhibuit: quia etiam in terra plebi Israeliticae nationes gentium & utraque simul angelis spiritibus sociavit in caelo. Eo quippe nato clamauerunt angeli, In terra pax hominibus bonae uoluntatis. In ortu namque regis nequaquam pro magno offerret hominibus gaudia pacis, si ante discordiam non haberent. De hoc lapide per Prophetam dicitur, *Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli.* Huius lapidis typum Iechonias tenuit: quem Matthaeus, dum quaterdenas generationes describeret, secundo numerauit. Quae enim in fine secunde ipsi rursus in principio tertiae generationis inseruit. Ipse namque in Babyloniam cum Israelitica plebe migratus***

1066
Porta caeli dicitur Christus.
Porta caeli fuit iustitia.
Rom. 3. & ad Gal. 2.

Lapis angularis dicitur Christus.
Matth. 21.
Ecclesia constructa ex Iudaicis & gentilibus.
Greg. 28. moral. cap. 9.
Ephes. 2.
Luce 2.
Matth. 23.

est: qui dum ab alijs ad alia ducitur, pro vtriusque parietis latere non immerito secundus numeratur. Cuius numerationis flexu, angularem lapidem signat. Vbi enim ordo à rectitudine flectitur, vt eat in diuersum, tanquam angulum facit. Rectè ergo numerari bis potuit, quia per vtrumque parietem quasi duo latera in se ostendit. Vnde & eius bene imaginem tenuit, qui in Iudæa ortus, gentilitatem colligens, quasi à Hierosolymis Babyloniam venit: atque hanc in semetipso fidei fabricam prius discordiæ studio scissam, arte charitatis intexuit. Et in sententia eandem expositionem ponit Augustinus, Chrysostomus, & ceteri doctores. Et sic nota quoddam Christum directè dicitur factus in caput anguli, quia ipse est caput totius ecclesiæ: quæ ex duobus populis consistit, de quo ait Apostolus, Ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est primogenitus ex mortuis: vt sit ipse in omnibus primatum tenens, &c.

Colof. 1. 2069 **A domino factum est istud: & est mirabile in oculis nostris.**

Hic ponitur constructionis ecclesiæ admittio. Hoc exponitur dupliciter, scilicet de Christi incarnatione, & de ecclesiæ edificatione. Quantum ad primum, sciendum quoddam fundamentum constructionis ecclesiæ fuit Christi incarnatio: quando scilicet verbum caro factum est. Non quidem quoddam filius Dei sit factus homo operatione humana: quia solum Dei operatione, sed mystico spiramine: quia solum Dei operatione. Hoc ergo quoddam iste lapis angularis sit Deus & homo, non ab homine, sed à Deo factus est. Et est mirabile in oculis nostris. Quis enim non miretur Deum factum hominem, æternum temporalem, immortalem mortalem, inuisibilem visibilem, dominum angelorum hominum seruum, & similia: etiam matrem virginem matrem, feminam patrem suum creatorem: Hoc est ergo factum mirabile: de quo dicitur quoddam pastores loquebantur admirabilem, Transiimus vsque Bethlehemi: & videamus hoc verbum quod factum est, quod dominus fecit & ostendit nobis, & venerunt festinanter: & inuenerunt Mariam & Ioseph & infantem positum in præsepio. Sequitur, Et omnes qui audierunt mirati sunt. Secundum potest exponi de fabrica ecclesiæ, quam dominus fecit. Nonne mirabile fuit, gentiles cultus Dei contemptores ad fidem ducere: disparis cultus Iudæos & gentiles in Dei cultum vnire: lapidem reprobatum caput anguli facere? Et hoc est quod ait, **A domino factum est istud**, scilicet quoddam iste lapis reprobatus, caput esset anguli: in vna fide Iudæos & gentiles copulans: quod tamen Deus fecit virtute Christi passionis. Et tamen istorum coniunctio licet sit facta virtute Christi passionis, non tamen hoc factum est ab illis à quibus passus est: sed à domino, qui per Christi passionem hoc faciebat, vt gratiam suam ita gentibus vt Iudæis daret. Hoc est quod mirabantur Iudæi videntes gratiam Dei gentibus datam: quoniam, vt habetur Actuum 10, Fideles qui ex Iudæis in Christum crediderant, admittati sunt, quando viderunt spiritum sanctum in signo visibili Cornelio, & alijs gentilibus dari. Vnde Actuum 10, dicitur, Et obstupuerunt ex circumfisione fideles qui venerant cum Petro, quoddam & in nationes spiritus sancti gratia diffusa est. Et hoc est quod præuidens Psalmista ait, **A domino factum est istud: & est mirabile in oculis nostris.** Vnde merito dominus dicit, Ioan. 7.

Luce 2. **Mirabilia in gentibus conuersi.**

Hic ponitur quartum quod habemus ex Christi incarnatione: quod est totius hominis beatificatio. Ante enim

Vnu opus feci, & omnes miramini. Et nota, quoddam ista ecclesiæ constructio facta per Christum, multiplici ratione redditur mirabilis. Si enim effectus insolitus inducit admirationem, quanto magis ecclesiæ edificatio erit admirabilis: in qua existentes de terra creati, nihil terrenum amant, sed animas habent in cælestibus: &c.

Hæc est dies quam fecit dominus: exultemus & lætemur in ea.

Hic ponitur tertium: scilicet Christi passi resurrectione. Quamuis enim Christi natiuitas, conuersatio & prædicatio ad nostram salutem facerent, tamen salus nostra in morte & in resurrectione eius est consummata. Quid enim nasci nobis profuit, nisi redimi profuisset? Et ideo sicut summum beneficium summam exultationem inducere debet: sic & nobis dies Christi resurrectionis inducit. Hæc ergo diem præuidens Psal. ait, **Hæc est dies quam fecit dominus: exultemus, &c.** Idem hanc diem resurrectionis Christi dominus fecisse singulariter dicitur: quia etsi omnes dies fecerit, hanc tamen singulariter fecit: non quia istam diem plus alijs fecerit, sed quia in ista die plus quam in alijs nobis fecit: in qua dominus mortuus resurrexit, & diabolus de mundo fuit eiectus: & homo spiritualiter reuixit. Hæc est dies in qua dominus salutem nobis dedit: de qua Apostolus dicit, Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis. Hæc dies est annus iubilæus sub lege figuratè obseruatus: in quo serui manumittebantur, debita laxabatur, possessiones dominis restituebantur. Et nos hac die à seruitute peccati redempti sumus, & nobis restituta est hereditas æterna. Et ideo exultemus & lætemur in ea. Et hinc est quoddam in festo resurrectionis domini, sancta mater ecclesiæ multoties cantat & repetit, dicens, **Hæc dies, &c.** Vel aliter: Psalmista hic per diem intelligit totum tempus noui testamenti: scilicet ab incarnatione Christi vsque ad finem: qui merito dies dicitur, ratione veritatis reuelata: quæ in veteri testamento latebat sub figurarum obscuritate. Sic enim Paulus tempus legis noctem appellat: & tempus gratiæ diem, dicens Rom. 13, Nox præcessit: dies autem appropinquauit. Hæc ergo est dies quam fecit dominus: quia licet omnia tempora generaliter fecerit, dicitur tamen facere aliquod tempus specialiter, propter aliquod bonum quod in illo tempore contingit, secundum vilitatum modum loquendi: vt dicimus danti nobis aliquod bonum in aliqua die, Tu dedisti mihi bonam diem. In tempore autem gratiæ Deus multa bona nobis fecit: quia filium dedit mundo, legem euangelicam publicauit, miracula multa ostendit, nos redemit & iustificauit. Quæ omnia sunt causa lætitiæ. Et ideo subditur, **Exultemus & lætemur in ea.** Lætemur in mente, sed opere foris. Qualiter autem exultatio & lætitia differant, vide versic. 92. Item nota quoddam omnis creatura exultant ad præsentiam Christi, ver. 1652. Item quomodo & nos exultare debemus in Christo, ver. 1631.

O domine saluum me fac, o domine bene prosperare: benedictus qui venit in nomine domini.

Hic ponitur quartum quod habemus ex Christi incarnatione: quod est totius hominis beatificatio. Ante enim

enim Christi resurrectionem, sancti patres quantumcunque iusti detinebantur in limbo: sed Christo resurgente, illos secum ex limbo eduxit, & in ascensione secum ad cælos attraxit: & tunc multos cum eo resuscitatos, in corpore & anima beatificauit: reliquos autem post iudicium resuscitatos, secum in gloria collocabit. Quæ omnia præuidens Psalmista ait Christo, **O domine saluum me fac.** & loquitur in persona omnium electorum. Et hoc non solum dicit optatiue: sed à spiritu sancto illuminatus, dicit hoc prædictiue, **O domine saluum me fac.** id est, saluum me facies, educendo de limbo ad gloriã. Psal. 27. **Saluum me fac populum tuum domine, &c.** & **o domine bene prosperare.** vbi insinuat duplicem prosperitatem, scilicet bonam & malam, spiritualium & terrenorum. Ille ergo bene prosperatur, qui in spiritualibus crescit: ille male (sicut vt in pluribus) qui in temporalibus. Iste ergo dicitur, **O domine bene prosperare**, id est, in spiritualibus gratis fac me crescere. sciebat enim quoddam præmia æterna proportionaliter dantur secundum proportionem meritorum. Et ideo postquam salutem postulauerat, dicens, **O domine saluum me fac:** vt potioribus fruatur præmijs, prosperitatè petit meritorum, dicens, **O domine bene prosperare.** Vel per hoc petit vt ecclesiæ vniuersaliter crescat merito & numero fidelium. Hæc prosperitatem per verbum incarnatum in ecclesiã faciendam prædixerat Deus pater. Esa. 55, dicens, **Verbum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud: quia in lætitiã egrediemini, & in pace deducemini.** Et Psal. 1, **Omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.** Nota ergo quoddam prosperitas est triplex, scilicet, malorum. Prouerb. 1, **Prosperitas sultorum, perdet illos.** Et Hier. 12, **Quare via impiorum prosperatur, &c.** Et Psal. 36, **Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, & in homine faciente iniustitias.** Secundum est prosperitas honorum. Psal. 1, **Omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.** Tertiū est prosperitas beatorum. Psal. 44, **Intende prosperè, procede & regna.** Hier. 46, **Prosperabitur, & non erit qui exterreret.** Sequitur, **Benedictus qui venit in nomine domini.** Et nota hic quoddam loquitur de duplici aduentu Christi, scilicet, in mundum & ad iudicium. De aduentu in mundum hoc dicit ad differentiam Antichristi. Ille enim venit in nomine domini, qui domini gloriam querit: ille autem venit in suo nomine proprio, qui gloriam querit propriam. Antichristus enim in suo aduentu gloriam propriam querit, quia extolletur supra omne quod colitur aut dicitur Deus. Ideo non erit benedictus, sed maledictus. Christus non propriam sed patris querebat gloriam: ideo benedictus. Vnde hic ait August. **Benedictus qui venit in nomine domini: maledictus ergo ille qui venit in nomine suo.** sicut dominus in euãgelio ait, **Ego veni in nomine patris mei, & nõ recepiſtis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.** Si autem intelligatur de aduentu ad iudicium, tunc Christus erit benedictus, ab illis siquidem qui viuere reperientur in fine: quia omnes conuertentur ad Christum. Et hoc notabat Christus Iudæis, dicens, **Non me videbitis à modò, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini.** Quasi dicat, secundum Hieronymum, **Nisi penitentiam egeritis, & confessi fueritis me ipsum esse filium, scilicet omnipotentis patris, de quo propheta cecinerunt: meam faciem non videbitis.**

A Habent ergo Iudæi datum sibi tempus penitentię vsque ad aduentum Christi ad iudicium, &c.

Benediximus vobis de domo domini: Deus dominus, & illuxit nobis.

Hic ostenditur ad quid nobis profuerit aduentus Christi, quia scilicet nos Deo gratificauit: & nos de credendis illuminauit. Quantum ad primum, ait, **Benediximus vobis de domo domini.** Vbi aduertendū quoddam prælati in ecclesiã locum Dei tenent: & sic subditos ex parte Dei benedicunt, id est, ministerialiter absolunt à peccatis, & gratiam impetrant. Sic enim (vt habetur 3. Regum 8.) Salomon consecrato templo, benedixit omni ecclesiæ: quia Rex vices Dei gerebat. Sed quia nullus ab ecclesiã præcisus vices Dei gerit, nec alijs benedicere potest: ideo hic dicitur, **Benediximus vobis: & hoc de domo domini,** id est de ecclesiã quæ domus Dei dicitur. Ioan. 2, **Domus mea domus orationis vocabitur.** Et ad quid proficiat ista benedictio quæ fit de domo domini: vide ver. 1964. Sequitur quo ad secundum, **Deus dominus, & illuxit nobis,** i. Christus, qui est Deus, & est dominus noster: quia nos redemit, illuminauit nos: iuxta illud Lucæ 1, **Visitauit nos oriens ex alto, illuminare hos qui in tenebris & vmbra mortis sedent.** Propter quod de Christo dicitur Ioan. 1, **quoddam erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem, &c.** Et vide quàm proprie Christus dicitur lux, quæ illuxit nobis: quoniam omnes lucis habet proprietates.

Constituite diem solennem in condensis, vsque ad cornu altaris.

Hic concluditur ex prædictis gratiarum actio. Et diuiditur in partes tres: quia ostendit primum quoddam gratiarum actio Deo debet fieri generaliter ab omnibus. Secundum quoddam debet fieri specialiter cum laudibus: ibi, **Deus meus est tu.** Tertiū quoddam debet fieri pro adimpletis orationibus: ibi, **Confitebor tibi.** Quarto concludit principium Psalmi ex prædictis omnibus: ibi, **Confitemini.** Quantum ad primum, notandum quoddam Psalmista præuidit festiuitates solennes agendas in ecclesiã de ipso Christo: vt diem natiuitatis, passionis, resurrectionis, & ascensionis eius in cælum. In quibus diebus fideles copiosè congregantur in ecclesiã ad Deo gratias agendum. Et hoc est quoddam Psalmista præuidens quod futurum erat, ait, **Constituite**, id est, constituetis diem solennem, id est dies solennes: vt puta diem natiuitatis, resurrectionis, &c. Et hoc in condensis. Vbi nota quoddam condensa res vocatur, vbi est multum de substantia. Et sic condensum distinguitur contra rarum. Vocatur enim arbor condensa, quæ abundat in ramis. Isto enim modo dicitur, 2. Regum 18, quoddam cum Absalon fugeret in prælio sedens in mulo, ingressus mulus subter condensam quercum, quæ scilicet multos ramos habebat: & adhæsit caput eius quercui. & illo suspensio inter cælum & terram, mulus in quo sedebat, transiuit. Consimiliter festum condensum dicitur, quando ibi multa pressura concurret hominum. Vult ergo Psal. dicere, **Constituite diem solennem in condensis,** id est, ad gratias agendum Deo pro beneficijs in isto Psal. expressis: ecclesiã ordinabit dies solennes in condensis, id est, in quibus condensa & multus populus cõfuer ad ecclesiã. Et hoc vsque ad cornu altaris. Quasi dicat, **Erit**

Condensum dicitur ali- quid, quia multum.

Condensum dicitur dies, vbi multus concurret populus.

populus ita condensus, quod ecclesia implebitur... Et sic de facto est constitutum: ut patet in festiuitatibus Christi. Vel per cornu altaris accipit ipsum sacramentum eucharistiae. Christus enim vere dicitur cornu altaris. vide ver. 1993. Et tunc est sensus, quod in illis diebus solēnibus Christi fideles ibunt in condensis, id est, in multitudine copiosa vsque ad cornu altaris, id est, vsque ad sacramentum corporis Christi recipiendum: quia in illis festiuitatibus maximē fideles communicant. Istum autem versum magis mysticē exponit Greg. dicens, Deo quali quoddam gaudium ex penitētia nostra facimus: cum per sancta desideria pro eius nos amore castigamus. Hinc Psal. ait, *Constituit diem solemnem in condensis, &c.* Solemnem namque diem domino in condensis cōstituit quisquis assidue in eius desiderio se affligit. Qui nimirū dies solennitatis vsque ad cornu altaris prætendi præcipitur: quia tam diu necesse est ut quisquam se afficiat, quousque ad superni sacrificij altitudinem, id est, ad gaudia æterna pertingat. Sic ergo agere domino diem festum in condensis vsque ad cornu altaris, nihil aliud est, quam quod homo, quamdiu est in præsentī vita pro amore cœlestis patriæ continuē se affligere debet: quousque perueniat ad altare cœlestis patriæ. Ipsa enim gloria cœlestis altare dicitur.

Greg. lib. 9. moral. ca. 21.

2074 Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.

Hic ostendit quod gratiarum actio debet fieri specialiter cum laudibus. Confiteri enim domino, nihil aliud est, quam Deum laudare, vide ver. 2048. Similiter exaltare Deū, nihil aliud est, quam ipsum laudando altum & summum esse bonum ostendere. Qualiter autem Deus exaltatur a nobis, vide ver. 69. 421. Vel exaltare Christum est passionem suam propter quam fuit exaltatus, memoriter retinendo, de ipsa sibi gratias agere, vide ver. 1664. Et nota quod quamuis Deus sit omnium Deus & dominus, tamē illorum singulariter dicitur Deus, qui ipsum colunt, qui per vocem ipsum sibi Deum elegerunt.

Phil. 2.

2075 Confitebor tibi, quoniam exaudiisti me: & factus es mihi in salutem.

Hic ostendit quod gratiarum actio debet fieri pro exauditis orationibus. Iste versiculus in forma est ver. 2067. Et ideo in nullo mutatur sententia. Ideo exponit ut ibi.

2076 Confitemini domino, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Hic ex prædictis omnibus concluditur gratiarum actio: sic quod finis Psal. concordat principio, & quia nō variat sententia istius versiculi à primo, ideo ibi vide, scilicet, ver. 2048. Iste versiculus etiā in forma est principij Psal. 105, 106. Ideo vide ibi.

PSALMVS CXVIII.

2077 Beati immaculati in via qui ambulant in lege domini.

Titulus istius Psal. est Alleluia. Expositus fuit superius in titulo Psal. 104. Circa istum Psalmum

primò, quantum ad causam efficientem, sciendum quod non reperitur in singulari quis hunc fecerit Psalmum. Sed nulli dubium esse debet quod aliquis sanctus Propheta hunc fecerit; maxime considerata istius Psalmi excellentia: quæ ceteros Psalmos excellit non solum in longitudine, sed multo fortius in sententiæ profunditate. Vnde de isto Psal. ait August. in hoc loco, Postquam ceteros Psalmos exposueram, istum Psalmum nō tam propter eius notissimam longitudinem, quam propter altitudinem pauca cognoscibilem differebam. quanto enim in sententia videtur apertior, tanto mihi profundior videri solet: ita ut quod sit profundus, demonstrare non possim. Aliorum quippe Psalmorum obscuritas, est in profunditate sensus latet: in ista tamen apparet obscuritas. Huius autem obscuritas non apparet, quoniam talem præbet superficiem, ut lectorem, atque auditorem non credatur expostorem necessarium habere. Et magister in Glo. ordinaria hic dicit, Psal. iste institutor est fidelium, paradisi omnium pomorum, apotheca spiritus sancti: qui quanto in superficie verborum videtur apertior, tanto mysteriorum altitudine est profundior. Hic Psal. totus est morali doctrina insignis. Omnis autem doctrina moralis, suavis est in qua hic Psal. eminet ceteris. Alij enim Psalmi tanquam minores stellæ aliquatenus lucent: iste vero Psal. quasi sol pleni luminis meridiano calore feruens, totus morali dulcedine splendet. Ad intelligentiam ergo istius Psalmi tam profundam sciendum quod tota intentio Psalmistæ est nas ad vitium finem creature rationalis dirigere: qui vitium finis est beatitudo: ad quam peruenire, possumus per virtutes, & non aliter. Sic quod ille qui est virtuosus, vocatur beatus in spe, quia per virtutes peruenit ad veram rei beatitudinem. Consimiliter enim loquitur Phil. 1. ethicorum, de beatitudine politica, quæ consistit in vñ virtutū, dicens, quod pueros beatificamus in spe: non quia adhuc operentur virtutes, sed quia videntur bonæ in solis ad habendum virtutes politicas tempore procedente. Sic & fideles homines hic virtuosos dicunt in spe beatos: non quia de facto sint beati, sed quia virtutes quas habent, ad habendum realem beatitudinem sunt apti & dispositi. Item notandum est, quod iste Psal. mirabiliter præ omnibus alijs est alphabeticus: quia secundum literas alphabeti Hebræorum procedit: incipiēdo à prima litera alphabeti, & ordinatē secundum alias literas procedendo. Et ideo secundum quod sunt literæ alphabeti Iudæorum viginti & duæ: sic iste Psal. habet viginti & duas partes. Sic quod prima pars incipit à prima litera Hebræorum quæ est aleph: secunda à secunda quæ est beth: tertia quæ est gimel: & sic de alijs. Sic tamen quod qualibet pars continet octo versus per eandem literam incipientes: quia primus versus incipit. Et primus octonarius in Hebræo incipit per aleph: & habet octo versus per eandem literam incipientes, scilicet, Beati immaculati in via, & sic ad secundum octonarium, ibi, in quo corrigi, & sic ad tertium octonarium, scilicet, in quo corrigi, incipit per secundam literam, quæ est beth. & sic omnes versus istius octonarij: & sic de singulis. Et ideo istum Psalmum diuidam secundum literas alphabeti Hebræorum. Et sic iste Psal. habet viginti duas partes: quarum qualibet octo versus continet. Secunda pars est ibi, in quo corrigi: tertia ibi, in quo corrigi: quarta ibi, Adhuc quinta ibi, Legem: & sic de singulis

Marc. 11.

Actus in prelo

Greg. lib. 6. moral. ca. 26.

Exod. 18.

Nam 3.

Angulis octonariis. Et si dicas, Quomodo dicitur quod omnes versus primi octonarij incipiunt à prima litera, cum nullus incipiat ab aleph aduersus alios literis incipiant: Dico quod in Hebræo, sic omnes versus primi octonarij incipiunt per aleph. Sed qui transtulit psalterium de Hebraico in Græcum, & de Græco in Latinum, eandem literas in capite versus seruare non potuit. Sicut verbi gratia, Christus in cruce Hebraicè loquens, dixit, Heli heli lama sabachthani. Trāslator autē reducēs in Latinum, dixit, Deus meus, deus meus, ut quid me dereliquisti: Certum est enim quod eadem est sententia: sed eadem non sunt incipientes literæ. Sic est in proposito. Sic ergo diuiditur iste Psal. secundum numerum literarum alphabeti. Et hoc est quod hic ait Glosa, Quot enim sunt literæ, tot in isto Psal. sunt partitiones: ut in singulis octonariis sint partitionum distinctiones. Octonarius verò ipse in singulis distinctionibus innuit quod vnaquæque pars perfecta est. Et sufficit, ut si quis eam seruet in vita septem dierum, ut perueniat ad octauam resurrectionis. Consimilis modus alphabeticus habetur in illo hymno natiuitatis domini, A solis ortu cardine: in quo versus incipiunt secundum literas alphabeti vsque ad g. ut patet intuenti. Quibus visis, accedo ad primum octonarium. Primus enim iste octonarius est quasi quidam prologus totius Psal. Ideo isti octonario præmittitur prima litera Hebræorum, scilicet aleph. Quæ litera interpretatur doctrina: quia iste primus octonarius est quasi doctrina & prologus totius Psal. ut dictum est. Agit autem iste primus octonarius de via actiua & cōtemplatiua: quæ sunt via ad veram beatitudinem obtinendam. Diuiditur autem in partes duas: quia primò ostendit beatitudinis meritum: secundò ostendit eius desiderium: ibi, Primam diriguntur. Prima in duas: quia primò ostendit beatitudinis meritum: secundò eius meriti impedimentū: ibi, Non enim qui operantur. Quātum ad primam partem, primò agit de vita actiua: secundò de vita contemplatiua: ibi, Beati qui seruantur. Circa primam partem, sciendum, quod vita actiua stat in exercitio virtutum moralium: vita autem cōtemplatiua, magis in studio vel doctrina. Certum est autē quod vita bona præcedere debet studium & doctrinam. Sic enim de Christo scribitur Actū 1, quod cœpit lesus facere & docere. Non enim potest mēs eleuari liberè ad cōtemplationis studium, nisi prius passionibus appetitus sensitini per exercitium moralium virtutum fuerint moderatæ: secundum quod docet Greg. dicens, Prius ergo mens ab appetitu gloriæ temporalis atque ab omni carnalis concupiscētiæ delectatione tergendā est: & tunc ad aciem cōtemplationis est erigenda. Vnde & cum lex accipitur, populus à monte prohibetur, ut videlicet qui infirmis adhuc mentibus terrena desiderant, considerat sublimia non presument. Vbi & rectè dicitur, Si bestia tegerit motem, lapidabitur. Bestia enim montem tangit, cum mens irrationabilibus desiderijs subdita, ad cōtemplationis alta se erigit. Sed lapidibus percutitur, quia summa non sustinens, ipsi superni ponderis ictibus necatur. Qui ergo cōtemplationis attem tenere desiderant, prius se in campo operis per exercitium probent: ut solliciti sciant, si nulla iam mala proximis irrogant, si irrogata à proximis æquamiter portant, si obiectis bonis temporalibus, nequaquam mens licticia soluitur, si subtrahis etiam nimio mœrore saucia-

tur. Ac deinde perpendant eum ad seipos introrsus redeunt in eo quod spiritualia rimantur: nequaquam secum retum temporalium ymbrastrahant, aut fortasse tractas, manu discretionis abigant. ut incircumscriptionum suæ imagines depriant: ut in eo quod super se est contingere appetunt, vincant quod sunt. Et ideo Psal. primò præmittit vitam actiuam: dicens, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini.* Et vide quod iste Psal. incipit à beatitudine: non quod ad beatitudinem nos velit exhortari: quia non est opus, cum omnes hanc naturaliter desiderant, & nullus possit eam nolle: sed ut viam doceat ipsam adipiscendi. Vnde ait August. Ab exordio suo Psal. iste magnus exhortatur nos ad beatitudinem, quam nemo est qui non expetat. Quis enim vnquam potest, vel potuit, vel poterit inueniri qui nolit esse beatus? Quid igitur exhortatione opus est ad eam rem, quam suus sponte animus appetit humanus? Nam profectò qui exhortatur, id agit, ut excitetur voluntas eius cum quo agit, ad id propter quod exhortationis adhibetur colloquium. Ut quid igitur nobiscum agitur, ut velimus quod nolle non possumus: Et responder, Nisi quia omnes quidem beatitudinem concupiscunt: sed quādo ad id perueniatur, plurimi nesciunt. Ideoque hoc docet iste qui dicit, *Beati immaculati qui ambulant &c.* Tanquam si diceret, Scio quid velis: beatitudinem quæris. Si ergo vis esse beatus, esto immaculatus. Illud quidem omnes, hoc pauci volunt: sine quo non peruenitur ad illud quod omnes volunt. Et vide quod vitam immaculatam præponit studio legis: dicens, *Beati immaculati in via, & consequenter, Qui ambulant in lege domini.* Vnde Ambros. hæc litera primò dicit. Non enim prius dixit, qui seruantur testimonia eius: sed prius, *Beati immaculati in via.* Ante enim vitam quādo doctrina quærenda est. Vita enim bona & sine doctrina gratiam habet. Doctrina verò sine vita, integritatem non habet: quia in prauitate cæcatur oculus mētis. Hunc etiam ordinem & in primo Psal. tenuit: ut in via ambulandum esse doceret prius, & tunc in lege meditandum. Sic & hic ait, *Beati immaculati.* Et si quæras qui sunt illi qui sunt immaculati: respondet, *Qui ambulant in via,* scilicet, in lege domini, id est, qui faciunt quæ præcepta sunt in lege domini, & cauent quæ ibi sunt prohibita. Sed mirandum est de multis qui volunt ad beatitudinem peruenire, & nolunt ire per viam beatitudinis: sed magis per oppositam. Vnde hoc hic admiratur Augustin. dicens, Beatum quippe esse tam magnum bonum est, ut hoc velint boni, velint & mali. Nec mirum est quod boni propterea sunt boni: sed illud est mirum, quod etiam mali propterea sunt mali, ut sint beati. Nam quisquis libidinibus deditus luxuria stuprisque corrumpitur, in hoc malo beatitudinem quærit: & se miserum putat cum ad suæ concupiscētiæ voluptatem lætitiāque non peruenit: beatum verò non dubitat iactare, dum ad illa mala peruenit. Et quisquis auaritiæ facibus inardescit, ad hoc congregat quocumque modo diuitias, ut beatus sit. Inimicorum sanguinem fundere quicumque desiderat: dominationem quisquis affectus: crudelitatem suam quisquis alienis cladibus pascit: in omnibus scelestibus beatitudinem quærit. Hos igitur errantes,

Beatitudinē omnes volunt, nec aliqui se testē tā nolle.

Beati volunt esse etiā mali.

Beatitudinē quærit mali in peccatu.

Beati miseria falsa beatitudine requirentes, reuocant ad viam, si audiat vox ista diuina, Beati immaculati in via, qui ambulauit in lege domini. Quasi dicas, Quod uis? Peritis & nescitis. Via qua pergitis non ducit ad illa quod peruenire desideratis. Nam utique beati esse cupitis: sed misera sunt. & ad maiore miseriam ducit itinera ista quibus curritis. Tam magnum bonum quaerere, per tam mala nolite. Si ad illud peruenire uultis, huc uenite: haec ite via. Peruersam relinquire malignitatem: quia non potestis relinquere beatitudinis uoluntatem, frustra tendendo fatigamini: quod perueniendo inquinamini. Non autem beati inquinati in errore, qui ambulauit in peruersitate seculi: sed beati immaculati in via qui ambulauit in lege domini. Haec August.

2078 Beati qui scrutantur testimonia eius: in toto corde exquirunt eum.

Hic consequenter agit de uita contemplatiua. Vbi notandum quod testimonia Dei dicuntur eloquia sacrae scripturae per prophetas nobis tradita, & miraculis tanquam diuinis confirmata testimoniis. Et uide quam ordinare post uitam immacularam inducit sacrae scripturae studium: sciens quod in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Vnde hic ait Glosa, Nota quod prius dixit, Beati immaculati in via: post, Beati qui scrutantur testimonia eius. quam pulcher ordo plenus doctrina & gratia. Ante enim est uita quam doctrina. Ideoque de Christo dicitur, Cepit facere Iesus & docere. Et Apostolus describens pontificem eligendum, prius dicit de uita, Oportet episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, pudicum: quae pertinent ad bonam uitam. Deinde adiungit de doctrina, scilicet doctorem. ut scilicet, prius consueuat bona agere, quae praesumat docere. Item etiam legalis sacerdos prius induebat superhumeralia, & deinde rationale. Bona enim uita etiam sola, gratiam habet: doctrina autem sine uita non est integra. Et sumuntur haec uerba a beato Ambrosio super istum Psalmum, littera prima. Praemissa ergo uita immaculata, sequitur Psal. de doctrina, dicens, Beati qui scrutantur testimonia eius. Sacrae enim scripturae testimonia Christi uocantur: quia de ipso testimonium perhibent. de quibus dixit Christus huic uerbo concordans, Ioan. 5. Scrutamini scripturas, & illae sunt quae testimonium perhibent de me. Quod uerbum exponens Alcuinus, ait, Omnis scriptura testimonium perhibet de Christo: siue per figuras, siue per prophetas, siue per angelorum mysteria. Et attende quod notanter dicit, Beati qui scrutantur. Scrutari enim secundum grammaticum est diligenter inuestigare, scripturam subtiliter inspicere, & non solum superficialiter. Per hoc ergo quod Psal. ait, Beati qui scrutantur testimonia eius, nos mittit non ad lectionem simplicem scripturarum & superficialem: sed ad scrutinyem exquisitam. quia ea quae de Christo dicebantur in scripturis, desuper obumbrabantur: nec in superficie aperiebantur. Et hinc est quod Iudei Christum non receperunt, quia scripturas non perturbantur: sed solum superficialiter illas legebant. Sequitur, in toto corde exquirunt eum. Hic ostendit quo sine scripturae uel testimonia Dei debent scrutari: scilicet, ad hoc solum ut in illis Deus toto corde exquiratur, id est, plene & deuote quaeratur. Quod ideo dicit, quia multi exquirunt scripturas, ut in illis Deum intelligant: sed non in toto corde, qui scilicet cor

Vita praesens et uita diuina

Actus 1.

1 Tim. 1.

Scripturae sunt testimonia Christi

Perficerentur quid est.

Toto corde quaerendum est Deus.

A habent in illis diuinitatem: quia uolunt esse docti, non iusti: uolunt dicere, sed non facere. Quia igitur scriptura docet facere & dicere, intelligere & operari: illi in toto corde Deum in scripturis exquirunt, qui ipsum benefaciendo & bene docendo Deum quaerunt: illi autem solum in parte cordis, qui doctrinam quaerunt, non uitam: hominibus apparere, non realiter existere. Notandum ergo quod in toto corde in scripturis debemus exquirere Deum: ut scilicet nihil aliud quaeramus propter se, nisi Deum, & reliqua propter Deum. Ille enim non in toto corde exquirat Deum, qui aliquid aliud diligit cum Deo, & non propter Deum. De hoc uide uerba, 1 Cor. 13. Possumus etiam hic notare, quod in toto corde Deum exquirunt, merito dicitur beatus. Nam beatus secundum Isidorum & Remigium dicitur quasi bene uictus. Qui enim est beatus, peruenit ad suum debitum augmentum &c. Vide in abstractionibus, c. 9.

Non enim qui operantur iniquitatem, in uis eius ambulauerunt.

Postquam ostendit Psal. beatitudinis meritum, quod in duobus consistit: scilicet, in uita actiua, in primo uersu: & in uita contemplatiua, in secundo: hic consequenter ostendit beatitudinis impedimentum: quod similiter in duobus consistit, scilicet, primo in mali operatione: secundo in cordis diuisione: ibi, Tu mandasti. Quantum ad primum, sciendum quod principalis pars beatitudinis est fructio, qua Deus per se & propter se diligitur super omnia. Omnis autem qui peccat, aliquid aliud plus diligit quam Deum: ergo beatus esse non potest, quia nec etiam talis a Deo diligitur. Propter quod dicitur Psal. 5, Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Et attende quod ait, Non enim qui operantur iniquitatem &c. Viae namque domini sunt sacrae scripturae per prophetas uel ab ipso domino nobis descriptae, quae omnem iniquitatem & maliciam derestantur. Et ideo qui operantur iniquitatem & maliciam diligit, non in eis ambulat: sed magis contra illas incedit. Ut uerbi gratia: Scriptura docet te non esse superbum: dicens, Superbiam in tuo sensu uel animo nunquam dominari permittas: sed magis te docet sequi humilitatem. Matth. 11, Discite a me, quia mitis sum. Ideo qui operantur iniquitatem superbiae, in uis eius non ambulauerunt. Similiter docet declinare auariciam: dicente Christo, Cauete ab omni auaricia. Docet seruare castitatem, dicens, Sint lumbi uestri praecincti &c. & sic de aliis peccatis. Qui autem committit quae illa fugere docet, non ambulat in uis domini: sed magis contra illas. Bene ergo dicit, Non enim qui operantur iniquitatem, in uis eius ambulauerunt. Sed hic August. magnam facit difficultatem: quia cum omnis homo peccatum habeat, sequeretur quod nullus in uis domini ambularet: quod tamen non est concedendum. Vnde hic ait August. Non enim qui operantur iniquitatem, in uis eius ambulauerunt. Elaborandum est, opitulante Deo (in cuius manus sunt & nos & sermones nostri) ne recte dictum, non recte intellectum, lectorem auditorem perturbet. Caudum est enim ne omnes sancti quorum illa uox est, si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus: & ueritas in nobis non est. Aut non putentur ambulare in uis domini, quoniam peccatum iniquitas est: & qui operatur peccatum, iniquitatem operatur: & qui operatur iniquitatem, in uis eius non ambulauerunt. Aut quia dubium

2079

Propter se

704

Luc. 11

1 Tim. 1

1 Tim. 1

hium non est eos ambulare in uis domini, credatur eos non habere peccatum: quod proculdubio falsum est. Et finaliter soluens quaestionem, ostendit quod sancti non sunt sine peccato: & tamen in uis domini ambulant. & tamen uerum hic dicit Psal. quia etsi sancti sint in peccato, non tamen illud operantur. Vnde sic infra per magnum processum respondet August. dicens, Exurge in adiutorium meum domine Iesu: & per Apostolum tuum in hac quaestione mihi opitulare. Ipsum ergo Apostolum de ista quaestione audiamus. Dic ergo nobis Paulus beatissime, an ambulaueris in uis domini cum adhuc in carne uiueres. Et respondet, Quoad enim sumus in corpore, peregrinamur a domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem. Quae autem certior uia domini, quam sit fides, ex qua iustus uiuit? In alia etiam uia domini tendebam ad superna quando dicebam, quae retro sunt oblitus, in ea quae ante sunt extensus: secundum intentionem sequor ad palmam supernae uocationis Dei in Christo Iesu. Postremo in qua alia uia euecturam quando dicebam, Bonum certamen certavi: cursum consummaui: Satis sunt ista responsa quibus Apostolum Paulum in uis domini ambulasse didicimus. Sed ab illo etiam aliquid inquiramus. Dic obsecro Apostole, quando in carne uiues in uis domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Et ipse respondet, Nonne legitis ubi confiteor, dicens, Non enim quod uolo facio bonum: sed quod nolo malum hoc ago? Et hoc audiuius. Iam itaque illud interrogemus. Quomodo in uis domini ambulabas, si malum quod nolebas hoc agebas: cum Psal. sanctus intonet, dicens, Non enim qui operantur iniquitatem, in uis eius ambulauerunt. Audi ipsum conuictum respondentem per sententiam sequentem, Si quod nolo inquit hoc facio, iam non ego operor illud: sed quod inhabitat in me peccatum. Ecce ergo quomodo qui ambulat in uis domini non operatur peccatum, tamen non sunt sine peccato: quia iam non ipsi operantur illud, sed quod inhabitat in eis peccatum. Haec August. In sententia uult dicere, quod illi peccatum operantur, qui a proposito & ex certa malicia peccant. & quod hoc tale est mortale, & qui sic peccant, non ambulat in uis domini. Illi autem qui peccat ex carnis fragilitate, uel ex fomite concupiscentiae, non a proposito in uoluntate, non operantur talia peccata: sed ex fomite procedunt: & talia sunt uenialia, quae non tollunt caritatem. Et talia peccata sancti habentes, etiam in uis domini ambulant.

1 Cor. 5.

1 Tim. 4.

Rom. 7.

Rom. 7.

1080

Nimis accipit

1081

Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis.

Hic ostendit secundum impedimentum beatitudinis, quod est cordis diuisio. Vbi notandum quod hoc quod dicitur nimis, secundum glosam quandoque accipitur pro plus quam oportet. Et sic dicitur 1. Reg. 25, Cor Nabal erat iocundum: erat enim ebrius nimis: quia scilicet potauerat plusquam oportebat. Quandoque uero accipitur Nimis pro ualde, sic enim de Dauid dicitur, quod celebre factum est nomen eius nimis, id est, ualde. Hic autem accipitur pro ualde. Et est sensus, Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis, id est, ualde: ut scilicet, toto corde custodiantur. Qui enim diuidit cor suum in custodiendo praeccepta domini, non est aptus ad beatitudinem: quia illa non seruat nimis: id est, toto corde. Ille custodit nimis mandata Dei qui in il-

lis habet totam diligentiam & sollicitudinem, quae caret negligentes uel rebus transitoriis intenti. Vnde hoc uerbum exponens Ambrosius super beati &c. littera prima, ait, Tu mandasti, mandata tua &c. Non solum (inquit) mandasti custodire mandata tua: sed etiam custodire nimis. Quando hoc mandauit? In paradiso quippe mandauit Adae ut custodiret mandata sua: sed forte non mandauerat nimis custodire. & ideo lapsus est Adam, & flexus in uoce mulieris suae. ideo deceptus est a serpente: putans quod si in parte aliqua recederet a mandato, non penitus erraret. Sed quia semel a semita mandatorum recessit, totam deseruit uiam. Inuenit eum serpens extra uiam: & exspoliens omnibus, ipsum nudum reliquit. Et ideo dominus, quia lapsus fuerat qui in paradiso positus fuerat, postea te per legem, per prophetas, per euangelium, per Apostolos monuit ut nimium custodias mandata domini Dei tui. Omne (inquit) uerbum ociosum quod locutus fueris, reddes pro eo rationem. Noli ergo dissimulare ab aliquo mandato. nam iota unum aut apex non praeteribit. Noli recedere de uia: si in uia ambulans uix tutus es a latrone, quid ergo facies si te extra uiam uagantem inuenit? Sic ergo mandauit mandata sua nimis custodiri, quia uult illa ex omni parte & omni diligentia obseruari. Et eandem sententiam sub aliis tamen uerbis hic ponit August. dicens, Nimis quippe dicitur quicquid plus fuerit quam oportet. Nam parum & nimium duo sunt inter se contraria. quoniam parum est quod minus est quam oportet: nimium autem, quod plus est quam oportet. Horum in medio modus est, quod dicitur satis est. Cum itaque uile sit in uita & moribus, ut amplius quam oportet, nihil omnino faciamus: quomodo dicit Psal. Tu mandasti &c. Sed aliquando Latina lingua hoc uerbo sic abutitur, ut nimis pro eo quod est ualde & positum inueniamus in literis sacris, & ponamus in sermonibus nostris. Nam & hic dicitur: Tu praecipisti mandata tua custodiri nimis: non nisi ualde intelligimus si recte intelligamus. Et, Nimis te diligo, alicui charissimo dicimus: non utique plusquam oportet: sed ualde nos diligere intelligi uolumus. Vnde & nonnulli codices non habent, Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis: sed ualde. Valde itaque hoc praecipit Deus: & ualde oportet custodire Dei mandata. Item aduerte quod hic glosa differentiam facit inter testimonia & mandata. Quia superius posuit testimonia, dicens, Beati qui scrutantur testimonia eius: hic autem ponit mandata, dicens, Tu mandasti mandata tua &c. Et differentia est haec, quia testimonia accipit in prohibendo: mandata uero in iubendo. Et sic testimonia erunt praeccepta negatiua: sed mandata, affirmatiua.

Nimis custodire debemus mandata Dei.

Matth. 12.

Matth. 5.

Nimis quid est, & quid parum.

Mandata & testimonia Dei quando differunt.

Ut inam dirigantur uiae meae, ad custodiendas iustificationes tuas.

Haec est secunda pars principalis primi octonarij, in qua ostendit beatitudinis desiderium. Et quatuor facit, ut ad finem beatitudinis peruenire ualeat. Primo diuinum postulat adiutorium: secundo Deo suum disponit ingenium: ibi, Tunc non confundar: tertio recognoscit acceptum beneficium: ibi, Confitebor tibi: quarto Deo firmum promittit obsequium: ibi, Iustificationes. Quantum ad primum, sciendum quod liberum arbitrium sine adiutorio diuinae gratiae, non sufficit ad merendum aeternum praemium. ut ostendit Magist. li. 2. dist. 25. quia aliter

1081

pellit, cui in suis peccatis exigentibus gratiam non inspirat. Vnde hic ait gl. A mandatis Dei repellitur qui a Deo non adiunatur. Mandatis quippe eius rectis ac arduis humana non comparatur infirmitas: nisi ipsam praeueniens Dei adiuet charitas. Sed dices, Numquid crudelitas est, aliquem a se repellere, ne mandata sancta & iusta perficere possit? Itam materia hic diffusè tractat Ambrosius: ostendens quòd negligentem mandatorum Dei operatorem a se Deum repellere, non crudelitatis, sed summè est pietatis: dicens, Bonus Deus nō repellit sequentem se, nisi ipse mereatur repelli. Sicut ipse dominus ait, Omni habenti dabitur: non habenti autem etiam quod videtur habere auferetur ab eo. Cui addit, nisi illi qui ex toto corde exquirat eum: ut quod deest naturæ humanæ, id Dei operatione acquiratur & gratia. Qui autem nō habet in corde suo ut exquirat Deum, & facit quidem opus Dei, sed negligerenter facit: merito repellitur, quia poluit magis & impedit opus quod negligerenter putauerit exequendum. Consideremus igitur vtrum bonitas sit repellere ab opere negligentem, an verò retinere. Et huius rei veritatem ex aliis summus artibus. Curat medicus agrorum, & nullum leuamen sentit ex medicina illius aeger. Igitur melius est remoueri huiusmodi medicum qui tempus perdit, cum profectum nullum sentiat vulneratus: ut curandi officium ad eum medicum transferatur, qui maturius possit aegroti sua diligentia subuenire. Nonne clementior est qui repellit minus proficientem, quam qui retinet ad discrimen aegroti? Constitue aliquem praepositum aedificantibus, vel etiam textentibus, qui debeat summam operis explicare: vtrum is tibi probabilior videtur si in id diligenter insultat, ac si quem fortè incuriosum aduerterit, de his qui operantur in domo aliqua construenda, repellat eum: melius credens non aedificare, quam hiantibus ruinis, aedificata dissolui: atque aliquem in eius substituat locum, qui cum diligentia aedificet? Similiter etiam texturini praepositum repulsorem negligentium, ut substituat, ne longa texturinum corrumpat incuria: non magis probabilis quam illum qui de fide in sua negligentia patitur perseverare? Consequenter ista applicat ad praepositum: & maximè ad prelatos, dicens, Videamus tandem si non pertineant hæc ad eos qui mandata aedificant, & legem intexunt: & animam vnus cuiusque; receperunt mandam. Nonne si quis eorum aedificet domum Dei cum iustitia, textat indumentum cum diligentia, sanet animam cum gratia, bonum opus facit? Si verò incuriosus ac remissus aliquis, fabri, textoris, medici spiritualis locum occupet: ut sacerdos summus, ut presbyter, ut minister altaris facit: nonne commodius est non subire vnumquemque; id munus quod implere non queat, quam subeuntem neque; ipsam strenuè suscepto fungi munere: & eripere locum alteri, qui possit eum tueri? Sic enim remissior repellitur, ne plus offensionis contrahat. Hæc ille. Ad propositum ergo. Psalmista, ne tanquam minus idoneus repellatur a Deo, primum toto corde Deum exquirat: nihil aliud præter Deum querens. Vnde ait, Ne repellas me a mandatis tuis. Ratio: quia in toto corde meo exquiritur: & sic nullam partem cordis mei alteri rei applicavi. Sed fortè dices: Quis est amplius repellendus, vel Iudeus non exquirens toto corde suo Deum, vel gentilis? Ad istam questionem hic respondet Ambrosius inducens illud Apocalyp. 3.

A Vt inam frigidus es, aut calidus: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Hic aperte negligentiam grauiori damnat iudicio, quam imprudentiam. Frigidus est enim qui fidem nescit calidus, qui spiritu sancti seruore succensus est: tepidus, qui negligens est. Qui ergo calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerat fidem non accepisse, quam neglexisse. Est enim tepidus peior frigidus: ut Iudeus qui sibi videtur fidem habere quam non habet. Quanto tolerabiliorem causam gentilis habet, qui ut pote dicere potest, Non cognoui legem, non audiui prophetas: ideo non credidi: quàm ille qui legem & omnia ex quibus venturum Iesum credere habuit, & non credidit? Neuter quidem excusatur: nec ille qui legit, nec ille qui legere noluit: sed plus deliquit qui negavit quæ legerat, quam qui opera non fecit quæ faciendæ non cognouit &c. Ex quibus etiam sequitur, quòd Christianus negligens peior est infideli. Nota etiam quòd multipliciter nos Deus repellit, vers. 705, & 718.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.

Hic ponit tertium: scilicet quòd gloriam externam non debet querere: sed solum in conscientia, dicente Apostolo, Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ. Quid enim est, in corde eloquia Dei abscondere, nisi eloquia Dei non ad ostentationem exteriorem facere: sed solum per illa in corde Deo velle placere? Qui enim de bonis quæ facit, exterius gloriam querit, Deo peccat, & mercede priuatur æterna. ut in fatuis virginibus patet. Semen enim nisi prius absconditum fuerit in terra, fructum non producit. Sic & eloquia Dei, nisi in corde abscondita fuerint in corde, fructificari non possunt. Per hoc enim vult ostendere, quòd eloquia Dei indignis non sunt manifestanda. Et hoc est quòd Christus dicebat Matthei 7, Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas spargere ante porcos: quia scilicet mysteria fidei, sacramentorum & aliorum secretorum indignis non sunt aperienda: quia illa magis venerantur occultata, quam eis publicata. Si enim secretum tuum tibi absconditum conseruare debes, quanto magis diuina secretorum scilicet prodantur, maximè nocere cupientibus. Vnde istum versus hic exponens Ambrosius ait, Peccat Deo qui commissa sibi secreta mysteria putauerit indignis esse vulganda. Periculum itaque est, non solum falsa dicere, sed etiam vera, si quis ea insinuet quibus non oportet. Quod quidem videtur quadrupartitum esse: vel adulationis, vel avaritiæ, vel iactantiæ, vel loquacitatis incauta: quia dum adulari vult aliquis, ei cui loquitur, ostendit mysterium, ut placeat ei cui vulgar. Nonnulli etiam studio lucri mercedem proditoris sequuntur: ut tegenda silentio vendant loquendo. Alij ut plura nosse videantur, & scientiam suam iactent, aperiant quod celare deberent. Plerique autem dum sine præiudicio loquuntur, verbum emittunt, quod reuocare non possunt. Ideo Salomon ait, Tempus loquendi, & tempus tacendi. Et ideo bene facit qui abscondit verba Dei in corde suo. Sic abscondebatur Psalmista: dicens, In corde meo abscondi eloquia tua, & Maria, quæ conseruabat omnia verba domini Iesu in corde suo. Etenim si bonum est viro sermones

mones suos abscondere, quanto magis sermones Dei nostri cordis gremio debemus operire: Conformerit etiam & sancti prædicatores, quando suis prædicationibus vident auditores non proficere & vilipendi verbum Dei: in corde suo abscondunt verbum siue eloquia Dei tacetis: ut ostendit Gregorius, dicens, Sancti etenim viri cum auditoribus prodesse nequeunt, despici tacentes volunt: ne de sapientia suæ ostentatione gloriètur. Cumque quid prudenter dicunt, non quarunt suam gloriam, sed auditorum vitam. Cum verò conspiciunt quòd auditorum vitam prædicando lucrari non possunt, tacendo abscondunt in corde suo eloquia Dei. Ad imitandum quippe vitam domini, quasi ad propositum quoddam nobis signum &c. Ipse enim quia vidit Herodem non profectum querere, sed signa, vel scientiam velle mirari: requisitus ab eo tacuit. Et quia constanter tacuit, ab eo irrisus exit. Scriptum namque est, Herodes autem viso Iesu, gauisus esset: enim ex multo tempore cupiens videre eum, eo quòd audierat multa de illo: & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Vnde & subditur, Interrogabat autem eum multis sermonibus: & ipse nihil respondebat. Tacens verò dominus quàm sit despectus ostenditur, cum illic protinus subinfertur, & spremit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illisit. Quod videlicet factum oportet nos audientes dicere, ut quoties auditores nostri vult quasi illudendo cognoscere, non autem sua peruersa mutare, omnino tacendo abscondamus eloquia domini: ne si ostentationis studio verbum Dei loquamur, & illorum culpa quæ erat, esse non desinat, & nostra quæ non erat fiat. Vnde & Psalmista ait, In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.

Benedictus es domine: doce me iustificationes tuas.

Hic ponitur quartum: quia scilicet agenda que nescis, debet discere, & a scientibus velle doceri. Et si dicas, Quomodo iste petit hic doceri iustificationes Dei, cum iam supra ad plenum in his se ostenderit doctum: dicens, Constitute tibi in directione cordis, in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ. Respondet, quòd est duplex addiscere. Vnu quo prius ignorata cognoscuntur per intellectum: & hoc est addiscere speculatiuum. Aliud quo cognita prius exercentur per effectum. Multi enim bona cognoscunt, quæ negligunt operari. Et istud secundum dicitur scire practicum, vel addiscere. Superius igitur locutus est primo modo didicisse: nunc autem secundum modo postulat edoceri. Sic ergo iste iustificationem Dei postulat quæ per gratiam datur: ut prius cognita opere perficere possit, dicens, Benedictus es domine: doce me &c. Sic enim istum locum exponit hic Augustinus, dicens, Benedictus es domine: doce me iustificationes tuas. Doce dixit, eo modo quo eas discunt qui faciunt: non quomodo hi qui ut habeant quòd loquantur, tantummodo meminerunt. Iam enim utique dixerat, In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Quid ergo adhuc querit didicisse quæ abscondita iam custodit in corde: quòd vtiq; non fecisset, nisi ea didicisset. Ad quid ergo vult faciendo discere: non loquendo vel memoria retinendo. Quoniam ergo in alio Psal. legitur, Be-

A benedictionem dabit qui legem dedit: ideo benedictus es domine: doce me (inquit) iustificationes tuas. Quia enim in corde meo abscondi eloquia tua ne peccem tibi, legem dedisti: da tuam benedictionem gratiæ, ut faciendo discam, quòd intimàdo iussisti. Et nota quòd prædicta duplici scientia solus Deus hominem docere potest: quia & ipse solus animam potest illuminare, quò ad scientiam speculatiuum, vide vers. 1155, & ipse solus ad operandum cognita gratiam potest inspirare, quò ad scientiam practicum: ut dicit Magister lib. 4. distinct. 20.

In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

Hic ponitur quintum: scilicet quòd bona cognita aliis debet pandere. Hæc enim est lex prædicatores data, ut bona quæ nouerunt prius agant: & quòd agunt, alios doceant. Sic enim suis prædicationibus Christus præcepit, Ite, docete omnes gentes &c. Vnde Gregorius, dicit, Lex quippe est ipsis prædicatores posita, ut viuendo impleant quòd loquendo suadere festinant. Nam loquendi auctoritas perditur, quando vox opere non adiunatur. Ite ergo qui omnia Dei mandata seruabat, merito officium prædicationis assumpsit. Iste enim ait superius, In mandatis tuis exercebor. Nunc autem ait, In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui. Et vide quàm bene in persona prædicatores loquitur ordinatè. Non enim dicit, Labiis meis docui, sed pronunciaui: quia prædicatores verba exterius pronuntiare, sed audientis mentem docere non potest: ut docet Gregorius, dicens, Quilibet prædicatores verba auribus dare potest: corda verò aperire non potest. Et nisi per internam gratiam, solus omnipotens Deus prædicantium verbis ad corda audientium aditum præstet, incassum prædicatio aure audientis percipitur: quia peruenire ad intima furdo corde prohibetur &c. Hoc ergo hic notans Psalmista, non ait, Docui: sed pronunciaui. Sed hic non parua insurgit difficultas: quia cum tot & tanta sint iudicia Dei, quòd humana mente perscrutari non possint. Propter quòd & Apostolus Paulus clamare cogitur, dicens, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius &c. Et Psalmista dicat, Iudicia Dei abyssus multa. Quomodo ergo iste dicit se pronunciauisse omnia iudicia Dei, cum nullus possit illa perscrutari? Enuntiauit ergo quæ nō intelligebat: aut si omnia iudicia Dei intelligebat, quomodo illa dicuntur incomprehensibilia, quæ ab intellectu humano intelligi possunt? Hanc questionem hic faciunt August. & Ambrosius. Vnde hæc sic proponit August. dicens, Quid est hoc charissimum quid est hoc? Quis omnia iudicia Dei enunciare possit, cum inuestigare non possit? An verò cum Apostolo exclamare dubitamus, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Quomodo ergo iste dicit, In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui. Quomodo ergo se dixerit omnia iudicia oris Dei labiis suis pronunciauisse, cum dicta sint inscrutabilia: & de quorù profunditate alibi scriptum est, Iudicia tua abyssus multa: quãtū deus donat tractare suscipimus. Quid ergo hic intelligamus atterite. Numquid iudicia Dei nescit ecclesia? Scit

Repellere ma...
Bibliop...
Matth. 23.

Repellens est prelatos negligent.

Questio...

Prelicitor...
Gregor. 22...

Lucas 23...

Deo...

Matth...

Sunt duplex...
Prædicatio...
et gratia.

Legimus...

Eccl...

Psal. 33...

Prelicitor...
doceat debet...
sed primo fa-
cere.
Matth. ult.
Gregor. 19.
moral. cap. 6.

Prelicitor...
verba forma-
re potest, sed
non intus da-
cere.
Gregor. 29.
moral. s. 16.

Quæstio...

Rom. 11.

Psal. 35.

Omnia iudicia...
ora Dei
quomodo qua
possit pronun-
ciare.

Psal. 35.

Scit p[ro]ph[eta]. Nā scit qualiter dicturus sit index omniū. Venite benedicti patris mei, percipite regnū. Et qualiter dicturus sit, Ite maledicti in igne aeternum. Scit inquam, nec fornicatores, nec idolis seruiētes, nec alios quos Apostolus connumerat, regnū Dei possessuros. Hæc autem & huiusmodi iudicia Dei euidenter expressa nouit ecclesia. Sed ista non sunt omnia, cum sint quædam inscrutabilia: & sicut abyssus profunda & occulta: sed inscrutabilia fortasse dicta sunt homini, quia viribus suis ea non potest perscrutari. Sed cur non possit dono spiritus sancti, cuiuscumque hoc dominus conferre dignatur? Sic enim & illud dictum est, Deus habitat inaccessibilem. Et tamen audimus, Accedite ad eum, & illuminamini. Que utique ita soluitur quæstio, ut inaccessibilis sit viribus nostris: accedatur autem ad eum muneribus suis. Quamquam et si nemini omnino sanctorum, quando corpus quod corrumpitur aggrauat animam, omnia iudicia Dei scire conceditur: re enim vera multum est ab homine sciri iudicia Dei: ut exempli gratia. Scire quare quis tardus est in animo, vel claudus in corpore: habet tamen vnde dicat Psalmista & ecclesia, In labiis meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui. id est, nihil iudiciorum tuorum tacui, quæ mihi per eloquia tua innotescere voluisti: sed omnia prorsus in labiis meis enuntiaui. Hoc enim mihi videtur significare voluisse quoddam non ait, Omnia iudicia tua, sed omnia iudicia oris tui, id est quæ mihi dixisti, ut per os eius eloquium eius intelligimus, quod fecit ad nos in reuelationibus sanctorum pluribus, & testamentis duobus, quæ omnia iudicia vsque quaque in labiis suis pronuntiare non cessat ecclesia. Hæc Augustinus. Ambrosius autem in ista vltima responsione Augustini concordat, dicens, Consideremus quia non dixit Psalmista, Iudicia oris eius, abyssus multa: sed dixit, iudicia tua abyssus multa. Nec Apostolus dixit, Inscrutabilia iudicia oris eius: sed inscrutabilia iudicia eius. Possumus enim iudicia Dei inscrutabilia æstimare, quæ occulta nobis non patefecit. Iudicia autem oris eius illa quæ nobis annūciavit, & per os prophetarum locutus est. Os enim domini propheta intelligitur.

2089 In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.

Hic ponit sextum: quia scilicet bona delectabiliter debet facere. Cum enim nec Deo nec hominibus inuita placeant seruitia, sequitur quoddam mandata Dei cupit adimplere ut Deo placeat, illa libere & voluntarie perficere debet. Sed omne voluntarium est delectabile: sicut per oppositū omne inuolūtarium est tristabile: ut dicit Philosophus 3. Ethicorum. Et ideo Psalmista ad demonstrandum quoddam voluntarie in præceptis Dei delectatur, ait, In via testimoniorum tuorum delectatus sum. Sed quid est delectari in via testimoniorum Dei, nisi delectari in Christo: qui est vera via, in qua sunt vera signa & testimonia Dei, ostendentia ipsius ad nos dilectionem: Delectatur ergo in via testimoniorum Dei, quia cum ingenti amore expectabat Christi incarnationem: quam fideliter adfuturam esse credebat. Et ad istum intellectum hinc passum hic exponit Augustinus, dicens, Viam testimoniorum Dei, nihil citius, nihil certius, nihil breuius, nihilque grandius intelligimus esse quam Christum: in quo sunt

omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Inde iste ait se iocundatum in hac via, quasi in omnibus diuitiis. Testimonia quippe Dei sunt, quibus quantum nos diligit, probare nobis dignatur. Commendat autem Deus charitatem suam in nobis: quia cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Cum ergo ipse dicat, Ego sum via: & humilitas eius carnalis natiuitatis atque passionis euidentia sint testimonia diuina erga nos dilectionis: proculdubio via testimoniorum Dei Christus est. Per hæc quippe testimonia quæ in illo videmus impleta, etiā futura erga nos quæ sempiterna promissa sunt, expectamus & speramus implenda. Qui enim filio suo proprio non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo & non cum illo omnia nobis donabit? Ambrosius autem accipit viam testimoniorum pro intelligentia facere scripturæ & perfectione mandatorum: in quibus delectari debemus, sicut in omnibus diuitiis, quia Dei sapientiam debemus proponere omnibus regnis & sedibus, & diuitias dicere nihil esse in cōparatione illius, ut dicitur Sapient. 7. Vnde in isto passu sic ait Ambrosius, In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Alij in auro, alij in argento, alij in vestibus, alij in possessionibus, vineis, oliuetis, segetibus: alij in operibus picturæ vel sculpturæ marmorū: in diuersis denique singuli suas delectationes habent: sed spiritualis homo in via testimoniorum celestium delectatur, tanquam omne possidens patrimonium. Cui omnibus diues: sicut Apostolus dicit, Gratiarum Deo meo semper pro vobis in gratia Dei nostri, quæ data est vobis in Christo Iesu: quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & in omni scientia. Delectatur ergo Psalmista in diuitiis cognitionis sapientiæ & scientiæ, in omni actu bonorum operum. Vel aliter, ut via testimoniorum Dei sit qualibet actio Christi, qua nobis viuendi dedit exemplum: quæ Christi exempla vocantur viæ testimoniorum Dei: quia nobis Christi vitæ sanctitatem testantur. In istis viis delectantur qui illas intelligere, & intellectas imitari conantur: illas autem spernunt qui illas nec intelligere nec imitari cupiunt. De quibus dicit Gregorius, super illo verbo lob 34, Et omnes vias eius intelligere noluerunt: sic, Non enim ait, infirmitate nō intelligunt: sed intelligere noluerunt: quia sepe quæ facere despiciunt, scire contemunt. Quia scriptum est, Seruus nesciens voluntatem domini, & non sciens digna, plagis vapulabit paucis: & seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens iuxta eam, plagis vapulabit multis. Impunitatem peccati extimant remedium nesciendi, qui nimirum sola superbia caligine tenebescunt. Atque ideo non discernunt, quia aliud est nesciuisse, aliud scire noluisse. Nescire enim, ignorantia est: scire autem noluisse, superbia. Et tanto magis excusationem non possunt habere quia nesciunt, quanto magis eis etiam nolentibus oppositum quoddam cognoscant. Et infra ad propositum. Via quippe incarnationis sapientiæ est omnis actio, quam temporaliter gerit. Via eius sunt viuendi ordines, quos ad se venientibus reliquit. Tot itaque ad se venientibus nobis vias præbuit, quot bene viuendi exempla monstrauit. Humilitatis eius vias propheta aspexerat cum dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. Hinc rursus de vno quoque iusto dicitur, qui currit ut per dominicæ humilitatis

2090 In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.

Hic ponit septimum: quia scilicet ocium debet fugere, & in bonis operibus exercitari. Scientia enim & cognitio boni ordinatur ad opus. Quid enim prodest bonum cognoscere, & non operati malum cognoscere, & ipsum nō fugere? Sic & nunc Psalm. considerate vias domini dicit se velle ad hunc finem, ut mandata Dei operetur. Et hoc est quod ait, In mandatis tuis exercebor: quod scilicet ut melius facere possim considerabo, id est ad considerandum intellectum applicabo: vias tuas: scilicet præcepta tua, per quæ ut per vias ad te possim peruenire. Ad quod clarius intelligendum, est sciendū quoddam mandata Dei sunt multiplicia, & inter se differentia: ut ostendit Bernardus super illo verbo Lucæ 17, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus. Sunt mandata quædam, quæ constat non posse fieri sine gloria: posse tamen non fieri sine culpa. Ideoque digna esse præmiis si fiant: nec tamen supplicij digna, si non fiant. Nam non tangere mulierem, meriti est nō medioeris: & nullus tamen delicti propriam amplexari coniugem. Et istiusmodi sunt quæcumque in illo capitulo euāgelico cōgruere possunt: Qui potest capere capiat. Et rursus quædam sunt per contrarium, quæ quidem neglecta culpam contrahunt: impleta verò, gloriam non merentur: damnant contemptorem, & actorem non glorificant. Talia enim sunt quæcumque naturali lege & publica imponuntur hominibus: sine quibus nec saluari queunt. Hinc est illud apud gentiles, Non facere furtum, non pascere in cruce coruos. Et in euāgelio, Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne ethnicus hoc faciunt? Et vniuersaliter, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus &c. Ac si dicat, Si solis contenti estis præceptis, & traditionibus impositæ legis, & non sponte etiam vos perfectionis cōsilijs & suasionibus mancipatis: liberi quidē estis à debito, sed non pro merito gloriosi: euālistis penam, sed non acquiſistis coronā. Eapropter in talibus hæc regula generalis teneatur: ut in difficilioribus quidē agēdis, obeditio gratior quàm grauior præuaticatio iudicetur: & in facilioribus minūque onerosis contemptus perniciosior quàm actus gloriosior iudicetur. Istas ergo differentias mandatorū dicit Psalmista se velle considerare: scilicet ut coronam mereatur in primis exerceri, & ut penam euadat occupari in secundis. Vnde dicit, In mandatis tuis: tam primis quàm secundis exercebor. Et considerabo vias tuas: quia scilicet per exercitationem in primis gloriam donas, & à pœna liberat per exercitationem in secundis. Vel aliter secundum August. Vbi sciendum quod alius textus secundum August. habet sic, In mandatis tuis garrum: & considerabo vias tuas, vbi Garrum accipitur pro Disputate. Et tunc sic exponit August. In Græco habetur adoleſcēto: quod Latini quidam interpretantur Garrum, & quidam

Exercebor interpretati sunt. Quæ duo inter se videntur esse diuersa: sed si exercitatio intelligatur ingenij cum quadam delectatione disputationis, vtrumque coniungitur, & quasi ex utroque vnum aliud temperatur: ut sit aliena ab huiusmodi exercitatione garrulitas, solent enim garruli vocari loquaces. Si autem se in mandatis Dei exercet ecclesia aduersus omnes inimicos fidei Christianæ atque catholicæ, copiosis doctorum disputationibus est garrula: quæ tunc fructuose sunt disputantibus, si non ibi considerentur, nisi viæ domini. Vniuersæ autem viæ domini sunt (sicut scriptum est) misericordia & veritas: quorum duorum plenitudo inuenitur in Christo. Et sic vult Augustinus, quoddam ista talis exercitatio vel garrulitas, sit copiosa doctorum disputatio: quam in intellectu suo primò differentes, consequenter scriptis tradiderunt contra infideles, solite considerantes vias domini: id est misericordiam & veritatem Christi declarantes.

In iustificationibus tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos.

Hic ponit octauum: quia scilicet monita memoriæ debet tradere. Vnde in toto isto versiculo nihil aliud intendit, nisi ut sermones Dei meditando, ipsos memoriæ commendemus, & operando perficiamus. Nam meditatio spectat ad operationem: sed non obliuiscari, ad memoriæ commendationem. Vnde hic ait Ambrosius, Admonet hic locus memores scripturarum nos esse debere: & iustitias eius non solum sermone, sed operis imitatione meditari. Non enim qui disputant de lege, & non faciunt quæ legis sunt, sed factores legis iustificantur. Et quoddam contra obliuionem positam meditationem: quoniam, ut ait gl. obliuioni, quæ ex infirmitate originalis peccati euenit, opposita est meditatio. Nouerat ergo iste vitium humanitatis: & cōtra illud auxilium reperit meditationis. Sed notandum quoddam quamquam supra sit dictum quoddam iustificationes Dei sunt eius mandata quibus iustificamur: tamen hic ex modo loquendi Psalmista differentiam videtur ponere inter iustificationes & mandata: sicut aliud est exerceri, & aliud meditari. Exercitium enim spectat ad operationem, sed meditatio ad cogitationem. Mandatis autem tribuit exercitium, vnde statim supra dixit, In mandatis tuis exercebor. Iustificationibus autem attribuit meditationem, hic dicens, In iustificationibus tuis meditabor. Quæ ergo differentia est inter mandata & iustificationes? Respondeo, quoddam licet omne mandatum Dei generaliter possit dici iustificatio, quia obseruantem iustificat: & iustificatio talis sit mandatum, quia nos obligat: tamen proprie loquendo differunt abinuicem. Vbi notandum quoddam mandatorum quædam sunt moralia & aperte tradita, ut puta, Non occides, non mechaberis: honora patrem tuum & matrem. Et talia non requirunt meditationem, quia de se sunt clara: sed requirunt operis exercitationem. Quædam verò sunt mandata magis figuratiua, ut puta, mandauit Deus quoddam Aarō & filij eius deberent habere feminalia, quādo introibant in tabernaculū ad ministrandum ante altare. Hoc enim erat mysticū: quia per hoc percipiebatur quoddam quando debebant in tēplo ministrare, quoddam ipsi etiam ab vxoribus debebant abstinere & seruare castitatē. Consimiliter mandatur Deut. 15.

Si videris fuerit tibi frater tuus Hæbraeus aut Hæbraea, sex annis seruiet tibi: & in septimo dimittes eum liberum. Per hoc enim figurabatur, quod fideles in mundo isto qui per sex ætates distinguitur, seruire oportet necessitatibus carnis: sed in septimo in no, scilicet in septima ætate, quæ erit reformationis, à tali seruitute plenè liberi erunt. Et ista mandata ænigmatica proprie dicuntur iustificationes: & in istis requiritur meditatio. Et istam sententiam hic aperte ponit gl. dicens, Iustificationes sunt, sicut quoddam Hæbraeus venditus in lege, nò plusquàm sex annis seruit: & in septimo liber emittitur: quia fidelis in mundo, qui sex ætatibus distinguitur, tàm seruit: sed in resurrectione liber erit. Et his & huiusmodi quæ in ænigmatibus dicta sunt, conuenit meditatio: mandatis verò moralibus conuenit operatio. Congruè ergo distinguitur verba: dicens, in mandatu tuo exercebor: & in iustificationibus tuis meditabor. Et nota quia dicit, Non obliuiscar sermones tuos, quod multiplex est obliuio tã bona quam mala. Prima est obliuio quam facit caritas, scilicet fraternæ iniuriæ. Sicut enim beneficia nunquam debemus obliuisci, sic nec iniurias recordari. Si enim volumus Deum obliuisci iniuriarum quas peccando sibi intulimus, sibi dicentes illud Psalm. 78, Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum &c. & nos iniuriarum nobis illatarum obliuisci debemus: aliter enim quomodo dicere possemus Deo, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus &c. Quoniam & fratres Ioseph ipsi supplicabant, Genes. 50. dicentes, Obsecro ut obliuiscaris scelera fratrum tuorum. Propter quod præcipitur Eccl. 10, Omnis iniuriæ proximi ne memineris. Secunda est obliuio quam facit voluntaria paupertas: scilicet terrenæ opulentiæ. Psalm. 44, Obluiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum. Tertia est obliuio quæ facit prauitas: scilicet exercendi iustitiæ: ut faciunt ebrii. Proverb. 31, Noli dare regibus vinum, ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum iustorum. Quarta est obliuio quam facit iniquitas: scilicet diuinæ legis obseruantia. sic enim de Hierusalem dicitur Osee 4, Oblita es legis Dei tui. Et contra istam nunc ait Psalmus, Non obliuiscar &c.

Obliuio multiplex.

2092 Gimel.

Retribue seruo tuo, uiuifica me: & Custodiam sermones tuos.

Hic incipit tertius octonarius: in quo præmittitur tertia Hæbraeorum litera, scilicet Gimel: quæ interpretatur retributio. Hic enim Psalmista considerat humanam multiplicem indigentiam: ut est, infirmitas carnis, ignorantia mentis, pronitas ad malum, exilium à patria, hostium multiplicitas. Et propter ista hic Psalmista gratiam Dei querit, sine qua anima non uiuit: ut per gratiam uiuificata, custodire possit omnia mandata. Gratiam ergo uiuificantem postulat, dicens, Retribue (scilicet gratiam) seruo tuo: uiuifica me &c. Et ideo in isto octonario contra diuersos defectus humanæ naturæ, sibi à Deo diuersa auxilia retribui petit: secundum quæ iste octonarius diuiditur in octo partes. Quia primò contra culpam, fidei petit gratiam: secundò contra ignorantiam, arcanorum petit notitiam, ibi, Reuelata: tertiò contra exilium, supernam petit patriam, ibi, Incola: quartò contra vanitates mentis, petit iustitiam, ibi, Concupiscit: quintò contra infirmitatem carnis, spiritus petit constantiam, ibi, Inerepassi: sextò

A contra opprobria, diuinam petit clementiam, ibi, Aufer à me: septimò contra hostes, in bono petit perseuerantiam, ibi, Et enim sederunt: octauò contra labores, habere petit patientiam, ibi, Nam & testimonium. Quantum ergo ad primum, sciendum quod à licet corporaliter mortuus opera corporalia operari non potest: sic nec spiritualiter mortuus opera spiritualia (ut puta Deimandata) custodire non potest, saltem quo ad intentionem legislatoris. Et ideo ut illa possit obseruare, primò postulat à Deo uiuificari: quæ spiritualis vita datur per gratiam fidei: quia ut dicitur ad Hæbr. 10, Iustus ex fide uiuit. Hanc gratiam fidei postulans dicit, Retribue seruo tuo, uiuifica me &c. Vnde hic ait August. Retribue &c. Quid est aliud quàm dicere, Scio mortuos mandata tua custodire non posse: mortuos, scilicet infideles, de quibus dicitur, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Quapropter, si mortuos intelligimus infideles, uiuos autem fideles: quoniam iustus ex fide uiuit, nec possunt custodiri mandata Dei, nisi fide, quæ per dilectionem operatur. Hanc sibi postulat qui dicit, Retribue seruo tuo, & custodiam &c. Sed forte dices: Si iste qui petit seruum Dei est: ergo fidelis est, si fidelis: ergo gratiam fidei habet. quod si illam habet, ad quid sibi illa dari postulat? Respondeo, quod hic Psalmista loquitur in persona ecclesiæ, quæ pro infidelibus orat, ut conuertantur ad fidem. Vel aliter, secundum Augustinum: iste qui iam orat, & dicit, Retribue &c. si penitus esset mortuus, non oraret: sed ab illo accepit initium bonæ concupiscentiæ, à quo vitam postulat obedientiæ. Habebant enim aliquam fidem illi qui dicebant, Domine auge nobis fidem. Ille uero & incredulitatem suam confitebatur, nec fidem distinebat, qui cum esset interrogatus utrū crederet, ait, Credo domine: adiuua incredulitatem meam. Iam itaque uiuere incipiens, postulat vitam, qui credens, postulat obedientiam: non pro ea seruata præmiū, sed ut seruetur auxiliū postulat. Vita quippe crescente, uiuiscit per omnem diem, qui renouatur de die in diem. Vult dicere, quod fides (sicut & ceteræ uirtutes) habet gradus distinctos, quibus incipit, crescit, roboratur & perficitur. Iste ergo sic orans erat incipiens in fide, & proficere desiderabat. Sed forte dices: Cum ante fidem nobis non debeantur nisi mala pro malis nostris, propter quod & superius orauerat Psalmista, Nò secundum peccata nostra reddas nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis: quomodo ergo hic orat, dicens, Retribue &c. Ad hoc hic respondet August. dicens, Retribuit Deus per indebitam gratiam bona pro malis. Et hanc retributionem rogat qui dicit, Retribue &c. Quatuor enim sunt retributionis differentie. Aut enim mala pro malis retribuitur: sicut Deus ignem æternum retribuitur est impiis. Aut bona pro bonis: sicut regnum æternum retribuitur est iustis. Aut bona pro malis: sicut Christus per gratiam iustificat impiū. Aut mala pro bonis: sicut Iudæus per malitiam persecutus est Christum. Harum quatuor retributionum duæ priores pertinent ad iustitiam, ut retribuantur mala pro malis, & bona pro bonis: tertia pertinet ad misericordiam, ut retribuantur bona pro malis: quartam Deus nescit, nulli enim malum pro bono retribuit. Hæc autem quam restio loco posui, primitus necessaria est. Nisi enim deus retribueret bona pro malis, nullo modo essent qui retribuerent bona pro bonis. Audi illum Sanctum postea

Fidelis

Matth.

Questio

Scilicet

Luc. 11.

Matth.

2. Cor. 3.

Reuelata

quæ dicitur

matth.

Matth. 11.

2. Cor. 3.

Reuelata

ergo

postea

postea Paulum: Non ex operibus (inquit) iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. & iterum, Qui prius fui blasphemus & persecutor, sed misericordiam consecutus sum. Mortuus ergo erat prius per suam iniustitiam, antequam uiuere per Dei gratiam. Retribuit ergo illi Deus bonum pro malo: scilicet vitam pro morte. Et talis est retributio, quam iste hic postulat, dicens, Retribue seruo tuo: uiuifica me &c. Sed forte dices: Nonne præsumptionis est, sic à Deo petere, qui nobis non debet nisi penam? Ad hoc hic respondet Ambrosius dicens, Hoc enim sic à Deo petere, non est à uirtute alienum, nec arrogantis. Prærogantia namque fidei est atque iustitiæ, de domini fauore mercedem usurpare. Denique reprehenditur Petrus, quia super fluctus ambulans, humano magis dubitauit affectu, quàm Apostolica auctoritate præsumpsit. In euangelio quippe docemur habere fidem, & non hæsitare de his quæ supra hominem sunt gerendis. Denique non insolentis est arrogantia, sed innocenti conscientia, ab ipso cui seruietis, petere mercedem: quoniam desperare, segniciui est materialis: perare autem, incentiuum est laboris. Pete igitur confidenter, si merita suffragantur, ut talia petendo, studiosius labores, quod ea petitione sis dignior. Quis enim athleta, si desperet coronam, descendet in stadium, aut si eam postulet victor offendat? Probatio enim spem facit, spes confidentiam. Et infra. Si quis ergo Dei seruus est, & bene seruit domino, & nihil facit quasi seruus peccatiis confidenter Deo dicat, Retribue seruo tuo. Gloriosa seruus qua pro nobis seruiuit & Christus: sed ita si nihil possit aduersarius sibi de tuo seruitio vindicare.

Reuela oculos meos: & considera mirabilia de lege tua.

Hic postulat secundum: scilicet, contra ignorantiam diuinæ legis notitiam: hoc ideo, quia Dei mandata non possunt custodiri, nisi per intelligentiam uideantur. Vbi aduertendum, quod velo, velas, idem est quod tergere, cooperire, obumbrare. Vnde illa quæ figuratiuè dicuntur & non aperte, dicuntur uelata, id est obumbrata & obscure dicta. Sic enim legimus Lucæ 9, quod Christus dixit discipulis suis, Futurū est ut filius hominis tradatur in manus peccatorum. Et sequitur, At illi ignorabant uerbum istud: erat enim uelatum ante illos. Sic ergo uelatum dicitur illud quod obscure, ænigmatice, vel figuratiuè est dictum. Cum tota sententia antiqui testamenti sit figuratiua, ideo dicitur uelata. Illa autem uelamina per Christum sunt remota: quoniam per ipsum ueritas est manifestata. Velate autem componitur cum re, & fit reuelo, as, idem quod uelum remouere, obscura declarare. Et sic per Christum uelum antiquæ legis est remota. Vnde ait Apostolus, Usque enim in hodiernum diem ipsum uelamen in lectione ueteris testamenti manet: quod in Christo euacuatur. Nam usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, uelamen positum est super cor eorum: cum autem conuersus fuerit ad dominum, auferetur uelamen. Istud ergo uelamen legis antiquæ remoueri ab eo postulat Psalm. dicens, Reuela oculos meos. Oculi enim dicitur uelati, quando proposita uident obscure: sed reuelantur, quando obscure declarantur. Ho-

A mo ergo in figuratis per legem uelo ignorantia tegitur, sed Deus uelamen tollit: ut uideas & consideres mirabilia umbraticè proposita. Et hoc multis exemplis ait hic Ambrosius, dicens, Habes quomodo auferas uelamen, quod manet super oculos cordis tui. Conuertere ad dominum Iesum Christum, & uelamen cadet. Et primò ponit exemplum de Paulo, dicens, Conuersus Paulus ad benedictionem Anania, uelut squammæ ceciderunt ab oculis eius, & uidit, quia per triduum ante non uiderat: simul oculis corporis anima que sanatus: quia medicamentum ei medicus demonstrauerat ille de celo: de quo scriptum est, Misit etiam uerbum suum, & sanauit eos: & ex omnibus infirmitatibus eorum liberauit eos. Mitte ergo pater medicum istum, ueniat uerbum tuum, & reuelat oculos meos. Aliud exemplum ponit de Apostolis, dicens, Et Apostolorum oculi clausi erant, nisi Iesus aperuisset eos. Denique duobus ex illis euntibus in castellum, cui nomen erat Emaus, cum interpretaretur eis scripturas, & benediceret eos, aperti sunt oculi eorum: & cognouerunt eum. Ergo nisi Iesus aperuisset nobis oculos, ipsum nemo cognouisset. Nisi ab oculis nostris uelamen tulisset, nulli gratia euangelij refulisset. Aliud exemplum de Apostolis ponit, dicens, Et Petrus quidem, & Iacobus & Ioannes, clausos habebat oculos. Denique in monte grauatim erant somno, sed excitati fulgore maiestatis diuine, oculos suos aperuerunt. Et subdit, Quis igitur tantus ut aperiat oculos, & legis uideat sacramenta, nisi Christus ei demonstraret? Non Moyses tantus. Denique iubente domino, Moyses proiecit uirgam in terram, & facta est serpens: & fugit ab eo. Apprehendit caudam serpentis: & facta est uirga. Et adhuc non cognoscebat mysterium quod declarabat, descensurum in terram dominum Iesum. Qui cum se exinanisset, & in cruce poni & proici pateretur in tumulum: in gloriam Dei diuinæque sedis regale consortium, de serpente remearet. Apprehendamus ergo & nos caudam illius serpentis crucifixi, ut potestatem eius regiam possimus agnoscere. Sic igitur Psalmista ut ab oculis suis uelamen tolleretur, conuersus ad dominum precabatur, dicens, Reuela oculos meos, & considera mirabilia de lege tua. Quis enim de terrenis ad celestia, de umbra ad claritatem humano gradu sine diuino ductu possit ascendere? Certè nullus. Et consequenter multa alia adducit exempla. Sic ergo Psalm. dicens, Reuela oculos meos &c. rogat ut in figuris antiquæ legis mirabilia nouæ legis figurata cognoscat per Christum: de quo ait Symeon, Lucæ 2, Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum: lumen ad reuelationem gentium &c. Nemo enim secreta & occulta scripturarum scire potest, nisi Christus reuelat oculos suos: ipso dicente, Nemo nouit filium nisi pater: nec patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Ad ipsum accedamus supplices, dicentes, Reuela oculos meos &c.

Matth. 9.

Matth. 10.6.

Luc. 11.

Matth. 26.

Exod. 3.

Matth. 11.

2094

Incola ego sum in terra: nò abscondas à me mandata tua.

Hic petit tertium: scilicet, contra exilium patriam. Iste textus variatur, quia aliqui codices habent, Inquilinus ego sum in terra. Aliqui habent, Incola ego sum in terra. Aliqui habent, Aduena ego sum

Incola. Aduena. Inquilinus.

in terra. Quae quamuis aequaliter differant, tamen ad propositum eandem sententiam significat. Nam secundum Augustinum hic, Inquilini dicuntur non habentes propriam domum: sed habitantes in aliena incola autem vel aduena dicuntur, non ciues, sed aduēritij. Vocantur itaque incolae in terra, siue inquilini, vel aduena, qui in terra domum non habent, nec ciues sunt terrae, sed magis caelestes. Et si quaeras: quomodo aliquis hominum incola in terra possit dici, cum de terra corpus originem ducat. Sed hic proprie incola vel inquilinus dicitur in terra, qui mente hic non possidet terrena: et si corpore habitat in terris, spiritu tamen habitat in caelis. Quod hic declarans Ambrosius dicit, *Incola ego sum in terra.* Non cuiuscunque vox ista est, sed eius qui terrenis renunciat voluptatibus, & omni de mundana cupiditatis exuerit affectu. Ille est in hac terra aduena, qui potest dicere, Nostra conuersatio in caelis est: qui suam in domino habet portionem: qui potest dolere quod diutius uiuat in terris: qui uitae huius longitudine lassatur. Cui prolixitas habitationis huius fastidio est: qui dissolui non timet: & si dissoluatur, praesumat se cum Christo futurum. Hic uero peregrinus in terra est, qui sanctorum est ciuis & domesticus Dei: & thesaurum sibi condit in caelum. Non utique is exiens de Aegypto, in hac intelligibilem Aegyptum remeasse desiderat: nec deposita senectus & mortis pauescit conuicta: nec horrea struit messibus recondendis, iam alienis victuris atatibus: sed sola diues virtutum fecunditate ea congregat quae sibi mors non possit auferre. Et eandem sententiam hic ponit Augustinus dicens, Ideo nos incolas vel inquilinos in terra esse dicamus, quia supernam patriam unde pignus accepimus, & quod peruenientes, nunquam minde migremus, inuenimus. Nam & ille qui in alio Psal. dicit, *Aduena ego sum apud te & peregrinus*, sicut omnes patres mei: non ait, sicut omnes homines: sed dicendo, sicut omnes patres mei, iustos proculdubio uult intelligi: qui eum tempore praecesserunt, & in hac peregrinatione gemitu pio ad supernam patriam suspicant: de quibus scriptum est, *ad Hebraeos*, Secundum fidem mortui sunt hi omnes, cum non accepissent promissiones: sed longe eas videntes, & salutantes, & confidentes: quia hospites & peregrini sunt super terram. Qui enim talia dicunt, ostendunt quia patriam quaerunt. Et si quidem eius memores essent a qua discesserant, habuissent tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est caelestem. Ideo de his Deus non confunditur vocari Deus eorum. Praeparauit enim eis ciuitatem. Et illud quod legimus, *Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a domino*: potest intelligi hoc non esse omnium, sed fidelium: non enim omnium est fides. Et videamus quid his uerbis Apostolus iungat. Cum enim dixisset, *Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a domino*, ait, Per fidem enim ambulamus, non per speciem. ut intelligeremus eorum esse istam peregrinationem, qui ambulauit per fidem. Infideles autem quos Deus non praesciuit, nec praedestinari fieri conformes imaginis filij sui, non possunt ueraciter se dicere in terra peregrinos, quando ibi sunt, ubi secundum carnem nati sunt. Non enim habent alibi ciuitatem. Ac per hoc non sunt in terra alienigenae, sed terrigenae, sunt tamen & hi incolae & peregrini, sed non huic terrae: sed populo Dei, a quo sunt alienigenae. Unde credentibus, & sanctam ciuitatem quae non est de

Sicut incola sunt in terra.

Phil. 3.

Psal. 38.

Hebr. 11.

1. Cor. 5.

2. Thim. 3.

hoc mundo, habere incipientibus, Apostolus dicit, *Iam non estis hospites & aduena, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei.* Ipsi ergo sunt ciues terreni, qui sunt in Dei populo: peregrini: qui uero ciues sunt in Dei populo, ipsi sunt in terra peregrini. Dicit itaque quilibet fidelis, siue coelestis & spiritualis homo, *Incola ego sum in terra.* Sed hic aliud restat dubium: quomodo talis peregrinus in terra Deo dicat, *Non abscondas a me mandata tua*, cum Dei mandata etiam infidelibus sint publicata: quae ubique Deus uoluit praedicari. Et utinam quam multis sunt clara, sic & cara sint. Nam quid est mundo clarius quam, *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo: & proximum tuum sicut te ipsum?* In quibus mandatis tota lex pendet & propheta. Et quis est quem lateant ista mandata? Nempe omnibus fidelibus & plurimis infidelibus sunt nota. Cur ergo iste fidelis postulat, dicens, *Non abscondas a me mandata tua?* Ad hoc respondet hic Augustinus, quia quamuis omnes sciant hoc mandatum, Diliges dominum Deum tuum, tamen quia difficile est Deum nosse: consequens est utique ut diligas dominum Deum tuum: difficile intelligatur, interrogatur ne aliud pro alio diligatur. Sic quia difficile est ut homo cognoscat seipsum: quapropter ut sciamus diligere Deum, sciendus est Deus. Et ut sciat homo diligere proximum sicut seipsum, prius debet diligendo Deum, diligere seipsum: quod facere non poterit, si nescit Deum, & si nescit seipsum. Recte itaque dicitur Deo, *Incola ego sum in terra: non abscondas a me mandata tua.* Haec namque merito illis absconduntur, qui non sunt incolae in terra: quia illi etsi haec mandata audiunt, non sapienter, quia terrena sapienter. Petunt ergo iusti ne abscondantur ab eis mandata Dei, per quae ab hoc incolatu liberentur diligendo Deum, cum quo in aeternum erunt: & diligendo proximum, ut ibi sit, ubi ipsi erunt. Vult ergo dicere Augustinus, quod dicens, *Non abscondas a me mandata tua*, petit ut Deus manifestet sibi seipsum, ut cognoscat ipsum Deum, seipsum, & proximum.

Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.

Hic petit quartum, scilicet contra vanitates mentis iustitiam: quia concupiscentiam habet iustificationum Dei. Vbi notandum, quod duplex est concupiscentia: scilicet, bona & mala. mala, ut cum dicitur, *caro concupiscit aduersus spiritum*: bona, ut cum dicitur, *spiritus concupiscit aduersus carnem.* Quodcumque autem ponitur concupiscentia in scriptura, non dicendo quid concupiscatur: tunc mala notatur concupiscentia. si autem declaratur quid concupiscatur, tunc si illud est malum, concupiscentia est mala: si bonum, bona. Unde hic ait Augustinus. Hoc sane interest inter bonam concupiscentiam & malam, quia non tacetur quod concupiscitur, quando bona commemoratur concupiscentia. Cum autem non additur quid concupiscitur, sed sola ponitur: non nisi mala intelligitur. sicut cum dicitur, *Concupiscentia sapientiae deducit ad regnum.* Si non adderetur sapientiae, nullo modo diceret, concupiscentia deducit ad regnum &c. Sed dices: quid est dicere, *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes*, cum idem sit concupiscere & desiderare? Ad hoc respondet Ambrosius. hic dicens, Non

Eph. 2. Diligens Deum non parit quod Deo non est in nomine. Diligens proximum non parit in salutem.

Deus dilectio non est.

Gal. 5.

1. Cor. 10.

Concupiscentia aduersus carnem.

1. Cor. 13.

2. Cor. 13.

Non

Non dixit, concupiuit iudicia: sed concupiuit desiderare. Sicut enim vita uiuere, plus est quam uiuere: vita autem uiuere beatorum est: sic concupiscere ut desideremus iudicia Dei, plus est quam desiderare iudicia. Concupiscimus enim desiderare, quasi non sit in potestate nostra desiderium, sed gratiae Dei. Cum enim dominus oblectari nos uiderit cupiditate iudiciorum suorum, sobrium auget affectum: cum autem peccamus, non concupiscimus desiderare iudicia Dei. Neque enim aegrotus uti desiderat, vel incidi, ut recipere possit sanitatem. Refugit qui grauius aegrotat, ne vratur, ne incidatur, ne ligetur, ne abstineat a cibo: qui autem salutarem habet valetudinem, medico securius occurrit. Unde & dominus non ociose ait, *Desiderio desiderauit hoc pascha manducare uobiscum*: non solum desiderans, sed etiam geminato desiderio concupiscens remissionem tribuere peccatorum. Concupiscamus ergo & nos desiderare iudicia Dei. Bona conscientia cum examinatur, probatur: & concupiscamus desiderare in omni tempore, ut nullum momentum praetereat uacuum bonae cupiditatis. Augustinus atrem hic aliter respondet, quod aliud est concupiscere desiderare, & aliud desiderare. Unde ait, Nam & aegrotus qui fastidio laborat, & uult euadere hoc malum, concupiscit utique desiderare cibum, hoc est carere fastidio. Et infra dat aliud exemplum: dicens, *Diligenda est dilectio qua diligitur quod diligitur quod diligi non oportet.* Odio quippe habemus concupiscentiam nostram, quia caro concupiscit aduersus spiritum. Et quid est ista concupiscentia, nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiam nostram, quia spiritus concupiscit aduersus carnem. Et quid est ista concupiscentia, nisi bona dilectio? Cum autem dicitur diligenda est, quid dicitur, quam concupiscentia est? Quae circa, quoniam recte concupiscuntur iustificationes Dei. Hoc enim & alio modo dici potest. Nam si recte diliguntur iustificationes Dei, recte diligitur dilectio iustificationum Dei. An aliud est concupiscere, aliud desiderare? Non quod non sit concupiscere desiderium, quia non omnis concupiscentia desiderium est. Concupiscunt enim & quae habentur, & quae non habentur. Nam concupiscendo fruuntur homo rebus quas habet: desiderando autem, absentia concupiscit. Desiderium ergo quid est, nisi rerum absentium concupiscentia? Sed Dei iustificationes quomodo absentes esse possunt, nisi quando nesciuntur? An & quando sciuntur & non sunt, absentes habentur? Nam quid sunt iustificationes, nisi opera iustitiae, & non uerba? Ac per hoc possunt infirmitate animae non desiderari, & per rationem mentis uti uideatur quippe quam sint uiles atque salubres: & ideo potest earum desiderium concupiscere. Saep enim quid agendum sit uidemus, nec agimus: quia non delectat ut agamus, & cupimus ut delectet. Praeualet intellectus, & tarde sequitur infirmus animus humanus. Ideo ergo desiderare concupiscere, quia bona esse cernebat: cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit uidere rationem. Ad hoc potest dari familiare exemplum. Nam quis peccato aliquo implicatus, uoluntarie concupiscit ut deus det sibi desiderium, ut illud peccatum re-

Increpasti superbos: maledicti qui declinant a mandatis tuis.

Hic petit quintum: scilicet mentis constantiam: sciens quod nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei: & quod omnes qui a mandatis Dei declinant, sunt maledicti. Vbi notandum quod superbos primos: scilicet, parentes qui in scientia Dei aequari uoluerunt, dupliciter Deus increpauit: scilicet, uerbis & flagellis. Verbis, cum ipsi Adae post peccatum dixit, *Adam ubi es?* flagellis autem, cum sententiam mortis contra ipsum & posteritatem suam protulit, & ipsum multiplici miseriae & laboribus subiugauit. Quem enim dominus ad salutem uult reducere exterius, increpat paenis & aduersitatibus, ut ipsius mentem sanet interius, ut ostendit Gregorius super illo uerbo Job 5, *Increpationem domini ne reprobos: dicens, Deus enim increpando superbos, aliquando carnem percutit exterius, & mentis duriciam suuauitate tabefacit.* Unde uulnerando ad salutem reuocatur, cum electos affligit exterius, ut interior uiuat. Unde bene per Moysen loquitur: dicens, *Ego occidam, & ego uiuere faciam: percutiam, & ego sanabo.* Occidit enim ut uiuifaciat: percutit ut sanet, quia idecirco foris uerba admonet, ut interior uulnera delictorum curet &c. Isto ergo modo increpauit superbos primos parentes, dum propter transgressionem diuinorum mandatorum, ipsos & ex ipsis descendentes multis subiicit miseriis: ut mens quae superbiendo seipsam non cognoscebat, duris miseriis sauciata, seipsam cognoscat. Et attende quod dicit, *qui declinant a mandatis tuis*: quia aliud est mandata Dei per infirmitatem vel ignorantiam non implere: aliud per superbiam uoluntarie ab illis declinare: quia primi aliqualem excusationem habebat, ut non tam grauius offenderent: sed nullam secundum. Et in isto secundo modo primi parentes transgressi sunt diuina mandata. Quod Psal. notans dicit, *qui declinant.* Unde hic Augustinus ait, *Declinauerunt enim primi parentes a mandatis Dei: quia delectauerunt eos, quod audierunt promissum, Eritis sicut dii.* Ac sic eos a mandato Dei quod sibi mandasse eum sciebant, & quod facillime nulla infirmitate reuocante vel impediante implere poterant: per hanc ergo superbiam declinauerunt. Et ecce quam dura increpatio: quia tota ista dura & infelix erumna mortalium, quodammodo haereditaria est increpatio superbiorum. Quando enim dixit Deus, *Adam ubi es?* non ubi esset ignorabat, sed superbium increpabat. Et ubi tunc esset, & ad quam miseriam peruenisset, non scire cupiebat: sed interrogando increpans admonere. Ex hoc enim appareret quantum malum sit superbiam crimen, quod omnia bona dissipat: omnium existit causa malorum. Unde hic Ambrosius ait, *Increpasti superbos &c.* Cum dominus Iesus per obedientiam genus humanum redemerit, iustitiam reformauerit: serpens autem per inobedientiam peccatum introduxit: quid vitij habeat superbia hinc aestimare possumus, cuius auctor diabolus est. Itaque uolens Christus a tanto crimine vindicare genus humanum, introduxit Pharisaeum & publicanum orantes in templo: & docuit etiam si bona caetera habeat, quod magis superbus offendat quam humilis qui nulla dote uirtutum subnixus est. Studet enim supplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laborauit Pharisaeus ille ne raperet aliena, ne iniu-

Luc. 9.

Increpatio duplex, scilicet, uerbis & paenis.

Greg. lib. 6 mor. 17.

Deut. 31.

Declinare a mandatis quod est.

Gen. 5.

Superbia quae tuum malum facit.

Pharisaeus superbus nimis perdidit bona.

Ita esset, ne adulteraret? Quantū laborauit ne peccaret: sicut peccauit publicanus? Quantum laborauit ut bis in sabbatho ieiunaret? Quantum laborauit ut decimas daret omnium quæ acquireret? Quis nostrum hæc facit? Quanti habent possessiones, & soli incumbunt fructibus, & soli sibi messes recedunt: Aduertit hoc diabolus, & perfodit eum uicere graui: ut non teneret caput mente carnis inflatus, & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehensibilior iudicaretur. Agebat enim gratias Deo, quod nō esset raptor, adulter, iniustus. Quam noxiæ ei luctatus est serpens, & grauius enim spiritalis ligauit. Superiorem fecit, ut de altiori gradu deliceret eum: inferiorem se præbuit, ut superiori casu grauiore prosterneret. Mala ruina est arrogantia: superiores obruit, mala hæc lucta serpenti, quæ in plurimos torquet anfractus. Inflare volebat & Paulum. Quem Paulum? Illum utique Apostolum, non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum. Et penè deceperat ita ut stimulum carnis suæ qui se humiliabat rogaret auferri. Sed bonus dominus qui Paulum in infirmitatibus uellet facere fortiorem, adhibuit ei & angelum sathanæ, ut suis diabolus artibus uinceretur. Non mentiebatur Pharisæus: inuadit etiam uera dicebat. Sed omnis qui se exultat, etiam si uera dicat, offendit. Denique Pharisæus probabilior ingressus est in templum quam publicanus: & condemnatus exiuit. O quantum crimen est superbia: ut ei etiam adulteria præferantur? Denique dominus qui aliis donat, superbis resistit, & tanquam congredditur his qui se exaltant, sibi que hoc certamen uendicat. Et qui aliis compatitur, arrogantes increpat: quia nihil grauius, quam ut fratres nostros pauperes superbo oculo despiciamus: conformes nobis intolerabili repellamus fastidio: nostra indignos gratia iudicantes quia sunt inopes, cum paupertas proximior sit Deo, quam thesaurus acceptior. Sequitur, *Maledicti qui declinant à mandatis tuis*. Non dicit qui declinauerunt: sed qui declinant: ut locum referret ueniam. Quoniam à mandatis Dei declinauit Petrus: sed quia penituit, nō inter maledictos, sed inter benedictos locatur. Sic & Paulus, & ceteri Apostoli. Sic & alibi dicit Christus, Descendite à me omnes qui operamini iniquitatem. Et non dixit, qui operati estis iniquitatem.

Psal. 6.

2097

Aufer à me opprobrium & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.

Hic petit sextum: scilicet, contra opprobria diuinam clemenciam. Ista litera dupliciter exponitur. Vbi sciendum quod opprobrium est duplex: similiter & contemptus. Vnus apud mundum: alius apud Deum. Et illud quod est opprobrium apud mundum, est gloriosum apud Deum, & e contrario, ut puta diuitem esse, potestatem multam habere, & huiusmodi: gloriosum est mundo, sed apud Deum opprobrium. Et e contra: mendicare, aduersa pati pro fide, opprobrium est mundo, sed apud Deum gloriosum. Hic ergo loquitur de opprobrio & contemptu qui est apud Deum, non de illo qui est apud mundum. Non enim timet iustus à mundo despici, sed à Deo. Vnde de Apostolis dicitur, Act. 5, quod ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et istam expositionem hic ponit

Opprobrium duplex: scilicet, apud mundum & apud Deum. Contemptus duplex.

A Ambr. dicens, *Aufer à me opprobrium &c.* Si contemptus loco opprobrij ducitur: quomodo scriptum est, Contemptibilia mundi elegit Deus? Sed considerata, quia mundi contemptibilia dixit, non Dei. quod enim in hoc mundo est contemptibile, hoc preciosum est apud Deum. Denique humilitas in hoc mundo contemnitur, sed Dei iudicio approbatur. Audi quem opprobrio & pro nihilo habeat Deus. Quicumque sanctus est, qui sine macula uiuit, ueritatem custodit, non offendit proximum, ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Omnia quæ maliciæ sunt, apud Deum pro nihilo æstimantur & contemuntur. Caue ergo Christo opprobrio sis, non contemptus à Christo. Maledicat homo mihi, opprobria inferat, contemnat me, istis coronam mihi fabricat. Sed quam graue est, si Christus dignum opprobrio, dignum contemptu ducat. Opprobrio sunt Christo & ab ipso contemuntur qui peccatorum suorum penitentiam non egerunt. Nos ergo agamus penitentiam, ne simus opprobrium Christo. Et hoc orat Psal. dicens, *Aufer à me opprobrium & contemptum*, id est, ne sim tibi opprobrio: da mihi ueram penitentiam peccatorum. Aliter exponitur: ubi sciendum quod martyr idem est quod testis. Nam martyr Græcè, Latine dicitur testis: quia martyres testes sunt fidei. Et sic testimonia Dei idem sunt quod martyria. Persecutores autem fidei, opprobrio habent martyres, & ipsos contemunt. Rogat ergo ecclesia ut istud opprobrium auferatur, ut scilicet qui opprobrio habent martyria, conuertantur ad fidem, & ipsa martyria uenerentur. Et hanc expositionem hic ponit August. dicens, Testimonia Græcè martyria nuncupantur. Quo uerbo iam utimur pro Latino. Vnde illos qui pro testimonio Christi diuersis passionibus humiliati sunt, & usque ad mortem ueritate cōcertant: non testes (quod utique Latine possemus) sed Græcè martyres appellamus. Sic ergo accipiamus hæc uerba, *Aufer à me opprobrium &c.* tanquam dictum sit, *Aufer à me opprobrium & contemptum*, quoniam martyria tua exquisiui. Christi enim corpus cum ista dicit, nunquid ab impiis & superbis auferat opprobrium & contemptum? nullam deputat penam, cum potius inde perueniat ad coronam. Cur ergo quasi graue aliquid & intolerabile à se postulat auferri, nisi quia orat pro inimicis suis: quibus esse perspicit noxiū obicere sanctum nomen Christi tanquam opprobrium Christianis: & eius à Iudeis irritam crucem, totamque humilitatis Christianæ medicinam (qua sola tumor ille sanatur qui inflati cecidimus, & incētes amplius intumimus, eadem superbia manēte & crescente) cōtinere? Dicat itaque corpus Christi, quod iā nouit diligere inimicos suos, dicat Deo suo, *Aufer à me opprobrium & contemptum, quia martyria tua exquisiui*. id est opprobrium quod ideo audio, quia martyria tua exquisiui, aufer à me: inimici enim mei, quos à me præcipis diligere, qui magis magisque moriuntur & pereunt, eū martyria tua contemunt & criminantur in me: profecto reuultis & inuenientur, si martyria tua uenerentur in me. Et ita factum esse hodie uidemus. Ecce martyrium Christi & apud homines in hoc mundo non solum non est opprobrium, sed magnum est ornamentum. Ecce non solum in conspectu domini, uerū etiam in conspectu hominum, preciosa mors sanctorum eius. Ecce nō solum non contemuntur, uerū etiam magis honoribus præferuntur martyres eius.

Opprobrium duplex: scilicet, apud mundum & apud Deum. Contemptus duplex.

Sed quādo ecclesia hoc precabatur, martyria Christi opprobrium erāt illis à quibus persequebatur.

2098

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

Hic postulat septimum: scilicet contra hostes in bono perseverantiam. Quis enim posset in persecutionibus firmus existere, nisi à Deo esset fortificatus? Vnde uehementiam persecutionis & stabilitatem perseverantiæ insimul complectitur: dicens, *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur*: ubi notat persecutionis grauitatem. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*: ubi notat perseverantiæ stabilitatem. Hic autem uersus multipliciter exponitur à sanctis. Et primò de Christo capite: ut sint uerba Christi, dicens, *Etenim sederunt principes, &c.* Et ad istum sensum istum uersum exponit Ambros. dicens, Est uox ista domini nostri Iesu Christi. Cum enim conuenisset presbyterium plebis, & principes sacerdotum & scribæ: & ad concilium Indorum ductus esset Iesus dicentium, *Quid adhuc desideramus testes? audiuitus enim de ore ipsius*. Et cum staret ante præsidem, & duceretur ad crucem: quid pulchrius diceret, quam *Sederunt principes, & aduersum me loquebantur*? Hoc est, me stante, sederunt principes. Et quia tribunalium sedibus sublimes erant, dominum non uidebant. sedebant ergo elati fastigio principatus, nec principem principum cogitabant. Et ideo imitatores mei, discipuli mei, nolite iniuriam erubescere, si steteritis ante principes pro nomine meo: cum ego steterim pro uestra salute. Secundo hic uersus exponitur de Christi corpore. ut ista sit uox martyrum, dicens, *Etenim sederunt principes, &c.* Et hoc hic dicit August. dicens, Refer hoc ad corpus Christi, id est, ecclesiam: & inuenies reges terra excogitasse atque inuenisse quomodo Christianos qualifiserent. Consimiliter & Ambros. ad istum sensum hic exponit: dicens, Vox ista martyris est, qui perductus ad iudicium persecutorum, cum cogereur idolis immolare, & constanter resisteret, uindices autem sedentes in tribunalibus stipati officiis: indignantes quod suis nō obsecundaretur imperiis: conferentes quo dignum supplicio conferent, stabat intrepidus: dicens, *Etenim sederunt principes, & aduersum me decertabant*. Sed quid tunc martyr agebat? Audi quod sequitur, *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*. Hic adducuntur arma iusti, quibus omnes aduersorum impetus repellantur. Alibi autem ait, *Circumnenerunt me & expugnaverunt me gratis: pro eo, ut me diligerem, detrahebant mihi*: ego autem orabam. Hic autem ait quod studium ei erat, non exercendi ad bellum arma nulla cordis, ut illi uinceret quem uidebat: sed aduersus eos præliabatur quos non uidebat: maiorque in eo pietas quam uirtus corporis militat. Itaque in Dei exercebatur iustificationibus, ut contratio ictu diaboli uulneret. Ille enim ab intentione iustitiæ & studio deuotionis occupationibus bellicis conabatur abducere: hic magis se diuini operis & cultus meditationibus occupabat. Tertiò exponitur de pugna spiritali, qua diabolus sanctos impugnat. Vnde & hic Ambros. ait, *Sunt & alij principes, qui aduersus nos decertant*:

Christus ante principes fuit.

Christus ante principes fuit.

Martyres in iustificationibus suis.

de quibus dicitur, Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates mundi huius, rectores tenebrarum harum: aduersus spiritualia nequitia in cælestibus. Isti sedent & explorant qui iustus sit in hoc sæculo, qui Christianus intèr Deo seruiat, studiosus boni operis & facti: decertant de eo, dicentes, *Insidiemur illi, impediamus eum, prohibeamus eum efficere quæ desiderat: conteramus eius mentem: frangamus eius animum aduersitatibus frequentibus & repentinis*. Et si Deo probatus est propter iustitiam, cogemus dari nobis tentationes eius, &c. Sed contra hos remedium est exerceri in iustificationibus Dei, ut statim est dictum.

Epist. 6.

2099

Nam & testimonia tua meditatio mea est: & consilium meum iustificationes tuæ.

Hic petit octauum: scilicet contra labores patientiam. Dum enim persecutores seuiebant in martyres, & isti patienter tolerantes orabant pro ipsi, sequentes consilium Christi dicens, *Orate pro persequentibus & calumniantibus uos*. Isti enim meditabantur testimonia Christi: id est martyria ipsi illata, & Christi consilium quo iustificari possent, scilicet orando pro inimicis, conferuabant. Et hoc est quod ait, *Nam & testimonia tua meditatio mea est*. Vnde August. hunc locum exponens ait, *Recole testimonia esse martyria*. In iustificationibus autem domini recole nullam esse difficultorem & mirabiliorē, quam ut suos quisque diligit inimicos. Sic ergo exercebatur corpus Christi: scilicet ecclesia, ut martyria eius meditaretur & diligeret eos à quibus persequebatur: & propter ipsa martyria patiebantur persecutiones. Non enim pro se, sed potius pro persecutoribus orabat: dicens, *Aufer à me opprobrium & contemptum*, propter quod & dicit, *Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tuæ*. Vide consilium contra consilium, Nam consilium sedentium principum, fuit inuictos martyres perdere: consilium patientium martyrum, fuit inimicos perditos inuenire. Reddebat illi mala pro bonis: isti, bona pro malis. Quid ergo mirum si illi occidendo decertant, & isti moriendo uicerunt? Quid inquam mirum si martyres salutibus genibus temporalem mortem patientissimè pertulerunt, & gentes martyribus orantibus ad aeternam vitam peruenire potuerunt, dum corpus Christi sic exercebatur, ut & martyria meditetur, & malis martyrum persecutionibus bona precetur? Aliter autem istum textum deducit Ambros. ut scilicet per hoc ostendatur, quod consilium iusti, est præcepta Dei meditari, & operibus Deum ostendere iustum. Vnde hic dicit Ambrosius, *Etenim testimonia tua*. Aduerte quid doceat: quod hæc debeant esse consilia iusti, ut meditetur mandata Dei, & exerceatur in Dei laudibus & oraculis, ut iustificet Deum semper. Qui facit quæ Deus mandat, qui Deo credit placere, iustificat Deum. Quod ex euangelio possumus colligere, quia Pharisæi spreuerunt consilium Dei: non baptizati baptisimo Ioannis. In alio uero loco habes, Non iustificauerunt Deum qui baptizari noluerunt. Ideo dominus ad Ioannem dicentem, Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Respondit, Sine modo: sic decet nos implere omnem iustitiam. Qui ergo facit mandata Dei, iustificat Deum, quia facit eius iustitiam.

Testimonia Christi sunt martyria.

Math. 5.

Deum iustificatur à nobis, dum facimus quæ ipse mandat.

Math. 3.

Et bonum est vt consilium Dei sequantur...

Adhæsit pauimento anima mea: viuifica me secundum verbum tuum.

Daleth Hic incipit quartus octonarius, cui præmittitur pro titulo quarta litera alphabeti Hæbraici...

impugnatio: quia concupiscētia carnis contra spiritum nos impingit ad lapsum, & similiter amor rerum temporalium...

uis se inferat, latibulifq; terrestribus. Merito adhærebat pulneri qui se leuare nō poterat...

Vias meas enunciaui, & exaudisti me: doce me iustificationes tuas.

Hic facit secundum: scilicet peccatum suum confitetur, ne impugnetur ab ipso. Vbi sciendum, quod adherenti pauimento suæ carnis vel mundi...

esse deserendas. Et has relinquens Psal. pronunciat & apud dominum non tacet: confitetur errores...

Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.

Hic postulat tertium, scilicet cognitionem mandatorum. Et attende quod differt hoc quod hic dicit, Viam iustificationum tuarum instrue me...

Confessionis villi. Psal 31.

Prouerbi 8.

Scire quid sit quod facere, & nescire id quod non facere.

2102

Aliud est scire bona que debet facere, aliud si- ve ordinē quo facere debe- mus.

2102

vltque ad sepulcrum stetit: memorantur. Dicit ergo, *Pelli mea consumptis carnibus adherit os meum.* Hoc est: sicut qui mea fortitudini propinquius adherere debuerunt, passionis meae tempore consumpti sunt. Et eas quas ad exteriora ministeria posuisti, in passione mea sine formidine adherere mihi fideliter inueni. Psalmista ergo in persona fidelis et exclusae fideliter adherentis Deo, dixit, *Adhaesi testimonio tuo domine: noli me confundere.* Quali dicat, ceteris omnibus spretis, tibi fideliter credidi: & per amorem tibi fideliter adhaesi. Vnde Ambrosius ista verba pertractans, dicit, *Adhaesi testimonio tuo domine, &c.* Adhaeret testimonio domini, qui eius mandata non respuit, iudicia non obliuiscitur, nec suis indulget voluptatibus. Qui adheret domini testimonio, renouat mundo, posteriora obliuiscitur, ad priora contendit, ut perueniat ad brauium, quod est insigne victoriae. Non ergo confunditur, quem mundi huius illecebrosa non ceperint. Non confunditur, etiam si erubescenda commiserit, qui veniam delictorum poscit a Christo. Ideoque respondetur ei, *Dimissa sunt tibi peccata tua: uade in pace.* Sed ita non confunditur, si fuerit in eo operata peccatorum remissio: ut non solum peccata, sed etiam affectum peccandi auferat, iustitia remittat iniquitatis, fortuna timores, temerantia impunitates: ut non solum temporalis, sed etiam perpetua fiat peccatorum remissio. Intra ergo in anima tuam Christus habitat in tuis: sicut in mentibus: ut in tabernaculo uirtutis peccato locus esse non possit. Idem iterum passim ad idem Glo. exponit: dicens, *Adhaesi testimonio tuo. Adhaeret testimonio Dei, qui mundo renouat, qui curam huius uitae & tedia spernit, qui luxuria studio ac pecunia cupiditate non curatur. Et talis Deo libere dicit, Noli me confundere.* Quali dicat, *Sed fac ut quod curro pertedam: quod tendo perueniam.* Et allecuratus dicit, *Non confundar domine, quoniam inuocauit te.*

2107 Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.

Hic ponitur octauum: quia scilicet omne bonum a Christi gratia recognoscitur: sciens quod per se via diuinorum mandatorum currere non potest, nisi gratia Dei cor suum dilatastet. Vbi sciendum, quod cor nostrum dilatur per laetiam & aperitur: etiam per tristitiam, secundum naturales constringitur. Cor enim secundum Auicennam, 3. canon. nutritur cum suis uirtutibus naturalibus ex sua dilatatione, quia quando dilatur, attrahit ad se sanguinem: & quando constringitur, ipsum expellit. Sanguis autem est cordis nutrimentum. Et ideo ex dilatatione nutritur & uiuit, sed ex constrictione deficit. Illa igitur quae inducunt in nobis cordis laetiam, ipsum cor habent dilatare. Sed quae maior laetitia potest esse iustis, quam videre se ipsos sic gratia Dei robotatos, ut pro Christo sint parati omnia mundi delectabilia spernere: & mundi aspera etiam & mortem ardentem appetere, patienterque sustinere? Et ideo aduersus cor dilatur interior, quia exterioris uagari non permittitur: sed per prospera exterioris susus constringitur interior. Quod ostendens Gregorius ait, *Latitudo namque bonorum interiorum nequam comprehenditur, nisi caute consideretur.* Nam quos exterioris inopia humiliat, poena cruciatu angustat interior: interior fortitudo usque ad speranda caelestia dilatur. Angustati fuerunt Apostoli exterioris, qui flagella sustinebant, sed in magna

stabant intus latitudine liberi: quia apud se hanc eadem flagella in gaudium vertebant. Scriptum namque est, *Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij: quoniam digni habitus sunt pro nomine Iesu coelum pati.* Hanc latitudinem inter angustias Paulus inuenerat, qui dicebat, *Seire autem uolo uos fratres, quia quae circa me sunt, magis ad perfectum uenerunt euangelij: ita ut uincula mea manifesta fierent in omni praetorio.* Hanc latitudinem Dauid inter angustias obtinebat: dicens, *In tribulatione dilatasti me.* Tunc itaque conscientia sanctorum dilatur, cum mundi huius aduersitatibus exterioris premuntur. Nam enim a praesentis uita securitate repellitur intus: ad se impingitur ut ad speranda superna tendatur. Cumque euagari exterioris non permittitur, quasi in sinum suum reuocata dilatur, &c. Hanc ergo dilatationem facit Dei gratia, ut nulla aduersa timentes, Dei seruamus mandata. Et hoc est quod ait Psalmista, *Cum dilatasti cor meum, tunc ego cucurri uiam mandatorum tuorum.* Augustinus conuincit hic istum passum exponens dicit, *Cordis dilatatio iustitiae est delectatio.* Hoc unum est Dei: ut in praecipis eius non timore poena angustemur, sed dilectione & delectatione dilatemur. Hanc latitudinem nobis Deus promittit dicens, *Habitabo in eis & deambulabo.* O qua latitudo est ubi deambulat Deus. In hac latitudine diffunditur caritas in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Ex isto ergo uersu Psalmista dicens, *Viam mandatorum, &c.* uult totum bonum quod habet gratiae diuinae attribui. Quod declarans hic Ambrosius dicit, *Viam mandatorum, &c.* Neque enim poterat uiam currere, si cor eius coarctaretur angustis. Denique currentibus uiam domini, ait Apostolus, *Dilatamini & uos, & nolite iugum ducere cum infidelibus.* Et de seipso ait, *Os meum patet ad uos o Corinthij: cor nostrum dilatatum est.* Et uide distantiam, ut uiam mandatorum sit angustior, & cor latius, ut patris & filij & spiritus sancti sustineat mansionem: ne ueniat uerbum Dei & pulset: & uident cordis eius angustias, designetur habitare. In hoc ergo campo interioris hominis, non in angustis mentis nobis currendum est ut comprehendamus. Scriptum enim est, *Sic currite ut comprehendatis.* Quid est ergo uiam mandatorum Dei currere, nisi mandata Dei letanter & uelociter sine tarditate complere: quod facit caritas, cum per ipsam cor nostrum dilatur.

Legem pone mihi domine, & exquiram eam semper.

Hic incipit quintus octonarius: cui pro titulo praemittitur quinta littera alphabeti Hebraei, quae est he. Hanc enim litteram huius octonario congrue praemittitur: quia duas habet interpretationes, quibus materia huius octonarij declaratur. Haec enim littera interpretatur esse: interpretatur & uiuo. In isto autem octonario tractatur de lege noua data per Christum, quae nobis dat uerum esse, & ueram gratiam uitae. Cum enim solus Deus sit esse per essentiam: ut habetur lib. 1. sententiarum, di. 8. cetera non habent esse, nisi in quantum participant esse diuinum. Vnde quanto quis elongatur a Deo per peccati dissimilitudinem, tanto minus esse Dei participat, & habet minus de uero esse, imò redit ad nihil, ut ostendit Augustinus super illo uerbo Isaia, 1. sine ipso factum

factum est nihil. Sic & per oppositum quanto quis magis accedit ad Deum per assimilationem & conformitatem, quam in nobis Dei gratia facit: tanto amplius diuinum participat esse & uerius existit. Et consimiliter cum Deus solus sit uita per essentiam, nihil proprie uiuit nisi participatione diuinæ uita. Sic quod quanto quis magis Deo appropinquat modo praedicto, uerius uiuit. Cum igitur lex euangelica nos maxime conformes Deo faciat per gratiam: hinc est quod per ipsum participamus uerum esse & uerum uiuere. Et ideo quia iste octonarius agit de lege euangelica quae nobis dat uerum esse & uerum uiuere: sibi merito praemittitur quinta littera, quae est he: quae esse interpretatur, & uiuo. Sic igitur in isto octonario Psalmista petit legem euangelicam per Christum mundo dari: ut per ipsam uerum esse acquiramus & uerum uiuere. Et circa hoc octo facit: secundum quae iste octonarius habet octo partes. Psalmista ergo primo agit de legis euangelicae institutione, in principio: secundo de eius obseruatione: ibi, *Da mihi*: tertio de ipsius uolitione: ibi, *Deduc me*: quarto de ipsius perfectione: ibi, *Inclina*: quinto de ipsius uolitione: ibi, *Auerte oculos*: sexto de ipsius uolitione: ibi, *Statue*: septimo de ipsius delectatione vel iocundatione: ibi, *Anpura*: octaudo de ipsius iustificatione: ibi, *Ecce, concupiu*. Primo ergo agit de legis euangelicae institutione: petens exemplum illam dari & institui: dicens, *Legem pone mihi domine.* Sed querit Augustinus. Apostolus dicit, 1. Tim. 1. *Iusto lex non est polita: iniustus autem & non subditus, impiis & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, &c.* Nunquid ergo talis erat iste qui hic dicit, *Legem pone mihi domine*, qualibus beatus Paulus dicit politam esse legem? Respondet, Absit. Si enim talis esset, non superius dixisset, *Viam mandatorum tuorum cucurri, &c.* Quid est ergo quod orat ut sibi lex a domino ponatur, si lex non ponitur iusto? An non eo modo ponitur iusto, quo modo polita est populo contumaci in tabulis lapideis: non in tabulis cordis, sicut uetus testamentum? Lex autem noni testamenti in tabulis cordis nostri per spiritum sanctum scribitur: sicut per Hieremiam prophetam dictum est, *Ecce, dies ueniunt, dicit dominus: & consummabo domui Iuda, & domui Israel testamentum nouum: non secundum testamentum quod disposui patribus eorum, cum educes eos de terra Aegypti: sed dabo leges meas in mentibus eorum & in cordibus eorum scribam eas.* Ecce ergo quomodo uult iste legem sibi poni a Deo: non sicut iniustus ad uetus testamentum pertinentibus, sed sicut sanctis & fidelibus: quibus lex spiritu sancto tanquam digito Dei in mente datur, & in cordibus scribitur: non quam memoria teneant & uita negligat, sed quam sciant intelligendo, & faciant diligendo in latitudine amoris, non in angustis timoris. Nam qui timore poena, non amore iustitiae opus legis facit, profecto inuitus facit. Qui autem inuitus facit, si posset fieri, mallet utique non iuberi. Ac per hoc legis quam uellet non esse non est amicus, sed potius inimicus: nec mundatur opere, qui immundus est uoluntate. Ad maiorem autem huius legis quam Psalmista sibi ponit postulat notitiam, est sciendum quod Psalmista legem testamenti ueteris esse timoris, in cuius signum in eius datione (ut habetur Exod. 19.) ceperunt audiri tonitrua, micare fulgura, claque clangor buccinae. Vnde & populus perterritus dixit Moysi, *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur.*

riamur. Erat itaque lex timoris, quia timore praeparatum seruabatur communiter, non amore iustitiae. Et ideo obseruatores non iustificabat. Vnde & Psalmista praenidit legis nouae latorem, qui legem daret euangelicam, quae amoris esset & non timoris: & sic obseruantes iustificare posset. Et hunc legislatores in carnadam, ut nouam legem condant amoris, quam suis ponat fidelibus, humiliter postulat ut ueniat, & legem nouam instituat: dicens, *Legem pone mihi domine, uiam iustificationum tuarum: quae scilicet, est lex iustificationis siue iustificans, quia per gratiam iustificat.* Vnde magister dans differetiam inter legem antiquam & euangelicam: dicit lib. 3. dist. 40. *Littera occidens dicitur lex antiqua: non quia mala sit lex, sed quia prohibens peccata, auget concupiscentiam, & addit praeragationem, nisi liberet gratia: quae gratia non sic abundat in lege ut in euangelio.* Lex ergo bona est, & tamen occidit sine gratia. Distat autem lex antiqua a lege euangelica, quia diuersa sunt promissa. Ibi enim terrena, hic caelestia. Diuersa etiam sacramenta: quia illa figurabant, haec autem conferunt gratiam. Et ideo illa occidens dicitur, haec autem iustificans. Illa enim etsi gratiam quandoque conferebat, hoc erat, non ratione operis operati, sed solum ratione operis operantis. Haec autem utroque modo iustificat: & ideo lex iustificationum Dei nuncupatur. Sequitur, *Et exquiram eam semper.* Vbi aduerte, quod per ly semper intelligitur totum tempus uitae praesentis, non futurae. Hic enim exquiritur lex Dei, ut in ea proficiatur: ibi autem erit perfecta. Exquirere enim est aliquid toto corde inuestigare & querere. Quis autem inuestigat quod habet? quis querit quod possidet? Lex autem diuina hic exquiritur: ibi autem perfecte possidetur. Nunc ergo queritur lex ut teneatur: tunc autem tenetur ut non amittatur.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: & custodiam illam in toto corde meo.

Hic agit de secundo: scilicet de legis obseruatione. Orat enim hic Psalmista, sciens quod littera occidit, spiritus autem uiuificat. ut per spiritum sanctum illud facit, quod per litteram faciendum sciebat: ne per scientiam mandati non obseruati, etiam praeragationis crimine accedat. Et aduerte quod prius postulat intellectum sibi dari, ut legem Dei possit custodire, quia quicumque perfecte legem intelligit, ipsam perfecte custodit. Voluntas enim non potest ferri, nisi in cognitum & per intellectum sibi ostensum. Et quandoque uoluntas uult vel facit quod non debet uelle vel facere: vel non facit quod facere debet, oportet quod per intellectum decipiatur, vel quod ipse intellectus sit deceptus. Propter quod dicit Phil. 3. ethic. quod omnis malus est ignorans. Et hoc hic uidetur Augustinus innuere: dicens, *Da mihi intellectum, &c.* Cum enim legem quisque scrutatus fuerit, & ad eius alta peruenerit, in quibus tota lex penderet & prophetae: debet Deum diligere ex toto corde, & proximum sicut seipsum. In his enim duobus mandatis uniuersa lex pendet & prophetae. Et hoc iste se facturum promittit, habito intellectu: cum dicit, *Scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.* Et hoc idem Ambrosius hic notat: dicens, *Si intellexeris legem, seruabis eam in toto corde tuo.* Quis autem potest custodire legem domini, nisi intellectum acceperit? Qui autem

Lex euangelica dicitur in psalms.
Lex antiqua dicitur littera occidens.
Exquiritur lex in praesenti, sed tenetur in futuro.
Omni malus est ignorans. Error intellectus facit malitiam uoluntatis.

Adherens Deo non confunditur.

Lucia 7.

Dilatatio cor au capitur ex laetitia.

Cor dilatatur aduersus, sed prosperis constringitur.

Greg 19. mo sal. cap. 8.

Sciendum est quod per se non potest esse iustus, nisi in quantum participant esse diuinum.

re intelligit & scrutatur, scrutando in semitam A
mandatorum deducitur. Et notat hic Ambrosio quomodo lex est via iustitiarum: vt in precedenti habetur versiculo. Et est via mandatorum, vt habetur in isto versiculo. Et istas vias oportet scrutari, si ad Christum cupimus peruenire. Vnde sic dicit, *Hic quoque aduertendum est, quod lex est iustitia, mandatum & iudicium. Est enim lex via iustitiarum, sicut dictum est, Legem pone mihi domine, viam iustificationum tuarum.* Est etiam & via mandatorum: vnde scriptum est, *Fiam mandatorum tuorum cucurri.* Interrogemus ergo has vias, & ambulemus in eis: quia cum ambulauerimus vias istas, veniemus in omnium finem viarum, scilicet, Christum: qui ait, Ego sum via, &c. Christus ergo est finis viaru. Ipse est enim finis legis ad iustitiam omni credenti. Hinc audeo dicere, quia finis iustitiarum Christus, qui est iustitia: finis testimoniorum Christus. De quo scriptum est, *Et note mihi testes, & ego testis, dixit dominus: & puer meus quem elegi.* Aduertimus ergo quantum ambuladus nobis sit, vt veniamus ad Christum. Ambulandum in lege, quia finis legis Christus est. Sine lege ergo non peruenitur ad Christum. Oportet igitur vt ambulemus secundum legem spiritualem, vt veniamus ad legis finem dominum Iesum. Oportet vt sequamur testimonia, vt perueniamus ad magnam legis testimonium, dominum Iesum. Oportet vt in preceptis domini ambulemus, vt perueniamus ad magnam legis preceptum: de quo legitur, *dictum est antiquis, Non occides: ego autem dico vobis: hoc est super omne preceptum dico, itaque non usurpatorie dixerim, sed vere: quia sicut sunt sancta sanctorum, sic est preceptum preceptorum. Sed vt ista seruate possumus, intellectum petamus a domino. intelligamus qua sit circuectio. Circuecidit Iesus petrinis gladiis: & abtulit opprobrium Aegypti a filiis Israel. Petra Christus est. Circuecidat te verbum Dei, & gladius oris eius: & sic Aegypti carebis opprobrio. Non ergo corporis, sed cordis intelligenda est circuectio. Si intellexeris legem, seruabis eam in corde tuo. Iudeus in corde legem non seruat, sed in labiis legem recitat: & legem ignorat. Denique populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me. Quomodo potest legem tenere, qui longe est a legis auctore? Sed quia haec facere nullus valet viribus propriis, nisi adiuuetur ab eo qui iubet vt faciamus quod iubet: ideo ab ipso adiuuari petis Psalmista in sequenti versiculo: dices,*

Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui.

Hic agit de tertio: scilicet de legis voluntione. Cu enim nihil sit meritorium, nisi sit voluntarium directe vel interpretatiue: sic nihil est demeritorium, nisi voluntarium: quia sicut sola voluntate peccatur, sic sine voluntate nullus meretur: vt habetur a Magistro, li. 2. dist. 27. Ideo ad hoc quod mandatorum observatio ac nouae legis custodia sit meritatoria, requiritur necessariò quod sit voluntaria. Et hoc notans hic Psal. dicit, *quia ipsam volui.* Sed querendum est: quia legem euangelicam, quam prius in primo versiculo dixit esse viam iustificationum Dei, quomodo hic illam dicit esse semitam: cum semita multum distet a via: quia via dicitur iter latum, sed semita est iter strictum & arcum? Ad hoc dicendum, quod lex diuina potest considerari vel ratione obseruationis: & sic dicitur semita, quia

arcta est via que ducit ad vitam: vel ratione praemiationis: & sic dicitur via lata, quia ad magna praemia perducit. Superius ergo quando ipsam dicit viam Psal. oculum mentis habuit ad praemium. Nunc autem dicens illam semitam, mentem diriggit ad obseruationis meritum. Et satis habetur ex dictis Greg. dicentis, *Arcta quippe est via que ducit ad vitam. Eos ergo lex astringit, qui per mundi lata desideria euagando non incedunt. Arcta enim bene viuendi censura est: non ampla via, sed semita, in qua quisque astringitur: quia sub preceptum custodia sollicite conunguntur. Annon quasi quaedam angustia est itineris in hoc quidem mundo viuere: sed de huius mundi concupiscentia nihil habere, aliena non appetere, propria non tenere, laudes mundi despiciere: & pro Deo opprobria amare, gloriam fugere, despectum sequi, aduantes despiciere, despicientes honorare, mala nocentium ex corde dimittere, & erga eos dilectionis gratiam immobilem in corde retinere? Que videlicet omnia semitae sunt: sed etiam viae magna. quia quanto in praesenti vita pro ipsa viuendi custodia angustae sunt: tanto amplius in aeterna retributione dilatantur, &c. Quis per tales secretas semitas legis incedere posset, nisi deducorem haberet, qui praecedentium viam sibi dilataret? Et ideo Christum ductorem petit Psal. dicens, *Deduc me in semitam, &c.* Quasi dicat, secundum August. Parum est mihi voluntas, nisi in eo quod volui, tu ipse me deducas. Vnde ad istum intellectum hunc versum etiam hic exponit Ambrosius dicens, *Deduc me in semitam, &c. Quis hoc dixit, nisi qui sequitur Christum? Non potest hoc dicere alius, nisi qui exequitur illud quod scriptum est, Post dominum tuum ambula-bis, & ipsi adhaerebis: quia ipse te deducet. Quomodo autem deducet te Christus, audi. Nisi quis tulerit crucem suam, & post se secutus fuerit non est me dignus. Praecedit ergo Christus vt nos sequamur: praecedit verbum: principiu Christus est. Ideo Sapientia dicit, Dominus creauit me principiu viaru suaru. Aduertimus quod & principiu Christus est, & finis viaru suaru. No vereor ne quis dicat, Creatu ergo Christu asseris? Respondebo, Ita creatum Christum dico, quem admodum ipsum factum lego. Hoc est factum de muliere, factum sub lege: hoc est secundum susceptionem carnis creatu: secundum quod natus est de virgine, creatus est vt redimeret creaturas. Homo factus est, vt homines a morte perpetua liberaret. Creatus est, vt vias mihi demonstraret aeternas: quibus homo ad Dei regnum possit redire. Ergo quia Christus principiu est viaru Dei, hoc principiu sequamur. Prius ipse viam ingressus est noui testamti, vt viam nobis deuotionis ostenderet: & ostendendo nos deduceret. Quoniam si nos ieiunamus, ante nos ille ieiunauit. Si pro nomine Dei sustinemus iniurias, prius ille sustinuit pro nostra redemptione. Cruces suas posuit in flagella, maxillas in palmas. Ascendit crucem, vt doceret mortem non esse timentam. Denique quasi praecedens ait Petro, Tu me sequere. Et ideo Petrus cursum consummavit, quia secutus est Christum. Et aduerte quod Christus directus deducit nos, & est ductor noster: ideo ipsum in defese sequi debemus, exemplo formice cetrantis. vide supra, ver. 1467.**

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.

Hic consequenter agit de quarto: scilicet de legis perfectione. Tanta est enim perfectio nouae legis, quod omnem anorem pecuniarum excludit, & omnem auaritiam. Et hoc est quod dixit Christus Luca 14. Nisi quis renunciauerit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus. Vnde & in lege noua praecipit Christus: dicens, *Cauete ab omni auaritia. Iste ergo merito legem euangelicam custodire volens, auaritiam detestatur: dicens, Inclina cor meum &c.* Et vide quam subtiliter omnia bona attribuit gratia Dei: vt etiam nec bonum possit velle, nisi Dei gratia ipsum faciat velle. vnde vt velit rogat Deu, vt ipsum faciat velle. Quod hic deducit August. dicens, Denique & quia ipsum velle Deus operatur in nobis (praeparatur enim voluntas a domino) ideo orat Psal. dicens, *inclina cor meum in testimonia tua &c.* Quid enim est inclinatum cor ad aliquid habere, nisi hoc velle? Et voluit ergo, & orat vt velit. Voluit enim dicit, *Deduc me in semitam mandatorum &c.* Orat autem vt velit, dicens, *inclina cor meum in testimonia tua.* Hoc itaque orat, vt ipsa voluntate proficiat. Orat ergo vt vtiliter testimonia Dei velit. Sed quid hic sunt Dei testimonia, nisi Christi exempla, quibus nobis attestatur & suadet vt legem euangelicam obseruemus? Vnde hic ait August. Quid autem sunt testimonia Dei, nisi quibus ipse Christus sibi attestatur? Testimonia enim Dei aliquid probatur: ac per hoc iustificationes Dei & mandata, testimoniis Dei (id est, exemplis Christi) probantur. Et quicquid vult nobis Christus persuadere, suis testimoniis, id est exemplis persuadet. quia quicquid faciendum docuit, ipse primo exemplis suis nobis ostendit. Quid est ergo Christo orando dicere, *Inclina cor meum in testimonia tua:* nisi fac me velle vtiliter sequi exempla tua. Et quia auaricia testimoniis Christi repugnat & contradicit: ideo sequitur, *Et non in auaritiam.* Et merito hoc dicit. Quis enim potest colere Deum, & sequi auaritiam? Certè nullus: cum auaricia sit idolorum seruitus. Vnde hic ait August. Omnis autem a nobis circuectitur auaricia, vt gratis colatur Deus. Ad quod sanctum Iob in agone cum de illo Deo dicit, Nunquid Iob gratis colit Deum? Putabat enim diabolus quod vir iustus in colendo Deum, cor inclinatum haberet in auaritiam: & causa emolumentum vel vtilitatis rerum temporalium quibus eum ditauerat Deus, velut mercenarius ei pro tali mercede deseruaret. Sed quam gratis Deum coleret, tentatus apparuit. Si ergo cor non habemus inclinatum in auaritiam, Deum non colimus, nisi propter Deum: si autem in auaritiam, Deum colimus propter lucrum. Et nota quod inter omnia alia vicia, auaricia impedit obseruationem legis euangelicae, & cultum diuini. Et ideo euangelicam legem volens obseruare, a cor de suo auaritiam expellere debet. Si enim (vt ait saluator noster) nemo potest duobus dominis, scilicet contrariis seruire: & auaricia facit hominem diaboli seruum, qui contrarius est Deo: consequens est quod auarus Deo seruire non potest, immo magis diabolum vel idola colit. Vnde ait Apostolus, quod auaricia est idolorum seruitus. Quod verbum exponens Glosa ait, Id est, tam superbia est auaricia, sicut idolatria. Cui simile est, & pat viciu, quia rebus pro Deo seruit. Vnde Apostolus sub vno verbo duo pessima & impissima vicia prohibet: auaritiam scilicet, & idolatriam: quae

auaricia non est dispar malicia, quia radix est omnium malorum. Et penè vno expletur opere: quia sicut idolatria Deo nititur auferre gloriam, ne solus nomen habeat diuinitatis: ita auaricia in Deo se extendit, vt sola vsurpet res quas Deus pro omnibus fecit. Vtraque ergo Deo est inimica, quia negat Deo quae Dei sunt. Propter quod dicit Apostolus, quod auaricia est idolorum seruitus. Et nota quod istud auariciae vitium in omnibus generaliter impedit obseruationem euangelicæ legis, & cultum diuinum: quasi in omnibus regnans & imperans gradibus hominum. Haec enim hodie regnat & dominatur in clericis & laicis, in praetatis & subditis, in regibus & popularibus. Vnde Hierem. 6, dicitur, *A maiore usque ad minorem omnes auariciae studentia propheta usque ad sacerdotem, cuncti faciunt dolum.* Vnde Gualfred. declans qualiter auaricia est idolorum seruitus, & diuinum impedit cultum: exponens praedicta verba Apostoli, dicens, *Auaricia est idolorum seruitus: sic ait, Vere quidem auarus idolatra est, & auaricia est idolatria: omnium quidem malorum finis & causa &c.*

Auerte oculos meos, ne videant vanitatem in via tua viuifica me.

Hic agit de quinto: scilicet de legis euangelicae directione. Lex enim euangelica omnes actus nostros dirigit, ne vanis intenti Deum offendamus. Dirigit enim pedes, ne affectiones animae ad vanitatem dilabantur: dicens, *Matth. 18, Si pes tuus scandalizat te &c.* Dirigit manus, vt in nostris operibus vanam gloriam non queramus: dicens, *Matth. 6, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua &c.* Dirigit linguam, ne in vanum nomen dei assumamus: dicens, *Matth. 6, Sit sermo vester, est est, non non. Dirigit oculos, ne vanitates inquiamus: dicens, *Matth. 18, Si oculus tuus scandalizat te &c.* Et sic de omnibus aliis membris vel sensibus nostris. Et quia inter omnes sensus, visus est nobilior: 1. de anima, quia plures rerum differentias nobis ostendit: ideo sub illo sensu omnes alios Psal. a deo petit dirigendos: dicens, *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.* Sed hic querit August. quid orat iste: dicens, *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem? Nunquid quando sumus in hoc mundo, possumus non videre vanitatem? Omnia enim quae in isto mundo sunt vanitati sunt subdita. Omnis enim creatura (ait Apostolus) vanitati subiecta est. Et omnia quae sunt sub sole vana sunt. Et specialius de homine dicitur, Vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Fortasse ergo querit iste vt vita eius non sit sub sole: sub quo omnia sunt vana? Et responderet Augustin. Vanitas in quod per ista verba *Auerte oculos meos &c.* Psal. orat vt intentio interior sic in omnibus operibus dirigatur ad dominum, vt omnia opera faciat propter dominum: & in nullo querat aliquam vanam gloriam sibi. Vnde sic ait August. Sic ergo intelligendum est quod dicitur, *Auerte oculos meos &c.* Magni enim interest, cum aliquid boni facimus, cuius rei contemplatione illud faciamus. Officium quippe nostrum, non officio sed fide pensandum est: vt scilicet non tantum, si bonum est quod facimus: sed praecipue si bonum est, propter quod illud faciamus cogitemus. Hos oculos quibus contemplamur quare faciamus quod facimus, auerti oportet ne videant vanitatem, id est, ne hanc attendat propter quam faciat, cum bonum aliquid facit. In**

Tom. 14. Ambrosio quod dicitur de beatissimo et peruenimus ad Christum.
Circuectio spiritus in via.
Matth. 18.
2110
Questio. Lex euangelica dicitur via & semita.
Matth. 7.

Dirigit nos lex euangelica.
Questio.
Rom. 8.
Psal. 38.
Vanitas in omni opere et cogitanda.

quæ vanitate præcipuum locum obtinet amor laudis humana: propter quam multa magna fecerunt, qui magni in hoc sæculo nominati fuerunt: quæretes non apud Deum, sed apud homines gloriam. Et propter hanc velut prudenter, fortiter, temperanter iustæque viuentes: ad quam peruenientes, receperunt mercedem suam: vani vanam. Ab hac vanitate volens dominus auertere oculos suororum, dixit, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus: vt videamini ab eis. Alioquin non habebitis mercedem apud patrem vestrum qui in cælis est. Deinde cum ipsius iustitiæ quædam partes exequeretur, præcipiens de eleemosyna, de oratione, de ieiunio, vbique illud admonet, ne aliquid eorum propter gloriam hominum fiat. Non quia ipsa laus humana culpanda sit, sed propter ipsam laudem bene operari: hoc est vanitatem in suis operibus intueri. Quandoquidem & ipsa laus homini iusto quantacumque præuenit: nõ ibi eiusdem est finis boni, sed etiam ipsa referenda est ad laudem Dei: propter quam bona faciunt verè boni, quoniam non à seipsis, sed ab illo sunt boni. Porro si bonum non est, propter laudes hominum bona facere, quanto magis propter augendam pecuniam vel retinendam? Et si quid huiusmodi est commodi temporalis quod nobis accedit extrinsecus, quia omnia vanitas: propter ipsam denique temporalem salutem, non debemus facere bona, sed potius propter illam quam speramus æternam. Ille etiam verus de oculis corporalibus intelligi potest: quia per vanam oculorum visionem concupiscentia intrat mentem. Et sic oculi sunt quasi quædam fenestra per quas intrat mors ad animam. Et istum sensum hic tangit Ambrosius, dicens, Qui in via est Dei, vanitatem non aspiciet: via perfecta Christus est. Qui ergo in Christo est, quomodo potest vanitatem aspiciere, cum Christus in carne sua omnes mundi huius crucifixerit vanitates? Auertamus igitur oculos nostros à vanitatibus: ne quod oculus viderit, anima concupiscat. Lucratores aspiciet: vanitas est, quia cernit eos de vilibus frondibus luctantes habere coronam. Equos currentes aspiciet: vanitas est, quia vanè currunt: quia ascendentes saluare non possunt. Ante nos est Christus: ante nos brauium est, ad quod peruenit qui non in incertum cucurrerit. Ad hunc dirige oculos tuos: auerte à spectaculis, auerte à seculari pompa. Sicuti seculares agnoueris plausus, auerte ab his oculis tuos: deprime, & serua eos vt erigas melioribus, erige oculos ad cælum, vel nocte stellarum monilia, orbem lunæ decorum: vel die solem aspice. Specta mare, terram circumspecte, vt opere facta diuino: omnis creatura te pascat. Quæ formarum gratia in ipsis bestiis: quantus decor in hominibus, quanta in aënis pulchritudo. Hæc intueri: & nõ videbis iniquitatem, nec contradictionem in ciuitate. Hæc vides: & non introibit mors per fenestras oculorum tuorum. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intrauit mors per fenestras: intrat mors, si loquaris. Si videris possessionem minoris vel viduæ, & concupieris dirimere eam: intrat mors per fenestras. Si videris aliena monilia, argentum & aurum, & concupieris vt extorqueas: intrat mors per fenestras. Clande ergo has fenestras, quibus vides aliene mulieris pulchritudinem, ne mors possit intrare. Oculi tui ne videant aliena, nec lingua peruersa loquatur &c. hæc moralia sunt. Et subdit, Est etiam & vanitas sensuum, quam oculi

anima tuæ videre non debeant: quia illi ea vident quæ Christus damnat &c. Et quia non sufficit abstinere à malo, nisi etiam quis faciat bonum: ideo subdit Psal. in via tua viuifica me. Quid est via viuificans, nisi Christus qui ait, Ego sum via, veritas & vita? Qui enim oculos suæ mentis à vanitate auerterit: conuerterit autem in viam Christum, viuificatur. Et hoc est quod petit Psal. dicens, In via tua, (quæ scilicet est Christus) viuifica me. Ipse est enim qui dicit, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris: sed habebit lumen vitæ.

Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.

Hic agit de sexto: scilicet, de legis euangelicæ veneratione. In magna etenim reuerentia verba legis euangelicæ debent haberi à fidelibus & venerari: vt ostendit August. & habetur 1. q. 1. interrogatio &c. Istam autem reuerentiam causat timor: nõ quidem seruilis quo pena timetur, & sic generat despectum & odium illius quod timetur: sed timor filialis, quo timetur offensa: & iste generat deuotionem & amorem illius qui timetur. Optans igitur talem reuerentiam habere legi diuinæ: in persona omnium fidelium ait, Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo. Vbi August. hic ait, Quid est hoc aliud quam dicere, Da mihi vt faciam quod eloqueris: Neque enim statutum est eloquium Dei illis qui illud in se mouent contra faciendum. Illis autem statutum est, in quibus immobile est. Statuit itaque Deus eloquium suum in timore suo, eis quibus dat spiritum timoris sui. Timoris inquam, nõ illius de quo dicit Apostolus, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Hunc enim consummata caritas foras eiecit timorem: sed illius timoris quem dicit propheta spiritum timoris Dei: timoris itaque casti permanentis in seculum sæculi: timoris quo timetur offendi qui amatur. Aliiter enim timet adultera virum suum: & aliter casta. Adultera, ne veniat casta, ne discedat. Aduerte autem quod etiam timor filialis quo timetur offensa, nisi sapientia & discretionem conditur, vertitur in malum. Vt puta, quis timore tactus cupiens seruire Deo, affligit carnem suam ultra debitum, non parcens naturæ. Ille timor non est cum discretionem & scientiam: & ideo peccatum inducit. Timor autem Dei qui est cum scientia & discretionem, semper vertit ad bonum. Vnde hic ait Ambros. Statue seruo tuo &c. Initium sapientiæ timorem domini dicit propheta. Quid est autem initium sapientiæ, nisi seculo renuciare: quia sapere secularia, stultitia est. Denique sapientiam huius mundi stultitiam apud Deum Apostolus dicit, sed & ipse timor domini nisi secundum scientiam sit, nihil prodest: immo obest plurimum. Siquidem Iudei habent zelum Dei. Sed quia non habent secundum scientiam, in ipso zelo & timore maiorem contrahunt diuinitatis offensam: quod circumcidunt infantulos suos, quod sabbatha custodiunt, timorem Dei habent: sed quia nesciunt legem spirituales esse, circumcidunt corpus, non eorum suum. Ignem sabbatho adolere formidant, cum lex sanctificationis die libidinum ignem prohibeat accendi. Et quid de Iudeis dicam? Sunt etiam in nobis qui habent timorem Dei, sed non secundum scientiam: statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia videntur sibi consilium esse: Iesum lumen suum, qui peccatum non

in eo est, quia non comparantur naturæ, non estimant possibilitatem. Non sit ergo irrationabilis timor. Etenim vera sapientia à timore Dei incipit. Nec est sapientia spiritualis sine timore Dei: ita timor sine sapientia esse non debet. Basis enim quædam verbi Dei est timor sanctus. Verbum enim Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur: hoc est in peccatore timentis Deum, ne labatur verbum de corde viri, ne veniat volueres, & auferant illud de incuriosi & dissimulantis affectu. Et ideo tãquam super basim bonam timoris, verbum Dei fundari postulat: dicens, Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo. Plena disciplinæ oratio: per quam docemur quemadmodum debeamus orare. Vel per ista verba Psal. petit spiritu sancto firmari: quod immobiliter in timore Dei perseueret. Nam eloquium Dei dicitur spiritus sanctus. vide supra, vers. 1808. Item nota quod eloquia Dei multipliciter sunt vtilia, vers. 147.

Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum: quia iudicia tua iocunda.

Hic agit de septimo: scilicet, de diuinæ legis iocunditate. Vbi sciendum quod inter alias differentias nouæ legis & antiquæ, hæc est vna: quia in lege antiqua obseruantibus eam conferebat Deus temporalia bona, & promittebat: vt patet Deuter. 28. Si audieris vocem domini tui vt facias mandata eius: venient super te omnes benedictiones istæ: benedictus eris tu in ciuitate, benedictus in agro, benedictus fructus ventris tui & iumentorum tuorum, benedicta horrea tua &c. In lege autem euangelicæ contra, suis obseruatoribus in presenti promittit & confert aduersa: vt puta flagella, persecutiones & crucem. Matth. 16. Qui vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me &c. Et ista sunt mirabilia nouæ legis iudicia. Quæ & sancti si quo ad sensualitatem perhorrescant, secundum tamen interiorum hominem iocundantur in eis. vnde Actuum 5. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et hoc est quod de talibus nunc ait Psal. Iudicia tua iocunda. Verum quia talia pati iocunde in sapientibus mundi imputatur ad opprobrium sanctis, orat Psal. quod tale opprobrium auferatur ab eo. Vt illi scilicet, qui ista ad opprobrium imputant, conuertantur: & pati pro Christo reputent gloriosum: dicens, Aufer à me opprobrium &c. id est, tolle opprobrium, quod alij de me reputant, de cordibus eorum. Vel aliter. homo enim multoties aliqua habet peccata, de quibus conscientiam in particulari non habet: sed quia scit se fragilem esse, in vniuersali suspicatur se peccatorem esse. Et de talibus sibi peccatis oculis, Deo autem manifestis, quæ sunt opprobria, petit à Deo liberari: dicens, Aufer à me opprobrium &c. Et ad istum sensum hunc locum exponit Ambros. dicens, Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum. Hoc obscure dictum videtur: sed hoc explanauit Apostolus, quod obscure dictum videtur: vbi ait, Nihil mihi confitens sum, sed in hoc iustificatus nõ vt poterat, ne post suscepta baptismi sacramenta peccaret: ideo deheret sibi confitens non erat. Sed vnum est: Iesum lumen suum, qui peccatum non

fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: ipsum solum iustificari, qui alienus est à lapsu. Similiter ergo & propheta, etsi peccatum declinare cupiebat: tamen quasi Deum repulsorem peccati cupiebat esse sui. volebat auferri opprobrium quod suspicatus est. Et ideo deprecabatur Deum, vt illud auferret, qui solus nouerat, quod nesciebat etiam ipse qui fecit. Denique alibi ipse dicit propheta, Deus, tu seis opprobrium meum. Quoniam & aliud opprobrium Christi sit, quod non est verum opprobrium, sed gloria Dei. Et istud à se amputari nõ querit. Crux enim Christi Iudeis scandalum, Graecis stultitia. Illis ergo opprobrium, mihi, virtus est: per quam aduersarium repello, sæculum vinco, Mihi sapientia, per quam insipientiæ laqueos evado. Hoc opprobrium thesauris Aegypti Moyses prætulit: manus æstimans Aegypti thesauris opprobrium Christi. Si opprobrium tuum gloria est õ domine Iesu, quanta erit gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cuius sumus opprobrio gloriosi? Dorsum meum posui in flagella, maxillas vero meas in palmas: os meum non auerti à confusione sputorum. Ecce opprobrium tuum domine, in quo est salus vniuersorum, in quo mundi redemptio: per quod opprobrium cepimus non erubescere qui erubescimus, non confundi qui confundebamur. Denique scriptum est, Accedite ad Deum, & illuminamini: & facies vestrae nõ confundentur. Hoc opprobrium auferri à nobis volumus, opprobrium crucis domini Iesu, quo nostra auferuntur opprobria. Sicut enim maledictus factus est, vt nostra maledicta deleteret: homo factus est, vt lenaret hominis infirmitates: ita opprobrium factus est, vt leuaret omnium opprobria. Hæc Ambrosius. Vel aliter. Vbi sciendum, quod quasi naturaliter quilibet secundum seipsum iudicat proximum suum: vt bonus omnes suspicatur bonos, castus omnes castos, proditor omnes proditores: & huiusmodi. Vnde Eccl. 31. dicitur, Intellige rem proximi tui ex teipso. Et sic qui colit Deum pro aliquo temporali, nescit opprobrium suum: & sic suspicatur alios facere. Si enim & videt alios bona operari, suspicatur tamen non bona intentione: & hoc ex seipso. Et hoc est opprobrium suum, quod de aliis suspicatur: quod Psal. amputari ab ipso, orat: ne scilicet alios temere iudicet de occultis præsumat. Et hunc sensum hic annuit August. dicens, Quid est quod ait, Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum: enim propria facta quis sciat, sed suspicatur aliena: Et respondet, Quamdiu enim homo nõ auertit oculos suos ne videant vanitatem: quod in seipso agit, hoc de aliis suspicatur. vt propter quod ipse colit Deum, vel propter quod bona opera facit: propter hoc credat & alterum facere. Possunt enim homines videre quod agimus: cuius autem rei contemplatione agimus, occultum est. Et ideo datur suspitionibus locus: vt audeat homo iudicare de occultis hominum, & falsa plerumque. Et si vesa, tamè et in eo ignota temere suspicari. Propterea dominus cum de ipso sine loqueretur propter quod bona facere deberemus, vt oculos nostros à contemplatione vanitatis auerteremus: monuit ne propter laudes hominum bona faceremus: dicens, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Monuit ne propter penam: dicens, Nolite vobis thesaurizare in terra. Monuit ne propter ipsam necessarium vicium atque vestitum: dicens, Ne solliciti sitis animæ vestrae

Oculi auerterentur à vanitate. Oculi habenda est custodia.

Nota

Matth. 5.

1. Petr. 4. Opprobrium in die patet, scilicet, per dicitur, Iesu Christo.

Psal. 68.

1. Cor. 4.

Matth. 7.

Opprobrium Christi nunc est, & gloria sum.

Psal. 33.

Iudicium & suspicatur quis alios sicut ipse est.

1. Cor. 13.

Suspiciari vel iudicari de occultis aliorum nõ debemus. Matth. 7.

veritatis vsquequaque: quia in iudiciis tuis supersperavi.

Hic ostendit tertium: scilicet quod per Christi incarnationem verba factis conformantur. Veritas enim est adaequatio ad intellectum. Intellectus autem per verba exprimitur: tunc ergo est veritas in ore, quando bonum quod intellectus dicitur, lingua loquitur: & quod lingua loquitur, exterius operibus adimpletur. Quando autem quis verum loquitur, sed quod loquitur non operatur: tunc verbum veritatis de ore suo cadit. Et tales lex evangelica reprehendit Matth. 23. Dicunt enim & non faciunt &c. quia & ipse legislator Christus, primo facere coepit, & postea docere. Et istud est verbum veritatis quod de ore suo Psalmista orat non auferri: sed magis per Christum confirmari, dicens, Et ne auferas de ore meo verbum veritatis &c. Hoc autem ideo orat Psalmista, quia praeuidebat multos in lege nova ponderare passionis vel timore pressos, Christum, cuius fidem corde credebant, verbis negaturos: sed postea spiritu sancto resumpto Christum publice confessuros: sicut fecit Petrus, & quamplures alij. Ideo hoc predicat Psalmista in persona talium orat, Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque: id est valde. Quasi dicat, Et si ad horam permittis verbum veritatis de ore meo cadere, oro ut ad veram fidei confessionem me reducas. Et hoc est quod hic ait Augustinus. Quoniam plurimi pondere graui persecutionis surgente non valuerunt sustinere exprobrationem, & Christum desiciendo negauerunt: ideo iste in eorum persona orat, dicens, Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque. Multi enim defecerunt ad horam negando, sed poenitendo postea tenuerunt: vel etiam martyrij quam perdidit palmam, reparata confessione sumpserunt. Non ergo vsquequaque hoc est, non omnimodo verbum cecidit veritatis. Ex ore enim Petri verbum veritatis ablatum est: qui etsi ad horam negauit, timore turbatus: tamen stendo est reparatus: & confitendo est postea coronatus. Vel ergo loquitur in persona illorum qui negantibus plurimis remanserunt fortes: qui vsque ad mortem pro veritate certauerunt. Vel in persona eorum qui ad tempus negauerunt, sed postea confitendo sunt reparati: ex quorum ore verbum veritatis est ablatum: sed non vsquequaque. Quod autem dicit, Ne auferas, intelligendum est, ne auferri sinas. Sequitur, Quia in iudiciis tuis supersperavi. Quid sibi vult, in verbis tuis supersperavi: vel in iudiciis tuis supersperavi? Respondebo (inquit) exprobrantibus mihi verbum, quia speravi in sermonibus tuis, id est, quoniam mihi hoc ipse promissisti. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis, quia in iudiciis tuis supersperavi, id est quoniam iudicia tua quibus me corripis & flagellas, non solum non auferunt spem, verum etiam augent: quoniam quem Deus diligit, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Vel aliter (iuxta primum sensum) hic orat Psalmista ut in doctore verbis opera concordent, ne verum sermonem opera mala confundant. Et ad huc sensum exponit hunc versum hic Ambrosius, dicens, Et ne auferas de ore meo &c. Non auferatur ex ore tuo verbum, ne forte verbis facta non congruant: & deformat iniquitatis opera magisterium disciplinae. Tollitur ex ore verbum, cum dicitur peccatori, Quare tu enarras iustitias meas? Et ipsa obmutescit facundia, si agra sit conscientia. Orat ergo Psalmista ne auferatur ex ore suo verbum: & si auferatur, non

Negantium Christi aliqui sunt reparati.

Et ab. 12.

Verbis opera concordare debent in doctore.

Predicator loquendi audeat peccati, qui non facit quod dicit.

vsquequaque, id est non penitus auferatur. Quis tantus est, qui in potestate sua gratiam disputationis esse commemorat: praesertim si vita redarguat quod docere praesumat, & iudicio Dei damnanda committat? Is enim qui in iudiciis Dei sperat, seruare potest verbum veritatis: quia dum veretur poenae, custodit gratiam. Et ad huc sensum loquitur Gregorius. Istum versum inducendo super illo verbo Job 12, Commutat labium veracium: dicens, Cum sacerdos non agit bona quae loquitur, ei etiam sermo subtrahitur, ne loqui audeat quod non operatur. sicut per prophetam dicitur, Peccatori autem dicit Deus, Quare tu enarras iustitias meas: & assumis testamentum per os tuum? Unde & precatur, dicens, Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque. Pependit namque, quod omnipotens Deus veritatis verbum facientibus tribuit: & non facientibus tollit. Qui ergo hoc de ore suo non auferri petit, quid aliud quam gratiam bonae operationis quaesit? Acsi aperte diceret, A bono opere errare me non sinas: ne dum amitto ordinem bene viuendi, rectitudinem perdam loquendi. Et plerumque doctor qui docere audeat quod negligit agere, cum deserit bona loqui quae operari contempsit, docere incipit subditos praua quae agit: ut iusto omnipotentis Dei iudicio in bono nec iam linguam habeat, qui habere bonam vitam recusat: quatenus cum mens eius terrenarum rerum amori intendit, de aeternis rebus non semper loquatur &c.

Gregorius 11. moral. 9.

Psal. 49.

2118

Et custodiam legem tuam semper, in saeculum & in saeculum saeculi.

Hic ostendit quartum: scilicet quod voluntas nostra per Christi incarnationem in bono radicatur. Vbi notandum, quod plenitudo legis est ipsa charitas & dilectio: ut dicit Apostolus. Et ideo nomine legis intelligitur mandatum charitatis: quo scilicet Deus diligitur & proximus. Quia igitur ceteris virtutibus theologis desinentibus in patria, sola virtus charitatis manebit in beatis: immo ipsa tunc in beatis erit perfecta: quia sine impedimento corporis corruptibilis, toto corde, tota mente ferentur in Deum: & ut in seipos in proximum. Ideo de ista lege charitatis, hic dicit Psalmista, Et custodiam legem tuam semper in saeculum (id est in praesenti vita) & in saeculum saeculi, id est, in aeternum in vita futura. Sic enim istum versum hic exponit Augustinus, dicens, Et custodiam legem tuam &c. id est, si non abutuleris ex ore meo verbum veritatis: custodiam legem tuam semper, & in saeculum saeculi. Ex hoc enim ostendit quid dixerit semper. Semper enim aliquando intelligitur quando hic viuatur: sed hoc non est in saeculum & in saeculum saeculi. Melius itaque interpretatum est quam ut quidam codices habent, in aeternum, & in saeculum saeculi: quia non potuit dicere in aeternum aeterni. Lex itaque ista intelligenda est, de qua dicit Apostolus, Plenitudo legis, charitas. Haec enim a sanctis, quorum ex ore non auferetur verbum veritatis: hoc est ab ipsa Christi ecclesia, custodietur non solum in hoc saeculo, id est donec finiatur hoc saeculum: sed etiam in alterum, quod appellatur saeculum saeculi. Nec enim praecipua legis sicut hic, ibi etiam accepturi sumus ut custodiamus: sed ipsam (ut dixi) legis plenitudinem si non villo peccati timore seruabimus: quia & Deum plenus cum ipsum viderimus amabimus, quia Deus erit omnia in omnibus. Nec falsa cuiquam de proximo suspicionis erit locus, vbi nullus nulli erit

Lex Dei charitas, Rom. 13.

2119

2119

2119

2119

2119

occultus. Istum intellectum etiam hic confirmat Ambrosius, dicens, Et custodiam legem tuam semper in saeculum & in saeculum saeculi. Duo dixit, cum vnu satis esse posset: vnu significare voluisset: sed quia non solum in praesenti vita huius tempore, sed etiam in futuro post huius vitae circulum custodienda lex promittitur: ideo arbitror quia & secundum eos qui exemplari & vmbra deseruiunt caelestium: & secundum eos qui in caelestibus siti, secundum veram legem cultus Deo ferunt: pollicetur sibi esse viuendum, ut & hic & ibi legem custodiat. Hic, in exemplari, in speculo, in enigmate: ibi, in ipsa facie veritatis. Vel aliter: quoniam hoc quod hic dicitur, semper & in saeculum saeculi: in Graeco, vnde translatum est, non solum significat semper, sed etiam est idem quod per omnia, ut sit sensus, Custodiam legem tuam semper &c. id est, Per omnia, id est per omnem aetatem tam corporis quam animae. Et istum intellectum hic ponit Ambrosius, dicens, Possumus etiam & illud intelligere: quia illud quod hic dicitur, in Graeco non solum significat hoc quod dicitur Semper: sed etiam hoc quod est Per omnia. Quia per omnia legem custodit qui cum sit eruditus in lege, sub lege natus, & supra legem gradum suae deuotionis promouens, liberatur a lege. Christus enim nos redemit a maledicto legis: non sine lege Dei, sed in lege factus est Christi. Aut certe sic per omnia legem custodimus, si per legitimam pueritiam atque adolescentiam disciplinam, iuuetutis conuersationem, senectutisq; maturitatem, singulis praescriptum aetatibus nequaquam vitae nostrae vltus excedat. Similiter etiam & animae nostrae quaedam videntur esse aetates, per quas percurrit & transit: ut possit dicere, Cursum consummaui. Denique animae nostrae aetas est illa, de qua dicitur, Et aetas senectutis vita immaculata. Per omnia ergo legem custodit qui in illis corporis aetatibus, & in illis animae nostrae processibus, non declinat a lege.

Et ambulabam in latitudine: quia mandata tua exquisiui.

Hic ostendit quintum: scilicet quod per Christi Dei charitas in nobis dilatatur. Christus enim per suam incarnationem, maximam nobis charitatem ostendit, ut se pro nobis tradere vellet. Cuius exemplo in nobis excitatur charitas ac dilatatur. Vnde de dilectione, quasi de singulari mandato ait, Hoc est praecipuum meum. Sancta igitur mater ecclesia seruans charitatis praecipua in quibus tota lex pendet & prophetae dicit, Et ambulabam in latitudine &c. Et vide quod hic Psalmista mutat modum loquendi. Nam in toto isto octonario vsque ad istum locum locutus est optatiue per modum orantis, dicens, Et veniat super me misericordia tua &c. Nunc autem incipit loqui narratiue: quasi ostendens in omnibus praedictis se a Deo fore exauditum. Et ideo hic narrat praedictae exauditionis effectum. Quasi super me misericordia sua & salutare suum: tunc ego eius amore inflammatum, ambulabam in latitudine, id est, in charitate, per quam cor dilatatur: sicut per iram & inuidiam, charitati opposita, constringitur. Sic enim istum passum exponit Augustinus, Petebat homo Dei superius adiutorium gratiae, cui dicebat, Et veniat super me misericordia tua domine: & alia similia. Nunc autem dicit, Et ambulabam in latitudine, vbi narrantis verba sunt, non petentis: velut impetratis quae petierat, confitetur in Dei lau-

dibus qualem illum fecerat misericordia domini, quam supra se venire poposcerat. Quid est igitur, Et ambulabam in latitudine, nisi ambulabam in charitate: quae diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. In hac latitudine ambulabat Paulus, qui dicebat, Os nostrum patet ad vos o Corinthij: cor nostrum dilatatum est. Vel aliter hoc deducitur. Vbi notandum, quod quamuis Deus sit spiritus simplicissimus omni corporali carens dimensione, tamen figuratiue in scriptura dicitur habere corporum dimensiones: ut latitudinem, longitudinem, sublimitatem & profundum: dicitur Apostolo Paulo, Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit Dei latitudo, longitudo, sublimitas & profundum. Quod declarat Augustinus Gregorius. Habet quippe Deus latitudinem: quia dilectionem suam vsque ad collectionem persequentium tendit. Habet longitudinem, quia ad vitam patriam nos longanimitate tolerando perducit. Habet sublimitatem, quia ipsorum quoque intelligentiam, qui recepti in superna fuerint cognitione transcendit. Habet profunditatem, quia damnatis inferius distinctionis suae iudicium incomprehensibiliter exerit. Quae scilicet quatuor nobis in hac vita positae singulis exercent: quia & latitudinem amando, longitudinem tolerando, sublimitate non solum nostram intelligentiam, sed etiam vota superando: & profunditatem suam exhibet, occultos & illicitos cogitationum motus distincte iudicando. Sed eius excellentia & profunditas quam sit inuestigabilis, nullus agnoscit: nisi qui vel contemplatione ad summa prouehi, vel occultis motibus temptationum resistens ceperit importunitate turbari. Ad propositum ergo: quid est dicere, Et ambulabam in latitudine: nisi Continue cogitabam dilectionem Dei, quae nos scilicet sic dilexit, ut filium suum unigenitum daret? Qui enim in hac latitudine ambulat, Deum offendere non potest. Vel aliter: ut latitudo spiritualis sit altitudo corporalis: sic scilicet quod qui ambulat per viam innocentiae quae est arcta, ambulat spiritualiter per viam latae: quia quod est strictum corpori, latum est menti. Et sic per oppositum, quod amplum & latum est corpori, strictum est menti. Ut patet de avaro, qui quanto amplius diuitis dilatatur exterius, tanto amplius cor eius interius coangustatur. Quid est ergo ambulare in latitudine, nisi innocenter viuere? Et istum intellectum hic Ambrosius sentire videtur, dicens, Et ambulabam in latitudine &c. Qui secundum mandata angustam & arctam graditur viam, ambulat in latitudine. Vnde legimus, In tribulatione dilatasti mihi. Et alibi, In tribulatione inuocaui dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus. Sapiens enim in cordis sui ambulat innocentia: qui mentem suam non intra corporalia & terrena concludit, sed dirigit ad caelestia: ut conuersatio eius sit in caelis. Audi multas angustias patientem Paulum. Pressuram (inquit) patimur, sed non angustamur. Et quomodo angustari poterat, cuius os semper patebat, ne credentes coarctarentur? Ipse exponit quid sit ambulare in latitudine. Dicit enim, Etili corpus angustum est, cor meum dilatatum est. Sed qui improbus in seipso coarctatur, malitiae suae laqueis strangulatur. Constitue mihi avarum, villarum quotidie terminos proferentem, & excludentem vicinos: utrum is tibi dilatari an coangustari videtur, quem terra ipsa non capit? Quamcumque spacia domus suae portexerit, clauditur angustis opinio-

Rom. 5.

2. Corin. 6.

1. Petri 3.

Gregorius 10. moral. cap. 11. Latitudinem, longitudinem, altitudinem & profunditatem Deus habet. Latitudo Dei est eius dilectio.

2119

Latitudo dicitur vita sua & innocentia.

Psal. 4. Psal. 117.

1. Cor. 4.

Arctus via est vita peccatorum.

nis sue finibus, cui quod habet, non satis est. Non est talis qui dicere possit, Et ambulabam in latitudine. Sequitur, Quia mandata tua exquisiuit. Hic huius ambulationis causam reddit: qui enim debite exquisiuit diuina mandata, profecto habet quod cupit. Vnde hic August. dicit, Si scire uolueris quomodo hanc mandata querenda sint, illud audi quod dicit magister bonus, Petite, & accipietis: querite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Et paulo post inquit, Si ergo uos cum suis mali, nostis bona data dare: si uis uelitis: quanto magis pater uester de caelo dabit spiritum bonum petentibus se: Vbi euidenter ostendit quod dixerat, Querite, petite, & pulsate: non nisi ad postulandi, hoc est ad orandi instantiam pertinere. Hic est ille spiritus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris: ut Deum proximumque diligendo, Dei mandata faciamus. Hic est ille spiritus qui nos facit petere, quem desideramus accipere. Ipse nos facit querere, quem cupimus inuenire. Ipse nos facit pulsare, ad quem nitimur peruenire.

Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar.

Hic ostendit sextum: scilicet quod per Christum incarnatum illata opprobria non timetur. Si enim omnis Christi actio, nostra est informatio: & ipse ante reges & praesides opprobriose ductus, increpatus stetit: sequitur quod ipsum boni sequentes, opprobria & irisiones, nec etiam uerbera timent. Vt ipsorum quilibet dicat, Et loquebar &c. Ille textus dupliciter exponitur: scilicet de malis regibus & tyrannis, ante quorum conspectum ducti martyres, ut Christum negantes sacrificarent idolis: in quorum tamen praesentia sancti martyres constanter Christi fidem loquebantur & sine timore. Sic enim exponit istum locum August. dicens, Et loquebar &c. tanquam ille qui petierat & acceperat, ut responderet exprobrantibus sibi uerbum: & non aufertur de ore eius uerbum ueritatis. Itaque pro illa usque ad mortem certans, nec in conspectu regum confundebar eam loqui. Testimonia quippe de quibus dicit quod loquebatur, Graece martyria dicitur: quo uerbo iam scriptura loquitur pro Latino. Vnde dictum est, scilicet uocabulum martyrum, quibus ante praedixerat Christus quod ante reges & praesides ipsum fuerant confessuri. Vel haec uerba specialiter possunt esse cuiuslibet martyris, qui constanter Christi fidem ante reges & praesides ductus confitebatur. Cuius exemplum habemus in Petro: qui licet ante spiritus sancti missionem timens, Christum negauerit post tamen omni pulso timore Christum confitebatur. ut deducit Gregor, uide supra uers. 1008. Secundo exponitur iste uersus de bonis regibus, scilicet de praetatis ecclesiae & pastoribus: ante quorum conspectum loquuntur sine confusione de testimoniis Dei, qui rectam fidem sapiunt & continentur, & quod uerbis praedicant, operibus implent. Et ad istum intellectum hunc passum hic exponit Ambrosius, dicens, Possumus hic & illos reges intelligere, quibus dicitur a Petro, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Sunt enim reges qui offerunt in Hierusalem sapientiae suae munera: quibus data est gratia uerbum loqui, & quamdam potestate regali flectere populos, & animas mulcere sanctorum: non erubescerent in eo, quia

nihil alienum ab honestate loquerentur: quos nemo redarguet, & repellat quasi non sint digni. Quos idoneos ministros Christus fecit noui testamenti etiam in nullo erubescerent: eo quod non metuerent ne confunderentur, disceptantium certa assertionem superati. Rex igitur est, qui non erubescat ne reprehendatur in actu, redarguatur in sermonibus, eo quod uita debeat esse fundata, & uerbo. Itaque quamuis perfectus esset propheta ut non erubesceret in conspectu regum, tamen meditabatur in preceptis Dei omni uita suae tempore: & opera sua eleuans, nihil agens quod terrenis cupiditatibus adhereret.

Et meditabar in mandatis tuis, quae dilexi.

Hic ostendit septimum: scilicet quod per Christum meditatio cordis perlustratur. Cum enim Christus sit lux uera quae illuminat omnem hominem, quia nullus sine ipso illuminatur interius: hinc est, quod ipse est qui intellectum nostrum illustrando, eleuat ad meditationem mandatorum Dei atque dilectionem. Et uide rectum ordinem uerborum. Nam cognitio rei eius dilectione praecedit, saltem ordine naturae. Nihil enim potest uoluntas diligere, nisi prius illud per intellectum fuerit cognitum. Potest autem cognoscere aliquid, & ipsum non diligere. Ideo hunc ordinem seruat hic Psal. meditationem praeponebat dilectioni. Meditatio enim ad intellectum pertinet. Et sicut finis meditationis est illius rei memoria: sic & finis dilectionis est operatio. Et hoc hic notat Ambrosius, dicit, Pulcherrimus ordo iste: ut primo meditemur, & eorum praeporum quae diligimus, sit in nobis assuetudine meditatio. Meditatio enim mandatorum caelestium operis boni usus inoleuit. Nam sicut meditationi uerborum finis memoria est, ut quae meditamur uerba teneamus: sic meditationis praeporum caelestium intentio uel finis, operatio est, actusque directus ad implenda praepora diuina: quae nisi quis diligat, implere non potest. Et nota quod isto uersiculo & sequenti Psal. ostendit quibus modis circa diuina mandata nos habere debemus, & ipsa diligere. Quod pertractans Bernardus, dicit, Tribus modis ostendit Psal. mandata Dei a nobis esse diligenda: scilicet, meditatione, manu eleuatione (id est, operatione) nec non exercitatione. In meditatione enim dulcescunt mandata Dei, considerantibus quam salubria sunt, quam honesta: sed alius dulcia sunt & suauia in meditatione: sed in operatione graui uidentur & amara, quia ipsi pigri sunt ad operandum. Quam pigritia a se remouet Psal. dum dicit, Et leuauimus manus meas &c. Sunt item nonnulli qui meditatione & actione uidentur amare Dei mandata & in his delectari: sed in exercitatione pusillanimes inueniuntur, minusque constantes. Quod a se remouet Psal. dum dicit, Et exercebor in iustificationibus tuis. Amor itaque mandatorum Dei consumatur. Alioquin ingratus reputabitur, cum discussio uenerit & actionis & exercitationis. Et ideo actioni & exercitationi meditationis praeponebat amorem, dicens, Et meditabar in mandatis tuis quae dilexi. Et attende quod signum quo quis Dei mandata diligat, duplex maxime reperitur. Primum signum est doloris magnitudo ex illorum omissione: secundum est, uoluntatis promptitudo in ipsorum obseruatione. Primum igitur declarat quantitatem

tem amoris, quanto enim aliquid intensius diligitur, tanto eius abstinentia molestius portatur. Dicit enim Hieronymus 12. etym. quod aliqui sunt equi, qui sic dominos suos cognoscunt & diligunt, quod alios dominos portare recusant. Immo si alius eos uelit ascendere, statim oblitum omnis mansuetudinis, ipsos non solum non sustinent, sed ipsos ad terram proicere conantur totis uiribus. Tales equos habuerunt aliqui magni imperatores: ut Alexander magnus, & Caius Caesar: ut dicit Solinus. Sic & conformiter sancti & electi homines, qui sunt quasi equi Christi, quos ipse Christus in mundanis huius mundi sanguine proprio emit, ut ipsum in suo corde portaret, 1. Cor. 6. Empti enim estis precio magno: glorificare & portare Deum in corde uestro. Isti dominum suum Iesum Christum non solum uerbo recognoscunt, sed etiam opere eius adimplentes mandata. Et si contingat eos mutare dominum suum, sicut accidit per peccatum, statim oblitum omnis mansuetudinis, continuo ipsum alienum dominum nituntur excutere. Multi autem alium dominum dorso suo non recipiunt, nolentes portare diabolus: quia ad se emptos recognoscunt, ut Christum portant dominum suum. Et in hoc ostendunt se Christi mandata diligere. Ioan. 14. Si diligitis me, mandata mea seruate. Secundum signum est uoluntaria praeporum dilectio. Dicit enim Ambrosius super istum Psal. Ille uerum diligit, qui sine tristitia, sine timore: sed potius uoluntario studio quam coacte obseruat praepora. Dicitur enim in libro De uita philosophorum, quod Aristoteles interrogatus, quid sibi ex philosophia acquisiuisset: Respondit, Ex philosophia didici non coacte facere, quod aliqui faciunt propter legis timorem. Aristippus etiam Philosophus interrogatus, quid Philosophus quam ceteri homines haberet: Respondit, Si leges perditae essent, omnes similiter uiueremus, ut uiuimus legibus manentibus. Hoc enim facere philosophia docet. Et eodem modo est de ueris philosophis, scilicet de ueris Christianis amatoribus uerae sapientiae, quae Christus est. Hoc enim habent ex uera philosophia, quod omnia quae lex diuina praecipit, non timore poenae uel coacti, sed amore uoluntatis perficiunt. Et si nulla lex esset etiam scripta, hoc idem facerent. Propter quod dicit Apostolus, quod iustis non est lex imposita. Et ideo uoluntarie illam implere arguit philosophiam: scilicet uerum Christi amorem. Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Et hoc est quod Psal. in persona cuiuslibet iusti dicit, Et meditabor in mandatis tuis quae dilexi.

Et leuauimus manus meas ad mandata tua quae dilexi: & exercebor in iustificationibus tuis.

Hic ostendit octauum: scilicet quod per Christum nostra operatio in Deum eleuatur. Docuit facere, sed contemplatione caelestium, dicens Matth. 5. Attendite ne faciatis iustitiam uestram coram hominibus &c. Cum aliqui propter terrena operantur Deum, tunc manus leuamus ad caelum. Haec ergo lege doctus Psal. dicit, Et leuauimus manus &c. Leuat ergo manus suas ad mandata Dei, qui illa custodit operibus: non propter aliquod temporale praemium, uel uanam laudem: sed solum propter

ipsum Deum & amorem caelestium. Sicut e contra, ille deponit manus ad mandata Dei, qui illa propter aliquod terrenum obseruat praemium. Vnde hic ait August. Dilixit iste mandata Dei & cogitando & operando. Nam quod ad cogitationem pertinet, ait, Et meditabar in mandatis tuis. quod autem ad operationem, Et leuauimus manus ad mandata tua. Vtrique autem sententiae addidit, quae dilexi. Finis enim praepri charitas est de corde puro. Quando isto fine, id est huius rei contemplatione sit mandatum Dei, tunc sit uere opus bonum: & tunc leuatur manus, quia supernum est quod leuatur. Propterea de ipsa charitate loquens Apostolus, ait, Supereminet uiam uobis demonstro. Nam si de opere mandatorum Dei merces terrenae felicitatis expetitur: deponuntur manus potius quam leuantur, quia terrena emolumenta quae non sursum, sed deorsum sunt, illo opere requiruntur. Ad utrumque autem pertinet quod sequitur, Et exercebor in iustificationibus tuis. Exercebor quippe in iustificationibus Dei laetatur: qui mandata eius quae diligit, & cogitandi & operandi delectatione custodit. Vel aliter: Ad mandata Dei manus leuare, est Deum orando manus ad Deum in modum crucis explicare corde. Vnde gl. super illud Psal. 62, Sic benedicam te in uita mea: & sic nomine tuo leuabo manus meas. dicit sic, Leuabo manus meas ad opera bona: ut Christus suas manus leuauit in cruce pro nobis: ut manus nostrae tam corporis quam bonae actionis extendatur ad Deum. In nomine domini nepe manus suas leuat qui bonis operibus insistendo, tenens manibus in modum crucis Deum orat. Vnde Apostolus ait, Leuantes manus puras in oratione sine ira & disceptatione. In huius rei figura praecessit quod Moyses in Exodo legitur fecisse. Qui dum in oratione manus ad Deum leuabat, populus Dei vincebat Amalech: dum uero manus deponebat, superabatur Israel. Quia dum aliquis bona operatur pro caelestibus, vincit Amalech: id est domum, turbam, sanguinem perditionis nostrae lingentem: dum autem deponit manus, id est pro terrenis operatur, vincitur ab Amalech. Et nota quod multa ad Deum leuare debemus, uide uers. 993.

Memor esto uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

Hic incipit septimus octonarius: cui praemittitur septima litera alphabeti Hebraici: quae est Zain. Quae litera merito huic octonario praemittitur: quae dupliciter interpretatur. primo Zain: id est duc te. secundo interpretatur huc. Et sic haec litera Zain tantum ualeat, sicut duc te huc. In isto autem octonario uult cuiuslibet nostrum ostendere Psal. mista, quibus uirtutibus seipsum possit ducere huc, scilicet de praesentibus ad futura: de temporalibus ad aeterna: de terrenis ad caelestia: de labore ad requiem. Quoniam in hoc octonario septimo agit de spe promissionum, quae facit omnia pacifice tolerari: per quam mens bona eleuatur de temporalibus & uisibilibus ad caelestia & inuisibilia: in quibus est uera mentis requies & tranquillitas. Et ideo merito iste octonarius septimo loco ponitur: quia per septimum numerum requies denotatur. Septimo enim die requieuit Deus ab operibus suis. Praemittitur igitur litera zain: id est duc te huc, a labore ad requiem. Quod fit per spem in uerbo diuino habitam: de qua hic agit octonarius.

Qui per se...
Matth. 7.
Luc. 11.

Rom. 8.
1. Cor. 13.

Martyrum
constantia.

Matth. 10.

Gregor. 17.
mor. cap. 16.
Regis praesidi
dicuntur.

1. Petr. 2.

1. Cor. 13.

1. Tim. 2.

Exod. 17.

Leuare mnl.
1. debemus ad
Deum.

Zain.

mercede damnatus, hominem sibi participare requirit... in quem consortium suae transferret offensae... Quid igitur hoc peccatum potest esse detestius...

Psal. 100. Lex Dei dicitur superbia.

Indicia Dei iustus consolatur: peccatores autem cernit.

2125

Memor fui iudiciorum tuorum a saeculo domine; & consolatus sum.

Hic ostendit quartum: scilicet quod spes iudiciorum Dei renouat memoriam. Spe enim speramus, non in presenti, sed in futuro veram & finalem esse omnium retributionem.

Amor sui iudiciorum tuorum a saeculo domine: & consolatus sum. Quis enim iustorum non consolatur, haec iudicia cernens: Quod hic declarat Ambrosius...

Indicia Dei iustus consolatur.

Psal. 100.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

est quod hic Psal. in persona martyrum ac aliorum iustorum qui persequantur a malis, plus dolens pro ipsorum peccatis quam pro propriis peccatis...

2 Cor. 1.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Indicia Dei iustus consolatur.

Hic ostendit sextum: scilicet quod spes consolationem spiritus efficit & laeticiam. Si enim spes luctu temporalis laetificat temporales homines, multo fortius spes spiritualis...

Cantare Deum est sibi gratias agere.

Cantare memoriam iustificationum.

1 Cor. 14.

Cantare excitationem spirituum prophetiarum.

Cantare demum fugam.

2127

Cantabiles mihi erant iustificationes tuae, in loco peregrinationis meae.

quid est dicere, *Cantabiles mihi erant iustificationes tuae*. Iustificationes corde cantando quarebam? Quod propter spiritus mali expulsionem. Spiritus enim maligni melodiam cantus maxime spiritualis odium, propter concordiam vocum, & ipsa audita fugiunt. Sic enim habemus 1. Reg. 16, quando documque spiritus in alus arripiebat Saul tollebat David citharam & percutiebat manu sua: & Saul letus habebat, & recedebat ab eo spiritus malus. Si igitur spiritus malus per cantum fugatur, quanto magis absens impeditur ne accedat? Dicit ergo Psal. *Cantabiles mihi erant iustificationes tuae*: scilicet, ad prohibendum spiritum malignum, qui mihi insidiari conatur quandiu sum in presenti vita. Quod notat dicens, *In loco peregrinationis meae*. Et notanter dicit in loco peregrinationis meae, ad denotandum quod qui vult cantum suum praedictas habere virtutes, mundum istum pro peregrinatione habere debet, non pro patria civitate, quia scilicet mente in caelis debet conuersari, non in mundo. Vnde illi passum sic Ambrosius hic exponit: dicens, Sed quia non satis est ut quis cantabiles habeat iustificationes Dei, nisi terrenarum exuatur seruitio sollicitudinum, ideo subdit dicens, *In loco peregrinationis meae*. Vnde & Apostolus non vult nos in domo Dei fidei vocatione aduenas esse atque peregrinos, sed ciues sanctorum & domesticos Dei. Qui enim domesticus Dei est, exul est in mundo. Qui conuersatur in caelestibus, peregrinus est in terris. Qui ergo cantat iustificationes Dei, hic in loco peregrinationis debet esse. Qui enim cantat, vacuus est: & diuersarum cogitationum curas abiicit: sequestrat auaritiam: non solum corporis voce, sed etiam mentis viuaciter se mulcet. Non enim tanquam mestus inopia solitudine, sed tanquam liber ab omnibus affectibus corporalium passionum esse debet. Sic enim & alibi cantabat Psal. dicens, *Gaudebant labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti*.

Memor fui nocte nominis tui domine: & custodiui legem tuam.

Hic ostendit septimum: scilicet quod spes mandatorum Dei firmat custodiam. Cum enim spes sit certa expectatio futurae beatitudinis, quae haberi non potest sine finali perseverantia in diuinis mandatis: consequens est quod spes illam perseverantiam finalem concernit: ut habens vera spem quandiu est in nocte praesentis exilij, diuina mandata meditetur & seruet. Et hoc est quod hic ait Psal. *Memor fui nocte nominis tui domine &c.* Dicitur ergo nox praesens vita, vel praesentis vitae miseria. Dicit ergo, *Memor fui nocte nominis tui*: quia in miseria & aduersitate positi, nomen domini magis inuocare coguntur, quam prosperitate florentes. Et ideo ait, *Memor fui nocte nominis tui*. Vnde hic ait Ambrosius, Nox est magnum si tunc nominis Dei sis memor, & domino gratias agas, quando in prosperis & secundis es: sed si tunc adhaeres Christo quando persecutor te exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amisisti filium in illo dolore, in illa nocte, in illa destititione memeto domini Dei tui: ne quasi non exauditus, ingratus sis, & in tua prauariceris aeterna. Pulsus es in exilium: memento domini Dei tui: ne patriae interdictae tibi caritatem Deo praeferas. Alienus diuitis oppressus es potentia: amisisti proprias facultates: indiges sumptibus: memento domini Dei tui: ne nox te egestatis abducat a deuotionis

A affectu. Hoc est enim mandatum legis, ut in nocte magis quaeras quando magis exaudiaris a domino: & possis dicere, In tribulatione inuocavi dominum, & exaudiuit me in latitudine. Sic ergo in nocte memor est nominis Dei, qui in aduersitate Deo gratias agit, Deum laudat. Et qui in hac mortalitate positus, totam virtutem & gratiam suam Deo, non sibi attribuit. Et ad hunc intellectum hunc locum exponit Augustinus, dicens, *Memor fui nocte nominis tui domine*. Nox est praesens vita, ubi est mortalitatis aeterna: nox est in superbis inique agentibus: nox est in taedio in peccatoribus relinquētibz legem: nox est in loco peregrinationis huius, donec veniat dominus & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis. In hac ergo nocte memor debet esse homo nominis Dei: ut qui glorietur, in domino gloriatur. Sic enim quisque non in sua sed in dei iustitia a deo sibi donata, custodit legem Dei. Sicut iste ait, *Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam*. Quam non custodisset, si in sua virtute confidens, nominis Dei memor non fuisset. Adiutorium enim nostrum in nomine domini. Vel aliter: ut nox accipiat magis ad literam, scilicet pro tempore noctis, ut distinguitur contra diem: quia sicut illo potissimum tempore vigent tentationes carnis & daemones: sic & deuotionis seruior maior infurgat. Et ad hunc intellectum hic exponit Ambrosius, hunc versum, dicens, *Memor fui nocte nominis tui*. Hoc nomen inuocetur noctibus & diebus: ut nullum tempus precandi vacuum sinat sancta deuotio praeterire. Si studeres igitur doctrinis secularibus per partem somno indulgent: quanto magis qui Deum cupiunt cognoscere non debent somno corporis impediti, nisi quantum naturae opus est? Dauid per singulas noctes lectum suum lacrymis laudabat: surgebat etiam noctis medio, ut domino confiteretur. Et tu totam noctem sopori exilijmas deputandam? Tunc magis tibi orandus est dominus: & tunc praesidia postulanda: tunc culpa cauenda, quando videtur habere secretum: quando maxime in circuiu meo, & parietes me operiunt. Considerandum quia Deus omnia inuoluit abscondita. Ne dixeris ergo, Circumsusus sum tenebris, quis me videt, & quem vereor septus parietibus & inclusus? Quia vultus domini super facientes mala. Deinde si arbitrum non vides: temetipsum non vides? conscientiae tuae testimonium non veteris? Nescis illam caliginem noctis non opertorium sed incertum esse peccati? Cum somno & cibo seruent corpora, tunc etiam mentis vigor sopore laxatur & somno resoluitur. Tunc incipit impari libido concubitus: tunc perturbatur cor, lualorem immunditiae non veretur: castitatis puritas non consideratur: pudicitiae gloria non recensetur, quia nox erat quando Iudas dominum prodidit: quando Petrus negauit. Illo igitur potissimum tempore iustificationes Dei animo recedenda sunt: relegendamanda hortatoria: illa castitatis praecipua non absint: ut illis occupata mens, flagrantiam libidinis, carnis restringat ardorem &c. Ex quibus patet quod ille legem Dei custodit, qui sic est nocte memor nominis domini: cuius voluntas est in lege domini, & in lege eius meditatur die ac nocte. Et hoc est quod nunc ait Psal. *Memor fui nocte nominis tui &c.*

Hac facta est mihi, quia iustificatio-

nes tuas exquisiui.

Hic ostendit octauum: scilicet quod spes sollicitudinem praestat & diligentiam. Illam rem sollicitè quaerimus quam inuenire speramus. Circa autem illius inquisitionem non occupamur maleum, quā reperire dubitamus: sed circa illam nihil de qua desperamus. Quia ergo sperabat notitiam legis habere: ideo circa illam exquirendo sollicitus erat: dicens, *Hac facta est mihi &c.* Ille versus multipliciter exponitur, secundum quod hoc pronomen *Hac*, diuersa supradicta potest referre vel demonstrare. Primum ergo ly *Hac* potest demonstrare aduersitatem iustorum & persecutionem: de qua dictam est supra, *Hac me consolata est in humilitate mea*. Et iterum, *Memor fui nocte &c.* Certum est enim quod ideo martyres persequebantur, quia legem Dei & iustificationes exquirebant. Et tunc est vox cuiuslibet martyris dicentis, *Hac* (scilicet persecutio & aduersitas) facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui, scilicet te verum Deum confitendo, & idolorum culturam abnegando. Vel potest ly *Hac* referre aduersitatem & miseriam vitae praesentis, in quam cecidimus propter primotum parentum superbiam. Quae quidem miseria sicut malis & impatientibus est occasio peccati: sic bonis & Deum colentibus proficit ad salutem: quia est materia merendi. Et tunc est sensus, *Hac* (scilicet miseria praesentis vitae) facta est mihi, id est, ad utilitatem mihi venit, quia &c. Et istum intellectum hic ponit Augustinus, dicens, *Hac facta est mihi*. Tota namque sententia superior sic se habet, *Memor fui nocte nominis tui domine: & custodiui legem tuam*. Et sequitur, *Hac facta est mihi &c.* *Hac*: scilicet nox, facta est mihi. Achi diceret, *Hac* nox pro me facta est: scilicet ut prodesset mihi. Si enim humilitas illa mortalitatis non absurde intelligitur nox: ubi inuicem latent corda mortalium, & talibus tenebris innumerabiles & graues tentationes oriuntur: ita ut in eadem nocte pertranseant etiam bestiae siluae: ut etiam de illo leone rugiente & querente quem deuoret dominus ait, *Hac nocte Sarhanas postulauit ut tribraret vos sicut triticum*: profectus haec ipsa humilitas in loco peregrinationis huius, quae nox recte intelligitur, prodest eis qui salubriter exercentur in ea, ut discant non superbitre, propter quod malum (id est istam noctem) pulsus est homo: sed gratis iustificatus. Atque ut in ista humilitate proficiat, variis tentationibus huius noctis oppositus, iam intelligens dicat, Bonum mihi quod humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Nam quid aliud est, Bonum mihi quod humiliasti me nisi, haec humilitas quae nox vocatur, facta est mihi: id est factum est ut prodesset mihi? Sed quare hoc? scilicet quia iustificationes tuas, non meas, exquisiui. Vel aliter ly *Hac* potest referri ad illud quod supra dictum est, *Memor fui nocte nominis tui*, ut demonstrat memoriam nominis Dei. Et tunc est sensus, *Hac* (scilicet memoria nominis tui) facta est mihi: quia iustificationes tuas exquisiui, id est, quia sepius meditatus sum iustificationes tuas, ideo queratio rei ipsam in nostra memoria firmat. Et istum sensum hic ponit Ambrosius, dicens, *Hac facta est mihi &c.* id est, haec memoria facta est mihi: ut scilicet essem in nocte memor nominis tui: ne ebrietate sopitus, ne epulis resolutus in somno, ne curis secularibus occupatus, oblitio mihi tuae venerationis irteperet. Sed quotidiana meditatione membra castigas,

A & intentionem mentis exercēs, assiduitate fiat nobis cursus iste solennis: ut dominum Iesum etiam in noctibus toto veneremur affectu. Vel aliter: ut per ly *Hac* demonstratur gloria Dei aeterna: de qua dicitur, Vnam petij a domino, hanc requiram, ut inhabitem &c. Et tunc est sensus, *Hac*, scilicet gloria aeterna, facta est mihi: id est hanc merui: quia iustificationes tuas exquisiui. Et istum intellectum hic ponit Aug. dicens, Possumus autem & aliter hoc intelligere, *Hac facta est mihi*, ut hoc pronomen *Hac* non aliter accipiatur quam se habet in alio loco ubi legitur, Vnam petij a domino, hanc requiram.

Portio mea domine, dixi custodire legem tuam.

Hic incipit octauus octonarius: cui pro titulo praemittitur octaua litera alphabeti Hebraici, quae est Heth, quae congrue huic octonario praemittitur, quia interpretatur pauor. In isto enim octonario Psal. optat videre faciem domini, cuius mandata est obsecutus: ideo pro labore expetit mercedem: pro merito praemium quaerit, scilicet beatitudinem aeternam. Ad illam maxime inducit timor domini, non quidam seruilis vel mundanus, sed filialis & castus, quo non poena sed offensa timetur. Vnde Ambrosius ait, Litera octaua est heth, quod interpretatione Latina dicitur pauor. Sanctorum pauor esse consuevit. Denique pauor cecidit super Abraham dum sacrificacionem offerret plenam mysterijs spiritualibus. Ipse quoque Dauid ait, Ego dixi in pauore meo, Omnis homo mendax. Ego etiam reuerentiam religionis significat magis quam infirmitatem timoris. Licet etiam ipse timor secundum Deum sanctus sit. Initium enim sapientiae, timor domini. Ergo qui timent Deum, sapientes sunt: qui autem sapientes sunt, beati sunt. Beatus enim quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Hi quoque qui timent Deum beati sunt: sicut exempli extat autoritas, quia beati omnes qui timēt dominum. Ex quibus colligitur quod timentes Deum sapientes sunt, & beati sunt. Sanctus igitur timor domini, quia verē sanctorum est pauor. Sic igitur hic de pauore sanctorum qui nos facit beatos: quia nos facit sollicitos ad inquirendum illud bonum quod speramus, quod quia in octaua resurrectionis praestabitur, ideo octauus iste octonarius ponitur. Sic igitur in octonario agitur de timore domini, quo mediante beatificamur. Et ideo secundum diuersos timoris effectus ipse Psal. diuiditur. Hic enim ostenditur quod timor domini sanctus primo legem Dei facit obseruare: in principio, Secundo misericordiam Dei facit implorare: ibi, *De precatus sum*. Tertio de peccatis facit poenitere: ibi, *Cogitavi*. Quarto mortem pro Christo facit non timere: ibi, *Paratus sum*. Quinto spiritui carnem facit subiugare: ibi, *Funes*. Sexto pro beneficijs Deum facit laudare: ibi, *Media nocte*. Septimo singulari merita facit communicare: ibi, *Particeps*. Octauo intellectum ad Deum videndum facit eleuare: ibi, *Miscordia tua*. Quantum ergo ad primum, timor domini legem obseruare facit. Cum enim timor domini differat in hoc a timore seruilis: quia timor seruilis non timet offensam illius quem timet, sed solum poenam quam transgressio infert: timor autem filialis non principaliter timet poenam, sed ne illum quem timet offendant. Hinc est quod cum omnis transgressor diuinae legis Deum offendant: quod timor domini facit legē domini plenē obseruare, &

307i peregrini sunt in mundo, & cum iustis

1. Petri 2.

Psal. 70.

1128

Aduersitas domini inuocare facit.

Nox aduersitatis significat

3129 nes

Timor filialis quomodo differat a seruilis.

non sectentur errorem: Sed siue dicat, & conuerti pedes meos: siue, & conuerti si pedes meos: ab illo totum sit ut sciannus cuius faciem precatus est in corde suo. Dicat ergo, *Cogitavi vias meas, &c.* Ille versus dupliciter exponitur: primò scilicet, ut loquatur de viis suis præteritis: secundò ut loquatur de viis suis futuris. Primò exponitur de viis præteritis: ut sit sensus, *Cogitavi vias meas præteritas, id est, actiones meas & affectiones, & inueni illas plenas peccatis. Ideo penitendo de illis, conuerti pedes meos, id est, affectiones, in testimonia tua, id est, in vias mandatorum tuorum.* Et istum sensum hic ponit Ambrosius dicens, *Diuisus est sensus: aut quia dicit, vias meas, scilicet superiores cogitavi plenas peccatis. & ideo ut remissionem peccatorum possem promereri motum conuersione studioque virtutum: auerti vel conuerti pedes meos in testimonia tua: ut non iam meis gressibus quibus ante sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem. quæ tuorum semitæ mandatorum me errare non linerent, nec vestigium in tortuosa & deuia desisterem. Frequenter ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perueniunt quod desiderant, & carent erroris contractu. Si autem vsurpent scire quæ nesciunt, & putent aliqua sequenda cõpendia: à publici tractus itinere recedentes, erroris labyrinthos incurunt: ut eos de itinere deflexisse peniteat. Et ideo post multa laborum dispendia, ad iter quod reliquerint redire contendunt. Sic & peccator cogitans vias suas præteritas, in quibus Deum offendit: ad iter rectum reuertens dicit, *Cogitavi vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Secundò hic versus exponitur de viis & actionibus de futuro. Quia homo ante quàm faciat aliquid, debet cogitando deliberare an hoc sit faciendum, & quo ordine. Et habita sana deliberatione, ad illam partem profectendum se debet conuertere, quam secundum mandata Dei viderit faciendam. Et istum sensum hic ponit Ambrosius dicens, *Cogitavi vias meas, &c.* scilicet futuras. ut actum meos cogitationibus ante præuenirem: ne inconsulta operatione progressus aliquid in ipsis cogitationibus offensionis inciderem. Ut si aliquid agere velim, ante cogitem vtram agendum sit illud quod desidero, aut quo agendum sit modo. Similiter si alloquendum est, vtrum loqui debeam: deinde vtrum publice vel secrete. Omnia igitur cum cogitatione facito: ut non te peniteat operis tui. At verò si viam ingressus, cum venis ad compitum aliquod (ira enim appellatur plurimam congressus viarum) si nescis quod iter ingredi debeas: istas & cogitas ipse tecum, vtrum primam viam vel secundam vel tertiam viam eligas quam sequaris: nec putas prius arripiendum iter, quàm animo dissimieris. Quanto igitur magis animo debes ac mente consistere, qui ad regnum cælestis consequendis iter, & cogitare tecum, quia non omnis via illud ducit: non omnis via illud dirigit ad Hierusalem illam quæ in cælo est. Sicut enim viæ quæ malos exitus habent. Est autem angustior via illa quæ ducit ad regnum. Volens igitur illam ingredi viam quæ ad Deum ducit, non circumspectes, non ipse tecum tractabis, non considerabis: ne de facili capiatis affectu, siue latitudine prouocatis ingrediatis iter quod te ad inferna deducat. ut putat hic cogitavit ut videret mulierem, ut videret ad concupiscendum: sed mala hæc cogitatio. Relinquit vias suas. Abus quidem non cogitavit: sed subito aspexit & captus est: vidit & concupiuit: &*

ideo lapsus est. Quod si fragilem suum considerasset aspectum, & eum tenuisset, ne cum videret mulierem, mente caperetur: utique non prospexisset ad mulierem ne concupisceret eam. Vidēs, ergo mulierem, non direxit pedem suum in testimonia domini: qui si ante lapsum suum cogitasset, forsitan dixisset, *Cogitavi vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Cogitet ergo primum quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene sic cogitavit qui dicebat, *Pone domine custodiam ori meo, ne forte dum mēs inflammatur ardore, lingua sermone labatur: aut multiloquio incauto etiã quod mens non cogitavit, incurrat loquendi facilitatē.* Cogitet quemadmodum pedem suum dirigat, manum afferat, ne impetu indignationis impulsus cū repellere debeat iniuriam, ipse alteri iactum cædis illidat. Cogitandum est igitur quid geramus. Vbi enim præcedit cogitatio: maturitas operationis adhibetur. Et hoc est quod ait Psalmista, *Cogitavi vias meas, scilicet omnia quæ agere debeo: & conuerti pedes meos in testimonia tua.*

Paratus sum & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.

Hic ostendit quartum: scilicet quod timor domini facit mortem pro Christo non timere. Si enim timor domini fugit offensam Dei, sequitur quod paratum facit hominem ad omnia quæ Deus mandat. Mandat autem mortem corporis pro saluanda vita animæ, non timere. Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Et hoc est quod Psal. timere domini fretus, pro mandatis Dei adimplēdis, etiam mortem non timet, dicens, *Paratus sum & non sum turbatus, &c.* Ex hoc enim pendere poteris quantum valeat solita præmeditatio futurorum. Si quis enim mente cogitare velit ad quem finem ducat via lata mundi, quia ad æternum supplicium: ad quem finem ducat arcta via mandatorum Dei, quia ad regnum cælestis: nūquam ingrediatur viam latam, sed arctam intrabit. Et ideo postquam Psal. præcogitavit vias suas, statim viam quoque ad vitam ducit elegit, dicens, *Paratus sum, & non sum turbatus, &c.* quasi dicat, *Et si in via mandatorum tuorum aduersa premant, maledicta obiciantur mors immineat: tamen omnia ista contempno quia transitoria sunt: & ad viam mandatorum paratum me offero, quia illa brevis est, & ad vitam ducit æternam.* Ad istum intellectum Ambrosius hunc versum exponit hic dicens, *Vbi cogitatione quis præuenit quod acturus est, semper paratus ad agendum est, semper fixus & validus: ut non queat subire aliqua accidentium offensione turbari.* Nulla eum ambitiosa extollunt: nulla eum tempestas intus in nationis exagitat: non petulantis oculus meretricis illaqueat. Si persecutio vel mors ingruit, inuenit iam se paratum, ut ibi possit esse perturbatio salutis incerta: ubi sperat a facti corona certaminis prouida futura meditatione prouidit. Si à maledictis obrectatoribus frequenter obroditur: cogitet quia non est discipulus super magistrum: neque seruus supra dominum. Si supra filium Dei opprobria exprobrantur nefanda ceciderunt: quemadmodum seruus exortem eorum sperare se poterit: ideoque mentem suam præparare debet, ut cū ista acciderint, turbare se nequeat. Præparet animum, & meditatione componat, ut possit dicere, *Quis nos separabit à caritate Christi? tribulatio, an angustia, an fames? &c.* Quare autem non separatur,

adicit Apostolus: Sed in omnibus his (inquit) superamus propter eum qui dilexit nos. Inter omnia autem aduersa tentamenta, ad quæ sufferenda paratos & non turbatos præcogitare oportet: nos reddere duo maxime sanctus Salomon oratione propria declarauit, quæ rogat ut possit excludere dicens: *Dimittas & paupertates ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria, &c.* Potes ergo & in ista tentamenta contemnere, quæ formidant Salomon: qui sapientiam postulat, & meruit. Dines erat, timuit extolli: pauper fieri formidauit, ne paupertatis necessitate, abstinentiæ gratiam non teneret. Quam multi qui videbatur sancti esse, ceciderunt ab altitudine cordis sui. Quam multi aliqua necessitate deieci non potuerunt contenti esse iniuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati. Rarus Iob inuenitur in tertis, qui & diuitias amisit & filios, & vulneribus corporis exaratur cum vermes toto corpore fluerent, à Christi caritate non potuit separari. Paremus igitur affectum nostrum, ne imparatum vis repentina perturbet. Veniens igitur in certamen aliquod magni & graue dic prius, *paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.* Esto paratus non solum aduersus ea quæ vides, sed etiam aduersus ea quæ nondum vides. Fortis pugna, intus timores, in teipso tibi bellum est. Bonum est ut in tranquillitate sit animus tuus, & in quadam serenitate. Sed gubernator ille melior est qui in tempestate nauem gubernat. Rege ergo teipsum quando turbatur animus, mens fluctuat. Laudamus virtutem gubernatoris, qui nullas procellas senserit, & cursum direxit nulla tempestate iactatus. Sed & illi laudamus, qui aduersus ventos renititur, insurgit aduersus fluctus: non timet cum eleuatur vndis nauigium, vel cum ad profundum ima deponitur. Ita & ille laudandus est gubernator sui, qui ea quæ aduersa sunt vincit patientia, virtute superat: secundis non extollitur, aduersis non frangitur. Aduertis igitur cū quantis est tibi prælium. Et ideo meditare: statue animo, ut procedens ad prælia dicas, *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.* Sic & supra dixit Psal. 107. *Paratum cor meum Deus: paratum cor meum, &c.*

Funes peccatorum circumplexi sunt me: & legem tuam non sum oblitus.

Hic ostendit quintum: scilicet quod timor Dei carnem spiritui facit subiugare. Sicut enim timor domini animam subiicit Deo, quia hoc ratio dicitur: sic & consequenter carnem subiicit spiritui: quia implicat animam subiicit Deo per veram humilitatem: & carnem sibi non subiicere, quia in quo caro non subiicitur spiritui, in illo est peccatum. In peccato autem existens, à Dei subiectione est alienus, quia diabolo subiectus. Et hoc notat Psal. dicit, *Funes peccatorum circumplexi sunt me, &c.* Vbi notandum, quod secundum Gregor. funes in scriptura mystice multa significant. Vnde ait sic, Scriptura enim fune aliquando dimensionum sortes, aliquando fidem, aliquando peccatum consuevit designare. Nam propter hereditarias dimensionum sortes dicitur Psal. 15. *Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hereditas mea præclara est mihi.* Funes quippe in præclaris cadunt: dum per humilitatem vitæ sortes nos patriæ meliores excipiunt. Rursum

A fune fides exprimitur: Salomone attestatæ, qui ait, *Funiculus triplex difficile rumpitur. quia scilicet fides quæ de cognitione trinitatis est; ab ore prædicantium textitur, fortis in electis permanens: in solo reproborum corde dissipatur.* Rursum quia fune peccata significantur, per Prophetam dicitur, *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis trahitur, dum per augmentum culpa protelatur.* Vnde per Psal. dicitur, *Funes peccatorum circumplexi sunt me.* Quia enim funis torquetur ut crescat, non immerito peccata in fune significantur: quia peccatum quod sæpe peruerso ore dum defenditur, multiplicatur. Sic ergo hic Psal. funes accipit, non proprie pro ipsis peccatis, sed pro occasionibus & tentationibus peccatorum, dicens, *Funes peccatorum, &c.* Vt puta, quando caro, mūdus, vel diabolus suis minis vel terroribus, suis concupiscentiis, vel delectationibus illaqueate cupiunt iustos, ut discendant à lege diuina. Sed iustus illis pulsantibus, in lege Dei cor suum confirmat. Ideo subdit, *Et legem tuam non sum oblitus.* Isto modo istum versum hic exponit August. dicens, *Funes peccatorum circumplexi sunt me, &c.* Funes peccatorum impedimenta sunt inimicorum, siue spiritualium, sicut diaboli & angelorum eius: siue carnalium, in quibus diabolus operatur. Non enim hoc nomen quod dictum est peccatorum ab eo quod sunt peccata declinatū est: sed ab eo quod sunt peccatores. Cum itaque peccatores minantur mala quibus terreant iustos, ne pro lege Dei patiantur: quodammodo funes implicat, veluti validas & robustas restes suas. Sed etsi iustorum implicat corpus, animam non implicat. Propter quod Psal. ait, *Et legem tuam non sum oblitus.* Ambrosius autem hoc exponit de vinculis peccatorum, quibus per diabolum implicamur: sed per Christum liberamur: dicens, *Isti sunt funes delictorum nostrorum quibus inuoluimur & alligamur. Et ideo saluator qui habet potestatem peccata dimittere, dicit illis qui sunt in vinculis istis, Exite. Vtinam & mihi dicat, Exi de vinculis peccatorum tuorum: solue funes erroris tui, quibus circumdatus & alligatus es. Etenim si nequissimus sum omnium, & detestabilis vsu peccatorum: illo tamē iubente, liber ero, qui sub vno momento latronem damnatum reum supplicio eripuit, & constituit in regno suo. Sunt ergo peccata vincula quibus constringimur, etiam si videamur liberi. Vinculis enim peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Ligat nos vinculis, carnis illecebra: vinculum nostrum auaricia est: vinculum nostrum ebrietas est: vinculum nostrum concupiscentia est: vinculum nostrum superbia est. Sunt & diaboli vincula. Denique scriptum est, *Hæc autem filiam Abraham quæ alligauit Sathanas decem & octo annis. Ligat etiã diabolus nos criminum nexu, vinculo fornicationis, vinculo adulterij, vinculo perfidiæ, quæ Christus negatur: vinculo inuidiæ, quæ frequenter frater appetitur: vinculo crudelitatis, quæ socius & frater occiditur. Hæc sunt vincula quibus ligatus vnusquisque inclinatur, ut animam suam lenare non possit: nec ad cælum obtutus mentis erigere: nisi dicat ei dominus, Dimissa es ab infirmitate tua, & munere eam suæ benedictionis crexerit. Hæc sunt sceleratorum vincula, quæ dirum peccatorem ligant: hoc est diabolus & ministri eius, vel certe Neroth, hoc est amaritudo: vel Esau, hoc est terrenus vel callidus. Isti enim venatores erant, qui feras la-**

Agenda pro cogitare de bonis.

Cogitanda sunt agenda ante quæ sit.

Matth. 7.

Ambrosius

Prover. 10.

psal. 140.

233

Agenda pro cogitare de bonis.

2 Cor. 7.

234

Greg. 11. me. ra. cap. 11. sunt signi. sciam malis.

Eccl. 4.

Eccl. 5.

Funes peccatorum sunt in ductura ad peccatum.

Eccl. 5.

Funes sunt peccata.

Vincula sunt peccata.

Luc. 11.

quere captare consueuerant, & muta animantia vinculis alligatae: inuiles venatores, qui capiunt bestias, que pompam spectaculo populari prebeant, ministerium crudelitati. Denique nullum inuenimus in serie diuine scripture de venatoribus iustum, &c. Est ergo secundum Ambrosii sententia, vt ista sint verba illius qui multis vinculis peccatorum ligatur: tamen recordatus legis diuine, qua scilicet dicitur, Quacumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor: confisus de pietate domini, ad Deum recurrit, vt ipsum a funibus peccatorum absoluat. Et ideo primo se peccatorem confitetur, dicens, Funes peccatorum circumplexi sunt me. Et consequenter spem absolutionis allegat dicens, Et legem tuam non sum oblitus: qua scilicet contritos absoluit.

2135 Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustificationis tuae.

Hic ostendit sextum: scilicet quod timor domini pro acceptis beneficiis Deum facit laudare. Timor domini iustitiam timentibus Deum praestat: sic quod qui sine timore est, iustificari non poterit, vt dicitur Ecclesiastici 1, iustitia autem requirit vt vnicuique tribuatur quod suum est. Cu ergo omnia bona nostra sint Dei, & nos Christi, quos fecit & refecit: consequens est, quod timor domini nos docet, nos & omnia nostra a Deo recognoscere & ipsum laudare. Quod suo exemplo Psal. nos facere docet dicens, Media nocte surgebam. Vbi notandum quod nox dupliciter accipitur, vt superius dictum est, ver. 2128. scilicet, & pro tempore nocturno (vt nox distinguitur contra diem) & pro statu aduersitatis & tribulationis. Et de vtraque nocte intelligitur iste versus, ad quem possunt deduci omnia superius dicta in illo versiculo, Memor fui nocte nominis tui domine, quamuis hic plura addantur. Primo ergo intelligitur de hora noctis, secundum litteram. Tunc enim quia maiora vigent demonis tentamenta, carnis feruor & sollicitudo, maxime surgendum est ad orandum, ad gratias agendum, & ad confitendum domino. Et ad istum intellectum hunc versus hic exponit Ambrosius, dicens, Media nocte surgebam, &c. Non satis est dies ad precandum, surgendum est etiam nocte, & media nocte. Ipse dominus per octauam in oratione, vt te nocte proprio ad orandum prouocaret exemplo. Et vti que peccatis tuis ille indulgentiam postulabat a patre, operabatur propria potestate. Non tibi dicit propheta, vt tantummodo surgas, sed vt & nocte surgas: & maxime nocte media. Nocte enim surgendum ante praemisit, dicens, Memor fui nocte nominis tui domine. Potest vnicuique memor esse, & potest quisque surgere: & cum surrexit, ea que proprio arbitrio sederint postulare. Addidit ergo hic Psal. dicens, Media nocte surgebam: docens surgendum esse media nocte ad orandum. Hoc est, vt illo maxime tempore deprecari dominum, & propria debeat peccata desistere: nec solum praeteritis veniam postulare, sed etiam praesentia declinare peccata, & cauere futura. Multa enim illo tempore tentamenta proserpuit. Tunc feruet carnalis illecebra: tunc tentator illudic: eoquitur cibus: potiusque digeritur. Stomachus aeger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque quiescenti aut calor soporis augetur: aut vigilanti nondum plenior refusus vigor

est, qui errorum cauere possit incursus. Tunc igitur tentator assistit: tunc retia iacit, quibus turbare mentem possit improvida: tunc spirituales nequitiarum nebras ostendunt: tunc omne nefas suadere contendunt: quando nullus culpe arbiter, nullus criminis conscius, nullus potest esse testis erroris. Inscrit cordi vanas disceptationes, vt dicat sibi, Quis me videt? Et tenebrae & parietes circundant me. Quem vereor? Surge igitur ad precandum media nocte. Hec hora est qua tentator & nocere consuevit & irueret. Hec hora est, qua solet aduersus tentationes graues caeleste venire remedium. Surgendum ergo est tibi, ne qua fraude vincaris. Prouidendum est tibi, eo tempore quo potes vincere: nequaquam tempus vincendi amittas. Surge ergo ad confitendum domino, vt gratias agas. Confitere domino etiam aeterna iudicia eius: vt quicquid boni accidat: eius iustitiae deputemus: quia iustus est, vt opus suum tueatur & conferuet. Si aduersa premunt, vti que iustitiae suae ascribamus, quia illa & ampliora meruimus. Hec Ambrosius. Sic enim cofiteri iudicia iustitiae domini, docet scriptura: vt nostrum quilibet dicat illud Iob 33, Vere peccaui, & vt dignus eram non recepi. Secundum istum textum exponitur de nocte aduersitatis & tribulationis: quae quanto grauior est, eo ipso nobis surgendum amplius ad Deum deprecandum. Grauitas enim aduersitatis per media noctem figuratur. Et sic exponit Augustinus istum versum dicens, Media nocte surgebam, &c. Quia & hoc ipsum quod funes peccatorum circumplectuntur iustum, iudicia sunt iustitiae Dei. Hoc enim air de persecutionibus quas patiebatur ecclesia, cu funes peccatorum circumplecteretur eam. Proinde mediam noctem grauiora tribulationis intelligenda aestimo: in qua dixit, surgebam: quia non sic eum affligebat, vt deieceret: sed & surgebat, vt in ipsa tribulatione ad fortius confitendum proficeret, & orandum. Vel per mediam noctem iudicium vltimum intellige. Quod ideo media nox dicitur, quia illius horam ignoramus. Surgit ergo media nocte qui extremum iudicium meditatatur. Confitetur Deum super iudicia iustitiae, qui credit tunc iuste damnatos puniri aeternaliter, & electos aeternaliter praemari. Sic enim Tobias confitebatur domino iudicia iustitiae suae, dicens, Iustus es domine, & omnia iudicia tua iusta sunt: & omnes viae tuae misericordia & veritas & iudicium.

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Hic ponit septimum: scilicet quod timor domini singulorum merita communicat. Timor enim domini cu iustificet timentem, no est sine gratia & caritate. Gratia autem & caritas no quaerit quae sua sunt, sed propria communia facit. Quod maxime verum est de meritis & spiritualibus bonis. Et hoc ostendit Psal. dicens, Particeps ego sum, &c. Notandum ergo quod iste versus dupliciter exponitur. Primo vt sint verba cuiuslibet iusti in statu gratiae existens: qui participat omnia spiritualia bona aliorum iustorum secundum gradum suae iustitiae & caritatis: quia in maiori gratia existens, magis aliorum merita participat. Vnde talis quilibet dicere Deo potest, Particeps ego sum omnium timentium te, &c. Quia liter autem merita & bona iustorum ab omnibus iustis participatur, vide supra, ver. 400. Aliter exponitur, vt sint verba Christi, qui per carnis assumptionem, omnium iustorum particeps est effectus: vel nos cu ipso

Misericordia tua domine plena est terra: iustificationes tuas doce me.

ipso quasi in omnibus participamus mysteriis. Primum sensum hic ponit Aug. dicens, Ad ipsum enim caput nostrum, scilicet Christum, proprie arbitror pertinere quod dicitur, Particeps ego sum omnium, &c. Sicut enim in epistola ad Hebr. legitur, Qui enim sanctificat & qui sanctificatur, ex vno omnis: propter quam causam non confunditur eos fratres vocare. Et paulo post, Spiritu ergo (inquit) pueri communicauerunt carni & sanguini: & ipse propemodum eorum particeps fuit. Quod quid est aliud quod eorum particeps factus est? Negi enim efficeremur participes diuinitatis eius, nisi ipse mortalitatis nostrae particeps fieret. Nam in euangelio, quod nos diuinitatis eius participes facti sumus, ita dicitur, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, &c. sed ex Deo nati sunt. Vnde hoc fieri, quia & ipse particeps factus est mortalitatis nostrae: ita sequitur, Et verbum caro factum est: & habitauit in nobis. Per hac enim eius participationem, nobis gratia subministratur: vt caste teneamus Deum, & custodiamus mandata eius. Secundum autem sensum: scilicet quod nos cum Christo & ipse nobiscum in omnibus mysteriis participat, hic ponit Ambrosius, dicens, Particeps ego sum omnium, &c. Habet & Christus particeps atque confortes sui. Quod ostendit Psal. dicens, Vixit te Deus Deus tuus oleo letitiae praeparat confortibus tuis. Habet particeps carnis, quia carnem suscepit. Habet particeps prophetiae, quia & ipse propheta. Propetiam (inquit Moyses) suscitabit vobis Deus de fratribus vestris: & omnis qui non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Ideoque populus Indaeorum, quia non audiuit hunc prophetam, exterminatus est, vt populus Dei esse deberet, qui ante populus Dei dicebatur. Habet Christus & particeps veritatis, quia & ipse veritas est, & nos veritatem tenere volumus. Habet & particeps iustitiae, quia ipse iustitia est: & nobis de suo dedit sui habere consortium. Habet confortes resurrectionis, quia & ipse resurrectio est. Habet confortes immaculae vitae, quia ipse immaculatus est. Et quicumque in nouitate vitae ambulauerit: quicumque tramitem iustitiae tenuerit, particeps Christi est. Habet & tribulationis suae particeps. Ideoque Apostolus particeps tribulationis esse cupiebat, qui dicit, Nunc gaudeo in passionibus pro vobis: & adimpleo ea quae defunt tribulationum Christi in carne mea pro corpore eius: quod est ecclesia. Ideo Apostolus ostendens quam gratiam dederit nobis Iesus ait, Particeps enim Christi facti sumus. Sed ille particeps Christi est, qui lugentem meo sto consolatur affectu: qui in carcere constitutum, proprio non defraudat officio: qui lectum egrotantis assidet, non vt capiendae haereditatis tendat aucupium, sed vt morbi vim solliciti ministerio mitiget. Beatus ergo qui hoc dicere potest, Particeps ego sum omnium timentium te: vt scilicet alteri no dicat, Non es de corpore meo: hoc est, non dicat pauperi diues, non ignobili nobilis, non aegro sanus, non debili fortis, non imperito sapiens dicat, no es mihi necessarius, sed magis compatiatur infirmis: vt sciat quod vnum corpus sumus omnis: & membris membra connexa, vt alterum sine altero esse non possit: & eum alterum dolet, compatiatur alterum. Iste est qui recte dicere potest, Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Hae

Hic ostendit octauum: scilicet quod timor domini ad Deum videndum eleuat. Cum enim timor domini humilitati societur, & omnis qui se humiliauerit exaltabitur: consequens est vt intellectus timoris Deum per misericordiam eleuetur ad Deum cognoscendum & ipsius iustificationes. Et hoc est quod petit Psal. dicens, Misericordia tua domine plena est terra, &c. Iste versus primo exponitur vt quasi sit declaratiuus utilitatis quam homines sunt consecuti ex hoc quod Christus particeps factus est. Sic enim ipsum hic exponit Augustinus, dicens, Et propter hoc quod Christus particeps factus est fratrum suorum, Deus hominum, immortalis mortaliu: ideo granum cecidit in terram, vt mortificatum multum faceret fructum. Vnde de ipso fructu adiunxit Psal. dicens, Misericordia domini plena est terra. Et vnde hoc, nisi cum iustificatur impius: in cuius gratiae scientia vt proficiatur, adiungit, iustificationes tuas doce me. Aliter hunc versiculum exponit Ambrosius ostendens quod misericordia Dei quandoque plena dicitur terra, & no caelum. Vnde hic dicit, Misericordia domini plena est terra. Quomodo plena est terra misericordia domini, nisi per passionem domini nostri Iesu Christi: quam futuram prauidens quasi promissam propheta concelebrat: Prophetis enim ea quae futura sunt prauidentibus moris est vt iam quasi decursa memorentur, quae posterioris aetatis sunt. Plena est ergo terra misericordia domini, quia omnibus data est remissio peccatorum. Super omnes sol oriri iubetur. Et hic quidem sol super omnes quotidie oritur. Mysticus autem sol ille iustitiae omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit. Ideo autem passus est, vt tollet peccatum mundi. Si quis autem non credit in Christum: generali benedictione ipse se fraudat: vt si quis clauis fenestris, radios solis excludat, no ideo sol non est ortus omnibus, quia calore eius ipse se fraudat. sed quod solis est, praerogatiuam suam seruat: quod impediens est, communis a se gratia lucis excludit. Et hoc diuinae misericordiae deputatur, quia pluit super iustos & iniustos. Aut certe sic interpretandum est, quod misericordia domini plena sit terra. Quia domini est terra & plenitudo eius: ipse super maria fundauit eam, & super flumina preparauit illam. Etenim per ecclesiam in omnes gentes diffusa est domini misericordia atque fides. Sed fortasse dicit aliquis: Quare non dictum est, Misericordia domini pleni est caelum: quia sunt etiam spirituales nequitiarum in caelestibus? Sed non ille ad commune ius indulgentiae Dei remissionem; pertinet peccatorum, quibus ignis seruatur aeternus. Illa autem caelestium spirituum agmina sic auxilio domini fulciuntur, vt no tanta eius indigeat misericordia, quanta quae sunt inferiora atque terrena. Non enim illa carnis involucro vestiuntur, in qua frequens est illecebra. Sequitur, iustificationes tuas doce me. Ideo enim iustificationes Dei ab ipso domino petit doceri, quia difficile est in terra huiusmodi magistrum reperire, qui ea doceat quae ipse no videt. Ad illum ergo doctorem intimo propheta concessit affectu, qui solus magister est verus. Docet ergo Deus, & mentes illuminat singulorum, & claritate cognitionis infundit: si tu aperias ostia cordis tui, & caelestis gratiae recipias claritatem: quando dubitas, diligenter inquiras. Qui enim quaerit, inuenit: & ei aperitur

Ecd. 1.

Nocte est orandum.

Ecd. 1.

Nocte aduersitatis est orandum.

2136

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Misericordia est factus in carnatione.

Misericordia est factus in passione Christi.

Enim per modum praevidentibus moris est vt iam quasi decursa memorentur, quae posterioris aetatis sunt.

Misericordia domini plena est terra.

Math. 5.

Psal. 23.

Questio.

Christus solus est verus magister & doctor.

Math. 7.

qui pulsat. Multa enim obscuritas est in scripturis prophetiis. Sed si manu quadam mentis tuæ scripturarum ianuam pulses, & ea quæ sunt occulta diligenter examines: paulatim incipis rationem colligere dictorum: & aperietur tibi non ab alio, sed à Dei verbo. de quo in Apoc. scribitur, quod agnus librum signatum aperuerit: quem nullus ante poterat aperire: quia solus dominus Iesus in Evangelio suorum prophetarum enigmata & legis mysteria reuelauit: solus scientiæ clauem derulit, & dedit aperire nobis. Et ideo ad ipsum conuersus dicit Psal. Tu me (inquit) doce iustificaciones tuas: quia tu es vera iustitia. Tu doce me quæ sapienter dicta sunt: quia tu ipse es vera sapientia. Tu aperi cor meum qui aperuisti librum. Tu aperi illud ostium quod in cælo est: quia tu ipse es ianuua. Per te si quis intrauerit, regnum illud possidebit æternum. Per te si quis intrauerit non decipietur: quia falli non potest quicumque veritatis domicilium fuerit ingressus. Alio modo ostendit Ricardus de sancto Victore: quomodo misericordia domini plena est terra atq; cælum, dicens, Misericordia domini implet cælum & terram, &c. vide ver. 484.

2138 **B**onitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundum verbum tuum.

Hic incipit octonarius nonus: cui pro titulo premititur nona litera alphabeti Hæbraici, quæ est teth: quæ huic octonario merito premititur, siue preponitur. nam teth interpretatur exclusio. Hic autem agitur de patientia sanctorum, quæ pœnam excludit tristitiam, & facit bonum & iocundum, martyres pati pro Christo. Martyres amore sui regis omnia aspera per virtutem patientiæ dulcia reputabant: omnia crudelia iocundè perferebant, foras seruilem mittentes timorem. Ut miles qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta non metuit. Ut seruus amans dominum, quâuis per deuia & prærupta mittatur: tamen omnia pericula amore domini contemnit: at si quis dominum petat, seipsum offerre non trepidat. Ut qui trans mare positos filios videre desiderat, non metuit naufragia liberorum amore. Ingressus maris fluctus, subit incerta nauigijs, & metum disciminis filiorum desideria leuant. Quam pulchrè hoc de martyribus dicitur, qui verè militant Christo: qui persecutiones, vngulas, gladios, incendia non timètes, in festis regibus vltimò se obulerunt. Timorem etenim quem poterant habere pœnarum, excluderunt amore martyrij. Hæc ergo est sanctorum patientia, quæ omnem seruilem excludit timorem, de qua iste octonarius agit. Et ideo pro titulo sibi premititur teth: id est, exclusio. Agitur ergo in isto octonario de martyrum patientia: & secundum varios effectus patientiæ quos fecit in martyribus iste octonarius diuiditur. Virtus enim patientiæ in martyribus hæc faciebat. In pœnis primò animam lætificat: in principio. Secundò dubia clarificat: ibi, Bonitatem & disciplinam. Tertio crimina exterminat: ibi, Priusquam humiliarer. Quarto aspera dulcificat: ibi, Bonus es tu. Quintò præcordia fortificat: ibi, Multiplicata. Sextò, maliciam non approbat: ibi, Coagulatum. Septimò merita multiplicat: ibi, Boni mihi quod humiliasti me. Octauò præmia magnificat: ibi, Bonum mihi lex oru tu. Quantum ergo ad primum: virtus patientiæ in aduersis excludit tristitiam, & lætificat animam patientis. Secundum enim Philosophum, omne inuoluntarium est

triste: & quanto magis inuoluntarium, tanto amplius triste est. Et per consequens ex opposito, omne voluntarium, delectabile, & quanto amplius voluntarium, tanto magis iocundum. Cum ergo martyres virtute patientiæ, ardenti desiderio martyrium sitirent pro Christo: sequitur quod pœna in illis non tristitiam, sed iocunditatem inducebat. Propter quod de Apostolis dicitur, quod ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt, &c. Et hoc notans Psal. hic dicit, Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine. Vnde bonitatem hic accipit pro mentis lætitiæ & iocunditate. Vnde & alius textus Ambr. habet, Iocunditatem fecisti cum seruo tuo domine. Quali dicat martyr virtute roboratus patientiæ: Alia temporalia bona videntur & iocunda secularibus hominibus: mihi autè iocunda sunt aduersa pro fide Christi sustinere. Et ad hunc sensum hic psalm istum exponit Ambr. dicens, Bonitatem (id est iocunditatem) fecisti cum seruo tuo domine. Multa in hoc seculo videntur esse iocunda, vel bona ac suauiua. Luxuries videtur esse iocunda: sed exhaustio sit amara patrimonio. Dulcis libido cum feruet: sed eadem horrida & fetida cum producit. Suaves epulæ: sed foetida cum digeruntur. Bona in hoc seculo multa videntur dum viuimus, quia vsui nobis sunt: ut pecunia, honor, aurum, argentum, possessiones: eadem nihil possunt prodelle defunctis: hic omnia relinquuntur. Quinetiam maiori cum dolore quis moritur, cum se his fraudari copiis ingemiscit. Non est ergo iocunditas vel bonitas vera, nisi illa quæ secundum verbum Dei est: ut bonorum meritorum atque virtutum subsidijs, homo gaudeat se esse munitum. Dicit ergo Psal. Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine secundum verbum tuum. Hoc est, etsi mihi ad tempus amara visa est castigatio secundum carnem, secundum mæsticiam corporis: tamè secundum verbum tuum castigatio illa fructus attulit bonitatis. Illam mihi castigationem intelligi profuissè: illa castigatione me à vitijs esse reuocatum: illa non diu aliquid in me licuisse flagitijs: per illam castigationem domini nihil in me licuisse aduersario, nihil morti. Quoniam castigans castigauit me dominus, & mori non tradidit me. Castigatur enim qui recipitur, qui enim non recipitur, non flagellatur. In labore enim hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Sic ergo dicat martyr: dicat quilibet iustus aduersa patiens, Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine. Vel aliter exponitur: ut tunc Deum nobiscum bonitatem dicamus facere, quando sic nobiscum agit, ut bonum nobis placeat, displiceat malum: ut bonum agamus amore, non timore. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Propter hoc dictum arbitror, Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine: nisi hoc fecisti, ut me delectaret bonum. Quando enim placet & delectat bonum, magnum Dei donum est: quando autem bonum opus quod lex imperat, sit timore pœnæ, non delectatione iustitiæ: cum Deus timetur, non amatur: seruuliter fit, non liberaliter. Bonitatem itaque fecisti cum seruo tuo, faciendum filium, qui seruus fuit. Et hoc secundum verbum tuum. hoc est secundum promissum tuum. ut secundum fidem firma sit omni semini.

Bonitatem & disciplinam & scientiã doce me, quia mandatis tuis credidi. Hic ostendit secundò, quod patientia dubia clarificat. Hoc enim impatiens auscultare nõ potest, & ideo

nec intelligere. Econtrario autem qui patienter audit, quæ dicuntur intelligit. Et ideo Psal. ut informetur, se patientem ad audiendum exhibet. dicens, Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me. Aduertendum autem quod hic Psal. tria petit edoceri à Deo: scilicet bonitatem, disciplinam, & scientiam. Primò petit bonitatem, dicens, Bonitatem doce me. Sed cum prius dixerit, Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine: quomodo hic petit, dicens, Bonitatem doce me? Hoc enim petere, non est nisi postulare, ut bonitas data, scilicet boni complacentia & delectatio augeatur. Vnde hic ait August. Nam vtique iam dixerat, Bonitatem fecisti cum seruo tuo. quid ergo nunc dicit, Bonitatem doce me: nisi vt ei gratia Dei magis ac magis abundet, vel innotescat dulcedine bonitas? Habebant enim fidem qui dixerunt, Domine auge nobis fidem. Et quamdiu viuunt in hoc mundo, proficientium est ista cantatio. Secundò petit doceri disciplinam: dicens, Et disciplinam. Docere enim disciplinam nihil aliud est, quam per molestias & aduersa aliud erudire. Disciplina enim idem est quod flagellatio, vel aduersorum immissio. Ille ergo docetur disciplinam, qui per aduersa addiscit patientiam. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Postquam Deus docuerit bonitatem, scilicet inspi tauerit vt bona delectent, & mala displiceant, in terner orandum est, quò tantum sibi augeatur hoc bonum, vt non solò pro illo contemnat delectationes ceteras, sed etiã pro illo qualibet perferat passionem. & ita bonitati salubriter addit disciplina. Non enim quantuacunque bonitati vel caritati optanda est disciplina, sed tam magnæ vt sub eius pressura non possit extingui. sed sicut ingens flamma sub impetu venti quanto magis reprimitur, tãto ardentius excitatur. Et ideo parũ fuit dicere bonitatem doce me: nisi adderet, Et disciplinam: scilicet vt tanta sit bonitas, vt & disciplinam possit patientissime sustinere. Tertio petit scientiam, quia caritati addita scientia ædificat, quæ sine caritate vel bonitate inflat. Vnde hic ait August. Tertio loco postulat scientiam magnitudinem bonitatis: non ædificat, sed inflat. Cum ergo in homine tanta fuerit caritatis bonitas, vt in tribulationibus non possit extingui, quas adhibet disciplina: tunc vitilis est scientia qua innotescit sibi homo quid ipse meruerat: & quæ à Deo donata sunt ei, per quæ posse se sciat, quæ se posse nesciebat, & per seipsum omnino non poterat. Dicit ergo, Doce me bonitatem augendo caritatem: doce me disciplinam, temperando tribulationem: doce me scientiam, illuminando intelligentiam. Sequitur, Quia mandata tua credidi. Sed cur nõ mandatis potius sit obediendi, sed credidi. cum quia mandatis credere, & non facere, nullius est meriti. Hæc quæstionem hic mouet August. & soluit, mandatis obediendi, sed credidi: cum alia sint mandata & alia promissa. Mandata facièda suscipimus, vt accipere promissa mereamur. Promissis ergo cre dimus: mandatis obtemperamus. Et respondet, Quid est ergo mandatis tuis credidi, nisi credidi quòd tu illa mandaueris: non aliquis homo, quauis per homines hominibus ministrata sint? Quia itaque credidi tua esse mandata, ipsa fides mea quæ id credidi, impetret à te gratiam, qua faciã id quòd mandasti. Quali dicat, Te illa credidi mandasse, qui Deus es: & homini donas vnde fa-

cias eum facere quod mandas. Aliter exponitur iste versus, vt per ipsum ostendat Psal. qualiter in disciplina & passione est procedendum. Vnde Bernard. dicit, Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me: Compassionis affectus multis quidem prodest: quia animus liberalis quem pro se viderit anxium, erubescit. Sed nonnulli dura ceruice & atrita sunt fronte adeo vt quanto magis eis prælatus compatitur, tanto magis eius compassione & patientia abutuntur. Igitur si cõpatimur fracti, ita ipsi iustitiæ compatiendum est, quam videmus ita impudenter abiici. Et hoc est zelus iustitiæ, quo aduersus delinquentes accendimur. Sed cum vtrunque affuerit: scilicet compassionis affectus & zelus iustitiæ, necesse est vt assit spiritus discretionis: ne fortè cum oportuerit hunc exhiberi, ille præcedat, & indisceritio ipsa confundat vniuersa. Hoc mihi videtur postulasse propheta cum dicit, Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me. Sed vnde hoc nobis? Neque enim talia profert virtutum germina terra cordis nostri, sed magis spinas & tribulos germinant nobis. Bonitas ergo respicit compassionem, disciplina zelum iustitiæ: sed sciencia discretionis virtutem.

Priusquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui.

Hic ostendit tertium: scilicet quòd vera patientia crimina exterminat: patientia autem veram humilitatem includit: vera autem humilitas peccata sua recognoscendo confitetur: cõfessio autem peccata exterminat. & per consequens, ipsa patientia peccata delet. Sic & in proposito Psal. vera fretus patientia se peccasse confitetur, dicens, Priusquam humiliarer ego deliqui. Pro huius versus declaratione notandum quòd, vt dictum est ver. 2123, duplex est humilitas: scilicet quædam virtus & quædam pœna. Hic autem versus intelligitur de humilitate miseræ & afflictionis: qua humanu genus in Adã fuit humiliatum in pœnam peccati primorum parentum. Cum enim omnis pœna si iusta est sit pœna peccati: sequitur quòd peccatum pœnam præcessit, & pœna fuit subsequuta. Vnde in persona generis humani se prius peccasse Psal. confitetur: & consequenter humiliatum fuisse: dicens, Priusquam humiliarer, (id est, puniret,) ego deliqui. Vnde ad istum intellectum hunc psalm exponit August. dicens, Priusquam humiliarer ego deliqui. Hoc ad illam melius refertur humiliationem quæ facta est in Adam: in quo omnis creatura tanquam in radice vitata, quoniã veritati subiecta esse noluit, subiecta facta est vanitati. Quod tamè vasis misericordiæ profuit experiri, vt deiectu superbia, diligatur obedientia, & pereat non radicata misericordia. Et ideo expertus miseriam, vt illa euadat, dicit, Propterea eloquium tuum custodiui. Quia si Adam custodisset, non fuisset humiliatus. Potest etiam hoc intelligi non solum de humiliatione totius humani generis facta in Adam: sed etiam de miseria cuiuslibet particularis. vt sunt tentationes & pœnæ quas sustinemus, vt dictum fuit, ver. 2123, quæ processerunt ex culpa, & sunt etiam occasio virtutis: vt clarius hic deducit Amb. dicens, Priusquam humiliarer, &c. Ita accipiamus humiliari dictum, eo quòd per peccatũ videatur humiliatus. Propter peccatum enim tentationes saepe nascuntur. Denique Adam & Eva post peccatum deiecti sunt. Ergo humiliationis nostre causa peccatum est. Potest enim de aduersis

Corroboratio debet habere compassionem, & iustitiam & discretionem.

2140

Peccatũ præcedit pœnam.

Pœna inducit obedientiã

plerumque intelligi humilitas: vt est illud, Bonum mihi quod humiliasti me: vt dicam iustificationes tuas. Et illud, Nisi quod lex tua meditatio mea est, forte perissem in humilitate mea. Hic ergo ostendit humilitatem ortam esse de culpa. Et quia culpa precessit, ideo se humiliatum ostendit: hoc est attritum reationibus & aduersis, & traditum anxietatibus. Sed quamuis humilitas ista sit quedam deiectio perturbationis, non virtutis: generat tamen sepe virtutem, & fit non poena, sed remedium delinquentis. Nam si peccatis tuis tribuas quod humiliatus es, quicquid acciderit in te retorques: ex reo incipis esse iustus qui te ipsum condemnasti iustus enim accusator est sui in exordio sermonis. Nec potes indignum te iudicare humilitate, qui propria errata cognoscis: in quibus erubescendo non vtrique extolleris, sed humiliaris. Vides ergo quia ideo humiliatus es, quia deliquisti, & non seruasti eloquia domini. Vnde serua diligentius, ne pecces, ne iterum quia deiectus es, etiam absorbearis: & fiat tibi deiectio tua incrementum iniquitatis, quae debet esse ereptionis occasio. Etenim tentationibus homo sicut autum in conflatario probatur. Vides ergo propheta quid dicat, Priusquam humiliarer ego deliqui. Lute ergo tentationibus traditus est, quoniam deliquerat. Delinquebat autem, quia Dei eloquium non tenebat. Verum inde ordinem emendationis inuenit, vnde culpa processerat. Cepit esse subditus eloquio diuino, & culpa desinit.

Prover. 18.

Nota bene.

Math. 7.

Rom. 1.

Bonus probatur Deum per effectus suos.

Math. 7.

Bonus es tu: & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

Hic ostendit quartum: scilicet quod vera patientia aspera & dura reddit dulcissima. Ad hoc enim Christus passus est, vt nobis exemplum patientiae daret in passionibus: vt ipsa patientia passionis asperas gratias redderet. Nihil enim tam durum quod si passio domini ad memoriam reducitur, non aequo animo toleretur. Praeuidens ergo Psal. quod exemplo lux patientiae nostras passiones mitigauit: dicit Deo, *Honori es tu* (qui scilicet pro me voluisti pati) & in bonitate tua doce me iustificationes tuas. Dicit ergo Deo, *Bonus es tu*. Via enim naturali multoties effectus cognoscitur per causam. vt dicitur i Physic. Sic & diuina scientia causa multoties per effectum cognoscitur: Christo dicente, Arbor bona fructus bonus facit, &c. Sequitur, *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*. Vis ergo cognoscere bonitatem Dei, quia per causam cognosci non potest, quia causam non habet: oportet quod cognoscatur per fructus suos & effectus, quia inuisibilia Dei per ea quae facta sunt a creatura mundi intellecta conspiciuntur. Considera ergo quam boni sunt fructus Dei, & intelliges quam bonus sit Deus. Sic enim bonitatem Dei cognoscendam hic ostendit Ambrosius, dicens, Laudantur plerumque homines in quibus frequenter aliena laudantur: vt scilicet esse boni admoneantur, qui forsitan non sunt: & bonitatis praedicatione mitescant: & vt errorem suum immitis deponat affectus, quanto magis laus sua Deo deferenda est: qui nisi bonus esset, stare supra terram, quis posset? Proprium est autem Dei, vt bonus sit. Denique in euangelio habes, Arbor bona fructus bonus facit. Qui autem sunt fructus Dei? Certe fructus Dei angelici sunt. Fructus eius homines sunt: hoc est rationabiles sancti, si domini precepta custodierint, fructus eius sunt hi qui nascuntur in terris: fructus eius sunt virtutes hominum. Merito ergo arbor

bona dicitur, quia fructus bonus facit. Prius igitur radix laudetur, vt fructus eius possit probari. Sed & alibi ait dominus Iesus, Et pater vester qui bonus est, dabit bona petentibus se. Sed quauis bonus Deus sit, cuius etiam amara plus profunt: & non hoc inferuntur vt noceant, sed vt corrigant. Rogatur a Psal. vt in bonitate sua doceat nos iustificationes suas. Considera medicum vtilia apponentem medicamenta vulneribus: ea tamen quae mordeant vlcis virus, aut certe ferro putrefacta refecant. Cum in eo ipso sit bonus medicus, quia vtiliter operatur egrotis: & faciat quod prodesse nouerit: tamen quia eger aut non vult, aut non potest dolorem sustinere, propter infirmitatem affectus sui rogat vt medicus quadam bonitate & suauitate: non asperitatem adhibeat medicamentorum: non ferro incidat vulnerum fibras, aut si aliter non potest, vt cum moderatione faciat: vt mitiget vim doloris. Et ideo in euangelij bonitate melius docetur iustificationes Dei, quam in legis seueritate. Opus autem iustitiae iustificatio est. In eo enim iustificationes Dei facimus quia agimus poenitentiam peccatorum. Quapropter Propheta in bonitate vult doceri: vt ei haec peccatorum remissio sine atrocitate damnationis, cum remissionis gratia. Quid igitur est docere, in bonitate tua doce me iustificationes tuas: nisi doce me sic facere poenitentiam, vel in aduersis habere patientiam, vt illa tibi sint accepta, vt scilicet non mecum agas rigore iustitiae, sed in bonitate misericordiae tuae.

Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde scrutabor mandata tua.

Hic ostendit quintum: scilicet quod vera patientia praecordia fortificat. Quanto enim crudelitas tyrannorum amplius sauebat in martyres, tanto Christi virtute patientiae fortiores efficiebantur. Vnde & Daciano dixit beatus Vincentius, Videbis me Dei virtute plus posse dum torqueor, quam tu ipse qui torques. Cuius ratio est, quia cum actiora pro Christo paterentur, ipsi magis merebantur. In maiori autem merito caritas magis dilaturatur. Caritas autem dilatata fortificat patientes. Et hoc notans hic Psal. dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum*. Et quanto amplius multiplicatur, amplius fortificatur. Vnde subdit, *Ego autem in toto corde scrutabor mandata tua*. Vbi notandum quod vitia semper virtutibus sunt opposita: & per consequens vitiosi homines virtuosos odiunt, persequuntur & lacerant, et si aliquid aduersitatis iustis accidat, vitiosi hoc eorum vitiis ascribere conantur, & eis detrahunt, vt eos a virtutibus secum ad vitia trahant. Sic enim fecerunt tres amici Iob, qui malum quod ei acciderat, suis iniquitatibus ascribebant, sed ille ex hoc fortior in diuinis mandatis effectus dixit, Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit ita factum est: sit nomen domini benedictum. Sic & sancto Tobie cui aduersitas caecitatis accidit, insultabant parentes, vt eum a bono proposito reuocarent. Quoniam, vt scribitur Tobie 2, Nam sicut beato Iob insultabant reges: ita Tobiae parentes & cognati irridebant vitam eius, dicentes, Vbi est spes tua pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? Sed in istis Tobias magis fortificabatur. Vnde & respondit, Nolite ita loqui: quoniam filij sanctorum sumus, & expectamus beatam vitam, &c. Sic & tunc Psal. loquitur in persona cuiuslibet iusti, sic derisi, sic persecuti

2141

2143

2144

a multis dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum* &c. Et ad istum intellectum hunc versum hic exponit Ambrosius, dicens, *Multiplicata est* &c. Quanto magis quis Deo seruire desiderat, tanto magis in se excitat aduersarios: & tanquam athleta fortis coronam iustitiae reportare desiderans, irritat in se plurimos & lacerat, qui inuidet nostro profectui. Quod etiam in posterioribus euidenter ostendit Psal. dicens, Cum iis qui oderunt pacem eram pacificus: nihil tamen tranquillitas eius proficiebat, eos vt qui pacem oderant sua tranquillitate componeret. Cum loquebar illis (inquit) impugnabant me gratis. hoc est, cum causam impugnandi non haberent, tamen impugnandi studium non deponerent. Ista ergo multiplicatur sine nequicia spiritualis, siue hominis, & multiplicatur eorum iniquitas super iustum. Verbi gratia. Si filium iustum amittat, quod seculi vsu sepe contingit: si amittat patrimonium, vel diuersis afflictibus incommotis rerum, vel corporis infirmitatibus: tunc dicit superbi, Vbi est iustitia eius: vbi misericordia? Ecce quia humiliatus est: ecce quia innocentia ei nihil prodest, a virtute ipsum trahere cupientes. Sic enim illius sancti Iob amici quidem specie, obrectatione autem iniqui, probitatis atque iustitiae eius inuidi: exprobantes grauia opprobria ingerebant: & qui venerant ad consolandum insultare ceperunt. Sed iustus his non mouetur. Ideoque nec Iob frangebatur. Denique in amissionibus filiorum vel patrimonij dicebat, Dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictum. Ergo & nos in aduersis positi dicamus, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo*. Nunquid Deo est difficile meliora donare? Potest etiam nihil donet, hoc tamen ipso iusto esse profectum. Sed forte futuri improbi rapti sunt, ne immutaret malitia cor eorum. Similiter & de patrimonio, quasi non videamus plurimos propter opes patrimonij in periculum salutis esse deductos: plurimis ex diuitiarum abundantia causam ortam esse peccandi. Qui enim non habet quod donet, ascribi ei culpa non potest quia non donauerit. Qui autem habet quod donet, & non dat: obnoxius incipit esse peccato. Iustus ergo meditationibus & si superbi super nos multiplicentur, & percurrant aduersa: consolentur patientia, pro istis meliora sperantes, vel pro merito facti sic esse credentes. Et Deo dicamus, *Multiplicata est super me* &c. Et nota secundum quod dicit hic Augustinus, quod hic Psal. vocat superbos quibus humiliatio poenitentiae non proficit vt humiliantur.

2141

2143

2144

Coagulatum est sicut lac cor eorum: ego vero legem tuam meditatus sum.

Hic ostendit sextum: scilicet quod vera patientia malitia aliorum non approbat. Cum enim peccatum principalis sit in actu interioris voluntatis quam in exterioris: consequens est vt qui alterius malitiam approbat, eadem & ipse reprobus efficiatur. Et hinc est quod sancti martyres ne malitiam tyrannorum approbaret, patienter omnia tormenta tolerabant. Nam quanto plus persecutores in malo indurabantur, tanto plus martyres legem Dei meditabantur. Et hoc est quod ait Psal. *Coagulatum est sicut lac* &c. Et nota quod coagulatio lactis, id est quod coactio vel lactis consolidatio: quae quandoque sonat in bono, quandoque in malo. In bono, sicut dicitur Psal. 67, *Mors coagulatus* &c. Ibi enim significat scripturam planam & leuem data simplicibus, vide ibi, ver. 1063. Quandoque vero

coagulatio in malo accipitur, vt hic significat enim mentis obstinationem. Lac enim in sua natura purum est, dulce & tractabile: sed per coagulum acescit & induratur. Sic est de corde superbiorum. Vnde hic ait Ambrosius, *Subtile cor sanctorum est: sed coagulatum cor superbiorum*. Vt enim lac natura sui purus, speciosus ac sincerus est: sed corruptione coalescit: sic mentis & cordis humani natura pura, sincera & perspicua est priusquam vitiorum admixtione coalescat. Coagulatum enim lacte fit quedam coactio, nec suauitate habes eadem, nec gratiam. Sic & homines, qui ante suauitate gratiae & suauitate verborum lactis specie preferbant, nulla inuidia corrupta: hi si ceperint inuidere, coagulatur in vicium cor eorum: & fit de suauitate amicitiae amaritudo maleuolentiae, & insuauis quidam horror inuidiae. Ergo coagulatum est cor per superbiam, per inuidiam, quae lenitate naturae fluere beneuolentiae, malitiae coactione viciat. Iniquorum ergo cor coagulatur. Iustus autem humiliatur, legis precepta meditatio: qui habet humilitatis magisterium. Sic ergo per cor coagulatum sicut lac, intellige eorum a teneritudine humilitatis ad duriciam obstinationis mutatum. cui opponi debet meditatio legis diuinae: vt hic ait Aug. *Coagulatum est sicut lac cor eorum*. Quorum eorum, nisi superbiorum: Obduratum autem per hoc cor eorum vult intelligi. Sed vide qualiter se opponat duritiae cordis eorum: Ego vero (inquit) legem tuam meditatus sum. Superbis enim Deus resistit vt obduratur: humilibus autem dat gratiam, vt diligat obedientiam, & recipiat excellentiam. Meditatione quippe legis huius uoluntaria seruatur humilitas: vt poenalis humilitas euadatur. Et nota quod lac in scriptura multa significat. Primum gratiae nouitatem. Iob 10, *Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti*? Quod expones Greg. dicit, *Mes etenim nostra cum per sancti spiritus gratiam ab usu vetusta coeuerationis abstractur, sicut lac mulgetur: quia in quadam coagulationis noua teneritudine & subtilitate formatur: sicut caseus coagulatur: quia in constipatione pinguescentis cogitationis astringitur, vt nequaquam iam per desideria diffusetur: sed in vno amore se colligens ad solidam reformationem surgat*. Secundum significat mentis castitatem. Thr. 4, *Nazarai eius nitidiores lacte, candidiores niue*. Tertio significat doctrinae facilitatem. 1. Cor. 3, *Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam*. Et 1. Petr. 2, *Sicut modum geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite*.

Lac coagulatum significat obstinationem superbiorum.

Iacob. 4.

Lac multa significat.

Gregor. 9. mor. 37.

2144

Humiliatio & aduersitas proficiunt. Luc. 21.

Math. 5.

Bonum mihi quia humiliasti me: vt discam iustificationes tuas.

Hic ostendit septimum: scilicet quod vera patientia merita multiplicat. Status enim meritorius & gratiae facit animas nostras a diabolo liberat. Sed quid hoc facit, nisi vera patientia quae possessionem animarum de manu diaboli eripiens nobis ipsis ipsam concedit? Christo dicente, In patientia vestra possidebitis animas vestras. Et ideo consequens est, quod patientia merita auget. Et hoc est quod dicit Christus, *Beati qui persecutionem patienter propter iustitiam* &c. Et hoc est quod Psal. consideras ex humilitate poenarum & miseriarum virtute patientie se in meritis profectisse, Deo dicit, *Bonum mihi quia humiliasti me*. Aduersitas enim & humiliatio multum proficit, si per patientiam toleretur. Sic & prospera frequentius nocent. Quoniam per humiliationem aduersitatum & miseriarum

peccata vitantur, aperiuntur oculi mentis & infirmitas virtutes: ut merito sic humiliatus clamet, dicens, Bonum mihi quia humiliasti me. Quod ostendens Gregor. ait, Electus quisque ut aeterna supplicia evadat, & ut ad perennem gloria pauper ascendat, debet assidue flagellis hic humiliari: quatenus in iudicio valeat purgatus inveniri. Ipso namque infirmitatis nostrae pondere deorsum quotidie ducimur, nisi mira manu artificis per subvenientia flagella releuemur. Vnde bene dicitur, Beatus vir qui cortigitur a domino. Plerumque enim culpas non solum imminentes minime vitamus: verum etiam nec commissa agnoscimus. Et peccatoris mens tantum altius tenebescit, quantum nec damnum suae cecitatis intelligit. Vnde fit plerumque divini muneris largitate ut culpam poena sequatur: & flagella oculos delinquentis aperiant, quos inter vicia securitas caecabat. Torpens quippe animus percussione tangitur, ut excitetur: quatenus qui statum suae rectitudinis securus perdidit: afflictus consideret quod nocet. Hic namque ipsa asperitas humiliationis origo sit luminis. Vnde per Paulum dicitur, Omne quod arguitur a lumine manifestatur: argumentum ergo salutis est vis doloris. Hinc est quod Salomon ait, Curatio cessare facit peccata maxima. Hinc Paulus ait, Omnis autem disciplina in praesenti quidem non videtur esse gaudij, sed maioris postea autem fructum pacatissimi exercitatis per eam reddit iusticiae. Et subdit Gregor. Quamvis ergo convenite simul nequeant dolor & beatitudo, recte tamen nunc dicitur, Beatus homo qui corrigitur a domino: quia per hoc quod peccator dolore humiliationis premitur, quandoque ad beatitudinem, quae sine interuentu est doloris, eruditur. Quid ergo si tanta humilitate humiliationis considerata Deo dicat Psalm. Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas: Quasi dicat, Humiliatio poenarum mihi prouenit ad utilitatem: quia per illam addisco iustitiam tuam & serua. Vnde Ambrosi. hic istum exponens versum dicit, Bonum mihi quod humiliasti me. Hoc aperiens Apostolus dicit, Placeo mihi in infirmitatibus meis, in iniuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis. Cum enim complaceat in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit iniuria: discere iustificationes Dei & meruit & impleuit. Dicit ergo hic humiliasti me: hoc est diuersis tentationibus & incommodis exercuisti. Quasi dicat, Prosum mihi quod afflictus sum ut discerem iustitias tuas. Ergo qui humiliatur, non deiciat animum, nec frangat: sed magis humiliando proficiat, ut superbium humilitate sua mitiget: insolentes morum seueritate confundat: contumeliosos patientia sua frangat: auaros nonnunquam aequanimitate dispendij a iurgij intentione deducat. Sic enim dicitur, Iustificata est sapientia a filiis hominum: dum scilicet Christus se offert supplicio, dat iniuriis, non subducit opprobriis, nec a confusione spurcorum auertit faciem suam. Et ideo omnes patientia sua instruxit, & liuore sanauit. Quid est igitur, Bonum mihi quia humiliasti me: nisi vile est mihi quod poenam mihi illatam mihi vertisti in eruditionem? Sic enim dicitur Threnorum tertio, Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.

Bonum mihi lex oris tui, super milia auri & argenti.

Hic ostendit octauum: scilicet quod vera patientia praemia communicat: dicente Christo, Lucae 21, In patientia vestra possidebitis animas vestras: quia non coronatur nisi qui legitime certauerit. Sed nullus in bello spirituali sine patientia legitime certat. Si ergo certando coronamur, & solum patientia certamus: consequens est ut per patientiam perueniamus ad palmam. Propter quod dicit Apokolos, Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen &c. Haec autem corona omnia temporalia bona superat. Et hoc considerans Psal. dicit, Bonum mihi lex oris tui super milia &c. Per legem enim oris Dei patientiam intellige: quia hoc docuit habere: dicens, In patientia vestra &c. Hanc nobis exhibet continuè ad Rom. 2, Patientia Dei ad poenitentiam te expectat: & hac opere & exemplo in sua passione ostendit: qui cum male tractaretur, non aperuit os suum. De hac ergo lege patientiae ait, Bonum mihi lex oris tui &c. Vel per legem oris Dei accipe legem euangelicam: quia illam Christus verus Deus non per ora aliorum, ut legem antiquam: sed ore suo proprio docuit & praedicauit: ut dicitur Matth. 5, quia cum Christus sedisset in monte, accesserunt ad eum discipuli eius: & aperiens os suum docebat eos dicens &c. Ita autem lex tota est humiliationis in praesenti, quae in patientia fundatur. Haec enim docet fugere diuitias, & sequi paupertatem: dicens, Beati pauperes &c. Haec docet receptis iniuriis, malum non reddere, sed ferre patienter: dicens, Beati mites. Haec docet peccata plangere, & delectationes declinare vitae praesentis: dicens, Beati qui lugent. Haec docet persecutiones patienter portare: dicens, Beati qui persecutionem patiuntur &c. Ex quibus patet quod tota lex oris Dei est humiliari & in humilitate habere patientiam. Quis ergo potest dicere Bonum mihi lex oris tui: &c. Certè non nisi ille qui plus hic amat humiliari & corrigi, quam temporalibus ditari diuitiis & attolli prosperitatibus mundi: qui magis sibi vilem legem Christi cognoscit, quam diuitias mundi. Et certè tales sunt pauci: qui nullo pro paruo lucro temporali lex Christi abnegatur. Vnde Ambrosius istum passum exponens ait, Bonum mihi lex oris tui &c. Non quicunque hoc dicere potest: immò rarus hoc dicit. Id est qui legem Dei auro & argento praefert. Qui potest propter legem Dei omnia relinquere. Sed nec Christus hunc reperit, nisi de his quos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dicit, & probauit affectu, quia plus legem oris Dei quam aurum habuit. Ideo ait, Aurum & argentum non est mihi. Non auarus hoc dicit, qui defosso auro incumbit. Non pecuniosus, qui quotidiana emolumenta sollicito rimatur affectu: qui opes quotidie aggregat: qui hereditatis defessas exerceat exubias. Sed hoc proptium erat Apostolorum, qui Christo dicebant, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Hanc legem omnibus diuitiis meliorem Sapiens nouit: de ipsa (Sapient. 7.) dicens, Praeposui illam regnis & sedibus: & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius: nec comparauit illi lapidem preciosum. Quoniam omne aurum in comparatione illius, arena exigua est: & tanquam lutum aestimabitur argentum in conspectu illius. Quid est ergo dicere Deo, Bonum mihi lex oris tui, nisi amplius in me charitas legem Dei diligit quam diligit cupiditas milia auri & argenti.

Manus tuae fecerunt me, & plasmauerunt me: da mihi intellectum vt discam mandata tua.

Hic incipit decimus octonarius. Cui pro titulo praemittitur decima littera alphabeti Haebraeorum: quae est Iod. Quae littera merito huic octonario praemittitur. Nam Iod interpretatur Confessio vel Desolatio: quae inuicem pulchre conueniunt: quia desolatio confessionem inducit. Vt enim hic dicit Amb. & experientia docet, desolati citius confitentur. Magis enim secundis rebus animus extolli solet: cum autem urgetur aduersis, tunc diuinum implorat auxilium. Nam & in his quae humana sunt, hunc usum esse cognoscimus, ut cui succedunt prospera, animus elatior sit: cui autem mundi huius infesta sunt, & potentia alicuius aduersa: tunc confugit, tunc opem quaerit: vel rogando superioris miriget potestatem: vel se viribus armet adiunctis: ne quasi inferior potentioris viribus superetur. Ad propositum ergo: iste propheta in spiritu videns desolationem futuram populi Israel per captiuitatem regis Babyloniae: in persona dicti populi domino confitetur, ut ab ipso impleret auxilium in isto octonario. Qui in octo partes diuiditur, secundum quod in persona populi octo Deo confitetur. Primo confitetur Dei bonitatem in hominis creatione: in principio: secundò Dei dignitatem per hominis venerationem: ibi, Qui timent: tertio Dei aequitatem in delictorum correctione: ibi, Cognoui dominum: quarto Dei caritatem in bonorum consolatione: ibi, Fiat misericordia: quinto Dei pietatem in peccatorum remissione: ibi, Veniat: sexto Dei veritatem in obstinatorum damnatione: ibi, Confundantur: septimo Dei largitatem in gentium conversione: ibi, Conuertantur: octauò Dei bonitatem in iustorum conseruatione: ibi, Fiat cor. Confitendo enim Deo confessione laudis: id est gratias agendo, omnia praedicta a Deo postulat. Quamvis ergo ad primum, confitatur Dei bonitatem ex hominis creatione, dicens, Manus tuae fecerunt me. Sed occurrit dubium: cum prima creatione hominis non dicatur quod Deus hominem manibus fecerit: cur eius creationem Plasmaturae commemorans manus Dei apponit, dicens, Manus tuae fecerunt me? &c. Hanc quaestionem hic mouet Aug. & soluit, dicens, Quando Deus hominem fecit ex puluere, & animauit flatu: non ibi commemoratum est quod manibus fecerit. Cur ergo quibusdam visum est, verbo Deum fecisse cetera: hominem verò, velut aliquod praecipuum, fecisse manibus suis? Respondet, Manus Dei sunt potestas Dei. Si autem pluralis numerus mouet, quia non est dictum Manus tua, sed Manus tuae: accipiant manus Dei virtutem & sapientiam Dei. quod vtrumque vnus dicitur est Christus. Aut accipiant manus Dei filium & spiritum sanctum: quia & spiritus sanctus cooperator est patris & filij. Sed quare dixit, Fecerunt & plasmauerunt. Ad hoc dixerunt aliqui, quod ista duo verba, scilicet fecerunt & plasmauerunt, sic sunt distinguenda: vt animam Deum fecisse, sed corpus plasmasset dicerent. Sed ad hoc dicit Aug. quod Deus corpus fecit & plasmavit: similiter & spiritum. Sed nota, quod quado vtrumque hoc verbum de homine in vno loco ponitur: tunc non incongrue distribuitur singulis: vt anima facta, corpus autem plasmatum intelligatur. Sed opposito modo distribuit illa verba Greg. ponens animam plasmata,

sed corpus factum: licet vtrumque de vtroque dici possit. Vnde exponens verba Iob 10, dicens, Manus tuae plasmauerunt me & fecerunt me totum in circuitu: sic dicit, Qui enim plasmatur se & factum totum in circuitu a Deo asserit, tenebrarum genti, nec in spiritu suo, nec in carne aliquid dereliquit. Na plasmatum se propter internam imaginem retulit: factum verò totum in circuitu, in eo quod ex carnis constat indumento memorauit. Ex istis autem verbis magna hominis demonstratur dignitas. Vnde ibidem subdit Greg. dicens, Notandum autem est hoc, quod se plasmatum manibus asserit: quia misericordiae iudicis dignitatem suae conditionis opponit. Quamuis enim per coaeternum patri verbum cuncta creata sint: in ipsa tamen creationis relatione ostenditur quantum cunctis animantibus, quantum rebus vel caelestibus, sed tamē insensibilibus, homo praefertur. Cuncta quippe dixit, & facta sunt. Cum vero facere hominem decreuit: hoc quod reuerentur plandum est: praemisit dicens, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Neque enim de eo sicut de rebus ceteris scriptum est, Fiat, & factum est: neque vt aquae volatilia, sic terra hominem protulit: sed priusquam fieret, faciamus dicitur: vt videlicet quia rationalis creatio codebatur, quasi eum consilio facta videretur: quasi per studiū de terra plasmatur, & inspiratione conditoris in virtute spiritus vitalis erigitur: vt scilicet non per iussionis vocem, sed per dignitate operationis existeret, quae ad conditoris imaginem per manus conditoris fiebat. Hanc autē hominis dignitatem ex sua creatione clarius hic exponens Amb. dicit, Manus tuae fecerunt me &c. Magna comendationis vsus exordio est: vt opus Dei se esse diceret, quo facilius circa operis sui gratia fauor inclinaretur auctoris. Grandis etiā prerogatiua est in rebus humanis: vt aliquis operibus & beneficiis faueat suis, ne meritū spectet alienū: sed in suae gratiae munus interdum ne videatur abrogare quod ipse donauit. Itaque, etsi de luto nostri corporis substantia est, carnem induamur, corpus ossibus intextatur & nervis: tamen quod sumus preciosissimū opus Dei nemo dubitauerit. Na est fabricam ipsam humani corporis quis considerare voluerit: nil poterit in terra preciosius iudicare. Est enim homo statu celsus, vultu decorus, celare gratus, non ceterorum more curuatus animantiu: sed ipso naturae iure sublimis, qui caelum libero spectet obrutu: nulla captiuae seruitute ceruicis depressus in terram: sed tanquam propriae conscientiae libertatis & locuples sui testis auctoris. Verū tamen in ceteris animantibus membrorum forma laudatur: in quibus praeter gratia corporis nihil est aliud quod requiratur. Homo in eo est pulchrior quod non videtur: non in corpore quod videtur: in se habens aeternitatis gratiam & praesentium venustate. Quae enim videntur, temporalia sunt: quae non videtur, aeterna. In hoc terrestri hospitio indutus habitatione caelesti: cui simul coipat & in terris videri & Deo iugi, Magnū sane munus, si seipsum cognoscat, & quadam forma iustitiae mundo magis quam sibi nasci. Vnde Salomō ait, Grādis homo & preciosus vir misericors. Virū autē fidelē opus est inuenire. Et verè magnū est, qui diuini operis est interpres imitator Dei. Homo enim est qui potuit dicere, Imitatores mei estote: sicut & ego Christi. Terrā excolit, mari tanquam possessione vtitur, caeli ornata gratas miratur. Assertor euangerat rerū naturae: nisi qui ea vteretur, diuina quidē esset adiectus.

Homini dignitas ex modo creationis apparet.

Gen. 1.

Corporis humani dignitas.

Proo. 10.

1. Cor. 11.

Dei ne postquam fecit Deus cœlum & terram, manna postquam omnia reptilia, volatilia, animantia, postea hominem fecit, quem animantibus viuētibz antefecit. De quo non immeritò cœlestis sententia refulauit. Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram. Cœtera dixit, & facta sunt: mādauit, & creata sunt. Vt homo fiat specialis, quiddā Dei accedit ornatus: & tanquam laborātis Dei in huius munere creaturæ significatur operatio. Deus quidem expertis laboris est: sed tamē scripturæ verba, quid aliud nisi studiosam Dei operationē ostēdunt? Ergo si Deus maiore quodā te studio creauit: cur ipse tui studiū derelinquit? Si Deus in te laborauit qui laborare non nouit: cur ipse fugitās sis laboris? *Manu tua (inquit) fecerunt me & plasmauerunt me.* Clamat ad dominū propheta: *Opera manū tuarum ne despicias.* Te autorem conuenio: te teneo conditorē: præsidia aliena non quero in adiumentū. Accingere, qui accinctus es, vt creares. Die ipse Psalmista quid senseris: cur dixeris, *Manu tua fecerunt me.* Et inferius dixisti, *Opera manū tuarū ne despicias.* Hoc est dicere: Bestias non fecerūt manus tuæ: sed dixisti, *Producant aquæ reptilia animarū viuentiū.* Et produxit terra te iubente secundum genus quadrupedia & reptilia & bestias terræ. Me autem fecisti: me tuis manibus figurasti. hoc est: non figurasti bestias manibus tuis, non reptilia, nō volatilia: me autem fecerunt manus tuæ & plasmauerunt me. Nosce ergo te ipsum homo, cognosce te anima: quia nō de luto, non de terra es: quia sufflauit in te Deus & fecit animā viuēte. Opus es magnificum Dei generatione inspiratum. Secularia te & mūdania nō tenent. Ad illum tota inctōne festina, ex cuius inspiratione consistis &c. Postquam ergo Psalmista cōfessus est Dei bonitatem in hominis creatione: consequēter petit interioris hominis illuminationē, dicēs: *Da mihi intellectū, vt discā mādata tua.* Sed forte dices: Psalmista iā confessus fuerat se manibus Dei factū hominē: cœteras creaturas nō rationales per imaginem Dei excellētē, quæ sine intellectu nō existit: & sic factus fuerat habens intellectū. quomodo ergo nūc petit sibi dari quoddā iam acceperat? Ad hoc respōdeo, quod aliud est intellectus hominis essentialis ipsi homini, scilicet potentia intellectiua: & aliud actus eius; qui est intelligere: qui etiam actus intellectus vocatur: sicut & actus volūtatis dicitur volūtas. Et iste actus augetur, scēdum quod intellectus ad intelligendū a Deo magis eleuatur. Et istum intellectū sibi dari petit: vt scilicet actus intelligendi in ipso sit magis eleuatus. Vnde Ambrosius hic ait, *Da mihi intellectū, ait Psalm.* Intellectū petit, vt ipse seipsum nouerit, & naturæ suæ possit scire rationem. At illi qui de rerum naturā disputant, cœli seruantur plagas: si seipsum scire non possunt, putant intellectiua sine Dei dono posse concedi. Nos autem humiliter debemus assumere, ne extollamur: si forte vnā aliquā de scripturis parabolā cogitauerimus: aut quia in terdū secūdū literā, planē legimus: si forte icēdū literā aliquid intellexerimus: doctrinā nobis assumamus sciētia. Vnde & propheta hic Psal. qui iam acceperat spiritūs sanctū: scies quia nisi a Deo acceperit gratiā, intelligere se eius mandata non possit: ideo vt ipsa intelligat humiliter postulat, dicēs, *Da mihi intellectū vt discam mādata tua.* Et aduerte quod perfecte intelligere mādata Dei, nō est cuiuscunq; sed solū sapientis: sapientis autem solum ille est, qui bonum quod intelligit facit. Vnde hic ait

A Amb. Ait in euāgelio dominus, Omnis qui audierit verba mea hæc, & fecerit ea, assimilabitur viro sapiētī. Non ergo qui audit tantūmodo similis erit sapiētī: sed qui facit quæ audit. Ergo nec factū sine auditu, nec auditio sine factō potest esse sapientis: sed qui audit & facit. Audiamus igitur vt intelligamus: intelligam⁹ vt faciam⁹: vt intellexisse nos quod audiamus cōprobemus. Aug. autem hunc locū sic exponit, dicēs, *Da mihi intellectū vt discā &c.* Et si hominibus intellectus est per naturā quo discernitur homo à pecore: tamē peccādō deformat⁹ est, & quod tūc renouatur. propter quod Apostolus ait, *Renouamini spiritu mētīs vestræ.* Dari ergo intellectum sibi petit, vt magis seruentur oculi mentis: quod fit per fidem, quæ corda mundantur, quia licet nemo possit credere in Deum nisi aliquid intelligat: tūc si des sit ex auditu: tamē fides sanatur vt ampliora intelligat. Alia enim sunt, quæ nisi intelligamus, non credimus: alia quæ nisi credimus, nō intelligimus. Ideo subdit Psalmista, *vt discā: Quasi dicat, Ad hoc da mihi intellectū, vt discā mādata tua.* Si nō possum diuinitatem videre, saltē mādata discam. Vide quā altē intelligēda sint mādata: ad quæ petit iste intellectum, dicēs, *vt discā mādata tua:* qui iam custodiuit ea: cuius non omnimodo iste expertis est, dū a Deo petit. Ipse enim solus dat intellectum: & si aliquando ministrat angelus, vt Danieli angelus qui dixit, *Veni intellectum tibi dare: Deus tamen per seipsum qui lux est, illuminat piās mentes: et sic quando uisit angeli ministerio.* Ita enim dicitur dicitur dare lumen domui, cum fenestram facit: cum tamen domum sua luce non penetrat & illustringit: sed solus Deus, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem.

Qui timent te, videbunt me & lætabuntur, quia in verbo tuo super speraui.

Hic confitetur secundum: scilicet Dei dignitatem per hominis venerationem. Qui enim veneratur iustū, Deum veneratur: cuius imago est iustus, sicut qui iustum spernit, Deum spernit. In hoc ergo quod timentes Deum iustum venerantur, Dei demonstratur dignitas quæ veneratur in iustis. Et hoc notans Psalmista ait, *Qui timent te, videbunt me & lætabuntur &c.* Magna virtus est in visu etiam corporali: quanto magis in oculis spiritualibus, quibus iustus videtur à iustis. Vnde hic ait Ambrosius, *Qui timent te, videbunt &c.* Fortasse aliquibus videtur esse contrarium, quod iustus dicit, *Qui timent te &c.* Multis enim iustus grauis est cum videtur. Denique in euāgelio plerique dominum videre non poterant: sicut Geraseni rogabant eum, vt abiret de regionibus eorum: Alij ei transire denegabā quando volebat transire per eos. Vnde puo quod sicut illic Iudæicæ forma impietatis exprimitur: ita hic ecclēsiæ gratia reuelatur. prophetauit enim Psalmista totum orbem implendum esse timore diuino. Et ideo quasi timentes Deum, sancto-rum dicit congregatione lætari. Qui enim videt iustum & gaudet, etiam ipse vult esse iustus. Pulchrum est enim quod in aliis delectatur, quod vult ipse in se seruare si posset. Est enim inicitum bonis, vt calum pudicus, prudentem sapiens, affectu pio diligit, misericors liberalem: & virtutes tuas in aliis amat. Plerisque enim iusti aspe-

aspectus admonitio correctionis est: perfectioribus verò lætitia est. Quam pulchrum igitur, si videris & profis. Nam sicut est tanta vis in naturalibus, vt animal visum proficit iēteticis. Ipsi enim oculorum radij virtutem quandam videntur infundere his qui fideliter iustum videre desiderant. Sed quemadmodum iustus lætificat cor innocentium cum videtur: ita improbi iustorum cognitione torquentur: quia vel tacitis iustorum monibus arguuntur. Torquet castitas incontinentem, auaritiā liberalitas, impietatem fides. De hoc quoque parit in animantibus mutum exemplum. Nam sicut prodesse dicitur mutum animal cum videtur: ita obesse percipimus lupum, si aliquem vidēdum præuenierit. Vocem enim feruntur amittere, quos prius lupus viderit. Basiliscus quoque si quodcumque viderit prior animal, fertur occidere. Ipse quoque serpens mori dicitur, si fuerit hominis præuentus aspectu. Ergo si tanta virtus est in oculis serpentis vel hominis, vt si alter alterum prior viderit, possit occidere: non erit virtus in oculis iusti, qui repletus est virtutis gratia? cum præsertim totum operetur fides: vt & illa quæ simbram domini terigit sanatur, & ille cui intēdit dominus Iesus, statim ex eius oculis gratiam sanitatis hauriret. Sed qui videt iustum, debet scire quid videat. Non illum videlicet in corpore, non in vestimento, non in patrimonio, non in vultu: sed intus videt. Non (inquam) illum videt, nisi eius viderit virtutem, nisi eius sermonē intenderit, nisi sensus eius potuerit comprehendere, sapientiam de tactu eius assumere. Tunc igitur lætabitur cum ista prospexerit, cum ista cognouerit. Et subdit Ambrosius. Ita & nos scubi iustum audimus, festinamus videre: sicut illa mulier quæ cū audiuit discumbere in domo Pharisæi dominū lesū, statim ingressa est, & pedes eius perfudit vnguento. Sic & nos vbi iustus sederit, scubi accumbat, festinamus videre eum: preciosum est videre virum iustū. Dicit ergo Christus, dicit vir iustus, *Qui timent te, videbunt me & lætabuntur.* Et aduerte, quod de presenti dicit, *Qui timent te:* de futuro autem dicit, *videbunt me & lætabuntur.* Quod ideo sic dixit secundum Augustinum, quia in presenti timor est: quando ueratio est vita hominis super terram. Iocunditas autem quam voluit hic intelligi tūc erit, quando sulgebunt iusti in regno patris eorum sicut sol. Hinc etenim in alio Psalm. dicitur, *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te.* Nunc ergo quando timent, nō dum vident: sed videbunt & lætabuntur. Vnde & ibi subiungitur, *Perfecisti autem sperantibus in te.* Sequitur, *Qui in verbo super speraui.* Hoc est dicere, secundum Ambrosium. Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me aspexerunt: vbi spem assumpsisti de verbis tuis, vbi verba tua perreperi. Et dicit, *Super speraui.* Quia enim potēs est Deus facere supra quā intelligimus: & petimus: parum videtur ea tantum sperare que intelligimus & petimus: sed etiam superasid est ampliora sperare debemus.

Cognoui domine quia æquitas iudicia tua: & in veritate tua humiliasti me.

Hic confitetur tertium: scilicet Dei æquitatem in delictorum correctione. Deus enim cū sit summā iustitia, peccata impunita dimittere nō potest. Cum ergo aliquis electorū deficit, hic ipsum cor-

rigendo & castigando punit. Quod notans Psalmista in persona omnium electorum dicit, *Cognoui domine quia æquitas &c.* Quomodo enim iniusta possunt esse diuina iudicia quorum omnium causa est diuina voluntas; quæ nec fallere nec falli potest? Si quando ergo aduersis humiliamur & percutimur, & si causam ignoremus: tamen cognoscamus quia iudicia Dei super nos sunt iusta. Et tunc humiliamur in veritate: quia virtutem tenebimus humilitatis. Vnde hic Ambrosius dicit, *Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua.* Qui potest intelligere quomodo omnia iudicia Dei fiant, dicat cum Psalm. *Cognoui domine &c.* quia omnia iudicio Dei fiunt: vt argum corpus quis habeat, vt salubre, vt diues, vt pauper sit, vt moriatur iuuenis vel senex. Si quis intendat diuinis scripturis, hæc omnia intelligit Dei iudicio fieri: nihil enim præter Dei scientiam sit. Exemplū querimus: non est absconditum. Siquidem Iob nūquam amisisset proprias facultates, nisi à Deo fuisset traditus aduersarij potestati. Dedit enim dominus potestatem diabolo in facultates eius: vt tentaret qualem amisso patrimonio haberet affectum. Dedit in filios, dedit in corpus eius, vt ostenderet si dolore defunctorum filiorum aut cruciatu corporis à constantia mentis anima deficeret. Dominus quidem nouerat fortem: sed in illo docere nos voluit, vt eius imitatores esse possemus. Denique & Abraham sic tentauit, quando filium senis sibi petit immolari. Sciebat utique Deus mētē Abrahæ, sed sciens tentat dominus. Vnde in euāgelio dicitur, *Hoc autem dicebat, tētans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus.* Quod ergo iustus est, quod iusta sint Dei iudicia credit. Iusta enim iudicia Dei sunt: quia per labores & tribulationes ad cœlestē præmiū peruenitur. Sicut enim certantibus athletis corona hominū iudicio iusto: ita legitime certantibus Christianis, diuino iudicio decernitur palma. Vita ergo nostra examinatur igne, sicut splendor argenti: vt virtus certaminibus approberetur. Trāsumus (inquit) per ignē & aquam: & eduxisti nos in refrigerium. Si autem intellectu deficientes, intelligere non possumus iudiciorum Dei æquitatem: saltem in illis humiliari debemus: vt illa semper esse iusta credamus. Exempla in multis ponit Gregor. ostendens iudicia Dei nobis occulta: sed tamen fide iusta esse credenda. Vnde ait, *Quis diuina discernat iudicia? Multos enim videmus quotidie, quia iustitia respicient: & tamen ante finem suum nequitig obcuritate tenebrantur.* Et multos cernimus peccatorum tenebris obuolatos: & inde iuxta vitæ suæ terminum repente reddi luci iustitiæ. Multos nouimus, semel inuentam viam iustitiæ: illibatæ usque ad obitum tenuisse: & plerisque conspeximus usque ad exitum, cœpta semel criminali sine cessatione cumulasse &c. vide ibi. Ista ergo debemus credere iusta, vt per credulitatem fidei perueniamus ad cognitionem veritatis. In omnibus ergo tam secundis quā aduersis consistere, laudā & crede iusta esse diuina iudicia. Vnde hic ait Ambrosius. Hic Psalmista dicens, *Cognoui domine quia æquitas iudicia tua:* laudandus est, quia cum ista cognosceret, humiliabatur: vt humilitate sua vel prosperorum excluderet tentamenta: vel aduersorum subiret constantiam æquanimitate tolerantia. Non ergo magnopere laudabilis esset propheta, si laudaret iudicia Dei vsus assuetudine secundorum. Quiddam magnum facimus, si quando in secundis laudamus, Deum laudamus: si quando nullis vexamur iniuriis:

Intellectus dicitur vt homo cognoscit seipsum.

Facere debet me homo que intelligimus.

Intellectus dicitur vt homo cognoscit seipsum.

Intellectus dicitur vt homo cognoscit seipsum.

Genes. 22.

Leuit. 16.

Psal. 65.

Gregor. 29.

Iudicia Dei omnia sunt laudanda.

In aduersis maxime iudicia Dei laudare debemus.

iniquum illud est magnificum, si subiectus iniuriis & contumeliis, iudiciu Dei laudas: si vexatus aegritudine, iudicia Dei praedices: si te inopia no reuo-

1149 Fiat misericordia tua vt consoletur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.

Hic cofitetur quartum: scilicet Dei charitatem in bonorum consolatione. Cum enim affligimur, cum premimur aduersis: tunc amplius misericordia Dei nos consoletur spe praemiorum. Vnde 2. Cor. 1. Benedictus Deus pater totius consolationis, qui consoletur nos in omni tribulatione nostra. Et vide perfectionem Psalmistae in ista postulatione. Nam ipse in laboribus & aduersis positus & humiliatus, non quaerit vt illa tollantur: sicut fecit Apostolus humiliatus stimulo carnis, quem tribus vicibus amoueri rogauit. Iste autem non quaerit vt ab aduersis liberetur: sed solum quaerit Dei misericordiam: quae in illis sic consoletur, vt in certamine possit constanter perseverare, sciens quod cum augetur certamina, etiam amplior corona debetur. Vnde istum textum hic Ambrosius exponit, dicens, Magna est misericordia Dei, quae non solum remissionem tribuit peccatorum: sed etiam certantibus adhibet consolationem: ne suscepti certaminis passionibus in belli certamine derelinquant. Non ergo Psal. hic misericordiam quaerit, quasi is qui victus cedit, aut vt veniat peccatorum misericordiam implorat: sed misericordiam petit, vt Dei miseratione succinctus, maiora viribus tanto munere fultus expediat, egregiam & singularem expectat virtutem. Alius enim humiliatus quumms posceret vt circa eum tentamenta desinerent: & sedare aduersa dominus dignaretur: ne tribulationum in eum procella saeuiret. Iste autem Psalmista tanquam athleta fortis, qui exerceri & vrgeri animam suam tribulationibus noscit, non tristitia demouere, no impugnantia declinare desiderat. non illud omne desinere, quod impugnantiam laboris & fatigationis afferret, exposcit: sed magis madata laboris sui aduersus tentationum procellas dari sibi verba consolationis exposcit: vt possit forti mente quae ingruunt tolerare: ne aliqua aesthetiae perturbatione lassetur. Quid autem est ista consolatio quae pugnantibus datur, nisi quia tunc fide peccata purgantur, spe praemia praestolantur, charitate animus fortificatur: Sed tamen nota quod non omnis passio diuinam consolationem meretur: sed quae pro Christo est passio, haec Christi consolationem meretur. Pulchre autem, secundum Ambrosium, addidit, Secundum eloquium tuum seruo tuo, id est secundum promissionem tuam. Ipse enim pro nomine suo praeciantibus auxilium pollicetur, dicens, Cum ergo tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquamini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ergo ne impares simus certamini, diuinum semper oremus auxilium, vt nobis tribuat consolationem. Si enim habemus qui nos exhortetur, non facile cedimus.

Misericordia Dei magna.

Patientia in aduersis debet populari.

Matth. 10.

Veniant mihi miserationes tuae, & viam: quia lex tua meditatio mea est.

Hic confitetur quintum: scilicet Dei pietatem in peccatorum remissione. Solum enim diuinis miserationibus nostra peccata delentur. Quod attendens Psalmista, dicit Deo, Psal. 50, Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Misericordia enim differt a misericordia: quia misericordia dicit habitum interiore animi misericordiae: sed misericordia dicit actum exteriorem a misericordia elicitem. Et sic multoties homo habet misericordiam sine miseratione. Sed misericordia proprie, quia procedit ab habitu, non est sine misericordia. Petit ergo Psalmista miserationes: scilicet vt per actum misericordiae sibi peccata remittantur, quod spirituali vita possit viuere. Qui enim est in peccato, mortuus est. Ezechiel 18, Anima quae peccauerit, ipsa morietur. Potest autem hoc dupliciter intelligi. Primo de peccatis praexistentibus vt remittantur: quibus remissis spiritualiter viuat. Vel de peccatis possibilibus & futuris, quae Psalmista timebat, ne Deum offendens moreretur. Et tunc petit miserationes Dei, quibus a peccatis praeseruetur, vt in vita gratiae perseueret. Et tunc est sensus, Veniant mihi miserationes tuae: me scilicet a peccatis praeseruantem: & tunc viam, scilicet perseuerantem. Et quare hoc quaerit, subdit, Quia lex tua meditatio mea est: quasi dicat, Voluntas mea est legem tuam obseruare: quod non possum sine miserationibus tuis me a peccatis praeseruantibus. Meditatio enim legis est custodire mandata. Vel aliter: vt hic per ly viuere absolute positum intelligatur solum vita gloriae: quae non meritis nostris, sed sola gratia acquiritur. vt sit sensus: Tunc viam, scilicet vera vitam gloriae, si veniant mihi miserationes tuae, quibus illa acquiritur: & non meritis nostris. Vnde quando in scriptura ponitur vita absolute, significatur vita aeterna proprie, quae sola vera dicitur vita: vt hic ostendit Augustinus, dicens, Veniant mihi miserationes tuae, & viam. Tunc enim vere viuam, quando nihil potero timere ne moriar. Ipsa enim & sine vilo additamento dicitur vita: nec intelligitur nisi aeterna & beata: tanquam sola dicenda sit vita. In cuius comparatione ista quam ducimus, mors sit potius appellanda quam vita: quale illud est in euangelio, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Numquid aeternam addidit vel beatam? Itē de resurrectione carnis cum loqueretur, Qui bona fecerunt inquit ibunt in resurrectione vitae: neque hic ait, aeternae suae beatitatis. Sic & hic, Veniant inquit mihi miserationes tuae, & viam: neque hic ait, in aeternam viuam: quasi illud non sit viuere: quam sine vilo sine, sine vlla miseria viuere. Et ad istum etiam intellectum hic ait Ambrosius. Quod autem Psal. hic poscit vt viuam, frequenter ostendimus huius corporis vitam vere vitae gratiam non habere: sed illam vitam veram fore: cuius bona vnusquisque sanctorum credit se videre in terra viuendum. Quod credimus nos visuros, no presens vtiq, sed futurum est. Sed vnde habeat Psal. spem huius vitae beatae, subdit, Quia lex tua meditatio mea est. Vbi ostendit quod frequens studium legis diuinae deuote habitum, vitam beatam facit habere. Vnde hic ait Ambrosius, Veniant mihi miserationes &c. Cui lex Dei meditatio est, huic praesto sunt misericordiae domini, vt viuat in aeternum. Quomodo enim quis beatus potest esse sine miseratione diuina: Beatus autē qui in lege domini die ac nocte medita

Misericordia & misericordia differunt.

Vita absolute positum intelligatur solum vita gloriae.

Matth. 10.

2. Cor. 1.

meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege: & quem lex erudierit, dominus erudit qui locutus est legem. Ideo scriptum est, Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Discamus ergo & nos in lege meditari. Non auocemur secularibus illecebris, non occupemur impedimentis: sed semper ad legem Dei meditandam sumus intenti. Scriptum est enim, Os iusti meditabitur sapientiam: & lingua eius loquetur iudicium. Lex Dei est in corde ipsius &c. Sed aduerte quod non sufficit meditari, nisi assit & secundum legem viuere & operari. Quod hic aperiens Augustinus dicit, Ait Psalmista, Quia lex tua meditatio mea est. Hec enim meditatio, nisi esset in fide quae per dilectionem operatur, nunquam propter eam posset quis ad illam vitam beatam peruenire. Hoc ideo dicendum putauit, ne quisquam cum totam legem memoriam maderet, eamque creberrima recordatione cantauerit: non tacens quod praecipit, nec tamen viuens vt praecipit, arbitretur se fecisse quod legit, Quia lex tua meditatio mea est. Et hinc se adepturum existimet quod verbis superioribus propter hoc meritum postulauit, dicens, Veniant mihi miserationes tuae, & viam &c. Hae enim meditatio amantis est cogitatio: & tantum amantis, vt charitas no frigeat huius meditationis suae, quantalibet abundantia coestipetur iniquitatis alienae. Sic enim meditationem pro coniuncta operatione accipiebat supra Psal. dicens, Et meditabar in mandatu tuis quia dilexi: & leuauit manus meas &c.

Psal. 99.

Psal. 36.

Meditatio le praecipit vt non secundum legem.

Matth. 14.

Matth. 14.

1151

Confundatur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.

Hic confitetur sextum: scilicet Dei veritatem in obstinatorum damnatione. Ista litera duobus modis legitur: scilicet praedictiue & optatiue. Si praedictiue, tunc praedicit aeternam confusionem obstinatis futuram: vt sit sensus, Confundantur, id est confundentur. Sic enim de damnatis Psal. 6. dicitur, Erubescant & conturbentur in saeculum saeculi: confundantur & pereant. Et Iob 8, Qui oderunt te induentur confusione. Quod expones Gregor. dicit, Malos in extremo iudicio cofusio induit, quia cum transacta mala redundare sibi ante oculos contempserint: suus vndiq, eos reatus deprimens ver tit. Ad penam tunc quippe factorum suorum memoriam tolerant: qui nunc quasi a sensu rationis extranei gaudentes peccant, ibi vident quantum debebant fugere quod amauerunt. Ibi conspiciunt quam lugubre fuerit, quod nunc in culpa gratulantur. Tunc animus reatus obnubilat: & recordationis suae iaculis ipsa se conscientia impugnat. Quis igitur dignè penset, quanta tunc erit iniquorum confusio: quando & foris aeternus iudex cernitur, & intus ante oculos culpa versatur? Qui ad hoc iccirco perueniunt, quia solum haec transitoria dilexerunt. Vnde Psal. 108, Operiantur sicut diploide confusione sua. Alio modo exponitur optatiue, & tunc orat vt mali confundantur & erubescant de peccatis suis: & sic conuertantur. Et istum intellectum hic ponit Ambrosius, dicens, Confundantur superbi &c. Summa ait Psalmista, Si reddidi retribuētibus mihi mala. Numquid ergo hic maledicit illis qui in se iniquitatem gesserunt: Non vtiq, Videbat enim charitatem etiam inimicis deferendam, cu venisset euangelij praedicator. Vnde arbitror, quia quasi medicus

Confusio est iniquorum.

Psal. 7.

velit ipsos sanare vt iniquitatis suae contemplatione conuerti, de propriis flagitiis erubescant. In quo non solum prophetiam incipiunt probare patientiam, verum etiam emendare insolentiam suam. Purdor enim plerumque correctio vera est. Et dum incipit nos pudere commissi, ne diutius pudeat: deferere quae erubescenda sunt admonemur. Non ergo maledicit propheta, sed quasi bonus medicus vult illos cognoscere quid fecerint: vt cum in suam conscientiam recipiunt quanta suorum sit colluuiis delictorum, incipiant erubescere: erubescētes autem possint prioribus renuntiare peccatis. Considera nunc aliquos fornicantes, viduis ac pupillis aliena rapientes, & in his non solum no erubescere, sed etiam gloriari solere: tanquam vel pulchritudinis vel potentiae suae titulos deferētes (de quibus bene dicit Apostolus, quod eorum gloria in confusione erit ipsorum) eo detestabiliores ipsis criminibus suis: quod cum tanta committant, non confundantur. Verum etiam si quis veniat postea in ecclesia, credat in dominum Iesum, audiat euangelium, compungatur corde: tunc demum incipiet quam atrociam & grauiam deliquerit agnoscere: & quae agnouerit erubescere. Sed quid sit hoc quod ait, Iniuste iniquitatem fecerunt in me: cum omnis qui facit iniquitatem, iniuste faciat: sufficiebat dicere, iniquitatem fecerunt, absq, eo quod adderet iniuste. Respondeo, quod iniquitas accipitur quandoq, pro culpa: Psal. 50, Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. quandoq, pro pena: sic de Christo dicitur, Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Hic autem accipitur iniquitas pro pena. Et loquitur Psal. de persequentibus iniuste sanctos & iustos: qui scilicet iniuste penas illis inferabant. Facit iniquitatem iuste, qui iuste aliquem punit. Facit iniquitatem iniuste, qui iniuste alium punit. Ego autem exercebor in mandatu tuis: id est operabor secundum mandata tua: quia iusti iniuste ab aliis laesi, non reddunt malum pro malo, sed bonum pro malo: secundum Christi praecipit, dicentis, Orate pro persequentibus & calumniantibus vos.

Iniquitas duplex: scilicet culpa & pena.

Psal. 51.

Matth. 5.

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua.

Hic confitetur septimum: scilicet Dei benignitatem in confusione gentium. Ista litera dupliciter legitur. Secundum enim Ambrosium, ista sunt verba Psalmistae, Conuertantur mihi &c. Et est sensus, de commissis erubescant: vel certe luant supplicia delictorum, & conuertantur ad Dei seruulum prophetiamque doctrinam: vt dediscant pudenda committere: & tanti eruditione doctoris exuant mores suos: delictorumque labe deterisa, virtutum induant disciplinam. Aliter legitur secundum Augustinum: vt Psalmista hic mutet modum loquendi. Haec enim locutus est in persona corporis Christi, quod est ecclesia vel omnes iusti: nunc autem loquitur in persona capitis, id est ipsius Christi: vt ipse Christus de gentibus dicat, Conuertantur mihi &c. id est conuertentur & cognoscent testimonia tua Deus, & timebunt te. Vnde sic ait Augustinus, Conuertantur mihi &c. Sed quis est iste qui hoc dicit? No enim quisquam hominum hoc dicere audebit: aut si dicat, audiendus non est. Nimirum ille est, qui etiam superius interposuit proprietate vocis suae, dicens, Particeps ego sum omnium timentium te: quia factus est particeps mortalitatis nostrae, vt &

nos participes diuinitatis illius fieremus. Nos uero participes ad vitam: ad mortem uero particeps ille multorum. Ipse est enim ad quem conuertuntur timentes Deum, & qui nouerunt Dei testimonia. Notandum autem quod conuersio peccatorum ad Deum secundum uarietatem peccatorum a quibus conuertuntur, in scriptura sacra multis rebus & conuersionibus figuratur. Conuertuntur enim aliqui de gulositate ad sobrietatis abstinentiam: de cupiditate ad libertatis abundantiam: de detractio- ne ad suam mentis conscientiam: de iniquitate ad charitatis amicitiam: de uoluptate ad asperitatis penitentiam: de uanitate ad humilitatis innocentiam. Primum conuertitur aliqui de gulositate ad sobrietatis abstinentiam. Et haec conuersio figuratur per conuersionem maris in aridam siccitatem: Psal. 65, Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede &c. Quod per mare aqua habens amaritatem, nisi uicium gulae denotatur: per quod multiplex amaritudo & quasi omnis infirmitas confurgit corporalis: Unde de uicio gulae quod nunquam fatiatur, sub nomine maris dicitur, Omnia flumina intrant in mare: & mare non redundat. Per aridam uero quae sibi & desiderat aquam: ipsam uirtutem abstinentiae & sobrietatis accipe, quae corpus aridum & famelicum & sitibundum tenet. Sic enim filij Israel famelicis dicebant, Anima nostra arida est. Sic ergo mare conuertitur in aridam, cum quis uicio gulae deditus ad abstinentiam conuertitur & sobrietatem &c. De talibus ergo uiciosis, a Deo tamen electis, predictiue dicit Christus, Conuertantur mihi &c. id est conuertentur.

Ecclesi. 1.
Numer. 11.

2153 **Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut non confundar.**

Hic confitetur octauum: scilicet Dei bonitatem in iustorum conseruatione: quos nisi domini conseruaret gratia, statim caderet in iusticia. Unde Christus hic orat pro corpore suo, quod est ecclesia, ut cor ecclesiae immaculatum conseruetur a Deo. Unde hic ait Augustinus, *Fiat cor meum &c.* Hic redit Christus ad uocem corporis sui sancti, scilicet populi sui: & immaculatum fieri cor suum precatur, id est cor membrorum suorum in iustificationibus Dei, non in uicibus eorum. Fit ergo cor immaculatum membrorum & corporis Christi, gratia Dei per ipsam corporis caput: hoc est per ipsum Iesum Christum dominum nostrum, per regenerationis lauacrum: ubi abolita sunt omnia praeterita peccata per spiritus adiutorium: per quod concupiscimus aduersus carnem, ne vincamur in pugna nostra: per dominicae orationis effectum. Unde hic Psalmista praedicit orationem Christi, quam facturus erat Christus pro suis membris, ut a patre conseruarentur: quam scilicet fecit in nocte suae passionis, quando orans ad patrem dixit, Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi. Et infra, Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbum eorum in me. Virtute enim huius orationis Christi usque in finem sancti immaculati seruantur a Deo. Istam ergo orationem praedicens Psalmista in persona Christi pro suis orans, dicit, *Fiat cor meum immaculatum &c.* Vel secundum Ambrosium, hic loquitur uir iustus, poenitens per poenitentiam cor suum mundum seruari. Unde hic ait Ambro. *Fiat cor meum immaculatum &c.* Hic propheta humilitatem sequitur, & docet quid nos de-

Oratio Christi pro ecclesia

Galat. 5.

Joan. 17.

beamus imitari: eo quod propheta tantus immaculatum cor sibi fieri deposcit. Grande enim est cor a domino creatum, quod recipiat uerbum de caelestibus uirtutibus ac potestatibus. Grande cor quod recipiat ipsum dominum dicentem, Inhabitabo in illis, & deambulabo in ipsis. Ut igitur recipiat creatorem sui cordis, cor mundum sibi fieri, non per angelum, sed per ipsum dominum deprecatur, qui eorum creatum & terram, dicens, Cor mundum crea in me Deus. Hic autem dicit, *Fiat cor meum immaculatum.* Et bene immaculatum: quia cor hominis uelut indecentium cogitationum colluione maculatur. Si cogitatio ipsa cor polluit, quantum etiam facta ipsa contaminant? Noli cor tuum extraordinariis cogitationibus contaminare: ne illud inquinamento graui polluas, quod putas habere te mundum. Manus tuas, quasi possis crimina euellere: cum mentem tuam uel nudis cogitationibus inquinatum lauare non possis. Et Pilatus manus suas lauit, sed cor suum lauare non potuit. Mansit sceleris pollutus, quamuis manus suas aqua infusione lauit. Si ergo intus conuincaris, munda prius quod intus est. Si quod intus est munda ueris, & exteriora munda ueris: ut si aqua turbida influat, frustula lotum putas esse mundandum: si fons profluat conuolentus, receptacula tersisse nihil proderit, cum in fonte sit uicium. Ipse tibi ante purgandus est, ut fluat omne quod purum est. Cor tuum cogitationum tuarum est scaturigo. De illo fonte uel turbida aqua impuritate euomitur, uel synecera pietatis uinda prorumpit. Didicisti cor esse mundandum: discere quemadmodum mundes. Mundat hunc fontem iustificatio legitima: hoc est confessio peccatorum. Denique publicanus ille qui peccata propria confitebatur: iustificatus magis de templo quam Phariseus exiit: quia ieiunia sua & munera Phariseus atque innocentiam praeferebat. Sed quis gloriabitur se mundum cor habere? Sed qui gloriatur, in domino gloriatur: qui sanctis suis cor mundum creare dignatus est: & conseruare immaculatum in iustificationibus suis. Quae autem sunt iustificationes quibus cor immaculatum seruetur? Audi dicentem, Dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris. Ergo qui iniquitates dicit, iustificatur. Qui autem iustificatur, non confundetur: quia pudorem peccatorum matura confessione praeuenit. Et nota quod cor mundatur multipliciter, uide uerfic. 1976.

2. Cor. 6.

Cor mundum

Cor mundum

Cor mundum

Cor mundum

2154 **Defecit in salutare tuum anima mea: & in uerbum tuum supersperaui.**

Hic incipit undecimus octonarius. Cui pro titulo praemittitur undecima litera Hebraei alphabeti: quae est caph. Quae litera huic octonario merito praemittitur. Interpretatur enim Curuati sunt. Incuruatur autem qui humiliatur. Qui enim inclinatur in terram, curuari uidetur. Curuatur autem qui agit poenitentiam: eo quod ceruicem suam curuet dum humiliatur ad dominum: & interiore magis ceruicem, scilicet ceruicem mentis & cordis curuandum intellige. Qui enim cor suum non flectit, si ustra ceruicem corporis curuat. Docet enim Hieremias sub hac litera cordis humilitatem signari, dicens, Omnis populus eius gemens & querens panem: uide domine & considera, quoniam facta sum uilis. Haec ergo litera caph, quae humilitatem significat, merito huic octonario praemittitur: quia in isto octonario agit Psalmista de humilitatis

Humilitatis

licitatis uirtute, qua Dei misericordia promeretur: uel qui Dei misericordiam quaerit, humilitate curuetur, qua peruenire possit ad Deum. Iste ergo octonarius in octo partes diuiditur: quia ad humilitatem nos inducit per octo effectus humilitatis, quos hic ostendit. ostendit enim suo exemplo, quod humilitas primo per charitatem mentem in Deum eleuat: in principio: secundo per puritatem mentem a mundo segregat, ibi, *Defecerunt oculi:* tertio per castitatem motus carnis regulat, ibi, *Qua factus:* quarto per sanctitatem motus carnis postulat, ibi, *Quor sunt:* quinto per ueritatem uana & falsa fugat, ibi, *Narrauerunt:* sexto per bonitatem gratiam Dei impetrat, ibi, *Omnia mandata:* septimo per firmitatem aduersa dura tolerat, ibi, *Paulo minus.* Octauo per operositatem agit quod Deus imperat, ibi, *Secundum misericordiam tuam.* Quantum ad primum, ostendit primo quod uirtus humilitatis mentem in Deum eleuat: Christo dicente, Omnis qui se humiliat, exaltabitur: scilicet in Deum. Hoc ostendens suo exemplo Psalmista dicit Deo, *Defecit in salutare tuum anima mea:* quia quanto anima per humilitatem plus eleuatur in Deum, tanto amplius in uirtute propria deficiens, in uirtute Dei crescit. Vbi notandum est, quod hoc uerbum Deficere quamuis absolute sumptum communiter sonet in malum: tamen sumptum cum articulo, quandoque sonat in bonum, quandoque in malum: secundum conditionem articuli sibi apppositi. Quod hic ostendit August. dicens, Non omnis defectus, uel culpae putandus est esse uel poenae. Est etiam defectus laudabilis. Nam cum sint inter se duo ista contraria: scilicet proficere & deficere: uisitatus profectus in bono accipitur: & defectus in malo: quando non additur uel subintelligitur in quid proficiatur uel deficiatur. Cum uero additur, potest & malum esse proficere, bonumque deficere. Aperte namque ait Apostolus, Profanas uerborum nouitates deuitantium enim proficiunt ad impietatem. Ita & defectus a bono in malum, in malus est: & a malo in bonum, bonus est. Bonum quippe defectum dicitur est, Desiderat & deficit anima mea in atriis domini. Sic & hic non ait, *Defecit a salutare tuo:* sed *Defecit in salutare tuum anima mea.* Bonus est ergo iste defectus. Indicat enim desiderium boni: nondum quidem adepti, sed audacissime concupiti. Qualiter ergo anima cupiens habere Deum, quem nondum habet, in Deum deficiat, ostendit hic Ambrosius, *Defecit in salutare tuum &c.* Non uisitatus sermo nos capiat: ut tanquam corporeae fatigatione deflectionis huiusmodi iudicemus. Neque enim hoc solum dixit, *Defecit anima mea:* sed *Defecit in salutare tuum anima mea.* Itaque ut de usu capiamus exemplum: si uerbi gratia dicimus, *Defecit ille in illam:* ostenditur hoc uerbo quod totum mulieris desiderium cupiditate transierit. Et quicquid est quod uolenter expectemus, ut eius maturitatem habeamus effectum: id nos uidetur longa quadam intentione lassare. Amor impatiens die noctuque meretricias fores pulsans, si diutius potiendi desideria differantur: ipsa deficit expectatio dum sperat. In quo utique non finis amoris est, sed incrementum. Et quicquid est desiderabile, si non conueniat desideranti, deficit in illud: & quasi ipsam deponit animam qui desiderat. Si tamen spes prior assurgat, dat vires spes proxima. Si autem ablatum sit dilecti, eo ipso quod absentem desiderat, quem concupimus, animae suae patitur deflectionem.

Itaque quanto longius est illud quod desideratur, tanto magis deficit qui desiderat. Illud cogitat, illi adheret, illud personat quod receperit diligendum, in id quadam animae deflectione transfunditur. Sed quo magis lassatur affectus, eo amplius amor crescit: & quo diutius abest quod desideratur, eo amplius expectantis desideria maiori quadam ui amoris languescunt. Hinc ergo colligere possumus quid sit, *Defecit in salutare tuum anima mea.* Etenim spiritui adherens anima deficit ab eo quod est anima: & fit unus spiritus. Quoniam qui adheret Deo, unus spiritus est cum eo. Itaque sanctus Psalmista timens dominum, nescit aliud desiderare, nisi salutare Dei, quod est Christus Iesus. Iesum concupiscit, illum desiderat, in illum totis uiribus tendit, illum gremio mentis fouet, illi se aperit & effundit. Et hoc solum ueretur, ne illi possit amittere. Itaque quanto maiori desiderio accensa fuerit anima cupiens adherere saluatori suo: tanto magis deficit. Ergo ista deflectione immunitur quidem est fragilitatis: sed assumptionem uirtutis operatur. Et subdit Ambrosius infra, Et nos igitur illud concupiscamus aeternum salutare Dei: non concupiscamus pecuniam quam avari concupiscunt: non ambitionis exagitemur desiderio: non seculari intendamus gloriae: non fallacis circumscriptio- nis studiis occupemur: non proximum circumuenire iniquitate cupiamus: non postremo partes vulpium sumus, in terrena uoluptatis inferiora demersi, tanquam exules aeternorum: & de illa superbae spei praesumptione deiectione. Attollatur igitur anima nostra deficiens suis uiribus, ut adherat saluari Dei, quod est Christus dominus Iesus. Ipse est salus, ueritas, uirtus, atque sapientia. Qui igitur deficit sibi ut uirtuti adhereret, amittit quod suum est: & quod est aeternum acquirit. Haec Ambrosius. Sequitur, *Et in uerbum tuum supersperaui:* hoc est, in promissum tuum: scilicet in Christum: quae spes facit ut per patientiam expectetur quod a credentibus non uidetur.

1. Cor. 6.

2155 **Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, Quando consolaberis me?**

Hic ostendit secundum: scilicet quod humilitas mentem a mundo segregat. Cum humilitas nos Dei seruos faciat, & nemo Deo seruire possit & mudo: sequitur quod ipsa nostram mentem a mudo separat, & solum Dei expectat consolationem. Quod hic ostendit Psalmista dicens, *Defecerunt oculi mei &c.* (scilicet a mundo se semel dirigentes) in eloquium tuum. Hic uersus primo exponitur de oculis exterioribus: ex eo quod dicit in plurali oculi. Oculi autem interior uicini est. Certum est enim quod quando homo uere humiliatur, tunc oculos a uanitatibus reuocat: & ipsos ad terram gerit inclinatos. sicut Psal. superius se optabat facere, dicens, Auerte oculos meos, ne videant uanitatem: quia per oculos mors ad animam intrat. uide supra uerfic. 2112. ubi de ista materia satis. Aliter autem exponitur de oculis interioribus: qui eodem modo deficiunt considerantes diuina promissa, sicut & anima in Dei salutare. Unde August. hic ait, *Defecerunt oculi mei &c.* Ecce rursus in oculis, sed utique interioribus laudabilis deflectione: laudabilis & felix ille defectus, non ueniens ex infirmitate animae sed ex fortitudine

Oculi quomodo deficiunt.

titudo desiderij in promissis Dei. Hoc enim ait, *In eloquium tuum.* Quomodo autem tales oculi dicunt, *Quando consolaberis me?* nisi cum tali intentione & expectatione oratur & gemitur? Lingua enim loqui, non oculi solent: sed oculorum quodammodo vox est desiderium orationis. Quod ergo ait, *Quando consolaberis me?* Iste enim modus loquendi est desiderantium: cum in spatio temporis, etiam quod subuenienti breue est, longum est amanti. Nouit autem dominus quid quando faciat, qui in mensura, numero & pondere cuncta disponit. Sed proprie quid est oculos mentis deficere? hoc declarat hic Ambrosius exemplo oculorum corporali-um, dicens, Sed quid est oculos deficere? De corporalibus oculis dicamus, ut intelligamus de spiritualibus. Nonne quando aliquem desideramus & speramus affore, & dirigimus oculos vnde speramus eum venturum? Itaque intenti diu quotidiana expectatione deficiamus. Sic Anna circumspiciens vias, sollicitis aduentum filij expectabat excubiis. Sic David propheta, curruente de praelio: positis in turte exploratoribus interrogabat de salute filij. Sic tenera vxor aratis de specula littorali indefessa expectatione mariti praestolatur aduentum: ut quamcumque nauem viderit, illuc putet coniugem navigare: metuatque ne videndi gratia dilecti, alius ante veniat: ne ipsa possit prima dicere, Video te marire. Sic Anna dicebat ad filium, Video te fili: amodo libenter moriar. mortis videlicet dolorem exoptati aspectus suauitate non sentiens. Ergo ut illa quae adueniente viro se optat offerre, alligatis omnibus domesticis occupationibus, semitas viantis aut pedum vestigia legit. Sic propheta curis exutis secularibus, interiorum oculorum in verbum Dei peruigil custos vsque ad deflectionem sui intendebat obtutus: corpus suum redigens seruituti: & animam suam ad humilitatis patientiam, araneae modo tabescentis erudiens. Desiderabat enim sicut ceruus fontes aquarum, & sitiebat in dominum suum: cupiens eius videre praesentiam, & apparere ante faciem Dei: nimio desiderio & vehementi cupiditate deficiens. Aliter exponitur, ut hic loquatur de oculis tam mentis quam corporis: qui consensu vnus oculus sunt; quando caro subdita spiritui, idem desiderat, idem querit, & in idem tendit. Sunt ergo plures realiter, sed vnum consensu. Ideo pluraliter dicit, *Defecerunt oculi mei* &c. Postea in singulari subdit, dicens, *Quando consolaberis me?* Et hoc vult hic Ambrosius, dicens; Si oculi isti significati sunt quibus cernimus & videmus: dicere debuerunt, *Quando consolaberis nos?* hoc est non singulariter, sed pluraliter. Sed quia oculus mentis & oculus carnis vnus oculus sunt: & tunc homo consolatione fulcitur, cum caro & mens diuersa non cupiunt, sed vnum desiderant, vnum requirunt. Ideo tendunt ad eum qui ait, *Ego & pater vnus sumus.* Isti quoque oculi vnum esse se consentunt, quia vno eodemque desiderio officioque funguntur. Et aduerte quod in hoc quod Psalmista dicit, *Defecerunt oculi mei* &c., ostendit Psalmista, quam altum negotium sit studium sacrae scripturae ceteris praerendum, quod hic deducit Ambrosius, dicens, Deficiebant ergo oculi prophetae in verbum Dei. Nos autem oculos nos putamus, si verbum tantummodo studere videamur. Et plures aestimamus eos qui operantur, quam eos qui studium cognoscendae veritatis exercent. Dicunt enim plerique, Ecce homo &

opera eius: quasi qui verbo studeat, non operetur: cum maius opus sit istud, quam cetera sint. Si enim opus iustitia est, si opus temperantia, si opus fortitudo: vtique & opus est sapientia. Iste enim quatuor principales virtutes habentur. Nam si operatur Christus secundum quod iustitia est: vtique operatur secundum quod verbum est. Denique omnia per ipsum facta sunt: ut scias operatorem omnium esse, & opus nostrum esse Christum Iesum. Etenim secundum quod verbum est, verbum inquirentibus gratia Dei opus est. Vnde cum Martha ministraret circa ministerium, Maria autem verbum domini audiret: ea quae audiebat, ei quae ministrabat meruit anteferi. Dicenti enim Marthae, Domine, non est tibi curae, quod foror mea relinquit me solum ministrare: dic ergo illi ut me adiuet. Respondens dixit dominus, Martha Martha sollicita es: Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea. Itaque verbum cognoscere maius opus est quam ministrare, quod diuinae autoritate sententiae diffinitur.

Quia factus sum sicut vter in pruinna: iustificationes tuas non sum oblitus.

Hic ostendit tertium: scilicet quod humilitas per castitatem motus carnis regular. Cum enim vera humilitas in obedientia virtuosa fundetur, rebellionem inferioris ad suum superius excludit. Et per consequens sic carnem subicit menti, ut motus suos contra mentem non erigat: sed calore voluptatis perditio, sub spiritu frigida quiescat. Et hoc est quod ait Psal. *Quia factus sum sicut vter in pruinna* &c. Ardentibus enim spiritualibus desideriis, carnalia desideria sine dubio frigeant. Caro enim & spiritus contrariantur: sic quod dum spiritus fortificatur, caro efficitur infirmior: & carnis fortitudo mortificat spiritum. Du ergo spiritus in verbum Dei deficit desiderio (qui defectus est incrementum spiritualis amoris) caro frigeat & congelatur: quia eius desideria mortificantur. Et ad hunc intellectum hunc passum exponit August. per vtem intelligens carnem, sic dicens, *Quia factus sum sicut vter* &c. Nimirum enim per vtem carnem mortis huius: per pruinam vero, celeste beneficium vult intelligi. Quo carnis concupiscentiae, velut frigore cohibete, torpescunt. Et sic hinc ut iustificationes Dei de memoria non labantur, dum non cogitatur aliunde. Quoniam tunc sic quod ait Apostolus, Curam carnis ne feceritis in concupiscentiis. Ideo cum dixisset, *Factus sum sicut vter in pruinna*: subiecit, *Iustificationes tuas non sum oblitus.* Hoc est, ideo non sum oblitus, quia talis factus sum. Feruor enim cupiditatis obtorpuit, ut ferueret memoriae charitatis. Vel per vtem intelligit iustus carne mortificatus: quoniam vter ex pellibus animalium mortuorum existit. Per pruinam vero frigidam intellige carnis castitatem, qua omnis libido carnalis frigeat. Et quia sicut inter omnia vicia libido contrariatur intellectui: sic per oppositum castitas intellectum illuminat, & notitiam diuinorum confert. Propter quod dicit Psal. *Factus sum sicut vter in pruinna*, scilicet per carnis castitatem: & ideo iustificationes tuas non sum oblitus. Vnde istum versum exponens Ambrosius dicit, *Factus sum sicut vter* &c. Respondet enim vter dicitur iustus, vter namque de exuviiis sit mortui animalis. Igitur & nos si peccato

moriatur, ut viuamus Deo, repleti spiritu iocunditate: erimus exuuias spirituales carentes infirmitate corporea: & integro mentis sinu insulam nobis diuinorum mysteriorum gratiam referuantes. Non effluat igitur vter tuus, ut timosus sit: non terrene inueterescat situ, ne vinu nouu veteres vtres rumpat, & indantur vtres, fundatur gratia. No iteru sole iniquitatis & nimia vi caloris areseat: sed feruentium viscerum cupiditates diuersa niuali quodam frigore temperentur: frigeat aestus libidinis: & quodam continentiae gelu ieiuniorumque restrictus, in matutina oratione persuletur. quando sicut ros, ita super terram nostram Dei verba descendunt, sicut in bet super gramen, & sicut nix super scenum. Et subdit Ambrosius. Nec absurdum intelligendum est quod ita se dicat Psal. factum sicut vtem in pruinna vel in gelido: eo quod in asperitate positus glaciali, mortificauerit corpus suum: ne sentiret hyemis illius asperitatem, quam saluator dicit grauem esse futuram fugientibus. Sicut enim glaciem non sentit vter quia pellis est mortui animalis: ita mortuus peccato propheta frigus peccati sentire non poterat: vel certe quod non frangatur necessitatibus, nec resistat caro menti: sed molliori ductu animae se inflectat imperiis: & in hoc mundi gelicidio non areseat: vel quia corpus afflictionis sumus, & mortem domini nostri Iesu Christi semper in nostro corpore circumferre debemus. Hic est vter qui castigat corpus suum. Hic est vter qui inebriatur, non vino, sed spiritu. In hoc ergo gloriatur Psal. quia factus est sicut vter in pruinna, operationem peccati non sentiens.

Quot sunt dies serui tui: quando facies de persecuentibus me iudicium?

Hic ostendit quartum: scilicet quod humilitas sanctitate mortis carnis postulat. Humilitas enim spiritum semper ad Deum ascendere desiderio facit: ut ipsum habeat, ipsum possideat, ipso fruatur. Sed quia ipsum non potest iustus quis habere, nisi primo corpus mortale deponatur per mortem: ideo ipsa humilitas iustum mortem corporis facit operare: more Apostoli dicentis, Cupio dissolui & esse cum Christo. Tunc enim cessabit a iustis omnis infestatio: tunc iudicium fiet vnique secundum opera sua. Et hoc est quod hic desiderat Psal. Deo dicens, *Quot sunt dies serui tui* &c. Quasi dicat, *Quot sunt dies de persecuentibus me iudicium?* Hic versus multipliciter exponitur. Primo ut ista sint verba martyrum, qui vindictam sui sanguinis postulant: quae maxime erit in fine mundi. Interim autem ecclesia manet sub pressuris. Vnde hunc versum hic exponit August. dicens, *Quot sunt dies* &c. In Apoc. calypsi est ista vox martyrum: & eis imperatur patientia: donec numerus fratrum suorum impleretur. De diebus ergo suis interrogat corpus Christi, qui futuri sunt in hoc saeculo. Et ne quisquam putaret autem hic ecclesiam non futuram quam si hoc saeculo venerit: & aliquid temporis futurum in praetera cum quaesiuisset de diebus suis, adiunxit etiam de iudicio: profecto demonstrans vsq; ad iudicium, in quo de persecutoribus eius est futura vindicta, ipsam quoque in terris futuram. Vel per

ista verba vult Psal. ostendere breuitatem vitae praesentis: ne eius amore detenti, vitiis implicemur. Vnde vitam praesentem dies vocat, non annos. Vnde hic ait Ambrosius. *Quot sunt dies* &c. Hoc sic accipi potest, quasi dicat, *Quanti sunt dies humani,* quantum tempus, quantum spatium? Cur inuideatur tam breui vitae, ne tranquillo cursu huius saeculi perfruamur? Cur in tam breui spacio vitae tam multi persecutorum nobis laquei tenduntur? Ac sit iam iudicium, in quo poena perfidorum, in quo persecutoribus digna impietatis suae precia redduntur. Vel sic. *Quot sunt dies* &c. Quot sunt dies qui nos diuersis modis quaerunt affligere? Non serus erit terminus. Etenim quasi propheta celeritatem transcurrenda istius vitae, non annorum, sed dierum aestimatione subiecit: dicens, *Quot sunt dies serui tui.* Alia etiam causa vitam praesentem, quo ad istos, diem vocat: ut non solum vitae breuitatem, sed etiam splendidum vitae huius curriculum sibi virtutum lumine declararet. Vel aliter: ut per hoc etiam intelligatur, quod in huius vitae spacio breui, etiam dominus de persecutoribus nos iudicium facit: dum potestatem nobis tribuit, qua persecutores nostros superare valemus. Et hunc intellectum ponit Ambrosius dicens, Non absurdum est etiam illud intelligere, ut quia breues dies & pauci sunt istius vitae: non diutius gratiam suam dominus circa prophetam suum differat, sed ipsi de persecutoribus facit iudicium. Nam hic quoque iudicium est de persecutoribus. Siquidem qui non credit in Christum, iam iudicatus est. Iudicium autem quod dedit dominus seruulis suis, hoc est, habebitis potestatem calcandi supra serpentes & super omnem virtutem inimici. Et verum est iudicium quo torquetur inimicus: sicut ipse confessus est, dicens, *Quid venisti ante tempus torquere nos?* Hoc ergo deposcit virtutum stabilitate fundatus propheta: ut subiiciatur sibi, non homo, sed ille qui sibi locum in homine vendicauit. Vnde & Apostolus ipsum magis in hominis peccato optauit esse damnandum: de quo ait, *Conterat Deus Sathan sub pedibus vestris.* Opto. Ex hoc ergo persecutore iudicium sibi fieri gestit, ut fidei propheticae vestigiis aduersarius conteratur: & comminuet eum sub pedibus suis propheta, sicut puluerem in hac militia sui corporis constitutus: quamuis breues dies vitae sint, triumphum tamen de aduersario adipiscatur. Subiectus est igitur aduersarius secundum domini sententiam. Etenim dominus Iesus veniens in hunc mundum per virginis partum, subiecit animae nostrae omnes contrarias potestates: ut fide tua, verbo tuo, cogitatione tua, conuersatione tua, & operibus tuis conteratur. Si ergo non conteris aduersarium, tua culpa est: qui data non vteris potestate. In nobis est ergo ut aut subiiciatur aduersarius, aut resulter. Si enim aduersus nos Deo displiceat, incipit aduersarius superbire: si autem bonis inhaereamus operibus: ut exerceamus studia castitatis, iustitiae, continentiae: calcamus serpentem. Calcamus enim illum pedibus castitatis, ne possit exurgere: calcamus vestigiis continentiae, verecundiae iustitiaeque gressibus. Ut sic merito homini dicatur illud Psalmi, 90. *Super aspidem & basiliscum ambulabis & conculcabis* &c. Sed forte dices: *Quomodo Psalmista fuit ausus a Deo quaerere quot essent dies sui: cum de simili interrogatione Apostoli a Christo fuerint reprehensi?* Ad hoc hic respondet August. dicens,

Sapient. 11.

Joan. 11.

Luca 10.

2156

2157

Philipp. 1.

Rom. 11.

1. Pet. 1.

1. Pet. 1.

1. Pet. 1.

1. Pet. 1.

Dies signi- cat vicium.

Luca 10.

Matth. 8. Diabolus vim cere possidet.

Rom. 16.

Quasi.

Joan. 10.

Stultu scri- pturae excelsis alia opera.

Si autem aliquem moneat cur hoc querat, quod A cum discipuli querebant, magister respondit, Non est vestrum scire tempora vel momenta que pater posuit in sua potestate. Cur non credamus isto loco esse prophetatum, hoc ipsum illos fuisse questuros, & ecclesie vocem que hic tanto tempore ante predicta est illorum interrogatione completam?

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua.

Hic ostendit quintum: scilicet quod vera humilitas veritate sequens, vana fugit & declinat. Si enim humilitas gratia fulcitur, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: gratia autem cum veritate coniungitur. Ioan. 1, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: consequens est, vt humilitas fabulas fugiens, veritati iungatur. Ille ergo in quo est humilitas, veritatem diligit, quam Dei lex continet, & fabulas fugit, que veritate carent. Et ideo talium narratores Psal. detestatur: dicens, Narrauerunt mihi iniqui fabulationes &c. Et nota quod secundum grammaticos, fabula dicitur a for, faris. Et est fabula narratio que nec vera est, nec verisimilis. Et est distinctio, quia aliqua fabula dicitur fabula vera, & aliqua fabula falsa. Fabula vera dicitur illa que nihil in se habet veritatis. Sicut dicimus, quod modus amoris est in amando non habere modum. Fabula autem falsa dicitur, que aliquid veritatis in se habet, & aliquid falsitatis admittit. Per fabulationes ergo intelligit falsa hereticorum dogmata, que legi Dei contradicunt: & fidem per illa dissipare conantur. Vnde Ambros. hic dicit, Heretici enim non solum opera, verum etiam fidem superflua narratione impedire conati sunt. Fabulas enim dicit, superfluas loquacitates. Superflua enim loquitur hereticus, qui non loquitur veritatem, non loquitur secundum legem. Augustinus autem has fabulationes non solum dicit hereticorum esse dogmata, sed etiam seculares scientias, que consistunt in suauitate locutionis exterioris veritate carentes. Vnde sic dicit, Fabulationes non immerito accipiuntur esse exercitationes: sed in sermone cum quadam delectatione. Has autem habent in diuersis sectis professores & litera seculares: habet etiam has fabulationes, hereticorum vana atque execranda loquacitas. Hos omnes iniquos voluit intelligi, a quibus has fabulationes sibi dicit narratas. Sed non sunt iniqui sicut lex tua, quia me in ea veritas, non verba, delectant. Tales autem fabulationes summe sacre scripture doctores & fidei predicatores fugere debent, ne fabulas poetarum vel hereticorum dogmata proponant: sed omnia verba sua in lege diuina fundare debent vt ostendit Gregor. dicens, Qui ad vere predicacionis verba se preparat, necesse est vt causarum origines a sacris paginis sumat: vt omne quod loquitur, ad diuinam auctoritatis fundamentum reuocet, atque in eo adificium suae locutionis firmet. Saepo enim heretici dum sua student peruersa asserere, ea proferunt, que profecto in sacrorum librorum paginis non tenentur. Vnde & discipulum predicator egregius admonet, dicens, O Timothee depositum custodi: deuita profanas nouitates, quia dum laudari heretici tanquam de excellenti ingenio cupiunt, quasi noua quaedam proferunt que in antiquorum patrum libris veteribus non tenentur. Sicque sit vt dum videri sapientes desiderant, miseris suis auditori-

Fabula duplex: quid sit.

Fabulationes dicuntur sicut seculares.

Predicator fabulas non debet dicere.

Gregor. 18. moral. c. 14.

1. Tim. 6.

bus stultitia semina aspergant. Sed hodie contrarium multi faciunt, quia auditores in fabulationibus delectari concupiscunt. Quod prauidit Apostolus, dicens, Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt &c. A veritate quidem auditum auertent: ad fabulas autem conuertentur.

Omnia mandata tua veritas: iniqui persecuti sunt me: adiua me.

Hic ostendit sextum: scilicet quod humilitas gratiam Dei impetrat. vt enim dicitur Iacob. 4, Superbis Deus resistit: humilibus autem dat gratiam. Inter omnes autem gratias nobis concessas a Deo, est fides, ad quam a Deo sumus electi de gentibus mundi. Nullus enim habet gratiam fidei, nisi praordinati eternaliter a Deo. Propter quod dicitur Act. 13, Et crediderunt quorquor praordinati erant. Sed quibus dat istam gratiam nisi humilibus, quibus fidei secreta reuelat: Matth. 11, Abscondisti haec a sapientibus & prudentibus: & reuelasti ea paruulis. Et per hanc gratiam quilibet fidelis relinquens mundi fabulationes & diuersas sectas errorum, consistet & credit legis veritate. Propter quod multi vsque ad mortem persecuti fuerunt. Et hoc est quod dicit Psal. hic, Omnia mandata tua veritas. Quasi dicat, secundum August. Iniqui narrauerunt mihi fabulationes: ego autem proposui eis legem tuam, que plus me delectat: quia omnia mandata tua veritas, non sicut in illorum sermonibus abudat vanitas. Ac per hoc iniuste persecuti sunt me. Et quia non in me persequuntur nisi veritatem: ergo tu adiua me, vt certem pro veritate vsque ad mortem. Et nota quod ait, Omnia mandata tua veritas: quia tota lex Dei & fides in veritate continetur: quod de nulla alia secta vel lege dici potest. Hic enim est veritas omnis: scilicet loquela, doctrina, ac vita. Veritas loquela: quia spiritus sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines, qui nec falli nec fallere potest. Psal. 118, Principium verborum tuorum veritas. Hic est veritas doctrina: quia lex Dei nullum falsum nec fictum admittit: vt faciunt fabulae poetarum. Hic est veritas vita: quia nihil vanum vel inhonestum, nihil bonis moribus dissonum lex diuina continet: sed in ipsa omnia iusta, sancta & honesta, propter quod Christus ait, Qui audit verba hanc & facit ea, assimilabitur viro sapienti &c. Et tamen quia iniqui vana diligunt & lubricum, ideo istam legem odiant, & fideles persequuntur: quod ad ipsorum peccatum faciunt, & ad veritatem delictum. Vnde Ambros. hic ait, Omnia mandata tua &c. Hic Psal. quasi bonus bellator bella domini non refugit nec confidit: sed fidelis & prouidus aspirare sibi diuinitus orat auxilia: & pia deuotionis fidelia sibi adiumenta deposcit. Ideoque non perit vt persecutiones quiescant: sed in persecutionibus postulat se iuuari. Sciebat enim quod omnes qui pie in Christo volunt viuere, persecutionem patiuntur. Male ergo persecutiones pati, vt pie in Christo viuere possent. Nec expressit vocabula persequentium: quia multi persecutores, non solum quos videmus, sed etiam quos non videmus. Persequuntur nequitate spirituales: persequuntur hereticus, iudeus, gentilis. Omnes ergo sunt sub persecutoribus, qui pie in Christo viuere volunt. Et fortasse cum persecutiones non patimur, tanquam condemnati habemur, quasi nequaquam pie viuere velimus in Christo. Nam, vtique cum se distinxerunt

Familias datur piam.

Primum est in lege.

2. Pet. 1.

Matth. 7.

Persecutio aduersus me.

2. Tim. 3.

2. Tim. 3.

sententia, quod omnes qui pie viuere volunt in Christo, persecutionem patiuntur: qui perfectionem non patitur, abdicat, quod non sit pia intentionis in Christo. Deuotione enim fidei praelia persequuntur. Si desint certamina, vereor ne deesse videatur qui certare desideret. Omnia (inquit) mandata tua veritas. Que mandata, nisi illa: si me persecuti sunt, & vos persequetur: Hec mandata Psal. licet anterior incarnationis sacramento, iam tamen audiebat in spiritu: & quasi Christi discipulus non subtrahebat se passionibus, sed se certaminibus offerebat. Sciebat hoc sibi ad gloriam fructuosum: hoc ad custodiam salutis tutum, vt frequentibus exercitiis iusti pietatis confirmaretur. Cito enim fides in exercitata languescit: & crebris ociosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpt: assuetum autem bello virum externa fraus instruit, & gloriose prouehit palma victoriae. Pax ergo fidelis, corruptele materia est. Quoniam autem amissimus exercitiu, tentant ocia quos bella non frangunt. Periculosa sunt igitur pacis ocia. In pace praelij persecutiones esse ceperunt. Nullus erat tempore persecutionis adulator, qui callida mentem adulatione tentaret. Non vacabat animo corporis delectatione dissolui: & huiusmodi quae secundis rebus exercitati solent admittete passiones. Ideo Apostoli cum exderentur, includerentur, exultabant quod illis iniuriis meritum aeternae gloriae lucrabatur: quod digni fuerunt pro Christi nomine iniurias sustinere. Non illis erat curare de patrimonio, studium de potestatibus & honoribus: non de praelatione, quae etiam iustos agitare consuevit: sed ille se praeferi putabat, qui esset pluribus verberibus flagellatus. Merito ergo Psal. occasiones expetit triumphandi, & certandi copiam pro deuotionis eruditione non metuit, qui nouerit persecutiones iniquorum proficere ad incrementa virtutis. Attende tamen quod non de omni persecutione praedicta intelligi debent: sed de persecutione quam quis propter Christum sustinet. Quod notans Ambrosius, ait, Non dixit Psal. hic, Quia persecutiones patior, adiua me: sed iniuste (inquit) persecuti sunt me, adiua me. Potest enim quis & persecutiones pati, sed non iniuste: quia persecutio est iusta, si oderimus obsecratos, si infesti fuerimus iniustus, si iniquos velimus opprimere, ne pluribus noceant: si auarum fraudis suae compendiis exuamus: si execremur insolentiam superbiorum. Qui autem pro fide, pro iustitia, pro castitate persecutionem patitur, bene is dicit, Iniuste persecuti sunt me, adiua me.

Persecutio est in peccato.

Ioan. 15.

Persecutio est in peccato.

Persecutio est in peccato.

2. Tim. 3.

Paulo minus consumauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.

Hic ostendit septimum: scilicet quod humilitas aduersa patienter facit toletare. Humilitas enim recalcitrare nescit, irasci non nouit: omnia suffert. Et quanto magis premitur, tanto plus diuini mandatis inheret. Vnde & Psal. persecutus vsque ad mortem, Dei mandata fortius obseruabat. Et hoc est quod hic dicit, Paulo minus consumauerunt me in terra &c. Iste versus dupliciter exponitur. Primo vt ista sit vox martyrum pro Christo in terra persecu-

torum: qui paulo minus consumati dicuntur, quia vsque ad mortem persecuti, sicut desinerent homines esse per mortem: non tamen ex toto consumpti, quia anima ipsorum integra virtutibus mansit. Ideo ait Paulo minus: quia non in totum, sed in parte consumpti sunt. Et sic videretur Augustinus intelligere: dicens, Paulo minus consumauerunt me in terra &c. Hoc dicit ecclesia, multa strage martyrum facta, dum consentit & praedicant veritatem. Non tamen ex toto defecit, quia anima integra mansit. Ideo subditur, Ego autem non dereliqui mandata tua. Aliter exponitur, de illis qui pie in Christo viuere volunt: qui tot tentamina in terra sui corporis sustinent, vt difficulter resistere possint: tamen adiuui a Deo perseuerant, & vincunt. Et haec est intentio Ambrosij hic dicentis, Paulo minus consumauerunt me &c. Non frustra diuinum quaesuit auxilium, qui sciebat sibi aduersus fortes esse certamen, plurique sibi praelia preparata dimicaturorum: nunc aduersus nequitas spirituales quae sunt in ecclesiis: nunc aduersus calorem sanguinis, & innumeras corporis huius illecebras: quorum nexu vario & diuturna colluctatione lassatus pudendo corruisset certamine, nisi fidei se radice tenuisset. Discamus cauere quem gerimus. Hic nobis hostis domesticus: hic inimicus grauis nostri ipsius corporis inflammatur libidine, ardet decore mulieris occurrentis, accenditur specie aliena, desperatione frangitur, illecebris exurit, timore turbatur, metu frangitur, luxuria mollicet, lasciuia dissoluitur, labore afficitur, solitudine fatigatur, passione conteritur. Miraris si inter tot aduersarias passionum vices, se etiam iustus tenere vix possit: cum impares sumus etiam singularem certaminum passionum. Quem enim sola libido non iudicet: quem non subiugit auaricia: quem formido non quatit: quem luxuria non eneruet: quem lasciuia non emolliat: quem non supplantet ebrietas: Quasi conscientia ergo carnalis infirmitatis & exploratorum persecutionis hostilis dicit, Paulo minus consumauerunt me in terra. In hac terra in qua Adam prius corruit, & pudenda prolapsione deiectus ingressum futurae posteritatis inflexit. In hac terra in qua Cain munera fraterna dolens suis esse praelata, ruina est stratus inuidiae. Denique vox fraterni sanguinis clamauit de terra. In hac terra Noe sanctus, quem totius orbis diluuium in tantis procellis & fluctibus perugilem probauerunt: ubi tamen ocioso curas laxauit corpore, somnum ebrietatis offendit, contumeliam paternae pietatis incurrit, docens periculosa ocia esse secunda virtuti. In hac terra Lothi reuerendi parentis imitator, quem non luxurie decolorauit impuritas: veniabilis quidem ignorantiae, pudendae tamen commixtionis non euasit incestum. In hac terra Dauid consumatum propemodum esse se dixit: siquidem penes motos pedes suos & gressus suos paulo minus sensit effusus: quia diuinitas seculares & successus corporum prosperorum loco beatitudinis estimauit peccatoribus abundare. Propter quod & flagellatus est: sed flagella iusto remedia salutis sunt. Magna igitur virtus, quae sub tantis persecutionibus constituta & penes oppressa, tamen suum non est oblita praesidium, nec mandata Dei dereliquit. Ideoque ait, Paulo minus consumauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.

Belum graue patimur.

Nellum carnis. Corporis defectus.

Terra corporis nostri periculis est plena.

Secundum misericordiam tuam vivifica me: & custodiam testimonia oris tui.

Hic ostendit octavum: scilicet quod humilitas implere facit quod Deus imperat, & custodire facit Dei precepta. Cum enim omnis preceptorum Dei violatio procedat ex superbia: consequens est, ut humilitas omnem excludat superbiam: nullus divini mandati violationem admittat. Vnde humilis per misericordiam Dei iustificatus, se omnia precepta custoditurum promittit: dicens, Secundum misericordiam tuam vivifica me &c. Nec mirandum est si Psal. hoc verbo vivifica me in hoc Psal. multoties sit usus: loquitur enim de vita gratiae, qua tamen hęc orans non carebat: sed eiusdem vite spiritualis qua vivebat orat augmentum & perseverantiam: ut in custodia preceptorum Dei possit perseverare finaliter. Vbi notandum quod omnia creata ex se nullam stabilitatem habent: nisi in quantum servantur in esse a Deo. vnde continua indigent conservacione, ut in esse perdurent, si ad momentum desineret conservatio Dei, & ipsa in nihil vertentur. Ex quo patet, quod sicut vitam continuè in nobis conservat: sic & continuè nobis vitam tribuit: & per consequens, continuè nos vivificat. Dicit ergo, Secundum misericordiam tuam vivifica me: id est in me conserva & auge gratiæ vitam. Iste autem textus exponitur dupliciter. Primò de martyribus: qui ut tormenta patienter possint tolerare, augmentum gratiæ petunt. Vnde & dicit, Et custodiam testimonia &c. Testimonia enim idem sunt quod martyria: ut patet versic. 2099. Et istam expositionem hic ponit August. dicens, Secundum misericordiam tuam vivifica me &c. Testimonia Græcè sunt martyria. Quod tacèdum non fuit propter dulcissimum martyrum nomen: qui proculdubio quando tanta persequentium crudelitas sæviebat: ut ecclesia Dei paulo minus cõsumaretur in terra, nullo modo Dei martyria custodirent, nisi fieret eis quod hic oratum est, Secundum misericordiam tuam vivifica me. Vivificati sunt enim, ne amando vitam, negarent vitam: & ne negando vitam, amitterent vitam. Ac sic qui in vita veritatem deserere voluerunt, moriendo pro veritate vixerunt. Vel aliter: ut hic Psal. non postulet vitam gratiæ qua vivebat: sed vitam gloriæ quam non habebat. in qua sola Dei precepta custodiuntur perfectissimè, quæ in hac mortali vita, propter pondus carnis ad perfectum custodiri non possunt. Et hunc intellectum hic ponit Ambros. dicens, Secundum misericordiam tuam vivifica me. Non illud precatus est Psal. quod habebat: scilicet ut viveret in hac vita: sed ut viveret in æternum: intelligens vitæ beatitudinem in hoc fluctuanti, & infido corpore nos habere non posse: cuius imbecillitas propositum animæ derelinquit. Opus est ergo Dei misericordia, ut continua & perpetua sit in hoc corpore vivificatio: ut continuè iustus Deo vivat, peccatoque moriatur. Si enim culpa moriatur in nobis, erit vita Deo vivens, & in custodia preceptorum celestium perseverans: quæ utique ille custodit qui vivificatur a Deo. Denique vivificari se ante postulat a domino: & post custodiam testimoniorum celestium pollicetur. Non enim communis hæc vita custodit celeste mandatum, sed illa quæ vivere fulcitur æterno, per operationem gratiæ spiritualis. Vel ali-

Vita continue indiget conservacione Dei.

Martyrii id est Martyria.

Precepta Dei hic custodi non possunt.

ter. Vera enim custodia mandatorum Dei non solum stat in opere exteriori, sed principaliter in opere interiori voluntatis. Vnde vera castitas non stat in non adulterari, sed etiam requirit non concupiscere. Istam autem perfectam observationem mandatorum docuit Christus, qui nos in lege nova docuit non solum opere non esse mechandum, sed neque concupiscendum. Hic ergo Psal. postulat misericordiam divinæ incarnationis: qua perfectè doceatur mandata Dei servare. Et istum intellectum hic ponit Ambrosius dicens, Secundum misericordiam tuam &c. Possimus etiam hoc sic intelligere. Quia iam propheta quæ legis erant noværat: optat autem hic adventus Dei misericordiam, ut accipiat precepta quibus lex adimpleatur: ut non solum adulterum sciret esse vitandum, sed etiam concupiscentiam esse vitandam. Hoc autem nos docuit os patris Iesus, dicens in euangelio, Eum qui videt mulierem ad concupiscendum, in corde suo adulterium perpetrasset. Quantum ergo in euangelio profecerunt studia castitatis, quæ non solum turpioris facti, sed etiam studij degeneris allegatur opprobrium? Hoc ergo notans Psal. dicit, Secundum misericordiam tuam &c.

In æternum domine verbum tuum permanet in celo.

Hic incipit duodecimus octonarius: cui pro titulo præmittitur duodecima litera alphabeti Hæbræorum: quæ est lamed. Quæ interpretatur cor servitutis. Cor enim nostrum, cor servitutis debet esse, ut totaliter servire sit promptum, non secularibus & temporalibus rebus implicari: quia vana sunt, & vanum faciunt diligentem. Ab omnibus igitur temporalibus circumcidamus cor nostrum, ut Dei mandata plenè possit custodire. Nil vile queramus: vile autem est omne terrenum. Nihil ergo terrenum, nihil seculare, nil corporeum, nil leve atque mutabile in nostro corde ponamus: sed Dei verbum in nostro corde servemus. Ait enim Christus, Nolite thesaurizare vobis in terra, ubi æugo & tinea demolitur: sed thesaurizate vobis in celo. Vbi est enim thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Thesaurus tuus sit fides, pietas, misericordia: thesaurus tuus sit Christus: thesaurus noster preciosus intellectus est. Si terrenus intellectus fuerit, si fragilis, hæretica ipsum tinea & impietatis æugo consumit. Lenemus ergo & erigamus cor nostrum: nec impossibile iudicemus ut hic humana corporis infirmitas ad cognitionem celestium mysteriorum prouehatur: cum iam ad nos dominus Iesus, in quo absconditi erant scientiæ sapientiæque thesauri, diuina miseratione descenderit ut clausa referret aperiret latentia, reuelaret occulta. Ad propositum ergo: merito huic octonario præmittitur litera lamed, quæ interpretatur cor servitutis: quia in isto octonario docemur quomodo cor nostrum disponatur, ut debite serviat Deo. Ad hoc enim ut quis debite corde Deo serviat, octo debet facere: secundum quæ iste octonarius dividitur. Primò cor in celum debet tendere: in principio: secundò ecclesiam a Christo fundatam debet credere: ibi. In generatione: tertio servitio Dei se totum debet subicere: ibi. Ordinatione tua: quarto legem Dei studendo sepe debet legere: ibi. Nisi quod lex tua: quinto memoriam quæ studet debet tradere: ibi. In æternum: sexto corde misericordiam Dei debet petere: ibi. Tuus sum ego: septimò ut fortis adversis non debet cedere: ibi. Me

2162 Lamed.

Cor nostrum cum celestibus rebus non capiatur.

Matth.

Me expectaverunt: ostendit Christum finem omnium debet credere: ibi. Omnis confirmacionis. Ostendit ergo primò quod quilibet nostrum Deo volens corde servire, non debet cor suum in istis temporalibus ponere, sed solum in celestibus. Cum enim verbum Dei sit thesaurus iustorum, & verbum Dei permanet semper apud patrem in celis: ibi in celis corde debemus ascendere, Christo dicente, Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Istius ergo rationis ponit minorè: dicens, In æternum domine verbum tuum permanet in celo. Iste versus exponitur de celo materiali, & de celo spirituali. Primò exponitur de celo materiali: scilicet de celo in quo posita sunt luminaria magna, sol, luna, cæteraque sidera. Vbi sciendum quod ibi dicitur verbum alicuius esse, ubi verbum obseruatur, ubi obediencia verbo exhibetur: sicut & ille verbum alicuius repellere dicitur, qui illi obedire contradicit. In celo ergo materiali semper verbum Dei permanet: quia ibi plena obediencia sibi exhibetur, plena servitus, quia corpora celestia plenè verbum Dei obseruant: quia ordinem à verbo Dei datum obseruant integraliter. Et per istius coeli exemplum Psal. nos inducere vult ad verbi divini servitutem & obedienciam. Istam expositionem planè ponit Ambros. hic dicens, In æternum domine verbum tuum permanet &c. Vides in te debere manere quod in celo permanet ac perseverat? Serva ergo verbu Dei in corde tuo. Si verbum Dei in celo permanet, imitemur celum ubi permanet verbum Dei: ubi permanet ordo solennis celestium statutorum, & beneficiorum domini. Crebræ vices solennibus muneribus perseverant. Supernis nempe vel pluviiis, vel calore, vel foru aeris huius infunditur terris, atque alicur larga fecunditas è celo. Annus labitur per dies ac menses: & tempora autumnii atque hyemis, veris quoque & æstatis: de celo vitæ tuæ imaginem cerne, ut imitatores simus etiam ipsius celestis elementi. Non semper celum sole seruet ardenti, frequenter nubibus regitur, pluviiis vehementibus in hærescit, iactis niuibus tegit terram. Non ergo sit in te diuturna læsentia, succedant mœsta, vitiorum sæpe tristitia est quæ comitem solet habere gravitate. Nunquid vlla in ipso est sole præuaticatio: Nonne quotidianos curls suos servat? Nunquid continuos novit luna defectus, & commissi numeris deserit mysterium? Hiscem nempe vicibus annus redit, eodem statu reparantur tempora, hiscem obsequiis reformantur. Sol diem illuminat, temporum statuta custodiens: fulget splendoribus luna nocturnis, & lux eius in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus. Lex vna diversis constitutorum semel vices custodire, nec sine transire præscriptos. Manet ipsa immutabilis mutatio, quæ vertere ordinem suum nescit. Vna omnium obediencia, discretis muneribus indiscretam prædictæ constitutionis tenere concordiam. In celo ergo Dei permanet verbum: quia secundum verbi dispositionem regitur & gubernatur. Ex hoc ergo vult Psal. concludere, quod si in celo quod est inanimatum, sic permanet Dei verbum, ut obedienciam plenam celum exhibeat verbo: quanto magis in nobis debet permanere, ut si obedienciam per omnia? Secundò exponitur de celo spirituali, quod est angelica nostra & humana: scilicet sanctorum angelorum & hominum, in quibus verbum Dei semper permanet: quia eius verbo semper obediunt. Vnde beatis angelis dicitur,

tur, fiat voluntas tua, sicut in celo (id est in sanctis angelis) & in terra (id est in hominibus.) Vnde & hic ait August. In æternum domine verbum tuum permanet in celo, id est in sanctis angelis custodientibus sine desertione æternam militiam. Intelligitur etiam non solum de angelis, sed etiam de hominibus celestibus, qui verbum Dei custodiunt & obsequant. Vnde hic ait Ambros. In æternum domine &c. Sunt celi & in terris, qui enarrat gloriam Dei. Qui sunt isti celi, audi dicentem Apostolum, Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem huius celestis. Isti igitur celi sunt in quibus fides, grauitas, continentia, doctrina, vita celestis est. Nā quemadmodum terra dictus est primus homo, qui lapsus ex illa præuaticatione celestis gratiæ, & in hac vita terrena deiectus &c. Ita e contrario celum dicitur qui vitam angelorum custodia integritatis exercitat: corpus suum continentis sobrietate moderatur: mentem quoque suam miti tranquillitate componit: pecuniam pauperibus misericordie liberalitate dispelat. Est ergo & in terris celum in quo esse possint virtutes celestes: in quo Dei verbum permanet semper. Exemplo ergo iustorum in quibus verbum Dei permanet semper, vult Psal. omnes ad idem, ut Dei verbum in se retinentes, illud semper obseruent, illi obedienciam.

Matth. 6.

Celi sunt homines iusti.

1. Cor. 15.

In generatione & generationem veritas tua: fundasti terram, & permanet.

Hic ostendit secundum: scilicet quod debemus credere ecclesiam a Christo fuisse fundatam: qui scilicet plures generationes (scilicet Iudeos & gentiles) in vnam ecclesiam cõgregauit. Propter quod & lapis angularis est dictus: quæ ecclesia stabiliter fundata permanet in æternum. Et hoc est quod ait Psal. In generatione & generationem veritas tua &c. Nomine enim terræ, quæ stabilitatem habet & generat fructus, quid intelligitur, nisi ecclesia semper duratura: in qua fructus meritorum operatur? Vnde Gregor. super illo verbo Iob 26, Appendit terram super nihilum: ait, Quid enim terræ nomine nisi sancta ecclesia designatur: quæ dum verba predicationis suscipit, fructum boni operis reddit. De qua terra per Moysen dicitur, Audiat terra verba ex ore meo. Fundauit ergo Christus terram & permanet: quia ecclesiã formauit semper duraturam. Et hoc notans Psal. dicit, In generatione & generationem veritas tua &c. Quod exponens August. ait, In generatione & generationem &c. Omnes generationes ista repetitione significat: à quibus nunquam defuit veritas Dei in sanctis eius: ex quibus constat ecclesia, modò pluribus, modò paucioribus: ut se temporum varietas habuit vel habeat. Vel ista replicatione duas generationes intellexit: vnam scilicet, ad legem & prophetas, alteram verò ad euangelium pertinentem. Cur autem ab istis generationibus nunquam veritas defuit, causam ostendit: dicens, Fundasti terram, & permanet: eos scilicet, qui in ecclesia hic in terra sunt, terram nuncupans: quorum fundamentum est Christus. Neque enim primæ generationis ad legem pertinentis fundamentum non erat Christus, testimonium habens à lege & prophetis. In duobus ergo populis: scilicet legis & euangelij permanet veritas tuatid est Christus. Prius enim Christus fuit in fidelibus veteris testamenti: postea in fidelibus noui. Et hoc ideo, quia

2163

Terra significat ecclesiam.

Gre. 17. mor cap. 11.

Deut. 32.

Generatio duplex: scilicet legis & euangelij.

1. Cor. 5.

Rom. 3.

ans: dicente Ioanne, Totus mundus in maligno positus est. Est ergo consumatio maliciae, est consumatio peccatorum. Sed consumationis finis fuit Christus, quia venit agnus Dei qui tollit peccata mundi, qui est Christus Iesus, finis & remissio peccatorum. Hunc finem consumationis propheta vidit in spiritu qui consumatum saeculi aboleret errorem. Vidit sanguine eius diversa omnium peccata mundari. Bene ergo dicit, Omnis consumationis vidi finem. Hoc est, vidi consumati adulterij remissionem: vidi consumatae luxuriae atque lasciviae: consumatae crudelitatis atque feruitiae: omnis postremo flagitij, per crucem suam delicta donatam. Est etiam & consumatio virtutis. Est enim consumata sapientia, consumata iustitia, sed habet finem. Finis enim omnium virtutum est Christus: qui finis est legis ad iustitiam omni credenti. Vides quia Christus finis est fidei. Bene ergo dicit, Omnis consumationis vidi finem. Vel aliter, secundum Glosam: Omnis consumationis vidi finem, id est, intellexi in quo debeat consistere finis omnis bonae actionis: vt nemo in se, sed in domino gloriatur. Sequitur, Latum mandatum tuum nimis. Vbi notandum, quod mandatum Dei dicitur caritas, ad quam omnia mandata terminantur. Et hoc mandatum via est qua pergamus ad vitam. Matth. 19, Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. Cum igitur, teste Christo, via vitae sit arcta & non lata: & mandatum Dei sit via vitae: ergo arctum est mandatum Dei, & non latum. Quomodo igitur dicit Psal. Latum mandatum tuum nimis? Respondeo quod mandatum aliquod potest dici latum comprehensione vel executione. Similiter & arctum comprehensione vel executione. Caritatis autem mandatum est latum comprehensione: quia omnia alia mandata comprehendit, quia in his duobus mandatis tota lex pendet. Sed est arctum executione: quia scilicet arcta comprehendit: vt puta diligere inimicos, persecutoribus benefacere. Immo generaliter quanto aliquod mandatum est magis latum comprehensione, tanto est magis arctum executione. Et quamuis illa quae mandat caritas, de se sint arcta & difficilia: tamen quia amanti nihil est difficile, ipsa caritas diligenti ardua leuia facit & lata. Vnde hic ait Ambrosius, Latum mandatum tuum nimis: id est valde. Legimus quod arcta sit via per quam ingrediantur qui vitam aeternam adipiscuntur. Quia enim virtus, difficilis passio est: toleratibus plures sunt qui saeculi huius spaciousa sectantur. Quomodo ergo dicit Psal. Latum mandatum Dei? Hic idem propheta alibi dicit, In tribulatione dilatasti mihi. Haec latitudo praecceptorum caelestium cor prophetae dilatabat. O homo quam latus es, si ad plenitudinem praecceptorum caelestium sinum tuae mentis expandas: quam latum mandatum est caritas. Diligite (inquit) inimicos vestros. Omnes itaque affectu caritatis incluit, qui non exclusit inimicos. Vnde & Apostolus ait, Si fieri potest, pacem cum omnibus habentes. Non potest hoc Iudaeis dici, vt cum omnibus hominibus pacem habeant. Illi vix suos diligant. Christiano etiam inimicos non licet non amare. Christianum cum dico, perfectum intelligo. In Christo enim plenitudo diuinitatis est: cuius nomen vsurpas, qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionemque cur refugis? Audi latum mandatum: Benedicite eos qui persequuntur vos: & nolite maledicere. Iste qui latum salutis dicit esse mandatum, probauit cum aliis dicit, Illi detrahebant: ego autem orabam,

Latum mandatum Dei quomodo dicitur.

Caritas lata dicitur & arcta.

Matth. 7.

Psal. 4.

Matth. 5.

Rom. 12.

Christianus qui dicitur.

Rom. 12.

Psal. 108.

Q Vomodo dilexi legem tua domine: tota die meditatio mea est.

Hic incipit decimustertius octonarius: cui pro titulo praepositur siue praemittitur decimateria litera alphabeti Hebraici: scilicet mem. Quae congrue huic octonario praemittitur. Nam interpretatur dupliciter: interpretatur scilicet viscera. Quid autem per viscera significatur in scriptura, nisi caritas, quae in visceribus praecordiorum habitat: iuxta modum loquendi Apostoli, dicentis, Testis mihi est Deus, quomodo vos cupia in visceribus caritatis. Et Luca 1, Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto. Vnde & Hier. sub ista litera, igne caritatis de caelo sibi missum ostendit: dicens, Ex alto suo misit igne in ossibus meis. Quis autem sit ignis iste, nisi caritas & dilectio: de quo Christus ait Luca 12, Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt ardeat? Respondeo ergo ista litera quae significat ignem caritatis, huic octonario praemittitur: quia in toto isto octonario Psal. igne caritatis accensus, ardentem tendit in Deum. Vnde de virtute caritatis hic octo ostendit: secundum quae iste octonarius diuiditur. Ostendit enim quod caritas primò in Deum corde semper facit tendere: in principio: secundò quod inimicos merito facit stringere: ibi, Super inimicos: tertio quod incarnatum verbum facit credere: ibi, Super omnia quartò legem nouam in antiqua esse facit noscere: ibi, Super senes: quinto quod culpam omnem facit fugere: ibi, Ab omni: sexto quod Dei vota ostendit facere: ibi, A iudiciis: septimo quod in dulcorem ardua facit vertere: ibi, Quam dulcia: octauò quod iniquitatem omnem odiosam habet facere: ibi, A malitia. Primò ergo ostendit quod caritas in Deum semper nos facit tendere. Cum caritas sit amor Dei, & amor semper tendat in amatum: consequens est, quod caritas mentem rursus ad Deum eleuat. Et hoc notans Psal. hic dicit, Quomodo dilexi legem tuam, &c. Nouit Psal. primum legis esse mandatum, vt Deum toto corde & tota anima diligamus. Nos quoque quos erudite studet, vult esse perfectos. Quomodo dilexi legem tuam domine. Per hoc enim Psal. exclusum ostendit timorem. Vnde hic ait Ambrosius, Qui diligit, ex voluntate facit quae sibi sunt imperata: qui autem timet, ex necessitate. Itaque dominus operationes seruulorum suorum spontaneas probat potius, quam coactas: ideo ex seruus liberos facit, vt magis voluntarium nostrarum munera quam necessitatem obsequij proferamus. Nò potest hoc dicere Marchionita, Quomodo dilexi legem tuam: qui legem non suscipit. Non potest dicere Iudaeus: qui legem spirituales ignorat, & literam legis nudam, non sensum legis intellectumque meditatur. Solus ergo hoc dicat Christianus, qui multum iam legis cognitione profecerit. Qui non poenam legis pro uido corde formidet: sed diuina mysteria impigro miretur affectu. Verè ergo diligit, qui sine tristitia, sine timore: voluntario potius studio quam coacto seruat praeccepta. Et aduerte quod hic accipit legem Dei pro lege aeterna: quae est idem quod ipse Deus. Et sic dicere, Quomodo dilexi legem tuam domine. Quomodo dilexi te domine. Quomodo diligere te debet, sine modo, quia tantum debes quantum potes: tantum forma dilectionis Dei nobis ab ipso traditur:

Mem

Titus

Caritas

Psal. 108

Psal. 108

cum

eum dicitur Deut. 6, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis. Quod ad propositum exponens Bald. ait, Diligendus est Deus in beneficiis suis toto corde: in promissis, tota anima: in iudiciis suis, ex omnibus viribus: in praecceptis suis, ex omnimode. Sunt autem beneficia Dei, alia conditionis, alia reparationis, alia quotidianae consolationis. Ecce quomodo magnificauit Deus facere nobiscum. Multitudine beneficiorum nos obruit, & amorem molitur beneficiis extorquere. Pro his autem beneficiis tantis & tam magnis, toto corde diligendus est Deus. Et merito dandum est ei, si quid ipse postulare dignetur. Sed dignatur cum ad hominem dicit, Da mihi cor tuum. Ex corde vult amari, qui cor sibi dari petit. Anima tota diligendus est Deus in promissis suis, qui magna nobis dedit, & maiora promittit. Promittit enim nobis à labore requiem, à timore securitatem, à morte resurrectionem, & in resurrectione plenum gaudium & indeficiens. Pro his merito debet amari à nobis sine modo amoris. Nam promissiones Dei omne desiderium superant. Cum ergo in ceteris rebus impatientia soleat inculpati, in expectatione tantae promissionis vehemens impatientia laudabilis est dilectionis. Cum enim qui plus amat & plus desiderat, illum dilationis praemia plus ciuciant: haec autem affectio significatur nomine animae: cum dicitur, Diliges ex tota anima tua. Nec immerito anima enim spiritus est, & spiritus sancto afflata semper desiderat & suspirat, donec in illo respiret ad quem aspirat. Ex omnibus viribus in suis iudiciis est diligendus Deus. Boni enim cum à Deo flagellantur, in flagellis Deum amant, in flagellis Deum glorificant, in tribulationibus gaudentes, Dei flagella pro magnis acceptant beneficiis. De quibus dicitur, Et exultauerunt filiae Iudaeae propter iudicia tua, domine. Totamente diligendus est in praecceptis suis. Mens enim est quae in homine principat, summum & praecipuum locum tenens. Sed sicut omnibus quae sub ea sunt, se noscit esse praeparata meminit se debet necessitate obediendi Deo fore altissimi. Obediendam sane quam ab inferiori exigit, suo superiori aequissimo iure impendit. Vt autem homini qui Deo non obediuit, poena enim inobedientiae erit illi praualens ipsa mors. Mors autem sicut terribilis est, ita & odibilis: per inobedientiam enim mors in hunc mundum intrauit. Cur ergo obedientia praecceptorum non est diligenda, à qua vita nostra procedit? Sic autem Psal. se dilexisse testatur: dicens, Quomodo dilexi legem tuam domine: quomodo, id est, toto corde: tota anima, &c. Vnde sequitur, Tota die meditatio mea est. Tota enim die in lege domini est meditando: non perfuntorie ipsam discutere. Quod hic ostendit Ambrosius dicens, Si agrum emere velis, si necesse sit domum, prudentiores adhibes, & quid iuris sit diligenter consideras: & ne in aliquo forte fallaris, ipse tibi non credis. At nunc cuius precibus quid sit, sit de tuo precio tractatus. Considera non agrum, non pecuniam, non gemmarum mortalium, sed Christum Iesum: cui nulla possunt praecipi, nulla ornamenta conferri. Adhuc ergo tibi consiliarios, Moysen, Esaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Ioannem: ipsum magnum consiliarium Iesum Dei filium. Cum istis tra-

standam, cum istis tota die conferendum est tibi, tota die meditando: sicut meditabatur Psalmista. Et haec erat illi sola meditatio: non secularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coaceruandi patrimonij cupiditate flagrabat, non proferendi limitis, extendendi sumiculi anxio curarum aestu, studio meditationis intentum reflectebat affectum. Quicquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi meditare in lege domini vendicabat. Et si dicas, Quare Psalmista dicit, tota die, cum in principio Psalmodum dicitur, Beatus vir, & in lege eius meditabitur die ac nocte? Ad hoc respondet ipse Ambrosius dicens, Per diem hoc hic significare videtur, quod ei qui in lege meditatur domini, semper dies est, & lumen sine defectu, quod nullae tenebrae noctis interpellent. Alioquin in processu negligentiorum operis seipsum declararet, qui diligentior in ipsius operis principio extiterat. In die ergo meditatur legis & euangelij ipse dictator. Et fortasse illi qui nouum testimonium non recipiunt, in nocte legerunt: & ideo nescierunt, neque intellexerunt. Vnde & saluator, ne nos etiam legeremus in tenebris admonet: dicens, Ambulandum in die, quia non offendit qui in die ambulat: qui autem ambulat in tenebris, scrupulum offensionis incurrit.

Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in aeternum mihi est.

Hic ponit secundum: quod est inimicorum dilectio, quam facit caritas, quae omnes astringit generaliter. Iste versus duplicem habet sensum. Primus est, vt propheta mandato Dei edoctus & prudens effectus, amorem suum etiam ad inimicos protelauerit. Haec enim dictio super, quandoque significat inclinationem animi ad rem supra quam est. Sicut dicitur Psalmo 40, Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem. Quandoque verò significat ascensum & excessum rei supra quam est: sicut Psalmo 53, Super inimicos meos despexit oculus meus. Quantum ergo ad primum intellectum, Super inimicos, &c. id est, mandato tuo sic me fecisti prudentem: quod super inimicos meos animus meus inclinatur ad ipsos diligendos. Prauidebar enim Psalmista mandatum Christi praecipientis Matth. 5, Diligite inimicos vestros, &c. Sed tunc dices, Psalmista qui erat in tanto statu perfectionis, quos inimicos habebat, qui cum omnibus pacificus erat? Statim responderetur, quod aliud est inimicos habere, & aliud inimicum alterius esse. Christus nullius erat inimicus: quam plures tamen inimicos habebat. Iste ergo inimicos suos dicit, non dicit se alterius inimicum. Inimicos autem suos dicit inimicos Christi, cuius membrum ipse erat. Vnde hic ait Ambrosius, Sed quos inimicos habebat propheta, qui aut sui populi viros legitima debet caritate complecti, aut alienigenas euangelica praedicatione inuitare ad Dei gratiam? serè naturae suae conformem diligunt: quomodo dilectionem conformis sui propheta respiciat? Esse ergo iustam causam aliquam oportet, qua hi quos significat, iure videantur inimici. Et quae sit possumus inuesti-

Psal. 1.

171

Inimici Dei sui nostri inimici.

inuestigare, si meminerimus quod alibi Psal. dixit, Et super inimicos tuos tabesceban: iusto odio oderam illos. Istos ergo euangelica auctoritate suos dicit inimicos qui inimici sunt Dei. Nam si is qui non reliquerit parentes propter nomen Dei, non est Deo dignus: quanto magis qui diligit Dei inimicos, Deo acceptus esse non poterit? Secundus sensus potest esse: ut scilicet super inimicos suos mandato factus fuerit prudens: id est melius & prudentius mandatum Dei intellexerit & legem, quam fecerint inimici eius. Et tunc inimicos dicit Iudeos, qui mandata legis intelligebant carnaliter, temporaliter premium expectantes in illis. Psal. autem prudentius Dei mandata intellexit, ut in ipsis premium expectaret aeternum, quod in aeternum sibi proficiet. Et hoc est quod ait, Quia in aeternum mihi est. Et ad istum intellectum exponit August. hunc locum; dicens, Iudei quidem zelum habent Dei, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam quarentes ita uere: iustitiam Dei non sunt subiecti. Iste uero qui super inimicos suos sapit in mandato Dei, inuenit uultum Apostolo, non habens iustitiam suam quae ex lege est: sed iustitiam per fidem Christi, quae ex Deo est. Iudei quippe huius inimici in omni Dei mandato temporalia premia quaesierunt. Et ideo in illis non fuerunt in aeternum, sicut huic: quia erit premium custodiendi mandati huius: scilicet legis spiritualiter intellectae ipse mandator, & premium delectationis ipse dilectus: quando erit Deus omnia in omnibus. Quid est ergo super inimicos, &c. nisi Prudentius & melius intellexi mandatum tuum quo praecipis te diligere ac proximum, quam fecerit inimicus meus: scilicet Iudeus, qui Christo & eius euangelio inimicatur.

2172 Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.

Hic ostendit tertium: scilicet quod charitas in-garnatum uerbum facit credere. Quis enim hominum tanta charitatis signa potuisset ostendere, ut Christus ostendit? Quis tanta in pueritia cognoscere, ut ipse cognoscit, qui puer inter doctores sedebat, audiens illos & interrogans? Unde & Psal. hoc prauidens, ait, Super omnes docentes me intellexi, &c. Iste uersus dupliciter exponitur: scilicet ut sint uerba capitis Christi: & etiam ut sint uerba Psal. mistae uel membrorum corporis: scilicet ecclesiae. Primum in persona capitis Christi intelligitur, ut ipse Christus uel propheta in persona Christi dicat, Super omnes docentes, &c. id est super omnes homines qui me uel corpus meum (quod est ecclesia) docere putabant, intellexi: id est clariorem omnium habui scientiam. Et istum intellectum hic habet August. dicens, Quis est iste qui super omnes se docentes intellexit? Quis est (inquam) qui super omnes prophetas, qui non solum loquendo eos qui secum uixerant, uerumetiam scribendo, posteros tam excellenti auctoritate docuerunt, audet se extollendo praepone? Salomoni quippe tanta donata est sapientia, ut etiam omnibus qui fuerunt ante illum uideatur esse praelatus. Sed non est credendum de ipso hoc dictum fuisse, maxime quia dici non potest ex persona Salomonis, quod hic dicitur, Ab omni uia mala prohibui pedes meos. Porro, si quod est acceptabilius, Christum pronuncians iste

Phil. 3. Christus super omnes docentes se intellexit, & quomodo.

propheta, nunc a capite, quod est ipse saluator: nunc ab eius corpore, quod est ecclesia: uerba prophetica dirigens, & tanquam unum loquentem faciens propter magnum illud sacramentum: ubi dictum est, Erunt duo in carne una. Agnosco plane eum, qui super omnes docentes se intellexit: quando eum esset duodecim annorum remansit puer Iesus in Hierusalem: & quarentibus suis post triduum inuentus est in templo sedens inter doctores, audiens illos & interrogans: ubi stupebant omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis eius. Nec immerito: qui per istam prophetiam tanto ante dixerat, Super omnes docentes me intellexi. Omnes homines uult intelligi, non Deum patrem, de quo dicit ipse filius, Sicut docuit me pater, haec loquor. Quod difficillime ex persona uerbi intelligitur: nisi quis capere ualeat idem esse filio a patre doctum esse quod est a patre genitum esse. Cui non est aliud esse, aliud doctum esse: profecto a quo est illi esse, ab eo est illi doctum esse. Ex persona uero hominis ubi formam serui accepit, facilius intelligitur a patre didicisse quae dixit. In qua forma constitutum maxime puerum potuerunt homines maioris aetatis docendum putare. Sed ille quem pater docuit, super omnes intellexit. Sequitur, Quia testimonia tua meditatio mea est. Vbi sequitur August. Ideo Christus super omnes se docentes intellexit, quia testimonia Dei meditabatur. Quae melius quam illa de se ipso nouerat qui dicebat, Vos misistis Ioannem, & testimonia perhibuit ueritati? Ego autem non ab homine testimonium accipio, quia habeo testimonium maius Ioanne. Secundum istum uersus intelligitur de corpore Christi: ut sit sensus, quod fidelis Christianus super omnes se docentes intelligit: id est supra Scribas & Phariseos, (qui aliorum doctores dicebantur) melius legem intelligit: quia illi literam accipiunt, iste literam spiritualiter intelligit. Unde hic docentes appellat Scribas & Phariseos, & generaliter omnes qui quod non intelligunt, alios arbitrantur docere. Et sic hunc locum exponit Ambros. dicens, Super omnes docentes, &c. Doctrinam profertur Scribae Iudeorum, quia ipsi legem & prophetas prius habuerunt: sed illi profiterentur docere, sed non docent. Ei autem populo qui ex gentibus credidit, competit dicere super omnes docentes me intellexi: scilicet quod illi non intellexerunt. Intellexi a Christo, quod illi non intellexerunt in lege. Qui uult uenire post me, tollat crucem suam, & sequatur me. Intellexi, Diligite inimicos uestros, &c.

Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui.

Hic ostendit quartum: scilicet quod caritas facit cognoscere legem nouam in antiqua figurari. Caritas enim obseruationem mandatorum inducit: Christo dicente Ioan. 14, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Obseruatio autem mandatorum tribuit intellectum: scilicet quomodo lex noua in ueteri tanquam figura continetur in figura. Et hoc est quod ait Psal. Super senes intellexi, &c. Hic uersus duobus modis exponitur: ut primus modus sit sensus praedictus, ubi senes accipit legem antiquam: quam scilicet senes & antiqui patres habuerunt. Et sic super senes intellexi: scilicet super antiquam legem cognoui fundari mandata tua (scilicet legis nouae) quae exquisiui. Vel aliter: ubi sciendum quod hic non accipitur senectus aetate, sed magis futurum &

Senes dicitur pro ueteri. Eccl. 8. Eccl. 32. Mar. 14. Phil. 3. Mat. 23. Mat. 23.

& intellectus debilitate. Et sic per senes intellige populum Iudeorum, de quibus in persona gentilium conuerforum, qui ut iuuenes post legem receperant, loquitur Psal. dicens, Super senes intellexi, quia gentes conuersae melius legem intelligunt quam antiquus populus Iudeorum. Et istum intellectum ostendit Ambros. hic dicens, Mihi non uidetur seipsum propheta laudare, & se senioribus praeferre, cum nouerit scriptum, Non te praetereat narratio seniorum: & ipsi enim didicerunt a patribus. Nam & alibi ait sapiens, Vbi sunt senes, non multum loquaris. Sed nouit quibus se praeferat senioribus: scilicet in ueteratis in peccato & ueterano impietatis atque senio perfidiae delirantibus. Isti sunt seniores plebis (ut dictum est) qui dominum Iesum Pilato praesidi tradiderunt. Conuenerunt enim sacerdotes & seniores & scribae aduersus Iesum. Ergo senili derogauit aetati: sed uoce populi minoris indocilem Dei uetustum illum populum Iudeorum prophetauit. Qui quod in iuuentute sua non acquisiuit, in senectute inuenire non potuit. Namque a principio frequentibus dominum exasperauit offensis. Cuius igitur gratiam eum esset iuuenis non potuerat emereri, huius aduentum senex non meruit noscere: quia Dei mandata non exquisiuit in iuuentute: intellectus enim maturitate, non uita longauitate profertur. Exquiramus ergo & nos mandata Dei, ut super senes intelligamus. Fugiamus uia lubricam peccatorum, ut possimus praecipua caelestia custodire. Super seniores Esau intellexit Iacob iunior frater. Quia cum senior Esau sibi benedictionis praeuilegium praerogatiua aetatis exposcit, reliquit epulas mitiores dum quaerit agrestes. Profecto illo in uenationem directo, iunior frater uerba eius accepit, & mihi tradidit populo nationum: materno usus consilio. Illam igitur sapientiam stolam quam ante habuerat populus Iudeorum, induit me Rebecca. Stola eius bona, lex & prophetae. Hac stola ille populus antiquior est nudatus, & nos indui sumus. Induit nos mater illa Hierusalem quae in caelo est. Accedamus ergo ad patrem: offeramus illi epulas mitiores patientiae cibos, misericordiae lenitatem, suauitatem intellectus. Accipio benedictionem: praecipio fratris senioris gratiam spirituales. Vel aliter: ut iste uersus competat capiti: scilicet Christo, sicut praecedens, ut dictum fuit. Et tunc est repetitio eiusdem sententiae cum uersiculo precedente. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Super senes intellexi, &c. Illi qui ante dicti sunt doctores, non absurdo intelligitur etiam ipsi esse seniores. Quod ideo mihi eodem modo repetitur uidetur, ut nobis haec legentibus, illa aetas eius quem nobis innotuit ex euangelio, qua aetate puelli inter aetate maiores: hoc est iunior inter seniores sedebat, & super omnes docentes se intelligebat. Solent enim iunior & senior ad se inuicem dicimur & maior: & si neuter eorum senili appropinquauit aetati: quanquam & si expressum nomen seniorum in euangelio uelimus inquirere, supra quos intellexit, inuenimus scipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum: Non enim lauant manus cum panem manducant. Et ecce obiecta est ei transgressio traditionis seniorum. Sed qui supra senes intellexit, quid eis respondit audiamus? Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem uestram? Et paulo post, Non quod intrat in os coinquinat hominem:

sed quod procedit ex corde, hoc coinquinat hominem. Hoc seniores illi non intelligebant, qui de lauandis manibus sua uelut magna mandata traderant. Audito ergo tali magistro, capite nostro, potest unusquisque nostrum dicere, Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui: scilicet non hominum.

Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut custodiam uerba tua.

Hic ponit quintum: scilicet quod caritas oclij culpam facit fugere. Cum enim contraria simul in eodem esse non possint, unum aliud expellit. Et ideo quia caritas culpa opponitur, ipsa culpam fugat & docet fugere: propter quod Psal. inflammatus ait, Ab omni uia mala prohibui pedes, &c. Intantum enim per peccatum natura nostra corrupta fuit, quod ad malum promouit, quam ad bonum. Unde & cuncta cogitatio hominis ad malum prona est omni tempore. Nisi ergo haec pronitas prohibeatur, nisi refranetur, semper tendit ad lapsum. Et hoc notans Psal. dicit, Ab omni uia mala prohibui pedes meos. Prohibere enim aliquid est ipsum ab eo quod intendit abducere uel retinere: ut puta, prohibetur quis a cupiditate ad quam inclinatur per frantum liberalitatis, a uoluptate quam affectat per frantum castitatis: & sic de aliis. Ex quo sequitur, quod ista uerba Christo capiti conuenire non possunt: quia pedes suae mentis nunquam inclinati fuerunt ad malum. Et ideo illos non prohibuit. Et hoc hic notans August. ait, Ab omni uia mala, &c. Hoc non capiti uidetur conuenire: sed corpori. Neque enim caput nostrum ipse saluator corporis in aliquam malignam uiam carnali cupiditate ferebatur: ut ei necesse esset pedes suos inde prohibere, quasi illuc euntes motibus suis: quod nos facimus quando ea quae ille non habuit, ne uias malignas teneat, desideria nostra praua cohibemus. Sic enim uerba Dei possumus custodire, si post malas concupiscentias non eamus, ut ad mala concupita perueniamus: sed eas potius aduersus carnem spiritu concupiscente fratemus: ne nos raptos atque subuersos, per malignas uias pertrahant. Et hoc est quod dicitur Psal. 33, Prohibe linguam tuam a malo: quia nisi prohibeatur, facilius labitur. Sic ergo istis uerbis Psal. nos hortatur desideria mala reprimere, ne nos ducant ad peccatum. Unde hic ait Ambros. Itaque cum fragilitas humana pronis affectibus feratur ad uicia, docet quemadmodum uia istius lubricum uiantem implicare non possit: sapientia dicente, Prohibe pedem tuum a semitis eius: hoc est, ab istius saeculi uanitate: quia saeculum in maligno positum est. Quicquid enim dubium est, quicquid incipit effectus, malignum est: quicquid admiscetur malicie, quicquid ueritati contrariatur. Prohibe ergo ab istius mundi lubrico pedem animi tui & mentis incessum. Prohibe, inquam: resiste cupiditatibus: obfiste motibus qui uidentur intrare sicut bestiae atque iumenta, ut teneros fructus & noua uirgulta depascant. Prohibui (inquit) pedes meos: non utique pedes corporis prohibuit, qui uentis suae plerumque obsequuntur arbitrio. Nec enim prohibendi sunt cum perducunt ad Dei templum, uideat opem ferre festinat. Alius igitur est pes, qui iure prohibetur. Quis ille sit, propheta nos docet: dicens, Non mihi ueniat pes super-

Prona est natura ad malum. Gen. 3. Christus non prohibuit pedes suos a malo. Eccl. 18. Galat. 3. Dubium omnino est malum. Prover. 1. Pedes duplices. Psal. 33.

superbie. Est etiam pes iniquitatis qui cibus labitur, stare non potest: sicut perdidit, de quibus scriptum est, Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec poterunt stare. Prohibe ergo pedes tuos ne cadas. Sunt enim non solum criminum, sed etiam infirmitatis pedes. Et videndum ne cadas, qui videris tibi forsitan bene stare. Sed tibi dicit Paulus, Et tu qui stas, videas ne cadas. Eruiet dominus pedes tuos ab omni lapsu, si cognoverit quod tu prohibeas pedes tuos a lapsu. Ideo hoc meruit propheta, ut Deus pedes eius ab omni lapsu erueret: quoniam pedes suos ipse prohibebat, ne precipiti aut incauto peccatorum laberentur vestigio. Unde & potuit verba custodire divina, quae custodire non poterit qui non poterit prius stare. Prohibitos pedes suos a via mala bene dixit, qui Christum non vult esse viam, & imitatur. Hoc Salomon dicit non poterat, qui fecerat contrarium. Unde dicit, Non prohibui cor meum quin frueretur omni voluptate sua, & oblectaret se in his quae preparaueram.

sine amore metuerem: sed casto timore diligerem, & dilectione casta timerem. Sic causa quare non declinauit a iudiciis domini fuit, quia legem in corde suo dedit Christus. Unde hic ait Ambrosius. Merito ergo dicit, *A iudiciis tuis non declinaui*, qui dicitur potest, *Tu legem posuisti mihi*. Non per Moysen, non per Iosue, non per Prophetas: sed tu ipse per te Iesu legem posuisti mihi: hoc est euangelium. Ideo non declinaui a via, quia te aspexi, & cognoui itinera tua, & te sum secutus, & cognosco viam tuam. Sic ergo hoc solum potest dicere, *A iudiciis tuis non declinaui*, qui itinera sequitur Christi. Non potest hoc dicere superbus, qui viam humilitatis Christi non imitatur. non auarus, qui viam Christi paupertatis abhorret. non gulosus, qui viam abstinentiae Christi non amat, &c.

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo.

Hic ostendit septimum: scilicet quod caritas ad duas facit leuia & dulcia. Amanti enim omnia grauia leuia videntur: & dulcia esse quae sunt amata. Unde Gregor. dicit, Cum menti nostrae amor Dei immittitur, omne pondus praesentis vitae leuigatur. Et ideo amanti dulcia sunt eloquia Dei: quamuis in seipsis aspera sunt & grauia. Nonne graue est illud eloquium Christi, Diligite inimicos vestros? &c. Nonne graue est audire, Nisi quis renunciauerit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus. Nonne graue est illud Christi eloquium, Qui vult venire post me, abneget semetipsum & tollat crucem suam, & sequatur me. Tamen amanti omnia ista suauia sunt atque dulcia: quia amor difficultatem nescit. Et hoc est quod ait Psal. *Quam dulcia faucibus meis, &c. ori*, scilicet cordis, non carnis. Unde hic ait Augustinus. *Quam dulcia, &c. quasi dicat, Legem tu posuisti mihi, ut te casto timore diligerem.* Et ideo dulcia sunt faucibus meis eloquia tua. Haec est illa amoris suauitas, quam dominus dat, ut terra nostra daret fructum suum, ut bonum verum bene: id est non mali carnalis formidine, sed boni spiritualis delectatione faciamus. Est autem similis aperta sapientiae doctrina fauo, sine melli, quae de altioribus sacramentis, tanquam de cellulis cereis ore differenter velut mandentis exprimitur: verum ori cordis, non carnis est dulcis. Vel aliter Dulcia dicuntur eloquia Dei, quia dulces fructus nobis proferunt, & spiritualia bona ministrant. Unde hic Ambrosius ait, *Quam dulcia, &c.* Et bene dulcia sunt eloquia Dei, quibus praedicatur remissio peccatorum, vitae perennitas, resurrectio etiam defunctorum: quae perpetuae mortis & acerbae temporant amaritudinem. Per haec cepimus mortem non timere, qui cepimus dicere, Vbi est mors victoria tua? Et bene faucibus dulcia, eo quod intimis visceribus diffusa sit gratia spiritualis. Et ideo, quia dulcia verba tua nobis esse ceperunt, ad ecclesiam dicis, Fauum distillant labia tua sponsa. Fauus mellis sermones boni. Et verum fauus bonus, quem manducat ecclesia, multorum prophetarum velut apum spirituali vberitate congesta mella redolente. Mysticus enim sermo caelestium scripturarum sicut panis est: qui confirmat cor hominis, velut fortioribus verbis, Sualioris autem ethicus sermo dulcis & mollior: eo quod ethica praedicatione mentis interna mulcet. Amara namque poenitentia peccatorum, corda miti sermone

Cristus per seipsum legem dedit.

Amor enim leuia facit. Gregor. moral. cap. 13.

Matth. 5.

Scripturae non miti non parantur.

1. Cor. 13.

Col. 4.

sermone dulcescunt. Stillant mel labia praedicantis, quando collisa duris casibus vel ruinis lapsae animae membra refoventur. Os iusti distillat sapientiam, de ore iusti suauitatis & misericordiae mella procedunt. In ore iusti nullus dolus, nulla fallacia, nulla amaritudo peccati. Audit ecclesia verba iusti: audit plebs Dei praeepta sapientis: delectatur eloquii suauitate moralis: disputatione iocunditatis mulcet. Et aduerte quod non dicit, *Quam dulcia sicut mel: sed super mel*: quia dulcedo eloquiorum Dei, excedit dulcedinem mellis. Unde hic Ambrosius dicit, Super mel dicit, quia mel apum ad hora delectat, sed cito sapor eius euanescit, & plerumque viscera vitiosa laeduntur: verborum autem moralium etiam pungunt mella, non laedunt. Cognosce tamen cui illa creduntur. Scriptum est enim, In autem insipientis nihil dicas, nequando derideat prudentes sermones tuos. Euomet enim & reiciet sermones tuos stultus, quorum non potest suauitatem sentire. Et nota quod congrue cibo corporali mellis, spirituale scripturae cibum Psal. comparat, dicens, *Quam dulcia faucibus meis, &c.* Quod super isto versiculo deducit Hugo de sancto Victore, dicens, Cibum corporis in terra habet: scilicet saporem, nutrimentum, & massam: sapor delectat, nutrimentum sustentat, massa onerat. Gula percipit saporem, stomachus nutrimentum, & massam: alterum ad nutritionem, ut id ad corpus traiciat: alterum ad grauiamen, ut illud euacuet. Sapor quodammodo spiritualis est: & ideo solummodo delectat, non grauat. Inde est quod fames in faucibus nunquam satiari potest, quia ibi nec appetitus massam habet, nec delectatio finem. Noli ergo cum manducas, fauces interrogare si satis est: quia si iudicium illarum sequeris, priusquam eas delectatione repleas, stomachum tuum onere suffocabis. Ventrem potius de mensura tendi consule: postquam illum dolere incipias, fauces ab auiditate compesce. Hoc tamen de cibo corporali dictum intellige. Nam de refectione spiritualis cibi, fauces priusquam venter sunt consulenda. Fauces dico spirituales, & ventrem spiritualem. Fauces spirituales dicuntur palatum cordis. Sapor verbi Dei est gustus internae dulcedinis. Anima autem ipsa est substantia spiritualis. Nutrimentum verbi Dei est exercitium veritatis: massa vero pondus laboris. Quia ergo sapor ille internae dulcedinis sine fastidio sumitur, fauces cordis delectationem percipiunt, sed satiari non possunt. Quia ergo exercitium virtutis quo anima pascitur, non sumitur sine pondere laboris quo caro grauat: quasi quidam sensualitatis nostrae stomachus dum cibum boni operis exercendo percipit, ne virtutem qua reficitur ultra modum appetat, labor quo promittitur castigat. Ait ergo, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo: non stomacho.* Et attende quam recte sacra scriptura vel Dei verbum cibo corporali comparatur, cum dicitur, *Quam dulcia, &c.* Nam eloquia Dei vere sunt noster cibus spiritualis & potus: ut deducit Gregorius dicens, Multi populi Iudaorum mellis fuerat leges sacri eloquii. Quae namque grana spicarum sunt verba prophetarum: quae Iudaicus habuit, sed non comedit: quia Iudaicus populus legem quidem verbatenus tenuit, sed per fastidium ab eius intellectu ieiunauit. Huiusmodi stulti populi messem famelicus comedit, quia nimirum gentilis populus verba legis intelligendo edidit, ad quae plebs Iudaica sine intellectu laborauit. Hos famelicos fidei dominus prouidit cum dixit, *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi satu-*

rabuntur. Huius etiam stulti populi diuitias sitientes bibunt, quia fluentis sacri eloquii quae Iudaicus populus in superbia ostentatione possedit, conuersae gentilium mentes irrigantur. Unde eis per prophetam dicitur, Omnes sitiētes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate. Quia enim argenti vocabulo eloquia diuina significatur, Psal. mista restatur qui ait, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum. Qui ergo argentum non habent, ad aquas vocantur: quia nimirum gentilitas, quae scripturae sacrae praeepta non receperat, sacri eloquii inundatione satiatur, quae tanto nunc auidius potat, quanto hanc diuina sicca sitiebat. Eadem ergo diuina eloquia & messis & diuitiae vocantur: Messis, quia ieiunata mente reficitur: diuitiae, quia magna nos morum maturitate componit. Eadem etiam comedi dicuntur & bibi, quia nimirum dum quaedam in eis obscura sunt, quae non nisi interpretata intelligimus, haec quasi vel mandendo glutimus: dum quaedam vero ad intelligendum facilia ita sumimus ut inuenimus, ea quasi non massa bibimus, quia non infracta sorbeimus.

A mandatis tuis intellexi: propterea odiui omnem viam iniquitatis.

Hic ostendit octauum: scilicet quod charitas omnem iniquitatem nobis facit odiosam. Cum enim charitas sit ipsa dilectio qua nos diligimus Deum: & qui diligit Deum, a Deo diligitur: consequens est quod ipsa charitas omnem iniquitatem nobis facit odiosam: quia nullus iniquitatem diligens diligitur a Deo, sed oditur. Psal. 5. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem.* Et hoc notans Psal. dicit, *A mandatis tuis intellexi, &c.* Vbi aduerte, quod est quoddam intelligere merè speculatiuum, quod opus non includit: & istud intelligere, peccatum inducit. Iacob. 4. *Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.* Aliud est intelligere practicum, quod opus includit: & istud meritum habet. Psal. 40. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.* Et istud intelligere practicum mandatorum Dei omnem iniquitatem excludit. Et de isto intelligere practico nunc dicit Psal. *A mandatis tuis, &c.* Unde hic Ambrosius ait, Huic versiculo concordat quod alibi dicitur, *Concupiscens sapientiam serua mēdata.* Sed nemo potest seruare nisi qui intelligit. Denique quotidie redduntur omnia verba legis a quibusdam senioribus Iudaeorum, & nemo eorum potest custodire. Neque enim arborem dixerim custodire fecunditatem naturae, quae luxuriat in foliis, & euanescit in fructu. Neque terram illam dixerim custodire fructus suos, quae siliem inuisam pascit, quae agricolis edere frumenta non solet. Nec pastor custodire videtur pecus, qui legere pabula pro futuro non nouerit, lupos cauere, canibus vallare ouilia sua: nesciat potum cum opus sit ministrare. Nam producere tantummodo sine vlla cura mutum pecus, tantumdem est quantum scripturas legere populum Iudaeorum, vbi sunt spiritualis pabuli sacramenta, vbi litera occidit, vbi intelligibiles incutrat lapsi, vbi sit requies refectionis, vbi resurrectio spes. Qui sunt canes, qui pro gregis possunt latrare custodiam: populus & ipsi gregem magis mutus ignorat. Itaque si dicat, *Serua mēdata.* Respondetur ei, *Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum: si videbas fitem, &c.* Non est hoc custodire mandata, sed praeuacari, ff. 3. statu

Esai. 55.

Intelligere duplex: practicum, & speculatiuum.

Cassidus mandatorum qualis esse debet.

Predicator facere debet quod dicit.

Psal. 49.

Nota differetiam inter legem antiquam & legem nouam. Matth. 5.

Iudicia Dei declinare, quid est.

Gregor. 32. moral. cap. 6. Matth. 11.

Statu facere cōtatiō nō est intelligere, sed ignorare. Quomodo possunt esse verba Dei dulcia in faucibus tuis, in quibus est amaritudo nequitie? Quomodo mel & lac sub lingua tua, cum dolum lingua tua concipiat: vt aliud pectore concipias, & aliud forēsi sermone prætēdas. vt decipias incautum? Cum tibi Petrus Apostolus dicat vt deponas omnem malitiam, & fucum simulationis abicias, dicens: Sicut modō geniti infantes, rationabiles sine dolo, lac concupiscite. Ostendens nobis quid sit lac & mel habere sub lingua: vt non maledicere maledicentibus, sed benedictionem referre nouerimus. Nesciamus odisse nisi viam iniquitatis, vt facere quod execramur reluctanti caueamus affectu. Est ergo in nobis vt aliquid bene oderimus, & bene aliquid diligamus. Sicut enim bene amare possumus seruos Dei, & bene diligere possumus inimicos nostros secundum verbum dominica bene odisse possumus inimicos Dei, odisse iniquitatem, odisse perfidiam, odisse mūdī istius vanitates. Odio igitur debent esse quæ sæculi sunt, ne securis affectibus nos voluptatis capiat illecebra. Facile capit oculos petulantis forma meretricis, nisi eos premant odia iusta, & puritatem indignatus auertat affectus. Inflat plerumque homines nobilitatis instantia & reum affluentia secularium, nisi pudeat in te aliena magis quam propria laudari. Christus cum dives esset pauper factus est: in paupere non in diuite te redemit &c. Vel aliter: tibi notandum, quod non ait Mandata tua intellexi: sed *A mandatis tuis intellexi*: ostendere volens quoddam mandatorum Dei obseruatio, via est ad sapientiam. Et sic istum passum exponit Augustinus dicens, *A mandatis tuis intellexi* &c. Sed quid est quod ait, *A mandatis tuis intellexi*? Aliud est *mandata tua intellexi* & aliud *A mandatis*. Hoc est enim quod vult significare: scilicet quod faciendo mandata Dei, peruenit ad eorum rerum intelligentiam quæ concipiat scire: propter quod scriptum est, Concupiscens sapientiam, serua mandata: & dominus præbebit tibi illam. Ne quisquā præposterus antiquam habeat humilitatem obedientie, velit ad altitudinem sapientie peruenire: quam capere non potest, nisi ordine venerit. Audiat ergo, altiora te ne quaesieris, sed quæ præcepit tibi dominus, illa cogita semper. Sic homo ad occultorum sapientiam peruenit per obedientiam mandatorum. Cum autem dixisset, quæ tibi præcepit Deus, illa cogita: ideo addidit, semper: quia & custodienda est obedientia vt percipiatur sapientia: & percepta sapientia, non est deserenda obedientia. Spiritualem itaque membrorum Christi vox hæc est, *A mandatis tuis intellexi*. Hoc enim recte dicit Christi corpus in eis, quibus mandata seruauit, propter ipsam custodiam mandatorum præbetur vberior doctrina sapientie. Propterea (inquit) omnem viam iniquitatis odio habui. Necessè est enim vt oderit omnem iniquitatem amor iustitiæ: qui tanto maior est, quanto eum magis inflamat dulcedo sapientie, quæ præbetur ei qui obtemperat Deo, & a mandatis eius intelligit.

178 **L**ucerna pedibus meis verbū tuū, & lumen semitis meis.

Nun. Hic incipit decimusquartus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaquarta litera alphabeti Hebræorum, quæ est nun: quæ directe huic octonario præmittitur merito. Quoniam hæc lite-

ra interpretatur Vnicus vel Pascha eorum: quæ directe competunt ipsi Christo, qui est patris vnicus, quem Deus pater æternaliter genuit: qui demum incarnatus, factus est non solum pastor bonus, animam pro omnibus suis ponens: sed etiam factus est pascha eorum: scilicet fidelium suorum, quibus seipsum dat in cibum, & sanguinem suum in potum per sacramentum altaris. Præmittitur ergo hæc litera nun huic octonario, quia hic agitur de ipso Christo vnico patris, qui & pastor noster est, atque pascha animarum. Vnde iste octonarius diuiditur secundum illa quæ hic de isto vnico patris agit Psalm. De isto ergo patris vnico ostendit nobis octo, quæ in nobis efficit, ostendit enim primum, quod gressus mentis sua claritate dirigit: in principio: secundum quod mores nostros sua firmitate erigit: tibi, *Iurauit*: tertium quod mentes nostras sua firmitate subicit: tibi, *Humiliatus*: quartum quod votis nostris sua pietate annuit: tibi, *Voluntaria*: quintum quod vitam nostram in laboribus constituit: tibi, *Anima mea*: sextum quod fideles suos in omni aduersitate protegunt: tibi, *Posuerunt*: septimum quod electos probos sibi coheredes efficit: tibi, *Hereditate*: octauum quod probatos æternis bonis reficit: tibi, *Inclinati*. Quantum ergo ad primum, ostendit quod patris vnicus gressus mentis sua claritate dirigit, dicens, *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Vbi notandum quod Dei verbum capitur dupliciter: scilicet pro ipso verbo Dei filio a patre genito æternaliter, quod erat in principio apud Deum. Et pro verbo sacre scripture a prophetis & prædicatoribus prolato. Et istud quoadque ponitur pluraliter: vt cum dicitur, Cælum & terra transibunt: verba autem mea nō transibunt. Quandoque in singulari: vt Actuum 6, Dixerunt Apostoli, Non est æquum nos relinquere verbum Dei (scilicet verbum prædicationis) & ministrare mensis. Primo autem modo sumptum verbum, pluraliter nunquam dicitur, quia vnicum solum est verbum. Et secundum istas duas verbi acceptiones, iste versus dupliciter exponitur: scilicet primum de verbo Dei, quod est Dei filius: quod quidem verbum dicitur lucerna & lumen, sed diuersimode: quoniam aliquibus dicitur lucerna, aliquibus lumen. Lucerna enim & lumen differunt, quia lucerna dicitur minus lumen: scilicet lumen inclusum in re: vnde lucerna quasi lumen ardens. Lumen magis absolutum & non arctatum dicitur. Est ergo verbum Dei lumen quibus magis & clarius luceat: verò lucerna quibus minus luceat. Et ad istum sensum hunc locum exponit hic Ambrosius dicens, *Lucerna pedibus meis* &c. Verò pascitur oculus noster interior lucernæ spiritualis lumine, quæ nobis in hoc mundo præluet: ne sicut in tenebris ambulantes, in eorum turbemur vestigiis, & viam veram inuenire nequeamus. Intelligibilis igitur pedum gressus, intelligibilis & lucerna: quia verbum Dei lucerna est. Nonne hoc erat in principio apud Deum? Quomodo ergo verbum æternum lucerna est? Nonne hoc est verum lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Quomodo igitur dicitur lucerna? Sed videamus ne forte idem verbum Dei aliis magna sit lux, aliis autem lucerna. Mihi lucerna est: angelis autem lux est. Petro lux erat, quando assistit ei angelus in carcere, & lumen circumfulsit eum. Paulo lux erat: quando eundem ad persequendum populum Christianum eundem circumfulsit eum lux de caelo: & audiuit vocem de caelo dicentem sibi, Saule Saule, quid

quid me persequeris? Vera lucerna nobis est Christus, quando in isto ore corporis nostri censetur: & lucet in limbo, fulget in vase fictili. Thesaurus ille quem habemus in vasculis fictilibus, lumen lucernæ est. Mitte oleum, ne deficiat tibi lumen lucernæ: Et oleum non oliuæ terrestris, sed illud oleum ecclesiæ misericordie & gratiæ, quo vgebantur prophete. Oleum tuū humilitas est, quo ceruicis nostre dura mollescunt. Oleum tuum, misericordia est, quo collisa scopolis peccatorum corpora fouentur. Hoc oleum curat aegros. Misericordia enim a peccato liberat. Hoc oleum lucet in tenebris. Sic luceant opera vestra bona coram hominibus &c. Et aduerte quod licet verbum Dei proprie lumen & lucerna dicatur, tamen etiam sancti participatione eius & lucerna dicitur & lumen. Vnde idem Ambrosius ait, Lucernæ ergo & nos sumus toto operi corpore, vix aliquid exiguum habentes, vnde lucere possimus. Sed istis lucernis dedit vt essent & lux: ad Apostolos dicens, Vos estis lux mundi. Ergo si gloria sanctorum nunc sicut lucerna, nunc sicut lux mundi fulgebat in hoc seculo, quid dicimus de verbo Dei, quod lucerna est pedibus meis & lumen semitis meis? Vel aliter: vt verbum Dei dicatur lucerna in lege, sed lumen in euangelio. Vnde Ambrosius ait, licet secundum autem euangelium, lux magna est. Iudæis lucerna est, & lucerna sub modio: populo autem nationum lux est. Denique populo qui sedebat in regione vmbre mortis, lux orta est. Et nota quod Christus dicitur lucerna pedibus nostris, dum nos illuminat ad impletionem præceptorum: sed lumen est, quando nos illuminat ad oblectandū semitas consiliorum, quia enim semita strictior est via, maiori lumine indiget ad ambulandum quam via: & ideo ait Psalm. de via præceptorum, *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. De semita autem mandatorum sequitur, *Et lumen semitis meis*. Aliter exponitur textus iste, non de verbo Dei æterno & vnico patris: sed verbo Dei: id est de scriptura sacra, quæ in omnibus agendis vel fugiendis nos illuminat. Et sic istum passum exponit hic Augustinus dicens, *Lucerna pedibus* &c. Quod est lucerna, hoc est repetitū lumen: & quod *pedibus meis*, hoc idē quod *semitis meis*. Quid est ergo verbum tuum? Nunquid hoc est illud verbum quod erat in principio apud Deum, per quod facta sunt omnia? Respondet, Non est ita. Nam illud verbum lumen est, lucerna nō est. Lucerna quippe creatura est, nō creator: quæ participatione incommutabilis lucis accenditur. Hoc erat Ioannes, de quo Christus ait, Ille erat lucerna ardens & lucens. Sed lumen est & lucerna. Et tamē in comparatione verbi de quo dicitur, *Deus erat verbum*: nō erat ille lumen, sed minus est, vt testimonium perhiberet de lumine. Erat enim verbum lumen verum: non quod illuminaret, vt homo, sed quod illuminat omnē hominē. Nisi autem & homo lucerna esset & lumen, nō diceret Apostolus, Vos estis lux mundi. Nulla quippe creatura quauis intellectualis & rationalis, a seipsa illuminatur, sed participatione sempiternæ veritatis homo est ipse mediator, ipse illuminatur: & lucerna in Apocalypsi nuncupatur. Cum ergo verbum æquale gignenti, lumē dicatur, & homo ab illo verbum illuminatur qui dicitur & lucerna: sicut Ioannes. sicut Apostolus: nec vllus eorum hoc sit verbum, & illud verbum a quo illuminati sūt, lucerna non sit: quid est ergo hoc verbum quod ita lumē dicitur & lucerna? ait

enim, *Lucerna pedibus meis* &c. nisi verbum intelligamus quod factum est ad prophetas, quod prædicatum est per Apostolos: non verbum Christi, sed verbum Christi: de quo scriptum est, Fides ex auditu, auditus autem per verbū Dei. Nam verbum prophetie lucernæ comparans Apostolus Petrus, Habemus (inquit) certiorē prophetie sermonem cui beneficiis intendentes velut lucernæ lucenti in obscuro loco. Quod ergo hic ait, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis*: verbum est quod in scripturis sanctis omnibus continetur.

Iuravi & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.

Hic ostendit secundum: scilicet quod mores nostros sua firmitate erigit. Vbi sciendum quod sicut voluntas per votum stabilitur & magis firmatur ad illud quod vult implendum, quod ante votum implere non obligabatur: sic & per iuramentum. Vnde istud hic iurare Psalm. non est nisi mente firmare se ad custodiendum diuina præcepta. Et sic voluntas per verbum firmatur in bono proposito, iuramento mediante. Vnde hic ait Augustinus, *Iuravi & statui* &c. Hoc enim appellatur iuramentum, quod statuitur per sacramentum: quia ita debet esse mens fixa in custodiendis iudiciis iustitiæ Dei, vt sit omnino pro iuratore quod statuit. Fide autem custodiuntur iudicia iustitiæ Dei, cum sub Deo recto iudice, nec recte factum, infructuosum, nec peccatum creditur impunitum. Quid est ergo iurare & statuere custodire &c. hoc scilicet, firmo proposito & firma fide credere, quod nullum bonum irremuneratū a Deo manet, nec aliquod peccatum impunitum. Vel aliter. Iudicia iustitiæ Dei sunt flagella quæ immittit filiis ad correctionem & altiorē coronam percipiendam. Et sic iurare & statuere illa custodire, est firmo & stabili proposito se disponere ad patienter tolerandam ac libenter omnem aduersitatem: sicut si ad hoc votum fecisset vel iuramentum, quia Deus aduersa suis ad ipsorum vtilitatem immittit. Et ad istum intellectum hunc locū exponit Ambrosius dicens, *Iuravi & statui* &c. Qui statuit, non mouetur: nō timet vt cadat, quia amplius est statuere quam stare. Stabat igitur Psalm. mentis statione fundatus: nec timet ne in his mūdī huius tenebris possit errare. Si enim metueret, non iuraret. Nemo enim bene iurat, nisi qui potest scire quod iurat. Iurare igitur iudicium sciētiae, testimonium conscientie est. Sed qui firmus est, non mouetur aduersis. Et his magis intelligit Dei iustitiam esse prædicandā, quia corripit dominus quæ diligit. Nunquid nō frequētius corripitur filius quā seruus? Inuisa ergo est pietas patris, magis quā domini serui. Asperitate exercet pater filium, magis quā dominus seruum. Sed dura patris non estimantur imperia, quia vult meliorem esse filium quā seruum: eruditio plena iustitiæ est. Orbatūs est sanctus Iob liberis suis, in quos dominus potestatem diabolo dedit. Nunquid iniquus Deus? Abscissimō iustus, quia probat iustus suum per huiusmodi exercitia: quibus eius probata est patientia, magis dignum qui probaretur efficit. Quo enim clarius meritis coronari, hoc vberior iustitia coronariis. Nudatus est facultatibus, cum diues esset, & hæc Deo permittente subitū dispēdia. Non erant pecunie iam damna, sed vitæ: cum decisset alimonia omnibus depredata. Quis accuset iustitiam domini? Quod si non omnem Iob amisisset

odio malade bene habere

Eccl. 1. Sciētia acquiritur per humilitatem & obedientiam præceptorum.

1 Cor. 4. Oculi multos per spiritum...
Math. 4. Lucerna & lumen facti sunt...
Matth. 5. Iuravi & statui...
Psalm. 119. Iuravi & statui...
Iob. 1. Iuravi & statui...
Matth. 5. Iuravi & statui...
Iob. 1. Iuravi & statui...
Matth. 5. Iuravi & statui...
Iob. 1. Iuravi & statui...

Rom. 10.

1 Petr. 1.

Eccl. 1.

Iudicia iustitiæ Dei sunt, quia omne bonum præmiat, peccatū puniat.

Iudicia iustitiæ Dei sunt aduersa & Deo immissa vel permissa.

set per uniam, non tantam inuenisset gratiam. Athletam suum nudum vngere voluit Deus oleo penitentie: vt in certando faceret fortiorem & premio digniorem &c. Nemo ergo putet dura esse que iusta sunt. Non videbantur dura ei qui poterat dicere, Nudus natus sum; nudus exibo: dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictum. Benedictum dominum iustus cum laborat: peccator, cum luxuriatur. Non ergo ex infirmitate nostra vis est aestimanda iustitia: quia durum putamus esse quicquid per imbecillitatem animi ferre non possumus. Tolle persecutiones, & martyres desunt. Sed quis hodie neget beatiores esse illos qui passi sunt, quam illos quos nulla vexarunt supplicia persecutorum? Iustus ergo optat probari, tentari non timet. Qui enim statuit custodire iudicia domini, non timet tentationes. Sed vbi statuit, nisi in corde? Illic enim radicari & fundari esse debemus, non fluctuantes omni vento doctrinae.

2180 Humiliatus sum vsquequaque domine: viuifica me secundum verbum tuum.

Hic ostendit tertium: scilicet quod exemplo sue humilitatis nos humiliat. Duplex est humilitas: scilicet virtutis, qua quis se ipsum Deo subiicit: & humilitas poenitentis, qua quis ab alio affligitur & humiliatur. Et vtramque humilitatem suo exemplo nos docuit Christus. Primam Matthaei 11, Discite a me &c. secundam quando (ad Phil. 2,) humiliatus semetipsum, factus obediens vsque ad mortem crucis. Et de ista humilitate poenitentis hic loquitur Psal. in persona corporis Christi, dicens, Humiliatus sum vsquequaque. Quanto enim quis plus Deo se humiliat, eius obseruando praecepta, tanto plures persecutiones patitur, tanto pluribus tribulationibus pressus humiliatur. Et ideo postquam ipse se ipsum ad Dei seruitium totaliter dedit, amplius tribulationibus fuit humiliatus. Vnde statim postquam dixit, *Intraui & statui custodire* &c. statim adiunxit, *Humiliatus sum vsquequaque domine.* Vnde hic ait August. Quia pro fide Christi multa mala & grauissima pertulit corpus Christi: ideo inquit, *Humiliatus sum vsquequaque domine.* Non enim ait, *Humiliatus sum* et humiliatam quae est in praeceptis intelligi sit necesse: sed ait, *Humiliatus sum vsquequaque: maximam scilicet passus persecutionem, pro eo quod iurauit & statuit custodire iudicia iustitiae Dei.* Et ne in tanta humilitate fieret ipsa deficeret: addidit, *Viuifica me secundum verbum tuum:* id est secundum promissum tuum. Sic & superius vt ipsum Deus viuificaret orauit in tribulatione persecutionis: vbi ait, *Paulo minus consumauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua: secundum misericordiam tuam viuifica me, & custodiam testimonia tua:* id est martyria tua: vbi intelligitur quod si ipse non viuificet donando patientiam, quod testimonia (id est martyria) custodiri non possunt. Vel aliter: vt de humilitate virtutis accipiatur qua caput nostrum summam finit humiliatum, & nos ad humilitatem direxit. Et sic istum passum exponit Ambros. dicens, *Humiliatus sum vsquequaque* (ait Psal.) *Non solum humiliatum, sed nimis humiliatum Psal. se gaudet.* Beatus qui gloriatur humilitate magis quam potestate. Potestas decipit, humilitas non destituit bona humilitas, quae etiam in Christo laudem virtutis inuenit. Hanc in illo plus veneror quam creationem: quia creati ad laborem sumus, sed redempti ad quietem. Potest & hoc ex sua persona per os Psalm. Christus dixisse, *Humiliatus sum nimis: qui in*

euangelio dixit, *Discite a me, quia mitis sum &c.* Discamus ergo ab eo qui docere nos voluit quod proficeret ad salutem. Et nobis dicit, *Discite a me.* Non est mediocre quod dicit *Discite:* & addit, *a me discite.* Non facile potest quisquam humilitatem docere inflatus, quamuis sit humana predictus sapientia: mens tamen inflatur, quam superbia carnis extollet. Et qui paupertate contentus est, non est contentus iniuria: & qui potest ferre verberum poenas, exagitur verborum contumeliis: & qui potest administrationem contemneret, dolet sibi aliquid honorificentiam esse prelatum. Grande est in omnibus humilitatis tenere mensuram. Superbia primum hominem deiecit, dum plus volumus: & quod minus est, solemus amittere. Bona humilitas, qua nihil appetendo, totum quod contemnit adipiscitur. Ipse dominus Iesus se humiliavit vt nos leuaret, & se humiliavit vsque ad crucem: propter quod exaltauit (inquit) illum Deus, vt in nomine eius omne genua flectatur. Quanta fecit dominus audeo dicere: & non flexi ei genu, sed flexi postquam se humiliavit. Sic enim, hoc est per humilitatem, per crucem sibi ecclesiam congregauit. Et consequenter ostendit quantum humilitas & status subiectionis praeuallet prelationi, dicens, *Quid fuisset Ioseph, si humilis non fuisset?* Sciuit sibi obsequisse quod prelatum erat fratribus, etiam pius amator miseriam prelationis inuenerat. Prelatio arinavit fratres: humilitas conciliauit extraneos. Prelatio concauit germanos: humilitas regem subditum fecit, vt vere quasi ex persona Ioseph dictum putemus quod supra Psal. dixit, *Humiliatus sum & saluum me fecit.* Dauid Golia superato occurrerunt iuuenibus psallentibus, Saul in milibus, Dauid in decem milibus. Commotum est fel regis, & querebat eum occidere. Et humiliavit se Dauid ante Ionathan filium regis, & conuertit eius affectum: vt quem successore patri regni potuerat habere suspectum, eundem aduersus studia paterna seruarerit: dicens patri, *Quid peccas in sanguinem innocentis?* & voce extorquet inuito, quod non meretur occidi Dauid. Recte ergo ait, *Humiliatus sum, & saluum me fecit.* Bona igitur humilitas, quae regem Dauid populumque leuauit. Bona humilitas: praesertim si adiungatur ei deuotio voluntaria. Ideo quae viuificari se secundum verbum domini petit, vt secundum verbum viuatur, & omnia cum ratione faciat: non secundum carnis voluntatem. Et tu ergo si vitam secundum verbum Dei cupis habere, imitator esto Dei: quomodo imitator? Nunguid caelum potes facere, vt verbum, aut terram, aut mare? Non vtique: sed vt omnia per verbum facias, nihil facias sine verbo. Omnia cum ratione, nihil sine ratione: quia non es irrationalis homo, sed rationalis.

Voluntaria oris mei beneplacita fac domine: & iudicia tua doce me.

Hic ostendit quartum: scilicet quod verbum sua pietate votis nostris annuit, dum vota nostra sibi facit beneplacita. Quod ostendit Psal. hoc a Deo petens, dicens, *Voluntaria oris mei &c.* Vbi notandum quod sacrificium laudis Deo dupliciter offertur: scilicet in tempore tribulationis & misericordiae: & in tempore prosperitatis & abundantiae. Illud autem magis voluntarium videtur quod tempore tribulationis offertur: quia tunc naturae fragilitas magis ex aduersis ad tribulationem incitatur quam ad laudem. Et per consequens quando in aduert

Matt. 11. Phil. 2. Praelatio arinavit fratres: humilitas conciliauit extraneos. Psal. 133. Voluntaria oris mei &c. Psal. 77. Psal. 137.

aduersitate Deus laudatur, hoc magis a voluntate videtur procedere: & sic magis videtur voluntarium esse sacrificium. Sed quia aduersitas quandoque turbat rationem, saltem in parte sensitiua: non ita discernere potest homo quae facit, sicut in quiete. ideo rogat Psal. vt Deus laudem quam sibi offert humiliatus, ipsam sibi beneplacitam dignetur habere. Vnde hic ait Augustinus, *Voluntaria oris mei &c.* Hoc est, placeat tibi: noli reprobare, sed approba. Bene autem intelliguntur oris voluntaria sacrificio laudis, confessione charitatis, non timore necessitatis oblata. Vnde dictum est, *Voluntarii sacrificabo tibi.* Vel aliter: per ista verba vult ostendere Psal. quod Deus nullum opus accipit meritum, nisi sit voluntarie factum, non necessitate naturae. Non enim coacta seruitia Deo placent. Vnde hoc inducens Ambros. hic ait, *Voluntaria oris mei &c.* Qui viuificatur spiritu Dei, voluntarius est Dei minister. Primum enim refert vtrum ex voluntate quid facias, an ex necessitate quod placeat Deo. Denique voluntarius minister habet premium: coactus, dispensat obsequium. Recte ergo ait Psal. *Voluntaria oris mei &c.* oris sui offerens Deo voluntarium sacrificium: eo quod vt apes illa prophetica bonos flores colligere ore consueuerit, sanos ore fingere, mella ore componere, & ex herbis suauibus ore flores legere: quae cum sit robore infirma, sapientiae predicatione substantiae suae producit aeternum. Quod sit istud voluntarium oris sacrificium recognosce. Immola Deo sacrificium laudis. Expectat dominus voluntarios ministros. Denique in libro Esaias dicit dominus, *Quem mittam?* Vtique seruulo. o poterat imperare, quem dignum vt mitteret nouerat: sed maluit illum spontanea obligationis non fraudare mercede, qui vt ipse se offerret postularus est. Et quamuis eius sciret affectum, expectauit tamen vocem vt gratiam cummlaret. Vnde se offerens Esaias, ait, *Ecce ego: mitte me.* Et sic postea est missus ad populum. Ideo de eo dictum est, *Quia Esaias auditis & dicitis.* Etenim quasi voluntarium organum vberiore spiritus sui gratia. Christus impleuit nec ociose hoc puto positum: quia voluntaria oris sui cupit placere Deo. Multi prophetae, sed non in omnibus oris voluntaria placent. Excusabat se Hieremias, dicens, *Ecce nescio loqui, quia puer ego sum:* quia ad omnes ad quos misero te, abis: & secundum omnia quae mandauero tibi loqueris. Vtendi propheta etatem corporis praeiudicabat, ne in exequendis caelestibus impar esse adolescentia deprehenderetur. Sed Deus qui morum magis quam annorum considerandam iudicaret etatem, & iuuenili corpore maturitatem robustae patientiae in suo seruolo praevideret: ait, *Noli dicere, quia puer ego sum.* Hoc est, Prohibet eum iuuenilis etatis contemperatione vites suas pendere, cui fides canentibus cum dixisset idem propheta, *Seduxisti me domine, & seductus sum:* & dixi, *Non nominabo nomen eius, & non loquar in nomine eius ultra: addidit, Et factus est in corde meo vt ignis ardens flammam in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, & ferre non possum.* Aduertamus igitur quod his etiam qui excusandum aut officium suum certa causa aliter aut rationem persuaadeat, aut cupiditatem protheticae reuelationis inspiret: vt ad subeundum officium voluntate concurrens, non necessitate con-

tendat, quod merces ad eos integra deuotionis possit plenior peruenire. Prophetauit etiam Caiphas, quia expedit vnum hominem mori pro populo. Sed voluntarium oris ministerium non erat, quia loquebatur inuitus. Denique quod diceret nesciebat. Et infra ait Ambros. *Quae ergo sunt voluntaria oris sui quae Psal. Deo placere cupiebat?* Certè ista: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei &c.* Audi quid loquatur in me dominus Deus. Aperi in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio. Et parui lucernam Christo meo. Sequitur, *Et iudicia tua doce me.* Sed quid est quod iam superius iudicia Dei dixerat? Vnde & dicebat, *Iudicia tua non sum oblitus.* Et iterum, *a iudiciis enim tuis timui.* Cur igitur toties verba inculcat: iterum dicens, *Et iudicia tua doce me?* Ad hoc dicitur, quod differentia haec est inter bonos & malos, quia malus semper attendit ad bonum quod habet, & non ad illud quod sibi deficit: bonus autem non ad illud in quo proficit, sed ad illud quod sibi deficit: quia semper vult ulterius proficere. Sic & in proposito Psal. sciens quod dum hic viuificamur, semper in cognitione diuinorum iudiciorum amplius possumus proficere: similiter & in operatione, respiciens ad illud quod sibi deficit: in illo a Deo doceri postulat, dicens, *Et iudicia tua doce me.* Vnde hic ait August. Nonne ipse in versibus superioribus dixerat, *A iudiciis tuis non declinasti.* Quomodo istud dicebat si non nouerat? Porro si nouerat, quomodo hic dicit, *Et iudicia tua doce me.* An sic ut illud est, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo: & postea dicit, Bonitatem doce me?* Quod ita exposuimus vt intelligamus verba proficietis, & amplius quam acceperat postulantis. Si autem queras quae sunt iudicia Dei quae iste postulabat a Deo doceri: respondeat hic Ambros. dicens, *Quia iudicia Dei sunt abyssus multa & insondabilia: vt dicit Apostolus, Ideo non poterat illa, nisi Christo docente cognoscere: quia vnus Magister omnium est Christus.* Hae autem Christi iudicia sunt, vt his qui infideliati nobis fuerint, nouerimus non vicem iniuriae rependenda, sed pro iniuria magis referendam gratiam. Denique Christus maledicentibus non maledixit: percutientes non reperculsit: sed magis pro persequentibus se pro intercessionis apud patrem auxilium deferrebat, dicens, *Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.* Haec igitur quisquis fecerit legis iudicia, remuneratio donatur a Christo.

Anima mea in manibus meis semper: & legem tuam non sum oblitus.

Hic ostendit quintum: scilicet quod vita nostra in laboribus & operibus est constituta, quia scilicet anima nostra (id est vita) efficitur bona vel mala secundum diuersitatem operum quae procedunt ab illa. Vnde dicit, *Anima mea in manibus &c.* Vel animam suam in manibus suis habent iusti, quia bonitatem conscientiae qua interius habent, pro utilitate proximorum operibus exterioribus ostendunt. Sic enim dicitur Iob 13, *Animam meam porto in manibus meis.* Quod exponens Gregor. ait, *Animam portare in manibus est intentionem cordis in operatione ostendere.* Habent namque iusti hoc proprium, vt omne quod dicunt atque omne quod agunt, non solum profectum suum, sed etiam edificacionem proximorum querant. Et aliquando in semetipsis aliqua diiudicant, vt pigros auditores ad considerandos semetipsos reuocent. Aliquando bona opera ostendunt, vt spectatores eorum et ubescant non imitari

1. Joan. 11. Psal. 81. Psal. 84. Psal. 77. Psal. 137. Insti cogitant bonum quod est dicit: non quod fuerit. Muli autem conuincio. Iudicia Dei qua sunt. Rom. 11. 1. Petr. 3. Luca 13. Anima in manibus constituit. Gregor. 11. moral. c. 19.

Alma no-
strum mani-
bus Dei est.

EXPOSITIO

imitat quod vident. Nam scriptum est, Ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Qui igitur intentionem suam per opera infinuat, animam suam in manibus portat. Notandum quod iste textus variatur, secundum August. & Ambros. Nam aliqui textus habent, *Anima mea in manibus meis.* Et alij habent, *Anima mea in manibus tuis.* Et istum secundum textum, scilicet in manibus tuis plus acceptant August. & Ambros. quam primum. Vnde hic ait August. Nonnulli codices habent in manibus meis sed plures habent, in manibus tuis. Et hoc quidem planum est. Iustorum enim anime in manu Dei sunt in cuius manibus sumus nos & sermones nostri. Et legem tuam non sum oblitus: tanquam ad non obliuiscendum Dei legem manibus Dei adiuuetur eius memoria, ubi eius est anima. *Anima mea verò in manibus meis* (dicit August.) quomodo intelligitur, ignoro. Iusti quippe ista verba sicut, non iniusti: redeuntis ad patrem, non recedentis à patre. An forte ita dictum intelligitur, *Anima mea in manibus meis*: tanquam eam per Deum viuificantibus manibus suis offerret Deo? Vnde alibi dicitur, Ad te leuavi animam meam. Ambros. autem vtrumque textum exponit: sed diffusius illud, *Anima mea in manibus tuis*: breuius autem istum, *Anima mea in manibus meis.* Vnde quantum ad istum textum, sic ait, *Anima mea in manibus meis*: hoc est, in actibus & operibus meis. Quamuis in periculo positus dicit iustus ad dominum, Propter te quotidie morior: propter te quotidie periclitor. Periclitor ab insidiatore: periclitor à detractore: periclitor ab his quos arguo, quos reuincor: periclitor pro veritate atque iustitia. Propterea in manibus meis anima mea. Ego tamen nec periculis territus, tua legis oblitus sum. Quantum ad alium textum qui habet, *Anima mea in manibus tuis* semper, subdit Ambros. Sed tamen quia plerique textus habent, *Anima mea in manibus tuis* semper: hoc latius explanandum arbitror. Scit propheta ubi anime sue praesidium locet, vnde opem speret: in manibus Dei consistere vult animam suam, quia cor regis in manu Dei est. Quicumque proprium corpus subegerit, nec eius passionibus turbati animam suam congrua viuacitate permiserit: bene regia quadam potestate se colubens, rex dicitur, quod regere se nouit, quod arbiter sui iure sit: non captiuus trahatur in culpam, nec praeceps feratur in vitium. Huius anima non perit in aeternum, nec rapit eam quisquam de manu patris omnipotentis aut filij. Manus enim Dei quae solidauit caelum, quos tenuerit, non amittit. Quae sunt igitur istae manus, consideremus. In canticis habes, *Manus eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.* Haec ipsa loquitur de Christo: anima de verbo Dei atque sapientia. Magna est sapientiae manus: magna dextera totam complectitur animam. Anima enim tota munita est, quae desponsata est verbo Dei: plenitudo enim sapientiae timere Deum. Quae ergo Deum timet anima, plene se munit ipsa praesidio. Mittit sapientia laeuam suam sub collo eius: dexteram autem in complexu eius. Vtrumque quidem brachium eius ad vtilia extenditur: habent tamen propria sua singula manus sapientiae. In dextera longitudo vitae est: in sinistra autem, diuinitas & gloria. Bonis itaque vtraque manus dotata est dotibus. In eo tamen habent varietatem sui muneris, quia praesentia & futura tempora comprehendit: vt laeva praesentium remuneratrix sit dextera futurorum. Possumus etiam haec de pro-

Manus Dei
quae sunt.

Cantic. 8.

A pheria sancti patriarchae Jacob cognoscere. Nam cum dexteram suam posuisset super Ephraim, sinistra autem super Manassem: & conuertit eos Ioseph voluisset, aetatibus consideratis: noluit pater, sed dixit, Scio fili: & hic erit in populis & exaltabitur: sed frater iunior maior illo erit. In quo maior? In eo utique, quia benedictione prelatum est. Vel quia semen eius multitudo gentium, quae in hoc saeculo laborem elegerint credentes in dominum Iesum: vt consolatio nem habeant futurorum. Manasses autem semen est populus obliuionis: qui proprium oblitus auctorem, exaltatus ad tempus in saeculo, est daturus reliquo pœnas graues: quia dominum suum & Deum negauit. Haec dixerim vt probarem ea esse potiora quae futura sunt &c.

Epistolam
suae ad
Galatas

B Posuerunt peccatores laqueum mihi: & de mandatis tuis non erravi.

Hic ponit sextum: scilicet quod verbum fideles suos in omni aduersitate protegit: ne aduersis fracti, mandata Dei deserant. Vnde hoc de se Psal. proficitur, dicens, *Posuerunt peccatores &c.* Hoc idem alii verbis superius exprellerat, dicens, *Paulo minus confumauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.* Dicat ergo, *Posuerunt peccatores &c.* quali dicat, Vnde hoc ex tor aduersitatibus & tentationibus pressus, mandata tua non deserui, in illis vel ab illis errando? Vnde hoc, nisi quia anima eius in manibus Dei, vel in suis manibus viuificantibus Deo offeritur: vt ait August. Ista autem verba maxime ad beatos martyres spectant: quibus peccatores & tyranni mundi diuersos laqueos parauerunt diuersarum pœnarum: vt eos peccato caperent, quod fidem Christi negarent. Sed ipsi constanter fidem tenentes non errauerunt. Vnde Ambros. hic dicit, *Posuerunt peccatores laqueum mihi &c.* Digna vox haec est relinquens hoc seculum, eo quod reia persequendum & insidiatorum laqueos euaserit. Vox digna martyribus: quibus multa supplicia proponebantur, multa etiam offerebantur praemia, vt à martyrij studio vel timore pœnarum & saepe mortis horrore, vel praemiorum reuocarentur illecebra. Grauis laqueus proserptionis qui saepe fragit sanctorum inopia deformitate, quos mortis formido non fecerit. Laqueus alius intedit: laqueus carceris, diurnique supplicij. Grandis laqueus cum diuinitate promittantur, cum honores, cum amicitia tyrannorum. Qui ergo euaserit, & ad martyrium poterit peruenire, & recte dicit, *Posuerunt peccatores laqueum mihi: sed à mandatorum tuorum semitis non erravi.* Cui despicienti praesentia, futura quærenti: regnum caeleste diuinitatis suae promissione referuatum est. Qui sunt peccatores, qui posuerunt laqueos istos: aperuit tibi Apostolus, dicens, *Qui voluit diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli.* Aduertis laqueum diaboli esse diuitias, quae tetendit etiam saluatori. Sed ille qui nihil habuit quod posset princeps huius mundi suum dicere, laqueorum eius vincula dissoluit. At ne medicum hunc laqueum putes, hic laqueus Iudam Apostolum strangulauit: qui miser cum esset illaqueatus vt prodiret dominam, ubi aduertit quantum scelerum esset admissum, laqueo se suspendit. Dedit enim tibi scriptura, vt non solum caueas laqueos: sed etiam per poenitentiam eius vincula dissoluas, cum fueris crimine illaqueatus. Quid tibi homo cum delictis ac voluptatibus: Non capit laqueus, nisi electa te ceperit. Dum praedam petis, laqueo ipse te necas.

Cant. 4.

218

Alma no-
strum mani-
bus Dei est.

Manus Dei
quae sunt.

PSALMUS CXVIII.

Esca laquei, auaritia est: esca diaboli luxuria est: quibus nos vult inscare, non pascere. Quid tibi postremo cum terra, qui cum Christo resurrexisti? Quae factum sunt quarito, ubi Christus est: quae factum sunt, sapito, non quae super terram. Mortui sumus tercis: vita nostra abscondita est cum Christo Deo nostro. Non iam nos viui sumus, sed viuunt Christus in nobis. Si istos laqueos times, ad dominum clama, & liberabit te: vt dicas, Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium & à verbo asperato. Si laqueum tui cordis euadas, libereris: vt dicas, Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

A cogitationibus accusantibus & etiam defendentibus. Satis fidelis etiam in infido pectore, quem arbitrum omnium quaeunque commissa sunt, latere non possunt. Nam si in iudicio terrestri etiam is qui ad mentiendum venerit subornatus, tamen si testimonio alterius fuerit conuictus, solet prodere veritatem: quanto magis in iudicio caelesti apud dominum Iesum necesse habet quae vera sunt confiteri, quem nouit scire quae vera sunt & quod factum est: Sed qualem hereditatem consequitur, qui hic Dei testimonia querit obseruare? Acquitur enim hereditatem, non temporalem, sed aeternam: non terrestrem, sed caelestem. Quod hic deducit Ambros. dicens, Et bene ait, *Hereditate acquisisti &c.* Quonia sicut antè heredes fuimus peccatoris Adae, ita nunc Christi sumus heredes. Illa fuit criminum: haec virtutum hereditas est. Illa nos obligauit: haec soluit. Illa à senore delictorum obligauit inimico: haec redemptionis dominica titulo passionis Christo acquisiuit. Malae vitae successio totum hominem deuorabat: praecara Christi hereditas totum hominem liberat. Non ad vnū quidem, non ad paucos, sed ad omnes testamentum suum scripsit Iesus. Omnes scripti heredes sumus: testamentum commune est & ius omnium, hereditas vniuersorum & soliditas singulorum. Nouum tamen testamentum singuli adeunt, & omnes possident. Nec minuitur hereditas, quicquid ab heredibus veditur. Manet emolumentum integrum: & eo magis singulis crescit, quo pluribus fuerit acquisitum. Alia conditio est hereditatis humanae: si diuisa fuerint emolumenta, diminuantur, & heredis est damnum. Indiuisum regnum Christi est, indiuisa hereditas. Quomodo fieri poterit, vt hereditatis sit fructus indiuisus, quod est regnum caelorum? Aurum, argentum, praedium ab homine pluribus derelictum, distribitur ac secatur: solida ad singulos dona Christi perueniunt, omnes habent, & nemo fraudatur. Sed audiamus comoda hereditaria. Remissio peccatorum, hereditas Christi est. Certè solida per singulos & in commune est lucratiua. Quibuscumque enim collata fuerit, & nulli decedit, & accedit omnibus. Corpori ecclesiae acquiritur quicquid vni cuique relaxatur. Nam si angeli super vno peccatore poenitentiam agente letantur, quia lucrum suum putant hominis redemptionem: quanto magis lucrum est generis humani, quod lucrum est natura: hereditas Christi est resurrectio: haec quicque damnum suum dixerit, quae in vno communis gratiae nomine inuenit. Christus enim resurgens, omnibus factus est resurrectio mortuorum. Quomodo igitur potest singulorum esse dispensum, quae est totius corporis & humani generis reformatio? Et infra: Dicat ergo fidelis, *Hereditate acquisisti testimonia tua &c.* quia exultatio cordis mei sunt. Quis non exaltet qui caelum & terram hereditate acquisiuit: exultabant Apostoli spe istius hereditatis cum verberarentur, cum in carcere traderentur. Huius hereditatis desiderio, consequetur ait Psalmista,

Hereditas
duplex: fili-
et Adae
Christi.

B Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum, propter retributionem.

Hic ostendit septimum: scilicet quod verbum nos suos coheredes efficit. Si enim secundum Apostolum socii sumus Christi passionum, erimus & consolationum. Qui ergo testimonia Christi (id est martyria) cupit hereditate, ibi hereditabit & praemia. Et ideo Psal. se heredem testimoniorum Christi laetanter facit, dicens, *Hereditate acquisisti &c.* Attendit quod iste textus diuersificatur, quia aliqui dicunt, *Hereditati testimonia tua:* & alij, *Hereditate acquisisti.* Sed iste secundus praefertendus est primo, secundum August. ubi sic ait, *Hereditate acquisisti &c.* Nonnulli vno verbo volentes dicere quod vno verbo Graeco positum est, *hereditati* interpretari sunt. Quod & si in Latinum esset, posset magis significare eum qui dedit hereditatem, quam eum qui acceptat: vt sic esset, *hereditati*, quomodo ditauit. Melius ergo duobus verbis insinuat interger sensus: vt dicatur, *Hereditate acquisisti.* Si autem quæretur quid acquisiuit hereditate: Testimonia inquit tua, quid per hoc vult intelligi, nisi vt testis Dei fieret, cuiusque testimonia confiteretur: id est vt martyr Dei fieret, cuiusque martyria diceret. Multi quippe voluerunt, sed non potuerunt: nulli tamen potuerunt nisi qui voluerunt: quia non potuissent, si Dei testimonia negare voluissent. Sed etiam ipsorum praeparata est voluntas à domino: ideo hereditate se hoc acquisiuisse iste testatur, quia à patre sibi collatum est, cuius haeres est. Et hoc in aeternum, quia non est in eis gloria temporalis hominum quæretium vana, sed aeterna gloria est breui tempore patientium, & sine fine regnantium. Sequitur, *Quonia exultatio cordis mei sunt.* Martyribus enim est illi est corpus, exultatio tamen est cordis. Vel aliter: vt per testimonia Dei intelligantur diuina mandata, quia super illis Deus testis est: & testes caeli, terram ac homines requirit. Illa ergo acquiruntur morum Christi, Dei seruati mandata. Vnde hic Ambros. ait, *Dicit Psal. Hereditate acquisisti &c.* id est, haeres sum mandatorum Dei tuorum: successione tua fidei pietatisque iure quaerui. Non potest hoc dicere nisi qui Dei mandata custodit: caelo & terra testibus acquisita. Dixit enim dominus, Audi caelum: & auribus percipe terra. Terram testatur dixerunt praeccepta diuina seruare, vt refugia omnis execrationis obsepiat. Testatur & homines, dicēs, Estote mihi testes, & ego testis, dicit dominus. Mandata ergo domini plena sunt testimoniis. Et ipsa sunt quorum satis idoneus testis est, qui non mentitur Deus: apud quem & conscientia tua testis est

2185

Alma no-
strum mani-
bus Dei est.

quo quisque considerans non peccabit. Sed tamen adverte quod bonum facies...

Quarta Dei libertas... Inclinare cor meum...

me, quia mitis sum: quod imitari potestis. Nolite ergo vos extollere...

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

Hic incipit decimus quintus octonarius. Cui pro titulo premititur decima quinta littera...

Quarta Dei libertas... Quarta Dei libertas...

iniquo sunt duo: scilicet malitia & natura. Malitia, quia divina legi contraria est...

De quo hoc dicit Ecclesiasti: Nonne de eo quod ratione temporis fiat, ut aliquos piis & amare & odire possimus?

Adiutor & susceptor meus es tu: & in verbum tuum supersperaui.

Hic ostendit secundum: scilicet in solo Deo spe esse ponendam. Cum enim solus Deus sit potens...

Ecclesi. 1. Genes. 3. Incl. 16. Math. 26. Luc. 14. Phil. 2. Luc. 14. Luc. 14.

... & perfici, vt sufficiat ad crucifigendum se...
ad omnia peccata mortificanda. Non enim...

1. Ioh. 4.

Timore pena...

Feci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniatibus me.

Hic incipit decimus sextus octonarius: cui pro titulo praemittitur decimasexta litera alphabetae...

lus fons tibi bonorum est. Vidisti possessiones pupillorum non ad inuadendum, sed ad defendendum...

Indicium...

esse omnium delictorum. Ipse proximatorum iudicium...

Diabolus...

Suscipe seruum tuum in bonum, vt non calumniatur me superbi.

Hic ostendit secundum: quod consideratio diuini iudicij rectis dat in bono persequantiam...

1. Cor. 7.

1. Tim. 6.

2. 195

Amor glori...

Calumniator...

Calumniator...

Resistit Iudais & gentibus. contra hunc est. Qui sci- licet hoc nos diffamat & accusant, vt Christum crucifixum, Dei filium esse negemus. Habent quoque calumnias suas heretici & schismatici: quorum omnium calumnia superborum, tanquam colubrorum venena vincuntur: cum vigilantissima pietate Christus crucifixus attenditur. Propter quod praefigurandum Deo miseranti ac iubente Moyses exaltauit in deserto similitudinem serpentis in ligno, vt similitudo carnis peccati crucifixigena prefiguraretur in Christo. Hanc intiendo salutiferam crucem, omnium calumniantium superborum vi- ras expellimus. Et aduerte quod valde diligenter in istis calumniis contemplandus est Christus crucifixus: quia calumniatores contra nos audaces sunt & fortes vt ostendit hic Ambrosius dicens, suscipe seruum &c. vt non calumniatur me superbi. Cui autem ille timeat calumniantibus tradi, aperit dicens, vt non calumniatur me superbi. Quasi dicat, Calumniatores sunt quia oderunt virtutem: impugnant inuocetiam, quia superbi sunt. Qualis enim aduersus seruum Dei erit diabolus superbus, qui aduersus dominum se exaltat, & dicit, In celum conscendam: super astra caeli exaltabo solum meum: similis ero altissimo: Quid mirum itaque si graua- re homines possit, qui pertinaci spiritu nec Deo cedat: Ponit supra sidera sedem suam, quando electum decipit, quando istum circumuenit: cuius opera lu- cent, sicut stellae in caelo. Nonne & Iudas proditor inter ceteros audiebat, Vos estis lux mundi? Nonne diabolus lumen eius extinxit? Quinetiam quos non potuerit circumuenire, calumniatur inuidens regni caelestis gloriae, vt quos illecebris suis a Chri- sto non potuit separare, eos calumniis suis debiti honoris fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calumniatores, qui peccatum operantur in nobis. Ecce manus domini parata est, quae se fugientem ab aduersariis tueatur ac protegat. Die ergo cordialiter Deo, suscipe seruum tuum in bonum, vt non calumniatur me superbi: ne me decipiant.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiae tuae.

Hic ponit tertium: scilicet quod consideratio diuini iudicij prauos & peccatores ducit ad poenitentiam. Si enim quilibet naturaliter fugit poenam & mortem corporalem, quanto magis poenam & mortem aeternam, quae impoenitentibus dabitur immediate: Ideo vt illam euadat, dum iudicium vltimum considerat: seipsum examinat, & per poenitentiam errata corrigat & emendet. Vnde dicit Greg. Qui venturum iudicem cogitat, indefinenter quotidie rationum suarum causas perorat &c. Haec autem peroratio fit per poenitentiam & lacrymas: quam hic in seipso ostendit Psal. Oculi mei defecerunt in salutare tuum &c. id est desiderando videre salutare tuum: scilicet Christum mihi saluatorem in iudicio: oculi mei defecerunt: & hoc praecopia lacrymarum. Vel aliter: propheta praevidens Christum per mysterium crucis nos saluatorem: ardentem ipsum considerabat, & cum Christo se crucifigens ipsius Christi desiderat aduentum: cuius gratia erat saluandus. Vnde hic ait August. Hanc intuens Psalmista salutiferam crucem, omnium calumniantium superborum viros expellit. Quam valde intente intuens, dicit, Oculi mei defecerunt in salutare tuum. Ipsum Christum Deus propter similitudinem carnis, peccati, peccatum pro nobis se-

citavit nos suum iustitiam Dei in ipso. In huius igitur eloquium iustitiae Dei defecisse dicit oculos suos, ardentem & sicut intendo: dum memor infirmitatis humanae, diuinam in Christo gratiam desiderat. Vel dic eodem modo oculos Psalmistae defecisse, quo supra dictum est, versic. 2155. Per ista enim verba Psalm. vult ostendere, quam ardenti desiderio Christi expectabat aduentum, dicens, Oculi mei defecerunt in salutare tuum. Vnde hic ait Ambrosius, Oculi istius in Christum deficiunt, dum eius praestolantur aduentum. Anime videlicet oculi, non corporis, tota fidei deuotione defixi. In eo enim quem diligimus, totis oculis occupamur: nec quicquam aliud videre delectat. Non potest hoc dicere, nisi qui a mundanis sollicitudinibus & secularibus voluptatibus intentionem omnem suam mentis auertit. Ille ergo hoc dicere potest, qui supra dixit, Auerte oculos meos ne videam vanitatem. Qui sunt ergo oculi qui defecerunt in eloquium Dei, nisi oculi hominis interioris, qui tendunt vt videant Dei verbum: & nimia intentione & expectatione deficiunt in salutare Dei, defectum sui patientes, vt assumant quod verbi est? Vel aliter: duplices sunt oculi interiores: scilicet oculi poenae, & oculi gratiae: id est consideratio suppliciorum, & consideratio gratiarum. Primus oculus: scilicet suppliciorum, deficit per poenitentiam: qui scilicet praevidens futura supplicia peccatorum (ne sit cum illis) gerendam annunciat poenitentiam, & agit. Demonstrat hunc oculum Ioannes Baptista, dicens, Generatio viperarum, quis vobis ostendit fugere ab ira futura? Facite ergo fructus dignos poenitentiae. Ad Ioannis ergo baptismum veniebant, qui habebant oculum suppliciorum: ad Christi autem baptismum veniunt qui habent oculum gratiarum. Hic enim oculus est quem dominicae passionis umbra tuetur & protegit. Et imperfectae animae est oculus suppliciorum: perfecta autem, oculus gratiarum. Quia imperfecta peccata tantummodo iudicium deelinate desiderat: perfecta vero meritum regni caelestis acquirere praesumit.

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: & iustificationes tuas doce me.

Hic ostendit quartum: scilicet quod consideratio iudicij nobis acquirit peccatorum veniam. Si enim (vt dictum est) consideratio vltimi iudicij inducit homines ad poenitentiam, & verae poenitentiae non denegatur venia: vt habetur de poen. dist. 1. minor. consequens est quod ipsa consideratio poenitenti acquirit veniam a Deo & misericordiam. Et hoc est quod Psal. hic illud iudicium praevidens, a Deo veniam postulat & misericordiam: dicens, Fac cum seruo tuo &c. vbi nullum suum meritum inducit, sed solum gratiam quaerit: dicens, Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tua. Non vtiq; secundum iustitiam mea. Et iustificationes tuas doce me. Illas proculdubio: scilicet quibus Deus facit iustos non ipsi se. Iustificationes ergo Dei appellat omnia illa quibus mediantibus Deus peccatores iustificat: sicut sunt sacramenta, vt baptismus, poenitentia, vel etiam mandata nouae legis. Et aduerte, quod hic iste duo postulat: scilicet misericordiam sibi deferri, & iustitiam edoceri. Primo misericordiam postulat: dicens, Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam. Non iustitiam petit, sed gratiam. Vnde hic ait Ambrosius Non

Non enim iustitiam petit: sed misericordiam. Vnde alibi dicit, Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur, &c. Etenim nostrorum consueij peccatorum, misericordiam magis petere Dei nostri, quam iustitiam implorare debemus. Alia veniam largitur, alia examen impertit. Quae enim spes hominibus potest esse certandi apud eum quae occulta non fallunt, quem latere peccata non possunt: Et ideo sciens eius potentiam qui hominem non timeret, ait, Tibi soli peccavi. Non potest hoc iustus negare, quia nemo sine peccato. Non potest rex, quia etiam leges in potestate habet vt impune delinquat, Deo tamen subditus est: immo plus debet ipse, cui plus commissum est. Hic ergo non iustitiam, sed misericordiam petit: dicens, Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, quia etiam quid boni fecit: tamen plura debet, quasi seruus. Nemo vno facto seruus absoluitur. Ergo cum fecerimus quod nobis imperatum est, non statim nos exaltare debemus: sed magis humiliari, quia non statim si aliquid fecimus, impleuimus omnia seruitutis obsequia. Quis tanta naturae munera, vite salutisque seruare: diuina beneficia digno possit equari seruitio? Quis potest solvere totum quod accepit? Quae omnia Psal. considerans, non iustitiam a Deo sibi fieri, sed misericordiam postulat humiliter: dicens, Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam. Secundo postulat iustificationes edoceri: dicens, Et iustificationes tuas doce me. Vbi aduertendum quod duplex est doctrina: scilicet speculativa & practica. Speculativa tendit ad scire: sed practica ad operari bonum quod facit. Speculativa sine practica nihil proficit ad salutem: quinimo culpam auget. Quis enim plura bona nouit quam diabolus, qui subtilitate intellectus viger: & longam temporum experientiam habet: Et quia non secundum scientiam operatur, quid sibi proficit scire? Sed scire practicum: quod scilicet bonum quod nouit, operatur: apud Deum mercedem acquirit. Vnde dicit Apostolus Iac. 4. Scienti bonum & non operanti, peccatum est illi. De hoc vide ver. 839. Postulat ergo iste doceri a Deo, non quidem solum speculatiue, sed practice magis. Quod satis notat cum hic se seruum nominat: quia seruus magis ordinatur ad opus, quam ad scire. Vel aliter, illum Deum iustificationes suas docet, cum in aduersis tribuit patientiam veram, per quam patiens iustificatur. vide supra ver. 2145. Vel aliter: hic petit edoceri iustificationes Dei, quibus scilicet ipse Deus iustificatur a nobis. De quibus vide ver. 2190.

Seruus tuus sum ego: da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua.

Hic ostendit quintum: scilicet quod consideratio diuini iudicij dat humilibus mandatorum sapientiam. Cum enim (vt dictum est) talis consideratio ducat hominem ad veram poenitentiam, in qua nullus potest esse, nisi a proposito obseruet diuina mandata que nullus facere potest, nisi illa cognoscat: ideo consequens est vt etiam illorum nobis conferat notitiam. Et hoc est quod hic Psal. postulat: dicens, Seruus tuus sum ego, &c. Quia enim veritas scientia per humilitatem & obseruationem preceptorum acquiritur (vt dictum est ver. 2177.) ideo vt facilius in hoc exaudiatur suam humilitate premitit: dicens, Seruus tuus sum ego: da mihi intellectum, &c. O petitio iteranda sapienter: immo nunquam intermittenda, vt intellectum a Deo nobis dati po-

stulemus. Vnde hic ait August. Nunquam intermittenda est ista petitio. Non enim sufficit accepisse intellectum & Dei mandata didicisse, nisi semper accipiatur, & quodammodo semper bibatur de fonte lucis aeternae. Mandatorum enim Dei quanto quisque fit intelligentior, tanto magis sciuntur. Dicit ergo, Seruus tuus sum ego, &c. O quam felix, quam rarus est ille qui Deo vere dicere potest, Seruus tuus sum ego, &c. vide ver. 2167. A Deo petit intellectum sibi dari, quia intellectus donum Dei est, quod solum humilibus datur. Vnde hic ait Ambrosius: Seruus tuus sum, &c. Intellectus, spirituale munus est. Et ideo quod Dei est, a domino postulatur. Nec quasi extraneus postulat, qui se seruum esse confitetur. Bene autem ait, seruus tuus sum. Seruus enim voluntatem domini sui facit. Seruus quaerit seruitutis stipendia: remunerationem non quaerit. Seruus domini non potest idem esse seruus peccati. Et ideo intellectum sibi dari postulat, vt possit cohibere peccatum. Habebat quidem intellectum: sed vt redundare sibi crederet, vberiores requirit. Est autem intellectus natura: est etiam intellectus non bonus. Ideo Salomō ait, Intellectus bonus dat gratiam. Nam si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento. Iure ergo gratiam domini sui quaerit. Aliter homo scire non potest secreta domini, nisi intellectus spiritualis munus acceperit: quia nisi dominus notum fecerit hominibus mysterium suum, sciri non poterit. Sed intellectus bonus, omnibus facientibus eum. Et attende hic mirabilia iudicia Dei. Nam saepe vni datur intellectus ad cognoscendum diuina mandata, sed voluntatem faciendi quod nouit non habet. Alteri autem e contrario: datur voluntas faciendi quod debet, sed intellectum ad illud cognoscendum non habet. Et causam huius atque casum ponit Gregor. super illo verbo Iob 5. Bibent sitiētes diuitias eius: dicens, Saepē stultus habet interni fontis liquorem: sed non bibit, quia ingenium quippe intelligentiae accepit: sed tamen veritatis sententias cognoscere legendo contemnit. Scit quia intelligere studendo praeualeat, sed ab omni doctrina studio fastidiosus cessat. Diuitiae quoque mentis sunt verba sacrae lectionis. Sed has diuitias stultus oculis aspicit, & in ornamenti sui usum minime assumit: quia verba legis audiens, magna quidem considerat: sed ad comprehendenda haec, nullo studio amoris elaborat. At contra alius situm habet: sed intellectum non habet. Amor ad meditandum pertrahit: sed sensus hebetudo contradicit. Et infra dicit, Sed his auditis, quaestio nostro cordi suboritur. cur vel negligentem intelligentiae donum tribuitur, vel fastidiosus quisque sensus sui tarditate praepeditur? Ad quam respondetur, Idcirco enim saepe & desidiosus ingenium accipit, vt de negligentia iustus puniatur. quia quod sine labore scire potuit, scire contempnit. Et idcirco nonnunquam studiosus tarditate intellectus praemittitur, vt eo maiora praemia retributionis inueniat, quo magis in studio inuentionis elaborat. Sic ergo studioso ad praemia tarditas intellectus proficit, & desidiosus velocitas intellectus ad supplicium crescit.

Tempus faciendi domine: dispa- uerunt legem tuam.

Hic ostendit sextum: scilicet quod consideratio iudicij, praueicatorum arguit malicia: quia scilicet in iudicio omnia arguent & accusabunt peccato-

Oculi quomodo defecerunt in Christum.

Greg. 11. mor. cap. 9.

Rom. 8.

Oculi duo sunt duplex

Luc. 5.

2197

Intellectus datur quantum adque sine voluntate, & e contrario.

Seruus Dei qui est.

Intellectus duplex, bonus & malus.

Intellectus datur quantum adque sine voluntate, & e contrario.

Greg. 6. moral. cap. 4. Iob. 5.

Gregorium ibidem.

Questio.

2199

res,

res, quod in tempore presentis vitæ, quod scilicet est tempus faciendi, sicut post iudicium erit tempus secundum facta recipiendi, ipsi noluerunt facere secundum legem Dei, sed illam dissipauerunt: id est, eam contempserunt. Et hoc est quod in iudicio sancti de peccatoribus Deo dicent, *Tempus faciendi*: id est quando erat tempus faciendi, ipsi dissipauerunt legem tuam. Vel aliter, vbi sciendum quod ibi magis est succurrendum, vbi maius cernitur periculum. Et ideo Christus tunc venire voluit in mundum, quando dominium diaboli magis vidit dilatatum: vt ostendit Petrus Rab. super illo, Cum natus esset Iesus, &c. dicens, Quid est quod tempore regis nefandi Deus descendit ad terras, miseretur diuinitas carni, sit terreno corpori cæleste commercium? Quid est? Et quando rex verus expulsurus tyrannum, vindicaturus patriam, libertatem redditurus aduentat: Herodes alienæ gentis, gentis Iudæorum regnum inuasit, libertatem sustulit, prophetauit sancta, quicquid erat cultus, quicquid erat ordinis aboleuit: Merito ergo gēti sanctæ, quia humana defecerant, diuina succurrunt. Et eo tempore adest Deus ipsi, cui homo deerat. Hoc ergo erat domino tempus faciendi: id est implendi promissum incarnationis: quando scilicet ex toto lex diuina erat dissipata: quia quasi ipsius obseruator nullus erat. Et hoc est quod Christi petens incarnationem, dicit, *Tempus faciendi domine*: id est, faciendi verbum incarnari. Et rationem subdit, *Quia dissipauerunt legem tuam.* Istud est illud tempus Christi incarnationis, de quo dicitur Psal. 101, Tu exurgēs domine misereberis Sion: quia tempus miserendi eius, quoniam venit tempus. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Hoc faciendi domino tempus quid est, nisi gratia quæ fuit in Christo suo tempore reuelata: De quo tempore ait Apostolus, Cum autē venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Sed quid est, quod tanquam volens ostendere domino esse tempus faciendi, continuo subiunxit, *dissipauerunt legem tuam*: velut propterea tempus esset faciendi domino, quia eius legem dissipauerunt superbi: Quid est ergo, *dissipauerunt legem tuam*: nisi præuagationis iniquitate, eius integritatē nō custodierunt? Oportebat ergo vt superbis præuagationibus lex daretur, qua præuagationibus, quicunque compuncti humiliarentur: non tamen per legem, sed per fidem ad subuenientem currerent gratiam. Dissipata ergo lege, tempus fuit vt per vnigenitum filium Dei misericordia mitteretur. Confirmilem expositionem hic ponit Ambros. dicens, *Tempus faciendi domine*, &c. Bene ait tempus faciendi esse. Est enim tempus faciendi & tempus loquendi. Tempus loquendi & præcipiendi, est tempus legis: sed tempus faciendi, tempus gratiæ, vt quia legis facta est præuagationis, venit legis finis & consumatio eius & plenitudo dominus Iesus, qui donet hominibus omnia debita, & abolito chirographo debitorum absoluit omnes & liberat peccatores. Tempus est ergo faciendi: vt si ingrauescente ægitudine alicuius incommodi curras ad medicum, vt citius veniat, ne postea subuenire non possit. Medicus enim tunc amplius desideratur, cum grauius incubuerit ægrotudo languenti. Ergo cum videret in spiritu sancto propheta præuagationes populi, luxuriā, delicias, dolos, fraudes, auariciam, temulentiam: quasi pro nobis intetueniens currit ad Christum, quem solum sciebat tantis subuenire posse peccatis: vtget vt veniat, nec patitur fieri mo-

ras. *Tempus (inquit) faciendi domine.* Hoc est: tempus est tibi domine faciendi. Sed quid faciendi? vt pro nobis crucem ascendas, mortem subeas: totus in periculum mūdus vrgetur. Veni ergo vt tollas peccata mundi: veni vita morientibus: veni resurrectionem sepultis. Cæcus erat omnis populus, proprium non videbat auctorem. Claudus erat mundus, & titubante vestigio fidei fluctuabat. Vidēs ergo hæc propheta, dicit ad Christum, *Tempus faciendi domine*: non iubendi, sed faciendi: quia non legatus, non nuncius, sed dominus saluatorum erat populum suum. Et ille quidem tempus sciebat, & non disterebat: sed nos nesciebamus quæ melius tempore subueniret. An fortasse vult à nobis admoneri, vult rogari: immo si rogatus fuerit, & ante tempus venit, Omnia Deus tempora fecit. Quicquid facit, nō est extra debitum tempus: sed totum opportunum est quod fecerit: & in tempore suo aduenit. Omne enim tempus opportunum est saluti: nihil propter perum pro salute periclitantiū. Sed expectare volebat adhuc synagogæ correctionem. Iudæis citò venit, opportunè gentibus. Citò venit perituris, opportunè credituris.

Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion.

Hic ponit septimum: scilicet quod consideratio vltimi iudicii dat nobis mandatorum Dei complacentiam. Si enim (vt dictum est) disponit nos ad veram penitentiam: quæ non potest haberi sine vera obedientia mandatorum, quæ solum tunc est Deo placens quando sit amore iustitiæ, non timore penæ: cōsequens est quod nobis inducit dilectionem diuinorum mandatorum. Et hoc est quod ex consideratione vltimi iudicii, ad amorem diuinorum præceptorum inclinatus dicit, *Ideo dilexi mandata tua*, &c. Per hoc enim Psal. præuidens legem nouam æterna promittere, non temporalia: amore esse faciendā, non timore: vult dare differentiam inter legem Moisaicam & euangelicam: quia lex Moisaica timore seruabatur penarum: sed lex noua, amore præmiorum. Quod fecit Christus sua incarnatione & passione: quia ostensa nobis tanta dilectione, quod pro nobis Deus factus est homo: dominus, seruus: immortalis, mortalis: & tandem pro nobis crucem sustinuit & mortem. Et nos mouemur & ad eius amorem & ad mandata eius seruanda, non tam timore penarum quam amore iustitiæ. Et hoc est quod ait Apostolus, Diligamus Deū, quoniam ipse prior dilexit nos. Et hoc est quod ait Psal. *Ideo dilexi*, &c. Et tunc ly *ideo* notat motum dilectionis ex dilectione Christi. *Ideo dilexi mandata tua super aurum*, &c. Quasi dicat, In lege antiqua seruabatur mandata spe præmiorū temporalium: in noua autē spe æternorum: quæ excedunt omne aurum & lapidem preciosum. Et istum intellectum hic notat August. dicens, Id agit gratia Christi, vt per dilectionem impleantur mandata Dei, quæ timore nō poterāt. Per gratiam enim Christi diffunditur caritas in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Propter quod Apostolus dicit, quod plenitudo legis est caritas. Ideo autem dicit *super aurum & topazion*. Et hoc in alio Psal. legitur, *Super aurum & lapidem preciosum multum.* Topazion quippe lapidem perhibent preciosum esse multum. In testamēto autem veteri latentem gratiam tanquam velo interposito, non intelligentes quod significabatur: propter mercedem terrenam

atque carnalem Dei mandata facere conabantur. Neque faciebant, quia non ipsa, sed aliud diligebant. Vnde illa non erant opera volētium: sed opera potius inuitorum. Cum verò ipsa mandata diligantur super aurum & lapidem preciosum multum, omnis pro ipsis mandatis terrena vilis est merces: nec vlla ex parte comparantur quæcūque alia hominis bona his bonis quibus ipse homo fit bonus. Vel aliter: vt per mandata Dei intelligamus opera nostræ redemptionis, quæ Deus Christo implenda mandauit: vt fuit Christi passio, crucifixio, resurrectio, & huiusmodi: quæ Christus tanquā mandata perficienda accepit à patre. De quibus dicit ipse Christus, Ipse mandatum mihi dedit, & scio quia mandatum eius vita æterna est. Quod ideo sic dicit, quia fuerint nobis causa vitæ æternæ. Vnde Christus ait de his, Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio: quando scilicet factus est obediens patri vsque ad mortem crucis. Et de istis mandatis Christo datis & per ipsum adimpletis Christo hic ait Psal. *Ideo dilexi mandata tua*, &c. Ista est intentio Ambros. hic dicentis, Lex annunciatrix Christi est spes futurorum bonorum deferens. Exemplificat. Mandatum enim domini erat in lege. Attende tibi ne derelinquas Leuitem per omne tempus, quo vixeris super terram. *Quis est iste Leuitus*? Intelleges, si consideres quis sit ille qui venit ministrare: qui est sacerdos in æternum. Sic ergo mandata Dei habent redemptionis future iudicia, resurrectionis insignia. Ideo super aurum & topazion memorat dilecta sibi esse mandata. Quid enim hac salute gratius? quid resurrectione preciosius? Ideo ait, *super aurum & topazion*: id est dilexi opera redemptionis super sapientiam operationis cælestis & mundanæ constitutionis: & super ornamenta solis & lunæ stellarumque preciosa ornamenta dilexi obedientiam dominicæ passionis. Plus enim redimendo mihi contulit quam creando. Tunc enim sine sensu natus sum, nunc cum voluntate seruatus. Sed nō quicūque dicere potest Deo, *Dilexi mandata tua super aurum & topazion*. Non hoc dicere potest auitas, qui auro inhiat, ornamenta desiderat. Sed ille hoc potest dicere, qui cum Petro dicere potest, *Argentum & aurum non est mihi*: quoniam illud nō requiro: quoniam nihil mihi aurum prodest: præceptum autem & mandatum cæleste me redemit. De dilectione mandatorum Dei super aurum, &c. vide ver. 262. Vel aliter: vt per aurum intelligatur sapientia fidelis, quæ exemplum credendo cognoscit, vide ver. 1178. Per topazion verò intellige ecclesiam: vide ver. 862. Et ista duo nobis fluxerunt ex mandatis passionis Christi. Ab illa enim generatum est aurum fidei: & topazion, id est ecclesia, quæ fluxit de latere Christi dormientis in cruce. Quia igitur illa mandata Christo data habuerunt efficaciam super aurum & topazion: id est ad formandam fidem & ecclesiam: ideo merito sunt diligenda, vt sit sensus, *Dilexi mandata tua*, scilicet tuæ passionis. Et si quæras causam: respondet, Ideo, quia super aurum & topazion suam habent efficaciam.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.

Hic ostendit octauum: scilicet quod consideratio vltimi iudicii, vitiorum omnium inducit displicentiam. Qui enim sententiam contra malos in iu-

adicio dandam vitare desiderat, ac sententiam pro bonis dandam adipisci: necesse est vt omnem viam iniquam fugiat, & hic secundum Dei mandata dirigatur. Quod considerans Psal. dicit, *Propterea* (id est, vt euadam sententiam contra malos, & in sententia pro bonis sim inclusus,) *ad omnia mandata tua dirigebar*, &c. Aduerte autem quod iste textus secundum August. & Ambros. non dicit ad omnia mandata tua dirigebar: sed dicit *ad omnia mandata tua dirigebar*: id est ad omnia mandata tua intentus dirigebar à vitis. Vbi nota quod timor non corrigit animum, sed solum actum extrinsecum reprimat. Amor autem actum interiorem statim euellit: quia nō penam timet, sed offensam. Vnde hic Ambros. dicit, Merito corripiebatur vel dirigebatur, qui diligebat. Caritas enim multitudinem operit peccatorum. Et qui diligit, corrigitur: qui autem non diligit, comprimitur ne faciat malum quod vult: sed non dirigitur. Corrigitur autem solum vel dirigitur, non qui sic vnū vicium odit vt aliud diligit: sed qui simul omnia vicia odit. Qui enim offenderit in vno, factus est omnium reus. Qui ergo ad mandata dirigitur, necesse est vt omnia vicia habeat odio. Sic enim dixit superius, *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis*. Et hoc ideo dicit, quia multi aliqua vicia odiunt, sed ad alia tendunt. Vt puta, multi odiūt luxuriam, qui auariciam sequuntur: & e contrario. Multi odiunt rapinam, qui vana gloria delectantur. Et ideo vt ostendat Psal. quod ad veram directionem vel correctionem requiritur omnium insimul vitiorum odium: dicit, *Omnem viam iniquam odio habui*. Vnde Ambros. hic ait, Ad omnia præcepta domini corrigitur qui omnem viam odit iniquitatis. Nam nisi omnem viam iniquitatis oderis, non poteris in omnibus mandatis Dei corrigi. Potest enim fieri vt aliquis temperetur à crudelitatis errore, lubrico tamē deceptus anore meretricis: & semitas iuuenilis incōtinentiæ ingressus, impressum semel nequeat reuocare vestigium. Multos enim vicia blādiōra decipiunt, quos tristis & seuerata crudelitas peruertere non potest: sed iuuentus ad amorem liberior, ad lapsum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restringit à luxuria, sed auariciæ cupiditate rotatur. Plerumq; enim peccata huiusmodi sunt, vt si alterum declines, incurras alterum. Odisti luxuriā quasi frugi, sed frugalitatis studio habendi cupiditas frequenter irripit. Sunt qui metuentes aliquid proprio minuire de censu, etiam inopi sumptum negent, & misericordiam putent detrimentum. Sunt qui degenerent vitates ignobilitatem, stulto secularis ambitionis agentur. Et sicut qualitate arundines huc atque illuc ferantur incerti. Sunt etiam qui dum malorum suorum sectam sequuntur: vel indigna conuersatione contenti, ne errores quidem patrios extimet declinandos, vt fide vitandam perfidiam non arbitrentur. Cum in melius mutare propositum, nō leuitas, sed virtus, neque culpa, sed gratia sit, Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad inuicta corrigitur & emendatur. Et bene posuit, *viam iniquitatis*. Ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias eius non fuerit ingressus. Quid autem proprie sit dirigere, vide supra ver. 1047.

Mirabilia testimonia tua domine: 2202
ideo scrutata est ea anima mea.

Incipit decimusseptimus octonarius. cui pro titulo preponitur decimaseptima litera alpha...

potenti domino semper assistunt, atque in scriptura quasi in os eius inueniuntur: quia per eam Deus loquitur...

Phi. 3.

Scriptura doctore Dei voluntatem

Greg. 16. no. val. cap. 17.

Quia conclusit scriptura omnia sub peccato: ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus...

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

Hic ostendit secundum: scilicet quod talis debet credere Christum in antiqua lege fuisse promissum...

Quia conclusit scriptura omnia sub peccato: ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus...

Os meum aperui, & attraxi spiritum: quia mandata tua desiderabam.

Hic ponit tertium: scilicet quod talis Christi gratiam debet petere. Nullus enim de errore ad veritatem...

Testimonium Dei bonum

Deus

Deus

Deus

Deus

Gal. 3.

Rom. 3.

Miraculis Christi illustratur

Esa. 1.

Crediderunt factis simpliciter quim sapientes.

Psal. 33.

Gratia Dei

Dispersio orationis spiritus

Iustus es domine, & rectum iudiciu tuum.

Hic incipit decimus octauus octonarius. Cui pro titulo premititur decimo octaua litera alpha...

Consolatio multiplex in penitentia.

Psal. 76.

Mors proficit malis, estque absentia nocet.

Ecd. 4.

Luc. 16.

& miseria: ibi, Mandasti. Tertio ex assumptione personalis asperitatis & poenitentia: ibi, Tabescere...

Aduersa pa...

Greg. 2. m...

Dicitur...

Psalm. 118.

ornat victoria. Secundum scilicet quod consideratio diuina iustitia, leuius aduersa tolerare faciat...

Psalm. 118.

Daniel. 3.

Daniel. 14.

1. Reg. 16.

Gen. 22.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

A ipsius, neque sine ipsius iudicio in tribulationes venimus. Denique haec est iustorum consolatio...

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis.

Hic ponitur secundum scilicet quod iustorum consolatio est ex euasione infernalis poenae...

Ezech. 18.

Poenae temporales redduntur aeterna.

Tabescere me fecit zelus meus: quia obliui sunt verba tua inimici mei.

Hic ponit tertium scilicet quod iustorum consolatio est ex assumptione personalis asperitatis & poenitentiae...

Tabescere quid sit.

Quia amor quo diligo Deum, est amor meus, & amor Dei: amor inquam meus, quia in me & a me est: & amor Dei, quo scilicet amo Deum. Vnde hic ait August. *Zelus autem meus*, vel *tuus*, quod plures codices habent, nullam ingerit questionem. Quod enim dicitur *zelus tuus*, significat hominem non sibi sed Deo zelantem. quod non repugnat si etiam dicatur *zelus meus*. Nam quid aliud dicit Apostolus, *Amulor enim vos Dei emulacione?* Nam dicendo, *Amulor vos*, quid nisi emulacionem demonstrat esse suam? Sed quia non sibi sed Deo zelabat, ideo addidit, *emulacione Dei*. Hic quippe dicimus Dei, quia suo spiritu fidelibus suis inspirat Deus. Amoris enim est, non lioris. Et alibi dicitur, *Zelus domus tue comedit me*: quia domum Dei zelabat Christo, non sibi. Sponsus enim sibi zelat sponsam suam: amicus autem sponsi non eam sibi debet zelare, sed sponso. Bonus ergo huiusmodi intelligendus est zelus. Vel per zelum intellige quendam amoris feruorem, quo animus contra malos accenditur, sicut de Christo legitur, quod videtur contra legem Dei vendentes & ementes in templo: zelo domus Dei accensus omnes eiecit. Et isto modo videtur hic Psalm. zelum accipere: propter illud quod sequitur, scilicet, quia obliui sunt verba tua. &c. Istum zelum habuerunt patres antiqui, vt Phinees, Helias, Mathathias &c. De quibus hic dicit Amb. Est zelus ad vitam, & est zelus ad mortem. Ad vitam zelus est, diuina precepta seruare, amore domini eius custodire mandata: vt fecit Phinees, de quo in Numeris dixit dominus ad Moysen, Phinees, filius Eleazar, filij Aarō sacerdotis, sedauit furorem meū a filiis Israel, in eo quod emulatus est zelum meum in illis, & non consumauit filios Israel in zelo meo. Cæsa iacebant viginti quatuor milia populorum: tendebat poena in omnes, nec vllus finis exitij. Arripuit gladiū Phinees, duos occidit, interdicta sibi consuetudine copulatos: redemit omnes, indignationē domini mitigauit. Dedit victoriam quibus negabat salutē. Quam salutaris igitur Dei zelus! Non vnus temporis illud vicium fuit: & nunc Madianitis miscetur Iudæus. Madianitis est hereticorum perfidia, cū populum Dei tentat. Quam multis populis meretrix ista feralis irrepsit, quæ publico funere totum populum communi morte tumulauit? Veni ergo & nunc Phinees: corripe gladium verbi Dei: interfice perfidiam hæreticorum, ne propter eam populus vniuersus intereat. Vrget ira celestis: percute ipsā vultuam impietatis, generatoriūque perfidie: ne partus formetur inelix, ne adulterina conceptio diffundat seminarium præuacacionis & sceletis. Hunc zelum debet habere sacerdos, qui studet seruare ecclesiæ castitatem. Et ideo princeps sacerdotū dicit, *Zelus domus tue comedit me*. Et Phinees sacerdos erat, & nepos sacerdotis, & filius sacerdotis. Bonus zelus & utilis in sacerdote: præcipue ne negligēs sit, ne remissus sit. Meli⁹ est enim vt vnus aut duorum damnatione plurimi liberētur, quam duorum absolutione plures periclitentur. Zelum Dei habuit Helias: & ideo rapt⁹ est ad caelū. Zelus (inquit) zelauit dominum. Zelum Dei habuit Mathathias, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum istum Dei qui habent, omnes sibi inimicos putat qui sunt hostes Dei: quamuis patrem statem, sorores, de omnibus dicit, hostes facti sunt mihi &c. Et infra concludens ait, *Neatus ergo qui zeli non erit disciplinatus: & oderit eos qui domini gratiam relinquunt, salutem propriam deserunt,*

fraudis errorem sibi asseiscunt. Ideo subditur, Quia obliui sunt verba tua inimici mei. Sed qui sunt inimici isti? Responderet Ambrosius dicens, illos Psalm. suos dicit inimicos, qui inimici sunt Dei, qui Deum in sua propria venientem non erant recepturi. Hos graues hostes, hos inimicos suos propheta testatur: non qui sibi essent, sed qui Christo rebelles. Denique & alibi dicit, *Et super inimicos tuos tabescebam: iusto odio oderam illos.* Grauiora sunt arma perfidie quam pugnae. Nemo enim grauior hostis omnium, quam qui omnium lædit auctorem. Ideo ergo zelo magno acquisitus est populus nationum, quoniam a suo populo Deus negabatur. Neque enim poterant aut fidei deuotionem aut disciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorum celestium non tenebant. Sic Adam de paradiso eiectus: sic populus Iudæorum de prerogatiua electionis exclusus est.

Ignitum eloquium tuū vehementer: & feruus tuus dilexit illud.

Hic ostendit quartum: scilicet quod iusti consolentur ex inflammatione diuini amoris & caritatis. Inter omnia enim quæ mentem confortantur, est amor: sicut & inter omnia odium turbat. Amorem autem nobis tribuit verbum quod ignitū dicitur, quia ad Dei amorem nos accendit. Et hoc est quod hic ait Psalm. *Ignitum eloquium tuum &c.* Vel per ista verba vult ostendere Psalm. causam quare zelo tabescebat, quia inimici obliui erant verba Dei. Et causa est, quia inflammatus verbo Dei, ad Deum reducere volebat iniquos & suos persecutores, quos peccatum disungebat a Deo. Ideo ait, *Ignitum eloquium tuum &c.* Vnde hic ait August. Volebat inimicos Deum amare, quos ipse amando zelabat. Nō ingratis enim gratie Dei, per quam fuerat ex inimicis Deo reconciliatus, etiam ipse suos diligebat inimicos: quia flamma dilectionis ardebat. Ideo ait, *Ignitum eloquium tuum vehementer: & feruus &c.* Merito zelabat in suis inimicis cor impetens, qui fuerant obliui verborum Dei. Ad hoc enim eos flagitabat adducere, quod ipse flagrantissimè diligebat. Vnde hic notat quod verbum Christi ignis dicitur ignitius: quia inflammare mentem nouit, & omnia vitia consumere. Vnde hic Ambrosius dicit, *Ignitum eloquium tuum &c.* Ignis ergo hic, sermo Christi est. Et bonus ignis, qui calcare nouit: exurere autem nisi sola vitia nescit. Hoc igne super bonum fundamentum posito apostolicum illud aurum probatur: hoc igne illud aurum vel operum examinatur argentum: hoc igne preciosi illi lapides illuminantur: fornax autem & stipula consumitur. Mandat ergo hic ignis animam: consumit errorem. Vnde dominus ait, *Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Hic est ignis qui ardet ante dominum. Nisi enim quis flagrantiam deuotionis assumplerit, præsentiam domini habere non poterit. Accendit ergo hunc ignem prius in mentibus tuis, vt Christi lumen tibi effulgeat. Ignem quidem hunc dominus misit in terram: non vt eam Sodomitano rursus (sicut scriptum est) ardeat incendio: nec vt eam donato munere fecunditatis, aut vsu vel flore viriditatis exueret. Opus enim suum probare dominus magis & augere, quam imminuere aut damnare consuevit. Neque verò dignum erat vt elementa innoxia nostri læterent

sceleris vtiouem. Quid natura deliquerat, si adulta iam soboles errauit? Non erat partus in vitio, si deum lapsa est errore progenies: sed vsus in culpa. Quem ergo dominus ignem in nouo sparsit testamento: qui secretus mentium diuina cognitionis ardore inflammaret affectus: qui vaporem fidei & deuotionis adoleret: qui cupiditatem virtutis accenderet? Hoc igne Hieremias calefactus dicit, *Et erat ignis flammigerans in ossibus meis.* Hoc igne sermonum celestium vaporati Cleophas & alii alius dicebant. Nōne cor nostrum ardens erat in nobis, cū aperiret nobis scripturas? Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur. Vrit ergo sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris: non vt vit perdat. Denique hoc igne succensi Hebræi fornacis ardentis vaporem nec timere nec sentire potuerunt. Merito ergo bonus seruus Dei diligit ignitum Dei eloquium: quo induitur charitas que timorem excludit. Tripliciter igitur tibi describe ignitum eloquium domini: quia scilicet mundat, quia accendit, quia illuminat audientes. Hic est ergo ignis diuinus qui super Apostolos descendit in linguis igneis: quia hoc igne, scilicet charitatis, exardere debent qui enunciat. vt hic ait gl. *Quem in se habere debent qui alios incendere volunt dilectionis professione cura continet pastoralis.* Inde est quod Romanus pōtifer cappa tūbea induitur, quia tota igne charitatis ardere debet, & omnia ex charitate facere, omnino quoque martyrio non deesse, Christi gerens personam: cuius vestimentū est, sicut calcantium in torculari.

Adolecentulus sum ego & contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus.

Hic ponit quintum: scilicet quod iusti consolantur ex obseruatione humilitatis & obedientie. Sicut enim est senectus moralis duplex: quia senectute quandoque significatur morum grauitas. Tob 12, In antiquis est sapientia: & est antiquitas peccatorum. Daniel 13, In ueterate dierum malorū &c. Sic & suo modo duplex est iuuentus siue adolescentia: scilicet soliditatis. Tob 20, Replebuntur vitis adolescentie sue: & adolescentia virtutis & humilitatis: Thren. 3, Portauit iugum ab adolescentia sua. Psalmista autem hic accipit adolescentiam pro humilitate. Et est sensus, *Adolecentulus sum ego & contemptus*: id est in me ipso humilis & a malis vilipensus: tamen ab humilitate contemptus non recessi: sed mandatis tuis obediens fui, quia iustificationes tuas non sum oblitus. Et attende quod secundum August. hic adolecentulus nō stat absolute: vnde aliqui textus habet, *Iunior sum ego*, & sic omnis minor ætate alio, respectu illius, iunior & adolecentulus dici potest. Quasi dicat, Inimici mei antiquiores obliui sunt mandata tua, sed non ego iunior. Per hoc enim duos populos vult exprimi: scilicet populum Iudæorum, & populum gentiliū ad fidem conuersorum. Antiquior populus (scilicet Iudæus) Dei mandata est oblitus: sed iunior (scilicet Christianus) illa obseruat. Vnde hic ait August. *Adolecentulus sum ego &c.* vel *iunior*. Hic adolecentulus vel iunior in comparatione maioris accipitur. Hic ergo duos populos agnoscamus qui luctabantur in vtero Rebecæ. De quibus dictum est, Maior seruiet minor. Ille minor non est oblitus iustificationes Dei, cum inimici maiores sint obliui. Ille ver-

sus secundum Ambros. tripliciter exponitur: scilicet literaliter, & hoc de David allegoricè, & hoc de Christo: & moraliter, de populo Christiano. Primò ergo hunc exponit literaliter de David. Vnde ipse Ambrosius dicit, *Adolecentulus sum ego &c.* Ipse enim David iunior fratris, cum patris vices pacifere, & quam vili aligatus obsequio, nō vob oblatu Samueli sacerdoti quasi indignus qui vngretur in regnum. Sed a sacerdote quartus & adolecentulus de pastus, prerogatiua regie victionis accepit. Postea quoque progressus ad bellum, cū Gyllas formi populum Iudæorum corporis sui mole despiciens, singulari certamine prouocaret: timoribus ceteris, hic poscit a rege vt congregat sibi permitteret facultatem. Necdum quidē tanto certamini habilis estimatus est: rege dicente, *Nō potes ire ad allophilum, & pugnare cum eo: quoniam tu puer es, & ille vir bellator a iuuentute sua.* Neque fuisset admissus, nisi fecisset fidē, quod in sua adolescentia leonem suis manibus strigularum extrastraxerat: rapta ouis eratibus peremisset. Ipse etiam despectus ab allophilo, quod aduersus armatum bellatorem cum virga & lapidibus processisset: tunc non vitibus se fretum esse, non armis: sed in nomine domini confidentem ad ipsum esse progressum, vt lacessitæ plebis auferret opprobrium. Hic ergo iuuenis atque despectus stravit allophilum: potiusque victoria, in decem milibus, iuuenularum pallentium testimonio triumphauit. Consequenter ostendit Ambrosius quod ista verba intelliguntur de Christo, cuius figura fuit ipse David. Vnde dicit, Gerebat autem David typum Christi: qui quasi despectus venturus esset in terra, totum populum mundi huius crucis sue prælio liberare: qui applauderent animæ sanctorum per baptismatis sacramentum renouatæ. Qui verum illum Goliath reuelatum nobis ac proditum verbi sui gladio trucidasset. Licet igitur verus Goliath humilitate filij Dei stratus amitt caput, quod in multas artes vertebat & fraudes, psallunt securè iam animæ, quæ peccatorum suorum tormenta desebant, dicunt, Saul triumphauit in milibus, sed David in decem milibus. Rex ille durus indignatur, & irascitur eo quod canerent iuuenula: quia duritiæ filius paucos decepit: Christus totum mundum redemit. Dicit ergo Christus natus ex virgine, *Iuuenis ego sum & despectus: iustificationes tuas non sum oblitus.* Tertiò ista sunt verba populi Christiani, qui antè despectus erat, modò autem electus. Vnde consequenter dicit Ambrosius dicit etiam populus nationum in illa prima electione despectus, rudis adhuc fide & studio primæ deuotionis adolecens: vel certe renouatus a quile iuuentute per baptismi sacramenta: *Adolecentulus ego sum & contemptus &c.* Ille ergo despectus antè, præferor: iam anteponor electis. Ille antè despectus populus peccatorum, habeo celestium sacramentorum veneranda consortia. Iam mense celestis honore suscipior: epulis meis non pluvia vndatur, non terræ partus laborat, non arborū fructus: potui meo non flumina quærenda, nō fontes: Christus mihi cibus, Christus mihi est potus. Caro Dei cibus mihi, & dei sanguis est potus. Dicit ergo populus Christianus, *Adolecentulus sum ego & contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus.* Hoc verè dicit, si humilis corde, si mitis atque mansuetus. Dicit ergo, *Adolecentulus sum ego &c.* Præmittat generalem ætatis iactantiam, quò plus commedet humilitatis suæ gratiam. Non mirabilis humilitas

Zelus meus
1. Cor. 11.
Biblioteca
Psalm. 68.
Iud. 7.
Zelus duplex: scilicet ad vitam & ad mortem.
Num. 25.
Psalm. 68.
1. Reg. 17.
1. Reg. 18.
Humilitas iuuenis mirabilis est, non in senectute.

Inimici Dei sunt obliui
Psalm. 137.
Hoc igne vritur
Psalm. 137.
Hic dicitur
Psalm. 137.
Adolecentulus sum ego & contemptus
Psalm. 137.
Iunior sum ego
Psalm. 137.
Iunior sum ego
Psalm. 137.

David iunior ad regnum fuit electus.
Christus iunior nō mundi redemisti despectus.
1. Reg. 17.
1. Reg. 18.
Humilitas iuuenis mirabilis est, non in senectute.

in senectute. Quae effecta viribus, fracta debilitati-
bus, tristis doloribus, anxia suspiciis, cocta curaru
æstibus, & ipso viuendi moesta fastidio, alacritatem
est obliu iactantiamque. Rara sane in iuuenibus
est humilitas: idè obque micanda. Dum ætas viget,
dum vires solidæ, dum sanguis æstuat, dum solici-
tudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum leri-
tia frequentatur: tunc feruet iactantia, tunc se iu-
uentatis superbus extollit affectus, tunc humilitas
quasi vilescit, abiecta contemnitur: tunc subiectio
degeneris conscientia extimatur infirmitas. Gran-
dis igitur morum est alluofacienda maturitas, quæ
vincat naturam.

2215 **Iustitia tua iustitia in æternum: & lex tua veritas.**

Hic ponit sextum: scilicet quod iustus consolatur
ex firmitate promissionis diuinæ & iustitiæ. Ius-
ticia enim virtus est: vnicuique proportionaliter
secundum merita retribuens & bonis præmium, ac
supplicium malis. Sed in hoc quandoque deficit
iustitia nostra ab actu exteriori: quædoque, scilicet
propter impotentiam: quandoque propter nescien-
tiam: quandoque propter aculationem falsam &
probationem: vt puta quia quædoque iustus probatur
reus, & reus iustus affirmatur. Iustitia autem
diuina in nullo deficere potest. Et hoc multo con-
solatur iustos: quia ex hoc sperant indubiè se à Deo
præmiandos. Et hoc considerans Psalm. dicit, *Iusti-
tia tua iustitia in æternum: vt ly iustitia priuò stet pro
virtute iustitiæ: secundo autem loco stet pro actu
ipsius iustitiæ: scilicet pro præmiatione bonorum,
vel malorum punitione. Vel aliter: vbi sciendum
quod alia est iustitia Dei, alia est iustitia hominis.
Nam iustitia Dei dicitur illud quod facimus solū
propter Deū sine admixtione alicuius peccati vel
mali. Et sic iustitia Dei est, quando bonum sit bene-
ficentia: in statu gratiæ eo modo quo debet fieri.
Et de ista iustitia dicitur, Iustitiæ domini rectè læ-
tificant eos corda &c. De ista etiam iustitia dicitur*

Iustitia di-
plex: scilicet
Dei & ho-
minis.

Psalm. 18.

Extra de ver-
borum signifi-
cat. c. foru.

uiter deliquerunt, non habentes æternæ fructum
iustitiæ. Soli Deo suppetit in perpetuum per om-
nia possidere iustitiã, qui pascit iustos & iniustos.
De illo enim qui debito modo opera iustitiæ facit,
dicitur, *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius ma-
ner in seculum sæculi. Sequitur, Lex tua veritas.* Ex
hoc enim vult Psalm. dare differentiam inter legem
antiquam & legem euangelicam: quia lex antiqua
solum erat quedam figura sine vmbra nonæ legis:
lex autem euangelica est veritas per ipsam antiquam
legem figurata. Et hoc notans Psalm. Christo dicit,
*Lex tua veritas: scilicet nõ est figura. Et ad istum in-
tellectum exponit Ambros. istum passum: dicens,
Sed quomodo istud accipimus? An quia lex Dei
veritas est, quia omne quod statuit Deus verū est:
sicut infra dicitur, Omnia mandata tua veritas? An quia
veritas est lex Dei, quia non mentitur Deus? Apud
eum igitur veritas lex est: fallacia, præuaricatio est.
Sed & sic potest veritas lex Dei esse. Apud Iudæos
igitur non est lex Dei, quia non recipiunt legis ver-
tutem. Lex Dei spiritualis est: sicut dicit Aposto-
lus, Non habent ergo veram legem, qui eam non
accipiunt spiritualiter. Quod autem non verum,
mendax est: quod mæritur, occidit. Lex ergo quæ
occidit mentitur: spiritus autem qui viuificat veritas
est. Accipiamus ergo euangelium quod est lex
Dei, quæ veritas est, non typos, non vmbra, non
exemplar cœlestium, sed ipsa cœlestia. Vnde scri-
ptum est, quia finis legis Christus est: non defectus
quippe, sed plenitudo legis in Christo est, quia ven-
nit non legem soluere, sed adimplere. Omnis ergo
veritas est in nouo testamento: in antiquo autem,
figura veritatis. Verè ergo illa antiqua lex veritatis
exemplar est. In exemplari enim sanguis agni fun-
ditur, sed in veritate Christus immolatur. Quid au-
tẽ in hoc manifestius esse potest quam quod Ioan-
nes euangelista dicit: scilicet quod lex per Moysen
facta est: Si enim veritas fuisset in lege, non fuisset
veritas facta per Christum.*

Psalm. 111.

A. C. 101.

Lex antiqua
figura per
Christum

Matth. 1.

Ioan. 1.

2216 **Tribulatio & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est.**

Hic ponit septimum: scilicet quod iusti conso-
lantur in aduersis. Sciens enim homo iustus quod
aduersis culpa purgatur, & pœna peccato debita
persoluitur, lætatur cum illis premitur, & ex illis
fiduciam amplioem suæ salutis assumit. Sicut in-
firmus etsi gustui potio sit amara: mète tamẽ ipsam
sumẽdo lætatur, sciens illam esse sanatiuam. Sic &
iusti plus in tribulationibus & angustis lætantur
mente quàm in prosperis. Quod notans Gregor. di-
cit, *Iusti prospera huius vitæ ægrè ferunt, & moleste
præsentis vitæ blandimenta tolerant: quia per hæc
vtcumq; se tardari interno desiderio non ignorant.
Plus enim in hoc mundo honor quàm despectio
occupat: & magis prosperitatis sublimitas quàm
necessitatis aduersitas grauatur. Per hanc namq; nõ-
nunquam cum homo exteriùs premitur, ad con-
cupiscenda quæ intus sunt liberior relaxatur. Per
illam verò dum animus multis parere cogitur, à
desiderij sui cursu retinetur. Vnde fit vt sancti viri
magis in hoc mundo prospera quàm aduersa for-
mident &c. Sic igitur ad propositum, exultat iusti
magis dum premitur aduersis, quàm cum prospe-
ris extolluntur. Et per aduersa amplius ad Dei mæn-
data meditant: & obseruanda eriguntur, quàm per
prospera. Et hoc notans Psalm. dicit hic, *Tribulatio
& angustia inuenerunt me &c.* Et nota quod ali-
quando tribulatio & angustia inueniuntur ab ho-
mine: vt Psalm. 114, *Tribulationem & dolorem inue-
ni, & nomen domini inuocaui.* Quandoque verò
inueniuntur hominem. Sic enim & ibidem dicitur,
*Certe inuenerunt me dolores mortis, & pericula infer-
ni inuenerunt me.* Sic & hic conformiter dicitur,
Tribulatio & angustia inuenerunt me. Quæ autem
inter ista sit differentia, vide verba 2031. 2032. Vel
aliter: Tribulationes omnes generaliter quarunt:
sed aliquos inueniunt, aliquos non. Illos inueniunt:
qui sunt digni corona, qui per illas inueniunt Chri-
stum: illos verò non inueniunt, qui coronari non
sunt digni, nec Christum inuenire. Et sic quamuis
multi mali tribulationibus premantur, ipsos tamẽ
tribulatio non inuenit, sed premit. Quid est enim
inuenire, nisi rem perditã recuperare? Et sic solum
illos tribulatio inuenit quos recuperat, & ad statũ
perfectionis adducit. Et istum intellectum hic ponit
Ambros. dicens, *Tribulatio & angustia inuenerunt
me &c.* Quarunt tribulationes & necessitates homi-
nem, & quandoque inueniunt: & interdum non
inueniunt eum, inuenitur ille cui corona debetur:
non inuenitur qui idoneus certaminis nõ probatur.
Tribulatio igitur, velut quedam gratia est. Deni-
que sacrificium Deo spiritus contribulatus. An
non gratia est quæ operatur patientiam? Qui ergo
inueniat tribulationes profectum esse, quælitus à
tribulationibus inuentus est, nec refugit. Dicit Sa-
pientia, *Quærent me mali, & non inuenient.* Non
quia dominus volebat inueniri ab omnibus, qui
omnibus etiam non quærentibus se offerbat: sed
quia his operibus quærebatur, vt indigni essent,
qui quærent, inuenire. Caterum Simeon qui eũ
expectabat inuenit. Inuenit Andreas qui ait ad Si-
monem, *Inuenimus Messiam qui dicitur Christus.*
Philippus quoque dicit ad Nathanael, *Quem scri-
psit Moyses & propheta, inuenimus Iesum à Na-
zareth filium Ioseph.* Et vt ostenderet quem admo-
dum Christus inueniretur, ait, *Veni & vide.* Qui
ergo Christum quærit, veniat: nõ corporis gressu,
sed mentis vestigio. Videat eum, non exterioribus
oculis, sed internis. Videat quod Christus morti se
subdidit, vt à nobis iugum mortis exeret. Ille
suscepit mortis seruitutem, vt tibi tribueret æter-
næ vitæ libertatem. Qui quærit ergo Christum,
quærit & tribulationem, nec refugit passionẽ. Deni-
que David dignus erat vt à tribulatione quære-
retur, tribulationem & ipse quæsiuit: quæ nisi quæ-
siisset, nõ inuenisset. Quod autem inuenit, ipse
testatur dicens, *Tribulationem & dolorem inueni:
& nomen domini inuocaui.* Et alibi, *In tribulatio-
ne inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitu-
dine. Bona igitur tribulatio, quæ dignos facit vt in
latitudine exaudiatur à domino. Gratia autem est
exaudiri à domino Deo nostro. Qui igitur tribula-
tionem non refugit, inuenit: qui non refugit, inue-
nitur. Non enim refugit qui mandata sensu operi-
busque meditatur. Nam vtiq; illum athletam cer-
tamina inueniunt, qui in vsu exercitij fuerit cõsti-
tutus: qui verò exercitium deteliquerit, sine dubio
nõ poterit reperiri: quia indignus est vt quæretur.
Dicit ergo Psalm. *Tribulatio & angustia inuenerunt me:*
quia paratum cor semper habebat, nec tribulatio-
nem refugiebat, dum in diuinis mandatis medita-
batur. Et hoc est quod ait, *Mandata tua meditatio mea
est: quæ scilicet mandata tribulationibus & pressu-
ris subiectos esse nos docent.***

Aduersa
tribulatio
dicitur in
prosperis.

Gregor. in
Ezechiel.

2217 **Aequitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & viam.**

Hic ponit octauum: scilicet quod iusti consolatur
ex desiderio supernæ gloriæ. Si enim consolatur
operantem præmium operis consideratũ, præ-
liantem spes promissæ coronæ, mulierem in partu
laborantem filius natus: multo fortius iustos hic la-
borantes variis tribulationibus spes æternæ felici-
tatis cõsolatur. Sic etenim Psalm. sciens omnia hic
aduersa infligta etiam martyria quæ corporis mor-
tem inducunt, esse iusta & collatiua vitæ æternæ,
consolatur in tribulationibus dicens, *Aequitas testi-
monia tua &c.* Per testimonia ergo Dei intellige
martyria & tribulationes, vt supra dictũ est verfic. 2099.
Illa enim etsi vitam corporis interimunt, ta-
men vitam veram animæ donant. Et ista iusta &
æqua dicuntur: quia si Christus pro nobis vitam
suam posuit, & nos pro eius fide vitam ponere ius-
tum est & æquum. Vnde hic ait August. Intellectũ
postulat quo intelligere possit quàm sit contem-
nendum quod ei possunt auferre persequentes ini-
mici, à quibus se dicit contemptum: ideo dixit, *Et
viam*: quia si eò vsque tribulatio necessitasq; per-
uenit vt per inimicorum persequentium manus
vita ista finiatur, viuet in æternum: quia tempora-
libus proponit iustitiam quæ manet in æternum.
Quæ iustitia in tribulatione & necessitate marty-
ria sunt Dei: hoc est testimonia pro quibus sunt
martyres coronati. Vel aliter: considerans Psalm. te-
stimonia Dei in scriptura contenta, tam alta esse
& profunda: in quibus tamen vera vita animæ cõ-
tinetur, quod sine speciali Dei gratia virtute nostri
intellectus penetrari non possunt. Ideo vt in ipsis
viuere possit, in his postulat intellectum à Deo si-
bi illuminari, dicens, *Aequitas testimonia tua, &c.* Vn-
de Ambros. ait, *Aequitas testimonia tua &c.* Quis tan-
tus est qui possit intelligere Dei testimonia? Et
ideo intellectus à Deo postulandus est: cuius tanta
est vis, vt initium eius sit plenitudo virtutis. Deni-
que scriptum est, *Pietas autem in Deum, initium
intellectus. quæ virtutum omnium fundamentum
est, iuxta humanarum rerum & cœlestiũ discipli-
nam.* Pietas amica Deo, patribus grata, dominum
cõciliat, necessitudines fouet: Dei cultura est, mer-
ces parentum, filiorum stipedium. Pietas (inquam)
iustorum tribunal, egenorum portus, miserorum
suffragium, indulgẽtia peccatorum. Qui enim ha-
bet intellectum, ipse verè est pius. Intelligit enim
humanæ lubricum fragilitatis, & citò ignoscit er-
ratis. Intelligit cõmune nobis datũ naturæ vsq;
consortium: & ideo pauperibus tãquam debitum
soluit, nec inficiatur tanquam indebitum. Intelli-
git vices esse calamitatum: & ideo tãquam naufrago
mundi portu quodam suæ humanitatis occur-
rit. Hæc perfecta virtus in hominibus: hæc plena in
Deo laus est. Meritò ergo Salomon intellectum si-
bi etiam vt paternum secutus magisterium, à do-
mino postulat, dicens, *Ego sum puer humilis, &
ignoro introitum meum & exitum: & seruus tuus
in medio populi tui quem elegisti, populum multũ
sicut arena maris, & dinumerari non potest præ
multitudine. Dabis ergo seruo tuo cor prudens,
audire & iudicare cum iustitia populum tuum, &
intelligere inter bonum & malum.* Vnde placuit
domino quod sibi non longauitatem vitæ & rega-
lium diuitiarum copias, sed sapientiam ad intelli-
genda domini iudicia & iustitias deposcit. Ideo
tantum

Aduersa
tam æternam
conservat.

Intellectus
maxima vir-
tutis.

Pietas ma-
gna virtus
est.

Regum 1.

quantum populum regno pacifico gubernavit: quia non usurpavit ut Adam boni & mali scire distantiam...

7. salm. 110.

2218 CLamaui in toto corde meo, exaudime domine: iustificationes tuas Coph. requiram.

Hic est decimus nonus octonarius. Cui pro titulo praemittitur decimanona litera alphabeti Hebraeorum, quae est coph. Quae merito huic octonario praemittitur. Nam coph interpretatur Conclusio vel Aspice. Vbi notandum quod quanto quis amplius se divino mancipat seruitio, quanto devotior fuerit, quanto altioribus revelationibus sublimatus, quanto spirituali consolatione recreatus...

Concluditur quis pressuris adversariorum & tentationibus. Clamor orationis nobis necessarius.

Psalm. 110.

Tren. 2.

salem; Surge in nocte in principio vigiliarum tuarum, effunde sicut aqua cor tuum ante conspectum domini: extolle ad dominum manus tuas pro animabus parvulorum tuorum qui deficiunt fame. Ecce, demonstravit summam conclusionem, nec ulli remedium nisi in adventu domini nostri Iesu Christi: qui solus desperatis possit asserere medicinam. Conclusus ergo clama ad dominum, & die, Clamaui in toto corde meo &c. Ex quibus apparet, quod conclusus pressuris adversariorum remedium opportunum est, per devotam orationem clamare ad dominum. Quod facere docet iste octonarius. Docet enim quod adversariis vel tentationibus pressus siue coelusus, ut in suis orationibus a Deo adiuvetur, oratio debet facere: scilicet primo totum cor ad Deum debet elevari: in principio. Secundo salutem animae primo debet postulare: ibi, Clamaui ad te. Tertio spem in solo Deo debet collocare: ibi, Praeveni. Quarto periculum orando debet praeveneri: ibi, Praeveni. Quinto misericordia Dei humiliter debet implorari: ibi, Vocem meam. Sexto per malis & peccatoribus Deum debet invocare: ibi, Appropinquaverunt. Septimo Deum in omnibus esse iustum debet affirmare: ibi, Prope. Octavo Deum in promissis fidelem debet praedicare: ibi, Initio. Quintum ergo ad primum, ostendit quod orans volens exaudiri, totum cor suum ad Deum debet elevari. Sicut enim toto corde Deum debemus diligere (ut patet vers. 1029) sic & oratio toto corde ad ipsum clamare debemus. Ille orando non toto corde clamat, qui aliquid cum Deo petit: ille autem toto corde clamat, qui nihil aliud nisi Deum querit ut principalem, caetera propter ipsum Deum. Deus enim sicut sponsus suae sponsae, sic animae nostrae zelotypus est: nec alium ab anima nostra vel corde vult postulari, nec amari permittit. Vnde totum cor vult sibi applicari: Deuter. 6. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Sic enim populus Israel angustiis per Holofetnem pressus & coelusus vndique toto corde clamavit ad Deum, & fuit exauditus. Vnde Iudith 4, dicitur, Ex toto corde suo omnes orabant dominum, ut visitaret populum suum Israel. Sic & suo exemplo Psalm. nos docet facere, dicens, Clamaui in toto corde &c. Iste autem clamor orationis fit principaliter corde quam corporis voce: & quando verè per ipsum Deum postulatur invenitur. Quod declarat hic August. dicens, Clamor ad dominum qui fit ab orantibus, si sonitu vocis corporalis fiat non intento in Deum corde, quis dubitet inaniter fieri? Si autem fiat corde etiam silente corporis voce, alium quemlibet hominem potest latere, non Deum. Siue ergo cum voce carnis, quando id opus est, siue cum silentio ad Deum cum oramus, corde clamandum est. Est autem clamor cordis magna cogitationis intentio. Quae cum est in oratione, magnam exprimit desiderantis & potentis affectum, ut non desperet effectum. Tunc porro in toto corde clamatur quando aliunde non cogitatur. Tales orationes non sunt multis: crebra autem paucis. Sicut ergo cum instat necessitatis articulus, corde clamandum est ad dominum: exemplo David, qui multas pressuras passus: non corpore, sed principaliter corde orabat: & ideo exauditus fuit. Corde mali non clamant ad Deum, nisi corporis voce. Vnde hic ait Ambros. Clamaui in toto corde, &c. Cum impressiones patimur corporales, exclamare consuevimus, ut alios ad praesidium nobis vocare possimus. Sic sanctus propheta David premebatur

Toto corde

Clamor pro

Clamor di

hatur appropinquatibus sibi persecutoribus. Saul postquam infestus armato cum insequeretur exercitu: postea parricida filius imminet: non contentus fugietis exilio, vitam patris quaerebat arripere. Sed ab illis minus pati poterat quos videbat, quam ab illis quos non videbat. Est enim colluctatio sanctis non solum adversus carnem & sanguinem, sed etiam adversus principatus & potestates istius mundi, rectorumque tenebrarum. Horum igitur sanctus David cum graues adversum se fieri videret incursum, exclamavit in toto corde suo. Etenim adversus diabolum non vocis magnitudine, sed magnanimitate cordis utendum est. Clamat ergo cor nostrum non sono corporis, sed cogitationum sublimitate concentuque virtutum. Grandis fidei clamor, magna est vox iustitiae, magna est castitatis: per quam & mortui clamant. Denique dominus dicit, Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. At verò iniusta anima nec vivens clamat, quia Deo mortua est. Gracili voce loquebatur Moyses, & plus omnibus audiebatur. Clamabat populus, & non audiebatur. Tacebat Moyses, & audiebatur. Vnde dixit dominus ad Moysen, Quid clamas ad me? Non populo dictum est, Quid clamas ad me? Non enim ad Deum clamabat populus, qui iniusta & iuris indigna clamabat: sed Moysi dictum est, Quid clamas ad me? Hoc est, Tu solus ad me clamas, qui virtutem meam excitas: tu solus ad me clamas, qui per universam terram nomen meum annunciaris expectas. Clamabat ergo Moyses in corde suo, & omnis sapiens in corde suo clamat. Tu ergo cum oras, magna oratio est quae aeterna sunt. Ora non caduca: ora quae divina sunt atque caelestia: ut sis sicut angeli in caelo. Noli orare pro pecunia, quia arago est: noli orare pro auto, quia metallum est: noli pro possessione, quia terrena est. Ista oratio ad Deum non pervenit. Non audit Deus nisi quod dignum suis ducit esse beneficiis: sed audit piam vocem plenam devotionis & gratiae. Non solum autem clamandum est corde, sed etiam toto corde clamandum est. Sicut enim corporaliter tunc bene clamatur cum toto corde clamatur: ita spiritualiter toto corde est clamandum si volumus a domino quae poscimus impetrare. Sed quis huius clamoris effectus debet intendi? Sequitur, Iustificationes tuas requiram. Sed quid est iustificationes Dei requirere? Multi enim iustificationes Dei requirunt studio summe: sed ut illas sciant, non ut faciant: sed tales non querunt iustificationes Dei, sed per illas querunt hominum laudes. Ille autem solus iustificationes Dei requirit, qui illas requirit non ut sciat, sed ut faciat, ut hic ait August. Vel aliter: ille iustificationes Dei requirit qui ab aliis creaturis recipit exempla bene vivendi: ut exemplum castitatis, exemplum abstinentiae, exemplum sollicitudinis munda non habenda: quae Deus aliis creaturis dedit, ut ab illis discamus iuste vivere. Vnde istum textum ad istum intellectum aprat Ambros. hic dicens, Iustificationes tuas requiram. Exquirat autem iustificationes Dei qui id quod est in omnibus creaturis, & maxime in animantibus providentiae ascribit dicitur: ut ab illis scilicet accipiat exemplum vivendi. Et manifestat, dicens, Turtur studium est pudicitiae: quae compare amisso concubitu indulgere non novit: quod homines servare non possunt. Vnde plerisque animantibus iam sobria cura partus servandi, ut vbi conceptionis manus agnovierint, eorum non putent esse repetendum: ne receptorum semina

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

num fiat adulterij permixtio. Phoenix coitus corporeos ignorat, libidines nescit, illecebras horret: sed de suo resurgit rogo, sibi avis superstes ipsa, & sui haeres corporis & cineris sui factus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti laborat examine, & adhuc teneros factus pro suspedit vngue, solisque offert radiis: ut si forte oculos suos vi splendoris inflexerint, itaque degeneres laxato in praecipit vngue dimittat. Si verò natura vigore constanti aduersum radios solis obtutam patuerint vedicare, digre indolem sobolis honore grato reposit. Volatilia caeli omnia non serunt, neque metunt, & Deus pascat illa: quia iustitias domini custodiunt, nihil proprium vendicando, sed ligno fructifero, quod domini iudicio communem ad escam datu est, famem lenare contenta. Ex istis igitur cognoscimus, quod divina providentia subsidia hominibus non desessent, si Dei iustificationes servare vellemus. Qui alit aues, non aleret homines: quos ad imaginem & similitudinem suam fecit: Nonne pluris sumus illis? Naturae prerogativa pluris sumus, sed inferiores diminutione gratiae & pravariationis iniustitia.

Clamaui ad te, saluum me fac: ut custodiam mandata tua.

Hic ponit secundum: scilicet quod orans, salutem animae primo debet postulare. Qui enim dat principale, dat consequenter accessorium. Cum ergo in nobis anima sit principalior pars, illius salus primo debet orando postulari. Quae concessa, sequuntur reliqua. Et hoc facere orantes docet saluator, dicens, Querite primum regnum Dei, & haec omnia adiicientur vobis. Et hoc est quod ostendit nos suo exemplo Psalm. petere, dicens, Clamaui ad te, saluum me fac &c. Hic versus multipliciter exponitur. Primo quod ideo se saluum fieri postulat ut Dei mandata possit custodire. Nam preceptum dilectionis Dei super omnia quadiu sumus hic in via perfecte custodiri non potest, propter molem corporis, quo anima retrahitur ad seipsam, ne totaliter feratur in Deum. Sed in patria ubi erit omnis corruptionis carentia, perfectissime adimplebitur, ut ostendit Magister, lib. 3. sent. Hic ergo saluum se fieri postulat Psalm. non propter bonum suum commodi principaliter, sed propter bonum iusti, ut scilicet saluatus Dei mandata possit custodire perfecte. Et hoc est quod ait, Clamaui ad te. Et quid clamaui? Saluum me fac. Et causa principalis quare hoc petit est, ut custodiā mandata tua. Ita quod ly ut ostendit causam motuam orationis. Vel aliter: homo spiritualiter infirmus dicitur, quando tentationibus vel adversariis vel debilis cedit: quando autem fortiter resistit & illas superat, tunc dicitur sanus. Videns ergo Psalm. multa contra iustos adversa confulgere tam per inimicos temporales & visibiles, quam per spirituales & invisibiles: a Deo petit sanitatem animae: scilicet virtutē constantiae & fortitudinis, quae superatis adversis, Dei mandata possit custodire, dicens, Clamaui ad te, saluum me fac (id est sanū & robustū tam mente quam corpore) ut custodiā &c. Et istū intellectū ponit Aug. hic dicens, Clamaui ad te, & saluum me &c. Quid est Clamaui ad te, nisi clamando invocavi te: saluum me fac, ut custodiā &c. id est da mihi fortitudinē, ne te per infirmitatem negē. Salus quippe animae facit, ut fiat quod faciendū esse cognoscitur: & usque ad mortē corporis, si hoc flagitat extrema tetatio per mandatorū diuinorū veritate certetur.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

1. psalm.

Ubi autem non est salus, succubunt infirmitas, & deserit veritas. Vel aliter superius statim dictum est, quod etiam animalia bruta vel aues nobis virtutum praebeant exempla, dum naturam & conditiones a Deo sibi datus custodiunt. Petit ergo iste sic saluari, ut exemplo auium & animalium mandata Dei custodiat. Et haec intentione hic ostendit Ambrosius dicens, Clamauit ad te, & saluum me fac, &c. Repetit quod ad Deum clamauerat, & custodit se promittit celestium statutorum, quae caelo terraque testibus Deo sanxit, ut prauaricatores elementorum testimoniis arguantur. Quomodo enim caelum aspiciat prauaricationis suae conscientiam, quomodo fructus de terra expectet, quae nouit ingratis: Vide ergo quam non parua promittat propheta. In clamando fidelis & proprius affectus exprimitur. In custodiendo testimonia, continentiae virtus obsequij sedulitate declaratur.

2210 Praeueni in maturitate, & clamauit quia in verbo tuo supersperavi.

Hic ponit tertium: scilicet quod oras spem suam in solo Deo debet ponere. Sicut enim docet experientia, spes infirmi & confidentia habita in medicum ad optatam sanitatem obtinendam coequet quamplurimum. Sic & confidentia orantis in Deum habita coequet ad obtinendum postulata. vnde Psal. 90, dicitur, Quonia in me sperauit, & ego liberabo eum &c. exaudiam eum. Et hoc suo exemplo nos docet Psal. hic dicens, Praeueni &c. & clamauit quia in verbo tuo supersperavi. Pro huius versiculi expositione sciendum quod iste textus in diuersis codicibus diuersificatur. Na aliqui codices habent, Praeueni in tepestate nocte, & clamauit. Aliqui habent, Praeueni in immaturitate, & clamauit. Aliqui habent, Praeueni in maturitate. Sed pauci habent geminatam praepositionem, scilicet Praeueni in immaturitate. Immaturitas autem hoc loco dicitur tempus nocturnum, quod non est maturum, id est opportunum, ut agatur aliquid vigilando: quod etiam vulgo dici solet hora importuna. Nox quoque, interpesta (id est media, quando quiescedum est) hinc proculdubio nuncupata est, quia inopportuna est actionibus vigilantium. Tepestium enim dixerunt veteres opportunum: & interpestum, inopportunum, a tempore dicto vocabulo, non ab illa tempestate quae consuetudine Latinae linguae caeli perturbatio iam vocatur: ut ait Augustinus. Sic ergo idem est immaturitas: id est in tempore immaturo vel incongruo & interpesta nocte nato. Quid est ergo dictum, Praeueni in maturitate sive in tepesta nocte? Ad hoc respondet Augustinus dicens, Si hoc ad vnuquemque fidelium referamus & ad proprietatem rei gestae, sepe contingit ut tali noctis tempore vigilet amor Dei, & magno suggerente orationis affectu, non expectetur, sed praueatur: quod post galli cantum consuevit esse tempus orandi. Et sic praueatur in maturitate clamando, non est nisi praueatur tempus consuetum orationis. Vel aliter, ut tempus immaturum, sit totum tempus vitae praesentis. Vnde hic Augustinus ait, Si autem accipiamus hoc totum seculum nocte, vniuersumque interpesta nocte & immaturitate clamamus ad dominum, & praueatur in maturitate temporis, in quo nobis Deus redditurus est quod promissit, sicut alibi legitur, Praueatur in facie eius in confessione. Vel aliter, ut immaturum tempus sit tempus ante Christi incarnationem: in quo sancti patres sperantes, in verbo Dei clamabant, Christi incarnationem postulantes. Vnde hic ait Augustinus. Si velimus intelligere immaturum tempus noctis huius antequam venisset plenitudo temporis (id est ipsa maturitas) quando Christus manifestaretur

Immaturitas dicitur tempus importunum ad agendum.

Psal. 94.

A in carne: nec tunc ecclesia tacuit, sed praueatur istam maturitatem prophetizando clamauit, & in verbis Dei sperauit poterit facere quod promissit, ut in semine Abraham benedicentur omnes gentes. Vel aliter: ut immaturitas non referatur ad tempus, sed magis ad aetatem. ut scilicet aetas iuuenilis dicatur immaturitas: & senilis, dicatur maturitas. Praueatur ergo immaturitate, & orando clamat qui in iuuenili aetate orationibus assuescit, quod est virtutis indicium. Et istum intellectum ponit Ambrosius dicens, In isto versiculo actuum magis operumque arbitror, quam rationis tempus intelligendum. Praueatur enim aetatis maturitati quisquis in adolescentia positus senilem grauitatem inducit, & iuueniles operationes veterana quadam continentia regit, feruoremque vitae corporis in cana morum maturitate componit. Na quid potest habere laudis, si effectum corpus voluptatibus, etiam senectutis gelu frigidum, ad sera deuotionis officia deposito iam seignior vigore conuertat? Non est corona, nisi ubi fuerit difficultioris lucta certaminis, ad quam tati attingere possunt: nec omnes qui ingressi fuerint stadium peruenerint. Ille laudabilis est cui est in seipso ante certamen: qui carnem suam reluctatam sibi mentis coerecet impetio, parca frugalitate castigat & seruituti redigit, ne effrenata libertate luxuriat, atque indomita feruens cupiditate, haenas animi regentes abrumpt in ore. Est ergo iuuenis senex, si se maturitate exerceat. Ante horam praueatur iuuenis, si senili pondere incertitiam comprimat voluptatem, & feruentes illecebras cupiditatis extinguat. Dicit igitur iuuenis maturitatis aetatem praueatur deuotione, praueatur in maturitate, & clamauit: quia in verbo tuo supersperavi. Iustus semper sperat in aduersis positus, & frequentibus afflictus aerumnis, desperare non nouit: sed quo grauiora tolerauerit, magis sperat, & sperandi sumit perfectum.

2211 Praeueniunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.

Hic ponit quartum: scilicet quod orans orando periculum debet praueatur. Facilius enim praueatur morbus antequam veniat, quam expellatur postquam venerit. Sic & hosti facilius resistitur ne ciuitatem accipiat, quam postquam ipsam occupauerit expellatur. Sic conformiter pericula temporalia quam spiritualia praueatur debemus orando: ne postquam increuerint, a meditatione verbi diuini animum nostrum impediunt. Et hoc est quod ait hic Psal. Praeueniunt oculi mei ad te diluculo, &c. Ponamus enim matutinum sive diluculum, quando his qui sedebant in vmbra mortis, lux orta est eis. Nonne in sanctis qui prius erant in terra ad hoc matutinum oculi ecclesiae praueatur: quia hoc futurum antea praueatur, ut meditaretur eloquia Dei, quae tunc erant in lege ac prophetis, quae haec futura pronuntiabant. Vel per ista verba Psal. suo exemplo nos cupit docere ut matutinum vel diluculum praueatur ad orandum. Sic enim supra dicebat, Memor fui nocte nominis tui: iterum, Media nocte surgebam ad confitendum tibi. v. i.

fauorem dicitur iuuenis.

Senilis enim non in soluit in iuuenis.

2211

Maturitas vel diluculum dicitur tempus matutinum.

bi. vide ibi: scilicet versic. 2128. 2135. Consimiliter & hic dicit, Praeueniunt oculi mei ad te diluculo. Et ad quid: scilicet ad orandum, ad sacras scripturas meditandum: ut scilicet si de die in actibus actiuae vitae occupamur, saltem in nocte vitae contemplatiuae insitamus. Et istum intellectum hic ponit Ambrosius dicens, Praeueniunt oculi mei ad te. Scribitur, Praeueni orientem solem. Graue est enim si te ociosum in stratis radius solis orientis inuerecudo pudore inueniat, & lux clara feriat oculos somnolentos adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spaciolum sine vilius deuotionis munere ac sacrificij spiritualis oblatione feriat nocte transmissum. An nescis homo quod primitias tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas? quotidiana tibi mensis, quotidianus est fructus. Occurre ergo a solis ortu, ut te oriens inueniat iam paratum: ne lumina tua madido sopore adhuc mergentia primus diei fulgor exagitet. Et infra dicit, Praeueni orando & meditando hunc solem quem vides, ut illucescat tibi Christus. Si hunc solem praueatur antequam iste surgat, accipies Christum illuminantem. Diuide saltem Deo & saeculo tempora tua, vel quando non potes agere in publico quae sunt istius mundi, & tenebrae prohibent noctis: Deo vacato, indulge orationibus: & ne obdormiscas psallito, somnium bona fraude fraudato: mane festina ad ecclesiam, deser primitias pij voti. Et postea si vacat secularis necessitas, non excludetis dicere, Praeueniunt oculi mei mane meditari verba tua, & sic securus procedis ad tuos actus. Quam iocundum inchoare ab hymnis & canticis, a beatitudinibus quas in euangelio legis: Quam prosperum, ut te Christi sermo benedicat: & dum recitas domini benedictiones, studium alicuius virtutis assumas, ut etiam in te benedictionis diuinae meritum recognoscas. Haec omnia Ambrosius. Vel aliter: ubi sciendum, quod per diluculum quod est finis noctis & principium diei, significatur transitus a culpa ad gratiam. Quod ostendit Gregorius dicens, Quis nostram nesciat quod diluculum dicitur, cum iam nocturna tempora in claritatem lucis mutantur? Nos itaque noctis tenebris premimur, cum iam perperatione iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem vertitur, cum errores nostri veritatis cognitione eradicantur. Nox in lucem vertitur cum corda nostra iustitiae fulgor illuminat, quae caritas culpa deprimebat. Sciendum etiam quod ad meditationem & studium eloquiorum Dei requiritur metis puritas praueatur, quia in maleuolam animam non introibit sapientia: nec habitat in corpore subdito peccatis. Ille ergo qui sacram scripturam vult studendo meditari, diluculo debet praueatur: id est luce gratiae prius radiari. Ut sic ergo sit sensus, Oculi mei (scilicet cordis) ad te eloquii tui meditando praueatur: & hoc diluculo: id est prius gratia informati fuerunt. Vel aliter: ut per diluculum intelligantur virtutes quibus praueatur Deus, ut scilicet est premium nostrum. Et sic est sensus, Oculi mei ad te meditandum & eloquia tua praueatur diluculo: id est virtutibus: quia merita praecedunt praemia, & virtutes coronant.

Diluculum est tempus matutinum ad gratiam.

Gregorius dicitur diluculo.

Septem.

2212

Ab illis dicitur quod.

A sciunt enim ex auditionis nostris meritis non debemus ascribere, sed solum diuinae misericordiae & bonitati. Et hoc aperte docet Daniel propheta dicens, Neque enim in iustificationibus nostris profertur preces nostras ante faciem tuam: sed in miserationibus tuis multis. Et hoc idem facere nos suo exemplo docet Psal. dicens, Vocem meam audi, &c. Vel per ista verba orans sperat habere vitam: scilicet spiritualem & beatam per misericordiam Dei & per iudicium: quamuis iudicium non sit sine misericordia, nec misericordia sine iudicio. Deo enim nobis facit iudicium & misericordiam: misericordiam, quia non punit peccata quantum puniri meruerunt: iudicium autem, quia illa non dimittit impunita. Similiter dando iustis gloriam, facit misericordiam & iudicium: misericordiam, quia praemiat ultra condignum: iudicium vero, quia proportionaliter praemia reddit. Petit ergo Psal. exaudiri secundum misericordiam & iudicium: ut scilicet puniat per iudicium peccata, sed misericorditer. Sic igitur ista duo simul coeunt: scilicet misericordia & iudicium: quibus a peccatis nos liberat Deus, & vitam spiritualem tribuit. Vnde Psal. 100. Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine: vide versic. 1693. Vel aliter: Psal. petit exaudiri secundum misericordiam, sed viuificari secundum iudicium. Primum petit quia non confidit in propriis meritis: secundum, quia scit quod cum iudicamur a domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Et maxime hoc postulare debemus, dum aduersis premimur: scilicet ut illud iudicium quo Deus immittit aduersa, ad animam vitam proficiat nobis. Vnde hic Ambrosius. (ait) Vocem meam audi secundum misericordiam tuam &c. Semper homo, etiam si sanctus sit & iustus, debet orare ut exaudiat eum dominus secundum misericordiam suam, non secundum merita virtutis alicuius: quia rara virtus, multa peccata. & secundum iudicium suum, ut infirmis operet. Et maxime hoc debemus orare, cum aliquibus vrgemur aduersis. Vel aliter. Primum Deus per misericordiam suam aufert a nobis peccata, & postea secundum iudicium nobis vitam dabit aeternam: quamuis & misericordia non sit sine iudicio, nec iudicium sine misericordia. Vnde hic ait Augustinus. Vocem meam audi &c. Prius enim per misericordiam a peccatoribus aufert culpam & poenam, & postea iustus secundum iudicium dabit vitam: vnde non frustra hoc ordine dicitur, Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine: quamuis & ipsum tempus misericordiae non sit sine iudicio. De quo dicit Apostolus, Si nos iudicaremur a domino, non iudicaremur: cum autem iudicamur a domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Et vltimum tempus iudicij non erit sine misericordia, quia coronat te (ait Psal.) in misericordia & miserationibus.

Daniel. 9.

Misericordia & iudicium Dei simul sunt in punitione peccatorum.

1. Corin. 10.

2213 Appropinquauerunt persequentes me iniquitati: a lege autem tua longe facti sunt.

Hic ostendit sextum: scilicet quod orans debet pro malis & peccatoribus Deum inuocare. Hoc autem nos facere docuit Christus Matth. 6, dicens, Orate pro persequentibus & calumiantibus vos. hoc & factus ipse nobis ostendit dum in cruce pendens pro suis crucifixoribus, patrem exorauit: quae omnium orationum est per sanctissima, Deoque acceptior: ut ostendit Gregorius dicens, Christus dolorem crucis

Oratio pro iniquis Deo est gratissima.

Gregorius. 13. moral. cap. 11.

pro nobis retemptione tolerant: qui solus mundas ad Deum preces habuit. quia & in ipso dolore passionis pro persecutoribus oravit, dicens. Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Quid enim dicit. quid cogitari in prece mundus potest quia cum & illis misericordia intercessionis tribuitur. 2. quibus dolor toleratur? Huiusmodi exemplo ergo Psal. pro suis persecutoribus orat. Deo exprimens peccatum ipsorum, ut ipsum provocet ad misericordiam: sicut & sorores Lazari orantes Christum pro fratre suo qui infirmabatur, nihil in singulari postularunt: sed solum eius infirmitatem Christo intimaverunt, dicentes. Domine ecce, quem amas infirmatur. Sic & conformiter nunc Psal. pro suis inimicis orans ipsorum statum Deo aperit, dicens. *Appropinquaverunt persequentes me iniquitatem*, &c. Talis enim est natura contrariorum, quod quanto quis magis vni extremo appropinquat, tanto amplius recedit ab alio. Sicut patet de loco sursum & deorsum, de dulci & amaro, de albo & nigro. Et conformiter intelligendum est de viciis & virtutibus: quia quanto amplius quis de virtutibus participat, tanto magis elongatur a viciis: & e contrario. Quanto amplius appropinquat viciis, illa scilicet participando: tanto amplius a Deo elongatur & ab eius lege: non quidem localiter, sed distansitudine morum. Et hoc est quod dicit Psal. *Persequentes me appropinquaverunt iniquitati*: quia scilicet persequi iustum iniquitas est. Et ideo ad hoc sequitur quod a lege tua longe facti sunt: id est, a preceptis tuis, quibus omnis iniquitas opponitur. Vel aliter: aliqui enim codices habent, *Appropinquaverunt persequentes me iniquitate*, vel *iniquitate*. Et tunc est sensus, quod persecutores iustorum, qui ipsos iniquitate vel inique persequuntur, carnem quidem possunt ledere, sed non animam interius, a qua Deum auferre non possunt. Appropinquat ergo iustus, quia carnem lacerant, quae proxima est ipsi animae. Vnde hunc sensum hic tangit August. dicens. *Appropinquaverunt persequentes me iniquitate*: vel sicut nonnulli codices habent *iniquitate*. Tunc enim appropinquant qui persequuntur, quando usque ad carnem cruciandam vel perimendam perueniunt. vnde Psal. 21, ubi passio domini prophetata est, Ne descendas inquit a me: quoniam tribulatio proxima est. cum tamen illa dicantur ibi, quae non expectabantur futura: sed quae iam praesens ipsa passione perpeffus est: sed proximam dixit tribulationem quae fiebat in carne. Nihil enim est animae propius carne quam gestat. Appropinquaverunt ergo persequentes, affligendo eorum carnem quos persequerentur. Sed attende quod sequitur. *A lege autem tua longe facti sunt*: quia quanto magis appropinquaverunt persequendis iustis, tanto longe facti sunt a iustitia. Sed quid nocuerunt eis quibus persequendis appropinquaverunt: quando interior est appropinquatio domini eorum, a quo nullatenus deseruntur. Vel per hoc vult Psal. ostendere, quod persecutores martyrum & iustorum ipsos persequendo eis non nocent: quia licet appropinquat, non tamen laedunt, sed seipfos offendunt: quia scilicet a iustitia separant & a lege Dei, quae proximum praecipit diligere, non persequi. Et ad istum sensum exponit Ambros. hunc passum, dicens. Quanto magis persequentes appropinquaverunt, tanto amplius a lege tua se separaverunt. Quoniam qui fratrem suum persequitur, a lege tua recedat. Lex enim dicit. Dilige dominum Deum tuum, diliges

proximum tuum. No ergo odertim fratrem meum, ne dicatur mihi, si fratrem tuum non diligis quem vides, quomodo potes Deum diligere quem non vides. Nescis fratrem tuum esse mercedem sanguinis Christi? Mercedem ergo non diligis Christi si fratrem tuum non diligis. Ergo persecutor appropinquat mihi ut noceat: sed is & a lege Dei se separat & ab aeterna vita. Lex enim Dei vita est. Quoniam qui facit quae legis sunt, vivit in eis, quod legi convenit utique spirituali. Dum autem separatur a lege, separatur a Christo: nec mihi appropinquat, quia etiam corporis mei habeat potestatem, animam meam tamen nocere non poterit. Denique persecutores martyrum quam longe ab eorum meritis separati sunt. Nota hic quod nocere alteri est vitium contra naturam: vide ver. 604. Item nota quod mali bonis nocere non possunt: ver. 997.

Propes tu domine: & omnes viae tuae veritas.

Hic ponit septimum: scilicet quod orans si vult exaudiri, debet credere Deum in omnibus esse iustum, imitando prospera vel adversa, si exaudiat vel non. Et hoc in orationibus praemittendum ostendit Christus dicens. *Quaerite primum regnum Dei & iustitiam eius*, &c. Tunc enim iustitia regni quaeritur, quando Deus in omnibus suis operibus iustus esse creditur. Sic & Psal. conformiter hic confitetur, dicens Deum prope esse omnibus qui eius iustitiam in omnibus eius operibus continentur: dicens, *Propes tu domine, & omnes viae tuae veritas*: id est, iustitia. Quilibet enim tribulationibus pressus & adversis confiteri debet & credere quod a Deo iuste pro suis demeritis affligitur: vnde & dicere debet, *Omnes viae tuae veritas*. Vnde hic August. ait, *Propes tu domine, & omnes viae tuae, &c.* etiam in tribulationibus suis quod eas non immerito patiuntur, tribuere veritatem Deo, sanctorum est virtuta confessio. Ita regina Hesterita sanctus Daniel: ita tres viri in camino ignis, & eorum sanctitatis socii confitentur dicentes, *Omnes viae tuae veritas*: iustus es domine & rectum iudicium tuum: vide de hoc ver. 2210. Et nota quod Psal. dicens, *Propes tu domine*, per ista verba vult ostendere, Deum omnibus esse praesentem: ut saltem coram illo qui omnibus praesens est, qui omnia videt, peccare caueamus. vnde Deum praesentem omnibus esse, omniaque videre hic ostendit Ambros. dicens, *Propes est dominus omnibus, qui ubique est: nec fugere eum possumus si offendimus, nec fallere si delinquimus, nec amittimus si colamus eum. Spectat omnia Deus, omnia videt: assistit singulis. Et quomodo potest deesse alicubi, cum de spiritu suo legeris, Spiritus domini replevit orbem terrarum? Vbi enim est dominus spiritus, ubi est dominus Deus. Denique David illum ubique esse & implere caelum, terram & maria ostendit, dicens, *Quo ibo a spiritu tuo aut quod a facie tua fugiam? Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpero, &c.* Quam cito significat Deum ubique esse, & ubicunque est Dei spiritus, Deum esse: & ubi est Deus, ibi spiritum eius esse praesentem. An cum de sole dubitare nequeamus quod procedere de toto orbe radios suos diffundat, & omnibus lumen infundat: quem etiam illi qui videre non possunt, sentiunt tamen aeris ipsius fotu esse praesentem? De sole ergo non dubitas quod ubique fulgeat, quomodo ergo de Deo ambigere potes? Na splendor aeternus*

1214
Math. 6.
Psal. 72.
141.
Hesterita
Danielis
Dicitur ubique praesens, & ubique est.
Sapient.
Psal. 118.
1215

mus Dei verbu oeculta etiam metis illuminat, quae sol iste penetrare non potest. Penetrat enim animam, & quasi candor aeternae lucis illustrat. Sed quamnis diffusile per omnes & in omnes & supra omnes potestates sit, quia omnibus ex virgine est ortus, & bonis & malis: sicut & solem suum oriri iubet super bonos & malos: illum tamen fouet qui appropinquat sibi. Sicut enim a se fulgore solis excludit qui fenestras domus suae clausit, locumque tenebrosum in quo converteretur elegerit: ita qui se auerterit a sole iustitiae, non potest splendore eius aspicere: in tenebris ambulat: & in omnium luce ipse sibi causa est caecitatis. Aperi igitur fenestras tuas, ut tota domus tua fulgore solis illuceat. Aperi oculos tuos, ut videas orientem sole iustitiae. Sed caue ne eos vlla stipula festuca perturbet. Si quid sordis in oculo mentis tuae fuerit, non poteris eum intueri: si quid aegritudinis, plus grauiabit eum consulum oculorum aciem lux ferit, maioremque dolorem excitabit. Potestne alicubi deesse sapientia Dei, alicubi deesse eius maiestas? Sane tamen fugientes non retinet, non cogit inuitos: sed neque fastidit appropinquantes. Et illius quidem virtus, illius verbu, Deus omnibus prope est. Denique dictum est, Ecce qui elongant se a te, peribunt. Propter quod sanctus ait, Mihi autem adharere Deo, bonum est. Et Apostolus ait non longe esse Deum ab vnoquoque nostrum: in ipso (inquit) vivimus, mouemur & sumus. Vitalem enim omnibus gratiam suam ministras, omnibus praesto est bonitatis suae munere: sed propius est illis qui cõtrito sunt corde. Qui ergo Deo proximus est dicit, *Propes tu domine, & omnes viae tuae veritas*. Iudaeus hoc dicere non potest, quia non recipit dominu Iesum. Separauit enim se, nec in veritate, sed in vmbra credit. Quomodo ergo dicit, *Omnes viae tuae veritas*: cum gratia & veritas per Iesum Christu facta est? Sed hic est dubiu. Cum enim omnes viae domini sint misericordia & veritas aequaliter (dicente Psal. Vniuersae viae domini misericordia & veritas) quare hic solam veritatem, & non misericordiam expressit, dicens, *Et omnes viae tuae veritas*? Sed vnum illorum exprimens aliud subintelligit: quia sicut vera misericordia non est, si a iustitia sit destituta: sic nec vera iustitia erit seclusa misericordia. Nam ut ait Chrysostomus super Mattheu, Misericordia sine iustitia, quaedam fatuitas est, non misericordia: & iustitia sine misericordia, non est iustitia, sed crudelitas. Vnde & Augustinus hic ait, *Quaeri autem potest, quomodo hic dictum sit, Et omnes viae tuae veritas*: cum in alio Psalmo legatur, Vniuersae viae domini misericordia & veritas. Sed erga sanctos & vniuersae viae domini misericordia, & vniuersae viae domini veritas: quia & in iudicando subuenit: atque ita non deest misericordia, & miserando id exhibet quod promissit, ne veritas desit. Erga omnes autem & quos liberat & quos dat, omnes viae domini, misericordia & veritas: quia ubi non miseretur, vindictae veritas exhibetur. Multos quippe immeritos liberat, in aeternum autem nemini damnat immeritum.

Initio cognoui de testimoniis tuis, quia in aeternum fundasti ea.

Hic ostendit octauu: scilicet quod orans, Deum in promissis fidelẽ debet credere: quia scilicet non mutatur vt homo, sed quod promittit, aeternaliter seruat. Quod nunc suo exemplo ostendens Psal. dicit, *Initio cognoui de testimoniis tuis*: quia in aeternum fundasti ea. Aduerte autem secundum August. quod iste textus multoties variatur: quia aliqui dicunt, *Ab initio*: aliqui *in initio*. Sed communius dicitur *Ab initio*, quod nos aduerbialiter exprimendo, dicimus *Initio*. Dicimus ergo, *Initio cognoui de testimoniis tuis*. Sed quomodo promissiones vel testimonia Dei manent in aeternum? Ad quid enim valebunt testimonia, cum res ipsa promissa plene possidebitur? Sed dicit testimonia Dei in aeternum fundata ex eo quod illud quod per illa testimonia Deus promissit, est aeternu, non illa promissiones. Vnde hic August. Testimonia Dei in aeternum ab illo dicit esse fundata: & hoc se initio cognouisse testatur: non aliunde cognouisse, quam de ipsis testimoniis. Quae sunt ipsa testimonia, nisi in quibus testatus est Deus se regnu daturum suis filiis sempiternum? Et quia hoc in vniuerso se daturum esse testatur: de quo dictum est, *Et regni eius non erit finis*: ipsa testimonia dixit in aeternum fundata, quia id quod per ea Deus promissit, aeternum est. Nam ipsa per se tunc testimonia non erunt necessaria, quando res ipsa videbitur: propter quam credendam nunc testimonia requiruntur. Et ideo bene intelligitur dictum, *fundasti ea*: quia in Christo vero monstrantur. Fundamentum enim aliud nemo ponere potest praeter id quod positum est: quod est Christus Iesus. Vnde hoc igitur iste initio cognouit, nisi quia ecclesia loquitur: quae terris non desinit ab initio generis humani: cuius primiciae Abel sanctus est immolatus, & ipse testimonium futuri sanguinis mediatoris ab impio fratre fundendi? Nam & illud ab initio dictum est, *Erunt duo in carne vna*. Quod magnum sacramentum Apostolus Paulus exponens, inquit, in Christo & ecclesia. Vel aliter. Na testimonia Dei dici possunt iudicia eius quae ab initio dedit: puta quia ab initio malos puniuit, vt Cain: bonos premiauit, vt Abel: malis diluui submersit: iustos autem, vt Noe cum filiis suis, saluauit. Ista autem vocantur testimonia in aeternum fundata: quia sicut ab initio malos puniuit & bonos premiauit, sic & in aeternum faciet. Vnde ad istum sensum hic ait Ambros. *Initio cognoui de testimoniis tuis* &c. id est de testimoniis tuis ab initio cognitionem & fidem assumpsi, quod in aeternum fundata sunt. Ab initio data sunt praeccepta cautiore, ne primi parentes sibi vsurparent scientiam boni & mali: qua recto discrimine diffinire non possent, paradisi incolatum in perpetuum vindicare potuissent. Si considerent homines, quia sanguis hominis ad Deum clamat, manus proprias a nece hominis abstinebunt. Si custodiant praeccepta quae dedit dominus eorum caelo & terra testibus, dicens, *Audi caelum, & auribus percipe terra*: scientes quicquid flagitij commiserint, aduersus legem domini fecisse: angelorum & potestatum sanctorumque hominum testimoniis arguantur: supra haec testimonia fundata sibi constituerent, quia aeterna sunt atque perpetua. Vel aliter, secundum Gloriam, testimonia dicuntur praeccepta Dei: quae dicuntur fundata in aeternum, quia pro eis neglectis vel seruatis merces aeterna vel pena aeterna dabitur. Est ergo sensus: Ego cognoui de testimoniis tuis, quod in aeternum fundasti ea: cognoui dico ab initio (vel initio) scilicet in Adam, qui pro neglectis punitus est: vel per antiquos patres, qui ea tenendo ad aeternitatem peruenerunt.

Testimonia sunt promissiones.
Quaestio.
Luc. 1.
1. Cor. 3.
Gen. 4.
Gen. 2.
1. Cor. 6.
Esa. 1.

Ide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non sum oblitus.

Hic incipit octonarius vigesimus. Cui pro titulo prae mittitur litera vigesima alphabeti Hebraeorum: quae est Res: quae congrue huic octonario prae mittitur. Res enim interpretatur Caput siue Primatum. Et significat humilitatem, quae caput est omnium virtutum, & primatum tenet. Sicut enim in corpore hominis caput omnia membra fouet & dirigit, atque sensibus implet: inde ductus venarum, meatibusque spiritus, sanguinis vires in totius corporis partes deriuantur, lustrat omnia. Sublato capite, corpus sine nomine est: non agnoscitur, nec vllus superest xpus viuendi: propterea qui in aliquo damnatur crimine, ideo capite punitur: eo quod caput ornamentum est totius corporis: quia qui turpi vel scelesto reatu bestialis immanitatis horrore commisit delecti sunt, formam humanae conditionis iubentur exuere. Reciso enim capite, & reliqui corporis truncus bestiatum corpori comparatur. Sic & conformiter inter virtutes humilitas caput est virtutum & ornamentum. Huic ergo octonario pro titulo prae mittitur litera Res, quae caput interpretatur: quia hic agitur de humilitate nobis necessaria, quae caput est omnium virtutum. Vel mystice caput dicitur Christus: qui est caput, totius corpus ecclesiae: & in ipso omnia constant. Fertur quod coluber cum vrgetur periculo (vt hic ait Ambrosius) caput semper abscondit: & in orbem se colligens, obiecta reliqui corporis parte, caput solum tueri conatur: eo quod saluo capitis vigore, laesa caetera membra fertur reparare. Sic enim & tu seruato capite Christo, saluato capite virtutum, (quod est humilitas) perire non potes: sine quibus tibi viuere est impossibile. Vis videre de humilitate quod omnium sit caput virtutum, quae totum corpus virtutum fouet: Quamuis enim aliquis infirmus sit, pauper & ignobilis, tamen (vt hic ait Ambr.) si non se extollat & praeferat, ipsa se humilitate commendat. Sit aliquis praediuus & nobilis: si nobilitatem sui generis & diuitias iactet, insolentia sui vilis efficitur. Sit aliquis facundus & fortis, qui timore facundiae ac virtutis elatus plurimum sibi arroget: nonne ei propter verecundiam & insipientem ei & infirmum antefertur. Exemplum accipe in euangelio de Pharisaeo & publicano. Sic ergo haec litera Res, quae Caput interpretatur, humilitatem significat: quia Christus totius fons est humilitatis: etiam ipsum Christum significat. Interpretatur etiam litera Primatus: quod ad idem redit, quia ipsa humilitas inter omnes virtutes tenet primatum. Sic etiam Christus inter omnes sanctos primus dignitate praedicatur. Ad propositum ergo huic octonario prae mittitur haec litera Res, quae interpretatur Caput vel Primatus: quia hic agitur de humilitate Christi & iustorum: quae inter omnes virtutes caput est, & tenet primatum. Hic enim ostenditur quid agit humilitas, quid fugit, quid zelat, quid diligit, & quid docet vel ostendit. Et secundum haec iste octonarius habet octo partes. Quia hic ostenditur quod humilitas est primo mandatorum diuinorum seruatiua: in principio. Secundò delictorum commissorum purgatiua: ibi, *iudica*. Tertio proximorum peccatorum correctiua: ibi, *longe*. Quarto misericordiarum diuinarum lucrati-

ua: ibi, *Misericordiae*. Quinto aduersorum & tribulationum lenitiua: ibi, *Multa*. Sexto errorum proximorum zelatiua: ibi, *Vultu prauaricantes*. Septimo timoris per dilectionem expulsiua: ibi, *Vide quoniam*. Octauo veritatis scripturarum ostensiua: ibi, *Principium verborum*. Est ergo primo humilitas mandatorum diuinorum seruatiua. Sicut enim superbia superioribus obedire renuit, sic per oppositum humilitas se subiiciens, mandata Dei adimplere conatur. Exemplum habemus in Christo: qui per humilitatem mandatum patris impleuit, quia humiliavit semetipsum, factus obediens patri vsque ad mortem crucis: vt ait Apostolus ad Phil. 2. Et hoc in seipso notans hic Psal. Deo dicit, *Vide humilitatem meam* &c. quia legem tuam non sum oblitus. Quid enim hoc loco lex Dei significat, nisi humilitatem, quae Christus verbo docuit & exemplo monstrauit. Vnde hic ait August. Hoc loco nullam Dei legem conuenientius accipimus, nisi qua inuolabiliter fixum est, vt omnis qui se exaltat, humilietur: & omnis qui se humiliat, exaltetur. Superbus ergo malis vt humilietur inuitur: humilis vero a malis vt exaltetur, eripitur. Istum versum habet dicere omnis aduersus pressus, qui pro se vel alio humiliter Deum rogare conatur vt liberetur a pressuris: vt hic ostendit Ambrosius dicens, *Vide humilitatem meam* &c. Gloriarur alius in diuitiis suis: alius in titulis nobilitatis ac prolapia: alius in administrationibus & honoribus gloriatur: iustus autem in humilitate gloriatur. Bona enim gloria, Christo esse subiectum. Vt autem scias quia non se iactare hic Psal. cupiat, sed Dei in se gratiam prouocare: ipse alibi dicit, *Vide humilitatem meam & laborem meum*. Ergo quasi is qui humiliauerit cor suum, quasi is qui plurimum laborauerit: ibi sibi dimitti peccata desiderat, hic erui se precatur. Et subdit ad propositum: Constitue aliquem sacerdotem pro ministra salute sollicitum quem probatum aduertat Deo: aliquem patrem pro filio in argitudine graui constituto: aliquam feminam pro viro vel pro filio mestam, orationibus incumbentem, fundentem vberes lacrymas noctibus ac diebus, humiliantem se ac stertentem solo, multiplicantem ieiunia: & quod his grauius est, mentis dolore confectam, morbi ac periculi dilatione torpentem, dicere ad dominum, *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Considera Christi athletam innumeris contentionibus fatigatum, ac prope iam lassatum viribus resistentem, periculi mole turbatum, cum videat sibi non solum aduersus carnem & sanguinem, sed etiam aduersus spirituales nequitias quae sunt in caelestibus, esse lactamen: dicere, *Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem &c.* Contuere etiam aliquem in martyrio constitutum, frequentibus afflictum suppliciis, recrusum in tenebris, graui fractum podere catenarum, euisceratum eculeo, exaratum vngulis, adustum candentibus laminis, perseverantem fidei virum, sed iam radiantis animi quod diutius differatur, saepe mortis corona: dicentem, *Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem &c.* Et subdit Ambrosius ex praemissis, Teneamus ergo hic positi humilitatem: vt eum vnusquisque nostrum venerit ad iudicium Dei, ad illos ignes quos transituri sumus: dicat Christo, *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Nam si superbus fueris, si arrogans, si contumax & inobediens praecipis diuinis: hoc non poteris dicere. Nemo autem dicit, *Vide superbiam meam: sed vide humilitatem meam: vt eius gratia ab illo igne erui mereatur*. Au-

Humilitas dicitur lex Dei

Luc. 14

Humilitas dicitur lex Dei

Humilitas caput est omnium virtutum & forma.

Luc. 13

di insum humiliantem se, Ego autem sum minimus Apostolorum. Ille vas electionis diuinae, ille gentium doctor, minimum esse se dicit: indignum eius officij nomine quod suis operibus praeferebat. Nihil sibi arrogat, sed totum gratiae Dei deputat. Hac humilitate Abraham pater fidei nuncupatus est: qui cum diuino participaret eloquio, terram se esse dicebat & humum. Ipse quoque dominus ait, Ego autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum &c. cum de sui corporis passione loqueretur: qui non quae sua sunt querat, sed quae aliorum. Cuius nos imitatores fieri voluit Apostolus: atque horatur: dicens, Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo &c. formam serui accipiens. Non nos igitur nobilitatem generis, non diuitias requiramus, si volumus Christum sequi. Exinaniiuit se cum esset in Dei formam: cum diues esset, pauper factus est. Noli ergo tu contemnere plebeium, quia nobilis es: noli despiciere seruum, quia potens es: noli pauperem fastidire, quia diues. Numquid tu nobilior: nunquid tu potentior Christo es? Ille pro te suscepit illa quae tu despicias. Ille pro te humiliavit se vsque ad mortem, & mortem crucis: vt tuae lapsus aboleret superbie. Considera o homo, quod non laborauit Apostolus potentiam Christi probare: sed obedientiam praedicare: sed demonstrare quanta sit humilitatis gratia, quantumque eius profectus. Si eius imitator fueris, tunc secure in aduersis positus, clama ad ipsum, dicens, *Vide humilitatem meam, & eripe me* &c. & liberaberis. Vel aliter. Nam, vt dictum fuit ver. 58. 59. 89. 6. 1233. Humilitas est duplex: scilicet virtutis, & penalitatis. Hic etiam dicit Amb. Est ergo humilitas laboris & fatigationis: & est humilitas virtutis atque propositi: quam in secundis & prosperis iustus positus tenet. Potest ergo iste versus intelligi etiam de humilitate passionis & poenae: vt iustus afflictus & persecutus, sua miseriam proponens, Deo dicat, *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Sic etenim alibi Psal. dicebat, *Vide humilitatem meam, & laborem meum*. Ista modo orabat Hierem. dicens, *Vide domine quoniam tribulor &c.* Sic orabat & Daniel, dicens, *Exaudi domine orationem serui tui propter temetipsum: inclina Deus meus aurem tuam, & audi: aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram*. Sic & nunc conformiter Psal. docet nos orando afflictiones nostras proponere Deo: dicens, *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Sic enim strenuus miles membra sua vulnerata ostendit regi, vt ipsum eripiat a labore certaminis. Vnde hic Amb. dicit, Athleta bonus membra sua monstrat, vt conuersionis suae approbet disciplinam. Monstrat etiam tunc membra sua, quando post aliqua certamina grauiora iterum certare compellitur: vt index videns fessum corpus, nequaquam eum certare compellat. Et tu Christo ostende labores tuos, dicens, *Vide humilitatem meam, & eripe me* &c.

Iudica iudiciu meum, & redime me: propter eloquium tuum viuifica me. Hic ostendit secundum scilicet quod humilitas est commissorum delictorum purgatiua. Cum enim quis seipsum humiliando iudicat, non iudicatur a Deo: propter quod ait Apostolus, Si nosmetipsos iudicauerimus, non vti que iudicauerimus. Et hoc est quod hic a Deo Psal. postulat, dicens, *iudica iudicium meum* &c. Vbi sciendum quod in nobis duplex est

iudiciu quo pro peccatis nostris iudicamur. Vnum est iudicium nostrum: aliud est iudicium Dei. Iudicium nostrum dicitur quo nos volutariè nos ipsos iudicamus, nos ipsos pro peccatis nostris mortificantes, & carne castigantes: & hoc vel in satisfactionem praeteritorum peccatorum, vel ad cautelam futurorum. Sic enim seipsum iudicabat Apostolus, dicens, Castigo corpus meum &c. Aliud est iudicium Dei: quod scilicet nos non alluimus, sed immittimus toleramus: sicut sunt flagella ab extrinseco pro peccatis nostris immittenda. Sic enim dicitur Psal. 9. Cognosceatur dominus iudicia faciens. Certum est autem quod iudicium voluntarium quo quis seipsum iudicat, Deo est magis acceptum quam iudicium ab extrinseco immittum. Sic enim contritio est iudicium nostrum, quam summe Deus optat. Et de isto iudicio hic loquitur Psal. Deo dicens, *iudica iudicium meum, & redime me*. Quasi dicat, Quia Deus videt quod me ipsum iudico, ideo me redimit a peccato. Huius autem iudicij in praesenti solum est tempus: quia hic quisque seipsum iudicare potest, quod in futuro locum non habebit. Vnde de hoc iudicio dicitur lob 34, Nequaquam enim vltra in hominis est potestate vt veniat ad iudiciu. Vbi ad propositum ait Greg. Hic nimirum non illud iudicium designatur, quod per aeternam retributionem puniunt: sed quod mente conceptum per conuersionem diluit. Et quod est illud iudicium, nisi de quo Apostolus dicit, Si nosmetipsos iudicauerimus, non vti que iudicauerimus: Et de quo dicit Psal. Honor regis iudicium diligit: vt videlicet qui iam dominum honorat ex fide, sollicitè consideret quid ei debeat in operatione. Et alibi dicitur, Iudicate coram domino, & expecta eum. Coram domino iudicatur qui corde dominum conspiciat, & actus suos sub eius poenitentia sollicita inquisitione discernat: quem tanto securius quisque expectat, quanto quotidie vitam suam sollicitus examinat. Qui enim ad extremum eius iudicium venit, nec iam coram illo, sed ab illo iudicatur. Debet ergo vnusquisque mēs & causas suas apud dominu, & causas domini contra se sollicita inquisitione discutere. Debet caute pensare, vel quae bona ab eo percepti, vel quae mala bonis illis peruersè viuendo respondit. Quod electi facere quotidie omnino non cessant. Accedunt enim ad secretarium iudicis intra sinum conscientiae. Considerant quam districte quandoque feriat, qui diu patienter expectat. Metuant in his quae se egisse meminerrunt: & puniunt flendo quod se perpetrasse intelligunt. Vident enim videri diuinitus, quod ipsi per humanitatem non vident. Conspiciunt districtum iudicem: qui quo tardius venit, seuerius punit. Et sic poenitendo ferunt, quod superbe commiserunt: ibi tor patiuntur supplicia, quot pati timent. Nec deest in hoc iudicio mente concepto, omne ministerium quod punite reos plenius debeat. Nam conscientia accusat, ratio iudicat: timor ligat, dolor exerciat. Quod iudicium eo certius punit, quo interius sentit. Vnusquisque enim cum causam huius examinis contra se aggredi coeperit, ipse est actor qui exhibet, ipse reus qui exhibetur. Odit qualem se fuisse inueniri, & ipse est qui se metipsum insequitur illum qui fuit: atque ab ipso homine aduersus semetipsum sit quaedam rixa in animo parturiens pacem cum domino. Et subdit, Quia ergo nunc in potestate nostra est internum mentis nostrae contra nos subire iudicium, recognoscendo accusemus nosmetipsos, & quales fu-

Iudicium duplex: scilicet Dei & nostrum. Iudicare nos ipsa debemus.

1 Cor. 9

Greg. 25. mor. cap. 6.

1 Cor. 11. Psal. 98.

Iudicium conscientiae quale est.

mus penitendo torqueamus. Non esse dum A licet iudicare quod fecimus &c. Sic ergo de hoc interiori nostro iudicio loquitur Psal. Deo, dicens, Iudica iudicium meum, & redime me &c. Quasi dicat, Et si incipsum iudico, tu mihi parcere debes. Vel aliter: de iudicio quo per aduersa iudicamur à domino, intelligitur versus iste. quia iusti videntes se à Deo aduersis esse castigatos, securius ad Deum dicunt, Iudica iudicium meum &c. Immo in hoc castigari & iudicari desiderant. Et istum intellectum hic ponit Amb. dicens, Festinant innoxij ad iudicium, & propriæ innocentie arbitros desiderant citius cõprobari. Habet hoc vsus etiam in seculo, quod est commune cõ sanctis. Verum is qui apud Deum iustus est, habet aliam causam iudicij non timendi: quia apud misericordem iudicem sibi causa est: apud redemptorem suum vult citò & sperat absolui. Absolutio enim matura sanctorum est. Vnde & dominus per Ezechielem ad angelos dicit qui ministri sunt vltionum, A sanctis meis incipite iudicium. Non vult dominus commune sanctorum cum diaboli focis consortium esse iudicij. Separata est pœna, vbi distat & culpa. Quibus enim miseretur Deus, citò castigat, vt non diutius afficiantur futuri expectatione iudicij. Differtur ergo diaboli iudicium, vt sit semper in pœnis reus: semper improbitatis suæ innexus eatenis, cõscientiæ suæ sustineat in perpetuum ipse iudicium. Itaque Christus suos castigat quos diligit: suos iudicat quos saluat. Et hoc iudicio saluari desiderat iustus: dicens, Iudica iudicium meum: id est hic fac iudiciũ meum: hic puni peccata mea: hic vte, hic sera, hic percute, hic flagella, quia hic iudicat, liberabor à culpa, & saluabor in gloria. Et hoc est quod subdit, Et redime me: id est per talia iudicia redimes me à culpa: secundum eloquium tuum viuifica me: quia per talia iudicia castigatus, æternaliter viuam. Sic enim dicit dominus, Deut. 32, Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo.

2228 Lõgè à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt.

Hic ostendit tertium: scilicet quòd humilitas est proximorum peccatorum correctiua. Sicut enim verè humilis tenetur seipsum corrigere, sic & proximum, quem sicut seipsum diligere debet. Sed alio modo se, & alio modo alios corrigere debet: quia se iudicando, seipsum & puniendo, vt statim prædictum est: alios autem corrigere debet, eis annuncians ipsorum peccata & eis debitam pœnã. Sic enim præcipitur Esa. 40, Clama, nec esses, & annuncia populo meo scelera ipsorum &c. Sic & nunc humilis Psal. facit, ostendens malorum pœnam & culpam: culpam, quia iustificationes tuas non exquisierunt: pœnam, quia longè à peccatoribus salus. Ideo enim à peccatoribus longè est salus, quia ipsi saluti propinquare nolunt. Sicut enim anima nunquam deserit corpus nisi ex defectu corporis: vt puta propter infirmitatem, seniu, vel illationem passionis ab extra: sic & Deus animam non deserit, nisi propter defectũ animæ. Non Deus qui est salus, elongat se ab eis, sed ipsi elongantur à Deo: nõ quidem loco, sed moribus. Quid est ergo lõgè esse à Deo, nisi Deum deserere? Quid est Deũ deserere, nisi mandata eius nõ custodire: Quare ergo salus lõgè est à peccatoribus, nisi quia iustificationes (id est mãdata) Dei non custodierunt? Idem est ergo lõgè esse à Deo, quod eius mandata nõ custodire. Vnde hic ait Aug. Quis

enim te discernit à malis, ò tu qui dixisti, Longè à peccatoribus salus: vt non à te longè, sed tecum sit salus? Hoc nempe te discernit ab illis, quia id quod isti non fecerunt, tu fecisti: hoc est, Dei iustificationes exquisiisti. Vel hoc intelligitur spiritualiter de Iudæis. Vidit enim Psal. in spiritu, Iudæos Christum non recepturos, ad quos ipse venit. Ideo fide se elongauerunt à salute, quæ Christus est. Vnde dicit de ipsis, Longè à peccatoribus salus: id est à Iudæis Christus. Istum intellectum habet hic Ambrosius dicens, Longè à peccatoribus &c. Quorum seram est iudicium, eorum salus longè est: sed ipsi sunt sui auctores periculi, quia domino non appropinquauerunt: ideo facti sunt longè, quia voluntate sua à salutis se gratia separauerunt. Non refugit eos salus, sed ipsi salutem qui se elongauerunt. Venit ad Iudæos salus: sed ipsi salutem non receperunt. Quomodo non receperunt, audi, Iesus salus est. Venit Iesus querere & saluam facere quod perierat. Sed Iudæi dimitti latronem postulauerunt: Iesum verò repudiauerunt. Quis autem est qui longè se facit à domino, nisi qui non exquirat iustificationes eius? Qui verò iustitias eius exquirat, propè est, adhæret Deo. Et ideo iustitias Dei querentibus dicit Apostolus, Vos qui eratis longè, facti estis propè in sanguine Christi. Et attende quòd ait, Longè à peccatoribus salus. Quia peccator dupliciter accipitur, vel qui habilis est ad peccandum: & sic omnis homo peccator dicitur in vita præsentis: sicut scriptor dicitur non ab actu scribendi (quia etiam dormiens scriptor est) sed ab habilitate. Secundò dicitur peccator ab actu peccandi, vel ab ipso peccato in quo iacet. Et sic accipitur hic peccator, cum dicitur, Longè à peccatoribus salus. Vnde Gualfredus. istum passum exponens, dicit, Longè à peccatoribus salus: verum est, si permanent in peccatis, dum dissimulat, dum excusant, dum vel peccant in spe, vel desperantes, in malorũ profundum decidunt contemnentis. Talia nimirum peccata separant nos & Deum, & morum interponunt.

Misericordiæ tuæ multæ domine: secundum iudicium tuum viuifica me.

Hic ponit quartum: scilicet quòd humilitas est misericordiarum diuinarum lucratiua. vt enim dicitur Iac. 4, Superbis Deus resistit: humilibus autem dat gratiam. Quod etiam hic ostendit Psal. humilis, dicens, Misericordiæ tuæ multæ domine. Et verè misericordiæ domini multæ: quia sunt vniuersales, ver. 484: & magnæ, ver. 782: sunt multæ, ver. 833: 834: 1500. 1923. Dicit ergo Psal. Misericordia tuæ multæ domine: quia etiam hoc quòd exquisimus iustificationes tuas, pertinet ad miserationes tuas. Et verè misericordiæ domini multæ: quia etsi longè sit à peccatoribus salus: tamen nemo peccator desperet, quia multæ sunt misericordiæ domini. Vnde hic ait Ambrosius. Multæ misericordiæ domini, quia qui suo peccato pereit, misericordia domini liberantur. Ipse enim palam apparuit non querentibus: vocauit fugientes, congregauit ignaros, pro omnibus se obtulit. Homo autem non multum misericors. Misericordia autem hominis in proximum suum: misericordia verò domini in omnem carnem: vt omnis caro ad Deum accederet, illa domini miseratione donata. Sed notabile est quod subditur, Secundum iudicium tuum viuifica me. Quid est quòd statim allegauit misericordias Dei esse multas,

multas, & statim illis dimisit, ut iudicium Dei te-
neret, dicens, secundum iudicium tuum viuifica me? Sed
statim quòd sicut non est misericordia sine ius-
ticia, sic nec iustitia sine misericordia. ideo potens
iudicari secundum iustitiam Dei, peti iudicari se-
cundum misericordiam. Et hoc hic notat Ambrosius
dicens, Sed quomodo cum dixerit multas esse Dei
misericordias, secundum iudicium eius viuificari
postulat: maxime cum abbi dixerit, Non intres in
iudicium cum seruo tuo domine? Respondet, Sed
aliud est iudicium illud beneficiorum Christi, cui
respondere non possumus. Quis enim referre po-
test debitum nature, debitũ salutis & gratiæ? Aliud
est iudicium quo fragilitatis nostræ naturæ censetur.
In hoc tamen iudicio misericordia cum iustitia
copulata est: vt veritas iudicij miseratione Dei
temperetur. Vel aliter: Christus multarum perso-
narum sumpsit officium: quibus officij cõsidera-
tis, ad Christum secure dicere possumus, secundũ iu-
dicium tuum viuifica me. Nam assumpsit personã pas-
toris, aduocati, rei & iudicis. Qui igitur habet iu-
dicem, pastorem & aduocatum, & pro teo respon-
dētem, quid timere potest? Et hoc hic inducit Am-
brosius dicens, In euangelio reperio quòd dominus
Iesus multorum affectus & officia suscepit: vt nos
doceret quomodo in his officijs nos conuersari
oportet. Suscepit personam pastoris: vnde ait, Bon-
nus pastor animam suam dat pro &c. Ideoque pro
rationali grege se ipsum passioni corporis non ne-
gauit, vt ouem lapsam suis humeris superponens
retraheret. Suscepit aduocati personam: ipsum enim
aduocatum habemus apud patrem. Pernoctabat
in oratione pro nobis, vt nos suo informaret ex-
emplis peccatis. Non enim ideo pernoctaret, quasi
qui aliter patrem nobis reconciliare non posset:
sed vt qualis aduocatus esse debeat, demonstraret.
Qualis sacerdos, vt non solum diebus, sed etiam
noctibus pro grege Christi debeat precator affi-
sere. An impetrandi indigebat auxilio, qui facere
ipse poterat quæ rogabatur? Suscepit etiam affectum
rei, & stetit ante iudicem vt reus. Interrogatus ta-
cebat: ostendens non in clamore vocis nec in fo-
rensi assertionem patrocini, sed in conscientie inte-
gritate esse innocentie defensionem: nec salutem
corporis ambiendam, sed animi puritatem. Deniq;
qui Susannam absoluit tacentem, se obtulit morti.
In illa causam ostendit vt nemo desperaret in hac,
vt redimenda vniuersitatis sacrificium non nega-
ret. Suscepit etiam iudicis personam, vt indices in-
formaret: dicens, Nõ possum à meipso facere quic-
quam: sed sicut audio iudico. Bonus enim iudex
nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito
voluntatis: sed iuxta leges & iura pronunciat. Sci-
tis viris obtemperat, non indulget propriæ volun-
tati. Nihil paratum & præmeditatum à domo de-
fert: sed sicut audit, ita indicat: & sicut se habet ne-
gorij natura discernit. Obsequitur legibus, nõ ad-
versarij: examinat causas, nõ mutat merita. Dis-
citet indices sæculi quem in iudicando tenere debeat.
Sic affectum, quam sobrietatem, quam sinceritatem
domipus omnium docet: Non possum (inquit) à
meipso facere quicquam: sed sicut audio iudico.
Et tamè Pilatus dicebat ad dominum, Potestatem
habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimit-
tere te. Vt suprà ò homo potestatem quam non ha-
bes: cõ Deus neget se habere, qui habet super om-
nia potestatem. Audite quid iustitia dicat, Nõ pos-

sum ego à meipso facere quicquam. Audite quid
iudex iniquitatis loquat, Potestatem habeo di-
mittere te, & potestatem habeo crucifigere te. Qui
enim iudicat, non voluntati suæ obtemperare de-
bet, sed tenere quod legũ est. Iustum igitur est iu-
dicium filij Dei: quia secundum voluntatem Dei
est, non secundum hominis affectum. Deus autem
plenus est misericordiarum, & misericordia eius cõ
iudicio, & iudicium cum misericordia. Neque sine
iudicio miseretur, neque sine misericordia indicat.
Hoc ergo Dei iudicio, misericordia temperato fre-
tus Psal. dicit, secundum iudicium tuum viuifica me.

Multi qui persequuntur me & tribulant me: à testimoniis tuis non declinaui.

Hic ostendit quintum: scilicet quòd humilitas
est aduersitatum lenitiua. Docet experientia quòd
patientia in aduersis, pondus aduersorum lenius
portare facit. Cum autem humilitas patientiæ sit
cõnexa: consequens est quòd humilitas etiam ad-
uersa lenigat. Et hoc est quod dicebat Christus,
Tollite iugum meũ super vos: scilicet pondus per-
secutionum, & aduersitatum. Quod
si faciliter portare cupitis, discite à me, quia mitis
sum & humilis corde. Sic & Psal. humilitate fun-
datus, persecutiones faciliter portabat: vt nullo
modo per eas à diuinis mãdatis declinaret. Et hoc
est quod ait, Multi qui persequuntur me &c. Et quam-
uis ista sit vox omnium iustorum in afflictionibus
mũdi, carnis, vel dæmonis positurum: propriè ta-
men hæc est vox sanctorum martyrum, qui aduer-
sis hominibus persecuti, qui diuersis tormentis af-
flicti, à mandatis Dei non declinabant: immò cre-
scente pugna, crescebat in eis gratia: & per conse-
quens in mandatis Dei exequendis promptiores
efficiebantur. Vnde merito Deo dicunt, Multi sunt
qui persequuntur me & tribulant me: sed ego in gratia tua
positus, à testimoniis tuis non declinaui. Ista ergo est vox
sanctorum martyrum, quæ in ecclesia multos co-
ronauit: quæ multa miracula processerunt, pro
qua multa solemnitates celebrantur. Vnde hic ait
Augustinus, Multi qui persequuntur me &c. Factũ est, nõ
nimis, recolimus: purpurata est vniuersa terra san-
guine martyrum, ornata sunt ecclesiæ memorijs
martyrum, insignita sunt tempora natalibus mar-
tyrum: crebreleunt sanitates meritis martyrum. Vn-
de hoc, nisi quia completum est quod dictum est
de homine isto toto orbe tetrarum diffuso? Multi
qui persequuntur me & tribulant me: à testimoniis tuis &c.
Agnoscamus & gratias agimus domino Deo no-
stro. Tu namque homo, tu ipse in alio Psal. dixisti,
Nisi quia dominus erat in nobis, fortasse viuos ab-
forbuissent nos. Ecce quare à testimoniis Dei non
declinasti, & ad palmam supernæ vocationis inter
manus multorum persequentium tribulantiumque
venisti. Per hoc enim notatur grauitas persecutio-
nis contra martyres, & ipsorum admirabilis paci-
entia. Non enim multum est admirabile, tempore paci-
cis & prosperitatis diuina seruare mandata: sed mi-
rabile est tempore persecutionis, quæ cessaret, si a
mandatis declinaretur. Et hoc hic notat Ambrosius
dicit, Multi qui persequuntur &c. Non est (inquit) ma-
gnam, si tunc à Dei testimoniis non declines, cum
te nullus affligit, nullus persequitur. Quis enim in-
offenso sibi prosperorum euentu secundo succellui
fieret ingratus? Quis diuitijs affluens, iugi salute
robustus,

Ezech. 9.

Longè à Iu-
dæis Chris-
tus

Luce 19.

Epistola

Peccator qui
dicitur longè
iustis

2228

2229

Miseri-
cordia domini
multa

Psal. 123.

Patientia in
prospere non
perducitur
sed in aduer-
si bonitas.

robustus, non ad Dei gratias referet quod sibi illa concessa sint: Denique cum sanctum Iob dominus prae-dicaret, ait aduersarius, Nunquid Iob gratis colit Deum? Nonne tu vallafti eum? Sed mitte manum tuam in omnia quae habet, si non in faciem te maledicet. Tunc igitur plus probatus est, quando amissis opibus & filiis, a domini cultu & gratia non recessit. Sed non vnus persecutor est, multos ministros habet: sed non te terreat. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Sed multa tribulationes, multae probationes. Vbi multa corona, ibi multa certamina. Tibi ergo proficit quod multi persecutores sint, vt per multas persecutiones facilius inuenias quemadmodum coroneris. Sed quod amplius est: non solum persecutores sunt qui videntur, sed etiam qui non videntur: & multo plures. Audi quid de his persecutionibus dictum est: Omnes qui pie viuere volunt in Christo, persecutionem patiuntur. Omnes dixit, nullum excepit. Quis enim exceptus a persecutionibus potest esse, cum ipse dominus persecutionum tentamenta tolerauerit? Persequitur auaricia, persequitur ambitio, persequitur luxuria, persequitur superbia, persequitur fornicatio. Vnde Apostolus ait, Fugite fornicationem. Nam qua causa fugeres, nisi illa te persequeretur? Est enim malus spiritus fornicationis, malus spiritus auariciae, malus spiritus superbiae. Isti sunt persecutores graues, qui sine gladij terrore, mentem hominis frequentes alidunt: qui illecebris magis quam terroribus animos expugnant fidelium. Hi sunt hostes cauendi: hi grauioribus tyranni, per quos Adam captus est. Multi in persecutione publica coronati, in hac occulta persecutione ceciderunt. Aduertis quam graue certamen sit quod est intra hominem, vt secum ipse cogit, cum suis cupiditatibus ipse praerietur. Verum tamen vt multae sunt persecutiones, ita & multa martyria, & multi Christi testes. Tetratus fuisse spiritu auariciae, vt possessionem minoris inuaderes: indefensa viduae iura temerates: & tamen contemplatione caelestium praeceptorum, opem magis ferendam quam inferendam iniuriam iudicasti: testis Christi es. Tetratus es spiritu superbiae: sed videns inopem & egenum, pia mente compassus, ex humilitate magis quam ex arrogantia dilexisti: testis Christi es. Quinimo non sermonis sed operis testimonium praebuisti. Ille ergo testis est, qui astipulantibus factis domini Iesu, praeepta testatur. Cum ergo audis, Multi qui persequuntur me & tribulant me: noli timere, qui dicere potes, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Verum hoc ille dicit, qui a testimonio domini nullo vitiorum declinauit anfractu.

Vidi praeuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.

Hic ponit sextum: scilicet quod humilitas est, errantium proximorum zelatiua. Sicut enim vera humilitas in obseruatione mandatorum delectatur: ita in ipsorum violatione tristatur & tabescit. Vnde & Psal. verè humilis dicit, *Vidi praeuaricantes, & tabescebam, &c.* Quid autem sit praeuaricatio, vide versiculum 2192. Quid autem sit tabescere, vide ver. 2212. Iste etiam versus multum concordat in sententia cum illo verbo superius posito: scilicet Tabescere me fecit zelus meus, &c. vide ver. 2212. Iste textus variatur secundum August. Nam multi codices habent, *Vidi praeuaricantes, & tabescebam.* In sententia tamen idem sunt: quia praeuaricantes di-

antur illi qui frangunt legem promissam seruare, & sic frangunt pactum seruare promissum. Hos ergo videns Psal. tabescebat zelo amoris accensus erga eos, cupiens eos promissam legem seruare. Hoc ideo dicit, quia praeuidebat multos timore perfectionis & penarum, a fide promissa recessuros. Vnde hic ait August. *Vidi non seruantes pactum: & hoc plures codices habent.* Sed qui sunt qui pactum non seruauerunt, nisi qui declinauerunt a testimonio Dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes? Hoc est autem pactum, vt qui vicerit coronetur. Hoc pactum non seruauerunt qui perfectionem non tolerantes, a testimonio Dei negando declinauerunt. Hos ergo iste vidit, & tabescebat, quia diligebat. Zelus enim iste est bonus, de amore veniens, non de liuore. In quo autem non seruauerunt pactum, secutus adiunxit, *quia eloquia tua non custodierunt.* Ea quippe in tribulationibus negauerunt. Et nota quod aliquis tabescit virtuosus: qui scilicet zelo caritatis accenditur: & aliquis vitiosus: qui scilicet vitii vel vitiorum afficitur zelo. Vnde hic ait Ambros. *Vidi praeuaricantes, vel non seruantes pactum, & tabescebam.* Beatus qui in caritate Dei tabescit, qui videt non seruantes pactum. Alius propter vitiosos amores tabescit, qui distillat dum est dilatus amore dilectae, & dum protestatur flagrantis cupiditas effectus. Alius tabescit quia vires corporis quadam deformitate palloris fessorumque artuum tabe minuuntur. Alius qui pecuniam concupiscit, donec potiatur eam, auaro miser tabescit affectu. Alius immodice capescendi honoris impatientis: si desideria longa suspiret, non medioeris metis tabe conficitur. Non talis qui dicit, *Sitit in te anima mea, in terra deserta inuia & inaquosa.* Hic enim castigabat carnem suam, & tabescere faciebat, dum indefesso desiderio diuinae cognitionis intentus, & lucem Dei sollicita expectatione praeueniens, antelucanum sollicitè domino canticis & in hymnis gestabat obsequium. Tabescit ergo vitiosus, quando alios videt pacta rescindere, consensu abolere concordiam, iurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod vitiosus non facit qui domini praeepta custodit: non qui audire dicentem, *Pacem meam do vobis: pacem relinquo vobis.* Ergo qui pactum seruat, is Christi imperiis: qui autem non seruat, ille Christi praeepta contemnit. & quod plus est, comperta fastidit & negligit. Vel aliter: iste Psal. tabescebat propter Iudaeos, quos multa Deo videbat promittere quae non obseruabant: & sic pacta frangebant. Vnde hic ait Glos. *Vidi non seruantes pactum.* Pactum dicitur a pace, quasi pacis actum: id est inter desiderantes affectu gratiae definita conditio: quod conuenit utriusque legi, vt scilicet pactum appelletur quae statuta est: vt homo in gratiam & pacem Dei reuocaretur. Quod pactum, (id est utraque legem) debiles non seruantes cedentes persecutionibus: pro quibus sociis amissis, dolent sancti. Vnde subdit, *Et tabescebam.* Vel pactum dicit, quod Iudei pepigerunt: dicentes, Quaecumque dixerit dominus, faciemus: sed postea conluerunt idola. Quos ciues & parentes suos lugent tatis.

Vide quoniam mandata tua dilexi domine: in misericordia tua viuifica me.

Hic

Hic ostendit septimum: scilicet quod vera humilitas est per amorem timoris expulsiua. Humilitas enim meretur caritatem & gratiam. Iacob. 4. Humilibus dat gratiam. Timor autem, scilicet seruilis, non est in caritate: sed perfecta caritas foras mittit timorem: vt habetur 1. Ioan. 4. Et hoc est quod hic de se affirmat: scilicet quod mandata Dei custodit: scilicet non timore seruilis, sed dilectione: dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi domine.* Sed statim quis dubitabit, dicens, Quomodo hic Psal. virtutes suas publicat: dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi domine:* cum hoc facere sit periculo illas perdendi se exponere: quia qui dimittas suas publicat in itinere, latrones prouocat. Vnde ad propositum ait Gregor. Qui virtutes suas patefaciunt, ostendunt malignis spiritibus, quasi insidiantibus hostibus, quae depraedentur. Quod notissime figurauit illa cunctis notissima Ezechiae culpa: qui postquam vna prece & sub vnus noctis spacio centum octoginta quinque milia hostium angelo feriente prostrauit: postquam occasui proximum ad altiora caeli spacia solem reduxit: postquam propinquante iam termino vitam coarctandam in tempora longiora protelauit, susceptis regis Babylonicum nunciis, bona omnia quae possidebat ostendit. Sed propheta vocem protinus audiuit, Ecce dies veniunt, & auferentur omnia quae in domo tua sunt in Babylonem: non relinquetur quicquam, dicit dominus. Sic & multi, quia cauere malignorum spirituum insidias negligunt, subito amittunt quicquid diuitius studentes operantur. Hinc enim per Psal. dicitur, Et tradidit in captiuitatem virtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. Virtutes quippe & pulchritudo in manus inimici traduntur, quia omne bonum quod per concupiscentiam laudis ostenditur, occultis aduersarij iuri mancipatur. Hostes namque ad rapinam prouocat qui suas eorum notitiae diuitias denudat. Quousque enim ab aeternae patriae securitate disiungimur, in latronum insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere depraedati formidat, abscondat necesse est ipsa quae portat. Quomodo ergo virtutes suas Psal. non abscondit, sed publicat: dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi domine:* Ad hoc responderet quod non licet bona sua publicare ad ostentationem, sed bene ad aliorum edificationem: vt ostendit Greg. dicens. Sciendum est quod sancti viri quoties de se aliquid sequentibus innotescunt, morem sui creatoris imitantur. Nam Deus qui nos prohibuit ne proprio ore laudemur, per scripturam sacram laudes suas loquitur. Non quia ipse eis indiget, qui proficere laudibus nescit: sed dum suam magnitudinem nobis narrat, nostram ad se imperitiam subleuat. Et bona sua loquendo nos edocet quae omnino homo non cognosceret, si de se tacere voluisset. Idcirco autem laudes suas indicat, vt valeamus eum studendo cognoscere: cognoscentes, amantem, sequi: sequentes, adipisci: adipiscentes verò, eius visione frui. Vnde Psal. ait, Virtute operum suorum annuntiabit populo suo, vt det illi hereditatem gentium. Acsi aperte dicatur, idcirco fortitudinem suae orationis insinuat, vt hos qui auertentes sancti viri, nonnunquam quaedam de se vt audientes instruant, non vt ipsi proficiant, manifestant. Et tamen in his alta se consideratione custodiunt, ne dum alios a terrena intentione erigunt, ipsi terrenae laudis appetitu mergantur. Sed ad pro-

positum: Psal. suas virtutes hic manifestat: non vt inde laudibus proficiat, sed vt ad hoc alios prouocet: dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Et vergo sensus Psal. dicitur Deo dicitis, *Vide quoniam mandata tua dilexi:* id est alios facite videre, vt scilicet meo exemplo ad illorum dilectionem inducantur. Sicut enim dicitur cognoscere, quando nos cognoscere facit: sicut dixit ad Abraham, Gen. 22. Nunc cognouisti quod timeas Deum: id est alios cognoscere feci. Sic & videre dicitur quando alios videre facit. Et attende quod non dicit, *Vide quoniam mandata tua non negaui:* neque, *quoniam mandata tua feci:* sed *quoniam dilexi,* quod est perfectionis. Vnde hic ait August. *Nō ait, Vide quia eloquia vel testimonia tua non negaui:* quod martyres facere quandoque cogebantur, & non facientes, nimis horribilia patiebantur. Sed dicit, *quoniam dilexi:* vbi fractus est omnium passionum, quia si tradidero corpus meum ita vt ardeam, caritatem autem non habeam: nihil mihi prodest. Hanc ergo iste commendans ait, *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Et secundum Glos. nota quod ait *dilexi:* quod plus est quam facere vel seruare: scilicet ne puniatur: quia hoc est caritatis, illud autem necessitatis. Nam & opera mandatorum fieri possunt extra caritatem ex timore. Et hinc est quod in Exodo illi soli praecipuntur offerre ad constructionem tabernaculi, qui spontanea voluntate & hilari animo accedunt. Et ex hoc Psal. ostendit se plenam confidentiam habere in domino Deo dicens, *vide.* Vnde hic ait Ambros. Hic quoque Psal. inuitat dominum, vt plenum caritatis suae spectet affectum. Nemo enim alteri dicit *Vide,* nisi qui iudicat se si videatur esse placitum. Sed quia non in meritis suis, sed in Dei gratia confidit: adiungit, dicens, *In misericordia tua viuifica me.* Vnde hic ait Ambros. Quia Psal. mercedem perfectae caritatis expectat, ideo miserationis diuinae suffragium postulat: vt in ea viuificetur a domino. Non ergo est arrogans debitor mercedis exactor: sed est verecundus diuinae misericordiae precator. Viuificari ergo petit per misericordiam, qui iam viuus erat per gratiam: sed vitam gloriae sibi dari per misericordiam petit, vt in terra viuientium bona domini possit videre.

Principium verborum tuorum veritas: in aeternum omnia iudicia iustitiae tuae.

Hic ostendit octauum: scilicet quod humilitas est scripturarum diuinarum ostensiu. Sicut enim dicebat Christus, Matth. 11, Confiteor tibi domine pater caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: id est humilibus. Et hoc virtute humilitatis sibi Psal. a Deo reuelatum ostendit: dicens, *Principium verborum tuorum veritas, &c.* Vel per haec verba vult Psal. ostendere loquens in persona iustorum, quod etsi de condigno sibi aeternum non debeat premium: quia non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam: (vt ait Apost. ad Rom. 8.) sibi tamen debetur de congruo: scilicet ratione promissi, quia scilicet sicut Deus omnibus malis poenam promissit, sic & omnibus bonis premium promissit aeternum. Cum ergo Deus nec fallere nec decipere aliquem possit, quia verba sua sunt veritatis principium: ideo sidenter sibi dari aeternum postulat premium: dicens, *In misericordia tua viuifica me.* Et nunc rationem suae confidentiae subdit: dicens,

Persecutio multiplex vitium.

2 Tim. 3.

1 Cor. 6.

Rom. 8.

2231

Pactum frangit qui legem non custodit.

Questio. Virtutes suas aliquis publicare debet.

Greg. 8. mandata 37.

1 Reg. 10.

Psal. 77.

Psal. 119.

Psal. 119.

Diligere mandata Dei, plura est quam facere.

1 Cor. 13.

Psal. 119.

2233

Meretur premium aeternum de congruo, non de condigno.

dicens,

Principium verborum tuorum veritas. Vnde hic ait Augusti. Sed si premium postulat in misericordia, ipsum etiam reddere debet & iustitia. Quanto magis cui impensa est misericordia vt obtineretur quod premium deberetur ex victoria: principium *linguit* verborum tuorum veritas: in aeternum omnia. &c. Quasi dicat, A veritate tua verba procedunt: & ideo veracia sunt, & neminem fallunt: quibus pronuntiat vita iustis, & impiis poena. Hae quippe sunt in aeternum iudicia iustitiae Dei: quia iudicium Dei manebit in aeternum. Vel aliter, secundum Glos. Principium verborum tuorum veritas: La principio verborum Dei est principium scripturarum: vt Genesis: a quo principio vera dixit Deus: & vsque in finem verba veritatis sunt. Vnde in Luca dicitur, Caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Et quia tetigit quod in principio gestum est, addidit quod post finem saeculi fiet dicens, *In aeternum omnia iudicia iustitiae tuae*, id est, in aeternum durabunt iudicia iustitiae tuae, & perpetuo stabunt: quia sententiam de bonis vel de malis datam, nec tempus nec vlla res subuertet: sed iudicium Dei de omnibus in aeternum manebit. Vel aliter: per principium verborum Dei intelligit fidem, quae omnium virtutum est fundamentum: cui falsitas subesse non potest. Et per hanc peruenimus ad cognitionem vnus Dei, incarnatiōis, & iudiciorum Dei: quae timere debemus. Et ad hoc istum textum hic inducit Ambrosius dicens, *Principium verborum tuorum veritas*. Cui principium verborum Dei veritas sit, veritas vtiq; fidei fundamentum est. Primum quidem oportet vt credamus vera esse Dei summi quae in scripturis diuinis legimus oracula: secundum, vt virtutem eorum plenius cognitione discamus. Sicut enim initium sapientiae timor domini: plenitudo animae sapientiae dilectio: ipsa autem dilectio, plenitudo legis: ita plenitudo verborum Dei sapientia est cognitioque iustitiae. Nam sicut a timore domini processus quidam est ad gratiam caritatis, ita a veritate ad iudicium iustitiae diuinum quidam videtur fieri processus. Venisti ad ecclesiam, audisti vnum Deum dici: quod lex docet, dicens, Audi Israel: dominus Deus tuus vnus est. Crede vnum Deum esse, non plures deos. Cum autem coeperis legere dominum Iesum Dei filium in carne venisse propter totius mundi redemptionem: distingue sapienter vnum Deum patrem esse, ex quo omnia & nos in illo. Et vnum dominum Iesum, per quem omnia, & nos per ipsum. Cognosce quia ideo venit, vt virtutum semitis nostros informaret affectus: vt morum mansuetudinem conuersationis eius disceremus exemplo, vt aboleretur culpa per gratiam. Et tunc a veritatis confessione ad cognitionem iustitiae processisti. Fides principium est Christiani: plenitudo autem Christiani iustitia est. Fides in confessione populorum, iustitia in martyrij passione. Scietes igitur in aeternum mansura iudicia omnia iustitiae Dei: caueamus ne opera nostra displiceant, & in aeternum incipiamus subire iudicium: nec si aliquid boni fecimus, resupino resoluamur affectu. Cognoscetes itaque iudicia Dei, opera nostra examinemus omnia. In viro iusto graue est detrimentum, graue operis alicuius incendium: in impio, poena infernalis. Sicut magis omnia iudicia plena gratiae, plena florentium coronatum: ne forte cum trutinantur facta nostra, culpa praeponderet.

& a verbis tuis formidauit cor meum.
 Hic incipit vigesimus primus octonarius: cui Sin pro titulo praepositus siue praemititur vigesima prima litera alphabeti, quae est Sin: quae interpretatur super vulnus. Quid autem super vulnus ponitur, nisi medicamentum? Quid autem sunt vulnera nostra, nisi persecutionum aduersitates, quibus medicamentum superponitur, duarum verborum diuinis consolatur, & ad patientiam ducimus: Ita vulnera sunt sana: quia multo grandius est, vt in corpore sit vulnus quod foveas atque costringas, quam sine vulnere mors serpat interior. Sed vt hic ait Ambrosius. Est non solum corporis vulnus, sed etiam mentis: quod oleo quodam mollioris eloquii & pacifici sermonis suaviter miscetur. Sunt fomenta verborum, sunt fomenta caelestium praceptorum, quibus omnis nequiciae virus aboletur. Sunt legis vincula quae non adurant, sed magis liberent alligatos. Consideremus igitur quid sit vulnus, quid super vulnus. Vulnus est, *Letabor ego super eloquia tua*, sicut qui inuenit spolia multa. Super vulnus est, quia verbis dominicis, vulneris duratur. Medicamentum igitur super vulnus, verbum Dei est. Qui igitur vulneratur, curat ad illum Samaritanum custodem operis sui, custodem legis & gratiae: vt vulnere suo possit inuenire medicinam verborum caelestium. Ipse medicinam super vulnera nostra apponit: dicens, *Perueniam ad agerem*: appropinquabit enim regnum caelorum. Bona alligatura super vulnus, quae fracta anima tuae ossa connectat: & soliditate reparata in pulsanis vires reformet, ac discissos artus sine vlla cicatricis offensa restituat. Ex quibus patet quod ista litera huic octonario praeposita, scilicet Sin (quae interpretatur super vulnus) significat verbum Dei: quod super omnia vulnera nostra positum, ipsa sanat. Merito ergo haec litera huic octonario praepositur: quia hic ostenditur vulnera nostra, & hic ostenditur verbum Dei, quod illa omnia sanat. Vnde de vulnera, *Principes persecuti sunt me gratis*. Vide medicamentum vulnere sanatum, *Letabor ego super eloquia tua*. Agitur igitur in isto octonario de verbo Dei, quod omnis vulneris tam corporalis quam spiritualis est sanatorium. Et secundum virtutes huius medicaminis verbi Dei, iste octonarius diuiditur in octo partes: quoniam secundum diuersas infirmitates, verbum Dei diuersa nobis offert remedia. Primo contra superbiam humiliat, timorem Dei inspirando: in principio. Secundo contra tristitiam letificat, valorem mundi superando: ibi, *Letabor*. Tertio contra malitiam purificat, vicia mala detestando: ibi, *Iniquitatem*. Quarto contra accidiam sollicitat, laudem Dei frequentando: ibi, *Septies*. Quinto contra discordiam pacificat, supernam pacem condonando: ibi, *Pax multa*. Sexto contra lasciuia fortificat, virtutem spei conferendo: ibi, *Expectabam*. Septimo contra miseriam dignificat, amicos Dei generando: ibi, *Custodiam*. Octauid contra inuidiam iustificat, nos Deo presentando: ibi, *Seruauit*. Quantum ad primum verbum Dei, primo contra superbiam per timorem Dei nos humiliat. Quid enim sacra scriptura clamat, nisi Timete dominum omnes sancti eius: qui timor humilitatem inducit, dicente Petro, Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet, &c. Qui timor scilicet debet esse Dei, non hominum: vt scilicet offensio Dei timeatur, omnino offendentes homines. Sic & Psal. loquens in persona ecclesiae persecuta, dicit se non timuisse hominem, sed Deum: dicens, *Principes persecuti sunt me gratis*: non tamen illos timui, sed solum te: quia a verbis tuis formidauit cor meum: id est, instructus verbis tuis quibus dixisti, Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. te, non illos timui. Formidauit a verbis tuis, non a verbis hominum. Et aduerte quod ait, *Principes persecuti sunt me gratis*: quia reges & principes mundi gratis persecuti sunt fideles, quia nullatenus ab eis offensi. Quod hic de clauis August. dicit, *Quantas persecutiones a regibus terrene & principibus corpus Christi (quod est ecclesia) pertulerit nouimus*. Agnoscamus etiam hic verba ecclesiae dicentis, *Principes persecuti sunt me gratis*. Quid enim Christiani referant regna terrena, quamuis regnum caelorum eis promiserit rex eorum? Nunquid rex Christianorum prohibuit milites regum mundi eis impendere quae debebantur regibus terrae? Nonne de hoc sibi calumniam molientibus Iudaeis ait, Reddite Caesari quae sunt Caesaris, & Deo quae sunt Dei? Nonne tributum de ore piscis etiam ipse persoluit? Nonne praecursor eius militibus regni huius quid facere deberent pro aeterna salute querentibus, non ait, Cingulum soluite, arma proiicite, regem vestrum deserite vt possitis domino militare: sed ait, Neminem conculseritis, nulli calumniam feceritis: sufficit vobis stipendium vestrum. Nonne vnus militum eius & dilectissimus comes (scilicet Paulus) commilitonibus suis dixit, Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita est? Et paulo post ait, Reddite omnibus debitum: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Nonne praecipit etiam vt pro ipsis regibus oraret ecclesia? Quid ergo eos Christiani offenderant? quod debicium non reddiderant? in quo Christiani non sunt terrenis regibus obsecuti? Ergo terreni reges gratis sunt Christianos persecuti. Sed quid subiecit, attende, *Et a verbis tuis formidauit cor meum*. Habuerunt quidem & reges terrae verba minatoria: expello, procirobo, occido, unguis torqueo, ignibus torreo, reum bestias subigo, in ebra dilatio: sed tua me potius verba terruerunt, quibus dixisti, Nolite timere eos qui occidunt corpus, postea non habet quid faciant: sed eum timete qui habet potestatem corpus & animam perdere in gehennam. Ab his verbis tuis formidauit cor meum, & contempsit hominem persecutorem: & vicit diabolum sedulum intelligatur de persecutione corporali, sed magis de spirituali, qua homines a daemonibus impugnantur: qui aliquos gratis persequuntur, aliquos vero non gratis: vt deducit hic Ambrosius dicens, Sunt & principes mundi, rectorisque tenebrarum harum, qui te in tuo peccatore conantur opprimere, & persecutionum suarum intus operantur: promittentes regna terrarum, honores atque diuitias, si fragilitate mente succumbas, & obediendum eorum imperantibus arbitris. Isti principes interdum gratis persequuntur: interdum non gratis. Gratis persequuntur apud quem nihil suum inueniunt, & eum sub fugate contendunt. Non gratis persequuntur eum qui se eorum dedit potestati: & possessionem saeculi totum intrauerit. In suos enim iure sibi dominatum vendicat, atque ab his mercedem iniquitatis

est efflagitant. Vnde bene hic martyr dicit, quod iniuste tormenta persecutionis sustineat, qui nihil rapuerit, nullum violenter oppresserit, nullius sanguinem fuderit, nullius thorum putauerit esse violandum: qui nihil legibus debeat, & grauiora latronum supplicia sustinere cogatur: qui loquitur iusta, & non audiat: qui loquitur plena salutis, & impugnat: vt possit dicere, Cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Gratis igitur persecutionem patitur qui impugnat sine crimine. Sed hic Ambrosius mouet dubium: cum ille qui gratis impugnat debeat esse constans & sine timore, quomodo ergo iste gratis persecutus, se dicit timere: *Et a verbis tuis formidauit cor meum*? Et respondet, quod est quidam timor infirmitatis ad damnationem: & quidam timor infirmitatis ad salutem, primus debilitat: secundus fortificat. Sicut positus inter duo mala, inter decapitationem & exilium: timor quo maius malum abhorret, facit ipsum magis constantem ad minus malum subeundum. Sic & de sanctis martyribus qui erant positi inter mala penalia corporis, & abdicacione a Deo, & perpetuos ignes: videntes quod vnum ex istis duobus oportet incurere: quia si fugiant in corpore pati pro Christo, odibiles efficiuntur Deo, & perpetuos ignes patiuntur: si autem eligunt pro Christo in corpore pati, amici Dei constituuntur: & non solum aeternos ignes euadunt: sed etiam gloriam merentur aeternam. Ideo quanto amplius ignes formidat aeternos: fortiores efficiuntur ad cruciatus corporis tolerandos. Et de tali timore hic loquitur Psal. mista dicens, *Et a verbis tuis formidauit cor meum*.

*Letabor ego super eloquia tua, si- 2235
 cut qui inuenit spolia multa.*
 Hic ostendit secundum: scilicet quod verbum Dei contra tristitiam letificat. Si enim homo hominem in aduersis positum sermonibus bonis consolatur, quanto magis verbum Dei tristis consolatur? Propter quod dicitur, Spiritus domini ad annuncianum mansuetus misit me, vt consolaret omnes gentes, &c. Et hoc est quod Psal. gratis persecutus, verbis domini consolabatur, dicens, *Letabor ego super eloquia tua*, &c. Sic etiam dixit propheta, Angelus loquebatur in me verba consolatoria. Et nota hic mirabilem processum. Nam prius Psal. dixit, *A verbis tuis formidauit cor meum*: nunc autem dicit se in verbis domini letari: quia letabor ego, &c. Cum timor magis sit tristitiae occasio quam letitiae. Sed quia (vt dictum est in precedenti versiculo) timor maioris mali vt euadatur, letanter minus malum subire facit: hinc est quod iustus eloquiis Dei informatus, nouit malo poenae temporalis ignes aeternos euadere. Ideo hic persecutus letatur super hoc eloquiis diuinis certificatus. Audit enim Christum dicentem, Beati qui persecutionem patientur, &c. gaudere & exultare: ecce enim, merces vestra multa est in caelis. Aliam etiam causam letitiae insinuat in persecutione, dicens, *Sicut qui rymum fuerit inuenit spolia multa*: quia in hoc etiam verbum Dei patientes martyres letificat: quia persecutores acquirunt: quia videntes persecutores martyrum constantiam & pati letanter, ad fidem sunt conuersi. Et sic martyr de persecutoribus spolia facit. Vnde hic August. ait, Per ea verba Dei vicit a quibus formidauit. Vicit enim hostibus, spolia detrahuntur. Per martyres spolia multa inuenta sunt, quando persecutores patientiam

Luca 21.

Principium verborum Dei est fides.

Deut. 6.

Incarnatio eius facta.

2234

P Rincipes persecuti sunt me gratis,

Psal. 119.

Questio.

Timor maioris mali fortificat ad minus subeundum.

Esa. 61.

Zacharia.

Matth. 5.

Spolia martyrum inuenit spolia multa.

martireum mirati crediderunt. Et qui regem nostrum detrimento militum eius damnificare moliti sunt, ab illo insuper sunt acquisiti. Quisquis ergo a verbis domini ne vincatur in certamine formidat, super eadem verba victor exultat. Nam ne putarem ex illa formidine odium Dei potuisse subrepere, dicit, Exultauit super eloquia tua. Quod utique non dixisset, si odisset ea. Item notandum quod merito formidans a verbis diuinis, letatur in illis; quia illo timore timor turbatius excluditur, vt principio persecutio non formidetur. Quod exemplum ostendit hic Ambrosius, dicens, Labor ego, &c. Bona ergo trepidatio a verbis Dei, si exultationem generat. Qui enim formidat a verbis domini, postea in verbis eius exultat. Ergo qui habet in corde suo verba Dei, excludit sermones principu a corde suo: excludit timor timorem. Si enim quis ingressus balnea solis aestu deponit, & sic calor calorem excludit: quanto magis diuini iudicij terror hunc terrorem excludit humanum: humanum feruorem gratia feruor aeternae: Et notanter subdit, Sicut qui inuenit spolia multa. Quonia per formidinem & amorem eloquioru Dei, spolia sumptisus demonum, spolia gentium, ac etiam spolia Iudaeorum, spoliaq; legis & sanctarum scripturarum: vt hic deducit Ambrosius, dicens, Habet ecclesia spolia multa, quae Iudaeis abstulit. Sicut David Goliath gladium abstulit, & ipsius gladio caput eius amputauit: sic & verus noster David humilis & mansuetus dominus Iesus, intelligibilis Goliath caput armis ipsius amputauit. Arma enim diaboli gentes erant: fide autem gentium vulneratus, caput quod habebat amisit: detracta sunt spolia prostrato: vasa eius dirupta, quia alligatus est fortis. Cato hominis peccatoris erat diabolus: sed postquam in Christum credidimus, caro nostra cepit esse vas electionis. Spolia diaboli quae in Adam inuaserat, Christus vendicauit, qui captiuam duxit captiuitatem. Ideo caput eius abstulit, vt ipse caput esset corporis interempti. Merito ergo gentes nunc toto orbe caput regale circumferunt, quia membra sunt Christi. Consequenter de spoliis Iudaeorum dicit, Cognosce etiam de Iudaeis, quibus dominus Iesus abstulit spolia: hoc est, regnum caelorum abstulit & dedit genti facienti fructum eius. Ab illis abstulit, nobis dedit. Merito ergo exulto, sicut qui inuenit spolia multa. Sine labore meo inueni spolia quae non habebam: inueni Pentateuchum, inueni libros Regu, inueni Prophetarum scripta, Psalmos, Prouerbia: inueni euangelium. A Iudaeis haec spolia detracta sunt, & mihi data. Lex quidem spiritualis est, illam habet qui illam intelligit. Illa non habet Iudaeus, qui illam in spiritu non intelligit. Habent Iudaei libros, sed sensum librorum non habent. Habent Prophetas, sed non habent quod illi prophetarunt. Quomodo enim habent quem non receperunt? Ideo cum Moyses & Helia mihi apparuit, quia ab illis recessit. Multa habet spolia qui habet Dei verbum: habet resurrectionem, habet iustitiam, habet sapientiam, habet virtutes, habet omnia, quia omnia in ipso constant. Haebat spoliauerunt Aegyptios, & vasa ipsorum abstulerunt. Nos autem metis accepimus, nos acquisiuimus caelestis sermonis argentum. Dicat ergo populus Christianus, letetur & dicat, Labor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. Ad istum sensum inducit Gregorius, hunc versum, dicens, Eloquium domini spolia nominatur: quod Psalmus testatur, dicens, Labor ego super eloquia tua, sicut qui

Spolia multa abstulit Christi spolia multa.

Eloquia Dei spolia multa habent.

Greg. 18. moral. cap. 8.

A inuenit spolia multa. Quae eloquia idcirco spolia vocata sunt, quia ad fidem domini gentilitate transeunte, Iudaei sacris eloquiis quibus indui fuerat spoliantur. **Iniquitatem odio habui & abominatus sum: legem autem tuam dilexi.** Hic ostendit tertium: scilicet quod verbum a vitiiis mentem purificat. Audi Christum dicentem suis Apostolis, iam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Si enim baptismus animam purificat, quanto magis verbum Dei? quia virtutem purgandi animam non habet baptismus, nisi per verbum Dei. Dicit ergo Christus, iam mundi estis propter sermonem, &c. secundum Augustinum, quia in aqua verbum mudatur. Detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementam, & fit sacramentum. Sic ergo quicumque verbum Dei diligit, ipso mudatur, quia omne peccatum & iniquitatem detestatur. Quod nunc declarans Psalmista dicit, Iniquitatem odio habui, &c. subdit ratione, quia legem tuam dilexi. Ex istis verbis vult Psalmista ostendere quod timor verborum Dei quem habuit, dicens: A verbu tuo formidauit cor meum, non odium, sed charitatem fouet & amoru Dei ac legis. Quod hic deducit Augustinus, dicens, Nempe a verbis eius illa formido no fecit eorandem verborum odium, sed integram charitatem. Quid enim lex Dei, nisi verba Dei? Absit ergo vt in timore pereat amor, vbi castus est timor. Sic patres a filiis bonis & timetur & amantur: sic & pudica coniunx viciu timet ne ab illo deseratur: & amat vt fruatur. Si ergo & pater homo, & coniunx homo & timeri & amari debet: multo magis pater noster qui est in caelis. Et ille quidem speciosus forma patris filius hominum: non carne sed formosus virtute. A quibus enim diligitur lex Dei, nisi a quibus diligitur Deus? Quid habet bonis filiis triste lex patris? An quonia quem diligit corrigit? Flagellat enim omnne filium quem recipit. Paterna ergo iudicia laudentur & in flagello: sed promissa diligantur in premio. Vel per ista verba vult Psalmista ostendere quod nihil a nobis absurdum, vt lex diuina intellecta secundum spiritum. Et hoc hic deducit Ambrosius, dicens, Iniquitatem odio habui, &c. Merito iniquitatem odit qui habet arma iustitiae. Haebraeus enim habebat haec arma, hoc est legem & prophetas: murem vel hominem abominabatur mortuum. Quia lex dicit, Omnis qui tetigerit mortuum, immundus erit: & humanitatis summa negabat officia defunctis, sed legi non est mortuus, nisi is qui iniustus est. Haec immunditia iustus quae iniquitas: quid enim immundius quam immundus mente, qua nihil preciosius datum est homini: turpibus communicare criminibus, atrocibus esseferare comentis: quid illis prodest quod mortuum hominem visere formidant? Vtinam vita eorum non pollueret appropinquantem, quozum mors contaminare neminem potest. Mors nemini nocet: vtinam vita non noceat. Contagium enim collusionis, consortium iniquitatis est. Quomodo ergo contaminare potest, qui iniquus iam esse non potest? cum etiam si fuit, tamen esse desinit. Fuge ergo iniquitatem, ne te comprehendat. Fuge iniustitiam, quae viuentes adhuc mortuos facit. Sed nemo fugit, nisi qui diligit aequitatem. Ideo subdit, Legem autem tuam dilexi. Lex enim intellecta omnem aequitatem

2236

1000.19

1000.19

1000.19

2237

1000.19

1000.19

1000.19

1000.19

1000.19

tem continet, non literaliter vel carnaliter sumpta. Vnde hic consequenter ait Ambrosius. In lege aequitas omnis est, si spirituales accipias legem: si conseruas cum Christo, & ibi altare sacrosanctum illud caeleste consideres, non altare terrenum, quod hostili populatione destructum est. Si illam generalem legem spectes quae in caelo est, no istam quae a populo Iudaeorum frequentabatur in terris: quae propter incolarum perditionem a Romano exercitu in caelo flagrauit incendio. Si inuenias in illa principem sacerdotum, de quo scriptum est, Habentes itaque magnum sacerdotem egressum de caelis Iesum filium Dei, teneamus confessionem fidelem: qui aduocatus quotidie pro nobis est apud patrem, vt pro quibus in diebus carnis suae misericordiae est compatius adfectu, pro his operetur remissionem quotidie peccatorum. Quae enim spes alia generi humano, nisi omnium viventium delicta donentur? Ille ergo princeps solus est sacerdotum, cui astant pij sacerdotes in caelestium sacrarium illud altissimum proprii crucis ingressi. Illa ergo lex diligenda, in qua verus Haebraeus liber est ab omni seruitute vivorum. Est (inquam) magnum sabbatum, & inoffensa requies defunctorum: in qua mortui populi semen suscitatur, non commixtione sed redemptione fraterna. Secundum hanc ergo legem odio habet sanctus iniustitiam, non iniustum, qui potest saepe conuerti: nec mortuorum reliquias, sed mortuam iniquitatem execeratur & refugit. Et cum hoc concordat textus Canonis, dicens, Quod illa solum mala dicuntur & fugienda sunt, quae mentem crimine implicant. Vnde pauperas, aegritudo, mors & humilimodi, mala non dicuntur: & sic nec odio debent haberi. 1. 5. quae st. 1. Illa cauenda sunt.

Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiae tuae.

Hic ostendit quartum: scilicet quod verbum Dei nos sollicitat ad Deum laudandum. Ad Deum enim laudandum omnis scriptura nos pronocat, omniumque creaturarum natura: quia quaelibet creatura suo modo Deum laudat, dum Deo obediens indictum sibi ordinem seruat. Vnde Psalmus 68, Laudent illum caeli & terra, mare, & omnia quae in eis sunt. Et non solum ab omni creatura laudandus est Deus, sed etiam omni tempore: quod septenario numero significatur. Quod hic notans Psalmus dicit, Septies in die laudem dixi tibi, &c. Septenario enim numero vniuersitas designatur. Et sic septies in die laudare dominum, idem est quod omni tempore laudare. Vnde istum passum exponens Augustinus dicit, Septies in die, &c. Quod hic ait, Septies in die, significat semper. Solum enim iste numerus vniuersitatis iudicium esse: propter quod sex diebus diuinae operationis septimus adhaec est quietis. Et per septem dies currentes & recurrentes tempora vniuersa voluntur. Nec ob aliud dictum est, Septies in die cadit iustus & resurgit: id est, non perit iustus modis omnibus humiliatus, quia no prauiatur: alioquin non erit iustus. Nam pro omni genere tribulationis quae in conspectu hominum deicitur, positum est, septies cadit: & pro eo quod ex ipsis omnibus tribulationibus proficit, positum est, resurgit. Satis hoc manifestat, quod ibi sequitur. Vnde ibi sequitur, Impij autem infirmabuntur in malis: hoc est itaq; iustus septies cadere & resurgere, in omnibus malis no infirmari. Merito ergo

A septies in die laudat ecclesia Deum super iudicia iustitiae ipsius: quia cum tempus esset vt iudicium inciperet a domo domini, in omnibus tribulationibus suis non infirmata, sed coronis martyrum gloriosa est. Quod autem septenario numero orane tempus designetur vel vniuersitas, aliter ostendit Gregorius ostendens quod per septem multa significatur: dicens, In scriptura sacra septenario numero aliquando requies aeternitatis, aliquando vniuersitas praesentis temporis, aliquando sanctae ecclesiae vniuersitas designatur. Septenario quippe numero perfectio aeternitatis innotuit, cum dies septimus in requie domini sanctificatus vocatur: cui iam inesse vespera non dicitur, quia interna beatitudinis requies nullo termino coarctatur. Hinc est etiam quod lege data dies septimus terminatus esse praecipitur, vt aeterna per illu requies designetur. Hinc est quod annorum circulo septenario numerus septies multiplicatus monade addito, ad quinquagenarium ducitur: vt perpetuam beatitudinem signans, tubilei sacratissima requies obseruetur. Hinc est quod resurgens dominus & frequenter apparens, vltimo iam conuiuio cu septem discipulis comedisse describitur: quia hi qui iam in illo nunc perfecti sunt, aeterna perfectione satiantur. Quod vero per septenarium numerum praesentis vitae vniuersitas designatur, tunc magis ostenditur cum post eum quoque octonarius numerus subinfertur. Septenarium quoque numerum adhuc alius sequitur: vt ex ipso eius augmento exprimitur, quod finienda temporalitas aeternitate concludatur. Hinc est enim quod Salomon admonet, dicens, Da partes septem, nec non & octo. Per septenarium quippe numerum hoc quod septem diebus agitur, praesens tempus exprimit: per octonarium vero vitam perpetuam designauit, quam sua nobis dominus resurrectione patefecit: cum scilicet dominico die resurrexit: qui dum diem septimum sequitur, a conditione octauus inuenitur. Bene ergo dicitur, Da partes septem, nec non octo: quia ignoras quid mali futuri sit super terram. Ac si aperte diceretur, Sic dispensa temporalia, vt appetere non obliuiscaris aeterna. Oportet namque vt in posterum bene agedo provideas, qui de venturo iudicio quanta tribulatio sequatur ignoras. Rursum per septenarium numerum haec vniuersitas temporalitatis accipitur. Hinc est enim quod per septem dies hoc totum vitae praesentis tempus euoluitur. Hinc est quod in typo sanctae ecclesiae, quae omni hoc tempore mundo praedicando creuit, arca domini tubis clangentibus muros Hiericho diebus septem circuaeta confregit. Hinc Psalmus canit, Septies in die laudem dixi tibi. Ipse rorsum pro toto atque vniuerso deprecationis suae tempore se dixisse significans, ait, Semper laus eius in ore meo. haec Gregorius. Ad propositum ergo: si septenario numero significatur requies aeterna, tunc est sensus: Septies in die laudem dixi tibi, in die aeternitatis gloriae laudabo te. Si autem septem significet vniuersitatem vitae praesentis, tunc est sensus: In omni gradu vitae praesentis aetate vel statu laudabo te. Si autem accipiatur pro vniuersitate ipsius, tunc est sensus: Omni tempore laudabo te. vt sic accipiatur: laudem dixi tibi, pro futuro id est, laudabo te. Vel aliter: vt per septenarium numerum denotetur simplex & pura deuotio, quae in oratione requiritur. Nam septem perfectionem significat: vt ostendit Gregorius, dicens, Quid in septenario numero, nisi

Septem multa significat.

Greg. 15. moral. cap. 6 & 7.

1000.19

1000.19

1000.19

1000.19

summa perfectionis ostenditur: Ut enim humanae rationis causas de septenario numero taceamus, quae asserunt quod idcirco perfectus sit, quia ex primo pari constat, & primo impari. Ex primo qui diuidi potest: & ex primo qui diuidi non potest. Certissime tamen scimus quod septenarium numerum scriptura facta pro perfectione ponere consuevit. Vnde & dominus septimo die requieuit. Hinc est quod septimus dies in requie hominibus datus est: id est, in sabbatum. Sic ergo est sensus: *Septies in die laudem dixi tibi*: id est, perfecte oravi, perfecte te laudavi. Et hunc sensum ponit hic Ambr. dicens, *Septies*, &c. Ex isto numero studium sanctae deuotionis exprimitur. Sed puto magis quod purus & quietus ac vacuus ab omni onere delictorum declaretur affectus: ut sine vilo iracundiae imprecationis aut flagitiosae cupiditatis incendio deseratur oratio: & nihil quod alio noceat postulemus, nihil quod nos secularibus petitionibus decolorret. Laudemus in hymnis & canticis vera semper & iusta, ea quae de diuinis canimus laudibus confiteamur. Non sit anceps & dubia sententia, non discolor mentis intentio, non materialibus negociis occupata: a proposito spiritualis executione deflectat: iustificetur semper iustitia Dei tranquillo animo, non ocio feriato. Vel aliter: *Septies in die laudem dixi tibi*: id est, septiformi spiritu repletus: vel *septies*: id est, septem vicibus: secundum quod clerici faciunt per septem horas canonicas Deum laudantes. Et hoc super iudicia iustitiae tuae: id est, super flagella quibus corrigis & castigas filios quos recipis.

2238 Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.

Hic ostendit quantum: scilicet quod verbum Dei mentem pacificat: quia verba Dei obseruatoribus suis pacem confert corporis & animae. Qui enim obseruat Dei verba, iustitiam facit, quia iustitia est hominem Deo subditum esse: sed iustitia mater est pacis. Esa. 32, *Opus iustitiae pax*. Propter quod ait dominus, *Utinam attendisses mandata mea, & facta fuisset sicut flumen pax tua*. Et hoc idem hic ponit Psalmista dicens, *Pax multa diligentibus legem tuam*. Scandalum autem quid sit, vide ver. 829. Vbi notandum, quod ille scandalizatur in lege, qui aliqua legens quae non intelligit, illa credit falsa. Ille autem qui legem Dei diligit, non scandalizatur: quia si aliqua legit quae non intelligit, imputat ruditati suae, non legi diuinae. Et sic quicquid in lege dicitur, credit verum esse: quia si illud intelligit, veritatem cognoscit: si autem non intelligit, credit ibi aliquod magnum mysterium absconditum esse. Et sic semper in seipso pacem habet: legi non contradicit. Vnde August. hic dicit, *Pax multa*, &c. Qui enim diligit Dei legem, etiam quod in ea non intelligit, honorat: & quod ei sonare videtur absurdum, se potius non intelligere, & aliquid ibi magnum latere iudicat. Ideo lex Dei non est illi scandalum. Ut autem nullum scandalum omnino patiat, non sic homines sanctae cuiuscunque professionis attendat, ut fides eius ex eorum moribus pendeat: ne aliquibus cadentibus quos pro magno habebat, ipse scandalum patiat: sed ipsam legem Dei diligit, & erit ei pax multa, nullamque scandalum. Securus enim diligit eam, in qua etiam multi peccant, peccare ipse non nouit. Vel aliter: per legem Dei intellige charitatem: quae lex est omnium bonorum & forma. Qui hanc legem diligit, nullis turbatur aduersis:

Esa. 48. Scandalum non habet diligens legem Dei.

Lex Dei est charitas.

omnia sustinet, omnia tolerat patienter: scilicet ad alios non scandalizari. Et haec est hic intentio: Ambrosius dicens, *Lex Dei est charitas*, quae omnem perturbationem excludit. Etenim ei qui Deum diligit, profunda est confirmata mentis tranquillitas. Agitur enim multae non poterunt extinguere charitatem, & flumina non obruent eam. Multa aqua est diuersarum passionum & fluminum secularium cupiditatum incitata: murum tamen charitatis subuertere non possunt. Ideoque charitate fundatus dicit, *Torrentem pertransiuit anima nostra*. Nunquid aqua maris excludere potest Moyse charitatem: ut etiam secundum literam Psalmorum tibi ferues suffragetur. Nempe diligens Deum, iter tutum sibi credit esse per mare. Qui autem non dilexerunt Deum, hi demerli fluctibus, dignum sacrilegus suis exitum pertulerunt. Helias & Heliseus Iordanem pede transierunt: & haec fuit nimia merces & gratia charitatis. Hi igitur ut transirent aquam fluminis Iordanis, passionum fluuenta nostrarum mentis prius vestigio transierunt. Adest Deus semper suis iustis: cui ali quibus teritur aduersis: si tamen transierint mare constanti, non dubitanti, non fidei turbatur incerto. Transiit ergo & tu fidei animo, si diuinam vis tibi adesse praesentiam: si non solum pax, sed & multa pax sit in animo tuo. Nulla te praemia diuersae cupiditatis impugnent: non ira stimulet, non libido. Et si est pugna, tantum foris sit, non intus. Praeliare aduersus persequentes: dicit & ipsis silentio saepe cedendum sit, quia tibi vincunt, illorum potentia tua est victoria. Non ergo te impugnet auaritia, non cupiditas exagitet, non tristitia deiciat, non inflammet libido, non resupinet superbia, non curuet ambitio, non formido prosternat. Pax multa abundet, quae superet omnem mentem: quo nihil pulchrius dici potuit. Summus sapientiae finis est, ut animus mente tranquillitate commentitii poetarum fabulis libris turbetur affectus. Summus finis iustitiae est ut iniquitas mentem iusti monere non possit. Virtutis totius hic finis est, ut corporea ipsius fortitudinis efficiat miles bella: ut confecto bello pacem reformet. Paci ergo & ipsa plerumque militae fortitudo bellandi. Nullis ergo iustus frangatur iniuriis, nullis moueatur periculis, nullis tentetur procellis. Siue mors ingruat, siue vita, siue caeli caelorum, neque deiciatur aduersis, neque extolliatur secundis. Nunquam sit ei infirmus affectus: euet scandalum, qui pacem habet, quae omnem mentem superat, &c.

Expectabam salutare tuum domine: & mandata tua dilexi.

Hic ponit sextum: scilicet quod diuinum verbum fortificat mentem per spem. Obsessus expectans adiutorem, spe fortificatur: infirmus, spe medicinae prius, spe redemptoris. Sic & flagellis huius mundi oppressus, dum per haec saluari expectat, patientia perseuerat. Vnde dicit verbum Dei omni aduersa patienti, Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino. Sic & Psal. 36, dicit, *Expecta dominum & custodi viam eius* (scilicet humilitatis & patientiae) & exaltabit te. His imbutus Psal. hic a persecutoribus pressus dicit, *Expectabam salutare tuum domine*. Ista enim possunt esse verba synagoga: ista possunt esse verba ecclesiae. Antiquis enim patribus nihil profuisset mandata Dei seruare, nisi fidei Christi saluatoris venturi habuissent. Similiter

Expectabam salutare tuum domine: & mandata tua dilexi.

Classificatio in alia supra. Cant. 3.

Psal. 133.

1. R. 52.

Psal. 119.

Phil. 4.

1239

Psal. 36.

Spe adiuuati. Classificatio in supra. per ius. 1239.

Similiter nec nobis, nisi Christum salutare adiudicium omnium venturum crederemus. Dicit ergo synagoga de primo aduentu saluatoris: dicit ecclesia de secundo aduentu ad iudicium, *Expectabam salutare tuum domine* &c. Vnde ad istum intellectum exponit hunc passum Aug. dicens, *Quid enim antiquis iustis patribus profuisset Dei dilexisse mandata, nisi Christus qui est Dei salutare eos libertas: Cuius etiam spiritu impetito, mandata Dei diligere potuerunt*. Si ergo expectabant salutare Dei qui mandata eius dilexerunt: quanto magis necessarius erat Iesus, hoc est salutare Dei, saluis faciendis eis qui mandata eius non dilexerunt: Possunt etiam ista sanctis nouae legis congruere. Expectant enim salutare Dei Christum, qui mandata eius diligunt: ut cum Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos cum illo appareamus in gloria. Vel aliter: per ista verba vult Psalmista ostendere quod meritum praecedat premium: quod qui vult habere salutare Dei, primo mandata eius debet custodire: ut sit sensus, Ideo mandata tua dilexi, quia expectabam salutare tuum. Vnde hic ait Amb. *Expectabam salutare tuum domine* &c. Qui expectat, charitate sperat: ergo spes praecedit, salus sequitur. Spes igitur praecurrit effectum. Ideo qui expectat salutem a domino, facit praecipia domini. Vnde dominus amicos appellat in euangelio non seruos, qui sua praecipia fecerunt. Qui enim diligit, facit: & qui fecerit, meritum dilectionis remuneratione donatur. Si autem quaeras utrum sit licitum mandata Dei diligere: est operibus implere expectatione salutans (id est praemij) sic quod si non esset spes praemij, non fierent: sed spes praemij illa diligo, illa obseruo: de hoc vide supra, versic. 1185.

2240 Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer.

Hic ponit septimum: scilicet quod verbum Dei nos dignificat, amicos Dei faciendo. Verbum enim Dei docet Dei mandata custodire: custodia autem mandatorum Dei amicos Dei constituit, & a seruitute liberat: Christo dicente, *Vos amici mei estis, si feceritis quae ego praecipio vobis*. Et hoc est quod iste ostendens ex custodia mandatorum se Dei amicum effectum, exultans dicit, *Custodiuit anima mea* &c. Et aduerte quod aliud est custodire mandata, & aliud diligere mandata vel Dei testimonia. Quis enim sine charitate potest ieiunare, eleemosynas facere, corpus suum affligere, antequam Christi nomen neget: se flammis exponere? ut dicit Apostolus, *Si tradero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest: ut puta qui talia facit ex hypocrisis vel ut nomen sibi acquirat: ut antiqui Romani pro nomine sibi acquirendo sponte se morti obiciebant. Isti tales obseruant mandata, sed illa non diligunt: sed diligunt gloriam propriam, pro qua illa faciunt. Ille autem mandata Dei diligit, qui amore solo iustitiae illa custodit. Ideo postquam Psalmista dixit, *Custodiuit anima mea testimonia tua*: statim subdidit, *Et dilexit* &c. Vnde hic August. ait, *Custodiuitur testimonia Dei dum non negantur*: hoc est martyrum officium, quia testimonia Graece martyria nuncupantur. Sed quia etiam pro testimoniis Dei flammis concremari sine charitate nihil prodest: ideo addit quod perfectum est, *Et dilexit ea valde*. Hoc idem hic ponit Ambrosius, dicens, *Plus est enim diligere quam custodire*. Custodire enim interdum est necessitatis vel*

timoris: diligere vero, charitatis. Ideo hic cum dixisset, *Custodiuitur adiecit, Et dilexit*: ut custodia amantis fuerit, non timentis. Qui enim nimium diligit, nimium custodit. Hic nota quod a custodia mandatorum vel testimoniorum Dei multa nos impediunt, si dilectio illorum non sit sollicita. Docet enim experientia quod iter suum agere & perficere maxime tria impediunt: scilicet onus premes, aestus ardens, & fames vrgens. Primum ne mandata Dei custodiamus impedit onus premes. Qui enim onere nimio premitur, ab incepto itinere cogitur deficere: sic & de via mandatorum Dei. Quod est autem in itinere vite presentis grauius onus quam sit onus peccati: Psal. 37, *Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum: & sicut onus graue grauatae sunt super me*. Qui ergo cupit viam mandatorum Dei peragere, primo hoc peccatorum onus deponere debet. Dicit Auic. primo can. Io. quens de regimine iter agentium, quod non debet aliquis in vias ire repletus sanguine, sed corpus suum primo mundificet: & postmodum iter arripit. Sic & in proposito: nam ille dicitur sanguine repletus, cuius conscientia peccatis abundat. Ideo dicitur, *Libera me de sanguinibus* &c. Primum ergo mundet se ab omni humore superfluo (id est ab omni peccato) ut ad custodiam testimoniorum Dei habilis fiat. Et hoc est quod dicitur, *Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam mandata tua*. Secundum impedit aestus ardens. Quid est ardens aestus, nisi variis concupiscentiae cor nostrum inflammantes: dicit Auic. vbi supra, quod iter agentes in calore vehementi caput suum tegant, si iter custodire volunt. Sic & in hoc mundo iter agentes cum semper variis concupiscentiis agentur & inflammantur, si iter diuinorum mandatorum cupiunt custodire, caput suum (id est mentem suam) solliciti debent custodire & tegere virtutibus: ne estu concupiscentiarum capiantur, quicquid sit de alio corpore, quia licet non sit plene in nostra potestate ne concupiscentiarum calor corpus nostrum tangat: tamen in potestate nostra est non assentire concupiscentiis, ne talis calor ascendat super caput nostrae mentis. Quod si facimus, de nobis verificabitur illud Psal. 120, *Per diem sol non vret te* &c. Tertio famis debilitas illos impedit qui sibi cibum recusant sumere, aut saltem nimis deserunt. Dicit Auic. vbi supra, quod iter facturus, praecipue debet esse sollicitus de nutrimento. Nutritum autem iter agentis (secundum eum ibidem) debet esse bonae substantiae & paucae, multi tamen nutrimenti: & dimittendum est quicquid humorem generat crudum. Similiter & medicus celestis iter mandatorum suorum agentes simili modo voluit itinerare, prouidens de conuenientissimo nutrimento: quod quia viatoribus datur, viaticum appellatur, quod est optimae substantiae. Continet enim substantiam tam diuinam quam humanam. Et licet Christus qui in hoc cibo ministrat nobis sit geminae substantiae: tamen sub specie modicae substantiae nobis ministratur. Est autem multi nutrimenti, quia non solum corpus, sed etiam animam nutrit. Ioannis 6, *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuert in aeternum*. Cateri autem cibi corporales, praecipue inordinate sumpti, generant crudos humores: id est motus illicitos. Et ideo magis custodiam mandatorum impediunt, quam promoucant. Qui ergo tria ista praedicta obseruauerit, mandata

A custodia mandatorum tria impediunt.

Ambrosius & Innocentius tria obseruare debent.

Psal. 30.

Psal. 38.

Dei poterit custodire: vt dicat illud Psal. 118, Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, Et consequenter, Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer.

Seruauit mandata tua & testimonia tua, quia omnes viae meae in conspectu tuo.

Hic ponit octauum: scilicet quoddam verbum Dei nos iustificat, Deo praesentando. Verba enim Dei sunt quasi quoddam medium inter nos & Deum; quia nobis praesentant Deum, & nos Deo. Vnde vt dicitur ad Heb. 4, Non est aliqua creatura inuisibilis in conspectu eius, ad quem nobis est sermo: quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Vnde cogitationes nostrae sunt in conspectu suo. Psal. 18, Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Omnia opera nostra sunt in conspectu suo, omnis oratio, & omnis poenitentia. Psal. 118, Intret in conspectu tuo oratio mea &c. Iob 13, In conspectu eius argua vias meas: & ipse erit saluator meus. Quod nunc confitemur Psal. ait, Servauit mandata &c. quia omnes viae &c. Vbi notandum est quod hic ait, Mandata & testimonia. Per mandata enim intelligit praeccepta affirmatiua: sed per testimonia, praeccepta negatiua. Vnde hic ait glosa, Servauit mandata tua & testimonia tua: mandata iurando, sed testimonia prohibendo accipe. Vel aliter: per mandata intelligit praeccepta tam affirmatiua quam negatiua: sed per testimonia, accipe martyria. Et tunc iste verus est quali declaratiuus praedictorum. Na prius dixit, Mandata tua dilexi. Deinde subiunxit, Testimonia tua custodiuisti & dilexi. Nunc autem ostendit huius dilectionis & custoditiae causam, dicens, Ideo seruauit mandata & testimonia tua, quia omnes viae meae in conspectu tuo. Vnde Deo attribuit bonum quod facit, dicens, Quia omnes viae meae in conspectu tuo. Tanquam si diceret, Si auertisses faciem tuam a me: scilicet auxilium gratiae tuae: nec mandata tua nec testimonia custodissem. Custodisti ergo, quia omnes viae meae in conspectu tuo. Et nota quod in conspectu domini sunt boni & mali, quia non est aliqua creatura inuisibilis in conspectu eius: ad Heb. 4. Sed differenter: quia malos videt vt perdat. Psal. 33, Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Sed bonos respicit vt saluet & protegat. Psal. 67, Iusti epulentur in conspectu Dei, & delectentur in laetitia. Quid est enim conspectus Dei, nisi respicere Dei? Quid autem respicere Dei, nisi misereri Dei? vide verfic. 150, 360. Vnde hic ait August. Nam si Deus non adiuuaret gradientem iustum in conspectu suo, non diceret, Ideo seruauit & custodiuisti, quia omnes viae meae in conspectu tuo. Quis enim posset seruare testimonia (id est martyria) nisi adiuuaretur a Dei gratia? Plebique enim dum mandata Dei custodiuntur, fiunt persecutores & inimici illi, contra quorum voluntatem custodiuntur. Et tunc fortiter sunt custodienda testimonia, vt. s. martyria ante eligantur quam Dei mandata relinquatur. Vel aliter. Sicut enim ait saluator, Omnis qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem &c. Ideo omnis male agens quantum est ex se, si posset, occultaret mala sua etiam a Deo. Quod si per effectum facere non potest, facit tamen affectu. Ille ergo solus a Deo videri desiderat, qui bene agit. Et ideo ille solus potest dicere, Omnes viae meae in con-

conspectu Dei est semper super bonos & malos.

Tanquam. Videri a Deo voluit boni, sed non mali.

specu tuo, qui affectu omnia vult videri a Deo. Ille autem solum cupit vias suas a Deo videri, qui bene agit. Et ista videtur esse intentio Amb. hic dicens, Beatus qui potest dicere, Omnes viae meae in conspectu tuo: qui nolit abscondere omnes cogitationes suas, & omnes actus suos. Abscondebat Adā viam suam: abscondebat etiam Eua post culpam. Abscondebat Cain necem fratris. In affectu possumus vias nostras abscondere a Deo, non in effectu. Plena abscondentis perfidia, et si apud Deum nulla sit latebra. Ideo ecclesia in canticis, sua ei demonstrabat secreta, dicens, Assumam te & ducam te in domum matris meae, in secretum eius quae concepit me. Na et si Deus omnia videat cordis occulta, bonum tamen est vt vnusquisque ei animam suam aperiat & expandat, & tanquam lumini vel calori eius occurrat. Nec immerito gloriatur ecclesia, dicens, Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem: quoniam vias suas perdere non timebat. Iusti ergo est ista vox, Oculi enim domini super iustos. Itaque domino Iesu Christo, qui est via & veritas, bene hoc dicitur ab illis qui ad illam veram viam hinc, moribus, actuque desiderant peruenire: Omnes viae meae coram te domine. Nulla enim via potest bona esse, nisi quam tu illuminandam tui visitatione luminis inclinaueris.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine: iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.

Hic incipit vigesimosecundus octonarius. Cui pro titulo praemittitur vltima litera alphabeti Hebraeorum, quae est Tau: quae interpretatur Erravit. Erravit enim est temporis praeteriti, & significat illum qui aliquando fuit in errore, sed non est: quia se emendauit. Quod hic satis clare deducit Ambrosius, dicens, Vide quod Tau interpretatur Erravit, non Errat. Errasse enim praeteriti temporis est: sed errare, praesentis. De eo autem dicitur Erravit, qui iam in errore fuit, sed iam non est. Nam is qui in errore adhuc permanet, non errasse dicitur, sed errare. Errato enim est permanentis in vitio: sed errasse, est corrigentis lapsum. probat dicens, Denique emendator morum ait, Eramus enim aliquando insipientes, increduli, errantes desiderijs & volucribus. Non dixisset vtique, Eramus aliquando insipientes, nisi qui adeptus est postea sapientiae disciplinam. Nec dixisset Eramus errantes, nisi qui superiorum in deponuissent errorem. Vides ergo quia errori renunciaisse, non vitij sed profectus est. Plus enim est a vitio se renocasse quam vitia ipsa nescisse. Imbutos enim vitijs animos exuere fraxinis cupiditatum atque emendasse, non solum perfecta virtutis est, sed etiam celestis est gratiae. Emendare enim futurae attentionis humanae est: praeterita donare, diuinae est potestatis. Ad propositum ergo: haec litera Tau quae interpretatur Erravit, huic octonarius merito praemittitur: quia hic agit Psalmista in persona hominis qui aliquando erravit, sed Dei gratia adiutus, se ab errore contextit, & errorem dimisit. Ad corrigendos suos errores & peccata praeterita multa requiruntur, secundum quae iste octonarius diuiditur. Primum enim requiritur erroris cognitio: incipio. Secundum adiutoris inuocatio: ibi, Intret. Tertio gratiarum actio: ibi, Eructabunt. Quarto veritatis praedicatio: ibi, Pronunciabis. Quinto mandatum

224

Tau

Tis

Propositiu

quae obseruatio: ibi, Errat. Sexto legis meditatio: ibi, Concipiu. Septimo iudiciorum Dei commendatio: ibi, Fiet. Octauo peccati confessio: ibi, Errant. Primum ergo ad se corrigendum requiritur cognitio sui erroris. Quis enim posset detestari quod nesciret? Principiu enim salutis peccatoris est sua vitia cognoscere: quia illis bene cognitis, statim remedia quaerit: vide verfic. 83, 6. Hoc ergo considerans Psalmista in persona se corrigere volentis, a Deo primo petit sibi dari intellectum, quo scilicet peccata sua cognoscere possit, dicens, Appropinquet &c. da mihi intellectum. Et hoc confidenter petit a Deo Psal. dicens, Secundum eloquium tuum da mihi intellectum. Quod ideo sic orat, quia promissit Deus poenitenti dare intellectum: quo scilicet cognosceret mala fugienda, & bona facienda. Vnde Psal. 31, Cum peccator proposuisset poenitentiam agere dicens, Dixi, confitebor &c. statim sibi respondens dominus ait, Intellectum tibi dabo, & instrua te in via qua gradientis. Confidens ergo de ista promissione, hoc primum quaerit, dicens, Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine. Et quid petit subdit, dicens, Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Vnde August. hic ait, Appropinquet deprecatio mea &c. id est oratio mea quae fit in conspectu tuo appropinquet tibi. Propere enim est dominus his qui obruerunt cor. Et quid petit promissum petit. Propter quod ait, Iuxta eloquium tuum: tanquam diceret, secundum promissum tuum. Hoc enim promissit Deus, vbi ait, Intellectum tibi dabo &c. Vel aliter: ista est oratio humilis & iusti hominis. Oratio enim peccatoris ad Deum non ascendit, sed iusti: quia iustitia & virtutes aliae orationes ad Deum eleuant: peccata autem ipsam deponunt. Vnde hic Amb. ait, Appropinquet &c. Volare facit orationem bona vita, & dat alas precibus spiritualibus, quibus sanctorum ad Deum eleuetur oratio. Sed & spiritus quorum oramus, subleuat precem iusti: maxime si corde contrito copatiens eam commendat affectus. Orationem ergo suam hic Psal. dirigit in caelestia, mittit eam in conspectum domini, dans illi flabra iustitiae, sapientiae flamina, remigia deuotionis & fidei, innocetiae puritatisque subsidia. Peccato enim graueat oratio, & longe fit a Deo. Tanto autem plus grauetur, quanto improbabilius est vita deprecantis. Innocentium autem ascendit oratio: & gemitus compatientis affectus si Egyptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Denique sic legitur, quod Hebraeorum qui duca Egyptiorum imperia ferre non poterant: & vt graua ita & lutuleta opera indigna sui nobilitate generis recusabant, gemitus & vox ascendit ad dominum. Ascendit enim oratio, quia etsi operabantur, tamen inuiti. Descendebat ad illos Dei misericordia, quia illorum ad Deum ascendebat oratio. Ascendebat itaque non corporaliter: neque enim tantus propheta preceationem suam petebat Deo corporaliter appropinquare. Na qui ita putat, vtique is Deum certo in aliquo loco cocludit, vt diffusorem locum in quo Deus non sit arbitretur: cui vtique inuisibilis, ineffabilis, incomprehensibilis inspicat omnia, & diuinitatis in eo habetis plenitudo. Legi Moysen appropinquasse Deo, cum legem acciperet. Sed ex vsu sermonis consideremus quid sit appropinquare Deo. Constitue magistrum vel hausa ingenium vel praecceptum intendit: ut ad similitudinem eius operis atque doctrinae pro-

xime videatur accedere: nome dicimus quod appropinquat magistro: Et tu si imitator te praebes Christo, si dolum nescias, si mendacium oderis, si veritatem sequaris, iustitiam non fugias, diligas castimoniam: appropinquasti Christo, & per Christum Deo. Quid est ergo Deo appropinquare orationem nostram, nisi actus nostros eleuare ad Deum? Si electus actus tuos, eleuasti orationem tuam. Qui nouit eleuare manus suas, dirigit orationem suam in conspectu domini. Haec enim est oratio ad vitam. Dirigatur (inquit Psal.) oratio mea: sicut incensum in conspectu tuo. Est & oratio in peccatum. Vnde & alibi dicit, Et oratio eius fiat in peccatum. Fit oratio tua in peccatum, si secularia petas, si flagitiosa postules: tunc oratio tua ad Deum non dirigitur, sed in peccatum. Sequitur, Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Quia ergo si volumus orationem nostram ad Deum appropinquare, oportet primo intelligere quid petatur, qua vita, qua deuotione. Ideo vt hoc Psal. cognoscat, dicit, Da mihi intellectum. Vbi Amb. dicit, Aduerte quid postules: non intellectum generaliter dixit, sed da mihi intellectum secundum eloquium tuum. Idem da mihi intellectum, non secundum philosophos, qui cum seipos nesciant, scrutantur caeli plagas: mundi spacia rimantur, quae nihil sibi prodesse possunt. Da ergo mihi intellectum, no secundum caudidicos, non secundum mercatores huius saeculi: non secundum architectos domorum, qui circa honores, circa quaestus & pecunias intendunt: sed da mihi intellectum iuxta eloquium tuum. Quod eloquium tuum est verae sapientiae bonorumque operum fundamentum. Sic ergo iuxta eloquium Dei petit intellectum, vt sapiat, ne per humanam prudentiam inanescat.

Intret postulatio mea in conspectu tuo: secundum eloquium tuum eripe me.

Hic ponit secundum: scilicet adiutoris inuocationem. Cum enim homo sit spiritus vadens per se in peccatum, sed per se non valens resurgere: indiget ad correctionem commissi erroris adiutorio Dei, qui sua gratia illum de errore educat, vt illum de inimicis eripiat. Sic enim per auxilium Dei eripit ab inimicis Psal. postulat, Psal. 58, dicens, Eripe me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus &c. Quod nunc conformiter Psal. docet facere, dicens, Intret postulatio mea &c. secundum eloquium tuum eripe me. Secundum Augustinum hic non ponitur noua sententia a versiculo praecedenti: sed est eiusdem repetitio sub alijs verbis. Vnde hic ait August. Intret postulatio mea in conspectu tuo &c. Hic repetit quod dixerat prius. Nam quod prius dixerat, Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo: nunc simile est quod hic ait, Intret postulatio mea in conspectu tuo. Et quod prius dixit, Secundum eloquium tuum da mihi intellectum: huic congruit quod posterius dicit, Secundum eloquium tuum eripe me. quia qui per seipsum non intelligendo decipitur, accipiendo intellectum eripitur. Secundum autem Glos. magna est differentia inter istum versum & primum. Primum quia in primo petit orationem suam Deo appropinquare: nunc autem petit ad Deum intrare. Plus est autem intrare quam appropinquare. Na vt ait Glosa, Iste orans gradatim ascendens dicit intrare, quod plus est: quia illa oratio Deo appropinquare incipit, quae mixto timore poenae portigitur: illa autem intrat quae solo amore iustitiae dirigitur Deo. Etiam

Psal. 149.

Psal. 108.

Intellectus bonus & malus scientia.

224

Psal. 58.

Intret postulatio mea in conspectu tuo.

Intret postulatio mea in conspectu tuo.

224

Anum cum docueris me iustificatio-
nes tuas.

in alio est differentia: quia in primo versu dicitur deprecatio: hic autem dicitur postulatio. quia secundum Glosam, deprecatio est de bonis habendis: postulatio vero de malis remouendis. Vnde postulabat bonum sibi dari: dicens, *Da mihi intellectum*: hic autem postulat a malis liberari: dicens, *eripe me*. Sic ergo primo postulauit secundum eloquium Dei sibi dari intellectum, ut aeterna videat & cognoscat: hic autem per idem eloquium petit ut a labe concupiscentiae purgetur: vtrūque autē facit eloquium Dei. Vel aliter: hic Psal. vult ostendere modum deuotae orationis: ut primo orans seipsum disponat antequam intret. Quod inducit hic Ambrosius exemplariter. Vnde dicit, Primum Psal. dicit, *Appropinquet deprecatio mea*. Deinde ait, *Intret postulatio mea*. Nonne cum aliquem de primariis vitiis desideras conuenire, nonne primo ad eius domum properas: postea quaeris informari ut cognoscas mentem patrisfamilias: deinde ut eius domum ingrediaris, imploras ne quis te abiciat & excludat. Pulsa ergo & tu regiam illam ianuam coelestem, non manu corporis, sed quadam orationis dextera. Non solum manus corporis pulsata, pulsata & vox, pulsata & oratio. Cum autem hanc ianuam pulsaueris, vide quomodo ingrediaris: ne forte iam ingressus sis extra regis aspectum. Multi ingrediuntur palatia, & non statim regem istum terrae vident: sed frequenter obseruant ut aliquando videre mereantur: nec praesumunt videndi copiam, sed visi repudiantur & preces fundunt, ut cum beneuolentia suscipiantur. Primus sui sermonis ingressus est ne quid titubet, ne quid offendat. Quanto magis rogandus est Deus, ut ostium suae misericordiae ingrediaris oratio: Denique & Paulus rogat ut aperiatur sibi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi. Sed nota quod iste versus variatur. Nam codices Graeci habent, *Intret in conspectu tuo dignitas mea*. Et tunc est sensus quod dignitatem hominis Deus attendat, & ratione dignitatis ad misericordiam inclinetur: sicut homo nobilis generis in miseria positus, nobilitatem sui generis ostendit, ut facilius gratiam acquirat. Vnde istum intellectum ponit hic Ambrosius dicens, Nempe cum hominem rogas regem, dicit ut eum tangat tuae contemplationis dignitates: ut aut misclearur, si venia postulanda est: aut deferat pro ordine dignitatis. Recte ergo & deuotus Deo dicit, *Intret dignitas mea in conspectu tuo*. Habet enim Christianus dignitatem suam, qui tanto imperatori militat. Sunt maxima & verae fidei dignitates: sunt honorum diuersi & apud Christum ordines. Posuit enim Deus in ecclesia sua primo Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores. Sed istae sunt administrantium dignitates. Sunt & dignitates priuatorum: ut est iustitia, pietas, sobrietas, castimonia, disciplina. Sunt & orationis dignitates: si pro vidua roges, si roges pro pupillo, pro misericordia, pro deuoto & fideli. Si roges in tribulatione, si roges cum dolore: si moesto & ipse qui rogas copariaris affectu, intrat oratio tua in Dei gratiam: intrat domum eius, si tecum ecclesia deprecatur: si populus vniuersus imploret ut Deo inclinet fauores. Quid rogas ut eruat, ut liberetur: quia iamdiu aduersus nequitias spirituales, aduersus tentationes huius saeculi prelietur: eo quod graue est satis longuo cursu istius vitae diurnam sustinere militiam.

Dignitas Christianorum.

Dignitas virtutum.

Dignitas orationis.

Hic ostendit tertium: scilicet gratiarum actionem. Quomodo enim posset quis iustitiam seruare cum ingratitude? etiam si esset iam ab errore correctus, & efficeretur ingratus: incideret ex ingratitude maiorem errorem. Hoc ergo vitare nos ostendens Psalmista suo exemplo, liberatus a Deo, nos inducit ad gratiarum actionem: dicens, *Eruclabunt labia mea hymnum &c.* Vbi notandum quod eruclare idem est quod ructum facere & emittere. Quod fit quando sapor recepti cibi reducitur ad rumen, scilicet ad superiorem partem gutturis. Tunc enim ructus emittitur: vnde sicut ventet cibo repletus eruclat, sic & venter penitentis (scilicet mens) cogitans gratiam a Deo sibi factam ut de errore ad virtutem sic reduclat, spirituali laetitia repletus, laudes Dei eruclat desiderat. Et hoc est quod ait, *Eruclabunt &c.* Vel eruclare hymnum Deo est ipsum bonis operibus laudare. Vnde hic ait Augustinus, *Eruclabunt labia mea hymnum cum docueris &c.* Nouimus quemadmodum doceat Deus eos qui sunt dociles Deo: ut non solum memoria retinenda, verum etiam faciendo custodiant iustificationes Dei. Sic enim qui gloriatur, non in semetipso, sed in domino gloriatur, hymnusque ructatur. Vel aliter. Ille qui in operibus suis sibi gloriam quaerit, non Deo: ille hymnum (id est laudem) eruclat exterius: sed interior sibi ipsi retinet. Ille autem hymnum eruclat, qui non sibi interior, sed Deo laudem quaerit. Vel aliter. Eruclat hymnum qui de seipso exempla bene viuendi aliis tribuit. Et aliud est eruclare hymnum, & aliud, eruclare verbum. Vnde Ambrosius hic ait, Eruclat hymnum qui potest dicere, Bonus odor sumus Christi Deo. Et bene eruclat qui plurima & sua uia praeccepta domini gustauerit. Eruclat hymnum, qui eruclat uerbum. Denique & Psalm. ante eruclauerat verbum bonum: nunc autem eruclat hymnum. Habet verbum Dei epulas suas: alias fortiores, ut est lex & euangelium: alias suauiores, ut sunt Psalmi & cantica canticorum. Eruclabat hymnum ecclesia vel anima pia: cui dicebat Dei verbum, Insinua mihi vocem tuam: quia vox tua suauis est. Eruclabat hymnum cui dicebat, Fauus distillans, labia tua o sponsa: mel & lac sub lingua tua. Sequitur, *Cum docueris me iustificationes tuas*. Hoc ideo dicit quia verbum vel hymnum aliis eruclare nullus potest, nisi primo fuerit doctus a Deo. ideo ait, *Eruclabunt &c. cum docueris &c.* Vnde hic Ambrosius ait, Non potest quis ante eruclare hymnum, nisi prius didicerit iustitiam Dei: & didicerit ab ipso domino Deo suo. Ideo hic specialiter Psalmista petit ut doceat eum Deus. Audierat enim & cognouerat in spiritu, quia vnus magister est. Et ideo vbique ipsum sibi fieri doctorem postulabat, ut ab ipso disceret iustificationes eius. Quomodo autem cantare potest quis in metu grauium sibi conscius delictorum, nisi prius fiat de uentura securus? Denique in posterioribus habes, *Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena, in qua impugnetur: in qua captiuetur in lege peccati: in qua desceat atque deplorat suae captiuitatis aeternitas?* Et tu ergo ede coelestium scripturarum cibos:

Eruclat quod est.

Eruclat hymnum.

Cantat.

Cantat.

Psalm.

cibos: & ede ut permaneat tibi in vitam aeternam: & ede quotidie, ut non esurias: & ede ut replearis, & verborum coelestium eruclat saginam. Spirituales epulae non obesse solet, sed prodesse fatiatis, & ubiq; repleri volebat propheta, qui dicebat, Repleantur os meum laude, ut cantem gloriam tuam. Qui cantat Dei gloriam, hymnum cor eius Deo eruclat.

2245 Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua aequitas.

Hic ponit quartum: scilicet ueritatis praedicationem. Qui enim ab alio gratiam recipit, & ipse aliis gratiosus existere debet. Qui ab alio docetur, & ipse alios debet illuminare. Sic enim dicebat Christus, dicens, Gratis accepistis, gratis date. Sic & Psal. postquam dixit, *Cum docueris me iustificationes tuas*: statim subdidit se hoc aliis praedicationem: dicens, *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum &c.* Quamuis enim solus Deus hominem doceat interior, & se solo possit mentem docere: tamen nos vult suos in hoc mysterio esse coadiutores. Sicut etiam solus Deus seminibus dat incrementum: vult tamen nos seminare, vineam putare: & huiusmodi. Huius ergo officii, scilicet alios docendi, Psalm. se Dei coadiutorum exhibet dicens, *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum &c.* Vbi August. ait, Cum eloquium Dei Psal. se pronuntiatum dicit, utique minister sit uerbi. Quamuis enim Deus doceat interior, tamen fides ex auditu est. Quomodo autem audient sine praedicatione? Neque enim quia Deus dat incrementum, ideo non est plantandum & rigandum. Vel aliter. Per hoc vult Psalm. ostendere quod uolens a peccatis corrigi uerba sacrae scripturae meditari debet, illa loqui, audire illa, non uerba mundi quae uana sunt, quae caduca: de quibus rationem Deo reddere nos oportet. Et hoc est quod ait, *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum &c.* Vnde hic ait Ambrosius, Qui didicerit iustitias Dei, loquitur uerba Dei: & qui uerbum Dei loquitur, ociosum uerbum uis loquitur. Ociosum uerbum est loqui opera hominum. Et ideo postulat sibi a Deo dari gratiam, ut non loquatur os suum opera hominum, quia ociosum uerbum est: nec solum ociosum, sed etiam periculosum: pro quo ratione reddendi sumus. Omne enim uerbum quod eumque locuti fuerint homines, reddet pro eo rationem. Non enim mediocre periculum est, cum habeas eloquia Dei rata & opera quae fecerit in Genesi, quae fecit in Exodo, fecit in Leuitico, in Numeris, Deuteronomio, Iosue, Iudicum libro, Regnorum atque Esdrae libris fecit: in euangelio, uel in actibus Apostolorum: si illis praetermissis, loquaris quae saeculi sunt, audias quae saeculi sunt. Vnam ergo & linguam tuam spinis sepias quae compungunt & vulnerant loquentem quae mundi seculares effundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena uel superflua, quanto magis non pura uenerabilis, Argenteum & aurum alliga, & oratio fac ingam: & pondus alliga sensum tuum: sicut uti tuo, ne indomita uerborum ceruice se iactet: hinc pane pondus, ut caute omnia quae loquimur tenuemur examine. Quibus tamen spinis ut sepias aures tuas scriptura dicit tibi, nisi contrito corde & timore iudicij: Salubriter ista compungunt: stant ista, non vulnerant: licet & vulnera utilia sint amici. Sed quae sunt uerba quae loqui & pro-

nuntiare debes: subdit, scilicet quia dicere debes, *Omnia mandata tua aequitas*. Iustus enim iudex scienter nihil mandat iniustum. Et si iniustum aliquid mandare ipsum contingat, defectus non est in uoluntate, sed in intellectu. Cum ergo iustus sit Deus, & intellectus eius errore decipi non possit, sequitur quod non mandat nisi iusta. Et hoc est quod hic dicit Ambrosius, *Omnia mandata tua aequitas*. Quia iustus est Deus, non potest nisi iusta mandare. Mandatum Dei est, ut diligas Deum & proximum. Mandatum Dei est, non occides, non adulterabis, non furaberis, non concupisces. Et si quod est aliud mandatum, in hoc mandato instauratur, Diliges dominum & proximum tuum. Cum ergo hoc mandatum sit iustitia, & in isto omne mandatum instauratur: consequens est quod omnia mandata Dei sunt aequitas. Quid enim tam iustum est, ut diligas Deum tuum, diligas & fratrem tuum? Vtique ergo omnia mandata Dei aequitas sunt. Sicut enim qui occidere uult fratrem, utique non diligit eum quem fraudare desiderat: ita qui superbe despicit fratrem, qui eum deformare conatur, qui pascitur eius iniuria, a consortio charitatis est alienus. Quae omnia a diuinis prohibentur mandatis. Secure ergo hoc praedica, hoc pronuntia: hoc obsequium Dei eruclata Deo, dicens, *Omnia mandata tua aequitas*.

Fiat manus tua ut saluet me: quoniam mandata tua elegi.

Hic ponit quintum: scilicet mandatorum obseruationem. Obseruatio autem mandatorum Dei fiat in ipsorum dilectione: teste Christo, Ioan. 14. Si diligis me, mandata mea serua. Illud autem quod quis diligit, illud eligit. Et sic electio rei, signum est dilectionis illius. Volens ergo Psal. correctus ostendere se seruaturum Dei mandata, ostendit quod illa diligit. Hoc autem ostendit, quia illa sibi eligit. Vnde ait, *Fiat manus tua &c. quoniam mandata tua elegi*. Notandum quod per manum Dei in scriptura intelligitur ipse Dei filius, per quem omnia facta sunt: quia sicut nos manibus operamur, sic & Deus filio suo omnia fecit. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. uide uersic. 197. Et istam manum, scilicet Dei filium, sancti desiderabant: ut quae omnia fecerat, ipsa fieret: id est ut Dei filius fieret homo, ut per ipsum genus humanum saluaretur. Hanc manum quaerebat alibi Psal. dicens, *Emitte manum tuam de alto: eripe me & libera me*. Consimiliter & nunc: ut ipsa manus fiat pro nostra salute implorat Psal. dicens, *Fiat manus tua ut saluet me*. Et maxime hoc dicere competebat sanctis martyribus & praedicatoribus, contra quos insulens mundi surgebat, quia fidem Christi praedicebant. Vnde hic ait Augustinus, Quia uidit Psal. quae pericula secura sunt a contradicentibus & persequentibus, cum fuerit pronuntiator eloquiorum Dei: ideo supplicat dicens, *Fiat manus tua ut saluet me: quia mandata tua elegi*. ut non timerem: nec solum cor meum teneret, sed etiam lingua pronuntiatet eloquia tua. Mandata enim tua elegi, timoremque amore compressi. Fiat ergo manus tua ut saluet me de manu aliena. Sic autem saluos Deus martyres fecit, cum eos in anima non permisit occidi. Nam secundum carnem uana salus hominis. Et subdit magis ad propositum, dicens, *Potest etiam accipi, ut manus Dei Christus intelligatur, per quem facta sunt omnia*. Non enim erat factus unigenitus, cum per eum facta sunt omnia: sed factus est ex semine Dauid, ut esset Iesus, id est saluator,

Leuit. 19.

Matth. 5.

Deuter. 6.

2246

Psalm. 147.

Psalm. 59.

Ioan. 1.

quis amē tor spiritualibus donis à Deo in isto Psal. se dotatū prādidit. Hoc ideo facit vt erroris recordatio humilitatem conseruet: & omne bonū quod habet, nō sibi sed gratiæ Dei attribuat. Et hoc hic notat Gl. dicens. Congruē verō post prādictorum meritorum gradus veteris recolat erroris: vt de sua perfectione nō superbiat, sed humilis Deo tribuat totum: quia non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Vt cum omnia bene fecerimus, dicamus, Serui inuiles sumus. Hac humilitatis professione liberari meremur, Vnde in Ezechiele, Illi soli liberantur, in quorum frontibus Thau signum reperitur. Quia aliter humana conditio lapsa non recreatur, nisi eradicatis veteris viæ erroribus, fons innouata virtute humilitatis insigniatur.

PSALM. CXIX.

2250

AD dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.

Iste Psalm. habet hunc titulum, Canticum graduum. Et consimilem titulum habent omnes quatuordecim Psalm. sequentes. Vnde iste Psalm. eum quatuordecim sequentibus dicuntur Psalm. graduales. Cuius ratio est: nam templum per Salomonem ædificatum, erat in alto fundatū: sic quod per quindecim gradus ascendebatur ad illud. Qui gradus erant distincti per quinque ter: sic quod in capite quinque graduū erat maius spatium, sic quod quintus gradus multo erat latior quā forent primi quatuor. Et similiter in secundo quinario: sic quod gradus decimus erat latior. Sic & vltimus, scilicet quintusdecimus. Fuit autem ordinatū per sacerdotes tēpli, quod quando ipsi sacerdotes ascēdebant in templū ad sacrificia offerenda & ad laudes Deo cantandas, quod ipsi processionaliter pergebant, cantando Dei laudes, & hoc maxime in solennibus diebus fiebat. Vnde sicut Gregor. qui ordinauit officium diuinum, ordinauit quod aliqui Psalm. cantarentur in festis Apostolorum: alij in festis martyrum &c. Sic ascendendo ad templum ordinauerunt quod in istis quindecim gradibus isti quindecim Psalm. cantarentur. Sic quod in primo gradu cantabant primum Psalm. in secundo, secundum in tertio, tertium &c. Et quando erant in quinto gradu, aliqualem moram ibi faciēdo post quintum Psalmum, dicebant aliquas orationes: consimiliter in decimo, & in decimo quinto. Sicut hodie facit ecclesia, quæ completo primo quinario, aliquas orationes dicit: similiter completo secundo quinario, consimiliter & de tertio. Isti ergo quindecim Psalm. ad litteram dicuntur Psal. graduales, vel Canticum graduum: quia in illis quindecim gradibus ascensus tēpli cantabantur à sacerdotibus & Leuitis: Et sic apparet titulus omnium istorum quindecim Psalmorum, qui est, Canticum graduum, quare sic intulerunt. Quātum verō magis ad sensum propheticum, notandum est, quod isti quindecim Psalm. significant legem antiquam & legem euangelicam: quarum oblationibus quasi quibusdam gradibus ascēdimus ad cælestia. Nā quindecim constant ex septem & octo. Septenarius autem numerus pertinet ad legem veterem, octonarius autem ad nouam. Cuius ratio est. Lex enim antiqua septenario numero significatur eo quod

A lex illa septimum diem celebrabat (id est sabbathū) septimam septimanam, septimum mensem, septimum annum. Et quinquagesimum annum, scilicet iubilæum, qui immediatē sequitur post septies septem annos. Octonarius verō numerus significat legem nouam, quæ octonario seruit: quia lex noua seruat octauum diem qui dominicus dicitur, & octauas martyrum, & octauam resurrectionis expectat. Et ideo per octonarium & septenarium, quæ faciūt quindecim gradus legis nouæ & antiquæ figurātur, quibus ascenditur ad Deum. Si autē quætas magis distincte qui sint isti quindecim gradus per istos quindecim Psalm. figurati: est sciendū quod tres sunt gradus illorum qui ad patriam tendunt: scilicet gradus incipientium, gradus proficiētium, & gradus perfectorum. Vnde primi quinque Psalm. spectant ad incipientes, secundi quinque ad proficientes, & tertij ad perfectos. Circa gradum autem incipientium est notandum quia incipiens aggredi statum virtutum, multam patitur difficultatem & turbationem propter impugnationem tērationum & propter repressiōem viriorum: cui affluētus non erat. Similiter si incipit ieiunare vel orare, quod facere non consueuerat, sensualitas resistit, turbatur, & dolet, murmurat. Et ideo talis necesse habet primō recurrere in suis tribulationibus ad dominum vt consoletur ab ipso. Et hoc significat primus Psalm. dicens, Ad dominum cum tribularer &c. Secundō innocato domino ex hoc concipit quandam fiduciam per Dei adiutorium de possibilitate habendi victoriam. Et quantum ad hoc sequitur Psalm. dicens, Leuauit oculos meos in montes. Tertio consideratō ex ratione præmissa concipit spem diuini adiutorij, ex quo exultare incipit mente: & hoc est quod sequitur, Latatus sum. Quarto ex præmissis concipit spem perueniēdi ad celeste præmiū: vnde iam terrenis despectis cor ad cælestia leuat dicens, Ad te leuauit oculos meos &c. Quinto ex his humilitate concepta, nullum bonum sibi tribuit sed totum recognoscit à gratia Dei, dicens, Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nōe &c. Et sic iste primus quinaris spectat ad incipientes. Secundus autem quinaris magis spectat ad proficientes: qui quinque gradus habent. Primus quia iam sedatis passionibus per virtutum exercitiū, confidit Dei adiutorio in bono stabili atque firmatis, dicens, Qui confidunt in domino timent &c. Secundō iam liberatis à passionibus quæ ipsū prius captiuum tenebant, ad diuinas contemplationes assurgit consolatus, dicens, In conuertendo dominus captiuitatem &c. Tertio iam charitate proximi accensus, perfectionem quam iam Dei adiutorio habet, in proximos effundere cupit. Sed quia seipsum sine Deo ædificium spirituale cōstrui vtiliter non posse, ad hoc Dei adiutorium implorat, dicens, Nisi dominus ædificauerit domū &c. Quarto quod ex ædificatione proximorum non quaerit præmiū terrenum, sed gratis hoc facit, dicens, Beati omnes qui timent dominum &c. Quinto ne à prædictis perfectionibus cadat, quaerit aduersis exerceri, vt sibi præsens mundus vilescat: sibi, Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat &c. Et sic secundus quinaris spectat ad proficiētes. Tertius quinaris spectat ad perfectos. Perfectō autem multiplex est gradus. Primus scilicet venō solū aduersa patienter toleret & optet: sed etiam vt pro persecutoribus Deum oret, exemplo Christi, qui pro persecutoribus patrem orauit in cruce. Et

ad hoc spectat primus Psalm. istius quinaris: scilicet De profundis. Vnde orando pro inimicis dicit, Si iniquitates obseruaueris domine &c. Secundus gradus est, quia ex tali perfectione qua homo pro inimicis orat, plerumque insurgit: & facilliter omnes motus propriæ elationis instigante diabolo, qui perfectis hominibus maxime insidiatur. Ideo secundus gradus perfectorum est, vt perfectione habita, omnis motus elationis reprimatur: sic quod nullum vestigium vel signum etiam appareat exterius. Et hoc est quod dicitur in secundo Psalm. Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt &c. Tertius gradus est vt quicquid habet homo perfectus, vel potest opere vel corde, totum diuinis applicet obsequijs. Ideo dicitur in tertio Psalm. Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius: sicut iurauit domino votum vouit Deo Iacob. Quartus est, vt homo sit in charitate perfectus, in dilectione Dei & proximi, secundum modum qui habetur Actuum 4, Multitudinis autem credentium erat cor vnum &c. Et hoc est quod quarto Psalm. dicitur, Ecce quam bonum & quam iocundum, habitare fratres in vnum. Quintus gradus est vt homo in charitate perfectus obliuiscatur huius sæculi quantum possibile est fragilitati nostræ, & occupetur laudibus diuinis. Et hoc est quod in quinto Psalm. dicitur, Ecce, nunc benedicite dominum omnes serui domini. Istam tamen diuisionem Psalmorum gradualium non sequemur, sed quemlibet per seipsum diuidam: non ipsum ligando cum alijs, sed separatim per quemlibet tractando, vt superius feci. Istis ergo præmissis descendendo ad Psalm. cuius auctor ex titulo non apparet, vnde inter Psalm. ignotos computatur. De materia Psalm. literali dicunt doctores quod iste Psalm. fuit quædam deuota oratio alicuius viri sancti supplicantis pro liberatione populi Iudaici à captiuitate Babylonica, vel à captiuitate Romana, qua vsque hodie sunt dispersi per orbem. Multi enim Psalm. & à diuersis prophetis pro liberatione ab illis captiuitatibus facti fuerunt, vt patet ex præcedentibus: vt in pluribus autem iste Psalm. applicatur ad captiuitatem Babylonicam. Vnde, quantum ad litteram, iste Psalm. in tres partes diuiditur: quia primō postulat dicta liberatione. Secundō prædicatur Babyloniōrum punitio: ibi, Quid detur tibi. Tertio deploratur prædictæ liberationis dilatio &c. Dic vt N. Quantum verō ad sensum propheticum, sciendum quod intentio Psalmistæ est vt mente à mundo ascendamus ad Deum. Ascendimus autem ad dominum per tribulationes & aduersa à quibus liberamur, quando de presenti sæculo nequam eripimur. Et duo facit: quia Psalm. primō ponit suam ab aduersis tribulationem: secundō plangit liberationis prolongationem: ibi, Non mihi. Prima pars diuiditur in partes tres: quia primō Psalm. ostendit suam tribulationem: secundō exprimit suam orationem: ibi, Domine tertio apponit suam exauditionem: ibi, Quid detur. Quantum ad primum, Psalm. primō exprimit suam tribulationem. Vbi sciendum quod ista dicitur esse verba penitentis, qui quando rediens ad eor & considerans Dei offensam, incipit dolere, & cogitat de peccato exitu: tunc duplicem patitur tribulationem: scilicet intrinsecam & extrinsecam. Intrinsecam, quia in seipso tribulatur pro peccatis commissis: extrinsecam verō, quia statim ten-

A tationes ampliores demonum sustinet, ac etiam malorum hominum: & plura ei aduersa accidunt, vt amplius mundum despiciat. Et tunc cogit clamare & orare ad dominum, vt ab aduersitate peccatorum liberetur, & in aduersis exterioribus protegatur. Et hoc est quod in persona penitentis hic ait Psalm. Ad dominum cum tribularer clamaui &c. Et hoc est quod hic ait glos. Cum enim cogitat homo proficere contempto sæculo, soli Deo hrens: incipit pati amplius inuulsus demonum, incipit pati linguas aduersantium, id est detrahentium. Et quod grauius est, adulantium quasi consulendo à salute auertentium. Tribulatur peccatis interioribus: vnde intentione cordis clamat ad dominum, vt inde eruat. Sed quia deuotē clamantes Deus exaudiuit, vt dicitur Psalm. 90, Clamaui ad me & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione &c. Ideo subdit Psalm. Et exaudiuit me: Psal. 33, Iste pauper clamaui, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus &c. Et si dicas quod multoties tentationibus vel aduersis tribulationibus pressus clamat toto corde, nec tamen exauditur: vt patuit in Apostolo, 2. Corin. 12, qui tribulationes carnis sustinens, ter rogauit dominum vt stimulus ille ab eo discederet: nec tamen exauditus fuit. Respondeo quod exaudit Deus homines clamantes, tripliciter: scilicet quandoque ad votum & vtilitatem: quandoque ad vtilitatem, & non ad votum: & quandoque ad vtrumque, & non ad vtilitatem. De hoc vide, versic. 1310. Et per istam distinctionem patet quid dicendum. Qualiter etiam Deus clamantes exaudiuit, vide versic. 1584. Vnde tribulatos clamantes exaudit Deus, dum secundum meritam tribulationis mensura tribuit consolationem. De hoc vide versic. 1626. Possunt etiam ista esse verba Christi, qui tribulationes passionis in cruce sustinens, clamaui ad dominum, vt de manibus persecutorum erueretur: & per resurrectionem gloriosam fuit exauditus. Vnde de ipso ait Apostolus ad Hebræos 5, Quod in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Vel aliter: iustos tribulatos ad dominum clamantes exaudit dominus. Quia etiam in presenti vita ipsos tribulari permittit, in fine tamen ab omni ipsos tribulatione liberabit. Quod notatur Job 5, vbi dicitur, In sex tribulationibus liberabit te: & in septima non tanger te malum. Quod ad propositum exponens Gregorius, ait, Quid enim senario numero quem septimus sequitur, nisi presentis vitæ operatio decursusque signatur? Sexto quippe die omnia perficiens, hominem condidit, & septimo die Deus requieuit. Qui scilicet septimus vesperam non habet, quia subsequenter requiem nullus iam terminus claudit. Perfectis ergo omnibus, requies sequitur: quia post bonā presentis vitæ opera, retributio æternæ quietis inuenitur. In sex itaque tribulationibus nos dominus liberat, ne nos in septima malum tangat: quia per paternę pietatis eruditionem presentis vitæ labore nos atterit, sed in aduersis iudicijs à verberibus abscondit: vt tanto tunc ad salutem certiores exhibeat, quanto nunc flagella durius secāt. Vel aliter. Dominus in tribulationibus diuersis clamantes exaudit: non quidem ne tribulationes carnem pungant & infestent, sed ne animam superer.

Ezech. 9. Thau signum signifi. at humilitatem.

Psalmi graduales.

Septem signifi. cat legē antiquam.

Oste signifi. cat legem nouam.

Psalmi graduales.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Psalm.

Questio.

Tribulatos clamantes exaudit deus.

Christus clamaui ad dominum.

Gregor. 6. mo. tal. cap. 18.

Genesi.

Vnde notat Bernardus, super præallegato verbo Job 5, In sex tribulationibus liberabit te & quod in præfenti septem tribulationes patimur, quas iusti gratia sustulerunt: dicens, In sex tribulationibus liberabit te &c. Prima tribulatio & occupatio grauis est, ipsa necessitas huius corporis grauis, quod dum cibum, dum somnum, dum modo vestimentum cæteraque similia querit, frequenter tribulat nos & impedit ab exercitio spirituali. Secunda tribulatio, tribulant nos vitia cordis: vt est leuitas cordis, suspicio impatientiæ & iracundiæ motus, inuidiæ morsus, laudis appetitus: & similia quæ quotidie experimur in nobis. Tertia & quarta tribulatio est prosperitas & aduersitas huius mundi. Nota me hic dicere tribulationem, quia impediunt ab exercitio: in vtroque tamen cauendum est à laqueo tentationis, & quærenda sunt arma à dextris & à sinistris. Quinta tribulatio est ignorantia nostra. In multis enim omnino incertum habemus quid agere debemus: ita vt quid oremus sicut oportet nescimus. Sexta tribulatio est, aduersarius noster, qui tanquam leo rugiens circuit querens quem deuoret. Atque vtramque in sex istis tribulationibus liberaremur: vt vel in septima non tangeret nos malum, periculum scilicet in falsis fratribus. Vtramque soli impugnarent nos maligni spiritus cum suggestionibus suis, & nihil nocerent homines perniciosi exemplis, persuasionibus importunis, sermonibus adulatoriis & detractoriis, atque aliis multis modis. Vides certe quam necessarium sit aduersus has septem tribulationes quibus impedimur: vt septiformi spiritus sancti auxilio subleuemur: vt ad dominum clamantes protegamur ab ipso: sperantes auxilium obtinere in tempore opportuno: exemplo Psalmistæ dicentis, *Ad dominum cum tribulauer clamauer, & exaudivit me.*

1. Petr. 5.
2. Corint. 11.

2251

Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.

Hic exprimit formaliter suam orationem. Quis enim omnis prædictarum tribulationum hominem vexet & impediatur: tamen septima periculum in falsis fratribus maxime nos impugnat. Et ideo ab ista singulariter liberari affectat, sperans quod si istam superet, quod à nulla aliarum superabitur. Vnde quanti periculi sint labia iniqua & lingua dolosa, & quid sint, hic ostendit Augustinus, dicens, Quæ est lingua dolosa & subdola: quæ scilicet habet imaginem consulendi, & perniciem nocendi. Ipsi sunt qui dicunt, Et tu hoc facturus es quod nemo fecit? Et tu solus eris Christianus? Et si ostenderit hoc alios facere, & legeris euangelium ubi hoc fieri dominus præcipit, & legeris actus Apostolorum: illi quid dicunt in lingua subdola & labiis iniquis? Non potes forte implere, multum est quod aggredieris. Alij prohibendo, deterrent: alij laudando plus premunt, Quia enim talis vita est, quæ iam occupauerit mundum, tanta auctoritas Christi est, vt reprehendere iam Christum nec paganus audeat. Legitur ille qui reprehendi non potest: quia dixit, Vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & sequere me. Christo contradici non potest. Conuertit se dolosa lingua ad laudem pro-

Lingua dolosa sagittæ sit.

Leo Papa in sermone de nativitate domini, qui scripsit, Festivitatis hodie non desinit hostis antiquum transfigurans se in angelum lucis deceptioem laqueos ubique prædicat: & in quoquo modo hæc creditiū corrumpat instare. & post pauca sic inquit, Hæ-

hibentem. Sed si laudas, hortare. Quare laudando premis? Melius enim est me vituperare, quam dolose laudare. Quid enim diceret vituperando? Absit. Fæda ista vita est: mala ista vita est. Sed quia nosti cum hoc dixeris, premi te posse auctoritate euangelica, conuertis te ad illud distamando genus: vt laudando me falso, à vera laude prohibeas, dicens, Quid est hoc? Ecce illi fecerunt: forte tu non poteris. Incipis ascendere, cadis. Monere videtur, serpens est: dolosa lingua est, venenum habet. Roga ergo contra illam si vis ascendere: & dic Deo tuo, Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa. Vel aliter: hic vir iustus se videns gratia Dei in bonis proficere, timens in illis vanam gloriam insurgere, Deum rogat vt ab omni iactantia & gloriatione de bonis quæ per illum Deus agit, liberetur. Est enim lingua dolosa & iniqua quæ de meritis suis gloriam suam & non Dei querit. Et ad istum sensum hunc passum exponit Richardus dicens, Lingua dolosa est tentatio fraudulenta, opinio falsa, gloriatio vana: quando de meritis tuis, vel apertio sermone, vel tacita cogitatione gloriaris. Linguam dolosam audis & nescis. Et hæc quidem gloriatio vana quandoque surgit ex opinione humana, quandoque ex suggestione diabolica: vtroque quidem à lingua dolosa & à labiis iniquis. Certe si huiusmodi linguam libenter audis, non tantummodo stultus, sed etiam iniquus agis. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti? Cogita ergo quam sit iniquum gratias largienti ingratum fore, insuper & in ipsum rapinam exercere. Etenim conaris auferre quod ipse tibi soli vult reservare. Gloriam meam (inquit) alteri non dabo.

let. et cum malis rebus quasi transiret & dicitur de illis de quibus dicitur, & non est in lingua.

Quoniam de proprio loquitur vt lingua dicitur.

Disputatio in ista parte in operibus iniquis, quæ sunt in lingua dolosa: & in operibus iniquis, quæ sunt in lingua dolosa.

Quid detur tibi aut quid apponatur ad linguam dolosam?

Hic Psalm. apponit & ostendit suam exauditionem. Ostendit enim hic se esse exauditum. Et diuiditur in partes duas, quia suam exauditionem ostendit primo per modum interrogationis: secundum per modum responsionis tibi, Sagittæ potentis. Primo ergo ponit exauditionem per modum interrogationis, dicens, Quid detur: id est, quid dabitur tibi. &c. Deus enim aliquando nos interrogat non ignarus, sed vt docens. Sic hic interrogat quod remedium est opportunum contra labia iniqua & linguam dolosam: vt per suam interrogationem te ipsum exerceat, & magis responsionem audire desideres, quam ipse Deus postea daturus est tibi. Vnde hic ait Augustinus, Tu enim oras dicens, Domine libera animam meam &c. Et dominus Deus dicit tibi, Quid dabitur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Interrogat exercens. Nam & ipse interrogans, est ille qui respondet dicens, Sagittæ potentis &c. Et aduerte quod duo verba hic posuit: scilicet dabitur & apponetur, quia contra linguam dolosam dantur arma pro defensione, sed apponuntur consolationes pro refractione, vt ait Gregorius, vt statim patebit. Interrogat ergo tribulatum Deus dicens, Quid detur tibi &c. non vt addiscat, sed vt doceat. Vbi nota quod secundum quod ait Gregorius, tribus modis interrogat nos Deus: scilicet flagellis, præceptis & iudiciis.

vnde sic dicit, Tribus modis interrogare nos conditor consuevit. Aut cum flagelli distractione nos percussit, & quanta in nobis sit vel desit patientia ostendit. Aut quædam quæ volumus præcipit, & nostram nobis obedientiam vel inobedientiam patefacit. Aut aliqua nobis occulta aperit, & aliqua abscondit, & mensuram nobis nostræ humilitatis innotescit. Et consequenter declarat per exemplum. Flagello namque interrogat cum mentem bene sibi per tranquillitatem subditam afflictionibus pulsar. Sic enim Iob qui laudatur ore iudicis, scibus concutitur percussoris: vt eius patientia tanto verius claresceret, quanto inquisita durius fuisset. Præcipiendo autem dominus nos interrogat. Sicut Abraham terrâ iubetur egredi & pergere quod nesciebat: in montem vnicum filium ducere, & quem ad consolationem senex acceperat immolare. Cui nimirum ad interrogationem bene respondentis: id est ad iussionem obedientis, dicitur, Nunc cognouit vos Deus vt sciat si diligitis eum. Tætare quippe est magnis nos iussionibus interrogare. Scire autem eius est, nostram obedientiam nosse nos facere. Aperiendo verò nobis quædam atque quædam claudendo nos interrogat Deus: sicut per Psalm. dicitur, Palpebræ eius interrogant filios hominum. Palpebris quippe apertis cernimus, clausis nihil videmus. Quid ergo per palpebras Dei nisi eius iudicia accipimus, quæ iuxta aliquid clauduntur hominibus, & iuxta aliquid referantur: vt homines qui se nesciunt, sibi metipsis innotescant: quatenus dum quædam intelligendo comprehendere, quædam verò cognoscere omnino non possunt, eorum corda sese latenter inquirant, si illos diuina iudicia vel clausa non fallant, vel aperta non inflant. Istis enim modis dominus tribulatos interrogat: vt de remedio opportuno exquirat, dicens, Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi &c. Vel aliter: cum quis in tribulatione clamat ad dominum, dominus respondens sibi dicit, Quid detur tibi &c. Quasi dicat, Considera quid tibi dabitur, scilicet præmij, si fueris patientis: aut quid apponatur tibi, scilicet supplicij, si impatiens fueris. In scriptura enim dare significat præmiare. Matth. 19, Quid dabis nobis præmij? Apponere verò significat punire. Apocal. 22, Apponet super illum Deus plagas.

Genes. 22.

Matth. 19.

Psalm. 10.

2253

Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis.

Hic ostendit suam orationem per modum responsionis exauditam. Suprà enim iustum persecutum & linguam dolosam laceratum interrogauit dominus, dicens, Quid detur tibi aut quid apponatur tibi &c. Nunc respondet dominus dicens, Certe dabitur tibi & apponetur tibi sagittæ potentis acutæ &c. Vbi nota quod per sagittas acutas intelliguntur verba Dei, quæ corda auditorum vulnerant intrinsecus. Carbones autem vastatores vel desolatoriij sunt exempla præteritorum hominum, quibus admonemur linguas dolosas non timere, nec illarum deceptionibus viam Dei dimittere. Verbi gratia: Quis vult ascendere ad statum perfectionis, mundo renuntiare, & arctam vitam pernitendo ducere: statim sibi adest lingua dolosa sub specie consiliatiois à bono proposito ipsum reuocans, dicens, Vide quid agas: vide si poteris implere quæ cogitas. Antequam incipias, delibera primo per magnum tem-

pus, quia si inciperes & postea non perseverares, grauius offenderes Deum. Considera tuæ carnis fragilitatem: quam græde opus sit paupertate premi, à mundo sperni, carnis desideria vincere: ista excedunt vires tuas: & huiusmodi. Sed cetera istam linguam dolosam statim dantur sagittæ acutæ verborum Dei: quia dicit Christus, Beati pauperes &c. Beati eritis cum maledixerint vobis homines. Vigilare quia nescitis diem neque horam &c. Sagittæ ergo sunt verba Dei, quibus vulneratur cor ad amorem, non ad mortem. Consequenter dantur carbonibus desolatoriij: qui sunt exempla aliorum, qui similia inceperunt & perseuerant: qui quandoque mali fuerunt, nigri peccatis vt carbonibus, deinde amore diuino succenssi. Qui enim se conuertunt ad dominum, quasi carbonibus extincti de mortuis reuiuiscunt. Hi bene post sagittas apponuntur: quia post exhortationem verborum exemplis agendum est, vt quod lingua dolosa dicit non posse fieri, exemplis aliorum se posse facere credat. Cum multi etiam delicati non solum viri, sed etiam femine ista fecerunt, vt Agnes, Lucia, Catherina &c. quæ Christi amore accensa præsentem mundum contempserunt: vitam corporalem pro vita animæ tradiderunt in mortem. Quomodo ergo reputas impossibile fieri quod ille puella tam delicata fecerunt: Et si dicat lingua dolosa, Illæ erant Deo sanctificata: tu autem peccasti multipliciter, & Deum offendisti. Alios carbonibus accipe. Accipe exempla Apostoli Pauli, Mariæ Magdalene: qui eo amplius postea amauerunt, quo antè grauius peccauerunt. Ista exempla dicuntur carbonibus desolatoriij vel vastatores: quia ad desolationem ducunt omnes carnales cogitationes, & vastant totum ædificium diaboli, quod erat in mente vt tibi construatur domus Dei. Ista ergo sunt remedia contra linguam dolosam, Sagittæ potentis &c. Ista expositionem hic ponit Augustinus, dicens, Interrogauit Deus dicens, Quid detur tibi aut quid apponatur tibi &c. Et ipse respondet dicens, Sagittæ potentis, &c. Sagittæ potentis acutæ sunt verba Dei quæ iaciuntur & transfigunt corda. Sed cum transfixa fuerint sagittis verbis Dei, amor excitatur, non interitus comparatur. Nouit Deus sagittare ad amorem. Et nemo sagittat pulchrius ad amorem, quam D qui præuenit amando, vt faciat amantem. Sagittæ ergo sunt cum agimus verbis. Sed quia parum videtur verbis agere contra linguam dolosam, etiam exemplis agendum est. Exempla, sunt carbonibus desolatoriij, vel vastatores. Et primo quomodo exemplis agendum sit, videte. Lingua enim dolosa nihil sic nouit dicere, nisi Vide vt possis implere: multum est à te hoc aggredi. Accepisti ad hoc agendum præceptum euangelicum quasi sagittam, sed carbonibus nondum habes. Sed timendum est ne sagitta sola non valeat contra linguam dolosam: sed carbonibus accipe: vt puta: incipit enim tibi dicere Deus, Tu non potes? quare ille potest? Quando alter potuit? Nunquid tu delicatior es illo senatore? Nunquid tu infirmior es illa aut illo in valetudine? Nunquid tu infirmior feminis? Femine potuerunt: viri non possunt? Delicati potuerunt & diuites: pauperes non possunt? Sed & ego (inquit) multum peccavi & peccator sum. Numeratur etiam qui multum peccauerunt: & eo plus amauerunt, quo plura eis dimissa sunt. Quomodo dictum est in euangelio, Cui modicum dimittitur, modicum diligit. Cui ergo ista enumerata & nominatim accepta fuerint,

Matth. 5.

Lucia 7.

homines qui potuerunt, ille accepta sagitta in corde accedebat etiam carbonibus desolatoriis, desolatur in illo terrena cogitatio. Quod enim desolatur, ad desolationem perducitur. Erant autem in illo multa scilicet carnales multae cogitationes, seculares multi amores. Ipsi utuntur carbonibus desolatoriis ut fiat purus locus desolatus. In cuius loci puritate faciat Deus aedificium suum, quia facta erat ibi ruina diaboli, & aedificatur ibi Christus. Nam quam diu manet ibi diabolus, non potest aedificari Christus. Accendunt carbonibus desolatoriis, & deiiciunt quod male fuerat aedificatum: & desolato loco, accedit structura felicitatis perpetuae. Videte ergo quare dicti sunt carbonibus, quia qui se conuertunt ad dominum, de mortuis reuiuiscunt. Carbones autem antequam accenderentur, extincti erant. Nam extincti carbonibus, mortui dicuntur: ardentes autem, uiui appellantur. Exempla ergo multorum iniquorum qui conuersi sunt ad dominum, carbonibus dicuntur. Audi homines mirari & dicere, Ego illum nomi, quam ebriofus fuit, quam sceleratus, qualis fraudator: modò uerò quomodo Deo seruit, quomodo innocens factus est? Noli mirari. Carbo est: uiuum gaudes, quem extinctum plangebas &c. Vel aliter: nec sensus variatur. Ista possessio esse hominis iusti, qui more nimis cogitantis haesitat & querit remedium, dicens, Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi? &c. Deinde interrogationi suae ipse respondet dicens, Sagitta potentis &c. Sagitta multa significat: uide uersicul. 610. 741. 1006. 1274. 1575.

2254 Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitauit cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea.

Hic Psal. plangit suae liberationis prolongationem. Et duo facit: quia primò ostendit peregrinationem esse longam: secundò esse grauem: ibi, Cum hi. Quantum ad primum, sciendum quòd quilibet res naturaliter desiderat esse in proprio loco, & nunquam ex se quiescit, donec ad illum perueniat. ut graue appetit centrum terrae: leue autè, caelum. Sic & homo cum sit factus ut Deo fruatur in paradiso: ideo nunquam quiescit, donec ad illum perueniat locum. Vnde quando hic manet in corpore, se peregrinū recognoscit esse & extra patriam suam. Vnde plorat & ingemiscit, teste Apostolo, dicente, In hoc ingemiscimus, habitationem nostram quae de caelo est cupientes: scientes quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino &c. Et hoc est quòd hic Psal. desiderans esse superius cum Deo, incolatum suum & peregrinationem huius deplorens dicit, Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Quod ideo sic dicit, ut ait Gregor. Dauid aeternam patriam contemplant, & haec mala pensans in quibus erat, atque illa bona considerans in quibus adhuc non erat, ait, Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Incolatus enim peregrinatio est. Incola enim dicitur, qui habitat in terra aliena, non in ciuitate sua. Et uerè in isto incolatu multae sunt rationes quae nos ad gemitum ducunt: ut hic deducit August. dicens, Cum quis acceptis sagittis acutis, & carbonibus desolatoriis, incipit proficere, adhuc tamen uiuit inter malos: nondum est area ventilata. Nunquid triticum factum statim in horreum reponitur? Adhuc necesse est ut inter

A paleas prematur. Et quantum proficit, tanto maiora mala uidet. Nam si non proficeret, non uideret iniquitates. Si non sit uerus Christianus, non cognoscit fictos. Iam ergo ille qui cepit proficere, & cepit uidere malos, & multa mala quae ante non nouerat, clamat ad Deum, Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: peregrinatio mea facta est longinquua. Nondum ueni in patriam: ibi cum nullo malo uicturus sum. Nò dum ueni ad illam societatem angelorum, ubi scandala nò timebo. Incolatus meus prolongatus est. Incolatus peregrinatio est. Incola enim dicitur, qui habitat in terra aliena, non in ciuitate sua. Aliquando tamen fratres, cum peregrinatur homo, inter meliores uiuit, quam in patria sua forte uiueret. Sed nò sic est quando ab illa coelesti Hierusalem peregrinamur. Mutat enim homo patriam, & quandoque in peregrinatione illi bene est. Inuenit amicos fideles peregrinando, quos in patria inuenire non potuit: inimicos habuit in patria, ut de patria pelleretur & peregrinaretur. Inuenit quod non habuit in patria. Non sic est in illa Hierusalem, ubi omnes boni sunt. Quicumque inde peregrinatur, inter malos est: nec recedere à malis potest, nisi cum redierit ad societatem angelorum. Ibi omnes iusti & sancti, qui fruuntur uerbo Dei sine lectione, sine literis. Quod enim per paginam nobis scriptum est, per faciem Dei illic erit. Qualis patria: magna patria. Et miseri sunt peregrini ab illa patria. Quod ergo ait iste, incolatus meus prolongatus est. Haec est uox ecclesiae quae laborat in hac uita, & gemens dicit, Heu mihi, quia incolatus &c. Heu, uox est miseriae, calamitatis & infelicitatis. Sed tamè in spe gaudet, quia iam genere didicit. Multi enim miseri sunt, & non gemunt: peregrinantur, & redire nolunt. Iste autem uolens redire cognoscit infelicitatem peregrinationis suae. Sed inter quos gemit & peregrinatur: subdit, Habitauit cum habitantibus Cedar. Sequitur, Habitauit cum habitantibus Cedar &c. Per Cedar enim significantur mali. Vbi scendum quòd Cedar fuit filius Hismaelis filij Abraham (ut habetur Genes. 25.) à quo Sarraceni descendunt: qui uerius ab Agar dicerentur Agareni, quam à Sarra Sarraceni. Sed à Sarra digniori & libera nomine sibi uedicauerunt. Per Cedar ergo filium Hismaelis mali significatur, sicut & ipse Hismael malus fuit: sicut per Isaac boni significantur. Quod etiam patet ex nominis interpretatione. nam Cedar tenebrae uel tenebrosus interpretatur. Quid ergo plangit Psal. dicens, habitauit cum habitantibus Cedar, nisi Habitauit cum tenebrosis & peccatoribus? Dolent enim iusti se malis esse permixtos: quia illi sunt lingua dolosa, illi sunt labia iniqua. Nam iusti uolunt sursum ascendere: isti autem deorsum premere uolunt. De malis ergo per Cedar filium Hismaelis figuratis plorat iustus, dicens, Heu mihi &c. quia habitauit cum habitantibus Cedar &c. Multum incola fuit anima mea. Quod ideo dicit, ut intelligas illa peregrinationem non esse secundum corpus: ut dicit August. sed secundum animam. Sicut enim corpus peregrinatur locis, sic & anima peregrinatur affectibus. Si enim Deum amat anima, ascendit ad Deum: si autem terrena amat, peregrinatur à Deo.

Cum his qui oderunt pacem eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Hic ostendit incolatum suum uel peregrinationem esse grauem, dicens, Heu mihi, non solum quia incolatus meus longus est, sed etiam quia grauis. Graue est enim pacifico inter discordes habitare: humili, cum persecutoribus esse. Istem uersum exponit August. de ecclesia, quae de haereticis & schismaticis dicit, Cum hi qui oderunt pacem eram pacificus &c. dicens, Quid enim aliud dicimus haereticis, nisi Cognoscite pacem, amate pacem: iustos uos dicitis. Si iusti essetis, inter paleam grana legeretis. Nam quia grana sunt in ecclesia, & uera grana, ideo tolerant paleas, donec uentiletur area. Haec enim loquimur haereticis qui oderunt pacem. Qui sunt enim qui oderunt pacem, nisi qui conscindunt unitatem ecclesiae? &c. Vel ita uerba sunt capitis nostri Christi. Sic enim istum uersum ad litteram de se dictum contra Iudaeos Christus adducit, dicens, Nunc autem uiderunt & oderunt me, & patrem meum. Sed ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Odio enim aliquem gratis habere, est ipsum gratis impugnare. Quid est enim gratis aliquem odire uel impugnare, nisi ex sola malicia aliquem persequi, nulla recepta iniuria? Sic enim Iudaei non offensi à Christo, sed beneficiati, ipsum gratis impugnabant. Vnde August. super Iohann. exponens illa uerba praedicta, Sed ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est &c. dicit, Legis nomine aliquando omnia ueteris testamenti sanctarum scripturarum significantur eloquia. Et ita dominus dicit in lege eorum scriptum hoc esse, cum legatur in Psal. Gratis autem alium quis odit uel impugnat, qui nullum ex odio commodum querit, uel in commodum fugit? Sic oderunt Iudaei Christum. Sic diligunt Christum iusti ut alia bona praeter ipsum non querant: quia ipse Deus omnia in omnibus illis erit. Vnde & de Iudaeis ad litteram dicit Christus, Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis. uide ibi, scilicet uers. 1093. Vel aliter: ista uerba sunt cuiuslibet iusti à malis hominibus persecuti: qui superius dicebat, Principes persecuti sunt me gratis. uide ibi, scilicet uers. 2254. O quam rari sunt hodie qui dicere possint, Cum hi qui oderunt pacem eram pacificus. Audi quid est esse pacificus. Vnde Augustin. in de sermone domini in monte, super illo uerbo, Beati pacifici: ait, Pacifici autem dicuntur, qui in semetipsis pacem habentes, omnes animi sui motus componentes & subiicientes rationi, carnalēque concupiscentias habentes edomitas, regnum Dei hunt, in quo ita ordinata sunt omnia, ut quod est in homine praecipuum & excellens, imperet ceteris reluctantis, quae sunt nobis bestis que communia. Atque id ipsum quod excellit in homine (id est, mens & ratio) subiiciatur potiori, quod est ipsa ueritas, filius Dei. Neque enim imperare inferioribus potest, nisi superiori subiiciatur. Et haec est pax quae datur in terra hominibus bonae uoluntatis. Et aduerte quòd bene ait, Eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Quia quanto quis in seipso magis est pacificus & Deo subditus, maiorem impugnationem sustinet ab his qui pacem odiunt: scilicet à demonibus. ut ostendit Gregorius super illo uerbo Iob 5, Et bestiae terrae pacificae erunt tibi: dicens, Notandum quòd non ait, Pacatae erunt tibi: sed, Pacificae. quia non pacem nobiscum habent, sed pacem faciunt. Hostes quippe callidi insidiantur nobis, & asilunt. Sed afflicta mens tuito magis ad aeternam patriam

A reditum diligit, quanto in hoc arduoso exilio laboriosius uiuit. Et uerius gratia sui adiutoris se humiliat, cum contra se insidias hostium aciores pensat. Bestiae ergo terrae pacificae electis fiunt, quia maligni spiritus cum bonorum corda aduersantes deprimunt, haec nolentes ad amorem domini impellunt. Inde ergo cum Deo pax robustior oritur, unde nobis ab aduersariis durior pugna generatur.

PSALM. CXX.

Leuauit oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi.

Hic est secundus Psalmus inter graduales: qui consimilem titulum habet ut praecedens, scilicet Canticum graduum. Et exponitur eodem modo ut in praecedenti Psal. expositum fuit. Materia etiam Psal. est eadem cum praecedenti, quo ad litteram: quia scilicet iste Psal. est quaedam deuota oratio qua Psal. Deum orat pro liberatione populi à captiuitate Babylonica. Quantum ergo ad litteram, iste Psal. habet duas partes: quia Psal. primò orationem suam ad Deum dirigit: secundo quid à Deo petat exprimit: ibi, Non det in commotionem &c. dicit ut N. Quantum uerò ad sensum propheticum, Psal. hic ponit secundum gradum ascensionis ad Deum. Primus enim gradus, ut in praecedenti Psal. patuit, est aduersitatum toleratio: secundus est diuinae defensionis postulatio: de qua hic agitur. Et congruè hic gradus sequitur primum: quia qui aduersis premitur, non in suis uiribus consistere debet, sed solum in Dei protectione: quod hic facit Psal. postulans à Deo defendi. Iste ergo Psal. diuiditur in tres partes: quia Psal. primò Dei postulat adiutorium: secundò exprimit suum animum: ibi, Non det in commotionem: tertio ostendit se à Deo exauditum: ibi, Dominus custodit te. Prima in duas: quia primò mentem ad Deum eleuat: secundò adiuuari à Deo postulat: ibi, Auxilium meum. Quantum ergo ad primum, aduertendum est quòd sicut in rebus mundi auxilium principis habere cupiens ad aliquem familiarem principis recursum primò habet, ut apud principem pro ipso intercessor existat. Sic & in spiritualibus, si auxilium Dei cupimus habere, primò recurramus ad sanctos Dei, ut pro nobis Deum interpellent. Propter quod dicitur Iob 5, Voca si est qui respondeat tibi, & ad aliquem sanctorum conuere. Confimiliter & nunc Psalmista admonet ut ad sanctos leuemus oculos, ut ipsi pro nobis Deum interpellent: dicens, Leuauit oculos meos in montes. Quid enim per montes in scriptura, nisi sancti angeli & ceteri electi Dei significantur: Ille ergo in montes oculos leuat, qui sanctos Dei mente precatur, ut pro ipso apud Deum intercedant. Vnde ad istum intellectum hunc uersum inducit Gregorius, dicens, Per montes enim Apostolorum, prophetarum atque sanctorum celsitudo significatur. Sicut scriptum est, Iustitia tua sicut montes Dei. Et uoce Pauli dicitur, Ut nos efficiamur iustitia Dei in ipso. Vel sicut iterum uoce sperantis ecclesiae Psalmista ait, Leuauit oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi. Vocantur etenim sancti Dei montes:
Gregor. 33. mor. 1.
Psal. 35. r. Cor. 5.
Leuare oculos debemus ad sanctos.

quia pre ceteris celo sunt proximiores in aduersis fuerunt firmiores, & lumine gratie splendiores. Ad istos ergo montes leuemus oculos nostros; non solum ut pro nobis intercedat, sed etiam ut eorum exemplis, scriptis & dictis dirigamur. Et hoc hic intendit Augustinus dicens, Leuent oculos suos in montes vnde veniat auxilium illis. Quid est, iam illuminati sunt montes? Iam in illis ortus est sol iustitie. Iam ab Apostolis predicatum est euangelium; predicata sunt scriptura: patuerunt omnia sacramenta: concessum est velum: patuit secretum templi. Ad istos ergo montes oculos leuemus, vnde veniat auxilium illis: non quidem ab illis, sed a domino intercessione ipsorum. Leuent oculos in montes, sed non presumant de motibus, quia ipsi montes non a se, sed ab alio lucet: ab illo scilicet de quo dictum est, Erat lux vera qui illuminat omnem hominem &c. Montes enim sunt homines magni, homines virtutibus clari. Et quis maior mons Ioanne Baptista? Sed vides istum montem lucentem, audi etiam ipsum confitentem. Quid confitentem? De plenitudine inquit eius nos omnes accepimus. De cuius ergo plenitudine acceperunt montes, ab illo est tibi auxilium, non a montibus. In omnibus enim aduersitatibus sancti isti montes auxilium tibi ostendunt, si ipsorum facta & exempla fueris contemplatus. Leua oculos ad sanctum montem Tobiam, si in captiuitate teneris: quia & ipse in captiuitate positus, viam veritatis non deseruit. Si damna rerum pateris, si filius orbaris, si corporis infirmitate premeris, leua oculos ad sanctum montem Iob: qui omnibus temporalibus perditis, omnibus liberis eius extinctis, totus corpore plagatus, Deo gratias agebat, dicens, Dominus dedit, dominus abstulit &c. Si iniuste criminaris, respice Sulannam. Si vita corporali priuaris, respice Laurentium & sanctos martyres: quia isti montes si ad ipsos cordis oculos leuaueris; suis exemplis a domino obtinebis auxilium. Sic in omni prestura & aduersitate confidenter clamans dicit, *Leuami oculos &c.* Nota ergo quod auxilium quod a Deo habemus, dum oculos ad exempla sanctorum leuamus, est confortatum militantium, est solidatum infirmantium, etiam est exauditium deprecantium. Primum hoc auxilium est confortatum militantium: vide versic. 1936. Secundum est solidatum infirmantium & debilitum. Tertium est exauditium deprecantium: quoniam scilicet deuote orantibus dominum prestatur auxilium, dum exaudiuntur a Deo.

Auxilium meum a domino qui fecit caelum & terram.

Hic consequenter ostendit quod non postulabat auxilium a sanctis montibus principaliter, sed ab ipso Deo, dicens, *Auxilium meum a domino &c.* Vnde hic ait Glosa, *Auxilium meum a domino &c.* Quasi dicat, Auxilium meum non peto a montibus, sed a domino. quia montes scilicet sancti solum sunt ministri: Deus autem auctor est. Sed forte querendo dices, Quomodo auxilium iustorum est a domino, cum multoties in aduersis ipsos sine adiutorio deserat? vnde & Psalm. dicebat in preliis derelictus, Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos. Ad hoc respondet Gregor. super illo verbo Iob 30, Non fuit qui ferret auxilium: dicens, Cum de diuino auxilio Psalm. clamet, Adiuor in opportunitatibus, in tribulatione: sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non derelinquis

querentes te domine. Quia itaque ratione nunc dicitur, Non fuit qui ferret auxilium, nisi quia omnipotens Deus eos quos in aeternum diligit, aliquando ad tempus relinquit? Vnde scriptum est, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te: in momento indignationis meae abscondi faciem meam parumper a te, & in misericordia sempiterna miseratus sum tui. Sanctos enim suos dominus veniendo adiuuat, derelinquendo probat, donis firmat, tribulationibus tentat. Iustam quippe animam gratia reuocat, tentatio probat. Omnipotens enim Deus electorum suorum aduersarios temporaliter permittit exercecere, ut per malorum facultiam purgetur vita bonorum. Nequaquam enim dominus aduersos bonis esse permetteret, nisi etiam quantum prodesse videret. Nam dum iniusti feruunt, iusti purgantur: & utilitati innocentium militat vita prauiorum, dum hanc in premedo humiliat, & humiliando, semper ad melius format. Vnde recte per Salomonem dicitur, Qui stultus est, seruiet sapienti. Et tamen saepe conspicimus sapientes subesse, stultos vero aere conspiciunt tenere: sapientes seruiliter obsequi, stultos tyrannidis elatione dominari. Quomodo ergo distinctione diuinae sententiae sapienti stultus seruit, dum plerumque iure temporalis dominij hunc premit? Sed sciendum est quod contra sapientis vitam dum stultus premens terrorem potestatis exerceat, dum hunc laboribus fatigat, contumeliis lacerat, profecto hunc ab omni vitiorum ruginis vrendo purgat. Stultus ergo etiam dominando sapienti seruit, quem ad meliorem statum premedo prouehit. Quia igitur mala reproborum, dum bonos cruciat, purgant: utilitati iustorum militat etiam potestas iniquorum. Item nota quod auxilium multiplex a Deo iustis orantibus cofertur. Quoniam auxilium domini est coronarium patientium, est illustratum contentantium, & est quietatum laborantium.

Non det in commotionem pedem tuum, neque dormiet qui custodit te.

Hic suam intentionem exprimit orando. Et primo facit hoc: secundum super hoc a Deo responsum accipit: *Eccce, non dormitabit.* Quatum ad primum notandum quod in scriptura pes accipitur pro affectione siue voluntate interiori. Et quia sicut pedibus exterioribus totus homo exterior eiectione fertur & agitur, sic affectione & voluntate totus homo interior ducitur ad bonum vel ad malum: vide versic. 378. Iste autem pes (scilicet voluntas) duplici affectione ducitur: scilicet quandoque caritate, & sic accendit & proficit: quandoque superbia & vanitate, & sic deheit & cadit. Commouetur ergo pes noster, & cadit a perfectione, cum regitur superbia: sed permanet & proficit, cum regitur caritate & humilitate. Orat ergo Psalm. dicens, *Non det in commotionem pedem tuum:* id est non permittat Deus superbia in voluntate tua dominari. Quod cofimiliter Tobias suo filio optabat dicens, Superbiam in corde tuo dominari non permittas. Iste autem textus varie ponitur. Nam textus Augustini habet, *Ne des ad mouendum pedem meum:* id est, non permittas voluntatem meam superbia cadere. Et eadem est sententia cum primo textu. Iste enim modo Augustinus hunc textum exponit hic, dicens

dicens, Vnde mouentur pedes, vnde motus est pes illius qui erat in paradiso: Motus enim est pes illius qui erat in paradiso inter angelos: & moto pede cecidit, & de angelo factus est diabolus. Moto enim pede cecidit: superbia vti que cecidit. No ergo mouit pedem nisi superbia ad ruinam. Ad ambulandum enim & proficiendum caritas pedem mouet. Ad cadendum autem, superbia mouet pedem. Cadit a lumine qui sibi non est lumen, & vult sibi ipse esse lumen. Ideo sciens Psalm. nullum cadere, nisi qui sibi vult lucere, cum sit per se tenebre, ait, Non ueni ueniat pes superbia, & manus peccatoris non moueat me: id est, imitatio peccatorum no me moueat ut cadam a te. Recte ergo Psalm. ut ascendens non cadat, orat, *Non des ad mouendum pedem meum:* id est, ne superbia dominetur in me. Vel hoc idem quasi pro alio orans dicit, *Non det in commotionem pedem tuum.* De hoc vide versic. 663. Et idem aliis verbis exprimit dicens, *Neque dormiet qui custodit te.* Quamuis enim Deus nunquam dormiat in se, tamen illi dormire dicitur, in quo fides tepescit. Quid est ergo orando dicitur, *Non dormiet qui custodit te,* nisi hoc orare ut fides in nobis non tepescat: quia si fides in nobis vigilat, vigilat Christus. Vnde hic ait Glosa, *Non dormiet qui custodit te:* id est, non sinat te peregrinare a fide, quia si dormit in te fides, dormit in te Christus: fides enim in corde tuo, Christus est in corde tuo. Et dicitur hoc ab humana consuetudine, ut quando fessus custos dormit, furtum patitur. Dormit vero Christus, quando in fide tepescimus. Tales enim nobis est Christus, quales nos ei sumus. Vel aliter: per pedes ecclesiae intellige sanctos Apostolos & primos praedicatoris, qui fidem ecclesiae per totum orbem portauerunt: vide versic. 768. 1072. Stabilitas istorum pedum (dum scilicet constanter omni pulso timore verbu Dei mundo seminabant, & pro fide Christi morti tradebant se ipsos) fundauit ecclesiam. Horum ergo stabilitatem in fide preuidens Psalm. ipsi ecclesiae dicit, *Non det in commotionem pedem tuum:* id est, non dabit in commotionem Apostolos, ut terroribus vel pernis terri a fidei praedicatione desistant: scilicet morte corporali vitam ecclesiae praeseruant. Vnde de hoc ecclesia Deo gratias agens dicit, In me sunt Deus vota mea quae reddant laudationes tibi, quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos &c.

Eccce, non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel.

Hic Psalm. suae orationis responsum a Deo accipit. Duo enim postulauerat, ad quae duo sibi respondet Deus. Postulauit enim primo dicens, *Non det in commotionem pedem tuum:* ad hoc respondet, dicens, *Neque dormiet qui custodit Israel.* Postulauit secundum ut non dormitaret qui custodit te: ad hoc respondet, *Eccce non dormitabit.* Per hoc enim vult Psalm. ostendere quod qui vult habere custodem sollicitum & vigilentem: no homines, sed Deum pro sua custodia debet querere, & se facere tali custodia dignum: ut scilicet se faciat Israel, quod interpretatur videns Deum: vt scilicet per fide semper intedat in Deum. Homines enim non sunt aliorum sufficetes custodes, quia nec se ipsos possunt custodire. Et ista sententiam hic dicit Aug. dicens, Fortē dicit, Nunquid in potestate mea est ut no dormitet qui custodit me? Volo utique ut non dormiat neque dormitet. Ergo illi tibi elige custodem qui non dormiet neque dormitabit: & non commouebitur pes tuus. Deus nunquam

est dormiens: si ergo vis habere custodem non dormientem, Deum tibi elige custodem. Tu forte conuersurus eras te ad homines custodes, & dicitur, Quis sum in aeternum hominum non dormientem: quis homo non dormitabit, que inueniat? Corde ille tibi ostendit, dicens, *Eccce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel.* Christus enim custodit Israel: ergo & tu esto Israel, ut custodiatis a Christo. Quid est Israel? interpretatur enim videns Deum. Et quis videt Deum? primo per fide, postea per speciem. Si autē hic non potes per speciem Deum videre, saltem vide per fidem. Cum ergo credideris quod pro te verbu caro factum est, quod surrexit in carne, netu de tua carne desperares, efficeris Israel. Factus autem Israel cum fueris, tunc non dormitabit, neque dormiet qui custodit te. Primum nanque Christus per mortem dormiuit. Vnde dicit in Psalm. *Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi &c.* Surrexit ergo ut amplius non dormiat, quia Christus ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Non ergo praesumere de quoquam homine. Omnis enim homo dormit & dormitabit. Dormiat enim cum portat carnem infirmitatis: dormiet autem cum fuerit mortuus. Vel aliter: Christus dormire dicitur quando homines tentationibus & aduersitatibus exponit: sed vigilat quando ipsos liberat. In cuius figura Matth. 8, dicitur quod eu esset in nauis cum discipulis suis, motus magnus factus est in mari, ita ut nauicula operiretur fluctibus: ipse vero dormiebat. Sed statim ut surrexit, imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Moraliter autem notandum quod aliud est dormire, aliud dormire, aliud obdormire. Nam ille dormit qui est quasi medius inter somnum & vigiliam. Vnde non durat talis somnus, sed quasi per vias excitatur. Dormire vero est perfectum somnum capere. Sed obdormire, est profundius dormire. Moraliter ergo ille dormit qui saepe peccat, tamen poenitet: & resurgit: sicut dicitur, Septies in die cadit iustus, & resurgit. Et hoc est graue. Sed dormit ille qui diu manens in peccato, confessionem differt, & quasi in consuetudinem ducit peccatum. Vnde Seneca epistola 39, dicit quod desinit esse locus medij, ubi quae fuerunt vicia, mores sunt: id est ducuntur in consuetudinem. Dicit Auicenna, 4. can. quod ille qui bibit venenum, nullo modo dormire debet: immo custodes qui circa ipsum sunt, debent ipsum ad vigiliam impellere clamando. Ratio est, quia venenum plus inualesceret in dormitione quam in vigilia. Sic & moraliter, qui in peccato incidit, quia venenum bibit, dormire non debet: id est poenitentiam differt, sed accelerare: quia secundum Greg. peccatum quod per poenitentiam non deletur, mox suo podere ad aliud trahit: 1. Theol. 3. Non dormiamus sicut ceteri, sed vigilemus, & sobrii simus. Quantum vero sit periculosum in peccato dormire, patet figuratiter de Saul: qui cu dormiret dixit Abisai, Nunc perfodiam ipsum lancea in terra semel, & secundum opus non erit. Et dixit Dauid, Ne interficias eum. Sic spiritualiter Dauid significat Christum: Saul ipsum persequens significat peccatorem: Abisai filius Saui, diabolus. Vnde Bernard. huic historiae alludens, dicit, Dormientem Saul Abisai cofodere voluit semel, ne secundum opus esset, nisi huc Dauid prohibuisset. Quia peccatorem pigrum & dormientem nisi longanimes & patiens misericordia sustineret, gladius Iathanas semel (id est in aeternum) perimeret. vult enim im-

Joan. 1.
Sicut suu est
piu auxilium
nobis prestau.
Tob. 1.

1. Job. 1.

Auxilium
Dei multi-
plex.

Quaestio.

Psalm. 87.

Greg. 10. mor.
cap. 22.
Auxilium suu
quod loque su
trahit Deu
iustu.

Psalm. 4.

Psalm. 15.

Psalm. 11.

Psalm. 118.

Psalm. 118.

Psalm. 118.

Psalm. 118.

Psalm. 118.

Psalm. 118.

Omnia homo
dormit & dor-
mitat.

Psalm. 3.

Psalm. 3.

Dormitatio.
dormire, ob-
dormire, quid
sunt spiritual-
iter.

Psalm. 118.

Psalm. 118.

Psalm. 118.

Psalm. 118.

probus exactor ut qui dormit, non adiciat ut re-
surgat. Obdormire vero granissimum est. Nam ut
dicit Isidorus, peccatū admittere, est cadere in pu-
teum. Consuetudinem vero peccandi facere, est os
putei coāgulari: ne is qui cecidit, valeat exire. Esa.
43. Obdormierunt neque resurgent. Ad proposi-
tum ergo ille qui se vult custodire Israel (id est se in
fide qua Deum videt conservare) non solum non
debet obdormire, immo nec dormire nec dormita-
re. Quod notans Psal. ait, *Ecce non dormitabit &c.*

**Dominus custodit te, dominus
protectio tua super manum dexte-
ram tuam.**

Hic Psal. se exauditum ostendit à Deo. Et di-
viditur in quatuor partes, secundū quod in quatuor
se à Deo exauditum ostendit, & Deum habere cus-
todem: quia Deus ipsum custodit, primò bonis
spiritualibus: secundò ab omnibus erroribus: ibi,
Per diem tertiò animam à criminibus: ibi, *Dominus
custodit te*: quartò custodit in omnibus tentationi-
bus: ibi, *Dominus custodiat introitum*. Quātum ad pri-
mum, primò sciendum quid sit manus nostra, &
quid manus dextera. Manus enim significat pote-
statem, quia per manum operamur: & sic manus
Dei est potestas Dei, & manus nostra, est potestas
nostra. Quod manus Dei sit potestas Dei, patet Job
1, vbi diabolus Deo dixit de Iob, Mitte manum
tuam, & tange omnia quæ habet. Et Psal. Et eduxit
Israel de medio eorum in manu potenti. Vbi per
Dei manum nihil aliud nisi Dei intelligitur pote-
stas. Consimiliter & manus hominis est potestas
hominis. Vnde dicitur Prou. 18, Mors & vita in ma-
nibus lingue. Noimius enim, ut hic ait Aug. lin-
guas frustra quædam carnis quæ in ore mouentur:
quæ percutiendo palatam & dentes, distinguunt so-
nos quibus loquimur. Ostendatur ergo mihi ma-
nus lingue: lingua quia manus non habet, sed ha-
bet potestatem, quæ manus lingue dicitur. Quid
est ergo mors & vita in manibus lingue, nisi ex ore
tuo iustificaberis, & ex ore tuo cōdemnaberis: Sed
quid dextera nomine intelligitur? In scriptura
enim sacra significantur spiritualia bona, ut virtu-
tes & merita per dexteram: sed per sinistram, tem-
poralia bona. Vnde hic ait August. Interrogo vos,
quomodo intelligitis quod scriptum est in eu-
angelio, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua?
Hoc enim intelligendo cognoscetis quid sit dex-
tera, & quid sinistra. Sinistra nostra dicitur, quic-
quid temporaliter habemus: dextera dicitur quic-
quid nobis æternam & incommutabile dominus
pollicetur. Abundare quis poterit & in dextris &
in sinistris, sicut & Iob, qui in diuitiis & virtutibus
fuit magnus. Sed diuitias Iob pro sinistra habebat,
non pro dextera. nam pro dextera non habebat, nisi
apud Deum æternam & perpetuam felicitatem.
Sed custodiuit dominus dexteram eius & non si-
nistram, quia concessa est diabolo potestas super
sinistram eius: quia omnia exteriora & temporalia
eius diabolus abstulit subito, corpus flagellauit: sed
eius interiora violare non potuit, quia non est pas-
sus damnari de interioribus diuitiis. Consimiliter
Deus & in nobis custodit potestatem dextera, li-
cet quandoque non sinistræ: quia quamuis quis in-
uitus temporalibus bonis possit expoliari, tamen
inuitus in spiritualibus damnificari nō potest. Quid
est ergo dicere, *Dominus custodit te, dominus protectio*

tu: nisi dominus protegit te? Et in quibus te ser-
uat illatum? Respondet, *super manum dexteram tuam*.
Quali dicat, Potestatem in temporalibus tuā non
semper custodit te Deus: quia inuitus illis pores
expoliari. Sed custodia sua est super manum dexte-
ram tuam: id est custodit tibi potestatem spiritua-
lium & internarū diuitiarum, quæ nullus nisi vo-
lens perdere potest. Istam manum dexteram à Deo
custodiri ne interiora bona quis inuitus amittere
possit, bene cognouit ille philosophus Bias: de quo
narrat Valerius lib. 7. c. 3. Quod Bias, cum patriam
eius inuasissent hostes, & capta ciuitate permisit-
sent omnes incolumes cum illis bonis quæ aspor-
tare poterāt, fugere. Aliis ergo preciosarum rerum
ponderè onullis fugientibus, ipse Bias de suis diui-
tiis secum nihil asportabat. Et super hoc interroga-
tus ipse Bias respōdit, Ego bona mea mecum por-
to. Pectore enim illa portabat, non humeris, nec
exterioribus videnda oculis, sed extimanda animo:
quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium nec
deorū manibus labefactari possunt. Et ut manen-
tibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt: quia
domini custodia est super manum dexteram tuam.
Et nota quod dextera est iustorum custodit domi-
nus, maxime quando percutit sinistram: quia scilicet
adueritas rerum temporalium custodit virtu-
tes iustorum: vide versic. 1498. Nota etiam quod
singulariter multa hominum genera dominus cus-
todit: scilicet humiles, patientes &c. Item qualiter
Deus sit protectio nostra: vide versic. 140.

**Per diem sol non vret te, neque lu-
na per noctem.**

Hic ostendit quod Deus suos proficiētes custo-
dit ab erroribus. Vbi primò notādum quid per so-
lem, quid per lunam hic intelligatur. Solis enim
nomine ipsa diuinitas intelligitur, quia sicut sol suo
lumine omnia illuminat, ita & diuinitas sua luce
omnia illustrat. Joan. 1, Erat lux vera quæ illuminat
&c. Sed luna significatur Christi humanitas, vel
ipsa ecclesia: quia sicut luna præest nocti, & illumi-
natur à sole: sic & humanitas Christi à verbo irra-
diata præest nocti vitæ præsentis, dum in omnibus
agendis vel fugiendis nos suis dirigit exemplis. Si-
militer & ecclesia. Ista sunt illa duo magna lumina
in Christo vnita: scilicet luminare maius (scilicet
diuinitas, quæ præest diei claritatis æternæ, in quo
sancti spiritus beatificantur) & luminare minus:
scilicet luna, quæ præest nocti vitæ præsentis. Et si-
cut circa ista duo maxime nostra fides consistit (sci-
licet circa diuinitatem & humanitatem Christi) sic
circa ista duo hæreticorum versantur errores. Qui
enim errat circa diuinitatem: ut puta, filium mi-
nore esse patre, spiritum à patre & filio non pro-
cedere: iste scandalizatur in die & vritur à sole.
Qui autem errat circa humanitatem Christi, ut
credens non veram carnem & animam Christum
habuisse, sed fantasmicam: iste scandalizatur à lu-
na per noctem. Et istam sententiam ponit hic Au-
gustinus, dicens, In Deo intelligitur figuratè dic-
tus sol: in ecclesia intelligitur figuratè dicta lu-
na. Quisquis ergo errat ut de Deo aliud credat
quàm oportet, ut si non credat patrem & filium
& spiritum sanctum esse vnus substantiæ, de-
ceptus est: si aliud minus credat in filio quàm in
patre, scandalizatus est in Deo. Quisquis verò
putauerit ecclesiam esse in vna solum parte munda-
di, & non diffusam toto orbe terrarum: iste scanda-
lizi-

*Sol figurat
diuinitatem
luna humani-
tatem Christi
& ecclesiam*

lizatur & vritur à luna. Quisquis ergo errat in
ipsa substantia veritatis, à sole vritur, per diem vritur:
quia in ipsa sapientia errat, de qua dictum est,
Dies dici eructat verbum. Quisquis autem errat in
ipsa ecclesia, vel circa humanitatem Christi, qui est
caput ecclesiæ: à luna vritur per noctem, de qua di-
ctum est, Et nox nocti indicat scientiam: quia par-
uulis prædicatur humilitas Christi, caro Christi
& crucifixio Christi. Quisquis ergo scandalizatus
non fuerit in illa veritate incommutabili diuini-
tatis, non vritur à sole: nō quidem à sole isto quem
nobiscum vident muscæ & pecora, qui oritur su-
per bonos & malos: sed ab illo qui solum iustis ori-
tur: de quo in libro Sapientiæ impij dicunt, Er-
tauimus à via veritatis, & iusticiæ lumen non luxit
nobis. Quisquis in ecclesia, in carne Christi, & in
his quæ pro nobis temporaliter gesta sunt nō errat:
non vritur à luna. Quid est dictū, *Per diem sol non vret
te, neque, &c.* nisi quia dominus custodit te super
manum dexteram tuam, ideo non te permittet vri
vel errare circa solem diuinitatis, neque circa lunam
Christi ecclesiæ vel humanitatis: Vnde per solem
accipe diuinitatem: per diem verò, sapientiam Dei.
Sed per noctem accipe Christi humanitatem: per
lunam, Christi ecclesiam. Vel aliter: vbi notandum
quod aliqui in bonis suis operibus illuminantur à
sole: & aliqui à luna. A sole illuminantur qui ad bo-
num opus concupiscentia excitantur virtutis: sed
à luna illuminantur qui concupiscentia non virtu-
tis, sed famæ: ut ostendit Gregor. dicens, Infirmæ
mentes quando bona aliorum audiunt, aliquando
se ad operationem rectam non amore virtutis, sed
concupiscentia laudis accedunt: & isti illustantur à
luna. Sed nonnunquam opus quod ab aliena opi-
nionem sumitur minus mundo corde, in animo for-
matur. Qui autem ratione virtutis bonum facit il-
luminatur à sole. Quia sicut natura solis est ut que-
cunque attigerit accedat & siccat: ita lunaris ignis
est proprium, ut quicquid cōtingerit exurat quidē,
sed exurendo humidum reddat. Sic igitur ad vitam
bonam alios per amorem Dei affectus boni operis:
alios verò amore laudis inflammat. Et cum recti o-
peris affectu accendimur, quasi per ignem solis à
vitiōrū humore siccamur. Cum verò ad opus bo-
num amor laudis prouocat, concupita fama quasi
luna attingit: quia videlicet eius animum & accē-
dit & resoluit. Accendit quidem ad exercitium bo-
ni operis, sed resoluit ad concupiscentiam fauoris.
Ad propositum ergo: vruntur à luna per noctem
hypocrite qui amore laudis bona faciunt: vruntur
à sole per diem, qui ad bona quidem affectu virtu-
tis mouentur, sed finaliter laudati, fauoribus extol-
luntur: & sic vri æternaliter vterque illorum mere-
tur. Sed Deus suos custodit: primò quidem ne ap-
petitu laudis bona inchoent: secundò verò ne bo-
na quæ amore virtutis incepterunt, in delectatione
laudis terminentur.

**Dominus custodit te ab omni ma-
lo: custodiat animam tuam dominus.**

Hic ostendit quod Deus suorum electorū ani-
mas custodit à criminibus, quæ propriè malum di-
cuntur. Vbi notandum quod sicut aliqua dicuntur
esse bona verè & realiter, & nō solo nomine: sicut
sunt virtutes quæ intrinsecus in anima manēt, quæ
à nullo violenter possunt auferri, ut dictum est ver.
2260. Aliqua verò sunt bona solo nomine: sicut
sunt omnia exteriora quæ violerēt auferri possunt.

Quamuis multi insensati iudicent oppositum, præ-
ponentes bona exteriora interioribus: & per con-
sequens præponentes ipsum corpus corruptibile
animæ immortalis & incorruptibili contra senten-
tiam Christi dicentis, Nonne anima plus est quàm
corpus? Consimiliter dicendum est de malis, quod
quædam sunt verè & realiter mala: quædam verò
solo nomine mala. Realiter & verè sunt mala, quæ
animam interiori dehonestant, sicut sunt vicia: sed
solum vocaliter sunt mala illa quæ sunt extrā, & so-
lum corpus, nō animam attingere possunt: vt sunt
pœnæ corporales, fames, sitis, verberatio. Quomo-
do enim mala dicuntur quæ nobis inuitis infert
possunt: quia tunc quis malus esset inuitè, quod
non capit ratio: Etiam cuius finis est bonus, ipsum
quoque bonum est. Finis autem malorum exterior-
rum bonus est: vt patuit in martyribus, qui quātis
acriora mala & tormenta patiebantur pro Christo,
gloriosiorem finem repositauerunt. Sed vicia
propriè mala dicuntur, quia ipsorum finis semper
malus est. Et hæc est sententia Ambrosii in hexame-
ron: tractatu primæ diei dicens, Illa cauenda sunt
quæ ex nostra voluntate procedunt delicta inuictu-
tis, & irrationabiles corporis passionēs. Quorum
igitur nos sumus domini, eorum principia extrin-
secus non requirimus: sed agnoscamus quæ nostra
sunt. Quod possumus facere, si volumus. Huius e-
lectionem mali nobis debemus potius ascribere,
quàm aliis: ideo etiam in iudiciis istiusmodi volū-
tarios reos non necessitate compulsos culpa con-
stringit, pœna condemnat. Hoc igitur de eo quod
propriè malum videtur dictū sit: quomodo autem
mala erunt, quæ nec crimine mentem implicant,
nec conscientiam ligant? Vnde pauperatè & igno-
bilitatem, ægritudinem, mortem, nemo sapiēs ma-
la dixit, nec malorum sorte numerauit. Et habentur
ista 15. q. 1. illa. Ex quibus apparet quod sola
vicia & peccata mali habent rationem: quia illa so-
la absolute possunt mala dici. Et à tali malo in ad-
uersitatibus & corporalibus pœnis Deus suos elec-
tos custodit, custodiens animam, ne aliquo vicio
maculetur. Et hoc est quod hic Psal. ait, *Dominus cu-
stodit te ab omni malo*: id est, ab omni peccato. Et
quod loquatur solum de malo quod est peccatum,
quo solo malo maculatur anima, statim expressit,
dicens, *Custodiat animam tuam dominus*. Ac si diceret,
Ideo dominus custodit te ab omni malo ut custo-
diat animam tuam. Vnde istam sententiam hic po-
nit August. dicens, *Custodiat animam tuā dominus*. Nō
dicit, custodiat corpus tuum: nam in corpore per-
empti sunt martyres. Sed *custodiat animam tuam domi-
nus*. Nam dominus est protectio tua super manū dexteram
tuam: non dixit, super sinistram. Dic ergo Psal. *Cu-
stodiat animam tuam dominus*. Anima enim martyrum
non cessit, corpus peremptum est ad tempus: quia
& ipse qui dignatus est esse caput ecclesiæ, præbuit
corpus suum ad tempus percipiendum. nam in si-
ne resurrectorum est. Ideo enim suscitatum est ca-
put, quo ascenderet corpus, & non deficeret. Cu-
stodiat ergo animam tuam dominus: ut ipsa nō ce-
dat, non frangatur in scādalis, in persecutionibus,
in tribulationibus: ipsa non cedat deficiendo, sicut
dominus dicit, Nolite timere eos qui occidit cor-
pus, animam autem non possunt occidere: sed eum
timete qui habet potestatem & animam & corpus
perdere in gehēnam. Hanc ergo animam tuam cu-
stodiat dominus, ne cedas persuasori malo: ne ce-
das promittenti fallā: nec cedas minanti tempora-
lia.

*Math. 6.
Peccata pro-
prie dicuntur
mala: non per-
na.*

Math. 30.

*Manus signi-
ficat potesta-
tem.*

Psal. 135.

*Dextera si-
gnificat bona
spiritualia: si-
nistra, bona
temporalia.*

Math. 6.

*Bona spiritua-
lia inuitè per-
di nō possunt:
sed bene respo-
dēt.*

Sapient. 5.

*Sol illumi-
nat bonos:
luna illumi-
nat hypocri-
tas.*

*Greg. 22. mo
1497.*

2262

lia. Sed quia non sufficit ad tempus praeferuari a malo, nisi & finaliter praeferatur: deo subdit,

Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usque in saeculum.

Hic ostendit quod dominus suos custodit in omnibus tentationibus. Vbi notandum quod tentatio siue sit per suggestionem, siue per aduersitatis & tormentorum immisionem, habet duas partes: scilicet principium & finem. Aliqui ante tentationem fortes sunt: sed statim adueniente tentatione deficiunt, de quibus ait Christus, Luc. 8, quod credunt, sed in tempore tentationis recedunt. Aliqui autem intrant campum certaminis viriliter, sed ante finem pressi deficiunt: nec isti palmam merentur, quia non qui inceperit, sed qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Matth. 24. Aliqui autem intrant viriliter, & quanto plus impugnantur, fortiores efficiuntur: quia per patientiam in ipsis continua charitatis virtus magis accenditur: ut patuit in martyribus. Et istis solis palma victoriae debetur: quia & brauium non datur illi qui melius incepit currere: sed perseveranti. Sed quia ista perseverantia virtus viribus nostris non habetur, sed donum Dei est: a quo omnia nostra bona inchoantur & perficiuntur: dicente Apostolo, Quod Deus qui incepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi. Ideo tam principium patientiae in aduersis quam finem nunc Deo attribuit Psalmista, dicens, Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, &c. Per introitum intellige principium: per exitum vero, finem tentationis. Sic enim hunc locum exponit Aug. dicens, Quid est introitus tuus, & quid exitus? Quando tentamur intramus: quando vincimus tetationem, eximus. Audi introitum, audi & exitum. Vasa figuli probat fornax (ait scriptura) & homines iustos tentatio tribulationis. Si sic sunt homines iusti quomodo vasa figuli: necesse est, ut vasa figuli intrent fornacem. Et non quando intrant, iam securus est figulus: sed cum exierit. Dominus autem securus est, quia nouit qui sunt eius: & nouit qui in fornace non crepent. Illi non crepant qui non habent ventum superbiae. Humilitas ergo custodit in omni tentatione. Custodit ergo dominus introitum tuum, ut salui intremus, sana fide simus: quando accedit tentatio. Custodit & exitum, & hoc usque in saeculum. Cum enim exierimus ab omni tentatione, iam in aeternum nulla tentatio nos terret: nulla concupiscentia sollicitabit. Vnde & Apostolus ait, Fidelis Deus qui non patietur vos terri supra id quod potestis ferre. Ecce, introitus tuus custoditur, quando non finit tibi Deus accedere tentationem quam non potes ferre: tunc introitum tuum custodit. Vide si custodit & exitum: quia (inquit) faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Prouentum dicit, quia in tentatione virtus perficitur & roboratur. Sic ergo homo iustus custoditur a Deo exhibit ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam, id est, usque ad finem.

PSALMVS CXXI.

Letatus sum in his quae dicta sunt mihi, In domum domini ibimus.

Hic Psal. inter graduales tertius: eodem titulum habet ut duo praecedentes: scilicet Canticum graduum. Et exponitur ut prius. Vbi tamen nota quod tertius gradus ascendendi est amor: non tamen quilibet amor, sed amor Dei & proximi ordinatus: quo Deus propter se diligitur, & proximus propter Deum. Iste enim amor animam ascendere facit: sed amor mundi & carnis ipsam compellit descendere. Amor enim quicumque est ille, nunquam ociosus esse potest, nunquam vacare: ut hic ostendit August. dicens, Sicut amor mundi inflammat animum, & ad terrena concupiscenda & peritura vocat, ac in profundum demergit: sic amor sanctus ad superna eleuat, & inflammat ad aeterna, & ad ea quae non transeunt, excitat animum, & de profundo inferni leuat ad caelum. Habet enim omnis amor vim suam: nec vacare potest amor in anima amantis. Necesse enim est ut animum semper inducat. Vis ergo scite qualis amor in te sit, vide quod te ducat. Obligata enim anima amore terrene, quasi visum habet in pennis: sursum volare non potest. Mandata vero ab affectionibus impurissimis huius saeculi, tanquam extetis pennis & duabus alis resolutis, id est, duobus praecipis: scilicet dilectionis Dei & proximi volat. Quod autem nisi ad Deum ascendit volando, qui ascendit amando: Quod quis antequam libere facere possit, hic gemit: & ex desiderio volandi sursum, dicit, Quis dabit mihi pennas sicut columbae, & volabo, & requiescam: Cum autem iam amando volare coeperit ubi non iam patitur commotionem & societatem alicuius iniqui, sed vivat in sancta societate sanctorum angelorum in aeterna Hierusalem: tunc exultat, tunc mente letatur. Sic ergo & in isto Psalmo, cum iam Psalmista incipit ascendere per gradus amoris, cantat canticum graduum: & in superna Hierusalem collocari desiderans, ait, Letatus sum in his quae dicta sunt mihi, In domum domini ibimus. Vnde sicut in peregrinatione suspiramus, ita in ciuitate gaudemus. Inuenimus autem socios in ista peregrinatione, qui iam videntur ipsam ciuitatem, & mutant nos ut cureamus ad illam: scilicet sanctos martyres & alios iustos nos praecedentes. Quatum autem ad sensum litteralem: haec est quaedam deuota oratio prophetae David exultantis in domino de aedificatione templi per Nathan sibi dicta fienda per Salomonem filium suum. Et diuiditur in partes duas: quia primo ponitur exultatio pro templi aedificatione: secundo ponitur oratio pro templi consumatione & conseruatione, ibi, Rogate, &c. Dic ut N. Quantum vero ad sensum propheticum: iste Psal. est quaedam spiritualis exultatio de spe possessionis caelestis Hierusalem. Et diuiditur iste Psal. in duas partes: quia primo caelestis Hierusalem ponit proprietates: secundo ipsius ascensus ponit, gradus & conditiones, ibi, Rogate. Prima pars diuiditur in duas: quia primo ponit proprietates ascendentes: secundo ostendit proprietates ciuitatis, ibi, Hierusalem quae aedificatur. Prima in duas: quia duas conditiones debet habere ad caelestem Hierusalem volens ascendere: quia scilicet primo in scripturis debet habere credulitatem: secundo in praecipis Dei suam stabilire debet voluntatem, ibi, Stantes erant. Quantum igitur ad primum: notandum quod sacra scriptura per prophetas, per Apostolos & sanctos praedicatores conatur nos ad amorem caelestis Hierusalem accedere, ad domum Dei ascendere. Vnde Esa. 2, Venite, ascendamus ad montem domini: & ad domum Dei Iacob, &c. Et

Apostolus dicit, Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Ad quorum verbum fidem credulam dare debemus, sperantes firmiter nos illuc ascensuros gratia Dei. Et hoc est quod scripturarum dicta quibus inuitamur ad patriam considerans hic Psalmista, ait, Letatus sum in his quae dicta sunt mihi. Et si queras quae sunt illa quae dicta sunt tibi: respondet, haec scilicet, In domum domini ibimus. Vnde hic ait August. Letatus sum in his quae dicta sunt mihi: letatus sum in prophetis, letatus sum in Apostolis. Omnes enim mihi spem aeternae vitae conferentes dixerunt mihi, In domum domini ibimus. Vel aliter: ut hoc dicere non sit per verba, sed per opera. Qui enim aliquid facit, suo exemplo aliis loquitur & ipsos informat. Et isto modo sancti martyres suis exemplis nobis loquuntur, & nos inuitant ad caelestem patriam: non verbis, sed factis, dicentes, In domum domini ibimus. Vnde sicut festum vnus sancti absque verbis te admonet ut ad ipsius ecclesiam pergas: sic festa sanctorum qui nos praecesserunt nos excitant, non solum ut ad ecclesias eorum pergamus, sed magis ut ad eorum societatem in caelis habendam curramus, dicentes, In domum domini ibimus. Et isto modo huc versus hic exponit August. dicens Letatus sum, &c. Fratres, veniat in mentem charitatis vestrae, si qua forte festiuitas martyrum vel locus sanctus aliquis nominatur, quod certo die turbae confluunt ad celebrandam solennitatem: ille turbae quomodo se excitat, quomodo hortantur & dicunt, Eamus ad illum sanctum locum: & tanquam incensi sigillatim faciunt flammam: & ipsa vna flamma facta ex colloctione sese accendunt, rapit illos ad locum sanctum: & cogitatio sancta sanctificat eos. Si ergo ad locum corporalem sic inuitat & rapit amor sanctus, qualis amor debet esse qui concordet rapit in caelum: dicentes sibi inuicem, In domum domini ibimus: Ergo in domum domini curramus, & non fatigemur: quia illuc perueniemus ubi non lassabimur. Latetur anima nostra in his qui ea nobis dicunt. Qui ea nobis dicunt, priores fuerunt: viderunt patriam de longinquo clamantes ad posteriores, In domum domini ibimus. Viderunt illam Apostoli, & dixerunt nobis, Currite, sequimini nos: in domum domini non omnes intrant, sed solum mundi corde: quia illa est domus sanctitatis. Psal. 92, Domum tuam domine decet sanctitudo. Narrat Solinus quod Romae erat domus Herculis sacra, in qua cum Hercules sacrificaret Deo suo, rogauit Deum suum quod nec musca nec canes vnquam illuc ingredi possent: quod & sic factum fuit. Ad propositum ergo, cum multo sanctior & mundior sit domus caelestis Dei, in illa nihil immundum vel pollutum intrare potest. Apocal. 21, Non intrabit in illam aliquod conquinatum, faciens abominationem, &c. Et non muscae neque canes. Muscae autem sunt homines mundiales, qui importune mundi huius negociis se ingerunt: canes vero sunt homines carnales: de quibus Esa. 56, Canes impudentissimi nescientes saturitatem.

Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem.

Hic ostendit secundum: scilicet quod intrare volens domum domini, in praecipis Dei debet habere stabilitatem. Vbi nota quod per pedes affectiones nostrae & voluntates exprimuntur: ut supra

ver. 378. 2258. Itē nota quod per atria intelligitur aeterna gloria, vel ipsa Dei domus gloriae: vide supra ver. 2045. Quamuis ergo hic dum peregrinamur a domino, habitemus in corpore: in caelis tamen habitare debemus mente: sicut dicit Apostolus, Nostra conuersatio in caelis est. Est ergo sensus, Stantes erant pedes nostri in atriis, &c. id est, hic habitates corpore, in caelis eramus mente: quia pedes nostri, (id est, affectiones & voluntates nostrae) in atriis caelestis Hierusalem persistebant. Vnde hic ait August. Stantes erant pedes, &c. Ergo qui in domum domini intrare volunt, semper debent cogitare quasi ibi iam sint, & ibi mente stare. Magnum est enim ibi stare inter angelos & non deficere. qui enim inde lapsus est, in veritate non stetit: quicumque non sunt lapsi, in veritate ibi stant. Ille ibi stat qui Deo fruatur: qui autem seipso frui voluerit, cadit: qui autem seipso frui vult, superbus est. Ideo ille qui semper stare volebat in atriis Hierusalem, orabat, Non mihi veniat pes superbiae. Si ergo illic non potuerunt stare qui superbi fuerunt, tu humiliter ascende, ut dicas, Stantes erant pedes nostri, &c. Cogita qualis ibi futurus sis. Et quamuis adhuc in via sis, hoc tibi pone ante oculos quasi ibi stes, quasi inter angelos indeficiens gaudens: ut dicere possis, Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. Sed cuius Hierusalem? Et quid magnum est stare in ista terrena Hierusalem: quando ipsa Hierusalem stare non potuit, quae ruit? Non est haec illa Hierusalem quae propheta occidit, & lapidauit sibi missos. Quid ergo magnum iste concupisceret, stare inter illos qui interficiebant prophetas, & ad se missos lapidabae? Absit ut de ista Hierusalem sic cogitet qui sic ardet, sic desiderat introire in domini domum. Sed de illa Hierusalem loquitur, ubi perfecta regnat visio pacis. Vnde de qua Hierusalem loquatur, statim in sequentibus manifestat, dicens,

Hierusalem quae aedificatur ut ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.

Hic ostendens de qua Hierusalem loquatur, ostendit conditiones ciuitatis. Et secundum quod tres conditiones ipsius Hierusalem ostendit, pars haec habet tres partes. Ostendit namque quod ibi est, primo bonorum mutua communicatio. Secundo gratiarum continua redditio, ibi, Illuc enim ascenderunt. Tercio ciuium honorabilis exaltatio, ibi, Quia illic. Quantum ergo ad primum, primo ostendens Psal. quod ipse loquitur de ciuitate caelestis Hierusalem, ostendit quod in superiori Hierusalem est omnium bonorum mutua communicatio: quia ibi vnus participat omnia alterius bona. Vbi sciendum quod cum charitas sit radix dilectionis, & dilectio amantem in amatum transferat: sequitur quod in caelesti patria ubi est summa & perfecta adinuitatem sanctorum charitas, quod ibi est perfecta dilectio & mutua omnium bonorum comunicatio. Ibi enim tantum quilibet diligit alium, ut seipsum: & tantum gaudebit de bono alterius sicut de proprio. Quod notans hic Psal. ait, Hierusalem quae aedificatur ut ciuitas: quasi dicat, Loquor de illa caelesti Hierusalem, quae realiter dicitur ciuitas, scilicet ciuium vnitas, quam vnitatem dilectio facit. Ex qua dilectione ibi omnia bona communicantur adinuitem. Quod notans subdit, Cuius participatio eius in idipsum. Vbi ait Glos. Hoc de nulla mundi ciuitate dici potest, quia hic habent homines diuisa bona & deficientia: ibi vero bonum quod fuerit singulorum, erit omnium

Patentia & perseverantia a Deo est.

Phil. 1.

Esa. 27.

1. Tim. 1.

1. Cor. 10.

Psal. 103.

Amor mundi

Amor non

psal. 4.

Domum gloriose praeparatam ad nostrum.

Phil. 3. Conuersatio nostra in caelis debet esse.

Psal. 35.

Hierusalem est gloria iesu.

2266

Communicatio omnium bonorum est in gloria.

2265

Apo.

omniū. Ideo ait, *Participatio eius in idipsum*. Quid est *idipsum*? Idipsum est, quod semper eodem modo est: id est, æternum. Non potuit expressius dicere. Stabilitatis ergo particeps est illa ciuitas quæ quidem non est hic in aliqua creatura. Dicat ergo de cœlesti Hierusalem, *Hierusalem que edificatur ut ciuitas*. Hęc enim ciuitas ædificatur nō lapidibus mortuis, sed uinis & rationabilibus: ad quam currūt in fide lapides uiui: dicente Petro, Et vos tanquā lapides uiui cœdificamini in domum spirituale: id est, tēplum sanctum Dei. Sed forte dices, Quare dixit quod Hierusalem ædificatur ut ciuitas, & nō dixit, ædificatur ciuitas? Ad hoc respondet Aug. dicens, Quare non dixit ciuitas, sed *ut ciuitas*; nisi quia structura patietur quæ erat in Hierusalem uisibili, uisibilis ciuitas erat: sicut proprie dicitur ab omnib⁹ ciuitas. Illa autem ædificatur tāquam ciuitas, quia & illi qui in ea incurrunt uiui, tanquam lapides sunt: non enim uerē lapides sunt. Ideo sicut illi ut lapides sunt, non lapides: sic illa ut ciuitas, non ciuitas ædificatur. Et ideo quia similitudinē habet ad ciuitatē corporale, ideo dixit, quod *ædificatur ut ciuitas*, & non ciuitas. Aliqui tamen dicere uoluerunt quod dāuid hic loquebatur directē de ciuitate terrena Hierusalem: quā propheticō spiritu ruituram uidebat per Babyloniōs, sed postea tempore Cyri regis Persarum ædificandam. Vnde hic ait Aug. Sed quid si quis dicat, iam quidem cum ista dāuid diceret, erat ciuitas Hierusalem perfecta: sed ipsam uidebat in spiritu ruituram, & iterum ædificandam. Expugnata enim fuit illa ciuitas, & factus est transitus in Babyloniā: populi captiuitas: de qua prophetauit Hierem. post septuaginta annos captiuitatis ædificari posse illam ciuitatem quæ destructa erat a debellantibus. Fortē ergo dicit aliquis, hanc uidebat dāuid in spiritu ruituram: ideo dixit, *Hierusalem que edificatur ut ciuitas*. Noli ergo putare hic illam ciuitatē esse dictā, quæ constat ex sanctis, tanquā lapidibus uiuis. Sed hanc opinionem remouēs Pſal. 122, *Hierusalem que edificatur ut ciuitas*: quia illa terrena Hierusalem ædificatur ciuitas, nō ut ciuitas: illa autem cœlestis ædificatur ut ciuitas, & non ciuitas. Vel aliter. Iste uersus intelligitur de ædificatione ecclesiæ: quæ ideo Hierusalem dicitur, quia in ipsa per fidem uidetur Deus, quæ ecclesiā dicitur ut ciuitas: uide uer. 77. 122. Vel si uis exponere de ciuitate cœlestis glorię, uide uer. 134.

Hierusalem celestem dicitur ut ciuitas & nō ciuitas.

Hierem. 25.

222

2267

Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini, testimoniū Israel, ad conſtitendum nomini domini.
 Hic ostendit quod in illa cœlesti Hierusalem est cœlitima gratiarū actio: quia qui illuc ascenderunt, conſtituntur domino confessione laudis. Sed quid dicatur tribus, & unde dicatur, uide uer. 1802. Aliter tamen Aug. hoc declarat, dicens, Tribus alio nomine dicitur ciuitas: sed non proprie. Itaq; tribus uno nomine dicitur proprie, alio nomine proprie, dicitur potest: sed uerū nomine dicitur ciuitas. Nam si proprie dixerimus ciuitas, non intelligitur nisi ciuitas que sunt in ciuitatibus singulis singula. Vnde curiales & congregationes, id est, qui sunt in curia vel de curia. Et tales curias singulas habent singula ciuitates. Sunt autē vel erant aliquando in illis ciuitatibus curie etiā populorū, & unā ciuitas multas curias habet, sicut Roma triginta quinque curias habet populū. Hęc dicitur tribus: has populus Israel

Tribus quid sit.

duodecim habebat, secundum duodecim filios Iacob: duodecim erāt tribus populi israel, in quibus erāt aliqui mali, & aliqui boni. Quā enim male tribus quæ crucifixerunt dominū: quā bonæ tribus, quæ cognouerunt dominum. Illæ ergo tribus quæ crucifixerunt dominum, tribus sunt diaboli. Cū ergo hic diceret Pſal. *Illuc enim ascenderunt tribus*: uide hoc de omnibus intelligeres, subdit, *tribus domini*. Quæ autē sunt tribus domini, nisi qui cognouerunt dominum: de quibus ait, *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini*: scilicet illi qui in tribus erant boni, ascenderunt ad cœlestem Hierusalem: Sed dices, Quomodo hoc in ueritate stare potest: quia tēpore dāuid quando ista uerba dixit, nullus adhuc ascenderat: quia Christus primus cœlos penetratit. Ad quod dicitur quod et si nōdum ascenderant in re, ascenderant in certa spe, quia securi erant se aliē thronos: quia omnes qui in libro sanctorū patrum collocabantur, erāt certi de ipsorum gloria futura. Et quod futurū erat, tēpore præterito expressit. Sicut & Pſal. 21, passionem Christi futuram uerbo præterito expressit, dicens, *Dederunt in escam meam felis & diuiserunt sibi uerimenta mea, &c.* Sequitur, *Testimoniū Israel*. Per hoc enim amplius uult declarare quod nō omnes ascēdant cœlestem Hierusalem, sed solum illi qui sunt testimoniū Israel. Israel autem interpretatur uidentis Deū: & proprie Christum designat, qui pax omnibus Deū faciente uis speculatur, & clari⁹ contemplatur. Illi ergo dicitur testimoniū Israel, qui hęc & operibus Christo testimoniū reddunt. Vel illi dicitur testimoniū Israel, qui se testificantur uidere Deum & cognoscere per opera bona. Vel per hoc notantur humiles, qui in suis bonis operibus, se ipsos nolunt uideri: sed solum Deum sibi præponūt. Superbi autem se ipsos, & non Deum attendunt. Et istam intelligentiam hic præterit Aug. dicens, Israel namq; uidēs Deum interpretatur. Homo autē in seipso uerē nō est, sed Israel tunc est, quando uidet Deum qui est. Et uidentem cum qui est, sit & ipse pro modo suo: ut sit hoc, dicit quia superbus non Deum uidere uult, sed seipsum. Uult enim uideri quod non est: ut inam si uellet superbus uideri quod non est. Superbus autē iustum se uult uidere, cū non sit: ideo nō pertinet ad Israel, qui est uidens Deum. Quis ergo pertinet ad Israel? Ille scilicet qui consistitur se nolle quod Deus est: & ab illo habere quod bonum potest habere, a se autem non esse nisi peccatum: ab illo autem sibi esse iustitiam. Sequitur, *Ad conſtitendum nomini domini*. Hic ostendit ad quid ascenditur ad cœlestem Hierusalem. Ad hoc ergo ascendunt, ut Deum laudent, & laudando, ipso fruantur. Confessio est laudatio, siue gratiarum actio: uide uer. 250.

Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid.
 Illic ostendit quod in cœlesti Hierusalem est ciuitatum honorabilis exaltatio. Tamē aduerte hic mirabilem stilum loquēdi, & secundum Aug. magnum ænigma, si non intelligatur. Si enim dixisset quod tribus domini qui ascenderunt ad conſtitendum nomini domini, sederunt super sedes in iudicio, nulla esset oblectatio: sed dicit quod illic sederunt sedes, &c. In sede enim sederunt, nō sedes sederunt. Vnde & Christus Matth. 19, ait suis discipulis, Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes: &c. Nō dixit, vos sedes sedebitis. Sed aduerte quod illos iustos quos prius dixerat tribus domini, nunc ipsos

2267

2268

Dei sedes appellat. Ipsi enim iusti dicuntur quandoque cœlum in quo habitat Deus, quandoque thronus in quo regnat, quandoque sedes in qua sedet & quiescit. Vnde ait Magister libr. 1, dist. 37. *Quoniam enim ubique sit Deus, nō tamen ubique habitat*. Habitat enim in illis qui sunt tēplum eius & cœlum: in malis autem non habitat, licet sit in illis. In sanctis autem habitat, in quibus est per gratiam. Non enim ubique est Deus, ubi habitat: sed ubique est habitat, ubi est. In solis ergo bonis habitat, qui sunt tēplum eius & sedes. Vnde per Esa. dominus ait, Cœlum mihi sedes est, terra autē scabellum pedū meorum: quia in electis (qui sunt cœlū) habitat Deus & regnat, qui eius uoluntati deuoti obtemperant. Malos uerō (qui sunt terra) iudicij districtione calcant. Vnde in lib. Sap. dicitur, *Thronus sapiētia anima iusti: quia in iustis speculatus est Deus quā in aliis rebus: in quib⁹ tamē omnibus est totus*. Quomodo autē ait Aug. ad Hieron. in epistola de origine animæ, Anima per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in maiorib⁹, nec maior in minoribus: sed tamē in aliis intensius, in aliis remissius operatur: cū in singulis particulis corporis tota essentialiter sit. Sic & Deus cū essentialiter sit totus in omnibus rebus, in illis tamen plenius dicitur esse quos inhabitat. In illis in quibus ita habitat, ut illos sibi sedē & tēplū faciat. Ad propositum ergo: hic accipiuntur sedes pro ipsis iustis qui sunt sedes Dei, cū dicitur, *Quia illic sederunt sedes in iudicio, &c.* Et ista expositionem hic approbat Aug. dicens, Nō est mirū si sedeāt homines in sedibus. Ut autē ipse sedes sedeāt, quomodo possumus intelligere? Nam in sella sederunt, nō ipsæ sedes sedent. Et respondet, Nā soletis audire dominū dicentē, Cœlū mihi sedes est: terra autē scabellū pedum meorū, qui sunt isti cœli, nisi iusti: in ipsis autē sedet Deus, & de illis iudicat Deus, Apostoli namq; cœlū Dei dicti sunt: unde cœli enarrat gloria Dei. Si ergo cœlum sedes Dei est, Apostoli autē cœlum, & ipsi facti sunt sedes Dei. Vnde dictū est in lib. Sapient. Anima iusti sedes sapientia. Erant ergo Apostoli sedes Dei: & illi sedebunt in iudicio, quibus dictū est, *Sedebitis super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel*. Ipsi ergo iusti & sunt sedes, & habent sedes. Et sic in illa Hierusalem sedebunt sedes. Et ad quid? Certē ad iudicandum. Et hoc est quod subditur, *In iudicio*. Sed super quos erit iudicium istarum sedium, subdit dicens, *Super domum Dauid*. Vbi aduertendum quod sicut per dāuid Christus intelligitur: sic per domum Dauid intelligitur ipsa ecclesiā, de qua ait Christus, Ioann. 2, *Domus mea domus orationis uocabitur*. In hac autem domo in presenti simul mixti separati. Istā ergo domū Dauid (i. bonos & malos in ecclesiā nunc existentes) iudicabunt Apostoli & alij iusti cū Christo. Iudicabunt nāque bonos, sententiā dando pro eis: sed malos iudicabunt, contra ipsos proferendo sententiā. Et hoc est quod hic ait, *Sedes super domū Dauid*. Quod ideo dicitur, quia illi qui non sunt de ecclesiā (scilicet qui nō credunt) nō iudicabunt: quia qui nō credit, iā iudicatus est: ut dicitur Ioan. 3, Pro istorum euidentiā est notandum quod in iudicio quatuor erunt personarum genera: ut ostendit Greg. Quia aliqui iudicabuntur & peribunt, alij non iudicabuntur & peribunt, alij iudicabuntur & regnant, alij non iudicabuntur & regnant, &c. uide uer. 6.

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, & abundantia diligentibus te.

Hic ponit ascensus ad cœlestē Hierusalem gradus & conditiones. Et diuiditur in quatuor partes, secundum quod quatuor gradus assignat. Primus est pietatis & misericordie. Secundus, charitatis & concordie, ubi, *Est pax*. Tertius, ueritatis eloquentie, ubi, *Propter fratres meos*. Quartus est dilectionis æternæ patriæ, ubi, *Propter donum domini*. Quantum ad primum: primū sciendū quod sicut aliqua sunt nomina integra, & aliqua corrupta siue diminuta (ut Philippus est nomē integrum: lippus autem est nomen diminutum: sic Bartholomæus & Bartholus (quæ tamen idem significant) quia nomen diminutum accipitur pro integro. Sic est & in alijs uerbis, ut interrogo, gas, uerbum est integrum: sed rogo, gas, quādoque est pars eiusdem uerbi, & sic est uerbum eius diminutum: & idem significat quod uerbum integrum: & sic rogare idem est quod interrogare. Et sic accipitur hic, cum dicitur, *Rogate quæ ad pacem sunt, &c.* id est, interrogate. Item sciendum quod per opera misericordie maxime pax inter fideles conseruatur: quia per illa fit quedam æqualitas & concordia. ut puta si tu das alteri temporalia, & ipse tibi reddit & dat spiritualia rogando pro te: si tu alij feminas uerbum Dei & spiritualia, & ille tibi reddit temporalia. Et ideo quia ex talibus operibus misericordie inter homines fit quedam æqualitas & concordia inter dantem & recipientem: ideo ipsa opera misericordie pacis nomine significantur. Ista autem misericordie opera ducunt ad cœlestem Hierusalem. Vnde & Christus in iudicio solum disceptabit cum iudicandis de operibus misericordie, dicens, *Esuriui, & dedistis mihi māducare, &c.* Illi ergo ducuntur ad cœlestem Hierusalem, qui opera misericordie fecerunt. Beati misericordes, &c. Immisericordes autē dānabuntur, quia iudiciū sine misericordia fiet illi qui nō fecerit misericordiā. Ad propositū ergo: prauis Pſalmista quod in ultimo iudicio disceptatio fiet de operibus misericordie, quæ homines ad cœlestē Hierusalem ducunt: hoc prænunciās, dicit ipsis sedibus. i. sanctis, qui cum Christo iudicabunt: *Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem*. i. interrogate uel interrogabitis in iudicio illa quæ ad pacem sunt Hierusalem. i. illa quæ spectant ad opera misericordie, quæ ad cœlestē Hierusalem ducunt. Et istā sententiā hic ponit Aug. dicens, Nā cū Pſal. dixisset, *Ibi sederunt sedes in iudicio, sedes super domū Dauid*: statim ipsis sedibus ait, *Rogate* (inquit, i. interrogate) *quæ ad pacem sunt Hierusalem*. i. o vos sedes, quia iā sedetis ut iudicetis, & facti estis sedes domini iudicatis: quoniam qui iudicant, interrogat: qui iudicatur, interrogatur. *Interrogate* (inquit) *quæ ad pacem sunt Hierusalem*. i. interrogabitis de operibus misericordie. Hęc enim est pax Hierusalem, ut opera misericordie corporalia iungantur operibus spiritualibus: & fiat pax dādo & accipiēdo, sicut ait Apost. *Sinos uobis spiritualia seminauim⁹, magnū est si uestra carnalia metam⁹*: Interrogate ergo quæ ad pacem sunt Hierusalem. Interrogado autē inuenietis alios fecisse misericordiam, alios nō fecisse. Quos inuenietis fecisse misericordiam, uocabitis ad Hierusalem: quia ipsi opera misericordie sūt ad pacem Hierusalem. Sed forte quis dicet, Quomodo ergo faciet pauperes, qui uide opera misericordie faciāt nō habēt: tunc obiectioni respondet Pſal. dicens, *Et abundantia diligentibus te*. Vbi nota qd De⁹ in

Rogate idem est quod inter rogare.

Misericordia opera dicuntur pax.

Matth. 25.

Matth. 5.

Lucob. 2.

1. Cor. 9.

2268

Quid credis infane? Vides quod credis? Reuersus est aliquis ab inferis, & retulit tibi quid ibi agatur: Ecce ego quod amo, video & fruor. Despicere, quia speras quod non vides. Et despiciet te ille qui quasi tenet quod videt. Attende ipse si tenet: noli turbari, ne dum putas esse felicem in presenti, amittas veram felicitatem futuram. Noli turbari. Attende quia non tenet quod credit tenere. Labitur enim hoc ab illo quod tenet: vel ipse ab eo quod tenet. Necessesse est enim ut illa transeat, aut ipse per res suas, aut res suae per illum, per quem transeat res suae qui viuis labefactauerit: qui transit per res suas, qui in diuitiis moritur: quia cum moritur, non eas secum affert ad inferos. Iactat se domum habere. Queris quam domum tuam dicis? Responderet, Quam mihi dimisit pater meus. Et ille, Vnde habuit hanc domum? Auus noster illi illam dimisit. Recurre & ad proauum & attauum; nonne inde potius terretis, quia multos attendis transisse per illam domum, & neminem ipsorum illam secum tulisse ad aeternam domum? Pater tuus hic eam dimisit, transiuit per illam: sic & tu transibis. Sic ergo transitum habetis in domo vestra: stabulum est itinerantium, non habitatio commanentium. Et tamen quia nos quae futura sunt separamus, & in futuram felicitatem suspiramus: & non dum apparuit quod erimus, quamuis iam filij Dei sumus: ideo repleti sumus despectione, id est, contemptu, ab his qui felicitatem quaerunt vel habent in presenti saeculo. Quibus consideratis, iustus à Deo petit, *Miserere nostri domine, miserere nostri* &c. Hoc ideo gemmat, quia corpus passionibus & anima opprobriis laborat. Necessesse est ergo ut miserearis, quia multum repleti sumus despectione. Sed attende quod veniet tempus miserationis, quo iusti à tali despectione liberati, aeternaliter ipsi despicient malos: dicentes, *Quoniam ex omni tribulatione eripuit me, & super inimicos meos despexit oculus meus.*

1. Ioh. 3.

Psal. 51.

2277

Quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus & despectio superbis.

Hic magis suam explicat miseriam. Vbi aduerte, quod anima quandoque pro toto homine accipitur, quia principalior pars est hominis. Vnde Math. 6, ait Iesus, Nolite solliciti esse animae vestrae, quid manducetis &c. Dum ergo Psalm. dicit quod anima nostra multum repleta est (scilicet despectione) id est, totus homo, & quo ad animam & quo ad corpus. Et qualiter hoc sit, manifestat dicens, *Opprobrium abundantibus.* Vbi per abundantes accipe diuites huius mundi, qui temporalibus abundant, quibus iusti & pauperes facti sunt opprobrium. Similiter & despectio superbis, quia superbi humiles despiciunt. Sed attende quod non solum iusti sunt opprobrium abundantibus & despectio superbis, verum etiam quandoque miseri peccatores ipsos iustos despiciunt. Vnde & latro cum Christo crucifixus, ipsum Christum blasphemando despiciebat. Sed tales licet temporalibus bonis & prosperitate non abundant, abundant tamen presumptione & malicia, quando contra iustos insultant. Vnde hic ait August. Aliquando etiam ipsi qui in flagello aduersitatis temporalis sunt positi, nobis insultant. Inuenies enim aliquem pro merito iniquitatum suarum, siue occulto Dei iudicio,

Iusti desiderant a malis & iniquis quia.

siue manifesta damnatione, mitti in carcerem, portare catenam: & ipse etiam iustus insultat. Et cum ei dictum fuerit, *Quare non bene vixisti? ecce quod venisti male viuendo: ille respondet, Quare illi qui bene viuunt ista patiuntur? Sed illi propterea patiuntur ut probentur, ut tentationibus exercentur & flagellis proficiant: quia flagellat Deus omnem filium quem recipit. Et si vnicum sine peccato flagellauit, & pro nobis omnibus tradidit eum: quomodo debemus nos flagellari, qui fecimus quare flagellemur? Et cum ista dixerimus, illi adhuc de infelicitate superbiunt, & afflicti nondum humiliati respondent & dicunt, Ista sunt verba sanctorum Christianorum, qui credunt quod non vident. Insultant ergo nobis & qui abundant, & etiam qui in calamitate sunt positi. Insultauit enim Christo & latro qui cum ipso crucifixus erat. Insultant ergo qui abundant & qui non abundant. Quare ergo Psalmista solum abundantes nominat, dicens quod sumus opprobrium abundantibus? Sed aduertite quod etiam superbi & pauperes abundant. Nam nisi abundarent, superbi non essent. Alius enim abundat pecunia, & inde superbus est. Alius abundat honoribus: & inde superbus est. Alius abundat se iustitia putat: & inde superbus est. Et quod peius est, qui non abundat pecunia, iustitiam sibi videtur abundare aduersus Deum. Et tales in calamitatibus positi, se iustificat & Deum accusant: dicentes, *Quid mali feci? Et si cogitat se multa fecisse, dicit, Multos video multa peiora fecisse, & nihil pati.* Et talis iniustus contra Deum abundat, quia videtur sibi Deum erga ipsum iniuste agere, & quod ipse patiat in iustis. Sic ergo omnis qui iustos despiciat, ipse abundat superbia: licet temporalibus bonis sit egens. Et hoc est quod ait Psalmista, quod sumus facti opprobrium abundantibus & despectio superbis. Pro eodem enim hic accipiuntur abundantes & superbi, & opprobrium & despectio.*

PSALM. CXXIII.

Nisi quia dominus erat in nobis: dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis.

Titulus huius Psalm. est idem quod titulus precedentium Psalmorum gradualium: scilicet Canticum gradualium. Et exponitur sicut in primo Psalm. gradualium: scilicet Psalm. 119. De materia autem huius Psalm. quantum ad litteram, sciendum quod ut habetur 2. Reg. 5, quod post mortem Saulis, tribus Iuda vnxit David in regem: & super tribu Iuda solum regnavit septem annis cum dimidio: quia ceterae tribus sequebantur Isboseth filium Ionathae filij Saulis. Ipso autem Isboseth mortuo, vnuerse tribus Israel venerunt ad David in Hebron: & vnixerunt eum in regem super totum Israel. Quod cum audissent Philistini, timentes ne David confiteretur & prosperaretur in regnum: & principibus volentes obviare, vnuerfi congregati sunt ut pugnant contra David, & ipsum interficerent. Tunc David tantam multitudinem contra se cernens, timuit: & consuluit dominum, dicens, *Si ascendam contra Philistinos, & trades eos in manus meas? Cui respondens dominus, ostendit sibi modum quo contra Philistinos deberet ascendere: dicens, Gyra post*

post tergum Philistinorum, & venies ad eos ex aduerso pyrorum. Et cum audieris sonitum gradietis in cacumine pyrorum, tunc inibis praelium: quia tunc dominus egredietur ante faciem tuam, ut percutiat castra Philistinorum. Fecit itaq; ut praecerat ei dominus, & percussit Philistinum. Hac ergo victoria de Philistinis habitam virtute domini qui erat cum David, & in populo suo, ipsi domino attribuens David istum Psalm. fecit, dicens, *Nisi quia dominus erat in nobis &c.* Et duo facit: quia primo victoria habitam Deo ascribit: secundum de dicta victoria Deo gratias agit: ibi, *Benedictus dominus &c.* dic ut N. Quantum vero ad sensum propheticum, sciendum quod quintus gradus nostrae spiritualis ascensionis est beneficium Dei recognitio, siue gratiarum actio. Vnde sancti videtes qualiter in presenti vita multis periculis implicantur, multis circumdantur hostibus, quam multis tentationibus impugnantur, quibus resistere sine Dei adiutorio non possunt: ideo de ipsorum liberatione exultantes, & hanc à Deo recognoscetes, in isto Psalm. Deo gratias agunt, confitentis, quod nisi dominus adiuuisset eos, ipsi periculis succubissent. Et hoc est quod dicunt, *Nisi quia dominus erat in nobis &c.* Sed hic vnum est aduertendum, quod in istis Psalm. gradualibus Psalm. loquitur quadoque ut vnus solus in singulari: sicut fecit in omnibus precedentibus: dicens, *Ad dominum cum tribulater clamavi &c.* *Leuaui oculos meos &c.* Quandoque vero loquitur ut multi in plurali, ut hic: dicens, *Nisi quia dominus erat in nobis &c.* Similiter & in sequentibus. Quod ideo studiose actum est, ut ostendat quod ratione vnitate fidei omnes fideles sunt vnus homo: & vnus homo est omnes. Et hanc rationem hic tagit Aug. dicens. Cantant ergo ascendentes, & aliquando tanquam vnus, aliquando vero tanquam multi: quia & multi vnus, quia vnus Christus: & in Christo membra Christi, cum Christo vnus faciunt. Et horum omnium membrorum caput in caelo est: corpus autem etiam laborat in terra, non est praecisum à capite suo. Siue ergo vnus cantet, siue multi carent: & multi homines vnus homo est, quia Christus vnus est: & omnes Christiani membra sunt Christi. Haec ergo membra Christi quid cantant? Amat enim, & amando cantant, & desiderando exultando cantant. Tribulatio enim nostra in presenti saeculo: spes vero nostra & consolatio de futuro saeculo. Et nisi in tribulatione presentis saeculi consolatur nos spes futuri saeculi, perimus. Gaudium ergo nostrum, fratres, nondum est in re, sed iam est in spe. Spes autem nostra tam certa est quasi iam perfecta sit, promittente veritate: quae nec falli nec fallere potest. Hinc est ergo quod sancti quauis in presenti nondum sint à periculis liberati, sed realiter à tribulationibus afflicti: tamen quia spe certi sunt de liberatione futura, ideo gratias agentes cantant quasi iam liberati: dicentes, *Nisi quia dominus erat in nobis &c.* Quibus visis accedo ad diuisionem Psalm. Diuiditur ergo Psalm. iste in duas partes: quia sancti primo se à Deo liberatos esse cognoscunt: secundum ex hoc Deo gratias agunt: ibi, *Benedictus dominus.* Prima in duas: quia primo suam liberationem Deo attribuunt: secundum periculis gratiam expriment: ibi, *Cum exurgerent.* Quantum ergo ad primum, sciendum quod proprie ista verba sunt sanctorum, qui iam pericula mundi Dei adiutorio euaserunt. Sed nos in isto mundo adhuc constituti, spe eleuati, in illorum numero nos constituentes, cum illis etiam ista verba canimus. Illi

quia in re iam liberati: nos autem quia in spe. Et hoc est quod hic ait August. Respicunt sancti tribulationes quas passi sunt: & considerant in eam loco & beatitudine se constitutos, considerant quae transferunt, quod perueniunt, & quod liberari non poterant, nisi manus liberantis affuisset. Vnde hoc considerantes, gaudentes dicunt, *Nisi quia dominus erat in nobis &c.* supple, liberati de mundi periculis non essemus. Dicat nunc Israel. f. quae & quanta Dei adiutorio euasit, quae non euasisset, nisi quia dominus erat in nobis. Istos ergo beatos qui iam euaserunt, Psalm. nobis constituit intuentos. Constituemus ergo & nos illos in corde iam triumphantes. Et tanquam ibi etiam simus, sicut in priori Psalm. dictum est, *Stantes erant pedes nostri in attingis tuis Hierusalem: nondum tamen ibi erant, sed in via erant. Sed tanta erat perueniendi spes, ut adhuc in via positi & laborantes, iam sibi illic constituti videretur.* Sic & nunc ponamus nos in illo triumpho qui erit in futuro saeculo, quando exultabimus morte iam consumpta, iam conuicti angelis, & exultantes cum rege nostro. Ibi ergo spe & corde constituti, cogitemus quid euasimus, quae scandala, quas tribulationes mundi, quas persecutiones infidelium, quos dolos omnium haereticorum, quas suggestiones diaboli, quas cupiditatum consuetudines. Omnia ista quis euaderet, nisi dominus esset in illo? Nos ergo spe ibi constituti, dicamus, *Nisi quia dominus erat in nobis.* quis illa euaderet: dicat nunc Israel, *nisi quia dominus erat in nobis.* Hoc ideo duplicat, quia duplicia sunt pericula quibus impugnamur: scilicet corporis & animae. Notandum autem, quod quamuis Deus sit in omnibus hominibus: quinimmo in omni re per essentiam, potentiam, praesentiam: non tamen est in omnibus hominibus per suum adiutorium & gratiam: ut dedit Magister, lib. 1, dist. 37. De hoc vide versic. 11. 293.

Spe in calu- rias no- stras habitare.

Cum exurgerent homines in nos forte viuos deglutissent nos.

Hic exprimit periculorum grauitatem, quam per Dei adiutorium euadimus. Quae grauitas consistit primo in persecutione paganorum: secundum in persecutione tyrannorum: ibi, *Cum irasceretur: tertio in multiplicatione aduersitatum: ibi, Torretem.* Quantum ad primum, sciendum quod persecutio paganorum ad hoc saeculum, ut nos à cultu veri Dei separaret, & ad culturam deducat idolorum. Verum tamen non tantum quod ad culturam idolorum aliqui inducuntur viui, & aliqui mortui. Viui colunt idola, qui cognoscentes veritatem (scilicet solum verum Deum esse colendum, & non idola, quia nihil sunt) tamen timore peccatum pressi, Deum verum negant, & idola colunt. Mortui vero idola colunt idolatras, qui veri Dei cognitionem non habentes, credunt idola virtutem diuinam continere, & illa debere coli. Certum est autem quod grauius peccant primi, quam secundi: quia directe contra conscientiam agunt. Ad propositum ergo: Psalm. considerans persecutionem paganorum contra fideles, ut ad culturam idolorum illos absorbeant: dicit quod nisi dominus fuisset in eis ipsos adiuuando, quod ipsi infideles suis persecutionibus, fideles viuos ad culturam idolorum absorbuissent. Et hoc est quod ait, *Nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines (scilicet infideles) in nos, forte viuos deglutissent nos.* Et ista sententia hic ponit August. dicens, *Hi sunt qui viui absorbentur, qui à paganis persecuti, scientes*

Peccata aliqui viui, & alii qui mortui.

Absterunt aliqui viui, & alii qui mortui.

idola non esse colenda, timore consentiant. Surrexerunt enim quidam persecutores, & dixerunt hominibus, Thutificate idolis nostris: quod si non feceritis, occidemus vos. Illi autem quamvis veritatem cognoscentes, amauerunt hanc vitam, & dulcedo vitæ huius tenuit eos: quia plus dilexerunt ea quæ videbant in terra, quæ illa quæ promisit Deus, quæ nondum videbant. Vnde plus retinentes ea quæ videbant, excluderunt de cordibus suis dominum. Et sic quia non erat in eis dominus, viui absorpti sunt: quia thutificantes idola, sciebant nihil esse idolum. Nam si aliquid putarent idolum esse, mortui absorberentur. Cum autem sciunt nihil esse idolum, & nouerunt omnia gentilium sacrificia vana esse, & tamen faciunt quod volunt persecutores, viui absorberentur. Sed ideo viui absorberentur, quia non est in eis dominus. In quibus autem est dominus, occiditur, & non moritur. Isti ergo qui passi sunt, & non consenserunt persecutionibus: exultant & dicunt, *Nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, forsitan viuos absorbuisset nos.* Et dicit forsitan, ne excludat libertatem arbitrij, quæ ad peccatum cogi non potest. Item notandum quod in scriptura homo accipitur multipliciter: scilicet aliquando proprie: & sic solum dicitur homo qui viuit secundum rationem, vide versic. 538. Aliquando verò dicitur homo, qui secundum carnem viuit, & non secundum rationem, vide versic. 799. Et sic idola dicuntur homines, quia secundum carnem viuant, non secundum rationem. Et sic hic accipitur homo, cum dicitur, *Cum exurgerent homines in nos &c.*

2280 Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.

Hic ponitur tyrannorum persecutio. Vbi sciendum quod tyranni & infideles duplici modo persequerentur fideles: scilicet primò blanditiis & adulationibus. Et si sic non poterant illos peruertere, tunc ipsos persequerentur: scilicet primò blanditiis & adulationibus, & non secundum rationem. Persequerentur enim eos primò blanditiis. Cum enim ineeperit homo ascendere & proficere, statim linguas dolosas patitur: blandas ad perniciem, blandas ad malitiam: ut puta dicentes, *Quid facis? quare hoc facis? Nonne potes tu aliter Deo seruire? Tu solus es, qui vis hoc esse quod alij non sunt. Et si inuenieris alios qui similia fecerunt, illa dolosa lingua statim dicit, Illi hoc facere potuerunt: forte tu non poteris. Tu aggredieris: & si deficias, melius erat non incipere &c.* Et de lingua dolosa habes ver. 2251. Quando ergo videtis quod blanditiis optatum obtinere non possunt, se ad iram & furorē conuertunt, & verbera flagellaque inferunt: ut quos blandis vincere non possunt, asperis vincant. Vnde is aperte sequitur, iam flagellant & persequuntur ut furibundi. Et hoc est quod de isto secundo genere persecutionis hic ait Psal. *Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.* Vbi notandum quod hic per aquam intelliguntur populi peccatores: qui sicut aqua semper tendunt ad ima. Quibus consentientes, absorberentur ab eis. Sed illi qui non consentiunt, eorum minas spernentes & verbera, illi per istas transeunt aquas: morte filiorum Israel, qui illi aquas maris transierunt: in quibus Egyptij submersi fuerunt. Et hoc est quod ait Aug. *Dum irasceretur furor eorum in nos &c.* Irascuntur, id aperte faciunt. Aquam autem dicit populos peccatores. Qui enim que autem consentissent illis, aqua illum ope-

ruisset. Moretetur enim morte Egyptiorum: non transisset exemplo Israelitarum. Et sic est sensus, *Cum irasceretur furor eorum in nos* (id est cum aperte nos persequerentur, ut furibundi & inhumani) *nisi quia dominus erat in nobis, forsitan aqua absorbuisset nos:* id est, illi populi furibundi absorbuissent nos, quia nisi dominus nos inuisset, timore pœnarum illis consentissemus: & sic operi absorpti fuisset. Vel per aquam intellige mundi pœnalitates & aduersa, vide versic. 1089. Et tunc est sensus, *Aqua absorbuisset nos:* id est, ab illis pœnis & aduersitatibus absorpti fuisset: quia timore pœnarum ad ipsorum malam voluntatem nos inclinari fuisset, nisi quia dominus erat in nobis. Et attende quod dicit, *forsitan aqua absorbuisset nos.* Nam ut dicit catholicon, sorbeo, es, idem est quod aliquid deuorare vel penitus euacuare: vnde absorbere vel oborbere, idem est quod aliquid valde deuorare vel euacuare. Et sic homo absorberetur, quando malis consentiens, omni virtute & vigore interiori euacuatur. Et sic est sensus, *Nisi quia dominus erat in nobis: cū illi furibundi insurgerent in nos, non eis consentientes, omni virtute euacuati fuisset.*

2281 Torrentem pertransiuit anima nostra: forsitan pertransiisset anima nostra aquam intolerabilem.

Hic consequenter ostendit grauitatem & multipliciter aduersitatem, in quibus adiuuamur à Deo. Vbi sciendum, quod torrens dicitur fluvius qui repentinis viribus crescit, & cum magno impetu currit: sed non diu durat, & cito deficit: & significat pœnas & aduersitates presentis vite, quæ martyres cum magno impetu inuasent: sed ad modicum tempus & cito defecerunt. Vnde de Christo legitur Psal. 109, De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Hoc est, quia Christus aduersa huius vite ad tempus sustinuit, propterea fuit super omnem creaturam exaltatus: ut declarat Apostolus ad Phil. 2, dicens, quod quia Christus factus est obediens patri usque ad mortem crucis, ideo Deus exaltauit illum: & dedit illi nomen quod est super omne nomen &c. Consimiliter & nunc martyres finitis ipsorum pœnis & cruciatibus, morteque gustata nunc ad gloriam sublimati, exultantes dicunt, *Torrentem pertransiuit anima nostra:* id est, pœnam vel mortem temporalem & breuem, propter quod & nunc gloriam habemus æternam. De hoc torrente vide versic. 1975. Vnde hic ait Augustinus, *Aqua ista, scilicet persecutionum, torrens est: sicut dum impetu, sed transiuitura est. Torrentes enim dicuntur fluij qui repentinis viribus crescunt, magnum habent impetum: si quis incurrerit, trahitur, si in illo non est dominus. In quo autem dominus est, transit torrentem anima ipsius. Adhuc fluit torrens iste, quem iam transierunt anime martyrum. Adhuc quando faculum hoc nascendo & moriendo currit, torrens est. Hinc persecutiones, hinc flagella, hinc mortes. De isto torrente bibit primus caput nostre um: de quo dictum est, De torrente in via bibit propterea exaltauit caput. Vnde ad maiorem huius torrentis expressionem subditur, *Forsitan pertransiisset anima nostra aquam intolerabilem.* Vbi notandum, quod, secundum August. hic forsitan, idem est quod an putas. Et est sensus, *Forsitan &c.* id est, an putas quod anima nostra transierit aquam intolerabilem? certe non quia torrens fuit cito euanescentis. Dicunt ergo*

ergo martyres, *Putas quod anima nostra transiit aquam intolerabilem?* Quod ideo dicunt, quia magnitudo periculi & pœnarum vix facit credibile quod euasit. Magnam necem pertulerunt, in magnis discriminibus fuerunt: omnino sic pressi sunt ut penè consentirent, ut penè viui absorberentur. Iam ergo euadentes, iam securi, sed ipsius periculi magnitudinem recordantes: putas (inquirit) pertransiit anima nostra aquam intolerabilem? Vel, secū dum aliam literā, Forsitan pertransiit anima nostra aquam sine substantia. Sed quid sit aqua sine substantia, hic ostendit August. dicens, *Aqua sine substantia sunt vitia, & dulcedo huius vite: quæ inopiam habent, non substantiam: quia hæc non vere sunt, sed omnia trāsunt sine fructu.* Nam qui peccando lucratur aurum, & huiusmodi sine substantia est, quia & hic fidem amittit in infernum descendens: hæc non secum portat. Maius ergo amittit, ut minus lucraretur. Pecuniam auxit, fidem neglexit vel extinxit. Abundat nescio quid in arca, sed multo magis quiddam diminutum est in corde: de arca gaudes, de corde non plangis? In hac aqua sine substantia perdidit ille filius prodigus substantiam quam accepit à patre: & adhæsit vni ciuium logi quæ regionis: id est diabolo, pascens porcos: id est terrenis & immundis actibus delectatus: desiderans manducare siliqua porcorum, quæ replent ventrem, & non satiant. Ita peccata, quæ etiam ad horam delectant, veram tamen satietatem non præstant: sed totius boni indigentiam ingerunt. Dicunt ergo martyres, *Torrentem pertransiuit anima nostra:* scilicet pœnam temporalem: putas pertransiit aquam sine substantia? id est, putas transierit per vitia certè non: quia prælegit sustinere pœnas temporales ut gloriam mereretur æternam, quam hic in vitis delectari, & postmodum sine fine cruciari.

2282 Benedictus dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Hic consequenter de ipsorum protectione Deo gratias agunt. Et diuiditur in duas partes: quia de receptis beneficiis primò gratias agunt: secundò adiutorium Deum semper habere requirunt: *ibi adiutorium nostrum.* Prima diuiditur in tres partes: secundò quod de tribus gratias agunt: primò quia persecutoribus non cessant: secundò quia fidem conseruauerunt: *ibi, Anima nostra: tertio quia in omnia pericula liberi euasunt: ibi, Laqueum conseruauit.* Quantum ad primum: sciendum quod persecutores martyrum tanquam rabidi venatores & canes quarebant capere ipsorum animas: ut scilicet persequerentur, & deuorare possent: sicut de diabolo dicitur, quod est tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret. Sed martyres in quibus erat Deus adiuaus eos, fortiter certauerunt, & persecutores superauerunt. Et de hoc Deo gratias agunt dicentes, *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.* Vnde hunc passum exponit August. dicens, *Venantes enim erant persequentes, & posuerunt escam in mscipulam. Quam escam: dulcedinem vite huius vite: ut vnusquisque propter dulcedinem vite huius vitæ mittat caput in nequitiam & mscipula comprimatur. Sed si in te sit dominus, non capieris. Clama ergo, dicens, Benedictus dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum: quia scilicet prauæ voluntati eorum non consentimus. Notandum quod quæ dentes quandoque capiuntur in bonum, quæ*

doque in malum. Nam dentes boni dicuntur prædicatores & Apostoli: ut ostendit Gregor. super illo verbo Job 19, *Derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos: dicēs, Quid enim circa dentes aliud quam labia habemus, etiamsi nulla flagella patiamur: Sed quid per labia, nisi locutio: quid per dentes, nisi Apostoli sancti designantur? Qui in hoc corpore ecclesiæ idcirco sunt positi, ut vitam carnaliū correptione mordeant, eamque à duricia suæ pertinaciæ cōstringant.* Vnde primo Apostolorū quasi denti in corpore ecclesiæ posito, dicitur, *Macla & manduca.* Sed quia passionis Christi tempore isti dentes præ timore mortis perdidit fiduciam roboris, amiserunt efficaciam omnimodæ operationis: ut duo ex illis ambulantes post eius mortem & resurrectionem, in via loquerentur & diceret, *Nos sperabamus quia ipse esset redēpturus Israel: ideo rectè nunc dicitur, Et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos. cōfabulabantur adhuc de illo, sed iam in illo minime credebant.* Tantummodo ergo labia circa dentes eius remanserant, quia virtutem bonæ operationis amiserant, & sola de illo confabulationis verba retinebant. Perdiderat mortem correptionis, & habebant motum locutionis. Labia itaque tantummodo circa dentes relicta sunt: quia adhuc quidem confabulationem nouerant, sed prædicare iam eum aut mordere infidelium vitæ formidabant. Aliquando verò dentes accipiuntur in malum: & sic significant persecutores fidelium ministros diaboli. ut ostendit Gregor. super illo verbo Job 16, *Infremuit contra me dentibus suis, & terribilibus oculis me intuitus est: dicēs, Ille qui pæpe hostis antiquus ecclesiæ, contra hanc dentibus fremit, eamque terribilibus oculis intuetur: quia per alios crudelia exercet, & per alios quæ exercet prouidet. Dentes namque huius hostis sunt bonorum persecutores atque carnifices, qui eius membra laniant, dum electos illius suis persecutionibus affligunt. Oculi verò huius hostis sunt illi qui contra eam prouident mala quæ faciunt, suisque consiliis persecutorum eius crudelitates inflammat. Antiquus ergo aduersarius fremit contra ecclesiā dentibus suis, dū per crudeliter reprobos in ea insequitur vitam bonorum. Hanc terribilibus oculis intuetur, quia prauorum consiliis non cessat mala exquirere in quibus hæc semper detectus affligat &c. Sic ergo dentes diaboli sunt persecutores bonorum: qui tamen martyres vincere non poterunt. Vnde & gratias agendo dicunt, *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.* Quid autem sit benedicere Deum, vide versic. 378. Et quod multipliciter benedicimus Deum, vide versic. 302. Et quomodo omnia Deum benedicunt, vide versic. 1732.*

2283 Anima nostra sicut passer erepta est, de laqueo venantium.

Hic gratias agunt martyres, quia fidem seruauerunt. Ad hoc enim rota persecutio infidelium laqueabat, ut animas fidelium caperent blandis vel asperis. Quæ persecutio durat per totum tempus vite presentis. Sed postquam martyres animam suam pro Christo dederunt, & sic euasent laqueos quos hic diabolus parat: secute gratias Deo agendo clamant, dicentes, *Anima nostra sicut passer erepta est.* Et benedicit, sicut passer: quia passer auis est incauta, & facilliter declinat ad escam, non facilliter sentit, statim escam relinquens, offugit. Sic & sancti marty

Aqua populi malis significat.

Forsitan pertransiisset anima nostra aquam intolerabilem.

Gregor. 14. moral. 1. 24.

Act. 10.

Luce 24.

Gregor. 13. moral. cap. 6.

Sum. 1. 1. 1. 1. 1.

Passer dicitur anima uolens.

Passer dicitur anima uolens.

martyres ratione sensualitatis suae, facilliter inclina- batur ad escam delectationis vitae praesentis: quam quilibet secundum sensualitatem naturaliter diligit, & penas fugit ac mortem. Sed cum ad istam escam naturaliter inclinarentur secundum sensualitatem, audientes strepitum quem Deus facit (scilicet minando penas aeternas inferni, privationem suae visionis) ad istum inquam strepitum ad modum passeris, statim escam relinquentes auferunt. Et sic ad modum passeris de laqueo venantium sunt liberati. Et ad istum intellectum hunc passum exponit August. dicens, Anima nostra sicut passer &c. Quare sicut passer? Quia anima incauta ad escam ceciderat sicut passer. Quomodo si videas avem iam cadere in muscipulam, facis strepitum ut euolet de muscipula. Sic & martyrum. Iam forte aliqui ipsorum tendebant collum in dulcedinem vitae huius: sed dominus qui erat in illis, fecit strepitum: scilicet ostendens eis penam gehennarum quam mereretur, gloriam Dei quam perderent si ad escam delectationis vitae praesentis intenderent. Et sic isto strepitu ereptus est passer a laqueo venantium. Et quid semper erit illa muscipula? Muscipula erat delectatio vitae praesentis. Sed illis occisis, muscipula fracta est. Iam non remansit dulcedo vitae praesentis, per quam possent iterum capi. Si illa contrita est, nunquid passer contritus est? Absit: quia non haberet laqueus contritus est, & nos erepti sumus. Ex quibus apparet quod martyres per mortem de laqueo venantium persecutorum liberantur, quia mortuo corpore in quo potestatem habent, solum remanet anima, quam violare non possunt. Vnde etsi corpus capi potest laqueo venantium, anima tamen libera effugit. Vel aliter: istum versum exponit Hugo de fol. dicens, Anima nostra sicut passer erepta est &c. Est anima nostra similis ad modum passeris, dum in his quae agit, virtutem exemplo calliditatis. Dum enim anima sapiens seipsum considerat, contingit quandoque ut ex usu assidue considerationis animus calidior fiat in via positus inter laqueos, liber euadit. Sunt autem tres laquei. Primus laqueus venantium est fallax suggestio demonum: secundus, subtilis suggestio haereticorum: tertius, dulcedo vitae carnalis. Hi laquei ponuntur in semita, in via, & in campo. Semita est actior vita, via lata, campus spatiosus. Per actiorem & arduam semitam incedunt religiosi: per viam latam & rectam coniugati: per spatiosam & deusam voluptuosi gradiuntur. Laqueus passerem captum retinet, dum diabolus mentem possidet: vel dum dulcedo vitae praesentis placet: seu dum haereticus blanditiis deceptum fouet. Sed laqueus rumpitur, & passer liberatur, si abiectis carnalibus desideriis, ad Deum anima conuertitur. Hoc autem fit, non per nostram potentiam, sed per Dei gratiam. Adiutorium enim nostrum in nomine domini.

1284 Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Hic consequenter sancti martyres gratias agunt, quia omnia hostis & mundi pericula gloriosa morte intercedente euaserunt. Hostes enim nostri, scilicet mundus, caro, & diabolus, bonos solum in presenti vita impugnare possunt: quia transacta, contra animam nihil agere possunt. Clamant ergo sancti martyres exuti a carne per mortem, Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Et nota quod dicit, Laqueus contritus est: quia quamuis deceptiones demonis & vi-

Timor pena animam liberat.

Laqueus multplex.

tae praesentis semper perdurent: tamen morte in tercedente, mortuo contrita dicuntur: quia illi amplius nocere non possunt. Contritus est ergo laqueus, non quidem in se, sed quo ad sanctos qui ex hoc saeculo transferunt. Vnde hic ait Gloss. Occisis martyribus, amplius eis non restat dulcedo vitae praesentis qua iterum possint capi: unde a laqueis venantium liberati dicuntur. Et ipsi venatores suis laqueis capiuntur, Psal. 9. In laqueo isto quem absconderunt comprehensus est pes eorum. Quia quanto alios ad malum conantur capere, amplius peccant, & grauioribus poenis obligantur. Aduertendum tamen est quod ad capiendum animas, diabolus specialiter tres laqueos parat. Primus laqueus est diuitiarum: Psal. 76. Laqueum parauerunt pedibus meis, & incurauerunt animam meam: quia diuitiae ad terrena incurant animam: 1. Tim. 6. Qui voluit diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli. Sed iste laqueus sanctis & beatis amplius nocere non potest, cum ipsorum mens aeternis diuitiis sit satiata: Psal. 111. Gloria & diuitiae in domo eius &c. Secundus est laqueus voluptatum carnalium. Eccles. 7. Inveni mulierem amariorem morte, quae laqueus est venatorum. & Prouerb. 6. Mulier preciosam viri animam rapit. Sed istum laqueum non timent beati: quia repleti sunt omni voluptate diuina. Psal. 35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuae: & torrete voluptatis tuae potabis eos. Tertius est laqueus honoris: scilicet & vanitatis, qui est superborum. Psal. 141. In via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi. Sed istum laqueum non timent beati: quia confirmati in gratia, amplius Deo rebellare non possunt. Propter quod dicit illud Psal. 90. Ipse liberauit me a laqueo venantium, & a verbo aspero. Glossa, in quem incidit superbus Adam. Et de istis tribus laqueis dicitur Esa. 24. Formido, fouea & laqueus super te, qui habitator es terre. Et qui fugerit a facie formidinis, cadet in foueam. Et qui explicauerit se de fouea, tenebitur laqueo. Per formidinem intellige diuitias: quia semper timere faciunt. Vnde Iob 15. Sonus terroris semper in auribus diuitis, cum pax sit semper insidias suspicatur. Vnde & Seneca dicit, Diues si videt pauperem, furem suspicatur: si videt diuitem, aestimat ipsum raptorem. Per foueam autem intellige luxuriam: Prouerb. 23. Fouea profunda meretrix, & puteus angustus mulier aliena. Per laqueum vero proprie significatur superbia, quae aues (si est pennatos virtutibus) aliquando capit. Quia ut dicit August. Superbia semper bonis operibus insidiatur, ut pereat. Qui autem istis laqueis se capi permittit, finaliter capietur laqueo damnationis aeternae. Psal. 10. Pluet super peccatores laqueos: ignis, sulphur &c.

Adiutorium nostrum in nomine domini qui fecit caelum & terram.

Hic adiutorium domini, praedictis consideratis, semper cupit habere. Nullus enim sine Dei adiutorio tentationibus diaboli, carnis, vel mundi resistere posset. Propter quod dicitur 1. Machab. 3. Conuenerunt aduersum nos ut disperderent nos: quomodo poterimus sustinere ante faciem illorum, nisi tu adiuues nos? Et ideo semper Dei adiutorium est a nobis inquirendum. Propter quod ecclesia in horis canonicis primitus ipsum postulat, dicens, Deus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuandum me festina. Aduerte ergo quod Deus multa genera

Laqueus diabolus multplex.

genera personarum adiuuat: scilicet primo poenitentes: vide versic. 97. secundo patientes: vide versic. 192. tertio adiuuat praedictos: vide versic. 98. quarto adiuuat mendicantes: vide versic. 99. quinto adiuuat confidentes: vide versic. 205. sexto adiuuat deprecantes: vide versic. 673.

PSALM. CXXIII.

Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in aeternum qui habitat in Hierusalem.

1286

Titulus istius Psalmi est idem qui supra in aliis Psalmi gradualibus: scilicet Canticum graduum. Et exponitur eo modo quo supra. De materia vero huius Psalmi dicitur quidam quod ad literam loquitur de ciuitate Hierusalem terrestri, & de ipsius pace & securitate: quae tanta fuit tempore Salomonis, quod a nullis impugnabatur. Vnde ait Salomon, 3. Reg. 5. Nunc autem requies dedit dominus Deus mihi per circuitum, & non est sathanas neque occursum malus. Vult ergo hic secundum istos ostendere Psalm. quod sicut vera pax fuit in Hierusalem tempore Salomonis: sic & illi qui mente integra confidunt in domino, vera pace perfruuntur: etsi non hic, tamen in futuro. Sed hoc stare non potest: scilicet quod loquatur de Hierusalem ciuitate terrestri: quia dicit, non commouebitur in aeternum qui habitat in Hierusalem: quia certum est quod illa ciuitas nunquam habuit pacem sic continuatam: quoniam modo postquam fuit completa, multoties fuit destructa totaliter: scilicet semel per regem Babylonis, & semel per Romanos: multis autem aliis vicibus fuit partialiter: scilicet quo ad partem murorum, destructa, ut patet in libris Regum & Machabaeorum. Et ideo dicendum quod hic Psalm. ad literam loquitur de ciuitate caelestis Hierusalem: de qua dicitur Apocal. 21. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de caelo &c. Cuius tanta ac talis est pax, quod aeternaliter permanens, a nullo violari potest. Propter quod dicit, non commouebitur in aeternum qui habitat in Hierusalem. Est ergo hic intentio Psalmi, cor nostrum dirigere totaliter ad Deum: ut non in mundo vel temporalibus confidamus, sed solum in Deo. Quia talis in Deo confidentia nos saluat in periculis, & ad perpetuam pacem perducat. Notandum est ergo quod sextus gradus ascensionis est in Deo vera confidentia, boni Christiani, comparata solidissimis montibus. Vnde hic August. ait, Hic Psalm. docet nos ascendere & eleuare animas nostras ad Deum: non intendere ad homines qui prosperantur in hoc saeculo felicitate falsa atque ventosa & deceptoria: vbi nihil aliud inuenitur quam superbia, quae cor durum facit contra imbrem gratiae Dei, non spirituale fructu facere possit. Praesumentes enim omnia sibi abundare quae videntur huic vitae necessaria & ultra quam necessaria extolluntur. Et cum sint homines per iniquitatem inferiores omnibus aliis hominibus, per superbiam omnibus aliis hominibus se superiores putant. Hos autem aliquando intuendo & nimis attendendo, etiam illi qui Deum colunt, fluctuant, quasi petierit merces ipsorum. Quare colunt Deum, cum se vident in laboribus, in egestate, in erumna, in morbo, in necessitate. Et vident alios Deum non colentes habere sanitatem corporis, abundare tem-

poralibus, incolumitate suorum gaudere, florere honoribus, eis qui non solum Deum non colunt, sed etiam omnibus hominibus aduersantur. Istos inquam nimis attendentes, aliqui nutate incipiunt: sicut in alio Psalmo de quodam dicitur, Mei autem penae moti sunt pedes: penae effasi sunt gressus mei, & rationem reddit, quia zelau super iniquos pacem peccatorum videns. Sed credendum est sapientiae Dei, quod omnia bene & ordinate disponit & facit: etiam si non videamus quomodo, neque consilium eius cognoscere valeamus quare illa sic facit. Vnde bonum est ut subdamus nos sapientiae ipsius, & credamus quia bene facit, etiam si nondum nouimus quare sic facit. Et sic habebimus cor rectum, ut praesumamus & confidamus in domino: & non mouebuntur pedes nostri: ut docet iste Psalm. Quibus visis, accedo ad Psalm. diuisionem. Qui diuiditur in tres partes: quia primo confidentis in domino ostenditur stabilitas: secundo honorum imploratur prosperitas: tibi, benefac domine: tertio malorum praedicitur aduersitas: tibi, Declinantes autem. Prima pars diuiditur in tres: quia de confidentibus in domino tria ostenduntur. primo, qui in domino confidentes dicuntur: secundo a quibus in Deo confidentes custodiantur: tibi, Montes in circuitu eius: tertio quod a malis in Deo confidentes liberentur: tibi, Quia non relinquet. Quantum ergo ad primum: sciendum quod hic accipitur mons Sion & Hierusalem: non pro se, sed pro suo significato. Nam ipsa terra Hierusalem multoties fuit destructa & eius ciues captiuati. Sed significat ecclesiam patriam, cuius ciues molestari non possunt: quia ut dicitur Galat. 4. Hierusalem quae sumus est, libera est. Similiter mons Sion ad literam in fine saeculi mouebitur: sed significat ecclesiam quae in aeternum durabit. Quod autem mons Sion significet ecclesiam, vide versic. 1128. 1719. 1724. 1970. Dicit ergo, Qui confidunt in domino, sicut mons Sion. Quasi dicat, Illi confidunt in domino, qui sunt sicut mons Sion: id est, qui sunt in ecclesia Dei & de numero honorum fidelium. Et tales habitant corde in caelesti Hierusalem: & finaliter habitabunt ibi & re: & non commouebuntur in aeternum. Vnde hic ait August. Qui confidunt in domino &c. Si hanc Hierusalem terrestrem intellexerimus, omnes qui ibi habitabant, bellis & euerfione ciuitatis exclusi sunt. Si enim queras Iudaeum in Hierusalem, non inuenies. Quae est ergo Hierusalem quam inhabitantes non commouebuntur in aeternum? Certè haec est Hierusalem superior mater nostra: cui suspiramus & gemimus in ista peregrinatione, ut ad illam perueniamus. Erraueramus a via, & viam non habebamus. Rex ipsius venit, & via nobis factus est: ut ad illam venire possimus. Ipsa est illa Hierusalem, in qua stantes erant pedes nostri. Ipsa est illa Hierusalem, quae aedificatur ut ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Qui ergo ibi habitant, non commouebuntur in aeternum: qui autem habitant istam terrestrem Hierusalem, moti sunt: primo corde, postea exilio. Tunc enim moti sunt corde, quando regem ipsius superne Hierusalem crucifixerunt. Iam ipsum regem foras excluderunt: iam illum extra ciuitatem suam excluderunt & crucifixerunt. Et ipse cecit illos extra ciuitatem suam, quia in domino non confidebant. Et notandum quod confidentia est multiplex: secundum quod in diversis rebus confidunt homines: vnde versic. 205. Confidentia autem in Deo quanta bona faciat, & quam sit utilis, vide versic. 133. Montes

Psal. 72.

Hierusalem significat gloriam aeternam.

Psal. 121.

Confidit multi in multis.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc & vsque in saeculum.

Hic ostenditur a quibus in domino confidentes custodiuntur. Vbi notandum quod in scriptura per montes sancti angeli significantur: quia sicut montes nos protegunt & defendunt, sic & angeli sancti. Vnde Gregor. ait, Montes sunt sublimes angelorum virtutes: quae hic nos ministrando & adiuuando reficiunt: quae Deo largiente, in omnino certamine protegunt: quorum defensione contra aduersarios ex omni latere munimur. de quibus ait Psalm. Montes in circuitu eius id est angeli: vt August. exponit. Vnde istos motes August. hic dicit esse sanctos angelos, prophetas, Apostolos, predicatores: dicens, Montes in circuitu eius &c. Habemus ciuitatem Hierusalem quam circundant montes. Quid enim sunt montes, nisi tumores terrarum: Sed alij sunt montes amabiles, motes excelsi, praedicatorum veritatis, sine angeli, sine Apostoli, sine prophetae: ipsi sunt in circuitu Hierusalem: ambiunt illam, & quasi murum illi faciunt. De his motibus scriptura sapissime loquitur. Ipsi sunt montes qui illuminantur a Deo: vt ab ipsis lumen descendat ad valles, vel ad colles: quia non tanta sunt altitudinis quantae sunt montes, de quibus cantamus, Leuani oculos meos in motes, vnde venit auxilium mihi. Quia de scripturis sanctis in hac vita habemus auxilium. Sed quia ipsi montes non a se protegunt, nec a seipsum nobis consulunt: nec spes nostra debet esse in montibus, ne maledicti simus si in creatura spem ponamus: ideo subdit, Auxiliu meu a domino, qui fecit caelum & terram. Ipsi sunt motes de quibus scribitur, Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Montes magni sunt: colles, minores sunt. Montes vident, colles credunt. Qui vident, pacem suscipiunt, & attulerunt ad eos qui credunt. Angeli vident, & annunciant quod vident, & credimus nos. Ipsi sunt montes, de quibus alibi dicitur, Illuminans tu mirabiliter a motibus aeternis. Et non dixit, Illuminant montes: sed Illuminans a montibus aeternis. Tales ergo motes sunt in circuitu Hierusalem. Sed ad quid isti montes sunt in circuitu Hierusalem: id est circuitu populi sui: vt tua spes non sit in montibus, sed in illo qui illuminat montes. Cum enim ille habitat in motibus, id est in sanctis, ipse est in circuitu plebis suae, & munit eam spiritualiter, ne moueatur in aeternum.

Hic ostenditur quod confidentes in domino, liberantur a malis hominibus. Vbi sciendum quod magna consolatio iustorum a malis oppressorum est, quando cognoscunt quod talis oppressio ad tempus est non perpetua, & quod malorum prosperitas similiter ad tempus est duratura: sed non semper. Quis enim in iustitia permaneret, si crederet quod iusti aeternaliter pati deberent aduersa: & mali aeternaliter deberent prosperari? Certè nullus: quia nec Dei bonitatem viderent propter quam bona agere deberent. Sed quia sciunt aduersitatem bonorum cito terminadam, similiter & malorum prosperitatem: ideo patienter tolerat aduersa, vt in perpetuum regnent. Et hoc est quod ait hic Psalm. Quia non relinquet dominus virgam peccatorum &c. scilicet aeternaliter. Hoc ergo dicit Psalm. vt etiam bonus Christianus malis dominis ad tempus non dignegetur subici. Sic enim & Christus nos suo docuit exemplo: quia qui seruit & subiicitur etiã malo, principaliter non seruit illi, sed potius Christo, qui malis etiam ad tempus obedire praecipit verbis & exemplo. Vnde hic ait August. Modò enim hic aliquantulum iusti laborat, & iniusti dominatur iustis. Cũ enim Christo iubente seruias homini, nõ illi seruis, sed illi qui iussit. Ait enim per Apostolum suum, Obedite dominis vestris secundum carnem cũ timore & tremore in simplicitate cordis vestri: non quasi hominibus placetes, sed quasi serui Christi facientes voluntate Dei. Sic ergo non fecit nos Christus de seruis liberos, sed de malis seruis bonos. Si forte dicas, Iniustum est, vt iustus & fidelis seruiat iniquo & infideli. Sed accipe exemplũ Christi: Christus enim tanta in passione sustinens, a quibus sustinuit, nisi dominus a seruis, & a malis seruis: Ille autem quid eis reddidit? Certè dilectionem pro odio. Ait enim, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Si dominus caeli & terrae per quem omnia facta sunt, seruiuit indignis, rogaue pro sequentiibus, & tanquam medicum se praebuit eis: (nam & medici de arte & potestate & lanitate meliores seruiunt aegrotis) quanto magis nõ debet designari homo, ex animo & bona voluntate, cum tota dilectione seruire domino, etiam malo? Ecce, seruit melior deteriori: sed ad tempus. Ecce Iulianus exitit infidelis imperator, & iniustus idolatra, & milites Christiani seruiuerunt infideli imperatori. Sed vbi veniebant ad causam Christi, non cognoscebant nisi dominum qui in caelis est. In causa autem mundi obtemperebant illi. Sed nunquid sic erit semper vt iniqui imperent iustis? Certè nõ. Audite enim quid Psalm. iste dicit, Quia nõ relinquet dominus virgam peccatorum super sortem &c. Vt non extendant iusti ad iniquitatem &c. vt scilicet ad tempus iusti seruiant quos dominantes, & intelligant hoc non esse semper. Nã si quis indicat quod semper erit virga peccatorum super sortem iustorum, statim dicit, Quid mihi prodest quia iustus sum? semper dominabitur mihi iniquitas: semper seruus ero. Faciam ergo & ego iniquitatem. Ne autem hoc dicant, ostenditur illis: quia ad tempus potest esse virga peccatorum super sortem iustorum: sed non semper, vt nõ extendant iusti ad iniquitatem manus suas: scilicet ad faciendum iniquitatem, sed ad ferendum. Melius est enim iniquitatem ferre quam facere. Permittit autem Deus ad tempus virgam peccatorum super sortem

Seruire debemus etiam in malis.

Ephes.

Lucia 27

Sicut seruit in Deo a malo iustis.

Propter iniquitatem ad faciendum bonum.

A iniquitatem: pax super Israel.

Hic malorum praedicitur aduersitas. Vbi notandum quod declinare cum sit idem quod ab vno loco ad aliũ remoueri, vel de vno proposito ad aliud variare: ideo secundũ quod diuersa sunt loca, vel propositũ diuersum, duplex est declinare, scilicet bonũ & malum. Quia quando terminus a quo est malus, & ad quem bonus: tunc declinare est bonum. sic enim scribitur Psalm. 33, Declina a malo, & fac bonum. Quando verò e contrario, terminus a quo est bonus, & ad quem malus: tunc declinare est malũ. Psalm. 118, Maledicti qui declinant a mandatis tuis. Et isto modo accipitur hic, cum dicitur, Declinantes, scilicet a mandatis Dei. Qui sunt ergo hic declinantes? Illi scilicet qui propter Deum, virgam peccatorum ad tempus sufferre nolunt. Qui visa prosperitate, malorum & bonorum aduersitate scandalizantur. Et ideo ne hic aduersis inuoluatur cum iustis, sed magis cum malis temporali prosperitate latentur: a bono ad malum se conuertunt. In quorum persona dicitur, Zelau super iniquos, pacem peccatorum videns: quia non est respectus morti eorum &c. Et de istis hic dicitur, Declinantes autem &c. scilicet amore praesentis prosperitatis, & aduersitatis timore a viis domini. Istos (inquam) tales declinantes adducet dominus in obligationem: quia tales permittit Deus cadere in laqueum culpae, & finaliter eos obligat: id est fortiter ligat laqueo dationis aeternae. Iniquitas enim ligat fortiter malos, & eos ad interitũ aeternum cadere facit: Psalm. 19, Ipsi autem obligati sunt & ceciderunt. vide versic. 276. Sed qualiter tales declinantes obligantur, subdit, Cum operantibus iniquitatem: id est simili culpa, simili poena ligantur cum illis quorum prosperitatem temporalem zelantes, eorum iniquitatem sunt securi: qui scilicet eorum praesentem letitiam amauerunt, & futura supplicia nõ crediderunt. Ex quo apparet quod pari sententia & culpa feriuntur qui mala exempla aliis tribuunt qui aliorum mala imitantur exempla: qui alios ad peccandum inducunt, & qui inducentibus consentiunt. Quia, vt ait Apostolus Rom. 1, Qui enim talia agunt (scilicet qui declinant a mandatis domini) digni sunt morte aeterna: nõ solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt: qui scilicet facientes imitantur. Facientes enim & consentientes pari poena puniuntur. Consequenter autẽ Psalm. concludit post obligationem malorum finalem bonorum prosperitate, dicens, Pax super Israel. Israel naq; videt Deum interpretatur. Quis autẽ proprius videt Deum, nisi qui Deum suis imitatur operibus? Ecce Christus Deus homo factus non zelauit super iniquos pacem peccatorum videns, sed patienter iniquos tolerauit ad tempus. Et ideo in pace factus est locus eius. Consimiliter ergo qui illum vident, qui illum imitantur, pacem hereditabunt: quae pax Christus est. Dicens ergo, super Israel: vno enim verbo omnia bona dicit, quia vno nomine (quod est pax) propria bonorum hereditas notatur, quae Christus est. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum: & ipse dabitur illis qui erunt Israel, id est Dei imitatores: sicut & poena aeterna dabitur imitatoribus malorum. Quia enim videntes sunt imitantes Deum, a diabolo hic continuè impugnantur, qui aduersatur Deo: ideo quanto hic cum hoste durior pugna insurgit, tanto cum Deo intimior pax generatur. Quanto enim quis ab vno contrarium elongatur, tanto plus accedit ad aliud.

Declinare do plex.

Psalm. 72.

Facientes & consentientes pari poena puniuntur.

Ephes. 2.

sortem iustorum: vt scilicet iusti a malis opprimantur & persequantur: & hoc ad purgationem & meritum bonorum, & ad ampliorem damnationem malorum. vt ostendit Gregor. dicens, Iustus quippe dominus, & suos permittit temporaliter opprimi, & violentorum malitia nequiter augeri: vt dum verborum vita in purgatione teritur, illorum nequitia consumatur. Quisquis itaque bonorum vitam persequitur: tunc peiore vltione damnatur, cum nulla ei aduersitate resistitur. Et tunc fortioris irae periculis subiacet, cum prosperè peragit quod nequiter concupiscit: quia videlicet superbi vindicta iudicij ad futura eum supplicia seruado deseruit, cui hic in malo obuiare contempsit. Hinc enim per Psalm. dominus dicit, Dimisit eos secundum desideria eorum, & ibunt in adinventionibus suis. Hinc rursus dicitur, Non est virga Dei super illos.

Gregor. 16 moral. 14. 15.

Psalm. 80.

Gregor. 22. moral. 7.

Non ferre debemus iniquitatem ad faciendum bonum.

2190

B Benefac domine bonis & rectis corde.

Hic bonorum imploratur prosperitas. Vbi aduertendum quod quamuis in particulari ignoremus cui finaliter Deus bonum faciet (dando scilicet aeternum praemium: quia nescimus in particulari quis finaliter bonus erit aut malus. Tamẽ generaliter scimus quod omnibus bonis & rectis corde Deus faciet bonum. Et sic Psalm. rogat pro eo quod seire esse futurum: quia ipse Deus ad nostrum desiderium bonum agendum, a nobis vult rogari, etiã de illo quod ipse aeternaliter se facturũ disposuit. Et sic Psalm. rogat, dicens, Benefac domine bonis &c. Notandum autem quod inter omnia signa quae aliquem hominem bonum esse ostendunt, maximũ est humilitas: quando scilicet laudatus non extollatur. Quia bonitas exterius ostensa an sit vera vel ficta, maximè probat exhibita laus: quia si per laudem laudatus extollitur, talis fide bonus erit: si autẽ ex hoc magis humiliatur, talis verè bonus existit. Quod declarat Gregor. ait, Cum humanae linguae de bono attestacione laudamur, occulta pulsatione requiritur quid de nobis ipsis sentiamus. Superba enim mens, & cum de se falsa dicitur, exultat: quia non apud Deum qualiter viuat, sed qualiter apud homines innotescat excogitat. Iudicium enim de se omnipotentis despiciens, & solummodo hominum quarens, inter auditas laudes attollitur. Et quia solum hoc quaesierat, de braui operis latatur. At contra bonorum eorum bona quae de se audit, aut minimè recognoscit: & quia falsa dicitur, metuit, aut certè etiam adesse veraciter seire, eo ipso formidat ne ab aeterna Dei retributione sint perdita: quo hæc considerat hominibus diuulgata, pauet dem permuetetur transitorij favoris. Quae ex re agitur vt bonorum animus magno laudum suorum igne erucietur. Et subdit, Nam qualis sit quisque (scilicet bonus an malus) in eo quod laudatur ostenditur. Hoc enim signum bonitas Tobiae concluditur, Tob. 14, vbi dicitur quod ipse & omnis generatio eius in vita bona & sancta permansit: ita vt acceptus esset tam Deo, quam hominibus. Quis autẽ dicatur rectus corde, vide versic. 480. Item nota, quod sicut Deus benefacit bonis & rectis corde: sic & nos multis personarũ generibus debemus benefacere: vt posui in dictionario meo, litera Benefacere.

C Declinantes autem in obligationes adducet dominus cum operantibus

Psalm. 120.

Psalm. 71.

Psalm. 75.

2188

Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum: vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

Vnde & Greg. ait super illo verbo Job 5, Et bestia...

PSALM. CXXV.

IN conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

Titulus istius Psalmi est idem qui in aliis supra scriptis gradualibus Psalmi positus est...

Nos ipsi primitias spiritus habentes, intra nos gemimus, expectantes redemptionem corporis nostri...

redimus & nos ad patriam nostram. Babylonia enim est mundus iste, quae interpretatur confusio...

Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.

Hic gaudium conceptum exprimitur. Vbi aduertendum quod hic versus exponi potest de gaudio iustorum in presenti & in futuro...

exponendo subiunxit, dicens, De corde exeunt cogitationes malae &c. Est ergo sensus, Tunc repletum est gaudio os nostrum...

Tunc dicent inter gentes, Magnificauit dominus facere cum eis.

Hic ponitur gentium ad fidem conuersio. Et dividitur in duas partes: quia primo ponitur conuersio gentium...

Gaudium beatorum...

Gregor. 6. moral. cap. 8.

Proverb. 14.

Ioan. 16.

Pastor (alias patris) sanctorum erat causa conuersionis infidelium.

fortiores persecutoribus essent. Et hoc est quod ait Psal. Tunc (scilicet quando infideles videbunt passiones fidelium) dicent inter gentes (id est gentiles infideles admirando, dicent inter se) dominus magnificauit facere cum eis: id est ipsos magnificauit. Vel aliter: videntes gentes signa & miracula gratia facta per Apostolos & alios sanctos, conuertebantur, & illos magnificabant. Sic enim dicitur Act. 5, quod per manus Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe, & magnificabat eos populus: scilicet quia illos Deus potestate bonorum magnificauerat: id est ipsos fecerat magnos. Similiter etiam de fidelibus dicitur, Quos predestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: & quos iustificauit, hos & magnificauit. Gl. quia illos magnificauit cum genere virtutum. Et notandum quod Deus generaliter hominem multis donis magnificat, propter quod dicit Iob, Quid est homo quia magnificas eum? Quod exponit Gregor. ait, Hominem Deus magnificat, quia largitate rationis ditat, infusione gratia visitat, honore collate virtutis exaltat. Cumque per semetipsum nihil sit: esse tamen eum cognitionis sue participem benignitatis munere concedit. Sed erga eundem magnificatum hominem cor suum dominus apponit: quia post dona iudicium exerit, merita subtiliter pefat, vite pondera vehementer examinat. Et tato ab eo post districtius penas exigit, quanto hunc impensio munere largius prauentit. Item nota quod nos magnificando Deum, Deus magnificat nos: quia tunc magnificatur Deus in nobis. vide versic. 272. 503. 551.

Rom. 8. Gregor. 8. moral. c. 20.

2294 Magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus letantes.

Hic ponitur ipsarum gentium conuersio, & consequenter consimilis magnificatio. Ista enim posunt esse verba primorum fidelium, qui missi per orbem ad Christum predicandum, predicatione & miraculorum operatione, gentes ad fidem conuerterunt: quod sibi ipsis non attribuentes, sed virtuti domini, dicunt, Magnificauit dominus facere nobiscum: quia scilicet verbis nostris dedit efficaciam operationis, vt non tam verbis quam signis corda penetraremus infidelium. Ex quo magnum Apostoli & primi predicatorum sumebant gaudium. Propter quod dicitur Act. 13, Disseminabatur autem verbum Dei per vniuersam regionem: discipuli autem replebantur gaudio & spiritu sancto. Vel possunt esse verba gentium ad fidem conuersarum: quae fide recepta a Deo magnificate sunt in doctrina predicationis & in miraculorum operatione, sicut primi fideles. Nonne doctores ex gentibus ad fide conuersi, Christi fidem elucidauerunt, & ipsam mundo predicauerunt? Quam enim magnificatus fuit Dionysius conuersus ex gentibus, in Christi fide & predicatione? Similiter considera August. Ambros. Hieronym. & reliquos ecclesie doctores: qui de infidelitate gentium ad tantum culmen fidei & predicationis deuenerunt, vt fidei seminatores & defensores efficerentur. Sic ut ergo, quo ad predicationem, magnificauit dominus facere cum Apostolis electis ex Iudaeis: sic & eorum doctoribus ex gentibus electis. Si autem vis attendere ad signorum operationem, nonne eandem potestatem habebant conuersi ex gentibus, quam priores habuerunt Apostoli? quia surdis auditum restituebant, mutis loquelam, clau-

Magnificauit Deus fideles conuersos ex gentibus.

dicantibus gressum, caecis visum, mortuis vitam, vt puta, Laurentius signo crucis caecos illuminabat: Martinus tres mortuos suscitauit: & sic de aliis. Conuersi ergo ex gentibus aequali honore cum primis Apostolis se magnificatos a Deo letantes, gratias Deo agentes dicunt, Magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus letantes. Magnificauit dominus facere cum gentibus, quae per totum orbem ad ecclesiam confluunt, & redemptionis Christi participes efficiuntur. Vnde hic ait August. Videte fratres, si modò ecclesia non illud dicit inter gentes per totum orbem terrarum. Videte si non ad ecclesiam nunc currunt toto orbe terrarum. Dicunt ergo inter gentes captiui redituri peregrini, suspirantes ad patriam suam. Quid dicunt? Magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus letantes. Nunquid ipsi secum benefecerunt? Ipsi male secum fecerunt: quia sub peccato se vendiderunt. Redemptor venit, & benefecit cum illis, quia magnificauit eos. Vnde & dicunt, Magnificauit dominus facere nobiscum &c. Propter quae omnia ipsis ex gentibus conuersis, dicit Apostolus, Letamini gentes cum plebe. Plebs namque Dei dicebantur ipsi Iudaei: ex quibus fuerunt primi predicatorum. Vel aliter. Ista est vox martyrum, qui videntes magnam constantiam & patientiam in suis passionibus eis a Deo datam, letantes gratias agunt: dicentes, Magnificauit dominus facere nobiscum &c. sicut & alij illos videntes dicebant, Magnificauit dominus facere cum eis &c. vide in precedenti versic.

Rom. 15.

2295 Couerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro.

Hic ponitur imploratio liberationis captiuitatis praesentis & miseriae. Vbi aduertendum quod iste textus intelligitur de duplici captiuitate: scilicet culpa & miseria. Primum igitur intelligitur de captiuitate culpa. Cum enim captiuitas dicatur a capio, pis, & vt habetur Prouerb. 5, Iniquitates suae capiunt impium: merito ipsa peccata nos captiuare dicuntur. A quibus per aduentum nostri redemptoris sumus liberati, qui sua inestimabili charitate nos lauit a peccatis nostris in sanguine suo: vt dicitur Apocal. 1. Aduentum ergo redemptoris, quo a peccati captiuitate liberemur, implorabat Psal. dicens, Couerte domine captiuitatem nostram &c. Pro cuius declaratione sciendum quod torrens dicitur flumini qui non continue aquis abundat, sed flante vento australi, magis aquis abundat: quia ventus australis veniens a meridie est calidus: & per consequens soluit niues & glacies, & in aquam conuertit. Et sic flante austro, torrentes soluantur a siccitate sua, & abundant aquis, & currunt. Sic & moraliter: Torrens est vita nostra, quae peccatis frigida manet & congelata: & sic carens aqua, currere non potest: sed flante vento australi, qui est calidus: scilicet Christi charitate in sua passione peccata nostra fuerunt soluta: & sic torrens iste abundans aquis gratiae qui prius ligatus peccatis currere non poterat, ad patriam currit & proficit. Querens ergo Psal. aduentum redemptoris quo a captiuitate peccati sua charitate solvamur, sub torrentis similitudine loquimur: dicens, Couerte domine &c. Et istam intellectum ponit August. hic dicens, Couerte domine captiuitatem &c. Nondum erat conuersa captiuitas: scilicet tempore Psal. quia nondum redemptor uenerat. Ait ergo, Sicut conuertitur torrens in austro: sic conuerte captiuitatem nostram. Sed

2295

Torrens est vita nostra

Auster signi- ficat Christi charitatem.

Poenitentia cogit animum.

Cant. 4.

2295

Cor. 13. auer. sup. illi. Couerte Christi in peccatis nostris ad amentem suam.

quid hoc est? Cum enim scriptura moneret de operibus bonis, ait in quodam loco, Sicut glacies in sereno, ita soluentur peccata tua. Ergo peccata ligabant nos, quomodo frigus ligat aquam ne currat. Et illigati frigore peccatorum, gelauimus. Auster autem est ventus calidus: quando autem flat auster, liquefit glacies, & implentur torrentes, & aquis impleri currunt. Gelaueramus ergo in captiuitate: constingebat nos peccata nostra. Flauit auster spiritus sanctus aduentu Christi, dimissa sunt nobis peccata, soluti sumus a frigore iniquitatis: & sic tanquam glacies in sereno, soluumur peccata nostra. Curramus ergo ad patriam, quasi torrens in austro. Et hoc alijs verbis postulabat sapiens, dicens, Sitige aquilo (id est cessa stare) & ueni auster, & perfusa horum meum, & fluent aromata illius. Aquilo enim est ventus frigidus, & significat peccati frigiditatem: auster autem ventus calidus, & significat Christi charitatem. Dū ergo cessat aquilo, & flat auster, horum conscientiarum nostrarum perflant, & tunc fluunt & currunt aromata bonorum operum. Vel aliter: hoc intelligi potest de captiuitate miseriae & poenitentiam continue in praesenti vita patimur: quae conuertit in gaudium patriae Psal. postulat, dicens, Couerte domine captiuitatem &c. Conuertitur enim captiuitas ista quando de miseria huius vitae transimus ad patriam. Hic enim fletus & gemitus: ibi gaudium & exultatio. Vnde hic ait Augustin. In praesenti enim vita diu laborauimus & laboramus, etiam benefacientes. Nam ipsa vita humana quam ingressi sumus, miseria est laboribus plena, & doloribus, periculis, & arumnis & tentationibus. Nolite ergo hic seduci gaudio rerum humanarum: flenda in rebus humanis aduertite. Poterat ridere prius puer qui nascitur, Quare ergo a fletu incipit uerere? Ridere nondum nouit: quare plorare iam nouit? quia cepit ire in ista vita: & sic de illis captiuus est. Hic ergo flet & gemit: sed patriam suspirat, vt ad aeternum gaudium perueniat: dicens, Couerte domine captiuitatem nostram &c. Vel aliter, Torrens aquis congelatis siccatus ligatur ne currat: quando Iudaei zelo inuidiae constructi, ad Christi fidem non poterant accedere, sed austro flante (id est spiritu sancto) a frigore inuidiae resoluti, vt torrens repletus aquis, ad Christum affectuose decurrerunt. Et ad istum intellectum inducit istum versum Gregorius, dicens, Quo maiora virtutum miracula Christus ostendit, eo infidelium mentibus grauioris inuidiae torpor excreuit: atque inde contra dominum Iudaeorum plebs infidelis obduruit. vnde humilis populus quando actam duriciam quae se astrinxerat emolluit. In gelu enim uersa fuerat, qui uisus miraculis, inuidentes dicebant, Ecce, mundus totus post eum vadit. Conspiciebant signa: cernebant per ministros miracula, totumque iam mundum securum fidei praedicatione prauidebant. Et tamen quo spiritus sanctus mundum repleuerat, eo illorum mentes arctius inuidiae malicia ligabat. Aqua ergo in gelu uersa fuerat dum eunte post eum mundo, Iudaea inuidia pigra remanebat. Sed quia supernae potestatis suppedit, etiam tanta crudelitatis duriciam liquare: ideo post hoc gelu aquas latissimas fudit. Quia postquam Iudaeorum inuidia etiam usque ad mortem pertulit, eorum corda protinus ab infidelitatis duricia, amoris sui aspiratione liquefecit: vt tanto post desiderabilius ad obediendum curre-

rent, quanto prius preceptis illius pertinacius perstitissent. Ab hoc frigidi torporis gelu Psal. solui desiderabat, cum dicebat, Couerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro. Conuertit quippe torrentem in aquas, austro flante, quia mittit uerbum suum & liquefaciet ea: flabit spiritus eius, & fluent aquae. Gelu enim in aquas conuertit, quia plerumque ex duris persecutoribus, magni praedicatorum sunt. Gelu igitur in aquam liquatur, cum torpor interiori frigoris ad irrigationem uertitur praedicationis. An Paulus gelu non erat, qui acceptus epistolis, Damascus perges, in corde fidelium quasi in terra iactata uerbi semina, ne ad perfectionem opera surgeret, restringere querebat? Sed gelu hoc in aquam rediit: quia quos persequendo prius premere studuit, hos postmodum fluens sanctae exhortationis infudit: vt tato uerior mellis electorum surgeret, quanto hanc imber Dei etiam ab ore persecutoris irrigaret.

2296 Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.

Hic praesentis captiuitatis ostenditur uilitas. Et primo ponitur praesentis captiuitatis meritum: secundum praemium ubi, Venientes autem. Prima in duas: quia Psal. hic existentes primo allicit ad meritum: secundo ostendit merendi modum: ibi, Eunt ibant. Quantum ad primum sciendum quod praemij consideratio ad operandum inducit: & consideratio praemij minuit vim flagelli. Quamuis ergo laboriosum sit hic in lacrymis seminare: tamen consideratio praemij labor dulcescit. Et ideo praemium post laborem induxit Psal. dicens, Qui seminant in lacrymis (ecce labor) in exultatione metent (ecce praemium). Vnde hic ait August. Qui seminant in lacrymis &c. Quid enim, fratres mei, ipse agricola quando procedit curarato & portat semen: nonne aliquando frigidus est ventus, & imber detinet? Attendit caelum, videt tristem diem, tremet frigore: & tamen procedit & seminat: Timet enim ne cum diem tristem attendit, quod si expectat diem laetum, tempus transeat: & non inueniat quod metat. Nolite ergo & vos fratres differre seminare: seminate opera bona etiam cum ploratis. Sed quae sunt semina quae seminare in praesenti vita debemus? Certè semina sunt opera bona, opera misericordiae, quae cum lacrymis seminare debemus: & hoc proximis indigentibus compatiendo. Vnde hic ait August. Opera misericordiae semina nostra sunt. De quibus ait Apostolus, Bonum facientes, non deficiamus: Ad Gal. 6, tempore enim suo metemus. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei. Loquens itaque de ipsis elemosynis ait, Hoc autem dico, Qui parce seminat, parce & metet. Ergo qui multum seminat, multum metet: qui parce seminat, parce metet: & qui nihil seminat, nihil metet. Seminate ergo quantum potestis. Sed si parum habes unde facias, habes voluntatem. Quomodo nihil esset quod habes, si non adesset bona voluntas, sic & quia non habes, noli esse tristis, si est tibi voluntas. Quid enim seminas: misericordiam. Et quid metes? pacem. Sed nunquid dixerunt angeli, Pax in terra diuitibus hominibus: certè non, sed Pax in terra hominibus bonae uoluntatis. In Zachaeo magna uoluntas: in Zachaeo & magna caritas. Dimidiu bonorum fuorum dedit pauperibus: & si aliquid abstulerat, non; quadu

Semina sunt opera misericordiae.

Ad Gal. 6.

Voluntas profecto reputatur.

Elemosyna fiat in uoluntate.

Luc. 19.

Math. 23.

Math. 10.

De 2.

Ieiunium lacry
ma pauperum
rigatur.

1297

Elemosyna
ex compassionem
procedere de
bet.

Greg. 10. mor.
cap. 17.

Dil. 1. 0. Chry.
si per passio
nem ostenditur.

quadruplum se promissit redditurum: vt intelligas A
propterea eum sibi retinisse dimidium, non vt
haberet quod possideret: sed vt haberet vnde
debita redderet. Magna ergo voluntas multum
deus, multum seminavit. Ergo illa vidua que duo
minuta misit, parum seminavit: immo tantum quan-
tum Zacheus. Minores enim facultates serubat,
sed parum voluntatem. Si attendas quid dederunt,
diuersa inuenies: si attendas vnde dederunt, paria
inuenies. Sed & est aliud vilius, quo seminato, me-
ritur illa metess: scilicet calix aquae frigidae. Vnde
dominus ait, Qui dederit calicem aquae frigidae, non
perdet mercedem suam. Si ergo ille qui habet vnde
det illi qui non habet, tantum dedit, si de plena
caritate dedit, quantum illa vidua in duobus mi-
nutis, & quantum Zacheus in dimidio suorum bo-
norum, quod si non habet aliquis, securus tamen
sit, si alit bona voluntas. Aliter istum textum ex-
ponit Petrus Rab. vt ly in lacryma non referatur ad
seminantem, sed ad illud in quo seminatur: scilicet
aut pauperum lacrymas. Vnde sic ait, Qui seminat in
lacrymis &c. Non sic imber terram, quomodo ieiunium
lacrymae rigant pauperum. Homo in lacry-
mas pauperum iacet semina ieiunij. Arescut enim
ieiunij metess, quae pauperum fletibus non fuerunt
irrigatae. Coeli pluuia terram infundit, & lacrymae
pauperum irriuant eam. Ergo sicut coelum & ex-
pectat de pluuia pauperum vicem toris: quia mise-
ricordia arat coeli campos, sulcos ducit pietas. Illic
misericordiam seminat qui id quod suscipit, in ma-
nus pauperum mittit. Ibi segetem colligit qui mi-
sericordiam pauperi committit hic ferendam. Beatus
cui seminanti sic aeterna horrea perpetim praeparantur.
Adducit semina sibi homo, seminas ma-
ximam cum ieiunias. Nam ieiunium non germinat,
si de misericordia non rigatur. Siccat ieiunium
in misericordiae siccitate.

Euntes ibant & flebant, mittentes
semina sua.

Hic modum metendi siue modum quo semina-
tur ostendit. Vbi aduertendum quod, modus me-
tendi in seminando opera misericordiae indigentibus,
est prius miseris per dolorem intrinsicum compari:
& consequenter ex dolore habito compassionis
miserorum succurrere necessitatibus, quoniam
elemosyna nisi ex compassionem interiori procedat,
non meretur apud Deum. vt ostendit Gregor. super
illo verbo lob 30, Flebam super eum, qui afflictus
erat: & compatiabatur anima mea pauperi: dicens,
Quamuis vera compassio sit passio proximi ex
largitate conuenire: nonnunquam, tamen cum ex-
teriora abunde ad largiendum supererant, celerius
dantis manus dationem inuenit quam animos do-
lorem. Vnde scire necesse est, quia ille perfecte tri-
buit, qui cum eo quod afflicto porrigit, afflicti quoque
in se animam suam: vt prius in se dolens passionem
transferat, & tunc contra dolorem illius per ministere-
rium concurrat. Nam saepe largitori munus facit
rerum abundantia, non virtus compassionis.
E Qui enim afflicto perfecte compatiatur, plerumque
etiam hoc indigenti tribuit, in quo ipse si dedit
angustatur. Et tunc vera est cordis nostri compas-
sio, cum malum inopie pro proximo suscipere non
metuimus, vt illum a passione liberemus. Quam
scilicet pietatis forma mediator Dei & hominum
nobis dedit: qui cum posset nobis in non morien-

do subuenire, hominibus tamen subuenire vo-
luit moriendo: quia & nos videlicet minus amasset, nisi
& vulnera nostra susciperet. nec vni nobis suae di-
lectionis ostenderet, nisi hoc quod a nobis tolleret,
ad tempus ipse sustineret. Passibiles quippe & mor-
tales nos reperit: & qui nos existeret fecit ex nihilo,
reuocare videlicet etiam sine sua morte potuit a
passione. Sed vt quanta esset virtus compassionis
nobis ostenderet, fieri pro nobis dignatus est quod
esse nos voluit: vt in seipso temporaliter mortem
suscepisset, quae a nobis in perpetuum fugaret. An-
non in diuinitatis suae diuitis nobis inuisibilis per-
manens, miris nos potuit virtutibus ditare? Sed vt
ad aeternas diuitias rediret homo, foris apparere
dignatus est pauper Deus. Vnde & praedicator egre-
gius vt ad largitatis gratiam viscera nostrae com-
passionis accenderet dixit, Propter nos egenus fa-
ctus est, cum dives esset. Plus ergo momentum
esse dicimus compati ex corde, quam dicit: quia
quisquis perfecte indigentem compatiatur, minus ac-
timat omne quod datur. Nisi enim manum dantis bo-
na voluntas vinceret, perfecte compati nesciret. Ex
quibus patet quod perfecte opera misericordiae in-
digentibus seminare cupiens, prius flendo in seipso
per compassionem, misericordiam miseris suscipere de-
bet. Et hoc est quod notat Psal. de veris misericordibus dicit, Euntes ibant (scilicet proficendo) & fle-
bant (compatiendo) & hoc, ut dicitur in semina sua (scilicet
operibus misericordiae faciendis). Non quidem de-
bet esse compassio vt affectus aliquem esse miserum,
vt illi compatiendo semines opera misericordiae:
quia melius est vt nullus sit miser, quam vt tu facias
misericordiam. Qui enim vt faciat misericordiam,
alios optat esse miseros: crudelem habet misericor-
diam: sicut crudelis est medicus, qui vt exerceat ar-
tem suam optat multos aegros esse: vt hic ait Au-
gustinus. Vel aliter: iste versus intelligitur de ope-
ribus misericordiae spiritualibus, inter quae praeci-
puum est, docere ignorantes: maxime in his que
sunt fidei. Sic enim Apostoli per mundum euntes
semina verbi Dei ubique seminabant: sed seminan-
do flebant, quia pro fide mortem etiam corporis
affectabant, quam sensualitas flendo refutat. Semen
enim est verbum Dei, vt ait saluator Luc. 8.

Venientes autem venient cum
exultatione, portantes manipulos
suos.

Hic ponitur premium recte seminantis de-
bitum. Per manipulos quippe in quibus congre-
gantur fructus ex seminibus collecti, intellige pre-
mium iustorum, quod colligitur ex bonis ipsorum
operibus. Quod quidem iusti portabunt quando in
sine venientes ad vltimum iudicium, suorum me-
ritorum premia recipient. Vnde hic ait Augustinus.
Et si cum fletu seminamus, cum gaudio metemus.
In illa enim resurrectione mortuorum recipiet vnus
quisque manipulos suos: id est fructum seminis: id
est triumphus letantium, & ipsi morti instantium,
in qua gembatur. Sed quare tunc gaudebunt
quia portabunt manipulos suos: id est premium
laborum. Vel aliter: vt per manipulos intelligantur
opera nostra meritoria quae hic regimus. Nam ma-
nipulus a manu dicitur. Per manus autem signifi-
cantur opera. Et sic iusti exultantes in iudicio, por-
tabunt manipulos suos: quia cum suis bonis ope-
ribus

Greg. 7. mor.
cap. 17.

Erod. 23.
cap. 14.
Dane. 16.

1298

ribus presentabuntur, quae omnia omnibus erunt
nota. Sed mali ibi apparebunt vacui, quia ipsorum
opera a premio erunt aliena. Et ad istum intelle-
ctum hunc versus exponit Gregor. super illo ver-
bo lob 6, Ambulabunt in vacuum, & peribunt: di-
cens, In vacuum quippe ambulat qui nihil secum
de fructu sui laboris ad iudicium portat. Alius
namque adipiscendis honoribus exudat: alius mul-
tiplicandis facultatibus aestuat: alius promerendis
laudibus anhelat. Sed quia cuncta haec quisque
mortuus hic deserit, labores suos in vacuum per-
dit, qui secum ante iudicem nil tulit. At contra per
legem dicitur, Non apparebis in conspectu meo
vacuus. Qui enim promerendae vitae mercedem bene
agendo non prouidet, in conspectu domini va-
cuus apparet. Hinc de iustis per Psal. dicitur, Ven-
ientes autem venient cum exultatione portantes manipu-
los suos. Ad examen quippe iudicij portantes mani-
pulos veniunt qui in semetipsis recta opera quibus
vitam mereantur, ostendunt &c. Et nota quod di-
cit, venient cum exultatione, & non dicit, cum letitia:
quia exultatio dicitur quasi extra saltatio: quando
scilicet tanta est letitia interior, quod etiam saltat
exterius ad corpus, & per signa exteriora ostendi-
tur. Exultabunt ergo iusti in iudicio, quia laeta-
buntur intus in anima, & exterius in corpore. vide
versic. 343.

PSALM. CXXXVI.

Nisi dominus aedificauerit do-
num, in vanum laborauerunt qui
aedificant eam.

Hic Psal. habet titulum eundem vt alij Psal.
graduales praecedentes: scilicet Canticum graduum:
nisi quod hic creditur esse Salomonis, & dicitur
Canticum graduum Salomonis. Et dicit hic Ra-
bi Salomon, quod iste Psal. intulatur a Salomo-
ne, non quod Salomon Psal. istum fecerit, sed quia
ipsum fecit David de Salomone. Prauidit enim
David, quod Salomon filius suus aedificaturus erat
domum domini, scilicet templum. Prauidit etiam
ipsum contra legem domini acturum, maxime in
eo quod accepit vxorem filiam Pharaonis regis
Aegypti, contra legem quae prohibebat Iudaeos vxores
alienigenas accipere. Ex quo vult, quod quia
egit contra legem, quod in vanum domum domini
aedificarat. Et hoc est quod ait, Nisi dominus aedifica-
uerit domum, in vanum &c. Quali dicat, In vanum
domum domini aedificat qui transgreditur legem
domini: quia melior est obedientia quam victima.
Et ad hanc sententiam applicat totam literam istius
Psal. Sed in hoc quod dicit Salomonem in va-
num domum domini aedificasse, non videtur ve-
rum: quia illa aedificatio domus a Deo fuit accepta
& Deo grata: vt patet ex multis locis sacrae scriptu-
rae: vt patet 3. Reg. 8. & 2. Paral. 7. Vnde aliter &
communius dicitur quod Salomo fecit istum Psal.
Cognoscebat enim se non sufficere ad aedificandam
domum condignam Deo: nisi ipse dominus sibi spi-
rituale conferret adiutorium. Vnde & ipse Salomon
dixit, 2. Paral. 2. Magnus est enim Deus noster su-
per omnes deos. Quis ergo poterit praualere, vt
aedificet ei dignam domum? Et sic exponendo lite-
raliter, Psal. iste diuiditur in duas partes: vbi sci-
endum quod duplex est domus domini: scilicet exte-

rior & materialis, & interior & spiritualis. Primus
ergo agit de aedificatione domus exterioris: cum
dicit de aedificatione domus interioris: ibi, Cum dede-
rit dilectis suis &c. die vt N. Quantum vero ad sen-
sum propheticum, sciendum primus quare in titu-
lo apponitur Salomonis: quod in titulis aliorum
Psal. gradualium non ponitur. Cuius ratio est,
quia hic Psal. agit de aedificatione ecclesiae, quam
verus Salomon Christus aedificauit: non Salomon
filius David. Ille enim Salomon qui materiale tem-
plum aedificauit, fuit figura Christi veri Salomonis
qui aedificauit ecclesiam. Nam Salomon pacificus
interpretatur. Quis autem verus pacificus dici po-
test, nisi Christus, de quo dicit Apostolus ad Ephes. Ephes. 2.
Ipse est pax nostra, qui fecit vtriusque vnium. Ille est ve-
rus pacificus, qui duos parietes e diuerso venientes
in se copulauit: quibus factus est lapis angulatis.
Qui ex veniente populo ex circumsione credente, & po-
pulo ex preputio gentium, fecit vniam ecclesiam ex
praedictis duobus populis. Quia igitur illius veri Sa-
lomonis Christi ille Salomo filius David ex Bersabe
figuram gestabat, quando templum materiale aedificauit:
ideo in Psal. isto qui agit de aedificatione ecclesiae
per Christum praepositus titulus, Canticum graduum
Salomonis. Est ergo octauus gradus istius spiritualis
ascensionis, aedificatio ecclesiae facta per Christum: in
quo spes nostra est ponenda: non autem in Salomone
filio Bersabe. Quia ille Salomon quamuis multa
sancta praecepta & salutaria sacramenta scripserit a
spiritu sancto doctus: tamen mulierum amator fuit,
& reprobatus a Deo: vt etiam amore mulierum
idolis sacrificare cogere, vt hic ait Augustinus. Ex
quo apparet, quod nunquam in praesenti vita est
aliquis tatus peccator, vt de ipso sit desperandum:
sicut nec quis tanta sanctae vitae, vt de ipso non sit
timendum, quia cadere potest Salomonis exemplo.
Ideo in omnibus seruanda est humilitas. Intentionem
ergo mouet iste Psal. ascendere per humilitatem.
Quibus visis, accedo ad Psal. diuisionem.
Hic enim agitur de aedificatione ecclesiae facta per
Christum. Et quia duplex est ecclesia: scilicet mili-
tans in praesenti vita, & triumphans in futura: ideo
Psal. ista duo facit: quia primus agit de aedificatio-
ne & statu ecclesiae militantis: secundo de aedificatio-
ne & statu ecclesiae triumphantis: ibi, Cum dede-
rit. Prima pars diuiditur in tres partes: quia primus
ostendit a quo ecclesia militans aedificatur: secun-
do a quo gubernatur: ibi, Nisi dominus custodierit intro-
itum a quo dissipatur: ibi, Vanum est nobis. Quartum ad
primum sciendum quod domus Dei dicitur eccle-
sia, in qua Deus vt in domo habitat per gratiam,
quam domum ecclesiae sola in creata sapientia aedi-
ficare potest: de qua dicitur, Sapientia aedificauit si-
bi domum, excidit columnas septem &c. Que om-
nia de domo ecclesiae militantis exponit Greg. di-
cens, Domus sapientiae ecclesia vocatur, quae sa-
pientia septem columnas excidit: quia ab amore
praesentis saeculi disiectas ad portandam eiusdem
ecclesiae fabricamentis praedicationis exerit. Que
pro eo quod perfectionis virtute subnixae sunt, le-
prenario numero signantur. Immolauit victi-
mas, quia vitam praedicatorum mactari in persecu-
tione permisit. Vinum miscuit, quia diuinitatis &
humilitatis suae pariter nobis arcana praedicauit.
Mensam quoque proposuit, quia scripturae sacrae
nobis pabula aperiendo praeparauit. Ancillas etiam
suas misit, quae ad arcem nos atque ad ciuitatis mae-
nia vocant: quia praedicatorum infirmos abiectionesq,
n n 4 habe

Salomon fi-
gurat Chri-
stum.

Ephes. 2.

Domus dicitur
ecclesia.

Prou. 9.

Greg. 33. mor.
cap. 21.
Sapientia aedi-
ficauit domum
ecclesiae.

habere studuit: qui fideles populos ad spiritua-
lis patrie edificia superna colligerent. Vnde in
euangelio dominus Nathanaelem laudat, nec ta-
men in sorte predicantium numerat: quia ad praedi-
candum enim tales venire debuerant, qui de lau-
de propria nihil haberent: ut tanto solidius verita-
tis cognosceretur esse quod agerent, quanto & a-
perite cognosceretur: quia ad hoc agendum per se
idonei non fuissent. Ut ergo mira potentia per praedi-
catorum linguas claresceret, prius mirabilis
actum est ut eorum praedicatum meritum nullum
esset. Ancillas ergo suas dominus misit, quia infir-
mos praedicatores mundo exhibuit, & potentes
quosque, qui eius corpus fierent, sub terroris sui
vinculo constinxit &c. Sic ergo Dei sapientia do-
mum ecclesiae edificat, quia & praedicatores qui-
dem ad hoc laborare possunt: sed sine eius adiuto-
rio in vanum laborant. Vnde & hic ait Augusti-
nus, Dominus Iesus edificat domum ecclesiae: la-
borant tamen multi in edificando: sed si non ille
aedificet, in vanum laborauerunt aedificantes eam.
Qui sunt qui laborant aedificantes: Omnes qui in
ecclesia praedicant verbum Dei, ministri sacramen-
torum Dei: omnes currimus, omnes laboramus &
aedificamus modò: & ante nos alij cucurrerunt, &
laborauerunt, & aedificauerunt. Sed nisi dominus
aedificauerit domum, in vanum laborauerunt qui
aedificant eam, Et ideo quosdam videns ruere Paulus
ait, Dies obseruatis, & annos, & menses: timeo
ne sine causa forte laborauerim in vobis. Plagebat
enim istos, quia sine causa laborauerat in eis. Nos
etgo loquimur foris, ille aedificat intus. Quomodo
vos audiat, nos adducimus: quid cogitatis ille solus
nouit qui cogitationes hominum videt. Ipse
aedificat, ipse monet, ipse terret, ipse intentum aperit,
ipse ad fidem applicat sensum vestrum. Et ta-
men laboramus & nos tanquam operarij. Sed si ille
non aedificauerit, in vanum laborauerunt qui
aedificant. Vnde & principalis aedificatio ecclesiae,
soli Deo est attribuenda. Et hoc est quod dicit Apo-
stolus, Neque qui plantat aliquid est, neque qui rigat:
sed qui incrementum dat Deus. Dei enim sumus
adiutores. Vel aliter intelligitur iste textus de
domo spirituali conscientiae, quam nullus absque
Deo aedificare potest: ut scilicet mens nostra fiat do-
mus vel habitatio Dei. Et ad istam sensum huc ver-
sum exponit Greg. super illo verbo Iob 12, Si destruxerit,
nemo est qui aedificet: dicens, Omnipotens Deus
humanum cor destruit cum relinquit: aedificat cum
replet. Neque enim humanam mentem debellando
destruit, sed recedendo: quia ad perditionem
suam sufficit sibi dimissa. Vnde plerumque fit ut
cum audientis cor exigentibus culpae omnipotentis
gratia non repletur, exterius in vanum a praedi-
catore moneatur: quia mutum est os omne quod
loquitur, si ille interius in corde non clamat, qui
aspirat verba quae audiuntur. Hinc propheta ait,
Nisi dominus aedificauerit domum, in vanum laborauerunt
qui aedificant eam. Qualiter autem domus conscientiae
sit aedificanda & dedicanda, ostendit Gualfredus
super illo verbo Deut. 20, Si quis aedificat domum,
& non dedicauerit eam, reuertatur de praedio: di-
cens, Dedicatio domus est solennis quidam ad ha-
bitandum ingressus. Sed donec domus tota vel ex
magna parte sit aedificata, non dedicat quis, quia
non dñ habitat eam. Itaque dum humana anima
exterioribus tantum rebus intenta penitus in ter-
ris ociosa vagatur, nec secum manet, nec domum

Aedificare ecclesiam sine Deo nullus potest.

Gal. 4.

1. Cor. 3. Prædicator sine Deo gratia non proficit auditorium.

Gregor. 11. mor. cap. 5.

Domus anime quomodo aedificatur & dedicatur.

A habitat. Sicque fatui quidam, qui nec in mentibus
suis aedificium habent, nec in domum conscientiae
possunt manere, cum non habeant. Caterum ubi
iam quisque sapere & intelligere coepit, domum
aedificat, nec ad insipientiam sibi: si tamen ipsam ven-
dicat, & suae dedicat mansioni. Fundamentum do-
mus illius in propria sui ipsius cognitione subsistit.
Paries anterior in prouidentia agendorum, poste-
rior in praeteritorum recordatione. Dextrum parie-
tem facit prosperitatis, & sinistrum aduersitatis
agnitio. Culmen domus & tectum in consideratione
diuina & fidei ratione consistit. Hinc nempe
animus in sublime porrigitur, & quandam ei exhibet
vicem recti mysterium fidei. Sed quanti hodie
hanc domum aedificare sibi festinant, sed inhabitare
dissimulant: affectantes magis facultatem quam
utilitatem scientiae, magis habere domum quam
domus usum? Videas deniq; domum altam & am-
plam apertis undique ostiis & fenestris patentibus:
iamque solet paulatim desicere antequam dedice-
tur. Actor autem eius infelix & insipiens in plateis
mendicat & aliena hospitia circuit, cum domus
eius pateat alienis. Ibi nidificant volucres, & im-
munda quæuis animalia cubant: illic fures con-
dunt sibi: illic conueniunt altercatores & impudici:
illic symbola faciunt ebriosi. Vade igitur quam
dignus sit iste ut remittatur ab exercitu domini, &
eiiciatur castris eius: qui domum quidem aedifica-
uerit, sed in vanum: quia ipsam dedicare (id est in-
habitare) contemnit: non in se manens ut manen-
dum agnoscat, sed in exterioribus & vanis habitans
rebus. Contra quos dicitur, Erunt verba quae ego
praecipio tibi in corde tuo, & meditaberis sedens
in domo tua.

Dom. 6.

2300

Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Hic ostenditur qualiter ciuitas ecclesiae guber-
natur. Vbi aduertendum quod hic idem est ciuitas
quod domus (scilicet ecclesia) quae domus dicitur
propter Dei inhabitationem, & ciuitas propter cha-
ritatis vnionem. Et ideo sicut nullus potest sine
Deo aedificare ecclesiam: sic nec aedificatam custo-
dire. quia ipse Deus huius domus & ciuitatis aedi-
ficator est & custos. Quod autem ecclesia dicatur
ciuitas, quia ad modum ciuitatis aedificata: vide su-
perius versic. 1475. Huius autem ciuitatis ecclesiae
custodia prelati committitur: ut scilicet vigilando
super gregem sibi commissum, ipsam custodiant,
fidem praedicando & defendendo. Quorum tamen
custodia, nisi dominus custodiat, non sufficit, ne-
que vigilia. Vnde Augustinus hic ait, Haec ciuitas
ecclesiae habet custodes, quomodo habet aedifican-
tes. Custos huius ciuitatis erat Apostolus. Vigila-
bat quantum poterat super eos quibus praerat.
Nam ideo altior locus positus est episcopis, ut ipsi
superintendant ad custodiendum populum. Quod
enim Graece dicitur episcopus, hoc Latine dicitur
superintendens. Quomodo enim vnitati aliorum sit
locus ad custodiendum vineam: sic episcopis aliorum
locus factus est. Et de isto alto loco petuolosa ra-
tio redditur, nisi eo ordine stemus hic, ut humilitate
sub pedibus subditorum simus, & pro ipsis ore-
mus, ut qui nouit mentes subditorum, ipse custo-
diat. Nos ergo sicut homines custodimus, & perfe-
cte custodire non possumus. Laboramus in custo-
diendo:

Prelati cogitantes sunt ecclesiam quam pro Deo custodire non possunt.

diendo: sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat
qui videt cogitationes hominum. Custodit ille cum
vigilatis: custodit ille cum dormieritis. Custodimus
vos ex officio pastoris: sed sub illo pastore vobiscum
ones sumus: doctores sumus, sed sub illo vno ma-
gistro in hac schola vobiscum condiscipuli sumus.
Si ergo volumus custodiri ab illo qui humiliatus
est propter nos, & exaltatus ad custodiendum nos:
humiles simus, &c. Ex quibus apparet quod prela-
torum custodia sine custodia Dei non sufficit eccle-
siae: sicut nec praedicatio ministrorum sine diuina in-
spiratione. Aduertendum ergo quod Deus diuersa
hominum genera specialiter custodit: vide ver. 1665.
Vel aliter: sicut per domum (ut dictum est in prece-
denti versiculo) intelligitur spiritualis conscientia:
sic etiam per ciuitatem intelligitur vniuersi cuiusque mens
vel conscientia. Quia sicut ciuitas vnitate intus de-
bet habere & munitiones, exterius autem moenia: sic
& anima, &c. Qualiter autem ista ciuitas conscientiae
sit custodienda, vide in dictionario meo: ubi custo-
dire, parte tertia. Ex quibus omnibus apparet quod
nos custodes sumus ecclesiae vel conscientiae nostrae
tanquam famuli & ministri: Deus autem tanquam prin-
cipalis & dominus. Et ideo sicut nec actus serui
valet sine auctoritate domini: sic nec nostra custo-
dia sine custodia Dei. Vnde istum versum ad istum
sensum inducit Greg. super illo verbo Iob 7, Quid
faciam tibi o custos hominum: dicens, Deus custos
hominum dicitur, quia si eius nos custodia miseri-
cordiae protegit ante oculi hostis insidias, nostra
solicitudinis oculus vigilas dormit: Psalmista at-
testante, qui ait, Nisi dominus custodierit ciuitatem, fru-
stra vigilat qui custodit eam.

Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.

Hic ostenditur a quo dissipatur ciuitas ecclesiae
vel conscientiae. Dissipant enim domum vel ciuita-
tem ecclesiae seu conscientiae propriae, qui fidee Chri-
sti non recipiunt, sed ipsi Christo contradicunt,
& fidem suam impugnant. Qui tamen in va-
num operantur, quia sibi ipsi solum nocent: non
Christo vel ecclesiae suae. Et hoc notans Psalm. ait,
Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite, &c. Quid
enim proprie per lucem intelligitur, nisi Christus
qui dicit, Ego sum lux mundi: Et Ioan. 1, Erat lux
vera, quae illuminat omnem hominem, &c. Dicitur
enim Christus vera lux, quia omnes lucis proprie-
tates in se plenè continet: vide supra ver. 2072. Sed
quid est ante lucem Christum surgere, nisi Chri-
stum nolle sequi per humilitatem: sed sibi per super-
biam contradicere? Nam ante idem est quod con-
tra. Et sic ante lucem Christum surgit, qui contra
se erigit. Vnde hic ait August. Qui sunt illi qui sur-
gunt ante lucem Christum? Illi qui se volunt praepo-
nere Christo: qui volunt hic excelsi esse, vbi hu-
milis fuit Christus. Sint ergo hic humiles qui vo-
lunt sibi esse excelsi, vbi excelsus est Christus. Et quis
non vult esse excelsus cum Christo, vbi iam excel-
sus est Christus? Vis ita esse: Esto ergo hic humilis,
vbi humilis fuit Christus. Qui volunt discipuli esse
supra magistrum, serui supra dominum, illis dicitur
Zebedaei, qui antequam humiliarentur secundum
passionem domini, iam sibi loca eligebant alta vbi
sederet: vbi ad dexteram: & alius ad sinistra. Ante

A lucem volebat surgere: & ideo in vanum ibant. Il-
los renocauit ad humilitatem, dicens, Potestis bi-
bere calicem quem ego bibiturus sum? Quasi dicat, *Math. 20.*
Ego veni humilis esse: & vos ante me vultis esse
excelsi: Petrus etiam ante lucem surrexerat, quando
consilium voluit dare domino, ut non pateretur pro
nobis. Cum enim Christus de passione sua futura
praediceret, timuit Petrus, dicens, Absit domine à te: *Math. 16.*
propitius esto tibi: non fiat istud. Ante lucem ergo
volebat surgere, & luci consilium dare: sed dominus
fecit ut post lucem iret & lucem imitaretur, dicens,
Vade post me sathana: quia ante, (id est, contra) lu-
cem vis surgere. Talibus ergo ait Psalm. Vanum est
vobis ante lucem surgere. Hunc autem versum cõ-
tra hypocritas Greg. exponit: qui statim ut aliquid *Greg. 8. mo-
ral. cap. 36.*
stantes retributionem lucis eterne. Vnde dicit, Cũ
primordia boni operis laudatur, dignum est ut hoc
animum non pascat operantis: ne dũ accepta laus
suauiter carpitur, fructus operis intempestiue co-
medatur. Hinc per Psalmistam veritas dicit, Vanum
est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, &c.
Ante lucem quippe surgere est, priusquam claritas
aeternae retributionis appareat, in praesentis vitae
nocte gaudere. Sedendum est ergo prius, ut postea
rectè surgamus. Quia quisquis se spõte hic nõ hu-
miliat, nequaquam hunc sequens gloria exaltat. Se-
quitur, Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem
doloris. Vbi notandum quod sedere in scriptura ali-
quando significat exaltationem, aliquando humi-
liationem. Significat enim exaltationem, ut cum di-
citur, Sedebitis super sedes duodecim iudicantes, *Joan. 4.*
&c. Et Luca 22, Videbitis filium hominis sedentem à
dextris virtutis Dei. Significat etiam humilitatem
& aduersitatem, ut cum de Christo dicitur, Iesus
autè fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem.
Fatigatio enim domini, infirmitas domini fuit: in-
firmitas autem, humilitas. Sic etiam dicitur in Psal. *Psal. 138.*
Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem
meam. Vbi Glos. Tu cognouisti sessionem meam:
id est, humilitatem passionis. Hic ergo accipitur ses-
sio pro humilitate & aduersitate, cum dicitur, Sur-
gite postquam sederitis. Est ergo sensus, Surgite postquam
sederitis: id est, hic prius deberis humiliari, ut postea
digne possis exaltari. Vnde hic ait August. Domi-
nus noster prius humiliatus est, ut exaltaretur. Audi
Paulum dicentem, Exinanivit semetipsum, factus
obediens vsq; ad mortem crucis. Haec est sessio
Christi. Sed audi resurrectionem, Propter quod &
Deus exaltauit illum, & donauit illi nomẽ quod est
super omne nomẽ, &c. Si vos ergo ad illud nomen
festinatis, surgite: sed postquam sederitis, quia sur-
gens ab humilitate, venis ad regnum. Prius ergo
humiliamini, si vultis exaltari. Sed ne quis putet
hic loqui de sedere honoris, sed magis passionis &
humilitatis, subdit, Qui manducatis panem doloris. Illi
enim manducant panem doloris qui in praesenti
vita & valle miseriae humiliantur, patiuntur, percun-
tuntur & lacrymantur: iuxta illud Psal. 41, Fecerunt
mihi lacrymae meae panes die ac nocte. Et Psal. 79,
Cibabis nos pane lacrymarum. Vnde hic ait Aug.
Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.
Quasi dicat, Ergo & tu tuam exaltationem post
mortem spera, in resurrectione mortuorum spera, quia
post passionem Christus resurrexit & ascendit. Sed
vbi dormiuit: vbi sedit: In cruce: vbi latus eius lan-
cea percussus est: & sacramenta inde fluxerunt, vn-
de formata est ecclesia. Si ergo iste non surrexit nisi
mortuus

Sedere significat humilitatem & exaltationem.

Joan. 4.

Psal. 138.

Phil. 2.

Panis doloris est humilitas & passio.

mortuus nisi postquam manducavit panem doloris: quomodo tu speras exaltationem, nisi post hanc vitam? Quod notans Psal. ait, Surgite postquam sederitis, etc.

Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, filij, merces fructus ventris.

Hic agitur de ædificatione ecclesiæ triumphantis. Et diuiditur in tres partes: quia primò ponitur tempus quo ecclesiæ triumphans possidetur: secundo cæteris à quo ædificatur: ibi, Sicut sagitta: tertio gloria qua possidetur: ibi, Beatus vir. Quantum ad primum: sciendum quòd per somnum vel dormitionem mors corporalis intelligitur, quia tunc boni vt in somno vel dormitione requiescunt à laboribus suis. Vnde & Christus Lazari mortem annuncians discipulis suis ait, Ioã. 11. Lazarus amicus noster dormit: sed vado vt à somno excitè eum. Vbi notandũ quòd quinque sunt species dormitionis vel somni: vt ostendit Gualfred. super illo verbo Apostoli, dicens, Hora est, quando dormiamus. Primum est speculatorius: secundus est dissimulatio: tertius reprehensibilis: quartus damnable: quintus indifferens, & communis est omni carni. In primo est delectatio suauitatis: in secundo, umbra dissimulationis: in tertio, torpor negligentia, in quarto, mortificatio quedam mentis, obliuio interioris hominis claudit oculos, & vigore sepelit rationis: quintus, terrenorum actuum habet consumationem: & similiter colligit dissimulatio aliquando resurrectorum. Primum nobis commendasse videtur sopor qui oblati hostiis in Abraham legitur incidisse. Sic & somnus Iacob, in quo ei visio spiritualis apparuit. Et ille forsitan Salomonis, in quo scientiam petiit & accepit. Ad secundum verò non incògruè refertur, quòd in grauissima tempore depressus, forte deprehendus. Euidentiùs ad huiusmodi somnum pertinet, quòd ventis sauietibus & mari intumescente, preceptor noster huius nihil sentiens, dormiebat in mari. Ad tertium somnum, quòd Noe temulentus nudatus & irrisus, demum expergestus erubuit. In quarto forsitan somno dormiens Loth, filiarum incestu fuit maculatus. Sifara soporatus clauo tabernaculi in tempore transfixus occubuit. Capite truncatus interit Holofernes. Ad quintũ omnes nos oportet esse paratos: quia quales nos exeperit, tales est redditurus, & diuino exhibiturus iudicio. de quo dominus archisynagogi filiam suscitans dicebat, Non est mortua puella, sed dormit: & Lazarum amicum suũ dormire dicebat. Et primus eius testis Stephanus inter saxa frementium & furetorum populorum feliciter obdormiuit in domino: & de quo Psalmista loquitur, dicens, Cum dederit dilectis suis somnum, etc. De isto ergo somno, qui est somnus mortis corporalis, hic loquitur textus, dicens, Cum dederit dilectis suis somnum. Quasi si quis quæreret, dicens, Dicitur est quòd debemus surgere, scilicet ad gloriam postquam sederimus per humilitatem. Sed quando erit hæc resurrectio, & gloriæ exaltatio? Respondet Psalmista, quòd qui hic humiliantur, tunc surgent in gloria: dicens, Quando Christus dederit dilectis suis somnum, scilicet quando dilecti Christi per somnum mortis corporalis

Somnus est multiplex.

Rom. 13.

Gen. 28.

Ioã. 1.

Gen. 9.

Gen. 19.

Iudic. 4.

Iudic. 14.

Matth. 19.

Ioã. 11.

ab hac vita liberi erunt. Noli ergo ante mortem quærere gloriam, quia post mortem seruat: scilicet cum dederit dilectis suis somnum, tunc scilicet surgent dilecti Christi ad gloriam. Vnde hunc sensum hic ponit August. dicens, Vt doceat te Psalmista, quasi si interrogares, Quado surgam? Respondet dicens, Cum dederit dilectis suis somnum. Hoc est, cum dormierint dilecti eius, tunc surgent dilecti Christi. Omnes enim surgent: sed non omnes quomodo dilecti eius. Omnium enim est resurrectio mortuorum, sed resurgunt illi ad pœnas: sed resurgimus nos dilecti quomodo resurrexit dominus noster: vt sequamur caput nostrum, membra eius qui sumus. Constituti ergo membra eius, & in membris eius dilecti eius, cum somnum mortis acceperimus: tunc cum Christo gloriosi resurgemus. Noli ergo hic quærere mundanam felicitatem, sed prius sede in presenti vita comedens panem doloris: vt cum dederit dilectis suis somnum, cum Christo resurgas gloriosus. Vnde sequitur, Ecce hæreditas domini, filij, merces, etc. Quasi dicat, Cum dederit dilectis suis somnum, tunc illis dabitur hæreditas domini: quæ est merces felicitatis æternæ. Ecce dabitur hæreditas domini, quæ est merces & primum omnium bonorum. Et si quis quærat qui sunt isti dilecti quibus post somnum dabitur merces & hæreditas domini: respondet, quòd isti sunt filij qui sunt fructus ventris. Vbi notandum quòd Psalmista hic comparat ecclesiam mulieri parturienti multos filios: quosdam scilicet bonos, & alios malos. Sic ecclesiæ, (id est, pastores ecclesiæ) multos filios generant verbo Dei prædicando. Quorum aliqui sunt præordinati ad vitam æternam, & inter fructum ecclesiæ computantur: quia tales finaliter in gratia permanent, & spectant ad hæreditatem Dei, & mercedem æternam. Et isti dicuntur fructus ventris ecclesiæ. Quosdam verò generat, qui finaliter in gratia non permanent: & isti inter fructum esse non computantur. Hic autem boni mixti cum malis nõ discernuntur à malis: sed tunc cognoscuntur. Dicit ergo quòd illi sunt dilecti Dei, qui sunt filij vetricis, scilicet ecclesiæ: sic quòd fructus sunt ecclesiæ. Vnde hic ait August. Parit ecclesiæ filios cõiuu Christi: vnde in membris parturienti ecclesiæ erat Apostolus, donec Christus formetur in vobis. Genuit illos ecclesiæ, parturit illos. In cuius typo Rebecca duos gestabat in vtero: duos populos figurantes, qui in vtero matris luctabantur. gemebat illa, vim patiebatur. Sic & modò, fratres, tandem gemitus datus est ecclesiæ, quandiu parturit ecclesiæ: ipsi sunt intus & boni & mali. Sed fructus ventris in Iacob erit, quia ipsum dilexit mater. Ambo de vno vtero processerunt: vnus amari meruit, alius reprobari. In dilectis ergo eius erit fructus, cui dabitur merces & hæreditas Dei. De isto fructu ecclesiæ dicebat Christus Apostolis parturientibus, Ego posui vos vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Quod dicit ad differentiam reproborum: qui etsi aliquando generantur in fide ecclesiæ, tamen finaliter non manent.

Ecclesiæ parit bonos & malos.

Gal. 4. Gen. 25.

Ioã. 11.

2303

Sicut sagitta in manu potentis, ita filij excussorum.

Hic ostenditur cœtus à quo ædificatur ecclesiæ. Vbi notandum quòd per sagittas intelliguntur Apostoli & sancti prædicatores: vt dictum est verbe. 741. Dicuntur etiam filij excussorum: id est, prophetarum,

phetarum, quos vt filij sunt imitati, eorum dicta A obscura excutientes, id est, aperientes & declarantes. Excuti enim aliquid dicitur, sicut saccus excutitur, vt exeat & pateat quod intus latebat clausum. Prophetæ ergo clausa continentis sacramenta excussi sunt ab Apostolis & prædicatoribus, accedente eorum diligentia & domino aperiente: & quæ abscondita erant declarantes prodierunt in lucem. Sicut Petrus Apostolus excussit prophetam David, id est, declarauit. Ostendens quid intellexit David cum dixit, Propter hoc delectatum est cor meum & exultauit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe, quoniam nõ dereliques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Excussit enim, id est, declarauit, quòd totum hoc non dicebat de seipso, sed de Christo, pronuncians eius resurrectionem. Sic & Philippus excussit Esaiam prophetam, quando declarauit eunucho Cædæcis reginæ Ethiopum verbum Esaiæ dicentis, Tanquam ovis ad occisionem ductus est, etc. Ostendens quòd loquebatur de Christi passione & resurrectione. Consimiliter prædicatores excutiunt Esaiam prophetam, quando declarant eius dicta obscura: vt quando dixit, Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognouit. Hoc enim inuolutum prædicatores excutiunt dicentes, Venit bos triturans de gete Iudæorum. Omnis enim qui prædicat verbum Dei, monet bonos, obiurgat rebelles, terret malos, triturat aream, & bonis implet officium. Asinus verò est populus de gentibus veniens, vt insinuat ei Christus: significatus in euangelio per pululum asinæ, cui nullus infederat: quia ad eum nec lex missa fuerat, nec propheta: vtrique populo Christus est in præsepio: vtrique cibus est in altari. Ecce ergo qualiter illud inuolutum est excussum. Prophetæ ergo dicuntur excussi, ex quibus generati sunt Apostoli. Et ita Apostoli dicuntur filij excussorum. Ad propositum ergo: volens Psalmista declarare quòd per Apostolos ministerialiter fabricata fuit ecclesiæ, dicit de ipsis quòd fuerunt, sicut sagitte in manu potentis. Sagitta enim per manum potentis emissa, celeriter longè que volat. Sic & Apostoli à manu potentis emissi, scilicet ab ipso Christo, eis dicens, Euntes in mundum vniuersum, prædicare euangelium omni creaturæ, Mar. ult. Celeriter ierunt vsque ad fines terræ, & totum orbem fide Christi repleverunt. Est ergo sensus literæ talis: Sicut sagitta in manu potentis: supple, citò longè que volant: sic fecerunt filij excussorum, id est, Apostoli, qui sunt filij prophetarum. Quia in paruo tempore in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Et sic per istos ministerialiter ædificata fuit ecclesiæ. Istam sententiam hic ponit Aug. dicens, Vnde, fratres, hæreditas Dei facta est tam multa: hoc ideo quia excussi sunt quidam de manu potentis tanquam sagittæ: & ierunt longè, & totam terram impleverunt, vnde pullulant sancti. De arenam emittuntur sagittæ: & quanto fortius excussit, tanto longius vadit sagitta. Quid autem fortius excutierte domino? De arcu mædat Apostolos suos. Non potest esse locus ad quem nõ veniret sagitta à tali forti excussa: peruenit enim vsque ad fines terræ.

Ab his die excussis sunt in plebem.

Matth. 13.

Matth. 8.

Psal. 117.

Psal. 117.

Gal. 4. Gen. 25.

Ioã. 11.

2304

Beatus vir qui implebit desiderium suum ex ipsis: non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.

Hic ostenditur gloria qua possidetur scilicet hæreditas Christi. Vbi notandum quòd temporalia bona vel delectationes desiderium nostrum implere non possunt nec satiare, vt experientia docet. Nam si desideras diuitias: ex eis non potes implere desiderium tuum, quia quàm plus habetur, maiorem sitim accendunt. Sic si desideras honores: sic si voluptates, nõ adimplebis ex eis desiderium tuum. Quia cum mēs nostra sit capax infiniti, solo infinito bono satiari potest. Cum ergo solus Deus sit verum bonum & infinitum, ipse solus mentem nostram potest replere. Et hunc desiderandum & amandũ docent filij excussorum, id est, Apostoli & sancti prædicatores. Et hoc est quod ait Psalmista, Beatus vir qui implebit desiderium suum ex ipsis: scilicet ex ipsis prædicatoribus: scilicet ex ipso Deo quem prædicatores desiderandum prædicant. Non hoc dicit quia prædicatores possint desiderium tuum implere: sed quia talibus obediendo & tales imitando, peruenis ad eum qui implebit desiderium tuum: si autem ex Deo vis implere desiderium tuum, oportet quòd ipsum primò euacues omni desiderio mundi. quia ille solum potest desiderium suum ex Deo implere, qui non amat sæculum: qui desiderio mundi non est plenus. Funde ergo quòd portas, vt capax fieri possis ad id quod non habes. Sequitur, Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. Vbi aduertendum quòd proprie porta dicitur Christus: Ego sum ostium &c. Quid est ergo loqui in porta, nisi loqui in Christo, loqui de Christo, prædicare Christum sine erubescencia, sine confusione: ipsum inimicis fidei prædicare? Hoc est enim signum quòd Christum desideras, si absque confusione coram inimicis & infidelibus ipsum prædicas. Et hoc est quod ait, Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. Quòd autem Christus porta dicatur vitæ cœlestis: hinc diabolus dicitur porta perditionis: ostendit Chrysostomus super illo verbo Christi dicentis, Intrate per angustam portam: sic dicens, Porta perditionis est diabolus, per quem introitur in gehēnam: porta vitæ est Christus, per quem introitur in regna cœlestia. Lata autem porta dicitur esse diabolus, non magnitudine potestatis extensus: sed effrenatæ superbiæ licentia dilatatus. Porta autem angusta dicitur Christus, non paruitate potestatis exiguus: sed humilitatis ratione collectus. Quia quæ totus non capit mundus, seipsum inter angustias veteri virginis inclusit, &c. Et de ista ergo porta que dicitur Christus, dicit Psalmista, Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. Vel aliter: porta regni cœlestis dicitur dies iudicij, per quem iusti vitam intrabunt æternam. Quod ostendit Gregorius super illo verbo Iob 5, Conterentur in porta, & non erit qui eripiat: dicens, Nam sicut vrbis aditus porta dicitur: ita est dies iudicij porta regni, quia per eum ab electis omnibus ad cœlestis patrie gloriam intratur. Vnde & hunc diē cum adtributionem sanctæ ecclesiæ Salomon appropinquare conspiceret, dicit, Nobilis in porta vir eius: cum sederit eum senatoribus terræ. Vir quippe ecclesiæ est humani generis redemptor, qui in porta se nobilem ostendit: qui despectus prius in contumeliis extitit, sed in iudicio sublimis apparebit. Qui cum senatoribus terræ residet, quia iudicij sententiam cum sanctis eiusdem ecclesiæ prædicatoribus decernit: sicut ipse in euangelio dicit, Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum venerit filius hominis in sede maiestatis sue, sedebitis & vos super sedes duodecim,

Deus solus implet & satiat desiderium nostrum.

Ioã. 10.

Porta vitæ Christi: porta mortis, diaboli.

Matth. 7.

Porta dicitur dies iudicij.

Gregor. 6. mo val. cap. 3.

Prover. 31.

Matth. 19.

Et cum, iudicantes duodecim tribus Israel. De ista ergo porta dicit, quod qui implebit desiderium suum ex istis, (scilicet predicatoribus,) non confundentur: quando scilicet Christus loquetur inimicis suis in porta. Hoc est, quando Christus loquetur in iudicio contra damnatos, ipsi damnati confundentur: sed non confundetur ille qui implet desiderium suum ex illis que predicatores Christi annunciat: immo gaudebit, quia ducetur ad regnum: immo tunc securus Christo dicit, In te domine speravi: non confundar in eternum.

PSALMVS CXXVII.

Beati omnes qui timet dominum, qui ambulant in viis eius.

Psalmus iste talem habet titulum, Canticum graduum: qui patet ex titulo precedentium Psalmorum gradualium. De materia vero Psalmi, sciendum est quod omnia in antiquo testamento promissa, erant solum quaedam umbræ & figura eorum que in lege noua promittuntur timētibus Deum. Promittebantur enim ibi temporalia bona, quibus significabatur æterna: secundum quod dicit Apostolus, Omnia in figura contingebant illis. Verbi gratia, dicitur, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Per hoc significabatur quod obediētes Deo, bona terræ viuētiū possidebunt. Iste ergo Psal. ostendit bona temporalia, que timētibus Deum debentur: per illa significans bona spiritalia que iustis debentur. Vult enim ostēdere, quod timētibus Deum sancto timore bona æterna debentur. Iste ergo nonus Psal. gradualium continet nonum gradum ascensionis, qui est timor Dei castus. Intentio Psalmiste est, quia nos monet ut Deum casto timore timeamus. Iste autem Psal. totus est moralis, non historialis. Quibus visis: accedo ad diuisionem Psalmi: qui diuiditur in duas partes. quia primò bona timētibus Deum debita enumerantur: secundò illa timētibus Deum, per Psal. à Deo postulatur, ibi, *Benedicite tibi dominus*. Prima diuiditur in tres partes: quia primò timoris diuini meritum præmittitur: secundò timoris præmium anneditur: ibi, *Labores*: tertio timoris præmium concluditur tibi, *Ecce, sic benedicetur*. Quantum ad primum: sciendum quod Glof. hic multos esse timores ostendit, dicens: quatuor timores esse præter naturalem, qui omnibus inest: scilicet timorem mundanum siue humanum, seruilē, initialem, & castum vel filialem. Humanus timor est quando timeamus pericula pati carnis, vel perdere bona mundi: propter quod delinquimus. Hic timor malus est, qui in primo gradu deseritur cum mundo: sed timor diuinus comes est per omnes gradus. Timor seruilis est cum propter timorem gehennæ contineret se homo à peccato, quo præsentiam iudicis & pœnas metuit: & timore facit quicquid facit boni, non timore amittendi æternum bonū quod non amat: sed timore patiendi malum quod formidat. Nō timet perdere amplexus pulcherrimi spūs: sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est timor & vilis per quem sic paulatim consuetudo iusticiæ, & succedit initialis timor, quando incipit quod durum erat amari. Et sic incipit excludi seruilis timor à charitate. Et succedit deinde castus timor: quo timeamus ne sponsus tardet, ne discedat,

Psal. 30.
1. Cor. 10.
Esa. 1.

F. in. mul. 80. species.

ne offendamus, ne ipso careamus. Timor iste de amore venit. Ille quidem seruilis, vilis est: sed non permanēs in æternum: de quo hic ait Psal. *Beati omnes qui timent dominum*: scilicet timore casto & amore. De multiplici specie timoris domini, vide ver. 261. 487. 510. 999. Sed si quæras, qui sunt illi qui timent dominum vero timore, casto scilicet & filiali? Respondet Psalmista dicens, *Qui ambulant in viis eius*. Viæ autem domini in quibus ambulant timentes Deum, sunt exempla bene viuendi, que Christus nobis reliquit. vide ver. 2089. Sed miseri peccatores qui relictiis viis domini, suas semper vias ambulare satagunt: de quibus ait Greg. super illo verbo Iob 24. *Oculi eius sunt in viis eius*. Viæ suas peccator intuetur, quia sua cogitare, sola cernere nititur que sibi ad commodum temporale suffragantur. Hinc etenim Paulus dicit, Omnes quærunt que sua sunt, non que Iesu Christi. Via namq; elati, est superbia: via raporis, auaritia: via lubrici, concupiscentia carnalis. In viis ergo suis iniquis quisque oculos deprimit: quia his viis solum animo suo satisfacere intendit. Vnde per Salomonem dicitur, *Oculi stultorum in finibus terræ*: quia hoc solum tota intentione conspiciunt, per quod ad finem terreni desiderij perducantur. Nequaquam verò peccator suæ considerationis intuitum in terram figeret, si ad sancta sui redemptoris itinera mētis oculos leuaret. Vnde per Salomonem iterum dicitur, *Oculi sapientis in capite eius*: quia scilicet sapiens quisque illum tota intentione considerat, cuius se membrum esse per fidem pensat. Has namque humanæ conuersationis vias videre concupiscit, qui dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. Ac si aperte spondeat, dicens, *Quæ meæ sunt, iam videre refugio: quia per imitationis tuæ viam pergere conuersationis gressibus inardesco*. Qui enim præsentis iam mundo contradicit, amotis exercitatione continua redemptoris sui vias, cordis oculis obicit: ut mens prospera fugiat & aduersa perferat: nihil quod demuleat appetat, nihil quod nocere creditur pertimescat: nec rorem gaudium deputet, præsentis vitæ gaudia, damna meretoris putet, abiectiois detrimenta non timeat: sed per hæc manētis gloriæ locum quærat. Has enim vias sequentium oculis monstrabat veritas cum dicebat, *Si quis mihi ministrat, me sequatur, &c*. De istis ergo viis Christi ait Psal. *Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in viis eius*. Et nota quod in istis viis domini multipliciter ambulare debemus: scilicet habendo primò humilitatem in reputatione: secundò, paupertatem in rerum abdicatione: tertio, puritatem in imitatione, quarto, fidelitatem in adhesionē: quinto, discretionem in executione: sexto, æquitatem in operatione. vide in dictionatio meo, litera ambulare, parte prima.

Labores manuum tuarum quia manducabis beatus es: & bene tibi erit. Hic timoris domini præmium apponitur. Et triplex præmium ostenditur: quia primò volitua quietata reficitur: secundò intellectiua sapientia perficitur, ibi, *Vxor tua*: tertio sentitiua dulci pace fruatur, ibi, *Filius tui*. Quantum autē ad omnia ista, generaliter notandū quod textus istius Psal. non potest secundum literam intelligi: quia tunc nullus esset beatus, qui literaliter hic contenta non haberet: vtpote qui non comederet fructum manuum suarum,

Via per...
Greg. 17...
Psal. 49...
Phil. 2...
Prou. 17...
Eccl. 3...
Psal. 118...
Via Christi...
Iou. 11...
Iou. 22...
Iou. 33...

rum, qui non haberet vxorem, qui non haberet filios: quia generaliter Psalmista loquitur, quod dicitur prœmia datur omnibus qui timent dominum. Vnde illis enumeratis dicit, *Ecce, sic benedicetur homo qui timent dominum*. Et in principio præmiserat, *Beati omnes*. Et sic Laurentius non esset beatus, non Gregorius, non Augustinus, & Hieronymus. Operet ergo quod ista hic pro præmio timentium Deum nomina spiritualiter intelligantur. Etiam quia multi mali habēt omnia ista in præsentis vita: non tamen sunt beati, nec Deum timent. Necessè est ergo ut sensum literalem excutiamus, & intelligamus spiritualiter: & tunc erimus filij excussorum. Notandum ergo quod bona hic enumerata non sunt bona vitæ præsentis, quibus mali magis abundant quam boni: sed sunt bona cœlestis Hierusalem. Et ideo de quolibet sic timente Deum concludit Psal. de prædictis bonis, *Et videtis bona Hierusalem omnibus diebus vite tuæ*. Et ideo hic ait Aug. Si accipiamus hoc quod hic dictum est pro præsentis felicitate, ut si cōtingat aliquē fidelem nō habere filios: ut dicamus, Iste homo nō timet Deum. nā si timeret Deū, vxor eius tanquam vinea fertilis esset in domo eius, non sterilis. Et si timeret Deum homo iste, filij eius circumdarent mensam eius tanquam arbores oliuarum. Si enim talia dixerimus, animales sumus, non percipientes que sunt spiritus Dei. Incipiamus ergo & nos hanc literam excutere: ut videmus filij excussorum. Nam si talia exciperimus aliis prædicare, dicentes, Filij autem, fratres mei, timete Deum, ut habeatis vxorem & filios & nepotes, & gaudeat domus vestra: non sagittamus ut amerit illa vita æterna, sed remanēbit in amore terrenorum. Excutiamus & nos ista, si volumus esse filij excussorum. Est enim quidam homo qui sic benedicatur, scilicet Christus: & nemo timet Deum, nisi qui est in membris eius. Et sic multi homines sunt vnus homo: quia multi Christus caput & corpus: quod corpus eius est ecclesia. Intelligamus ergo vocem huius vnus hominis in cuius corpore vnus homo sumus: & ibi videbitis ista vera bona Hierusalem. Si autem ista bona hic posita terreno oculo aspexeris (scilicet abundantiam filiorum & nepotum, & fecunditatem coniugis) non sunt ista bona Hierusalem: quia bona ista in terra morientium sunt: illa autem Hierusalem terra viuētiū est. Noli pro magno habere si habes filios morituros. Vis habere filios nunquam morituros, & semper tecum victuros? Esto in illius corpore de quo dictum est, *Vos autē estis corpus Christi & membra*. Nam ut ostenderet iste Psal. quia sic est obscurus ut admoneat pullari: sic operus ut velit excuti: à pluribus cepit, dicens, *Beati omnes qui timent dominum*. Sed quia multi vnus corpus sunt in Christo: singulariter sequitur, dicens, *Labores manuum tuarum*. Quibus visis, veniamus ad expositionem sequentium. Dicit ergo, *Labores manuum tuarum manducabis, &c*. vbi ostenditur quod in timētibus Deum volitua quietatur. Vbi sciendum quod Deus reddet fidelibus suis mercedem vniciūque secundum laborem suum: quia hic seminatur in labore & lacrymis, ibi autem cū gaudio metent, & cum exultatione portabunt manipulos suos. Labores ergo nostri sunt in præsentis: sed fructus laborū, in futuro. In futuro ergo manducatur fructus laborū nostrorū, dum secundū labores præsentis mens postea fruitur Deo, & fru-

Psal. 118...
Via Christi...
Iou. 11...
Iou. 22...
Iou. 33...

do satiatur: & vocatur illa satietatis fructio, comestio. quia sicut quod comeditur incorporatur, & appetum naturalem satiat: sic visio & fructio Dei nobis Deum summè vnit, & mentem satiat beati. Vnde hic ait August. *Labores manuum tuarum manducabis*: quia tunc erit nobiscum verbum Dei, quo pascuntur angeli. Interim modò labores, postea fructus laboris. Tunc ergo fructum laborum tuorum manducabis: & sic beatus es & bene erit de futuro. Hic laborando beatus es per spem tibi manducando, beatus eris in re.

Vxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ.

Hic ostenditur quod in timētibus Deum & beatis intellectiua sapientia perficitur. Vbi notandum quod in scriptura sacra vxoris nomine sapientia intelligitur, quæ & sponsa sapientum dicitur. Vnde de sapientia ait Sapiens, *Hanc amavi & exquisiui à iuuentute mea*: & quasi vnus sponam eam mihi assumere, & amator factus sum formæ illius. Hæc autem vxor siue sponsa sapientia vitæ comparatur. quia sicut ex vite vinum generatur quod latificat cor hominis: sic ex sapientia & notitia Dei generatur amor Dei, qui delectat mentem hominis. Sapientia enim quæ est actus intellectus vel notitia, præcedit amorem qui est actus intellectus ex quo producit: sic suo modo in diuinis filius qui est sapientia patris, origine præcedit spiritum sanctum, à quo producitur qui est amor patris & filij. De sapientia ergo & clara cognitione diuinitatis qua intellectus beati perficitur, dicit beatus, *Vxor tua sicut vitis: & hoc, in lateribus domus tuæ*. Quid est enim domus nostra, nisi conscientia & mens nostra in qua per sapientiam habitamus? ut ostendit Gregorius. Et hæc domus multa habet latera: quia aliquid habet supra se, scilicet gloriam cœlestem, aliquid infra se, scilicet penam gehennæ: aliquid ante se, scilicet merita præcedentia: aliquid post se, scilicet peccata quæ penitendo post se reliquit: aliquid à dextris, scilicet virtutes quas à Deo recepit: aliquid à sinistris, scilicet aduersa que pro Deo pertulit. Abundat ergo vxor sapientia in lateribus domus conscientie beati: quia videndo Deum omnia illa latera clare videt & intuetur. Et abundat sicut vitis, quia de omnibus illis lateribus cognitis vinum latificans sibi generatur: quia beatus gaudet de gloria cœlesti, quæ est locus superius, quia exultabunt sancti in gloria. Gaudet de penis damnatorum: quia latrabitur iustus cum viderit vindictam, &c. Latrabitur de meritis præcedentibus Psal. Venientes venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Gaudet de peccatis relictiis ad instar angelorum, qui gaudet super vno peccatore penitentiū agente. Gaudet de gratiis receptis: gaudet de aduersis toleratis. quia qui semināt in lacrymis, in exultatione metēt, &c. Vel aliter vxor Christi est ecclesia, quæ sibi proprio sanguine spūs am acquirit. Hæc multa vitulamina parit. Et de hac Christo dicit Psal. *Vxor tua sicut vitis abundans*, &c. Et hanc expositionem ponit August. dicens, *Christo dicit Psal. Vxor tua, &c*. Vxor Christi est ecclesia: quæ est Christo sicut vinea fertilis. Sed in quibus fertilis est? In lateribus vel parietibus domus tuæ. Nō enim omnes dicitur latera domus. Querere ergo que sint latera domus ecclesiæ

2307
Sapient. 8.
Vxor nostra dicitur sapientia.
Sapientia ad modum vinum latificat beatorum.
Greg. 4. moral. cap. 33.
Latera mentis beati multiplicia.
Psal. 149.
Psal. 57.
Vxor Christi est ecclesia.

ecce hic vel parietes: parietes sunt quasi lapides for- tes. Sed si de hoc habitaculo corporali diceret: for- te hoc intelligeremus latera. Nos autem latera do- mus ecclesie dicimus eos qui inhaerent Christo. Non enim sine causa & in sermone quotidiano de aliquo qui forte male agit ex malorum amicorum consilio dicimus, Mala latera habet. Quid est Mala latera habet, nisi Mali haerent illi? Ergo & per op- positum, bona latera habet qui bonis consiliis vi- uit, qui bonis consiliis regitur. Ergo latera domus ecclesie sunt qui Christo haerent. Nec sine causa & ipsa coniunx de latere facta est: Viro dormienti Eua facta est: quia Christo morienti facta est ecclesia. Et illa de latere viri, cum costa detracta est: & ista de latere viri, quando latus Christi lancea percussum est, & sacramenta fluxerunt. Ergo vxor tua vt vinea fertilis. Sed in quibus? In lateribus domus tuae. In aliis autem qui non inhaerent Christo, sterilis est: nec illos in vinea coputabo. Quae est ergo vxor? & qui sunt filij? In istis carnalibus nuptiis & con- iugijs, alia est vxor, & alij filij: in ecclesia autem quae vxor, ipsi filij. Est ergo ecclesia vxor Christi vt vinea fertilis in lateribus domus ecclesie: quia quo- tidie nouos filios generat Christo, qui membra ef- ficiuntur ecclesie. Vel per vxorem intellige partem sensitiuam, quae in beatis nullo modo rationi resi- stit: sed sicut bona vxor viro plenè subiicitur, sic & ipsa rationi: vt hic ait Glosa.

uotionem & contemplationem, quae per oliuam figuratur: quia oliua nutrit lumen: & sic significat contemplationem. mitigat dolorem & lenit: & sic significat deuotionem. Vel per oliuam significatur puritas & munditia, sine qua nullus potest esse di- gnus mensa caelesti, nec sacramento eucharistiae. Quod autem per oliuam ipsa puritas significetur, vide ver. 86o.

Ecce, sic benedicetur homo qui ti- met dominum.

Hic ex praedictis concluditur praemium timor- is domini. Quasi dicat, Praedictis modis omnibus benedicetur in patria homo qui timet dominum: quia scilicet eius voluitua erit quietata, quia labo- res manuum suarum manducabit: eius intellectu- ua sapientia erit perlustrata, quia vxor eius erit in lateribus domus eius abundans: eius sensitua erit pacificata, quia filij, (id est, opera) eius erunt sicut nouellae oliuarum. Nota quod Dei benedictio da- tur ratione multarum virtutum: scilicet ratione timoris filialis & obedientiae, ratione puritatis & munditiae, &c. vide ver. 1953.

Benedicat tibi dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnibus die- bus vitae tuae.

Hic praedicta praemia & benedictio per Psalmi- stam omnibus fidelibus optatur. Et primo ponitur benedictionis optatio: secundò operationis expli- catio, ibi, *Et videas*. Quantum ad primum: notan- dum quod per Sion, quae erat mons in Hierusalem, in quo erat templum, notatur caelestis patria: in qua manet Dei templum non manu factum, scilicet Christus. Vnde & Sion specula interpretatur, quia ibi sancti faciemus Deum specularunt. Vnde de gloria aeterna in qua Deus videtur, sub no- mine Sion dicitur, *Et videbitur Deus deorum in Sion*. Similiter & per Hierusalem, quae interpretatur visio pacis, significatur ipsamet gloria aeterna, in qua Deus pacis videtur pacifice: de qua dictum est superius, Hierusalem quae aedificatur vt ciuitas, &c. in qua est aeternitatis mansio: Psal. 124. Non commouebitur in aeternum, qui habitat in Hieru- salem. Volens ergo Psalmista ostendere, quod istae benedictiones supra dictae non sunt intelligendae de benedictionibus praesentis saeculi, sed de bene- dictionibus caelestis patriae: dicit, *Benedicat tibi do- minus ex Sion*, (scilicet ex caelesti patria) & videas bona &c. nec quidem terrenae Hierusalem, quia illa bona erant temporalia & tempore paruo mansura. Sed videas bona caelestis Hierusalem, quae sunt perpetua: quae videre poteris omnibus diebus vitae tuae. Et quia resuscitatus semper vivit, semper illa bona videbis: ergo semper durabunt. Et sic abdu- cens mentem nostram ab istis bonis temporali- bus, dicit, *Benedicat tibi dominus ex Sion*, &c. Et haec est intentio August. hic dicentis, *Benedicat tibi domi- nus ex Sion*. Tam forte oculi tui ibant per illos qui non timent dominum, & videbant ibi vxores fecundas, filios abundantes circuire mensam patris sui. Ideo subdit Psalm. *Benedicat tibi dominus ex Sion*. Noli quaerere illas benedictiones quae non sunt ex Sion: quia ista benedictio domini est, non illa. Sed quis ducit vxorem, si nolit Dominus, quis ducere potest? Quis possit esse sanus, si dominus nolit. Aut quis

PSALMVSCXXVIII.

Saepe expugnauerunt me à iuven- tute mea: dicat nunc Israel.

Hic Psal. habet titulum consimilem vt supra: scilicet Canticum graduum. Expositio tituli patet ex supra dictis in primo Psal. gradualium. De materia vero Psal. dicitur communiter, quod est quaedam gratiarum actio pro liberationibus populi Israel à pluribus persecutionibus, quas passi sunt: vtputa à Chaldaeis, quando fuerunt captiuati per Nabu- chodonosor regem Babylonis: vt habetur 4. Reg. 25. Et à Graecis, vt quando persecuti fuerunt ab An- tiocho illustri tempore Machabaeorum: vt plenè in libris Machabaeorum continetur. A quibus ta- men persecutionibus ipsos finaliter liberauit do- minus. Quod considerans quidam sanctus prophe- ta pro gratiarum actione hunc Psalm. composuit. Quis autem iste auctor fuerit, ignoratur. Vnde iux- ta praedicta Psal. diuiditur in duas partes: quia primo ponitur malignantium persecutio: secundò persequentium punitioni, *Dominus iustus*. Et cetera dic vt N. Quantum vero ad sensum propheticum, sciendum quod iste Psal. inter Psal. gradualium deci- mus, continet decimum gradum ascensionis: qui est habito timore domini casto & filiali, amore ip- sius domini pro ipso omnia aduersa patienter to- lerare. Quod maxime expedit ecclesie militanti, quae inter malos habitat. Qui auditio verbo Dei non cortiguntur, sed ecclesiam (scilicet bonos) scanda- lizant, tribulant & multipliciter persequuntur. vnde comparantur locis secus viam situatis, locis spinosis vel petrosis: in quibus seminum semen fructum ferre non potest. Vnde hic ait August. Ver- bum Dei inuenit sibi corda in quibus requiescat. Inuenit tertiam bonam in qua germinet & fructum faciat. Nam quia multi mali sunt quos tolerat ec- clesia vsque in finem: manifestum est quod his ver- bum Dei superfluum est. Aut sic in illos cadit, quo- modo semen in via conculcatur & à volucribus colligitur. Aut sic in illos cadit quomodo semen in petrosa loca, vbi non habet terram multam, sta- tim exit: & calefacto sole arefcit, quia non habet radicem. Aut sicut inter spinas, quod etsi germinet & surgere conetur: spinarum tamen conculcatur multitudine. Tales sunt qui verbum Dei contem- nunt, sicut via. Aut quia ad horam gaudent, & facta tribulatione sicut aestu solis arefcunt. Aut qui cogitationibus, curis & sollicitudinibus huius mundi tanquam spinis auariciae suffocant quod in illis coeperat germinare. Sed est & alia terra, quae est terra bonarum quam semen cum ceciderit, affert fructum: aliud tricesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum. Siue parum, siue multum, omnes in horreum erunt. Propter istos ergo loquimur, lo- quitur scriptura, loquitur euangelium. Sed etiam illi audiant, si forte aliud sint hodie, aliud eras: si forte audiendo mutentur: aut arent viam, aut lapi- des purgent, aut spinas euellant. Credimus in mi- sericordia Dei: quod inter illos audito hoc Psalm. erunt aliqui de quibus nos consoletur. Nam qui pertinaces sunt perseuerantes in malicia, quauis au- dant verbum Dei, scandalis quotidie turbant ec- clesiam. De quibus iste Psal. loquitur. Item notan- dum, secundum August. quod iste Psal. breuis est in verbis, sed altus & profundus in sententia. Et ideo morose tractandus est: sicut de Zachaeo legitur

quis possit esse dignus, si nolit dominus? Dat qui- dem dominus illa: sed nonne vides, quia haec & peccatoribus dedit? Non ergo de Sion est ista be- nedictio. Et videas quae bona sunt Hierusalem. Nam illa non sunt bona Hierusalem? Nam & a quibus dictum est, Crescite & multiplicamini. Pro magno ergo vis habere quod a quibus datu est? Sed vtere bonis istis, si accipis: magis cogita quomodo nutrias qui nati sunt, quam vt nascantur. Non enim iam felicitas est habere filios, sed bonos habere. De nutriendis la- bora, si nati fuerint: si autem non nati, age gratias Deo. Fortè minus sollicitus eris, & tamen sterilis non remansisti. Illius matris forte per te nascuntur spiritualiter filij spirituales, qui sunt circueundantes mensam domini. Cōsoletur ergo te Deus vt videas bona Hierusalem. Illa enim bona sunt, quia aeterna sunt: ista autem bona sunt, & non sunt. Non enim stant, sed labantur & fluunt. Benedicat ergo tibi dominus ex Sion, & videas bona quae sunt Hierusalem. Nam ista quae attendis bona, caecus videt. Videas ergo, sed illa quae corde videtur om- nibus diebus: & quia vita tua erit aeterna, quia in aeternum videbis. Ista autem bona sunt, sed non om- nibus diebus videntur. Quando enim exit anima de corpore, corpus quidem moritur: sed vita spiritus perseuerat. Vnebat enim diues ille qui sepultus erat in inferno, aliter non torqueretur: sed bona quae hic habuerat, non videbat. Tu ergo talia bona desidera, quae videas omnibus diebus vitae tuae: id est, vt cum ipsis bonis viuas in aeternum. Sed quae sunt illa bona? Certè nec aures audiunt, nec in cor hominis ascendunt bona quae praeparauit Deus di- ligentibus se. Tamen illud bonum pax dici potest: de qua subditur,

Et videas filios filiorum tuorum pacem super Israel.

Hic explicat bonum quod timentibus Deum optat. Per filios enim opera intelliguntur: & filij filiorum sunt opera aliorum bonis exemplis tuis facta. Quae omnia explicat & optat ad bonum pa- cis terminari: dicens, *Et videas filios filiorum tuorum*. &c. Vnde omne bonum supernae patriae, pacis no- mine concludit. Quod hic notat August. dicit, Ec- ce, bonum magnū quod optat, pax vocatur. Quae- rebas ergo quid vocaretur illud bonum. Aurū, ar- gentum, fundus aut vestis: Non, sed pax dicitur. Non pax qualem inter se habent homines infidam, instabilem, mutabilem. Nec talis pax, qualem se- cum hic habet idem homo: quia & idem vnus ho- mo secum ipse pugnat, donec domet omnes cupi- ditates. Qualis ergo erit illa pax? quam certè ocu- lus non vidit, nec auris audiuit. Qualis pax? de Hierusalem. quia Hierusalem interpretatur visio pacis. Si ergo benedicat tibi dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitae tuae: tunc videbis filios filiorum tuorum pacem super Israel. Qui sunt filij tui? opera tua quae hic agis. Qui sunt filij filiorum tuorum? Fructus operum tuo- rum. Verbi gratia. Facis eleemosynas: filij tui sunt. Propter eleemosynas accipis vitam aeternam: filij filiorum tuorum sunt. Sic ergo videbis filios fi- liorum tuorum. Et tunc erit quod sequitur, quod concludit pax super Israel. Haec pax vobis praedica- tur à nobis: ipsa amatur à nobis: ipsa vt à nobis a- metur optamus. Ad illam pacem perueniunt qui & hic pacifici fuerint.

Gen. 2. Ioan. 19.

2308

Mensa dicitur gloria coelestis. Luca. 21.

Matth. 5.

Job 46. Greg. 26. mo. tal. 6. 17. 32.

Sion significat caelestem patriam. Psal. 87.

Hierusalem significat visum pacis.

Nonne pax dicitur à nobis? ipsa amatur à nobis: ipsa vt à nobis a- metur optamus.

2312

Matth. 13.

Matth. 13.

Luc. 19. legitur

legitur quod brevis erat statura, sed opere magnus: & de illa vidua quae duo minuta misit in gazophylacium, brevis pecunia, sed magna charitate. Sic iste Psal. si verba numeres, brevis est, si sententias appendas, magnus est. Tota ergo intentio Psal. est mo- uere nos ad patientiam, quia hic mixti sumus cum malis. Quibus visis, accedo ad Psal. diuisionem, qui diuiditur in duas partes: quia primò qualiter mali iustos persequuntur ostenditur: secundò qualiter mali à Deo puniuntur ostenditur: ibi, Dominus iustus concidet. Prima pars diuiditur in tres partes: quia ponitur primò persequentium instantia: secundò persecutorum & fidelium patientia: ibi, Sape tertio iniquorum infidelium pertinacia: ibi, Supra dorsum. Quantum ad primum: sciendum quod hic Psal. loquitur in persona militantis ecclesiae: ut eius confortentur fideles persecutionem patientes à malis. Ecclesia enim licet permixtos habeat malos cum bonis, tamen solum in bonis consistit: quoniam mali ad ecclesiam non pertinent, quia nec sunt Christi membra. Et sic quia aliquando erat vnus solus bonus, & tunc ecclesia erat in vno solo bono: aliquando multi, tunc erat in multis. Et in omni statura in quo fuit, passa est à malis. Volens ergo ecclesia nos in aduersis consolari, ostendit quod ab initio ipsa passa est à malis: non tamen consumpta, quia Deus iuuat ipsam. Vnde ecclesia passis fidelibus ait, Sape expugnauerunt me à iuuentute mea. Vnde hic ait August. Ecclesia de his loquitur quos tolerat, quae non solum modo patitur in sanctis suis, sed ab initio passa est. Aliquando in solo Abel erat ecclesia: & expugnatus est à fratre malo & perditio Cain. Aliquando in solo Henoch erat ecclesia: & translatus est ab iniquis. Aliquando in sola domo Noe erat ecclesia: & pertulit omnes qui diluuium perierunt: & sola arca nauauit in fluctibus, & euasit ad siccum. Aliquando in solo Abraham erat ecclesia: & quanta pertulerit ab iniquis nouimus. In solo filio fratris eius Loth, & in domo eius in Sodomis erat ecclesia: & pertulit Sodomorum iniquitates & peruersitates, quousq; Deus de medio ipsorum eum liberauit. Coepit esse & in populo Israel ecclesia: pertulit Pharaonem & Aegyptios. Coepit in ipsa ecclesia: id est, in populo Israel, numerus sanctorum, ut Moyses & ceteri sancti: pertulerunt iniquos Iudaeos populum Israel. Vetus est ad dominum Iesum: praedicatum est euangelium, & multiplicati sunt fideles supra numerum: & pertulit dominus noster Iesus Christus iniquos, Petalorum & Apostoli, & alij sancti. Nunquam ergo modo solu passa est ecclesia. Et ideo ne miretur modò quis, volens esse bonum membrum ecclesiae, si modò aliquid patiat: audiat matrem suam ecclesiam dicentem sibi, Noli mirari si aduersa pateris, fili, ab iniquis: quia ipsi saepe expugnauerunt me à iuuentute mea. Sic enim respondet aliquorum cogitationibus dicentibus, Quanta mala perferimus, quanta scandala contremiscunt quotidie. Respondet ecclesia ex voce fortium, ut consoletur infirmos, & dicit, Sape expugnauerunt me à iuuentute mea: id est, à principio iniqui expugnauerunt me. Nunquid delere poterunt ecclesiam? Dicit hoc nunc Israel: id est, boni patientes, qui sunt de ecclesia quae Deum videt per fidem: hoc nunc dicant in cordibus suis, Sape expugnata fuit ecclesia: & tamen à Deo adiuta permanit. Hoc ergo dicat Israel: & se consoletur praeteritis exemplis. Exempla enim praeteritorum militum, qui bellis fortiter impugnati, fortiter tamen resi-

Mali semper bonos persequuntur.

Ecclesia distit in bono.

Gen. 4.

Gen. 5.

Gen. 6.

Gen. 19.

Psal. 39.

stantes triumphauerunt, ceteros animarum ad fortiter resistendum, ut & ipsi triumphum reportent. Sic enim exemplum Christi. passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius, &c. Sic & in proposito ecclesiae exempla antiquorum patrum qui passi sunt ab iniquis, nobis proponit dicens, Sape expugnauerunt me à iuuentute mea: dicat nunc, &c. Sed ex praedictis insurgit dubium non modicum. Quia dictum est (& sunt verba Augustini) quod ecclesia solum consistit in bonis, quia solum boni ecclesiae membra possunt esse: nunquid ergo aliquis malus vel reprobatus à Deo potest esse caput ecclesiae? ut puta, nunquid si summus pontifex vel episcopus peccet mortaliter, definit esse papa vel episcopus, quamdiu in peccato consistat? Et si definit esse, potest quando venit ad statum gratiae, quis reponit eum in gradu prioris? Si autem sic sit, multoties ecclesia maneret sine capite: & per consequens, deficeret esse, quod dicere valde pecculosum est. Si autem non sic sit, quomodo membrum Christi vel ecclesiae dicitur ille qui est diaboli membrum? quod non videtur possibile. Huius dubij solutionem ad praesens obuiato.

Sape expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi.

Hic ostenditur sanctorum & ecclesiae persecuta patientia. Ad hoc enim mali bonos persequuntur, ut boni conformes fiant malis & ipsi contentiant. Si enim boni agerent vel dicerent quae mali voluit, non eos persequerentur mali: sed boni ante mala poenae pati eligunt, quam malis culpae maculari: & ideo ante mortem corporis tolerare, quam mortem animae, malis consentiendo. Et ideo in perlo- na bonorum hic loquitur ecclesia, dicens, Sape expugnauerunt me à iuuentute mea, exponitur ut supra. Et subdit in bono constantia: dicens, Etenim non potuerunt mihi: scilicet praualere: quia scilicet eis non consenti. Vnde hic ait Aug. Sape expugnauerunt me &c. Sed quare saepe me expugnauerunt? Hoc ideo quia non potuerunt mihi. Quid est non potuerunt mihi? est, non illis consenti ad malum. Omnis enim malus ideo persequitur bonum, quia non illi consentit bonus ad malum. Faciat malus aliquid mali: si non ipsum obiurgat episcopus, bonus est episcopus apud eum: obiurgat episcopus, malus est episcopus. Rapiat aliquid, taceat cui rapit: bonus est: si autem loquatur & reprehendat, etiam si non repetat, malus est. Malus est qui reprehendit rapacem, & bonus qui rapit. Sed quia boni non consentiunt malis, ideo ab ipsis mali dicuntur & persequuntur. Sonat sermo contradictor libidinis: at ille amicus libidinis suae & inimicus sermonis contradicenti amicae suae infestus est: & odit sermonem Dei. Cui facta amica est auaricia: inimicus factus est Dei. Quia Deus contradiat auariciae, & vult nihil possideri ab auaricia. Clamat Deus contra auarum, Quid vis possideri ab auaricia? Illa dura iubet, ego leuia: onus eius graue est, sarcina mea leuis: iugum eius asperum est, iugum meum leue. Noli ab auaricia possideri. Iubet auaricia ut mate trahas, iubet ut te ventis procellisq; comitas: iubeo ego ut ante ostium tuum stes, & quod habes des pauperibus. Piger es ad faciendum mare: te opus bonum, & arenus ad trahendum mare: quia auaricia tibi imperat, tu seruis. Quod verò Deus iubet, odisti. Et qui cum malis odisse carperit, incipit velle criminari eos, à quibus audit bona

Quasi papa peccati defuit esse papa: & sic de episcopo & sacerdotibus.

2313

Hic quomodo persequuntur mali.

Quomodo persequuntur mali.

Mauch. ii.

Greg. 11. mor. cap. 17.

praece

precepta: & velle per suspiciones suas crimina querere sermorum Dei: & mala quae toleramus, ad culpam nostram applicant. Ut merito dicat ecclesia, Sape expugnauerunt me à iuuentute mea: in tantum ut etiam ipsum Deum mali accusare non dubitent. Accusas auarum, & ille accusat Deum, quia fecit auarum. Sed si vicia nostra cohibeamus, videbimus quod bona sunt omnia, quia bonus Deus fecit omnia: & laudant illum omnia opera sua, laudat caelum, laudant angeli, laudant sidera, laudat sol & luna, laudant dies & noctes, & omnia quae Deus fecit. Sed nunquid audistis quia laudat Deum auaricia, quia Deum laudat luxuria? Non laudant ista Deum, quia non ista fecit Deus. Auaricia enim non opus Dei est, sed mali hominis. Non habes ergo vnde te excuses, quando sermo Dei tibi loquitur. Sed quia non potes interficere sermonem Dei, criminari quaeris per quos tibi loquitur Deus. Sed quare quantum vis, dic quantum vis, blasphema quantum vis: quia seruos Dei superare non poteris. Dicunt enim, Sape expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi, scilicet praualere. Quod enim disponit & facit Deus, homo infringere non potest, ne Deo potentior videatur. Sic enim dicebat Iudaeis Gamaliel doctor legis, Si ex hominibus est opus hoc, dissoluetur: si verò ex Deo est, non poteritis dissoluere illud: ne forte Deo repugnare videamini.

Supra dorsum meum frabricauerunt peccatores: prolongauerunt iniquitatem suam.

Hic ostenditur infidelium persequentium pertinacia. Videntes enim infideles ecclesiam persequentes quod praualere non poterant sanctis, ipsos animos peruertendo ut eis consentirent, & quod super animas ipsorum potestatem non habebant: conuerterunt se ad persequendum corpora, & illa flagellabant & trucidabant: & sic non conuertebantur, videndo sanctorum in bono perseuerantiam, sed magis iniquitatem suam dilatabant & augebant, eorum persequendo & lacerando corpora. Et hoc est quod postquam Psal. ait in persona ecclesiae, Sape expugnauerunt me &c. & non potuerunt mihi: scilicet praualere: adiungit de persecutione corporum: dicens, Supra dorsum meum frabricauerunt &c. Sic enim Decius non potens praualere beato Laurentio ut eius voluntatem ad sacrificandum idolis permutaret: ad frabricandum diuersa tormenta supra dorsum eius se conuertit. Sic accidit Vincetio, sic Luciae, sic Agathae & aliis sanctis. Et sic iniquitatem suam prolongauerunt peccatores: id est ampliauerunt. Vel aliter. Mali quando ad suam voluntatem non possunt pervertere bonos, tunc mala quae ipsi faciunt, bonis imponunt. Et sic peccatores frabricant supra dorsum bonorum, quia frabricatione falsa bonis sua peccata imponunt. Et ad istum sensum istum versum exponit Greg. dicens, Esse hoc peruersorum proprium solet: quod mala sua per conuitium bonis ingerant priusquam de eis ipsi veraciter accusentur. Et dum metuunt increpari de his quae faciunt, aduersantes suis prauitatibus iustos hoc facere testantur. Sancti autem viri patienter audiunt, etiam quae se nunquam fecisse meminerunt: quamuis ea mala quae sibi ingeri conspiciunt, ab ipsis suis criminatibus nouerint esse perpetrata. Etiam cum eos praedicando corrigere non pos-

sunt, patiendo tolerant. Quatenus si fructus conuersionis eorum non valeant ex ipsis producere: tamen praemium longanimitatis acquirant. Vnde & sancta ecclesia David prophetae vocibus dicit, Supra dorsum meum frabricauerunt peccatores: quia videlicet dum hic quoslibet reprobos quos non valet corrigere tolerat, facta peccantium supra dorsum portat. Quid autem sit frabricare malorum ostendit Greg. super illo verbo Iob 13, Ostendam vos frabricatores mendacij: dicens, Hoc quoque notandum est, quod frabricatores mendacij dicuntur. Quia sicut aedificium lapidibus, ita mendacium sermonibus frabricatur. Vbi enim non dolosa locutio, sed sensus veritatis est, quasi inimica moles non ex frabrica, sed ex natura confurgit. Sed ista frabricatio dolosa malorum contra bonos, à bonis non est timenda: quia ipsos non obfuscat, sed magis declarat. Nam quanto magis dolose contra bonos falsa frabricant, tanto à bonis magis distant. ut hic ostendit Aug. dicens, Prolongauerunt iniquitatem suam: id est iniquitate sua longè steterunt à me. Quid enim tam propè, quam duo homines in vna ecclesia? Quid tam longè, quam iniquitas à iustitia? Vbi enim consensio, ibi propinquitas. Ligantur duo simul, & mittuntur ad iudicem. Ille sceleratus, ille innocens: vna catena ligantur, & longè sunt à se. quantum longè sunt à se? quantum scelus longè est ab innocentia. Sunt ergo in eodem loco, & longè sunt abinuicem. Alius latro in Hispania facit scelera, proximus est ei qui similia facit in Africa. quatum proximus? quantum scelus & scelus: quantum sibi iunguntur latrocinium & latrocinium? Nemo ergo timeat mixtos sibi corpore malos. Longè ab illis sit corde, & securus portat quod non timet. Et hoc est quod ait Psalmista, Prolongauerunt iniquitatem suam.

Dominus iustus concidet ceruices peccatorum: confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

Hic ostenditur qualiter mali à Deo puniuntur. Et diuiditur in quatuor partes, secundum quod quadruplicem ostendit eorum futuram punitionem. primò ipsorum superbia deprimitur: secundò ipsorum gloria confundetur: ibi, Viant sicut senum: tertio à bonis diuidentur: ibi, De quo non implebit: quarto benedictione priuabuntur: ibi, Et non dixerunt qui praeribant. Primò ergo ostendit quod ipsorum superbia deponetur, dicens, Dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Quid enim per ceruicem nisi superbia designatur: quae in morte maxime deponitur & humiliatur? Vnde Iob 13, superbis dicitur, Redigentur in lutum ceruices vestrae. Quod exponens Gregorius ait, Sicut per oculum visus, sic per ceruicem solet superbia designari. Ceruix namque in lutum redigitur, cum superbus quisque humiliatur in morte: & elata caro tabescit in putredine. Intueamur itaque qualia latent in sepulchris cadauera superbiorum: quae illa in extincta carne sit imago mortis, quae tabes corruptionis. Et certe hi erant qui extollebant honoribus, habitis rebus tumebant, despiciebant ceteros, & quasi solos se esse gaudebant. Et diu non penderent quod tendebant, nesciebant quid erant. Sed in lutum ceruix redacta est: quia decisi iacent in putre-

Fabricare malorum quid sit. Greg. 11. mor. cap. 17.

Longè est iniquitas à iustitia.

2315

Ceruix signi- ficat superbia, quae deponitur in morte. Greg. 11. mor. cap. 17.

qui tuebant in vanitate. In lutum ceruix redigitur, quia quantum carnis potentia valet, tabes corruptionis probat. Vnde & Psalm. ait, Dominus iustum concidet ceruices peccatorum. Volens ergo Psalm. consolari bonos qui patiuntur à malis: ait, Dominus iustus concidet ceruices peccatorum &c. Quasi dicat, Non semper expugnabunt bonos superbi, nec fabricabunt supra dorsum bonorum: quia dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Sed nunquid omnium peccatorum concidet dominus ceruices? Omnis enim homo peccator est. Sed illorum dominus concidet ceruices peccatorum, qui superbia erecti & ceruicati contra Deum currunt, seipsos exultantes, Deum accusant, vt hic ostendit August. dicens, Cum omnes peccatores sint, & nemo sit sine peccato: nunquid omnibus timendus est gladius in ceruices, quia dominus iustus concidet ceruices peccatorum? Et respondet dicens, Non puto quia omnium peccatorum, sed in membro quod percutit, ibi designat quos peccatores percutiat. Non enim dixit, Dominus iustus concidet manus peccatorum, aut pedes peccatorum: sed quia peccatores superbos volebat intelligi, superbi autem omnes ceruicati sunt: qui non solum faciunt mala, sed nec agnoscere volunt. Et quando obiurgantur, seipsos iustificauit: dicens, Ego bene feci: sed Deus male fecit. Ego (inquit) nihil mali feci, quia Saturnus fecit, quia Mars, quia Venus fecit. Ego nihil feci: iustificas te, accusas Deum qui fecit stellas, qui cælum ornauit. Itaque quoniam iustificas peccatum tuum, & superbis aduersus Deum: quia te facis extra culpam, & Deum in culpa: & tantum exexisti ceruicem, & cucurristi contra Deum. Et ideo ibi ceruicem nominauit hanc superbiam significans. Et de talibus superbis dicit, Dominus concidet ceruices peccatorum: quod erit in morte. Et tunc confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion: id est confundentur & conuertentur retrorsum: quia de alto statu ad infimum, de gloria ad inferni tormenta. Et qui erunt subdit, Omnes qui oderunt Sion. vbi Glosa Augustini, Omnes qui oderunt Sion. Oderunt Sion (id est ecclesiam) qui nolunt obseruare verbum Dei. Et qui intrant ecclesiam fictè, oderunt ecclesiam. Verbi gratia, intras ecclesiam sub colore deuotionis: & intras non ex deuotione, sed vanè vt videas ibi vanitatem, & similia. Aliter istum versum deducit Petrus Cantor: dicens, Dominus concidet ceruices peccatorum: id est, viciosos & superbos conteret peccatores. Non ait Concidet pedem vagum ad mala: non, manum ad noxia: non, oculum lasciuum, vel quæcunque alia membra quibus vitur peccator ad malum: sed ait ceruices: quia nil tantum displicet Deo, sicut post peccatum ceruix erecta. Et ideo cuiuslibet patri consilium, vt filij ceruicem à pueritia humiliet. Eccl. 30, Curua ceruicem illius à iuuentute, & tunde latera illius dum infans est: ne forte induret, & non credat tibi.

2316 Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit.

Hic ostendit secundum, quod superbiorum gloria confunderetur. Comparat enim Psalm. gloriam malorum fœno tectorum: quia etsi in alto oritur & viret, citò tamen arefcit. Sic & malorum gloria diu durare non potest. Vnde de ipsis dicitur Psalm. 36, quod tanquam fœnum velociter arefcit, & quemadmodum olera herbarum citò decident: & Psalm. 91, Cum exorti fuerint peccatores vt fœnum,

& apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, vt intereant in sæculum sæculi. Sicut enim aduersitas iustorum citò terminatur: sic & malorum prosperitas. vide versic. 1392. Et aduerte quod gloriam malorum non comparat Psalm. omni fœno, sed fœno tectorum, quod citius & facilius arefcit. Vnde huius similitudinem hic aperiens Augustinus ait, Fiant sicut fœnum tectorum &c. Fœnum tectorum est herba quæ nascitur in tectis, in solario, in tegulato. In alto videtur: & radicem non habet. Quanto melius humilis & in basso nasceretur, & latius viret: Modò nascitur altius ad celeriore viriditatem: nondum diuulsum est, & aruit: nondum finiti sunt in iudicio Dei, & iam non habent succum viriditatis. Attendite opera ipsorum, & videte quia aruerunt. Sed viuunt, & adhuc hic sunt. Nondum ergo euulsi sunt, & aruerunt. Quod ideo dicit, quia multoties gloria superbiorum etiam ante mortem ipsorum ad magnam deuenit ignominiam: sicut parit in superbo Sedechia rege Iudæ: quem rex Babylonis captiuum duxit in Babylonem cum omnibus filiis suis. Et filios eius occidit coram eo: & oculos regis Sedechie eruit, & vinxit eum cathenis. Ecce quanta huius regis gloria antequam euelleretur per mortem, ad modum fœni tectorum aruit, & in confusione est mutata: & sic de multis aliis. Propter quod & Mathathias hoc considerans, filios suos confortabat, dicens, A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius sterco & vermi est: hodie extollitur, & cras non inuenitur: quia conuersus est in terram suam, & cogitatio eius peribit. Et 1. Petr. 1. dicitur, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni: exaruit fœnum, & flos eius decidit. Et Iacob. 1. dicitur de superbo diuite, quod sicut flos fœni transit, exortus est sol cum ardore, & arefcit fœnum, & flos eius decidit. Ita & diues in itineribus suis marcescet. Vel aliter: istum versum exponit Gregorius, maxime de gloria hypocritarum: super illo verbo Iob 8, Cum adhuc sit in flore, nec manu capitur, arefcit ante omnes herbas: dicens, Iuxta carnem (inquit) etiam omnes iusti sunt fœnum: propheta attestante qui ait, Omnis caro fœnum. Sed ante arefcere scirpus dicitur, quia iustus in bono suo permanentibus, à viriditate assumpta rectitudinis hypocritarum vita siccat. Arefcunt herbe etiam reliquæ: quia iustorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum ariditatem scirpus præuenit: quia prius quam de carne hypocrita transeat, ea quæ in se ostenderat virtutum facta derelinquit, de quibus bene per Psalm. dicitur, Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit. Fœnum quippe tectorum in alto nascitur: sed nequaquam pingui radice solidatur: quia & hypocrita summa quidem sunt quæ agere cernitur, sed non in eis ex cordis puritate roboratur. Quod nimirum fœnum etiam non euulsum arefcit: quia videlicet & hypocrita in præfenti adhuc vita subsistit, & iam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit. Quia enim sine intentione rectæ cogitationis bona studuit agere: hæc amittens indicat se sine radice floruisse.

De quo nõ implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.

Hic ostendit tertium: scilicet quod ipsi mali à bonis

bonis diuidentur. In futuro enim iudicio exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum. Et in manu sua bonos recipient: sed malos alligabunt in fasciculos ad comburendum. vt dicitur Matth. 13. Quod ostendens Psalm. hic ait, De quo non implebit manum suam &c. Messores enim sunt angeli, qui bonos fructus colligent vt offerant Deo. Sed de malis non implebunt manum suam: quia in talibus nullus fructus reperietur qui ab angelis Deo præfentetur. Vbi per manus intellige opera: sed per sinum, conscientiam. Vnde hic ait Augustinus, Venturi enim sunt messores, & collecturi sunt triticum in horreum: & zizania alligabunt in fasciculos, & in ignem mittent. Sic & fœnum tectorum expurgatur, & quicquid inde euellit, in ignem mittitur. Non inde implent messores manus. Messores angeli sunt. Notandum quia hic dicitur quod non implebit manum suam, qui manipulos colliget. Quod triplex maxime est colligere, quo messores angeli sinum suum implent colligendo: scilicet Colligere credulitatis euangelicæ: Colligere humilitatis & reuerentiæ: Colligere pietatis & clementiæ, vide in dictionario, litera Colligere, in tribus primis partibus. Itè nota quod messis est triplex. Prima messis est collectio meritorum quæ erit in sæculi terminatione. Matth. 13, Messis est consummatio sæculi. Secunda est congregatio saluandorum, quæ erit in iudicii discretionem. Matth. 9, Messis quidem multa &c. Tertia est collectio fructuum æternorum, quæ erit in præmij adeptione. Prouerb. 6, Si impiger fueris, veniet vt fons messis tua, & egestas fugiet à te. Vel dic quod beati post hanc vitam metent multipliciter: scilicet gaudiose iuxta dolorem anxiantem. Psalm. 125, Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. Copiose iuxta bonorum largitate: 2. Corinth. 9, Qui seminant in benedictionibus, de benedictionibus & metent. Fructuose iuxta meritorum qualitate: Gal. 6, Quæ seminauerit homo, hæc & metet.

Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio domini super vos: benediximus vobis in nomine domini.

Hic ponitur quartum: scilicet quod benedictione priuantur mali. Vbi notandum quod hic Psalm. loquitur per quandam similitudinem cuiusdam consuetudinis quæ inter Iudæos erat. Nam quilibet transiens per viam, dabat benedictionem suam omnibus quos inueniebat aliquid boni operantes. vt puta, dicebat laborantibus, Benedicat vos Deus, Non laborantibus autem, nec aliquid boni facientibus non benedicebat. Consimiliter nunc ait Psalm. quod superbis & infidelibus nihil boni operantibus pertransientes suam benedictionem non dabant. Pertransientes autem dicuntur propheta & Apostoli: qui viam huius mundi percutiebant, hic mansionem non querentes, sed ad patriam tendentes. Non enim reperies quod aliquis propheta vel Apostolus, quod aliquis sanctus vel iustus superbos benedixerit vel approbauerit: sed contra, superbos & superbiam detestabantur: consimiliter & omnis scriptura sacra. Dicit ergo, Et non dixerunt qui præteribant, benedictio domini super vos. Quinimo, vt habetur Eccl. 10, odibilis est Deo & hominibus superbia. Est ergo sensus istius versus quod superbi excludentur à benedictione diuina quam Christus bonis in iudicio dabit, dicens, Venite be-

nedicti patris mei. Et ratio, quia nihil boni egerunt. Cuius signum est, quia prætereuntes qui omnibus benedixit bonum aliquid operantibus, istis non benedixerunt. Vnde hic ait Augustinus, Noctis fratres, quod quando transitur per operantes, est consuetudo vt benedicatur illis, Benedictio domini super vos. Et magis ista consuetudo erat in gente Iudæorum. Nemo enim transibat, & videbat alios quos facere aliquid opus in agro, vel in vinea, vel in messe, vel aliquid huiusmodi, quin benediceret illis: quia nõ licebat transire sine benedictione. Sed qui sunt transientes? Illi scilicet qui per viam transierunt hinc ad patriam. Apostoli transientes erant in vita ista: propheta transientes erant, sed quos benedixerunt propheta & Apostoli? Illos scilicet in quibus radicem charitatis viderunt: quos autem viderunt in rectis emittentibus & superbie ceruice, dixerunt contra illos quod futurum erat. Benedictio autem super eos non dederunt. Vos autem qui legitis in scripturis, omnes istos superbos inuenitis maledictos designatos, & ad Antichristum & diabolum pertinere: nullam inuenietis scripturam, quæ de illis bene loquatur. Sed dices, Numquid sancti propheta & Apostoli & alij sancti orant pro suis persecutoribus & superbis, & ipsis optant benedictionem: cum dominus dicat, Benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persecutoribus & calumniatoribus vos: &c. Ad quod dicendum quod sancti in orationibus suis aliqua ponunt optatiuè, aliqua prædictiuè. Quandiu enim quis peccator est in præfenti vita, non est de ipso desperandum: & sic pro ipso licet orare, & conuersionem suam optare. Tamen & si possit conuerti de possibili, de multis sciebant propheta & Apostoli quod de facto non conuerterentur: & talibus maledicebatur: id est ipsorum futuram maledictionem prædicebant. Benedicebatur autem optatiuè & prædictiuè bene operantibus: dum prædicebant præmia bonis debita. Vis ergo à sanctis benedicti: benefac. Vnde hic Augustinus ait, Isti transientes siue propheta, siue Apostoli, siue patriarcha, & quicumque transierunt: si bene viuimus, benedixerunt nos in nomine domini. Sed forte inquis, Quando me benedixit Paulus vel Petrus? Attende in scripturis. Vide si bene viuus, & vide ibi te benedictum fuisse: quia in scripturis omnes bene viuentes benediciuntur: male autem viuentes maledicuntur. De male ergo viuentibus dicitur, Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio domini super vos. Nec etiam illis dixerunt, Benediximus vobis in nomine domini. Ipsi in nomine domini benediciunt, quia omnia bona à Deo esse cognoscunt. vide versic. 2072.

De profundis clamaui ad te domine: domine exaudi vocem meam.

Hic Psalmus eundem habet titulum cum aliis Psalm. gradualibus: scilicet Canticum graduum. Et eodem modo exponitur vt supra. De materia vero Psalm. quantum ad literam, dicunt aliqui quod iste Psalm. est quedam oratio quam fecit Dauid supplicando à Deo veniam de peccato adulterij quod commisit cum Bersabe: & de peccato homicidij commisso in Vriam. Alij autem dicunt quod iste Psalm. computatur inter ignotos: quorum sci-

Met autem ignoratur. Certum est autem quod factus sit ab aliquo sancto viro spiritum propheticum habente. Et hoc pro liberatione populi Israel a captivitate Babylonica: quam ille sanctus praevidit in spiritu. Et hoc satis videtur innuere finis Psal. qui dicitur: *ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Et tunc intentionem prosequitur N. de lyra. Dic vt nre N. Quatum vero ad sensum propheticum, sciendum quod est inter Psal. graduales vndecimus: & cōtinet vndecimum gradum ascensionis spirituales. Qui gradus est poenitentium supplicatio. Non enim sufficit homini timere Deum, patienter aduersa ferre, nisi etiam pro venia peccatorum clamet ad Deum. Cum in hac mortali vita nullus sine peccato consistat, quod sine poenitentia non remittitur: poenitentia autem sine supplicatione & spe venie imperfecta est. Igitur consequens est, quod quilibet vere poenitens pro venia peccati Deo supplicare debet. Sicut enim supplicatio sine poenitentia non valet: Christo dicente, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorū longe est a me: sine causa colunt me. Sic & e contrario poenitentia non valet sine supplicatione. Nōne Cain egit de peccato fratricidij poenitentiam: dicens, Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear. & tamen infructuosa fuit, quia sine supplicatione? Nōne ludas de prodicione Christi egit poenitentiam: qui poenitentia ductus retulit triginta argenteos, dicens, Peccavi tradens sanguinem iustum: Sed quia non supplicavit pro venia, damnationem non euasit. Sic & de poenitentia Antiochi, 2. Machab. orum 9. Sic & de damnatis dicitur, quod sunt gementes pra angustia spiritus, poenitentiam agentes &c. Sola ergo poenitentia perfecta est, & meretur veniam, quae supplicationi est coniuncta. Et de huiusmodi supplicatione poenitentis agit iste Psalmus. Item hic notat Glosa quod iste Psalmus inter Psalmos poenitentiales est sextus, sed inter graduales est vndecimus. Per quod denotatur, quod in hac vita nullus est tantum perfectus, quod vt sine omni imperfectione consistat peccati. Et sic quod nullus est tantum perfectus quin indigeat poenitentia & supplicatione veniae. Quod sic deducit. Quoniam senarius numerus perfectionem significat (vnde & sex diebus Deus mundum perfect) per vndenarium vero significatur transgressio mandatorū Dei, quia decem sunt praecpta: & vndenarius est primus numerus transgressiens decem. Et in his datur intelligi, quod quantumcumque perfectus sit aliquis, non tamen est omnino sine peccato: pro quo necessaria est poenitentia. Quod significat iste Psal. in quo est senarius cum vndenario, vt est dictū. Et nota quod apud arithmeticos senarius numerus inter omnes numeros perfectus dicitur. Nam, secundum ipsos, perfectus numerus dicitur, qui resultat praecise ex omnibus suis partibus aliquotis simul aggregatis. Dicitur autem pars aliquota, quae aliquoties sumpta suum totū aequaliter reddit. Sicut verbi gratia: In numero senario vnum est pars aliquota: quia sexies vnum facit sex. Duo est pars aliquota: quia ter duo faciūt sex. Tertium est pars aliquota: quia bis tres faciunt sex. Quartū est pars aliquota: quia quatuor aliquoties sumpta semper reddit vltra sex: similiter & quintū. Senarius ergo numerus habet tres partes aliquotas: scilicet vnum, duo & tres: sed istae tres partes simul sumptae faciunt aequaliter suum totum nec maius nec minus. Et sic sex numerus dicitur per-

Matth. 5. Poenitentia de hoc esse est supplicatio vt nre.

Sap. 5.

Gen. 1.

Sex est numerus perfectus.

fectus, secundum arithmeticos. Intentio ergo tota praesentis Psal. est nos mouere ad poenitentiam cum supplicatione veniae. Diuiditur autem iste Psal. in duas partes: quia Psal. in persona poenitentis, primò pro venia Deo supplicat: secundò supplicationem à Deo exauditam explicat: ibi, *A custodia.* Prima in duas: quia primò ponit suam supplicationem: secundò vt exaudiatur assignat rationem: ibi, *Si iniquitates.* Prima in duas: quia primò Deo supplicat: secundò exaudiri postulat: ibi, *Fiant aures.* Quantum ad primum, sciendum quod multiplex est profundum, de quo ad Deum clamare debemus: scilicet profundum conscientiae cordialis, profundum miseriae temporalis, profundum malitiae criminalis. Primò ergo est profundum conscientiae vel cogitationis cordialis. Tantum enim est profundum eorum humanum, quod nullis aspectibus hominum patere potest. Quis enim alterius cordis secreta potest penetrare? Certè solus Deus. Propter quod dicitur, Prauum est cor hominis & inscrutabile: & quis cognoscat illud? Ego dominus scrutans cor, & probans renes &c. Et proponitur Eccl. 23, Oculi domini profundum abyssi & corda hominum intuent. Et Prouerb. 20, Sicut aqua profunda, sic & consilium in corde viri. Et de isto profundo cordis clamare debemus ad Deum, vt nostrae supplicationes ex corde magis quam ex voce procedat, exemplo Psal. qui dicebat, Clamaui in toto corde meo; exaudi me domine &c. De profundo ergo cordis clamandum est ad Deum: vide versic. 22 & 23. Secundò est profundum miseriae temporalis: quod durat quando hae misera vita durat. Et ab isto profundo timebat Psalm. submergi, cum dicebat, Non me demergat tempestas aquae: neque absorbeat me profundum &c. Sic & nos de isto profundo ad dominum clamare debemus: ne procella aduersitatis nos ad impatientiam ducat. Vnde hic ait Augustinus, Debet vnusquisque nostrum videre in quo profundo sit, de quo clamet ad dominum. Profundum enim nobis est ista vita mortalis. Quisquis se in hoc profundo intellexerit, clamat, gemit, suspirat. Et donec de fundo eruatur, & veniat ad dominum. Tertio est profundum culpae: profundum enim dicitur peccatum, quia ad profundum ducit inferni. Sic enim de diabolo peccante dicitur, Veritatem in infernum detraheris in profundum lacu. Et ceteris peccatoribus dicitur, Vae qui profundum estis corde. De isto profundo clamare debemus, vt inde nos eripiat: quia qui sic clamat, statim eripitur à Deo. Vnde hic ait Augustinus, Idoneus potuit esse homo ad casum suum, sed idoneus non est ad resurrectionem suam: semper in profundo est peccatorum, nisi liberetur à Deo. Sed cum de profundo clamat, surgit de profundo. Et ipse clamor non permittit multum eum in profundo esse. Sed aduerte quod illi maxime in profundo peccatorum iacent, qui peccatis involuti desperantes ad dominum clamare contemnunt: sed continue magis implicantur. sicut dicitur Prouerb. 18, Impius eum in profundum peccatorum venerit, contemnit. Quod hic declarans August. dicit, Valde in profundo sunt peccatores, qui nec clamant de profundo. Dicit enim scriptura, Peccator cum in profundum venerit malorum, contemnit. Iam videre, fratres, quale profundum sit vbi contemnitur Deus. Cum quisque viderit se quotidianis peccatis obrutum, acceruit quibusdam iniquitatum premi: si dictum illi fuerit vt Deum toget, irridet & dicit, Si Deo displicerent

Profundum in plur.

Eccl. 23.

Psal. 121.

Psal. 138.

Eccl. 24. Eccl. 29.

Peccator in profundum.

cerent facinora, ego non viderem: si curaret Deus res humanas, ad tanta scelera quae feci, non solum non viderem, sed mihi etiam bene non esset. Solet enim illis bene euenire, qui multum in profundo sunt, qui prosperantur in iniquitatibus suis. Et tanto magis in profundo merguntur, quanto magis videntur esse felices. Fallax enim est ipsa felicitas, maior infelicitas. Deinde in hoc solent homines dicere, Iam quoniam multa feci, & damnatio imminet, hoc peccato quod non facio quicquid possum. Quomodo solent homines desperati dicere, Si me occisurus est iudex pro decem homicidijs, quomodo pro quinque quomodo pro vno quare quicquid mihi iam occurrit non facio? Et hoc est quod dicitur, Peccator cum in profundum malorum venerit, contemnit. Et contra istos tales suo exemplo vt de profundo peccatorum clamemus ad Deum, admonet: dicens, *De profundis clamaui ad te domine &c.* Hic nota quod peccator orando multipliciter ad Deum clamare debet: vide versic. 893.

Fiant aures tuae intendentes in vocem deprecationis meae.

Hic postulat suae supplicationis exauditionem. Vbi aduertendum quod cum Deus spiritus sit, & non corpus, aures corporales non habet, sed spirituales. Auris enim Dei dicitur ipsius pietas & clementia, qua nostras preces exaudit. Vnde tunc aures Dei intendunt voci nostrae supplicationis, quando ipse sua pietate nostras orationes exaudit. Sic enim aures Dei pro exauditione accipit scriptura, Salomone dicente Deo, 2. Paral. 6, Sint aures tuae intente super orationem quae fit in loco isto. Et nota quod Deus aures suae misericordiae nobis inclinatur, quando nostras audit orationes: iuxta illud Psalm. 119, Inclinauit dominus aurem suam mihi: quia ipse excelsus, nos autem parui & humiles. Ideo per oppositum aures nostras nos inclinare ad Deum non debemus: sed ipsas ad ipsum erigere. Ad cuius euidentiam sciendum quod auribus naturalibus natura tria dedit: scilicet quia ipsas fecit apertas, paruas, & erectas. Primò ipsas fecit apertas, quod non fecit de organo visus: quia clauditur palpebris, & organum gustus clauditur labijs. Et hoc ad denotandum quod ad audiendum proniores esse debemus quam ad loquendum, videndum, vel gustandum: Vnde & Seneca in De moribus ait, Auribus quam lingua frequentius vtere. Vnde & Sapient. 1. dicitur, Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Secundò natura aures fecit paruas. Animalia enim bruta secundum sui corporis quantitatem, vt in pluribus maiores habent aures quam homo: vt patet de asino, boue, cane, equo, & similibus. Et hoc fecit natura ad denotandum quod illa quae audimus, discretè atque discretè recipere debemus: vt scilicet non omnia audita credamus. Et ad istū sensum dicitur Eccl. 28, Septi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam. Vnde & Seneca, in prouerbis dicit, Difficile oportet habere aurem ad crimina. Vnde & dist. 96. in scripturis dicitur, Hec quidem diximus, cautos vos reddere cupientes, vt si de domini sacerdotibus aliquid contigerit vos audire quod confusionem pijs auribus ingerat, non infrenitum, sed pudoratos filios Noe imitantes, patriam de reliquo verecundiam contegatis: vt affluenti, quemadmodum & illi, benedictione repleti moderatè Deo mereamini. Et sunt verba Nicolai papae Ludouico impe-

Prouerb. 18.

Eccl. 23.

Psal. 121.

Psal. 138.

Psal. 138.

Eccl. 24. Eccl. 29.

Peccator in profundum.

ratori scripta. Tertio natura humana fecit aures non cadentes, sicut habent canes, sed stantes: id denotandum quod verbis terrenis & vilius aures inclinare non debemus: sed illas solum cordibus audiendis erigere, & ad verba legis diuinae. Propter quod Nehem. 8, dicitur, quod aures omni populi erant ad librum legis. Sed per oppositum, malorum aures clausae sunt ad audienda Dei monita, & inclinatae ad terrena. De quibus dicitur Psal. 57, Furor illis secundum similitudinem serpentis & aspidis suta obturantis aures suas, &c. vide versic. 433. 931. Tales enim non imitantur aures Dei, quae intendunt votis nostris. Ideo cōformiter & nostrae aures Dei votis intendere debent.

Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?

Hic assignat rationem suae exauditionis. Et diuiditur in tres partes, secundum quod tres rationes adducit. Prima sumitur ex parte humanae fragilitatis: secunda ex parte diuinae pietatis: ibi, *Quia apud te:* tertia ex parte humilitatis: ibi, *Sustinuit.* Quantum ad primum, sciendum quod multitudini peccantium magis parcendum est quam vni soli. Vnde & si communitas peccat, communitati parcitur: vt habetur 23. quae est. 4. cap. Non potest esse. Cum ergo omnes homines peccatis sint obnoxij, quia omnes nascimur filij irae: ad Ephes. 2. & 1. Ioā. 2. Si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Et sic ratione multitudinis peccantis probat Psalm. suam orationem exaudiendam: vt scilicet Deus peccata nostra non referret ad vindictam, sed illa sua pietate dimittat: quia nullus est sine peccato. Et hoc est quod ait, *Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?* Quasi dicat, Nullus. Vnde hic ait August. *Si iniquitates obseruaueris &c.* Circumspexit iste seipsum: circumspexit vitam suam, vidit illam vndique facinoribus coopertam, quacumque respexit, nihil in se bonum inuenit. Et cum tanta ac multa peccata vndique videret, tanquam expauescens exclamauit, *Si iniquitates obseruaueris domine, domine qui sustinebit?* Non dixit, Ego non sustinebo: sed *quis sustinebit?* Vidit propè totam humanam naturam lacerari peccatis suis: accensari omnes conscientias cogitationibus suis: non inueniri cor castum quod praesumere possit de iustitia sua. Quomodo enim sine peccato reperiri potest homo habitans in carne: ex qua peccati tentatio procedit: Quod declarat Gregor. super illud Job 4. Et in angelis suis reperit prauitatem &c. sic ait, *Luteas domus habitamus, qui in corporibus terrenis subsistimus. Quod bene considerans Paulus ait, Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Terrenum enim fundamentum est substantia carnis: quod in se Psalm. sollicitè conspexerat, eū dicebat, Substantia mea in inferioribus terra. Tinea de veste nascitur, & eandem vestem de qua oritur oriendo corrumpit. Quasi vero quaedam vestis anima caro est. Sed haec nimirum vestis habet tineam suam: quia ab ipsa carnalis tentatio oritur, ex qua laceratur.*

Gregor. 5. moral. cap. 27.
2. Corin. 4.
Psal. 138.
Caro peccati generat.

Peccator est omnis homo.

Gregor. 5. moral. cap. 27.

2. Corin. 4.

Psal. 138.

Caro peccati generat.

relectus ad summa euhie, infirmitas carnis ag...

Quia apud te propiciatio est, & propter legem tuam sustinui te domine.

Hic ponit secundam rationem, que sumitur ex parte diuine pietatis. Vbi sciendum quod propitius dicitur a propere...

Propiciatio dicitur Christus. Hic. Quia apud te propiciatio est. Vel aliter: propiciatio nostra Christus est...

Gregor. 2. 4. moral. cap. 4. Hic Christus charitas. Rom. 13. Hic Christus charitas: dicitur Apostolo, Plenitudo legis est dilectio.

Ista autem lege charitatis Christus factus est propitiatio nostra: quia charitate carnem nostram assumpsit. Quid est ergo, propter legem tuam sustinui te domine...

Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino.

Hic ponitur tertia ratio, que sumitur ex parte humilitatis nostrae. Ad humilitatem enim spectat quod quis Deo non resistat...

Sustinuit anima mea in verbo eius. Nemo sustinet, nisi qui nondum accepit quod promissum est. Nam qui iam accepit, quid sustinet, id est quid expectat? Accepimus remissionem...

A custodia matutina usque ad noctem, speret Israel in domino.

Hic Psalm. suam supplicationem exauditam explicat.

Custodia matutina signifi- ca. re iurre- ctionis. Chri- sti. Vigilia que- modo divide- batur a Ro- manis.

PLICAT. Et tria facit: quia primo ponit suae supplicationis exauditionem: secundo exauditionis rationem: ibi, Quia apud dominum: tertio supplicationis generalem conclusionem: ibi, Et ipse redimet. Quantum ad primum, notandum quod custodia matutina idem est quod vigilia matutina. Sciendum est ergo quod (vt dicit Hieronymus super Marth.) custodia & vigilia militum apud Romanos diuidebatur per spatium trium horarum: sic quod qualibet vigilia tres horas continebat. Prima vigilia incipiebat per tres primas horas noctis: sed vigilia matutina continebat tres horas iuxta diem. sic quod in spatio illius vigilie terminabatur nox, & dies illucesebat. Per ista ergo vigiliam matutinam intelligit Christi resurrectionem illa hora factam. Et per hoc vult innuere Psalm. quod vigilia matutina (scilicet resurrectio domini quam in spiritu praeuidebat) erat causa suae spei: quia scilicet in vera spe resurrectionis stabat usque ad noctem: id est usque ad mortem, quae per noctem designatur. Non enim vult innuere quod spes sua solum vna tota die durauerit: scilicet a principio dici usque ad noctem: sed quod a resurrectione Christi habuit exordium, & durauit usque ad mortem. Et istum intellectum ponit hic August. dicens, Quid est hoc quod ait, A custodia matutina usque ad noctem &c. Nunquid vno solo die sperauit in domino, & finita est tota spes ipsius: Illa vigilia matutina finis est noctis. Ergo intelligendum est ne putemus vno die nobis sperandum esse in domino. Quid ergo hoc est, a vigilia matutina usque ad noctem sperare in domino? Quia dominus per quem nobis dimissa sunt peccata, in vigilia matutina surrexit a mortuis: vt hoc speremus nobis esse futurum, quod praecessit in domino. Nam enim nobis peccata dimissa sunt: sed nondum surreximus. Si nondum surreximus, nondum in nobis factum est quod praecessit in capite nostro. Quid praecessit in capite nostro? Quia capite ipsius capitis resurrexit. Spiritus illius capitis nunquam mortuus est: sed quod in eo mortuum est, resurrexit. Et quodammodo nobis dominus dicit, Quod in me vidistis, sperate in vobis: id est quia ego resurrexi, resurgetis & vos. Ergo quia ille in vigilia matutina surrexit, cepit anima nostra ex hoc resurrectionem sperare. Sed usque quo? usque ad noctem: id est quousque moriamur. Omnis enim mors carnalis quasi somnus est. Caeperunt sperare ex quo resurrexit dominus: noli deficere sperare quousque exeat ab hac vita. Nam si non usque ad mortem speraueris, deletur totum quod speraueras. Sunt enim homines qui incipiunt sperare: sed non perseverant usque ad mortem. Incipiunt pati tribulationes aliquas, aliquas tentationes: vident homines malos felicitate temporali pollere. Et quoniam talia spectabant de domino, vt hic essent felices, attendunt eos qui scelerati sunt habere quod ipsi desiderant: & delinunt sperare in domino. Quare? quia non a vigilia matutina caeperunt sperare. Quid est hoc? non hoc, Caeperunt sperare de domino quod praecessit in domino ab illa vigilia matutina: sed sperabant de domino, vt si essent Christiani, haberent plenam domum frumento, vino, & oleo, argento & auro, quod nullus eorum moretetur immaturus. Qui ergo sic sperat in dominum, & animaduertit eos qui non colunt dominum his abundare: deficit, & non sperat usque ad noctem: quia non incipit sperare a vigilia matutina. Qui autem incipit in domino a vigilia in qua resurrexit primus immortalis, hic

Asperat usque ad noctem resurrectione sui corporis: id est, quousque sit nox vniuersi generis humani in occasu saeculi. Post autem ista noctem non erit spes resurrectionis, sed ipsa resurrectio. Et aduerte quod hic Aug. videtur velle quod ista spes resurrectionis omnibus est necessaria usque ad noctem: id est usque ad finem saeculi. Ex quo videtur sequi quod nullus ante finem saeculi resurrexit nec resurget immortalis: quia omnes qui resurrexerunt ante finem, resurgent morituri. Et sic sancti qui cum Christo resurrexerunt, resurrexerunt iterum morituri. Vnde sic dicit August. Resurrecti sunt mortui multi ante aduentum domini. Nam Helias resurrexit a mortuis, & Heliasus: sed resurrexerunt iterum morituri. Dominus etiam ipse quos suscitauit, morituri resurrexerunt. Semel nati sunt: & bis mortui sunt. Nemo resurrexerat nunquam moriturus, nisi dominus. Quando autem resurrexit dominus, ipse nunquam moritur. A vigilia ergo matutina hoc spera & tu de domino resurrexerunt te: no quomodo Lazarus resurrexit, no quomodo filius viduae vel archisynagogi filia, non quomodo quos suscitauerunt antiqui prophetae: sed te resurrexerunt spera quomodo dominus resurrexit, vt amplius non moriaris. Et notandum quod ista pars prima praesentis versiculi, est finis versiculi praecedentis: vt sit sensus, Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino: sed quando sperauit, subditur, A custodia matutina usque ad noctem. Et consequenter suo exemplo monet alios omnes sic sperare in domino, dicens, Speret Israel in domino: supple sicut & ego, scilicet a custodia matutina usque ad noctem. Per Israel autem intelligit omnes Deum videre cupientes: quia Israel videns Deum interpretatur.

Quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.

Hic assignat suae supplicationis & spei causam & rationem. Cum enim quis cogitat, Christus resurrexit immortalis, quia sine omni peccato fuit, qui sine omni culpa pro nobis mortem sustinuit: sed ego qui peccatis sum plenus, ex debito peccatorum mortuus: quo merito sperare deo quod immortalis resurgam, sicut Christus immortalis resurrexit. Ad hoc respondet Psalm. dicens quod resurrectio illa qua immortalis cum Christo resurges, non erit meritis tuis, sed solum ex misericordia Dei, qui te suo sanguine redemit. Quare ergo immortalis resurges: ratio est, Quia apud dominum &c. Apud enim dominum est misericordia: quia ille qui sine peccato praecessit, misertus nostri delet peccata sequentia. Et apud eum est copiosa redemptio, quia precio sui sanguinis nos redemit copiose: quia fuit sufficiens precium non solum pro peccatis nostris, sed etiam infinitorum mundorum, si essent: & ratione vniuersis hypostatice qua vnitas erat cum verbo. Vnde causam nostrae resurrectionis non esse merita nostra, sed misericordiam Dei hic ostendit August. dicens, Sed ne suggerat ista cogitatio, vt dicas, Capiti licuit surgere immortalis, quia peccatis non premebatur, nullum peccatum erat in illo: quid nos facturi sumus? Quomodo sperabimus talem resurrectionem qualis praecessit in domino, cum peccatis nostris vndiq; aggraemur? Sed tibi respondetur, Audi quod sequitur. Hoc ideo debes sperare: quia apud dominum misericordia & copiosa &c. Ergo si premebaris peccatis tuis, adest misericordia Dei. Ideo

Christus solus resurrexit immortalis.

3. Regum 17. 4. Regum 4.

Matth. 9.

2325

Resurrectio nostra erit opus misericordiae.

præcessit ille sine peccato, ut delect peccata sequentium. Nolite ergo in vobis præsumere: sed à vigilia matutina præsumite. Videte caput vestrum relinxisse & accessisse in cœlum. In illo nulla culpa est: et per illum culpæ nostræ delentur. Et adverte quod hic Psalm. cum dicit, *Apud dominum misericordia &c.* per dominum intelligit Christum, qui solus redemptio nostra dicitur: quia ipse & non alius nos redimere potuit: ut ostendit Gregor. dicens, Dominus Iesus diabolum non virtute, sed sapientia superavit. Ipse namque diabolus in illa nos primi paritæ radice supplantans, sub captivitate sua quasi tulle tenuit hominem: qui libero arbitrio cõditus, quia ei iniuncta suadenti consensit. Ad vitam namque conditus in libertate propriæ voluntatis, sponte propria factus est debitor mortis. Delenda igitur erat talis culpa: sed nisi per sacrificium deleri non poterat. Quærendum ergo erat sacrificium. Sed quale sacrificium poterat pro absolvendis hominibus inveniri? Neque enim iustum fuit ut pro rationali homine brutorum animalium victimæ caderentur. Ergo si bruta animalia pro rationali animali (id est pro homine) dignæ victimæ non fuerunt, requirendus erat homo qui pro hominibus offerri debuisset: ut pro rationali peccante rationalis hostia mactaretur. Sed quia homo sine peccato inveniri non poterat, & oblata pro nobis hostia, quomodo à peccato nos mundare potuisset, si ipsa peccati cõtagio non careret? Inquinata quippe inquinatis mundare nõ potuisset. Ergo ut rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus, ut verus à peccatis mundaret hominem homo sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati commixtione descenderet? Proinde venit propter nos filius Dei in utero virginis, qui pro nobis factus est homo. Sumpta est ab illo natura, non culpa: fecit pro nobis sacrificium: corpus suum exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato: quæ & humanitate morti, & iustitia mundare potuisset. Hunc ergo cum post baptismum vidisset antiquus hostis, mox tentationis impetu & per diversos aditus ad interiora eius conatus irumpere, victus est, atque ipsa inexpugnabili eius integritate prostratus. Sed quia ad interiora eius nõ valuit, ad eius exteriora se cõuertit: ut quia mentis virtute victus est, eum quem decipere tentatione non valuit, carnis saltem morte videretur superare. Et permissus est in illud quod ex nobis mortalibus mediator acceperat. Sed ubi potuit aliud facere, ibi ex omni parte demeritus est: & unde accepit exterius potestatem dominicæ carnis, occideretur: deinde potestas eius qua nos tenebat, occisa est. Ipse namque interius victus est, dum quasi vicit exterius. Et qui nos iure debitores mortis tenuit, vires in nobis mortis amisit: quia per satellites suos eius carnem perimendâ appetit: in quo nil ex debito culpæ invenit. Dominus ergo noster pro nobis mortem soluit, ne nobis mors debita noceret &c. Ex quibus apparet quàm gratiosè copiosa apud Deum misericordia fuit & redemptio: quia scilicet redemptionem misit dominus populo suo &c.

1326 Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.

Hic ponit suæ supplicationis generalem cõclusionem, quæ stat in hoc, quod dominus Iesus Christus omnibus penitentibus & pro venia clamantibus de profundo sui cordis libere parcat, & omnes

iniquitates libere relaxat. Et hoc est quod ait, *Et ipse* (scilicet dominus Iesus, apud quæ misericordia est & copiosa redemptio) *redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Vbi per Israel intelligit omnes verè penitentes, qui peccata supplantant, & firma spe Deum contemplantur. Nam Israel, qui videns Deum interpretatur, ipse idè & Jacob, qui dicitur supplantator. Unde hic ait August. *Et ipse redimet Israel:* quia Israel vendere se per peccatum diabolo potuit, & fieri venundatus sub peccato: redimere autem ab iniquitate non potest. Ideo ille solum Israel potuit redimere, qui se per peccatum non potuit vendere. Qui enim peccatum nõ commisit, ipse redemptor est à peccato. Nõ ergo timeat accessurus ad Deum aliquis iniquitates suas: tantummodo accedat pleno corde, & desinat iam facere quæ faciebat: & de profundis clamet ad dominum, & ipse redimet iniquitates illius. Nota ergo quod redemptor noster dicitur Christus: vide versic. 167. Et quod redempti sumus per sanguinem Christi: versic. 127. 1844. 377. 533. 431. Ipse enim omnes redemit, quo ad sufficientiam: quamvis non quo ad efficientiam: versic. 521. Unde aliter redemit Christus electos & aliter reprobos: versic. 895.

PSALM. CXXX.

Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.

Iste Psal. habet titulum illum talem. Canticum graduum ipsi David. Exponitur ut supra. Sed ex eo quod additur, scilicet ipsi David, apparet quod istud Psal. fecerit: quia ipse David. De materia verò Psal. sciendum quia, sicut in naturalibus experientia docet, dispositio capitis ad membra redundat. Unde vulgariter dicitur, *Quando caput doler, omnia membra languescunt.* Sic suo modo est in moralibus: quia bonitas principis & malitia redundat in subditos. Quod satis probatũ fuit in David rege: quia propter peccatum eius populus fuit punitus, quoad numeravit populum. ut habetur 2. Reg. 24. In isto ergo Psal. David volens Deum placare, proponit Deo humilitatem suam: ostendens scilicet quod illam numerationem non fecit ex superbia. Et si in ipsa peccavit, perit quod terribitio peccati sui redundet in animam suam, & non in subditos, dicens, *Sicut ablatus est super matrem suam, ita revivit in anima mea.* Humiliter enim hoc Deo dixit, *Ego sum qui peccavi, & ego inique egi: isti qui oves sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me.* Non autem tunc numerando populum peccavit David, quia hoc ex superbia fecisset: sed quia numerando populum non obrulit pro populo debitorum sacrificium. Sic ergo hic volens placare Deum, præterdit humilitatem: quod non facit ex instantia, sed magis ad gratiarum actionem, in se recognoscens divinam gratiam: sicut Ezechias rex dixit, *Obsecro domine memento mei, quomodo ambulaverim coram te in veritate: ut ex hoc impetraret vitam longitudo.* Sic nunc & David, ut impetret veniam pro se & populo suo, &c. die ut N. Quæcum ad sensum propheticum, sciendum quod in isto Psal. David loquitur non in persona propria, sed in persona totius corporis Christi, quod est ecclesia. Sic enim omnes homines ratione unitatis fidei & charitatis sunt unus homo: sicut etiã omnes sunt unum templum Dei. Sicut omnibus iustis ait Apostolus,

Templum Dei sanctum Dei est, quod estis vos. Omnes enim qui credunt in Christum, & sic credunt diligunt, tanquam lapides vivi sunt, de quibus templum Dei ædificatur: hoc est templum spirituale, ubi rogatur Deus & exaudit. Quisquis enim extra hoc templum oraverit, non exauditur ad gloriam: etiam si exauditur ad quædam temporalia. Ad vitam autem æternam non exauditur, nisi qui templum Dei est, & in templo Dei oratus est, in unitate ecclesie & corporis Christi, quod corpus Christi constat ex multis creditibus in toto orbe terrarum. Sic ergo hic loquitur Psalm. in persona omnium iustorum, tanquam unus homo & tanquam unum Christi corpus. Ostendit in isto Psal. duodecimum gradum ascensionis spiritualis, qui est humilitas: quam ostendit habendam intus & extra: in corde & in exterioribus signis. Unde tota huius Psal. ingo iste dividitur in partes tres: quia primò humilitatem habendam suo exemplo proponit: secundò penam debitam non habentibus proponit: tertiò non humiliter: tertiò humilitatis fructum (scilicet spem) cõcludit: tibi, *Speret.* Prima in duas: quia primò agit de humilitate interiori: secundò de humilitate exteriori: tibi, *Neque ambulavi.* Quantum ad primum, sciendum quod humilitas interior stat in corde, circa quod versantur contraria: scilicet vitium & virtus: quæ sic se habent quod positio unius est privatio alterius: & negatio unius est alterius positio, sicut patet de gratia & peccato: quia positio gratie infert purgationem peccati: & negatio gratie, peccati positionem: & contrario. Sequitur enim, *iste est in gratia: ergo non est in peccato.* Similiter, *iste nõ est in gratia: ergo est in peccato.* Sic est enim de omnibus contrariis immediatis, circa substantiam aptam natam ad ista. De quorum numero sunt humilitas & superbia circa cor: quia omne cor quod caret humilitatem, caret superbia: & omne quod caret superbia, humilitatem habet. Sic ergo & hic Psalm. arguit à negatione superbiæ ad humilitatis positionem: dicens, *Domine non est exaltatum cor meum: hoc volens inferre per contrarium, humilitatum est cor meum.* Et quantum ad literam, ista sunt verba David, quando volens veniam obtinere de peccato: adulterij & homicidij, nescivit melius sacrificium Deo reddere quàm cordis humilitatem. Propter quod dixit Deo, *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem.* Sed scio quod holocaustis (scilicet animalium victimis) nõ delectaris. Sed sacrificium tibi placitum est spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Unde hic ait Aug. Satisfacere volebat David Deo pro peccatis suis: propitiare illum volebat, ut acciperet remissionem peccatorum. Et quasi quærens unde illi propitiaret ait, *Scio quod holocaustis non delectaris. Ergo superfluum quæretis arietes, tauros, aut aliquam talem victimam. Quid ergo sine sacrificio placatur Deus? Certè nihil aliud. Sed quod est sacrificium Deo spiritus contribulatus &c.* Si ergo humiliatum cor, sacrificium Deo est: ille verum sacrificium obtulit qui dixit, *Domine non est exaltatum cor meum.* Vis autè scire quis habet cor humile, & quis superbum? Audi Gregor. dicentem, *Sancti & humiles viri aliena opera etiã parva mirantur: sua autè opera etiã magna despiciunt. At cõtrã, arrogantes aliena etiã magna despiciunt: suaverò quæ parva sunt, admirantur. Et plebique de suis malis bona extimant: de alienis autè bo-*

nis mala sentite nõ cessant. Nã dũ propriam gloriam quaerunt, perniciosè studet, ut quicquid virtutis ab aliis agitur, iniquitatis nota laceretur: & bonæ actionis pòdus vertitur in maculam criminis &c. Ex quibus apparet, seu potest pbari, quod David habuit cor humile & oculos non elatos: quia aliorum opera etiã parva magna reputabat: sua autè etiã magna reputabat parva. Quod ostendit Greg. dicens, *David de se semper humilia senties, & ipsi Saul se cõparatione postponens, postquã ferendi locũ reperit, & pepercit eidẽ seiventi adversario, humili se profectione prostravit dicens, Quem persequeris rex Israel? quem persequeris? eandem mortuum & pulcẽ viuum.* Et certè iam videtur in regem iherosolymitanam exortante Samuele, & cornu super se oleo fundente didicerat quod eum divina gratia, sanle reprobo, ad regni gubernacula possidenda servabatur. Et tamen persequente adversario mente se humili prosternente, cui divino iudicio prelatum se esse noverat: illi itaq; se humiliter prosternebat: cui per electionis gratiam incomparabiliter noverat se esse meliorem. Discite ergo quomodo humiliari se proximis debeant, qui adhuc quo loco habentur apud Deum nesciunt: si sic etiã se electi illis humiliant, quibus iam se per interna iudicia antepositos deprehendunt. Hoc enim proprium semper electorum spectamen esse solet quod de se semper sentiunt infra quàm sint. Hinc namque ab eodem dicitur, *Domine non est exaltatum cor meum &c. neque ambulavi in magnis &c. Neque elati sunt oculi mei.* Hic enim per oculos torum hominem vult intelligere. Tanta est enim cõnexio membrorum ad invicem in vno corpore, quod quicquid agit unũ membrũ, in illo agit & aliud membrum. Ut puta, oculus videt, nõ solum sibi, sed etiã ceteris membris. Unde & pes videt, nõ in se, sed in oculo: & sic de aliis. ut deducit hic August. dicens, *Dominus noster qui novit quid cui tribuat, & ut servetur compago corporis in pace: alloquitur ecclesiam per Apostolum, dicens, Non potest dicere oculus manũ, Opus te nõ habeo: aut caput pedibus, Opus vobis nõ habeo. Si totum corpus oculi, ubi auditur: si totum auditus, ubi odoratus: Ergo in membris vestris, fratres, videris quomodo singula suum officium habeant membra. Oculus videt, & non audit: auris audit, & non videt: manus operatur, nec audit, nec videt: pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit. Sed in vno corpore si sit sanitas, nec adversum se litigent, & auris videt in oculo, & oculus audit in aure. Nec obinei potest auri quia nõ videt: ut dicatur ei, Nihil es, minor es. Nunquid videre & discernere colores potes, quod facit oculus? Respondet enim auris de pace corporis, & dicit, Ibi sum ubi est oculus: in eo corpore sum, in me non video, in illo cũ quo sum video. Ita cũ auris dicit, Oculus mihi videt: oculus dicit, Auris mihi audit: oculi & aures dicunt, Manus nobis operantur: manus dicunt, Oculi & aures nobis vident, & audiunt: oculi, aures & manus dicunt, Pedes nobis ambulant. Omnia ergo in vno corpore cũ operantur, si sit ibi sanitas & cõcordet membra, gaudet & cõcordant sibi &c. Ex quibus apparet quod tanta est cõcordia membrorum, quod si unũ infirmatum, & cetera cõpatiendõ infirmatur. Cõsimiliter & in spiritualibus: si unũ membrum peccat, cetera propter unionem spiritus peccare dicuntur. Et sic si oculus nõ est elatus, & cetera membra nõ sunt elata. Sic ergo totum corpus sanũ habet, qui dicere potest, *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.**

Membra officia sua sibi adinvicem & ministrant. Oculi vident omnibus membris.

Gregor. 34. moral. cap. 15.

Membra officia sua sibi adinvicem & ministrant. Oculi vident omnibus membris.

1. Cor. 12.

1. Cor. 12.

Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me.

Hic agit de humilitate exteriori. Vbi nota q̄ ille in magnis ambulat & in mirabilibus super se, qui vult hominibus apparere ultra quam sit: qui magis appetit apparere quam esse: quales sunt hypocritae. Isto modo Simo magus in magnis ambulavit, & in mirabilibus super se, quando videns q̄ per impositionem manus Apostolorum dabatur spiritus sanctus, voluit emere pecunia gratia & potestatem illam non tamen volebat esse Christianus: vt hic dedit August. dicens, Simon ille magus in mirabilibus ingredi volebat super se, quando plus eum delectavit potentia Apostolorum, quam iustitia Christianorum. At vbi vidit per manus impositionem Apostolorum & per orationes eorum Deum dare spiritum sanctum: & tunc per miraculum demonstrabatur aduentus spiritus sancti, vt linguis loquerentur quas non didicerat omnes super quos veniebat spiritus sanctus: voluit talia facere, non talis esse: & pecunia putavit comparandum spiritum sanctum. Erat ergo de talibus qui templum intrant ad emendum & vendendum. Emere enim volebat, quod vendere disponebat. Non ergo de talibus erat qui dicebat, Neque ambulavi in magnis &c. Quasi dicat, quod excessit vires meas non quaesivi: nolui tibi magnificari: immo quanto maior gratia abundat in homine, tanto amplius debitor est Deo, & magis humiliari debet, dicente Sapiente, Quanto maior es, humiliare te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Sed insurgit dubium. Cum enim dicat scriptura, Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua. Quomodo ergo hic David se tam mirabiliter laudat: dicens, Domine non est exaltatum cor meum &c. Neque ambulavi in magnis &c. Ad hoc respondetur primo quod David hic loquitur in persona corporis Christi, quod est ecclesia, quod omnes laudare tenentur: secundum quia licitum est quandoque iustis sua laudare opera, non quidem per superbiam eleuando, sed per hoc magis in se gratiam Dei cognoscere, seipsum humiliando, & alios per sua exempla ad bonum invitando: propter quod dicit Iesus Apostolis, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videatur opera vestra bona &c. Vnde ait Grego. Sicut enim grauis culpa est hominem sibi arrogare quod non est: sic plerumque culpa nulla est si humiliter bonum dicat quod est. Vnde Ezechias rex cum molestia corporis afflictus ad extremitatem vite peruenisset, in oratione compunctus dixit, Obsecro domine memeto mei, quomodo ambulauerim coram te in veritate & in corde perfecto. Nec tamen dominus hanc confessionem perfectionis eius despexit aut tenuit, quae mox in suis precibus exaudiuit. Vide ergo quod Pharisaeus se iustificauit in opere, dicens, Gratias ago tibi domine, quia non sum sicut ceteri hominum &c. Ezechias se iustum asserit in cogitatione, atque vnde ille Deum offendit, inde iste Deum placuit. Cur itaque hoc, nisi quia omnipotens Deus singulorum verba & cogitationes perscrutat: & in eius auribus superba non sunt, quae humili corde proferuntur: Sic & conformiter David indulgentiam a Deo postulans, suas virtutes exprimit quibus Deum placare cupit: dicens, Domine non est exaltatum cor meum &c. Sic & seruus qui semper fidelis fuit domino, & si semel in aliquo deficiat, ne totaliter expellatur, suam fidelitatem domino humiliter commemorat, dicens, Memeto quam fideliter seruiui tibi. Notandum quod ambulat in magnis, qui vitia supra se constituunt: & pro

magno qui illa imitatur, quibus subiiciuntur. Et isti quanto magis ambulare nituntur, tanto amplius implicatur. Sicut enim auis reti illaqueata, quanto amplius ambulare nititur, tanto plus implicatur: sic & conformiter de ambulatione peccatorum. Vnde de quolibet tali dicitur Iob 18, Misit in rete pedem suum, & in maculis eius ambulat. Quod ad propositum exponens Grego. dixit, Qui pedes in rete mittit, non cum voluerit euicere. Sic qui in peccatis se deicit, non mox vt voluerit surgit. Et qui in maculis retis ambulat, gressus suos ambulando implicat. Et cum ad ambulandum nititur, ne ambulet amplius alligatur. Saepem nāq; contingit vt quis huius mundi delectatione persuasus, vt in eo ad honoris gloriam pertingat: vt ad desideriorum suorum effectum perueniat: & se peruenisse ad hoc quod desiderauit laetetur. Sed quia bona mundi non habita in amore sunt, & plerumque habita vilescunt: percipiendo discit quam sic vile, quod appetit adeptum. Sed ipsa eū dignitas qua implicat, tenet: & sine culpis aliis effugere non valet hoc, vbi non sine culpa peruenit. Immisit ergo iste in rete pedes suos, & in maculis eius ambulauit: quia cum se expedire nititur, tunc veraciter conspicit quam duris nexibus tenetur. Neque enim vere obligationem veram cognoscimus, nisi cum euadere nitentes quasi leuare pedes conamur. Et quia quanto magis tales conantur se explicare, tanto amplius se implicant. Ideo de talibus dicitur, In circuitu impij ambulat.

Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.

Hic ostendit poenam non humilibus debitam. Et primo ostendit qui sunt qui vera humilitate carent: secundum poenam quam sustinere debent: ibi, Sicut ablactatus est. Quantum ad primum, sciendum quod sicut magnū signū humilitatis vere est seipsum cognoscere, beneficia Dei sibi exhibita recognoscere, & pro illis Deo se humiliando gratias agere: sic per oppositū signū est magna superbia beneficia recepta non recognoscere a benefactore suo: sed in illis se magis exaltare, & illa sibi attribuere. Et hoc est quod declarat Psal. dicit, Si non humiliter sentiebam &c. Quasi dicat, Tūc non erā vere humilis, sed multum superbus, si non humiliter sentiebam: id est reco-gnoscebam beneficia a Deo mihi data: sed magis exaltaui animā meā in illis, scilicet illa mihi attribuendo, in illis gloriando. Sicut qui sanitatem corporis habent, si non Deo sed sibi attribuunt dicentes, Meritis meis sanitate fruor, quia debite viuo. Diuites sibi attribuunt diuitias, quia sunt solliciti: sic doctores scientiam, quia sunt studiosi &c. Tales enim non sunt humiles, sed superbi: quia non humiliter sentiunt Dei beneficia, sed in illis seipsum exaltant. Vis autem videre quia sanitas non est ex debito viuere tuo, nec diuitiae, ex sollicitudine tua, nec scientia, ex studio, & sic de aliis: sed ista a Deo possides: Considera quā multi sicut tu debite viuunt, peccata commedendo & potando, a nocivis abstinentes: qui tamē corporis infirmitate grauantur: quā multi aequē sollicitatur vt tu, & tamen semper inopes manent: quā multi sicut tu studio sunt intenti, & tamē in scientia non possunt proficere. Vnde ergo ista diuersitas, nisi quia ista sunt dona Dei, quae quibus vult ad libitū distribuit: Ergo illa debes humiliter sentire & recognoscere a Deo, & non in illis te exaltare: quia si non humiliter ista sentis, sed te ipsum exaltas: superbus es, & non humilis. Vel aliter vt dicitur quod hic

hic Psal. volens affirmare se vere fuisse humilem, modo vsitato hominum loquitur: qui volentes aliquid affirmare dicunt, Si hoc non est verum, non inuet me Deus: & similia. Sic modò conformiter Psalmista, quia superius dixit, Domine non est exaltatum cor meum, neque &c. Hoc nunc per modum imprecationis mali si hoc non sit verum, affirmat dicens, Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui. &c. fiat retributio in animam meam. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Si non humiliter sentiebam &c. Videtis Psalmistam velut maledicum se attinxisse quemadmodum in alio Psal. dicit, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritū ab inimicis meis inanis. Sic videtur hic dixisse, Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Quasi dicat, Istud mihi contingat, quomodo & ibi. Si reddidi retribuentibus mihi mala, contingat mihi illud, quid vt decidam meritū ab inimicis meis inanis. Sic & hic, Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, quemadmodum qui ablactatus est a lacte super matrem suam, sicut fiat retributio in animam meam. Quae autem poena sit ablactati super matrem suam, in sequenti versiculo dicitur.

Sicut ablactatus est super matrem suam: ita retributio in animam meam.

Hic explicat poenam non humilibus debitam, quam sibi imprecatur si humilis non fuit. Vbi notandum quod sicut confidentes bene de causa nostra solemus dicere, Si non habeo iustitiam, hoc malum vel illud eueniat mihi. Sic hic facit Psal. dicens, Si non humiliter sentiebam, hoc eueniat mihi, vt sim sicut ablactatus super matrem suam. Sicut enim puer incumbens super matrem suam, indigens foueri lacte matris, perit si ablactetur & a lacte ante tempus remoueatur, cum nondum cibum alium capere possit: sic & hic Psal. huic maledicto se astringit: dicens, Ita retributio fiat in anima mea: id est vt peream sicut perit ablactatus super matrem suam: & hoc, si non humiliter sentiebam. Vel aliter, vt hic notat Grego. ex verbis August. Psalmista hic vitur similitudine ablactati in maledicto, agens de ecclesia in figura matris lactantis. Vbi sciendum quod sicut quinquae tempora notantur in carnali procreatione filiorum & educatione: ita & in spirituali. In carnali enim procreatione filiorum & alitione ista ordinata se habent: quia prius concipimur in vtero: secundum ibidem alimur & nutrimur: tertium inde in lucem edimur, & per natiuitatem producimur: quartum manibus matris gestamur & lacte nutrimur: quintum ablactati ad mensam patris accedimus, & pane alimur: que cibis nutrimur. Primum est tempus conceptionis: secundum in vtero alitionis: tertium emissionis: quartum portationis & lactationis: quintum est ablactationis. Ita consimiliter est in procreatione spirituali: quoniam in vtero matris ecclesiae primò concipimur, dum per catechismum primò fidei rudimur: instruimur: secundum in eiusdem ecclesiae vtero alimur, dum in eiusdem fidei primordiis instructi proficimus: tertium in lucem edimur, cum per baptismum regeneramur: quartum manibus ecclesiae portamur & lacte nutrimur, cum post baptismum bonis operibus informamur, & lacte simplicis doctrinae proficimur: deinde gradibus effecti & in primordiis fidei bene instructi a lacte matris separamur, & ad mensam patris ducimur: id est a simplici & humili doctrina verbi, qua praedicatur Verbum factum est: accedimus ad speculandum ipsum ver-

bum, quod in principio erat apud Deum. Sed multi hunc ordinem volentes pervertere, in errorem ducuntur, & pereunt, ne filij ecclesiae amplius dicantur: vt haeretici & schismatici, qui se magis ad laudem matris ecclesiae separantes estimantur: & in diuersas haerese cadunt, volentes ante docere quam discere. Vnde in scientia & in factis fidei quilibet prius debet humiliter sentire & addiscere velle antequam abla-ctetur: id est prius bene doceri de Christi humanitate, antequam ab huius lacte ad verbum patris speculandum accedat. Dicit ergo Psal. hoc sibi malum imprecatur, si praedictum ordinem non seruauit, ita retributio fiat in anima mea, si esse ablactatus super matrem meam: id est dum adhuc indigeret lacte super matrem meam & eius lacte nutrirer: id est primordiis fidei edoceri, si ab illis sum admiror, vt illis pretermisissis ad diuinitatem verbi velim accedere: hoc fiat mihi, vt corruam a fide ecclesiae, sicut haeretici cadunt de sua scientia non humiliter, sed superbe praesumentes. Vnde notandum quod in fide nouiter regenerari primò debent nutriri lacte humanitatis Christi, antequam sint idonei capere panem diuinitatis eius. Sicut etiam apparet per simile in nutrimento corporali. Nam panem solidum & cibum mater manducat, qui panis per mamillas matris in lac conuertitur, vt sit in alimentum infantis paruuli. Sic suo modo verbum Dei panis est solidus, & cibus angelorum, quo angeli nutriuntur & nutriuntur ante Christi incarnationem: sed vt posset fieri cibus fidelium, ipsum verbum lac est factum dum nostram humanitatem assumpsit, vt panem angelorum manducaret homo: vt scilicet per carnem panis caelestis transfere ad infantes. Et secundum hoc (id est secundum humanitatem) verbum crucifixum est: non quidem mutatum in hominem, sed homo matarius est in illo, vt melior fieret quam erant: non vt ipsa substantia verbi conuerteretur. Et sic Christus per illud quod homo erat, mortuus est Deus: & per illud quod Deus erat, homo excitatus est, & resurrexit. Quicquid passus est homo, non potest dici non passus Deus, quia Deus erat homo: sed non mutatus in hominem. Quomodo te non potes dicere non passum iniuriam, si vestris tua conscindatur: quamuis vestis tua non sit tu? Multo magis quicquid patitur caro Christi vnita verbo, debet dici pati Deus: quamuis verbum nec mori potuerit, nec corrumpi, nec immutari: sed quicquid horum passus est, in carne passus est. Dominus igitur Christus panem angelorum fecit lac incarnatus & apparatus mortalius. Dicit ergo Psal. Non feci sicut faciant haeretici, qui humiliter sentire nolunt, sed seipsum exaltant: quia si aliquid in principio ceperint vel vili sint capere de primordiis fidei, cum adhuc teneri sint, & super matrem ecclesiam sint, & portentur manibus ecclesiae, & lacte, id est plana scientia humanitatis Christi imbuantur: tamen de scientia sua praesumentes, a lacte matris ante tempus separantur: vnde extinguuntur & in errorem cadunt: dicit Psal. Hoc ego non feci. Vnde si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam (vt scilicet faciant) fiat retributio in anima mea: sicut scilicet fit illi qui ablactatus est, habens adhuc necesse incumbere super matrem suam, & eius lacte nutriri. Et sic confidens de humilitate sua astringit se maledicto. Isto modo imprecationis loquebatur Iob confidens de iustitia sua: dicens, Si negaui quod volebant pauperibus, & oculos viduae expectare feci: si comedi bucellam solus, & non comedi pupillum ex ea &c. humerus meus a coniunctura sua cadat: & brachium meum cum

Ambulauit in magnis super se superbia & hypocrisis.

Matth. 21.

Questio. Proverb. 27.

Laudare se ipsum potest iustus.

Matth. 5.

Grego. 12. moral. c. 16. Esaja 38.

Luca 18.

Ambulare peccatorum implicat eos.

Grego. 14. moral. c. 4.

Psalm. 11.

Superius dicitur.

Grego. 12. moral. c. 16.

Iob 31.

Lacte spiritualiter primo nutrimur quam panem.

Panis angelorum quomodo factus est lac paruulorum.

Iustus confidens de sua iustitia, imprecatur sibi malum illud esse.

448
suis officijs cōtreatur. Vbi Gregorius, dicit, Ac si aperte dicat, Si ea bona que dixi operari renui, ipsius officij ad operandum mihi datum est corporis membrum pendat: ut scilicet cadat à corpore, quod exeri vti nōbit ad vtilitatem. Tales enim locutiones sunt signū magis confidentiæ loquentis.

Spere Israel in domino, ex hoc nūc & vltque in sæculum.

Hic ponit humilitatis summam & conclusionē. Vbi aduerte quid magnū signum humilitatis est, omnia aduerti patienter tolerare & prosperis non eleuari. Quod maxime in nobis perficit virtus spei: quia cum spes sit virtus media inter fidem & charitatem, & medium participet naturam extremorum: consequens est, vt qui habet spem, habeat & charitatem & fidem. Qui autem habet charitatē, omnia suffert patienter. Vt ergo Psalm. omnes suo exēplo ad virtutem humilitatis inducat, omnibus virtutem spei proponit dicens, *Speret Israel in domino*. Vbi notandum quod merito sperandum est in domino: quia spes & confidentia in Deo habita multa bona facit: vide versic. 133. Quamuis enim spes in temporalibus deficiat, nunquam tamen deficit spes habita in domino: vide versic. 443. Spes inter alia bona patientiam præstat in aduersis: versic. 694. Et nota quod spes maxime est necessaria tribus generibus hominum: versic. 1138. Et solum in domino sperandū est, non in angelis: versic. 2055, 2056. Quibus omnibus consideratis ait Psalm. *Speret Israel in domino*. Sed quantum ista spes durare debet, notat dicens, *Ex hoc nūc, & vsque in sæculum*: id est vsque quod veniamus ad ipsum Deum habendū: quia habita re deficiet spes, sicut viso Deo deficiet fides. Vnde hic ait August. Non semper sæculi nomen hoc sæculum significat, sed aliquādo æternitatem: sicut Psalm. dicit, Dominus regnabit in æternū, & in sæculum sæculi. Æternum autem duobus modis intelligitur. Vnde cum dicitur, *Vsque in æternū*: id est aut semper sine fine, aut quousque veniamus ad æternitatem. Hic ergo vsque in sæculum sæculi intelligendum est quousque veniamus ad æternitatem, speramus in domino: quia cum venerimus ad æternitatem, spes non erit, sed ipsa res erit.

PSALM. CXXXI.

2332 **M**emento domine David, & omnis mansuetudinis eius.

Titulus huius Psalmi est vt aliorum Psalmorum gradualium: scilicet Canticum graduum. Et quamuis ex titulo non appareat, quis huius Psal. auctor fuerit: tamen ipsum David fecit. Vbi sciendū quod (vt dicit Rabbi Salomon) David præuidens spiritu prophetico, quæ ventura erant Salomoni regi filio suo, quem ædificato templo voluit arcam domini in templo ponere: fecit istum Psalmum ad sibi faciendum. Vnde dicit quod constructo templo per regem Salomonem, cum arca domini portaretur à sacerdotibus vt poneretur in templo in sancto sanctorum, portæ templi à seipsis se clauserunt: nec aperte fuerunt, donec sacerdotes istum Psalmum canentes, scilicet *Memento domine David* &c. venerunt ad locum illum, propter David seruum tuum non auertis faciem Christi tui: scilicet Salomonis regis in regem vncti. Et quando fuerant ad illum versiculum, portæ templi à seipsis se aperuerunt, & arca domini fuit introducta, & in locū suum posita. David ista præ-

uidens prophetico spiritu, fecit duos Psal. scilicet Psalmū 23, Domini est terra: & istum 131, scilicet *Memento domine David*. In isto autem Psalm. de duobus principaliter, quo ad litteram, agit David: scilicet de deuoto proposito quod habuit ad ædificandum templū domini: & de promissione sibi à Deo facta de successione regni in filiis suis. Et secundum ista duo Psalm. iste habet duas partes: quia primò agit de primo: secundò de secundo: ibi, *Iurauit dominus*. De quibus duabus habetur 1. Reg. 7. Prima pars diuiditur in duas: quia primò ponitur deuotio David erga templi ædificationem: secundò erga arcam domini translationem: ibi, *Eccc, audiuimus* &c. Dic vt Nicolaus de lyra. Quatum ad sensum prophetiū, notandum quod in isto Psalm. qui inter graduales est tertiusdecimus, Psalm. ponit tertiumdecimum gradum ascensionis spiritualis: qui est se templum Dei fabricare, vt Deus habitet in ipso. Et istū gradum merito præcedit gradus duodecimus, qui est humilitatis: de quo in præcedenti Psalm. actū fuit. Quoniam solū in humili mente habitat Deus, non in domibus manu factis: propter quod ait, Cælū mihi sedes est: & terra scabellum pedum meorum. Quæ est ergo ista domus quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus quietis meæ? Omnia hæc manus misericordia fecit. Ad quem autem respiciam, nisi ad paupericulum & contritū spiritu & tremorem sermones meos? &c. Ad lætitiā enim in isto Psalm. David humilis & mansuetus agit de ædificatione templi: per quod nos spiritualiter monet vt nos templum domino per veram humilitatē ædificemus: quia per humilitatē fit quis spiritualis Dei domus. Templū enim Dei dicitur anima iusti: vide versic. 751, 136. Quibus visis, ad diuisionē Psal. accedo: qui Psal. diuiditur in partes tres. Quia primò ostendit modum templi ædificandi: secundò ostendit statum templi ædificati: ibi, *Eccc, audiuimus*: tertio ostendit promissiones factas templum ædificanti: ibi, *Iurauit dominus*. Prima pars diuiditur in partes quinque: secundum quod quinq; ostendit necessaria, vt nos templum faciamus domino. Primū est mansuetudinis humiliatio: secundum diuinitatis imploratio: ibi, *Sicut iurauit*: tertium propriæ voluntatis abdicatio: ibi, *Si introiero*: quartum voluptatum castigatio: ibi, *Si dederō*: quintum stabilitatis perduratio: ibi, *Et requiem* &c. Primò ergo requiritur mansuetudinis humiliatio, quam nobis David suo proponit exēplo: dicens Deo, *Memento domine* &c. Quatum enim ad litteram, tante mansuetudinis & humilitatis fuit David, vt cum persecutorem suum Saul haberet in potestate sua, nihil ei mali voluit facere: sed magis ipsum per humilitatem studuit placare: vt habetur 1. Reg. 24. Cuius mansuetudinē hic admirans August. ait, David enim ita mansuetus fuit, vt nec persecutori suo Sauli malum pro malo reddiderit: sed tantam humilitatem seruauit erga eum, vt illum regem nominaret, se autem canem. Et eū esset in Deo potentior ipso, nō superbe regi respondit: sed eum potius placare affectabat humilitate, quam ipsum cōcitare superbia. Etiam in potestate datus est ei Saul: & hoc à domino Deo, vt ei faceret quidquid vellet. Sed quia non præceptum erat illi vt occideret eum, sed tantum in potestate datus illi erat: quamuis sibi potestate sua vti liceret, ad lenitatem potius deflexit potestate quam ei dominus cōcessit. Si enim occidisset eum, carisset inimico. Sed quomodo diceret, *Dimitte mihi debita*, sicut ego dimitto debitoribus meis: In spelunca intra-

uit Saul vbi erat David, nesciens quod ibi esset David. Surrexit David planē & lēte post ipsum: præscidit illi de veste panniculum quē illi ostēderet, vt nō fecerit quia habebat ipsum in potestate: & nō ei necessitate sed voluntate pepercit, & noluit occidere. Et istā mansuetudinē modò nobis cōmendat, dicens Deo, *Memento domine David & omnis mansuetudinis eius*. Suo ergo exēplo nos David ad humilitatē & mansuetudinē prouocat. Sed hic iuxta sensum prophetiū, per David, qui est manu fortis, intellige Christū: qui mansuetudine vicit diabolū. Sequebat diabolus & furebat: victus est qui furebat, vicit qui sufferebat. Vt autē videamus quid propriē sit mansuetudo: est notādū quod circa omnia illa circa quæ cōtingit superabundare & deficere, est dare virtutē mediā per quā dirigatur ad medium & ad bene agendum. Circa autem iniurias & mala nobis illata ista cōtingunt: quia aliqui in illatis iniuriis superabundāt, vt iracundi nimis vindictā appetētes. In talibus enim multū accēditur eorū sanguis circa cor: quo accēso irascuntur, & secundū magis & minus vindictā exquirūt. Et tales circa iniurias illatas superabundant. Quidā verò sunt inirascibiles, omnē iniuriā dissimulātes: quorum neutrum bonum est. Quoniam irasci semper, & de qualibet offensa vindictā appetere, vt faciunt iracundi, vituperabile est. Similiter nunquā irasci, & nullo modo velle aliquē puniri, vituperabile est: quia cōtra ordinē rectæ rationis. Ratio enim dicitur punitiones aliquas esse faciēdas. Oportet igitur dare aliquam virtutē reprimētē superabundantiā, & excitantē defectū. Hæc autē est mansuetudo. Sic igitur mansuetudo est virtus media inter irā, per quā cupimus vindicari plusquā oportet: & inirascibilitatē, per quā de malis nobis illatis vindictā nunquā cupimus. Ille ergo mansuetus dicitur, qui nec de omnibus cupit vindictā: nec in tantū deficit à punitione quod nullo modo velit malos puniri. Isto ergo modo mansuetus Christus fuit, qui alapa percussus, in vindictā nō exarsit, percutiendo percutientē: nec omnino malū impunitū dimisit, dum reprehēdit percutientē: dicens sibi, Si malē locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, cur me percutis?

2333 **S**icut iurauit dño, vouit Deo Jacob.

Hic ostendit secundum requisitum ad ædificandū seipsum templum domino: quod est auxilij diuini imploratio. Vbi sciendū quod David postquā assumptus fuit in regem, & habuit possessionē regni, & omnes vicinos suos qui primò inuidebāt regnū eius, subiugauerat & fecerat tributarios: ipse disposuit in corde suo ædificare templum domino: vt habetur 1. Reg. 7. Et quia sciebat se illud ædificare non posse sine speciali adiutorio Dei, ideo vt illud ædificare posset, auxilium Dei in isto Psalm. postulat: vt implere possit quod proposuerat. Et hoc est quod ait, *Memento domine David* &c. l. vt tuo auxilio fultus adimplere possit quod in corde suo proposuit: scilicet ædificare tibi templum. Voluntas enim deliberata & firmum propositū apud Deū pro voto & iuramento reputatur: quia iuramentū factū & votū emisum nō sunt nisi quædā exteriores attestations interioris voluntatis: quibus nō indiget Deus. Est ergo sensus, *Memento domine David*. Ad quod te inducere debet virtus mansuetudinis eius, vt ædificare templum tibi possit: sicut iurauit dominus: id est sicut proposuit deliberatē in corde suo: quæ deliberatio pro iuramento & voto apud Deum acceptatur. Et sic

A ad hoc faciendū, diuinū implorat auxilium, dicens, *Memento domine David* &c. Vnde hic ait Aug. *Sicut iurauit domino, votum vouit* &c. Ad hoc ergo ait, *Memento domine David*: vt scilicet tuo adiutorio impleat quod promisit. Ipse David promisit & vouit templum ædificare domino in potestate hoc habēs, & rogat Deū, vt perficiatur quod ipse vouit: vt nemo præsumat viribus suis se Deo reddere quod vouit. Nam qui te hortatur vt voueris, ipse te adiuvat vt reddas. Per hoc enim vult ostēdere David quod ad perficiendū votū nostrum quod Deo facimus, vt scilicet templū eius ædemus: ipsius Dei adiutorio indigemus. Quilibet enim fidelis hoc votum Deo fecit in baptismo: quādo vouit, se diabolo, mūdo, vitijs & pompis renunciare ac vanitatibus: quod tamē votū sine Dei adiutorio nullo modo seruare potest. Vnde hic ait Aug. Quid nos vouimus Deo, nisi vt simus templū Dei? Nihil gratius Deo possumus offerre, quā vt templum Dei simus. Et tamē ad hoc implendū dominum deprecatur est, dicens, *Memento domine David & omnis mansuetudinis eius*. In hac mansuetudine vouit votum, vt sit domus Dei. Attēdendū autē diligētē quod iuramēta & vota facta, nō solū Deo, sed etiam hominibus inuolubiter sunt obseruāda: quia si obseruētur, res publica cōseruatur. illis autē violatis, res publica dissipatur. Narrat Titus Liuius in primo volumine, q. Numa Pōpilij rex Romanorū ea pietate omnium ciuū pectora animauit, vt fides ac iurandū ciuitatē regerēt. Et constat quod quādiu ciuitas sic regebatur, quod respublica Romana sepe omnes alias augebatur: quādo verò relictis fide & iuramento, ad dolos & periuria conuersi sunt, oportuit necessariō republicā cadere. Vnde dicit Philosophus de regimine principum, Quod causa destructionis regni Assyriorū fuit, q. reges eorū vtebātur iuramētis ad fraudē & deceptionē hominū & proximarū ciuitatū, frāgētes fidem & fœdera, quæ iuramētis fuerāt firmata ad hominū salutē & vtilitatē. Cōsimiliter hæc fuit causa destructionis Carthaginis & sui imperij: prout Carthagenenses à Romanis deuicti, cōfessi sunt. Vnde narrat Tu scoliomus de secūdo bello Punicorū li. 19. q. Carthagenēses fœdera primò cū Romanis inita & iuramētis firmata violassēt, & postea in eodē bello victi peterēt pacta: vn⁹ senator Romanorū cū videret ad misericordiā erga Carthagenēses animos aliorū Romanorū inclinari, infestus perfidiæ Carthagenēsiū, exclamauit, dicens, Per quos Deos fœdus nobiscū percussuri estis, quia illos per quos antē fœdus firmastis, sefellistis? Respondit Afrubal, Per eosdem: quoniam tantū infesti sunt fœdera violantibus. Ideo dicitur, *Vouete & reddite domino* &c. & Matth. 5, *Reddes domino iuramenta tua*.

2334 **S**i introiero in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectum strati mei.

Hic ponit tertium requisitum: scilicet propriæ voluntatis abdicatio, quia propriæ voluntati inniti, signum est superbiæ: cum qua non habitat Deus. Tamen primò, quantum ad litteram, notandum est quod totus iste textus vsque ad illum locum, *Donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Jacob*: est sub vno contextu verborum. Quasi dicat Psalmista, Iuravi domino, & votum voui Deo Jacob, quod non introibo in tabernaculum domus meæ: quod non ascendam super lectum strati mei: quod non dabo somnum oculis meis, quod non dabo

adomitationem palpebris meis: quod non dabo re-
quiem temporibus meis: & hoc, donec inueniam
(id est construam) locum domino: scilicet taberna-
culum Deo Iacob. Hoc est, donec edificem tem-
plum domino: quod quandoque tabernaculum
uocatur. Sic enim proposuit Dauid firmiter facere:
quod erat in se, supposita tamen uoluntate Dei.
Quod tamē opere nō fecit: quia Deus ipsum prohibuit,
eo quod multum sanguinem sparserat tempo-
ribus suis. Nec per hoc est intelligendum quod in-
terim nullo modo intraret domum suā, vel lectum
suum, seu dormitaret: sed quod talia non faceret
cum bona & perfecta quiete mētis, donec domum
Deo faceret. In quo exprimit magnum suum desi-
derium ad faciendum templum domino. Sic enim,
secundum communem modum loquendi, dicitur
de homine multum desiderante finem alicuius ne-
gocij, quod nō bene dormier, donec tale negotium
compleuerit. Sed quia dominus prohibuit ipsum
edificare templum, sed solum necessaria prepara-
ret, & filius suus post suam mortem ipsum com-
pleret: ideo à uoto suo fuit absolutus. Sic enim sibi
ad domino dictum fuit, 2. Reg. 7, Quod cogitasti in
corde tuo edificare domum nomini meo, bene fe-
cisti, hoc ipsum mente pertractans: uerumtamen
tu non edificabis mihi domum, sed filius tuus &c.
Quibus uisus, uado ad intellectum propheticum.
Vt dicebam, hic ostenditur quod templum se Deo
uolens edificare, non quæ sua sunt debet quærere:
sed uoluntati propriæ renunciare. Quod notans
dicit, Si introiero in tabernaculum domus meæ. Vbi no-
tandum quod tabernaculum nostrum dicitur il-
lud in quo mēs nostra condelectata quiescit. Et sic
cum quisque secundum sensuauitatem appetat sibi
prospera, & fugiat aduersa, tabernaculum cuiuslibet
uocabitur terrena felicitas. Et hoc tabernacu-
lum intrare non debet se Deo uolens facere tem-
plum: sed magis temporalia à se abdicare & facere
communia: ut tempore Apostolorum faciebāt cre-
dentes. Vnde hic ait Augustinus, Multi ne faciunt
locum domino, sua quærunt, sua diligunt, potesta-
te sua gaudent, priuatum suum commodum con-
cupiscunt, & sic tabernaculum suum intrant. Qui
autem locum uult facere Deo, non de priuato, sed
de communi debet gaudere. Hoc illi fecerunt qui
tempore Apostolorum res suas priuatas fecerunt
communes. Quod suum habebant, nunquid ami-
serunt? Si soli haberent, unusquisque suum habe-
ret: & hoc solū haberet quod suum habebat. Cum
autem quod proprium erat, commune fecit, ea que
erant exterorum, ipsius facta sunt. Intendite, quia
propter illa que singuli priuatum possidemus, exi-
stunt lites, inimicitie, discordia, bella inter homi-
nes, tumultus, dissensiones, scandala, peccata, ini-
quitates, homicidia. propter quæ enim eueniunt
ista? Certè propter illa que singuli possidemus: sed
nunquid propter illa que cōmuniter possidemus,
litigamus? Ac rem istum communiter ducimus: so-
lem communiter omnes uidemus. Beati ergo qui
sic faciunt locum domino, ut priuato bono suo
non gaudeant. Talem enim describat iste qui di-
cebat, Si introiero in tabernaculum domus meæ. Priua-
tum hoc erat: sciebat priuato se impediri, ne face-
ret locum domino. Abstineamus ergo nos, fratres,
à possessione rei priuati, aut ab amore, si non pos-
sumus à possessione: & faciamus locum domino. Ex
quibus apparet quod mali hic sibi faciunt taber-
naculum per amorē temporalium rerum: sed non

A iusti. Quod deducit Gregor. super illo uerbo Iob
4, Tabernaculum impiorum non subsistit, dicens,
Tabernaculum quippe construitur, ut ab æstu &
frigore corpus defendatur. Quid itaque taberna-
culi nomine, nisi edificatio terrena felicitatis ex-
primitur: per quam super se casura multiplicent, ut
se à præsentis uitæ necessitatibus, quasi ab æstu &
imbribus defendant? Honoribus namque excre-
scere ambiunt, ne despecti videantur. Terrena ag-
gregando exaggerant, ne inopiæ frigore tabescant:
& rota intentione fatigunt, ne quid in præsentibus
desit. Student nomen dilatare, ne lateant. Et si
euncta ad desiderium suppetat, munitos se in om-
nibus, & felices putat. Vbi ergo mentis habitatio-
nē cōstruunt, ibi proculdubio tabernacula fixerūt.
B Aduersa impatienter perferunt, & remissè lætantur
in prosperis: sola quæ assunt cogitant. Nec ad affe-
ctum celestis patriæ uilla recordatione respirant.
Gaudent sibi suppetere bona quæ cupiunt, atque
ubi carne quiescunt, ibi & mentem extinguendo
sepeliunt: quia secularis curæ telo trucidati, terre-
naturum rerum aggerem, quem foras exquirendo
multiplicant: hunc semper interius per cogitatio-
nem portant. At contrā iusti nec oblata bona hic
pro magno suscipiunt, nec illata mala ualde perti-
mescunt. Sed etiam cum bonis presentibus hic
utuntur: & cū de malis præsentibus gemunt, amo-
re sequentium consolantur. Sicque temporalis re-
fouentur subsidio: sicut uiator in stabulo uitur le-
cto, paulatim & recedere festinat, & requiescit cor-
po-
C Iusti itaque hic tabernaculum habere negligunt,
ubi se peregrinos & hospites esse nouerunt. Et hoc
est quod ait Psalm. Si introiero in tabernaculum domus
meæ: ut accipiatur si pro non: id est, non introibo in
tabernaculum domus meæ. glosa, quasi dicat, non
quæram quæ mea sunt: sed quæ Dei: Si ascendero in
lectum strati meæ: id est non acquirescam carni. Et be-
ne dicit, Si ascendero: quia bonum priuatum semper
superbos facit.

Si dederò somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.

Hic ponit quartum requisitum: quod est uolu-
pratum refrænatio. Vbi aduertendum quod per
somnia uel dormitationem qua caro requiescit,
peccati delectatio significatur, in qua carnales re-
quiescunt: teste Gregorio, dicente, Dormire
namque est in peccatis iacere. Si enim somni ap-
petitio culpa non esset, nequaquam Paulus disci-
pulis diceret, Euigilate iusti, & nolite peccare. Vn-
de & auditorum suum admonet, dicens, Surge qui
dormis & exurge à mortuis: & illuminabit te Chri-
stus. Et rursus, Hora est iam nos de somno surge-
re. Vnde & Salomon peccantem increpat, dicens,
Usquequo piger dormis? Sic ergo per somnum in-
telligitur carnis in peccato delectatio: quam expel-
lere à se debet, qui seipsum templum uult præpara-
re. Et hoc est quod hic ait Psalmista, Si dederò (id est
non dabo) somnum oculis meis: id est, non permittem
oculos meos in carnalibus quiescere uel delectari,
nec mentis oculum per uanas cogitationes, nec
corporis per priuas delectationes. Vel aliter: ut per
somnia intelligantur omnia ista temporalia, quia
omnia euanescent: ut illa que uidentur in somnis
cum dormiens euigilauerit. Et ad istum intellectum
hunc passum exponit Augustinus, dicens, Multi
enim cum dormiunt non faciunt locum domino.

Greg. 1. m. cap. 41.

333

Somnia peccati significat.

Greg. 8. m. cap. 10.

1. Cor. 15.

Ephes. 5.

Rom. 13.

Preu. 6.

Somnia sunt carnis repositio.

Tales

Aphes. 5. Tales excitat Apostolus, dicens, Surge qui dormis,
exurge à mortuis &c. Et alibi, Vigilemus & sobrii
simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt: noctem
dicens iniquitatem, in qua illi obdormiunt, cu-
piendo ista terrena. Et omnes istæ felicitates quæ
videntur sæculi, somnia sunt dormitiuum. Et quo-
modo qui uidet thesauros in somniis dormiens di-
ues est, sed cum euigilabit, pauper erit: sic omnia
uana huius sæculi de quibus homines gaudent, in
somnia gaudent. Sed euigilabunt quando nolent, si
modò non euigilant quando uile est: & inuenient
omnia illa somnia fuisse & transire: sicut dicit scri-
ptura, Dormierunt somnum suum, & nihil inue-
nerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis. Dor-
muerunt somnum suum, finitus est somnus, & nihil
innenerunt in manibus suis: quia in somniis uide-
bant diuitias transitorias. Iste ergo qui uult in se-
ipso locum inuenire domino, dicit, Nō dabo som-
num oculis meis. Istum textum exponit aliter Bern-
ard. ostendens cum quanta sollicitudine locum
Deo in nobis parare debemus, dicens, Si dederò som-
num oculis meis &c. donec inueniam &c. Olim rex
& propheta Dauid religiosa cepit quadam cogi-
tatione permoueri: indignum iudicans quod nul-
lam adhuc domum dominus Sabaoth haberet: cum
ipse domum habitaret regie dignitatis. Sed & nos
debemus similiter cogitare & uiriliter effectui e-
mancipare. Tu enim o anima in sublimi domo ha-
bitas, quæ à Deo tibi fabricata est: corpus hoc dico
quod sic compegit, sic aptauit, sic ordinauit, ut glo-
riose habitares in eo. Sed & ipsi corpori domum
fecit excelsum, aptissimam & decoratam: scilicet
sensibilem hunc & habitabilem mundum. Nonne
igitur indignum iudicas, ut ipse tibi fecerit domum;
tu uerò ei templum edificare dissimules? Ad hoc
quidem domum habes, sed de terra est: quia in bre-
ui casura est. Et tu ut de alia tibi prouideas, pluuiis,
vento & frigori exponenda. Ita que paremus ei do-
mum, sed in anima nostra: quia non capit eum nisi
imago sua. Primo ergo loco studeat unusquisque
ne discedat à seipso: quia omne regnum in seipsum
diuisum desolabitur, nec intrabit rex nisi fuerint
parietes inclinati & mæceriæ depulsi. Nonne ani-
ma corporis sui domum integram uult habere: &
exire illam, necesse est, si fuerint à se inuicem mem-
bra dispersa: Videat ergo & ipsa anima si desiderat
habitare Christum per fidem in corde suo: id est in
seipsa. Sollicitè caueat ne à se inuicem membra eius
discedant: id est ratio, uoluntas & memoria. Sit er-
go sine errore ratio ut bene congruat uoluntati: ta-
lem enim uoluntas amat. Sit uoluntas sine iniqui-
tate: quia talem ratio approbat. Alioquin si se iu-
dicat anima propter uoluntatis prauitatem, in eo
quod per rationem probat, ibi bellum est intesti-
num & discordia periculosa: quia uoluntatem hu-
ius semper ratio sugillat, semper accusat, diiudicat
atque dānat. Sit etiam sine sordie memoria: ut nul-
lum in ea peccatum maneat, quod non pura con-
fessione & dignis poenitentia fructibus desleat.
Alioquin conscientiam in qua peccatum latet, &
uoluntas odit, & ratio execratur. Bonum proinde
parat habitaculum Deo, cuius nec ratio decepta,
nec uoluntas peruersa, nec memoria fuerit inqui-
nata. Sequitur, Et palpebris meis dormitationem. Vbi ad-
uertendum quod dormitans retrahit se à dormitatio-
ne: & rursus dormitione opprimitur, & statim à dor-
mitione opprimitur, & iterum se excutit. Sic spiri-
tualiter dormitat in amore carnis uel temporalium,

qui ab illis se excutit, & ad illa statim reuertitur.
Vnde hic ait Augustinus, Sunt autem quidam qui
non dormiunt, sed dormitant. Aliquantulum se re-
trahunt ab amore temporalium, & rursus reuoluuntur
in eum, quasi dormitantes. Caput crebro incli-
nant, & uigilia exētere somnum coguntur: dor-
mitando casurus es. Non uult Psalmista oculis suis
date somnum, nec palpebris suis dormitationem
cum qui uult inuenire locum domino.

Et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob.

Hic ponitur quintum: scilicet stabilitatis perdu-
ratio. Vbi notandum quod tempora dicuntur illæ
partes quæ sunt iuxta oculos, à quibus incipit
somnia. Nam cum illæ partes quiescunt, statim
somnia ad oculos descendunt. Sed cum illæ partes
agitantur & mouentur, somnia ab oculis elonga-
tur. Et hinc est quod nolentes dormire, fricant sibi
frontem ut tempora agitentur, ne somnia oppri-
mat oculos. Sic igitur spiritualiter ille qui uult in
uigilia spiritali persistere, non dat requiem tem-
poribus suis: quia nullam occasionem peccati ad-
mittit. Vnde hic ait Augustinus, Et requiem temporibus
meis: scilicet non dabo. A requie temporum som-
nus uenit ad oculos. Tempora circa oculos sunt:
ueluti futurus somnus grauedo temporum est. Nam
omnibus dormiturus grauari tempora incipiunt
& cum senserint grauari sibi tempora, iam immi-
net somnus qui dandus est oculis. Dat requiem tem-
poribus suis, non uenit somnus. Cum ergo com-
petit te aliquid temporale delectare ad peccatum,
iam grauantur tibi tempora. Vis euigilare, & non
dormire, nec dormitare: noli te credere tali delecta-
tioni: quia maiores dolores habebit quam suauita-
tes. Et ea cogitatione quasi conficiens frontem ex-
cutis somnum, & paras locum domino. Sequitur,
Donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob.
Nam (ut dictū fuit) ista pars refertur ad omnia præ-
cedentia: ut sit sensus, Non introibo in tabernacu-
lum domus meæ: non ascendam lectum strati meæ:
non dabo somnum oculis meis: non dabo dormita-
tionem palpebris meis: non dabo requiem tempo-
ribus meis. Et hoc donec inueniam locum domi-
no: quia scilicet omnia illa declinando (ut dictum
est) paratur in anima locus domino. Sed forte di-
ces, Nunquid postquam paratus erit locus domi-
no, faciet illa: quia dicit donec? Respondeo quod nō.
Vnde sciendum quod donec multipliciter accipitur:
uide uersic. 915. Item notandum quod locus para-
tus domino in anima nostra, quandoque dicitur
tabernaculum, quandoque domus. Dicitur enim
tabernaculum, quādiu sumus in militia uitæ præ-
sentis: sed domus erit in uita beata. Vnde hic ait
Augustinus, Locus paratus domino in quo habi-
tat Deus, dicitur quandoque tabernaculum, quan-
doque domus Dei. Dicitur enim tabernaculum,
secundum hoc tempus: domus autem est in illa cœ-
lesti Hierusalem quod tendimus. Tabernaculum
enim tanquam militantium & pugnantium taber-
naculum militum in procinctu, in expeditione. Vn-
de contubernales dicuntur milites, quasi taberna-
cula eadem habentes. Quādiu ergo habemus hos-
tium cum quo pugnemus, tabernaculum Deo faci-
mus. Cum autem transierit tempus pugne, & ve-
nerit pax illa quæ excedit & superat omnem intel-
lectum,

3336 De temporibus uide catholicos ubi tempus.

Nō dabo somnum oculis meis, quod etiam pro illa parte capit tempus, & non tempus per se: sed quodammodo id est uero de quo uide per uim tempus, per ergo dicat hic tempus, & non temporibus.

Somnia à tempo ribus incipit.

Anima in qua Deus habitat, dicitur quādiu tabernaculum Dei, quādiu domus Dei.

Bonū uim, ne, nō priuati, debet ama- ri.

Act 4.

Tabernaculu dicitur terre- na habitatio.

lectum, scilicet ecclesie patriam domus erit: nullus aduersarius tētabit, vt tabernaculum vincatur. Non procedemus ad pugnandum: semper manebimus ad laudandum. Quid enim dicitur de illa domo? Beati qui habitant in domo tua domine: in seculo seculorum laudabunt te. In tabernaculo adhuc gemimus: in domo laudabimus. Quare? quia gemimus est peregrinantium: laudatio iam in patria commanentium. Hic ergo primò quærat tabernaculum Deo Iacob, vt postea in domum domini vadamus latantes. Et nota quòd tabernaculū spiritualiter est multiplex: ver. 167. 1219. Itē quòd militās ecclesia dicitur tabernaculum: verfic. 631. Item quòd tabernaculum dicitur corpus Christi: verfic. 386. 782. Item quòd tabernaculum dicitur corpus peccatoris: verfic. 837. Item quòd tabernaculum dicitur gloria cælestis: verfic. 1431.

2337 Ecce, audiuiamus eam in Ephratha: inuenimus eam in campis siluæ.

Hic consequenter ostendit statum templi ædificati, siue tabernaculi. Agit autem de tabernaculo in cordibus fidelium Deo præparato: id est de ecclesia fidelium, prædicando quæ ipsi ecclesie aduenient per Christum. Et ostendit quinque, secundum quòd pars ista habet quinque partes. Ostendit enim spiritu prophetico, primò quòd ecclesia ex gentibus ædificabitur: secundò quòd ab ecclesia Christus adorabitur: tertiò quòd ecclesia per Christum suscitabitur: ibi, Surge domine: quartò quòd ecclesia per Christum sanctificabitur: ibi, Sacerdotes tui. quintò quòd Christus Iudæis finaliter reconciliabitur: ibi, Propter David. Quantum ergo ad primū, sciendum quòd iste textus variatur: nam aliqui codices habent, Ecce, audiuiamus ea, neutraliter ea: aliqui habent eam: aliqui habent eum. Et sententia est eadem. Nam si dicatur neutraliter ea: ly ea stat pro his quæ dicta sunt necessaria ad ædificandum locum domino, quæ in præmissis quinque versibus continentur: scilicet mansuetudinis humiliatio, diuinitatis imploratio, propriæ voluntatis abdicatio, voluptatum abnegatio, & stabilitatis perduratio, vt sit sensus, Ecce audiuiamus ea (scilicet omnia) prædicta in Ephratha. Si autem dicat textus eam: tunc est sensus, quia superius egit quomodo locus vel habitatio præparatur domino: vt ly ea stet pro loco & habitatione: Ecce audiuiamus eam (id est habitationem domino) in Ephratha. Si autem dicat eum, vt communiter scribitur: tunc stat pro domino. vt sit sensus: Ecce audiuiamus eum: id est dominum habitantem in Ephratha. Et sic, licet verba diuersificentur, sententia tamen verborum non variatur. Ad intellectum ergo istius versiculi oportet primò videre quid sit Ephratha: & quid campi siluæ. Ephratha enim interpretatur speculum: & sic significat legem & prophetas, in quibus speculatur & contemplatur dominus & habitatio eius: quia tam lex quam prophete prædixerunt filium Dei incarnandum, & in cordibus fidelium habitaturum. Et inter alios ille propheta Micheas prædixit, dicēs, Et tu Berhleché terra Ephratha, paruulus es in milibus Iudæ: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. Campi verò siluæ sunt gentes, quæ erant stultæ nescientes cultum veri Dei: quæ tamen susceperunt fidem Christi, & sic in ipsis habitat Christus. Et sic est sensus: Ecce, audiuiamus eum in Ephratha: scilicet audiuiamus Christum in prophetis prædicatum nasciturum: & inuenimus eum in campis

Ephratha significat legem & prophetas.

Micheas.

A siluæ (id est, in gentibus) habitare per fidem. Istam expositionem hic ponit Aug. dicens, Ecce audiuiamus eum in Ephratha &c. Ephratha verbū Hebraicū est: quod Latine speculum interpretatur. Speculū autem imaginem rei habet: non rem. Omnis autem propheta imago est futurorum. Dominus ergo ipse vel domus Dei predicata est in speculo. Et sic audiuiamus illam in Ephratha, id est, in speculo prophetarum. Sed inuenimus eam vel eum in campis siluæ, quid enim campus siluæ, nisi locus siluestris & incultus dicitur? Quid ergo erant campi siluarum, nisi gentes incultæ? Qui erant campi siluarum, nisi vbi adhuc veptes erant idolatriæ? Sic ergo vbi veptes erant idolatriæ, ibi inuenimus locum domino, tabernaculū Deo Iacob. Et sic quod audiuiamus in Ephratha, scilicet in speculo, hoc est in prophetis prædicatum Christum, inuenimus eum in campis siluæ: scilicet in gentibus quæ ipsum per fidem receperunt, & domus eius vel locus factæ sunt.

Ecce domus eius in speculo.

Introibimus in tabernaculū eius: adorabim⁹ in loco vbi steterūt pedes eius.

Hic ostēdit quòd Christus ab ecclesia adorabitur. Vbi aduertendum quòd omnis qui in se facit tabernaculum vel domū Dei, sic quòd in ipso habitat Deus: talem gratiam à Deo cōsequitur, quòd etiam ipse in Deo habitat. Et hoc est, quia ipsa increata sapientia diligit illos à quibus diligitur: & sic habitat ab illis quos inhabitat. Et hoc est quod dicitur, De⁹ charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et hoc hic ostendit Psalm. Postquam enim dixit Deum inuentum habitare in campis siluæ, id est in gentibus per fidem: nunc ostendit quòd gentes habitant in Deo per charitatem, dicens, Introibimus in tabernaculum eius: hoc est, habitabimus in tabernaculum eius. Loquitur enim in persona camporum siluarum, id est gentium. Sed quid est hic habitaculum Dei? Primò enim ecclesia catholica dicitur tabernaculum, & hoc multis rationibus: vide supra verfic. 738. Dicant ergo gētes, Introibimus in tabernaculum eius: quia gentes fide Christi recepta, de corpore Christi sunt effectæ. Vel tabernaculū Dei dicitur corpus Christi, quia in ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter: vt dicit Apostol⁹. In istud tabernaculum intrauerunt campi siluæ: quando membra Christi corporis gentiles per fidē sunt effecti. Vnde hic ait Aug. Qui in tabernaculū Dei intrant vt inhabitēt, & ipsi intrāt vt inhabitēt. In domū tuā vt inhabitēs intras: sed domū Dei intras vt inhabitēs. Melior est dominus, qui cū cæperit te inhabitare, beatū te facit. Nā si tu in illo nō habitaueris, miser eris. Sequitur, Adorabimus in loco vbi steterūt pedes eius. Accipiūt aliqui hoc literaliter de loco vnde ascendit Christus in cælū, qui est in monte oliuari. In quo loco adhuc apparent vestigia pedū Christi. In quo loco ex deuotione multi Christianorum Christū adorant, de quo loco dicitur, Pedes eius in die illa super montē oliuari, qui est contra Hierusalē ad orientē. Alij hoc intelligunt de loco prope Romam: vbi apparuit Christus Petro, dicens, Venio Romam iterum crucifigi. qui locus hodie appellatur, Domine quòd vadis. In quo adhuc apparēt vestigia pedū Christi. In quo loco ex deuotione multi sancti adorāt. Vel aliter, & alius. Per pedes, qui sunt vltima pars corporis, intellige perseuerantiam. In illis ergo qui perseuerant in bono vsque in finem, stant pedes Christi: in illis autem qui non perseuerant, non stant pedes

2. Ioh. 4.

Qui habitant in Deo, Deus in eis habitat.

Coloss. 2.

2. Cor. 12. Quis pedes Christi inuenit.

Propheta dicit, Per pedes suos inuenit.

pedes Christi. Quid est ergo dictū, Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius? Hoc est, illi verē Christū adorant, qui in bono vsque in finem perseuerant: quia illi sunt de numero illorum in quibus steterūt pedes eius. Vnde hic ait Aug. In his est domus Dei, quos prædestinauit & præseuuit perseueraturos. De illis dictum est, vbi steterunt pedes eius. Etenim qui non perseuerant, non stant pedes in eis: non sunt ipsi ecclesia: non pertinent ad illud modò tabernaculum, tunc domū: sed illi vbi steterunt pedes eius. In his in quibus charitas refrigerat, non stant pedes eius. In illis ergo in quibus steterūt pedes eius, in eo loco Deum adora: id est, si vis bene Deum adorare, de talibus esto in quibus steterunt pedes eius. Si autem de ista domo ecclesie intelligere volueris: vbi steterunt pedes eius (scilicet domus) pedes tui stent in Christo. Tunc enim stabunt pedes tui in Christo, si perseueraueris in Christo.

2339 Surge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.

Hic ostendit quòd ecclesia per Christum verē suscitabitur. In hoc enim versiculo Psalm. se vertit ad Christum, dicens, Surge domine in requiem tuam. Præuidit enim Psalm. Christum caput domus Dei & ecclesie pro ipsa passurum ac moriturum. Præuidit etiam ipsum à morte surrecturum. Vnde & ipse in persona Christi loquebatur Psalm. dicens, Ego dormiui & soporatus sum (scilicet per mortem) & exurrexi post mortem. Similiter & nunc hoc idem prænunciāns, dicit, Surge domine in requiem tuam, id est, tu exurges post mortem in requiem gloriosus, sic quòd amplius pati non poteris. Quia (vt dicit Apostolus) Christus resurgens ex mortuis, iam nō moritur: mors illi vltra nō dominabitur. Vnde hic ait August. Exurge domine in requiem tuam. Domino dormienti dicit exurge. Iam nōstis quis dormierit, & quis surrexit: ipse est qui ait in Psalm. Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, &c. Sequitur, Tu & arca sanctificationis tuæ. Vbi nota quòd arca est duplex in scriptura, scilicet figurans & figurata. Figurans, vt arca Noe, & arca testamenti, quæ erant figura ecclesie. Arca autem figurata est ipsa ecclesia, quæ per arcam Noe figuratur: quia sicut in illa existentes à diluuiō sunt saluati, cæteris extinctis: sic solum intra ecclesiam salus consistit, quia nullus extra ecclesiam saluari potest. Vnde & Gregor. ait, Sola ecclesia est in qua opus bonū fructuose peragitur: vnde & mercedem domini non nisi qui intra vineam laborauerunt, acceperunt. Sola ecclesia est, quæ intra se positos valida charitatis cōpago custodit. Vnde & aqua diluuij arcam quidē ad sublimiora sustulit: omnes autem quos extra arcā inuenit, extinxit, &c. Vnde & arcam Noe fuisse figuram ecclesie pulchrè deducit Hugo de sancto Victore, super illo verbo Gene. 6. Fac tibi arcam de lignis leuigatis, &c. Arca etiam testamenti significat ecclesiam ratione materia: & forme: vt deducit Gualfred. super illo verbo Exod. 25, Compingite arcam de lignis Sethim. De ista arca figurata (scilicet de ecclesia) quæ est vnio fidelium, prædicit Psalm. quòd cum Christo resurgit gloriosa, dicens, Surge domine in requiem tuam: id est, exurges tu quidem primò, sed post te resurget & arca sanctificationis tuæ. Vnde hic ait August. Exurges tu & arca, &c. id est, exurge tu primò, vt exurgat post te & arca sanctificationis tuæ: scilicet ecclesia quam sanctificasti. Ipse caput nostrum, arca eius, ecclesia eius. Sur-

Psalm. 3.

Rom. 5.

Psalm. 3.

Psalm. 3. & arca sanctificationis tuæ.

Greg. 11. mo. super illud.

Zach. 14. Quis pedes Christi inuenit.

Propheta dicit, Per pedes suos inuenit.

A rexit ipse prior: surget & ecclesia. Non autem aunderet resurrectionem promittere corpori suo, nisi ipse prius exurgeret. Exurge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ. Vel per arcam Christi intellige corpus eius, quod de Maria virgine traxit: in quo habitabat diuinitas. Et sic Psalm. prædicit, quòd Christus cum veto corpore resurget, dicens, Tu & arca sanctificationis tuæ. Vnde hic ait Aug. Corpus Christi quod ex Maria natum est, intellectum est à quibusdam arcam esse sanctificationis: vt de hoc diceret Psalm. Exurge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ: id est, exurge cum corpore vt palpent qui non credebant. Vel per arcam sanctificationis intellige gloriosam virginē Mariam, quæ & arca Christi dicitur, quia in ipsa Christus nouē mensibus habitauit. Dicitur etiam sanctificationis, quia sanctificauit tabernaculum suum altissimus: Psalm. 45. quam piè credimus iam post Christum in requiem surrexisse. Quòd autem virgo Maria per arcā figuretur, vide in dictionario, littera arca, parte prima. Vel ideo dicit, Exurge domine, &c. quia arca testamenti eleuabatur in bellis: vide ver. 1048.

Arca dicitur virgo Maria.

Sacerdotes tui induantur iusticia, & sancti tui exultent.

Hic ostendit quòd ecclesia per Christum sanctificabitur. Vbi notādum quòd nomine sacerdotum intelligit omnes fideles, qui sunt membra ecclesie: id est, corporis Christi, qui semetipsos offerūt Deo hostiam immaculatam & Deo beneplacentem. Sic enim omnes fideles vocat Apostolus Petrus sacerdotes, dicēs, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, &c. Similiter dicitur quòd Christus fecit nos regnum & sacerdotes Deo & patri suo. De istis ergo fidelibus dicit, Sacerdotes tui induantur iusticia. Per iustitiam enim omnem virtutem intelligit: quia iustitia legalis est omnis virtus: vt dicit Philosophus 5. Ethicorum. Et sancti tui exultent. Per sanctos, eosdē electos intelligit, quos & sacerdotes vocauit. Hoc autem adimpletum fuit, quādo Christus post suam resurrectionem & ascensionem spiritum sanctum suis fidelibus visibiliter misit: & ipsos in fide, spe & charitate confirmauit. Vt sit sensus, secundū Aug. Te Christe exurgente à mortuis & eunte ad patrem, regale illud sacerdotium induetur fide: quia infusus ex fide viuūt. Et accepto pignore spiritus sancti, lætentur membra spe resurrectionis quæ præcessit in capite. Vel aliter: distingue inter sacerdotes & sanctos: vt sit sensus, secundum Glosam. Sacerdotes tui (id est prælati) induantur iusticia, & aliis virtutibus. Vt enim in veteri testamento sacerdotes diuersis ornamentis vestium induebantur: ita nunc euangelici sacerdotes diuersis virtutibus adornantur. Hæc sunt ornamenta quæ Deus exigit: quæ enim legales pontifices in vestibus gestabant, illa euangelici sacerdotes in cordibus debent habere. Sequitur, Et sancti tui exultent: id est, minores, fideles & subditi. Istum textum diffusè deducit Gualfred. ostendens primò sacerdotes præ omnibus aliis virtutibus debere polleere. Et consequenter ostendit illas virtutes in vestibus factis esse figuratas. Vnde sic ait, Sacerdotes tui induantur iusticia, &c. Sic nimirum exultatione colles accingentur, si induti fuerint arietes ouium sua veste. Idē enim colles, idē arietes, idē sacerdotes, idē & sancti domini. Sed necesse est vt in sanctitate emineant tanquā colles, qui spiritualium ouium arietes possit

Sacerdotes dicitur omnes iusti.

1. Petri 2.

Apostol. 1.

Sacerdotes alicui debet esse iustiores.

si sunt, sacro gregi sacrum præbere ducatur. Quod si totam domum domini decet sanctitudo, quanto magis ministros eius? Et si ad nuptias domini nulum oportet ingredi sine nuptiali veste, quâto magis ab eis sanctimonie vestis exigitur: per quos in eandem domum sanctam, ceteris introductis, etiâ sancta dantur: Inde enim sacerdotes vocantur, quod facti duces vel datores debet esse factorum. Ceterum vnde eis iustitiæ habitus, cui merces est reddenda lætitiæ? Alius nobis eiusdem Psalm. inducat versus, dicens, *Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.* Nulla si quidē præter iustitiam salus existit: dicente domino, *Propē est ut veniat salus mea, & iustitia mea ut reueletur.* Et cū nemini liceat sacerdotium sine vestibus sacris mysteria sacra peragere, minus tamen licebit sine sanctitatis habitu. Quod si in illis olim pontificalibus vel Leviticis vestibus quas sub veteri lege mandauit dominus fieri, sacramenta latebant: credendum non est nullam in nostro quoque exteriori habitu virtutis & gratiæ sanctimonie gratiam commendari. Et consequenter agit de singulis vestibus sacerdotibus, ostendendo singularem quas virtutes significant sacerdotibus necessarias.

2341 Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui.

Hic ostendit quod Christus finaliter Iudæis reconciliabitur. Vbi notandū quod persecutus Christus à Iudæis & ab ipsis crucifixus ac mortuus, postea sursum exiit, ut secundum peccata eorum redderet illis. vnde & auertit se ab illis, & ad gentes transiit. Vnde & Psal. 40. ait patri, *Resuscita me, & retribuā eis.* Hęc ergo in spiritu præuidens Dauid, rogat patrem ut non ex toto auertatur Christus à semine suo, sed ex eis colligat reliquias. Quod & factum fuit, quando post resurrectionem suam multi Iudæorum ab ipso tracti fidem eius recipientes baptizati sunt: ut in Actibus Apostolorum legitur. Et complebitur in fine mundi, quando Hellas ad prædicandum veniet, & conuertet corda filiorum ad patres: ut sicut antiqui propheta crediderunt Messia incarnandū, verum esse futurū Deū & hominē: sic & ipsorum filij (id est, Iudæi) ex eis originati cōsimiliter credāt. Et hoc est quod hic orat Psal. patri dicens, *Propter Dauid seruum tuum, nō auertas faciem Christi tui:* scilicet ex toto à Iudæis. Vnde hic ait Aug. *Propter Dauid seruum tuum, &c.* Hoc Deo patri dictū est. Crucifixus est dominus à Iudæis, crucifixus est à Iudæis: ab ipsis turbatus dormiuit, inter quorum seuientium manus dormiuit, ad eos iudicandos surrexit. Vnde in quodam Psalmo dicit, *Resuscita me, & retribuā eis: & reddidit & redditurus est.* Nam quanta postea Iudæi passi sunt occisio domino, notunt ipsi: de ipsa ciuitate, vbi illum occiderunt, omnes expulsi sunt. Quid ergo? etiam de stirpe Dauid omnes perierunt, & de tribu Iuda? Non. Nam crediderunt: & hoc iam post resurrectionē domini. Sauiuerunt ut crucifigerent: & postea viderunt fieri miracula in nomine crucifixi: & plus cōtremuerunt tantum posse eius nomen, qui quasi inter manus eorum nihil poterat. Et cōspicū corde, iam credentes diuinitatem occultam fuisse in illo, quem similem ceteris hominibus putauerant. Et cōsilium perentes ab Apostolis audierunt, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini Iesu Christi. Ergo quia ad

iudicandos istos à quibus crucifixus est surrexit Christus, & auertit faciem suam à Iudæis, & conuertit ad gentes: rogatur Deus propter reliquias Israel: & dicitur ei, *Propter Dauid seruum tuum, nō auertas faciem Christi tui.* Et planē exauditus est, & saluæ factæ sunt reliquie. Inde enim erant duodecim Apostoli: inde plus quàm quingenti fratres quibus se dominus demonstrauit post resurrectionem. Inde tot milia baptizati, qui precia rerum suarū ante pedes Apostolorum ponebant. Ergo impletum est quod hic rogatus est Deus, *Propter Dauid seruum tuum, nō auertas faciem Christi tui.* Et nota quod in scriptura Dauid specialiter dicitur seruus domini: quamuis multoties multis grauibus peccatis fuerit inuolutus, quia à cultu veri nunquam recessit adorando deos alienos. Item nota quod auersio Dei notat actum supernalis iracundia, quo Deus multis peccatis nostris offensum suam protectionem auertit à nobis: quæ tamen auersio quandoque est ad correctionem peccatorum, quâdoque ad damnationem ipsorum: vide ver. 13 & 20.

2342 Iurauit dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

Hic ostendit promissiones factas ædificanti se templum domino. Et ostendit septem promissiones, quas Deus promisit humano generi, si homines seipso templum eius facerent. Quarum prima fuit dignitatis exaltatio: secunda electionis commendatio: ibi, *Quoniam elegit:* tertia diuinitatis inhabitatio: ibi, *Hæc requies:* quarta supernalis benedictio: ibi, *Vidiam:* quinta salutaris inspiratio: ibi, *Sacerdotes:* sexta euangelij prædicatione: ibi, *Illuc producat:* septima inimicorum subingatio: ibi, *Inimicos eius.* Prima pars diuiditur in partes tres: quia primò ponitur facta exaltationis promissio: secundò debita apponitur conditio: ibi, *Si custodierint:* tertio stante conditione ponitur exaltationis ampliatio: ibi, *Et filij.* Quantum ad primum, sciendum quod maior exaltatio possibilis homini est, q. homo sic vnatur Deo, ut verè Deus sit homo, & homo Deus: non quidem per essentiam, ut natura humanitatis conuertatur in naturam diuinitatis, nec natura diuinitatis in humanitatem: sed communicatione idiomatum ratione vnionis hypostaticæ. Vnde & Magister ait lib. 3. Dist. 12. Quod in rebus per tempus ortis illa summa est gratia, ut in unitatem personæ verbi sit assumptus. Et istam exaltationem humani generis promisit Deus ipsi Dauid, qui se domū fecerat domino: sibi dicens, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Vocatur enim Christus fructus ventris Dauid: quia ab ipso secundum carnem descendit. Et hic sedit super sedem Dauid, cuius sedes fuit regnum Israel. Israel autem videns Deum interpretatur: quia Christus sedet & regnat in omnibus qui per verā fidem speculantur & colunt Deū. Et hoc est quod angelus dixit virgini Mariæ ipsam incarnationem annuncians, *Et dabit ei dominus Deus sedem Dauid patris sui, &c.* Et hanc promissionem tantæ exaltationis hic Dauid sibi facta exprimens dicit, *Iurauit dominus Dauid:* id est, ipsi Dauid: *Et non frustrabitur eum:* id est, nō pœnitebit eum, ut alia litera dicit. Quod ideo dicit, quia Deus quâdoque promittit aliqua, quæ propter mutat ionem hominum & ipse mutat: sicut promisit Ezechias, ut disponeret domui suæ: quia illa infirmitate mo-

est sensus, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam:* quia dominus Iesus Christus natus est ex Dauid: rex & dominus est cōstitutus à Deo super omnes angelos, super omnes iustos homines, qui sunt sedes Dei: quæ sedes spiritalis & æterna est, figurata per sedē Dauid temporalem. quia sedes Dauid fuit in Hierusalē: quæ interpretatur visio pacis: significas omnes iustos, qui æterna pace fruente, Deum vident: hic per spem, sed in futuro per rem.

2343 Si custodierint filij tui testamentum meum & testimonia mea hæc quæ docebo eos.

Hic apponitur debita conditio dicte promissioni addita. Quâuis enim hoc de temporalibus filiis Dauid intelligatur secundū literā: quia quâdiu fuerunt boni, regnū Dauid obtinuerunt: sed quâdo ad tyrannidē deuenerunt, regnum ipsorum fuit diuisum vel perditum, ut patet tempore Roboam filij Salomonis: qui tyrannicè voluit regere & graui onera populo suo imponere, ideo decē tribus ab eo recesserunt, & fecerunt sibi regē Ieroboā: ut patet 3. Reg. 11. Quâdo etiâ ad idolatriā deuenerunt, regnū perdidit: ut patet tempore Sedechiæ: quæ rex Babylonis captiuū duxit in Babylonem, & regno priuauit. Tamen iuxta sensum propheticū hoc intelligendum est de filiis spiritalibus Dauid: (id est, Christi) qui regenerati per baptismum quâdiu seruant mandata Dei quæ nos per euāgelium docet, sunt sedes Dei: ita quod Deus habitat in eis, & ipsi super sedē Dei sedēt. i. in gloria æterna requiescunt in Deo: hic per spem, in futuro autē per realē fruitionē: quia in illis solū regnat & habitat Christus qui Dei præcepta custodiunt. Et illi soli in Christi sede requiescunt. Vel aliter, & magis mysticè: ut per filios significetur opera nostra: ut habetur ver. 1731. Filij ergo nostri custodiunt testamentū Dei, quâdo opera nostra perficiunt præcepta Dei, & illis cōformamur ex toto. Tunc enim sedē regni cœlestis mereamur. Vel aliter: secundū Aug. ut per filios in quibus stat spes patris, intelligatur spes: per filios verò filiorū intelligatur fructus spei. ut sit sensus. Si filij tui (i. spes tua) custodierint testamentū meū (i. tu bene sperâdo custodieris pactū: scilicet in baptismo factū: & testimonia mea, (id est, præcepta vitæ hæc quæ docebo eos) tunc filij eorum. i. fructus spei tuæ erit in seculū seculi. i. in æternū erit præmiū quod inde percipies. Vnde hic ait Aug. Nō ait, *Si custodierint filij tui, sedebunt super sedē tuā:* & si custodierint filij eorum, & ipsi sedebunt super sedē tuā. sed ait, *Si custodierint filij tui, & filij eorum sedebunt super sedem tuā:* nisi quia filios hic intelligit fructus ipsorum. Si filij tui (inquit) custodierint legē meā & mandata mea quæ docebo eos, seruaerint: filij tui & filij eorum sedebunt super sedem tuā: id est, hic erit fructus eorum, ut sedeat super sedem tuā. Modò enim, fratres, omnes qui laboramus in Christo faciētes voluntatē eius, nūquid iam sedemus in illis sedib⁹ beatitudinis quæ nobis promittuntur? Nō: sed mandata eius tenētes, speramus hoc futurū. Ipsa spes tanquā in filiis data est, quia hominis in hac vita viuētis spes filij sunt. Propterea & homines excusantes auaritiā suā, dicit se filiis suis seruare quod seruant. Et nolētes dare inopi pietatis nomine se excusant, quia filij eorum spes eorum sunt. Ideo nomine filiorū spem ipsam posuit: cum ait, *Si custodierint filij tui testamentū meum & testimonia mea hæc quæ docebo eos: & filij eorum sedebunt super sedem*

Iudæi Christo reconciliabuntur, & in parte reconciliati sunt.

Psal. 40.

Actum 2.

Ima 1.

Propter deum & qualiter.

Dauid pater serui Dei dicitur prima litera.

1. Reg. 15.

Psal. 109.

Iudæi Christo reconciliabuntur, & in parte reconciliati sunt.

Iuan. 18.

Esa. 46.

Psal. 1.

Psal. 139.

Esa. 9.

sedem tuam est, tales fructus habebunt, vt spes eius...

Joan. 1. Joan. 8.

Matth. 19.

2345

Et filij eorum vsque in saeculum se-

Hic ponitur exultationis ampliatio. Quamuis enim ille...

Quoniam elegit dominus Sion: e-

Hic ponitur electionis commendatio. Quia enim dictum est...

Sion significat ecclesiam

Exphos. 1.

A electi preteritum praesens vel futurum supponens, sed solum gratiam Dei...

recte possit Dei vituperare iustitiam. Quosdam ergo gratis liberat...

Hic requies mea in saeculum seculi: hic habitabo, quoniam elegi eam.

Hic ponitur tertium: scilicet diuinitatis habitatio. Vbi notandum est...

Rom. 9.

Elegit Deo quos vult

Reprobis Deo in meritum

Rom. 11.

2346

Reprobis Deo in meritum

in nobis per suam gratiam, non requiem capit ex nobis: quia in seipso requiescit. Sed nos ex eius in nobis habitatione...

Requiescitur quia est

Greg. 16. mo super 32.

Psal. 16.

Psal. 4.

Iob 17.

Greg. 13. mo super 33.

Requiescitur quia est

saltem ibi requies mihi erit: vt nos videlicet perpendamus quanta debemus formidine semper venturum iudicium expauescere...

Vidua eius benedicens benedicam: pauperes eius saturabo panibus.

Hic ponitur quartum, quod est supernalis benedictio. Quid enim per viduam hic designatur, nisi quaelibet fidelis anima...

Vidua significat ecclesiam vel animam iustam. Greg. 16. moral. cap. 22. Vidua sancta ecclesia interpretatur lib. autem 17. moral. c. 1. vidua interpretatur anima.

1. Tim. 3. Ibidem.

Oratio iustae exaudiatur. Luca 18.

Pauper dicitur quilibet humilis: diues superbus.

Quaestio.

Tunc enim auxilium praesto est illi. Nonne agnoscitis istam viduam in euangelio, fratres, cum diceret dominus, Semper orare oportet, & non deficere...

& infirmitas eius: quia non sunt pauperes. Pauperes autem (id est, humiles corde,) quanto plus eluriant, tanto plus manducant. Tanto autem plus eluriant, quanto a saeculo inanes sunt. Qui plenus est, quicquid illi daturus es respuit. Pauperes autem saturabuntur. Nam alibi scriptum est, Manducaverunt & adorauerunt omnes pingues terrae. Sed ibi non est dictum, & saturabuntur. De pauperibus autem illic subditur, Edet pauperes, & saturabuntur: & laudabunt dominum qui requirunt eum. Vbi enim dictum est, Manducaverunt & adorauerunt omnes diuites terrae, non est dictum, & saturati sunt. Quando autem pauperes dicti sunt, saturati dicti sunt. Hec saturitas Deus ipse est panis viuus: qui ut lac nobis fieret, descendit in utero virginis. Estote ergo fratres pauperes: estote in membris illius viduae. Non sit auxiliu vestrum nisi a domino Deo. Pecunia nihil est: non inde auxilium habetis. Multi propter pecuniam perierunt: multi propter pecuniam quiescunt a raptoribus: tunc fuissent si non habuissent quare quaerentur. Multi de amicis potentioribus praesumpserunt: & inuoluerunt illos qui de se praesumpserant. Tamen notandum, quod ista laudabilis paupertas stat in animo. Vnde & abundans diuitiis, pauper potest esse: & carens diuitiis, diues & superbus. Vnde & hic ait Aug. Inuenies quandoque pauperem superbum: & diuitem humilem. Pauper autem Dei, in animo est, non in saeculo. Procedit aliquando homo habens plenam domum, vberes terras, multa praedia, multum auri & argenti: nouit quia de ipsis non est praesumendum: humiliat se Deo, facit inde bene. Ita cor ipsius erigitur ad Deum, ut nouerit quia non solum non proficit illi diuitiae ipsae, sed impediunt, nisi Deus regat & subueniat illi. Ille diues numeratur inter pauperes qui saturabuntur panibus. Inuenies alium mendicium inflatum, aut ideo non inflatum, quia nihil habet: quaerentem tamen habere unde inflatur. Non attendit Deus facultatem, sed cupiditate: & iudicat eum secundum cupiditatem, qua inhiat temporalibus rebus: non secundum facultatem, quam ei non contingit adipisci, &c.

2348 Sacerdotes eius induam salutari: & sancti eius exultatione exultabunt.

Hic ponitur quintum: scilicet salutari in spiratio. Vbi notandum quod per sacerdotes intelligit omnes fideles electos, similiter & per sanctos: iuxta dictum Apostoli dicentis, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, &c. Vel per sacerdotes intelligit rectos & praelatos. Per sanctos autem, alios subditos: ut dictum fuit superius, ver. 2340, cuius expositio quamplurimum isti versiculo competit. ideo nota quae ibi dicuntur. Item notandum quod per salutare Christus intelligitur: de quo Simeō ait, Nunc dimittis seruum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum: vide versic. 105, 146. & in multis aliis locis. Vnde hic ait August. Sacerdotes eius induam salutari. Quis est salutari noster, nisi Christus: Quid est ergo, Sacerdotes eius induam salutari: nisi quotquot baptizati estis, Christum induistis: Notandum quod salutare (id est, Christum) induimus dupliciter: scilicet in praesenti & in futuro. In praesenti autem duobus modis: ut ostendit Magister, lib. 4. dist. 4. dicens, Duobus modis Christum induimus: scilicet vel assumptione sacramenti, vel rei perceptione. Induunt enim Christum

aliquando homines vsque ad sacramenti perceptionem: aliquando vsque ad vitae sanctificationem. Illud autem Psal. bonis & malis potest esse commune. Hoc autem proprium est bonorum & piorum. Omnes ergo qui in Christo baptizantur, Christum induunt: vel secundum sacramenti perceptionem, vel secundum sanctificationem. Vel induunt salutare (id est, Christum) qui ipsius vitae exempla sequuntur: qui non carni, sed spiritui seruiunt. Quod notat Apostolus ad Rom. 13. ait, Abiciamus opera tenebrarum, & induamus arma lucis: sic ut in die honeste ambulemus, non in comestationibus & ebrietatibus, &c. sed induimini dominum Iesum Christum. Et statim subdit modum, dicens, Et carnis curam ne feceritis. Et si forte dicas, Nonne mihi licet necessitatibus carnis subuenire, & illius gerere curam? Responder Glo. ibi dicens, Et curam carnis ne feceritis in desideriis vestris: non dico in necessariis ad sustentationem, sed in desideriis illicitis. Sic enim sumenda sunt alimenta, sicut & medicamenta. Fames enim & sitis quida dolores sunt: & vrunt sicut febres, necant nisi alimentorum medicina succurrat: quae praesto est ex consolatione munerum Dei, qui regnum Dei quaerentibus, omnia adiicienda promittit. Sic ergo sumenda est alimentum, ut medicina. Sed dum ad quietem fatieritis ab indigentia transitis, in ipso transitu ita insidatur laqueus concupiscentiae: & cum salus debeat esse causa edendi, accingit se tanquam pedisequae periculosa iocunditas: & saepe praere conatur: ut eius causa fiat, quod salutis causa faciendum erat. Et saepe incertum sit utrum necessaria corporis cura subsidium petat: an voluntaria cupiditas fallacia ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infelix anima, gaudes non apponere quod satis sit medicationi valetudinis: sed ut obrutu salutis obumbret negociu voluptatis. Nec idē modus vtiuque est. Nam quod saluti satis est, delectationi parum est. Ex quibus patet quod salutare Christum induit, qui non carni, sed spiritui seruit. Et hoc est quod ait Apostolus, Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iusticia & sanctitate veritatis. Vbi Glo. Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est: id est, assumite similitudinem noui hominis Christi. Secundo induimus Christum in futuro: quando scilicet gloria eius operiemur. Tunc enim dicit illud Esa. 61, Gaudeo in domino, & exultabit anima mea in Deo meo: quia induit me vestimentis salutis: & indumento iustitiae circumdedit me, &c. Sequitur, Et sancti eius exultatione exultabunt: quia exultabunt sancti in gloria, iactabuntur in cubilibus suis.

Illuc producam cornu Dauid: parauit lucernam Christo meo.

Hic ponitur sextum: scilicet euangelij praedicatione. Vbi notandum quod per cornu Dauid Christus intelligitur. Cornu enim ex carne nascitur, a carne tamen manet nudatum: caetera autē ossa, est a carne orientur, carne tamen manent cooperta. Et ideo per cornu Christus significatur: qui de carne natus gloriosissima virginis, carne non fuit coopertus: quia non carni subiectus, sed semper secundum spiritum se rexit. Et de isto cornu dicitur, Exiit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui. Vbi ait Beda, Cornu salutis ipsum Christum vocauit. Ossa siquidem omnia carne inuoluta sunt: cornu autem carnem excedit. Et ideo cornu salutis ipse

Christus vocatur, quo mundus & gaudia carnis superatur. Et aduerte quod maxime Christus in sacramento eucharistiae cornu salutis dicitur. Cuius ratio est. In cornibus enim animalis consistit potestas, qua suos hostes impugnat. Et ideo conformiter ipsa eucharistia cornu dicitur: quia sua potestate ab omnibus diaboli insidiis sibi deuotos protegit. Vnde de isto cornu dicitur, Construete diem solennem in condensis vsq; ad cornu altaris. Quid enim per altare, nisi corpus Christi in altari consecratum intelligitur? Quid per cornu altaris, nisi eiusdem potestas nos a diaboli protegens insidiis? Vnde praedicta verba exponens Magister in Glo. ait, Construete diem solennem in condensis: scilicet diem natiuitatis & resurrectionis dominicae, qui honori Dei consecratus est. Et hoc non tepide agentes, sed in condensis: id est, frequentationibus virtutum vel hominum. Vos dico tendentes vsque ad cornu altaris: ut scilicet comunicetis corpori Christi, ut in festis fieri solet, &c. De isto cornu, scilicet de Christo ait, Illuc producam cornu Dauid: id est, In ecclesia producam Christum verbum incarnado, & ecclesiae ipsum manifestando: ut de ipso praesumant fideles, non de seipsis. Vnde ait Aug. Illuc producam cornu Dauid. Vt de Christo praesumatur: ipsa erit altitudo Dauid. Cornu enim significat altitudinem. Et qualem altitudinem: non carnalem, sed spirituales. Ideo omnia ossa carnis inuoluta sunt. Cornu excedit carnem. Altitudo spiritualis Christi cornu est. Quae autem altitudo spiritualis est, nisi de Christo praesumere? Non dicere, Ego facio, ego baptizo: sed hic est qui baptizat. Sed qualiter istud cornu in ecclesia fuit productum, subdit dicens, Parauit lucernam Christo meo. Sed quae fuit Christo lucerna parata ad ostendendum istud cornu, scilicet Christum, ecclesiae, nisi Ioannes Baptista? Vnde ad literam de Ioanne Baptista ait Christus, Vos misistis ad Ioannem, ille testimonium perhibuit de me: illa erat lucerna ardens & lucens. Erat enim Ioannes lucerna ardens illuminatus a Christo: ardens fide & opere, lucens autem praedicatione: quo scilicet cornu Dauid, (id est, ipsum Christum) praecurrendo praedicauit. Lucerna enim suo lumine illuminat abscondita. Sic & Ioannes sua praedicatione illuminauit hominum mentes de Christi potestate, qua in spiritu sancto baptizabat electos. Vnde Aug. Parauit lucernam Christo meo. Quae sit lucerna iam nobis verba domini de Ioanne, ille erat lucerna ardens & lucens. Et quid ait Ioannes de Christo? Hic est qui baptizat in spiritu sancto. Vnde de ista lucerna, quae Christo ipsum manifestandum fuit parata, ait Glo. Parauit lucernam Christo meo. Haec lucerna Ioannes est, qui praecurrens Christum nunciat: homines baptismo assuefaciens viam praeparat verbo. Ipse est enim praeco verbi, paranympus spiritus, lucerna Christi. Hinc est quod in diebus non festiuis vnus solus cereus ante euangelium deferebatur. Hic est Ioannes qui Christum praecessit praedicando & baptizando. In festiuis autem diebus duo cerei praecedunt: quia post praedicationem Ioannis, a Christo bini sunt missi Apostoli in Iudaea ad Christum praedicandum. Vel aliter, per lucernam intellige sacram scripturam, quae tenebras nostrae mentis illuminat: ut docet Greg. dicens, Lucernae enim nomine lumen sacrae scripturae significatur: de qua ipse ecclesiae pastor Petrus dicit, Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, &

Lucifer oriatur in cordibus vestris. Et de qua ait Psal. Lucerna pedibus meis verbum tuum. Quid est ergo, parauit lucernam Christo meo, nisi Praemissi ante Christum scripturam sacram quae ipsum venturum manifestaret: de qua dicitur, Lucerna splendeat super caput meum. Vel aliter, per lucernam intellige praelatos & praedicatores, quos Deus parauit Christo ad ipsum praedicandum subditis & manifestandum.

Inimicos eius induam confusione: super ipsum autem effloret sanctificatio mea.

Hic ponitur septimum: scilicet inimicorum subrugatio. Sicut enim fideles Christi in multis exaltabuntur, ut patet ex praedictis: sic inimici Christi (scilicet infideles) confundentur, quando in conspectu angelorum & beatorum damnabuntur. Et tunc induentur confusione. Quia sicut indumento vnde quaeque circumdamur: sic & reprobi vndique erunt confusi, desuper habentes iudicem iratum, inferius infernum apertum: ante, gloriam beatorum, post, supplicia tormentorum: a dextris, peccata accusantia, a sinistris, daemonia multa. Vnde de confusione inimicorum Christi futura dicitur, Operiantur sicut diploide confusione sua. Nomen enim diploide, quae est duplex vestis, duplex confusio designatur malorum: quia confunduntur dupliciter, ut dictum est: scilicet dupliciter, quia superius & inferius: dupliciter, quia ante & retro: dupliciter, quia a dextris & a sinistris: dupliciter, quia intus & extra. Et hoc est quod de inimicis Christi dicitur Tob 8, Qui oderunt te, induentur confusione. Quod ad propositum tractatus Gregor. dicit, Inimicos Christi in extremo examine confusio induit: quia cum transacta mala redundare sibi ante oculos mentis aspexerint, suus vndique eos deprimens reatus vestit. Ad poenam quippe tunc sanctorum suorum memoriam toleant, qui nunc quasi a sensu rationis extranei gaudes peccant. Ibi vident quantum debuerunt fugere quod amauerunt: ibi conspiciunt, quam lugubre fuerit quod nunc in culpa gratulantur. Tunc animum reatus obnubilat, & recordationis suae iaculis ipsa se conscientia impugnat. Quis igitur digne penset inimicorum Christi quanta tunc confusio erit, quando & foris aeternus iudex cernitur, & intus ante oculos culpa versatur? Quid ad hoc idcirco perueniunt, quia solum hic transitoria dilexerunt? Vnde de ipsis dicitur, Erubescant & conturbentur in saeculum saeculi: confundantur & pereant. Sequitur, Super ipsum autem effloret sanctificatio mea: id est super Christum. Sanctificatio enim a simili arboris dicitur: quae quando floret, pulchrior est. Floret ergo sanctificatio in Christo, in quo est potestatis sanctificationis: quia quando inimici induentur confusione, tunc apparebit Christus sanctificator iustorum. Vnde Augustinus, Super ipsum autem effloret sanctificatio mea: id est super Christum. Nemo hominum illam sibi assumat, quia ipse est qui sanctificat. Alioquin non erit verum quod dicitur, super ipsum autem effloret sanctificatio mea. Gloria sanctificationis floret. Sanctificatio ergo Christi in ipso Christo, potestas sanctificationis Dei in ipso Christo floret: quia quos voluerit, sanctificatos producet ad gloriam. Quando enim florēt arbores, tunc pulchri sunt. Sic Christus tunc pulchrior apparebit, cum per

ipsum & cum ipso sancti sui florebut. Et hoc est quod dicitur Psal. 91, Quoniam ecce inimici tui domine peribunt. Sequitur de Christo, Iustus autem ut palma florebit, &c.

PSALM. CXXXII.

Ecce quam bonum & quam iocundum, habitare fratres in vnum.

Iste Psal. hunc habet titulum, Canticum graduum ipsi David. Ex isto titulo patet auctor Psal. scilicet ipse David. De materia autem, dicunt doctores quod postquam David habuit possessionem totius regni Israel: quando scilicet venerunt omnes tribus Israel ad David in Ebron dicentes, Ecce nos os tuum & caro tua sumus. Et vnixerunt David in regem super totum Israel. Tunc ergo David videns totum populum Israel vnitum sub cultu vnus Dei ac sub vno principatu, scilicet sub vno rege pacifice: tunc ex hoc Deo gratias agens, fecit istum Psal. dicens, Ecce quam bonum & quam, &c. Quantum vero ad intellectum propheticum, hic agit David de decimoquarto gradu ascensionis spiritualis: qui est charitas & dilectio, quae concordiam inter fratres nutrit & amorem. Vnde ut hic ait Aug. Ira dulcis est sonus istius Psal. ut etiam qui psalterium nesciunt, istum versum cantent. Tam etiam dulcis est, quam dulcis est charitas, quae habitare facit fratres in vnum. Quibus visis, accedo ad Psal. diuisionem: qui diuiditur in partes quatuor. Quia ostendit primo quod charitas est magna iocunditatis: secundo quod est magna stabilitatis: tertiò quod est magna generalitatis: ubi, Sicut vnguentum: quartò quod est magna durabilitatis: ubi, Quoniam. Quantum ad primum, sciendum quod contrarij sunt contrarij effectus. Cum ergo charitas & ira, sicut odium, contraria sint adinuicem, & ira ac odiumurbationem causet: consequens est quod charitas & dilectio delectationem inducat & iocunditatem. Et hoc est quod hic ait Psal. Ecce quam bonum & quam iocundum, &c. Ecce enim est ostendens: quasi plus ostendere volens operem quam lingua quae dicitur est. Vnde quam sit dulcis iste versus, ostendit August. hic dicens, Iste dulcis sonus, ista suaui melodia tam in verbis quam in intellectu, tantae iocunditatis est, quod ad hunc sonum excitati sunt fratres, qui habitare in vnum concupierant. Iste versus sonuit per orbem terrarum: & qui diuisi erant congregati sunt. Iste clamor spiritus sancti non audiebatur in Iudaea, & auditus est in orbe terrarum. Veruntamen consideremus quod de illo pariete circuncisionis nata est ista benedictio prius. Non enim omnes Iudaei perierunt. Vnde Apostoli filij prophetarum: vnde illi quingenti qui dominum post resurrectionem viderunt: quod commemorat Apostolus Paulus. vnde illi centum viginti qui simul erant in vno loco, quando in die pentecostes ipsi de caelo missus fuit spiritus sanctus? Omnes de Iudaea erant, & ipsi habitauerunt in vnum, quia omnia quae habebant, vendiderunt, & ipsorum precia ad pedes Apostolorum posuerunt: & distribuebant vnicique, sicut cuique opus erat. Isti habitabant in vnum: quia erat omnibus illis cor vnum & anima vna. Et isti primò audierunt, Ecce quam bonum & quam iocundum habitare fratres in vnum. Et ab illis venit ad posteros ista charitatis exultatio. Iste versus monachos fecit. Iste versus, dulcis sonus & me-

lodia suaui, toto orbe terrarum notissimus, ut tuba spiritus sancti diuersos corpore congregat in vnum, & monasteria plurima peperit. A quibus tamen benedictio ad ceteros descendit, qui etiam non corpore, in vnum habitant mente. Notandum tamen est quod hic non de omni vnitate loquitur: quoniam est quaedam vnitas malorum, & quaedam bonorum, ut ostendit Bernard. super illo verbo Psal. 1, Abstulerunt reges terre, & principes conuenerunt in vnum: dicens, Alia est vnitas sanctorum, quae plerisque locis scripturarum commendatur: alia facinorosorum, quae nihilominus ex eisdem scripturis improbat. De hac enim scriptum est, Abstulerunt reges terre, & principes conuenerunt in vnum: Talis vnitas, imò verò peruersitas, solet esse quondam fratrum repide conuersantium: quibus si aliquid honestatis si aliquid inigne alicuius bonae consuetudinis persuadere velis, promptiores sunt maioris stipedio ac difficultate resistere, quam facili copendio assequi velle. Hac ergo exclusa, quae bonorum est prosequamur. Vnitas autem bonorum duplex est. Vna quae iustificat: alia, quae glorificat. Illa meritum, ista premium. De prima scriptum est, Multitudinis creditum erat cor vnum & anima vna. De secunda dicitur, Qui adhaeret Deo, vnus spiritus est cum eo: quae in futuro speranda est. Illa verò quae iustificat, nunquam potissime in usu nostri operis necessaria est. De cuius suauitatis dulcedine intonat Psal. dicens, Ecce quam bonum & quam iocundum, habitare fratres in vnum. Cuius vnitatis pulchritudinem cum descripsisset sermo propheticus, etiam utilitatem non tacuit: dicens, Quoniam illic mandauit dominus benedictionem & vitam vsq; in saeculum. Seruatur autem haec vnitas duobus modis: quia quisque perfectus vnitate debet habere ad seipsum & ad proximum. Ad seipsum, per integritatem: ad proximum, per conformitatem. Omnis quippe creatura, & maxime rationalis, debet suum principium imitari. Si igitur Deus vnus est, dicente Moysse, Audi Israel: dominus Deus vnus est. Sed ille cum sit vnus & idem in semetipso perfectus, nec villo indigens: inest ei tamen benignitas erga nos, & amor & benevolentia in nos veniens: debemus & nos quisque sibi vnus esse per integritatem virtutum, & vnum cum proximis per vinculum caritatis. Sed vnitate quam ad seipsum quisque debet habere, tria impedire solent: scilicet nimietas, pusillanimitas, & leuitas. Nimij sunt qui putant se posse quod non possunt: quorum speciem tenebat Petrus, cum diceret, Domine paratus sum tecum in carcerem & in mortem ire. Pusillanimes contrarij sunt nimis. Et horum quoque ipse tenuit imaginem, cum diceret, Exi a me domine, quia peccator homo ego sum. Leues sunt & inconstantes, qui circumferuntur omni vtro doctrina: quibus quod paulo ante placuit, nunc displicet: quod nunc eligunt, post paululum reprobabunt. Sed ut sanentur in nobis haec vulnera, contra nimietatem opponenda est consideratio propriae fragilitatis. Contra pusillanimitatem habenda est fiducia diuinae pietatis: ut quod tuis meritis non posse te putas, ex illius adiutorio possis, dicatq; tui Apostolo, Omnia possum in eo qui me confortat. Contra leuitatem adhibenda est consultatio senioris: ne scilicet doctrinis variis & peregrinis abducaris. Consequenter videamus de vnitate, quae quis ad proximum debet habere. Sed & illa duobus modis habetur, dum & nos per dilectionem redimus in alterum, & alterius quoque vicissim recipimus affectionem.

Vnitas charitatis quae sit vnitas & dilectio.

1. Cor. 15.

Act. 2.

Vnitas bonorum est vnitas malorum.

Psal. 1.

Act. 7.

1. Cor. 6.

Dom. 1.

Vnitas vnitas est vnitas in fide.

Luc. 22.

Luc. 1.

Phil. 4.

Et hoc etiam duobus modis impeditur: obstinatione, & suspitione. Obstinatio non permittit nos ad alterius cor ingredi: nec suspicio patitur credere ab aliis nos amari. Ita que fit ut dum nos nec alium obstinati diligamus, nec ab aliis diligi suspiciosi putamus. Vnitas quae cum proximis habenda est, impeditur. Sed huic duplici morbo duplex charitas medetur. Illa scilicet quae non sua quarit: & illa quae omnia credit. Habeat obstinatus charitatem quae non quarit quae sua sunt, & alios diligit. Habeat suspiciosus charitatem omnia credentem, & se ab aliis diligi sine dubio credat. Haec omnia Bern. Et aduerte quod sicut vnitas bonorum est utilis & bona: sic vnitas malorum reproba & damnosa. Quod notat Greg. dicit, Qui enim diuisi corrigi poterat, in iniquitatum suarum pertinacia vniti perdurant: & tanto magis quotidie ad cognitionem iustitiae separabiles sunt, quanto a se inuicem nulla increpatione separantur. Nam sicut esse noxium solet si vnitas desit bonis: ita perniciosum est, si non desit malis. Peruersos quippe vnitas corroborat dum concordant: & tanto magis incorrigibiles, quanto vnanimis facit. De hac vnitate reproborum per Salomonem dicitur, Stuppa collecta synagoga peccantium &c. Huic ergo vnitati peccatorum contrariatur vnitas electorum: de qua nunc ait Psal. Ecce quam bonum & quam iocundum habitare fratres in vnum.

Vnitas bonorum est vnitas malorum.

Greg. 33. mor. cap. 33.

Act. 7.

1. Cor. 6.

2352

Vnitas vnitas est vnitas in fide.

Greg. 19. mor. cap. 19. Esa. 9.

Esa. 10. Esa. 5.

Ecce dicitur Christus.

Barba significat virilem & fortissimam fidem.

Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron.

Hic ostenditur quod charitatis vnitas est magna stabilitatis. Vbi primò sciendum quod per vnguentum oleo confectum, non nisi gratia spiritus sancti accipitur: dicens 1. Ioan. 2, Vos vnctionem habetis a spiritu sancto: quia vnctio eius docet vos de omnibus. Vnde Gregor. ait, Olei vel vnguenti nomine ipsa spiritus sancti vnctio designatur: de qua per prophetam dicitur, Computrescet iugum a facie olei. Iugum quippe a facie olei computrescit, quia dum spiritus sancti gratia vngimur, a captiuitatis nostrae seruitute liberamur: dumque maligni spiritus dominatio superba repellitur, iugum conteritur, quo libertatis nostrae colla premebantur. De hoc rursus vnguento scriptum est, Vinea facta est dilectio in cornu filio olei. Filius quippe olei fidelis populus dicitur, qui ad fidem Dei interna sancti spiritus vnctione generatur. Quid autem per Aaron, nisi Christus summus sacerdos intelligitur: vide versic. 1277. Ipse Aaron Christus caput est ecclesiae: vide versic. 2098. Per barbam autem qua discernuntur viri a mulieribus, quae virilitatem significat, intellige homines viriles in fide & constantes: scilicet primitiuos fideles Apostolos. Est ergo sententia versus, quod vnctio (scilicet gratia spiritus sancti) primò descendit in caput nostrum (qui est Christus) a quo descendit postea principaliter in Apostolos viriles & constantes, per barbam significatos, qui vniti erant charitate cum Christo. Vnde August. Sicut vnguentum &c. Aaron sacerdos quis est nisi Christus sacerdos qui intrauit in sancta sanctorum: Qui cum in mundo non inueniret mundum quod pro nobis Deo offerret, seipsum obrulit. In capite eius vnguentum descendit gratia spiritus sancti. Sed a capite venit vnguentum in barbam ipsius. Barba enim significat viriles, strenuos, impetuosos, alacres. Ideo quando tales describimus, dicimus, Homo barbatus est. Ergo primo illud vnguentum descendit in Apostolos: in illos scilicet

qui primos impetus saeculi sustinuerunt. Nam & Apostoli qui primum in vnum habitare ceperunt, persecutiones passi sunt. Sed quia descenderat vnguentum in barbam, passi sunt, non victi. Etenim caput iam passum praecesserat, vnde descendit vnguentum. Praecedenti tali exemplo, quis vinceret barbas? Ex illa barba erat Stephanus sanctus. Et hoc est non vincit charitas non vincatur ab inimicis. Nam visi sunt sibi vicisse, qui persecuti sunt sanctos. Illi caedebant, isti caedebantur: illi occidebant, isti occidebantur. Quis non putaret illos vincere, istos vinci: Sed quare non victa est charitas? ideo quia vnguentum descendit in barbam. Attende Stephanum: sauebant in eum Iudaei: rogauit pro eis cum lapidaretur ab ipsis. Vide ipsum barbam: nunquam adulauit, nunquam in persecutione timuit qui ipsi dicebat, Dura ceruice & incircuncisi corde, vos semper resistitis spiritui sancto. Vnguentum ergo a capite in barbam descenderat, quia & Stephanus cum lapidaretur, flexis genibus, ait, Domine ne statuas illis hoc peccatum. Ergo illi tanquam barba erant. Multi enim tam fortes erant, & multas persecutiones passi sunt. Sic & Apostoli nonne barbati erant & victi, quando (ut habetur Act. 4.) Principes sacerdotum vocantes eos, ne in nomine Iesu docerent populum, praecerunt eis? Illi autem barbati & viriles constanter responderunt: dicentes, Si iustum est vos potius audire quam Deum, vos ipsi iudicate. Non possumus quae vidimus & audimus non loqui. Vnde hoc? Quia (ut in eodem cap. subditur) habitabant in vnum: quia multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Propter quod & persecuti viriles & barbati, ibant gaudentes a conspectu concilij. Ex quibus satis apparet quod per barbam viriles homines & constantes significantur. Secundum enim Cassiodorum vir dicitur a viribus: quia nescit aduersa tolerando deficere, nec in prosperis se eleuando iactare. Quicumque ergo per barbam se virum recognoscit, se virtuosum recognoscere debet. Vnde in prouerbijs Philosophorum narratur de Diogene, quod interrogatus quare magnam barbam haberet: respondit, Ut eam tangendo me subito virum esse meminerim. Sic ergo quid hodie dicemus de hominibus qui barbas grandes portare nesciunt, nisi quia se viros esse (id est virtuosos) recognoscere nolunt? Quod bene prophetauit Esaie c. 15. dicens, Omnis barba radetur &c.

Stephani iustitias iniuncta.

Act. 7.

Act. 1.

Quod descendit in oram vestimentis eius, sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.

Hic ostendit quod charitas & gratia spiritus sancti est magna generalitatis. Quia non solum a capite Christo hoc vnguentum descendit in barbas, scilicet in Apostolos & primitiuos fideles: sed etiam in omnibus eorum successoribus. Vbi notandum quod vestimentum Christi dicitur ipsa vniuersalis ecclesia: sicut & vestimentum ecclesiae dicuntur omnes fideles. Vnde Gregor. dicit, Vestimentum sanctae ecclesiae est fidelium vita. Nam sicut tota simul ecclesia vestimentum est Christi: ita fideles quique eiusdem ecclesiae vestimentum reputantur. Si enim sancta ecclesia vestimentum Christi non esset, Paulus profecto non diceret, Ut exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam

Gregor. 20. mor. ap. 24. Vestiu Christi ecclesia & omnes fideles. Ephi. 5.

neque ruga: id est, neque per peccatum habentem maculam, neque per duplicem rugam: quia per iustitiam munda est, & per simplicem intentionem terna. Quae ergo abluta est ne habeat maculam, terna est ne habeat rugam, utique Christi vestis est. Sicut ergo vestimentum Christi tota ecclesia generaliter dicitur: sic indumentum ecclesiae sunt singulorum animae, quae ab errore conuersae, eandem ecclesiam credendo, et inhaerendo circumdant. De quibus eidem ecclesiae dominus per prophetam dicit, *Viuo ego, quia omnibus his velut ornamento vestietis. Item notandum, quod ora ora sine aspiratione, secundum grammaticos, est finis vestimenti. Vestimentum autem habet duplicem oram sine finem scilicet superiorem & inferiorem: superiorem, per quam intrat caput hominis; inferiorem vero, quae est finis vestis erga terram. Et sic hoc dupliciter exponitur. Primum, ut accipiamus oram vestimenti superiorem. Et sic per oram vestimenti Christi, intelligitur charitatem fraternam, qua fratres habitant in vnum. Quoniam (ut ait Augustinus) a barba descendere vnguentum ad oram potuit: ad oram scilicet quae in capite vestimenti est, ubi aperitur caput. Tales sunt qui habitant in vnum. Et quomodo per istas oras intrat caput hominis ut vestiat se: sic per concordiam fraternam Christus in nos intrat, qui est caput nostrum, ut vestiat & haereat illi ecclesiae. Si autem per oram vestimenti intelligatur pars vestimenti inferior & vltima, sic per oram intellige sanctos qui erunt in vltimis temporibus. Et tunc est sensus, quod vnguentum a capite, scilicet gratia spiritus sancti a Christo descendit in oram vestimenti eius: id est, usque ad sanctos qui erunt in fine mundi: quia etiam usque in finem mundi habitata est ecclesia fratres habitantes in vnum. Vel aliter, per oram inferiorem in qua vestis perficitur, intellige omnes sanctos, in quibus perficitur ecclesia: in quos a capite Christo vnguentum gratiae descendit. Praedictum autem gratiae descendit in sanctos sub aliis verbis exprimit, dicens, *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* Ista enim secundum litteram intelligi non possunt, ut ros ab Hermon descendat in montem Sion: quia mons Hermon, est mons trans Iordanem, & mons parvus: mons autem Sion, est circa Iordanem, & mons altior. Sunt ergo montes multum distantes. Quomodo ergo a monte Hermon modico, distante multum a monte Sion alto, ros descendet in montem Sion altum: impossibile est. Oportet ergo hoc totum mystice exponere. Per rorem ergo intellige gratiam spiritus sancti, qua fratres habitant in vnum: non quidem suis viribus, non suis meritis, sed ex Dei dono & gratia: sicut ros de caelo. Non enim terra sibi pluit, aut non quicquid genuerit arefcit, nisi pluuia de caelo descendat. Vnde & in Psalmo dicitur, *Pluuiam voluntariam segregabis Deus hereditati tuae.* Dicit voluntariam, quia non nostris meritis, sed illius voluntate. Quid enim nos peccatores boni meruimus? Sic ergo per rorem intellige gratiam spiritus sancti. Vnde Osee 6, *Miserere corda mea quasi ros mane pertransiens.* Per Hermon autem Christus intelligitur. Nam Hermon exaltatus interpretatur lumen exaltatum. Christus autem proprie dicitur lumen, quia est lux vera, quae illuminat omnem hominem &c. Quod lumen fuit exaltatum quando Christus fuit exaltatus in cruce ut hominem redimeret: ipso dicente, *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Fuit etiam exal-*

tatus in ascensione, quando videntibus Apostolis eleuatus est, & nubes suscepit eum in caelum. Per montem autem Sion, ecclesia intelligitur: quia Sion specula interpretatur: & ecclesia Deum speculatur per fidem. vide versic. 11 & 18. Quid est ergo rorem descendere a monte Hermon in montem Sion, nisi gratia spiritus sancti a capite Christo in ecclesiam suam descendere: Et sic idem est vnguentum a capite descendere in oram vestimenti, & rorem descendere ab Hermon in montem Sion: quia hoc idem significat vnguentum & ros, caput & Hermon, ora vestimenti & Sion. Et hoc est quod de Christo attestatur Baptista Ioannes, dicens, *De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia: quia gratia & veritas per Iesum Christum facta est.*

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & vitam usque in saeculum.

Hic ostendit quartum, scilicet quod fructus charitatis est magna durabilitas, quia permanet in saeculum. Vbi notandum quod in fratribus qui charitate habitant in vnum, duo considerantur: scilicet vnum quod Deo exhibet (scilicet laudem) quia Deum benedicunt & laudant: aliud quod a Deo recipiunt, scilicet vitam sine fine. Primum notat Psalms, dicens, *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem.* Secundum enim dicit, *Et vitam usque in saeculum.* Quantum ergo ad primum, dicit, *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem,* id est illic: id est in fratribus qui habitant in vnum, mandauit dominus benedictionem: scilicet ut tales Deum benedicerent: quia solum in charitate concordantes Deum vere benedicere possunt, non discordes. Vnde hic ait Augustinus, *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem.* Vbi mandauit in fratribus qui habitant in vnum. Illi enim benedicunt dominum qui habitant concorditer. Na in discordia non benedicis Deum. Sine causa benedicis, si ore benedicis, & corde maledicis. Vnde & alibi dicitur, *Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.* Benedicis Deum, cum oras: sed si corde maledicis inimico tuo, oris benedictio in maledictionem vertitur. Si autem facis ut diligas inimicum tuum, & pro eo oras, ibi mandauit dominus benedictionem suam. Quoniam benedicere Deum est bene viuere: vide versic. 378. Item nota quod multipliciter benedicimus Deum: vide versic. 502. Quantum vero ad secundum: scilicet quod habitantes in vnum recipiuntur a Deo: subdit, *Et vitam usque in saeculum.* Sicut enim Deus mandauit bonis ut ipsi Deum benedicant: ita pro premio ipsis vitam tribuit in aeternum. Benedic ergo Deo, & habebis vitam in saeculum: id est in aeternum. Vnde hic ait Augustinus. Multi enim amantes vitam istam, maledicunt inimicis suis. Pro qua re maledicunt inimicis suis, nisi pro vita ista, nisi pro commodis secularibus: Vbi te angustauit inimicus tuus, ut cogitares maledicere: In terra angustatus es: migra hinc, habita in caelo. Quomodo (inquies) habitabo in caelo, homo carne indutus, carni deditus: Corde precede, quod sequaris corpore. Noli sit dus audire. Sursum sit cor: & nemo te angustabit in caelo. Et aduerte quod duplex est vita, quam habitantibus in vnum Deus donat: scilicet vita spiritualis, per quam homines viuunt secundum rationem virtuosae: & vita supernalis, quae ita in fru-

ne glorie. De quibus vide in postill. super Ioan. Hae autem vita solum gratia Dei datur: vide versic. 425. Item nota quod vitam spirituales plus saluare debemus, quam corporalem: vide versic. 936.

PSALMVS CXXXIII.

Ecce, nunc benedicite dominum, omnes serui domini.

Titulus istius Psalms est, Canticum graduum. Patet expositio ex supra dictis. Quantum vero ad materiam Psalms, patet quod iste Psalms est quaedam inuitatio sacerdotum & Levitarum ad benedicendum Deum. Quantum vero ad sensum propheticum, est sciendum quod in isto Psalms, agitur de quindecimo gradu ascensionis: qui est charitas & dilectio Dei. Sicut praecedens Psalms, egit de charitate & dilectione proximi: dicens, *Ecce quam bonum & quam iocundum habitare fratres in vnum:* sic iste Psalms, ad dilectionem Dei nos inuitat: dicens, *Ecce, nunc benedicite dominum &c.* Quamuis enim vna & eadem charitate diligatur Deus & proximus, alium tamen & alium effectum parit diligendo Deum & proximum: sicut diuersa sunt, quae per ipsum diliguntur. Est ergo intentio Psalms, omnes inuitare ad Dei dilectionem, maxime illos qui patiuntur aduersa. Diuiditur autem iste Psalms in duas partes: quia primo nos inducit ad dilectionis Dei meritum: secundum nobis ostendit eiusdem dilectionis premium: ibi, *Benedicat te.* Prima diuiditur in partes tres: quia primo ostendit dilectionis Dei meritum: secundum ostendit eiusdem meriti modum: ibi, *Qui statis: tertium ostendit diligentium statum: ibi, in nobis.* Quantum ad primum, notandum quod Psalms, inuitans seruos domini ad benedicendum dominum, omnes homines inuitat: quia omnes de iure domini serui esse debemus: ut ostendit Bernardus, super illud Psalms. 118, *Illumina faciem tuam super seruum tuum:* dicens, *Quosdam seruos efficit ipsa eorum natiuitas &c.* vide versic. 228. Et tamen tanta est ingratitudo nostra, quod magis volumus inimico nostro seruire, quam Deo: ut ostendit Bernardus, super illo verbo Michee 6, *Popule meus, quid debui tibi facere, & non feci:* dicens, *Quid causa est quod inimico nostro libet vobis magis seruire, quam mihi? Neque enim ille creauit vos aut pascit, aut tempora vestra disponit. Si parua haec videntur ingratis, non ille, sed ego redemi vos. Sed quo precio? non argento, non auro, non sole vel luna: non saltem aliquo angelorum, sed corpore proprio. Et si haec non satis vobis videntur, saltem ex denario diurno conuenite. Nihil iste vobis nocuit: nihil videtur profuisse hosti obtemperare. Isti ergo seruite, qui plurima vobis pollicetur: apud quem certior copiosaque remuneratio est. ut illud quoque benignissima miseratione dissimulem, quod bonorum nostrorum non egens, vobis tantummodo velim esse consultum, ne praesentia gloria muneribus eadem augenda promittens. Quibus cogitatis, domino seruire nunquam debemus obmittere: quia etiam & ipse maledictionem inimicorum in nobis coiecitam vertit in benedictionem. ut ostendit Hugo super verbo praedilegato, *Popule meus, quid debui tibi facere &c.* dicens, *Quali tibi Deus**

dicat, Memoro quid cogitauerit Balach rex Moab, & quid illi respondit Balaam: ut cognosceretur iustitia domini. Propheta enim iniquus maledicere volens populo Dei, ad benedicendum licet inuitus compellitur: quia mala quae mali bonis inferunt, bonorum saluti domino cooperante disponitur. Dicit ergo, *Popule meus &c.* Quasi dicat, *Erubescere miser homo. Tu nunquam obliuisci debueras quantum dilectus es a Deo, ut tibi maledictionem inimicorum tuorum non tantummodo non nocere permitterem: sed eam quoque in benedictionem commutarem, ut mihi seruire non dubitares.* Ex quibus patet quod nomine seruorum omnes ad Dei dilectionem inuitat: dicens, *Ecce, nunc benedicite dominum omnes serui domini.* Et attende quod dicit, *Ecce, nunc benedicite.* Nunc, quasi isto tempore vita praesentis, dum sumus in statu pugnae & tribulationis. Agit enim iste Psalms, de dilectione domini, ut est meritoria. Meriti autem possumus solum nunc in via. Vnde hic ait Augustinus, *Ecce, nunc benedicite dominum:* id est diligite dominum: nunc: id est in hoc tempore. Nam post actas tribulationes vita praesentis, manifestum est quod vacabimus benedictioni domini. Etenim dictum est, *Beati qui habitant in domo tua domine: in saecula saeculorum laudabunt te.* Quod nunc benedicuntur sine defectu, hinc incipiunt benedicere dominum. Hic in tribulationibus, in tentationibus, in molestiis, inter aduersitates saeculi, inter insidias inimici, inter fraudes & impetus diaboli. Et hoc est, *Ecce, nunc benedicite dominum.* Et nota quod benedicat dominum solum ille qui bene viuat & secundum rationem: vide versic. 378. Item nota quod seruus est multiplex: scilicet seruus peccati, seruus corporis, & seruus gratiae: vide versic. 1788, 1731.

Qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri.

Hic ponit modum dilectionis, sine merendi per dilectionem, cum dicit, *Qui statis &c.* Quali dicat, *Illi benedicunt dominum, qui stant in domo domini: & non alij.* Vbi notandum quod stare pertinet ad bonos mores & bonam vitam: ita quod illi solum stare dicuntur qui bene viuunt. Quod ostendit Gregorius, super Ezech. parte prima, homilia 6. super illo verbo Ezech. 1, *Statura quoque erat rotis & altitudo & horribilis aspectus:* dicens, *Quid est quod scripturae sacrae eloquiis tria haec inesse narratur, ut staturam, altitudinem & horribilem aspectum habere memorentur? Quid igitur scripturae statura, quae altitudo, quis horribilis aspectus dicitur? Sciendum igitur est quod stare ad vitam congruit bene operatis. Vnde per Paulum dicitur, *Qui stat, videat ne cadat.* Quod etiam discipulis dicitur: *Sic stete in domino charissimi.* Et propheta qui se ante dominum vita & moribus stare videbat, ait, *Viuit dominus, in cuius conspectu sto.* Altitudo vero est caelestis regni promissio: ad quam tunc pertingitur, quando iam mortalis vitae omnis corruptio subiugatur. Horribilis vero aspectus est terror gehennae, quae sine fine reprobos cruciat, & semper in cruciatu conseruat. Statura ergo in rectitudine praecipitatio est: altitudo in celsitudine supernae promissionis: horribilis vero aspectus in minis atque terroribus supplicij sequentis. Scriptura igitur sacra staturam habet: quia mores ad standum dirigit, ut auditorum mentes ad terrenam concupiscentiam non curauerit. Altitudinem habet: quia in*

Esa. 49. Ora vestis duplex.

Ioan. 5.

Ros dicitur gratia spiritus sancti.

Psal. 67.

Hermon signa figura Christi.

Ioan. 1.

Ioan. 12.

Benedicite dominum.

Psal. 67.

Num. 22.

Benedicite Deum nunc debemus: id est, in praesentia vita.

Psal. 83.

Stant solum boni.

Scriptura sacra habet staturam, altitudinem, & horribilem aspectum.

3. Reg. 17.

Biblioteca

Esa. 60.

Esaiem. 46.

Gregor. 27. mor. cap. 23.

Stare illi est quod perseverare.

caelesti patria eternae vitae gaudia promittit. Horribilem quoque aspectum habet: quia omnibus reprobis gehennae supplicia minatur. Ostendit igitur statutam suam in aedificatione morum: ostendit altitudinem suam in promissione praemiorum: ostendit horribilem aspectum in terroribus suppliciorum. Recta est enim in praecipis, alta in promissionibus, horribilis in minis. Habet statutam, cum per prophetam dicit, Quiescite agere peruersi: discite benefacere: querite iudicium: subuenite oppressoribus: defendite viduam &c. Habet altitudinem: cum per eundem prophetam dicit, Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te: sed erit tibi dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Habet horribilem aspectum: cum infernum describens dicit, Dies ultionis domini annus retributionum iudicij Sion: & conuertentur torrentes eius in picem, & humus eius in sulphur: & erit terra eius in picem ardentem die ac nocte, & non extinguetur in sempiternum. Habet ergo statutam: cum per eam dominus propitius pollicetur: dicens, Sicut caeli noui & terra noua, quae ego stare facio coram me, dicit dominus: sic statui semen vestrum & nomen vestrum. Illi enim veraciter coram Deo stant, qui vitam suam in prauitate non dissipant. Habet altitudinem, cum statim subdit, Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbatho: & veniet omnis caro adorare coram facie mea: dicit dominus. Quid est mensis, nisi perfectio dierum? Et quid est sabbatum, nisi requies, in quo opus seruire facere non licet? Mensis ergo ex mense est: quia qui hic perfecte viuunt, illuc ad perfectionem gloriae perducuntur. Sabbathum vero ex sabbatho est: quia qui hic cessant a peruerso opere, illic requiescunt in caelesti retributione. Habet etiam horribilem aspectum, cum protinus subiungit, Et egredietur, & videbunt cadauera virorum qui praeuicati sunt in me: ueritatem eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Ex praedictis omnibus patet quod stare pertinet ad bonos mores: sic quod illi soli stare dicuntur, qui bene viuunt. Et sic illi soli benedicunt dominum (id est ipsum meritorie diligunt) qui stant, non qui iacent. Et ad istud propositum inducit istum uersum Petr. Rab. super illo uerbo Matth. 8, Domine, puer meus iacet domo &c, dicens, Vides centurionem: antequam discipulatus subiret officium, locum magisterij fuisse sortitum. Praebet enim petendi formam, dat normam credendi, qui nondum Christianae scholae ingressus est disciplinam. Domine (inquit) puer meus iacet. Qui uocat dominum, suam fatetur fideliter seruitutem. Et quomodo hic centurio qui sic agnoscit dominum, puerum suum ausus est profiteri: quasi nesciens serui periculum ad dominum pertinere? aut ignorat coram quo docet tam profunda, tam secreta: Puer meus, meum dico, quia iacet. Si tuus esset domine, non iaceret. Ecce nunc (inquit Psal.) benedicite dominum omnes serui domini, qui statis in domo domini: non qui iacetis. Ut tuus ergo sit surgat: stet ut tibi seruiat, iam sanetur. Nam si quandoque seruis tuis aduersa proueniunt, non sunt illis necessitatum causa, sed sunt certa victoria. Vnde & Greg. ait, Stare quippe est recte agere. Et ad istum sensum hic loquitur Psal. dicens, Qui statis in domo domini, Vel aliter: stare idem est quod perseverare. Vnde hic ait Aug. Quid est qui statis, nisi qui perseveratis? Vnde dictum est de quodam qui archangelus fuit, Et in ueritate non

stetit. De amico autem sponsi dictum est, Amicus autem sponsi stat, & audit eum: etiam gaudio gaudet propter uocem sponsi. Ergo qui statur: id est qui perseveratis. Sed in quo statur vel perseveratis? subdit, In domo domini, in atris Dei nostri. Vbi notandum quod per domum domini intelligit ecclesiam: de qua Ioan. 2, Domus mea domus orationis uocabitur. Per atria uero, quae sunt ampla & lata, intelligit charitatis latitudinem. Vnde hic Aug. ait, Qui statur in domo domini, in atris Dei &c. Quare addit, in atris: Atria ampliora spacia domus intelliguntur. Qui stat in atris, non angustatur, non premitur. Quomodo ergo intelligitur, qui statur in atris? id est, qui statur in charitate. In charitate enim latitudo est: in odio, angustia. De latitudine charitatis dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Vbi audis diffusionem, intellige latitudinem: ubi audis latitudinem, intellige atria domini: & habes ueram benedictionem domini, quando non maledicis inimicis. Est ergo sensus: Qui statur in domo domini: id est, vos benedicitis dominum, qui statis: id est qui perseveratis in domo domini (id est in ecclesia) per fidem. Et qui statur in atris domus Dei nostri: id est in latitudine charitatis, ubi nullus angustatur. De atris uero quam multa significant, uide in dictionario, ubi atrium.

In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite dominum.

Hic ponit diligentium statum: id est in quo statu quis magis diligere dominum debet & benedicere: dicens, In noctibus extollite manus uestras in sancta. Quid enim per noctem figuratur nisi aduersitas: sicut per diem prosperitas: ut ostendit Gregor. super illo uerbo Apocal. 12, Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei die ac nocte: dicens, Scriptura sacra saepe diem pro prosperis, noctem autem pro aduersis ponere consueuit. In die autem & nocte nos accusat diabolus, quia modo nos in prosperis, modo in aduersis accusabiles ostendere contendit. In die accusat, cum prosperis male nos uti insinuat. In nocte accusat, cum in aduersis nos non habere patientiam demonstrat. Quid est ergo, In noctibus extollite manus uestras in sancta &c. Facile est benedicere dominum in diebus, id est in rebus prosperis. Nox enim tristis est: dies lata est. Quando tibi bene est, benedicis dominum. Quando silium desideras & nascitur, benedicis dominum. Liberata est uxor tua à periculo partus, benedicis dominum. Egrotabat filius tuus & liberatur, benedicis dominum. Egrotabat filius tuus, forte quaesisti magum vel sortilegum, forte non de lingua sed de moribus tuis exiit maledictio in dominum: exiit de moribus tuis, de uita tua. Noli gloriari quia lingua benedicis dominum, si uita maledicis. Quomodo (inquies) uita maledico dominum? Quia attenditur uita tua, & dicitur, Ecce quales sunt Christiani. Blasphematur propter te Christus. Si ergo uita tua maledicit, quid prodest si lingua tua benedicat? Benedicite ergo dominum. Et quando? In noctibus: quando benedicis Iob: quando tristis nox erit: quando ablata sunt omnia quae possidebantur: quando ablata sunt filij quibus seruabantur. Quando tunc tristis erat nox, uideamus si non in noctibus benedixit dominum. Domi

Ioan. 1.

Atria signa sunt charitatis.

Rom. 5.

2357

Nox aduersitas, dies prosperitas: figuratur.

In aduersitatibus laudamus Deum.

Iob. 1.

Domini

1. Dominus (inquit) dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum. Quae nox obscurior? Percussus erat uulnere à capite usque ad pedes: putrefactus liquebat in se. Tunc cum uxor sua ausa est tetare, dicens, Dic aliquem in dominum tuum, & morere. Audi benedictionem in noctibus. Locuta es (inquit) tanquam ex insipientibus mulieribus una. Si bona susceperimus de manu domini, mala quare non sustinemus? Ecce ergo quid est, In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite dominum. Vnde quanto gaudio in noctibus aduersitatum exultant iusti, & ad Dei dilectionem magis accenduntur, ostendit Gregor. 3. moral. dicens, Iustus sicut aduersis non frangitur, sic prosperis non eleuatur. Aduersa namque non deiciunt, quem prospera nulla corrumpunt. Decurrunt itaque tempora: sed idecirco iustum trahere non ualent, quia leuare non possunt. Illos nimirum trahunt quos leuant. Irati deiciunt, quos blanda sustollunt. Iustus in aduersis hilarescit: quia dum constanter aduersa patitur, augeri sibi uirtutis meritum letatur. Hinc est quod tunc Apostolos exultasse legimus, cum pro Christo illos contigit aduersa tolerasse: sicut scriptum est, Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij &c. Hinc per Salomonem dicitur, Non conturbabit iustum quicquid acciderit ei &c. Et hoc est quod consuluit Psal. dicens, In noctibus extollite manus uestras &c. Per manus enim opera intelliguntur. Quid est ergo manus extollere in sancta, nisi manus ad sancta opera facienda eleuare: quia sanctis operibus magis quam sanctis uerbis Deum laudamus: sicut scriptum est, Benedicite dominum omnes angeli eius, ministri eius qui facitis uoluntatem eius. Et talium sic manus in sancta extolluntur, facilliter exauditur oratio: Psal. 27, Exaudi orationem meam dum oro ad te: dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

Gregor. 3. moral. 23.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

Psal. 101.

2. sus, benedicat te dominus ex Sion: id est dominus beatus te faciat. Sed unum dubium oritur. Superius enim dum ad dilectionem Dei prouocaret & ad meritum, loquebatur in plurali: dicens, benedicite dominum qui statur: extollite manus uestras &c. nunc autem agens de praemio quod in Dei benedictione ex Sion consistit, loquitur in singulari, dicens, benedicat te: & non, benedicat uos. Ad quod dicendum quod tanta est charitatis unio, quod in charitate existentes plures sunt unum, & unum est plures. Vnde hoc notans August. ait, benedicat te dominus ex Sion. Plures hortatur ut benedicant dominum. Et ipse unum benedixit qui ex pluribus unum fecit. Quia bonum & iocundum est habitare fratres in unum: pluralis numerus fratres est: sed singularis, habitates in unum. Nemo ergo nostrum dicat, Ad me non pertinet ista benedictio: ad me non peruenit. putas qui est quem benedixit unum benedixit. Esto ergo in uno: & peruenit ad te benedictio. Ad ostendendum autem quod ad solum uerum Deum spectat taliter benedicere bonos: addit, Qui fecit caelum & terram. Vel simpliciter accipe, qui fecit caelum & terram. id est, qui ex nihilo in principio creauit Deum caelum & terram. Vel per caelum accipe angelos, qui sunt naturae caelestis: per terram autem homines qui corpora habent terrena. Vel per caelum accipe bonos: per terram autem malos. quia boni in caelestibus conuersantur: mali autem in terrenis. Deus enim fecit omnes bonos & malos: non quod aliquem creauerit malum, sed malos creauit. Hoc ergo dicit ad excludendum errorem Manichaeorum: qui dicunt quod superiora & spiritualia à Deo sunt creata: sed inferiora omnia & corporalia à diabolo.

Questio.

Charitas plures facit unum.

Nota.

Laudate nomen domini, laudate serui domini.

Titulus Psal. istius est, Alleluia: id est Laudate Deum. Consimilem titulum habes in Psal. 104. Ideo huius tituli expositionem uide ibi, uersic. 1790. Ex isto titulo non apparet quis huius Psal. auctor fuerit. Materia autem Psal. est manifesta: quia iste Psal. est quaedam bonorum inuitatio ad Deum laudandum. Et congrue post Psal. gradualis, in quibus ostenduntur gradus quibus fideles ascendunt ad gloriam, ad Dei laudem inuitamur: ne ingrati simus tali munere nobis parato: ad quod per gradus in Psal. gradualibus contentos ualeamus ascendere. Intentio ergo totius istius Psal. est, nos ad laudem Dei inducere: non ut ex hoc Deus magnificetur, sed ut nos magnificemur in ipso. Iste autem Psal. diuiditur in partes tres: quia primo Deum à nobis laudandum ostendit: secundo cultum idolorum execrando reprehendit: tertiò ab omnibus Deum esse laudandum concludit: tibi, Domus Israel. Prima diuiditur in partes tres: quia primo laus Dei nobis proponitur: secundo modus diuinae laudis apponitur: tibi, Quis statur: tertiò ad hoc multiplex ratio inducitur: tibi, Laudate dominum. Quantum ergo ad primum, laus Dei nobis proponitur cum dicitur, Laudate nomen domini. Et iste uersus eandem sententiam habet cum illo uersic. 2355. Ecce, nunc benedicite dominum omnes serui domini. ibi uide. Ultra tamen illa notandum quod merito ad laudem Dei inuitamur, non propter ipsum dominum, quod ex laudibus nostris crescat: sed propter nos, ne simus tanto

Laud Dei non pro Deo, sed nobis proficit.

tanto

tato dono ingrati, & ipsum nobis efficiamus seuerum. Dicit ergo Laudate nomen domini. Causamque quare hoc facere debemus, statim subiunxit: dicens, Laudate serui domini. Quid enim iustus, quid gratus esse potest? Etenim si non laudauerit serui domini, superbi & ingrati erunt. Et tamen si non laudas, non id efficit ut seruus non sis, sed dominum offendas, & ipsum contra te provocas: si vero laudas, ipsum propitiu tibi facis. Et aduerte quod laudibus & vituperio probantur homines, si iusti vel iniusti sunt, si laudibus extolluntur, si vituperio deiciuntur, quae in hominibus cadere possunt, in Deo autem cadere non potest qui semper stabilis manet. Quod hic sic probat August. dicens, Laudate nomen domini. Hortatur nos Psal. vt laudemus dominum. No enim laudibus nostris ille crescit, sed nos. Deus nec melior fit, si laudaueris: nec deterior, si vituperaueris. Tu vero laudando bonum melior eris, vituperando deterior. Bonus autem ille manet vt est. Probat. Si enim seruos suos praedicatores, rectores ecclesiae suae, id docet vt in conscientia sua habeat dulcedinem bonae vitae suae, nec corumpatur laudibus, nec frangatur vituperationibus hominum: quanto magis ipse incomutabilis super omnia qui haec docet? Non itaque maior fit, si laudaueris: nec minor, si vituperaueris. Sed quoniam expedit nobis laudare dominum, misericorditer iubet vt laudemus eum: dicens, Laudate nomen domini. Etenim si seruus laudando semper manere deberes, iustum esset vt talem dominum laudares: quanto magis laudare dominum debes, vt de seruo filius efficiaris? Et nota quod quilibet iustus in hac vita seruus dicitur, non solum quia praeccepta domini seruat: sed etiam quia conditione carnis premitur. In futuro ex toto non seruus, sed liber vocabitur, vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 7, Sicut seruus desiderat umbram &c. dicens, Electus quilibet seruus dicitur, quia electus quisque quousque infirmitatis conditione constringitur, sub dominantis conditionis iugo, quasi sub aestus anxietate retinetur. Qui nimirum cu a corruptione exutus fuerit, tunc sibi metipsum liber & tranquillus innotescit. Vnde recte per Paulum dicitur, Ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem gloria filiorum Dei. Electos enim nunc ipsa pena corruptionis aggrauat, sed tunc incorruptionis gloria exaltat. Et quoniam ad praesentis necessitatis pondera nunc in Dei filius de libertate nihil ostenditur, tantum vero ad sequentis libertatis gloriam in Dei famulis de seruitute nihil apparebit. Creatura ergo seruitute corruptionis exuta, & dignitate libertatis accepta, in filiorum Dei gloriam vertitur: quia vnita Deo per spiritum, quasi hoc ipsum quod creatura est, trāsisse declaratur &c. Si autem per nomen domini volumus accipere ipsum Christum, cui dedit Deus nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur: vt habetur ad Philipp. 2. Tunc nota quod nomen domini (id est Christum) proptet multa laudare debemus: vide versic. 1281.

Gregor. 3. mo tal. cap. 7.

Seruus dicitur quilibet iustus. Rom. 3.

Christus multipliciter laudari debet.

2360

Qui stas in domo domini, in atriis domus Dei nostri.

Hic modus diuinae laudis apponitur: quia scilicet illi solum laudant Deum qui stant in domo domini, & in atriis domus Dei nostri: scilicet qui perseverant intra gremium ecclesiae, quae est domus Dei, & in charitate, quae per atria designatur: vide ver-

fic. 2356. quia idem est cu isto. Ne ergo aliquis credat extra domum ecclesiae vel extra statum gratiae, dignè Deum posse laudare: ideo postquam ad laudem Dei cunctos inuitauit, nunc statum quem debet habere ostendit, vel qui sunt illi qui nomen domini laudant. Vnde hic ait August. Sed quoniam scriptum est in alio Psal. Rectos decet collaudatio. Et alibi, No est speciosa laus in ore peccatoris. Et alibi, Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter quo ostendat illi salutare Dei. Et consequenter, Peccatori autè dixit Deus, Vt quid tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum: quia tu odisti disciplinam & proiecisti sermones meos retrorsum? Ne ergo forte quisquam quoniam dictum est, Laudate serui domini: etiam si in domo ista fuerit malus seruus, suspicetur sibi prodesse laudem domini: continud quales sint qui laudare debent dominum, subiicit, dicens, Qui stat in domo domini &c. Qui statia, non, Qui iuris. Illi enim stare dicuntur, qui in mandatis eius perseverant, qui in fide non ficta & spe firma & charitate sincera seruiunt Deo, & honorant ecclesiam eius, & non dant occasionem male viuendi illis qui venire & bene viuere volunt. Ergo qui stas in domo domini, laudate dominum: grati estote Deo qui vos erexit iacentes: & in domo sua stare fecit & ipsum agnoscere. Cogitadum enim nobis est vbi iacebamus, & quod collecti sumus: quia omnes impij Deum non quaerebant: sed ipse illos non quaerentes quaesuit. Ille inuētos excitauit, ipse excitatos vocauit: vocatos introduxit, & in domo sua stare fecit. Haec quisquis cogitat & ingratus non est, omnino pra amore domini sui a quo tanta sunt ei praestita, se despicit. Et quoniam non habet quid pro tantis beneficiis Deo retribuatur, quid ei restat, nisi gratias agere & non repēdere? Dicit ergo, Qui stat in domo domini. Vbi notare potes, quod domus domini est multiplex: scilicet domus communior, quae est militans ecclesia: domus interior, quae est munda conscientia: domus superior, quae est triumphans gloria. Prima igitur est domus ecclesiae: de qua Ioh. 2. Domus mea domus orationis vocabitur. Et in ista domo stat iusti, vt lapides in aedificio. Et nota quod in aedificatione non ponitur lapis, nisi alius sit virtus & concord. Sic & in domo ecclesiae discordes non stant. Vnde Chrysost. super Matth. ait, Sicut aedificatores nodosos lapides habentes torturas ferro dolant, & consequenter eos in aedificio ponunt: alioquin non dolati lapides alius dolatis no cohaerent. Sic & ecclesiae doctores vitia hominum & nodos acutis increpationibus primum circuncidenda debent, & sic in domo ecclesiae collocare: alioquin vitia manentibus, Christiani Christianis non cohaerebunt. Tolle haec, & nulla discordia inuenietur. Haec ille. Igitur si ad concordiam non fueris aptatus, in domo ecclesiae non poteris stare. Et hoc notans Apostolus ait, Vos ipsi tanquam lapides viui superaedificamini in domos spirituales sacerdotum sanctum, Deo offerre spirituales hostias per dominum Iesum Christum. Secunda est domus conscientiae, de qua Psal. 100, Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meae. Haec autem domus, vt in ipsa bene possis stare, debet primò esse munda per affectionum puritatem: Machab. 14. Tu domine vniuersorum qui nullus habes indigentiam, voluisti templum habitationis tuae fieri in nobis: & nunc sancte sanctorum domine cōsecra domum istam immaculatam, quae nuper mundata est.

Benedicere Deum suum

Psal. 34.

Psal. 49.

Stare quid dicitur.

1. Pet. 2.

est. Secundò debet esse secreta per cōtemplationis sublimitatem. Iudith 8. In superioribus domus sue fecit sibi secretum cubiculum: in quo cum puellis clausa morabatur. Per Iudith intelligitur anima Deum in quiete cōtemplationis laudās. Haec ergo in superioribus domus suae, id est in superiori portione rationis, debet facere cubiculum: id est Deum sub silentio cōtemplari: & cum puellis, id est cum viribus & potentiis inferioribus inclusa manere, ne exterius vagari incipiat. Tertio debet esse deliciosa per deuotionem. Sapient. 8. Intrās in domum meam, conuiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, sed laetitiam & gaudium. Ideo dicebat saluator cuiuslibet nostrū, Surge, tolle lectum tuū, & vade in domum tuam, scilicet conscientiam. Tertia principalis domus est domus gloriae, quae domus multas habet mansiones: Christo dicente, In domo patris mei mansiones multae sunt: quia scilicet diuersitate habet praemiorum. Haec enim gloriae domus est primò mundissima: Psal. 1, Domum tuam decet sanctitudo in longitudine dierum, quia nullus nisi immaculatus ibidem stare potest. Vnde August. super illo verbo, Psal. 118, Beati immaculati &c. dicit, Beati immaculati in via: tanquam si diceret, Scio quid velis, quia beatitudinē quaeris. Sed si vis esse beatus, esto immaculatus. Secundò est speciosissima: Psal. 23, Domine dilexi decorem domus tuae, & locum &c. Et hoc, quia ibi nullum malum, sed omne bonum aderit: quia (vt ait Magister lib. 4. dist. 49) ille solum est beatus, qui habet quicquid vult, & nihil mali vult. Tertio est deliciosa & laetitia plena. Eccles. 50, In magna domo auditus est sonus suauitate plenus. Hoc ideo, quia ibi non est mors, non luctus, non lassitudo, non infirmitas, non fames, non sitis, non aestus, non indigentia: sed summa omnium laetitia: vt ait August. in lib. de summo bono. Quarto est securissima. Ioh. 8, Filius manet in domo in eternum: seruus autem non. Hoc ideo, quia sic est beatus certus de perpetuitate gloriae, sicut & damnatus de aeternitate poenae. aliter beatus merito timeret ab illa domo expelli, qui timor illi poena esset. Quintò est amplissima. Baruch 3, O Israel, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius: magnus, & non habet finē: excelsus & immensus. Sextò est abundantissima. Psal. 33, Inebriabuntur ab vbertate domus tuae: & torrente voluptatis tuae potabis eos. De ista ergo domo gloriae dicitur, Laudate nomen domini qui stas in domo domini, quia beati qui ibi stant, semper Deum laudant. Psal. 83, Beati qui habitant in domo tua domine: in saecula saeculorum laudabunt te.

Marc. 1.

Ioh. 14.

2361

Laudate dominum, quoniam bonus dominus: psallite nomini eius, quoniam suaue.

Hic laudis diuinae multiplex assignatur ratio. Et diuiditur in partes tres: secundum quod probat Deum laudandum maxime ex tribus: scilicet: primò ratione suae bonitatis: secundò ratione suae potestatis: tertiò ratione suae fidelitatis, quia scilicet adimplet promissa: ibi, Et misit signa. Prima diuiditur in partes duas: quia primò Dei bonitas proponitur: secundò per effectum probatur: ibi, Quoniam Iacob elegit. Quatum ergo ad primum, ponit Deum esse laudandum: & hoc ratione suae bonitatis: dicens, Laudate dominum quoniam bo-

nus dominus. Sola enim virtus causa est verae laudis & honoris. Sic & omnia vitia vituperio sunt digna. Cum Deus sit bonus a quo bona cuncta procedunt, ipse super caetera est dignus laude. Vnde hic ait August. Breuiter vno verbo hic explicatur ratio diuinae laudis: quia bonus dominus. Sed bonus est, no vt sunt bona quae fecit. Na fecit Deus omnia bona valde, caelum, terram & omnia quae in eis sunt. Si haec omnia bona sunt, quam bonus est ille qui fecit illa: Omnia enim bona ipse fecit. Ipse autè est bonus quem nemo fecit. Ille bono suo bonus est: non aliud participato bono. Ille seipso bonus est: non adherendo alteri bono. Mihi autem adherere Deo bonum est, qui non eguit a quo fieret bonus: sed egurunt illo caetera vt fierent bona. Vultis audire quam singulariter sit bonus? Dominus interrogatus dixit, Nemo bonus, nisi vnus solus Deus. Inuenio in creatura caelum bonum, solem bonum, lunam bonam, stellas bonas, terram bonam, hominem bonum, angelum bonum. Omnia enim ista dico bona, sed tamen no absolute: sed cum nominibus suis. Vt puta, dico caelum bonum, angelum bonum, hominem bonum. Ad Deum autem cum me refero, puto nihil melius dicere quam bonum. Sicut enim solus Deus absolute dicitur esse, ipso dicente ad Moysen, Ego sum qui sum: & dices, Qui est, misit me ad vos. Alia autem absolute non sunt, quia veru esse immutabile esse est: quod ille solus est. Sic & absolute ille solus bonus est, qui seipso bonus est, a quo caetera bona sunt. Aliud est ergo bonum alio bono bonum: & aliud, bonu seipso bonum. Item notandum quod Deus singulariter dicitur bonus absolute: quia omnem rationem qua quis dicitur bonus, ipse Deus in se continet essentialiter. Dicitur enim quis bonus ratione puritatis, veritatis, honestatis, pietatis, fidelitatis & humilitatis: vide dictionario, vbi bonus. Vnus autem est per essentiam puritas, veritas &c. Ratio ergo quare Deus est laudandus, est quoniam bonus. Insanit enim qui laudat quod non est bonu. Vnde hic August. ait, Si laudas iniquu eo ipso quo iniquus est, nonne & tu iniquus eris? Si laudas furem eo quo fur est, nonne & tu eius particeps eris? Si laudas iustum eo ipso quo iustus est, nonne & tu idē habes partem laudando? No enim laudares iustum eo quo iustus est, nisi iustitiam amares: non autē amares, si inde nihil haberes. Si ergo quicquid aliud laudamus, ideo laudamus quia bonum est: nulla tibi maior causa & melior dari potuit Deum laudandi, quam quoniam bonus dominus. Sequitur, Psal. lite nomini eius, quoniam suaue. Psallere nomini domini, est operari & viuere conformiter Christo. Hoc enim facere, non est graue, sed leue: quoniam salus est dominus. Vnde Psalmo 33, Gustate & videte, quoniam suaue est dominus. Graue enim onus est viuere secundum desideria carnis, secundum desideria mundi, quae hominem multis laboribus implicant. Seruire autem Deo, regnare est. Vnde & Christus ait, Matthaeus 11, Tollite iugum meum super vos: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Vbi Rabanus ait, Quid iugo Christi suauius: quid onere illius leuius probabitur esse: abstinere a seclere, bonum vellem, malum nolle: amare omnes, odisse malum: aeterna consequi, praesentibus no capi: nolle inferre alteri quod sibi perpeti sit molestum? Lauda ergo dominum qui non solum in se bonus est, sed etiam tibi suauius & dulcis. Vnde hic August. Psalite nomini eius, quoniam suaue.

Bonus dicitur absolutè solus Deus.

Marc. 10.

Exod. 3.

Bonus dicitur qui nulli plus ratione.

Solum bonus sunt laude digni.

Christus suaue est.

suauis. Non solum bonus est dominus, sed etiam tibi suauis. Talem autem se praeiuit hominibus, ut etiam panem de caelo miserit, & filium suum sibi equalem hominem faciendum, & pro hominibus occidendum: ut per hoc quod tu es, gustes quod non es. Multum enim erat ad te gustare suauitatem Dei, quia remota erat illa & nimis alta: tu autem nimis abiectus, & in imo iacens. In magna ista separatione missus est mediator. Non poteris ad Deum homo, Deus factus est homo: ut quoniam homo potes ab homine, qui non posses ad Deum, per hominem venires ad Deum. Et factus est mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Sed si homo solum esset, sequendo quod es, nunquam peruenires. Si Deus solum esset, non comprehendero quod non es, nunquam peruenires. Vnus ergo factus est homo, ut hominem sequendo, quod potes, ad Deum peruenires: quod non poteris. Inde ergo factus est tibi suauis. Quid suauius pane angelorum? Et tamen panem angelorum manducauit homo. Non enim aliunde viuunt homo, & aliunde angelus.

1. Tim. 2.

Psalm. 77.

2362 Quoniam Iacob elegit sibi dominum, Israel in possessionem sibi.

Hic ostendit Dei bonitatem per effectum & suauitatem. In hoc enim magna Dei bonitas & suauitas apparet in nobis: quia (ut habetur ad Ephes. 1.) Ipse gratuita sua bonitate elegit nos ante mundi constitutionem: non quia eramus sancti futuri, sed ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius. Non ergo opera nostra etiam futura fuerunt causa quare nos elegit: sed sua electio fuit causa omnium meritorum nostrorum. Vnde ibidem ait gl. Elegit nos ante mundi constitutionem & c. id est antequam essemus. Ne quis ergo putet animas cum Deo fuisse aeternas, & tunc illas aliquid meruisse, iuxta errorem illorum qui ante haec visibilia dicitur fuisse animas sanctas: & ideo ipsas tunc fuisse electas a Deo: hoc aperte ostendit falsum esse: dicens, Elegit nos ante mundi constitutionem. Quomodo autem eligeret eos qui nondum erant, nisi praedestinando? Et sic tunc non elegit nos, quia sancti eramus, ita nec ideo quia sancti futuri eramus: sed potius elegit nos ad hoc ut essemus sancti & immaculati per bona opera. Non ergo quia futuri eramus sancti, sed ut essemus sancti, nos elegit. Ideo quippe tales futuri eramus, quia elegit ipse praedestinans ut tales per gratiam eius essemus. Sed Pelagianus veritati resistentis, ait, Praesciebat Deus qui futuri erant sancti & immaculati per liberum voluntatis arbitrium. Et ideo eos in sua praescientia, quales futuros esse praesciuit, elegit. Elegit (inquit) antequam essent, praedestinans filios quos futuros sanctos esse prauidit. Sed hoc confutat Apostolus: dicens, Ut essent sancti & immaculati in conspectu eius, non hominum: id est intus ubi ipse conspicit, non extra, ubi homines vident. Ex quibus per effectum apparet bonitas & suauitas Dei erga nos, quia sua mera gratia nos ante mundi constitutionem elegit: quae electio nos sanctos facit & immaculatos. Quod notans Psalm. ait, Quoniam Iacob elegit sibi dominum. Quatum ad litteram: per Iacob & Israel, qui fuit pater duodecim tribuum, intellige populum Israel, quae Deus singulari praerogativa in populum peculiarem sibi elegit. Quoniam ut hic ait August. Carteras gentes sub angelis posuit Deus: Iacob autem elegit sibi in possessione. Quamuis enim ipse om-

Elegit nos Deus gratis, non propter merita nostra.

Pelagii error praedestinatio nis.

nes gentes condiderit, ceteras angelis commisit: sibi istam possidendam conseruandamque deputauit. Quod ideo dicit August. quia Deus personaliter incarnatus, aliam gentem personaliter non visitauit praedicando: sed angelis (id est Apostolis) ipsas docendas & visitandas commisit. Sed quantum ad propheticum sensum, per Iacob & Israel intellige fideles, qui sunt Iacob, qui supplantans vel luctator interpretatur: qui contra spirituales nequicias luctantur & pugnant. Qui similiter dicitur Israel, qui videns Deum interpretatur: quia tales in suis certaminibus, non suas vires, sed vires in seiplos conspiciunt. Quod sic faciunt, quia Deus elegit eos in possessionem sibi. Et aduerte quod electi sunt possessio & haereditas Dei: & e contrario, Deus est possessio & haereditas ipsorum: quia Deus illos possidet dum ipsos inhabitat: & ipsi possident Deum, dum ipso hic fruuntur per spem, & in futuro per gloriam.

Iacob & Israel significat fideles & iustos.

Deus est possessio nobis, & nos Dei.

Quia ego cognoui quod magnus est dominus, & Deus noster pra omnibus diis.

Hic ostendit Deum laudandum ratione sua potestatis. Et primo proponit Dei potestatem: secundum ponit eius declarationem: ubi, *Omnia quaecunque.* Primo ergo Dei magnitudine potestatis proponit dicens, *Quia ego cognoui quod magnus est dominus.* Quasi dicat propheta, Et licet omnes non possint cognoscere magnitudinem Dei, quae nostrum intellectum excedit: ego tamen eleuatus gratia sua ipsam cognoui. quod si alij cognoscere nondum possunt, saltem credant. Vnde Psalm. 94. dicitur, Quoniam Deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos & c. qui merito propter multa dicitur magnus dominus. vide ibi, versic. 1633. Et hoc est quod de Deo dicitur Iob 37, Quod est magnus fortitudine iudicio & iustitia, enarrari non potest. Quod exponens Gregor. dicit, Magnus quippe est Deus fortitudine, quia fortem aduersariu superat: & de domo illius vasa contumeliae auferens, in misericordiae vasa commutat. Magnus iudicio, quia etsi hic electos suos per aduersa deprimit, eos quandoque in gloria aeternae prosperitatis extollit. Magnus iustitia, quia etsi hic diu tolerat, quandoque tamen sine termino reprobos damnat. Item dicitur Deus magnus, scilicet sanctitate, dignitate, claritate, & laude: vide versic. 775. Vel aliter, dicitur Deus est primo magnus in sapientia omnia gubernante. Iob. 36. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. Secundum est magnus in iustitia omnia regulante. Sapient. 17. Magna iudicia tua domine. Tertium est magnus in misericordia omnia conseruante. Eccles. 22. Magna misericordia Dei, & propitius illius conuertentibus ad se. Est quartum magnus in potentia omnia superante. Eccles. 17. Magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Et hanc magnitudinem cognouit Psalm. dicens, *Quia ego cognoui quod magnus est dominus.* Sequitur, *Et Deus noster pra omnibus diis: super omnes deos qui sunt in caelo vel in terra.* Vbi notandum, quod Deus dicitur multipliciter: vide versic. 809. Quibus tamen omnibus praest dominus Deus noster. Et in nomine domini illum explicat hic Psalm. dicens, *Quia ego cognoui quod magnus est dominus.*

Magnus deus super omnia multipliciter.

Gregor. 77. moral. 33.

2364

Omnia quaecunque voluit dominus fecit in caelo & in terra.

Hic

Voluntas Dei causa est omnium, & causa sunt omnia huius.

Quae sunt facta sunt a domino, & in omni mundo dicitur.

Hic ponit potestatis Dei declarationem: quam primo declarat in generali: secundum in specialibus, *Educens.* Declarat ergo Dei potestatem, quae voluntati eius aequatur: quia quaecunque vult facere facit: & quaecunque facit, vult facere, quia voluntas Dei causa est omnium rerum. Vnde fatuum est de aliquo quærere voluntatis Dei causam: ut puta dicens, *Quare Deus hoc voluit facere:* cum ipsa Dei voluntas sit omnium causa, & nullam superiorem causam habeat: quia omnia quaecunque voluit fecit ipsa, à nullo mota neque facta. Propter quod dicit Magister lib. 1. dist. 45, Hæc itaque summè bona voluntas Dei causa est omnium quae naturaliter sunt vel facta siue futura sunt, quae nulla praeruenta est causa, quia aeterna est. Ideo quoque ipsius causa quærenda non est. Qui enim eius causam quærunt, aliquid maius ea quærunt, cum nihil ea maius sit. Vnde qui quærunt quare voluit Deus mundum facere: causam quærunt voluntatis Dei. Omnis autem causa efficiens, maior est eo quod efficitur. Nihil autem maius est voluntate Dei: non ergo eius causa quærenda est. Vnde si quis quærat quare voluit Deus facere mundum, caelum & terram: respondendum est eis qui voluntatem Dei nosse desiderant, quod voluntas Dei omnium quae sunt ipsa est causa, & nihil voluntatis Dei est causa. Si enim causam habet voluntas Dei, aliquid est quod antecedit voluntatem Dei: quod nefas est credere. Qui ergo dicit, *Quare fecit Deus caelum & terram:* respondendum est ei, *Quia voluit.* Voluntas enim Dei causa est caeli & terrae. Et ideo maior est voluntas Dei, quam caeli & terrae. Qui ergo dicit, *Quare voluit Deus facere caelum & terram:* maius aliquid quærunt quam sit voluntas Dei. Nihil autem maius inueniri potest. Cõpescat ergo se humana temeritas. Et ideo quod non est, non quærat: ne id quod est, non inueniat. Hoc ergo exprimens Psalm. ait, *Omnia quaecunque voluit fecit & c.* Tanra est enim potestas diuinæ voluntatis, quod nullus sibi contradicere potest: quinimodò quanto quis voluntati Dei resistere conatur, tanto amplius ipsam adimplet. ut multis exemplis ostendit Greg. super illo verbo Iob 23, *Nemo potest auertere cogitationes eius: vide versic. 490.* Item adhuc multa exempla ponit Gregor. 6. moral. cap. 11. super illo verbo Iob 5, *Qui comprehendit sapientes in astutia eorum: vide ibi.* Vnde concludit, cap. 14. dicens, *Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius.* Sicut quippe eius opera magna sunt, ut per omne quod ab hominibus agitur, eius voluntas exquiratur. Nam saepe inde voluntas Dei perficitur, vnde repellere putabatur. Hinc rursus Psalmista dicit, *Omnia quaecunque voluit dominus fecit in caelo & in terra & c.* Et aduerte quod Deus omnia quae facit, liberè facit, non necessitate ductus: sicut multoties faciunt homines. Et hoc est quod ait Psalm. *Omnia quaecunque voluit dominus fecit & c.* Vnde hic ait August. *Omnia quaecunque voluit dominus fecit & c.* Quis comprehendat hæc: quis enumeret opera domini in caelo, in terra, in mari & in omnibus abyssis? Tamen omnia credere inconculsè debemus. Quonia quicquid creaturarum in caelo, quicquid in terra, quicquid in mari & in omnibus abyssis, à domino factum est: quia omnia quaecunque voluit dominus fecit. Non enim omnia quae fecit, coactus est facere: sed omnia quaecunque voluit fecit. Causa omnium quae fecit, voluntas eius est. Facis tu domum, quia si nolles facere, sine habitatione remaneres: necessitas cogit te facere domum, non libera voluntas.

Facis tu vestè, quia si nõ faceres, nudus ambulares. Ad faciendam ergo vestè, necessitate ducis, non libera voluntate. Conferis montè vitibus, semè spargis: quia nisi faceres, alimenta non haberes: omnia hæc necessitate facis. Deus solus voluntate fecit, nullo quod fecit eguit. Nos tamen aliquid libera voluntate facimus, etsi non omnia: cum Deum amando laudamus: hoc libera voluntate facis, quando quia placet. Vnde iustis & sanctis Dei placuit Deus etiam flagellans eos: quando iniquis omnibus displicet, placuit illis, & sub flagello eius, in ærumnis, in laboribus, in vulneribus, in egestate constituti laudauerunt Deum. Non eis displicuit nec torquês. Hoc est ergo gratis amare, non proposita acceptione mercedis: quia ipsa merces tua summa ipse Deus erit, quæ gratis diligis. Ille igitur Deus qui omnipotens est, in caelo & in terra omnia quaecunque voluit fecit. Tu in domo tua nõ facis omnia quae vis, nec in teipso facis quod vis: sed Deus in te facit quod vis. Ipse autem dominus facit omnia quae vult, in caelo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.

Amatur Deus & laudatur liberè.

Educens nubes ab extremis terræ, & fulgura in pluuiam fecit.

Hic in speciali declarat Dei potestatem: & primo in caelo, scilicet aëreo: secundum in terra: ubi, *Qui producit.* Quantum ad primum, sciendum quod caelum accipitur multipliciter. Est enim caelum aëreum, Cæthereum, igneum, sidereu, chrystallinum, empyreum, & caelum sanctæ trinitatis: vide versic. 1066. Et quia caelum aëreum magis nobis est notu: ideo volens ostendere potestatem Dei in caelo, agit de his quae Deus facit in isto caelo aëreo, in quo nubes generantur Dei potentia, & in pluuiam resoluuntur: dicens, *Educens nubes & c.* Vbi notandum quod (ut dicitur lib. 6. de proprietatibus reru,) nubes est aëris densitas ex vaporibus & fumositate terræ & aquae, maris contractione conglobata naturaliter, & cauernosa ad modum spogiae. Sol enim suo calore eleuat fumositates terræ sursum. Eleuat etiam vapores grossos ex aqua maris, conuertens aquam in aërem: scilicet grossum & humidum in se continetem aliquas partes aquae. Illi ergo vapores ex aqua maris eleuati sursum in aërem virtute solis, insimul coniunguntur cum vaporibus & fumositatibus terræ, & condensantur in nubem: quae postea nubes resoluta, partes aquae quas continebant, emittit inferius: & sic generatur pluuiam. Ex quibus apparet, quod nubes generantur ex vaporibus aquae maris. Mare autem circumdat terram: & sic dicitur extremum terræ. Et sic nubes quae à mari educitur, ab extremis terræ educi dicitur. Quod Deus virtute sua facit, quam virtutem soli communicauit. Et hoc notans Psalm. ait, quod ipse Deus est educens nubes ab extremo terræ: quas à mari deducit ad medium terræ, ut illis resolutis, terra irrigetur pluuiam. Hoc autem nulla virtus creata per se facere posset. Sequitur, *Fulgura in pluuiam fecit.* Quamuis enim proprie fulgur sit iaculus caelestis, qui ex vapore grosso ad supernu aëris intersticiu eleuato, & vehementi calore solis desiccato, in lapide conuertitur, & impetu ventorum fracta nube violenter & impetuosè descendit ad terram: tamen quandoque fulgur dicitur illa nubiu coruscatio & intonatio, quae multum terret audientes & videtes, quae est signu pluuiæ: quia in illa fulguratione nubes franguntur, quibus fractis,

Colu multi plex.

Quid est nubes, & quomodo generatur.

Fulgur quid sit.

in nubibus contenta descendit: & sic generatur pluvia. Et hoc est quod ait Psal. quod Deus fulgura in pluviam facit, quia ad coruscationem fulguris, consequitur pluvia: quae potestatem Dei ostendunt. Per ista autem Psal. ad intelligentiam spirituales nos mittit. Sciendum ergo quod per nubes Apostoli & sancti praedicatores significantur: vide versic. 56. 926. 1273. Has nubes dominus ab extremo terra eduxit, quando ipsos usque ad fines terrae ad praedicandum fidem misit. Qui praedicando fulgurabat, terrendo peccatores: ex quibus terribus secuta est pluvia consolacionis spiritualis, & gratia Dei. Vnde ad istum intellectum hunc locum exponit August. dicens, Educens nubes ab extremo terra. Quas nubes praedicatores veritatis suae. De quibus nubibus alio loco irascens vineae suae dicit,

Psalm. 77.

Psalm. 118.

Nubes est confusio peccati.

Mandabo nubibus meis ne pluant super imbrem. Et parum est excitasse nubes de Hierusalem vel de Israel, quos misit praedicare euangelium toto orbe terrarum: De quibus nubibus dictum est, In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Parum est hoc? Sed quia ipse dominus ait, Praedicabitur hoc euangelium regni in toto orbe terrarum in testimonium omnibus gentibus: & tunc venit finis, excitat nubes ab extremo terra. Nam crescente euangelio, vnde erant praedicatores euangelij in finibus terrae, nisi ibi exciter nubes ab extremo terra: De ipsis autem nubibus quid operatur, subdit, Fulgura in pluviam fecit. Hoc est, minas ad misericordiam flexit, de terroribus irrigavit. Quando tibi minatur Deus per prophetam, per Apostolum & times: nonne coruscatione terruit te? Sed cum pronuntio corrigentis, & agnoscis hoc misericordia fieri, in pluviam vertitur fulguris terror. Aliter autem istum versum exponit Richard. dicens, Educens nubes ab extremo terra. Terra nostra extrema, peccata infima & opera abiecta. A tali extremitate nubes producit, quia ex turpitudinis recordatione caligo confusionis generatur. Sed haec nubes dum mentem obnubilat, contra concupiscentiae actus, quasi contra solis ardorem refrigerium praestat. Nam qui peccasse se meminit, & se peccasse erubescit: quanto plus de praeterito dolet, tanto plus de futuro se exhibet cautiosem. Fulgura in pluviam fecit. Ante fulgura nubes producit: & iterum fulgura pluvia sequitur. Nubes, caligo confusionis: fulgur, terror maiestatis: pluvia, sicut compunctionis. Ex recordatione namque turpitudinis & divini terrores, formidine mens concutitur.

2366

Qui producit ventos de thesauris suis: qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus.

Ventus quomodo generatur.

Hic ostendit Dei potestatem in terra. Vbi notandum quod quamvis aliquorum sit opinio quod ventus generetur ex fluctu brachiorum maris: tamen verior & communior opinio est, quod ex terra ventus generatur: quia ex fumositatem de terra ascendente & aërem impellente fit verus. Vnde dicit Albertus magnus, quod radix est ex vapore qui ascendit ex terra: & principium esse eius est ex eo: & materia eius est vapor talis, qui est frigidus & hec, subtilitate sua aërem transcendens, & spissatur frigiditate aëris, fortiter impellit aërem. Quod patet ex hoc, quia quantitas veterum & nubium est secundum quantitatem vaporis ascendentis ex ter-

ra: quia quando multi sunt vapores, multi sunt venti. Sic ergo materialiter ventus est ex vapore terrestri ad superius aëris ascendente. Ex quo apparet quod Psal. ostendens ventorum productionem, ostendit potestatem Dei in terra: dicens, Qui producit ventos de thesauris suis: id est de occultis cavernis, vnde nescis vnde venti veniant: scis tamen quod iussu Dei flant. Quod enim fiat ventus, sentis: sed qua causa fiat, vel de quo thesauro ductus sit, nescitur. Mystice autem per hos ventos intelligit praedicatores, quos de thesauro occulto suae sapientiae inspirat. Vnde hic ait August. Qui producit ventos &c. Eosdem puto praedicatores, & nubes, & ventos. Nubes, propter carnem: ventos, propter spiritum. Nubes enim videntur, venti sentiuntur, & non videntur. Denique quoniam carnem videmus esse de terra: ideo inquit, nubes excitat ab extremo terra. Expressit vnde exciter nubes: venit ad ventos, quia spiritus hominis ignoratur vnde veniat. Ideo ait, Producit ventos de thesauris suis. Sequitur, Qui percussit primogenita Aegypti &c. Hoc ad litteram fecit, ut apparet Exod. 12. vide versic. 2333. Mystice autem per primogenita intelliguntur mores nostri, inter quos principalis est fides. Vnde August. hic ait, Qui percussit &c. Primogenita nostra salua sint in domino: quoniam ipse dedit ea nobis. Molestia poena est & terribilis plaga mors primogenitorum. Quae sunt primogenita: mores nostri, in quibus nunc servimus Deo. Primitias enim habemus ipsam fidem vnde incipimus: quia nemo incipit bene vivere, nisi ab ipsa fide. Fides ergo nostra in primogenitis nostris est. Quando custoditur fides nostra, caetera subsequi possunt. De qua primogenita fide Apostolus ait, Nos primitias spiritus habentes, id est dantes, iam Deo primitias spiritus nostri, id est ipsam fidem tanquam primogenita nostra. Si ergo magna gratia Dei est, ut coheruerit fides nostrae: magna est poena, occidere primogenita. Quando ergo in afflictione ecclesiae constituti perdunt fidem: primogenita percipiuntur. & sic Deus percussit fidem illorum permissu, quia permittit eos a fide cadere. Vel aliter totum versum exponit Richard. dicens, Qui producit ventos &c. Spiritus sanctus ubi vult spirat: sic nihilominus quando vult post pluviam venti producantur. Beati enim qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Aliter enim spirat spiritus timoris, aliter spiritus pietatis, aliter spiritus fortitudinis. Tales ventos producit dominus de thesauris suis: scilicet quando divinae scripturae arcana rimantur & admirantur. Sed dum tali admirationi vehementer insistitur, attonita mens, nunc spiritus sapientiae, nunc spiritus scientiae, nunc spiritus consilij tangit nonnullos. Sequitur, Qui percussit primogenita Aegypti &c. initium omnis peccati. Sed tenebrae erroris talia gignunt primogenita. Quia ergo per spiritum Dei spiritus Diaboli deicitur, & per spiritum mansuetudinis spiritus elationis confunditur: de postquam venti producantur, Aegypti primogenita moriuntur. sed alij superbiunt de vanitate saeculi, alij de sanctitate: suberbia vanitatis est primogenita peccati. Et sic flante spiritu percipiuntur primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus.

Ventus spiritus est praedicator.

Primogenita dicitur fides.

Rem. l.

Primogenita dicitur poena.

Et misit signa & prodigia in medio tui Aegypti, in Pharaonem & in omnes seruos eius.

Hic

Hic ostendit Deum laudandum ratione suae fidei: quia scilicet fideliter quae promittit adimplet. Vbi notandum quod (ut habetur Genes. 15) Deus praedixit Abrahae, quod semen suum (id est filij Israel ex semine suo descendentes) esset futurum peregrinum in terra non sua, & subiceretur servituti, & affligeretur quadraginta annis. Et statim promissit illos de servitute illa gloriose liberare. Vnde statim subdit ibi, Verumtamen gentes cui servituri sunt, ego iudicabo: & post haec egredietur cum magna substantia. Quod autem istud promissum fideliter Deus adimpleverit, multa iudicia immittendo contra Pharaonem, & ipsum populum inde educendo, & ad terram promissionis educendo, hic ostendit Psal. Et duo facit: quia primo ostendit promissionis adimpletionem: secundo ex hoc concludit Dei laudationem: ibi, Domine nomen tuum. Prima pars dividitur in tres partes: quia ostendit primo quomodo ipsos de Aegypto eduxit: secundo quomodo eos per desertum perduxit: ibi, Qui percussit: tertio quomodo eos in terram promissionis induxit: ibi, Et dedit terram. Quantum ad primum, ponit in generali quomodo eos Deus eduxit de Aegypto: scilicet cum multis signis & prodigiis, & multis plagis percutiendo Pharaonem & omnes Aegyptios: de quibus diffusè habes Exod. 8, & infra. Et Psal. 77, Posuit in Aegypto signa sua & prodigia sua in campo Tancos, & convertit in sanguinem flumina eorum &c. De istis signis & prodigiis, vide versic. 1325. & infra per multos versus. Et versic. 1815. & infra per multos versus. Quae omnia hic brevitè replicat Psal. dicens, Et misit signa & prodigia in medio tui Aegypti in Pharaonem. Vnde hic ait gl. Haec ita manifesta sunt, ut expositione magis obsecrètur. Dum verò audis quae facta sunt in impiis, caue ne in te fiat. Ideo haec vtilia sunt cum leguntur. Mystice autem notandum quod per Aegyptum, quae tenebra vel confusio interpretatur, significantur peccatores tenebrosi & digni confusione. Per Pharaonem verò, qui dissipatio interpretatur, significatur ipsa peccata, quibus omnis virtus dissipatur. Per seruos enim Pharaonis ipsos accipe peccatores: quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Ioan. 8. In istis ergo peccatoribus & vitiolis, Deus ut ipsos converteret immittit signa diversa: scilicet quandoque signum placatum divinae iracundiae: quandoque signum punitivum humanae immunditiae, quandoque signum directivum humanae ignorantiae, quandoque signum expressivum divinae potentiae: de quibus signis vide supra versic. 1815.

2368

Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes.

Hic ostendit qualiter eos perduxit per desertum, pro ipsis contra ipsorum hostes pugnando. Et duo facit: quia primo hoc proponit: secundo ipsorum hostes explicat quos percussit: ibi, Seon regem. Vbi notandum quod pars istius versiculi refertur ad ea quae fecit per desertum: ut puta quando orante Moysè, dominus percussit Amalech, & ipsum & populum eius fugavit in ore gladij: ut habetur Exod. 17. Et de istis dicit, Qui percussit gentes multas: quia multus populus erat cum ipso Amalech. Et occidit reges fortes: ut puta Barach, regem Chananaeorum: quem filij Israel interfecerunt, antequam intrarent terram promissionis, & vrbes eius subverterunt: ut habetur Numer. 21. Et regem Ammonitarum, & regem Moabi-

tarum, & multos alios reges: ut ibidem habetur, scilicet Numer. 21. Mystice autem per gentes accipe gentes idolatras, quos percussit Deus, quando custodia eorum inspiravit ut ad Deum verò converterentur. Vel percussit, quando divinis adversitatibus corpus percussit ut animam sanet: secundum quod dicitur, Ego occidam, & ego vivere faciam: percussit, & ego sanabo. Et consimiliter occidit reges fortes, quando principes & mundi potentes convertit: qui tunc oculi dicitur, quia infidelitas in eis fuit occisa. Et adverte quod est percussio multiplex, quia Deus percussit gentes, id est peccatores: scilicet percussio iustitiae quae fit ad punitionem: sic enim percussit induratos, 1. Reg. 25. Percussit dominus Nabab, & mortuus est. Secunda est percussio disciplinae ad correctionem: sicut patet percussit filium ut corrigatur. Proverb. 23, Noli subtrahere à puero tuo disciplinam. Si enim percussis eum virga, non morietur: enim enim virga percussis eum, & animam eius de inferno liberabis. Tertia est percussio doctrinae ad eruditionem: sicut doctor percussit discipulum ut addiscat. Vnde Cantic. 5, Invenit me custodes civitatis: percussit me: tulerunt pallium meum. Qui enim sunt custodes civitatis, nisi doctores & praedicatores, qui docendo verbis percussunt subditos: Quid autem percussit, quo res supposita occultatur, nisi ignorantia intelligitur? Sic ergo praedicatores verbis percussendo subditos, pallium auferunt, dum per doctrinam velamen ignorantiae de ipsorum cordibus auferunt. Ex quibus apparet quod omnis percussio domini aut est ad correctionem, aut ad damnationem. Quod ostendit Gregor. dicens, Percussio namque domini tunc diluit culpam, cum mutaverit vitam. Nam cuius mores non mutant, non expiat actiones. Omnis ergo divina percussio aut purgatio in nobis est vitae praesentis, aut initium poenae sequentis. Propter eos enim qui ex flagello proficiunt, dicitur est, Qui fingis dolorem in praecipito, quia dum flagellatur iniquus & corrigitur, qui audire praecipit non vult, audit dolorem. Dolor autem in praecipito fingitur ei, quia malis operibus quasi praecipit vitae dolor cohibetur. De his verò quos percussio damnat, dicitur, Percussisti eos, & non doluerunt: attrivisti eos, & renuerunt accipere disciplinam. His flagella ab hac vita inchoat, & in aeterna percussione perdurant &c.

Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaa.

Hic explicat reges quos Deus educendo populum occidit. Vbi advertendum quod prima pars istius versiculi fuit tempore Moysi, scilicet occisio istorum regum: sed secunda pars fuit tempore Iosue, quando scilicet occidit omnia regna Chanaa. De Seon rege Amorrhæorum habetur Numer. 21, quod Moyses dum duceret populum per desertum, misit nuncios ad Seon regem Amorrhæorum, petens humiliter ab eo transitum per terram suam, nullum damnum suis inferendo. Qui transitu eis concedere noluit, quin potius exercitum congregato, egressus est eis obviam in deserto, ut pugnaret contra filios Israel: a quibus occisus est, & omnis eius terra possessa est a filiis Israel. De isto ergo rege ait Psal. 9. Deus occidit Seon regem Amorrhæorum: quia scilicet filij Israel divina virtute adiuti illum cum populo suo occiderunt. De Og autem rege Basan dicitur ibi, scilicet quod postquam filij Israel interfecerunt Seon, & possederunt terram Amorrhæorum, venerunt ad terram Basan. Quod audiens Og rex Basan, occurrerit eis armatus cum populo suo, ut pugnaret contra Israel.

Deuter. 32.

Percussit gentes.

Percussit deus dupliciter.

Gregor. 18 moral. c. 24.

Psalm. 9.

Hierem. 5.

Et sic dixit dominus ad Moyses, Ne timeas...

Seon rex Amorrhæorum...

Psal. 115.

Videte frequenter mulieres...

Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israel populo suo.

Hic ostendit quomodo in terram promissionis eos induxit & eis tradidit...

Gregor. 37. moral. cap. 11.

de vita cōfidi. Ascendendo autem docuit de celestis patriæ hereditate gloriar...

Domine nomen tuum in æternum: domine memoriale tuum in generatione & generationem.

Hic ex prædictis concludit nomen domini esse laudandum: primò ratione beneficiorum...

Quoniam iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur.

Hic concludit Deum laudandum ratione iudiciorum...

quia in medio &c. quia multa signa peccatorib' mittit ut conuertatur...

Matth. 24.

1. Petri 1.

Dieter. 2.

Generatio da...

2372

Idolorum vanitas...

Iuan. 7.

Esa. 2.

Matth. 27.

1. Cor. 3.

Domus Iacob, venite, ambulemus in luce domini: ne remanendo in Iudaismo non perveniamus ad Christum...

1. Petri 4.

Greg. 5. mor. cap. 8.

2. Thessal. 1.

Simulacra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum.

Hic execrando reprehendit cultum idolorum. Idolorum autem vanitatem reprehendit, ostendens idola esse vana...

Idolorum vanitas...

2374 **Oculos habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.**

Hic ostendit idolorum vanitatem ex causa formali. Iste versus formaliter ponitur Psal. 113: vide expositionem ibi, versic. 2014.

2375 **Aures habent, & non audient: nec enim est spiritus in ore ipsorum.**

Hic ex alio ostendit ipsorum vanitatem ex causa formali: quia scilicet non formam vitalem, qua possint voces & orationes aliorum audire, sed neque spiritum oris, quo possint alios docere. Vnde primam partem, scilicet *Aures habent, & non audient*, expositam vide versic. 2015. Quod autem sequitur, *Neque enim est spiritus in ore ipsorum*: ibi spiritus accipitur pro anima sensuali, qua animal sentit, & eius sensus immutatur ab obiecto. Non autem talem spiritum habent idola, quia quamvis artifex potuerit ei dare imaginem & figuram hominis vel alterius animalis: illi tamen spiritum vitalem non potuit dare, quia non auditum auribus, non visum oculis, non palpare manibus &c. Vnde hic ait August. Oculos, aures, nares, manus, & pedes: omnia ista homo artifex facere potuit: sed nec lucem oculis, nec auditum auribus, nec vocem ori, nec spiritum naribus, nec iter pedibus potuit dare.

2376 **Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.**

Hic ostendit idolorum vanitatem ex parte causae finalis. Iste versus formaliter ponitur Psal. 113: vide expositionem versic. 2017. Et nota quod idolorum cultores similes idolis fiunt, quia quamvis in exteriori apparentia organa sensuum videantur habere, sensum tamen interiore illis non percipiunt. Vnde hic ait August. In illis qui confidunt in cultura idolorum quaedam cernitur idolorum similitudo: non quidem in carne eorum, sed in interiore homine illorum. Nam aures habent, & non audiunt. Ad illos quippe clamat Deus, *Qui habet aures audiendi, audiat*. Ipsi autem non audiunt Deum clamantem, *Oculos habent, & non vident*. Habent enim corporis oculos, sed mente vel fide non vident. Nares habent, sed non sentiunt Christi odorem.

2377 **Domus Israel benedicite domino: domus Aaron benedicite domino.**

Hic ex omnibus praedictis Deum ab omnibus esse laudandum concludit. Et duo facit: quia primo omnes ad laudem Dei excitat: secundo qualiter Deum laudare debent explicat: ibi, *Benedictus*. Prima diuiditur in duas: quia primo excitat contemplatiuos & maiores: secundo subditos & minores: ibi, *Domus Leui*. Quantum ad primum, sciendum quod Israel, qui interpretatur videns Deum, significat viros spirituales & contemplatiuos: quorum conuersatio in caelis est, quia a terrenis eleuati toto intellectu, toto affectu feruntur in Deum: dulcedinem bonitatis eius explorantes. de quibus di-

Actum est. Dicit nunc Israel, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius. Est ergo domus Israel contemplatiuorum congregatio: quos ad laudem Dei excitat, dicens, *Domus Israel benedicite domino*. Benedicere enim dominum, est virtuose & bene viuere: vide versic. 378. Vel benedicere Deum, est de omnibus nostris bonis, non nobis, sed sibi dare gloriam: vide ver. 502. Nota etiam quod multipliciter benedicimus Deum: ver. 502. Vel aliter: vt per domum conscientia cuiuslibet intelligatur. In qua quilibet bonus habitat, dum per bona exteriora non vagatur. In qua velut in domo manens, quicquid agendum vel fugiendum sit, cogitat. Vnde domum pro conscientia accipiendam ostendit Gregor. dicens, *Quid autem per domos, nisi conscientia designantur singulorum?* Vnde eundem sanato dominus dicit, *Vade in domum tuam*. Ac si aperte dicat: Post exteriori miraculo, ad conscientiam reuertere: & qualem te intrinsecus Deo debeas exhibere, perpende. *Quid est ergo Domus Israel benedicite domino*, nisi Conscientia spiritualium domino benedicunt. Vel aliter: per Israel intellige beatos in patria clarè Deum contemplantes facie ad faciem: quos Psal. ad Dei laudem inuitat, dicens, *Domus Israel benedicite domino*. Non enim inuitat beatos ad Dei laudem ex necessitate, quia illi indigeant: sed magis ex quadam congratulatione & charitate mutua. sicut & Psal. 102, beati angeli ad Deum laudandum inuitantur: dicens, *Benedicite domino omnes angeli eius, ministri eius, qui facitis voluntatem &c.* Vel aliter, & clarius: ly verbum imperatiuum stat pro indicatiuo. vt sic sensus: *Benedicite domino domus Israel: id est benedicite domino*. Vel aliter: per domum Israel intelligit filios Abrahæ: non solum carne, sed magis fide. Et sic filij Abrahæ sunt omnes ex gentibus ad Christi fidem conuersi: de quibus dicit Ioannes Baptista, *Potens est Deus ex lapidibus istis* (id est ex gentibus qui lapides colebant) suscitare filios Abrahæ. Vnde hic ait Augustinus, *Domus Israel benedicite domino: id est omnes filij Abrahæ etiam de lapidibus suscitari*. Manifestum est quia illi sunt magis domus Israel qui pertinent ad semen Abrahæ: non carne, sed fide. De domo Abrahæ crediderunt Apostoli, & milia circuncisorum: crediderunt etiam gentes, & factæ sunt de domo Israel. Sequitur, *Domus Aaron benedicite domino*. Hic ad laudem excitat maiores & prelatos. Aaron enim qui fuit summus sacerdos, significat prelatos & maiores ecclesie: vt dictum fuit ver. 1830. Per domum ergo Aaron prelatos omnes intelligit: qui merito Deum laudare tenentur, vt sicut ceteros dignitate praecedunt, sic & sanctitate praecedant. Vnde illis sub Aaron nomine dicitur, *Dicit nunc Aaron, quoniam in saeculum misericordia eius*.

Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.

Chrystus super Matth. dicens, Christus, vt bonus medicus, ingressus Hierusalem ad infirmam ciuitatem sanandam, primùm ad originem passionis intendens intrauit in templum. Nam sicut de templo (id est a clericis) omne bonum egreditur: ita & de templo omne malum procedit. Si enim sacerdotium integrum fuerit, tota ecclesia floret: si autem corruptum fuerit, omnis fides marcida est. Sicut enim cum videris arborem pallentibus folijs, intelligis quia viciu[m] habet in radice: sic cum videris populum indisciplinatum, sine dubio cognosce quia sacerdotium eius non est sanum. Hac ergo causa singulariter clerici ad Deum benedicendum per bonam vitam excitantur: cum dicitur, *Domus Leui benedicite domino*. Vel aliter: per ista verba vult ostendere quod mens clericorum non in aliquo temporali, sed solum in domino quiescere debet. Nam domus mentis vocatur omne illud quod mens diligit, in quo per amorè quiescit: vt ostendit Gregorius, dicens, *Sicut enim domus exterioris conuersationis est ædificium quod inhabitat corpus: ita domus nostræ congregationis est res quilibet, quam per dilectionem inhabitat animus*. Omne quippe quod diligimus, quasi in hoc quiescentes habitamus. Vnde Paulus quia in supernis terra fixerat, in terra quidem positus, sed tamen a terra extraneus dicebat, *Nostra conuersatio in caelis est*. Domus ergo Leui est omne illud quod per amorem clerici inhabitant. Vt ergo praeter Deum nihil diligit, eis dicitur, *Domus Leui benedicite domino*: vt sit sensus, *Benedicere domino sit domus vestra: id est hoc solò diligatis, in hoc solo vt in domo quiescatis*. Vel aliter: per ista verba vult ostendere quod clerici praeter omnes alios corpus suum castum & mundum conseruare debent. Nam ipsum corpus dicitur anima domus: vt ostendit Gregor. dicens, *Luceas quippe domos habitamus: quod bene Paulus considerans ait, Habemus thesaurum nostrum in vasis fictilibus*. Et rursum, *Scimus quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non maneam factam &c.* Domus ergo Leui sunt corpora clericorum, quæ domino benedicere debent: vt scilicet per ipsorum castitatem & munditiam ab alijs Deo benedicatur. *Quid est ergo Domus Leui benedicite domino*, nisi corpora clericorum faciant ab alijs domino benedicere: Sequitur, *Qui timetis dominum, benedicite domino*. Hic subiectos & minores ad Dei laudem excitat: & generaliter omnes. Nam per timentes Deum generaliter omnes iusti intelliguntur. Quoniam (vt dicitur) qui sine timore est, iustificari non poterit. Consimiliter per timentes Deum omnes ad Dei laudem excitantur: Apocal. 19, vbi dicitur, *Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius: & qui timetis Deum pusilli & magni*. Glosa autem istos qui ad benedicendum Deum inuitantur, sic distinguit, dicens, *Omnes ordines monet laudes Dei celebrare, dicens, Domus Israel: scilicet domus quæ quotidie de lapidibus suscitantur, de quibus potens est Deus filios Abrahæ suscitare*. *Domus Aaron, id est praepositi & prelati. Domus Leui, id est ministri, qui timetis Deum, id est omnes populi*. Nam praepositi sunt domus Aaron: ministri, domus Leui: populi, omnes qui timent. Omnes isti generaliter sunt domus Israel.

Domus Leui benedicite domino: qui timetis dominum benedicite domino.

Excitatus subditos & minores. Et primo clericos, dicens, *Domus Leui &c.* De sola enim tribu Leui erant qui in templo seruire debebant ministri & sacerdotes. Et sic per domum Leui intellige omnes clericos & sacerdotes minores: qui singulariter bene viuendo Deum benedicere debent, quia ipsorum bonitas bonos facit seculares. Similiter & ipsorum mala vita facit seculares malos: vt ostendit Chryso.

Expositio. Hic explicat modum quo Deum debemus benedicere. Vbi aduertendum quod benedicatur Deus corde melius quam verbis. Corde autem benedicatur per fidem: quia sine fide impossibile est placere Deo. Illi ergo Deum benedicunt qui perfectam fidem habent in illum. Fides autem circa Christum maxime in duobus consistit: scilicet in eius humilatione & incarnatione, & in eius ascensione & glorificatione. Vnde ista duo praecipue ipse dicebat, dicens, *Exiui a patre & veni in mundum: ite- rum relinquo mundum, & vado ad patrem*. Et ista duo nos docet Psal. confiteri & credere, dicens, *Benedicens dominus ex Sion*, quo ad incarnationem: *Qui habitat in Hierusalem*, quo ad glorificationem. Quantum ad primum, notandum quod per locum aliquando intelligitur habitans in loco: sicut si dicatur, *Iste genitus est ex Bononia*: intelligitur, id est ex gente quæ habitat in Bononia. Simili modo per Sion intelligitur David rex, qui motem Sion habitauit. Vnde & ipse mons Sion dicebatur ciuitas David, quia ibi erat palatium suum & habitatio. Certum est autem quod ex David natus est Christus: sicut dicit Apostolus, *Qui factus est ex semine David secundum carnem*. Hoc ergo prauidens Psal. hic ait, *Benedictus dominus ex Sion*: id est benedictus dominus Iesus Christus, qui ex Sion: scilicet ex David venit, carnem assumendo. Et isto modo Esaias loquitur, dicens, *De Sion exiit lex, & verbum domini de Hierusalem*: id est, verbum domini exiit & incarnabitur de Sion & de Hierusalem. Vel aliter: *Ex Sion venit dominus*: quia ex Sion exiit praedictio fidei suæ, qua mundo fuit manifestatus: vide versic. 1970. Et tunc est sensus, *Benedictus dominus ex Sion*: id est qui ex Sion nobis manifestabitur. Quantum vero ad eius glorificationem, subdit, *Qui habitat in Hierusalem*. Non quidem in Hierusalem ciuitatem terrestrem quæ dissipata pluries fuit: quæ occidit prophetas: & lapidauit ad se missos: sed in Hierusalem caelestem. Hierusalem namque visio pacis interpretatur: & significat caelestem patriam, in qua Christus habitat glorificatus. Nobis ergo quando hic peregrinamur, dominus venit ex Sion. Sion speculatio, Hierusalem visio pacis interpretatur. In qua ergo Hierusalem habitat Christus: In illa quæ cecidit: Non: sed in matre nostra: scilicet in caelis: de qua dictum est, *Multi filij deserte, magis quam eius quæ habet virum*. Nunc ergo dominus ex Sion, quia speculatur quod veniat: nunc tamen quando in spe viuimus, in Sion sumus. Finita via, habitabimus in illa ciuitate Hierusalem, quæ nunquam ruitura est: quia & dominus, qui est caput nostrum, habitat in ea, & custodit eam quæ est visio pacis aeterna Hierusalem. Vel aliter: vult ostendere Psal. quod Deus benedicatur a iustis: & hic in presenti, & in caelesti patria. Vbi per Sion accipit vitam presentem, quæ de longè Deum speculatur per fidem: & per Hierusalem accipit gloria caelestem: in qua Deus pacifice facie ad faciem videtur a beatis. Vnde hic ait glos. vel iuxta interpretationes nominum, Sion interpretatur speculatio: Hierusalem, visio pacis. Nunc ergo ex Sion benedictus est Deus: id est a nobis, qui quando viuimus in spe, sumus in Sion: quia speculamur quod Dei regnum adueniat. Hic autem habitat in Hierusalem caelestem, & ibi a sanctis

2376 **Benedictus dominus ex Sion, qui**

A habitat in Hierusalem.

Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.

Chrystus super Matth. dicens, Christus, vt bonus medicus, ingressus Hierusalem ad infirmam ciuitatem sanandam, primùm ad originem passionis intendens intrauit in templum. Nam sicut de templo (id est a clericis) omne bonum egreditur: ita & de templo omne malum procedit. Si enim sacerdotium integrum fuerit, tota ecclesia floret: si autem corruptum fuerit, omnis fides marcida est. Sicut enim cum videris arborem pallentibus folijs, intelligis quia viciu[m] habet in radice: sic cum videris populum indisciplinatum, sine dubio cognosce quia sacerdotium eius non est sanum. Hac ergo causa singulariter clerici ad Deum benedicendum per bonam vitam excitantur: cum dicitur, *Domus Leui benedicite domino*. Vel aliter: per ista verba vult ostendere quod mens clericorum non in aliquo temporali, sed solum in domino quiescere debet. Nam domus mentis vocatur omne illud quod mens diligit, in quo per amorè quiescit: vt ostendit Gregorius, dicens, *Sicut enim domus exterioris conuersationis est ædificium quod inhabitat corpus: ita domus nostræ congregationis est res quilibet, quam per dilectionem inhabitat animus*. Omne quippe quod diligimus, quasi in hoc quiescentes habitamus. Vnde Paulus quia in supernis terra fixerat, in terra quidem positus, sed tamen a terra extraneus dicebat, *Nostra conuersatio in caelis est*. Domus ergo Leui est omne illud quod per amorem clerici inhabitant. Vt ergo praeter Deum nihil diligit, eis dicitur, *Domus Leui benedicite domino*: vt sit sensus, *Benedicere domino sit domus vestra: id est hoc solò diligatis, in hoc solo vt in domo quiescatis*. Vel aliter: per ista verba vult ostendere quod clerici praeter omnes alios corpus suum castum & mundum conseruare debent. Nam ipsum corpus dicitur anima domus: vt ostendit Gregor. dicens, *Luceas quippe domos habitamus: quod bene Paulus considerans ait, Habemus thesaurum nostrum in vasis fictilibus*. Et rursum, *Scimus quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non maneam factam &c.* Domus ergo Leui sunt corpora clericorum, quæ domino benedicere debent: vt scilicet per ipsorum castitatem & munditiam ab alijs Deo benedicatur. *Quid est ergo Domus Leui benedicite domino*, nisi corpora clericorum faciant ab alijs domino benedicere: Sequitur, *Qui timetis dominum, benedicite domino*. Hic subiectos & minores ad Dei laudem excitat: & generaliter omnes. Nam per timentes Deum generaliter omnes iusti intelliguntur. Quoniam (vt dicitur) qui sine timore est, iustificari non poterit. Consimiliter per timentes Deum omnes ad Dei laudem excitantur: Apocal. 19, vbi dicitur, *Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius: & qui timetis Deum pusilli & magni*. Glosa autem istos qui ad benedicendum Deum inuitantur, sic distinguit, dicens, *Omnes ordines monet laudes Dei celebrare, dicens, Domus Israel: scilicet domus quæ quotidie de lapidibus suscitantur, de quibus potens est Deus filios Abrahæ suscitare*. *Domus Aaron, id est praepositi & prelati. Domus Leui, id est ministri, qui timetis Deum, id est omnes populi*. Nam praepositi sunt domus Aaron: ministri, domus Leui: populi, omnes qui timent. Omnes isti generaliter sunt domus Israel.

Joan. 12.

Sion significat Damad.

Rom. 1. Ex Sion venit Christus, id est ex David. Esa. 2.

Gal. 4.

sanctis benedicatur: & tanto dignius, quanto ibi clarius cognoscitur. Et nota quod multipliciter nos benedicimus Deum: vide versic. 502.

PSAL. CXXXV.

Confitemini domino quonia bonus, quoniam in saeculum misericordia eius.

Titulus istius Psalmi est, Alleluia. Consimilem titulum habet Psalm. 104. vide ibi expositionem, scilicet versic. 1790. De materia vero Psalmi, apparet quod iste Psalm. est quaedam invitatio aliorum ad laudandum Deum, & sibi de collatis beneficiis gratias agendum: sicut fuit Psalm. praecedens. Et quamvis multa in laudem Dei dicantur, tamen in isto Psalmo maxime misericordia Dei commendatur: ad quam referuntur omnes versiculi istius Psalmi: sicut & primus, qui ait, Confitemini domino, quoniam bonus: finis eius est, Quoniam in saeculum misericordia eius: qui finis in fine omnium versiculorum intelligitur. Verbi gratia: secundus versus dicit, Confitemini Deo deorum: subintellige, Quoniam in saeculum misericordia eius: & sic in omnibus aliis versiculis. Et hoc est quod hic ait Augustin. Quamvis hic in laudem Dei multa dicantur, maxime tamen eius misericordia commendatur: sine cuius commendatione nullum versum claudi voluit spiritus sanctus. Item ut hic ait glosa, magna virtus istius Psalmi in Paralipomenon ostenditur: ubi legitur quod cepissent filij Israel Deum laudare & dicere, Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius: implevit gloria domum domini. Ita praesens est gratiae divinae praesentia, si puro corde canitur. Intentionem movet ad laudem Dei, & in Dei confidere misericordia. Quibus visis, accedo ad diuisionem Psalmi. Diuiditur iste Psalm. in tres partes: secundum quod ad laudem diuinae misericordiae nos ex tribus inducit: primo ex creatione mundi in generali: secundo ex protectione populi Iudaeorum in specialibus, Qui percussit Aegyptum: tertio ex gubernatione populi Christiani in singularibus, Et dedit terram eorum. Prima pars diuiditur in duas: quia primo proponit Deum laudandum in generali: secundo narrando eius beneficia in speciali: ibi, Qui fecit caelos. Prima diuiditur in partes quatuor: secundum quod quatuor proponit generaliter, ex quibus Deus est laudandus. Et primo ratione eius bonitatis: secundo ratione eius maiestatis: ibi, Confitemini Deo: tertio ratione eius potestatis: ibi, Qui facit mirabilia. Quantum ad primum, ostendit primo Deum esse laudandum ratione suae bonitatis: dicens, Confitemini domino, quoniam bonus &c. Hoc idem in praecedenti Psalm. ostendit, dicens, Laudate dominum, quoniam bonus dominus. Et de bonitate Dei quare est laudandus, ibi vide: scilicet versic. 1361. Ille versus formaliter habetur superius, versic. 1834. 1881. 2048. Ideo expositionem eius ibi vide. Hic tamen vnum notandum est, quod hic textus variatur: quia aliqui codices habent, Quoniam in saeculum misericordia eius: & aliqui, Quoniam in aeternum misericordia eius. Si autem dicatur, Quoniam in saeculum misericordia eius: textus est satis clarus, quoniam saeculum stabit pro tota vita praesenti, in qua miseri misericordia Dei indigemus. Sed si te-

Misericordia Dei commenda-

Misericordia Dei quomodo erit aeterna in beatis, qui miseri non erunt.

tus dicat, Quoniam in aeternum misericordia eius: tunc est dubium, quia cum misericordia non possit fieri nisi miseris, quomodo in aeternum erit misericordia eius: quia in suis electis post iudicium nulla erit miseria: Et hoc dubium hic mouet Augustin. & soluit dicens, Plerique textus habent, Quoniam in aeternum misericordia eius. Quomodo ergo post iudicium quo in fine saeculi mortui & viui iudicandi sunt, missis iustis in vitam aeternam, iniustus autem in combustionem aeternam, cum non sint deinceps futuri quorum adhuc misereatur Deus: quomodo potest intelligi in aeternum misericordia eius futura? Sed recte misericordiam eius in aeternum futuram quam suis sanctis fidelibusque largitur intelligimus: non quia in aeternum miseri erunt, & ideo misericordia in aeternum indigebunt: sed quia ipsa beatitudo quam misericorditer & miseris praestat, ut esse miseri desinant & beati esse incipiant: non habet finem. Et ideo in aeternum misericordia eius. Proinde confitemini domino: id est confitendo laudate dominum, quonia bonus, quonia in aeternum misericordia eius: id est beneficium quod vobis misericorditer praestat, aeternum erit. Vel aliter potest dici, quod etiam in beatis apparebit misericordia eius in aeternum, similiter & in damnatis. Quia & beatos praemiabit aeternaliter ultra condignum: & damnatos aeternaliter puniet, citra condignum. Est ergo sensus, secundum glosam: Confitemini domino (id est laudes & peccata) quoniam bonus: quia laudes audit, & peccata dimittit. Ideo omnes semper laudare debemus: modo laudemus, ut postea cum angelis laudare mereamur. Ipsa laus est nostra refectio, ut nulla videatur similis delectatio. Ipsa est remanentio, quae & operatio. Ergo confitemini domino. Ideo, quoniam in aeternum, scilicet hic & in futuro, misericordia eius: quia hic patitur, ibi coronat.

Confitemini Deo deorum, quoniam &c.

Hic ostendit consequenter Deum laudandum ratione suae diuinitatis: quia scilicet Deus est super omnes Deos. Vbi notandum quod Deus multipliciter dicitur: scilicet essentialiter, & substantiue: & sic est vnus solus Deus. Deuter. 6, Dominus Deus tuus, vnus est. Et spiritualiter ac participatiue. Ioan. 1, Dedit eis potestatem filios Dei fieri &c. Et sola nuncupatione: & sic etiam mali & daemones dii vocantur. De malis hominibus habes Ioan. 7. Illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est. Et certum est quod multis malis hominibus locutus est Deus. Vnde & de malis dicitur, Ego dixi, Diu estis &c. sequitur, vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. De daemone autem dicitur, Omnes dii gentium, daemonia. Certum est autem quod Deus, essentialiter dicitur aliorum deorum est Deus: quia omnes alios habet iudicare, punire, vel praemiare. Ideo dicitur, Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem Deus diudicat. Hic solet quaeri, Quare iste Psalm. post primum versiculum omnes versiculos habet ita breues praeter omnibus aliis Psalmis. Ad hoc iam quasi responsum est, quoniam in fine cuiuslibet versiculi in Hebraeo ponitur, Quoniam in saeculum misericordia eius. Ad hanc prolixitatem vitandam translatores hoc posuerunt solum in primo versiculo: scilicet quoniam in saeculum misericordia eius: hoc subintelligendum in fine cuiuslibet aliorum versiculorum

Latus Dei est nostrum praemium.

Psalm. 111.

Psalm. 99.

Psalm. 111.

Psalm. 111.

Psalm. 111.

Psalm. 111.

Psalm. 111.

Generatio- nes viginti sex a principio mundi usque ad legem.

2382

Psalm. 99.

Quis filius dei non dominus.

Greg. 2. moral. cap. 23.

Greg. 9. moral. cap. 31.

volentes. Et ideo alij versiculi a primo hoc solum medij ponuntur. Notandum ergo quod in Hebraeo haec clausula, Quoniam in aeternum misericordia eius, in hoc Psal. ponitur viginti & sex vicibus. Cuius causa est, quia (sicut dicit Rabbi Sal.) a principio mundi usque ad dationem legis in monte Sinai fuerunt viginti & sex generationes: in quibus mundus fuit sustentatus & gubernatus sola miseratione Dei, & non ex obseruatione alicuius legis a Deo datae. Iste autem viginti sex generationes sic colliguntur ex scriptura, ut dicit N. Quoniam Gen. 5, habetur quod Adam genuit Seth: Seth genuit Enos: Enos genuit Chanaan: Chanaan genuit Malalehel: Malalehel genuit Jared: Jared genuit Enoch: Enoch genuit Mathusalem: Mathusalem genuit Lamech: Lamech genuit Noe: Noe genuit Sem. Item Sem genuit Arphaxad: qui genuit Sale: qui genuit Heber: qui Phaleg: qui Reu: qui Sarug: qui Nachor: qui Thare: qui Abraham: qui Isaac: qui Iacob. Et ut habetur Ge. 25. Iacob genuit Leui, Ge. 29. & Exod. 6. habetur quod Leui genuit Caath: qui Amram: qui Moyses: qui genuit Gerson. Et in hac generatione fuit data lex Exod. 20. Quia ergo in istis viginti sex generationibus sola Dei misericordia abique aliqua lege data mundus fuit gubernatus: ideo hanc misericordiam recognoscens Psalmista, & gratias agens in isto Psalmo viginti sex vicibus dicit confitendum domino, quoniam in aeternum misericordia eius.

Confitemini domino dominorum.

Subaudi, quoniam in saeculum misericordia eius. Hic ostendit Deum laudandum ratione suae dignitatis. Ipse enim Deus noster, dominus est super omnes dominos. Et hoc est quod dicitur, Quoniam Deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos. Ipse est per quem reges regnant, & legum conditores iusta discernunt: ut dicitur Prouer. 8. Vnde notandum quod proprie solus Deus dicitur dominus, & non homo propter multa: vide ver. 1633. Vnde Apocal. 19, Ipse est rex regum, dominus dominantium. Et aduerte quod quamuis multi superbi & elati Deum non credunt esse verum dominum, tamen per poenam hoc experientur: quia poena aperit oculos, quos claudit culpa: vide vers. 767. Vocatur ergo Deus dominus dominorum, quia quicumque titulo aliquo dominij fungitur, sub ipso militat & seruire debet: ut ostendit Greg. dicens, Omnes namque qui sub dispensatione conditoris vicario nobis ministerio iugimur sub vno ac vero domino: quid nobis aliud, nisi inuicem serui sumus: Cum igitur is qui subest, seruit ad obsequium, restat proculdubio ut is qui praest, seruiat ad verbum. Cum is qui subest, iussis obtemperat: oportet ut is qui praest, cura sollicitudinis ac pietatis impedit. Sicque fit ut dum studiosè nunc seruire nobis inuicem per charitatem nitimur: quandoque cum vero domino communi exultatione dominemur. Ex quibus patet quod hic dominantes non sunt veri domini: quia dominum habent superioris, & quia subditis seruire coguntur. Et quia Deus in lege antiqua se verum dominum demonstrat, qui timere voluit ut dominus: in noua tamen lege non timeri à nobis vult ut dominus, sed ut pater amari. Quod ostendit Gregor. dicens, Per legem enim Deus ut dominus virgam tenebat, cum dicebat, Si quis hoc vel illa fecerit, morte moriatur. Sed incarnatus virga abstulit, quia vias vitae

per mansuetudinem ostendit. Vnde ei per Psalm. 144. Nam dicitur, Intende prospere, procede & regna: propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam. Timere enim quasi dominus noluit: sed quasi pater ut amaretur inspirauit. Quod liquido Paulus innuit, dicens, Non enim iterum accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum: in quo clamamus, Abba pater.

Qui facit mirabilia magna solus.

Supple, quoniam in saeculum misericordia eius. Hic ostendit Deum laudandum ratione suae potestatis: quia scilicet ipse solus facit quae nullus alius facere potest. Et notandum, secundum August. quod sicut in fine cuiuslibet versus istius Psalmi subintelligitur, quoniam in saeculum misericordia eius: ita in principio cuiuslibet versus subaudiendum est confitemini: ut sic legatur, Confitemini ei qui facit mirabilia magna solus. Confitemini ei qui facit caelos, &c. Sic ergo erit iste versus integer, ut dicatur, Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus, quoniam in saeculum misericordia eius. Quamuis enim Deus multa mirabilia & magna faciat per naturam & angelos & aliquos homines: illa tamen quae per seipsum facit, sunt mirabilia. Mirabile namque est, quod per naturam aqua vertit in vinum: & vinum vertit in sanguinem, &c. quod virtute naturae producit ventos de thesauris suis: quod fulgura in pluiam facit. Mirabile quod ministerio angelorum quadraginta annis conduxit populum per desertum, cibis illum pane angelorum, &c. Sed mirabiliora sunt, quae per seipsum facit solus: ut caelum & terram creauit ex nihilo: quod fecit solem & lunam & stellas, & huiusmodi. Dicit ergo, Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus: quae hic posita enumerantur. Notandum quod aliquid alicui dicitur mirabile, quod apud alios non erit mirabile. Illud enim alicui dicitur mirabile, quod transcendit cognitionem eius. Vnde aliqua sunt mirabilia simplicibus, quae non sunt mirabilia sapientibus. Sicut eclipsis solis vel lunae est mirabilis laico, quae non mirabilis astrologo. Et isto modo aliqua sunt mirabilia hominibus, quae non sunt mirabilia angelis. Et talia sunt mirabilia secundum quid: illa vero sunt simpliciter magna & mirabilia simpliciter, quae transcendent virtute totius naturae creatae. Et haec sunt soli Deo possibili. Mirabilia ergo opera Dei nullus ratione scrutari potest, quia transcendent facultatem nostram. Quis enim omnipotentis Dei mirabilia scrutari sufficiat: quod cuncta ex nullo creauit, &c. vide vers. 1182. Et ideo fide credenda sunt, non ratione inuestiganda: ne dum ratione a nobis comprehendendi non possunt, nos mittant in errorem. Et hoc ostendit Gregor. dicens, Sciendum est quod mirabilia Dei & semper considerari debent per studium, & nunquam per intellectum. Saepè namque humanus sensus, dum per quaedam rerum rationem quaerens non inuenit, in dubitationis se voraginem mergit. Vnde fit ut nonnulli homines mortuorum corpora in puluerem redacta considerent: dumque resurrectionis vim ex ratione colligere non possunt, haec ad statum pristinum redire posse desperant. Mirabilia igitur quae ex fide credenda sunt, per scrutanda per rationem non sunt: quia si haec nostris oculis ratio expanderet, mirabilia non essent. Sed cum in ipsis fortasse animus titubet, necesse est ut per ea quae per visum nouit, nec tamen per rationem colligit, ad memoriam reducat. Quatenus rei similis argumento

Mirabile quid dicitur multipliciter.

Mirabilia Dei credenda sunt, non per scrutanda.

Greg. 6. moral. cap. 6.

Resurrectio- nis persuasio.

robro fidem roboret, quam labefectari sua sagacitate deprehendit. Considerato quippe humanæ carnis pulvere, quorundam mens concussa desperat, quando pulvis ad carnem redeat, & reditui corpus per membrorum lineamenta componat, quando illa terræ ariditas per vitentia membra viridescat, ac sese per eorum formas speciosq; distinguat. Hoc nihilum comprehendere per rationem non potest: sed tamē credi per exemplum faciliter potest. Quis enim ab vno grano seminis immensam surgere arborem crederet, nisi certum hoc per experimentum teneret? In tanta namque vnius grani paruitate vbi penē nullam vides similitudinem, vbi later ligni ductia, & ligni tenerior vel durior medulla, asperitas corticis, viriditas radices, sapor fructuum, suauitas odorum, colorum diuersitas, mollicies foliorum? Et tamen quia hæc per experimentum nouimus ex vno grano seminis prodire, hæc omnia non dubitamus. Quid ergo est difficile, vt pulvis in membra redeat, dum conditoris potentiam cōtinuē cernimus: quia ex grano ligna mirabiliter, & adhuc mirabilius fructus ex ligno creat? Merito ergo dicit Psalmista, *Confitemini domino qui facit mirabilia magna solus.* Sic enim diximus superius, Psal. 71, *Benedictus dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.* Et notandum subtilius, quod diuersæ creaturæ ex contrariis conditionibus admirabiles nobis esse dicuntur: quæ in operibus conditoris apparent: vt ostēdit Hugo de sancto Victore, in libello suo de tribus diebus, dicens, *Figuræ rerum multis modis apparent mirabiles.* Aliquando ex magnitudine, aliquando ex paruitate, aliquando quia raræ, aliquando quia pulchræ, &c.

2384 Qui fecit cœlos in intellectu.

Supple autē *confitemini domino qui fecit: &c.* & postquam in seculum, &c. Et sic in omnibus verticulis est faciendum. Hic explicat in speciali aliquas creaturas mirabiles, quas Deus fecit. Et primò hoc ostendit de creatura cœlesti & terrestri in generali: secundò de ornamentis cœli in speciali: ubi, *Qui fecit luminaria.* Prima in duas: quia primò agit de creatione cœlorum: secundò de creatione terrarum: ubi, *Qui firmavit, &c.* Primò ergo dicit dominum laudandum ex productione cœlorum, dicens, *Confitemini domino, qui fecit cœlos in intellectu.* Sciendum ergo quod hic versus dupliciter exponitur, scilicet de cœlis materialibus, & de cœlis intellectualibus. Si de cœlis materialibus intelligitur, non est intelligendum quod illi sint intellectum habentes: sed sic quod illos fecit per intellectum & voluntatem, nō de necessitate naturæ: sicut terra producit herbam de necessitate naturæ. Deus autem illos produxit per intellectum & voluntatem. Vnde hic ait Aug. Deus creaturam non per aliquam creaturam, sed solus fecit: cuius creaturæ quasdam partes excellentiores Psalmista cōmemorauit, ex quibus alia vniuersa cogitemus. Vnde de cœlis ait, *Qui fecit cœlos in intellectu:* id est, in intelligentia, vt alij interpretati sunt. Vtrum autem cœlos intelligibiles significare hoc modo voluerit, an suo intellectu vel sua intelligentia fecisse cœlos: hoc est in sua sapientia, sicut alibi scriptum est, *Omnia in sapientia fecisti:* eo modo insinuas vniuersum verbum. Tunc queri potest, si ita est vt in suo intellectu accipiamus Deum fecisse cœlos: cur tãtum de cœlis hoc ait, cum omnia in eadem sapientia fecerit? An ibi tantum exprimendum fuit, vt in cæteris etiã tantum possit

Cœli facti sunt in intellectu dupliciter.

Psal. 103.

intelligi: vt iste sit sensus, *Qui fecit cœlos in intellectu.* Qui fundauit terram super aquas: subaudiendum, in intellectu. & sic de singulis subaudiendum est, in intellectu: quia omnia in intellectu, id est, in sapientia sua & in verbo suo fecit Deus. Si autem in intellectu referatur ad cœlos: vt sit sensus, quod fecit cœlos habentes intellectum: tunc notandum quod per cœlos significatur sancti angeli: vt cum dicitur, *Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra:* vide ver. 210. 920. 1750. 1928. Similiter per cœlum significantur Apostoli & sancti predicatorum: vt ibi Psal. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei:* vide ver. 252. 1660. 1756. 2162. Et tunc est sensus, *Qui fecit cœlos in intellectu:* id est, qui fecit angelos, Apostolos, & alios iustos predicatorum, habentes intellectum, intelligentes mysteria fidei, & viuētes secundum rationem.

Math. 6.

2385 Qui firmavit super terram aquas.

Hic ostendit Dei mirabilia in terræ productione: vt sit sensus, *Confitemini domino, qui firmavit terram super aquas.* Satis hoc videtur mirabile, quomodo terra super aquas sit fundata, cum terra sit grauior aqua & durior: & sic aptior est terra ad sustinendum aquas, quam sint aquæ ad sustinendum terram. Quomodo ergo dicitur quod fundauit terram super aquas: Sciendum ergo quod quamuis aqua elementaris sit supra elementum, tamen secundum aliquos, terra quam inhabitamus, quæ arida dicitur, vt docet experientia, aquis superponitur. Vnde terram cauado, subitus in profundo aquas reperimus. Nec plus debet hoc nobis esse mirabile, quod ista terra habitabilis sit super aquas, quam quod aquæ sint super omnia elementa: quinimò super cœlos iuxta illud Psal. 148, *Et aquæ omnes quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini.* Et tamen cum terra sit infimus elementum, sub omnibus aquis terra situatur: vt patet de aquis maris, quæ terram habet pro fundamento. Vtrum autem hoc sit virtute naturali, quod terra fundetur super aquas, vel inter Dei mirabilia debeat computari: sufficit quod sic esse docet experientia. Vel aliter: terra super aquas dicitur fundata, id est, iuxta aquas. Sicut de ciuitatibus iuxta mare situatis dicimus quod sunt supra mare. sic enim dicimus *Genam ciuitatem supra mare fundaram.* Vel ideo dicitur terra fundata super aquas, quia ista terra habitabilis supereminet aquis, & est altior. Et istam expositionem hic ponit August. *Qui fundauit terram super aquas.* Obscura enim questio est: quia terra grauior aquis videtur, & magis apta ad portandum aquas, quam vt ab aquis portetur: sed sic intelligimus. Terra quæ habitatur ab hominibus & terrestria continens animalia, quæ alio nomine in scripturis arida dicitur: sicut scriptum est, *Appareat arida:* & vocauit Deus aridam terram super aquas esse fundatam, quia aquis circumfluentibus supereminet. Non enim quæ dicitur litoraria ciuitas supra mare fundata est, sic quod mare sub illa sit: quemadmodum naues dicuntur supra aquam maris stare. Sed ideo terra supra mare dicitur, quia aquis maris supereminet. Sic dicitur est Pharao exisse super aquam. Ita enim habet Græcas codex, quod quidam Latini habent ad aquas. Sic etiã dominus Iesus Christus sedebat sic super fontem, quia ambo superiores & altiores erant: scilicet Pharao super flumem, & Iesus altior puteo. Ille iuxta flumem, Iesus iuxta puteum. Vel aliter, & magis mysticè: vt sicut per cœlum intelliguntur angeli & doctores, vt dictum est in precedenti

Terra fundatur super aquas quæ multo grauior.

Gen. 1.

Exod. 7.

Isa. 4.

cedenti versiculo: ita per terram intelligantur simplices & illiterati, qui non valentes capere arcana fidei firma, super aquas fundantur. id est, firmiter credunt fidem, quam in aquis baptismi susceperunt. Vnde istam expositionem notat August. dicens, *Quod dictum est quod Deus fecit cœlos in intellectu, intellige spirituales sanctos suos: quibus non tantum credere, verum etiam intelligere diuina donauit. Quæ qui intelligere nondum possunt, & solam fidem firmissimam tenent: tanquam infra cœlos terræ nomine figurantur.* Et quia in baptismum quem acceperunt, inconcussa credulitate consistunt, ideo dictum est, *Qui firmavit terram super aquas.*

2386 Qui fecit luminaria magna.

Supple *Confitemini domino, qui fecit luminaria magna.* Hic ostendit ornamenta cœlorum à Deo facta. Et primò illa ponit in generali: secundò in speciali: ubi, *Solem.* Quantum ad primum, sciendum quod luminaria magna, quæ sunt ornamenta cœlorum, sunt tria: scilicet sol, luna, & stellæ: de quibus singularim infra dicetur. Notandum ergo quod per ista luminaria viri iusti mysticè intelliguntur: qui non omnes æqualiter lucent, sed sicut sol maioris luminis est quam luna, & luna quam stellæ: & vna stella maioris claritatis est alia, sic & iusti in meritis vnus alium excedit. Propter quod dicit Apostolus, *Alia est claritas solis, alia lunæ, alia stellarum.* stella etiam à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum erit: quia scilicet illi qui hic fuerunt maioris meriti, ibi erunt maioris claritatis & præmij. Vnde ibidem ait Glosa, *Sicut enim ista luminaria etiam vnus naturæ sunt, diuersæ tamen claritatis sunt. Sic & homines cum sint eiusdem generis, dissimilis tamen gloriæ in resurrectione erunt: vt claritatem solis illorum dignitas exequatur, qui centenarium numerum habent. Lunari verò claritati comparatur illorum dignitas, qui sexagesimū numerum habent: stellis verò illorum qui trigessimū. Sic ergo per ista luminaria intellige iustos, quos Deus fecit in firmamento: id est, ad firmamentum ecclesiæ suæ: de quibus dicitur, *Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem à nocte: & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, &c.* Quæ omnia iustis hominibus conueniri, ostendit Stephanus, dicens, *Luminaria sunt viri iusti, qui bonos & peccatores diuidunt, & sunt in signa & tempora: id est, in signis temporum, id est, temporalis miseriæ. Omnes enim qui piè in Christo viuere volunt, persecutionem patiuntur. Ista duo tempora sunt: vnum, amatorum Dei, aliud, amatorum mundi. In signum horum temporum est, vt vnum expectemus, aliud caueamus. Præterea in signum sunt iusti pœnæ reproborum: quia si iusti in vita præsentis sic puniuntur, signum est quod reprobi in futuro plurimum patientur. Item sunt in dies & annos. Per dies septem, septem opera misericordie designantur, quæ debent exerceri in vita præsentis, quæ diebus septem voluitur. Per annos verò æterna vita intelligitur. Sic ergo de iustis hic dicitur mysticè, *Qui fecit luminaria magna.***

1. Cor. 15.

Gen. 1.

2387.

Solem in potestatem diei.

Hic ornamenta cœli ostendit in speciali. Et primò agit de sole: secundò de stellis & luna: ubi, *Lunam.* Quantum ad primum, ait, *Confitemini domino, scilicet qui fecit solem in potestatem diei.* Sol enim factus est in

potestatem diei, scilicet qui potestatem habet facere diem: quia cum sol est super terram, dies est. Mysticè autem solis nomine Christus intelligitur: teste Gregor. dicente, *Sepe in sacro eloquio dominus Iesus solis appellatione figuratur: sicut per prophetam dicitur, Vobis autem qui timetis nomen domini, ortietur sol iustitiæ. Et sicut impij in libro Sapientiæ in iudicio dicere describuntur, Errauimus à via veritatis, & lumen iustitiæ non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Per diem autem intelliguntur virtutes: vt ostendit idem Gregor. super illo verbo Iob 1, *Filij eius faciebant conuiuium vnusquisque in die suo:* dicens, *Filij conuiuium faciunt, dū virtutes singula iuxta modū propriū mentē pascunt. Vnde & bene dicitur, Vnusquisque in die suo.* Dies enim vnus cuiusque filij & illuminatio illius vnus cuiusque virtutis. Vt enim hæc ipsa dona septiformis gratiæ breuiter dicam, alium diē habet sapientia, alium intellectus, alium consiliū, alium fortitudo, alium scientia, alium pietas, alium timor. Neque enim hoc est sapere quod intelligere: quia multi æterna quidem sapiunt: sed hæc intelligere nequaquam possunt. Sapientia ergo in die suo conuiuium facit, quia mentem de æternorum spe & certitudine reficit. Intellectus in die suo conuiuium facit seu parat, quia in hoc quod audita penetrat, cor reficiendo, tenebras eius illustrat. Consiliū in die suo conuiuium exhibet, quia dnm ei se præcipitem præbet, ratione animum implet. Fortitudo in die suo conuiuium facit, quia dum aduersa non metuit, trepidanti menti cibos cōfidenter apponit. Scientia in die suo conuiuium parat, quia in ventre mentis ignorantie ieiunium superat. Pietas in die suo conuiuium exhibet, quia cordis viscera misericordie operibus replet. Timor in die suo conuiuium facit, quia dum premit mentem ne de presentibus superbiat, de futuris illam spei cibo confortat, &c. Si ergo sol significat Christum, & dies virtutes, quid est facere solem in potestatem diei, nisi facere Christum habentem potestatem omnium virtutum? Quia verus sol iustitiæ Christus solus in se plenè omnia spiritus sancti dona habuit & virtutes: teste Gregorio dicente, *Redemptor noster in carne veniens operationes septiformis spiritus simul in se & cunctas & manentes habuit: de quo per Esaiam dicitur, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini: spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis: & repleuit eum spiritus timoris domini. de quo etiã Zacharias ait, Super lapidem vnum septem oculi sunt. Atque iterum, Et in candelabro aureo lucernæ septem. Nullus verò hominum operationes spiritus sancti omnes simul habuit, nisi solus mediator Dei & hominum: cuius est idem spiritus qui de patre ante sæcula procedit. Bene ergo dicitur, Super lapidem vnum septem oculi sunt. Huic enim lapidi septem oculos habere est, simul omnem virtutem spiritus septiformis gratiæ in operatione retinere. Alius namque prophetia, alius virtutes, alius scientiam, alius genera linguarum, alius interpretationem sermonum iuxta distributionem spiritus sancti accepit. Ad habenda verò omnia eiusdem spiritus munera nemo pertingit, &c. Vel aliter: sol significat bonū opus, quod aliquando est in potestate diei, & aliquando in potestate noctis. Est enim sol boni operis in potestate diei, quando bonum opus**

Gregor. 8. moral. cap. 14.

Malach. 4.

Sap. 5.

Dies significat virtutes. Gregor. 1. moral. cap. 32.

Christus solus omnia dona spiritus sancti habuit.

Greg. 29. moral. cap. 30.

Esai. 11.

Zach. 3. Zach. 4.

Sol qualiter in potestate noctis.

opus splendet coram bonis hominibus: sed in potestate noctis, quando solum coram malis: ut ostendit Gregorius, dicens, Sol quippe in fulgore est bonum opus in admiratione. Scriptum namque est, Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Et rursum, Sint lumbi vestri praecincti, & lucernae ardentes in manibus vestris. Bonum quippe opus cum in medio perfidorum lucet, lucerna ardet in nocte. Cum vero in ecclesia resplendet, sol fulget in die. Bonum opus si adhuc tale est quod soli mali mirentur, lucerna est in nocte. Si autem sic proficit ut etiam mirari a bonis ac perfectioribus possit: sol tunc est in potestate diei. Fecit ergo solem in potestatem diei, quando Christus opera sua bona non solum coram malis, sed admiranda bonis angelis exhibuit: sicut quando tentatus a diabolo ipsum superavit. Propter quod angeli admirantes accesserunt & ministrabant ei: ut habetur Matth. 4.

338 Lunā & stellas in potestate noctis.

Hic exequitur de aliis caeli ornamentis, dicens, *Consistenti domino, qui fecit lunam & stellas in potestate noctis:* scilicet quae habet potestatem supra noctem, quia ipsam illuminat. Quamvis enim luna & stellae in seipsis aequaliter luceant in die sicut in nocte: tamen suum lumen solum in potestatem noctis habere dicuntur, quia in die propter maiorem solis claritatem ipsorum lumen non apparet nobis. sicut patet de candela in lumine solis accensa. Mystice autem per istos duos versus vult distinguere inter potestatem ecclesiasticam & secularem: ut ostendit Altedus super illo verbo Gen. 1. Fecit Deus duo magna luminaria: luminare maius, ut praesentaret diei; & luminare minus, ut praesentaret nocti: dicens, Sunt in sanctae ecclesiae firmamento a domino creata duo magna luminaria: sacerdotium scilicet & regnum, rex & episcopus, princeps & clericus: dies spiritualia, nox temporalia praefigurat. Ita luminare maius, sacerdotium, ut praesentat diei: id est, spiritualibus. Luminare minus, regnum, ut praesentat nocti: id est, secularibus. Contra naturam proinde est, si sol nocti praesentat & luna diei. Si princeps ad spiritualia se ingerat, si sacerdos secularium negotiorum tenebris conscientiae suae secretum obnubilet. Vae nobis qui in ista infelicia tempora incidimus, in quibus sol in tenebras est conuersus. Exempla videant ipsi pontifices, quorum vices gerunt, quorum obtinuerunt cathedras, quorum infulus gloriatur: & iudicent ipsi, si non est ita ut cernimus. Considerent quos scientiae radios, quae virtutum lumina, quas charitatis scintillas, quas spiritualium correctionum fulgura suis emittebant temporibus Gregorius, Augustinus, Ambrosius, Hilarius, Martinus: & multi alij. Felicia tempora in quibus tam raris malis quam nunc bonis in ecclesia inueniuntur. Nunc etiam luna versa est in sanguinem: nam inanus principum plenae sunt sanguine, exactionibus, vestigialibus: effundentes sanguinem miserorum, iustificantes impium pro muneribus, & iustitiam iusti auferentes ab eo. Vel aliter: luna significat ecclesiam militantem; vide versic. 1169. Nox vero significat obscuritatem vitae praesentis: teste Greg. dicente, Nox quippe praesens vita est, in qua quadiu sumus, per hoc quod interna non conspicimus, sub incerta imaginatione caligamus. Unde propheta ad videndum dominum sub quadam

seipsum caligine sentiebat, dicens, Anima mea desiderauit te in nocte. Ac si diceret, In hac obscuritate praesentis vitae videre te appeto: sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. Dauid quoque; huius noctis caliginem vitans, claritate veri luminis praestolatus, ait, Mane astabo tibi, & videbo. Adhuc ergo in nocte videre se minus conspicit, qui ad videndum Deum futurum mane concupiscit. **Quid** est ergo luna in potestatem noctis, nisi quod ecclesiae militantis potestas est in vita praesenti, in qua existentes ligare & soluere potest? Sequitur, *Et stellas in potestatem noctis.* Vbi per stellas intellige exempla sanctorum patrum, quibus nox praesentis vitae illustratur: ut deducit Gregor. dicens, Libet mica diuinae dispensationis opera cernere: quomodo ad illuminandum noctem vitae praesentis, astra quaeque suis vicibus in caeli faciem veniant, quoult que ad finem noctis redemptor humani generis quasi verus lucifer oritur. Nocturnum namque spacium dum decedentium succedentiumque stellarum cursibus illustratur, magno caeli decore peragitur. Vt ergo noctis nostrae tenebras suo tempore aeditas vicissimque permutatus stellarum radius tangeret, ad ostendendam innocentiam venit Abel: ad ostendendam actionis munditiam venit Enoch: ad insinuandam longanimitatem operis & spei venit Noe: ad manifestandam obedientiam venit Abraham: ad demonstrandam coniugalis vitae castimoniam venit Isaac: ad insinuandam laboris tollerantiam venit Iacob: ad rependendam pro malo bonae retributionis gratiam venit Ioseph: ad ostendendam mansuetudinem venit Moyses: ad informandam contra aduersa fiduciam venit Iosue: ad ostendendam inter aduersa patientiam venit Iob. Ecce quam fulgentes stellas in caelo cernimus, ut inoffenso pede operis, iter nostrae noctis ambulemus. Nam cogitationi hominum diuina dispensatio quot iustos exhibuit, quasi tot astra super peccatorum tenebras de caelo misit: quousque verus lucifer surgeret, qui aeternum nobis mane nunciaret, ceteris clarius ex diuinitate radiaret, &c. Quibus confideratis, merito Psalmita dicit, quod fecit stellas in potestatem noctis.

Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum.

Nunc consequenter nos inducit ad laudem Dei ex singulari protectione Iudaeorum. Et tria facit, quia ostendit primo ipsorum de Aegypto liberationem, secundo ipsorum per desertum deductionem: tertiò ipsorum in terra promissionis introductionem: ibi, *Et dedit.* Circa primam ostendit: scilicet primo Aegyptiorum percussorem: secundo Iudaeorum de Aegypto educationem: tertiò ante Iudaeos maris diuisionem: ibi, *Qui diuisit mare:* quarto Aegyptiorum in mari submerisonem: ibi, *Et excussit.* Quantum ad primum, sciendum quod dum Pharaon nollet dimittere populum Israel ad mandatum domini, ipse Deus percussit Aegyptum multis plagis: sicut habetur superius Psal. 77. ver. 133. & infra per multos versiculos. Sed cum ille Pharaon ex toto maneret obstinatus, nouissime Deus intersecit in vna nocte omne primogenitum in tota terra Aegypti: sic quod non fuit domus in qua mortuus non iaceret. Propter quod necessitate compulsus Pharaon populum Israel de Aegypto exire permisit: vide versic. 1333. Ista ergo commemorans Psalmita dicit, *Qui percussit*

percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. De istis percussoribus & plagis, vide etiam ver. 1315. & infra per multos versiculos. De vltima autem plaga quae fuit percussio primogenitorum, vide etiam ver. 1324. Per ista mystice denotatur quod Christus adueniens, per suae vitae sanctitatem percussit illa quae in saeculo videbantur primogenita, id est, hominibus mundi chariora: ut est mundi gloria, luxuria, superbia, auaritia: & huiusmodi. Quod hic deducit Gregor. dicens, *Qui percussit Aegyptum, &c.* Percussit enim saeculum cum his quae praecipua putabantur in saeculo. Vel primogenita Aegypti dicuntur ipsa principaliora peccata, ex quibus alia oriuntur, quae percussit Christus: scilicet superbiam, dum humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem crucis: ad Phil. 2. Auaritiam, dum pro nobis pauper fieri voluit, cum diues esset, ut suam paupertate nos diuites faceret. 2. Cor. 8. Luxuriam, dum matrem virginem virgini Ioanni commendauit. Ioann. 19. Iram, dum in cruce pro persecutoribus exorauit, Marth. 27. Inuidiam, dum latronem secum ad gloriam paradisi introduxit. Luc. 22. Gulam, dum telle & aceto potari voluit. Ioan. 19. Accidiam, dum omnia patris mandata adimplens perfecit. Unde & patri dicit, Opus consumaui quod dedisti mihi ut faciam. Sic ergo realiter Christus percussit Aegyptum, id est, tenebrosam diabolum cum primogenitis eorum. Unde dicitur, Prudentia eius percussit superbum.

Qui eduxit Israel de medio eorum.

Hic factis plagis ostendit populi liberationem. Et primo ponit populi liberationem: secundo diuinam potestatis declarationem: ibi, *In manu potenti.* Quantum ad primum, sciendum quod (ut habetur Exo. 12.) Pharaon vltima plaga, quae fuit occisio omnium primogenitorum, cum omnibus suis Aegyptiis, non fuit aulius amplius detinere populum Israel: quoniam ipse exire Aegyptum cum omnibus suis non solum permisit, sed etiam coegit: vide versic. 1325. Quod nunc commemorans Psalmita ait, *Et eduxit Israel de medio eorum: scilicet Aegyptiorum.* Mystice autem per Israel, qui videns Deum interpretatur, intellige omnes iustos & fideles, qui Deum contemplantur per fidem, & per amorem desiderant: quos Deus sua gratia educit de medio eorum, quia educit sanctos ac fideles de medio malorum. Et nota quod dominus electos suos sicut populum Israel educit, deducit & adducit. Educit de Aegypto: deducit per desertum: & adducit in terram promissionis. Educit per fidem: deducit per charitatem: & adducit per spem. Primo namque electos suos educit. Et hoc multipliciter. Primo a culpa. Sic enim educit quemlibet peccatorem per contritionem & penitentiam, infundendo illi gratiam. Sic enim educit Adam: de quo Sapient. 10. dicitur, Sapientia, scilicet quae Deus est, illum qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, eduxit a delicto suo. Secundo ab amore proprio: scilicet cum facit hominem corpus amore Dei spernere & mortificare. Unde de primo homine ibi, scilicet Sapient. 10. statim eum dixisset, *Eduxit illum a delicto suo,* subdit, *Et eduxit illum de limo terrae.* Quid enim limus terrae, nisi corpus de terra creatum? Tertiò educit de mala consuetudine ex multiplicatione peccatorum generata, per quam homo seruus & captiuus peccati efficitur. Michee 6,

A *Eduxi te de domo seruitutis, & liberaui te.* Quarto educit a difficultate bonae operationis: quando scilicet opera spiritus, ut est carnis mortificatio, aduerforum toleratio, amari videntur: facit illa per suam gratiam dulcia apparere ac suauia, sicut fecit martyribus & Apostolis, qui ibant gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act. 5. In cuius figuram dicitur quod Petrus enarrabat quomodo eduxisset illum dominus de carcere. Quinto educit ab actiua vita ad contemplatiuam. Ezech. 38. Facta est super me manus domini, & eduxit me in spiritu domini. Quasi dicat, Operatione domini, non propriis viribus, eductus sum ad contemplationem spiritualium. Sexto educit de peregrinatione ad patriam. Michee 7. Educet me in lucem & iustitiam eius, & aspiciet me inimica mea, & operietur confusione. Secundo principaliter dominus suos electos deducit multipliciter. Primo per viam timoris ad inferiora, & per viam spei ad superiora. Sapient. 10. Tu es domine, qui vitam & mortis habes potestatem: qui deducis ad portas mortis & reducis. Esa. 38. Ego dixi, In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, &c. Secundo deducit ad humilitatem per propriam simplicitatem deiectionem. Iohel 3. Deducam eas (scilicet gentes) in vallem Iosaphath, & disceptabo cum eis. Iosaphath interpretatur Ipse diiudicans. Et sic per vallem Iosaphath significatur humilitas, quae quis seipsum humilians diiudicat. Tertiò deducit per operum temperantiam & moderationem. Sapient. 9. Deducit me in operibus meis sobrie. Tertiò principaliter dominus suos electos introducit multipliciter. Primo ad viam rectam vocando per gratiam. Esa. 48. Vocauit eum & adduxi eum, & directa est via eius. Secundo ad videndum suggestiones malorum, ut caueantur. Ezech. 8. Introducit me per ostium domus domini quod respicit ad aquilonem: & ecce mulieres sedebant plangentes Adonidem. Tertiò ad videndum ortum solis gratiae in penitentibus. Ezech. 1. Eleuauit me, & introduxit me ad portam domus domini orientalem, quae respicit solis ortum. Quarto in seruens desiderium charitatis. Cant. 1. Introduxit me rex in cellam vinariam. Quinto in patriam beatae visionis. Hierem. 3. Introducam vos in Sion. Sion autem Specula interpretatur.

In manu poteti & brachio excelso.

Hic admiratur Dei potestatem, qua illos educit de medio Aegyptiorum. Vbi per manum intellige operationem: sed per brachium domini, potestatem operationis. Vbi nota quod quamuis semper manus domini sit omnipotens: tamen quandoque videtur quod ipsam habeat ligatam & inuoluitam. Nam quando peccata punit, dicitur illam habere solutam: sed quando non punit, dicitur quod illam habet ligatam. sicut ostendit Gregor. dicens, Saepe namque fiducia longae prosperitatis inflati, in quodam sistu elationis erigimur. Cumque nos conditor extolli conspicit, sed nos non punit, quasi ad feriendam vicem nostram manum ligatam tenet: quando autem punit, manum suam soluit, &c. Sic igitur quando obstinationem ipsius Pharaonis multis plagis puniuit: tunc se manum potentem habere monstrauit, & tunc populum suum inde eduxit. Eodem modo & brachio excelso: nam per brachium fortitudo designatur, quia in brachiis fortitudo operis consistit. Unde brachium dicitur a bary, quod est forte.

Prelatorum sol oppositum est.

Dominorum temporalium luna in sanguinem versa est. Ecclesia militans potestas est in vita praesenti.

Greg. 1. moralium cap. 21.

Actu 12.

Deducit dominus multipliciter suos.

Introducitur dominus multipliciter.

Manus domini quandoque videtur quod ipsam habeat ligatam, quando peccata punit, dicitur illam habere solutam.

Gregor. 7. moralium cap. 8.

Flagellat Deus omnem filium quem recipit. Quis enim filius quem non corripit pater, &c.

Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro.

Ad literam enim (vt habetur Exod. 14.) postquam filij Israel ingressi sunt mare iam diuisum, Aegyptij persequentes eos, ingressi sunt post illos omnis equitatus Pharaonis, currus & equites per medium maris. Iamque aduenerat vigilia maritima. Et ecce, respiciens dominus super castra Aegyptiorum per columnam ignis & nubis interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum: ferrebanturque in profundum. Dixerunt ergo Aegyptij, Fugiamus Israel: dominus enim pugnat pro eis contra nos. Et ait dominus ad Moysen, Extende manum tuam supra mare: & reuertantur aquae ad Aegyptios super currus & equites eorum. Cumque extendisset manum Moyses contra mare, reuertae sunt aquae ad priorem locum: fugientibusque Aegyptiis occurrerunt aquae: & inuoluerunt eos in medijs fluctibus: & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, nec vnus quidem superfuit ex eis. Hanc itaque historiam breuiter tangens Psalmista dicit, Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro. Per hoc mystice designatur quod diabolus cum omnibus suis viciis in baptismo submergitur. Vnde hic ait Glos. Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro: id est, diabolus & ministros eius celeriter in baptismo excussit, vt puluerem, qui celeriter excutitur. In hac enim celeritate & excussione virtus diuinitatis ostenditur: & illi terrenae sordes esse indicantur, quas solemus excutere. Et congrue per Pharaonem diabolus intelligitur. Pharaon enim masculus necat & feminas seruat. Ita & diabolus virtutes suffocat, & concupiscentiam nutrit. Vel per mare accipe poenitentiam: vt dictum est ver. 2392. In qua submergitur Pharaon cum omni suo exercitu: id est, diabolus cum omnibus viciis.

Qui traduxit populum suum per desertum.

Hic ostendit populi deductionem per desertum. Et primo ostendit quomodo populum suum deduxit: secundo quomodo hostes eius deleuit: ibi, Qui percussit. Quantum ad primum, secundum literam, Deus deduxit populum suum per desertum, sicut pastor gregem: quia pavit eos pane caeli quadraginta annis. Exod. 17, Aqua de petra. Num. 20. Deducebat eos praecedens per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Propter quod dicitur, Et abstulit sicut oues populum suum: & perduxit eos tanquam gregem in deserto. vide ver. 1334, 1335. Mystice autem traducit dominus populum suum per desertum: scilicet per statum poenitentiae, vt ipsum perducatur ad terram promissionis. Vbi nota quod congrue per desertum significatur poenitentia. In cuius figuram Christus poenitentiam quadragesimaliter volens obseruare, ductus fuit in desertum a spiritu. Matth. 4. Vnde desertum poenitentiae nobis in illo deserto figuratur. de quo habetur 3. Regum 19, quod Helias morte sibi a Iezabel comminata, fugit in desertum: & ibi sub umbra iuniperi dormiendo excitatus est ab angelo domini: & inuenit ad caput suum subcine

Mystice in manu potenti & brachio excelsos suos eduxit dominus de Aegypto, quando per filium eius incarnatum nos de potestate diaboli liberavit, & de tenebrositate peccati eripuit. Nam ipse Dei filius dicitur manus Dei, quia omnia per ipsum facta sunt: dicitur & brachium Dei, quia ipse fortitudo Dei. Vnde & hic ait August. In manu potenti, &c. Quid poteris, quid excellens eo de quo dictum est, Et brachium domini cui reuelatum est? Quod autem Christus brachium domini dicatur, vide ver. 1367.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.

Hic ostendit pro Iudaeis factam maris diuisionem, & consequenter ipsorum per mare deductionem, ibi, Et eduxit. Quantum ad primum, sciendum quod cum Pharaon emisisset Dei populum, ipsum peruenit. Vnde & manu armata cum toto exercitu suo ipsum fuit persecutus: vt habetur Exod. 14. Et inuenit populum Dei iuxta mare situatum. Cumque appropinquasset Pharaon, filij Israel leuantes oculos, viderunt Aegyptios, & timuerunt valde. Quibus Moyses ait, Nolite timere: state & videte mirabilia Dei quae facturus est hodie. Cumque extendisset Moyses manum supra mare, abstulit illud dominus & vertit in siccam: diuisaque est aqua, & ingressi sunt filij Israel per medium sicci maris. Et hoc recolens Psal. dicit, Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. Ad literam, secundum Glos. diuisit mare in diuisiones faciendo in mari duodecim vias, sicut duodecim erant tribus: vt quaelibet tribus haberet viam suam separatam ab illis. Quamuis Nicolaus de lyra dicat quod solum fuit vna diuisio, & vna via in mari facta, quam hic vocat diuisiones: quia ripae illius viae erant abinuicem diuise, sic quod aqua erat eis pro muro a dextris & a sinistris. Mystice autem per mare rubrum intelligitur baptismus: sicut Apostolus ait, Patres nostri omnes baptizati sunt in nube & in mari. Diuiditur ergo mare baptismi in diuisiones: quia vnus & idem baptismus aliis fit in vitam, aliis in mortem. Vel aliter: per mare, quod est amarum, significatur poenitentia, quae sensualitati amara videtur. vide ver. 1015. Quod mare tunc diuiditur, quando timore poenae & amore gloriae stertus generatur. Vnde Richardus hic ait, Qui diuisit mare rubrum, &c. Maris aquae amarae sunt valde. Quid ergo rubrum mare, nisi amaritudo poenitentiae? Mare ergo quasi adhuc nobiscum manet, quando non nisi ex damnationis formidine quis gemere nouit. Sed mare diuiditur, quando compunctio geminatur: amaritudo cordis tunc geminatur, quando quis compunctiois stertus alternat, vt modò defleat malum quod pertimescit, modò pro bono quod concupiscit.

Et eduxit Israel per medium eius.

Ad literam enim, exsiccatum mari, filij Israel illud sicco pede transierunt. Veruntamen cum mare diuisum esset, adhuc filij Israel timebant intrare mare. Sed Aminadab, princeps in tribu Iuda, aliis prebens audaciam intrandi, cum omnibus suis primus mare intravit. Propter quam probitatem tribus Iuda in populo Dei regnum meruit habere: vt dictum fuit ver. 1841. Sic & mystice regeneratos aqua baptismi educit per medium maris poenitentiae, quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Actuum 14. Et ad Hebr. 12,

subcinericium panem & vas aquae: quibus recreatus, ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus vsque ad mortem Dei. In qua figura tria potes considerare: scilicet primo poenitentiae causam & necessitatem: secundò poenitentis personae conditionem: tertio poenitentiae conditionem & utilitatem. Quantum ad primum, sciendum quod Helias fugit in desertum propter mortem sibi intentatam. Helias enim, qui interpretatur ascendens, significat peccatorem a Deo inspiratum vt ascendat de statu culpae ad statum gratiae. Ad quod maxime ipsum mouet comminatio sibi facta, vel consideratio tam mortis corporalis quam aeternae. Hac enim consideratione morus peccator fugit ad poenitentiam, sicut Helias fugit ad desertum: qui si in ciuitate remansisset, mortem non euitallet. Sic peccator si mundi honoribus vel in carnis deliciis remanserit, mortem aeternam non euadit: si autem ad desertum poenitentiae se transferat, liberatur. Propter quod figuratiter de Dauid dicitur quod morabatur in deserto in locis turissimis. Secundo considera conditionem personae poenitentis, quia Helias primo dormiuit sub umbra iuniperi: & consequenter excitatus ab angelo panem & vas aquae reperit, quibus seipsum pavit. Quid enim per iuniperum arborem spinosam, nisi arbor dominicae crucis intelligitur: quae spiritus poenitentiarum fuit circumdata? Sub ista ergo arbore dormiat & requiescat peccator: & nihil in poenitentia erit amarum, quin consideratione crucis statim dulcescat. Quia vt ait Greg. si passio domini ad memoriam reducitur, nihil est tam amarum, tam asperum, quod non a quo animo toleretur, &c. Hac consideratione habita, statim inuenies panem subcinericium & vas aquae quibus reficiaris: scilicet sacramentum eucharistiae, qui est panis viuus qui de caelo descendit: & vas aquae, scilicet lacrymarum dulcedine, quibus anima poenitentis suaviter reficitur: Psal. 41. Fuerunt mihi lacrymae mea panes die ac nocte. Tertio considera poenitentiae utilitatem, quia his peractis, Helias ambulauit vsque ad montem Dei Oreb, quo gloria figuratur celestis. Vnde & Christus suam gloriam discipulis ostendere volens, assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioanem: & duxit illos in montem excelsum, & ibi transfiguratus est ante eos: Matth. 17.

Qui percussit reges magnos.

Hic ostendit quomodo hostes ipsorum deleuit. Et primo hoc ponit in generali: secundo illos nominat in speciali: ibi, Seon. Et ad ostendendum magis diuinam virtutem, ostendit hostium magnitudinem: & consequenter fortitudinem: ibi, Et occidit. Quantum ad primum, dicit, Qui percussit reges magnos: quod scilicet fecit per desertum. Per reges magnos intellige Abimelech, quem orante Moysen, dominus percussit: vide ver. 2368, in prima parte versiculi.

Et occidit reges fortes.

Vide formaliter istum versum in secunda parte ver. 2368, & expone vt ibi. Deus enim illos reges dicebatur occidere, quia hoc faciebat per manus populi sui: cui vires ad hoc praebat seu prestabat. Sed nunquid hoc faciendo peccabat: cu scriptum sit Exod. 10, Non occides: & saluator dixerit Petro, Omnis qui gladium acceperit, gladio peribit. Et Matth. 5, Ego autem dico vobis, nolite resistere malo. Ideo notandum est, quod occisio est duplex: scilicet

licet quaedam ab homine, quaedam a lege. Occisio autem dicitur a lege, quando fit praeepto legis: scilicet quando homo non vt priuata persona, sed vt minister legis malum occidit. Et haec occisio si fiat seruata iustitia, non prohibetur: quinimò praecipitur, Leuit. 25, Qui occiderit hominem, morte moriatur. Occisio autem dicitur ab homine, quando quis vt persona priuata, non vt minister legis, alium occidit. Et haec aliquando est peccatum, quandoque non. Ad quod est notandum, quod aliquis vt persona priuata alium tribus modis occidere potest: scilicet casu, necessitate, & voluntate. Si autem quis alium occidit a casu, hoc estringit dupliciter: quia aut dat operam rei licite, aut illicite. Si rei licite, aut adhibet debitam diligentiam ne aliquem offendant, aut non. Si dat operam rei licite, & adhibet debitam diligentiam: tunc excusatur a tanto & a toto. Si autem non adhibet debitam diligentiam, excusatur a tanto, sed non a toto. Si autem dat operam rei illicite, & adhibet debitam diligentiam: excusatur a tanto, sed non a toto. Si autem non adhibet debitam diligentiam, non excusatur a tanto nec a toto. Si autem quis alium occidat ex necessitate: aut est necessitas euitabilis, aut ineuitabilis. Si euitabilis est: puta, quis vult me occidere, possum fugere: sed dimitto fugam propter verediam, & huiusmodi: & me volo defendere, & sic illum occido: tunc excusatur a tanto, sed non a toto: quia melius erat fugere. Si autem sit necessitas ineuitabilis: vt si quis occidat alium, non liuore vindictae, sed solum amore conseruationis vitae propriae: hoc concessum est personis imperfectis, non autem perfectis: vt ait Aug. in de libero arbitrio. Et talis excusatur a tanto & a toto. Si autem quis alium occidat voluntate: vt puta liuore vindictae vel iracundia aut crudelitate: tunc penitus occidere est illicitum. Ex quibus apparet quid dicendum ad argumenta. Isti enim occiderunt reges fortes, & hoc praeepto Dei: & sic erant ministri legis diuinae.

Seon regem Amorrhæorum.

Hic singulariter nominat aliquos reges hostes populi sui, quos Deus interfecit. De isto habes formaliter istum versum in prima parte ver. 1369. Ideo expone vt ibi. Vel moraliter: Seon, qui interpretatur tentatio vel locutio inutilis, significat concupiscentiam carnis, & vanam mulierum allocutionem. Ille autem Seon est rex Amorrhæorum: id est reorum amorii luxuriosorum, quia ex tali allocutione inflammatur concupiscentia: qua luxuriosi reguntur & ducuntur. Vis ergo vincere libidinem: primo occide in te omnes vanos mulierum aspectus & allocutiones inutiles: quoniam vt dicitur, Fauus distillans labia meretricis: sed nouissima eius amara quasi absinthium, & lingua eius acuta quasi gladius biceps.

Et Og regem Basan.

Supple in omnibus istis versiculis: vt dictum est, Consecramini domino qui occidit Og regem Basan. Istum versum formaliter habes ver. 2369. Expone vt ibi.

Et dedit terram eorum hereditate.

Iste versus habetur formaliter in prima parte ver. 2370. ideo expone vt ibi. Totus enim iste Psal. est quasi recapitulatio Psalmi praecedentis. Vel aliter: illi enim praedicti reges, scilicet Seon rex Amorrhæorum, & Og rex Basan, significat diabolus. Nam Seon interpretatur germinatio tentationis: &

directe significat diabolum, a quo omnis tentatio ad malum procedit. Qui singulariter dicitur rex Amorrhorum, id est, amantium rea vel mala, sicut amatum carnem vel mundum indebit: quia ut habetur Job 41, Ipse est rex super omnes filios superbiz. Og autem rex Basan similiter significat diabolum, nam Og interpretatur congregans: Basan autem, confusio. Et quid congregat diabolus, nisi confusionem damnationis aeternae: Istum ergo regem diabolus occidit dominus, quando morte Christi a cordibus fidelium fuit expulsus. Quo mortuo, terram eius dedit in hereditate seruo suo Christo: quia gentes mundi quas ante diabolus quasi terram sibi subditam possidebat, dedit in hereditatem Christo per fidem: iuxta illud Psal. 2, Postula a me, & dabo tibi gentes in hereditatem, &c. Et hoc est quod subditur,

2401 Hereditatem Israel seruo suo.

Iste versus formaliter habetur versic. 2370, nisi quod ibi dicitur, Israel populo suo: hic autem, Israel seruo suo, quod tamen redit in idem. Vbi notandum quod Christus Deus & homo, & filius dicitur & seruus. Filius, ratione diuinitatis: seruus autem, ratione humanitatis assumpta. Et sicut ratione humanitatis nullo modo potest dici filius Dei nec naturalis neque adoptiuus, ut deducit Magister in Glof. ad Rom. 1: sic nec ratione diuinitatis potest dici seruus, sed solum ratione humanitatis. Et hoc est quod dicit Apostolus, Qui cum in forma Dei esset, &c. semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & in similitudinem hominum factus. Et de isto seruo, scilicet Christo, dicitur hic quod dedit terram eorum hereditate Israel seruo suo, id est, Christo: quia terram humani generis quam prius possidebat rex superbiorum diabolus, Christo hereditatem contulit, dum gentes iugo fidei suae subdidit. Istam ergo seruum, scilicet Christum, superasse diabolus: & terram de manu eius, id est, humanum genus, eripuisse ostendit Gregor. super illo verbo Job 1, Nunquid considerasti seruum meum Job, &c. dicens, Quia incarnato domino diabolus increpatur, & a sua pestifera effraipatione corripitur: recte ipsi diabolo dicitur, Vnde venis? Sed quid respondit audiamus: Circuui terram, & perambulauit eam. Ab Adam quippe vsque ad aduentum domini diabolus omnium gentium nationes post se traxit. Circuui ergo & perambulauit terram: quia in corda gentium iniquitatis suae vestigia impressit. Cadens enim de sublimibus, humanas mentes iure possedit: quia in culpa suae vinculo volentes astrinxit, tantoque in mundo latius dominatus est, quanto a reatu illius nullus per omnia liber inuentus est. Cui quasi ex potestate mundum circuuisse, est nullum hominem qui sibi plene resisteret, inuenisse. Sed iam sathan redeat, id est, ab effectu suae malitiae vis illum diuina constringat: quia iam apparuit in carne, qui in peccati contagione ex carnis nihil habet infirmitate. Vnde sibi dicitur, Nunquid considerasti seruum meum Job, &c. Job dolens interpretatur: dolens vero veraciter Christus dicitur, qui portare dolores nostros, propheta attestante, perhibetur. Cui in terram nullus similis est: quia omnis homo solummodo homo est: ipse autem, Deus & homo. Qui bene seruus dignus est, quia formam serui suscipere designatus non est: sicut per Paulum dicitur, Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est: sed semetipsum exinaniuit,

Christum dicitur filium & seruum.

Greg. 2. mor. 21. cap. 22.

Fla. 55

Phil. 2.

formam serui accipiens, &c. De isto ergo seruo dicitur quod dedit terram eorum hereditate Israel seruo suo. Vel per terram eorum regum (scilicet demoniorum) intellige terram viuentium quam primò illi possederunt, de qua superbiendo fuerunt expulsi. Hanc in hereditate dedit populo suo, id est, fidelibus Christianis. Vnde hic ait Glof. Per Israel, seruum intellige populum Christianum, cui data est promissio Iudaeorum. Et est sensus: Prædicta beneficia ad literam contulit dominus Iudaeis: sed terram eorum dedit hereditate Israel seruo suo: id est, promissiones terrae viuentiū Iudæis sub figuris factas dedit Christianis: & hoc si videatur de Iudæis dici, ad hæreticos tantè proprie pertinet, quibus datur promissio illis facta.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.

Hic assignat rationem, scilicet quare dedit terram eorum illis hereditate. Et quantum ad literam, Iudæi per aduersa multa quæ in Ægypto humiliter passi fuerant, meruerunt à Deo inde liberari, & promissiones factas patribus ipsorum assequi: ut habetur Ge. 15. Et ista rationem hic assignat Psalmista, dicens. Ideo nobis terram illorum dedit: quia in humilitate qua premebamur in Ægypto, memor fuit nostri: id est, promissionis factæ Abraham patri nostro. Mystice autè humilitas est duplex, scilicet virtutis & afflictionis: vide vers. 616. 896. 1233. 2165. Humiliati autè summe fuerunt Christiani in primitiua ecclesia: quia quasi omnes persecuti & martyrizati sunt.

Quæ afflictionis humiliatio ducit ad terram viuentium, in tantum quod etià caput nostrum per viam accepit gloria. Luca 24. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloria sua: similiter & sua membra fideles, Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Et ideo hanc humilitatem causam esse hereditatis aeternae assignat, Quia in humilitate nostra memor fuit nostri. Aduersa enim dantur iustis, ut aeternaliter viuant: sed malis prospera, ut occidantur: ut ostendit Greg. ver. 349. Et de ista humilitate dicitur, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Vel potest intelligi de humilitate que est virtutis: quæ propria est fidelium qui Christum imitantur, dicens, Discite à me, quia mitis sum & humilis, &c. Ista enim humilitas palmam meretur: quia

omnis qui se humiliat, exaltabitur. Et huc textum de hac duplici humilitate exponit hic Glof. dicens, Quia in humilitate nostra memor fuit nostri: id est, in humilitate meritoria, quæ propria est Christianis, vel in humilitate nostra: id est, in deiectione nostra & afflictione.

Et redemit nos ab inimicis nostris.

Hic ponitur Dei pietas: & secundò eius largitas, ibi, Qui dat. Ista litera non potest cognoscere applicari ad liberationem, quia Deus liberauit Hebræos de manu Ægyptiorum. Ratio, quia secundum grammaticos redimo componitur ex re & emio, emus. Et sic redimere est aliquid emere, pro precio aliquid dare. Deus autè pro illa liberatione, nomine precij nihil contulit. Refertur proprie ad redemptionem factam per Christum, qua suos redemit à diabolo, in eum enim emit, quia non solum æquiuales precij dedit, sed etià duplè: quinimò & sine proportione maioris estimationis erat vita Christi, quam fuerit totum genus humanum. Videtur igitur redemptio, id est, iterum empro, non ratione duplicis actus emptionis: sed ratione duplicati precij, de quo dicit

Apostolus Petrus, Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis: sed pretioso sanguine &c. Ex quibus apparet quod perfectè nos Christus redemit: vide ver. 267. 431. 662. 794. 803. 897. 1271. 1844. 1882. 2214. Sed forte dices, Nunquid pater potest dici redemptor, sicut & filius, similiter spiritus sanctus? Hæc materiam tractans Magister lib. 3. dist. 19. dicit, quod quæuis solus filius dicitur mediator, redemptor tamen aliquando etiam pater vel spiritus sanctus dicitur. Et hoc propter vsum potestatis, non exhibitionem humilitatis & obedientie. Nam secundum potestatis simul & obedientie vsum filius proprie dicitur redemptor: quia & expleuit in se per que iustificati sumus: & ipsam iustificationem est operatus potentia diuinitatis cum patre & spiritu sancto. Est igitur redemptor secundum humanitatem: quia secundum eam & in ea suscepit & impleuit illa sacramenta, quæ sunt causa nostre redemptionis. Proprie igitur solus filius dicitur redemptor.

Qui dat escam omni carni.

Hic ostendit suam liberalitatem. Quantum ad literam spectat, omni carni, id est, omni animali quod carne consistit, Deus dat escam & cibum: quia fecit ex terra oriri quæ ad cibum sunt necessaria: ut habetur Gen. 1. Dixit Deus ad Adam, Ecce, dedi vobis omnem herbam asserentem semen super terram &c. ut sit vobis in escam, & omnibus animalibus terræ omnique volucris &c. Et ista nominauit nomine carnis, quia caro est illa quæ indiget nutrimento propter consumptionem humiditatis radicalis, non spiritus. Vnde angeli quia carne carent, esca & cibo non egent. Et hoc est quod dicitur Psal. 145, Qui producit in montibus fenum, & herbam seruituti hominum: qui dat iumentis escam ipsorum &c. & Psal. 143, Oculi hominum in te sperant domine, & tu das illis escam &c. Vel aliter, proprie loquendo: quia caro in singulari solum fit pro carne humana: ut dictum fuit versic. 8. ideo hic per omnem carnem significat omne genus hominum, & per escam autem significat cibum illum spiritualem, qui est panis viuus: scilicet sacramentum eucharistiæ, quod solis hominibus & Deum timentibus datur, scilicet ad salutem. De qua esca dicitur Psal. 110, Misericors & misericors dominus escam dedit timentibus se. vide versic. 1979. Vnde hic Aug. Qui dat escam omni carni: id est, omni hominum generi, non tantum Israelitarum, sed etiam gentium. De qua esca dicitur, Caro mea verè est cibus.

Confitemini Deo caeli.

Hic ex omnibus præmissis Deum laudandum concludit. Et primò conclusionem proponit: secundò ipsam declarat: ibi, Confitemini domino dominorum. Vbi sciendum est, quantum ad literam, quod Deus dicitur Deus caeli, quia ibi per singularem influentiam habitat, & ibi solum clarè videtur. Et propter hoc dixit Daniel regi Nabuchodonosor, Dan. 2, Est Deus in caelo reuelans mysteria. Vel dicitur Deus caeli, quia ipse solus per seipsum caelum fecit, quod inter effectus maior videtur: sicut artifex posito quod duas artes faciat, à nobiliori accipit nomen. Et ideo cum inter omnes corporales effectus caelum videatur nobilior, ab illo Deus denominatur. Magis autè mystice sciendum est quod triplex est creatura rationalis, quæ dicitur caelum: scilicet angeli beati, prædicatores & iusti, & ipsi demones. Primò enim angeli beati dicti sunt caeli. De quibus orando Deo dicimus, Fiat voluntas tua sicut

in caelo & in terra. Vnde Greg. dicit, Per caelos hi qui in caelestibus sunt cõditi, angelici spiritus possum designari. Vnde & in oratione nostra voce veritatis dicere instruemur, Fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra. Ut nimirum sicut voluntas Dei à superiore creatura agitur: ita in nobis etiam ab humana infirmitate seruetur. De quibus dicitur, Tu fabricatus es caelos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Secundò prædicatores & Apostoli caeli dicuntur: Psal. 18, Caeli enarrant gloriam Dei. Vnde Gregor. ait, Quid nomine caelorum, nisi caelestis prædicantium vita signatur: de quibus per Psal. dicitur, Caeli enarrant gloriam Dei. Tertio ipsi demones caeli dicuntur, quia in caelo aëreo habitant. Vnde Gregor. dicit, Caelum verò aëreum dicimus: vnde & aues caeli nominamus. Et scimus quod immundi spiritus qui de caelo aethereo lapsi sunt, in hoc caeli terræque medio vagantur. Qui tanto magis corda hominum ad caelestia ascendere inuident, quanto à caelestibus per elationis suæ immundiciam se proiectos vident. Quia ergo à demonum potestate contra cogitationum nostrarum mundiciam flamma lioris irruit, de caelo ignis ad nos venit. Quid ergo Deus caeli, nisi Deus beatorum angelorum quem ipsi adorant: Deus prædicatorum, quem ipsi prædicant: Deus demoniorum, quem ipsi credunt & formidant: Nam & demones Deum esse credunt & contremiscunt: ut dicitur Iacobia.

Confitemini igitur Deo caeli, id est, laudem date de caelo, id est, angelorum, hominum iustorum & demoniorum.

Confitemini domino dominorum: quonia in aeternum misericordia eius.

Hic explicat quod loquitur non de diis gentium, sed de vero Deo, qui est Deus deorum & dominus dominorum. Dicitur enim Deus deorum: vide versic. 2381. Dicitur etiam dominus dominorum: vide versic. 1382. Dicitur in aeternum misericordia eius: vide ver. 2380. Vel omnia ista de Christo incarnato possunt intelligi, qui est princeps omnium regum terræ: qui est rex regum & dominus dominantium: Apocal. 19.

PSALMVS CXXXVI.

SVper flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.

Hic Psalm. secundum multos nullus titulus præmittitur. Sed in aliquibus Bibliis ponitur titulus iste, Psalmus David propter Hieremiam. Et istum titulum etiam ponit Magister in glosa. Et secundum Nicolaum, iste titulus appositus fuit ab aliquo expositore propter hoc quod iste Psalm. in sententia concordat cum lamentationibus Hieremiae prophetae: qui lamentatur captiuitatem Iudaeorum à Chaldeis factam, & destructionem ciuitatis Hierusalem & templi. Quod consimiliter iste Psal. facit. Hieremias enim illam captiuitatem vidit non solum spiritu, sed etiam corporaliter. David autem in spiritu prophético illam prævidit, & istum Psalm. lamentationibus pro illa composuit. Et sic iste Psalm. literaliter lamentatur captiuitatem Hierusalem, & destructionem quam David futuram per Babylonios prævidit. Et sic Psal. iste diuiditur in duas partes: quia primò captiuitatis prædictæ ponitur lamentatio: secundò ponitur Babyloniorum

ionorum aduersantium punitio:ibi, *Memor esto* &c. die vi N. Quam verò ad sensum prophetici: Psal. lamentatur captiuitatem & peregrinationem p̄destinatorum: qua in miseria vitæ præsentis peregrinantur à patria cœlesti, & multis calamitatibus à malis premuntur. Quæ spiritualis captiuitas dicitur figuratur in prædicta captiuitate Babylonica. Erant enim duæ ciuitates oppositæ: scilicet Hierusalem & Babylonia. Sed ciuitas Babyloniæ tenebat ciues Hierusalem captiuos & peregrinos à ciuitate sua Hierusalem. Sic & spiritualiter duæ sunt ciuitates: scilicet Hierusalem & Babylonia. Hierusalem autem est ciuitas paradisi: quod patet ex suo nomine. nam Hierusalem visio pacis interpretatur: Babylonia autem iste mundus cum delectationibus suis. quod patet ex suo nomine: nam Babylon confusio interpretatur. Sic ergo ciuitas ista Babyloniæ ciues cœlestis Hierusalem tenet captiuos, permixtos suis ciuibus: quia mundus iste insimul continet bonos & malos, & boni premuntur à malis. Et hoc est quod plangit Psalmista, cupiens ciues Hierusalem cœlestis (id est p̄destinatos) à malis huius mundi eripi, & ad cœlestem Hierusalem perducere. Et hanc esse intentionem Psal. hic ostendit Augustinus, dicens, Omnis catholicus scire debet vnde ciues sumus, & vnde peregrinamur: & peregrinationis nostræ causam esse peccatum, reuersionis autem iustificationem gratiæ Dei. Duas autem ciuitates permixtas sibi interim corpore, & corde separatas, currere per ista volumina sæculorum vsque in finem. Vna ciuitatum est, cuius finis est pax æterna: & vocatur Hierusalem, quæ visio pacis interpretatur. Altera est, cuius gaudium est pax temporalis: quæ vocatur Babylonia, quæ interpretatur confusio &c. Et glossa hic ait, Sicut enim duæ fuerunt ciuitates: scilicet Hierusalem & Babylonia: quantum altera afflixit & captiuauit. Ita modò sunt duæ ciuitates: vna bonorum, & altera malorum: permixte quidem corpore, sed corde separatæ: scilicet Hierusalem & Babylonia. Tenetur ergo Hierusalem captiua in Babylonia, sed non tota. ciues enim sunt beati angeli omnes miseris exortes, sed tenetur captiua secundum homines p̄destinatos ad gloriam, qui per peccatum captiui sunt & à patria peregrini. De ea igitur hic per peccatum captiua agit Psalm. Sunt etiam futuri ciues Hierusalem mente, qui iam sunt ciues p̄destinatione: sed adhuc corpore & corde sunt ciues Babyloniæ, eique seruiunt. Habet enim Babylonia suos amatores consulentes paci temporali, & nihil ultra sperantes. Sed non finit eos Deus finaliter perire in Babylone. quos p̄destinauit. Sed de istis non agit iste Psalm. sed solum de illis qui iam mente & cordis desiderio sunt ciues Hierusalem: licet corpore hic captiui teneantur. Intentionem mouet non conformari Babyloniæ, sed ad supernam Hierusalem suspirare. Quibus visis, accedo ad Psalmi diuisionem. Diuiditur iste Psalm. in duas partes: quia primò nos monet mala nostra flere: secundò promittit Deum exorare: ibi, *Memor esto*. Prima in duas: quia primò ponit ad fletum inductiua: secundò ponit quæ sunt fletus consolatiua: ibi, *Si oblitus*. Prima pars diuiditur in tres partes, secundò quod tres causas assignat ploratus iustorum: quoniam illi plorant primò ex affectione ciuitatis supernæ: secundò ex commixtione societatis peruersæ: ibi, *In salicibus*: tertio ex afflictione tentationis diuersæ: ibi, *Quia illic*. Quantum ad primum, sciendum quòd

A amor habet virtutem vnitatiuam, sic quòd amantem copulat amato: sic quòd amans aspectum amari semper desiderat. Cum ergo iusti ament cœlestem patriam, ideo illic esse desiderant. Et sicut ibi mente conuersantur, sicut dicit Apostolus, Nostra conuersatio in cœlis est: sic & ibi realiter desiderant esse. Et ideo absentia taliter amari ad fletum ipsos inducit. Et hoc est quod hic dicit, *Super flumina Babylonis illic sedimus* &c. Ad cuius euidentiam, sciendum quòd nomine fluij in sacra scriptura denotatur cursus vitæ præsentis: quæ ad modum fluij continuè vsque ad mare mortis decurrit: teste Gregor. dicente, Quid fluij nomine, nisi humani generis decursio designatur: quæ velut à fontis sui origine nascendo surgit: sed quasi ad ima defluens, moriendo pertransit. Quod bene considerans illa sapiens mulier, dixit ad Dauid, Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur super terram, quæ non reuertentur. Babylon autem, quæ confusio interpretatur, significat vitam peccatorum & mundanorum, quæ tota cõfusione est plena. Quid ergo sunt flumina Babylonis, nisi fluxus labilis vitæ mundanorum, qui nunquam requiescit, & ad mare mortis æternæ perducit? Ille ergo sedet super flumina Babylonis, qui intra seipsum recollectus, mente considerat inquietum & amarum statum vitæ mundanorum. Quod cum quis considerauerit, & recordatus fuerit quanta sit quies, quantaque gloria Sion, scilicet ciuitatis supernæ: dum se in Babylone videt peregrinum, statim ad fletum & lacrymas confurgit. Et hoc est quod notans Psalm. dicit, *Super flumina Babylonis* &c. Ad istum intellectum hunc passum pulchrè hic exponit Augustinus, dicens, *Super flumina Babylonis* &c. Flumina Babylonis sunt omnia quæ hic amantur & transeunt. Verbi gratia, Amavit quis agriculturam ipsam exercere, ipsam discere, ibi occupare animum, inde accipere voluptatem: attendat exitum, & videat id quod amavit non esse fundamentum Hierusalem, sed fluium Babylonis. Alius dixit, Magna res est militare: omnes agricolæ formidant eos qui militat, obsequuntur eis, tremunt eos. Si fuero agricola, timebo militem: si fuero militaris, timebor ab agricola. O insane, in alium fluium Babylonis te precipitasti. Et cum tu timeri vis à minore, times maiorem, potest autem ipse maior fieri subito qui te timet. Ad vocatum (inquit alius) esse, magna res est: potentissima eloquentia in omnibus habere subiectos susceptos pendentes ex lingua disertis patris sui: & ex eius ore sperantes vel damna vel lucra, vel mortem vel vitam. Nescis quòd te miseris: alius est iste fluius Babylonis. Et quòd multum sonat strepitus aquæ in saxa, attende quia labitur, percurrit, & fluit. Et si attendis quia labitur & fluit, caue quia trahit. Navigare (inquit alius) & negociari, magni est: scire multas provincias, lucra vndique capere, nò esse obnoxium in aliqua ciuitate alicui potentis, semper peregrinari, & diuersitate negotiationum animum pascere, & augmentis lucrorum diuitem remeare. Fluius est & iste Babylonis. Lucra tua quando stabunt? quando securus eris ex his quæ acquisitis? Quanto eris ditior, tanto timidiore vno naufragio nudus existi, & rectè te plangis in flumina Babylonis. Alij autem ciues cœlestis Hierusalem intelligentes captiuitatem suam, attendunt humana vota & diuersas hominũ cupiditates hæc atque illæ rapientes, trahentes, & impellentes in mare: vident hæc, & non se mittunt in flumina Babylonis:

Coloss. 1.
Flumina signa sunt vitæ præsentis.
Gregor. 33.
1. Reg. 14.

Flumina Babylonis sunt quæ sunt.

2408

Salicibus signa sunt bonorum & malorum.

Matth. 7.

Gregor. 33.
1. Reg. 6.

2. Reg. 4.

bylonis: sed sedet super flumina Babylonis: & flent vel illos qui rapiuntur, vel seipsos qui in Babylonia detinentur. Vnde & dicunt, *Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion*. O sancta Sion, vbi totum stat, & nihil fluit. Ecce ergo inter flumina constituti, vix quisque raptus à flumine, si tenere potuerit lignum, euadet. Humiliati ergo in captiuitate nostra, sedeamus super flumina Babylonis: non nos audeamus in illis fluminibus præcipitare: & sic fleamus. Sed vnde flere debes? Certe recordando Sion. Multi enim flent fletu Babylonis, qui scilicet gaudent gaudio Babylonis. Qui gaudent lucris, & flent damnis: vtrumque de Babylonia est. Sed tu flere debes, sed recordando Sion. Et quando tibi secundum Babyloniæ bene est, oportet vt fleas: quòd autem male, vt gaudeas. Sic enim dicebat Apostolus, Coloss. 1, Et nunc gaudes in passionibus.

In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra.

Hic ostendit secundam causam fletus: scilicet ratione societatis peruersæ. Vbi notandum quòd salices duas habent condiciones: secundum quæ duo significant. Nam sunt magnæ viriditatis, & sic significant bonos: & sunt infructuosæ & omnimodæ sterilitatis: & sic significant malos. Hic autem accipiuntur salices in mala significatione: vt salices in medio Babylonis sint homines mali & infructuosi, qui mente in medio Babylonis, id est in rebus malis sunt profundati: quibus prædicatio non sufficit. vnde & ab illis mysteria sacræ scripturæ debent abscondi. Et hoc est ab eis organa prædicationis suspendere. Quod facere docebat saluator: dicens, Nolite sanctum dare canibus &c. Et ad istum intellectum hunc locum exponit Gregor. dicens, Infructuosæ quidem sunt arbores salicum, sed tamen tantæ viriditatis sunt, vt arescere vel abscissæ radicitus & proiectæ vix possint. Vnde in sacro eloquio salicum nomine aliquando pro viriditate boni, aliquando pro sterilitate reprobi designantur. Nisi enim electorum vitam pro constantia suæ viriditatis exprimerent: nequaquam de ecclesiæ filiis propheta dixisset, Germinabunt inter herbas, sicut salices iuxta aquas. Sanctæ enim ecclesiæ filij inter herbas sicut salices germinant, dum inter arescentem vitem carnalium hominum multiplici numerositate & perpetua mentis viriditate perdurât. Qui bene iuxta aquas germinare perhibentur, quia vnusquisque eorum ad vbertatem fructum percipit ex doctrina sacri eloquij, quæ temporaliter percurrit. Et rursum nisi per sterilitatem salicum vita peccantium signaretur, nequaquam ex voce prædicantium contra Babyloniæ Psalm. dixisset, *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra*. Babylonia quippe in medio salices inesse describitur, quia nimirum infructuosi quique atque ab amore patriæ cœlestis totis visceribus cordis in hæc seculari confusione radicanter. Vnde & prædicatores sancti in istis salicibus non exercent organa, sed suspendunt: quia cum infructuosas mentes ac reprobos aspiciunt, vim prædicationis suæ non exhibent: sed potius lugentes silent. Istum etiam intellectum inducit hic Augustinus, dicens, *In salicibus in medio eius* &c. Habent organa sua ciues Hierusalem, scilicet scripturam sacram, promissâ Dei, præcepta Dei, meditationem quandam futuri sæculi. Sed cum agunt in medio Babyloniæ, orga-

A na sua in salicibus eius suspendunt. Salices ligna infructuosa: & hoc loco ita posita, vt non aliquid boni possit intelligi de salicibus. Alibi forsità potest: modò ligna intelligi sterilia nasci super flumina Babylonis, & nullum fructum feretia. Sicut sunt homines cupidi, auari, steriles in opere bono: ita ciues Babyloniæ, vt etiam ligna sint illius regionis, ex istis voluptatibus rerum transeuntium pascuntur, tanquam rigata fluminibus Babyloniæ. Quæris fructum, & nusquam inuenies. Quando tales patimur, versamur cum eis qui sunt in medio Babylonis. Et exteriora Babylonis sunt, qui non tam in medio eius sunt: id est, non tanta concupiscentia sæculi & delectationibus obruantur. Multi mali sunt, & in medio Babylonis sunt: & ligna sunt sterilia tanquam salices Babylonis. Quando tales videmus, & tam eos steriles inuenimus, vt difficile appareat in eis aliquid vnde possint dici ad fidem rectam, vel ad bona opera, vel ad spem futuri sæculi, vel ad concupiscentiam liberationis à captiuitate mortalitatis: scripturas nominamus. Sed quare illas eis dicamus, quia in eis nullum fructum inuenimus vnde incipiamus: auertimus ab illis faciem, & dicimus, Adhuc isti non sapiunt: quia quicquid illis dixerimus, sinistrum & aduersum habebunt. Et sic non disserendo circa eos scripturas, suspendimus organa nostra in salicibus. Non enim illos dignos habemus, qui organa nostra portent.

Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum.

Hic ponitur tertia causa nos ducens ad fletum ex ratione tentationis diuersæ. Et diuiditur in tres partes: quia ponitur primò malignorum tentatio: secundò tentationis expositio: ibi, *Et qui adduxerunt: tertio tentantibus responsio: ibi, Quomodo cantabimus*. Quantum ad primum, sciendum quòd peccatum animam facit captiuam. Nam captiuus dicitur à captio, is. Vnde captiuus, quasi captus. Cum ergo peccata peccatorem capiant, merito ipse peccator captiuus dicitur. Prou. 5, Iniquitates suæ capiunt impium. Et Psalm. 77, Et tradidit in captiuitatem virtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici: quia cum quis peccato capitur, virtus liberi arbitrij captiuatur, & omnis meritum pulchritudo dissipatur: vt ibidè ait Glof. Est & alia captiuitas peccati: scilicet fomes & lex membrorum. Que ideo captiuitas dicitur, quia nos ad peccati captiuitatem inclinat. De qua dicit Apostolus, Rom. 7, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: & captiuam me in lege peccati. Fomes enim peccati qui in membris nostris regnat: vt puta in oculo ad concupiscendum, in lingua ad loquendum, in aure ad audiendum quæ non licent: talis inquam fomes repugnat rationi. Qui fomes dicitur lex: quia legitime factum est vt qui non obediunt suo superiori, ei non obediatur suum inferius: scilicet caro. Supra te est dominus Deus tuus: infra te est caro tua. Serui ergo superiori, vt tibi seruiat inferior. Et ideo quia tu contempsisti superiorem, scilicet in primo parente, nunc torqueris ab inferiori: scilicet à carne, quæ fomitem habet peccati te captiuum ducentem: id est inclinatem in legem peccati. verba sunt Magistri in glossa ad Rom. 7. Ista est ergo peccati captiuitas, quæ pessima est, vt si quis à diabolo liberè peccato

Captiuus dicitur qui libet peccator. Isa. 44.

Captiuus sumus in hac vita.

capitur: inde tamen liberè resiliere non possit. Quod satis figuratè ostendit ille vir bellicosus Romanis infestus Annibal: de quo dicit Valerius lib. 9. cap. 2. quòd Annibal omnium captiuorum pedestrum Romanorum primam partem pedum crudeliter abscedit, ne scilicet enadere possent. Pedes enim quibus totum corpus geritur, est ipsa affectio nostra: qua totus interior regitur homo. Cuius prima pars & anterior est ipsa libertas ad bonum: quam suis captiuis abscedit diabolus, ne per se ad bonum possint redire. Vnde animæ sic per peccatum captiuitate insultando loquitur, Solue vincula colli tui captiua filia Sio. Quali dicat, Non potes per te à captiuitate peccati redire. Si ergo peccatum animam reddit captiuam, qui sunt captiuantes nos, nisi ad peccatum inducentes: scilicet diabolus & angeli eius? Vnde hic ait Augustin. Facile potest demonstrari captiuos nos esse. Non enim respiramus iam in auras illius libertatis: non fruimur puritate veritatis, & illa sapientia quæ in seipsa manens innoat omnia. Delectationibus temporalium rerum tentamur, & luctamur quotidie cum suggestionibus illicitarum voluptatum; vix respiramus vel in oratione, captiuos nos esse intelligimus. Sed qui nos captiuos duxerunt: qui homines, quæ gēs, qui rex: Diabolus autem & angeli eius captiuos duxerunt nos: nec ducerent, nisi consentientes. Est aduertendum ergo quid est diabolus & angelis eius interrogare nos captiuos. Interrogatio eius dæmonis est eius tentatio: quia tentatione incipit ab interrogacione, vt nostris responsionibus illaqueamur. Sic enim quando primos parentes tentare voluit, vt totum genus humanum captiuaret: ab interrogacione incepit, dicens, Cur præcepit vobis Deus vt non comedereis de omni ligno paradisi? &c. Sic ergo per interrogacionem diaboli intellige eius tentationem: vt sit sensus, Dæmones qui nos captiuos duxerunt, interrogauerunt, id est tentauerunt. Et quid proposuerunt nobis in suis interrogacionibus vel tentacionibus: subdit dicens, Verba cationum: id est rationes exultationis nostræ. vt puta, Quæ sunt rationes quare vos Christiani lætamini? Quæ causa exultationis vestræ? &c. vt clarius in sequenti versiculo exponetur. Dæmones enim quando que per seipsos sic nos interrogando tentant, quando in cordibus tales cogitationes immittunt. Interrogat etiã per alios, quãdo mali qui sunt dæmonis membra tales tentationes ingerunt: vt nos ab amore Dei ad mundi voluptatem conuertant. Cum enim tales nos interrogant, in quibus diabolus operatur: intelligendus est ipse nos interrogare, qui hoc in eis operatur. Quid autem interrogant tentando, statim subdit dicens,

2410 Et qui adduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Hic ponitur tentationis expositio. Vbi primò sciendum quòd ista litera variatur. Nam aliqui codices habent, Et qui adduxerunt. Aliqui verò, Et qui adduxerat. Et tamē vtrobique eadem captiuitas denotatur: nisi quòd in vno textu ponitur terminus à quo: vt cum dicitur, Et qui adduxerunt nos: scilicet à societate angelorum. In alio verò denotatur terminus ad quem: vt cum dicitur, Et qui adduxerat nos: scilicet ad miseriam huius mundi. Isti inquam interrogauerunt nos verba cationum: scilicet dicentes, Hymnum cantate nobis de canticis Sion. Sed qui sunt

isti hymni canticorum Sion? Illi scilicet pro quibus corde exultant & cantant fideles, qui mente sunt ciues Sion, licet corpore habitent in Babylonia. Puta, exultant fideles de Christi incarnatione, de nostra per ipsum facta redẽptione, de sua resurrectione, de gloriæ æternæ promissione: & huiusmodi. Ista sunt illa cantica, in quibus ciues Sion exultant. Et de istis dæmones nos interrogant, & per sua membra ista nobis exprobrant, & nobis insultant: dicentes detisorie, Cantate nobis hymnum de canticis vestris. Quali dicat, Vos exultatis de aduentu Christi, ostendite causam exultationis. Quid boni attulit mundo aduentus eius, ostendite. Sic enim istum passum exponit August. hic dicens, Hymnum cantate nobis &c. Pagani plerique dicunt ista nobis, Exponite nobis ratione quare venit Christus: & quid profuit Christus generi humano. Nonne ex quo venit Christus peiora sunt in rebus humanis quàm fuerunt antea: & feliciores erant res humanæ quàm modò? Dicant Christiani quid boni attulit Christus: vnde feliciores putemus res humanas quia venit Christus. Putant enim tales, quòd si in voluptatibus & vanitatibus mundi esset stabilitas & temporalium rerum vberitas: si in mundo omnia delectabilia sine labore fluere, quòd tunc felicia essent tempora, & magnam felicitatem in rebus humanis Christus attulisset. Quia verò per Christum caduntur iniquitates, vt extripata cupiditate plâretur charitas: quia miscetur amaritudines vitæ tẽporali, vt æterna desideretur: quia erudiuntur in flagellis homines paternam accipientes disciplinam, ne iudiciariam inueniant sententiam: dicunt quòd nihil boni attulit Christus, Sed si tali incipias dicere quanta bona fecit Christus, ipse non capit. Proponis illis quòd multi per aduentum Christi res suas vendunt, & distribuunt egenis, vt fiant ipsi pauperes: non necessitate, sed voluntate sequentes Christum: sperantes regnum cœlorum. Irrident isti nos, quasi stultos: dicentes, Talia ergo sunt bona quæ attulit Christus: talia sunt cantica Christianorum: vt per Christi aduentum perdat homo res suas, & cum egenis sit egēs: Quid est ergo dicere, Hymnum cantate nobis de canticis Sion: nisi detisorie dicere Christianis, Ostendite quid boni attulit Christus. Quæ sunt illa bona quæ speratis, quæ non potestis ostendere? Nostra autem bona quæ amamus, sunt manifesta. Ego autem diligo habere filios, habere diuitias, habere honores & dignitates. Ista enim oculariter videntur ab omnibus, palpantur manibus &c. Sed talibus quid respondeatur, audi quod sequitur.

Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? 2411

Hic ponitur responsio dictis tentacionibus. Vbi sciendum, quòd sicut quilibet iustus verba praua & malorum non delectabiliter, sed cum dolore audit, & illis aurem cordis non præbet: sic & mali verba bonorum intelligere non possunt, nec illa audire delectabiliter. Vnde Gregor. ait, Verba moralesque carnalium, quasi cibum se nostris mentibus ingerunt, vt in delectationis ventre rapiantur. Sed electus quisque insulsus non comedit: quia prauorum dicta factaque diuidicans, ab ore cordis repellit, propter quod & Psalm. dicebat, Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua. Sæpe autem verba carnalium se importunè nostris auribus

auribus ingerunt, in corde bellum tentationis gignunt: quæ tamen & ratio respuit, & lingua reprehendit. Sancti igitur viri eam æternitatis desiderii anhelant, in tanta altitudine vitæ se subleuant: vt audire iam quæ mundi sunt, graue ac deprimens pondus credant. Valde namque insolens atque intolerabile extimant quicquid aliud nõ sonat quod intus amant. Consimiliter ergo dicendum est de malis & infidelibus, quòd audire fugiunt quicquid intus non amant. Cum ergo solùm terrena & transitoria diligant, æterna autem nõ credant: hinc est quòd omnia quæ terrenis voluptatibus contradicunt, audire fugiunt & detestantur. Illa autem quæ quis audire detestatur, quomodo intelligere potest? Et hæc est causa quare malignis & obstinatis verbum Dei prædicare prohibemur à Christo. Nolite sanctum dare canibus &c. quia ipsum audiendo magis contemnunt & execrantur. Et istam ratione assignat Psalmista, quare infidelibus nõ debemus cantare vel exponere hymnum de canticis Sion: quia non sunt terra apta ad verbum Dei recipiendũ, sed magis terra aliena: ideo in illis non fructificaret. Et hoc est quod ait Psalm. eis respondendo: dicens, Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena: Quali dicat, Vos estis terra aliena à verbo Dei: ideo verbum Dei nõ capitur in vobis. Ad istũ intellectum hic loquitur August. dicens, Isti qui captiuos duxerunt nos, quando intrant corda hominum, & interrogant nos per linguas eorũ quos possident, & dicunt nobis, Cantate nobis verba canticorum: reddite nobis rationem aduentus Christi: & quia aliam vitam volo credere, si doces ratione, quare mihi imperas vt credam? Respondeo & dico tibi, O homo, quomodo vis vt cæcem tibi, qui plenus es malis cupiditatibus? Si dicã tibi spiritualia, non capis. Oportet vt exinaniaris quo plenus es, vt possis impleri quo inanis es. Non vis vt dicam non bono animo quærās. Non sic pulsas, vt tibi sit dignum aperiri. Non quærās quod discas: sed quod reprehendas. Babylonia te portat: Babylonia te continet: Babylonia te nutrit. Non nosti capere, nisi quod fulget ad tempus. Quomodo ergo cantabimus canticũ domini in terra aliena? Seminare enim semen bonum in terra mala, nõ fructificat. Si enim in partibus istis velis seminare zinzibrum vel piper, perdes labores, derisus eris: quia hæc est terra aliena ab illo semine. Si poma annicea plâtare velis, non proficies, derisus eris: terra hæc est aliena. Sic & in proposito: illi infideles terra sunt aliena. Non quærunt audire cantica Sion, vt credant: sed magis vt irrideant. Noli ergo facillè istis aliquid dicere: noli percutere organum vt sonet: sed potius suspende.

2412 Si oblitus fuero tui Hierusalẽ, obliuioni detur dextera mea.

Hic ponit quæ sunt fletus cõsolatiua, Quid autem inter ærumnas vitæ præsentis nos consolatur, nisi spes cœlestis gloriæ: nisi præmiũ quod ex nostris laboribus obtinere speramus? Qui enim inter huius mundi labores ad istud præmiũ oculos mentis non dirigit, fatigatur & deficit. Quod Psalm. cognoscens, proponit firmiter inter huius mundi aduersa oculum cordis ad ipsam cœlestem Hierusalẽ dirigere. Vnde de illa cœlesti gloria inter aduersitates sæculi tria proponit, primò quòd illa iugiter est meditanda: secundo quòd illa bonis est prædicanda: tibi, Adhæreat: tertio quòd illa omnibus bonis

est præponenda: tibi, Si non propa fuero. Quantum ad primum, sciendum quòd diabolus per seipsum & per sua membra nos interrogans, conatur quantũ potest ab amore cœlestis Hierusalem nos abducere, & inducere ad amorem Babyloniae. Quod aliquando facit terroribus & minis: quandoque verò adulationibus & blanditiis. Ille autem confidens in Dei gratia, proponit se ab amore cœlestis Hierusalem nullo modo discedere: sed magis continue illam in mente habere, quòd si oppositum faciat, sibi malum imprecatur: dicens, Si oblitus fuero tui Hierusalem &c. Sicut enim consuetudo est iustorũ, qui scientes innocentiam suam dicunt, Si hoc feci vel illud, Deus confundat me: vel similia. vide supra, versic. 2330. Consimiliter nunc facit Psalm. dicens, Si oblitus fuero &c. Quid enim dextera nomine, nisi vita æterna? quid sinistra, nisi vita tẽporalis? Dextera nostra, vita æterna: sinistra nostra, delectatio vite temporalis. Psalmista ergo non optans, sed magis prædicans quid eis accidit qui cœlestem Hierusalẽ voluptatibus mundi intenti obliuioni tradidit: ait, Si oblitus &c. obliuioni detur dextera mea. Et alia litera clarius habet: obliuiscatur me dextera mea. Vnde hic ait August. Si oblitus fuero &c. Vehemèter se cõstrinxit iste, dicens, Obliuiscatur me dextera mea. Dextera nostra vita æterna est: sinistra nostra vita temporalis. Quicquid facis pro vita æterna, dextera operatur. Si autem in operibus pro vita æterna factis immiscueris cõcupiscentiam vitæ temporalis, aut laudis humanæ, aut alicuius commoditatis secularis: cognouit sinistra tua quid faciat dextera tua. Et nostis præceptum Christi dicentis, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Si oblitus (inquit) fuero tui Hierusalẽ, obliuiscatur me dextera mea. Et verè sic contingit: prænuntiauit, non optauit. Talibus enim qui obliuiscuntur Hierusalẽ, hoc cõtingit quod dixit. Obliuiscitur enim eos dextera eorum. Vita enim æterna manet in se: illi remanent in delectatione temporalis, & faciunt sibi dexteram quod sinistrum est. Interrogate ergo corda vestra fratres, si desideratis bona Dei: si desideratis ciuitatem illã Hierusalem: si concupiscitis vitam æternam. Omnis ista terrena felicitas, sinistra vobis sit. Illa sit dextera, quam semper habebitis. Et si habueritis sinistram, nolite de sinistra præsumere. Nonne corripis eũ qui de sinistra voluerit manducare? Si mensæ tuæ putas iniuriam fieri manducate conuinam de sinistra: quomodo ergo non sit iniuria mensæ Dei, si quod dextrum est sinistrum feceris: & quod sinistrum est, feceris dextrum? Quid ergo? De talibus dicitur, Si oblitus fuero tui Hierusalẽ, obliuiscatur me dextera mea.

Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. 2413

Hic ostendit quòd cœlestis gloria bonis est prædicanda. Ad hoc enim principaliter linguam habemus, vt Dei laudes pronunciemus. Vnde qui laudes Dei non pronuntiat, linguam ab officio suo habet ligatam: quia nõ illa loquitur ad quæ facta est. Sic ergo contingit sicut iste pronuntiat, quia mutus fit qui Dei memor non est. Vel aliter: vt per linguam qua manifestatur voluntas interior, intelligantur opera nostra: quæ à voluntate bonitatem sortiantur vel malitiam. Per fauces autem que cibos deuorat, intellige dæmones malos vt cibum deuorantes, vt sic sit sensus, Adhæreat lingua mea faucibus meis: id est, omnia opera mea adhærebunt deuoratori diabolo: quia

Dextera significat vitam æternam, & sinistra temporalem.

Math. 6.

Christi aduentus quæ tibi

Math. 7.

Fidelis mysticus non potest predicare.

Noni dicitur non possit verba malorum nec audire.

Greg. 7. in cap. 18. Psalm. 118.

quia per opera mea deuorabor à diabolo: & hoc si non meminero tui, scilicet Hierusalem. Quod ideo dicit, quia opera quæ non fiunt amore cœlestis Hierusalem, adheret diabolo: & per illa meremur supplicium. Et ideo nota quod triplex est adhesio qua adheremus diabolo: scilicet adhesio carnalitatibus & luxuriæ, cupiditatis & auaritiæ, præsumptionis & superbiæ. Vide in dictionario, litera Adherere.

Si non proposuero tui Hierusalem in principio lætitiæ meæ.

Hic ostendit quod cœlestis gloria omnibus bonis est præponenda. Non enim sufficit recordari gloria cœlestis, nisi debitus modus recordationis obseruetur. Nam aliqua recordatur cum odio, aliqua cum amore, aliqua cum tristitia, aliqua cū delectatione, & aliqua cum delectatione maiori, & aliqua cum minori. Delectatio autem vera, in vero bono consistit. Cum ergo gloria cœlestis Hierusalem omnia vera bona contineat, & summa bona, & omnia penitus mala excludat: hinc est quod eius memoria plus & super cætera bona mentem debet lætificare. Et hoc est quod ait, Si non proposuero tui &c. subaudi, obliuiscatur me dextera mea. Vnde Aug. Parum est meminisse Hierusalem: Sed vide quomodo meminertis. Quædam enim cum odio meminimus: quædam cū amore. Cum ergo dixisset, Si obliuiscatur tui Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea: adhaereat lingua mea &c. statim adiunxit, Si non proposuero tui Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Ibi enim est summa iocunditas, ubi Deo fruimur, ubi fraternitate coheret & ciuica societate securi sumus. Nullus ibi nos violabit tentator: nihil ibi delectat, nisi bonum. Moriatur ibi omnis necessitas: oriatur ibi summa felicitas. Ergo merito in principio nostræ lætitiæ est præponenda. Et nota quod vera lætitia iustorum consistit in tribus: inter quæ lætitia cœlestis Hierusalem est præponenda. Est enim lætitia iustorum. Primum de Dei bonitate, qua Deum cogitant bonum infinitum, omnibus paratum in præmium. Vnde Psalm. 31, Lætamini iusti in domino, & gloriamini omnes recti corde. Cor enim iusti dum lætatur in Deo, ampliat: sicut cōstringitur tristitia. Sic enim formaliter cor disponitur, quod pars superior est ampla, sed inferior stricta: quia de lætitia boni superioris dilatatur, sed de lætitia boni inferioris cōstringitur: quia omnia bona inferiora plus de anxietate & tristitia continent, quàm de lætitia. Et hinc est quod iusti vt communiter sunt læti: quia lætantur de vero bono, quod nihil triste habet annexum. Vnde Psalm. 149, Lætetur Israel in eo qui fecit eum. Secundò lætatur de suæ conscientie puritate: propter quod dicitur Eccl. 3, Cognoui quod non esset, nisi lætari & facere bonum in vita sua. Sicut enim peccator peccatis oppressus nūquam veram habet lætitiā: sic e contrario iustus à peccato alienus, semper gaudet lætitia vera. Vnde Gregor. exponit illud Iob 30, Sub sentibus delicias esse cōputabant: dicens, Quia mali peccatorum delectationibus pressi, ex affectu vitæ presentis, quàm sint aperta quæ patiuntur ignorant. Lætantur itaque, sed sub sentibus: quia rebus quidem temporalibus gaudent, sed tamen dum dispellere sine tribulatione eadem temporalia non valent: eo iure punguntur miseri, quo sub sentibus premuntur. Et hoc ipsam delicias estimant: quia & dura quidē ex presentis vitæ amore tolerant: & tamen affectu nimie cupiditatis obligati, laborem eiusdem tolerantie

Gloria cœlestis omne bonum vincit: & nullum malum.

Lætitia vera consistit in tribus.

Lætitiā vera mali non habent.

Gregor. 20. moral. cap. 15.

voluptatem putant &c. Sic ergo per oppositū iusti veram habent lætitiā, dum puritate mentis fruuntur. Propter quod Psalm. diuina insignitus gratia, dicit, Signatum est super nos lumen vultus tui domine: dedisti lætitiā in corde meo. Tertio lætatur de proximorum prosperitate. vnde Psalm. 47, Lætetur mons Sion, Sion enim specula interpretatur: specula autem est locus altus per cōtemptrum terrenorum, & aptus ad contemplandum remota, per considerationem futurorum bonorum. In illo autem mote debet esse lætitia & quies. In cacumine altissimorum montium non fiunt perturbationes ventorum & inundationes aquarū: sed ibi est quies & securitas. Et eodem modo est in monte: id est in mente viri iusti. Quia mens sapientis est sicut cœlū supra sphaeram lunæ, ubi non sunt peregrinæ impressiones: quia cum suis proximis cōcordiam habet, & de ipsorum prosperitate lætatur. Peccatores à proximis diuisi patiuntur alienationem mentis. Vnde quilibet iustus suo proximo dicere potest illud, 1. Reg. 2, Lætata sunt in salutari tuo. Inter istas tres veras lætitiās prima, quæ est de Dei bonitate, cæteris est præponenda: quia cæteræ duæ ad ipsam referuntur sicut ad finem: sicut & dilectio proximi & etiam sui ipsius ad dilectionem Dei terminatur. Et sic illa sancta mulier Hester omnem suam lætitiā ad Deum referebat: dicens, Tu seis domine quod nunquā lætata est ancilla tua, nisi in te Deus. Sic ergo lætitiā de Deo cæteris præponendam ostendit Psalm. dicens, Si non proposuero tui in principio lætitiæ meæ.

Memor esto domine filiorū Edom, in die Hierusalem.

Hæc est secunda pars, in qua monet pro malis Deum exorare: vel (vt clarins dicam) contra malos. Et quatuor facit: quia primò contra malos Dei postulat iustitiam: secundò malorum explicat malitiam: ubi, Qui dicunt: tertio ipsorum ostendit miseriam: ubi, Filia: quarto beatorum concludit lætitiā: ubi, Neat. Quatum ad primum, sciendū quod Edom ipse est Esau frater Iacob: qui vocatus fuit Edom propter cibum lentis rubrum, quem coxerat frater suus minor, scilicet Iacob: quem Esau videns concupiuit, & pro illo habendū dedit ipsi Iacob primogenita sua: id est iura primogenituræ: quia ipse Esau quauis simul cum fratre suo Iacob esset in vtero matris, tamen ipse Esau primò exiit: & sic ad illum spectabant primogenita, scilicet patris hæreditas. Tamen ex pacto sic conuenerunt, quod Iacob daret illi cibum lentis quem coxerat: & Esau dabat illi omnia iura primogenituræ. Et sic factum est vt conuentione ipsorum maior, scilicet Esau, seruiuit minori: vt habetur Genos. 25. Ab illo ergo cibo lentis ruffo vocatus est Esau Edom: id est ruffus. Ex isto ergo nati vocati sunt Idumæi: qui sicut ipse Edom inimicabatur ipsi Iacob, sic & filij Edom: scilicet Idumæi inimicabatur filijs Iacob, scilicet populo Israel. Et maxime in duobus ostenderunt inimicitias cōtra filios Israel: scilicet in destructione ciuitatis Hierusalem, quia quando rex Babylonis venit contra Hierusalem, ipsi Idumæi cōiunxerunt se illi, & simul cum rege Babylonis captam ciuitatem Hierusalem funditus euerterunt & templum. Secundò quando finito tempore captiuitatis Babylonicæ rex Cyrus remisit Iudæos, dās eis liberam potestatem reedificandi Hierusalem, ipsi Idumæi quantum potuerunt impediunt Iudæos,

Psalm. 4.

Isaia 44.

Edom dicitur esse Esau, & quare.

Filij Edom inimicabatur filijs Israel.

ne ipsam ciuitatem reedificarent. Istorum ergo iniurias futuras tunc præuidēs Psalm. diuinam postulat iustitiam qua puniantur: dicens, Memor esto domine filiorum &c. Vnde hic ait Gl. Filij Edom, id est, Idumæi, in destructione Hierusalem fuerunt coniuncti Babylonis: ac etiam fuerunt impedimento Iudæis reedificantibus Hierusalem post reditum de Babylonia. Est ergo sensus literalis istius versus, Memor esto domine filiorum Edom: id est puni eos, pro eo quod fecerunt in die Hierusalem, id est in die qua cum Babylonis euerterunt Hierusalem. Vel in die Hierusalem, id est in die qua impediuerunt reedificationem Hierusalem. Vel aliter, & magis ad sensum propheticum. Per Edom & Hierusalem duos populos intelligit: scilicet Iudæorū & Christianorū. Edom prior natus est populus Iudæorum: sed populus Christianorum posterior est: quia primò Iudæi, postea Christiani fuerunt. Vnde sicut Edom maior filius factus fuit seruus minoris: sic Iudæi maiores nati, facti sunt serui Christianorū. Vnde hic August. ait, Iacob & Esau duo erant in vtero fratres, filij Rebecæ & Isaac. nati sunt ambo: vnus ad hæreditatem: alius ad exheredationē. Fuit autem hostis fratris sui iste Esau: quia præuenit benedictionem eius filius minor. Et impletum est quod dictum est, Maior seruiet minori. Maior erat populus Iudæorū: & minor ex tempore Christianorum populus. Et videte quomodo maior seruiet minori. Illi portat codices: nos viuimus ex codicibus ipsorum. Est ergo sensus: Memor esto domine filiorum Edom, id est populi maiori nati: scilicet Iudæorum. Et hoc in die Hierusalem, quæ interpretatur visio pacis: id est in die qua visionem pacis dabis populo minori: scilicet Christianorum. Vel per Edom priorem nati, intellige omnes carnales: per Iacob verò minorem intellige spirituales: quia prior est carnalis, postea spiritualis. Et tūc exponitur vt statim expositum est.

Qui dicunt exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.

Hic explicat ipsorum crudelem malitiam. Vbi sciendum quod secundum grammaticos, inanio, is, idem est quod inane aliquid facere, annihilare, euacuare, deprimere vel diminuerē. Et componitur cum ex, & fit exinanio, inis: id est valde annihilare, deprimere &c. Vnde & Apostolus de Christo dicit, quod exinaniuit semetipsum formam serui accipiens: id est ex misericordia sua quoddam inane assumpsit: scilicet formam serui, scilicet naturā humanam: quæ est quoddam inane, respectu deitatis. Ad propositum ergo: quando filij Edom erāt coniuncti Babylonis in destructione Hierusalem, hortabantur Babylonicos vt ipsam ciuitatem funditus destruerent: dicens, Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea: id est etiam fundamenta eius euertite & dissipate. Mystic autem filij Edom, vt dictum est in præcedētī versiculo, sunt omnes mali & carnales, qui ciuitatem Hierusalem, id est omnes bonos qui sunt ciues Hierusalem, conātur exterminare, & ecclesiam ad nihilū redigere: & præcipue eius fundamenta exinanire. Fundamentum Hierusalem est Christus: fundamenta sunt Apostoli: dicente nobis Apostolo. Aedificati estis supra fundamentum Apostolorum. Et isti fundamentum, quod est Christus, conati sunt exinanire, ipsum morti tradentes: fundamenta Apostolorum ipsorū persequentes. Hoc est ergo quod filij Edom, id est

A mali & carnales, vel ipsi Iudæi de ecclesia primitiua dicunt, Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea. Et attende quod fundamentum in singulari significat Christum: sed fundamenta in plurali significant Apostolos: & tam fundamentum quàm fundamenta Iudæi conati sunt exterminare. Vnde quod fundamenta Hierusalem sint Apostoli, & fundamentum sit Christus, ostendit Gregor. dicens, In scriptura sacra quid aliud fundamentum, quàm prædicatores accepimus: quos dum primos in sancta ecclesia dominus posuit, tota in eis sequētis fabricæ structura surrexit: Vnde & sacerdos cum tabernaculum ingreditur, duodecim lapides portare in pectore iubetur. Quia videlicet semetipsum pro nobis sacrificium offerens pōtiffex noster, dum fortes in ipso exordio prædicatores exhibuit: duodecim lapides sub capite in prima sui corporis parte portauit. Sancti itaq; Apostoli, & pro prima ostensione ornamenti, lapides sunt in pectore: & pro prima soliditate aedificij in solo fundamento. Vnde Dauid propheta cum sanctam ecclesiam in sublimibus Apostolorum montibus poni aedificatū; cōspiceret, dixit, Fundamenta eius in montibus sanctis. Cum verò in sacro eloquio fundamentum in singulari ponitur, nullus alius nisi ipse dominus designatur: per cuius diuinitatis potentiam nutrita infirmitatis nostræ corda solidantur: de quo & Paulus ait, Fundamentum nemo aliud ponere potest præter id quod positū est, Christus Iesus. Ipse quippe fundamentum fundamentorum est: quia & origo est inchoantium, & constantia robustorum. Istud ergo est illud fundamentum ecclesiæ, quod Iudæi conabantur exinanire: etiā quando post eius mortem & resurrectionem Apostolis mandauerūt, ne in nomine Iesu Christi possent populo prædicare. Quod præuidens Psalm. dicit, Qui dicunt, (scilicet suis ministris) Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea. Vel aliter: istū passum exponit Greg. de christianis qui firmiter credunt: sed malè viuūt, quia malè viuendo etiam fundamentum fidei perdunt. Vnde ait, Nonnulli fidem medullitus tenent: sed moribus insequuntur quod crudelitate venerantur. Quibus diuino iudicio sæpe contingit vt per hoc quod nequiter viuūt, & illud perdāt quod salubriter credūt. Incessanter namq; prauis actionibus se polluant, & super hoc vindictam iustij iudicij retribuī posse dissidunt. Et sæpe cum bene viuere negligunt, etiam persequente nullo, vsque ad perfidiam delabuntur. Nam qui imminere distridum iudicium non credunt: qui inultē se peccare suspicantur, quo pacto vel esse vel dici fideles possunt? Fidē quippe perdidisse est in incorrectis malis operibus digna supplicia reddi posse non credere. Quia ergo digna fidei opera seruare contemnant: etiam fidem perdunt quam tenere videbantur. Super quos bene per Psalm. sub Hierusalē specie inimicorum destruentium verba memorantur: à quibus dicitur, Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea. Paulus namq; ait, Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, Christus Iesus. Inimici ergo destruentes vsque ad fundamentum Hierusalē exinaniunt, quando peruersi spiritus à corde fidelium, destructo prius aedificio boni operis, soliditatem quoque exhauriunt religionis. Sicut enim supra fundamentum fabrica, sic supra fidem opera construuntur. Vsque ad fundamentum ergo exinanisse, est euerso bene viuendi opere, ei robur fidei dissipasse.

Fundamentū dicitur Christus. Fundamenta dicuntur apostoli.

Gregor. 28. moral. cap. 9.

Exod. 8.

Psalm. 86.

1. Cor. 3.

Fidem perdit mala vita. Gregor. 25. moral. c. 15.

1. Cor. 3.

Filia Babylonis misera: beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.

Hic ostendit malorum miseriam. Vbi aduerte quod sicut ecclesia quandoque dicta est Hierusalem: quandoque filia Hierusalem: quandoque Sion: quandoque filia Sion: quia propter generationem dicitur mater, sed propter successione dicitur filia. Sic & congregatio malorum quandoque dicitur Babylonia, quia ipsa scilicet alios malos vt mater generat & nutrit: quandoque verò dicitur filia Babylonis: quia scilicet à malis generatur & nutritur. Sic ergo malorum congregationem hic filiam Babylonis nominat: quam miseram vocat, dicens, Filia Babylonis misera. Est ergo filia Babylonis malorum congregatio ex confusione viciorum genita: quæ scilicet solum temporalia & voluptates in temporibus quarunt, in quibus multas patiuntur miseria. Quia non est aliqua temporalis voluptas, in qua si bene aduertatur, non sit maior miseria & anxietas, quam delectatio. Cum ergo à maiori fiat dominatio, ipsius filia Babylonis etiam quado est in flore suæ voluptatis, non beata, sed misera debet nuncupari. Ad videndum autem quanta sit miseria etiam in voluptate Babylonis admixta, est considerandum quod multiplex est miseria: quæ omnis in felicitate filia Babylonis reperitur. Primò enim est miseria naturæ: quia natura nostra statim orta miseris est plena. Iob 14, Homo natus de muliere repletur multis miseriis. Quod maximè verificatur de filiis Babylonis, quia, vt dicit ibidè Gregor. scilicet 11, moral. 26. Si enim subtiliter consideretur omne quod hic agitur, pœna & miseria est. Ipsi corruptioni carnis seruire ad necessaria atque concessa miseria est: vt contra frigus vestimenta, cõtra famem alimenta, contra æstum frigora requirantur. Quod multa cautela custoditur salus corporis, & etiam custodita amittitur, & amissa cum graui labore reparatur. Et tamè reparata semper in dubio est. Quid hoc aliud, quam mortalis vitæ miseria est? Quod amamus amicos, suspecti ne offendi valeat: formidamus inimicos, atque de eis securi non sumus vtique quos formidamus. Quod plerumq; inimicis sic fidentur quasi amicis loquimur: quæ amissa celesti patria, homo delectatur exilio, grauiatur curis, & tamen cogitare dissimulat: quod priuatus est interno lumine: & tamen in hac vita diu vult perpeti cæcitate suam. Quid hoc aliud quam miseria est? Et certum est quod tales miseria ampliores filia Babylonis patitur, quam Hierusalem ciues: propter quod de malis dicitur, In miseriis nõ subsistent. Secundò est miseria culpæ: quia ipsum peccatum miseram facit animam: Prouerb. 14, Miseros facit peccatum populos. Et hæc miseria consistit in multis: quia ipsum peccatum peccatorem annihilat. Ezech. 28, Nihil factus est. Quia peccatum est nihil, & nihil fiunt homines cum peccant: quia scilicet à vero esse elongantur. vt ait August. super Ioan. Quia semper arguitur scilicet verme conscientia. Hierem. 3, Arguet te malitia tua &c. Quia gratia Dei priuatur: Hierem. 5, Peccata vestra prohibebunt bonum à vobis. Tertio miseria pœnæ, nõ solum temporalis, sed etiam æternæ: Soph. 1, Dies illa dies iræ, calamitatis & miseriæ &c. Et talis miseria solum filiabus Babylonis cõpetit. Propter quod verè ait Psalm. Filia Babylonis misera. Sequitur, Beatus

Miseria multiplex: scilicet natura, culpa & pœna.

qui retribuet tibi retributionem, quam retribuisti nobis. Quod sic intelligendum est. Babylonia enim (scilicet mundi cõfusio) nos paruulos ducit ad malum: quia mali parentes suis exemplis docent suos malos facere mala quæ ipsi faciunt. Hæc est ergo retributio quam nobis tribuit filia Babylonis. Sed beatus qui eandem retributionem, scilicet modo opposito suis natis, suis cogitationibus retribuet: vt scilicet eas à malo retrahat, & ad bonum reducat. quod maximè in sequenti versiculo declaratur, cum dicitur, Beatus qui tenebit &c. Vnde hic ait Aug. Beatus qui retribuet tibi retributionem &c. Illam dicit infelicem: beatus autem qui retribuet ei retributionem, quam retribuisti nobis. Querimus quam retributionem: Beatus (inquit) qui tenebit & alii det paruulos suos ad petram: ipsa est retributio. Quando enim nati sumus, paruus nos inuenit Babylonia ista, confusio sæculi huius: & suffocauit nos diuersis erroribus adhuc infantes & vanis oppositionibus. Natus (inquam) infans: sed futurus ciuis Hierusalem, & in prædestinatione Dei iam ciuis, sed interim captiuus ad tēpus. Quid enim natus puer discet amare, nisi quod infufurauerunt parentes? Instruunt, & docent illum auaritiã, rapinas, mendacia quotidiana, diuersas culturas idolorum, & demoniorum remedia, illicita præcantationum & ligaturarum. Quid facturus est adhuc infans, anima tenera, attendens ad maiores, quid agat, vt quod eos viderit facere, hoc sequatur? Sic ergo Babylonia persecuta est paruulos tuos. Sed Deus dedit nobis agnitionem suam iam grandibus: vt non sequeremur errores parentum nostrorum. Hæc est ergo retributio quam eis retribuimus: vt sicut Babylonia paruulos nostros suis malis exemplis allisit, sic & nos paruulos suos elidamus & occidamus. Qui sunt paruuli Babylonis? Certè nascentes malæ cogitationes & cupiditates. Quado enim nascitur cupiditas, antequam robur faciat aduersum te mala cõsuetudo, paruula est. Ne ergo cupiditas nequæ prauæ cõsuetudinis robur accipiat, elide illam. Ad petram elide: petra autè erat Christus &c. Hæc est ergo retributio, quam Babylonia debemus retribuere: scilicet vt sicut illa paruulos suos nutrit ad malum: sic & nos paruulos suos (id est vanas cogitationes) elidamus ad Christum. Et hoc est quod sequitur, Beatus qui tenebit &c. Vel aliter, & clarius, secundum gl. Filia Babylonis est caro, quæ confusione peccatorum ingerit, cui digna retributio vel recompensatio datur: vt sicut ipsa conceit ad vitia, sic ipsa repressa subdatur virtutibus.

Et si sequatur uerè patrem.

Beatus qui tenebit, & elidet paruulos suos ad petram.

Hic concludit bonorū regulam. Sententia enim istius versus satis patet ex dictis in præcedenti. Nota tamè quod lædo lædis cõponitur cū e, quod est extra: & fit elido, dis, e mutata in i: & est elidere idem quod valde vel extra lædere. Et sic propriè eliditur quis, cum valde vel extra læditur. Cum igitur vitia sint extranea à natura: cū vitiosus percussus vel instruitur vt in ipso vitia pereat: tūc propriè eliditur, quia licet in exterioribus (scilicet vitis) percussus, intus tamè reformatur. Sic ergo paruulos ad petram elidere est cupiditates malas, & petra (id est Christi exemplo) à mēte necare vel separare. Vel paruulos suos ad petram elidere est omnes motus carnales propter Christum pœnitentiã percutere & refrænare: vel omnes suas cogitationes ad christum petram referre.

2418

Confite

PSALM. CXXXVII.

Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei.

Titulus istius Psalm. est Psalmus ipsi David. Ex titulo apparet quis auctor fuerit Psalm. quia David. Materia autè ex titulo non apparet. Sed secundum doctores hic Psalm. est quædam gratiarum actio, quantum ad literam: quam fecit David Deo postquam liberatus fuit à persecutione Absalò filij sui, & in regnū suū liberè restitutus est. Sic enim David cum fugeret à facie Absalò filij sui, Deo promiserat se post liberationem facturum. Nam vt habetur 2. Reg. 15, cum David fugeret, Sadoch sacerdos ipsum sequebatur, portans arcam domini. Cui dixit David, Reporta arcam Dei in urbem. Si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me: & ostendet eam mihi in tabernaculum suum. Si autem dixerit, Non places mihi: præstò sum, quod bonum est faciat. Sic ergo postquam fuit in pace reductus, fecit quod promiserat: perrexit ad tabernaculū domini ante arcam fœderis, & gratias agens de sua liberatione: tibi istum Psalm. fecit, & dixit. Et secundum istum modum Psalm. iste diuiditur in duas partes: quia primò David de sua liberatione Deo gratias agit: secundò ad simile alios reges inducit: ibi, Confiteantur tibi domine &c. dic vt N. Quantum verò ad sensum propheticum, hic Psalm. est debita gratiarum actio: quam Deo faciunt fideles, qui prius super flumina Babylonis stabant & flebāt. Nunc autem de medio Babylonis liberati, & illi parti cõciues effecti, quæ captiuata non fuerat, scilicet angelis, Deo gratias reddūt. Dicit ergo titulus, ipsi David. Per David enim Christus intelligitur: vt sepis fuit dictum. Et est sensus, ipsi David (id est ipsi Christo) totus iste Psalm. dirigitur. Nõ enim hic titulus indicat nobis materiam de qua agit Psalm. sed tantum cui cõtatur indicat. Quid autem agatur in toto Psalm. primus versus annunciat. Intentionem autem monet ad laudem Dei. Quibus visis, accedo ad Psalmi diuisionem. Diuiditur ergo in partes duas: quia primò ostendit Dei beneficia sibi collata: secundò ostendit illa omnibus esse communia: ibi, Confiteantur tibi. Prima in duas: quia primò gratias se Deo acturum promittit: secundò modum gratiarum apponit: ibi, In conspectu. Quatum ad primum, vide primam partem istius versus superius expositam, versic. 91. 1976. Notandū etiam quod cõfessio est duplex: confessio peccatorum, & confessio laudis. Quod hic ostendit August. dicens, Confitebor tibi &c. Confessio in scripturis duobus modis dici solet. Quia est confessio peccatorum, & est confessio laudis. Sed peccatorum cõfessionem omnes nouerunt: laudis autem pauci aduertunt. Nam ita nota est confessio peccatorum, vt in quocūq; loco scripturatum audirum fuerit, Confitebor tibi domine, aut confitebimur: continuò iam cõsuetudo sit de confessione peccatorum intelligendi, vt continuò manus currat ad peccata tundendum: vsque adeo non solent homines intelligere confessionem esse, nisi peccatorum. Sed nõquid & ipse dominus noster Iesus Christus peccator fuit, qui ait in euangelio, Confiteor tibi domine pater cœli & terræ? Secutus enim ait quid cõfiteretur, vt intelligeremus confessionem istam laudis esse, nõ iniquitatis. Cõ-

fitet (inquit) tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Laudauit Deum, laudauit patrem: quia nõ despicit humiles, sed despicit superbos. Et talem confessionem hic audituri sumus: cū Psalm. dicit, Confitebor tibi. Vel nota quod triplex est confessio: vide versic. 81. De confessione laudis, vide versic. 250. 806. 1236. Sequitur, In toto corde meo. Quid sit in toto corde Deo confitei, vide versic. 1468. Vel aliter: In presenti vita sicut præceptum quo præcipimur Deum diligere toto corde &c. nõ potest perfectè impleri propter corpus corruptibile quod aggrauat animam: vt ostendit Magister lib. 3. dist. 37. licet nec Deo toto corde confiteri. Sed hoc faciemus in patria, vbi totum cor igne diuini amoris erit succensum. Et hoc est quod Psalm. non dicit de presenti Confiteor, sed de futuro: Confitebor tibi domine in toto corde meo. Vnde hic ait August. Confitebor tibi domine in toto corde meo: id est totū cor meū in aram tuæ confessionis imponam: holocaustum laudis offeram tibi. Holocaustum enim dicitur sacrificium, vbi totum inceditur. Totum cor meum flamma tui amoris accendet: nihil in me relinquetur mihi &c. Sequitur, Quoniam audisti verba oris mei. Vbi nota quod duplex est os: scilicet corporis & cordis: vide versic. 2292. Hic autè loquitur de ore cordis, cui propè est dominus. Nã nihil cor nostrū longè facit esse à Deo, nisi iniquitas. In corde enim habemus vocem quam Deus exaudit, quam auris humana non nouit. Quid est ergo Deū audire verba oris nostri: nisi Deū exaudite nostri cordis desideria? Quia ergo desiderium suū iustus dabitur: scilicet in pœnitentia: (vt dicitur Prouerb. 10.) ideo quilibet beatus securè Deo dicet, Audisti verba oris mei.

In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad tēplum sanctum tuū, & confitebor nomini tuo.

Hic ostendit modum laudis, siue gratiarum actionis. Et diuiditur in partes tres: quia ponit primò laudis formam: secundò laudis materiam: ibi, Super misericordiam: tertio laudis fructum: ibi, In quacunque die. Quantum ad primum, sciendū quod solus mundus & purus Deum dignè laudare potest. Quoniam vt dicitur Eccles. 15, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et ideo qui Deum dignè vult laudare, vel sibi cõfiteri, puritatem angelorum sibi proponere debet pro forma, & illam imitari: vt dicitur, In conspectu angelorum psallam tibi: vt sit sensus, secundum gl. In te laudando propono mihi angelos vt imiter eos: id est, in te à puritate qua te angeli conspiciunt & laudant: scilicet vt in te solo sibi acquiescāt, ego psallam tibi. Vel aliter. Nam psallere est actus quidam læticia: læticia autè est duplex: scilicet quædam de cœlestibus & supremis: quædam autem de visibilibus & mundanis. Gaudet ergo coram mundo, qui in terrenis lætatur. Gaudet corā angelis qui in cœlestibus solū gaudiū ponit. Et istū intellectu hic ponit August. dicens, In conspectu angelorum psallam tibi: nõ coram hominibus psallam, sed corā angelis. Nam psalterium meum, gaudium meum. Si gaudium meū sit de inferioribus, corā hominibus est: si de superioribus, coram angelis est. Non enim nouit impius gaudium iusti. Non est impij gaudere, dicit dominus. Gaudet iniquus in pompa: gaudet martyr in catena. Gaudet martyr cū tene-

Laudat Deū solum mundum.

Laudat Deū corā angelis qui gaudet de cœlestibus.

Esaiæ 48.

...cum in carcere mittitur, cum ligatus produci- tur, cum in catasta levatur, cum damnatur, cu flagellatur. In omnibus his gaudet, & hic coram angelis gaudet, coram angelis psallit. Vel aliter, per hoc vult ostendere quod ad laudem conditoris etiam homines assumuntur cum beatis angelis: vt sic sensus, In conspectu angelorum psallam tibi: id est simul cum angelis. Et hoc ostendit Gregor. super illo verbo Job 38. Vbi eras cum me laudarent astra matutina &c. dicens, Quia enim primo in tempore condita natura rationabilium spirituum creditur, non immerito matutina astra angeli vocantur. Vnde matutina astra simul cum vespertinis redemptoris potetiam laudant, dum electi angeli etiam cum redemptis in fine mundi hominibus largitam gratia perpetua glorificat. Ipsi quippe angeli, vt nos ad laudem conditoris accenderet, orta per carnem luce clamauerunt, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonae voluntatis. Simul ergo nobiscum laudant, quia redemptionis nostrae voces suae exultationis accommodant. Simul ergo laudant, quia dum nos conspiciunt recipi, hostium suorum gaudent numerum reparari. Qui & fortasse astra matutina memorantur, quia saepe ad exhortandos homines missi sunt: & dum venturum mane nunciat, ab humanis cordibus praesentis vitae tenebras fugant. Sed ecce, angeli diuinam potentiam laudant, quia ipsa eos tanta claritatis visio delectat. Nos autem qui redimimur, sed tamen corruptione carnis adhuc grauamur: donum quod percipimus, qua virtute laudamus: Quomodo enim valebit lingua dicere, quod non sufficit mens nostra sentire? &c. Vel aliter, per hoc vult Psalmista omnes Deum laudantes ad deuotionem adducere: per hoc ostendens quod nostris laudibus semper angeli praesentes existant: & maxime illi qui ad custodia nobis sunt deputati. Quali dicat, Si in conspectu alicuius hominis quis peccare cauet, verecundiam timens: quanto magis in praesentia beati angeli sibi ad custodiam deputati peccare erubescere debet? Quod bene notat Bernard, in ser. de xl. dicens, In quouis loco, in quouis angulo reuerentiam exhibe angelo tuome audeas illo praesente facere, quod me praesente non auderes. Hanc ergo angelorum praesentiam notans dicit, In conspectu angelorum psallam tibi, Deum meum. Sequitur, Adorabo ad templum sanctum tuum. Istud templum sanctum ad quod est orandum, est ipse Christus, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: quia de seipso ait, Soluite templum hoc &c. vide verba. 286. 782. Sed templum in quo debemus adorare, est cor nostrum. Vnde Gl. Adorabo ad templum sanctum tuum: id est in templo sancto suo, scilicet in corde: intra enim nos est quo adoremus. Vnde Apostolus ait, Templum enim sanctum Dei est quod estis vos. Et confitebor nomini tuo: scilicet illi nomini quod Christo dedit pater, quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum &c.

Luc 2.

Ioan 2.

Philipp 2.

2421

Super misericordia tua & veritate tua: quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Hic ostendit materiam confessionis & laudis: qua est misericordia & veritas Dei. Quia misericors est suus praedestinando: verax autem, promissa adimplendo. Vel misericors, gratis peccata remittendo: verax (id est iustus) obitatos condem-

M. misericors & veritas Dei.

A nando. De hoc vide versic. 354. Vnde & hic Augustinus dicit, Confitebor nomini tuo: & hoc super misericordia tua & veritate tua. In duobus istis consistitur: in tua misericordia, & in tua veritate. Misericordia peccatorem respexit: veritate promissionem reddidisti. In tua ergo misericordia & veritate confitebor tibi. Hostiam ergo pro viribus meis reddam. Quae mihi donasti confiteor: misericordiam in subueniendo, veritatem in iudicando. His enim adiutamur a domino: his promeremur Deum. Merito ergo vniuersae viae domini misericordia & veritas. Non sunt aliae viae quibus ad nos venit: non sunt aliae viae quibus ad eum veniamus. Vel aliter: vt ista verba proprie Christo dirigantur: qui in redemptione nostra vsus est maxime misericordia & veritate. Misericordia: dum misericorditer peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum crucis: iustitia autem, dum diabolum non potestate, sed iustitia voluit vincere, vt ostendit Magister lib. 3. dist. 19. Propter quae nomen suum super omne aliud nomen magnificauit. Ad Philipp. 2, Propter quod Deus dedit illi nomen quod est super omne nomen &c. Et hoc est quod hic subditur, Quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum: id est propter misericordiam & iustitiam quam fecisti, metuiti habere nomen super omne nomen magnificatum. Et aduerte quod proprie in opere nostrae redemptionis Christus super omne magnificauit nomen suum. Vbi sciendum quod magnificentia differt a liberalitate. Quia liberalitas respicit sumptus moderatos: magnificentia vero sumptus magnos. Vnde sicut liberalitas est virtus medias inter auaritiam & prodigalitem: sic magnificentia est virtus medias inter paruitatem & consumptionem. In magnis enim sumptibus, qui sunt circa magna opera, contingit aliquos deficere: quia non intendit quomodo magna opera faciant, sed quomodo in magnis operibus plus expendit, quam illa opera requirant. Et tales vocantur paruitates. Alij vero in magnis operibus plus expendunt quam illa opera requirant: & tales vocantur consumptiones. Et tales sunt virtuosi: & vocantur magnifici. Ista autem magnificentia circa quatuor maxime operatur: scilicet circa Deum, circa communitatem, circa aliquas personas in speciali, & circa seipsum. Circa quae omnia operatus est Christus magnifice in opere magnifico nostrae redemptionis. Primo namque magnificus operatur circa diuina. Ideo dicitur 4. Ethicor. q. honorabiles sumptus quos magnificus debet facere, sunt circa Deum. Christus autem magnifice operatus fuit circa Deum, quia factus obediens patri vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Secundo circa communitatem: nam ipsa bona communia quodammodo diuina sunt: vt ostendit Philosophus, quod bona communia habent aliquid simile Deo. Sic & Christus magnificos sumptus fecit circa communitatem: quia non solum pro vna gente redimenda dedit precium sui sanguinis, sed pro omnibus: in cuius figura non in angulo orbis, sed in medio fuit passus: dicens Psal. Operatus est salutem in medio terrae: vt scilicet seipsum omnibus conuocaret equaliter. Tertio circa aliquas speciales personas operatur magnificus: circa personas dignas honore, magnificus facit. Sic & Christus personas dignas honore tunc maxime honorauit, dum Petro commendauit ecclesiam, Ioanni Mariam. Quarto circa personam propriam: quia magnificus in seipso talia operatur, per quae ab illis magnificatur. Sic & Christus

Quid est magnificatus

Christus magnificatus

Christus fecit. Quod enim opus potest fieri maiori memoria dignum, quam quod pro actualiter persecutibus & crucifigentibus, patrem exorauit? Vnde hoc opus tantum magnificum circumstantibus apparuit, vt ad Christi orationem ultra quinq; milia hominum conuerterentur ad Christum: vt dicit Hieronymus super Matth. Si igitur Christus sic in omnibus magnificus est operatus, quid mirum si magnificauit super omne nomen sanctum suum? Et sic verus Salomon, scilicet Christus, magnificatus est super omnes reges terrae. Quod prauidens Psalm. sibi dicit, quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum. Vel magnificauit super omne nomen sanctum suum, quando gentes ad fidem nominis Christi conuertit. Et non solum gentes subiecit nomini Christi, sed etiam omnes angelicas virtutes: vt nomine domini Iesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium & infernorum.

Philipp 2.

2422

In quacunque die inuocauero te, exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem.

Hic ostendit fructum & utilitatem confessionis & laudis diuinae: quia per illa & vota nostra exaudiuntur, & in nobis virtus multiplicatur. Vbi notandum quod aliqui inuocant Deum in die, & aliqui in nocte. Inuocat Deum in nocte peccator obsecurus & cupidus petens terrena: quae per noctem significantur. Sed in die inuocat iustus (qui dies & lucidus dicitur) petens solum caelestia: quae per diem intelliguntur. Et certum est quod tales semper exaudiuntur, saltem ad utilitatem, etsi non ad votum. vide versic. 291. 514. 516. Vnde hic ait August. In quacunque die inuocauero te &c. quare? quia iam non peto felicitatem terrenam: non foreditatem carnalem: non salutem temporalem: non inimicorum subiectionem, non diuitias, non honores: nihil horum peto. Ideo quid petat insinuat: dicens, Multiplicabis in anima mea virtutem. Multis namque modis est multiplicatio. Est enim multiplicatio terrenae generationis, secundum primam benedictionem nostrae naturae quam audiuius. Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius. Et ista plene multiplicatio fructuosa est: & non venit nisi ex benedictione Dei. Iam quid dicam de aliis multiplicationibus? Multiplicatus est ille argeto, ille auro, ille pecore, ille familia, ille possessionibus, ille his omnibus. Multae sunt terrenae multiplicationes: felicitior autem filiorum, quae etiam hominibus ipsa secunditas & multiplicatio quandoque molesta est. Timet enim ne pauperes relinquatur, qui multi nasci potuerunt. Sollicitudo plerumque ad impietatem coegit, vt obliuisceretur quod patres essent: omnique affectu humanitatis expoliati, vt exponeret filios suos, & eos faceret alienos: proiiceret quae peperit, colligeret quae non peperit: illa cotemneret, alia diligeret: illa frustra mater carne, illa verior voluntate. Cum ergo sint multae multiplicationes, & multa multiplicationum genera, quam multiplicationem quaerit iste qui dicit Exaudi me? Audi quid petat. Multiplicabis in anima mea: non in carne, sed in anima. Et ne forte multiplicatio in anima felicitatem terrenam significet: etenim curae in anima multiplicatur. Multiplicatus enim videtur in anima: in quo etiam multiplicata sunt vitia. Ille tantummodo auarus est: ille tantum superbus est: ille tantum luxuriosus. Ille auarus est, superbus & luxuriosus:

Multiplicatio

Gregor 1.

A multiplicatus est in anima sua: sed malo suo. Multiplicatio ista egestatis est, non vbertatis. Non talem multiplicationem quaerit iste. Sed dicit Multiplicabis in anima mea virtutem. Expresit votum ab omni confusione circumcisum: quia, multiplicabis in anima mea virtutem. Per hoc autem quod dicit virtutem in singulari, & non virtutes in plurali: intelligit virtutem charitatis, quae omnem aliam virtutem continet: sine qua nulla virtus proficere potest. Vel virtutem humilitatis, quae omnium virtutum est stabile fundamentum. Et dicit Multiplicabis virtutem: quia virtutes crescunt in nobis, ad similitudinem arborum quae crescunt in terra: vt ostendit Gregorius.

Gregor 22. moral. cap. 8.

Confiteantur tibi domine omnes reges terrae, quia audierunt omnia verba oris tui.

Hic ostendit Dei beneficia omnibus esse communia: propter quod suo exemplo ceteros ad Dei laudem inuitat. Et diuiditur in partes duas: quia primo per Psalm. omnes ad Dei laudem excitatur: secundo quid in Deo laudare debeant declaratur: ibi, Et cantent. Quantum ad primum: inuitatio bonos ad laudem Dei, ipsos bonos dicit omnes, & dicit reges. Vocatur enim boni omnes: quoniam quod nihil est, numerum facere non potest. Cum ergo mali proprie aliquid non sint, cum vero esse coniuncti non sint: sequitur quod mali in numero omnium proprie intelligi non debent iuxta dictum Augusti super Ioan. dicentis quod peccatum nihil est, & nihil sunt homines cum peccant. vide versic. 908. 970. Cum ergo dicit Psalm. Confiteantur tibi omnes: per ly omnes solum significat bonos. Ad quod declarandum subdit, reges. Solum enim boni reges dicuntur. Rex enim dicitur a rego, gis. Illi ergo solum proprie reges dicuntur, qui vere regunt, & principaliter seipsum. Ille autem solum vere regit, qui carne spiritu subiicit, qui spiritum carni praeponeat. Est ergo sensus: Confiteantur tibi domine omnes reges terrae: id est omnes qui carne bene regunt, & spiritui subdit: illi tibi confitentur, illi te laudant. Adhuc magis declaras qui sint isti reges terrae: subdit, Qui audierunt omnia verba oris tui. Audite enim in scriptura id est quod obedire. Luca 11, Beati qui audiunt verbum Dei. Et statim exponit quid sit audire verbum Dei: dicens quod illi audiunt verbum Dei, qui custodiunt illud. Est ergo sensus: Confiteantur: id est confitentur tibi & laudat te: omnes reges terrae, id est omnes qui se ipsos & carnem suam bene regunt. Et qui sunt illi, subdit dicens, Qui audierunt omnia verba oris tui: id est qui obediunt omnibus verbis & praecipis tuis. Et attende gratiae Dei communicationem. Nam ante aduentum Christi, verba oris Dei solis Iudaeis credita erant: sed per incarnationem Christi toti orbi fuerunt praedicata. Quod in vellere Gedeonis satis expressum fuit figuratum: vt hic deducit Augustus dicens, Confiteantur tibi domine omnes reges terrae. Confitentur tibi, cum te laudat: non terrena, sed te desiderat. Quid enim reges terrae desideraturi sunt de terra, cum iam habeant ipsius terrae imperium? Quicquid aliud desiderauerit homo in terra, vsque ad imperium terrae, est desiderium eius. Quae altior in terra dignitas potest esse? Sed fortasse quanto altior, tanto periculosior est. Ideo quanto sunt in maiori felicitate terrena, tanto magis humiliari Deo debent. Sequitur, Quoniam audierunt omnia verba oris tui. Ante enim in Iosua Iudaeorum erant omnia verba oris tui. Sed attende illum sanctum Gedeonem, & vide quale signum

Boni solum nomen faciunt

Reges dicuntur omnes boni

Audire id est quod obedire

Verba Dei prius Iudaeis, postea toti orbi credita sunt

Vellus Gedeonis quid signum fuit

stipium perit a domino. Ponam (inquit) vellus in area: non implatur vellus, area siccata sit. Et sic factum est. Petit tursus signum vt area tota complura esset, & solum vellus siccum remaneret: & sic factum est. Quid vobis videtur, fratres? Area est orbis terrarum: gens vero Iudaea in medio orbe terrarum habens gratiae sacramentum, non in manifestatione, sed in nube, tanquam in velamento, pluuia in vellere. Sed venit tempus quando reuelaretur pluuia in area: manifesta est, non operta. Et sic factum est quod dictum est, *Confiteantur tibi domine omnes reges terrae, qui audierunt omnia verba oris tui. Quia quod in Israel abscondebas, expresso vellere per orbem exiuit pluuia. Solus Christus suauitas est pluuiae.*

2424 Et cantent in viis domini: quoniam magna est gloria domini.

Hic ostenditur quid Deum laudando cantare debeant. Et haec sunt quatuor quae in Deo laudare debemus: scilicet primò excellentiam Dei gloriam in praemiatione meritorum: secundò veram Dei iustitiam in abiectione superbiorum: ibi, *Quoniam excelsus: tertio altam Dei potentiam in liberatione oppressorum: ibi, Si ambulauero: quarto laetam Dei misericordiam in redemptione captiuorum: ibi, Dominus retribuet. Quantum ad peccatum, sciendū quod multiplex est canticum: scilicet canticum reuerentiae, quo Dei laudantur mirabilia: de quo vide versic. 482. Canticum poenitentiae, quo expiatur immundicia: de quo vide versic. 1787. Canticum praedicationis, quo expellitur ignorantia: de quo vide versic. 1643. Canticum charitatis, quo inflammatur anima: de quo vide versic. 1792. Canticum malitiae, quo effrenatur superbia: de quo vide versic. 653. Et est canticum laetitiae, quo Dei recoluntur beneficia. Et de isto maxime iste versus intelligitur. Laetitia enim mētis, qua quis gratias Deo agēs recollit eius beneficia, quidam cantus dicitur. Cuius ratio est. Nā inter omnes actus humanos, actus cantandi requirit mētē laetam & organorum debitam dispositionem. Vt ostendit Gregor. dicens, Quilibet peritus cantandi artifex, artem cantandi explere non valet, nisi ad hanc huic ministeria exteriora concordent. Quia nimirum caticum quod docta manus imperat, cassata organa, propriè non resultant. Nec artem flatus exprimit, si fistula scissa nimis stridet. Ex quibus apparet quod vt debite Dei beneficium cātando recolamus, oportet quod hoc cum debita mentis exultatione fiat: propter quod dicitur Psal. 98, *Iubilare Deo omnis terra: cantate, exultate & psallite.* In quibus verbis considera in cantu gratiarum actionis triplicem laetitiam nobis debitam. Prima est laetitia mentis interioris: quae notatur cum dicitur, *Iubilare. Iubilus enim, secundum Gregor. dicitur quando ineffabile gaudium mente concipitur: quod nec abscondi potest, nec sermonibus aperiri: quamuis quibusdā vocibus prodatur, quamuis nullis sensibus exprimitur. Sicut ecclesia ex natiuitate domini tantum gaudium concipiens, quod nec tacere valet omnino, nec exterius perfecte ostendere diuersis modis cantando illud conatur exprimere: in nocte natiuitatis domini cantando illum versiculum, *Tantum sponsus &c.* Et sic inibilus est cantus laetitiae cordialis: de quo Tob. 13, *Per omnes vias eius cantabitur alleluia.* Secūda est laetitia vocis & oris: cum dicitur, *Cantate, exultate: de qua dicitur, Exultabunt labia mea cum cantauero tibi: Psal. 88, Mi-***

Canticum mul. 2. uic.

Cantare lat. tie.

Gregor. 3. mo. 4. cap. 5. in praefatione.

Gregor. 24. moral. cap. 6.

sericordias domini in aeternum cantabo. Tertia est laetitia operis exterioris: cum dicitur, *Psallite. Psallere enim est cum psalterio canere: quod fit per tactum manus quo significatur operatio. Sic enim dicitur, Cantabo domino qui bona tribuit mihi: & psallam nomini domini altissimi. Ad propositū ergo, vult ostendere Psal. quod laudando Dei gloriam exultare debemus, cum dicit, *Et cantent in viis domini. Quasi dicat, Et exultent pronuntiando vias domini. Quae autem sunt vias domini, nisi misericordia & veritas? Vnde hic ait August. Et cantent in viis domini. In quibus viis? In illis scilicet de quibus dictum est, Vniuersae vias domini, misericordia & veritas. Amen & cantabūt. Nouimus viatores cātantes. Cantant enim & laetantur, quia peruenire festinant. Sed quid cantando dicant, sequitur, *Quoniam magna est gloria domini.* Et verè magna gloria domini, quae numerositate ciuium nō angustatur, sine non terminatur, timore non vexatur. Quid est ergo canere *quonia magna est gloria domini*: nisi laeto animo sperare nos ad gloriā dñi pertinere? Quia, vt dicitur Psal. 149, *Gloria haec est omnibus sanctis. Quid enim est gloria mundi respectu gloriae Dei: Certè nihil, nisi quaedam umbra. Vnde Chryso. super Matth. Scis quia bonum est gloriari in terris. Per hoc intellige, quod melius est gloriari in caelis. Quanto enim caelum clarius est quam terra: tanto gloriosior est illa gloria quam ista. De magnis enim thesauris bonorum vel malorum, quasi modicum gustandum dedit nobis Deus in mudo: vt ex modico gustu bonorum vel malorum, verorum bonorum vel malorum plenitudine cognoscamus. Ex quo apparet quod bona vita praesentis, sicut gloria, & huiusmodi, non dantur à Deo in hac vita vt in eis quaramus satietatem: sed ad accendendum appetitum nostrum respectu futurae gloriae, qua satiabimur: Psal. 16, *Satiabor cum appauerit gloria. Meritò ergo cātemus, Quoniam magna est gloria domini.****

2425 Quoniam excelsus dominus & humilia respicit, & alta à longè cognoscit.

Hic ostendit quod debemus laudare Dei iustitiam, quae abiicit superbos, & humiles recipit. Cōsimilis sententia habetur versic. 1999: vbi dicitur, *Quis sicut Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit &c. Excelsus dicitur esse dominus, non solum loco quia vbi que est, totum replet: sed excelsus est, potentia, scientia, iustitia, misericordia, super omnes deos: vnde Psal. 46, *Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Vnde de Deo dicitur Iob 11, Excelsus est caelo, profundior inferno, longior terra & latior mari. Quod dupliciter exponit Gregor. dicens quod Deus caelo excelsior: inferno profundior, terra longior, mari que latior esse describitur: tanto spiritus uolter debet intelligi, quanto de eo quicquam nefas est iuxta corporea lineamenta sentiri. Sed caelo dicitur excelsior, quia in circumscriptione sui spiritus cuncta transcendit. Inferno profundior, quia transcendendo subuehit. Terra longior, quia creaturae modum perennitate suae aeternitatis excedit. Mari latior, quia rerum temporalium fluctus sic regens possidet, vt hos sub omnimoda potentia suae praesentia coangustado circūder. Cōsequenter alio modo exponit dicens, *Quāuis possint caeli appellatiōne angeli, & inferni vocabulo demonia designari: per***

2425

Excelsus est Deus.

Gregorio moral. cap. 6.

ter per terrā verò homines, sed per mare peccatores intelligi. Est ergo Deus excelsior caelo, quia ipsi quoque electi spiritus visionem tantae cellitudinis perfecte non penetrāt. Profundior inferno est, quia malignorū spiritū astutias longè subtilius quam ipsi putauerant iudicans damnat. Terra longior est, quia longanimitatem nostram patientia diuinæ longanimitatis exuperat: quae & peccantes tolerat, & conuersos ad praemia remunerationis expectat. Mari est latior, quia vbi que facta peccantium tribulationis suae praesentia occupat: vt & cum non praesens cernitur, praesens per iudicium sentiat. Communiter alio modo exponit dicens, *Cuncta tamen haec ad solum hominem referri possunt: vt homo sit caelum, cum iam per desiderium luminis inhaeret. Ipse infernus, cum tentationum suarum caligine perturbat, in infimis iacet. Ipse terra, quia in bono opere fixae spei vbertate fructificat. Ipse mare, quia in quibusdam trepidus quatitur, & aurata suae mutabilitatis agitatur. Sed Deus est excelsior caelo, quia potentiae eius magnitudine vincimur, etiam cum supra nosmet ipsos eleuamur. Inferno profundior est: quia nimirum plus indicat quam ipse se humanus animus in tentatione inuestigat. Terra longior: quia fructus vitae quos in fine tribuet, nequaquam nūc vel spes nostra comprehendit. Mari latior, quia humana mens fluctuās, multa de his quae futura sunt conuicit: sed cum iam cerne te quae estimauerat caeperit: angustatam in sua estimatione se fuisse cognoscit. Excelsior ergo caelo fit, cum ipsa in eum nostra contemplatio &c. Ex quibus patet quā multiplicitate excelsus sit dominus. Vnde Esa. 6, *Vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Et hoc est quod modò ait Psal. Quoniam excelsus dominus. Sequitur, Et humilia respicit, & alta &c. Humilia nāque respicit oculo misericordiae: sic & humilitatē matris respexit, Luc. 2, *Quia respexit humilitatem ancillae suae &c. Qui ergo volunt à Deo respici, sint humiles. Nō enim hic est humana cōditio vbi humilis despicitur, & aspiciatur superbus: sed dominus humiles respicit. Si ergo aliqui alti sunt & superbi, nunquid effugiunt aspectum Dei: vt non cognoscantur à Deo? Absit. Sed quia eos verè cognoscit, sed à longè: quia ipsi non sunt cum Deo. Vnde hic ait Aug. Si qui se extulerint in superbiam, nunquid oculos Dei latere possunt, vt superbus dicat, *Deus humilia respicit: ergo ego superbus quod volo, facere possum? Non putes non videri: sed roga vt merearis videri à quo tu ipse videris. Ipse enim alta à longè cognoscit. Facit ergo superbus vt videatur à longè: non vt non videatur. Tu enim quando à longè vides, non bene vides. Deus autem etsi à longè te videt, perfecte te videt, & tecum non est. Hoc ergo superbe agis: non vt minus perfecte videaris, sed vt non sis cum illo à quo videris. Erigat ergo se superbus quātū voluerit, certè in alto habitat Deus: in caelo est Deus. Vis vt tibi propinquet? Humilia te. Nā rāto à te erit altior, quāto tu elatior: quia excelsa à longè cognoscit.****

2426

Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me: & super irā inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua.

Hic ostendit quod debemus laudare altam Dei potentiam in liberatione oppressorum & tribulato- rum. Vbi notandum quod per tribulationē mul-

tories intelligitur poenitentia: quia illa est carui amara & aspera, & ipsam tribulat. Vnde de tribulatione qua est ipsa poenitentia dicitur Tob. 3, *In tribulatione peccata dimittis. Et in medio istius tribulationis debent peccatores ambulare, vt ad vitam gratia redueantur. Si enim negociatores saeculi perambulāt alta maris spacia, vt inter ceteros honeste possint viuere: quāto magis peccator per mediū maris poenitentiae & tribulationis debet ambulare, vt vitam spiritus acquirat, nec coram Deo & angelis eius cōfusio suae iudicatis appareat: ista enim ambulatio nobis Deum, qui est vita omnium, sociat, & nos Deo. In cuius figura Christus resuscitatus, qui est via, veritas & vita: illis duobus discipulis qui tristes & tribulati ambulabant, se sociauit, illis dicens, *Qui sunt hi sermones quos confertis adinuicem ambulantes, & estis tristes? Poenitens enim tribulatus ambulat, quia poenitentia tribulationem peccati commissi requirit. Propter quod dicitur Eccl. 7, *Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambulauit est cum poenitentibus. Haec enim ambulatio poenitentiae quia est actus iustitiae, nos iustos facit: & per consequens vitam animae tribuit, & Deo reddit acceptos: propter quod dicitur Psal. 84, *Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos. Vbi Glof. Hieron. Iustitia hominis est ambulare per poenitentiam: vt scilicet per poenitentiam puniat se malum & mortuum, & faciat se bonum & vitum. Qui enim peccata sua odit, iam incipit viuere & similis esse Deo: quia illa odit quae Deus odit. Fac ergo te similem Deo: ambula poenitendo, & prepara ei viam in confessione peccatorum. Vnde Ioānes ait, *Parate viam domino: scilicet poenitendo & confitendo. Considerans ergo Psal. quod ambulare per medium tribulationis & poenitentiae, peccatorem viuificat, nunc ait, *Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me. Et notanter ait, *in medio tribulationis: quia tribulatio poenitentiae debet esse in discretionē: ne scilicet sit remissa, quia non esset condigna: neque nimis aspera, ne carnem extinguat, non corrigat. Vel aliter, per tribulationem intellige aduersitates quas iustus parat diabolus vel mundus: quae multoties peccatores reducunt ad Deum cognoscendum & seipos. Et per consequens in tribulationibus illis Deus tribuit vitam. Qualiter enim Paulus venit ad vitam spiritus? nōne per tribulationis medium? Nam primò ad terram fuit prostratus, & cæcus effectus: & ex consequenti Deum cognouit, & fuit illuminatus. Electos enim Deus aduersitatibus tribulat, vt ipsos ad aeternam vitam perducat. Quod ostendit Greg. dicens, *Festina cōsolatio bonorum, est consideratus finis malorum. Dum enim ex eorum interitu malum considerant quod euadunt, leue extimant quicquid aduersum in hac vita patiuntur. Eant nunc reprobi, & delectationum suarum desideria compleant: in finis sui damnatione securi sunt, quia mortem malè viuentes amauerūt. Transitorio hic verberare affliguntur electi, vt à prauitate flagella corrigant, quos paterna pietas ad hereditatem seruat. Nunc etenim flagellatur iustus, & verberare disciplinae corrigitur: quia ad aeternae hereditatis patrimonium seruatur. In suis autem voluptatibus relaxatur iniustus: quia tanto ei tempore alia bona suppetunt, quanto aeterna denegantur. Iniustus ad debitam mortem currens, effrenatis voluptatibus vituit: quia & vituli qui macrandi sunt, in liberis partibus********

Tribulatio dicitur poenitentia.

Ambulatio poenitentiae.

Luc. 24.

Marci.

Aduersitas dicitur ad vitam prosperitatem ad mortem aeternam.

Greg. 21. moral. cap. 4.

relinquuntur. At contra iustus a delectationis transitorie iocunditate restringitur: quia nimirum ad laboris usum & vitulus vite deputatus, sub iugo retinetur. Negantur electis in hac vita bona terrena: quia & agris quibus viuendi spes est, nequaquam cuncta quae appetunt conceduntur. Dantur autem malis bona quae in hac vita appetunt: quia & desperatis agris omne quod desiderant non negatur. Perpendant igitur iusti quae sunt mala quae iniquis permanent: & nequaquam eorum felicitati inuideant, quae percurrunt. Quid est quod de eorum gaudiis admirentur, quando & ipsi per iter asperum ad salutis patriam, & illi quasi per amena praetia ad foueam tendunt? Haec ergo omnia considerans Psalm. scilicet quod per tribulationes vite praesentis acquiritur aeterna vita: ait, *Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me. Quod non sic est intelligendum: Si forte euenerit mihi tribulatio aliqua, inde me statim liberabis. Sed quod per illam tribulationem uiuificabis me, scilicet, ad vitam perducet aeternam. Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Act. 14. Sequitur, Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam. Quod sic intelligitur: quia persecutores martyrum, ut erant Romani, Gallici, & Germani: Deus potestate sua conuertit, ut modo martyres inquirant & ipsos uenerentur. Aliquos autem in suo errore permittens, illos potestate manus tuae amplius vindicas: quia tuis intulerunt mala temporalia, ipsi autem patiuntur aeterna. Vnde Psalm. 34, dicitur quod extendit manum suam in retribuendo. Sequitur, Et saluum me fecit dextera tua. Vbi nota quod alia est salus dexterae, & alia sinistrae. Nam salus dexterae est salus aeterna: salus uero sinistrae est salus temporalis. Salus dexterae datur electis: sed salus sinistrae, reprobis. Vnde hic ait Gregor. Est quaedam salus in dextera Dei, & est quaedam salus in sinistra. Salus enim carnalis & temporalis sinistra est: salus autem aeterna cum angelis in dextera est. Ideo in ipsa immortalitate positus Christus, dicitur sedere ad dexteram Dei. Non enim habet in seipso dexteram aut sinistram. Sed dextera Dei dicitur felicitas illa, quae quoniam oculis ostendi non potest, tale nomen accepit. Hac dextera saluum me fecisti, non secundum salutem temporalem. Aliquando ergo Deus non saluat in sinistra sanctos suos: sed semper saluat in dextera. Impios autem plerumque saluat in sinistram, sed non saluat in dexteram. Et ideo dicit Psalm. 15, Delectationes in dextera tua.*

Salus alia dexterae: alia sinistrae.

Dextera Dei quid sit.

2427

Dominus retribuet pro me: domine misericordia tua in saeculum, opera manuum tuarum ne despicias.

Retribuit pro nobis Christus in uicario.

Hic ostendit quod laudare debemus laram Dei misericordiam in redemptione captiuorum. Homo enim sponte sua peccauit, sed quid pro peccato Deo redderet, non habebat. Et sic iustificari per se vel saluari non poterat. Nam, ut dicit beatus Anselmus, primo, cur Deus homo, c. 25, Si homo iniustus dicitur qui non reddit homini quod debet: quanto magis iniustus est qui Deo non reddit quod debet? Deducit autem ibi Anselmus multipliciter quomodo homo pro peccato suo nullatenus Deo satisfacere potest: quia non potest pro peccato aliquod a quinalens (alias indebitum) reddere. Cum ergo non remittatur peccatum, nisi reddatur ablatum: hinc est quod Deus nolens despiciere opus

manuum suarum, id est hominem, quem suis manibus formauit, misericordia motus, pro peccato hominis uoluit satisfacere, quando filium suum misit in carnem: qui vitam suam praualentem in bonitate maliciae omnium peccatorum etiam possibilem, non debitam morti, quia nullam in eo fuerat peccatum, pro peccatis nostris dedit in mortem. Et sic pro nobis Deo retribuit quod nos retribuere non ualebamus. Et hoc prauidens Psalm. ait, *Domine retribuet pro me: scilicet vitam suam pro me dando in mortem. Et hoc non fecit ex debito: sed solum ex misericordia quae per omne saeculum durat: quia eius passio omnibus electis usque ad finem saeculi applicatur. Et sic misericordia eius quae pro nobis passus est, usque in finem saeculi durat. Et hoc est quod ait, Domine misericordia tua in saeculum. Ex quo per effectum ostendit quantum humanam naturam dilexit: quia nec ipsam peccantem penitus abiicit. Et hoc est quod ait, Opera manuum tuarum ne despicias. Vnde hic ait August. Retribuit pro nobis Deus gratias misericordiae ipsius. Nihil debebat ipse: pro se non reddidit, sed pro nobis. Ecce (inquit) uenit princeps mundi huius, & in me non habet quietem: id est nullum peccatum in me inuenit, quare me occidat. Sed ut sciam omnes quoniam uoluntate, non necessitate parior: Surgite, ait, camus hinc. Quid est, Surgite, camus hinc? hoc est, non necessitate, sed uoluntate parior, reddes quod non debeo &c. Sed hic multi simplices dubitant, omnes leges clamant quod nullus ad impossibile potest obligari. Si ergo post peccatum homo de peccato suo Deo satisfacere non ualuit, quomodo ergo ad satisfactionem erat obligatus? Non enim aduertunt quod impossibilitas faciendi illud ad quod quis tenetur, proueniens ex culpa propria, obligationem non absoluit, sed magis culpam auget: ut clare exemplo ostendit Anselmus, primo, cur Deus homo, c. 25. Vbi discipulo querenti, Si quis reddere non potest quod debet, quomodo iniustus est? Respondet Anselmus, Si nulla est in illo causa impotentiae, aliquatenus excusari potest: sed si in ipsa impotentia culpa est, sicut non leuigat peccatum, sic non excusat non reddere debitum. Nam si quis iniungat opus aliquod seruo suo, & praecipiat illi ne se deniciat in foueam quam illi monstrat, unde nullatenus exire possit: & seruus illo contemnens mandatum & monitionem domini sui, se in monstratam deiiciat foueam, ut nullatenus possit opus iniunctum efficere: putatne illi aliquatenus impotentiam istam ualere ad exculationem cur opus iniunctum non faciat? Et respondet discipulus, Nullo modo, sed potius ad augmentum culpa: quoniam ipse impotentiam illam sibi fecit. Dupliciter namque peccauit: & quia quod iustus est facere non fecit, & quod praecipitum est ne faceret fecit. Ita est in proposito, quia homo sponte se obligauit illi debito quod soluere non potest, & sua culpa deiicit se in hanc impotentiam: ut nec illud possit soluere quod debebat ante peccatum, id est ne peccaret: nec hoc quod debet, quia peccauit, inexcusabilis est &c.*

Psalm. 37.

Joan. 6.

Mat. 14. Quasi. Ad impo. hinc qui ubi gaur.

PSAL. CXXXVIII.

Domine probasti me, & cognouisti meam, & resurrectionem meam.

Titulus huius Psalm. est, In finem Psalm. David. Hic

1428

Hic titulus ex supradictis multoties patet. Sed non patet ex eo materia Psalm. Notandum ergo quod secundum doctores, iste Psalm. uidetur esse quaedam Dei laus & confessio ex consideratione diuinae immensitatis: quae a nobis comprehendi non potest, sed neque sine magno labore aliquo cognosci. Quae diuinae maiestatis immensitas quamuis in scriptura sacra multoties contineatur: tamen sub uelamine diuersarum figurarum ponitur, & non expressit. Ideo post peccatum a primis parentibus commissum, multum laborare oportet ad ipsas scripturas intelligendas. Et hoc est quod ipsi Adae Deus dixit, Gen. 2. In sudore uultus tui uesceris pane tuo: id est tibi sanctarum scripturarum. Ex primo enim peccato huic poenae subiicimur quod in sudore uultus & magno labore manducamus panem nostrum: de quo in euangelio dominus ait, Ego sum panis uiuus qui de caelo descendi. Hic panis in prophetis est uelatus: sed in euangelio est reuelatus. Inest tamen labor etiam nunc ad intelligenda mysteria eius. Loquitur autem in hoc Psalmo totus Christus: scilicet caput & membra, scilicet caput quod iam ascendit in caelum, & membra quae adhuc peregrinantur in terra. Quantum uero ad membra, loquitur in persona superioris captiui: qui iam spe liberatus memor suae discessionis in qua Deum latere non potuit, & in qua secuta est eum manus domini: deliberat ulterius non esse fugiendum ab eo: sed ad eum per eum, ab irato ad placatum accedere. Intentionem mouet, ut considerata immensitate Dei quam nullus fugere potest, humiliter ad eum per eum accedamus. Quibus uisus, accedo ad Psalmi diuisionem. Iste ergo Psalm. diuiditur in partes duas: quia Palmista primo describit diuinam maiestatem eminentiam: secundo humiliter confurgit ad eius reuerentiam: ibi, *Quia tu possidisti. Prima in duas: quia primo describit diuinam sapientiae profunditatem: secundo diuinam praesentiae immensitatem: ibi, Quid ibi. Prima in duas: quia primo ostendit diuinam sapientiae plenitudinem: secundo concludit ipsam a nobis incomprehensibilem: ibi, Mirabilis. Circa primum de diuina scientia ad ostendendum eius immensitatem quatuor ostendit: primo quod cognouit omnia Christi mysteria: secundo quod cognoscit omnia nostri cordis secreta: ibi, Intellexisti: tertio quod praecognoscit omnia futura: ibi, Et omnes: quarto quod cognoscit omnia nostra delicta atque peccata: ibi, Ecce domine. Quantum ad primum, sciendum quod in isto uersiculo loquitur Christus ut caput ecclesiae Deo patri, quem dominum uocat. In Christo enim est duplex natura: scilicet Dei & hominis. In quantum Deus, non habet dominum, quia omnis dominus est maior seruo: sed sic habet patrem. In quantum uero homo, id est ratione humanitatis assumptae: sic patrem non habet, sed dominum, quia sic ipse minor patre. In forma ergo serui uel humanitatis assumptae, Deo patri loquitur, dicens, Domine probasti me. Et aduerte quod aliter probat Deus: aliter probat homo. Homo enim aliquid probat ad hoc ut de illo acquirat notitiam, quam prius non habebat. Deus uero qui omnia nouit antequam fiat, non sic probat ut accipiat notitiam de aliquo sibi incognito: sed ut alij accipiant de illo notitiam quam prius non habebant. Sic enim dicitur & aliquid de nouo cognoscere, quando illud aliquos cognoscere facit. Sic enim dixit Abrahamae, Nunc cognoui quod timeas Deum: id est alios cognoscere feci. Vnde hic*

ait Augustin. Domine probasti me, & cognouisti memor quia non nouerat, sed quia notum aliis fecerat. Item notandum quod licet Deus eodem modo omnes homines probet, scilicet per aduersitates & poenas: non tamen eodem fine: quia aliquos probat ut purget, aliquos ut ampliori merito clarificet. ut ostendit Gregor. dicens, Quali aurum quod per ignem transit, probantur animae iustorum: quibus exustione tribulationis & subtrahuntur uicia & merita augentur. Nec elationis fuit quod sanctus Iob in tribulatione se positum auro comparauit: quia qui Dei uoce iustus ante flagella dictus est, non idcirco tentari permixtus est ut in eo uicia purgarentur, sed ut merita crescerent. Aurum uero igne purgatur. Minus ergo de seipso aestimauit ipse quam erat, dum tribulationi traditur, purgari se credidit qui in se purgandum aliquid non habebat. Sed nullo istorum modorum probatus per aduersa fuit Christus. Non quidem ut purgaretur, quia nihil purgandum habebat: nec ut purgaretur, quia in gratia proficere non poterat, qui a principio habuit gratiae plenitudinem. Sed ideo probatus, ut aliis sua uirtus patefieret, quae ante probationem erat incognita. Sic enim de Christo dicebant Iudaei, ut habetur Sapient. 2, Contumelia & tormento interrogemus illum, ut sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam eius: morte turpissima condemnemus eum. De probatione & tentatione qua Deus iustos probat, uide uersic. 368. Sequitur, Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Per sessionem enim intelligit humilitatem suae passionis: quia homo sedendo minor apparet. Sic & Christus per humilitatem passionis minoratus uidebatur. Quid est ergo Christum domino dicere, Tu cognouisti sessionem meam &c. nisi Tu cognouisti passionem meam: Non solum eo modo quo omnia tam bona quam mala nuda sunt oculis eius: sed cognitione approbationis, qua mala non cognoscit. Vnde hic August. Tu cognouisti sessionem meam &c. id est, Tu uoluiti, tu approbasti: secundum uoluntatem tuam factum est. Vel aliter: ut totum legatur ex uoce membrorum, quia sicut Christus sedit per passionis humilitatem: sic iusti in aduersis & tribulationibus sedent & humiliantur, & ex hoc resurgunt in spem uiae beatae. Similiter & omnes poenitentes sedent per humilitatem confessionis & patientiae, sed resurgunt per iustificationem a peccatis. Vnde hic ait Augustin. Si autem hoc accipere uolueris ex uoce membrorum, dicimus & nos domino, Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Sedit enim & homo, quando se humiliat in poenitentia, surgit in remissis peccatis, quando erigitur in spem uiae aeternae. Vnde de istis & in alio Psalm. dicitur, Surgite postquam sedetis, qui manducatis panem doloris. Panem doloris poenitentes manducant, qui & alibi dicunt, Fuerunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte. Quid est ergo, Surgite postquam sedetis, nisi Nolite exaltari nisi prius humiliati fueritis? Multi enim uolunt surgere antequam sederint. Volunt se iustos uideri antequam peccatores se esse confessi sint. Est ergo sensus: Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam: id est coram oculis tuis, & peccata mea confessus, & tui gratia iustificatus sum.

Probat Deus sanctos multis pliciter.

Gregor. 36. mor. 16.

Cognoscere Dei est approbare.

Poenitentes sedent & surgunt.

Psalm. 116.

Psalm. 41.

Intellexisti cogitationes meas de longis: semitam meam & funiculum meum

meum inuestigasti.

Hic ostendit secundum: scilicet quod Deus cognoscit omnia nostra cordis secreta. Hic non loquitur Christus ex persona capitis, sed ex persona membrorum. Illa enim Deus a longe cognoscit, quae sunt mala: ut dictum est versic. 2425. Cum ergo in Christo nulla mala cogitatio fuerit Deo displicens: sequitur quod Christi cogitationes Deus de longe non intellexit. Intellegitur ergo de membris, non de capite Christo: ut corpus ecclesiae Deo dicat, Intellexisti cogitationes meas de longe: id est, cum adhuc malis implicatus, non tecum, sed a te essem longinquus. Cuius figuram gessit ille filius prodigus, qui prius in regionem longinquam recessit a patre, sed postea poenitentia ductus, reuersus est ad patrem. Cuius cogitationes pater a longe cognouit, qui cum adhuc longe esset, pater occurrit illi: quod non fecisset, nisi cogitationes eius cognouisset. Vnde hic Augustus. Attende illum filium minorem vel iuniorum: quia ipse etiam factus est corpus Christi, ecclesia scilicet de gentibus ueniens. Ierat quippe in longinquum filius minor. Duos quidem filios habebat quidam paterfamilias: maior filius non longe ierat, sed in agro operabatur. Et significat sanctos in lege facientes praecipua legis. Reliquum autem genus humanum quod defluerat in idolorum cultum, in longinquo fuerat peregrinatus, portans secum substantiam suam: quam dissipauit prodigum cum meretricibus, & funem passus, porcos pascebat: de quorum siliquis cupiebat saturari, nec poterat. Post tribulationem venit pater suus in metem, & poenitentia ductus, ait, Surgam, & ibo ad patrem meum: cuius cogitationes pater statim agnouit. Vnde hic dicit, Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam: scilicet qualiter sedi in egestate: qualiter surrexi in desiderio patris tui. Intellexisti ergo cogitationes meas de longe. Propterea sic dicit dominus in euangelio, Quia occurrit illi pater uenienti: uere ideo, quia intellexerat cogitationes eius de longinquo. Ideo subdit, Semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Quam semitam, nisi malam: quam ille ambulauerat ut patrem desereret, quasi occultus posset esse ab oculis iudicantis? Sed tamen a patre deprehensus, a patre uisus, dicit, Semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Quasi dicat, Semitam meam (id est uiam qua a te recessi) funiculum meum (id est terminum ad quem perueni) Vnde alia littera habet, linitem meum inuestigasti: quia scilicet a te recessi, ad quantam miseriam perueni tu cognouisti: quia terminus ille licet fuerit longinquus a te, non tamen fuit longe ab oculis tuis. Longe ierit, & tu ibi eras. Et nota quod quandoque Deus dicitur cognoscere peccatores & mala, quandoque uero non: quia ipsos cognoscit per intellectum, ipsos uidentem: sed non per uoluntatem, ipsos approbando. Cuius ratio redditur, quoniam secundum Philosophos, omnis cognitio fit per assimilationem. Vnde in noticia approbationis diuinae requiritur assimilatio per imitationem: non tamen cognoscere ad cognitum, sed magis e contrario: quae in reprobis non habetur. Et nota quod inuestigare dicitur idem quod intus cognoscere. Nam uestigium, idem est quod exquirere uel explorare. Et componitur cum in, quod est intus: & sic inuestigare est intus cognoscere. Proprie igitur Deus dicitur inuestigare, quia intus in mente nostra cognoscit: quod non facit homo. Et si dicas, Nunquid

EXPOSITIO

A homo potest scire cogitationes alteri: Dico quod solus Deus uidet cogitationes alterius: sed homo quandoque illas scire potest, non uidentem illas, sed per opera uel signa exteriora de illis iudicando. Sic enim dicebat Iob amicis suis, Certum noui cogitationes uestras. Quod exponens Gregor. ait, Cum scriptum sit, Quis scit quae sunt hominum, nisi spiritus hominis qui est in ipso? quia ratione nunc dicitur, Certum noui cogitationes uestras? Sed tunc spiritus hominis ignotatur ab altero, cum uerbis uel operibus non demonstratur. Nam cum scriptum sit, Ex fructibus eorum cognoscetis eos: per hoc quod foris agitur, quicquid latet intus aperitur. Vnde recte quoque per Salomonem dicitur, Quomodo in aquis resplendent uultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.

Et omnes uias meas prauidisti, quia non est sermo in lingua mea.

Hic ostendit tertium, quod Deus praecognoscit omnia futura. Dicitur enim Deus omnia prauidere, omnia praescire: quia ab aeterno omnia quae sunt in tempore, illi sunt cognita: quoniam & illi praesentia. Sic enim ipsum praescire omnia confessa fuit Susanna, dicens, Deus aeternae qui absconditum es cognitor, qui nouisti omnia antequam fiat. Si enim aliquid Deus de nouo scire posset quod ab aeterno non praesciuisset: iam mutari posset, quia de non sciente fieret sciens. Si autem mutari posset, iam Deus non esset. Hanc ergo praescientiam omnium ab aeterno notans Psalmista ait, Et omnes uias meas prauidisti. Vnde & Gregor. ait, Nulla quae in hoc mundo hominibus fiunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio ueniunt. Nam cuncta Deus futura praesciens, ante saecula decreuit qualiter per saecula disponantur. Statutum quippe est homini, uel quae huc mundi prosperitas sequatur, uel quantum aduersitas feriat: ne electos eius aut immoderata prosperitas eleuet, aut nimia aduersitas grauet. Statutum quippe est quantum in ipsa uita mortali temporaliter uiuat. Nam etsi annos quindecim regi Ezechiae ad uitam addidit, cum eum promissum esse moriturum. Quia in re quaestio oritur, quomodo ei per prophetam dicitur, Dispone domui tuae, quia morieris tu, & non uiues. Cui cum mortis sententia data est, protinus ad eius lacrymas & uita data est. Sed per prophetam dominus dixit quod tempore ipse mori merebatur: per largitatem uero misericordiae, illo tamen tempore, ad mortem distulit, quod ante saecula ipse praesciuisset. Nec propheta ergo fallax, quia tempus mortis innotuit, quo ille mori uir meruit. Nec dominica statuta conuulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni crescerent, hoc quoque ante saeculum praefixum fuit: ac spatium quod inopinata foris est additum sine augmento praescientiae fuit intus statutum. Hanc ergo Dei praescientiam notans Psalmista dicit, Et omnes uias meas prauidisti. Et nota modum loquendi: quia non dicit, Et omnes uias meas praesciisti, sed prauidisti: quod plus est, quia & homines futura praescire possunt: sed prauidere non possunt. quia sicut scientia rei non requirit rem praesentem, sed uisio rei rem praesentem requirit: sic & praescientia rem non requirit praesentem, sed sic prauidio. Deus ergo prauidet futura, sed non homo: quia omnia futura Deo sunt praesentia, sed non homini. Sed hic oritur dubium. Cum enim praesentia uel prauidio solum sit

Gentiles significat filium prodigum.

Luc. 15.

Luc. 15.

Cognoscit Deus peccatores, & non se quod sit.

Quaestio. Cogitationes alterius quomodo quis scire potest. Iob 21. Greg. 15. mor. cap. 16.

Matth. 7.

Psalm. 37.

2430

Psalm. 139.

Daniel. 2.

Gregor. 10. mor. cap. 16.

4. Reg. 20.

Psalm. 139. alius est: & alius prauidet dicit.

Quaestio. de

de futuris quae nondum sunt, quomodo Deus potest aliqua praescire uel prauidere, cum omnia futura sint sibi praesentia? Hanc quaestionem mouet & soluit Gregor. dicens, Quomodo praescientia est in Deo, cum nulla praesciantur nisi quae futura sunt? Et scimus quia Deo nihil futurum est, cuius ante oculos praeterita nulla sunt, praesentia non transeunt, futura non ueniunt. Quippe quia omne quod nobis fuit & erit, in eius conspectu praesto est: & omne quod praesens est, sciri potest potius quam praesciri. Et respondet dicens, Quia Deus ea quae futura sunt nobis, uidet: quae tamen ipsi praesto sunt: ideo praescius dicitur, quamuis nequaquam sibi sit futurum quod praesens uidet. Nam quae cunctae non ab aeternitate eius ideo uidentur quia sunt, sed ideo sunt quia uidentur. Bene ergo ait Psal. Et omnes uias meas prauidisti. Per uias autem intellige actiones nostras: uide uer. 589. 632. Sed quia ista Dei praescientia futurorum & prauidio, est nobis incomprehensibilis & ineffabilis: ideo de ipsa subdit Psalmista, Et non est sermo in lingua mea: supple sufficiens ad exprimendum profunditatem tuae sapientiae: iuxta dictum Apostoli, O altitudo sapientiae & scientiae Dei, quam incognoscibilia sunt iudicia eius, &c.

Ecce domine, tu cognouisti omnia nouissima & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

Hic enim ostendit quartum: scilicet quod cognoscit omnia nostra peccata. Quid enim per uetera & antiqua nisi peccata & status peccati designantur? Quid uero per nouissima, nisi praesens status miseriae & poenae, in quem per peccatum deuenimus, in quo praesentialiter sumus? Vnde hic ait Augustus, Cognouisti antiqua mea: quando scilicet a te recessi, quando porcos paui. Illa enim antiqua fuerunt mihi exordia nouissimorum malorum. Antiquum peccatum, quando lapsi sumus: nouissima poena, quando in istam mortalitatem laboriosam periculosaque peruenimus: atque uicinas ista sit nouissima, erit enim ista nouissima, si iam redire uoluerimus. Est enim alia quibusdam impiis nouissima: quibus dicitur, Ite maledicti in igne aeternum, &c. Nobis autem usque ad huius uitae mortalitatem sufficiat labor noster. Recordemur poenae patris nostri. Recolamus beatitudinem domus patris nostri. Non nos delectent siliques porcorum, doctrinae daemoniorum. Sequitur, Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Formauit enim nos Deus, quia parentes nostros primos ipse plasmavit: quia formauit Deus hominem de limo terrae, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitae: & factus est homo, &c. Dicit ergo Deo Psalmista, Tu formasti me, &c. Quod ideo dicit, ut homini ostendat dignitatem suam creationis praeter ceteris animalibus: quia inspecta, uerecunderetur se pascere porcos: & alicuius hominis uel daemonis heri seruus. Consimiliter dicitur, Manus tuae domine fecerunt me, &c. Quod exponens Gregor. ait, Qui enim plasmatum se & factum totum in circuitu a Deo asserit, &c. uide uer. 2146. Sequitur, Et posuisti super me manum tuam. Hoc enim dicit ad differentiam Dei & artificis creati. Artifex enim creatus completo artificio suo, remouet manum suam ab eo: sicut domificator facta domo, faber factus gladio, & permanet artificiatum sine artificis manu: quia non est ipse conseruator sui effectus, sed tantum factor, & causa secunda. Sed Deus

A omnium artifex, & prima causa rerum omnium, formata ab ipso creatura, ipsam conseruat in esse. Vnde ab ipsa non subtrahit manum suam, quia non est tantum factor, sed etiam conseruator. Vnde si retraheret manum suam conseruationis a rebus creatis, omnia in nihilum uerterentur: sicut ex nihilo sunt ab ipso formata. Et hoc notans Psalmista dicit, Et posuisti super me manum tuam: scilicet me factum conseruando. Et hoc notans Gregor. dicit, Creaturae quidem sunt, sed principaliter non sunt: quia in se metipsis minimè subsistunt: & nisi gubernatoris manu teneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt a quo creata sunt: nec ea quae uiuunt, sibi metipsis uitam tribuunt: nec ea quae mouentur & non uiuunt, suis uiribus ad motum ducuntur. Sed ille cuncta mouet, qui quaedam uiuificat: quaedam uero non uiuificata in esse mire ordinans seruat. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt, eorumque essentia rursus ad nihilum tenderet, nisi ea autor omnium regimini manu teneret, &c. Et hoc est quod ait Paulus, In ipso uiuimus, mouemur & sumus.

Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam.

Hic ex praedictis concludit diuinae sapientiae profunditatem. Quamuis enim profunditas diuinae sapientiae a creatura comprehendi non possit: tamen ante peccatum clarius homo Deum uidebat, quam nunc post peccatum possit uidere. Et hoc est quod ait, Mirabilis facta est scientia tua ex me: id est, mirabilis facta est mihi amplius quam esset ante peccatum. Et hoc est ex me, id est, ex peccato meo: quia post peccatum mihi non est facile contempleri te, quem superbus reliqui: Confortata est: id est, inualuit, creuit, altior est effecta, intantum quod non potero ad eam, scilicet contemplantur, exurgere. Sed quomodo sapientia Dei confortata est? quomodo inualuit, quae omnino est immutabilis? Respondeo quod aliquid confortari uel inualere uel fortificari, duobus modis contingere potest. Vel in seipso: sicut sapientia hominis confortatur & crescit, quando plura & clarius cognoscit quam ante. Alio modo comparatiue respectu alterius: sicut sapientia unius magni philosophi disputantis cum alio magno philosopho, grandis & grandis apparet. Si autem disputet postea cum alio minori philosopho: scientia eius in se non aucta maior apparet. Similiter & de fortitudine patet. Fortificatur quis quando hostis eius debilior efficitur, licet ipse in aequali fortitudine permaneat ut prius. Sic in proposito, scientia Dei post peccatum dicitur confortata: non quidem in se, sed respectu nostri, quia intellectus noster ad ipsam capiendam debilior est effectus. Vel aliter: ut hoc ad Christi scientiam referatur: cuius doctrina turbis admirabilis erat, & ipsum faciebat mirabilem turbis. Videns enim quis alium profundae sapientiae ad quam ipse non ualet attingere, ipsum admiratur. Et ista admiratio ex paritate intellectus admirantis procedit: sicut Iudith 11, de seruis Holofernis dicitur, quod admirabantur sapientiam Iudith: & dicebat alter ad alterum, Non est talis mulier super terram in aspectu & pulchritudine & sensu uerborum. Sic & sapientia Christi erat admirabilis turbis. Vnde & de Christo dicitur, Admirabantur turbae super doctrinam eius: erat enim

Greg. 10. mor. cap. 16.

Rem. 11.

2431

Antiqua de uia peccati conuulsa, uia.

Matth. 23.

Luc. 15.

Gen. 2.

Iob. 10.

Greg. 9. mor. cap. 16. Conseruat Deus creaturam in se.

Greg. 16. mor. cap. 18.

Actus. 7.

Crescere aliquid dicitur dupliciter, & fortificari.

Mirari uide oritur.

Matth. 7.

enim docens sicut potestatem habens, non sicut Scribae & Pharisaei. Et ista admiratio ad Christi laudem procedebat ex debilitate intellectus illorum qui admirabantur: ut ostendit Chrysostomus super Matth. dicens, Placatus rationabiliter hominis intellectus laudem generat: virtus autem admirationem, quos enim dignè laudare non possumus, admiramur. Admiratio tamen eorum magis ad gloriam Christi pertinet, quam ad fidem ipsorum. Si enim perfecte crederent in Christum, non admirarentur. Illud enim mouet in admirationem, quod superat facientis aut dicentis personam. Et ideo quod à Deo dictum vel factum est, non admiratur fideles: quia omnia credunt minora, quam sit potentia Dei. Turbae autem erant quae admirabantur Christi doctrinam: id est, vulgares, non principes populi, qui discendi studio audire solebant. Populus autem simplex simpliciter audiebat: sed eorum silentium si illi interfuisent, conturbassent. Vbi enim est maior scientia, illic fortior malitia. Qui enim festinat esse prior, non est contentus esse secundus. Dicat ergo Christo simplices, qui perfectè de Christo fidem non habent, Mirabili facta est scientia tua ex me: id est, ex defecto meo. Quod enim facit Deus, mirabile videtur illis qui non cognoscunt potentiam eius: iuxta illud Psal. 117, A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

2433 Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam?

Hic consequenter Psalmista describit diuinæ praesentiae immensitatem: ostendens quòd Deus ubique est, & omnia replet. Et diuiditur in partes duas: quia primò super hoc quaestionem proponit: secundò quaestionem dissoluit, ibi, Si ascendero. Quantum ad primum, sciendum quòd hic Psalmista loquitur in persona peccatoris à facie Dei fugere volentis: quaerens ad quem locum fugere possit, ut Dei praesentiam & potestatem euadat. Vnde ait, Quò ibo à spiritu tuo: id est, à teipso qui spiritus es: quia spiritus est Deus, Ioan. 4, Qui spiritus Deus replet orbem terrarum. Quasi dicat, Quò ibo à spiritu tuo, quo scilicet plenus est mundus? Et quò à facie tua fugiam? id est, à cognitione & scientia tua abscondat, cui omnia nuda sunt & aperta: Quasi dicat, Non est locus quòd à te, à tua scientia, à tua potentia, vel à tua praesentia fugere possim. Sicut enim volens fugere caelum, ad quamcunque partem fugiat, ad caelum accedit: sic volens Dei praesentiam vel potentiam fugere, quocumque se vertat, illam inuenit: quia ubique est, & non in parte praesens. Quod ostendens Gregor. dicit, Sunt quidam ita hebetes, ut formidare nesciant, nisi quod corporaliter videt. Et Deum timere negligunt, quem videre corporaliter non possunt: ut quasi per corporeos sensus auctorem suum aestimènt: quia excelsior caelo est, & super stellarum verticem sublimatur, ex longinquo nos videre non posse: ut quia inter nos & caelestem sedem partes aere intersunt, quasi in nube latens per caliginem indicet: & superioribus intentus minus ima perpendat. Et dum caeli cardines ambiendo còstitingit, interiora non videat. Sed quis de Deo ista vel desipiens suspicetur: qui nimirum dum sit semper omnipotens, sic intendit omnibus ut affit singulis: sic & singulis, ut simul omnibus nunquam desit? Nam etiam quosdam peccantes deserit, eisdem tamè ipsi adest per iudicium, quibus deesse cernitur per adiumentum. Sic itaque exteriora circumdat, ut

Fugere Deum nullus potest.

Deus est ubique.

Greg. 16. mo. val. cap. 5.

interiora impleat: sic interiora implet, ut exteriora circumdet: sic summa regit, ut inferiora non deserat: sic imis praesens est, ut à superioribus non recedat: sic later in sua specie, ut tamen cognoscatur in operatione: sic cognoscitur in suo opere, ut tamè comprehendi non valeat à cognoscentis aestimatione: sic adest, ut videri nequeat: sic videri non valet, ut tamen eius praesentiam ipsam sua iudicia testentur: sic se nobis intelligendum praebet, ut tamè ipsum in nobis radium sui intellectus obumbret. Et rursum sic caligine nos ignorantiae reprimat, ut tamen nostrae radiis intemisceat: quatenus & subleuata quippiam videat, & tuerberata contremiscat. Et quia eum sicuti est videre non potest, aliquatenus videndo cognoscit. Ex quibus Dei immensitas apparet, quae nullus fugere potest. Bene ergo dicit Psalmista, Quò à facie tua fugiam? Quasi dicat, Nullibi: quia tu ubique es. Hoc bene Ionas fuit expertus, qui dum Deum fugere voluit, ad mandatum Dei accessit: ut habetur Ionè 2. Quod declarat Greg. dicit, Ionas quippe fugere Deum voluit, cum ad praedicandum Ninuitarum poenitentiam missus, praedicationis officium implere recusat: nauem petiit: fugere Tharsis elegit: sed protinus tempestas oritur: fors mittitur, ut videlicet cognoscatur cuius culpa mare turbatur. Ionas in culpa deprehenditur: in profundum maris mittitur: cæte ab-

Ionè 2.

Greg. 6. mo. val. cap. 13.

lorbente devoratur: atque illic gestante belua, peruenit quòd ire sponte contemplit. Ecce fugiuum Dei tempestas inuenit, fors ligat, mare suscipit, belua includit. Et quia auctori suo obedire renititur, ad locum ad quem missus fuerat, reus carcere portatur. Iubente Deo ministrare homo per prophetiam noluit: aspirante Deo prophetam belua vomuit, &c. Ex quibus apparet quòd à facie Dei nullus effugere potest. Merito ergo quaerat Psalm. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?

Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.

Hic soluit dictam quaestionem: ostendens quòd nullibi à Deo quis fugere potest. Et tria facit: quia ostendit primò quòd nullus potest Deum fugere ratione altitudinis loci vel profunditatis: secundò nec ratione latitudinis vel velocitatis: ibi, Si sumptero: tertio ratione priuationis luminis vel obscuritatis: ibi, Et dixi. Quantum ad primum, sciendum quòd quantum ad litteram planus est textus, dices, Si ascendero in caelum, non effugiam, quia tu illic es per gloria resurgentiam: si descendero in infernum, ades: scilicet per punitiuam iustitiam. Et per consequens tu essentialiter es in caelo & in inferno: quia gloria tua & iustitia tua cum sint idem quod essentia tua, sequitur quòd praesentia tua est in caelo ubi est gloria tua: & in inferno ubi est iustitia tua. Mysticè vero per caelum in quo primus angelus superbe còtra Deum se erexit, intellige superbiam. Sed per infernum, qui est profunditas malorum, intellige obstinationem. Et sic est sensus, Si ascendero in caelum, scilicet me superbe erigendo, statim inueniam te repressoem: si descendero in infernum: id est, in profundum malorum, sic quòd desperas nolim puniter: sed dicam, Quis me videt? tu illic ades: scilicet vindicando & puniendo. Et istum sensum adiuvat hic August. dicens, Si ascendero in caelum, &c. Cognosce ergo male fugitiue, nullo pacto te posse lóge fieri ab eo à quo fugere voluisti. Ecce ille ubique est: tu ergo quòd iturus es? Si ascendero in caelum, tu illic

Caelum superbia signum: infernum obstinatio.

tu illic es: id est, si me extulero per superbiam, te inuenio repressoem: si descendero in infernum, ades: id est, si me abscondero, te inuenio inquisitorem. Si enim superbiere de iustitia mea, tu es ibi, cuius est vera iustitia. Si peccando venero in profundum malorum, & confiteri contempsero, dicens, Quis me videt? In inferno enim quis confitebitur tibi? etiam illic ades ut vindices. Quò ergo iturus sum, ut à facie tua fugiam? Vel per hoc vult Psalmista ostendere quòd potestatem diuini iudicij nullus effugere potest. Et ad istum sensum inducit huc textum Greg. exponens illud Iob 40, Nunquid pones circulum in natibus eius: dicens, Potestas enim diuini iudicij quia vndique stringit, circulus dicitur. Et quia intra se omnia incidendo complectitur, falcis appellatione significatur. In falcem enim quicquid incidit, intus cadit. Et quia potestas diuini iudicij nullatenus euitatur, intra ipsam quippe sumus, quolibet fugere conemur. Esse se intra falcem diuini iudicij propheta conspexerat, cum dicebat, Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: &c. Intra quandam falcem se vidit, cum ex nullo se loco patere fugae aditum posse cognouit, dicens, Quia nec ab oriente, nec ab occidente, nec à desertis moribus, supple patet via fugiendi. Atque mox ipsam supernae potentiae omnimodam comprehensionem subdens, ait, Quoniam Deus iudex est. Ac si diceret, Fugiendi via vndique deest, quia ille iudicat qui ubique est. Et hoc bene notans hic Psalmista ait, Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.

Psalm. 18.

Greg. 33. mo. val. cap. 14.

Iudicium vultum boni in falce & omni desiquatur.

Psalm. 74.

2435

Alia sunt haec praeccepta charitatis.

Matth. 22.

Si sumptero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.

Hic ostendit quòd fuga est impossibilis, quantum ad latitudinem & velocitatem. Et duo facit: quia primò proponit casum: secundò ex casu concludit propòsitum, ibi, Etenim. Quantum ad primum, ponit casum circa latitudinè terrae: quae durat à mari vsque ad mare, dicens, Ponatur casus quòd ego haberem pennas, id est, alas, quibus citissime possem volare: diluculo etiam ante diem de vna extremitate terrae vsque ad aliam extremitatem quae ad mare terminatur: nunquid supple possem Deum fugere? Quantum verò magis ad sensum propheticum: ex hoc Psalmista vult ostendere quomodo à Deo irato potest fugere ad Deum placatum. Vbi sciendum quòd per penas, siue alas quibus in altum volatur, significantur duo praeccepta charitatis: scilicet dilectio Dei & proximi. Per mare verò mundus intelligitur: Psal. 103, Hoc mare magnum & spaciosum, &c. Quid est ergo extremitas maris, nisi finis saeculi: ille ergo habitat in extremitis maris, & non in ipso mari, qui non conuersatur in saeculo mente, sed in fine saeculi: quia cupit volare de mudo, & esse cum Christo. Iste ergo alè sunt sumenda: & istis volandum est diluculo, id est, ante diem iudicij vel tuae mortis. Et sic Deum tuum poteris fugere iratum, & accedere ad Deum placatum. Istum intellectum hic ponit August. dicens, Si sumptero pennas meas diluculo. Alia litera habet in directo. Noui quomodo fugiam ab ira tua: scilicet si sumam pennas meas in directum, & habitauero in extrema parte maris: sic possum fugere à facie tua. Sed recipiendae sunt istae pennae, non in prauum, sed in directum: ut nec in superbiam erigat praesumptione, nec in profundum mergat desperatione. Quas pennas vult assumere, nisi duas alas, duo praeccepta charitatis? In quibus

duobus praecceptis tota lex pendet & prophetae. Has (inquit) alas, has pennas recipiam quibus volabo, & habitabo in extremis maris. Et sic possum fugere à facie tua, ad faciem tuam: à facie irati ad faciem placati. Quid est extremum maris, nisi finis saeculi: illic ergo volumus iam spe & desiderio, habentes alas geminae charitatis. Non sit nobis requies, nisi in extremo maris. Nā si alibi requiescere voluerimus, in mari praecipitabimur. Volumus vsquequo finiatur mare: suspendamus nos pennis geminae dilectionis. Ad Deum interim spe volumus, & illum finem maris spe fideli praemeditemur. Vel aliter. Per alas quibus volare possumus ut saluemur, intellige duo scripturarum testamenta: vide vers. 59. Vel per alas intellige quatuor virtutes. Duae sunt respectu futurorū: scilicet amor & spes: & duae respectu praeteritorum: scilicet timor & poenitentia, vide ver. 88. Vel per alas intellige amorem & fidem: vide ver. 91. Quibus omnibus alis volando, fugimus à facie Dei irati, & accedimus ad ipsum placatum.

Alia multiplia.

Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Hic ad casum respondendo concludit propòsitum, scilicet quòd etiam dato casu illo, non posset effugere praesentiam Dei: quia scilicet ibidem ad extrema maris non possum volare, nisi manus tuae potentiae illuc me deducat: quia nulla creatura sine te aliquid potest operari. Nec dum ibidè fuero per te adductus, ibidem potero habitare sine te: quia nisi manus tua ibidem me conseruaret, in nihilum redigeret: ut dictum est ver. 243. Cum ergo manus tua & dextera tua non sint sine praesentia tua, sequitur quòd dato casu, ego non effugerem praesentiam tuam. Quantum verò magis ad sensum propheticum, vult Psalmista ostendere quòd per alas dilectionis ad extremum terrae nullus potest volare: scilicet ut mundum mente deserat sine speciali gratia Dei: quam per manum Dei & dexteram intelligit. Vnde hic ait Aug. Nemo de pennis suis praesumat: quia & pennati, nisi ipse sua gratia deducat, praecipitabimur in profundum maris lassati & fatigati, quasi praesumentes de vitibus nostris. Opus ergo est ut habeamus pennas: & opus est ut deus deducat. Adiutor enim noster est. Habemus enim liberum arbitrium: sed ipso libero arbitrio nihil beui possumus, nisi nos adiuuet ille qui iubet. Et nota quòd manus Dei, id est, Christus, nos multipliciter educit, deducit & introducit: vide ver. 23. Item notandum quòd manus Dei quae nos deducit, ad mundum scilicet verè relinquendum, quinque digitos habet. Quorum consideratione de mundo ad amorem ducimur aeternorum. In illa enim manu continentur isti digiti. Primus est pollex: scilicet potestas puniendi. Pollex enim secundum Isidorum dicitur pollex, eo quòd inter ceteros digitos polleat virtute & potestate. Et sic significat potestatem Christi iudicariam: cuius tanta est potestas, ut cum venerit tempus puniendi, nullus ipsum euadere possit. Deut. 32, Non est qui de manu mea possit eruere. Propter quod dicit Apostolus, Horrendum est incidere in manus Dei viuientis. Et istum digitum potestatis diuinae, quam multi considerantes mundum reliquerunt, & per amorem ad extrema volauerunt. Quod consideras Iob dicebat Deo, Manuum tuam longè fac à me, & fortitudo tua non me terreat. Secundus digitus est index,

Manus Dei quinque digitos habet.

Isidorus 2. Erym.

Hebr. 10.

Iob 17.

index qui index dicitur, quia ipso mediante cetera indicando monstramus. Et isto digito significatur apertio & claritas conscientiarum: quia Deus aperte omnibus omnium mala & bona demonstrabit, quia conscientia singulis patebunt in die iudicii, ut deducit Magister lib. 4. dist. 43. & Greg. 12. moral. Istius digiti consideratio multos auerit a malo, ne tam publice confundantur in extremis. Et hoc est quod dicitur 2. Mach. 6. Manus omnipotentis neque uiuus neque defunctus poteris effugere. Tertius digitus est medius: qui inter alios digitos est longior. Et ideo per ipsum designatur benignitas: per quam Deus nos expectat patienter, ut ad eum redeamus. Propter quod dicitur, Fiat manus tua ut saluet me. Et sicut isto digito medio extento super plano, nec pollex, nec index potest illum contingere planum. Itaque quamdiu digitus benignitatis diuinae ad nos extenditur, nihil nobis nocere potest: scilicet nec potestas puniendi, nec perspicacitas discernendi. Istius digiti consideratio multos deducit a mundo ad amorem Dei. Propter quod dicit Apostolus, Nescis quod benignitas Dei ad penitentiam te adducit? &c. Quartus est digitus annularis: in quo scilicet mulieres annulum portare solent. Cuius causa est, quia secundum peritos medicos, neruus quidam a corde natus, ad illum digitum procedit, & cum neruis illius digiti copulatur. Et ideo ordinatum fuit, quod ille digitus annulo tanquam corona circumdaretur. Iste digitus significat pietatem Dei: quae quidem pietas a vulneri Christi cordis ad nos procedit: per istum digitum omnis misericordia Dei in nos conuertitur. Vnde sicut ille digitus etiam dicitur medicinalis: sic & pietas Dei nostros defectus medicatio sanat. Et hoc est quod dicitur Iob 5. Inreparationem domini ne reptobes: quoniam ipse vulnerat & medetur: percutit, & manus eius sanabunt. Quintus est digitus auricularis: qui inter omnes digitos est breuior: & significat Christi humilitatem, qua breuis propter nos & paruus fuit factus, ut nos exaltaret. Istius humilitatis Christi consideratio multos ad ipsum deducit. Propter quod ipse ait, Venite ad me omnes, &c. Sed modum ostendit, dicens, Discite a me, quia mitis sum, &c. Ex quibus omnibus patet qualiter Dei manus nos a mundo deducit ad ipsum. Propter quod nunc ait Psalm. Etenim illuc manus tua deducet me, &c.

Psalm. 118.

Rom. 2.

Math. 5.

2437 Et dixi, Forsitan tenebrae conculcabant me, & nox illuminatio mea in deliciis meis.

Hic ostendit consequenter quod a Deo non potest effugere ratione obscuritatis vel priuationis luminis. Et primo circa obscuritatem proponit casum: secundum soluendo respondet ad propositum: ibi, Quia tenebrae. Casus ergo est. Aliquis positus in tenebris mala facit: queritur ergo, Nunquid Deus illum videt, numquid effugit praesentiam Dei? Quod ideo sic ponit, quia forte aliquis ignorans arbitrari posset: licet Deus sit vbique praesens, non tamen videt ea quae sunt in tenebris: sicut homo existens in loco tenebroso & obscuro, non videt ea quae sunt in praesentia sua. Sic ergo est casus, quod nox sit illuminatio mea in deliciis meis. Quasi dicat, Ipsam noctem reputabo mihi pro lumine, in qua fruor deliciis meis: tamen ab alio videri non possum. Quod maxime obseruant luxuriosi: iuxta illud

lud Iob 24. Oculi adulteri obseruat caliginem. Et Ioann. 3. Omnis qui male agit odit lucem. Quantum autem ad sensum propheticum, notandum quod per tenebras & obscuritatem intelliguntur peccata, quae animam obscurant: intelliguntur tentationes & aduersa, quibus mare huius saeculi plenum est. Cogitauerat ergo iste fugere a facie Dei irati ad faciem Dei placati: & hoc per pennas charitatis volando mente ad maris extrema, ut dictum est. Sed haec cogitando & considerando quod in transitu maris tanta est culparum, tentationum & aduersitatum obscuritas: incipit dubitare ne ab illis rapiatur, & impediatur a proposito. Et tamen reperit finaliter quod ista mundi aduersa per nocte significata seu figurata delicias mentis causant, & prospera mundi conturbant. Et hoc est quod dubitatum dicit, Et dixi, Forsitan tenebrae conculcabant me: ut puta, forsitan peccatis implicabor quibus aie charitatis deficient: vel aduersis turbabor, & deficientiam. Tamen reperit quod nox (id est, mundi aduersitas) me iuuat ad mundum relinquendum, & ad veras delicias transendum. Et sic reperit quod nox est illuminatio mea in deliciis meis: quia nox aduersitatis aperit oculos, quos claudit prosperitas mundi. Et quantum ad istum intellectum, ait hic August. Et dixi, Forsitan tenebrae conculcabant me. Quasi dicat, Ecce iam credidi in Christum: iam erigor duabus alijs geminae charitatis: sed abundat iniquitas huius saeculi. Et quia abundauit iniquitas, refrigerescit charitas multorum. In ista ergo vita, inter tanta scandala, inter tam multa peccata, inter tantas turbas quotidianarum tentationum & aduersitatum quid faciam? quomodo perueniam ad maris extrema? Attendens ergo longitudinem vitae, dixi mihi, Forsitan tenebrae conculcabant me: sed nox illuminatio mea in deliciis meis. Gratias illi qui me quasi fugitiuum, qui nocte (id est, aduersus) me illuminauit: qui terga mea flagelli plaga percussit: fecit mihi illuminatam noctem, dum & Christus aduersa suscepit, quibus ad delicias peruenirem aeternas. Vel aliter: nox illuminatio mea in deliciis meis: ut scilicet per delicias intelligas verba sacrae scripturae, quibus illuminatur obscuritas nostrae mentis. Et sic istum textum deducit Gregorius, dicens, In sacrae scripturae verbis tot delicias inuenimus, quod ad profectum nostrae intelligentiae diuersitates accipimus: ut modum nos nuda pascat historia: modum sub textu literae velata medullitus nos resciat moralis allegoria: modum ad altiora suspendat contemplatio in praesentis vitae tenebris iam de lumine aeternitatis intermicans. Et sciendum quod quilibet deliciis affluens, in quadam sui remissione soluitur: atque a laboris studio quasi ex lassitudine relaxatur. Quia nimitum anima cum internis deliciis abundare cepit, terrenis iam operibus incubare minimè consentit. Sed amore conditoris capta, & sua captiuitate iam libera ad contemplandum eius speciem deficienti suspirat, & quasi lassescendo conualescit. Quia dum sordida onera portare iam non valet, ad illum per quietem properat, quem intus amat: hinc etiam in admirationem sponsae scriptum est, Quae est ista quae ascendit de deserto deliciis affluens: quia nimirum sancta ecclesia nisi verborum deliciis afflueret, de deserto vitae praesentis ascendere ad superiora non posset. Deliciis igitur affluit & ascendit: quia dum mysticis intelligentiis pascitur, ad superiora quotidie contemplananda subleuatur. Hinc etiam & Psalmista

Tenebrae sunt peccata.

Ne...

Aliter...

Math. 24.

Deliciae...

Prosperitas...

Cant. 8.

mista ait, Et nox illuminatio mea in deliciis meis. Quia dum per intellectum mysticum studiosa mens reuertitur, iam in ea vita praesentis obscuritas fulgore Dei subsequens illuminatur: ut etiam in huius corruptionis caligine in intellectum illius vis futuri luminis erumpat: & verborum deliciis pasta, praegustando discat quid de pabulo veritatis esuriat.

2438 Quia tenebrae non obscurabuntur a te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebrae eius, ita & lumen eius.

Hic ex casu respondet ad propositum, ostendens quod tenebrae non obscurant visum Dei. Quasi quantum ad literam, dicens, Nihil in tenebris existens, a diuina cognitione obscuratur: quia nox ista Deo est dies, & tenebrae sunt lux. Propter quod subdit, Sicut tenebrae eius, ita & lumen eius. Quasi dicat, Ita videt diuina scientia in tenebris, sicut in luce. Ex quo sequitur quod fugiens ad tenebras, & ibi male agens, a diuina sapientia vel praesentia non fugit. Et hoc est quod dicitur 1. Ioan. 1. Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt vllae: quia lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehendunt. Quantum vero ad sensum propheticum, sciendum quod tenebrae vocantur ipsa peccata & peccatores homines: ut in precedenti versiculo dictum est. Item obscurate aliquid, est idem quod illud occultare: quia quando res sunt occultatae, non videntur a nobis, sicut nec res in occulto posita. Et sic est sensus, quod tenebrae (id est, peccata vel peccatores homines) a Deo non obscurantur, sed manifestantur: obscurantur autem ab hominibus qui illa occultate nituntur. Vnde hic ait August. Quoniam tenebrae non obscurabuntur a te. Noli ergo tu obscurare tenebras tuas. Deus enim illas non tenebrat, sed magis illuminat: quoniam illi in alio Psal. dictum est, Tu illuminas tenebras meas. Tenebrae autem tenebras suas homines mali, homines peruersi: cum peccant utique, tenebrae sunt: dum vero non consentuntur peccata quae fecerunt, sed insuper defendunt, tenebrant tenebras suas. Ergo si iam peccasti, in tenebris es: sed confitendo tenebras tuas, mereberis illuminari tenebras tuas. Defendendo autem tenebras tuas, tenebraberis a tenebris tuis. Et quomodo euades a duplicibus tenebris, qui in simplicibus laboras? Sequitur, Et nox sicut dies illuminabitur, &c. Vbi notandum, quod sicut dies naturalis habet tenebras & lucem, quia continet viginti quatuor horas, sic & vita praesens habet lucem & tenebras. Huius lux est prosperitas: nox vero aduersitas. Quando autem homo gratia Dei tactus habet lucem prosperitatis, & non extollitur: habet noctem aduersitatis, & non frangitur: tunc in ipso nox sicut dies illuminatur, quia aequaliter permanet in Dei laudibus tempore aduersitatis, sicut tempore prosperitatis. Et ideo tunc sunt tenebrae eius, ita & lumen eius. Vnde hic August. Et nox sicut dies illuminabitur. Dies nobis prosperitas saeculi: nox nobis aduersitas saeculi. Sed si cognoscimus merito peccatorum nostrorum nos aduersitates pati: & dulcia sint nobis flagella patris, ne sit amara sententia iudicis, sic habebimus tenebras noctis huius, sicut lumen noctis huius. In hac enim mortali vita habent homines lucem, habet & tenebras: lucem prosperitatem, tenebras aduersitatem. Sed ubi Christus dominus venerit, & habitauerit ani-

amam per fidem, & donauerit patientiam: tunc incipit homo fidelis indifferenter in mundo isto nec extolli prosperis, nec frangi aduersis: sed ubiq; Deum benedicere. Et sic fit illi quomodo dictum est, Sicut tenebrae eius, ita & lumen eius. Vel aliter: hic praenidens Psalmista tempus Christi passionis & resurrectionis, quod scilicet tempore passionis Christi lux diei per tres horas obscuraretur: ita quod dies perderet tres horas luminis. sic enim scriptum est, quod ab hora sexta vsque ad horam nonam tenebrae factae sunt super vniuersam terram. Volens ergo Christus satisfacere lumini diei amissi, in sua resurrectione per tres horas illuminauit nocte: sic quod sol ante tempus secundum cursum naturae debitum per tres horas ante surrexit. Erat enim tunc aequinoctium: sic quod nox habebat duodecim horas, & dies totidem. Sed sol surrexit hora nona, ut redderet diei tres horas quas amiserat in passione. Et istam imaginationem habet Petrus Rab. super illo verbo Mar. 13. Et valde mane, &c. dicens, Et valde mane vna sabbathorum, &c. Si valde mane, quomodo orto iam sole? Sic nescit euangelista quid dicat? Nonne plane quid dicat: nec enim errat, sed relatio rei gesta caelitus aperit sacramenta. Nam prius dixerat, Ab hora sexta vsque ad horam nonam tenebrae factae sunt. Sol ergo qui propter quod domino comparetur morienti, abscellerat claritate, ut consurgeret domino ante tempus occurrit. Et ut suo commoreretur auctori, ipsam meridianam mortificauerat claritatem, ut consurgeret auctori suo, cunctis tenebris antelucanus erupit: valde mane, quia tunc sol ut mane faceret, citius apparuit. Et qui ante suggerat, nunc ipse noctem praenit fugaturus: ut reddat nox lucis horas, quas transitus dominicae passionis inuaserat: quod ante praeniderat Psalmista dicens, Nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebrae eius, ita & lumen eius. Quia sicut nox lucem diei per tres horas inuaserat: sic & lux diurna tres horas noctis inuasit.

Sol per tres horas ante diem fuit ortus in resurrectione Christi.

2439 Quia tu possedisti renes meos: suscepisti me de utero matris meae.

Hic Psalmista descripta eminentia diuinae maiestatis, consequenter consurgit ad eius reuerentiam. Potest autem considerari Deus vel in seipso, vel in hominibus iustis quos inhabitat. Laudauit autem Deum in seipso superius: nunc ipsum laudat ut habitat in hominibus iustis. Et primo laudat ipsum in seipso: secundum in amicis suis: ibi, Mihi autem. Quantum ergo ad primum, laudat Deum in seipso ex quatuor: primo quia a Deo vocatus: secundum quia a Deo illuminatus: ibi, Confitebor: tertium quia a Deo confortatus: ibi, Non est occultatum: quartum quia a Deo iustificatus: ibi, Imperfectum. Quantum ergo ad primum, secundum sensum literalem, laudat Deum qui ipsum vocauit de non esse ad esse, ipsum formans in utero matris, & inde ipsum educendo, & in hac vita conseruando, ut sit sensus, Te laudo, tibi gratias ago, quia tu possedisti renes meos: me de nihilo formando in utero matris meae: ideo iure sum possessio tua: Et suscepisti me de utero matris meae: scilicet me inde educendo & hic conseruando. Quantum vero ad sensum propheticum, notandum quod per renes in quibus delectatio carnis existit, intelligitur omnis exterioris hominis delectatio: sicut per cor intelligitur delectatio hominis interioris. Renes ergo possidet Deus, quando exteriores delectationes reprimuntur.

Renes significat delectationes exteriores.

reprimat sub regula rationis: sic & tunc cor possidet, quando regulat cogitationes interiores igne sui amoris. Sicut ab eo querebat, dicens, Proba me domine, & tenta me: vte renes meos & cor meum. Volens ergo Psalmista reddere causam quare illa nox sicut dies illuminatur: scilicet quare & qualiter se habent in luce prosperitatis sicut in luce aduersitatis, reddidit rationem, dicens, *Quia tu possidisti renes meos: id est, delectationes meas tibi subingasti.* Vnde hic Aug. *Quia tu possidisti, &c.* Quasi dicat, Non sine causa sicut tenebra eius, ita & lumen eius mihi fuit. Quia intus est possessor, qui non solum cor tenet, sed etiam renes: non solum cogitationes, sed etiam delectationes. Ipse ergo possidet. Vnde ergo me delectaret aliquid lucis in nocte, quia ipse possidet renes meos? Non noui delectari, nisi de luce interiori sapientia ipsius. Quid ergo? Non delectaris de prosperitate rerum, no de prosperitate temporum, non de honoribus, non de familia? Non delector, inquit. Quare? Quia sicut tenebra eius mihi, ita & lumen eius. Vnde ergo tibi ista indifferencia? Vnde ecce, quia tu possidisti renes meos, suscepisti me, &c. Vbi nota quod per vterum matris suae, intelligit consuetudine malorum, Qui enim in tali vtero sunt, non aequaliter habent lucem & tenebras, prosperitatem & aduersitatem: quia in prosperis eleuantur, in aduersis deficiunt. Sed ille aequaliter habet illa, quem Deus sua gratia de tali consuetudine eripere dignatur. Et hoc est quod dicit illa quando erat in vtero matris meae (id est, in consuetudine mundi) non mihi aequaliter erat: sed ideo modo mihi aequaliter sunt, quia tu de illa consuetudine me suscepisti. Vnde hic ait August. Suscepisti me de vtero matris meae. Quasi dicat, Dum essem in vtero matris meae, non indifferenter habebam tenebras illius noctis & lucem. Item in vtero matris meae, consuetudo ciuitatis Babylonie fuit. Qui autem in vtero matris illius Babylonie sunt, gaudent prosperis seculi: franguntur aduersis. De isto vtero susceptus fuerat Apostolus, cum dicebat, Cum autem placuit Deo, qui me segregauit ex vtero matris meae, praedicare filium suum in me. Quae enim erat mater eius, nisi synagoga? Ille ergo qui Paulum segregauit ex vtero matris suae, ipse nos segregauit ab vtero matris nostrae Babylonie: scilicet a consuetudine mundi.

1440 Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognosceat nimis.

Hic Deum laudat, quia a Deo illuminatus. Vnde concludit versiculus, *Et anima mea cognosceat nimis.* Quantum ad sensum literalem, nota quod alia littera habet, *quia terribiliter magnificasti me: & eadem est sententia, quia Deus non magnificatur in se, sed in nobis.* vide ver. 27. 23. 25. Vnde cum Deus magnificat nos, ostendit magnitudinem suae bonitatis. Dicit ergo David, *Confitebor tibi* (scilicet confessione laudis) *quoniam magnificatus es: vel, quoniam me magnificasti: quia me de gregibus ouium suscepisti: & ad regnum me vocasti: & sic me magnum fecisti.* Ideo mirabilia opera tua, no solum in me, quem sic magnificasti: sed in omni alia creatura: quia nulla creatura est ita parua, quin in ipsa appareant mirabilia. Considera pulicem tam paruum creaturam, nonne ibi repeties mirabilia, quod in tam paruo corpore, distincte sint formati oculi, os, pedes &

venter: Considera ataneam, cum quanto subtili artificio tela textit, quae nullus hominum facere potest: Considera granum paruam seminis, in quo magna arbor coninetur. Et sic de singulis. Si enim tam mirabilia sunt in paruis creaturis, quid cogitandum de maioribus? Dicit ergo, *Mirabilia opera tua, & anima mea cognosceat nimis: id est, valde cognoscam quod opera tua sunt mirabilia, quia a te illuminatus.* Hoc non cognoscunt infideles qui ista non Deo, sed demonibus attribuunt. Quatum vero ad intellectum propheticum, Psal. suas vires considerans, dixerat superius, *Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam.* Modò autem non vires suas attendens, sed Dei gratiam qua est illuminatus, se constituit ad scientiam Dei cognoscendam pertingere posse. Quia respiciendo mirabilia quae in creaturis & operibus Dei continentur, consurgit ad cognoscendam sapientiam artificis qui illa creauit. Et hoc est quod dicitur Sapient. 13, *Speciei enim genitor haec omnia constituit.* Intelligant ergo ab ipsis, quod qui haec fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei & creaturae cognoscibiliter poterit horum creator videri. Vnde August. hic ait, *Confitebor tibi, &c. Terribiliter (inquam) magnificatus es: quia eo ipso quo te miramur terribilis es, cum tremore gaudeamus.* Timemus enim ne donis tuis nos extolles superbia, mereamur amittere quod humilitate percipimus. *Mirabilia opera tua Deus, & anima mea cognosceat valde.* Vnde hoc, nisi quia venit mihi gratia tua, & illuminauit tenebras meas? Vel ideo dicit, *Et anima mea cognosceat nimis, de futuro: volens dare differentiam inter cognitionem vie & patrie: quia omnis cognitio Dei a nobis hic in via est obscura & aenigmatica: in patria autem erit clara & aperta: dicente Apostolo, Nunc cognoscimus ex parte, quia videmus per speculum in aenigmate: tunc autem cognoscemus, sicut & cognitus sum.* Vnde hanc claritatem de futuro cognitionem notans Psal. dicit, *Et anima mea cognosceat nimis: quia scilicet illa cognitio respectu istius est nimis: id est, valde clara.*

Non est occultatum os meum ad te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terra.

Hic laudat Deum, quia a Deo in bono confirmatus. Vbi primò notandum, quantum ad litteram, quod hic accipitur os, non pro ore (vt declinat os, oris) sed pro osse, (quod declinat os, ossis.) In ossibus enim stat firmitas corporis & fortitudo. Hoc autem os dicitur factum in occulto: quia ossa carne sunt velata & intra carnem occultata. Vult ergo Psalmista dicere, *Os meum quod fecisti in occulto, id est, intra carnem, in quo stat robur & fortitudo corporis, non est occultatum a te.* Quasi dicat, *Qui fecisti ossa intra carnem, quomodo a te essent occultata, qui illa in carne fecisti: Similiter & tota substantia mei corporis a te non occultatur, quamuis sit in visceribus terra.* Fecit enim Deus hominem, quo ad corpus, de limo terra. Et sic substantia corporis pro maiori parte est de terra: quae est inter omnia elementa inferiora terra: quia erat ipsa terra, quae est inferius elementum. Quae tamen a Deo non est occultata, quia corpus nostrum fecit ex terra. Aliiter enim iniciens operatus fuisset, & non in sapientia. Quantum vero ad sensum propheticum, notandum

Ossa signi-
ficat patientiam
autem & fortitudinem.

Patientia fortitudinis intus latet.

2 Cor. 6.

1 Cor. 11.

1 Cor. 22.

2442

notandum quod sper os, quod secundum August. osillum dicitur, intelligitur patientia interior: quia fidelis in aduersis non frangitur, quod a Deo tale osillum factum esse dicitur, quia talis virtus patientiae est ab ipso Deo: & in abscondito, quia stat intus in anima: non exterius in apparentia corporis. Vnde hic ait Aug. *Non est occultatum os meum, &c.* Quod os dicitur quareamus illud. Hoc osillum firmitas quaedam interior: quia in ossibus firmitas quaedam corporis & fortitudo intelligitur. Est autem in anima quaedam interior non firmitas, sed infirmitas, dum frangitur. Quaedam vero firmitas, dum fortiter perseuerat, dum tormenta quaelibet, tribulationes & aduersitates sequuntur: illud os quod Deus in abscondito fecit in nobis, firmum permanet, non cadit. A domino enim facta est quaedam firmitas patientiae nostrae. Et attende Paulum intus habentem hoc genus firmitatis, cum dicebat, *Quasi tristes, semper autem gaudentes.* Vnde, quasi tristes: contumeliis, opprobriis, persecutionibus, flagellis, plagis, lapidationibus, carceribus, catenis. Quis non eos tunc miseris extimaret? Nec ipsi illi persecutores saeuirent in eos, nisi putarent eos miseris fieri persecutionibus suis. Illi enim eos ex sua infirmitate tristes extimabant, qui non habebant osillum absconditum interius. Isti vero qui habebant, hominibus foris tristes videbantur: intus autem gaudebant Deo, cui no erat absconditum os ipsorum, quod fecerat in abscondito. Sequitur, *Et substantia mea in inferioribus terra.* Hic magis aperit osillum istius constantiae. Ibi enim magis laudanda est fortitudo patientiae, vt maior est inclinatio ad ruinam. Vnde quid mirabile, quid magnum, si fortis est angelus, qui fragilitatem carnis trahentis deorsum non habet? Sed magnum est, si fortis sit homo, qui carnem fragilem portat. Et hoc notans Psal. dicit, *Et substantia mea in inferioribus terra.* Quasi dicat, secundum Glos. Ego subsisto in carne corruptibili: & tamen os meum non cedit in malis huius vitae inferioris. Et ad hoc ponit exemplum Augustinus de Apostolis tempore passionis, qui os firmitatis intus adhuc non habebant: dicens, *Quando dominus passus est, discipuli nondum habebant illud os firmitatis interius: nondum in illis erat firmatum robur patientiae, vnde latebant se, nesciebant vires suas.* Ausus est Petrus promittere societatem mortis cum domini passione: & non se nouerat aegrotus, medicus autem nouerat aegrotum. Promisit ille, *Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Respondit medicus, *Amen dico tibi, priusquam galus cantet, ter me negabis.* Responso medici verior inuenta est, quam aegroti praesumptio. De istis ergo ossibus dicit, *Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto: sed bene supple a me est occultatum.*

Imperfectum meum viderunt oculi tui: & in libro tuo omnes scribebuntur dies formabuntur, & nemo in eis.

Hic laudat Deum, quia a Deo iustificatus. Quatum ad intellectum literalem, vult ostendere Psal. quod Deus omnes homines nouit antequam sint, & de ipsis ab aeterno ordinauit quid sit futurum: quia malos praesciuit ad mortem: iustos autem praedestinavit ad vitam. Et propter hoc ipse laudat Deum, quia per suam praedestinationem est iustificatus. Vnde ait, *Imperfectum meum viderunt oculi tui.* Translatio Hieron. habet, *Informem me adhuc viderunt*

oculi tui. Res enim antequam sit formata, est imperfecta. Est ergo sensus: Antequam essem formatus, me viderunt oculi tui, quia Deus cognoscit omnia antequam fiant: & tunc in libro tuae praedestinationis me scripsisti. Quasi dicat, *Non meis meritis a te sum iustificatus: sed tua praedestinatione: quia in libro tuo omnes scribebuntur, id est, scripti sunt, id est, in notitia tua, quae liber dicitur: quia omnia firmiter retinet sine obliuione.* Ponimus enim duplicem librum in Deo: scilicet librum vitae, in quo praedestinati scribebuntur: & librum mortis, in quo praesciti: tamen respectu diuinae notitiae quae omnes tam bonos quam malos comprehendit, vnus liber ambo dicuntur. Et sic accipitur hic liber pro ipsa notitia diuina, quae se ad bonos & malos extendit. Et sicut scriptum est in libro illo, ita de facto eueniet. Et hoc notans Psal. dicit, *Dies formabuntur:* id est, tempora futura formabuntur & eueniet, sicut in notitia tua praenitum est: tempora, id est, omnia quae fient in futuro tempore: non obitante quod futura nondum sunt. Et hoc est quod ait, *Et nemo in eis:* quia nemo est in tempore futuro, quod nondum est. Per hoc enim vult ostendere quod omnia tempora futura & omnia in eis fienda, Deo sunt cognita: quia eius cognitio aeternitate mensuratur, cui omnia tempora sunt praesentia. Quatum autem ad intellectum propheticum, notandum quod praedestinati aliquando cadunt in peccatum, sed finaliter a peccato resurgunt: sicut praesciti aliquando sunt in statu gratiae, sed ab illo finaliter cadunt. Resurgunt autem praedestinati finaliter, quia Christus oculo suae misericordiae respicit illos. Praesciti autem cadunt, quia suis demeritis Christus deserit illos. Sic enim in passione Christi cecidit Petrus, Christum negando: sed post surrexit, quia respexit dominus Petrum: & egressus foras, fleuit amarè. Hoc ergo notans Psal. in persona Petri, immò etiam cuiuslibet praedestinati cadentis, ait, *Imperfectum meum (id est, casum meum) viderunt oculi tui.* Augustinus autè ponit quod ista sunt verba Christi, dicentis patri, *Imperfectum meum viderunt oculi tui: & ad idem tendit.* Vnde sic ait, *Quid autem Christus dicat patri, audi, Imperfectum meum viderunt oculi tui: Imperfectum meum: id est, Petrum meum, pollicentem & negantem, praesumentem & deficientem.*

Viderunt tamen eum oculi tui. Nunquid eum & ipse dominus respexit: sicut scriptum est, *Respexit Dominus Petrum: & ipse egressus foras, fleuit amarè: fletus ille de respectione domini fuit.* Dicit ergo de Petro suo, *Imperfectum meum viderunt oculi tui.* Nam Petrus imperfectus titubans in domini passione proculdubio sibi dimissus periret: sed viderunt eum oculi tui. Non solum robur, sed & omnes qui imperfecti fuerunt: donec Christi resurrectione firmarentur. Quia tunc aperuit oculis illorum, non peruisse in domino quod mortuum erat. Et factum est os illud in abscondito eorum, vt etiam ipsi iam non timerent mori. Sequitur, *Et in libro tuo omnes scribebuntur.* Vbi notandum, quod liber Dei dicitur Christus. In libro enim scribebuntur quae agenda & quae euitanda: quid imitandum, quid fugiendum. Sic Christus dicitur liber, quia in ipso habemus doctrinam omnium agendorum & fugiendorum. hic boni scribebuntur, dum quae agenda sunt in Christo contemplantur: hic mali scribebuntur, dum peccata fugienda, per Christum ostenduntur. Et hoc est quod ait, *In libro tuo omnes scribebuntur: vt Christus dicat, In me libro tuo omnes docentur, quem me dedisti*

Visu vel respectu Dei venio: at peccatorem.

Luca 22.

Liber dicitur Christus.

omnibus formam iustitie. Et in isto libro dies formabuntur. Hic enim dies significat predestinationem...

2443 Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus: nimis confortatus est principatus eorum.

Hic consequenter Deum laudat in amicis suis, quos Deus mirabiliter magnificat. Et duo facit: quia primo ostendit amicorum Dei exaltationem...

A ratus est principatus eorum. Ipsi enim Apostoli facti sunt duces ecclesiarum: facti sunt arietes ducentes greges...

2444 Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur: exurrexi, & adhuc sum tecum.

Hic ponit amicorum Dei incomprehensibilem numerositatem. Et exponitur iste versus dupliciter: sicut & prececedens, scilicet de angelis & de Apostolis...

Vel aliter: per hoc vult designare quod Christiani per Apostolos geniti exuperabunt Iudaeos, quia plures illis erunt. Vbi sciendum quod per arenam...

2445 Si occideris Deus peccatores: viri sanguinum declinate a me.

Hic consequenter ostendit inimicorum Dei depressionem. Et diuiditur in partes duas: quia primo ostendit malorum detestabilem conditionem...

ria Deus peccatores. Sic enim occisus vult intelligi, cum per superbiam quae tumescunt, amittunt gratiam...

2448 Quia dicitis in cogitatione, accipiant in vanitate ciuitates suas.

Hic ostendit quod sunt culpabiles: & maxime in peccato cupiditatis & auaritia, quod radix est omnium malorum. Viri enim sanguinum semper cogitant qualiter aliorum bona possint rapere...

Angeli sunt amici Dei & principes.

Apostoli sunt amici Dei & principes honorati & fortificati.

Greg. 10. me sal. sup. 30.

Luc. 18.

Proverb. 3.

Esa. 3.

Ioan. 5.

Angeli sunt amici Dei & principes.

Daniel. 7.

Ecc. 17. Occidit peccator se multipliciter.

2448

Ciuitas dicitur mundus iste.

Mat. 13.

Ciuitas dicitur mundus iste.

Ephes. 2.

quia quodlibet vitium in ipso ciuitatem per se facere videtur. Primò superbia hic facit ciuitatem suam. Vnde & superbi se adiuuicem hortantur, dicentes, Venite, faciamus ciuitatem & turtem, cuius cacumen pertingat ad cœlum: & celebremus nomen nostrum. Ibi non aduertunt huius ciuitatis humiliationem futuram, de qua Esa. 26, Dominus incuruabit habitantes in excelsis, & ciuitatem humiliabit usque ad terram: & detrahet eam usque ad puluerem. Secundò auaritia hic facit ciuitatem suam, quam ædificat de sanguinibus pauperum. Vnde Abacuc 2, Vae qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat urbem in iniquitate. Et ista maledictionibus repletur, figurata in ciuitate Hiericho: quæ luna interpretatur, quia diuitiæ continuè vt luna mutantur: quia modò augentur, modò minuuntur: modò accedunt isti, modò illi, de qua dicitur Iosue 6, Sit ciuitas ista anathema cum omnibus quæ in ea sunt. Tertio luxuria hic facit ciuitatem suam: quæ videtur ad momentum delectabilis, sed aquas habet amarissimas: scilicet diuersarum stimulos pœnarum & laborum sollicitudines: de qua 4. Regum 2, Habitatio ciuitatis huius optima est, sed aquæ sunt pessimæ, & terra sterilis. Videtur huius habitatio optima, in quantum carnem delectat ad modicum: sed in re sterilis est, & pessima: quia nunquam mentem quiescere sinit. Vnde Esa. 23, Sume citharam, circue ciuitatem meretrix obliuioni tradita. Quarto crudelitas hic facit ciuitatem: de qua 3. Regum 14, Qui mortui fuerint in ciuitate, comedent eos carnes. Et hæc ciuitas sanguinum, quia crudeles in effusione sanguinis delectantur: de qua Naum 3, Vae tibi ciuitas sanguinum dilaceratione plena. Quintò gula hic facit ciuitatem suam: de qua figuratè Ioannis 4, Abierunt in ciuitatem vt cibos emerent. Sextò inuidia hic facit ciuitatem suam: de qua Ezech. 7, Fac conclusionem, terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena est nequitia. Septimò inobedientia & rebellio hic facit ciuitatem suam. de qua 1. Esdræ 4, Venerunt in Hierusalem, ciuitatem rebellem & pessimam &c. Et Psal. 54, Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Octauò idolatria & infidelitas hic facit ciuitatem suam. Hæc est enim Atheniensium ciuitas: de qua Actuum 17, Incitabatur spiritus Pauli videns idolatriæ deditam ciuitatem. Sed quodlibet talis ciuitas finaliter erit ciuitas confusionis & ignominie. Vnde Actuum 19, Impleta est tota ciuitas confusione. Ista ergo ciuitates malorum quas hic cupiunt habere & possidere, dicunt, Accipiant in vanitate ciuitates suas: non aduertentes quod scribitur Esaia 24, Amara erit potio bibentibus illam: attrita est ciuitas vanitatis.

2447

Nónne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam?

Hic ostendit quòd mali sunt odibiles. Et primò ostendit quòd odire malos est actus virtuosi: secundò quòd mali oditi sunt ingrati: ibi, *Perfecto odio*. Quantum ad primum, sciendum est quòd odium opponitur amori. Vnde tantum habet odium de ratione mali, quantum habet amor de ratione boni. Amor autem debetur proximo, secundum illud quod habet à Deo secundum naturam & gratiam. Non autem debetur ei amor secundum illud quod habet à se & à diabolo, scilicet peccatū & defectum

Odit proximi qualiter sit huiusmodi inter non.

A iustitiæ. Et ideo licet primò debitum est in fratre & proximo odire peccatum, & omne illud quod pertinet ad defectum iustitiæ diuinæ: sed ipsam naturam proximi & gratiam quam habet à Deo, nullus sine peccato odio potest habere. Hoc autem ipsum quòd in proximum odimus culpam & defectum boni, pertinet ad fratris amorem. Eiusdem rationis est quòd velimus bonum alicui, & odiamus malum ipsius. Vnde proprie loquendo proximus odiri non debet, sed defectus proximi. Et ideo Psalmista ostendens quòd non proximum, sed in proximum odio habebat defectum: præmittit primò ipsorum defectum, qui erat, quia illi Deum odiebant: dicens, *Nónne qui oderunt te domine oderam?* Quasi dicat, Sic, quia ipsorum vitium ab hominibus est odiendum: sicut & ipsum Deus odit, vt dicitur Psalm. 5, *Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Et super inimicos tuos tabescebam.* Quid autem sit tabescere, vide versic. 2231. Si autem dicat quis, Quomodo malos licet odire, cum veritas dicat, Matth. 5, *Diligite inimicos vestros: orate pro persecutoribus & calumniatoribus vos?* Sed attende quòd alij sunt inimici nostri, alij sunt inimici Dei: sicut alia est iniuria nostra, alia iniuria Dei: quia nostram supportare debemus, sed nullatenus iniuriam Dei. Vnde hic ait August. Sed vbi est, *Diligite inimicos vestros?* An quia vestros dixit, non Dei? Et benefacite his qui oderunt vos: nõ ait, qui oderunt Deum. Ideo iste securus dixit, *Nónne eos qui oderant te domine, odio habui:* non dixit, qui oderant me. *Et super inimicos tuos tabescebam:* non dixit super inimicos meos. Sed qui nos propterea oderant, & propterea inimici sunt, quia Deo seruiamus, quid aliud quàm eum oderit, & eius inimici sunt? Nunquid ergo tales inimicos nostros diligere non debemus? Aut non propter Deum persecutionem patiuntur, quibus dicitur, *Orate pro persecutoribus vos:* Ideo attende quòd sequitur, *Perfecto odio &c.* Ex istis autem verbis Psalmista suo exemplo nos excitat ad imitandum zeli rectitudinem: sicut & alijs exemplis ad alias multas virtutes: vt ostendit Gregor. istum textum introducens, dicens, Ecce ad insinuandam boni pro malo retributionem, Psalmista de seipso fatetur, dicens, *Si reddidi retribuētibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis.* Ad dilectionem conditoris excitandam insinuat, dicens, *Mihi autem adhaerere Deo bonum est.* Ad formam sanctæ humilitatis imprimendam, *secreta cordis sui indicat, dicens, Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.* Ad imitandum zeli rectitudinem, nos suo exemplo excitans, dicit, *Nónne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam?* Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi. Ad æternæ nobis patriæ desiderium accendendum, vitæ præsentis longitudinem deplorat, dicens, *Heu me, quia incolatus meus prolongatus est &c.*

Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.

Hic ostendit quòd mali sunt ingrati. Odire enim aliquem in quantum malus est, ex amore illius procedit: quia semper oppositum illius quod oditur placet & diligitur. Ergo aliquem habere odio vt malus est, est ipsum sibi placere bonum, vel ipsum bonum esse desiderare: qui est actus amoris. Sed pro amore reddere odium & inimicari, est actus ingra

Quasi.

Dauid exopta virtutum verbo tribuit.

Matth. 5.

Greg. 4. mor. cap. 14. Psal. 7.

Psal. 72.

Psal. 110.

Psal. 138.

Psal. 119.

2448

ingrati. Et hoc est quod Psalmista malos ostendit ingratos, dicens, *Perfecto odio oderam illos: quod scilicet odium ex amore procedit: Et ipsi inimici facti sunt mihi.* Nam perfectum & perfectorum odium est odire vitia, sed naturam diligere. Vnde hic ait August. *Perfecto odio oderam illos. Quid est, Perfecto odio oderam illos, nisi Oderam in illis iniquitates eorum: diligebam conditionem tuam?* Hoc est perfectò odio odisse, vt nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas. Et vide quid adiungit, dicens, *Et inimici facti sunt mihi.* Non iam tantum Dei, sed etiam ipsos suos inimicos ostendit. Quomodo ergo implebit quod ipse dixit, *Nónne qui te oderant domine oderam?* Et quod dominus præcepit, *Diligite inimicos vestros:* Quomodo implebit hoc, nisi illo perfecto odio, vt hoc in eis odedit quòd iniqui sunt: hoc diligit, quòd homines sunt? Sic etenim famulus Dei Moyses, quomodo oderat peccantes qui vitulum adorauerant, cum pro eis orabat? Quomodo autem non oderat, cum eos occidebat, nisi quia perfecto odio oderat illos? Ea nam perfectione sic oderat iniquitatem quam puniebat, vt diligeret humanitatem pro qua orabat. Consimiliter nobis præcepit dominus odire parentes, insinuat & ipsos diligere. Quod quomodo fieri possit, ostendit Gregor. Dicens, *Quidam vocatus à Christo, cum sibi diceret, Permite me prius ite sepelire patrem meum: veritatis ore protinus audiuit, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos. Tu autem vide & annuncia regnum Dei.* Quia in te notandum est, quia vocatus discipulus dum à patris sepultura chæscitur: hoc deuotum quemque exhibere patri mortuo ex affectu carnali propter dominum non licet, quod propter Deum & ceteris debet. Hinc rursum veritas dicit, *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & uxorem, & filios, fratres & sorores, adhuc autem & animam suam: non potest meus esse discipulus.* Quo in loco videlicet dum propinquorum odio animæ quoque nostræ odium subiungitur, patenter ostenditur quòd sic propinquos sicut nosmet ipsos odio habere præcipimur, vt hos ad æterna sapientes, corumque carnalem gratiam cum impedit postponentes: discamus temperare eos discretionis arte & conuenienter diligere, & salubriter odio habere. Quatenus sic sciat per amorè odium diungere, vt valeamus eos per odium verius amare. Hinc rursum per Moysen dicitur, *Qui dixerit patri suo & matri suæ Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro vos, & nescierunt filios suos: hi custodierunt eloquium tuum & pactum tuum, & seruaerunt iudicia tua.* Ille enim scire Deum familiarius appetit, qui præ amore pietatis nescire desiderat, quos carnaliter sciuit. Graui etenim damno scientia diuina minuitur, si cum carnis noticia partitur. Extra cognatos ergo quisque ac proximos debet fieri, si vult parenti omnium verius iungi. Quatenus eosdem quos propter Deum viliter negligat, tanto solidius diligit, quanto in eis affectum solubilem copulæ carnalis ignorat &c.

Odit perfectus quid est.

Greg. 7. mor. cap. 17.

Matth. 8. Odere aliquem insinuat: & de iure quomodo de peccatis.

Luc. 14.

Deut. 31.

2449

Proba me Deus, & scito cor meum: interroga me, & cognosce semitas meas.

Hic Psalmista à Deo postulat sui ipsius cognitionem: & consequenter directionem: ibi, *Et vide.* Quantum ad primum, sciendum quòd homines

etiam iusti multoties in corrigendo vitia excedunt modum: quandoque verò minus debito se habent, quia in talibus difficile est tenere medium. Similiter & in affectionibus odij quo peccata odiantur, & amoris quo natura diligitur. Quod totum ex hoc procedit, quòd homo non perfecte seipsum nec actus suos cognoscit. Et ideo hic Psalmista à Deo petit vt seipsum sic cognoscat, quòd in affectionibus odij vel amoris debito modo procedat. Et hoc est quod ait, *Proba me Deus, & scito cor meum.* Probat enim Deus aliquem, nõ vt de nouo sibi notus fiat: sed vt aliquid alicui notum faciat. Et sic dicitur Deus aliqua nouiter scire, quando alios illa scire facit. *Interroga me:* hoc est idem quod *proba me:* Et *cognosce semitas meas* id est, fac me cognoscere & videre occulta cordis mei. Vel aliter: scire Dei est duplex: scilicet simplex notitiæ & cognitionis. Et sic scit omnia æternaliter, tam bona quàm mala. Sic enim omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Aliter enim non bene iudicare posset de vitis & meritis, nec illa debite punire vel præmiare: quia vnusquisque bene iudicat de his quæ nouit, & horum solum est bonus iudex: vt dicitur primo ethicorum. Alia est notitia approbationis. Et isto modo illa solum dicitur scire que approbat. Et sic nescit nisi bona, & mala ignorat. Sic enim dicit iniquis, *Discedite à me operarij iniquitatis: quia nescio vos:* Matth. 3. Hic ergo accipitur notitia Dei approbationis. Et est sensus, *Proba me Deus, & scito:* id est, taliter proba cor meum & perface vt tibi sit cognitum & acceptum. Sic etiam de omnibus cogitationibus & operationibus subdit, *Interroga me, & cognosce:* id est, approba semitas meas. Aduertendum etiam quòd Deus tunc electos suos probat, quando eos temporaliter aduersitatibus premit quibus purgantur: vide versic. 1740. 368. Item nota quòd probat Deus suos multipliciter: vide versic. 1013. Item notandum quomodo Psalmista ait Deo, *Interroga me &c.* Quòd Deus nos interrogat multipliciter: vt ostendit Gregor. dicens, *Tribus modis interrogare nos conditor cõsuevit. Aut cum flagelli distractione nos percutit, & quanta in nobis inuit vel desit patientia, ostendit: aut cum quædam quæ nolimus præcipit, & nostram obediētiā vel inobediētiā patefacit: aut cum aliqua nobis occulta aperit & aliqua abscondit, & mensuram nobis nostræ humilitatis innotescit.* Flagello namque nos interrogat, cum mentem bene sibi per tranquillitatem subditam afflictionibus pulsat. Vnde & Iob laudatur attestacione iudicis: & tamen iētibus tunditur percussoris, vt eius patientia tanto verius claresceret, quanto inquisita durius fuisset. Præcipiendo autem dominus nos interrogat: sicut Abraham terram suam iubetur egredi & pergere quòd nesciebat. In montem vnicum filium suum ducere, & quem ad consolationem senex acceperat, immolare. Cui nimirum ad interrogacionem bene respondēti, id est ad iussionem obediēti, dicitur, *Nunc cognoui quòd timeas Deum.* Vel sicut scriptum est, *Tentate vos Deus vestri, vt sciat si diligitis eum.* Tentate vos Dei est magnis iussionibus nos interrogare. Scire quoque eius, est nostram obediētiā noscere nos facere. Aperiendo autem nobis quædam aut claudendo nos interrogat Deus: sicut per Psalmistam dicitur, *Palpebræ eius interrogant filios hominum. Palpebris quidem apertis cernimus, clausis nil videmus.* Quid ergo per palpebras Dei nisi eius iudicia accipimus, quæ iuxta aliquid

Cognitio Dei duplex: visus & approbationis.

Interrogat nos Deus multipliciter, Greg. 28. moral. c. 7.

Gen. 22.

Deut. 31.

Psal. 10.

Eripe me domine ab homine malo, a viro iniquo eripe me.

Titulus istius Psalmi est, In finem Psalmus David. Et patet expositio ex supra positis titulis multoties, secundum sensum literalem. De materia autem Psalmi, quantum ad literam, dicunt doctores, quod istum Psalmum fecit David dum contra ipsum duraret persecutio Saulis, pro qua etiam multos alios Psalmos fecit: quia illa persecutio multo tempore duravit: ut patet ex primo libro Reg. Et secundum hoc Psalmus iste dividitur in duas partes: quia primo David suam liberationem a Deo postulat: secundo persecutorum punitionem explicat ibi, Caput circuitus. Prima pars in duas: quia David ut facilius a Deo exaudiatur, primo ostendit persecutorum malitiam: secundo suam in Deo confidentiam: ibi, Dixi domino &c. Dic vt Nicol. Quantum vero ad sensum propheticum, sciendum quod iste Psalmus est quedam vox & oratio corporis Christi: scilicet ipsius ecclesie. Quamdiu enim in hac vita peregrinamur a domino, boni cum malis sunt mixti, & mali cum bonis. Et multi nunc sunt mali, qui futuri sunt boni: & multi boni, qui futuri sunt mali: & multi boni, qui etiam finaliter erunt boni: & multi mali, qui etiam finaliter erunt mali. Sed qui finaliter erunt boni & de corpore Christi, & qui mali & extra corpus Christi, non est nostrum scire. Nouit autem illos Christus, qui eos suo sanguine redemit. Difficile enim est in presenti vita, ut nos ipsos nouerimus: quanto minus de aliis propere debemus indicare? Quia si quem hodie malum nouimus, forte die crastina bonus erit, & e contrario: & tolerandi sunt mali. Ad propositum ergo, iste Psalmus est vox corporis Christi: scilicet bonorum qui sunt mixti cum malis: inter quos gemunt, persequuntur & premuntur aduersis. Qui toto desiderio querunt ab istis totaliter liberari, & ad societatem bonorum (id est beatorum, ubi nulli sunt mali) perducere: ubi omnes sunt membra Christi: & nullus sit hostis Christi. quilibet enim aut est membrum Christi, aut hostis Christi. Timent enim quamdiu hic viuunt, ab hoste seducti: qui non solum vno modo electos seducit, sed quasi infinitis. Versipellis enim est ipse, qui regnat in malis. Propter quod orat hic corpus Christi, de medio istorum liberari. Ex predictis potest patere titulus Psalmi, qui est, In finem Psalmus David. Per finem intellige Christum: de quo ait Apostolus, Finis enim legis Christus est ad iustitiam omni credenti. Sic ergo per David intellige Christum, qui factus est ex semine David secundum carnem. Ipsum autem Christum hic accipit, non ut caput, sed ut corpus, ut sit sensus, In finem Psal. David. Iste Psal. dirigens nos in finem (id est in Christum) est ipsius David: scilicet corporis Christi. Quibus visis, accedo ad diuisionem Psal. Diuiditur ergo Psal. iste in tres partes: quia primo mala que iusti patiuntur a malis exponit: secundo contra dicta mala suam confidentiam in Deo ponit: ibi, Dixi domino: tertio vero que mala malos inuoluant ostendit: ibi, Caput circuitus. Quantum ad primum, notandum quod sicut omnes boni vnum corpus faciunt, quorum corpus est Christus: sic & omnes mali vnum corpus faciunt, cuius corpus est diabolus est caput. Et istud malorum corpus bonos persequitur, & secundum membra, & secundum caput: quoniam boni

boni non solum persequuntur a malis hominibus, sed etiam a capite suo, quod est diabolus. Et secundum hoc Psal. duo facit: quia primo agit de persecutione bonorum facta a malis: secundo de ipsorum persecutione facta a capite ipsorum: scilicet diabolo: ibi, Custodi me. Prima in duas: quia contra persecutionem malorum primo premitit orationem: secundo ipsorum ostendit persecutionem: ibi, Qui cogitauerunt. Quantum ergo ad primum, sciendum est quod differentia est inter hominem malum & hominem iniquum. Nam malus dicitur qui ex intentione alteri nocet. Dicitur enim a malon, quod est nigrum: quia malus alios denigrare conatur eis nocendo. Sic enim illos agricolas qui seruos ad vineam missos occiderunt, & filium patris familias insuper ad vineam a domino missum, peremerunt, malos Christus vocat: dicens de ipsis, Malos male perdet. Similiter & alios nocens, & alios percutiens, malus a Christo appellatur: dicens, Si autem dixerit ille seruus malus, Moram facit dominus meus venire: & ceperit percutere seruos suos &c. Iniquus autem dicitur non solum qui alteri nocere intendit: sed etiam omnis peccator, quia sibi ipsi nocet. Vnde iniquus quasi non aequus, non rectus, non iustus. Et secundu hoc ab istis duobus generibus hominum liberari orat Psalmista. Et primo ab hominibus malis, qui a proposito nocere intendunt: dicens, Eripe me domine ab homine malo: scilicet a persecutore, a tentatore, a raptore, a detractore & huiusmodi. Secundo querit liberari ab iniquis: qui scilicet in seipsis non sunt aequi, licet alius nocere non intendat: dicens, A viro iniquo eripe me. Et aduerte quod quilibet iniquus quamuis a proposito alteri nocere non intendat: de facto tamen nocet. ut hic deducit August. dicens, A viro iniquo eripe me. Iniquum dixit, non iustum. A quo liberari orat, ne putet aliquem iniustum bonum esse. Sunt enim multi iniusti, qui innocentes videntur, quasi non nocentes: quia non sunt sani, non sunt asperi, non sunt persequentes alios & pressuras alius facientes: sed tamen iniusti & iniqui, alio quodam modo luxuriosos, ebrios, voluptatibus dediti: sed tamen & isti alius nocent. Quomodo enim ille est qui non nocet: non autem qui sibi nocet. Tibi autem quomodo potest non nocere qui sibi nocet? Sed respondes, In quo mihi nocet? Non enim inuadit res meas, non salutem meam: luxuria sua pascitur, voluptatibus suis delectatur. Si istis ipse inquinatur, hoc autem quod ad me pertinet: quia mihi molestus non est? Et respondet August. Nocet tibi saltem malo exemplo: quia viuunt tecum, & ad quod agit, inuitat. Nonne cum eum vides in illis sordibus prosperari, tentaris talium delectatione factorum? Et si non consentis, saltem inuenisti quod expugnes. Quomodo ergo tibi non nocet, qui laboras vincere quod fecit in corde tuo? Nocens est ergo omnis iniustus & omnis iniquus: & necesse est ut nocuus sit, siue sit blaudus, siue ferox. Vel aliter. Per hominem malum & iniquum non solum intelligit membra diaboli, homines scilicet malos, sed etiam & maxime ipsum diabolum caput ipsorum: ut hic notat August. dicens, Eripe me domine ab homine malo: non solum a vasis diaboli, sed etiam ab ipso diabolo: quia etiam ipse homo in scriptura est appellatus. Nam cum venisset inimicus & super seminasset zizaniam, & serui dixissent domino, Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Responsum est, Inimicus homo

hoc fecit: qui diabolus fuit. Ab isto ergo homine malo ora quantum potes, ut libereris. Item notandum quod diabolus secundum diuersos modos tentationis quibus vitur, diuersis nominibus nuncupatur. Vnde quandoque dicitur auis, quandoque leo, quandoque homo: ut super isto versiculo deducit Richardus, dicens, Eripe me domine ab homine malo: Tentatio diabolica quandoque est subita, quandoque violenta, quandoque fraudulenta. Hinc est quod sacra scriptura incitatores vitiorum demones, nunc aues, nunc bestias, nunc homines pro quadam appellat similitudine. Subito namque & quasi auis volat, cum metem ante deliberationem preoccupat. Tunc autem velut leo sequitur, cum violentus sentitur. Saep enim ex precedenti cura agitur, ut vehemens & omnino postmodum intolerabilis tentatio oriatur. Et cum ad vim faciendam non praeualet, ad fraudem se conuertit: vnde & hominis appellationem accipit. Solus namque homo inter animalia ratione vitur. Vnde & illis etiam quibus fortitudine inferior est, ex singularitate ingenij principatur. Quasi ergo homo est cum vitur non tam fortitudine quam calliditate: cum agit non tam fortiter quam prudenter. Ab huiusmodi homine iniquo & malo, propheta se eripi postulabat, cum diceret, Eripe me domine ab homine malo &c. Ac si aperte dicat, Vide qualem & quam astutum hostem sustineo, cuius comparatione quasi brutum animal appareo. Quanto enim animal brutum ab homine ex rationis priuilegio exceditur, tanto intelligenti nostrae exiguitas calliditatis eius magnitudine superatur. A viro iniquo (inquit) eripe me. Denique quia non solum prudenter, sed etiam fortiter eum agere deprehendit, hunc virum conuenienti vocabulo nuncupauit. Diabolus ergo malum nominat & iniquum: malum, quia semper nocere desiderat: etiam iniquum malum, quia vltra aequitatis mensuram, modum saepe percussione dilatat. Eripe me, inquit. Citò hoc fieri voluit, qui non libera, sed eripe dixit.

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituebant praelia.

Hic consequenter persecutionem malorum ostendit. Et ostendit quod mali dupliciter bonos persequuntur: scilicet primo cogitatione: secundo locutione: ibi, Acuerunt. Quantum ad primum, sciendum quod plus nocet occultus persecutor, quam apertus: plus occultus inimicus, quam manifestus: quia a manifesto sibi potest cauere, non ab occulto. Facilius enim vitatur aperta fouea, quam occulta: aperta inimicitia, quam latens. Nulla enim pestis est ad nocendum efficacior, quam familiaris inimicus. Illi ergo qui contra nos mala cogitant & foris bona loquuntur, quomodo a nobis vitari possunt, cum cogitationes eorum nobis sint occultae? Ideo contra tales necesse est ad Deum recurrere: dicens, Eripe me domine ab homine malo. Vnde hic August. Qui cogitauerunt iniquitates in corde. Propter eos enim hoc dicit, qui plerumque in labiis bona loquuntur. Facile enim est vitare apertas inimicitias: facile est auerti ab inimico manifesto, cuius iniquitas iam in labiis est. Iste est manifestus, ille occultus. Ille difficile vitatur qui in labiis bona portat, & in corde mala occultat. Tales quotidie constituunt bella. De talium enim cordibus nascitur quicquid est contra quod pugnat Christianus. Si seditio, si schisma, si haereses, si contradictio turbulenta: non hoc erumpit nisi de illis cogitationibus que tegebantur. Et

clauduntur hominibus, & iuxta aliquid referantur: ut homines qui se nesciunt, sibi metipsis innotescant, quatenus dum quadam intelligendo comprehendunt: quadam vero cognoscere omnino non possunt: eorum corda sese lateat inquirant, si illos diuina iudicia vel clausa non humiliant, vel aperta non inflant: Hac enim Paulus interrogatione probatus est: qui post acceptam internam sapientiam, aperta claustra paradisi, post ascensum tertij caeli, post supernae loquutionis mysteria adhuc dicit, Ego non arbitror me comprehendisse. Et rursus, Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus &c. Ecce ergo accensis mysteriis, quasi clausis palpebris inquisitus placita ac recta respondit, qui secreti aditum pulsans: quia per cognitionem intronitri ad interiora non valet, per confessionem ante ianuam humilis stetit: & quod intus comprehendere non potuit, foras tacendo laudauit, dicens, O altitudo sapientiae & scientiae Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viae eius. Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? Ad propositum, omnibus tribus modis predictis Psalmista se a Deo postulat interrogari, ut seipsum respondendo cognoscat, dicens, Interroga me, & cognosce: id est, fac me cognoscere semitas meas.

Et vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via aeterna.

Hic postulat a Deo directionem. Vbi notandum quod ad vitam aeternam nullus cum peccato potest introire, nisi primo totaliter ab omni culpa fuerit purgatus. Sic enim dicitur Apocal. 21, Non introibit in illam aliquid inquinatum &c. Idcirco Psalmista sciens quod multoties in homine latet culpa quam ipse ignorat: & per consequens de illa debitam satisfactionem non potest facere, a Deo postulat ut omnia sua peccata, si aliqua sibi sint occulta, manifestet: ut illis cognitis, per poenitentiam debite possit purgari: & per consequens, ad vitam aeternam deduci. Et hoc est quod ait Deo, Et vide si via iniquitatis in me est: id est, fac me videre & cognoscere si aliqua culpa occulta est in me, ut illa cognita satisfaciam: Et sic deduc me in via aeterna: id est in beatitudinem aeternam. Vel aliter: via dicitur vita qua perginus ad patriam. Et haec est duplex: scilicet vna mortalis via, siue vita. Et haec est vita nostra quae deficit in multis. Alia est vita & via immortalis: & haec est Christus, per quem ad vitam beatam ducimur. Ista duas vitas hic tangit Psalmista. Primam dicens, Et vide si via iniquitatis in me est: id est, vide si in via vel vita mea est iniquitas. Secundam tangit dicens, Et deduc me in via aeterna. Vnde hic ait Aug. Et vide si via iniquitatis in me est: id est, serutate semitas meas, consilia & cogitationes meas: Et vide si via iniquitatis in me est: siue facièdo, siue consentiendo: Et deduc me in via aeterna. Quid aliud per hoc intendit, nisi Deduc me in Christo? Quid est via aeterna, nisi qui est vita aeterna? Aeternus est enim qui dixit, Ego sum via, veritas & vita. Si ergo aliquid inuenieris in via mea quod displiceat oculis tuis, quoniam via mea mortalis est: tu deduc me in via aeterna, ubi nulla est iniquitas. Quia & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum: & ipse est propiciatio pro peccatis nostris: ipse est vita aeterna sine peccato: ipse est vita aeterna sine supplicio.

Via duplex: mortalis & aeterna.

Via aeterna dicitur Christus.

1. Ioan. 14.

1. Ioan. 2.

Indicare de his quae sunt delictorum.

Malus dicitur ab intentione.

Malus dicitur ab intentione.

Malus dicitur ab intentione.

Quomodo malus nocet.

Rom. 10.

Et nota in labiis dicitur malus.

Matth. 23.

Totus diabolus inquit.

Diabolus dicitur auis, leo & homo.

Adulatoris difficile vitatur.

Et quando bona labiis loquebantur, tamen tota die constituebant praelia. Pacata audis verba, sed belli constitutio a cordibus non discedit. Vel hoc ad tentationes demonis potest referri. Demones namque quandoque occulta bella nobis constituunt: quando sub specie virtutum ad vitia trahere conantur. Quandoque vero bella aperta & de die contra nos faciunt, quando aperta mala suadent. Et hunc duplicem tentationis modum ostendit Gregor. dicens, Hostis enim callidus contra militem. Christi diversa tentationum vulnera exquiris, modum ex pharetra per insidias eum vulnerat: modum ante eius faciem hastam vibrat. Quia videlicet vitia & alia sub virtutum specie contegit: & alia ut sunt aperta, eius oculis apponit. Vbi enim infirmari Dei militem conspicit, illic fraudis velamenta non requirit: vbi autem resistere sibi fortiter considerat, ibi contra vires proculdubio dolos parat. Nam cum infirmum quempiam in carnis illecebra videt, aperte speciem corporis quae concupisci valeat, eius obtutibus obicit. Si autem fortasse aliquem validum contra avaritiam cernat, inopportune eius cogitationibus ob domesticorum suorum inopiam suggerit: ut dum mens ad provisionis curam quasi pie fluctat, seducta furtim in rerum ambitu iniquum rapiatur. Istos ergo duos tentationis demonis modos hic ponit Psalm. primum occultum, qui stat in cogitatione: dicens, Qui cogitauerunt iniquitates in corde. Apertum autem cum subdit, Tota die constituebant praelia. Per die namque clara notitia designatur. Vnde Richardus istum versum ad istum propositum tractans dicit, Qui cogitauerunt iniquitates in corde &c. Quod cogitamus, est occultatum: quod loquimur, manifestum. Coram ergo perfectis, viris maligni spiritus iniquitatem cogitat, quia in quantum possunt, fraudulenter persuasionis dolos occultant. Sub specie enim boni bonis vitis mala persuadere volunt, quia ad opera mala eos omnino trahere non possunt: quod si sic praualere non valent, ad aperta & importuna mala illico se conuertunt. Vnde & subdit, Tota die constituebant praelia. Quia per noctem ignorantia, per diem intelligentia designatur: recte in die mens impugnari dicitur, quando ex his tentatur quae aperte esse mala intelligit.

445 Acuerunt linguas suas sicut serpentes: venenum aspidum sub labiis eorum.

Hic ostendit eorum iniquitatem in locutione. Vbi notandum quod nomine linguae intelligitur verba formata per linguam: sicut notatum fuit versic. 1091. Et ibi nota quam multipliciter Iudaei linguas suas contra Christum acuerunt. Hoc autem quod dicit, Acuerunt linguas suas, dupliciter intelligi potest. Nam gladius acutus est aptior ad scindendum: est etiam magis politus ad lucendum. Sic & dupliciter dicitur lingua acuta ad scindendum: quia aperte detrahit, aperte lacerat & scindit. Dicitur etiam lingua acuta, id est tersa & polita, lucens: scilicet lingua palpas adulatoris. Primo modo mali linguam suam acuerunt contra Christum, ipsi aperte detrahendo & persequendo. De quibus dicitur Psalm. 56. Filij hominum, dentes eorum arma & sagittae: lingua eorum gladius acutus. Quod ad litteram de Iudaeis Christo detrahentibus intelligitur: ut ibidem exponit gl. dicens, Filij hominum sunt Iudaei, qui filij hominum, id est humiles & mansueti per legem eis datam esse deberent: sed ut filij ferarum contra Christum crudeles effecti fuerunt.

Lingua dicitur acuta dupliciter.

A Quoniam dentes eorum arma & sagittae. Per dentes eorum, irrisiones accipere: quorum verba erant arma & sagittae. Atque, quantum ad astuta consilia quibus se a morte Christi innocentes conabantur ostendere: sed sagittae erant, quantum ad verba, quibus Christum vulnerare conabantur. Et sic lingua eorum erat gladius acutus, dum acute detrahendo clamabant, dicentes, Crucifige, crucifige. Illae enim voces ut gladius acutus, citam fecerunt Christi mortem. Non ergo excusari possunt Iudaei a morte Christi. Quia etsi manus contra Christum habuerunt inictas: os tamen eorum contra Christum ut gladius fuit acutus. Vnde non sufficit Iudaeorum principibus contra Christum acutam detractionis linguam extendere: quin immo & populum ad acutas sagittas verborum contra Christum iacere procurauerunt, dum persuaserunt populis ut peterent Barabam, Iesum vero perderent. Secundum autem modo acuerunt linguas suas, id est politas fecerunt per verba adulatoria. Adulatores enim linguam habent acutam, id est politam: tantum quod dum palpare videntur, sua acutis venenum infundunt. Et ad istum sensum proprie hic loquitur Psalm. dicens, Acuerunt linguas suas sicut serpentes. Vbi gl. Acuerunt &c. id est verba nequitiae suae polierunt. Et addit, sicut serpentes. Vbi August. Acuerunt linguas suas sicut serpentes. Aspice similitudinem. In serpente maxima astutia est & dolus nocendi: propterea etiam serpit. Non habet pedes, ne eius vestigia cum venit audiantur. In eius itinere velut lenis est tactus: sed non est retus. Ita ergo repunt & serpunt ad nocendum, habentes occultum venenum & subtilem contactum. Et ideo sequitur, Venenum aspidum sub labiis eorum. Ecce hoc est sub labiis, id est absconditum: aliud autem in labiis, scilicet apertum.

446 Custodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me.

Hic agit de persecutione bonorum facta a capite malorum, scilicet a diabolo. Et primo a Deo petit liberationem: secundum ponit diaboli & suorum persecutionem: ibi, Qui cogitauerunt. Quantum ad primum, sciendum quod nomine peccatoris ipse diabolus intelligitur: quia caput est omnium peccatorum, sicut & Christus omnium electorum. Hic enim non solum per seipsum, sed etiam per membra sua semper cogitat nos decipere, nos supplantare. Ideo necessaria est oratio: non quidem ne bona exteriora auferat, sed ne nos ipsos diuidat a Christo, & faciat de suo corpore nos esse. Vnde gl. Custodi me de manu peccatoris: id est diaboli, qui astutus est ad nocendum: quia per multa diabolus fallit, quae per nos praecauere non possumus. Et quia etiam per suos nos decipit, consequenter adiungit, Et ab hominibus iniquis eripe me: id est a membris eius, per quos conatur nos decipere, quando per se hoc nequit. Sic enim & Adam tentauit per Eam, & Iob per uxorem. Notandum quod merito a Deo custodiri debemus petere: quia ipse proprie custos noster dicitur, & sine ipso omnis nostra custodia est vana: dicens, Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Et aduertendum, quod multa personarum genera recipit Deus in sui custodiam: vide versic. 1665.

447 Qui cogitauerunt supplantare gressus meos,

Adulatores serpentes cum parantur.

Cogitauerunt supplantare gressus meos.

Orare quid dicitur contra diabolum.

Invidia dicitur iniquitas in oculis.

Invidia videtur in oculis.

Psalm. 128. Custodes domus multa personarum genera.

meos, absconderunt superbi laqueum mihi.

Hic declarat intentionem persecutorum, scilicet demonis & suorum. Principalis namque intentio ipsorum est, non quidem nos damnificare in bonis exterioribus, sed in interioribus: quia etsi damna quandoque rerum inferunt, vel salutem corporis fragant: tamen in istis suum finem non ponunt, sed in perditione animae: ut scilicet membra diaboli nos faciant. Hoc autem dupliciter faciunt: scilicet per astuta consilia, & per ipsorum mala exempla: ibi, Et funes. Quantum ergo ad primum, inducens ipsorum astuta consilia, dicit, Qui cogitauerunt supplantare &c. Supplantare enim est aliquem sub planta tenere, sibi eum subiicere: vel idem quod astutus consiliis aliquem decipere. Sic ergo cogitat demones supplantare gressus nostros, cum suis maliciis gressus nostros (id est opera nostra) sibi subiicere conantur. Est ergo orandum ut nos dominus ab eis custodiat, non quod custodiat bona exteriora, sed ne supplantent nos. Vnde hic August. dicit, Qui cogitauerunt supplantare &c. Orare opus est. Sed multi imperite orant aduersus diabolum & malos. Sed audi quid orare oportet: Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Quod potest carnaliter accipi. Habet enim quisque inimicum, qui in negotio cogitat ei fraudem facere, & ei auferre pecuniam quae versatur in eodem negotio. Habet unusquisque vitium, & cogitat malum ingerere domui eius, aliquid de re ipsius minuere. Et utique dolo & fraude cogitat: & quod machinamentis diaboli haec ipsa gestit implere, nemo dubitat. Sed tamen non propter ista isti cauendi sunt: sed ne insidiando tibi, adducant te ad se, id est ne separent a corpore Christi, & faciant te de corpore suo. Sicut enim honorum Christus caput est: sic illorum caput est diabolus. Qui cogitauerunt (inquit) supplantare gressus meos. Quid est hoc? Non quasi erres in negotio quod cum illo habes, & decipiat te in causa, quae cum illo tibi communis est in foro. Sed gressus tuos supplantabit, si te impedit in via Dei: ut illud quod rectum intendebas, titubet, aut labatur a via, aut cadat a via, aut remaneat in via, aut retrouertatur vnde venerat. Quicquid tale fecerit, supplantauit te, decipit te. Considera ergo huiusmodi insidias: ora ne perdas caeleste patrimonium. Sequitur, Absconderunt superbi laqueum mihi. Quid est laqueus malorum? Laqueus enim aliquando dicitur peccatum: vide versic. 139. Quandoque dicitur dolosa cogitatio: vide ver. 106. Quandoque laqueus dicitur falsa consilia Iudaeorum: vide versic. 921. Et sic Iudaei multos laqueos absconderunt Christo: vide versic. 440. Vel aliter nota quod laqueus diaboli & suorum est multiplex, quem nobis abscondunt ut nos decipiant: vide versic. 2284. quod totum ex invidia eorum procedit. Quod ostendens August. hic ait, Absconderunt superbi laqueum mihi. Totum corpus diaboli explicat eum ait, Absconderunt superbi laqueum mihi. Ipsi sunt qui cum sint falsi iusti, necesse est ut inuideant veris iustis. Nemo enim inuidet alteri in eo quod non vult vel esse, vel videri. Alius tibi inuidet, quia diues es: aut vult diues esse, aut putari diues. Alius tibi inuidet, quia clarus & nobilis es: aut hoc esse se affectat, aut putari cupit. Et sic omnia quae putantur aut videntur bona in saeculo, quod quisque vult habere & in quo vult excellere, vel cuius rei famam captat, in eo tibi inuidet. Isti autem qui falsi sunt iusti, videri volunt iusti, cum

non sint. Necesse est ergo ut quem viderint verum iustum, inuideant illi: & hoc cum illo agant vnde amittat hoc in quo gloriatur. Inde veniunt omnes seductiones & supplantationes. Hoc prior ipse diabolus voluit: qui cadens, statim homini inuidit. Et quia ipse amisit regnum caelorum, hominem illum peruenire non vult. Et id nunc agit, ut homo illuc non perueniat vnde ille deiectus est. Dicamus ergo homini iniusto, Quare inuides iusto: quia videri vis iustus? Fac ergo quod melius est, & facilius eris quod vis videri. Etenim si inuides diuiti, non tamen est in potestate tua ut diues efficiaris. Si inuides honesto alicui senatori & nobili, non est in potestate tua ut nobilis efficiaris & clarus. Si inuides pulchro vel forti, non est in potestate tua, ut pulcher vel fortis efficiaris. Si inuides iusto, res in potestate tua est. Esto quod doles alterum esse. Non enim empturus es quod tu non es, & alius est, gratis constat, cito constat: cito & gratis iustus esse potes.

Et funes extenderunt in laqueum: iuxta iter scandalum posuerunt mihi.

Hic ostendit malorum persecutiones per ipsorum mala exempla. Vbi notandum quod per funes peccata intelliguntur, quae peccatorum ligant: Proverb. 5. Funes peccatorum suorum constringunt quisque. Quod ostendit Gregor. super illo verbo Iob 11. Baltheum regis dissoluit, & praecingit fune renes eorum: dicens, Qui membrorum suorum motus regere sciunt bene, non immerito reges vocantur. Sed cum de elatione mens tangitur, plerumque omnipotens Deus eius superbiam deserens, hanc immudicia operis cadere permittit. Regum itaque baltheum dissoluit, quando in his qui bene regere sua membra videbantur, propter elationis culpam, castitatis in eis cingulum destruit. Quid ergo in fine accipitur, nisi peccatum: sicut per Salomonem dicitur, Iniquitates suae capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur quisque. Et quia in renibus, carnis delectatio principatur, districtus conscientiarum iudex qui regum baltheum dissoluit, fune praecingit renes eorum: quatenus dissoluto castitatis cingulo, eorum membris peccati funis circumdetur. Ut quos in occulto superbia inquinat, quam sint detestabiles etiam in publico ostendat. De funibus peccatorum, vide versic. 2134. Quid est ergo funes extenderunt in laqueum, nisi peccata sua extenderunt, id est ostenderunt, & publicauerunt, ut eorum exemplo alij cadant & peccent? Vnde alia littera, secundum Augustinum, habet, Et restes extenderunt in laqueum: quod ad idem redit. Nam secundum grammaticos restis dicitur a rete: & est restis funis, vel quod fit ex funibus, vel ad aliud trahendum. Peccata ergo restes dicuntur vel funes, quia vnum ad aliud trahunt. Vnde hic August. ait, Et restes extenderunt mihi. Dicit Esaias, Vae his qui trahunt peccata, sicut restem longam. Quare autem peccatorum dicitur restis: quia omnis peccator perlenens in peccatis suis, addit peccata peccatis. Et cum debeat accusatione peccati sui corrigi, defensione duplicat quod possit confessione auferri. Et plerumque aliis peccatis vult munitus esse propter illa quae commisit. Puta, fecit quis adulterium, & ne occidatur, parat homicidium. Addit peccato peccatum. Rursus si ei contigerit facere homicidium, iam qui vnum crimen timebat, duo timet. Et utique

Genes. 31.

Invidia contra iustos faceret potest sanari.

Funes dicuntur peccata.

Gregor. 11. moral. cap. 9.

Proverb. 5.

Publicus fornicator dicitur alia exemplum cadendi in peccatum.

Peccata dicuntur restes.

Esaias 5.

cum

Si viderit sepulcra timere quod ante timebat, non curat minuire quod ante fecit: sed magis addere quod nodum fecit. Querit forte & veneficium. Tria ecce habet. Inde iam quis cogitat, quis finiat restem peccatorum? Et optime peccatum dicitur restis, siue funis. Ut enim torqueatur restis, additur. Et non adduntur recta fila, sed torta. Pravitatis sibi connexa ducitur in longum: & non cogitat praecidere quod male texuit, sed addere. Ad propositum ergo, sic funes siue restes dicuntur peccata, quae mali bonis extendunt in laqueum: quando per exemplum eis suadent facere mala quae ipsi faciunt. Sequitur, *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi*. Quid autem est iter siue via, nisi Dei praeccepta quae dicuntur ad vitam? Matth. 19, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Scandalum autem idem est quod ruina siue occasio ruinae. Quid est ergo, *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi*, nisi iuxta praeccepta Dei posuerunt mihi occasionem ruinae? Non dicit in itinere, sed iuxta iter. Quia mali bonos tentantes, non impugnant diuina praeccepta, sed dicunt illa sancta esse & bona: sed iuxta illa ponunt occasiones ruinae, dum ex illis hominem ad malum inducere volunt. Verbi gratia: Iter domini vel praecceptum est, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Iuxta hoc tibi malus scandalum ponit, dicens, Tu es libidinosus, & hoc esse te diligis: ergo debes diligere proximum tuum talem esse: ergo per exempla tua fac illum esse libidinosum: & sic de aliis. Et hoc est ponere scandalum, non in itinere, sed iuxta iter.

Scandalum quid sit.

2457 Dixi domino, Deus meus es tu: exaudi domine vocem deprecationis meae.

Haec est secunda pars, in qua iustus contra praedicta mala in Deo ponit suam confidentiam. Et tria facit, quia primo in Deo ponit suam confidentiam: secundo a Deo cognoscit suam constantiam: ibi, *Domine domine*: tertio a Deo petit in bono perseverantiam: ibi, *Non tradas*. Quantum ad primum, notandum quod nullus homo, nullus angelus proprie dicitur dominus: sed solum Deus omnium verus est dominus: vide versic. 163. Veruntamen quantum sit dominus & Deus omnium generaliter, tamen fidelium & iustorum singulariter dicitur dominus & Deus: quia illi ipsum verum Deum cognoscunt & dominum. Quia ergo omnium verus est dominus, omnes malos compescere potest. Et ideo contra omnia praedicta vitia & persecutiones solum in ipso spes est ponenda. Et hoc est quod ait Psalm. *Dixi domino, Deus meus es tu*. Quasi dicat, Illi persecutores homines sunt, sed non mei domini: tu vero Deus es, & Deus meus. Vide magnam fiduciam cum dicit, *Deus meus es tu*. Vnde August. Nunquid & illorum est Deus qui nos persequuntur? Cuius non est Deus, qui verus est Deus? Sed tamen proprie illorum est Deus qui eo fruuntur, qui ei seruiunt, qui libenter sub illo sunt. Nam & mali sub illo sunt, quamuis iniusti. Iusti appellant Deum, a quo coronantur: mali fugiunt Deum, a quo damnantur. Malus ergo qui non vult habere dominum in Deum suum, quod fugiet Deum omnium: Bonum est ergo illi ut conuertatur ad Deum omnium, faciatque illum conuersione suam: & positus inter tales superbos & iudicatos, in domino Deo confidens dicat, *Dixi domino, Deus meus es tu*. Sequitur, *Exaudi domine vocem deprecationis meae*. Per hoc enim vult ostendere deuotionem

Deus est omnium Deus, sed proprie bonorum.

Vox proprie est bonorum.

orantis. Nam multi sunt orantes, qui vocem non habent, sed solum sonum. Sed iusti orantes, sonum habent & vocem. Vnde dicit iste, *Exaudi domine vocem deprecationis meae*. Vbi sciendum quod vox proprie est animalium vitam habentium. Illa enim quae vita caret, sonum reddere possunt: sed vocem formare non possunt. Nam ut dicitur lib. 5. de proprietatibus rerum, vox est aer tenuissimus pleetro linguae, quae se flexendo hinc inde vocem format. Instrumentum autem ipsius vocis multiplex est: scilicet pulmo, guttur, gula, os, dentes, labia, & huiusmodi. Quorum quaedam sunt matrice vocis receptiva: sicut pulmo cum suis receptaculis & canalibus. Quaedam sunt vocis directiva: sicut guttur. Quaedam sunt vocis ordinativa: sicut gula, quae vocem pulchram reddit & fortem: quia aerem introeuntem, ne nimis impetuose exeat, refranat: & a receptione pulueris, guttur & alia organa vocis obseruat. Ex quibus bene patet quod nihil formare potest vocem: nisi sit animal & vitam habeat. Sic in proposito, spiritualiter nullus oratio proprie vocem format, nisi vita spirituali viuat. Peccator magis potest vel sonare: sed vocem formare non potest. Ad propositum ergo, Psalm. volens ostendere in sua oratione suam deuotionem, ostendit se vitam habere gratiae, qua orando format vocem. Et hoc est quod ait, *Exaudi domine vocem deprecationis meae*. Vnde istum intellectum hic innuit August. dicens, *Exaudi domine vocem &c.* Simplex quidem sententia est & facilis ad intelligendum. Sed forte delectat cogitare, quare non dixerit *Exaudi deprecationem meam*, sed expressius dixit, *Exaudi vocem deprecationis meae*. Vox quidem deprecationis est, vita deprecationis, anima deprecationis. Non enim omne quod sonat in verbis meis vox est: sed vnde viuunt verba mea. Caeteri enim strepitus sine anima, soni dici possunt: voces dici non possunt. Vox proprie animalium est: viuorum est. Quod multi autem deprecantur Deum, & non sentiunt Deum: nec bene cogitant de Deo, sonum deprecationis habere possunt, vocem habere non possunt. Psalmista ergo vocem in deprecatione habebat, quia inde erat vox vnde vinebat, quia Deum suum intelligebat, quia a quo liberaretur videbat, & a quibus liberaretur sentiebat. Sed qualiter istam vocem deprecationis Deo commendat ostendit, subdens,

Domine domine, virtus salutis meae: obumbrasti super caput meum in die belli.

Hic a domino cognoscit suae firmitatis constantiam. Inter omnes virtutes, perseverantia boni operis summe displicet diabolo: quia sine ista nulla virtus proficit, nullus ad palmam pertingere potest: omnes ad manus diaboli cadunt. Vnde cum bonum aliquod agimus, necesse est ut in illo perseveremus. Propter quod ait Gregor. Sunt nonnulli qui cum bona aliqua faciunt, iniquitatem suam protinus obliuiscuntur, & cordis oculo in consideratione bonorum operum quae exhibent agunt: atque eo se iam sanctiores aestimant, quo inter bona quae agunt malorum suorum in quibus & foras adhuc implicati sunt, memoria declinat. Qui si distractione iudicis vigilanter attenderet, plus de malis suis metueret, quam de imperfectis bonis exultarent. Plus inspicere de his quae eis adhuc agenda sunt, debitores

Vox quomodo format.

Perseuerantia boni est virtus.

Gregor. moral. super.

tenentur, quam) quod operantes quaedam iam partem debiti soluunt. Neque enim absolutus est debitor qui multa reddit, sed qui omnia. Nec ad brauii victoriae peruenit, qui in magna parte spectaculi velociter currit: si iuxta metas veniens, in hoc quod est reliquum deficit. Neque ad quolibet destinata loca pergentibus inchoando longum iter capere, si non etiam valeant totum consummare. Quia ergo vitam aeternam quaerimus, quid aliud quam quaedam itinera agimus, per quae ad patriam festinamus? Et quid prodest quod capimus multa, si ea quae ad perueniendum restant, negligimus? &c. Ex quibus apparet quod nulla virtus salutem obtinet, nisi sola perseverantia. Et istam quis inter tot scandala, tentationes & persecutiones haberet, nisi singulari gratia Deus illam administraret? Vnde hanc a Deo Psalm. recognoscens nunc dicit, *Domine domine, virtus salutis meae*. Vnde hic ait Aug. *Domine domine, virtus salutis meae*: qui das vires salutis meae. Quid sibi vult, *virtus salutis meae*? Conquerebatur enim Psalm. de scandalis, de infidiis peccatorum, de malignis hominibus, de superbis & invidentibus: inter quales necesse est vitam ducere, dum hic temporaliter viuimus. Talia scandala dominus praedixit futura, cum ait, Abundabit iniquitas, refrigeret multorum charitas. Sed statim remedium adiunxit, dicens, Qui autem perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Attende, iste timuit, & abundantia iniquitatum turbatur. Respexit, & vidit remedium: qui autem perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Proposuit se perseverare: sed vidit longam viam. Sed quia perseverare magnum est & difficile, ipsum oravit ad perseverantiam suam, a quo illi iustum est ut perseveraret. Vnde ait, Tu es virtus salutis meae: tu me facis perseverare ut perueniam ad salutem. Sequitur, *Obumbrasti super caput meum in die belli*. Vbi adverte quod in vita praesenti habemus non solum continue bellum extrinsecum, quia continue impugnamur a diabolo & suis membris: sed etiam bellum intestinum, quod fortius nos premit: scilicet legem membrorum, fomitem carnis: qui semper legi rationis repugnat. De quo dicit Apostolus, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuum me decipientem in legem peccati. In istis bellis continue iustus pugnando fatigatur, calescit, arescit, & quasi incipit deficere. Vnde dicit fatigatus! Pugno foris contra fidos & malos: pugno intus contra concupiscentias meas. Sed sic fatigatus, ad gratiam Dei respicit. Et qui iam aestuabat & quasi arescebat, sub umbra diuinae gratiae incipit respirare & habere refrigerium. Et hoc est quod ait, *Obumbrasti super caput meum*: id est super mentem meam in die belli. Vel aliter, maximum remedium in bellis nostris aduersitatis & persecutionum est consideratio Christi passionis. Quae considerata, omne quod fidelis graue videbatur, apparet leue. In passione autem Christi Deus super illum obumbravit: id est umbram fecit, quia sol obscuratus est, in figuram quod omnes in suis passionibus illius passionis memores, umbram refrigerantem inde haberent. Vnde & passionis memor Psalm. dicit, *Obumbrasti super caput meum*: id est supra Christum in die belli, scilicet suae passionis. Sic enim de Christo dicitur, Scapulis suis obumbrabit tibi &c. Vel aliter: quia dum tentationes vrunt, umbram & refrigerium per verba factae scripturae dominus praestat nobis. Et sic istum passum exponit Gregor. dicens, Bellum patimur,

cum carnis tentationibus impugnamur: de quo nimirum bello per Psalm. dicitur, *Obumbrasti super caput meum in die belli*. Quia electorum mentes dominus dum verbi sui pabulo reficit, contra tentationes carnis umbram praestans, ipsos fortes facit.

Non tradas me domine a desiderio meo peccatori, cogitauerunt contra me: ne derelinquas me, ne forte exaltentur.

Hic postquam virtutem perseverantiae recognouit a domino, ipsam sibi confirmari orat: ne in manibus, a voluntate scilicet propria, diaboli tradatur. Vbi aduertendum quod peccatoris nomine diabolus intelligitur: cui nullus traditur, nisi voluntate propria & a desiderio suo. Rogat ergo Deum ut non tradat: id est non permittat ipsum tradi peccatori, id est diabolo: & hoc a desiderio suo. Et hoc est ut umbra suae gratiae sic regulet desiderium suum, ne diabolo consentiat. Potest enim te inuito diabolus vel homo malus scire in corpus tuum in temporalibus bonis: sed desiderium tuum in potestate non habet. Vnde hic ait August. *Ne tradas me domine a desiderio meo peccatori*. Ecce quomodo valebit umbraculi mihi, ut estus non patiar a meipso. Et quid mihi peccator ille faciet quantumcumque scruat? Scruerunt enim in martyres iniqui: traxerunt eos, catenis ligauerunt, carceribus incluserunt, gladio ferierunt, aestibus subiecerunt, ignibus combusserunt. Haec omnia fecerunt, & non eos tradidit Deus peccatoribus: quia non sunt traditi a desiderio suo. Illud ergo ora quantum potes, ne a desiderio tuo tradat te Deus peccatori. Tu enim desiderio tuo facis locum diabolo. Et ponit exemplum: Ecce, diabolus proposuit tibi lucrum, & inuitauit ad fraudem: lucrum habere non poteris, nisi fraudem feceris. Sed lucrum esca est: fraus laqueus. Sic ergo attende escam, ut videas & laqueum: quia lucrum habere non potes, nisi fraudem feceris. Fraudem autem si feceris, capieris. Fraena ergo desiderium tuum: & non cades in laqueum. Si autem vicerit te desiderium escae, mittit collum tuum in laqueum. Desiderium enim aestus facit: umbraculum autem domini temperat desiderium, ne capiamur. Sequitur, *Cogitauerunt contra me: ne derelinquas &c.* Patet ex dictis quod intentio principalis demonis & suorum non est persequi bona exteriora neque corpus, sed capere animam. Ideo dicit, *cogitauerunt contra me*, non contra mea. Quando enim seduxerint hominem & illaqueauerint, gaudent. Sic enim Psalm. 12, dicebat, Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: scilicet a fide & virtute. Sicut enim angelis & iustis hominibus est gaudium super vno peccatore quando conuertitur de malo ad bonum: sic diabolo ac suis gaudium est de opposito. Et hoc est quod orans dicit, *Ne derelinquas me, ne forte exaltentur*. Quasi dicat, Si me derelinquis, capiar: si captus fuero, gaudebunt: id est non de me triumphant, non de me gaudeant. Et nota quod Deus derelinquit hominem multipliciter: scilicet primo temporaliter, non ostendendo suam potentiam: & sic derelinquit Christum in passione. Psalm. 21, Deus Deus meus, quare me derelinquisti? Secundo derelinquit spiritualiter, non visitando per gratiam: & sic derelinquit peccatores: 1. Paral. 15,

Corporis potestatem habet mali: sed non anima.

Derelinquit deus homines multipliciter.

Si dereliqueritis dominum, derelinquet & ipse vos. Tertio eternaliter deputando ad gehennam: & sic derelinquit demones & damnatos: 1. Paral. 33; Si dereliqueris eum, proiciet te in aeternum: 3. Reg. 9. Quia dereliquerunt dominum, ideo induxit super eos omne malum. Iste autem postulat ut non derelinquatur a Deo: non quidem primo modo, sed secundo & tertio.

Caput circuitus eorum: labor labiorum ipsorum operiet eos.

Hic ostendit quibus malis mali inuoluuntur. Et primo ponit malorum mala: secundo iustorum bona: tibi, Verumtamen. Prima in duas: quia primo ponit ipsorum malorum mala culpa: secundo mala poenae aeternae tibi, Cognoui. Prima diuiditur in tres: secundum quod triplici malo culpa ostendit malos laborare in presenti: scilicet malo cordis, quod est superbia: secundo malo carnis, quod est luxuria: tibi, Cadent super eos: tertio malo oris, per vana verba: tibi, Vir linguosus. Quantum ergo ad primum, sciendum quod omnium vitiorum caput est superbia. Quae ideo caput omnis peccati dicitur, quia ipsa radix & origo est omnium peccatorum: vide versic. 1974. Item notandum quod peccatores semper in circuitu ambulare dicuntur, quia nulla firmitate sunt stabiles: quoniam, ut dicitur Threnorum 1, Peccatum peccauit Hierusalem: propterea instabilis facta est. Iste est circuitus peccati quo laborat diabolus ut nos peccatis implicet: de quo 1. Pet. 5, Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens &c. Qui ideo circuitur dicitur, quia tentationibus suis nos ab omni parte percutit: ut puta, saepe dum gula restringitur ut libido refranetur, tunc inanis gloriae punitionibus mentem pulsatur. Si autem corpus per abstinentiam non affligatur, tunc contra mentem libidinis flamma confurgit. Saepenum posseis ergamus, ad auaritia ducimur: quia habere quærimus quod tribuamus. Et sic peccatum dicitur quidam circuitus, quo undique circumdamur. Est ergo sensus: Caput circuitus eorum: id est superbia (quae est caput circuitus viciorum) est eis quidam labor labiorum ipsorum. Quod ideo dicitur, quia omnis superbus mendax: omnis autem mendax laborat. Et talis labor operiet: quia mendaces diu celeri non possunt quin in mendacio comprehendantur & operiantur confusione. Vnde hic Augustus ait, Omnis qui in longum vadit, aliunde incipit, alicubi finit. Qui in gyrum it, nusquam finit. Hic est ergo labor impiorum, qui euidentius in alio Psalm. demonstratur. In circuitu impij ambulat. Sed huius circuitus peccatorum caput est superbia: quia initium omnis peccati, superbia. Haec autem superbia est labor labiorum ipsorum, quia omnis superbus fictus est: omnis autem fictus, mendax: omnis autem mendax laborat. Nam veritas tota facilitate dicitur. Ille autem laborat qui fingit quod dicat. Nam qui vult veritatem dicere, non laborat. Quali ergo dicat iste Deo, Me operit umbraculum tuum: quia obumbrasti super caput meum &c. Impios vero operit mendacium ipsorum. Sed hoc mendacium ipsorum, labor est labiorum ipsorum. In omni enim opere malo labor est. Et omne opus mali cogitatum, mendacium ducere habet. Non est enim veritas, nisi in opere bono. Et propterea quia homines laborant in mendacio, alibi dicit Psalm. Filij hominum vsquequod graui corde, ut quid dili-

Caput vitiorum est superbia. Circuitus dicitur peccati.

Mendacium labor est: veritas sine labore dicitur.

Psalm. 4.

gitis vanitatem & quæritis mendacium? Aperte audiat in alio loco laborem esse in mendacio, Docuerunt linguas suas loqui mendacium: ut inique agerent, laborauerunt. Et nota quod vitia semper habent admixtum laborem: ut ostendit Alredus super illo verbo Matth. 11, Venite ad me omnes qui laboratis &c. dicens, Labor est in vitis, sed requies in virtute: confusio in libidine, saturitas in calitate: seruitus in cupiditate, libertas in charitate. Est enim labor in vitis, labor pro vitis, labor contra vitia. Labor in vitis, quando ut mala desideria expleantur, laborem multis antiquis hostis impetatur. Labor pro vitis, quando quis pro malis quae fecit affligitur etiam inuitus: vel volens labore poenitentiae maceratur. Labor contra vitia, quando conuersus ad dominum, diuersis tentationibus fatigatur.

Labor est in vitis malis plurim.

Cadent super eos carbones: in ignem deiicies eos: in miseriis non subsistent.

Hic ostendit quod mali laborant peccato luxuria. Vbi sciendum quod carbo qui est niger, significat infamiam qua homo quantumcunque clarus denigratur. Thren. 4, Denigrata est super carbones facies eorum. Per ignem autem figuratur quandoque libido carnalis. Vnde Proverb. 6, Non potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta eius non comburantur. Sic qui ingreditur ad mulierem proximi. De quo igne ait Hieronymus, Ignis infernalis luxuria, cuius materia est gula: cuius flamma, superbia: cuius scintilla, praeta colloquia: cuius fumus, infamia: cuius exitus, poenae cuius finis, gehenna. Sic igitur per carbones nigredinem intelligit: per ignem, luxuriam, ut sit sensus, Cadent super eos (scilicet malos) carbones, id est nigredo infamiae. Et quomodo subdit: quia tu in ignem deiicies eos: scilicet in vitium luxuria permittes eos cadere. Et in miseriis non subsistent. Quod ideo dicitur, quia peccatum illud ad miseria ducit homines. Propter quod in suo statu diu permanere non possunt. Vel aliter: ut per carbones vitia nigra intelligantur. Sic enim quando quis bonus efficitur malus, de carbone ignito fit carbo extinctus & niger, ut ostendit Gregor. dicens, Dum plerumque virtutum copia etiam plusquam expedit prosperatur, in quandam sui fiduciam mens adducitur: & decepta praesumptione propria, repente peccato surripiente fulcatur. De quibus recte dicitur, Denigrata est super carbones facies eorum. Nigri enim post candorem suum, quia amissa Dei iustitia, cum de se praesumunt, in ea etiam quae non intelligunt peccata dilabuntur. Et quia post amoris ignem ad frigus torporis redeunt: ideo extinctis carbonibus comparantur. Sic igitur cadent super eos carbones, id est peccata diuersa. In ignem deiicies eos. Quid enim hic est ignis, nisi aduersitas & poena temporalis, quae bonos purificat, sed malos consumit? Psalm. 16, Transiimus per ignem & aquam: & eduxisti nos &c. In ignem ergo etiam in presenti vita deiiciuntur: quia etiam multis miseriis & laboribus implicantur. Sed isti in miseriis non subsistent: quia scilicet miseria mundi patienter non tolerant. Iusti autem in miseriis subsistent, dicentes cum Apostolo, Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio autem spem: spes autem non confundit &c. At vero super

Ignis luxuria.

Carbones sunt vitia peccati.

Gregor. 10. moral. cap. 17.

Thren. 4.

impios

impios cum ceciderit aliqua pressura, aliqua miseria: non subsistent, sed cadunt per impatientiam. Vel aliter, ut totum in bonum intelligatur. Vnde quando quis malus & carbo igne charitatis inflammatur: tunc conuertitur, & in miseriis peccati non subsistit: sed ab his liberatur. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Cadent super eos carbones &c. Qui sunt carbones ignis? Certè aliquos carbones nouimus ad poenam, aliquos ad salutem valere. Dicitur enim de quibusdam carbonibus, cum homo peteret aduersus linguam dolosam auxilium: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittae potentis acutae cum carbonibus desolatoris: id est verba Dei eorum transigentia & veritatem perimentia, amorisque gignentia. Et exempla hominum qui mortui erant & reuixerunt, nigri erant, & fulgētes effecti sunt. Carbones enim tenebrosi sunt: sicut indicat color. Sed cum ad eos accesserit flamma charitatis, & ex mortuis reuixerint, audient ab Apostolo, Fuisistis aliquando tenebrae: nunc autem lux in domino. Ipsi sunt carbones, fratres, quos intuemur, quando volumus mutare vitam transixi sagitta Dei. Et impediunt nos mala linguae hominum & volunt seducere à via veritatis, potiusque ducere ad errores suos, & dicere nobis, quia si professi fuerimus non implebimus. Attendamus autem carbones illos. Qui erat heri ebriosus: hodie sobrius est. Qui heri adulter: hodie castus. Qui heri raptor: hodie largitor. Omnes isti carbones sunt: ignis sunt. Accendunt exempla carbonum, ad vulnus sagittarum. Non enim timeam dicere vulnus: cum clamet ipsa sponsa, dicens, Vulnerata charitate ego sum. Et sic ibi vastatio fecerit: propter quod dicuntur carbones desolatorij. Vastatur scenum, sed purgatur aurum, & mutat homo ex morte vitam: & incipit esse carbo flagrans. Qualis carbo fuit Apostolus, qui prius fuit persecutor, & blasphemus, & iniuriolosus: niger & extinctus, sed postmodum accensus: De caelo vox Christi accendit illum. Perit in eo tota nigredo. Caeperit feruens spiritu quo accendebatur, alios accendere. Tales ergo hic intellecturi sumus carbones ignis, qui cadunt super istos malos, & deiiciunt illos à malitia sua.

Carbones boni & mali.

Psalm. 119.

Carbones iusti sunt sicut perispa & calceia iudicium.

Expos.

Gen. 2.

1. Tim. 1.

2462

Multi loquuntur sed non scit peccatum.

Vir linguosus non dirigetur in terra: virum iniustum mala capient in interitu.

Hic ostendit quod mali laborant per verba vana & mala. Vbi aduerte quod lingua duo habet officia. Est enim instrumentum gustus & locutionis. Et sic linguosus significat gulosum, qui delectatur in gustu: & hominē verbosum vel multiloquum, qui delectatur in multiloquio. Et quia ut dicitur Proverb. 10, In multiloquio non deerit peccatum. Vir linguosus hic dicitur, qui per multiloquium peccat. Talis enim difficiliter refranari potest: sicut nec lingua facile domatur: ut habetur Iacobi 1. Vnde & ibidem lingua mortiferum venenum vocatur, quia multos ad interitum ducit, quia & homines reddit iniustos. Vnde hic ait August. Vir linguosus non dirigetur in terra. Vir linguosus amat mendacia. Quid enim illi voluptas est, nisi loqui? Non enim attendit quid loquatur, dum loquitur. Ideo non potest fieri ut iste dirigatur. Seruum ergo Dei magis oportet audire quam loqui: sicut scriptum

est, Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et si fieri potest, hoc cupiat, ut non habeat necessitatem loquendi. Verbi gratia. Modò loquimur ad vos, ut aliquid vos doceamus. Quāto melius esset ut omnes sciremus, & nemo doceret alium: ut non esset alius loquens, alius audiens, sed omnes solum dominum Deum audientes? Sic ergo vnusquisque gaudium taciturnitatis habeat in voluntate: sed vocem doctrinae in necessitate. Quādo enim est opus locutionis, opus doctrinae: hoc solum quando pateris imperitum, quādo habes indoctum. Si ergo semper te deleat loqui, semper docere, semper vis habere imperitū quem doceas. Si autem benevolus es, & vis omnes doctos esse: non vis semper habere quos doceas. Et non erit in voluntate tua exercitium loquendi vel doctrinae, sed in necessitate. Gaudium ergo sit tibi in auditione Dei, necessitas sit in locutione tua: & non eris vir linguosus. Si autem vis loqui, & audire non vis: semper vis exire foras, non intus redire. Qui enim te docet, intus est: quando autem doces, foras exis ad eos qui foris sunt. Ab interiore enim audimus veritatem. Et ad eos qui foris sunt, à nostro corde loquimur. De interioribus ergo gaudeamus: de exterioribus autem necessitatem habeamus, non voluntatem. Sequitur, Virum iniustum mala capient in interitu. Hic enim loquitur de malis poenae. Vbi aduerte quod mala talia capiunt bonos & malos: sed bonos ad probationem & ad meritum augmentum: malos autem ad damnationem & suppliciorum meritum. Mala haec sunt bonis solum in presenti: quia hic flagellat Deus omnem filium quem recipit. Et sic mala non capiunt iustum ad interitum quem purgant: sed malum, quem magis reddunt obstinatum. Quid est ergo, virum iniustum mala capient in interitu, nisi Mala vitae praesentis sunt reprobis ad interitum damnationis, quae iustis sunt ad probationem? Vnde Gregor. ait, Non potest in hac vita homini posito tentatio deesse peccati: sed aliud est tentationi peccati resistere, aliud consentire. Iniquus autem quisque, quia tentationibus peccati resistere nescit, ipsum tentatio ad interitum capit. Aliter istum versum deducit Richardus, ostendens quod non loqui, sed semper audire debemus: dicens, Vir linguosus non dirigetur in terra. Quicumque sub discipuli forma verbi incarnati frequentat auditorium: eo debet diligere & seruare silentium, quo imaginem sibi elegit Dei verbum. Magister enim humilium Christus non modò ea ratione verbum patris dicitur, quod sit omnipotens spiritus: sed etiam dicitur verbum, quia semper requirit auditum. Qui audit, auscultat: qui auscultat, silet: qui autem silens audit, alicui audientiam praestat. Semper igitur pater Deus requirit à creatura rationali silentium, cui semper loquitur tale verbum. Nam verbi huius ineffabilis generatio, sola est creaturae rationalis eruditio: cui sola spiritualis infantia eo exhibet reuerentiam debitae audientiae, quo seriatim custodit in silentio innocentiam & quiete. Semper loquitur nobis pater, dum verbum ineffabile generat: ut ad aeternum eius colloquium, cōtinuum det creatura silentium. Verbum autem omnipotens cognoscitur nec intelligere nec diligere, qui ab eo non metuit cordis audientiam auertere: vnde scriptum est, Vir linguosus non dirigetur in terra. In terra quippe non dirigetur, qui diuini rationem eloquij percipere aut intelligere non meretur. Id autem non meretur vir linguosus,

fac. Multa audire & pauca loqui debemus.

Mala poenae iusti sunt ad probationem: malis autem ad damnationem.

Gregor. 14. moral. cap. 9.

Silentium à nobis exigit Deus.

linguofus, qui dam lingua & in lingua loquitur, minime quod verbi spiritus in linguis igneis defertur, non experitur. Vides quantum tota trinitas approbet silentij disciplinam. Pater silentium diligit: quia dum de substantia sua verbum sibi ineffabiliter generat: & pater proculdubio ad huius arcana intelligentiam intem cordis aurem requirit. Vnde de populo loquitur, dicens, Eructavit cor meum verbum bonum. Verbum quoque ipsum non immerito fieri sibi silentium exigit: quia Dei thesaurus omnes sapientiae & scientiae Dei in se custodit: ad illorum nostris auribus conculcandos, quasi quaedam linguam nobis non ignoram nostram humanitatem suscepit. Vnde Moyses ait, Propere est verbum in ore tuo &c. Et euangelista Ioannes, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Spiritus etiam verbi summam sibi fieri audientiam voluit, dum verbum abbreviatum & ideo magis obsecrum quasi per quasdam glosas exponens, se in linguis igneis reuelauit. Nam glosae linguae interpretantur. Spiritus enim sanctus obsecrum verbi abbreviati, id est vsque ad formam ferri exinaniti, quasi quandam expositionem fecit, dum tanti mysterij causas ipsius verbi discipulorum cordibus tam evidenti distinctione linguarum impressit. De isto suo glossatore & expolitore spiritu sancto, verbum patris sic loquitur, Ille me clarificabit &c.

Ioan. 1.

Ioan. 16.

Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum.

Hic ponit reproborum mala poenae aeternae. Docet scriptura, Deum nulla peccata dimittere impunita: sic & nulla bona irremunerata. Cum ergo in vita praesenti mali iniuste persequantur bonos, boni autem patienter ad Dei iustitiam spectat & bonos praemiare finaliter, & malos punire. Quantum ergo ad honorum praemiationem, dicit, **Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis**: id est iudicabit pro inope. Inopes autem dicuntur omnes humiles quos Christus praemiabit: quia si praemiabit peccatores quia beati pauperes spiritu: multo fortius inopes, quia altiores sunt inopes quam pauperes: quia inops dicitur ab ope, & in, quod est sine, quasi sine ope: scilicet qui nihil habet. Pauper autem dicitur qui aliquid habet: sed parum. Faciet ergo iudicium inopis, dum inopes praemiabit. **Et vindictam pauperum.** Quid enim est vindicta alicuius facere, nisi offensorem punire? Tunc ergo suos pauperes Christus vindicabit, quando in futuro persecutores bonorum damnabit aeternaliter. De qua vindicta dicitur, **Laxabitur iustus cum viderit vindictam: manus suas lauabit &c.** Sed forte dices, De quo dicit quod faciet iudicium inopis: de Deo patre, an solum de Christo, cui pater omne iudicium dedit? Respondeo, Vbi notandum quod iudicium multiplex est: scilicet iudicium primariae auctoritatis. Et sic iudicium est totius trinitatis, & non alicuius singularis personae. Vnde Psal. 67, **Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis: scilicet Christo.** Quicquid enim creaturae datur, a tota trinitate procedit: quia opera trinitatis a dextra sunt indiuisa. Secundo est iudicium administrationis. Et sic minister diuini iudicij super omnem creaturam factus est Christus: qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum. Vnde & Christus in forma humanitatis in ultimo iudicio apparebit omnibus bonis & ma-

Psal. 57.

Questio.

Iudicium multiplex.

Act. 10.

EXPOSITIO

lis. Et isto modo dicitur Ioan. 5, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Tertio est iudicium affectionis. Et sic sancti iudicabunt cum Christo, vt assessores. Matth. 19, Vos qui secuti estis me &c. sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Quarto est iudicium comparationis. Et sic minus mali iudicabunt peiores, & infideles iudicabunt falsos fideles. Et hoc est quod ait Christus Matth. 12, Regina austeri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam &c. Ex quibus apparet responsio ad dubium.

Verumtamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo.

Hic ostendit bona iustorum. Hic enim loquitur de confessione laudis, qua iusti in hoc mundo & in futuro semper consententur domino: scilicet omne bonum quod habent non sibi ascribentes: sed totum misericordiae Dei attribuentes. Alier enim iusti non essent: cum iustitia sit virtus vniuersae tribuens quod suum est. Omnia autem bona quae creatura posset, sunt Dei: sine quo nihil agere potest. Vnde hic ait August. **Verumtamen iusti &c.** Meritis suis nihil tribuentes, sed solum misericordiae tuae: vt quantumcunque iusti fuerunt, nihil sibi assumant de suo: & per hoc ipsorum dirigitur cor: quod quando ad seipsos flectunt, torquent cor. Et vbi erit ipsorum requies? vbi gaudium? vbi beatitudo? nunquid in seipsis? Non. Sed in quo sunt lux nunc: non in se, sed in domino lux sunt. De confessione laudis vide versic. 91. 250. 1044. 1468. 2042. Sequitur, **Et habitabunt recti cum vultu tuo.** Quis autem dicitur rectus, & quis curuus, vide versic. 480. Et quid rectum cor: versic. 1318. Recti ergo qui querunt non terrena, sed aeterna, habitabunt cum vultu Dei. Vbi nota quod vultus Dei aliquando accipitur pro ira Dei: sicut dicitur, Psal. 33, **Vultus autem domini super facientes malum: vide versic. 515. Quadoque significat gloriam aeternam: vide versic. 713.** Et sic potest hic accipi, **Habitabunt recti cum vultu tuo: id est cum gloria tua.** Et hunc vultum abscondit nobis Deus in praesenti: quia quata sit gloria aeterna, a nobis cognosci non potest. Propter quod dicitur lob 26, quod tenet vultum solij sui, & expandit super illud nebulam. Quod exponens Gregor. dicit, In vultu solet cognitio demonstrari. Solij ergo vultus Dei tenetur: quia a nobis in hac vita regni eius gloria, non quanta intrinsecus habetur, cognoscitur. Super quod recte expandi nebula dicitur, quia sicut est illa caelestis regni gloria, non videtur. Quandoque vero vultus Dei dicitur ipse Christus: sicut dicitur Psal. 44, **Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.** Et sic hic accipi potest: quia iusti in aeternum habitabunt cum Christo, & Christus cum eis. Apocal. 21, **Ecce tabernaculum Dei, & habitabit cum eis.** Vnde hic ait August. **Et habitabunt recti cum vultu tuo.** Quando vultum suum amauerunt homines, in sudore vultus sui panem suum manducauerunt. Reddeant ergo, & detergo sudore, finitis laboribus, terminato gemitu, veniet illis facies: tna abundans sufficientia. Sine vultu suo non nobis daret letitiam. Propter quod dicitur Psal. 15, **Adimplebis me letitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua vsque in finem.**

Cessatio laudis qualiter fit.

Vultus Dei multipliciter.

Gregor. 17. moral. cap. 17.

Domino

PSAL. CXL.

Domine, clamaui ad te, exaudi me: Dintende voci meae cum clamaue- ro ad te.

Dauid peccauit lingua multipliciter.

Titulus istius Psal. est, Psalmus Dauid. Cuius expositio patet ex supradictis multoties. Ex isto titulo apparet auctor Psal. scilicet Dauid: sed non apparet materia. Propter quod, secundum literam, notandum quod Dauid inter alia peccata quibus offenderat Deum multoties peccauit peccato linguae. Et hoc multipliciter. Aliquando praecipitanter & absque praemeditatione, dando sententiam contra aliquem, sicut fecit contra Miphiboseh: quoniam vt habetur 2. Reg. 16, Seruus Miphiboseh filij Saulis perrexit post Dauid quando fugiebat a facie Absal6, cum duobus asinis oneratis pane & vino: ignorante domino suo Miphiboseh. Et cum Dauid peteret ab illo vbi esset Miphiboseh dominus eius: ille seruus, Syba scilicet, false accusauit dominum suum Miphiboseh apud Dauid: dicens, Remansit in Hierusalem: dicens, Hodie restituet mihi dominus Israel regnum patris mei. Quo audito, Dauid sine alia probatione & praemeditatione statim contra ipsum Miphiboseh dedit sententiam: vt scilicet omnia bona ipsius essent ipsius Syba: quae postea cognita veritate reuocauit. Peccauit etiam in lingua dolose & falso consulendo: sicut quando cognita vxore Vri6, & per ipsum Dauid impraegnata: misit pro Vria qui erat ad bellum, & consulebat sibi vt iret ad domum suam: vt scilicet dormiret cum vxore sua iam grauida, vt ipse Vrias postmodum crederet vxorem suam de se concepisse: vt habetur 2. Reg. 11. Peccauit etiam lingua, quando praecipit ipsi Ioab vt numeraret populum ex praesumptione: vt habetur 2. Reg. 21. Ista ergo peccata linguae se commisit Dauid recolens, fecit istum Psal. rogans Deum vt poneret custodiam ori suo, ne amplius male loquendo peccaret. Et sic, quantum ad literam, iste Psal. diuiditur in duas partes: quia Dauid primo suam orationem exaudiri postulat: secundo suam orationem explicat: ibi, **Pone domine &c.** dic vt N. Quantum vero ad sensum propheticum, notandum quod totus iste Psal. agit de virtute charitatis, qua Deus propter se diligendus est, & proximus propter Deum. Item notandum quod omnia verba istius Psal. sunt verba Christi: qui loquitur quandoque pro seipso, vt caput est: quandoque vero pro nobis, qui eius membra sumus. Nec hoc aliquis debet mirari. Videmus enim quod quae liber nostri corporis membra suis officiis vtuntur: non solum pro seipsis, sed etiam pro omnibus aliis membris. Sicut oculus non solum sibi videt: sed etiam omnibus aliis membris. Manus videt in oculo, quid faciat: pes quod vadat &c. Et sic de manu, quae operatur pro se & ceteris membris. Sic de pedibus, qui ambulant pro se & pro toto corpore. Sic & lingua loquitur pro se: vt quando quis dicit, Non delinquam in lingua mea. Loquitur pro manibus: vt cum quis dicit, Lauabo manus meas. Loquitur pro pedibus: vt cum quis dicit, Noli tangere pedes meos: & sic de singulis. Quid ergo alicui mirum debet esse, si Christus loquitur aliquando verba quae sibi soli comperunt: vt quando dicebat, Exiit a patre, & venit in mundum. Quandoque vero verba loquitur, quae non sibi, sed nobis conueniunt:

vt multoties facit in Psal. quod maxime facit in isto. Maior enim & perfectior est vnio, qua per charitatem membra ecclesiae vniantur capiti Christo, quam sit vnio membrorum corporalium adinuem in vno corpore. Intentio totius Psal. est, iustos ad clamorem orationis inducere. Diuiditur ergo Psal. iste in quatuor partes: quia primo clamando Deum inuocat: secundo votum suum Deo explicat: ibi, **Pone domine:** tertio correctorem iustum postulat: ibi, **Corripiet me:** quarto persecutionem suorum futuram indicat: ibi, **Quoniam adhauc.** Quantum ergo ad primum, ait, **Domine clamaui ad te.** De clamore orationis quo ad Deum clamare debemus, habetur supra in multis locis: versic. 24. 295. 422. 516. 636. 893. 1092. 1258. 1384. 1886. Item nota quod Christus clamaui multoties & in diuersis locis: vide versic. 399. Quamuis autem Christus multoties clamauerit orando ad patrem: non tamen pro seipso, sed pro suis orabat, vel in persona suorum orabat: vt hic ostendit August. dicens, **Domine clamaui ad te &c.** Hoc dicit Christus, sed magis ex persona corporis dictum est, quia & cum hic esset carnem portans, ex persona corporis, patre orauit. Et cum orabat, globi sanguinis ex toto eius corpore distillabant. Quid est ergo de toto corpore sanguinis effusio, nisi de tota ecclesia martyrum passio? Vnde quod in persona suorum clamaret, ostendit subdens, **Intende voci meae, cum clamaueo ad te.** Iam forte Christo passio & resuscitatio, finitum negocium clamandi putabas, cum diceret, **Clamaui ad te.** Clamasti, adhuc noli esse securus: quia si finita est tribulatio ecclesiae, finitus est & clamor. Sed quia manet tribulatio ecclesiae & corporis Christi vsque in fine saeculi: non tantum dicit Christus, **Clamaui ad te:** sed etiam dicit, **Intende voci meae:** scilicet meorum, cum clamaueo ad te. Quia autem hic dicitur, **Domine clamaui ad te exaudi me:** quare aliquis quod est prius, vel orando nos ad Deum clamare, vel ab ipso exaudiri. Ad hoc dicitur quod prius est Deum nos exaudire, quam nos clamare, vel orare. Omnis enim causa prior est suo effectu. Sed causa nostri clamoris est exauditiō Dei. Ideo enim oramus: quia ipse nobis inspirat voluntatem orandi. Non autem inspiraret voluntatem orandi, nisi prius exaudiret. Et hoc est quod aperte dicitur Psal. 16, **Ego clamaui, quoniam exaudisti me Deus.** Et patet ex alio, quia omnis actus Dei est aeternus: omnis autem noster actus est temporalis. Exaudire autem nos est actus Dei: nos autem clamare, est actus noster. Omne autem aeternum, quodlibet temporale praecedit ad bonum intellectum.

Clamaui oratio do no pro se, sed pro suis, vel in persona suorum.

Luc. 22.

Questio.

Exaudire nos Deus prius quam oramus.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

Hic ostendit modum orandi. De conditionibus etiam orationis, vide infra, ver. 2476. Oratio enim vt digna sit exaudiri, multas conditiones debet habere, quae in isto versiculo denotantur. Primo debet aeterna petere, non terrena. Quod ostendens Beda super illo verbo Matth. 14, Iesus dimissa turba, ascendit in montem solus orare: sic ait, Ideo oraturus Iesus in monte ascendit, vt doceret orare. Non omnis oras ascendit in monte, sed solum qui bene orat: ille autem solum bene orat, qui Deum querit orando. Qui vero de diuitiis, aut honore saeculi, aut de morte inimici obsecrat: hic in infimis iacens, viles ad Deum preces emittit &c. Hanc

Oratio quatuor conditiones debet habere: vt digna sit exaudiri.

conditionem orationis hic notans Psalm. ait, *Dirigatur oratio mea in conspectu tuo*. Dirigunt enim est in directum erigi, vel duci. Quod fit quando oratio per finem omnium, qui Deus est, solum emittitur: vt per orationem solus Deus per se intendatur. Sicut de via vite alibi dicit, *Dirige in conspectu tuo viam meam*. Secundò oratio debet esse igne charitatis accensa: scilicet dilectione Dei & proximi. Oditus nanque non meretur exaudiri. Quomodo ergo Deus exaudiet sibi oditum? Omnis autem qui fratrem suum odit, odit & Deum. Hoc autem hic notans Psalmista ait, *Sicut incensum in conspectu tuo*. Vbi Glosa, vt scilicet oratio sit igne charitatis incensa. Res enim incensa odorem suum magis emittit & euaporat. Vnde Exodi 29, dicitur, *Offeretis arietem totum incensum*, odor suauissimus victimæ domini. Sic enim & ille qui igne charitatis est incensus, emittit orationem, quæ Deo est suauissimus odor & acceptus. Tertio oratio debet esse bonis operibus sociata. Propter quod dicebat Apostolus, *Volo viros orare in omni loco, leuantes manus puras coram domino*. Quid est enim leuare manus puras coram domino, nisi opera sancta facere, quæ per manus designantur? Et hoc hic notans Psalm. dicit, *Elevatio manuum mearum*. Sic enim & oratio Moyse exaudiebatur: & superabatur Amaslech, cum ipse orans manus leuaret ad dominum. Quarto oratio debet habere finalem perseverantiam: vt docet saluator. Propter quod dicit Apostolus, *Sine intermissione orate*. Quod hic notans Psalm. ait, *Sacrificium vespertinum*. In lege enim sacerdos quotidie bis offerebat sacrificium: scilicet mane & vespere. sed quod offerebatur vespere dignius & acceptabilius erat. Quid enim significat vespere, quæ est finis diei, nisi finem vitæ nostræ? Oratio ergo nostra debet esse sicut sacrificium vespertinum: quia vsque ad finem vitæ durare debet. Vel aliter: vt ille versus exponatur de Christo, sicut hic ipsum exponit August. dicens, *Dirigatur oratio mea &c.* Hoc de capite nostro intelligi omnis Christianus agnoscit. Declinat enim iam die in vespertinum, dominus in cruce animam suam posuit, ipsam rectorus. Illud ergo sacrificium vespertinum est passio domini, crux domini, oblatio victimæ salutaris, holocaustum domino. Oratio ergo purè directæ de corde fidelis, tanquam de ara sancta surgit vt incensum: nihil delectabilius odori domini. Vnde hic ait glos. *Sacrificium vespertinum potest dici poenitentia, qua in fine mundamur*. Et est sensus. *Elevatio manuum mearum sit tibi sacrificium vespertinum*: id est, opera mea bona sic tibi sint accepta, vt poenitentia quæ agitur in vespere, id est in fine vitæ: in quo si perfectè offerimus, rectè purgamur. Hoc dicit, vt nemo desperet, qui in fine poenitet. Quam enim orationem fidelio rem Deo dirigere poteris, quam fideliter vsque in finem in vera perseverare poenitentia?

2467 **Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis.**

Hic suum votum explicat. Petit autem vt à Deo custodiat maximè in tribus. Primum ne verba vana proferat: secundò ne facta mala defendat: ibi, *Non declines*; tertio vt malorum societatem deserat: ibi, *Cum hominibus*. Quantum ad primum, sciendum quòd os est duplex: scilicet os cordis, & os corpo-

ris. Vnde Gregor. ait, Si os cordis non esset, nequam Pfal. diceret, *Labia dolosa in corde & corde locuti sunt*. Et Psalm. 118, *Os meum aperui, & attraxi spiritum*: vide versic. 2292. Hic autem accipitur os pro ore cordis. Vnde hic postulat Psalm. vt Deus ponat custodiam ori cordis: ne iniqua cogitet: & ostium labiis, ne stulta & vana loquatur. Et aduerte quòd non petit vt suum os claudatur, vel quòd labia claudantur ne loquatur: sed quòd cordi ponatur custodia, & ostium labiis. Custodia apponitur ori cordis, ne aliquid indignum cor intret, vel producat indignè: sed dignæ cogitationes in corde permittantur intrare ad libitum & exire. Similiter ostium postulat imponi labiis. Ostium enim aperitur & clauditur: vt scilicet labia claudantur, ne vana proferant: aperiantur autem ad debita verba. Per omnia enim ista verba Psalm. vult dirigi ad debite tacendum debiteque loquendum. Et ad istum intellectum ista verba inducit Gregor. dicens, *Studiosè lingua sub magni libraminis moderatione frænenda est: non insolubiliter liganda: ne aut laxata in vitium defluat, aut restricta etiam ab utilitate tepescat*. Hinc namque per quandam sapientem dicitur, *Sapiens tacebit vsque ad tempus: vt nimirum cum opportunum considerat, posita censura silentij loquendo quæ congruunt, in usum se utilitatis impendat*. Hinc Salomon ait, *Tempus tacèdi, & tempus loquendi*. Discretè quippe vicissitudinum pensanda sunt tempora: ne aut cum restringi lingua debet, per verba se inutiliter soluat: aut cum loqui utiliter potest, semetipsam pigra restringat. Quod bene Psalm. considerans, breui postulatione complexus est: dicens, *Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis*. Ostium namque aperitur & clauditur. Qui ergo ori suo nequaquam poni ostaculum, sed ostium petit: aperte docuit quòd & per disciplinam retineri lingua debeat, & ex necessitate laxari, quatenus os discretum & congruo tempore vox aperiat: & rursum congruo taciturnitas claudat. Ad eandem intentionem hunc passum hic exponit Augustin. dicens, *Pone domine custodiam &c.* Non dicit claustrum, sed ostium. Ostium enim clauditur & aperitur. ergo si ostium est, & aperiatur & claudatur: aperiat ad confessionem peccati, & claudatur ad excusationem peccati. Et ita erit ostium circumstantiæ: non ruinæ. Aliter & glos. hoc exponit dicens, *Pone domine custodiam ori meo: scilicet cordi, ne iniqua cogitet. Et pone ostium circumstantiæ labiis meis: ne stulta promant*. Et dicitur hoc à simili illius qui circumstat ostium, ne intret vel exeat, cui non licet. Dicit enim Hieremias, *Mors intravit per fenestras nostras*. Et nota quòd cordi & ori petit apponi custodiam. Duplici enim munimine opus est, vt nec cogitatio iniqua sapiat, nec prava voluntas infatua verba protumpat. Notandum etiam quòd & si dominus custodiam ori nostri cordis apponit, & nos ipsam viriliter & non feminaliter custodire debemus. Aliter enim mortem culpæ facilliter incideremus. Quod figurat Ihsoseth, qui ad custodiam suæ domus mulierem posuit, & non virum: ideo mortuus fuit. vt habetur 2. Regum 4. Quod deducens Gregorius dicit, *Seipsum custodire nesciunt, nisi hi qui priusquam cogitationes ad opus prodeant, munitè mentem novierunt*. Vnde rectè inopinata morte Ihsoseth extinctus dicitur: quem scriptura sacra non in domo ostiarum, sed ostiarum habuisse testatur: dicens, *Veniètes autem filij Remon, Rechab & Banaa,*

Greg. 40. mo. val. 2.
Lingua frænada vsq. ad ostium.
Greg. 7. mor. cap. 26.
Silentij & quædam discretio debet.
Prov. 11.
7468.
7469.
Greg. 1. mor. cap. 30.
7467.
Greg. 33. mo. val. 5.
7468.
Greg. 1. mor. cap. 30.
7467.
Greg. 1. mor. cap. 30.
7467.

& Banaa, ingressi sunt domum Ihsoseth, feruente die, qui dormiebat: & ostiaria domus purgans triticum, obdormiebat. Assumentesque spicas tritici, latenter ingressi sunt: & percusserunt eum in inguine, & mortuus est. Ostiaria enim triticum purgat, cum mentis custodia discernendo virtutes à vitis separat. Quæ si obdormierit, in mortem domini sui insidiantes admittit. Quia dum discretiõnis sollicitudo cessat, ad interficiendam animam malignis spiritibus iter pãdit. Qui ingressi spicas tollunt, quia mox bonarum cogitationum germen auferunt, atque in inguine feriunt: quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire, est vitam mentis carnis delectatione perforare. Nequaquam verò Ihsoseth iste hæc morte succumberet, nisi ad custodiam domus mulierem posuisset: id est, ad mentis aditum, molem, custodiam posuisset. Fortis namque virilisque sensus præponi cordis nostri foribus debet: quem nec somnus opprimat negligentie, nec ignorantie error fallat. Ihsoseth quippe vir confusionis dicitur. Vir autem confusionis est, qui forti mentis custodia munitus non est. Quia dum virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia nescientem necant. Tota itaque virtute custodiendus est aditus mentis: nequando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis. Hinc Salomon ait, *Omni tempore custodi cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit*. Et hanc custodiam sibi dari hic Psalmista postulat, dicens, *Pone domine custodiam ori meo*.

2468 **Non declines cor meum in verba maliciæ, ad excusandas excusationes in peccatis.**

Hic postulat vt custodiatur ne mala facta defendat. Vbi notandum est quòd excusare peccatum commissum, nihil aliud est quàm Deum accusare: vide versic. 1240. Et ideo peccati excusatio, ipsum inter alias circumstantias aggrauat: vide versic. 533. Hoc ergo timens Psalm. magis vult peccatum suum accusare vt mereatur veniam, quàm ipsum excusando, multiplicare culpam. Et hoc est quod hic orat, dicens, *Non declines cor meum &c.* Hic ergo Christus loquitur non pro se, sed pro suis membris: vt hic ostendit Augustin. dicens, *Hic orat ex persona corporis Christus: dicens, Non declines cor meum &c.* Quid est cor meum, nisi cor ecclesiæ meæ? cor vtique corporis mei. Verba illius attendite vbi nobis regula figitur: Saule Saule, quid me persecutis: eum ipsum nemo tetigisset. Orat ergo Christus, dicens, *Non declines cor meum &c.* Quare sic oras domine: quæ peccata tua excusaturus es? Respondet, *Cum vnum ex membris meis sic orat, ego sic oro*. Et hoc non solum cõtra illos qui propria peccata excusant: sed & nõ minus cõtra illos qui aliorum peccata defendunt, qui in hoc aperte se Dei inimicos esse ostendunt. vt declarat Gregor. super illo verbo Iob 40, *Protegerunt vmbra vmbra eius*: dicens, *Vmbra quippe diaboli sunt omnes iniqui, qui dum imitationem iniquitatis eius insuunt, quasi ab eius corpore imaginis speciem trahunt*. Sicut autem vmbra eius sunt pluraliter reprobi: ita singulariter vmbra eius est vnusquisque peccator. Sed dum doctrinæ iustorum mali contradicunt, dum ab eis iniquum quemlibet corrigi non permittunt, vmbra diaboli vmbra eius protegent.

Vmbra ergo vmbra eius protegent, dum iniquorum peccata nequiores peruersis patrociniis tuetur. Quod hoc nimirum studio faciunt, ne dum culpa in qua & ipsi obligati sunt, in aliis corrigatur, ad ipsos quoque veniat. Se ergo tegunt, dum alios protegent, quia suam vitam prævident, vnde alios considerant libera correctione confundi. Sicut fit vt summa criminum dum defenditur, augetur. Et vnusquisque nequicia eo sit ad perpetrandum facilis, quo difficilis est ad puniendum. Scelera quippe peccantium tanto maiora incrementa percipiunt, quanto per defensionem potentium diu inulta tolerantur. Sed tales excusatores tanto se apertiores Dei hostes exhibent, quanto maiores sunt patroni vitiorum. Cõtra illum quippe suis defensionibus pugnant, cui ea quæ displicent defendendo multiplicat. Hoc est ergo quod Psalm. vitate volens, Deo supplicat, dicens, *Non declines cor meum in verba maliciæ &c.*

2469 **Cum hominibus operantibus iniquitatem: & non communicabo cum electis eorum.**

Hic orat vt Dei custodia malorum societatem deserat. Vbi aduertendum quòd communicatio cum malis tantum est nociua, quantum communicatio cum bonis utilis est: quinimmo fortè tanto amplius, quanto natura humana vitio primi parentis corrupta, exemplo malo priorior est ad malum quàm bono exemplo tendat ad bonum. De hoc vide versic. 1615. Postquam ergo Psalm. rogauit custodiri ab excusatione peccatorum vel defensione, hic rogat defendi ab ipsorum communicatione, ne ab ipsis inducatur ad simile: dicens, *Pone custodiam &c.* qua posita, *Cum hominibus operantibus iniquitatem: & non communicabo &c.* Vnde ly & totum versus præcedit: vt sit sensus, *Pone custodiam &c. & ego non communicabo cum hominibus operantibus iniquitatem, neque cum electis eorum*. Vbi nota quòd aliqui sunt electi apud Deum, & aliqui apud homines: immò quasi econtrario. Illi qui sunt electi apud Deum, sunt despecti apud homines. Et illi qui sunt apud homines electi, sunt despecti apud Deum. Electi enim apud Deum, sunt humiles, pauperes, & simplices sicut columba: non maliciosi, non versipelles. Et certum est quòd tales mundo sunt despecti. Sed apud homines accepti sunt alti & potentes, maliciosi & versipelles: & huiusmodi. Cuius ratio est, quia Deus aspicit mentem interioris: homines autem exteriora solummodò considerant. Qui sunt ergo electi hominum malorum, nisi qui exterius apparent speciosi, qui seipsum iustificat: Et cum talibus non vult Psalm. communicare, ne ex ipsorum conuersatione, ipsis efficiatur similis. Vnde hic ait Augustin. *Cum hominibus operantibus iniquitatem &c.* Qui sunt electi eorum, qui seipsum iustificat, qui sibiipsis iusti videntur & contemnunt ceteros: sicut Phariseus ille in templo dicit, *Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum*. Qui sunt electi eorum? Hic homo si propheta esset, sciret quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Agnoscit ergo vocem alterius Pharisei qui dominum inuitauerat: quando mulier illa quæ erat in ciuitate peccatrix, accessit ad pedes eius. Illa impudica quondam frontosa ad fornicationem, sed frõtosior ad salutem, irrupit in domum alienam: sed ille qui ibi discumbebat, nõ erat alienus.

Electi sunt quidam apud Deum: quidam apud homines.
Luc. 18.
Luc. 7.
Magdalena auulata bona.

Non extranea quemlibet coniuam: sed ancilla
 hominum suum secuta est. Accessit ad pedes, quia
 eius vestigia sequi cupiebat. Lauit lacrymis, terxit
 capillis. Pedes Christi qui sunt, nisi per quos per-
 grauit totum mundum? Pedes Christi sunt Aposto-
 li Christi, predicatoris Christi. Istos pedes o quanti
 susceperunt, vt suscipiendo iustum in nomine ius-
 ti mercedem iusti acciperent. Qui ergo tali huma-
 nitate pedes domini suscepit, quid impendit, nisi
 quae habebat in domo sua superflua? Capilli enim
 quasi superflui sunt. Inde illa pedes domini deter-
 gebat. Superflua tua necessaria sunt tibi, si inde
 fueris obsecutus pedes domini. Ista ergo adhaesit
 pedibus domini: quia confessa est peccatum suum,
 quia fleuit, quia non declinatam est cor eius in ver-
 ba maliciae ad excusandas excusationes in peccatis.
 Non communicauit cum electis eorum: id est
 defendentibus peccata sua. Et consequenter Au-
 gust. inducit excusantes peccata sua propter con-
 stellationes: arguens contra eos, & ostendens quod
 cum electis talium non est communicandum: di-
 cens, Defendunt electi eorum peccata sua: si late-
 rint, negant. Si autem deprehensi vel conuicti fue-
 rint, vel publice id egerint, defendunt. Et quam fa-
 cilis eorum defensio, quam cita, quam praecipua,
 quam quotidiana, & quam facinorosa: dicentes, Si
 Deus hoc noller, hoc non faceret. Hoc voluit Deus:
 hoc voluit fatum: hoc fortuna voluit. Non dicunt,
 Sana animam meam, quia peccaui tibi. Et ista qua-
 limum defensio est: non solum doctorum, sed etiam
 indoctorum. Sedent & computant sidera, interual-
 la, cursus, & volubilitates, status & motus, inten-
 dunt, describunt: & docti magni videntur. Totum
 hoc doctum & magnum, defensio peccati est. Di-
 cunt enim, Eris adulter, quia sic habes Venerem.
 Eris homicida, quia sic habes Martem. Mars ergo
 homicida, non tu: & adultera Venus, non tu. Vide
 ne pro Venere & Marte tu damneris. Deus enim
 qui damnaturus est, nouit quia tu es qui dicis, Non
 ego iudici scienti. Porro attendas, si ipse mathema-
 ticus uxorem suam paulo petulantius viderit con-
 uersari: aut aliquos alienos improbe attendere,
 aut fenestram crebro repetere: nonne arripit verba,
 & dat disciplinam in domo sua? Respondeat illi
 vxor, Si potes, Venerem cede. Nonne & ille respon-
 debit, Fatua, aliud est quod competit rectori: aliud
 est quod profertur emptori. Ergo electi eorum qui
 sunt: Electi malorum, electi impiorum, cum qui-
 bus non est habenda societas.

Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Hic Psal. correctorem iustum affectat & postulat.
 Vbi notandum est quod adulatio graue peccatum
 idcirco dicitur, quia peccata quae corrigere
 debet, nutrit & fouet. Vnde sicut meritum est
 peccatorum corrigere, & ad viam ducere veritatis:
 sic demeritorium est peccatoribus adulari. vt ostendit
 Greg. dicens, Ab innocentia recedit, qui bona
 de malis aestimat: Salomone attestante, qui ait, Qui
 iustificat impium, & qui condemnat iustum, uter-
 que abominabilis est ante dominum. Sunt nam-
 que nonnulli, qui dum malefacta hominum laudibus
 effertur, augent quae increpare debuerunt.
 Hinc enim per prophetam dicitur, Vt qui consuunt

puluillos sub omni cubito manus, & faciunt cer-
 nicalia sub capite vniuersae azatis. Ad hoc quippe
 puluillis ponitur, vt molliter quiescantur. Quisquis
 ergo male agentibus adulatur, puluillum sub ca-
 pite vel cubito iactis ponit: vt qui corripit ex cul-
 pa debuerat, in ea fulsus laudibus molliter quie-
 scat. Hinc rursus scriptum est, Ipsi edificabant pa-
 rietem illi autem limebant eum. Parietis quippe
 nomine, peccati duricia designatur. Aedificare ergo
 parietem, est contra se quempiam obstacula peccati
 construere. Sed parietem liniunt, qui peccata per-
 petrantibus adulantur: vt quod illi peruersi agen-
 tes aedificant, ipsi adulantes quasi nitidum reddant.
 Hoc ergo sciens Psal. quod adulatio nutrit peccatum,
 adulatores fugiens, querit correctores: di-
 cens, **Corripiet me iustus &c.** Correctorem postulat
 iustum: qui scilicet gratia non odio corrigat, qui
 non confusionem peccatoris inquirat. Et hoc est
 quod ait, **Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me.**
 Hic notandum est quod correctio ad hoc quod
 sit debita, utilis & fructuosa, multas condiciones
 debet habere: scilicet quia debet esse cum pietate
 & misericordia, cum discretionem & sapientiam, cum
 aequitate & iustitia, cum charitate & amicitia,
 cum puritate & sanctimonia, cum stabilitate & cons-
 tantia. Vide in dictionario, in litera **C** Corrigere, pat-
 te prima. Sequitur, **Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.**
 Vbi nota quod per oleum nitor & fama gloriae intelligitur: sicut ait Gregor. in homi-
 lia. Sed istud est duplex: scilicet oleum iusti, quod
 scilicet quis intra conscientiam retinet: & oleum
 peccatoris, scilicet falsa laus adulatoris. Et istud
 oleum peccatoris fugit Psal. dicens, **Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.**
 Hoc est, non
 crescat caput meum de adulatione falsa. Falsa laus
 adulatoris: hoc est oleum peccatoris. Propterea &
 homines qui falsa laude aliquem irriserint, hoc de
 illo dicere solent, Vixi illi caput. Amate ergo argui
 a iusto in misericordia. Nolite amare laudari a pec-
 catore cum irrisione. Habetote oleum vobiscum:
 & non queratis oleum peccatoris. Et sic secundum
 praedicta sensus istius versus potest esse talis: Iustus
 si viderit me peccatorem, non excusabit, sed dolebit:
 & misericordia motus corripiet me & increpabit
 de peccato: conans me ad viam salutis ducere. Pec-
 cator autem, id est adulator, non sic, sed limedo ca-
 put meum suis adulationibus blandis & laudibus
 vanis, excusabit me de peccato: & sic permanere fa-
 ciet in eo & augmentare illud. Et ideo o domine
 Deus non permittas quod oleum, id est adulatio
 peccatoris impinguet, id est foueat vel nutrit ca-
 put meum: id est diabolus in me, qui est caput om-
 nium iniquorum: ne sic impinguetur & limitus per-
 maneam in peccato, & augmentem illud. Vel sic
 sub paucioribus verbis: Scio quidem domine quia
 homo iustus dolet, corripit peccantem, & increpat
 misericorditer de peccato. Peccator autem suis adu-
 lationibus quasi quibusdam vnguentis, pinguedi-
 ne seu fomentis impinguet & excusulat peccatum,
 & facit delectari & permanere in eo. Ideo o domine,
 cum peccauero, da mihi iustum correctorem &
 increpatorem: vt non in euerram perniciosum lau-
 datorem, seu adulatorem. Vnde super Psal. 19, ait
 Hieronymus, Ab adulatoribus, non a iustis lauda-
 tur peccator: vide versiculum 836. & ibi exem-
 plum de seruitore Alexandri. Item vide versiculum
 1985. Item vide Augustinum in sermone de decem
 virg

virginibus: vbi sic dicit, Ite potius ad vendentes,
 & emite vobis. Non consilium dedisse putanda
 sunt, sed crimen earum ex obliquo commemoras-
 se. Veniunt enim oleum adulatoris, qui sine falsa
 sine ignota laudando, in errores animas mittunt, &
 eis gaudia vana tanquam fatuis virginibus concili-
 ando, aliquando de his mercedem sive ciborum,
 sive pecuniae, sive honoris, sive alicuius commodi
 temporalis accipiunt, non intelligentibus quod
 dictum est, **Qui vos felices dicunt, in errorem vos
 mittunt.** Melius est autem obiurgari a iusto, quam
 a peccatore laudari. Emendabit me iustus in mis-
 ricordia, & increpabit me: oleum peccatoris non
 impinguet caput meum. Ite ergo ad vendentes magis.
 & emite vobis: id est, videamus nunquid vos
 adiuvabunt qui vobis laudes consueverunt dicere,
 & vos in errorem inducere: vt non coram Deo, sed
 ab hominibus gratiam quereretis. Haec ille. Vel
 aliter: per iustum potest intelligi ille idem qui
 peccator correctus: vt idem homo secundum
 interiorum hominum corripit se secundum car-
 nem. Vnde hic Augustinus. Humilia cor tuum,
 crucia cor tuum: & tu teipsum corripies in mis-
 ricordia. Non enim odisti te cum seruis in te. Emen-
 da te, & eris in parte iustus: quamuis sis adhuc in
 emendando peccator. Ex qua parte enim tibi dis-
 plines, iustus es. Ex qua tibi displicet in te quod
 iustum est, iniustus es. Vis videre quam iustus sis?
 Hoc in te tibi displicet quod & Deo, iam coniu-
 xisti te voluntati Dei: & in teipso non quod ille fe-
 cit, sed quod ille odit, odisti. Ex quo autem lapsus,
 fecisti quae displicent Deo: ex hac parte iniquus es,
 peccator es, &c.

Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum: absorpti sunt iuncti petrae iudices eorum.

Hic praedicat Christus persecutionem suorum
 futuram. Et diuiditur in tres partes: quia primo
 praedicat suorum futuram persecutionem: secundo
 pro suis ad Deum facit orationem: ibi, **Custodi me:**
 tertio obstinatorum concludit damnationem: ibi,
Cadent. Prima pars diuiditur in partes tres: quia pri-
 mo praedicat persecutionem conversionem: secun-
 do euangelij praedicationem: ibi, **Audient:** tertio mar-
 tyrum persecutionem: ibi, **Dispersa.** Quantum ad
 primum, sciendum quod multi in primitiua eccle-
 sia qui fidem Christi impugnabant, postea audientes
 praedicationem Apostolorum, & videntes alta
 signa miraculorum quae faciebant, conuersi sunt
 ad dominum: etiam magni philosophi & mundi
 sapientes: vt Dionysius Ariopagita ad praedicationem
 Pauli: vt habetur Act. 7. Et sic fidem quam prius
 impugnabant, postea defensionem, & in verbis &
 orationibus Christi magnam deuotionem habue-
 runt. Et hoc est quod dicit Christus, **Quoniam ad-
 huc oratio mea in beneplacitis eorum,** scilicet peccato-
 rum: id est, oratio mea & praedicatione mea adhuc
 placebit eis: vt & deuote orent dicentes, **Dimitte
 nobis debita nostra, &c.** Et sic praedicatione fide Chri-
 sti, sapientes mundi & iudices, Christo & sapientie
 Christi comparati, absorpti fuerunt: id est, nihilum
 reputati. Sicut lumen candelae de nocte multum
 apparet: sed in praesentia luminis solaris, statim ab-
 sorbetur, & nihil apparet. Et hoc est quod sequitur,
Abсорpti sunt iuncti petrae iudices eorum, & est sen-
 sus: sapientes & iudices mundi, iuncti petrae, id est,

Christo comparati, qui petra dicitur, vel in presen-
 tia Christi absorpti sunt & nihil reputati. Et istum
 intellectum hic ponit August. **Quoniam adhuc oratio
 mea in beneplacitis, &c.** Quasi dicat Christus, **Modo
 me peccatores vituperant.** In primis enim tempo-
 ribus vndique reprehendebantur Christiani. Ad-
 huc expecta modicum (ait Christus) & oratio mea
 erit in beneplacitis eorum: quia veniet tempus qua-
 do ad fidem conuersi tudent peccatum suum, qui mo-
 do me vituperant: & dicent, **Dimitte nobis debita
 nostra,** sicut & nos dimittimus, &c. Et vide quod
 sequitur, **Abсорpti sunt iuncti petrae iudices eorum:** id est,
 iudices magni, potentes & docti iuncti petrae, id est,
 comparati Christo petrae, absorpti sunt. Accipe iu-
 dices eorum, Aristotelem, Platonem, Pythagoram:
 compara auctoritatem illorum auctoritati euangeli-
 stae: compara illos inflatos crucifixo. Dicamus
 eis, Vos literas vestras scripsistis in cordibus super-
 borum: Christus vero crucem suam fixit in fronti-
 bus regum: Christus mortuus est & resurrexit. Mor-
 tui estis & vos: sed volo querere quomodo resur-
 gatis. Tandem enim illi iudices videntur aliquid di-
 cere, donec comparentur petrae. Et si inuentus fue-
 rit aliquis eorum hoc dixisse quod dixit & Chri-
 stus, gratulamur illi, non sequimur illum. Et si di-
 cas, Prior fuit ille quam Christus. O homo attende
 Christum, non quando ad te venerit, sed quando te
 fecerit. Videte itaque textum Psal. **Adhuc oratio mea
 in beneplacitis eorum.** Sed forte dicens, Erunt multi
 qui contradicant. Sed quid nobis absorpti sunt in-
 tra petram iudices eorum: quia Christo compara-
 ti, sapientia eorum stulta facta est. In cuius figura
 serpens Moyse dracones magorum deuorauit. Quia
 sapientia Christi, stultam ostendit sapientiam hu-
 ius mundi.

Audient verba mea quoniam potuerunt: sicut crassitudo terrae erupta est super terram.

Hic praedicat euangelij praedicationem. Vbi ad-
 uertendum quod aliter verba Christi penetrabant
 animos auditorum, & aliter verba aliorum philo-
 sophorum. Nam Christus docebat sicut potestate
 habens: vt habetur Matth. 7: philosophi autem no.
 Erant enim in verbis Christi potestas, quia ipse solus
 cor audientis potest docere: alij autem philosophi
 verba ad aures discipulorum mittere possunt, sed
 corda interiora docere non possunt. Et vt ostendit
 Gregor. Vel docebat sicut potestatem habens, quia
 suae doctrinae adiungebat miracula, quae homines
 eleuabant ad suum auditorium. Et hoc est quod
 hinc ait Christus de gentibus conuertendis: dicens,
Audient verba mea: id est, doctrinam meam percipient.
 Et causam adiungit, dicens, **Quoniam verba mea potue-
 runt:** id est, potestatem habebunt, & hoc penetran-
 do corda auditorum: vel poterunt in operatione
 miraculorum. Quis enim non libenter audiret il-
 lum, quem hodie videret solo verbo caecos illumina-
 ntem, claudos erigentem, mortuos suscitantem?
 & huiusmodi. Vel aliter. Verba Christi potuerunt
 ultra verba philosophorum: quia verba Christi ho-
 mines sic fortificant, vt pro ipso morte non timeant
 incurrere. No autem sic verba philosophorum, vel
 aliarum sectarum. Et hunc intellectum hic ponit
 August. dicens, **Audient verba mea, quoniam praeualue-
 runt.** Quasi dicat Christus, praeualuerunt verba mea
 verbis eorum. Dicta sunt ab eis quaedam diserte:
 sed

Fatum vel alia nobis ne consistam iniquitas.

Luc. 7.

1470

Greg. 18. mor. cap. 3. Prout. 17. Adulatio peccati occidit.

Eccl. 13.

Ibidem.

Correctio multa regit.

Oleum iusti in misericordia.

Adulatio autem oleum.

1471

Verba Christi potestatem habebant.

Greg. 27. moral. cap. 17.

sed à me veta. *Audient verba mea, quoniam præualuerunt.* A
Vnde præualuerunt? Quis enim eorum comprehensus est in sacrificio, cum legibus ista prohiberentur, & non negavit? Quis ipsorum comprehensus est adorare idolum, & non clamavit, Non feci: & timuit ne conuinceretur? Tales ministros diabolus habebat. Sed vnde præualuerunt verba domini? Ecce, ego mitto vos sicut oves in medio luporum: nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: sed eum timere, qui potest corpus & animam mittere in gehennam ignis. Christus, verbis suis dedit timorem, subiecit spem, inflammavit charitatem. Nolite (inquit) timere mortem. Mortem timetis? Videte quod ego prior morior. Ne capillus de capite vestro pereat formidatis? Videte quod ego prior in carnem resurgo. Merito ergo audistis verba eius. Dicebant, & occidebantur: cadebant, & stabant. Sequitur, *Sicut crassitudo terra erupta est super terram.* Ex hoc enim vult ostendere quomodo in gentibus conuersis potuerunt verba Christi: & illos etiam contra mortem fortes fecerunt. Ostendit hoc per exemplum. Pinguedo enim quæ ponitur super terram, etumpitur & spargitur per terram: qua terra irrigata & impinguata, ampliores fructus producit. Sic cõsimiliter factus est in proposito. Sancti enim martyres Christi verbis fortificati mortem pro Christo pertulerunt: sanguis illorum effusus est super terram: terra illorum sanguine irrigata sicut ex pinguedine, vberiores fructus protulit: quia vnus occidebatur fidelis, & mille conuertebantur de infidelibus. Et ideo de sanguine sanctorum martyrum dixit quod est sicut crassitudo terra: quæ erupta est & spersa super terram. Vnde hic August. ait, *Sicut crassitudo terra, &c.* Cum enim verba Christi prædicarentur à non timentibus, non exilia, non damna, non mortem nec crucem. Non enim mortem solam, sed nec crucem, quia morte nihil videbatur execrabilius. Ipsam dominus suscepit: ne discipuli eius mortem quidem non timerent, sed ne genus mortis horrescerent. Præualuerunt ergo vt mortem nõ timeant. Sed illæ mortes sanctorum martyrum omnium quid fecerunt? Audi quod sequitur, *Sicut crassitudo terra dirupta est super terram.* Dispersa sunt supra terram corpora martyrum testium Christi. Occisi sunt martyres: & quasi præualuerunt qui occiderunt, sed præualuerunt illi persequendo, vt præualerent verba Christi prædicando, Et quid factum est de mortibus sanctorum? *Sicut crassitudo terra, &c.* Nouimus crassitudinem terræ cõtremptibilia queque esse. Que autem sunt quasi cõtremptibilia hominibus, fecundat terram. Sed ille omnes mortes factæ sunt crassitudo terræ. Quomodo accipit terra quandam pinguedinem de rebus cõtremptibilibus: sic ex corporibus martyrum quæ contempsit hic mundus, accepit crassitudinem terræ. vt inde leges ecclesiæ veracius pullularet.

1473

Dispersa sunt ossa nostra secus infernum: quia ad te domine domine oculi mei: in te speraui, non auferas animam meam.

Ossa significat sanctos in fide & martyres. Greg. 20. mo tal. cap. 24.

Hic prædicat suorum fidelium persecutionem. Vbi aduertendum quod per ossa intelliguntur sancti in fide stabiles, qui ceteros sua stabilitate in fide confirmant: vt ostendit Gregor. dicens, *Quid per ossa, nisi fortes quique in sanctæ ecclesiæ corpore*

designantur? Qui quasi suo robore membra cetera continent, dum mores infirmarum stabiliter portant. Et cap. 30. ostendit: Per ossa fortes ecclesiæ figurati sunt, in quibus corporis illius tota compago solidatur. Et sic per ossa ecclesiæ intellige sanctos Apostolos, ceterosque martyres & cõtantes fideles. Per infernum verò intellige profundatos in vitiis: quorum domus in inferno posita est. Et sic infernus significat diabolum & omnes iniquos: vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 26, Nudus est infernus coram eodicens, Inferni nomine diabolus omnesque damnationis eius socios designauit: quia ipse diabolus & omnia eis vasa coram Deo omnibus virtutibus sunt vacua. *Quid est ergo Christu in persona fidelium dicere, Dispersa sunt ossa nostra secus infernum: nisi omnes fortes ecclesiæ martyres & Apostoli pro voluntate diaboli & suorum malorum hominum sunt dissipati: scilicet persecuti martyrizati & mortui?* Vnde hic ait Glosa, *Dispersa sunt ossa nostra secus, &c.* id est, fortes nostri pro voluntate eorum qui sunt in infernum, id est, profundi in vitiis, dissipati sunt & martyrizati. Et nota quod non dicit in infernum, sed secus infernum. Quia estis communi morte seu forte corporaliter sunt mortui: non tamen descenderunt in infernum vt mali, sed vita æterna datur illis. Dicit ergo Christus voce ecclesiæ, *Dispersa sunt ossa nostra*, id est, occisi sunt martyres. Et sic impinguata est crassitudo terra. Vides qualem fructum fecit hæc dissipatio corporum fidelium: persecutores fecit fideles, pauperes & abiectos fecit nobiles, imperatores peccatoribus subiecit. Vnde hic ait August. *Dispersa sunt ossa nostra.* Sic enim saginata est ecclesiæ terra: fructum produxit vberimum de stercore crassitudinis. Sic enim de stercore erectus est Petrus, erectus est Paulus, & principes mundi sunt effecti. Qui cum occiderentur, contemnebantur vt stercus super faciem terræ: vt stercus insepultum dimittebantur. Qualiter autem modò sunt exaltati? Vide quod nobilius & præcipuum est in mundo, scilicet imperator, venit Romam. Quod festinat? ad templum imperatoris, an ad memoriam piscatoris? Sed vnde fuit tanta constantia in martyribus? In hoc scilicet quia cordis oculos non ad mundum, non ad temporalia, sed solum ad Deum & æterna erigebant: deficiebant corpore, in Deum mente erigebantur. Et istam rationem subdens Psal. ait, *Quoniam ad te domine domine oculi mei: in te speraui, non auferas animam meam.* Quali dicit, Oculi cordis ad te sunt intenti vt anima non perdat: etsi perditur corpus ad tempus. Plus figo oculum cordis in promissis tuis, quàm in minis eorum. Noui quod pro me passus sis: quid mihi promiseris. Ideo in te speraui: nõ auferas animam meam: id est, non permittas eam auferri, vt ipsorum promissis, minis vel cruciatibus à te separaretur. Et attende quod præuidebat Psal. quod Deus auferat à malis multis: quibus ablatis, auferatur à diabolo ipsorum anima. Et ideo orat, dicens, *Nõ auferas animam meam:* id est, illa pro quibus ablatis, anima perditur. Auferat Deus à malis Christi amicitiam, angelorum custodiam, charitatis gratiam, intellectus sapientiam, &c.

1474

Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.

Hic Christus pro suis ne in persecutionibus ca-

dant facit orationem. Vbi sciendum quod diabolus dupliciter tentat iustos, ipsos ad peccatum nititur inducere: scilicet quandoque blandis, quandoque asperis, quandoque occulte, & quandoque aperte. Tentatio autem blanda, siue occulta, laqueus dicitur: quem laqueum multipliciter nobis diabolus parat. vt ostendit Gregor. dicens, Tribus modis hostis noster insequitur bona nostra: vt hoc quod rectum coram hominibus agitur, in conspectu iudicis vitietur. Aliquando namque in bono opere intentionem polluit: vt omne quod in actione sequitur eo purum mundumque nõ exeat, quo hoc ab origine perturbat. Aliquando verò intentionem boni operis viciare non præualer: sed in ipsa actione se quasi in itinere opponit, vt cum proposito mentis quisque securior egreditur, subiuncto latenter vitio, quasi ex insidiis perimatur. Aliquando verò nec intentionem vitiat, nec in itinere supplantat: sed opus bonum in fine actionis illaqueat. Et declarat modos istos, dicens, Intentionem quippe in bono opere polluit, quia cum facilia ad decipiendum corda hominum conspiciat, eorum desiderijs auram transitorij fauoris opponit: vt in his quæ recta faciunt, ad appetendum ima fortitudine intuitionis inclinentur. Vnde rectè sub Iudææ specie de vnaquaque anima sub laqueo miseræ intentionis capta, per prophetam dicitur, Facti sunt hostes eius in capite. Ach aperte diceretur, Cum bonum non bona intentione incipitur, hinc aduersantes spiritus ab exordio præliantur. Quando verò intentionem violat non præualer, in via positos laqueos regit: vt in eo quod bene agitur, cor operantis ad vitium ex latere deriuetur: quatenus quod inchoans aliter proposuerat, in actione longè aliter quàm incepit percurrat. Sæpe enim dum bono opere laus humana obuiat, mentem operantis immutat: quæ quamuis quæsit non fuerat, oblata delectatur. Cuius delectatione dum mens operantis resoluitur, ab omni intentionis intimæ vigore dissipatur. Cũ autem antiquus hostis nec principium actionis corrumpit, nec in actione laqueos posuit: duriores in fine laqueos ostendit: quem tanto nequius obsidet, quanto hoc solum sibi remansisse ad deceptionem videt, &c. Ex quibus apparet quod occulta diaboli persecutio laqueus dicitur: de quo Psal. 141, In via hac qua ambulabam abscederunt superbi laqueum mihi. Alia verò est tentatio vel persecutio aperta. Sic enim tentauit martyres & eos persecutus fuit diabolus. Et ista talis persecutio dicitur scandalum. Nam scandalum, vt dicit Glos. Marth. 18, est dictum vel factum præbès alicui occasionem ruinae. Et sic illæ apertæ persecutiones, quia martyribus præbebant occasionem ruinae per impatientiam, scandala dicebantur. Et ab his scandalis suos liberari orat Christus: dicens, *Custodi me à laqueo, &c.* & à scandalis operantium iniquitatem. Non enim orat ne martyres habeant persecutiones, sed ne persecutiones illis sint in scandalum: id est, in ruina vel casum. Vnde hic ait Glos. Per laqueos & scandala omnia mundi intelligit mala. Laquei enim sunt blandiciæ decipere volentium, & carnis desideria. Et sic per ista diabolus nõ proficit, nititur scãdalis, quæ per inquietos mouet.

1475

Cadent in retiaculo eius peccatores: singulariter sum ego, donec transeam.

Hic ostendit reproborum illaqueationem. Vbi notandum quod quamvis in vita præsentis omnes tam prædestinati quàm præsciti multoties cadant in laqueum diaboli: aliter tamè & aliter: quia prædestinati cadunt, & finaliter resurgunt. Prover. 24, Septies in die cadit iustus, & resurgit. Reprobi autem sic cadunt, vt non finaliter resurgant. Vnde de præscitis dicitur prædestinati, Psal. 119, Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos autem surreximus & erecti sumus. Cũ igitur vnusquodque à suo fine denominetur, ideo præsciti propriè cadere in laqueum dæmonis dicuntur, nõ prædestinati. Et hoc est quod Christus inter prædestinatos & præscitos distinguens, in persona sui corporis dicit, *Cadent in retiaculo eius peccatores:* id est, præsciti: sed singulariter sum ego: id est, omnes qui sunt de corpore meo, non cadunt: donec transeam: id est, tempore transitus ex hoc mundo. Vel aliter: vt Christus hic loquatur, nõ pro suis, sed pro se. Solus enim Christus laqueis diaboli nõ fuit captus. Omnes enim sui ante eius mortem ceciderunt. Cecidit Petrus, quia Christum negauit: cecidit Ioannes, qui Christum relinquo, nudus effugit: ceciderunt omnes Apostoli, quia omnes relicto eo, fugerunt. Sic igitur omnes peccatores fuerunt, omnes ceciderunt: sed quantum hoc durauit? certè vsque ad Christi transitum & mortem: quia post mortem resuscitatus, misso spiritu sancto, eos in bonum confirmauit: sic quod amplius cadere nõ potuerunt. Singulariter ergo Christus fuit sine casu. Hoc ergo notans Christus ait, *Cadent in retiaculo eius peccatores:* scilicet omnes Apostoli. Et quãdiu cadent? *Donec transeam:* scilicet donec transeam ad patrem, cadere poterunt: sed non potest, quia confirmati erunt. Vnde de se dicit, *Singulariter sum ego:* qui casum scilicet simpliciter ignoro. Et istum intellectum ponit hic August. dicens, *Cadent in retiaculo eius peccatores.* Quid de discipulis tuis o Christe? Certè ceciderunt, quando omnes te solum dimiserunt, fugientes tempore persecutionis. Ecce illi qui tibi cohærebant, in tua persecutione qua inimici te requirebant ad crucifigendum, in laqueum diaboli ceciderunt. Et vnus ille audax qui tibi promiserat, *Quia tecum sum vsq; ad mortem*, audiuit quidem à medico quid in se ageretur. Egrotus febricitans, sanum se dixerat: sed cordis venam ille tangebatur. Ventum est ad probationem: primus est ad accusationem: etiam ipse interrogatus, non ab aliqua magna potestate, sed ab infimo mancipio, & hæc scemina: ab ancilla interrogatus succubuit. Hoc enim prædixerat dominus, non præceperat, nõ coegerat, nondum erat idoneus passionis. Videte ergo quàm multi defecerunt, etiam vsque ad primos hærentes ori eius, & ipsi defecerunt. Sed quare hoc? Quia singulariter sum ego, donec transeam. Hæc vox ex persona capitis est: singulariter sum ego, donec transeam. Quid est hoc donec transeam: nisi de hoc mundo ad patrem? Tunc enim confirmabo columnas eius, scilicet ecclesiæ: quando per meam resurrectionem didicerint mortem non esse timendam. Singulariter sum ego, donec transeam. Cũ enim transiero, multiplicabor: quia multi me imitabuntur, multi patientur pro nomine meo. Vnus sum donec transeam: multi in me vnus erunt cum transiero.

Cadent præsciti & prædestinati: aliter tamè.

Ceciderunt omnes præter Christum.

Voce mea ad dñm clamaui: voce mea ad dominum deprecatus sum.

Iste Psal. talem habet titulum, Eruditio David. **A**dm esset in spelunca, oratio. Ex isto titulo apparet auctor Psal. qui fuit David. Apparet etiam quod ad faciendum istum Psal. ipse fuit eruditus a Deo: & sic dicitur eruditio David, qua scilicet fuit eruditus a Deo: ac etiam istum Psal. conscripsit, vt per ipsum ipse alios erudiret. vt sit sensus, Eruditio David, qua alios erudit. Ad videndum autem clarius istius Psal. materiam, sciendum quod, vt habetur 1. Reg. 21, fugisset David a persecutione Saulis, iuit ad terram Philistinorum ad Achis regem Geth. Cum autem ibi fuisset cognitus, dixerunt serui ipsi regi, Iste est David rex terrae, cui canebar per choros dicentes, Percussit Saul mille, & David decem milia. Videns autem David se cognitum, cogitauit quomodo ab illis posset euadere. Vnde finxit se fatuū, & immutauit os suum coram rege: & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portarum: desuebāt salina eius in barbam. Quod videns rex Geth, reputans eum fatuū, expulit eū de domo sua. Et tunc David regressus est infra regnum Saulis, & fugit in speluncā Odollā. Quod cum audissent fratres eius, & omnis domus patris eius: venerunt ad eum illuc. Et conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustiis constituti, & oppressi ēre alieno: & factus est eorum princeps, fueruntque cum eo quadringenti viri. Et tunc videns se liberatum de manibus illorum de Geth, & se factum illius congregationis principem, hunc Psal. a Deo eruditus composuit, gratias agens Deo de sua liberatione & de suo principatu. Ex quibus apparet materiam Psal. Diuiditur ergo Psal. iste, secundum literam, in duas partes: quia primò David ostendit sui animi anxietatem: secundò implorat diuinam consolationem: ibi, *Clamauit ad te domine*, &c. die vt N. Quantum uerò ad sensum propheticum, hic agit de Christo per David figurato, vt sapius dictum est superius. Per speluncam autem in qua latuit David, intellige carnem, quam Christus induit, vel sepulcrum, vel mundum. Et sic David in spelunca, est Christus cum suis membris in seculo, vel Christus in carne, vel Christus in sepulcro. Est ergo tituli sensus. Hic est intellectus David vel eruditio quā habuit Christus dñm esset in spelunca: id est, seculo, vel in carne, vel in sepulcro. Et ista eruditio vel intellectus est quaedam Christi oratio. Intentio Psalmistae est nos ad orandum monere & inducere. Quibus uisus, accedo ad Psal. diuisionem: qui diuiditur in partes duas: quia primò Christi formatur oratio: secundò orationis explicatur intentio: ibi, *Clamauit ad te*. Prima pars diuiditur in duas: quia primò orationis ostenditur multiplex conditio: secundò persecutorum ostenditur malignatio: ibi, *In via*. Prima pars diuiditur in tres: secundum quod ostendit tres conditiones quas oratio debet habere: quia scilicet primò debet esse a mundo secura: secundò debet esse Deo aperta: ibi, *Effundo*; tertio debet esse humilis & deuota: ibi, *In deficiendo*. Quatum ad primum, sciendum quod oratio principaliter stat in corde quam in ore. Sic enim docebat Christus, Matth. 6, dicens, Cum oratis, non eritis sicut hypocritae tristes, qui stant in angulis platearum orantes, vt uideantur ab hominibus. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum: & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, &c. Cuius rationem assignat Chrysost. super Matth. dicens, Est autem oratio quasi quoddam spirituale tributum: quod omnia Deo offert de uisceribus suis. Quanto ergo glorio-

fior est, tanto cautius est seruanda, ne propter homines facta uilescat. Puto autem quod non hoc ad locum refert dominus, sed ad propositum orantis. In conuentu enim fidelium orare, laudabile est: sicut scriptum est, In ecclesijs benedicite domino. Qui ergo sic orat vt ab hominibus uideatur, non Deum aspicit, sed homines. Et ideo quantum ad propositum suum, in synagoga orat. Cuius autem mēs orantis solum aspicit Deum: quamuis in synagoga orer, tamen apud se in secreto orare uidetur. Hanc ergo orationis conditionem ostendens Psal. corde suo non ad homines, sed solum Deum orando aspicit: dicens, *Voce mea ad dominum clamauit*, &c. Quae uerba hic exponens August. ait, *Voce mea ad dominum clamauit*. Nonne sufficeret dicere, *Voce ad dominum clamauit*? Fortè non frustra additum est *mea*. Multi enim clamant ad dominum non uoce sua, sed uoce corporis sui. Homo ergo interior in quo cepit habitare Christus per fidem, uoce sua, nō strepitu laborum, clamat ad dominum. Non enim ubi homo audit, ibi Deus audit. Nisi enim uoce corporis clamet, te homo non audit. Cogitatio autem tua, clamor est ad Deum. Vide istam partem expositā ver. 123. De clamore orationis, uide ver. 24. 41. 699. 295. 390. 636. 893. 1258. 1584. Verum quia nō solum oratio clamat ad dominum, sed etiam peccata: ideo exprimes Psal. clamorem suum esse orationis, subdit, *Voce mea ad dominum deprecatus sum*. Vnde secundum Aug. quod dixit *clamauit*, exposuit dicens, *Deprecatus sum*. Clamant enim ad dominum & qui blasphemāt. In prima ergo parte clamorem posuit: in secunda parte, clamorem exposuit, quasi ab ipso exigeretur, *Quo clamore clamasti ad dominum*? Respondet, *Ad dominum deprecatus sum*. Clamor meus deprecatio mea, non conuicium, non murmur, nō blasphemia. Quomodo autem differunt oratio & deprecatio, uide ver. 62. 185. 430. 647.

Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.

Hic ostenditur quod oratio debet esse aperta: quia totum cor nostrum ante ipsum debemus aperire, & omne quod in corde nostro est, coram ipso effundere. Quamuis enim nihil possimus Deo occultare, possumus tamen uelle occultare. Vnde hic plus notatur uoluntas aperiendi cor nostrum, quā uoluntatis affectus. Vnde scribitur Psal. 61, *Effundite coram illo corda uestra*. Sed modum istius effusionis uide ver. 985. Sic David effudit orationem suam coram domino, cum esset in illa Saulis persecutione, vt nos sic facere doceret. Vel aliter: effundere coram Deo orationem suam nihil aliud est, nisi per orationem uelle Deo manifestari, non hominibus: uelle Deo non mundo placere. Vnde hic ait Aug. *Effundo in conspectu eius orationem meam*. Quid est in conspectu eius, nisi ubi uidet? Sed ubi Deus non uidet, cui omnia nuda sunt & aperta? Sed in isto coetu rerum temporalium uident homines, uident & animalia: Deus autem uidet & ubi homo nō uidet. Ibi ergo effunde precem tuam, ubi solus Deus uidet, qui remunerat. Si ab hominibus quaeris exaudiri, effunde precem tuam coram hominibus: si autem Deus tibi redditurus est, effunde precem tuam coram Deo. Intra ergo cubiculum tuum: & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito. Clauso ostium cordis tui, ne tentator ingrediatur. **T**entator

Triples conditio orationis. De conditionibus orationis, uide supra uersic. 2466.

Oratio debet esse secreta hominibus.

Corde effundit quomodo apertum uel clausum dicitur Christus uel diabolum.

tator non cessat pulsare vt irumpat. Si autem clausum inuenerit ostium, transit. In potestate nostra est claudere ostium cordis nostri, nō parietum. Sed quid est claudere ostium cordis? Hoc ostium duas habet ualvas: scilicet cupiditatis & timoris. Quia aut cupis aliquid terrenum, & sic diabolo aperis ianuam cupiditatis: aut times aliquid terrenum, & sic aperis diabolo ianuam timoris. Cupiditatis ergo & timoris ianuas claudere contra diabolum, & aperiri Christo. Istas ualvas aperit Christo cupiendo regnum caelorum, & timendo ignem gehennarum. Per cupiditatem seculi diabolus intrat: sed per desiderium aeternae uitae Christus intrat. Per timorem pecuniarum temporalium diabolus intrat: per timorem ignis aeterni Christus intrat. Ecce, martyres clauerunt cordis ianuam diabolo: sed Christo aperuerunt. Promisit eis multa mundus iste: sed illi iriserunt & clauerunt ualuā cupiditatis contra diabolum. Minatus est eis mundus iste, ignes, bestias, & crucis, non timuerunt: clauerunt timoris ualuam contra diabolum. Sed uideamus si aperuerunt illas Christo. Ait Christus, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Amauerunt ergo regnum aeternū, ubi eos confitebitur Christus: dicens, Venite benedicti patris mei: percipite regnum &c. Confitebitur illos ad dexterā positos. Videamus & si timoris ianuam Christo aperuerunt, quam diabolo clauerunt. Vno etenim loco dominus monet hoc, vt sibi aperiat, & diabolo claudatur. Nolite (inquit) timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Et statim subiecit, Sed eum timete, qui potestatem habet animā & corpus occidere, & in gehennam mittere. Sic ergo cor tuum claudere diabolo, & aperiri Christo. Et sic effunde in conspectu eius precem tuam. Intus enim in corde tuo est Christus: ibi habitat, ibi sunt aures eius. Ergo intus apud te ante eum effunde precem tuam. Hic autem pores notare, quomodo aqua multipliciter effunditur: sic & Christus multipliciter effusus est: uide uersic. 304. Item quod multiplex est effusio: 1185. Sequitur, *Et tribulationem meam ante ipsum pronuncio*. Pronunciat quis tribulationem suam ante dominum, quando in tribulationibus uel persecutionibus intus in corde Deum orat: vt dictū est. Vel aliter: ille pronunciat tribulationem suam ante dominum, qui in tribulatione positus & patientiam habet: conficitur uires quidem patientiae non a se habere, sed a Deo: tribulationem autem a se & suis demeritis. Vnde hic ait August. Hoc martyr in tribulatione positus loquitur. Quasi dicat, Non ardeat michi uires meas: sed Deus est in me, qui operatur ipsam uirtutem. Et isto modo tribulationem suam ante Deum pronunciat Psal. alibi, dicens, In tribulatione mea inuocaui dominum, & exaudivit de templo &c. Quid est inuocare, nisi intus in corde uocare: uide uersic. 206.

In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas.

Hic ostendit quod oratio debet esse humilis & deuota. Vbi notandum, quod per spiritum in scriptura significatur superbia. Ad quem intellectum dicebat Christus, Beati pauperes spiritu, id est pauperes superbia. Quod exponens August. 1. de serm. domini in monte, dicit, Legimus scriptum de appetitu rerum temporalium, Omnia uanitas & pre-

sumptio spiritus. Presumptio autem spiritus, superbiā audaciāque significat. Vulgò etiam superbi magnum spiritum habere dicuntur. Et rectè, quoniam etiam & spiritus uentus uocatur. Quis ergo nesciat superbos inflatos dici & tāquam uento distentos? Quapropter rectè pauperes spiritu, id est humiles, intelliguntur. Requirit ergo oratio, ut in orante omnis spiritus superbiae deficiat: ut non se suis meritis exaudiri credat, sed solum gratia Dei. Et hoc ostendens Psalmista, ait, *In deficiendo ex me spiritum meum*: id est quando oro, spiritus superbiae deficit in me, & annullatur. Sic etenim martyres in persecutionibus orando omnem spiritum superbiae annullabant, omne suum bonum non sibi ipsis, sed Deo attribuentes: scientes quod ipsi pressi & persecuti non spiritu suo, cultum Dei affirmantes praedicabant: sed spiritus Dei loquebatur in ipsis. Istum intellectum habet hic Augustinus, dicens, *In deficiendo ex me spiritum meum*: quasi martyr dicat, Defecit spiritus meus, ut non mihi superbe arrogarem uires meas: ut sciam quod Deus in me operatur ipsam uirtutē. Vnde martyres suos monuit Christus, dicens, Cum autem tradent uos iudicibus, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Ergo in tribulationibus & persecutionibus tuis deficiat in te spiritus tuus, ut in te loquatur spiritus Dei. Merito ergo ipsos pauperes spiritu facere uolebat: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Beati ergo pauperes spiritu suo, sed diuites spiritu Dei. Omnis enim homo qui spiritum suum sequitur, superbus est. Subde spiritum tuum ut capias spiritum Dei. Nam si ab alto aquae defluunt, in ualle congregantur. Si in ualle humilitatis, in te congregantur. Quanta autem oratio humilitatem requirat, uide uersic. 1139. Aliter istum textum deducit Greg. ex eo quia tribulationes & mundi aduersa humilitatem nobis inducunt. Vnde cum superius dixisset Psal. *Et tribulationem meam ante ipsum pronuncio*: statim subdit, *In deficiendo ex me spiritum meum*. Vnde istum textum ad istum sensum inducit Gregor. super illo uerbo Iob 6, *Sagittae domini in me sunt*, quarum indignatio ebibit spiritum meum: dicens, *Quid enim est spiritus hominis, nisi spiritus elationis? Sagittae autem domini spiritum hominis ebibunt: cum supernae animaduersionis sententiae afflicta metem ab elatione cōpescunt*. Sagittae domini spiritum hominis ebibunt, quia intentum exterioribus intus trahunt. Epotatus namque David spiritus fuerat, cum dicebat, *In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas*. Et rursum, *Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum, & defecit spiritus meus*. Sagittarum ergo domini indignatio spiritum iusti bibunt: quia supernae sententiae elatos quos superbos inueniunt, dum uulnerant, humiliant &c. Sequitur, *Et tu cognouisti semitas meas*. Hoc ideo dicit, ostendens quod humilitas maxime hominem Deo facit acceptum. Quasi dicat, Quia defecit in me spiritus superbiae: id est tu cognouisti, id est approbasti, semitas meas, id est semitas iustitiae & praeceptorum Dei, quas ego obseruo, quas persecutores non uident: de hoc uide uersic. 2429.

In uia hac qua ambulabam, abscon-

Oratio humiliatē requirit.

Matth. 10.

Matth. 5.

Aduersa humilitatem.

Greg. 7. mor. c. 2 & 3.

Psal. 67.

Matth. 5.

2479
yy derunt

Erunt superbi laqueum mihi.

Hic ostenditur superborum malignatio. Et dividitur in tres partes: quia ponitur primo superborum malitia: secundum superborum ignorantia: ibi, Considerabam: tertio iustorum perseverans constantia: ibi, Perijt fuga. Quantum ad primum, sciendum quod superbus diabolus cum suis membris iusto recte ambulanti semper insidiatur, & in omni bona actione semper laqueos ponere conatur. Sicut multis exemplis deducit Gregor. dicens, Ecce quidam rebus contentus propriis vllis mundi huius occupationibus implicari valde formidans, quietis sue commoda perdere: & valde despiciens cum peccatis lucra cumulare, ad huc hostis callidus veniens &c. vide versic. 345. Vel aliter: ubi per viam intellige Christum: qui est via, veritas & vita. In hac via parare diabolus laqueos nititur, dum nos a Christo separare suis deceptionibus conatur. Quos tamen laqueos directe non ponit in via, sed iuxta viam: quamvis in via ponere conatur. Conantur enim mali laqueum in via ponere, quando nobis Christum diffamant. Unde hic ait August. In via hac qua ambulabam, &c. Via hec qua gradiebatur Christus est. Absconderunt ergo in hac via superbi laqueum mihi, infideles qui in me Christum persequuntur: quantum in ipsis est, quantum ad voluntatem eorum, in hac via posuerunt laqueum mihi: in hac via voluerunt me capere. Sed in hac via scandalum ponere non possunt, quia ipsi sunt extra viam. Laqueum autem ponere non possunt, ubi non sunt: in via se putat laqueum ponere paganus, quando mihi dicit, Tu colis Christum crucifixum? quando reprehendit crucem Christi quam non intelligit. In Christo se putat ponere, quod iuxta viam ponit. Insulset ille Christo crucifixus: videam ego in frontibus regum crucem Christi: quod irridet ille, ibi saluor. Nihil est superbius argoro, qui irridet medicamentum sanum: si non derideret, acciperet ipse medicamentum, & sanaretur: crux illa signum est humilitatis. Ille autem superbia nimia non cognoscit unde sanetur tumor animae ipsius. Ego autem agnosco, de cruce non erubesco. Unde non in occulto porto crucem, sed in fronte. Dicam ergo, In via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi: quantum in ipsis est: nam iuxta viam posuerunt. Ego autem tutus sum, si de via non declinavero. Ignoras quod in medio laqueorum gradiaris? nam laquei a dextris, & laquei a sinistris. Laquei a dextris, prosperitas: a sinistris, adversitas saeculi. Laquei a dextris, promissiones: laquei a sinistris, terrores. In medio laqueorum ingredi: a via noli recedere, ut nec promissio te capiat, nec terror elidat. De laqueis diaboli, vide versic. 1372.

Greg. 17. moral. cap. 19.

Laqueos parat diabolus a dextris & a sinistris.

Dextera Dei dicitur Christi.

Iob 14. Greg. 12. moral. cap. 10.

2480 Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me.

Hic ostenditur superborum ignorantia. Vbi primo sciendum quod in scriptura, dexterae nomine ipse Dei filius intelligitur, qui est virtus Dei patris. Quem sub nomine dexterae postulabat Iob sibi porrigi, dicens, Operi manuum tuarum porriges dexteram. Quod exponens Gregor. ait, Dexterae nomine filii Dei designatur: quia omnia per ipsum facta sunt. Operi igitur manuum suarum potexit omnipotens Deus dexteram suam: quia ut abiectionem

A atque in infimis iacens erigeret genus humanum, incarnatum ad hoc unigenitum milit: ex cuius nobis incarnatione datum est, ut qui ex voluntate propria in corruptionem cecidimus, vocanti nos Deo quandoque ad incorruptionis gloriae responderet valeamus. Quid est ergo viro iusto dicere, Considerabam ad dexteram & videbam: nisi Christum contemplantur in omnibus tribulationibus & persecutionibus meis? Et videbam: scilicet in ipso exempla patientiae: quae mihi patientiam conferebant, quia omnis poena nostra, considerata Christi passione, dulcescit. Nihil enim est tam durum, quin aequo animo toleretur, si passio Christi ad memoriam reducatur. Sequitur, Et non erat qui cognosceret me. Ideo enim mali persequerentur martyres, quia Christum considerabant, quia Christum colebant & confitebantur. Quod Psalmista nunc exprimens ait, Non erat (scilicet inter malos) qui me cognosceret: scilicet qui me & opera mea approbare vellet, qui in me sibi complaceret. Et quare? quia considerabam ad dexteram, & videbam. Vel aliter: ut per dexteram intelligantur bona aeterna: per sinistram vero, bona temporalia, vel laus hominum transitoria. Considerat ergo ad dexteram, qui ea quae agit vel tolerat, pro gloria aeterna facit adipiscenda. Et talis vere videt illuminatus a Deo. Considerat vero ad sinistram qui seipsum vel opera sua dirigit ad temporalia bona vel ad laudem humanam. Dicat ergo quilibet iustus, dicat quilibet martyr, Considerabam ad dexteram: scilicet in meis passionibus: solum ad bona aeterna dirigebam oculos cordis. Et ideo videbam: quia sicut peccatum & affectio temporalium mentem excacat: sic & affectio aeternorum illuminat. Sed dum haec patienter tolerarem pro gloria aeterna, non erat qui cognosceret me: id est, non erat qui cognosceret qua intentione illa patienter tolerarem: scilicet an pro gloria Dei, an pro gloria mundi. Sicut etiam multi Romani & infideles se sponte morti dederunt pro fama nominis sui & gloria mundi acquirenda. Et iste intellectus satis adiuuatur ex verbis beati August. hic dicentis, Considerabam ad dexteram, & videbam. In dexteram considerabat, & ideo videbat: nam qui sinistram considerat, excacatur. Quid est in dextera considerare, nisi illa bona considerare, in quibus erunt illi quibus dicitur, Venite benedicti patris mei &c. Erunt quidam in sinistra: quibus dicitur, Ite in ignem aeternum qui praeparatus est &c. Fremente ergo toto mundo & minante in persecutionibus, crescentibus vidique insultationibus hominum atque terroribus: iustus martyr contemnens praesentia, respiciebat in futura. Attendebat ad dexteram, ubi futurus erat: ubi intendebat, & ideo videbat: & ideo omnia ferebat. Illi autem qui persequerentur, non videbant. Ideo cum diceret, Considerabam ad dexteram, & videbam: lectus ait, Et non erat qui cognosceret me. Cum enim toleras omnia, quis novit quid atredas: utrum in dexteram oculos dirigas, an in sinistra? Si enim patiendi laudes hominum quaeris, sinistram consideras: si autem promissa Dei quaeris, dexteram consideras. Consideras dexteram, videbis: si sinistram, excacaberis. Sed cum consideras dexteram, non erit qui te agnoscat vel consoletur, nisi dominus. Sic ergo per dexteram Christus hic potest significari: vide versic. 713.

Dextera f. iustitiae bonae aeternae.

Matth. 10.

Fuga duplex. Vbi sciendum quod fuga duplex est: una corporalis: & ista etiam viris iustis quandoque licita est: quoniam etiam & Christus fugit quandoque persecutores. Sic enim dicitur Matth. 14, quod statim post mortem Ioannis Baptistae Iesus recessit inde, &c. Sic etiam & praelatis quandoque fugere licet. Unde & Apostolis Christus ait, Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Pro cuius tamen evidenti sciendum quod in persecutione aut singulariter quaritur persona praelati: & tunc si ipso fugiente per alios tuta possit remanere ecclesia: fugiat securae exemplo Christi, qui a facie Herodis fugit in Aegyptum: & exemplo Pauli, qui a fratribus per murum submissus est in sporta: & etiam Christus abscondit se, & exiit de templo, quando Iudaei tulerunt lapides ut iaceret in eum. Et haec omnia habentur 7. quaest. 1. adversitas. Cum vero non persona praelati, sed totius ecclesiae vel fidei salus quaeritur: necesse est ut tunc praelatus in bello se exponat pro muro, & animam suam pro omnibus suis ponat: ut exemplo suae passionis accedat, quos divini doctrinae sermone confirmare non potest: ut habetur ubi supra. Sic ergo fuga corporalis aliquando fugere licet. Alia est fuga spiritualis, qua quis pro fide persecutus consentit adversariis: & ista nunquam licet fugere. Item notandum, quod fugam ab aliquo perire est, non fugere: quod dupliciter contingit: vel quia circumclusus fugere non potest, ut in carceribus: vel quia fortis animo fugere non vult, sed viciliter stare. Et isto modo a sanctis fuga perit. Unde hic ait Aug. Perijt fuga a me. Ab illo perijt fuga, qui non fugit. Qui autem non fugit, patitur quicquid potest pro Christo: id est, non fugit animo. Na corpore fugere licet, dicente domino, Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Qui ergo non fugit animo, perit ab illo fuga: sed interest quare non fugiat: an quia conclusus est, an quia fortis est. Etenim a capto perit fuga: & a forti perit fuga: quae ergo fuga a nobis timenda est ut percat: Dominus in euangelio dicit, Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis. Mercenarius autem qui non est pastor, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit: quia non est ei cura de ovibus. Talis fuga ab isto perierat, qui dicebat, Perijt fuga a me. Haec ergo vox & potest esse capitis nostri, scilicet domini Iesu Christi, qui pro ovibus mortuus est: potest etiam esse & membrorum, scilicet sanctorum martyrum, qui etiam pro Christo sunt passi. Sequitur, Et non est qui requirat animam meam. Nota quod anima alicuius duobus modis quaeritur: scilicet ad perdendum. sic enim dicebat Helias Deo, Relictus sum ego solus, & quaerunt animam meam. secundo modo quaeritur anima ad imitandum: sic Deum quaerimus quando eius praecepta vel exempla imitatur. sic dicitur Psal. 55, Quaerite dominum dum inveniri potest, &c. Hic autem Psalmista cum dicit, Et non est qui requirat animam meam: intelligit secundo modo, scilicet ad imitandum & salvandum. Unde hic ait August. Et non est qui requirat animam meam. Duobus modis quaeritur anima hominis: aut a persecutoribus, aut a dilectoribus. De illis ergo ait qui persequuntur animam eius, Et non est qui requirat animam meam: ut me imitetur.

Matth. 10. Fugere praelati quomodo licet.

Matth. 10.

Iuan. 10.

1. Reg. 19.

2481

Hic ponitur iustorum perseverans constantia. Vbi sciendum quod fuga duplex est: una corporalis: & ista etiam viris iustis quandoque licita est: quoniam etiam & Christus fugit quandoque persecutores. Sic enim dicitur Matth. 14, quod statim post mortem Ioannis Baptistae Iesus recessit inde, & sic etiam & praelatis quandoque fugere licet. Unde & Apostolis Christus ait, Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Pro cuius tamen evidenti sciendum quod in persecutione aut singulariter quaritur persona praelati: & tunc si ipso fugiente per alios tuta possit remanere ecclesia: fugiat securae exemplo Christi, qui a facie Herodis fugit in Aegyptum: & exemplo Pauli, qui a fratribus per murum submissus est in sporta: & etiam Christus abscondit se, & exiit de templo, quando Iudaei tulerunt lapides ut iaceret in eum. Et haec omnia habentur 7. quaest. 1. adversitas. Cum vero non persona praelati, sed totius ecclesiae vel fidei salus quaeritur: necesse est ut tunc praelatus in bello se exponat pro muro, & animam suam pro omnibus suis ponat: ut exemplo suae passionis accedat, quos divini doctrinae sermone confirmare non potest: ut habetur ubi supra. Sic ergo fuga corporalis aliquando fugere licet. Alia est fuga spiritualis, qua quis pro fide persecutus consentit adversariis: & ista nunquam licet fugere. Item notandum, quod fugam ab aliquo perire est, non fugere: quod dupliciter contingit: vel quia circumclusus fugere non potest, ut in carceribus: vel quia fortis animo fugere non vult, sed viciliter stare. Et isto modo a sanctis fuga perit. Unde hic ait Aug. Perijt fuga a me. Ab illo perijt fuga, qui non fugit. Qui autem non fugit, patitur quicquid potest pro Christo: id est, non fugit animo. Na corpore fugere licet, dicente domino, Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Qui ergo non fugit animo, perit ab illo fuga: sed interest quare non fugiat: an quia conclusus est, an quia fortis est. Etenim a capto perit fuga: & a forti perit fuga: quae ergo fuga a nobis timenda est ut percat: Dominus in euangelio dicit, Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis. Mercenarius autem qui non est pastor, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit: quia non est ei cura de ovibus. Talis fuga ab isto perierat, qui dicebat, Perijt fuga a me. Haec ergo vox & potest esse capitis nostri, scilicet domini Iesu Christi, qui pro ovibus mortuus est: potest etiam esse & membrorum, scilicet sanctorum martyrum, qui etiam pro Christo sunt passi. Sequitur, Et non est qui requirat animam meam. Nota quod anima alicuius duobus modis quaeritur: scilicet ad perdendum. sic enim dicebat Helias Deo, Relictus sum ego solus, & quaerunt animam meam. secundo modo quaeritur anima ad imitandum: sic Deum quaerimus quando eius praecepta vel exempla imitatur. sic dicitur Psal. 55, Quaerite dominum dum inveniri potest, &c. Hic autem Psalmista cum dicit, Et non est qui requirat animam meam: intelligit secundo modo, scilicet ad imitandum & salvandum. Unde hic ait August. Et non est qui requirat animam meam. Duobus modis quaeritur anima hominis: aut a persecutoribus, aut a dilectoribus. De illis ergo ait qui persequuntur animam eius, Et non est qui requirat animam meam: ut me imitetur.

2481 Clamaui ad te domine: dixi, Tu es spes mea: portio mea in terra viventium. Hic Psalmista suam orationem explicat, ostendo

A dendo quid a Deo querat orando. Et dividitur in quatuor partes, secundum quatuor quae a Deo postulat. primo enim postulat veram felicitatem: secundum suam Deo commendat humilitatem: ibi, Tuende: tertio in pressuris postulat stabilitatem, ibi, Libera me: quarto postulat mundi exire calamitates: ibi, Educ. Quantum ad primum, sciendum quod solus Deus animam nostram potest fatiare & quietare, & per consequens ipse solus nos potest beatificare: quia omnia creata sunt bonitatis finitae & limitatae: & sic animam nostram replere non possunt: quae est infinitae capacitatis. Unde August. 22, de civitate Dei, ait, In illa aeterna beatitudine, quae quid amabitur aderit: nec desiderabitur quod non aderit. Omne quod ibi erit, bonum erit: & ibi summus Deus summum bonum erit: & quod omnium beatissimum est, ita fore sine fine certum erit. Unde dicit Psalmista, Beatus vir qui implebit desiderium suum ex ipsis. Iustus igitur suis virtutibus, suis passionibus poterit habere dexteram, non sinistram: aeterna bona, non temporalia: ipsum sperat in premium, non creaturam aliquam. Unde & Deo dicit, Clamaui ad te domine, clamore scilicet cordis orando. Et quid oraverit, ostendit dicens, Dixi, Tu es spes mea: id est, obiectum ad quod spes mea tendit, quod declarat subdicens, Portio mea in terra viventium. Quasi dicat, Spes mea te quaerit habere portionem suam: eo scilicet modo quo te beatis donas in terra viventium: sic enim & Psal. 26, dicit, Credo videre bona domini in terra viventium: vide ver. 397. Et latius vide ver. 2130. Unde hic ait August. Clamaui, &c. id est, quando tolerabam, quando tribulabar: tunc tibi domino dixi, Tu es spes mea: id est, pro te habendo haec tolero: Tu es portio mea: non hic, sed in terra viventium. Dat nobis Deus premium in terra viventium: sed seipsum, non aliud a se. Quid enim se amanti digne daret, nisi seipsum? Hic notandum quod triplex est terra: scilicet terra viatorum, damnatorum, & beatorum. Terra viatorum dicitur mundus iste viatoribus omnibus tam iustis quam malis ad peregrinationem datus. Quam terram qui male inhabitat, dabitur: qui bene, beatificabitur. Prover. 12, Qui operatur terram suam, satiabitur panibus. Terra damnatorum dicitur infernus, ex eo quod est in centro terrae: ut dictum fuit ver. 651. Et haec est illa terra, de qua dicitur Iob 10, Dimitte me, ut plangam paululum dolorem meum: antequam vadam ad terram tenebrosam, terram miseriam & tenebrarum: ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Alia est terra viventium: scilicet gloria aeterna: qua terra dicitur propter stabilitatem: de qua Matth. 5, Beati nites, quoniam ipsi possidebunt terram. Vbi Augustinus lib. 1. de serm. domini in monte, Possidebunt illam terram: scilicet de qua ait Psalmista, Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. significat enim terra quamdam stabilitatem & soliditatem hereditatis aeternae. ubi anima per bonum affectum tanquam in loco suo requiescit, sicut corpus in terra: & inde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra. ipsa est requies & vita sanctorum. De ista ergo terra gloriae hic dicit Psalmista, Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. Vel aliter: per terram intellige corpus Christi de terra formatum: de qua terra dicitur Iob 9, Terra data est in manus impij: quia scilicet corpus Christi datum fuit in manus diaboli: ut ipsum posset persequi, affligere & tradere morti. Unde praedicta verba exponens Gregor. dicit, Quid enim terra nomine,

Beatitudo sola in Deo consistit.

Psalta. 6.

Terra triplex scilicet viatorum, damnatorum, & beatorum.

Terra viventium dicitur Christus.

Greg. 9. moral. cap. 21.

nisi Christi corpus exprimitur? Quis appellatione A impij, nisi ipse diabolus designatur? Huius impij manus fuerunt hi qui in redemptoris nostri mortem trahati sunt. Terra ergo data est in manus impij: quia antiquus hostis redemptoris mentem corrumpere per se tentando non valuit: sed eius carperem per suos satellites ad triduum extinxit, &c. Hec autem terra, dicitur terra viuientium: quia in Christi corpore nostra vita consistit. Est ergo Deus portio nostra in terra viuientium: quia Deus, quantum ad corpus, nos in corpore Christi beatificat: quia ut anima in diuinitate Christi, sic & nostrum corpus beatificabitur in corpore Christi: iuxta verbum Christi dicentis, Hec est vita eterna, ut cognoscatur, &c. Dicat ergo homo de terra formatus Deo, Tu es portio mea in terra viuientium: id est, tu es beatitudo mea in Christo: quia corpus Christi solum bonos & spiritualiter viuentes accipiet in sua portionem.

Joan. 17.

2483 Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis.

Hic suam Deo commendat humilitatem. Vbi aduertendum quod humilitas est duplex: scilicet afflictionis & virtutis: vide vers. 61. 896. 1233. Et ista duplici humilitate humiliati multum sancti fuerunt interius per virtutem: sed exterius per afflictionem. Et de ista duplici humilitate iste intelligitur textus. Quantum ad humilitatem virtutis: quia illa facit orationem a Deo exaudiri: ut patet vers. 40. 315. 362. 437. 463. Ideo ut facilius quilibet martyr & iustus a Deo exaudiat, dicit, Ego humiliatus sum valde: ideo exaudire me debes: ideo intende ad deprecationem meam. De humilitate vero exteriori & afflictionis, valde humiliati fuerunt pro Christo persecuti, afflicti, membris truncati, excoiati, crucifixi & occisi. Et de ista humilitate Christo dicunt, Pro te Christe ego humiliatus sum nimis, id est, afflictus: ideo & tu intende deprecationem meam, qua pro vicissitudine harum passionum non aliquid terrenum, sed te pro premio habere postulo: sicut iam dixi, tu es portio mea, &c. Sic enim dictum fuit Psal. 37, Tu populum humilem saluum facies, &c. vide vers. 227. Augustinus autem istum versum sic exponit, Intende ad deprecationem, &c. Quasi dicat martyr quilibet Deo, Humiliatus sum a persecutoribus: humiliatus sum in confessione. humiliant se iusti inuisibiliter: humiliantur ab hostibus visibiliter. & conformiter eriguntur a Deo inuisibiliter & visibiliter. Inuisibiliter erecti sunt iam martyres: visibiliter erigentur etiam cum corruptibile hoc induent incorruptionem in resurrectione mortuorum. Et si dicas, Nonne omne quod est nimis tenet extremum & est vitiosum? quomodo ergo iusti humiliati sunt nimis? Ad hoc dicitur quod Niuus accipitur dupliciter: vide vers. 1607. 1647.

2484 Libera me a persecutoribus meis: quia confortati sunt super me.

Hic iustus in pressuris petit stabilitatem. Vbi sciendum quod persecutores fidelium in fidelibus duo persequuntur: scilicet animam & corpus, siue alia bona exteriora: vel fidem & vitam. Et vnum istorum persequuntur per se & principaliter: aliud per accidens & propter aliud: scilicet fidem principaliter persequuntur: & illam principaliter intendunt extinguere. Corpus autem & alia bona exteriora non per se, sed propter fidem tollenda: ut scilicet persecuti timore perditionis temporalium vel

Presentia du- plex, scilicet, corpori & animae.

cruciatu corporis praeligant negare fidem. Sic ergo principalis malorum persecutio est contra virtutes & fidem. Et ab ista postulat iustus liberationem: scilicet in persecutionibus malorum vincatur: ut voluntati malorum consentiat pro poenis corporalibus vitandis. Ad hoc enim diabolus per membra sua agit persecutionem corporis: ut intus in conscientia fiat cordis ruina. Vnde ad istum sensum hic loquitur August. dicens, Libera me, &c. A quibus putas quod eruat? Ab hominibus qui persequuntur? Ita vero ipsi homines sunt hostes nostri. Habemus alios hostes inuisibiles qui aliter persequuntur: homo persequitur ut occidat corpus: persequitur alius, ut illaqueat animam. Et ideo per via sua: quia de illo dictum est. Operatur persecutionem corporis, ut intus fiat ruina cordis. Nam si cadente corpore stat anima: intentio diaboli comminuta est, & nos liberati sumus. Petit ergo non solum ne corpus tuat, sed ne anima cadat: & sic stabilitatem petit in pressuris, dicens, Libera me a persecutoribus meis, &c. Sequitur, Quia confortati sunt super me. Dupliciter enim mali contra iustos confortantur: scilicet primo prosperitate temporalis & malignitate criminali. Primo confortantur prosperitate temporalis qua mali praeter aliis subleuantur & abundant. Et de hac confortatione Iob admiratiue loquitur, dicens, Quare impij viuunt, subleuati sunt confortati que diuitiis: semet eorum permanet coram eis: propinquorum & nepotum in conspectu eorum: domus eorum, &c. Quae verba ad propositum exponens Greg. dicit, Nisi enim impios patientia diuina toleraret, nequaquam diu vitam in peccatis ducerent. Subleuantur namque dominiis, cum potentes esse incipiunt. Confortantur vero, cum diu in hac vita subsistere permittuntur. Quos enim substantia eleuat in fastu suae potentiae: dierum longitudo confortat. Vel certe subleuati & confortati referuntur, quia subleuantur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt plerique qui honoribus subleuati & diuitiis confortati, ea quae in hac vita concupiscunt, accipiunt: successione autem sololis priuatur. Illis nimirum ipsa potentia sua poena est: cum & magnam se habere hereditatem considerant, & haeredes non habent, quibus relinquunt. Quid itaque prodest si assint omnia: & desint filij qui successores fiant? Ideo sequitur, Et semen eorum coram eis, &c. vide ibi. Et de ista confortatione potestatis temporalis & diuitiarum quam possident mali, dicitur Daniel. 11, Confortabitur rex austeri, & dominabitur ditone multa. Et isto modo confortati mali iustos persequuntur. Secundum confortantur iniquitate criminali. Tunc enim confortari dicuntur vitia, quando peccatores agendo vitiose roborantur. Sic enim Mathathias videndo Antiochum contra Dei populum vitiose agendo inualefere, dicebat, Nunc confortata est superbia, &c. Et talis confortatio malis est laqueus, ne conuertantur ad penitentiam. Hierem. 23, Et confortauerunt manus peccatorum, ne conuerterentur a malitia sua. Et Ezech. 13, Confortastis manus impij, ut non reuerterentur a via sua mala, & viueret. Isto modo confortata videbatur iniquitas Iudaeorum in passione Christi: quando tantum innaluit, ut ipsius perderet vitam. Vnde & Christus dicebat, Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniuste. Et haec confortatio maximam nocet, quando fit in praelatis & principibus: cuius praesentia vita speculum sit & exemplar subditorum. Et hoc satis notatur Hier. 5, vbi de subditis dicitur, Indurauerunt

Confortantur mali dupliciter.

Iob 21.

Greg. 11. moral. cap. 18.

1. Mach. 2.

Psal. 68.

rauerunt faciem suam supra petram, & noluerunt reuertere: & dixi, Forsitan pauperes sunt & stulti. Ibo igitur ad optimates & loquar eis: ipsi enim cognouerunt viam domini. Et ecce, magis multiplicatae sunt prauaricationes eorum: & confortatae sunt auersiones eorum &c. Et de talibus sic confortatis, quia bonos persequuntur, dicitur Hierem. 9, Confortati sunt in terra: quia de malo ad malum egressi sunt. quia scilicet de malo quod corpori infligunt, ad malum animae procedere nituntur. Et ab istis liberari petit Psal. dicens, Libera me &c.

2485 Educ de custodia animam meam: ad confitendum nomini tuo me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Hic postulat de calamitate istius mundi a Deo educi. Vbi nota quod secundum August. alia litera dicit, Educ de carcere animam meam: & ad idem redit. Et ideo sciendum quod triplex est custodia, siue carcer, de quo iusti educi desiderant: scilicet carcer colligationis corporalis, quo carni anima coniungitur. Corpus enim nostrum carcer dicitur & custodia animae. Quoniam sicut persona, quantumcumque nobilis, in carcere reclusa, non sua libertate vititur, sed lege carceris & custodia: sic & anima de se nobilis & libera coniuncta corpori, non plenè sua libertate vititur, sed ducitur lege carceris: quod sibi in poenam peccati accidit. Et de isto carcere corporis dicitur Iob 7, Numquid mare ego sum aut caesus, quia circumdedisti me carcere? &c. Vide de isto carcere in litera Carcer, parte prima, in dictionario. Similiter de secundo carcere, qui est mundus, parte secunda. Et de tertio carcere, qui est peccatum, parte tertia. Ad propositum ergo, sciens Psal. mista quod quandiu sub aliquo carcere istorum manet, Deum facietenus speculari non potest: cupit cum Apostolo dissolui & esse cum Christo. Et hoc est quod Deo dicit, Educ de carcere, vel de custodia animam meam. Vbi ait August. Educ de carcere &c. Carcer est mundus iste. Hoc ergo orat ecclesia, ut de carcere huius mundi educatur: vbi omnia vanitas & praesumptio spiritus. Vel carcer est corpus nostrum. Si enim diceret Educ de carcere corpore meum: securius acciperetur carcerem mundum. Sed fortasse propter aliqua quae nos tenent desideria terrena, contra quae dimicamus, dicente Apostolo, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae: ideo rectè dicimus, Educ de carcere animam meam: id est de hoc mundo, de laboribus & pressuris huius saeculi. Et subdit August. Aliqui autem dixerunt carcerem istum corpus nostrum esse: ut sit sensus, Educ de carcere animam meam, id est de corpore: sed iste intellectus vacillat aliquantulum. Quod enim magnum est, Educ de carcere animam meam, id est de corpore: Latronum enim animae & sceleratorum nonne exeunt de corpore in peioribus poenis quam hic pertulerunt? Quid enim magnum petitur, Educ de corpore animam meam: cum sine ferro necesse sit citò exire? Sed forte hoc iustus dicit, de corpore festinans exire. Quod si sic festinat, non habet charitatem. Audi Apostolum dicentem, Desidero dissolui, & esse cum Christo. Sed audi quod sequitur, Manere autem in carne necessarium est propter vos. Melius ergo accipitur, Educ de carcere animam meam: id est de angustia. Gaudenti enim carcer latus est: tristis autem etiam pratum est angustum. Orat ergo se educi ab angustia. Audi angustias Apostoli, Quis

Cuere sine culpa mala multiplicata.

Corpus est carcer animae.

Rom. 7.

Phil. 1.

1. Cor. 2.

infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vrori? Qui ergo infirmabatur & vrebatur, nonne in angustis & carcere erat? Sed istae poenae ex charitate assumptae coronam parant. Orat ergo de carcere educi, ut perueniat ad coronam. Et hoc est quod subditur, Ut confiteatur nomini tuo. Quod de confessione non criminis intelligitur, sed de confessione laudis: quam maximè beati habent in patria: Psal. 83, Beati qui habitant in domo tua domine: in saecula saeculorum laudabunt te. Ibi enim non erit quid agere debeamus, nisi amare Deum, videre Deum amatum: & quem amabimus sine fine visum, laudabimus sine fine. Ad quid ergo orat, dicens, Educ de carcere, vel de custodia animam meam? Hoc ostendit, dicens, Ut confiteatur nomini tuo: ut semper te laudet. Sed quia sancti angeli laxanter nostram beatitudinem expectant, ut restaretur iustorum ruina: ideo de ipsis beatis angelis iustis dicitur, Me expectant iusti, donec retribuas mihi: id est donec mihi retribuas pro labore coronae: Psal. 17, Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Vel haec omnia possunt exponi de Christo: nota glossam istius versiculi.

Domine, exaudi orationem meam: Dauribus percipe obsecrationem meam: in veritate tua exaudi me in tua iustitia.

Titulus huius Psalms est, Psalmus David, quando persequabatur eum filius suus. Hic titulus, quo ad literam, satis patet ex dictis in titulo tertij Psalms, qui factus fuit in eadem persecutione. Illa enim persecutio durauit pluribus diebus. Vnde & David in illa positus plures Psalmos fecit pro sua liberatione deuote Deum orando. Sic & inter alios Psalmos hunc fecit quando persequabatur eum filius suus Absalon. Diuiditur autem iste Psalmus secundum literam in tres partes: quia primo David ponit suam postulationem: secundo suae postulationis adducit rationem: ibi, Quia persecutus est: tertio suae orationis ponit exauditionem: ibi, Spiritus tuus bonus &c. Procede ut Nicol. Quantum vero ad sensum propheticum, notandum quod iste Psalmus non agit de historia quae ponitur in titulo, scilicet de persecutione qua Absalon filius David persecutus est David patrem suum: sed agit de significato illius historiae: vbi per David Christum intelligitur Absalon autem, ipsum Iudam. Nam Absalon interpretatur pax patris: & Iudas erat pax Christi. Vnde & Christus eum suum vocauit amicum, dicens, Amice, ad quid venisti? Vel erat pax Christi ipse Iudas, apparenter quidem, sed non verè. vnde & ipsum osculo pacis tradidit. Vel Absalon interpretatur patris amaricatio. Sic & Iudas fuit amaricatio Christi, quia ipsum Iudaeis ad crucifigendum tradidit: cum tamen esset de numero filiorum Christi, quia inter duodecim electus. Agit ergo Psal. iste de persecutione Christi facta a Iuda, significata per persecutionem David facta a filio suo. Vel per David intellige Christum, quantum ad suum corpus, quod est ecclesia: per Iudam verò, falsos fratres, vel illicitos motus carnis & desideria praua, quibus persequuntur membra Christi. Intentionem monet ad penitentiam & deuotam orationem. Quibus visis,

2486

accedo ad Psal. diuisionē. Diuiditur ergo Psal. iste in partes quatuor: quia Psal. primò ponit suam orationem: secundò exponit suam tribulationem: ibi, *Quia persecutus est: tertiò exauditionis petit accelerationem: ibi, Felociter exaudi: quartò lux exauditionis ostēdit conclusionem: ibi, Spiritus tuus bonus.* Prima diuiditur in partes duas: quia primò ponit suam orationem: secundò orationis explicationem: ibi, *Et non intres.* Quantum ad primum, sciendum quòd sicut magnus amor multiplicat cogitationes & suspiria: sic & suo modo tribulationis anxietas in orante multiplicat cogitationes & suspiria: quæ per diuersa vel per eadem multiplicat verba. Sicut & Christus in passione positus orans ad patrem, eadem verba duplicauit: dicens, *Deus Deus meus respice in me.* Et hoc ad maiorem expressionem suæ intentionis. Sic & eandem sententiam sub diuersis verbis Psal. multiplicat: dicens, *Verba mea auribus percipe domine, intellige clamorē meum: in tēte voci orationis meæ.* Et certum est quòd idem est in proposito percipere, intelligere, & intendere. Nec est in talibus locutionibus nugatio: sed suæ intentionis maior expressio. Et isto modo verba idem significantia multiplicando, Psal. hic orat, dicens, *Domine exaudi orationem meam: idem aliis verbis repetit, dicens, Auribus percipe obsecrationem meam.* Idem tertiò sub aliis verbis repetit, dicens, *In veritate tua exaudi me.* Idem quartò, dicens, *In iustitia tua: supple exaudi me.* Anxius enim & afflictus erat qui sic orando verba multiplicabat. Dicat ergo, *Domine exaudi orationem meam.* Verba sunt Christi pro suis membris orantis. De hoc vide versic. 1703. *Auribus percipe obsecrationem meam.* Quid autem sit auribus percipere, vide versic. 788. *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia.* Vbi notandum quòd ille verax dicitur, qui obseruat promissa. Promiserat autem Deus exaudire ad ipsum deuotē clamantes: dicens, *Quoniam ad me clamauit, & ego exaudiam eum, cum ipso sum &c.* Dicit ergo, *In veritate tua exaudi me: id est vt verax videaris, fac quæ promisisti.* *In iustitia tua.* Hic notandum quòd omnis nostra iustitia & virtus propriè dicitur iustitia Dei, & nō nostra. Vnde tunc solum rectè oramus, quando omnem noscā vitam iustitiam non nobis, sed Deo attribuimus. Et ideo Christus homo petit se exaudiri non propter iustitiam suam, sed propter iustitiam Dei totum attribuēs Deo: vt sic suis membris daret exemplum. Vnde hic ait Augustin. *Exaudi me in tua iustitia.* Hic commendatio est gratiæ: vt vnusquisque nostrum iustitiam suam putet. Hæc enim iustitia Dei est, quam vt habeas, Deus tibi dedit. Nam qui voluerunt de sua iustitia gloriari, quid de illis dicit Apostolus? Testimoniū (inquit) eis peribit: quia zelum Dei habent, sed non secundum sciētiam. De Iudæis loquitur. Quid est, non secundum sciētiam? Quam enim tu cōmendas vtilē sciētiam, nunquid illam quæ cum sola fuerit inflat: quæ nisi comitata fuerit caritate, non ædificat? Non vtiq; ipsam, sed illam sciētiam comitem charitatis, magistrā humilitatis. Vide si ipsa est: zelum Dei (inquit) habent: sed non secundum sciētiam. Exponit, quam dicit sciētiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Qui ergo volunt constituere iustitiam suam? Qui quod bene fecerint, sibi imputant: quod male, Deo. Omnino peruersi. Denique recti erūt, cum hoc ipsum conuertent. Perversus es ideo, quia

quod malè, Deo: quod bene, tibi. Rectus autē eris, quando quod malè feceris, tibi: quod bene feceris, Deo. Non enim ex impio iuste viues: nisi ab illo iustus factus fuisses, qui iustificat impium. Inquit ergo Psal. *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia: non in mea.* Ad me enim cū respicio, nihil aliud meum quam peccatum inuenio. Vel aliter, per iustitiam Dei Christum intellige. Vnde Gregor. 16. mor. cap. 15, exponens illud Iob 23, *Æquitatem proponat contra me sic ait, Quis alius nomine æquitatis, nisi mediator Dei & hominum Christus Iesus intelligitur: de quo scriptum est, Qui factus est nobis à Deo sapientia & iustitia? Quæ scilicet iustitia dum in hunc mundum contra vias peccatorum venit, antiquum hostem vicimus, à quo captiui tenebamur. Ipse enim Christus sicut est lux illuminans nos, nos autem illuminati: sic & est iustitia iustificans, nos iustificati. vt ostendit Gregor. 18. moral. cap. 3. vide ibi. Quid est ergo dicere, *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia: nisi in Christo exaudi: quia per Christum omnes nostræ orationes exaudiuntur à Deo.* Ideo ecclesia suas orationes per Christum terminat: dicens, *Per dominum nostrum Iesum Christum &c.* vide versic. 1439.*

Et non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Hic suam orationem explicat. Vbi sciendum quòd quilibet quantumcumque perfectus sit, iudicium districtum Dei debet ex multis timere, maxime terminum vitæ suæ ignorat qualem habebit. Et ideo misericordiam, non iudicium Dei querere debet. Et ad istum intellectū inducit istum versum Gregor. dicens, *Sicut qui de malis conuertantur ad bonum, vel qui de bonis ad mala redeant: sic etiam nec de te quid tuis meritis agatur intelligis. Et sicut alienum nullatenus comprehendis: ita etiam tuum terminum prænoscere non vales.* Iam enim quantum ipse profeceris, scis. Sed quid adhuc de te in occultis Deus sentiat, nescis. Iam tuæ iustitiæ acta consideras: sed & quæ districtè apud Deum pensentur, ignoras. Vg etiam labili vitæ hominum, si remota pietate iudicetur: quia districtè discussa inde ante oculos districti iudicis, vnde se placere suspicabatur, obruitur. Vnde rectè domino per prophetam dicitur, *Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Vel ideo hoc orat Psal. quia omnis nostra virtus vel iustitia diuinæ iustitiæ comparata, sordida & non pulchra videtur: sicut lumen candelæ respectu luminis solis, obscuritas esse videtur. Vnde ad istum intellectum hunc versum inducit Gregor. super illo verbo Iob 28, *Non dabitur aurum obrizum pro ea: dicens, Quid autem per aurum obrizum, nisi angeli sancti designantur: qui rectè & aurum vocantur, & obrizum aurum: quia fulgent claritate iustitiæ: obrizum, quia nullum habent contagium culpiæ: Homines verò iusti quandiu in hac corruptibili carne mortaliter viuunt, aurum quidem possunt esse, sed obrizum omnino non possunt: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem. Nam quamuis in hac vita ex magna iustitiæ claritate resplendant: nequaquam tamen ad purum peccatorum sordibus carent. Ioanne attestante, qui ait, Si dixerimus quoniam peccatum non habemus:*

habemus: nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Vnde & propheta deprecatur: dicens, *Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Sed contra superbi non formidant cum Deo intrare in iudicium: iustitiam suam diuinæ iustitiæ præponētes: & cum Deo disputantes atque dicentes, *Quare ieiunauimus, & non aspexisti: humiliauimus animas nostras, & nescisti? Quasi dicat, Fecimus quod iussisti: quare non reddis quod promisisti? In iudicium cum Deo intrare non formidant, qui Deo dicunt, *Quare viam impiorum prosperatur, bonum est omnibus qui minus agūt: &c.* Sed quid talibus respondeat Deus, audi Augustinum hic dicentem, *Denique talibus superbis loquitur Deus per prophetā: dicens, Quid vultis in iudicio contendere mecum: Omnes dereliquistis me, dicit dominus. Quid vultis mecum in iudicio contendere, & iustitias vestras commemorare? Commemorare iustitias vestras: & ego noui facinora vestra. Quomodo approbabo iustitiam, vbi dānabo superbiam? Meritò ergo humilis Psal. discens à capite, quoniam mitis est & humilis corde: *Ne intres (inquit) in iudicium cum seruo tuo.* Quali dicat, *Nolo tecum habere causam, vt ego proponam meam, vt tu conuincas iniquitatem meam.* Timeo ergo, quoniam scio quòd non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et aduerte quòd non dicit, *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis homo: sed dicit, omnis viuens.* quia etiam angeli non sunt mundi in comparatione Dei. Vnde Bernard. hunc passum exponens ait, *Non intres in iudicium &c.* Non ait omnis homo: sed *omnis viuens:* ne forte putes eum angelicos spiritus excepsisse. Viuunt enim & ipsi: & eo vtius, quo propius assistūt ei apud quē est fons vitæ. Nihilominus etiam & iusti viuunt: sed ex Deo, non coram Deo: munere eius, non in eius comparatione. Iustitia eorum recta est, pura, firma, sublimis: sed adhuc longè inferior, quam diuina: non enim innata est eis, sed collata à Deo. vt natura ipsa quantum ex se est, non modò iustitiæ, sed etiam iniustitiæ capax inueniatur. Quāto magis ergo homo terrenus coram Deo iustificari non poterit? Vnde & Gregor. 5. mor. cap. 26. super illo verbo Iob 4, *Nunquid homo Dei cōparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? dicit, Humana iustitia diuinæ iustitiæ comparata, iniustitia est. Quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur: sed in solis radio posita, tenebratur. Recta namque credimus, quæ exterius cernimus: sed cum minimè interna cognoscamus, quomodo iustitiam nostram Deo cōparare valemus? Quisque enim verò de tenebris iudicat, quāto ei vtius claritas lucis constat. Qui enim lucem videt, scit quid de tenebris extimet. Nam qui cādorem lucis ignorat: etiā obscura pro lucidis approbat. Vnde & Iob 26, dicitur, *Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo: aut apparere mūdus natus de muliere? Quasi dicat, nō.* Vide super hoc Greg. 1. 17. mor. c. 8.***

Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam.

Hic Psalmista exponit suam tribulationem. Et primò exponit suam tribulationem ex toleratione aduersitatum: secundò ostendit vnde sumat consolationem: ibi, *Memor sui.* Quātum ad primum, sciendum quòd iustus ex duobus hic tribulatur: scilicet

quo ad corpus ex toleratione aduersitatum: secundò quo ad mentem ex tentatione victorum. secundum ostendit ibi, *Collocavit me.* Quātū ad primum, sciendum quòd in scriptura humiliari multoties stat pro affligi & aduersitatibus concutitur: vnde humiliatur, qui aduersitatibus percutiuntur. Sic enim dicitur Psal. 44, *Humiliauit nos in loco afflictionis, cooperuit nos umbra mortis.* Et quia inimicus noster diabolus multas nobis aduersitates immittit, vt nos ad desperationem perducatur: ideo necesse est vt ad Deum recurramus orando. Sic & hic Psal. ait, *Domine exaudi orationem meam &c.* Et quare: *Quia persecutus est inimicus misericordiam meam &c.* Sic enim persecutus est Iob, multas inferendo aduersitates. Sic persecutus est Ioseph: sic & populum Dei in Ægypto: sic & sanctos martyres: sic & in fine mūdi per Antichristum persequetur fideles. Notandum ergo quòd quandoque etiam temporaliter nos persequitur amicus, quandoque inimicus: immodò quandoque Deus ipse. Sed differentia est in hoc: quia Deus vel amicus aliquando persequendo intendit eius vitæ saluationem & emendationem quam persequitur: Diabolus autem vel inimicus persequendo intendit vitæ perditionem. vt notat Gregor. super illo verbo Iob 19, *Quare persequimini me sicut Deus? dicens, Persecutor namque bonus Deus est: sicut de semetipso ore prophetico dominus dicit, Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequer. Cū verò sanctus quisque flagellari permittitur, scit quòd persequendum contra commissa vicia, ex interna dispensatione patiatur. Crudeles autem persecutorum mentes cum potestatem ferendi appetunt contra bonorum vitam, non studio purgationis, sed liuoris facibus accenduntur. Et quidem hoc faciunt, quod omnipotens fieri permittit. Sed dum vna causa cum Deo etiam per ipsos agitur, non tamen voluntas vna in eadem causa seruatur: quia cum omnipotens Deus amādo purgationem exhibet, iniustorum prauam seuiēdo maliciam exercet. Sic ergo eandem persequutionem nobis infert Deus & inimicus noster diabolus, sed sine diuerso: & in eadem persequutione Deus nobis est amicus, & diabolus inimicus. De quo hic dicit, *Quia persecutus est inimicus animam meam.* Hoc enim dicit & caput nostrum Christus: dicunt & membra. Quod hic ostendens Augustin. ait, *Quia persecutus est &c.* Persecutus est planè diabolus animā Christi: persecutus est & Iudas animam magistri. Et nūc ad persequutionem corporis Christi idē diabolus manet: Iudas autem inde succedit. Non tamen deest de quo dicat & corpus. *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam:* id est humiliare voluit, *Quid est enim humiliavit in terra vitam meam: nisi, incurruavit in terra vitam meam? Quid enim agit nobiscum persecutor diabolus, nisi vt relicta spe cœlesti, terrena sapiamus? Si persecutori cedimus, terram diligimus. Et ille quidem quantum in illo est, hoc agit: & si hoc nobis non contingat, illi tamen aperte seuiēdo vel occultè insidiando, conantur deducere in terra vitam nostram.**

Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi: & anxius est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

Hic ostendit suam tribulationem ex tentatione

Iustitia omni Dei est, non nostra.

Rom. 10.

1. Cor. 8.

Rom. 10.

Rectus qui dicitur.

Iustitia dicitur Gregor.

1. Cor. 1.

Etiam 11.

Matth. 11.

Angeli coram Deo iustificati.

2486

Fini iustitiam rat quilibet.

Gregor. 19. moral. c. 9.

Iustitia nō est virtus diuina iustitia est virtus.

Gregor. 18. moral. c. 29.

1. Ioh. 1.

Persequitur nos diabolus aduersitatibus.

Persequitur nos Deus & diabolus.

Gregor. 14. moral. c. 25.

Psal. 100.

Persecutus est diabolus Christi sicut animam meam.

2488

vitiorum. Ad hoc enim diabolus nos persequitur per tribulationes & aduersa, vt ad peccatum mentem inducat. Et intentionem suam hic notans Psal. ait, Collocauit me in obscuris. Quid enim obscura dicuntur proprius, quam peccata: quibus totus intellectus obscuratur & efficitur cæcus? Sopho. 3. Ambulabunt vt cæci: quia domino peccauerunt. Dicit ergo, Collocauit me scilicet diabolus, quantum in eo fuit. In obscuris, id est in tenebris vitiorum. Et hoc sicut mortuos facit: id est sicut ceteros spiritualiter in hoc seculo mortuos: quos ad desperationem vel ad peccatum inducit. Propter quæ anxius est super me spiritus meus: scilicet quærens refugium. Et quod inuenit refugium, nisi penitentiam: qua carnem domat & subicit spiritus. Quod notās dicit, Et in me turbatum est cor meum. Hæc enim conturbatio penitentiae est Deo summum sacrificium. Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus &c. Vel aliter: vt iste versus sit dictus à Christo capite. Vbi primò notandum quod sicut aliud est mortuus Dei, aliud mortuus Deo: ita aliud est mortuus seculo, & aliud mortuus seculo. Nam mortui Dei sunt illi qui peccatis moriuntur: propter quod sunt membra Christi & viuunt in Christo: quibus dicebat Apostolus, Mortui enim estis: & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Sed mortui Deo sunt qui cum Deo non viuunt. Sic mortui seculo sunt qui seculo renouauerunt & Deo viuunt. Sed mortui seculi sunt quos seculum in peccatis mortuos tenet: de quibus dicit Christus, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Dicuntur ergo mortui seculi, omnes qui lege naturali nascuntur originali culpa infecti. Et istis omnibus debito naturæ moriuntur, quia propter originale peccatum statutum est omnibus hominibus semel mori. Christus autem quia non fuit peccato obnoxius, non fuit mortuus seculi, nec debito naturæ mori obligabatur: sed voluntarie pro nobis mortem suscepit. Sed in hoc fuit deceptus diabolus: quia credidit Christum esse inter mortuos seculi. Et ideo ipsum fuit persecutus ad mortem: & post in obscuro sepulchro fuit positus: sicut ceteri mortui seculi. Et hoc totum notans Christus dicit de inimico diabolo, Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi. Quod hic exponens Augustinus dicit, Christus enim pro nobis mortuus est: sicut mortuus seculi. Qui ergo sunt mortui seculi? & quomodo Christus non erat mortuus seculi? Mortui seculi dicuntur mortem ducentes ex peccati propagine. Sed Christus venit per virginem assumens carnem, non peccatum carnis. Illi autem, scilicet inimici, quem peccatorem putabant Christum, tanquam mortuum seculi deputabant: sed ille non erat qui dicit, Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam: hoc est, nullam culpam in me reperiet, quare mori debeam: sed voluntate inuictior, vt per mortem innocentis illi liberarentur à morte, qui habebant vnde morerentur. Et sic diabolus deceptus collocauit me in obscuris: id est in sepulchro, tanquam mortuos seculi. Sequitur, Et anxius est super me spiritus meus. Alia litera habet, Et tedium passus est in me spiritus meus: quod ad idem redit, id est tristitiam passus est anima mea, vt quando dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Et in me turbatum est cor meum. In me (inquit) non in aliis: quia Apostoli qui mihi inhaerant turbationem passionis fugientes, me solum reliquerunt. Et me ipsum quia mori videbatur, aliud aliquid putauerunt.

Mortuus seculi quid est, & quid mortuus seculo. Coloss. 3. Math. 8.

Isa. 49. 14.

Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabor.

Hic ostendit vnde sumat suam consolationem: & consequenter gratias agit tibi, Expandi. Quantum ad primum, sciendum quod recordatio beneficiorum receptorum consolationem ingerit, & spem ad alia recipiendum. Cum ergo quis memoratur, quam gratiose Deus creauit hominem, quam ipsum dignitate dotauit: non debet desperare post peccatum, sed magis spem venie sumere, & ad ipsum benefactorem recursum habere. Et ex hoc consolatur Psal. in suis afflictionibus: dicens, Memor fui dierum antiquorum: quibus scilicet fecisti caelum & terram: quibus creasti hominem ad imaginem & similitudinem tuam: quibus ad te reuertentibus offensas dimisisti: & in istotum recordatione spem sumes de pietate tua, obliuiscor miseriarum mundi. Et vide quod Psal. tria genera operum Dei meditatur: scilicet primò opera creationis: dicens, Memor fui dierum antiquorum: scilicet quibus à principio mundum creasti. Secundò opera conseruationis. Quomodo enim starent creata nisi Deus illa conseruaret? Et quantum ad hoc, dicit, Meditatus sum in omnibus operibus tuis: scilicet in omnibus consideravi esse veritatem tuam illorum conseruationem. Tertio opera recreationis: scilicet quod carnem assumens, & manibus extensis in cruce mundum redemit. Et quantum ad hoc, dicit, Et in operibus manuum tuarum meditabor. Vel aliter, iustus considerans vitam Christi, quæ in omnibus suis operibus nobis veræ virtutis dedit exemplum: Christo dicit, Memor fui dierum antiquorum: scilicet quibus mundum creasti. Postea vertit se ad incarnationem Christi: dicens, Meditabor in omnibus operibus tuis &c. De hoc vide versic. 1268. 1269. Vnde primum sensum ponit hic Augustin. dicens, Memor fui dierum antiquorum &c. Corpus Christi hic loquitur, & vnusquisque Christi gratia iustificatus inhaerens illi in charitate & humilitate deuota, dicit, Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in omnibus operibus tuis: hoc scilicet, quod omnia bona tu fecisti, & quod nihil constituisset, quod à te constitutum non esset. Creatura tua mihi spectaculum facta est. Quæ sui in operibus actiue, & in omnibus eonditis eonditorum: vt scilicet ex hoc intelligeret quicquid boni in se esset, ab illo factum esse: ne suam iustitiam constituere volens, iustitiæ Dei subiectus non esset. Respice ergo conditorem vitæ tuæ, iustitiæ & salutis auctorem. Meditare in factis manuum eius: quia & iustitia quæ in te est, ad manum eius inuenies pertinere. Noli ergo putare te aliquid operari, nisi in quantum malus es. Auertere ab opere tuo in te, ad opus illius qui te fecit. Vt enim sis, ille operatus est: vt bonus sis, si bonus es, ille operatur. Dicit ergo, Inspeci opera tua, & cognoui: quia nihil boni in nobis esse potest, nisi à te fiat, qui nos fecisti.

Bona omnia sunt à Deo mala à nobis sunt.

Phil. 2.

2490

Expandimus manus multo pliciter.

Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Hic consequenter ex consideratione operum Dei illuminatus gratias agit. Extensio enim manus significat gratiarum actionem cum petitione. Notandum quod homines orando multipliciter manus suas expandunt: scilicet quandoque expandimus

dimus manus ad tertam: & tunc significamus nos imitari Christi humilitatē in incarnatione & passione. Quandoque manus expandimus sursum ad caelum: & tunc significamus Christi ascensionem quam imitari debemus operibus nostris, vt tota nostra intentio & spes illuc feratur, quod Christus ascendit. Quandoque expandimus manus in modum crucis: & tunc significamus nos imitatores Christi passionis, omnia aduersa patienter tolerando. Prædictis ergo modis orando iste manus suas expandit. Vnde hic ait Gl. Expandi manus meas ad te: id est, in oratione expandi manus meas in formam crucis. Vel per manum intellige opera, quæ iustus ad Deum expandit, dum illa dirigit in Deum. Sequitur quid sic orando petat, Anima mea sicut terra sine aqua tibi: quasi dicat, Anima mea ex se est sterilis & infructuosa: sicut terra sine aqua. Ideo tibi illam expando, vt ipsam tua gratia perfundas. Vnde hic ait August. Anima mea sicut terra sine aqua tibi: id est complue me ad faciendum fructum bonum. Dominus enim dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Anima mea sicut terra sine aqua tibi: sit tibi tibi possum, me irrigare non possum. Abundat mare, inuidat, copiosum est: fluctuauit, sed amarum est. Aruit anima mea, irriga eam: quia sine te est velut terra sine aqua tibi. Vel per ista verba petat in persona aliorum irrigari doctrina sacra scripturæ. Vnde prædicta verba exponit Greg. & dicit, Verba sanctæ prædicationis sicut pluuiam sustinemus cum vera humilitate, ariditatem nostri cordis agnoscimus, vt potu sanctæ prædicationis irrigemur. Vnde recte Deo per Psal. dicitur, Anima mea sicut terra sine aqua tibi. His doctrinæ fluentis propheta infundit nos admonet: dicens, Sittentes venite ad aquas. Qui dum in extrema iam parte seculi, verba prædicationis accipimus, quasi ad imbrem serotinum cordis nostri os aperimus &c. Notandum etiã quod ista possunt esse verba Christi, qui pro nobis manus excudit in cruce: Psal. 27, Extollo manus meas ad templum sanctum tuum. De hoc vide versic. 400. Et nota quod Christus multa expandit pro nobis. Primò expandit rete ad capiendū aduersos: Thren. 1, Expandit rete pedibus meis. Secundò expandit nubem in protectionem conuersos: Psal. 77, Expandit alas ad supportationem infirmorum: Deuter. 32, Expandit alas suas & assumpsit eos &c. Quarto expandit manus ad collationem beneficiorum: & huic expansioni multi sunt ingrati, propter quod conueritur Esai. 25, dicens, Expandi manus meas ad populum incredulum &c.

ultima sine aqua est, quæ sine aqua.

Gregor. 20. moral. cap. 2.

Isa. 55.

Expansit Christus manus pro nobis.

2491

Velociter exaudi me domine: defecit spiritus meus.

Hic suæ exauditionis postulat accelerationem. Et hoc propter duo: quia dilatio exauditionis est sibi damnosa: secundò quia acceleratio est sibi fructuosa: sibi, Audiam fac. Circa primū duo facit: quia postulat accelerationē suæ exauditionis. Primò ratione sibi dispositi: secundò ratione imminentis periculi: sibi, Non auertas. Quantum ad primū, sciendum quod inter omnia quæ disponunt hominem, dum quod meretur exaudiri: est humilitas quæ omnem superbiam excludit. De hoc vide versic. 40. 315. 362. 437. 463. Volens ergo Psal. ostendere se dispositum vt merito exaudiat, ostendit se humiliatum: dicens, Velociter exaudi me &c. defecit spiritus meus. Quid enim per spiritum nisi superbia significatur: vide

Expansit manus pro nobis.

versic. 2478. Quid est ergo dicere, Defecit spiritus meus, nisi Defecit superbia mea, humilis sum effectus? Si ergo defecit spiritus in me, impleat me spiritus tuus. Iam enim sum pauper spiritu. In quo enim viuit spiritus suus, ille superbus est: spiritu suo viuunt, qui extollitur contra Deum. Vnde hic ait August. Velociter exaudi me domine, defecit spiritus meus. Hæc enim est causa vt cito exaudias: quia pauper spiritu factus sum. In quo enim viuunt spiritus eius, ille superbus est: suo spiritu extollitur contra Deum. Vnde scriptum est, Auferes spiritum eorum, & deficiet, & in puluerem suum reuertentur: vt scilicet iam humiles effecti, seipos cognoscant, dicentes, Memento mei, quia puluis sum. Et tunc securè poterit Deo dicere, anima mea sicut terra sine aqua tibi.

Math. 5.

Psal. 103.

Psal. 102.

Psal. 1.

Oratio vt exaudiatur tres conditiones debet habere.

Quæ enim terra tam sicca sicut est puluis? Velociter ergo exaudi me, complue me, & confirma me, ne sim puluis quem proicit vêtus à facie terræ. Quia ergo defecit spiritus meus, emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et notandum quod oratio vt velociter exaudiat, tres conditiones debet habere: quia scilicet debet esse fidelis, & non timida: humilis, & non superba: seruens, & non tepida. (vide alias conditiones orationis supra versic. 24. 66. 2476.) Sine istis enim ad Deum non ascendit. Vnde Bernard. ait, Timida quidem oratio caelum non penetrat: quia constringit animam timor immoderatus: vt dicatur oratio non solū ascendere, sed neque procedere possit. Temeraria & superba oratio non ascendit: quia Deus superbis resistit, nec gratiam meretur, sed pœnam. Tepida autem oratio in ascensu languescit, & deficit eo quod non habet vigorem. Quæ verò fidelis, humilis & seruens fuerit oratio, caelum penetrabit. Vnde certum est quod redire vacua non possit. Sed quia hic Psal. postulat velociter exaudiri, notandum quod duplex est velocitas: scilicet quadam bona, & quadam mala. Velocitas bona est triplex: scilicet velocitas increpandi malitiam, quia morbo medicina velociter adhiberi debet. In cuius figuram angelis, qui doctores significant dicitur Esa. 18, Ire angeli veloces ad gentem cõsulam & dilaceratam. Secunda est velocitas executionis boni per efficaciam, Quædo enim quis potest facere bonum, tardare non debet: quia nescit, quandiu sibi posse durabit. Vnde dicitur Prouerb. 22, Vidisti hominem velocem in operibus suis &c. Et Eccles. 31, In omnibus operibus tuis esto velox: & omnis infirmitas non occurret tibi. Tertia est velocitas audiendi sapientiam. Iacob. 1, Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Secundò est velocitas mala. Et hæc est triplex. Prima effrenatè irascendi. Eccles. 7, Ne sis velox ad irascendum: ira enim in sinu stulti requiescit. Secunda inordinate loquendi. Prouerb. 29, Vidisti hominem velocem ad loquendum: stultitia magis speranda est quam correctio. Tertia est iniuste nocendi: Psal. 13, Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

Velocitas multiplex.

Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentes in lacum.

Hic ostendit quod accelerationem suæ exauditionis petit ratione periculi imminentis. Vbi notandum quod per lacum significatur peccatorum profunditas: vide versic. 423. Patet etiam ex nomine & proprietate quod lacus peccatum significat. Primò ex nomine. nam lacus dicitur est receptaculum aqua

2492

Lacus significat peccatum.

quarum: qui aquas recipit, & receptas non emittit. Quid autem aquarum nomine, nisi poena & miseria nostra designatur: Psa. 68, Saluum me fac Deus, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam: vide ibi versic. 1089. Peccatum ergo dicitur lacus, quia ad modum lacus continet aquas miserationum & poenarum: quia omnis mundi miseria & poena in peccato & propter peccatum consistit. Significat etiam lacus peccatum nomine proprietatis. Nam, ut dicit Magister, de proprietatibus rerum lib. 10, In Aethiopia est lacus: de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit. Sic facit & peccatum: quia potantes voluptatem peccati non faciunt, sed magis ad voluptatem incenduntur. Dicitur etiam ibidem quod in Achaia est quidam lacus, de quo qui biberit, statim moritur. Et talis lacus est peccatum: quia anima quae peccaverit, statim moritur. Ezechiel 18. Est ergo huius versiculi sensus, Ne auertas faciem tuam a me: id est misericordiam tuam, quae per faciem designatur, vide versic. 732. Vel per faciem intellige Christum, ut dictum est versic. 2208. Ne auertas faciem tuam a me: quia scilicet si auertas, similis ero descendentes in lacum: id est, sicut & ceteri cadam in peccatum. Vnde hic ait August. Ne auertas faciem tuam a me: quia si auerteris, similis ero descendentes in lacum. Peccator enim cum venerit in profundum malorum, contemnet. Illi descendunt in lacum, qui confessionem perdunt. Lacum appellat scriptura plerumque iniquam profunditatem: ad quam cum venerit peccator, contemnet. Quomodo contemnit? Quia iam nullam Dei reputat esse providentiam: aut si reputat, se ad eam pertinere non putat. Proponit sibi peccandi licentiam sine spe veniae, habens iniquitatis effusis. Non dicit, reuertar ad dominum, & reuertetur ad me. Non audit, Convertimini ad me, & conuertar ad vos. Peccator ergo veniens in profundum malorum, contemnet. A mortuo enim tanquam si non sit, perit confessio. Vel abster: ista verba possunt esse Christi hominis dicitis patri, Ne auertas faciem tuam &c. Vbi notandum quod per faciem Dei, Deus verbum intelligitur: vide ver. 459. Hac enim facies vnita erat humanitati Christi: quae si separata & aduersa fuisset, anima illa sicut & cetera peccare potuisset. Ad cuius evidentiam quaerunt doctores, si anima Christi aliquo modo peccare potuit. Ad quod respondet Magister lib. 3. dist. 13, dicens quod anima Christi verbo manenti vnita, peccare non poterat: sed si vnio illa cessaret, tunc posset peccare, & per consequens in lacu peccati cadere. Et hoc insinuans Christus, hic dicit Deo, Non auertas faciem tuam a me: id est, ne diuidas verbum tuum ab anima mea: quia si verbu a me auerteris vel separaueris, tunc ero similis descendentes in lacum: id est, alius hominibus in lacu peccati cadentibus. Et nota quod lacus est multiplex. Primo lacus inficiens culpabiliter: scilicet peccatum: Thren. 4, Lapsa est in peccatum via. Secundo est affligens poenalter: qui est poenitentium. de quo Hierem. 37, Ingressus est Hieremias in locu lacu. Tertio est lacus detinens temporaliter: scilicet purgatorium vel limbus. de quo Zachar. 9, Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinetos tuos de lacu, in quo non erat aqua. Quarto est lacus concludens aeternaliter: scilicet infernus. de quo Esa. 14, Luciferus dicitur, Detraha est usque ad inferos superbia: ad inferum detraheris in profundum lacu. Qui ideo lacus dicitur, secundum Greg. quia quos semel cepit, semper fluctuantes & trepidos tormentis

Contemnit peccator, & quomodo.

Malach. 3.

Ezech. 17.

Quaestio. Christus an peccare potuit.

Lacus multiplex.

Greg. 9. moral. cap. 45.

A circumfluentibus absorbet. Iste lacus inferni clauos tenet damnatos. Esa. 24, Congregabuntur in congregatione viuis falcis: & in lacum claudentur ibi in carcere.

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speravi.

Hic ostendit quod acceleratio suae exauditionis est fructuosa. Nam sua oratione petit Dei misericordiam, quae nobis est magna utilitatis. Quod patet ex tribus: primo quia mentem a vitiis purificat: secundum quia mentem in agendis illuminat: tibi, Nota fac: tertio quia mentem a demonibus liberat: ibi, Eripe me. Quantum ad primum, sciendum quod in scriptura sicut per noctem obscuram significatur peccatum: sic per diem, cuius prima pars est mane, significatur gratiae status. Vnde de nocte peccati dicitur, Rom. 13, Nox praecessit: dies autem appropinquauit. Quia igitur praesens vita sine peccato non ducitur: ideo quando hic viuimus, ambulamus in nocte. Sed decursa nocte vite praesentis, erimus in claro mane lucentes in gratia absque omni peccato. Et hoc est quod hic postulat Psalmista, ut Dei misericordia ipsum ad illud clarum mane perducatur, ubi amplius peccare non possit, dicens, Auditam fac mihi mane &c. id est post noctem vite praesentis, post peccatorum tenebras. Mane enim est post finem saeculi: cum clare videbimus quod modum credimus. Vnde hic ait August. Auditam fac mihi &c. quasi dicat, Ecce, in nocte sum praesentis saeculi, donec nocturna transeat iniquitas: in te speravi, sed cum mane venerit, quod speramus videbimus. Si enim quod non videmus speramus, per patientiam expectamus: patientiam quaerit nox, sed haec tunc dies donat. Vel aliter: ut per mane intelligatur vltimum iudicium: quod mane dicitur, quia ibi erit manifestatio cordium. Et hoc ostendit Gregor. super illo verbo Iob 8, Si mane me quaesieris, non subsistam: dicens, Mane enim dicitur illa vltima manifestatio cordium, quae in aduentu iudicis apertis cogitationibus, quasi post noctis tenebras demonstratur. de quo nimirum mane per Psalmistam dicitur, Mane astabo tibi, & videbo. In illo autem mane vltimi iudicij dabitur sententia contra malos, quae ab ira Dei procedet: quibus videbitur Deus iratus. Et ita audient vocem irae dicentis, Discedite a me maledicti &c. Electi autem audient vocem misericordiae Dei, dicens, Venite benedicti patris &c. Istam ergo vocem in illo mane iudicij, quae est vox misericordiae, postulat iste audire: ut sit de illorum numero, quibus dicitur, Venite benedicti &c. Et hoc est quod orans dicit, Auditam fac mihi mane (id est in die iudicij) misericordiam tuam: id est vocem misericordiae. Et si dicas, Quid hoc petere oportet: quoniam sicut tunc & boni audient sententiam damnatorum, sic & mali audient vocationem bonorum: Respondeo, Et si mali illam audient: non tamen sibi dicant, sed solum bonis. Et hoc notans dicit, Auditam fac mihi: id est ut mihi dicatur, Venite &c. Vel per mane intellige Christi incarnationem. Et hoc propter multa: quia scilicet in tempore incarnationis, sicut in mane temporalis. Primo fuit mundus illustratus splendore diuinae sapientiae: Esa. 58, Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua cito orietur. Exodi 19, la aduentat vigilia matutina, mane in claritate (scilicet diuinae naturae) & ecce, audiri ceperunt tonitrua: id est comminationes tormentorum: & micare fulgura: id est promissiones praemiorum. Et

2493

Mane significat incarnationem.

Mane significat vltimum iudicium.

Quaestio.

Mane significat incarnationem.

Et sic fuit quando filius Dei fuit natus: & ideo claritas Dei in eius natiuitate circumfulsit pastores, Luc. 2. Hanc claritatem affectabat Tobias videre, dicens, Ego beatus ero, si fuerint reliquiae seminis mei ad videndum claritatem Hierusalem. Secundum mundus fuit irroratus rore caelestis gratiae: Osee 6, Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane transiens. Exod. 16, Mane quoque cecidit ros per circuitum castrorum. Iste est ros refrigerantis animam contra aestum concupiscentiae, & fructuans fructibus meritorum: qui distillans in fornacem ignis ardentis, fecit medium fornacis quasi ventum roris flatem. Dan. 3, Istum rorem petebat propheta, dicens, Rorate caeli desuper, & nubes pluuiam iustum &c. Tertio fuit mundus tunc vigoratus vigore diuinae potentiae: Esa. 53, Domine miserere nostri: te enim expectauimus: esto brachium nostrum in mane &c. Et Osee 6, In tribulatione sua mane consurgent ad me, & dicent, Venite ad dominum: quia ipse cepit & saluabit nos: percutiet & sanabit nos. Isto ergo mane inuenimus dominum. Prou. 8, Qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. Sic est sensus istius versiculi: Auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speravi: & hoc per Christi incarnationem. ideo dicit mane, id est in Christi incarnatione: quae (ut dictum est) per mane significatur.

Job. 23.

Esa. 45.

2494

Via Christi in incarnatione.

Ioan. 9. Quia non videmus.

Mat. 10.

Notam fac mihi viam in qua ambularem: quia ad te leuaui animam meam.

Hic ostendit quod in agendis, Dei misericordia mentem illuminat. Vbi notandum quod in via quam sibi petit Psalmista notificari, est Christi incarnatio: quae via dicitur, quia per illam ad patriam dirigimur. Vnde Christus ratione diuinitatis dicitur patria: sed ratione humanitatis, dicitur via: ipso dicente, Ego sum via, veritas &c. Quod ostendit Greg. super illo verbo Iob 28, Deus intelligit viam eius: dicens, Aliter sapientia Dei habet viam: & aliter locum. Viam habet per humanitatis transitum: locum vero habet per statum diuinitatis. Inde enim non transit vnde coeterna est: sed inde transit, vnde propter nos apparuit temporalis. Sic namque in euangelio scriptum est, quia egrediens dominus a Hiericho transibat: duo autem caeci sedentes iuxta viam, clamauerunt dicentes, Domine miserere nostri, fili David. Ad quorum vocem, sicut illic scriptum est, stetit Iesus, & lumen reddidit illis. Quid est autem transeundo audire, stando autem lumen restituere: nisi quod per humanitatem suam nobis miseratus est, qui per diuinitatis suae potentiam a nobis mentis nostrae tenebras exclusit? Quod enim propter nos natus & passus est, quod resurrexit, ascendit in caelos, transtulit Iesus: quia nimirum haec actio temporalis est. Sed stans nos tetigit & illuminauit: quia non sicut illa dispensatio verbi temporalis, ita verbi aeternitas transit: quae in se manens, innouat omnia. Stare enim Dei est, incommutabili cogitatione mutabilia cuncta disponere. Qui ergo voces petentium transiens audiuit, stans lumen reddidit: quia etsi propter nos temporalia pertulit, inde tamen nobis lucem tribuit, vnde habere mutabilitatis transitum nescit. Sic ergo per viam intelligitur incarnatio Christi. Et haec via nobis erat necessaria: quia si volumus ad patriam peruenire, necesse est & cognoscere viam. Pergere enim nostram ad

A patriam est bene operari: quod sine Christo facere non valemus, quia in ipso est omnis viae nostrae regula. Vnde hic ait August. Notam fac mihi viam &c. Non sufficit hic sperare: sed necesse est aliquid agere, donec perueniamus ad patriam. Vnde in alio loco dicitur, Deum exquisiui manibus meis nocte cotam eo. Taque diceret, In tempore noctis meae Deum exquisiui manibus meis. Manibus enim quae tendus est in nocte Deus: id est bonis operibus. Sed forte ne per te ipsum te credas acturum aliquid, ut merearis perducere ad mane: dic Deo, Notam fac mihi viam in qua ambulem: id est ipsum Christum. ideo Deus ipsum dominum tanquam in testa carnis misit. Ambula ergo ad formam serui, id est Christi incarnati: ut peruenias ad formam Dei. Vel aliter: ut per viam intelligamus virtutes quas Christus suis exemplis nobis ostendit: ut ostendit Greg. dicens, Via incarnata sapientiae est omnis actio quam temporaliter gessit: viae eius sunt vinendi ordines, quos ad se venientibus praebuit. Tot itaque ad se venientibus vias praebuit, quor bene viuendi vias monstrauit. Humilitatis eius vias propheta conspexerat: cum suspirans dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. Hinc rursus de vnoquoque iusto dicitur, Qui curat ut per dominicae humilitatis exempla gradiatur, a domino gressus hominis dirigetur: & viam eius cupiet nimis. Via ista visione despecta sunt: sed intellectu reuerenda. Aliud quippe est in eis quod cernitur, & aliud quod expectatur. Vias ergo domini intelligere, est & humiliter tolerare transitoria, & perseveranter expectare mansura: ut exemplo dominico aeterna quaeratur gloria, probis temporalibus comparata: & non quod hic quis tolerat, sed in id quod expectat, intendat &c. De ista ergo via Christi, dicat Christo quilibet iustus, Notam fac mihi viam in qua ambulem: id est doce me exempla tuae virtutis, quae valeant imitari. Sequitur, Quia ad te leuaui animam meam. Quasi dicat, Ad te leuaui animam meam, quasi vas ad fontem. Imple ergo me, quoniam ad te leuaui animam meam. Qualiter anima ad Deum per orationem leuatur, vide versic. 344. Hic nota quod multa ad Deum leuare debemus: scilicet animam, oculos, manus, & faciem: vide versic. 993.

Psal. 76.

Via Christi sunt virtutes quas ostendit. Greg. 25. moral. cap. 16.

Psal. 118.

Eripe me de inimicis meis domine: ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam: quia Deus meus es tu.

Hic ostendit quod Dei misericordia mentem a demonibus liberat. Sunt enim hostes & inimici nostri duplices: scilicet visibiles, & inuisibiles, daemones & homines. Daemones nos principaliter impugnant: sed homines mali tanquam daemones instrumenta. Et ideo hic inimicos principaliter vocat daemones: qui nos inuisibiliter impugnant, qui malos vt Iudam sua malitia replent. Ab istis inquam per Dei misericordiam postulat liberari, dicens, Eripe me de inimicis meis domine. Vnde hic ait Augustinus, Eripe me de inimicis meis &c. Non ego hic inimicos homines cogito. Non est enim colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores &c. Sed cuius mundi? Non caeli & terrae: sed mundi tenebrarum harum, id est iniquorum quibus dicitur, Fuiistis aliquando tenebrae: nunc autem lux in domino. Rectores mundi tenebrarum, id est rectores

Inimici nostri sunt daemones.

Ephes. 6.

Ephes. 5.

Et iniquorum. Contra hos habemus ludamē, p̄-
 lōm magnū. Nobis est hostem nō videre & vin-
 cere, diabolū scilicet & angelos eius. Rectores nō
 illius mundi, de quo dictū est, Et mundus per ipsum
 factus est: sed illius mundi de quo dicitur, Et mun-
 dus cum non cognouit. Eripe ergo me de inimicis
 meis. Inimicum dico, non ludam, sed diabolū qui
 ludam impleuit. Illum patior visum, illum expu-
 gno non visum. Accepit enim buccellam ludas, &
 intrauit in eum sathanas: vt iste Dauid persecutio-
 nem pateretur à filio suo. Quam multos implet sa-
 thanas, & dignē accipiētes buccellam ad iudiciū suū.
 Quicumque enim manducat & bibit indignē,
 iudiciū sibi manducat & bibit. Non malum est
 quod datur: sed bonum malo in iudiciū datur.
 Bene esse non potest, male accipienti quod bonum
 est. Vel ista verba possunt esse verba Christi
 orantis ad patrem tempore suā passionis, vt de ma-
 nibus iudeorum eriperetur. De hoc vide tres ver-
 sus Psalmi 58, scilicet versicul. 938. 939. 940. Se-
 quitur, *Ad te confugi*. Peccator enim fugit à Deo:
 sed penitēs fugit ad Deum. Fugit peccator à Deo,
 voto non factō: sed fugit ad Deum penitens simili-
 ter voto non factō. Quomodo enim quis factō
 fugere potest à Deo vel ad ipsum confugere, qui est
 vbiq̄? Sed dicitur fugere, qui ab ipso se vellet ab-
 scondere: sed ad ipsum confugere, qui voluntate
 seipsum Deo exponit. Dicit ergo, *Ad te confugi*: qua-
 si dicat, Adam fugit à facie domini: & abscondit se
 inter ligna paradisi. Sed quō quis à Deo fugere po-
 terit, cum alibi Psalm. dicat, Quō ibo à spiritu tuo,
 & quō à facie tua fugiam: si ascendero in cælum,
 tu illic es &c. Ingit ergo voto, non factō. Et consi-
 militer nunc dicit, *Ad te confugi: doce me facere volun-
 tatem tuam: quia Deus meus es tu*. Quasi dicat, secun-
 dum Aug. *Doce me facere voluntatem tuam*. Quia si me
 non docueris, faciam voluntatem meam, nō tuam.
 Doce ergo me facere voluntatē tuā. Non enim tu es
 Deus meus, & ego magister meus: sed tu magister
 meus, tu Deus meus. O confessio plena, *tu es Deus
 meus*. Quasi dicat, Tu es factor meus: tu es rector
 meus: tu es totum bonum meum: quia tu es Deus
 meus: te patrem quero propter hereditatem: tu es
 Deus meus, non solum dator hereditatis: sed etiam
 ipsa hereditas. Dominum te quero propter redemp-
 tionē: tu es Deus meus. Patronum te quero propter
 liberationem: tu es Deus meus. Postremō à te
 creatus, à te recreari cupio. Tu es Deus meus, qui
 me creasti per verbū: qui me recreasti per verbum.
 Sed creasti per verbum Deum manentem apud te:
 recreasti per verbum carnem factum propter nos.
 Consimiliter orat vir iustus Psalm. 24, Dirige me in
 veritate tuā, & doce me: quia tu es Deus saluator
 meus. Et nota quōd Deus nos multa docet: scilicet
 primō nos docet sapientiam ad cognitionem eli-
 gendorum: Sap. 8, Sobrietatem & prudentiam do-
 cet, & iustitiā & virtutem: quibus nihil vtilius est
 in vita hominibus. Secundō docet misericordiam
 ad cōpassionem proximorū: Psalm. 24, Docebit mi-
 tes vias suas, Vniuersē autem viā domini, miseri-
 cordia & veritas. Tertio docet iustitiā ad emen-
 dationem delictorum: Ioan. 14, Paraclētus autem
 spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo:
 ille vos docebit omnia.

2496 Spiritus tuus bonus deducet me in
 terram rectā: propter nomē tuū domi-
 ne viuificabis me in aequitate tua.

Hic ostendit suā exauditionis conclusionem.
 Tria enim postulauerat Psalm. scilicet vt viam eundi
 ad patriā doceretur, dicens, *Notam fac mihi viam &c.*
 secundō vt ab inimicis eriperetur, dicens, *Eripe me de
 inimicis meis domine*: tertio vt à Dei misericordia pro-
 tegeretur, dicens, *Audit am fac mihi mane misericordiam
 tuam*. Et in istis tribus ostendit se à Deo exauditum.
 Et secundum hoc tria facit. Primō ostēdit per viam
 rectā se ad patriam deduci: secundō per Dei gra-
 tiā ab inimicis liberari: tibi, *Educes*: tertio se per Dei
 misericordiam inimicis perditis protegi. Et per-
 des. Quantum ad primum, sciendum quōd spiritus
 domini est duplex: scilicet mal⁹ & bonus. Ipse enim
 diabolus qui est spiritus malignus voluntate sua
 mala: tamen dicitur spiritus domini, quia à Deo
 creatus: in quantum creatura à Deo factus bonus.
 Vnde de ipso dicitur 1. Reg. 16, quōd spiritus do-
 mini malus irruerat in Saul. Ecce enim quōd vnus
 & idem spiritus appellatur spiritus domini, & spi-
 ritus malus. Domini enim est spiritus & bonus per
 naturam: sed malus per desiderium voluntatis in-
 iustē. Alius autem dicitur spiritus domini bonus:
 scilicet spiritus sanctus vel sancta inspiratio eius,
 quā nos semper ad bonum erudiens inducit. de
 quo Sap. 12, O quā bonus & suauis est spiritus
 tuus in nobis domine &c. Spiritus enim hic bo-
 nus nos mirabiliter docens ad patriam ducit, dum
 sua inspiratione cor nostrum multipliciter tangit:
 vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 4, *Quasi
 furtiue suscepit auris mea venas susurrii eius*: dicitur,
 susurriū quippe occultū verbi, est hæc ipsa aspi-
 ratio locutionis internæ. Venæ autem susurrii di-
 cuntur causarum origines, quibus hæc ipsa aspira-
 tio ducitur. Quasi enim venas susurrii sui spiritus
 bonus aperit, cum nobis spiritus latenter inlūnat:
 quibus modis ad nostrā mētis intelligētiā autem
 venit. Aliquādo enim nos amore, aliquando tertio
 cōpūgit: aliquādo presentia quā nulla sunt ostēdit,
 & ad eterna diligenda desiderii erigit: aliquan-
 do prius eterna indicat, vt possit temporalia vilescā:
 aliquando nostra nobis mala aperit, & ad hoc nos
 vsque vt alienis etiam malis condoleamus, extēdit:
 aliquando aliena mala nostris obtutibus obicit,
 & compunctos nos mirabiliter à nostra prauitate
 corrigit &c. quia ergo talibus spiritus boni inspi-
 rationibus ducimur ad vitam æternam: ideo istum
 spiritum à malo distinguens Psalmista, Deo dicit,
Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Quasi di-
 cat, secundum Aug. *Spiritus tuus bonus deducet me &c.*
 quia spiritus meus malus deduxit me in terrā per-
 uersam. Et quid ego merui: quæ opera bona si-
 ne tuo adiutorio computantur? vnde impetrarem
 dignūque essem deducti à spiritu bono in terram
 rectam: Quæ opera mea vel quæ merita mea? Cer-
 tē nulla sunt: sed propter nomen tuum viuificabis
 me. Attendite gratiæ commendationem, qua gra-
 tis salui facti estis: *propter nomen tuum* (inquit) *viuifi-
 cabis me*. Non nobis domine, non nobis, sed nomini
 tuo da gloriam: quia propter nomen tuum viuifi-
 cabis me: & hoc, *in aequitate tua*, non in mea iustitia.
 Non quia ego merui: sed quia tu misereris. Nā si
 me ostēderet meritū, nihil abs te mereret, nisi sup-
 pliciu. Et nota q̄ triplici vita viuificamur à spiritu
 Dei bono. sc. vita naturæ, vita gratiæ, & vita gloriæ.
 Hic autem intelligit de vita gloriæ, quæ solum habet
 in terra recta. In terra viuentiū, quæ terra recta
 dicitur, quia nihil ibi curuū vel obliquū esse potest.
 Educes de tribulatione animā meā, & in

& in misericordia tua disperdes inimi-
 cos meos.

Hic ostendit quōd per misericordiam liberabi-
 tur ab inimicis: quia & à tribulatione presenti li-
 berabitur, & inimici sui dispergentur. Vbi sciē-
 dum quōd sicut fructus terræ nō colliguntur, nisi
 prius semina in terra sparſa mortificentur: sic nec
 præmium cœlestē possidentur, nisi prius hic per va-
 rias tribulationes caro nostra mortificata fuerit.
 Quod deducit Gregor. dicens, Peccatoris lumē in
 die est, sed obscuritas in vespere: quia in presenti
 vita felicitate attollitur, sed aduersitatis tenebris
 in fine deuoratur. Iusto autem meridianus fulgor
 ad vespertum surgit: quia quanta sibi elaritas ma-
 neat, cum iam occumbere cœperit, agnoscat. Hinc
 namque scriptum est, *Timentī Deum bene erit in
 extremis*. Hinc per Psalm. dicitur, *Cum dederit di-
 lectis suis somnum*, ecce hæreditas domini. Quia
 in huius adhuc vitæ certamine positus, cum se cō-
 sumptum putauerit, vt lucifer orietur: quia foris
 cadēs, intus renouatur. Et quo magis exterius tri-
 bulationes tolerat, eo verius virtutum lumine in-
 terius coruscet. Et infra ait, *Tanto namque spes in
 Deum solidior surgit*, quanto pro illo quisq; gra-
 uiora solidior. Quia nequaquam retributionis
 gaudium de æternitate colligitur: quod non hic
 prius pia tribulatione seminatur. Hinc per Psalm.
 dicitur, *Euntes ibant*, & flebant mittentes semina
 sua: venientes autem veniēt, cum exultatione por-
 tantes manipulos suos. Hinc Paulus discipulos ad-
 monet, dicens, *Per multas tribulationes oportet
 nos introire in regnum Dei &c.* Ex quibus apparet
 quate tribulatio iustis in presenti datur: vt scilicet
 per illam interius purgati, & finaliter ab illa edu-
 cti, æterno præmio coronentur. Et hoc est quod
 hic notans Psalm. ait, *Educes de tribulatione animam
 meam*. quoniam vt habetur Psalm. 33, *Multæ tribula-
 tiones iustorum*: & de omnibus his liberabit eos
 dominus. Per tribulationem enim præsentē & ve-
 nenum peccati expellitur, & malum penæ in iu-
 stis terminatur. Vbi notandum quōd, vt dicit Al-
 bertus, 3. meth. Fulmen animalia venenosa emun-
 dat à veneno. Quia suo calore extinguit in eis hu-
 midum venenosum: & postmodū expirat virtute
 fulminis, qui etiam venenosus est, & liberatur ca-
 dauer ab vtroque veneno. Sic spiritualiter. Nā præ-
 sens tribulatio est quasi fulmen quoddam occidēs
 nos, quo ad mundum: emundat tamen à veneno
 peccati, id est concupiscētiā, quæ est quoddam ve-
 nenum corporis, quia malum est penæ. Sed modo
 prædicto purgat, quia primō humorē venenosum
 peccati consumit, deinde ipsa etiam postmodū ex-
 pirat: quia exiguum est & cum tædio tempus vitæ
 nostræ. Et per consequens tunc liberamur ab vtro-
 que veneno: scilicet culpe & penæ. Vnde Ambros.
 super Psalmum primū dicit, *Deus per tribulationē
 ad penitentiam cogit*, vt per penitentiam vratur
 & consumatur illud accidēs malum impietatis, &
 pereat: & locus ille animæ qui erat impietatis, post-
 modum pateat ad receptionem virtutis & gratiæ.
 Et hoc est quod dominus de iusto tribulationē pati-
 ente dicit, *Cum ipso sum in tribulatione*: eripiam
 eum (scilicet ab omni malo) & glorificabo eum. Se-
 quitur, *Et in misericordia tua disperdes inimicos meos*.
 Loquitur de inimicis dæmonibus, & de ipsorum
 membris, hominibus iniquis. Per hoc vult intelli-
 gere quōd virtus iustorum per tribulationē & ad-

uersitatem roboratur contra dæmones: sicut dice-
 bat Apostolus 2. Cor. 12, *Cum infirmior*, tunc forti-
 or sum: nam virtus in infirmitate perficitur, sed
 virtus inimicorum cōtra iustos debilitatur. Quod
 notat per hoc quod dicit, *Et in misericordia tua disper-
 des inimicos meos*. Quia sicut omnis virtus vnita for-
 tior est seipsa dispersa: & sic per consequens omnis
 virtus dispersa debilior est seipsa vnita. Et sicut tē-
 tatio dæmonis cui nō resistitur, fortificatur statim:
 sic & per oppositum tentatio dæmonis, quæ fit per
 tribulationes & aduersa, cui per patientiam resisti-
 tur, statim debilitatur. vt ostendit Gregor. Et nota
 quōd Deus inimicos nostros, scilicet malos & pec-
 catores disperdit. Primō diluuiū submergente: Ge-
 nesi. 6, *Repleta est terra iniquitate eorū*: & ego dis-
 perdam eos cum terra. Secundō exilio expellente:
 Psalm. 105, *Eleuauit manum suam super eos*, vt dei-
 ceret semē eorum in nationibus, & disperderet eos
 in regionibus. Tertio exterminio destructe: Num.
 20, *Separami de medio congregationis*, vt repen-
 tē disperdam eos &c.

Et perdes omnes qui tribulant ani-
 mā meā: quoniam ego seruus tuus sum.

Hic ostendit per Dei misericordiam se protegi,
 inimicis perditis. Vbi notandum quōd persecuto-
 res iustorum perdit Deus dupliciter: vel ipsos con-
 uertendo, vel ipsos puniendo: quia puniti & dam-
 nati amplius contra iustos non possunt quod ante
 tēa poruerūt. Et quia de persecutoribus bonorum
 aliqui conuertuntur, & sic perditur, quo ad mali-
 ciam: sicut fuit de Paulo Apostolo: aliqui verō per-
 duntur in malicia sua, & sic perditur æternaliter.
 Ideo vno modo præcisē non potest intelligi quōd
 ait, *Et perdes omnes qui tribulant animam meam*: quia nō
 omnes perditur primo modo, nec omnes secun-
 do modo: sed aliqui primo modo, & aliqui secundo
 modo. Et de istis duobus modis perditionis loqui-
 tur Christus Marci 8, dicens, *Qui voluerit animam
 suam saluam facere, perdet eam*. Qui autem perdi-
 derit animam suam propter me, inueniet eam. Ille
 enim vult animam suam saluam facere, id est vitam
 suam, qui pro Christo vitam suam non vult expo-
 nere: & iste animam suā perdit æternaliter. Ille verō
 animā suam, id est vitam, vult perdere, qui conuer-
 sus ad Deū vitam suā paratus est dare pro Christo:
 & ille animam suā saluat. Vnde prædicta verba ex-
 ponens Chrysost. ait, *Etenim qui filio suo parci-
 t, perdit eum: qui verō non parci, saluat eum*. Sic er-
 go oportet nos ad mortem pro Christo semper esse
 paratos. Non ergo dicatis quōd animam suā sal-
 uat, qui crucis pericula fugit, quia æternaliter eam
 perdit: qui autem animam suam perdit, crucem su-
 mendo pro Christo, ipsam æternaliter saluat. Sicut
 igitur ad propositum omnes malos perdit Deus:
 ipsos conuertendo vt parati sint pro ipso animam
 suam ponere, seu perdere, sicut fuit de Paulo: vel
 æternaliter perdit. Dicit ergo, *Perdes omnes qui tri-
 bulant me*. Sequitur, *Quoniam ego seruus tuus sum*. Ele-
 ctus enim quilibet, seruus Dei dicitur: vide versic.
 1359. Et est sensus: *Ideo perdes omnes qui tribulant ani-
 mam: & merito, quia seruus tuus ego sum*. Quasi dicat,
 Ad te spectat seruū tuū defendere. Vel aliter, omnia
 ista verba sunt Christi, qui Deo dicit, *Et perdes omnes
 qui tribulant animā meā*: scilicet qui me vel meos per-
 sequuntur: & ratio, quia si me persequuntur, & te etiā
 persequuntur: quia iniuria illata seruo, in dñm suū
 redundat. Et hæc rationem assignans Christus, ait,

Fugere à Deo
 vel ad Deum
 quomodo
 quis potest.

Deus est totū
 bonū nostrū.

Docet nos
 Deus multa.

Spiritus domini
 duplex: scilicet
 malus & bonus.

Greg. 6. mt.
 cap. 20.

Gloria
 datur
 propter
 nomen
 tuum.

Psalm.
 135.

2497
 & in

Tribulatione
 presente
 liberabitur.

Gregor. 10.
 moral. 21.

Eccl. 12.
 Psalm. 126.

Psalm. 123.

Psalm. 144.

Tribulatio
 presentis
 liberat.

Gregor. 21.
 moral. 7. &
 lib. 32. & c.
 21.

Disperdit
 Deus malos
 multipliciter.

2498

Perditur
 quia
 dupliciter.

Quoniam ego seruus tuus sum. Sed nunquid Christus propterea potest dici seruus? Audi Gregor. super illo verbo Iob 1. Nunquid considerasti seruum meum Iob dicentem, Iob quippe interpretatur dolens. Dolens verò per figuram, veraciter dicitur Christus, qui portare dolores nostros propheta attestante perhibetur. Qui bene seruus dicitur, quia formam serui suscipere dignatus est, vel dedignatus non est: nec maiestati iniuriam intulit assumpta humanitas carnis. De quo per Apostolum dicitur, quod cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam serui accipiens. Et semetipsum exinanisse, est ab invisibilitatis sue magnitudine, se visibilem demonstrasse: ut serui forma tegetet maiestatem. Hic est ille seruus qui Deo dicit, Quoniam ergo seruus tuus sum, & filius ancillæ tuæ: scilicet gloriose virginis; quæ in ipsius conceptione dixit, Ecce ancilla domini &c.

PSALM CXLI

Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.

Titulus istius Psalmi est, Psalmus David ad Goliath. Quantum ad sensum literalem, notandum est quod, ut dicit August. in lib. de pugna David & Goliath, quod David accepit pugnam contra Goliath gigantem, non à seipso, sed ex instinctu spiritus sancti & reuelatione: quia dominus volebat per pugnam & victoriam ipsius David, ipsos Philisthæos debellare. Propter quod ipse David de victoria certificatus à Deo dixit ipsi Goliath 1. Reg. 17, Tu venis ad me cum hasta, gladio & clypeo: ego autem venio ad te in nomine domini exercituum de Israel: & dabit te dominus in manu mea, & auferam caput tuum hodie à te: & dabo cadauera castrorum Philisthæum volatilibus cæli & bestiis terræ: ut sciat omnis terra quia est dominus Deus Israel. Quæ omnia dixit David iam de victoria habenda certificatus à Deo. Et secundum quod hic ait Hieronym. quando David erat in campo contra Goliath pugnaturus, fecit istum Psalm. Ex quibus apparet primò quod iste est primus Psalm. quem fecit. Antè enim non legimus ipsum aliquem Psalm. fecisse. Secundò apparet sensus tituli: qui est, Psalmus David ad Goliath: id est istum Psalm. fecit David, quado accessit ad Goliath pugnaturus cum eo. Necnon & apparet materia Psalm. Et secundum hoc Psalm. iste diuiditur in partes duas: quia David primò diuinum auxiliu sibi assistere confiteatur: secundò se laudare ex hoc Deum pollicetur &c. dic vt N. Quantum verò ad sensum propheticum: sciendum quod Psalm. iste fundatur in historia belli quod gessit David contra Goliath: non quidem agēs de historia, sed de significato historie. Cuius rei historia hæc est. Nam vt habetur 1. Reg. 17, Dum Philisthæi dimicarent aduersus populum Dei, egressus est de castris Philisthinorum quidam gigas, nomine Goliath: qui impropereans populo Israel dicebat, Eligite ex vobis virum vnum, qui mecum inerat singulare certamē. Et si vicerit me, erimus vobis serui: si autem ego vicerero eum, vos seruetis nobis. Quod cum audisset rex Saul & viri Israel, timuerunt valde. Tunc David pascēs gregem patris sui, missus est à patre portare panes & alia necessaria fratribus suis qui erant in castris cum Saul in exercitu. Quò cum venisset Da-

uid, audiuit Philisthæum præfata dicentem: & circumstantibus dixit, Quid dabitur viro qui percussit hunc Philisthæum? Et adductus est ad Saulem: dixitq; regi, Ego seruus tuus pugnabo contra Philisthæum hunc. Cui cum dixisset Saul, Hoc non potes facere: quia tu puer es, ipse autem vir bellator & fortis. At David, Ego seruus tuus leonem & vulsum interfeci: & dominus qui eripuit me de ore leonis & vrsi, ipse liberabit me de manu Philisthæi huius. Tunc dixit ei Saul, Vade ergo, & dominus sit tecum: & tradidit ei arma sua vt se illis armaret: quæ quia nimis graua erant, deposuit illa David. Et accepit quinque lapides de torrente, quos posuit in peram pastorem, & accepit fundam in manu sua: & sic armatus accessit contra Philisthæum. Quem cum vidisset Philisthæus, contempnit eum. Cùmque veniret contra David, festinans David, misit manum suam in peram: & tulit vnum lapidē, quem funda eiecit: & percussit Philisthæum in fronte: qui percussus cecidit. Cùmque cecidisset, David currens, stetit super eum, & accipiens gladium eius abscidit caput eius. Et sic David contra Philisthæum victor extitit. Iste ergo Psalm. agit de significato huius historie. Vbi sciendum quod per David totus Christus intelligitur: scilicet quo ad caput & corpus. Per Goliath autem diabolus cum suis membris intelligitur. Nam Goliath interpretatur trans migrans, vel robustus eorum: & significat diabolum, qui inter omnes creaturas robustior & excellentior à Deo fuit creatus: tamen propter suam superbiam transmigravit de cælo ad infernum. Arma autem Saulis regis, sunt sacramenta & cerimonie legis antiquæ: vt puta, circumcisio & alia præcepta, & sacrificia legis antiquæ: quæ grauis ponderis erant, in tantum vt diceret Petrus, Act. 15, Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patris nostri neque nos portare potuimus: Venit ergo tempus gratiæ: in quo Christus caput & corpus contra diabolum volens pugnare, ista arma deposuit: quia circumcisioem & alia sacramenta legis antiquæ terminauit. Tulit autem quinque lapides de torrente, vt cum illis diabolum occideret. Quid enim est torrentis siue fluminis, nisi mortale sæculū? Labitur enim & præterfluit quicquid venit in mundum. Erat igitur in flumine isto tanquam in populo primo lapides quinque: scilicet quinque libri Moysis. Hos ergo quinque lapides tulit Christus de flumine, quia illi inutiles erant: quia lex iustificare non poterat. Quid ergo fecit Christus, vt lex ipsa utilis esset? Accepit gratiā: quia lex sine gratia impleri non potest: quia plenitudo legis est charitas, quæ est ex spiritu sancto. Hos lapides misit in peram pastorem: quia lac inungere solebat. Et sic peram pastoralem, est peram lactis: quia legi commiscuit gratiam: quia legem quæ erat rigoris, reduxit ad gratiā: ostendēs quomodo lex spiritualiter erat intelligēda. Et sic armatus totus Christus processit contra superbium Goliath: scilicet diabolū. Quæ corpore suo percussit in fronte: quia ex eo loco sui corporis diabolus occidit: in illis membris vbi signū crucis non habuit. Quo percusso, accepit gladium eius, quo caput illius amputauit: quia quando magis Christo credunt quos diabolus in manibus habebat: & eū quib' aliorū animas trucidabat, contra eum loquitur & prædicat: tunc caput ipsius suo proprio gladio abscinditur. Sicut ergo David paruus superbum Goliath de se præsumptiōe superauit: ita Christus diabolū occidit, id est humilitas superbiæ Deus

Deus enim humilis factus est, vt diaboli superbiam sternat, & vt superbi qui humiles sanctos dedignantur sequi, hunc saltem velint imitari. De hac igitur victoria agit iste Psalm. sensu prophetico. Et sic est sensus tituli, Psalm. David ad Goliath: id est, iste Psalm. David propheta qui hic loquitur in totius Christi persona, est Psalm. habitus ad Goliath: id est contra Goliath figuralem: quia hic agitur de mystica David, id est Christi, victoria. Agens David gratias de sua victoria, hic precatur vt etiam ille veniat qui fideles liberet, & diabolū vincat. Ex quibus satis patere potest, quod iste Psalm. valet illis qui contra hostes tam corporales quàm spirituales habet pugnare. Intentionem mouet ad gratiarum actionem pro victoria qua Christus in se & in suis membris diabolū vicit & superauit. Istis visis, accedo ad Psalm. diuisionem. Qui Psalm. diuiditur in partes duas: quia Psalm. primò ostendit de diabolo Christi victoriam: secundò ex hoc surgit ad gratiarum actionem debitam: ibi, *Deus canticum*. Prima in duas: quia primò Christi victoriam prophetizando narrat: secundò Christi incarnationem deprecando postulat: ibi, *Dominus inclina cælos*. Prima in duas: quia primò ostendit Christi triumphalem victoriam: secundò nostram generalem miseriam: ibi, *Dominus quid est homo*: Quātum ad primum, sciendum quod Christus ad bellum contra diabolū tripliciter processit armatus, secundum quod prima pars in tres diuiditur partes: scilicet primò armis sapientiæ: secundò armis misericordiæ: ibi, *Misericordia mea*: tertio armis iustitiæ: ibi, *Protektor meus*. Quantum ad primum, sciendum quod benedicere Deum idem est quod ad eius honorem benefacere: & sic secundum voluntatem eius rectè viuere. vide *verlic. 378*. Dicit ergo, *Benedictus dominus Deus meus*: id est illud sua gratia ago: & sic secundum voluntatem eius viuo, vt suam laudem, non meam, quæram. Sequitur, *Qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum*. Hic videtur repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem suæ intentionis expressionem: quoniam quātum ad præsens spectat, idem sunt digiti quod manus: & idem bellum quod prælium. Et sic idem est docere manus ad præliū & digitos ad bellum. Vnde & August. hic ait, Repetitio eiusdem sententiæ est: quia quod est manus ad prælium, hoc est digiti ad bellum. Digiti enim operatur manus. Non itaq; absurdè accipimus digitos pro manibus positos: sed tamē in digitis cognoscimus diuisionem operis: in manibus autem, radicē vnitatis. Vbi sciendum quod contra diabolū diuersis bellis præliamur: & in omnibus contra ipsum bellamus & digitis & manibus. vt puta, habemus bellum aduersus ipsum diabolū: habemus bellum intrinsecū inter carnē & spiritū. De bello diaboli dicit Apostolus, Est nobis colluctatio aduersus principes & potestates mundi tenebrarum harum. Quid enim hic sint tenebræ, ostendit August. dicens, Hæ tenebræ non sunt natura, sed voluntate. Nam anima per seipsam non lucet: dicēte Deo, Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lucē: non in lumine nostro, sed in lumine tuo. Nam & oculi nostri lumina vocantur: & tamen lux extrinsecus si desit, etiam sani & patentes, in tenebris remanebunt. Habemus ergo bellum aduersus rectores tenebrarum harum: id est aduersus rectores infidelium & peccatorum: qui sunt diabolus & angeli eius. Sed in isto bello pugnamus digitis & manu. Digiti sunt distincta dona spiritus sancti, qui

bus diabolū superamus. Quæ distinguit Apostolus 1. Cor. 12, dicens, Alij per spiritum datur sermo scientiæ, alij sermo sapientiæ, alij fides, alij operatio virtutum &c. Isti enim digiti Apostoli pugnantur contra diabolū, & gētilem populū ei subditum ab eius potestate eripuerūt. Sed manus horum digitorum est charitatis vnitas. Vnde ibidem subdit Apostolus, Hæc autē omnia operatur vnus atque idem spiritus. Sic ergo docet manus nostras ad prælium, dando charitatis vnitatem. Docet digitos ad bellum, dando virtutum & donorum diuersitatem. Et nota quod suo exēplo ad istud bellum exercendum nos docuit Christus. Christus enim bellando cum diabolo assumpsit tria: quæ nos similiter bellando, debemus habere. Habuit enim Christus audaciam ad aggrediendum, sapientiam ad protegendum, constantiam ad congregiendum. Primò habuit audaciam. Vnde cum non per aduersarium appellatus esset ad bellum, propter nos primus campū belli intravit, more audacis principis, qui cum suos milites vider in campo, se continere non potest. Sic enim de audace principe Alexandro legimus, quod cum rogatus fuisset à commilitonibus suis, ne bellum intraret, eo quod debilis videbatur: annuit quidem primò. Illis autem iam bellantibus, & quasi ab hostibus superatis, solūmque de fuga cogitantibus, se rex Alexander amore suorum continere non potuit: & ingressus est bellum, tantamque tunc audaciam suis militibus contulit, vt hostes qui primò superabant, statim bellando superatētur. Sic & pro nobis Christus bellum est ingressus, quando ductus in desertum à spiritu, scilicet suo, vt tentaretur à diabolo. Vnde dicitur Zachar. 10, Posuit eū (scilicet Deum patrem) quasi equū gloriæ suæ in bello. Equus autē gloriosus dicitur, qui audaciam habet ad bellum. De quo Iob 39, dicitur quod odoratur bellū procul. Sic & nos exploris nostri præuenite debemus diabolū ad bellum. Bellamus autem contra eum per actus virtutum: quibus eum præuenite debemus: vt ieiunare, etiam non tentati vicio gula: nos humiliare, etiā non tentati superbia: & sic de cæteris actibus virtutum. Secundò habuit sapientiam ad protegendum. Quam sapienter enim cum ipso bellauit, semper per sacram scripturam diaboli iacula repellendo, apparet Matth. 4. In quo nos etiam docuit in nostris bellis & tentationibus exempla sanctarum scripturarum meditari: vt puta, si aduersitates incurras, considera patientiam Iob: si carnis lasciuia occurrat, considera castitatem Ioseph: si mundi superbia, considera humilitatem Mariæ: & huiusmodi. Per talium enim exempla, nos contra diabolū docet bellare. Et hoc est quod præsens dicit textus, *Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium &c.* Vbi nota quod David realiter bellauit contra Goliath digitis & manu. Digiti bellauit, quibus lapis in funda ponitur & proicitur: manibus bellauit, quibus gladio Goliath eius caput amputauit. Et sic digiti, quibus funda trahitur, bellatur à remotis: sed manibus quibus gladius educitur, bellatur de propē. Sic & diabolus quandoque nos impugnat digitis: quado scilicet à remotis sub colore virtutū de vitis tentat. Et tunc oportet etiā nos bellare digitis, i. distinctè considerare astutias eius. Quadoq; nos impugnat manu, id est de propē: quando scilicet aperte de vitis tentat. Et tunc oportet nos manu bellare, & gladio suū caput abscindere: scilicet principio tentationis cōtradicere.

David bellum cum Goliath.

Bellum Christi contra diabolū.

Matth. 4.

Bellum contra diabolū.

ephe. 6.

psal. 35.

Quia tentatio cui statim non resistitur, fortificatur. Et tunc erimus docti ad bellum. Nam ut dicitur Proverb. 24. Vir doctus, validus & robustus: quia cum dispositione initur bellum. Tertiò Christus habuit constantiam, quia fortiter usque ad finem sustinuit bellum: quia quousque reliquit eum diabolus, & ecce angeli accesserunt & ministrabant ei: Matth. 4. Quid enim prodest militi austerius ingredi bellum, nisi constanter in bello perdetur? Ideo de ipso ratione sua constantia dicitur Eccles. 46. Fortis in bello Iesus naue qui fuit magnus secundum nomen suum: maximus autem in salutem electorum Dei. Nos igitur exemplo regis nostri audaces effecti, ad bellum edocti, constantia muniti, securè contra diabolum bellum ingrediamur, securi de victoria. Ad quod nos hortatur Petrus Rab. super illo verbo Matth. 4. Ductus est Iesus in desertum &c. dicens, Diabolus semper primordia bona pulsat: tètat rudimenta virtutum sancta, in ipso suo ortu festinat extinguere, sciens quòd ea fundata abellare non possit. Hoc non ignorans Christus, diabolo se patienter indulsit: vt & suo laqueo teneretur & caperetur, vnde capere se putabat. Sic quoq; à Christo victus, cederet Christianis. Sic ergo & nos Christi exemplo muniti, bella indicamus peccatis, confictus vitii nunciemus, securi de victoria: quia nec arma celestia hostes poterunt superare terreni, nec diuino militi aduersa contraire poterunt mundana, nec in præcinctu fidei constitutos præuenire poterit inimica subreptio. Sic enim inimicis bellando superatis, cum Psal. Deo dicere poterimus, Præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subitus me. De bello autem quod est inter carnem & spiritum, nihil ad presens.

Psal. 47.

3500 **Misericordia mea & refugium meum, susceptor meus & liberator meus.**

Hic ostendit quòd Deus pugnavit contra diabolum armis misericordie: quia sola misericordia contra diabolum Christus pro nobis bellum assumpsit. Quòd autem ad sensum literalem Dauid, multa Dei beneficia sibi exhibita, hic in paucis verbis ostendit gl. dicens, Quia prolixum est multas causas plene explicare, breuiter hic Dauid singulas singulis verbis tangit. Misericordia enim eius fuit quando vltimus fratrum in regem fuit inunctus: refugium fuit ei, quando contra Goliath consilium dedit ei, vt funda & petra deiceret eum cum quo non poterat armis pugnare: susceptor eius fuit, quòd fecit eum generum regis: liberator eius fuit, quando ipsum à persecutione regis Saulis liberavit: protector eius fuit, quando Dauid in spelunca ius in Saulem accepit. Vel hic vult ostendere Psal. quomodo in bello vitorum nos Deus iuuat & docet. Primò enim nos iuuat, peccata dimittendo: quod notat Psal. dicens, Misericordia mea: quia sola misericordia, non aliqua nostra iustitia, peccata relaxat. Vnde Gregor. dicit, Quia ad abolendam culpam, qualibet humanæ actionis virtus infirma est: nisi hanc misericordiam patetis foueat: & non iustitia rectè indicantis puniat. Ideo rectè per Psal. dicitur, Melior est misericordia tua super vitam. Quia quantumlibet quis videatur innocens apud tamè districtum iudicem, nostra nos vita non liberat, si ei reatus sui debitum, misericordie benignitas non relaxat. Et hoc notans Psal. ait, Misericordia mea. Vnde ad videndum qualiter per

Sola misericordia peccata dimittit. 1. 1. cor. 13. 1. 1. cor. 13. 1. 1. cor. 13. 1.

Psal. 62.

A misericordiam peccata nobis laxantur, notandum quòd, vt dixit Hieron. 15. Ety. Apud veteres ante templa fontes erant, in quibus ingressuri templum, ante ingressum lauabantur. Sic & conformiter Salomon fecit mare. atneum ante ingressum templi: in quo sacerdotes ad ministrandum templum ingressuri lauabantur: vt habetur 3. Regum 7. Et per ista figuratur quòd antequam quis templum ecclesie ingrediatur, oportet ipsum in fonte misericordie à peccatis lauari. Et ad hoc habemus fontem aptum fluentem de latere saluatoris: qui dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Apoc. 1. Vnde Gregor. exponens illud quòd scribitur Zachar. 13. In die illa erit fons patris domui David in ablutionem &c. dicit, Fons occultus est vnigenitus Dei patris: fons verò patris idem incarnatus vnigenitus, cuius apertus est nobis fons misericordie. Redemptor enim noster, vt nos lauaret à culpa, nobis est factus fons misericordie. In hoc fonte misericordie lota fuit Magdalena. In hoc fonte lauit Petrus, quod negauerat. In hoc fonte in fine lauit latro mala quæ fecerat in vita. Cur igitur pigri sumus? cur torpentes? cur ociosi remanemus: qui in hoc misericordie fonte, tot se iam gratis cognouimus humiliasse? Quarere enim misericordie fontem deberemus, etiam si clausus esset & occultus: quanto magis quia patens omnibus est factus? Hunc bene quaesierat pro ablutione peccatorum Psal. cum dicebat, Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Quod consecutus nunc ait, Misericordia mea. Sequitur, Et refugium meum. Vbi secundo nos adiuuat ad mala detestanda: quod per refugium designatur: vide versic. 438. 439. Sequitur, Susceptor meus. Vbi tertio nos iuuat in carne suscepta, nobis præbendo virtutum exempla. Quid enim est Deo dicere Susceptor meus, nisi Humanitatem meam assumpsi, in qua exempla vitæ dedisti? Suscipere enim significat Christi incarnationem: vide versic. 23. 1571. Sequitur, Et liberator meus. Vbi quarto nos adiuuat, à demonibus & vitis liberando. Qualiter autem nos Christus liberat, vide versic. 366. 498. 1110.

Misericordia fons est Christi.

Psal. 50.

3501 **Protector meus, & in ipso speravi, qui subdit populum meum sub me.**

Hic ostendit quòd Deus pugnat contra diabolum armis iustitie. Quòd ad literam, verba sunt Dauid dicentis, Protector meus, & in ipso speravi. Hoc est, in omnibus laboribus meis, in omnibus præliis meis, in omnibus difficultatibus meis: vt puta, quando pugnavit cum leone, & ipsum interfecit: quando pugnavit cum viso, & ipsum superavit. Quòd totum attribuit adiutorio Dei, qui non deserit sperantes in se: Psal. Sperate in eo omnis congregatio populi &c. Quantum autem ad sensum propheticum, ostendit quòd diabolum superavit per iustitiam. Vbi notandum quòd rego, gis, secundum grammaticos, habet duo significata. Nam regere quandoque idem est quòd operire vel occultare: quandoque verò idem est quòd defendere. Et componitur cum pro, & fit protego, gis: quod est valde operire vel occultare, & valde defendere. In Christo autem erat duplex natura, scilicet verbi & humanitatis. Iuxta igitur primum significatū verbum protegebatur, id est velabatur à carne: sicut hamus operitur, & velatur esca. Secundum secundum signifi-

Christus in se nae diabolus non.

Greg. 33. mo. val. 10.

Homo captus in se diabolus. Est in se captus in se diabolus captus.

3501

significatum, caro protegebatur à verbo: id est defendebatur & ipse homo Christus, ne peccare posset, quòd habebat ab vnitatem cum verbo. Vide etiam iustitiam Dei in bellando diabolum. Potestatem suæ diuinitatis velauit & protexit sub humanitate Christi. Vnde diabolus videns humanitatem Christi, credidit illum aliis fore similem: verbum intus quòd protegebatur ignorans. Et appetit humanitatem Christi, Christum ducens ad mortem: sed hamo humane nature velamine protecto fuit captus: quia manum in innocentem & contra dominum suum misit: ideo iuste perdidit alios, quos iuste captiuos tenebat. Est ergo sensus versiculi iste, vt homo occultans verbum dicat, Protector meus, me defendes ne peccare valeam: scilicet ipsum verbum est protector meus. Et in ipso speravi, scilicet quòd operiebam. Et quia diabolus iniuste inuasit quòd apparebat exterius: ideo iuste amisso domino mundi, mihi mundus factus est subditus: scilicet populus gentilis, qui per fidem se Christo subiecit. Ideo dicit, Qui subdit populum meum sub me. Istum modum bellandi Christi cum diabolo ostendit Gregor. super illo verbo Iob 40. Quasi hamo capiet eum: dicens, Quis nesciat quòd in hamo esca ostenditur, aculeus occultatur? Esca enim prouocat, vt aculeus pungat. Dominus itaque noster ad humani generis redemptionem veniens, velut quendam de se in necem diaboli hamum fecit. Assumpsit enim corpus, vt in eo diabolus quasi escam suam mortem carnis appeteret. Quam mortem dum in illo iniuste appetit, nos quos quasi iuste tenebat, amisit. In hamo ergo eius incarnationis captus est: quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas: quæ ad se deuorationem duceret: ibi diuinitas, quæ perforaret. Ibi aperta infirmitas, quæ prouocaret: ibi occulta virtus, quæ raptoris faucem deuoraret. In hamo ergo captus est diabolus: quia inde interit, vnde deuorauit. Et quidem diabolus filium Dei incarnatum nouerat: sed redemptionis nostre ordinem nesciebat. Sciebat enim quòd pro redemptione nostra filius Dei incarnatus fuerat: sed omnino quòd redemptor noster illum innotiando transigaret, nesciebat.

3501 **Domine quid est homo, quia innotuisti ei: aut filius hominis, quia reputas eum?**

Hic ostendit Psal. nostram generalem miseriam. Et duo de homine ostendit. primò ex dono Dei ostendit quantæ homo sit dignitatis: secundò ex parte sui, quantæ sit vanitatis: ibi, Homo vanitati. Quantum ad primum, notandum quòd, quantum ad sensum literalem, ex illa victoria quam Dauid habuit contra Goliath, Dauid se vidit magnificatum, intantum vt supra regem esset honoratus: intantum vt cum rex Saul reuenteretur habita victoria, venerunt mulieres obtuiam sibi cantantes atque dicentes, Percussit Saul mille, & Dauid decem milia: vt habetur 1. Reg. 18. Hanc itaque exaltationem Dauid non sibi ipsi attribuit, sed Deo, qui sibi ante bellum apparuit: & modum bellandi contra Philistheum ipsum docuit. Et hoc est quòd de seipso, Deo dicit, Domine quid est homo: quasi dicat, Quantum ergo homo sum exaltatus: quia multum. Et vnde hoc: Certe non viribus meis: sed quia tu innotuisti ei, scilicet me docendo bellare. Et eandem sententiam aliis

A verbis repetit: dicens, Aut filius hominis. De seipso loquitur, quam magnus est effectus. Et hoc totum non à meipso sed à te: quia tu reputas eum, id est fecisti dono tuo eum esse tantæ reputationis. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum quòd à noto, notas, deriuatur noteco, notes, notu: id est notū esse, vel fieri notum: vnde notesco inchoatum. Et componitur cum in, & dicitur innoteco, tes, vel innotesco, quòd est intus notum esse vel fieri. Et sic Deus innotescit homini, quòd per aliquem suum effectum homini fit notus. Et hoc contingit multipliciter: scilicet per rerum creationem. Vnde ad Rom. 11. Inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Quandoque innotescit per rerum insolitam operationem: & sic innotuit Moysi: quando vidit quòd rubus ardebat, & non comburebatur. Exod. 3. Quandoque innotescit per internam inspirationem: sicut Psal. 84. Audia quid loquatur in me dominus Deus &c. & Ioan. 14. Si quis diligit me, diliget me à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Quandoque verò per nostram humanitatis assumptionem. Vnde Ioan. 1. Verbum caro factum est &c. & vidimus gloriam eius. Sed in futuro beatis innotescit per faciem visionem, quando videbimus eum sicut ad faciem, sicuti est. Ad propositum ergo, hic loquitur de innotescere vel manifestari, quòd Deus homini innotuit per assumptam humanitatem. Ex quo homo ad summam dignitatem est eleuatus, & apud Deum summè magnificatus. Et hoc est quòd hic ait Psal. Quid est homo? id est quantus est homo? quam magnus effectus: ex hoc quia innotuisti ei, id est te ipsum sibi in assumpta humanitate manifestasti. Et eandem sententiam aliis verbis repetit: dicens, Aut filius hominis quantus est? certè valde magnus: ex hoc, quia tu reputas eum. Alia litera habet, quia tu extimas eum: id est, quòd homo est tantus, à te habet: quia sic extimas eum tanti esse valoris, tanti precij vt filium tuum pro ipso redimendo dares. Et ad hunc sensum hic loquitur August. dicens, Domine quid est homo &c. Hoc est, Totum quòd est homo, est, quia innotuisti ei: & reputas vel extimas eum, quia eum tanti facis. Extimatio enim est, quati precij sit quidque. Quanti extimauit hominem Deus, qui pro eo vnici filij sanguinem dedit? Quid est ergo filius hominis, quia extimas eum? quoniam tantum eum extimas, preciosum quendam ipsum esse ostendens. Non enim sic Deus extimat hominem, quomodo homo extimat hominem: quando inuenit seruum venale, carus emit equum quam hominè. Ille verò quanti te extimet, vide: quia filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum: quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Vel aliter. Vt per hoc Psal. velit ostendere dignitatem hominis quæ in creatione accepit, & virtutes quibus postmodum illustratur à Deo, secundum quòd dicitur Iob 7. Quid est homo, quia magnificas eum, & apponis erga eum cor tuum: visitas eum diluculo: Quòd exponens Greg. satis conformiter ad propositum dicit, Hominem Deus magnificat, quia largitate rationis dicit, infusione gratie visitat, honore collatae virtutis exaltat. Cumque per semetipsum nihil sit, esse tamè eum cognitionis suæ participem, benignitatis munere concedit. Erga eundem magnificatum Deus cor suum apponit, quia post dona iudicium exierit, merita subtiliter pensat, vitæ pondera vehementer examinat. Et tanto ab eo pœnas districtius exigit, quanto hunc impensò

Innotuit Deo hominis multipliciter.

Homini dicitur.

Greg. 8. mor. cap. 20.

in opere largius præuenit. Visitat eum diluculo. Diluculum dicitur, cum iam nocturna tempora in claritatem lucis mutantur. Nos itaque noctis tenebris premimur, cum perpetracione iniquitatis obsecramur. Sed nox in lucem vertitur, cum corda nostra iustitiæ fulgor illuminat, quæ cæcitas culpa deprimebat &c. Consimiliter & modò dicit Psalm. Domine quid est homo, quia innotuisti ei? quia scilicet per rationem eum fecisti participem tuæ cognitionis. Aut supple quid est filius hominis, quia visitas eum? quia scilicet pulsus culpæ tenebris, lumine tuæ gratiæ perlustras: Et hoc idem dicebat Psal. 8. Quid est homo, quia memor es eius? aut filius hominis, quia magnificas eum? Notandum moraliter, quòd hic Psalm. considerans naturam hominis admiratiue quærit de ipso: dicens, Domine quid est homo? Cui quæstioni respondetur multipliciter. Primò, quòd homo est fragilis naturæ: Genes. 6. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Et Iob 14. Homo natus de muliere breui uiuens tempore &c. Secundò quòd homo est breuis vitæ: Iacob. 4. Quid est vita nostra nisi vapor ad modicum comparens: Psalm. 36. Quemadmodum olera herbarum cito decident. Tertiò quòd homo est putridus interna corruptione: Iob 25. Homo putredo, & filius hominis vermis. Quartò quòd homo est fetidus peccati horrore: Ioan. 11. Iam fetet quatuordecim dies in monumento: id est per omnes quatuor temporibus partes, quibus annus diuiditur. Quintò quòd homo est debilis ad resurgendum: Psalm. 77. Recordatus est, quia caro sunt: spiritus vadens & non rediens: scilicet per se cadens in peccatum, sed per se non valens à peccato surgere. Sextò quòd est vanus in operatione, vanior in sermone, vanissimus in cogitatione. Psalm. 38. Vniuersa vanitas omnis homo uiuēs. Septimò quòd est seruus peccati subiugatione: Hierem. 13. Seruietis diis alienis, qui non dabunt vobis requiem: Ioan. 8. Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: propter quæ omnia homo brutis animalibus comparatur. Psalm. 48. Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Homo vanitati similis factus est: dies eius sicut umbra prætereunt.

Hic ostendit quantæ vanitatis sit homo ex parte sua. Quantum ad sensum literale, David cognoscit victoriam de Golia habitam, non habuisse viribus suis, sed Dei virtute: quia se suis viribus nihil posse fatetur: dicens, Homo vanitati similis factus est &c. de seipso loquens. Quantum verò ad sensum propheticum, vt Psalm. declarat maiorem misericordiam fuisse Dei, quia innotuit homini per incarnationem verbi: Psalm. ostendit quanta vanitatis antè erat homo: ne quis de seipso præsumat, sed solùm de domini misericordia: quia homo de se vanitati similis factus est &c. Quid autè sit vanitas, & quòd multipliciter homo dicitur vanitas: vide versicul. 639. Vnde Psalm. 38. Verumtamen vniuersa vanitas, omnis homo uiuēs. Vel aliter, homo in sua creatione fuit veritati similis: sed peccando, factus est similis vanitati. Quod sic hic deducit Augustinus, dicens, Homo vanitati similis factus est. Cui vanitati Temporalibus præterfluentibus. Vanitas enim ista dicitur in comparacione cuiusdam semper ma-

Quid est ha-
mores
multipliciter

nentis & nunquam deficientis veritatis. Omnia enim ista terrena volatica sunt & transitoria, si comparentur primæ veritati, quæ semper stabilis est. Totum hoc quod transit, vanitas dicitur. Euanescit enim per tempus, tanquam in auras fumus. Et quid dicam amplius, quam Iacobus Apostolus dicit? volens homines superbos ad humilitatem redigere: dicens, Vita nostra est vapor ad modicum comparens. Homo enim peccando, vanitati similis factus est. Nam quando primò conditus est homo, veritati similis factus est. Sed quia peccando digna recepit, vanitati similis factus est: quia transit, labitur, non manet, stabilitate caret, vt umbra. Propter quod subditur, Dies eius sicut umbra prætereant. Attendat homo sibi in diebus umbræ suæ, vt faciat aliud dignum desideratæ lucis suæ. Et si in noctis umbra est, quaeratur diem. Dies enim huius temporis, huius vanitatis: dies est tribulationis. Siue enim aliqua molestia pugnatur: siue prosperitate aliqua mundus ardeat nobis: totum tamen timendum est, totum gemendum est: quia tentatio est vita hominis super terram. Ergo quandiu in umbra es, non in luce, operare manibus tuis, inquire dominum, antequam veniat dies ille, qui te lætificet: ne veniat dies, qui te mœstificet. Dies ergo hominis sicut umbra prætereunt, quia nunquam homo in eodem statu permanet: sed semper vt umbra quam sol cauat, mouetur & transit, donec ad occasum perueniat. Propter quod dicitur Iob 14. de homine, quòd fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Quod ad propositum declarans Greg. dicit, Cum sol cursum suum indefinenter peragat, & nunquam se in stabilitate figat: cur cursus vitæ hominis, umbræ potius quam soli comparetur, nisi quia amisso amore conditoris, calorem cordis perdidit, & in solo iniquitatis suæ frigore remansit? Quia iuxta veritatis vocem, abundabit iniquitas, refrigeret charitas multoties. Qui igitur in amore Dei calorem cordis non habet: nec tamen vitam quam diligit tenet, sed velut umbra fugit, & nunquam in eodem statu permanet: quia de infantia ad puericiam, de puericia ad adolescentiam, de adolescentia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, de senectute verò transit ad mortem. Et in cursu vitæ præsentis ipsi suis incrementis ad detrimenta impellitur. Et inde semper deficit, vnde se proficere in spacium vitæ credidit. Fixum etenim statum hic habere non possumus, vbi transitori venimus: quoniam homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt.

Domine inclina cælos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt.

Hic Psalmista cognito, quòd per suam incarnationem, qua homini Deus innotuit, sic hominem magnificat, ipsam incarnationem postulat: in simul ostendens quantæ ipsa incarnatio sit nobis vtilitatis. Vnde hic ostendit quòd ipsa incarnatio Christi, primò superbos humiliat: secundò peccatores conturbat: tertiò quòd quidam patientes fortificat: tibi, Emitte. Quantum ergo ad primum, quantum ad sensum literalem, David videns se in bello contra gigantem positum, diuinum postulat adiutorium: dicens, Domine inclina cælos, & descende. Non quidem petit cælos inclinari per loci mutationem, sed

Iacob. 4.

Iob 7.

Umbra dilu-
tur rita
sua

Greg. 11. mor.
cap. 27.

Matth. 4.

2503

Celi dicitur
angeli beati.
Greg. 27. mor.
tal. 15.
Matth. 6.

Apoc. 19.

Phil. 1.
Celsus inclinat
cælos ad se
Psal.

Psal. 118.

Matth. 14.

Greg. 10. mor.
tal. 22.

Homo vani-
tatis similis
est.

sed per pietatis condescensionem. Sicut Deo dicitur, Inclina autem tuam: id est per tuam pietatem nos exaudi: Tange montes, & fumigabunt. Per montes intelligit ipsum superbum Goliath, cum cæteris superbis Philisthis. Et est sensus, Tange montes: id est percute istum superbum Goliath cum aliis Philisthis, qui perculli fumigabunt: id est virtus eorum ad modum fumi euanescent. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum, quòd David in persona totius militantis ecclesiæ incarnatione Christi postulat: dicens verbo Dei, Domine inclina cælos & descende. Nomine enim cælorum sancti angeli intelliguntur: vt ostendit Gregor. dicens, Per cælos intelliguntur hi qui in cælestibus sunt conditi angelici spiritus. Vnde & in oracione dominica dicere voce veritatis instruimur, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra: vt scilicet sicut voluntas Dei à beatis angelis agitur, ita in nobis etià ab humana infirmitate seruetur. Isti autem cæli per incarnationem Christi fuerunt humiliati, quia ante incarnationem homines angelis erant subiecti: vnde & ipsos adorasse leguntur: sed post incarnationem homines angelis pares sunt effecti. Vnde quando Ioannes angelum adorare voluit, angelus prohibuit, dicens, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, & fratrum tuorum &c. Tunc ergo inclinati sunt cæli: id est beati angeli, non quidem in se, sed comparatione: quia homo qui erat inferior, æqualis factus est illis. Et hoc est quod hic dicit, Domine descende per incarnationem: & sic inclina cælos, scilicet angelos beatos: vt de superioribus nobis fiant æquales. Et sic hic descende significat Christi incarnationem. Vnde hic glosa, Hic iam Psalmista aperit, quòd supra dixit, innotuisti ei: quia tunc innotuit Deus homini, quando incarnatus apparuit. quasi dicat, Talis per se est homo, quia similis vanitati: sed o tu domine, vt reformetur homo inclina cælos tuos, & descende ad nos. Inclinati sunt enim cæli, quomodo virtus & honor supernorum ad hominem descendit: & forma Dei formam hominis suscepit. Vel aliter: in Christi incarnatione inclinati sunt cæli, quando filius Dei exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens &c. Vel aliter: per cælos intellige sanctos Apostolos & prædicatores: qui tunc inclinati dicuntur, quando scientiam supernorum quam altè cognouerant, humilibus verbis nobis declarauerunt. Et tunc dominus per fidem descendit ad corda auditorum. Isti intellectum habet hic Aug. dicens, Domine inclina cælos tuos, & descende. Quid sunt cæli inclinati: Apostoli humiliati. Isti sunt cæli qui enarrant gloriam Dei: quorum sonus in omnè terram exiit, & in fines orbis terræ verba eorum. Cum ergo isti cæli emitterent voces suas per omnem terram, & facerent mirabilia: putati sunt descendisse de cælo ad homines. Nam quidam ex gètibz hoc putantes, eis etiam sacrificare voluerunt. Tunc illi videntes sibi deferri indebitum honorem, expauescentes & detestantes, & eos qui sic errabant corrigentes, considerunt vestimenta sua, & dixerunt, Quid hoc facitis? Et nos homines fumus passibiles sicut & vos. Et cæperunt sub iis verbis commendare excellèntiam domini nostri Iesu Christi: humiliantes se, vt commendaretur Deus: quia inclinati erant cæli, vt ascenderet Deus. Vel inclinati sunt prædicatores, non alta, sed humilia prius prædicando: vt paulatim mentes hominum ad cognitionem diuinitatis Christi inducerent. Vnde hunc passum exponens Gregorius, ait, Si sancti viri ea nobis

prædicare vellent quæ capiunt, quibus in superna contemplatione inebriantur: & non magis scientiam suam quodam moderamine temperarent, ab hoc angusto intelligentiæ sinu illa superni fontis fluente quis caperet? Vnde inclinari postulabat Psalmista dicens, Domine inclina cælos tuos, & descende. Cum enim inclinantur cæli, dominus descendit: quia cum se in prædicatione sua sancti Apostoli & prædicatores contrahunt, diuinitatis notitiam nostris cordibus infundunt. Nequaquam enim ad nos Deus descenderet, si prædicatores eius contemplationis rigore inflexibiles permanerent. Inclinantur ergo cæli, vt descendat dominus: vt scilicet nos in noua fidei luce nascamur. Sequitur, Tange montes, & fumigabunt. Hoc est, per verba Christi incarnati, vel suorum prædicatorum superbi & elati homines tædi humiliantur. Per montes enim superbi & alti significantur: vide versic. 208. Quid autem est fumigare, nisi humiliari? Nam fumus fumigans euaneſcit & deficit. Quòd enim Deus per verba suorum prædicatorum tædi superbos: quando fumum contritionis emittunt. Propter quod dicitur Psal. 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere, tangit montes, & fumigant: id est per humilitatem fumum contritionis emittunt. vide versicul. 1786.

Fulgura coruscationes, & dissipabis eos: mitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

Hic ostendit quòd incarnatio Christi peccatores conturbat. Vbi, quantum ad literam, sciendum quòd per fulgura coruscantia factis nobis ostenditur virtus diuina: quia fulgur, res tamen parua, quod tangit incendit. David ergo in certamine positus, petit à Deo, quòd contra Goliath potestatem suæ virtutis ostendat, & cõtra cæteros Philisthas: dicens, Fulgura coruscationes: id est nunc ostende tuæ virtutis potestatem: Emitte sagittas tuas. Hic per sagittas intelligit lapides fundæ, quæ sicut sagitte de arcu mittuntur à Iogé: sic & lapides de funda. Dicit ergo, Emitte sagittas tuas: id est lapides de funda mea mitte in directum contra Goliath. Quos vocat sagittas Dei, quia reuelatione domini illos lapides assumpserat cõtra Goliath pugnaturus. Quos scilicet lapides si in directum miseris: conturbabis eos, scilicet Philisthas. Quod & sic factum est, quia statim mortuo Golia, agmina Philistinorum cõturbata sunt, & fugerunt: vt habetur 1. Reg. 17. Quantùm verò ad sensum propheticum, sciendum quòd per fulgura miracula intelliguntur: vt ostendit Gregor. dicens, Quid enim per fulgura, nisi miracula sentire debemus: de quibus per Psalmistam dicitur, Fulgura multiplicabis, & conturbabis eos. Per ista ergo fulgura & coruscationes dissipatæ sunt colligationes & conspiraciones gentilium contra Christi fidem: quia dum Apostoli Christi fidem prædicarent per orbem multis coruscando miraculis, conspiratio gentium contra fidem Christi dissipata est & diuisa: quia multi illorum conspiracione dimissa, ad fidem sunt conuersi. Et hoc est quod ait, Fulgura coruscationes, & dissipabis eos. Vnde hoc exponens Augustinus, ait, Fulgura coruscationes &c. Quidam conuenientes in vnum conspirauerunt contra dominum & aduersus Christum eius: contra quos ait Psalmista, Fulgura coruscationes tuas, & dissipabis eos. Hoc est crebrece miraculis tuis, & dissipabis eos.

Fumigare est
ceteri & hu-
miliari.

2504

Fulgura sunt
miracula.
Greg. 27. mor.
tal. c. 8.

conspiratio eorum : quia miraculis terri-
bi non debeant aliquid contra te : & in ipsis miracu-
lis ex pauescent, dicentes, Quis est iste qui tanta po-
test? Quis iste qui sic exaltatur? cuius nomen tan-
tum valet? Sequitur, Emitte sagittas tuas, & conturbabis
eos. Quid enim per sagittas intelligimus, nisi verba
Dei, quae cor audientium transfigunt? vide versic.
1253. Vnde Gregor. super illo verbo Iob 41, Non
fugabit eum vir sagittarius: ait, Quid enim sagittas,
nisi verba praedicatorum accipimus: quae cum ex
voce bene viuentium diffunduntur, audientium
corda transfiguntur: Conturbant enim auditores,
dum ipsos ad conturbationem & cōtritionem pec-
catorum inducunt. Vnde hic ait August. Emitte sa-
gittas &c. id est emitte praepcepta tua: dicta tua feriāt
cor eorum. Vulnerentur male sani, vt sanentur be-
ne vulnerati: & dicant iam in ecclesia, in corpore
Christi constituti. Dicant cum ecclesia, Quoniam
vulnerata charitate ego sum. Et glosa hic ait, Emitte
sagittas tuas: id est verba tua: & conturbabis eos, ad pec-
nitentiam.

2505 Emitte manum tuam de alto: eripe
me & libera me de aquis multis, & de
manu filiorum alienorum.

Hic ostendit quod Christi incarnatio patientes
fortificat. Et primo ostendit patientiam iustorum:
secundo iniquitatem peruerforum: ibi, Quorum os.
Quantum ad literam, Dauid in agone certaminis
positus, videns fortitudinē gigantis Goliae: & quod
si caderet in pugna, Philisthaei erant parati dissipare
populum Dei: ne hoc accidat, manum potestatis
diuinae pro suo auxilio implorat: dicens, Emitte ma-
num tuam (id est potestatem tuam) de alto: & eripe me
de manu & potestate Goliae. Et libera me: scilicet &
populum tuum, de aquis multitudine est de manu & po-
testate Philisthinorum. Per aquas enim multas gen-
tium populis intelligitur: cuiusmodi erant Philis-
thaei: in tra illud quod dicitur Apocal. 17, Aquas
quas vidisti, supra quas sedet mulier, populi sunt &
gentes. Et hoc idem aliis verbis repetit: dicens, Et de
manu filiorum alienorum. Erant autem Philisthaei, filij
alieni: quia per culturam idolorum alieni erant a
populo Dei. De quibus dicitur Psal. 53, Quoniam

Manus Dei
est filium Dei.

Greg. 18. mo.
cap. 6.

alieni insurrexerunt aduersum me &c. Quantum
vero ad sensum propheticum, aduertendum quod
per manum Dei intelligitur in scriptura filius Dei:
quia manu operamur, & omnia per verbum Deus
fecit. Vnde Gregor. super illo verbo Iob 27, Doce-
bo vos per manum Dei: dicit, Nam sancta ecclesia
docens quantum cognoscere expedit, nihil veritatis
abscondit: quia enim manus Dei vocatur filius
Dei: omnia quippe per ipsum facta sunt. Per manū
Dei docere se perhibet eos quos in propria sapiētia
remanere fatuos videt. Achi aperte dicat, Ego ex me
aliquid nescio: sed quicquid de veritate sentio, hoc
ex cuiusdam veritatis largitate comprehendo &c.
Quid est ergo Deo dicere, Emitte manum tuam de al-
to: nisi Emitte filium tuum de caelis ad terrā, de se-
de magnitudinis tuae ad infirmitatem nostrae car-
nis: Vnde hic ait glosa, Emitte manum tuam de alto: id
est Christum de alto, vbi cum patre est, vt induat
carnem. Sequitur, Eripe me, & libera me de aquis mul-
tis. Vbi nota quod haec est vox ecclesiae in persecu-
tione positae infidelium. Nam per aquas persecutio
& aduersitas intelligitur: vide versiculum 1089.
Petit ergo ecclesia quod Christi incarnatio, scilicet

cer Dei manus, emittatur de alto: hoc est, quod vir-
tute caelesti per mundum sic notificetur, quod ec-
clesia conuersis gentilibus, ab eorum persecutio-
nibus liberetur. Et istum intellectū hic ponit Au-
gust. dicens, Emitte manum tuam &c. Quid est de aqua
multis hoc est de populis multis: scilicet de alieni-
genis & infidelibus, sine foris pugnantibus, sine
intus insidiantibus. Erue me (inquit) de aquis multis: in
quibus scilicet me exercebas, in quibus me purga-
re volebas. Vnde quid sint istae aquae multae, decla-
rat cum subdit, Et de manu filiorum alienorum. Vel ali-
ter: per filios alienos intellige Iudaeos a fide Chri-
sti alienatos. De quibus dicitur, Filij alieni mentiri
sunt mihi: filij alieni inueterati sunt, & claudicau-
erunt a semitis suis. Quod de Iudaeis ibidem exponit
glosa, vide versiculum 246. Quod si sic accipimus,
tunc ista sunt verba Christi in passione dicentis,
Emitte manum tuam: id est potestatem tuam: & eripe
me de aquis: scilicet aduersitatis & passionis: & de
manu filiorum alienorum: scilicet Iudaeorum. Quod fuit
adimpletum per suam resurrectionem.

psal. 17.

2506 Quorum os locutum est vanita-
tem: & dextera eorum, dextera ini-
quitatis.

Hic ostendit iniquitatem peruerforum. Quan-
tum ad literam, loquitur Dauid de Golia gigante,
qui in persona omnium Philisthinorum inique lo-
quebatur contra populum Dei. Nam ipse paratus
ad singulare certamen aduersus filios Israel clama-
bat: vt habetur 1. Reg. 17, dicens, Eligite ex vobis
virum, & descendat ad singulare certamen: & si
perculserit me, erimus vobis serui: si autem ego per-
culsero eum, vos seruietis nobis. Et sic iactabat se,
dicens, Ego exprobraui agminibus Israel hodie.
De istis ergo Philisthaeis in quoru persona loque-
batur Golia, dicit Dauid, Erue me de manu filiorum
alienorum: quorum os locutum est vanitatem: scilicet ex-
probrando populo Dei. Et dextera eorum, dextera ini-
quitatis. Per dexteram enim fortitudo exercitus Phi-
listhinorum intelligitur: quam dicit dexteram ini-
quitatis, quia ipsi quamuis haberent sortem exer-
citum, tamen contra filios Israel iniuste pugnabāt,
& agebant bellum iniustum. Quantum autem ad
sensum propheticum, si de populo gentili, a quo in
principio persequebatur ecclesia intelligatur: cer-
tum est, quod contra ecclesiam vanitatem loque-
bantur: quia praeponebant sanctis fidelibus cultu-
ram idolorum, cogentes illos adorare Iouem, ado-
rare Venerem, & huiusmodi. Quae omnia verba
vana erant: quia super culturam idolorum funda-
batur, quae idola vana sunt, & omni stabilitate ca-
rent. Et quia tales ad faciendum malum erant po-
tentes: ideo ait, Dextera eorum, id est potestas,
dextera iniquitatis. Et de istis dicitur, In quorum
manibus iniquitates sunt: dextera eorum reple-
ta est muneribus. Quod ideo dicit, quia tales ini-
qui & potentes, non solum per penas & tormen-
ta mitebantur sanctos ad idolatriam inducere: sed
etiam blanditijs, multa munera praemittentes. De
quibus dicit, Dextera eorum repleta est muneribus.
Quod hic alijs verbis exprimit: dicens, Dex-
tera eorum, dextera iniquitatis. Si autem verba
sunt Christi de Iudaeis loquentis, tunc etiam
clarus est sensus: quia certum est quod Iudaei
multa vana & iniqua contra Christum fuerunt
locuti:

psal. 25.

locuti: quorum dextera erat dextera iniquitatis.
Vbi per dexteram accipe intentionem interiorē:
sicut quandoque per sinistram ipsa sensualitas in-
telligitur. vide ver. 376. Nota quod in scriptura dex-
tera multa significat: quandoque humanam boni-
tatem quam debemus eligere: Prouerb. 4, Vias
quae à dextris sunt, nouit dominus: peruerse autem
sunt quae à sinistris sunt. Quandoque æternam fe-
licitatem, quam debemus desiderare: Sapien. 5, Dex-
tera sua reget illos: Mar. ult. Assumptus est in cae-
lum, & sedet à dextris Dei. Quandoque carnis pro-
pinquitatem, quam debemus amputare: Matth. 5,
Si dextera tua scandalizat te, absconde eam, &c.
Quandoque cordis intentionem: Matth. 5, Cū fa-
cis elemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat
dextera tua. Quandoque mundi prosperitatem, quam
debemus contemnere: Prouer. 4, Non declines ad
dexteram, neque ad sinistram. Declinat ad dexte-
ram, qui prosperis eleuatur: ad sinistram autem, qui
aduersis frangitur.

2507 Deus canticum nouum cātabo tibi:
in psalterio decachordo psallam tibi.

Hic ex omnibus praedictis Psal. surgit ad gratia-
rum actionem. Et diuiditur in partes tres: quia pri-
mo: recognoscit diuinam bonitatem: secundo po-
stulat in bono stabilitatem: ibi, Qui das salutem: ter-
tio detestatur vanam malorum prosperitatem: ibi,
Et erue me. Quantum ad sensum literae, Dauid pra-
uidens suam victoriam de Golia habendam, ipsam
Deo attribuit, & pro tanto beneficio gratias se red-
diturum promittit: dicens, Deus canticum nouum can-
tabo tibi: quia pro ista victoria gratias agendo, noua
cantica fecit. Et quia Dauid Psal. suos canebat nō
solum voce humana, sed etiam instrumento musi-
co: vt puta cum psalterio vel cithara: ideo subdit, in
psalterio decachordo: id est, decem chordarum psallam
tibi. Quantum vero ad sensum propheticum, no-
tandum quod sicut duplex est homo: scilicet inte-
rior & exterior, scilicet homo nouus & vetus: sic
duplex est canticum: scilicet canticum nouum & vetus. Cā-
ticum nouum est canticum gratiae noui testamen-
ti. Sed canticum vetus est canticum rigoris legis
antiquae: vide versic. 653. Dicat ergo ecclesia: dicat
quilibet fidelis praedicator, Deus canticum nouum cā-
tabo tibi: mysteria nouae legis ad honorē tuum pra-
dicabo. Sed quia tota lex noua in antiqua figura-
tur: ideo legem antiquam noua nō abiicit, sed per-
ficit. Et hoc est quod de lege antiqua quae in decē
praepceptis continetur subdit, In psalterio decachordo
psallam tibi: quod sit dum ostenditur per legem no-
uam antiquam esse impletam. Vnde hic ait Aug.
Canticum nouum, canticum noui hominis, est canti-
cum nouum, testamentum nouum est. Cantabo (in-
quit) tibi canticum nouum. Sed ne putes gratiam à le-
ge discedere, cum magis per gratiam lex impleat-
ur: ideo subdit, In psalterio decem chordarum psallam
tibi: hoc est, in lege decem praepceptorum, ibi tibi cā-
tabo canticum nouū: quia plenitudo legis est cha-
ritas. Qui non habent charitatem, psalterium por-
tare possunt, psallere non possunt. Quid sit psalte-
rium decem chordarum, vide vers. 8. Quid sit psal-
tere, vide ver. 389. 708. 771. 772. Et nota quod can-
ticum nouum est canticum regenerationis spiritualis:
quae triplici cantico denotatur. Prima est bap-
tismi, quae cantatur canticum Moysi: qui transiit in mari
rubro & omnibus submersis Aegyptiis, scilicet pec-
catis: per quod baptismus figuratur: Deo cantauit,

Canticum nouum
est lex noua.

Psalterium non
habet qui cha-
ritatem nouam
habet.

Canticum tri-
plex.

dicens, Exod. 15, Cantemus domino gloriosus, &c.
Secunda est poenitentiae: quae cantatur canticum Iu-
dith, scilicet canticum confessionis. Nam Iudith in-
terpretatur confitens: De qua dicitur Iudith 16,
quod tunc Iudith cantauit canticum hoc domino:
dicens, Cantate domino, &c. Tertia est gloriae, quae
cantatur canticum Simeonis: qui postquam Iesum in
manibus recepit, exclamauit: dicens, Nunc dimittis
domine seruum tuum, &c. Et nota quod lex no-
ua habet solum tria cantica: scilicet quae quotidie
cantantur in ecclesia: scilicet Canticum gloriose
virginis: scilicet Magnificat, in vespertis. Canticum
Simeonis, in cōpletorio, & canticum Zachariae, in
matutinis. Et quare hoc? Considera.

LUCA 2.

2508 Qui das salutem regibus: qui rede-
misti Dauid seruum tuum: de gladio
maligno eripe me.

Hic postulat in bono stabilitatem. Pro exposi-
tione literali sciendum quod Dauid pugna-
uit cum Golia, iam erat per Samuelem inunctus in
regē: licet nondum haberet possessionē regni. Saul
autem adhuc habebat regni possessionē, licet iam
reprobatus esset à Deo. Et in populo Israel duo
erant reges: scilicet Dauid & Saul. Si autem Dauid
in certamine eū Golia succubuisset, regnum Israel
dissipatū fuisset. Et per cōsequens victoria Dauid
fuit salus regni & regum: scilicet Dauid & Saulis.
Confidens ergo Dauid de victoria habenda, loquitur
Deo de re futura sub verbis temporis praesentis,
propter certitudinem reuelationis: dicens, Qui
das salutem regibus: scilicet Sauli & mihi. Qui redemisti:
id est, redimes, & liberabis me Dauid seruum tuum
de gladio maligno: id est, de gladio Goliae maligni:
te rogo (inquit) sic eripe me, vt mihi reuelasti. Vel
aliter, per reges in plurali intellige duos reges po-
puli Israel: scilicet Samuelem, qui regebat in spiri-
tualibus: & Saulem, qui regebat in temporalibus.
Regentes enim in spiritualibus etiam reges vocan-
tur: quia se & alios regere debent. vt dicit Magist.
lib. 4. Quantum vero ad sensum propheticum, scien-
dum quod per Dauid intelligitur totus Christus,
id est, tota ecclesia secundum caput & mēbra: quam
Christus formauit pendēs in cruce, quam redemit
sanguine suo: vt dicitur Act. 20. Contra quam à
principio seuebāt reges & principes mundi: quos
tamen Deus per suos praedicatorum ad fidem addu-
xit. Quod futurum prauidens Psal. ait, Tu domine
qui iam de facto redemisti Dauid seruum tuum, id
est, ecclesiam tibi seruientem, tibi subiectam. Tu
etiā das salutem in regibus, id est, dabis: quia qua-
uis modō impugnent ecclesiam & persequantur,
tu tamen illis dabis salutem per verā poenitentiam.
Et hoc rogo dicens, De gladio maligno eripe me. Quid
enim erat gladius malignus, nisi persecutio eccle-
siae facta per reges & principes mundi? De quo gla-
dio fuit liberatus Dauid, id est, ecclesia: quando reges
& principes persequeutes fuerunt facti fideles
& ecclesiae defensores: vt hodie patet de regibus
Romanorum, Francorum, Anglorum, &c. Et hunc
intellectū ponit August. dicens, Qui das salutem, &c.
Iam fumantibus montibus, scilicet deficientibus
superbis, salus regibus datur ab illo qui redemit
Dauid seruum suum: scilicet corpus Christi, cor-
pus ecclesiae. Sed vnde redemit? Audi quod sequi-
tur, De gladio maligno eripe me. Ait de gladio maligno:
quia alius est gladius benignus: de quo dominus
dicit,

dicit, *Nō veni pacē mittere in terram, sed gladium.* A Separaturus enim erat fideles ab infidelibus: & filios a parentibus, gladio putredinem abscedenti: membra autem Christi sananti, Est ergo benignus gladius bis acutus, utroque acumine præpotēs veteris & novi testamenti, narratione præceptorū & promissione futurorum. Hic est gladius benignus: ille autem malignus est, quo illi loquuntur vanitatem: de quo alibi dicit, *Filij hominum, dētes eorum arma & sagittæ: lingua eorum gladius acutus.* Vel aliter, per gladium malignum tentatio diaboli intelligitur: per quam homines ad mortem vulnerare conatur. Et sic intelligit gladium malignū Gregor. 34. moral. cap. 4. multas gladij significaciones ostendens: vbi dicit, In scriptura sacra aliquādo per gladium sancta prædicatio, aliquando tribulatio temporalis, aliquando antiqui hostis ira & tentatio designatur. Gladius enim prædicatio ponitur, sicut Paulus ait, Et gladium spiritus: quod est verbum Dei. Gladij autem nomine & eterna damnatio designatur: sicut de prædicante hæretico scriptum est, Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt: quia quantalibet hic numerositate geminant, æterna damnatione consumuntur. Gladius etiam tribulatio temporalis accipitur: sicut beate Mariæ de securaris tribulationibus dicitur, Et tuā ipsius animam pertransibit gladius. Rursus per gladium ita vel persecutio maligni spiritus accipitur: sicut Psal. ait, *Qui liberaſti David serū tuum: de gladio maligno eripe me.* Benignus quippe sanctæ prædicationis est gladius, quo percucimur, vt a peccato moriamur. Malignus verò est diabolicæ persuasione gladius: quo malè quisque percutitur, vt a vita rectitudinis extinguatur, &c. Et hoc idem pro gladio maligno accipit tentationem diabolicam ipse Gregorius super illo verbo Iob 21, Ad sepulcra duetur: dicens, Quia sepulcra mortuos regunt, quid aliud per sepulcra, quam reproborum corpora designantur: in quibus extingit a rectitudinis vita animæ velut in sepulcra latent: Iniquus ergo ad sepulcra ducetur, quia in peccatorum cordibus recipietur. Quoniam soli eum illi suscipiunt, in quibus mortuæ à Deo animæ reperuntur. De quo etiam rectè dum eius supplicia describeretur, per prophetam dicitur, In circuitu eius sepulcra illius interfecti etiam qui ceciderunt gladio. Illi quippe in inferno iuxta ipsum sunt, in quibus ille malignus spiritus mortuus iacet, qui iniquitatis eius gladio ceciderunt percussus. Vnde scriptum est, *Qui liberaſti David serū tuum: de gladio maligno eripe me.*

Et erue me de manu filiorum alienorum: quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis.

Hic Psal. detestatur malorum prosperitatem. Et duo facit: quia primò illorum felicitatem esse vanā ostendit: secundò ostendit felicitatem Christianorum esse veram: vbi, *beatum dixerunt.* Prima pars dividitur in sex: secundum quòd ostendit malos in sex rebus felicitatem suam ponere: quorum quodlibet est vanum. Ponunt enim ipsam primò in peruersis actionibus: secundò in filiis & nepotibus: ibi, *Quorum filij tertio in bonis corporalibus: ibi, Filia eorum:* quartò in fructibus ex terra nascentibus: ibi, *Promptuaria:* quintò in pecudibus & multis animalibus: ibi, *Oves eorum:* sextò in temporalibus &

diuturnis successibus: ibi, *Non est ruina.* Quātum ad primū, sensus literalis patet ex supradictis: verific. 2506. Est enim repetitio eiusdem sententiæ: vt multoties fit in Psal. Quātum verò ad sensum propheticum: notandum quòd aliqui à Deo sunt peruerſi, quòd se beatos extimant, cum mala sua desideria adimplere possunt: de quibus dicitur Proverb. 2, Latantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Quod pertractans Gregor. super illo verbo Iob 5, Mœrentes erigit sospitate: ait, Sunt nonnulli qui iniquitates perpetrant, & gaudere non cessant: de quibus per Salomonem dicitur, Latantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Et rursus, Sunt impij, qui ita securi sunt, ac si iustorum facta habeant. Hi nimirum non sospitate eriguntur, sed insania, qui superbiunt eum affligi debuerant: & inde miserè in exultatione defluunt, vnde à bonis flētur. Phreneticorū scilicet sensibus similes qui insaniam qua prævalent, virtutem putant: qui ex morbo esse nesciūt hoc quod amplius sanis possunt: & quasi creuisse se viribus æstimant, dum ad vitæ terminum per augmenta languoris appropinquant, qui quia rationis sensum non habent, flent, & ridet. Et tanto se in magna exultatione dilatāt, quanto insensibiles malum quod patiuntur, ignorant. Istam talium felicitatem detestatur Psal. vnde à consortio talium petit liberari: dicens, *Et erue me de manu filiorum alienorum.* Et quare dicantur filij alieni, ostendit dicens, *Quia os eorum locutum est vanitatem: & dextera eorum, &c. vide verific. 2505. 2506.* Et nota quòd filios alienos, scilicet a vera felicitate, faciunt esse diuersa peccatorum genera: scilicet primò peccatum ambulationis & superbiæ: quæ semper ad alta tendens, à virtute & veritate declinat. Quod ostēdit Gregor. dicens, Semper aliena est à veritate superbiæ: scilicet ab illo qui dicit, Ego sum via, veritas & vita. vnde de superbis sic alienatis, dicitur, *Quisquis alienus accesserit, morietur.* Alienus enim moriturus accedit, quādo superbus ad dignitates se ingerit, non vocatus. Secundò peccatum obdurationis & impœnitentiæ, &c. Vide in litera alienum, parte tertia, in dictionario meo.

Quorum filij sicut nouellæ plantationes, in iuuentute sua.

Hic improbat illos qui ponunt felicitatem suam in successione filiorum & nepotum. Sed quantum ad literam spectat, David ista bona quæ hic ponit: scilicet multiplicationem filiorum & ornatum filiarum, &c. nō videtur improbare: sed magis à Deo illa postulare: quod patet ex translatione Hieronymi, quæ sic dicit, *Vt sint filij nostri quasi plantatio crescentes in adolescentia sua:* id est, vt filij Israël iuvenes multiplicentur, & proficiant in virtute corporis & mentis. Sed hoc non videtur verum: nam omnia bona ista temporalia quæ hic enumerat Psal. inferius, non affectat: sed magis illa improbat: dicens, *Beatum dixerunt populū cui hæc sunt, &c.* Dicendum quòd ista nō refert David ad populū Israël, illa postulans: sed ista refert ad Philisthæos, qui istis bonis abundabant: vnde se beatos putabant. Vnde de Philisthæis dicit, *Quorum filij sicut nouella, &c.* quia in multiplicatione filiorum abundabant. Quātum verò ad sensum mysticum: Psal. vult improbare illos qui in istis felicitatem esse putant. Et primò ponit de multiplicatione filiorum: dicens, *Quorum filij, &c.* Multi enim totam felicitatem suam ponunt in filiis.

filiis. Quod patet ex hoc, quia omnia mundi expēdunt pro ipsis nutriendis, seipſos laboribus subiiciunt & incommodis: quinimò pro ipsis seipſos & animam suam venalem faciunt: & non solum ad tempus, sed in perpetuum diabolo tradunt. Sed hæc est falsa & vana felicitas, probatur, quia multoties multiplicatio filiorum, augmentatio est infelicitatis. Nōne multoties filij contra patres insurgunt? Sic enim filij duo Noe patrem deriserunt. Sic Abſalon filius David patrem persequutus expulſit de regno, & ipsius mortem quærebat. Sic & Sennacherib, rex Assyriorum, à duobus filiis suis fuit interfectus. Quid ad hoc expedit antiqua exempla producere, cum quotidie in his noua videmus exempla? vnde Matth. 10, dicitur, Tradet frater fratrem in mortem, & pater filium: & surgent filij in parentes, & morte afficient eos. Quomodo ergo potest esse vera felicitas in filiis, qui patrem persequuntur & extinguunt? Ideo dicitur, A filiis tuis caue, & à domesticis tuis attende. Præterea, si filiis abundes, & nō diuitiis, filiorū amore miser es. Si filiis abundes & diuitiis, insidiatores illos habes, quia quanto ditior es, quanto potentior: tanto amplius insidiantur vitæ tuæ, & mortem tuam quærunt.

Filij eorum compositæ, circumornatæ vt similitudo templi.

Hic improbat eos qui ponunt felicitatē in bonis corporalibus: vt est pulchritudo corporis, vel fortitudo. Quantum ad literam, vt dicunt aliqui, petit vt filij populi Israël pulchritudine corporali polleant, &c. Sed hoc improbat, vt de multitudine filiorum dictum est in præcedenti versiculo. Sed hic vult detestari Philisthæos, qui gloriabatur in pulchritudine filiarum suarum & ornatu: quia in talibus nō vera sed falsa felicitas consistit. Et est sensus, quòd filie eorum sunt compositæ, id est, bene proportionatæ membris corporalibus, & ornate ornamentis exterioribus: sicut templa in festiuitatibus ornantur. Sed in hoc vera felicitas non consistit. Probatur, quia bona corporalia sunt principaliter tria: scilicet robur, sanitas, & pulchritudo. Sed quòd vera felicitas non consistat in aliquo istorum, patet. Primò quia talia sunt bona corporalia, quia habēt esse in corporibus vt in subiecto. Nam sanitas est in humoribus, pulchritudo in membris: robur autem in ossibus & nervis. Nam sanitas est debita æquatio humorum: pulchritudo, debita mensuratio membrorum: robur, debita proportio ossium & neruorū. Cum ergo omnia ista sint corporalia, in eis non potest esse felicitas: quæ consistit in potiori parte hominis, vt vult Phil. 10. Ethic. Secundò in talibus non consistit felicitas, quia talia sunt bona exteriora. Nam homo, secundum philosophum, est magis intellectus quàm sensus: quia magis dicitur homo secundum intellectum, quàm secundum sensum: quia anima plus est de ratione hominis, quàm corpus: quia forma simpliciter magis dicit naturam rei, quàm materia. Illa igitur sunt maxima bona nostra, quæ se tenēt ex parte animæ, & non quæ se tenēt ex parte corporis. Cum igitur felicitas sit summum bonum hominis, in melioribus bonis poni debet. Ergo non in sanitate, pulchritudine, vel fortitudine corporis. Nō igitur quis se credat beatum, si corporis sui habeat æquatos humores, & sit sanus corpore: vel si habeat conformia membra, & sit pulcher: vel si habeat debitam proportionē ossium & neruorum, & sit fortis. Sed

magis si habeat æquatas animæ potentias: vt inferiores potētiae subſint rationi, & si sit sanus & fortis mente, & huiusmodi potentias habeat ornatas virtutibus & bonis moribus: vt sit pulcher in animatu: tunc magis secundum morales philosophos se credat esse beatum. Et hoc attestatur Phil. 7. Polit. dicens quòd nobis Deus testificatur, quòd felicitas in bonis exterioribus ponenda non est: quia ipse Deus non est beatus per aliqua bona exteriora: sed per ea quæ sunt in seipſo. Cum igitur anima bona assimiletur Deo, non erit beata, nisi per bona quæ sunt in seipſa: & non per ea quæ sunt in corpore. Tertio in talibus bonis non consistit vera felicitas: quia sunt valde mutabilia & non permātura: quod patet. Æquatio enim humorum cum subſit motui cœlestium corporum: ideo variatio aëris, mutatio ciborum, de facili variationem recipit. Sed amissa sanitate, amittitur robur corporis: quia lassantur membra, debilitantur nerui: propter quæ tollitur proportio illa ossium & neruorum in quibus robur corporis consistit. Tollitur etiam pulchritudo, quia amissa sanitate, membra fiunt macilentia, non remanet in eis color debitus: & sic deficit corporis pulchritudo. Ex prædictis ergo patet quòd falsa & vana est illorum opinio, qui felicitatem in bonis corporis ponunt: sicut illi de quibus nunc ait Psal. *Vita eorum composita, &c.* Et hic nota quòd est duplex ornatu: scilicet quidam bonus, & quidam malus. Ornatu bonus est triplex: scilicet gratia, quo ad conscientiam: Iob 26, Spiritus eius ornauit cœlos. Sapientiæ, quo ad eloquentiam: Proverb. 15, Lingua sapientium ornat scientiam. Patriæ, quo ad Dei reuerentiam: 1. Machab. 4, Ornauerunt faciem templi coronis aureis. Et iste ornatu nō reprehenditur, sed magis suadet: 1. Tim. 3, Oportet episcopum esse ornatum, pudicum, &c. Ornatu autem malus similiter est triplex: scilicet superflue lasciuie: sicut fuit ornatu lezabel quæ depinxit oculos suos, & ornauit caput suum immoderate. Auaritiæ: Ezech. 16, Ornata est auro & argento. Simulatiæ apparentiæ: Matth. 12, Inuenit eam scopis mundatam & ornatam, &c. Et iste ornatu à Psal. hic detestatur: cum dicitur, *Filia eorum circumornatæ, &c.*

Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud.

Hic improbat eos qui ponūt felicitatem in terrenis fructibus: vt sunt frumentum, vinum & huiusmodi. Et vt dictum est, hic non postulat ista, sed magis detestatur. Vbi nota quòd promptuarium, atij, dicitur cellarium: quia inde necessaria victui proferuntur. Differt tamen promptuarium à cellario: quia promptuarium est longi temporis, cellarium autē paucorum dierum. Dicitur ergo promptuarium plena, quando ex magna abundantia frugum terræ: scilicet frumenti, vini & huiusmodi, oportet quòd ex vno loco transferantur ad aliud. Eructare enim est ructum facere, extra emittere. Vnde sicut venter cibo plenus eructat: sic & dictū, *Promptuaria ex hoc in illud eructant:* vt puta quādo tantum bladum est in vno promptuario, quòd calefit: tunc eructatur in aliud, vt frigeſcat, &c. Illos ergo qui felicitatem in talibus fructibus ponunt, hic detestatur Psal. nec mirum. Vbi sciendum quòd secundum philosophum. 1. Polit. duo sunt genera diuitiarum: quia quedam sunt naturales, quedam artificiales. Naturales diuitiæ sunt illæ, quæ ex rebus

Math. 10.

Gradus malitiam significat.

Ephes. 6.

Luca 2.

Greg. 15. moral. cap. 29. Sepulcra sunt corpora malorum.

Ezech. 32.

7509

Lazarus in vltimo

Gregor. 6. moral. cap. 11.

Prover. 2.

Eccl. 8.

Felicitas non est in filiorum multitudine.

Gen. 9. 1. Reg. 15. 4. Reg. 19.

Matth. 23.

2511

Alienum à Deo faciunt multa peccata.

Greg. 24. moral. cap. 31. Num. 3.

Felicitas non est in bonis corporalibus.

Ornatu malitiam significat.

4. Reg. 9.

2512

Promptuarium est cellarium vni.

Promptuarium & cellarium differunt.

bus naturalibus oriuntur: cuiusmodi sunt quæ naturaliter ex terra: vt frumentum, vinum, oleum: & huiusmodi. Artificiales autem diuitiæ, quæ per artem & industriam hominum sunt inuenta: vt aurum, argentum, pecunia. Et quia naturales diuitiæ sunt meliores & potiores, ideo Psal. solum improbat felicitatem in illis consistere: quia si in naturalibus diuitiis non consistit felicitas, multo minus in artificialibus. Quod autem vera & moralis felicitas non consistat in diuitiis nec artificialibus nec naturalibus: probatur. & primò de artificialibus. Ad quod probandum tangit Philosophus titia, 1. Polit. Primò quia ordinatur ad aliud: secundò quia talia habent quod sint diuitiæ ex ordinatione hominum: tertio quod secundum se ipsas indigentia humanæ non satisfaciunt. Ex primo probatur propositum, quia felicitas cum sit summum bonum hominis, ad aliud bonum non ordinatur. Et ideo quia diuitiæ artificiales ad naturales ordinantur, rationem felicitatis habere non possunt. Ex secundo probatur propositum, quoniam vera felicitas hominis est secundum se, non secundum ordinationem hominum. Vnde (vt dicitur 7. Polit.) transmutata dispositione, vterium huiusmodi diuitiæ nullam habent utilitatem. Quod enim tot denarij valeant tantum frumentum, hoc est ex ordinatione hominum. Ex tertio probatur propositum, quia talia bona per se non faciunt indigentiam nostram. Potest enim contingere (vt dicitur 1. Polit.) quod quis diues pecunia, fame moriatur. Recitat enim ibi de quodam qui vocabatur Meda, quod cum nimis esset avidus auri (vt fabulose dicitur) impetrauit a Deo, vt quicquid tangeret, fieret aurum. Cum ergo tactus reseruetur in singulis partibus corporis, etiam ore nihil tangere poterat quod non conuenteretur in aurum. Erat enim sibi magna copia auri, & tamen fame periit: quod esse non posset, si artificiales diuitiæ defectus nostros per se satiare possent. Non ergo consistit felicitas in artificialibus diuitiis: sed quod non in naturalibus, ostenditur. Nam cum felicitas sit bonum optimum, in optimo nostro debet quærì. Cum ergo anima sit porior corpore, felicitas non est ponenda in talibus diuitiis naturalibus, quæ sunt bona corporis: sed magis in bonis anime, vt puta in actibus virtutum. Quid ergo proderit homini, si eius promptuaria sint plena & cruetantia, si bonis anime non fulciatur? Vnde talibus in diuitiis ponentibus felicitatem, dicitur Esa. 3. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.

2513 Oues eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis: boues eorum crassæ.

Hic consequenter improbat eos qui felicitatem ponunt in omnibus & animalibus terræ. In talibus enim non est ponenda felicitas, quia talia pertinent ad diuitias naturales: in quibus felicitas non consistit, vt in præcedenti versiculo est ostensum. Quantum autem ad literam, notandum quod dicit, *Oues eorum fœtosæ*: quod fœto, fœtas, id est quod parere vel generare. Et inde fœtosus, ovis, dicitur animal multum generans vel pariens. Et sic dicuntur oves fœtosæ, quia multos fœtus pariunt. Item notandum quod dicit, *boues eorum crassæ*: quod bos, bouis, est communis generis. Hic ergo per oves & boues intelligit omnia alia animalium genera, quæ spectant ad diuitias naturales. Nam vt dicit Greg. super illo verbo Iob 21. Bos eorum concepit: vulgaris locutionis vsus est, vt boue masculinum, & vac-

Aurum moritur fame.

Fœtosus quid sit.

Bos est communis generis. Greg. 15. notat. cap. 15.

cam feminam vocent. Sed literaturæ locutio bouem communis generis appellat.

2514 Non est ruina macerie, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.

Hic improbat eos qui felicitatem ponunt in diuitiis successibus, scilicet in longitudine prosperitatis: quorum bona scilicet diu durant, quorum tranquillitas non infestatur, quorum filij sunt longæui, & huiusmodi: quæ notat per verba dicta. Nam per maceriem intelligit ipsorum ædificia, quæ diu permanent: dicens, *Non est ruina macerie*. Per transitum intelligit debilitatem loci vnde captiuus possunt exire & fugere: dicens, *Neque transitus est*. Quasi dicat, Habent ædificia fortia, in quibus transitus non est, seu non patet captiuus. Per clamorem autem intelligit vltulatum & planctum: vt puta quando hostes inuadunt ciuitatem. Vnde dicit, *Neque clamor in plateis eorum*. Quasi dicat, Ita fortes habet ciuitates, quod non timent incursum hostium, vnde sit eis necesse clamare. Vel per clamorem intelligit vltulatum super mortuos: dicens ergo, *neque clamor in plateis eorum*, vult ostendere quod tales cum suis familiaribus diu viuunt: & sic inter eos non est luctus mortuorum. Sed neq; in tali duratione prosperitatis temporalis est ponenda felicitas nostra: quod probatur, quia omnia ista supradicta possunt contingere malis. Mali autem felices esse non possunt. Vnde quod in omnibus præmissis, non consistat felicitas, ostendit Iob, ostendens quod malis omnia prædicta contingunt: & tamen subito ad infernum descendunt: dicens, *Quare impij viuunt, subleuati sunt confortatiq; diuitiis: semen eorum coram eis permanet: propinquo rum turba & nepotum in conspectu eorum: domus eorum securæ sunt & pacatæ: non est virga Dei super illos: bos eorum concepit, & vacca peperit: egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant iustibus: Tenent tympanum & citharam: gaudent ad sonum organi: ducunt in bonis dies suos. Sed quid sequitur? Et in puncto ad infernum descendunt. Per ista intelligit omnem prosperitatem quam mali in presenti possunt habere: & tamen non sunt beati, quia in puncto ad infernum descendunt. Quod deducit Gregor. prædicta verba exponendo: dicens, *Quare impij viuunt? Nisi enim patientia diuina eos toleraret, nequaquam diu vitam in peccatis ducerent. Subleuantur namque diuitiis, cum esse peccatores incipiunt: confortantur verò, cum in hac vita diu subsistere permittuntur. Quos enim substantia eleuat, in fastu suæ potentia dierum longitudo confortat. Vel certe subleuati & confortati referuntur, quia subleuantur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt plerique qui honoribus subleuati & diuitiis confortati, ea quæ in hac vita concupiscunt, accipiunt: successione autem sobolis priuantur. Istis nimirò ipsa potentia sua pœna est, cum & magnam se habere hereditatem considerant, & hæredes non habent quibus relinquant. Quid itaque prodest, si assunt omnia, & desunt filij qui successores fiant? Ideo sequitur, *Semen eorum coram eis permanet*. In augmentum magnæ felicitatis, cum magno patrimonio dantur & hæredes. Ac ne qua necessitas temporalis saltem ab oculis subtrahat eos, in quibus animus exultat: de hoc eorum semine dicitur, quod permanet coram eis. Quid autem si filij dati sunt, sed ipsi sterilitate feruntur, si in eis genus extinguitur: sicut parentum sterilitate extingui timebatur?**

2514

Prospera non habent.

Felicitas non est in bonis temporalibus. Greg. 15. notat. cap. 15.

Diuitiæ sunt filij sui ad pernam.

Prosperitas iniquorum.

Ideo sequitur, Propinquorum turba & nepotum in conspectu eorum. Ecce adest vita: assunt honores & diuitiæ assunt filij: assunt & nepotes. Quid si qua mentem intestina cogitatio exurat, & securitatis gaudia, domestica rixa transfuerberet? Quæ est huius vitæ felicitas, si lata non est? Ideo sequitur, *Domus eorum securæ sunt & pacatæ*. Non est virga Dei super illos. Securæ & pacatæ sunt, quia peccantes viuunt, lugenda agunt, & gaudia eos non relinquunt. Virga eos supernæ disciplinæ non percutit: & tanto amplius in culpa proficiunt, quanto minus ex culpa feruntur. Sed quia quæ intus prosperantur audiuntur: in agris quoque qui prosperitas ardeat, videamus. Vnde sequitur, *Bos eorum concepit, & vacca peperit, & non est priuata fetu suo*. Gregum prima est felicitas, si greges sterilitatem non habens concipit: secunda, si conceptus ad partum venit: tertia autem, si hoc quod partum est, per nutrimentum ad perfectum ducatur. Vt ergo tota felicitas simul adesse impijs demonstraretur ex eorum gregibus, beatus Iob affectit eorum greges concepsisse, peperisse, & fetu proprio non esse priuatus. Minor autem est felicitas, si cum greges crescunt, custodes quoque gregum non proficiunt. Vnde & ad fecunditatem gregum mox fecunditas familiarum subrogatur. Nam dicitur, *Egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant iustibus: vt sicut maiora ad habendum concessa sunt, ita multi germinant ad custodiendum*. Sed quia dixit, *Exultat iustibus, ipsum quoque infantium ludum in domo iniquorum ne vilem valde esse crederemus, subiungens ait, Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi: ac si diceret, Cum domini honoribus & rebus tument, subiecti in ludicris actibus gaudent. Ecce ergo quam plena est iniquorum prosperitas. Sed audi quod sequitur. Vnde subdit Greg. Sed o beate vir, quid tam multa nobis de iniquorum voluptatibus narra: iam diu est quod in eorum descriptionibus loqueris: post multa breuiter distingue de ipsis quid sentis. Sequitur, *Ducunt in bonis dies suos: & in puncto ad infernum descendunt*. Ecce beate vir, eorum gaudia diu narrabas: quomodo nunc asseris, quod in puncto ad inferna descendunt? Nisi quod omnis longitudo temporis vitæ presentis, punctus esse cognoscitur, cum sine terminatur? Ecce ergo quam plenam prosperitatem descripsit malorum. Sed nunquid in ipsa felices existunt, qui in puncto ad infernum descendunt? Quicumque ergo tales prosperitatem temporalem habentes dicunt esse felices, ipsi mentiuntur: quod patet ex fine eorum, quia in puncto ad infernum descendunt. Et hoc est quod Psal. subdit, dicens,*

2515 Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: beatus populus cuius dominus Deus eius.

Hic concludit felicitatem Christianorum esse veram, quæ consistit non in rebus temporalibus, sed in domino Deo. Quasi velit Psal. dicere, Non arguo prædicta, tanquam sint mala: sed arguo in ipsa felicitate esse ponentes. Nam prædicta habuerunt multi sancti Dei: sed illis vtebantur tendentes ad finem, non in ipsis finem suum ponentes. Illa enim faciunt felicitatem sinistra: sed felicitas dexteræ consistit in Deo. Vnde hic ait August. Intertogo vos fideles membra Christi: habere filios

incolumes, filias pulchras & ornatas: plena cellaria, abundantiam pecorum, nullam ruinam, non dico patietis, sed neque sepis: nullum tumultum & clamorem in plateis: sed quietem, pacem, abundantiam, copiam rerum in domibus, in ciuitatibus: nonne est ista felicitas, aut eam iusti fugere debent? Nonne erat domus Abraham abundans auro, argento, familia, filiis, pecoribus? Nonne Iacob sanctus fugiens a facie Esau in Mesopotamiam, seruiens diratus regressus est, magna copia pecorum & filiorum? Quid ergo dicimus: nonne est ista felicitas? Felicitas est, sed sinistra: quia temporalis, corporalis, mortalis. Nolo vt illam fugias: sed ne dexteram putes. Non enim isti ideo maligni, non vani, quia istis abundant: sed quia illud quod sinisterum esse debuit, in dextro ponebant. Ideo dicitur est, *Dextera eorum, dextera iniquitatis: ideo os eorum locutum est vanitatem*. Quid enim in dextera ponere debuerant? Quid Deum, æternitatem, annos Dei non deficientes. Ibi dextera nostra: ibi esse debet desiderium nostrum. Sinistra vtamur ad tempus: dexteram desideremus in æternum. Etenim diuitiæ si assuant, nolite cor apponere. Non ergo eos arguo, quia filij eorum circum nouellæ plantationes: non quia filiarum eorum circumornatæ vt similitudo templi: neque quia cetera abundantia & pax æterna aderat eis. Sed hoc arguo, quia beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Sed quid tu Dauid: tu corpus Christi quid dicis: *Beatus populus cuius dominus Deus ipsius*.

PSALM. CXLIIII.

2516 Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in sæculum & in sæculum sæculi.

Titulus huius Psal. est, Hymnus Dauid. Vbi notandum quod hymnus dicitur laus Dei facta cum cantico, vel cum exultatione. Et ideo si non sit laus Dei, posito quod sit cum exultatione: proprie non dicitur hymnus. Et consimiliter si sit laus Dei, & non sit cum cantico vel cum exultatione: non dicitur proprie hymnus. Vt puta: si quis laudaret Deum cum fletu: vt quando quis in aduersis positus, Deum laudat. sicut fecit Hieremias in Threnis. Ex hoc ergo quod dicitur titulus Hymnus Dauid, ostenditur quod Dauid istum Psalmum fecit laudando Deum cum letitia & exultatione. Materia autem huius Psal. est laus diuina: qui agit de omnibus modis diuinæ laudis. Vbi sciendum quod nouem sunt materiae laudis diuinæ: scilicet opera, potentia, magnificentia, sanctitas, mirabilia, virtus terribilium, magnitudo, memoria & iustitia. Ex his enim quasi ex seminibus omnis diuina laus trahitur: quemadmodum omnia argumenta de paucitate locorum trahuntur: vt dicitur inferius. Item notandum quod iste Psalmus cum omnibus sequentibus pertinet ad Dei laudem. Et sunt septem: quia sicut sunt septem Psal. penitentia, sic sunt septem Psal. laudis, quibus in die laudandus est Deus: sicut alibi ait, Septies in die laudem dixi tibi. Sicut etiam septem sunt spiritus gratiarum, qui laudes Dei concinunt: sicut dicitur Apocalip. 4. Et hoc in antiquo testamento fuit figuratum:

Gen. 12. Gen. 32.

Psal. 61.

Laudis diuinæ nouem sunt materiae.

per passionem: Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Et Ioan. 3. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis, &c. Secundò per resurrectionem: Phil. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, &c. Eccles. 11. Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Tertio per ascensionem: Psal. 8. Eleuata est magnificentia tua super caelos: & Psal. 20. Exaltare domine in virtute tua. Et alibi, Exaltatus es super omnes caelos. Quarto per gentium conversionem: Psal. 45. Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Quintò per ultimi iudicij executionem: Esa. 52. Exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Et Psal. Exaltare super omnes caelos Deus, & super omnem terram gloria tua. Quibus praeuissis, dicit Christo Psal. *Exaltabo te Deus meus rex.*

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in saeculum & in saeculum saeculi.

Hic ostendit laudis debitum tempus continuum. Hoc quantum ad literam. Ideo Psal. dicit, quia singulis diebus aliqua certa hora vel pluribus diuinis laudibus insistentium. Nec immerito: quoniam sicut non est dies in qua beneficia Dei non recipias: sic nulla dies sine Dei laude praeterire debet à te, ne inueniaris ingratus. Et non solum per singulos dies benedicebat David dominum: sed omni die pluries. Psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi. Et non solum septies, immò continuè diuinis laudibus erat occupatus: Psal. 33. Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. vide versic. 502. Vel aliter, vbi sciendum quòd dies praesentis vitae sunt duplices. Quidam sunt laetitiae & prosperitatis: Psal. 117. Hac dies quam fecit dominus, exultemus & laetemur in ea. Alij sunt dies poenitentiae vel aduersitatis: 1. Machab. 1. Dies festi conuersi sunt in luctum. Quid est ergo per singulos dies benedicere dominum, nisi in tempore aduersitatis & prosperitatis Deum laudare? Benedixit dominum in die aduersitatis Iob: quando rebus perditis, orbatus filius, in carne flagellatus, in uocem laudis prorupit, dicens, Dominus dedit, &c. sit nomen domini benedictum. Benedixit dominum in die prosperitatis Tobias: qui recepto filio suo cum multis diuitiis, & illuminatus per Angelum, in uocem laudis prorupit, dicens, Benedicite dominum, & coram omnibus confitemini illi: quia fecit nobiscum misericordiam suam. Et istum intellectum hic ponit Augustinus dicens, *Per singulos dies benedicam tibi*: id est non transiet dies quo te non benedicam. Nec mirum est, si in laeto die tuo benedicis Deum tuum: quòd si forte aliquis luxerit dies tristis, sicut est abundantia scandalorum, multiplicatio tentationum: desines tu forte benedicere creatorem tuum? Si desinis, mentitus es dicendo, *Per singulos dies benedicam tibi*. Si autem non desinis: & si in die tristi tibi male esse uideretur, proculdubio in Deo tuo bene tibi erit. Et quid est tantum bonum in quo tibi bene possit esse, sicut est Deus tuus? Nam si gaudes de bono quod tibi accidit per diem: fortasse illud bonum transiet alia die, & dices, Bene mihi fuit: & tunc diem duxi, quia forte luera uenerunt, aut in epulis vel

per passionem: Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Et Ioan. 3. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis, &c. Secundò per resurrectionem: Phil. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, &c. Eccles. 11. Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Tertio per ascensionem: Psal. 8. Eleuata est magnificentia tua super caelos: & Psal. 20. Exaltare domine in virtute tua. Et alibi, Exaltatus es super omnes caelos. Quarto per gentium conversionem: Psal. 45. Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Quintò per ultimi iudicij executionem: Esa. 52. Exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Et Psal. Exaltare super omnes caelos Deus, & super omnem terram gloria tua. Quibus praeuissis, dicit Christo Psal. *Exaltabo te Deus meus rex.*

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in saeculum & in saeculum saeculi.

Hic ostendit laudis debitum tempus continuum. Hoc quantum ad literam. Ideo Psal. dicit, quia singulis diebus aliqua certa hora vel pluribus diuinis laudibus insistentium. Nec immerito: quoniam sicut non est dies in qua beneficia Dei non recipias: sic nulla dies sine Dei laude praeterire debet à te, ne inueniaris ingratus. Et non solum per singulos dies benedicebat David dominum: sed omni die pluries. Psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi. Et non solum septies, immò continuè diuinis laudibus erat occupatus: Psal. 33. Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. vide versic. 502. Vel aliter, vbi sciendum quòd dies praesentis vitae sunt duplices. Quidam sunt laetitiae & prosperitatis: Psal. 117. Hac dies quam fecit dominus, exultemus & laetemur in ea. Alij sunt dies poenitentiae vel aduersitatis: 1. Machab. 1. Dies festi conuersi sunt in luctum. Quid est ergo per singulos dies benedicere dominum, nisi in tempore aduersitatis & prosperitatis Deum laudare? Benedixit dominum in die aduersitatis Iob: quando rebus perditis, orbatus filius, in carne flagellatus, in uocem laudis prorupit, dicens, Dominus dedit, &c. sit nomen domini benedictum. Benedixit dominum in die prosperitatis Tobias: qui recepto filio suo cum multis diuitiis, & illuminatus per Angelum, in uocem laudis prorupit, dicens, Benedicite dominum, & coram omnibus confitemini illi: quia fecit nobiscum misericordiam suam. Et istum intellectum hic ponit Augustinus dicens, *Per singulos dies benedicam tibi*: id est non transiet dies quo te non benedicam. Nec mirum est, si in laeto die tuo benedicis Deum tuum: quòd si forte aliquis luxerit dies tristis, sicut est abundantia scandalorum, multiplicatio tentationum: desines tu forte benedicere creatorem tuum? Si desinis, mentitus es dicendo, *Per singulos dies benedicam tibi*. Si autem non desinis: & si in die tristi tibi male esse uideretur, proculdubio in Deo tuo bene tibi erit. Et quid est tantum bonum in quo tibi bene possit esse, sicut est Deus tuus? Nam si gaudes de bono quod tibi accidit per diem: fortasse illud bonum transiet alia die, & dices, Bene mihi fuit: & tunc diem duxi, quia forte luera uenerunt, aut in epulis vel

vel uoluptatibus fuis: ueruntamen de quocunque tali bono gaudeas, tale bonum transitorium est. Si autem gaudeas de domino Deo tuo: tanto firmiter gaudebis, quanto est ille certior in quo gaudebis. Si enim gaudeas de numero, times furentem: si autem gaudeas de Deo, quid times? Deum nemo tibi auferre potest, si tu eum non dimiseris. Vides ergo qualiter per singulos dies Deum benedicas in prosperis & in aduersis. O quam tristis erat dies qui sancto Iob acciderat: cui subito subtracta sunt omnia, filij mortui sunt! Vir ille sanctus tamen aliud habebat unde gaudebat, scilicet Deum: unde in uocem laudis protinus erupit, dicens, Dominus dedit, &c. sit nomen domini benedictum. Ergo per singulos dies Iob Deum laudauit: qui etiam in die tam tristi Deum laudauit. Breue mysterium est, ut laudes Deum. Nò te credas à misericordia eius derelinqui: qui tibi aut blanditur dando, aut corripit exultantem, ne pereas. siue ergo in eius donis, siue in eius flagellis, lauda eum. Laus flagellantis, medicina est uerberis.

Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.

Hic laudis diuinæ ostendit excellens debitum. Quilibet enim res est tantæ laudabilitatis quantæ est bonitatis. Cum igitur Deus sit bonitatis immensus, sequitur quòd est immense laudabilis. Et hoc est quod dicitur Eccles. 43. Benedicetes dominum, exaltate illum quantum potestis: maior est enim omni laude. Quòd multipliciter autem Christus sit magnus, uide vers. 775. Ne autem putes te sufficienter Deum posse laudare: dicit quòd *laudabilis est nimis*, id est, ultra uires tuas: & *magnitudinis eius non est finis*: ut scilicet sicut magnitudo illius finem non habet, sic nec laudatio tua finem habeat. Vnde hic ait August. *Magnus dominus & laudabilis nimis*. Quanta conceptione inclusit, dicens, *Et laudabilis nimis*. Cogita quantum vis. Quomodo autem potest cogitari, qui capi non potest? *Laudabilis est valde, & magnitudinis eius non est finis*. Quod ideo dicit, ne incipias uelle laudare: & putes te laudando posse finire, cuius magnitudo finem non potest habere. Noli ergo putare te sufficienter posse illum laudare, cuius magnitudinis non est finis. Illius magnitudo sine fine est: & tua laudatio sit sine fine. Nam cum mortuus fueris in hac carne, desinis laudare Deum. Et sic dictum est, Non mortui laudabunt te domine: id est illis dictum est, à quibus perit confessio. Sed quomodo laudabimus, quem intellectu capere non possumus? Respiciamus eius opera: & de operibus laudemus operantem, de conditis conditorè, de creatura creatorè. Et nota quòd Deus multipliciter dicitur magnus in potentia. Primum est magnus in potentia omnia superante. Magna potentia Dei solius: & ab humilibus honoratur. Secundò est magnus in sapientia omnia gubernante. Omnes homines uident eum: unusquisq; intuetur eum procul: ecce Deus magnus uiuens scientia nostram. Tertio est magnus in iustitia omnia regulante. Magna iudicia tua domine. Quarto est magnus in misericordia omnia conferante. Magna scientia Dei, & propiciatio eius omnibus conuertentibus ad se. Quæ omnia attendens Psalmista ait, *Magnus dominus & laudabilis nimis, &c.*

Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronuntiabunt.

Hic ad Dei laudem alios excitat. Et tria facit:

quia primò excitat patres ueteris testamenti: secundò patres noui: tertiò omnes in eodem: ubi, *Allenat dominus*. Prima pars diuiditur in partes quinque, secundum quòd ex multis Deum laudandis ostendit: primò ex suis operibus & potentia: secundò ex suis mirabilibus, lauditate & magnificentia: tertiò ex uirtute terribili & magna diligentia: ubi, *Et uirtutem*: quarto ex abundantia suauitatis & recta iustitia: ubi, *Memoriam*: quinto ex misericordia & multa patientia: ubi, *Misererator*. Quantū ad primum, antiquis patribus ostendit Deum laudandum ex potentia in operationibus suis eis ostensa, dicens, *Generatio & generatio laudabit*, id est, laudet. Nam Hebræi loco uerbi optatiui uirtutis futuri indicatiui modi: ut laudabit, id est, laudet. Dicit ergo, *Generatio & generatio*. Vbi sciendum quòd in antiquo testamento, ab Abraham usq; ad Christum maxime duæ generationes distinguuntur: quarum prima ab Abraham usque ad captiuitatem Babylonis: secunda à captiuitate Babylonis usque ad Christum. Sic enim tota seriem antiquorum patrum per illas duas generationes uidetur distinguere euangelista Matthæus in Christi genealogia, dicens, Iosias autem genuit Ieconiam & fratres eius in transmigratione Babylonis. Et post transmigrationem Babylonis, &c. Dicit ergo, *Generatio & generatio*: ut ly generatio prima referatur ad patres praecedentes transmigrationem Babylonis: & generatio secunda referatur ad patres sequentes dictam transmigrationem. De ista ergo generatione ait, quòd *laudabit opera tua, &c.* Vel aliter: dicendum quòd duplex est generatio, quæ Deum laudat: scilicet generatio qua in praesenti per fidem nascimur filij Dei: & generatio futura, qua per resurrectionem regenerabimur immortales. de qua dicitur Matth. 19. In generatione cū sederit filius hominis, &c. Prima generatio laudat in praesenti: secunda laudat in patria. Et hunc intellectum ponit hic August. dicens, *Generatio & generatio, &c.* Duas quasdam generationes insinuat uoluit ista repetitio. Sumus enim in hac generatione filij Dei: erimus in alia generatione filij resurrectionis. Appellauit scriptura filios resurrectionis ipsam resurrectionem, quam regenerationem uocauit, dicens, In regeneratione cum sederit filius hominis, &c. Vel aliter: per ista uerba, dicens, *Generatio & generatio*, intelligit omnem generationem praesentem & futuram: ut sit sensus, *Generatio & generatio laudabit opera tua*: id est, omnis generatio. Ista enim repetitio loquentis animum misit in infinitum cogitatis: quasi dicat, Ista generatio quæ nunc in carne est, transiit hinc sicut uenit, laudat opera Dei. Et illa generatio quæ succedet, laudabit opera domini. Et post illam erit alia: & sic usque in finem saeculi. Et istas multas generationes significans ait, *Generatio & generatio*. Sequitur, *Laudabit opera tua, &c.* Cum enim intuemur opera Dei pulchra & mirabiliter facta, ipsa opera laudamus: nonne consequens est, ut in illis laudemus artificem: ut puta, uideret homo solem, & considerans quomodo totum mundum illuminat, quomodo oritur & occidit, quomodo regulato motu procedit: & laudat solem, Considerat cælum stellis ornatu, sua influetia terram fructificare faciens. Considerat lunam aquas regentem: & ista laudat. Considerat terram, considerat mare: & ista uideo laudat: imò etià de minoribus, uideret rosam quam subtiliter facta & redolentem, & ipsam laudat. Nonne erit ingratus, nisi laudet multo amplius istoru operu factorem?

Benedicere est duplex.

Luce 2.

Exaltatur Deus à nobis in saecula saeculorum.

Exaltatur Christus multipliciter.

2517

Iob 11.

2518

Laudari debet Deus sine fine.

Laudandus est Deus in saecula saeculorum, sicut aduersariis & prosperitatis.

Iob 1.

Tobia 22.

Psal. 113.

Eccles. 17.

Magnus est Deus multipliciter.

Eccles. 3.

Iob 36.

Sapient. 17.

Eccles. 22.

2519

Gaudium in frons de Deo esse debet.

Generatio duplex ueteris testamenti.

Matth. 1.

Generatio duplex filiorum Dei.

Laudatur Deus in operibus suis.

Si utilitas in illis laudatur: quid utilius eo qui fecit omnia? Si in illis virtus laudatur: quid poterit illo qui fecit omnia? A quo etiam facta non dimittuntur, sed reguntur & gubernantur omnia. Non ergo laudantes creaturam, obliuiscamur creatorem. Nam laudando ista opera, quid laudas, nisi potentiam Dei qua ista sunt facta? Sed hic mouet August. dubium: quia si laudas opera Dei, per consequens te ipsum laudas: quia & tu inter opera Dei factus es ab ipso. Cui ergo nulli sit licitum seipsum laudare: cui scribatur, Non te laudet os tuum. Vnde hic dicit, Inter ipsa opera Dei quae iusti laudant, & se ipsos inuentant: quia in operibus Dei & ipsi sunt. Qui enim fecit omnia, ipse nos fecit inter omnia. Proinde & si laudas opera Dei, & te ipsum laudaturus es: quia & tu opus Dei es. Vbi est ergo quod scriptum est, Non te laudet os tuum? Ecce, inuentum est & quomodo te laudare possis, & arrogans non sis. Deum in te lauda, non temon quia tu talis es, sed quia ille te fecit: non quia tu aliquid potes, sed quia ille potest in te & per te: ac per hoc potentiam Dei, non tuam pronuncias. Laudate ergo opera domini, non arrogando, sed gratias agendo.

Magnificentiam gloriae sanctitatis tuae loquentur, & mirabilia tua narrabunt.

Hic ostendit Deum laudandum ex sua magnificentia sanctitate & suis mirabilibus. Vbi notandum quod per magnificentiam gloriae sanctitatis Dei intelligit magnificentiam Dei gloriam & sanctitatem, quam ostendit in datione legis antiquae: in qua magnificentiam gloriam suam ostendit, quando in datione legis coeperunt audiri tonitrua, micare fulgura, & nubes densissima operite montem: & dominus ibi apparebat in igne. Quia magnifica gloria filij Israel visa territi dixerunt Moyse, Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Istam ergo magnificentiam sanctitatis gloriam se pijs legendis & recordando, antiqui patres Deum laudabant. Quod & nos hodie facimus. Hoc ergo genus laudis notans Psal. ait, Magnificentiam gloriae sanctitatis tuae loquentur, & mirabilia tua narrabunt. scilicet mirabilia iam dicta, quae in illa datione legis apparuerunt: ut fulgura, tonitrua, ignis, fumus, &c. Per hoc enim ostendit quod laudando creaturam, tu principaliter laudas creatorem: quia bonitas creaturae, est bonitas creatoris: sanctitas creaturae, est creatoris sanctitas. Vnde non dicit, Loquentur magnificentiam gloriae sanctitatis operum, sed sanctitatis tuae. Non dicit, narrabunt mirabilia operum, sed mirabilia tua. Sic enim non descendit a creatore ad creaturam: sed magis e contrario, a creatura ad creatorem ascendit. Vnde primo laudabat opera, nunc autem laudat operantem, quia per opera venit in cognitionem operantis. Et nota quod Dei magnificentia ex multis nobis redditur laudanda: quoniam magnificus est primo in largiendo copiose. Quid enim habet creatura, nisi ex magnificentia creatoris? Soli copiose donauit lumen: lunae dominium noctis: & sic de alijs. Homini rationem & arbitrij libertatem: ut de illo dicatur illud Hester 2, Largitus est munera iuxta magnificentiam regiam. Secundo est magnificus in iubendo imperioso. Ipse enim non tanquam sub potestate constitutus, sed super omnes imperat: cuius imperio nulli contradicere licet. Vnde imperiose dans pra-

Magnificentia Dei apparuit in multis.

cepta sua dicebat, Dominum Deum tuum coles: ego dominus, non furaberis: ego dominus, & c. Ideo de ipso dicitur in Psal. 28, Vox domini in virtute: vox domini in magnificentia. Tertio est magnificus in agendo virtuose. Quid enim agit nisi iustum? quid praecipit nisi virtuosum? Ideo dicitur Esa. 12, Cantate domino, quoniam magnificus fecit, &c. Quarto est magnificus regnando gloriose. Psal. 8, Eleuata est magnificentia tua super caelos. Vel hic per magnificentiam intellige Christum: vide vers. 83. Et tunc erit sensus, Magnificentiam gloriae sanctitatis tuae loquentur: id est, Christum (in quo maxime consistit gloria sanctitatis tuae) loquentur & praedicabunt: Et mirabilia tua narrabunt: scilicet quae per ipsum facta sunt: ut scilicet quia demones pellebat, caecos illuminabat, infirmos curabat, mortuos suscitabat, &c. Vel magnificentia dicitur eucharistiae sacramentum (vide vers. 1647.) In quo multa mirabilia continentur.

Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.

Hic ostendit Deum laudandum ex sua virtute terribili & gubernationis diligentia. Vbi aduerte quod per virtutem terribilium vult intelligere mirabiles malorum punitiones, quas Deus antiquitus fecit: ut puta quam terribiliter puniuit Pharaonem & exercitum eius: quos omnes submersit in mari rubro. Exod. 14. Quam terribiliter Chore, Da than & Abiron, quos terra absorbitur cum omnibus suis, & deuorauit ignis. Num. 16. Sennacherib cum exercitu suo: quando vna nocte angelus domini ex eis interfecit centum octoginta quinque milia. 4. Reg. 19. Et sic de alijs. Sic ergo laudatur Deus in suis terribilibus iudicijs, quando virtutem suam ostendendo, metuenda & terribilia exerceat iudicia. Et hoc est quod dicit, quod sancti patres Deum laudando, virtutem terribilium tuorum dicent, narrabunt, praedicabunt: ut scilicet peccatores timeant te offendere: Et magnitudinem tuam narrabunt: quam scilicet ostendisti in illis terribilibus iudicijs. Sic enim ista praedicabat Psal. dicens, Tu terribilis es: & quis resistet tibi? Certè nullus. Vel aliter: vbi sciendum quod Deus aliquando blanditijs & promissionibus nos exhortatur ad bonum: quandoque vero minis & terribilibus nos terret, ne declinemus ad malum. Et ista duo hic notans Psal. ait, Et virtutem terribilium tuorum dicent: scilicet quam tu minando es terribilis: quia ignem aeternum minaris reprobis: Et magnitudinem tuam (scilicet misericordiae tuae) narrabunt: quia inter omnes virtutes Dei ipsa misericordia magna dicitur: quia miserationes eius super omnia opera eius. Narrabunt ergo magnitudinem tuam: scilicet tuae misericordiae: qua exhortando nos allicis ad bonum. Et istum intellectum hic habet August. dicens, Et virtutem terribilium, vel metuendorum tuorum dicent. Non enim solum bladiunt, sed etiam minatur: quoniam si non blandiretur, nulla exhortatio: si non minaretur, nulla esset correctio. Dicent ergo laudatores tui virtutem metuendorum tuorum, & creaturae tuae punientis disciplinam dantis. Non enim praedicabunt bonis regnum aeternum, & malis tacebunt ignem aeternum. Laus enim Dei in via te instruens tibi ostendere debet & quid diligas & quid timeas, quid appetas & quid fugias, quid eligas & quid reicias. Tempus nunc est electionis: postea erit acceptionis. Dicant ergo laudatores tui virtutem terribilium

Psal. 76. Deus terribilis est & misericors.

Deus minatur & exhortatur.

Greg. 19. moral. c. 11. Psal. 17.

Terribilis est Deus propter misericordiam.

2522

Exod. 17.

lum & metuendorum tuorum: dicant & magnitudinem misericordiae tuae. Istum textum ad hunc intellectum inducit Gregor. super illo verbo Iob 38, Nunquid ingressus es thesauros niuis, & thesauros grandinis aspexisti? dicens, Scriptum est, In conspectu eius nubes transierunt, grado & carbones ignis. Praedicatorum sancti grado & carbones ignis vocati sunt: quia & per correctionem ut grado feriunt, & per flammam charitatis, ut ignis accedunt. Ipsa quoque libera sanctorum praedicatorum increpatio, natura grandinis conuenienter exprimitur. Grado enim percudit, & liquefacta tigrat. Sancti enim viri corda audientium & terrentes feriunt, & bladiantes infundunt. Nam quemadmodum feriant, Psal. mista testatur dicens, Virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt. Quemadmodum autem bladiantes rigant, consequenter adiunxit, dicens, Memoriam abundantiae suauitatis tuae eruclabunt. In grandine ergo habentur thesauri: quia plerumque iniquitatis torpore frigidi ad supernam gratiam assumpti in sancta ecclesia iustitia luce resurgunt, & prauitatem aduersariorum ictibus tundunt: quae postea dulcedine rigant. Hic nota quod Deus terribilis dicitur propter multa: primo quia est potentia eius inuincibilis: 2. Paral. vlt. Domine Deus omnipotens, qui statuisti mare verbo praecipi tui: qui conclusisti abyssum: terribile nomen tuum, quod omnes pauent & timent. Psal. 46, Dominus excelsus & terribilis, rex magnus super omnem terram. Secundo quia eius iustitia est inflexibilis: Deut. 10, Deus magnus & potens & terribilis: qui personas non accipit, nec munera: facit iudicium pupillo & viduae. Tertio quia eius sapientia est infallibilis. Psal. 65, Terribilis in consilijs super filios hominum. Primum terret potentes, quia non possunt rebellare contra potentiam Dei altitudinem. Secundum terret diuites, quia non possunt inclinare iustitiam Dei rectitudinem. Tertium terret sapientes, quia non possunt absentare sapientiam Dei limpiditatem. Merito igitur virtutem terribilium tuorum dicent.

Memoria abundantiae suauitatis tuae eruclabunt, & iustitia tua exultabunt.

Hic ostendit Deum laudabilem ex abundantia suauitatis & recta iustitia. Antiquis enim patribus in deserto peregrinantibus, Deus duo singularia dedit beneficia: quorum vnum fuit suauitatis & clementiae: secundum fuit aequitatis & iustitiae. Beneficium suauitatis: quia manna suauissimum per quadraginta annos eis dedit de caelo. Exod. 15. Secundum autem aequitatis & iustitiae fuit: quia inimicos eorum debellauit, qui iter eorum ad terram promissionis iniuste conabantur impedire, sicut Abimelech. Ex istis ergo duobus beneficijs tenebantur antiqui patres Deum laudare. Vnde quantum ad primum beneficium, quod fuit maximae suauitatis, dicit, Memoriam abundantiae suauitatis tuae eruclabunt: id est Memoriam dicti beneficij, quam ex sanctis scripturis retinent, te laudando exterius, praedicabunt suis posteris. Et memores iustitiae tuae qua ipsorum inimicos debellasti, te laudando exultabunt: id est letitiam quam de hoc intrus conceperunt, per exteriora signa demonstrabunt: quia exultatio dicitur, quasi laetitiae interioris extra saltatio. Vel aliter: per hoc vult ostendere Psal. ista singulare Dei beneficium circa genus humanum: quia cum nos per peccatum oblitus essemus Deum, ille tanquam suauissimus pater non est oblitus nos: nos

quaesuit: nos inuenit: nos redemit. Et hanc memoriam abundantiae suauitatis debemus comedere, intus in corde nostro imprimere: impressamque alios docedo exterius eruclare. Non enim cibus eruclatur, nisi abundanter comedatur. Et hoc est, Memoriam suauitatis tuae primo imprimet in corde suo: deinde illam alijs eruclabunt, illam alijs effundendo. Et hunc intellectum hic habet Aug. dicens, Memoriam abundantiae &c. O epulae felices: quid manducabunt qui sic eruclabunt? Quid manducabunt? Certè memoria abundantiae suauitatis tuae: quia scilicet tu nos non es oblitus, cum nos te oblitus fuimus. Omnis enim caro oblita erat Deum. Ille tamen opera sua non est oblitus. Haec memoria eius super nos, quia valde dulcis est, manducanda est & eruclanda. Sic manduca, ut eruclares: sic accipe ut des. Manducas, cum discis, eruclatas cum doces. Manducas cum audis, eruclatas cum praedicas. Denique ille audissimus epulator Ioannes Apostolus, cui non sufficebat ipsa dominica mensa, nisi discumberet supra pectus domini, & de arcano eius biberet diuina secreta: quid eruclauit, audi. In principio erat verbum: & verbum erat apud Deum. Et vide quod non sufficit Psal. ista dicere, Memoriam tuam: nec memoriam abundantiae tuae: nec memoriam suauitatis tuae: nisi totum dicat, Memoriam abundantiae suauitatis tuae. Etenim quid prodest, si abundet & insuaue est? Item molestum est, si suauis est, sed parum. Qui sunt ergo qui memoriam abundantiae suauitatis tuae eruclat? Illi sunt qui sunt intelligentes in se nihil boni esse, quod a te non sit: nec potuisse conuerti ad te, nisi commouerentur abs te: nec reduci potuisse in memoriam tui, si tu obliuisceris illorum. Sequitur, Et iustitia tua exultabunt. Quia scilicet modo praedicto considerantes suauitatem memoriae domini erga nos, exultant, non de iustitia sua, sed solum de iustitia Dei: quia non suis meritis aliquid attribuunt, sed totum iustitiae Dei. Vnde hic Aug. ait, Et iustitia tua exultabunt. Fratres, si vultis exultare iustitia Dei, bibite primo gratiam Dei: discite gratiam Dei. Nos autem quomodo omnino essemus, non eramus: & facti sumus homines, cum ante nihil essemus. Deinde iam ipsi homines ex radice illius peccatoris primi hominis & maligni eramus, & filij irae naturae, sicut & ceteri. Attendamus ergo gratiam Dei, non solum qua fecit nos, verumetiam qua refecit. Cui ergo debemus quia fumus, illi debemus quia & iustificati fumus. Nemo ergo Deo tribuat quia est: & sibi tribuat quia iustus est. Melius est enim quia iustus es, quam quia homo es. Et sic quod inferius est, dares Deo: & quod superius est, tibi. Totum ergo illi da: in toto ipsum lauda. Audi Apostolum dicentem, Gratia salui facti estis per fidem. Vbi audis gratiam, gratis intellige. Si ergo gratia saluus factus es, nihil tu atulisti: nihil tu meruisti. Noli ergo superbiens exultare iustitia tua, quia nulla est: sed iustitia Dei, qua saluus factus es. Et hoc est quod Psal. ista Deo dicit, Et iustitia tua exultabunt.

Memoria Dei de nobis, qui ipsum nos non es oblitus.

Manducare est addiscere: eruclare est docere.

Ioan. 1.

Ephes. 2.

Ephes. 2.

Miserator & misericors dominus, patiens & multum misericors.

Hic ostendit Deum laudabilem ex misericordia & multa patientia. Et duo facit: quia misericordiam patientiae Dei primo dicit magnam intensiuè: secundo extensiuè: ibi, Siquis dominus. Quantum ad primum, nota quod in hoc differt miserator & misericors: quia miserator quis dicitur quantum ad effectum: sed misericors notat affectum. Quamuis

enim affectus misericordiae non cadat in Deo; tamen miserator & misericors dicitur, quia iuxta nostrum modum intelligendi se habet ad modum miserantis & misericordis. vide versic. 664. Deus enim propter magnam misericordiam multum patiens est: quia post peccatum non statim infert poenam, sed patienter expectat peccatores: etiam usque ad ultimum vitam, ut conuertantur ad poenitentiam. vide versic. 75, 147. Et hanc patientiam ex sua misericordia erga nos considerans Psalm. ait, *Miseratur & misericors dominus &c.* Miseratur ergo & misericors est dominus in iustificatione impiorum: patiens & longanimis in expectatione malorum: quae si mente cogitas, iustitia Dei exultabis, non tua. Vnde hic Aug. *Miseratur & misericors dominus &c.* Attende ad te ipsum. Quid merebaris peccator & contemptor? nisi quid merebaris? vide si occurrit tibi, nisi poena, nisi supplicium. Vides ergo quid tibi debeatur: vides & quid tibi dederit, qui gratis dedit. Data est venia peccatori: datus est spiritus iustificationis: data est charitas & dilectio, in qua bona omnia facias. Super haec dabit tibi & vitam aeternam & societatem angelorum: totum de misericordia. Ergo merita tua nulla iactes: quia & ipsa merita tua dona illius sunt. Miseratur ergo & misericors dominus, qui fecit omnia gratis. Sequitur, *Patiens & multum misericors.* Hoc dicit quasi declarans quomodo miserator est & misericors: quia misericors patienter expectat: sed miseratur gratis iustificando. Vnde hic August. *Patiens est & multum misericors.* Quantos enim sustinet peccatores misericors, & miseratur in his quibus veniam dedit: in his in quibus adhuc non dedit, patiens & longanimis: non damnans, sed expectans, & ipsa expectatione clamans, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos? Et sua patientia inquit, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & viuat. Ille quidem patiens est: tu autem secundum duriciam cordis tui & cor impoenitens thesaurizas tibi iram in die irae domini, qui reddet unicuique secundum opera eius. Non enim modum sic longanimis est in sustinendo, ut nunquam sit iustus in iudicando. Sed distribuit tempora: vocat te nunc: expectat te nunc: exhortatur donec facias, & tu tardas. Magna eius misericordia: vnde & vitam terminum tibi fecit incertum: ut nescias quando hinc emigrabis: & cum quorundam speras, te aliquando conuertas. Et in hoc magna eius misericordia. Si enim certum statuisset mortis diem omnibus, faceret abundare peccata de securitate. Dedit ergo spem veniae, ne desperando amplius pecces. Et spes & desperatio timenda est in peccatis. Videte vocem desperantis ad augenda peccata: & videte vocem sperantis ad augenda peccata: & quomodo unicuique voci occurrit misericordia & patientia Dei. Audi vocem desperantis. Iam (inquit) damnatus sum: quare non faciam quicquid volo? Audi & vocem sperantis. Misericordia Dei magna est: quando me conuertero, dimittet mihi omnia: quare ergo non facio quicquid volo? Desperat ille ut peccet: sperat iste ut peccet. utrumque metuendum est: utrumque periculosum: utriusque huic malo & periculo occurrit misericordia Dei. Quid dicis tu, qui desperando volebas peccare: iam damnatus sum: quare non facio quicquid volo? Audi scripturam, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & viuat. Hac voce Dei reducā in spem: sed timendus est alius laqueus, ne ipsa spe amplius peccet. Quid ergo dicebas tu, qui spe amplius peccas? Quando me conuertero,

Miseratur & misericors dominus &c.

Malach. 3. Etzech. 18. Rom. 2

Mortis diem ignoramus ex misericordia Dei.

Spes veniae multum est periculosa. Desperatio est ianua in peccatum.

Etzech. 18.

omnia mihi dimittet. Audi & tu scripturam, Ne tardes conuerti ad dominum, & ne differas de die in diem: subitō enim veniet ira illius, & destruet te. Noli ergo dicere, Cras me conuertam: cras placebo Deo: & omnia hesternā & hodierna mihi dimittentur. Verum quidem dicis: sed cogita, quia Deus conuersioni tuae diem crastinum non promittit: ideo terminum vitae incognitum tibi fecit.

Eccl. 3.

Suauius dominus vniuersis: & miserationes eius super omnia opera eius.

Quia supra dixit, magnā esse misericordiam & patientiam Dei: ne hoc credas solum erga Iudaicum populum esse verum, Psalm. hic ostendit, quod haec Dei misericordia & patientia ad omnes se extendit generaliter: quia *suauius est dominus vniuersis*, scilicet hominibus. Per hoc enim quod dicit, quod *suauius est dominus vniuersis*, vult ostendere quod non modum nouiter dominus incipit esse hominibus patiens & misericors: sed hoc fuit ab antiquo, & hoc habet ex consuetudine. Nam secundum grammaticos, hic & haec suauius & hoc suaue, dicitur à suo, sues: & dicuntur suauiua, quae sueta vel consueta sunt, eo quod talia suauiua solent esse. Sic ergo suauius dominus vniuersis: id est consueuit dominus vniuersis misericordiam impendere. Vel aliter: per *ly vniuersis* intelligit omnia creaturarum genera: quia etiam omnibus creaturis suam gratiam impedit: ut puta, quia omnibus dat generaliter esse: quod omnibus est secundum se desideratissimum. Et ultra hoc aliquibus dat viuere, sicut plantis & arboribus, & omnibus vegetabilibus. Ultra hoc aliquibus dat sentire, ut animalibus. Ultra ista aliquibus dat intelligere, ut angelis & hominibus. Et hoc est quod ait, *Suauius dominus vniuersis*: scilicet creaturis. Sed quia diffusio diuinae bonitatis super omnem creaturam modis praedictis non est ex debito, quod Deus suam bonitatem creaturis sic participare teneatur, sed totum facit ex mera sua bonitate & misericordia: ideo subditur, *Et miserationes eius super omnia opera eius*. Si autem iste textus ad homines solum referatur, qui sunt capaces gratiae & misericordiae Dei, proprie loquedo: quomodo erit verum, quod miserationes Dei super omnia opera eius: cum aliquos damnat eternaliter absque spe alicuius: dicente Iacobo Apostolo, quod iudicium fiet sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam: Ad hoc respondet primū, quod etiam damnatis non facit misericordiam, quo ad terminationem poenae: facit tamen eis misericordiam, quo ad mitigationem: quia minus puniuntur quam puniri meruerunt, & citra condignum. Vel aliter: misericordia Dei se extendit ad omnia opera eius: quia omnia opera eius sunt valde bona. Peccata autem non sunt opera Dei, sed opera hominum. Punit ergo Deus in damnatis opera hominum. Vnde tolle opera tua, & solum retine opera Dei: & misericordiam Dei in te reperies. Et hac solutionem hic ponit Aug. dicens, *Miserationes eius super omnia opera eius*. Quare ergo aliquos damnat: quare flagellat? An quos damnat, non sunt opera eius? Et vis nosse quia super omnia opera eius miserationes eius sunt? Inde est illa benignitas, quae solem suum oriri facit super bonos & malos. Nonne miserationes eius in omnia opera eius: quia expectat peccatores, dicens, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos? Et cum dicit, *Ite in ignem aeternum*, qui paratus est diabolo & angelis eius: hic non est miseratio eius, sed seueritas eius. Miseratio eius reddita est operibus eius: seueritas autem eius,

2524

Suauius dicitur quasi affectum.

Questio. Misericordia Dei est in damnatis, & quo modo.

Iacob. 2.

Malach. 3.

Malach. 3. Malach. 25.

eius, non in opera eius, sed in opera tua. Denique si tollas opera tua mala, & non in te remanent nisi opera eius: non te dimittet miseratio eius. Si autem tu non dimittis opera tua, erit seueritas eius in opera tua, non in opera sua.

Confiteantur tibi domine omnia opera tua: & sancti tui benedicant tibi.

Hic consequenter ad Dei laudem excitat patres noui testamenti. Hic enim de sanctis noui testamenti quatuor praedicat. primū quod ipsi Deū laudabunt: secundū quod ipsi Christum aliis praedicabunt: ibi, *Gloriam regni tui*: tertio quod ipsi regnū Christi fore aeternum demonstrabunt: ibi, *Regnum tuum*: quarto quod ipsum Christū veracē esse affirmabunt: ibi, *Fidelis dominus*. Quātum ad primū, sciendum quod magna differētia est inter sacramēta nouae legis & antiquae: quia sacramēta nouae legis hominē sanctificānt etiā ratione operis operati. ut patet de baptismo, quia etiā datus à malo, animā baptizati sanctificat: quia vitia tollit, & gratiā ac virtutes infundit: quod non potest dici esse hoc ratione operis operati: cū baptizās dicitur esse in peccato, est ergo hoc ratione operis operati. Sacramēta autē legis antiquae hoc facere non poterāt: ut deducit Magister l. 4. dist. 1. Et hinc est quod homines noui testamenti proprius sancti vocātur: quomodo sancti Christi, quia sancti ficati per sacramēta à Christo instituta. Et ideo hic Psalm. dicit, *Et sancti tui benedicant tibi*: loquitur de patribus noui testamenti. Et sic est sensus: *Confiteantur tibi domine omnia opera tua*: scilicet confessione laudis. *Confiteantur*, id est laudēt. Sed quomodo omnia opera Dei cōfiteri domino vel ipsum laudare possunt: cū non omnia opera Dei habeāt cognitionē & intellectum, sine quibus laus esse non potest: quia sine intellectu bonū quod habēt, in Deum referre non possunt. Ad hoc dicitur, quod etiam per se Deū proprie laudare non possunt: laudat tamen per homines & per angelos: quia materiā laudandi Deū illis praestant: dū in illis cognoscūt bonitatem Dei illa facientis. Per istum enim modū dicitur Dan. 3. Benedicite omnia opera domini domino: laudate & superexaltate eū in secula. Sed per quandā singularem excellentiam de sanctis noui testamenti dicit, *Et sancti tui benedicant tibi*: id est fideles tui Christo tibi sanctificati. Vnde ista materiā, quomodo scilicet omnia opera domini cōfiteri domino, declarat hic Aug. dicit, *Confiteantur tibi &c.* Quid est hoc? Nonne terra est opus Dei: ligna, pecora, bestiae, volatilia, nonne sunt opera eius? Quomodo autē talia cōfitebuntur domino vel Deū laudabūt, quae voce carēt? Nemo hōc rationē intelligēdi Deū. Deus ordinauit omnia: quibusdā dedit sensum & intellectū cū immortalitate, sicut angelis: quibusdā dedit sensum & intellectū cū mortalitate, sicut hominibus: quibusdā dedit sensum corporis, non tamen intellectū nec immortalitatem, sicut pecudibus: quibusdā verō nec sensum nec intellectū nec immortalitatem, sicut herbis, lignis & lapidibus: tamen & ipsa in gradu suo deesse non possunt, scilicet laudi diuinā. Et gradibus quibusdā ordinauit Deus creaturā à terra vsque in caelū, à visibilibus vsque ad invisibilia, à mortalibus vsque ad immortalia. Ista cōmixtio creaturae, ista ordinatissima pulchritudo ab imis vsque ad summa conscendēs, & à summis ad ima descendens, nusquam disrupta, sed dissimilibus temperata tota laudat Deum. Vox quaedam est mutae: tertiae, species tertiae. Attendis &

vides speciem terrae, fecunditatem eius, vires eius: quomodo concipiat semen, quomodo plerumque afferat quod non est seminatum. Vides, & consideratione tua tanquam interrogas eam: nam ipsa inquisitio, interrogatio quaedam est. Cū enim inquisieris admirans & perscrutatus fueris, & ipsius magnam vim, magnam pulchritudinem, praeclearamque virtutem inuenieris, quoniam à se habere hanc virtutē non possit: continud venit tibi in mentem quod non potuit à se esse, nisi ab illo creatore. Et hoc quod inuenisti, vox confessionis eius est, ut laudes creatorem. Nonne considerata vniuersa pulchritudine mundi huius, tāquā vna vox, tibi species ipsa respondet, *Nō ego me feci, sed Deus*: Et isto modo omnia opera domini domino confitentur. Sed sancti alio modo benedicūt: quia ipsi inspicientes creaturā, Deum laudant. Ideo postquā ait, *Confiteantur tibi domine omnia opera tua*: statim ex hac subiungit, *dices, Et sancti tui benedicant tibi*. Et nota quod sanctus quis multis modis dicitur. Primū sanctus dicitur spiritus sanctificans: sanctus enim id est, quod sine terra: Luc. 1. Spiritus sanctus superueniet in te &c. Secundū sanctus id est, quod legitimus: 1. Cor. 7. Nūc autem & filij vestri sancti sunt. Tertio sanctus idem est quod sacramentis initiatus: 1. Petr. 2. Vos estis gēs sancta: populus acquisitionis. Quarto sanctus idem est quod mundus: Leuit. 11. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. Quinto sanctus idem est quod castus: 1. Regū 22. Fuerunt vasa puerorum sancta. Sexto sanctus idem est quod firmus: Leuit. 22. Sancti eritis domino. Septimū sanctus idem est quod sanguine tinctus: Hebr. 9. Omnia penē secundū legem in sanguine mundantur: & ibidē, Cimis vitule & sanguis aspersus, inquinatos sanctificat. Octauo sanctus idem est quod perfectus: 1. Tim. vlt. Legitur haec epistola omnibus sanctis fratribus. Nonō sanctus idem est quod sancitum, id est statutum: Leuit. 23. Sanctum sanctorum de sacrificiis domini est iure perpetuo. Decimū sanctus idem est quod secretum: Psalm. 88. Semel iuravi in secreto meo: gloss. i. in secreto meo. Ex quibus apparet quā multipliciter potest intelligi quod hic dicitur, *Et sancti tui benedicant tibi*.

Sanctus quis dicitur multis modis.

Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.

Hic ostendit quod sancti noui testamenti Christum aliis praedicabunt: & consequenter sine quaere ipsum praedicabunt: ibi, *Et not. am.* Quantum ad primum, sciendum quod alij praedicatores gloriam Christi & regnum eius aeternum per mundum gentibus praedicauerunt per orbem dispersi: sed patres antiqui ipsum annunciauerunt, id est prophetauerunt: quia à remotis praedixerūt eum esse futurum. Sic enim dicitur Psalm. 63. Annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt: quia Christum annunciant futurum, sed sancti Apostoli ipsum praedicabant iam incarnatum & glorificatum, iam factum esse ostenderunt. *Et potentiam tuam loquentur*: id est, per miracula quae faciēt humanam virtutem & naturalem transcendētia, ostendent virtutē tuę potentiae, per quae doctrina euāgelica confirmabatur: sicut dicitur Marc. vlt. Illi autem profecti praedicauerunt vbiq; domino cooperante & sermone confirmante, sequentibus signis. Gloriam ergo regni tui dicēt, scilicet quāta gloria est in regno tuo: vbi mors nulla, molestia nulla, sollicitudo nulla. Vbi quicquid desideratur habetur: vbi nihil adest

2526

quod non desideretur. Et nota quod suo modo non solum Apostoli & sancti predicatorum, sed etiam omnis creatura Christi gloriam manifestavit & dixit. Nam Christi gloriam dixit Deus, angeli, homines, & omnis creatura. Primum Christi gloriam dixit Deus & manifestavit: & hoc in Christi transfiguratione, quando Deus pater de Christo ait, Hic est filius meus dilectus: quem sic a Deo glorificatum tres Apostoli viderunt: scilicet Petrus, Iacobus, & Ioannes. Unde de ista gloria a patre manifestata, ait Petrus, quod ipse Christus accepit a Deo patre gloriam & honorem voce de caelo delapsa ad eum huiusmodi a magnifica gloria, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite: & hanc vocem nos audivimus de caelo allatam, cum essemus cum eo in monte sancto. Secundum gloriam Christi predicaverunt angeli: quibus ante Christi incarnationem homines erant subditi. Sed ipsis hominibus Christo incarnato, angeli ut ministri obsequabantur in persona Christi: Matth. 4, Angeli accesserunt, & ministrabant ei. Unde & angeli Christo statim nato, eius gloriam hominibus predicaverunt, dicentes, Gloria in excelsis Deo &c. Tertium ipsius gloriam predicavit omnis creatura: dum omnis natura Christo obediens obsequabatur tanquam proprio creatori & vero domino: quod nulli alteri creature fuit concessum. Et hoc est quod de Christo dicitur, Matth. 8, Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei: Et de ista Christi gloria ab omni creatura predicata, vide versu. 25. Psal. 144, Confiteantur tibi domine omnia opera tua. Sequitur, *Gloriam regni tui dicent: quia omnis creatura consistet in Christo esse verum Deum.* Propter quod dicitur Ioa. n. 1, Vidimus gloriam eius: non quasi gloriam Moysi, Dauid, Salomonis, vel aliorum hominum, sed quasi gloriam unigeniti a patre. Quae omnia notans Chrysolost. super Matth. dicit, Omnes creaturae Christum predicaverunt gloriosum. Nam caelum stellam misit ab oriente, magos ducens ad Christum. Angeli descenderunt, & Christi gloriam pastoribus predicaverunt. Baptista Ioannes exultans in utero, pater ipsum attestatus est caelo: paracletus spiritus super Christum descendit: sed & ipsa rerum natura omni turba claris clamavit, quoniam rex caelorum advenerat. Etenim demones Christi praesentiam fugiebant: infirmitatum species soluebantur: mortuos emittebant sepulchra: & animas soluta malitia ad verticem virtutis agebat. Quibus consideratis, merito dicitur Esa. 6, quod plena erat omnis terra gloria eius. Quid ergo mirum si Apostoli & alij primi fundatores ecclesiae ad hoc mysterium singulariter electi, Christi gloriam predicaverunt: Psal. 18, Coeli enarrant gloriam Dei. Et hoc praevidebat Psalmista de Apostolis, Christo dicit, *Gloriam regni tui dicent.* Sequitur, *Et potentiam tuam loquentur:* id est manifestabant quanta potentia esset Christi, dum in nomine Christi miracula supra virtute naturae faciebant. Unde hic Aug. ait, *Et potentiam tuam loquentur:* quia ostendit quam potens sit Deus, qui implevit terram bonis, quam potens sit Deus, qui dedit proprias vitas animalibus: quam potens sit Deus, qui dedit diversa semina visceribus terrae, ut tantam fructuum varietatem germinarent, tantamque speciem arborum. Quam potens ergo sit Deus, quam magnus sit Deus: tu interroga, & creatura tibi respondebit, quod Christus magnus est dominus, & rex magnus super omnes deos. Circa potentiam Dei potes considerare, quod Dei potentia primò habet longitudinem durationis: quia

1. Petr. 1.

Luc. 2.

Potentia Dei quanta sit.

Potentia Dei conditionis.

existit ultra omnia tempora: Dan. 7, Potestas eius, potestas aeterna. Secundò habet latitudinem extensionis, eo quod attingit ultra omnia loca. Zach. 9, Potestas eius a mari usque ad mare, & a flumine usque ad fines terrae. Tertio habet celsitudinem suppositionis, eo quod sibi subiicit omnia entia: Matth. 10, Timete illum qui potest animam & corpus perducere in gehennam ignis. Sap. 16, Tu es domine, qui vitae & mortis habes potestatem.

Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiae regni tui.

Hic ponit finem praedicationis intentum. Finis enim praedicationis Apostolorum erat gentibus manifestare verbum incarnatum: ut relicti idolis, veram Christi susciperent fidem. Et hoc notans Psalmista dicit, quod ideo gloria regni tui dicitur &c. ut notam faciant filiis hominum, id est gentibus, potentiam tuam. Quod quidem fecerunt Apostoli per miracula in fide nominis Christi per eos facta. Sic enim Paulus potentiam Christi notam fecit Dionysio Aetopagita, in fide nominis Christi caecum illuminando. Cum enim Paulus Athenis disputaret cum Dionysio, transiit caecus coram eis. Quae videns Dionysius, dixit Paulo, Si dixeris huic caeco, ut in nomine Christi videat, & videat, ego credam. Sed ne utaris verbis magicis, ego formam verborum praescribam. Sic enim dices, In nomine Iesu Christi de virgine nati, crucifixi & mortui: qui & resurrexit & ascendit in caelum, vide. Cui respondit Paulus, Ad hoc ut omnis a te tollatur suspicio, volo ut tu ipse eadem verba credendo proferas. Et tunc in eadem forma verborum dixit Dionysius caeco, & statim caecus fuit illuminatus: & sic manifestata per miraculum Christi potentia Dionysio, ipse fidem Christi suscepit. Ideo ergo praedicabant Apostoli, ut Christi potentiam gentibus manifestarent. Et non solum Christi potentiam, sed etiam gloriam magnificentiae regni sui. Gloria enim dicitur notitia vel fama cum laude. In regno autem Christi est clara notitia & visio divinitatis: quia videmus nunc Deum per speculum in aenigmate: tunc autem facie ad faciem. Ibi etiam est iugis & continua laudatio: quia Psal. 83, Beati qui habitant in domo tua domine, in saecula saeculorum laudabunt te. Et nota quod Christi potentia in tribus maximè notificabatur: quia scilicet ipse Christus habebat primò potestatem doctrinalem: Eccl. 8, Sermo illius potestate plenus est: Matth. 7, Erat docens, sicut potestatem habens: non sicut Scribae & Pharisei. Secundò habebat potestatem medicinalem: quia verba eius omnis languoris erant curativa, tam spiritualium morborum quam corporalium: Matth. 9, Ut sciatis, quia filius hominis habet potestatem dimittendi peccata: tunc dicit &c. Tertio habebat potestatem insuperabilem in cunctorum dominatione: Matth. ult. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Et gloriam magnificentiae regni tui. Ut enim hic ait glossa. Sanctis enim praedicatoribus, nota facta est potentia regni Dei, qua vindicabit in malos: & gloria regni, qua coronabit bonos. Notificata est: ne ignorata minus quateretur. Nota facta est, quando Apostoli virtutes fecerunt, & per notitiam utriusque quidam timore poenae, quidam verò spe gloriae convertebantur. Vel aliter: ut litera Augustini habet, quae sic dicit,

2527

Dionysius caecus illuminatus fidem recepit.

Potesas Christi triplicis.

Ut notam

Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiae regni tui: ut scilicet considerato decore uniuersi, surgamus altius ad contemplationem amplioris decore regni Dei: quod promittitur nobis. Unde hic August. ait, Et gloriae magnitudinis decore regni tui. Sancti tui commendant gloriam magnitudinis decore regni tui. Sed quale decorem habet regnum tuum? quia nos non terret, sed habet decorem quo delectemur. Etenim quale est illud decus, quo perficiuntur sancti, quibus dicitur, Venite benedicti: percipite regnum. Unde ibunt: quod ibunt? videte, & considerare potestis decorem regni illius quod venturum est. Mundum istum accedite: decorem quidem habet. Quem decorem habet terra, mare, aer, caelum, sidera: Nonne pulchritudo ipsa mundi sic eminet, ut quasi pulchritudo nihil possit inueniri? Et hic vivit in isto decore, in ista pulchritudine prope iam ineffabili. Quae hic tecum vivit vermiculi, pulices, mures, & omnia terrae serpentina. Ista tecum vivit in decore isto. Qualis ergo decore est illius regni Christi, ubi tecum non vivunt, nisi angeli beati? Ideo parum fuit ut diceret gloria decore, sed magnitudinis decore regni tui commendans regnum, quod nondum videmus, quod nondum visum credimus: quod creditum desideramus: propter cuius desiderium omnia sustinemus. Unde & alibi dicitur, Dominus regnavit, decorem indutus est.

Plenitudo sine caecitate.

Math. 25.

2528

Regnum tuum, regnum omnium saeculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem.

Hic ostendit quod Apostoli praedicabant regnum Christi fore aeternum. Non enim loquitur de regno praesentis vitae, sed de regno gloriae: de quo dixit angelus ad Mariam, Luc. 1, Regnabit in domo Iacob aeternum, & regni eius non erit finis. Unde de ista domo Iacob, & regno Christi loquitur Bernard. super Missus est, Homil. 4, dicens, Regnabit in domo Iacob aeternum. Hic non domum Iacob temporalem accipimus, cum sit in illa quae aeterna est, in aeternum regnaturus. Querenda est ergo domus Iacob aeterna in qua regnet in aeternum: cuius regni non erit finis. Annon domus exasperans est illa domus Iacob quae impiè abnegavit eum, & insipienter respuit ante faciem Pilati, quando illo petente, Regem vestrum crucifixam: vno ore respondendo clamavit, Non habemus regem nisi Caesarem? Requirit itaque Apostolum, & discerne tibi eum qui in occulto Iudaeus est, ab illo qui in manifesto. Et quae in spiritu est circumcisio, ab ea quae fit in carne: & filios fidei Abraham, a filiis carnis. Non enim (inquit Apostolus) omnes qui sunt ex Israel, hi Israelitae sunt: neque qui semen Abraham sunt, hi filij Abraham sunt. Similiter ergo neque omnes qui ex Iacob, hi reputandi sunt in domo Iacob. Solummodo ergo qui in fide Iacob perfecti inveniendi sunt, reputa in domo Iacob: & illos noveris spirituales domum Iacob, in qua regnabit dominus Iesus in aeternum: & ipsi cum eo regnabunt, & regni eius non erit finis. O quam gloriosum illud regnum: in quo reges congregati sunt, conuenerunt in unum ad collaudandum & glorificandum eum, qui super omnes est rex regum & dominus dominarum: de cuius splendidissima contemplatione fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum &c. Haec ergo perpetuitatem regni Christi, quo regnabit in

Regni Christi spirituale est in aeternum.

Ioa. 19.

Rom. 2.

Coloss. 2.

Rom. 9.

Math. 3.

beatis, ponens Psalmista dicit, Regnum tuum regnum omnium saeculorum (id est aeternum) & dominatio tua in omni generatione & generationem: id est, in praesenti generatione praesentis vitae tu dominaris, & futurae. Quanta ergo affectione nostrum quilibet desiderare debet esse de regno Christi, quod est regnum omnium saeculorum, ostendit Bernard. loquens de seipso supra Missus, Homil. 4, dicens, Vtinam mei portio meminerit Iesus in beneplacito populi sui, cum venerit in regnum suum. O si me in illa die, quando traditurus est regnum Deo & patri, visitare dignabitur in salutare suo, ad videndum in bonitate electorum suorum, ad letandum in letitia generis sui: ut a me lauderetur cum hereditate sua. Veni interim domine Iesu, aufer scandala de regno tuo quod est anima mea, ut regnes tu (qui debes) in ea. Venit enim auaritia, & vendicat in me sibi sedem. Vult mihi dominari superbia. Vult mihi esse rex luxuria. Insuperbia dicit, Ego regnabo. Ambitio, detrahitio, invidia, & iracundia certant in meipso de memoris potentibus ego potissimum esse videat. Ego autem quantum valeo resisto: dominum meum esse Iesum reclamo: ipsi me defendo, quia ipsius me iuris agnosco. Ipsum mihi Deum: ipsum mihi regem teneo: & dico, Non habeo regem, nisi Iesum. Veni domine, disperse illos in virtute tua, & regnabis in me: quia tu es mihi ipse rex meus & Deus meus. Regnum tuum, regnum omnium saeculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem. Unde omnem generationem dicit illam, quae est post hanc generationem.

Anima nostra est regnum Christi.

Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Hic ostendit quomodo Apostoli Christum praedicabant veracem in promissis. Sciendum quod iste versus non habetur in Hebraeo, neque in translatione Hieronymi. Unde dicunt quidam, quod iste versus ab aliquo doctore fuit appositus, & quod non est de textu Biblicae. August. tamen istum versus bene ponit in sua translatione. Vtrum autem in hac parte sit magis credendum Augustino quam Hieronymo, discernat lector. Est autem huius versus iste sensus, quod Deus in suis promissis fidelis est & verax: quia quicquid promittit, facit & obsequatur: quia promissa & verba sua implentur, & non transeunt in vanum. Sic enim ait Christus, Matth. 5, Amen dico vobis, donec transeat caelum & terra, iota unum aut vnus apex non praeteribit a lege donec omnia fiat. Nec mirum: quoniam ut ait Chrysolost. super Matth. Si enim ingenuus homo in vili mendacio inuentus fuerit, erubescit. Et vir sapiens verbum quod dicit, non relinquit in vacuum. Quomodo verba divina sine exitu vacua poterunt remanere? Et hoc est quod ait, *Fidelis dominus in omnibus verbis suis.* Quod enim sit fidelis, possumus cognoscere ex eius promissis iam impletis, quod promissa nondum impleta compleat. Et ideo sicut homo volens tenere promissum, de promissis facit instrumentum: sic & Deus de promissis nobis per eum, chirographum nobis dedit: scilicet sacram scripturam, in qua continentur eius promissa: ut de resurrectione mortuorum, de futuro iudicio, de praemiis bonorum, & de suppliciis damnatorum. Unde hoc hic deducens August. ait, *Fidelis dominus in omnibus verbis suis.* Quod enim promissum, & non dedit: Quaedam enim

Fidelis & verax est Deus.

Promissa omnia servat Deus.

non promisit, quæ et si nondum dedit, sed dabit, crederi illi ex his quæ dedit. Possimus credere ei tammodo dicenti. Sed noluit credi sibi solum dicenti: sed voluit promissionem in scripturis poni: voluit tenere scripturam suam. Quomodo si dicas alicui homini cui aliquid promittis, Non mihi credis, ecce ego scribo tibi. Etenim quia generatio vadit & generatio venit: & sic transcurrunt ista sæcula credentibus succedentibusque mortalibus, scriptura Dei manere debuit, quam omnes transcuntes legerent. Et quanta sunt quæ iam reddidit ex isto chirographo: Dubitant homines credere illi de resurrectione mortuorum & de futuro sæculo: quod solum iam restat reddendum. Computando quæ iam reddidi, potes credere me redditurum quod promisi.

Rom. 8.

In ipso chirographo habes promissum unicum filium, cui ego non peperci, sed pro omnibus tradidi illum. Ibi lege, Promisi pigrius spiritus sancti me daturum per filium meum: cõputa reddiditum. Promisi sanguinem & coronas sanctorum martyrum: computa reddiditum. Admoneat te maffa debiti mei: potens sum. Promisi regum fidem, dicens in chirographo meo, Adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruiant illi. Et hoc reddidit in effectu. Ante ergo oculos omnium, ponit solutionem debitorum suorum. Quædam reddidit sub maioribus nostris, quæ nos non videmus: quædam reddidit temporibus nostris, quæ illi non viderunt. Per omnes generationes reddidit quæ scripta sunt. Et de eo quod restat, non ei crederetur: Nūquid propter pauca residua, infidelis erit Deus? Absit. Sed secure credamus, quia fidelis dominus in omnibus verbis suis. Sequitur, *Et sanctus in omnibus operibus suis: hoc est, omnia eius opera sancta sunt.* Nam sanctum dicitur illud quod ad cultum Dei & honorem est ordinatum & deputatum. Sic enim sacerdotes sancti dicuntur, sic & vestes sacerdotales, calices, libri & templa: omnia talia sancta dicuntur, quia ad honorem Dei deputata & laudæ. Cum autem omnia opera diuina sint ad laudem Dei deputata: Prouerb. 16, Vniuersa propter semetipsum ordinavit: etiã quia omnia opera Dei ipsum laudant, ut ostensum est verfic. 25 25. Et hoc est quod ait, *Et sanctus in omnibus operibus suis.* Etiam quia ut habetur 1. Genes. 1, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: & per consequens sancta.

Psal. 71.

Alleuat dominus omnes qui corrunt, & erigit omnes elisos. Hic consequenter Psalmista omnes generaliter ad Dei laudæ excitat & inducit: & hoc ratione beneficiorum omnibus generaliter exhibitorum. Et duo facit quia dicta beneficia reducit ad memoriam: secundò conclusionem inducit intentam: *Laudationem domini loquetur.* Quantum ad primum, notandum quod Psalmista excitat nos in multis: primò per peccatum lapsos reparando: secundò omnibus elisas preparando: ibi, *Oculi omnium in te sperant, quia tu solus sanctus, tu solus dominus, tu solus altissimus, tu solus fortissimus, tu solus iustus, tu solus misericors, tu solus misericors, tu solus misericors, tu solus misericors.* Quantum ergo ad primum, omnes ad laudem Dei excitat, ex hoc quia Deus lapsorum est reparator, dicens, *Alleuat dominus omnes qui corrunt:* hoc dicit de lapsu in peccatum, quia quatum est ex se, dominus omnes tales semper paratus est recipere ad gratiam, si conuerterint: ipso dicente, Nūquid voluntatis

Omnis peccator recipi Deum.

Exe. 18.

mea est mors impij, dicit dominus, & non magis vt conuertatur & viuat: Per hoc enim peccantes patienter expectat, & non statim damnat, vt pateat conuersis: vide verfic. 25. 147 1. Alleuat ergo Deus omnes qui corrunt, quantum est ex se. Sed non omnes alleuantur, quia multi obicem opponunt, alleuati nolentes. Sicut sol quantum est ex se, omnes illuminat: si quis autem studiosè claudat fenestram, ne radius solis intret, non illuminatur: defectus est suus, non solis. Propter quod de talibus potentibus obicem, dicitur Prouerb. 1, Extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Si ergo Deus quantum est ex se omnes per peccatum corrumpentes alleuat: consequens est etiam quod omnes, quantum est ex se, a pœna infernali etiam absoluit: quæ non debetur, nisi in peccato mortali existenti. Corrumpentes autem in pœnam temporalem, aliquando releuat: quandoque verò non. Releuat enim Iob de miseris suis: Dauid a persecutionibus Saulis & filij sui: populum Israel de captiuitate Babylonicæ: non tamen hoc facit de omnibus etiã electis, quos multoties in pœnis vitam finire permittit: vt patet de sanctis martyribus. Quod quidem facit, vt alleuet eos melius ipsos transferringerendo de miseria presentis vitæ ad sempiternam coronam. Sic ergo alleuat omnes qui corrunt: scilicet per peccatū mortale, & per consequens a reatu æternæ pœnæ, supple, nisi ponant obicem. Quod alijs verbis repetit, dicens, *Et erigit omnes elisos.* Vel aliter: alleuat omnes qui corrunt: id est, qui cadunt a cogitationibus suis malis, illas deserendo. Vel qui corrunt per humilitatem vel voluntariam paupertatem seiplos deponendo. Omnes (inquam) tales erigit & eleuat ad gratiam & ad gloriã subleuando. Vnde hic ait August. *Alleuat dominus omnes qui corrunt.* Vel secundum aliam litteram, *Conseruat dominus omnes decidentes:* non quidem omnes decidentes a Deo, sed omnes qui corrunt & decidunt a cogitationibus suis. Si habebant malas cogitationes, decidit ab eis: vel omnes decidentes qui amittunt que in isto sæculo habent voluntariè: vt qui ex diuitiis sunt pauperes, ex honoratis abiecti. Impij autem in firmantur in malis, quando mala accidunt illis. Deciderat Iob a gloria pristina lucis temporalium rerum, quibus nitēbat ad tempus. Deciderat a gloria domus suæ: sed sedebat in stercore viceribus plenus: sed confirmauit dominus corruentem. Quantum edidit vt in ipso graui suo vulnere, quo toto corpore fuerat percussus, responderet uxori tentanti, quam solam sibi diabolus reliquerat adiutricem: Loquuta es quasi vna ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu domini, mala quare non sustineamus? Cum ceciderit (inquit Psalmista) iustus, non collidetur: quia dominus supponit manum suam. Consimiliter erigit omnes elisos, scilicet ad se pertinentes: nam superbis Deus resistit. Vel aliter, *Alleuat dominus omnes qui corrunt:* non quod omnes alleuet, sed quia quicumque alleuat, per eum alleuatur. Sicut illuminat omnem hominem venientē in hunc mundum: non quod omnes per Deum illuminentur, cum multi implicati maneat et rotibus: sed quia omnis qui illuminatur, illuminatur per ipsum. Et nota quod alij sunt corrumpentes, alij sunt elisi. Nam corrumpentes sunt qui cadere incipiunt: puta, qui tentationibus vel aduersis impugnant incipiunt trebare: nondum tamen plenè tentationibus consentiunt, vel in aduersis desperant: sed elisos dicit illos, qui iam de facto ceciderunt. Et nota quod

Aduersa in flor vniuersa.

Iob 1.

Iob 2.

Psalmista exultant deo.

Gregor. 6. mo in sup. 8.

Erigit dominus humiles.

Prouerb. 14.

quod dominus electos suos elisos, per voluntariam humilitatem, paupertatem, vel penitentiam erigit ad gloriã. Quod ostendit Gregorius super illo verbo Iob 5, Qui ponit humiles in sublimi, & mœretes erigit sospitate: dicens, In sublimi humiles ponuntur: quia hi qui nunc pro Dei amore despecti sunt, tunc cum Deo iudices veniunt. Sed tunc dominus mœretes erigit sospitate, quia hi qui in eius desiderijs accenssi, prospera mundi fugiunt, aduersa patiuntur, cruciatus persequentium tolerant, seq; ipsos per lamenta calligant: tanto sublimior tunc sospitatem suscipiunt, quanto nunc a cunctis mundi gaudijs deuotè mortuatur. Hinc est quod per Salomonem dicitur, Cor quod nouit amaritudinem anime sue, in gaudio suo non miscebitur extraneus. Humana etenim mens amaritudinem anime sue scit, cum æternæ patriæ desiderijs accensa, peregrinationis suæ pœnam flendo cognoscit. Sed in eius gaudio non miscebitur extraneus: quia qui nunc a mœrore compunctionis extraneus est, tunc particeps ad lætitiã consolationis non est &c.

2531 Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.

Hic ostendit secundum Dei beneficium, qui omnibus escam abundantè preparat. Non potest intelligi de omni creatura, vt aliqui dicunt, propter hoc quod subditur, *Et implet omne animal benedictione.* Sed intelligitur de creatura animata anima sensibili: cuiusmodi est homo, & animal brutum propter hominem factum. Omnia enim talia animalia a Deo sperant provisionem victualium: non solum homines, sed etiam bestie & aues. Propter quod dicitur Matth. 6, Considerate volatilia cœli: non serunt &c. Sequitur, Et pater vester cœlestis pascit illa, quibus escam parat opportuno tempore. Et hoc est quod subditur, *Et tu das escam illorum in tempore opportuno.* Quod ideo dicit, quia aliqua sunt animalia talis naturæ, quod per magnum spacium temporis stant sine cibo: sed viuunt de cibo prius recepto. vt sunt hirundines, quæ non comedunt in hyeme: sed viuunt de alimēto in æstate recepto: vt ponit Albertus 2. de anima: & de multis alijs ponit exemplum. Hoc non solum intelligitur de eis corpotali qua corpus viuunt: sed multo fortius de spirituali, qua iustorum pascit desiderium. Oculi enim omnium iustorum in domino sperant, quando aliquid quod vile putant, cum spe impetrandi a domino petunt. Sed Deus qui nouit quando quod petunt est eis vile, & quando non, quod ipsi postulantes ignorant: dat quod petunt, non semper, sed in tempore opportuno: sicut non exaudiuit Paulum tertio rogantē vt stimulus carnis auferretur ab eo: quia nouit medicus hoc sibi opportunum non esse. Sic enim hoc exponit August. dicens, *Oculi omnium in te sperant &c.* Dominus tanquam medicus resciciens ægrotum, dat quod petit, quando videt opportunum. Itaq; aliquando desiderat ab illo, & non dat: nouit enim horam dandi, qui curat. Quod dico, ne quis forte quando non fuerit exauditus, aliquid iniustum petens a Deo, tristetur. Nam quando iniustum aliquid petit, in pœnam suam exauditur: sed si aliquis iustum petens non fuerit exauditus, non propter hoc debeat animo expectare tempus opportunum. Quando enim non dat, ideo non dat, ne oblit quod postulat. Neque enim aliquid iniustum petebat Apo-

Oratio iustorum non semper exauditur.

1. Cor. 12.

stolus, cum postulabat vt auferretur ab eo stimulus carnis: & tamen non accepit, quia tempus adhuc erat exercendæ infirmitatis. Petit diabolus tentandum Iob, & accepit. Apostolus rogat, & non accipit. Est ergo præponendus diabolus Apostolo: Absit. Sed non accepit Apostolus propter perfectionem suam. Accepit diabolus ad damnationem suam. Deniq; & ipse Iob accepit sanitatem in opportunitate. Dilata est scilicet sanitas vt probaretur. Discite ergo non murmurare aduersus Deum, quando non exaudimini. Et ponit exemplum de Christo, dicens, Ipse vnicus Dei filius venerat soluere quod non rapuerat: mori in manibus peccatorum, vt sanguine suo deleteret chirographum nostræ mortis. Et orauit, dicens, Pater, si fieri potest transeat a me calix iste. Nec hoc accepit. De hoc tamen vide verfic. 190. Exaudit Deus tempore opportuno: & quandoque exaudire iustos differt, sed ad ipsorum utilitatem. Quod ostendit Gregorius dicens, Omnipotens Deus, quid nobis profuturum esse valeat scies, quandoq; dissimulat exaudire dolentiam vocem: vt augeat utilitatem, vt purgetur vitia per pœnam, & quietis tranquillitas quæ hic inuenti non potest, alibi queratur.

Aperis tu manum tuam, & implebis omne animal benedictione.

Iste versus eandem sententiam continet cum præcedente. Quia statim dixerat, *Et tu das illis escam in tempore opportuno:* hoc idem resumit, dicens, *Aperis tu manum tuam (scilicet tempore opportuno) & implebis omne animal benedictione.* de hoc vide verfic. 178 2. vbi dicitur, *Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Notandum quod per ista apertionem manus Dei, significatur Christi incarnatio: qua omne animal benedictione fuit plenum. Quid enim est manus Dei, nisi vnicus eius verbum, per quod tanquã per manum omnia operatur: Psal. 118, Manus tuæ domine fecerunt me. Hæc manus primò videbatur clausa, quando ante incarnationem a nobis manebat abscondita. Fuit autè aperta, quando ad nos fuit missa: vt qui primò nobis loquebatur in prophetis, nobis ore proprio loqueretur. Et vt ista manus nobis aperiretur, primò aperta fuit terra vnde oriretur: scilicet quando virgo Maria dicta terra ratione suæ humilitatis, stabilitatis & fecunditatis, est aperta: vt in ipsa verbum carnem induat. De cuius apertione Elias prædixerat, *Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum:* aperietur terra & germinet saluatorem. Vbi apertè incarnationis Christi declaratur mysterium. Tunc enim terra dicitur fuisse aperta, quando in beata virgine per nouum generationis modum ad generandum fuit fecundata. Antè enim terra nostræ humanitatis ne sine suscepto semine hominem concipere posset, clausa manebat: sed in beata virgine fuit aperta, quæ non virili semine, sed mystico spiramine Deum genuit & hominem. Et de hac apertura dicitur Ezechiel 44, Porta hæc clausa erit, & non aperietur: & nemo transibit per eam, nisi solus princeps qui ingreditur per eam. In ista enim apertione benedictæ incarnationis fuit impletum Dauid vaticinium, dicens, *Mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit: & pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis.* Quid enim manna significat, nisi Christum: vt multipliciter deducit Magister libro 4. distinct. 8. Similiter quid panis cœli aliud ab ipso Christo: ipso multoties dicit, *Ego sum panis viuus,*

Iob 1.

Christus non semper fuit exaudire. Philip 3.

Matth. 26.

Gregor. 14. moral. 1. 18.

Aperit manū significat Christi incarnationem.

Esaia 45.

Aperit virgo Maria Christo.

Psal. 77.

Iou. 6. viuus,

...quus, qui de caelo descendi. Istam apertionem per...
...postulabat, sibi dicens, Aperi mihi foror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Ad cuius vocem ipsa surrexit, & angelo annunciate aperuit per consentum, dicens illud Cantorum 5, Surrexi ut aperitem dilecto meo. Et Esaias 45, dicit, Christus meo cuius apprehendi dexteram, aperi ante eu ianuas, & portae non claudentur. Apprehendit virgo Maria dexteram Christi, quando votum virginittatis emisit. In dextera enim fortitudo consistit. Quid autem fortius, quam per virginittatem stimulum subiugare inimici domestici carnis? Aperuit sibi portas, quando animum suum aperiendo angelo consentit, dicens, Fiat mihi secundum verbum tuum. Et portas suae mentis nunquam clausit: quia nullum obstaculum culpae opposuit gratiae Dei. Et ideo statim ut consentit angelo, spiritum sanctum attraxit: quo operante verbum Dei induit carnem. Ideo ipsa ait, Os meum aperui, & attraxi spiritum: quia mandata tua desiderabam. Per ista ergo apertionem Christus incarnatus multa nobis aperuit, ut nos benedictione repletet. Nam multipliciter reperimus apertionem in Christo. Vide in ipso, primo apertionem oris ad nostram instructionem: Matth. 5, Aperiens os suum docebat eos. Quod ideo dicit, ut ait Gregorius 4. moral. cap. 4. ut ostendat quod qui dudum ad nos docendum aperuerat ora prophetarum, nunc os proprium aperiendo, nos docet. Secundum apertionem lateris ad nostram redemptionem: Ioan. 19, Unus militum lancea latus eius aperuit &c. Vbi August. super Ioannem dicit, Vigilanti verbo euangelista vltus est: ut no diceret, latus eius percussit, vel vulnerauit, sed aperuit: ut illic quodammodo vitae ostium paderet, vnde ecclesiae sacramenta manarent: sine quibus ad vitam quae vere vita est, non intratur. Tertio apertionem manus ad nostram prouisionem: Psal. 103, Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Manus enim clausa significat auariciam: sed aperta quae nihil retinet, liberalitatem. Vnde Proverb. 31, Manus suas aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Quod hic confirmans Psalmista dicit, Aperu tu manum tua, & imple omne animal benedictione.

533 Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Hic ostendit tertium beneficium, quod Deus facit omnia iuste disponendo. Ille versus sententia-liter idem est cu alio versiculo superius posito: scilicet Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Ideo exponitur ut illic. Hic tamen ponitur, iustus dominus: & ibi, Fidelis dominus. Ponitur ergo hic iustus dominus, secundum gl. ut ipso nomine iustitiam aperiat: ut manifeste hic ostendatur laus esse de iustitia. Vel per hoc vult ostendere quod in omnibus operibus suis iustus est dominus, & quando flagellat, & quando medetur, & quando aduersitatibus pungit, & quando prosperitatibus mulcet. Vnde hic ait August. Iustus dominus in omnibus viis suis. Et quando cedit, & quando curat iustus est: apud eum iniquitas non est. Deniq; omnes sancti in tribulationibus constituti, prius iustitiam eius laudauerunt: & sic beneficio petierunt. Prius dixerant, iustum est quod facis. Sic rogauit Daniel: sic & alij sancti, Iusta sunt iudicia tua: me-

Iustus est dominus in omnibus operibus suis. Ideo exponitur ut illic. Hic tamen ponitur, iustus dominus: & ibi, Fidelis dominus. Ponitur ergo hic iustus dominus, secundum gl. ut ipso nomine iustitiam aperiat: ut manifeste hic ostendatur laus esse de iustitia. Vel per hoc vult ostendere quod in omnibus operibus suis iustus est dominus, & quando flagellat, & quando medetur, & quando aduersitatibus pungit, & quando prosperitatibus mulcet. Vnde hic ait August. Iustus dominus in omnibus viis suis. Et quando cedit, & quando curat iustus est: apud eum iniquitas non est. Deniq; omnes sancti in tribulationibus constituti, prius iustitiam eius laudauerunt: & sic beneficio petierunt. Prius dixerant, iustum est quod facis. Sic rogauit Daniel: sic & alij sancti, Iusta sunt iudicia tua: me-

ritu passi sumus. Non dederunt Deo iniustitiam, non iniquitatem: sed laudauerunt primo flagellantem: & sic senserunt miserantem. Nemo illum putet iniustum, quando forte aliquid mali patitur: sed ipsius iustitiam laudet, & suam iniustitiam accuset, dicens, Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et nota quod viae domini sunt multiplices: in quibus sanctus & iustus esse comprobatur. Primo viae domini sunt exempla virtutum, quae nobis Christus ostendit, quibus ad ipsum ire possemus: quas tamen multi superbi cognoscere nolunt, credentes per ignorantiam excusari: de quibus dicitur Iob 34, Et omnes vias eius intelligere noluerunt. Quae verba exponit Gregorius, dicens, Nota quod non ait, infirmitate non intelligunt: sed intelligere noluerunt: quia saepe quae facere nolunt, etiam scire contempnunt. Quia enim scriptum est, Seruus nesciens voluntatem domini sui, & non faciens iuxta eam, multis vapulabit plagis: & seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens iuxta eam, multis vapulabit plagis. Impunitatem peccandi asstant remedium nesciendi. Qui nimirum sola superbia caligine tenebescunt: atque ideo non discernunt, quia aliud est nescisse, aliud scire noluisse. Nescire enim ignorantia est: scire autem noluisse, superbia. Et tanto magis excusationem non possunt habere, quia nesciunt, quanto magis eis etiam nolentibus opponitur eis quod cognoscant. Vnde per Salomonem dicitur, Nunquid non sapientia clamitat in plateis, & prudentia dat vocem suam, in summis excelsisque verticibus super viam in mediis semitis stans: Transire fortasse per viam vitae temporalis poteramus, cum eius ignorantia poteramus. Sed postquam Christus incarnationis suae mysteria publice ostendit: postquam humilitatis exempla superbientibus praebuit: semet ipsam nobis quasi transeuntibus in mediis semitis lixit: ut videlicet in eam quam quaerere volumus, impingamus: & quam transeuntes videre negligimus, tangamus offendentes. Dicatur ergo, Omnes vias eius intelligere noluerunt. Quia quippe est incarnatae sapientiae, omnis actio quam temporaliter gessit. Viae eius sunt, viuendi ordines, quos ad se venientibus vias praebuit. Tot itaque ad se venientibus vias praebuit, quot bene viuendi exempla monstrauit. Humilitatis eius vias propheta conspexerat, cum dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas &c. Sed nuquid in omnibus istis viis iustus dicitur dominus: Certe sic: quia per illas suos fideles iustificat. Propter quod alibi Psalmista dicit, Viam iustificationum tuarum instrue me. De viis domini vide versicul. 230. 247. 354. 395. 1043. 1270. 1884. 2078. 2089. 2109.

2534 Propere est dominus omnibus inuocantibus eum: omnibus inuocantibus eum in veritate.

Hic ostendit beneficium Dei quartum: quod est in exaudiendo iuste deprecates. Quia omnes ipsum deuote exorantes, tempore debito exaudit vel ad votum, vel ad utilitatem. Et eligibilior est exauditio quae est ad utilitatem, quam illa quae est ad votum: quantum Deus altius cognoscit quid nobis expediat, quam nos ipsi faciamus. Sed quid est Deu propere esse omnibus inuocantibus, cum sit vbique secundum essentiam suam, & sic non propere aliquem: quia propere locum non significat esse in loco, sed iuxta

Via domini multiplex. Gregor. 25. moral. 116. Luca 11. Ignorantia quales sunt. Proverb. 8. Psal. 118. Psal. 118. Oratione deo quaerere deum principaliter, non temporaliter. Gregor. 15. moral. 5. 10. Propere quomodo de Deo: qui est ubique.

iuxta locum: sic propere orantem esse, non significat esse in orante, sed iuxta: dominus autem est in omnibus. Ad quod dicendum, quod quamuis Deus per essentiam sit in omni re, & non propere aliquam rem tamen per aliquos singulares effectus propere aliquos dicitur esse, & remotus ab alijs. Sicut per effectum salutis est propere iustos, dicens, Verumtamen propere timentes eum salutare ipsius: sed sic a peccatoribus est valde remotus: Psal. 118. Loge a peccatoribus salus. Vel aliter, secundum grammaticos, a propere dicitur propicius. Et est propicius idem quod misericors, mitis, placatus. Vnde hic accipitur propere pro propicio. Et est sensus, Propere est dominus &c. id est propicius est dominus &c. quia scilicet concedit eis quod nouit vtile ipsis: sicut medicus propere infirmum dicitur esse, quando curam gerit eius salutis. Sed quibus est propere, subditur, Omnibus inuocantibus eum in veritate. Sed quid est inuocare in veritate? Inuocat dominum in veritate, qui sua oratione solum Deum quaerit habere. Inuocat autem & non in veritate, qui aliud a Deo quaerit. Vnde hic ait Aug. Propere est dominus &c. Et ubi est quod scriptum est, Inuocabunt me, & non exaudiam eos: Ergo audi quod sequitur, Omnibus inuocantibus eum in veritate. Nam multi Deum inuocant, sed non in veritate: qui scilicet aliud ab ipso quaerunt. Verbi gratia. Quare amas Deum? Quia dedit mihi sanitatem: vel quia mihi dedit uxorem diuitem: vel quia dedit mihi filios multos & bonos: dedit familiam: dedit omnia bona. Ideo Deum amas: ideo nihil amplius quaeris: Esto adhuc esuriens: adhuc pulsa ad ianuam patrisfamilias: habet adhuc quod det. In mendicitate es cum omnibus his quae accepisti: & quasi iam saturatus non rogas? Ergo si bonus est Deus quia ista tibi dedit: quanto beatior eris, cum seipsum dederit tibi: Ille ergo qui Deum ipsum a quo accepit illa de quibus gaudet, praeponeat his omnibus rebus quas accepit: ipse inuocat Deum in veritate. Nam ut noueritis, si talibus hominibus proponatur, & dicatur, Quid si ista omnia de quibus gaudes, vellet tibi auferre Deus? iam non amabitur? Quid dices? Deus, quid tibi ego feci? quare mihi abstulisti, & illi dedisti? Iniquis das, & a tuis tollis. Acculas Deum quasi iniustum: & te laudas quasi iustum. Sed vis inuocare Deum in veritate? Conuertete. Accusa te: lauda Deum. Tunc eris rectus cum omnibus bonis quae facis: tunc Deus tibi placeat. In omnibus malis quae pateris, Deus non tibi displicet. Hoc est in veritate Deum inuocare. Qui sic inuocat Deum, Deus exaudit illum. Propere est illi dominus. Nondum dedit quod visibi est tamen. Quomodo medicus si forte aliquid imponat vel oculo vel visceribus quod vrendo sanet: si roget aeger ut tollatur illi, medicus expectat tempus: non facit quod rogat aeger. Non te exaudit ad presentem voluntatem, exaudiendo ad futuram sanitatem: & hoc utique ad voluntatem. Nam sanus esse vult, qui etiam vti non vult. Qui ergo Deum in veritate vult inuocare, non temporalia, sed ipsum Deum principaliter orando quaerere debet: ut ostendit Gregorius dicens, Cum Deus in oratione non quaeritur, citius animus orantis laxatur: quia cum illa quae postulat, quae fortasse iuxta occultum Dei iudicium tribuere recusat, ipse quoque Deus venit in fastidium: quia non vult dare quod amatur. Sed se magis dominus quam ea quae condidit, vult amari, aeterna potius quam terrena postulari. Sicut

scriptum est, Querite primum regnum Dei & iustitiam eius: & haec omnia adicientur vobis. Qui enim non ait dabuntur, sed adicientur: profecto indicat aliud esse quod principaliter datur, & aliud quod superadditur. Quia enim nobis in intentione aeternitatis in vsu suo temporalitas esse debet: & illud datur, & hoc nimirum ex abundantia superadditur. Et tamen saepe homines dum bona temporalia postulant, aeterna vero praemia non requirunt: petunt quod additur: & illud non desiderant, nisi adiciatur. Nec lucrum suae deprecationis esse deputant, si hic sint temporaliter pauperes, & illic beatitudinis diuites in aeternum viuunt: sed solum visibilibus intenti labore postulationis tenuit inuisibilia mercari. Qui si suprema quaerent, iam cum fructu laborem exciperent. Quia cum mens in precibus ad auctoris sui speciem anhelat: diuini desiderii inflammata, supernis coniungitur, ab inferioribus superatur: amore feruoris sui se aperit ut capiat, & capiens se inflammat: & superiora amare, iam sursum ire est. Dumque magno desiderio ad caelestia inhiat, miro modo hoc ipsum quod accipere quaerit, degustat. Sic ergo propere est dominus omnibus inuocantibus eum &c. Sic enim inuocare, modum est tempus. Propter quod dicitur Esa. 55, Querite dominum dum inueniri potest: inuocare eum dum propere est.

Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.

Hic ostendit quintum beneficium quod facit, vota iustorum adimplendo: quia voluntatem timentium se faciet. Et nota quod non dicit facit, sed faciet: quia non semper exaudit orationes iustorum, sed tempore opportuno: quia finaliter Deus adimplet voluntatem ipsorum. non quidem semper in presenti vita, sed saltem in futura. quod notat dicens, Et saluos faciet eos. Dicit ergo, Voluntatem timentium se faciet. & hoc timore filiali: quia talis timor charitati coniungitur: & per consequens omnis qui sic timet Deum, voluntatem suam voluntati diuinae supponit. Ex quo sequitur, quod sicut voluntas Dei semper impletur: sic & voluntas timentium Deum timore filiali: quia vnum tales volunt cum Deo. Vnde hic August. Voluntatem timentium se faciet: scilicet si sic times Deum, ut & tu facias voluntatem eius, & ipse voluntatem tuam faciet. Sed quomodo faciet voluntatem eorum, subdit, Et deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Vides ad hoc exaudire medicum: ad hoc scilicet ut donet salutem. Norandum quod quamuis hic loquatur de timore filiali: tamen etiam potest intelligi de timore poenae: quia ille ad verum Dei timorem inducit: & sine illo multoties cadit iustus a gratia. Dicunt naturales, quod quia aurum sub specie propria securi non potest portari de vna regione ad aliam: quod debet sub forma pulueris redigi, ut non appareat aurum: & sic securi potest portari, nec tunc latronum periculum timeatur. Redigitur autem ad formam pulueris sic. Cum enim aurum in igne liqueat, immiscetur ei cinis, & mouetur cum testula, donec aurum puluerizetur. Aurum autem sic puluerizatum, & sub alia forma reductum, securius portatur de vna regione ad aliam.

Matth. 6. Proverb. 8. Timor orationem facit exaudiri. Timor poenae proficit. B b pro-

propter timorem latronum. Et huic imaginationi concordat illud quod habetur Hierem. 10, ubi dicitur, Argentum inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de Ophir. Sic in proposito, per aurum intellige gratia & alias virtutes, per quas anima detestatur spiritualiter: quæ plusquam aurum & argentum appreciantur: quia ut dicitur Proverb. 22, Super argentum & aurum, gratia bona. Per ignem vero intellige tentationes diaboli, & alias mundi aduersitates: quibus diabolus animas nostras accendere & flammare nititur. Psalm. 79, Incensa igni & suffolla ab increpatione vultus tui peribunt. In isto igitur igne aurum incipit liquefcere: quando ad consensum tentationis animus incipit emolliiri. Quid ergo tunc faciendum est? Miscendus est anto nostro & virtutibus nostris cinis incendij æterni, qui timorem nobis incutiat: aut certe cinis nostræ mortis. de quo Sapient. 2, Extinctus cinis erit corpus nostrum. Cui adhibeatur testa: id est consideratio nostræ imbecillitatis & infirmitatis, quæ à nobis omnem securitatem auferat. de qua testa ait Psalmista, Arguit tanquam testa virtus mea. Et tunc aurum animæ nostræ, id est virtutes & gratia, sic occultabitur sub specie pulueris: vt securè viam præsentis vitæ absque expoliatore transire possimus. Vnde Bernard. ait super Cât. In veritate didici nullum ita efficax esse remedium ad Dei gratiam promerendam retinendamque atque recuperandam, quàm si omni tempore inueniaris coram Deo non alta sapere, sed timere. Ideo dicitur Proverb. 23, In timore domini esto tota die. Quamuis ergo iste timor pœne per se nõ sufficiat ad hoc, vt à Deo exaudiri mereamur: tamen ratione sui effectus quia timorem filialem inducit, proficit multum & iuuat.

3536 Custodit dominus omnes diligentes se: & omnes peccatores disperdet.

Hic ostendit Deum laudandum ex sexto beneficio, quia suos dilectores protegit. Ad principem enim spectant duo maxime: scilicet præmiare bonos, & malos punire. sed principalior actus est præmiatio bonorum: quia malorum puniatio est propter bonos conseruandos: non autem præmiatio bonorum propter malos. Et hinc est quod summus iudex in iudicio primò dabit sententiam præmiationis bonorum, dicens, Venite benedicti patris mei &c. Consequenter autem dabit sententiam punitionis malorum, dicens, Discedite &c. Et hoc est quod clarè hic innuit Psalmista, præmiatione bonorum præmittens punitioni malorum, dicens, Custodit dominus omnes diligentes se. Et consequenter addit, Et omnes peccatores disperdet. Quid enim proficeret si Christus homines ad suum amorè traheret, si illos attractos non custodiret? Quos ergo suo sanguine acquisiuit, hos per suam gratiam acquisitos custodit. Dicit Philosophus, 2. econ. Quodd economus (id est dispensator domus) talis debet esse, quod diuicias acquirere & multiplicare possit, & acquisitas custodire: quia sine custodia nihil proficit acquisitio. Sic in proposito. Nam economus patrisfamilias cœlestis ciuitatis est Christus. Psal. 104. Cõstituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ. Iste nos patri cœlesti acquisiuit cum magnis laboribus: quia sanguine proprio. Actuum 20, Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo spiritus sanctus posuit vos regere

Math. 25.

ecclesiam sanctam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Frustra autem hoc fecisset, nisi diligenter custodiret. Et hoc est quod dicebat patri, Ioan. 17, Quos dedisti mihi custodiui, & non perii &c. Custodit ergo omnes diligentes se. per hoc intelligit omnes prædestinatos, quos solum dilexit ab æterno. De talibus dilectoribus ait Christus Ioan. 14, Qui diligit me, diligitur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Quod solum de prædestinatis potest intelligi. Tales custodit, quia nullus illorum finaliter cadit: & per consequens, in vitam æternam custodit illos. Similiter dicit de peccatoribus: scilicet præcitis & in peccato perseverantibus. Vnde hic ait August. Custodit dominus omnes diligentes &c. Videtis quia apud Deum est seueritas, apud quem est suauitas tanta: quia custodit dominus omnes diligentes se, omnes sperantes in se, omnes fideles, omnes timentes se, omnes inuocantes in veritate. Et omnes peccatores disperdet: scilicet in peccatis perseverantes. Deum reprehendere non formidantes, contra Deum quotidie disputantes, veniam peccatorum desperantes, & ex ipsa desperatione veniam tumultantes. Venit tempus, vt separentur isti omnes, & fiant inde duæ partes: vna ad dexteram, & alia ad sinistram: vt accipiant ista regnum æternum, & omnes peccatores disperdet. Notandum quodd dominus custodit nos dupliciter: scilicet per seipsum. & sic custodit multa personarum genera: de hoc vide versic. 166 s. 2034. Item nos custodit per angelos sanctos, quos nobis dedit custodes. De custodia angelorũ vide in dictionario meo, litera custodire, parte secunda. Item nos custodit per aduersa & afflictiones. De hoc vide in litera afflictio, parte quarta primæ partis. Qualiter autem variè disperdit peccatores, vide versic. 2497.

Laudationem domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomini sancto eius, in seculum & in seculum seculi.

Hic circa laudem diuinam ponit conclusionem intentam: scilicet quodd ipse & omnis homo debet laudare Deum. Vnde hic ait gl. Expositis causis diuinæ laudis, hic ponitur breuis conclusio: quia concludit omnes homines Deum laudare debere. Vbi aduertendum, quodd per hoc quod dicit, Et benedicat omnis caro &c. intelligit omnes homines. Nam per carnem in singulari intelligitur homo: sicut dicitur Genes. 6, Omnis quippe caro corruperat viam suam. Omnis caro, id est homo. Nam caro significat totum hominem: vide versic. 1011. Accipitur tamen in scriptura caro non pro toto homine, sed pro parte materiali hominis. Et sic caro rationi contrariatur. Caro enim primorum parentum corrupta ab integritate quam in prima creatione acceperat, semper rationi contrariatur & spiritui. Et nisi castigetur & subiiciatur, ipsum spiritum sibi subiicit & ducit ad mortem. Quod notabat Apostolus, dicens, Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Cuius rationem ostendit Gregorius super illo verbo Iob 11, Spes illorum est abominatio animæ: dicens, Spiritus deficit, ubi caro requiescit. vt enim caro mollibus, sic spiritus duris nutritur. Illam blanda refouet: hunc aspera exercet.

Caro significat totum hominem & quandoque partem hominis. Caro contrariatur rationi & spiritui.

Rem. 8. Grigen. 10. mund. 4. 14.

illa delectationibus pascitur: hic amaritudinibus vegetatur. & sicut carnem dura sauciant: sic mollia spiritum necant. Sicut illam laboriosa interimunt: ita hunc delectabilia extingunt. Spes itaque carnaliũ hunc delectationibus dicitur: quia inde in perpetuum spiritus interit, vnde ad tempus caro suauiter vivit. Sic ergo caro delicatè nutrita spiritum extinguit. Et ideo consulit Apostolus, dicens, Curam carnis ne feceritis in desiderijs. Domanda est ergo caro, vt spiritum sequatur, & ad Dei laudem confluet. Nam benedicere domino nihil aliud est quàm bene viuere, & bonis operibus nomen eius honorare. vide versic. 378. Quid est ergo dictum, Et benedicat omnis caro nomini sancto eius, nisi optate vt quilibet homo carnem suam taliter regat, vt spiritui subiiciatur, & bonis operibus insistat, quibus Deus laudetur? Sed per quem modum sic caro domabitur vt sequatur spiritum? Notandum quodd vt ait Chrysol. Homil. 18, super Matth. Inter omnes carnis passiones (alias passionis) seu delectationes, sunt tres præcipuæ: & carni magis intima: & conaturalis: scilicet esca, somnus, & amor viri ad mulierem. Et ideo grauius est illas à natura carnis præcidere, quàm cæteras. Et addit Chrysolom. Quodd nullius passionis abstinẽtia sic sanctificat carnem, quomodo abstinẽtia ab istis, vt sit homo castus, ieiunus, & vigiliis perseverans: & nulla aliæ sic carnem vel corpus inquinant, sicut istæ: vt sit homo fornicarius, aut epulator, aut deditus somno. Hæc ille. Ex quibus patet quodd qui carni suæ vult dominari, istas tres passiones maxime præcidere debet. Dicit Philosophus, 5. Polit. quodd apud aliquas ciuitates, sicut apud Athenas, fuit consuetudo relegare nimis potetes, ne sibi vsurparent principatum ciuitatis. Sed vt ibi dicit Philosophus, melius fuisset sic ordinasse à principio, quodd non fuissent aliqui ita excedentes in potestate, quàm postquam permiserint eos sic potetes fieri, illos sanare postertus. Consimile narrat Frontinus lib. 1. de Tarquinio Superbo, rege Romanorum, quodd cum à filio suo Tarquinio qui Sabinos deuicerat, misso nuncio ad patrem, peteret quid de Sabinis esset sciendum: ipse non audens secretum suum alicui committere (volebat enim quodd filius suus principes Sabinorum interficeret) nunciũ ad se missum duxit in hortum: & dum ambulabat, capita papauerum eminentia baculo percutiebat. Et nunciũ sine literis filio remisit. Nunciũ verò reuersus nunciavit filio quid patrem agere vidisset. Ille autem statim intellexit, idem de principibus Sabinorum esse sciendum. Sic in proposito, si in ciuitate animæ nostræ sint prædictæ passiones nimis potetes, quia liberè permixtæ sunt vires suas agere: expedit illas expellere, ne totius ciuitatis principatum vsurpet. Melius tamen esset à principio sic agere quodd non admitteretur, vel vires sumerent. Nam, vt dicit Seneca, epistola 123, Quomodo ad id finiendum factis valeo, ad quodd prohibendum parum valui: cum facilius sit excludere, quàm admissa comprimere. Ideo vt dicit Apostolus, Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.

Rom. 13.

Carne tres sunt maxime passiones suauitatis.

Rom. 8.

PSALM. CXLV.

3538 Lauda anima mea dominum: laudabo dominum in vita mea: psallam Deo meo quando fuero.

Titulus huius Psalmi est, Alleluia. Quod idè est quod Laudate dominum. de hoc vide versic. 1790, ubi alleluia declaratur. Quantum autem ad materiam huius Psalmi. notandum quodd tota intentio Psalmistæ est, homines inducere ad laudem Dei: & vt ipsum laudando, non in hominibus spem suam ponant, sed solum in Deo. Nam vt patet ex decursu veteris testamenti, quando cunquẽ filij Israel habuerunt spem suam in Deum, & non recurrerant principalius ad auxilium hominũ, ipsi omnes inimicos suos superabant: quando autem omisso vel postposito adiutorio Dei, ipsi ad auxilium hominum vertebantur: statim superabantur: quoniam populus armatus sine Deo, inermis est. Exemplum patet de Sedechia rege Iudæ: qui omisso Deo, contra regem Babylonis quæsiuit sibi auxilium regis Ægypti. Propter quod & ipse fuit superatus, & priuatus oculis, cum filiis & matre & reliquo populo in Babylonem captiuus fuit ductus: vt habetur 4. Regum, 25. Ciuitas Hierusalem fuit destructa, & templum funditus euersum. Et hoc est quodd Psalmista ait Psalm. 117, Bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Quis autem fuerit autor huius Psalmi, ignoratur. Quibus visis, accedo ad Psalmi diuisionem. Qui diuiditur in partes duas: quia primò laudem diuinam proponit: secundo in Deo habendam esse confidentiam concludit: ibi, Nolite considerare. Quantum ad primam, sciendum quodd vera laus proprius consistit in corde quàm in ore: quia aliquem laudare ore & non corde, adulatorium est & vitiosum: sicut de talibus conqueritur dominus, dicens, Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum longè est à me. Hinc voce veritatis dicitur, Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorũ. Hinc rursum ait, Confitentur se nosse Deum: factis autem negant. Hinc Ioannes ait, Qui dicit se nosse Deum, & mândata eius non custodit, mendax est. Hinc Psalmista ait, Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua metiri sunt ei: vide versic. 1317. Ex quibus omnibus patet quodd vera laus principalius in corde consistit, quàm in ore. Et hoc attendens Psalmista ait, Lauda anima mea dominum: quasi dicat, Nõ laudabo solo ore, sed principalius mente. In vita autem presenti oportet primò laudare Deum, vt perueniatur ad locum laudis æternæ. Et hoc est quodd subdit, Laudabo Deum meum in vita mea. Consequenter autem in vita futura laudabimus Deum plenè & perfectè. Et hoc est quodd subdit, Psallam Deo meo, quando fuero. Quia enim in æternum manebit homo post resurrectionem: ideo laudabit in æternum. Sed querit hic August. Cum dicit Psalmista, Lauda anima mea dominum &c. Sed quis hoc dicit, & cui dicit? Si enim ista dicantur esse verba carnis consulentis animæ, & dicentis, Lauda anima mea dominum. Et potestne caro bonum consilium dare animæ? Vnde non videtur hoc verum: cum à meliori & superiori soleat inferiori dari consilium. Caro autem inferior est, & anima superior. Anima enim licet sit vituperabilis, quia peccatrix: tamen melior dicitur per naturam etiam corpore laudato in suo genere: quia ipsa anima quæ est spiritualis naturæ, præstat corporeæ, quam mouet, regit, sensificat. Sicut enim aurum vituperatum & sordidatum præest plumbo in sua puritate laudato: sic etiam malus homo optimo etiam. Sic semper anima præstantior est carne. Nõ ergo consilium à carne quouis domita valde & pagata datur ipsi animæ: quia semper infra animam est.

Laus vera principalis est in corde, quàm in ore.

Esai. 29.

1. Ioan. 2.

Questio.

Consilium datur à superiori vt inferiori: non contrario.

Anima semper nobilior est superioris est corpore.

68
Sed purior pars animæ: scilicet quæ cogitat sapien-
tiam diuinam, illi inhærens, ad illam suspirans: videt
quasdam animæ partes, id est sensualitatem perturbat
bari motibus sæculi, & cupiditate terrenorum ire
ad exteriora, à quibus à superioribus & interiori-
bus reuocatur. Se ergo secundum sensualitatem ex-
hortans anima secundum rationem dicit, *Lauda ani-
mæ meæ dominum.* Quis ergo est qui dicit, *Lauda ani-
mæ meæ dominum?* Caro non dicit: cõsiliium enim su-
periori dari non potest. Infelix est ipsa anima, si à
corpore expectat habere consiliium. Anima enim
regitur: caro regitur. Illa imperat: hæc famularatur. Sed
hoc anima dicit sensualitati animæ. Quasi dicat,
Lauda anima meæ dominum. Quid tibi placet in sæcu-
lo? Quid est quod vis laudare? quid est quod vis
amare? Quacunque corporeis sensibus te conuer-
teris, occurrit tibi cœlum, occurrit tibi terra: vbiq;
amas, vbiq; laudas. Quomodo ergo laudandus est,
qui fecit ista quæ laudas? Verbi gratia. Quid est
melius in terra: dices, Aurum, argentum, animalia,
arbores, amœnitates: totam terram cogita. Quid me-
lius in cœlo, sole, luna, sideribus: totum cœlum cogi-
ta. Omnia sunt bona valde. Vndiq; pulchritudo
bonitatisque operis tibi commendat artificem. Mi-
raris fabricam, ama fabricatorem: laudas fabricam,
lauda fabricatorem. Sequitur, *Laudabo dominum in
vita meâ.* Nonne hic laudamus Deum? Certè sic, sed
imperfectè. Ecce homo stat, cantat, laudat Deum.
Et sæpe labia mouentur ad cantum: cogitatio autè
nescio per quæ desideria volat: sensualitas per di-
uersas cupiditates vel curas negociorum hac atq;
illac fluctuat. Quod mens superflans attendens, ad
inferiorem portionem animæ: cõuersa, alloquitur
dicens, *Lauda anima meæ dominum:* quasi dicat, *Quid
est quod de aliis rebus agis? quid est quod te occupa-
t cura rerum terrenarum atque mortalium? Sta
mecum: lauda mecum.* Sed tibi respondet ipsa ani-
ma inferior portio mentis, *Laudabo Deum in vita meâ:
quasi dicat: Laudabo quântum possum, licet tenuiter.
Quandiu enim sumus in corpore, peregrina-
mur à domino. Sed perfectè laudabo in vita meâ,
scilicet in terra viuentium: quia alibi dicitur, Beati
qui habitant in domo tua domine: in secula sæcu-
lorum laudabunt te. Et ibi, *Psallam Deo meo, quandiu
fuero.* Sed nunquid hic psallimus Deo? Certè psalli-
mus: sed non quandiu sumus, quia multoties dum
psallis Deo, cogitas de alio negotio: & sic psallis
voce, non psallis mente. Fortè psallendo, cupidita-
te inclinatis ad aliquid. Certè tunc non solum non
psallis mète, sed offensis creatorem. In vita autem
beata, ibi psallemus quandiu erimus: quia nunquã
cogitatio, nunquam voluntas ad aliud inclinabi-
tur, nisi ad Dei laudem. Et hoc est, *Psallam Deo meo,
quandiu fuero.**

Gen. 1.

Laudare Deum
perfectè hu-
mò possunt.

2. Cor. 3.

Laudabitur
Deus perfe-
ctè in patria.

2539

Nolite cõfidere in principibus, ne-
que in filiis hominum, in quibus non
est salus.

Hic ostendit spem & fiduciam in solo Deo esse
ponendam. Et duo facit: quia primò ostendit con-
fidentiam in hominibus non esse ponendam: secun-
dò ostendit illam in solo Deo habendam: ibi, *Beatus
cuius Deus.* Prima diuiditur in duas: quia primò
ostendit ex duobus, quòd non est confidendum in
hominibus: primò quia non habent potestatem
saluandi: secundò quia habent necessitatem mor-
tendi: ibi, *Exibit spiritus eius.* Quantum ad primum,

Confidendum
est in Deo, non
in homine.

A sciendum quòd duo sunt genera hominum: quia
aliqui principantur, & aliqui subiiciuntur: & in
neutro ponenda est spes. De primis dicit, *Nolite con-
fidere in principibus.* De secundis verò subdit, *Neque in
filiis hominum.* Per filios hominum intelligens illos
qui sub potestate alicuius sunt constituti: sicut fili-
us est nomen subiectionis, quia est sub potestate
patris. Et quare in illis non sit confidendum, ostendit
dicens, *In quibus non est salus:* quia scilicet seiplos
saluare nõ possunt: quomodo ergo saluabunt te? Et
hoc dicit Psalmista contra multos qui plus in ho-
minibus mundi, quàm in Deo cõfidunt. Vnde hic
ait August. *Nolite confidere in principibus &c.* Ne qua
infirmirate anima humana, quando fuerit tribula-
ta, hic desperat de Deo & vult præsumere de ho-
mine. Vnde si dicatur homini in afflictione aliqua
constituto, Est quidam homo magnus per quem
possis liberari: statim gaudet & erigitur. Si dicatur
illi, Liberet te Deus: quasi desperatione frigidescit.
Promittitur sibi auxiliũ mortalis hominis: & gaudet.
Promittitur sibi auxiliũ immortalis Dei: &
tristis est. Vel taliter cogitantibus, Incipe querere
& cognoscere eum à quo factus es. Non enim de-
ferit Deus opus suum, si ab opere suo non deserta-
tur. Contra hos ait Psalm. *Nolite confidere in principibus:
neque in filiis hominum &c.* In vno filio hominis
est salus, & in ipso est salus: non quia filius homi-
nis, sed quia filius Dei: non propter id quod suscepit
ex te, sed propter id quod seruauit in se. Vel aliter,
vbi scis quòd aliqui confidunt in dæmonibus,
qui per incantationes & sortilegia salutem
querunt habere. Confidunt in hominibus, qui salu-
tem ab hominibus querunt. Et hos duos reprehendit
Psalm. Primò reprehendit confidentes in
dæmonibus vel sortilegijs: dicens, *Nolite confidere in
principibus.* Nonne ipsi dæmones dicuntur principes:
immò sic, quia principes tenebrarum? Audi
Paulum Apostolum dicentem, Non est vobis colu-
clatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus
principes & potestates, rectores tenebrarum
harum. Vbi ait gl. Aduersus principes &c. id est aduersus
dæmones qui principantur & alii præstant. Certum
est enim quia exitia famulis Dei, auctore diabolo
irrogantur, siue per se, siue per ministros suos.
Vnde & diabolus huius mundi principem appellabat
Christus, dicens, Nunc iudicium est mundi: nunc
princeps huius mundi eiicietur foras &c. De istis ergo
principibus ait, *Nolite confidere in principibus:* hoc
est in sortilegijs quæ arte dæmonum fiunt: vel quibus
in adiutorium dæmones inuocantur: quia in illis non
est salus. Quasi dicat, Non possunt saluare seiplos,
quomodo saluabunt te? De hominibus in quibus non
est confidendum, subdit, *Neque in filiis hominum.*
Filij hominum vocantur omnes ex matre & femina
geniti. Et nota quòd confidentia hominũ in multis solet
poni. Primò est confidentia terrenalibus abundantia:
quæ est avarorum. De qua vide versic. 2055. Secundò
est confidentia personalis sanctimonix: quæ est superborum.
vide versic. 2055. Tertio est confidentia temporalis
vanæ gloriæ: & hæc est hypocritarum. vide versic. 2035.
Quarto est confidentia mundialis eminentiæ: quæ est
tyrannorum. vide versic. 2055. Quinto est confidentia
sæcularis sapientiæ: quæ est reproborũ magistrorũ.
vide ver. 2055. Sexto est confidentia spiritualis
innocentiæ: & hæc deuotorũ filiorũ. vide ver. 133.
Et hæc vltima solũ bona est & licita. Exhibit

Deus non
deserit nos, nisi
deseratur ei
nobis.

Principes
dæmonum
sunt.

Expos. 6.

Joan. 22.

Greg. 10. mo.
cap. 23.

Desideria
malorum ge-
nerant.

2540 Exhibit spiritus eius, & reuertetur in
terram suam: in illa die peribunt omnes
cogitationes eorum.

Spiritus ho-
minis est ani-
ma.

Joan. 10.

Gen. 3.

Cogitationes
malorum pe-
ccant.

Joan. 22.

Greg. 10. mo.
cap. 23.

Desideria
malorum ge-
nerant.

Hic ostendit quòd non est confidendum in filiis
hominum: quia non sunt stabiles, sed habet neces-
sitatẽ moriendi. Vbi nota quòd per spiritum ho-
minis anima intelligitur. Vnde quãdo Christus in
cruce moriens emisit animam, dicitur emisisse spi-
ritum. loã. 19. Et inclinato capite emisit spiritum.
Et vide differentiam inter mortem Christi & alio-
rum. Nam Christus non necessitate, sed voluntate
mortuus est. Vnde dicebat, Potestatem habeo po-
nendi animam meam, & iterum sumendi eã. Et hoc
notas Euangelista, ait, Emisit spiritum. Ceteri au-
tem hominum moriuntur necessitate. Vnde non
emittunt spiritum: sed spiritus exit ab eis, etiã ipsi
inuitis. Et hoc notas Psalm. ait, *Exibit spiritus eius:* scilicet
cuiuslibet hominis. Exit enim spiritus, quan-
do anima separatur à corpore. Sed quid est quod
subdit, *Et reuertetur in terram suam?* Nãquid in sepa-
ratione anima à corpore, anima in terram reuertitur
vt conuertatur in terram: cum anima sit simpli-
citer spiritualis & immortalis? Respondeo quòd hoc
quod dicitur, *Et reuertetur in terram suam:* non refer-
tur ad animã hominis, sed ad corpus, vt sit sensus,
Cum exit anima à corpore, corpus reuertitur in
terram suam: scilicet de qua creatum est secundum
sententiam illam domini dicentis, Donec reuertaris
in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, &
in puluerem reuertetur. Quãdo autem exit spiritus
ab homine, tunc perit cogitatio hominis: quia que-
dam viuere cogitabat vel disponebat facere, adim-
pere non potest. Sic enim contigit illi diuiti, qui
dicebat, *Luca 12.* Anima mea, habes multa bona
reposita in annos plurimos: sède, quiesce, comede
&c. quia eadem nocte morte præuento periit cogi-
tatio eius. Ad hunc intellectũ exponit hunc ver-
sum August. dicens, *Exibit spiritus eius:* spiritus homi-
nis superbi, spiritus hominis potentis in quo confi-
debas. Ille enim viuẽs minatur, nesciens quandiu
viuat. Sed exibit spiritus eius, & reuertetur in terrã
suã. Sed nunquid exibit quando vult: exibit quan-
do non vult: & exibit quãdo nescit: & exiit spi-
ritu, caro reuertetur in terrã suam: & in illa die peri-
bunt omnes cogitationes eorum. Quãdo autè exit
spiritus, vbi est ritus hominis: vbi superbia: vbi inestã-
tia? Ergo fratres omnes audiamus: & in qualibet
tribulatione, in quolibet desiderio, non cõfidamus
in principibus neque in filiis hominum, in quibus
nõ est salus. Totum enim hoc mortale caducum &
transitorium est. Greg. autem istum passum, *In illa
die peribunt omnes cogitationes eorum:* de malis maxime
exponit super illo verbo Job 11, Et effugium peti-
bit ab eis: dicens, Oculi impiorum sunt intentiones
in eis carnalium desideriorũ: qui idcirco deficiunt,
quia æterna negligunt: & sola semper transitoria
prætolantur. Ad ipsi quippe terrenam gloriam
cogitant multiplicari rebus temporalibus expectãt:
ad mortem quotidie cuncta labentium rerum ten-
dunt: sed cogitare mortalia mortaliter nesciunt. Car-
nis vita per momenta deficit: & tamen carnale de-
siderium crescit. Res habitata instanti fine corrumpit-
tur, & habendi anxietas non finitur. Sed cũ mors
impios subtrahit, eorum profectò desideria & eo-
rum cogitationes cum vita terminantur: quorum
scilicet oculi tunc superna vltione deficiunt, quia

A suo hic iudicio à terrena delectatione deficere no-
luerunt. Hos illorum oculos à iocunditate pristina
claudis Psalm. cõpexit: cum dicebat, *In illa die peribunt
omnes cogitationes eorum:* quia & æterna mala nun-
quam cogitata reperunt, & subito amittunt bona
temporalia, quæ diu tractata tenuerunt. A quibus
& omne effugium perit: quia eorum malicia ab
animaduersione districti iudicis, quò se valeat oc-
cultare non inuenit. Nam iniqui nunc cum tristitia
aliqua vel aduersa patiuntur, effugij latebras in-
ueniunt: quia ad voluptatem protinus desiderio-
rum carnalium recurrunt. Ne enim paupertas ipsos
cruciet, diuitis animam demulcent. Ne despectus
proximorum deprimat, sese dignitatibus exaltant.
Si fastidio corpus atteritur, antepositis epularum
diuersitatibus nutritur. Tot ergo hic habent effu-
gia, quot sibi præparant delectamenta. Sed quan-
doque ab eis effugium perit: quia eorum mens in
morte amissis omnibus, se solummodo & iudicem
conspicit: tunc voluptas subtrahitur, sed voluptatis
culpa seruatur: & repente miseri pereundo di-
scunt, quia peritura tenuerunt: qui tamen quous-
que corporaliter viuunt, nocitura non desinunt.
De quibus bene dicitur, *Exibit spiritus eius, & reuer-
tetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes
eorum.* Si autem per ly principes in precedenti ver-
siculo intelliguntur dæmones: tunc iste versus non
refertur ad totum præcedentem versum, sed solum
ad filios hominum.

C Beatus cuius Deus Iacob adiutor
eius: spes eius in domino Deo ipsius
qui fecit cœlum & terrã, mare & om-
nia quæ in eis sunt.

Hic ex prædictis ostendit in Deum solum esse
confidendum. Et duo facit: quia primò hoc propo-
nit: secundò hoc rationibus deducit: ibi, *Qui custo-
dit veritatem.* Quantum ad primum, sciendum quòd
licet alij patriarchæ, vt Abraham, Isaac & ceteri,
colerent Deum verum: tamen in scriptura dicitur
sepius Deus Iacob, quàm Deus Abraham vel Isaac:
hoc ideo, quia Iacob fuit primus qui fecit Deo vo-
tum de ipsius cultu, quando ibat Mesopotamiam:
dicens, Si Deus fuerit mecum in via qua ambulò,
& custodierit me &c. erit mihi dominus in Deum
&c. Et iam, quia omnes nati ex Iacob, erant de po-
pulo Dei: non autem omnes nati de Abraham, quia
non filij Ismael: nec omnes nati de Isaac, quia non
filij Esau. Sed de Iacob solum nati fuerunt duode-
cim patriarchæ: qui faciebant duodecim tribus
populi Dei. Dicit ergo, *Beatus cuius Deus Iacob adiutor
eius.* Et rationem subdit, *Qui fecit cœlum & terram.*
Quasi dicat, In isto est confidendum, quia saluare
potest: quia ipse fecit cœlum & terrã. Quasi si quis
querat à Psalm. Quid ergo faciendum, si nec in prin-
cipibus nec in filiis hominum est sperandum? Res-
pondet ostendens quid facturus es: dicens, *Beatus
cuius Deus Iacob adiutor eius.* Non homo aliquis, non
angelus: sed Deus Iacob. Per hoc enim vult ostend-
ere quòd adiutorium quod dat Deus sperantibus
in se est, quia facit eos beatos: quod ostendit per
hoc nomen Iacob. Iacob namque fuit binomius:
quia in principio natus, fuit vocatus Iacob: sed post-
ea quando vidit scalam quæ stans in terra cœ-
lum attingebat, & angelos ascendentes & descen-
dentes, & dominum innixum scalæ: tunc Deus de
Iacob fecit ipsum Israel: quia nomen sibi mutauit.

Gen. 28.

faciens, Nequaquam ultra vocaberis Iacob, sed Israel... Quis autem proprie supplantator dicitur...

facit iudicium iniuriam patientibus: dat escam esurientibus.

Hic ostendit rationes quare in Deo est sperandum. Et sumitur prima ratio ab ipsius bonitate...

Quasi. Deus possidet nos, & nos Deum.

Colimus Deum, & Deum colit nos.

1. Cor. 3. Invenimus apud Apostolum dicentem, Dei enim agricultura estis...

Ioan. 15. Ego sum vitis, & vos palmites: & pater meus agricola est...

Phil. 3. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino Deo ipsius...

Phil. 3. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino Deo ipsius...

Phil. 3. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino Deo ipsius...

Phil. 3. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino Deo ipsius...

Phil. 3. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino Deo ipsius...

Phil. 3. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino Deo ipsius...

Phil. 3. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino Deo ipsius...

Phil. 3. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino Deo ipsius...

Qui custodit veritatem in seculum,

passus esses, iniuriam nominates? Certè non debetis. De omnibus ergo patientibus iniuriam, facit iudicium...

Questio.

Genes. 25. de bobus, & de ovibus.

Matth. 6.

Dominus soluit compeditos: dominus illuminat cæcos.

Hic ponit secundam rationem que sumitur à Dei pietate: quia sua pietate soluit compeditos, & cæcos illuminat...

mus. Quæ sunt compedes nostræ? mortalitas ipsa. Audi Apostolum Paulum, quia & ipse in hac peregrinatione...

Phil. 1.

Illuminat nos Deus multipliciter.

Eccl. 2.

Eccl. 2.

Eccl. 2.

Eccl. 2.

Eccl. 2.

Eccl. 2.

Eccl. 2.

Dominus erigit elisos: dominus diligit iustos.

Hic ponit tertiam rationem, que sumitur à Dei charitate & dilectione. Et hic ostenduntur duo: scilicet Dei potestas, quia erigit elisos...

Elisu qui dicitur multipliciter.

penitentia ipsos ad gloriam leuat. Vnde hic ait Aug. Dominus erigit elisos: quare eriguntur: quia humiliati sunt. Cecidit atque elisus est Adam. Ille cecidit, Christus descendit. Quare descendit qui non cecidit, nisi ut leuaretur qui cecidit: Et hoc quo ad cadentes per superbiam: quo vero ad se humiliates per penitentiam, dicitur Iob 3, Ponit humiles in sublimi: & erigit merentes sospitate. De hoc vide versic. 25 30. Ibi, Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos. Et nota quod in homine per humilitatem eliso, dominus erigit multa. Primum erigit intellectum ad apertam cognitionem: Esa. 50, Mane erigit mihi aurem. Per aurem accipe intellectum, qui percipit spiritualem sonum: sicut auris corporalem. Secundum erigit affectum ad iocundam consolationem: Iob 3, Merentes erigit sospitate. Tertium erigit totum subiectum ad praeclaram subleuationem: Iob 36, Reges collocat in perpetuum, & illic eriguntur.

2545 Dominus custodit aduenas: pupillum & viduam suscipiet: & vias peccatorum disperdet.

Hic ponitur quarta ratio, que sumitur ab ipsius Dei potestate. Quato enim quis debilius est & magis abiectus, tanto maior potestas requiritur ad ipsum erigendum & custodiendum. Quantum autem ad literam, dominus custodit aduenas, id est extra terram suam existentes. Sic enim custodiuit Iacob, dum peregrinaretur apud Laban. Dominus custodit pupillum: id est infantem matre carerem. Dominus suscipiet viduam: scilicet in sua cura. Sic enim suscepit quā modico pugillo farinae pavit cum tota domo sua. Et vias peccatorum disperdet: id est procellus peccatorum contra bonos ad nihilum rediget. Sicut patet de via Pharaonis, quem submersit in mari. Exod. 14. Et sic de multis aliis. Spiritualliter autem dominus custodit aduenas. Aduenam enim, secundum grammaticos, dicitur qui aliunde venit, aliunde genitus est. Quid est ergo aduena, nisi ecclesia gentium, que aliunde venit, ab alienis a fide genita secundum carnem. Vnde hic ait Aug. Aduena est ecclesia gentium: profelita est, aduenticia est. Est enim ad patres non de carne eorum nata: sed imitando facta filia. Et quis ecclesiam ex gentibus collesiam custodit, nisi Deus? Qualiter autem dominus custodit ecclesiam: vide versic. 230. Vel aliter, custodia ecclesie fuit figurata in custodia tabernaculi, dum filij Israel per desertum ambularent. De qua figuratiter habetur Num. 2. Vbi sententialiter dicitur quod dominus sic ordinauit custodia tabernaculi, ut ab oriente starent tres tribus: scilicet Iudas, Isachar & Zabulon &c. Dominus custodit pupillum. Per pupillum intelligitur quilibet iustus in vita presentis: quia hic manet sine patre. Vnde hic ait Aug. Secundum quendam modum omnes pupilli sumus, absente scilicet patre nostro, non mortuo. Pupillus enim secundum homines, mortuo patre fit. Et si intelligamus quod anima non moritur, viuunt patres nostri: & magis absentibus patribus sunt pupilli quor pupilli sunt. Nam si mali fuerint parentes, in penis viuunt: si boni, in requie viuunt. Tamen nos quandiu sumus in corpore hoc, peregrinationis locum incolimus: absens est a nobis pater noster qui est in caelis. Ideo ecclesia dicitur vidua, quati absente spōso: pupillus est absente patre. Ergo per pupillum & viduā quid voluit intelligi,

fratres: destitutos omni opere, omni auxilio destituta anima in seculo. Ipsa sibi speret adiutoriū Dei. Quicquid hic habueris. Aurū habes presumpisti inderiam non es anima: non es orphanus: nō vidua nominaris. Amicum habes: si de illo presumpis & dominum dimisisti, nox es destitutus. Si autem habes hanc omnia, & non inde presumpis, & non inde superbis: orphanus Dei es, vidua Dei es: quia Deus suscipit destitutos. Et hoc est quod ait Psal. Dominus custodit aduenas: pupillum & viduam suscipiet. Sequitur, Et vias peccatorum disperdet. Hoc est quod dixit superior Psal. 144, Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Et nota quod vias peccatorum est multiplex: scilicet primū via innotuosa, quæ est superborum, qui semper incedunt per vias altiores & montuosas: quod rāme multum est periculosum, & facilliter incidunt in casum: quia quanto status est altior, tanto grauior est casus. Sed est de superbis sicut de lepore, qui melius currit contra montem ascendendo, quam descendendo. Ita superbi de monte superbiæ cum labore descendunt: sed toto conatu nituntur ascendere. Secunda est via luduosa: quæ est auarorū, quæ etiā est spinosa &c. Omnes enim per istas vias ambulantes disperdet dominus, qui iustos custodit: Psal. 1, Nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit.

Regnabit dominus in secula, Deus tuus Sion, in omni generatione & generationem.

Hic ponit quintam rationē, que sumitur à perpetuitate ipsius Dei gubernantis. Quasi dicat Psal. Et si filij hominum ad tempus nos possent adiuuare, non tamen in perpetuum: sed dominus Iacob in perpetuum potest: quia regnabit dominus in secula &c. Et dicitur hic Deus Sion, quia ibi erat templum suo nomini dedicatum: & in illo monte Sion cœnando cum discipulis confecit eucharistiæ sacramentum. Et in illo monte in signo visibili Apostolus misit spiritum sanctum. Regnabit ergo dominus in secula. Sed in quibus regnabit? scilicet in sanctis suis. Vnde hic ait Aug. Regnabit dominus in secula. Gaude, quia tibi regnabit. Gaude, quia tu eris regnum eius. Vnde sequitur, Deus tuus Sion: id est regnabit in illis, qui sunt ciues Sion, non Babylonii: id est non de ciuitate peritura huius seculi, sed de Sion ad tempus laborantis & peregrinantis: in æternum autem regnatura. O Sion, Deus tuus regnabit in æternū. Nunquid sine te regnabit Deus tuus? In generatione & generationem, bis dixit in generatione, quia non potuit semper dicere &c.

PSALM. CXLVI.

Laudate dominum, quoniam bonus est Psalmus: Deo nostro sit iocunda decoraque laudatio.

Notandum quod inter Psal. præcedentē & istum apud Hebræos ponitur alleluia. Quod alleluia secundum aliquos est finis Psal. præteriti. Et secundum istos iste Psal. nullū habet titulū. Secundū alios verò illud alleluia est principium istius Psal. & de essentia Psal. Vnde iste Psal. sic incipit, Alleluia laudate &c. Et istā opinionē magis videtur sequi Nicolaus de Iyra. Vnde istū Psal. dicit esse alleluia: quoniam apud Hebræos est consuetudo denominare libros à principis eorum. Sicut liber Gen. apud Hebræos vocatur Beresit, quod significat in principio: quia

quia sic incipit liber Gen. In principio creauit, &c. Et idem modus obseruatur in aliis quatuor libris Moysis. Dicit ergo quod iste Psal. sic incipit apud Hebræos, Alleluia, laudate dominum, &c. Et secundum istam opinionem, etiam Psal. iste nullam habet titulum. Aliorum opinio, quam credo veriorē, est quod alleluia positum inter istos duos Psal. non est de substantia præcedētis Psal. neque istius: sed pertinet ad istum Psal. ut titulus istius Psal. Sicut Psalmus præcedens pro titulo habet alleluia: & alij aliqui Psal. sic & iste. Titulus ergo istius Psal. est alleluia. Quid autem sit alleluia, & quomodo non est nomen simplex, sed compositum: vide in titulo Psal. 104. Quibus visis, venio ad diuisionem Psal. qui diuiditur in partes duas: quia Psalmista primū homines ad Dei laudes excitat: secundū ad hoc rationes allegat: ibi, *Aedificans Hierusalem*. Quantum ergo ad primum, excitans ad Dei laudem dicit, *Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus: id est, psalmodia*, vel bonum est psallere ad honorem diuini nominis. Psalmodia autem non solum fiat in ore, sed principalis in corde & in opere. Vnde dicitur à psalterio, quod pulsatur, non flatu, sed tactu manus. Ideo subditur, *Deo nostro sit iocunda decoraque laudatio*. Vnde vide quod duo hic ponit. Primum quod psalmodia debet esse iocunda: quia scilicet ex læticia cordis & spiritali exultatione procedere debet. Propter quod dicebat Apostolus 1. Cor. 14, Psallam spiritu: psallam & mente. Secundum est quod psalmodia debet esse decora: scilicet cū sanctis operibus, sine quibus Deo nemo placere potest. Est ergo decora psalmodia, quando cum ore concordat cor & manus. Quoniam ut habetur Eccl. 15, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et in figuram huius, quando Dauid demorem à Saul eiecere volebat psallendo, manu psallebat: ut dicitur 1. Reg. 16. Et ad hoc hic concordat August. dicens, Psalmus quippe est cantus: non quilibet cantus, sed psalterij cantus. Qui ergo psallit, non sola voce psallit: sed assumpto psalterio, accedentibus manibus voci concordat. Vis ergo psallere. Non solum vox tua sonet laudes Dei: sed opera tua concordet cum voce tua. Cum enim voce cantaueris, si lebis aliquando. Vita verò nunquam si leas. Negocium agis, & fraudē cogitas: siluisti à laude Dei. Et quod est grauius: non solum à laude siluisti, sed in Dei blasphemiam petroxisti. Sicut enim Deus laudatur de bono opere tuo: sic & blasphematur Deus de malo opere tuo. Itaque ad aurium exhortationem canta voce: corde nō si leas: vita ne taceas. Non cogitas in negotio fraudem, psallis Deo: cum māducas & bibis, psalle: non intermiscendo sonorū suauitates ad aures apertas, sed modeste & temperanter manducando & bibendo. Quia hoc dicit Apostolus, Siue manducatis, siue bibitis, omnia in laude Dei facite. Si ergo manducas & bibis ad recreationem corporis, gratias agēs Deo qui tibi cibum vel potum tribuit: & cibus tuus & potus tuus laudat Deum. Si verò nature modum debitum immoderatione voracitatis excedas, comedendo vel potando: quantalibet laudes Dei lingua tua resonet, vita Deum blasphematur. Si ergo laudas, si psallis: nō tantum lingua canta, sed assumpto bonorum operum psalterio lauda: quoniam bonus est psalmus. Sequitur, *Deo nostro sit iocunda decoraque laudatio*. Quomodo namque erit iocunda decoraque laudatio? Certē, si bene viuendo laudatur. Dicit ergo Psalm. *Deo nostro sit iocunda, &c. Quali dicat, Qui laudatis*

Deum, bene viuite. Nā laudatio impiorum Deum offendit: ut hic dicit August. quia plus Deus attendit quo laudas, quam quid somes. Nam Dei aures non ad linguam, sed ad cor: non ad verba, sed ad vitam laudatoris patent: quoniam non est speciosa laus in ore peccatoris. Est ergo iocunda decoraque laudatio, quando laudibus oris concordant opera exteriora. Vbi enim dissonantia est, ibi iocunditas vel speciositas esse non potest. Hoc planē fuit figuratum in bello Gedeonis: in quo præcepto Dei solum illi milites electi fuerunt, qui aquam manibus ad os proiecebant: non autē illi qui solo ore aquā bibebant, quam non tangebant manibus. Quid enim est aqua, nisi facta scriptura quæ vndique Deum laudat? Illi ergo hanc aquā solo ore nō tangendo manibus bibunt, qui Deum verbis, nō operibus laudant. Et consequenter verbis laudes eius resonant, qui cum Psal. dicere possunt, Psallam & intelligam in via immaculata.

Aedificans Hierusalem dominus, dispersiones Israelis congregabit.

Hic Psal. reddit rationem laudis diuinæ: ostendens quare Deus laudari debet à nobis. Ratio autem quam adducit laudis diuinæ, fundatur maxime in beneficiis suis ab ipso nobis collatis. Quilibet enim beneficiatus, benefactorem laudare tenetur, ut non sit ingratus. Diuiditur autem hæc pars in duas, secundum quod duplicia beneficia Dei adducit: scilicet beneficia facta populo Israel in spiritali. Secundū beneficia omnibus data in generali: ibi, *Præcitate*. Quantum ad primum, sciendū quod beneficium quod hic singulariter notat factū populo Israel: fuit liberatio populi Dei à captiuitate Babylonica facta per Cyrum regem Persarum. Et circa istud beneficium tria ostendit: scilicet primū Dei potentiam: secundū Dei sapiētiam: ibi, *Qui numerat*: tertio Dei iustitiam: ibi, *Suscipiens*. Circa primum ostendit Dei potentiam in duobus: scilicet primū in templi & ciuitatis reparatione: secundū in populi de captiuitate liberatione: ibi, *Qui sanat*. Quantum ad primum, sciendū quod rex Babylonis capta ciuitate Hierusalem, ipsam totaliter destruxit: quoniam (ut habetur 4. Reg. 25.) succendit domum domini: scilicet templum & domum eius, omnemque domum Hierusalem combussit igni, & muros Hierusalem in circuitu destruxit. Et sic remansit ciuitas destructa vsque ad liberationem dicte captiuitatis. Sed quando Cyrus liberauit Iudæos à dicte captiuitate, dedit Hieremiam prophetē potestatem reedificandi templum & ciuitatem: quod & factum fuit per Nehemiam, Zorobabel & Esdrā prophetas. Et hoc recolens & præuidens Psal. dicit, *Aedificans Hierusalem dominus*. Aedificauit enim Hierusalem dominus: quia misit in cor Cyri, ut Iudæis daret licentiam reedificadi Hierusalem. Quo facto, dispersiones Israelis congregauit: quia scilicet filios Israel hinc inde dispersos congregauit, & reduxit ad ciuitatem Hierusalem: ut hæc omnia habentur plenius Esdrā 1. Sed per ista historialia Psalmista vult intelligere altiora & spiritalia. Vbi sciendū quod per Hierusalem ciuitas æternæ glorie significatur: ut dicit Apostolus ad Galat. 4. Hæc autem ciuitas construitur ex ciuibus suis, qui sunt duplices: scilicet beati angeli, & omnes homines à Deo æternaliter prædestinati. In illa ergo beati angeli iam habitant: sed prædestinati homines, quamuis ciues electi, tamen adhuc ab illa peregrinantur, & sunt

Gen. 19.

3. Reg. 17.

Aduena dicitur ecclesia.

Pupillus dicitur quilibet iustus.

Matth. 6.

2546

2547

Psalmus vel psalterium quid sit.

1. Cor. 10. Blasphematur Deus omnis manducans & bibens.

Sanctus Dei filius qui bene dicit, seu benedicit.

Eccl. 15.

Psal. 100.

Hierusalem est gloria æterna. Angeli sunt ciues electi, hic homines prædestinati.

... sunt per mundum hinc inde dispersi. Istos recollige Deus, vel quando suos electos de gentibus vocat ad fidem, vel quando de hoc seculo ad patriam trahit. Et hoc est quod notans Psal. dicit, *Aedificans Hierusalem dominus*, &c. Et haec est intentio hic Ang. dicens, Est Hierusalem aeterna in caelis, ubi angeli beati sunt ciues. Quid enim interpretatur Hierusalem? visio pacis. Quid Israel videns Deum. Omnes ergo ciues illius ciuitatis videndo Deum gaudent in illa magna ciuitate caelesti. Sed nos ab illa ciuitate peregrinamur, peccato expulsi ne ibi maneremus: & mortalitate praegravati, ne illud rediremus. Sed respexit Deus peregrinationem nostram. Et ille qui aedificat Hierusalem, restituit lapsam partem, dispersiones Israelis colligens. Quasi uisus Deus non quarentes se: mittens nobis redemptionem.

Rom. 5.

2549 Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

Hic ostendit Dei potentiam in liberatione captiuorum. Quae enim maior potentia esse potest, quam animum ad malum dispositum, ad bonum permutare? Quod & fecit dominus, quando Cyrus rex, qui iniuste Dei populum captiuum tenebat: & per consequens corde erat mortuus, Deus suscitauit cor eius, ut Dei populum liberaret: ut dicitur 1. Esdr. 1. Suscitauit dominus spiritum regis Persarum: scilicet ad liberandum populum. Et de hac liberatione ait Psal. *Qui sanat contritos corde*, &c. Dum enim filii Israel essent in Babylone captiui, erant amari corde: & maxime quia inter idolatras detinebantur, neque caerimonias legis Dei obseruare poterant: sed cor amarum & contritum eorum sanauit, quando ipsos liberans reduxit ad propria. Et hoc est quod ait, *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum*. Loquitur ad modum medici, qui membra contrita alligat, ut sanet. Vulnus enim diuisionem facit: sed alligatio diuisa constringit. Sic & Deus alligauit contritiones filiorum Israel: quando ipsos per regnum Babylonie dispersos uniuert, & ad propriam patriam reduxit. Et hoc est quod dicitur Olee 14, Sanabo contritiones eorum. Sed per ista Psal. alia spiritualia intelligit. Per hoc enim uult ostendere quomodo Deus congregat dispersiones Israel: quia scilicet peccata remittit: sed ad hoc requiritur contritio. Sanat ergo contritos, peccata eis remittendo. Et sic eos ad unitatem ecclesiae congregando. Sed quia in hac mortali uita non potest homo perfecte sanari, quin tentetur & a fomite peccati impugnetur: has impugnationes alligat dominus, ne labantur ad mortale peccatum. Cor superbum scindit: & scissum reedificat: & reedificatum alligat: ut sic consolidetur. Sed perfecta sanitate habita, ligatura tollitur. Sic quando erimus per-

Contritio sanat animam.

fecte sanati, sine tentatione, sine peccati fomite, quod erit in patria: tunc tollitur ista ligatura. Sed quae est ista ligatura? Sunt sacramenta: quae nos tortuosos reedificant, reedificatos alligat, alligatos confirmant: quae durabunt usque ad perfectam sanitatem: id est, quousque erimus in patria. Et tunc tollentur, quia tunc sacramenta cessabunt. Et hanc expositionem ponit August. hic dicens, *Qui sanat contritos corde*, &c. Ecce quomodo colliguntur dispersiones Israel: quia sanat contritos corde. Fiat ergo cor contritum, ut possit sanari. Sacrificium enim est Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum non despiciat Deus. Cor contritum sanabitur: cor superbum elidetur. Primo igitur conteratur cor, ut sanetur. Sanat humiles: sanat penitentes: sanat seipos punientes. Tales sanant: sed perfecta ipsorum sanitas stabit transacta mortalitate: quando corruptibile hoc induerit incorruptionem: & mortale hoc induerit immortalitatem: quando nihil erit, quod ex carnis labe sollicitetur. Interim autem multae illicitae delectationes animam tagunt: quamuis eis non consentiamus: ut membra nostra iustitiae seruiant, non iniquitati. Tamen delectati talibus, etsi eis non consentiamus, non est perfecta sanitas. Erit ergo perfecta sanitas in patria. Interim autem alligat dominus contritiones eorum. Quae sunt alligamenta contritionum? Sicut enim medici alligant fracturas. Aliquando enim prauum & distortum ossa firmata ut corrigantur medici frangunt, & faciunt vulnus nouum: quia mala erat sanitas praua. Sic ergo (inquit scriptura) rectae sunt uiae domini: sed prauum cordis in illis scandalizantur. Quid est prauum cordis? Tortum cordis. Tortum cor habens, putat tota esse omnia quae dicuntur a Deo: putat omnia mala quae fecit Deus: & displicent sibi iudicia Dei, maximeque illa in quibus corripitur. Distortum cor & prauum est, quod non se corrigit ad Deum. Quid ergo ei dicit Deus? Tortus es: ego rectus sum. Iam ergo cor tortum & durum frangatur & dirigitur. Tu dirigere cor tuum non potes: tu frange, ille dirigat: tu frange conterendo, consistendo peccata tua, illa puniendo. Quid enim aliud significat peccatoris transio, nisi cordis fractionem? Nunc ergo quid facit medicus? Alligat contritiones tuas, ut possis peruenire ad plenissimam sanitatem: donec consolidetur quod fractum est, quod alligatum est. Quae sunt illa alligamenta? Temporalia sacramenta, uerba diuina: & omnia quibus habemus spiritualem consolationem, alligamenta sunt contritionum. Quemadmodum enim medicus perfecta sanitate, alligationem remouet: sic cum ad sanitatem perfectam uenerimus ad societatem angelorum, ista alligamenta tollentur a nobis. Nunquid putatis nos ibi accepturos esse, quod hic accipimus: aut ibi recitandum esse euangelium ut fides permaneat? Certè non.

1. Cor. 15.

Malum creditur omnes esse manus.

2550 Qui numerat multitudinem stellarum: & omnibus eis nomina uocat.

Hic ostendit Dei sapientiam. & primo hoc facit: secundo ex dictis concludit Dei potentiam & sapientiam: sibi, *Magnus dominus*. Quatum ad primum, sciendum quod aliqui uoluerunt dicere quod ista inferiora non reguntur a Deo, sed a fato & constellationibus: sic quod constellationes canunt omnia quae nobis eueniunt: ut quod iste subleuetur ad regnum, ille autem expellatur de regno. Iste captiuetur, & ille a captiuitate liberetur: hoc accidit, non

2550

Ex

ex diuina gubernatione, sed dispositione stellarum. Et consequenter, quod populus fuerit liberatus per Cyrum regem a captiuitate Babylonica, fecit non Deus: sed constellatio ad hoc regem inducens. Sed hoc esse falsum ostendit Psal. ponens quod Dei sapientia uirtutes stellarum superat: & secundo quod Dei sapientia disponit, sic efficitur. Vnde uirtus stellarum sapientiae diuinae subiicitur: & non e contrario. Et hoc est: quod dicit, quod Deus numerat multitudinem stellarum & omnibus, &c. Quamuis enim numerus nobis sit incognitus: tamen in se est certus & determinatus: & cognitus a Deo qui fecit illas. Et quod plus est: non solum stellarum numerum cognoscit, sed & omnes earum uirtutes: ex quo omnibus stellis propria nomina dedit. Nomina enim debite posita rebus, imponuntur a rerum proprietatibus & uirtutibus. Et ideo sicut quaelibet stella propriam habet uirtutem, licet incognitam nobis, Deo tamen cognitam: sic & proprium nomen habet a Deo impositam sibi. Et ideo de sapientia concludit Psal. Et sapientiae eius non est numerus: quia scilicet infinita cognoscit. Quod ideo dicit, non solum quia omnes stellas cognoscit: immo etiam omnia facta & fienda. Et quod plus est, omnia possibiliter fieri: quae tamen nunquam fiunt. Quae sine dubio infinita sunt, & absque numero. Vnde scientia eius dicitur infinita & absque numero: & non solum ratione cognitorum, sed etiam ratione modi cognoscendi: quia claritas suae cognitionis est infinita, excedens omnem nostram cognitionem immentem. Et per hoc uult habere Psal. quod populus a dicta captiuitate fuit liberatus per scientiam Dei, non uirtute stellarum. Sed per ista uerba, alia spiritualia Psal. uoluit intelligere. Quid enim stellarum nomine quae illuminant noctem tenebrosam, nisi electi & Dei sancti intelliguntur, qui illuminant tenebras uiae praesentis: ut ostendit Greg. 1. l. moral. c. 10. Vide ver. 2388. De istis ergo stellis, scilicet de sanctis a Deo praedestinatis, hic intelligit Psal. Quia ipse cognouit, qui sunt electi pauci inter multos uocatos: quia nomina eorum in libro aeternae uirtutis scribit, in quo non scribuntur reprobi: scilicet in libro mortem, de quibus dicitur, Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur. Sed iustorum nomina nouit, & in libro uirtutis scribit: quibus Christus dicebat, Lucae 10, Nolite in hoc gaudere, quia spiritus immundi uobis subiiciuntur: gaudete autem quia nomina uestra scripta sunt in caelis. Vnde Stephanus super illo uerbo Exod. 1, Haec sunt nomina filiorum Israel: dicit, Soli enim boni nomen habent: unde & ille diues epulo non nominatur, quia ignotus domino erat: pauper autem tanquam Deo familiaris, Lazarus nuncupatur. De malis enim dicitur, Vocauerunt nomina sua in terris suis. Bonis autem, Gaudeat quia nomina uestra sunt scripta in caelis. Vnde istam expositionem hic innuit August. dicens, *Qui numerat multitudinem stellarum*, &c. Quid magnum est Deo numerare multitudinem stellarum, cui omnes capilli omnium hominum numerati sunt? Sed hic stellae dicuntur quaedam luminaria in ecclesia, consolantia noctem nostrae uitae praesentis. De quibus dicit Apostolus, In medio nationis prauae & peruersae lucetis quasi luminaria in mundo. Tales numerat dominus in suos, quia nouit dominus, qui sunt eius. Si quis uero talibus ad umbram fidei se coniungit, nouit ille qui numerat, quia supra numerum est. Numerat dominus omnes secum regna-

Sancti Dei uocati.

Sancti dicuntur omnes iustitiae.

Psal. 68.

Non enim uocatur iustus homo.

Matth. 10.

1. Pri. 1.

turos: omnes aggregandos corpori unigeniti sui habet numeratos. Qui autem indignus est, nec numeratur. Multi enim crediderunt: & multi se ad umbram fidei specie populo Dei applicuerunt: qui tamen non sunt electi. De quibus in alio Psal. dicitur, Annunciaui & locutus sum: multiplicati sunt super numerum. Sunt ergo infra ecclesiam & supernumerarij quodammodo: id est, plus quam in gloria futuri sunt. Deus autem qui numerat, discernit multitudinem stellarum, id est, electorum. Et omnibus eis numeratis nomina uocat: quia nomina eorum scripta sunt in libro uitae, id est, in Dei praedestinatione: hoc est totum praemium nostrum, hoc tota beatitudo nostra, unde gaudere debemus: non de alijs rebus, non de donis spiritualibus quibusdam, sicut quidam faciunt: quibus male uentibus quibusdam donis Dei, dominus dicit in fine, Non noui uos. Discipulis etiam suis ait, Nolite gaudere quia spiritus uobis subiecti sunt: sed gaudeat quia nomina uestra scripta sunt in caelo. Hoc autem fit per charitatem: sine qua caetera dona spiritus sancti quae habentur ad tempus, perduntur. Vel aliter, *Qui numerat multitudinem stellarum*, id est, sanctorum: & omnibus eis nomina uocat: id est, unicuique sanctorum proprium donum dat: alios per humilitatem, alios per castitatem, alios per pietatem uocando.

Psal. 39.

Luc. 10.

Magnus dominus noster, & magna uirtus eius: & sapientiae eius non est numerus.

Hic ex praedictis concludit immensitatem diuinae potestatis & sapientiae. Ex praedictis enim patet magnitudo potestatis Dei: quia ut dictum est, sanat contritos corde, &c. hoc est peccatores contritos iustificat. Quae autem maior potest esse potentia, quam de impio facere iustum? Quoniam ait Aug. super Ioan. Maioris potestatis est iustificare impium, quam ex nihilo totum mundum creare. Et ideo ex hoc concludit potestatis eius magnitudinem: dicens, *Magnus dominus noster, & magna uirtus eius*: id est, potestas. Consequenter concludit magnitudinem sapientiae eius. Quoniam dictum est quod numerat multitudinem stellarum, &c. quia ab aeterno nouit omnes electos, & eis spiritualia imposuit nomina: & hoc non obstante arbitrij nostri libertate. Sed quae maior sapientiae claritas potest esse, quam futurorum contingentium euentum praescire: maxime de his quae a uoluntate dependent? Et ideo ex hoc concludit sapientiae Dei claritatem: dicens, *Et sapientia eius non est numerus*. Vnde magnitudinem uirtutis eius declarans Iob, dicit, Magnus est fortitudine, iudicio & iustitia. Quod declarans Gregor. ait, Magnus quippe est dominus fortitudine: quia fortem aduersarium superat: & de domo illius uasa contumeliae auferens, in misericordiae uasa permutat. Magnus est iudicio: quia etiam electos suos per aduersa deprimit, eos finaliter in gloria aeternae prosperitatis extolli. Magnus est iustitia: quia etiam hic diu tolerat, quandoque tamen sine termino reprobos damnat. Vnde de ipso dicitur Psal. 134, Ego cognoui quod magnus est Deus noster, praeter omnibus diis. Quod probat, quia omnia quae cuncte uoluit fecit in caelo & in terra, &c. vide ver. 2363, & infra. De magnitudine uero eius sapientiae, dicitur Iob 36, Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. Et propter ista dicitur de ipso, Magnus dominus, & laudabilis

Iob 37.

Greg. 27. moral. cap. 26.

Psal. 47.

laudabilis nimis: & magnitudinis eius non est finis. Vide ver. 2518. Alio modo hic Dei magnitudinem deducit August. dicens, Magnus dominus noster, & magna virtus eius, &c. quia comprehendere eius magnitudinem non potest. Ipse enim qui numerat stellas, numerari non potest. Nemo enim numerum numerare potest. Si enim omnia quae numerantur, numero numerantur: ipsam numerum nullus numerare potest. Ipse est mensura rerum, ipse pondus est rerum: sicut in libro Sapientiae dicitur, Disposuit Deus omnia in numero, pondere & mensura: id est, in seipso, qui est numerus omnia disponens, pondus cuncta formans, mensura ad se trahens vniuersa: quae omnia a nobis incomprehensibilia sunt. Conticeat ergo humanae voces: requiescant humanae cogitationes: ad incomprehensibilia Dei non se extendat quasi comprehensuri, sed tanquam participaturi.

Suscipiens mansuetos dominus: humilians autem peccatores usque ad terram.

Hic ostendit diuinam iustitiam. Cum enim iustitia sit virtus reddens vnicuique secundum opera eius: iustus iudex habet praemiare bonos, & malos deprimere: humiles exaltare, & humiliare superbos. Sic & Deus iudex iustus facit: dicente gloriosa virgine Maria, Luca 2, Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Sic etiam & in proposito, dominus suscepit mansuetos, id est, filios Israel captiuatos in Babylone suscepit ipsos liberando, qui in Babylone erant mansueti & humiles, non reddentes malum pro malo: sed patienter captiuitatem tolerant. Vnde & sic scriptum est: Deo per liberationem supplicabat ille populus a Deo, vt opprobria infidelium euaderet: dicens, Suscipe seruum tuum in bonum (scilicet libertatis) vt non calumnientur me superbi. Sed ipsos Babylonicos puniuit & destruxit: quia per regem Persarum & Medorum Babylonia fuit capta, ipsi interfecti, & Babylonia sic destructa & ad terram redacta, quod inhabitabilis facta fuit hominibus, sed habitatio facta ferarum: sicut Esaias de Babylone praedixerat: Esa. 13, dicens, Non habitabitur vsque in finem. Sequitur, Et habitabunt ibi bestiae: & domus eorum teplebuntur draconibus. Hanc ergo Dei iustitiam & liberationem suorum & punitionem Babylonicorum prauidens Psalmita, ait, **Suscipias mansuetos dominus: scilicet filios Israel liberando, humilians autem peccatores usque ad terram: scilicet ipsos Babylonicos: ista scilicet faciendo ostendit iustitiam suam.** Sed per ista ad alia spiritualia nos inducit Psalmita contemplando. Quia enim statim Psal. dixit sapientiam Dei incomprehensibilem, quia sapientiae eius non est numerus: hic vult declarare, qui sunt qui sapientiam Dei possunt intelligendo participare, & qui non: quia solum humiles & mansueti, qui si aliqua obscura scripturarum non intelligunt, non scripturam corrigunt, non reprehendunt: sed defectum sibi ipsis attribuunt, & pro intelligentia habenda ad aures Dei pullant. Tales inquam mansuetos ad intelligentiam scripturarum suscipit dominus. Sed immanuetos & superbos, qui quod non intelligunt reprehendunt, & corrigere volunt: vt puta dicentes, Non sic debuit propheta dicere, sed sic: & huiusmodi. Tales peccatores deponit ad terram: scilicet solum ad intelligentiam terrenorum eius spiritualia scripturarum non manifestans. Vis ergo m-

1532

Humilibus reuelatur scriptura: superbi occultatur

telligere? Esto mansuetus, & eris susceptus: si superbis pro intellectu scripturae, eris humiliatus. Et hoc est quod ait, **Suscipiens mansuetos dominus: humilians autem peccatores usque ad terram.** Et haec est intentio August. hic dicens, **Suscipiens mansuetos dominus: humilians, &c.** Verbi gratia. Non intelligis scripturam: honora scripturam & verbum Dei. Noli proteruus esse: accusare aut obscuritatem aut quasi peruersitatem scripturae. Peruersum in scriptura nihil est: obscurum autem aliquid est. non vt tibi negetur: sed vt exerceat accepturam. Ergo quando obscurum est, medicus hoc facit vt pulses: voluit te exercitari in pullando. Voluit vt pulsatus aperiret: pullando exerceberis: exercitatus, latior efficiaris: latior factus, capies quod donatur. Ergo noli indignari quod clausum est: mitis esto. Noli recalcitrare aduersus obscura: & dicere, Melius diceretur, si sic diceretur. Non corrigat aeger medicamenta sua. Nouit ea medicus modificare. Ei crede qui te curat. Audi quid dicat Psalmita, **Suscipiens mansuetos dominus.** Noli ergo resistere aduersus clausa: sed mansuetus esto, vt te suscipiat. Si autem resistis, audi quid sequitur, **Humilians autem peccatores usque ad terram.** Peccatores hoc loco, immites & eos qui mansueti non sunt, intelligimus. Hos humiliat vsque ad terram, quia reprehendunt intelligibilia: ideo terrena sensuri sunt, vt terrena tantum de Deo sapiant: incorporea, solum corporaliter cogitantes. Hoc facit Deus his qui volunt irridere legem antequam noscant. Et ad istum intellectum loquitur Sapiens, Eccl. 5, dicens, Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas.

Praecinite domino in confessione: psallite Deo nostro in cithara.

Hic inducit ad Dei laudem ex beneficiis collatis generaliter. Et tria facit: quia primum Dei laudem proponit: secundum generalia beneficia inducit: tertiū conditionem laudantium ostendit: **ibi, Non in fortitudine.** Primum ergo Dei laudem omnibus proponit: dicens, **Praecinite domino nostro in confessione.** Vbi notandum, quod in antiquo testamento Deus laudabatur non solum voce humana, sed instrumentis musicis: sicut etiam hodie laudatur voce humana per cantum, & instrumento musico, vt cum organo & tubis: quia talia excitant mentem ad laetitiam, cum qua laudandus est Deus. Et hoc est quod hic nobis proponit Psal. dicens, **Praecinite domino in confessione:** & hoc quo ad vocem humanam, **Psallite Deo nostro in cithara:** & hoc quo ad musica instrumenta. Vbi notandum quod per hoc vult Psal. ostendere quomodo ad cognitionem arcanorum scripturae possumus deuenire. Ad hoc enim duo requiruntur: scilicet mentis humilitas, quod notatur ibi, **Praecinite domino in confessione:** & vitae sanctitas: quod notatur ibi, **Psallite Deo nostro in cithara.** Quantum ad primum, dicit, **Praecinite domino in confessione.** Duplex est enim confessio: scilicet criminis & laudis. De confessione criminis dicitur Iacob. 5, **Confitemini alterutrum peccata vestra, &c.** De confessione laudis ait Christus, Matth. 11, **Confiteor tibi domine pater caeli & terrae, &c.** Et hanc duplicem confessionem praemittere debet, qui mysterium scripturarum intelligere curat: vt scilicet primum se humiliando, se accuset peccata sua confitendo. Et consequenter confessione laudis ipsam Deum laudando & sacram scripturam, non ipsam increpando. Nec ista sufficiunt, nisi sint bona ope-

Scriptura obscuritas vniuersa

Math. 7

2555

Scripturae obscuritas vniuersa

ra. vt scilicet quod de scriptura intelligit, illud opere compleas. Per citharam enim significatur alperitas penitentiae quam debes operari: humanitas Christi, quam debes imitari: crux dominica, in qua debes immolari. vide ver. 481. Et ad istum intellectum hic loquitur August. dicens, **Praecinite domino in confessione.** Translatio tamen August. habet, **Incipite domino in confessione.** Quasi dicat, Hic incipe, si vis peruenire ad intelligentiam perspicuam veritatis. Incipe in confessione, te prius accusa: te accusato, Deum lauda. Inuoca quem nondum nosti, vt veniat & sciatur. Post confessionem vero quid sequatur, opera bona. Vnde sequitur, **Psallite Deo nostro in cithara:** quod expositum est in psalterio, scilicet ver. 2547. Sic & cithara, non sola voce: sed opere psallite domino in cithara. Hoc est, confitemini & operamini opera misericordiae.

Qui operit caelum nubibus, & parat terrae pluuiam.

Hic incipit narrare Dei beneficia generaliter omnibus animantibus exhibita vt possint viuere: quae distinguit in tria. Primum, quia terram ad fecunditatem irrigat. Secundum, quia terram fructibus exornat: tibi, **Qui produxit.** Tertium, quia alimenta omnibus animantibus preparat: tibi, **Qui dat iumentis.** Quantum ad primum, sciendum quod terra non fructificaret, nisi aquis esset irrigata. Vt ergo germinare possit, Deus operit caelum nubibus: quia virtute caloris solis eleuantur nubes ex vaporibus & fumositate terrae, & ex vaporibus aquae maris: & intermediant inter nos & caelum: & sic operiunt caelum nobis, scilicet inferioribus, ne oculis nostris pateat: quae nubes postea resoluuntur, & aqua quae in ipsis continebatur, descendit per pluuiam, & irrigat terram, ne ariditate totaliter dissoluta, sterilis efficiatur. Et hoc est quod ait Psal. **Qui operit caelum nubibus:** quia nubes sunt inter caelum & nos. Et per illas nubes, parat terrae pluuiam. Quomodo autem nubes generantur & eleuantur, vide ver. 2365. Per ista autem alta spiritualia vult intelligere. Vbi per caelum scriptura intelligitur: quia ibi Deus reclusus continetur. Sed nubes significant obscuritatem figurarum, quibus caelum scripturarum nobis occultatur ad tempus. Et haec obscuritas figurarum nobis est utilis: quia per illam terra nostra irrigatur ad meritum, dum in scripturis sacris nos exercitamus. Et hanc expositionem hic ponit Augustin. dicens, **Qui operit caelum nubibus, &c.** id est, qui legit scripturam figuris & sacramentis. Ecce quis videat caelum quod coopertum est nubibus: noli timere: audi quod sequitur, **Et parat terra pluuiam.** Expansi, quia non vides caelum: sed ex hoc compluris & fructificabis, & caelum serenum videbis. Operit enim dominus caelum nubibus: quia nisi haberemus occasionem obscuritatis scripturarum, gratiam exercitij non haberemus. Ad hoc enim obscura voluit esse dicta prophetarum: vt haberent postea serui Dei, quod interpretando influerent super aures & corda hominum excipientium de nubibus Dei saginam laetitiae spiritualis. Vel per caelum intellige sanctos Apostolos, praedicatores, & quoslibet iustos: vt deducit Gregorius, 1. moral. & in multis aliis locis. Per nubes autem quae caelum obscurant, intellige ignorantiam, quae mens iustorum obscuratur ne clare videre possit diuina, quae fide credit. Et est sensus, quod Deus operit caelum nubibus: quia corda iustorum fide-

Scripturae intellectus reuerentia humiliatorem & bona operatiuem.

2554

Caelum scripturae figurarum sunt figurae & sacramenta.

Gregor. lib. 1. moral. cap. 10. lib. 11. cap. 17.

lium sub quadam obscuritate tenet in praesenti, ne Deum clare videre possint. Ista nubium obscuritas ex infirmitate nostra procedit. Vnde Greg. lib. 18. moral. cap. 19, dicit, Cor nostrum: tumultuosum cogitationibus nube tegitur: quia ne internam quietem pure conspiciat, inquietudinis suae confusione obumbratur. Et quasi caligine obuoluitur: quia contemplandis sublimibus, teneris ad hoc sensibus suae infirmitatis ligatur, &c. Sed haec obscuritas nobis utilis est: quia meritum auget: & per consequens praemium, dum credis quae non vides. Propter quod dicit quod per hanc parat terrae pluuiam, quia pluuiam gratiarum infundit. Per pluuiam enim ipsa gratia intelligitur: vide ver. 1057.

Qui producit in montibus foenum, & herbam seruituti hominum.

Hic ostendit quod Deus terram fructibus ornat. Vbi attende, quod hic per foenum & herbam intelliguntur omnia ex terra nascentia: quia omnia a principio ad modum herbae se habent. Veruntamen aliqua arescunt cito, vt blada: & ista foenum vocantur. Alia autem per multa tempora durant, vt arbores: & ista herba dicuntur. Et omnia ista Deus producit irrigando pluuiam terram: quae omnia ad seruitutem hominum sunt ordinata. Quia etiam aliqua sint apta ad cibum iumentorum, & non hominum, omnia tamen resultant ad seruitutem hominum, quia etiam ipsa iumenta sunt ad seruitutem hominum facta. Sed quid per ista Psal. nos intelligere curat? Notandum ergo quod per montes significantur huius mundi homines alti, potentes, ac diuitis abundantes: qui in rebus terrenis excedunt alios: vt ostendit Gregor. dicens, **Quid per montes, nisi huius saeculi potentes accipimus, qui pro terrena substantia in altum tument: de quibus montibus ait Psal. Tange montes, & fumigabunt.** Per foenum autem omnia temporalia vel carnalia quae cito arescunt, intelliguntur. Vnde Esa. 40, **Omnis caro foenum.** In montibus ergo producit foenum, quia potentibus huius mundi temporalia bona dantur. Sed quid nomine herbae quae viriditatem seruat, & humilis in terra manens fructum producit: nisi iustus quilibet accipitur, & quilibet praedicator: teste Gregor. dicente, **Herba nascendo prius a terra producit, aura & aestibus tangitur: sole ac pluuia nutritur: & tunc demum ad producendum fructum sui seminis aperitur.** Bene ergo per herbas quilibet sancti intelliguntur: quia iusti viti prius in opere sanctae conuersationis oriuntur, atque huius vitae hyemem tolerant: eosque grauium persecutionum aestas fatigat. Qui cum recta faciunt, nequaquam hic suae rectitudinis remunerationem querunt. Cum a praesentis mundi laboribus exeunt, ad aeternam patriam venientes, expectata retributione percipiunt. Ista ergo herba, id est, homines iusti, & sancti praedicatores, ad seruitutem hominum producantur: quia ad informandum alios suis exemplis & praedicationibus sunt electi. Herba ergo producit ad seruitutem hominum: quia spirituales & iusti alii debent seruire, praedicatione & spiritualia seminando: sed in montibus producit foenum, quia diuites & alti ad hoc recipiunt temporalia, vt illa ministrant iustis, qui eis spiritualia conferunt. Et ad hunc intellectum loquitur Apostolus, 1. Cor. 9, dicens, Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum, si vestra carnalia metamus. Et ad hunc intellectum

Fides obscura utilis est.

Montes dicuntur mundi potentes & diuites. Greg. 8. moral. cap. 22.

Psal. 143.

Herba significat iustos.

Greg. 8. moral. cap. 34.

Foenum significat omnia temporalia.

hunc versum exponit August. dicens, Qui produxit in montibus fœnum, &c. Motes dicit excellos sœculi, aliqua magna dignitate præditos. Mons ergo attulit fœnum, quando maiores sua erogan iustis. Zachæus ille maior publicanorum, fœnũ attulit: qui dimidium bonorum suorum pauperibus dabat. Hoc enim erat mirabilius, quod mons attulit fœnum. Quanto enim clati sunt homines, tanto auari sunt. Et quanto in hoc sœculo maior est quis, tanto plus amat diuitias. Sed talibus loquitur Christus, Ecce mōs es: accipe pluuiam, da fœnum. Quid enim daturus es, nisi fœnum? Etenim omnia ista que ecclesie ad necessitatem seruientium Deo dantur à diuitibus, quid sunt, nisi fœnum: Carnalia enim sunt & ad tempus apparentia: sed non inde aliquid carnale acquiritur. De rebus vilibus quid emas attende. 1. Cor. 9. Apostolus enim ait ostendens fœnum esse illud: Si nos vobis spiritalia seminamus, magnum est, si vestra carnalia metamus: Et audi quia omnia carnalia sunt fœnum. Omnis caro fœnum: & omnis gloria hominis vt flos fœni. Hoc ergo magnũ est, quod in montibus fœnum producit. Sed Deo omnia sunt possibilis. Nam nihil sterilius esset durissimis montibus, nisi pluua sanctæ prædicationis compluerentur. Sed quomodo irrigantur? Audi quod sequitur, Quia produxit herbam seruituti hominum: id est, sanctos prædicatores ad seruiendum hominibus. Vnde ipsum Paulum audi dicentem, Nos autem seruos vestros per Iesum. Ecce qui dicebat, Si nos vobis spiritalia seminamus, magnum est si vestra carnalia metamus: seruum se dicit ipsum. Ergo producit in montibus fœnum, vt inde pauperes sustententur: & herbam seruituti hominum, vt diuites per sanctos prædicatores informantur. Ad hunc etiam intellectum exponit Gregor. hunc versum, dicens, Per herbam enim sustentatio prædicationum demonstratur, cum dicitur, produxit in montibus fœnum: & herbam seruituti hominum. In montibus quidem fœnum seruituti hominum & herba producit, cum sublimes huius sœculi ad fidei cognitionem vocari, sanctis prædicatoribus in huius vitæ itinere transitoria bona largiuntur.

2556 Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Hic ostendit quod omnibus animantibus Deus alimēta præstat. Vbi nota, quod iumenta dicuntur quasi iuamēta: vt sunt equi, boues, asini, chameli & huiusmodi: quib' inuatur homo, vel in vecturis vel in agriculturalis, & huiusmodi. Et hic per iumēta intellige omnes bestias terræ: quæ pascuntur ex his quæ in terra nascuntur. Per pullos autē cornuū intellige omnia genera auium. In scriptura enim coruus est avis magnæ voracitatis: in cuius signum coruus missus à Noe extra arcam, inueniens cadauera, & ibi ratione voracitatis manens, ad arcam amplius redire neglexit. Si igitur pullis coruorum Deus præparat escam, multo fortius aliis auibus. Vel alia ratione hic in spiritali nominantur inter aues pulli coruorum. Nā vt dicit Magister de proprietatibus rerum, & habet hoc ab Isidoro, Corni pullis editis, prius escas non præbent nec eos cibant, donec in eis pennæ crescant: & per pennarum nigredinem similitudinem proprii coloris, ipsos suos filios agnoscant. Interim autem antequam pennas negras habeant, pulli coruorum stant ore aperto, & rōre cœli pascuntur. Et sic singulariter pullis coruorum Deus escam ministrat. Qui dicuntur in-

nocare Deum, non quod ista inuocatio sit per aliquam recognitionem in pullis coruorum existentem: sed est quidam naturalis appetitus: quolibet enim res naturaliter suam esse conservare intendit: & sic naturaliter appetit illa, per que in esse conservatur: cuiusmodi est cibus. Quid autem per ista Psal. nos velit intelligere, est sciendum quod per iumēta hic intelliguntur iusti homines & sancti prædicatores: qui dicuntur iumenta, quia suis prædicationibus & exemplis alios trahunt ad vitam. Quibus parat escam: quia sicut ipsi aliis seminant spiritalia, sic & ipsi aliorum carnalia metere debent. Per cornus autem intellige nigram gentilitatem, & verē nigram, quia colebat idola, & Deum ignorabat. Sed pulli coruorum sunt filii eorum ad fidem conuersi: quibus Deus parat escam, quia verbo Dei reficit eos. Vnde hic August. ait, Qui dat iumentis escam ipsorum. Litera August. habet, Qui dat pecoribus, &c. Pecora ista dicit gregem Dei. Nō trahat Deus gregem suum escam sua per homines, quorum seruituti herbam facit exortiri. Vnde Apostolus ait, Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Et pullis coruorum innocantibus eum. Hoc forte putabimus quod pulli coruorum innocenti dominum, vt det eis escam. Sola enim rationalis anima inuocare Deum potest. Ergo hoc in figura accipe dictum: ne putate cogamini, sicut quidam impij dicunt, reuolui animas humanas ad pecora, ad canes, ad porcos, ad coruos. Anima enim humana facta est ad imaginem Dei. Non autem dabit Deus imaginem suam cani vel porco. Quid est ergo, Et pullis coruorum inuocantibus eum? Qui sunt pulli coruorum? Israelitæ se solam iustos dicebant, qui legem acceperat. Ceteros autem omnium gentium homines peccatores dicebant. Et omnes gentes in peccato, in idolatria, in adoratione lapidum atque lignorum erant. Sed nunquid sic remanserunt? Eeli non ipsi corui parentes nostri, tamen pulli coruorum nos ipsi inuocamus Deum. Ipsi sunt pulli coruorum, quibus dicit Petrus, Quia non corruptibili auro & argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis. Proficientes enim pulli coruorum, qui simulacra colere videbantur parentum suorum, conuersi sunt ad dominum. Audis modò pullum corui inuocantem dominum. Ille enim coruus non inuocat Deum: ego pullus corni inuoco Deum. Aliter autem istum verum deducit Gregor. per coruus & pullos coruorum intelligens gentilitatem conuersam: quia ipsi corni, id est, gentiles conuersi, etiam satagunt alios ad fidem inducere & nutrire. Vnde ait, Quid enim corni pullorumque eius nomine, nisi peccatis nigra gentilitas designatur: de qua per prophetam dicitur, Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum: iumenta quippe escam accipiunt, dum sacræ scripturæ pabulo mentes dudum brutæ satiantur. Pullis verò coruorum, filijs scilicet gentium escam datur, cum eorum desiderium nostra conuersione reficitur. Escam fuit iste coruus, dum ipsum sancta ecclesia quæretet. Sed nunc escam accipit, quia ipse ad conuersionem alios exquirat: cuius videlicet pulli, id est, prædicatores ex eo editi non de se præsumunt, sed in viribus sui redemptoris.

Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibiis viri beneplacitum erit ei.

2557

Hic

Hic ostendit conditiones, quas Deum laudantes debent habere. Et primò ostendit quid in laudantibus non querit: secundò quid in eis requirit: ibi, Beneplacitum est domino. Vbi notandum quod maximè Deus detestatur in seipsis vel in potestate humana cōfidentes, & non in Deo. Vt puta, aliqui confidunt habere victoriam, & seiplos posse saluare in multitudine equitum & quadrigarum: alij in multitudine peditum. Et tamen victoria belli non procedit ab istis: sed de cœlo. In istis autem nō habet Deus beneplacitum suum. Et hoc notans hic Psal. dicit, Non in fortitudine equi voluntatem habebit, id est, equitum, qui scilicet confidunt in equis. Neque in tibiis viri beneplacitum erit illi, id est, in robore peditum suorum confidentibus: quia tales frequenter debellantur à paucis: vt patuit de exercitu Madian, qui à trecentis viris cum Gedeone fuit superatus. De exercitu Holofernis, qui ab vna muliere fuit extinctus. Et sic de multis alijs. De exercitu Pharaonis, Sennacherib, &c. Quid autem per ista vult intelligere Psal? Notandum quod per equum & eius fortitudinem notantur superbi & potētes: sed per viri tibiis notantur præsumptuosi & audaces, in quibus voluntas Dei non consistit. Vnde hic ait Glos. Ille qui iumenta pascit & pullos coruorum, non habet voluntatem, id est, beneplacitum suum in fortitudine equi vel potētati, id est, in superbia contumacium. Per equum enim superbia intelligitur: quia de equo altior incedit homo, & ceruix eius verè indicat superbiam: rapidus est etiā in cursu. Sequitur, Nec beneplacitum erit ei in tibiis viri: id est, in composito habitu præsumptuosi & audacis. Per virum enim audacem præsumptionem notat. In tibiis notatur incessus incompotus. Non est ergo in tali confidendum, quia ibi non est Dei beneplacitum. Nam vt in alio Psal. dicitur, Hi in curribus & in equis, nos autem in nomine domini inuocabimus. Hoc est, illi in superbia & honoribus temporalibus: nos autem in nomine domini magnificabimur. Propterea quid illis accidit? Audite quod sequitur, Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos autem surreximus, & erecti sumus. Notandum autem quod equi nomine in scriptura multa significantur: vt deducit Gregor. dicens, In scriptura sacra equi nomine aliquando lubrica vita prauorum, aliquando dignitas temporalis, aliquando ipsum præsens sœculum, aliquando præparatio rectæ intentionis, aliquando sanctus prædicator exprimitur. Equi enim nomine lubrica vita prauorum figuratur: sicut scriptum est, Nolite fieri sicut equus & mulus: & sicut alibi per prophetam dicitur, Equi amatores & emissarij facti sunt: vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Equi nomine aliquando dignitas temporalis accipitur: Salomone attestate qui ait, Vidi seruos in equis, & principes ambulantes quasi seruos super terrā. Omnis quippe qui peccat, seruus est peccati: & serui in equis sunt, dum peccatores præsentis vitæ dignitatibus efferuntur. Principes verò quasi serui ambulant, cum dignitate virtutis plenos nullus honor erigit: sed summa hic aduersitas velut indignos deorum premia. Hinc rursus dicitur, Dormitauerunt qui ascendunt in equos, id est, in morte animæ mentis oculos à veritatis luce clausurunt, qui in præsentis vitæ honore confisi sunt. Equi nomine hoc ipsum præsens sœculum designatur: sicut Iacob voce dicitur, Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat assessor eius retrò.

Quo in testimonio quid equus significet melius ostendimus, si ea quæ circumstant, paulo subtilius exponamus. Nonnulli enim de tribu Dan venire Antichristum ferunt, pro eo quod hoc loco, & Dan & coluber asseritur & mordens. Vnde non immeritò dum Israeliticus populus terras in partitione susciperet, prius Dan ad aquilonē castrametatus est: illū scilicet significans, qui in corde suo dixerat, Sedebō in monte testamenti in lateribus aquilonis: ascendā super altitudinē nubium, & similis ero altissimo. De quo per prophetam dicitur, A Dan auditus est fremitus equorum eius. Qui non solū coluber, sed & cerastes vocatur. Cerata enim Græcè cornua dicuntur, serpensq; hic cornutus esse perhibetur, per quē digne aduersus Antichristi asseritur: quia cōtra fidelium vitam cū morsu pestiferæ prædicationis armatur etiā cornibus potestatis. Quis autē nesciat semitam angustiorē esse quā viā? Fit autē Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudinem eos ambulare prouocat, quibus quasi pareddo blāditur. Sed in via mordet: quia eos quibus libertatē tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit cerastes in semita, quia quos fideles reperit & sese ad præcepti cœlestis angusta itinera restringēs: nō solum nequitia callidæ persuasionis impetit: sed etiā terrore potestatis premit, & in persecutionis algore post beneficia hęc dilectionis exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mundū insinuat, qui per elationē suā in cursu labentiu temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur: cerastes iste equi vngulas mordere perhibetur. Vngulas quippe equi mordere est, extrema sœculi feriendo cōtingere: vt cadat assessor equi retrò. Assessor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retrò cadere dicitur, & nō in faciē: sicut Paulus cecidisse memoratur. In facie enim cadere est, vnūquemq; in hac vita culpas suas agnoscere, easque pœnitendo desistere. Retrò verò equo cadere videtur, ex hac vita repente decidere: & ad quæ supplicia ducatur ignorare. Quia Iudæa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristū expectat. Bene Iacob eodem loco repente in eodē electorum voce conuersus est dicens, Salutare tuum expectabo domine: id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum. Equi nomine etiā preparatio rectæ intencionis accipitur: sicut scriptum est, Equus paratus est in diem belli, sed dominus salutem tribuit: quia contra tentationem quidē se animus præparat: sed si non adiuuetur à domino, salubriter non decertat. Equi nomine sanctus quisque prædicator accipitur: propheta attestate qui ait, Misisti in mare equos tuos turbātes aquas multas. Quietæ quippe aque iacuerūt, quia humanæ mētēs diu victorū suorū torpedine sopitæ sunt. Sed equis Dei mare turbatum est, quia multis sanctis prædicatoribus omne cor quod pestifera securitate torpuit, impulsu salutaris timoris expavit, &c. Ex quibus omnib' patet quod equus in scriptura quādoque accipitur pro ipso mundo: ac etiā pro altis & superbis in dignitatibus mundi constitutis. Et sic accipitur hic cum dicitur, Non in fortitudine equi voluntatem habebit, &c.

Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.

Cc 2

Hic

Coruus significat gentes. Pulli coruorum sunt gentes conuersi. Iudith 7. Iudith 9. Equus significat superbiam. Vt significat audaciam. Psal. 19. Equus multa significat. Gregor. 31. moral. 18. Psal. 37. Iudith 5. Eccles. 10. Psal. 75. Gen 49. benedictio in re Iacob dicitur.

1. Hieron. 8.

Equus significat mundū.

Genes. 49.

Prouerb. 31.

Hic ostendit quid dominus exigit in laudatoribus suis: quia scilicet in eis exigit humilitatem quam timeant Deum, & spem qua non in seipsis confidunt: sed solum in domino. In talibus enim beneplacitum suum habet. Et hoc est quod ait, *Beneplacitum est domino super timentes eum, &c.* Talium enim laus acceptatur a Deo: talibus frequenter datur victoria, licet pauci sint & inermes. Et de hoc multa exempla habentur in scriptura: vt in libris Hester, Iudith, Regum, Iudicum & Machabæorum. Et est sensus, *Beneplacitum est domino super timentes eum, &c.* Quasi dicat, In superbis & in compositis exterius sibi non placet: sed super timentes eum, & in eis qui sperant, &c. Et vide quod timori spem coniungit: quia non valet timor sine spe veniæ. Iudas enim penitens timuit, sed non sperauit in misericordia: ideoque desperando cucurrit ad laqueum, & se suspendit. Qui ergo timet Deum, speret, & ab ipso ad ipsum fugiat: ab irato ad placatum. Placabis autem eum, si speres in misericordia eius, atque de cætero ita peccare caueas, vt de præteritis deprecetis vt tibi dimittantur. Aduertendum autem qualiter Deum debes timere. Aliter enim timetur latro vel hostis potens, sicut contra illum ab alio auxilium petas. Sed non sic timetur Deus: sed vt in ipsum speres, & ab ipso auxiliu petas seu quæras: quia timor eius verus spem includit in eum. Vnde hic ait Aug. *Beneplacitum est domino super timentes eum.* Sed nūquid sic timetur Deus, quomodo latro timetur? Nam & latro timetur, & bestia timetur: & homo iniustus & potens multum timetur. *Beneplacitum est domino super timentes eum.* Sed quomodo timentes eum? qui & sperant in misericordia ipsius. Ecce timuit dominum Iudas traditor Christi: sed non sperant in misericordia ipsius. Postea enim penituit eum quod tradiderat dominum Iesum Christum: & ait, *Peccavi, quia tradidi sanguinem iustum.* Bene quidem timuisti: sed si sperares in misericordia eius, quem timuisti. Ille desperando abiit, & laqueo se suspendit. Ergo sic time Deum, vt speres in misericordia eius. Si times latronem, ab alio speras auxilium, non ab illo quem times. Si sic times, posces auxilium ab eo quem non times, aduersum eum quem times. Si sic times Deum, & ideo times Deum quia peccator es: accepturus es auxilium aduersus Deum, quod iturus es: quid facturus? Vis ab illo fugere? ad ipsum fuge. Vis fugere ab irato? fuge ad placatum. Placabis eum, si speres in misericordia ipsius: atque ita de cætero peccare caueas, vt de præteritis deprecetis, vt tibi dimittantur. Quid autem sit beneplacitum Dei vide ver. 1. 5. 16. Notandum quod multa sunt Deo beneplacita: & inter cætera beneplacita Deo, sunt stabilis credulitas, humilis timiditas, gracilis benignitas, præceptorum operatio, deuotorum habitatio, filiorum deprecatio. Primum beneplacita est Deo stabilis credulitas, qua fides tenetur euangelica: patet, quoniam fides est fundamentum per quod Deo placere possumus: & quo remoto, sibi placere non valemus: ad Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Et ideo in credulitate fidei beneplacitum est illi. Propter quod dicitur, *Beneplacitum est illi fides & mansuetudo.* Et subditur, *Non sis incredulus timori domini: & ne accesseris ad illum duplici corde.* Duplici enim corde in fide ille accedit, qui operibus fidei contradicit. Et talis fides non est beneplacita domino, quia mortua: sed fides viua quæ omnium virtutum est

A fundamentum & primogenita: teste Gregor. dicens, *In circuncisionum cordibus, &c.*

PSALM. CXLVII.

Lauda Hierusalem dominum: lauda Deum tuum Sion.

Titulus istius Psalmi est Alleluia Aggei & Zachariæ. Vbi sciendum quod isti duo prophete, scilicet Aggeus & Zacharias, fuerunt cum aliis de populo Dei in captiuitate Babylonicam ducti, factam per regem Babyloniæ: de qua habetur 4. Regum 25. Qui in dicta captiuitate existentes spiritu prophético inspirati, præviderunt liberationem dictæ captiuitatis futuram post septuaginta annos, & reedificationem ciuitatis Hierusalem & templi futuram, factam scilicet per Nehemiam. Et sic istam liberationem & ciuitatis reedificationem ac templi futuram prædixerunt. Per hoc intelligentes liberationem nostram a captiuitate diaboli fiendam per Christum & spiritualem restaurationem cælestis Hierusalem, quam prædixerunt sub figura illius Hierusalem terrenæ: quæ scilicet spiritualis liberatio erat facta post septuaginta annos, id est, post decursum totius temporis vitæ præsentis. Nam per septem figuratur totum tempus vitæ præsentis: quod septem dierum numero vertitur seu voluitur, ducto per decem: quia illi solum verè liberi erunt, qui tempus vitæ præsentis in obseruatione decem mandatorum exponunt. Et de hoc Psalm. hic laudat dominum, quod illi prophete sub figura prædixerunt. Vnde in prologo istius Psalmi, ait August. Aggei & Zachariæ Psalm. iste dicitur. Aggeus enim & Zacharias prophete fuerunt. Erant autem prophete isti in captiuitate Hierusalem: illius scilicet Hierusalem quæ in terris portauit vmbra cælestis Hierusalem. Cum ergo essent in Babylonia tempore illius captiuitatis, prophetauerunt reparationem Hierusalem: prophetauerunt ciuitatem nouam Hierusalem fiendam ex reparatione veteris, liberato populo a captiuitate. Agnosceimus enim istam captiuitatem significare nostram peregrinationem. In hoc enim mundo, in his tribulationibus sæculi, quodammodo in captiuitate positi gemimus. Sed erigimur, dum nobis prænunciatur ciuitas nostra Hierusalem noua futura. Reparata est enim terrena Hierusalem post septuaginta annos captiuitatis: septenario illo numero, omnem volubilitatem temporis præsentis designat. Post septuaginta ergo annos prophetauit Hieremias reparari Hierusalem: quod factum est, vt & ibi significaretur imago futurorum. Significatum est enim nobis post omnem volubilitatem præsentis temporis, quæ septenario numero voluitur, futuram illam ciuitatem nostram nobis restituendam, in qua tempus non voluitur, sed in vna die æternitatis perdurat. Ex quibus apparet sensus tituli, qui talis est, Alleluia: id est, laus Dei: laus dico Aggei & Zachariæ: id est, de reparatione cælestis Hierusalem quam illi prædixerunt, & pro ea dominum laudauerunt. Interea enim moneo ad amorem futuræ Hierusalem, quam commendat multipliciter: vt illius accensu amore, Deum laudemus. Agit ergo Psalm. iste de reparatione terrenæ Hierusalem: per illam nobis significans reparationem cælestis. Quibus visis, venio ad diuisionem

Gregor. 2. in tal. cap. 33.

2559

1. E. 11. 5.

Esai. 25.

Ecclesia dicitur Hierusalem & Sion.

Ephes. 2.

Laudat Deum dicit ecclesia militans, aliter triumphat.

Psalm. 33.

2560

diuisionem Psalmi. qui diuiditur in duas partes: quia primò fideles ad laudem Dei excitantur: secundò ad hoc rationes multe assignantur: ibi, *Quoniam confortauit.* Circa primum sciendum quod ecclesia in scriptura quandoque vocatur Hierusalem: quandoque vocatur Sion. Vocatur enim Hierusalem Psalm. 121, Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas: quia sicut ciuitas materialis lapidibus insensibilibus ædificatur, sic ecclesia militans etiam lapidibus viuus. Apoc. 21, Ostendit mihi ciuitatem Hierusalem sanctam descendentem de celo, scilicet ædificatam à Christo lapidibus viuus adiuuicem glutinio caritatis copulatis. Vocatur & Sion, eo quod in monte Sion fuit templum domini, in quo Christus multoties prædicando fundauit ecclesiam. Et quia in monte Sion spiritus sanctus fuit fidelibus visibiliter missus: per quem ecclesia per Christum fundata, in charitate fuit solidata. Sic ergo ecclesia quandoque dicitur Hierusalem, quandoque Sion. Vnde Apostolus ad Hebr. 12, ait fidelibus, Accessistis ad montem Sion & Hierusalem &c. Ecclesiam ergo, id est fideles, Psalm. inuitans ad laudem domini, dicit, *Lauda Hierusalem dominum &c.* Per hoc ergo Psalm. attendens quanta bona sint in cælesti Hierusalem, illius beatos conciuues, scilicet angelos & beatos homines, ad laudem Dei inuitat: dicens, *Lauda Hierusalem &c.* Et nota quod aliter Deum laudat ecclesia militans, & aliter triumphans. Nam ecclesia militans laudat operibus misericordiarum insistendo: Psalm. 146, Laudate dominum, quoniam bonus est Psalm. per quem bona operatio intelligitur. Vnde hic ait August. *Lauda Hierusalem dominum.* In illis operibus misericordiarum exerceri adhuc oportet. Considera vtique societatem tuam. Vide vtrum aliquis esuriat, cui porrigas panem: vide si quis sitiat, cui des calicem aquæ: vide vtrum aliquis modò apud te peregrinus sit, quem hospitio recipias: vide vtrum aliquis sit æger, quem visites: vide vtrum aliquis litiget, quem concordes: vide vtrum aliquis moriatur, quem sepelias. In cælesti autem Hierusalem laudatur Deus, non his operibus, sed solum fruitione & læticia. Vnde ait Aug. in huius Psalmi præfatione: Si illam vitam beatam cogitaueris, & illius vitæ negocium, non fluctuabis. Negocium enim illud plenum folius dulcedinis, nulla interpellatum molestia, nulla fatigatione sauciatum, nulla nube perturbatum: negocium nostrum quod tibi erit, laudare Deum, amare, laudare: in amore amare, in laude laudare. Beati qui habitant in domo tua domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Quare? nisi quia in sæcula sæculorum amabunt te: quare? nisi quia in sæcula sæculorum videbunt te?

A vt baptismus: refectionis, vt eucharistia: & eruditionis, vt prædicatio verbi diuini. Et secundum ista tria prima pars diuiditur in tres: quia primò agit de beneficio iustificationis: secundò de beneficio recreationis: ibi, *Qui posuit:* tertio de beneficio eruditionis: ibi, *Qui emittit.* Quantum ad primum, sciendum quod sicut porta domus dicitur apertura per quam domus intratur: sic & spiritualiter porta ecclesiæ militantis dicitur illud per quod quis de ecclesia militante dicitur. Et isto modo portæ ecclesiæ dicuntur sacramenta, per quæ quis qui non est de ecclesia, ecclesiam intrat, sicut est baptismus: qui est omnium sacramentorum ianua siue porta. Seræ autem harum portarum dicuntur virtutes sacramentorum: vt puta fides & caritas, quæ in sacramento baptismi infunditur. Quæ ideo dicuntur confirmati, quia Dei ordinatione sic firmatum & stabilitum est, quod sacramenta legis nouæ operentur virtutes etiã ratione operis operati: quod non faciebant sacramenta antiquæ legis. Ratione ergo huius beneficii nos ad laudem Dei prouocat Psalm. dicens, *Lauda Hierusalem dominum.* Et ratio est, *Quoniam confortauit seras portarum tuarum:* id est virtutes sacramentorum, per quæ scilicet sacramenta infundit virtutes gratuitas, quæ nos Deo gratos faciunt. Et hoc est quod ait, *Benedixit filiis tuis in te:* scilicet benedictione gratæ. Quid est enim Deum nobis benedicere, nisi gratiam suam nobis dare? Vel hoc intelligitur de cælesti Hierusalem. Vbi notandum quod terrenæ Hierusalem portæ dicuntur apertæ, quia quisquis ecclesiam potest intrare: & cum intrauerit, potest exire. Cælestis etiam Hierusalem portæ ideo apertæ dicuntur vsque ad diem iudicii, quia electi quotidie illuc intrant: sed post vltimum iudicium ibi erunt portæ clausæ: quia sicut nullus inde exire poterit, sic nec amplius intrare. Et hoc est quod Matth. 25, dicitur de virginibus prudentibus, Et quæ paratæ erant, intrauerunt cum sponso ad nuptias: & clausa est ianua. Ibi ergo erit secunda laudatio, quia clausa erit ianua, quia nihil ibi erit vnde doleat: nemo intrabit quem timeat. Et istum intellectum habet hic Augustin. dicens, *Quoniam confortauit seras portarum tuarum.* Laudamus modò: sed laudamus inter scandala. Modò enim apertæ sunt portæ: multi intrant: multi exeunt. Quare? quia nondum est beatitudo hic perfecta. Tunc autem non timebis aliquid tale futurum. Lauda ergo Hierusalem dominum: quoniam confortauit seras portarum tuarum, vt nemo exeat, nemo amplius intret: nec hoc timeas cum intraueris: tantummodo esto in numero virginum, quæ portant oleum secum: paucorum est virginitas in carne, omnium debet esse in corde: virginitas carnis corpus intactum: virginitas cordis, fides incorrupta. Virgo dicitur tota ecclesia. Quinque virgines prudentes omnes animas intraturas regnum Dei significant: quinque fatuæ, omnes perituras. Moraliter autem notandum quod ciuitas cælestis Hierusalem quæ in quadro posita dicitur propter stabilitatem, duodecim portas habere dicitur: scilicet tres ab oriente, tres ab occidente, tres ab aquilone, & tres à meridie: per quas quis ingredi potest. Sed post iudicium omnes istæ erunt clausæ & firmatæ: vt per illas nullus amplius possit intrare.

Porta ecclesiæ sunt sacramenta.

Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.

Hic agit de beneficio recreationis, quod est Cc 3 sacra

Sacramentum eucharistiae. Vbi notandum quod Christus statim natus pacem attulit mundo. Vnde & angeli statim laudantes Deum, pacem mundo statim annunciauerunt dicentes, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus &c. Hanc etiam pacem moriens confirmavit, dicens Apostolis, Pacem meam do vobis &c. non quomodo mundus &c. Quae autem sit pax mundi, vide versic. 1186. Quae autem pax Christi, vide versic. 351. Et iste talis, scilicet Christus, adipe frumenti satiat nos: quia in figura panis frumenti corpus suum nobis tradit, in quo plena satietas continetur, & refectio spiritualis. Vnde de isto adipe frumenti dicitur, Cibavit eos ex adipe frumenti &c. vide ver. 1405. Per hoc Psal. vult ostendere pacem & saturitatem, quam habent beati in caelesti Hierusalem, iamvis clausis in fruitione diuinitatis & verbi incarnati. Ibi enim intus est vera pax: extra autem, est solum gehenna. In pace illa est plena satietas, & nulla indigentia: ibi saturatur intellectus speculatione: ibi saturatur voluntas fruitione: ibi saturatur corpus in verbi incarnati contemplatione. Et hoc est quod ait, Ex adipe frumenti satiat te: id est pane caelesti, qui de caelo descendit. Quo in hoc mundo licet cibemur, non tamen saturamur: quia carne operatus sola fide cognoscitur: tunc autem videbimus eum sicuti est. De caelesti ergo Hierusalem dicit, Qui posuit fines tuos pacem. Ibi enim pax erit perfecta, quae hic haberi non potest. Vnde hic Aug. Qui posuit fines tuos pacem. Qualis enim pax in nobis est: Nam caro occupat aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Quomodo ergo esset plena pax? quando corruptibile hoc inducit incorruptionem, & mortale hoc inducit immortalitatem. Tunc plena erit pax, tunc firma pax: nihil litigabit aduersus animam in homine: non ipsa aduersum se ex quadam parte saucia. Non carnis fragilitas, non indigentia corporis: non fames, non sitis: non frigus, non aestus: non lassitudo corporis: non vlla inopia: non provocatio rixae. Haec omnia litigant aduersum nos: sed ibi omnia ista cessant, quia ibi nostra saturatur anima. Vnde sequitur, Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te. Ibi enim transit fames & sitis iustitiae: succedit saturitas. Quid ibi erit adeps frumenti: nisi panis ille qui ad nos de caelo descendit? In patria ipsa quomodo saturabit, qui in peregrinatione sic pauit? Aliter istum textum de saturitate vitae per summationem sacramenti eucharistiae exponit Hugo de sancto Victore: dicens, Et adipe frumenti satiat te. Filij Hierusalem paleas non manducant, quae sunt pabula iumentorum: sed frumenti adipe saturantur. Omnes enim qui internam dulcedinem gustare coeperint: quicquid extrinsecus transitorie delectat, despiciunt: & ad illum cibum quo mens illuminatur ad cognitionem, reficitur ad decorem, tota aviditate festinant. Et attende quod ista adipe frumenti diuersi diuersimode cupiunt saturari: alij persequendo, alij deuote desiderando. vt ostendit Greg. 22. lib. mor. cap. 11. super illo verbo Iob 31. Si non dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det nobis de carnisibus eius vt satureremur? dicens, Viri quippe tabernaculi eius de carnisibus eius saturari cupierunt: vel Iudaei videlicet persequentes, vel gentiles credentes. Quia & illi moliti sunt corpus illius quasi consumendo extinguere: & isti esurientem mentem suam desiderant per quotidianum immolationis sacrificium, de eius carnisibus saturari. Si autem hoc referatur ad caelestem Hierusalem: tunc saturat suos Deus

Luc. 2.
Ioh. 14.
Psal. 80.

Pax vera hic non habetur: sed in gloria.
E. 15.
2. Cor. 13.

Saturari sat non Christi: alij cupiunt dupliciter.

Saturari gloriose a qualibus

A ex adipe frumenti, quia eterna satietas omni est pinguedine plena: de qua Iob 36. Requies autem mensura tua, erit plena pinguedine. Quod exponens Greg. ait, Requies mensura est refectio satietatis interna. Quae pinguedine plena dicitur, quia in aeterna voluptatis delectatione praeparatas huius mensurae epulas esuriebat propheta cum diceret, Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Huius mensurae pocula fruebat: dicens, Sitiuit anima mea ad Dei fontem: vnde quando venia, & apparebo ante faciem Dei &c.

Qui emittit eloquium suum terra: velociter currit sermo eius.

Hic consequenter agit de beneficio eruditionis: scilicet praedicationis verbi Dei. Christus enim non solum ore proprio praedicavit euangelium regni, sed etiam per totum orbem misit Apostolos ad illud praedicandum: eis praecipiens, Euntes in mundum vniuersum praedicate euangelium omni creaturae &c. Et vide magnum mirabile, quod duodecim Apostoli per mundum dispersi, in paruo tempore totum orbem euangelio Christi replerunt: quia in omni terra exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Et hoc prauidens Psal. hic ait, Qui emittit eloquium suum terra: id est qui emittit Apostolos ad praedicandum eloquium suum terra: id est euangelium, quod dicitur eloquium Christi, quia Christus illud ore proprio praedicauit. Et quia in paruo tempore per totum orbem illud praedicauerunt: ideo dicit, Velociter currit sermo eius: id est Apostoli praedicantes sermonem eius, velociter totum mundum discurrerunt. Vel aliter. Per eloquium Dei, intellige Dei filium, Dei verbum: quia sicut eloquium dicendo formatur, sic & Deus pater verbum suum dicendo generat aeternaliter. Illud eloquium pater misit terrae, quando filium suum per incarnationem ad nos qui terra sumus misit. Quomodo enim aliter nos saturaret adipe frumenti, nisi eloquium suum ad nos per carnis assumptionem misisset? Emittit ergo eloquium suum terra: id est verbum assumptam carne misit terrae, vt in terra cognoscatur. Aliter enim non leuaremur ad adipe frumenti satiamur, nisi mitteret verbum terrae: quia terra grauiamur & impediuntur ad reditu. Vel secundum aliam litteram quam sequitur Aug. quae dicit, Ad velocitatem currit sermo eius. Per quod voluit intelligere quod nihil est velocius Dei verbo: quia velocitate nihil velocius esse potest. Vnde hic Aug. Qui emittit eloquium suum terra: & venit ad tetras verbum eius. Et quomodo? ad velocitatem currit sermo eius. Non dixit, Velox est verbum eius: sed Currit ad velocitatem. non potuit melius & expressius dici. Calidus calore feruescit: frigidus frigore frigescit: velox velocitate sit velox. Quid enim calidius ipso calore: quo quicquid calescit, sit calidum? Quid frigidius ipso frigore: quo quicquid frigescit, sit frigidum? Quid ergo velocius ipsa velocitate, quae velox sit, quicquid velociter currit? Possunt dici multa velocia: & alia magis, & alia minus. Et ratio quicquid velox est, quanto est particeps velocitatis. Et illa res minus est velox, quae minus particeps est velocitatis. Ipsa ergo velocitate nihil velocius. Verbum ergo Dei quod currit vsq; ad velocitatem, omni alia re velocius est. Velocius est equo, auium, ventis, angelis. Nunquid aliquid horum quantum ad velocitatem? Verbum autem Dei vsque ad velocitatem currit. Sicut ergo si de aliqua re diceretur, Calet vsq; in calorem: id est adeo calet vt ipse calor possit dici. Sic de verbo Dei dicitur, currit vsque ad velocitatem: id est

Greg. 26. moral. c. 31.

Psal. 16.

Psal. 41.

2562

Marc. 16.

Psal. 18. Elegium Dei est sicut vis.

adeo vt sit ipsa velocitas. Quod tamen per aliquam similitudinem dicitur. Quod enim velox est sicut equus, sicut ventus, sicut angelus: alicubi est, non vbiq;. Velocitas autem ipsa vbiq; est, nusquam ardetur: quia non modo est in equis vel ventis, sed in aliis infinitis, & in eisdem temporum punctis vbiq; terrarum diffunditur. Hoc autem pertinet ad verbum Dei, scilicet non esse in parte: sed vbiq; est per seipsum. Hinc est sapientia Dei, quae attingit a fine vsque ad finem fortiter: non tamen motu locali, sed immobilitate. Tamen si moles aliqua saxea impleat aliquem locum, dicitur quod attingit a fine eiusdem loci vsque ad finem: cum tamen alterum non deserat alterum occupando. Non ergo habet motum illud verbum: & sapientia illa solida est, & vbiq;. Sed & si de sapientiae spiritu dicitur in libro Sapientiae: quod dicitur acutus, mobilis, certus, incoquinatus. Sed hoc facit ipsa velocitas, quod sapientia dicitur mobilis, non quod hoc deserat vt illud tangat: sed quia vbiq; semper sit, & nusquam incluta teneatur. Sed cogitare ista non possumus: pigri sumus: pigri autem, quia frigidi. Sed recurramus ad Dei verbum, quod feruens est: vt calefacti ab eo, simus agiliores. Velocitas enim feruens est: & omnia feruentia velociora: & omnia frigida sunt tardiora. Nos tardi, ergo frigidi. Illa autem sapientia currit vsque ad velocitatem: ergo feruentissima est: vt non sit qui se abscondat a calore eius.

Ponit aliquid de veru sicut vbiq;.

Sap. 8.

Sap. 7.

Psal. 18.

2563

Non quomodo dicitur aliter.

Qui dat niuem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit.

Hic declarat quoddam dictum, quod videtur dubium, scilicet de veloci praedicatione euangelij: quam velocitate declarat per quosdam effectus valde veloces. Primus effectus est temporalitatis. Secundus est frigiditatis: ibi, Mittit crystallum. Tertius est caliditatis: ibi, Emittit verbum. Primus ergo effectus velox est temporalitatis: quia scilicet temporibus debitis subito niuem emittit & nebulam. Vbi notandum quod nix lanae comparatur, & propter albedinem, & propter molliorem: quia mollis est ad tractandum. Qualiter autem niues generantur, est sciendum quod cum sol radiis suis calefacit inferiora elementa, eleuat ex his vapores, in quibus est vis caloris. Qui calor etiam secum duxit multum de substantia aeris cum eleuaretur. Qui vapores postea eleuari superius ad locum frigidum, inspissantur in nubes: & tunc frigiditas loci incipit agere in frigidum. Et tunc aut frigida illud excellit & expellit calidum per conuersionem nubis in aquam. Si autem frigus non est ita excellens quod conuertat nubem in aquam: tunc paulatim condensat illos vapores: & quando frigus est potens, illos indurat & cogelat in pruina. Si autem non sic frigus potest cogelare, quia non potest totum calorem de nube expellere: tunc ille calor non est tatus quod cogelatione ex toto vaporis possit impedire: remittit tamen effectum frigiditatis, qui est cogelare & indurare. Ideo illi vapores ex toto non cogelati in niuem molle conuertuntur. Et hinc est quod nix descendit mollis & tractabilis manibus & compressibilis: & propter frigiditatem qua inspissatur, albi coloris. Alij tamen dicunt quod nix sic generatur: quod quando nubes resoluuntur, illa aqua pluuia antequam descendat ad terram, sic inspissatur per frigiditatem aeris, & conuertitur in niuem. Et hoc satis velociter fit: Et hoc est quod ait, Qui dat niuem sicut lanam: id est ad modum lanae albam. Quid autem per

Velocitate nihil velocius: caliditas nihil calidius: frigiditas nihil frigidius.

hoc Psal. velit intelligere? Notandum quod in niue duo sunt: scilicet frigiditas & albedo. Per frigiditatem intellige statum peccati: quo caritas frigescit & expellitur. Per albedinem vero qua puritas significatur, intellige sanctos quos ab aeterno praedestinavit Deus, vt essent sancti & immaculati. Dat ergo Deus niuem frigidam, sed albam: quia in ista massa peccatorum sunt aliqui quos Deus praedestinavit sanctos futuros: & ideo dat niuem sicut lanam: quia ex illis praedestinati sicut ex lana intendit Christus facere sibi vestem. Et istam expositionem ponit hic Aug. dicens, Qui dat niuem &c. Sicut enim accidit nubibus, quia sursum gelant, & in ima decidit nix congelata: sic refrigerante caritate, decidit humana natura interioris: & pigro corpore inuoluta, vt nix facta est. Sed in hac niue sunt praedestinati: quia dat ille niuem sicut lanam. Quid est sicut lanam? id est de niue quam dedit: id est de istis pigris & spiritu frigidis aliquos praedestinavit, de quibus facturus est aliquid. Lana enim materia vestis est: & de istis adhuc spiritu frigidis, qui tamen praedestinati sunt: fit tunica Christi sine macula & ruga. Vnde meritum vestis Christi in mote resulsit sicut nix: quia de hac niue fit vestis Christi. Et est sensus, Qui dat niuem sicut lanam: id est qui dat cogelatos, sicut lanam, quae est materia vestis: id est de cogelatis & frigidis quos praedestinavit, facit vestem Christi, sine macula & ruga. Sequitur, Nebula sicut cinerem spargit. Vbi notandum quod per nebulam peccati obscuritas designatur: vt ostendit Greg. Nebula enim dicitur illi vapores qui a vallibus eleuati in nubes conuertuntur. Vnde proprie nubes sunt caeli: sed nebulae, terrae. Per cinerem vero significatur poenitentia: vt ostendit idem Greg. Cum ergo Deus de niuib; frigidis suos praedestinos vocat vt iustificet, tunc nebulam sicut cinerem spargit: quia obscuritate peccati per poenitentiam soluit. Et hoc hic notat Glos. dicens, Nebula sicut cinerem spargit. Praedestinati enim qui adhuc in niuib; sunt, vocandi sunt ad poenitentiam. Et dum vocat poenitentes, tunc nebulam sicut cinerem spargit. Cinis enim ad humilitatem & poenitentiam pertinet: nebula vero caliginem peccati & ignorantiam notat. Et dum vocatur quis ad intelligendum Deum, & incipit velle capere veritatem & non sufficit, quia patitur caliginem: adhuc est illi nebula. Sed si non potest penetrare veritatis arcana: poeniteat eu peccatorum suorum, quibus in hac difficultate videnti venit: & ita nebulam spargit Deus vt cinerem: id est tollit per humilitatem poenitentiam (quae per cinerem significatur) nebulam, obscuritatem peccatorum. Est ergo sensus, Nebulam sicut cinerem spargit. Hic enim sicut, idem est quod per. Nota quod cinis significat asperitatem poenitentiae: vide versic. 1712. Item significat humilitatem patientiae, & mortalitatem nostrae miseriae: vide in dictionario, littera cinis, parte secunda & tertia.

Nix frigida & alba sicut sicut peccatorum & iustos.

Matth. 24.

Matth. 17.

Nebula significat peccatum: cinis significat poenitentiam. Greg. 30. moral. c. 1. Greg. 13. mor. cap. 20.

Cinis significat in misericordia & misericordia.

Mittit crystallum suam sicut buccellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit?

Secundo hoc idem ostendit ratione effectus frigiditatis. Vbi sciendum quod crystallum est glacies sic indurata in locis frigidis: quod maxime contingit in parte aequilonari. Valde enim mirabile videtur quod materia tam mollis & fluida, sicut est aqua, per frigiditatem sic induretur & congeletur, vt in paruo tempore crystallus efficiatur. Quid ergo mirum, si velociter currit sermo eius? Et etiam

Crystallus sicut aqua cogelata.

in multo minori tempore aqua in crystallum potest congelare, si frigus suum Deus vellet magis intendere: quia quanto frigus est maius, aqua velocius congelatur. Et hoc est quod subdit, *Ante faciem frigus eius quis sustinebit?* Quali dicat, Nullus homo sustinere posset, si frigus vellet intendere ut posset. Et per hoc vult inducere quod sermo Dei potest in vno tempore per totum orbem currere. Quid autem per hoc vult intelligere? Vbi sciendum quod per crystallum, quae non facile soluitur, intelligit induratos in peccato & obstinatos: qui sine magna difficultate ad bonum induci non possunt. Talis crystallus fuit Saulus, qui obstinato corde Christum persequebatur. Et tamen aliquando tales sic obstinatos soluit, & ad fidem adducit, & facit eos buccellas panis: quia per ipsos reficit alios verbo Dei. Sicut fuit de Paulo, qui primò erat crystallus per duriciam & obstinationem: ad modum crystalli erat lucidus per doctrinam, quia instructus in lege: & tamen ipsum conuertit, & ipsum per mundum misit ut buccellas panis: ut scilicet per predicationem fidei quam prius impugnabat, alios pane verbi Dei pasceret & nutrirer. Vnde litera Augustini, habet, *Mittit crystallum suum, sicut frusta panis.* Et istam intentionem habet hic Augustinus, dicens, *Mittit crystallum suum &c.* Quid sibi vult crystallus, nisi durus & obstinatos significare? Fuerit enim multi ita duri & obstinati ut non iam niui, sed crystallo comparandi: & ipsi etiam praedestinati sunt & vocati. Et quidam eorum ita ut pascere alios & essent viles aliis. Et quid opus ut numeremus multos qui duri & pertinaces contra veritatem fuerunt: qui modò praedicant veritatem, & facti sunt frusta panis? Ipse enim Christus ait, *Ego sum panis viuus.* totum corpus Christi est vnus panis: ergo & membra corporis Christi frusta sunt panis. De quibusdam autem duris facit membra sua & vtilia ad alios pascendos. Ex quibus vnus per multos notissimum illum Paulum intueamur. Ipso proposito ad exemplum, alij similes intelligantur: ut explicetur sensus iste. Ecce, crystallus erat Paulus durus & obstinatus contradicens veritati: clamans aduersus euangelium, tanquam durus aduersus solem. Ille durus fuit crescens in lege eruditus ad pedes Gamalielis doctoris: & tamen non audiebat Moysen & prophetas Christum praedicantes, magna duricia. Certè gentes non audierant prophetas, non audierant Moysen: frigidit erant, sed crystallus nõ erit. Quia ergo Paulus crystallus erat, nitidus videbatur & candidus: sed durus & nimium gelidus. Quomodo candidus & nitidus: Hebraeus ex Hebraeis: secundum legem Pharisaeus. Sed audi duriciam crystalli: secundum emulationem persequeus ecclesiam. Inter lapidatores sancti Stephani hic erat durus, & fortè ceteris durior. omnium enim lapidantium vestimenta seruabat, ut omnium manibus lapidaret. Sequitur, *Ante faciem frigus eius quis sustinebit?* Sed cum hic frigus significet peccatum, quomodo dicitur Dei? Ad hoc respondet Augustinus, dicens, *Quomodo Dei dicitur frigus?* Ecce, deserit Deus peccatorem: non vocat, non aperit sensum, non infundit gratiam. Soluatur homo à glacie stultitiae si potest: non potest. Nisi ergo Deus soluat, quis sustinebit? Et hoc est quod ait Apostolus, *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuam me in lege peccati & mortis. Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Acti diceret, *Frigeisco, miser sum: nullus me*

A soluit ab huius frigoris miseria, nisi gratia Dei per Iesum Christum.

Emittet verbu suum, & liquefaciet ea: stabit spiritus eius, & fluent aquae. 2565

Hic hoc ostendit per effectum caliditatis. Sicut enim (vt dictum est) aqua frigore subito cogelatur: ita Deus quando mittit verbum suum, id est effectum caloris qui verbum dicitur, quia omnia per verbum facta sunt, subito congelata liquefcunt: vt experiètia docet. Si ergo in corporalibus quae sunt tardiora spiritualibus ista sic velociter fiunt: quid mirum, si verbum & eloquium eius quod est spirituale velociter discurrat per mundum? Sed quid per hoc spiritualiter intelligit? Tria enim posuit superius congelata, scilicet niuem, nebulam, & crystallum, sed vnum durius alio. Sic & inter peccatores est differentia. Licet enim omnes sint frigiditatem non omnes aequaliter. Faciliter nebula dissoluitur adueniente sole: sed difficiliter nix, difficillimè autem crystallus. Sic & peccatores indurati & obstinati per crystalli significati, difficillimè resoluuntur à frigiditate peccati. Sed tamen quado Deus emittit ad eos verbum suum, vocans eos per internam inspirationem, subito liquefcunt, & peccati duriciam ac frigiditatem dimittunt: vt patuit in Paulo tunc ad malum indurato, qui statim ad verbum domini dicentis sibi, *Saule saule, quid me persequeris?* statim liquefactus à duricia suae obstinationis, humiliter respondit dicens, *Domine quid me vis facere?* Et non solum in se fuit liquefactus: sed alijs fluente doctrinae infudit copiose. Et hoc est quod ait, *Emitte verbum suum &c.* Et haec est hic intentio Augustini, dicens, *Emitte verbum suum &c.* Non ergo desperet nix: non desperet nebula: nõ desperet crystallus: quoniam de niue tanquam de lana conficitur tunica Christi. Nebula illa in poenitentia salute inuenit: crystallus dura dissoluitur per verbu Dei: quia emittet verbu suu, scilicet in carne, & liquefaciet ea. Verbo enim domini veniente, nec frigus, nec obstinatio desperare potest: salubriter enim liquefcunt, & fluente spiritualis beneficij profundunt alijs. Vide crystallum duram, illu scilicet Paulum post eadem & lapidationem Stephani frigore induratum contra Christu: qui petiit literas à principibus sacerdotum, vt vndiq; caedat Christianos. Durus fuit ille & gelidus. Sed quantumcunque esset durus & gelidus, ille qui emittit verbum suum & liquefaciet ea, clamauit de caelo feruidus, dicens, *Saule saule quid me persequeris?* Vna illa voce, tanta duritia illa crystalli resoluta est. *Emitte ergo verbu suum, & liquefaciet ea.* Non ergo desperandum est de crystallo: quanto minus de niue & nebula? Clamat ergo Deus ad gentes, *Solui crystallum, venite niues: emittet verbum suum & liquefaciet ea.* Sequitur, *Stabit spiritus eius, & fluent aquae.* Ecce stante spiritu gratiae, crystallus in aquas resoluuntur. Saulus prius durus: modò resolutus in aqua, gentes vocat ad fontem. Et nota qd dicit, *Stabit spiritus eius, & fluent aquae:* quia ad praesentiam spiritus sancti multiplex aqua fluit in nobis: scilicet aqua sanctarum scripturarum, quae ignorantes instruit: aqua sacrarum lacrymarum, quae poenitentes abluit: aqua diuina u gratiarum, quae nos promerentes efficit. Et de qualibet istarum vido diffuse, litera aqua, parte prima, secunda & tertia.

Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. 2566

Hic

Hic ad laudem Dei adducit beneficia legis antiquae. Et duo facit: quia primò ostendit beneficia facta Iudaeis: secundò ex hoc ipsos Deo magis obligatos ostendit: tibi, *Non fecit taliter.* Quatum ad primum, sciendum quod ipsi Iacob patriarchae fuit reuelatum à Deo quod Dei verbu assumeret humanitatem nostram: & quod de semine suo, scilicet de descendenti ab ipso per Iudam, & etiam quo tempore Christus erat incarnatus: vnde cum ipse morti appropinquaret, & filiis sigillatim benediceret, quando venit ad Iudam, de quo Christus erat oriundus, omnia praedicta sibi fuisse reuelata ostendit, dicens, *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de facie eius, donec veniat qui mittendus est &c.* Et istud fuit magnum beneficium: vnde ille populus praeter ceteros laudare Deum tenebatur: etià quia illi populo communiter fiebant reuelationes à Deo: etiam quia illi populo singulariter lex Dei fuit data. Et ideo per haec omnia illos inducens ad laudem Dei, hic ostendit Psalmista, dicens, *Qui annunciat verbum suum Iacob:* id est ipsi Iacob reuelauit verbum suum ex ipso incarnandum: *Et iudicia sua Israel:* per iudicia intellige legem à Deo datam: quae iudicia per populum scienda continebat. Et istam rationem assignat Apostolus ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudaeo? multum quidem per omnem modum. Per ista autem vult Psalmista ostendere quod quado Deus liquefacit per verbum suum induratos peccatores, ipsos ad poenitentiam & fidem conuertendo, ipsos instruit de credendis per fidem: & consequenter ipsos aduersitatibus multis subiicit. Fideles enim conuersi per Iacob & Israel significantur: quia tales supplantant vitia, Deum per fidem speculantur. Et hoc notat dicens, *Qui annunciat verbum suum Iacob:* quod facit quando conuersis per fidem reuelat credenda: sicut fecit Apostolo Paulo in triduo suae excaecationis: quando vsque ad tertiu coelum fuit raptus &c. Similiter talibus annunciat iustitias & iudicia sua: scilicet iudicia quibus ipsos multa pati oportet. Sic enim de Paulo conuerso dixit Anania, *Ego enim ostendam illi quanta oportet eum pro nomine meo pati.* Sic ergo annunciat verbum suum Iacob per fidem dans verbi cognitionem. Annunciat iustitias suas, ostendens quod quicquid patimur ante conuersione, iuste patimur propter elationem in Deu. Annunciat iudicia sua, ostendens quod illa quae patimur post conuersionem, ex occultis Dei iudicijs procedunt. Et hunc intellectum habet Augustinus, hic dicens, *Qui annunciat &c.* Quas iustitias: quae iudicia? Quia quicquid humanum genus perpeccatum est ante eum esset nix, nebula & crystallus, perpeccatum est merito superbiae & elationis contra dominum. Iudicia autem sua manifestat Iacob & Israel: quia & iusti qui hic sunt, labores & aduersa patiuntur iusto iudicio Dei. Quia ille solus potest dicere, *Sine causa hic passus sum: qui solus potest dicere, Quae nõ rapui exoluebam: qui solus dicere potuit, Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.* Ceteri omnes patiuntur merito suo iudicia Dei. Et qui patiuntur pro iustitia, non sibi arrogent, quod innocenter patiuntur. Audi Apostolum dicentem, *Tempus est (inquit) vt incipiat iudicium à domo Dei.* Exhortans martyres suos, vt minas frementis saeculi patientissime tolerant: ait, *Tempus est inchoationis iudicij à domo Dei.* Si autem inchoatio à nobis: quis finis eorum qui non credunt euangelio Dei? Si iustus vix saluabitur: peccator & impius vbi pare-

bunt: Haec ergo est iustitia Dei & iudicium: quia iusti & iniusti patiuntur pro merito suo. Iustitia ergo Dei patens est cum mali patiuntur: sed occulta sunt iudicia cum boni flagellantur, vt Iob. Haec autem iudicia non manifestat malis, sed Israel: id est bonis & fidelibus: vt scilicet hinc vnusquisque confidat, quae peccantibus postmodum supplicia maneat: si etiam iustos tam varia flagella hic castigat. Hinc Petrus ait, *Tempus est vt iudicium incipiat à domo Dei.* Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebit? Hinc Paulus cum multa de Theophrasto laudauit: protinus adiunxit, *Ita & nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesijs Dei pro patientia vestra & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei.* Ac si iustus diceret, *Dum tot toleratis, qui tam iusta agitis, quid aliud quam iusti iudicij Dei alijs datis exempla?* Quia ex nostra pena colligendum est quomodo feriat quibus irascitur: si sic nos affligi patitur in quibus laetatur. Aut quomodo illos percussurus est, quibus iustum iudicium exhibet: si etiam nos sic cruciat quos pie redarguens fouet, verba sunt Gregor. 5. moral. cap. 8.

Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis. 2567

Hic ex praedictis beneficijs concludit ad laudem Dei Iudaeos magis esse obligatos. Si enim secundum Gregor. cum augentur dona, rationes crescunt donorum: & tanto humilior quisque debet esse, quanto se obligatiorem conspicit in reddenda ratione. Igitur cum Iudaei ampliora beneficia receperint alijs gentibus à Deo: quia eis annunciauit verbum suum & ad ipsos misit, eis dedit legem & prophetas ac praecpta: quibus iustitias & iudicia sua eis manifestauit, quae alijs nationibus non fecit: consequens est vt ipsi Deo plus sint obligati, & ad Dei laudes ampliores. Quod hic concludens Psalm. ait, *Non fecit taliter omni nationi &c.* Vnde hic ait gl. *Non fecit taliter omni nationi.* Ad literam per Iacob & Israel, Iudaeos accipit: quibus per seipsum Christum verbum annunciauit, iudicia sua manifestauit: quod alijs nationibus non fecit, quibus per seipsum non praedicauit. Vnde & dicebat, *Non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel.* Iudaeis etiam Apostolos principaliter praedicores ordinauit, sed quando à Iudaeis fuerunt expulsi, ad gentes se conuertenterunt. Ista verba etiam hodie de Christianis maxime dici possunt, quod nõ fecit taliter omni nationi, & iudicia sua &c. O quanta gratia tibi est facta, vt intra Christianos te Deus faceret nasci & nutrir: vbi fidem Christi recipis, voluntate Dei audis: quae praemia bonis dantur, & quae supplicia malis, intelligis: salubria peccatorum remedia percipis, & contra futura, sacramenta quibus fortificaris assumis. Ista enim non habet hodie alia natio à Christiana religione. Cogita, si Deus te nasci inter Sarracenos & nutrir fecisset, quam fidem teneres? quid coleres? quid sperares, nisi quod illi faciunt? Ex hoc ergo lauda dominu, gratias age: quia non fecit taliter omni nationi. Iudicia sua nobis Deus manifestat, dum per sacram scripturarum nobis suam voluntatem ostendit. Vnde ad ipsam semper intendere debes vt Dei voluntate perficias, vt ostendit Gregor. dicens, *Sicut bene obsequentes famuli dominorum suorum vultibus semper intenti sunt, vt ea quae praeeperint confestim audiant & implere contendant: sic iustorum mentes per intentione suam*

Petrus inflavit spiritum quatuor erant panes malorum.

1. Petr. 4. 2. Thessal. 1.

Christiani pro alio Deo obligantur.

Gregor. 16. moral. c. 17.

Crystallus fuit Saulus obstinatus.

Phil. 3.

Act. 9.

Rom. 7.

Verbu Da duriciam poeniti liquefacit.

Act. 9.

Act. 9.

De nulla est desperandum.

Omnes peccatores quod peccatores, iuste patiuntur.

Psal. 68.

Iob. 14.

1. Petr. 4.

suam omnipotenti domino semper assistunt, atque in scriptura eius quasi os eius intuentur: ut quia per eam Deus loquitur omne quod vult, ratio à voluntate eius non discrepent, quanto voluntatem illius in eius eloquio agnoscunt.

PSAL. CXLVIII.

Laudate dominum de cœlis: laudate eum in excelsis.

Psalmus iste talem habet titulum, Alleluia Aggei & Zachariæ. Hic titulus formaliter ponitur in præcedenti Psalmo. Et exponitur ut ibi. Et eadem videtur esse materia Psalmi istius & illius. Nam ut hic ait gl. Aggeus & Zacharias qui in Babylonica captivitate prædixerunt liberationem terrestris Hierusalem, intellexerunt reparationem cœlestis: quam sub illa materiali intellexerunt, & pro ea dominum specialiter laudauerunt: ut & nos exemplo eorum quasi contempta huius nostre peregrinationis Babylonia, securi hic præmeditemur laudem, quam in cœlesti Hierusalem soluerimus in æternum. Unde hic propheta per paucorum commemorationem, vniuersam creaturam hortatur laudare Deum. Omnia enim laudant Deum vel in seipsis vel in aliis. Sunt enim quædam quæ habent spiritum laudandi Deum: & laudant in illo affectu quo illis placet Deus. Quædam verò non habent intellectum, sed quia bona sunt in ordine suo & ad pulchritudinem vniuersitatis referuntur: per se quidem non laudant, sed ab ipsis per attendentes ea laudatur Deus. Et ita illæ creaturæ quodammodo Deum laudant: quia de illis laus Dei nascitur in nobis. Ad quæ nos hic monet Psalmista pro liberatione spirituali, quæ prædicti propheta in mysterio futuram significauerunt. Ideo quoque titulus continet nomina eorum. Præponitur ergo in titulo alleluia, quod idem est quod Laudate Deum. Hoc ideo præmittitur, secundum quod hic August. ait, quia tota occupatio presentis vitæ in laudem debet exponi: quia tota vita futura laus Dei erit. Et nemo potest idoneus fieri laudis vitæ futuræ, qui non se modo ad illam exercuerit. Sed aduerte quod ibi solum laudabimus: hic autem laudamus & oramus. Oratio in gemitu, laus in lætitia. Promissum enim est nobis aliquid quod nondum habemus. Et quia verax est qui promisit, gaudemus: quia tamen nondum habemus, orando gemimus. Nunc ergo fratres, hortatur vos laudare Deum, dicens, Alleluia, id est Laudate Deum totis votis: id est, ut non solum lingua & vox vestra laudet Deum: sed & scientia, vita vestra, facta vestra. Tunc enim desinit laudare Deum, quando à iustitia & ab illo quod illi placet declinas. Nam si à vita bona nusquam declines, & si lingua taceat, vita clamat &c. Ex prædictis ergo apparet sensus tituli, Alleluia Aggei & Zachariæ: id est pro futura liberatione, pro qua prædicti propheta laudauerunt Deum. Tota autem intentio Psalmistæ est nos inducere ad laudem Dei. Quibus visis venio ad diuisionem Psalmi. Diuiditur Psalmus iste in duas partes: quia ad laudem Dei inuitatur primò creaturæ superiores: secundò creaturæ inferiores: ibi, *Laudate dominum de terra*. Prima in duas: quia primò ponitur dicta laudis inuitatio: secundò eiusdem laudationis ratio: ibi, *Quia ipse dixit*. Prima in duas: quia primò ponitur ad laudem Dei inuitatio: secundò inuitatorum nominatio: ibi, *Lau-*

Laudat Deum omni creatura.

Alleluia id est laudate Deum.

Laudat Deum qui bene vult.

A date eum omnes angeli eius. Quatum ad primum, notandum quod creatura est in multiplici differentia. Quædam habet spiritum rationalem & intellectum, ut angeli & homines. Quædam habet spiritum & vitam, sed non rationalem, ut pecora. Quædam habet vitam, sed non sensitivam, ut arbores. Quædam nullam in se habet vitam, ut lapides. Et omnis ista creaturarum differentia suo modo laudat dominum de cœlis, id est qui residet in cœlis: quia ibi se beatis clarè ostendit. Quæ omnia hic deducit August. dicens, Hortatur Psalmista creaturam laudare dominum, quasi inueniret tacentes laudes Dei in cœlis & in terris. Nunquam cœlestia laudes sui conditoris tacuerunt: nunquam terrestria Deum laudare cessauerunt. Sed attende quod quedam sunt quæ habent spiritum laudandi Deum in eo affectu quod eis placet Deus. Nemo enim laudat, nisi quod ei placet. Sic ergo laudant Deum omnia quæ in cœlis sunt, quæ habent spiritum vitæ & intellectum purum ad eum contemplandum & diligendum, ut angeli. Laudant in terra per intellectum cognoscendi creatorem, & creaturam homines. Sed pecora huius mundi intellectum non habent: habent tamen vitam qua cibum appetunt, vitia sumunt, noxia fugiunt: habent & sensus corporalia discernendi: visum ad colores, auditum ad voces, olfactum ad odores, gustum ad sapores. Arbores autem nec ipsam vitam habent, & tamè omnia laudant Deum: quia in istis videmus & consideramus creatorem qui illa fecit: & sic de illis in nobis nascitur laus Dei. Et cum ipsorum consideratione laudatur Deus, omnia laudant Deum. Si ergo suo modo omnia laudant Deum: ad quid iste ad laudem Dei omnia excitat, quasi Deum non laudent? Et respondet quod ista inuitatio non est præcipientis, sed congratulantis. Quomodo si venias ad homines boni aliquod operantes cum gaudio, & placet tibi quod faciunt, illis dicis, Facite, agite: non ut tunc incipiant facere quando dicis: sed quia placet tibi quod facientes inuenieris. Ideo adiungis gratulationem & exhortationem tuam. Dicendo enim Facite, & exhortando facientes, voto quasi facis cum illis. Sic ergo gratulatio ait Psalmista, *Laudate dominum de cœlis &c.* Et potest esse duplex sensus. Primus, ut *de cœlis & in excelsis* referantur ad dominum. Et tunc est sensus, ut omnes creaturas inuiter ad laudem Dei, dicens, *Laudate dominum qui habitat in cœlis & in excelsis*. Vel possunt referri ad laudatores. Et tunc est sensus. Vos angeli & creaturæ cœlestes quæ estis de cœli habitatoribus, & statis in excelsis, laudate Deum. Et istum sensum credo magis secundum intentionem, propter illa quæ sequuntur statim: ubi de creaturis cœlestibus prosequitur. Vel aliter: ut *de cœlis & in excelsis* significet materiam laudis diuinæ. Per cœlum enim significantur Apostoli: vide versic. 31. Et sic est sensus: *Laudate dominum de cœlis*: id est de Apostolis, quos misit per orbem vocare gentes ad fidem: qui etiam excelsi dicuntur vitæ sanctitate & contemplatione.

Creatura enim multiplici differentiâ.

Angeli quidam est nomen vniuersum, quod dicitur communi.

Laudat angelus Deum, sed laudat etiam homines & creaturas.

Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius.

Hic ponitur inuicatorum discreta nominatio. Vbi notandum quod in cœlis tria considerantur: scilicet natura & substantia ipsorum cœlorum: secundò ornamenta ipsorum: tertio habitatores cœlorum. Et secundum hoc præsens pars diuiditur in tres: quia ad laudem Dei primò inuitat habitatores cœlorum:

cœlorum: secundò ornamenta cœlorum: ibi, *Laudate eum sol: tertio naturam & substantiam cœlorum: ibi, Laudate eum cœli cœlorum*. Primò ergo inuitat habitatores cœlorum: scilicet angelicos spiritus. Vbi notandum quod nomine angelorum aliquando intelligitur solum vnus ordo: qui scilicet est secundus ordo vltimæ hierarchie. Quoniam secundum Gregor. in homil. de angelis, angelorum vocabulū est nomen officij, non naturæ. Nam sancti illi cœlestis patriæ spiritus semper quidem spiritus sunt: sed semper angeli vocari non possunt. Quia tunc solum sunt angeli, cum per eos aliqua nunciantur. Græca enim lingua, angeli, nunciij: archangeli verò, summi nunciij vocantur. Sic ergo angeli sunt vnus ordo distinctus ab aliis angelorum agminibus. Quandoque verò angelus est nomen commune ad omnes spiritus cœlestes: qui omnes dicuntur angeli, sed minus propriè. Et isto modo etiam Lucifer, qui fuit supremus spiritus creatus, etiam angelus vocatur, Job 4. Et in angelis suis reperit prauitatem. Et sic accipiuntur hic angeli pro omnibus spiritibus cœlestibus. Verum quia inter angelos est vnus ordo qui nobis multam materiam ministrat laudis diuinæ: qui dicitur virtutes: quia per angelos illius ordinis fiunt virtutes mirabiles & effectus in admirationem diuinæ potestatis nos inducentes: & per consequens ad Dei laudem. Ideo illum ordinem specialiter nominat, dicens, *Laudate eum omnes angeli eius*: scilicet generaliter, sed magis specialiter ratione prædicta, *laudate eum omnes virtutes eius*. Sic enim dixit Psal. 103, 102, *Benedicite domino omnes angeli eius*. Et statim post subdit in speciali de ordine virtutum, dicens, *Benedicite domino omnes virtutes eius*. Vel aliter: ut hic ait gl. Virtutes quandoque est generale nomen omnium cœlestium spirituum: quandoque verò pro vno ordine accipitur: qui dum mittuntur, angeli nominantur. Officium autem illius ordinis qui virtutes dicitur: ut ait Gregor. in homil. de angelis, est hoc. Quoniam virtutes vocatur illi angelici spiritus, per quos signa & mirabilia frequenter fiunt. Et officium istius ordinis est facere miracula, & virtutè faciendi hominibus præstare: ut scilicet reducti ad primum statum, in quo scilicet Deus fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam, per huiusmodi miracula demonstraretur. De ista materia angelorum & virtutum quomodo laudant dominum, vide versic. 175 & 1752. Item nota quod angeli laudant dominum, sed homines iubitant: ut ostendit Gregor. super illo verbo Job 38. *Cum me laudaret alba matutina & iubilarent filij Dei*: dicens, *Quia enim in tempore prima condita natura rationabilium spirituum creditur: non immerito matutina alba angeli vocantur. Quod si sic est, dum terra esset inuisibilis & incôposita, dum tenebræ essent super faciè abyssi, venturum diem sequentis sæculi per lucem sapientiæ existendo præuenerunt. Nec negligenter audientum est quod addit simul: quia matutina alba etiã cum vespertinis redemptoris potentiam laudant: dum electi angeli etiam cum redemptis in mundi fine hominibus largitatem gratiæ supernæ glorificent. Ipsi quippe ut nos ad laudem conditoris accenderent, orta per eamdem luce redemptionis nostræ, voces suæ exultationis accommodant. Simul laudant: quia dum nos cospiciunt recipi, hostium gaudent numerum impleri. Qui & fortasse ideo & matutina alba vocantur: quia sepe ad exhortandos homines missi sunt. Et dum venturum mane nun-*

A ciant, ab humanis cordibus presentis vitæ tenebras fugant. Sed ecce, angeli diuinam potentiam laudant: quia ipsa eos tantæ claritatis visio delectat. Nos autem qui redimimur, sed tamen corruptione adhuc granamur: donum quod percipimus, qua virtute laudamus: Quomodo valebit lingua dicere, quod non sufficit mens sentire? Unde sequitur, *Et iubilaret omnes filij Dei*. Iubilatio quippe dicitur, cum cordis lætitia oris efficacia non expletur: sed quibusdam modis gaudium prodit, quod ipse qui gaudet, nec tegete præualeat, nec exprimere. Laudat utique qui iam tantæ claritatis latitudinem in sublimibus vident. Iubilat verò homines, qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent &c.

Iubilatio quid sit.

Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellæ & lumen.

Hic inuitat ad laudem Dei ornata cœlorum. Et vide modum procedendi congruum. Quoniam incepit inuitare inuisibilia, scilicet angelos: postea descendit ad visibilia. Visibilis est enim sol, luna, stellæ &c. Sed quomodo sol, qui intellectum non habet, laudat Deum, iam dictum est versic. 2568. Opus enim artificem laudat, si est pulchrum, & ordinatum: ipsum vituperat, si est deformis & inordinatum. Respice ergo solem, quam pulchrum corpus, quam luminosum, totum orbem illuminans: quis præter Deum tale opus facere potest? Si ergo opera laudant, iuxta illud Prouerb. vlt. *Laudent eam in portis opera eius: quomodo sol non laudat dominum? quomodo non luna? quomodo non stellæ?* Præterea, considera quantam obedientiam sol suo factori exhibet, ordinem sibi à Deo datum indefesse seruans, Eccles. 1. *Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur*. Sic ad præceptum Dei firmus & immobilis sistit: sicut Iosue 10. *Cum dimicaret Iosue contra quinque reges, & illos fugientes persequeretur, & ut eos plene capere posset antequam sol occumberet: præcepit sol & lunæ, ne mouerentur: dicens alta voce coram omnibus, Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallè Haylon. Stetitque sol & luna, donec vlcisceretur se de inimicis suis: & non festinauit occumbere spacio vnus diei, non fuit autè neque post tam longa dies, obediente domino voci Iosue. Et quid miraris, si sol laudans Deum, iustus stetit & non festinauit occumbere? Nam & quod plus est, ad præceptum Esaiæ retrocessit per decem gradus: ut haberetur 4. Regum 20. *Quod iuans est, ut laudaret Christum, ostendens ipsum verum Deum, in Christi passione per totum orbem per tres horas obscuratus est: Marth. 27. Et ut ostenderet Christi resurrectionem, in die resurrectionis per tres horas ante surrexit: ut restitueret tempori tres horas læcis, quas in passione Christi abstulerat: ut dictum est superius, versic. 2438. Merito ergo ista cœlestia corpora Deum laudare dicuntur. Vel aliter: ut per solem & stellæ, similiter & per lunam intelligamus sanctos doctores & prædicatores qui Deum laudant, dum prædicationibus eius diuinitatis potentiam ostendunt, & sanctis operationibus obsequuntur. Quod ostendit Gregor. dicens, *In sacro eloquio solis nomine prædicatorum claritas designatur. Sicut per Ioanem dicitur, Factus est sol sicut saccus cilicinus. In extremo quippe tempore sol sicut saccus cilicinus ostenditur: quia fulgens vita prædicatum, ante reproborum oculos aspera & despecta monstratur. Qui stellarum quoque claritate figurantur: quia dum***

Sol, luna & stelle laudant Deum.

Sol & stelle significant doctores & prædicatores.

Gregor. 9. mo val. c. 3.

Apocal. 8. rector

recta peccatoribus prædicat, tenebras nostræ noctis illustrant, vnde & subtractis prædicationibus per prophetam dicitur, Prohibita sunt stellæ pluriarum. Quia verò per diem sol fulget, stellæ verò obscuritatem noctis irradiant. Et plerumq; in sacro eloquio diei appellatione æterna patria: noctis autem nomine præsens vita figuratur. Et prædicatores sancti vt sol oculis nostris fiunt, cum cõtemplationem nobis veræ lucis aperiunt. Et velut stellæ in tenebris lucent: cum per actiuam vitam profutura nostris necessitatibus tæterna disponunt. Quasi in die vt sol coruscant: cum ad contemplandam æternæ lucis patriam mētis nostræ aciem subleuant. Et quasi stellæ in nocte resplendent: quia & cum terrena agūt, offensurū iamiatq; nostri operis pedem, exemplo suæ rectitudinis dirigunt &c. Vel aliter: per solem intellige Christum: per lunā, ecclesiam: & per stellās, omnes iustos. Et istis omnibus Deus laudatur. Vnde Greg. dicit, Quid per lunam, nisi cuncta simul ecclesia: quid per stellās nisi singulorum bene viuentium animæ designantur: qui intra prauorum hominum conuersationes eminent, quasi in tenebris noctis lucent? Vnde per Paulum discipulis dicitur, Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Quia enim appellatione lunæ sancta ecclesia exprimitur, propheta testatur, dicens, Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo, Eleuato etenim sole, in ordine suo luna statuitur: quia ascendente ad cælos domino, sancta ecclesia protinus in prædicationis autoritate roboratur. Et quia stellarum nomine electi signantur, rursus Paulus insinuat, dicens, Stella enim differt à stella in claritate &c. Sol ergo, luna, & stellæ, & lumen Deum laudant: quia per Christum, per ecclesiam, per iustos omnes Deus magnificatur: quibus bene ait Psalmista, Laudate eum sol & luna: laudate est omnes stelle & lumen. Per lumen accipe omnia lumen habentia, quæ dinumerari non possunt. Vel per stellās accipe exempla iustorum, quibus ad laudem Dei alij inflammantur: vide versic. 2388.

Gregor. 17. moral. cap. 3.

Philipp. 2.

Abacuc 3.

1. Cor. 15.

2571

Laudate eum cæli cælorū: & aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen domini.

Hic inuitatur ipsi cæli. Et nota quod dicit cælos in plurali, quia sunt plures cæli. vide versic. 1066. Cæli enim laudent Deum, dum cogitas eorum pulchritudinem, ipsorum motum regulatum, ipsorum tenuitate quomodo firma consistit: quod antiquitate non veterascunt, quod operatione nõ lassantur, quod ipsorum influentia terra germinat, aquæ regulantur, acer transmittatur: & huiusmodi. Sed hoc est declarandum: scilicet quomodo aquæ quæ naturaliter sunt graues & fluxibiles sint supra cælos: quoniam vt habetur Genes. 1, dixit quoque Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum: dimisitque aquas quæ erant sub firmamento ab his quæ erant supra firmamentum. Sciendum est igitur quod inter cælos est vnum cælū, quod immediatè est supra cælum firmamenti, in quo fixæ sunt stellæ: quod dicitur cælum aqueum, siue crystallinū. Nam secundum sanctorū expositiones, aquæ quædam supra firmamentum sunt collocatæ: quæ ita sunt subtiliatæ & leuigatæ, quod in naturam subtilem & cœlestem sunt conuertæ: vnde & ibidè perferantur fixæ. Secundum enim Bedā aquæ illæ cœ-

Aqua quomodo sunt supra cælum.

Cæli aquei quid sit: & quare sit fixati.

lestes non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate more crystalli firmi & perspicui super firmamentū sunt suspensæ, & super propriam stabilitatem fundatæ: ita quod nec sursum nec deorsum se habeant mouere. Vnde in ipsius firmamenti substantiā non agunt, nec ab ipsius motu patiuntur: sed ibi ab artifice omnium Deo sunt collocatæ: vt earum frigiditate naturali feruor generatus ex motu firmamenti temperetur: quod est tam grande corpus, & non solum totā terram circuit, sed etiam totā spheram aquæ, acris & ignis: & tam velociter mouetur, quod omni die dictas spheras perfectè peragrat. Ne ergo ex tanto calore quanto ex motu firmamenti inferiora dissoluantur, factum est à Deo cælum aqueum sine crystallinum: quod sua frigiditate illum calorem temperat. Et in huius rei signum est, quod stella illa quæ Saturnus dicitur, quæ cæteris planetis est altior & cælo aqueo vicinior, ex circuitione cæli cæteris planetis deberet esse feruentior: quia velocius currit & mouetur, cum maiorè circumulum oroni die faciat cæteris, nisi illis aquis superioribus feruor eius temperaretur, & ipsarū aquarū frigiditas naturalis stellæ illi calefcenti admisceretur. De isto ergo cælo aqueo vel crystallino dicit, Et aqua quæ super cælos sunt laudent nomen domini. Vel aliter: cælum cælorum dicitur cælum supremum, quod est supra empyreū: quod vocatur cælū sanctæ trinitatis: quod dicitur cælum cælorū: quia omnes alios cælos circundat. Vel aliter, ista mysticè sunt intelligenda. Vnde sciendum quod cælum multa significat, quæ Deū laudant. Significat enim quandoque gloriosam virginem Mariam: vide versic. 1722. Quandoq; significat animas sanctas & iustas: vide versic. 2025. Quandoq; significat doctrinam euangelicam. Quandoq; significat ipsos Apostolos: vide versic. 1998. Quandoq; verò significat naturam angelicam: vide versic. 1998. Et certum est quod in omnibus istis Deus laudatur. Similiter & aqua plura significat, quibus Deus laudatur: vide quibus vide in litera Aqua per totum.

Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.

Hic ostendit rationem quare omnia prædicta ad laudem Dei inuitat. Et duplicem assignat rationem: quarum vna est ex beneficio creationis: secunda ex beneficio æternæ cõseruationis: ibi, Statuit ea. Quatum ad primum, sciendum quod error fuit antiquorum philosophorum, dicentium mundum fuisse æternaliter. Et sic quod semper fuit cælum, semper motus cæli: & per cõsequens, semper motores cælorū, qui sunt intelligentiæ cælis appropriatæ. Sic quod ista, vt puta cæli & corpora cœlestia & intelligentiæ separatæ, non habent Deum pro causa efficiēte, quia facta non sunt: sed solum pro causa finali, quia ad ipsum tāquam ad finem omnia naturaliter tendunt. Sed hunc errorem excludit Psalmista: ostendens quod omnia illa sunt à Deo sicut ab efficiēte & producente. Et quia duplex est modus diuine productionis: quia quædam simpliciter producit ex nihilo, & illorum est creator: sic enim produxit angelos. Quædam verò producit ex præiacete materia: & sic ex materia primò informi creata, postea res produxit in propria forma, dādo eis formam & speciem. Sic enim produxit cælum crystallinum ex aquis præexistentibus. Respectu illorum qui produxit ex nihilo, dicitur creator: respectu verò illorū quæ

Cæli multa significat.

Aqua multa significat.

Facit Deum quædam. Creat Deum quædam.

quæ producit ex præiacete materia vocatur factor: vt deducit Magister lib. 2. dist. 1. Ideo ista duo genera productionum esse à Deo, qui omnia quæ nõ sunt Deus tēpotaliter produxit aliquo illorū modorum, ostendit Psalmista hic dicens, Ideo omnia prædicta Deum laudare debent, quia ipse dixit, & facta sunt: quo ad illa quæ sunt producta ex præiacete materia: ipse mandauit, & creata sunt, quo ad illa quæ ex nihilo simpliciter sunt producta. Primum modum productionis cõmunicat Deus creaturæ: sed non secundum. Et hoc est quod ait Magister lib. 2. dist. 1, dicens, In principio creauit Deus cælum & terrā. His etenim verbis Moyses spiritu Dei afflatus, mundum à Deo factum refert, elidens errorem quorundā plura fuisse principia sine principio opinantium. Plato namque tria principia existimauit: scilicet Deū, exemplar, & materiam: & ipsa in creata sine principio: & Deum quasi artificem: nõ creatorē. Create enim propriè est, de nihilo aliquid facere. Facere verò, nõ modò de nihilo aliquid operari, sed & de materia. Vnde & homo vel angelus dicitur aliqua facere, sed non create: vocaturq; factor vel artifex, sed non creator. Hoc enim nomen soli Deo propriè conuenit: qui & de nihilo quædam, & de aliquo facit quædam. Ipse est ergo creator & opifex & factor: sed creatoris nomē sibi propriè retinuit. Et hoc apertè hic ostendit Psalmista dicens, Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. His etenim verbis significat Dei verbū: quia dicendo producit verbum, & verbo producit cætera omnia. Vnde dicitur Ioann. 1, Omnia per ipsum (scilicet verbum) facta sunt: & sine ipso factū est nihil. Ipse ergo dixit, id est verbū genuit: & per ipsum omnia facta sunt. Hoc ergo dicit cõtra illos, qui dicunt mundum Deo esse cõternum. Hæc ergo est ratio quare omnia prædicta Deum laudare debent: quia ab ipso gratis sunt producta. Et hoc tangit hic August. dicens, Quia ipse dixit, & facta sunt &c. Non mirum, si opera laudent operatorem: non mirum si facta laudent factorem: non mirum, si creata laudent creatorem. Hic enim & Christus nominatus est: & quasi non audiuimus nomen ipsius. Quid est Christus? Certè verbū quod erat in principio apud Deum: per quem omnia facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Omnia ergo per verbū facta sunt: quod ostendit Psalmista dicens, Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Nemo dicit, nemo mandat, nisi verbum.

Pater quid est: & quid mater. Ioan. 1.

Primum factū omnia.

Ioan. 1.

Conferuntur omnia in esse à Deo.

Gregor. 16. moral. cap. 3.

2572 Statuit ea in æternum & in sæculum sæculi: præceptum posuit, & non præteribit.

Hic ponit secundam rationem quæ sumitur ex beneficio æternæ cõseruationis. Quamuis enim omnia alia à Deo habuerint principium sui esse, quia ab eo creata vel facta: multa tamen sine earent & in æternum durabunt: quod à seipsis non habent, sed à Dei voluntate illa cõseruante: vt ostendit Gregorius dicens, Omnia quæ facta vel creata sunt, principaliter non sunt: quia in semet ipsis minime subsistunt. Et nisi gubernantis manuteneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt, à quo creata sunt. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt: eorūque essentia ad nihilum tenderet nisi ea auctor omnium manu regiminis teneret. Omnia itaque quæ creata sunt,

A per se nec subsistere præualent nec moueri. Sed intantum subsistunt, in quantum vt esse debeant acceperunt: intantum mouentur, in quantum occulto instinctu disponuntur &c. Quibusdam ergo dat Deus tēporale, aliquibus autem esse sempiternum. Corporibus autem cœlestibus dedit esse sempiternum, quia illa sunt incorruptibilia. Vnde quod perpetuò maneant, non à se, sed à præcepto creatoris habent. Et hoc est quod ait, Statuit ea in æternum &c. id est ordinauit illa mansura in æternum. Et præceptum posuit, vt ipsum semper laudaret: quod præceptum non præteribit, quia scilicet semper laudent Deum & semper laudabunt. Sed ad quid ista dicit Psalmista, nisi vt mentes nostras erigat ad sanctorū angelorum societatem, & ad habitationem cœlorum affeclandam: vbi nulla occupatio, nisi Deum laudare, Deum videre & amare? Vnde hic August. Statuit ea in æternum &c. Omnia cœlestia, omnia superiora, virtutes omnes atque angeli ciuitatem quandam supernam & beatam faciunt. Vnde quia peregrinamur adhuc, miseri sumus: & quia ibi redituri, in spe beati sumus: quæ ciuitas in æternum est mansura, quoniam statuit ea in æternum & in sæculum sæculi: præceptum posuit, & nõ præteribit. Sed quale præceptum putatis habere cœlestia & sanctos angelos, nisi vt laudent Deum? Beati quorum est hoc negocium laudare Deum, Non arant, non seminant, non metunt, non coquunt. Hæc enim sunt opera necessitaria: ibi autem nulla necessitas. Non furantur, non adulterantur. Hæc enim sunt opera iniquitatis: ibi nulla iniquitas. Non frangunt panem esurienti: non vestiunt nudum: non sepeliunt mortuum. Opera sunt ista misericordiar: ibi autem nulla miseria in qua fiat misericordia: beati enim sunt. Erimus & nos sic. Et quid sumus nisi mortales, abiecti, terra, cinis? Sed qui promisit, omnipotens est. Aut verò pro minimo habet Deus hominem: propter quem mori voluit vnicum filium suum. Attendamus ergo ad dilectionem Dei & promissionem: pro qua complenda tales aras accepimus, tenemus mortē Christi: tenemus sanguinem Christi. Venit enim Christus suscipere mortem nostram, & promittere nobis vitam suam. O homo mortalis, quid tibi promisit Deus? quia victurus es in æternum? Non credis? crede: quia plus est quod iam fecit, quam quod promisit. Quid enim fecit? Mortuus est pro te, vt viuas cum illo, viuas cum angelis, viuas cum virtutibus, viuas in cœlestibus: & hoc in æternum: quia statuit in æternum &c. præceptum posuit & non præteribit: quia quod promisit, quod disposuit, adimplebit.

Laudare deū est totum officium beatorum.

Math. 25.

Vita æterna ipsa est habitudo.

Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi.

Consequenter hic ad laudem Dei inuitat inferiora. Et primò inuitantur creaturæ irrationales: secundò creaturæ rationales: ibi, Reges terræ. Prima in duas: quia primò omnia elementa inuitantur: secundò ad elementa terræ magis declarandum reuertitur: ibi, Montes & omnes colles. Prima in duas: quia primò tangit duo elementa inferiora: secundò alia duo superiora: ibi, Ignis. Primò ergo inuitat elementum terræ & aquæ ad Dei laudem: & primò terræ, dicens, Laudate dominum de terra: id est omnia quæ sunt de terra, vel quæ in terra oriuntur: laudate dominum de terra

2573

dracones. Et aliqui dicunt dracones pertinere ad elementum aquae: aliqui ad elementum terrae. Nam quidam dicunt quod draco est serpens magnus, qui cum elephante preliatur, & ipsum superat. Et sic draco habitat in terra & ad terram pertinet. Alij dicunt autem quod hic draco est quidam piscis magnus: qui alio nomine caete dicitur. Vnde quod nos habemus Genes. 1. Creavit Deus caete gradia: in Hebræo habetur, Creavit Deus dracones magnos. Si ergo hic draco sit animal terrenum: tunc punctus istius versus est post dracones: ut sit sensus, Laudate dominum dracones de terra. Si autem sit piscis marinus, tunc punctus est ante dracones: quia dracones spectant ad elementum aquae: de quo subditur, Et omnes abyssi: ut sit sensus, Laudate dominum de terra: quo ad elementum terrae: & consequenter, dracones & omnes abyssi: quo ad elementum aquae. Et quia communiter iste versus habet punctum ante ly dracones: ideo melius est ut ly draco hic sit piscis, siue caete. Abyssi autem dicuntur hic loca profunda maris Oceani: ubi habitant caete grandia, quae hic dicuntur dracones. Augustinus autem hic accipit draconem pro serpente: qui scilicet est maioris stature quam aliquod animal quod versetur in terra. Similiter per abyssum intelligit non solum profunditatem aquarum, sed etiam omnia quae pertinent ad istum aërem caliginosum. Vnde ait, Laudate dominum de terra: modo audi terrestria, Dracones & omnes abyssi. Abyssi sunt profunditates aquarum, maria omnia: & nubilosus aëre iste ad abyssum pertinet, ubi nubes, venti, tempestates, pluuia, tonitrua, gradines, nix: & quicquid vult Deus super terram fieri de isto humido & caliginoso aëre: totum hoc terrae nomine appellavit, quia omnia ista sunt prope terram. Aliquando enim sunt homines in cacuminibus montium, & nubes sub se vident: & fiunt plerumque pluuia. Dracones autem circa aquam versantur, de speluncis prodeunt, feruntur in aëre, concitatur propter eos aër, Magna enim animalia sunt dracones: maiora non sunt super terram. Ab istis ergo incipit in terris, dicens, Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi. Sed quomodo ista laudant Deum? Nos enim considerantes dracones & abyssos, attendimus ipsorum artificem, & miramur dracones & abyssos, dicentes, Magnus est Deus, qui hæc fecit. Tunc dracones & abyssi laudant Deum, vocibus nostris. Mystice autem per dracones intellige superbos: ut ostendit Gregor. dicens, Quid draconum nomine nisi malicioforum hominum vita signatur: de quibus per prophetam dicitur, Traxerunt ventus quasi dracones. Peruersi enim ventum quasi dracones trahunt, cum maliciosa superbia insulantur. Dracones ergo tunc laudant, quando peruersi conuertuntur & efficiuntur iusti: sicut fecit olim elatus & inflatus Saulus. Per abyssum autem intellige occulta Dei iudicia: de quibus Psal. 35. Iudicia Dei abyssus multa. Quae Deum laudat, cum homines in admirationem diuinæ sapientiae extollunt: ut puta quando latro in fine poenitet, & Apostolos præcedit ad regnum: quando Apostolus Iudas in fine desperat, & intrat æternum supplicium.

Abyssus quid sit.

Dracones significat superbos. Gregor. 10. moral. c. 29.

2574

Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quae faciunt verbum eius. Hic agit de duobus elementis superioribus: sci-

licet igne & aëre. Hic enim ante subintelligitur Laudate Deum ignis &c. Ignis est enim elementum superius, quo sphaera aeris circumdatur. Et consequenter descendit ad elementum aeris, dicens, Grando, nix, glacies, spiritus procellarum: id est, venti qui in aëre generantur, quibus procellae & tempestates in mari generantur. Omnia enim ista laudat Deum: quia faciunt quod Deus iubet illa facere. Vnde si ista aliquibus stultis casu videantur agitari: non tamen recedunt à præcepto creatoris. Et hoc est quod dicit, Quae faciunt verbum eius. Ignis enim laudat Deum, si consideres eius naturam. nam est capacitatis infinitae, & nunquam dicit Sufficit. combustibili appposito non saturatur: sed ampliora combustibilia desiderat. Ignis liquida & fluida consolidat: dura emollit: metalla purgat, & meliora reddit: quaedam in meliorem formam commutat, ut cineres in vitrum, & lapides in metallum, & multa alia mirabilia facit: quae considerando, ad laudem sui creatoris inducimur. De his autem quae generantur in aëre dicit, Grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Ista enim Deum laudant, si consideres eorum naturam: quomodo nutu Dei, grando frigiditate induratur: nix frigiditate non induratur, sed mollis descendit: quomodo venti generantur, quae tamen omnia fiunt iuxta Dei dispositionem & ordinationem. Ideo ait, Quae faciunt verbum eius. Sed multis videtur quod ista ordinatione Dei non disponantur: quia eis videntur non bene disposita: ut puta dicunt, Si Deus plueret, nunquid plueret in mare? qualis esset Dei providentia? Terra litit, & mare compluitur. Si Deus fulmina emitteret, quae providentia: quia aliquando percutiunt montem, & non percutiunt latronem? Et similia stulti cogitant, arguentes quod ista non fiunt providentia Dei. Sed attende quod ignis, grando, nix, glacies, & spiritus procellarum, omnia faciunt verbum eius: quia non mouentur, nisi nutu & præcepto diuino. Si autem quæras quare sic facit: dico quia vult. Si autem quæras, quare sic vult: fatue quæris, quia Dei voluntas causam non habet: & ideo quare sic vult, causa assignari non potest. Sed firmiter credendum quod quia summè bonus, summè iustus: quod etiam omnia bene & iuste vult & disponit. Et si non intelligis quomodo in istis bene velit, roga ut intelligas. Si enim cæcus non videt solem, nunquid sol est increpandus? Vel mystice, ignis, id est igne auaritiæ accensit: grando, duri & obstinati: nix, glacies &c, id est mali & frigidi, faciunt verbum eius: quia aliquando ex talibus sibi facit electos. vide versic. 2563, 2564. Et sic habet Deus thesauros grandinis & niuis: vide Gregorium libro 29. moral.

Gubernat Deus omnia etiam inferiora.

Gregor. 29. moral. c. 10. et 11. et 12.

Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri.

Hic reuertitur ad tractandum de elemento terrae. Aliqua enim pertinent ad terram intrinsecè: sicut illa quae sunt ipsa terra, & illa quae adhærēt terrae. Aliqua verò extrinsecè pertinet ad terram: sicut illa quae mouentur in terra. Et primò agit de primis: secundò de secundis: ibi, Bestia. Quantum ad primum, inuitat montes & colles. Montes enim dicuntur maiores altitudines terrae: sed colles sunt minores. Montes enim & colles laudant Deum, quia si considerentur, ad laudem conditoris nos inducunt. Aliqui enim montes sunt ita alti, quod ibi non ascendunt peregrinae aeris impressiones: ibi non est pluuia, non nubes, non venti: & habent

Montes alij quidam sunt.

Nata de terra altitudinis quaedam.

habent aërem tantae subtilitatis, quod ibi homo non potest respirare: sed in illis ascendentes philosophi causa philosophandi, secum portant aquam & spongiam: ut spongiam in aquam missis & ori applicatis attrahant aërem grossiorem ad refrigerium pectoris, ut ibi aliquantulum respirare possint. Et talis est mons Olympus in Macedonia: qui est tantae altitudinis, ut in eius cacumine nec ventus sentiatur, nec nubes ibidem ascendat: quia excedit istum aërem humidum in quo aues caeli volitant. Ad quae probandum ibi ascendentes aliquas literas in puluere scribebant vel figuras faciebant, quas alio anno integras inueniebant. Quod fieri non posset, si locus ille ventis vel pluuiis impeteretur. Tales ergo montes nonne laudant Deum, si consideres quod terra, quae est corpus graue, in altum tantum eleuetur, ut omnes impressiones aeris transcedat? Sequitur, Et omnes colles. Hoc ad idem tendit. Nam colles sunt montes, non tamen tantum excelsum. Mystice autem per montes & colles significantur alti & superbi: qui tamen quandoque à Deo tacti conuertuntur & Deum laudant: sicut dicitur in alio Psalmo, Tange montes, & fumigabunt: vide versic. 2503. Sequitur, Ligna fructifera & omnes cedri. Verè enim ista laudant Deum, si diligenter considerentur. Nam ut ait Gregorius, Quis enim ab vno grano seminis surgere crederet immensam arborem: nisi certum hoc per experimentum teneret? In tanta namque vnus grani paruitate, ubi penè nullam vides similitudinem, ibi latet ligni duricia: & ligni tenerior vel durior medulla, asperitas corticis, vitiatas radices, sapor fructuum, suauitas odorum, diuersitas coelorum, mollicies foliorum. Et tamè quia hæc per experimentum nouimus ex vno grano seminis prodire: hæc omnia non dubitamus. Quid ergo mirum si ligna fructifera laudant dominum? Sequitur, Et omnes cedri. In cedris etià apparet mirabile, ut paruus ramusculus cedri producat multas cedros maximas: quantitati, tantique ponderis, ut si vnus solam illorum præcisus fuerit ab arbore, & filo appensus fuerit, statim propter magnū pondus frangatur ramus: qui non præcisus leuiter, quam plures sustinet. Hæc enim mirabilia in istis rebus experimentaliter visa, nos ad consideratione artificis erigunt & laudem. Vel mystice per arbores fructuosas intellige bonos, qui bonis fructibus operum & laudibus Dei semper se occupant. Et per cedros altas intellige bonos prælatos: vide in littera Cedrus, parte quinta.

Grano paruo magna arborum generat. Gregor. 6. moral. cap. 6.

2576

Bestia & vniuersa pecora: serpentes & volucres pennatae.

Hic agit de his quae mouentur in terra. Quae omnia in quatuor genera diuidit, dicens, Bestia: & hoc quantum ad animalia siluestria. Nam bestia dicitur quasi vastia. Pecora, quantum ad animalia domestica & vtilia. Serpentes, quantum ad animalia reptantia quae pedibus carent, sed corpore reptant super terram. Et volucres pennatae, quantum ad animalia volatilia, quae etiam de terra pascuntur. In quolibet enim genere istorum reperies mirabilia, ex quibus conditoris laus educitur. Considera non solum animalia magni corporis, ut dracones, elephantes, qui castra & tot armatos homines portant: leones, qui solo rugitu ceteras bestias terrent in quibus mirabilis artifex cognoscitur Deus. Sed quod plus est admiratione dignum, considera araneam,

Aranea & pulce Deum laudat, & omnia animalia.

cum qua industria subtilissima fila de se producit: cum quanto subtili artificio subtilissimam telam facit, & fila tam tenuissima non frangit, quod nullus hominum facere posset. Quis hoc araneam docuit facere, nisi Deus qui sibi dedit naturam? Considera pulicem, tam paruam animal. Quis non miratur, si attendat quam ordinatè disposita sunt pulicis membra, vel culicis, ut habeant ordinem suum: habent vitam suam: habent motum suum. Vnam bestiolam breuem & minutissimam considera quae volueris: si consideres ordinem membrorum ipsius & animationem vitae quae mouetur: fugit mortem, amat vitam: appetit voluptates, fugit molestias. Quis dedit aculeum pulici quo sanguinem sugat, quatenus fistula est qua sorbet? Quis disposuit ista, nisi conditor omnium Deus? Expauescis considerando: quid in consideratione magnorum facturum sum, nisi in omnibus laudare artificem, laudare conditorem? Et hoc est quod ait, Bestia & vniuersa pecora: serpentes & volucres pennatae: supple laudate dominum: quia nobis materiam laudis conferunt.

Reges terrae & omnes populi: principes & omnes iudices terrae.

Hic consequenter descendit ad inuitandum rationales creaturas ad Dei laudem. Et primò homines ad Dei laudem inuitat: secundò huius inuitationis rationem assignat: ibi, Iuuenes. Quantum ad primum, inuitat primò maiores & prælatos, dicens, Reges terre: supple laudate eum. Per reges terrae intelligit omnes qui alios habent regere, & alijs præesse. Et isti maximè laudare Deum bonis operibus debent: quia ipsorum vita exemplum est subditorum. Vnde si bene agunt, subditi in ipsis bene agunt: & si malè, & subditi malè. Et hinc est quod peccata regum & prælatorum, ceteris grauiora sunt peccatis subditorum. Nota ergo quod omnes prælati reges dicuntur: vide versic. 1063. Item quod quilibet iustus dicitur rex: versic. 998. Consequenter inuitat subditos, dicens, Et omnes populi. Quid autem proprie sit populus, vide versic. 316. Et nota quod populus multiplex laudat Deum. Vnde dicitur Psal. 116. Laudate dominum omnes gètes: laudate eum omnes populi. vide versic. 2046. Et quia maius est periculum in prælati & rectoribus, quãdo Deum non laudant suis operibus bonis, ut dictum est: ideo ipsos iterum inuitat, ut eis laudem Dei magis imprimat: dicens, Principes & omnes iudices terra: supple laudate Deum.

Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen domini: quia exaltatum est nomen eius solius.

Hic rationem assignat diuinæ laudis: scilicet in fine versiculi, dicens, quia exaltatum est &c. Primò tamen præmittit generalem omnium inuitatione, dicens, Iuuenes & virgines. Et assignat duplicem rationem laudis diuinæ. prima est Dei nominis exaltatio: secunda est verbi incarnatio: ibi, Hymnus omnibus. Quantum ergo ad primum, primò præmittit generalem omnium inuitationem, dicens, Iuuenes & virgines: supple laudent Deum. Hic loquitur de iuuenibus & virginibus pro ætate & corporis integritate: similiter & de senioribus. Vel accipit iuuenes pro illis qui sunt fortes ac stabiles in fide, modo quo de iuuenibus loquitur Ioannes

Iuuenes significat fortes in fide.

Apostolus, dicens, Scribo vobis inuenies: quia fortis estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum. Virgines autem accipit pro integritate non carnis, sed mentis: sicut loquitur Apostolus, dicens de ecclesia, Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Et tamen certum est quod non omnes de ecclesia sunt carne virgines, sed mente: vt Petrus, qui vxorem habuit & filios. Senes autem accipit, non solū ætate, sed omni prudentia & maturitate: ad modum loquendi scripture, dicens, Senectus enim venerabilis est: non diuturna, neque annorum numero computata: sed ætas senectutis, vita immaculata. Vel aliter: hic Psalm. præuidit illud mirabile spectaculum pro confessione & laude Dei factum: quando scilicet illa venerabilis mater antiqua cum septem suis filiis iuuenibus se sponte tradidit morti, de quo seriosè dicitur 2. Machab. 7. vide ibi historiam. multam deuotam & notabilem. Consequenter allegat causam dicte laudis diuinæ: quæ est Dei exaltatio, dicens, *Quia exaltatum est nomen eius solius.* Deus enim solus ab omnibus gentibus est exaltatus: non quidem in se, sed in cordibus nostris: sicut dicimus Deū magnificari, quando magnificatur in nobis. Vnde Psalm. 45. Vacate & videte, quoniam ego sum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Vel hic loquitur de verbo incarnato: cuius nomē super omne nomē fuit exaltatum ratione humilitatis: vt dicitur ad Philip. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomē &c. Si autem quæras quomodo solus Deus sit exaltatus: responderet Psalmista, quia omnis creatura in cælo & in terra Deum laudat & cōfiteretur: vt patet ex prædictis. Et hoc est quod subditur,

#579 Confessio eius super cœlum & terram: & exaltauit cornu populi sui.

Hoc est dictū, Confessio laudis ipsius fit ab omni creatura quæ habitat in cælo & in terra: quia omnis creatura tã cœlestis quam terrestis, vel per se laudat dominum: vt puta creatura rationalis: vel per alios, quia si est creatura irrationalis vel insensibilis, dat creaturis rationalibus materiam laudandi Deum: vt patet ex prædictis. Sic enim istum passum exponit August. dicens, *Confessio eius &c.* hoc ideo, quia omnia Deum consentunt, omnia Deum clamant, omnium pulchritudo quodammodo eorum vox est consentientium Deum. Clamat cœlum Deo dicens, Tu me fecisti: non ego me feci. Clamat terra, Tu me cōdidisti: non ego. Sed quomodo clamant ista: quomodo considerantur. & hoc inuenitur. Ex tua consideratione clamāt: ex voce tua clamant, vnde confessio eius in cælo & terra. Attende cœlum: pulchrum est. Attende terram: pulchra est. Vtrunque simul valde pulchrum est. Ipse ista fecit: ipse regit: ipsius nutu gubernatur. Ergo omnia ista laudant illum, siue in situ, siue in motu: siue de terra deorsum, siue in cælo sursum: siue in vetustate,

Rom. 1. siue in renouatione. Cum vides hæc & gaudes, & attolleris in artificē, & inuisibilia eius per ea quæ sunt facta contueris: tunc confessio eius est super cœlū & terram: id est cōfiteris ei de rebus cœlestibus, & de rebus terrenis. Et ideo quia ipse fecit omnia, & melius illo nō est aliquid: ideo quicquid tibi in his placet, minus est quam ipse. Nō ergo ita tibi placeat quod fecit, vt recedas ab eo qui fecit. Sed si amas quod ipse fecit, multo magis ama eum qui hoc fecit. Si pulchra sunt quæ fecit, quanto

pulchrior est qui fecit? Sequitur, *Et exaltauit cornu populi sui.* Hic enim incipit secunda ratio laudis diuinæ: quã diuidendo sic assignabo in versū sequenti. Hic enim notatur Christus incarnatus: pro qua omnis creatura Deum laudare tenetur, & maxime homo: quia per hanc naturam humanam est supra modum exaltata. Et propter hoc Christus dicitur cornu & in antiquo testamento & in nouo. Vnde Zacharias habita reuelatione de Christi incarnatione propinqua: dixit de Christo, Et erexit nobis cornu salutis in domo David pueri sui: Luca. 2. Similiter & in antiquo testamento Anna mater Samuel prophetauit de hoc, dicens, Dabit imperium regi suo, & sublimauit cornu Christi sui. Fuit etiam ista incarnatio cœlestibus, scilicet angelis, valde iocunda. Vnde lætantes cantauerunt, dicens, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax &c. Vel aliter: vt per cornu intelligatur multitudo electorum, qui exaltantur à Christo: nō quidem in presenti, sed in futuro: quia presens tempus non multum discernit bonos à malis: sed bene futurū. Quod cornu significat iustos, vide versic. 1993. Et iuic sensum hic notat August. dicens, *Et exaltauit cornu populi sui.* Hoc ostendit in futuro, quando venerit ipse dominus. Tunc enim erit ætas nostra. Modò enim fructus per hybernum in radice non apparet. Attenditis enim quasi aridas arbores per hyemem. Qui non nouit videre, aridam in hyeme putat vitem: & illa quæ vere aruit, & illa quæ viuunt in radice, similes sunt ambæ per hyemem. Illa tamen viuunt, & ista mortua est. Sed illius vita & istius mors in abscondito est. Ætas procedit, vita illius clarificatur: mors illius manifestatur: vt procedit honor foliorum: fecunditas fructuum: vestitur vitis in facie ex eo quod habet in radice. Ergo & modò fratres & nos similes sumus aliis hominibus. Quomodo enim nascuntur, manducant, bibunt & vestiuntur, trāsungunt vitam istam: sic & sancti. Aliquando ipsa res decipit homines, & dicunt, Ecce quia cepit esse esse Christianus: nunquid nō ei dolet caput, aut quia Christianus est, quid habet plus me? O vitis arida, attendis iuxta te vitem nudam in hyberno. Sed veniet dominus honor noster, qui latebat in radice: & tunc exaltabit cornu populi sui: scilicet post captiuitatem in qua mortaliter viuimus. Et ideo ait Apostolus, Nolite ante tempus iudicare, donec veniat dominus & illuminet abscondita tenebrarum: & tunc laus erit vntenique à Deo. Sed dicis mihi, Vbi est radix mea? vbi fructus meus? Si credis, nosti vbi sit radix tua. Ibi est enim vbi est fides tua, vbi spes, vbi charitas tua. Ait enim Apostolus, Mortui enim estis: quia quasi per hyemem mortui appaiebant. Audi quia viuunt: Et vita vestra (inquit) cum Christo abscondita est. Ecce vbi habes radicē. Quando ergo ornaberis: quando fecerit fructus: Audi & sequentia. Cum Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Et tunc exaltabit cornu populi sui.

Hic ponitur lætitia de Christi incarnatione & natiuitate: quæ fuit non solum angelis, sed etiã hominibus: & maxime populo Iudæorum debuit esse. Hoc ergo notans dicit, *Hymnus omnibus &c.* Hymnus enim significat Dei laudem cum cantico & exultatione. Ista autem laus fuit angelis

Hymnus omnibus sanctis eius, filiis Israel, populo appropinquati sibi.

Hic ponitur lætitia de Christi incarnatione & natiuitate: quæ fuit non solum angelis, sed etiã hominibus: & maxime populo Iudæorum debuit esse. Hoc ergo notans dicit, *Hymnus omnibus &c.* Hymnus enim significat Dei laudem cum cantico & exultatione. Ista autem laus fuit angelis

PSALM. CXLIX.

Cantate domino canticum nouum: Claus eius in ecclesia sanctorum.

sanctis: quod notat dicens, *Hymnus omnibus sanctis eius.* Vbi nota quod nomine sanctorum absolute, quandoque in scriptura ipsi beati angeli intelliguntur. Sic enim quando dominus descendit in monte Sinai ad dādā legem, multitudo magna angelorum cum ipso descendit: qui absolute sanctorum nomine appellatur. Vnde dicitur Deut. 33, Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis: & cum eo sanctorum militia: scilicet angelorum, & in dextera eius ignea lex. Notans ergo per sanctos, ipsos angelos dicit, *Hymnus omnibus sanctis eius.* Et quia Christi aduentus non solum angelis debuit esse iocundus, sed etiam ipsis hominibus, & maxime ipsis Iudæis: qui præ aliis sibi appropinquabant: quia de ipsis secundum carnem natus est. Ideo subdit, *Filius Israel, populo appropinquanti sibi:* supple etiam est hymnus. Appropinquabat enim sibi populus Israel, & maxime Iudæorum: quia gloriola virgo Maria de qua nostram humanitatem assumpsit, fuit de tribu Iuda. Quid autem propriè sit hymnus, hic ostendit Aug. dicens, *Hymnus est cantus cum laude Dei.* Si laudas Deum & non cantas, non dicis hymnum: si cantas & non laudas, non dicis hymnum. Si laudas aliquid quod non pertinet ad laudem Dei, etiam si cantando laudas: non dicis hymnum. Hymnus ergo tria continet: scilicet cantum & laudem Dei. Sic ergo laus Dei cū cantico hymnus dicitur. Item notandum quod aliter per sanctos & filios Israel intelligit omnes iustos: qui modò in hac valle lacrymarum hymnū Deo dicunt, sed in futuro hymnum æternum à Deo sunt accepturi. Vnde hic ait Aug. *Hymnus omnibus sanctis eius:* hoc est, dicant electi Dei hymnum Deo: quia hoc est quod accepturi sunt in fine hymnum sempiternum. Et hoc est quod alibi dicit Psalmista, Sacrificium laudis honorificabit me: & ibi est via qua ostendam salutare Dei. Et beati qui habitant in domo tua domine in sæcula sæculorum laudabunt te. Sed qui sunt sancti eius, nisi filij Israel: nō quidem filij Israel secundum carnem, sed secundum fidem. Vnde hic Aug. Nemo dicat, Non sum filius Israel. Ne puteris Iudæos filios Israel esse: & non nos. Sed audeo dicere quod illi nō sunt: & nos sumus. Et audite quare. Quia maior est natus secundū spiritū, quam secundū carnē. Vnde enim Israel quia Isaac ex Abraham: Israel ex Isaac. Quomodo autē placuit Deo Abraham: Certè quia credidit Abraham Deo: & reputatum est illi ad iustitiam. Quisquis imitatus fuerit Abraham, filius est Abraham. Quisquis degenerauerit à fide Abraham: perdidit progeniem Abraham. Iudæi degenerauerunt, progeniem perdididerunt: imitati sumus nos, inuenimus nos. Audi quia perdidērunt. Illis enim dicentibus Christo, Filij Abraham sumus: illis ait dominus, Si filij Abraham essetis: opera Abraham fecissetis. Si ergo perdidērunt quod filij sunt Abraham, inuenimus nos vt filij simus Abraham: quia credendo quod illi non crediderunt, amiserunt, inuenimus. Nā semē Abraham Christus: & in Christo nos sumus: & ex Israel populus. de quo populo Maria: de qua Maria Christus: in quo Christo nos: ergo & nos filij Israel. Vnde qui sint filij Israel, ostendit Psalmista dicens, *Filius Israel populo appropinquanti sibi.* Qui appropinquant Deo, illi sunt filij Israel. Iusti autem solum corde appropinquant Deo: licet mali quandoque verbis, sed corde sunt longè: dicente propheta, Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum longè est à me.

Coram dicitur Christum incarnatum.
1. Reg. 2.
Lucæ 2.
Coram significat in seipsum infans ut ad talentur.
Hymnus quid sit.
Psalm. 49.
Psalm. 83.
Filius Israel sunt omnes filij.
Fides sunt filij Abraham.
Gen. 15.
Gal. 5.
Isa. 8.
Ecc. 19.
Math. 15.

Iste Psalmus talem habet titulum, Alleluia. Et est alleluia idem quod Laudate Deum: vide in titulo Psalmi 104. Ex quo patet quod iste Psalmus est quædam specialis laudatio Dei pro aliquo singulari eius beneficio. Sed quod sit illud, diuersitas est opinionum. Dicunt Hebræi, quod est iste Psalmus quædam laus diuina pro victoria quam sibi expectant futuram in aduentu Messie: quem expectant futurum. Qui, vt dicunt carnaliter scripturas intelligentes, Messias cum venerit, subiciet populo Iudæorum omnes reges & omnes mundi nationes. Sic enim carnaliter intelligunt de Christo dictum illud Ezech. 37, Erit rex vnus omnibus imperans. Et ad hoc videtur satis concordare litera huius Psalmi, dicens, *Ad faciendam vindictam in nationibus &c. ad allegandos reges eorum &c.* Sed nobis fidelibus patet quod ista expositio est erronea: quia iam venit Messias, nec populo Iudæorum carnaliter regna mundi subiecit: sed magis econtra propter incredulitatem illorum ipsi Iudæi alijs vsque hodie manent subiecti. Aliter ergo dicendum est: scilicet quod iste Psalmus est quædam specialis laus Dei pro victoria quam fideles habituri sunt in secundo Christi aduentu ad iudicium. Quia tunc omnes tyranni & Christi ac membrorum eius persecutores, qui Christi membra laniauerunt in terris, Christo aperte subiciuntur: & ab ipso damnati detrudentur in infernum. Sancti autem & Christi membra cum Christo regnabunt in æternum. Et hoc Psalmista præuidens in spiritu, de tanta victoria præuisa laudans Deum, fecit istum Psalmum. Quis autem fuerit iste Psalmista, ignoratur, secundum opinionem communem Hieronymi. Quod dico, quia secundum opinionem Augustini, David fecit omnes Psalmos: secutus sum autē hucusque opinionem Hieronymi. Intentionem mouet laudare Deum pro beneficio gloriæ futuræ. Quibus visis, accedo ad diuisionem Psalmi, qui diuiditur in duas partes: quia primò omnes electi ad laudem Dei inuitantur: secundò ad hoc rationes assignantur: ibi, *Quia beneplacitum.* Prima pars diuiditur in tres: quia primò omnes electi ad laudem Dei inuitantur: secundò obiectum laudis specialiter explicatur: ibi, *Letetur Israel:* tertio modus laudis demonstratur: ibi, *Laudet nomen eius.* Quantū ergo ad primum, omnes electos generaliter ad Dei laudem prouocat, dicens, *Cantate domino canticum nouum.* Quid autem sit cātare domino, vide versic. 1145. 1146. 1244. Quid autē sit canticum nouum, qui renouatus in Christo, Christum laudat: qui sua laude quærit æterna quæ non veterascunt: non temporalia quæ quotidie fenescunt & antiquantur. Quod hic ostendit Aug. dicens, *Cantate domino canticum nouum.* Vetus homo, vetus canticum: nouus homo, nouum canticum. In veteri testamento, promissiones sunt temporales & terrenæ. Quisquis terrena diligit, vetus canticū cantat. Qui ergo vult cātare canticū nouū, diligat æterna: quæ semper fuerunt & semper sunt noua. Nūquid vita æterna modò nata est: vita æterna est ipse Christus: & secundū deitatem nō modò natus est, quia in principio erat verbū, & verbū erat apud Deum, & Deus erat verbū: omnia per ipsum facta sūt. Si ergo

Canticum nouum quid est.

Isa. 1.

per Christum omnia facta sunt, quid est ipse, nisi...

Discordia bla phemas Dei.

Lætetur Israel in eo qui fecit eum: & filia Sion exultent in rege suo.

Israel & Iudaus proprii est quilibet fidelis.

Rom. 2

Christus est rex & sacerdos.

Hic ostendit specialiter quid sit nostre laudis obiectum...

Laudent nomen eius in choro: in tympano & psalterio psallant ei.

Hic ostenditur modus laudis diuinae. Conditiones ergo laudis diuinae sunt...

Chorus significat concordiam cantantium.

Psalm. 113.

Tympanum & psalterium in iudicio dicitur.

Matth. 25.

Gal. 6.

Matth. 16.

2584

Quia beneplacitum est domino in populo

populo suo: & exaltabit mansuetos in salutem.

Hic consequenter adducit rationes laudis diuinae: quæ in hoc fundatur, quod Christus in ultimo iudicio...

Iusti gaudent de ultimo iudicio. Greg. 3. mor. cap. 28.

Noni dicitur populus Dei non mali.

Beneplacitum populo Christi.

Exaltatio iustorum superbi, & auctus mansuetorum.

Exultabunt sancti in gloria, letabuntur in cubilibus suis.

Hic ostendit quod in iudicio iusti à Deo beatificabuntur. Tunc enim animæ iustorum, scilicet post iudicium perfecte erunt beatae...

Beatitudo sanctorum perfecta erit post iudicium.

Exultant & letantur in dicitur boni & mali.

Gloria mala non est in laudibus hominum.

Exultationibus dare non licet.

Matth. 25.

Gloria bonorum non fit in conscientia.

1. Cor. 1.

Cubile multiplex, in quo sancti letantur.

Sancti iudicantur malos.

qui secuti estis me, sedebitis super sedes iudicantes... Ad iudices autē spectat in manibus portare gladiū, ut malos possint punire. In cuius figurā Salomon volēs iudiciū inter duas meretrices facere, dicit, Afferte mihi gladiū. Sic ergo volēs Psal. ostendere sanctos cū Christo futuros iudices, dicit, Exultationes Dei &c. Exultatio Dei tunc dicitur sententiā data pro bonis, in quibus exultat se colligere quos sua morte redemit. Exultationes ergo Dei in guttore sanctorū: quia hanc sententiā bonorum sancti laudabunt: hac sancti exultabunt. Sed quo ad sententiā malorum dicit, Et gladij ancipites &c. id est ex utraq; parte acuti: quia sancti ex utraque parte sententiabunt malos: scilicet pronuntiando animas ipsorū & corpora ad aeternū supplicium. Dicit ergo, Exultationes Dei in guttore eorum: quia vox laudis & exultationis primò formatur in guttore. Et gladij ancipites &c. scilicet ad damnandum malos in anima & corpore. Vel aliter: ut totum referatur ad statum vitæ præsentis iustorum. Iusti enim omne bonum quod habēt vel faciunt sibi, sed Deo attribuūt: & inde non se ipsos, sed Deum laudant. Et hoc est exultationes Dei habere in guttore. Gladiū bis acutū, id est verbum Dei in manibus tenēt: quia sacram scripturā operibus seruāt. Et istū modum ponit hic Aug. dicens, Exultationes Dei in guttore eorum: id est sic laudabuntur sancti in cubilibus suis, vt nō sibi tribuāt quòd boni sunt: sed illū laudēt à quo acceperunt quòd sunt: à quo vocātur, vt perueniant ad id quòd nōdū sunt. Sequitur, Et gladij ancipites: ait Aug. Gladij ancipites sunt spatē bis acutē. Magnum habet hoc genus ferramētī mysteriū. Sermo enim Dei gladius est bis acutus. Vnde bis acutus: quia dicit de tēporalibus, dicit & de terrenis. In utroque probat quòd dicit. Etenim illū quē ferit, separat à mundo. Hic est gladius de quo dominus dicit, Non veni pacē mittere in terram, sed gladiū. Attēde quomodo isto gladio venit separare. Separat enim sanctos ab impijs. Separat à te, quòd te impedit vt puta, filius vult seruire Deo, pater non vult: venit gladius sermonis Dei, & diuidit filiū à patre. Filia vult, mater non vult: gladio verbi Dei diuiduntur abinuicē. Venit gladius bis acutus, offert promissionē vitæ præsentis & futuræ: temporalium consolationē, & spiritualiū perfruitionē. Quicquid temporaliter nobis promittitur, ad vnā partem gladij pertinet: quicquid sempiternum, ad alterā partē. Hic gladius duo testamēta cōtinet: antiquū scilicet & nouum. Vetus testamētū terrena promittebat: nouum, promittit aeterna. In manibus ergo, non in linguis, gladij bis acuti tenentur: id est in operibus, quia sermo Dei imperat esse faciendum.

In bona sua tribuit Deo.

Gladius bis acutus dicitur scriptura sacra.

Matth. 10.

Pater filium à Deo seruire impedit non potest.

Sibi iudicant boni malos.

nationibus &c. Et hoc est quod dicitur Sap. 3. Fulgebūt iusti & iudicabūt nationes: & dominabūt populis: quia scilicet iudicabunt gētes, & Iudæos subiciēt in interitū. Per hoc enim notatur magna constātia sanctorū & potentia in extremo iudicio cōtra malos, qui iniuste oppresserūt eos in hoc mūdo: vt dicitur Sap. 5. Tunc stabunt iusti in magna constātia aduersus eos qui se angustauerūt &c. Ex hoc enim q; malos iudicabunt, augmētabitur eorum gaudiū: quia per hoc videbūt pēnas quas Dei gratia euaserunt. Quoniā vt dicitur Psal. 57. Laetabitur iustus cū viderit vindictā &c. Vel hoc potest referri ad beatos angelos, qui erūt executores diuini iudicii: separādo malos à bonis, & mittendo eos cū dæmonibus in caminum ignis ardentis inferni. Quoniā vt dicitur Matth. 13. Exhibuit angeli & separabūt malos de medio iustorū: & mittent eos in caminū ignis. Sed hic oritur dubiū: nunquid sanctis est licitū de malis vindictā facere aut petere. Dicit enim Chryl. super Matth. Discamus nos ex epō Christi, nostras iniurias magnanimitē sufferte, & nō vindictā querere: ipse ait dominus, Mihi vindictā, & ego retribuā, dicit dominus. Ad oppositum videtur, quia vt dicitur Apoc. 6. Anima sanctorum clamāt ad Deū, dicētes, Vindica sanguinē nostrum &c. Et hic dicitur quòd sancti sunt ordinati ad faciendā vindictā in nationibus &c. Respondeo, vbi notādum quòd vindictio sic per aliquod pōnale inflictū illi de quo fit. Est ergo in vindicatione considerādus principaliter vindictis animus. Si enim eius intentio fertur principaliter super malum eius de quo vindicatur, & ibi quiescit: tunc vindicta est omnino illicita, quia delectari in malo alterius, pertinet ad odiū: quod charitati repugnat, quia omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si intendat malū illius qui sibi iniuste intulit malū. Sicut nō excusatur aliquis, per hoc quòd odit odiētē se. Nō enim debet homo in aliū peccare, propter hoc quòd alius in ipsum prius peccauit. Hoc enim est vinci à malo: vt probat Apostolus, dicens, Noli vinci à malo: sed vinci in bono malū. Si autē intentio vindicantis fertur principaliter ad bonum aliquod, ad quod peruenitur per pōnā alteri inflictā: puta, ad emēdationē peccātis, vel ad cohibitionem eius & quietē aliorū, vel ad exēplū aliorū, vt à malo retrahātur: vel ad aliorū vilitatē debitā: sic vindicari licet. Sic enim iudex ciuitatis licet vindictā facit de latrone, ipsum occidēdo: quia ad vtilitatem rei publicæ cedit, dū modò ad hoc eius fertur intentio. Sic ergo in proposito: licitū est sanctis isto modo vindictā querere de peccatoribus ac facere, & ipsos finaliter damnare. Quia si hoc nō pertinet ad vtilitatem vindicatorū: spectat tamē ad vtilitatem sanctorū: quia per hoc clari⁹ cognoscūt mala, quæ Dei gratia euaserūt. Et per ista patet quid dicendū. Vel aliter: intelligitur iste textus de vindicta spirituali: quā sancti faciūt in vita ista, peccatores occidēdo gladio verbi Dei. i. ipsos à peccatis ad verū Deū & spiritualē vitā cōuertēdo. Et sic hūc versum intelligit Aug. dicens, Ad faciendā vindictā &c. Attēdite fratres prælia gloriosa. Videte si nō est facta vindicta in gētib; & quotidie fit. Bellāt sancti, & educūt gladiū verbi diuini: sūt strages, sūt occisiones, sūt separationes. Occidūt enim pagani, cū Christiani sūt. Quæro paganū, & nō inuenio: quia iā Christianus est. Ergo mortuus est paganus. Nam si non occiduntur, vnde dicitur est Petro, Macla & manduca? Vnde ipse Saulus occisus est persecutor: & Paulus

Quæstio. Vindicta sit licita.

Obstinatio damnatorū.

Præcepta Dei vincula sunt.

Ecles. 6.

Reges mundi & principes per psaltes suos capi.

Nota de peccatis. Apostolorum & miracula cōuertēdo mundū.

Matth. 24.

Agnus vicit leonem.

Matth. 19.

Aluum 9. & Paulus erectus est prædicator. Quæro Saulum persecutorē, & non inuenio: quia occisus est à gladio bis acuto verbi Dei. Sed quia in se occisus est, ideo viuificatus est in Christo. Ideo ipse confidens dicit, Viuo autem iam non ego: viuunt autem in me Christus. Vnde & ipse viuificatus accepit gladium verbi Dei in manibus ad faciendam vindictam in nationibus. Et ne putares in hoc prælio ferro percuti homines, sanguinem fundi, vulnera in carne fieri: sequitur & exponit hoc dicens, Increpationes in populis: quia gladio verbi Dei peccatores increpabant. Procedat ergo ex vobis gladius verbi Dei: nolite cessare increpando peccatores. Dominus est enim qui mortificat, & viuificat, &c.

Ad alligandos reges eorum in cōpedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.

Hic ostenditur punitio regum & prælatorum: quia non solum sancti in die iudicii facient vindictam de popularibus, sed etiam & multo fortius de magnis & nobilibus. Per compedes enim & manicas ferreas quibus ligantur pedes, ne possit ligatus fugere, ligantur manus, ne ipsas ad libitum possit ducere: significatur quòd sententia damnatorum post iudicium erit irreuocabilis. Quia ipsorum voluntas quæ per pedes significatur, erit ligata, ne conuerti possit ad bonum: quia in malo erit obstinata. Ipsorum etiam opera quæ per manus significantur, erunt ligata: quia omnia ad malum terminata, sicut & eorum voluntas, ex qua vt à radice procedunt. Vel aliter: vbi sciendum quòd præcepta diuina dicuntur quædam vincula spiritualia, quibus anima ligatur, ne vagabundē feratur ad illicita. Et ad ista vincula præceptorū Dei quæ in scriptura continentur, nos inducit Sapiens, dicens, Inieci pedem tuum in cōpedes illius, & in torques illius collum tuum: subice humerum tuum & porta illam, & ne accideris in vinculis eius. Sancti autem Apostoli & alij prædicatores istis cōpedibus educendo gladium verbi Dei alligauerūt reges & nobiles mundi. Nōne hodie istis cōpedibus alligatos videtis reges & principes mundi? Imperator his cōpedibus est alligatus: reges Fræcorum, Angliæ, &c. Et per quos isti sunt alligati? Certè per piscatores educentes gladium bis acutū verbi diuini. Nam Deus elegit infirma mundi, vt ligaret fortia: ignobiles & pauperes, vt per illos reges mudi compeditaret. Et isto modo hunc passum exponit Aug. dicens, Ad alligandos, &c. Nouimus reges factos Christianos: nouimus nobiles gentium factos Christianos. Quomodo ergo ligatos compedibus & vinculis ferreis intelligimus? Infirma enim mundi elegit Deus, vt confunderet fortia: & stulta, vt cōfunderet sapientes. Venit enim Christus prodesse omnibus. Sed elegit prodesse imperatori de piscatore non piscatori de imperatore. Et elegit qui nullius momenti erant in mundo: ipsos impleuit spiritu sancto, & dedit in manibus eos gladios ancipites, Prædicari cœpit euangelium & ire per totum orbem terrarum, & stemit mundus: erexit se leo aduersus agnū, sed fortior leone inuentus est agnus. Leo victus est seruiendo: agnus vicit patiendo. Cōuersa sunt corda hominum ad timorē Christi. Cœperunt reges, cœperūt nobiles miraculis commoueri, videre per vnum nomen cōcuti totum genus humanum. Et quid fecerunt? Multi elegerūt igno-

bitatem, dimittentēs domos suas, substantias suas distribuētes pauperibus. Multi ex nobilibus fecerunt hoc. Cessauerunt isti esse nobiles: elegerunt paupertatem in seculo, sed nobilitatem in Christo. Multi tenent istam nobilitatem. Tenent & reges & potestates: & sic sunt Christiani. Ipsi sunt tanquam in compedibus, & tanquam in vinculis ferreis: ne progredierentur ad illicita, compedes acceperunt, compedes sapientiæ, cōpedes verbi Dei. Sed quare ista dicuntur vincula ferrea, & non aurea? Ferrea sunt quādiu timent: ament, & aurea erunt. Nisi enim timore homo incipiat Deum colere, nō perueniet ad amorē: quoniam initium sapientiæ timor domini. Vis videre reges & nobiles vincularos, seu vinculis alligatos? Rex quidā est & nobilis, offendit eum vxor sua: vel fortē ipse concupiscit aliam pulchriorem, aut alteram ditiozem. Audit ab eo qui in manibus verbum Dei tenet, Non licet tibi dimittere vxorem. Audiuit hoc, & non facit. Pedes leues iam progrediebantur ad lapsū, ad dimittendam vxorem, sed compedibus tenentur: habet vincula ferrea, quia timet Deum. Quod plus est, dicat quis, Volo cōtinere: nolo iam vxorem: non potest. Quia si tu vis, & illa non vult: nunquid propter continentiam tuam debet illa fieri fornicaria? Audi quia vinculis ferreis alligatus es vxori, ne quaeris solutionem. Nemo soluit has & ompedes. Quod Deus coniunxit, homo non separet.

Vt faciant in eis iudiciū conscriptū: gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Hic ponitur sententiæ contra malos datæ approbatio. Vnde notandum quòd damnatorum cōdemnatio ab æterno in diuina mēte cōscripta fuit, sicut & bonorū præmiatio. Quod autem ab æterno est, est à Deo stabilitum & ordinatum, à Deo est approbatum. Et isto modo sententia per sanctos Christo in iudicio assessores, contra malos dando, vocatur iudicium conscriptum in mente diuina æternaliter stabilitū. Sed quia pōna damnatorum cedit ad gloriam beatorum: vt ostensum est vers. 9. 37. ideo subditur, Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Quasi dicat, Hæc cōdemnatio malorum cedit ad gloriam omnium sanctorum. Vel potest hoc referri ad sententiam dandam pro cœctis: quando ipsis dicitur, Venite benedicti, &c. Quia sicut sententia contra damnatos ad omnes malos pertinet: sic sententiā pro bonis, ad gloriam spectat omnium sanctorum. Et hoc est, Gloria hæc est: id est, hæc sententiā bonorum est gloria omnibus sanctis eius. Vel aliter: iudicium quod modò faciunt prædicatores verbi diuini, faciendā vindictam in nationibus, &c. alligando reges in compedibus, &c. non est iudicium nouiter inuentum: sed antiquitus per prophetas prædictum & conscriptum ab eis. Et hoc est quod hic dicit Aug. Hoc iudiciū quod sancti faciunt in omnes gentes, ideo conscriptum dicitur, quia ista antea cōscripta sunt, & modò cōplentur. Aliquando enim legabantur, & nō fiebāt: modò autē cōplentur, & fiūt. Vnde sequitur, Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Quia hæc per totum mundum agunt sancti, per vniuersas gentes hoc agunt, peccatores conuertendo ad Deum: & sic glorificantur, & sic gloriam merentur æternam. Vel sic, Gloria hæc est omnibus sanctis eius: id est, ne putes hanc potestatem iudicandi malos solis Apostolis esse concessam: immò etiam omnibus perfectis. Vnde Glos. Hæc, id est, potestas iudicii, est omnibus sanctis eius:

Ecles. 6.

Cōpedes sunt verba Dei.

Matth. 5.

1. Corinth. 7. Matth. 19.

Iudicium cōscriptū quod est.

eius: omnibus perfectis, qui pro Christo reliquerunt omnia terrena: dicente Christo illis, Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me: sedebitis, &c.

PSALM. CL.

Laudate dominum in sanctis eius: laudate eum in firmamento virtutis eius.

Istius psalmi titulus est, Alleluia. Ex quo apparet quod iste psalmus est quedam inuitatio ad laudem Dei. Nam alleluia idem est quod laudate Deum: vide in titulo psalmi 104. Maxime autem hic inuitatur ad laudem Dei pro gloria quam sanctis tribuit in patria: quia scilicet sanctos congregauit: & deposita fragilitate corporis suae imagini restituit, & iam conformes suae gloriae in beatitudine collocauit. Hic ergo agitur de laude Dei in sanctis eius, qui iam glorificati Deum laudant sine fine: quia ut dicitur Psal. 83, Beati qui habitant in domo tua domine: in saecula saeculorum laudabunt te. Vel aliter, magis ad literam. Laus Dei in isto psalmo refertur ad laudem veteris testamenti: in quo Deus diuersimode laudabatur. Et secundum ista Psal. iste diuiditur in tres partes: quia primo ponitur locus in quo Deus est laudandus: secundum status quo est laudandus: ibi, *Laudate eum in virtutibus*: tertio modus quo est laudandus: ibi, *Laudate eum in sono tubae*. Quantum ad primum, sciendum quod duplex est locus, in quo laudandus est Deus: scilicet in isto mundo & in caelo. In mundo autem locus diuinae laudis maxime erat templum aedificatum per Salomonem: quod habebat duas partes, scilicet anteriorem, quae vocabatur sancta: quam intrabant omni die sacerdotes sacrificiorum officia consumantes. Alia vero erat pars interior, quae dicebatur sancta sanctorum: in qua erat arca testamenti & altare propiciationis aureum. Et istam partem intrabant summi sacerdotes solum semel in anno: ut ostendit Apostolus ad Hebr. 9. Laudare dominum in istis locis sanctis Psal. inuitat veteres, dicens, *Laudate dominum in sanctis eius*: scilicet in istis locis. Secundus locus diuinae laudis est caelum: sicut dictum fuit Psal. 148, *Laudate dominum de caelis, laudate eum in excelsis*. Et istum secundum locum tangit propheta, dicens, *Laudate eum in firmamento virtutis eius*. Hic enim firmamentum non dicitur illud caelum quod est in medio aquarum, diuidens aquas ab aquis, in quo fixae sunt stellae: de quo dicitur Gen. 1, *Fecit Deus firmamentum*: dimisitque aquas quae erant sub firmamento ab his quae erant supra firmamentum. Et fecit Deus luminaria magna & stellas, & posuit eas in firmamento caeli. Sed hic vocatur firmamentum caelum empyreum, eo quod est immobile & firmum: & sic magis aptum diuinae contemplationi & eius laudi: in quo locantur beati Deum clare videntes. Sic Psal. postquam hominibus hic existibus dixit, *Laudate dominum in sanctis eius*: statim se conuertit ad beatos, dicens, *Laudate eum in firmamento virtutis eius*: id est, vos sancti qui estis quietati in firmamento (quod est caelum empyreum) ibi laudate Deum. Vel aliter: totus iste Psal. agit de laude Dei qua laudatur in gloria. Vbi sciendum quod modus perueniendi ad gloriam ostenditur ab Apostolo dicente, *Quos praedestinauit, illos & vocauit: quos vocauit, & illos iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit*. Praedestinatio autem nostra non in nobis facta est: sed in occulto in praesentia Dei. Tria vero reliqua in nobis sunt: scilicet vocatio, iustificatio, & glori-

Firmamentum caeli duplex.

Rom. 8.

ficatio. Vocatur ergo praedicatione poenitentiae. Sic enim cepit dominus praedicare, *Agite poenitentiam*. Iustificamur in vocatione misericordiae: & timore iudicij. Hinc est quod dicitur, *Deus in nomine tuo saluum me fac: & in virtute tua iudica me*. Vocati renunciamus diabolo per poenitentiam, ne sub iugo eius remaneamus. Iustificati saluamur per poenitentiam, ne iudicium timeamus. Glorificati tranquillam vitam aeternam. Poenitentia cruciat: iustitia tranquillat: vita aeterna glorificat. Hinc est quod primus Psalmorum quinquagenarius in poenitentiam terminatur: secundus in misericordiam: tertius in gloriam. Nam poenitentiae vox est, *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam*, &c. Haec offert Deo sacrificium spiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum, quod Deus non spernit. Iustitiae Christi vox est in electis suis: *Misericordiam & iudicium carabo tibi domine: psallam & intelligam*, &c. Per misericordiam quippe adiuuamur ad faciendum iustitiam, ut securi ad iudicium veniamus: ubi disperduntur de ciuitate Dei omnes qui operantur iniquitatem. Aeternae vitae vox est iste Psal. dicens, *Laudate Deum ex his quae coeedit sanctis suis: ut transacta mortalitate vita praesentis, in caelis cum Christo aeternaliter regnent: ubi eorum non timent, virtute illius confirmati*. Et hoc est, *laudate eum in firmamento virtutis eius*. Firmamentum est enim virtutis, quia iam non morientur, & mors illis ultra non dominabitur.

Psal. 33

Rom. 8.

Psalterium diuiditur per tres quinquagenarias, & quomodo.

Psal. 50.

Psal. 100.

Laudate eum in virtutibus eius: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

Hic ostenditur status quo Deus est laudandus: quia scilicet status Dei virtutis simpliciter est infinitus. Quamuis enim in Deo sit vnica sola virtus: quia virtus Dei est essentia Dei: illa tamen virtus vnica licet sit vnica, est tamen infinita, sicut & eius essentia. In effectibus tamen multiplex dicitur, sicut multiplex effectus eius apparet: producit enim multos effectus: & tamen non tot producit, quin semper plures producere possit. Et hoc est quod dicitur, *Laudate eum in virtutibus eius*: quibus scilicet omnia creata producit, *Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius*: quia scilicet licet virtus Dei sit magna producendo omnia quae producuntur: tamen adhuc plura potest producere quam producat. Et ideo multiplex dicitur magnitudo virtutis eius. Per hoc vult dicere quod Dei virtus tanta est ac multiplex, quod eam nullus plene laudare sufficit. Et hoc est quod dicitur Eccles. 43, *Benedicentes dominum, laudate eum quantum potestis: maior est enim omni laude*. Vel aliter: alia litera secundum translationem Aug. habet, *Laudate eum in virtutibus eius: laudate eum in potentatibus eius*. Vbi August. Quid est potentatus Dei, quam regnare in aeternum, sub pedibus positus omnibus inimicis? Ipsi etiam qui regnant in aeternum sunt multitudo magnitudinis eius. Laudate ergo eum: non modo quia magnus est, sed etiam quia magnos fecit eos tam multos: hoc est milia milium. Et si dicas, *Quomodo potest Deus laudari a nobis secundum multitudinem magnitudinis eius, cum magnitudinis eius non sit finis?* Ad hoc respondet Glor. dicens, *Hoc specialiter sanctis dicitur, qui sine fine laudant Deum*. Et cum non sit finis magnitudinis eius, secundum eam laudatur Deus,

2591

Virtus Dei in se vna: in effectibus diuersa: & per multiplex.

Questio.

Deus, cum sine fine laudatur. Vel aliter: Laudant sancti Deum secundum multitudinem magnitudinis eius, quando videntes Deum, laudes Dei exple se non posse fatentur. Quod deducit Gregor. dicens, *In patria enim sanctorum animae a corporibus exuta, & post corporibus restituta, quasi alta in abditis collocantur. Ibi per diem quasi in meridiano tempore ardentius solis ignis accenditur: quia conditoris claritas mortalitatis nostrae iam pressa caligine, manifestius videtur, & velut sphaerae radius ad superiora spacia altiora se eleuat: quia dum de semetipsa nos veritas subtilius illustrat, ibi lumen intimae contemplationis, siue internae vitae cernitur umbra mutabilitatis. Ibi calor summi luminis sine vlla obscuritate corporis: ibi inuisibiles angelorum chori, quasi astra in absconditis emicant: quae eo ab hominibus nunc videri nequeunt, quoniam flama veri luminis altius perfunditur. Valde namque mirabile est, quod missis Apostolis dominus, temperatis persecutionum tumoribus, maris fluctus gradibus repressit. Quod roboratis contra aduersa martyribus, quod repletis in tranquillitate doctoribus, ecclesiam construxit. Sed post haec valde admirabile est quod sinu nobis caelestis patrie preparauit. Pulchrum est enim omne hoc quod quasi in caeli facie de diuina dispositione videtur: sed longe pulchrius est illud ad quod diuina dispositione inuisibiliter peruenitur. Vnde bene spousus in spousae suae laudibus dicit, *Quam pulchra es amica mea, quam pulchra es: oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus lateat. Pulchra narrat & pulchram replicat: quia alia est pulchritudo morum in qua nunc cernitur, & alia pulchritudo premiorum in qua tunc per conditoris sui speciem subleuatur. Huius vocantur membra omnes electi, quia ad cuncta simpliciter incedunt: eius oculi columbarum vocantur, quia magna luce irradiant, quia & signorum miraculis coruscant. Sed quantum est omne hoc miraculum quod nunc videri potest: illud de internis miraculis est mirabilis, quod videri nunc non potest. Idcirco illic apte subditur, absque eo quod intrinsecus lateat. Et subdit ad propositum, *Diuinae ergo magnitudinis facta tunc verius explicamus, cum haec nos verè exple se non posse cognoscimus. Tunc facundius loquimur, cum ab his obstupescendo reticemus. Ad narrandum quippe opera Dei defectum habet intellectus noster, quam sufficere exerceat linguam suam: ut quae comprehendere idonee non praeualet, haec idonee mutus laudet. Vnde bene per Psal. dicitur, *Laudate eum in virtutibus eius: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius*. Laudat qui se succumbere in eius laudis expletione considerat, &c.***

Greg. 9. moral. cap. 4.

Cant. 4.

Laudatur Deus magis admirabile & sublimius, quam suspense.

2592

Laudate eum in sono tubae: laudate eum in psalterio & cithara.

Hic ponitur modus quo laudandus est Deus. Et ostendit Psal. quod tribus modis laudandus est. Est enim laudandus primo sono tubae, ut praetor fortissimus: secundum in choro, ut mediator pacificus: ibi, *Laudate eum in tympano*: tertio in cymbalis, ut quietator omnis spiritus: ibi, *Laudate eum in cymbalis*. Quantum ad primum, sciendum quod sonus tubae est sonus maxime praetoribus aptus. Quod ostendens Petrus Ra. super illo verbo Psal. 40, *Beatus qui intelligit super egenum, &c. dicit, Tuba magistra bellorum suis dat vires, hostibus dat pauorem. Qui sine tuba dimicat, miles non est: fertur furore,*

Tuba magistra bellorum.

non praelio: virtutem non agit, sed pericula: perire quaerit, non vincere, &c. Si ergo tuba est magistra & signum bellorum, quid est aliud laudare in sono tubae, nisi ipsum laudare ut triumphatorem in bellis? hoc est ergo laudare eum in sono tubae: id est laudare Deum, quia pro nobis bellando destruxit eum qui habebat mortis imperium. Quid autem sit laudare in psalterio, vide ver. 2547. Quid autem sit laudare in cithara, vide ver. 481. Vel aliter: per sonum tubae intellige iudicium extremum, in quo Christus ut verus omnium rex omnibus demonstrabitur tam bonis quam malis. Dicitur enim iudicium vox tubae, quia voce tubae ad iudicium omnes congregabuntur. Quoniam, ut dicit Apostolus, *Quonia ipse dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de caelo, &c.* Vbi notandum quod ideo Christus ad iudicium in voce tubae venire dicitur: non quod ibi sit tuba corporalis, sed ideo, quia pergens cum sono tubae, non occulte, sed manifeste pergit. Sic & Christus quamuis primo venerit occulte ut iudicaretur: finaliter tamen manifeste veniet ad iudicandum. Propter quod dicitur Psal. 49, *Deus noster manifeste veniet, & non filebit. Vel descendet in voce tubae, quia ad iudicium quasi ad bellum veniet. Tuba enim in bellis sonat. Veniet autem tunc Christus ad bellum, quia tunc inimicos debellabit: veniet etiam in voce tubae, quia tuba sonat in festiuitatibus: & Christus tunc amicos ad festiuitate aeternae gloriae inuitabit. Veniet ergo ad iudicium in voce tubae, quia malos damnabit, & suos coronabit. Si ergo per vocem tubae vltimum iudicium designatur, quid est dictum, *laudate eum in sono tubae*: nisi *Laudate eum de vltimo iudicio, in quo ut verus rex malis & hostibus deuictis, suos coronabit?* Vel aliter: per sonum tubae intellige sonum praedicationis: per quem fideles ad bellum contra diabolum excitantur: ut ostendit Stephanus super illo verbo Num. 10. *Fac tibi duas tubas, &c. dicens, In tuba tria sunt attendenda quae praedicationi conueniunt: scilicet compositio, sonus, & terror. Compositio, quia tuba in parte anteriori quae ori applicatur, angusta est: in parte vero finali, amplior est. Hoc significat quod praedicator debet sibi assumere ardua praeccepta, & aliis imponere latiora: ut dicere possit, *Manus meae distillauerunt myrrham*. Manus enim myrrham distillat, cum praedicator exemplo sui ad carnis macerationem subditos inuitant. Et nota quod dicit, *Distillauerunt myrrham*: quia tanta mortificatio carnis in praedicatione debet esse: ut magnum sit subditis, si vel stillam modicam possint imitari. Sonus est in tuba. Vnde clama, quasi tuba exalta voce tuam. Qui sonus terret, quia praedicationis terrorem audientibus incurrere debet. Et nota quod duo sunt genera tubarum: scilicet tubae ductiles & corneae. Tubae ductiles, martyres significant: qui passionum tonsionibus facti sunt speciosi. Tubae vero corneae virgines significant: naturam carnis ut cornu superantes. Bene autem tubae istae ductiles sunt, quo ad illos qui tribulati sub malleo proficiunt, & laudes resonant. Argentae vero, quo ad illos qui in carne, non secundum carnem ambulant: & duae propter charitatis concordiam, si ergo sonus tubae significat praedicationem, quid est dictum, *Laudate eum in sono tubae*: nisi *Laudate eum in praedicatione?* & merito: quia praedicationis sono totum orbem conuertit.**

1. Thessal. 4.

Tuba significat praedicationem.

Laudate

Laudate eum in tympano & choro: A
laudate eum in chordis & organo.

Hic ostēdit quōd Deus debet laudari in choro, ut mediator pacificus. Quid autem sit chorus & quōd significet concordiam, vide ver. 2583. Quid est ergo Dei laudare in choro, nisi sibi gratias agere quōd Christus ut verus mediator nos Deo pacificavit: Vnde hic Aug. ait, Chorus laudat Deum, quādo laudat eum pacata societas. Per tympanum autem intelligitur bona temporalia. Et sic ipsum laudat in tympano, qui temporalia bona indigentibus amore Dei distribuit: vide ver. 1392. Vel per tympanū intelligit statum immortalitatis post resurrectionem. Quoniam, ut ait August. In tympano laudat Deum, cum in carne mutata nulla est terrenae corruptionis infirmitas. De corio quippe fit tympanum siccato atque firmato. Sequitur, *Laudate eum in chordis & organo.* Chordae, ut ait Glos. hic ponit pro omni instrumēto musico, quod chordarum tunctione sonat. Organum verō generale nomen est omnium vasorum musicorum. Vel aliter: organum quandoque accipitur singulariter pro quodam instrumēto musico, quod multas habet fistulas sibi adiuicem ordinatas, statu follium sonans. Et quid significat nisi ecclesiam, quae multas habet personas diuersis gradibus virtutum sibi iniuicem ordinatas, quae follibus inflatae sonum emittunt? Quid enim per folles, qui vētum vel spiritum immittunt in fistulas, nisi sacramenta ecclesiae quibus gratia infunditur in ecclesiae membris, accipimus? Et aduerte quōd in organo fistula quāto paruior est, tāto acutiorem sonum reddit. Quia quodlibet ecclesiae membrum quanto paruius & humilior est, tanto acutiorem sonum ad Dei aures immittit. Quid est ergo laudare Deum in organo, nisi Deum laudare per diuersos ecclesiae gradus? ut puta, alium modū laudis habere debet praelatus, aliū subditus, alium clericus, alium secularis, alium coniugatus, alium castus. Et sic de singulis.

Organum est nomen generale omnium vasorum musicorum.

Organum significat ecclesiam.

2594 Laudate eum in cymbalis benesonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis spiritus laudet dominum.

Hic ostendit Deum laudandum in cymbalis ut quietatorem omnium. Ideo hic concluditur, *Omnis spiritus laudet dominum.* Dicat ergo, *Laudate eum in cymbalis benesonantibus.* Vbi aduertendum, quōd cymbala sunt ex permixtis metallis paruiusimae bullae, quae adiuicem se percutiunt, & acutum sonū reddunt, & melodiā faciunt. Et per ista significantur labia nostra, quae cordi concinna, in laudibus Dei

benesonant. Et quōd Psal. intelligeret non de cymbalis inanimatis, sed rationabilibus, subdit, *Laudate eum in cymbalis iubilationis:* id est, in labiis iubilū intus conceptum extra monstrantibus. Vel aliter, secundum August. Cymbala inuicem se tangunt, ut sonēt. Ideo a quibuldā labiis nostris comparata sunt. Sed melius puto in cymbalis quodammodo laudare Deū, dum quisque laudatur a proximo, non a seipso: & inuicem se honorātes, dant laudem Deo. Ne quis autem intelligat cymbala quae sine anima sonant: ideo puto additum, *in cymbalis iubilationis.* Iubilatio namque est ineffabilis laus, quae nisi ab anima proficiscitur. Quid autē sit iubilatio, vide ver. 766. Item notandum, ut hic dicit August. quōd, secundum musicos, tria sunt genera sonorū: scilicet voce, flatu, pulsu. Voce, ut est per fauces & arterias sine organo aliō cantātis hominis: flatu, sicut per tibiaū, fistulam, vel huiusmodi: pulsu, sicut per citharam. Nullum itaque genus hic prae-termissum est. Nam vox est in choro, flatu in tuba, pulsu in citharis & cymbalis. Quibus significantur tria: scilicet mens, spiritus, & corpus: sed per similitudines, non per proprietates. Sequitur, *Omnis spiritus laudet dominum.* Vbi nota quōd duplex est spiritus: scilicet angelicus & humanus, qui omnes praē aliis rebus ad Dei laudem inuitantur. Et in isto modico verbo totum Psalium istum concludit: ut hic ostendit August. dicens, Quōd in principio Psal. proposuit Psal. dicens, *Laudate dominum in sanctis eius:* quibus hoc dixit, nisi ipsis sanctis: & in quibus Deum laudare debent, nisi in seipsis: Quasi dicat Psal. Vos estis sancti eius, vos virtus eius estis, sed quam fecit in vobis: vos multitudo magnitudinis eius, quam fecit & ostendit in vobis. Vos estis tuba, Psalterium & cithara: vos tympanum, chorus, chordae, organum, & cymbala iubilationis benesonantia, quia consonantia. vos estis haec omnia. Nihil hic vile, nihil hic transitorium. Et quia sapere secundum carnē mors est, ideo omnis spiritus laudet dominum.

Consistit autem liber iste in centum quinquaginta Psal. qui numerus celeberrimus adnotatur mysteriis. Constat enim ex octogenario & septuagenario: qui idem significat quod octonarius & septenarius. Et idem mysterium est in simplicibus & in compositis. Quia sicut quinquaginta ex quindecim denariis. Octonarius autē octauā significat resurrectionis: quia cū sint sex aetates uictium, & septima morientū: octaua erit resurgētium. Septenarius verō, tempus significat huius vitae, quae septem dierum agitur reuolutione. Docet nos ergo liber iste in huius vitae septenario sic operari, ut in octaua resurrectionis glorificemur.

F I N I S.

TABVLA VERSICVLORVM

OMNIUM IN TOTO PSALTERIO

CONTENTORVM IUXTA AL-

PHABETE ORDINEM.

(692)

In quo primus numerus solum, secundus columnam, tertius verò totum significat.

Ab altitudine diei timebo. folio. 440. 1.1.C

Ab increpatione tua domine 80.2.1.C

Ab increpatione tua fugiet 12.2.1.2.C

Ab increpatione tua Deus iacob 608.1.1.B

Abyssus sicut vestimentum amictus 121.1.2.C

Abyssus abissum inuocat 312.2.1.C

Ab omni via mala prohibui 339.2.2.A

Ab omnibus iniquitatibus meis erue 254.1.1.A

Abcondes eos in abscondito faciei 174.1.1.A

Acceder homo ad tor altum, & exal. 493.1.1.A

Accedite ad eum & illuminamini 195.1.1.D

Accingere gladio tuo super se. 331.1.1.B

Acuerunt linguas suas sicut serpen. 514.1.2.D

A custodia matutina usque ad 442.2.2.C

Ad alligandos reges eorum in 607.1.2.B

Ad annunciamd mane misericordiam tuam 23.2.2.A

Adducentur regi virgines post eam 337.2.1.D

Ad faciendam vindictam in antio. 606.1.2.D

Adhaesi testimoniis tuis domine 289.2.2.B

Adhaesi pavimento anima mea 286.1.2.A

Adhaereat lingua mea faucibus 489.2.2.D

Adhuc multiplicabuntur in seneca 29.1.2.C

Adhuc esca eorum erant in ore ipso 638.1.1.B

Adhuc dominus super vos, sup vos 244.2.2.C

Ad ipsum ore meo clamaui 512.1.1.A

Adiuua me domine Deus meus 212.1.2.B

Adiuua me & saluus ero & medi. 351.2.2.B

Adiuua nos Deus salutaris noster 661.1.1.B

Adiuutorium nostrū in nomine domini 418.2.2.D

Adiuutor meus & liberator meus 556.1.1.B

Adiuutor meus esto domine ne de. 146.1.1.C

Adiuutor meus tibi psalam, quia 464.1.1.C

Adiuutor meus & protector meus 267.1.1.C

Adiuutor & susceptor meus es tu 349.2.2.C

Ad meipsum anima mea conturbata 312.1.1.C

Ad nihilum deductus est in conspectu 65.1.1.C

Ad nihilum deuenient tanquam aqua 453.2.1.B

A domino factum est istud: & est 266.1.2.B

Ad dominum cū tribularet clamaui 396.1.2.B

Adolescentulus sum ego & contemptus 369.1.2.C

Adorate eum omnes ageli eius 64.1.2.B

Ad te domine clamabo Deus meus ne 147.2.1.C

Ad te domine clamabo 147.2.1.C

Ad te domine clamabo 162.2.1.B

Ad te domine leuani animam meā 127.2.1.C

Psal. 119

Psal. 27

Psal. 24

Ad te clamauerunt & salui facti	111.2.1.D	
Ad te leuani oculos meos	411.2.2.B	Psal. 122
Aduersam me loquebantur qui sedebāt	541.1.1.C	
Aduersum me susurrabant omnes.	272.1.1.B	
Ad vesperum demorabitur fletus: & ad	161.1.1.E	
Ad videndum in bonitate electorum	161.2.2.B	
Aduocauit caelum de sursum	375.2.1.D	
Edificans Hierusalem domir .s	573.2.2.B	
Estimatus sum cum desce identibus in lacum	720.2.1.C	
A facie domini mota est terra	237.2.2.C	
A facie indignationis tuae	95.1.2.A	Psal. 28
Afferre domino filij Dei	153.1.1.C	
Afferre domino gloriam & honorem	154.1.1.C	
Afferre domino patriae gentium	56.1.2.D	
Afferentur in letitia & exultatione	338.1.1.C	
Afflictus sum & humiliatus sum nimis	242.1.1.C	
A finibus terrae ad te clamaui	473.1.1.E	
A fortitudine manus tuae ego defeci	254.2.1.B	
A fructu frumenti vini & olei sui	74.2.1.B	
A iudiciis tuis non declinaui	340.1.2.B	
Alienati sunt peccatores a vulua	452.1.1.A	
Allenat dominus omnes qui corruūt	551.1.2.D	
Alluxerunt fulgura eius orbi terrae	61.1.2.C	
Altaria tua domine virtutum	696.2.1.A	
A mandatis tuis intellexi, propterea	341.2.2.B	
Amici mei & proximi mei	243.1.1.B	
Amplius lana me ab iniquitate mea	394.1.1.B	
Amputa opprobriū meum quod susce.	295.1.2.B	
Anima mea in manibus meis semp	345.2.2.D	
Anima autē mea exultabit in domino	206.1.1.A	
Anima eius in bonis demorabitur	133.2.1.A	
Anima nostra sicut passer erepta est	417.2.2.D	
Anima nostra sustinet dominum	191.2.1.B	
Animalia pusilla cum magni	133.2.2.A	
Animalia tua habitabunt in ea	521.1.1.A	
Anni nostri sicut aranea medita	8.1.2.A	
Annunciaui iustitiam tuam in ecclesia	262.1.1.C	
Annunciaui & loquutus sum	260.1.1.C	
Annunciauerunt caeli iustitiam eius	63.1.2.C	
Annunciate inter gentes gloriam eius	54.1.2.C	
Annunciabitur domino generatio	120.1.1.D	
Anticipauerunt vigiliis oculi mei	613.1.1.C	
Aperta est terra & deglutit Datam	167.1.2.E	
Aperis tu manum tuam & imple	563.2.2.C	
Aperuerunt super me os suum	114.1.1.B	
Aperiam in parabolis os meum	622.1.1.A	
	**	aperite

In cog.

aperte mihi portas iustitiae 264.1.2.C
 Appone iniquitatem super iniquitatem 549.1.1.D
 apprehende arma & scutum 203.1.1.D
 apprehendite disciplinam, nequando 9.2.1.C
 Appropinquet deprecatio mea 390.2.2.b
 Appropinquauerunt persequentes 375.2.2.d
 Apud dominum gressus hominis 231.2.1.e
 Apud me oratio Deo vita mea 313.1.1.a
 apud te laus mea in ecclesia magna 118.1.1.D
 Arcum conteret & confringet arma 345.1.1.E
 a resistentibus dextera tua custodi 72.1.1.D
 aruit tanquam testa virtus mea 114.2.1.D
 A sagitta volante in die 17.1.2.E
 ascendit fumus in ira eius 78.2.1.C
 ascendit Deus in iubilo 348.1.1.B
 ascendisti in altum: cepisti captiuita. 523.2.1.D
 ascendunt montes & descendunt capi 122.2.2.A
 ascendunt usque ad caelos & descen. 189.2.2.D
 a solis ortu usque ad occasum lauda 233.2.2.D
 a solis ortu & occasu 180.2.2.B
 Asperges me domine hyssopo 398.2.1.b
 aspice in me & miserere mei 362.1.2.D
 assistit regina à dextris tuis 334.2.1.D
 astiterunt reges terrae & principes 7.1.1.C
 A templo tuo quod est in Hierusalem, 531.1.1.e
 Attēditē popule meus legem meam 620.2.1.B
 artolite portas principes vestras 127.1.1.A
 Audi filia & vide & inclina 335.2.1.B
 audi populus meus & contestabor te 377.2.1.B
 Audi haec omnes gentes 360.1.1.C
 audi populus meus & loquar Israel 679.1.1.D
 audiuit Deus & spreuit 650.2.1.A
 audiuit dominus & miseratus est mei 163.2.1.D
 audient verba mea quonia potuerunt 525.2.2.C
 Audiam quid loquatur in me 704.2.1.C
 Audiam fac mihi mane misericordiam 538.2.2.a
 audi tui meo dabis gaudium & letitia 400.2.1.B
 auertisti nos retrorsum post inimicos 322.1.1.B
 auertisti testamentum serui tui 742.2.1.C
 Auertisti adiutorium gladii eius 744.1.1.a
 auertisti faciem tuam à me. 162.1.1.e
 auertantur retrorsum & confundantur 204.2.1.B
 auertantur retrorsum & erubescant 554.2.1.C
 auerte faciem tuam à peccatis meis 402.1.1.B
 auerte oculos meos ne videant vani. 293.2.2.B
 Auerte mala inimicis meis 426.1.1.a
 auertete autem te faciem turbabuntur 135.1.2.B
 auertantur statim erubescant 555.1.1.D
 aufer à me opprobrium & contemptum 254.1.2.D
 Auferuntur iudicia tua à facie eius 45.2.1.a
 a voce gemitus mei adhaesit os 91.2.2.E
 a voce exprobrantis & obloquentis 324.2.1.D
 Aures habent & nō audient 241.2.2.B
 Auribus percipe domine orationem 710.2.1.b
 auribus percipe orationē meam, non in 679.1.1.E
 aut obliuiscetur misereri Deus 615.1.1.E
 aut in finem misericordiam suam 614.2.1.C
 auxilium meum à domino, qui fecit 402.1.2.D
 Beatus qui intelligit super egenum 267.2.2.b
 Beatus homo quem tu erudieris 39.1.2.d
 Beatus vir qui timet dominum 226.2.2.B
 Beatus vir qui non abiit in consilio impio. 1.1.1.A
 Beatus vir cuius est nomen domini 259.1.1.B
 Beatus vir cui non imputauit dominus 176.1.1.d
 Beatus vir qui impleuit desiderium 43.1.1.2.e
 Beatus vir cuius est auxilium abs te 698.1.1.A
 Beatus cuius Deus Iacob adiutor ei* 569.2.2.C
 Beatus qui tenebit & allidet paruulos 492.2.2.D
 Beatus quem elegisti & assumpsisti 497.1.1.B
 Beati immaculati in via 268.1.2.E
 Beati omnes qui timent dominum 432.1.2.b
 Beati quorum remissa sunt iniquitates 175.1.1.C
 Beati qui habitant in domotua 697.1.1.e
 Beati qui custodiunt iudicium 160.2.2.D
 Beati qui scrutantur testimonia eius 270.1.2.B
 Beata gēs cuius est dominus Deus eius 189.1.1.E
 Beatum dixerunt populi cui haec sunt 533.1.2.D
 Benedictus dominus Deus Israel 179.1.2.b
 Benedictus dñs quoniam misericant 174.2.1.a
 Benedictus dominus qui non dedit 417.1.2.e
 Benedictus dñs quoniam exaudiuit 151.2.1.e
 Benedictus dominus Deus Israel 576.1.1.a
 Benedictus dominus in aeternum 747.1.1.D
 Benedictus dñs Deus Israel à seculo 276.1.1.E
 Benedictus dominus ex Sion 475.1.2.e
 Benedictus dominus Deus meus 542.1.2.b
 Benedictus dominus die quotidie 526.2.1.C
 Benedictus es domine, doce me 277.1.2.C
 Benedictus Deus qui non amouit 512.2.1.C
 Benedicti vos à domino, qui fecit 245.2.2.A
 Benedicite gentes Deum nostrum 508.1.1.A
 Benedicite domino oēs virtutes eius 116.2.2.A
 Benedicite domino omnia opera eius 117.2.2.A
 Benedicite domino omnes angeli eius 115.1.2.D
 Benedic anima mea domino, & omnia 105.1.2.d
 Benedic anima mea domino, domine 117.2.2.D
 Benedic anima mea domino, & noli 105.2.2.D
 Benedicam dominum in omni tēpore 192.1.2.A
 Benedicam dominum qui tribuit mihi 68.1.1.b
 Benedicat tibi dñs ex Sion 434.2.2.b
 Benedicat nos Deus Deus noster 515.2.1.b
 Benedicent coronae anni benignitatis 502.2.1.C
 Benedixisti domine terram tuam 701.2.1.b
 Benedixit domui Israel 244.1.2.b
 Benedixit omnibus qui timent 244.2.2.a
 Benediximus nobis de domo domini 267.2.2.a
 Benefac domine, bonis & rectis 421.1.2.b
 Beneplacitū est domino super timentes 579.2.2.e
 Benigne fac in bona voluntate tua 409.1.1.e
 Bestiae & vniuersa pecora 601.1.2.d
 Bonus es tu, & in bonitate tua 216.1.2.c
 Bonum est confidere in domino 259.2.2.b
 Bonū est confiteri domino & psallere 22.2.2.c
 Bonum est sperare in domino quam 259.2.2.d
 Bonum mihi quia humiliasti me 317.2.2.d
 Bonum mihi lex oris tui 318.1.2.e
 Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine 314.1.2.b
 Bonitatem & disciplinam & scientiam 314.2.2.c
 Buccinate in neomenia turba 677.1.1.b
 Cadent à latere tuo mille 18.1.2.a
 Cadēt in retiaculo eius peccatores 527.1.2.e
 Cadent super eos carbones 518.2.2.b
 Calicem salutaris accipiam 253.1.2.d
 Cātate domino canticum nouum 603.2.2.a
 Cantate domino canticū nouū, cātate 53.1.2.b
 Cantate domino & benedicite nomini 55.2.2.c
 Cantate domino cāticum nouū, quia 67.2.2.a
 Cantate Deo psalmum dicite nomini 518.1.1.b
 Cantate ei canticum nouum 185.2.1.d
 Cantate ei & psallite ei 139.1.3.c
 Cantabo domino in vita mea 136.2.2.e
 Cantabiles mihi erant iustificaciones 305.1.2.e
 Cantabunt in animam iusti 47.1.2.b
 Caput circuitus eorum labor 518.1.3.a
 Castigans castigauit me dominus 263.1.2.c
 Casti li

Catuli leonum rugientes 150.2.2.d
 Caelum caeli domino, terram autē 245.2.2.e
 Caeli enarrant gloriam Dei 94.1.1.a
 Cibabis nos pane lachrymarum 668.1.1.e
 Circundare Sion & complectimini eam 358.2.1.e
 Circundantes circundederunt me 269.2.2.b
 Circundederunt me dolores mortis 248.1.2.d
 Circundederunt me vituli multi 113.2.1.e
 Circundederunt me sicut apes 261.1.2.a
 Circundederunt me dolores mortis, & 77.1.1.e
 Circundederunt sicut aqua tota die 724.2.1.b
 Circuiui & immolauit in tabernaculo 145.1.1.a
 Cito fecerunt oblitū sunt operum eius 165.2.2.e
 Clamaui ad te domine, dixi tu es 531.1.2.e
 Clamaui ad te saluum me fac 371.2.2.b
 Clamaui ad te domine, tota die expandi 721.1.1.e
 Clamaui in toto corde exaudi me 372.1.2.b
 Clamauerunt iusti & dominus exaudi. 200.2.1.b
 Clamauerunt nec eret qui saluos face. 90.2.1.a
 Clamabo ad Deum altissimum 447.1.1.a
 Clamauit ad me & ego exaudiam eum 21.2.2.d
 Coagulatum est sicut lac cor eorum 317.1.2.d
 Cogitauit dies antiquos & annos 613.2.1.b
 Cogitauit vias meas & conuertit 309.2.2.d
 Cogitauerunt & locuti sunt nequitiam 581.1.1.e
 Cognoui domine quia aequitas iudicia 321.1.2.e
 Cognoui omnia volarilia caeli 380.2.1.e
 Cognoui quia faciet dominus iudiciū 520.1.2.b
 Cognoscetur dominus iudicia faciens 41.1.1.b
 Collocauit me in obscuris sicut 535.2.2.e
 Cominota est & contremuit terra 78.1.1.d
 Commouentur à facie eius vniuersa 57.1.2.d
 Commouisti terram & conturbasti eā 457.1.1.c
 Complacet tibi domine vt eruas me 265.2.1.a
 Concaluit cor meum intra me 249.1.1.e
 Conculcauerunt me inimici mei 439.2.1.b
 Concupiui salutare tuum domine 394.1.2.b
 Concupiuit anima mea desiderare iusti. 252.2.2.c
 Confessio eius super caelum & terram 602.1.2.c
 Confessio & magnificentia opus eius 221.1.2.e
 Confessio & pulchritudo in conspectu 55.2.2.b
 Confessionem & decorem induisti 118.1.2.e
 Confige timore tuo carnes meas 353.1.2.d
 Confitebor tibi in cithara Deus Deus 317.1.1.e
 Confitebor tibi quia feci 417.1.1.d
 Confitebor tibi domine in toto corde 493.1.2.a
 Confitebor tibi in ecclesia magna 210.1.1.d
 Confitebor tibi quoniam exaudi 268.1.2.c
 Confitebor tibi in directione cordis 273.2.2.c
 Confitebor tibi domine in toto corde meo in 35.1.1.b
 Confitebor tibi domine Deus meus in 712.1.1.e
 Confitebor tibi domine in toto corde 220.2.2.a
 Confitebor tibi quia terribiliter magnif. 506.1.2.d
 Confitebor tibi in populis domine & 449.2.1.d
 Confitebor tibi in populis domine, & 196.1.2.e
 Confitebor tibi quoniam exaudisti me 264.2.2.d
 Confitebor domino secundum iusticiā 302.1.b
 Confitebor domino nimis in ore meo 213.1.2.e
 Confitebimur tibi Deus: confitebimur 599.2.1.e
 Confitebuntur caeli mirabilia tua dñe 728.1.1.c
 Confitemini domino quoniam bonus 159.1.2.c
 Confitemini domino quonia bonus 279.2.2.a
 Confitemini domino in cithara 184.2.1.e
 Confitemini domino dom. 477.1.2.c & 485.2.2.c
 Confitemini Deo caeli, quoniam 485.1.2.d
 Confitemini domino qm bonus, qm 256.2.2.a
 Confitemini domino & inuocate 138.2.2.a
 Confitemini domino quonia bonus 476.1.2.a
 Confitemini Deo deorum 476.2.2.c
 Confiteantur domino misericordiae eius 185.2.2.1.
 b. & 187.2.2.d. & 182.2.2.e & 191.2.2.b
 Confiteatur nomini tuo magno 74.2.2.a
 Confiteantur tibi populi Deus 514.2.1.d
 Confiteatur tibi domine omnes reges 495.2.2.b
 Confiteantur tibi domine omnia opera 59.1.2.a
 Confortati sunt qui persecuti sunt me 537.2.1.e
 Confundantur & deficiant detrahentes 562.2.1.e
 Confundantur omnes inique agentes 129.1.1.d
 Confundantur & reuertantur quaretes 204.1.1.d
 Confundantur & reuertantur simul 265.2.1.b
 Confundantur superbi quia iniuste ini. 323.1.2.c
 Confundantur & reuertantur qui que. 554.2.1.a
 Confundantur omnes qui adorant 63.2.2.b
 Constringam illos nec poterunt stare 90.1.1.e
 Congregans sicut in vire aquas maris 187.2.1.a
 Congregate illi sanctos eius 376.2.1.a
 Conserua me domine quoniam speravi 65.2.1.b
 Considerat peccator iustum 235.1.1.d
 Considerabam ad dexteram & videbā 530.1.2.d
 Consilium autem domini in aeternum 188.2.1.d
 Constitue super eum peccatorem, & 201.2.2.c
 Constitue domine legislatorem super 45.2.1.e
 Constituit eum dominum domus suae 147.2.2.d
 Constituire diem solemnem in condem. 267.2.2.c
 consummetur nequitia peccatorum 28.1.1.a
 contaminauerunt testamentum eius 437.1.1.e
 contete brachium peccatoris & maligni 48.2.1.b
 contritio & infelicitas in vis eorum 61.1.1.d
 contristatus sum in exercitatione 428.1.1.b
 conturbati sunt omnes qui videbant 493.2.1.d
 conturbatae sunt gentes & inclinata 344.2.1.c
 conuerte nos Deus salutaris noster 723.2.1.a
 conuertere domine captiuitatem nostrā 424.2.2.c
 conuertere domine usquequo 11.1.2.c
 conuertere domine & eripe animam 22.1.1.d
 conuertere anima mea in requie tuam 249.2.2.e
 conuertantur retrorsum & reuertā. 265.2.1.e
 conuertantur peccatores in infernum 41.1.1.e
 conuertantur mihi timentes te & qui 32.2.2.c
 conuertetur dolor eius in caput eius 30.1.1.e
 conuertentur ad vespētā & 459.1.1.b & 463.1.1.a
 conuertit aquas eorum in sanguin. 152.1.2.b
 conuertit cor eorum vt audirent 150.1.2.b
 conuertisti planctum meum in gaudium 164.1.1.b
 Credo videre bona domini 147.2.1.b
 Credidi propter quod locutus sum 251.1.2.d
 cor meum conturbatum est in me 242.2.1.e
 cor meum conturbatum est in me, & 429.1.1.a
 cor meum & caro mea 694.2.1.d
 cor mundum crea in me Deus 403.1.1.a
 cor autem eorum non erat rectum 641.2.1.c
 coram illo procident Aethiopes 572.1.1.d
 coram patribus eorum fecit mirabi. 629.1.1.e
 corripiet me iustus in misericordia 521.1.2.d
 corrupti sunt & abominabiles facti sunt 60.1.1.b
 corrupti sunt & abominabiles facti sunt 418.2.1.d
 cuius maledictione os plenum est 46.1.1.a
 Cum inuocarem exaudiuit me 12.1.1.e
 cum essent in numero breui 143.2.2.b
 cum exurgeret in iudicio Deus 609.2.1.e
 cum occideret eos quarebant eum 640.1.1.e
 cum ceciderit non collidetur 232.2.1.b
 cum his qui oderunt pacem eram paci. 400.2.2.e
 cum dederit dilectis suis somnum 430.1.2.a
 cum dederit dilectis suis somnum 410.1.2.a
 cum sancto sanctus eris 83.2.1.e
 cum irasceret furor eorum in nos 416.1.2.c
 Incogn. ** 2 cum

TABVLA ALPHABETICA

Table with 3 columns: Latin text, numerical reference, and Latin text. Includes entries like 'Cum exarsit in breui ira eius', 'Deus deorum dominus locutus est', 'Deus meus ad te de luce vigilo', etc.

Pfal. 129.

Pfal. 69.

Pfal. 34.

VERSICVLORVM.

Table with 3 columns: Latin text, numerical reference, and Latin text. Includes entries like 'Diripaerunt eum omnes transeuntes', 'Dirupisti domine vincula mea', 'Dirupit petram & fluxerunt aquae', etc.

Pfal. 38.

Pfal. 109.

Pfal. 13.

Pfal. 52.

Pfal. 35.

Pfal. 16.

Pfal. 92.

Pfal. 96.

Pfal. 98.

Pfal. 22.

TABVLA ALPHABETICA

Ecce non dormitabit neque dormiet 403.1.2.d
Ecce ipsi peccatores & abandantes 582.2.1.d
Ecce elongavi fugiens 430.2.1.d
Ecce dabit voci suae vocem virtutis 532.2.1.d
Ecce enim in iniquitatibus conceptus 396.1.1.c
Ecce quam bonum & quam iocundum 460.1.2.a
Ecce nunc benedicite dominum 461.1.2.2
Ecce audivimus eum in Ephrata 452.1.2.b
Ecce domine tu cognovisti omnia novi 501.1.2.c
Ecce concupiui mandata tua 296.1.2.b
Ecce alienigenae & tyrus & populus 718.1.1.e
Ecce mensurabiles posuisti dies 25.1.1.c
Ecce enim veritatem dilexisti 397.1.1.a
Edent pauperes & saturabuntur 118.2.1.c
Educa de custodia animam meam 533.1.2.a
Educes de tribulatione animam meam 540.2.2.e
Educes me de laqueo quem absconderunt 166.2.1.a
Educens nubes ab extremo terrae 469.2.2.b
Effabuntur & loquentur iniquitatem 35.1.2.d
Effundo in conspectu eius orationem 528.2.2.c
Effunde frameam & conclude adversus 203.2.1.c
Effunde super eos iram tuam 548.1.1.c
Effunde iram tuam in gentes quae te non 659.2.1.c
Effuderunt sanguinem ipsorum 658.2.1.c
Effusa est contentio super principes 194.2.2.a
Ego dormivi & soporatus sum 11.2.1.c
Ego sum pauper & dolens 549.2.1.e
Ego autem constitutus sum rex ab eo 82.1.2.a
Ego autem cum mihi molesti essent 208.1.1.c
Ego autem tanquam surdus non audiebam 244.1.1.a
Ego vero egenus & pauper sum 556.1.1.a
Ego autem semper sperabo 563.1.1.c
Ego autem annuntiabo in seculum 604.1.1.b
Ego autem in domino speravi 168.1.1.a
Ego autem ad dominum clamaui 435.2.1.a
Ego autem dixi in excessu mentis 175.1.1.b
Ego autem mendicus sum & pauper 266.2.1.d
Ego autem sum vermis & non homo 112.1.1.a
Ego autem in innocentia mea ingressus 140.1.1.b
Ego autem in te speravi domine 171.2.1.d
Ego autem dixi in abundantia mea 161.2.1.d
Ego autem catabo fortitudinem tuam 463.2.1.c
Ego clamaui quoniam exaudisti me 70.2.1.c
Ego aut in iustitia apparebo in conspectu 75.1.1.a
Ego autem sum oliua fructifera 415.2.1.e
Ego dixi in excessu meo 252.1.2.d
Ego dixi dii estis 685.2.1.b
Ego dixi domine miserere mei 269.1.1.c
Ego enim sum Deus tuus qui eduxi te 679.2.1.d
Ego vero orationem meam ad te domine 541.2.1.c
Egrediebatur foras 271.2.1.c
Elegi abiectus esse in domo dei mei 700.1.1.e
Elegit nobis hereditatem suam 347.2.1.d
Eleuauerunt flumina domine 31.2.2.d
Eleuauerunt flumina fluctus 32.1.2.b
Elongasti a me amicum & proximum 724.2.1.c
Eloquium domini inflammavit eum 147.1.2.c
Eloquia domini eloquia casta 53.1.1.d
Emittet verbum suum & liquefaciet 594.2.2.a
Emitte manum tuam de alto 548.1.2.b
Emitte spiritum tuum & creabuntur 135.2.2.e
Emitte lucem tuam & veritatem 315.1.1.c
Equitas testimonia tua in aeternum 371.2.2.a
Eripe me domine ab homine malo 512.2.2.a
Eripe me de manu inimicorum 172.1.1.c
Eripe me de inimicis meis Deus meus 456.1.1.c
Eripe me de inimicis meis domine 539.2.2.d
Eripe me de operantibus iniquitatem 457.1.1.b

Psal. 139.
Psal. 58.

Psal. 44

Et dedi
Et dedi
Et dedi

ADVERSICVLORVM

& dedisti mihi protectionem salutis tuae 89.1.1.b
& dederunt in escam meam fel 546.2.1.c
& deduxit eos in spe & non timuerunt 647.2.1.b
& deduxit eos in viam rectam 152.2.2.b
& de execratione & mendacio 462.1.1.d
& defecerunt in vanitate dies eorum 640.1.1.a
& despexit oculus meus inimicos meos 28.1.2.b
& dicit homo: si vtiq; est fructus iusto 456.1.1.a
& dilatauerunt super me os suum 211.2.1.a
& dilexit maledictionem 207.2.2.c
& dilexerunt eum in ore suo 641.1.1.d
& dimisi eos secundum desideria cordis eorum 680.2.1.d
& disciplina tua correxit me 89.1.1.c
& distinxit in labiis suis 173.2.2.c
& dixi quod dabit mihi penas sicut colube 430.1.1.d
& dixi ergo sine causa iustificavi cor 583.1.1.a
& dixi nunc cepi 652.2.1.a
& dixi forsitan tenebrae conculcabunt 504.1.2.d
& dixit ut disperderet eos 169.1.2.b
& dixerunt quomodo scit Deus 582.1.1.c
& dixerunt non videbit dominus 362.2.a
& dominabitur a mari usque ad mare 571.2.1.b
& dominabuntur eorum iusti in matut. 369.2.1.c
& edificabo in generatione & generatione 728.1.1.a
& edificauit sicut unicornis 655.2.1.d
& educet quasi lumen iustitiam tuam 223.2.1.d
& eduxit populum suum in exultatione 157.2.2.d
& eduxit eos de tenebris 185.1.2.e
& eduxit Israel per medium eius 482.1.2.d
& eduxit aquam de petra 631.1.1.b
& eduxit me in latitudinem 81.2.1.c
& eduxit eos cum argento & antro 155.1.2.b
& eduxit eos in nube diei 630.1.1.d
& ero immaculatus cum eo 83.1.1.d
& erit tanquam lignum quod plantatum 3.1.1.a
& erunt ut coplaceant eloquia oris mei 100.2.1.c
& erue me de manu filiorum alienorum 350.1.2.d
& effuderunt sanguinem innocentem 175.1.2.b
& ego ad te domine clamaui & mane 733.1.1.c
& ego primo genitum ponam illum 737.2.1.c
& ego factus sum opprobrium illis 211.2.2.e
& eiecit a facie eorum gentes 648.1.1.c
& elegit David seruum suum 656.1.1.c
& eleuauit manum suam super eos 171.1.2.a
& exaltent eum in ecclesia plebis 191.2.2.d
& exaltabitur sicut unicornis 29.1.2.d
& exarcat ignis in synagoga eorum 167.2.2.c
& exaudiuit de templo sancto suo 78.1.1.b
& exaudiuit preces meas 257.1.1.d
& excitatus est tanquam dormiens 653.1.1.c
& excussit Pharaonem & virtutem 482.2.2.a
& exaltauerunt filiae iudae 64.2.2.c
& exurge domine Deus meus in praecip. 26.2.1.e
& factus sum sicut homo non audiens 244.1.1.b
& factus est mihi dominus in refugium 43.2.2.d
& factus in pace locus eius 606.1.1.a
& factus est dominus refugium pauperi 38.1.1.c
& fecerunt vitulum in Oreb 168.1.2.b
& filij eorum usque in seculum 456.1.2.b
& filiae tyri in muneribus 336.2.1.e
& folium eius non defluet. 3.2.1.c
& fui flagellatus tota die 583.1.1.e
& funes extenderunt in laqueum 515.2.2.b
& gloriati sunt qui oderunt te 591.2.1.c
& gloriabuntur in te omnes qui diligunt 18.2.1.b
& habitare fecit in tabernaculis 648.2.1.e
& humiliatum est in laboribus cor 185.1.2.a
& immisit in os meum canticum 258.1.1.d
& immolauerunt filios suos 174.2.2.d
& inclinauit ex hoc in hoc 603.2.1.d
& increpuit mare rubrum 164.1.2.c
& induit maledictionem sicut 280.1.2.d
& induxit eos in montem sanctificationis 647.2.1.e
& in eo parauit vasa mortis 29.1.1.d
& inhabitabunt ibi 552.1.1.b
& initiati sunt beelphegor 171.2.2.a
& inimicos meos dedisti mihi dorsum 90.1.1.d
& intonuit de caelo dominus 80.1.1.b
& intrauit Israel in Aegyptum 149.1.2.d
& introibo in altare Dei 316.2.1.e
& infecta est terra in sanguinibus 175.2.2.a
& in velamento alarum tuarum 487.2.1.d
& in umbra alarum tuarum sperabo 446.2.1.a
& inuoca me in die tribulationis 381.2.1.d
& ipse redimet Israel 444.1.2.c
& iratus est furore dominus in populum 175.2.2.e
& irritauerunt eum in aduentionibus 172.1.2.d
& irritauerunt ascendentes in mare 163.1.2.c
& irritauerunt Moysen in castris 167.1.2.b
& irritauerunt eum ad aquas contra 173.1.2.d
& illi non cognouerunt vias meas 52.1.2.c
& iusti epulentur & exultent 517.2.1.c
& iustitia illius in filios filiorum 113.2.2.e
& letati sunt quia siluerunt 191.1.2.d
& letentur omnes qui sperant in te 18.1.1.d
& leuauit manus meas ad 301.1.2.d
& lingua mea meditabitur 213.1.1.e
& loquebar in testimoniis tuis 300.1.2.b
& locutum est os meum 510.2.1.a
& male locuti sunt de Deo 632.2.1.b
& mandauit nubibus de super 655.1.1.a
& manducauerunt & saturati 637.2.1.c
& meditabar in mandatis tuis 300.2.2.b
& meditabor in omnibus operibus tuis 616.1.1.d
& meditatus sum nocte 614.1.1.a
& memor fuit testamenti sui 178.1.2.a
& memores sunt mandatorum ipsius 174.1.2.d
& misericordia tua subsequetur me 124.1.1.c
& misit sagittas suas 80.1.1.e
& misit signa & prodigia in medio 470.2.2.e
& mutauerunt gloriam suam 168.2.2.b
& ne auferas de ore meo verbum 297.2.2.c
& ne auertas faciem tuam a puero 544.2.1.e
& non audiuit populus meus vocem 680.1.1.d
& non defecit de plateis eius 333.1.1.c
& non discedimus a te: & viuificabis 167.5.1.e
& non dixerunt qui praeteribant 439.1.2.c
& non intres in iudicium cum seruo 354.2.2.b
& non recessit retro cor nostrum 325.2.1.a
& nos populus pascuae eius 50.2.2.a
& nunc quae est expectatio mea 253.2.1.e
& nunc reges intelligite 9.1.1.e
& numerum dierum meorum quis est 250.1.1.d
& obliui sunt benefactorum eius 628.2.1.a
& occidit in grandine vineas 646.2.1.c
& occidit reges fortes 481.1.2.d
& occidit pingues eorum 68.2.1.a
& occursum eius usque ad summum 168.1.1.b
& Og regem Basan 483.2.2.d
& omnes vias meas prauidisti 2500.2.2.b
& omnia cornua peccatorum confringam 604.2.1.b
& operni in ieiunio animam meam 540.2.1.a
& operuit aqua tribulantes eos 69.1.2.e
& pauci facti sunt 194.1.2.a
& pauit eos in innocentia cordis 657.1.1.a

TABVLA ALPHABETICA

Table listing Latin phrases and their corresponding page numbers. Includes entries like 'Et percussit inimicos suos', 'Et veniat super me misericordia tua', and 'Et tu domine Deus miserator &'. Includes marginalia like 'Psal. 19.', 'Psal. 144.', 'Psal. 60.', 'Psal. 95.', 'Psal. 16.', 'Psal. 19.', 'Psal. 39.', and 'Exterminavit'.

VERSICVLORVM.

Table listing Latin phrases and their corresponding page numbers. Includes entries like 'Exterminavit eam aperte', 'Filia babilonis misera', 'Gloria & diuitia in domo eius', and 'Ideo non resurgent impij'. Includes marginalia like 'Psal. 80.', 'Psal. 32.', 'Psal. 67.', and 'Psal. 86.'.

TABVLA ALPHABETICA

Ideo tenuit eos superbia	580.1.1.e	In Idumeam extendam calciamentum	471.1.1.a
Ignis ante ipsum praecedet	61.2.2.d	& 198.2.2.d	
Ignis grando nix glacies	600.1.2.e	Inimici vero domini mox vt hono,	220.1.1.e
Ignis in conspectu eius exardescet	364.1.1.d	Inimici domini mentiri sunt ei	688.1.1.b
Ignitum eloquium tuum vehemen.	368.2.2.b	Inimici autem mei viuunt	245.2.1.e
Illuc enim ascenderunt tribus	408.1.2.d	Inimici mei animam meam circum.	75.1.1.a
Illuc producam cornu David	458.2.2.d	Inimici defecerunt framae	37.2.1.a
Illuminans tu mirabiliter	606.2.1.e	Inimici mei dixerunt mala	270.2.1.a
Illumina oculos meos ne vnquam	58.2.1.a	Inimicos eius induam confusione	459.2.2.a
Illustra faciem tuam super seruum	172.2.1.b	Iniquos odio habui	348.2.2.b
Illuxerunt coruscationes tuae	619.1.1.a	Iniquitatem odio habui & abominatus	386.2.2.a
Immittet angelus domini in circuitu	196.2.1.c	Iniquitatem meditatus est	215.2.1.b
Immola Deo sacrificium laudis	381.1.1.e	Iniquitatem si aspexi in corde meo	512.1.1.e
Imperfectum meum viderunt oculi	507.1.2.d	In ira concitauerunt eum	650.1.1.b
Impinguasti in oleo caput meum	123.2.1.d	Initio cognoui de testimoniis	377.1.2.e
Imple facies eorum ignominia	692.2.1.c	Initio tu domine terram fundasti	103.1.2.a
Impleat dominus omnes petitiones	103.1.1.b	Iniusti punientur & semen	234.1.1.d
Impulsus eversus sum vt cade.	261.1.2.d	Iniusti autem disperibunt	27.1.1.b
In capite libri scriptum est de	261.2.1.e	In iustificationibus tuis medi.	279.2.2.b
Incenderunt igni sanctorum	592.2.1.c	In labore hominum non sunt	579.2.1.a
Incensa igni & suffossa	674.2.1.a	In labiis meis pronunciaui	277.2.2.a
In chamo & freuo maxillas eorum	181.2.1.c	In laqueo suo humiliabit eum	47.1.1.a
In circuitu impij ambulat	56.1.1.d	In laqueo isto quem absconderunt	40.2.1.e
Inclina ad me aurem tua	165.2.1.c & 557.2.1.c	In manus tuas domine	166.2.1.d
Inclina cor meum in testimonia	292.2.2.e	In manu potenti & in brachio	481.2.2.d
Inclina domine aurem tuam & exp.	708.1.1.c	In manibus portabunt te	201.2.2.e
Inclinaui cor meum ad faciendas	347.2.2.e	In mari via tua, & semita	619.2.1.a
Inclinavit caelos & descendit	78.2.1.e	In matutino interficiebam	88.2.2.a
Inclinabo in parabolam aurem	362.1.1.b	In mandatis tuis exercebor	279.1.2.a
Incola ego sum in terra	281.2.2.e	In me transferunt iram tua	724.1.1.c
In conueniendo populos in vnum	101.2.1.d	In me sunt Deus vota tua	444.1.1.a
In conuertendo dominus captiuitate	422.1.2.b	In memoria aeterna erit	229.2.2.d
In conuertendo inimicum meum	36.1.1.c	In memoriam redeat iniquitas	205.2.2.d
In conspectu tuo sunt omnes qui	546.1.1.a	In multitudine misericordiae tuae	542.1.1.a
In conspectu angelorum psalam tibi	493.2.2.c	In noctibus extollite manus	464.2.2.b
In corde meo abscondi eloquia	276.2.2.b	Innocens manibus & mundo corde	126.1.1.c
Increpasti superbos maledicti	283.2.2.a	Innocentes & recti adhererunt	135.2.1.b
Increpa feras arundinis	531.2.1.c	In omnem terram exiuit sonus	95.1.1.d
Increpasti gentes & petiit impius	37.1.1.b	In omnibus his peccauerunt adhuc	639.1.1.b
In decachordo psalterio	23.2.2.d	In pace in idipsum dormiam	14.2.1.c
In Deo faciemus virtutem	199.1.2.c & 472.1.1.d	In petra exaltauit me	14.2.1.c
In Deo laudabo verbum	443.2.1.b	In quacunq; die inuocauero te exaudi	495.2.2.c
In Deo laudabo sermones	440.2.1.b	In quacunq; die inuocauero te velociter	90.1.2.c
In Deo salutare meum	479.1.1.b	In quacunq; die inuocauero te, ecce	443.1.1.d
In Deo laudabimur tota die	521.2.1.a	In quo corrigit adolescentior	274.2.2.c
In deficiendo ex me spiritum meum	529.1.2.d	In quorum manibus iniquitates sunt	159.2.1.c
In die tribulationis meae	611.2.1.d & 710.2.1.e	In salicibus in medio eius	487.1.2.b
In die mandauit dominus misericordia	313.1.1.c	Insidiatur vt rapiat pauperem	46.2.1.c
In domino confido	49.2.1.e	In sole posuit tabernaculum suum.	96.2.1.c
In domino laudabitur anima mea	193.2.1.d	In te domine speraui non	164.2.1.c, 556.1.1.c
Induti sunt arietes ouium	503.2.1.d	In te cantatio mea semper	560.1.1.c
Induantur confusione & reuerentia	213.1.1.a	In te inimicos nostros ventillabimus	320.1.1.d
Induantur qui detrahunt mihi	213.1.2.a	In te sperauerunt patres nostri	111.1.1.b
Induxisti nos in laqueum	509.1.1.e	In te confirmatus sum ex vtero	559.2.1.c
Inebriabuntur ab vbertate	219.1.1.b	Intellexisti cogitationes meas	499.2.2.c
In ecclesijs benedicite domino	529.1.1.d	Intelligite insipientes in populo	371.2.3
In eo dum conuenirent simul	171.1.1.a	Intelligite haec qui obliuiscimini	389.1.1.e
In aeternum domine verbum tuum	330.2.2.b	Intellectus bonus omnibus facientibus	225.2.2.c
In aeternum seruabo illi misericordiam	738.1.1.b	Intellectum tibi dabo	181.1.1.c
In aeternum non obliuiscar iustifica	333.2.2.e	Intende anime meae & libera eam	545.1.1.b
In exitu Israel de Aegypto	235.1.2.b	Intende in adiutorium meum	247.1.1.a
Infirmata est in paupertate	169.2.1.d	Intende ad visitandas omnes gentes	458.2.1.b
Infixus sum in limo profundi	535.2.1.a	Intende ad deprecationem meam	532.1.2.b
In generatione & generationem	726.1.1.c	Intende voci orationis meae	15.1.1.c
In generatione & generationem veritas	331.2.2.b	In terra deserta inuia & in.	484.2.1.a
In generatione & generationem anni	664.1.1.b	Interruptit petram in eremo	630.2.1.b
Inhabitabunt & abscondent	441.2.1.a	Interruptit mare & perduxit eos	629.2.1.c
In hoc cognoui quoniam voluisti me	274.1.1.c		

Psalm. 30. & Psalm. 70.

VERSICVLORVM

in toto corde meo	275.2.2.d	Labores manuum tuarum	452.2.2.d
intret postulatio mea in	391.2.2.c	Laborauit clamans rance	326.1.1.c
intret in conspectu tuo oratio mea	720.1.1.d	Laborauit in gemitu meo	22.2.1.c
in tribulatione inuocasti me	678.2.1.d	Lacum aperuit & effodit eum	30.1.1.c
in tribulatione mea inuocaui dominum	77.2.1.d	Lapidem quem reprobauerunt	265.2.2.a
intraibo in domum meam in holo.	510.1.1.b	Laqueus contritus est	418.1.2.d
introibo in domum tuam, adorabo	17.1.1.a	Laqueum parauerunt pedibus meis	448.2.1.d
introibit vsque in progenies patrum	371.1.1.e	Lauabo inter innocentes	158.1.1.b
introibit in tabernaculum eius	452.2.2.b	Lauda Hierusalem dominum	580.2.2.a Psalm. 147.
introite in conspectu eius	79.2.2.c	Lauda anima mea dominum	567.1.2.e Psalm. 145.
inueni David seruum meum	734.2.2.a	Laudamini in nomine sancto eius	139.2.2.b
inueniat manus tua	107.1.1.d	Laudate dominum de caelis	596.1.2.a Psalm. 148.
In via hac qua ambulabam	539.2.2.e	Laudate dominum quonia bonus est	572.2.2.d Psalm. 146.
in via testimoniorum tuorum	278.1.2.d	Laudate dominum de terra	599.2.2.d
in voce exultationis & conse.	511.2.1.a	Laudate dominum in sanctis eius	608.1.1.a Psalm. 150.
inuocabat dominum & ipse exaudiebat	76.2.2.a	Laudate dominum quoniam bonus	467.1.2.d
Iocundus homo qui miseretur	229.1.2.b	Laudate dominum omnes gentes	255.2.2.a Psalm. 116.
iocundum sit eloquium meum	137.2.2.b	Laudate nomen eius	82.1.2.b
Ipse autem est misericors	642.1.1.b	Laudate nomen domini, laudate seru	465.2.2.c Psalm. 134.
ipse inuocauit me pater meus	737.1.1.c	Laudate pueri dominum	231.2.2.d Psalm. 112.
ipse dominus Deus noster	141.2.2.d	Laudate eum in virtutibus eius	608.2.2.c
ipsi vero in vanum quaesierunt	488.1.1.d	Laudate eum in sono tubae	609.1.2.d
ipsi vero considerauerunt	115.2.1.d	Laudate eum caeli caelorum	598.1.2.c
ipsi viderunt opera domini	188.2.2.c	Laudate eum in cymbalis	610.1.2.c
ipsi petibunt, tu autem permanes	103.1.2.d	Laudate eum in tympano	610.1.2.a
ipsi obligati sunt & ceciderunt	103.2.1.e	Laudate eum sol & luna	598.2.2.b
ipsi autem exacerbauerunt eum	177.1.2.c	Laudate eum omnes angeli eius	596.2.2.c
ipsi dispergentur ad manducandum	463.2.1.a	Laudabo nomen Dei cum cantico	550.1.1.d
ipsi videntes sic admirati sunt	354.2.1.b	Laudans inuocabo dominum	77.1.1.b
Israelemini & nolite peccare	13.2.1.e	Laudationem domini loquetur os meum	566.2.2.c
Iste pauper clamauit	196.1.1.c	Laudent illum caeli & terra	551.2.1.c
Iste persequeris eos in tempestate	692.2.1.a	Laudent nomen eius in choro	642.2.2.a
Iubilare in conspectu regis domini	71.2.2.a	Legem pone mihi domine in via tua	147.1.1.a
Iubilare Deo omnis terra psalmum	504.1.1.c	Legem pone mihi domine viam iustifi.	290
iubilare Deo omnis terra cantate	70.2.2.a	Laxabor ego super eloquia tua	385.2.2.c
Iubilare deo omnis terra seruite	78.1.2.c	Laxabor & exultabor in te	36.1.1.b
Iuda rex meus	470.1.1.c & 198.2.2.c	Laxabimini in salutari tuo	102.2.1.c
iudica iudicium meum & redime me	379.1.2.d	Laxabitur iustus cu viderit vindicta	455.1.1.e
iudica me domine secundum iustitiam	27.2.1.a	Laxabitur iustus in domino	494.2.1.c
iudica me secundum iustitiam meam	212.1.1.c	Laxatus sum in his que dicta sunt	406.1.2.e Psalm. 121.
Iudica me Deus & discerne	314.1.1.d	Laxati sumus pro diebus quibus	12.1.2.a
Iudica me domine quoniam ego in	136.1.1.b	Laxata est Aegyptus in pro.	155.2.2.d
iudicate. egeno & pupillo	684.2.1.b	Laxamini iusti in domino	66.2.2.d
iudicabit pauperes populi	569.2.1.b	Laxamini in domino & exultate	182.2.1.b
iudicabit in nationibus	219.2.2.a	Laxetur mons Sion.	358.1.1.d
iudicabit orbem terrarum	72.2.2.a	Laxetur Israel in eo qui fecit	604.1.2.b
iudicare populum tuum	569.1.1.b	Laxentur caeli & exultet terra	59.1.2.b
iudicabit orbem terrae in aequitate	60.1.2.c	Laxentur & exultent gentes	514.2.1.a
iudicare pupillo & humili	49.2.1.c	Laxa manus tuas in superbias	590.2.1.c
iuueneris & statui custodire	344.2.2.a	Leuaui oculos meos ad montes	401.2.2.b Psalm. 120.
Iurauit dominus David veritatem	454.2.2.b	Lex domini immaculata	98.2.1.b
iurauit dominus & non penitebit eum	218.1.2.c	Lex Dei eius in corde ipsius	235.1.1.a
iustus es domine rectum	367.1.2.a	Libera me a persequentibus me	532.1.2.d
iustus vt palma florebit	28.2.2.a	Libera Deus Israel	135.2.1.d
iustus dominus in omnibus viis suis	564.1.2.d	Libera me de sanguinibus	407.1.1.c
iusti autem hereditabunt terram	234.2.1.a	Libera me quia egenus & pauper	219.1.2.c
iustum adiutorium meum a domino	28.2.1.a	Lingua mea calamus scribae	330.1.1.a
iustitia ante eum ambulabit	707.2.1.b	Liquefacta est terra	601.1.1.c
iustitia tua sicut montes Dei	217.1.1.b	Locutus sum in lingua mea	249.2.1.d
iustitia tua iustitia in aeternum	370.1.2.a	Locuti sunt aduersum me	200.1.2.c
iustitiae domini rectae latificantes	98.2.1.d	Longe a peccatoribus salus	380.1.2.c
iustitiam tuam non abscondi	262.2.1.a	Longe fecisti notos meos a me	722.2.1.c
iustificationes tuas custodiam	274.1.2.b	Longitudinem dierum replebo eum	22.1.2.c
iuuenes & virgines senes	604.2.2.d	Lucerna pedibus meis verbum	342.1.2.c
iuuenes eorum comedit ignis	652.1.1.a	Lunam & stellas in potestatem	480.1.2.b
iuxta est dominus his qui tribu.	201.1.1.b	Lux orta est iusto	66.1.2.e
		Magnus dominus & laudabilis	351.1.1.b Psalm. 47.
		Magnus dominus & laudabilis	555.1.2.b
		Magnus	

TABVLA ALPHABETICA

Magnus dominus noster & magna Magna est gloria eius in Magna opera domini Magnificavit dominus facete Magnificavit dominum mecum Magnificans salutes regis Magnificentiam glorie sanctitatis Maledicent illi & tu benedices Manda Deus virtuti tue Mandasti iustitiam testimonia Manducaverunt & adoraverunt Manucti autem hereditabunt Mane sicut herba transeat Mane astabo tibi & videbo Manus enim mea auxiliabitur ei Manus tue domine fecerunt me Manus habent & non palpabunt Manus tua gentes disperdit Mare vidit & fugit Me autem propter innocentiam Media nocte surgebam ad confitendum Me expectaverunt peccatores Mei autem penes moti sunt pedes Melius est medicum iusto Memento nostri domine in bene Memento domine David Memento mirabilem eius Memor esto verbi tui Memor fui indiciorum tuorum Memor sit omnis sacrificij tui Memor fuit in seculum testamenti Memores erunt nominis tui domine Memor esto huius, inimicus Memor esto domine filiorum Edon Memor esto domine opprobrij Memor fui nocte nominis tui Memor esto congregationis tue Memor ero Raab Memor fui dierum antiquorum Memor erit in seculum testamenti Memor fui operum domini Memoriam abundantie suavitatis Memoriam fecit mirabilem suorum Memorare que mea substantia Meus est Galaad Mihi autem adherere Deo bonum est Mihi autem nimis honorificati sunt Minorasti dies temporis eius Minuisti eum paulominus ab angelis Mirabilia testimonia tua Mirabilis facta est scientia tua Mirabilis Deus in sanctis suis Mirabiles elationes maris Mirifica misericordias tuas Myrrha & gutta & cassia Miser factus sum & curvatus sum Misericordia autem domini Misericordia mea & refugium meum Misericordia tua domine plena est terra Misericordia & veritas procedent Misericordia & veritas obviaverunt Misericordie tue multae domine Misericordias & iudicij cantabo tibi Misericordias autem mea non disperga Misericordias domini in aeternum Miserator & misericors dominus logani Miserator & misericors dominus paci Miserere mei Deus miserere mei Miserere mei Domine, vide humilitate Miserere mei & exaudi Miserere mei Deus secundum Miserere mei domine, quoniam ad te Miserere mei domine, quoniam tribulor Miserere mei Deus, quoniam conculeavit Miserere mei domine quoniam infirmus Misere nostri domine miserere nostri Misit Deus misericordiam suam Misit in eos cynomiam Misit in eos iram indignationis Misit ante eos virum Misit de coelo & liberauit me Misit de summo & accepit me Misit verbum suum & sanavit Misit Moysen seruum suum Misit tenebras & obscuravit Mitigasti omnem iram tuam Mittit crystallum suam sicut Mittat tibi auxilium de sancto Moab & agareni gebal Moyses & Aaron in sacerdotibus Molliti sunt sermones eius Mons in quo beneplacitum est Deo Mons coagulatus mons pinguis Montes exultaverunt ut Montes in circuitu eius Montes sicut cera fluxerunt Montes & omnes colles Montes exultabit sicut arietes Mors peccatorum pessima Multa flagella peccatoris Multa fecisti tu domine Multae tribulationes iustorum Multi qui persequuntur me Multi dicunt animae meae Multiplicata est super me iniquitas Multiplicatae sunt infirmitates Multiplicatae sunt super capillos Multiplicasti magnificenciam Multiplicati sunt super capillos Militando sonitus aquatum Mutuabitur peccator & non Nam & testimonia tua Nam & ipse Deus meus Nam & si ambulavero Nam & ego confitebor tibi Narrabo nomen tuum fratribus Narrabimus mirabilia tua Narraverunt mihi iniqui fabulationes Narraverunt ut absconderent Narrantes laudes domini Ne auertas hominem in Ne auertatur humilis Nec fecit proximo suo malum Nec auertit faciem suam Nec conelulisti me in manibus Ne auertas faciem tuam a me Ne derelinquas me domine Deus Ne sicut patres eorum Ne forte dicant in gentibus Ne memineris iniquitatum Ne obliuiscaris voces inimico Ne perdas cum impiis Deus animam Ne proficias me in tempore senectutis Ne proicias me a facie tua Neque iniquitas mea neque pe Neque habitabit iuxta te ma Neque

VERSICVLORVM

Neque ambulavi in magnis Neque profanabo testamentum Neque irrideant me inimici Nequando rapiat ut leo Ne tetoces me in dimidio Nescierunt neque intellexerunt Ne files quoniam advena ego Ne simul tradas me Ne timueris cum dives factus Ne tradas bestias animas confu Ne tradideris me in animas Nihil proficiet inimicus in eo Nisi conuersi fueritis Nisi dominus edificauerit domum Nisi dominus custodierit civitatem Nisi quia dominus erat in nobis Nisi quia dominus adiuvit me Nisi quid lex tua meditatio Noli emulari in eo qui Noli emulari in malignantibus Nolite tangere Christos meos Nolite sperare in iniquitate Noli fieri ficus equus & mulus Nolite confidere in principibus Nolite extollere in altum Non est Deus in conspectu eius Non est occultatum os meum Non est ruina in aeternitate Non est similis tui in diis domine Non est sanitas in carne mea Non nobis domine non nobis Non moriar sed vivam Non abscondi misericordiam tuam Non reliquit hominem nocere Non priuabit bonis eos qui Non sic impij non sic Non habitabit in medio Non sunt occultata a filiis eorum Non in sacrificijs tuis Non enim in arcu meo sperabo Non congregabo conuenticula Non accipiam de domo tua Non enim est illis commutatio Non sunt recordati manus eius Non custodierunt testamentum Non proponebam ante oculos meos Non confundentur in tempore malo Non enim in gladio suo possederunt Non adhaesit mihi cor Non sedi cum consilio vanitatis Non timebo milia populi Non sunt loqueles neque sermones Non videbit interitum Non erubescant in me qui expectant Non confundantur super me Non supergaudeant mihi qui aduersantur Non me demergat tempestas aquae Non dicant in cordibus suis Non saluator rex per multam virtute Non mihi veniat pes superbie Non fecit taliter omni nationi Non accedet ad te malum Non enim qui operantur iniquitatem Non in fortitudine equi Non crediderunt verbo eius Non declines cor meum in verba Non mortui laudabunt te Incogn. Non tradas me domine a desiderio Non sit illi adiutor Non auertas faciem tuam a me in Non auertas faciem tuam a me & filii Non secundum peccata nostra fecit Non in perpetuum irascetur Non det in commotionem pedem tuum Nonne qui oderunt te oderam Nonne Deus requirit ista Nonne tu Deus qui repul Nonne Deus subiecta erit anima mea Nonne cognoscent omnes qui operantur Nonne scient omnes qui operantur Nos autem populus eius Nonne in iudicia Deus Notum fecit dominus salutare suum Notam fecisti in populis virtutem Notam fac mihi viam in qua ambulem Notas fecit vias suas Moyli Notas mihi fecisti vias vitae Nouit dominus dies immaculatum Nubes & caligo in circuitu eius Nunc autem repulisti Nunquid constitebit tibi puluis Nunquid manducabo carnes Nunquid adheret tibi sedes iniquitatis Nunquid mortuis facies mirabilia Nunquid cognoscentur in tenebris Nunquid in aeternum irascetis nobis Nunquid Sion dicet homo Nunquid narrabit aliquis in sepulchro Nunquid in aeternum proiecit Deus Nunquid & panem poterit dare Nutantes transferantur filij eius Obliti sunt Deum qui Obmutui & non aper Obmutui & humiliati sum Obfurentur oculi eorum Obferuabit peccator iustum Oculi eius in pauperem respiciunt pal Oculi eius in pauperem respiciunt inlid Oculi domini super iustos Oculi mei semper ad dominum Oculi mei defecerunt Oculi mei ad fideles terrae Oculi omnium in te sperant domine Odiu ecclesiam malignantium Odisti obseruantes vanitates Odisti omnes qui operantur iniquitate O domine libera animam meam O domine quia ego seruus tuus O domine saluum me fac Omnis terra adoret te Omnis gloria eius filia regum Omnis consummationis vidi finem Omnem escam abominata est Omnes videntes me deriserunt Omnes gentes quascunque fecisti Omnes principes eorum qui Omnes gentes plaudite manibus Omnes declinauerunt simul Omnes gentes circueiunt rye Omnia subiecisti sub pedibus eius Omnia ossa mea dicent Omnia mandata tua veritas Omnia quaecunq; voluit dominus fecit Omnia excelsa tua & fluctus Operuit montes umbra eius

Psal. 61.

Psal. 75.

Psal. 46.

Opus

TABVLA ALPHABETICA

Table of Latin text and references on the left page, including entries like 'Opus quod operatus es in diebus', 'Ordinatione tua perseverat', and 'Psal. 107.'.

Table of Latin text and references on the right page, including entries like 'Psal. 72', 'Psal. 83', 'Psal. 2.', 'Psal. 41.', 'Psal. 12.', and 'Psal. 90.'.

Table of Latin text and references on the right page, including entries like 'Qui operit caelum nubibus', 'Qui plantavit autem non audiet', and 'Qui percussit gentes multas'.

Psal. 79.

quia

Pfal. 51.

Quia magna est super caelos 196.2.1.c
 Quia melior est dies vna 699.2.1.e
 Quia misericordia tua magna est 713.1.1.a
 Quia misericordiam & veritatem dili 700.2.1.d
 Quia multum repleta anima nostra 414.1.2.c
 Quia neque ab oriente neque ab 602.2.1.c
 Quia non est respectus morti 579.1.1.a
 Quia non crediderunt in Deo 634.2.1.c
 Quia non relinquet dominus virgam 420.1.2.e
 Quia non repellat dominus plebem 40.1.2.c
 Quia persecutus est inimicus animam 535.1.2.d
 Quia praeceptum in Israel est 677.2.1.a
 Quia prospexit de excelso sancto suo 99.2.2.e
 Quia rectum est verbum domini 186.1.2.c
 Quia repleta est malis anima mea 720.2.1.b
 Quia satiavit animam inanem 183.1.2.c
 Quia tenebrae non obscurabuntur 505.1.2.a
 Quia tu es Deus fortitudo mea 35.1.1.a
 Quia zelauit super iniquos 578.1.1.d
 Quid datur tibi aut quid apponatur 398.2.2.c
 Quid enim mihi est in caelo 587.1.1.e
 Quid est homo quod memor es eius 33.2.1.d
 Quid est tibi mare quod fugisti 237.1.2.e
 Quid gloriaris in malitia 410.2.1.b
 Quid retribuam domino 252.2.2.d
 Quis ascendet in montem domini 125.2.1.e
 Quis confutet mihi aduersus 41.1.2.b
 Quis dabit ex Sion saluam 422.1.1.c & 62.1.1.d
 Quis deducet me in ciuita 471.2.1.b & 199.1.2.a
 Quis est homo qui vult vitam 198.2.1.c
 Quis est homo qui viuet & non videbit 745.2.1.e
 Quis est homo qui timet dominum 133.1.1.c
 Quis est iste rex gloriae 127.2.1.a
 Quis loquetur potentias domini 160.1.2.a
 Quis sapiens & custodiet haec 195.2.2.a
 Quis sicut dominus Deus noster 233.2.2.b
 Quis nouit potestatem irae tuae 10.1.2.c
 Quoadusque iustitia conuertatur 4.2.2.b
 Quo ibo a spiritu tuo 502.1.2.c
 Quod disposuit ad Abraham 142.1.2.e
 Quod descendit in oram vestimenti 461.1.2.d
 Quod exprobrauerunt inimici 747.1.1.a
 Quomodo cantabimus canticum 488.2.2.d
 Quomodo facti sunt in desolationem 85.1.1.b
 Quomodo miseretur pater 111.1.2.d
 Quomodo dilexi legem tuam 336.2.2.a
 Quoniam abscondit me in tabernaculo 144.2.1.a
 Quoniam ad te orabo domine 15.2.1.b
 Quoniam adhuc oratio mea 525.1.2.c
 Quoniam angelis suis mandauit de te 19.2.2.d
 Quoniam alieni insurrexerunt 424.2.1.c
 Quoniam apud te est fons vitae 219.2.1.a
 Quoniam brachia peccatorum conte 228.2.1.b
 Quoniam circumdederunt me mala 264.1.1.a
 Quoniam circūderunt me canes 115.1.1.c
 Quoniam cogitauerunt vnanimiter 688.2.1.c
 Quoniam cogitatio hominis 610.1.1.b
 Quoniam confortauit seras portarum 591.1.2.d
 Quoniam confirmata est super nos 256.1.2.d
 Quoniam cum interierit non sumet 370.2.1.e
 Quoniam dabis eum in benedictionem 106.2.1.b
 Quoniam Deus saluam faciet Sion 552.1.1.c
 Quoniam Deus magnus dominus 47.2.2.d
 Quoniam Deus dissipauit ossa eorum 419.2.1.c
 Quoniam declinauerunt in me iniqui 428.2.1.b
 Quoniam defecit in dolore vita mea 169.2.1.c
 Quoniam declinauerunt in te mala 108.2.1.a

Quoniam die ac nocte grauata est 177.1.1.e
 Quoniam dixisti in eternum misericor 727.1.1.d
 Quoniam dominus in generatione iusta 62.1.1.b
 Quoniam dominus amat iudicium 234.1.1.b
 Quoniam dominus excelsus 346.3.1.c
 Quoniam domini est regnum 119.2.1.a
 Quoniam dolose egit in conspectu eius 214.2.1.c
 Quoniam edoce peccatores intenderunt 50.2.1.c
 Quoniam ecce reges terrae congregati 354.1.1.b
 Quoniam ecce inimici tui somnauerunt 687.2.1.b
 Quoniam ecce inimici tui domine 261.2.1.d
 Quoniam ego in flagella paratus sum 245.1.1.b
 Quoniam eleuata est magnificentia tua 32.2.1.b
 Quoniam elegit dominus Sion 456.1.2.c
 Quoniam eripuisti animam meam 444.1.1.b
 Quoniam ex omni tribulatione 426.1.1.c
 Quoniam exaudiuit pauperes dominus 551.2.1.b
 Quoniam excelsus dominus 496.2.2.c
 Quoniam fecisti iudicium meum 36.2.1.b
 Quoniam firmamentum meum 538.2.1.a
 Quoniam fortitudo mea & refugium 166.1.1.e
 Quoniam gloria virtutis eorum tu es 733.1.1.a
 Quoniam gratis absconderunt mihi 205.1.1.g
 Quoniam hic est Deus Deus noster 359.1.1.d
 Quoniam humiliasti nos in loco 325.2.1.e
 Quoniam humiliata est in puluere 328.1.1.d
 Quoniam in te eripiar a tentatione 84.2.1.d
 Quoniam in te domine speraui 244.1.1.d
 Quoniam in me speraui 21.1.2.e
 Quoniam iniquitatem meam ego cogn 394.2.1.a
 Quoniam iniquitatem meam annun 245.2.1.c
 Quoniam iniquitates meae supergressae 240.1.1.c
 Quoniam illic mandauit dominus 426.2.2.b
 Quoniam ipse liberauit me 15.1.2.c
 Quoniam ipse dixit & facta sunt 188.1.1.a
 Quoniam ipse est mare 48.2.2.c
 Quoniam iustus dominus & iustitias 53.1.2.a
 Quoniam ira in indignatione eius 161.1.1.b
 Quoniam iacob elegit sibi dominum 462.1.2.b
 Quoniam laudatur peccator in desideriis 44.2.1.b
 Quoniam lumbi mei impleti sunt 241.2.1.b
 Quoniam magnus dominus & laudabi 54.2.2.c
 Quoniam magnus es tu & faciens 711.2.1.d
 Quoniam magnificata est visque ad 449.2.1.e
 Quoniam melior est misericordia tua 485.1.1.b
 Quoniam memor fuit verbi sancti 157.1.2.b
 Quoniam meae sunt omnes terrae siluaru 380.2.1.d
 Quoniam misericordia tua ante oculos 137.1.1.d
 Quoniam mihi quidem pacifice loque 211.1.1.b
 Quoniam mille anni ante oculos tuos 5.1.2.a
 Quoniam nequitiae in habitaculis eoru 435.1.1.d
 Quoniam non in finem obliuio erit 43.1.1.c
 Quoniam non est in morte qui memor 22.2.1.b
 Quoniam non est in ore eorum veritas 17.1.1.d
 Quoniam non derelinquet animam 68.1.1.e
 Quoniam non intellexerunt opera 151.1.1.e
 Quoniam non cognouit literaturam 564.1.1.c
 Quoniam nouit dominus viam iustorum 5.1.1.c
 Quoniam omnes dies nostri defecerunt 7.2.2.b
 Quoniam omnes dii gentium demonia 55.1.2.d
 Quoniam pater meus & mater mea 146.2.1.a
 Quoniam pones eos dorsum 408.2.1.e
 Quoniam placuerunt seruis tuis 97.2.2.a
 Quoniam percussit petram & fluxerunt 633.1.1.b
 Quoniam praenouisti eum in benedict 104.2.1.e
 Quoniam propter te mortificamur 327.2.1.a
 Quoniam propter te sustinui opprobriu 539.1.1.c
 Quoniam probasti nos Deus 508.2.1.c

QUO-

Quoniam quem perfecisti destruxerunt 51.1.1.a
 Quoniam quem tu percussisti percuti 548.2.1.d
 Quoniam quis in nubibus equabitur 728.2.1.c
 Quoniam quis Deus praeter dominum 85.1.1.d
 Quoniam qui malignantur extermina 225.1.1.d
 Quoniam rex omnis terrae Deus 349.2.1.c
 Quoniam rex sperat in domino 107.1.1.a
 Quoniam requirens sanguinem eorum 39.2.1.b
 Quoniam respexisti humilitatem 168.1.1.e
 Quoniam rectus dominus Deus noster 29.2.2.b
 Quoniam sagittae tuae infixae sunt 238.2.1.c
 Quoniam secundum altitudinem caeli 130.2.2.a
 Quoniam si voluisses sacrificium 408.2.1.e
 Quoniam si inimicus meus maledixisset 434.1.1.b
 Quoniam superuenit mansuetudo 9.1.2.e
 Quoniam spiritus pertransibit in illo 112.2.2.a
 Quoniam tacui ineterauerunt 177.1.1.a
 Quoniam tanquam fenum velociter 221.1.1.e
 Quoniam tu dominus altissimus 65.1.2.b
 Quoniam tu domine suavis & mitis 710.1.1.b
 Quoniam tu domine singulariter tu 14.2.1.d
 Quoniam tu es patientia mea 559.1.1.c
 Quoniam tu es domine spes mea 19.1.2.a
 Quoniam tu percussisti omnes aduersantes 12.1.1.b
 Quoniam tu populum humile sal 84.1.1.d
 Quoniam tu illuminas lucernam 84.2.1.b
 Quoniam tu es qui extraxisti me 113.1.1.a
 Quoniam tu Deus exaudisti orationem 474.1.1.c
 Quoniam tribulatio proxima est 113.2.1.b
 Quoniam video caelos tuos 33.2.1.a
 Quoniam zelus domus tuae comedit 540.1.1.b
 Quorum os locutum est 548.2.2.b
 Quorum os maledictione 61.1.1.c
 Quorum filii sicut nauellae plan 350.2.2.c
 Quot sunt dies serui tui 37.1.2.c
 Quotiens iracundauerunt 643.1.1.d
 Quousque exieritis in hominem 477.2.1.b
 Recordatus est misericordia sua 69.2.2.b
 Recordatus est quoniam puluis 112.1.2.a
 Redde mihi latitiam salutatis tuae 404.2.1.c
 Redime me a calumniis hominum 363.2.2.c
 Redimet dñs animam seruoru suorum 202.1.1.c
 Redimet in pace animam meam 436.2.1.b
 Redemisti virgam hereditatis tuae 590.1.1.d
 Redemptionem misit dominus 225.1.2.a
 Reges terrae & omnes populi 601.2.2.b
 Reges eos in virga ferrea 9.1.1.c
 Reges tharsis & insulae 572.2.1.b
 Regnabit dominus in saecula 574.2.2.b
 Regnabit Deus super gentes 350.1.1.c
 Regna terrae cantate Deo 532.2.1.b
 Regnu tuu regnu omniu saeculorum 561.1.2.c
 Reminiscere miserationum tuarum 130.2.1.a
 Reminiscetur & conuertentur ad dñm 118.2.1.d
 Remisisti iniquitatem plebis tuae 702.1.1.e
 Remitte mihi vt refrigerer 255.2.1.d
 Renouit consolati anima mea 612.1.1.d
 Repleti sumus mane misericordia tua 11.2.2.a
 Replebimur in bonis domus tuae 498.2.1.d
 Repleatur os meum laude 560.2.1.a
 Respexit in orationem humilium 99.1.2.b
 Respice in seruos tuos & in opera tua 12.1.2.d
 Respice in me & miserere mei 714.2.1.a
 Respice in me & miserere mei, quia 134.2.1.b
 Respice in testamentum tuum 598.1.1.c
 Respice inimicos meos 135.1.1.c
 Respondit ei in via virtutis suae 101.2.2.c
 Retribue seruo tuo 280.1.2.d

Retribuebant mihi mala pro bonis 207.2.1.e
 Reuella oculos meos 281.1.2.c
 Reuela domino viam tuam 223.1.1.c
 Rex virtutum dilecti dilecti 322.1.1.a
 Rex vero latabitur in Deo 488.2.1.c
 Rigans montes de superioribus suis 125.2.2.a
 Riuos eius inebria 502.1.1.c
 Rogate quae ad pacem sunt 409.2.2.a
 Sacerdotes eius induam saluta 458.1.2.c
 Sacerdotes eoru in gladio ceciderunt 453.2.2.b
 Sacerdotes tui induantur iustitia 652.2.2.d
 Sacrificium Deo spiritus contribulatus 409.1.1.b
 Sacrificium & oblationem noluit 261.1.1.b
 Sacrificium laudis honorificabit 389.2.1.a
 Sacrificate sacrificium iustitiae 14.1.1.a
 Sagittae potentis acutae 399.1.2.d
 Sagittae tuae acutae populi sub 331.2.1.b
 Sagittae paruulorum factae sunt 493.1.1.c
 Salus autem iustorum a domino 217.1.1.c
 Salua me ex ore leonis 117.1.1.c
 Saluaui sibi dexteram eius 68.2.2.b
 Saluaui enim nos de afflictionibus 321.1.1.b
 Saluos fac nos domine Deus noster 178.2.2.b
 Saluum me fac Deus quoniam 333.2.1.c
 Saluum me fac domine 53.1.1.b
 Saluum fac dextera tua 198.1.2.a
 Saluum fac populum tuum domine 152.2.1.d
 Sanctum & terribile nomen eius 225.1.2.e
 Sanctis qui sunt in terra eius 66.2.1.d
 Saturati sunt filii 742.1.1.c
 Saturabuntur ligna campi 127.2.2.d
 Scapulis suis obumbrabit tibi 16.1.2.a
 Scitote quoniam mirificauit dominus 33.2.1.a
 Scitote quoniam dominus ipse est Deus 85.1.2.b
 Scribantur haec in generatione altera 99.1.2.d
 Scrutati sunt iniquitates 492.1.1.b
 Scrutetur foenerator omnem substant 204.1.2.b
 Scuto circumdabit te 18.2.2.c
 Secundum magnitudinem brachij 662.2.1.b
 Secundum misericordiam tuam viuifica 330.1.2.a
 Secundum misericordiam tuam me 131.1.1.d
 Secundum multitudinem dolorum 42.1.2.c
 Secundum nomen tuus Deus 358.1.1.b
 Secundum opera manuum eorum 151.1.1.b
 Sed dextera tua & brachium 319.1.1.d
 Sed in lege domini voluntas eius 2.2.1.a
 Sed speraui in multitudine diuitia 415.2.1.b
 Sed & lingua mea rota die 568.1.1.a
 Sed elegit tribum Iuda 655.1.1.d
 Sed nos qui viuimus benedicimus 246.2.2.b
 Sedes tua Deus in saeculum saeculi 333.1.1.a
 Sedens aduersus fratrem tuum 388.2.1.b
 Sedentes in tenebris & umbra 183.2.2.c
 Seder in insidiis cum diuitibus 46.1.1.c
 Semel iuravi in sancto meo 741.1.1.d
 Semel locutus est Deus, duo 481.2.1.b
 Semen Abraham serui eius 14.1.2.a
 Sem regem Amorreoru 471.2.2.d & 483.1.2.c
 Saepe expugnauerunt me a iuuen 435.2.2.a
 Saepe expugnauerunt me, etenim non 436.2.2.b
 Septies in die laudem dixi tibi 387.1.2.c
 Sepulchrum patens est guttur eorum 17.2.1.c
 Sepulchrum patens est guttur eorum 60.2.1.d
 Seruus tuus sum ego da mihi 357.1.2.d
 Seruaui mandata tua 390.1.1.a
 Seruite domino in timore 9.2.1.a
 Si autem dereliquerint filij eius 739.1.1.a
 Si autem in potentatibus 8.2.2.a

Pfal. 68.

Pfal. 11.

Pfal. 128.

*** 3

Si ambulauero

Si ambulauero in medio tribula. 497.1.2.e
 Si ascendero in caelum tu illic es 502.2.2.c
 Si consistant aduersum me 142.2.1.d
 Si custodierunt filij tui 455.2.2.a
 Sic benedicam te in vita mea 485.1.1.e
 Sic psalmum dicam nomini tuo 475.2.1.d
 Sicut aqua effusus sum 114.1.1.d
 Sicut sustinuerunt animam 441.2.1.c
 Sicut oues in inferno 369.1.1.d
 Sicut adipe & pinguedine 486.1.1.d
 Sicut ablactatus est super matrem suam 447.1.2.b
 Sicut audiuius sic vidimus 355.2.1.c
 Sicut letantium omnium 719.1.1.c
 Sicut deficit fumus defici autem 516.2.1.c
 Sicut unguentum in capite 461.1.2.c
 Sicut intraui domino 449.1.2.d
 Sicut sagittae in manu po. 430.2.2.c
 Sicut cera quae fluit auferentur 454.1.1.c
 Sicut in irritatione 512.2.2.a
 Sicut ignis qui comburit siluam 692.1.1.b
 Sicut vulnerati dormientes 721.1.1.e
 Sicut & in promissione 442.2.1.d
 Sicut oculi ancillae in 413.1.2.c
 Sicut umbra cum declinat 210.2.2.c
 Sicut posuit in Aegypto 644.2.1.d
 Si dederis somnum oculis meis 450.2.2.c
 Si dicebam narrabo sic 383.2.1.a
 Si dicebam motus est pes meus 412.2.2.e
 Si dormiatis inter medios clericos 522.1.1.e
 Si elutiero non dicam tibi 381.1.1.b
 Si exurgat aduersum me 143.1.1.a
 Signa nostra non vidimus 594.2.1.e
 Signatum est super nos 14.1.1.d
 Si iniquitates obseruaueris 441.2.2.b
 Si introiero in tabernaculum 449.2.2.d
 Si iustitias meas prophetauerint 739.1.1.d
 Sic memor fui tui 287.2.1.a
 Si mei non fuerint dominati 100.2.1.a
 Similis factus sum pellicano 92.2.2.a
 Similes illis fiant qui faciunt ea 242.1.2.d
 Similes illis fiant qui faciunt ea 474.1.2.c
 Simulachra gentium argentum & aurum 240.1.2.b & 473.2.2.c
 Si non humiliter sentiebam 446.2.2.c
 Si non proposuero tui Hierusalem 490.1.2.a
 Si oblitus fuero tui Hierusalem 489.1.2.d
 Si oblitus fumus nomen Dei 326.1.1.d
 Si occideris Deus peccatores 509.1.2.c
 Si populus meus audisset me 681.1.1.c
 Si reddidi retribuendis mihi mala 26.1.1.a
 Si sumptero pennas meas 503.2.2.c
 Sit gloria domini in saeculum 136.1.2.c
 Sit nomen eius benedictum 575.2.1.a
 Sit nomen domini benedictum 232.2.2.b
 Sitiuit in te anima mea 484.1.1.a
 Sitiuit anima mea ad Deum 278.1.1.c
 Si vere vtrique iustitiam loqui 450.1.1.c
 Si videbas furem cuttebas cum 388.1.1.b
 Solem in potestatem diei 479.1.2.e
 Somnuerunt & turbatae sunt 342.1.1.d
 Specie tua & pulchritudine 331.1.1.e
 Speciosus forma praefiliis 330.1.1.c
 Spera in Deo quoniam adhuc 311.2.1.d
 Spera in domino & fac bonitatem 222.1.1.d
 Sperate in eo omnis congregatio 479.2.1.a
 Sperant in domino eripiat eum 112.2.1.b
 Speret Israel in domino 448.1.2.a
 Spiritus tuus bonus deducet 540.1.2.c

Psal. 57.

Spreuisti omnes discedentes 352.1.2.b
 Stantes erant pedes nostri 407.1.2.e
 Statuit ea in aeternum 599.1.2.d
 Statue seruo tuo eloquium 294.2.2.a
 Suauis dominus vniuersis 558.2.2.a
 Sub umbra alarum tuarum 72.2.1.c
 Subiecit populos nobis 347.1.1.d
 Subito sagittabit eum 491.2.1.c
 Super flumina babylonis 485.2.2.d
 Sumite psalmum & date tympana. 676.2.1.b
 Super senes intellexi: quia manda. 338.2.2.d
 Super omnes docentes me intellexi 338.1.2.c
 Super misericordia tua & veritate tua, nequando dicant 238.2.2.d
 Super misericordia & veritate tua, quoniam magnificasti 494.1.2.e
 Super inimicos meos prudentem 337.2.2.b
 Super aspidem & basiliscum 20.2.2.d
 Super omnes inimicos meos 170.1.1.e
 Super aquam refectionis educavit 121.2.1.a
 Super me confirmatus est furor 722.1.1.d
 Super ea volucres caeli habitabant 125.1.2.b
 Super populum tuum malignauerunt 687.2.1.d
 Superbo oculo & insatiabili 86.2.2.d
 Superbi inique agebant 303.2.2.b
 Supra dorsum meum 437.1.2.c
 Surge domine in requiem tuam 453.1.2.b
 Surge Deus iudica terram 686.1.1.e
 Surgentes testes iniqui 207.1.1.a
 Suscepit eos de via iniquitatis 186.1.2.c
 Suscepimus Deus misericordiam tuam 357.1.1.a
 Susceperunt me sicut leo 73.2.1.b
 Suscipe me secundum eloquium tuum 350.2.2.c
 Suscipe seruum tuum bonum 569.1.1.d
 Suscipiant montes pacem populo 569.1.1.d
 Suscipiens mansuetos dominus 576.1.2.b
 Suscitans a terra inopem 233.2.2.c
 Sustinuit anima mea in 442.2.2.b
 Tabernacula eorum in progenie 367.1.1.e
 Tabescere me fecit zelus 367.2.2.c
 Tecum principium in die virtutis tuae 217.1.2.c
 Te decet hymnus Deus in 495.1.1.a
 Tempus faciendi domine 357.2.2.c
 Tenuisti manum dexteram meam 587.1.1.a
 Terminum posuisti 222.2.2.c
 Terra mota est etenim 520.1.1.c
 Terram fructiferam in 192.1.2.c
 Terribili & ei qui aufert spiritum 610.2.1.c
 Testimonium in Ioseph 678.1.1.a
 Testimonia tua credibilia 32.2.2.d
 Thabor & Hermon in nomine 731.1.1.d
 Thefaurizat & ignorat 253.1.1.b
 Tibi dixit cor meum 145.2.1.c
 Tibi derelictus est pauper 48.2.1.a
 Tibi soli peccaui 395.2.1.b
 Timor & tremor venerunt 429.2.1.d
 Timor domini sanctus permanet 99.1.1.d
 Timeat eum omne semen Israel 118.1.1.a
 Timeat dominum omnis terra 187.2.1.c
 Timeate dominum omnes sancti eius 197.2.1.a
 Tollite hostias & introite 562.2.c
 Torrentem pertransiit anima nostra 416.2.2.b
 Tota die verba mea execrabantur 441.1.1.c
 Tota die iniustitiam cogitavit 95.2.2.c
 Tota die exprobrabant mihi 95.2.2.c
 Tota die miseretur & 233.2.1.b
 Tota die verecundia mea 324.1.1.d & 411.2.1.d
 Traditus sum & non egrediebar 721.1.1.a

Psal. 36.

Psal. 64.

Psal. 94.

Psal. 5.

Transiimus per ignem & aquam 509.2.1.e
 Transiit austrum de caelo 636.2.1.d
 Tributatio tibi secundum cor tuum 192.1.1.e
 Tribulatio & angustia inuenietur 370.2.2.e
 Tribulationem & dolorem 748.2.1.b
 Tribulationes cordis mei 344.2.1.c
 Tu autem domine ne elongaueris 116.1.1.d
 Tu autem in sancto habitas 116.1.1.d
 Tu autem domine susceptor meus 116.1.1.d
 Tu autem dñe, in aeternum permanes 95.2.2.d
 Tu autem domine miserere mei 273.2.1.b
 Tu autem domine ne longe facias 263.2.1.b
 Tu confirmasti in virtute 595.2.2.e
 Tu confregisti capita draconis 595.2.2.e
 Tu dirupisti fontes & 596.1.1.b
 Tu dominaris potestati maris 730.1.1.b
 Tu domine seruabis nos 56.1.1.b
 Tu exurgens domine 96.2.2.c
 Tu es refugium meum 180.2.1.c
 Tu es ipse rex meus & Deus 319.2.1.e
 Tu fecisti omnes terminos terrae 596.2.1.d
 Tu humiliasti sicut vulneratum 730.2.1.a
 Tu mandasti mandata tua 371.1.2.d
 Tu parasti directiones 74.2.2.d
 Tu terribilis es & quis 608.2.1.a
 Tu scis improperium meum 545.2.1.b
 Tu vero odisti disciplinam 387.2.1.b
 Tu vero Deus deduces eos 438.2.1.a
 Tu vero repulisti & 721.1.1.e
 Tu vero homo vnanimis 484.2.1.a
 Tuus sum ego saluum me fac 334.2.2.a
 Tuus est dies & tua est nox 596.1.1.a
 Tui sunt caeli & tua est terra 730.2.1.c
 Tunc loquutus es in visione 733.2.1.e
 Tunc non confandar 272.1.2.c
 Tunc exultabunt omnia ligna 59.2.2.b
 Tunc dicent inter gentes 423.2.2.d
 Tunc repletum est gaudio os 423.1.2.c
 Tunc loquetur ad eos in ira sua 8.1.1.d
 Tunc acceptabis sacrificium 409.2.1.c
 Turbatus est a furore oculus meus 23.1.1.a
 Turbati sunt & moti sunt 190.1.2.c
 Turbabuntur gentes 501.1.1.c
 Vacate & videte 345.2.1.b
 Vanum est vobis ante 429.1.2.c
 Vana loquuti sunt vnusquisque 54.1.1.c
 Vbi sunt misericordiae tuae 746.2.1.a
 Velociter exaudi me domine 537.1.2.d
 Velut somnium surgentium 585.2.1.b
 Veni in altitudinem maris 535.2.1.c
 Venite exultemus domino 45.1.2.c
 Venite filij audite me 198.1.1.b
 Venite audite & narrabo 511.1.1.a
 Venite & videte opera Dei 506.1.1.d
 Venite & videte opera domini 345.1.1.b
 Venite adoremus & procidamus 49.1.2.c
 Veniat mors super illos 435.1.1.a
 Veniat illi laqueus quem ignorat 205.2.1.d
 Veniant mihi miserationes 322.2.2.a
 Venientes autem venient 426.2.2.d
 Vendidisti populum tuum 322.2.1.d
 Verbum iniquum constituerunt 272.2.1.b
 Verbo domini caeli firmati sunt 187.1.1.b
 Verba mea auribus percipe 14.2.1.d
 Verba oris eius iniquitas 215.1.1.c
 Verba iniquorum praualuerunt 496.2.1.b
 Veritas de terra orta est 707.1.1.c
 Veruntamen prope timentes 605.2.1.b

Veruntamen vniuersa vanitas 251.2.1.b
 Veruntamen precium meum 478.1.1.a
 Veruntamen Deus redimet 370.1.1.a
 Veruntamen Deo subiecta est anima 478.1.1.e
 Veruntamen Deus confinget 527.1.1.e
 Veruntamen vni filij hominum 480.1.1.c
 Veruntamen in diluuiis 180.2.1.a
 Veruntamen oculis tuis 18.2.2.b
 Veruntamen in imagine 251.2.1.e
 Veruntamen propter dolorem 584.2.1.c
 Veruntamen iusta confitebuntur 520.2.2.a
 Vespere & mane & 436.1.1.e
 Viam iustificationum tuarum 436.1.1.e
 Viam fecit semita ira sua 646.1.1.b
 Viam iniquitatis amoue 288.2.2.b
 Viam veritatis elegi 289.1.2.a
 Viam mandatorum tuorum 290.1.2.c
 Vias tuas domine demonstra mihi 129.2.1.c
 Vias meas enunciaui 287.1.2.b
 Vide humilitatem meam & laborem 134.2.1.d
 Vide humilitatem meam & eripe 378.1.2.a
 Vide quoniam mandata tua dilexi 382.2.2.c
 Videant pauperes & latentur 550.2.1.d
 Vides quoniam tu laborem & dolorem 48.1.1.b
 Viderunt te aquae Deus 617.2.1.c
 Viderunt ingressus tuos Deus 528.2.1.a
 Viderunt omnes fines terrae 70.1.2.a
 Videbunt recti & laetabuntur 195.1.2.b
 Videbunt multi & timebunt 258.2.1.d
 Videbunt iusti & timebunt 415.1.1.b
 Vidi impiam superexaltatam 236.2.1.b
 Vidi prauaricantes & tabescentem 382.1.2.d
 Vidisti domine ne sileas 211.2.1.c
 Viduam & aduenam 36.1.2.d
 Viduam eius benedicens 457.2.2.a
 Vigilauit & factus sum 95.1.2.c
 Vineam de Aegypto transtulisti 670.1.1.b
 Vir linguosus non dirigetur 519.1.2.d
 Vir insipiens non cognosceat 25.1.2.c
 Viri sanguinum & dolosi 438.2.1.b
 Viriliter agite & confortetur 175.2.1.b
 Virum sanguinum & dolosum 16.2.1.d
 Virga tua & baculus tuus 123.1.1.b
 Virgam virtutis tuae emitte 216.1.2.c
 Visitabo in virga iniquitates 739.2.1.b
 Visitasti terram & sinebriaisti 501.2.1.a
 Vitam petiit a te & tribuisti 106.1.1.a
 Viuit dominus & benedictus Deus 92.1.1.c
 Viuet anima mea & laudabit 394.2.2.b
 Vltio sanguinis seruatorum 662.1.1.d
 Vnam perij a domino hanc requiram 143.2.1.c
 Vniuersae viae domini misericordia 132.1.1.e
 Voce mea ad dominum clamaui 611.1.1.b
 Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum 611.1.1.b
 Voce mea ad dominum clamaui 527.2.2.e
 Voce mea ad dominum clamaui 11.2.1.a
 Vocem meam audi secundum misericordiam 375.1.2.c
 Volucres caeli & pisces maris 34.2.1.d
 Voluntatem timentium se 565.2.2.b
 Voluntaria oris mei beneplacitum 344.2.2.d
 Voluntarie sacrificabo tibi 426.1.1.b
 Vos autem sicut homines 686.1.1.a
 Vota mea domino reddam coram 253.2.2.d
 Vota mea domino reddam in 255.1.2.a
 Vouete & reddite domino Deo 610.1.1.d
 Vox exultationis & salutis 262.1.2.e
 Vox domini praeparantis ceruos 158.1.1.c
 Vox

Transiimus

TABVLA ALPHABETICA

Vox domini in virtute	156.1.1.e	Vt exhalaret faciem in oleo	277.1.2.a
Vox domini intercedentis flammam	157.2.1.d	Vt erudiret principes	148.1.2.b
Vox domini confringentis cedros	156.2.1.c	Vt eruat a morte animas eorum	191.1.1.e
Vox domini super aquas	154.2.1.d	Vt educas panem de terra	126.1.2.d
Vsquequo iudicatis iniquitatem	684.1.1.a	Vt faciant in eis iudicium	607.2.2.b
Vsquequo domine obliuisceris	56.2.1.a	Vtinam ditigantur via mea	271.2.2.d
Vsquequo Deus improperabit	594.1.1.b	Vt intringatur pes tuus in	528.1.1.b
Vsquequo exaltabitur inimicus	58.1.1.b	Vt intereant in saeculum saeculi	261.1.1.c
Vsquequo peccatores domine	35.1.2.a	Vt iumentum factus sum apud te	586.2.1.d
Vsquequo domine irasceris in finem	659.2.1.a	Vt liberentur dilecti tui	469.1.1.b
Vsquequo domine auertis in finem	744.2.1.d	Vt mitiges a diebus malis	39.2.2.d
Vt annuncient in Sion	110.1.2.a	Vt non loquatur os meum	70.1.1.c
Vt annunciem omnes praedi.	589.1.1.a	Vt notam faciant filiis hominum	566.2.2.a
Vt audiam vocem laudis	139.1.1.a	Vt ponant in Deo spem suam	625.1.1.b
Vt auerteret iram eius	169.2.2.d	Vt quid destruxisti maceriam	672.2.1.b
Vt audiret gemitus compeditoru	100.2.2.a	Vt quid Deus repulisti in	589.1.1.c
Vt cognoscamus in terra	513.2.1.c	Vt quid domine repellis orationem	723.2.1.b
Vt colloet eum cu principib.	134.1.2.c	Vt quid domine recessisti longe	44.1.1.c
Vt cantet tibi gloria mea	164.2.1.a	Vt quid auertis manum tuam	594.2.1.a
Vt custodiant iustificationes	159.1.2.a	Vt videam voluntatem domini	144.1.1.b
Vt confiteamur nomini sacro suo	178.2.2.c	Vultus autem domini super facientes	100.
Vt decipiant pauperem	227.1.1.c		1.1.c
Vt det illis hereditatem	224.1.2.c	Vxor tua sicut vitis	433.2.2.b

FINIS TABVLAE VERSICVLORVM

In hoc psalterio constant his mille sexcenti sex versus, in quo numero triplex perfectio demonstratur. Prima est senarij quae pertinet ad poenitentes. Secunda centenarij quae pertinet ad proficientes. Tertia est millenarij quae pertinet ad peruenientes. binarius geminam significat charitatem quae totum informat.

VERSVS.

Tres quinquagenos cantat David ordine Psalmos.
Versus bis mille sexcentos sex canit ille.
Vt sis perfectus gemino formatus amore.
Incipiendo, progrediendo, perueniendo.

Vox domini in virtute	156.1.1.e	Vt exhalaret faciem in oleo	277.1.2.a
Vox domini intercedentis flammam	157.2.1.d	Vt erudiret principes	148.1.2.b
Vox domini confringentis cedros	156.2.1.c	Vt eruat a morte animas eorum	191.1.1.e
Vox domini super aquas	154.2.1.d	Vt educas panem de terra	126.1.2.d
Vsquequo iudicatis iniquitatem	684.1.1.a	Vt faciant in eis iudicium	607.2.2.b
Vsquequo domine obliuisceris	56.2.1.a	Vtinam ditigantur via mea	271.2.2.d
Vsquequo Deus improperabit	594.1.1.b	Vt intringatur pes tuus in	528.1.1.b
Vsquequo exaltabitur inimicus	58.1.1.b	Vt intereant in saeculum saeculi	261.1.1.c
Vsquequo peccatores domine	35.1.2.a	Vt iumentum factus sum apud te	586.2.1.d
Vsquequo domine irasceris in finem	659.2.1.a	Vt liberentur dilecti tui	469.1.1.b
Vsquequo domine auertis in finem	744.2.1.d	Vt mitiges a diebus malis	39.2.2.d
Vt annuncient in Sion	110.1.2.a	Vt non loquatur os meum	70.1.1.c
Vt annunciem omnes praedi.	589.1.1.a	Vt notam faciant filiis hominum	566.2.2.a
Vt audiam vocem laudis	139.1.1.a	Vt ponant in Deo spem suam	625.1.1.b
Vt auerteret iram eius	169.2.2.d	Vt quid destruxisti maceriam	672.2.1.b
Vt audiret gemitus compeditoru	100.2.2.a	Vt quid Deus repulisti in	589.1.1.c
Vt cognoscamus in terra	513.2.1.c	Vt quid domine repellis orationem	723.2.1.b
Vt colloet eum cu principib.	134.1.2.c	Vt quid domine recessisti longe	44.1.1.c
Vt cantet tibi gloria mea	164.2.1.a	Vt quid auertis manum tuam	594.2.1.a
Vt custodiant iustificationes	159.1.2.a	Vt videam voluntatem domini	144.1.1.b
Vt confiteamur nomini sacro suo	178.2.2.c	Vultus autem domini super facientes	100.
Vt decipiant pauperem	227.1.1.c		1.1.c
Vt det illis hereditatem	224.1.2.c	Vxor tua sicut vitis	433.2.2.b

PRINCIPALIVM SENTENTIA-
TIARVM QVÆ IN COMMENTA-

RIIS CONTINENTVR, ANNOTATIO ALPHABETICA.

NUMERVS AVTEM VERSICVLOS REFERT, QVI-
bus Commentaria subiunguntur.

- Aa.** **A**ro significat Christū. 1277.
Aarō significat charitatem & amorem. ver. 1814.
Aarō an fuerit idololatra quādo fecit vitulum aureū. ver. 1853.
Aaron & Moyses fuerunt sacerdotes. ver. 1683.
Aaron significat prelatos. ver. 2377.
Aaron videtur fuisse exemplum auaritiæ. 818.
Aaron videtur fuisse causa idololatriæ. 818.
- Ab.** Abiit Adam à Deo & qualiter. ver. 1.
Abire significat mortem. ver. 649.
Abirō & Dathā qualiter à terra absorpti fuerūt. 1851.
Abyssus dicuntur iudicia Dei. 557. 1760.
Abyssus dicitur scriptura sacra. 696.
Abyssus significat peccatum. 1272.
Abyssus significat infernum. 1906.
Abyssus quid sit ostenditur. 2573.
Abominatur deus peccatores ad utilitatem eorum. 1871.
Abominantur iusti peccatores & peccata. 1871.
Abraham significat humilitatem. 1178.
Abraham fuit exemplum obedientiæ. 1246. 1394.
Abraham peccauit. 1389.
Abraham fuit exemplum fidei. 1795.
Abraham fuit exemplum humilitatis. 1798.
Abrahā fuit exēplum pietatis erga pauperes. 1930.
Abrahā obrulit panē & cymum Melchisedech. 1968.
Abrahæ filij sunt omnes fideles non Iudæi. 2580.
Abrahæ Deus fecit mirabilia. 1794.
Absalon conspirauit contra patrem suum. 21.
Absalon significat malos amicos. 1215.
Absalon significat Iudam. 1655.
Abscondit se Deus multipliciter. 198.
Absconditus dicitur Christus. 459. 888.
Absconditus est Christus nobis in multis. 663.
Abscondita cordis dicuntur peccata. 729.
Absconduntur multa peccata. 729.
Abscondere idem est quod obscurare. 2438.
Absorbentur aliqui viuī, aliqui mortui. 229.
Absorbentur aliqui viuī, aliqui mortui. 229.
- Ac.** Accedere ad eucharistiā qualiter debemus. 505.
Accendere ad bonum mali alios nō possunt. 1560.
Acceptor personarum iudex non debet esse. 759.
Acedia bellum contra nos. 384.
Acedia cubile dicitur. 555.
Acedia significatur per Aethiū. 1337.
Accingere congruit bellatoribus. 232.
Accingi debemus multiplici zona. 1955.
- Adiones nostræ dicuntur viæ. 2081.
Accola & aduena quid sint ostenditur. 1801. 1811. 2094.
Actiua vita præcedit contemplatiuam. 2077.
Actiui figurantur per hericum. 1772.
Actiui boni indigent potestate. 1987.
Actus virtutis perditur quandoque manente habitu. 1907.
Accusat Deum qui peccatum excusat. 1240.
Accusant mali Deum. 2313. 2315.
Acuta dicitur esse lingua. ver. 2453.
Adam abiit à Deo & qualiter. ver. 1.
Adam significatur per orbem terrarum. 1654.
Adam vendidit nos diabolo. 2291.
Adamas lapis manifestat adulterium. 236.
Adamas lapis significat diuinitatem. 1971.
Adeps significat superbiam. 194.
Adeps significat sapientiam. 994.
Adeps multa significat. 994.
Adeps significat abundantiam. 1190.
Adeps significat eucharistiæ sacramentum. 1405.
Adhærere Deo est vita nostra. 365.
Adhærere Deo debemus. 996.
Adhæsiō est multiplex. 1210. 1211.
Adhæret mundo peccator & non Deo. 2100.
Adhærere Deo debemus per fidem. 2106.
Adhærens Deo omnia vana relinquit. 2106.
Adhærens Deo non confunditur. 2106.
Adhæsiō mala est multiplex. 2413.
Adiuuentiones dicuntur præcepta Dei. 1269.
Adiuuentiones quid sint ostenditur. 1401.
Adiuuentiones sunt peccata exquisita. 1862.
Addiscere debet quilibet antequam docere. 373.
Adiuutor pauperum est Deus. 99.
Adiuutor noster est Christus. 267. 872.
Adiuutor est Deus. 301. 499.
Adiuutorium Dei datur volentibus. 1364.
Adiuutorio Dei aliqui priuantur ad tempus. 1892.
Adiuutor & susceptor noster est Deus. 2187.
Adiuuat Deus omne s ipsū inuocantes. 631.
Adiuuat nos deus multipliciter. 673. 957.
Adiuuare deus quandoque differt. 718.
Adiuuat deus suos ne cadant. 983.
Adiuuat Deus Iudæos multipliciter. 1316.
Adiuuat nos misericordia Dei. 1625.
Adiuuat Deus pauperes & patientes. 1921.
Adiuuat deus se timentes. 2020.
Adiuuat Deus multa genera hominum. 1135.
Adiuuat Deus in se sperantes. 1137.

Adiutorium dei quare omnibus horis postula. 1137.
Adiutorium dei quadoque utiliter subtrahitur. 1150.
Admirabilis quis dicitur multipliciter. 82.
Admirabile facit hoiem paupertas voluntaria. 1668.
Admirabilis dicitur deus ubique. 1855.
Admirando & tacendo magis deus laudatur quam loquendo. 2591.
Adolescentia multas habet conditiones. 1143.
Adolescens accipitur in bono & in malo. 2214.
Adonai est nomen dei: & quid significat. 1069.
Adorat quilibet illud quod plus diligit. 300.
Adoratio quid proprie est. 320.
Adorare debemus christum. 1662.
Adoranda est christi humanitas & qualiter. 2662.
Advena significat ecclesiam. 2545.
Advena quis proprie dicatur. 648.
Adventus christi est duplex. 91. 1694.
Adventus christi nos liberavit. 706.
Aduentum christi sancti desiderabant. 3067.
Aduentus xpi fides & spes sep fuerit necessaria. 2239.
Adventus christi utilitas ostenditur. 241p.
Adventus christi ad iudicium. 1084. 1656.
Adversa nos corrigunt. 19236. 329.
Adversitas bonis proficit. 73. 85. 113. 972.
Adversitas animam purificat. 138.
Adversitas ad culpam mouere non debet. 188.
Adversitatibus creuit ecclesia. 220. 221. 448. 1801.
Adversitas malis nocet. 250.
Adversitas per aquam significatur. 253.
Adversa tolerari debent. 257.
Adversa humiliant. 992. 1032.
Adversitas signu est diuine pdestinationis. 329. 578.
Adversitas figuratur per mare. 335.
Adversitas est multiplex. 381.
Adversitas est duplex. 477.
Adversa alia sunt bonorum alia malorum. 478.
Adversorum patientia. 592.
Adversa patiuntur omnes boni. 517. 645. 2142.
Adversa ostendunt hominis humilitatem. 536.
Adversa figurantur per sagittam. 610.
Adversa diuersis modis contingunt. 611.
Adversa sunt permixta in omni gaudio mundi. 676.
Adversa dicuntur excelsa. 697.
Adversa figurantur per noctem. 698. 1687. 2357. 2437. 2438.
Adversa quare Deus immittit. 700.
Adversitas deponit superbia. 728. 612. 1783. 2146.
Adversitas aperit oculos mentis. 728. 1428.
Adversitas per aquilonem figuratur. 812.
Adversa vincit oratio facta pro inimicis. 1104.
Adversa nos fortificant. 114. 1159. 1621.
Adversa dilectionem Dei augent. 1204.
Adversitas corporalis significatur per carnes. 1308.
Adversitas probat amicos non prosperitas. 1488.
Adversa custodiunt iustos. 1498.
Adversa iustitiam Dei conferunt. 1501.
Adversis non purgantur infideles. 1542.
Adversa veniunt ex iustitia Dei. 1587.
Adversitatibus murmurantes Deum accusant. 1611.
Adversitates terminat Deus. 1763.
Adversitatibus crescunt virtutes. 1801.
Adversitas via est ad felicitatem. 1807. 2033.
Adversitas requirit patientiam: sed prosperitas humilitatem. 1833.
Adversa diuersis causis proueniunt. 1842.
Adversa immittit Deus suis propter multa. 1905.
Adversa ad orandum inducunt. 1908. 2128. 2135.
Adversitas persecutionis per solem figuratur. 1959.
Adversitas dicitur tortens. 1975. 2181.

Adversa patimur in mundo sed in Deo requiescimus. 2035.
Adversitatibus dilatat nos Deus. 2052.
Adversitatibus castigat nos Deus. 2065. 2107.
Adversa promittit lex euangelica. 2113.
Adversorum patientiam facit spes. 2123.
Adversa proficiunt patientibus. 2129. 2032.
Adversa prægogitata non turbant. 2233.
Adversa qnq; sut causa virtutis. 2140. 2244. 2180.
Adversa Deum laudare faciunt. 2148.
Adversitatis tempore patientia est postulanda. 2249.
Adversa animam fortificant per scripturam. 2167.
Adversa dicuntur iudicia iustitiae Dei. 2199.
Adversitas parit laudem voluntariam. 2181.
Adversitatum consolatio. 2210.
Adversa mitigat consideratio iustitiae Dei. 2210.
Adversa consolati onem dant iustis non prospera.
Adversitas aliquos inuenit & inuenitur ab aliquib. 2216.
Adversitatibus habetur vita aeterna. 2217.
Adversitatibus quadoque quis concluditur. 2218.
Adversa carnis dicuntur proxima iustis. 2223.
Adversa omnes patiuntur in praesenti. 2274.
Adversa nos pacificant cum Deo. 2290.
Adversa etiam iusti timent. 965.
Adversis tentamur & prosperis. 1027.
Adversa iustificat. 2031.
In adversitatibus laudandus est Deus. 2357.
Adversitas ducit ad gloriam. 2426.
Adversa mentem illuminant. 2437.
Adversa humiliant. 2478.
Adversis nos persequitur diabolus. 2487.
Adversitatis & prosperitatis tempore laudandus est Deus. 2517.
Adversa iustos confirmant. 2530.
Vide aquilo: flagella: penna: corrigere.
Adulatio multum nocet. 114.
Adulatores erant quandoque iudaei Christo. 402.
Adulatio proprie quid sit. 544.
Adulatio veram laudem ignorat. 806.
Adulatores laudant quos perdere volunt. 981.
Adulatio per locustam significatur. 1326. 1422.
Adulatio laecat peccatorem. 1491.
Adulatores sunt inimici. 1594.
Adulatio habet gradus. 1711.
Adulatio multipliciter nocet. 1984.
Adulatores difficiliter vitantur. 2452.
Adulatores serpenti comparantur. 2353.
Adulatio peccatum auget. 2470.
Adulatio per oleum significatur. 2470.
Adulter est praedicator qui ex praedicatione gloriam propriam quaerit.
Aduocatus defendens iustitiam pro lucto iustitiam vendit & peccat. 376.
Affirmatio quadoq; ex negatione inferitur. 1951.
Afflictione omnia animalia hominibus inferunt. 616.
Vide adversitas, penna.
Africus quida ventus est: & quis sit ostenditur. 1307.
Agareni hypocritae p agarenos significatur. 1419.
Ager dicitur ecclesia. 1917.
Ager est multiplex. 1927.
Agens in agendo requirit naturalem dispositionem patientis. 2010.
agenda praecogitare debemus. 2132.
agenda praecogitans non turbatur. 2133.
Vide facere.
agnus Christus dicitur. 1374.
Agnus vicit leonem: quia Christus diabolū. 2588.
Albos pullos vel nigros quare auis facit. 632.
vide nix

Vide nix.
alle apostolorum quae sunt. 88.
ale Dei sunt misericordia.
ale Dei quid dicantur. 559.
ale Dei sunt duo. 915. 996.
ale sunt duo praeccepta charitatis. 2495.
Ale sunt multiplices. 2435.
Vide apostolus.
Aleluia: idem est quod laudate Deum: & est nomen compositum. 1790. 2568.
Alexander dictus fuit imperator. quia potens dixit sibi quidam pyrata. 168.
alexander iustitiam dilexit. 168.
alienus filius quis dicitur. 246.
alienus Deus dicuntur idola. 218.
alieni dicuntur demones. 871.
alieni dicuntur iudaei. 930.
alienus Deus quis dicitur. 1398.
alienos a Deo nos faciunt peccata. 2409.
altare est cor nostrum. 372. 1434.
altare est multiplex. 372.
altare dicitur gloria caelestis. 707.
altare dicitur Christus. 1869.
altissimus dicitur Christus & quare. 7330.
altitudo diei dicitur potentia mundi. 904.
altitudo caeli terra significat poenam peccato debitam. 1742.
Altitudo bona multiplex. 1742.
altitudo rei acceditur penes distantia a cetro. 1760.
altus multipliciter dicitur Deus. 1999.
altus quandoque idem est quod excelsus. 1998.
altitudinē & latitudinē qualiter habet Deus. 2219.
Am Aman idem est quod heman. 1481.
amatur Deus a nobis tripliciter. 464.
amat pater filiu magis q ecotrario: & quare. 1744.
amari debet natura hominis sed vitia odiri. 2186.
amatur Deus & laudatur libere. 2365.
Vide amare diligere.
Amalech significat luxuriosos. 1419.
ambulavit Christus per patientiam. 1457.
ambulatio est duplex. scilicet secundum spiritum & secundum carnem. 1700.
ambulare qualiter debemus: vt perueniamus ad Christum.
ambulans tria debet obseruare. 2240.
ambulant supra se: & in magnis superbi. 2328.
ambulare peccatorum implicat eos. 2328.
ambulatio significat patriam. 2426.
ambulare debemus multipliciter. 290.
amicitia solum inter bonos consistit. 2213.
Vide amicus.
amici nostri angeli sunt & familiare s. 619.
amicorum iniuria grauior est q extraneorū. 887.
amicus fictus multum nocet. 907.
amici ficti per absalon significantur. 1215.
amicos probat adversitas non prosperitas. 1488.
amicus verus multa in se debet habere. 1933.
amicus dicitur a hamo. 219.
amici Dei dicuntur angeli & apostoli. 3445.
Vide amicitia.
Amor lex noua dicitur lex amoris. 260. 2200.
amor psonae philocata cognoscitur in pulsu. 479.
amoris signa ostenduntur. 538.
amor noster in Deum tendere debet. 772.
amor summe coniungit. 861.
amor & timor causant omne peccatum. 1387.
amoris debitus ordo ostenditur. 1499.
amor Dei dicitur ignis. 1657.
amor gloriae & timor poenae praeseruat pectus. 1668.

moris praecipuum signum est in oculis. 1696.
Amor significatur per vinum. 1769.
amor Dei aliter delectat quam amor mundi. 1769.
amore magnū habet eq ad dominos suos. 2120.
amore debemus benefacere non timere. 2138.
amor animam deficere facit. 2141.
amor omnia amata dulcia facit. 2179.
amor gloriae & timor poenae inducit ad bonū. 218.
amor est duplex: scilicet Dei & mundi. 2264.
amor nunquam est ociosus. 2264.
amor omnis aut ascendit aut descendit. 2273.
ad amore suū Christus conuertit p seculos. 2295.
Vide amare diligere.
ammon significat ingratos. 2419.
amorreus significat luxuriam. 337.
Ancilla significat synagogam. 39.
ancilla dicitur virgo maria & quare. 1472.
ancilla dicitur ecclesia. 2043.
ancilla multas conditiones debet habere. 2043.
ancilla dicitur caro nostra. 2275.
ancora significat virtutem spei. 644. 2108.
ancipiter dicitur diabolus. 881.
angelis minor quomodo fuit christus. 871.
angelus per caelum figuratur. 210. 2503.
angeli orationes nostras Deo offerunt. 323.
angelus dicitur Christus. 507.
angelus malus dicitur angelus domini. 527.
angeli sunt nostri familiares & amici. 619.
angelorū beatorū numero beatificat hoies. 967.
angeli dicuntur montes. 1166. 1552.
angeli propter homines sunt magis beati. 1567.
angeli animas nostras custodiunt multipliciter. 1580.
angeli dederunt legem antiquam. 1638.
angelus malus redimi nō debuit: sed homo. 1745.
angeli beati dicuntur caeli. 1750. 928.
angeli damnati magnā habent potestatem. 1741.
angeli superiores illuminant inferiores. 1741.
angeli beati quomodo adiuuicē praesertantur. 1752.
angelorum tres sunt hierarchia. 1752.
angelorum nouem sunt ordines. 1752.
angelorum vnus ordo dicitur virtutes. 1752.
angelus vnus in plurib. ordinibus ponitur. 1752.
angelos extendit Deus & quomodo. 1756.
angelus nomen est officij: non naturae. 1758.
angelos facit Deus & etiā spiritus summos. 1758.
angeli i specie ignis multoties apparuerūt. 1858.
angelis sacerdotes debent esse similes. 1972.
angelorum ruina ex hominib. restauratur. 1974.
angeli dicuntur principes. 2001. 2056.
angelorū in ordinib. collocantur homines. 2001.
angeli dicuntur montes. 2187.
angelorum panis factus est lac paruulorū. 2330.
Coram angelis quis laudat Deum ostenditur.
angeli & homines simul laudant Deum. 2420.
angeli sunt amici Dei & principes. 2443.
angeli sunt numero infiniti nobis non Deo. 2444.
angeli coram Deo non iustificantur. 2486.
angeli sunt ciues caeli: sed hoies peregrini. 2549.
angelus quandoque est nomen vnus ordinis quadoque commune. 2569.
angeli laudant Deum sed homines iubilāt. 2569.
angularis lapis reprobatus fuit Christus. 2048.
Anima qualiter Deo viuunt. 323.
anima caput nostrum dicitur. 331.
anima de foris datur. 357.
anima Christi fuit in inferno. 423.
anima accipitur multipliciter. 444. 6940.
animarum productio. 494.
anima Christi exultauit in domino. 531.

anima nostra est imago Dei. 640.
animas nostra multum diligit Deus. 677.
Animas aliqui vident aliqui impignorant aliqui
Iudunt. &c. 677.
anima est triplex. 693.
anima dicitur Dei templum. 757.
anima nostra est immortalis. 796.
animam quare Deus carni vniuit. 998.
anima preualet omnibus rebus mundi. 1089.
anima quandoque significat totum hominem. 1231.
anima iusti dicitur templum Dei. 1359.
anima nostra assimilatur vinee. 1379.
animam leuare ad Deum quid est. 1458.
animam sanant vulnera Christi. 1485.
animam sepulchrum dicitur corpus. 1492.
animam & corporis Deus est vita. 1493.
animas nostras custodiunt angeli multipliciter. 1580.
anima dicitur non caro. 1626.
Animam & corpus hominis Deus fecit. 1639.
anima dicitur spiritus. 1746.
Animam separata non cognoscit quod hic sunt. 1746.
anima dicitur ventus. 1757.
anima recipit multa bona a spiritu sancto. 1784.
animam sanat corporis infirmitas. 1897.
Animam occidit carentia verbi Dei. 1898.
anima significatur per ossa. 1954.
Animam vita est fides. 2092.
animam aggrauat corpus. 2100.
anima vigilante dormit corpus. 2103.
anima suas habet partes sicut & corpus. 2118.
animam vita est verbum Dei. 2123.
anima deficit in Deum & qualiter. 2154.
anima amore deficit. 2141.
anima spiritualis dicitur terra. 2163.
anima nostra qualiter fundatur in bono. 2162.
anima nostra quomodo stat in manibus nostris. 2181.
anima nostra in manibus Dei. 2182.
anima habet carnes habet & corpus. 2193.
anima nostra habet os oris. 2204.
anima nostra dicitur passer. 2283.
animam liberat timor poenae. 2283.
anima peccato congelatur. 2295.
anima est domus: sed quomodo edificatur & de-
dicatur. 2299.
anima est ciuitas: & quomodo debet custodiri. 2300.
anima nostra dicitur tabernaculum domus Dei. 2336.
anima iusta dicitur vidua. 2347.
animam potestatem mali possunt habere: sed non
corporis. 2459.
animam carcer est corpus. 2485.
anima illa est sine aqua quae gratia caret. 2490.
animam tribulatio purificat. 2497.
anima nostra est regnum Christi. 2528.
anima semper superior & nobilior corpore. 2538.
anima est spiritus hominis. 2540.
anima contritione sanatur. 2549.
anima hominis non transit ad iumenta vel aues. 2556.
animalia esse dicitur euangeliste & doctores. 1058.
animal quodlibet perfectius est simulachro. 2016.
animalia irrationabilia exempla virtutum nobis
conferunt. 2118.
animalia omnia quantumcumque parua Deum laudant. 2576.
annus dicitur gloria aeterna. 1262. 1727.
annunciare de Christo multa debemus. 657.
annunciare nobis Deus credenda. 1244.
annunciare debemus laudes Dei. 1370.
annunciare misericordiam & veritatem debemus. 1501.
annunciare debemus peccata nostra & proximorum. 1724.
antiochus multa mala fecit iudaeis: vide per totum
antiqua dicitur peccata: sed nouissima dominus poenae. 2431

Antichristus se maiorem Deo predicabit. 1417.
antichristus caput est omnium malorum. 1415.
antichristus regnabit in iudaeis. 1417.
antichristus regnabit tribus annis cum dimidio. 1726.
antichristus oriatur ex tribu Dan. 2557.
antichristi persecutio ponitur. 110. & infra.
Apparere quid sit ostenditur. 991.
Aper de sylua fuit nabuchodonosor. 1384.
aperuerunt iudaei ora sua contra Christum mul-
tipliciter. 303.
aperire multa debemus. 848. 2532.
aperire os significat: quod attendenda sunt quae
sunt dicenda. 1279.
aperire significat punitionem. 1851.
aperit oculos mentis tribulatio corporis. 1873.
aperire os desiderare. 220.
aperitur ostium cordis christo qualiter & claudi-
tur. 2477.
Aperire manum significat christi incarnationem. 2532.
aperuit virgo maria christo. 2532.
apes dicuntur iudaei. 307.
apis significat iustos. 675.
apostoli dicuntur infantes. 84.
apostoli conuerterunt mundum ad fidem. 95.
apostoli dicuntur nubes. 213.
apostoli qualiter loquebantur variis linguis. 254.
apostoli dicuntur corona Christi. 280.
apostoli dicuntur ossa. 304.
apostoli dicuntur arietes. 411.
apostoli fuerunt duodecim. 411.
apostoli dicuntur pedes christi. 445. 768.
apostoli significantur per capillos. 666.
apostoli dicuntur sagittae. 741.
apostoli figurantur per montes. 756.
apostoli dicuntur caelum. 815. 1502. 1660. 1998.
apostoli per columbam significantur. 881.
apostoli sunt duces ecclesiae. 1077.
apostolorum martyrium. 1077.
apostoli & primi predicatorum idiotae fuerunt. 1275.
apostoli dicuntur nubes. 1273.
apostoli per mundum sparguntur & quare. 1304.
apostolis gentes contradicebant. 1377.
apostolorum confirmatio. 1386.
apostoli dicuntur orbis terre. 1602.
apostoli dicuntur flumina. 1676.
apostoli dicebantur caro christi. 1708.
apostoli dicuntur fontes. 1764.
apostolorum predicatione terra fuit saturata. 1767.
apostoli dicuntur homo. 1777.
apostoli per genua significantur. 1960.
apostolis benedixit deus ipsos confirmando. 1964.
apostoli stabiles fuerunt. 2258.
apostoli dicti sunt filii excussorum. i. prophetarum. 2305.
apostoli sunt principes & amici dei. 2443.
apostoli sunt caeli inclinati. 2503.
approbare quicquid; idem est quod cognoscere. 2428.
appropinquare Deo quod est cum Deo sit ubique. 2442.
Aqua multa significat. 3. 1089. 2551.
aqua significat scripturam sacram. 21. 216.
aqua baptismi. 218. 326. 413. 752.
aqua significat penitentiam. 2347.
aqua significat aduersitates. 253.
aqua effunditur ad multa. 304.
aqua baptismi dicitur aqua refectionis. 326.
aqua significat diuitias. 473.
aqua videre facit solem. 479.
aqua maris oceani consisit in altum. 486.
aquae includuntur in terra. 896.
aqua sanior est paralytico quam vinum. 645.
aqua pluuialis secundior est. 752.

Aqua significat instabilitatem. 934.
Aqua significat gratiam. 1019.
Aqua significat prospera. 1033.
Aqua significat populum & iudaeos. 1089.
Aqua contradictionis. 1227.
Aqua significat populos. 1272.
Aqua spiritus & sanguis quomodo dat testimonium. 1283.
Aqua maris significat persecutiones. 1293.
Aqua de petra fluxit. 1395. 1296.
Aquam lacrymarum eduxit virtus crucis. 1296.
Aquam viam dat christus. 1295.
Aqua triplex de latere christi. 1300.
Aqua conuertitur in sanguinem. 1326.
Aqua terram circum datur. 1760.
Aqua montibus surit altiores. 1760.
aqua infra terram includuntur. 1764.
aqua significat doctrinam apostolorum. 1764.
aquam dedit dominus populo in deserto. 1829.
aqua contradictionis quare sic dicitur. 1865.
aqua quae ascendit usque ad caelos significat gratiam. 1913.
aqua scientiae & gratiae gentes receperunt. 1915.
aqua significat sapientiam. 1915. 757.
aqua significat mortem. 1954.
aquam de petra dupliciter christus educit. 2009.
aqua significat populos malos. 2280.
aqua sine substantia dicuntur peccata. 228.
aqua est fundamentum terrae. 2385.
aqua caret anima quae est sine gratia. 2490.
aqua quomodo sunt supra caelum. 2571.
Aqueum caelum quid sit & quare factum. 2571.
Vide scientiam: crystallus.
aqua benedicta ad quid valet. 840.
aquila significat patientiam Dei. 834.
aquila quomodo renouatur. 1736.
aquila significat penitentes. 1736.
aquila exempla virtutum nobis praebet. 2218.
aquilo significat diabolum. 776. 1511.
aquilo significat aduersitatem. 812. 1883.
Ar. Aranea significat iustos. 646.
aranea multa significat. 1560.
aranea & omnia animalia laudat Deum. 1576.
arbor significat bonos: a quibus mali dunt amputari. 604.
Arboribus proficit frigus. 611.
Arbori iusti comparantur. 1597.
Arbor magna in paruo grano seminis continetur. 1575.
Vide ramus.
Arabia significat humilitatem. 1178.
Arca domini qualiter in templo posita fuit. 334.
arca federis eleuabatur in bellis. 1048.
Arca federis locum firmum primo habuit in sylo. 159.
Arca significat ecclesiam. 2339.
Arca significat corpus christi & virginem mariam. 2339.
Arcta via atque lata dicitur charitas. 2169.
Arcturus quaedam constellation significat ecclesiam. 1759.
Arcus significat scripturam. 76. 134. 834.
Arcus significat christum. 77.
Arcus dicitur persecutio occulta. 579.
Arcus significat mundanorum sapientiam. 715.
Arcus significat luxuriam. 763. 1248.
Arcus dicitur vltimum iudicium. 961.
Arcus significat dolos. 1248.
Arcus paruus quid dicatur. 1340.
Arcus superbiae. 1340.
Ardor multiplex est. 258.
Arenam dicuntur iudaei. 2444.
Arguit Deus in ira & qualiter. 54.
Arguere debemus nos ipsos. 837.
Arguit nos Deus multipliciter. 1617.
Arguitur quis in ira & aliquis in futuro. 1617.
Argui fortius debent peccatores maiores. 4643.

Arietes apostoli dicuntur. 411. 1036.
Vide praeteritus.
Arma quibus muniti debemus. 254.
Arma significant avaritiam. 763.
Arma omnibus animalibus natura dedit. 882.
Armatus populus sine Deo inermis est. 1541.
Arma spolia quae sunt. 523.
Arri errores contra filium Dei. 787.
Articuli fidei distinguuntur. 776.
Articulus primus exponitur. 781.
Articulus secundus exponitur. 787. 791.
Articulus tertius exponitur. 795. 800. 898.
Articulus quartus exponitur. 812. 816. 824.
Articulus quintus exponitur. 832. 834.
Articulus sextus exponitur. 739. 841.
Articulus septimus exponitur. 845. 852.
Articulus octauus exponitur. 856.
Articulus nonus exponitur. 863.
Articulus decimus exponitur. 868.
Articulus undecimus exponitur. 875.
Articulus duodecimus exponitur. 878.
Arundo significat vanam gloriam. 1080.
Ascendere in caelum qualiter potuit. xps. 839.
Ascendere in caelum quis potest. 1436. 316.
Ascendent sancti in nube. 1757.
Ascendit christus propter multa. 1757.
Ascendentes superbos deus descendere facit. 1762.
Ascendit superbi ad caelum & descendit in infernum. 1906.
ascendit christus ut praedestinati saluentur. 1928.
ascendit semper amor aut descendit. 2273.
Vide ascensio.
ascensio christi. 71. 83. 258. 770. 839. 920. 942. 1065.
1066. 1083.
ascensio christi fuit in iubilo. 770.
ascensio christi iter nobis fecit. 1068.
ascensionis gradus est multiplex. 1436.
ascensio christi dicitur nubes. 1757.
Vide ascendere.
asilum templum erat refugium. 655.
aspectus dei duplex. 2205.
asperum verbum quid dicatur. 1572.
aspis dicitur diabolus. 871. 1582.
aspis significat obstinatos. 931. 1582.
aspis significat inobedientes. 1458. Vide inimis.
aspersio est multiplex. 840.
aspersio antiquitus fiebat sanguine multiplici. 840.
asperforium ex quibus lignis debet esse. 840.
astra necessitate nobis non imponunt. 2469.
Astutia mundi confunditur.
assumere quod christus vel verbum nunquam dimisit. 1527. 1532.
assur significat diabolum. 1420.
attendere est multiplex. 1278.
atrium est multiplex. 412.
atrium dicitur aeterna gloria. 1431. 2045.
atrium est duplex. scilicet religionis & gloriae. 1598.
atrium est duplex. scilicet ecclesia militans & triumphans. 1649.
atria significant charitatem. 2356.
Auaritia igne figuratur. 139.
auaritia tollit verbum Dei. 147.
auaritia persecuti sunt iudaei christum. 195.
auaritia significatur per currus. 275.
auaritia confundit homines. 346.
auaritia est radix omnium peccatorum. 360. 489.
auaritia bellum. 384.
auaritia cubile dicitur. 555.
auaritia cantat tibia. 653.
auaritia significatur per arma. 765.
auaritia confidentia ostenditur. 793. 915.
auaritia videtur incepisse a clericis. 818.
auaritia per aurum significatur. 818.

Auaritia est quaedam corruptio. 863.
Auaritia sacerdotis ostenditur. 1100.
Auaritia facit cor non rectum. 1288.
Auaritia dicitur negocium in tenebris. 1575.
Auaritia quantum sit malum ostenditur. 1575.
Auaritia habitis rebus crescit non faciat. 1639. 1669.
Auaritia processit a clero. 1844.
Auaritia processit a clero. 1844.
Auaritas significatur per aurum. 2944.
Auaritia significatur per aurum. 2013.
Auaritie peccatum equipollet idololatrie. 2111.
Auaritia est haecus diaboli. 2183.
Auaritia gratia iubet. 2313.
Vide avarus.
Auari significantur per pisces. 89.
Avarus hic dormit sed vigilat in morte. 1250.
Avarus deum non collit. 2111.
Avarus non diligit legem dei. 2145.
Avarus moritur fame. 2312.
Vide avaritia.
Audacia & fortitudine confert christi sanguis. 1967.
Audacia dicitur vectis ferreus. 1896.
audacia significatur per virum. 2557.
Audire dei quid est & audire nostrum. 433.
audiri debet verbum dei cum reuerentia. 510.
auditus tardius immutatur quam visus. 654.
audire scripturam sacrae debemus humiliter. 746.
auditus & visus maxime sunt nobis necessarii. 746.
auditus verbi dei multa bona facit. 746.
audire auribus quid significat. 788.
Audire verbum dei requirit pacem proximi. 789.
Audire deum quid sit. 1400. 1402. 1451.
auditor oratio a deo & aliter exauditor. 2703.
audit deus clamorem oppressorum. 2893.
audire non possunt boni verum malorum & e contrario. 2471.
audire quandoque idem est quod obedire. 2424.
audire multa debemus & pauca loqui. 2462.
auditores pascere debent praedicatorum. 2555.
Vide loqui
auertitur peccator a deo. 526.
auertit nos deus quandoque. 719.
auertit se deus a nobis multipliciter. 842.
aduertere duo significat. 873.
aduersio dei est duplex. 1324. 1544.
aduertere se homo multipliciter a deo. 1447.
aduertere iram dei quomodo quis potest. 1857.
aufert deus a malis multa. 2473.
aues significant contemplationes. 253.
aues qualiter facit pullos albos vel nigros. 632.
aues significant bonos. 1391.
aues homo & leo dicitur diabolus. 2651.
auris inclinatur humilibus. 190.
audite quid significat. 788.
aures aperire debemus. 848.
auris dei dicitur eius gratia. 870. 2320.
aures dei dicuntur misericordia & iustitia. 1149.
auris dei quid sit. 1438.
aurem suam deus qualiter inclinat. 1458.
auris significat obedientiam. 1458.
auribus percipere quid est. 1462.
auris significat obstinationem malorum. 1015.
auris dei est filius dei. 2030.
auris triplex conditio. 2320.
aurum significat diuitias. 292.
aurum habens quandoque fame moritur. 570.
aurum in igne ponitur ad multa. 1032.
aurum significat sapientiam. 1178.
aurum significat avaritiam & idololatriam. 2913.
Vide astitis.

auster significat christi charitatem. 295.
Vide ventus.
auxilium dat deus ecclesiae. 269.
auxilium dei christo datum. 1520.
auxilium dei datur pugnantibus & tribulatis. 1936.
auxilio dei quis priuatur propter multa. 1948.
auxilium nobis prestatur bonorum exemplis. 2256.
auxilium dei multiplex. 2256.
auxilium suum subtrahit deus quoniam iustis. 2256.
Abylonis per bestias significantur
babylon significat gentes. 1476. 1231.
babylonis flumina quid sunt. 1407.
balsamus valet ad multa. 1967.
baptismus baptizat confert virtutes. 379.
baptismi magna est efficacia. 379. 326.
baptismus an debeat differri. 379.
baptismus symoniace datus an valeat. 379.
baptismi sacramentum tractatur. 413.
baptismus peccata remittit. 466. 1845.
baptismus per moysen significatur. 1277.
baptismus expellit diabolum. 1225.
baptismus significatur per flumen. 1551.
baptismus per mare significatur. 1843. 1844. 2392.
baptizatus dicit conuerti tetrorum. 2004.
baptismus submergit diabolum cum vitis. 2394.
Barbatus quid significat. 2002.
Barba significat apostolos & in fide constantes. 2352.
Barach praelium ponitur. 1427.
Basiliscus significat diabolum. 1582.
Basiliscus significat inuidos. 1582.
Beatitudo est aeterna. 51.
Beatitudines septem ostenduntur. 147.
Beatitudo est duplex. 153.
Beatitudo datur post aduersa. 366.
Beatitudo consistit in tribus. 491. 557.
Beatitudinis quae sit causa. 492.
Beatitudo quanta sit nullus explicare potest. 3208.
Beatitudo nostra consistit in christo. 1390. 1453.
Beatitudinem omnes volunt sed diuersimode. 2077.
Beatitudinem in diuersis rebus diuersi ponunt. 2130.
Beatitudo in solo deo consistit. 2482.
Beatitudo perfecta erit solum post iudicium. 2585.
Vide beatus gloria aeterna vita aeterna.
Beati vident poenas malorum. 130. 459. 858.
Beatus peccare non potest. 181.
Beati desiderant vindictam malorum. 131.
Beatus fuit christus ante resurrectionem. 200.
Beati exultant in christo. 389.
Beati gaudent de poenis damnatorum. 404. 522.
Beati non orant pro damnatis. 515.
beatis an placeat se peccasse vel displiceat. 585.
beati non compatiuntur damnatis. 937.
beato numerus erit sicut numerus beatorum angelorum. 967.
beati an recordantur peccatorum praeteritorum. 1500.
beatorum dotes per solem & lunam designantur.
beati replentur multipliciter. 1566.
beatiore sunt angeli propter homines. 1567.
beatorum gaudium erit iuxta mensuram tribulationum. 2292.
beati letificantur sapientia ad modum vitis. 2307.
beatus habet latera & quae sunt illa. 2307.
beati significantur per israel. 2377.
beatis quomodo inest misericordia dei. 2380.
beatos quoniam nos deus facit ex iacob facit israel. 2541.
beatorum totum officium est laudare deum. 2572.
Vide beatitudo.
belphegor quid sit. 1861.
bellum continuu habemus in presenti. 234.
bella principes intrare non debent. 267.
bellum peccatorum est multiplex. 384.

Bellatium militum bona apud vexilla debet esse. 871.
bellum diaboli. 903.
Bellat christus pro nobis. 903.
Bellum dicitur excusatio peccatorum. 1248.
bellum carnis est graue. 2160.
bellum dauid contra goliath ponitur. 2499.
bellamus contra diabolum manibus & digitis. 2499.
bellum christi contra diabolum ponitur. 2499.
benedictio dei est gloria aeterna. 52.
benedictio dicitur libertas a peccato. 280.
benedictio bonorum in iudicio precedet maledictionem peccatorum. 283.
benedicere dei est gratiam dare. 338.
benedicere deum est bene viuere. 378.
benedictio dei est duplex. 420.
benedicimus deum multipliciter. 502.
benedicere deum est gloriam sibi dare. 510.
Benedicamus domino quare dicitur in horis. 977.
benedictio dei illuminat intellectum. 1042.
benedictione aeterna consequemur per christum. 1181.
benedictio christi est gratia. 1437.
benedictio dei valet ad multa. 1444.
benedicere est duplex. 1732.
benedicere deo debent omnia interiora. 1732.
benedicere deum nos facit peccatorum nostrorum consideranda. 1732.
benedicamus domino quare aliqui dicunt sine missa. 1733.
benedictus est deus ubique. 1753.
benedictio dei multiplicat temporaliter & spiritualiter. 1918.
Benedictione possumus velle praesens non maledictionem. 1953.
benedictio temporalium datur etiam bonis. 2022.
benedictio iudeis conuersa est in maledictionem. 2023.
benedictio quare datur operantibus. 2318.
benedictio malis non datur. 2318.
Benedicunt deum qui concordiam habent. 2354.
benedicere deum nunc debemus in vita presenti. 2355.
Benedicuntur deus operibus bonis. 2354.
Benedicere est duplex. 2516.
Vide confessio laudis creatura predestinatio.
Vtrum propter beneficia dei ipse deus sit magis diligendus. 201. 2029.
Beneficia dei sunt multa. 502. 288. 914.
Beneficiorum dei memoria deum placat. 1213.
Beneficia multa deus dedit iudicis. 1280.
Beneficiorum habenda memoria. 1316.
Beneficium attenditur penes bonum datum vel penes malum ablatum. 1734.
Beneficia in propria parte mouet quam in aliena. 1908.
Beneficium dei retribuere non possumus. 2040.
Benefacere debemus multis. 2290.
Beneficium dei quid sit. 1516.
Beneficium est deo in multis. 1837. 2558.
Beneficium tempus fuit passio christi. 1104.
Beneficentia dei multa bona facit. 1108.
Beneficentiae exemplum fuit samuel. 1249.
Beneficentia quis dicatur. 1596. 1456.
berillus lapis significat spiritum sanctum. 856. 861.
bestia dicitur diabolus. 1231. 1774.
Vide babylonia.
Bi. Bias philosophus suas diuitias gestabat in pectore. 1988.
bibere est multiplex. 960.
bibit christus vinum myrrha & selle mixtum. 1114.
Bi. bibunt homines de calice scripture. 1243.
Bo. Blasphemant deum omnes qui peccant. 2548.
Bonitas quomodo differt a misericordia. 351.
Bonitas dei ad confessionem nos inducit. 1834.
bonitatem dei attestatur omnis creatura. 2202.
Bona aeterna aliqui negant. 34.

Bonum propositum inuadit diabolus. 347.
Bonorum nostro gloria deo debet dari. 412. 816. 792.
Bona aliorum mali interpretantur in malum. 449.
Bonum facere & declinare a malo sunt partes iustitiae. 513.
Bona quae facimus & dei sunt & nostra. 905.
Bona interiora sunt vera bona. 915.
Bonum est multiplex scilicet bonum temporale bonum morale bonum gratie bonum gloriae. 1014.
Bona opera nostra deus operatur.
Bona temporalia significant aeterna similia. 1840. 1858.
Bona temporalia dicuntur vestimentum. 1954.
Bona dat nobis deus ex misericordia non merito nostris. 2811.
Bona quae deus tribuit nobis tunc recordamur nostri. 2011.
Bona omnia sine humilitate perduntur. 2082.
Bonum facies solo timore pene peccat. 2130. 2185. 2108.
Bona quae intelligimus debemus facere. 2146.
Bonum omne premit deus & punit omne malum. 2179.
Bona omnia & mala a cogitatione procedunt. 2196.
Bona sua & virtutes quis licite publicare potest. 2194.
Bona spiritualia significat dextera & sinistra temporalia. 2290.
Bona spiritualia iuste peccati non possunt sed temporalia. 2260.
Bonorum omnium communicatio erit in gloria. 2266.
Bona presentis vite non sunt vera bona. 2310.
Bona vite aeternae sunt vera bona. 2310.
Bona omnia continentur in pace. 2311.
Bona communia priuatis preferri debent. 2334.
Bona omnia continent gloria caelestis. 2314.
Bonorum perseverantia est necessaria. 4458.
Bona aeterna significantur per dexteram. 2480.
Bona omnia sunt a deo sed mala a nobis. 2489.
Bonum nostrum totum est deus. 4495.
Bona corporalia & temporalia non faciunt hominem beatum. 2511. 4514.
Bona sua omnes iusti recognoscunt a deo. 1792. 2586.
Vide bonus perseverantia.
Bonorum societas utilis est. 611700.
Boni aduersitatibus proficiunt. 73478. 1041497.
Bonorum duplex est status. 88.
Bonos inhabitat deus. 136.
Boni in presenti semper sunt mixti cum malis. 167.
Bonis retribuit deus & qualiter. 227.
Bonis hic dantur aduersa. 129.
Bonos faciunt duo. 348.
Bonus absolute est solus deus. 351. 2361.
Boni moriuntur corpore non anima. 410.
Boni quatuor desiderant. 642.
Boni cum malis vituperantur & e contrario. 650.
Bonorum verba maius sustinent non possunt. 997. 1803. 4065.
Bonis mali nocere non possunt. 997. 1803. 2065.
Boni persequuntur a malis. 148. 2311. 2313.
Boni quoniam habent bona & mala maius dubium est quoniam quando boni habent mala & mali bona. 1199.
Bonos letificat consideratio vltimi iudicii. 1253.
Bonos christus consolatur. 1260.
Boni semper considerant mala quae fecerunt. 1263.
Boni signantur per oues. 1334.
Boni dicuntur esse christi sed non mali. 1511.
Bonorum numero completo iudicabitur mundus. 1513.
Boni humiliantur a malis. 1612.
Boni conuersi dicuntur lapides. 1717.
Bonis proficit ira dei. 1740.
Boni purgantur per malos. 1740.
Boni & humiles regunt sed mali subiiciuntur. 1780.
Bonorum qualis est cibus spiritualis. 1782.
Boni sunt pauci respectu malorum. 1919.
Bonorum memoria deus habet non malorum. 1991.
Bonorum memoria durat non malorum. 1995.
Bonorum dicuntur pueri. 1995.

Boni cadunt & resurgunt sed non mali. 2060.
boni sicut deus probatur per effectus. 2141.
boni magis timentur & patiuntur aduersa quam mali. 2159.
boni libenter vident bonos & iusti iustos. 2147.
boni significantur per ephraim. 2182.
Boni & mali oes sunt in conspectu domini. 2241.
Boni deo videri volunt sed non mali. 2241.
Bonos cur permittit deus pati a malis. 2288.
boni illuminantur a sole sed mali a luna. 2261.
bonos probat exhibita laus. 2289.
bonos & malos parit ecclesia. 2302.
boni sunt latera ecclesie. 2307.
boni soli sunt de corpore viuo ecclesie. 2312.
bonis mala sua peccata imponunt mali. 2314.
boni soli stare dicuntur. 2356.
bonus quis dicitur multiplici ratione. 2361.
bonorum penes ostendit quales erunt penes malorum. 2372.
boni & mali significantur per salices. 2408.
Boni audire verba malorum non possunt & e contrario. 2411.
boni soli faciunt numerum & non mali. 2423.
Boni omnes dicuntur reges. 2423.
Bonorum proprie dicitur esse deus quoniam in est omnium. 2457.
boni proprie soli habent vocem. 2457.
boni & mali dicuntur carbones. 2461.
boni soli proprie habent nomen. 2550.
boni dicuntur populus dei & non mali. 2584.
boni & mali letantur in aduersis. 2585.
Vide iustus.
bones significat prelatos. 88.
bones significat doctores. 1036.
bonum curam qualiter habet deus & qualiter non. 2542.
Brachium dicitur potentia antichristi. 219.
brachium multa significat.
Brachium dicitur esse christus. 713. 1367. 2391. 1157.
Brachium significat potestatem temporalem. 712.
Breue est omne quod sine terminatur. 567.
Breuis est omnis gloria mundi. 603.
Breuis est vita presens. 638.
Breuitas vite nos ducit ad deum. 1555.
Breuitas vite considerari debet. 1745. 2157.
Bruchus quid sit. 1822.
Bruchus fuit quarta plaga egyptiorum. 1822.
Bruchus significat peccatum gula. 1823.
Buccella dicuntur peccatores conuersi. 2564.
Adere. ceciderunt omnes praeter christum. 2475.
Cadere triplex. 590. Cadit peccat. 50.
Cadere ad ima superbia facit. 1664. 2258.
Cadere in peccatum quis per se potest sed non surgere. 376.
Cadunt peccatores multipliciter. 590.
Cadunt boni & resurgunt sed non mali. 2060.
Calius penes eterne multa mala continet. 2060.
Cadunt presciti sed non predestinati. 2475.
Caladrens significat christum. 1449.
Calcaneus significat finem vite. 665. 792. 907.
Calcanei iniquitas est quae durat vsque in finem. 792.
Calcet diabolus malos. 903.
Calcedonius significat charitatem. 808.
Calcedonius significat castitatem. 800.
Calcedonius significat christi conceptionem. 795.
Calcamentum significat christi incarnationem. 966.
Caligo significat diabolum. 210.
Calix significat christi passionem. 178. 190. 2041.
Calix significat eucharistie sacramentum. 332.
Calix significat sanguinem christi. 1020.
Calix significat scripturam sacram. 1242.

Calix est multiplex. 1041.
Calor charitatis peccatum excludit. 626.
Calor intrinsecus est ipsa charitas. 635.
Calorem charitatis tria impediunt. 635.
Calor naturalis humido radicali nutritur. 637.
Caliditate nihil calidius esse potest. 2562.
Resp. spiritus sanctus.
Calumniator quis proprie sit. 1167. 2195. 2207.
Calumniatur diabolus iustos. 2155.
Caluus significat christum. 688.
Calx accenditur aqua & oleo extinguitur. 1158.
Campi silue dicuntur gentiles. 2337.
Canes dicuntur iudei. 195307.
Canes significat predicatorum. 1071.
Resp. catulus.
Cantare deo quid est. 1146. 1244. 389. 1145.
Cantus ecclesie debet esse honestus. 482.
Cantores ordinauit dauid. 632.
Cantus penitentiae qualis esset debet. 1783.
Catus significat charitatem & concordiam. 1791. 2583.
Cantate multas habet virtutes. 2127.
Vide. canticum.
Canticum nouum quid sit. 2581. 1643.
Canticum nouum lex noua. 2507.
Canticum quid sit. 29.
Canticum multiplex. 2424. 653.
Canticum leticie. 2424.
Canticum nouum concordia facit. 2581.
Canticum triplex. 2507.
Vide. cantare.
Captio christi ponitur. 530.
Capillus multa significat. 666.
Capilli significant sacramenta. 1026.
Capilli vertex fuit hierusalem. 1070.
Capilli significant iustos. 1093.
Capra significat penitentes. 836.
Captare idem est quod super capere. 1628.
Captiuitas iudeorum fuit multiplex. 150.
Captiuus dicitur homo multipliciter. 1024.
Captiuitas est multiplex. 1334.
Captiuus dicitur quilibet peccator & quilibet in hac vita. 2409.
Captiuitas iudeorum per nabuchodonosor. 1536.
Captiuitas iudeorum per romanos. 1949.
Caput ecclesie christus & corpus christi ecclesia. 291. 496. 1975. 2352.
Caput dicitur superbia. 723. 1974. 2460.
Capite aliqui credunt carere. 767.
Capitaneorum erant sacerdotes. 1070.
Caput malorum est diabolus & antichristus. 1415.
Caput mouere est minari. 1951.
Carbones desolatorij sunt exempla facti. 2253. 2961.
Carbones significat peccata & bonos & malos. 2961.
Carbones sunt exempla scripture. 2961.
Carcer est multiplex. 2485.
Carcer anime est corpus. 2485.
Caritas dicitur semita. 189. 327.
Caritas nos conseruat. 174.
Caritas est vita recta. 178.
Caritas figuratur per colorem rubeum. 479.
Caritas est tunica christi. 609.
Caritas est calor intrinsecus. 635.
Caritatis calorem tria impediunt. 635.
Caritas per aurum figuratur. 751.
Caritas per calcedonium figuratur. 800.
Caritas est radix omnium bonorum. 857.
Caritas est gloria iustorum. 860.
Caritas omnia comunicat. 868.

Caro quando tentat, tunc est orandum. 1704.
Caro est causa peccati, & tamen peccatum minuit. 1734.
Carnis concupiscentia ex originali peccato procedit. 1891.
Caro nos decipit vt meretrix. 2100.
Carnem significat vter. 2156.
Carne deficiente crescit spiritus. 2156.
Carnis bellum est graue. 2160.
Caro peccatum grauat. 2321.
Carnis curam quomodo facere licet. 2348.
Carnis praecipue sunt tres passiones superanda. 2537.
Carnis mortificatio per tympanum significatur & psalterium. 2583.
Vide Crucifigere, Ancilla.
Caro christi dicitur cilicium. 536.
Caro christi dicitur gloria eius. 924.
Caro christi dicitur terra. 929.
Caro christi dicuntur apostoli. 1708.
Carne christi quidam appetunt saturari dupliciter. 2562.
Cassia significat fidem. 744.
Castigat Deus electos. 1197.
Castigat nos Deus & corrigit per aduersa. 2065.
Castigatio dei nobis est utilis. 2138.
Vide Correctio.
castitas per virtutem significatur. 232.
Castitas currit ad penitentiam & e contrario. 257.
castitas per aurum figuratur. 751.
castitatem smaragdus conseruat. 824.
castitas significatur per ceram. 935.
castitatis exemplum fuit ioseph. 2249. 2397.
castitatis exempla habentur. 2218.
Vide Mulier.
castra sunt militum congregatio. 383.
castratur quis spiritualiter, vt ad penitentiam curatur. 257.
cathedra malorum qualis sit, ostenditur. 1.
cathedra multiplex. 1912.
catuli leonum dicuntur demones minores. 1775.
Vide Canis.
cauda significat hypocritam. 931.
causa quadruplex psalterij pertractatur in prologo.
causam iudicij nostri christus portauit. 94.
causa omnium est voluntas dei, quae causam non habet. 1977. 2364.
causa formalis multiplex. 2014.
Caiphaz quilibet peccator dicitur. 1942.
Cedar fuit filius limach, a quo & Cedar ciuitas dicta. 2254.
cedrus significat superbos. 415.
cellarium vetus dicitur promptuarium. 2412.
caelum significat deum patrem. 1062.
caelestis debet esse conuersatio nostra. 2265.
caelum qualiter deus inhabitat. 11.
caelum significat scripturam sacram. 83. 2554.
caelum significat predicatorum. 15. 21660.
caelum creatum prima die quid sit. 151.
Caelum significat apostolos & iustos. 815. 1502. 1600. 1756. 2998. 2503.
caelum significat angelos. 920. 1750. 16281. 998. 2152.

2503. 210.
Caelum dicitur occasus. 1051.
Caelum est multiplex. 1066. 1061. 7304. 2365.
Caelum significat beatam Mariam. 1722.
Caelum & terra quomodo peribunt in fine. 1729.
caelum dicitur tentorium. 1856.
Caelos extendit deus, id est, apostolos. 1756.
Caelum est triplex, scilicet triplex cognitio diuinitatis. 1927.
caelum dat christus bonis. 2026.
caelum dicitur gloria aeterna. ibidem.
Caelum obedit deo. 2162.
caelum significat homines iustos. ibidem.
caeli facti sunt in intellectu dupliciter. 2384.
Caelum significat superbiam. 2434.
Caelum quomodo est inferius aquis. 2571.
Caelum aqueum quid sit, & quare sit factum. ibidem.
Caelum multa significat. 2571.
Caelum firmamentum est duplex. 2590.
Cera significat molliem legis nouae. 305.
Cera multa significat. 935. 1049.
Cervix significat superbiam, quae tamen deponitur in morte. 2314.
ceruus significat amorem supernorum. 233.
Cervus significat episcopos. 418.
Cervus significat fideles. 688.
Cervus significat multa. ibidem.
Cervus significat compassionem christi. ibidem.
cetus dicitur quidam draco. 1781.
lectus quomodo illudatur & capitur. 1781.
Cham significat aegyptios. 1333.
Chamus aduersitates magnas significat. 471.
Chananeus significat luxuriam. 1337.
chaos positum inter bonos & malos quid significat. 404.
Cherubim quid sit, ostenditur. 1372.
Cherubim dicitur sedes dei, & quare. 1678.
Cherubim ordo angelorum quod officium habet. ibidem.
Chore filii qui dicuntur. 674. 757.
Chore cum suis quomodo fuit igne combustus. 1852.
chiorus est concordia cantantium. 2583.
Christus est causa materialis totius libri psalterij in prologo.
Christus omni peccato caruit.
Christus fuit sub lege, in lege: & supra legem. 2.
contra christum fremuerunt reges & gentes. 8.9.
Christus in scriptura absolute positus, significat filium dei. 9.
Christus est rex omnium & dominus. 13. 735. 744. 767.
Christus per dauid figuratur. 21.
Christus iustificat pro nobis. 47. 431. 455.
Christi grandis patientia, ostenditur. 67.
Christi ascensio ponitur. 71. 720.
Christus dicitur arcus & gladius. 77.
Christus dicitur magnificencia dei. 83.
Christus fuit humiliaris infra angelos. 87.
Christus per filium absolute positum significatur. 91.
Christus dicitur manus. 125.

Ch.

Chri

Christus deponet Antichristum. 125.
 christus nomine iusti intelligitur. 135.
 christus sanctus dicitur, qui deficit non in se, sed in aliis. 141.
 christus ab aliis prophetis distinguitur. 146.
 christi verba nos iuvant contra omnia mala. 147.
 christus dicitur finis & facies. 150.
 christi facies utilis multipliciter fuit vilipensa. 147.
 christus dicitur consilium nostrum. 151. 165.
 christus an fuerit à ludæis cognitus filius Dei. 165. 128.
 christum persequerentur ludæi multipliciter. 160.
 christus orando nos docuit orare. 174.
 christus scientiam experientie acquisivit in passio-
 ne. 180.
 christi anima ad infernum descendit. 182. 422.
 christi oratio omnis fuit exaudita. 190. 292. 365. 1105.
 christi maximum mirabile fuit quando sacerdotes de templo eiecit. 191.
 christi corpus ludæis in potestate traditum fuit. 193.
 christus dicitur manus & brachia. 198.
 christus ante resurrectionem erat suscitatus quo ad animam. 200.
 christi corpus dicitur templum. 207.
 christus superat scientiam omnium angelorum. 211.
 christus manifestatus fuit multipliciter. 214.
 christus habet duplicem viam mundam. 230.
 christus Dei dextera dicitur. 235.
 christi corpus dicitur tabernaculum. 256. 460. 1579.
 christus patienter adversa sustinuit. 257. 306.
 christi ascensionis utilitas. 258.
 christus an timorem filialem habuerit. 261.
 christus oravit tripliciter tempore suæ passionis. 268. 506.
 christi voluntas in passione discordabat à volunta-
 te ludæorum. 271.
 christus dicitur salutare. 272. 869. 1043. 2114. 2247.
 christus est nomen Dei in quo magnificamur. 272.
 christus in primo suo instanti habuit omnia meri-
 ta. 278.
 christus habuit gratiam duplicem. 280.
 christi corona multiplex. 280.
 christus an habuit spem. 284. 436. 298. 1583.
 in Christum multa mala declinaverunt ludæi. 288.
 christus quomodo fuit derelictus à patre. 291.
 christus an habuit verum mortis timorem. 292.
 christus dicitur vermis. 296.
 christus crucifixus fuit irritus. 297. 303.
 christi corporis dignitas. 289.
 christi humanitas à verbo nunquam fuit separata. 300.
 christi corpus in passione fuit restitutum. 306.
 christi ossa qualiter in passione dinumerata fuerint.

308.
 christi tunica qualiter fuerit virtutis. 399. 609.
 christus dicitur frater noster. 313.
 christus fuit pauper. 315. 674.
 christi regnum per resurrectionem fuit dilatatum. 321.
 christus dicitur mons. 336. 756. 775.
 christus dicitur rex gloriæ ad ludæorum confusio-
 nem. 391.
 christi fides omni tempore necessaria fuit & erit. 377.
 christus fuit unctus, quia verus rex & sacerdos. 379. 243.
 christus fuit sufficiens hostia nostræ redemptionis. 389.
 christus dicitur via & semita. 396.
 christi corpus in potestate diaboli traditum fuit. 396.
 christus clamavit in multis locis. 399. 422.
 christus oravit multipliciter. 400.
 christus an fuisset mortuus naturaliter. 401.
 christi caro floruit & resloruit. 408.
 christi hæreditas quid dicitur. 410.
 christus intonuit & qualiter. 413.
 christus patrem exaltauit. 421.
 christus qualiter orare potuit, cum Deus esset. 422.
 christi mortis causa fuit peccatum nostrum. 426.
 christus mane surrexit. 426.
 christi dignitas. 427.
 christi decore, virtus & potestas. 428. 810.
 christus fuit conturbatus. 429.
 christi tristitia in gaudium conversa fuit. 434.
 christi corona spinarum. 435.
 christi vnitas cum ecclesia. 436.
 christus clamans spiritum emisit. 441.
 christus utrum oret pro nobis. 442.
 christus traditus fuit, in manibus diaboli, sed non con-
 elusus. 445.
 contra Christum multipliciter ludæi consilati sunt. 451.
 christus dicitur iustus. 456.
 christus fuit tribulatus. 504.
 christus omnes redemit quo ad sufficientiam. 520.
 christus quomodo fuit captus. 530.
 christi anima quomodo exultavit in domino. 531.
 christo nullus similis est. 532. 1464.
 christus nos sua passione redemit. 533.
 christus aliqua dicebatur ignorare, quia illa non ap-
 probabat. 534. 539.
 christi caro dicitur cilicium. 536.
 christi ieiunium fuit desiderium nostræ salutis. 537.
 contra christum conuenerunt ludæi multipliciter. 439.
 contra christum crudelitas ludæorum. 545.
 christus dicitur finis. 636.
 christus fuit perfectus vir in utero matris. 657.
 christus iustitia satisfecit pro nobis. 662.
 christi passio in Heliseo fuit figurata. 688.
 christus seipsum pro nobis obtulit Deo patri. 999.
 Christus

Christus dicitur lux multipliciter. 706.
 Christus salutem fuit operatus. 714.
 christi duplex aduentus. 706.
 christi potestas per cornu significatur. 714.
 christus fuit speciosus. 737.
 christus potestatem suam ostendit miserando. 739.
 christus habuit patres. 752.
 christi natiuitas. 756. 762. 763. 764.
 christus dicitur medium multipliciter. 759. 782.
 christus ascendit & descendit. 770.
 christus est filius Dei & amor. 787.
 christus dicitur sapientia. 790.
 christi natiuitas per calcedonium figuratur. 800.
 christi sepulchrum per smaragdum ostenditur. 812.
 christi verba quæ dixit in cruce. 824.
 christi descensum ad inferos significat sardonius. 832.
 christi resurrectio per sardium significatur. 434.
 christi ascensio per sardium significatur. 839.
 christus quomodo in celum potuit ascendere. 839.
 christi sanguinis aspersio commendatur. 840.
 christus est mihi adiutor. 872.
 christus saluat nos multipliciter. 884.
 christus bellat pro nobis. 903.
 christus dicitur promissio. 910.
 christus dicitur luna. 910.
 christi pedes qui sunt ostenditur. 921.
 christi gloria dicitur caro. 924.
 christus dicitur misericordia. 926.
 christi sepulchrum ostenditur. 938.
 christus dicitur gladius. 647.
 christi patientia. 947.
 christus est rex & dominus ludæorum. 951.
 christus dicitur Lucifer. 953.
 christus per iudam significatur. 965.
 christus dicitur petra. 872.
 christus est spes nostra. 972.
 christus est precium nostrum. 981.
 christus dicitur statera. 986.
 christus homo est passus. 1005.
 christus dicitur leo. 1023.
 christi festa principaliter sunt tria. 1024.
 christi potestas ostenditur. 1054.
 christus dilecti nomine intelligitur. 1060.
 christus vere mortuus fuit. 1069.
 christi pedes sunt prædicatores. 172.
 christi opera viderunt ludæi. 1073.
 christus commutationem habuit & quomodo. 1089.
 christi clamor clamori leonis comparatur. 1092.
 christi peccata dicuntur peccata nostra. 1095.
 christi opprobrium ponitur. 1098.
 christi confusio ponitur. 1098.
 christi cilicium fuit tunica eius. 1102.
 christi sepulchrum dicitur lutum. 1116.
 christus dicitur puer. 1100. 1474. 1701.
 christus fuit pauper & humilis. 1122.
 christus dicitur iustitia. 1153. 2485.
 christus dicitur brachium. 1153. 1366.
 christi magnificentia multiplicatur. 1160.
 christus dicitur rex. 1164.
 christus nos liberauit. 1175.
 christus dicitur fermentum. 1179.
 christus dicitur æternus. 1180.
 christus dicitur sinus Dei. 1223.
 christi dicuntur esse pœnæ nostræ. 1234.
 christus iudicabit vt homo. 1237. 1414.
 christus est omnium iudex. 1241.

christi habitatio quæ dicitur. 1241.
 christus suos consolatur. 1260.
 christi mirabilia. 1268.
 christus est via. 1270.
 christus est Deus magnus. 1270.
 christus est Dei virtus. 1271.
 christus per ioseph significatur. 1271.
 christus nos redemit. 1271.
 christus per aaron significatur. 1277.
 christum laudare debemus. 1281.
 christi charitas fortitudo, & patientia. 1281.
 christus dicitur columna nubis, & ignis. 1294.
 christus est petra dans aquam. 1295.
 Ex christi latere aqua triplex exiit. 1300.
 christus dupliciter fuit cognitus. 1367.
 christus dicitur facies Dei. 1374.
 christus est dux noster. 1380.
 christus legem impleuit. 1386.
 christus dicitur filius hominis. 1386.
 christus dicitur vir. 1388.
 christus est beatitudo nostra. 1390. 1453.
 christus dicitur pupillus, & pauper. 1408.
 christus qualiter à diabolo, & à ludæis cognitus fuit. 4101.
 christus quomodo tacet loquetur in iudicio. 1414.
 christus dicitur lampas. 1414.
 christus significatur per israel. 1417.
 christus dicitur sanctuarium. 1414.
 christus dicitur dominus. 1430.
 christus dicitur passer. 1433.
 christi gratia dicitur benedictio. 1437.
 christus quare ponitur in fine orationum ecclesie. 1436.
 christus dat nobis gratiam, & gloriam. 1442.
 christus qualiter peccata remittere potest. 1445.
 christus portauit peccata nostra & pœnam. 1445.
 christus significatur per calandriam. 1449.
 christus dicitur misericordia, & salutare. 1450.
 christus nobis a tulit pacem. 1461.
 christus sedet primus in corde bonorum. 1452.
 christus propè fuit ludæis. 1545.
 christus ambulatio pœnitentie. 1457.
 christus oravit. 1458.
 christus dicitur sanctus. 1459.
 christus nos ducit. 1467.
 christum impugnaverunt testes iniqui. 1470.
 christus est fundamentum ecclesie. 3474.
 christus dicitur homo. 1478.
 christus fundavit virginem Mariam. 1478.
 christus clamavit die ac nocte. 1481.
 christus passus fuit voluntate non necessitate. 1484.
 christi vulnera animam nostram sanant. 1485.
 christum tradidit iudas. 1489.
 christus tota die quomodo fuit in cruce. 1490.
 christus mortuos suscitavit tres. 1491.
 christi sedes sunt iusti. 1504.
 christo nullus est similis. 1506.
 christus humiliavit diabolum. 1510.
 christus creavit omnia. 1511.
 christiani sunt omnes boni, & non mali. 1511.
 christus iudicabit mundum completo numero bonorum. 1513.
 christus fuit electus, & exaltatus. 1518.
 christo auxilium Dei datum. 1520.
 christi inimicus dicitur diabolus. 1521.
 christus fecit veritatem. 1523.
 christi misericordia ostenditur. 1523. 1547.
 BBb Christ

Christi potestas, & regnum dicitur cornu. 1523.
 Christus vt Deus patrem habet, vt homo habet dominum. 1525.
 Christus solus dignè pro nobis orat. 1525.
 christus dicitur primogenitus multipliciter. 1526.
 Christus quod semel assumpsit nunquam dimisit. 1527.
 Christus quomodo fuit ex femine Dauid ostenditur. 1528. 1532.
 Christus est testis nostræ futuræ resurrectionis. 2535.
 Christi oratio ponitur. 1551.
 Christi humilitas. 1551.
 Christus est sapientia Dei. 1564.
 Christus suscepit nos, & penas nostras multipliciter. 1571.
 Christi scapulæ sunt exempla eius, vel promissiones. 1573.
 Christus dicitur leo agnus, lapis, & huiusmodi cū nullum sit horum. 1574.
 Christi latus dicitur illi, qui cum ipso iudicabunt. 1576.
 Christi latus dicitur reprobi. 1576.
 Christus dicitur refugium altum. 1578.
 Christus dicitur spes nostra. 1578.
 Christus dicitur orbis terræ. 1602.
 Christus in passione comotus non fuit: sed Deus contra ipsum. 1602.
 Christus plures conuertit moriens quam viuēs. 1606.
 Christi vulnera fossa dicuntur. 1620.
 Christus multipliciter fuit condemnatus iniuste. 1628.
 Christus ad nos multipliciter venit: & nos ad eū venire debemus. 1631.
 Christo exultare, debemus, & qualiter. 1631.
 Christus propriè dicitur dominus quod nulli homini competit. 1633.
 Christum adorare debemus. 1636.
 christus templum spirituale quomodo ædificauit. 1642.
 christus in iudicio apparebit magnus multipliciter. 1645.
 christus vt verbum omnia fecit. 1646.
 christi præsentia exultauit omnis terra. 1652.
 christo quare ramos arborum pueri prosternebant. 1653.
 christus qui modo est mansuetus in iudicio erit feruus. 1654.
 christus quomodo ad iudicium veniet cū sanctis in nubibus. 1656.
 christi humanitas qualiter est adoranda. 1662.
 Christi potestas omnem aliam superat potestatem. 1664.
 christus super omnes fuit exaltatus ratione humilitatis. 1664.
 christus exemplum vitæ nobis fuit. 1666.
 christus est vera lætitiâ nostra, & non mundus. 1666.
 christus multipliciter saluat. 1669.
 christus statim natus fuit manifestatus & quibus. 1670.
 christus melius viderunt gentiles quam Iudæi. 1672.
 christus multipliciter dicitur excelsus. 1679.
 christi scabellum est multiplex. 1642.
 christi fides semper necessaria fuit. 1683. 2239.
 christus dicitur columna nubis, & ignis. 1684.
 Christi nomen quare nulli imponitur. 1694.
 Christi aduentus duplex in carnem, & ad iudiciū. 1664.
 christus solus propriè dicitur innocens. 1695.
 christus in omnibus semper tenuit mediū. 1701.
 christi non omnis oratio fuit exaudita. 1703.
 christus dicitur os sed apostoli caro & mulieres pellis. 1708.
 christus dicitur pellicanus, nycticorax, & passer. 1709.
 christus est æternus ratione personæ. 1715.
 christus triplici visione videtur. 1719.
 De Christo multa videre debemus, & credere. 1719.
 christus an in triduo fuit verus homo. 1746.
 christus charitas omnem aliam superat charitatem. 1757.
 christus ascendit multa. 1757.
 christus est panis vitæ. 1769.
 christus dicitur sol. 1773. 2387.
 christi mortem significat solis occasus. 1773.
 In christi morte quare factæ sunt tenebræ. 1774.
 christus dicitur lux. 1776.
 christus quomodo diabolum cepit. 1781.
 christi cibus, & bonorum quis est. 1782.
 christi dicti sunt patres antiqui. 1804.
 christi mors multiplicat fideles, & virtutes. 1812.
 Christus nos redemit multipliciter & est redemptio nostra. 1844. 1882.
 christus dicitur altare. 1869.
 christus electos congregauit ex gentibus. 1878.
 christus mare id est, mundum congregauit. 1883.
 christus dicitur via ratione humilitatis. 1884.
 christus deducit nos ad civitatem gloriæ. 1887.
 christus suscepit nos multipliciter. 1897.
 christum abominati sunt Iudæi. 1898.
 christum per serpentem æneum significari. 1900.
 christus miraculosè pacificauit mare. i. mundum. 1903.
 christus dicitur psalterium, &c. 1925.
 Christi confessio ad patrem est nostra eruditio. 1926.
 christus dicitur misericordia Dei. 1917.
 christus non profecit in meritis. 1927.
 christus orauit p. suis, vt seruaretur à malo. 1929. 1940.
 Christus per sanctum intelligitur: quādo sanctus ponitur absolutè. 1929.
 christo detrahere quam graue sit peccatum, ostenditur. 1940.
 christo fit omnis bona oratio. 1943.
 christum tradidit Iudas à notitia. 1944.
 christi mortem tractantes Iudæi cum omni posteritate sua sunt extincti. 1949.
 christus fuit inops, & mendicus. 1952.
 christus compunctus fuit corde, & carne. 1952.
 christi nullum præcessit meritum, vt Deus esset. 1957.
 christi misericordia nobis valet ad multa. 1957.
 christi vita velut vmbra fuit ablata. 1959.
 christus fuit à facie multorum persecutorum. 1959.
 christus comparatur locustæ. 1959.
 christus apparebat amplioris temporis quam esset, & quare. 1960.
 christus dicitur manus Dei. 1963.
 christus multipliciter dicitur factus. 1963.
 christi dextera nos saluat. 1967.
 christus sedit in cruce, & in gloria. 1968.

Christo non solum Iudæi, sed etiam omnia subiciuntur. 1969.
 Christo humanitas dicitur virga. 1970.
 Christi figura fuit Melchisedech multipliciter. 1972.
 Christus confregit reges ipsum persequentes. 1973.
 christus dicitur caput. 1975.
 christi natiuitas. 1989.
 christus dicitur sol qui habet occasum & ortum. 1997.
 christi consideratio nos fortificat. 2003.
 christus sedauit mare id est, persecutores ecclesiæ. 2004.
 christo se subiecit mundi potestas. 2006.
 christus mundum conuertit. 2008.
 christus dicitur Deus Iacob & quare. 2026.
 christus inclinauit seipsum multipliciter pro nobis. 2030.
 christus peccata conuertit in aqua spiritualiter. 2009.
 christus cælum donat nobis, & qualiter. 2026.
 Christus virtutem fecit Iudæis sed gentibus gratiam. 1046.
 christus est lapis reprobatus, in caput anguli factus. 2048.
 christus à Iudæis fuit multipliciter circumdatus. 2058.
 christus vleiscitur multipliciter. 2059.
 christus est dextera Dei. 2063. 2480.
 christus omnium virtutum nobis dedit exemplū. 2063.
 christus dicitur porta cæli. 2066.
 christus est nostra salus, per quā saluamur. 1067. 2071.
 christus est lapis angularis. 2068.
 christus venit in nomine domini, & qualiter. 2071.
 christi testimonia sunt scripturæ. 2078.
 christus fuit à patre derelictus. 2084.
 christus est via testimoniorum Dei, & eius exempla. 2089. 23.
 christus ante principes fuit ductus. 2098.
 christi testimonia sunt martyria. 2099.
 christo fortius adhæserunt mulieres, quam viri. 2106.
 christus est ductor noster. 110.
 christi opprobrium est nobis vtile, & gloriosum. 233.
 In christo viuificamur: sed morimur in nobis. 224.
 christus docuit nos respondere tentanti diabolo. 226.
 christum publice confiteri debemus: quem credimus corde. 226.
 christum negantes aliqui sunt reparati. 227.
 christo crucifigi quid est. 2196.
 In Christum quomodo deficiunt oculi nostri. 2196.
 christus dicitur facies Dei. 2208.
 christus iuuenis, & despectus mundi redemit. 2214.
 christi merces est, proximus noster & ideo diligendus. 2223.
 christus longe à Iudæis. 2228.
 christus est pastor, reus, & iudex. 2229.
 christum Iudæi gratis persecuti fuerunt. 2234.
 christus à multis abstulit spolia multa. 2235.
 christus dicitur manus Dei. 2246.
 Christus quærit nos & nos ipsum debemus quærere. 2249.
 Christus clamans fuit exauditus. 2250.
 Christus est particeps omnium iustorum. 2236.
 Christi particeps in omnibus sunt iusti. 2136.
 christus solus dicitur verus magister, & doctor. 2137. 2146.
 christi oratio pro ecclesia. 2153.
 christi dicitur dies. 2164.
 christus multiplex super omnes se docet. 2172.
 Christus non prohibeat pedes suos à malo, & qualiter. 2174.
 christus per seipsum legem euangelicam dedit. 2175.
 christi iustitia est humilitas. 2185.
 Christus docuit nos humiliari. 2185.
 christus dormit in nobis quando fides tepescit. 2258.
 christus non dormit, nec dormitat. 2259.
 christi diuinitatem significat sol, & luna humilitatem. 2261.
 christus nobiscum est in terra: & nos cum ipso in cælo. 2273.
 christi charitatem significat auis. 2295.
 christus conuertit persecutores suos ad suū amorem. 2295.
 christi dilectio per suam passionem ostenditur. 2297.
 christus per Salomonem figuratur. 2299.
 christus dicitur lux. 2301.
 Contra christum se erigentes surgunt ante lucem. 2301.
 christus est porta vitæ. 2304.
 christi vxor est ecclesia. 2307.
 christus dicitur propitiatio. 2327.
 christi lex dicitur charitas. 2322.
 christus solus nos redemit. 2425.
 christi pedum vix est locus. 2338.
 christo reconciliabuntur Iudæi. 1341.
 christus sedit supra sedem David, & qualiter. 2342.
 christus dicitur cornu. 2349.
 christi vestes sunt omnes fideles. 2353.
 christus significatur per hermon. 2353.
 christus noster laudari debet. 2359.
 christus est suauis. 2361.
 christus indicabit Iudæos. 2372.
 christus venit ex Syon, id est, ex Dauid. 2379.
 christus solus habuit simul omnia dona spiritus sancti. 2379.
 christus percussit diabolum cum omnibus vitiis. 2389.
 christus dicitur brachium Dei. 2392.
 christus dicitur filius, & seruus. 2401.
 christus dicitur fundamentum. 2416.
 christus magnificatus est. 2421.
 christus moriendo retribuit pro nobis. 2427.
 christus vt Deus habet patrem: sed vt dominum homo habet. 2428.
 christus dicitur liber. 2442.
 christus est vita æterna. 2450.
 christus clamauit in persona suorum. 2465.
 christo comparata mundi sapientia nihil est. 2475.
 christi verba potestatem habebant. 2472.
 christus nunquam cecidit. 2495.
 christo quomodo aperitur cordis ostium, vel clauditur. 2477.
 christus est terra viuientium. 2482.
 christus persecutus fuit à diabolo, & à Iudæis. 2487.

ANNOTATIO.

Christus expandit multa pro nobis. 2490.
 Christus an potuerit peccare. 2490.
 Christus dicitur seruus. 2498.
 christi bellum contra diabolum ponitur. 2499.
 christus est fons misericordiae. 2500.
 christus exaltatur multipliciter. 2516.
 christi regnum est anima nostra. 2538.
 christus in scientia diabolum vicit. 2500.
 christus non semper fuit exauditus & quomodo intelligitur. 2533.
 christo aperuit virgo Maria. 2532.
 christi carnibus saturari quis cupit dupliciter. 2501.
 christus rex est, & sacerdos. 2582.
 Vide Aduetus. Incarnatio. Passio Christi. Mors Christi. Resurrectio Christi. Ascensio. Iudicium vltimum, &c.
 Christianus quilibet vngitur multipliciter. 379.
 Christiani Iudaeis praefertuntur. 1289.
 christiani sunt electi repulsi Iudaeis. 1351.
 christiani nominis memoria ostenditur. 1372.
 christiani falsi dicuntur inimici domini. 1404.
 christiani falsi figurantur per Moab. 1419.
 christianus malus peior est infideli. 2085.
 christianorum dignitas ostenditur. 2243.
 christianus quis dicitur. 2169.
 christiani omnes sunt vnus homo. 2278.
 christiani praeter alios Deo obligantur. 2567.
 Vide Fidelis.
 Chusi fuit consiliarius Dauid. 64.
Ci. Cibis malorum fugiendus quis est ostenditur. 865.
 Cibis dicitur sacramentum eucharistiae. 1405.
 cibus diaboli quis est & quis cibus bonorum. 1782.
 cibus corporalis tria habet: similiter & cibus spiritualis tria debet habere. 2176.
 cibus spiritualis dicitur scriptura sacra. 2176.
 Vide Cibus poenitentiae. 1376.
 cicutrix dicitur spiritualiter fomes peccati. 613.
 cimbala quid significant. 2594.
 cilicium dicitur caro christi. 536.
 cilicium & cinis sunt arma poenitentium. 733.
 cilicium significat asperitatem vestium. 1102.
 Cinis significat poenitentiam. 172.
 cinis significat humilitatem poenitentiam & misericordiam. 2563.
 cynomia est musca canina. 1819.
 circulus & falx significant vltimum iudicium. 2434.
 circundederunt Iudaei Christum multipliciter. 74. 2058.
 circundedit femina virum & qualiter. 657.
 circundamur triplici malo. 665.
 circumdat nos virtus christi. 2058.
 circundamur in praesenti miseria. 2058.
 circumstantia peccatum aggravat. 9.
 circumstantiae peccatorum sunt consistendae. 1901.
 circuitus significat temporalia. 149. 450.
 circuitus bonus multiplex. 1508.
 circuitus dicitur peccatum. 2460.
 circumcisio spiritualis. 2109.
 Vide Cilium.
 Cithara multa significat. 481.
 cithara quid significat. 708.
 cithara significat poenitentiam. 1392.
 cithara & psalterium dicitur christus. 19. 25.
 civile animal natura dicitur homo. 882.
 cives cali sunt sancti: nos autem in praesenti sumus peregrini. 2127. 2548.
 Vide Ciuis Civitas.
 Civitas est duplex, scilicet Dei & Diaboli. 66.
 Civitas est triplex, scilicet conscientiae ecclesiae & gloriae. 461.
 civitas Dei dicitur ecclesia. 775. 1128. 1475. 1912.
 civitas gloriae qualis sit. 1480.
 civitas duplex, scilicet gloriae & inferni. 1934.
 Civitas non dicitur gloria caelestis, sed vt civitas. 2266.
 Civitas Dei dicitur anima & qualiter custodiri debet. 2300.
 civitas dicitur iste mundus. 2446.
 civitas vitiorum multiplex. 2446.
 Clamor est oratio. 24. 295. 1038.
 clamavit Christus multipliciter multotiens. 399.
 clamor dicitur oratio Christi. 422.
 clamans Iesus emisit spiritum. 441.
 clamant mali bona sua, sed mala tacent. 468.
 clamor orationis iustorum exauditur a Deo. 516. 1584.
 clamare debemus orando multipliciter. 894.
 Clamor christi clamori leonis comparatur. 1092.
 Clamor orationis domini aures pullat. 1258.
 clamavit Christus in die, & nocte. 1481.
 clamaverunt filij Israel ad dominum in Aegypto. 1893.
 clamor oppressorum auditur a domino. 893. 1899.
 clamor orationis nobis est necessarius. 2218.
 clamor cordis est desiderium. 2218.
 clamavit Christus in persona suorum. 1405.
 clauis gloriae significatur per diem. 717.
 claudunt prospera oculos mentis. 728.
 claudunt iniquitas os malorum. 1922.
 clauditur cor nostrum Christo, & aperitur: & qualiter. 2477.
 claudicabant Iudaei. 246.
 claudicat quilibet peccator. 246.
 clauium ecclesiae potestas. 469.
 clauium ecclesiae potestas ad quid valet. 469.
 clericorum vanitas quanta sit. 505.
 clericos quid sit. 1061.
 clericis praeter alios sunt delicati. 1187.
 clericis comperit sanctitudo: sed sanctitas laicis. 1607.
 Clericorum peccata multa mala faciunt. 1347. 2378.
 clerici praeter alios debent esse misericordes. 2050.
 clerici quales debent esse. 2130.
 Clibanus significat scripturam. 286.
 clibanus significat poenam damnatorum. 286.
 Coacta seruitia Deo non placent. 170. 2181.
 cophinus quid sit. 1396.
 cogit Deus nullum ad bonum, nec ad malum. 1953.
 cogitationes dolosae Iudaeorum contra christum. 106.
 cogitationes Iudaeorum dissipavit Deus. 489.
 cogitatio significatur per capillum. 666.
 cogitatio Iudaeorum qualis fuit occidere christum. 681.
 cogitationes malas in nobis non facit diabolus. 843.
 cogitatione peccat, quis etiam sine opere. 854.
 cogitationes cordis diabolus nescit. 929.
 cogitatio Dei mutari non potest. 1390.
 cogitanda sunt agenda, antequam fiant. 2132. 2133.
 cogitatio est causa omnium bonorum & malorum. 2191.

PRINCIPALIVM

Cogitationem alterius quomodo quis cognoscere potest. 2429.
 Cogitatio diaboli semper nos decipere. 2455.
 Cogitationes malorum pereunt. 2540.
 cognoscitur Deus a nobis per creaturas. 85. 1754. 2449.
 cognoscit Deus aliquos multipliciter: & e contrario. 107. 820.
 cognouerunt Iudaei christum, & quomodo. 156. 246. 1280.
 cognitio Dei dicitur facies. 339.
 cognitionem peccatorum Deus dat nobis. 475.
 cognitio nostra incipit ab vniuersalibus. 556.
 cognoscere Dei est duplex. 584.
 cognitionem Dei claram habuit homo ante peccatum. 618.
 cognitionem duplicem habuit Christus. 685.
 Cognoscit Christus multa. 685.
 cognoscit Deus peccata nostra, & qualiter. 229.
 cognitio peccati, & contritio. 751.
 cognitio peccati est salutis principium. 836.
 cognitio Dei est gloria iustorum. 860.
 cognitus fuit Christus dupliciter. 1367.
 cognoscere nomen domini quid est. 583.
 cognoscit Deus omnia & videt. 1614.
 cognoscere peccata non dicitur Deus quia non punit. 1614.
 Non cognoscunt animae separatae quae hic aguntur. 1746.
 cognoscunt mortui, quae hic aguntur a suis. 1945.
 cognitio boni sine operatione non sufficit. 2083.
 cognitio scripturae dicitur via testimoniorum dei. 2089.
 cognitio praecedit dilectionem. 2084.
 cognitionem dat nobis solus Deus. 2146.
 Ut cognoscamus nos intellectus dat nobis. 2146.
 cognitio peccati necessaria est poenitenti. 2242.
 cognoscit Deus superbos a longe. 2425.
 cognoscere Dei aliquando idem est, quod approbare. 2424.
 cognoscit Deus peccatores & non cognoscit. 2428.
 cognoscere alterius cogitationes quomodo quis potest. 2729.
 cognitio Dei duplex, scilicet visionis, & approbationis. 2449.
 cognoscit Deus multa specialiter. 1618.
 Colere cultus Dei qualis debet esse. 772.
 colimus illud, quod plus amamus. 1682.
 colimus Deum & Deus nos colit. 2541.
 coluntur idola multipliciter a diuersis. 2015.
 Vide Iacob.
 colligere est multiplex. 237.
 colles significant humiles. 1022.
 colles significant praedicatores. 1166.
 colles significant subditos. 1166.
 Columba significat poenitentem & apostolos. 881.
 columba dicitur ecclesia & virgo Maria. 1661.
 columna est multiplex. 1238.
 columna nubis, & ignis dicitur Christus. 1294. 1684.
 columna nubis, & ignis praecedebat filios Israel. 1827.
 comedere peccatorum. 1362.
 comedere est addiscere: sed eructare est docere. 2522.
 commendatur quis, cum a malis diffamatur. 1594.
 complacere semper est inter plures. 667.
 complacet Deus nobis. 1264.

SENTENTIAE VM.

Communio sanctorum adiuuicem ostenditur. 868.
 Communicauit Iudas in cornu domini. 890.
 Communicatio bonorum ostenditur in gloria. 2266.
 Conceptio Christi per calcedonium significatur. 795.
 concipitur homo in peccato, & qualiter. 838.
 conceptio peccati est multiplex. 78.
 concludi in manibus alterius quid significat. 445.
 concluditur quis aduersitatibus. 2218.
 concordantes benedicunt dominum. 2354.
 Vide cantare.
 conculcat diabolus malos. 902.
 concupiscere dicitur deus, & quomodo. 747.
 concupiscentia carnis est ex originali peccato. 838. 1891.
 concupiscentia diuitiarum nocet. 985.
 concupiscentia per musicam designatur. 1330.
 concupiscentia rei alienae quantum malum sit. 1333.
 concupiscentia alienae uxoris est magnum malum. 1816.
 concupiscentia rebellat voluntati. 1890.
 concupiscentia duplex bona & mala. 2995.
 concupiscentia & desiderium quomodo differunt. 2095.
 concupiscentia oculorum significatur per Seon regem Amorrhaeorum. 2369.
 condematio aliqua tripliciter dicitur iniusta. 1628.
 condemnatus iniuste fuit Christus. 1628.
 Confessio peccatorum est multum difficilis. 57.
 confessio an fieri debeat de peccatis non habitis. 60.
 confessio est multiplex. 81. 432. 1236. 2048. 2419.
 confessio peccati ad quid valet post contritionem. 432. 471.
 confessio peccati est necessaria. 470. 2101.
 confessio ad quid valet: quia Deus omnia nouit. 470.
 confessio debet esse accusatiua. 471.
 confessio dicitur tunica christi. 609.
 confessio fit ex tribus inutilis. 627.
 confessione cor mundatur. 843.
 confessio debet fieri statim habita opportunitate. 1632.
 confessio est de iure diuino. 1632.
 confessio habet pulchritudinem, & decorum. 1637.
 confessio requirit contritionem. 1667.
 Peccata per confessionem extra emittere debemus exemplo hirundinis, quae filios suos instruit summe, vt extra nidum proiciant sua sterora. Ver. 893. 1028.
 confessio est salutis principium. 1691.
 confessio debet fieri de peccatis propriis, & non alienis. 1997.
 confessio dicitur eloquium: & debet esse amara. 1788.
 confessio dicitur disputatio. 1788.
 confessio est magni certaminis. 1788.
 confessionem indixit nobis dei bonitas. 1834.
 confiteri peccatum alterius quandoque licet. 1839.
 confessio debet esse veracunda. 1888.
 confessio debet esse voluntaria. 1895.
 confessio exprimere debet circumstantias peccati. 1901.
 confessio debitum confessorem querere debet. 1911.
 confessio sanctificat. 2003. 2153.
 confessionis utilitas. 2249.

Vide Confessio laudis. venia.
Confessio laudis. 91. 250. 1458. 2083.
Confitentur mali Deo tēpore prosperitatis. 250.
Confessio laudis malorum. 806.
Cōfessio christi ad patrē est nostra eruditio. 1926
Confiteri Deo toto corde. quid sit. 1468.
confessio. & magnificentia sunt opera Dei. 1970.
confitentur omnia Deum esse. 1978.
confessio nominis Christi debet esse publica.
2042. 2116.
confessio laudis qualiter debet fieri. 2464.
cōfiteatur & laudat Deum omnis creatura. 2579.
Vide Laudare gratiarum actio.
cōfidere in Deo magnae est vilitatis. 133. 384. 624
confidere in temporalibus nullus debet. 570.
confidentia malorum est multiplex. 793.
Confidentia est multiplex. 915. 2055. 2286.
confidendū est in Deo nō hominib. 2539. 2055.
confirmationis sacramentum tractatur. 414.
confirmationis sacramēti gratia. & dignitas. 414.
confirmat Deus iustos multipliciter. 1078. 2103.
confirmatio est multiplex. 1047.
confractio est multiplex. 1856.
confrangitur peccator. & conteritur. & qualiter.
1973.
¶ Confusio est triplex. 345. 1132.
confundunt animam maxime tria peccata. 346.
cōfusio dānatorū quāta erit in iudicio. 455. 525.
confusione induuntur damnati. 1150.
cōfusio iēturne beati cognoscētes peccata sua. 585.
confusio malorum. 716.
confundere quid sit. 1097.
confusio Christi qualis fuit. 1998.
confusio temporalis non nocet. 1111.
confusio bona. 1151.
confusio dicitur pœnitentia. 1473.
confusio damnatorum duplex. 1965.
confundi non potest adhaerens Deo. 2106.
confusio duplex malorum & bonorum. 2151.
confusio est vita præsens. 2291.
confusio malorum multiplex. 2350.
congelat peccatum animam. 2295.
congratulari quid sit. 550.
cōgregatio antiquitas fiebat cum sanguine. 177.
congregantur aquae à Deo. & quomodo. 486.
congregavit Deus gentes per apostolos. 774.
congregavit Deus electos de gentibus. 1878.
congregavit Christus mare. i. mundum. 1883.
cōiugati virgines & cōtinētes sūt in ecclesia 750.
¶ Commissio. peccatum duplex est scilicet cōmissio.
470.
commotio dicitur conuersio peccatorū. 487. 760.
commotio est secundum totum motio. 779.
commouetur homo. & qualiter. 959. 1030.
commotus fuit Deus contra christum. 1602.
commotus non fuit christus in passione. 1602.
commotio multiplex. 1650.
commutatio est multiplex. 1089.
commutatio dicitur pœnitentia. 1549.
compassio proximi per ceruum significatur. 688.
compatiebatur christo nullus. 1113.
compassione debet fieri eleemosyna. 2297.
compedes sunt verba Dei. 2588.
compunctio multipliciter accipitur. 540.
compunctio iustorum. 826.
compunctus fuit christus carne. & corde. 1952.
¶ Conscientia dicitur quaedam ciuitas. 461.
conscientia nostra dicitur tabernaculum. 2062.
conscientia nostra testis noster est. 2184.

Conscientia iudicium quale est. 2227.
cōscientia dom^o qualiter edificatur de Deo. 2272.
conscientia dicitur domus. 2377. 1435.
In conscientia consistit gloria iustorum. 2585.
conscientia semper obligat. 1435.
Vide conspectus.
conscriptum iudicium quid sit ostenditur. 2589.
consentit malis. qui non obuiat. dum obuiare potest. 1409.
consentientes & agētes pariter puniuntur. 2290.
conseruat nos charitas. 174.
conseruatio Dei omnia in esse conseruat. 380.
2361. 2431.
cōsideratio bonorū & malorū est multiplex. 599.
¶ Consilium impiorum quod est. 11874.
consilium bonum est bona operatio. 151.
consilij donum ostenditur. 253.
consilium Dei differt à sententia. 271.
consilia Dei dicuntur semita. 347. 1276.
Consilia Iudaeorum contra Christum. 541.
Consilia malorum qualiter dissipat deus. 489.
Consilium dei immutari non potest. sed bene sententia. 490.
Consilium dei etiam per malos adimpletur. 490.
Consiliū astutum malorū dicitur laqueus. 529.
Consilia diaboli quae sunt. 957. 1416.
Cōsilia Iudaeorū cōtra xpm defecerūt. 1094. 1027.
Consilium malorum quale sit. 1148.
Consiliatores falsi dicuntur inimici. 1594.
Consilia humana contra dei ordinationem non possunt. 1806.
Consiliū dei a nobis mutari nō pōt. 1847. 2099.
Consilia iustorū dicuntur exempla sanctorū. 1976.
Cōsiliū dari sēper dēt a superiori inferiori. 2538.
Consolatio de remissione peccati. 841.
Cōsolatur Christū qui ad ipsum reuertitur. 1113.
Consolatio mundi est vana. 1260.
Consolatur Christus suos electos. 1260.
Cōsolatio datur secundū mēsuram doloris. 1626.
Consolationem habemus in deo. sed in mundo dolorem. 2035.
Consolat iustos iudiciū Dei. sed terret malos. 2125.
Consolatio multiplex in pœnitentia. 2110.
Consolatio aduersitatum ostenditur. 2210.
Conspectus Dei quid dicitur. 225. 1558.
Conspectus Dei multas virtutes habet. 686.
Conspectus Dei dicitur eius sapientia. 112.
Conspectus Dei est duplex. 1482.
Cōspici Deus peccata. quae punit. 1558.
Conspectui Dei altare quid est. 1675.
Conspectus dicitur conscientia. 1689.
In conspectu omnis populi erimus in patria. 245.
Conspectus Dei est super bonos & malos. 2241.
Conspiratio peccatum aggrauat. 9.
Constantiae exemplum fuit Ioseph. 1249.
Constantini conuersio. 1980.
Consummatio multiplex. 2169.
Contaminare proprie quid sit ostenditur. 808.
Contemplatio Dei nos custodit. 269.
Contemplatio nos elongat à mundo. 882.
Contemplatio omnia alia opera excludit. 1260.
Contemplatiui. & veri pauperes figurantur per ceruum. 1772.
Contemplatiui ascendunt vsque ad caelos. & descendunt. 1906.
Contemplatiuam vitam aeterna praecedunt. 2077.
Contemplatiui significantur per Israel. 2377.
Contemptus est duplex scilicet Dei & mundi.
2997.

Contemnit peccator. & quomodo. 2492.
Contētio. & superbia hareticorum ostēditur. 1920.
Contentio vitiosa. 1920.
Conteretur quis multipliciter. 162.
Contestari. quid sit. 1398.
Cōtinētes. virgines. & cōiugati sunt i ecclesia. 750
Vide castitas.
Contra accipitur pro coram. 1259. 1951.
Contra accipitur dupliciter.
Contradictio est multiplex. 244. 884.
Cōtradictionis aqua. quare sic vocatur. 1227. 1965.
Contra dicebant gentes apostolis. 1377.
Contradictio pertinax dicitur porta aera. 1895.
Cōtraria iuxta se comparata magis elucescūt. 936.
Contraria semper agūt adiuicem. & patiūtur 1866.
Contritio animam iustificat. 626.
Contritio peccatorum. ostenditur. 826.
Conteri idem est quod fumigare. 2503.
Contritio animam sanat. 2549.
Vide confessio peccatorum. Fumus.
Nullus christo contristabatur. 1113.
Vide compassio.
Cōturbatus qualiter fuit christus in passione. 429.
Cōturbatio dupliciter accipitur. 779.
Cōturbatio significat pœnitentiā. 100. 1496.
Coturnices qualiter deus dedit populo suo in deserto. 1828.
Cōuenerūt Iudaei cōtra christū multipliciter. 539.
Cōuersari cū bonis est vtilē. sed cum malis damnum. 1700.
Vide Vnitas.
Conuertuntur mali in inferno. & qualiter. 63.
conuersae sunt gentes per Apostolos. 95.
conuertentur Iudaei in fine. 166.
Conuersio peccatoris deo confitetur. 250.
conuersi ad deum sunt innocentes. 565.
conuersio gentilium per diluuium figuratur. 419
conuersionē peccatorū facit amor. & timor. 455.
conuersio peccatorum dicitur conmotio. 487.
conuerti retrorsum quid est. 669.
conuersio duplex. 1323. 1326.
conuersio mala multiplex. 1323.
conuertit nos deus. 1374.
conuersio ad deum multiplex. 1378.
conuerti ad cor quid sit. 1452.
Conuersio gentium ostenditur. 1895. 1509.
conuertens se peccator. dicitur surgere. 1522.
conuersionis tarditas est periculosa. 1522.
conuersionem peccatorum deus quærit. 1553.
conuersionis magna est difficultas. 1565.
conuertit christus plures moriens quā viuēs. 1606.
conuersus retrorsum qualiter fuit Iordanis. 2004.
conuertit christus mundum. 1004.
conuersio peccatoris multiplex. 2152.
cōuersionis infidelīū causa fuit passio christi. 2294.
conuersos ex gentibus magnificat deus. 2294.
conuertit christus persecutores suos ad amorem suum. 2295.
cōuertēs de^o peccatores facit vindictā in eis. 2587.
Vide carbones.
copulamur christo tripliciter. 1725.
¶ Cor qualiter dicitur vanum. 48.
cor nostrum est altare spirituale. 572. 1434.
cor nostrum qualiter stabilitur. 372.
cor peccatoris dicitur cubile. 555.
cor itat in medio animalis. 759.
cor sanguine nutritur. 841.
cor est omnium vitiorum origo. 843.

cor mundatur multipliciter. 843.
cor contritum & humiliatum quid sit. 850.
cordis cogitationes diabolus nescit. 929.
cor effunditur & qualiter. 925.
cor altum quod dicitur. 1005.
cordis exultatio. 1038.
Cor nostrum qualiter deo offerre debemus. 1208.
cor nostrum solus deus docet. 1274.
cor directum quid est. 1288.
cor qualiter dirigitur. 1298.
cor peccatoris dicitur Lapis. 1296.
cor loquela manifestatur. 1299
cor rectum quid sit. 1318.
cor. & caro quomodo exultrauerunt in deo. 1432.
In corde bonorū christus primus sedet. 1452.
corde toto multa debemus facere. 1468.
cor prauum dicitur cor obstinatum. 1697.
Cor qualiter deus indurat. 1697.
corde insatiabilis quis dicitur. 1699.
corde dantis. non ex dato munus pensatur. 1737.
cor deo debet humiliari. 1924.
corde toto quærendus est deus. 2078.
Cor ex omni parte custodiri debet. 2082.
cor latum dilatatur. 2107.
cor mundandum est confessione. 2153.
cor nostrum in celestib^o solū debet occupari. 2162
corde toto est orandum. 2218.
Corde principaliter laudatur deus. quam ore. 2538.
Vide gratiarum actio. aperire.
Corā deo nullus āgelus. vel hō iustificari pōt. 2486.
Vide contra.
¶ Corripit aliquos deus in futuro. 54.
Corripit deus malos. 1617.
Corrigens alium. multis vitijs debet carere. 1651.
Corripit hic deus quos diligit. 329.
Corrigere debent parentes filios suos. 1349. 1531.
Correctio dei dicitur virga. 1531.
Correctio debet fieri cum misericordia. 1562.
Corrigens alium. de se multa debet cogitare. 1562.
correctores sunt boni inimici. 1594.
Correctio debet habere zelum. compassionem & discretionem. 2139.
Corripit charitas. sed timor comprimit. 2203.
correctio multa requirit. 2470.
correctio incipit pie. se malis seuerè terminat. 1803.
¶ Cornu significat christi regnum. 203. 1523.
Cornu significatur diaboli superbia. 312.
Cornu significat christi potestatem. 714. 1523. 1595.
Cornua potestatis aliquos impediunt. 714.
cornu significat peccatum. 1240
Corun multa significant. 1245.
cornu dicitur christi. 2349.
cornua significant virtutes. 993.
cornu significat xpm. & eucharistię sacramētū. 2439
cornu dicitur xps incarnatus. & etiā iusti. 2579.
Vide ceruus.
¶ corona victoriae. scuto figuratur. 53.
corona glorię datur seruātib^o mandata. 263.
corona christi multiplex ostenditur. 180.
corona clericorum quid significat. 418.
Corona spinarum christi. 435.
coronat deus multipliciter iustos. 1021.
corona meritorum iusti coronatur. 1735.
Vide Maria virgo.
¶ Corpus nostrū significatur per semen. 357.
corpus nostrum dicitur tabernaculum. 857.
corp^o peccatoris dicitur supulchrū. sed iustitē templū. 1492
Corpus & animā hominis deus creauit. 1636.

Corpus totum per disciplinam ornatur. 1647.
 Corporis infirmitas, animam sanat. 1997.
 Corpus aggrauat animam. 2100.
 Corpus nostrum dicitur pavementum. 2100.
 Corporis nostri ostenditur dignitas. 2145.
 Corporis salutem medici querunt, & non animam. 2247.
 Corpora nostra dicuntur domus nostra. 2378.
 Corpus fatigant delectationes, & prospera. 2437.
 Corporis potestatem habent mali sed non animam. 2459.
 Corporis & animæ duplex est persecutio. 2484.
 Corpus est carcer animæ. 2485.
 Corpora malorum sunt sepulchra. 2548.
 Vide Caro.
 Corpus christi est ecclesia. Christi corpus est ecclesia. 261.
 Corpus ecclesiæ capiti christo vnitur. 650.
 Vide ecclesia.
 Corpus Christi dicitur tabernaculum. 256. 1579.
 Corpus Christi dicitur vermis. 296.
 Corpus Christi dicitur terra. 396.
 Vide eucharistia.
 Corruptio spiritualis multiplex. 863.
 Coruscatio significat miracula. 1275.
 Coruus pascitur rore caelesti. 2556.
 Coruus significat gentiles. 2556.
 Vide detractio.
 Crapula vultum nocet. 1348.
 Create quid est: & quid facere. 488. 2573.
 Creationis mundi opus. 710.
 Creauit omnia Christus. 1511.
 Creat deus quædam: & quædam facit. 2572.
 Creatura omnis exultauit ad præsentiam Christi. 1652.
 Creatura omnis homo esse dicitur. 1672.
 Creatura omnis deo benedicitur. 1753.
 Creatura omnis dat testimoniū diuinæ bonitatis. 2202.
 Creatura omnis à deo censetur in esse. 2431.
 Creatura omnis laudat deum. 2525. 2526. 2568. 2579.
 Creaturarum multiplex differentia. 2568. 2525.
 Vide cognitio.
 Creditur alicui propter multa. 252. 1846.
 Credere in deum, est deum benedicere. 502.
 Credere dicimur dupliciter. 776.
 Credere in deum an peccator se dicere possit. 781.
 Credere deo, vel in deum quomodo differunt. 1288.
 Credere multa bona facit. 1303.
 Credere noluerunt Iudæi. 1313.
 Credere debemus mirabilia dei, non perferuari. 1580. 2383.
 Credere multa debemus de Christo. 1719.
 Credens debet loqui, quæ credit. 2038.
 Credunt facilius simplices, quam litterati. 2203.
 Credit malus omnes esse malos. 2549.
 Cremium quid sit, ostenditur. 1706.
 Crescunt virtutes aduersitatibus. 1801.
 Crescit aliquid dupliciter. 2432.
 Vide virtus.
 Cretenfes communiter sunt mendaces. 862.
 Chrysalus est aqua congelata. 2564.
 Chrysalus significat obstinatos. 2564.
 Chrysalus fuit Paulus obstinatus. 2564.
 Crucifixio Christi qualiter fuit. 308.

Crucifixus qua hora fuit Christus. 308.
 Crucifixus Christus significatur per serpentem animum. 100.
 Crucifigens secum christo, carnes suas configit. Vide fides.
 Crudelitas Antichristi quanta erit. 121.
 Crudelitas Iudæorum erga Christum. 297. 545.
 Crudelitas dicitur cubile. 555.
 Crudeles significat Gabal. 149.
 Crudelitas maxima est, filios occidere. 1869.
 Crux dicitur lumen vultus dei. 35.
 Crux dicitur thronus Christi. 94. 98.
 Crux præsentabitur in iudicio. 98.
 Crucis titulus ponitur. 174.
 Crucis exaltatio. 290.
 Crucis virtus. 48. 2249.
 Crux significatur per smaragdum. 812.
 Crux fuit scala Christi. 824.
 crucis mors erat turpissima. 1490.
 In cruce quomodo tota die fuit Christus. 1462.
 Crux fuit christi sedes. 1968.
 Crux christi dicitur virga. 1970.
 Cubile dicitur corpus nostrum. 33.
 Cubile est multiplex. 555.
 culpa excarnat oculos mentis. 163.
 culpa ploranda est non poena. 2209.
 Vide peccatum.
 Cupiditas omnium malorum est causa. 370. 857.
 cupiditas diuitiarum damnatur, non diuitiæ. 1988.
 curitas hominis quid est, & quid rectitudo. 480. 614. 1987.
 curius significat superbiam. 275.
 currus dei dicuntur angeli sancti. 1065.
 curam specialem de hominibus habet deus. 1637.
 Cura est deo de bobus, & quomodo non. 2541.
 Custodit nos dominus per aduersa. 148.
 custodire mandata dei, coronam gloriæ meretur. 263.
 custodit nos contemplatio dei. 269.
 custodia præceptorum ponitur. 1539. 2082.
 custodiunt iustos aduersa. 498.
 custodia noctis dicitur vigilia, habens tres horas. 1555.
 custodit hominem probatio dei. 1570.
 custodiunt angeli animas nostras. 1580.
 custodit dominus specialiter multos. 1665.
 2034.
 custodia sermonum dei est operatio mandatorum. 2085.
 custodia matutina significat christi resurrectionem.
 custodit dominus multa personarum genera. 2454.
 custodia nostra virilis debet esse, non feminalis. 2467.
 Video cr.
D Agon idolum cecidit ante arcam domini. 411.
 dalida meretrix significat carnem. 1432.
 Dammati æternaliter puniuntur. 108.
 Dammati vident beati. 130. 459.
 Damnatorum poena per cibarium significatur. 287.
 Dammati perdunt bona, quæ fecerunt. 287.
 Damnabuntur impij in iudicio. 375.
 De dānatorum poenis gaudent beati. 404.
 Damnatorum confusio. 455. 1965.
 Pro dānatis non est orandum. 515.

Damnati confusione induuntur. 550.
 Damnatu non redimitur. 794.
 Damnatos beati videndo, gaudent. 858.
 Damnatu beati non compatiuntur. 936.
 Damnatu vno igne diuersimode cruciantur. 1426.
 Damnatio æterna figuratur per ve. 1443.
 Damnatorum poena duplex per diploidem significatur. 1965.
 Dammati poenitent, sed inutiliter. 1994.
 Dammati limiles erunt idolis. 2017.
 Dammati deum blasphemant. 2027.
 Dammati omnes iuste damnantur. 2210.
 In damnatis est misericordia dei, & qualiter. 2524.
 Damnatorum poenæ quales erunt: concipitur ex poenis iustorum, quas hic patiuntur. 2566.
 Damnatorum obstinatio. 2588.
 Vide terra.
 Dan. ex tribu Dan oriatur antichristus. 2557.
 Dare eleemofynam qualiter debemus. 751.
 Dare & dimittere, quomodo differunt. 1737.
 Dare nobis semper paratus est deus. 1832.
 Dathan & Abiron quomodo absorpti fuerunt, ostenditur. 1851.
 Dauid non fecit omnes psalmos. in prologo.
 Dauid significat Christum. 8. 21. 521. 780.
 Dauid pluries in regem fuit vnctus. 8. 379. 1519.
 Dauid peccauit multipliciter. 54. 834.
 Dauid fuisse peccata dimissa, ostendit portarū tēplī apertio. 421.
 Dauid exemplum fuit poenitentibus. 833.
 Dauid multas reuelationes habuit. 859.
 Dauid pietas erga Saul ostenditur. 869.
 Dauid fuit humilitatis exemplum. 1249.
 Dauid quomodo à deo fuit electus. 1353.
 Dauid quomodo fuit innocens: qui tamen tot peccata fecit. 1355.
 Dauid electio in regem. 1528.
 Dauid qualiter fuit maximus prophetarum. 1683.
 Dauid multoties fuit in periculo mortis. 1735.
 Dauid iunior inter fratres suos ad regnum fuit electus. 2214.
 Dauid mansuetudo & humilitas ostenditur. 2332.
 Dauid spiritualiter dicitur seruus dei, & quare. 1341.
 In sede dauid quomodo sedit christus. 2342.
 Dauid significatur per Sion. 2379.
 Dauid multarum virtutum exempla tribuit nobis. 2447.
 Dauid peccauit lingua multipliciter. 2465.
 Dauid bellum contra Goliath ponitur. 2499.
 Dauid significat multa. 399.
 Vide dextera.
 Decipit nos diabolus, vitia sub virtutum specie occultando. 344.
 Decipit nos mundus & caro. 2100.
 Vide diabolus.
 Declinant mali & qualiter. 159.
 Declinare dei in ira quid est. 392.
 Declinare à malo, & facere bonum: sunt partes iustitie. 513.
 Declinare à mandatis dei, quid est. 2096.
 Declinare iudicia dei quid est. 2175.
 Declinare est multiplex. 2290.
 Decus proprie quid sit. 282.
 Decor ecclesie est sanctitas. 374.
 Decor innocentie christi. 428.
 Decor christi ostenditur. 810.
 Decorem habet confessio. 647.
 Debitor nobis est deus ex promisso. 1748.

Deducere proprie quid sit. 973.
 Deducuntur multi male multipliciter. 1887.
 Deducit nos christus ad gloriam. 1887.
 Deducit suos christus bene multipliciter. 2390.
 Defensio peccati ipsam aggrauat. 553.
 defendentes malos, sunt hostes dei. 2468.
 deficere dicitur Christus, & sanctus, & quomodo. 141.
 Deficit iustus & qualiter. 245.
 Deficit peccator, quando poenitet. 1589.
 Defecerunt magi Pharaonis in tertio signo & quare. 1819.
 Deficit anima in deum, & qualiter. 2154.
 Deficere animam facit amor. 2154.
 Deficiunt oculi in deum, & qualiter. 2155.
 Deficit caro crescente spiritu, & e contrario. 2156.
 Delbora prophetisa. 1421.
 Delectatio nostra in deo debet esse. 569.
 Delectat aliter amor dei, & aliter amor mundi. 1769.
 Delectatio exterior figuratur per renes. 2439.
 Delectatio interior superat exteriorem. 2561.
 Deler quid sit de libro vitæ. 1121.
 Delitas, & diuitias, lex noua excedit. 262.
 Delitæ dicuntur verba sacra scripturæ. 2437.
 Delictum qualiter differt à peccato. 264. 550. 950. 1230.
 Delinquere idem est, quod peccare. 520.
 Vide peccare.
 Demergere dicitur sepeliri. 1091.
 Demones nos persequuntur propter peccata. 620.
 Demones dicuntur oculi. 1261.
 Demones potestas quanta sit, ostenditur. 1331.
 Demones sunt ministri dei. 1331.
 Demones quomodo christum cognouerunt. 1410.
 Demones dicuntur principes. 441. 2539.
 Demones maiores dicuntur leones. 1775.
 Demones dicuntur vestes ferrei. 896.
 Demones sunt inimici nostri. 2495.
 Vide diabolus, scriptura sacra.
 Dentes significant crudelitatem. 27.
 Dentes significant sensus interiores. 919.
 Dentes boni & mali. 2282.
 Deprecatio difert ab oratione. 62. 85. 430. 647971.
 Deprecatio est pro bonis habendis: sed postulatione est pro malis remouendis. 2243.
 Vide oratio.
 Dereliquit deus pater xpm, & quomodo ostenditur. 291. 8084.
 Dereliquit deus malos, & non iustos. 600. 630.
 Dereliquit deus hominē multipliciter. 1149. 2459.
 Dereliquit deus aliquos multipliciter. 2084.
 Vide deserere.
 Deridentur iusti à malis. 449. 2276. 2277.
 Derisio proprie quid dicitur. 722. 946.
 Descendit Christus quo inferius non potest. 770.
 Descendere, & ascendere. 547.
 Vide inferius.
 Deserit nos deus quando nos destruit. 257.
 Deserit deus iustos, & quomodo. 1150.
 Vide derelinquere. 1022.
 Desertum significat peccatum. 417.
 Desertum significat genus. 1022.
 Desertum dicitur inuium. sine via. 1920.
 Vide patria.
 Desiderium est solum respectu futurorum. 131.
 Desiderium dicitur passio Christi. 279.
 desideria nostra clamant ad deum. 390.

Desiderium dicitur sitis. 689. 981. 990.
 desiderare qualiter deus potest. 747.
 desiderium, & amor dicitur ignis. 1657.
 desiderare debemus videre deum. 2131.
 desiderio, & oratione spiritus acquiritur. 2204.
 desiderium cordis dicitur clamor. 2218.
 desideria malorum pereunt. 2540.
 desperandum de nullo est in presenti vita. 393.
 2565.
 desperare Christum, volebant Iudæi. 396.
 desperatus peccator continet. 2320.
 desponsata fuit ecclesia per Christum. 966.
 destruit quandoque deus, quando punit. 405.
 destruit nos deus, quandoque nos deserit. 857.
 detractio est multiplex. 629. 1698.
 detractio quid sit. 828.
 detrahunt mali bonis. 878.
 detractores sunt inimici. 1594.
 Detractio figuratur per corum. 1698.
 detractiois figura ponitur. 1698.
 detractio quam graue sit peccatum. 1940.
 detractio multa mala facit. 1940.
 detrahebant Iudæi Christo dupliciter. 1956.
 detractio nocet soli detractori. 1949.
 ¶ Deus habitat in sanctis. 41. 263. 101.
 deus qualiter dicitur iratus. 41. 55.
 deus qualiter dicitur iratus, zelotes, pœnitens &c.
 55.
 dei ira significat iustitiam. 69.
 deus per creaturas cognoscitur. Vide cognitio.
 deus videt multipliciter. 103.
 deus aliquos cognoscit multipliciter. 107.
 deus qualiter recedit à nobis. 112.
 deum quomodo alicui negant. 117. 157.
 deus quomodo dormire dicitur. 125. 145. 197.
 deum esse Christum Iudæi quomodo cognouerunt.
 156.
 deo nec nocere possumus nec proficere. 174.
 deus & dominus dicitur Christus. 231.
 deus quibus dicitur via. 247.
 deus quomodo memetur. 270. 349.
 deus aliqua multipliciter facit. 299.
 deus solus dicitur bonus. 351.
 dei audire & nostrum quid est. 433.
 deus peccatores expectat. 484.
 dei respicere quid significat. 493.
 Dei gratiam querere debemus, non nostram. 502.
 deus cum sit immensus, quomodo dicitur iuxta.
 517.
 deus regit omnia ista inferiora. 566.
 dei cognitio dicitur approbatio. 584.
 deum cognouit homo ante peccatum. 618.
 dei silesse, quid est. 648.
 dei habenda est memoria. 725.
 deus quomodo dicitur noster. 755.
 deus dicitur multipliciter. 774. 809. 1391. 1411.
 deum negare, quid est. 861. 863.
 deus habet alas, & quomodo. 915.
 deus egreditur contra hostes. 977.
 deo debemus subici propter multa. 978.
 deus est nomen summæ excellentiæ. 679.
 Quomodo efficitur vnum cum deo. 996.
 Deus solus mentem immutat, non homo. 1029.
 deus nos saluat. 1069.
 deus in adiutorium meum intende. 1137.
 deus quomodo dicitur patientia nostra. 1143.
 deus quomodo elongatur à nobis. 1150.
 Deo similis qualiter quis dicitur. 1158. 1464.
 dei mirabilia sunt opera. 1182.

deus est vbique, & immensus. 1182.
 dei scientia omnia nouit. 1194.
 dei opera credenda sunt non perquirenda. 1199.
 deus memoratur multipliciter. 1234.
 deus complacet nobis. 1264.
 deus magnus dicitur Christus. 1270.
 deus tentatur multipliciter. 1298.
 dei respicere, & videre quid sit. 1385. 1439.
 deus recens vel alienus quid sit. 1398.
 deum audire quid est. 1400. 1402. 1451.
 deus solus dicitur altissimus. 1430.
 deus prope est humilibus. 1453.
 Deum glorificat datio legis. 1507.
 deo placet quandoque opus malorum. 1540.
 deus est immutabilis. 1552.
 deus solus proprie dicitur esse. 1552. 2108.
 deus conuersionem querit peccatorum. 1553.
 deus peccata videt, quando punit. 1558.
 deus sua protectione nos custodit. 1570.
 deus attendit intentionem nostram non opus. 1577.
 deus operatur omnia bona nostra. 1589.
 deus proprius dicitur iustitia quam iustus. 1600.
 deus contra Christum fuit commotus. 1602.
 deus corporis membra non habet. 1616.
 Deo soli prosternare nos debemus non homini.
 1630.
 deus, meus quis dicere possit. 1571.
 deus qualiter sanctis loquebatur in nube. 1684.
 deus reuocat à bono, quando non dat gratiam. 3. 1727.
 deus letatur & qualiter. 1785.
 deus solus peccata dimittere potest. 1835.
 deum esse, omnia confitentur. 1978.
 deo attribui debent omnia merita nostra. 2010.
 Deus sua bonitate bona nobis facit. 2011.
 deus non vult habere socium in dominio.
 2164.
 deus est totum bonum nostrum. 2495.
 deus innotuit homini multipliciter. 2501.
 deus in omnibus quæ facit, est iustus. 2533.
 deus non deserit nos nisi prius deseratur à nobis. 2539.
 Vide Abominatio. Adiutorium. Admirabilis. Aeternus.
 Altus. Auris. Auxiliu. Auertere. Beneficus. Benedi-
 cere. Bonus. Cogitatio. Cognitio. Consiliu. Cor. Cor-
 rigere. Cura. Custodire. Debitor. Desiderium. De-
 struere. Diligere. Dirigere. Dicere. Docere. Dominus.
 Electio. Erudire. Exaltare. Excelsus. Exquirere. Fi-
 delis. Fidelitas. Finitis. Fortitudo. Fugere. Habitudo.
 Iacob. Intendere. Interrogare. Ita. Iudicia. Ig-
 nis. Iniuria. Iurare. Iustificare. Landare. Loqui.
 Magnus. Magnificencia. Misericors. Misericordia.
 Magnificare. Magnes. Mirabile. Memoria. Obluio.
 Odium. Oliua. Penitentia. Perseuerentia. Pottio. Po-
 testas. Projicere. Patientia. passio xpi. Possidere. Pas-
 cere. Peccator. Requiescere. Recordatio. Reuoltere.
 Repellere. Rex. Respicere. Refugium. Respondere.
 Satiare. Sedes. Superbus. Sedere. Spes. Suscipe. Sal-
 uare. Timere. Tentare. Voluntas. Vindica. Vestis.
 Terribilis. Christus. Zelus.
 ¶ De gratia. hoc verbum deo gratias, deo summe
 placet: vnde in horis frequenter. 1291.
 ¶ Dextera significat filium dei. 23.
 dextera dicitur christus. 235. 713. 2063. 2480.
 Dextera significat virtutem iudiciariam. 285.
 Dextera significat interiorum interitorem. 3376.
 Dextera significat diuinitatem christi. 740.
 Dextera significat multa. 841. 2506.
 Dextera significat premium bonorum. 1207.
 Dextera Christi significat gloriam aeternam. 1576.
 Dextera significat predestinatos. 1576.

Dexte. dicitur cuilibet omne illud quod diligat. 1942. 197.
 A dextera christi salus nostra processit. 1867.
 Ad dexteram dei sedet Dauid, & qualiter. 1968.
 Dextera significat bona spiritualia. 260.
 Dextera significat vitam æternam: sed sinistra tepe-
 ralem. 24124. 2480.
 Dextere alia est salus & alia sinistra. 2426.
 Dextera dei quid sit, ostenditur. 2426.
 Vide sinistra.
 ¶ Diabolus est Dei inimicus. 69.
 diabolo superior est Antichristus. 116.
 diabolus fuit princeps mundi. 152.
 diabolus dicitur malignus. 172.
 Diabolus semper pugnavit contra nos. 234.
 Diabolus vexat indignè comunicantes. 330.
 diabolus est inimicus noster. 286. 1521. 2054.
 Diabolus redimi non debuit: sed homo. 564.
 diabolus cognouit xpm incarnatum. 621.
 diabolus semper dolos meditatur. 621.
 Diabolus gaudet de peccatis nostris. 625.
 Diabolus vincitur resistendo. 628.
 Diabolus dicitur mors. 801.
 Diabolus multipliciter bellat. 903.
 Diabolus fuit humiliatus. 1157. 1510.
 diaboli peccatum fuit irremissibile, non hominis. 1322.
 Diabolus caput est malorum. 1415.
 Diabolus quomodo à xpo fuit captus. 1781.
 diaboli cibus quid sit. 2782.
 Diabolus dicitur peccator. 1942.
 Diabolus vincere non potest, nisi volentem. 1054.
 Diabolus iustos impugnat. 1098.
 diabolum vincere possumus. 2153.
 diaboli contra nos diligentia. 2192.
 diabolus est incensor omnium malorum. 2194.
 diabolus caluniat iustos. 2195.
 diabolus persequitur aliquos. gratis & aliquos non
 gratis. 2224.
 diabolus est porta mortis. 2304.
 diabolus xps percussit & oia primogenita ei. 2389.
 diabolus semper cogitat nos perdere. 2455.
 diabolus captus fuit esca carnis christi. 2500.
 Vide Asp. Ad. Assur. Aquilo. Aus. Bestia. Ba-
 ptismus. Caligo. Cogitatio. Consilium. digitus. ho-
 stis. Impius. Interitus. Iudas. Iustitia. Leo. Loquens.
 Passio christi. Princeps. Potestas. Pharo. Perse-
 cutio. Nihil. Tentatio. Unicornis.
 ¶ Dicere dei multipliciter accipitur. 14.
 dicere dei proprie quid est. 514.
 dicere dei quod est, & quid dicere hominis. 552. 1608.
 dicere dei quadoq; idem est quod deliberare. 632.
 Vide loqui.
 ¶ dies significat prosperitatem: & nox significat
 aduersitatem. 2690. 1481. 1587. 2438.
 dies significat legem nouam. 353. 638.
 dierum sex opera ponuntur. 253.
 dies à planetis denominantur. 334.
 dies boni non sunt in presenti. 511.
 dies vite presentis sunt breues. 638.
 dies significat gloriæ claritatem. 717.
 die tertia quomodo Christus resurrexit. 834.
 dies dimidiare quid sit. 901.
 diei altitudo dicitur potentia mundi. 904.
 dies æternus quid dicitur. 975.
 dies tota quid dicitur. 1153.
 dies quando incipit, & quando terminatur. 1220.
 dies, & nox dicitur vita presentis. 1258.
 die tota Christus fuit in cruce, & quomodo. 1480.
 dierum dimidium quid sit. 1727.

dierum longitudo dicitur vita æterna. 1585.
 dierum longitudo est gratiarum plenitudo. 1585.
 dies gratiam significat. 1585.
 dies significat virtutem. 2157.
 dies dicitur christus. 2164.
 dies dicitur iustus, ecclesia & gloria æterna. 2164.
 Vide nox.
 digitus significat trinitatem. 85.
 digitos quinque habet manus dei. 152.
 digitus dei dicitur spiritus sanctus. 1819.
 digitus & manu bellamus contra diabolum. 2499.
 dignitas christi. 299.
 dignitas hominis ostenditur ex eius creatione.
 2146.
 dignitas christianorum virtutis, & orationis. 2143.
 dignitas hominis ostenditur. 2500.
 dilatur ecclesia aduersus. 221.
 dilatat pedes disciplina. 237.
 dilatare proprie quid sit. 1399.
 ¶ dilectio meretur dilectionem. 359.
 dilectio dei flagellat dilectum. 362.
 dilectio dei qualis esse debet. 464.
 dilectio charitatis est in patria. 491.
 dilectio qualiter per charitatem ordinatur. 868.
 dilectionem dei inducunt aduersa. 1204.
 dilectio falsa contrariatur dilectioni dei. 1317.
 dilectio dei duplex, scilicet visus & fructio. 1665.
 dilectione diligitur, & oditur. 2065.
 dilectio mandatorum consistit in multis. 2120.
 dilectio dirigit gressus mentis. 2206.
 dilectio dicitur virtus. 2270.
 dilectio christi per passionem ostenditur. 2286.
 dilectionem à nobis exigit deus. 2462.
 Vide dilectus. diligere.
 dilectus significat christum. 416. 1060.
 Vide dilectio diligere.
 dilexit Christus patrem. 201.
 diligere an debeam deum propter beneficia, & qlit. 201.
 diligere debemus deum, & qualiter. 464.
 Illud quod quis plus diligit, adorat. 1682.
 diligere qualiter debem deum ex toto corde &c. 2021.
 diligere deum quis non pot. sine cognitione. 2094.
 diligendus est deus multipliciter. 2170.
 diligendus est proximus: quod est merces sanguinis. 2238.
 diligens legem dei, non habet scandalum. 2236.
 diligere aliquem, & odire simul possumus. 2448.
 Vide mandatum.
 diluculum quid sit. 946.
 diluculum dicitur transitus à culpa ad gratiam. 2221.
 diluuium significat gentiles. 419.
 diluuium significat auaritiam. 453.
 diffamari a malis, est commendari. 1194.
 dimidiare dies quomodo intelligitur. 901.
 dimidium dierum quid sit. 1727.
 dimittere & dare differunt. 1737.
 dimittere melius est quam dare. 1727.
 dimittere peccata, est potestatis infinita. 1935.
 dimittere peccata, potest solus deus. 1835.
 dionysius tyrannus omnia timebat. 1992.
 dionysius doctor cæco illuminato credidit. 2527.
 diplois significat duplicem panam danatorum. 1967.
 dirigit nos deus, & qualiter. 353.
 dirigere proprie quid sit. 1047.
 dirigitur cor & qualiter. 1288.
 dirigit opera nostra deus. 1568.
 dirigit nos lex euangelica. 2112.
 Vide dilectio.

Discedunt mali dupliciter à bonis. 61.
 Discere iustificationes Dei quid est. 2144.
 Discernere proprie quid sit. 1092.
 Discretionem timor requirit. 112.
 Disciplina multa bona facit. 136. 237.
 Disciplina multipliciter accipitur. 826.
 Disciplina solum hominibus competit. 882.
 Disciplina totum corpus ornat. 1647.
 Disciplinam non quilibet bonis optat. 2139.
 Discipuli Christi dicuntur oculi. 1092.
 Discordia impedit auditum verbi Dei. 1400.
 Disperdere quid sit. 1630.
 Disperdit Deus malos multipliciter. 2497.
 Dispersio est multiplex. 1993.
 Disputatio intellectus dicitur garrulitas. 2090.
 Disputare cum deo voluit superbi. 2486.
 Disrupt peccati vincula cognitio peccati. 2044.
 Dissipat deus consilia malorum. 489.
 Dissipare significat multa. 340.
 Dissipatur quis dupliciter. 1081.
 Distantia facit errare visum. 1743.
 Diuites hic dormiunt sed vigilabunt in morte. 1250.
 Diuitum bonis pauperes viuere debent. 1771.
 Diues quilibet dicitur superbus & pauper humilis. 2347.
 Vide diuitiæ pauper.
 Diuitiæ sunt causa superbiæ. 208.
 Diuitias omnes excedit lex noua. 262.
 Diuitiæ per aqnam significantur. 473.
 Diuitiæ non satiant metè diuitis. 509. 570. 582.
 Diuitias suas mali mali perdunt sed nò boni. 797.
 Diuitiarum confidentia decipit. 295. 987. 959.
 Diuitiæ per substantiam significantur. 1090.
 Diuitiæ temporales malorum sunt præmium. 1195.
 Diuitiæ temporales dicuntur somni. 1204.
 Diuitiæ significantur per spinas. 1400.
 Diuitias habuit iudas ex furto. 1947.
 Diuitiæ non damnatur, sed diuitiarum cupiditas. 1988.
 diuitias suas bias portabat in pectore. 1988.
 diuitiæ non beatificant. 1512. 2514.
 diuitiæ sine filiis sunt ad poenam. 2514.
 diuitias habere, non est malum sed illis abuti. 2515.
 diuinitas p solè significat sed huanitas p lunã. 2261.
 Vide deus.
 diuisio vestimentorum Christi. 309.
 diuisio malorum est utilis. 884.
 Vide discordia.
 docet nos aliter deus aliter homo. 353.
 docere velens prius addiscere debet. 373.
 docere quomodo possit mulier. 846.
 docet homines deus & nò homo. 1155.
 docere cor nostrum, solus potest. 1274.
 docet nos deus multa. 2495.
 docere significatur per eructare. 2522.
 Vide doctor.
 doctores sunt aliorum oculi. 446.
 doctor significatur per ceruum. 688.
 doctores figurantur per animalia. 1058.
 doctores honore prelatu præcedere debent. 1958.
 doctores significantur per hyadis constellatione. 1759.
 doctores sunt patres: sed discipuli sunt filii. 2024.
 doctorum verbis opera concordare debent. 2117.
 doctor vere solus dicitur Christus. 2137. 2146.
 docentes se omnes superauit xps. 2172.
 doctor est minister dei. 2245.

doctores significantur per lunam & stellas. 2570.
 Vide docere, magister.
 doctrina significatur per pluuiam. 1058.
 doctrina apostolorum figuratur per aquam. 1764.
 doctrinam operatio præcedere debet. 2088.
 Vide docere, doctor, olina.
 dolor est multiplex. 78.
 dolor dicitur peccatum. 204.
 dolor contritionis ostenditur. 626.
 dolor penitentis dicitur dolor partuientis. 780.
 doloribus impletur vita malorum. 1592.
 dolor non est carnis sed animæ. 1626.
 dolor miscetur cum gaudio spiritali. 1712.
 dolor quæq; inuenit, & quæq; inuenimus dolorem. 1032.
 dolore plus debemus de peccatis aliorum, quæ de peccatis nostris. 2126.
 dolositas est occulta persecutio. 49.
 dolosus quis proprie dicatur. 143.
 dolosa lingua quid sit ostenditur. 2251.
 Vide dolus.
 dolus quid proprie sit. 467. 886.
 dolos continue diabolus meditat. 921.
 Vide dolosus.
 dominium quilibet nostrum habet. 767.
 dominatio processit ex vitio. 1690.
 dominari an licite vnus alteri possit. 1690.
 dominium desiderare qualiter sit licitum. 1737.
 dominium non vult habere socium. 2164.
 Vide dominus.
 dominus & deus est Christus. 851.
 dominus & rex indeorum est Christus. 951.
 dominus verus est solus deus. 1430. 2382.
 dominus dicitur deus pater. 32.
 dominus dicitur pater & filius. 82.
 dominus proprie dicitur Christus & non homin. 1633.
 dominus dicitur quilibet iustus. 2026.
 dominis etiam malis seruire debemus. 2288.
 Vide dominium.
 domus dei est multiplex. 333. 2360.
 domus dei est ecclesia. 374. 777.
 domus dei dicitur templum. 421.
 domus refugij quid est. 437.
 domus & tabernaculum qualiter differunt. 691.
 domus speciei dicitur ecclesia. 1060.
 domus nostra est conscientia. 1435. 2377.
 domus medium dicitur virgo Maria. 1701.
 domum gloriæ peccatores non intrant. 2264.
 domus conscientie quomodo edificat deo. 2272. 2269.
 domum in nobis qualiter deo parare debemus. 2335.
 domus nostra est quod diligimus. 2378.
 domus nostræ sunt corpora nostra. 2379.
 Vide habitatio.
 dona spiritus sancti sunt septem. 250.
 dona spiritus sancti per colubam significantur. 1238.
 dona omnia spiritus sancti solus habuit xps. 2387.
 donec multipliciter accipitur. 815.
 donec significat æternitatem. 1969.
 dormitio dicitur mors. 2514. 859.
 dormire dicit deus, & qualiter. 125. 145. 197. 513. 547.
 dormiente corpore vigilat anima, & ecodratio. 989. 2103.
 dormiunt hic diuites, sed vigilat in morte. 1250.
 dormit xps in nobis: quoniam fides tepefcit. 2258.
 Non dormit Christus, neque dormitat. 2259.
 dormit & dormitat omnis homo. 2259.
 dormier.

Dormit & dormitat omnis homo. 2259.
 Dormire, obdormire, & dormitare quod sunt. 2259.
 Dormitat quis, & qualiter. 2335.
 Vide dormire.
 Dorsum conuertunt peccatores ad Deum. 241. 289.
 Dotes beatorum significantur per solem & lunam. 1545.
 Draco significat regnum Egypti. 1226.
 Draco aspis, leo, & basiliscus est Diabolus. 1582.
 Draco significat iracundos. 1582.
 Draco dicitur cetus. 1781.
 Draco quid sit ostenditur. 2573.
 Ducere multiplex est. 1380.
 Ducit nos Christus. 1467.
 Ductor noster est Christus. 2110.
 Dulcis & rectus est dominus. 352.
 Dulcedo diuinæ misericordie. 457.
 Dulcia videntur peccata sed sunt amara. 2138.
 Dulcia amor facit omnia. 2176.
 Duodecim sunt apostoli, & quare. 417.
 Duodenario numero significantur omnes boni. 1238.
 Duces ecclesie fuerunt apostoli. 1077.
 Dux noster est Christus. 1386.
 Ebrietate significantur gaudia beatorum. 560.
 Ebrietas facit hostes vincere. 989.
 Ebrietas multa mala facit. 1907. 1348.
 Ebrietas duplex, scilicet bona & mala. 1020.
 Ecclesie multa reuerentia debetur. 43. 1100.
 Ecclesia habet distincta nomina. 82. 749.
 ecclesia per lunam significatur. 85. 1773. 2261.
 ecclesia significatur p Syon. 101. 1128. 1336. 1351. 1719. 1724. 2345.
 ecclesia continet bonos, & malos. 167. 1780.
 ecclesia dicitur tabernaculum. 212. 758.
 ecclesia aduersitatibus dilatatur. 221. 448.
 ecclesia exaltatur multipliciter. 249.
 ecclesia est corpus Christi mysticum. 269. 291.
 ecclesia non semper exauditur ad votum. 291.
 ecclesia dicitur vnica. 311.
 ecclesia catholica dicitur magna. 317. 542.
 ecclesia significatur per tetram. 334. 2163.
 ecclesia fundata fuit aduersitatibus. 335. 1606.
 ecclesia est domus Dei. 336. 374. 777.
 ecclesia est duplex, alia honorum, & alia malorum. 371.
 ecclesia est ad benedicendum domino. 378.
 ecclesia dicitur atrium. 412.
 ecclesia vnita est capiti Christo. 436. 650.
 ecclesia dicitur ciuitas Dei. 461. 758. 771. 1475.
 Virum ecclesiam debemus credere, vel in ecclesiam. 893.
 ecclesia desponsata fuit à Christo. 968.
 ecclesia dicitur speciei Domus. 1060.
 ecclesie duces fuerunt apostoli. 1077.
 ecclesia dicitur vinea. 1371.
 ecclesie dignitas ostenditur. 1381.
 ecclesia destruitur à tribus. 1383.
 ecclesia dicitur torreniar. 1391. 1431.
 ecclesia quomodo differt à synagoga. 1406.
 ecclesia dicitur turtur. 1433.
 ecclesie fundamenta sunt prædicatores. 1474.
 De ecclesia gloriosa fuit dicta. 1475.
 ecclesie vnitas. 1475.
 ecclesie quare caput habent ad orientem. 1636.
 ecclesia inuisibilis comparatur. 1655.

Ecclesia stabiliter est fundata. 759.
 ecclesie persecutiones terminat Deus. 1763.
 ecclesia figuratur per arcum. 1756. 1909.
 Ecclesia dicitur ciuitas. 1916.
 ecclesia dicitur ager. 1917.
 ecclesia à gentibus primo fuit passa. 2057.
 ecclesia consistit ex iudeis & gentibus. 2068.
 ecclesia vsque in finem mundi durabit. 2157.
 ecclesia dicitur dies. 2164.
 ecclesia turbatur per multa. 2275.
 ecclesie custodes sunt prælati. 2300.
 ecclesia parit bonos & malos. 2302.
 ecclesia vxor est Christi. 2307.
 ecclesia consistit solum in bonis. 2312.
 ecclesiam odit, qui fidem ecclesiam intrat. 2315.
 Extra ecclesiam non est salus. 2358.
 ecclesie potestas est in vita præsentis. 2388.
 ecclesia dicitur aduena. 2545.
 ecclesia dicitur Syon & Hierusalem. 2556.
 ecclesia militans aliter laudat quam triumphans. 2559.
 ecclesie porte sunt sacramenta. 2560.
 ecclesia significatur per organum. 1593.
 Vide Aduersitas, Ancilla, Ciuitas, Dilatio, Dominus, Gentes, Namis, Persecutio.
 Educit nos Deus multipliciter. 2390.
 Vide ducere.
 Educere quid sit. 1345.
 Aedificare, domus conscientie qualiter edificatur Deo, & consecratur. 1272.
 edificatur domus ecclesie Deo, & qualiter. 2299.
 egypto incepit studium scientie. 1810.
 egyptus significatur per Cham. 1335.
 egyptiorum submersio. 1845.
 emulari multa significat & accipitur multipliciter. 566.
 equalis Deo voluit esse Diabolus, sed antichristus maior. 116.
 equitas plus dicit quam innocentia. 604.
 Indicare in æquitate quid est. 1651.
 Esse omnium creaturarum consecratur à Deo. 2431. 2522.
 etates habet corpus, & anima. 2118.
 etas hominis, & mundi multiplex. 1156. 944.
 eternitas significatur per hodie. 14.
 eternus dicitur Christus. 1715.
 eternus est Deus. 1728.
 eternus est Dei filius. 1730.
 eternitas significatur per seculum. 2118.
 etheus significat accediam. 1337.
 ethiopum conuersio ponitur. 1172.
 ethiopes significant gentes. 1226. 1477.
 ethiops significat ignorantiam. 64.
 Edon idem est quod Esau: qui semper contrarius fuit filiis Israel. 2415.
 Effari est exterius loqui. 1611.
 Effunditur multipliciter aqua, sic & Christus multipliciter fuit effusus. 304.
 Effundere cor qualiter debemus. 985.
 effusio est multiplex. 1185.
 effundit Deus iram suam: & qualiter. 1361.
 effundere lachrymas semper debemus. 2209.
 Egeni sunt diuites mali. 509.
 Egenus & pauper quomodo differunt. 647.
 Vide pauper.
 egresso est multiplex & multorum. 680.
 Egreditur Deus contra hostes nostros. 968.
 Egressus est Christus per incarnationem. 1065.

Egeat quid sit ostenditur. 1345.
 Egressio dicitur locutio. 1489.
 Electio multa debet habere. 1350.
 Eligit Deus iustos sola gratia. 227.
 Electio Dei & predestinatio est duplex. 769.
 electos suos Deus transfert. & qualiter. 1013.
 eligatur quis a Deo multipliciter. 1013.
 electorum a Deo signum sunt aduersa. 2159.
 eligere debemus spiritualia non temporalia. 1441.
 electio David in regem ostenditur. 1514.
 eligit Deus quos vult. & reprobatur. 1590.
 electio Dei in nobis est causa meritum. 1838.
 electi Dei dicuntur gentiles. 1838.
 electos suos congregauit Christus ex gentibus. 1878.
 elegit Deus ab eterno bonos gratis. 2345. 2362.
 electi sunt quidam apud Deum & quidam apud homines. 2469.
 eleemosyna, ieiunium, & oratio sunt partes satisfactionis. 474.
 eleemosynam facere debet iustus. 484. 592.
 eleemosyna liberat in die iudicii. 674.
 Eleemosyna res datas conseruat. 1203.
 eleemosyna debet fieri cum hilaritate. 1673.
 eleemosynam dare minus est quam dimittere. 1737.
 eleemosyna in peccato facta non valet. 1735.
 eleemosyna danda est predicantibus etiam non petentibus. 1768.
 eleemosyna omnibus est facienda. 18368.
 eleemosyna debet fieri humiliter, & late. 1990.
 eleemosyna est merces eterna. 1993.
 eleemosyna stat in voluntate. 2295.
 eleemosyna ex compassione procedere debet. 197.
 elementa renouabuntur in fine, & quomodo. 1749.
 eleuabitur mons Syon super omnes altos montes, & qualiter. 1474.
 Vide ascensio.
 elius quis proprie dicatur. 4544.
 elongatur Deus a nobis. 1150. 1209.
 Eloquia domini multipliciter sunt utilia. 147.
 eloquium dicitur confessio. 3788.
 eloquium Dei dicitur spiritus sanctus. 1808.
 eloquium Dei est vita anime.
 eloquia Dei dicuntur cibus, & potus. 2276.
 eloquia Dei multa spolia habent. 2235.
 eloquium Dei dicitur filius Dei. 2562.
 Vide verbum loqui.
 Enoch & Helias contra Antichristum venient, & predicabunt. 126.
 Ephraim tribus pre aliis aspirabat ad regnum Israel, & quare. 1289.
 ephraim significat bonos. 2182.
 episcopus per coruum significatur. 318.
 episcopatus omnes alios ordines continet. 318.
 episcopatum desiderare qualiter sit licitum. 1736.
 episcopatus est nomen laboris. 1944.
 Vide praelatus.
 Epithalamium quid sit. 735.
 equus significat luxuriosos. 275.
 equus multa significat. 1251. 2557.
 equus amorem magnam habet ad dominum suum. 2120.
 equus significat superbiam. 2557.
 Erratoan vtero, est factis vel verbis contradicere conscientie. 930.
 errat quis multipliciter. 188.

Errauerunt filij Israel in deserto quadraginta annis. 1884.
 Eriguntur a deo humiles. 2530.
 Eripit nos Deus multipliciter. 1142. 1149.
 Erubescere signum est interioris verecundie. 344.
 Erubescere quid proprie sit. 1096.
 Eruca significat luxuriam. 1623.
 Eructare quid sit. 735. 2244.
 Eructare idem est quod docere. 2522.
 Erudit nos Deus multipliciter. 1617.
 eruere quid proprie sit. 643.
 erugo est quidam ventus vtrens. 1328.
 erumna quid est, & vnde dicitur. 469.
 Esca inordinata multa mala facit. 1311.
 esca qua Diabolus fuit captus, fuit Christi caro. 2500.
 Vide cibus. eucharistia.
 esse proprie soli Deo conuenit. 1552. 2108.
 essentia dicitur vterus Dei. 1921.
 Eucharistia, per sacramentum eucharistie nobiscum semper est Christus. 347.
 eucharistia satiat digne sumentes. 318.
 eucharistia est memoria dominice passionis. 319.
 eucharistiam digne quis sumit. 322.
 eucharistia dicitur mensa. 330.
 eucharistia qualiter consecratur. 331.
 eucharistie sacramentum tractatur. 416. Et per totum psal. 33.
 Eucharistie multiplex est utilitas. 505. 506. 507. 1981.
 eucharistiam volens sumere qualis accedere debet. 505.
 eucharistia fidem continet, & nos facit exaudire. 506.
 eucharistia continet spem. 507.
 eucharistia continet charitatem, quae satiat. 508.
 eucharistia dicitur testamentum Christi. 814.
 eucharistia est oblatio Deo accepta. 818.
 eucharistia est sacrificium laudis. 823.
 eucharistiam indigne consecrans, & assumens in quo magis peccat. 824.
 eucharistia dicitur via ad caelum. 831.
 eucharistiam dedit Christus Iudae in coena. 890.
 eucharistia per alipem significatur. 994.
 eucharistia quare sub duplici specie datur. 1019.
 eucharistia dicitur frumentum. 1179.
 eucharistie cibus ostenditur. 1405.
 Eucharistia requirit pulchritudinem mentis, & cordis. 1647.
 eucharistia dicitur magnificentia. 1647.
 eucharistia dicitur hostia. 1649. 589.
 eucharistia figuratur per manna. 1979. 1305. 1306.
 eucharistia bonis est ad salutem malis ad iudicium. 1979. 1984.
 eucharistia multa continet. 1679. 1980.
 eucharistia multa miranda continet. 1980.
 eucharistia continet veram Christi carnem. 1981.
 eucharistia dicitur mandatum confirmatum. 1982.
 eucharistia semper continet quod figurat. 1982.
 eucharistia dicitur testamentum, & eius institutio. 1983.
 eucharistia dicitur esca. 2404. 1114.
 Euzus significat acediam. 1337.
 euzata significat legem, & prophetas. 2337.
 euge multa significat. 549. 670.
 euge quid sit ostenditur. 134.
 Euangelium. vide Lex noua.
 euangelista per animalia figurantur. 1058.

Exacerbo

Exacerbare Deum quid sit. 1322.
 Exacerbare sermones, est pmilla non facere. 1816.
 exaltatur Deus a nobis & qualiter. 69. 421.
 exaltabatur Diabolus ante aduentum Christi. 152.
 exaltatus fuit Christus per passionem. 290.
 exaltamur in Christo, quando beatificamur. 389.
 exaltauit Christus patrem. 421.
 exaltat Deus bonos. 1242.
 exaltatus fuit Christus super omnes rationes humilitatis. 1664.
 exaltatus fuit Christus in resurrectione. 1928.
 exaltat Deus humiles. 2001. 2530.
 exaltatio significatur per sedere. 2301.
 exaltatur Deus & Christus multipliciter. 2516.
 exaltatus dicitur Deus. 2578.
 exaltabuntur iusti in futuro. 2579.
 exaltantur aliter mansueti, & aliter superbi. 1584.
 exaltatur ecclesia multipliciter. 149.
 exaudire orationem quandoque Deus differt, & quare. 65. 516. 750. 1495.
 exaudit Deus iuste petentes. 74.
 exaudita fuit omnis oratio Christi. 190.
 Non semper exauditur ecclesia ad votum. 291.
 exaudit Deus orentes deuote. 294.
 exaudiri nos facit fides. 506.
 exaudiri nos facit eucharistia. 506.
 exaudit Deus iustos ad utilitatem. 514. 515.
 exaudiri orationem faciunt multa. 624.
 exaudit Deus quandoque orationem non sibi placitam. 876.
 exaudiebantur martyres, quando occidebantur. 999.
 exauditur oratio pura. 1109.
 exaudit Deus postulantes diuersimode. 1310.
 exauditur quis ad malum suum. 1311.
 Quae oratio meretur exaudiri, & quae non. 1583.
 exaudiri facit orationem obseruatio preceptorum. 1685.
 exaudire orationem aliud est, & aliud est audire. 1703.
 exaudita non fuit omnis oratio Christi. 1703. 1431.
 exaudit Deus orationes priusquam fiant. 1872. 2465.
 exauditus fuit Christus clamans. 2250.
 exauditur oratio instans. 2347.
 exaudibilis oratio multa requirit. 2461.
 Non semper exauditur oratio iustorum. 2541.
 Vide Oratio, Confidentia, Respicere, Humilitas.
 Excelsus dicitur Christus multipliciter. 1679.
 excelsus quid sit. 1998.
 excelsus multipliciter dicitur Deus. 1968. 2725.
 excelsus quid sit. 2039.
 excelsus sit dupliciter. 2039.
 excusatio peccati Deum accusat. 1240.
 excusantes malos sunt inimici Dei. 1408.
 excusat ignorantia peccatum, & qualiter. 2533.
 excusatio peccati peccatum aggrauat. 553.
 excussores dicuntur prophetae. 2303.
 execrare quid est. 906. 951.
 exempla efficacius promouent, quam verba. 864.
 exempla virtutum sanctos illuminant. 873.
 exemplis bonorum ad virtutes accendimur. 1249. 1394.
 exempla Christi nobis relicta dicuntur scapulae Christi. 1573.
 exemplum fidei fuit Abraham. 1745.
 exemplum humilitatis & obedientie fuit Abraham. 1798.
 exemplum patientie fuit Isaac. 1798.

Exempla sanctorum dicuntur consilium. 1976.
 Exempla Christi sunt via testimoniorum Dei. 2089.
 exempla dicuntur gressus nostri. 2206.
 exempla virtutum dant nobis animalia bruta. 2218.
 Exemplis suis sancti auxilium nobis praestant. 2256. 2264.
 exemplum multarum virtutum dedit nobis David. 2447.
 exemplum vite nobis fuit Christus. 1666.
 exequiarum pompa mentitur. 1830.
 exhortatur nos Deus simul, & minatur. 2521.
 exinanire quid est, ostenditur. 2419.
 exitus est multiplex. 2002.
 exit peccator de Aegypto per penitentiam. 2002.
 exitus matutini quid dicitur. 1017.
 expandit Deus manus multipliciter. 2490.
 expandit Christus multa pro nobis. 1490.
 expectat Deus peccatores, vt conuertantur. 75. 484. 1255.
 expectare Deum est credere quod non fallit. 398.
 expectare significat multa. 601.
 expectare quid sit. 650.
 expectare idem est quod sustinere. 2323.
 expellere Dei idem est, quod damnare. 50.
 experientia Christus didicit, quae non sciebat. 180.
 exprobratio est multiplex. 724.
 exprobrare quid sit. 1549.
 exprobrant nobis verbum infideles. 2116.
 exquirere Deum quid sit. 504. 1286.
 exquiritur lex in presenti: sed in futuro tenetur. 2108.
 extasis quid sit ostenditur. 1349.
 extasis est mentis excessus. 436.
 extendit Deus apostolos sicut pellem. 1756.
 exterminare quid est. 374.
 exultatio differt a letitia. 92. 443.
 exultare simul nullus potest in Deo, & in mundo. 155.
 exultare debemus in aduersis. 257. 2007.
 exultare in Deo quid est. 480. 531.
 exultauit in Deo anima Christi. 531.
 exultare debemus in presenti. 671.
 exultatio cordis quid sit. 1038.
 exultare Christo quomodo debemus. 1631.
 exultauit omnis creatura ad praesentiam Christi. 1652.
 exultant in diuersis boni & mali. 2585.
 exurgit Deus & qualiter. 145. 197. 534.
 Exurrexit Christus per incarnationem. 1716.
Fabricant mali, & qualiter. 1314.
 Fabricii fidelitas ostenditur. 1372.
 Fabula est multiplex. 2158.
 Fabulis poetarum praedicator vti non debet. 2158.
 facit aliqua Deus dupliciter. 524.
 facere quid est, & quid creare. 488. 2572.
 facere bonum, efficaciter nobis Christus dedit exemplum. 864.
 facit omnia Christus, vt verbum. 1646. 1178. 2572.
 facere quandoque dicitur scire, & non facere nescire. 1011.
 facere bonum timore poenae, peccatum est. 2108.
 facere debemus bona, quae cognoscimus. 2146.
 facere mandata minus est quam diligere. 2232.
 Aliud est facere mandata & aliud diligere. 2240.
 facientes & consentientes pari poena puniuntur. 2240.
 facies dicitur Christus. 150. 1374. 2208.

facies Christi multiplex utilitas. 150.
facies nostra est mens nostra. 168.
facies Dei dicitur eius notitia. 339.
facies hominis duplex. interior & exterior. 391.
facies Dei dicitur eius dilectio. 392.
facies Dei dicitur fides, & lumen gloriæ. 454.
facies dicitur verbum. 459.
facies differt à vultu. 515.
facies dicitur incarnatio Christi. 689. 844.
facies Dei dicitur eius misericordia. 732.
facies qualiter eleuatur ad Deum. 993.
facies mentis quid dicitur. 1039.
facies Dei dicitur Iudæi. 1514.
facies Dei dicitur eius clara visio. 2131.
facies Dei dicitur effectus suæ bonitatis. 2208.
facies peccatorum sumere, quid est. 1407.
factura Dei dicitur homo. 1589.
factus Christus dicitur multipliciter. 1351. 1963.
factus refugium nostrum, quomodo dicitur. 1629.
factus est Deus salus nostra, & quomodo. 2061.
falee significatur vltimum iudicium. 2414.
falsitas nulla debet in confessione dici. 1834.
famam suam durare homines conantur. 798.
famam alterius tollens ad restitutionem quomodo tenetur. 828.
fama, laus, honor, & gloria quomodo differunt. 1792.
famam suam nullus negligere debet. 1938.
fames significatur desiderium. 585.
fames est duplex: scilicet corporis & mentis. 944.
fames est multiplex. 1805.
fame moritur auarus. 2512.
fato non regitur mundus. 91.
fatum necessitatem nobis non imponit. 2469.
fauo mellis scriptura sacra comparatur. 2176.
¶ Fœcundatæ fuerunt mirabiliter multæ mulieres steriles. 2002.
felle vinum mixtum bibit Christus. 1114.
¶ Felicitas. Ad felicitatem via, sunt adueria. 1807.
felicitas hic haberi non potest. 2267.
felicitas terrena dicitur tabernaculum. 2334.
felicitas non est in filiis. 2710.
felicitas nō est in bonis temporalibus. 2515. 2514.
felicitas non est in diuitiis. 2512.
Vide beatitudo.
fenestræ nostræ dicuntur affectiones nostræ. 751.
feno tectorum comparantur peccatores. 1316.
fenum significatur omnia temporalia. 2555.
fera arundinis dicebantur Romani. 1080.
ferus singularis quis dicatur. 1384.
ferrum dicitur Christus. 945.
ferrei vectes dicuntur demones, & contradictiones. 1896.
festa Christi quatuor principaliter celebrantur. 1024.
festa Iudæorum qualiter celebrantur. 1115.
festa Iudæorum ostenduntur. 1220. 1395.
festus dies qua hora incipit. 1220.
ferorem victorum mali non sentiunt. 2015.
ferofus quid sit. 2513.
¶ Ficus dissipatæ sunt hypocritæ. 1829.
fictus amicus multam nocet. 907.
fidelis quomodo dicitur Deus nobis, & nos Deo. 483.
fideles per capillos significantur. 666.
fidelis dicitur Christus. 1471.
fideles sunt multiplicati per mortem Christi. 1812.
fideles exultant in pœnis. 2007.
fideles cur dicuntur serui, cum sint filii. 2274.
fideles conuersos magnificat Deus. 2290.
fideles omnes significantur per Israel. 2377.

Fidelis & verax dicitur Deus. 2529.
Fideles omnes sunt filii Abraham & Israel. 250. 250.
Vide fides.
fides dicitur scutum. 53.
fides receperunt gentes per apostolos. 95.
fides facit orationem exaudiri. 174. 506.
fides in homine crescit paulatim. 222.
fide Christi omnes saluamur. 377.
fides, & aliz virtutes dantur in baptismo. 379.
fides Christum nobis abscondit. 388.
fides dicitur fortitudo. 420.
fides quomodo manet in beatis. 436.
fidei multiplex utilitas. 505.
fides liberat. 506.
fidē apostolorū reformauit resurrectio Christi. 731.
fidei articuli tractantur. vide Articulus.
fides circa quæ versetur ostenditur. 776.
fides mundat corda nostra. 843.
fidem conatur diabolus nobis tollere.
fides data seruari debet. 1339. 1372.
fides gentibus prædicatur. 1644.
fides Christi semper fuit necessaria ad salutē. 1683.
fides non innititur rationibus naturalibus. 1795.
fides tria requirit. 795.
fidei sapientia significatur per aquam. 1915.
fide carens martyr esse non potest. 2038.
fides est vita animæ. 2092.
fides habet gradus. 2092.
fides humilibus datur. 2359.
fides est principium verborum Dei. 44.
fides quando tepescit, tunc Christus dormit in nobis. 2268.
fidei mysteria malis non sunt prædicanda. 2411.
fidem perdit mala vita. 2416.
fidei obscuritas nobis est utilis. 2554.
fide fortes dicuntur iuuenes. 2578.
figmentum dicitur fomes peccati. 1744.
figmentum scripturarum nubes dicuntur. 2554.
figuli vas dicuntur esse mali. 16.
¶ Filius. Qui dicantur filii hominum. 31918.
filius hominis significatur iustus. 86.
filius hominis dicitur Christus. 91. 1376.
filius punitur pro peccato patris. 200. 1750.
filiis non proficiunt mores parentum. 1285.
filiij iræ nascimur omnes. 1494.
filius suos patres corrigere debent. 1531.
filiij sanctorum dicuntur omnes iusti. 1731.
filiij nostri dicuntur opera nostra. 1731. 1748.
filius magis amatur à patre quam eccliarario, & quare. 1744.
filiij filiorum dicuntur præmia debita operibus nostris. 1748.
filius suos diabolo immolabant filij Israel. 1868.
filius suos occidere est summa crudelitas. 1869.
filiij Israel subditi fuerunt gentibus multoties. 172.
filiij Israel errauerunt quadraginta annis per desertum. 1884.
filiij dicitur discipuli, sed doctores sunt patres. 2024.
filius Dei nos faciunt fides & pax. 2024.
filius hominum dicitur quilibet peccator. 2025.
filius prodigus significatur populum gentilium. 2884.
filiorum amor ostenditur. 2186.
filius vel puer quis dicitur. 2206.
filiorum mortis consolatio. 2210.
filius & seruus dicitur Christus. 2401.
filiij succedunt patribus, si bene faciunt. 2343.
filiij nostri dicuntur spes nostra. 2343.
filiij Israel semper inimicabantur filij Edon. 2435.
filiij sequuntur mores parentum. 2417.

Fili

Filiorum Dei duplex est generatio. 2519.
Filiij Abraham, & Israel sunt omnes fideles. 2586.
Filius non potest pater impedire à seruitio Dei. 2586.
filius Dei dicitur dextera. 25.
filius Dei dicitur manus Dei. 285. 2505.
filius Dei & pater simul producant spiritum sanctum. 485.
Circ a filij Dei Attrius multipliciter errauit. 787.
Filius Dei per saphirum significatur. 791.
filius Dei dicitur sapientia Dei. 1778.
filius Dei omnia fecit. 1778.
filius Dei dicitur auris Dei. 2030.
filius Dei, & seruus dicitur Christus. 2401.
filius Dei solus dicitur redemptor noster. 2403.
filius Dei dicitur eloquium Dei. 2562.
filius Dei dicitur æternus. 1730.
Vide incarnatio.
fimbria significatur vitæ finem. 749.
finis accipitur multipliciter, & significatur Christum. 2612. 4. 50. 636. 650.
Finem suum quilibet ignorat. 889. 1559. 1890. 2486.
finem omnium Deus videt. 1637.
fines terræ dicuntur esse gentes. 1634.
finis omnis consumationis dicitur Christus. 2169.
fines terræ dicitur homo. 1672.
finem laus dei non debet habere. 2518.
Vide fimbria.
firmamentum nostrum dicitur Christus. 1141. 1179.
firmamentum significatur eucharistiæ sacramentum. 1179.
firmamentum, quod dicitur cœlum, est duplex. 2590.
Vide fortitudo.
¶ Flagella hic sustinent iusti & pœnas. 645.
Vide aduersitas. pœna.
flamma significatur libidinem. 417.
floris more egreditur homo, & fugit velut umbra. 1714.
flori vita præsens comparatur. 1556.
fluctus significatur superbiam. 1016.
fluctus multa significatur. 1487. 1905.
fluctus signif. cat persecutiones. 1605.
flumen significatur mundi potentes. 335.
fluuius significatur sacram scripturam. 788.
fluuius dicitur vita præsens. 019. 604. 2407.
fluuius Iordanis fuit principium regni Christi. 1171.
fluuius significatur prædicatores. 1227.
fluuius significatur baptismum. 1524.
flumina significant apostolos. 1676.
flumina Babylonis quid significant. 2497.
Fo. ¶ Folia significant verba. 4.
fomes peccati dicitur figmentum. 1744.
fomes peccati ex originali peccato. pœssit. 1891.
fontes Israel dicuntur apostoli. 1075. 1764.
fontes quomodo possunt oriri ex terra. 1764.
fons misericordiæ dicitur Christus. 2500.
fons peccati est oculus. 2194.
formidare quid sit. 1528.
formica nobis datur in exemplum. 1467.
fornicatio est duplex, scilicet luxuriæ & idololatriæ. 157. 1209. 1870.
forsitan quomodo dicitur de Deo. 1403.
forsitan idem est quoddam putas. 2181.
fortes dicuntur mundi diuites. 940.
fortificatus fuit Israel in Ægypto, & qualiter. 1812.

Fortificatur quis dupliciter. 2432.
Fortificati fuerunt apostoli. 2443.
fortes in fide dicuntur iuuenes. 2578.
Vide fortitudo.
Fortitudo significatur per cœlum, quod dicitur firmamentum. 158. 253.
fortitudinem causat timor. 358.
fortitudo plebis est Christus. 499.
fortitudo dicitur fides. 420.
fortitudo nostra est Deus. 439.
fortitudo Dei est supra cor hominis. 955.
fortitudo significatur per Aaron. 1277.
fortitudo & patientia Christi. 1281.
fortificat nos consideratio Christi. 2004.
fortior quis post peccatum resurgit per pœnitentiam. 1061.
Fortitudo iustorum est Deus. 2061.
Fortitudo animæ & corporis dicitur saluatio. 2219.
Fortitudo significatur per ossa. 241. 2473.
fortitudo patientiæ later intrus. 441.
fortuna vel fato non regitur mundus. 91.
fortuna dicitur vitrea, quia fragilis. 575.
fortuna vt rota facil ter vertitur. 586.
Vide Fatum.
fouea significatur mortem. 921.
fouea est malis ipsorum prosperitas. 620.
fouea dicuntur vulnera Christi. 1620.
¶ Fragilitas peccatum minuit. 1543.
fragilitatis nostræ consideratio nos debet humiliare. 1783.
framea dicitur Christus. 197.
framea dicitur verbum Dei. 524.
framea significatur mortem. 311.
frater noster dicitur Christus. 313.
fratres sunt multiplices. 1099.
fraudulentus differt à doloso, & insidioso. 143.
fremere quid sit. 8540.
frigidus erat Dauid ex multis, & calefieri non poterat. 158. 636.
frumentum significatur eucharistiæ. 1179.
frumentum dicitur Christus. 1179.
¶ Fugit quandoque Christus, & quare. 888. 1919.
fugere quomodo quis potest à Deo. 1018. 2433.
fugit peccator, quando conuertitur. 1622.
fugere prælato quomodo licet. 707. 748.
fugiens peccatum vnum in aliud cadit. 2201.
fuga est duplex. 2488.
Fugere à Deo ad Deum, quō quis potest. 2445.
Fulgura significatur miracula. 215. 1658. 2304.
fulgur quid sit ostenditur. 2367.
fumigare id est, quoddam conteri & humiliari. 2503.
fumus significatur orationem. 209.
fumus significatur superbiam. 1049. 1706.
fumus significatur contritionem. 176.
fundamenta ecclesiæ sunt apostoli & prophetæ. 216. 2416.
fundamentum ecclesiæ dicitur Christus. 336. 1374. 2415.
fundamenta ecclesiæ sunt prædicatores. 1474.
fundata fuit à Christo virgo Maria. 428.
fundata est ecclesia stabiliter, & qualiter. 1719.
fundatur terra super aquas & quomodo. 2385.
funes dicuntur fortes. 179.
funes multa significant. 2134.
funes dicuntur peccata. 2436.
funiculus dicitur mensura. 1337.
fur proprie dicitur Diabolus. 827.
fur erat Iudas. 1947.
furor & ira quomodo differunt. 12.

gentes per modum præteriti quare dicunt prophete. 2137.
 Alaad significat martyres. 964.
 Garrulitas quædam est bona. 2090.
 Gaudent beati de panis dånatorum. 407. 322.
 Gaudium sequitur post tristitiã. 454.
 Gaudium in præfenti vita non debemus querere. 6171. 841.
 gaudium est multiplex. 821.
 gaudium spirituale dolore miscetur. 1712.
 gaudium beatorum est secundum mensuram tribulati. 2292.
 gaudium nostrum de solo Deo debet esse. 1517.
 Gebal. per gebal significantur crudeles. 1419.
 gedeonis bello ad bellandum spiritu docemur. 234.
 gedeonis signum in vellere postulauit, quid significet. 1225. 2423.
 gemitus fit corde, sed voce rugitus. 616.
 Vide plangere.
 generatio spiritualis fit per fidem. 323.
 generatio spiritualis generat feminas sicut matres. 750.
 generatio quid dicatur. 128. 1370.
 generatio hominis est multiplex. 1202.
 generatio altera dicitur generatio spiritualis. 1482. 1721.
 generatio est duplex. 1270. 1448. 1504. 2371.
 generationis spiritualis modus ponitur. 1330.
 generationes à principio usque ad legem viginti sex fuerunt. 2391.
 generatio est duplex veteris testamenti. 2519.
 generatio est duplex filiorum dei. 2519.
 gentes per apostolos sunt conuersæ. 15.
 gentium superbiam significat cedrus. 415.
 gentibus quomodo iudei sunt positi in similitudinem. 723.
 gentes significantur per desertum. 1022.
 gentes significantur per terram. 1026. 1056.
 gentium conuersio prædicatur. 172.
 gentes per mare significantur. 1235. 1509. 1524.
 gentes significantur per ioseph. 1271.
 gentium conuersio. 1465. 1509.
 gentes figurantur per Raab. 1476.
 gentes significantur per Babyloniam. 1479.
 gentes significat Ethiops. & tyris. 1477.
 gentium persecutionem significat fluctus. 1605.
 gentes significantur per fines terræ. 1634.
 gentibus fides prædicatur. 1644.
 gentes dicuntur electi Dei. 1838.
 gētib; multoties filij israel subiecti fuerunt. 1872.
 Ex gentibus congregauit deus electos. 1979.
 gentes esuriebant verbum Dei. 1893.
 gentes receperunt gratiam dei. 1813.
 gentibus per apostolos seminatum fuit verbum dei. 1917.
 gentes prius steriles fecundate fuerunt. 2002.
 gentes debent laudare Deum. 2046.
 gētib; facta est misericordia sed iudeis veritas. 2040.
 gentes primo persequerantur ecclesiam. 1057.
 De gentibus vltia est ecclesia ipsas conuertendo. 2057.
 Ex gentibus & iudeis constat ecclesia. 2068.
 gentes christi miraculis illuminantur. 2203.
 Vide gentilis.
 gentiles significantur per diluuium. 419.
 gentiliū conuersio ponitur. 1067.
 gentiles melius xpm cognouerūt quam iudei. 1682.
 gentili peior est iudeus. 2085.

gentiles dicuntur campi syluæ. 2337.
 gentiles significat filius prodigus. 2429.
 gentiles figurantur per coruum. 2556.
 Vide gentes.
 genua soli deo curuare debemus. 322.
 genua primo sentiunt debilitatem corporis. 1960.
 genua Christi dicuntur apostoli. 1960.
 gerere aliud est & aliud portare. 223.
 gladius significat scripturam sacram. 7652. 738.
 945.
 gladius significat Christum. 77945.
 gladius significat panam. 712. 96. 576.
 gladius significat potestatem. 725. 1541.
 gladius significat rebelles. 1248.
 gladius significat tentationem. 1145.
 gladius duplex bonus & malus. 2508.
 gladius multa significat. 2508.
 gladius bis acutus dicitur scriptura sacra. 2586.
 Gloria sequitur panam. 397.
 gloria bonorum operum Deo debet dari. 412.
 gloria lumen dicitur facies Dei. 454.
 gloria iustorum consistit in multis. 479. 860.
 gloriam propriam nullus querere debet sed Dei. 502.
 gloriam suarum virtutum quomodo quis publicare potest vel querere.
 gloria iustorum differt à gloria hypocritarum. 649. 502.
 gloria acquiritur per aduersa. 984.
 gloriam de malo nullus debet habere. 1216. 1610.
 gloria quid sit & quid honor. 1748.
 gloria, honor, laus & fama differunt. 1792.
 in gloria, & in cruce sedit Christus. 1968.
 gloriam meretur humilitas. 2034.
 gloriam meretur passio. 2041.
 gloriam sibi querere de bonis est lingua dolosa. 2251.
 gloria malorum comparatur seno tectorum. 2316.
 gloriam meretur duplex humilitas. 2403.
 gloriam christi prædicat omnis creatura. 2526.
 gloria malorum est in laudibus hominum. 2585.
 gloria bonorum stat in conscientia. 2585.
 Vide gloria eterna.
 gloriam Christum in resurrectione accepit, & quomodo. 282.
 gloria eterna figuratur per vnum. 385.
 gloria eterna dicitur ciuitas. 471.
 gloria eterna acquiritur per aduersa. 700. 2033.
 gloriam eternam habuisset homo sine morte si non peccasset. 1012.
 gloria consideratio non habet contritum. 1252.
 gloria consideratio multa bona facit. 1431.
 gloriam non meremur de condigno. 1442.
 gloriam dat christus. 1441.
 gloria per mare significatur. 1566.
 gloria angelorum augetur per homines. 1567.
 gloria eterna significatur per dexteram. 1576.
 gloria eterna significatur per longitudinem dierum. 1585.
 gloria amor, & timor penes peccatos. 1668.
 gloria eterna sig per hier. 1724. 2422. 2286. 2548.
 gloria eterna dicitur annus. 1727.
 Circa gloria peccatum in tribus facit errare. 1743.
 gloriam eternam significat terra, promissionis. 1832. 1814. 1858.
 gloria eterna significatur per atrium. 2045.
 Ad gloria nos imitat sancti suis exemplis. 2064.
 gloriam peccatores non intant. 2264.
 gloria eterna dicitur turris. 2170.
 gloria eterna dicitur mensa. 2308.
 gloria eterna dicitur Sion & Hierusalem. 2310.
 gloria.

Gloriam nos habituros dubitare debemus. 2346.
 Gloria domus qualis sit ostenditur. 2360.
 Gloria eterna omne bonum continet, & nullum malum. 2514.
 Gloria eterna datur gratia, non meritis. 2496.
 Gloria celestis pulchritudo ostenditur. 2527.
 In gloria eterna erit vere pax, quæ in præfenti haberi non potest. 2561.
 Vide gloria.
 gloriam de malo, summe displicet deo. 853. 1610.
 glorificare quid sit ostenditur. 1465.
 glorificat deum datio legis. 1507.
 gloriosa de ecclesia prædicta fuerunt. 1475.
 ¶ Goliath bellum & dauid ponitur. 1499.
 ¶ Gradus ecclesie sunt tres, scilicet virginum, continentium, & coniugatorum. 750.
 graduales psalmi quare sic dicuntur. 2550.
 grando significat malos. 1329.
 Gradinis aqua terram facit sterilem, & quare. 1330.
 ¶ Gratia figuratur per aquam. 3101. 9191. 3280.
 Gratia est duplex, scilicet præueniens & subsequens. 280.
 gratia dei est finalis perseverentia. 332.
 gratia dei dicitur pulchritudo. 344.
 gratia dei quandoque præcedit benedictionem, quandoque subsequitur. 338.
 gratia in confirmatione data an sit maior quam baptismi. 44.
 gratia tanto est maior quanto datur indigniori. 1462.
 gratia non meritis homo deo fuit vnitus. 947.
 gratia bona sunt vera bona. 1014.
 Gratia significatur per pluuiam. 1057.
 Gratia facit vmbra. 1062.
 gratia dei præuenit nos. 1363. 2204.
 gratia dei nos regit. 1401.
 gratia Christi dicitur benedictio. 1437.
 gratiam dat Christus pro gratia. 1442.
 gratia dei dicitur splendor. 1569.
 gratia dei dicitur scutum. 1574.
 gratia dei significatur per deum. 1587.
 gratiam quado deus non apponit, tunc reuocat à bonis. 1727.
 Gratiam dei timor acquirit. 1747.
 gratia datur humilibus. 764.
 Gratia significatur per oleum. 1770.
 Gratia remota, prædicatio non proficit. 1783.
 Gratia dei priuati fuerunt iudei. 1913.
 Gratiam gentes receperunt. 1915.
 Gratia requiritur ad implendum mandata. 2082.
 gratia merita participat. 2136.
 gratiam innocere debet prædicator. 2137. 2299.
 Gratia & voluntas ad meritum requiritur. 2185.
 gratia tempus dicitur matutinum, scilicet diluculum. 2221.
 gratia spiritus sancti dicitur vnctio. 2352.
 gratia dicitur ros. 2353.
 gratia anima carens dicitur terra sine aqua. 2490.
 Gratiarum actio nobis est necessaria. 482.
 gratiarum actio est, deum benedicere. 502.
 gratiarum actio quid sit ostenditur. 771. 1550.
 gratiarum actio debet fieri trinitati. 912.
 gratiarum actio qualiter debet fieri ostenditur. 923. 1291.
 Gratias deo agere quantum deo placeat, ostenditur. 1291.
 gratiarum actio significatur per Iudam. 1322.
 gratiarum actio debet fieri cum lætitia. 1673.
 gratiarum actio fit dupliciter. 1924.

Vide ingratitude.
 Quid sit odire gratis. 1093. 2255.
 Gratis persecuti fuerunt iudei christum. 2234.
 gratis aliquos diabolus persequitur, & aliquos non gratis. 2234.
 Gratis nos elegit deus. 2345. 2362.
 gratulor significat duo. 550.
 grauitas triplex est. 30542.
 Grauitas est duplex, scilicet bona & mala. 2757.
 Græcorum error circa spiritum sanctum ponitur. 485.
 Gressus dicuntur principia meritorum. 589.
 gressus mentis charitate diriguntur. 2206.
 Gressus nostri dicuntur opera nostra, & exempla. 2206.
 grues qualiter vigilant ad custodiam. 990.
 ¶ Gubernat deus omnia, & regit supetiora & inferiora. 2574.
 gulosi dicuntur supulchrum. 1312.
 gulosi per Philisteos figurantur. 1419.
 gula generat luxuriam. 1861.
 gutta species significat humilitatem. 744.
 Absent al qui diuitias: aliqui habitantur ab eis. 1988.
 Habitat deus in sanctis suis. 11. 101. 136. 293.
 Habitat & inhabitare differunt, & quare. 1129.
 habitatio iudeorum duplex stat deserta. 1118.
 habitatio christi quid dicatur. 1247. 1065.
 habitatio quis in adiutorio dei, & qualiter. 1570.
 habitat deus in bonis, & non in malis. 2268.
 habitare in celis spes nos facit. 2278.
 habitans in deo, habitatur a deo. 2338.
 hamus quomodo à christo captus fuit diabolus, ostenditur. 2500.
 ¶ hædus significat luxuriam. 840.
 helias & Enoch perdicabunt contra Antichristum. 126.
 helias non est mortuus, sed morietur. 1546.
 helias verbo suo clausit celum, & aperuit. 1913. 1914.
 heliseus significat Christum. 1154.
 heman idem est quod Aman. 1481.
 heman dicitur israhelita, & ezraita, & quare. 1481.
 herbe, & flori comparatur vita præfens. 1576.
 herba significat iustos. 2555.
 hereditas christi sunt fideles conuersi. 178. 410.
 hereditas est multiplex. 974.
 hereditas dei dabitur sanctis. 975.
 heredes alicuius illum desiderant mori. 1333.
 hereditas dei erant iudei. 1356.
 hereditas dei. sancti, semper laudant deum. 1838.
 hereditas est duplex, scilicet adæ & christi. 2184.
 hereticus, pæfens doctrinam, rectorum ostendit, premio heretici debent eouinci per sensum literalem. 8.
 heretici per principes intelliguntur. 340.
 heretici contra ecclesiam pugnant. 382.
 heretici maxime peccant. 863.
 hereticorum contentio, & superbia ostenditur. 1920.
 heretici odiunt pacem. 2255.
 hermon mons non sicut Christum. 695. 1513. 2353.
 herodius idem est quod falco. 1772.
 herodius significat superbos & rapaces. 1772.
 ¶ hyacinthus significat resurrectionem. 875.
 hyades est quædam constellatio, & significat doctores. 7159.
 ¶ hierusalem destructio. 1671. 1118.
 hierusalem dicitur vertex capilli. 1070.

Hypocritarum in quibus consistit gloria. 749.
 Hypocritarum vana confidentia. 793.
 Hypocrite falsam habent stateram. 986.
 Hypocritis facit cor esse curuum. 1288.
 Hypocritas significant Agereni. 1419.
 Hypocrite araneae comparatur. 1560.
 Hypocrite pugnant contra deum. 1792.
 Hypocrite dicuntur vineae dissipatae, & ficus. 1821.
 Hypocrite illuminat à luna, sed boni à sole. 2261.
 Hypocritarum gloria comparatur feno tectorum. 2316.
 Hypocrite sunt in statera mendaces. 986.
 Hircus significat penitentes. 1036.
 Hirundo nos docet agere penitentiam. 893.
 Histronibus aliquid dare non licet. 2585.
 Hodie significat aeternitatem. 14.
 Holocaustum quid sit. 270.
 Holocaustum quid sit, quid oblatio, & sacrificium. 958.
 Homicida quilibet peccator est subijctus. 45.
 Homicida est, qui pauperem non pascit. 375.
 Homicidium committitur cupiditate gloriae. 857.
 Homicida quis est, occidens alium, & qualiter. 1825.
 Homo homine erat redimendus. 65.
 Homo significat peccatores. 86.
 Homo habet corpus à mundo, sed animam à deo. 260.
 Homo & vermis fuit Christus. 296.
 Homo duabus naturis subsistit. 357.
 Homo proprie solum ille dicitur, qui vivit secundum rationem. 558. 589.
 Hominem primum quare tentavit diabolus. 621.
 Homo multipliciter accipitur. 799. 1412.
 Homo natura est animal civile. 882.
 Homo quandoque significat diabolus. 902.
 Homo dicitur commotus multipliciter. 959.
 Homines tot erunt beati, quot angeli beati. 967.
 Homini vni assimilatur ecclesia. 980.
 Homo Christus fuit passus. 1005.
 Hominem totum significat caro. 1011.
 Homo non potest immutare mentem alterius, sed solum deus. 1029.
 Homo ad laborem nascitur. 1188.
 Homo totus significatur per animam. 1231.
 Hominis peccatum remissibile fuit, & non demonis. 1321.
 Homo per terram significatur. 1444.
 Hominem custodit protectio dei. 1579.
 Homo quare dicitur factura dei. 1589.
 Homo proprie non dicitur dominus, sed solus deus. 1633.
 Hominis dignitas ex modo suae creationis apparet. 1636. 2146.
 Hominum specialem curam deus habet. 1637.
 Homo dicitur omnis creatura, & fines terrae. 1672.
 Homo habet duplex esse, scilicet naturam & gratiam. 1690.
 Homo fuit factus immortalis, sed per peccatum mortalis. 1707.
 Homo misericors est creaturis ceteris. 1713.
 Hominibus quomodo nota est diuina voluntas. 1738.
 Homo tribus modis dicitur. 1745.
 Homo an Christus fuerit in triduo. 1746.
 Homo dicitur apostoli. 1777.
 Hominem luxuria vertit in pecus. 1824.
 Homo perfectior est omni idolo. 2014.
 Homines timere non debemus, sed deum. 2053.

Homines & demones dicuntur inimici. 2054.
 Homo quilibet hic circumdatur miseria. 2058.
 Homo novus significatur per filium iuniorum. 2084.
 Homo omnis dormitat. 2259.
 Homo vnus sunt omnes fideles. 2278.
 Homo omnis est peccator. 2321.
 Homines cum angelis deum laudant. 2420.
 Homines iubilant, sed angeli laudant. 2420. 2569.
 Homo christus habet dominum: sed ut deus habet patrem. 2418.
 Homo iniquus dicitur diabolus. 2451.
 Homo coram deo iustificari non potest. 2486.
 Hominis quanta sit dignitas ostenditur. 1501.
 Homo quid est: responderetur multipliciter. 2501.
 Homo quomodo similis est vanitati. 2502.
 Homo per carnem quandoque significatur totus, quandoque solum pars. 2537.
 in homine non est confidendum, sed solum in deo. 2539.
 Hominis spiritus dicitur anima. 2540.
 Homines hic sunt peregrini: sed beati angeli cives caelestes. 2548.
 Vide anima. filius. flos. misericordia.
 Honorem confert punitio peccati. 34.
 honor quid est, & quid gloria, & quomodo differunt. 1648. 1782.
 Hostes nostros deus expugnat. 968.
 hostes nostri sunt diabolus, mundus, & caro. 983.
 Hostes dei sunt omnes defensores malorum. 2468.
 Hostis omnium est peccator. 2268.
 hostia viua dicitur penitens. 411.
 hostia est multiplex. 877.
 hostia dicitur eucharistia. 1649.
 Humanitas christi dicitur pupilla oculi. 193.
 Humanitas christi per citharam significatur. 487. Hu.
 Humanitatis cum verbo vniū erit. 1532.
 Humanitas christi qualiter est adoranda. 1662.
 Humanitatis ratione Christus dicitur via. 1884.
 humanitas christi dicitur virga. 1970.
 humidum radicale hominis quomodo nutritur, & conseruatur. 637.
 humiliatio est duplex. scilicet virtutis & poenae. 896.
 Vide humiliare.
 humiliat nos conspectus domini. 686.
 humiliant nos aduersa. 1032. 612. 1783. 2180.
 humiliantur boni à malis. 1612.
 humiliat deo superbos, & exaltat humiles. 1762.
 humiliat nos consideratio propriae fragilitatis. 1783.
 humiliare debemus cor nostrum deo. 1924.
 humiliari quandoque idem est, quod pati. 2048.
 humiliavit se Christus. 2185.
 humiliare intelligitur per fumigare. 2503.
 humiliatus fuit Christus sub angelis. 87.
 humiliati erunt sancti ab Antichristo. 124.
 humiliatus fuit diabolus per Christum. 116. 1510.
 humiles dicuntur pauperes spiritu. 99.
 humiles respicit deus. 444.
 humiles significantur per colles. 1044.
 humiles significantur per valles. 1764.
 humiles & superbos continet ecclesia. 1780.
 humiles regere debent, sed superbi regi. 1780.
 humiles deus exaltat. 1001. 2530.
 humilibus datur fides. 2559.
 humiliū, & superbiorū differentia ostenditur. 2327.
 humilis quilibet dicitur pauper, & superbius diues. 2347.
 humilibus & non superbis reuelatur scriptura sacra. 2552. 2553.

Humi-

Humilitas facit orationem exaudiri. 40. 315. 362. 437. 463. 2478.
 Humilitas ascendere facit in caelum. 227.
 Humilitas vera quid sit. 468.
 Humilitas est gloria iustorum. 479.
 humilitatem probat illata iniuria. 635.
 Quod est maximum humilitatis signum ostenditur. 733.
 humilitas per guttae speciem significatur. 844.
 humilitatis verae conditiones ponuntur. 951.
 humilitas significatur per oliuam. 860.
 humilitas est habenda in prosperis. 881.
 humilitas quomodo differt ab humiliatione. 896.
 humilitas per ceram significatur. 935. 1049.
 humilitas requiritur in oratione. 1159.
 humilitas est duplex, scilicet virtutis & poenae. 1233.
 humilitas est multiplex. 1242.
 humilitatis exemplum fuit David. 1240. 2332.
 humilitatem inducit incarnatio. 1169.
 humilitas requiritur ad habendam sapientiam. 1278.
 humilitas recte ambulare facit. 1290.
 humilitas virginis Mariae ostenditur. 1472.
 humilitas Christi quanta fuerit. 1551.
 humiles deus specialiter custodit. 1665.
 humilitatis exemplum fuit Abraham. 1898.
 humilitas in prosperis, sed patientia requiritur in aduersis. 1883.
 humilitas meretur gloriam. 2034.
 humilitas est multiplex. 2123.
 humilitatem inducunt aduersa. 2146.
 humilitas duplex. 2165.
 humilitas est maxima virtus. 2180.
 humilitas praeualet praelationi. 2180.
 humilitas est iustitia Christi. 20185.
 humilitatem inducit lex antiqua. 2203.
 humilitas laudabilior est in iuvene quam in senē. 2274.
 humilitas est caput & forma omnium virtutum. 2226.
 humilitas est lex Dei. 2226.
 humilitas quaedam est afflictionis & poenae. 2226.
 humilitas est necessaria. 2449.
 humilitas significatur per federe. 2301.
 humilitas dicitur panis doloris. 2301.
 humilitas & superbia mutuo se expellunt. 2328.
 humilitas est verum sacrificium. 2327.
 Humilitas duplex meretur gloriam. 2034.
 Humilitas significatur per cinerem. 2563.
 Vide humiliatio, humiliare, humiliatos, humilis.
 Hur significat charitatem & dilectionem proximi. 1814.
Ia. **I** Abim rex humiliatus fuit à filiis Israel. 1421.
I acere quid est spiritualiter: quid federe, & quid stare, ostenditur. 734.
 Iacob nobis est in exemplum tolerantiae. 1249.
 Iacob significat Iudaeos: sed Ioseph gentes. 1271.
 Iacob significat Christum. 1271.
 Iacob fuit etiam vocatus Israel. 1283.
 Iacob habuit praecipuum diuini cultus. 1799.
 Iacob deus, dicitur Christus. 2008.
 Iacob & Israel significant fideles & iustos. 2362.
 Iacob conuertitur in Israel: quando dominus beatificat iustos. 2541.
 Ianna est multiplex. 1218.
 Iaspis significat primum articulum fidei. 781.
Id. **I** dithum quid significat, ostenditur. 978.
 idololatra fuit Salomon. 1539.
 idololatra est quilibet auarus. 2112.
 idololatrae sunt similes idolis. 2576.

Idololatria est fornicatio spiritualis. 157.
 Idololatria est corruptio quaedam. 863.
 Idololatrie Iudaeorum punitio ponitur. 1623.
 Idololatrie causa videtur fuisse Aaron. 1853.
 Idololatria multum est detestanda. 1854.
 Idololatria quando incipit. 1861.
 Idololatriam inducit luxuria. 1861.
 Vide Idololatria, Idolum.
 Idola multa Christiani colunt. 157.
 idolum nullum fuit, quod vbique coleretur. 772.
 idola diuersa significant diuersa peccata. 2661.
 idolorum vanitas, quae argento comparatur. 2013.
 idolum per aurum significatur. 2013.
 idolo perfectior est omnis homo. 2013. 2014.
 idola coluntur à diuersis, diuersis rationibus. 2014.
 idolis assimilantur peccatores & damnati. 2017.
 idolorum vanitas ostenditur. 2373.
 idolis similes sunt idololatrae. 2376.
 Idumaeus quid est, & Edon significat auaros. 1414.
Ic. **I** ebulaeus significat ignorantiam. 1337.
 ieiunium est pars satisfactionis. 474.
 ieiunium est duplex. 535.
 ieiunium Christi fuit desiderium nostrae salutis. 537.
 ieiunauit Christus, & quare. 1101.
 ieiunium irrigatur lacrymis pauperum. 2296.
 Iesus nomen quomodo honoratur. 355.
 Iesus nomen est virtuosum. 662.
Ig. **I** gnis significat auaritiam. 136.
 ignis duplicem habet virtutem. 868.
 ignis incendit aurum propter tria. 1031.
 Ignis significat aduersa. 1033.
 ignis columna significat Christum. 1294.
 ignis non est deus. 1399.
 ignis vni inferni diuersimode cruciat damnatos. 1426.
 ignis iudicii duplex. 1657.
 ignis dicitur desiderium Dei & amor, & ipse deus. 1657.
 in ignis specie multotiens angeli apparuerunt. 1758.
 ignis dicitur verbum Dei, & charitas. 2213.
 Ignis significat luxuriam. 2461.
 Vide Columna.
 ignominia quid sit. 1428.
 ignoramus an opera nostra sint accepta. 347. 665.
 ignorantia quaeque dicitur peccatum ex ignorantia factum. 350.
 ignorantia est multiplex. 554.
 ignorabat Christus: sed qualiter. 534.
 ignoramus finem nostrum, & quare. 880. 1890.
 ignorantia per Iebulaeum significatur. 1337.
 ignorantia quo peccatum aggrauat, vel excusat. 2089. 2533.
 ignorat omnis malus. 2109.
 ignoscit deus peccatum quod homo cognoscit. 355.
Il. **I** lluminavit nos incarnatio Christi. 153. 2208.
 illuminat nos lex euangelica. 260.
 illuminatur anima per baptismum. 179.
 illuminatur intellectus per fidem. 505.
 illuminat nos multipliciter conspectus Dei. 686.
 illuminat nos deus exemplis bonorum. 1249.
 illuminantur boni à sole: sed mali à luna. 2261.
 illuminat nos deus multipliciter. 2543.
 illusio quomodo accidat. 615.
 illusio quid sit proprie. 359.
Im. **I** mago Dei nos sumus. 640.
 imago est multiplex. 640.
 imago Dei an aequaliter sit vir, & mulier. 640.
 imitatores alicuius, dicuntur eius semen. 1795.
 immaturitas dicitur tempus importunum. 2220.
 Vide Iuuentus.
 immensus est deus. 1183.
 immolare quid sit proprie, ostenditur. 1868.

Immo

Immobilitas dicitur filios suos, & filias suas, demonis, diabolus, & qualiter. 1868.
 immortalis & mortalis factus fuit hō, & quō. 1707.
 immortalis solus Christus resurrexit. 2324.
 impius quis dicitur. 156.
 impius perit, quando peccator conuertitur. 95.
 implere potest desiderium nostrū solus Deus. 2304.
 impossibile ad impossibile nullus obligatur. 2427.
 inopertum Christi quid sit. 111.
 inane quid proprie dicitur. 1889.
 incantatores dicuntur predicatores. 932.
 incarnatio Christi dicitur susceptio. 33. 1571. 2189.
 incarnatio Christi nos à peccatis liberat. 64.
 incarnatus Christus nos redimit. 65.
 incarnatio Christi dicitur visitatio. 86. 1018. 1837.
 incarnatio Christi dicitur Dei respicere. 152.
 incarnatio Christi nos illuminauit. 153. 2208.
 incarnatio Christi nobis dedit perseverantiam. 154.
 incarnatio Christi est supra intellectum nostrū. 211.
 incarnatio Christi dicitur missio.
 incarnatio Christi floruit. 408.
 incarnatio Christi dicitur facies. 459. 689.
 incarnationem Christi sancti patres desiderabāt. 642. 2249.
 incarnatio Christi fuit maximum mirabile. 656.
 incarnatione Christus factus est noster. 755.
 incarnatio Christi nos adiuvat. 872.
 incarnatio Christi dicitur promissio. 910.
 incarnatio Christi dicitur calciamentum. 966.
 incarnatio Christi difficiliter intelligitur. 1042.
 incarnatio Christi via Christi. 1043.
 incarnatio Christi dicitur egressio. 117.
 incarnatio Christi in vellere Gedeonis figuratur. 1189.
 incarnatio Christi multipliciter est utilis nobis. 1267. & infra. 2333.
 incarnatio Christi dicitur misericordia magna. 1469.
 incarnatio Christi ostenditur. 1432. 1551.
 in incarnatione Christi mirabilia sunt facta. 1658. 2669.
 incarnatio Christi dicitur surgere. 1716.
 incarnationis Christi fructus est misericordia. 2137.
 incarnationis Christi tempus, dicitur tempus faciei. 2199.
 incarnatio Christi per mane figuratur. 2493.
 incarnatus Christus dicitur via. 3494.
 incarnatio significatur per apertionem manus. 2532.
 incenduntur insti aduersitatibus. 113.
 incensa dicuntur peccata, & suffolla. 387.
 incensum significat orationem. 1036.
 incitare quid sit. 1230.
 inclinatio significat humilitatem. 190.
 inclinare autem est exaudire. 437.
 inclinatio est multiplex. 2030.
 inclinavit se xps multipliciter pro nobis. 2030.
 inclinare cor nostrum, nos docuit Christus. 2185.
 incola & inquilinus quid sit. 801. 2094.
 incolatus dicitur peregrinatio. 2354.
 increpato dicitur predicatio. 217.
 increpationes Dei dicuntur aduersa. 545.
 increpato Dei dormire facit. 1251.
 increpato est duplex: quedam verbis, quedam actis. 2096.
 incurvatus est quilibet peccator. 614.
 induuntur damnati confusione. 550.
 induimus Christum multipliciter. 348.
 infantum laus Christum laudantium, altior fuit angelorum. 84.

Infantes significant apostolos. 84.
 Infantes dicuntur esse viatores. 1821.
 infernus quomodo habet confessionem. 58.
 infernus ubi sit, ostenditur. 108. 309.
 inferni pena elibato designatur. 286.
 infernus dicitur lacus. 423. 651.
 inferni pena quanta sit. 520.
 infernus accipitur multipliciter. 803. 832.
 infernus à quibusdam viuis inhabitatur. 891.
 infernus dicitur mare. 1091.
 infernus dicitur profundum & puteus. 1107.
 infernus est duplex, scilicet superior & inferior. 569.
 infernus dicitur abyssus. 1906.
 infernus significat obstinationem. 2434.
 infernus significat omnes malos. 2473.
 inferiori datur consilium à superiori, & non e contra. 2538.
 inferius semper est corpus respectu animae. 2538.
 infidelitatis peccatum Iudaeorum ostenditur. 1297.
 infideles non purgantur aduersis. 1542.
 infideles Deo & Moyse fuerunt filij Israel. 1839.
 infiniti sunt angeli nobis: sed non Deo. 2444.
 infinita est scientia Dei. 2550.
 Vide Mors.
 infirmitas duplex. 55.
 infirmitas significat idololatriam. 175.
 infirmorum more Deus nos curat aduersis. 578.
 infirmitatis recidivatio est periculosa. 607.
 infirmitas omnis ex peccato procedit. 611.
 infirmitas omnis animam sanat. 1897.
 ingratitudo est multiplex. 535.
 ingrati sunt prosperantes in mundo. 1192.
 ingratitudo est magnum peccatum. 1291.
 ingratitudo significatur per Amon. 1419.
 ingratitudo Iudaeorum ostenditur. 1855.
 initiare quid est. 1861.
 inimici nostri sunt peccata. 64.
 inimici Christi dicuntur omnes idololatrae. 84.
 inimicus noster dicitur diabolus. 93. 389. 2495.
 inimici nostri sunt motus carnales. 238.
 inimicos habet ecclesia vicinos, & notos. 449.
 inimicos triplices habemus. 628.
 inimicorum mortem quandoq; desiderare licet. 678.
 inimicorum sunt multa genera. 938. 594.
 inimici Dei dicuntur Babylonij & Iudaei. 1222. 1230.
 inimici domini sunt falsi Christiani. 1404.
 inimicus Christi est diabolus. 152.
 inimici boni, sunt correctores. 2594.
 inimici nostri sunt doctores & homines. 2054.
 inimici Dei sunt etiam nostri. 22.
 inimicus vnde dicitur. 219.
 iniquitas significat peccatum operi. 76.
 iniquitas idem est quod peccatum. 138.
 iniquitas dicitur torrens. 205.
 iniquitas dicitur originale peccatum. 224.
 iniquitas longe est à iustitia. 2414.
 iniquitas quomodo differt à peccato. 376. 401. 949.
 iniquitas quid proprie dicitur. 456.
 iniquitas dicitur tā peccatū originale, quā actuale. 612.
 iniquitas accipitur multipliciter. 915.
 iniquitas occidit, nisi prius occidatur. 1002.
 iniquitatis filius fuit Iudas. 1521.
 iniquitas claudit os malorum, ne loquantur. 1923.
 iniquitas est duplex, scilicet peccata & culpa. 2151.
 iniquitas est immunditia. 2236.
 Vide Iniquus.
 iniquorum verba quae sunt. 1012.
 iniqui omnes sunt sedes iniquitatis. 1627.

iniqui

Iniquus & malus quomodo differunt. 2451.
 iniuria ab amico facta, grauius toleratur. 887.
 iniuria ab inimico facta, leuior est. 887.
 iniuria facta sine culpa, non confundit. 1198.
 iniuria dei non est toleranda sed nostra. 1101. 1549.
 iniuria proprie quid est. 2542.
 iniustitia significat peccatum operis. 29.
 iniustus proprie quis dicitur.
 innocentia est duplex. 367.
 innocentia minus est quā equitas. 604.
 innocencia confortat patientem. 2563.
 innocens proprie solus fuit christus. 1695.
 innotuit deus homini multipliciter. 2501.
 innouare, qualiter in fine innouabitur mūdus, ostenditur. 1729.
 inops differt à paupere, & quomodo. 145. 180. 1458.
 inops & mendicus fuit christus. 19052.
 inopes dicuntur humiles. 1176.
 inquilinus quis dicitur. 1801.
 inquirere peccatum multipliciter. 553.
 infatigabilis corde quis dicitur, ostenditur. 1699.
 insipiens quis dicitur multipliciter. 1615.
 insidiosus quis dicitur. 143.
 insignis vnde dicitur. 1393.
 insulis comparatur ecclesia. 1655.
 intelligere mirabilia dei non possumus. 1466.
 intelligere quandoque significat operationem. 2168.
 intelligere est duplex: scilicet practicum & speculatiuum. 2177.
 intelligit deus de longe malas cogitationes. 2429.
 intellectus per peccatum obscuratur. 60.
 intellectus per idem illuminatur. 505.
 intellectus datur homini, vt seipsum cognoscat. 2146.
 intellectum & cognitionem dat solus deus. 2146. 2198.
 intellectus dicitur bonus & malus. 2198. 2243.
 intellectus datur quandoque sine voluntate, quādoque e contrario. 2188.
 intellectus est maxima virtus. 2217.
 intellectus quomodo facti sunt caeli. 2384.
 intellectus scripturae sacrae requirit humilitatem & bonam operationem. 2553.
 Vid. intelligere.
 intentionem magis aspicit deus quā opus. 1577.
 intentio operis, operi nomen imponit. 1577.
 intentio per oculum significatur. 2273.
 intentio pensanda est, & non opus. 2273.
 intendit nobis deus, & qualiter. 876.
 intendere deo, quid est. 1400. 1462.
 interficitur terra, & quomodo. 1870.
 Vide occidere.
 interitus dicitur ipsa mors. 529.
 interitus dicitur diabolus. 900.
 interrogat nos deus multipliciter. 138. 225. 2449.
 interrogare quādoque idem est quod rogare. 2269.
 innotuit christus, & qualiter. 413.
 introducit deus iustos multipliciter. 2390.
 inueniri potest xps in presenti vita, sed in nō futura. 285.
 inueniunt aliqui penam, & aliqui inueniuntur à pena. 2051. 2032.
 inuenit tribulatio aliquos, & aliquos non. 2226.
 inuidus significatur per basilicum. 1582.
 inuidia motus, nos diabolus tentat. 2455.
 inuidia vnde habuit ortum, ostenditur. 2455.
 inuidia contra bonos facit sanatur. 2455.

iniuium dicitur desertum. i. sine via. 1920.
 inuocare quid sit, ostenditur. 204. 454.
 inuocare deum, quid sit. 1790.
 inuocare deum aduersa nos faciunt. 2128.
 inuocare in veritate, quid est. 2534.
 inuoluntarium omne est triste. 2138.
 inutilis est quilibet peccator. 864.
 ¶ Iob quanta fuerit patientia, ostenditur. 165.
 iohannes baptista dicitur iustitia. 1457.
 iohannes baptista fuit homo. 1478.
 ionas qualiter fuit proiectus in mare, & viuus eua sit. 1903.
 iordanis fluuius fuit principium regni christi. 1171.
 iordanis fluuii nomine intelligitur. 227.
 iordanis desiccatio ponitur. 1431.
 iordanis quomodo conuersus fuit retrosum, 2004.
 ioseph fuit dñs Aegypti cōtra volūtate fratru. 490.
 ioseph fuit nobis castitatis exemplum. 1249. 1396.
 ioseph ouis quid sit. 1371.
 ioseph quomodo sciuit linguam Aegypti. 1395.
 ioseph significat populum israel. 1396.
 ioseph venditus factus est dominus Aegypti. 1806.
 ioseph false accusatus, incarceratur. 1807.
 ioseph ad regnum fuit exaltatus. 1809.
 ioseph patientia quanta fuerit, ostenditur. 2165.
 iosue fuit exemplum constantiae. 1249.
 ¶ Ira differt à furore, & quomodo. 1254.
 ira est multiplex. 32. 446.
 ira quomodo cadat in deo. 55. 684. 1360.
 ira dicitur bellum contra nos. 584.
 ira mutus factus est eloquens. 644.
 ira dei quid discitur. 958.
 ira dei est i present. sed furor i futuro. 1177.
 ira dei vincit misericordiam: quāq; e contrario. 1266.
 ira facit cor esse curuum. 1288.
 ira dei timenda est. 1302.
 ira à correctione debet esse aliena. 1349.
 ira dei effundere quid sit. 1361.
 irascitur Christus prouocatus. 1365. 1375.
 ira dei dicitur pena nostra. 1448.
 ira filij nascimur omnes. 1544.
 ira dicitur ignis. 1544.
 ira dei diuersos habet effectus. 1563.
 iracundus per draconem significatur. 1582.
 in ira arguitur quis à deo, & quis in futuro. 1617.
 ira dei proficit bonis. 174.
 ira, dei quomodo quis auertere potest. 1857.
 irridere proprie quid sit. 11. 345. 578.
 irritare proprie quid sit. 1533.
 ¶ Isaac fuit exēplū patientiae. 1249. 1344. 1798.
 isacar significat memoriam christiani nominis. 1372.
 ismaelis cedar filius fuit pater Sarracenorum. 2254.
 Per israel significatur omnes fideles. 1083. 1371.
 israel fuit vocatus etiā iacob. 1283.
 israel significat christum. 1417.
 israel quomodo i Aegypro fuit fortificatus. 1812.
 israel significat cōtēplatiuos fideles, & beatos. 2377.
 israel fit ex iacob: quando deus beatificat bonos. 2541.
 israel filij dicuntur fideles, & etiā abrahā. 2580. 2582.
 ¶ ite missa ē, quare nō dicit in omnib; missis. 1733.
 iter nobis facit ascensio christi. 1068.
 itinerantes multa obseruare debent. 2240.
 ¶ iubilatio quid sit. 766. 1145. 2569.
 iubilant homines: sed angeli deum laudant. 2569.
 iudas pe absalon significatur. 21.
 iudas auaritia tradidit christum. 370. 1489. 1944.
 iudas significat christum. 965.

Iudae

iudei tribus dignitatem regiam quare habuit. 1351
 iudei significat gratiarum actionem. 1372.
 iudas dicitur filius iniquitatis. 1521.
 iudas exiit a cena condemnatus. 1943.
 iuda oratio quomodo sibi fuit in peccatum. 1943
 iudas per modicum tempus fuit in apostolatu.
 1944.
 iudas habuit diuitias, quia fur erat. 1947.
 iudas cum omni sua posteritate defecit. 1949.
 iuda tribus quomodo sanctificatio dei fuit. 2003.
 iudas & diabolus persecuti sunt christum. 1487.
 iudei christi inimici, quomodo destructi fuerunt.
 84.
 iudeorum captiuitas multiplex. 150. 122. 1536.
 iudei an cognouerunt christum verum esse deum.
 156. 1280.
 iudei multipliciter Christum persequebantur.
 160.
 iudei finaliter conuertentur. 166. 415. 953. 1341.
 2341.
 iudei quare christum crucifixerunt. 196.
 iudei supplantati fuerunt in christi morte. 197.
 iudei dicitur filij alieni. 246.
 iudeorum voluntas in christi morte contraria christi.
 271.
 iudei cupiditate christum occiderunt. 276.
 iudei qualiter mala declinabant in christum.
 288.
 iudeorum dispersio. 289. 1048.
 iudei dicuntur vituli. 302.
 iudei aperuerunt ora multipliciter contra christum.
 303.
 iudeorum crudelitas contra christum. 307. 545.
 1961.
 iudeorum punitio. 405.
 iudei subiecti sunt ecclesie. 768.
 iudei dicuntur inimici dei. 948.
 iudei sunt testes fidei nostre. 949.
 iudeorum execratio & mendacium contra christum.
 951.
 iudeorum rex & dominus dicitur Christus.
 952.
 iudeorum astutia nihil profuit eis. 987.
 iudeorum lingua dicitur ipsorum verba. 1001.
 iudeorum mendacia contra christum. 1025.
 iudeorum consilia contra christum fuerunt dissipata. 1027.
 iudeorum capita erant sacerdotes. 1070.
 iudei viderunt opera Christi. 1073.
 iudei significantur per aquam. 1089.
 iudeorum festa. 1115.
 iudeorum execratio. 1116.
 iudea per vellus significatur. 169.
 iudei fuerunt amici dei. 1223.
 iudei dicuntur manus dei. 1223.
 iudeus quis proprie dicatur. 1246.
 iudei de terra sua sunt repulsi. 1275.
 iudeis data beneficia dei. 1280. 1877.
 iudeorum generatio mala. 1287.
 iudeis merito preferuntur christiani. 1289.
 iudeis expulsis vocatę sunt gentes. 1307. 1351.
 iudeos adiuuit deus. 1316.
 iudei dicebant hereditas dei. 1356.
 in iudeis regnabitur antichristus. 1417.
 iudeis prope fuit christus. 1453.
 iudei dicuntur facies dei. 1514.
 iudeorum rex est deus. 1517.

iudeorum idololatia quomodo punita fuit. 1523.
 iudei dicuntur plebs dei. 1634.
 iudei minus christum viderunt quam gentes. 1672.
 iudei significantur per onagrum. 1765.
 iudeorum ingratitude. 1655.
 iudei gratia dei sunt priuati. 1913.
 iudei effecti sunt steriles. 1914.
 iudeorum captiuitas facta per Romanos. 1946.
 iudei propter christi mortem dissipati sunt. 1949.
 720. 721.
 iudei perdidit nomen populi. 1949.
 iudei maledictione sunt operati. 1955.
 iudei omnes christo subijciuntur. 1969.
 iudei differunt a populo dei, sicut pars a toto.
 2062.
 iudeis benedictio conuersa est in maledictionem.
 2022.
 iudeis facta est veritas: sed gentibus misericordia.
 2046.
 A iudeis circumdatus fuit christus. 2058.
 Ex iudeis, & gentibus consistit ecclesia. 2068.
 iudeus peior est gentili. 2085.
 iudei iudicati sunt a christo. 2372.
 iudeis primo credita fuerunt eloquia dei quam aliis.
 2423.
 iudei significantur per arenam. 2444.
 iudeus dicitur proprie quilibet fidelis. 2582.
 iudex habet premiare bonos, & malos punire. 283.
 iudex iustitiam seruare debet. 742.
 iudex iustus dicitur christus. 1045.
 iudices antiquitus sedebant in portis ciuitatis.
 1103.
 iudex erit christus vt homo. 1237. 1241.
 iudex, & dominus liber dicitur christus. 1608.
 iudex quilibet iudicando, tria debet seruare. 845.
 Vide iudex.
 iudex iudicare debet secundum allegata & probata.
 2229.
 Vide iudicium.
 iudicabunt aliqui in vltimo iudicio, & aliqui iudicabuntur.
 6. 2268.
 iudicat nos deus dupliciter. 49.
 iudicauit deus christum, secundum iustitiam. 72.
 iudicare alicui aliud est, quam iudicare aliquem.
 132. 1408.
 iudicare debemus nos ipsos, ne iudicemur a domino. 837.
 iudicabit christus omnes, & qualiter. 852. 1854.
 iudicat nos deus in virtute, & qualiter. 869.
 iudicabunt omnes iusti in vltimo iudicio. 1238.
 iudicare in æquitate, quid est. 1407. 1631.
 iudicare inique propter tria. 1407.
 iudicabit christus in forma hominis. 1444.
 iudicabant antiquitus sacerdotes populi. 1515.
 iudicantes eum christo dicuntur latro christi. 1576.
 iudicat quis communiter alios tales qualiter ipse est. 2113.
 iudicare aliorum occulta non licet. 2113. 2451.
 iudicare nos ipsos debemus. 2227.
 iudicat nos hic deus vt saluet. 2227.
 iudicia dei occulta sunt semper meditando. 223.
 iudicia dei dicuntur abyssus. 557. 1760.
 iudicia dei sunt incomprehensibilia. 784.
 iudicia dei inuestigari non debent. 1199.
 iudicia dei sunt multa. 663.
 iudicia dei predestinationis, & probationis sunt in ita. 1676.
 iudicia dei sunt mirabilia. 1904.

iudiciorum dei sola dei voluntas est causa. 1926.
 iudicia iustitię sunt mandata dei. 2083. 2179.
 iudicia dei omnia quis enumerare potest. 2088.
 iudiciorum consideratio nos dirigit ad deum. 2109.
 iudicia Dei occulta. 2105.
 iudicia iustos consolantur, & non peccatores. 3125.
 iudicia Dei omnia sunt iusta. 2125. 2148.
 iudicia omnia sunt laudanda. 2148.
 iudicia dei declinare quid est. 2175.
 iudicia dei iustos adiuuant. 2288.
 iudicium est duplex. 91. 92. 1165. 2227.
 iudicium quo christus fuit iudicatus dicitur nostrum. 94.
 iudicium significat iustos. 694.
 iudicium dei qualiter timeri non debet. 704.
 iudicij potestas christo est data. 7164.
 iudicium & iustitia quomodo differunt. 1164.
 2194.
 iudicium, & preceptum Dei quid sunt. 1394.
 iustitia quomodo conuertetur in iudicium. 1622.
 iudicium discretionis quid est. 1651.
 iudicium conscientie quale est. 2227.
 iudicium est multiplex. 2463.
 iudicium conscriptum quid est. 2589.
 Vide iudex. iudicare. iudicium vltimum.
 iudicium vltimum in iudicio vltimo distinctos gradus personarum habebit. 6.
 iudicium per octo figuratur. 54.
 in iudicio apparebit crux christi. 98.
 iudicium vltimum dicitur congregatio. 777.
 in iudicio omnes tam boni quam mali christum videbunt. 283.
 iudicium boni late tanter expectant: sed non mali.
 642. 791. 1253. 1647. 219.
 iudicium vltimum tractatur per totum psalmum quadragesimum nonum. 1784.
 iudicium per chrysolitum lapidē significatur. 845.
 iudicium vltimum dicitur arcus. 961.
 iudicij tempus est occultum. 1427.
 in iudicio christus apparebit magni multipliciter. 1645.
 in iudicio christus erit seuerus qui modo est mansuetus. 1654.
 ad iudicium veniet christus cum sanctis, & in nubibus. 1655.
 iudicij ignis erit duplex. 1657.
 aduentus christi ad iudicium. 1694.
 in iudicio occidentur omnes peccatores. 1702.
 iudicij dies dicitur porta. 2304.
 iudicium malorum ex poenis bonorum pulari potest. 2372.
 iudicium intelligitur per falcem & circulum. 2434.
 iudicium significatur per turbam. 3592.
 Vide Mane.
 iugum graue est miseria vite presentis. 912.
 iumenta significant peccatores. 358.
 iumentum dicitur iustus. 1206.
 iumentum dicitur homo. 332.
 iumentum est multiplex. 918.
 iumentum quis dicitur virtute patientie. 1918.
 iupiter est planeta beniuolus. 752.
 iurat deus quandoque iratus quandoque placatus. 1641.
 iurare dei quid est. 1972. 1534.
 Vide Votum.
 ius idem est quod iustum. 2542.
 iustificationes dei quid sunt. 1833. 2081.
 iustificationes sunt sacramenta nouę legis. 2084.

iustificationes & mandata quomodo differunt. 2092.
 iustificationes dei discere, quid est. 2144.
 iustificatio est duplex scilicet Dei & nostra. 2190.
 iustificat nos aduersa. 1031.
 iustificatur deus a nobis quando facimus quod precipit. 2099.
 iustificat lex noua. 2108.
 iustificatur cor per confessionem. 2155.
 iustificabat lex antiqua, & qualiter. 2166.
 iustificari coram deo non potest angelus neque homo. 2486.
 iustitia vnicuique tribuit debitum. 34.
 iustitia est duplex scilicet Dei & hominis. 47. 2215.
 iustitia duas habet partes. 72.
 iustitię significant bonos. 4.
 iustitia multa bona facit. 168.
 iustitia dicitur virtus vniuersalis. 222.
 iustitia non omnibus est reuera. 260.
 iustitia & misericordia sunt in omni parte dei. 354.
 iustitia debet considerari ante peccatum: sed misericordia post peccatum. 369.
 iustitiam defendens propter lucrum peccat. 376.
 iustitia originalis quid sit. 394.
 iustitia in nobis debet precedere misericordiam. 484.
 iustitia & misericordia dicuntur oculi dei. 497.
 iustitia significat humilitatem. 651.
 iustitiam veram docet lex noua. 661.
 iustitia nostra redemptionis predicat christus. 662.
 iustitię & misericordię opera predicauit christus. 663.
 iustitia est multiplex. 740.
 iustitię sacrificium dicitur eucharistia. 852.
 iustitia vera stat in factis non in verbis. 928.
 iustitię d uinc timor debet esse cum spe venię. 985.
 iustitia & misericordia christo appropriat. 988.
 iustitia & misericordia maxime regibus conueniunt. 108.
 iustitia dicitur dies. 1113.
 iustitia dicitur punitio. 1158.
 iustitię & veritatis questio cum pace & misericordia ponitur. 1354.
 iustitia dicitur penitentia. 1457.
 iustitia dicitur oannes baptista. 1457.
 iustitia in aduersis cogitari debet. 1501.
 iustitia dei aduersa accidunt: sed prope ex misericordia. 1582.
 iustitia prius dicitur esse deus quam iustus. 1600.
 iustitia & misericordia nos preseruat a peccatis. 1693.
 iustitia contra malos cito debet fieri. 1702.
 iustitia dicitur preceptum æternum. 1748.
 iustitię commendatio. 1849.
 iustitia sapientia & redemptio dicitur christus. 1842.
 iustitiam cum misericordia prelati debet habere. 1856.
 iustitia est duplex scilicet legalis & equalis. 1864.
 iustitia consistit in medio multipliciter. 1978.
 iustitia dicitur virga. 1670.
 iustitia christi est humilitas. 2185.
 iustitiam non debemus a deo petere sed misericordiam. 2107.
 iustitia dei in aduersis ostenditur & nos fortificat. 2210.
 iustitia continetur in lege. 2236.
 iustitia omnis est deo nostra. 2485.

Iustitia dicitur Christus. 245.
 Iustitia nost. a respectu diuine est immunda. 2486
 Iustitia Christus vicit diabolum. 2500.
 Vide iudicare. iudicia dei. iudicium.
 Iustus significat Christum. 135. 456.
 Iustus homo an debet orare deum. 184.
 Iustus significatur per ceruum. 233.
 Iusti decidentur a malis. 449.
 Iustorum gloria consistit in multis. 479.
 Iusti laudant Deum non peccatores. 380.
 Iustos nutrit Deus, & liberat. 498.
 Iusti hic patimur aduersa. 514.
 Iusti per montem figurantur. 557.
 Iusti figurantur per lunam. 571.
 Iusti per fortunam non decipiuntur. 586.
 Iustus significatur per celum. 815.
 Iusti timent, & qualiter. 879.
 Iustus quilibet dicitur rex. 998.
 Iustus quilibet dicitur orphanus. 1052.
 Iusti significantur per capillos. 1093.
 Iustus quilibet dicitur sanctuarius. 1424.
 Iustus quilibet dicitur passer. 1433.
 Iusti corpus dicitur templum. 1492.
 Iusto aduersa custodiunt. 498.
 Iusti sunt sedes Christi. 1504.
 Iustus suscipit deus. 1571.
 Iusti palmæ comparantur. 1597.
 Iusti peribunt in fine quo ad corpus: sed in melius commutabuntur. 1729.
 Iustorum oratio p peccatorib' deo est accepta. 1816.
 Iustorum fortitudo est Deus. 2061.
 Iustos confirmat Deus multipliciter. 2105.
 Iustis non est lex imposita. 2108.
 Iustorum portio est Deus. 2130.
 Iustorum omnium particeps est Christus. 2136.
 Iustus insultatur a malis. 2142. 2276.
 Iustus libenter videt iustos. 2147.
 Iustus quilibet dicitur vter. 2156.
 Iustus dicitur celum. 2162.
 Iustus dicitur dies. 2164.
 Iusti humiliantur. 2180.
 Iusti cogitant mala, quæ fecerunt non bona. 2182.
 Iustos calumniatur diabolus. 2195.
 Iustis proxima sunt aduersa carnis. 2223.
 Iusti dicuntur sedes Dei. 2268.
 Iustus quomodo seipsum laudare potest. 2378.
 Iustus quandoque vt ostendat iustitiam suam imprecatur sibi malum. 2330.
 Iusti omnes sunt sacerdotes. 2340.
 Iustus quilibet dicitur seruus. 2359.
 Iustos significat timor. 2378.
 Iustos signif cant luminaria cæli. 2386.
 Iustos probant aduersa. 2462.
 Iustorum oratio non semper exauditur. 2531.
 Iustus est Deus in omnibus, quæ facit. 2533.
 Iustus quilibet dicitur pupillus. 2545.
 Iusti omnes dicuntur stelle. 2550.
 Iusti & peccatores significantur per niuem. 2563.
 Iusti signif cantur per senes. 2577.
 Iusti omnia bona sua attribuunt Deo. 2586.
 Vide Aduersitas. Cornu. Exemplum. Herba. iudicium. iudicium. vltimum. iumentum. iudicare.
 Iuuentutis peccata d'cuntur illa quæ non fiunt ex certa malitia. 350.
 Iuuenes in tribus erudiri debent. 1143.
 Iuuenis significat peccatorem. 1346.
 Iuuenes multas malas conditiones habent. 1346.

Iuuentutis conditiones ponuntur. 2201.
 Iunior David inter fratres a Deo fuit electus. 2214.
 In iuvene melius sedet humilitas quam in senes. 2214. 2220.
 Iuuentus dicitur immaturitas. 2220.
 Iuxta vel longe quomodo est Deus cum sit immensus & vbique. 517.
Labia hypocrisis habent dolosa. 135.
 Labia aperire debemus ad laudem Dei. 348.
 Labiorum bonorum conditiones ponuntur. 192.
 Labores nostros Christus voluntarie suscepit. 157.
 Labor penitentia regnū meretur æternum. 397.
 Labor laborem intrinsecum fouet. 626.
 labor homini competit. 188.
 laboribus in vita presenti se occupant iusti. 1496.
 labor quomodo figurat in præcepto Dei. 1627.
 labor est d. cere mendaciu: sed non veritate. 2460.
 labor est in vitis. 2460.
 lac significat multa. 2153.
 lacte magis specialiter nutrimur quam pane. 2330.
 lac paruulorum quomodo factus est panis angelorum. 2330.
 lactantes dicuntur esse beati. 1721.
 la c'tat adulatio peccatorem. 1491.
 lachrymis multiplex lectus lauatur. 59.
 lachrymæ sunt duplices scilicet superiores & inferiores. 690.
 lachrymæ sunt penitentium cibus. 1376.
 lachrymarum duplex est genus. 1723.
 lachrymarum vtilitas ostenditur. 1842.
 lachrymas effundere semper debemus. 2209.
 lachrymis pauperum ieiunium nostrum debet irrigari. 2196.
 lacum aperit qui diabolo consentit. 79.
 lacus significat infernum. 423631.
 lacus significat peccatum. 423. 202.
 lacus duplex scilicet pænæ & culpæ, superior & inferior. 1486.
 lacus est multiplex. 2492.
 laicis cōpetit sanctitas sed clericis sanctitudo. 1607.
 Vide Clericus. Se. ularis.
 lampas dicitur Christus. 1414.
 lapis ex quo educit aqua. est cor peccatoris. 1266.
 lapis dicitur gratia Dei. 1364.
 lapis qualiter dicitur Christus. 1574.
 lapis reprobatus factus in caput anguli, sunt christus. 2948.
 lapis angularis dicitur Christus. 2068.
 lapis significat bonos conuersos, & prophetas. 1717.
 la queus dicitur dolosa cogitatio. 106.
 laqueus dicitur peccatum. 129. 205.
 laqueos multos Christo parauerunt iudei. 440.
 laqueus dicitur astutum consilium. 529. 921.
 laqueus iudeorum fuerunt Romani. 1115.
 laqueos nobis continue diabolus parat. 1572.
 laqueus martyrum multiplex. 2183.
 laqueus diabol' est auaritia. 2183.
 laqueus multiplex est laqueus diaboli. 2284.
 laqueus diaboli dicitur occulta tentatio. 2474.
 laqueos in via virtutū nobis parat diabolus. 1439.
 laqueos nobis parat diabol' a dextris & a sinistris. 2479.
 latera sunt multa: scilicet bonorū & malorū. 2307.
 lanbulū dicitur caro xpi i qua dei verbū latebat. 11.
 latitudo dicitur charitas. 119.
 latitudinem altitudinem longitudinem, & profundū quomodo habet Deus. 2119.
 latitudo

Latitudo dicitur vita sancta. 2119.
 Latum dicitur mandatum dei. 2169.
 Latro bonus pendens in cruce multas habuit virtutes. 1849.
 Latus, de latere Christi fluxit triplex aqua. 1300.
 Latus, christi significat reprobos: sed dextera bonos. 1576.
 Latus Christi dicuntur illi, qui cum ipso indicantur. 1576.
 Lauatur lachrymis multiplex lectus. 59.
 Laudare peccatorem magnum est periculum. 114.
 Laudare debemus opera dei, non nostra. 230.
 Laudat mali deū i prosperis: sed boni i aduersis. 250.
 laudare seipsum an quis licite possit, ostenditur. 357368. 1290. 1936. 2328.
 Laudat deū iustus, & nō peccator. 480. 2360. 2520.
 Laudare deum est ipsum benedicere. 502.
 Laudari in deo quid est. 902.
 Laudant mali quos perdere volunt. 981.
 Laudare debemus deum. 1044. 1996.
 Laudatur deus dupliciter. 1127.
 Laudat deum qui penitet. 1636.
 Laudabilis nimis dicitur deus, & quomodo. 1645.
 Laudatur deus a beatis, & a viatoribus. 1721.
 laudari non potest deus, quātū est dignus. 1754.
 Laudant sancti semper deum. 1838.
 Quis magis peccat, vel laudans se, veltra condignū, vel vituperans. 1938.
 Laudant deum pueri & iusti. 1995.
 Laudare nomen domini, quid est. 1995.
 Laudare deum debent gentes. 2046.
 Laudat deum populus multiplex in quo deus laudatur. 2046.
 Laudat deum omnis creatura. 2239. 2525. 2579.
 Laudandus est deus in aduersis. 2357.
 Laudatur deus in operibus suis. 2357. 2519.
 Laudari debet Christus multipliciter. 1359.
 Laudat deum corā angelis, qui de celestibus gaudent. 2420. 2568.
 Laudant deū simul angeli, & homines. 2320. 2468.
 Laudare aliquid aliud est, & aliud ad mirari. 2432.
 laudandus est deus semper i prosperis, & aduersis. 2517.
 Laudandus est deus sine fine. 2518.
 laudare deum perfecte, hic non possumus. 2538.
 Laudat deum omnis, qui benefacit. 2547. 2468.
 laudem deum aliter beati, aliter viatores. 2559.
 laudant deum sol, luna, & stellæ. 2570.
 laudare deum est totum officium beatorum. 2572.
 laudant deum pulices, & omnia animalia. 2476.
 laudatur deus magis admirando, & tacendo, quam loquendo. 25091.
 vide Allelia. Benedicere. laus.
 laus christi puerorum mirabilior fuit quam angelorum. 84.
 laus magis nocet quam vituperium. 1134.
 laus dei ostenditur. 1152.
 laudes dei narrare debemus. 1281. 1370.
 laus dei in aduersis significatur per tubam ductilem. 1674.
 laus, honor, gloria, & fama quō differunt. 1792.
 laus bonorum operum non nobis sed deo est danda. 1792.
 laudem merentur solum boni. 2361.
 laus vitæ presentis non est tuta. 1084.
 Laus maxima d'c' est quoniam bonos. 2029.
 laus nocet multipliciter laudato. 1985.
 laus in aduersitatibus dicitur voluntaria. 2181.
 laus probat qui sint boni, & qui non. 2289.

laus dei non deo proficit, sed nobis. 2359.
 laus dei est præmium nostrum. 2380.
 laudis confessio qualiter, sit. 2464.
 laudis dei multiplex est matetia. 2516.
 laus vera principalis fiat in corde quam in ore. 2538.
 Vide confessio. laudate.
 laus vana dicitur.
 lectus multiplex lachrymis lauari debet. 69.
 lectus doloris, dicuntur bona temporalia. 676. Le.
 leo dicitur diabolus. 196. 312. 2451.
 leo significat peccatorem. 574.
 leo significat persecutionem apertam. 933.
 leo dicitur christus. 1365. 1574.
 leoni comparatur clamor christi. 1092.
 leo dicitur pius. 1302.
 leo significat paupertatis timorem. 1582.
 leones dicuntur demones maiores, sed catuli leonum demones minores. 1775.
 leonem vicit agnus. 2588.
 lætantur iusti in multis. 479.
 lætati fuerunt Aegyptij in egressu filiorum Israel. 1826.
 lætantur iusti in omnibus operibus, sed malitistantur. 1922.
 lætantur mali in vitis. 2509.
 lætatur deus, & qualiter. 1785.
 læticia differt ab exultatione. 92.
 læticia nostra omnis in christo debet esse. 155.
 læticia sequitur post tribulationem. 500.
 læticia debet haberi in datione elemosynæ. 751. 1673.
 læticia debet esse in omnibus nostris operibus bonis. 1146. 1792.
 læticia vera est in christo, non in mudo. 1666.
 læticia debet esse in gratiarum actione. 1674.
 læticia est duplex. 1831.
 læticia vera consistit in tribus. 2414.
 læticiam veram mali non habent. 2414.
 læticia requiritur ad bene cantandum. 2424.
 lætificat timor domini. 2235.
 leuare multa debemus: scilicet animā, faciē, manū, & oculos. 993. 221.
 leuare animam quomodo debemus. 1460.
 leuare manus, est operari pro celestibus. 2121.
 leuare oculos debemus ad sanctos. 2256.
 lex, aliud esse in lege, aliud sub lege, & aliud supra legem. 3.
 legislator erit antichristus. 211.
 lex per se intendit præmium, sed per accidens poenam. 1254.
 lex duplex, scilicet veteris & noua. 1232.
 legem christus impleuit. 1386.
 legis antiquæ sacrificia significabant noua. 1537.
 lex antiqua data fuit per angelos, sed noua per deum. 1638.
 lex antiqua dicitur nox, sed noua dies. 1938.
 lex sine gratia peccatum apponit. 2026.
 De lege miserere quid sit. 2024.
 lex quomodo imponitur peccatoribus, & quomodo iustis. 2108.
 lex noua iustificat, non verus. 2108.
 lex est via iustitiæ, & mandatorum. 2109.
 lex noua dicitur via & semita. 2110.
 lex antiquam promittebat prospera, scilicet noua promittit aduersa. 2113.
 lex noua nos dirigit. 2112.

lex dei deponit superbiam. 2124.
 legis dei meditatio, vitam meretur æternam. 2150
 lex dei continet omnem virtutem. 2159.
 lex vetus quomodo iustificabat. 2166.
 legem novam dedit christus p̄ semetipsum. 2175.
 lex noua est amoris, sed antiqua timoris. 2200.
 lex antiqua christum figurabat. 220.
 lex noua declarat antiquam. 2203.
 lex ant̄ qua humilitatem inducit. 2203.
 Lex antiqua figura fuit euangeliij. 2215.
 legem qui non custodit peccatum frangit. 2237
 lex continet omnem iustitiam. 2236.
 legem qui quinon custodit pactum frangit. 2237.
 lex continet omnem iustitiam. 2256.
 legem dei diligentibus, non est scandalum. 2238.
 lex ant̄ qua figuratur per septem: sed noua per octo.
 2250.
 lex per ephrata significatur. 237.
 lex noua dicitur canticum nouum. 2507.
 Vide lex euangelica, glorificare.
 lex euangelica omne peccatū excludit. 147.
 lex euangelica dicitur immaculata. 259.
 legē euangelicā christ⁹ operibus ad impleuit. 270.
 lex euangelica habet altum premium. 276.
 lex euangelica omnia necessaria docet. 325.
 lex euangelica dicitur iustitia. 661.
 lex euangelica dicitur lex oris dei. 2141.
 Vide lex.
 § liber dicitur sapientia dei. 550.
 liber vitæ quomodo deletur. 1121.
 libera Sara significat ecclesiam. 39.
 liber dicitur Christus. 24402.
 Liber deus facit omnia: sed nos necessitate. 2364.
 liberat nos christus in patria. 366.
 liberationem nostram accelerati oramus. 437.
 liberat dominus iustos. 498.
 liberat nos fides. 507.
 liberatur quis à tribulatione dupliciter. 518.
 liberatio populi israel de Aegypto. 611.
 liberatio multiplex. 110.
 liberavit nos Christus. 1175.
 ligat peccatores peccatum. 276.
 ligatur peccator multipliciter. 1835.
 ligno exiguo nauis se homines committit. 1967.
 Vide gentes.
 limbus ubi est, & qualis sit, ostenditur. 108. 832.
 limus dicitur peccator. 090.
 lingere terram quid est. 1172.
 linguam magniloquam habent superbi. 44.
 lingua refrenari debet. 104. 633.
 linguarum diuersitas quomodo fuit in apostolis.
 254.
 lingua dicitur med. tari, & qualiter. 551.
 lingua varie custoditur à multis. 632.
 lingua prophetarum, & calamus dicitur spiritus sanctus. 736.
 lingua dolosa est periculosa. 856.
 lingua accipitur pro loquela & verbis. 919. 1001.
 lingua iudeorum erat acuta. 1001.
 linguam Aegypti ioseph quomodo sciuit. 1365.
 lingua dolosa quid sit. 2251.
 lingua dicitur acuta dupliciter. 5454.
 lingua frenanda est, non liganda. 2467.
 Vide loqui, David.
 littera quid sit & quid littera tura, ostenditur. 1154.
 littera occidit, & qualiter. 1154.
 litigatores dicuntur maligni. 2188.
 § locus sanctus dicitur ecclesia. 336.
 locus omnis habet misericordiam. 1739.

locus pedum Christi est multiplex. 2338.
 locus significat adultores. 1328. 1823.
 locusta significat inanem gloriam. 1823.
 locusta significat Christum. 1959.
 locusta multa significat. 1959.
 locusta significat christi resurrectionem. 1959.
 longe quomodo dicitur deus à nobis. 664.
 longe à iudeis dicitur Christus. 2228.
 longe est iniquitas ab iniustitia. 2314.
 A longe cognoscit deus superbos. 2415. 2429.
 longitudo d̄ erum significat gloriam, & gratiarum plenitudinem. 1585.
 longitudinem, altitudinem, latitudinē, & profunditatem habet deus, & qualiter, ostenditur. 2119.
 § loqui debemus opera dei non hominum. 188.
 loqui superbam quid sit. 194.
 locutionis tria sunt genera. 254.
 loquendo multipliciter lingua peccat. 312.
 locutionem meditatio præcedere debet. 598.
 loquitur deus nobis, & nos deo, & 636.
 loqui dei quid sit: & quid silere. 978.
 locutio turpis cauenda est, & maxime in inuenibus. 679.
 locutionem propheticam significat beryllus lapis. 861.
 locutio mala bonos mores corrumpit. 863.
 loquitur quis in corde, & quis in ore. 945.
 loquitur deus ad intra, & extra. 988.
 locutio iniquorum fuit diaboli, & priuorum partem. 1012.
 locutio cor manifestat. 1299.
 loquitur Christus in iudicio, qui modo tacet. 1414.
 § loquitur deus dupliciter. 1452.
 loqui non possumus mirabilia dei. 1466.
 locutio transit, sed scriptura manet. 1469. 1721.
 locutio dicitur egressio. 1489.
 loquitur contra deum, qui murmurat in aduersis. 1611.
 loquebatur deus sanctis in nube, & qualiter. 1684.
 locutores vani par ranae significantur. 1840.
 loqui non possunt mali, quorum os claudit iniquitas. 1922.
 locutionis multe sunt differentie. 1939.
 loquendo peccat quis quadrupliciter. 2086.
 loquuntur oculi, & quomodo. 2155.
 loqui de rebus mundi, est verbum ociosum. 2245.
 loquitur quis quadrupliciter. 2281.
 locutio vana malorum, significatur per Sæon. 2398.
 loqui pauca: sed audire multa debemus. 2462.
 loqui & etiam silentium discretionem habere debet. 2467.
 lucent boni deo, & non mundo: sed mali e contra. 571.
 lucerna & lux quomodo differunt. 2178.
 lucerna dicitur verbum dei. 2178.
 lucerna & lumen d̄ ununtur sancti. 217.
 lucerna fuit iohannes baptista. 2349.
 lucerna multa significat. 2349.
 lucifer dicitur Christus. 953.
 lumen gloriæ excedit intellectum nostrum. 561.
 lumen est multiplex. 1516. 1515.
 vide lucerna, lux.
 luna significat ecclesiam. 85. 1169. 1773. 2261.
 luna significat scientiam terrenorum. 253.
 luna magis propinqua soli quam nobis, magis obicui

ratur. 571.
 luna significat christum. 910.
 luna significat omnem creaturam. 1168.
 luna significat temporaria. 1168.
 luna significat virginem Mariam. 1773.
 luna significat humanitatem christi. 2261.
 luna illuminatur hypochritæ: sed boni à sole. 2267.
 luna significat beatos. 1535. & dominos temporales. 2388.
 lutum dicitur carnalis concupiscentia. 651.
 lutum est multiplex. 1106.
 lux dicitur Christus. 706. 1776. 2301.
 lucem inaccessibilem quomodo habet deus. 2088.
 Ante lucē surgere est cōtra christū se erigere. 2301.
 Vide lumen.
 luxuria igne & sulphure digne punitur. 139.
 luxuriam maxime excludit lex euangelica. 147.
 luxuria dicitur idololatria. 157.
 luxuria confundit. 346. 417.
 luxuria significatur per malum. 476.
 luxuria maxime obsecrat mentem. 528.
 luxuria dicitur cubile. 555.
 luxuria significatur per vocem humanam. 653.
 luxuria frangitur aduersis. 1204.
 luxuria facit cor curuum. 1288.
 luxuria significatur per Amorem. 1337.
 luxuria hominem mutat in pecus. 1824.
 luxuria ad idololatriam ducit. 1861.
 luxuriosi per pecora significantur. 188.
 luxuriosi figurantur per Amalech. 1419.
 luxuriosi significantur per Sæon regem amor theorum. 2369.
 M Acula peccati est multiplex. 168.
 Madiam qui dicitur, vel Madianita ostenditur. 1421.
 Magorum ad finem conuersio. 778. 779.
 Magi dicuntur reges Tharsis, &c. 1173.
 Magi pharaonis quomodo defecerunt in tertio signo. 1819.
 magici artibus vtetur antichristus. 118.
 Magister verus solus dicitur Christus: quia ipse solus docet intus, alius interius. 2137.
 Vide Doctor.
 § Magnificare, qualiter deus magnificatur à nobis. 272. 503. 551.
 Magnificauit deus conuersos ex gentibus. 2294.
 Magnificatus est Christus, & qualiter. 2421.
 magnificentia dei dicitur Christus. 83.
 Magnificetia Christi quomodo multiplicatur. 1170.
 Magnificetia dicitur sacramentum eucharistiæ. 1647.
 Magnificentia, & confessio sunt opera dei. 1928.
 Magnificentia proprie quid est. 2421.
 Magnificentia dei apparet in multis. 2520.
 Magnus dicitur Christus. 775.
 Magnus in iudicio multiplex apparebit christ⁹. 1645.
 magnus idem est quod magnificatus. 1927.
 Magnus dicitur deus multipliciter. 2363. 2518.
 Magog, & go. 1678.
 Maieestas quid dicatur, ostenditur. 1183.
 maledictio est multiplex. 1954.
 Maledictionem voluerunt Iudæi, & non benedictionem. 1953.
 Maledictione Iudæi sunt operti. 1955.
 maledicebant Iudæi Christo, resuscitato. 1964.
 Maledictio temporalium datur malis. 2022.
 In maledictione Iudæi cōuersa est benedictio. 2022.
 Vide Benedictio.

Maliciam continet multa mala. 557.
 Maliciam & malum nullus per se potest velle. 855.
 Malicia multa mala facit. 1630.
 Malignus dicitur quilibet malus. 178.
 Malignus quis proprie dicatur ostenditur. 566. 1596.
 maligni dicuntur litigatores. 2188.
 malignum dicitur omne dubium. 2174.
 malum est duplex: scilicet culpæ & pœnæ. 228.
 malum declinare & facere bonum sunt partes iustitiæ. 513.
 malum nulli debet esse glorificandi causa. 1216.
 malum facere leuius est quam bonum. 1557.
 mala præterita semper cogitare debemus, & de illis pœnitetur. 2132.
 Ad malum natura pronior est quam ad bonum. 2174.
 Mala odire debemus. 2177.
 mala omnia & bona à cogitatione procedunt. 2191.
 malis consentit qui non obuiat. 409.
 malorum omnium diabolus est inventor. 2194.
 malum propositum mutare, virtus est. 2201.
 malum proprie dicitur non pœna sed peccatum. 2262. 1579.
 mala nostra omnia à nobis sunt: sed bona à Deo. 2489.
 Vide Bonum, Malus.
 malorum vita in duobus consistit. 5.
 mali aduersis peiorantur, boni meliorantur. 138.
 mali semper hic mixti sunt cū bonis. 167. 367. 650.
 mali timebunt in iudicio. 283.
 mali autem hic habent prospera & boni aduersa. 329.
 mali & boni differenter moriuntur. 401.
 mali aliorum bona interpretantur in malum. 449.
 mali cum fortuna mutantur. 586.
 mali de medio sunt amputandi. 604.
 mali melius vincuntur tacendo quam respondendo. 644. 888.
 mali bonis nocere non possunt. 997.
 malorum triplex est pœna. 998.
 mali bonos persequuntur. 1148.
 malorum vita diu durat. 1187.
 malis quare dantur mala. 1199.
 malorum prosperitas non est pura neque firma neque vera. 1201. 1202. 1203.
 Mali pereunt. 1202.
 malos perturbat iudicij cogitatio. 1293.
 mali solum bona sua considerant non mala. 1263.
 malos significat grando, & nix. 1329.
 Mali dicuntur oues. 1369.
 malorum caput est diabolus, & Antichristus. 1415.
 mali non sunt Christi, sed boni. 141.
 malorum opera quandoque Deo placent. 1540.
 Malus alios ad bonum accendere non potest. 1550.
 malos corripit Deus. 1617.
 malorum societas est damnosa. 1700. 1866.
 mali cito sunt puniendi. 1702.
 mali bonos purgant. 1740.
 Malos homines quos deus præseuit quare creauit. 1775.
 mali sibiipsis nocent, non bonis. 1803.
 mali sunt multi: sed boni pauci. 1919.
 malorum os claudit iniquitas. 1922.
 malorum omnium caput est superbia. 1974.
 mali non percipiunt odorem virtutum, nec vitiorum fetorem. 2005.
 mali bonis nocere non possunt, nisi quantum deus permittat. 2066.

Lib.

Lo.

§ Lu.

Lo.

Malus omnis ignorat. 2109.
Mali bonis insultant. 2142.
Malis mors est vilis. 2210.
Mali nolunt videri. 2241.
Malorum loci ad mundum respiciunt. 2274.
Mali deridet iustos. 2277.
Quare permittit deus bonos pati a malis. 2288.
Malos & bonos parit ecclesia. 2302.
Malorum latera sunt mali. 2307.
Mali bonos persequuntur. 2313.
mali deum accusant. 2313.
mali peccata sua bonis imponunt. 2314.
Malis mysteria fidei non sunt predicanda. 2411.
Mali veram leticiam habere non possunt. 2414.
Malus differt ab iniquo. 2451.
Malus omnis alteri nocet. 2451.
malos disperdit deus multipliciter. 2497.
malus credit omnes alios esse malos. 2549.
mali non faciunt populum dei. 2584.
mali indicabuntur a bonis. 2587.
Vide bonus. Audire. Benedictio. Blasphemare. cogitatio. Carbo. Consilium. Desiderium. dolor. Fenulum. hostis. humiliare. manasses. Pena. Populus. Prosperitas. Calix. Sepulchrum. manasses significat confessores. 964. manasses significat malos. 2182. mandata & testimonia dei quomodo differunt. 1080. mandata dei sine gratia implere non possumus. 282. mandata omnia custodire oportet. 2082. mandata dei dicuntur iudicia iustitiae. 2083. mandatorum observatio dicitur custodia sermonum dei. 2085. mandata dei & iustificationes quomodo differunt. 2091. mandatis debetur exercitium: sed meditatio iustificationibus. 2091. mandatorum dilectio consistit in tribus. 2120. mandatum dei quomodo dicitur latum. 2169. mandatorum custodia qualis esse debet. 2177. mandata dei quomodo custodiuntur. 2219. mandata dei diligere, plus est quam facere. 2232. mandata facere aliud est, quam diligere. 2204. mandatorum custodiam tria impediunt. 224. mandata dei, omnia sunt equitas. 2245. manducare, qualiter eucharistia digne manducatur. 322. manducare est addiscere, & eructare docere. 2522. mane est hora apta orationi. 42. mane christus resurrexit. 426. mane significat Christi resurrectionem. 802. 694. mane significat vitam futuram. 955. 1566. mane multa significat. 2493. manes dicuntur dii infernales. 1779. manifestatus fuit Christus mundo multipliciter. 214. manipulus significat bona opera & gloriam. 2298. manna significat eucharistiam. 1305. 1306. 1979. manna quid sit ostenditur. 1504. mansuetudo quid. 740. 1461. 2332. mansuete nos deus punit. 1562. mansuetos nos deus facit peccatis. 1562. mansuetus modo est Christus, qui in iudicio erit severus. 1654. mansuetudo dauid ostenditur. 2332. mansueti exaltantur aliter, & aliter superbi. 2584. manus dei dicitur eius potentia. 125. manus dei multa facit. 127. manus significat dei potentiam & le folio. manus dei est christus. 167. 1663. 2246. 2505.

manus significat opera. 766. manus eleuantur quando opera sunt bona. 993. manus dei dicuntur iudei. 1223. manus dei dicitur punitio. 1403. manus dei quinque digitos habet: scilicet christus. 1520. 2436. manus dei quomodo facit hominem. 2146. manus dei est eius sapientia. 2145. in manibus nostris quomodo consistit anima nostra. 2182. manus dei quae sunt. 2182. manus dei quandoque dicitur ligata, quandoque non. 2391. manus expandamus multipliciter. 2490. manus apertio significat incarnationem christi. 2532. Vide. Leuare. Bellum. mane significat aduersa mundi. 335. mare significat infideles. 756. mare significat penitentiam. 1015. 1028. mare dicitur superbia. 1016. mare significat infernum. 1091. mare dicitur maria. 1171. mare significat gentes. 1325. 1509. 1524. mare qualiter diuisam viam populo dedit. 1294. maris aqua significat persecutiones. 1293. mare significat malos. 1511. mare rubrum dicitur, quia ripa habet rubras. 1841. mare significat baptismum. 1843. 1844. mare significat mundum. 1883. 2004. 2008. 2435. maris pericula ostundantur. 1907. mare miraculose pacatur a Christo. 1909. mare significat baptismum & penitentiam, & quomodo diuiditur. 2392. maria virgo dicitur sol. 256. maria non contraxit formaliter originale peccatum. 428. maria virgo concepit: quod multis sua detur exemplis. 808. maria dicitur terra. 1046. 1455. maria corona ponitur. 1046. maria dicitur columba. 1061. marie virginitas ostenditur. 1169. maria dicitur mare. 1171. maria virgo conuertit gentes. 1352. maria dicitur ancilla. 1472. marie humilitas. 1427. maria dicitur virga. 1531. maria est aduocata peccatorum. 1531. marie nomen ab aliquibus fuit deturpatum. 1692. maria dicitur medium domus. 1701. maria dicitur caelum. 1722. maria dicitur luna. 1773. maria per arcam figuratur. 2339. maria aperuit Christo. 2532. marie magdala, quare christus dixit magdalene, noli me tangere. 942. magdalena habuit audaciam bonam. 2469. martyres a deo quaerunt videlicet ipsorum sanguinis. 192. 1367. martyres quibus comparantur, & quare. 20. martyres per Gala ad significantur, siue figurantur. 964. martyres occidebantur, & exaudiebantur. 999. martyres oratione Christi fortificabantur. 1000. martyres fuerunt apostoli. 1077. martyres significantur per orationes. 11759. marty extra ecclesiam & sine fide nullus esse potest martyr

Me.

Martyr aliquis vult esse qui non potest. 2184. Martyrum sanguis fecundauit ecclesiam. 2472. Martyres fortes significantur per ossa. 2473. Mathatia constantia ostenditur. 725. matris vterus quid significat. 2439. matrimonij sacramentum tractatur. 417. matutinum dicitur tempus gratiae. 2221. matutina custodia significat Christi resurrectionem. 2324. Vide Mane. Maxilla significat rerum temporalium abundantiam. 477. Mediator Dei & hominum est Christus. 1267. Vide Medium. medici salutem corporis contra salutem animae agunt. 247. meditatio spectat ad linguam, & quomodo, ostenditur. 551. 597. Meditari proprie quid est. 1269. meditatio legis vitam aeternam meretur. 2150. meditatio legis requirit viuere secundum legem. 2150. meditari debemus continue in nobis ipsis. 2170. medium multipliciter dicitur Christus. 759. 782. medium terrae dicitur multipliciter. 1324. medium tenet virtus. 1337. medium in omnibus tenuit Christus. 1701. medium tenet iustitia multipliciter. 1978. Vide Maria virgo. medula significat charitatem. 1036. mel de petra quid est. 1405. mel dicitur scriptura sacra. 2176. mel dicitur scientia moralis. 2176. melchisedech quomodo obtulit abraham panem viuum. 1969. melchisedech multipliciter fuit Christi figura. 1972. memoria Dei post mortem non proficit ad veniam. 58. memoria quomodo cadit in Deo. 270. memoriam suorum peccatorum habet beati. 585. memoria beneficiorum Dei nobis dat confidentiam. 695. memoriam Dei habere debemus. 725. 1230. 1749. memoriam sui quaerunt homines relinquere post mortem. 798. memoria iustorum in duobus consistit. 1131. memoratur Deus multipliciter. 1234. 1548. memoriam beneficiorum multa impediunt. 1376. memorari Deum quid est. 1324. 1363. memoria nominis Christiani. 1372. memoria bonorum habet Deus non malorum. 1991. memoria malorum parum durat. 1991. memoriae scripturam commendare debemus. 2091. memoratur Deus, & obliuiscitur, & quo. 2122. memoria beneficiorum Dei est habenda. 2166. memoratur Deus nostri quod illius eramus obliui. 2522. membra ecclesiae Christo capiti sunt vnita. 436. membra corporis Deus non habet. 1616. membra omnia sua officia ad inuicem communicant. 2327. mendacia iudeorum contra Christum. 1025. mendax quo est omnis homo & propter quod non. 2039. mendacium pro vita seruanda dicere non licet. 2165. mendacia semper cum labore dicuntur: sed non veritas. 2460. mentiri aliud est & aliud dicere falsum. 44. mendicare an liceat iustus. 591. mendicare an liceat praedicantibus. 1768.

mendicus fuit Christus & inops. 1953. mens nostra dicitur vterus. 930. 1291. mentem hominis solus Deus potest immutare. 1029. mens dicitur facies interior. 939. mentis excessum habuit Paulus. 1076. mens significatur per signum. 1518. mentis oculos aperit aduersitas. 1873. mentem nostram capit visio mulierum. 2369. mensa significat eucharistiam. 320. mensa iudeorum illis fuit in laqueum. mensa dicitur scriptura sacra. 1115. mensa dicitur gloria caelestis. 2308. mensura dicitur funiculus. 1337. mensura consolationis datur secundum mensuram doloris. 1626. mercatorum statera qualis debeat esse. 986. meridies significat Christi ascensionem. 894. merito maiori premium maius debetur. 73. merito correspondet premium. 153. 222. 547. meritum passionis Christi fuit in primo instanti incarnationis. 278. merito melius est premium. 357. meritum gloriae de condigno habere non possumus. 1442. meritorum nostrorum causa est electio Dei. 1838. meritorum tempus est in presenti: sed in futuro premium. 1879. In merito non proficit Christus. 1927. meritum nullum peccat, ut Christus esset Deus. 1957. meritum & peccatum auget scientiam. 1985. meretur quis & peccat sola voluntate. 1986. merita nostra Deo attribui debent non nobis. 2010. merita omnia per gratiam participantur. 2136. meritum requirit gratiam & voluntatem. 2185. meritum & demeritum stat interius. 2194. mereri possumus gloriam de congruo non de condigno. 2233. merita non fuerunt causa nostra electionis. 2362. meritis nostris non datur gloria: sed gratia Dei. 2496. multiplex est messis. 2317. meum bonum quod ago dicitur meum & Dei. 72. meus & tuus significant relationem. 979. meus Deus quis dicere potest. 1571. Milites debent esse fideles. 871. mille significat vniuersitatem, & perfectionem. 1797. ministri Dei sunt demones. 1331. ministri Dei sunt Angeli. 1752. mirabilia Dei visu viluerunt. 191. mirabilia Dei scrutari non potest. 1182. 2202. 2283. mirabilia Dei & Christi memorari debemus. 1268. mirabilia Dei dicuntur vestigium. 1276. mirabilia Dei intelligere non possumus. 1456. 1592. mirabilia facta in Christi incarnatione. 1668. mirabilia Dei dicuntur prodigia. 1794. mirabilia iudicia Dei. 1904. Vide Iudicia Dei. mirabilis quis redditur propter multa. 82. 1668. 1904. 2383. mirabilis nobis est Deus propter multa. 82. miraculorum potestatem habuit Christus. 191. miracula quare fiebant in primitiua ecclesia & modo non. 1059. miracula dicuntur coruscationes. 1275. miracula significantur per fulgur. 1658. 2504. miraculis Christi gentes illuminantur. 2203. mirari quid est & unde oritur: & quomodo differt a laudare. 2432. mirificauit Deus Christum. 32. mirificatur in nobis Christi voluntas. 175. DDd 4 mirifi

Misericordia est mira, & noua facere. 197.
missa quare incipitur i latere dextro altaris media-
tur in sinistro & terminatur in dextero. 126.
missa valor quomodo consideratur. 400.
missa quare diuerse terminatur: scilicet quandoque
per ire missa est, quandoque per. Benedicamus do-
mino &c. 1733.
Vide Eucharistia.
misericordia hominis quanta sit. 612. 965. 1440. 25. 2058.
misericordia inclinatur ad misericordiam. 1958.
Vide linis.
misericordia differt a misericordia & quomodo. 664.
misericors & misericors quo differunt. 1471. 1988.
misericors aliter Deus, & aliter homo. 103.
misericors Dei est respicere ipsius. 360.
misericors volens alteri primo sibi debet misereri. 1977.
misericors de lege quid sit. 2105.
misericordia quomodo cadit in Deo ostenditur. 57.
misericordia Dei in multis apparet in nobis. 55.
misericordia dicitur oculus Dei. 137.
misericordia differt a bonitate. 351.
misericordia & veritas sunt in omni opere Dei. 354.
663.
misericordia Dei post pactum cogitanda: sed ius-
titia ante. 369.
misericordia Dei est vniuersalis. 434.
misericordia in nobis debet sequi iustitiam. 483.
misericordia & iustitia sunt duo oculi Dei. 497.
misericordia differt a miseratione. 664.
misericordia Dei nobis confidentiam praestat. 704.
misericordia Dei quanta sit erga nos. 782.
misericordia Dei est multiplex. 833. 834.
misericordiam Dei David merito postulabat. 834.
misericordia Dei est magna: sed misericordia homi-
num parua. 834.
misericordia dimittit peccata: sed iustitia punit.
847.
misericordia dicitur Christus. 926.
misericordia Dei & non merita Christus fuit in-
carnatus. 947.
misericordia non erit in patria. 976.
misericordia & iustitia Christo iudici approprian-
tur. 988.
misericordiae opus fuit passio Christi. 1105.
misericordia & iustitia sunt virtutes regiae. 1108.
misericordia Dei dicitur potentia. 1158.
misericordia & iustitia dicuntur magnalia Dei. 1150.
misericordia dei quandoque vincit iram eius: quan-
doque e contrario. 1266.
misericordia Dei praenit nos. 1363.
misericordia & salutare nostrum dicit Christus. 1450.
misericordia bellarum cum iustitia. 1454.
misericordia Dei duplex. 1500.
misericordia est in prosperis iustitia in aduersis. 1501. 1558.
misericordia fuit in Christo. 1573. 1547.
misericordia replentur beati. 8566.
misericordia Dei nos adiuvat. 1625.
misericordia & iustitia nos praeseruant a peccatis.
1643.
misericordia Dei est in omni loco. 1739.
misericordiam & gratiam Dei timor acquirit. 1747.
misericordiam cum iustitia praelatus debet habere.
1856.
misericordia Dei erga Iudaeos. 11977.
misericordia Dei multiplex in nobis. 1925. 2229.
misericordia Dei dicitur Christus. 1925. 2115.
misericordia Dei i christo ad multa nobis valet. 1658.
Ad misericordiam inclinat miseria. 1958.
misericordiae opera corporalia & spiritualia. 1989.
misericordia sua Deus bona tribuit nobis. 2011.

misericordia exhibita est gentibus: sed veritas lu-
dels. 2046.
misericordia maxime spectat ad electos. 2050.
misericordia duplex scilicet quaedam iusta, & quae-
dam iniusta. 2131.
misericordia est fructus incarnationis & passionis xpi.
2138.
misericordia Dei plena est terra. 2137.
misericordia est magna. 2149.
misericordia & miseratio quomodo differunt. 2150.
misericordiam Dei petere debemus non iustitiam.
2197.
misericordia & iudicium sunt simul in punitione
peccatorum. 2222.
misericordia Dei semper est cum iustitia & e contra.
2224.
misericordiae opera dicuntur pax. 2269.
misericordiae opus fuit resurrectio Christi. 2325.
misericordiae Dei commendatio. 2350.
misericordia quomodo est in beatorum: nulla est
misericordia. 2380.
misericordia veritas Dei. 2421.
misericordia peccata dimittit. 2500.
misericordiae fons est Christus. 2500.
misericordia Dei est in danatis & quomodo. 2524.
misericors Deus irascitur prouocatus. 1365.
misericors & miserator quomodo differunt. 1988.
misericors est Deus multipliciter. 2033.
misericors & terribilis est Deus, minatur & exhor-
tatur. 2521.
mitis & suavis est dominus. 1461.
mixtum vinum & merum in calice domini quid est. 1342.
moab significat malos. 965.
moab significat falsos Christianos. 1419.
moyses fuit exemplum mansuetudinis. 1249.
moyses significat baptismum. 1277.
moyses fuit sacerdos. 1683.
moyses qualiter fuit summus prophetarum. 1683.
moyses quare fuit ineloquens. 1814.
moyses significat scientiam. 1814.
moyses erat principalis: sed Aaron minister. 1814.
moysi & Deo Iudaei fuerunt infideles. 1889.
moyses & Aaron Deo non crediderunt. 1865. 1866.
moyses quomodo mortem euasit. 1292.
mons significat caelestem patriam. 167.
mons significat superbos. 208.
mons dicitur Christus. 336.
mons significat iustos, & gloriam aeternam. 557.
mons in singulari significat Christum: sed in plu-
rali apostolos. 756. 775.
mons Sion significat Iudaeos. 784.
mons Sion commendatur ex multis. 816.
montes dicuntur praedicatorum. 1016. 1179. 1239.
2005.
mons significat multa. 1062.
montes dicuntur angeli & prelati. 1166. 1552. 2257.
montes deserti quid significant. 1247.
mons Sion significat ecclesiam. 136. 1351.
mons Sion qualiter eleuatus est super alios montes.
1474.
mons Thabor & Hermon. 1512.
mons significat peccatores. 1659.
montibus altiores sunt aquae. 1760.
montes exultauerunt iter dantes populo Israel.
2005.
montes dicuntur sancti. 2256.
montes significant mundi diuites & potentes.
2555.
montes quidam mirabiliter sunt alti. 2575.
morale bonum quid sit. 1014.

Vide mel

Vide Mel.
Mores patrum vt in pluribus filii sequuntur. 2417.
mores parentum filiis non proficiunt. 1286.
mors corporalis dicitur dormitio. 25. 682. 1485.
mors portae sunt peccata. 104.
mors significatur per Saul. 201.
mors laqueus est originale peccatum. 205.
mortem quomodo timuit Christus. 292.
mors umbra dicitur miseria praesentis vitae. 328.
mors corporalis non est timenda. 39. 1069. 2051.
mors est triplex scilicet mala peior, pessima. 510.
mors est vniuersumque tempus est determinatum.
637.
mortem esse vicinam credunt boni sed non mali. 638.
mortes suorum celebrant Thraciani: plangunt or-
tum. 671.
mors corporalis dicitur umbra. 707. 1486.
mori mali non credunt. 796.
mors significat diabolium. 801.
mortis consideratio est vtilis. 891.
mortem non timebant martyres. 999.
mors non fuisset si non fuisset peccatum. 1012.
mors dicitur seruitus. 1024.
mors dicitur occasus. 1051.
mors est multiplex. 1187.
mors & vita nostra a Deo est ordinata. 1229.
mortis definitio. 1311.
mors umbra significat multa. 1486.
mors crucis erat turpissima. 1490.
mors peccati est multiplex. 1491.
mors omnibus est communis. 1546.
mortem quilibet naturaliter fugit. 1557.
mors dicitur vita praesens, que est quoddam mori.
1585. 1890.
moriendo Christus plures conuertit quam viuens.
1606.
mors Christi fuit causa vnitatis ecclesiae. 1925.
mortis causam fuit superbia. 1746.
moritur quis male bene viuens, & e contrario.
1760.
mors Christi per occasum significatur. 1773.
mors Christi multiplicati fideles & virtutes. 1812.
mors dicitur occidens. 1883.
mors dicitur torrens. 1975.
moritur quis mundo cui non moritur mundus: &
e contrario. 207.
mors est multiplex. 2027. 2114. 2445.
mortis dolores sunt peccata. 2031.
mors dicitur infidelitas. 2036.
mortis & vitae duplex est porta. 2066.
moritur mundo, viuens Deo & e contrario. 2114.
mors est vtilis malis. 2210.
mortis & vitae duplex zelus. 2212.
mortis porta est diabolus. 2304.
mortem inducunt prospera & aduersa vitam. 2426.
moritur fame diuesauarus. 2512.
mortis diem ignoramus ex misericordia Dei. 2523.
mortalis factus est homo per peccatum. 1707.
morticinum quid sit. 1357.
mortificantur quotidie iusti, & quomodo. 730.
mortificatio carnis per tympanum significatur. 2583.
mortuus vere fuit Christus. 1069.
mortuus fuit Christus voluntate non necessitate. 1484.
mortuus tres Christus suscitauit. 1491.
mortuorum officium quare secundis vespere caret.
1601.
mortui an cognoscant quae hic aguntur. 1746. 1654.
mortui sunt in deserto omnes, qui exierunt de-
Aegypto numerati. 1859.

mortui alii peccat alii viui, & quomodo. 2279.
mortuus seculi differt a mortuo seculo. 2488.
Vide mors.
motus est multiplex. 839.
mulier accipitur quandoque pro mollicie quan-
doque pro sexu. 1655. 748.
mulier an aequaliter sit Dei imago, sicut vir. 640.
mulier an possit docere. 846.
mulierum visio non est peccatum. 1789.
mulieres dicuntur cutis Christi, & pellis. 1708.
mulieres multos deceperunt. 2186.
mulierum visio mentem capit. 2869.
mulus significat luxuriam. 476.
multiloquum peccato non caret. 2462.
Vide loqui.
multi sunt vocati: sed pauci electi. 895.
multitudo tria in se debet habere. 1273.
multitudo vel multiplicatio multiplex est. 2422.
mundiciam a se nullus habet. 1891.
mundicia dicitur iustitia & munditia iniustitia. 2236.
mundatur cor multipliciter. 843.
mundi potentia dicitur altitudo Dei. 904.
mundi etates ponuntur. 944.
mundus diabolus & caro sunt nostri hostes. 683.
mundi sapientia decipit. 987.
mundi princeps dicitur diabolus. 1048.
mundi consolatio est vana. 1260.
mundi letitia non est vera. 1666.
mundus in fine innouabitur & qualiter. 1729.
mundus dicitur mare, quod Christus congregauit in vnum. 1883.
mundus se subdidit Christo. 1006.
mundus & caro ad modum meretri nos accipiunt. 2100.
mundo sunt intenti oculi malorum. 2274.
mundus dicitur quaedam ciuitas. 2446.
mundus signatur per equum. 2557.
munera quomodo accipere licet. 172.
munera magorum notantur. 1173.
munitus qualiter quis dicitur. 1140.
munus est multiplex. 376. 748.
munus datum cum corde dantis pensari debet. 1737.
murmuratio aliquando est bona. 954.
murmurans in aduersis accusat deum. 1611.
murmuratio quid sit & quam multiplex. 1858.
murus est obstaculum peccatorum. 229.
murus significat praelatos. 385.
Quoddam genus muscarum dicitur cynomyia. 1317.
musca canina dicitur cynomyia. 1819.
muscipula diaboli fuit crux Christi. 533.
mucus & lurdus fuit Adam. 621.
mucus factus fuit Pharaon, volens occidere Moysen.
1192.
mutuo multa accipimus a Deo. 587.
mutatur peccator, & qualiter. 587.
Narrare debemus laudes Christi. 1281.
natiuitates suorum plorant Thraciani,
& in morte exultant. 671.
natiuitas spiritualis fit per baptismum. 755.
natiuitas Christi fuit tempore pacis. 767. 763.
natiuitas christi idola depoluit. 766.
natiuitas Christi per chalcidonium figuratur. 800.
natiuitas spiritualis figuratur per orientem. 1371.
natus Christus statinotatus fuit omnibus. 1679.
natiuitas Christi ostenditur. 1989.
Vide Ira.
Natura angelus est nomen non naturae sed offi-
cij. 1758.
natura Deus est lux inaccessibilis & non per gratiam
2088.
natura

Natura humana ad malum est prona. 2174.
 natura peccatoris odio non debet haberi sed vitium. 2186.
 naturalibus rationibus non innititur fides. 2785.
 natus significat ecclesiam. 1780.
 Vide lignum.
 Nebula significat peccatum. 2563.
 necessitas significat aduersitates temporales. 361.
 necessitate non est passus Christus sed voluntate. 1483.
 necessitate nos operamur sed Deus liberat. 234.
 necessitatem nobis non imponit astra vel fatum. 2469.
 negat quod deum multipliciter. 117. 157. 458. 862. 863.
 negare Deum quid sit. 862.
 negatur deus verbo & facto. 863.
 negat Deum qui habet ingratus. 915.
 negatio quandoque infert affirmationem. 1951.
 negantes Christum aliqui sunt reparati. 217.
 negligentiam securitas parit. 1135.
 negligere nullus debet famam suam. 1938.
 negligentia maxime in prelato reprehenditur. 2085.
 negotium in tenebris dicitur auaritia. 1675.
 neomixia festum quid sit. 1393.
 nequitia significat omne peccatum. 1191.
 nescire Dei quomodo intelligitur. 584.
 nescire quandoque idem est quod facere. 2101.
 Nycticorax dicitur Christus. 1709.
 nycticorax dicitur penitens. 1709.
 nycticorax dicitur predicator. 1709.
 Nyctus significat fidem. 1433.
 nihil dicitur esse peccatum. 808. 970.
 nihil dicitur multipliciter. 908. 1403.
 nihil significat humiles. 946.
 nihil dicitur diabolus. 970.
 nimis accipitur dupliciter. 1607. 1645. 3080.
 nimis quid sit, & quid parum. 1080.
 nimis custodire debemus mandata Dei. 2080.
 nix significat malos. 1329.
 nix quomodo generatur. 2563.
 nix alba & frigida significat peccatores, & iustos. 563.
 Nobiscum est Christus in terra & nos cum ipso sumus in celo. 2273.
 nocere Deo non possumus nec proficere. 174.
 nocet quilibet peccatis primo sibi quam alteri. 197.
 nocere alteri, est vitium contra naturam. 604.
 nocere bonis mali non possunt. 997.
 nocere mali sibi ipsis non bonis. 1803.
 nocet multipliciter adulatio & laus. 1985.
 nocere bonis mali non possunt nisi quantum deus permittit. 2065.
 nocent detractores sibi non aliis. 2207.
 nocet alteri omnis malus. 2451.
 nomen quandoque accipitur pro fama. 82.
 nomen peccatoris perdunt penitentes. 95.
 nomen Dei est dominus. 100.
 nomen Iesus est magnae utilitatis. 655.
 nominis Christiani memoria. 1372.
 nomen Christi quare nulli imponitur. 1692.
 nomen domini cognoscere, quid est. 1583.
 nomen populi perdidit Iudaei. 1949.
 nomen domini latidare quid est. 1995.
 nominis Christi confessio debet esse publica. 2042.
 In nomine domini venit Christus. 2071.
 nomen solis bonis conuenit. 2550.
 nomen in quo magnificamur est Christus. 272.
 noscere Dei accipitur multipliciter. 7.
 Vide cognoscere, notitia.
 nostra bona, quae facimus sunt nostra, & sunt Dei. 72. 222. 548. 905. 2485.

nostrer quomodo dicitur Deus. 755.
 notitia Christi est multiplex. 685.
 nouacula significat persecutionem. 854.
 nouissima peccata dicuntur antiqua sed paene dicuntur nouissima. 2431.
 nouum fecit dominus quod mulier circumdaret virum. 657.
 nouus homo dicitur iunior filius. 1084.
 Vide canticum nouum.
 Nox significat aduersitate. 2690. 1587. 2128. 3237. 2438.
 nox significat partres antiqui testamenti. 253.
 nox & Dies dicitur vita praesens. 1256.
 noctis custodia quid dicitur. 1555.
 noctis partes diuersae ostenduntur. 2555.
 nox significat vitam praesentem. 1566.
 nox dicitur lex antiqua sed dies noua. 1638.
 nocte orandum est. 2128. 2135. 2221.
 nox & dies minus important quam semper. 2190.
 Vide dies.
 nubes in scriptura significat predicatorum. 550. 1279. 2365.
 nubes dicuntur sancti. 1084. 1085.
 In nubibus qualiter veniet Christus. 11656.
 in nubibus qualiter Deus sanctis loquebatur. 1684.
 nubes fuit alenatio Christi. 1757.
 nubes quomodo generantur. 2365.
 nubes dicitur confusio peccati. 2365.
 nubes significant scripturarum figuras & sacramenta. 1554.
 numeravit David ex superbia populum. 53.
 numerus beatorum erit secundum numerum angelorum beatorum. 967.
 numero beatorum completo fiet iudicium. 1513.
 numerus perfectus est sex, & quare. 2319.
 numerum faciunt solum boni non mali. 2413.
 nunci significat aeternitatem. 1155.
 nunc benedicere debemus deum, in vita praesenti. 2215.
 nuntii etiam dicuntur spiritus sumi angelici. 1718.
 nunquid multipliciter tenetur. 1302.
 nutrit Deus bonos. 498.
 Obdormire quid est ostenditur. 2259.
 obediencia exemplum fuit Abraham. 1246. 1394. 1898.
 obediencia dicitur auris. 1458.
 obediencia quantum bonum sit ostenditur. 866.
 obedire debent filii parentibus. 2024.
 obedientiam inducit poena. 5140.
 obedit caelum Deo, obseruans ordinem sibi datum. 5162.
 obediencia superiori debet quae ab inferiori exigit. 2170.
 obediencia praceptorum scientiam acquirit. 2177.
 obedire idem est quod audire. 5423.
 oblatio nostra de nobis Deo fieri debet. 1034.
 oblatio differt a sacrificio & holocausto. 658.
 obligatur quis ad impossibile. 2203.
 obligari ad impossibile, quomodo nulli potest. 2427.
 obligantur Deo Christiani pra aliis. 2567.
 oblitio pauperum non erit in fine. 109.
 oblitio quomodo cadit in Deo. 339. 1363. 2122.
 oblitio beneficiorum est summa ingratitude. 1291.
 oblitio dicitur umbra mortis. 1489.
 oblitio dicitur peccator. 1493.
 oblitio est multiplex. 1091.
 obmutescunt iusti per patientiam. 632.
 obsecratio quid sit proprie. 771.
 obscuratus est sol prelatorum & luna secularium. 1388.
 obscurare quandoque idem est quod occultare vel abscondere. 2438.

obscurat

obscuritas scripturae nobis est utilis. 2552. 2554.
 obseruare multipliciter accipitur. 224442.
 obseruare proprie quid est. 2280.
 obstinatio per se utum significatur. 763.
 obstinatio Iudaeorum contra Christum ostenditur. 1002.
 obstinatos significat aspici. 158.
 obstinatum cor dicitur cor prauum. 1667.
 obstinatus semper est contra Deum. 1951.
 obstinatio superborum significatur per lac. 2143.
 obstinatio per infernum significatur. 2434.
 obstinati significatur per crystallum. 2564.
 obstinati sunt damnati. 2588.
 obstuit peccatum intellectus. 60.
 obsecratio erit in iudicio os peccatorum. 998.
 Qui malis non obuiat dum potest consentire dicitur. 1409.
 obumbrat super nos Deus veris sacrae scripturae. 2458.
 Occasus dicitur peccatum, mors, & calum. 1051.
 Distantia occasus ab ortu significat culpam. 1742.
 occasus solis significat Christi mortem. 1773.
 occasum & ortum habet solus, Christus. 1997.
 Vide occidens.
 occidens & oriens quid significant. 1141.
 occidens significat culpam sed oriens gratiam. 1847.
 occidens significat mortem sed oriens vitam. 1883.
 vide occasus.
 occisio in Iudaeorum ponitur. 720. 721.
 occidit iniquitas nisi prius occidatur. 1002.
 occidit litera, sed non intellectus. I tera. 1154. 2108.
 occidere cito debemus malos. 1702.
 occiduntur in iudicio omnes mali. 1702.
 occidens litera dicitur lex. 2108.
 occidere alium, quomodo sit licitum. 2397.
 occidit quis seipsum multipliciter. 2445.
 Vide homicida.
 oculi ultra sunt nobis iudicia Dei. 91.
 occultum est dei iudicium, da hic bonis bona, & malis dantur mala: plus quam e contrario. 223.
 occulte nos tentat diabolus & appetit. 244.
 Vide obscurum.
 oculus solum dicitur inter aequales. 942.
 oclium est periculosum. 2159.
 otiosus nunquam est amor. 164.
 otiosa verba sunt, quae de mundo loquuntur. 2245.
 Vide accedia.
 octo numerus significat legem nouam. 2250.
 oculus Dei dicitur misericordia eius. 137. 513.
 oculus mentis excipit eum pauperem aperit poena. 163.
 oculus spiritualis est multiplex. 446.
 oculus significat prelatos. 446.
 oculus respiciens mouet alium ad respiciendum. 475.
 oculus Dei duplex, scilicet misericordia & iustitia. 497.
 oculus duplex scilicet corporis, & mentis. 618.
 oculus significat maiores. 116.
 oculi significant demones, & sensus nostros. 1761.
 oculi sunt diligenter custodiendi. 1261.
 oculos mentis aduersa aperunt. 1428.
 oculus dat signum amoris. 1696.
 In oculis primo superbia demonstratur. 1694.
 oculus verus iudicat quam alius sensus, & turpius dicitur. 2014.
 oculi quomodo deficiunt, & quomodo loquuntur. 2155.
 oculi quomodo deficiunt in Christum. 2196.
 oculos leuare debemus ad sanctos. 2256.
 oculi us significat intentionem. 2273.
 oculus duplex, scilicet dexter & sinister quid significat. 1273.

oculi malorum ad mundum respiciunt. 2274.
 oculorum concupiscentiam significat Seon rex Amorreorum. 2369.
 oculi Christi dicuntur discipuli. 1092.
 Vide leuare.
 Odire deus malos, & qualiter. 44.
 odire gratis, quid sit. 1093. 2255.
 odire quandoque dilectio. 2095.
 odire mala debemus. 2177.
 odire aliquando simul possumus & diligere. 2448.
 Vide odium.
 odium est multiplex. 363.
 odium qualiter radit in Deo. 442.
 odium alud est gratum aliud in quo. 543.
 odium & mala voluntas sunt eadem omnia peccati. 194.
 odio qualiter quis potest habere Deum. 1235.
 odio debent haberi vitia, non natura. 206.
 odium proximi qualiter sit licitum & qualiter non. 2417.
 odium perfectum quid sit. 2448.
 Vide odire.
 odorem virtutum non sentunt mali. 2015.
 offerre nos deo, quod aliter debemus. 411.
 offerre cor nostrum deo debemus. 1208.
 officia sua sibi adiuicem comunicant omnia membra nostra. 2298.
 officium totum beatorum est laudare Deum. 2572.
 Ogog & Magog quid significant. 1678.
 Oila significat tribulationem. 965.
 oleum significat gratiam spiritus sancti. 331.
 oleum dicitur sacra scriptura. 652.
 oleum calcem extinguit quam accendit aqua. 1159.
 oleum multiplex, significat gratiam spiritus sancti. 1770.
 oleum significat peccatum. 1954.
 oleum dicitur spiritus sanctus. 1960.
 oleum spirituale multiplex. 278.
 oleum duplex, scilicet iusti & peccatoris. 2470.
 oleum dicitur a adulatio. 2470.
 oliua significat christi incarnationem. 655.
 oliua significat iustos. 860.
 oliua reuerenter debet petraclari. 860.
 Omne signum vniuersale tenetur multipliciter. 91255.
 Omnis accipitur dupliciter. 1011.
 Omnis creatura, & omnes fines terre, dicitur homo. 1672.
 omnia confitentur Deum esse. 1978. 2579.
 omnia iudicia Dei quomodo quis potest narrare. 2088.
 omnia significantur per semper. 2118.
 omnia possidet, habens Deum. 2130.
 omnia bona praesens est Deus. 2224.
 omnis creatura deum laudat. 2237. 2579.
 omnes fideles dicuntur vnus homo. 2278.
 omnia Deus praescit. 2430.
 omnia bona sunt a Deo, & omnia mala a nobis. 2419.
 omnis creatura gloriam Dei praedicat. 2526.
 omnia facit verbum. 257.
 omnia a Deo conseruantur in esse. 257.
 Vide mandata.
 omnipotentia cum sit communis tribus personis diuinis quare parti appropriatur. 782.
 Onager significat Iudaeos. 1765.
 onix lapis excitat. 706.
 operari maxime fuit Deus in principio creando mundum. 710.
 operari significatur per intelligere. 2168.
 Vide opus.

operari

Opera dei sunt mirabilia. 82.
Opera lex dictum exponuntur spiritualiter. 233.
Opera exteriora non possunt bene cognosci nisi per interiora. 749.
Opera dei scrutari non possunt. 1190.
Opus malorum quandoque deo placet. 1540.
Opera non iudicat deus sed intentionem. 577.
Opera nostra bona deus operatur. 1589.
Opera dei credi debent non periclitari. 1590.
Opera sunt testimonium credibile. 1607.
Opera nostra dicunt esse filij nostri. 1731. 1748.
Operibus bonis iusti semper lætantur. 1922.
Opera dei sunt confessio, & magnificètia. 1978.
Opera nostra sunt semina nostra. 1987.
Opera miseri ordiæ corporalia, & spiritualia. 1989.
Opera quandoque dicuntur sermones. 1990.
Operibus nostris non saluamur sed per Christum. 2097.
Ad opus scientia ordinatur. 2090.
Opera doctoris verbis correspondere debent. 2117.
Opera dei mirabilia quomodo scrutari licet. 2202.
Opera misericordie dicuntur semina. 2296.
Opera bona significantur per manipulum. 2298.
Operibus bonis laudatur deus. 2353. 2519.
Vide operari.
Operi Iudei sunt iniquitate, & omni malo. 1189. 1955.
Oppressorum clamor auditur à deo. 1893.
In opprobrium boni sunt mali. 722.
Opprobrium Christi quale fuerit. 1098.
Opprobrium quid sit proprie. 1538.
Opprobrium est duplex, scilicet apud deum, & apud mundum. 1997. 2113.
Oratio est quidam clamor cordis. 24. 422. 699.
Oratio quædam est verbalis. 39.
Orationem tria exaudiri faciunt. 40.
Oratio differt à deprecatione, & quò. 52. 185. 647.
Oratio iusta exauditur. 24. 294. 516.
Oratio duo requirit. 100.
Oratio nostra exemplo orationis herisi etia debet habere. 274.
Oratio debet habere charitatem. 189.
Orationes nostras præuenit deus. 90. 1462.
Oratio principalis consistit in corde quâ ore. 206.
Oratio ascendit ut fumus. 209.
Oratio facta timore peenæ nõ exauditur. 242.
Oratione exaudiri facit humilitas. 315. 362. 437. 444. 733. 1240. 1336.
Orationes nostras angeli deo presentant. 324.
Oratio solum caelestia petere debet. 344.
Oratio est desiderium mentis. 390.
Oratio debet esse generalis. 400. 104.
Orationes sanctorum ad quod valent nobis. 851. 452.
Oratio est pars satisfactionis. 472.
Oratio an sit magis satisfactoria quam ieiunium & elemosinatur vel econtrario. 474.
Orationes ecclesie quare terminantur per Christum. 1439.
Orationis perseverantia. 1460.
Orationis virtus. 482.
Oratio aliter auditur, & aliter exauditur. 1703.
Oratio fumigare facit superbos. 1786.
Oratio iustorum proficit malis. 1856.
Orationis clamor auditur à deo. 1384.
Oratio clamat ad deum. 1899.
Ad orationem inducunt aduersa. 1908.
Oratio idem est quod oris ratio. 1943.
Oratio quomodo sit in peccatum. 1943.
Oratio omnis bona sit per Christum. 1943.
Orationis clamor nobis est necessarius. 1948.
Oratio pro inimicis est deo gratissima. 2223.

Oratione ascendere facit bona vita orantis. 2242.
Orationis dignitatis. 2243.
Oratio instans exauditur. 2347.
Orationes exaudit deus, antequam fiant. 2465.
Oratio quatuor debet habere. 2466.
Oratio debet esse hominibus secreta. 2476.
Oratio ut exaudiat, tres conditiones debet habere. 2491.
Oratio iustorum non semper exauditur. 2531.
Oratione solum deum debemus querere. 2534.
Orationem timor exaudiri facit. 2535.
Vide Exaudire. Mane. Oratio xpi. Orare. Psalmus.
Vox. Mandata. Deprecatio. Adversitas. Confidentia.
orationis Christi utilitas. 189.
Oratio omnis Christi an fuerit exaudita. 100. 292. 1703. 2531.
Oravit Christus tripliciter tempore suæ passionis. 268. 509.
Oravit Christus de die ad patrem. 292.
Orationis Christi efficacia. 365.
oravit Christus multipliciter. 399.
oravit Christus ad exemplum. 400.
oratio Christi aliter fuit exaudita quam nostra. 405.
Vtrum Christus oret pro nobis, ostenditur. 442.
oratio omnis christi fuit exaudita. 1105.
oravit solus Christus digne pro nobis. 1525.
oratio Christi fuit magna humilitatis. 1551.
oravit Christus pro prædestinatis. 1929. 1940.
oravit Christus pro ecclesia. 253.
Vide oratio. orare.
orare an debemus, ostenditur. 184.
orandi duplex est modus. 870.
orandi multa postulare debemus. 893.
orare semper, quomodo debemus. 460.
orandum est, quando tentamur à carne. 1704.
orans qualiter non debet peccare. 1943.
orandum est in morte aduersitatis. 2135. 2221.
orandum est toto corde. 2218.
orare quid debemus contra diabolum. 2455.
Vide oratio Christi.
orando, an, aliquid in particulari debemus petere. 504.
orant sancti, sed non pro damnatis. 513.
orbis terræ dicuntur apostoli. 602.
orbis terrarum significat Adam. 654.
ordinationem dei consilia nostra impedire nõ possunt. 1806.
Vide ordo.
ordines angelorum sunt nomen. 1752.
In pluribus ordinibus vnus spiritus angelicus ponitur. 1752.
ordinibus angelorum collocantur homines. 2001.
ordo faciendi rem sciri debet. 2021.
oreb, Zeb, Zabec, & salmana. 1473.
organum est nomen generale omnium instrumentorum musicorum. 2593.
organum significat ecclesiam. 2593.
oriens & occidens quid significant. 1241.
Quare versus orientem adoramus. 1636.
oriens significat vitam & occidens mortem. 1883.
Vide occidens, ortus.
origenis error de saluatione damnatorum ponitur. 101.
originale peccatum dicitur laqueus mortis. 205.
originale peccatum est fomes aliorum. 224.
originale peccatum causa fuit omnis culpæ & peccati. 394.

Originale peccatum non contraxit virgo Maria. 428.
Originale peccatum causa fuit concupiscentiæ. 1891.
orationes quædam, scilicet conbellatio significat martyres 1756.
orphanus dicitur, quæ mundum spernit. 128.
Orphanus dicitur quilibet iustus. 1052.
ortus distantia & occidentis significat culpam. 2742.
ortus & occasum habuit solus. Christus. 1997.
ornatus est multiplex. 2611.
Ossa significant virtus. 55. 458. 519. 532. 867.
ossa significant apostolos. 304.
ossa Christi crucifixi numerari poterant. 308.
ossa significant prælatos. 448.
ossa significant viros fortes ecclesie. 701.
os dicitur Christus. 1708.
ossa significant animam. 1454.
ossa significant patientiam & fortitudinem. 2441.
ossa dicuntur martyres fortes in fide. 6477.
os Antichristi plenum erit maledictione, & qualiter. 119.
os dicitur meditari, & quomodo. 597.
os peccatorum in iudicio erit obstructum. 998.
os aperire significat, quod attendenda sunt dicenda.
os malorum claudit iniquitas. 1922.
oris veritas quid est. 2117.
oris dei lex dicitur euangelium. 2145.
os aperire, est desiderare. 2204.
os habet animam & corpus. 2204. 2292.
Vide laudare.
ostium cordis quomodo Christo clauditur, & aperitur. 2477.
ouis significat bonos subditos. 881. 334.
ouis significat martyres. 720.
oues significant malos. 1369.
ouis Ioseph quid fuerit. 1371.
Pa. **P**acificus quis dicatur, ostenditur. 2270.
Pactum inter aliquos factum, dicitur testamentum. 2231.
Palma iusti comparantur. 1597.
Palpebra significat diuina iudicia. 137.
Panis Christus est panis vite. 1769.
Panem & vinum melchiselec Abrahæ obtulit. 1968.
panis doloris dicitur passio & humilitas. 2308.
panis angelorum quomodo factus est lac paruulorum. 2330.
papa an mortaliter peccans desinit esse papa. 2312.
Vide potestas.
parabola quid sit ostenditur. 281. 1279.
paradisus terrestris significat deuotam conscientiam. 759.
paralytico quare sanior est aqua ad potandum, quàm vinum. 645.
parens Deus quandoque nõ parcat & quandoque non parcat parcat. 1563.
parcat Deus peccato, & quomodo. 1176.
parentum mores filii nõ proficiunt, nisi illos imitentur. 1289.
parentes suos filios corrigere debent. 1349.
parentum mores filii communiter imitantur. 2417.
Vide pater.
pars quandoque accipitur pro toto & econtrario. 91. 1490.
partitur Deus gentes, quia aliquæ conuertuntur, & aliquæ non. 963.
parturiens dolor penitentis quare assimilatur doloribus parturientis. 780.
paruulorum panis factus est panis angelorum. 2330.
participationem meritorum facit gratia. 2136.
particeps omnium iustorum fuit Christus. 2136.

particeps omnium iustorum fuit Christus. 2136.
pascit nos Deus & nos pascimus Deum. 4637.
Vide pastor.
pascua scriptura sacra dicitur. 325.
passer significat iustos. 1433.
passer multa significat. 1703. 110.
passer dicitur anima nostra. 2283.
passio sanctorum erat causa conuersionis infidelium. 2293.
passio dilectionem ostendit. 2297.
passio omnis peccatum, quas patimur, est iusta. 2566.
passionis Christi grauitas ex circumstantiis apparet. 21429.
passio Christi omnia sibi contraria dedit. 68.
passio Christi dicitur opus iustitiæ & qualiter. 94.
passio Christi fuit opus Dei, & iudeorum. 186. 403. 1119.
passio Christi fuit sacrificium. 270.
passio Christi dicitur desiderium. 289.
passio Christi fuit meritum sue glorificationis. 282.
passio Christi fuit esca diaboli. 296.
passio Christi dicitur effusio. 304.
passionis Christi utilitas. 205. 2059. 1089.
passionis christi memoriam facit eucharistia. 319.
passio Christi dicitur testamentum. 354.
passionis Christi tempore multi fidem perdidit. 731.
passio Christi fuit vniuersalis. 812.
passionis Christi utilitas per smaragdum significatur. 816. 824.
passio Christi vespere significatur. 894.
passionem tenuit Christus vt homo. 915.
passus fuit Christus vt homo. 1005.
passionis Christi efficacia. 1089.
passio Christi debitum nostrum soluit. 1094.
passus est Christus voluntate, non necessitate. 1484.
passio Christi dedit sacramentis efficaciam. 1223.
passio Christi vniuit ecclesiam. 1725.
passionis Christi calix est via ad gloriam. 2041.
passio Christi dicitur mandatum. 2200.
passio Christi vmbra nobis facit. 2458.
passio Christi dicitur sacrificium vespertinum. 2266.
passionis christi beneficium. 2584.
pastor, id est prælatus subditos pascere debet. 1354.
Vide prælatus.
pater pro peccato patris punitur filius. 199. 774. 1860. 1950.
patres habuit Christus. 752.
pater filium corrigere debet. 1531.
pater magis diligit filium quam ab eo diligitur & quare. 1744.
patres sunt doctores, & discipuli sunt filij. 2024.
patribus filii obedire debent. 2024.
pater à seruitute Dei filium renocare nõ potest. 2587.
Vide parentes.
pater Deus significatur per dominum. 32.
pater & filius producant spiritum sanctum. 485.
pater noster qui es in caelis &c. 95.
pater Deus dicitur solus. 1168.
pater Deus quare non est incarnatus, sed filius. 1373.
patrem habet Christus vt Deus sed dominum habet vt homo. 2428. 1525.
pater Deus proprie dicitur principium. 1971.
patientia inimicis est necessaria. 633. 19. 257. 589.
patientia significatur per aurum. 751.
patientia Christi in sua passione ostenditur. 97. 306.
patientia Dei erga peccatores est multa. 75. 1471.

Patientia in aduersis diabolus vincit. 881.
 patientia in aduersis Deum laudat. 9023.
 patientia Christi ostenditur. 947. 1281.
 patientia dicitur fundamentum. 1141.
 patientia nostra dicitur Deus & quomodo. 1143.
 patientie exemplum fuit Isaac. 1249. 1394. 1798.
 patientia in aduersitate sed humilitas in prosperitate requiritur. 1833.
 patientia facit hominem iumentum. 1918.
 patientiam in aduersis spes generat. 2123. 2189.
 patientia est magna virtus. 2138.
 patientia in aduersis debet postulari. 2149.
 patientia Iob & Ioseph ostenditur. 2165.
 patientia & perseuerantia sunt à Deo. 2163.
 patientia significatur per ossa, quæ intus latent. 2441.
 patientis omne requirit dispositionem vt in ipsum agens possit agere. 2010.
Pau. Pauci multi sunt vocati, pauci vero electi. 1895.
 Pauci sunt boni & multi sunt mali: & e contrario. 1919.
 pauli conuersio. 1076.
 pauli captus fuit mentis excessus. 1076.
 Paulus à diabolo inductus, rogauit contra stimulum carnis. 2006.
 pauli quanta fuit humilitas ostenditur. 2226.
 paulus obstinatus fuit crystallus. 2386.
 pauper dicitur humilis. 299. 128. 2347.
 pauperum non obliuiscitur Deus in iudicio. 109.
 pauper & inops quomodo differunt. 145. 580. 1176. 1458.
 pauper dicitur Christus. 315. 674. 1122.
 pauper & egenus quomodo differunt. 674.
 pauper per ceruum significatur. 788. 1772.
 pauper significat populum: & e contrario. 1165.
 pauper & pupillus dicitur Christus. 1408.
 pauperum lachrymæ rigant ieiunium. 2296.
 pauper securior est diuite. 2347.
 pauperes de bonis diuitum debent viuere. 1771.
 paupertas est multiplex. 506. 1167.
 paupertas inistorum fatiat eos. 582.
 paupertas omnia possidet. 987.
 paupertatis timor per leonem significatur. 1582.
 paupertas facit hominem mirabilem. 1668.
 Vide pauper.
 pauimentum dicitur corpus nostrum, & omnia temporalia. 2100.
 pax nostra dicitur Christus. 513.
 pax Christi quid sit, ostenditur. 551.
 pax peccatorum multiplex. 1186.
 pax est multiplex. 1247. 2270.
 pax frangitur multipliciter à multis. 1247.
 pacem nobis attulit Christus. 1451.
 pax ociosa est periculosa. 1159.
 pacem peccator habere non potest. 2206.
 pax spiritualis. 2238.
 pacem odiunt heretici. 2255.
 pax dicuntur opera misericordie. 2169.
 pax cum Deo generatur ex aduersis. 2290.
 pax continet omnia bona. 2311.
 pax vera hic haberi non potest sed in gloria. 2561.
 pax & concordia faciunt canticum nouum. 2581.
Pe. Peccare contra aliquem, & peccare alicui, quomodo differunt. 837.
 peccant grauius Christiani aliis. 887.
 peccare Deo aliud est quàm peccare in Deo. 1297.
 peccare est in potestate hominis. 1313.
 peccante multitudine pauci puniuntur. 1863.
 peccare vel bonum agere, Deus nulli cogit. 1953.

Peccatur ac etiam meretur voluntate sine opere. 1986.
 peccat qui bonum agit timore peccati. 2108. 2193.
 peccant aliqui uiui, & aliqui mortui. 2279.
 Vide peccator. Peccatum.
 peccator dicitur puluis. 5527. 432.
 peccator omnis occidit seipsum. 45.
 peccator dupliciter cadit. 50.
 Erga peccatores est multa patientia Dei. vide Patientia.
 peccator conuersus dicitur carbo. 77.
 peccatoris dolor quomodo conuertitur in caput eius. 80.
 peccator significatur per hominem. 86.
 peccatorem laudare, est magni periculum. 114.
 peccator est statim punire, est opus misericordie. 115.
 peccator omnis primo sibi ipsi nocet. 197.
 peccator significatur per terram. 208. 809.
 peccator omnis claudicat. 246.
 peccator laudat Deum in prosperis non in aduersis. 250.
 peccatoris iustificatio est mirabilis. 250.
 peccator falsum Deum colit. 300.
 peccator Deum non laudat sed iustus. 480.
 peccatores expectat Deus. 484. 1265.
 An pro peccatoribus sancti orent. 515.
 peccator lucet mundo sed non Deo exemplo lumen. 571.
 peccator assimilatur leoni. 574.
 peccator cadit in laqueum, quem aliis parat. 581.
 peccator quomodo mutatur. 587.
 peccator confessione & charitate debet mundari. 609.
 peccator mortem non vult confidare. 638.
 peccator quomodo ad nihilum deducitur. 934.
 peccator aduersis obstinatur: iustus e contra. 974.
 peccator significatur per ceram. 1049.
 peccator dicitur limus. 1090.
 peccator dupliciter peccat. 1190.
 peccat iuuenem significatur. 1346.
 peccatorum faciem sumere, quid est. 1407.
 peccatores significantur per siluam. 1426.
 peccator dicitur tenebra. 1493.
 peccator dicitur obliuio. 1493.
 peccator quando conuertitur dicitur fugere. 1522.
 peccator ab omni creatura punitur. 1552.
 peccator per montem figuratur. 1659.
 peccatores statim puniri debent. 1702.
 peccatores occiduntur in iudicio. 1702.
 peccatores vocat Deus multipliciter. 1339.
 peccatores respiciens Deus ducit ad contritionem. 1786.
 peccator per penitentiam deficit: quia perdit nomen peccatoris. 1789.
 peccatores Deus vocat per decem plagas Aegyptiorum. 8126.
 peccator ligatur multipliciter. 1835.
 peccatorem solus Deus soluere potest: & qualiter sacerdos. 1835.
 peccatores abominatur Deus ad ipsorum utilitatem. 187.
 peccatores iusti abominantur, & qualiter. 1871.
 peccatorum consilium quale est. 1874.
 peccatores respicit Deus quandoque vt puniat: quandoque vt pareat. 1875.
 peccator absolute significat diabolus. 1943.
 peccator conteritur & confingitur, & qualiter. 1973.
 peccator exit de Aegypto per penitentiam. 2023.

Peccator non palpat, non ambulat, non clamat. 2016.
 Peccatores & damnati idolis sunt similes. 2017.
 peccator dicitur filius hominum. 2018.
 peccator non ambulat in viis Dei. 2079.
 peccatores terrent iudicia Dei. 2115.
 peccatores significantur per lenes. 2173.
 peccator aliquis dicitur carli: & aliquis peccator terra. 2192.
 peccatores terra quomodo interficiuntur. 2192.
 peccator peccat opere interiori non exteriori.
 peccator pacem quietem habere potest. 2206.
 peccator est hostis omnium. 2212.
 peccatores non intrant domum gloria. 2264.
 peccatorum prosperitas est causa damnationis ipsorum. 2288.
 peccator desperatus contemnit. 2319.
 peccator est omnis homo. 2321.
 peccatoribus dat Deus signa diuersa, vt conuertantur. 2367.
 peccator omnis in hoc vita est captiuus. 2409.
 peccatores cognoscit Deus, & non cognoscit, & qualiter. 2429.
 peccatores reuocat Deus per visum suum, & res spectrum. 2442.
 peccator contemnit, & quomodo. 2492.
 peccatores omnes recipit Deus. 2530.
 peccatorum via est multiplex. 2545.
 peccatores & iusti per niuem figurantur. 2573.
 Vide peccare, Peccatum.
Peccatum tribus modis committitur. 1.
 peccatum Iudeorum contra Christum aggravatur ex multis. 9.
 peccatum a peccato vitare existens in peccato. 55.
 peccatum oblectat intellectum. 60.
 pro peccato solus Christus parit satisfactorem. 65.
 peccatum absolute positum significat superbiam. 66.
 peccatum omne est iniquitas. 78.
 peccatum est triplex. 88.
 peccata principalia sunt tria. 139.
 peccata omnia confundit Christi predicatio. 147.
 peccatum debet tolli à manu, & à corde. 168.
 peccatum dicitur hostis inimicus. 219.
 peccatum quo differunt à delictis. 261. 250. 1239.
 peccatum ligat hominem, & cadere facit. 276.
 peccatum ex deliberatione commissum, est grauius. 309. 451.
 peccatum quod homo cognoscit, Deus parit. 355.
 peccata vitantur, considerata Dei iustitia. 369.
 peccata significantur per manus. 372.
 peccatum & iniquitas quomodo differunt. 376. 941.
 peccatorum omnium radix est ignorantia. 405.
 peccatum significatur per delictum. 487.
 peccatum dicitur locus. 423.
 peccata nostra fuerunt causa mortis Christi. 426.
 peccata quomodo dicuntur tecta. 466.
 peccatum est duplex, scilicet commissio & omissionis. 470.
 peccatum omne habet ignorantiam admixtam. 528.
 peccatum est grauius, quod committitur ex malitia quam ex temptatione. 542.
 peccatum est duplex, scilicet inuitus & inuoluntarius. 552.
 peccatum inquitur multipliciter. 554.
 peccati excusatio ipsum aggravat. 557.
 peccatum dicitur tuba peccatorum. 555.
 peccatum dicitur tuba. 567.
 peccatorum suorum an beati recordabuntur. 585.
 peccatum imponitur non potest. 596. 820. 835. 1836.

peccatum dicitur venenum, & qualiter purgatur. 626.
 peccatum est imago diaboli. 640.
 peccatum significatur per capillos. 640.
 peccata lex per sex gentes significatur. 641.
 peccata multa, multabit condunt. 739.
 peccatum significatur per Saturnum. 792.
 peccato principis punitur populus. 794.
 peccati cognitio est salutis principium. 836.
 peccatum aggravatur ex habitibus beneficiis. 839.
 peccatis gloriari est summum malum. 843.
 peccato omnes erant obnoxii ante Christum. 864.
 peccatum dicitur nihil. 908. 970.
 peccatum fuit causa mortis. 1012.
 peccatum dicitur occasus. 1051.
 peccatum dicitur vinculum. 1054.
 peccata nostra dicuntur peccata Christi. 1095.
 peccatum addit Deus peccato & qualiter. 110.
 peccatum est poena peccati & causa. 1120.
 peccatum elongat nos à Deo. 1029.
 peccatis nos Deus repellit. 1212.
 peccati excusatio Deum accusat. 1240.
 peccatum significatur per cornu. 1401. 245.
 peccatum terret hominem quem imbecillitas confortat. 1253.
 peccata significantur per abyssum. 1272.
 peccati recidivatio ipsum aggravat. 1297.
 peccata punire differunt Deus per multa. 1302. 1361.
 peccatum est facere bonum timore. 1372. 852.
 peccatum hominis remissibile facit, & non damonum. 1321.
 peccatum dimittitur. 1321.
 peccata tria rana significat. 1376.
 peccato poena corresponsdet. 1383.
 peccata clericorum aliis multum nocent. 1347.
 peccatum illud grauius Deas punit quod diutius tolerauit. 1365.
 peccatorum sunt duo genera quia quedam iustissima, quedam iniquissima. 1382.
 peccata prelatorum sunt grauiora quàm subditorum. 1412.
 peccatum remittitur multipliciter. 1445.
 peccata nostra & poenam tulit Christus. 1445.
 peccatum dicitur umbra mortis. 1486.
 peccati mors est multiplex. 1491.
 peccatorum preteritorum beati recordantur. 1500.
 peccatum fragilitate minuitur. 1545.
 peccatorum conuersionem Deus querit. 1553.
 peccata illa aspicit Deus, quæ puniunt. 1558.
 peccatum grande est, delectari de peccato commisso. 1610.
 peccata Deus dicitur non cognoscere, quæ non puniunt. 1614.
 peccata aliqua figurantur per idola. 1661.
 peccati poenitentia est magnum beneficium. 1686.
 peccati seruitus. 1688.
 A peccatis nos preteruat iustitia & misericordia Dei. 1693.
 peccata fugere faciunt timor seruilis. 1718.
 peccata nostra & proximorum annunciare debemus. 1724.
 peccatum causat errorem, & ipsum minuit. 1734.
 peccata punit Deus citra condignum. 1741.
 peccatum significatur per occidens. 1743.
 peccatum facit errare multipliciter. 1741.
 peccatum succedens consumit quod precedens relinquit. 1823.
 peccata dimittere, est peccatis infirmitas. 1835.

Peccatum alterius quandoque quis in confessio-
ne dicere potest. 1839.
Peccata nouem genuit diabolus: quæ diuersis ma-
ritauit. 1861.
Peccata diuersa diuersis applicantur. 1861.
peccata exquisita dicuntur adinventiones. 1862.
peccata subditorum imputantur prelatis. 1892.
peccatum significatur per sanguinem. 1869.
peccati sanguinem effundere debemus, & quali-
ter. 1869.
In peccatum quomodo fit oratio. 1943.
peccatum auget scientia peccantis. 1895.
peccatum non dicitur opus extrinsecum, sed vo-
luntas. 1926.
peccata dicuntur dolores mortis. 2031.
peccatorum cognitio ipsorum vincula rupit. 2044.
peccatum generat lex sine gratia. 2082.
peccatum aggrauatur scientia & ignorantia. 2089.
peccata sunt via hominum. 2107.
Peccatoribus quomodo ponitur lex: & quomodo iustis. 2108.
peccata occulta sunt in nobis quæ ignoramus. 2113.
peccata proximorum plus dolere debemus quam
penas nostras. 2126.
peccata dicuntur funes & vincula. 2134. 2456.
peccata videntur dulcia, sed sunt amara. 2138.
peccatum præcedit penam. 2138.
peccatum vanum fugiens, in aliud quandoque ca-
dit. 2261.
peccator quis dicitur dupliciter. 2218.
peccatum proprie dicitur malum, & non pena. 2262.
peccata dicuntur aqua sine substantia. 2281.
peccatum congelat animam. 2295.
peccatorum via quæ sunt. 2305.
peccata sua malis boni imponunt. 2314.
peccatum generat errorem. 2321.
peccatum dicitur somnus. 2335.
peccati confusio dicitur nubes. 2365.
peccata dicuntur antiqua, sed penæ nouissima.
2431.
peccata dicuntur tenebra. 2437.
peccatum dicitur circuitus. 2460.
peccata dicuntur carbonem. 2461.
peccato non caret multiloquium. 2462.
peccata dicuntur obscura. 2488.
peccatum dicitur lacus. 2492.
peccata dimittit misericordia. 2500.
peccata nos à Deo faciunt alienos. 2509.
peccatum dicitur nebula. 2563.
peccati duriciem liquefacit Dei verbum. 2665.
Vide David, Originale peccatum. Pater. Satisfac-
tio. Exemplum.
pecora significant luxuriosos. 88.
pecus fit homo per luxuriam. 1824.
pellicano multa comparantur, scilicet Christus,
penitens, & prædicator. 1709.
pellis mali iudicis sedis iudiciarie fuit affixa. 741.
pellis Christi dicuntur mulieres. 1708.
pellis more Deus extendit caelos, id est apostolos.
1756.
pena æterna multipliciter nominatur. 139.
pena aperit oculos mentis, quos claudit culpa. 163.
pena inferni per elibanum figuratur. 285.
pena maior est damni, quam sensus. 287.
penæ significantur per necessitatem. 361.
pena temporalis tineri non debet. 381.
pena est causa exaltationis. 397.
penis damnatorum gaudent beati. 404. 522.
penam minuit consideratio præmij. 478.
pena inferni quanta, & qualis sit. 520.

Penam vitam presentis est multiplex. 612.
pena æterna significatur per aduersa presentia. 901.
Penam malorum est multiplex. 997.
pena sine culpa lenior est, quam cum culpa. 1098.
penæ nostræ dicuntur esse Christi. 1234.
pena correspondet peccato. 1333.
penam nostram Christus portauit. 1445. 1571.
penæ locus est duplex. 1486.
pena temporalis transit & purgat. 1407.
penæ æternæ timor proficit. 1497.
penis nos facit Deus mansuetos. 1562.
pena auget gloriam. 1567.
penæ timor, & amor gloriæ à peccatis præseruat.
1668.
penis exultant fideles. 2007.
pena quæ nos inuenit: quæque econtrario. 2031.
Penæ ad gloriam nos adducunt. 2033.
pena inducit obedientiam. 2140.
pena omnis à Deo est iusta. 2148.
penæ timore dimittens peccatum, peccat. 2193.
penæ timor quandoque inducit ad bonum. 2195.
pena non est ploranda, sed culpa. 2209.
pena temporalis redimitur æterna. 2211.
pena malorum continet iustitiæ, & misericordiæ. 2222.
penis ecclesia creuit. 2248.
penæ timor animam liberat. 2283.
penam agere, & consentientes puniuntur. 2290.
pena malorum ex penis bonorum consideratur.
2372. 2566.
penam peccato debitam significat altitudo cæli
à terra. 1742.
pena duplex. 1965.
penæ sunt iustis ad probationem, sed malis ad de-
nationem. 2462.
penæ dicuntur nouissima, sed peccata antiqua. 2341.
penas omnes, quas patimur iuste patimur. 2566.
Vide, Aduersitas. Punitio.
Penitentia valet vsque ad vltimum articulum
vitæ. 285.
penitentia dicitur atrium. 412.
penitentia sacramentum pertractatur. 415.
penitentia requirit quatuor. 466.
penitentia per citharam significatur. 481.
penitentia facit orationem exaudiri. 624.
penitentia tres partes in tribus mansionibus tem-
pli figurantur. 751.
penitentia dicitur quædam commotio. 760.
penitentia dolor assimilatur parturienti. 780.
penitentia sanguine Christi fouetur. 841.
penitentia statim veniam acquirit. 910. 959.
penitentia dicitur dotatio. 960.
penitentia dicitur conturbatio. 1007.
penitentia dicitur mare. 1015. 1028. 1171. 2392.
penitentia aduersitas proficit. 1030.
penitentia dicitur commutatio. 1089. 1149.
penitentia cibis sunt lachrymæ. 1376.
penitentia dicitur cithara. 1392.
penitentia dicitur iustitia. 1457.
penitentia dicitur ambulare. 1457.
penitentia per cinerem significatur. 1712.
penitentia cantus qualis esse debet. 1787.
penitentia, peccator desinit esse peccator. 1789.
Per penitentiam peccator exit de Aegypto. 2002.
Penitentia duplex dolor esse debet. 2032.
Per penitentiam post peccatum quis fortior resur-
git. 2061.
Penitentia multiplex est consolatio. 2110.
Penitentia præfertur innocentia. 2242.
Penitentia debet esse cum spe veniæ. 2319.
Peniten-

Penitentia dicitur tribulatio. 2426.
Penitentia finalis dicitur sacrificium vesperinum.
2466.
Vide Penitens.
Penitens duas gratias recipit à deo. 475.
penitens quomodo dicitur deus. 55. 684. 1876.
1972. 2342.
penitens significatur per capram. 836.
penitens per turturam significatur. 1433.
penitens laudat deum. 1636.
penitentes significat aquila. 1736.
penitens per pisces significatur. 1817.
penitenti est necessaria peccati cognitio. 2244.
penitens tribulatur dupliciter. 2240.
penitentes sedent & surgunt. 2428.
penitentiam damnati, sed inutiliter. 1994.
Vide Penitentia.
Penne siue ale iustorum que sunt. 881.
penne ventorum sunt precepta charitatis. 1757.
Vide Ala.
percipere auribus est perfecte capere. 788.
percipere quid proprie significat. 870. 1462.
percussio est multiplex. 1349. 2368.
percussit christus diabolum cum omnibus vitijs. 2389.
peregrini sumus in presenti. 1070.
peregrinus, aduena, & accola quomodo differunt. 1801.
peregrini sunt iusti in hoc mundo. 2127.
peregrinatio dicitur incolatus. 2254.
peregrini sumus in vita presenti, sed angeli sunt ci-
ues celestis glorie. 2548.
perdere diabolus semper nos cogitat. 2455.
perditur quis dupliciter. 2498.
perfectior est homo idolo. 2013.
perfectius est omne vinum non viuo. 2014.
perfectius est omne animal simulachro. 2016.
perfectio significatur per septem. 2237.
perfectum odium quid sit ostenditur. 2448.
perfectus christus legem. 1286.
pericula maris ostenduntur. 1907.
periculis plenum est corpus nostrum. 2160.
pereunt mali. 1202. 40.
pereunt cogitationes & desideria malorum. 2540.
persecutio malorum significatur per dentes. 27.
persequerentur iudei christum multipliciter. 49. 160.
persecutio Antichristi erit magna. 11271.
persecutionibus ecclesia creuit. 778. 1606. 1921.
persecutio significatur per novaculam. 854.
persecutio ecclesie ostenditur. 1133.
persecutio duplex. 1142.
persequuntur mali bonos. 1248.
persecutionem significat aqua maris. 1293.
persecutio gentium significatur per fluctus. 1605.
persecutiones ecclesie deus terminat. 1763. 1909.
persecutio per solium figuratur. 1959.
persecutio & aduersitas est signum electorum. 1159.
persecutio utilis est. 2159.
persecutio iniusta meretur, sed non iusta. 2159.
persecutio victorum est multiplex. 2230.
persecuti sunt christiani ab infidelibus gratis. 2234.
persequitur diabolus aliquos gratis, & aliquos no-
2234.
persecutiones martyrum fuerunt spolia ipsorum. 2235.
persecutio duplex: scilicet corporis & anime. 2474.
persequitur nos diabolus aduersitatibus. 2487.
persequerentur diabolus christum & iudas. 2487.
Vide Persecutor.
persecutores nostra sunt vitia. 64.
persecutores ecclesie facti sunt illius defensores. 96.

persecutores vincebantur patientia martyrum. 105.
persecutor est quilibet falsus christianus. 453.
persecutores honorum semper sunt mali. 980. 2313. 2313.
Vide Persecutio. Venator.
perseuerantia in bonis est necessaria. 844. 1793. 2324.
2458. 2263. 393.
perseuerantia à solo deo est. 2458.
perseuerare idem est quod stare. 2356.
personarum acceptio non debet esse apud reges. 759.
persecrari quid sit ostenditur. 2078.
Pes significat affectiones nostras. 578. 1185.
pedes christi fuerunt apostoli. 445.
Pes superbie dicitur superba voluntas. 563.
pes dexter amoris est premitendus. 652.
pedes significant apostolos. 768.
pedes christi sunt promissiones & increpationes. 911.
pedes christi sunt predicatorum. 1072. 2469.
pedes suos non prohibuit christus à malo. 2174.
pedes sunt duplices. 2174.
pes significat voluntatem. 2258.
pedum christi locus multiplex. 2338.
pedes significant perseuerantiam. 2338.
petere non debet ab alio qui eius voluntati contra-
dicit. 87.
petere in nomine saluatoris quid est. 569.
petere à deo confidenter bona debemus. 2092.
petens omnis accipit. 2119.
petra est nomen loci in quo dauid fuit saluatus. 29.
petra dicitur christus. 389. 652. 972.
de petra fluxit aqua. 1295. 1296.
petram christus conuertit in aquam. 2009.
petrus omnia bona sua deo attribuebat. 587.
petrus primo fuit timidus sed postea fortis. 2008.
1141. 1437.
Pharaonis somnium ponitur. 1808. Ph.
pharao significat diabolum. 2394.
phariseus superbus multa perdidit bona propter
superbiam. 1096.
phenix avis est castitatis exemplum. 2218.
pherezus significat superbiam. 1337.
philistei significant gulosos. 1419.
Pietas donum significat opus tertie diei. 253. Pl.
pietas dei magna est qua nos expectat. 910.
pietas maxime conuenit principibus. 1052.
pietas est magna virtus. 2217.
Vide Abraham.
pilatus indutus tunica christi cesarè placuit. 609.
pingues dicuntur superbi. 1312.
piscatores ceperunt reges mundi ad fidem conuer-
tentes. 2588.
piscis significat auaros. 89.
piscis significat lachrymas penitentis. 353.
piscis significat deditos temporalibus. 1391.
piscis significat spem & penitentes. 1817.
Placere an sit licitum velle placere hominibus. 567. pl.
placent deo multa. 1125.
placent deo quandoque opera malorum. 1540.
plaga dicuntur aduersa. 644.
plage christi dicuntur fouea. 1620.
plage egypti ponuntur. 1816. & infra.
plagis egyptiorum mysticis deus vocat peccatores.
1826.
planeta quilibet suo mense regit conceptum. 752.
plaudere quid sit manibus. 766.
plebs adiutor est deus. 409.
plebs quid sit proprie ostenditur. 1452.
plebs dei dicebantur iudei. 1634.
plenitudo dicitur ipsa gratia. 334.
E E e 3 plenitudo

Plenitudo temporis multipliciter intelligitur. 800.
 Poranda est culpa non pena. 2109.
 pluuia significat gratiam & doctrinam. 1057.
 pluuia in vellus significat Christi incarnationem. 1169.
 pluuia fecundat terram, sed grando ipsam facit sterilem. 1330.
 pluuia tempore heliae cessauit per tres annos cum dimidio. 1913.
 Pollutio in dormitione proniens quandoque est peccatum quandoque non. 615.
 populus quis sit & quid proprie dicatur. 816.
 populi nomen iudei perdidit. 1949.
 populus significatur per aquam. 1089. 2280. 1272.
 populum significat pauper. 1165.
 populus large loquendo etiam consistit ex malis. 1802.
 populus, plebs, vulgus, & tribus quomodo differunt. 1802.
 populus quandoque punitur pro peccato principis. 1914. 774.
 populus multiplex laudat deum: in quo deus laudatur. 2046.
 populus dei sunt boni, & non mali. 2584.
 portio & pars iustorum est deus. 2130.
 porta significat virtutes & vitia. 104.
 portę templi quomodo a seipsis fuerunt clausę & apertę. 334. 2332.
 portarum templi apertio ostendit peccata David fuisse remissa. 424.
 In portis ciuitatis antiquitus sedebant iudices. 1103.
 portę non dicuntur sacramenta. 1474.
 porta ęrea dicitur dęmon & audax contradicatio. 1896.
 portę celi sunt multiplices. 2066.
 porta est duplex: scilicet mortis & vitę. 2066.
 porta vitę est Christus: sed diabolus porta mortis. 2304.
 porta dicitur dies iudicij. 2304.
 portę ecclesię sunt sacramenta. 2560.
 portare & gerere differunt & quomodo. 223.
 Possidet nos deus & possidetur a nobis. 491. 2362. 2541. 1213.
 postulatio est de malis remouendis. 2243.
 Quid proprie sit postulatio. 771.
 potatio est multiplex. 960.
 potentatus quid sit ostenditur. 274.
 potestas & potentia Antichristi magna erit. 129.
 potestas significatur per cornu. 203.
 potestatem & decorem dedit deus Christo. 428.
 potestatis plenitudinę quomodo habet papa. 469.
 potestas nulla est sine deo. 488.
 potestas maior maiori timoti subditur. 581.
 potestas per gladium significatur. 715. 1541.
 potestatem Christi ostendit misericordia sua. 739.
 potestas temporalis non habet confidentiam. 723.
 potestas mundi dicitur altitudo diei. 404.
 potestas Christi apparet i solutiōe peccatorum. 1014.
 potentia dei dicitur misericordia. 1158.
 potestas dei vitam nostram continet. 1257.
 potestas dęmonis quanta sit ostenditur. 1331.
 potestas dei quanta sit. 1465. 2526.
 potestas resurrectionis Christi. 1472.
 potestas Christi & regnum dicitur cornu. 1523.
 potestas Christi superat omnem aliam potestatem. 1665.
 potentia dei significatur per manum. 1730. 2260.
 potestatem habent mali supra corpus non supra

animam. 2459.
 potestatem multam habebant Christi verba. 2472.
 potestatis dei conditiones. 2526.
 potestas Christi triplex. 2527.
 potentes mundi & diuites dicuntur montes. 2555.
 Pręceptum Christi intelligitur humilitas. 70.
 pręcepta dei dicuntur via sed consilia semita. 347.
 pręceptorū observatio est deum benedicere. 502.
 pręcepta dei custodire debemus. 1339.
 pręceptum & iudicium quomodo differunt. 4394.
 In pręcepto quomodo fingitur labor. 27.
 pręceptorum tria sunt genera: scilicet moralia, iudicialia & cerimonialia. 1681.
 pręcepta & testimonia quomodo differunt. 1685.
 pręceptorum observatio orationem facit exaudiri. 1585.
 pręcepta dei hic perfecte impleri nō possunt. 2161. 2219.
 pręceptorum obedientia acquiritur scientia. 2177.
 pręcepta dicuntur domini testimonia. 2184.
 pręcepta duo a charitatis dicuntur. 2435.
 pręcepta dei dicuntur vincula. 2588.
 pręcingere quid est & quid accingere. 232.
 pręcipitare quid est & quid pręceps ostenditur. 856. 884.
 pręciua nostrum dicitur Christus. 981.
 pręcogitare debemus agenda. 2132. 2133.
 Prędestinatio est duplex: scilicet secundum presentem iustitiam & secundum eternā pręcientiam. 769. 857.
 prędestinatio differt ab effectu suo. 1013.
 prędestinatio dei dicitur verus. 1144.
 prędestinationis & reprobationis mira sunt iudicia. 1676.
 prędestinatio duplex dicitur duplex benedicatio.
 Contra prędestinatioem diuinam ponitur error pelagij. 2326.
 Vide Prędestinatus.
 prędestinati sunt membra Christi. 228.
 prędestinatus quomodo deleri potest. 1121.
 prędestinatos significat dextera dei. 1576.
 prędestinati vt saluentur Christus ascendit & misit Spiritum sanctum. 1928.
 prędestinati finaliter non cadunt. 2475.
 Vide Prędestinatio.
 Prędicatio significatur per sonum. 97.
 prędicatio Christi omnia vitia confundit. 147.
 prędicatio apostolorum totum orbę repleuit. 213.
 prędicatio dicitur sagitta 215. 1006. 1274.
 prędicatio dicitur tonitruum. 1761.
 prędicatione apostolorum saturata fuit terra. 1767.
 prędicatio non proficit sine gratia. 1783.
 prędicatio fidei ex Sion processit. 1970.
 prędicatio fidei dicitur virga virtutis. 1970.
 prędicatio per turbam significatur. 2592.
 Vide Prędicator.
 prędicatorem fore credibilem faciunt multa. 252.
 prędicator significatur per celum. 252. 404. 1660.
 prędicator primo debet addiscere quam docere. 373.
 prędicator per sagittam figuratur. 610.
 prędicator quandoque a prędicatione cessare debet. 634.
 prędicator significatur per ceruum. 688.
 prędicator plus operibus docere debet quam verbis. 776.
 prędicator existens in peccato an prędicare possit. 825.
 prędicatores dicuntur nubes. 926. 2365.
 prędicatores

Prędicatores significantur per galaad. 964.
 Prędicatores significantur per montes. 1016. 1179. 1249. 2005. 2287.
 prędicatores quare modo nō faciūt miracula. 1059.
 prędicatores dicuntur canes. 1072.
 prędicatores sunt pedes Christi. 1072. 2469.
 prędicator dicitur tonitruum. 1155.
 prędicatores dicuntur colles. 1166.
 prędicatores dicuntur fluuius & torrens. 1227.
 prędicatores primi idiote fuerunt. 1273.
 prędicator cor docere non potest. 1274.
 prędicatores sunt ecclesię fundamenta. 1474.
 prędicator fortius debet arguere peccatores maioribus. 1643.
 prędicator facere debet quę docet. 1643.
 prędicator assimilatur pellicano. 1710.
 prędicatorum tria sunt genera. 1710.
 prędicatores facit deus spirituales & ignitos.
 prędicatoribus danda sunt necessaria etiam nō presentibus. 1768.
 prędicatoribus an liceat mendicare. 1768.
 prędicatores dicuntur terra. 1769.
 prędicator tacere debet, quando nō proficit. 2086.
 prędicatorum opera verbis conformari debent. 2088. 2177.
 prędicator docere non potest aliū, quia solus deus docet. 2088.
 prędicator perdit loquelam, qui non facit quod dicit. 2117.
 prędicator gratiam dei inuocare debet. 2137.
 prędicator fabulis non debet vti. 2138. 2245.
 prędicator scripturam sacram prędicare dēt. 2247.
 prędicator sine gratia proficere non potest. 2299.
 prędicatores sunt excussores prophetarum. 2303.
 prędicatores significantur per ventum. 2366.
 prędicatores bonis auditorum pasci debent. 2555.
 prędicatores dicuntur sol & stelle. 2570.
 Vide Prędicatio. Lucerna.
 pręlati quomodo deuorant subditos. 193.
 pręlati dicuntur angeli ecclesię. 446.
 pręlati significantur per ceruum. 688.
 pręlati dicuntur arietes. 1013.
 pręlati omnes dicuntur reges. 1062. 2120.
 pręlati dicuntur montes. 1166.
 pręlati multa patiuntur a subditis. 1215.
 pręlatos repellit deus propter tria. 1343.
 pręlatus debet pascere subditos. 1354.
 pręlatorum peccata sunt grauiora quam subditorum. 1412.
 pręlatum doctor honore pręcedere debet. 1681.
 pręlatio & dominium processit ex vitio. 1690.
 pręlatio quandoque ue fugere licet. 1707. 2481.
 pręlati sunt custodes ecclesię. 2300.
 pręlatorum conditiones. 1809.
 pręlatus debet habere scientiam & charitatē. 1814.
 pręlatis imputantur peccata subditorum. 1862.
 pręlatus negligens est repellendus. 2085.
 pręlacioni pręualet humilitas. 2180.
 pręlati & prędicatores dicuntur lucerna. 2349.
 pręlati significantur per Aarōn. 2377.
 pręlatorum sol obscuratus est. 2388.
 Vide Princeps.
 pręlium spirituale est multiplex. 384.
 pręliantes contra diabolū Christus adiunat. 983.
 pręlium quale est inter angelos. 1951.
 Vide Bellum.
 pręmium maius bonum est merito. 357.
 pręmij consideratio minuit penam. 478.
 pręmium correspondet merito. 547.

Pręmium ęternum dicitur iustitia. 1748.
 pręmia ęterna significantur per temporalia bona. 1840.
 pręmiorum tempus est in futuro, sed nunc merito. 1879.
 pręmium per se intendit lex, sed penam per accidens. 1254.
 pręmiū ęternum per manipulum significatur. 2398.
 pręmium nostrum dicitur laus dei. 2380.
 Vide Meritum.
 pręoccupare quid est. 884.
 pręscientia quomodo cadit in deo ostenditur. 55. 684.
 pręscientia dei iam ordinatit omnia. 1229.
 pręscit deus omnia. 2430.
 pręscire aliud est, & aliud pręuidere. 2430.
 pręscitus quilibet finaliter cadet. 2475.
 prętereundum quid proprie significat. 562.
 pręterito modo prophete prędicunt futura. 2137.
 pręuenit nos misericordia dei. 1363.
 pręuenitur a deo oratio nostra. 1463.
 pręuenire est multiplex: dei & hominis. 1494.
 pręuidere aliud est, & aliud pręscire. 2430.
 primogenitus dicitur Christus multipliciter. 1526.
 primogenita dicuntur fides & peccatum. 2366.
 princeps significat oēs hereticos & infideles. 340.
 princeps mundi dicitur diaabolus. 1048.
 principes dicuntur angeli. 2001. 2256.
 principibus fuit xps pręsetatus & martyres. 2098.
 principes & amici dei sunt angeli & apostoli. 2443.
 principes dicuntur demones. 2539.
 Vide Punire.
 principium proprie dicitur deus pater. 1971.
 principium est multiplex. 1971.
 principium verborum dei est fides. 2233.
 probatio contra hęreticos non valet nisi ex sensu literali. 8.
 probat nos deus per aduersa. 368.
 probat deus suos multipliciter. 1013. 2428.
 problema quid sit. 1279.
 procella significat superbiam. 139.
 prodigalitas minus vitii est quam sit auaritia. 641.
 prodigus filius significat gentiles. 2429.
 procidere quid est. 1172.
 prodigium quid sit. 762.
 prodigia dicuntur mirabilia dei. 1794.
 profanare quid sit. 1530.
 proficere deo non possumus nec nocere. 174.
 profundum dicitur infernus. 1107.
 profunditatem deus habet. 2119.
 profundum est multiplex. 2319.
 proicit nos deus & qualiter. 1264.
 promissio dicitur Christus. 910.
 promissiones Christi dicuntur scapule eius. 1573.
 promissiones dei dicuntur testimonia. 2225.
 promissio apud deum pro voto reputatur. 2333.
 promissa omnia seruat deus. 2529.
 promptuarium dicitur antiquum cellarium. 2522.
 prope est deus humilibus. 1453.
 prope fuit Christus iudeis. 1453.
 prope est deus omnibus & pręsens. 2224.
 prope quomodo dicitur deus cum sit vbique. 2534.
 prophetia multipliciter reuelatur. in prologo.
 prophetia est multiplex, & multipliciter reuelatur. 1804.
 prophete

Prophete dicuntur iubes. 212
 prophetarum lingua & scriba est spiritus sanctus. 216.
 prophete spiritu sancto loquuntur. 861.
 prophete defecerunt in iudeis. 1221.
 prophetarum quis fuerit summus, moyses an dauid. 1683.
 prophetis non semper adest spiritus prophetie. 1694.
 prophete excutiuntur per apostolos. 2033.
 prophete per ephratam significantur. 2337.
 Vide Lapis.
 propicius quid proprie dicatur. 355. 2322.
 propiciatur nobis deus. 1012.
 propiciatio dicitur christus. 1322.
 propositu bonum conatur diabolus impedire. 347.
 propositum malum mutare virtus est. 2201.
 prospera hic habet mali, sed boni aduersa. 239. 2514.
 prosperitatibus deficit ecclesia. 448.
 prosperitas vite presentis multis assimilatur. 567.
 prosperitatem propriam & non dei querere, est peccatum. 572.
 prosperitas mundi nulla stabilitate firmatur. 575.
 prosperitas malorum nocet illis. 577.
 prosperitas mundi est signum diuine reprobationis. 578.
 prosperitas mundi non durat. 583.
 prosperitas hominem deficere facit. 611.
 prospera plus nocent quam aduersa. 645.
 prosperis mali ad infernum trahuntur. 700.
 prosperitas inducit superbiam. 2727. 2146. 2186.
 prospera claudunt oculos mentis quos aperit aduersa. 728.
 prospera sancti plus timent quam aduersa. 365.
 prospera & aduersa proficiunt bonis. 1017.
 prosperitas malorum non est vera. 1201.
 prosperitas dicitur dies. 1481. 1587. 2438.
 prosperitas non probat amicos. 1488.
 prosperitas est ex misericordia dei. 1501. 1587.
 prosperitas malorum est illis fouea. 1620.
 prosperitas per austrum figuratur. 1883.
 prosperitas duplex. 2071.
 prosperitas constringitur cor, & dilatatur aduersis. 2107.
 prospera promittit lex antiqua, sed noua aduersa. 2113.
 prosperitas non est consolatio iustis, sed aduersitas. 2216.
 prosperis non probatur patientia, sed aduersis. 2230.
 prosperitas ducit ad mortem, sed aduersitas ad vitam. 2416.
 prosperitas corpus fatigat. 2437.
 prosperitatis & aduersitatis tempore laudatus est deus. 2517.
 Vide Aduersitas. Somnium.
 prosterneret nulli se debet homo sed soli deo. 1636.
 protector noster est deus. 438. 1149.
 Protegit nos deus. 1000.
 protectio dei hominem custodit. 1570.
 protegit deus se timentes. 2020.
 proximi dilectio est deum benedicere. 502.
 proximus sine cognitione diligere non potest. 2094.
 prudentia est multiplex. 1810.
 pruna quid sit ostenditur. 1329.
 Psalmi non eodem ordine ponuntur in psalterio, quo facti fuerunt in prologo.
 psalmi quare plus legantur in ecclesia alijs scripturis. in prologo.

psalmi graduales quare sic dicuntur. 2250.
 psalmus quid sit. 2547.
 Vide Psalterium.
 psallere quid sit. 389. 2144.
 psallere plus stat in opere, quam in voce. 771. 772.
 psallere non potest qui charitatem non habet. 2507.
 psalterium quid sit decem chordarum. 8791. 1392.
 psalterio qualiter deus laudatur. 708.
 psalterium est vnus liber: & non plures. 1880.
 psalterium & cithara dicitur christus. 1925.
 psalterium diuiditur in tres, quinquagenas, & quare. 2590.
 Pudor quid dicatur. 1151. Pu.
 puerorum laus maior fuit quam angelorum. 84.
 puer dicitur peccator. 989.
 puer dicitur christus. 1109. 1472. 1671.
 puer accipitur multipliciter. 1995.
 pueri dicuntur sancti. 1995.
 puer quis proprie dicatur. 2206.
 pugnant hypocrite contra deum. 1792.
 pulchritudo differt a speciositate. 739.
 pulchritudinem mentis & corporis eucharistia requirit. 1647.
 pulchritudinem & decorem habet confessio. 1647.
 pulchritudo glorie celestis. 2527.
 pulli coruorum sunt gentiles conuersi. 2556.
 pulsus suo motu manifestat amorem. 479.
 puluis significat peccatores. 552. 432.
 punire statim peccatorem est opus misericordie. 115.
 punitio peccatorum est opus dei. 405.
 punitio peccati dicitur ira dei. 425.
 punitio peccati est magne utilitatis. 573.
 puniri oportet peccatum 574. 595. 830. 835.
 punitur populus peccato principis. 774. 1914.
 punire peccata differt deus, propter multa. 1302. 1351.
 punit deus grauius quos diu tolerauit. 1365.
 punit peccatorem omnis creatura. 1552.
 punit nos deus mansuetus. 1562.
 punit deus quandoque ut parcat, quandoque ut daret. 1563.
 punitio peccatorum est magnum dei beneficium. 1689.
 puniri statim debent peccatores. 1702.
 punire peccatorem est signum amoris. 1711.
 punit deus peccata citra condignum. 1741.
 punitio significatur per operire. 1851.
 punitur filius pro peccato patris. 1860. 1950. 199.
 puniuntur pauci peccante multitudine. 1863.
 punitio vnus corrigit multos.
 puniuntur equaliter facientes & consentientes. 2290.
 Vide Poena.
 pupilla oculi dicitur humanitas christi. 192.
 purgantur boni per malos. 1740.
 purgatorium quid sit, & ubi. 108.
 purificat nos conspectus dei. 686.
 purificat animam tribulatio. 2497.
 puritas sacerdotum quanta debet esse. 507.
 puritas facit orationem exaudiri. 1109.
 An potas, idem est quod forsitan. 2281.
 putens dicitur infernus. 900. 107.
 Quadraginta numerus significat omne Qu.
 tempus. 1640.
 Quadraginta est numerus penitentiae deputatus. 1640.
 quare tenetur multipliciter. 8.
 quasi tenetur multipliciter.
 querere debemus deum & qualiter. 1125.
 querere causam diuine voluntatis est fatuum. 1988.
 querendus

Querendus est deus toto corde. 2078.
 Quarens omnis inuenit, & quipetit accipit. 2119.
 Querere debemus misericordiam & non iustitiam. 2197.
 Querit nos christus, & nos querimus christum. 2249.
 Querens sibi de bonis que facit gloriam, est lingua dolosa. 2231.
 Querere debemus deum per orationem. 2534.
 Quies fidei per nidum significatur. 1433.
 Quietem in presenti iusti non querunt. 1496.
 Quies bona est multiplex. 1641.
 Quietem habemus in deo: non in mundo. 2035.
 Quies & otium sunt periculosa. 2156.
 Quietem peccator habere non potest. 2206.
 Quoniam multipliciter tenetur. 190.
R Aab meretrix significat getes. 1676.
 ratio intelligitur per vultum. 35.
 Ratio per hominem intelligitur. 253.
 ratio oris dicitur oratio. 1943.
 radix omnium bonorum est charitas. 7.
 radix omnium malorum est cupiditas. 857.
 ramos arborum quare christo prosternebant in via pueri. 1653.
 rana significat aliqua peccata. 1327.
 rana significat vaniloquos & garrulosos. 1118.
 rapinam committit omnis peccator. 1094.
 raptos significatur per herodium. 1722.
 raptus Pauli fuit mentis excessus. 1076.
 Reatus peccati quid proprie est. 466.
 rebellat concupiscentia voluntati. 1890.
 recedit deus a nobis & qualiter. 112.
 recens deus quis dicatur. 1398.
 Recidiuatio, reliquie infirmitatis sunt causa recidiuationis. 606.
 recidiuatio peccati est cicatricem putrescere. 613.
 recidiuatio peccati ipsum aggrauat. 1297.
 recordatio & obliuio quo cadit in deo. 349. 324.
 recordatio status nostri lacrymas inducit. 601.
 recordatio beneficiorum preteritorum spem futurorum indicit. 695.
 vide beatus.
 rector aliorum non debet esse personarum acceptor. 759.
 recta est omnis iustitia, & non tamen omnibus. 260.
 rectus & dulcis dicitur deus. 352.
 rectus quis dicatur, & quis curuus. 480. 1987. 2485.
 rectum dicitur verbum domini. 484.
 rectitudo hominis quid sit, & que eius curuitas. 614.
 rectum cor quid dicatur. 1318.
 reddere multas habet species & modos. 67. 535. 1941.
 reddere dicitur christus sacramentum eucharistie. 217.
 redimi debuit homo per animal rationale. 65. 389.
 redempti sumus sanguine christi. 377. 533.
 redimit nos christus perfecte. 431. 1271.
 redemit christus omnes quo ad sufficientiam. 521.
 redemi debuit homo, & non diabolus. 564. 1745.
 redemptio nostra solum per christum potuit fieri. 667. 794. 803.
 redemit christus aliter electos, & aliter reprobos. 895.
 redimit nos christus multipliciter. 1844. 1882.
 redemptio & sapientia dicitur christus. 3844.
 redimitur pena eterna per temporalem. 2211.
 redemit mundum christus inuenit & despectus. 2214.
 redemit nos solus christus. 2325. 2325. 2403.
 redimere idem est quod iterum emere. 2408.

Vide, Redemptor.
 Redemptor noster dicitur christus. 267.
 redemptor noster an sit solus christus. 2403.
 Vide Redemptio.
 Refecit nos christus & qualiter. 316.
 resloruit caro christi in resurrectione. 408.
 refrigerium quid sit proprie. 1033.
 refugij domus est christus & ecclesia. 438.
 refugium nostrum est christus. 439. 755.
 refugium altum est christus & qualiter. 1578.
 refugium moysi qualiter fuit deus. 1629.
 refugium nobis factus dicitur deus, & quomodo. 1629.
 regitur mundus a deo, & non fato. 91.
 regit deus etiam omnia inferiora. 566. 1508.
 2574.
 regere alios debet humites, sed superbi debet regi. 1780.
 regnum christi quomodo fuit dilatatum. 321.
 regnum israel quare tribui iudee debebatur. 1551. 1841.
 regnum christi significatur per cornu. 1523.
 regnum christi spirituale, & non temporale. 2528.
 regnum christi anima nostra. 2528.
 regna fuerunt quatuor captiuitas iudeos. 150.
 reges contra christum astiterunt & qui. 9.
 Rex omnium christus. 13. 379. 735. 744. 767. 1164.
 rex quomodo differt a tyranno. 168.
 res ad bellum periculosum non debet accidere. 268.
 regis nobilitate regnum nobilitatur. 304.
 rex glorie christus. 341.
 regem confirmat amor subditorum. 773.
 rex iudeorum & dominus dicitur christus. 952. 1517.
 rex dicitur quilibet iustus. 968. 2423.
 reges dicuntur prelati. 1062. 2120.
 rex & sacerdos fuit Aaron. 1277.
 reges terre christus confregit ipsum persequentes. 1973.
 rex & sacerdos est christus. 2582.
 reges mundi per pisces capti fuerunt. 528.
 regio quadruplex dicitur esse. 2037.
 Regnabit antichristus in iudeis. 1417.
 relatiua quomodo dicitur de deo. 164.
 religio dicitur atrium. 412.
 relinquit deus aliquos multipliciter. 2084.
 reliquie iustorum sunt bona opera ipsorum.
 reliquie quid proprie dicuntur ostenditur. 1255.
 Vide, recidiuatio.
 remissio peccati presupponit contritionem, & 751.
 remittuntur peccata nostra multipliciter. 1445.
 remittuntur peccata sola gratia de. 466.
 remittere peccata quomodo possunt sacerdotes. 469.
 remittuntur peccata absque confessione, & qualiter. 571.
 remittit nobis deus, quando peccata delet. 649.
 rem publicam auget iusticia. 168.
 renes significant delectationes exteriores. 2539.
 enouatio, ad similitudinem renouationis aquie renouatur penitens. 1736.
 repellit nos deus & qualiter. 205. 718.
 repellit deus peccatores quando ipsos conuertit. 928.

Reprobatio malorum est ab eterno. 27.
 Reprobatio est duplex, sicut est predestinatio. 857.
 Reprobatus quis dicitur multipliciter. 1121.
 Vide predestinatio.
 Requies patrie qualis erit. 2346.
 Requiem nos habituros dubitare debemus. 2546.
 requiescit deus in nobis: quia nos in eo. 2345.
 resistere deo quomodo quis potest. 192. 1252.
 Respectus dei renouat peccatores. 2432.
 Vide, Respicere.
 Respicere dei est misereri. 150. 360. 303. 493. 873. 1385.
 Respicere dei est incarnatio christi. 152. 172. 158.
 Respicere dei est exaudire. 444. 541. 1720.
 Respicere dei quid proprie est. 1439. 1385.
 Respondere deo interroganti quid est. 137. 1726.
 Respondere diabolo tentanti nos docuit Christus. 2. 116.
 Restes dicuntur peccata. 2456.
 Resurrectio multiplex. 6.
 Resurgent mali in iudicio, & qualiter non. 6.
 Resurrectio nostra quare usque in finem differatur. 253. 813.
 Resurrectio christi fuit magnae misericordiae & iusticie. 629.
 resurrectione satiatus plene fuit christus. 200. 282.
 Resurrectio christi fuit opus magnae leticie. 172. 124.
 resurrectio christi dicitur susceptio matutina. 291.
 Resurrectio christi est causa & forma nostre resurrectionis. 424. 918.
 Resurrectio christi mane fuit. 426. 802.
 Resurrectio christi recuperauit perditam fidem. 731.
 Resurrectio christi per sardonium significatur. 834.
 Resurgente christo, multi alij surrexerunt. 839.
 Resurrectionis articulus declaratur. 875.
 resurrectio christi per mane significatur. 894.
 Resurrectio christi gloria carnis. 924.
 Resurgit homo, cum a seruitute peccati liberatur. 1024.
 Resurrectio christi per arcam eleuata figuratur. 1048.
 Resurrectio christi dicitur susceptio. 1122.
 Resurrectionis christi potestas. 1172.
 Resuscitauit christus tres mortuos. 1491.
 Resurrectionis future testis est christus. 1535.
 Resurrectio christi ipsum exalauit. 1928.
 Resurrectione accepit christus nomen dei, & qualiter. 1928.
 Resurrectio per doctam significatur. 1959.
 Resurgit homo post peccatum fortior per poenitentiam. 2067.
 Resurrectionis dies est magna leticia. 2070.
 Resurrectio christi dicitur custodia matutina. 2324.
 Resurrexit immortalis: solus christus. 2324.
 resurrectio nostra est opus misericordiae dei. 2325.
 Resurrectio futura persuadetur exemplis. 2383.
 In christi resurrectione sol per tres horas ante
 retribuit deus bonis & malis multipliciter. 227.
 Retributio bonis duplex. 2617.
 Retributionis multe sunt species. 535. 2092.
 retribuere & tribuere quomodo differunt. 2040.

retribuere pro beneficijs non possumus deo. 2040.
 retribuit pro nobis christus moriendo. 2427.
 retrorsum conuersus fuit diabolus per christum. & quomodo. 1093.
 retrorsum peccator conuertitur per poenitentiam. 669.
 retro cadere quid est. 726.
 reuelatio prophetie fit multipliciter. in prologo. reuelamus deo facta nostra & qualiter. 570.
 reuelationes multas habuit Dauid. 839.
 reuelare quid est. 2093.
 Vide, Oculus.
 reuerentia multa debetur ecclesie. 43.
 reuerentia quandoque accipitur pro uerecundia. 1111.
 reuereri quid sit. 1123. 1163.
 reus omnium factus est, qui offendit in vno. 2082.
 rigant ieiunium lachryme pauperum. 2296.
 roborat in aduersis nos sacra scriptura. 2165.
 rogare quandoque idem est quod interrogare. 2169.
 romani dicuntur fere arandinis. 1080.
 romani fuerunt iudeis laqueus. 115.
 romani per superbiam significantur. 1215.
 romani quomodo captiuauerunt iudeos. 1946.
 ros significat gratiam spiritus sancti. 2353.
 rota semper cadit ante, & retro eleuatur. 450.
 rota dicitur quidam flos. 1425.
 rota significat instabilitatem. 1425.
 rubigo significat impatientiam. 1843.
 rubrum mare dicitur propter rivas quas habet. rubras. 1841.
 ruina angelorum ex hominibus restituitur. 1974.
 Abbatum multipliciter accipitur. Sa. 334. 609. 775. 866.
 Saccus significat carnem. 434.
 sacerdos & rex fuit christus. 379. 2582.
 sacerdotes quomodo peccata remittunt. 469.
 sacerdotes quomodo habeant ecclesie clauem. 469.
 sacerdotum quanta puritas debet esse. 507.
 sacerdotum auaritia ostenditur. 1100.
 sacerdotum vestis qualis erat. 1189.
 sacerdotes antiquitus iudicabant populum. 1515.
 sacerdos fuit moyses. 1683.
 sacerdotes angelis debent assimilari. 1972.
 sacerdotes dicuntur omnes iusti. 2340.
 sacerdotes abijs debent esse meliores. 2340.
 faciat nos sacramentum eucharistie. 311.
 saturitas multiplex. 1849.
 satiare non possunt diuitie temporales. 509. 569. 582.
 satiant suos bona aeterna. 458. 1889.
 satiare desiderium nostrum solus deus potest. 7364.
 satiari christi carnibus dupliciter aliqui cupiunt. 2562.
 satietatis gloria qualis est. 2582.
 sacramenta ecclesie quare sunt septem. 413.
 sacramenta ecclesie efficaciam habuerunt in christi passione. 542. 1723.
 sacramenta per capillos significantur. 2016.
 Vide Porta, iustificaciones.
 sacrificium iusticie dicitur ipsa poenitentia. 34.
 sacrificium dicitur passio christi. 276.
 sacrificium, oblatio, & holocaustum quomodo differunt. 658.
 sacrificia omnia antique legis per eucharistie sacrificia

Sagitta dicitur tentatio & vana gloria. 1575.
 salices sunt virides & steriles: ideo significat bonos & malos. 2408.
 Salmana quid significat ostenditur. 1423.
 salomon fuit idololatra. 1529.
 salomon vtrum sit saluus. 1531.
 salomon significat christum. 2299.
 saluat deus sperantes in eum dupliciter. 298.
 saluare nullus potest seipsum. 495.
 saluat nos christus. 716. 1069. 1661. 842.
 saluat nos iesus multiplex. 869. 883. 1139.
 saluantur aliqui sibi ipsi aliqui deo. 1669.
 saluamur per christum: & non ex operibus nostris. 2067.
 saluatio idem est quod fortitudo operis & anime. 2219.
 saluare quos vult deus, hic punit. 222.
 salutem nostram christus ieiunauit. 537.
 salus a solo deo potest esse. 607.
 salutem nostram christus operatur. 714.
 salus nostra in aduersis consistit. 992.
 salus nostra quomodo factus est deus. 2061.
 salus nostra est christus. 2067. 2071.
 salus duplex, qua alia dextere, alia sinistre. 2426.
 saluare dicitur christus. 105. 146. 155. 272. 662. 979. 1043. 1450. 2115. 2247.
 salutare dicitur ipsa resurrectio christi. 282.
 samuel fuit benignitatis exemplum. 1249.
 sanare nos deus differt ad nostram utilitatem. 56.
 sanant animam aduersa, & ipsam sanitatem conseruant. 677.
 sanat animam corporis infirmitas. 1897.
 sanat animam contritio. 2549.
 sanitas omni moda fuisset, si non fuisset peccatum. 611.
 sanctificatio dei qualiter fuit iudca. 2003.
 sanctificium quid sit. 852.
 sanctitudo comperit clericis, sed sanctitas laicis. 1607.
 sanctitas nostra est dei & nostras. 275.
 Vide sanctitudo.
 sanctuarium dei est scriptura. 1100.
 sanctuarium dei dicitur christus. 1200.
 sanctuarium dei est christus & quilibet iustus. 1424.
 sanctorum comunem significat chrysolippus lapis. 868.
 sancti dicuntur nubes. 1084.
 sanctus quis dicitur multipliciter. 1459. 2525.
 sanctus absolute dicitur christus. 1459. 1929.
 sanctorum circuitus multiplex. 1508.
 sancti dicuntur vestes dei. 1755.
 sanctorum consilium sunt ipsorum exempla. 1976.
 sancti dicuntur pueri. 1995.
 sancti dicuntur montes. 2256.
 Ad sanctos oculos leuare debemus. 2256.
 sancti suis exemplis auxiliu nobis praestant. 2256.
 sancti suis exemplis nos ad bonum prouocant. 2264.
 sanctorum passio erat causa conuersionis infidelium. 2293.
 sanctos suos probat deus multipliciter. 2428.
 sancti proprie dicuntur in nouo testamento. 2625.
 sancti iudicabunt malos. 2586. 2587.
 Vide bonus, iustus.
 Quare communicantibus non datur calix sanguinis christi sicut datur hostia: vide verbi. 960.

sanguis multiplex aspergebatur antiquitus. 840.
 sanguine cor dilatatur. 841.
 sanguis secundum grammaticos non dicitur pluraliter licet hoc seriptura dicat. 837.
 sanguis spiritus & aqua quomodo dant testimonium. 1283.
 in sanguinem conuersa aqua est sapientia mundia. 1326.
 sanguis ex timore contrahitur interius. 1538.
 sanguis significat peccatum. 1869.
 sanguinem peccati effundere debemus & qualiter. 1869.
 sanguis martyrum fecundat ecclesiam. 2472.
 sanguis christi & non animaliam congregantur fideles. 177.
 sanguis christi per calicem significatur. 331. 1020.
 sanguis christi dicitur noster potus. 960.
 Vide Passio christi.
 sanon significat spiritum. 1432.
 Per sapphiru declaratur secundus articulus fidei. 701.
 sapientiam in nobis causat amor dei. 772.
 sapientia dicitur christus. 790. 1564.
 sapientia mundi non dat confidentiam bonis. 793.
 sapientia mundi decipitur & quare. 897.
 sapientia significatur per aurum. 1178.
 sapientia mundi est sanguis conuersus ex aqua. 1326.
 sapientia est filius dei, quo facta sunt omnia. 1778.
 sapientia & redemptio dicitur christus. 1834.
 sapientia per aquam figuratur. 1915.
 sapientia & potestas sunt manus dei. 1146.
 sapientia edificauit sibi domum ecclesie & qualiter. 2299.
 sapientia dicitur vxor nostra. 2307.
 sapientia ad modum vitis ligat beatos. 237.
 sapientia mundi christo comparata, nihil est. 2471.
 sardus lapis significat christum. 707.
 sardus lapis significat ascensionem christi. 841.
 sardonius lapis significat christi descensu ad inferos & resurrectionem. 832. 834.
 satisfecit christus pro nobis. 47. 65. 431. 662. 1455.
 satisfactionis pars que plus valet ostenditur. 474.
 satisfacere pro peccato nullus homo potest. 834.
 satisfactionis tres sunt partes speciales. 846.
 saturnus planeta mortificationis significat peccatum quod mortificat. 752.
 saul significat mortem. 201.
 scabelum christi est multiplex. 1682.
 scandalum quid sit ostenditur. 829. 1115. 2456.
 scandalum non habet diligens dei legem. 2338.
 scapule christi sunt exempla eius nobis relicta. 1573.
 scapule christi sunt promissiones eius. 1573.
 sceno phigia festus dies iudeorum quid dicitur. 1220.
 schisma multa mala facit in ecclesia. 412.
 schisma est magnum peccatum. 891.
 scientia per cherubim significat supra quos Christus ascendit. 211.
 scientia significatur per solem & lunam. 253.
 scientia significatur per aquam. 757. 1915.
 scientia peccatum aggrauat. 839.
 scientia mundi decipit. 915.
 scientia dei omnia nouit. 1194.

Sinifer idem quod zinzali. 1819.
 Shire dicitur dupliciter. 7.
 Scire dei dicitur multipliciter. 470.
 Scire duplex, scilicet practice & speculatum. 2087.
 Scire quandoque idem est quod facere. 1101.
 Scire aliquid aliud est: & aliud scire ordinem eius. 2102.
 Scit deus multa specialiter. 1618.
 Scribarum concordia de christo ostenditur. 1454.
 Scriptura sacra per glandum significatur. 76.
 Scriptura sacra dicitur celum. 83.
 Scriptura sacra per arcum significatur. 134. 934.
 Scriptura sacra septem donis spiritus sancti ornatur. 147.
 Scriptura sacra per aquam signatur. 212. 216.
 Scriptura sacra dicitur pascua. 325.
 Scriptura sacra dicitur sagitta. 610.
 Scriptura sacra omnium scientiarum dicitur regina. 745.
 Scripturam sacram audire est magne utilitatis. 746.
 Scriptura sacra dicitur fluvius. 758.
 Scripturam sacre verba sunt mollita. 898.
 Scriptura noua in veteri continetur. 949.
 Scriptura sacra omnibus questionibus respondet. 988.
 Scriptura sacra omnibus conuenit. 1063.
 Scriptura sacra per stillicidia significatur. 1169.
 Scriptura sacra dicitur sanctuarium. 1200.
 Scriptura sacra dicitur calix. 1242.
 Scriptura sacra manet, sed locutio transit. 1479. 1721.
 Scriptura dicitur testamentum. 1257. 1797.
 Scriptura sacra non semper allegatur de verbo ad verbum. 1655.
 Scriptura dicitur testimonia christi. 2078.
 Scripturæ sacre dicuntur viæ testimoniū. 2089.
 Scripturam sacram memorie commendare debemus. 2301.
 Scripturæ studium omnia alia excedit opera. 2151.
 Scripturæ sacre utilitas. 2165.
 Scriptura in aduersis roborat mentem. 2165.
 Scriptura sacra fauo mellis comparatur. 2176.
 Scriptura sacra dicitur cibum & potum. 2176.
 Scriptura sacre studium demones impedit conatur. 2188.
 Scripturæ sacre studens ab omni vitio debet esse mundus. 2188.
 Scriptura sacra docet voluntatem dei. 2202.
 Scriptura sacra quamquam secundum litteram exponi non potest. 2406.
 Scriptura sacra dicitur lucerna. 2349.
 Scriptura sacra habet staturam altitudinem & horribilem aspectum. 2356.
 Scripturæ verba dicuntur delicta. 2437.
 Scripturæ verbis obumbrat nos dominus. 2458.
 Scripturæ verba & exempla sanctorum dicuntur carbones. 255.
 Scriptura sacra reuelatur humilibus, non superbis. 2552.
 Scripturæ obscuritas utilis. 22. 2552. 2554.
 Scripturæ intellectus requirit humilitatem & opera bona. 2553.
 Scriptura sacra dicitur gaudius bis acutus. 2586.
 Vide Mensa.
 Scrutari non debent mirabilia dei sed credi. 1790. 1591.
 Scrutari mirabilia dei qualiter licet. 2202.
 Sculptile quid sit. 1341.

Scutum significat obstinationem. 763.
 Scutum dicitur gratia Dei. 774.
 Scutum significat fidem & coronam victorie. 53.
 Seculares dicuntur Deum timere. 2051.
 Seculum seculi significat perpetuitatem. 95.
 Seculum seculi quid dicitur. 596.
 Seculum quid proprie dicatur. 1224. 1880.
 Seculum est multiplex. 1369.
 Secula in plurali quid sint ostenditur. 1404.
 Seculum significat æternitatem. 218.
 Seculum accipitur multipliciter. 2331.
 Seculo quis dicitur mortuus & quis mortuus seculi. 2488.
 securitas beatitudinis ostenditur. 491.
 securitas negligentiam parit. 877. 1135.
 sedere cum aliquibus significat cum illis pacem habere. 371.
 sedere dicitur Deus & qualiter. 734.
 sedere significat peccare ex deliberatione. 929.
 sedebant antiquitus iudices in porta ciuitatis. 1103.
 sedet Christus in corde bonorum primus. 1453.
 sedet Deus super Cherubim & qualiter. 1678.
 sedit Dauid à dextris Dei & qualiter. 1968.
 sedit Christus in cruce & gloria. 1968.
 sedere significat humilitatem & exaltationem. 2301.
 sedit Christus super sedem Dauid & quomodo. 2342.
 Vide Sedes.
 sedi iudiciali pellis mali iudicis fuit affixa. 742.
 sedes christi sunt omnes iusti. 1504. 2268.
 sedes iniquitatis sunt omnes iniqui. 1627.
 selmon significat gentiles. 1062.
 semen alicuius dicitur eius imitatores. 314. 1130. 1795.
 semen dicitur corpus nostrum quod ex semine generatur. 357.
 De semine Dauid quomodo dicitur esse Christus. 1328.
 semen verbi Dei seminatum fuit per apostolos. 1917.
 semen nostrum dicitur opera nostra. 1987. 2296.
 semen paruum arborem magnam continet. 2575.
 semita significat charitatem. 189. 347.
 semita dicitur secreta viuendi regula. 327.
 semita dicitur Christus. 395.
 semita dicuntur consilia. 1276.
 Semita quid sit & quid via. 347. 1332.
 semita & via dicitur lex euangelica. 2110.
 semper significat totum tempus vite presentis. 2118.
 semper significat omnia. 2118.
 semper significat plus quam die ac nocte. 2190.
 senatores vnde ortum habuerunt. 1594.
 senectutis conditiones ostenduntur. 1147.
 senectus & senium quid sint. 1156.
 senes multas malas conditiones habent. 1561.
 senes aliquas bonas conditiones habent. 1595.
 senes dicuntur peccatores. 2713.
 seniles mores melius in iuvene sedent. 2220.
 senes significant iustos. 2572. et vbi. 6b.
 sententia Dei mutari potest sed non consilium. 271. 49.
 sententia ultimi iudicij an dabitur verbis. 811.
 sententia aliqua dicitur iniusta multipliciter. 1628.
 Seon rex amoretum significat concupiscentiam luxuriosorum. 2369.

Septem quare septem sunt psalmi penitentiales. 57.
 Septem donis spiritus sancti ornatur scriptura. 147.
 Septem dona spiritus sancti habuit Christus. 150.
 Septem sunt sacramenta ecclesie, & quare. 413.
 septem significat viam futuram, & sex presentem. 875.
 Septem significat vniuersitatem. 1238. 1368.
 Septem sunt tribulationes vite presentis. 2250.
 Septem significat legem antiquam. 2250.
 septem significat multa. 2237.
 septies in die quare cadit iustus. 2237.
 Sepulchrum patens fuerunt Iudæi Christum persequentes. 49. 160.
 Sepultura christi per smaragdum significatur. 812.
 Sepulchrum christi qualiter signatum fuit. 938.
 Sepulchrum christi significat lutum. 1106.
 Sepulchrum dicitur quilibet gulosus. 1312.
 Sepulchrum negare mortuis crudelitas est. 1358.
 Sepultura malorum & bonorum quomodo differunt. 1358.
 Sepulchrum anime dicitur corpus. 1492.
 Sepulchra sunt corpora malorum. 1508.
 Seraphim est quidam ordo angelicus, & quid sit ostenditur. 1752.
 sermones scripturæ sunt mollii. 899.
 sermones dicuntur opera nostra. 905. 1990.
 Vide Verbum.
 serpens æneus significat Christum. 1900.
 serpenti comparantur adulatores. 2453.
 seruat nos Deus aliter, & aliter custodit. 148.
 seruit Deo populus quem non cognouit, & qualiter. 247.
 seruitia coacta Deo non placent, sed libera. 2170. 2181.
 seruire debemus etiam dominis malis. 2188.
 Vide Seruus.
 seruus mundi dicitur peccator. 1013.
 Serui dicuntur patres antiqui. 1130.
 seruitus est multiplex: scilicet peccati, corporis, & gratie. 1688.
 seruitus est duplex. 1731.
 seruitus mala peccati, multipliciter nocet. 1867.
 seruitus mitigatur bonitate domini. 2165.
 seruus Dei quis dicitur. 2198.
 seruitus multiplex. 2208.
 serui cur dicuntur fideles cum sint filij Dei. 2274.
 seruus Dei specialiter quare dicitur Dauid. 2341.
 seruus & filius dicitur Christus. 2401.
 serui domini multiplici ratione esse debemus. 2355.
 seruus dicitur quilibet iustus. 2359.
 seruus dicitur Christus. 2498.
 Vide Seruire.
 sex significat presentem vitam, sed septem futuram. 875.
 sex est numerus perfectus & quare. 2319.
 Si accipitur multipliciter. 863.
 sicifima significat gentiles. 963.
 sicut accipitur multipliciter. 3.
 sicut & tanquam notant similitudinem. 1346.
 sicut, quasi & tanquam accipiuntur multipliciter. 2291.
 signum quid sit ostenditur. 1217.
 signum significat prophetas. 1221.
 signum est multiplex. 1815.
 signa multa dat Deus peccatoribus vt conuertantur. 2367.

Silentium. quid sit filere Dei. 546. 648.
 Silent quandoque licite predicatores. 634.
 Silentium à nobis exigit Deus. 2462.
 silētium & loquela discretionē debet habere. 2467.
 Sylua significat peccatores. 1426.
 Syluarum ligna erant gentiles. 1653.
 sylue campi sunt gentiles. 2337.
 Symbolum Apostolorum & ecclesie. 488.
 similis Christo nullus dicitur. 531. 1464. 1506.
 similis Deo qualiter dicitur homo. 1158. 1464.
 similes idolis sunt idololatre. 2376.
 Vide Similitudo.
 similitudo, in similitudinem gentibus quomodo fideles sunt positi. 723.
 similitudo est duplex. 1158.
 Vide Sicut.
 simulatio quandoque videtur licita. 501.
 Simulachrum, omnis homo & omne animal perfectius est simulachro. 2016.
 simulachris similes sunt peccatores & damnati. 2017.
 synagoga idem est quod congregatio. 70.
 synagoga quomodo differt ab ecclesia. 1406.
 synagoga potentum fuerunt sacerdotes. 1470.
 singulare quandoque ponitur pro plurali: & econtrario in scriptura sacra. 1327.
 sinister oculus quid significat, & quod dexter. 2273.
 sinistra significat bona temporalia, sed dextera spiritualia. 2260.
 sinistra significat vitam temporalem, sed dextera æternam. 2412.
 A sinistris & dextris parat nobis laqueos diabolus. 2480.
 Vide Dextera.
 sinus dicitur secretum diuine predestinationis. 537.
 sinus Dei dicitur Christus. 1223.
 sinus significat mentem. 1548.
 Syon significat ecclesiam. 101. 1128. 1336. 1361. 1719. 1724. 2345. 2559.
 sion significat contemplationem. 269.
 sion mons significat terram Iudæorum. 784.
 sion mons christum manifestauit. 810.
 sion mons quomodo eleuabitur super omnes colles. 1474.
 sion porte dicuntur sacramenta. 1474.
 De sion exiit predicatio fidei. 1970.
 sion significat gloriam æternam. 2310.
 sion significat Dauid. 2379.
 Syrene tres maris quid significant. 653.
 Sifara quid significat ostenditur. 1421.
 sitis significat desiderium. 689. 981. 990.
 sitis est multiplex. 1295.
 sitiebant & esuriebant gentiles verbum Dei. 1885.
 Smaragdus lapis significat christi passionem. 812. 816. 824.
 Smaragdus significat christi sepulturam. 812.
 Sociale animal natura est homo. 882. So.
 societas mala multum nocet. 1615. 1866.
 societatem in dominio nullus vult habere, nec Deus. 2164.
 sol in christi resurrectione per tres horas ante surrexit. 2438.
 Sol & luna significant scientiam. 253.
 sol significat virginem mariam. 255.
 sol multa significat. 256.
 Sol triplicatus videtur in speculo in aqua posito. 479. 860.

Sol nonam distantem magis illuminat nobis. 571.
 Sol significat tempus. 11668.
 Sol dicitur Deus pater. 1168.
 Sol significat dotes beatorum. 1535.
 Sol significat Christum. 1773. 2387.
 Solis occasus significat Christi mortem. 1773.
 Sol significat persecutionis aduersitatem. 1959.
 Sol dicitur Christus, qui habet ortum & occasum.
 1997.
 Sol significat diuinitatem Christi: sed luna eius hu-
 manitatem. 2261.
 Sol illuminat bonos: sed luna malos. 2261.
 Sol qualiter dicitur in potestate dei. 2387.
 Sol significat prelatos, qui obsecratus est. 2388.
 Sol & luna & stelle laudant Deum. 2570.
 Sol & stelle significat doctores & predicatores. 2570.
 Solicitududo temporalium quandoque est causa mor-
 tis. 672.
 Solicitududo temporalium qualiter sit licita: osten-
 ditur. 899.
 Solitaria vita an sit licita. 892.
 Soluit iustus mutuum deo: sed non peccator. 587.
 Soluit christus que non rapuit. 1094.
 Soluere peccatorem, solus deus potest. 1835.
 Vide Absoluere.
 Somnium dicitur malorum prosperitas. 1203.
 Somnus dicitur mors corporalis. 682.
 Somnus est multiplex. 2302.
 Somnus significat peccatum. 2335.
 Somnus significat omnia vana & temporalia.
 2335.
 Somnus incipit à temporalibus. 2336.
 Sonus significat apostolorum predicationem.
 97.
 Sonus in loco concauo est magis sonorosus. 624.
 Sonorum tria sunt genera. 2594.
 Sortibus an sit vrendum. 452. 1337.
 Speciosus dicitur christus. 237.
 Speciosus & pulcher differunt & qualiter. 739.
 Speculatio scire est duplex: scilicet practicum &
 speculatiuum. 2097.
 Sperare in deum debemus multipliciter. 202.
 Sperat quis in deo dupliciter. 458.
 Sperandum est in solo deo, & non in angelis vel
 hominibus. 1055. 2056.
 Vide Spes.
 Spes impetrandi orationem adiuuat. 100. 174.
 Spes in deo multa bona facit. 133. 452. 2018.
 Spes qualiter fuit in christo. 1. 284. 298. 436.
 1583.
 Spes in deo non deficit sed in temporalibus. 443.
 Spes in sacramento eucharistie continetur. 507.
 Spes continet omnes virtutes. 59. 2331.
 Spes est certa expectatio. &c. 608.
 Spes patientiam prestat in aduersis. 694. 2123.
 2189.
 Spes nostra dicitur christus. 973. 3578.
 Spes venie nobis est necessaria. 985. 1881.
 Spes est necessaria tribus generibus hominum.
 1138.
 Spes nostra qualiter est deus. 1143.
 Spes nos facit adherere deo. 1210.
 Spes est in deo ponenda. 1286.
 Spes significat per piscem. 1817.
 Spes dicitur anchora. 2018.
 Spes eiecit animam à temporalibus ad deum.
 2122.
 Spes humilibus datur. 2123.
 Spes consolatur in tentationibus. 2123.

spes aduentus christi semper necessaria fuit. 2239.
 spes nos facit habitare in ecclesiis. 2278.
 spes quare deficit in nobis. 2324.
 spes venie ante peccatum est periculosa. 2523.
 Spem includit timor dei. 2558.
 spes vite eterne est habenda. 2572.
 Non est quod faciat peccatum irremissibile, nisi
 desperatio venie. Ver. 985.
 Spinatum corona christi. 434.
 Spina significat auaritiam. 468. 469.
 Spiritualia eligi debent & non temporalia. 1441.
 Spirituales homines dicuntur volucres. 1766.
 Spiritualia significat dextera: sed sinistra tempo-
 ralia. 2260.
 Spiritus quandoque dicitur anima, quandoque
 eius effectus. 5. 441.
 Spiritus deficit, carne crescente. 671. 2156.
 Spiritus hominis dicitur esse superbia. 1257. 1746.
 2467. 2491.
 Spiritus aqua & sanguis quomodo dant testimo-
 nium. 1283.
 Spiritus impugnatur à carne. 1432. 2537.
 Spiritus propheticus non semper adest prophetis.
 1694.
 Spiritus dicitur vita spiritualis. 1749.
 Spiritus dicitur anima nostra. 1746. 2540.
 Spiritus summi etiam aliquando mittuntur &
 sunt angeli. 1758.
 Spiritus predicatorum suos deus facit. 1768.
 Spiritus est duplex, scilicet bonus & malus. 2496.
 Spiritus significat virtutem prophetizandi. 845.
 Spiritus sanctus suis donis ornat sacram scriptu-
 ram. 147.
 Spiritus sancti omnia dona habuit christus. 150.
 Spiritus sanctus à christo missus, totum mundum
 inflammavit. 258.
 Spiritus sanctus quare apparuit in specie colum-
 be. 413.
 Spiritus sanctus à patre filioque procedit. 485.
 De spiritu sancto conceptus fuit christus. 800.
 Spiritus sanctus per beryllum significatur. 856.
 891.
 Spiritus sancti dona significantur per columnas.
 1238.
 Spiritus sanctus quare non fuit incarnatus, sed si-
 lius. 1784.
 Spiritus sanctus multa bona facit in anima no-
 stra. 784. 1784.
 Spiritus sanctus dicitur eloquium dei. 1808.
 Spiritus sanctus dicitur digitus dei. 1819.
 Spiritus sanctus per oleum significatur. 1960.
 Spiritus sanctus acquiritur desiderio. 2204.
 Vide Gratia.
 Splendor dei dicitur gratia. 1569.
 Spolia martyrum fuerunt persecutores. 2235.
 Spolia multa abstulit christus à multis. 2335.
 Spolia multa habuit eloquium dei. 2235.
 stare quid sit in conspectu dei: ostenditur. 1675.
 stare solum spectat ad bonos. 2356.
 stare idem est quod perseverare. 2356. 2360.
 statera dicitur christus. 986.
 statera multiplex mercatorum & malorum.
 686.
 stellas, id est sanctorum exemplis, vita presentis per-
 lustratur. 388.
 stelle dicuntur omnes iusti. 2550.
 stelle, sol, & luna laudant deum & quomodo.
 2570.
 stephani inuicta charitas. 2352.

sterilitas qualis fuit tempore Helie. 2352.
 steriles effecti sunt iudei. 1914.
 steriles multe mulieres, mirabiliter secundate fue-
 runt. 2002.
 sterilitas quid sint. 1020.
 sterilitas dicitur scriptura sacra. 1169.
 steratus significat prosperitatem. 995.
 studeo quilibet docetur & quomodo. 2137.
 studeo scriptura sacram, ab omni vicio debet
 esse mundus. 2188.
 studium scientie incipit in egypto. 1810.
 studium scripturæ sacræ, omnia alia opera excel-
 lit. 155.
 studium scripturæ sacræ demones impedire con-
 stant. 2188.
 Suavis dicitur Deus. 1461. 2361.
 suavis idem est quod affluens. 1957. 2524.
 subditorum peccata imputantur prelati. 163. 1862.
 subditi peccato principis puniuntur. 774.
 subditi quilibet Deo esse debent. 978.
 subditi significantur per colles. 1166.
 subditi mali infestant prelatos. 1215.
 subditorum peccata sunt Minora quam prelato-
 rum. 1412.
 subditi sunt omnes Christo. 1969. 2006.
 submersio Aegyptiorum ponitur. 849.
 subnare quid sit proprie, ostenditur. 540.
 substantia significat diuitias. 1090.
 substantia est multiplex. 1545.
 substantia accipitur tripliciter. 1947.
 substantia pro diuitiis accepta, tria debet habere.
 1947.
 substantia carens aqua dicuntur peccata. 2281.
 suffocata al qua peccata dicuntur, & aliqua incen-
 dit. 1367.
 suffragia ecclesie qualiter valent, ostenditur. 400.
 sulphur est pena luxurie debita. 139.
 summum quid significat, ostenditur. 1217.
 superbia David numeravit populum. 54.
 superbia intelligitur per peccatum absoluere po-
 situm. 66.
 superbia antichristi erit maior quam superbia dia-
 boli. 116.
 superbia antichristi significatur per brachiū. 129.
 superbiā significat procella. 139.
 superbiā excludit scriptura sacra. 147. 2124.
 superbia maxime per oculos manifestatur. 227.
 1669.
 superbia confundit superbos. 346.
 superbie bellum ostenditur. 384.
 superbie duæ sunt species. 468.
 superbia figuratur per equum. 477. 2557.
 superbia dicitur cubile. 555.
 superbie pes est voluntas superba. 563.
 superbia dicitur caput. 723.
 superbiā inducit prosperitas: sed aduersitas hu-
 militatem. 727. 2146.
 superbia per mare significatur. 1016. 1883.
 superbie fluctus ostenditur. 1016.
 superbie fumus ostenditur. 1049.
 superbia semper ascendit. 1235.
 superbia dicitur spiritus hominis. 1257.
 superbia deprimit. 1272.
 superbia facit cor esse curuum. 1288.
 superbia per pherezeum figuratur. 1337.
 superbie arcus dicitur prauus. 1340.
 superbia maius est peccatum ceteris. 1609.
 superbia cadere facit ad ima. 1664.
 superbia hereticorum & contentio. 1920.

superbia est caput omnium malorum. 1974. 2460.
 Superbia omnia bona perdit, & quantum sit ma-
 lum ostenditur. 2096. 2124.
 superbia est maximum malum. 2167.
 superbia mouet pedem voluntatis. 2258.
 superbiā inducit prosperitas. 2286.
 superbia per ceruicē figuratur quæ deficit in mor-
 te. 2315.
 superbia expellit humilitatē & econtrario. 2327.
 superbiā significat calum. 2434.
 superbia dicitur spiritus. 2477. 2091.
 Vide Superbus.
 superbi significantur per volucres. 89.
 superbos non respicit Deus. 444.
 superbos humiliat Deus. 762.
 superbi per herodium significantur. 1772.
 superbi subici debent, & non alios regere. 1780.
 superbos fumigare Deus facit per orationem.
 1786.
 superbi ascendunt & descendunt. 1906.
 superborum obstinatio per lac figuratur. 2143.
 superbi spernuntur à Deo. 2191.
 superborum calumnias per fidem crucis supera-
 mus. 2195.
 superbi accusant Deum de peccatis, & se excu-
 sant. 2315.
 superborum & humilium differentia. 2327.
 superbi ambulant in magnis & supra se. 2328.
 superbus omnis est ingratus. 2329.
 superbos à longe Deus cognoscit. 2425.
 superbi disputare cum Deo volunt. 2486.
 superbos significat draco. 2573.
 superbi exaltantur: sed aliter exaltantur mansue-
 ti. 2583.
 Vide Superbia. Pinguis.
 superbi anima sepe est superior corpore. 2538.
 Vide Consilium.
 supplantare proprie quid sit. 598.
 supplicium lex per accidēs intendit: sed premium
 per se. 1254.
 surdus & mutus fuit Adam. 921.
 surgere christi est eius incarnatio. 1716.
 surgere ante lucem, est se erigere contra Christum.
 2301.
 suscipere significat christi incarnationem. 23.
 susceptus Deus Christum in resurrectione. 686.
 1112.
 suscipit nos Deus & qualiter. 1206.
 susceptor noster est Deus multipliciter. 1571.
 1867. 2189.
 suscepit Christus penas nostras. 1571.
 suscipit Deus iustos. 1571.
 susceptor & adiutor noster dicitur Christus. 2187.
 suscitauit Christus tres mortuos. 1491.
 Vide Resurrectio.
 suspiciosi senes communiter sunt. 1561.
 suspicamur aliqua peccata, quæ sunt in nobis oc-
 culta. 2113.
 suspicari de occultis aliorum non licet. 2113.
 sustinere aliquid, est illud præ aliis sursum tene-
 re. 345.
 sustinere significat multa. 2323.
 susurratio quid proprie sit, ostenditur. 681.
 Tabernaculum spiritualiter est mul-
 tiplex. 167. 1219.
 Tabernaculum dicitur corpus Chri-
 sti. 388. 460. 1579.
 Tabernaculum dicitur militans ec-
 clesia. 691. 758.

Tabernaculum dicitur corpus peccatorum. 857.
 Tabernaculum dicitur gloria aeterna. 1431.
 Tabernacula iacob sunt sacrificia legis antiquae. 1474.
 Tabernaculum dicitur felicitas aeterna. 2334.
 Vide Conscientia.
 Tabescere quid sit, ostenditur. 2212.
 Tabescit quis multipliciter. 2231.
 Tacere veritatem, qualiter est peccatum. 458.
 Tacere dicitur qui non confitetur. 668.
 Tacendo melius vitantur mali, quam respondendo. 646.
 Tacet nunc Christus, qui loquitur in iudicio. 1414.
 Tacere debet praedicator, quando non proficit. 2086.
 Tacendo & admirando magis laudatur Deus, quam loquendo. 2591.
 Tanis nomen est civitatis regalis Aegypti, in qua fecit Moyses signa sua. 1292.
 Tanquam accipitur multipliciter. 3.
 Tanquam notat similitudinem, & quomodo. 1248.
 Tanquam, quasi & sicut dicuntur multipliciter. 2391.
 ¶ Tangere. Quare Christus resuscitatus dixit Magdalenae, noli me tangere. 642.
 Tarditas poenitentiae est periculosa. 1522.
 Tau signum, significat humilitatem. 2249.
 ¶ Tecta peccata qualiter dicuntur. 466.
 Tectorum foeno coparatur gloria malorum. 2316.
 Templo Dei magna reverentia debet exhiberi. 43.
 Templum Dei sunt omnes boni. 136.
 Templi portae qualiter a se clausae fuerunt, & aperitae. 334.
 Templum Dei est corpus Christi. 386. 782.
 Templum aspiciens oravit Christus in cruce. 400.
 Templum dicitur domus Dei. 420.
 Templum est locus refugij & saluationis. 655.
 Tempus est anima iusti. 751. 1356.
 Templum dicitur corpus iusti. 1492.
 Templum iudaeorum fuit combustum. 1537.
 Templum spirituale qualiter Christus aedificavit. 1641.
 Templum est duplex, scilicet materiale & spirituale. 1986.
 Templum in nobis qualiter Deo parare debemus. 2535.
 Tempestas dicitur ultimum iudicium. 812.
 Tempestas significat mortem. 1091.
 Tempestatem maris spiritualiter placavit Deus. 1909.
 Temporalia omnia dicuntur vanitas. 170.
 Temporalium spes decipit. 443.
 Temporalia dicuntur circuitus. 450.
 Temporalia concedebat Deus in antiquo testamento, non autem in nouo. 709.
 Temporalia significantur per lunam. 168.
 Temporalia bona per tympanum significantur. 1392.
 Temporalia non sunt eligenda, sed spiritualia. 1441.
 Temporalia bona significant aeterna. 1840.
 Temporalia bona dicuntur vestimentum. 1954.
 Temporalia omnia dicuntur pavimentum. 2110.
 Temporalibus prelati non debent intendere. 2188.
 Temporalia poena redimitur aeterna. 2211.
 Temporalia bona per sinistra significantur. 2260.
 Temporalia bona inuite perdi possunt, sed non spiritualia. 2260.
 Temporalia bona dicuntur somnium. 2335.

Temporalis vita significatur per sinistram. 2412.
 Temporalia bona non possunt nos facere beatos. 2512.
 Temporalia haberi possunt sine peccato. 2515.
 Temporalia significantur per scenum. 2555.
 Tempus quomodo dicitur malum. 585.
 Tempus significatur per sal. 1168.
 Tempus honorum & malorum quod est. 1404.
 Tempus iudicij est nobis incertum. 1427.
 Tempus omne per quadraginta significatur. 1640.
 Temporis amplioris apparebat Christus quam esset, & quare. 1960.
 Tempus totum vite presentis significatur per semper. 2118.
 Tempus faciendi dicitur tempus incarnationis. 2199.
 Tempus importunum, dicitur immaturitas. 220.
 Tempus gratiae, dicitur martinum & diluculum. 2221.
 Tempore omni laudandus est Deus. 2517.
 Tenebra significat vitam praesentem.
 Tenebrae dicuntur obstinati in peccato. 228.
 Tenebrae dicitur peccator. 1493. 2427.
 Tenebrae quomodo factae sunt in Christi morte. 1774.
 Tenebrarum plaga in Aegypto facta esse, ostenditur. 1816.
 Tenebrae dicuntur vita praesens. 1890.
 Tenent nos quandoque vitia, quandoque tenentur a nobis. 1189.
 Tentatio diaboli dicitur tribulatio. 361.
 Tentatio est multiplex, scilicet Dei, hominis, & diaboli. 368.
 Tentationes demonum qualiter dissipat Deus. 489.
 Tentatio carnis qualiter ad peccatum imputatur. 905.
 Tentationibus quandoque nos Deus exponit. 1108.
 Tentatio diaboli est diminuta. 1175.
 Tentatio per gladium figuratur. 1345.
 Tentatio dicitur ventus. 1425.
 Tentatio est multiplex. 1572.
 Tentatio per sagittam figuratur. 1575.
 Tentationes moderat Deus. 1635.
 Tentationi statim est resistendum. 1949.
 Tentatio diaboli non superat vires nostras. 2054.
 Tentatione calumnia est gravior. 2207.
 Tentationibus qualiter quis concluditur. 2218.
 Tentatio occulta dicitur laqueus diaboli. 2474.
 Vide Tentati.
 Tentat diabolus fortior mulieres. 56. 877. 620. 1135. 2142. 1159.
 Tentavit diabolus Christum. 193.
 Tentando nos decipit diabolus. 345. 346.
 Tentatur Deus multipliciter. 1298. 1639.
 Tentare non potest diabolus de vitio, quo fuit victus. 1570.
 Tentavit populus Deum multipliciter in deserto. 1639.
 Tentati a carne debemus orare. 1704.
 Tentari quare Deus permittit illos quos novit casuros. 1775.
 Tentare Deum quid sit. 248.
 Tentati diabolo nos respondere docuit Christus. 2116.
 Tentatos spes consolatur. 2113.
 Tentat nos diabolus, tripliciter. 1451. 2454.
 Tentat nos diabolus aperte & occulte. 2452.
 Tentat nos diabolus & mali invidia. 2455.
 Tentorium dicitur esse caelum. 1756.

Terra in medio sui habet infernum. 108.
 Terra dicitur caro christi. 193. 396. 929.
 Terra significat peccatores. 208. 809. 2115.
 Terra significat ecclesiam. 334. 2163.
 terra dicitur infernus & aeterna. 651. 2026.
 terra significat avaritiam. 931.
 terra significat gentiles. 1016. 1056.
 terra dicitur virgo maria. 1046. 1455.
 terre imago describitur. 1046.
 terre medium multipliciter accipitur. 2244.
 terra dicitur homo. 1444. 1552.
 terrarum orbis dicitur adam. 1634.
 terra & celum transibunt & quomodo. 1729.
 terre distantia a celo significat poenam peccati. 1742.
 terra aquis circumdatur. 1760.
 terra infra se continet aquas. 1764.
 terra significat praedicatorum. 1769.
 terra promissionis significat gloriam aeternam. 1832. 1858.
 terra dicitur interfici & quomodo. 1870.
 terre sterilitas tempore helic, ostenditur. 1914.
 terram promissionis diuisit ioseph. 2036.
 terra plena est misericordia dei, & quomodo. 2137.
 terra corporis nostri est periculis plena. 2160.
 terra dicitur anima spiritualis. 2163.
 terre & celi sunt peccatores. 2192.
 terre peccatores quomodo interficiuntur. 2192.
 terra quomodo fundatur super aquas. 2385.
 terra est triplex: scilicet viatorum, beatorum, & damnatorum. 2442.
 terra viventium dicitur christus. 2482.
 Vide Terminus.
 terremotus qualiter fit & quid significat, ostenditur. 959.
 terribilis dicitur deus. 1252.
 terribilis est solus deus. 1680. 2521.
 terrigena dicitur homo. 789.
 terminus terre dicuntur omnia corruptibilia. 1229.
 testa quid proprie dicatur. 306.
 testamentum dicitur passio christi. 354. 358.
 testamentum significat multa. 898.
 testamentum nouum, in veteri continetur. 949.
 testamentum duplex: scilicet vetus & nouum. 1232.
 testamentum dicitur pactum inter aliquos factum. 1818.
 testamentum dicitur scriptura sacra. 1503. 1427. 1799.
 testamentum dicitur eucharistia. 1983.
 testamenti veteris est generatio duplex. 1519.
 Vide Sanctus.
 testimonium est triplex: scilicet spiritus, aquae, & sanguinis. 1283.
 testimonium ab operibus magis est credibile. 1667.
 testimonia christi sunt scripturae sacrae. 2028.
 testimonia dei & mandata quomodo differunt. 2080. 1685.
 testimoniorum dei via est christus, & cognitio scripturae. 2089.
 testimonia dicuntur martyria. 2099.
 testimonia dei sunt exempla christi. 2111.
 testimonia dei dicuntur esse praeccepta. 2184.
 testimonia dei sunt opera, quibus veniam praebet. 2202.
 testimonia dei sunt promissiones eius. 2225.
 testis est alius falsus, & alius iniquus. 534.
 testis quilibet multas condiciones debet habere. 534.
 testes iniqui contra christum. 1470.

testis nostrae futurae resurrectionis est christus. 1535.
 testis est idem quod martyr. 2097.
 testis noster est deus & conscientia nostra. 2184.
 testis diuinae bonitatis est omnis creatura. 2202.
 tetragrammaton magnum dei nomen quid significet. 1069.
 ¶ Theodoros impetator maxime misericordiae fuit. 834.
 thronus christi fuit sancta crux. 94.
 thronus est regia sedes. 742.
 ¶ Timiditas & timor qualiter differunt, ostenditur. 880.
 timere homines non debemus. 281. 2053.
 timet iustus sed qualiter, ostenditur. 879.
 timere non debet sperans in deo. 904.
 timuit petrus: sed postea fuit fortis. 1008.
 timere non debemus corporis mortem. 1069. 2053.
 timentes deum ab ipso adiuuantur & peregrinantur. 2010.
 timentes deum dicuntur seculares. 2051.
 timere debemus deum quia nos videt: & non econtrario. 2051.
 timere non debemus aduersa pericula. 2133.
 timere debemus solum deum, & non homines. 2234.
 Vide Timor.
 timor dei differt a timore mundi. 171017.
 timore solo penes conuerti siue bonum facere: non est meritorium: imo etiam peccatum. 242. 1315.
 timoris donum significat opus prime diei. 253.
 timoris fuit lex antiqua: sed noua est amoris. 260.
 timoris multe sunt species. 261. 2305.
 timor an vere fuerit in christo. 292.
 timore filiali deus laudatur. 314.
 timor multa bona facit. 356.
 timor domini nos fortificat. 358.
 timor & amor causa sunt conuersionis ad deum. 455.
 timor est multiplex. 487. 510. 999.
 timor filialis quid est, ostenditur. 508.
 timor quidam dicitur verecundia, & quidam non. 723.
 timore temporali multi omittunt benefacere. 866.
 timor & timiditas dicuntur, & qualiter. 880.
 timor quandoque est causa conuersionis malorum. 897.
 timor iusticie debet esse cum spe venie. 985.
 timor est duplex. 1335. 2112. 2193.
 timor & amor, omnis peccati sunt causa. 1387.
 timor penes aeternae proficit. 1497. 2515.
 timor sanguinem contrahit ad interiora. 1538.
 timor paupertatis per leonem figuratur. 1582.
 timor penes & amor gloriae nos praeseruat a peccatis. 1608.
 timor seruilis valet etiam ad fugienda peccata. 1718.
 timor dei acquirit gratiam & misericordiam. 1747.
 timor dei valet ad multa. 1747.
 timor dei discretionem requirit. 2112.
 timor dei beatificat. 2130.
 timor filialis quomodo differt a seruili. 2130.
 timor penes & amor gloriae, inducunt ad bonum. 1195.
 timor mentem comprimit, non corrigit. 2201.
 timor maioris periculi, fortificat ad minus. 2234.
 timor dei letificat. 2235.
 timor castus generat amorem. 2236.

Th.

Ti.

Timor pœna animam liberat. 2283.
 Timor signifi. at omnes iustos. 2378.
 Quis facit orationem exaudiri. 2355.
 Non est timédum subire mortem corporis pro do-
 ctino cum se casus obtulerit. ver. 999.
 timor dei spem includit. 2558.
 Vide Timere.
 ¶ Tempora à temporibus incipit somnus. 2336.
 tympanum quid significat. ostenditur. 1074. 2593.
 tympanum significat temporalia bona. 1392.
 tyrannus quis dicitur: & quomodo differt tyran-
 nus à rege. ostenditur. 725.
 tyrus significat omnes gentiles & idololatrias. 748.
 tyrus significat fortes. 449.
 tyrus significat gentes. 1477.
 titulus multiplex est. 174.
 titulus crucis Christi ponitur. 174.
 Titus & vespasianus disperferunt iudeos. 289.
 To. ¶ Tonitruum dicitur prædicationis. 1155. 1764.
 tonitruum qualiter generatur. 1274.
 topazius lapis significat ecclesiam. 862.
 topazius lapis preciosus est & virtuosus. 2200.
 torcular dicitur ecclesia. 82. 1391. 1431.
 torrens significat peccatum. 205.
 torrens significat prædicatorum malos. 1227.
 torrens significat aduersitates & mortem. 1875.
 1281.
 torrens dicitur vita præfens. 2295.
 totum quandoque accipitur pro parte: & contra-
 rio. 91.
 tota dies quid proprie dicitur. 1155.
 tota die Christus fuit in cruce & qualiter. 1490.
 toto corde, tota anima diligendus est deus. 2209.
 totum cor deo debemus. 2419.
 totum bonum nostrum est deus. 2495.
 Tr. ¶ Traciani populi plorant in natiuitate suorum, &
 gaudent in morte. 671.
 traditor christi fuit iudas. 1489.
 tradidit iudas Christum auaricia. 1944.
 transfert deus electos suos multipliciter. 1013.
 transire. quomodo celum & terra transibunt.
 1729.
 tremere facit deus superbos, respiciens eos. 1786.
 tribuere & retribuere quomodo differunt. 2040.
 Vide Retribuere.
 tribulatio clamantes deus consolatur. 29. 2250.
 tribulatio dicitur tentatio diaboli. 361.
 tribulatio est multiplex. 474. 1704.
 tribulationes multas passus fuit christus. 504.
 tribulatio quandoque inuenit nos, quandoque ve-
 ro nos inuenimus eam. 755. 2216.
 tribulatio corporis aperit oculos mentis. 1873.
 tribulatio datur auxilium dei. 1936.
 tribulatur penitens dupliciter. 2250.
 tribulationes vitæ præfens sunt septem. 2250.
 tribulatio dicitur penitentia. 2426.
 tribulatio quare hic datur iustis, ostenditur. 2497.
 tribulatio animam purificat. 1497.
 tribus vnde dicitur. 18. 2267.
 tribus, populus, plebs, & vulgus quomodo diffe-
 runt. 802.
 tribu iude quare meruit regnum israel, ostenditur.
 1841.
 trinitatis diuine opera sunt duplicia. 485.
 trinitatis diuine mysterium, ostenditur. 667. 845.
 1047.
 trinitatis mysterium per dominum ostenditur. 1047.
 1643.
 tristitia christi in gaudium est conuersa.

tristitia christi in gaudium est conuersa. 444.
 tristitiam sequitur consolatio. 500.
 tristitia præfens mitigatur consolatione gloriæ.
 693.
 tristitiam habent mali in operibus bonis. 1923.
 tristitiam ingerit omne quod est inuoluntarium.
 2138.
 triumphus apud romanos erat duplex: scilicet ma-
 ior & minor. 375.
 ¶ Tubarum festum iudeorum, ostenditur. 1393.
 tuba ducilis significat laudem in aduersis. 1674.
 tuba dicitur magistra bellorum. 2592.
 tuba significat vltimum iudicium & prædicatio-
 nem. 2592.
 tunica christi qualis fuit inconfutilis. 309.
 tunica christi erat cilicium. 1102.
 turbatio est multiplex. 56.
 turbantur obstinati ad auditum prædicationis.
 1249.
 turbatur ecclesia propter multa. 2275.
 turris dicitur gloria eterna. 2270.
 turtur significat ecclesiam & penitentes. 1433.
 turtur est castitatis exemplum. 2214.
 tuus ego sum: quis deo dicere potest. 2167.
Vacca quæ offerebatur antiquitus
 significat christi carnem. 840.
 Valles significant humiles. 1764.
 Vane gloriæ vitium in omnibus est
 fugiendum. 212.
 Vide Vanitas.
 vanitas cordis in duobus consistit. 48.
 vana dicuntur omnia temporalia. 337. 370. 492.
 443.
 vanum dicitur quod sine caret intento. 442.
 vana laus quid sit ostenditur. 144.
 vanitas dicitur omnis homo viuens. 639. 986. 2502.
 vanitas cordis deo debet humiliari. 924.
 vana sunt omnia idola. 2013.
 vanitas in omnibus est fugienda. 2112.
 Vide Adherere.
 ¶ Vbi quadrupliciter quarit: scilicet vbi fuit: vbi
 erit: vbi est: & vbi non est. 599.
 vbi que præfens est deus. 2224. 1185.
 vbi que præfens est deus: à quo nullus fugere po-
 test. 2433.
 vbi que cum sit deus, quomodo aliquibus dicitur
 prope. 2534.
 vbi que sunt formæ rerum abstractæ. 2562.
 ¶ Ve significat damnationem eternam. 1943.
 vectis est multiplex. 1896.
 vectes ferrei sunt demones. 1896.
 velocitas est multiplex. 161. 2491.
 velocitas quædam bona, & quædam mala. 1705.
 velocitate nihil est velocius. 2572.
 vellus gedeonis significat incarnationem Christi.
 2169.
 vellus significat iudeam. 1169. 2423.
 venator nullus legitur iustus. 2134.
 venatores dicuntur persecutores. 282.
 vendit bona sua, qui illa pro laudibus facit. 721.
 vendidit nos adam diabolo. 2291.
 veneficus idem est quod venenum faciens. 931.
 venenum peccati labore sanatur. 626.
 venie spes debet esse cum timore iustitiæ. 985.
 venie spes confessio debet habere. 1881. 2319.
 venia peccatoribus data est per testimonium Chri-
 sti. 2202.
 venie spes ante peccatum est periculosa. 2523.
 veniet Christus manifeste ad iudicium. 811.
 venit

Venit filius dei, & non pater neque spiritus sanctus:
 & quare. 1373.
 Venit ad nos christus multipliciter. 1635.
 venit christus ad iudicium in nubibus, & quali-
 ter. 1656.
 venit christus ad iudicium cum sanctis. 1656.
 venit christus in nomine domini, & qualiter. 2081.
 venire debemus ad christum multipliciter. 1631.
 venite: scilicet inuitatorium: est multiplex. 1147.
 ventus significat tentationem. 527. 1425.
 ventus orientalis est sanior. 677.
 ventus dicitur anima nostra. 1757.
 ventorum penne sunt præcepta charitatis. 1757.
 venti quatuor quid significant. 1784.
 ventus quomodo generatur, & significat prædica-
 tores. 2366.
 verax est vnum de nominibus christi. 1471.
 verba septem quæ christus dixit in cruce. 824.
 verba bonorum mali sustinere non possunt. 906.
 verba iniquorum fuerunt verba diaboli & primo-
 rum parentum. 1912.
 verbum asperum quid dicatur. 1572.
 verbi diuini utilitas. 2122.
 verbum dei dicitur ignis, & est multæ utilitatis.
 2213.
 verborum dei principium est fides. 2233.
 verba dei dicuntur medicina. 2234.
 verba dei habent multa specialia. 2135.
 verba oeciosa sunt illa, quæ de rebus mundi loquun-
 tur. 2245.
 verba dei dicuntur sagitte. 2253. 2504.
 verba malorum boni audire non possunt, & econ-
 trario. 2411.
 verba dei prius credita fuerunt iudeis. 2423.
 verba scripture sacræ, dicuntur delicia. 2437.
 verba sacræ scripture dicuntur carbones. 2461.
 verbo dei nihil est velocius. 2562.
 verbum dei duriciem peccati liquefacit. 2565.
 verba dei dicuntur compedes. 2588.
 verba christi potestatem habent. 2472.
 verbum dei christus omnia fecit. 1646.
 verbo dei omnes satiantur. 1771.
 verbum dei est anime cibus.
 verbum dei reuerenter audiri debet. 510. 725.
 verbum dei dicitur gladius & framea. 524. 738.
 verbi dei auditus, multa bona facit. 746.
 verbum dei est curiebant gentiles. 2885.
 verbi de carentia est mors animæ. 1898.
 verbis dei opera doctoris concordare debent. 2117.
 verbum dei est duplex. 2178.
 verbum dei dicitur rectum. 483.
 verbum dei dicitur lucerna. 2178.
 vereri quid est: & quid reuereri. 515.
 verecundia quare ruborem causat in facie. 344.
 1528.
 verecundia quid proprie sit. 233.
 verecundia aliquos corrigit, aliquos non. 1429.
 verecundiam confessio debet habere. 1888.
 veritas est multiplex. 141. 169. 1161.
 veritas & misericordia est omnis via dei. 354.
 veritatem tacere, quandoque est peccatum. 458.
 veritas quid sit proprie, ostenditur. 464.
 veritas dicitur vita bona. 240.
 veritas in patria non requiritur. 976.
 veritatem & misericordiam predicare debemus.
 1501.
 veritas per christum facta est. 1523.
 veritas nos circumdat. 1574.
 veritas oris quid est. 2117.

veritas & misericordia dei, ostenditur. 2411.
 veritas dicitur sine labore: sed omne mendacium
 cum labore dicitur. 2460.
 vermis dicitur est christus. 296.
 vespere capilli fuit hierusalem. 1070.
 vespere peccauit homo: & vespere christus fuit
 mortuus. 426.
 vespere significatur passio christi. 894.
 vespera significat vltimam mundi ætatem. 944.
 vesperum dicitur Antichristus. 952.
 vesperis secundis quare caret officium mortuo-
 rum. 1603.
 vesperinum sacrificium dicitur passio christi. 2466.
 vesperinum sacrificium dicitur finalis penitentia.
 2466.
 vestigia christi dicuntur eius exempla. 237.
 vestigia dei sunt miracula. 1276.
 vestes christi quare per milites diuise fuerunt. 309.
 vestis christi placat inimicos. 609.
 vestis christi dicitur charitas & confessio. 609.
 vestis christi est ecclesia, & vestes ecclesiæ sunt fide-
 les. 745. 2353.
 vestes probant hominem naturaliter esse socialem.
 882.
 vellis sacerdotalis quid sit. 1189.
 vellis dei sunt omnes sancti. 1755.
 vestes populi israel in deserto per quadraginta an-
 nos non fuerunt attrite nec lese. 1825.
 vestimentum significat temporalia bona. 1954.
 vestis duplicem habet oram. 2353.
 ¶ Via est duplex: scilicet mortis & vitæ. 183. 372. Vi.
 via quomodo differt a semita. 189. 327. 347. 1332.
 viam duplicem impollutam habet christus. 230.
 via, veritas, & vita non est omnibus deus. 247.
 via omnis dei est misericordia & veritas. 354.
 via recta dicitur charitas. 378.
 via dicitur christus. 195. 1270. 1388. 1884.
 via nostra sunt actiones nostre. 589. 672. 2081.
 via qua itur ad mortem, est vita præfens. 800.
 via christi dicitur incarnatio eius. 1043. 2494.
 via ad beatitudinem sunt aduersitates. 107.
 vias domini non ambulat peccatores. 2079.
 via testimoniorum dei christus est. 2089.
 via testimoniorum dei est scripture cognitio. 2089.
 via testimoniorum dei, sunt exempla vitæ Christi.
 2089.
 via hominum sunt peccata. 2101.
 via hominis quæ sit, & quæ via dei. 2101. 2450.
 via veritatis quæ sit, ostenditur. 1107.
 via iustitiæ & mandatorum dei est lex. 2109.
 via & semita dicitur lex euangelica. 2110.
 via peccatoris dicitur arcta. 2119.
 via est multiplex: scilicet bona & mala. 2305.
 via eterna dicitur christus. 2450.
 via christi sunt virtutes quas ostendit. 2494.
 via domini est multiplex. 2533.
 via peccatorum multiplex. 2545.
 vitia odio debent haberi, non natura. 2186.
 vitiorum multiplex est persecutio. 2150.
 vitia omnia percussit deus. 2389.
 vitiorum multiplex est ciuitas. 2446.
 vitiorum omnium caput est superbia. 2460.
 vitia omnia labor continet. 2460.
 In vitis mali legantur.
 Vide Peccatum.
 victoria de diabolo facit orationem exaudiri. 614.
 victoria omnis, deo est attribuenda. 714.
 videre dei dicitur multipliciter. 103.
 videre accipitur multipliciter. 127.

vident beati damianos & econtrario. 130.459.
 videbunt mali Christum iratum in iudicio. 283.
 videre alium, alium se facit videre. 475.
 videre nostrum quomodo perditur. 618.
 videmus deum hic per speculum: & nota exemplum. 860.
 videt nos deus: vt nos illum videamus. 991.
 viderunt iudei opera christi. 1073.
 videre dei quid est. 1385.
 videre mulieres non est peccatum. 1589.
 videt omnia deus. 1614.
 videt gentiles Christum melius quam iudei. 1672.
 vident aliqui melius a longe, quam prope. 1672.
 videre debemus multa in christo. 1719.
 videt deus peccatores, quandoque vt parcat, quandoque vt puniat. 1875.
 videt nos deus, & non econtrario: ideo ipsum time re debemus. 2051.
 videt deum quomodo quis potest. 2131.
 videre deum, desiderare debemus. 2131.
 videri a deo volunt boni, sed non mali. 2241.
 Vide. Visio.
 vidua, tres gradus ecclesie sunt virgines, vidue, & coniugati. 750.
 vidua significat ecclesiam & animam iustam. 2247.
 vigilat animam dormiente corpore, & econtrario. 989. 2103.
 vigilare spiritualiter quid est. 989.
 vigilia dicitur custodia noctis. 1555.
 vigilię noctis quomodo dividebantur. 2324.
 vincitur caro fugiendo, mundus patientia: sed diabolus resistentia. 628.
 vincere non potest diabolus, nisi volentem. 2054.
 vincere possumus diabolum. 2157.
 vicit christus diabolum iustitia. 2500.
 vinculum dicitur peccatum. 10154. 2134.
 vinculum est multiplex. 1894.
 vinculum multiplex martyrium soluit. 2044.
 vinculum peccati, soluit peccati cognitio. 2044.
 vincula sunt dei precepta. 2588.
 vindicta qualiter anime beatę a deo querunt vindictam, ostenditur. 102.
 vindicat deus multipliciter. 248.
 vindicta omnis deo est relinquenda. 1608.
 vindictam facere an sit licitum. 2587.
 vindicta magna est, de inimico facere amicum. 248.
 vindicta fit de peccatoribus, quando conuertuntur. 2587.
 Vide. Vltio.
 vinea ecclesia dicitur. 1371.
 vinea dissipata sunt hypocrite. 1821.
 Vide. Anima.
 vinum significat gloriam eternam. 389.
 vinum significat prospera: sed aqua aduersa. 645.
 vinum dabant iudei occidendis: vt inebriarentur. 1103.
 vinum merum & mixtum quid significat. 1242.
 vinum significat amorem. 1769.
 vinum & panem obtulit melchisedech abrahę. 1968.
 Vir accipitur quandoque pro virtute quandoque pro sexu. 1748. cl. 1.
 vir an sit imago dei, plusquam mulier. 640.
 vir significat audaciam. 2557.
 virga ferrea significat virtutem iusticie. 16.
 virga significat correctionem, qua nos deus castigat. 324.

virga dicitur populus iudeorum. 1214.
 virga est multiplex. 1214. 670.
 virga correctionis dei. 1531.
 virga dicitur virgo maria. 1531.
 virga virtutis dicitur predicatio fidei. 1970.
 virginitas virginis marie possibilis ostenditur multis exemplis. 808.
 Vide. Virgo.
 virgines dicuntur qui sunt integri mente. 2578.
 Vide. vidua, virginitas.
 virtus omnis fortior est vnita quam dispersa. 143.
 virtutes cresunt in nobis. 221. 1437. 2138.
 virtus dei dicitur verbum patris. 278.
 virtutes accipiuntur multipliciter. 342.
 virtutes suas an liceat alijs publicare. 368. 2194. 2232.
 virtus potestatis miraculorum christi, ostenditur. 428.
 virtutes per ossa significantur. 468. 519.
 virtutes electorum conseruantur finaliter. 519.
 virtutes dicuntur arma. 525.
 virtutes sunt dei & sunt nostre. 548.
 virtutes omnes adinuicem sunt connexę. 559.
 virtutes sunt vera bona. 513. 674.
 virtutum exempla stellis comparantur. 973.
 virtutes terminum habent. 1229.
 virtutes significantur per cornu. 1245. 1993.
 virtus consistit in medio. 1337.
 virtutes dicitur quidam angelicus ordo. 1752.
 virtutes aduersitatibus cresunt. 1801.
 virtutes multiplicat mors & passio christi. 1812.
 virtutes multas habuit latro pendens in cruce. 1844.
 virtutum actus cessant quandoque manente habitu. 1907.
 virtutem operum dei continet eucharistia. 1980.
 virtutum odorem mali non sentiunt. 2015.
 virtutes omnes operatur christus: & omnium nobis dedit exemplum. 2063.
 virtutes sunt portę celestes. 2066.
 virtutum causa quandoque sunt aduersa. 2140.
 virtus significatur per diem. 2157.
 virtutum exempla dicuntur gressus mentis. 2206.
 virtutum exempla nobis dant animalia bruta. 2218.
 virtutum omnium forma est humilitas. 2226.
 virtutum dignitas, ostenditur. 2243.
 virtus dicitur charitas & dilectio. 2270.
 virtutes omnes continet spes. 2331.
 virtutes significantur per diem. 2387.
 virtutum exempla nobis dedit dauid. 2447.
 virtus dei in se vna est: sed duplex in effectibus. 2591.
 ¶ Visio clara diuinitatis nos facit beatos. 491.
 visus facilius immutatur quam auditus. 654.
 visus & auditus maxime sunt necessarij ad discendum. 746.
 visus decipitur in temporalibus & quare. 1914.
 visio est triplex. 1076.
 visio & scuitio est dilectio duplex. 1665.
 visione triplici christus videtur. 1719.
 visio dei clara dicitur facies. 2131.
 visus magnam habet efficaciam. 2147.
 visio multorum capit mentem. 2369.
 visus dei renocat peccatores. 2442.
 Vide. videre.
 visitatio dei fuit incarnatio christi. 86. 1018. 1837.
 visitat nos deus multipliciter. 943.

¶ Vita

¶ Vita Deus non est omnibus & veritas. 247.
 vita solitaria an sit licita. 882.
 vita est multiplex. 909. 2028.
 vita hominis naturaliter in libertate consistit. 1024.
 vita malorum diu durat. 1187.
 vita nostra & mors a Deo sunt prefixa. 1229.
 vita nostra est in Dei potestate. 1257.
 vitę longioris spes decipit multos. 1554.
 vitę breuitas nos ducit ad Deum. 1555.
 vitę fluxus ex peccato processit. 1557.
 vitę finis nobis est incognitus. 1559.
 vita malorum repletur doloribus. 1592.
 vita dicitur oriens. 1883.
 vita christi sicut vmbra fuit ablata. 1959.
 vita bona debet precedere doctrinam. 2078.
 vita absolute posita, significat vitę beatę. 2150.
 vitę breuitas ostenditur. 2157.
 vita nostra continet conseruatur a Deo. 2161.
 vita proprie non est in presenti: sed in futuro. 2248.
 vita nostra dicitur torrens. 2295.
 vitę porta dicitur christus. 2304.
 vita mala perdit fidem. 2416.
 Vide, vitę presens, vitę spiritualis, vitę eterna, viuere, viuens.
 vitę presens dicitur vmbra mortis. 328.
 vitę presens miseris est plena. 366. 1440. 2033. 2274.
 vitę presens semper habet bonos cū malis. 367.
 vitę presens multis rebus comparatur. 567.
 vitę presens a Deo prefixus est terminus. 637.
 vitę presens dicitur breuis & nihil. 638. 1554.
 vitę presens est via, qua itur ad mortem. 800.
 vitę presens dicitur fluuius. 1019. 1604. 2407.
 vitę duplex: scilicet corporis & anime. 1493.
 vitę presens herbę & flori comparatur. 1556.
 vitę presens amari non debet. 1559.
 vitę presens dicitur nox. 1566.
 vitę presens dicitur mors. 1585.
 vitę presens dicitur tenebra. 1690.
 vitę presens dicitur vmbra mortis. 1890. 1959.
 vitę presens tribulationes sunt septem. 2250.
 vitę presens est quędam consilio. 2291.
 vitę presens est quędam captiuitas. 2409.
 vitę presens est quędam captiuitas, vitę spiritualis, vitam spiritualem plus saluare debemus quam corporalem. 836.
 vitę nostra spiritualis est spiritu sanctus. 856. 1746.
 vitę spiritualis exemplum nobis fuit christus. 1666.
 vitę spiritualis panis est christus. 1769.
 vitę spiritualis anime, est fides. 2092.
 vitę spiritualis anime est verbum Dei. 2123.
 vitę vera erit post resurrectionem & non ante.
 vitam futuram non credunt multi, & quare. 796. 797.
 vitę eterne articulus declaratur. 878.
 vitam eternam nobis merentur aduersa. 2217.
 vitę eterna significatur per dexteram: sed temporalis per sinistram. 2412.
 vitę eterne spes est habenda. 2572.
 Vide. Misericordia.
 vitis ad modum sapientia latificat. 2505.
 vitrum dicitur fortuna mundi. 575.
 vitulus lasciuus significat iudeos. 302.
 vitulus significat christum. 818.

vitulus significat superbos. 840.
 vituperatio quandoque magis proficit quā laus. 1134.
 Quod est peius vel se vltra condignum laudare, vel vituperare. 1938.
 vicia hostia dicitur homo penitens. 411.
 viuere nostrum est mori. 1685.
 viuens quis bene, quandoque male moritur, & econtrario. 1760.
 viuiri Deo qui se propter Deum mortificat. 323.
 viuens mundo, moritur Deo: & econtrario. 2114.
 viuiri aliqui peccant, & aliqui mortui. 2279.
 viuum omne, perfectius est non viuo. 2014.
 viuificatur peccator per gratiam. 675.
 viuificat nos christus. 1389.
 viuificamur per verbum Dei, non per merita nostra. 2100.
 viuificamur in christo, & morimur in nobis. 2114.
 ¶ Vltiores dicuntur pagani. 84.
 vide, vltio.
 vltio est duplex, scilicet temporalis & eterna. 1366.
 vltia est ecclesia de gentibus, ipsas conuertendo. 2057.
 vltio Domini est multiplex. 2057.
 vltus fuit christus de iudeis multipliciter. 2058.
 vltisecetur christus dupliciter. 2059.
 vide, vindicta.
 ¶ Vmbra mortis est vitę presens. 328.
 vmbra dicitur vitę presens. 567. 1959.
 vmbra mortis dicitur mors corporis. 707. 1486.
 vmbra nobis gratia facit. 1062.
 vmbra mortis significat multa. 1486.
 vmbra more fugit homo. 1710.
 vmbra more ablata fuit vitę christi. 1959.
 vmbra nobis facit passio christi. 2454.
 ¶ Vnanimis quis dicatur. 889.
 vnctus fuit christus per gratiam tripliciter. 479. 743.
 vnctionis eterne sacramentum tradatur. 416.
 vnctus fuit dauid in regē tribus vicibus. 8. 379. 1619.
 vnctio duplex. 1804.
 vnctio significat gratiam spiritus sancti. 2352.
 vnicornis dicitur diabolus. 312.
 vnicornis significat gentes. 1352. & iudeos. 416.
 vnicornis multa significat. 1595.
 vnita virtus, fortior est quā dispersa. 143.
 vnitas ecclesie cum christo ponitur. 204.
 vnio christi ad verbum nunquam est diuisa. 300. 1532.
 vnita dicitur esse ecclesia. 311. 1475.
 vnitatem pacis debet habere auditor scripturę. 789.
 vnitas trinitatis diuine ostenditur. 845. 1047.
 vnitas summe Deo placet. 1503.
 vnitatis ecclesie causa est christi passio. 1725.
 vnitas est multiplex, bona & mala. 2351.
 vnitas malorum nocet. 884.
 vniversitas per septem significatur. 1368.
 vniversitas significatur per mille. 1797.
 vnus significat christum. 864.
 vnus cum Deo qualiter efficitur. 996.
 vnus esse omnia facit charitas. 1569. 2358.
 vnus homo dicuntur esse omne fideles. 2278.

¶ Vocati

¶ vocati sunt multi. 189.
 vocat deus peccatores multipliciter. 1739.
 voluntaria debet esse confessio. 1895.
 voluntarium omne est letum, & inuoluntarium tri-
 ste. 2138.
Voluntaria dei laus est in aduersitate. 2181.
 voluntaria seruitia, deo placent, non corcta. 2181.
 voluntas christi multiplex. 175.
 voluntas significatur per vultum. 186.
 voluntas dei an semper impleatur. 221.
 voluntas dei multipliciter accipitur. 386. 1518.
 202.
 voluntas sola peccat. 405.
 voluntas nunquam vult malum sub ratione mali.
 855.
 Voluntas in operibus considerari debet. 1119. 2273.
 voluntate passus fuit christus, non necessitate.
 1484.
 voluntas dei quomodo nobis est nota. 1738.
 voluntati repugnat concupiscentia. 1890.
 voluntas mala & odium, & causant omnia pecca-
 ta. 1941.
 voluntas dei causa est omnium, & causam non ha-
 bet. 1977. 2364.
 voluntas dei semper impletur, cui nullus resistere
 potest. 1977. 202.
 voluntas sine exteriori opere meretur, & peccat.
 1986.
 voluntas quandoque datur sine intellectu, quan-
 doque e contrario. 2398.
 voluntatem dei nos docet scriptura. 2202.
 voluntas per pedes significatur, quae moritur su-
 perbia. 2258.
 voluntas pro facto acceptatur a deo. 2269.
 Voluntas pro facto reputatur. 2296.
 In voluntate consistit eleemosyna. 2396.
 Vide, beatus.
 vota christi alia erant a votis iudeorum. 271.
 vota christi dicuntur sacramentum eucharistiae.
 317.
 votum reddit opus magis meritorium, quam si-
 ne voto. 1000.
 votum est duplex. 1256.
 vota nostra plene reddentur deo in patria. 2025.
 votum apud deum & iuramentum, dicitur volun-
 tas vel promissio. 2333.
 Vota & iuramenta sunt seruanda. 2333.
 vox clamans ad deum, est desiderium cordis. 390.

791.
 Vox egea & fuida dicitur terrenorum hominum.
 vox qualiter ad deum lenari debet. 993.
 vox in loco vacuo, alitus sonat. 624.
 vox est mult plex. 1258.
 voce non fit clamor orationis: sed corde. 2218.
 vox proprie spectat ad bonos. 2457.
 vox quomodo formatur. 2457.
 ¶ Vtira est multiplex. 1177.
 vtira in quibus committitur, ostenditur. 886.
 ¶ vt, dicitur tenetur multipliciter. 553.
 vter significat carnem: & quemlibet iustum. 2156.
 Vterus dicitur mens nostra. 930.
 vterus dicitur perdestinatio dei. 1144.
 vterus dicitur ecclesia dei, & mens nostra. 1971.
 vterus matris quid significat, ostenditur. 2439.
 vt nam significat indigentiam alterius adiutorij.
 2081.
 ¶ Vulgus, tribus, populus, & plebs differunt, & Vul-
 quomodo. 1802.
 vulnera christi dicuntur fissiones. 308. 1620.
 vulnerat deus corpus: vt animam sanat. 611.
 vulnerat nos deus dupliciter. 992.
 vulnera christi, animam sanant. 985.
 Vulpis significat deceptores. 997.
 vultus significat rationem. 35.
 vultus significat voluntatem. 186.
 vultus differt a facie & quomodo ostenditur. 515.
 vultus significat gloriam eternam. 713.
 vulua significat patres antiquos. 930.
 ¶ vxorem alterius concupiscere: est detestabile
 crimen. 816.
 Vxores multos deceperunt. 2186.
 vxor nostra dicitur sapientia. 2307.
 vxor christi dicitur ecclesia. 2305.
 ¶ Abus significat infidelitatem. 2372.
 Zelare idem est quod mare. 566.
 ¶ Zelare accipitur multipliciter. 2186.
 Zed & zebec sunt nomina propria duorum regu-
 & quid significant. 43.
 Zelus quomodo eadit in deo, ostenditur. 684.
 Zelus christi qualis fuit. 1360.
 Zelus christi quid sit. 1460.
 Zelum & discretionem correctio debet habere. 2139.
 Zelus noster est zelus dei. 2212.
 Zelus est duplex ad vitam & ad mortem. 2212.
 Zoroastes trisit statim natus & malum signum hoc
 fuit in eo. 841.

COMME
IN S
INCERT
L